

A.

R. P.
IOANNIS BAPTISTÆ
GVESNAY
THEOLOGI,
SOCIETATIS IESV,
PROVINCIAE
MASSILIENSIS
AC RELIQUÆ PHOCENSIS,
ANNALES

*IN CALCE, APOLOGIA DVPLEX, EDITA
Latine altera, & altera Gallice, aduersus Criticos Lipsano-
mastiges Antidicomagdalenitas.*

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and the quality of the scan. Some words are difficult to decipher but appear to be arranged in several lines.

PROVINCIAL
MAGISTRATES

AMALIA

1881

1881

1881

Amplissimis ac Nobilissimis

MASSILIÆ
CONSULIBVS
ET GVBERNATORIBVS

D. ANTONIO DE MOVSTIER, D. IOANNI
Ludouico de Faudran, D. Andrea Burle, & Perillustri
D. Ignatio D'Oraisen, I.V. D. Assessori meritissimo,

IOANNES BAPTISTA GVESNAY
Societatis IESV,

DEDICO CONSECRO QVE.

ONIS auibus in vestram ciuitatem ingressus, melioribus immorans, & optimis occupatus iuxta morem nostræ Societatis, pro salute scilicet animarum, in priuata consuetudine familiaribusque colloquiis, quæ cum viris nobilitate, & eruditione clarissimis sæpissimè miscui, fui crebro ab iis iucundissimè lacesitus, utpote qui inaudierant, me antiquitatum Salarum studio delectari, quid porro de illis sentirem? & præsertim quid de Ecclesiæ vestræ fundatione per primos homines Christianos à Palæstina profectos, & non sine prodigio, uti traditur, per mare nauicula remis, velisque, nec non gubernatore destituta, ad vos usque felicissime præteruectos? Quid de extantibus adhuc immorationis eorum apud vos monumentis atque vestigiis? Quid de antiquissimis plurimorum Sanctorum reliquiis, quas etiamnum magnâ cum veneratione colitis? his inquam percunctationibus amicissimis prouocatus, exactiorem earum rerum disquisitionem instituere, imo etiam scripto qualicumque mandare decreueram. Verum ut euenire solet ædificium aliquod molientibus, qui sensim ac sine sensu ad maiores delabuntur impensas, & opus promouere coguntur sumptibus

sumptibus grandioribus, quàm animo secum ipsi ab initio destinarant. Ita & accidit mihi, qui ex paruis utique fundamentis obstrictum me sensi paulatim ad impensius laborandum ad promotionem, perfectionemque huius historiæ meæ amplioris quidem & altioris operæ, quam prius mente conceperam. Qui autem vobis Massiliam vestram solummodò Christianam proponeret, & à Christi tantum aduentu vestros annales instrueret, solam animam formaret ac spiritum, primariam utique partem, atque nobiliorem, imperfectam tamen, si solitaria remaneret, elegantiori igitur, omnibusque numeris absoluto corpori decuit adaptari, ut honoris inde æ gloriæ splendor exurgeret, qui à primaria eius origine annis fermè sexcentis, inter Gentilium tenebras ante illuxit, quàm orbem ipsum primores radij Christianæ Religionis afflarent. Pars ista (ILLVSTRISSIMI DOMINI) quam Massiliam Ethnicam voco, quæque veluti corpus historiæ meæ supponitur, in publicam lucem prodire non debet, nisi insculptam velut in fronte nominis vestri præferat maiestatem, & imbecillitate suâ vestri nominis auctoritate se protegat. Ferunt Ægyptios Regis sui Memnonis corpus statuâ effinxisse marmoreâ, sed tam ingeniosâ felicitàte, ut cum orienti soli consecrata, licet animi sensuumque expers, statim tamen ac eius facies solaribus radiis perstringebatur, articulatas ederet voces, & vitales veluti motus ostenderet. Eritis vos, Viri Clarissimi, faustum illud & salutare sydus, quod statuæ meæ corpus excitabit, eique vitam inspirabit & sensum, si fortè minus aptata forma confusionem pareret, vel potius authoris tenuitas in hominum animis eius pretium meritumque deprimeret, & in eum ex vestræ dignitatis splendore omnis venustatis ac pulchritudinis specimen resultabit: Præterea cum rerum conseruatio ab eodem fonte, quo ipsarum generatio ducat originem, teste Aristotele nec non Clemente Alexandrino, dum asserit, ideo naturam ad foetuum conseruationem providè instillasse lac matribus, & eâdem sanguinis massâ, ex quâ primam eorum formationem inceperint. Agnosco vos hodie, ILLVSTRISSIMI DOMINI, membrorum instar viuacium partiumque nobilium sub primis capitibus, ducibusque clarissimis Phocensibus, qui ex vrbe Phocæâ Prouinciæ Ionniæ in minore Asiâ transtulerunt in Salyorum agrum primam stirpem, primosque Reipublicæ vestræ & armorum & litterarum gloriâ nobiles surculos, qui deinceps per reliquam Europam diffusi gloriosâ, felicique propagine succreuerunt: Vestrum igitur est conseruare dignitatem, & tueri opulentiam huius florentissimi horti, quem maiores vestri iure vobis hæreditario reliquerunt. Beneficiorum nomina, quibus ad obsequium vestrum peculiariter ego ipse deuincior, & tota Societas nostra vniuersim obstringitur, in
omni

omni alio argumento maximi apud me momenti ac ponderis esse possent, ut vobis hanc meam operam consecrarem, & in isto vereretur ne mihi inureretur criminis nota non disparis ab eo, cuius infamia laboravit Orator ille, qui aduersus Helenam iniuriosus existere visus est, dum eius laudes aliunde, quam ab eiusdem pulchritudine & venustate peritas exaggeravit in Panegyrico. Priuata beneficia eos tantum mouent quos deuinciunt, at verò publicarum virtutum merita, animos omnium per orbem Vniuersum ad celebrandam venerandamque vestri nominis dignitatem alligant. Amabilius quidem est illud obsequium, quod potius praestatur intuitu meriti, quam nomine beneficii, sed cum simul vtrumque coniungitur, ut in vobis hæc duo simul esse sociata reperio, tunc non amplius gratuitum ex animo liberali exhiberi solet officium, sed necessarium quoddam ac religiosum praestari debet obsequium, quod citra alicuius iniuriæ speciem denegari non potest. Si verò liber iste quem ad huiusmodi obsequium exhibendum vobis offero, dedicoque, inter grauiora muneris vestri negotia locum aliquem obtinere non possit, & in aliquo numero apud vos esse sibi polliceri non audeat, licet pretiosam sanè materiam, nec oculis vestris indignam proferat, eum tamen minus officiosum reuerentemque non duxero, si facile sibi persuaaserit, succisivas quasdam superesse vobis horas, ut aliquas saltem ex suis pagellis percurrere possitis, & velut in transcurso simul aduertere solemnem obsequij testificationem, quam hic ego supplex adhibeo. Valete. Lugduni 13. Calend. Septembris Anno M. DC. LVI.

LECTORI.

Ad utriusque Massiliæ Gentilis & Christianæ notitiam

PRÆFATIO ET PRÆPARATIO.

VRBIVM amplissimarum & celeberrimarum historiam prodere vetus institutum, sed inter recentiores quoque autores, notum omnibus ac nobile Lipsij Louanium. Ego inter Respublicas & ciuitates, quas Deus à condito Orbe esse voluit, eminere censeo, & primas, aut minimum pares ferre inter eximias nostram Massiliensem. Hoc è finibus eius imperij, triumphis bellicis, religiosis ceremoniis & ritibus, doctrinis, opibus, honoribus, denique viris & virtutibus liquere posse arbitror, quibus rebus singulis aut innectis quibusdam, aliæ fortasse gentes se ostenderunt, nulla sic omnibus, ut de Massilia nunc ostendam, & quatenus potest, dicam colligamque ex varijs scriptoribus quod huc facit.

Vna verò quamquam sit, duplicem tamen feci. Praferet enim fronte altera antiquitatem originis, sanctitatem altera religionis; vndecumque tamen spectabilis, quia semper illustris. Massiliam commendat antiquitas, sed non sola; obscurum temporis ornamentum, nisi fulgeat syderum splendore. Natalem Massilia diem illustravit omnium virtutum concursus, nec tunc astrorum, quam illarum, deinde lumine perpetuo, ætates descripsit suas, quæ nempe per immensos diu marium tractus errabant, tutissimum nacla portum subiere. Urbis amplitudo primum admirationem peperit, loci dein securitas atque incolarum humanitas, hospites accolæ fecit: ciuitate donata ciuitatem non secus quam ciues non tam coluere quam excoluere. Quam sua bona faciebant obnoxiam exterorum inuidiæ, ne inermis fieret hostium prada atque ludibrium, armavit fortitudo. Laborauit Massilia vix dum condita communi malo, inuidia scilicet, quia nullius rei laborabat inopia. Vix dum sui iuris, alieni fuisset, nisi temporis infantiam virilis statim vindicasset ab iniuria virtus. Illius tam ignari quam aliene fœlicitatis inuidi Ligures fecere periculum, sed illius incremento quam suo damno non minori, quippe dum nascentem opprimere conantur urbem, trophaorum illustrare monumentis, ditauere spoliis, nouis auxere coloniis. Vires hæcenus suas ignorabat Massilia, nisi probasset hostium clade: Quod atterit cætera, virtutem confirmat tempus. Quis ergo miretur pugnacissimam statim ab ortu suo Massiliam tempora suis destruxisse victoriis, triumphis fastos impleuisse, hoc sane gloriosius, quod nunquam nisi cum fortissimis rem egerit. Illi hoc vno tantum inferioribus, quod victi. Cum orbis urbe domina amicitiam inijt vltro, quia cogi non poterat: seruitutem exosa non alijs quam amicitia vinculis adstringi se passa est, sui que semper memor coluit ut sociam, non ut dominam venerata, quam etiam pro beneficijs acceptis referenda gratiæ memorem saepe probauit. Sociorum nempe Ducum imprudentiam emendauit suorum sapientia, strages subsidijs resarciuit suis. Quid mirum ergo si militiæ sociæ, victoriarum etiam in societatem venire voluit, nimirum illi parem fortitudine, inferiorem gloria esse non decebat. Foris dum bellis intentæ ubi-

que

que triumphat, religioni haud segnius operam dabat domi; hoc uno tantum infelix, quod malè collocabat. Accepit falsa ab alijs numina, quæ verum per se scire non potuit, hoc nihilominus præ cæteris ethnicis laudanda nomini (si quid tamè in tanto errore laudandum) quod Deos dumtaxat quos ab omni turpitudine sciret remotos venerata sit. Apollinem & Dianam gemellos coluit imprimis, quid illo pari castius? Quid illustrius? Vno partu editos, existimavit vno dignos honore. Mineruam ijs addidit à qua se sciret aduersus Caramandi regis conatus esse seruata. Et verò quid ni scientiarum illam veneraretur parentem, quæ tanto scientias studio, tanto honore prosequeretur, ut Athenopolim dixerit non nemo, quod Athenæ nimirum in Græcia, id existeret in Gallia Massilia, ab ea quippe Galli non artes modò quamplurimas, sed humanioris, & quæ huius gentis maxime propria est, vitæ cultioris artem accepere. Luræ tamen præ cæteris prudentiam ita coluit, ut summum ei honorem post Deos detulerit; Senatores habuit quos non modò ut patres amauit sed coluit tanquam Deos, ijsque sita minus templa, domicilia saltem publicis sumptibus construxit amplissima. Quid mirum si tam sanctè instituta Respublica? cuius esset fundamentum religio; si tam sapienter administrata? Cui regendæ famularetur illustris scientiarum cætus; si prudenter pro vario rerum euentu mutata cui prudentiæ parens Minerva præsideret, si æqua omnia lance semper expensa, ubi singula temperaret iustitia?

In his porro commentarijs meis, paucos admodum inter historicos fuisse video qui præiuerint & hoc idem opus ex professo tractarint. Quidquid tamen scripserint, placuit dicta illorum, etsi bona in ijs & laudabilia multa sunt, retractare, & Massiliæ ἀρχαῖον iterum cum libris priscis & tabulariorum monumentis conferre, ut fiat illud Homericum πλεόνων δὲ τοῖς ἴσους ἀμείνον. Melius multorum opus. Plurima quæ ommissa erant scitu tamen digna, ita expleui & addidi, ut negem in alio scriptore fuisse. Nonnulla crebris locis inculcata & refecta, pauca sanè à coniectura tantum nostra, nisi sicubi ea ita clara est, ut peruicacia sit dubitare. Reliqua minus cæta vel improba magis visum fuit disputationibus inferere arbitrando. Omnia denique accuratius hîc, quæ alij ἀρρωστὴς ex facili & quomodocumque tradita porro tradunt.

Securi cadat an recto stet fabula talo

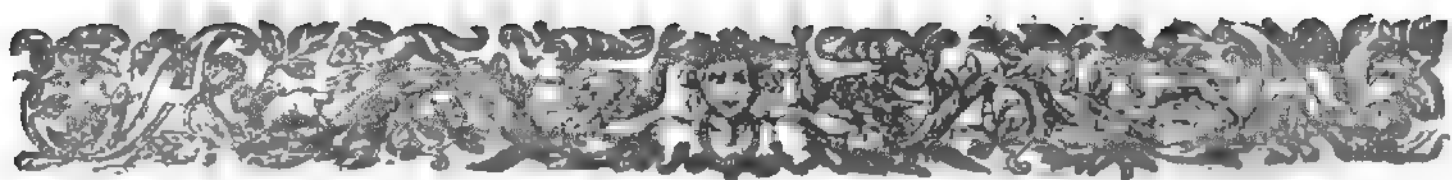
Nos veritati & fidei litare studium habuimus, & ubi non liceret, inopiam profiteri, nec impuris victimis sacrum propbanare. Sed etiam οὐραῖα dedi retractatius, nisi me fallo, intricati enim & multiplices annales plerique ac parum sape, libere dicendum est, compositi aut digesti. Siue copia rerum hoc faciat, quæ accumulatur, siue stoico quodam more fortasse materies & opus parum ab initio ordinentur. Vtcumque sit, nos pro copia ingenij aut iudicij Massiliam in ordinem distribuimus, & seruato temporum ordine coniunximus, disiunximus, ut res erat, nonam à vetere, sacram à prophana, Gentilem à Christiana. Quod quàm vsui tibi futurum sit, & quàm apposita distributio, ipse dices, Lector beneuole. Ego tantum haud adeo facilem mihi fuisse, & supra quàm aliquis credat, expoliendam & exornandam. Postremò præter lucem verborum ac sententiarum, quam largiter insudimus, faciem quoque eloquentiæ latinæ reddidimus, quia Massiliam non in Galliam tantum sed in uniuersum orbem terrarum producere, & aqualiter propin quarum ac longinquarum nationum manibus inferere votum mihi fuit, ideoque consilium, communi idiomate literatorum omnium vulgo hæc adaptare. Dictione tamen ac stylo nihil in pompam, nihil in venustatem fucatis coloribus aut pigmentorum illitu accersuimus. Tota Massiliæ laudibus seruiet, & illam bonore ac nomine conspicuam, non me volet. Vno verbo quidquid in Commentarijs Latinorum, Græcorum, Poëtarum, Oratorum, Historicorum, Philosophorum, Miscellorum, Massilienses mores tangit aut alludit, in his tribus libris

libris & suo quaque capite habebis testibus exemplisque firmata & illustrata.

Inuit autem atque ornauit scriptiorem hanc meam, quibuscumque rebus potuit, clarissimas D. Antonius de Moustier, amicorum gemma, prudentia, & candore animi, atque vso complurium negotiorum omnibus charus. Quo meo merito? nullo fateor, sed solum impulsu beneuolentiae & humane nature, quae velut fato aut genio inter adfuit omnes gentes, Vir amplissime, propria est familiae tuae perillustri Moustieriarum. Viginti circiter, aut plures etiam anni sunt, cum Societatem nostram beneficiis atque super alia cumulas, ut non dicam relationem sed actionem gratiarum studio curaris praenire. Ac metum ipse recolo graues illas seriasque curas tuas, in primario Massiliensis Consularis officio laborioso, in quo non dicam gratiam mereri, sed odium vitare difficile sit, quod tamen ita sustinuisti, ut industriam fidemque tuam Regi primum, tum popularibus tuis probaueris, & communiter omnibus integritatem & animum ab omni labe ac corruptela immunem. Nam fortunas & bona Ciuitatis, publica fame voce administrasti, tam abstinenter quam aliena, tam diligenter quam tua, tam religiosè quam publica & quae sacrum illud nomen Patriae tangunt. Hec tua laus, & in sedato animo vigor maximarum rerum capax. Quae hic forte ac per occasionem dicta licet, Vir Amplissime, sumas velim ab animo tamen serio & graui profecta & incultum tui deuoto.

Alterum quod à me proprie imputo, quodque inter alia me mouit ut scriberem, maiestas est, amplitudo ac dignitas ciuitatis. Nam amo locum eiusque memoriam, & capio ire propagatum quid ni veteris meae altricis & pene patriae? sed ut haec non sint, societas nostra hic sedem & scholam virtutis habet, futurum, ut speramus, aliquando Collegium, & nos ipsi aliquot iam annos diuini verbi sementem ibi fecimus, & messuimus. Certe adficio & illustrare ciuitatem ingenio, stilo, & voce capior. Sed iam praebe aurium & oculorum, si lubet, leuem operam, nam ordior, si prius, vnum illud te exorauerim, Lector beneuole, ut grata acceptaque habeas quae feci, & ista legas, si tibi cum Homero *πρόφρων Κεραδίη δὲ Δυμῆς ἀγένηος*. Si pectus prudens animusque virilis. Nam quibus alterum abest, volente me à libris meis absint. Ius & laus est fieri. Vale & uiue.

ANAGR.

R. P. IOANNI BAPTISTÆ
GUESNAY, SOCIETATIS IESV
RERV M ASSILIENSIVM

Historico dignissimo,

BALTHAZAR DE VIAS,
REGIA SECRETIS
CONSILIARIUS

Massiliam offert exacte descriptam ex lib. 11. Charitum
Edyllio xx.

MOS qui Massiliam Ruffe & Guesnaie refertis
Doctrina & meritis eloquioque pares :
Gallo Ruffe prior, sequeris Guesnaie Latino
Materiesque potest vasta tenere duos.
Tam bene qui patria fastos primūque Perano
Dicitis auspiciis mœnia structa dijs.
Phocœamque ratem cū terra appulsa iuventus
Contorto nomen Graia rudente dedit.
Inter Ephemeridas & Secula prisca morati
Ad nostra eximium tempora fertis opus.
Hoc Charites legere mea, dignoque labori
Emerita laudis pramia fama dabit.
Et patrū placuere lares, placuere reperti
Annales, Comites, prædia, iura, domus
Nos tanta in messe, Euphrosyne, iungamus aristam,
Et iuuet hoc patriæ contribuisse decus.
Inuenies animo formaque Heroidas, ista
Germanis virtus quas facit vrbe pares.
Eurymene mirata nurus, numerūque genusque
Ex alio natas credidit esse Ioue.
Si quod virgo tegit tenero sub pectore selum,
Aurato hoc castus vulnere torsit Amor.
Nulla Clytemnestra nouit periuria, nullum
Massilia ex Helenis increpuisse nefas.

Phocœa

*Ebrius innumera dormit sub vite Lyane,
 Et densa innumeras Menades vna tegit.
 Nostra Mythemnaeis fecundior ora racemis
 Et minus à nostris prala Falerna fluunt.
 Vitibus assurgunt colles, quin carpere gaudet
 Quae propè sunt algis pendula vina Thetis.
 Euocat à pelago vindemia proxima nymphas,
 Iunctaque cum Faunis Cimodocea salit.
 Nereis in sylvas veniens, et in aquor Oreas
 Ista sibi gemmas, hac sibi ferta legit.
 Insolitas cultu Satyrus, Tritonque stupefunt,
 Et magis hic terras appetit, ille fretum.
 Indulsi natura loco; si Nerea cernis
 Fertilior nusquam piscibus alter adest.
 Thunnus, Lampetra, Lupus, Ostrea, Rhombus, Echini,
 Barbatuli, Solea, raia, locusta, pagrus,
 Innumerique alij hac intra stant aquora pisces,
 Atque alij clauso fontis in amne latent.
 Utraque pars praestant pelagòve educta lacùve
 Quàque velit dubium est parte latere Venus.
 Siue sit hac fonti, seu tutius abdita ponto
 Enceladi diua non facit ira metum.
 Quid nativa loci referam bellaria, vel quas
 Alma parit fruges ubere terra sinu?
 Pascua non pecori desunt, nec ouilibus herba,
 Fertilis assidua fronde virescit humus.
 Illic candidulum plena lac verberat urna
 Thestilis, et niueas hac legit arte dapes.
 Illic pressa tenent pecoris mulitralia Mopsum,
 Cogit et in caulas Nysa petulca gregem.
 Multa Ceres passim gravidis micat aurea culmis
 Agricolaque fauet multiplicata suo.
 Prunaeque luxuriant et mala Citronia ramis
 Curvatumque grauant plurima poma nemus.
 Persica siue velis, seu Punica, totus abundat
 Frugibus et vario germine fetus ager,
 Sunt et praecoces Cerasi, pyra mitia, glandes
 Nux, corili, ciceres, ordea, pisa, faba.
 Rosmaris et nardus texendis apta corollis
 Floribus halantem spargit odora comam.
 Non cupressus abest, nec Amygdalis, et quae
 Bombicem facto stamine morus alit.*

Quid

*Indice clara Rhodos sed Apolline, Indice Bacchò
 Massilia cedat Lesbos & ipsa mea.
 Iam dudum optasset Cypro Idaliisque relicta
 Huc ad nostra lubens tecta venire Venus.
 Hanc timor, Euphrosyne, retinet cessisque priori
 Dum te maiorem credidit esse deam.
 Massiliam Charites habeant, ait illa, pudica,
 Tempia quibus vates hanc suus urbe facit.*

B. DE VIAS.

Approbatio

CONTENTA.

His tribus Libris:

LIBRO I. HÆC HABENTVR

De Massilia Gentili

LECTORI

Ad utriusque Massilia notitiam

PRÆFATIO ET PRÆPARATIO.

CAPVT I.

Massiliz Geographica descriptio & situs

CAPVT II.

Nominis etymon.

CAPVT III.

Ortus & incunabula.

CAPVT IV.

De structura & portu.

CAPVT V.

Massiliam quis extruxerit?

CAPVT VI.

Cœli & soli ingenium.

CAPVT VII.

Liguribus debellatis Massilienses multas circumquaque colonias constituerunt.

CAPVT VIII.

Commanus Rex Segoregiorum bellum apparat aduersus inquilinos suos Massilienses.

CAPVT IX.

De Liguribus iterum, de Gallis & Carthaginensibus terra Marique triumphant.

CAPVT X.

Ab instaurando bello Caramandus Regulus nocturnis spectris deterretur, quo tempore Apollini Delphico votum est à Massiliensibus nuncupatum.

CAPVT XI.

Cum Romanis prope ab initio conditæ urbis fœdus summa fide custodierunt.

CAPVT XII.

Ineunte pactiones & societates omnium rerum cum Gallis simul arque Hispanis.

CAPVT XIII.

Fines imperij Massiliensis quando maximi, & regiones breuiter adnumeratæ.

CAPVT XIV.

In Pompeiana aduersus Cæsarem seditione, cum victæ parti sese addixissent Massilienses magnam suæ felicitatis iacturam fecere.

CAPVT XV.

Ab hac Cæsaris victoria, Romanorum cum Massiliensibus res gestæ ac tempora.

CAPVT XVI.

De prima Massiliensium Religione.

CAPVT XVII.

De sacrificiis & Sacerdotibus.

CAPVT XVIII.

De Dianæ Luco Massiliensi & eiusdem ludis.

CAPVT

C A P V T X I X.

Status Reipublicæ.

C A P V T X X.

De Magistratibus.

C A P V T X X I.

Fors iudiciorum siue Dicasteria.

C A P V T X X I I.

De Legatis ac Ducibus exercitui Præfectis.

C A P V T X X I I I.

De populo Massiliensi & eius prima diuisione.

C A P V T X X I V.

Leges & mores.

C A P V T X X V.Massilia in capeffendis literarum disciplinis siue Latinis
siue Græcis Patria.**C A P V T X X V I.**

Variarum linguarum periti Massilienses.

C A P V T X X V I I.

De claris Massiliensibus.

C A P V T X X V I I I.

Magnitudo animi & fortitudo.

C A P V T X X I X.

Copia & affluentia omnium rerum.

C A P V T X X X.

Labes & imminutio.

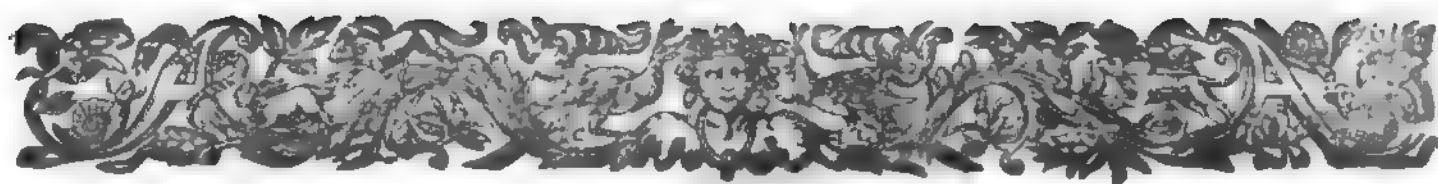
C A P V T X X X I.

Veteres inscriptiones & numismata.

C A P V T X X X I I.

Massilia inter cæteras Galliarum ciuitates vix vlli antiquitate secundâ:

188

LIBRO SECVNDO

De Massilia Christiana

APPARATUS AD ANNALES

Ecclesiasticos Massilienses.

<p>Sæculo 1. { Anno Christi 46. S. Lazarus. Anno 77. S. Restitutus. Anno 98. S. Carannus. Anno 113. S. Polycarpus. Anno 132. S. Peregrinus.</p>	<p>Sæculo 8. { Anno 768. S. Maurontus. Anno 781. Honoratus 3. Anno 795. Ioannes 1. Anno 811. Theodebertus siue Turpertus.</p>
<p>Sæculo 2. { An. 137. Marcus siue Marfus. Anno 158. S. Concordianus. Anno 170. S. Iouianus.</p>	<p>Sæculo 9. { Anno 829. Perinus 1. Anno 850. Leodoinus. Anno 880. Berengarius.</p>
<p>Interpontificium ab anno 180. ad an. 310. Anno 239. Martyres Massilienses, SS. Leo, Hermes, Adrianus, &c.</p>	<p>Sæculo 1000. { Anno 910. Venator. Anno 940. Vivaldus Anno 962. S. Honoratus 4. Anno 992. Pontius 1.</p>
<p>Sæculo 3. { Anno 296. De SS. Defendente & sociis Martyribus Massiliensibus. Anno 302. De SS. Victore & sociis Martyribus Massiliensibus.</p>	<p>Sæculo 1100. { Anno 1024. Pontius 2. Anno 1074. Raymundus 1. Anno 1095. Bertrandus 1. Anno 1008. Petrus 1.</p>
<p>Sæculo 4. { Anno 311. Oresius Episcopus. Anno 341. S. Victorinus. Anno 375. S. Proclus siue Proculus. Anno 418. Numidius. Anno 420. Paulus 1. Anno 429. S. Venerius. Anno 451. S. Eustachius 1.</p>	<p>Sæculo 1200. { Anno 1141. Raymundus 3. Anno 1152. Petrus 2. Anno 1172. Raymundus 4. Anno 1189. Fulco. Anno 1204. Raynerius, siue Raymundus 5. Anno 1209. Petrus 3. Anno 1219. Petrus 4. de Montelauro.</p>
<p>Sæculo 5. { Anno 464. Auxamius. Anno 468. S. Rusticus. Anno 471. S. Saluianus. Anno 475. Græcus. Anno 481. Sabinianus. Anno 490. S. Honoratus 1. Anno 518. Agroecius siue Agricius.</p>	<p>Sæculo 1300. { Anno 1239. Benedictus 2. De Alignano. Anno 1268. Robertus 1. Anno 1272. Raymundus 6. de Nemauso. Anno 1289. Durantus 1. siue Fredolus 1. Anno 1299. Fredolus 2.</p>
<p>Sæculo 6. { Anno 530. Dalmatius. Anno 548. S. Gennadius. Anno 573. S. Theodorus. Anno 594. S. Serepus.</p>	<p> { Anno 1309. Durantus 2. de tribus Heminis.</p>
<p>Sæculo 7. { Anno 621. S. Cannarus. Anno 647. S. Antoninus. Anno 681. Perinus 1. Anno 711. S. Abdelonus. Anno 742. Honoratus 2.</p>	<p> { Anno 1313. Raymundus 7. Anno 1321. Gasbertus de Valle. Anno 1321. Ademarius de Vouta.</p>

Anno

Anno 1333. Ratherius.
 Anno 1335. Ioannes 2. de
 Gasqui.
 Anno 1345. Robertus 1.
 de Mandagoto.
 Anno 1357. Fortanerius
 Vafellus.
 Anno 1360. Hugo.
 Anno 1361. Petrus 5. Pa-
 bry.
 Anno 1362. Antonius 1.
 de Riparia.
 Anno 1364. Guillelmus 1.
 Sudre.
 Anno 1366. Philippus de
 Cabassole.
 Anno 1368. Guillelmus 2.
 de Voura.
 Anno 1380. Aymarius.
 Anno 1396. Guillelmus 3.
 le Tort.
 Anno 1404. & 1405. Vacat
 Sedes.
 Anno 1406. Paulus 2. de Sa-
 done.
 Anno 1429. Bartholomæus
 Raccoli.
 Anno 1439. Ludouicus de
 Glandeues.
 Anno 1447. Nicolaus 1. de
 Brancassii.
 Anno 1466. Iacobus 1. de
 Cartagine.

Sæculo 1400.

Sæculo 1500.

Sæculo 1600.

Anno 1470. Ioannes 3.
 Alardeau.
 Anno 1496. Ogerius de
 Anglura.
 Anno 1507. Antonius 2.
 de Furno.
 Anno 1509. Claudius de
 Seycello.
 Anno 1515. Innocentius
 Cybo.
 Anno 1533. Ioannes Ba-
 ptista 1. Cyllo.
 Anno 1551. Chrystopho-
 rus de Monte.
 Anno 1556. Petrus de
 Raqueneau.
 Anno 1577. Federicus de
 Raqueneau.
 Anno 1604. Iacobus 1. de
 Turricella.
 Anno 1619. Artus d'Es-
 pinay.
 Anno 1620. Nicolaus 1.
 Coëffereau.
 Anno 1625. Franciscus de
 Lomenic.
 Anno 1639. Eustachius
 Gaulcius.
 Anno 1640. Ioannes Ba-
 ptista 2. Gaulcius.
 Anno 1643. Stephanus 2.
 de Puget.

Vixit adhuc in feneclute bene.

INDEX EORUMDEM EPISCOPORVM

Ordine Alphabetico.

A

S. B DELONVS. pag. 234
 Ademarius 1. pag. 402
 Agrotcius siue Agricius. p. 199
 S. Antoninus. pag. 229
 Antonius 1. pag. 417
 Antonius 2. pag. 420
 Auxanius. pag. 177
 Aymarius. pag. 433
 Artus. pag. 538
 Ademarius 2. pag. 403
 Aymarij successor anonymus. pag. 436

B

Bartholomæus. pag. 463
 Benedictus 1. pag. 360

Benedictus 2. pag. 363
 Berengarius. pag. 263
 Bertrandus 1. pag. 310
 Bertrandus 2. pag. 319

C

S. Cannarus. pag. 217
 S. Carannus. pag. 114
 Claudius. pag. 491
 Christophorus. pag. 509
 S. Concordianus. pag. 123

D

Durantus dictus Frodolus 1. pag. 385
 Durantus 2. pag. 396
 Dalmarius. pag. 203
 S. Eusta

E		O	
S. Eustachius 1.	pag. 174	Ogerius.	pag. 486
Eustachius 2.	pag. 547	Orefius.	pag. 133
F		P	
Federicus.	pag. 517	Sanctus Peregrinus.	pag. 120
Fortanerius.	pag. 414	Perinus 1.	pag. 233
Franciscus.	pag. 542	Perinus 2.	pag. 251
Fredolus 2.	pag. 393	Petrus 1.	pag. 317
Fulco.	pag. 333	Petrus 2.	pag. 325
		Petrus 3.	pag. 342
		Petrus 4.	pag. 351
		Petrus 5.	pag. 410
		Petrus 6.	pag. 511
		Paulus 1.	pag. 155
		Paulus 2.	pag. 453
		Philippus.	pag. 422
		S. Polycarpus.	pag. 118
		S. Proculus.	pag. 143
		Pontius 1.	pag. 279
		Pontius 2.	pag. 291
G		R	
Gabernus.	pag. 402	Ratherius.	pag. 406
S. Gennadius.	pag. 205	Raymundus 1.	pag. 305
Græcus.	pag. 184	Raymundus 2.	pag. 317
Guillelmus 1.	pag. 420	Raymondus 3.	pag. 322
Guillelmus 2.	pag. 424	Raymundus 4.	pag. 329
Guillelmus 3.	pag. 447	Raymundus 5. siue Reynerius.	pag. 336
		Raymundus 6.	pag. 377
		Raymundus 7.	pag. 399
		S. Restitutus.	pag. 109
		Robertus 1.	pag. 375
		Robertus 2.	pag. 410
		Sanctus Rusticus.	pag. 178
H		S	
S. Honoratus 1.	pag. 189	Sabinianus.	pag. 187
Honoratus 2.	pag. 238	Sanctus Saluianus.	pag. 179
Honoratus 3.	pag. 244	Sanctus Serenus.	pag. 222
S. Honoratus 4.	pag. 277	Stephanus.	pag. ...
Hugo.	pag. 416		
I		T	
Iacobus 1.	pag. 477	S. Theodorus.	pag. 213
Iacobus 2.	pag. 534	Tendulus siue de Tenda.	pag. 362
Ioannes Baptista 1.	pag. 500	Theudebertus siue Turpertus.	pag. 249
Ioannes Baptista 2.	pag. 548		
Innocentius.	pag. 495		
Ioannes 1.	pag. 247		
Iohannes 2.	pag. 408		
Ioannes 3.	pag. 478		
S. Iovinianus.	pag. 124		
L		V	
S. Lazarus.	pag. 95	S. Venerius.	pag. 156
Leodoinus.	pag. 254	Venator.	pag. 269
Ludouicus.	pag. 469	S. Victorinus.	pag. 138
		Viualdus.	pag. 273
M			
Marcus siue Marfus.	pag. 121		
S. Maurontus.	pag. 241		
N			
Numidius.	pag. 153		
Nicolaus 1.	pag. 474		
Nicolaus 2.	pag. 539		

LIBRO.

LIBRO TERTIO.

Paralipomena quadam, sine Corollaria ex dictis.

Ad Lectorem.

COROLLARIUM I.

Nomenclatura Praepositorum Ecclesiae Cathedralis Massiliensis.

COROLLARIUM II.

Massilia Dioecesis, sine Index Paroeciarum & Ecclesiarum Dioecesis Massiliensis

- §. 1. Paroeciae quatuor Urbanae.
- §. 2. Aliae extra urbem annumerantur xxi.
- §. 3. Sacrae cellulae Urbanae.
- §. 4. Aliae in oppidano eius territorio.
- §. 5. Penitentium sodalitates, & earum numerum percursum, & si quid notandum.

COROLLARIUM III.

Massilia Purpurata.

- §. 1. Plures Romani Pontifices Massiliam ex itinere diuertebant.
- §. 2. Massiliae ciues, aut incolae Cardinales.
- §. 3. Massiliae creati aut Porphyrogeniti Cardinales.
- §. 4. Massiliam delegati à summis Pontificibus Cardinales.

COROLLARIUM IV.

Massilia Insulata.

- §. 1. Patriarchae.
- §. 2. Archiepiscopi.
- §. 3. Episcopi.
- §. 4. Abbates.
- §. 5. Fundatores Ordinum Religiosorum.

COROLLARIUM V.

Massilia Religiosa.

- §. 1. Virorum Coenobia.
- §. 2. Foeminarum Parthenones ac coetus.

COROLLARIUM VI.

Massilia misericors & pia.

- §. 1. Variae Sacerdotum Laicorum, & foeminarum aedes excitatae in omnem firmandae virtutis & Christianae pietatis partem.
- §. 2. Nosocomia.

COROLLARIUM VII.

Massilia Sancta.

COROLLARIUM VIII.

Massiliensis Bibliotheca.

- §. 1. Ethnici bonarum artium scriptores.
- §. 2. Christiani.
- §. 3. Episcopi Scriptores.

COROLLARIUM IX.

Massilia bellicosa & victrix.

- §. 1. In sacra militia sine Cruciatu exerciti Massilienses, & in eam praeconi.
- §. 2. Facta militaria & expeditiones pro religione contra, Haereticos.
- §. 3. Massiliensibus erga Dynastas ac Principes nunquam fidelitas defuit.

COROLLA

COROLLARIUM X.

Massilia Sapiens schola, studiorum mater, Arrium Magistra.

COROLLARIUM XI.

Massilia nobilissimum Gallie Emporium, mercatrix & opulenta.

COROLLARIUM XII.

Massilia Forensis & iuridica.

COROLLARIUM XIII.

Massilia ferox, & agrorum amenitate atque vberitate percelebris.

§. 1. Antiquus & nouus Massiliensis terræ coelique tractus.

§. 2. De fluuiis ac fontibus.

§. 3. De animalibus terrestribus ac pecuariis.

§. 4. De Volatilibus.

§. 5. De Aquaticis.

§. 6. De arborum honore.

§. 7. De stirpibus minoribus & herbis.

§. 8. Insulæ & æstuaria salaria circa Massiliam.

COROLLARIUM XIV.

Massilia lapidea & ædificiis superba.

§. 1. Mœnium operositas & magnitudo: tum Eiconismus vrbis.

§. 2. Aspera loca & montosa.

§. 3. Portus celeberrimus & plenissimus nauium.

COROLLARIUM XV.

Massilia Politica.

§. 1. Politiarum genera.

§. 2. Massiliensis Politia à Monarchia in Aristocratiam primùm conuersa.

§. 3. Massilia Romanis Imperatoribus obediens & subiecta.

§. 4. Subactam Massiliam Burgundiarum Reges eam sibi habitationem fecere.

§. 5. Massilia post hæc sub imperium Visigothorum ditionemque subiuncta.

§. 6. Ab Ostrogothis Massilia ditioni Romanæ vindicatur.

§. 7. Regno Francorum Prouincia Massiliensis adiicitur.

§. 8. Carolus Caluus Prouinciam noua Regni appellatione ac iure impertitam, Bosoni vxoris fratri detulit.

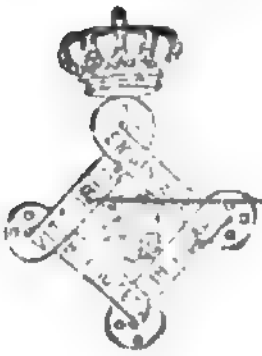
§. 9. Quando, & à quo nomen *Comitatû*, Prouincia assumpsit.

MASSILIA

MASSILIA GENTILIS.

LIBER PRIMVS.

Massilia geographica descriptio & situs.

CAPVT PRIMVM.

MASSILIA Galliz Celticæ in Narbonensi primùm, postea Viennensi Prouincia secunda, Cauarum Saluuiorum perue-
tusta & opulentissima ciuitas, portu celeberrimo aduersus
Protem, Mesem, siue Pomponianam, & Hypæam tres insulas
Sthœccades, iungitur mari Gallico Mediterraneo. Vbi longi-
tudinis numerantur minuta 30. suprâ 24. gradus, latitudinis
verò 10. suprâ 43. gradus. Dies maxima horarum 15. minu. 7.
Alitudo Solis grad. 66. & est in 6. Climate. Hipparchus &
reliqui. vt annotat Strabo lib. 1. per Boristhenem eundem pa-
rallelum esse ait Bysanthij ac Massiliæ, quam enim, inquit

Eratosthenes, vmbra ad gnomonem rationem Massiliæ adscripsit, eandem se sibi eiusdem
nominis tempus Bysanthij obseruasse Hipparchus scribit. Iam à Massilia in mediam Bri-
tanniam non amplius est 100. stadiis. Atqui è Britannia media non amplius I V. stadio-
rum progressus millia sunt.

Limites generatim sumptos ei adscribimus, quâ longè latèque patet, ager Camatulico-
rum qui inde vocabatur *Prouincia Massiliensis* apud Onuphrium de Imperio Romano, sci-
licet ad Apeliotem ibi oriuntur vbi desinunt Alpes Maritimæ, ad Zephyrum Rhodhani
ostio clauduntur Massaliotico. Dicitur autem Massalioticum, quod tamen abiunctum à
Massilia plus duodecim leucis, de tribus tamen Rhodanicis ostiis nempe duobus Libycis
Metapino & Hispaniensi, tertium istud est Massiliæ propinquissimum fluuiique alueum
circumscribit, quem inter Maritimam & Massiliam oppida nonnulli *καὶνὸν μεταμὸν*, alij
fossam Marianam & fossas Marianas ex eo appellant, quod Caius Marius Prætor exercitus
ducta per eius ripam laxiore fossa cum & capto ampliorem & aquis pleniorē fecit, ab
Arelate ad oram maris. Vnde etiam ager ille qui hoc alueo & Hispaniensi medio clauditur,
quia in eo exercitum habuit Marius dum alueum foderet, *Castra* nuncupatur siue *Castra*
Mariana & vernaculè ab incolis *La Camargue*. Ad Arétos Salone, Aquæ Sextiæ, quæque
ultra lœuam ripam Druentiæ fluminis oppida vergunt, ad Varum. Denique ad Austrum
Mare Gallicum interius siue Mediterraneum, qua ex Nicia ad Antipolim, Lerinum, Forum
Iulij, sinum Sambracitanum, Telonem Martium, Taurentum, atque inde continente
tractu ad Carsitium, Citharistam, Immadras, Incarum, siue Carri, Delim fossas Marianas,
& ab iis ad gradum vsque Massilitanorum iuxta Antonini descriptionem in sua itinerarij
maritimatabula protenditur.

Alteram esse Massiliam nomine ciuitatem, in Africa Cæsariensi Mauritaniz & Massesi-
lis proximam docent Volaterranus lib. 2. Geogra. Strabo cæterique Geographi, & hoc apud

A illos

illos discrimen inter illam nostram, de qua nobis sermo futurus est Africanam, inter Latinos fortasse inscriptione, quod Massilia Gallica per i. Libyca per y, scribitur, & hi Massilyli illi Massilientes appellantur. Sed neque in his certa quædam & definita lex est, quam sequi oporteat, nam Africanam quoque docti Massiliam scribunt. Verum discrimen est in re ipsa, quoniam Massilia pars est Libyæ, cuius situm designant Astronomi in 3. Climate sub triangulo triquetto in gradu longitudinis 25. latitudinis 30. Vbi dies maxima horarum 13. † Altitudo solis gradus 52. Præterea non tam vrbs vna quam hominēs fusi per agros & nationes dispersæ dicitur Africana, teste Plinio lib. 5. cap. 4. & lib. 10. cap. 8. Ex reliquo inquit numero non ciuitates tantum sed pleræque etiam nationes iure dici possunt, vt Natabudes, Capfirani, Misulani, Babarbares, Massili, Nisives, Vamacures, Erhini, Mussini Marchubij, & tota Betulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Æthiopia dirimit. Deque eorum moribus & institutis tradit Stephanus Massylos Africæ neque frōnis neque ephippiis uti, sola contentos virga, qua equos regant ex quo Lucanus lib. 4.

Et gens qua nudo residens Massilia dorso

Ora leni flectis frænorum nescia virga.

Item Martialis lib. 9.

Et Massylaum virga gubernas equum.

Eorundem feritas describitur à Dionysio ἐν οἰκιστικῇ ποίει. his versibus interpretis Rhemnii.

Saltibus hos duris asper syluisque vagantes

Victus alit sano quasitus more ferarum;

Scilicet ignaros terras proscindere aratri,

Agricolæque boues plaustris domitare sonoris.

Terra continens est, non ad mare, nec modo equis cursu præstantissimis, sed Leonibus etiam abundans. Hinc Martialis lib. 8. epigram. 55.

Audiat quantum Massyla per ania marmor

Innumero quoties sylvæ Leone furit

An verò tritum illud sermone vel vetustate prouerbiū πλεῖστας εἰς τὴν μασηλίαν *Nauiges in Massiliam* de Massilia Gallica vel Africana intelligendum sit, video hætere Philologos. Certè in adagiis Erasmus hunc locum interpretatus de Africana intelligit, vel potius de tertia quapiam quæ neque sit Gallorum neque Africanorum, quia apud Athenæum scribitur Massalia non Massilia. Verum mihi leuīs admodum videtur coniectura, quoniam urbem Gallorum Græci Massiliam æque atque Massaliam vocant sine delectu, quod in Plinio aduertit Dalecampius lib. 3. cap. 4. alique. Rectius ergo de nostrate intelligit Ritterhussius in lib. 3. Oppiani ἀλιευτικῶν, cui subscriberem nisi tamen in sequiorem partem cum Athenæo acceptum velit, quasi Massiliam nauigare idem sit atque in gentem effœminatam, mollitia & deliciis fluentem se traducere.

3 Tertia demum quæ dicitur Massilia teste Volaterrano lib. 12. Geogra. Insula est ad Lybiam pertinens, in qua Hesperidum mala siue poma Draco celebris apud Poëtas famæ seruabat Virgilius 4. Æneid.

Hinc mihi Massyla gentis monstrata Sacerdos

Hesperidum templi custos, epulasque Draconi

Qua dabat & sacros seruabat in arbore fructus.

Quam Silius intellexit lib. 1. illis versibus.

Cantato nuper lenior quem fecerat igni

Litore ab Hesperidum Temisus, qui carmine pollens

Fidebat magica ferrum crudefcere lingua.

Et Martialis lib. 13. Epigram. 37.

Aut Corcyrae sunt hæc de frondibus horti,

Aut hæc Massyli poma Draconis erant.

Vnde conicere licet Massylos olim quemadmodum & Thessalos maleficiis infames fuisse. Ex hoc Hesperidum horto eleganter Nonnus fingit à Venere flores decerptos vt nuptiarum ornaret Cadmi & Harmoniz thalamum. Sic enim lib. 13. Dionysius Nymphæ Hesperides carmen concinnarunt, à quarum horto Venus simul & amores ornabant nuptialem lectum, aureos suspendentes è thalamo fructus.

C A P U T I I.

Nominis Etymon.

VREM nouam quæ *μασσαλία* Straboni & Stephano veteribusque nummis, *μασσαλία* Ptolomæo, vnde apud Titum Liuium gentile nomen Massaliota & Massaliores, Massiliam veteres olim cognominasse vulgus ipsum probat imo iactat. Sed qua causa? & an causa? diuinum oporteat esse qui certo dicar. Eustathius Commenta. in Dionys. & Volaterranus lib. 3. Geogra. Theuetus cap. 58. Cosmogra. inde aiunt appellationis traxisse originem, quod Phocæi Harpagi Persarumque dominatum pertæsi, relicta Asia novas sedes capefferent in Gallias, cum autem ad Salyorum oras appulsi hominem tum fortè piscatum exercentem vidissent, nauclerus qui nauim admouebat littori, rudente in terram proiecto, exclamasse fertur *μάσαι* siue *μασαι* *άλιός*, hoc est, Alliga piscator. Vnde paulatim vocis similitudine Massiliæ nara dicitur appellatio. *μάσσην* enim siue *μάσσην* Aeolice est religare, & *άλιός* piscatorem sonat. Secus verò Thucididis interpres ab ipso potius scribit ac sentit exclamatum piscatore indigena, *μάσαι*, *μάσαι*, Phocæosque admonitos vt in ea parte terræ obtinendæ rudentem alligarent. Quo ducti rati velut auspicio longius prouehendæ navigationis cursum retardasse, ibidemque constitisse, atque vrbis & imperij sedem collocasse, vt ex fati omnia habuerit Massilia nomen. Hæc apud illos & Rodericum lib. 16. capite 8. Volaterranus li. 12. Geogra. De Numidia id etymum Vrbis, Lybiæ Massiliæ tribuit, cum Numidiam describens. Inter hos, inquit, Massyli habitant quos Massylienses Polybius vocat. Nominis etymon Stephanus ex autoritate Timæi narrat, quod gubernator adnauigans cum animaduerteteret piscatorem, iubentem iunco terrestri *μάσσα*, id est alligare lingua Aeolica *δοπ* *σά* *άλιός* *ή* *μάσαι*, cognomen accepisse. Ita enim legit in Stephano *μασσαλία πόλις τῆς λιβυτικῆς κατὰ τὴν καλτικὴν, καὶ ἄπειχθαι φωνήν*. Sed pro *λιβυτικῆς* omnino legendum *λιγυτικῆς* id est Ligusticæ, nam quid Lybiæ ad Celticam siue Galliam? At in Liguriæ tractu scimus esse Massiliam nostram, & tunc in vsu fuisse Liguriæ nomen latius indicant verba Dionysij in *στῆν*. & quæ in eum Eusthatus annotauit, vt falsus sit ex falsa lectione Volaterranus. ita ergo Latine Dionysius.

Gallicus hunc gurgis qui Celticæ littora pulsat.

Excipit, hunc sequitur Ligurum cognomine dictus.

Piget vel tangere quæ alij amplectuntur, & pluribus commemorat Andreas Duchesne lib. De antiquitatibus Galliarum, Duplex lib. 2. capite 24. Quis enim huic narratiunculæ aut quam surdus color? scilicet Francum siue Francionem alterum ab Astianacte vel Scamandro Hectoris filium, euerfa Troia profugum Galliam adnauigasse, ibi cum Rhemio Gallorem Dynasta foedus affinitatemque iunxisse, & in ostio portus in quem primum appulerat constructo præsidij muro Martique consecrato Massiliæ postea conditæ nomen dedisse. Id ei iam olim Sacerdos Hieræus ab ipsis aris puluinariibusque Dei admonitus prænuntiaret, cuius oraculum antiqui moris & ætatis poeta è Græco in Gallicum ita, frigide licet & insulse, fideliter tamen interpretatus est.

En faueur de ce iour nous bastirons un mur

Contre le pied marin de l'importun marmur.

Du sein Mediterrain, se fera vne ville

Aux Meridionaux & commode & fertile

Tout y abbordera, ce lieu sera dit Mars

Pour marquer de ce iour vne France soldat.

La depuis on a fait vne ville impareille

Qu'on a depuis nommée la Cité de Marseille

Comme disant de Mars, cette Ville à le nom.

Plutarchus in Solone ait Massiliam mercatorem hoc oppidum condidisse, & Massalia nomen à se indidisse. Ventuli opinionum sunt, quibus nihilominus indulgent & ferri se his patiuntur literati homines, & historici etiam huius æui.

Alia opinio veracior Phocæos hanc suam urbem nouam *Massalyam* quasi Salyorum arcem & metropolin cognominare voluisse, atque hanc deinceps *Massiliam* Romani, tum Galli vitioso ac corrupto vocabulo *Marsiliam* dixere. Porro à Massilia sunt Massiliensis, Massilianus, Massilioticus, *μασσαλις*, *μασσαλιότης*. Vnde Massilienses viri, Massiliana vina.

A a Et

4 Massilia Gentilis. Liber I.

Et à Phocæis Phocaicæ oræ Massilienses dictæ à Silio libro quarto. De bello Punico.

Scipio Phocæicis sese referebat ab oris.

Et Phocæis iuventus Massiliensis Lucano li. 3. De bello Pharsalico.

Phocæis in dubiis ausa est servare iuventus

Non Graia lenitate fidem.

Item libro quinto.

Fama veteres laudantur Athena.

Massiliaque sua donantur libera Phocis.

Sidonius Phocidem appellat Massiliam ipsam ut præclare commentatur Sauaro super carmen 123. ad Consennium.

Nuper quadripedante cum citato

Tres Phocida sexsiasque Baias,

Illustres titulisque præliisque

Urbes, per duo consulum trophæa.

Nam Martem tulit ista Iulianum

Et bruto dæa nauticum furorem.

At hæc Tentonicas cruenta pugnæ

Ereclum & Marium cadente Cimbro.

Hinc denique Phocaicum littus circa Massiliam & Emporias urbem Hispaniæ, de quo Merula par. 2. Cosmogra. lib. 3. cap. 39. à Phocæa scilicet quæ *Phocæia* Ptolemæo Aeolidis, Stephano Ioniæ oppidum. Pomponio & Lucano Phocis. Hinc enim in has oras profecti Massiliæ conditores. Massilia Græcorum, cognominatur in Itinerarij Maritimi tabula apud Antoninum, quin & suburbicarius ipsorum ager ibidem Græcia dicitur. Silius lib. 3.

Dat Carthago viros Tenæro fundata vetusto

Phocaica dant Emporia dat Tarraco pabem.

Massiliam vocat Plinius lib. 3. cap. 4. Athenopolim, quasi urbem Mineræ, tum quia literarum splendore non minus Galliam quam Athenæ Græciam illustravit, tum quia in honorem Mineræ magnificas ædes Massiliensium pietas & gratus in Deum animus extruxerit, de quibus meminit Iustinus lib. 43. dum Caramandum regem consilio in Massiliensium cladem incumbentem ab incepto inter somniandum à Minerua deterritum fuisse commemorat.

Nomen veteri & perantiquo portui *Halcydon* ut annotat Pomponius Mela, vel ut auctor est Eustathius *Λαλύδων*, de quo Dionysius *ὁ ἑρμηνεύς*.

Ἰνδὰς δὲ γαῖαν

μασσιλὴν τεταίνουζ Ἰησιφοφὸν ὄρμον ἔχουσα.

Vnde aliqui apud Melam ex veteribus libris ita legendum esse aiunt. *Et Lacydōn Massiliensium portus, & in eo ipsa Massilia.* Nunc proprio & certo vocabulo appellatur *Harcus* ducto à salinis nomine, quas apud Hermolaum Strabo. affirmat à Græcis olim dictas *Halicydes*. Recens verò ac subinde manufactus quique hodie munitissimus & plenissimus navium portus, summa hominum assiduitate & frequentia celebratur, *Pontone* proximi stagni purgatis & altè defossis paludibus, quodam stirpis ac gentilitatis quasi iure Pontonis nomen inuenit, etsi modo ne vestigium quidem ullum sit reliquum eius nominis, nisi forte vel in in imo portus sinu, vel in ipsis quibus exhauriuntur nauculis sentinæ civitatis. Ita Cæsar lib. 3. de bello Civili. Gellius lib. 10. cap. 25. Pontones vocant singulare quoddam genus navium Gallicarum, Papinianus & Apuleius naues vniuersas, quæ in transiendis annibus loco pontium vsui esse solent.

C A P I T U L U M III.

Ortus & incunabula.

DE xuo & conditu oppidi variant auctores. Nonnulli fundamenta prima iacta putant à Phocænsibus ut vocant, alij à Phocænsibus, quamquam plerique scriptores de quibus mox infra, Phocænses, pro Phocænsibus vsurpasse dicuntur, sed perperam. Illud enim observandum quod notavit Hermolaus Barbarus in Plinium lib. 5. cap. 30. Camertius in Solinum, Pontacus in Eusebiu m, aliam esse

Ortus & incunabula. Cap. III. 5

esse Phocæam à Phocide. Illa in Asia est quam primam Ionum ciuitatem vocat Herodotus. At Phocis prouincia est Græciæ, Ptolomæo teste, cuius Metropolis Delphi. Ad hos nihil pertinent Massilienses, sed ad illos ut ex Marcellino, Herodoto, & aliis perspicuum est. Clare Pausanias. οἱ δὲ μασσαλιῶται Φωκαίων εἰσι ἀποικοὶ τῶν ἐν Ἰωνίᾳ μάλιστα δὲ αὐτῇ τῶν ποτὶ Ἀρπαγὸν τὸν μῆδοι φυγόντων ἐκ Φωκίας. Massilienses, inquit, Phocæniūm, quæ Ionum pars est, sunt coloni, eorum scilicet qui ex Phocæa Harpagum Medum fugere. Non dixit ex Phocide, & Horatius Phocæorum dicit ciuitatem non Phocensium. Diuus Hieronymus proœm. in libro secundo, ad Galat. Massiliam Phocæi condiderunt. Denique Strabo libro quarto. κτίσμα ἐστὶ Φωκαίων ἡ μασσαλία, Massilia à Phocæensibus est condita, quos ibidem Iones fuisse tradit, & Ephesiz Dianæ vicinos, à qua coloni viæ duce[m] acceperint.

Qui vrbis originem Phocensibus adscribunt Ioannes Fungerus in Erymologio trilingui, Massilia à Phocensibus condita, Sedechia regnum obtinente apud Hebræos, apud Macedones Astiage, cum Harpagus Phocæam ciuitatem Ionicam obsideret. Et ex veterè Chronologia, Ætate 4. mundi, fol. 61. Massilia Transalpinæ Galliz ciuitas à Phocensibus aduentu profugis condita fuit. Temporibus enim Tarquinij Regis ex Asia Phocensium iuuentus ostio Tyberis inuecta amicitiam cum Romanis iunxit. Inde in vltimos Galliz sinus nauibus prouecta, Massiliam inter Ligures & feras gentes Gallorum condiderunt, magnasque res siue dum armis se aduersus Gallicam feritatem tuentur, siue dum vltro laceffunt à quibus fuerant antea laceffiti, gesserunt. Lucanus libro tertio, Pharsali.

*Quid rapidum deflellis iter? non pondera rerum
Nec momenta sumus, nunquam felicibus armis
Vsa manus patria primis è sedibus exul,
Et post translatas exusta Phocidos arces
Manibus exiguis alieno in littore iussu
Illustrat quos sola fides.*

Atque hæc quidem Lucanus ad Græcam huius vrbis originem alludens, cui vniuersa pene historicorum turba subscribit, ab Asiaticis Phocensibus prima eam fundacione constructam. Seneca Consolat. ad Heluiam. Phocide relicta Graij, qui nunc Massiliam colunt, prius in hac insula (De Corsica loquitur) infederunt, ex qua quid eos fugauerit incertum est. Verum Cœli grauitas, aut præpotentis Italiæ conspectus, aut natura importuosi maris? Nam in causa non fuisse incolarum feritatem eo apparet, quod maximè tunc trucibus & inconditis Galliz populis se interposuerunt. Solinus Polyhisto. cap. 8. In Narbonensi Prouincia Phocenses quondam fugati Persarum aduentu Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt. Lege sis Gordonum in suo opere Chronologico ad annum mundi 3405. vbi ex Solino & Eusebio refert à Phocensibus conditam Massiliam excurrente Olympiade 45. Hi Asiæ minoris incolæ ex Græcia oriundi & in Prouinciā, quæ ab ipsis dicta est Phocensis, delati iecerunt huius ciuitatis fundamenta, & hoc ipsum ad tempora Tarquinij Prisci retulit Titus Liuius. Rectè ergo. Timæus apud Marcianum ab hac vrbe condita ad pugnam apud Salaminam dat annos 120. Scaliger ad annum Eusebij 1417. non à Phocensibus, sed à Phocæensibus conditam animaduertit, hoc est non ab incolis Græciæ prope Delphos sed Ioniz. Verum his videtur esse fere de nomine cum Phocæenses ex Phocensibus ortum traxisse potuerint.

Tertiò alij Massiliam à Phocæis oriundam quidem sed ab hostibus non multo post excisam ac dirutam instaurasse Phocenses, atque eius amplitudinem & gloriam laude atque honoribus amplificasse, omni nobis assenſatione affirmant I. Pomponius Mela lib. 2. de situ orbis cap. 5. Massilia à Phocæis oriunda & olim inter asperas posita, nunc ut pacatis ita dissimillimis tamē vicina gentibus mirum quam facillè ex tunc sedem alienam ceperit, & adhuc morem suum teneat. Scholiastes in hæc verba. Hæc vrbs, inquit, in Narbonensi Prouincia 600. annis & amplius ante Christum fuit constructa, ut quidam scribunt, sed diruta & à Phocensibus iterum instaurata, qui Cyri tyrannidem fugientes derelicta Græcia in hunc sinum nauigarunt. Agathias lib. 1. historiz Gothicæ, de Francis loquens hæc de Massiliz origine refert. Etiamnum habent ciuitatem Massiliensem quondam Ioniorum coloniam, fundata enim est à Phocensibus patria pulsas à Medis, imperante Persis Dario Histaspis filio, sed hæc vrbs olim Græca nunc prorsus est barbara, eo quod relinquens vetustum viuendi modum moribus eorum qui ipsi imperant se accommodet. Genebrardus in Chronico. Anno 3670. Vrbs condita 274 Cræsis primus Barbarorum Græcos

A 3 partim

6 Massilia Gentilis. Liber I.

partim tributarios partim socios & foederatos reddidit. Antea enim omnes Græci liberi. Suidas in Cræso. Adhuc vivebat Solon & aliqui de septem sapientibus. Cyrus Mazarem Medum & Harpagum mittit ut Ioniam, Cariam, Lyciam occupent. Harpagus Phocenes in Corsicam, Regium, Veliam, & agrum Massiliæ eiicit, Teios in Thraciam ubi Abderam conducunt, Xanthios in Lycia ad incendium compellit. Massilia à Phocensibus tunc condita, quæ proinde Græcè loquebatur & Græcas literas in Galliam propagavit per Bardos, Euages, Tectosages. Marcellinus lib. 15. Strabo lib. 4.

4 Controuersia autem in hoc capite 3. præcipua, & in hunc locum reiecta est de tempore quo bonis initis orsus Massiliæ conditus. Primum hic multis placet operi inchoato, prope tamen absoluto, tanquam fastigium Phocenses imposuissent, regnante Cyro primo Persarum rege, cum Sardim Lydiae urbem primariam obsedit ac cepit, in qua etiam captus est Croesus ultimus Lydorum Rex, licet honorificè custoditus & habitus deinceps à Cyro. Quo eodem tempore Harpagus à Rege Dux institutus simul atque in Ioniam venit, urbes pene vniuersas ductis aggeribus subegit atque in ditionem Persarum redegit. Nam ubi mœnia ciuesque vndique exercitu clausisset, aggere ad murum obiecto, facilius & procluius expugnabat. Atque ita Phocæa prima Ionum ciuitate potita est. Phocenses verò seruitutem auersantes continuo lembos instruxerunt, quibus liberos unà cum vxoribus atque supellectile vniuersa imponent: ad hæc statuas quoque templorum & cætera donaria, nisi quæ vel ferrea vel lapidea aut denique picta essent, & reliqua omnia imposuerunt, quas & ipsi conscendentes soluerunt traieceruntque primum quidem in Chium Insulam, tum deinceps in Cynum. Hic enim ante viginti annos ciuitatem ex vaticinio condiderant, nomine Alalam. Porro illuc traiecturi prius diuerterunt Phocæam, præsidiaque ibidem Persarum, quæ ab Harpago forè custodiæ causa relictæ fuerant, trucidarunt, quibus patris, diras atroces imprecari sunt omnibus suæ classis qui illic remanerent. Ad hæc ferri massam candentem in mare proiecerunt seque non prius Phocæam reuersuros iurarunt, quàm hæc massa emergeret: Commodum verò profectionem in Corsicam molientibus, maiorem illorum partem desiderium ac commiseratio cepit ipsius Urbis ac sedium suæ regionis, quare violato iureiurando Phocæam remearunt. Alij autem iureiurando satisfacientes soluentesque ex Oenosis Cynum recta petierunt. Quo cum apulissent communiter habitarunt una cum superioris temporis colonis annis quinque, sacraque erexerunt. Cæterum cum iam vicinos circumquaque hostili more popularentur communi sententia bellum in eos adornant Tyrreni atque Carthaginenses utriusque sexaginta nauibus instructi. Phocenses ex aduerso sexaginta & ipsi naues milite implent, obuiamque illis procedunt in mare quod appellatur Sardonium. Commissa nauali pugna Phocensibus Cadmea quædam contigit victoria, nam quadraginta illis naues perierunt, reliquæ viginti contusis rostris factæ inutiles. Regressi igitur Alalam sumptis liberis vxoribusque atque reliquis facultatibus, quantas naues ferre poterant, relictæ Cyno demigrarunt Rhegium. Et Phocenses quidem huiusmodi fato vti sunt. Illi autem qui hinc progressi Rhegium confugerant, ciuitatem condiderunt in agro Oenotriæ quam Hyelam appellant. Nunc Elea, Helia, & Velia dicitur, ut annotant Plinius lib. 3. cap. 5. Strabo lib. 6. Seruius in 6. Æneid. Gellius lib. 10. cap. 16. Ammianus Marcelli. lib. 15. Eam autem condiderunt à quodam Posidoniæ edocti Pythiæ oraculo, iussos fuisse Cynum condere. Atque Phocensium in Ionia res sic habent, Herodoto auctore in sua Clio. Quibus ad argumentum nostrum subiungitur à Bellio & Ammiano lib. 15. partem quamdam Phocensium in Lucania Veliam; alteram verò nauigio præteruectam, aliam conditam venisse in Viennensi Prouincia, nempe Massiliam. In quo ab Isocrate in Archidamo & Pausania in Phocaicis positum est testimonium eiusdem historię consentiens & penè conspirans.

5 Quare ad id de tempore quod quaeritur respondet Petauius tom. 2. lib. 13. Cynum deuicto Cræso Lydia potitum Asiam omnem sibi subiecisse, eique Mazarem, inde Harpagum præfecisse anno 1. Olympiadis 59. mundi 3440. ante Christum 544. Exin 5. post anno, id est anno 2. Olympiadis 60. Phocæos Harpago Persarumque dominatus pertaxos relictæ Asia nouas sedes capessuisse in Galliis, ac Massiliam condidisse. Idem Genebradus in Chronico, quem supra mox dedimus num. 3. Altera ergo sententia, quæ pluribus insignibus historicis videtur probabilior, vult cepisse Massiliam anno 2. Olympiadis 45. hoc est ante designatam à superioribus autoribus temporis periodum, annis circiter 60. & ab urbe condita 155. Ita Solinus cap. 8. At ex altera parte, inquit, per Ligurum oram in Narbonensem Prouinciā pergīt, in quam Phocenses quondam fugati Persarum aduentu Massiliam

liam urbem Olympiade 45. condiderunt. Consentit Eutropius qui Massiliam ædificatam asserit Tarquinio Superbo regnante, cum ipsius regnum à Cyro inceptum finemque in regno Darij sit consequutum, ipsamque ædificatam eo tempore quo urbs Hierosolymitana à Nabuchodonosore Babyloniorum rege vastata fuit, anno nimirum mundi 3351. Verum ea calamitas Vrbi per dictum regem Assyrium, ante natum Cyrum & Darium illata est, regnante Romæ Tarquinio Prisco, & hac ratione Tarquinij nomen defendi posset. Sed non item Darij aut Cyri. Aut itaque dicendum est Phocenses expulsos fuisse per Harpalum sub Cyro, aliquo tempore post ruinam Hierosolymitanam, aut non fuisse ædificatam Massiliam sub regno Persarum. Andreas Duchesne lib. de antiquitat. Galliar. Massilia à Phocensibus condita est temporibus Tarquinij Prisci Romanorum regis, anno ab urbe condita 150. à creatione mundi 3186. Cuius rei testem profert Iustinum, quem dabimus & laudabimus infra. Nostradamus 1. part. historiar. Massilia à Phocæis oriunda & condita Olympiade 45. scribente Solino capite 8. tempore Tarquinij regis ut notat Iustinus, libr. 43. qui totam iuventutis Phocensis Persicam servitutem fugientis, navigationem causam eiusque effecta pluribus commemorat. A Phocæa igitur, quæ secundum Ptolemaum Aeolidis oppidum est, hinc in has Prouinciæ oras profecti conditores.

Neutram tamen putandi rationem in hac Chronologia nostra sequi libet, quia improbari & falsa demonstrari potest vtraque opinio: vacillat enim posterior in minus solida rerum & annorum designatione. Quod enim eius fautores asserunt regnasse Cyrum Olympiade 45. & Harpagum in Ioniam destinasse, cuius aduentu fugati Phocenses novas sedes capessuerunt in Galliis. Sunt hæc *παιρὰ ἀθύρηματα, ἀδύνατοι*, & verè *ἐντοπι* tunc Cyaxares Cyri avus regnabat in Media, cum Solis illa defectio contigit à Thale Philosopho pronuntiata Iulij 9. Feria 3. hora 6. matutina, quæ dum Cyaxares pugnaret cum Lydis ambobus exercitus ita terruit, ut armis positis ultro pacem inter se sine mora & abiecta omni contentatione sancirent. Tunc igitur ne notus quidem erat Cyrus, nedum deuictio Cræso Persarum imperium instituerat, neque præfectum habebat Harpagum, cuius vim & terrorem Phocenses timerent. Idque rationibus & memoria multorum firmiter & docent Sallianus tom. 4. anno mundi 3454. Olympiade 45. Petauius loco citato. Prioris mendacium refellit & coarguit Viguerius I. par. Bibliothecæ Histori. Anno mundi 3526. & 3584. existimauit Herodotus conditam Massiliam à Phocensibus bello victis & expulsis ab Harpago Cyri Duce, quod etiam videtur sensisse Iustinus. Quæ tamen stare non possunt, siquidem constat autoribus Eusebio & Solino, Massiliam conditam 45. Olympiade regnante Romæ Tarquinio Prisco, Phocidem autem expugnatam, pulsosque Phocenses primo regnante Tarquinio quo tempore condidere Massiliam, pertæsi infœcunditatis patriæ suæ ut docet Strabo libr. 2. Olympiade 58. cum videlicet electi ab Harpago Massiliam dudum à maioribus suis conditam petiere. Quod clarissime constat ex Strabone, ait enim libr. 6. Phocenses expugnatos ab Harpago prohibitos fuisse aditu urbis Massiliæ, erat ergo tunc temporis iam condita Massilia, neque enim prohiberi quis potest aditu Urbis nondum conditæ. Imo & id ipsum agnoscere videtur Herodotus dum monet Phocenses ab Harpago eiectionis insulam Corsicam non fuisse prætergressos, sed ibi urbem incoluisse Alaliam à Phocensibus iam ante annos viginti conditam. Aristoteles lib. de Republica Massiliensium, teste Athenæo libr. 13. refert Phocenses non vagos aut profugos sed mercatores Massiliam condidisse. Nec dissentit Plutarchus in vita Solonis qui ab Ionibus mercatoribus non ab exulibus autve eiectionis militibus Massiliam fundatam esse affirmat. Extat etiam Herodoti aliàs citati testimonium & grauior quædam confirmatio. Hi Phocenses primi Græcorum longinquis navigationibus vsi sunt, Adriamque simul & Tyrreniam, Iberiam, atque Tartessum occupauerunt. Nauigiis autem utebantur non rostratis sed *penteconteris* hoc est lembis quinquagenum remorum. Hi cum primum Tartessum venissent grati admodum fuerunt regi, cui nomen erat Argantonio, quique iam octoginta annis Tartessiorum regno præfuerat. Vixit autem annos centum viginti. Atque Phocenses Argantonio ista occasione redditi sunt amici, quod videlicet Phocenses Ioniam relinquentes iussit in sua ditione sedes deligere, ubicumque illis liberet. Verum cum hoc non persuasisset Phocensibus intelligeretque interim Medum in eos exercitum ducere, pecunias monerauit liberaliter. Siquidem ipsius muri ambitus non paucorum est stadiorum, totusque à maiusculis lapidibus iisque affabre coninnatis. Et murus quidem ille à Phocensibus hoc pacto fuit constructus. De iterata Massiliæ fundatione Philologi apud Calepinum in hæc verba. Massilia urbs Narbonensis

Massiliam quis extruxerit. Cap. V. 9

ut historici tradant Massiliam Urbem totius Prouincie antiquissimam nobilissimamque, imo & fortissimum vniuersæ Gallie propugnaculum, vti Athenis Mineræ exercitiis, ita maris potentia Rhodiis, terræque diutius Lacedæmoniis meritò successisse.

Huic portus subiaceret geminus, ab Oriente vnus, alter ab Occidente, qui arcem pugna-
cissimam loco edito etiam habuit, in qua quidem olim Apollinis Delphici templum stru-
ctum erat, ex dictis supra ex Strabone. Nomen *Λαυδον*, teste Eustathio. Quod nomen
cū in antiquis editionibus Mela rectè scriberetur primus Hermolaus Barbarus Melæ
scripturam sollicitauit, & locum illum imprudens vir doctissimus corrupit. Sic igitur
in Mela legendum. *Et Lacydon Massiliensium portus, & in eo ipsa Massilia.* *αλυνδης*, au-
tem quam vocem substituebat Hermolaus à Strabone, nihil pertinet ad hunc portum.
Vide in hac rem plura superiori proximo capite 2. numer. 4. Huc etiam spectat illud
eiusdem Cæsaris testimonium initio lib. 1. de Bello Ciuili, de arcis & portus Massiliensis
longa & difficili expugnatione, cum de Caio Trebonio ad obsidionis designationem &
apparatum instituendum ab eodem Cæsare destinato. *Dum hæc, inquit, in Hispania
geruntur G. Trebonius Legatus qui ad oppugnationem Massilia relictus erat, duabus ex par-
tibus aggerem, vineas, turresque ad oppidum agere iussit. Vna erat proxima portui na-
ualibusque, altera ex parte qua est aditus ex Gallia atque Hispania, ad id mare, quod adigit
ad ostium Rhodani. Massilia enim ferè ex 3. oppidi partibus Mari alluitur, reliqua quarta
est qua aditum habet à terra. Huius quoque spatij pars ea qua ad Arcem pertinet, loci na-
tura & valle altissima munita, longam & difficilem habet oppugnationem. Ad ea perficien-
da opera G. Trebonius magnam inuentorum atque hominum multitudinem ex omni Prouincia
vocat, vimina materiamque comportari iubet. Quibus comparatis rebus aggerem in altitu-
dinem pedum LXXX. extruit, sed tanti erant antiquitus in opido omnium rerum ad bellum
apparatus, tantaque multitudo tormentorum, ut eorum vim nulla contexta viminibus vinea
sustinere possent. Asseres enim pedum XII. cuspidibus præfixi atque hi maximis balistis missi,
per IV. ordines cratium in terra defigebantur. Itaque pedatibus lignis coniunctis inter se
Porticus integebatur, atque hac agger inter manus proferebatur. Antecedebat Testudo pe-
dum LX. equandi loci causa facta, item ex fortissimis lignis euoluta omnibus rebus, quibus
ignis iactus & lapides defendi possent. Sed magnitudo operum, altitudo muri atque Tur-
rium, multitudo Tormentorum omnem administrationem tardabat.*

C A P V T V.

Massiliam quis extruxerit.

PRIMUM Massiliæ autorem faciunt Rhodiginus lib. 16. cap. 8. Turnebus
in aduersar. libro 17. capite. 26. Duplex Memorabi. Gallie capite 46.
Mercatorem quemdam nomine Massaliam siue Prothum. Alij vero Euxe-
num, Mercatorem item Ionium, quibus consentit Aristoteles lib. de Repu-
blica Massiliensium apud Athenæum lib. 13. 3. eiusdem Urbis sequutam deinceps in-
stitutionem & amplificationem Furio & Perano, qui Classis Phocænsium coloniam de-
ducentium duces fuerè, attribuit Iustinus libro. 43. & cum eo historici plerique
omnes.

De Massalia siue Protho loquuntur Plutarchi Annales in vita Solonis. *Mercatura
etiã in dignatione erat, qua commoda ex regionibus barbaris adscisceret, amicitias cum
regibus conciliaret, & multarum rerum conferret peritiã. Aliqui insuper mercatores ma-
gnarum conditores Urbium fuerunt, ut qui Massiliam condidit primus quem Galli Rhodani
accola cupidè amplexi sunt.* Græcè *ὡς καὶ μαοσαλίας πρῶτος ὑπὸ Κελτῶν τῶν πρὸ τοῦ ροδανὸς
ἀγαπητός.* Quæ verba ita plerique interpretantur, ut Massilias nomen quidem sit proprium
non tamen Urbis, sed conditoris. Rhodiginus quem doctiores sequuntur vocabulum
ipsum *πρῶτος* negat esse appellatiuum, sed proprium esse ait viri nomen qui Massiliam
fundarit. Dignum scitu, inquit, quod in Solone scribit Plutarchus, mercaturam compa-
randis Regum amicitias & barbarorum gentibus conciliandis pollere plurimum, quia &
rerum peritiã excellenter afferre, sed & maximarum ciuitatum initia inde ducta, velut
Massiliam condidit Protus ab Celtis prope Rhodanum beneuolè exceptus. Aduertant
porro harum lectionum studiosi, Plutarchi interpretem ægri somnia plane profudisse, quan-
do

do horum nihil assequitur. Xilander vertit. *ἡ Μαυλίαις Μαυλία πόλις*, Sicque in hunc locum annotat, quod in Græco est *ἀγαπήθης*, alij legunt *ἀγαπήθης*, quod inquit, Xilander fortassis proprium nomen est, sed nihil habeo certi. Firmat verò & illustrat citato loco Aristoteles Rhodigini expositionem, cum inter Massilienses familiam celebrat *Πρωτιάδα*, scilicet à Protide, ut idem ipse appellat Aristoteles, Euxeni Phocænsium ducis & Aristoxenæ filio. Si enim *πρωτῶν* diceretur non inde Patronymicum *πρωτιάδαι*, sed *πρωτίδαι* duci oportuisset. Quare ne verbo titubaret Plutarchi testimonium ita emendandum Græcè ac reddendum Latinè videretur, *ὡς δὲ μαυαλίας πρωτίς*, subintelligitur *οἰκοῖς ὑπὸ καλῶν*. Hoc est *qualis fuit Protis qui Massiliam condidit*, Sed aliquid atque adeo multum addit & affert de suo ibidem Aristoteles cum primus Euxenum quemdam in historiam nostram inducit. Testis est Athenæus Deipnosophistarum lib. 13. Aristoteles, inquit lib. de Republica Massiliensium similem historiam refert, Phocenses Ionios mercatores Massiliam condidisse. Euxenon inter illos Naui eius oræ Principis, sic enim appellabant, fuisse hospitem. Is cum essent filiarum præparatarum nuptiæ, Euxenum qui naui tum fortè appulerat inuitat ad conuiuium, sic porro fieri nuptiæ consueuerant. Post coenam virgo intrabat temperatamque phialam porrigebat cui vellet ex adstantibus procis, cui tradidisset is sponsus erat. Accedit tum virgo nomine Petta & siue casu siue ob quamdam aliam causam Euxeno phialam offert. Ita cum accidisset, & Pater Deorum providentia contigisse crederet lubens filiam despondit. Mutato vir nomine Aristoxenam quod erga hospitem beneuola fuisset illam vocauit, & oblitus patriæ vnà cum illa vitam exegit. Protis quidem Euxeni fuit & Aristoxenæ filius. Ab eo gens propagata, nunc Massiliæ Protiadæ appellatur.

Quemadmodum verò Furius & Peranus duces Classi Phocænsium secundæ hanc eandem ciuitatem appulerint ac restituerint, vberius ac fusius enarrat Iustinus in Trogi epitome lib. 43. ex qua Lectori auido historicam firim explere licet si allubet. Duces Classis Furius & Peranus fuere. Itaque regem Segoregionum Senanum nomine in cuius finibus Urbem condere gestiebant, amicitiam petentes conueniunt. Forte eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiarum erat, quam more Genus electo inter epulas genero nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias inuitati omnes processissent, rogantur etiam Græci Hospites ad conuiuium. Introducta deinde virgo cum iuberetur à patre aquam porrigere ei quem virum eligeret, tunc ommissis omnibus ad Græcos conuersa aquam Perano porrigit, qui factus ex hospite gener locum condendæ urbis à Socero accepit. Condita igitur Massilia est prope ostia Rhodani amnis, in remoto sinu veluti in angulo maris.

Fertur primis Massiliæ fundatoribus, uti moris erat, de quo Tullius lib. 1. de Diuinatione. (*Gracia nullam coloniam misit siue Pythio aut Dodonæo aut Ammonio oraculo*) Penates & Lares consulentibus ubi conderent urbem, redditum oraculum esse, quærerent terram quam Aristarchæ Sacerdoti Ephesinæ instinctu diuino afflatuque Dea ipsa Diana notaret ac designaret quasi oculis. Atque hoc rei exitus indicauit, ut annotat Strabo libro quarto Geograph. *Aliunt enim ex Phocænsibus oraculum editum fuisse, quo iubebantur nauigationis ducem à Diana Ephesia accipere. Itaque eos cum Ephesum appulissent, quasi uisisset quo pacto, à Deo consequerentur quod mandatum erat. Ibi Aristarchæ honoratissimum unum matronarum Deam per quietem assistisse ac iussisse, ut sumptis secum quadam sacrorum imagine Phocænses comitaretur, quibus ita factis colonia condita, Phocænses sanam extruxisse eiusque antistitam fecisse Aristarcham, inque honore summo habuisse, sed & in reliquis colonis eos ubique primo Deam istam colere, & ad imitationem Ephesi simulacrum Deæ ac reliquos ritus institueret.*

Longe decipiuntur qui Massiliam à Phocænsibus Europæ populis nempe ab Urbe Phocide Bæotiarum finitima conditam arbitrantur. Nec mirum videri debet Asiaticos in Gallias venisse, cum ipsi Galli in Asiam aliquando traiecerint ubi cum rege Bithyniæ in cuius præsidium venerant imperium diuiserunt suamque partem Gallogræciam, deinde Galatiam nominarunt.

C A P V T V I.

Cœli & soli ingenium.

MEMINERIT Iustinus supra Massiliensis Urbis merita & momenta dignitatis expendens, quia ampliore ac feracior sole, & citibus nobilior, fama celebrior cunctis atque potentior esset, & quidem non externis atque aduentitiis, opibus, ut pleræque aliarum, sed natiuis ac propriis, nempe agri virtute, & magnitudine, cœterisque non commoditatibus modo, sed amenitatibus refertissima, captos hac eadem soci benignitate Phocenses mercatores, fundamenta primum iecisse Massiliæ construendæ, iam reuersos domum ac referentes quæ viderant plures ad deducendam istuc coloniam aud frustra sollicitasse.

Est autem Massiliensis regio alia montana ab occasu ad Septentrionem amplius verens & paulatim abfistens à mari, Alia maritima inclinans à Meridie ad occasum. Prior frequentissimis distincta & ornata camporum intervalis, longe alio atque tota reliqua Gallia situ ac feracitate, pluribus riguis & sole cæterisque sideribus mire fauentibus, in omnes mortalium vsus deliciasque pro sua quæque natura varias terræ fruges, odoramenta, lantæ, flores lectissimos hyeme summa licet ac tempestate perfrigida, arborum baccas & icus imprimis *bonas, bonas valde* prope ad certamen effundunt, quas certis emporiis oemptas & fiscinis compactas instiores indigenæ, nauibus inde aut iumentis per vniuersam Galliam ac remotiores etiam circumquaque Prouincias deportantes, vulgi ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augent. Vini atque olei est apprimè ferax, frumentum & cætera orbis nostri semente ac pecorum multitudine abundat, partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora induenda, magnam hominibus quoque ad vestes deliciores copiam mittit. Insignis insuper fontibus frequentissimis ac perennibus, excelso conspectu, Montem rotundum vocant, qui ad similitudinem Phari patentiore ostendat iacentis maris vastitatem. E syluis inter alia pinci strobili nucleus legitur, ex cuius arboris cortice exsudat in modum resinæ bitumen, quo ilinuntur nauigia. Aër effluens huc & illuc ventos efficit secundissimos, quorum flatu simi temperantur calores: Cum verò affecta iam prope æstate ficus atque vuas mitescere tempus est, auicularum delicatissimarum quæ tunc gregatim mare transvolant declinantis Africæ frigoribus hybernis, tanta vbique regionis profunditur vbertas & copia ut eas acillimo reti & quo libebit certo ac designato numero capias. Est quoque ingens ibi poris multitudo & venandi materies. Perniciosas habet bestias fere nullas, exceptis cunulis de quibus meminit Strabo lib. 3. Iepusculis illis terram fodientibus, quos quidam, hoc est Massilienses, ut interpretatur Calaubonus, liberides nominant, ij enim radices vorantes stirpibus seminibusque nocent, idque vsuuenit per omnem Hispaniam & ad Massiliam vsque, quin & insulas infestant traditumque memoriæ est Gymnesiarum insularum incolæ aliquando missis legatis petiisse à Romanis terram sibi habitandam, quod sua se ab animalibus pelli, neque eorum multitudini resistere posse docerent. Quin etiam à nubibus è Gyaro quæ est vna de Cycladibus, incolæ fuisse aliquando fugatos autor est Plinius. Elianus quoque libro decimoseptimo capite 41. idem quibusdam Italis contrigisse quod & Diodorus Siculus confirmat, Cosam ut arbitror intelligens, de qua canit Rutilius Rufus.

Dicuntur cines quondam migrare coacti

Muribus infestos deseruisse lares.

De Maritima docet Strabo lib. 4. Geogra. Massilienses & Salyes ex parte Meridionali usque ad Liguriam & Italicæ fines ac Varum fluvium, quo Narbonensis Gallia terminatur cumque Italia, littus possidere, ad occasum verò vsque ad Pyrenæ Veneris templum extendi, quo circumscribitur aut finitur & huius Prouinciæ & Hispaniensis terminus, namquam alij tractum in quo Pompeij trophæa sunt, Hispaniæ & Galliæ cōfinia instituunt. Varo flumine, præter quæ tangit Alpes, celebratur à Pomponio Mela lib. 2. cap. 5. oppidum Deceatum, cui finitima & continens Antipolis, deinde Forum Iulij Octauiarum colonia, tunc post Athenopolis, & Olbia, & Glanon, & Citaristes, & Halyclon Massiliensium portus & in eo ipsa Massilia. Inter eam & Rhodanum maritima Auacorum stagno assidet fossa Mariana. Partem eius amnis nauigabili aluco effundit, alioqui tritus ignobile est: Lasideum, ut vocant, in quo Herculem contra Albonem & Bergiona Neptu

Neptuni liberos dimicantem, cum tela defecissent ab inuocato Ioue adiutum imbres lapidum ferunt, credas pluuisse, adeo multi passim & late iacent. Meminit & Plinius & Strabo atque Ptolemæus huius fossæ. Plinius vocat *stagnum Mary* & Strabo *lacum Mary* amœnum aspectu & ostreis refertissimum. In hunc ex Rhodano fossam ductam fuisse Plinius indicat, non enim procul abest lacus à ripa Rhodani. Littus verò lapidosum siue saxosum dicitur ab euentu, Mela lapideum littus vocat, Plinius lapideum campum, Silius lapidarium. Visitur hodieque hic campus, ac vulgo vocatur la Crau. est enim plenus lapidibus qui manum implere possint, infra quos graminis nascitur abunde pascui pecori suppeditans: in medio autem aquæ & Salinæ sunt & Sales. Tota quidem omnis quæ superius adiacet regio, ventis est exposita. In hunc autem maxime campum ventus incumbit ac defertur Septentrionalis, violentus ac horribilis, quo ferunt & lapides agitari atque volui & homines de vehiculis deturbari, ac vi flatus armis vestibisque nudari. Vnde Aristoteles, ait à terræ motibus, quibus ob eiciendi vim *Braslon* nomen est, lapides in superficiem egestos, in cava loca confestim delapsos esse. Porro autem ventum hunc Galli Boream nigrum siue Circium vocant. Horatius *Niger rudentes Euræ inuerso mari, fractosque remos differat.* & Gellius lib. 11. cap. 12. Galli ventum ex sua terra flantem, quem sauiissimum patiuntur, Circium appellant, à turbine opinor eius ac vertigine: Vide & Senecam ac Plinium. De terræ motu cuius meminit Aristoteles, Ammianus Marcellinus lib. 17. *Fiunt autem terrarum motus modis quatuor, aut enim brasmatia sunt, qui humum intus suscitantes sursum propellunt immanissimas moles.* Aliiter exponit Posidonius ac lacum fuisse dicit qui cum fluctuatione quadam exaruerit, ideoque in plures dissipatus sit lapides, sicut fluminum lapillos & litorum scrupulos, similes inter se magnitudine læuitateque. 3. Æschylus intelligens difficile causas rei exponi posse, aut ita ab alio accipiem in fabulam detorsit ut refert Hyginus Astrono. libr. 11. capit. Engonasin. Æschylus, ait, in fabula quæ inscribitur Prometheus Lyomenos, Herculem inducit non cum dracone, sed cum Liguribus depugnantem. Dicit enim quo tempore Hercules à Geryone boues abduxerit, iter fecisse per Ligurum fines quos conatos ab eo abducere pecus, manus contulisse & quamplures eorum sagittis confixisse. Sed postquam Herculi tela deficerent, multitudine barbarorum & inopia armorum defessum, se ingenuculasse multis iam vulneribus acceptis. Iouem autem miserrum filij curasse, ut circa eum magna copia lapidum esset, quibus se Hercules defenderit hostesque fugarit. Quasi vero, inquit, Posidonius Æschylum subfannans, non fuisset satius facere ut iisdem lapidibus cœlitus delapsis obruerentur Herculis hostes, quàm eum inducere telis carentem & Iouem eius gratia lapidibus pluentem quibus postea se defendat Hercules. Quartò & postremo huius rei causam Strabo refert ad fatum, nam in iis quæ à diuina prouidentia administrantur, quæque lege fati fiunt, multa sunt eiusmodi ut causam frustra inquiras. Stoicorum est placitum ἡ προοια. Tum alibi postquam dixit Galliam irrigari fluminibus quæ ad commercia & βίης πολιτικῆς utilitatem maximam præstent, subiicit merito aliquem dicturum. Προοιας id esse ἰσχυρ. Vide lib. 16.

4 Quod ad maritimam huius eiusdem regionis partem Occidentalem spectat, clarius & fufius describens primùm docet eam à Massilia ad centum stadia productam, usque ad promontorium iustæ magnitudinis vicinum lapicidinis quibusdam, in sinum Gallicum ad promontorium Pyrenæ Venereum quod & Massiliense dicitur. Est autem, inquit, duplex sinus, nam in ea ipsa littoris descriptione situs est mons Sigijs, distinguens duos sinus, assumpta etiam Blascone insula in vicinia sita sinuum maior peculiari rursus nomine Gallicus appellatur, in quem ostium Rhodani eructat, minor ad Narbonem est usque ad Pyrenam. In tabulis Ptolemæi optinè ista exprimuntur. Nam duplex iste sinus ibi rectè distinguitur. Prioris est, quem cōficit ab occasu sanum Veneris in extremo Pyrenæ ab ortu mons quem Strabo Sigijs, Ptolemæus Serium vocat. Alter sinus, quem Gallicum propriè noster ait, est inter Sigijs montem & Citharisten promontorium. Blasconem insulam, cuius etiam Plinius meminit, paulo aliter collocat Ptolemæus quàm Strabo. Narbo supra Atacis fluij ostia & lacum Narbonensem situs est, maximum eorum quæ ibi locorum sunt Emporium. De hoc Aufonius.

*Te maris Eoi merces & Iberica ditant
Æquora, te Classes Lybici Siculique profundi
Et quidquid vario per flumina per freta cursu
Aduehitur, toto tibi nauigat orbe uariatus.*

Ad Rhodanum verò vrbs est & emporium haud exiguum, Arelatæ, siue Arelas, siue Arelatus,

Cœli & soli ingenium. Cap. VI. 13

tus, ut reperitur in veterum libris, quod emporium fuisse à ~~maximo~~ auctore Strabone testatur hæc Ausonij in carmine de Arclate.

*Præcipitis Rhodani sic intercisa fluentis
Ut mediam facias navali ponte plateam
Per quem Romani commercia suscipis Orbis,
Nec cohibes populosque alios & mœnia ditas
Gallia, quis fruitur gremioque Aquitania lato.*

Æqualiter ferè distant dicta Emporia & inter se & à promontoriis, Venereo Narbo, Arclatæ Massiliensi. Ab utraque Narbonis parte alij feruntur omnes partim à Commeno, partim è Lyrena delapsi, & ad hos sitæ vrbes sursum nauigiis adiri possunt exiguis. E Pyrena fluunt Ruscino & Ilyberis, uterque urbem habens cognominem. Ruscinoni etiam lacus est propinquus ac paulo supra mare, lacus aquosus plenus Salinarum. *Sallulas* Latini appellant. In Antonini Itinerario non est dubium Sallulas esse isto loco, quas describit hic Strabo. Apud Melam propè Rubresum lacum, *sallulas*, fontem legimus. Sic lib. 12. Strabonis, terra quam Mæander rigat dicitur *αλιπυς αμυγιδων*. Is etiam fossilibiles mugiles habet lacus, ubi enim duos aut tres pedes foderis, immissa in aquam limosam triente, configere licet piscem cum iustæ magnitudinis, is alitur limo sicut anguilla. Hi ergo è Pyrena defluunt amnes. At ab altera parte Narbonis è Commeno in mare delabuntur Afax, Obris, & Arauta. Supra illum sita est Blicera, Plinius Bliceras vocat, vrbs bene munita Narboni vicina. Ad hunc Agatha à Massiliensibus condita.

Nec prætermittit laudare ibidem vires & copias quas tunc habebant Massilienses ad Classes instituendas. Iis, inquit, adsunt Naualia & armamentarium. Olim etiam nauium, armorum, ac machinarum ad nauigationes & ad oppugnationes Urbium, copia præditi fuerunt, quibus & contra barbaros se tuebantur, & Romanorum societatem parauerunt multisque in rebus iis vsui fuerunt, vicissimque ab iis horum incrementa sunt adiuta. Cæterum in hoc toto amplissimo maris tractu, nullus piscium feracior & vberior sinus, quam qui Massiliæ circumquaque oras attingit partesque terrarum. Pelamydum imprimis tanta est abundantia, ut cum è Ponto in Mediterraneum descendunt densi greges, iactu lapidis velut aues ferire quis posset, retibusque piscatores ac funiculorum ambagibus longe lateque expansis & singulari opera artificioque compactis, tot ac tantas in lacum postremum & condendi comæaturn includunt, ut toti Prouinciæ & magnæ parti Galliæ sufficiant. Ostrearum item optimarum & Conchyliorum tantam multitudinem capiunt, ut in edentibus varietas sæpè occurrat satietati. Alludere ad Strabonis locum de fossilibus mugilibus videtur Aristoteles, cum de piscibus scribens lib. Damp. *αἰνυς*, Est, inquit, *prope Massiliam lacus qui exundans ingenti piscium copia, loca vicina tegere solet, qua loca postea Etesis spirantibus terra abruuntur, sitque solida superficies, quam, loci incolæ *ρεῖνδῶν* vocant, scindentes piscium referunt quantum volunt.* Idem ex Theophrasto & Plinius & Seneca referunt. Pomponius Mela ut rem falsam irridet. Liuius ut portentum narrat lib. 42. in Gallico agro qua induceretur aratrum, sub existentibus glebis pisces emeruisse, sed etiam aliis locis pisces effodi constat. Aristoteles quidem id videtur quasi vulgo votum referre in libello de respiratione. Vide fragmentum libri Theophrasti de piscibus, & Athenæum libro octauo, initio. *At præter hos, inquit, peculiare id est, quod fossilibus ut vocant accidit Paphlagonia piscibus. Hos enim ex altis scrobibus effodiunt, magisque iis in locis, ubi nullus est amnium affluxus aliusve aqua, & tamen illic vini reperiuntur.*

CAPUT VII.

Liguribus debellatis Massilienses multas circumquaque colonias constituerunt.

LIGURIA Italiæ regio cuius caput est Genua, pro maiori parte montosa inter amnes Varum & Macram, ab altero latere habens Apenninum, ab altero Padum. Tuscam attingit nec procul ab eius finibus Massilia. Atque ut incitata, semel & innata, semper in procliuē labuntur, fuisse dicitur gentis huius labea quædam & macula, virtuti aliorum rebusque secundis inuidere, quod exprobraturus Poëta Anei. lib. 11. *Vnde Ligur, inquit, frustra animis elate superbis.* Tum alibi. *Affectumque malis Ligurem.* Quare vix dum benè natæ vrbs Massiliæ gloriosis atque magnificis incrementis Ligures inuidentes, è Iustini verbis assumo, Phocæenses assiduis bellis fatigabant.

B Qui

Qui pericula propulsando in tantum enituerunt, ut victis hostibus in Capertinis primò agris, tum in aliis remotioribus plurimas colonias constituerint. Ab his igitur Galli & vsum vitæ cultioris, deposita & mansuefacta barbarie, & agrorum cultus & vrbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc & legibus non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc & oliuam ferere consueverunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor, ut non Græcia in Galliam emigrasse, sed Gallia in Græciam translata videretur. Strabo etiam sic. Ipsorum ager oliuetis ac vineris confitus, frumenti autem ob asperitatem sterilis. Itaque mari magis quam terræ fidentes ad nauigationem potius ingenium contulerunt. Posterioribus tamen temporibus fortitudine sua freri quosdam circumiacentium camporum in suam potestatem redegerunt, qua eadem subnixa vrbes quoque condiderunt, quibus munitionibus vterentur ut in Hispania Emporiam contra Hispanos, quibus etiam ritus Dianæ Ephesiz auitos tradiderunt eosque sacrificare Græco more docuerunt, ut Rhœm, & Agatham aduersus Barbaros Rhodanum accolentes, ut Taurentium, Olbiam, Antipolin, & Nycæam Salyum genti & Liguribus Alpes incolentibus opposuerunt.

2 In Hispanis percurrit sigillatim Liuius omnes colonias, & expedit ac disponit descriptas generatim à Strabone, nam lib. 26. vbi de P. Scipionis in Hispaniam cum imperio aduentu, ciuitatis Emporiæ olim magni nominis antiquitatem & nobilitatem, ex Massiliensi clarissima stirpe ac genere profectam, posteritati asserit, cum triginta, inquit, nauium classe, omnes autem quinqueremes erant, ostiis Tiberinis profectus Prætor, oram Tusci maris, Alpes, atque Gallicum sinum & deinde Pyrenos circumuectus promontorium Emporiæ vrbe Græca (oriundi & ipsi à Phocæa sunt) copias exposuit. Inde sequi nauibus iussis Tarraconem pedibus profectus, conuentum omnium sociorum, etenim legationes ad famam aduentus eius ex omni se prouincia effuderant, habuit, naues ibi subduci iussit, remissis quatuor triremibus Massiliensium quæ officij causa ab domo prosequutæ fuerant. Tum lib. 29. Emporiam ut peterent gubernatoribus edixit. Fertilissimus ager eoque abundans omnium copia rerum est regio, & imbelles (quod plerumque in vbere agro cuenit) barbari sunt, priusquam à Carthagine subueniretur opprimi videbantur posse. Nec multo post M. Porcius Cato & ipse Consul in Hispaniam traiciens cum exercitu, Emporiam appellit. Præteruecti Ligustinos montes sinumque Gallicum. Liuium eundem recito libr. 34. ad diem quam edixerat, conuenerunt. Inde Rhodam ventum & prælidium Hispanorum quod in Castello erat vi deiectum, ab Rhoda secundo vento Emporiam peruentum, ibi copiarum omnes præter socios nauales in terram expositæ iam tunc Emporiæ duo oppida erant muro diuisa. Vnum Græci habebant à Phocæa vnde & Massilienses oriundi, alterum Hispani. Sed Græcum oppidum in mare expositum totum orbem muri minus quadringentos passus patentem habebat. Hispanis retractior à mari, trium millium passuum in circuitu murus erat. Tercium genus Romani coloni ab Diuo Cæsare post deuictos Pompeij liberos adiecti, nunc in corpus vnum confusi omnes, Hispanis prius, postremo & Græcis in ciuitatem Romanam adscitis. Miraretur quis cum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hispanis tam feræ ac bellicosæ genti obiectos quæ res eos tutaretur. Disciplina erat custos infirmitatis, quam inter validiores optime timor continet. Partem muri versam in agros egregie munitam habebant, vna tantum in eam regionem porta imposita, cuius assiduus custos semper aliquis ex magistratibus erat. Nocte pars tertia ciuium in muris excubabat, neque moris tantum aut legis causa, sed quanta si hostis ad portas esset obseruabant Vigiliæ & circumibant cura. Hispanum neminem in urbem recipiebant ne ipsi quidem temere vrbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus. Porta ad Hispanorum oppidum versa nunquam nisi frequentes, pars tertia fere cuius proxima nocte Vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Causa exeundi hæc erat. Commercio eorum Hispani imprudentes mari gaudebant, mercarique & ipsis ea quæ externa nauibus inueherentur & agrorum exhibere fructus volebant. Huius mutui vsus desiderium, ut Hispana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quod sub vmbra Romanæ amicitie latebant, quam sicut minoribus viribus quam Massilienses, ita pari colebant fide. Tunc quoque Consulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. Quod Cato ipse in oratione de Consulatu suo teste Garisio in hunc modum expressit. *Postquam Massiliam præterimus, inde omnem classem ventus Ausfer lenis fers, mare velis florere videres ultra angulum Gallicum, inde noctis aura profecti sumus.*

3 Sed & plura alia de hac ciuitate quam Diopolin vocat Strabo lib. 3. suppeditat eique Rhodopen oppidulum tanquam laciniâ adiungit. Sane tota à columnis ora hucusque raros habet portus, deinceps autem portus sunt passim boni, & solum fertile cum Lectanorum

Liguribus debellatis, &c. Cap. VII. 15

num cum Lartolætarum aliorumque usque ad Emporium. Urbs ea à Massiliensibus condita à Pyrena distat, & Hispaniæ cum Gallia confinio ad stadia quadringenta. Regio tota bona est & bonos habet portus. Ibi quoque est Rhodope urbs Emporiensium, quidam à Rhodiis conditam dicunt. Ibi & Emporius Dianam Ephesiam colunt, causam dicemus ubi de Massilia, inquit, sermo erit. Habitarunt Emporienses ante insulam quamdam oppositam quod nunc vetus urbs dicitur, modo in continente degunt. Est autem in duas urbes diuisa muro ducto cum olim accolerent indigetum quidam, qui etsi sua vterentur Reipublicæ forma, tamen quo essent tutiores iisdem cum Græcis voluerunt includi mœnibus, muro tamen intus ab iis distincti. Tempore in vnam coaluerunt ciuitatem mixtam & Barbaricis & Græcis Constitutionibus, quod & multis aliis euenit. Ptolemæus Emporias inter duo flumina collocat Sambrocam & Clodianum, adeo ut sit obscurum verum potius intelligat. Sed Mela omnem difficultatem tollit, qui Clodianum ad Emporias fluere scribit. Plinius lib. 3. cap. 3. De Hispania citeriori Emporias contribuit in oppida ciuium Romanorum, cum exactis Massiliensibus ciuitatem ipsam suis præsiidiis obediissent & occupassent, *Flumen, inquit, Alba, Emporia geminum hoc veterum incolarum & Græcorum, qui Phocænsium fuerunt soboles.* Flumen Tichis. Cui testimonio fidem facit peructus Epigraphæ his characteribus etsi nunc exolescentibus à Romanis insculptæ.

Emporitani populi Græci hoc templum sub nomine Diana Ephesia eo seculo condidere quo nec relicta Græcorum lingua nec idiomate patriæ Iberæ recepto in mores, in linguam, in iura, in ditionem cessare Romanam, M. Cethego & L. Apronio Coss.

Hæc & in Hispanis Annalibus reperio, immanem terræ motum pleraque oppida non modica circa Pyrenæos montes demolitum, fodinam ex argento metallicam aperuisse, ex qua cum ingentes fusilis argenti taleolæ Emporiam deportarentur, Massilienses qui ibidem negotiabantur, mercibus suppeditandis cum quæstu, compendioque magnam pecuniarum summam inde Massilianis transmississe.

Tria insuper alia Hispanica oppida condiderunt Massilienses Carthaginem inter & Sucronem fluium, quem hodie Xucarem appellant, eadem penè tempestate qua Syracusæ & Catana in Sicilia, & Bisantium à Pausania Spartanorum Rege in Thracia condita sunt. Lege sis Strabonem supra laudatum lib. 3. Inter Sucronem & Carthaginem tria sunt Massiliensium oppida non procul à fluuiio, inter quæ celeberrimum est id quod diurnam habet speculam in promontorioque sanum Dianæ Ephesiæ magna religione cultum, quo ad res mari gerendas usus est arce & receptaculo Sertorius, munitum enim est editi loci natura & latrociniis aptum, longeque ab adnauigantibus cerni potest. Nomen est ei Dianium, habetque in propinquo bonas sectoras ferrarias tū exiguas insulas Planeliam ac Plumbariā, ac lacum Marinum superne, cuius circuitus est stadiorum cccc. Dianium, ait Plinius, à Carthagine noua per continentem abesse stadiis septingentis. Eo usum esse Sertorium, etsi apud Plutarchum non legitur, ex Cicerone tamen intelligimus, cuius hæc sunt Orat. 5. contra Verrem. *Quicumque accesserant ad Siciliam paulò pleniores eos Sertorianos milites esse atque à Dianio fugere dicebas.* Meminit Dianij Cicero Orat. 1. in Verrem.

Aliis præterea nauigationibus ad vltiora & interiora Hispaniæ pene contetmina venerunt. Placuit alicubi amœnissima planities & in ambitu agri fertiles, nec procul fluuij & mare ad quod in discrimine recurrerent. Inde opinor per colonias Massilienses pluribus ibidem ciuitatibus & oppidis ortum aut certe frequentiam datam, cum enim ibi ut in opportuno loco solennes suas & frequentissimas mercaturas facerent, probabile imo verum est quod sese toto illo ac tanto tempore munierint, ædes aut tabernacula struxerint sibi receptaculum & suis quæstibus. Hoc disertim Festus Auienus versibus edidit in poemate quod inscribitur *Ora maritima* ubi *Lateram* commemorat Massiliensium opus ciuitatem olim nobilissimam Occitanix, quæ ita funditus interiit ut præter nominis vestigia, ne simulacrum quidem aut effigies spirantis corporis appareat.

*In Sordiceni cœspitis confinio,
Quondam Pyrene, Latera ciuitas ditis laris
Stetisse fertur: hicque Massilia incola
Negotiorum saepe versabant vices.*

Agathem præterea, & Marseillanum, vulgo *Marseillargues* eiusdem Prouinciæ oppida, ut hominum fama est, in municipum suorum numero locoque ducebant. Plinius lib. 3. cap. 4. *Oppida de cætero rara præiacentibus stagnis. Agatha quondam Massiliensium & regio Volcarum, Tectosagum atque ubi Rhoda Rhodiorum fuit, unde dictus multis Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis.*

Cætera quæ censuit Strabo ex deductis versus Orientem Massiliensium coloniis, communia potius fuerunt Salyum atque Massiliensium liberorum populorum, quam propria Ligurum tunc fœderatorum I. dicitur Taurentum siue Taurocentium, quod inter Telonem Martium & Carlicem portum interiacet. 2. Olbia quam Olbipolim vocat Ptolemæus lib. 1. cap. 10. numeratque inter oppida Galliarum Narbonensis. Fuit & Olbia Bithyniarum vrbs, in extremo Ascanij sinu sita quæ postea Nicæa appellata fuit. Est & alia in Sarmatia Europæa ad Borystenem amnem quæ & Borystenis appellatur à Ptolemæo, cuius etiam meminit Plinius & ab Olbia Pamphyliæ oppido iuxta Cataractem fluvium distinguit lib. 4. cap. 11. & lib. 2. cap. 27. 3. Antipolis apud Ptolemæum, vrbs nomen est in Gallia Narbonensi Galli paucis litteris mutatis etiam hodie (Antibe) vocant. 4. Nicæa multarum vrbiū nomen est, quarum vna est hæc nostra, non procul à Varo fluvio & à Massiliensibus condita. Altera Asiæ & Bithyniarum metropolis, quam primus Antigonus Philippi filius condidit & Antigoniæ nominavit, postea Lysimachus à nomine vxoris Antipatri filiarum Nicæam appellavit. Hic iubente Constantino Imperatore clarissima illa Synodus celebrata est 318. Episcoporum, in qua perfidum Arii dogma conuulsum sublatumque est. Tertiā huius nominis vrbem Stephanus apud Locros Epimenidius constituit. 4. in Illyride. 5. in India 6. in Corsica insula 7. in Leuætris Bæotiarum, & 8. in Thracia.

CAPUT VIII.

Commanus Rex Segoregiorum bellum apparat aduersus inquilinos suos Massilienses.

E primis Prouinciæ cultoribus res satis incerta est. Reges aliquot illorum temporum dedit Trogus in Epitome Iustini lib. 43. Durarunt illi vsque ad Iulium Cæsarem, qui Romanorum primus Galliam omnem quæ à saltu Pyrenæo Alpibusque, Rheno, Rhodanoque fluminibus continetur in Prouinciæ formam redegit, eique in annos singulos stipendij nomen imposuit. Massiliam quæ Pompeij partibus stabat per Decimum Brutum Legatum in deditionem recepit, vel potius expugnatam calamitosissimo bello maximis cladibus afflixit. Mansit ab eo tempore in Romanorum ditione vsque ad Theodosij & Constantij ætatem & Christi annum 420. quo Romani Gallias à Rheno quidem ad Ligerim, sed reliquas atque adeo Prouinciā hanc nostram Vuisigothi & Burgundiones tenebant, quos deinceps præliis subactos de possessione sua Imperatores & Reges Galliarum depulerunt. Confœderati ergo Romanis Prouinciales ante mundi annum 3956. Vrbs conditæ 705. suo iure ac legibus vivebant, cumque aliæ nationes seruitutem pati possint, non minus ipsorum quam populi Romani, ut ait Cicero, erat propria libertas. Docet nos idem istud Quinquertanus. De laudibus Prouinciæ lib. 1. satis constat nunquam nos maiore nostri parte Romanorum armis subactos, vltro in amicitiam venimus, vltro in æquas fœderum condiciones descendimus, cum gente terra marique iura datura, nullum tributum, nusquam mentio vectigalium: tantum pacti, ut quemadmodum in militiæ consortium, ita & victoriarum partem adscriberemur: non imperata auxilia, non acerbè delectus habiti, libere militauimus, & constanti semper fide: quin & cæcos insidiis Romanos exercitus indoluimus, & Romam nuncios emisimus communis simul tristissimæque calamitatis auxilia obtulimus, non acceperunt. Quid tum? nimirum Romanæ maiestatis testimonium ingens, & coniunctionis, pietatis, beneuolentiæ nostræ abunde magnum argumentum. Denique si sociorum nomine iuncti, amicitiae vinclis astricti, bellorum sudores periculaque æque pro parte pertulimus, Romanas strages Ducum imprudentia acceptas, non per nos stetit, quin resarciuerimus. Quam decens, quàm non importunum, imo verò & quàm iustum sit nos recipi in particulam aliquam tantarum victoriarum, non exquiro aliunde testimonium, quam ex Roma ipsa testata non semel amplissimis legationibus, referendæ gratiæ occasionem, cum daretur, libenti animo esset amplexura. Quare si & hanc gloriam Italia nobis communicat, ut certè non potest non communicare, iam cæteras laudes, quæ & nobis si ipsi annumeremur, communes cum illa fore necesse est, vltro remittimus: certi earum rerum copia quæ victui honestæque mortalium voluptati & desiderantur & sufficiunt nec Italici nec alteri totius orbi regionique modo historica celebratur fide vsquam cedere Prouinciā. Hæc ille, Neque libertatis ceremoniam polluere maculisque afficere censebantur Toparchiarum singulares,

Commanus Rex Segoreg. Cap. VIII. 17

lares, quas progressu temporis Prouinciam inter se partiti aliquot Dynastæ, constituerunt variis annis inchoatas, in summa tamen discordia, ex quo dissidio finem tandem acceperunt facto incremento Imperij Romani, quando nimirum ad illud cetera accesserunt, magnis tamen bellorum euentibus vti sequentium annorum & rerum gestarum series iudicabit.

Præfecturarum id genus breue Diagramma edidit Plinius libro tertio cap. 4. ac singulorum populorum privatæ dittonis fines variis terræ aquarumque regionibus terminauit. Primum ab Heraclea oppido quod in ostio Rhodani situm esset ordinem ducit, vbi Rhoda Rhodiorum fuit, vnde dictus multo Galliarum feruentissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemanium lacum segnemque deferens Ararim, nec minus se ipso torrentem Isaram & Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica, ex his alterum Hispaniente, alterum Metapinum, tertium idemque amplissimum Massilioticum. Sunt autores & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse. Huic iuncta & continens fuit Altromela oppidum. Stephanus Mastromelam vocat. Ultra, inquit fossa ex Rhodano C. Marij opere & nomine Latera insigne stagnum. *Lestang de Lâres*, quod Stomalimnam id est lacum ostij vocant. Abundat ostris piscesque bonos gignit. Posterioribus enim temporibus Marius videns adgestione limi ostium obstruari, miratuque reddit difficile, nouam egit fossam qua maiorem amnis partem exciperet, eamque Massiliensibus ob nantatam præclarâ in bello contra Ambrones & Toygenos operam præmij loco donauit. Vnde hi sibi magnas pararunt opes, vestigal ab ascendētibz ac descendētibz exigendo. Adhuc tamen permanēt difficilia ob aquæ copiosæ crebrum affluxum limi adgestionem & loci humilitatem, ita vt aëre turbido ne è vicino quidem conspici possint. Itaque Massilienses signi loco turres crexerunt omni modo loca illa sibi vindicantes, idēque Dianæ Ephesæ fanum ibi collocarunt, in insula quam ostia fluminis faciunt. Altromela igitur oppidum maritima Auaticorum, superque campis lapidei Herculis præliorum memoria insignes, vt supra exposuimus. Inde suos orditur fines regio Anathiliorum & intus Desuiatium Labarumque. Rursus à mari Tricorium & intus Tricollorum Vocontiorum & Seguentianorum, mox Allobrogum. At in ora, Massilia Phocænsium fœderata, Promontorium Citharista, portus, regio Camatullicorum. Dem Suelteri supraque Verucini in ora autem Athenopolis Massiliensium, Forum Iulij Octavianorum colonia, quæ Pacentis appellatur, & classica, amnis in ea Argenteus Regio Oxubiorum Liganorumque super quos Suetri, Quariates, Aduicantes. At in ora oppidum Latinum Antipolis Regio Deciatium, amnis Varus ex Alpium monte Accma profusus. In Mediterraneo coloniz Arelate Sextanorum, Biteræ Septumanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna, Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ Sextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Apta Iulia Vulgientium.

Ipsum verò terræ tractum vniuersum siue cœli temperatione & agrorum cultu seu virorum morumque dignatione siue amplitudine opum exornat ample magnificeque tantis laudibus vt Italiam verius quam Prouinciam appellandam censeat Cuius mentem assequutus Quiqueranus in laudibus Prouinciæ libro citato tueretur eam ac iustinet liberalitate naturæ. *Nusquam, inquit, cedentem Italia, viris, fruge, armentis opulentam, piscium animique genere omni instructissimam, tam olei vinique pronentem & uberem & præstantem, tot salubrium stirpium fragrantia odoratam, tam multiplici fructuum suauitate diffluentem, nusquam gelu horridam, non squalentem aestibus, verum cœli temperie suauis simul & amabili si qua usquam toto orbe regio, efflorescentem laudando extollit.*

Inter hos Toparchas Senanum Regem Segoregiorum commemorat Iustinus, quem charitimas eius imperij oras appulsi Phocænses, Primò amicè interpellarint, vt hospitibus patria pulsus non tantum commorandi ibidem, sed habitandi quoque diuersorium publicè fieret. Indulsi illis quidem Senamus pater, sedemque inire aduenas in sua ditone facile passus est, cuius deinceps facti pœnitens Commanus filius bellum tam vehemens & atrox cum iis habuit susceptum, vt extinctæ potius amicitiz quàm oppressæ viderentur. *Mortuo Senano, inquit, Iustinus Rege Segoregiorum à quo locus acceptus condenda urbis fuerat, cum regno filius eius successisset Commanus, affirmante Regulo quodam, quandoque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipso ortu, ne mox validius ipsum obrueret, subnectis & illam fabulam. Canem aliquando partu gravidam locum à pastore precario petiisse, in quo pareres, quo obtento iterato petiisse vt sibi educare in eodem loco catulos liceret, ad postremum adultis catulis fultam domestico præsidio, proprietatem loci sibi vendicasse.*

Non aliter Massilienses qui nunc inquilini videantur quandoque dominos regionum futuros. His incitatus Rex insidias Massiliensibus extruit. Ita solenni Floraliorum die multos fortes ac strenuos viros hospitij iure misit in urbem, plures scirpis latentes frondibusque superrectos induci vehiculis iubet, & ipse cum exercitu in proximis montibus delitescit, ut cum nocte à prædictis aperta portæ forent, tempestivè ad insidias adessent, urbemque somno ac vino sepultam invaderent. Sed has insidias mulier quædam Regis cognata prodidit, quæ adulterare cum Græco adolescente solita, in amplexu iuuenis miserata formam eius, insidias aperit, periculumque declinare iubet. Ille rem statim ad Magistratus defert atque ita patefactis insidiis Ligures comprehenduntur, latentesque de scirpis protrahuntur, quibus omnibus interfectis, insidianti Regi insidiæ tenduntur. Cæsa sunt cum ipso Rege hostium septem millia. Exinde Massilienses festis diebus portas claudere, vigiliis agere, stationes in muris observare, peregrinos recognoscere, curas habere ac veluti bellum habeant, sic urbem paucis temporibus custodire, adeo illic bene instituta non temporum necessitate, sed rectè faciendi consuetudine servantur.

4 Porro de Segoregij nomine quod evulgavit Iustinus, quoniam silent omnes Geographi, coniciunt Interpretes magnæ quondam urbis tenuè duntaxat superesse vestigium. An Heraclea fuerit vel Astromela oppidum maritimum Auaticorum, Apollo ego sum? & vis diuinem? Nam Arelatem *Romam Gallulam* vocavit Ausonius, ob celeberrimum & opportunissimum emporium cuius commoditatibus invitatus Flavius Constantinus tyrannus Imperator in Britanniiis salutat, tempore Honorij iunioris sedem imperij sui illic statuit, Segoregium olim dictam, Senanum regem habuisse, ad probandum suspicio infirma & nugatoria est. Potuit Iustinus Segoregios paucis literis immutatis scripsisse, quos Sequellannos Plinius indigerat, variari enim vocem istam frequens audiui apud veteres scriptores, cum alij Segulannos alij Segouellaronos legant apud Ptolomæum libro secundo, capite octavo. Nominis vestigium adhuc restat in appellatione ut aiunt oppiduli Dixæ & Tricorii Vicini, quod incolæ vocant *Saillans* & in pago Prouinciæ dicto *Soliers*, Salyum.

C A P V T I X.

De Liguribus iterum, de Gallis & Carthagenensibus terra marique triumphant.

1 **P**ORRO Massiliensium bella, resque contra Ligures, Gallos, Carthagenenses, & remotiores populos gestas, eorumdem victorias, triumphos, trophæa, exuias, commemorat variis in locis Strabo, Valerius, Pausanias, Thucydides, Polybius. Libri opus esset non Commentarij vel minima hic annotare.

Ex his Iustinus lib. 43. *Post hæc, inquit, illis magna cum Liguribus magna cum Gallis fuere bella quæ & urbis gloriam auxit & virtutem Græcorum multiplicata victoria celebrem inter finitimos reddidit. Carthagenensium quoque exercitus cum bellum captis piscatorum navibus ortum esset sapè fuderunt pacemque victis dederunt.*

Ligures durum ut vocat Liuius lib. 27. in armis genus, cum omnibus finitimis confusa semper fœderatorum licentia & amicitie legibus fractis æternum bellum suscepisse constat inter antiquos. Exponit Strabo sigillatim rem omnem ex memoria lib. 4. Cum igitur Ligures alij sint Ingauni, alij Intemelij, consentaneum fuit eorum colonias maritimas alterum Albium Intemelium vocari quasi Alpinum, alteram concisius aliquanto Albingaunum. Duabus his Ligurum gentibus addit Polybius Oxibios & Deceates omnino autem vniversum litus à *Monæco* portu ad Etruriam usque continuum est & portibus caret nisi quatenus paucis locis appellæ naues finit, & desigi anchoras. Desuper imminent grandes ac præruptæ montium rupes, angustum relinquentes iuxta mare transitum. Is verò portus neque magnas neque multas capit naues, in eo est templum Herculis Monæci, nomen coniecturam præbet eo usque Massiliensem navigationem pertingere. Distat ab Atripoli paulo amplius ducentis stadiis. Inde iam ad Massiliam usque atque nonnihil ultra Salyes habitant præ maritime imminentes Alpes, partemque littoris permixti Græcis hos antiqui Græcorum Ligyas, id est, Ligures vocarunt & regionem quam tenent Massilienses Ligusticam, posteriores Galloligures eos dixerunt, campestemque iis regionem omnem usque ad Luerdonem & Rhodanum adsignarunt, unde ij non pedestri modo, sed equestri

De Liguribus iterum, &c. Cap. IX. 19

equestri etiam exercitu expeditionem fecerunt in decem diuisi partes. Primos omnium transalpinorum Gallorum hos domuerunt Romani, gesto contra eos & Ligures diuturno bello, quod hi illis aditum per maris oram in Hispania interclusissent. Etenim Ligures isti terra marique latrocinia exercebant, tanta potentia præditi, ut iter vix magnis exercitiis facere liceret. Et Romani bello per octoginta annos tracto vix obtinuerunt ut duodecim stadiorum amplitudine publica via pateret. Posterioribus autem temporibus vniuersos Ligures subegerunt Romani, & formam Reipublicæ iis præscripserunt imposito stipendio. Hactenus Strabo, cui astipulatur Liuius & Massiliensium de Liguribus singulares querelas exponit libr. 10. Deca. 4. *His igitur Coss. ac pratoribus Roma creatis inito Magistratum Provincia, ita sorte euenerunt. Ligures Consulibus P. Cornelio Cethego, M. Babio Pamphilo, Pratoribus Q. Petilio, Urbana Q. Fabio Maximo, Peregrina. Q. Fabio Buteoni, Gallia. T. Claudio Neroni, Sicilia M. Pinatio, Sardinia L. Durnio, Apulia & Istri adiecti quod Tarentini Brundusique nunciabant maritimos agros infestos transmarinorum nauium latrocinis esse, eadem Massilienses de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti quatuor legiones Consulibus quæ quina millia ducentos Romanos pedes, trecentos haberent equites, & quindecim millia socium ac Latini nominis octingentos equites.*

Causa igitur eadem fuit Massiliensibus quæ Tarentinis, Brundusinis, ac Romanis coercendi Ligurum excursiones & latrocinia, ne torrentis instar extra ripas diffuentes itinera peditatibus aut equitatibus sepirent, aut exitus vel aditus maritimos liberis suis navigationibus clauderent. Porro excisionem illam, inflammationem, vastationem Reipublicæ Ligusticæ quam inuicit Strabo illatam fuisse à Quinto Minutio Consule Romano adducit tunc coniectura certa, Liuij autoritas ad credendum. *De Liguribus, inquit libr. 3. Deca. 4. Boiisque Gallis in monte Albano Q. Minutius Coss. triumphauit. Is triumphus ut loco & fama rerum gestarum, & quod sumtum non erogatum ex arario omnes sciebant in honoratior fuit. Ita signis carpentisque & spoliis ferme aquabat. Pecunia etiam prope par summa fuit. Aeris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia, & ducenta, militibus centurionibusque & equitibus item in singulos datum quod dederat Collega.*

Bellum alterum potuit ea ætate incidere fortuito, qua in Thraciam simul & Græciam expeditionem Galli susceperunt, cum enim per oras Salyum maritimas, quas Massilienses Græci occupabant, faciliores sibi fore aditus fama vulgaret, in has primo cursim, tum sæpè improuiso irumpere ausi, repulsam à Massiliensibus de patriæ & affinium Græcorum suorum periculo proxime incumbente sollicitis, variis in præliis tulerunt, ex quibus initia & tanquam orta discordiarum ac simultatum, quas inter se Galli & Phocensis Massiliensis colonia futuris temporibus exercuerunt. Quis est enim cui non perspicua sint illa quæ in hanc rem pluribus verbis à Pausania commemorantur in Phocicis siue libr. 10. *Phocenses Apollinis sanum diripere aggressi sunt, Principatum Delphis Heraclide, Agathocle Athenis obtinente Olympiadis quinta & centesima, è qua stadij palmam meruit Prorus Cyrenæus, anno quarto, propterea ipsorum urbes expugnata & solo aquata fuerunt iisque non fani modo Delphici, sed & publici Græcorum conuentus communione interdictum, ius vero suffragij quod penes ipsos fuerat ad Macedonas Amphycitones transtulerunt. Non longo interiecto deinde tempore ex vicis in suas quique patrias restituti urbes instaurarunt. Præter eas tamen quæ ob pristinam tenuitatem & præsentem pecunia inopiam refici non potuerunt. Restitutionis eius duces & autores Athenienses & Thebani fuerunt, antequam clade ad Charoneam accepta Græcorum vices accisa essent steterunt in acie ad Charoneam ipsi etiam Phocenses, & postea ad Lamiam & Cranonem cum Antipatro Macedonum rege pugnarunt. Gallorum iidem exercitum omnium Græcorum acerrime prosequuti, simul ut Apollinis Delphici iniuriam ulciscerentur, simul vero ut veterem insaniam abolerent. Tum infra, ubi triplicem Gallorum in Græciam irruptionem distinguit Latius, inquit & planius in hoc qui de rebus Delphicis conscriptus est commentario, rem totam explicandam putari, quod in hac maxime parte Græci virtutis contra barbaros egregia documenta dederunt. Expeditionem primam Galli extra suos fines Cambaule Duce susceperunt, hi in Thraciam usque progressi, denique ab instituto itinere loca attingere non sunt ausi, quod plane intelligebant minores esse quas eduxerant copias, quam ut numero Græcorum populis pares esse possent. Cum itaque exteris nationibus bellum inferre decreuissent iis incitantibus quos ante Cambaulem sequutos lucri cupiditas & gustata præda amor ac rapiendi licentia impellebat, ingens peditum manus neque multo equitum minor in unum conuenerunt. Tripartito vero agmine duces in Græciam moue-*

runt ac sua cuique parti Provincia attributa. In Thracas & Triballorum gentem copia du-
 cenda Cerebryio tradita sunt. In Pannoniam contendentibus Brennus & Acichorius prae-
 runt. In Macedonas & Illyricos agmen duxit Bolgus. Is cum Ptolemao Macedonum rege
 signa contulit. Hic nempe illi fuit Ptolemaus qui Seleucum Antiochi filium, ad quem ante
 supplex confugerat, dolo tamen occidit cognomento Fulmen appellatus ob immodicam au-
 daciam. Ipse certe in eo praelio. Ptolemaus cecidit & cum eo non minima Macedonici exerci-
 tus pars deleta. Sed cum neque tum Galli ausi essent ad Graciam armis laceffendam longius
 progredi, brevi intra fines suos redierunt.

4 Non desinebat Brennus modo publicè vniuersos conuentus, modo verò Gallorum Prin-
 cipes ad nouam in Græcos expeditionem sollicitare, cum & longe esse illos quam ante vir-
 tute inferiores diceret, & cum publicæ singularum ciuitatum pecuniarum magnitudinem tum
 donaria templorum ac celebrati argenti & auri vim commemoraret. Perpulit eadem repetita
 sæpius oratione ut nouas ad inuadendam Græciam copias mitterent, Collegas ex Gallo-
 rum primoribus tum alios tum vero Acichorium sibi cooprauit. Nomina in hanc iam ter-
 tiam expeditionem dederunt peditum centum & quinquaginta duo millia, equites vices
 mille & quadringenti. Atque hæc quidem equitum manus tota ad pugnam idonea. Nam
 verior Numerus fuisse supra sexaginta equitum millia amplius mille & cc. Nam singulos
 equites famuli sequebantur duo in equis & ipsi & equestrium artium maxime gnari. In
 præliantibus dominis in extrema acie consistentes, ei erant vsui, ut si forte equus esset
 amissus statim suum submitterent. Si vir concidisset, seruus in eius locum succederet, quod
 si utrumque belli impetus euertisset, iam præsto erat tertius, qui pro demortuis locum re-
 neret. Iam vero si vulnera primarius ille acceperat, è secundariis alter ex acie illum sub-
 ducebat, alter verò saucij vicem obibat. Hæc ut mea fert opinio apud Gallos ad imita-
 tionem Persarum militia fuit instituta. Nam & illi selectos habebant milites decies mille
 quos *Immortales* vocabant. Id *ὀυτταγμα* vulgo *τριμυκρία* dicebatur, nam *μύκρια* Galli no-
 minabant equum, ait, Pausanias. Victi sunt Galli primum ad Thermophylas tum ad
 Parnassum, quo potiundi Delphici templi ac spoliandi gratia pertruxerant. Brennus ipse
 multis acceptis vulneribus largius hausto mero vitam sponte finiit. Ea Gallorum calamitas
 notatur à Pausania Olympiadis 125. anno 2. Mundi 3706. ante Christum 279.

5 Cum Carthaginensibus semper in aciem dimicationemque venisse ac semper victores
 extitisse de iis qui Annalium peritissimi sunt vnus nemo dubitat. Carthago Vrbs Africæ to-
 tius celeberrima condita à ciuibus Tyriis & certe Cartha siue Cyrtha vox est Syriaca urbē
 fovans. Cicero libro 2. de natura Deorum scribit dictam à Carthagine Herculis filia quum
 Byrsa prius diceretur. At qui mendacijs Virgilij non fauent multo post tempore conditam
 fuisse affumant, nempe à Didone sorore Pygmalionis Regis Tyriannis 143. post bellum
 Troianum & 72. ante urbem Romam hoc est sub Regis Ioas anno 30. & 143. supra men-
 ses 8. post templum Salomonis ut ex Orosio colligit Genebrardus in Chronico lib. 1. Hu-
 ius urbis potentia præsertim ex virtutis ac disciplinæ bellicæ laude in navalibus præliis, per-
 spicua est. Cum enim eius Imperium floreret, Carthaginenses Oceanum Atlanticum
 dimensi terras primùm aperuisse dicit Aristoteles lib. de mirabilibus audicionibus, in
 quibus erant arbores pulcherrimæ & cælum saluberrimum. Quare cum multi eo nauiga-
 rent & capti amoenitate loci non reuerterentur in patriam, eius ob bella & asperitatem
 pertæsi, poena capitis cautum est ne quis deinceps in eas terras nauigaret nempe ne Africa
 habitatoribus exhauriretur. Atque ita, inquit huiusmodi nauigatio desit. Ea est Ame-
 rica & Brasilia quo Afrorum colonias peruenisse ex sita dubitandum non est. Exciti dein-
 cept à Xerxe Persarum Rege ad inuadendam Siciliam, terra victi sunt ad Himeram à Gelo-
 ne ut tradit Diodorus lib. 11. Inde bellum in Sardiniam transferunt duce Mateo, cui Ma-
 go succedit qui primus omnium ordinata disciplina militari, Perorum imperium non mi-
 nus bellandi arte quam virtute amplificauit. Quare iidem rursus ex integro Siciliam adorti
 sunt cum profligatis in ea viribus & opibus Atheniensium, Egestani qui illos ad auxilium
 exciuerant ad Carthaginenses confugiunt, qui Annibalem Amilcaris fratrem eo cum co-
 piis mittunt, contra quem Hermocrates Syracusanus exul strenue dimicat. Sed idem an-
 no 1. Olympiadis 93. clam Syracusas irrepens in foro cum suis occiditur, quos inter Dio-
 nysius erat is qui postea tyrannide occupata contra Carthaginenses perpetuo certauit. At-
 que hi duce Imilcone Syracusas obsidentes cum ex sacris prophanisque prædas agerent pe-
 stilentia pariter & hostili classe à Syracusanis, & Dionysio terra marique sunt oppressi, anno
 ut ait, Diodorus primo Olympiadis 96.

6 Massiliensibus quoque cum ipsis non semel res fuit. Primo cum solum verterent Pho-
 cæenses

Ab instaurando bello, &c. Cap. X. 21

ezenſes & in portum Maſſilienſem ex longa nauigatione venirent, in armatam Carthaginienſium claſſem incurrerunt imprudentes atque inciderunt. Collatis ſignis commiſſaque pugna fuſis fugatiſque hoſtibus Phocæzenſes ſibi glorioſam victoriam conſequuti ſunt. Ita Pauſanias loco ſupra laudato. Hi namque nempe Phocæzenſes cum nauali pugna Carthaginienſes viciffent, occupata ea quam nunc incolunt regione, ad magnas opes & luculentam fortunam ſunt prouecti. Rurſum maximos & fortiſſimos Carthaginienſium exercitus cum bellum captis piſcatorum nauibus ortum eſſet, ſæpè fudiſſe pacemque victis dediſſe Juſtinus affirmat. Cuius conuenienter hiſtoriz congruenterque dicit Thucydides lib. 1. *Iam vero Phocæſes, & qui Maſſiliam incolunt Carthaginienſes pugna nauali vicerunt. Nam validiſſima omnium hæ claſſes fuerunt. Quas conſtat multis poſt Troica tempora ætatibus exiſtiſſe, exiguo triremium uſu. Sed adhuc illo vetuſto more quinquagenum remigum nauiumque longarum. Pantoque ante Medicum Bellum & Darij mortem qui ſecundum Cambyſem regnauit in Perſis triremium copia fuit tum penes tyrannos circa Siciliam, tum penes Coregyrenſes. Hæ namque poſtrema ante Xercis Regis exercitus digna memoratu claſſes in Græcia exiſterant.*

C A P V T X.

Ab instaurando bello Caramandus Regulus nocturnis ſpectris deterretur, quo tempore Apollinis Delphico votum eſt à Maſſilienſibus nuncupatum.

Eſt mors cum inuidiam extinxit, res geſtæ ſempiterna nominis gloria nitantur; quæ tamen in illis olim inuidioſa fuerunt, etiam poſteris inuidioſiora fiunt, quando æmuli proſpera ſemper æquabilique & perpetua fortuna ac ſecundo vitæ ſine vlla offenſione curſu vtuntur. Cùm igitur Maſſilia, fama rerum geſtarum & abundantia opum & virium gloria virente magis magiſque quotidie floreret, alij repente finitimi populi ad idem Maſſilienſium nomen delendum veluti ad commune extinguendum incendium concurrunt. Dux conſenſu omnium Caramandus regulus eligitur, qui cum magno exercitu leſtiſſimorum virorum urbem hoſtium obſideret, per quietem ſpecie totæ mulieris quæ ſe Deam dicebat exercitus, vltro pacem cum Maſſilienſibus fecit, petitoque vt intrare urbem, Deos eorum adorare liceret, cùm in arcem Mineræ veniſſet, conſpecto in porticibus ſimulachro, Deæ quam per quietem viderat repente exclamat illam eſſe, quæ ſe nocte exterruiſſet, ac recedere ab obſidione iuſſiſſet, gratulatusque Maſſilienſibus quod animaduerneret eos ad curam Deorum immortalium pertinere, torque aureo donata Dea, in perpetuum amicitiam cum Maſſilienſibus iunxit.

Quibus certe Apollinis ſacra ex inſtituto maiorum ſumma religione ceremoniaque confici ſolita non modò non obſuiſſe, ſed etiam pietatis commendatione profuiſſe magna illico fama ſurrexit. Cùm enim iam ſuperioribus in præliis belli fortunam tentaffent ac non ſine aliquo republicæ detrimento periclitati eſſent, haud diſparem futuri diſcriminis aleam non ſine cauſa pertimeſcentes, tale conſilium iacerunt. Delphi ciuitas eſt Phocides Bæotiz iuxta Parnaffum, dicta à Delpho Neptuni filio ex Melantho Deucalionis filia ſuſcepto, magis rupibus & loci natura quam humana arte munita, vbi quondam Apollinis erat oraculum toti terrarum orbi celeberrimum, vnde & ipſe Apollo Delphicus dictus eſt. Horatius lib. 1. Carmi.

Laudabunt alij claram Rhodon aut Mytilenem

Aut Ephesum bimarivæ Corinthi

Mania vel Bæcho Thebas vel Apolline Delphos.

Diei ferme vnus aut alterius diſtat à Criſſa ſive portu peregrinis, opportuniſſimo, qui præua olim religione inducti ad Appollinis delubrum vndique conſuebant. Criſſa enim ipſa Phocidis eſt ad ipſum ſita Pelagus, & Cyrrha & Anticyra & aliæ ſuper eas in Mediterraneo frequentes oræ ad Parnaffum ſpectantes. Quo autem modo Bæotiz Phocis occumbit docet pluribus Strabo libro nono. *Duplex, inquit, Phocis eſt à Parnaffo partita biſariam, vna verſus occaſum attingens Parnaffum eiſque partem occupans, ad Criſſæum ſinum uſque pertinet: altera verſus ortum protenditur & ad mare Euboicum deſinit. In Occidua medio Parnaffus eſt in longum verſus Septentrionem extentus, à Delphiſ vicina regione uſque ad concurſum Oeta montiumque Atolicorum & Doriensium in media ſitorum. Huius urbes nobiliſſimæ ſunt duæ Delphi & Elateæ, Delphi ob templum Apolli-*

nis Pythij & oraculum, quod vetustum esse apparet siquidem Agamemnonem Poëta inde tulisse responsum dicit. Hoc ergo Delphos nobilitas. De Parnasso item illud subiungit quemadmodum vniuersus consecratus existit, habetque specus & alia loca quæ religiose coluntur atque honorantur, de quibus notissimum est ac pulcherrimum Corycium antrum nympharum. Latus Parnassi Locri Ozolæ tenent, quod autem ortum respicit & Donienses quidam atque Ætoli tetrapolin plerique inhabitantes quodammodo Parnasso adiacentem. Porro Delphi erat magnæ sanctitatis delubrum, quod Græci æque atque externi Gentiles eximia admodum veneratione colebant, dicitur enim delubrum in quo homines anathema suspendunt. Cum igitur hinc inde pluribus vota Delphico Apollini nuncupantibus pretiosissimis muneribus abundaret, quia tamen vrbs nullis aut certè tenuibus claua mœnibus, nullo præsidio & arce teneretur, & aliquoties iam à Bœotiis defecisset, piratarum simul atque prædonum campestrium incurSIONIBUS repentinis erat vehementer infestum.

- 3 Brennum tyrannum quem Pransum quidam appellant, primum huius auaritiæ & audaciæ insinuat Strabo lib. 4. Geograph. Brennum, inquit, & Tectosages traditum est interfuisse Delphicæ expeditioni & thesauros quos Tolosæ, ea vrbs est Tectosagum, Cæpio Romanorum Dux inuenit partem fuisse pecuniarum Delphis ablatarum, quibus illi de suis facultatibus additione facta eas placandi numinis gratia consecrauerint. Itaque Cæpionem qui contrectasset eas vitam finiuisset tanquam sacrilegum, patria eiectum, relictis hæredibus filiabus quas Timagenes scribit constupratas periisse. Phocensium excursiones & latrocinia quæ ibidem leuiter tangit Strabo vberius ac fusius describuntur apud Pausaniam lib. 50. *Res certe ita tulit ut multorum sacrilegis Delphici Apollinis templum fuerit expositum. Post Eubæensem enim de quo iam diximus latronem & Phlegyarum natio & Pyrrhus Achilles filius, illud spoliare aggressi sunt: copiarum deinde Xerxes pars, & qui omnium maxime ac diutissime in Dei pecunias inuolant Phocensium principes, tum verò Gallorum exercitus sacram pecuniam diripuerunt.* Hi vero quomodo sceleris pœnas luerint narrat idem in Atticis siue libro primo. *Galli montis angustiis superatis nihil sum magnopere existimantes interesse, reliqua oppida capere in Delphos & Apollinis donaria cupiditatis suæ omnem conatum conuerterunt. Et illis quidem & Delphi & Phocenses & ex alijs Parnassi urbibus multi in unum congregati assumptis Ætolorum copiis, qua gens per ea tempora iuuentutis robore præstabat, instructa acie occurrerunt. Et vero ad manus ventum est & crebra de cælo fulmina & sponte auulsa de Parnasso saxa diuinitus Gallorum aciem perculisse memorant. Adiciunt miraculo, armatos tres terribili specie contra eos stetisse, quorum duos usque ab Hyperboreis, Hyperochum, scilicet atque Hamadocum venisse, tertium Pyrrhum fuisse aiunt Achilles filium, quo factum ut annua parentatione ex eo Delphi gratiam Pyrrho retulerint, cum antea eius sepulchrum tanquam hostis nullis honoribus unquam dignum putassent. Sed Gallorum magna pars in Asiam classe transuerti ad illud usque tempus maritimam eius partem populationibus infestam reddiderunt, quo Pergameni qui eam quæ olim Teuthrania appellata est regionem tenent, eos longe à mari fugatos in finitimam partem quæ nunc Gallogracia dicitur compulerunt.*

- 4 Massilienses tamen ut officium suum & memorem in bene de ipsis meritis Apollinis Delphici aras gratumque animum præstarent, tum forte ne culpa cladis alicuius inter tanta bellorum pericula, ob neglectam religionem iusta numinis vindicta artificiosè conferretur, concione aduocata Magistratus cunctos adhortatus, ut quoniam tecti nuper præsidio firmo Mineræ, Caramandi reguli perniciofa & scelerata consilia represissent, Apollinis insuper Delphici tutelam votis precibusque simul & adiumenta honoribus quærerent, publicamque iactando causam, & religionem & pietatem ut sæpè fit, priuatis rationibus prætexendo facile obtinuit, ut vota pro Imperio Apollini Delphico nuncuparent, ac Legatos etiam in Ætoliam destinarent qui auri magnam copiam cum signis & tabulis æneis, marmoreis, eburneisque, & alia quæ parauerant Reipublicæ Massiliensis nomine delata, ante Apollinis aras & puluinaria patriis ritibus staretque & solemnī ceremonia propalam consecrarent. Locus erat, cum refertus opibus & sacrata Deo pecunia, tum etiam variorum donorum elegantia & cultu visendus, quorum vnum ex ditissimis ac præstantissimis fuisse donum istud Massiliense Pausanias restatur in Phocicis.

- 5 Porro in more fuisse penes Gentiles eiusmodi imagines votorum soluendorum causa in Deorum templis offerre, docet Spondanus anno 57. num. 51. in illud Act. 19. vbi Lucas *Ædes Dianæ Ephesæ argenteas* vocat, quod ita interpretatur ut pro ædibus ipsas intel-
ligat

Cum Romanis prope, &c. Cap. XI. 23

ligat argenteas Deæ statuas donarias, cum suis ædiculis seu loculamentis. Quo sensu etiam apud Ciceronem in Verrem ædes Mineræ posita dicitur in fano Apollinis. Multa alia suppetunt antiquorum testimonia, Luciani in Alexan. Dionis Chrysostomi in Rhodia. & aliorum, quemadmodum & qui naufragio liberati fuissent, tabulas rem ipsam repræsentantes iisdem fanis suspendere consueverant. Et de Philisthæis testatur scriptura 1. Reg. 6. ad auertendam plagam per mures & vlcera diuinitus illatam, fecisse mures & anos aureos eosque delicti expiandi causa apud Arcam fœderis in capsella posuisse. Quod autem pertinet ad Dianæ Ephesiæ templum, cuius venerationis studiosissimos & addictissimos fuisse Massilienses supra memorauimus, quantæ ipsum esset apud omnes gentes existimationis, vel ex eo intelligi potest, quod ut ait Dio Chrysostomus orat. 31. non solum Ephesiorum, sed & hospitum & hominum vndequaque venientium imò & populorum ac Regum securitatis grãtia pecuniæ in eo deponi solerent: nẽmine vnquam auso ei inferre iniuriam, tametsi plurima bella gesta sint, ciuitasque fuerit sæpius capta. Adnumerabatur ipsum inter septem orbis miracula, quod ut tradit Plinius libro 36. capite 14. & libro 16. capite 14. ducentis viginti annis factum esset à tota Asia, eiusque magnificentissimi operis ornamenta plurimum librorum instat obtinerent.

C A P I T U L U M X I.

Cum Romanis prope ab initio condita urbis fœdus summa fide custodierunt.

PERGIT ad instituta proficisci Iustinus, suamque de Massiliensibus narrationem claudit ac terminat his verbis. *Cum Hispanis amicitiam iunxerant, cum Romanis prope ab initio condita urbis fœdus summa fide custodierunt.* Nec multo post. *Parva pace & securitate fundata reuerentes à Delphis Massiliensium Legati, quo mille munera Apollini tulerant, audiuerant urbem Romanam à Gallis captam incensamque. Quam rem nuntiatam domi publico funere Massilienses prosequuti sunt, aurumque & argentum publicum & priuatum contulerunt ad explendum pondus Gallis, à quibus redemptam pacem cognouerant. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in senatu datus, & fœdus æquo iure percussum.*

Liuij locus frequens & celebris apud autores, qui de Massiliensium in Romanam Rempublicam meritis exquisita doctrina ac singulari industria scripsere. lib. 1. Decadis 2. M. Iulius Syllanus & Cnæus Fabius Buteo Prætores Romani sæpius in Hispaniam traicientes, non tantum victu, sed aliis etiam rebus liberalissime commodissimèque à Massiliensibus habiti sunt, quorum alterum prædiaria quatuor triremium suarum adiuncta manu Romam reduxerunt. Fabium obiisse diem suum Massiliæ tradit idem autor lib. 2. Deca. 5. Ex Prætoribus qui in Prouincias ierant, Cn. Fabius Massiliæ moritur cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaque cum id nuntiatum à Massiliensibus legatis esset, Senatus decreuit ut P. Furius & Cn. Seruilius quibus succedebatur inter se compararent aut sortirentur vter citeriorem Hispaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit P. Furius idem cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Anno urbis conditæ 633. Allobrogicum bellum confecit Fabius Cos. qui Bituitum Aruernorum Regem acie vicit, Cæsis ad Isaram ex eius exercitu 120. M. Rex ipse Romam veniens ad satisfaciendum Senatui, Albæ in custodiam datus est. Cum verò decretum quoque esset ut Congentianus filius eius comprehensus Romam mitteretur, vterque Massiliam deductus, inde Romam Massiliensibus nauibus aduehitur. Q. Cæpio Cos. Tolosa direpta in Tectosagis, cum iis auri pondo centum & decem millia, argenti pondo quinquies decies centena millia abstulisset, ut scribit Iustinus lib. 32. Massilia similiter Romam transmisit. Quod anno V. C. 648. factum est. Insequente vero Proconsul cum C. Manilio Cos. internecione Romani exercitus sacrilegium luit. Cæsa constat eo certamine fuisse Romanorum & sociorum millia octingenta, calorum lixarumque sexaginta. Cæpioni imperium Romæ abrogatum est.

Saguntinis autores fuerunt Massilienses ut Romanis confederarentur, quorum causa deinceps cum Saguntum Romanorum sociam magnis adortus viribus Hannibal post septem menses cepisset, bellum conflatum est Punicum 2. Quod initum anno V. C. 736. P. Cornelio Scipione T. Sempronio Longo Coss. decimo septimo exitum habuit; Coss. M. Seruilio

24 Massilia Gentilis. Liber I.

M. Seruilio Gemino T. Claudio Nerone V. C. anno 552. Lucius Pedius Prætor Romanus in Ligures profectus dum penitus abditos saltus, quæ latebræ receptaculaque semper illis fuerant, persequitur in præoccupatis angustis loco iniquo est circumuentus, multa millia militum amissa, nec prius sequendi Ligures quam finem fugæ Romani fecerunt Prætor ubi primum ex hostium agro euasit saucius Massiliam paratum Romanis portum atque perfugium se recepit, ubi ex vulneribus mortuus est. Attalus Eumenis filius Attalo patruo qui post Eumenis obitum regnum pro tutore curauerat vita functo, quinque regnavit annis, ac moriens sub annum V. C. 621. ut ex Strabone colligitur, Populum Romanum instituit hæredem, quod ægre ferens Aristonicus Eumenis ex pellice filius inuadit Asiam & Crassi Prætoris exercitum delet. Post à Consule Perpenna profligatus est anno 624. Cuius belli reliquias M. Aquilius Consu' sequente anno confecit. Atque imperij Asiatici dignitatem penitus totam sustulisset Aristonicus nisi Massilienses, colonia Asiatica, veteris sui municipij memores & grati quam alias Antiocho impetrarunt à Senatu Romano, nunc etiam Aristonico veniam exorassent. Catilina & hi quibuscum coniurasse in Rempublicam manifestè deprehensum est, Romano Senatui per literas significauit exilium sibi non tam supplicium fore quam perfugium portumque si Massiliæ exulare ius esset. Marcellinus in Constantio & Iuliano lib. 15. *Viennensis ciuitatum Gallia exultat decore multarum, quibus potiores sunt Vienna ipsa, & Arelate, & Valentia, quibus Massilia iungitur, cuius societate & viribus in discrimibus arduis fulsam aliquoties legimus Romanam His prope Saluuij sunt & Nicea & Antipolis insulaque Stacades.* Et Florus de gestis Romanorum libro tertio, capite secundo. Primi trans Alpes arma nostra sentire Salyi, cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima ciuitas Massilia quæretur.

4 Quibus sigillatim de Sextio Romano Duce nobilissimo fortissimoque subdidit Strabo lib. 4. *Massilienses armorum ac machinarum ad navigationes & ad oppugnationes urbium factarum copia præditi fuerunt, quibus & contra barbaros se tuebantur & Romanorum societatem parauerunt multisque in rebus iis usus fuerunt vicissimque ab iis horum incrementa sunt adiuta. Sextius quidem is qui Salyes subegit, non procul Massilia urbem sibi & aquis qua ibi sunt calidis (hodie partim in frigidas esse mutatas aiunt) cognominem condidit impisoque Romano præsidio barbaros ab ora qua à Massilia in Italiam ducit reiecit, cum eos prorsus Massilienses reprimere non potuissent.* Quamquam is quoque nihil aliud præstitit quam quod à locis portuosus barbaros ad duodecim stadia repulit, à saxoso autem & aspero littore ad octo, & ademptam iis terram Massiliensibus adiecit. Nec illud prætereo Polybij lib. 3. grauissimum testimonium ad huius causæ defensionem: Cnæus, inquit Seruilius, Romanæ Classis Imperator ubi audiuit aduentare Asdrubalem, quinque & triginta nauium classem remigio instruit & fortissimis quibusque ex omni copiarum pedestrium numero in usum classici militis solertis ire obuiam hosti pergit. Altero ab Tarracone die ad proxima Ostiis Iberi amnis loca, & stationem decem millia passuum ab hoste distantem peruenit. Vnde duas speculatorias Massiliensium præmisit, qui periculis primum se obiectantes classem præcedebant, & prærupta quadam vtentes audacia maximis illis ad omnia vsui erant. Constanter enim Massilienses ut si qui alij tum postea sæpe, tum hoc maxime bello aduersus Hannibalem consilia cum Romanis consociarunt.

5 Tullius in Orat. pro M. Fonteio. *Est item urbs Massilia fortissimorum fidelissimorumque sociorum qui Gallicorum bellorum pericula populi Romani, copiis armisque propulsarunt. Nec longe à fine. Atque ex ipsa etiam Gallia fidelissima & grauissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio misero atque innocenti Massiliensium cuncta ciuitas, qui non solum ob eam causam laborat, ut huic à quo seruata est parem gratiam referre videatur, sed etiam quod ea conditione atque eo facto se in terris collocatam esse arbitratur ne quid nostris hominibus ea gentes nocere possint.*

6 Atque ob eorum merita inquit Iustinus lib. 43. & immunitas illis decreta & locus spectaculorum in senatu datus, & fœdus æquo iure percussum. Ex quibus Alexander ab Alexandro lib. 5. Genia. dierum cap. 16. Massiliensibus exterarumque gentium Legatis ab vltimis oris locum inter Senatores spectandi pro insigni munere largiri: in quo proditur memoriæ de Germanis lepidè factum qui cum alios de Romanis bene meritos in Senatorum subselliis spectassent, ne inferiores officio viderentur ipsos non admissos sua sponte subsellia adisse, & vna consedisse. Contra vero L. Flaminium Q. Fratrem cum Senatus more in commissione ludorum humilis & despectus extrema in parte sederet, populus vniversus ob fratris egregia facinora reuocauit & inter consularia subsellia admisit. De Frisiorum Legatis

Ineunt pactiones & societates, &c. 25

Legatis vide Tacitum lib. 13. non procul à fine. De Flaminio Valerium Maximum lib. 4. cap. 5. Plinius Iulium Viatorem è Salyum Vocontiorum gente fœderata in Equitem Romanum à Senatu fuisse adscriptum testatur lib. 7. histo. cap. 18.

C A P V T XII.

Ineunt pactiones & societates omnium rerum cum Gallis simul atque Hispanis.

GALLUM militem Massiliensibus non modo auxiliarium sed & legionarium fuisse Liuij Annales loquuntur lib. 5. Deca. 1. vbi de transitu Gallorum in Italiam Prisco Tarquinio Roma regnante Celtarum qua pars Galliae tertia est, penes Bituriges summa imperij fuit, ij Regem Celtico dabant. Ambigatur u fuit virtute fortunaque tum sua tum publica praeponens, quod in imperio eius Gallia adeo frugum hominumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vix regi videretur posse. Hic magno natu ipse iam exonerare praeuante turba regnum cupiens, Bellouesum ac Sigonesum sororis filios impigros iuuenes missurum se esse, in quas dñ dedissent augurijs sedes, ostendit quantum ipsi uellent numerum hominum excirent, ne qua gens arcere, aduenientes posset. Tum Sigoneso sortibus dati Hercinij salus, Belloueso haud paulo latiore in Italiam Vj dabant. Is quod eis ex populis abundabat, Bituriges, Aruernos, Senones, Heduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos exiit. Alpes inde opposita erant quas inexsuperabiles visas, haud quidem miror nulla dum via (quod quidem continens memoria sit nisi de Hercule fabulis credere libet) superatas. Ibi cum velut septos montium altitudo teneret Gallos, circumspectarentque quam per innata caelo inga in alium orbem terrarum transirent, religio etiam tenuis quod allatum est aduenas quarentes agrum ab Salyum gente oppugnari. Massilienses erant hi, nauibus à Phocide profecti. Id Galli fortuna sua omen rati adiuuere, ut quem primum in terram occupauerant locum patentibus syluis communirent, ipsi per Taurinos saltusque Iuliae Alpīs transcendere, fusisque acie Tuscis haud procul Ticino flumine cum in quo confederant agrum Insuadium appellari audissent, cognomine Insuadii pago Heduorum ibi omen sequentes loci condidere urbem, Mediolanum appellauerunt. Neque id alienum ducimus ab hoc sermone, quod subiicit auctor lib. 1. Deca. 2. Gallos P. Cornelij Scipionis Romani Consulis in bello Punico 1. milites auxiliares parta cum Massiliensibus societate, quos Romanorum socios autor appellat, Asdrubalem Hannibalis fratrem, qui cum nouo exercitu in Italiam peruenerat antequam se cum fratre coniungeret cum suis copiis funditus deleuisse. Scipio, inquit cum equitatu iaculatoribusque expeditis profectus ad castra hostium, exque propinquo copias quantae & cuius generis essent speculandas, obuius fit Hannibali & ipsi cum equitibus ad exploranda circa loca progresso, neutri alteros primo cernebant. Densior deinde incessu tot hominum equorumque oriens puluis signum propinquantium hostium fuit. Constitit utrumque agmen & praelio se expediebant. Scipio iaculatores & Gallos equites in fronte locat, Romanos sociorum, scilicet Massiliensium, quod roboris fuit, in subsidiis.

Cum Hispanis fœdus initum patet ex coloniis Massiliensibus quas in Emporico sinu Hispani bonis & illustribus domiciliis exceperunt, Nec praetermisit Liuius lib. 10. Deca. 4. In Hispaniis prorogatum veteribus praetoribus imperium est cum exercitibus quos haberent & in supplementum decreta tria millia ciuium Romanorum, ducenti equites & socium Latini nominis sex millia peditum, trecenti equites. Nec rei naualis cura omissa, duumuiros in eam rem consules creari iussi per quos naues viginti deductae nauilibus sociis ciuibus Romanis qui seruitutem seruissent complerentur, ingenui tantum in iis praessent. Inter duumuiros ita diuisa, tuenda denis nauibus maritima ora, ut promontorium iis Mineruae velut cardo in medio esset, alter in dexteram vsque ad Massiliam, laeuam alter vsque ad Barium tueretur. Et lib. 4. Deca. 4. vbi de commercio & vsu familiari qui Massiliensibus cum Hispanis praesertim Rhodae & in Emporici intercedebat. Commercio eorum Hispani imprudentes maris gaudebant, mercarique & ipsi ea quae externa nauibus inueherentur & agrorum exhibere fructus volebant. Huius mutui vsus desiderium ut Hispania urbs Graecis pateret faciebat, erant enim cotutiores quod sub umbra Romanae amicitiae latebant quam sicut minoribus viribus, quam Massilienses ita pari colebant fide.

CAPUT XIIII

Fines Imperij Massiliensis quando maximi, & regiones breuiter adnumeratae.

1 I quam amplissimi aliàs fuerunt & spatia terrarum ac maris vno velut sinu & iunctim inclusa, quanta in vilo priorum aut posteriorum id genus imperiorum apud Salyes aut finitimas Prouincias pernego fuisse. Itaque attollunt haud vanè hæc historici & magnificè loquuntur, vt Strabo eùm de Gallia Narbonensi. Ad Australe, inquit, latus deinceps maritima iacet quam tenent Massilienses & Salyes, vsque in Ligures Italiam versus & flumen Varum ex parte Orientis: ex alia verò vsque ad Pyrenæ Veneris templum siue Pompei trophæa quibus Hispaniæ & Galliæ terminari dicuntur confinia. Priorem sic describit itinerarium Antonini, assignatis eius oppidis, portibus, promontoriis, Insulis, & inter eorum gemina quæque intervallis ad hunc modum. Ab Nicea ad Antipolin portum millia sexdecim, ab Antipoli Leronem & Lerinam insulas millia vndecim, inde Forum Iulium portum millia viginti quatuor, inde ad Sambracitarum sinum millia viginti quinque, inde ad Heracleam caecaliariam portum millia sedecim, inde Alconem millia duodecim, inde ad Pomponianas insulas portum millia triginta, inde Telonem Martium portum millia quindecim, inde ad Tauroensium portum millia duodecim, inde ad Carficem portum millia duodecim, inde ad Citharistem promontorium & portum millia octodecim, inde ad Eninem portum millia sex, inde ad Immandras millia duodecim, inde Massiliam portum millia duodecim, inde Incarum millia duodecim, inde Dilim millia octo, inde ad Fossas marianas portum millia viginti. Qua tota descriptione colliguntur ab Nicæa ad Fossas marianas millia ducenta quadraginta nouem. Quamquam alij existimant non superare eius oræ parum sinuosum tractum, quinquaginta leucas Gallicas.

2 Posterior à Rhodano, hoc est alueorum trium Rhodani medio, ad Volcas Arecomicos extenditur, cuius aluei ostium est ad Tres Marias oppidum, deinceps Rhodaninus, *La Rhodine*, modicus Rhodani alueus subuehendo Metapinio sali adhiberi solitus, olim aquis plenior sed post ductam fossam Marianam penè exhaustus, nisi foueretur ab indigenis. Tum Metapinum arx & præsidium tuendis salinis Metapiniis, *Aqua mortua*, in vicinia Rhodani. Vltra sunt stagna Volcarum, Ledum flumen, Castellum Latara, Mesua collis incinctus mari pene vndique, ac nisi quod angusto aggere continenti annectitur insula Prolemæus ponit Volcas vltra Auenionem ad occasum, Mesuam verò putat esse Montem Pessulanum. Tum ex Gebennis demissus Arauraris iuxta Agatham secundum Bliteras Obris fluit Atax ex Pyrenæo monte digressus, qua sui fontis aquis venit exiguus, vadusque est, & ingentis alioquin aluei tenens, nisi vbi Narbonem attingit nusquam nauigabilis. Lacus accipit eum Rubrefus nomine, spaciosus admodum, sed qua mare admittit tenuis aditu. Vltra est Leucata littoris nomen, & Sallusæ fons non dulcibus sed salioribus, quàm marinæ sint aquis defluens. Idem sed aliis verbis Marcellinus lib. 15. *His prope Salunij sunt & Nicea & Antipolis insulaeque Sthæcades & quoniam ad has partes, inquit, opere contextio peruenimus silere super Rhodano maximi nominis flumine incongruum est, & absurdum. Apenninis Alpibus effusore copia fontium Rhodanus fluens & proclini impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat & paludi sese ingurgitat, nomine Lemano, eamque intermeans nusquam aquis miscetur externis, sed altrinsecus summitates vnde praterlabens. queritans exitus, viam sibi impetu veloci molitur. Vnde sine iactura rerum per densa paludum fertur, & Sequanos longeque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dexter Lugdunensem, & emensus spatia fluctuosa, Ararim quem Sauconnam appellant inter Germaniam primam fluentem suam in nomen adsciscit, qui locus exordium est Galliarum. Exindeque non millenis passibus sed leuicè itinera metiuntur, vbi Rhodanus aquis aduenis locupletior vebis grandissimas naues, ventorum flatu iactari sapius adfuetas, finitusque inter valles quas ei natura præscripsit spumeus Gallico mari incorporatur per patulum sinum quem vocant Ad gradus, ab Arelate octauo ferme lapide disparatum. Inde verò nempe Sallusa fonte de quo supra, est ora Sardonium & parua flumina Thelis & Thicis, vbi accreuere, perflua. Colonia Ruscino vicus Eliberri magnæ quondam vrbis & magnarum opum tenue vestigium. Tum inter Pyrenæi promontoria, portus Veneris est in sinu falso & Ceruaria locus finis Galliæ.*

3 Euectus sum longius sed remeabo tandem ad cœpta quanquam hæc omnia nec habitata quidem loca sub imperio habuere Massilienses, multa enim sub iure Volcarum & Ligurum

gurum circumquaque, nonnulla libera aut sub regulis administrata, quidquid tamen opportunum aut dignum vinci videbatur vicerunt, cetera non tam potuerunt quam contempserunt, aut indicio relinquere. Sed illud nemo negauerit florem orae maritimae Ligusticae, Gallicae, Hispanicae in hoc imperio fuisse, ipsa gentium robora & opes. Quod ut clarius liqueat in triplici hac Provincia quid habuerint strictim ac per indicem dicam. Marcellinus princeps eius sermonis ordiendi fuit lib. 15. A Phocaea, inquit, Asiaticus populus Harpali inclementiam vitans Cyri Regis praefecti, Italiam nauigio petiit cuius pars in Lucania Veliam siue Hielam (nunc Basilicatam appellant) aliam condidit in Viennensi Massiliam, dein sequentibus aetatibus oppida, aucta vitium copia instituere non pauca. Haec omnia fere ut similiter & vno modo dicerentur de Velia siue Hielam edidit Strabo lib. 6. in Lucaniae Geographia *Inde ubi cursum flexeris alius est contiguus sinus inque eo urbs quam Phocaenses cum conderent Hyclam, alij Ellam à fonte quodam, nostro tempore Eleam appellant. Hac est patria Parmenidis & Zenonis Pythagoraeorum. Videtur mihi cum propter hos viros iam ante etiam ea urbs bonis floruisse legibus. Itaque & Lucanis restiterunt Eleata & Paestanis superioresque discessere quamquam & regionis amplitudine & hominum numero essent inferiores: ob agri sterilitatem coguntur fere mare exercere, salsamentisque & aliis id genus negotiationibus se alere. Tradit Antiochus quo tempore Harpagus Cyri copiarum dux Phocaeam cepit cives quibuscumque facultatum tantum esset totis cum familiis manes conscendisse, primumque cum Creontia de ad Cynnum ac Massiliam appulisse indeque repulsos Eleam condidisse.*

In Italia Transpadana, Coloniae ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum, dein Salasorum Augusta Praetoria iuxta geminas Alpium fauces, Graias atque Pecuinias Porro Taurinum Phocaensium peregrinantium, ut quidam volunt, seu potius iam aduenatum Massiliensium coloniam ditionemque fuisse, eique Taurini nomen à Tauro, singulari gentis Massiliensis per antiquo vexillo indidit, lectos & locupletos ad hoc auctores habemus. Hinc dictam esse Phocaeam (ex qua Phocaenses siue Massilienses) testis est Herodotus lib. 1. Graecorum, quod vituli marini magno numero comparuissent Massiliam condentibus. His ad Varum ex Alpino monte ortum flumen adnumeratur Nicza, quae Liguribus & Saluariis intermedia, à Massiliensibus constructa non alios quam conditorum suorum subibat fasces, honores, imperia triumphos aliaue praecelara laudis insignia sic enim Strabo lib. 4. *Adeo ut Nicza secundum huius temporis terminum ad Italiam pertineat, licet in Massiliensibus iure sit.* Quin etiam serpente latius bello & incumbente ad nimiam ambitionem cupiditate, cum victor Massiliensis exercitus aduersas Thyrrheni littori atque insulas videret, oculentissimam in proximo praedam, Corsicam transit eique vicinam neque pluribus quam sexaginta stadiis abscessam & quasi reuulsam Sardiniam, littorique propinquiores Aethalias quae trecentis ab ipso non amplius stadiis abest, quantum etiam distat à Corsica. Fretum ingressu fabulosis infame monstris aestuque violentum, adeo non est exterritus quin ipsas ventorum ac maris procellas immoderatasque tempestates promunere amplecteretur stat inque ac sine mora Corsicam appulso tot penè habuit triumphos, quot orae terrarum ut iam victor, nihil nisi Sardinia ipsa restaret. Porro rerum Massilienses foelicissimis auspiciis & sacris de more maiorum constitutis, fundamenta locere nobilissimae civitatis nomine Calaris quae stabilem imperio sedem ac certum stabilendae novae coloniae praebere domicilium. Auctor est Diodorus Siculus & subinducit Julius Florus lib. 2. cap. 2. qui à Romanis expugnata Corsica, urbem Caralim siue Calaram ut vocat ipse funditus eversam dirutamque designat. Cornelio Scipione cum iam Sicilia suburbana esset populi Romani Provincia serpente latius bello in Sardiniam annexam, quae ei Corsicam transiit, ubi & sic Caralae urbis excidio incolas terruit adeoque omnes terra, marique Poenos expugnauit, ut iam victor nihil nisi Africa ipsa restaret. Alij Oppidum Calui quod hodie extat, alij portum Bonifacii, Urbem Aleriam nonnulli Calaris nomine intelligunt. Habuit quoque Sardinia singularem suam Calarim, teste Strabone lib. 5. Pleraque etiam urbes continet Sardiniae ex quibus digniores sunt Calaris, ubi coraliorum piscatio est, & sulchi. Ceterum Thyrrheni novam ibi dominationem Massiliensem laud passi diuturnam fore & longinquis stare temporibus, non Corsicam modo sed universas etiam Thyrrheni maris insulas armis virtutibusque iungendas, & ad continentem suam reuocandas bello affectarunt. Instructa igitur classe, mox ventis remisque illuc properatum est, tantusque terror hostici aduentus omnibus fuit ut apertis penè portis Calaris ipsa caperetur.

In Gallia Narbonensi primo inter oppida Salyum Vocontiorum, Massiliensium urbes hoc ordine ac numero à Strabone recensentur lib. 4. Alia, inquit regio ad Varum usque

C a fluvium

fluvium Liguresque ibi degentes porrigitur, ea vrbes Massiliensium habet, Taurentium, Olbiam, Antipolim, Niczam, & nauale Augusti Cæsaris, quod appellatur Forum Iulium. Id situm est inter Olbiam & Antipolim, distant à Massilia circiter 100. stadiis. Varus inter Antipolim est & Niczam, ab altera XX. ab altera LX. fere stadiis distans, ut supra monstratum est. Mox de Antipoli vtrum Narbonensi Prouinciæ adscribenda sit id, inquit hoc loco addendum cum in Narbonensi Prouincia sit Antipolis, Nicza in Italia, Niczam tamen sub Massiliensibus manere eiusque præfecturæ esse Antipolim in iudicio re disceptata à Massiliensium iurisdictione liberatam inter Italicas vrbes censer. Taurentium extinctum oppidum situm olim Massiliam inter ac Tolonem Martium, & ab eo distans stadiis millibus duodecim. Olbia vulgo, *Teres*, cui simul atque Toloni vicina & intermedia Massiliensium Athenopolis, pridem etiam extincta. Antipolis Deceatium dicta, quia in agro Deceatis populi Forum Iulium Classica Pacensis Octauianorum Colonia, in mediis finibus Vocontiorum atque Cauarorum Rhoda Rhodiorum Colonia quod Rhodani Ostia, & Heraclea Cacabaria inter Forum Iulium & Tolonem Martium veteres vrbes interiere. Ex quo affirmare hoc liquido possum Massiliensis historix auctorem Gallicum hallucinari, cum Rhodam oppidum Prouinciæ maritimum, nominis confinio & vicinitate Rhodon interpretatur, Insulam & ciuitatem in Lycio mari, quam nullo non die sol aspicit, id quod de Syracusis Cicero tradidit Actione in Verrem, eandem & Colosso maximo quondam nobilem & notam.

- 6 Classibus deinceps instructis & è continente in insulas aduectis, vltro ipsis viam pandentibus satis, facile fuit explorare nihil interesse Massiliensium, equis an nauibus? terra an mari dimicaretur. Strabo de Stœchadibus aliisque insulis quas domuerunt suoque subegerunt imperio Massilienses lib. 4. Ante has angustias facta à Massilia initio sitæ sunt Stœchades insulæ, tres earum memorabiles, duæ exiguæ, agros earum colunt Massilienses, antiquius etiam præsidium ibi erat contra prædonum incursiones, habent & portus suos. Nominantur Stœchades propter ordinem quo sitæ sunt, Græci enim stichon dicunt ordinem. Plinius eas sic vocat Prote, Mese, Hype, id est prima, media & infima. Prote ad ortum, nunc vulgo *Protoneau* siue *Rotoneau*, olim iam à quingentis annis insula cognomento S. Stephani, portu cincta adeo difficili ac procelloso, ut eius aditus feriis S. Michaelis ad Christi resurgentis diem, lege prætoris multa etiam centum librarum indicta nautis prohiberetur. Altera Mese siue Pomponiana, vulgo *Pomegues*, tertia continenti vicinior Hypara siue Hypea, in qua Franciscus 1. Rex Christianissimus anno 1529 cum cæteris desperasset, construere ac munire cepit arcem, vulgo *Chasteau Dis*, & natura & situ ac descriptione propugnaculorum imprimis nobilem quæ Massiliam circumfunderet & amplissimo quasi vallo & fossa tutam, clausam, septam contra hostes tueretur. Post Stœchadas, Planasio & Lero in quibus sunt pagi, Lerone quæ est Antipoli obiecta etiam sacellum est Leronis. Aliæ sunt paruæ insulæ memoratu non dignæ partim ante ipsam sitæ Massiliam, partim in vicinas oræ partes. Melina & Blascon insulæ quondam ad Ostia Rhodani, nunc incognitæ. Ante Olbiam, *Les Isles d'Teres* Sturium, Phœnicæ, Phila, &c. incertis hodie vernaculis nominibus vti parum illustres, quibus tamen Marchionatus dignitas & nomen auctoritate regis nuper admodum est attributa.

- 7 Occasum versus Rhodani Ostia occuparant & ceperant, nisi quod celebre illud nomine Massalioticum habuisse aiunt Marij Romani consulis aliquo dono atque munere, in gratitudinis monumentum, quod eius de Cimbris victoriam auxiliario milite plurimo promouissent. Narrat vberius Strabo vbi de Rhodani fluminis Ostiis, lib. 4. *Posterioribus temporibus Marium videns adgestionem limi Ostium Rhodani obscurari intratuque reddi difficile, nonam egit fossam qua maiorem annis partem exciperet, eamque Massiliensibus ob nauatam præclaram in bello contra Ambrones & Toygenos operam præmij loco donauit. Unde hi sibi magnas parauerunt opes, vicesq. ab adscendentibus & descendantibus exigendo. Adhuc tamen permanent difficilia ob aqua copiosa crebrum affluxum, limi adgestionem, & loci humilitatem, ita ut aëre turbido ne è vicino quidem conspici possint. Itaque Massilienses si qui loco turres erexerunt, omni modo loca illa sibi vindicantes, ideoque etiam Diana Ephesia sanum ibi collocarunt in Insula, quam Ostia fluminis faciunt.* Tum alibi de Narbone. Biltera, inquit vrbs bene munita, Narboni vicina, ad hanc Agatha à Massiliensibus condita.

- 8 Quæ deinceps inter Volteas Arecomicos atque etiam Heluios oppida non pauca suo iuri manciparunt, à Cæsare accepta referunt historici, eaque Lugdunum vsque vltra citraque Rhodani oras pluribus aliis ditionibus auxisse restantur. Præsentium meminit ipse nec præteritorum obliuisci potuit in suis de bello ciuili commentariis lib. 1. *Eius ora-*

In Pompeiana aduers.&c.Cap.XIV. 29

sionem domum Legati referunt atque ex auctoritate hac Casari renuntiant intelligere se dimisum esse populum Romanum in partes duas; neque sui iudicij neque suarum esse virum discernere utra pars instiorem habeat causam, principes vero esse earum partium C. Pompeium & C. Casarem patronos civitatis quorum alter agros Volcarum Arecomicorum & Helnorum publice iis (scilicet Massiliensibus) concesserit; alter bello victas Gallias attribuerit vestigaliaque auerit. Quare paribus eorum beneficijs parem se quoque voluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum innare aut urbe aut portibus recipere.

Cetera quæ in littore Ligustico Genuam vsque possedisse commemoramus amplissima latifundia, partim bello parta partim æqualiter cum Romanis pro laborum periculisque suorum mercede assignata fuere. Id verò Massiliensibus anno, quo Flaccus milite suo iuuerat, sequenti proximo concessum à Sextio donum fuisse affirmant nonnulli, alij à L. Opimio qui ab Elginensibus Liguribus, Oxibius, Deceatibus deuictis fugatisque detracta patrimonia Massiliensi fisco adiunxerit.

C A P V T X I V.

In Pompeiana aduersus Casarem seditione cum victa parti sese addixissent Massilienses magnam suæ felicitatis iacturam fecere.

IVLIVS Cæsar Romanus Cof Cn. Pompeium Iulia filia in matrimonium data affinitate sibi deuinxit, ac M. Crassum cognomento Diuitem Pompeio æque, atque sibi quibus potuit meritis & æquitatis largitione conciliauit, ita trium Principum conspiratione facta, vt omnia illorum arbitratu Romæ gererentur. Ergo Cæsari vtraque Gallia Cisalpina videlicet & Narbonensis in quinquennium, Pompeio Hispania similiter in quinquennium decernitur, Crasso bellum Parthicum mandatur, Cæsar in Gallia Treuiros res novas molientes primo concursu in fugam compulit, mox Ambiorigem Eburonum regem similia molientem & Eburones late fudit ac dissipauit. Notat Paterculus Iuliam Cæsaris filiam & Pompeij vxorem decessisse septimo anno belli huius Gallici, honosque ei maximus à populo habitus est, vt in campo maximo sepeliretur. Atque ita refrixit amicitia inter Cæsarem & Pompeium, vniusque potentia cœpit alteri esse suspecta. Accessit ad seditiones iam in vrbe natas, mors Clodij Tribuni plebis in Appia via ad Bouillas occisi à T. Annio Milone, qui insequentis anni Consulatum petebat. Crassus Parthicam expeditionem adornans prius violato iureiurando sacrilegij se crimine polluit, & ingenti thesauro quem Pompeius non attigit templum Hierosolymitanum spoliauit. quas templi diuitias describit Iosephus Antiquitat. lib. 14. cap. 12. Euphratem cum exercitu transiit, & in media camporum vastitate exercitum omni ex parte petendum Hosti obiecit. Circumuentus à Parthis periit cum toto fere exercitu. Regnabat tunc apud Parthos Herodes siue Orodes cum filio Pacoro. Pompeius ex consilio Catonis & voluntate Senatus extra ordinem Consul renuntiatur solus, & absens, quod nulli ante eum contigit, vt potestate prope dictatoria Rempublicam administraret, facta potestate eligendi collegam, quando id expedire iudicaret. Pompeius vero constituta in melius Republica & pulso in exilium Milone Massiliam elegit in quinque menses extremos collegam Q. Metellum Scipionem socerum suum.

Sed cum mortuo Crasso neque parem ipse neque superiorem ferre Cæsar amplius posset, ciuile bellum est exortum, Pompeianis id agentibus vt expleto tempore Prouincia Cæsar exercituque cederet, Cæsarianis porro vicissim idem vt Pompeius faceret adniten-
tibus Anno demum 705. C. Claudio Marcello & L. Cornelio Lentulo Cof Senatus decreuit uti ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret. Tribuni plebis Antonius & Cassius nequicquam intercedentes fugere coguntur ad Cæsarem, qui cum copiis ad urbem properans ita Pompeium aliosque perterruit, vt sine mora vrbe ac deinde tota Italia relicta in Græciam nauigarint.

Ex hisce initiis sociali bello ardere cœpit Massilia, illam enim C. Cæsar quod portus ipsi clausisset priuatamque ac singularem fecisset cum Pompeio societatem obsedit, ac relictis in obsidione C. Trebonio & D. Bruto profectus in Hispaniam L. Afranium & C. Petreium Legatos Cn. Pompeij cum septem Legionibus ad Ileriam in deditiorem accepit, omnesque incolumes dimisit. Varrone quoque Legato Pompeij cum exercitu in potestatem

C 3 suam

suam redacta, Massilienses duobus navalibus proeliis victi post longam obsidionem in potestatem Cæsaris se permiserunt. Breui de his & per paucula dicit Suetonius cap. 34. in Iulio Cæsare. *Ordo & summa rerum quas deinceps gessit sic se habent. Picenum, Umbriam, Hetruriam occupavit & L. Domitio qui per tumultum successor ei nominatus Corfinium praesidio tenebat in potestatem redacta atque dimisso, secundum superum mare Brundisium descendit, quo Coss. Pompeiusque confugerant quamprimum transfretaturi. Hos frustra per omnes moras exitum prohibere conatus Romam iter convertit. Appellatisque de Republica Patribus validissimas Pompeij copias quæ sub tribus legatis M. Petreio & L. Afranio & M. Varrone in Hispania erant innasit, professus ante inter suos ire se ad exercitum sine duce, & inde reversurum ad ducem sine exercitu. Et quamquam obsidione Massilia quæ sibi in itinere portas clauseras, summaque frumentaria penuria retardante breui omnia subegit. Sed id à principio quemadmodum res gesta & contracta sit præstat ipsum audire loquentem in suis de hoc eodem bello ciuili Commentariis lib. 1. De quibus etsi Pollio Asinius parum diligenter ac minus integra veritate compositos putet, cum Cæsar pleraque & quæ per alios erant gesta temere crediderit, & quæ per se vel consulto vel etiam memoria lapsus perperam ediderit, existimetque rescripturum & correcturum fuisse, longe tamen lateque plurimum eis tribuunt Cicero & Hirrius, sic enim ille. *Cæsar commentarios scripsit valde quidem probandos. Nudi sunt, rekti, ac venusti omni ornatu orationis tanquam veste detracta, sed dum voluit alios habere paratam undesumerent qui vellent scribere historiam, ineptia gratum fortasse fecit qui eam volunt calamistris inurere, sanos quidem homines à scribendo deterruit. De iisdem Commentariis Hirrius ita prædicat. Adeo probantur omnium iudicio ut præcepta non præbita facultas scriptoribus videatur, cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est admiratio, ceteri enim quam bene atque emendate nos etiam quam facile atque celeriter eos præscripserit, scimus.**

- 4 Hinc ergo Commentarij sui capit exordium. Cæsar ab vrbe proficiscitur atque in vltiorem Galliam peruenit, quò cum venisset cognoscit missum in Hispaniam à Pompeio Vibullium Rullum, quem paucis diebus ante Corfinij captum ipse dimiserat, profectum item Domitium ad occupandum Massiliam nauibus actuariis septem, quas Sicilia & in Cosano à priuatis coactas, seruis, libertis, colonis suis compleuerat, præmissos etiam Legatos Massilienses domum nobiles adolescentes, quos ab vrbe discedens Pompeius erat adhortatus, ne noua Cæsaris officia veterum suorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis Massilienses portas Cæsari elauserunt, Albicos barbaros homines qui in eorum fide antiquitus erant, montesque supra Massiliam incolebant ad se vocauerant, frumentum ex finitimis regionibus atque ex omnibus castellis in urbem conuexerant, armorum officinas in vrbe instituerant, muros, classem & portas reficiebant. Euocat ad se Cæsar Massiliensium quindecim primos. Cum his agit ne initium inferendi belli à Massiliensibus oriatur, debere eos Italix totius auctoritatem sequi potius quam vnius hominis voluntati obtemperare, reliqua quæ ad eorum sanandas mentes pertinere arbitrabatur, commemorat. Cuius orationem domum Legati referunt atque ex auctoritate hæc Cæsari renuntiant, intelligere se diuisum esse populum Romanum in partes duas neque sui iudicii neque suarum esse virium discernere, vtra pars iustiorum habeat causam, principes vero earum partium esse N. Pompeium & C. Cæsarem patronos ciuitatis, quorum paribus beneficiis parem se quoque voluntatem tribuere debere, & neutrum eorum contra alterum iuuare, aut vrbe aut portibus recipere. Hæc dum inter eos aguntur Domitius nauibus Massiliam peruenit atque ab iis receptus vrbi præficitur, summa ei belli administrandi permittitur, eius imperio classem quoque versus dimittunt, onerarias naues quas vbique possunt deprehendunt, atque in portum deducunt, earum clauis aut materia atque armamentis instructis, ad reliquas armandas reficiendasque vtuntur, frumenti quod inuentum est in publicum conferunt, reliquas merces commercatusque ad obsidionem urbis si accadat reseruant. Quibus iniuriis permotus Cæsar Legiones 3. Massiliam adducit, turres vineasque ad oppugnationem urbis agere, naues longas Arclate numero 12. facere instituit, quibus effectis armatisque diebus 30. à qua die materia cæsa est, abductisque Massiliam his D. Brutum præfecit, C. Trebonium Legatum ad oppugnationem Massiliæ reliquit. *Rursum de eodem argumento ibidem.* Dum hæc ad Ilerdam geruntur Massilienses vsi L. Domitij consilio naues longas expediunt numero septemdecim, quarum erant vndecim rectæ, multa his minora nauigia addunt vt ipsa multitudine nostra Classis terreatur, magnum numerum sagittariorum, magnum Albicorum de quibus supra demonstratum est imponunt, atque hos præmiis pollicitationibusque incitant. Certas sibi de-
- poscit

In Pompeiana aduers &c. Cap XIV. 31

poscit naues Domitios atque has colonis pastoribusque quos secum adduxerat complet. Stet omnibus rebus instructa classe magna fiducia ad nostras naues procedunt, quibus præerat D. Brutus. Hæ ad insulam quæ est contra Massiliam stationes obtinebant, erat multo inferior numero nauium Brutus, sed delectos ex omnibus Legionibus fortissimos Antesignanos, Centuriones Cæsar ei classi attribuerat. Qui sibi id muneris depoposcerant. Si manus ferreas atque harpagones parauerant, magnoque numero pilorum, tragularum, reliquorumque telorum se instruxerant. Ita cognito hostium aduentu suas naues ex portu educunt, cum Massiliensibus confligunt, pugnatum utrinque est fortissime atque acerrime, neque multum Albici nostris virtute cedebant homines asperi & montani, exercitati in armis, atque ij modo digressi à Massiliensibus recentem eorum pollicitationem animis continebant, pastoresque indomiti spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses & celeritate nauium & scientia gubernatorum confisi nostros eludebant, impetusque eorum excipiebant, & quod licebat latiore spatio producta longius acie circumuenire nostros aut pluribus nauibus adoriri singulas, aut riuos transcurrentes detergere si possent contendebant. Cum propius erat necessario ventum ab scientia gubernatorum atque artificij ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quod minus exercitatis remigibus minusque peritis gubernatoribus utebantur, qui repente ex onerariis nauibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauum impediiebantur, factæ enim subito ex humidâ materia non eundem vsum celeritatis habebant. Itaque dum locus conueniens pugnandi daretur, æquo animo singulas binis nauibus obiiciebant, atque iniecta manu ferrea & retenta vtraque naue diuersi pugnabant atque in hostium naues transcendebant, & magno numero Albicorum & Pastorum interfecto partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt. Eo die naues Massiliensium cum iis quæ sunt captæ intereunt nauem. Hoc primum Cæsari ad Ilerdam nunciatur.

De posteriore nauali bello in Massilienses & victoria Cæsaris leguntur ista in altero eisdem Commentariis volumine. C. Trebonius legatus qui ad oppugnationem Massiliæ relictus erat, duabus ex partibus aggerem vineas, turreisque ad oppidum agere instituit, vna erat proxima Portui Naualibusque altera ad partem qua est aditus ex Gallia atque Hispania ad id mare quod adigit ad Ostium Rhodani. Massilia enim fere ex tribus oppidi partibus mari alluitur, reliqua quarta est quæ aditum habet à Terra, huius quoque spatij pars ea quæ ad Arcem pertinet loci natura & valle altissima munita, longam & difficilem habet oppugnationem. Ad ea perficienda opera C. Trebonius magnam iumentorum atque hominum multitudinem ex omni Prouincia vocat, Vimina materiamque comportari iubet, quibus comparatis rebus aggerem in altitudinem pedum octoginta exiit. Sed tanti erant antiquitus in Oppido omnium rerum ad bellum apparatus, tantaque multitudo tormentorum, ut eorum vim nullæ contextæ viminibus vineæ sustinere possent. Asseres enim pedum duodecim cuspidibus præfixi atque hi maximis balistis missi per quatuor ordines cratim in terra defigebantur, itaque pedalibus lignis coniunctis inter se porticus intergebatur, atque hac agger inter manus proferebatur. Antecedebat testudo pedum sexaginta æquandi loci causa facta, item ex fortissimis lignis euoluta omnibus rebus, quibus ignis iactus & lapides defendi possent sed magnitudo operum, altitudo muri, atque Turrium, multitudo Tormentorum omnem aduunistrationem tardabat. Crebræ tamen per Albicos eruptiones fiebant ex oppido igneque aggeri & Turribus inferebantur, quæ facile nostri repellebant milites, magnisque vltro illatis detrimentis eos qui eruptionem fecerant in oppidum reiciebant. Interim L. Nasidius ab Cn. Pompeio cum classe nauium duodecim, in quibus paucae erant aratæ, Domitio Massiliensibusque subsidio missus cursum Massiliam versus perficit, præmissa clam nauicula Domitium Massiliensesque de suo aduentu certiores facit, eosque magnopere hortatur ut rursus cum Bruti classe additis suis auxiliis confligant Massilienses post superius incommodum veteres ad eundem numerum ex naualibus productas naues refecerant, summa industria armauerant, piscatoriasque adiecerant atque contexerant ut essent ab ictu telorum Remiges tuti, has sagittariis tormentisque compleuerant. Tali modo instructa classe omnium seniorum, matrem familiæ, virginum precibus & fletu excitati ut extremo tempore Ciuitati subuenirent, non minore animo ac fiducia, quàm ante dimicauerant, naues conscendunt, nactique idoneum ventum ex portu exeunt, & Taurenta quod est castellum Massiliensium ad Nasidium perueniunt, ibique naues expediunt, rursusque se ad confligendum animo confirmant & consilia communicant. Dextra pars Massiliensibus attribuitur, sinistra Nasidio. Commisso præ-

lio Massiliensibus res nulla ad virtutem defuit, sed Nasidianæ naues nulli usui fuerunt celeriterque pugna excesserunt, quare ex Massiliensium classe quinque sunt depressæ, quatuor captæ, una cum Nasidianis profugit, quæ omnes citeriorem Hispaniam petierunt. At ex reliquis una præmilla Massiliam huius nunti perferendi gratia, cum iam appropinquaret urbi, omnis sese multitudo ad cognoscendum effudit ac te cognita tantus luctus excepit, ut urbs ab hostibus capta eodem vestigio videretur Massilienses tamen nihilo segnius ad defensionem urbis reliqua apparare cœperunt. *Tum infra.* Massilienses omnibus defectis malis rei frumentariæ ad summam inopiam adducti, bis proelio navalī superati, crebris eruptionibus fusi, graui etiam pestilentia conflictati ex diuina conclusione & mutatione victus (panico enim veteres atque hordeo corrupto omnes alebantur, quod ad huiusmodi casus antiquitus paratum in publicum contulerant) deiecta turri, labefacta magna parte muri, auxiliis Prouinciarum & exercituum desperatis, quos in Cæsaris potestatem venisse cognouerant, sese dedere sine fraude constituunt. Arma igitur tormentaque expido ut erat imperatum proferunt, naues ex portu naualibusque educunt, pecuniam ex publico tradunt. Quibus rebus confectis Cæsar magis eos pro nomine & vetustate quam pro meritis in se ciuitatis conseruans, duas ibi Legiones præsidio relinquit cæteras in Italiam mittit ipse ad urbem proficiscitur.

- 6 Mox Cæsar Pompeium bello persequens transmisit in Græciam. Sed ad Dyrrachium eundem Pompeium obsidens, magnam accepit cladem. Debellatus fuisset ut ipse fastus, est si Pompeius scisset uti victoria. Bel o ad : harsaliam delato Pompeius interclusum com-
meatu hostem fame potius quàm ferro vincere statuerat. Sed nobilitatis vocibus coactus cum hoste confixit, amissoque exercitu victus aufugit in Ægyptum, ubi autore Theodoro Ptolemæ regis præceptore occisus est in nauicula, eodem die quo de Mithridate & Tigraue triumphauit. Adfuit die tertio Cæsar, & oblatum à Theodoro Pompeij caput aspiciens illachrymauit.

CAPUT XV.

Ab hac Cæsaris victoria Romanorum cum Massiliensibus res gestæ ac tempora.

- 1 ONFECTIS bellis, inquit Suetonius cap. 17. quinquies triumphauit, post deuictum Scipionem quiater eodem mense sed interiectis diebus, & rursus semel post superatos Pompeij liberos. Primum & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Africanum, nouissimum Hispaniensem, diuerso quemque apparatu & instrumento Gallici triumphi die velabrum præteruehens curru pene excussus est, axe defracto, ascenditque Capitolium ad lumina quadraginta Elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus. Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum *Veni Vici*, non acta belli significantem sicut cæteri sed celeriter confecti notam. Quos utique triumphos cum age et Cæsar, Ciceroni, qui Imperator è Cilicia decedens, Pompeij ac Reipublicæ patres sequutus erat itemque Pompeianis, quicumque se permiserant potestati victoris, ignouit maiore clementiæ laude quam victoriæ.
- 2 Is tamen Massiliensibus sub iugum missis ita indulgit, ut eorum ditionem vniuersam ac dominia omnia fisco Imperij Romani adiudicaret, quod hanc iuris possessionem sibi commissam totos deinceps annos quadringentos constantissime tenuit & urbis Massiliensis quasi captiue simulachrum ante currum trophæis ditatum duxerit, per triumphum. De qua ignominie nota Cicero lib. 2 de Officiis cum flagitia Cæsaris victoriæ insectatur ita loquitur: *itaque vexatis & perditis exteris nationibus ad exemplum amissi imperij portari in triumpho Massiliam vidimus, & ex ea urbe triumphari sine qua nusquam nostri Imperatores ex transalpinis bellis triumpharunt. Multa præterea commemorarem in socios si hoc uno sol qui quam vidisset indignus. Et 8. Phil aduersus Q. Fusi Cal. sententiam qui animo in Massilienses hostili esse videbatur. Ego te, inquit, cum in Massilienses iam sis acerbior, non animo a quo audio. Quisque enim Massiliam oppugnabit? Ne triumphus quidem finem fecit belli, per quem sublata est urbs ea, sine qua nunquam ex Transalpinis gentibus maiores nostri triumpharunt. Quo quidem tempore populus Romanus quamquam enim proprios dolores suorum rerum omnes habebant,*
tamen

Ab hac Cæsaris victoria, &c. Cap XV. 33

tamen huius civitatis fidelissima miseria nemo erat tunc qui à se alienas arbitraretur. Cæsar ille qui illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem eius civitatis granitatem & fidem quotidie aliquid iracundia remittebat. Te nulla sua calamitate civitas satiare tam fidelis potest. Confirmat etiam Orat. 13. Phil. cum eam partem epistolæ M. Antonij ad Hircium & Cæsarem expendit. Massiliensibus iure belli adempta reddituros poll. cemi. *Illud*, inquit Cicero, advertite, Patres conscripti, quam sit huic Republica natus hostis Antonius, qui tantopere eam civitatem oderit quam scit huic Republica semper fuisse amicissimam. Et in Orat. pro M. Fonteio. Est urbs Massilia fortissimorum fidelissimorumque sociorum, qui Gallicorum bellorum periculo populi Romani, copiis armisque propulsarunt. Nec longe à fine. Atque ex ipsa etiam Gallia fidelissima & granissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio misero atque innocenti Massiliensium cuncta civitas, quæ non solum ob eam causam laborat ut huic à quo servata est parem gratiam referre videatur, sed etiam quod ea conditione atque eo fato se in his terris collocatam esse arbitretur, ne quid nostris hominibus ea gentes nocere possint. Vnde illi tam acerbæ iracundiæ aculei & cupiditas puniendæ offensæ, apud Lucanum in sua Pharsalia.

Sic Grata inventus

Finierat, cum turbato iam prodita vultu

Ira Ducis tandem testata est voce dolorem:

Quamvis hesperium mundi properemus ad axem

Massiliam delere vocat.

Firmat & docet Strabo lib. 4. non modo tabulis historicorum, sed & multorum memoria, Massiliensium bellicam virtutem cladis huius tantæ procella & tempestate ita fractam & debilitatam fuisse, ut depositis armis, ac militia pene conclamata totos deinceps in gymnasia ac studia literarum quantum illius ætatis patiebatur pudor, sese abdiderint. *Cæsarum bello*, inquit, *civili Pompeij contra Cæsarem, cum se Massilienses victæ parti adiunxissent, magnam felicitatis suæ partem amiserunt, exstant tamen adhuc vestigia antiqui studij apud eos, maxime quod ad machinas & nauticum apparatus attinet. Cum autem barbari supra eos siti subinde mansuescerent, & pro bello civilia iam studia agriculturamque amplecterentur, ob imperium Romanum, ne harum quidem rerum studio postmodo apud Massilienses tantum loci fuit. Idque nunc vultus urbis status indicat. Nam quicumque sunt elegantiores ibi homines, ò se ad dicendum & philosophandum conferunt.*

Quamquam Florus lib. 4. cap. 2. captam à Cæsare Massiliam rapta quidem præda exhaustam & cædibus exinanitam, salutem tamen & incolumi libertate tuctur. *Nihil*, inquit, *hostile erat in Gallia, pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeij exercitus transenti per eam, duci portas claudere ausa Massilia, misera dum cupit pacem belli metu in bellum incidit, sed quæ tantis muris erat, vinci eam sibi insit absenti. Gracula civitas non pro mollicie nominis & vallum cadere & incendere machinas ausa & congregi navibus: sed Brutus cui mandatum erat bellum, victas terra marique perdomuit. Mox de dentibus se ablata omnia, præterquam potiore omnibus habebant libertatem.* Argumentum certissimum est quod Romani populos subactos quos servare vellent in Prouincias modo Consulares, modo Proconsulares, modo Prætorias, modo Præsidiales redigerent. Nam Carthago, ut annotat Alexander lib. 2. Genia. dierum cap. 27. Proconsularis erat Prouincia, Numidia Lybia & Aïa citra Taurum & Cyrenæ Consulares, Tripolis & utraque Mauritania Ægyptus sub Præsidibus fuere, Cyprus, Iberia, Sardinia, Sicilia, Illyricus, Achaia, Creta, & Bithinia Prætoriar, Sardiniam & Corsicam olim prætorias postea sub præsidibus fuisse comperimus, soli vero Massilienses & Nemausenses ab onere Prouincialis prætoriar feruntur immunes. Nec aliter Strabo lib. 4. ubi de frugalitate & modestia Massiliensium Cæsar, inquit, & qui eum secuti sunt principes mediocres se in vindicandis eorum in bello delictis gesserunt recordatione amicitiar, libertatemque pristinam urbis conseruarunt, ut neq; ipsa neque eius subditi missis in prouinciam rectoribus parere opus habeant. Cæterum scribit Plinius lib. 29. cap. 1. Crinam Massiliensem Medicum qui ad syderum motus ex Ephemeride Mathematica cibos dabat horasq; observabat centum sestertia reliquisse muris patriæ ab exercitu Cæsaris dirutis non minori summa extruendis.

Interea bellum à Cneio & Sexto Pompei magni filiis in Hispania apparabatur. Eò Cæsar cum exercitu contendit acie decernit, Pompeios ad Mundam Hispaniæ urbem deuicit Cneius ex fuga retractus occiditur, Sextus fuga elapsus ad alia bella reseruatur. Incidit hoc bellum anno urbis 709 sequente demum autoribus Bruto & Cæssio conspiratione facta Julius Cæsar Idibus Martij in Curia Pompeij viginti tribus vulneribus confossus est C. Octauio sororis nepote atque hærede instituto qui ex Apollonira Epiri Romam reuersus nomen

nomen Cæsaris ex testamento assumpsit. Qui cum ab Antonio Consule despiceretur veteranorum exercitum cogit Octavius, seque tyrannidi illius opponit. Huic deinde Hirtius, & Paullus Coss. anno urbis 711. Suasore imprimis Cicerone, cuius autoritas tunc in Senatu si vnquam magna erat, cum se auxilios adiunxissent, aduersus Antonium bellum acerrime suscipitur, sed non incruenta victoria, nam Coss. ambo ceciderunt. Exinde Senatus Octavium ne alius ascenderet in ordinem cogere paulatim aggressus est, quod is veritus cum Antonio & Lepido conspirat, & ita Triumviri Reipublicæ constituendæ facti sunt nouem, 27. diuisis inter se Prouinciis Hispaniæ, Galliæ & Africæ, editaque ciuium & inimicorum proscriptione, in quibus erat Cicero petente Antonio, qui in Græciam molitus fugam dum paulatim subsistit in suo Formiano 7. Decemb. ab Herennio & Popilio Legionario quem in causa capitis defenderat, capite abscisso moritur ætatis anno 64. urbis conditæ 711. caput eius ac manus pro Rostris affixæ spectaculo fuerunt ubi miraculo fuerat eloquentia.

- 6 Aiunt hoc tempore Sextum Pompeium Cneij filium classi imperantem Massiliam concessisse, atque ibi commoratum experiri ac tentare omnia voluisse, quibus Massiliensium pristinam illam ex qua nihil à Cæsare detractum videretur, dignitatem & gloriam restitueret. Verum postea quam extenuari spem omnem consili, & evanescere animaduertit, mare latrocinii infestum habere cepit. Quo cum pace prius facta moxque rescissa Octavius nauali prælio congressus à M. Agrippa exercitus sui duce victum egit in fugam anno urbis 718. Eodem Lepidum qui ex Africa in Siciliam traiecerat exutum imperio priuatum permisit vivere. Sextus vero Pompeius ad Antonium sese recipiens iussu eius interfectus est annos natus 40. cum idem paulo ante aduersus Parthos suscepta expeditione magnam cladem accepisset Antonius. Inter quem & Octavius exarsere tandem graues adeo inimicitie & criminationes vtrique apud Senatum, dum Antonius posthabita Octauia Cæsaris sorore totus esse videtur cum Cleopatra, quam orbis terræ dominam constituerat, Cæsari bellum intulit ac tandem classe victus est ad Actium Epiri promontorium. Anceps alioqui certamen, Cleopatræ consternatio in Antonij vertit exitium, qui fugientem prosequutus in Ægyptum, Alexandriæ circumfessus ab Octauio se ipsum interemit. Eum imitata Cleopatra ne videlicet in triumphum duceretur à Cæsare, admota sibi aspide periit. Ita demum ad vnum Imperij Romani summa peruenit. Anno itaque post institutum Triumviratum 12. rerum potitus est Cæsar Octavianus, Augustus à Senatu primum appellatus. Tiberium Neronem priuignum adoptat. Eique Liuiæ vxoris impulsu Imperium legat. Annos à primo adito magistratu vixit 56. nempe cum Triumviris 12. solus 44. mortem obiit Nolæ 14. Calen. Septem. ætatis 76. Christi 14. urbis conditæ 766. Romam ut gloriabatur è latericia marmoream relinquens. Sed lætum cum, inquit, Suetonius cap. 65. atque fidentem & sobole & disciplina domus fortuna destituit. Iulias filiam & neptem omnibus probis contaminatas relegauit. Caium & Lucium in duodeuiginti mensium spatio amisit ambos, Caius in Lycia, Lucio Massiliæ defunctis. De hoc inferiore Cornelius Tacitus lib. 4. Annalium anno v. c. 778. *Obijt & L. Antonius multa claritudine generis sed improspere, nam patre eius Iulio Antonio ob adulterium Iulia morte punito, hunc admodum adolescentulum sororis nepotem seposuit Augustus in ciuitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilij tegeretur. Habitus tamen supremus honos ossaque tumulo Octaniorum inlata per decretum Senatus.* Caius ab Augusto cum exercitu missus ad Orientem sedandum, fuit interfectus à quodam nomine *Donne* qui simulata traditione libellum Caio obtulit eique legendo intentum cultro percussit, percussor ipse à militibus quidem confossus est, Caius vero ex vulnere obiit. Hunc cum Augustus mitteret in Armeniam rogauit Deum ut illum comitarentur beneuolentia, Pompeij prudentia, Alexandri vero ipsius fortuna. Sed vota sæpe irrita feruntur à procellis, ut aiunt Poëtæ. Eodem Octauio Imperatore Tarius Ruffus ciuis Romanus ex infima plebe ortus consulatum ramen militari gloria adeptus, filium de intentata Patri nece reprehensum & conuictum bonorum virorum testimoniis fractumque ab Italia relegauit, & Massiliæ habitare iussit.

- 7 Historici enim Massiliam commendant ut azylum omnium gentium & portum, Baronijs anno Christi 307. De Milone exule nemini ignotum quod Massiliæ Barbatulo, comedere se dictitabat Lucanus lib. 3. Pharsaliæ Legatos Massilienses ita Cæsarem alloquentes inducit qui furens irrumpebat in urbem.

*Sis locus exceptus sceleri, magnoque tibi que
Tutus, ut inuita fatum si consulas urbi,
Fœdera si placeant si quo venias inermes*

De primâ Massil. Relig. &c. Cap. XVI. 35

Tum alibi Massiliam vocat secretum discedentibus è bello civili

Lacrymas civilibus armis

Secretumque damus.

Arrius filium parricidij reum exilio Massiliam relegavit. Seneca lib. 1. de Clementia cap. 15. Item Cornelius Tacitus lib. 4. Annalium anno quo supra. *Tunc tractata Massiliensium preces, probatumque P. Rutilij exemplum, namque cum legibus pulsus cinem sibi Smyrnæ addiderant quo iure Volcatius Mosebus exul in Massilienses receptus bona sua Reipublicæ eorum ut patria reliquerat, quæ de Scylla subiicit ibidem Tacitus referam sub Tyberio & Nerone.*

C A P V T XVI.

De prima Massiliensium Religione.

RELIGIO est quæ superioris cuiusdam naturæ, quam divinam vocant, curam ceremoniamque affert, primumque in omnibus recte & constitutis Rebus publicis locum obtinet, & iure obtinere debet. Cui veritatis iudicio præluxit olim frequens ac celebris illa Ciceronis sententia à diis immortalibus agendi nobis capienda esse primordia. Quamobrem leges ipse aliquas conscripserat primum eas recenset quæ ad religionem & cultum deorum pertinent, deinde politicas subiicit quem ordinem & non sequi oportere ac de Massiliensium religione prius quam de Reipublicæ statu ac gubernatione dicendum esse arbitrati sumus. Cæterum uti de Deo quis esset, & utrum singularis atque unus esset, Ethnici nihil certi habuerunt: ita etiam in augendis mundi principiis diisque multiplicandis mirum in modum hæsitauerunt. Plinius opinor in hac delirantium Philosopherum tantâ varietate explananda, aut potius eludenda longe lepore & humanitate omnibus præstitit lib. 2. cap. 7. *Quisquis est Deus si quis est alius. Et quacumque in parte totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus anima, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, ut pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut ut Democrito placuit, duos omnino Panem & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragili & laboriosa mortalitas in partes ista digessit infirmitatis sua memor, ut portionibus quisque coleret quo maioribus indigeret. Itaque nomina alia alijs gentibus & numina in usdem innummerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis morbisque & multis etiam pestibus, dum esse placatos trepido metu cupimus. Ideoque etiam publica Febris sanum in palatio dicatum est, Orbona ad adem. Larum ara, & Mala fortuna exquiliis. Quamobrem maior cælitum populus etiam quam hominum intelligi potest, cum singuli quoque ex semetipsis totidem deos faciant, Iunones, Geniosque adoptando sibi. Gentes vero quadam animalia etiam aliqua & obscæna pro diis habent, ac multa dicta magis pudenda per fætidus cibos & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi tantoque ano ex his neminem nasci, & alios esse grandænos semperque canos, alios iuvenes atque pueros atricolores, aligeros, claudos, uno editos & alternis diebus viventes morientesque puerilium prope deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia atque etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuvare mortalem & hac ad æternam gloriam via.*

Verumtamen inualuit etiam ea opinio ut plures esse crederent, atque ut propius ad propositum accedamus Massilienses deorum multitudinem summa veneratione coluisse & observasse pie sancteque, nemo adeo hospes & peregrinus in historia qui ignoret. Varro non passim ac temere sed ordinatim singulos referens, certos illos appellat deos nobiles ac notos quibus Ethnici publice ædes edificarent & sacra facerent. Incerti sunt quibus suis quisque privatis ceremoniis meritam gratiam & venerationem persolveret. Hanc partitionem in hoc tractatu sequi instituimus, ita ut primum de certis publice in templis Massiliensibus ad preces & vota vocatis, tum de incertis privatoque cultu ac precario rogatis dicamus.

Omnia Deorum quos Ethnicorum Massiliensium superstitio excoluit prima Dianæ & Apollini per Sacerdotes ludosque compitalitios ac votivos sacra fecisse, apud vetustatis assertores constat. Ea quidem sacrorum genera à Phocænsibus qui ex Asia profugi in eum locum venerant ac deinceps Massiliensi quam condiderant præfuere vrbis, ad Salyos primum delata ac celebrata fuisse feruntur. Strabo lib. 4. *Massilia à Phocænsibus est condita, sita loco saxoso portum habens subiectum, theatri forma, canato saxo. In arce est Ephesium & Apollinis Delphici sanum. Hoc quidem omnium Iouum commune est. Ephesium autem sanum est Diana Ephesia.*

Ephesia. Tum infra cum Phocæses Ephesum appulissent, ait Dianam Aristarchæ honestissimarum vni mæ---narum per quietem adstitisse, ac iussisse ut sumpta secum quadam sacrorum imagine Phocæsenes comitaretur, quibus ita factis colonia condita Phocæsenes fanum extruxisse eiusque antistitam fecisse Aristarcham, inque honore summo habuisse. Neque intra urbem duntaxat Dianæ cultum radices agere, verum etiam extra eam in coloniarum & municipiorum oppidis quæ in finitimis longe lateque regionibus subegerant armis & in ditionem suam redegerant, ab se gigni & propagari voluerunt. Occupato Rhodani Ostio Massaliorico haud satis superque habuerunt ædificia construere ac munire firmissimis classibus communem arcem bonorum, nisi etiam institutis Dianæ sacris delubrisque obtinerent perfugia improborum, ut ex eodem autore lib. 4. citato supra indicauimus atque innuimus. Præterea ubi de Sucrone fluuio Hispaniæ lib. 3. Inter Sucronem & Carthaginem tria sunt Massiliensium oppida non procul à fluuio, inter quæ celeberrimum est id quod habet speculam in promontorioque fanum Dianæ Ephesiæ magna religione cultum, quo ad res mari gerendas usus est, arce & receptaculo, Sertorius, munitum est enim editi loci natura & latrociniiis aptum, longeque ab adnauigantibus cerni potest. Nomen est ei *Dianium* habetque in propinquo bonas secturas ferrarias, tum exiguas insulas Plauesium & Plumbariam ac lacum marinum superne, cuius circuitus stadiorum CCCC. Tum alibi lib. 4. Posterioribus tamen temporibus fortitudine sua freti quosdam circumiacentium camporum in suam potestatem redegerunt, qua eadem subnixi vrbes quoque condiderunt, quibus munitionibus vterentur ut ad Hispaniam contra Hispanos quibus etiam ritus Dianæ Ephesiæ auitos tradiderunt, eosque sacrificare Græco more docuerunt. Taurinum, Forum Iulij, Nycæa, Olbia, Antipolis, Tauroentium, Rhoda, Agatha & aliæ quas commemorauimus Massiliensis generis & sanguinis stirpes generosissimæ, extra Dianæ sacra vestigium ubi religionis imprimerent non habebant. Ita enim Polybius, *Cuius populi pericula propulsando, inquit, in tantum enituerunt ut victis hostibus in captiuis agris multas colonias constituerint, Aphrodisiam, Agatham, Taurentum, Antipolim, Nycæam, quibus ab se ductis Diana Ephesiæ sacra more patrio tradidere, & ut Græcicis moribus immolarent inusserunt.* De statua ærea voti nomine à Massiliensibus consecrata & per Legatos deportata Delphos in templum Mineræ recitat in sua Phocide Pausanias, & nos supra cap. 10. cui conuenienter Strabo. *In ciuitatibus per colonias deductis Deam hanc honorem imprimis assequutam & eundem diuinæ statua ordinem & reliqua eodem ritu seruari quæ in ipsa Metropoli consueuerunt.*

- 4 Cotta apud Ciceronem & varios esse Apollines dicit, & tres Dianas commemorat lib. 3. de natura Deorum, sed illa nominatissima fuit & ille celebratissimus Apollo, qui eodem partu cum Diana ex Ioue & Latona natus est, à Græcis primū & postea à Romanis in cultum adducti. Simulachrum eius referebat specie virginem, coma dissoluta, quæ arcum tenebat & sagittam, ceruos quoque cornutos insequi videbatur sicuti adhuc in minimis antiquis apparet. Apud inferos Hecate nuncupatur, vel quod centum victimis placetur, vel quod centum annos errare faciat insepultos. Dianam vero dictam putant, quasi Iouianam, *Διὰ τὴν Δίαν.* Laudatissimum templum habuit apud Ephesios, aliud item in Taurica regione, tertium Massiliense donis & statuis aureis argenteisque opulentissimum, è cuius valuis detracta hostibus spolia suspensa erant. Hodie vestigia quædam velut emortua prophanæ illius ædis magnificentissimæ relictæ in templo Ecclesiæ Cathedralis, quæ Christiani *Maria Maioris* appellant, in quod Dianæ illud tot impuris ac sacrilegis expiatum maleficiis conuersum est. Apollini ex aduerso montis latere, & in eadem urbis arce ut loquitur Strabo, templum stabat, cuius loco nunc euersis omnino atque exteris prophanis ædibus, sacellum S. Saluatoris à Christianis substitutum est. Firmat illud idem Omnibonus Vicentinus Commentario in Lucanum lib. 3. traditque in arce Massiliæ Ephesium & Apollinis Delphici templum conditum fuisse. Ex quo, inquit, dicta Massilia *Castrum Ephesi.* Pingebatur Apollo in specie impuberis iuuenis, modo facie puerili, modo iuuenili, semper imberbis, interdum cana diuersitate apparentis. Is super caput portabat tripodem aureum, in dextra vero manu habebat sagittas, arcum, & pharetram, in sinistra cytharam, autor enim dicebatur carminis & musices, quapropter Poëtæ præcipuum sibi numen faciunt. Nonnūquam etiam ita fingebatur, ut manu dextra gratias gestaret, arcum cum sagittis sinistra, qua de re multa Macrobius 1. Saturna. 17. & alij passim Philologi. In Rhodo Insula Colossus habuit tantæ magnitudinis ut inter septem mundi miracula sit connumeratus.

- 5 His duobus Palladem siue Mineruam adiunxerunt, quam Cicero dictam esse ait à minuendo vel minando quod prudentiæ Dea sit, & belli, unde & Pallas nominatur *Πάλλας τὸ δῖον* à vibranda vel concutienda hasta, vel à saliendo & saltando in bello ut tradidit Plato.

De prima Massil. Relig. &c. Cap XVI. 37

Plato. Huius simulachrum Palladium dicebatur, ad eius similitudinem quod Romæ in æde Vestæ sub signo habebatur & servabatur diligentissime, cuius meminit Herodotus lib. 1. Id fuit è ligno compactum, motiens oculos atque hastam quam manu gestabat, auctore Servio. Nam cum apud Troiam in honorem Palladis arx & in eius summo templum illi ædificaretur è cælo cecidit, ac locum sibi in eo templo delegit, nondum cooperta æde, moxque ab Apolline redditum est oraculum, eius ciuitatis fore exitium si id simulachrum extra mœnia portaretur. Quo factum est ut tempore belli Troiani Diomedes & Vlysses cuniculis, vel ut alij dicunt cloacis ascenderint in arcem, & occisis custodibus simulachrum sustulerint. Palladi templum vouere & construxere Massilienses in illa fori parte, qua posterioribus temporibus Ecclesiæ *Des Aconles*, ut dicitur, molem iecere Christiani, Colligitur ex statua quæ ad effigiem & similitudinem Palladij visebatur antiquis eius Ecclesiæ ruderibus & muris affixa. In eius cultu ac tam religioso studio forte hoc causæ sumpserunt Massilienses, quod arma pene continuo tractarent ac bello gloriam quærerent. Qua similiter de causa Mineræ delubra ex manubiis dicata Pompeius Magnus Romæ construxit, bello triginta annorum confecto, ut auctor est Plinius lib. 7. cap. 26. *Fusis, inquis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis vicies semel centenis octoginta tribus millibus, depressis aut captis navibus octingentis quadraginta sex, oppidis, castellis mille sexcentis triginta octo in fidem receptis terris à Mæoti lacu ad rubrum mare subactis, votum merito Minerva. Hoc est breuiarium eius ab Oriente.*

Quarto annumerabatur Cybele templo & sacris religiose nobilitata in oppido Pennensi, vulgo *Aux Penes* Massiliæ proximo, quod Massiliensium Coloniam siue potius tribum rusticam fuisse olim colligit Simeon Florentinus in observationibus Prouinciæ antiquis, ubi eiusdem deæ simulachrum subiicit, quod in veteri monumento marmoreo, fronti cuiusdam sacelli affixum, & cum reliquo ædificio cohærens vidisse se ait, atque etiamnum videre licet in eodem oppido cum hac epigraphe.

MATRIS DEVM.

*Magne Deæ Palatine eiusque M. religionis, Ad Panor.
Nauium. Ianuarium.*

Palatina dicitur quod ædem ei propriam Romæ in palatio locarunt, sic enim scribit Liuius. *Per idem fere tempus ades matris magna Idaea dedicata est. Quam Deam P. Cornelius Nasica aduectam ex Asia P. Cornelio Scipione cui postea Africano fuit cognomen, & Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendam M. Linium, C. Claudius Censores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. anno 13. postquam locata erat dedicauit eam M. Iunius Brutus Indique ob dedicationem eius facti quos primos scenicos fuisse Antias Valerius est autor, Megalesia appellatos. Hæc Liuius. Similiter à Phocænsibus è Græcia transuectam & cultam esse testantur & Veterum aliquot marmorum inscriptiones, qualem supra recitavi, ut de reliquis taceam, & Philosophi passim qui Cybeles Sacerdotes Gallos eorumque præsidem Archigallum dictos fuisse commentati sunt, vel ex flumine Phrygiæ Gallo, ut scribit S. Pompeius Fessius, vel potius ut alij plerique, à Gallo quodam qui primus Cybeles sacerdos fuerit.*

Ianum quoque sacella sua & aras & sacrificia & sacerdotes Massiliæ habuisse liquido constat ex epigraphe cippo marmoreo siue porphyritico Græcè inscripta, quam in hypogæo Cœnobij Monialium S. Saluatoris vidisse se aiunt maiores nostri. Neque multum ac diu est sed ex sermone hominû recenti traditur Henricum IV. Regem Christianissimum certiorum factum de hoc antiquo opere ita curiosè inquisuisse, ut ad ipsum Parisios per interpretes ac nuntios delegatos, Massilienses dono miserint. Græcus sermo redditur ab autoribus in hunc modum.

*Tito Porcio Procli, Eliani amplissimi viri
Et propheta filio custodi, coronarum Iani sacerdoti, Leucothea
Tribuno Legionis XV. & 1. Præfecto cohortis octaua Batavorum,
Præfecto cohortis III. Alpina, Præfecto cohortis IV. Gallorum,
Præfecto cohortis Dardanorum, Præfecto explorator. Germanorum
Vicario disruptionis circa viam flamiham Emili, & Liguriam
Vicario & ductori illorum qui sunt ad mare.*

De Harpocrate quem Ægyptij Deum silentij esse volebant, monumentum extat infra cap.

27. His Mercurium annumerat Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. vbi de Massiliensi vetula quæ Præsente Sexto Pompeio Veneni spontaneo haustu se ipsam necauit, tunc inquit defusis Mercurio delibamentis & inuocato numine eius vt se placido itinere in meliorem sedis infernæ deduceret partem cupido haustu mortiferam traxit potionem.

Nec dubium quin pluribus aliis religione obstringerentur quos incertos dixi cum Varone, quia etsi nulla eorum historia memoria mandata literis, nullæ aræ, nulla delubra, & fana, nullum opus ædificij superstes habeatur, nullum sacrorum munus extet publicum, in eo tamen conspirant omnes, quod ita factum est vt eius coniecturæ probabilis aliqua ratio reddi possit, præsertim de diis Consentibus & selectis, quos hoc nomine appellabant propter maiores in mundo & vniuersaliores, administrationes, his enim velut consiliariis Iupiter in maximis rebus agendis utebatur, & eorum imagines auratæ Romæ erectæ prostabant apud forum, vel quia populis magnis innotuissent maiorque eis cultus vbique terrarum exhiberetur.

C A P V T XVII.

De Sacrificiis & Sacerdotibus.

QUÆ sacra diis fiebant immolationes erant victimarum vel hostiarum, quibus in vniuersis penè sacris actionibus publicis vti solebant. Victimæ, inquit Isidorus, sunt sacrificia quæ post victoriam debellatis hostibus immolabâtur, sic dictæ quod vi ictus percussæ caderent, aut quod vincirentur ad aras. Hostia est sacrificium quod Laribus immolabant, quia certò inducebant in animum ab illis hostes arceri. Cuique autem deorum designatæ habebantur victimæ, superis albæ & impares, inferis pares & nigre mactabantur. Ioui prodigiali, thure & mola falsa, Ioui Flamini boue candido litabatur, Neptuno, Apollini, & Marti tauro, verre & ariete, Heroibus tauro capro & ariete, Cereri primum lacte, vino & fauis postea porca, Esculapio capris & gallinis, Laribus gallo, Soli & Marti equo, Lunæ tauro, Iunoni agna, Veneri columba, Pani & Mineræ capra, Libero patri melle, vino & lacte interdum capro & hirco, Syluano porco, Fauno aqua vel hædo.

Dianæ singulatim litabatur etiam humana carne. Lucanus lib. 1.

Et Tauro Scythica non mitior arca Diana.

Quod ab Arelatensibus in mores suos perduxisse Massilienses fama vulgauit, vnde dictam Arelatem quasi ab ara alta seu lata Gaguinus & plerique alij affirmant in lib. de otio Imperiali & lib. 9. histo. Franc. in Carolo V. Nam in eo oppido prope regionem quæ *Roqueta* dicitur duæ columnæ extructæ erant, & super eas ara imposita, vbi quotannis ad Calend. Maij frequens vndique populus humanas hostias pro sua sospitate mactare consueuerat. Itaque tres iuvenes pecunia publica emptos toto anno saginabant, quos constituta die ad ipsam aram immolabant, victimarum sanguine circumstâtem populum aspergentes, quem ritum S. Trophimus sustulisse dicitur docens non cruore hominum sed Christi sanguine debere illos aspergi. Hoc argumentum fuscè copioseque pertractat historia Cæsaris de bello Gallico lib. 6. *Natio est, inquit, omnium Gallorum admodum dedita religionibus, atque ob eam causam qui sunt affecti grauioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolatuos vouent, ministrisque ad ea sacrificia Druidibus vtuntur, quod pro vita hominis nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen placari arbitrantur, publiceque eiusdem generis habent instituta sacrificia. Alij immensi magnitudine simulachra habent quorum contexta viminibus membra vinis hominibus complent, quibus succensis, circumuensi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum qui in furto aut latrocinio aut aliqua noxa sint comprehensi, gratiora dijs immortalibus esse arbitrantur, sed cum eius generis copia defecit, etiam ad innocentium supplicia descendunt. Deum maxime Mercurium colunt, huius sunt plurima simulachra, hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecunia mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc Apollinem & Martem & Iouem & Mineruam, de his eandem fere quam reliqua gentes habent opinionem, Apollinem morbos depellere, Mineruam operum, atque artificiorum initia tradere, Iouem Imperium cælestium tenere, Martem bella regere, huic cum prælio dimicare constituerunt, ea quæ bello ceperunt plerumque deuouent, quæ superauerint animalia capta immolant reliquasque res in vnum locum conferunt* Georgius Braun in ciuitatibus orbis terrarum. V. Massilia. Hæc autem vrbs vnica quondam conseruatrix armorum & literarum, in qua præcipua totius Galliarum

De Sacrificiis & Sacer. &c. Cap. XVII. 39

Galliarum vniuersitas & schola fuit, quo Phocenses etiam, perniciosam secum consuetudinem homines immolandi Dianæ aduexerunt, ad cuius imitationem abominabilem se postea Druides contulerunt: quam ob causam Imperator Tiberius scholas Galliarum aboleuisse putatur, quas Nigromantiæ insimulabat, & sacrificiorum detestabilium nocturnorum ubi diuini suas considerationes in extis habebant.

Sed hunc immanem barbarumque ritum à Claudio Cæsare deinceps antiquatum & interdictum fuisse autor est Suetonius in Claudio Cæsare cap. 25. *Druidarum religionem apud Gallos dira immanitatis, & tantum cinibus sub Augusto interdictam penitus abolerit, contra sacra Eleusinia etiam transferre ex Attica Romam conatus est.* Inter ipsos Gallos fuere Massilienses supra omnes alios Deos in Dianæ cultu superstitionis ac religiosissimi ut vix ac ne vix quidem in vllum siue casum periculosum seu viam lubricam eos fortuna demitteret, quæ prece & obsecratione humili confugerent ad opem & auxilium Dianæ. Id siquidem scripsit Cæsar ad facti exemplum, cum de bello ciuili lib. 2. *Facile erat ex castris C. Trebonij atque omnibus superioribus locis prospicere in urbem, ut omnis inuentus quæ in oppido remanserat omnesque superioris ætatis cum liberis atque vxoribus publicisque custodiis aut ex muro ad caelum manus tenderent, aut templa Deorum immortalium adirent & ante simulachra præstiti victoriam ab diis exposcerent, neque erat quisquam omnium qui non eius diei casu suarum omnium fortunarum euentum consistere existimaret, nam & honesti ex iuuentute & cuiusque ætatis amplissimi nominatim euocati atque obsecrati naves conscenderant, ut si quid aduersi accidisset ne ad comandum quidem sibi quidquam reliqui fore viderent si superuissent, vel domesticis opibus vel externis auxilijs de salute urbis considerent.*

Sacerdotes singuli singulis diis ac singulis eorum sacris faciendis instituti, quibus præerant Pontifices à quibus cæteri diuinarum rerum vsus & ceremonias edocerentur, & ne qui in re peccaretur pro sua prudentia animaduertent. Genebrardus in Chronico anno Urbis 428. his annumerat Semnotheos, Saronidas, Druides, Bardos, qui ab aduentu Phocensium & in prouinciam appulsi priscos Salyos agrestes homines & asperos ad mitiorem cultum vitamque traduxerint, ipsis verò qui hactenus sine vlla certa religione fuerant primi Deorum cultum merumque iniecerint, qui lucos sacrarint, templa rexerint, & sacrificiorum ius ordinarint. De Druidis Plinius lib. 16. cap. ult. *Nihil habent Druidæ (ita suos Galli appellant Magos) visco & arbore in qua gignatur (si modo sit robur) sacrati. Iam per se roborum eligunt Lucos, nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque, interpretatione Græca, possint Druidæ videri. Enimvero quidquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentum, & repertum magna religione petitur, & ante omnia sexta luna quæ principia mensium annorumque his facit & sæculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellant suo vocabulo, sacrificijs, epulisque ritæ sub arbore præparatis duos admovent candidi coloris turos, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur fago. Tum deinde victimas immolans precantes ut suum donum Deus prosperum faciat, his quibus dederit. Facunditatem eo poto dari cuique animali sterili arbitrantur, contraque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est.*

Ad quorum historiam equidem referendum puto, quòd Celtas Iouem colere, Celticum vero Iouis signum altissimam fuisse quercum Maximus Tyrius prodidit serm. 38. ut ideo Virgilius lib. 3. Georg. magnam Iouis quercum dixisse videatur, quo loco ficubi *magna Iouis antiquo robore quercus ingentes tendat ramos.* Eadem Abrasgorum, quæ Druidum fuit, circa lucorum ac sylvarum venerationem superstitio, ut & arbores barbara simplicitate pro diis haberent. Donec Iustinianus Imperator teste Zonara lib. 3. Anna. in Leone Isauro, missis Sacerdotibus & in extructa præclara æde Doipera, apud ipsos interea Dei cognitione imbutos collocatis, à vitâ plane barbara ad pietatē & mores Christianos conuertit.

C A P V T . X V I I I .

De Diana Luco Massiliensi & eiusdem ludis.

VC O S omnes ubique deorum cultui ac ceremonijs consecratos à veteribus adeo verum est, ut non magis auro fulgentia atque ebore simulachra, quàm Lucos & in iis, Plinio teste, silentia ipsa adorarent. Cybeles templum in Luco fuisse monet Ouidius his verbis lib. 10. Metamorph.

*Templa Deum matri qua quondam clare Echion
Fecerat ex vete nemorosus abdita sylvis
Transibant.*

Sicut etiam Hecates idem ipse

Ibat ad antiquas Hecates Persados aras

Quas nemus umbrosus secretaque sylva tegebat

Et statim

Per sacra triformis

Ille Dea lucosque foret quod numen in illo

Evectusque suos & tanta pericula invas

Virgilius *Iam subeunt Trinia lucos*

- 2 Ad eorum tamen maiorem frequentiam & venerationem Druides Massilienses induxit Dianæ religio, nam & sylvarum potentem Dianam, lucidum coeli decus ab Horatio appellatam esse testatur eiusdem sæculare carmen. Et vere Dianæ ipsius silentium nocte regentis, ut idem Poëta canit, arcana sacra in lucis geri solita, quemadmodum in luco Daphnes Apollini & Dianæ sacro ad suburbium Antiochiæ Syriæ, sed & Romæ ubi sacra ex legibus Tulli regis piaculæque procurando incesto per Pontifices, apud lacum olim & ipsius Claudij principis temporibus data, ut meminit Tacitus in Annali lib. 12. quamobrem lucum & aram Dianæ in arte Horatius connexit, vel potius quod ad Romam, Ariciæ ad suburbanæ templum nemorale Dianæ, ut Poëta loquitur, quoniam apud Ariciam nemoralem Lucano, dictam, Hyppolitus vitæ ab Æsculapio restitutus consecrarit, ut Pausanias autor est in Corinthiacis. Sed & Dianæ lucum in Phrygia Sozomenus lib. 5. cap. 19. & alium Ephesi Dianio siue Dianæ magnæ fano proximum atque adiacens fuisse Tacitus 3. Anna. & Strabo ubi de Ortygia luco & alij memorant. Plinius quoque lib. 16. cap. ult. in suburbano Tusculani agri colle qui *Come* appellatur, suis temporibus fuisse lucum antiqua religione Dianæ sacratum à Latio velut arte tonsili coma fagei nemoris tradit.

- 3 Lucum vero nostrum Massiliensem quem Dianæ puto consecratum eleganter copioseque describit Poëta in sua Pharsalia lib. 3.

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo

Obscurum cingens connexis æra ramis,

Es gelidas alte summosq; salibus umbras.

Hunc non ruricola Panes nemorumque potentes

Silvani nymphæque tenent, sed barbara ritu

Sacra Deum structa divis altaribus ara

Omnisque humanis lustrata cubilibus arbor

Si qua fidem metuit superos mirata vetustas.

Illis & volucres metuant insistere ramis

Et lustris recubare fera, nec ventus in illas

Incubuit sylvas, excussa que nubibus atris

Fulgura non ullis frondem præbentibus antris

Arboribus suis horror inest, tum plurima nigris

Pontibus unda cadis simulachraque mæsta Deorum

Arte carens, cassique extant informia truncis

Ipse sitis patrisque facit iam robore pallor

Attonitos, non vulgatis sacrata figuris

Numina sic metuant: tantum terroribus addis

Quod timeant non nosce Deos, & c.

Tangit præscam Gallorum in venerandis lucis superstitionem, & Cæsaris in eis contemnendis audaciam, qui lucum hunc Massiliensem à militibus succidi iussit ad aggerem pro urbis obsidione conficiendum. Quanquam

Fortes, inquit, militum tremere manus metique verenda

Maiestate loci, si robora sacra ferirent

In sua credebant redituras membra secures

Quod Lycurgo Threicio vitem incidere conanti accidit, crusque suum pro vite incidit. Porro hunc lucum non Panes, Fauni, aut Sylvani dij ruricolæ, neque potentes nemorum Nymphæ ut Dryades & Hamadryades, sed barbara inquit, effera & barbarorum more sacra Deum instituta, quibus humano sanguine sacrificabatur pro more gentis possidebant, nam & omnis arbor lustrata atque expiata cruoribus humanis tantum periculi atque etiam mor-

tus

De Dianæ Lūco Mass.&c. Cap. XVIII. 41

ris iniiciebat terrorem, ut insistere ramis volucres ac feræ cubilibus illis ac lustris recubare perhorrescerent. Nec ingruerat ventus nec fulgura ipsa excussa atris nubibus in illas sylvas incumbabant, & suus quasi religiosus timor inerat arboribus, ut non præberent lenibus etiam ventis frondes suas agitandas. Fama erat & constanti omnium sermone celebrabatur cavernas illas & speluncas capax mugire sæpe. cum motu terræ, & taxos arbores illas nociuas procumbentes atque inclinatas in terram aut vetustate aut nutu deorum consurgere iterum, & incendia sylvarum non ardentis & incombustæ fulgere, sicut de rubo Moylis veritas habet. Ipse situs id est mucor & lanugo tenuis quæ nascitur in solo immundo & deserto, & pallor scilicet loci ex lanugine & mucore albicante aut putrefacto vetustate, tanto horrore populum arcebat à cultu proprio & vicino accessu ut præter sacerdotes ceteri omnes plane temperarent ab ingressu, ac diis scilicet illum habitantibus locum darent.

Quod spectat ad nomen, Luci dicebantur quod minime lucerent propter arborum opacas umbras vel potius quod sacrificiorum luminibus quæ ibi per noctem offerebantur quoquo versus lucerent. Neque hos licebat *conlucare* hoc est succidere & succisis arboribus luce implere nisi sacrificio prius facto, ut ex Catone de re rustica annotat Plinius lib. 17. cap. 28. cuius rei formulam notionemque eodem volumine tradidit Cato. *Porco, inquit, piaculo facito, sic verba concepito Si Deus si Dea est, cuius sacrum est, ut tibi ius fiet porco piaculo facere illius sacri coercendi ergo. Harumque rerum ergo siue ego siue quis iussu meo fecerit, uti id recte factum fiet. Eius rei ergo te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor uti sis volens, propitius mihi, domo, familiaque mea liberisque meis. Harumque rerum ergo macte hoc porco piaculo immolando esto, & cetera.* Hactenus Cato quod verò lucus in cliuo Boreali Montis Rotundi siue De la Garde, ut aiunt, trans portum situs esset, non tam naturæ quam incolarum culpa opaci nemoris asperitate & virgultis inter se implicitis, continenti densaque arborum nube desertus quidem ferebatur à plebe atque à cultura hominum, sed quoniam nisi prope deorum templa siue aras consecrabantur luci, in eius velut umbilico spelunca erat sylvestribus sepius densa, & in rupe effossa ac depressa Dianæ aram complexu suo coercens & continens, quam deinceps Magdalena Massiliam appulsa, cum solitudinis causa secedens frequentare cœpisset, ædiumque prophanarum superstitionem expiasset ac dissipasset impiorum concursum, Massilienses quasi nascentis fidei suæ ac Christianæ pietatis incunabula singulari religione semper coluerunt, ac cœnobium S. Victoris ibidem excitandi & eo imprimis suburbanis ruris spatio, S. Cassiano primo Abbati non alia causa fuit.

Ludi publicæ celebritates erant Gentilium, quæ vel placandæ Deum iræ vel pro salute populi vel gratiæ populi demerendæ causa sunt editæ. Finis eorum erat tum religio quædam qua antiqui opinabantur sese diis rem gratam illis ludis tanquam promissam facturos: tum populi voluptas, cui & Reges & Respublicæ & Imperatores maxime studebant, quo homines voluptate demulsi in officio continerentur. Quare Saluianus Massiliensis Episcopus de gubernatione Dei lib. 6. Theatra, inquit, ac circos, idolorum suorum delicias esse credebant ac misceri Deum dæmoni à Principibus & Pontificibus ciuitatis per scenicos ludos, ut Augustinus loquitur. Poëtarum ludibria requienti. Propterea quod cum Labeone plerique bona numina ludis & talibus quasi ad lætitiā pertinentibus rebus, ut mala victimis cruentis atque huiusmodi supplicationibus placari existimabant. Quod ipsum ab Augustino citatur lib. 8. De ciuitate Dei cap. 13. Cum vero circa urbem Romam Luci plurimi essent, iam inde ab Romulo & Numa, quemadmodum in eorum vita Plutarchus admonet, ac in iis permagnus ille inter viam Salariam & Tyberim in quo Lucaria festa coluere. quæ ex eorum locatione censoria redigebatur pecunia, ea in ludos deorum honori dicatos sub Lucaris nomine insumebatur, & scenicis plerumque actoribus, histrionibus ac Pantomimis aut Circensibus agitatoribus aliisque *κωμωδοῖς* siue quinquertionum hieronicis præstabatur, ipsisque ludis & Pontifices & Sacerdotes & imperator quoque iure Pontificis maximi præsidebat suo quoque ordine, ut apud Herodianum lib. 1. Dionem lib. 53. Arnobium lib. 4. aduersus gentes legere licet. De Alytarcha Sacerdote Antiochiæ Syriæ aliisque Sacerdotibus prouinciarum qui ludos in honorem deorum celebrari solitos curarent, ipsisque præsiderent, vide Cuiacium in suis observationibus lib. 2. cap. 13. & Petrum Fabrum in Agonistico lib. 1.

CAPUT XIX.

Statu Reipublica.

POLITARCHVS in Commentario de tribus Reipublicæ generibus Politiam generatim & vniuersè interpretatur legitimam ordinationem Reipublicæ, secundum, quam alij præsumunt, alij parent. In tria genera partitur, Monarchiam siue regnum, Aristocratiam, ac Democratiam, quorum singulis contraria singula sunt opposita, Monarchiæ tyrannis, Aristocratæ Oligarchia, Democratiæ Ochlocratia. Monarchia est politia, qua vnus aliquis cæteris imperat & supremam potestatem habet, ita tamen vt imperium ad communem vtilitatem spectet. Tyrannis dicitur aberratio Monarchiæ & imperium ad vnius vtilitatem degenerans. Aristocrata est imperium paucorum ad communem vtilitatem spectans, ac dicitur Aristocrata vel quia optimi (Latinis Optimatum imperium) vel quia ad optimum publicum imperantes spectant. Quando hæc degenerat fit Oligarchia, quæ est imperium ad paucorum, scilicet diuitum spectans. Tertia species est Democratia quæ definitur imperium populi communem vtilitatem spectans, quæ cum aberrat fit Ochlocratia, cum vulgus auctoritatem suam confert ad augendam potentiam tenuiorum ciuium contra Optimates.

2 Massilienses quorum antiqua iura remque publicam vniuersam his mandare literis institimus, non vno, neque eo perpetuo Politicæ genere vti sunt, sed pro rerum conditione & temporum varietate diuerso. Siquidem ab initio regium siue Archontismi m. deinde Aristocraticum & aliquando tyrannorum, sæpe etiam Democraticum dominatum atque imperium pertulere. Hæc autem quando instituta, per quos & quibus legibus ac moribus in ciuitatem sint inducta, maximeque quæ regalem popularemque statum attingere videbantur nos in tanta monumentorum & sæculorum vetustate inusitatas explicandi vias indagabimus, tritas relinquemus. Primum Massiliæ imperium fuit regium, iam inde ab Euxeno Phocænsium duce, qui urbem condidit, institutum ac posteris deinceps quasi per manus traditum. Cæpit anno ab vrbe condita 156. Olympiadis 45. anno 3. quod ad tempora Tarquinij Prisci refert Titus Liuius, Astiagis Medorum regis anno 1. Nabuchodonosoris regis Babylonici an. 34. antequam instituerit Cyrus Monarchiam Persarum annos 37. quàm Alexander destructo Dario Græcorum imperium inchoarit, annos 379. & ab Alexandri morte antequam à Ptolemæo Lagi filio restitutum fuerit regnum Egyptiacum annos 387. & antequam Seleucidarum regnum quod Syriæ dicitur in Seleuco Nicanore initium cepisset annos 390. vt merito Massilienses inter alias sapientiæ, fortitudinis, eruditionis, & eloquentiæ laudes, quibus longe cæteris à iis nationibus præstiterunt antiquitate etiam imperij & gentis vetustate gloriari posse videantur. Fundatum autem vnà cum vrbe clarissimo futuri summi imperij domicilio ab Euxeno regnum, Nauo Salyorum Dynasta in his Prouinciæ maritimis oris rerum potente. Hi reges siue Duces tantummodo aut sub regulos vel regales dixeris, quibus nominibus Galli tunc suos principes compellare solebant, deinceps exceperunt & quantum in iis fuit, industria & virtute auxerunt, Protis eiusdem Euxeni filius & ex matre Aristoxena Naui Salyorum principis nepos, tum ab eo propagatos alios eiusdem Massiliensis Reipublicæ gubernatores, Protiadas appellatos fuisse tradit Athenæus lib. 13. ex autore Aristotele in illo famosissimo & ab historicis tam sæpe laudato eiusdem auctoris libro *De Republica Massiliensium*, quem antiquauit obliuio, ipsa confectrice omnium vetustate.

3 Post annos deinde circiter 59. Urbis conditæ 215. Olympiadis 60. anno 2. tenebat oppidum segoregium in ea ipsa Salyorum regione, quæ postea Prouincia Phocensis cognominata est, Senanus Rex à Nauo Salyorum item principe & genere & nomine oriundus, cum eò ex Asia ducibus Furio & Perano posterior Phocænsium colonia, popularium & affinium suorum præsidiaria quasi classis accessit. Vbi cum Peranus & Furius multa prudentiæ exempla & fortitudines edidissent digni Senano visi, quorum alteri filiam Gyptem more gentis in matrimonium collocaret, nempe introducta virgo ad epularum accubationem, quam pater Græcis hospitibus & aduenis instituerat & appararat, cum iuberetur aquam porrigere ei quem virum eligeret, tunc omissis omnibus ad Græcos conuersa aquam Perano porrigit, qui factus ex hospite gener urbis condendæ, vt loquitur Iustinus lib. 43. siue potius nouis ædificiis & regionibus propter novos ac magno munere auctos Colonos

Colonos amplificandæ ac dilatandæ locum à socero accepit, Quo tempore hæc instaurato Reipublicæ statu, & tanta potentia ac maiestatis amplitudine, & militarium copiarum magna abundantia, exautoratis Protiadum qui honeste rem quærent, mercaturis potius quam militiæ faciendis, in nouam generosissimi ac nobilissimi Ducis Perani familiam transiisse Massiliensium regnum sunt certæ diuinationum coniecturæ à peritis.

Id verò ipsum quod propositum erat necessarium videbatur, cum iam finitimi populi, crebris latrocinis & excursionibus prout illis ferebatur temporibus Massiliā diuexarent urbem iam pulcherrimam, florentissimam, potentissimamque cingere vallo & fossa atque aggere maximo, seque in his aduersus quotidianos æmulum hostium impetus, delicti ad extrema Reipublicæ discrimina fortissimi principis præsidio communire. Certe si Isocrati Rhetori Atheniensi omnia ad laudem patriæ in Panathenaica oratione trahenti atque poetico more in maius ornanti credimus, optimum ac præstantissimum fuisse regnum existimabimus, sic enim ille disputat apud Sigonium lib. 1. de Republic. Atheniensium cap. 1. causam cur Atheniensium ciuitas atque etiam Roma primis temporibus inter alias præcipue floruerit, merito esse eius regibus tribuendam, qui multitudinem ad virtutem, iustitiam, & temperantiam instituissent, atque actionibus suis docuissent, Reipublicæ moderationem animam esse ciuitatis, tantam vim habentem quantam in corpore obtinet prudentia, ipsam enim esse quæ de rebus omnibus statuatur & bona tueatur, calamitates deuictet, commoda ciuitatis prouideat. Huius autem non esse oblitum populum, sed vehementius ad hanc rem quam ad alias animum adunxisse ut duces eos adipisceretur, qui popularem statum diligerent, iis vero moribus essent prædici, quibus fuissent qui sibi ante præfuisent. Quod si ita est, sane non improbarem Massiliensium regnum eius generis extitisse, cuius fuerint quæ Aristoteles he. oicis celebrata temporibus commemorat in 4. de Republica. *Primi, inquit, voluntate populorum quos artibus aut bello demeruerunt, aut dispersos in unum congregassent, aut agris sedibusque ad habitandum donassent, Reges fiebant eaque regna posteris iure hereditario prodebantur, & reges imperij summam dum bellum gererent habebant præerantque sacrificiis: quæcumque ad sacerdotes non pertinebant & causas indicabant quidam iniurati alij iureiurando denique. Erat autem iusiurandum erectio sceptri: Reges igitur antiquitus tum in ciuitatem & populos, tum extra fines continenter imperium tenebant. Postea verò quadam remittentibus regibus ipsis, alia populo auferentibus sola sacrificia regibus relicta sunt in aliis ciuitatibus, ubi verò regnum merito vocari posset imperium duntaxat externorum bellorum obtinebant.* Quæ verba si diligentius attendamus sane intelligemus omnia aut certe pleraque in reges Massiliensium conuenire. Primum enim videmus Euxenum quod Phocæenses nautas & mercatores in Rempublicam coëgisset, eosque ab impetu externorum hostium & populationibus assiduis tutos præstitisset, quodque Saliis agrestibus hominibus leges tum incognitas mercaturæ ostendisset, ac virtutes, iustitiam, ac temperantiam docuisset, voluntate eorum ad regnum. esse euectum eodemque modo post aliquot annos Peranum cum hostes populi Massiliensis bella grauissima inferentes singularibus præliis prostrauisset, regem se haud modicis nimirum soceri sui opibus ac summo popularium omnium suorum studio deciarandum curasse.

Murorum ambitus ita propagatus est ut antiquum Massiliæ oppidum Protiadis, pro summa arce reliquerit quod in ipsa arce sacella Dianæ & Apollinis atque aliorum Deorum essent, & si qua essent extra eam ad hanc oppidi partem magis accederent: nouam urbem quam ille non certis modo artis architectonicæ terminis, sed ingenij sui finibus immensis descripsit militibus suis habitandam concesserit. Vtrum vero diu multumque Peranij regnum occuparint, ignotum esse testantur historici. Certum est profligata Monarchia breui Aristocratiam inductam fuisse. Strabo lib. 4. *Cæterum, inquit, Massilienses rem urbanam per optimates hoc est Aristocratiam regentes omnes legum æquitate superant. Quem sequutus in suis antiquis Lectionibus Rhodiginus lib. 16. cap. 18. Mirabile illud est, quod grauissimi auctores prodidere. Aristocratiam quidem illorum fuisse principatum, sed omnes legum æquitate superasse. Quod si Romanorum cum quibus familiarissimi, & officiis, usu, consuetudine, ciuili conciliatione ac societate coniunctissimi erant, exemplo & autoritate id aggressi sunt, defecisse oportuit Monarchiam ab eius ortu anno circiter 160 nempe 15. post exactos Romanos reges: Brutus enim & Tarquinius Collatinus Ægerij ex Tarquinij superbi sorore filius, qui primi Consules Romæ creati sunt, magistratum inierunt ex calculo Petauij anno 4. Olympiadis 67. Urbis 245. ante Christum 509. Placet nonnullis doctissimis sapientissimisque rerum æstimatoribus Reipublicæ formam istam non simplicem sed mixtam & compositam fuisse ex Aristocratia & Democratia, ita ut in Optimatum*

quasi sanctiori ac penitioriconsilio Aristocratia, ac in sexcentis illis de plebe ac vulgi multitudine Timouchis quasi in populi maiestate Democratia apparuerit. Quæ forma steris deinceps annis 444. tum sub Iulio Cæsare, cum Massiliam subegit ac de ea triumphauit in tyrannidem versa est, anno urbis 704. C. Claudio Marcello & L. Cornelio Lentulo Coss. Nec ab eo tempore Massiliensibus vnquam licuit respirare à metu alieni iuris atque domini vel etiam emergere à fluctibus seruitutis, ac spe reuiuiscere libertatis pristinae recuperandæ. Quanquam barbarorum deleta tyrannide ætas iam deflexa iugum acerbissimum, Christianorum principum quibus parere deinceps ac seruire contigit, sanctimonia, beneuolentia, lenitate, vitæque modestia ac delectatione molliuit.

CAPVT XX.

De Magistratibus.

VISSE apud Massilienses Senarum quemdam summa verendam maiestate, (Magnum vocant) & in eo sexcentos connumeratos esse Consiliarios, qui iam tunc ante susceptam Christi fidem eximie fuerint autoritatis & probitatis, commemorat Strabo lib. 4. Geogra. *Massiliensium, inquit, Respublica omnium optimè legibus paret, administrata per Optimates (Aristocratiam hoc Græci vocant) Concilio 100. virorum quos ab honore quem & per totam vitam gerant Timuchos nominant. Hunc Concilio quindecim viri præstant quorum est occurrentia negotia expedire. De his rursus tres præstant, maxima potestate. Nullus Timuchis dignitatem consequitur cui nulli sint liberi aut cuius stirps inter cives non per tres ætates durauerit: Legibus utuntur Ioniciæ publice expositis. Idemque inculcat & innuit Alexander lib. 4. Genialium cap. 11. Senatum dixi exemplo Romanorum qui summos Magistratus ob honorem Patres, ob ætatem Senatores appellabāt, ut apud Lacedæmonios senes appellari eos qui clauum imperij tenerent & gubernacula Reipublicæ trahebant historici Græci testantur. Qui verò ex his primoribus Patribus geniti erant, Patricij dicebantur. Et quoniam regibus exactis Brutus Consul exhaustum bonis viris Senatum intuens, primores equestri ordinis adscribi in Senatores operam dedit illosque *Conscriptos Patres* appellauit, ex eo tempore Patrum Conscriptorum appellatio locum habere instituit. Atque ut Romanorum sic etiam Massiliensium Magistratuum non vna fuit ratio Alij enim in ipsa vrbe fuerunt siue Urbani, alij extra urbem seu Prouinciales Rursus Urbanorum Magistratuum alij fuerunt maiores, alij minores, vtrorumque alij fuerunt ordinarij alij extraordinarij.*

2 Magistratus maiores & ordinarij fuerunt *Timachi* siue Senatores, triplicis ordinis ut annotat Strabo Primus sexcētos illos omnes de plebe selectos complectebatur Consiliarios, Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. De Institutis antiquis §. De Massiliensibus. *Venenum ciuita temperatum in ea ciuitate publice custoditur, quod datur ei qui causas sexcentis, id enim Senatus eius nomen est, exhibuit propter quas mors sit illi expetenda.* Tum in secundo quindecim duntaxat ex his sexcentis renuntiati Principes adnumerabantur, de quibus, Cæsar in Commentariis De bello ciuili. *Euocat ad se Cæsar Massiliensium quindecim primos, cum his agit, ne initium inferendi belli à Massiliensibus oriatur, debere eos Italia totius auctoritatem sequi potius quam vnius hominis voluntati obtemperare, reliqua quæ ad eorum sonandas mentes pertinere arbitrabatur commemorat.* Postremus ordo de quindecim istis tres non plures habebat Præfides eximios & singulares, ad quos Prouinciarum urbium, oppidorumque omnium gubernatio pertineret, & quorum esset causas diiudicare, controuersias dirimere, lites æstimare, ius suum cuique reddere. Quinquam in negotiis maximi momenti & ponderis conuocarentur in concionem generalia comitia sexcentorum frequentesque conuenirent. Erant præterea in vnaquaque ciuitate proprij Iudices, qui ius similiter dicerent, erant & in singulis Prouinciis peculiare Magistratus, qui communibus præessent Reipublicæ causis. Hunc tamen Massiliæ quasi Metropolis Senatum ad vniuersum pertinere imperium, posseque ad illum à cæteris coloniarum & urbium iudicibus controuersias auocari iam olim à maioribus habebatur sæpe cautum, & in fori consuetudinem venerat.

3 Is consulendi modus exemplo Atheniensium forte delectus quorum Senatus fuit quingentorum qui vna cum Tribunis & Quæstoribus, senesque cum iunioribus de rebus singulis decernebant. Plutarchus in Demetrio, Pausanias lib. 1. ubi eos dicit fuisse annuos. Postea Arcopagitæ sanctior Senatus à Solone delectus est, quorum consilio librata moderatione ciuitatis

ciuitatis iura seruabantur, bella indicebantur, lites explicabantur. Nonnunquam Eumolpidæ & præcones publico consilio præfuere. Dicti autem sunt Eumolpidæ, Sacerdotes seu Magistratus Athenis in memoriam & honorem Eumolpi Regis, quem Ægyptij generis fuisse Diodorus refert. Maximum vero à mille & quadringentis gerebatur, cui *Anaphoron* dixerent nomen, in quo vna & Senatus & populus aderat. Plutarchus in Pericle scribit Agonem virum sapientissimum decreuisse Athenis à mille & quadringentis Iudiciis iudicium fieri, cum quis furti aut ambitus aut iniuriarum litem æstimari vellet.

Iam Magistratus minores ordinarij, vt in alijs solet, fuere quæstores Vrbanj & Ærarij, Tribuni, & Ædiles plebis, Curatores tribuum & operum publicorum, Triumuii valetudinis, & Monetarij, Præfectus Prætorio, Præfectus Vigilum, Magister vicorum, Aduocatus Fisci. Maiores extraordinarij Dictator, Magister Equitum, Tribuni militum consulari potestate, Decemuii Reipublicæ constituendæ aut legibus scribendis consulari potestate. Minores Præfectus annonæ, Quæstores parricidij vel rerum capitalium, Præfecti nauales & qui conquirent iuuenes ad arma ferenda, militesque facerent, Præfecti turribus murisque reficiendis. Ministri Magistratum, Scribæ, Accensi, Præcones, Liçtores, Viatores, Carnifices. Magistratus extra urbem vel Prouinciales, Proconsules, Prætores Prouinciales & Proprætores, Proquæstores, Præfecti præfecturarum, Præfecti ad colonias deducendas, Præfecti agris dandis distribuendisque, Præfecti ad inspiciendos fines litesque dirimendas.

C A P V T XXI.

Fora iudiciorum siue Dicaſteria.

FORVM à ferendo dictum esse quod eo controuersias suas & quæ vendere opus esset ciues conferrent, Varro docet. Quæ verò fora negotijs ciuilibus tractandis comparata essent, à Græcis Dicaſteria appellabantur, idcirco forum à fando vel à Phoronzio Achiuorum Rege nomen accepisse vult Isidorus, tantoque apud omnes in veneratione erant vt nullus si non decore at quam minime posset indecore adiret (neque etiam auderet) ad illa velut ad azilum quacumque ex causa confugere. Quanta numero, & quæ aut vbi Massiliæ fuerint, inter alia nimia vetustate incomperta hoc quoque referendum est. Certe huius Reipublicæ fundatores Romanæ maiestatis quodammodo æmuli vel ea non neglexisse, aut nulla omnino non reliquisse facile adducor, vt opiner. Hoc enim euincit aperte, si attendimus, tum necessitudo simplex & absoluta, quod sine iudicio administrari Respublica non possit, tum aliarum ciuitatum vicinarum exempla clara & illustria, quæ selectam è communi sedem ac locum habuere, vbi iudicia exercebant. Forum maius nonnunquam simpliciter Forum dictum, sæpius verò Forum siue Romanum siue Massiliense ab vrbis scilicet nomine ac dignitate, quod præ cæteris esset ornatissimum propter ædificia, & frequentissimum propter iudicia. Comitium foro coniunctum erat, imo pars Fori, in qua Romani plurimas statuas & Rostra collocauerant, vnde qui è Rostris agebant in Forum & in Comitium versus agere poterant.

Suum cuique Magistratum diuerso ordini Prætorium, spatijs & regionibus siue exiguis & angustis, siue magnis pro conuocandorum numero, qui ibi consistere aut conuentum agere solerent, circumscriptum. Prius sexcentiuirorum celebritate refertissimum & magnitudine cæterorum omnium amplissimum: posterius quindecim Principum non tam ad agendum amplum, quam ad dicendum ornatum. Triumuiris considendi locus assignabatur Curia ipsa suprema, templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput vrbis, ara sociorum, portus omnium gentium. In singulis Prætorijs Tribunal & è ligno subsellia tum ad sedendum tum ad ostensionem exposita. Tribunal erat suggestus editior, vnde conspici supremus Magistratus ab omnibus posset, in quo sella curulis, iurisdictionis insigne, locata erat, vbi sedentes Principes aut Præsides pulcherrimo vestitu ornatuque regali sententiam dicebant. Subsellia autem sedilia erant in quibus ij Iudices qui Magistratum curulem non gerebant considerent, & causas cognoscerent, quales fuerunt Romæ Tribuni plebis, Triumuii, Ædiles plebis, & qui cum Curulibus Magistratibus iudicabant Centumuii. Quin etiam ij qui causas agebant siue defenderent siue accusarent in subsellijs confidebant. Sua cuique Magistratui potestas & singularis iurisdicção, sua ad reos detinendos custodia. Hic vtriusque partis dicendi mos. Quidquid haberet accusator opponendum reo continenter dicebat, eo silente suam reus inchoabat defensionem eamque

eamque sine interruptione ad exitum perducebat. Atque hunc in modum tamdiu actor & reus contendebant, donec finitis utrimque rationibus ultro quiescerent. Tum Iudices ipsi suas singulatim proferebant sententias ac tandem is qui Senatui præerat quid esset agendum decretorio iudicio pronuntiabat. De quo Lucianus in Toxari seu de amicitia. Apud Massilienses qui sententiam iniquam pronuntiasset facultatibus exuebatur, ex condemnatione infamis & inidoneus ad capeffendos Magistratus à sexcentis viris iudicabatur. Quod exemplo Charmolei comprobatur. *Zenothemus, inquit, Charmoleus Massilia oriundus ut sui familiaris Menecratis inopiam releuaret, qui damnatus fuerat à sexcentis viris, bonisque exutus ob inique latam sententiam, eius turpissimam, media parte corporis mancā, altero captam oculo filiam in uxorem duxit. Ex illa Zenothemis cum puellam formosissimam suscepisset sollemis humo intulis in Curiam frondibus oleaginis coronatam ac pullis amictam, quo plus miserationis auo conciliaret. At infans arridebat Iudicibus & manibus complodebat. Itaque Curia commota super illo remisit mulctam Menecrati.*

- 3 Visitatum ab antiquis consulendi Senatus, & ubi haberi, & quo pacto suffragia ferri soleant, fuse copioseque describit Alexander lib. 4. Genia. dierum cap. 11. Senatus haberi solebat more maiorum per Dictatorem, Coss. Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, priuatis enim hominibus aduocandi Senatum potestas non dabatur. Neque in loco prophano Senatores conuenire ad consulendum, sed in loco augusto & sacro & ubi Deorum templa essent. Neque ante lucem vel post occasum diei factum Senatusconsultum valere aut ratum esse liquet. Debereque prius auspicari & ab ingressu hostias immolari apud aram illius dei in cuius templo conuenirent, quorum extra Tribunis ærariis venire mos erat, vel sicut Augustus censuit thure & mero supplicare, ut rite Senatus consultum fiat, exemplo Atheniensem qui omnibus publicis Consiliis Maiores Sacerdotes qui sacra facerent adhibebant, Senatusque consultum vel per singulorum sententias exquisitas & per calculos coniectos in urnas, cum de quoquo negotio quid quisque sentit consulitur, & suo loco rogatus sententiam dicit, aut cum verbo assentitur fieri adnotatum est. Et in perrogandis sententiis post relationem Consulis, debere à Consulari gradu incipi & Principem in Senatu aut Consulem designatum prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam obseruatum est ut ex consularibus æuo maximi rogarentur primi, deinde inferiores, iuuenes vero vix rogari, quasi pudor esset iuuenem sene sapientiore videri. Apud Athenienses in frequenti Senatu pro cuiusque ætate sententiæ rogabantur, Gellius lib. 14. cap. 7. & lib. 4. cap. 10. Cicero lib. de senectute. Pollio in Valerianis.

- 4 Basilicæ palatia erant amplissima & ornatissima, in quibus non modo Principes ac Præsides deliberare, verum etiam sexcenti viri & inferiores Iudices ut plurimum, omnis generis causas cognoscere & clientibus homines periti de iure respondere solebant, quando hi vacabant, Mercatores ibidem & Numularij sua tractabant negotia. Cinctæ erant Basilicæ porticibus concameratis, ex coaxatis contignationibus immissis in parastatas Columnis aut pilis adiunctis, supra quam contignationem altera est & superior porticus, cuius tectum testitudinatum aliis postibus parastatis & arctariis sustinebatur. Nam sic fere describit Vitruuius lib. 8. qui etiam hoc memorix prodit, Basilicas ita ædificari solitas ut in vna parte iudicia, in altera negotia exerceri possent. Si quæ fierent de cæde aut de rebus capitalibus iudicia priuatum suum & ab aliis distinctum Forum habuisse Massilienses non tam coniectura & suspitione iudicare mihi videor, quàm veritate & præscripto Atheniensium, qui iudiciorum id genus loca constituerunt quinque omnino diuersa, scilicet Areopagum, Prytaneum, Palladium, Delphinium, & Phreatrium. Vbi de rebus capitalibus, quas illi *coronæ* dixerunt, disceptabatur. Quorum quatuor video mentionem fecisse etiam Aristotelem in Politicis cum de iudiciis constituendis in ciuitate præciperet. *Causarum, inquit, capitalium genera sunt siue inter eosdem Iudices siue inter alios res agantur, & quæ de industria & qua in consilio patrantur, & quæ conceduntur illa quidem, sed intro facta defenduntur, & quarto loco quacumque iis qui de cæde exulant in reditu obiciuntur. Quale Athenis dicitur Forum quod Phreatum vocatur, Nam in Delphinio causam dicebant qui cædem se fecisse faterentur sed iure fecisse defenderent. In Areopago de cæde consilio facta, in Palladio de inconsulta cæde atque insidiis iudicabatur. Prytaneum ideo conditum ut in eo de ferro aliisque rebus inanimatis, vnde mors consequuta esset, questio haberetur. Scribit enim Demosthenes quod si lapis aut lignum aut ferrum aut tale quippiam illapsum percussisset, atque aliquis à quo id coniectum esset nesciret, sed telum quo cædes facta esset nosset ac teneret ei fuisse in Prytaneo iudicium intentatum.*

Ex his de Delphinio & Palladio, etiam suspicari licet utrumque horum Massiliæ conditum

De Legatis ac Ducib.&c. Cap. XXII. 47

tum fuisse quod Delphinium Apollini & Dianæ teste Polluce consecratum esset, Palladij propter ædem Palladis quæ cum ipso coharebat Romæ iacta fuisse fundamenta omnes consentiant. Quantum vero studij atque honoris eorundem deorum tutelæ ac numini deferrent Massilienses, sæpe alias ex coniunctis argumenta duximus. De Prytaneo testatur Rhodiginus lib. 16. cap. 8. Erant tamen & sui Naucraticis Timuchi Massiliæ, quos Prytanei & cœnarum quæ ibi parabantur præfectos, intelligere Athenæus videtur, nam Romæ etiam in foro quod Octavius Augustus construxerat Martis ædes fuit, in qua conuiuia agitantur à Martis Sacerdotibus, ut Suetonius in Claudio auctor est.

C A P V T XXII.

De Legatis ac Ducibus exercitus præfectis.

LEGATOS inter Magistratus censet Varro lib. 4. De lingua Latina, qui lecti publice & quorum opera consilioque vteretur peregre Respublica, quive nuntij Senatus aut populi essent. De Legatis Massiliensibus tum Delphos voti solvendi causa, tum Romam, & in Galliam atque Hispaniam varias ob causas sæpe missis, habes quæ supra diximus cap. 10. & alibi passim constat apud Cæsarem in eius Commentariis De bello civili lib. 1. Legatos Massilienses tractasse iussa ac iura populorum. *Præmissos, inquit, Legatos Massilienses domum nobiles adolescentes quos ab urbe discedens Pompeius erat adhortatus ne noua Cæsaris officia veterum suorum beneficiorum memoriam expellerent.* Et paulo post Cuius orationem donum Legati referunt atque ex autoritate hæc Cæsari renuntiant, *intelligere se diuisum esse populum Romanum in partes duas neque sui iudicij neque suarum esse virium discernere, vtra pars iustiores habeat causas.* In his certe antiquis legationibus celebratissimis sermone omnium versatus illa de qua maiores Annales Hispaniæ apud Antonium Ruffi lib. 1. histor. Massiliensis cap. 2. num. 9. Massilienses enim Reipublicæ nomine Legatos apparatissimos magnificentissimosque Babylonem ad Alexandrum magnum destinarunt, cum omnes circumquaque Prouinciæ ac Ciuitates ad ipsum venirent gratulatum, quod eius de Dario recentem ac celeberrimam victoriam summa laus & summa gratia vniuersi orbis prosequuta esset, ut & ipsi testarentur se idem fecisse ante ac facere nunc, in eumque similiter tum pro rerum magnitudine quas gesserat, tum pro opportunitate temporis tales futuros obsequio & comitate, ut nulli gentium Alexandri gloria charior hætenus foret quam Massiliensi. Darium porro decies centena militum millia in exercitu habuisse refert Plutarchus, quo tribus præliis ad Arbella siue Gaugamela debellato, Asiam subegit Alexander, Regnumque à Persis ad Macedonas traduxit anno 1. Olympiadis 112. ante Christum 331. urbis conditiæ 423. Quanquam Darius ægre dilapsus à postrema pugna persequentem Alexandrum equorum celeritate frustratus est, ac dum nouis coactis copiis bellum rursus aggreditur, à Besso Bactrianorum præfecto indigne perimitur anno altero post Arbellicam cladem. Interim dum Alexander Ægypto potitus Alexandriam urbem ab se conditam ex suo nomine appellat. Denique Indis subactis Babylonem reuertitur. Ibi omnium fere nationum pacem petentium Legati, quorum Principes Massilienses nostri visi sunt, ut mox supra meminimus, præsto fuere præter quam Romanorum. Hi delerant iam Caudinam maculam aut inibi res erat. Samniticum bellum magna ex parte cōfecerant. Habebant enim maximas ac firmissimas copias quas Alexandro opponerent si in Italiam arma vertisset. Itaque Alexander anno regni sui 13. Babylone ex morbo, quem ebrietate contraxerat, seu veneno ut creditum est, obiit ætatis annum iniens tricesimum tertium.

Verum satis opinor de politica antiquitate, veniamus ad bellicam quæ tota est in disciplina militari eaque vel terra vel mari, de qua Vegetius, Ælianus, & alij multi Habebant igitur Massilienses & suos Imperatores, exercitus, & genera militum, & castrametationes, & instrumenta bellica. Nam de signis belli ac pugnæ naualis apparatu exponam cap. sequenti 28. quod futurum sit viris curiosis & Massiliensium nauiculariorum dignitati satis. Intelligi autem Imperatoris vocabulo non eum volumus, qui potentiam & auctoritatem in Republica summam adeptus esset. Quoniam Massilienses politix statu Aristocratico non Monarchico regebantur, sed eum qui re bene gesta & militari studio vel Senatus auctoritate id nominis cōsequeretur, ita ut pro victoriarum numero Imperatores II. III. IV. V. nuncuparentur. Quemadmodum de Octauio legimus quod XX. id est vicesimum Imperator

rator propter res præclare gestas & toties reportatam ex bellis victoriam fuerit appellatus. Idem etiam Præsides siue Duces exercitui præfecti dicti sunt præsertim cum in Prouinciis bellum susciperetur, iis auxiliarij Magistratus præsto erant, Legati, Tribuni militum, Centuriones, Præfecti, Decuriones, Cohors Prætoria. Officium autem eius erat non solum in Imperio & bello gerendo ac disciplina militari, sed etiam in potestate prætoria quæ tum in cognitione & conuentibus indicendis & iurisdictione, tum in curatione rei frumentariæ & tributorum ac vectigalium versabatur. Secundus à Præside Quæstor propria administratione curabat pecuniam prædamque publicam, & conficiebat earum rerum tabulas. Constabat autem exercitus ex auxiliis sociorum & legionibus ciuium. Dicebantur Velites, aut Seniores & hi rursus vel antepilani vt hastati & principes, vel pilani qui iidem & triarij erant.

3 De Castrametatione fusc copioseque dicit Polybius. Loci eius qui maxime idoneus videtur ad castrametandum aptissimam partem ad prospiciendum præcipiendumque Imperatoris tentorium occupat. Positoque signo vbi illud fixuri sunt, metiuntur circa signum spatium quadratum, sic vt omnia latera distent à signo pedes centum, & planum eius sit quatuor actuum. In quadratis angulis quatuor erant portæ ex quibus prætoria ad Orientem, decumana ex diametro opposita, quæstoria ad Meridiem, quintana ad Septentrionem erat. Tentoria Legatorum erant à Prætorio hinc atque illinc, secundum quadrati dimetientem latera duo opposita bifariam secantem. Militum verò legionariorum erant ad portam aquationi & pabulationi aptissimam cum Tribunis & Centurionibus Equites ad oppositam reliqui quadrati partem dispositi inter quos Medij erant socij. Instrumenta belli & varia & ingeniosa fuerunt, de quibus Hero Mechanicus, Vitruuius, Vegetius, & alij, vt sunt vineæ, arietes, musculi, turres, ambulatoriæ, vallum, testudo, seu phalanx, catapultæ.

4 Sed præstat audire loquentem Cæsarem de Massiliensium totius belli aduersus ipsum instrumentis & apparatu lib. 2. de bello ciuili. Massilienses tamen nihilo segnius ad defensionem vrbs reliqua apparare cœperunt. Est animaduersum ab Legionariis, qui dexteram partem operis administrabant, ex crebris hostium eruptionibus magno sibi esse præsidio posse, si pro castello ac receptaculo turrim ex latere sub muro fecissent, quam primò ad repentinos incursus humilem paruumque fecerunt. Huc se referebant, hinc si qua maior opprèsserat vis, propugnabant, hinc ad repellendum & prosequendum procurrebant. Patebat hæc quoque versus pedes 30. sed parietum crassitudo pedum 5. Postea vero vt rerum omnium magister vsus, hominum adhibita solertia inuentum est magno esse vsui posse, si hæc in altitudinem Turris esset elata. Id hac ratione perfectum est, vbi Turris altitudo perducta est ad contabulationem, eam in parietes instruxerunt, ita vt capita tignorum extrema parietum structura tegerentur, ne quid emereret vbi ignis hostium adhæresceret. Hanc insuper contignationem, quantum tectum plutei ac vinearum passum laterculo adstruxerunt, supraque eum locum Tigna transfuersa iniecerunt, non longe ab extremis parietibus, quibus suspenderent eam contignationem quæ Turri tegumento esset futura, supraque ea tigna directo transfuersas trabes iniecerunt, easque Asseribus religauerunt. *Tum infra.* Intra hæc tegumenta abditi milites Massilienses atque muniti parietes lateribus extruebant, rursusque alia prehensione ad ædificandum sibi locum expediebant, vbi tempus alterius contabulationis videbatur. Tigna item vt primo tecta extremis lateribus instruebant, ex eaque contignatione rursus summam contabulationem storeasque eleuabant, ita tuto ac sine vulnere ac periculo, seu tabulata extruxerunt, fenestrasque quibus in locis visum est ad tormenta mittenda in struendo reliquerunt, vbi ex ea turri, quæ circum essent opera, tueri se posse confisi sunt. Musculum pedum LX. longum ex materia bipedali, quem è turri lateritia ad hostium turrem murumque perducerent, facere instituerunt, cuius musculi hæc erat forma. Duæ primum Trabes in solo æque longæ distantes inter se pedes quinque collocantur, in eisque columnellæ pedum in altitudinem quinque defiguntur. Has inter se capreolis molli fastigio coniungunt, vbi tigna quæ musculi tegendi causa ponant collocentur, eo super Tigna bipedalia iniiciunt, eaque laminis clauisque religant, ad extremum Musculi tectum Trabesque extremas quadratas regulas, IV. patentes digitos, defigunt, quia lateres qui super Musculo struantur contineant. Ita fastigiato atque ordinatim structo vt Trabes erant in capreolis collocatæ, lateribus lutoque musculus, vt ab igne qui ex muro iaceretur tutus esset contegitur. Supra lateres coria inducuntur, ne canalibus aqua immissa lateres diluere posset. Coria autem ne rursus igni ac lapidibus corrumpantur, centonibus conteguntur. Hoc opus omne tectum vineis ad ipsam Turrim perficiunt, subitoque inopinantibus hostibus machinatione nauali phalangis subiectis ad Turrim hostium admovent, vt ædificio iungatur. Quo malo perterriti subito Opidam, &c.

CAPVT XXIII.

De populo Massiliensi & eius prima diuisione.

QUOD de Romanis Carolus Sigonius vir clarissimus lib. 4. cap. 1. De antiquo iure ciuium Romanorum tam valde affirmat appellatos esse Ciues, quod homines liberi censerentur omnes, qui urbem agrumve Romanum inhabitarent. Optima, inquit, lege is mihi ciuis Romanus videtur qui domicilium, qui tribum, qui honorum potestatem est adeptus. Sic par est dicere de Massiliensibus, idcirco ciuium nomine donandos esse quod ius suum & impunitam omnium rerum libertatem tenerent, iisque plurima suppetere quæ ciuibz inter se communia esse oporteret, forum, fana, porticus, viz, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines præterea & familiaritates, multæque cum multis res rationesque contractæ. Verum iis omissis, nunc quam partem Reipublicæ ciues Massilienses obtinuerint, & quod ius in ciuitate habuerint exquiramus.

Variz ciuium diuisiones communicandæ omnibus Reipublicæ gratia, prudenter vt video tunc à Romanis æque atque ab Atheniensibus institutz, quarum semper illas potiores duxisse Massilienses, quas iam olim ab Atheniensibus in Græcia hausissent, non temere creditur, neque leui coniectura res penditur. Prima & antiquissima per *tribus* id est per Tribus censebatur, Tribuum autem & ordines pro incolarum numero diuersi ac multiplices, & nomina quæ cuique apta essent, fortunæ potius iudicio quàm sortitione prærogatiuz constituebantur. Sed hæc nequicquam magna à nobis diligentia ex Annalium monumentis conquisita, temporumne an frequente hostilium armorum & grassatorum iniuria exciderunt. Plutarchus in Solone scribit apud Athenienses quatuor, non plures fuisse tribus, easque non ab autoribus, vt Pollux & Stephanus prodidere, sed à viz generibus vocitatas, bello, opificio, agricultura, pastura. Atque hunc numerum antiquioribus illis diebus seruauerunt quidem Massilienses, deinceps tamen posteri nomina immutarunt, siquidem Corpus Communitatis (*Le Corps de Ville*) vt aiunt vnā à se Urbanam, alteram Albicariam, Gallice *La Blanquerie*, ab Albicis forte de quibus supra, territorij Massiliensis incolis, tertiam Cauallionem, à Cauarum familiis vt arbitror quos aliàs Massilienses ciuitate donarant, postremam à cælitibus loci patronis ducta appellatione *S. Iouanni* nuncuparunt, qui loquendi vsus ad ætatem vsque nostram incolumis permanauit. In tres item partes vnāquamque tribum diuisisse Atheniensium exemplo non temere dixerim, nec casu quas illi *τριτρία* siue *τριτρία* nos Latine *Curias* nominabimus, singulas vero Curias in partes tricenās similiter describebant. Qua in re naturam ipsam conditionemque anni acute industrieque admodum expressisse annotat Sigonius lib. 1. de Republica Atheniensium cap. 1. qui quatuor tempora nempe Ver, Æstatem, Autumnum, atque Hyemem ita est cōplexus, vt eorum vnumquodque tres menses, singulos tricenis diebus præditos assequutum sit. Quare vt anni tempora quatuor, menses duodecim, dies 365. in toto anno solari fuerunt, sic tribus quatuor, Curiz duodecim, gentes 365. in toto tum Massiliensi populo numerarentur. Erant autem Gentiles quos Græci *γενταί* dixerunt non qui genere ac sanguine inter se coniuncti sunt, sed qui ex Gentibus essent iis, quæ in Curias erant coniectæ, societatem inter se quamdam vt etiam Curiales quos *επατορες* nominarunt lege & instituto colentes.

Fuit etiam altera ciuium descriptio in Campestris, Maritimos, & Montanos. De Campestribus docet Strabo loco supra citato. Solum possident oleis ac vitibus consitum, frumenti autem ob asperitatem sterile. Itaque mari magis quam terræ fidentes ad nauigationes ingenium potius contulerunt. Posterioribus tamen temporibus fortitudine sua freti quosdam circumiacentium camporum in suam potestatem redegerunt, qua eadem subnixi vrbes quoque condiderunt. Tum infra. Hisce locorum angustiis factis à Massilia iniriis sitæ sunt Stræcades insulæ, tres earum memoriales, duz exiguz, agros eorum colunt Massilienses. Iustinus à Massiliensibus, inquit, Galli & vsum vitæ cultioris, deposita & mansuefacta barbarie & agrorum cultus & vrbes mœnibus cingere didicerunt, tunc & legibus non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc oliuam ferere consueverunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor vt non Græcia in Galliam emigrasse sed Gallia in Græciam translata videretur. Ex quibus suspicor Eutropium lib. 9. & quosdam alios Historicos hallucinari cum affirmant, M. Aurelium Probum vt ex humili genere, Dalmatico quippe sanguine & agresti patre genitus ad Imperij Romani fastigium ascenderat, pacatis Galliis

E quas

Quas à Barbaris occupatas ingenti proeliorum felicitate restituit, occisis eorum millibus septingētis captisque sexaginta oppidis designasse iugera ac docuisse vsum exercitationemque campestris, ubi institui vineæ possunt. Vineas, inquit Eutropius, *Gallos & Pannonios habere permisit, opere militari Alnum Montem apud Serminum & Aurem*, apud Mœsiam superiores vineas conseruit, & Prouincialibus colendas dedit. Iam enim Tarquinio Prisco Romanorum Rege Gallos vineta & oliueta habuisse explorata, Massiliensium documento simul & exemplo, nempe annis vno & sexaginta supra octingentos ante ætatem Probi Imperatoris memoriæ prodidit Strabo, qui & eundem ducentorum ac duorum supra sexaginta spatio annorum doctrinæ autoritate, & vt mihi visum est, experientia rerum antecessit. Maritimos præsertim milites Massilienses collaudat Cæsar tractatu De bello ciuili lib. 1. *Massilienses vsu L. Domiti consilio, naves longas expediunt numero septemdecim, quarum erant undecim sectæ, multa hinc minora nauigia addunt, vt ipsa multitudine nostra classis terreatur.* Similiter Strabo lib. 4. *Habent Massilienses etiam naualia & armamentarium, olim etiam narium, æmorum ac machinarum ad navigationes & ad oppugnationes Urbium sacellarum copia præditi fuerunt, quibus & contra Barbaras se tuebantur, & Romanorum societatem parauerunt.* Montanorum idem pene ortus & ordo fuit qui Albicorū. De his Cæsar de bello ciuili lib. 1. quibus, inquit, mandatis acceptis Massilienses portas Cæsari clauferant Albicos barbaros homines qui in eorum fide antiquitus erant, montesque supra Massiliam incolebant ad se vocauerant, frumentum ex finitimis regionibus atque ex omnibus castellis in urbem conuexerant, armorum officinas in vrbe instituerant, muros, classem & portas reficiebant.

His adiacet tertia diuisio potest Patriciorum, rusticorum, & opificum, quos Athenienses distributionis huius studiosi obseruatores, *Ἐπατρίδαι, Τεμπύροι, & Διουπύροι* nominarunt, ac primos dignitate, secundos vsu, tertios multitudine præstare in ciuitate, teste Plutarcho in Theseo, voluerunt antiqui. Dionysius sic. scribit. In Atheniensium Republica Patricij appellabantur viri ex illustribus familiis oriundi & pollentes opibus penes quos fuerit ciuitatis regimen, ceteros ciues rusticos, quibus nullum in Republica fuerit suffragium. De Romanis qui hanc diuisionem ab Atheniensibus sumpserunt, postquam Romulus discreuit potiores ab inferioribus, mox legibus latis præscripsit quid vtrisque faciendum, vt Patricij sacra curarent, Magistratus gererent, ius redderent, secum Rempublicam administrarent, res urbanas obirent. Plebei vero ab his negotiis immunes, agros colerent, pecora alerent, exercerent quæstiosa opificia. Tum Patricij conuocati à Regibus Prætor quemque suo appellabar nomine, plebeios vero ministri quidam cornibus bubulis concinentes in concionem contrahebant. Et alibi de Patronis & clientibus quos Asiatico more Massilienses communem quendam in vsum atque exemplum adduxisse verisimile videtur, commendauit, inquit Dionysius ibidem, Patriciis Plebeios optione cuique è vulgo data, vt quem vellet Patronum sibi legeret. Et inter alia conferens hunc morem cum Thessalorum & Atheniensium Priscorum instituto, ait Romulum hoc negotium appellatione decora cohonestasse appellando patronatum tutelam pauperum & humilium, addidisse etiam vtrisque commoda officia. Nam patronos oportebat clientibus respondere de iure cuius illi rudes essent, & absentium æque ac præsentium curam gerere, facientes quidquid pro filiis parentes solent facere. Vicissim clientum erat patronos iuuare, elocantes filias si his parum esset pecuniarum, & ab hoste captiuos redimere vel ipsos vel eorum filios, multas publicas pecuniarum pro eis soluere, publicorum impædiorum quæ Magistratuum honorumve causa fiunt esse participes, non solum quàm coniunctos genere. Commune autem vtrisque erat nefas esset alteri accusare alterum, aut aduersum dicere testimonium, ferre suffragium, aut censeretur inter inimicos. Quod si quis deprehensus esset aliquid horum facere, tenebatur Lege de proditoribus, conuictumque eius criminis cuius licebat vt Diti sacrum interficere. Et maxima laus erat nobilium habere clientes quamplurimos, ingensque certamen erat ne vincerentur mutua gratia & beneuolentia, dum clientes patronis nullum negarent obsequium, & vicissim patroni nullo corrumpi possent pretio, vt clientes molestari finerent. Nec tantum in ipsa vrbe plebs tuta erat patriciorum patrociniis, sed & Colonia-rum & sociarum atque amicarum ciuitatum & bello subactarum quæque suos habebat patronos quoscumque vellet è Romanis ciuibus. Et sæpenumero Senatus controuersias ciuitatum ac gentium ad earum Patronos remisit eorumque iudicia rata habuit.

Rustici appellantur qui rura & quidem colendi causa haberent. In tribus ascribebantur ita vt tribus nihil aliud quam pars aliqua vrbs vel agri Massiliensis esset, eaque habitationem sequeretur & mutata habitatione mutaretur, quique in agris, iidem in aliqua tribu essent: siquidem tot fere rusticæ tribus quot partes agri numerarentur. Compertum quippe erat ab omni

omni ævo cœli Massiliensis salubrem & iucundam semper extitisse temperiem, benignius renidente solis fulgore nimiasque nobularum maculas abstergente, ut nec hyem̄s rigor radiis elementioribus reusus hic sequiat, nec æstatis in clementia mollioribus Fauoniorum auris ventilata retorqueat, nec obductus æther densa caligine obtundat intuentium oculos ventī semper aspiratione serenatus. Ecquis enim abiret dies aëre adeo caliginoso, quo solis radius discussio nimbo aut diffusa nube tandem non erumpat, & lucem almam his terris non afflet? Cœlum hoc pulchrum utique & ad rusticationem idoneum, attamen ager ipse seu indigenarum raritate in agrestem horrescebat & arefcebat solitudinem, raræ mansuetæ arbores, raræ vites, rariores segetes, omnia pene syluescebant dumetis, carduis, iuncis, paliuris, tribulis. Inculta tellus incultos alebat populos, scientiarum prædiis destitutos ab humanis officiis abhorrentes, donec noui coloni è Græcia euocati huc commigrarent, qui hanc Salyorum regionem excolerent & indigenarum animos sapientia, animi magnitudine, ac vitæ sanctimonia expolirent. Præstiterat nempe diuina Prouidentia Salyorum terram cultu purgari, excoli, fecundari opera Phocæensium, qui cum agricoltationis inuentum à Cerere accepissent, agris colendis erant impense dediti, ut liquet Hesiodum legenti. Deceuerat eadem diuina Bonitas ut non arua solum agricoltatione sed & Salyorum ingenia carenus syluescentia eorum institutione erudirētur, qui omni literarum genere perpoliti, videbantur nati & efficti ut aliis populis liberales disciplinas instillarent, operosis artibus explicatis, per quas agrorum colendorum solertia præcipuum quemdam semper obtinet locum.

Opificum tabernæ circa forum vndequaque fuerunt per pilas distinctæ, quæ & nomen habuerunt vel ab ipsis opificibus vel à positu & numero. De his in hunc fere modum scribit Isidorus. *Minervam Gentiles multum ingenium prædicant, hanc enim primam lanificij usum monstrasse, hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent, olivæ quoque dicunt inuentricem & fabrica & multarum aliarum repertricem ideoque illi vulgo opifices supplicant.*

Possumus etiam quartam diuisionem adiungere qua populus Massiliensis in Optimates & populares est dispersus teste Strabone lib. 4. Cæterum Massilienses, inquit, rem urbanam per Optimates & Aristocratiam regentes omnes legum æquitare superant. Item Tullius in Orat. pro Flacco. *Neque vero se Massilia prætereo quæ L. Flaccum militem Quæstoremque cognosti, cuius ego civitatis disciplinam atque gravitatem non solum Græcia, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinæ linguæque diuisa, cum in ultimis terris cincta, Gallorum gentibus Barbaria fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur ut omnes eam instituta laudare possint quam amulari.* Qui vero Optimates quique Populares censerentur diserte copioseque dicit ipse idem Tullius in Orat. pro Sextio. Duo genera in hac Civitate semper fuerunt eorum qui versari in Republica atque in ea se excellentius gerere studuerunt, quibus ex generibus alteri Populares, alteri Optimates & haberi & esse voluerunt. Qui ea quæ faciebant quæque dicebant multitudini iucunda esse volebant, Populares; qui autem ita se gerebant ut sua consilia optimo cuique probarentur Optimates habebantur. Et paulo ante. Omnes Optimates sunt qui neque nocentes sunt, nec natura improbi nec furiosi, nec malis domesticis impediti, &c. Horum qui voluntati, commodis, opinioni in gubernanda Republica serviunt defensores Optimatum ipsique Optimates gravissimi & clarissimi Ciues nominantur, & Principes Civitatis. Quid est igitur propositum his Reipublicæ gubernatoribus? quod intueri & quod cursum suum dirigere debeant? Id quod est præstantissimum maximeque optabile omnibus sanis & bonis & beatis cum dignitate ocium. Hoc qui volunt omnes Optimates, qui efficiunt summi viri & Conservatores civitatis putantur. Hæc Cicero.

Postremo ut superpondij adiiciamus aliquid ac doctrinæ vberioris de servis & mancipiis, quorum vis & fortunæ conditio infima est, gentium & consuetudinem veterem in Massiliensem Rempublicam introductam fuisse vnus nemo ambigit. Cæsar enim Albicos passos esse à Massiliensibus servitutem supra commemorat lib. 1. *Ita cognito hostium aduentu suas naves ex portu educunt, cum Massiliensibus consignant. Pugnatum est utrimque fortissime atque arcerime, neque multum Albici nostris virtute cedebant, homines asperi & montani, exercitati in armis. Atque h̄ modo digressi à Massiliensibus recentem eorum pollicitationem nempe de ingo acerbissimo servitutis remittendo animis continebant, pastoresque indomiti spe libertatis excitati sub oculos domini suam probare operam studebant.* Servitutis autem erat constitutio iuris gentium, qua quis domino alieno contra naturam subiiciebatur. Servi vero aut nascuntur aut fiunt, nascuntur ex parentibus servis, fiunt aut iure gentium, id est ex captivitate aut iure civili, cum scilicet aut liber homo maior viginti annis ad precium participandum sese

venundari passus est. Libertus dicitur qui desierat esse servus vel quem dominus ex iusta servitute manumiserat. Patronus erat qui ex servitute manumiserat. Ingenuus est qui statim atque nascitur liber est. Libertini iidem qui liberti ut Iustinianus accipit. Capitis diminutio prioris status mutatio dicitur, eratque triplex, maxima cum aliquis simul & civitatem & libertatem amittebat, minor seu media cum civitas quidem, non tamen libertas amittebatur, minima cum civitas retinebatur & libertas, sed status hominis commutabatur. An vero apud Massilienses templum Dianæ id iuris haberet ut servi ad illud confugientes nexu liberarentur, tu ipse Lector, esto iudex & arbiter. Namque Ephesi templum Dianæ id iuris habuit, quod Alexander ad stadium produxit, postea ab Augusto sublatum ne proposita impunitatis spes facinoribus causam daret, sic Strabo lib. 14. Tullius Actio. 3. in Verrem Alexander lib. 3. genialium dierum cap. 20. qui de usu servitutis apud Massilienses ista addit ibidem. *Massiliensibus inquit libertus ser doli admissi reus adversus Patronum, velut mancipium servare cogebatur per singulas vices libertate rescissa, si quam vero offensam quarto admisset, domino imputabatur & inultus ibat quod toties deceptus Patronus quarto se ei credidisset.* Vide Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. similiter in Thacia Dianæ templum inter Clitorium & Cynætham & in Aspendo Phamphilæ Tiberij statum pro asylo fuere, sicut Dianæ Leucophriæ oppressis perfugium inuiolabile fuit. Huius Dianæ meminit Cornelius Tacitus lib. 1. & 3. sed de asylo nihil. Meminit item Appianus Alexandrinus bellorum civilium lib. 5. ubi Cleopatram Ægypti Reginam sororem suam Arsinoem supplicem Miletæ in Leucophriæ templo interimam iussisse refert.

CAPUT XXIV.

Leges & Mores.

1

ONSTAT ex Aristotele in Politicis hanc Civitatem optimis compositam moribus, quæ nulli & gloria & dignitate concedit, si fides Tullio habeatur, cuius præclarum illud elogium extat mox supra laudatum, ex oratione pro Flacco, cum Massiliæ disciplinam atque gravitatem non solum Græciæ sed & cunctis gentibus anteponendam censet, quæ cum in ultimis terris, inquit, cincta Gallorum gentibus Barbaræ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur ut omnes eius instituta laudari facilius possint quam æmulari. Idem Strabo lib. 4. Massilienses legum æquitate omnes superare testis locuples & laudator firmissime asseverat. Porro, inquit, *frugalitatis ac modestiæ Massiliensium non minimum est argumentum, quod apud eos maxima dos est centum aurei, & ultra quinque in vestitum, ac totidem in ornatum aureum, insumere non licet.* Quos sequutus Rhodiginus Athenarum minus honorifice de Massiliensibus sentientem eorundem verborum memoria & recordatione confutat lib. 16. Lætionum Antiquarum cap. 8. Mores Massilienses in Plauti Cassina, sunt qui molliculos effœminatioresque intelligant, ex Athenæi doctrina, abs quo proditum est Massilienses adeo libidinibus remollitos fluxosque olim fuisse, ut morsum proverborum non euaserint. Rectene id à Græco homine in literas promptum sit, non discutio nunc. Neque enim tam docti viri quamvis mortui ingenium mihi arbitror committendum accendendumve, nec in hisce nostris lucubrationibus Scyllæi spirant obsecratorum canes, quin infra classem vel obelisco dignos statuo. Vnum scio civitatem eam severitatis eatenus acrem fuisse custodem, ut Mimis nullum prorsus aditum in scenam daret, quorum argumenta plurimum actus continent stuprorum. Omnibus quoque qui religionis simulatione causam inertix quærerent. Portas omnino conclusas habet. Scribit Cornelius idem Tacitus Massiliam Agricolæ Socero fuisse sedem ac Magistrum studiorum, civitatem Græca comitate & provinciali parsimonia mixtam ac bene compositam. Victus porro frugi atque modestiæ Massiliensium illud non minimum argumentum est quod Strabo inquit dotem illis amplissimam centum fuisse aureos, ad vestem quinque, ad mundum aureum quinque, amplius vero nullo pacto licuisse. Memorabile illud est quod gravissimi autores prodidere Aristocraticum quidem fuisse illorum principatum, sed omnes legum æquitate superasse, Senatores eorum Timuchi vocabantur id est honore præditi, dignitas cum habebat finem quem vita. Sed Timuchus nemo erat cui liberi non forent. Erant tamen & sui Naucratis Timuchi quos Prytanei & cœnarum quæ inibi parabantur Præfectos intelligere Athenæus videtur. Leges Ionico more publice proponebantur. Et paulo post. Sed quid ista consectamur diutius. Vnius M. Tullij autoritas pro Flacco Græci hominis

hominis morsum retundit reuincitque, folio quod aiunt ficulno cauilli compressa lubricitate. *Massilia*, inquit, disciplinam atque gravitatem non solum *Gracia* sed haud scio an cunctis gentibus anteposendam iure dicam. Hæc *Rhodiginus*.

Ac de *Massiliæ* quidem institutis ac legibus sigillatim scribens *Tacitus* in vita *Iulij Agri-* 2
colæ cum *Cicerone* consentit. Tum lib. 7. Decadis. 4. Non quæ in solo modo antiquo sunt, *Græcia* magis urbes sunt quam colonia earum, illinc quondam profecta in *Asiam*, nec terra mutata mutauit genus aut mores, certare pio certamine cuiuslibet bona artis aut virtutis ausi sumus cum parentibus quaque ciuitas & conditoribus suis. Adisti *Græcia*, adisti *Asia* urbes plerique nisi quod longius è vobis absumus, nulla vincimur alia re. *Massilienses* quos, si natura insita velut ingenio terra vinci posset, iam pridem effecissent tot indomita circumfusa gentes, in eo honore in ea merito dignitate audimus apud vos esse, ac si medium umbilicum *Græcia* incoherens, non enim sonum modo lingua vestitum ve & habitum sed ante omnia mores & leges & ingenium sincerum integrumque à contagione accolarum seruauit. Et *Valerius Maximus* lib. 2. de Institutis antiquis cap. 1. Inde *Massilienses* quoque ad hoc tempus vsurpant disciplinæ gravitatem prisca moris obseruantia, charitate populi *Romani* præcipue conspicui, qui tres in eodem manumissiones rescindi permittunt, si ter ab eodem deceptum dominum cognouerint, quarto errori subueniendum non putant quasi sua iam culpa iniuriam accepit qui ei se toties obiecit.

Eadem ciuitas scueritatis custos acerrima est, nullum aditum in scenam *Mimis* dando 3
 quorum argumenta maiore ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumat. Omnibus autem qui per aliquam religionis simulationem alimenta inertix quærunt, clausas portas habet, & mendacem & fucosam superstitionem submouendam esse existimans. Ceterum à condita vrbe gladius est ibi, quo noxi iugulantur rubigine quidem exesus & vix sufficiens ministerio, sed index in minimis quoque rebus omnia antiquæ consuetudinis monimenta seruanda.

Dux etiam ante portas eorum arcæ iacent, altera qua liberorum, altera qua seruorum corpora ad sepulturæ locum plaustro deuehuntur, sine lamentatione, sine planctu, sine luctu funeris dies domestico sacrificio adiectoque necessariorum cõuiuio finitur. Etenim quid attinet humano dolori indulgere aut diuino numini inuidiam fieri, quod immortalitatem suam partiri nobiscum noluerit? Venenum cicuta temperatum in ea ciuitate publicè custoditur, quod datur ei qui causas sexcentis (id enim *Senatus* eius nomen est) exhibuit propter quas mors sit illi expetenda, cognitione virili, beneuolentia temperata, quæ neque egredi vita temere patitur, & sapienter excedere cupienti celerem fati vitam præbet, vt vel aduersa vel prospera nimis vsi fortuna (vtraque enim finiendi spiritus illa ne perseveret hæc ne destituat rationem præbuerit) comprobato exitu terminetur. Quam consuetudinem *Massiliensium* non in *Gallia* ortam, sed è *Græcia* tralatam inde existimo, quod illa etiam in insula *Cæa* seruari animaduerti quo tempore *Asiam* cum *Sexto Pompeio* petens, Iulide oppidum intraui. Forte enim tunc euenit vt summæ dignitatis ibi scemina, sed vltimæ iam senectutis, reddita ratione ciuibz cur excedere vita deberet, veneno consumere se destinavit mortemque suam *Pompeij* præsentia clariorem fieri magni æstmarit. Nec preces eius vir ille vt omnibus virtutibus ita humanitatis quoque laudibus instructissimus aspernari sustinuit. Venit itaque ad eam facundissimoque sermone, qui ore eius quasi è beato quodam eloquentiæ fonte manabat, ab incepto consilio diu nequicquam reuocare conatus ad vltimum propositum exequi passus est. quæ nonagesimum annum transgressa, cum summa & animi & corporis sinceritate lectulo quantum dignoscere erat quotidiana consuetudine cultius structo recubans & innixa cubito. Tibi, inquit, *Sex. Pomp.* Dij magis quos relinquo quam quos peto gratias referant, quia nec hortator vitæ meæ nec mortis spectator esse fastidisti. Ceterum ipsa hilarem fortunæ vultum semper experta, ne auiditate lucis tristem intueri cogar, reliquias spiritus mei prospero fini duas filias & vnum nepotum gregem relictura superstitem permitto. Cohortata deinde ad concordiam suos, distributo eis patrimonio & cultu suo sacrisque domesticis maiori filiæ traditis, poculum in quo venenum temperatum erat constanti dextera arripuit. Tunc defusus *Mercurio* delibamentis & inuocato numine eius, vt se placido itinere in meliorem sedis infernæ deduceret partem, cupidus haustu mortiferam traxit potionem ac sermone significans quasnam subinde partes corporis sui rigor occuparet, cum iam visceribus cum & cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium aduocauit, nostros autem, ramerli nouo spectaculo obstupefacti erant, suffusos tamen lacrymis dimisit.

Sed vt ad *Massiliensium* ciuitatem vnde in hoc diuerticulum excessi reuertar. Intrare 5
 oppidum eorum nulli cum telò licet, præstoque est qui id custodiæ gratia acceptum exituro

reddat, ut hospitia sua quemadmodum aduenientibus humana sunt ita ipsis quoque tuta sint. Inertia apud eos æque ac apud Athenienses à latebris suis languore marcens protrahatur fiebatque ut facinorosa ita erubescenda rea culpa. Eratque eiusdem urbis æque atque Athenarum sanctissimum consilium, quid quisque civium ageret, aut quonam quaestu sustentaretur diligentissime inquirere solebat, ut homines honestatem, vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur. Picus Mirandulanus lib. de Morte Christi cap. 6. Massilienses etiam illi qui vinum cicuta temperatum sumentes interibant, se mortem non formidare testabantur. Hactenus de legibus.

- 6 Qui verò Massilienses sint mores à Plauto in *Cas. Act. 5. Scen. 5.* dicti ambiguum esse video, *Vbi tu es*, inquit ille, *qui colere Massilienses mores postulas*, Molles videtur accipere Brodus lib. 3. Miscel. cap. 27. ut Suidas in Prouerbio *ἐν μασσαλίας ἄνους* id est ex Massilia venis, mollem ac lasciuum senem Plautus notat. Ita & Simo Eosius in epist. 12. lib. 10. ad Atti. quos ob eam causam Cicero hic vocat victos & gente *δυνατὶ*, quia Massilia Phocensium Colonia, & Phocenses gens fuit Ionica, & Iones male audierunt molliciei & lasciuie nomine: ita saltationes molles & lasciuas Horatius motus Ionicos dixit in Epodo. Sic Athenæus lib. 12. cap. 7. Massilienses quibus idem cultus est atque Iberis effœminati sunt, minus ergo honesti propter animorum molliciem & ob delicias patiuntur muliebria. Ex quo Prouerbiū in *Massiliam nauiges* imprecationis videtur esse verbum. Aliter scribit ac sentit Rhodiginus supra laudatus citato Prouerbio & Adagiorum collector & Baiffius de re vestiaria qui mores Massiliensium graues potius & modestos interpretantur. Conspirat mirabiliter ad hanc sententiam in Prouerbiis Paulus Manutius Adagio *παύσιμα ἐστὶ τὰ μασσαλία* Massiliam nauiges, Athenæus, inquit lib. 12. cap. 7. docet Massilienses vsque adeo deliciis effœminatos olim fuisse ut Prouerbio dici consueuerit nauiges Massiliam. Non explicat ille quidem Prouerbij sensum, sed facile conicitur in molles & moribus cultuque parum virili torqueri debere. Plautus sane in *Cas.* vbi tu es ait qui colere mores Massilienses postulas? Sed id potius referendum videtur ad seueritatem vitæ. Quemadmodum Plutarchus in vita Agefilai docet Spartanam disciplinam appellatam seueram minimeque deliciis indulgentem. Nam non alia gens laudatior quam Massiliensium si Ciceroni credimus siue vera memorat Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. citato. Ex quibus apparet Athenæum non de Gallica Massilia sed de Lybica loqui, cuius meminit Virgilius lib. 4. *Æneidos.* *Hic mihi Massyla gentis monstrata Sacerdos.* Quo quidem ex loco coniecturam facere licet Massylos maleficiis olim infames fuisse, quemadmodum & Thessalos. Cæterum quoniam apud Athenæum Massalia est non Massilia fieri potest ut nec sit Massilia quæ est Gallia Narbonensis, nec Massilia Maurorum, sed tertia quæpiam. Licet hanc nominum differentiam interdum confundant Græci scriptores.

- 7 Ioannes Brodus lib. 3. Miscellaneorum cap. 27. Massilienses molles muliebrique cultu vsos fuisse plerique affirmant cum Athenæo. Verum M. Tullius & Strabo eius urbis disciplinam ac seueritatem mirifice collaudant. Nec tamen eos inter se discrepare autores sentiendum, credibile enim est ipsos Massilienses diuersis quidem sæculis & molles & effœminatos, contra graues ac fortes extitisse, & vna quidem ætate parce ac duriter vixisse, alia luxuria & lasciuia diffuxisse. Quocirca Athenæum de Massilia Gallica loquutum suspicor, licet Heortæus & Thucydidis Commentator alteram in Africa nominent. Murerus lib. 12. variarum lectionum cap. 17. Massilienses mores colere dixerat Plautus eum senem, qui armigeri filio sibi pro puella supposito facere id voluerat, quod nouæ nuptæ solet, eo respiciens quod Massilienses etsi ab aliis ut seueri prædicantur, molliciei tamen nomine male audiebant ut est apud Athenæum credebanturque *γυναικωδὺν*. At isti mores apud Plautum optimos & probatissimos interpretantur. Pergit Seruius conficere iter reliquum in 3. *Ænei.* vbi de Polydoro obtruncato. *Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames.* Tractus est, inquit, sermo ex more Gallorum, nam Massilienses quoties pestilentia laborabant vnus se ex pauperibus offerebat, alendus anno integro publicis & purioribus cibis. Hic postea ornatus verbenis & vestibus sacris circumducebatur per totam ciuitatem cum execrationibus ut in ipsum reciderent mala totius ciuitatis & sic præcipitabatur. Hoc autem in Petronio lectum est. Similem morem obseruat Dio Chrysostomus Orat. 4. De regno. Non animaduertisti sacrorum diem festum, ait Diogenes Alexandro. Accipiunt vitum ex captiuis ad mortem, collocantque in Regis thronum & eundem illi dant vestitum, simulque eum deliciari & concubinis ut illis regni diebus, & nemo illum vetat quidquam facere quod velit. Post hæc autem exutum virgisque cæsum suspendunt. Idem pene quamquam aliis verbis Petronius Arbiter in satyrico. Cuius sententiam in suos Commentarios retulit

Seruius

Seruius mox citatus. Fuitque apud Albanos usurpatum ut hominem sacris initiatum qui sanctitate polleret, diu seruatum & opipare saginatum apud aras sisterent, eumque furiali earmine excantatum quibusdam additis precationibus cum alijs hostiis immolarèt, de quo videndus Strabo lib. 11.

In exequiarum pompa, cum Græcis in usu esset, ut capillum manu discinderent, comam vellerent, utque defuncti vxor in fletu oculos corrumperet quasi hoc munus morientis foret. Ægyptiis vero ut in obitu Regis singuli capita luto deturparent, & nudatis mammillis mulieres virique pectora plangerent, atque in deformi illuue septuaginta duos dies cibis animantium, vino & omni paratu abstinerent, ac recensentes Regis virtutes crebris ululatibus luctum renouarent. Massilienses, ut ait Alexander lib. 3. genialium dierum cap. 7. sicut & Thraces, qui defunctos cum cantu & luxu lasciuæque gesticulatione patrium carmen canentes efferre soliti erant, nullo dolori indulgentes funera cum necessariis adiecto conuiuio celebrant. Cimbri quoque ac Celtiberi si qui in acie mortem oppetunt gaudio exultant, si autem morbo affecti decedunt, in squalore & luctu sunt. Quodque Valerius Maximus scribit lib. 2. cap. 1. de more quem obseruabant Galli, plerique adscribunt attribuuntque Massiliensibus, quos memoria proditum est, *pecunias multas quæ his apud inferos redderentur dare, quia persuasum habuerint animas hominum immortales esse. Dicerem inquit stultos nisi idem Brachati sensissent quod palliatu Pythagoras credidit.*

Athenæus lib. 10. cap. 9. Massilienses mulieres vino ut etiam Romanæ tota vita abstinebant. De Romanis Plinius lib. 14. cap. 13. Non licebat vinum fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij vxorem, quod vinum bibisset è dolio interfectam fuisse à marito, eumque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, Matronam quod oculos in quibus erant clauæ vinariæ cellæ resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos fœminis osculum dare ut scirent, an temetum olerent. (Hoc tum nomen vino erat, vnde & temulentia appellata) Cn. Domitius Iudex sententiam pronuntiauit mulierem videri plus vini bibisse quam valetudinis causa viro insciente, & dote multauit. Cuius rei causam subiicit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. *Vini usus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur, quia proximus à Libero patre intemperantia gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Caterum ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatus genere temperata esset, indulgentibus maritis & auro abundanti & multa purpura usa sunt, & quo formam suam concinniores efficerent summa cum diligentia capillos cinere rasilarunt. Nulli animo tunc subseffores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre sancte & aspicere maturo pudore custodiebantur.*

At hoc postremum simul atque vini usum fœminis Massiliensibus interdici aliàs recitatum est ex Strabone, qui victus frugi atque modestiæ Massiliensium non minimum inducit argumentum, quod dotem illis amplissimam centum fuisse aureos, ad vestem quinque, ad mundum aureum quinque, amplius verò nullo pacto licere, more haberetur institutisque ciuilibus. De reliquo vestitus genere quæ esset ratio vide Casaubonum in lib. 1. Athenæi cap. 23. Rosinum lib. 5. Antiquita. Romana. cap. 25. & sequentibus, Raderum lib. 14. Epigram. 131. Rhodiginum lib. 16. cap. 9. Quam infandis sacrificijs Dianam suam coluerint, delibauimus aliàs cap. superiori 17. Paulus Orosius in præfatione lib. 5. meminit litaturæ crudelissimæ circa aduenas Tauricæ Dianæ. Seruius enarrans illud Virgilij 7. Ænei. *Placabilis ira Dianæ*, Non qualis, ait, vel ante fuit apud Tauros humano gaudens sanguine Plutarchus in vitæ Lycurgi. Cui rei ne fides derogeretur efficiunt pueri, quos nostra etiam tempestate vidimus aliquoties ad aram Dianæ Orthiæ verberibus cæsos moti. Pausanias lib. 3. & Philostratus de vitæ Appollonij lib. 6. cap. 10. de Lacedæmonijs loquens. Verborum autem, inquit, consuetudo in Scyticæ Dianæ honorem seruatur, quod ita ut aiunt oracula præceperunt. Et de hac re etiam Cicero quamuis Mercurij aut Dianæ aram non nominet lib. 2. Tusculan. quæst. Spartæ verò, inquit, pueri ad aram sic verberibus accipiuntur ut multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam, ut cum ibi essem, audiebam, usque ad necem. Hoc autem postea edicto tum Massiliæ tum alibi est abolitum ut testantur Plinius lib. 30. cap. 1. & Alexander lib. 6. Genialium cap. 26. his verbis. *Cn. Cornelio Lentulo & Publio Licinio Crasso Coss. Senatus Consultum fuit ne ququam inducere religionem nene hominem immolare aut humano sanguine litare cuiquam liceret.*

Ludouicus Dorleans in Commenta. Taciti lib. 4. Massilia vrbs Galliæ nobilis & hodie inter æternum vernantia Galliæ lilia flos illibatus, inemorata Græcis & Latinis magna celebritate, sed Massaliata Græci vocant non Massiliam. Fœdæ ciuitas semper, præsertim vbi Christum induit non alia usquam de maiori mortum integritate, & in fidem Catholicam

ardenti amore gloriari potest. Strabo de ea multa & gloriosa memorat lib. 4. nec tamen ad merita satis. Alia nunc prætereo ac relinquo quæ vberius ac fusius tractat Duuair in iudicio Senatus Aquensis conuentu Primarius Præses, Oratione forense habita Massiliæ 1602. vbi Massilienses laudando extollit ab antiquitate, pietate, temperantia, iustitia & scientia primum reperit ab origine ex Græcis quos nemo nescit tunc temporis nobilitate, generositate & humanitate reliquis nationibus fuisse superiores. Alteri, scilicet pietati, acceptam refert alacritatem qua Massilienses vrbe condita ad magnificum Dianæ Ephesiæ templum construendum statim incubuerunt. Idem confirmat munus ab ipsis Delphos missum, quod ex præstantissimis vnum fuisse Pausanias memorat. Strabo assent Massilienses animam esse immortalem censuisse. Iam vero temperantiam imprimis duo commendant, alterum mulierum à vino abstinencia, alterum coercita Comitorum spectaculorum licentia, quam vere dixeris intemperantiæ officinam, quod ad iustitiam attinet summam illam fuisse apud Massilienses pretio docet Lucianus in Toxari, vbi perpetuæ notam ignominie corruptis iudicibus inuri solitam scribit. Exempla scientiæ infra tractamus. Denique generatim & vniuersè de Phocensibus ait Nostradamus 1. par. histor. Phocensis, censuram hanc excerptam se habere ex Bibliotheca summi Pontificis Romæ apud S. Ioannem Lateranensem ex quodam veteri manuscripto. *Est natio hominum quam Provinciales appellant, gens hilari, iocunda, larga in expendendo pro facultatibus: dissimulatrix iniuriarum & pro tempore reminiscitur. Est illi terra ferax, abundans fluminibus, frumento, vino, & oleo & cum in omnibus sit abundans in solo bono principe sui generis est egena. Quod si ducem haberent quem timerent, nulla gens frangibilior ad bonum, nam est apta promptaque bello terra marique. Leni utitur armatura. Natio supra modum captiosa sub bono duce bona, sub malo deterior semperque novarum rerum studiosa.* Hæc anonymus, fides verò sit penes autorem.

12 Sed nos iam ab hisce declamatorum diuerticulis in viam demum reuertamur & instituti reliqua exequi pergamus, ne gracculus fiat aliena, lasciuiens plumula.

C A P V T XXV.

Massilia in capeffendis literarum disciplinis siue Latinis siue Græcis patritia.

1 **Q**UANTUM pertinet ad literarum vsum, fuit Massilia Athenarum ipsis Athenis frequentius. Vide Middendorpium in illo eruditissimo Academiarum vniuersi orbis Commentario, vbi de Academia Massiliensi fuse copioseque loquitur lib. 3. verbo *Massilienses*. Cornelius Tacitus vtramque Massiliæ laudem & sanctitatis atque doctrinæ complexus, ita de suo Agricola refert. *Arcebat, inquit, cum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim paruulus sedem ac magistrum studiorum Massiliam habuerat, locum Græca comitate & Provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum.* Neque solus Agricola, sed autore Cælio iam laudato qui Liuium & Ciceronem assequutus est, nobilissimus quisque Romanorum pro Attica peregrinatione eò ad capeffendas disciplinas & ingenii cultum, magno numero conflueret, quia ut ait Strabo lib. 4. Philosophiæ morum sanctissimorum Academia fuit habita non Gallis modo sed etiam Romanis. Tantum quidem literarum Græcarum studium apud Gallos excitauit, ut contractum quoque formulas Græcè conscribi passim maluerint. Denique Liuius lib. 37. in eo refert apud Romanos honore fuisse, ac si medium Græciæ umbilicum tenuissent, non enim forum modo linguæ vestitumque & habitum, sed ante omnia mores ac leges & ingenium sinuorum, integrum à contagione accolarum seruasse. Propterea Valerius quoque maxime præci moris obseruantia, charitate populi Romani, Massilienses præcipue conspicuos fuisse prodit. Clara sunt apud Geographos passim atque præclara in descriptione urbium Massiliensis huiusce laudis testimonia, Massilia peruetusta & opulentissima Galliæ in Prouincia Viennensi, ciuitas fundamine Græca, eaque de causa ciuilitatis nobilitatisque nitore & honesto literarum otio sapientiæque studio culta. Adeo quidem, vti Athenis Mineræ exercitiis, maris potentia Rhodiis, terræque diuitiis Lacedæmoniis merito existimetur succedere. Studiosa Romanorum amica quorum insatiabili tandem cupiditate vastata est atque direpta. Tum ad studia literarum mox reuertitur. Hæc vrbs vnica quondam conseruatix armorum ac literarum, in qua præcipua totius Galliæ vniuersitas & schola fuit, quo Phocenses & iam perniciosam secum consuetudinem homines immolandi Dianæ, aduexerunt, ad cuius imitationem abominabilem se postea Druides contulerunt, quam ob causam Imperator Tiberius

rius scholas Galliz aboleuisse putatur, quas Nigromantiz infimulabat & sacrificiorum detestabiliū nocturnorum, vbi suas considerationes in extis habebant. Ceterum Tiberius non tam hoc impedire quā literas vniuersz Galliz moliebatur auferre, quemadmodum & Iulianus Apostata religionem Christianam vti sperabat euersurus, scholas & omnem librorum vsum Christianis ademerat. Quamuis autem Cæsar Massiliam cōtra omne ius & æquitatem sit deprædatus, tamen subito restituta fuit. Nam sub Nerone & Vespasiano florentissima ibi totius Galliz schola fuit, in qua principes Romani literis operam dabant, quam & multis priuilegiorum immunitatibus decorarūt, vti ex Strabone, Valerio Maximo, & Cælio Rhodigino constat, qui præclaram hanc urbem Græca ciuitate & humanitate cultam tradit donec Burgundi & Franci Galliam tenerent, tunc enim cogebantur se moribus victorum ac principum suorum accommodare.

Primum coepit esse, vel potius mundo illustrius inclarescere atque augeri hæc Academia, post deuictam & subactam à Iulio Cæsare Rempublicam. Quo tempore Musatum disciplinarumque liberalium & humanitatis quasi domicilium, fons & origo omnium sciētiarum, mater ac seminarium doctissimorum virorum, florentissima semper fuit, optimisque priuilegiis ornata. Quatuor verò firmissimis columnis innitēbatur Astrologia, Medicinæ, Iuris, & Artium facultatibus. Huic enim multum splendoris attulisse primum in Astrologia Telonem, Gyareum, Lygdanum, Pytheam, Eraclotenem, Eudimēnem. In Medicina Crinam, Carmidem, Demoithenem, Guillelmum Angelicum in Iurisprudētia Menocratem, Carmoleum, Zenotemum. In Philosophia & arte Oratoria Phaurinum Arelāensem, M. Antonium Gnyphonem, Pacatum, Oscum siue Oscium, Victorinum, Cotūm, Petronium Arbitrum, Trogum Pompeium atque alios sequenti mox cap. 17. aperiemus.

Non doerant ergo Massiliz Porticus, Xisti, Exedra, Peristilia Diaulon, Ephēzeum, Corycum, Conisterium, Hypæthri, Ambulationes & alia id genus Gymnasia in quibus plurimæ literæ nec ez vulgares sed interiores quædam & reconditæ in studio essent. Firmat hunc locum Tacitus lib. 4. in Annali. cum de L. Antonio demortuo Massiliz. *Obijt & L. Antonius multa claritudine generis sed impropere, nam patre tunc Tulio Antonio ob adulterium Iulia morte punito, hunc admodum adolescentulum sororis nepotem sepeluit Augustus in ciuitatem Massiliensem, vbi specie studiorum nomen exilij tegeretur.* Et in Agricola: vita num. 2. *Cneus Iulius Agricola vetere & illustri Prouinciensi colonia ortus utrumque annum procuratorem Caesarum habuit, quæ equestris nobilitas est. Patet Iulius Gracinus Senatorij ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque motus iisque virtutibus iram Cæsaris meritis. Namque M. Silanum accusare insus, & quia abnuerat interfecit. Mater Iulia Procilla fuit rara castitas, in huius sinu indulgentiaque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. Arcebat eum ab illecebris peccantiū præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim paruulus sedem ac magistrum studiorum Massiliam habuerat locum Græca comitate & Prouinciali perfroniam mistum ac bene compositum. Memoria teneo solitum ipsum narrare se in prima inuenta studium Philosophia acris ultra quā concessum Roma ac Senatori hausisse ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset, scilicet sublime & erectum ingenium pulchritudinem ac speciem excelsa magnæque gloria uehementius quā cause appetebat. Mox mitigans ratio & etas retinuitque quod est difficillimum, ex sapientia modum.*

Strabo testis locupletissimus ut nullum locum prætermittit laudandæ Massiliz, multa & honorate & honorifice & grauius de hoc argumento prædicat lib. 4. Cum autem Barbari supra eos siti subinde mansuescerent, & pro be lo ciuilia iam studia agriculturamque amplecterētur, ob imperium Romanum, ne harum quidem rerum studio post modo apud Massilienses tantum loci fuit. Idque nunc eius urbis status indicat, nam quicumque sunt elegantiores ibi homines, ij se ad dicendum & philosophandum conferunt. Itaque vrbs ea paulo ante barbaris loco ludi literarij patefacta, tantum Græcarum literarum studium apud Gallos excitauit, ut contractuum quoque formulas Græce conscriberent. Et hodie etiam nobilissimis Romanorum persuasit ut discendi studio pro Atheniensi peregrinatione Massiliensem amplecterentur, quos cum vident Galli, quia in pace viuunt, ipsi quoque lubentes ocium huic vitæ instituto impendunt, non priuatim modo sed & publice, nam & priuatim & publicè ut Medici ita etiam Sophistæ conducuntur. Neque in aliis antiquorum monumentis quisquam vel mediocriter versatus ignorat in his terris simul cum Græcia musas habitasse atque Romanis hic tanquam Athenas Atticissimas fuisse, hic Europæos omnes eleganter & loqui & facere didicisse, ex hoc velut Oceano scientiarum in vniuersam Galliam quasi quibusdam meatibus emanasse flumina aurea Græcæ facundiæ & humanitatis. Verum indigenis Prouinciæ extitit præcipuè iunatus & incredibilis quidam poëseos & eloquentiæ amor,

amor, cum vel Strabone teste honesti quique à puero iam olim ommissis aliis studiis, ad facultatem oratoriam ac poeticam humanarum artium dominas, animos addicerent, quibus sicut Demostheni plus erat olei quam vini bibendum. Quod de Alcibiade testantur Plato & Plutarchus cum Socrate magistro operam nauasse magnarum artium disciplinis, unde tritum illud, *quantus sub Socrate Alcibiades* quod in eum quadrat, qui egregiam indolem nactus eruditus viri disciplinæ se tradit. Constat Sulpitium imitatum fuisse Crassum illum fori Lusciniæ, curiæ decus, & ut ait M. Tullius prope in dicendo Deum, in quo foelix ita fuit atque in agendo industrius, ut tanto viro simillimus haberetur.

- 5 Certe M. Tullius qui superiorum omnium gloriam dicendo superauit, homine Gallo scilicet Massiliense (cum studia & artes quæ sunt nobis Græciæ monumentis disciplinisque traditæ per id tempus à cæteris Galliarum ciuitatibus exularent) ad oratoriam duce & magistro eoque perfecto orandi artifice gloriatur, teste Cresolio lib. 1. Vacationum Autumnalium cap. 4. Quales igitur & quantos Massilienses Oratores esse oportuit, ut iis tanquam magistris Tullius discipulus ingenio suppat, & eloquentia simillimus esse videretur? Idemque ibidem Massiliensis, inquit, adhuc viget nunquam intermoritura gloria, ex qua vrbe Philosophiæ splendor fusus non vicinas modo nationes hilarauit sed pellexit victores omnium gentium Romanosque dominos, ut æquo animo singulari potius voluptate se doceri à Gallis hominibus gestarent, æmque urbem Atheniensi anteponerent. Caussin in Parallelis eloquentiæ. Scimus sub Claudio Imperatore Romanos Doctoris Græci penuria Massiliam liberps misisse, ut Græcæque literatura excolerentur. Franciscus Belcarius Episcopus Mentensis in Commenta rerum Gallicarum lib. 30 num. 29. Massilia celebris Phocensium colonia, ad quam Romani tempore Imperij nobiles adolescentes bonis disciplinis erudiendos, ut quondam Athenas mittere solebant. Paulus Baudozianus in orbis terrarum synoptica epitome cap. 6. Massilia optimarum olim disciplinarum studiis florentissima, legibusque sanctissimis optime constituta Macedonibus Astyage, Hebræis verò Sedecia imperante condita, circa 42. Olympiadē annis ante Christū 613. post obitum verò Davidis 434. quæ semel diruta à Phocensibus restaurata est, qui Cyri tyrānidem fugientes destituta Græcia in hanc Galliarum oram se contulerunt. Et paulò infra eodem cap. 6. Massilia Salyum caput, vrbs totius illius tractus maritimi ob mercaturæ negotiationem maximæ famæ, quæ à nonnullis Massilia, ab aliis Athenopolis dicitur. Pomponius Mela de situ orbis lib. 1. cap. 5. Massilia à Phocæis oriunda, &c. Fuit olim vrbs ista fama rerum gestarum, abundantia opum & doctrinarum gloria florentissima, adeo ut Romani pro Attica peregrinatione Massilioticum peterent gymnasium ad capeffendas disciplinas. Clarius ista loquitur Marcellinus in Constatio & Iuliano lib. 15. agitque communiter. A Phocæa verò Asiaticus populus Harpali inclementiam vitans Cyri Regis præfecti, Italiam nauigio petiit. Cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennensi Massiliam. Dein sequentis ætatibus oppida aucta virium copia instituere non pauca, sed declinanda varietas sæpe satietati coniuncta. Post hoc loci hominibus paulatim excultis ingruere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos & Eubages & Druidas, & Bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus, cum dulcibus lyrae modulis cantarunt, Eubages verò scrutantes summa & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celsiores, ut authoritas Pythagoræ decreuit, sodalitiis adstricti consortiis quæstionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt & despectantes humana, pronuntiarunt animas immortales.

CAPUT XXVI.

Variarum linguarum periti Massilienses.

1 QVONIAM linguarum peritia ad perfectionem scientiæ pertinet, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 176. hic non abs re videtur esse ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos controuersia, quærentes utrum scientia linguarum in hoc fuerit quod loqui possint homines distinctis linguis, an verò ut simul ac semel vnius tantum voces formando à diuersarum linguarum hominibus intelligantur. Quamquam ne id quidem à Deo negatum fuit, ut fortasse quando Petrus conuertit modo tria, modo quinque millia hominum Act. 2. & 4. & demonstrat Bosius in suis signis Ecclesiæ lib. 6. cap. 5. exemplo nostri Xaueri in Iaponia, Aloyij Bertrandi & Martini Valentini in India Occidentali, & superioribus aliquot sæculis S. Vincentij Ferrerij. Adde S. Bernardinum in Cōcilio Florentino Latine agentem,

Variarum linguarum,&c. Cap. XXVI. 59

agentem, à Græcis proprij duntaxat idiomatis gnaris intellectum. Adde S. Antonium Patavinum quem pro expeditione terræ sanctæ concionantem coram Pontifice diuersæ simul nationes intellexerunt. At S. Ambrosius ex Psal. 18. *Non sunt loquela neque sermones quorum non audiantur voces eorum*, Nazianzenus ex testimonio Prophetæ, *quoniam in alijs linguis & in alijs labijs loquar populo huic* & alij pleriq; omnes Patres de distinctis linguis distincte & clare interpretantur, quod Paulus de se ipso testatur 1. Cor. 14. *Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor*, & quoties de dono linguarum meminit id describit tanquam facultatem diuersas linguas formandi. Et ita etiam supponit hæc eadem nostra historia agens de eodem dono concessio Centurioni & alijs atque Ephesijs quibusdam. Christus item cum inter signa quæ eos qui crederent sequerentur hoc posuit Matt. 16. *Linguis loquentur nonis.*

Quidquid de hoc sit, interim placuit Deo diuersas linguas manere etiam cum Spiritum sanctum misit, quia hæc ipsa diuersitas quamuis peccati quædam pœna, utilis fuit humano generi, ut ait Prosper lib. 2. de vocatio. Gentium cap. 4. *Ut habitando orbi terrarum daret incolæ mala congregationis opportuna dispersio*, & modo etiam id commodi si sapimus reportamus ut quod S. Cassianus Collat. 4. cap. 11. sapienter notauit, *Eiusmodi discordia fragilitatis nos nostra commonefaciat, quam saepe noxia quadam concordia nos facit ignorare, & meminimus recte damnatam superbiam.* Qua factum est, inquit Augustinus lib. 16. de Ciuita. cap. 4. *Ut non intelligeretur homo iubens homini, qui noluit intelligere ut obedires Deo iubenti.* Quamobrem huiusmodi linguarum peritiam quam quidam modo, ut quondam Iudæi, teste Iosepho lib. ult. Antiquitatum, tamquam prophanam & seruilem viruperant in Christum, B. Virginem, & Apostolos atque ipsas etiam cœlestes legiones diuinitus influxisse, tum alios plures hoc idem sibi præsidium labore ac studio comparasse, non solum ad vsum forenses sed etiam ad decus atque ornamentum doctrinæ, nota res & ab ipsa diuina humanaque ratione mandata monumentis. In hanc ergo doctrinæ gloriam non partiendæ inuidiæ sed communicandæ laudis causa eruditi Massilienses incubuerunt. Quod odoratus Hieronymus lib. 2. commenta. in epistolam ad Gala. ex vetere vel famâ vel scriptura. *Massiliam*, inquit, *Phocæ condiderunt quos ait Varro trilingues esse, quod & Græce & Latine loquantur & Gallice.* Item Strabo lib. 4. Itaque vrbs ea paulo ante barbaris patefacta tantum Græcarum literarum studium apud Gallos excitauit ut contractum quoque formulas Græce conscriberent, ideoque nihil sibi derogarent Massilienses, tamen si nihil arrogarent quin gloriosius quam ceteros homines, putarent se posse dici *μειζότεροι* hoc est lingua diuisos; quemadmodum Epiphanius in Pan. 10 & Hesychius interpretantur. Id assequutus Genebrardus in Chronologia Græcæ linguæ vsum Massiliensibus familiarem, ceteris vero Galliarum nationibus ac gentibus inclusum atque abditum latuisse ait, in occulto. Tempore Strabonis, inquit, hoc est anno mundi 4061. (nam Strabo fuit sub Augusto) Massiliæ eloquentia & Philosophia docebatur, contractus Græcè scribebantur, Romani neglectis Athenis, eò ad disciplinas capeffendas confluebant.

Gallos ut supra diximus non Græcè loquutos apparet ex quinto belli Cæsaris, ubi Cæsar se ad Q. Ciceronem epistolam misisse Græcis literis, ne intercepta à Gallis consilia sua cognoscerentur, & è Phaurino Philosopho Arelatensi qui apud Gellium, se Gallum Græcas literas didicisse proficetur. Non Germanice ex sexto ibidem, ubi Ariouistus Germanorum Princeps multa consuetudine Gallicam linguam didicisse traditur. Non Britannice, ut Rhenanus ridicule censet, nam Britones aliunde in Galliam venerunt, nempe ex Anglia è qua Britannicam linguam post sexcentiesimum Christi annum detulerunt. Coniecturæ quas in contrarium affert in suo Celt-Hellenismo Leo Tripulcius, hoc tantum docent apud Gallos viguisse literarum Græcarum studia, quod vrbs esset Græcæ originis ac doctos præsertim Druydas ea lingua delectatos siue scribendo siue inter se conferendo ut nunc Latina. Tum infra. Massiliensium, inquit, lingua tunc quidem potuit esse Græca, ut Siculorum, Meliten-sium, partis Italiæ quæ magna Græcia dicta est, verum id, quia non erant Galli indigenæ siue aborigines, Massiliam enim Phocenses fugientes Cyri dominatum condiderant. Ex quo per hæc loca hominibus paulatim excultis, inquit Marcellinus lib. 15. viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, Euages, & Testosages. Vbi nota Bardos originem referre ad Massilienses Græcos, contra eos qui ante Cyrum imò verò ab initio turris Babel illos somniant in Galliis literas coluisse. De antiquo illo ac vetere Gallicæ linguæ vsum addit Genebrardus ibidem eam non multum ab hodierna disiunctam atque diuersam fuisse, eiusdemque significationis & prolutionis, etsi fortasse rudior sit. Primò quia nomina nationum, Prouinciarum, Ciuitatum, Urbium, montium, sylvarum, fluuiorum etiam hodie retinent antiquum nomen, præterea quia linguæ nullis vicissitudinibus & confusionibus ita solent mutari, nisi vetusti indigenæ penitus deleantur, quin radices & fundamenta permaneant ut

apparet

apparet ex Italicis & Græcis vulgaribus, quæ magis corruptæ sunt quàm mutatæ. Hinc migrantes in alienas sedes alterum idioma potius imbibunt. Nam ut Liuius in bello Asiatico de Gallogræcis ait, *Planta facile vertitur in id solum in quo feritur.*

- 4 Ioannes Fungerus in Etymologico trilingui de Massilia. Ob plurium, inquit, linguarum cognitionem Malsilienses à Varrone dictos trilingues commemorat Isidorus, quod Græce, Latine, & Gallice loquerentur. Neque aliis Magistris quam Massiliensibus Hispanos, Heluetios Galliam incurstantes Græce loqui ac scribere didicisse tradidit. Cui testimonio astipulatur Philippus Cluuerius in Germania antiqua lib. 1. cap. 2. An verò Massilienses generatim Græce loquuti sint, an duplicem habuerint linguam quemadmodum nos & Græci recentiores ac aliz gentes ad hodiernum diem, disputat in pari causa de Latinitate Virgilius Polydorus De inuentoribus rerum lib. 1. cap. 3. Cicero enim in libris de Oratore lib. 4. ait certam fuisse Romani generis vrbisq; propriam vocem idque probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur ut qui eam audiret sibi Plautum aut Næuium audire videretur. Sed ut ne quispiam putaret Læliam alteram linguam didicisse id est Latinam, alteram domi ab ineunte ætate patrio sermone imbibisse paulo inferius inquit. Nemo enim vnquam est Oratorem quod Latine loqueretur admiratus, si aliter irridebant. Item de perfecto Oratore. *In versu quidem theatra tota exclamant si fuerit una syllaba aut breuior aut longior.* Et lib. 1. Tuscu. *Frequens enim confessus theatri in quo sunt muliercula & pueri, monetur audiens tam grande carmen.* Hæc ille. Ex quo satis patet vnâ linguam & eam quidem Latinam omnibus communem fuisse quando pueri & mulierculæ Latine sciebant. Verum ille erat literarum peritus qui verborum delectum habere ac cum recto aurium iudicio ponderare sciisset, id quod sine literis fieri non poterat. Nam omnes Romanos Latine loquutos non item literas scisse ex eiusdem quoque testimonio liquet qui in Bruto T. Pomponium ita loquentem facit. *Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius pueri quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientia, sed quasi bonæ consuetudinis.* Et subiicit, *T. Flaminium qui cum Q. Metello Consul fuit pueri vidimus, existimabatur bene Latine loqui, sed literas nesciebat.* Est igitur quisquam qui si ista consideraueit à principe Latinitatis dicta possit suspicari perinde Massiliensibus non vnâ fuisse linguam ac nobis est. Namque ut apud Romanos illi minus pure & ornare loquebantur qui extra urbem vixissent, ita apud Malsilienses partim barbaries à feris populis qui Prouinciâ aliquando occuparant profecta, partim vetustas sermonem domesticum iam pridem infuscauerat.

- 5 Linguarum vsus aliarum duarum præcipua quidem causa initio fuit propter doctrinæ præstantiam & orationis vbertatem, sed simul etiam ut convenientes in vnâ Rempublicam gentes inuicem se intelligerent meliusque consociarentur. Qua causa B. Virginem gratiam hanc gratis datam, ut loquuntur nostri, à Deo acceptam habuisse affirmavit diserte Albertus & D. Antoninus eliciturque ex eorum sententiâ qui illam omnium qui eius ætate viuebant oraculum ac magistram nominant, ad quam vndique vel venerationis vel doctrinæ causa concurreretur. Ignatius episto. 1. *nostra religionis magistram* vocat, Rupertus lib. 5. in *Canis. Apostolorum*, Ambrosius lib. 1. de *Instit. Virg. Ioannis*, Bernar. serm. 4. supra missus est, *Euangelistarum*. Imo valde probabile est pridem ante in B. Virgine fuisse linguarum donum. eoque vsam esse tum excipiendo Magos Matt. 2. tum cum in Ægypto peregrinata est. Ita sentit Suarez par. 3. disp. 20. sect. 2. merito Caietanum reiiciens negantem habuisse B. Virginem vsu huius gratiæ. De Magdalena cum sodalibus idem existimo, quos historiz produnt in Massiliensē littus eiectiones Euangelium prædicasse.

- 6 Latine scientiam casus forte alius insuper inuexit. Romani enim rerum domini ut prius Græci enixe curarunt, Latina ut lingua vbique propagaretur cum Imperio, teste Valerio Maximo lib. 2. cap. 2. & Mithridates ut quos sub Imperium suum coegerat obsequentiores sibi redderet, eorum studuit hoc est viginti duarum Prouinciarum lingua loqui nullo vsu interprete, ut proditum est ab eodem Valerio lib. 8. cap. 7. & Gellio lib. 17. cap. 17. eodemque nomine Cleopatram Plutarchus celebrat, & Amalasuntham Theodorici Ostrogothorum Regis filiam Sabellicus lib. 2. Ennea. 8. & Platina in Agapito 1. laudat illam præterea mirifice Cassiodorus lib. 10. variarum epist. 4. ut scitum illum videatur verumque Turcarum cæteroqui illiteratissimorum Prouerbiū. *Quos qui linguas calleat totidem illum viris æquialere*, & his congruenter conuenienterque Massiliam trilinguem, totidem Rebus publicis nempe Gallicæ, Romanæ, Atheniensis Majestate atque Imperio supparem ne dicam superiorem fuisse. Cæterum etiam hodie de Gallis, generatim verè dixeris quod olim de Græcis Strabo, eos nimirum *ἡδὲ καὶ πάλαι ἄλλοι ἄλλοι διαλέγουσιν*. Nam in Gallia certe nostra tot fere linguæ sunt aut certe tot eiusdem linguæ dialecti aut diuersi pronuntiandi modi quot sunt Galliarum non dicam Prouinciæ, sed vrbes.

CAPVT XXVII

De claris Massiliensibus.

LARITVDO generis ac nominis vnde oriatur, aut cuius sit habitus, aut quæ ratione debeat comparari, viderint ij quorum in contemplandis huiusmodi rebus cura teritur. Ego in hoc opere factis autores & autoribus facta sua reddere contentus, quam admirabilis fuerit in Massiliensibus, & quantum inter omnes vna eorum Respublica excelluerit, propriis exemplis demonstrare conabor, quorum etsi plurima prodant historici, nos cum delectu modum seruabimus.

Telon & Gyareus peritissimi Astrologiæ, in qua cœli conuersio, ortus, obitus motusque syderum ita conclusi sunt vt ex iis quod futurum esset cœlum, tranquillane & serena an perturbata & nubibus hispida fronte, cognoscerent, qui. . . insuper flaturi essent venti, biduo atque etiam triduo ante prædicerent. Vnde & nauigandi arte & condendarum nauium vsu inter Massilienses excelluerunt. In prælio nauali Massiliensium pro Pompeio aduersus Cæsarianos nauarchum & militem egit vterque, tanta in adeundo periculo magnitudine animi & in labore ac dolore patientia vt speciem eorum qui inquebitur aut sibi proponet exemplar, præclarum opus efficiat necesse est, inauspicarè licet pugnarint ex vulneribus mortui ob Rempublicam acceptis. Tamen his ne perire quidem tacitè obscurequè concessere fata, quorum virtutem commemoratione nominis, non cum vitæ tempore dimittendam sed annalium monumentis cum omni posteritate adæquandam esse historici voluerunt. Nam Cæsar de bello ciuili lib. 1. rem innuit atque indicat. Ipsi Massilienses & celeritate nauium & scientia gubernatorum (nempe Telonis & Gyarei) confisi nostros eludebant impetusque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore spatio producta longius acie, circumuenire nostros aut pluribus nauibus adoriri singulas aut remos transcurrentes detergere si possent con-
tendebant, cum propius erat necessario ventum ab scientia gubernatorum atque artificij ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quod minus exercitatis remigibus minusque peritis gubernatoribus utebantur, qui repente ex onerariis nauibus erant producti neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Quæ coarctata & peranguste referta dilatat nobis atque explicat in sua Pharsalia Lucanus lib. 3.

*Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis.
Qua nullam melius pelago turbante carina
Audire manum, nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phæbum videat, seu cornua Luna,
Semper venturis componere carbasa ventis
Hic Latia rostro compagem ruperat alai
Pila, sed in medium venere tremensia pectus,
Aueritque ratem morientis dextra magistri.
Dum capis in sociam Gyareus irrumperere puppim
Excipit immissum suspensa per ilia ferrum
Affixusque rari telo retinente pendit.*

Ne tamen iniuriam mortis ab hostibus illatæ impunitam passi esse, aut inultam reliquisse viderentur, Tagum militem Romanum ab excelsa puppe cum Telone decertantem & nauis aditu prohibentem sagittis confixere à tergo, & aduerso pectore iaculis traiecere eodem Lucano teste ibidem

*Phocæcis Romana ratis vallata carinis
Robore diducto dextrum laeuumque tuerur.
Æquo Marte latius, cuius dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiumque audax aplastre retentat
Terga simul: pariter missis & pectora telis
Transfigitur, medio concurrat pectore ferrum.
Et stetit incertus fluere quo vulnere sanguis,
Donec utrasque simul largus cruor expulit bastæ,
Dimisitque animam sparsitque in vulnera letum.*

Lygdanus militarium munimentorum designator opifexque & artis imprimis Ballistariz præfectus, cum Tyrreno Romano milite fortissimo signa contulit, manum conseruit tam
F glorioso

glorioso & foelici exitu, ut hominem appetitum funda & glande lapidea siue plumbea percussus prostraverit, fuderit, occiderit. Casus verò mirificus quidam interuenit, Tyrrhenus dum exanimis pene & exanguis acerrimum telum ex his quæ temere ac fortuito circumquaque iaciebat in Argi ducis Massiliensis corpus immittit, vulneratum ferro iuuenem confectumque sustulit è viuis, cuius improvisæ ac tam funestæ mortis definit versibus Poëta, breuiterque describit in eadem Pharsalia lib. 3. citato.

*Stantem sublimi Tyrrhenum culmine prora
Lygdamus, excussa Balearis torsor habena
Glande petens, solido fregit cana tempora plumba.
Sedibus expulsa postquam cruor omnia rupit
Vincula: prorumpunt oculi, stat lumine rapto
Attonitus mortisque illas putat esse tenebras.
Ast postquam membris sensit constare vigorem.
Vos, ait, o socij sicut tormenta soletis
Me quoque mittendū rectum componite telis.
Egere quod superest anima Tyrrhene, per omnes
Bellorum casus, ingentem militis usum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver
Viventis feriere loco. Sic fatus in hostem
Cæca tela manu. Sed non tamen irrita mittit.
Excipit hac iuuenis generosi sanguinis Argus
Qua iam non medius descendit in ilia venter,
Adiuvitque suo procumbens pondere ferrum.*

- 4 Argus nobilissima familia ortus, & eius parens vir stabili firmo & magno animo etiam cum canesceret haberetque suam quamdam maturitatem & quasi senectutem nullam in bello de Massiliensi Republica bene merendi occasionem prætermiserant, socij sæpe alias stipendiarii que populi Romani, nunc Pompeij partes amplexi aduersus Cæsarem, medio conflictu ac depugnantium confusa turba saucij grauiusque percussi, gloriosam pro patria mortem occubuerunt. De filio meminit paulò ante Lucanus, cui iam demortuo patrem non solum viæ sed etiam dignitatis ac fortunarum superstitem esse noluisse scribit deinceps in hunc modum

*Stabas diuersa victa iam parte carina
Infelix Arg. genitor, non ille iuuenta
Tempore, Phocæam ulli cessurus in armis.
Victum auro robur cecidit, fessæque senecta
Exemplum non miles eras, qui funere viso,
Sape cadens longe senior, per transtra carina
Peruenit ad puppim, spirantesque inuenis artus.
Non lacryma cecidere genis non pectora iundis
Dissentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit atque oculos vasta obduxere tenebra,
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum
Ille caput labens & iam languentia colla
Viso patre lenat, vox fauces nulla soluat.
Prosequitur, tacito tantum petis oscula vultu,
Iuniorque patris claudenda ad lumina dextram.
Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
Cæpis habere dolor, non perdam tempora dixit
A senis permissa deis, ingulumque senilem
Confodiam, veniam misero concede parenti
Arge, quod amplexus extremaque oscula fugi.
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
Semianimisque iaces, & adhuc potes esse superstes
Sic fatus, quamuis capulum per viscera misit
Polluerat gladij, tamen alta sub aquora tendit
Præcepit, & letum gaudens præcedere nati
Festinantem animam morti non tradidit uni.*

- 5 Nec minorem Lycidas virtutis atque honoris palmam tulit qui in hanc quoque militiam adscriptus

De claris Massiliensibus. Cap. XXVII. 63

adscriptus dum præliaretur transfixus hasta sanguinemque spumans ex ore, non prius finem fecit anhelandi pugnam, quàm vitam, eaque fortitudinis & excelſitatis præbuit ſpecimina cuius ne poſteritas quidem omnium ſæculorum immemor erit,

Ferreæ dum puppi rapidos manus inferit uncus

Affixit Lycidam, meſſus foret ille profundo

Sed prohibent ſocij, ſuſpenſaque cura retentant

Scinditur anuſus, nec ſicut vulnere ſanguis

Emicuit lentus, ruptis caſſis undique venis

Diſcurſusque anima diuerſa in membra meat

Interceptus aquis, nullius vita perempti

Eſt tanta diſmiſſa via, pars vltima trunci

Tradidit in letum vacuos vitalibus artus

At tumidus qua pulmo iacet, qua viſcera feruent

Haſerunt ibi fata diu, luctataque multum

Hac cum parte, viri vix omnia membra tulerunt.

Marſidius & Hemitheæ par coniugum nobiliſſimorum fidelitate mutua beneuolentia, que Tarquinij Collatini & Lucretiæ renouarunt vetus exemplum. Sic enim Eporecius lib. 2. Epiced. viro. illuſtr. orb. *Marſidio Maſſilienſi nupſerat virgo Maſſilienſis Hemitheæ, nomine quidem ſed forma ſpecie Deo ſimilior & virtute, quam ſi coniugij privilegio pudor fecit vniuerſam, pulchritudinis inuidia quam plurimum procorum in inuiſta pudicitie monumentum ſapias irritauit amplexus.* Hæc ſiquidem de ſupro per internuntios interpellata, ſed animo manens immota, cum aliquando in diſcrimen pudoris adduceretur, & exoſis cuiuſdam iuuenis amplexibus ſpurcari ueretur, quaſi in eius itura ſententiam pauliſper ſuſſiſtens, gladio, quo præcingebatur exerto caſtiſſimum pectus tranſfixit. Hæc enſe malo corpus ab anima diuidi, præſata, quam ſi anima uni viro Marſidio iuncta ab eius ſepararetur amore. Quod ubi abſens Marſidius reſciuit, inuiſta fidei tactus exemplo, & indignum ratus rariffimæ coniugis inuiolato pudori ſuperſeſſe, eodem enſe quo uxor nunquam ab eo diuidi voluit, in reciproci amoris inſigne, proprio pectore tranſſoſſo, eidem coniugi obtinuit.

7

Pythiam ſiue Pytheam literarum claritate & ſapientię fama perilluſtrem, à quo in cæteras gentes quaſi deriuata traditur Geographiæ dignitas & amplitudo ac velut per traduces propagata, ſcienſer ac perire dixiſſe de cauſa legationis, quam inſtituerant Athenienſes, teſtis & laudator eſt Rhodiginus lib. 18. cap. 25. cum enim redditum, Athenienſibus quandoque oraculum recitaſſet, tanto cæteris eos fore excellentiores, quantum aues alias præcellat in nubibus Aquila. *Pytheam tamen, inquit, dixiſſe quandoque accepimus, ſic uti vanale lac domui illatum indicat prorſum ineſſe morbi quippiam: ita quo pergat Athenienſium legatio, agrotare ciuitatem neceſſario intelligi.* Plinius ei uſque teſtimonio paſſim utitur ac Geographiæ methodum laudando extollit, cum de die inquit lib. 2. cap. 75. ubi longiſſimus ſit, & ubi breuiſſimus. Sic ſit ut vario lucis incremento in Meroe longiſſimus dies, 11. horas æquinoctiales, & octo partes vnius horæ colligat. Alexandriæ vero 14. horas. In Italia quindecim, in Britannia ſeptemdecim, ubi æſtate lucidæ noctes haud dubie reſpromittunt id quod cogit ratio credi, ſolſtitiij diebus accedente Sole propius verticem mundi, anguſto lucis ambitu ſubiecta terræ continuos dies habere ſcenis menſibus nocteſque è diuerſo ad brumam remoto, quod fieri in inſula Thule Pytheas Maſſilienſis ſcripſit, ſex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia diſtante. Rurſum de Mariſ æſtu lib. 2. cap. 97. Omnes, inquit, æſtus in Oceano maiora integunt ſpatia inundantque, quàm in reliquo mari, ſiue quia totum in vniuerſitate animoſius eſt quàm in parte, ſiue quia magnitudo aperta ſyderis vim laxè graſſantis efficacius ſentit eandem anguſtiis arcenſibus. Qua de cauſa nec lacus nec amnes ſimiliter mouentur. Octogenis cubitis ſupra Britanniam intumeſcere Æſtus Pytheas Maſſilienſis autor eſt. Interiora autem Maria terris clauduntur ut portu. Similiter Plutarchus de placitis Philoſophorum lib. 3. cap. 17. At illa paulo acerbiora, & non ſine probro atque dedecore, quæ ipſius famæ doctri næque intentarunt æmuli deridicula ſcommata. Dignum memoratu, inquit Rhodiginus lib. 5. cap. 13. quod proditur de Demoſthene. Huic tam ſummo tam omnibus fere numeris in oratoris campis & dicendi palæſtra abſoluto, iocorum deſuiſſe facultatem quæ M. Tullio ſuperfuerit, ut ſciamus non modo eidem omnia non dari, quod Homerus inquit & relatum apud T. Liuium ſcio. Verum eſſe quædam quæ nulla ars nulla vnquam vicerit cura. Circumferuntur tamen quædam illius non omnino illeſa aut infaceta, ut cum Pytheas diſiſſet mordacius orationes illius obolere lychnum ſcio, inquit, tibi moleſtam eſſe ardentem lucernam. Is enim ut ſur male nonnunquam audiebat. Strabo lib. 2. eius de inſula Thule ſententiam inſcitæ coarguit. Polybius, inquit, Europæ Regiones deſcribens ve-

teres se ait missos facere, in eos autem inquirere velle abs quibus illi sunt reprehensi, ut Dicearchum & Eratosthenem qui vltimus Geographiam tractavit, & Pytheam qui multis imposuerit. Hunc enim perhibere totam quidem aream Britannia se non peragrassse, ambitum autem insulæ maiorem esse XL. millibus tum de Thyule & istis locis ita narrare, neque terram ibi porro esse neque mare neque aërem, sed quippiam ex his concretum, pulmonis marini simile in quo terra & mare sublimia pendeant atque vniuersa, hocque esse quasi vinculum vniuersi, neque pedibus accessum neque naubus, ac formam pulmonis se ipsum vidisse, cætera auditu percepta referre. Hæc Pytheam dicere, idque addere inde reuersum quidquid Europæ regionum est ad Oceanum peragrassse à Gadibus ad Tanaim vsque. Polybius autem id quoque incredibile ait esse priuatum hominem cumque pauperem tantum spatij mari terraque obuiisse. Eratosthenem autem dubitantem hinc esset fides adhibenda, tamen quæ de Britannia, Gadibus, & Hispania dicuntur credidisse. Multo autem, inquit Polybius, præstabat Messenio credere quam Pytheæ. Ille enim tantum vnā in regionem Panchaum se nauigassse ait, hic Septentrionalem Europam vniuersam vsque ad fines mundi perlustrasse dicit, quod ne Mercurio quidem dicenti crederes. Intorim Eratosthenem, qui Euemerum Bergzum appeller, Pytheæ credere atque hoc ne Dicearcho quidem credente. Id quidem ridiculum est quod Dicearchum profert, quasi verò conueniat cum veluti normam sequi, quem ipse Polybius tot reprehensionibus incessit.

8 Dictum est quam fuerit Eratosthenes ignarus Occiduarum & Septentrionalium Europæ partium. Verum huic quidem & Dicearcho danda est venia, qui loca ista non inspexerunt, Polybio autem & Posidonio quis ignoscat? &c. Tum ibidem paulò superius. Hæc, inquit, non multum absunt à Pytheæ, Euemeris, & Antiphanis mendacius. Verum hi quidem digni sunt venia quibus idem fuit quod præstigiatoribus propositum, demonstratori autem Philosopho ac nonnihil etiam de palma certanti quis ignoscat? Hæc itaque male. At initio eiusdem libri vbi Eratosthenis desumpta quædam examinantur, ac partim aduersus iniquas Hipparchi reprehensiones quas ille tribus libris erat complexus defenduntur, partim emendantur corrigunturque, Hipparchus tradit ad Borysthenem inque Celtica totis noctibus Solem lucere, & ambire ab ortu in occasum sub brumam Solem non attolli vltra IX. cubitos idque multo magis euenire apud eos qui à Massilia 1106. stadiis absunt. Hibernis autem diebus Solem ad cubitos sex eleuari, ad quatuor apud eos, qui à Massilia absunt 1109. stadiis. Ac iste Pytheæ fidem adhibens eum situm collocat in partibus Britannia Austro propinquiorebus, aitque ibi longissimam diem horarum Æquinoctialium XIX. XVIII. autem, vbi Sol ad IV. cubitos assurgit quos à Massilia abesse dicit 1109. stadiis. Alias item de Hipparcho lib. 1. dum orbis latitudinem qui incolitur definiens, ait à Meroës quidem meridiano vsque ad Alexandrinum esse stadia duo millia, & ad circulum qui per Thulen transit (quam Pytheas à Britannia insula putat sex dierum nauigationem abesse versus Septentrionem vicinam congelato mari) alia tria millia quingenta. Ac reliqua sane interualla quia satis de iis conuenit concedamus ita habere. Quis autem mentis compos, interuallum quod à Borysthene ad Thulen ponit pro vero iudicabit, cum & Pytheas, qui Thules historiam retulit, homo mendacissimus sit inuentus. Et qui Iberiam Britannicam viderunt, nihil de Thule dicant sed alias quasdam paruas circa Britanniam insulas commemorent. Et paulo post. Iam Parallelum qui per Borysthenem transit eundem esse cum Britannico Hipparchus aliq; inde coniiciunt, quod idem Parallelus est Bizantijs ac Massiliæ, nam quam Eratosthenes vmbra ad gnomonem rationem Massiliæ adscripsit, eandem se sub eiusdem nominis tempus Bizantijs obseruasse Hipparchus scribit. Iam à Massilia ad mediam Britanniam non amplius est millibus stadiis. Denique de Ostidamniis haud procul à Columnis Herculis Calbium eique adiacentes insulas, quarum vltima est Vxisama, Pytheas ait abesse tridui nauigatione. Hæc ille differens, vltima ista nihil ad longitudinem pertinentia adiecit de Promontorijs & Ostidamnijs & Vxisama ac quas memorat insulas. Atque versus septentrionem sita & Celtica sunt non Hispanica, imo potius Pytheæ fragmenta.

9 Cui censuræ suffragatur Casaubonus Strabonis Interpres & paulo acrius in Pytheam nostrum inuehitur ut Danus quidam ex recentioribus Cosmographis eruditissimus accurate differit, & rationibus conquisitis demonstrat contra eundem Casaubonum & Strabonem Thulen insulam esse in ditionem Scotorum Septentrionem versus vltra Orcadas. quæ latitudinem habet graduum 63. Quo sit ut circa æstiuum solstitium quam breuissimæ ibi sint noctes Sole ab illorum horisonte quam minimum recedente, quemadmodum contra, circa solstitium hybernum nihil, fere aut quam minimum habent diei, Sole Tropicum Capricorni ab illis disiunctissimum perambulante. Hæc extrema fuit earum quæ in Septentrionali Oceano

De claris Massiliensibus. Cap. XXVII. 65

Oceano Romanis fuerunt cognitæ, vnde etiam à Virgilio vltima Thule appellatur 1. Georg.

Tibi seruiat vltima Thule.

Vixit Pythias anno mundi 3790. Alexandro magno regnante.

Eudimenes seu potius Euthymenes vt legendum putat Lipsius in 4. Senecæ de natura. quæstio. cap. 1. num. 8. & lib. 4. eorum qui Plurarcho tribuuntur de placitis Philosophorum Pythiæ non solum Cosmographi nomine, sed pene etiam ætate suppar, in rebus celebratissimis sermone omnium ita Massiliæ versatus est vt hac tanta celebritate doctrinæ etiam abscentibus notus esset, neque hominum fama beneficiorum memor vnquam ipsum deseruerit. De hoc enim à Seneca mentio est honorifica facta in quæstio. naturali cap. 1. De Nilo ante exortum caniculæ exundante, mediis æstibus vltra Æquinoctium, Euthymenes Massiliensis testimonium dicit. Nauigavi inquit Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quandiu Etesias tempus obseruant, tunc enim eiicitur mare instantibus ventis cum refederint, & pelagus conquiescit, minorque discedenti inde vis Nilo est. Cæterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis bellux. Verum hanc sententiam refellere videtur experientia fides, compertum enim est augmentum Nili non effici ascendente è maris faucibus aqua, sed è paludibus, vnde manat, descendente vt annotat ibidem Seneca: Nam si Nilum Etesias prouocant, quare ante illos incipit incrementum eius & post eos durat? Præterea non fit maior, quo illi flauere vehementius. Nec remittitur incitaturque prout illis impetus fuit, quod fieret si illorum viribus cresceret. Quid quod Etesias littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus descendit inde venturus vnde illi, si origo ab illis esset. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde quod testimonium eius, testium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota erant externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc verò tota maris exteriora, mercatorum nauibus stringitur, quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare saporis alterius. Quod & natura credi vetat, quia dulcissimum quodque & leuissimum Sol trahit. Præterea quare Hyeme non crescit? & tunc potest ventis concitari mare aliquanto quidem maioribus, nam Etesias temperati sunt. Quod si è mari ferretur Atlantico semel oppleret Ægyptum, at nunc per gradus crescit.

Quamquam de mendacio quod animaduertit non tam liquido aut certo constitit hætenus de illa Nili è paludibus vnde manat descendente experientia, quin plerique Eudimenis nostri coniecturam persuaderi sibi non opinione solum sed etiam ad veritatem plane velint. Thales enim credidit per id tempus scilicet æstate ex aduerso flantes Etesias descendenti Nilo resistere, eiusque cursum æsto contra ostia mari inhiberi, atque ita reuerberatum in se recurrere, & in Ægypti planitiem longe lateque stagnare. Idem sentit Alianus lib. 22. Idemque cecinit Lucretius lib. 6. sui poematis. De hac nobilissima quæstione multa disputat Herodotus lib. 2 sed multo copiosius multoque eruditius Diodorus Siculus lib. 1. Bibliot. Vide & Solinum cap. 45. Plinium cap. 9. libri 5. & Heliodorum lib. 2. Æthiopicon. Cæteros id genus gloria claros, auctoritate graues in Annalibus reperies apud Strabonem, Plinium, & Senecam qui fatentur ingenue Massiliam præstatiores Cosmographos quam alium vllum orbis tractum peperisse. Enimuero Massiliæ factus sunt, Timarchus, Androcides, Tarthon, Aristocles, Mecnemius, Aristodemus, Hyparchon, quorum præter ipsa nomina res omnes gestas non tam voluntaria quam fortuita quadam obliuione verustas contriuit.

Neque tantum Cosmographia suos sibi Massilienses vindicat, sed etiam Medicina, Poësis, Iurisprudentia, Eloquentia. Illa Crinam, Carmidem, Demosthenem partus agnoscit suos.

Crinas Medicus præstantissimus, Nerone Claudio Imperatore primus quantum opinamur Medicinæ scientiæ atque vsum in Academiis Massiliensibus prouexit, & ita profecit in studio, vt si cum aliis certet vnus mihi videatur antecessores omnes suos & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate superasse. Docuit me Plinius, cuius hæc sunt verba lib. 19. cap. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transfiliuit delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omni aui Medicos perorantem. Quali prudentia ingenioque assimari vel vno argumento abunde potest, cum monumento suo quod est Appia via latronice se inscripserit. Nullius histrionum equarumque trigarum comitatio egressus in publico erat, cum Crinas Massiliensis arte geminata ut caustior religiosiorque ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando horasque obseruando auctoritate eum præcessit. Nuperque centies H. S. reliquit muris patria, manibus quoque alijs pene non minori summa extructis.* Idem pene sed sententiis aliis Opmerus sub Nerone 6. Imperatore, & sub Aulo Persio Poëta in opere suo Chronographico. Erat, inquit, Neroni Medicus Andromachus doctissimus, qui imitatus Mithridatem Ponti Regem theriaces compositionem inuenit, quæ Galeni testimonio à veneno seruauit plurimos Romanos Imperatores aliosque complures Principes viros, qui etiam opportune sumpserant. Thessalus in omni qui Medicos

ardenti amore gloriari potest. Strabo de ea multa & gloriosa memorat lib. 4. nec tamen ad merita satis. Alia nunc prætereo ac relinquo quæ vberius ac fufius tractat Duaur in iudiciario Senatus Aquensis conuentu Primarius Præses, Oratione forenfi habita Massiliæ 1602. vbi Massilienses laudando extollit ab antiquitate, pietate, temperantia, iustitia & scientia primùm reperit ab origine ex Græcis quos nemo nescit tunc temporis nobilitate, generositate & humanitate reliquis nationibus fuisse superiores. Alteri, scilicet pietati, acceptam refert alacritatem qua Massilienses vrbe condita ad magnificum Dianæ Epheliæ templum construendum statim incubuerunt. Idem confirmat munus ab ipsis Delphos missum, quod ex præstantissimis vnum fuisse Pausanias memorat. Strabo asserit Massilienses animam esse immortalem censuisse. Iam vero temperantiam imprimis duo commendant, alterum mulierum à vino abstinencia, alterum coërcita Comicorum spectaculorum licentia, quam vere dixeris intemperantiæ officinam, quod ad iusticiam attinet summam illam fuisse apud Massilienses pretio docet Lucianus in Toxari, vbi perpetuæ notam ignominie corruptis iudicibus inuri solitam scribit. Exempla scientiæ infra tractamus. Denique generatim & vniuerse de Phocensibus ait Nostradamus 1. par. histor. Phocensis, censuram hanc excerptam se habere ex Bibliotheca summi Pontificis Romæ apud S. Ioannem Lateranensem ex quodam veteri manuscripto. *Est natio hominum quam Prouinciales appellant, gens hilaris, iocunda, larga in expendendo pro facultatibus: dissimulatrix iniuriarum & pro tempore reminiscitur. Est illi terra ferax, abundans fluminibus, frumento, vino, & oleo & cum in omnibus sit abundans in solo bono principe sui generis est egena. Quod si ducem haberent quem timerent, nulla gens frangibilior ad bonum, nam est apta promptaque bello terra marique. Leni utitur armatura. Natio supra modum captiosa sub bono duce bona, sub malo deterior semperque nouarum rerum studiosa.* Hæc anonymus, fides verò sit penes autorem.

11 Sed nos iam ab hisce declamatorum diuerticulis in viam demum reuertamur & instituti reliqua exequi pergamus, ne gracculus fiat aliena, lasciuiens plumula.

C A P V T XXV.

Massilia in capeffendiæ literarum disciplinis siue Latinis siue Græcis patritia.

1 VANTUM pertinet ad literarum vsum, fuit Massilia Athenarum ipsis Athenis frequentius. Vide Middendorpium in illo eruditissimo Academiarum vniuersi orbis Commentario, vbi de Academia Massiliensi fufe copioseque loquitur lib. 3. verbo *Massilienses*. Cornelius Tacitus vtramque Massiliæ laudem & sanctitatis atque doctrinæ complexus, ita de suo Agricola refert. *Arcebat, inquit, eum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim paruulus sedem ac magistrum studiorum Massiliam habuerat, locum Græca comitate & Prouinciali parsimonia mixtum ac bene compositum.* Neque solus Agricola, sed autore Cælio iam laudato qui Liuium & Ciceronem assequutus est, nobilissimus quisque Romanorum pro Attica peregrinatione eò ad capeffendas disciplinas & ingenii cultum, magno numero conflueret, quia vt ait Strabo lib. 4. Philosophiæ morum sanctissimorum Academia fuit habita non Gallis modo sed etiam Romanis. Tantum quidem literarum Græcarum studium apud Gallos excitauit, vt contractum quoque formulas Græcè conscribi passim maluerint. Denique Liuius lib. 37. in eo refert apud Romanos honore fuisse, ac si medium Græciæ vmbilicum tenuissent, non enim sonum modo linguæ vestitumque & habitum, sed ante omnia mores ac leges & ingenium sinuorum, integrum à contagione accolarum seruasse. Propterea Valerius quoque maximus præsei moris obseruantia, charitate populi Romani, Massilienses præcipue conspicues fuisse prodit. Clara sunt apud Geographos passim atque præclara in descriptione urbium Massiliensis huiusce laudis testimonia, Massilia peruetusta & opulentissima Galliæ in Prouincia Viennensi, ciuitas fundatione Græca, eaque de causa ciuilitatis nobilitatisque nitore & honesto literarum otio sapientiæque studio culta. Adeo quidem, vt Athenis Mineræ exercitiis, maris potentia Rhodiis, terræque diuitiis Laedæmoniiis merito existimetur succedere. Studiosa Romanorum amica quorum insatiabili tandem cupiditate vastata est atque direpta. Tum ad studia literarum mox reuertitur. Hæc vrbs vnica quondam conseruatix armorum ac literarum, in qua præcipua totius Galliæ vniuersitas & schola fuit, quo Phocenses & iam perniciosam secum consuetudinem homines immolandi Dianæ, aduexerunt, ad cuius imitationem abominabilem se postea Druides contulerunt, quam ob causam Imperator Tiberius

rius scholas Galliz aboleuisse putatur, quas Nigromantiz infimulabat & sacrificiorum detestabilem nocturnorum, ubi suas considerationes in extis habebant. Cæterum Tiberius non tam hoc impedire quàm literas vniuersæ Galliz moliebatur auferre, quemadmodum & Iulianus Apostata religionem Christianam vti sperabat euersurus, scholas & omnem librorum usum Christianis ademerat. Quamuis autem Cæsar Massiliam cōtra omne ius & æquitatem sit deprædatus, tamen subito restituta fuit. Nam sub Norone & Vespasiano florentissima ibi totius Galliz schola fuit, in qua principes Romani literis operam dabant, quam & multis priuilegiorum immunitatibus decorarūt, vti ex Strabone, Valerio Maximo, & Cælio Rhodigino constat, qui præclaram hanc urbem Græca ciuilitate & humanitate cultam tradidit donec Burgundi & Franci Galliam tenerent, tunc enim cogebantur se moribus victorum ac principum suorum accommodare.

Primum cœpit esse, vel potius mundo illustrius inclarescere atque augeri hæc Academia, post deuictam & subactam à Iulio Cæsare Rempublicam. Quo tempore Musæum disciplinarumque liberalium & humanitaris quasi domicilium, fons & origo omnium sciētiarum, mater ac seminarium doctissimorum virorum, florentissima semper fuit, optimisque priuilegiis ornata. Quatuor verò firmissimis columnis innitebatur Astrologiz, Medicinæ, Iuris, & Artium facultatibus. Huic enim mulcum splendoris attulisse primum in Astrologia Telonem, Gyareum, Lygdanum, Pytheam, Eraſtotenem, Eudimeneſem. In Medicina Crinam, Carmidem, Demolthenem, Guillelmum Angelicum in Iurisprudentia Menocratem, Car-moleum, Zenoremum. In Philosophia & arte Oratoria Phatorinum Arelatenſem, M. Antonium Gnyphonem, Pacatum, Oscum siue Oscium, Victorinum, Coruinum, Petronium Arbitrum, Trogum Pompeium atque alios sequenti mox cap. 27. pericemus.

Non doerant ergo Massiliz Porticus, Xisti, Exedre, Peristilia Diaulon, Ephēbæum, Corycum, Conisterium, Hypæthra, Ambulationes & alia id genus Gymnasia in quibus plurimæ literæ nec ex vulgares sed interiores quædam & reconditæ in studio essent. Firmat hunc locum Tacitus lib. 4. in Annali. cum de L. Antonio demortuo Massiliz. *Obijt & L. Antonius multa claritudine generis sed impropera, nam patre suo Iulio Antonio ob adulterium Iulia morte punito, hunc admodum adolescentulum sororis nepotem seposuit Augustus in ciuitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilij regeretur.* Et in Agricolæ vita num. 2. *Cneus Iulius Agricola vetere & illustri Forouliensium colonia ortus utrumque animum procuratorem Cæsarium habuit, qua equestris nobilitas est. Pater Iulius Gracinus Senatorij ordinis, studio eloquentiæ sapientiæque motus iisque virtutibus iram Cæſaris meritis. Namque M. Silanum accusare iussus, & quia abnuerat interfecit. Mater Iulia Procilla fuit rara castitatis, in huius sinu indulgentiaque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque tranſegit. Arcebat eum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim parvulus sedem ac magistrum studiorum Massiliam habuerat locum Græci comitate & Provinciali parsimonia mistum ac bene compositum. Memoria teneo solitum ipsum narrare se in prima iuuenta studium Philosophiæ acriter ultra quàm concessum Romæ ac Senatori hausisse ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset, scilicet sublime & erectum ingenium pulchritudinem ac speciem excelsa magnæque gloria vehementius quam cause appetebat. Mox mitigauit ratio & ætas retinuitque quod est difficillimum, ex sapientia modum.*

Strabo testis locupletissimus ut nullum locum prætermittit laudandæ Massiliz, multa & honorate & honorifice & grauiter de hoc argumento prædicat lib. 4. Cum autem Barbari supra eos siti subinde mansuescerent, & pro be lo ciuilia iam studia agriculturamque amplecterētur, ob imperium Romanum, ne harum quidem rerum studio post modo apud Massilienses tantum loci fuit. Idque nunc eius urbis status indicat, nam quicumque sunt elegantiores ibi homines, ij se ad dicendum & philosophandum conferunt. Itaque urbs ea paulo ante barbaris loco ludi literarij patefacta, tantum Græcarum literarum studium apud Gallos excitauit, ut contractuum quoque formulas Græce conscriberent. Et hodie etiam nobilissimis Romanorum persuasit ut discendi studio pro Atheniensī peregrinatione Massiliensem amplecterentur, quos cum vident Galli, quia in pace viuunt, ipsi quoque lubentes ocium huic vitæ instituto impendunt, non priuatim modo sed & publice, nam & priuatim & publicè ut Medici ita etiam Sophistæ conducuntur. Neque in aliis antiquorum monumentis quisquam vel mediocriter versatus ignorat in his terris simul cum Græciæ musas habitasse atque Romanis hic tanquam Athenas Atticissimas fuisse, hic Europæos omnes eleganter & loqui & facere didicisse, ex hoc velut Oceano scientiarum in vniuersam Galliam quasi quibusdam meatibus emanasse flumina aurea Græcæ facundiæ & humanitatis! Verum indigenis Prouinciæ extitit præcipuè innatus & incredibilis quidam poëseos & eloquentiæ amor,

amor, cum, vel Strabone teste honesti quique à puero iam olim ommissis aliis studiis, ad facultatem oratoriam ac poeticam humanarum artium dominas, animos addicerent, quibus sicut Demostheni plus erat olei quam vini bibendum. Quod de Alcibiade testantur Plato & Plutarchus cum Socrate magistro operam nauasse magnarum artium disciplinis, unde tritum illud, *quantus sub Socrate Alcibiades* quod in eum quadrat, qui egregiam indolem nactus eruditū viri disciplinæ se tradit. Constat Sulpitium imitatum fuisse Crassum illum fori Lusciniæ, curiæ decus, & ut ait M. Tullius prope in dicendo Deum, in quo foelix ita fuit atque in agendo industrius, ut tanto viro simillimus haberetur.

- 5 Certe M. Tullius qui superiorum omnium gloriam dicendo superauit, homine Gallo scilicet Massiliense (cum studia & artes quæ sunt nobis Græciæ monumentis disciplinisque traditæ per id tempus à cæteris Galliarum ciuitatibus exularent) ad oratoriam duce & magistro eoque perfecto orandi artifice gloriatur, teste Cresolio lib. 1. Vacationum Autumnalium cap. 4. Quales igitur & quantos Massilienses Oratores esse oportuit, ut iis tanquam magistris Tullius discipulus ingenio suppat, & eloquentia simillimus esse videretur? Idemque ibidem Massiliensis, inquit, adhuc viget nunquam intermoritura gloria, ex qua vrbe Philosophiæ splendor fusus non vicinas modo nationes hilarauit sed pellexit victores omnium gentium Romanosque dominos, ut æquo animo singulari potius voluptate se doceri à Gallis hominibus gestirent, eamque urbem Atheniensis anteponerent. Caussin in Parallelis eloquentiæ. Scimus sub Claudio Imperatore Romanos Doctoris Græci penuria Massiliam liberis misisse, ut Græcæ literaturæ excolerentur. Franciscus Belcarius Episcopus Metensis in Commenta. rerum Gallicarum lib. 30. num. 29. Massilia celebris Phocensium colonia, ad quam Romani tempore Imperij nobiles adolescentes bonis disciplinis erudiendos, ut quondam Athenas mittere solebant. Paulus Baudozianus in orbis terrarum synoptica epitome cap. 6. Massilia optimarum olim disciplinarum studiis florentissima, legibusque sanctissimis optime constituta Macedonibus Astyage, Hebræis verò Sedecia imperante condita, circa 42. Olympiadē annis ante Christū 613. post obitum verò Dauidis 434. quæ semel diruta à Phocensibus restaurata est, qui Cyri tyrānidem fugientes destituta Græcia in hanc Galliarum oram se contulerunt. Et paulò infra eodem cap. 6. Massilia Salyum caput, vrbs totius illius tractus maritimi ob mercaturæ negotiationem maximæ factæ, quæ à nonnullis Massilia, ab aliis Athenopolis dicitur. Pomponius Mela de situ orbis lib. 1. cap. 5. Massilia à Phocæis oriunda, &c. Fuit olim vrbs ista fama rerum gestarum, abundantia opum & doctrinarum gloria florentissima, adeo ut Romani pro Attica peregrinatione Massilioticum peterent gymnasium ad capeffendas disciplinas. Clarius ista loquitur Marcellinus in Constatio & Iuliano lib. 15. agitque communiter. A Phocæa verò Asiaticus populus Harpali inclementiam vitans Cyri Regis præfetti, Italiam nauigio petiit. Cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennensi Massiliam. Dein sequutis ætatibus oppida aucta virium copia instituere non pauca, sed declinanda varietas sæpe satietati coniuncta. Post hoc loci hominibus paulatim excultis ingruere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos & Eubages & Druidas, & Bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus, cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt, Eubages verò scrutantes summa & sublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celsiores, ut authoritas Pythagoræ decreuit, sodalitiis adstricti consortiis quæstionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt & despectantes humana, pronuntiarunt animas immortales.

C A P V T XXVI.

Variarum linguarum periti Massilienses.

- 1 **Q**UONIAM linguarum peritia ad perfectionem scientiæ pertinet, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 176. hic non abs re videtur esse ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos controuersia, quærentes utrum scientia linguarum in hoc fuerit quod loqui possint homines distinctis linguis, an verò ut simul ac semel vnius tantum voces formando à diuersarum linguarum hominibus intelligantur. Quamquam ne id quidem à Deo negatum fuit, ut fortasse quando Petrus conuertit modo tria, modo quinque millia hominum Act. 2. & 4. & demonstrat Bosius in suis signis Ecclesiæ lib. 6. cap. 5. exemplo nostri Xauerij in Iaponia, Aloysij Bertrandi & Martini Valentini in India Occidentali, & superioribus aliquot sæculis S. Vincentij Ferretij. Adde S. Bernardinum in Cōcilio Florentino Latine agentem,

Variarum linguarum,&c. Cap. XXVI. 59

agentem, à Græcis proprii duntaxat idiomatis gnaris intellectum. Adde S. Antonium Patavinum quem pro expeditione terræ sanctæ concionantem coram Pontifice diversæ simul nationes intellexerunt. At S. Ambrosius ex Psal. 18. *Non sunt loquela neque sermones quorum non audiantur voces eorum*, Nazianzenus ex testimonio Prophetæ, *quoniam in aliis linguis & in aliis labiis loquar populo huic* & alij pleriq; omnes Patres de distinctis linguis distincte & clare interpretantur, quod Paulus de se ipso testatur 1. Cor. 14. *Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor*, & quoties de dono linguarum meminit id describit tanquam facultatem diversas linguas formandi. Et ita etiam supponit hæc eadem nostra historia agens de eodem dono concessio Centurioni & aliis atque Ephesiis quibusdam. Christus item cum inter signa quæ eos qui crederent sequerentur hoc posuit Matt. 16. *Linguis loquentur novis*.

Quidquid de hoc sit, interim placuit Deo diversas linguas manere etiam cum Spiritum sanctum misit, quia hæc ipsa diversitas quamvis peccati quædam pœna, utilis fuit humano generi, ut ait Prosper lib. 2. de vocatio. Gentium cap. 4. *Ut habitando orbi terrarum daret incolæ mala congregationis opportuna dispersio*, & modo etiam id commodi si sapimus reportamus ut quod S. Cassianus Collat. 4. cap. 12. sapienter notavit, *Eiusmodi discordia fragilitatis nos nostra communefaciat, quam sæpe noxia quadam concordia nos facit ignorare, & meminimus recte damnatam superbiam*. Qua factum est, inquit Augustinus lib. 16. de Ciuita. cap. 4. *Ut non intelligeretur homo iubens homini, qui noluit intelligere ut obediret Deo iubenti*. Quamobrem huiusmodi linguarum peritiam quam quidam modo, ut quondam Iudæi, teste Iosepho lib. ult. Antiquitatum, tamquam prophanam & seruilem vituperant in Christum, B. Virginem, & Apostolos atque ipsas etiam cœlestes legiones diuinitus influxisse, tum alios plures hoc idem sibi præsidium labore ac studio comparasse, non solum ad vsum forensem sed etiam ad decus atque ornamentum doctrinæ, nota res & ab ipsa diuina humanaque ratione mandata monumentis. In hanc ergo doctrinæ gloriam non partiendæ inuidiæ sed communicandæ laudis causa eruditi Massilienses incubuerunt. Quod odoratus Hieronymus lib. 2. commenta. in epistolam ad Gala. ex vetere vel famâ vel scriptura. *Massiliam*, inquit, *Phocæi condiderunt quos ait Varro trilingues esse, quod & Græce & Latine loquantur & Gallice*. Item Strabo lib. 4. Itaque vrbs ea paulo ante barbaris patefacta tantum Græcarum literarum studium apud Gallos excitauit ut contractum quonque formulas Græce conscriberent, ideoque nihil sibi derogarent Massilienses, tamen nihil arrogarent quin gloriosius quam cæteros homines, putarent se posse dici *μεινους* hoc est lingua diuisos, quemadmodum Epiphanius in Panario & Hesychius interpretantur. Id assequutus Genebrardus in Chronologia Græcæ linguæ vsum Massiliensibus familiarem, cæteris vero Galliarum nationibus ac gentibus inclusum atque abditum latuisse ait, in occulto. Tempore Strabonis, inquit, hoc est anno mundi 4061. (nam Strabo fuit sub Augusto) Massiliæ eloquentia & Philosophia docebatur, contractus Græcè scribebantur, Romani neglectis Athenis, eò ad disciplinas capeffendas confluebant.

Gallos ut supra diximus non Græcè loquutos apparet ex quinto belli Cæsaris, ubi Cæsar se ad Q. Ciceronem epistolam misisse Græcis literis, ne intercepta à Gallis consilia sua cognoscerentur, & è Phauorino Philosopho Arelatensi qui apud Gellium, se Gallum Græcas literas didicisse profitetur. Non Germanice ex sexto ibidem, ubi Ariouistus Germanorum Princeps multa consuetudine Gallicam linguam didicisse traditur. Non Britannice, ut Rhenanus ridicule censet, nam Britones aliunde in Galliam venerunt, nempe ex Angliâ è qua Britannicam linguam post sexcentiesimum Christi annum detulerunt. Coniecturæ quas in contrarium affert in suo Celt-Hellenismo Leo Tripulcius, hoc tantum docent apud Gallos viguisse literarum Græcarum studia, quod vrbs esset Græcæ originis ac doctos præsertim Druydas ea lingua delectatos siue scribendo siue inter se conferendo ut nunc Latina. Tum infra. Massiliensium, inquit, lingua tunc quidem potuit esse Græca, ut Siculorum, Meliten-sium, partis Italici quæ magna Græcia dicta est, verum id, quia non erant Galli indigenæ siue aborigines, Massiliam enim Phocenses fugientes Cyri dominatum condiderant. Ex quo per hæc loca hominibus paulatim excultis, inquit Marcellinus lib. 15. viguere studia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, Euages, & Tectosages. Vbi nota Bardos originem referre ad Massilienses Græcos, contra eos qui ante Cyrum imò verò ab initio turris Babel illos somniant in Galliis literas coluisse. De antiquo illo ac vetere Gallicæ linguæ vsum addit Genebrardus ibidem eam non multum ab hodierna disiunctam atque diuersam fuisse, eiusdemque significationis & prolationis, etsi fortasse rudior sit. Primum quia nomina nationum, Prouinciarum, Ciuitatum, Urbium, montium, sylvarum, fluuiorum etiam hodie retinent antiquum nomen, præterea quia linguæ nullis vicissitudinibus & confusionibus ita solent mutari, nisi vetusti indigenæ penitus deleantur, quin radices & fundamenta permaneant ut apparet

apparet ex Italicis & Græcis vulgaribus, quæ magis corruptæ sunt quàm mutæ. Hinc migrantes in alienas sedes alterum idioma potius imbibunt. Nam ut Liuius in bello Asiatico de Gallogræcis ait, *Planta facile vertitur in id solum in quo feritur.*

- 4 Ioannes Fungerus in Etymologico trilingui de Massilia. Ob plurimum, inquit, linguarum cognitionem Massilienses à Varrone dictos trilingues commemorat Isidorus, quod Græcè, Latine, & Gallicè loquerentur. Neque aliis Magistris quam Massiliensibus Hispanos, Heluetios Galliam incurstantes Græcè loqui ac scribere didicisse tradidit. Cui testimonio astipulatur Philippus Cluuerius in Germania antiqua lib. 1. cap. 2. An verò Massilienses generatim Græcè loquuti sint, an duplicem habuerint linguam quemadmodum nos & Græci recentiores ac aliæ gentes ad hodiernum diem, disputat in pari causa de Latinitate Virgilius Polydorus De inuentoribus rerum lib. 1. cap. 3. Cicero enim in libris de Oratore lib. 4. ait certam fuisse Romani generis vrbisque propriam vocem idque probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur ut qui eam audiret sibi Plautum aut Nævium audire videretur. Sed ut ne quispiam putaret Læliam alteram linguam didicisse id est Latinam, alteram domi ab ineunte ætate patrio sermone imbibisse paulo inferius inquit. Nemo enim vnquam est Oratorem quod Latine loqueretur admiratus, si aliter irridebant. Item de perfecto Oratore. *In versu quidem theatra tota exclamant si fueris una syllaba aut breuior aut longior.* Et lib. 1. Tuscul. *Frequens enim confessus theatri in quo sunt muliercula & pueri, mouetur audiens tam grande carmen.* Hæc ille. Ex quo satis patet vnā linguam & eam quidem Latinam omnibus communem fuisse quando pueri & mulierculæ Latinè sciebant. Verum ille erat literarum peritus qui verborum delectum habere ac cum recto aurium iudicio ponderare sciisset, id quod sine literis fieri non poterat. Nam omnes Romanos Latine loquutos non item literas scisse ex eiusdem quoque testimonio liquet qui in Bruto T. Pomponium ita loquentem facit. *Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis.* Et subiicit, *T. Flaminium qui cum Q. Metello Consul fuit pueri vidimus, existimabatur bene Latine loqui, sed literas nesciebat.* Est igitur quisquam qui si ista consideraerit à principe Latinitatis dicta possit suspicari perinde Massiliensibus non vnā fuisse linguam ac nobis est. Namque ut apud Romanos illi minus pure & ornate loquebantur qui extra urbem vixissent, ita apud Massilienses partim barbaries à feris populis qui Prouinciā aliquando occuparant profecta, partim vetustas sermonem domesticum iam pridem infuscauerat.

- 5 Linguarum vsus aliam duarum præcipua quidem causa initio fuit propter doctrinæ præstantiam & orationis vbertatem, sed simul etiam ut convenientes in vnā Rem publicam gentes inuicem se intelligerent meliusque consociarentur. Qua causa B. Virginem gratiam hanc gratis datam, ut loquuntur nostri, à Deo acceptam habuisse affirmavit diserte Albertus & D. Antoninus eliciturque ex eorum sententia qui illam omnium qui eius ætate viuebant oraculum ac magistram nominant, ad quam vndique vel venerationis vel doctrinæ causa concurreretur. Ignatius episto. 1. *nostra religionis magistram* vocat, Rupertus lib. 5. in Cant. *Apostolorum*, Ambrosius lib. 1. de Instit. Virg. *Ioannis*, Bernar. serm. 4. supra missus est, *Euangelistarum*. Imo valde probabile est pridem ante in B. Virgine fuisse linguarum donum. eoque vsam esse tum excipiendo Magos Matt. 2. tum cum in Ægypto peregrinata est. Ita sentit Suarez par. 3. disp. 20. sect. 2. merito Caietanum reiiciens negantem habuisse B. Virginem vsus huius gratiæ. De Magdalena cum sodalibus idem existimo, quos historix produnt in Massiliense littus eiectionis Euangelium prædicasse.

- 6 Latine scientiam casus forte alius insuper inuexit. Romani enim rerum domini ut prius Græci enixe curarunt, Latina ut lingua vbique propagaretur cum Imperio, teste Valerio Maximo lib. 2. cap. 2. & Mithridates ut quos sub Imperium suum coegerat obsequentiores sibi redderet, eorum studuit hoc est viginti duarum Prouinciarum lingua loqui nullo vsus interprete, ut proditum est ab eodem Valerio lib. 8. cap. 7. & Gellio lib. 17. cap. 17. eodemque nomine Cleopatram Plutarchus celebrat, & Amalasuntham Theodorici Ostrogothorum Regis filiam Sabellicus lib. 1. Ennea. 8. & Platina in Agapito 1. laudat illam præterea minime Cassiodorus lib. 10. variatum epist. 4. ut scitum illum videatur verumque Turcarum ceteroque illiteratissimorum Prouerbiū. *Quis qui linguas calleat totidem illum viris æquiualeat,* & his congruenter conuenienterque Massiliam trilinguem, totidem Rebus publicis nempe Gallicæ, Romanæ, Atheniensis Majestate atque Imperio supparem ne dicam superiorem fuisse. Cæterum etiam hodie de Gallis, generatim verè dixeris quod olim de Græcis Strabo, eos nimirum *ἡδὲ κατὰ πόλιν ἄλλαι ἄλλαι διαλέγουται.* Nam in Gallia certe nostra tot fere linguæ sunt aut certe tot eiusdem linguæ dialecti aut diuersi pronuntiandi modi quot sunt Galliarum non dicam Prouinciæ, sed vrbes.

CAPVT XXVII

De claris Massiliensibus.

LARITUDO generis ac nominis unde oriatur, aut cuius sit habitus, aut quæ ratione debeat comparari, viderint ij quorum in contemplandis huiusmodi rebus cura teritur. Ego in hoc opere factis autores & autoribus facta sua reddere contentus, quam admirabilis fuerit in Massiliensibus, & quantum inter omnes vna eorum Respublica excelluerit, propriis exemplis demonstrare conabor, quorum cæsi plurima prodant historici, nos cum delectu modum seruabimus.

Telon & Gyareus peritissimi Astrologiæ, in qua cæli conuersio, ortus, obitus motusque syderum ita conclusi sunt vt ex iis quod futurum esset cœlum, tranquillane & serena an perturbata & nubibus hispida fronte, cognoscerent, qui. . . in super flaturi essent venti, biduo atque etiam triduo ante prædicerent. Vnde & nauigandi arte & condendarum nauium vsu inter Massilienses excelluerunt. In prælio nauali Massiliensium pro Pompeio aduersus Cæsarianos nauarchum & militem egit vterque, tanta in adeundo periculo magnitudine animi & in labore ac dolore patientia vt speciem eorum qui inuebitur aut sibi proponet exemplar, præclarum opus efficiat necesse est, inauspicarè licet pugnarint ex vulneribus mortui ob Rempublicam acceptis. Tamen his ne perire quidem tacitè obscurequè concessere fata, quorum virtutem commemoratione nominis, non cum vita tempore dimittendam sed annalium monumentis cum omni posteritate adæquandam esse historici voluerunt. Nam Cæsar de bello ciuili lib. 1. rem inuauit atque indicat. Ipsi Massilienses & celeritate nauium & scientia gubernatorum (nempe Telonis & Gyarei) confusi nostros eludebant impetusque eorum excipiebant, & quod licebat, latiore spatio producta longius acie, circumuenire nostros aut pluribus nauibus adoriri singulas aut remos transcurrentes detergere si possent contendebant, cum propius erat necessario ventum ab scientia gubernatorum atque artificij ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri quod minus exercitatis remigibus minusque peritis gubernatoribus utebantur, qui repente ex onerariis nauibus erant producti neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam grauitate & tarditate nauium impediebantur. Quæ coarctata & peranguste referta dilatat nobis atque explicat in sua Pharsalia Lucanus lib. 3.

*Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis.
Qua nullam melius pelago turbante carina
Audire manu, nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phœbum videat seu cornua Luna,
Semper venturis componere carbasa ventis
Hic Latia rostro compagem ruperat alui
Pila, sed in medium venere tremensia pectus,
Aueritque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus irrumper puppim
Excipit immixtum suspensa per ilia ferrum
Affixusque rati telo retinente pependit.*

Ne tamen iniuriam mortis ab hostibus illatæ impunitam passi esse, aut inultam reliquisse viderentur, Tagum militem Romanum ab excelsa puppe cum Telone decertantem & nauis aditu prohibentem sagittis confixere à tergo, & aduerso pectore iaculis traicere eodem Lucano teste ibidem

*Phocæcis Romana ratis vallata carinis
Robore diducto dextrum laeuumque tuerur
Æquo Marte latius, cuius dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiumque andax aplastre retentat
Terga simul: pariter missis & pectora selis
Transigitur, medio concurrat pectore ferrum.
Et stetit incertus fluens quo vulnere sanguis,
Donec utrasque simul largus cruor expulit bastas,
Diuisitque animam sparsitque in vulnera letum.*

Lygdanus militarium munimentorum designator opifexque & artis imprimis Ballistariz præfectus, cum Tyrrheno Romano milite fortissimo signa contulit, manum conseruit tam glorioso

glorioso & felici exitu, ut hominem appetitum funda & glande lapidea siue plumbea percussus prostraverit, fuderit, occiderit. Casus verò mirificus quidam interuenit, Tyrrhenus dum exanimis pene & exanguis acerrimum telum ex his quæ temere ac fortuito circumquaque iaciebat in Argi ducis Massiliensis corpus immittit, vulneratum ferro iuuenem confectumque sustulit è viuis, cuius improuise ac tam funestæ mortis definit versibus Poëta, breuiterque describit in eadem Pharsalia lib. 3. citato.

*Stantem sublimi Tyrrhenum culmine prora
Lygdamus, excussa Balearis torsor habena
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbe.
Sedibus expulsa postquam cruor omnia rupit
Vincula: prorumpunt oculi, stas lumine raptò
Attonitus mortisque illas putat esse tenebras.
Ast postquam membris sensit constare vigorem.
Vos, ait, o socij sicut tormenta soletis
Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere quod superest anima Tyrrhene, per omnes
Bellorum casus, ingentem militum usum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver
Viventis feriere loco. Sic fatus in hostem
Cerca tela manu. Sed non tamen irrita mittit.
Excipit hac iuuenis generosi sanguinis Argus
Qua iam non medius descendit in ilia venter,
Adiunxitque suo procumbens pondere ferrum.*

- 4 Argus nobilissima familia ortus, & eius parens vir stabili firmo & magno animo etiam cum canesceret haberetque suam quamdam maturitatem & quasi senectutem nullam in bello de Massiliensi Republica bene merendi occasionem prætermiserant, socij sæpe aliàs stipendiarii que populi Romani, nunc Pompeij partes amplexi aduersus Cæsarem, medio conflictu ac depugnantium confusa turba saucij grauiusque percussi, gloriosam pro patria mortem occubuerunt. De filio meminit paulò ante Lucanus, cui iam demortuo patrem non solum vitæ sed etiam dignitatis ac fortunarum superstitem esse noluisse scribit deinceps in hunc modum

*Stabat diuersa viçta iam parte carina
Infelix Argi genitor, non ille iuuenta
Tempore, Phocæcis ulli celsurus in armis.
Victum auro robur cecidit, fessæque senectæ
Exemplum non miles erat, qui funere viso,
Sæpe cadens longe senior, per transstra carina
Peruenit ad puppim, spirantesque inuenit artus.
Non lacryma cecidere genis non pectora tundis
Dissentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit atque oculos vasta obduxere tenebra,
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum
Ille caput labens & iam languentia colla
Viso patre lenas, vox fauces nulla soluit
Prosequitur, tacito tantum petis oscula vultu,
Immisitque patris claudenda ad lumina dextram.
Ut torpore senex carnis, viresque cruentus
Capit habere dolor, non perdam tempora dixit
A senis permissa deis, ingulumque senilem
Confodiam, veniam misero concede parenti
Arge, quod amplexus extremaque oscula fugi.
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
Semianimisque iaces, & adhuc potes esse superstes
Sic fatus, quamuis capulum per viscera misit
Polluerat gladij, tamen alta sub aquora tendit
Præcepit, & letum gaudens præcedere nati
Festinantem animam morti non tradidit vni.*

- 5 Nec minorem Lycidas virtutis atque honoris palmam tulit qui in hanc quoque militiam adscriptus

De claris Massiliensibus. Cap. XXVII. 63

adscriptus dum præliaretur transfixus hasta sanguinemque spumans ex ore, non prius finem fecit anhelandi pugnam, quam vitam, eaque fortitudinis & excelsitatis præbuit specimina cuius ne posteritas quidem omnium sæculorum immemor erit,

Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncus

Affixit Lycidam, morsus foret ille profundo:

Sed prohibens socij, suspensaque cura retentant:

Scinditur anulus, nec sicut vulnere sanguis

Emicuit lentus, raptis cecidit undique venis

Discursusque anima diuersa in membra meat

Interceptus aquis, nullius vita perempti

Est tanta dimissa via, pars vltima trunci

Tradidit in letum vacuos vitalibus artus

At tumidus qua pulmo iacet, qua viscera feruent

Haeserunt ibi fata diu, luctataque multum

Hæc cum parte, viri vix omnia membra tulerunt.

Marfidius & Hemitheia par coniugum nobilissimorum fidelitate mutua beneuolentia, que Tarquini Collatini & Lucretiæ renouarunt vetus exemplum. Sic enim Eporedius lib. 2. Epiced. viro. illust. orb. *Marfidio Massiliensi nupserrat virgo Massiliensis Hemitheia, nomine quidem sed forma specie Deo similior & virtute, quam si coniugij privilegio pudor fecit vniuersam, pulchritudinis inuidia quam plurimum procorum in inuicta pudicitia monumentum sapiens irritauit amplexus. Hæc siquidem de stupro per internuntios interpellata, sed animo manens immota, cum aliquando in discrimen pudoris adduceretur, & exosus cuiusdam iuuenis amplexibus spargari videretur, quasi in eius iura sententiam paulisper subsistens, gladio, quo præcingebatur exerto castissimum pectus transfixit. Hæc ense malo corpus ab anima diuidi, præfata, quam si anima uni viro Marfidio iuncta ab eius separaretur amore. Quod ubi absens Marfidius resciauit, inuicta fidei tactas exemplo, & indignum ratus rarissima coniugis inuiolato pudori superesse, eodem ense quo uxor nunquam ab eo diuidi voluit, in reciproci amoris insigne, proprio pectore transosso, eidem coniugi obrinuit.*

Pythiam siue Pytheam literarum claritate & sapientiæ fama perillustrem, à quo in cæteras gentes quasi deriuata traditur Geographiæ dignitas & amplitudo ac velut per traduces propagata, scienter ac perite dixisse de causa legationis, quam instituerant Athenienses, testis & laudator est Rhodiginus lib. 18. cap. 25. cum enim redditum, Atheniensibus quandoque oraculum recitasset, tanto cæteris eos fore excellentiores, quantum aues alias præcellat in nubibus Aquila. *Pytheam tamen, inquit, dixisse quandoque accepimus, sic uti vanale lac domui illatum indicat prorsum inesse morbi quippiam: ita quo pergat Atheniensium legatio, agrotare ciuitatem necessario intelligi.* Plinius eius testimonio passim vitur ac Geographiæ methodum laudando extollit, cum de die inquit lib. 2. cap. 75. ubi longissimus sit, & ubi breuissimus. Sic fit ut vario lucis incremento in Meroe longissimus dies, 12. horas æquinoctiales, & octo partes vnius horæ colligat. Alexandriæ vero 14. horas. In Italia quindecim, in Britannia septemdecim, ubi ætate lucidæ noctes haud dubie repromittunt id quod cogit ratio credi, solstitij diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu subiecta terræ continuos dies habere sænis mensibus noctesque è diuerso ad brumam remoto, quod fieri in insula Thule Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia distante. Rursum de Maris æstu lib. 2. cap. 97. Omnes, inquit, æstus in Oceano maiora integunt spatia inundantque, quam in reliquo mari, siue quia totum in vniuersitate animosius est quam in parte, siue quia magnitudo aperta syderis vim laxè grassantis efficacius sentit eandem angustis arcibus. Quæ de causa nec lacus nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere Æstus Pytheas Massiliensis autor est. Interiora autem Maria terris clauduntur ut portus. Similiter Plutarchus de placitis Philosophorum lib. 3. cap. 17. At illa paulo acerbiora, & non sine probro atque dedecore, quæ ipsius famæ doctrinæque intenterant æmuli deridicula scommata. Dignum memoratu, inquit Rhodiginus lib. 5. cap. 13. quod prodicitur de Demosthene. Huic tam summo tam omnibus fere numeris in oratoris campis & dicendi palæstra absoluto, iocorum defuisse facultatem quæ M. Tullio superfuerit, ut sciamus non modo eidem omnia non dari, quod Homerus inquit & relatum apud T. Liliu Scio Verum esse quædam quæ nulla ars nulla vnquam vicerit cura. Circumferuntur tamen quædam illius non omnino illepida aut infaceta, ut cum Pytheas diuisset mordacius orationes illius obolere lychnum Scio, inquit, tibi molestam esse ardentem lucernam. Is enim ut fur male nonnunquam audiebat. Strabo lib. 2. eius de insula Thule sententiam infestitæ coarguit. Polybius, inquit, Europæ Regiones describens ve-

De claris Massiliensibus. Cap. XXVII. 65

Oceano Romanis fuerunt cognitæ, unde etiam à Virgilio vltima Thule appellatur 1. Georg.
Tibi seruiat vltima Thule.

Vixit Pythias anno mundi 3790. Alexandro magno regnante.

Eudimenes seu potius Euthymenes vt legendum putat Lipsius in 4. Senecæ de natura. 10
quæstio. cap. 1. num. 8. & lib. 4. eorum qui Plurarcho tribuuntur de placitis Philosophorum
Pythiæ non solum Cosmographi nomine, sed pene etiam ætate suppar, in rebus celebratissi-
mis sermone omnium ita Massiliæ versatus est vt hac tanta celebritate doctrinæ etiam ab-
sentibus notus esset, neque hominum fama beneficiorum memor vnquam ipsum deserue-
rit. De hoc enim à Seneca mentio est honorifica facta in quæstio. naturali cap. 1. De Nilo
ante exortum caniculæ exundante, mediis æstibus vltra Æquinoctium, Euthymenes Massi-
liensis testimonium dicit. Nauigavi inquit Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quan-
diu Etesis tempus obseruant, tunc enim eiicitur mare instantibus ventis cum resederint, &
pelagus conquiescit, minorque discedenti inde vis Nilo est. Cæterum dulcis maris sapor
est, & similes Niloticis belluæ. Verum hanc sententiam refellere videtur experientia fides,
compertum enim est augmentum Nili non effici ascendente è maris faucibus aqua, sed è pa-
ludibus, unde manat, descendente vt annotat ibidem Seneca: Nam si Nilum Etesis prouo-
cant, quare ante illos incipit incrementum eius & post eos durat? Præterea non fit maior,
quo illi flauere vehementius. Nec remittitur incitaturque prout illis impetus fuit, quod fie-
ret si illorum viribus cresceret. Quid quod Etesis littus Ægyptium verberant, & contra illos
Nilus descendit inde venturus unde illi, si origo ab illis esset. Præterea ex mari purus &
cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde quod testimonium eius, testium turba
coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota erant externa. Licebat illis fabulas mit-
tere. Nunc verò tota maris exteriora, mercatorum nauibus stringitur, quorum nemo nar-
rat nunc cæruleum Nilum, aut mare saporis alterius. Quod & natura credi vetat, quia dul-
cissimum quodque & leuissimum Sol trahit. Præterea quare Hyeme non crescit? & tunc
potest ventis concitari mare aliquanto quidem maioribus, nam Etesis temperati sunt. Quod
si è mari ferretur Atlantico semel oppleret Ægyptum, at nunc per gradus crescit.

Quamquam de mendacio quod animaduertit non tam liquido aut certo constitit hæte- 11
nus de illa Nili è paludibus unde manat descendens experientia, quin plerique Eudimenes
nostri coniecturam persuaderi sibi non opinione solum sed etiam ad veritatem plane velint.
Thales enim credidit per id tempus scilicet æstate ex aduerso flantes Etesias descendenti
Nilo resistere, eiusque cursum aëro contra ostia mari inhiberi, atque ita reuerberatum in se
recurrere, & in Ægypti planiciem longe lateque stagnare. Idem sentit Ælianus lib. 22.
Idemque cecinit Lucretius lib. 6. sui poematis. De hac nobilissima quæstione multa dispu-
tat Herodotus lib. 2 sed multo copiosius multoque eruditius Diodorus Siculus lib. 1. Bibliot.
Vide & Solinum cap. 45. Plinium cap. 9. libri 5. & Heliandorum lib. 2. Æthiopicon. Cæte-
teros id genus gloria claros auctoritate graues in Annalibus reperies apud Strabonem, Pli-
nium, & Senecam qui fatentur ingenue Massiliam præstatiores Cosmographos quam alium
vllum orbis tractum peperisse. Enimuero Massiliæ factus sunt, Timarchus, Androcides,
Tarthon, Aristocles, Mecnemius, Aristodemus, Hyparchon, quorum præter ipsa nomina
res omnes gestas non tam voluntaria quam fortuita quadam obliuione vetustas contriuit.

Neque tantum Cosmographia suos sibi Massilienses vindicat, sed etiam Medicina, Poësis,
Iurisprudentia, Eloquentia. Illa Crinam, Carmidem, Demosthenem partus agnoscit suos.

Crinas Medicus præstantissimus, Nerone Claudio Imperatore primus quantum opinamur 12
Medicinæ scientiâ atq; vsum in Academiis Massiliensibus prouexit, & ita profecit in studio, vt
si cum aliis certet vnus mihi videatur antecessores omnes suos & auctoritatis pondere & utili-
tatis vbertate superasse. Docuit me Plinius, cuius hæc sunt verba lib. 19. cap. 1. *Eadem atq;
Neronis principatu ad Thessalum transilauit delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in
omnis qui Medicos perorantem. Quasi prudentia ingenioque astimari vel vno argumento abunde
potest, cum monumento suo quod est Appia via latronice se inscripseris. Nullius histrionum equa-
rumque trigarum comitator egressus in publico erat, cum Crinas Massiliensis arte geminata vt cautior
religiosiorque ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando horasque observando au-
toritate eum præcessit. Nuperque centies H. S. reliquit muris patria, manibus quoque alyis pene non
minori summa extructis.* Idem pene sed sententiis aliis Opmerus sub Nerone 6. Imperatore,
& sub Aulo Persio Poëta in opere suo Chronographico. Erat, inquit, Neroni Medicus An-
dromachus doctissimus, qui imitatus Mithridatem Ponti Regem theriaces compositionem
inuenit, quæ Galeni testimonio à veneno seruauit plurimos Romanos Imperatores aliisque
complures Principes viros, qui etiam opportune sumpserant. Thessalus in omnis qui Medicos

rabie quadam perorando cuncta delebat maiorum placita monumentoque suo via Appia Iatronicense inscripsit. Crinas Massiliensis autoritate cum præcedens arte geminata ad syderum motus ex Ephemeride Mathematica, cibos observando horas dabat.

13 Charmidas siue Carmis ex eadem vrbe Massilia, vt inquit Opmerus ibidem, eosdem est honorum gradus quos Crinas assequutus, damnatis prioribus Medicis ac balneis, frigida etiam hybernis algoribus lauari suadens, merfit ægros in lacus ita vt & senes Consulares vsque ad ostentationem conspicerentur rigere. A quo non dissentit Plinius loco. Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solum prioribus Medicis, verum & Balneis frigidaque etiam Hybernis algoribus lauari persuasit, merfit ægros in lacus. Videbamus Senes Consulares vsque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio. *Nec dubium est omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes animas statim nostras negotiari. Hinc illa circa agros misera sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio turba se Medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpolis & ingeniorum Gracia statu impellimur. Palamque est ut quisq; inter istos dicendo polleat, Imperatorem illico vita nostra necisque fieri, cum verò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut populus Romanus ultra sexcentimum annum nec ipse in accipiendis artibus lentus medicina vero etiam avidus, donec expertam damnauit.* De eodem Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 34. mihi in naturæ contemplatione, inquit, nihil occurrit incredibile, quando & Charmidem Massiliensem commentatione non indignum video opinatum Lusciniam non Musicæ studiosam modo id est οὐλόμωσον sed & οὐλόδοξον id est gloriam ambitiosius captare. Si quidem in solitudinibus si concinat simplicem omnino cantum edere, apparatu nullo, velut sibi canentem modo, quod si auditoribus non excidat præstoque sint aliquot, tum verò prædulcem imprimis variumque edi concentum, quippe intellectu certo τινεσὶ καὶ ἄλλοις τοῖς πολλοῖς. Et Plutarchus in Cōiualibus sermonibus siue symposiis Problema. 1. lib. 1. Id primū considerandū cēseo quales sint qui vna adsunt. Si enim in cōiuiuo sint plures literati, vt in Agathonis Socrates, Phædri, Pausaniæ, Erixymachi, & in Calliæ Charmidas, Antisthenes, Hermogenes aliiq; horū similes, cōcedemus iis vsum sermonū philosophicorū, vt non minus Musis quam Nymphis Bacchū diluāt, quæ hæ corporibus mitem, illæ animis reuera Melichium & Charidotam hoc est benignum & beneficum præstabunt.

14 Demosthenes homo nauus & industrius experientissimus ac diligentissimus Medicus Galenum Medicorum apicem & cæteros qui eius de Medicina commentarios legerunt traduxit ad magnam admirationem. Quanti eius autoritatem & scientiam præsertim in curandis carbunculis æstimaret Asclepiades, testis est idem Galenus de compositione medicamentorum per genera lib. 5. cap. 11. de carbunculis. Carbunculus vlcus est crustam cito cum inflammatione totius partis circumdatæ valida faciens vt & febres vehementes & extrema pericula inferat. Quare ipsi crustæ valens medicamentum imponere oportet & ex iis quæ ad nomas conducere dictum est, circumpositas autem partes cataplasmatibus fouere quæ æqualem vim habent vt repellant & mediocriter refrigerent & digerant. Tum de medicamentis ad carbunculos ab Asclepiade proditis primo loco censet medicamentum Massiliotæ. Chrysocolæ, nitri tostii, lapidis asij, arsenici, sandarachæ, mysios tostii, &c. trita omnia sigillatim in vas æreum reponimus. Apud Demosthenem Massiliotā, qui pharmacum composuit olei habet duas heminas. Et in alio tractatu de compositione pharmacorum localium lib. 5. Emplastra viridia Lichenica. Viride Demosthenis. Cereæ lib. 11. resinæ frictæ lib. 1. æruginis rasæ trientem, olei æstate cyath. 4. hyeme cyath. 6. aceti quantum sufficit.

5 Marcum Antonium Gnyphonem eloquentia clarum fecit sub Iulio Cæsare. Hic Massiliæ in Gallia natus vel educatus, vt memini capite superiori proximo 24. grauissimus autor & magister intelligendi ac dicendi, quo Tullius gloriabatur, vt olim Aristoteles Platone, non linguæ solūm verū etiam animi & virtutis magistro (nam Epicuro mentienti se magistrum habuisse nullum, id facile concesserim, cum eius Philosophia nihil aliud studeret nisi vt lutulentus sus cum quouis volutari) Et verò si tanti fuit Romanis eloquentiæ riuulos in Tullio discipulo consecrari, quanti oportuit Massiliensem Academiam æstimare, fontem ipsum in Gniphone Tullij magistro & habuisse apud se, & vidisse. Sapienter Seneca lib. 6. natura. quæst. *nona erant omnia primo tentantibus, post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus scilicet autoribus & magistris refert: debet acceptum.* Eius inter illustres Grammaticos suffragatur laudibus Suetonius. Marcus Antonius Gniphon ingenuus, in Gallia natus, sed expositus, a nutritore suo manumissus institutusque, Alexandriæ quidem vt aliqui tradunt, in contubernio Dionysij Scythobrachionis (quod equidem non temere crediderim, cum ratio temporum vix congruat) fuisse dicitur ingenij magni, memoriæ singularis,

nec

De claris Massiliensibus. Cap. XXVII. 67

nec minus Græce quam Latine doctus. Præterea comi faciliq̃ue natura; nec vnquam de mercedibus pactus eoq̃ue plura ex liberalitate discipulorum consecutus. Docuit primum in Diui Iulij domo pueri adhuc, deinde in sua priuata. Docuit autem & Rhetoricam ita vt quotidiè præcepta eloquentiæ traderet, declamaret verò non nisi nundinis. Scholam eius claros quoque viros frequentasse aiunt, in his Marcum Ciceronem etiam etiam Prætura fungeretur. Scripsit multa, quamuis ætatis annum quinquagèsimum non excesserit. Et si Atteius Philologus duo tantum volumina de Latino sermone reliquisset cum tradit. Nam cetera scripta discipulorum eius esse, non ipsius in quibus & suum alieubi reperiri nomen. De Atteio verò Philologo quis fuerit, tradidit Asinius Pollio in libro quo Sallustij scripta reprehendit, vt nimia priscorum verborum affectatione oblita. In eam, inquit, rem adiutorium ei fecit maxime quidem Atteius prætextatus nobilis Grammaticus Latinus, declamantium deinde adiutor atq̃ue præceptor, ad summam Philologus ab semet nominatus. Ipse ad Lucium Hermam scripsit se in Græcis literis magnum processum habere, & in Latinis nonnullum, audisse Antonium Gniphonem eiusque Hermam postea docuisse. Præcepisse autem multis & claris iuuenibus, in quibus, Appio quoque & Pulchro Claudis fratribus, quorum etiam Comes in Prouincia fuerit.

Pacarus elegantis ingenij & iudicij Rhetor, ita prudentiam cum eloquentia iungebat, vt esset apud omnes ordines potens & graciosus. *Præconium siue Isthonem* tanquam alterum Lælium dixeris, quod præconiũ facere ac orationes nobilissimo cuique scribere solebat. Per id tempus magis ac magis & studium & cura artis increuit, vt ne clarissimi quidem viri abstinerent, quo minus & ipsi multitudinem & forum, cui nata eloquentia est, frequentarent & Pacati consiliis ac documentis ad spem dominationis vterentur. Vixit primum Romæ Tiberio Imperatore cumque ludo eloquentiæ aperto discipulorum nobilitate floreret, à Romanis Massiliam missus, vt Græcam Massiliensium Rhetoricam Latine redderet, diu ibi Magistri operam exegit & de Comicis Tragicisque dictionibus, tum de Ionicis & Atticis dialectis multa composuit, ex quo Grammatici siue Minutij cognomen illi adscriptum, in plerisque indicibus & titulis animaduerto.

Oscus siue Oscius eadem tempestate artem Oratoriam professus, vir excellentis ingenij atq̃ue doctrinæ magnum nomen non Massiliæ tantum sed etiam Romæ in Rhetoribus habuit. Latronis Portij auditor & discipulus speciem ita formauit eloquentiæ, vt in ea penitus reconditos Magistri sui mores effingeret, atq̃ue adeo quamquam Orator grauis nec citra suauitatem nimius, tamen in omni re fuisse dicitur, quod de Latrone Portio Seneca scribit, quippe nec remittere, inquit, studia sciebat nec repetere. Vbi se ad scribendum concitasset, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat, nec desinebat nisi deficeret. Rursus cum se remiserat, in omnes lusus & iocos resoluebatur. Cum verò se syluis & montibus tradiderat, omnes illos agrestes in syluis & montibus natos laboris patientia ac venandi solertia prouocabat, & in tantam sic viuendi perueniebat cupiditatem vt vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum se reuocasset tantis viribus incumberebat in studium, vt non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisuisse desideria videretur. Memoria huic viro natura quidem foelix, sed plurimum adiuta etiam arte, nunquam illa quæ dicturus erat, ediscendi causa relegere. Edidiscerat cum scriberet. Dicebat ita vt in nullo vnquam verbo cum memoria deceiverit. Historiarum omnium summa notitia. Iubebat aliquem nominari ducem & statim illius gesta cursu reddebat. Hinc Messala exactissimj vir ingenij & Latini sermonis obseruantissimus, cum audisset Latronem declamantem dixit, *Sua lingua disertus est*, quibus ingenium concedens, sermonem illi obicere videbatur. Cum porro Latronis discipuli non audiri desiderarent, sed audire modo contenti forent, initio contumeliæ causa à deridentibus *Auditores* vocabantur, mox in vsu esse verbum cœpit, & promiscue pro discipulo poni. Atque hanc ingenij præstantiam si minus imitatione consequi potuit Oscius, voluntate certe proxime accessit. Vnum in eo non attollit, imo non tolerat Seneca, quod concertationem captationemq̃ue verborum, potius quam disputandi prudentiam, & inanem quamdam profluentiam loquendi magis, quàm Oratoriâ vim ad persuadendum accommodatam in suis declamationibus emularetur. Nam lib. 6. Controuersiarum ita legimus *Oscus non incommode dixit, sed ipse sibi nocuit, dum nihil absq̃ schemate dicere cupit. Oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaque non inurbane Pacatus Rhetor cum illi Massilia mane occurrisset schemate illum salutauit. Poteram, inquit, dicere. Ane Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad cōsumelias omnium ingenij iniungēdas. Nulli non impressit aliquid quod effugere non posset. Ille Passeno prima eius syllaba mutata in Gracum, obstruē nomen imposuit declamatori subtili sed arido.* Hactenus Seneca. Quid vero hisce innuatur verbis per-

obscurū est. Historia octava *εναπομνησθη* est hostili incurſione omnia for dare. Sinamoros etiam dicitur qui otio abutitur Turnebus lib. 3. Aduersario. cap. 8. Brodeus lib. 11. Miscellan. Antonius Couarruias & alij pro Phylleno Crassienum siue Paschanum interpretantur. Quo magis insulſitatem & insolentiam tanquam insaniam quamdam orationis, si ita sonet, sermo eius retinere videatur. Porro tanta & tam promiscua in eo arguebatur libertas, quod Labieno similiter exprobratum est, ut libertatis nomen excederet, & quia passim omnes lacerabat Rabienus vocabatur. In hunc primum excogitata est noua poena, effectum enim est per inimicos, ut omnes eius libri comburerentur, quæ res inusitata fuit & prorsus mira, supplicium de studiis sumi, eiusdemque poenæ Labieno consortem Oscium dixerim, cum eius, non modo libros sed pene famam & eius nomen vetustas quasi perpetua obruerit. Verum contumeliam Labienus non tulit, nec superstes. ut inquit Seneca ingenio suo esse voluit. Sed in monumenta maiorum suorum se ferri iussit, atque ita includi, veritus credo, ne ignis qui nomini subiectus erat sibi negaretur, nec tantum finiuit ipse se, sed sepeliuit. Similes illas partim obscuras partim apertas nunquam deposuit Oscius quas gereret inimicitias cum Iunio Basso & Fulvio Sparſo præstantissimis Oratoribus, ac præsertim cum Passieno clarissimo viro, de quo Plinius vbi de arborum natura lib. 16. cap. 44. *Arborem*, inquit, *eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crissus bis Consul, Orator Agrippina matrimonio & Nerone priniguo clarior postea, osculari complectique eam solitus, non modo cubare sub ea vinumque illi affundere.* Vide Antonium Ruffy in historia Massiliensi lib. 9 cap. 4. num. 5.

18 De Victorino Possenius in Apparatu verbo *Victorinus*. Victorinus Massiliensis Rhetor, ad filij sui Etheri personam commentatus in Genesim id est à principio libri vsque ad obitum Patriarchæ Abraham, tres diuersos libros edidit, Christiano, quidem & pio sensu, sed ut potè seculari literatura occupatus homo, & nullius magisterio in diuinis scripturis exercitatus leuioris ponderis sententiam figurauit. Moritur Theodosio & Valeriano Imperantibus. Sic Gennadius in catalogo, ad quem Suffridus. Quatuor versuum edidit libros, ita eodex vulgatus nostri M. S. codices constanter habent tres diuersos edidit libros, quod reposit. Vocatur hic autor Cl. Marius Victorinus Massiliensis. Addunt verò alij scripsisse Epistolam carmine ad Salmonem Abbatem quæ extabat cum Christianorum Poetarum veterum operibus.

19 Coruinus Orator celeberrimus eloquentiaque insignis Massiliæ vixit cum Victorino in cuius familiaritatem penitus intrarat. Is sese quotidianis sacræ Scripturæ commentationibus exercebat quas quidem literis mandasse dicitur, sed ab memoria nostra propter vetustatem remotas. Iacobus Philippus Bergomas.

20 Menecrates prudens in iure ciuili, alter Scuola Massiliæ habebatur, Iurisperitorum eloquentissimus eloquentium Iurisperitissimus, cuius laudatio & autoritas aliquid apud posteros momēti habere videretur, nisi auaritiæ & inuitiosam appetitionē alienorū magistratibus quos gesserat, honoribus, imperiis, potestatibus anteposuisset, de quo Lucianus in Toxari quem supra dedimus cap. 11. num. 2.

21 Charmoleus dignitate suppar multorum in terris prædiorum & bene nummatus, in forensi & concertatorio genere dicendi præfuit sapientissimus & iustissimus iudex, suum cuique tribuens & societatis coniunctionis humanæ munifice & æque tenens Integritatis atque innocentie singularis nomine cum Hectore illo Næuiano apud Tullium lib. 5. epist. 11. non tantum laudari se lætabatur, sed addebat etiam à laudatis viris.

22 Zenotemus Charmolei filius vir egregius coniunctissimusque cum Menecrate officiis, vsu, consuetudine, studiorum omnium societate, quàm firmum esset veræ amicitie præsidium ad prosperam aduersamque fortunam documento simul tradidit & exemplo, autor est Lucianus in Toxari siue Dialogo de amicitia, citato. *Zenotemis vir diues Menecrati viro item diuiti & honorato amicus erat; aliquanto post facultatibus exutus est ex condemnatione Menecrates, ac infamis & ad magistratus inidoneus iudicatus à sexcentis viris, tanquam qui sententiam iniquam pronuntiasset. Ita enim mulctant Massilienses, si quis corrupte iudicet. Angebat verò Menecratem filia iam nubilus octodecim annorum, fæda specie quæque insanire circa crescentem Lunam dicebatur. Hac apud Zenothemin deplorantem bono animo esse iubet Zenothemis, & domum ducit. Ibi opes quæ illi multa erant cum illo partitur, ac conuiuium, quasi sponsum filia Menecrati inuenisset parari iubet. Remotis mensis plenum Menecrati poculum porrigens. Accipe, inquit à genero symbolum affinitatis poculum, nam hodie ducturus sum ego filiam suam Lydimacham. Dotem autem iam olim accepi talenta quinque & viginti, ac reuente illo Zenothemus matrimonium consummat, atque ex eo tempore cum illa vixit supra modum diligens, eamque secum in rheda duxit (et si dimidia scilicet dextra corporis parte mancā, alteroque captam oculo) hanc autem*

De claris Massiliensibus. Cap. XXVII. 69

autem illi gratiam retulit fortuna. Puellus illi formosissimus ex illa deformi uxore natus est, quem tollens pater in Curiam olea coronatum ac pallio amictum, quo plausu miserationis suo conciliaret, ac infans arridebat Iudicibus, & manibus complodebat. Curia commota remisit mulierem Menecrati, isque ita bonus & fama restitutus est. Zenotemius fuit Carmolei filius Menecrates pater Cydimachia amico Massilienses. Hactenus Lucianus.

Petronius Arbitrator grauis ille & ingeniosus Poëta quatenus plausus & clamores mouet in satyris suis? Ita est deinde dulcis & ita hilaritate, lasciuiam, risu molli animos nostros ut non legatur modo sed etiam ediscatur. Sic ad malam domesticam disciplinam vitamque umbratilem & delicatam cum accesserit nervos omnes virtutis elidit. Legendus Gregorius Gyraldus in historia Poëtarum Dialog. 4. Ab his non longe aberant duorum Latinorum imagines Petronij scilicet & Tiberiani quorum Petronius Arbitrator dictus est & Massiliensis à plerisque existimatus. Hic satyricum opus varium, & ut sic dicam Miscellum composuit. Cuius licet fragmenta ad nos tantum peruenierint eademque parum castigata, multæ tamen eruditionis hominem fuisse facile cognoscimus, nam in taxandis moribus cum acrimonia festiuum maxime & iocis seria miscentem videmus. Quo tempore vixerit quodve institutum vitæ sectatus fuerit haud sane compertum, in declamationibus tamen versatum ex iis quæ extant elicimus. In Quintilliani quidem enarrationibus literatores quidam eum ante Quintilianum floruisse suspicantur Sed Placidus Lactantius eum vult Statio posteriorem ut à quo versus sumpserit & suis inseruerit ut illum

Primus in orbe deos fecit timor.

Petronij certe versus in testimonium à Grammaticis veteribus afferuntur Terentiano, Sernio, Fulgentio, aliis. Non parum quidem mea sententia hi à veritate absunt, qui hunc ipsum Petronium eum esse non modo putarunt sed etiam literarum monumentis mandarunt, cum Petronio Consulari, qui moriturus inuidia Neronis, ut mensam eius exheredaret, trullam murrhynam trecentis sestertiis emptam fregit, autore Plinio lib. 37. cap. 2. Longe alium esse ab illo fiunt ex loco, & tempore, & genere, ac studio certæ diuinationum coniecturæ à peritis. Non tamen alium quam Petronium Arbitrum significari putarim illis Apollinaris hendecasyllabis.

Et Massiliensium per hostes

Sacri stipites Arbitrator Colonnæ

Hellepontico parem Priapo.

Scriptit etenim Petronius lasciue admodum & impudice, ut ex ipsis fragmentis cognoscimus. Sed & de Massiliensibus eum scripsisse testis est Seruius Maurus. Quin & eum Macrobius ait fictis casibus amatorum argumenta fabulasque scriptitasse. Locus Macrobij sic habet lib. 1. cap. 2. de somnio Scipionis. *Fabula, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum concilianda auribus voluptati aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia reperiuntur. Audium mulcens velut Comædia, quales Menander eiusque imitatores agendas dederunt, vel argumenta fictis casibus amatorum referta, quibus vel multum se Arbitrator exercuit, vel Apuleium nonnunquam luisse miramur. Hoc totum fabularum genus quod solas aurium delicias proficitur, è sacrario suo in nutricum curas sapientia tractatus eliminat. Ex his autem quæ ad quamdam virtutis speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur & per mendacia ipse reuelationis ordo contextitur, ut sunt illa Æsopi fabula elegantiæ fictionis illustres. At in alijs argumentum quidem fundatur veri soliditate, sed hac ipsa veritas per quadam composita & ficta profertur, & hac iam vocatur narratio fabulosa non fabula, ut sunt ceremoniarum sacra Hesiodi & Orphæi quæ de deorum progenie actiue narrantur, ut mystica Pythagoreorum sensa referant. Non prætermitto quod superioribus attexit in rem nostram Gregorius Gyraldus De Pythagoræ symbolis, οὐκ ἔστιν ἡμετέρας μὴ ἔχειν. Domesticas hirundines ne habeto. Græca huic symbolo sententia congruere videtur, quæ ait nugacem hominem è domo eiiciendum. Alij sic interpretantur ut canendum dicant ab iis amicis, qui infelicitatis tempore recedunt & qui ut eecinit Horatius diffugiunt cadis cum fœce siccatis, ferre iugum pariter dolosi & quos in satyrico insectatus est Petronius Arbitrator*

Dum fortuna manet vultum seruat is amici

Dum fortuna perit vertitis ora fuga.

Talis est profecto hirundinis natura ut garrula sit & bono tempore hoc est verno & æstiuo nobiscum sit: malo verò & turbido, hoc est hyberno, demigret proculque à nobis recedat, & ut ille (quisquis fuit qui ad Herennium scripsit) ut hirundines æstiuo tempore præsto sunt, frigore pulsæ decedunt ita falsi amici sereno vitæ tempore adsunt, simulatque fortuna immutata est deuolant omnes. Petrus Grinivus de honesta disciplina lib. 4. cap. 13. Legabamus,

bamus, inquit, nuper Venetiis ego & Ioannes Venetus Petronij Arbitri satyricon opus contra declamatores, in quo cum alia multa nos magnopere affecerunt, tum illud præcipue carmen in quo de Pauone & Ciconia ludens illum Babylonico aureo amictu & Ciconiam pietatis cultricem gracilipedem, choralistram & exulhyemem appellauit. Sed adscribimus eiusdem versus eoque libentius id agendum est, quod in vulgatis fere codicibus non pauca deprauata atque intercisâ lector comperiet

*Tuo palato clausus Pano nascitur,
Plumato amictus aureo Babylonico
Ciconia etiam grata peregrino hospita.
Pietati cultrix, gracilipes, choralistria
Auis exulhyemis, titulus tepidi temporis
Nequitia nudum in cacaba fecit meo*

Neque desunt apud veteres qui referant, ipsam quidem Ciconiam imaginem exculpi olim solitam super sceptris Regum, quo eorum pietas atque iustitia indicaretur. Illud enim vetus ἀντιπαράρτη perulgatum est de ingenio atque pietate Ciconiam erga parentes. Quod etiam D. Ambrosius confirmat, qui Romanorum inquit usu altem hanc pietatis nomine honestatam. Aliqua insuper de Medicina ab eodem Petronio nostro conscripta ad nostram æratem peruenerunt. Volaterranus, Sidonius Apollinaris Carm. 23. & alibi sæpe testimonio eius vtuntur ac proferunt.

34 Guillelmus Angelicus nomen Medici Massiliensis excellentissimi. Floruit dum arderet Italia civilibus discordiis. cum enim Ludouicus Bavariz Dux iniussu Romani Pontificis qui tum Auenione sedem habebat (erat is Ioannes XXII post Clementis V. obitum in Pontificem assumptus) pro Imperatore se gereret, initaque cum Mathæo Vicecomite societate Genyam bello premeret, vt Gibellini exules restituerentur. Ioannes postquam denuntiatio nihil proficiebat, vtumque solenni censura notatum ac diris execratum persequi cepit armis. Inter hæc Guillelmus noster Medicinæ scientiam Massiliæ profitebatur de qua non minus quam de ipsa sapientia confingi vetus elogium posse videtur καὶ θεοῦ fuisse eam, καὶ ἀνθρώπων vt quæ defecta in ægrotis curandis substitueret, redundantia reserando concinnaret, strueretque medij compotem viam. Sed & Crinam popularem suum imitatus, de quo supra num. 12. arte geminata lunæ cursu imprimis tempora metiebatur, nec vt plerique orbe syderis pleniore, sed vbi curuari solet in cornua, vt cautior religiosiorque ad astrorum motus ex Ephemeride Mathematica & aduenientes & crescentes morbos intelligeret. Tractatum insuper multa commentatione ac meditatione paratum atque expeditum, De vrini non visa, confecit Anton Ruffy de histo. Massilien. lib. 9. cap. 4. num. 10. In hunc numerum atque ordipem coopramus Trogum Pompeium variaz historiaz clarissimum & facundissimum Scriptorem, quod cum Massilienses genere Volcam siue Phocensem atque adeo sibi natione ac cognatione affinem & popularem agnoscant, vt de se ipsemet attestatur apud Iustinum in calce libri 43. *In postremo libro Trogus maiores suos à Volcis originem ducere, animum suum Trogum Pompeium Sertorianæ bello ciuitatem Cn. Pompeio percepisse dicat, patrum Mithridatico bello turmas equitum suo eodem Pompeio duxisse, patrem quoque sub Caio Cesare militasse, epistolarumque & legationem simul & annuli curam habuisse.* Vir cuius eximiam laudem ac nominis memoriam sempiternam monumentis amplissimis posteritas cōsecrasset, nisi epitomista Iustinus insidiatus esset eiu operi, ac in omne tempus deperditum habuisset vt historiaz concisæ ac deformatae suppositio illo suo partu, legitimo auctori desponsam iam ac destinatam gloriam præriperet. Volaterranus in Anthrope. lib. 16. Genebrardus in Hyginio, Rignerus ann. 160. Contemporaneus enim fuit Iustinus alterius Iustini Philosophi & Martyris, & Antonino Pio suam Epitomam dedicauit.

De Phauorino item Arelatensi Philosopho celeberrimo, tractabitur lib. 2. in Polycarpo num. 4. & Interpontificio num. 13. Claudium item Quirinalem Rhetorem suis temporibus Romæ Rhetoricam docere cepisse Eusebius scribit.

35 Verum quid in his pluribus immorer, cum nos ad se vocent clarissima illa Ecclesiæ lumina S. Lazarus, S. Victor, S. Cassianus, S. Honoratus, Græcus, Saluianus, Gennadius, Musæus, Fulco, Bertrandus, Ioannes Dauron, Petrus Pons, siue Petrus Barthelemy, atque alii nobiles seu sanctitas eximia seu doctrinæ sacræ monumenta insignia posteritati commendauerunt. De quibus tamen quia Massiliæ Christianæ sacræ propagines sunt, non solum alio loco atque ordine sed etiam momento quodam & iudicio disponam.

C A P V T XXVIII

Magnitudo animi & fortitudo.

SI quibus gradibus Massilia ad honoris tam excelsi fortunæque tanta fastigia ascenderit inquiramus, crediderim magnitudinem & fortitudinem primo loco esse reponendam, germanam nobilitatis sobolem. Quænam enim Massilienses fregit vnquam calamitas, qui animos equauere Olympo? Quæ terruit periculi facies? Quid non est ab iis magno animo renatum, quid non incredibili alacritate promotum, quid non inuicta constantia perfectum? In his licet omnia tanquam summa suspiciam, rapit me tamen artis illius diuinæ radius, rerum magnarum appetitio & rerum humilium contemptio, & laboris cum vtilitatis ratione perpessio. Sunt enim domesticæ fortitudines non inferiores militaribus. Quamobrem signum Gentilitium Massiliæ quod tradit Victorellus lib. 35. Variarum cap. 23. ideo Leonis simulachrum aut imaginem fuisse quia è Phocide colonia oriūda esset: Ego ad magnanimitatem potius refero quam Ægyptij Sacerdotes & Physiognomi ea de causa per Leonem intelligi volebant, quod inter quadrupedes nullum aliud animal præstare magis animo exploratū habuere. Leones Homerus *leones* appellat, de quibus dicitur Leonem non terri laruis, neque à subula excipi Quare Diogenes cum apud Xeniadem seruiret, amicis volentibus eum redimere, negauit velle se. *An nescitis*, inquit, *Leones non iis seruire à quibus aluntur, sed istos potius seruire Leonibus.* Pari magnanimitate Antigonus Demetrii filius, cum vrgentibus hostibus olim retrocedere cogeretur, negabat se fugere sed vtilitatē à tergo sitam persequi. Huiusmodi verò faciem horride iubatam, in morem histricis irritatæ aspicias in Antonini & Neruæ Traiani nummeo, in quo fortitudinem hanc ita figuratam videmus, vt claua Leonino insideat capiti. Per clauam enim fortitudinem per caput Leoninum animi generositatem interpretamur. Veroque enim opus est qui ducis inuicti nomen affectet sibi vindicare. Cuiusmodi signum in Simandij Ægyptiorum Regis nominatissimi sepulchro spectari solitum Autores tradunt, quem Leonis specie figuratum hostes in fugam vertere vidisses, vt ex eo & animum & robur & vigilantiam Regis perspicere liceret.

Quod verò pertinet ad Leonis robur tradunt autores Hyllum Herculis filium eo quod viribus præstaret Leonem Citheronium cognominatum quem cum Echemus Arcas interfecisset, Rex à Megarensibus salutus est, apud quos oraculum erat cum sibi adsciscendum, qui Leonem interfecisset. Quin etiam Poetæ feroces in bello viros quales vidimus supra fuisse nostros Massilienses, *maiores* hoc est pugnaces ac frementes vt Leones appellare consueverunt. Neque aliud sibi vult diuina lectio, cum Dei populum sicut Catulum Leonis exurgere & sicut Leonem exilire scribit Gene. 49. *Catulus Leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubasti vt Leo & quasi Leona, quis suscitabit eum.* Quoniam Tribus Iuda inter alias Tribus erat instar Leonis, primò fortissima, secundò impauida, tertio bellicosissima, quarto victoriosissima, quinto generosissimi animi. Huc festiue alludit S. Hilarius qui dum quidam per calumniam eum Gallum nuncuparet. *Non sum*, inquit, *natus Gallus sed ex Gallia, in verò Leo es*, erat enim hoc nomine, *sed non de Tribu Iuda.* Refert Cornelius A Lapide Commenta. in eundem locum.

Lucianus lib. 3. Massiliæ constantiam & fortitudinem in Coelum laudibus suis extollit, obseruatam fidem Pompeio, dum Cæsare præsentē ad defectionem incitaretur

*Ille ubi desertis trepidantis mania Roma
Agmine nubiferam rapto superenolat Alpem.
Cumque alij fama populi terrore pauceres
Phocæis in dubiis ausa est sermare inuentus
Non Graia lenitate fidem signataque iura
Et causas non fata sequi.*

Tum pacem animis allaturi & vtrumque quasi concordia quadam placaturi ac lenituri causam suam delegati ad Cæsarem magistratus in hunc fere modum perorant.

*Tamen ante furorem
Indomitum, duramque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
Orant, Cecropia prælata fronde Minerva*

Semper

*Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse.
Comprensa est Latis quacumque Annalibus ætas
Et nunc ignoto si quos petis orbe triumphos,
Accipe demotas externa in prælia dextræ.
At si funestas acies si dira paratis
Prælia discordes lacrymas civilibus armis
Secretumque damus.*

Id est Italicæ historiæ id testantur semper nos subiisse ultro communia fata populi Romani. Demum cum totum orbem suis prædiis obsideret & occuparet Cæsariani, nihil ramen de proposito susceptoq; consilio relaxavit Massilia aut remisit, ut ibidem commemorat Lucanus.

*Iam satis hoc Græcia memorandum contigit urbi
Æternum decus, quod non impulsæ nec ipso
Strata metu tenui flagrantis in omnia belli
Præcipitem cursum, raptis à Cæsare cunctis
Vincitur una mora. Quantum est quod fata tenentur
Quodque virum toti properans imponere mundo
Hos perdit fortuna dies.*

- 4 Vestrum verò Gemelli fratres inexuperabiles spiritu in utraque parte rerum naturæ, quæ admiratione prosequar nescio. Quoniam excellenti virtute dubium reliquistis inter undasne pugnam fortiores edideritis, an in terra gloriosiores ex inimicorum dolore triumphos deportaveritis. In hoc namque prælio navali alter occisus est, sed antequam confoderetur, iniecit dextram in navim Romanam ut eam deprimeret, & cum ea fuisset amputata, læva apprehendit, quæ etiam succisa & clypeo telisque carens crebraque confixus cuspi- de totus in navim insiluit, & suo pondere latus alterum deorsum trahens tandem depresso. Quod idem factum Attilio decimæ legionis militi Valerius, Plutarchus aliique adscribunt.

*Stant fratres gemini secunda gloria mæris
Quos eadem variis genuerant viscera fati.
Discrevit mors sana viros, unumque relictum
Agnovunt miseri sublatq; errore parentes.
Æternis causam lacrymis dedit ille dolorem
Semper & amissum fratrem lugentibus offert.
Quorum alter mistus, obliquo pectore remis
Ausus Romana Græcia de puppe carina
Injicere manum, sed eam gravis insuper ictus
Amputat, illa tamen nixu quæ prenderat, exit
Dirigitque tenens strictis immortua nervis.
Crenis in adversis virtus, plus nobilis ira
Truncus habet, fortisque instaurat prælia læva
Rapturusque suam præcipit in aquora dextram
Hæc quoque cum toto manus est abscissa lacerto.
Iam clypeo telisque carens non conditus ima
Puppe sed expositus, fraternæque pectore nudo
Arma regens, crebra confixus cuspi de perstat.
Telique multorum leto casura suorum
Emerita iam morte tenet: tum vulnere pulso
Effugientem animam lassos collegit in artus.
Membræque contendit, toto cuicumque manebat
Sanguine, & hostilem defectis robore membris
Insiluit solo nociturus pondere, puppim.
Strage virum cumulata ratis: multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus
Ast postquam ruptis pelagus compagibus hausit
Ad summos repleta foros, desedit in undas
Vicinum innolens contorto vortice pontum.
Æquora discedunt mersa diducta carina
Inque locum puppis cedit mare, multaque ponto
Præbuit illa dies varij miracula fati.*

Porro

Copia & affluentia, &c. Cap. XXIX. 73

Porto ut illud de belli navalis disciplina velut superpondium addamus. Navium figuræ & species variaz fuerunt, ut longæ, actuariæ, onerariæ, liburnicæ, pontones, phaseli, & Græcis μακραι, κελυτοι, ονχεδες, δειροτα. Prima enim navis longa fuisse dicitur *Argo* qua vecti sunt Græciæ Principes illi Argonautæ, cum Iasone in Colchidem ad vellus aureum, cuius meminit Herodotus in initio suæ historiæ & Apollonius lib. 2. Argonaut. Habuerunt autem sua quoque insignia, à quibus nomina sortiebantur Græcis *παιδες* dicuntur: inde aliquæ naues vocabantur, *αριοι* id est *Arietes*, aliz *τράγοι* id est *Hirci*, quod ut Bayfius ait id genus animalium *παιδες* haberent, nec absimile vero est ea ratione centaurum pistimque à Virgilio in *Aeneide* appellatam & hodie Venetorum Buccentaurum. Signa bellorum & prælii, alia vocalia ut tubæ, cornua, litui: multa alia erant, nimirum Aquilæ, Dracones, Vexilla seu Labarum, & manipuli.

Ad propositum revertor. Virilis fortitudinis æque fortes fæminarum Massiliensium casus præsertim duo contingere. Alter petitur ex Vegetio & Frontino, quorum autoritate ac fide constat mulieres Massilienses, corrupti iugi ac longa emissionem arcuum nervis, abscessos crines viris obrulisse pugnantibus: itaque hostium impetus fuisse repressos. Maluerunt scilicet pudicissimæ fæminæ deformato ad tempus capite libere vivere cum civibus, quàm hostibus integro dedecore servire Idem in Matronis Romanis extollit Vegetius lib. 4. c. 9. *De re militari*. Hac tamen de re Frontini verba hæc sunt lib. 1. stratagema. cap. 7. *Carthaginiensium Duces instructuri classem, quia spatio deficiebantur, crinibus tonsarum mulierum ad funes efficiendos usi sunt. Idem Massilienses & Rhodij fecerunt.*

Alterum generositatis exemplum Neapolitana suppeditat historia, refert enim miratum olim fuisse Berengarium huius nominis tertium Provinciæ Comitum, Massiliensium etiam fæminarum excellentiam. Cùm enim dominationis iugum abnuentem Massiliam obsideret instructissimo exercitu, ac crebris irruptionibus urbem tota færmè iuventute exhaustisset, circumductæ sunt per murorum pinnas fæminæ nobiles quadringentæ, cristata galea coruscantes, arcubus & sagittis Amazonum instar armatæ, aspectu vehementi & formidabili, Triarios generosos per mœnia volitare credidit Berengarius, donec pacis conditionibus utrimque acceptis, in urbem admissus amanter & honorifice, fraude militari patefacta, Palladium armatarum quæ tunc aderant animos non muliebres sed viriles cum exclamatione prædicavit. Quod si tanta in puellis celsitudo, quanta in viris? Et si nobilitas vera mentis quædam est insignis sublimitas, ut Platoni placet, quæ nata videatur ad dominium, quæ grandia suscipit, dura patiatur nullisque periculis cadat. Nunquid ex his paucis quæ à me commemorata sunt cognoscetur Massiliensium excellentia, quæ cum à Romanis in eos transfusa fuerit, adumbrare quodammodo videtur nobilitatem hominum.

Liuij similiter elogium lib. 38. Et si memorabile, cùm refert Manlium pro concione hæc militibus dixisse. *Massilia inter Gallos sita, traxit aliquantum ab accolis animorum.* In eo tamen minus laudandum, quod eleuet potius & dicat aliena virtute inditam non insitam & quasi consignatam Massiliensium animis fortitudinem.

C A P V T XXIX.

Copia & affluentia omnium rerum.

POSTER virtutem etiam, diuitiæ, inquit Tullius, opportune sunt ut utaris opes ut colaris, honores ut lauderis. Ex his Massiliæ lascivia orta & luxus, & alia quæ opes sequuntur. Et ut tunc census adultæ iam Reipublicæ Massiliensis diuites habebantur. Ipsi Vænalitij mercatoresque copiis rei familiaris locupletes & pecuniosi erant. Nobiles verò & Timuchi prædiis & vineis atque etiam dominiis, ut noster mos habet, opulenti, plerisque vicinorum pagorum possideban.

Lego Massilienses priscis illis temporibus magnam auri copiam cum tabulis & signis æreis, marmoreis, eburneis per legatos destinasse in Ætoliam & Apollini Delphico voti causa pro salute Reipublicæ consecrassse quod munus ex aliis plerisque ditissimis ac præstantissimis quæ ibidem viscebantur nulli secundum eique par nullum fuisse testatur Pausanias, quem supra laudauimus cap. 10. De summa liberalitate qua usi sunt Massilienses pro redimiis Romanæ libertatis quam Galli non Italianam modo vniuersam, sed etiam ipsam urbem occupantes, accisam certe, licet non excisam penè totam subegerat, ex publicis ac veteribus

teribus monumentis tradit Fulgosius lib. 4. cap. 8. & nos supra cap. 11. num. 1.

- 3 Crinam Massiliensem Medicum tam magnis circumfluentem copiis atque in tanta rerum omnium abundantia viuentem nobis describit Plinius lib. 29. cap. 1. ut centum sestertia reliquerit muris patriæ in obsidione Cæsariana dirutis instaurandis, mœnibus quoque aliis pene non minori summa per ipsum extructis. Sestertium autem apud Romanos moneta erat argentea valens mille nummos argenteos, continebant enim singula sestertia in se duas libras Romanas & semissem, singulæ autem libræ drachmas vel denarios centum, hoc est sestertios quadringentos. Dux itaque libræ & dimidia, ut clarum est valebant sestertios nummos mille idque vno nomine sestertium dicebant in neutro genere. Decem ergo sestertia valebant decem millia nummorum sestertiorum. Quod si hunc numerum per aduerbium extuleris ad hunc modum. *Decies sestertium* iam reddideris hanc summam centuplo maiorem. Idem enim est dicere *Decies sestertium* quod decies centena millia nummorum sestertiorum. Gallice, *Vingt & cinq mille escus*, à 35. pièce. Vide Budzum *De asse* diffusius hac de re tractantem.

- 4 Quod ad Plinij historiã attinet alibi etiam Carbuncolorum siue Carchedoniorum Massiliensium commemorat lib. 17. cap. 7. *De generibus Carbuncolorum & vitis & experimentis & gemmis ardentibus*. Nascuntur, inquit, & in Thracia Carbunculi coloris eiusdem, hoc est nigriores, & ignem minimè sentientes. Theophrastus autor est & in Orchomeno Arcadiæ inueniri & in Chio Illos nigriores in quibus & specula fieri. Esse & Thracænos varios interuenientibus maculis albis. Item Corinthios ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssipone scripsit magno labore, ob argillam sole adustis salibus. Nec est aliud difficilius, quàm discernere hæc genera, tanta est in eis occasio artis subditis per quæ transluere cogantur. Item lib. 20. cap. 5. *vbi de sifere & seseli & inula & de sepe*. Sifer erraticum satiuo simile est & effectu, stomachum excitat, fastidium absterget. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus, sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexamus & de sili, sed hoc est vulgaris notitiæ. Optimum Massiliense, lato enim grano & fuluo est. Secundum Æthiopicum nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est, semen eius esse & vultures dicuntur. Prodest homini ad ruffim veterem, rupta, cōuulsa in vino albo potum. Item opisthotonicis, & iecinorum vitis & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularum mensura sunt & folia vtilia ut quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maxime pasci dicuntur ceruæ parituræ. Libro 14. cap. *De vitium natura & quibus modis ferant*. Vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulachrum in vrbe Populonia ex vna conspiciamus tot æuis incorruptum. Item Massiliæ pateram Metaponti templum Iunonis vitiginæis Columnis stetit. Etiam nunc schalis rectum Ephesæ Dianæ scanditur vite vna Cypria ut ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æterrior natura. Verum ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæc vites confusa annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut demittitur in propagines, succique tantum gratia ex his pluribus modis ad cœli mores solique ingenia. Tum ibidem cap. 6. *vbi de vinis generosis*. In Veronensi vina Rætica Falernis tantum posthabita à Virgilio. Mox ab intimo sinu maris Adriana, ab infero autem Latiniensia, Graniscana, Statoniensia. Hetruriz palmam Luna habet, Liguriz Genua. Inter Pyrenzum Alpesque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit quod vocant succosum. Beterrarum inter Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis assenerare non est, quoniam officinam eius rei fecere, tingentes fumo, ut namque non & herbis ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam Aloen mercatur qua saporem coloremque adulterant.

- 5 Iam & illud argumentum opum quod publice ex ærario largiri multa & magna solebant, multa enim bella obibant, multas legationes suo impendio & sumptu, quæ omnia extra ordinem. Sicut & illa donatiua, quæ sociorum copiis auxiliariis in bello earumque ducibus & præfectis semper liberalissimi munificentissimique pendebant. Cogitate etiam & expendite in illa pecuniæ adfluentia quam vniuersi orbis circumquaque noti atque nobilis commercia luculentis frequentissimisque nauigationibus inuexerunt. Tantæ verò & tam magnæ ædificari ornarique classes, tot ac tantæ munitiones lapidum & ædificiorum moles opere magnifico extrui, tot prædia siue rustica siue urbana tam pulchra tam fructuosa, quibus aptissime ad animi remissionem corporisque salutem utebantur Massilienses, colenda ac tuenda suscipere sine magnis opibus non potuissent. Immensæ & infinitæ sed iustæquidem istæ sunt opes, itaque apud æternos etiam magnifici ac munifici habebantur Massilienses.

Labes & imminutio. Cap. XXX! 75

Non præteribo illam vocem Ludouici XIII. quam ab eius ore tum aliqui exceperunt, cum præcipitante Autumno, quo tempore terra metu brumæ venientis, frontem horrore contrahere solet, ex editissimo loco sinum Massiliensem eximia venustate vernantem & suo soli tunc primum orienti lætius renidentem prospiceret. Hic est, inquit, regni mei paradisus. Quæ vox publicis orationibus Aquis Sextiis laudata, & his pene verbis sententiisq; exposita ex memoria. Habes & tu, Massilia, cælum verè crystallinum, quod emergentes & paludibus vapores non obscurant, non tetri halitus inficiant, non tempestatum vicissitudines nimbis, grandinibus, diuturnioribus pluuiis obducant vsque nitidum, euersum, enubilatum ac proinde istis defæcationibus ingeniis procreandis idoneum. Habes & tu terræ charissimum sinum ex quo prodeant oculorum & sensuum deliciae. Quanta enim varietate arborum distinguuntur agri, quanta villarum multitudine decorantur, triticeas segetes omitto, æstuaria sileo & salinas portuum opportunitates, thermas & fontes omitto, quibus scatet solum. Luber animo libero errare per oliueta ad oliuitatem per pineta ad cocalos, per vineta ad vindemias. Quid si hortorum oblectamentis pascere velim oculos? hortos olitorios subeo vel odorarios, & coronarios ad amœnitatem & delicias conciros. Hinc puluilli florei, illinc areolæ herbariæ lyratim digestæ, inde operis topiarij laterculi gratam exhibent speciem. Subinde me recipio ad limites ambulatorios vel arculatis vitibus cameratos, vel floribus adrepentibus inumbratos, vel libanotide aut tonsili buxo prætexis marginibus viridatos mirabili hortulanorum industria. Deinde tonsas transeo vel ad lauros vel ad myrteta vel ad cupresseta tum per irremeabiles viretorum labyrinthos errabundus spaciator. De fontibus quid dicam? de vmbraculis, de pratorum viriditate, de fructuum varietate seu qui colore seu qui sapore seu qui odore delectant. Igitur qui maledicendi licentia Massiliam imminuitis obloquendo & terram nominatis siticulosam, aridam, inuentam, æstiuæ solis vaporibus incensam & in Africæ confinio sitam. Leuia sunt hæc adeoque absona vt confutationis meæ sal non requirant. Vbi qualis odor multis rosis, violis, hyacinthis, liliis, narcissis, lauris, cyparissis, talis aspirantium ventorum est suauitas, vbi omnibus florum & plantarum mansuescentium generibus vestiuntur areolæ, vbi adeo sincerus aër & vere perpetuo temperatus nullam prope patitur mutationem temporum, Aquilonibus defatis, Austris aliisque acerrimis ventis deficientibus. Vbi mirifici auicularum moduli hinc illuc sub ramos domesticarum arborum velitantium, vbi epulæ saluberrimæ nullisque noxijs succis refertæ. Vbi denique neque senectus incuruat corpora neque ægrotudo vexat, neque perturbatio vlla incolarum animos occupat perpetua quadam serenitate exhilaratos, &c.

Tanta denique loci est oportunitas, tanta commerciorum copia, commeantium frequentia vt quidquid vsquam nascitur illic commodius distrahatur. Neque enim vlla Provincia fructus sui facultate lætatur, vt non nisi hæc propria Massiliensis soli credatur esse fecunditas. Quidquid enim diues Oriens, quidquid odoratus Arabs, quidquid delicatus Assyrius, quod Africa fertilis, quod speciosa Hispania, quod fecunda Gallia potest habere præclarum, ita illi exhibetur affatim quasi ibi nascantur omnia, quæ vbique constat esse magnifica.

C A P V T XXX.

Labes & imminutio.

ACTENVS florentem vidimus ac virentem Massiliam gentilem, quid expectatis, nisi vt in aliis humanis imminutionem aut lapsum? quæ mox sequuta à grandi populo opibusque & lasciuiæ dissidia, seditiones fuisse, venena omnis status. Causam atque initium hæc Romanæ ditionis atque Imperij excidio habuere imprimitis, erat enim Massiliensis amplitudo illa potentix & maiestatis copiarumque magna abundantia, sociorum ac fœderatorum Romanorum tutela & patrocinio quasi fundamentis constituta, quibus labefactatis, ædificij quoque superstructam molem vniuersam penitus euerti ac dirui necesse fuit. Cum igitur Valentinianus Imperator Aëtij fortunam suspectam habens, virum egregium quo Gallix & Occidentis salus nitebatur, interficiendum curasset, eo deinceps per Aëtij milites obtruncato Barbari omni metu liberi ac soluti passim volitare Imperiumque Romanum discerpere cœperunt. Franci Meroueo Rege Parisios eamque Gallix partem quæ deinde Francia dicta est, occuparunt. Visigothi

Euricij Regis ductu Hispaniam subegerunt. Maximus tyrannus Roma armis occupata Eudociam Valentiniani Imperatoris coniugem connubio sibi iunxit inuitam. Illa igitur amens ira & vlciscendæ iniuriæ auida Gensericum Vandalorum Regem accersit ex Africa tyrannum, oppressura patriæ ruina. Sed vnde mali remedium petebatur maius extitit malum. Rex Barbarus Maximo interfecto Romam capit hostilem in modum direpturus, nisi Leo Pontifex victoris lenisset iram.

2 Excepere alij partim tyranni partim Imperatores, Auitus Maioranus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Iulius Nepos, quorū plerosq; Ricimer patritius genere Gothus ad Imperium elatos necauit. Idem Anthemio Cæsari Socero suo infensus urbem obsessam cepit, captam magna diruit ex parte, ut vrbs illa omnium gentium domitrix quater vno sæculo conculcicaretur, à Barbaris, semel à Vandalis, ter à Gothis. Alij deinceps sub occasum Imperij Romani, seu tyranni seu Imperatores Orestes & Augustulus exorti. Cæterum Odoacer Herulorum Rex è Pannonia profectus in Italiam, Oreste acie victo, etiam Augustulum metu exterritum Imperio exiit. Ita Romanum Imperium ab Augusto ortum cum Augustulo extinctum est cum steterit annos circiter quingentos. Exinde Odoacer anno 477. suppressa Romæ dignitate Consulari, & Senatus autoritate imminuta, omnino Regem agit. Ad firmandam verò amicitiam cum exteris Principibus, cessit Eurico Vvisigotho quidquid Romani ab Alpibus ad Rhodanum habebant. Quo tempore Vvisigothi vniuersam Prouinciā populati, Massiliæ Republica exactis Senatoribus tyrannidem occuparunt. Sed de his paulò post vberius ac fufius.

3 Quæ tamen de hoc argumento historici partite, definite, distincteque se dicere professi sunt, ut prætermittam Cæsaris de hac vrbe à Pompeio stante victoriam, certum est illam à Constantio trecentis fere ab ea clade annis captam & militi diripiendam fuisse traditam. Vix animos ac vires resumpserat, cum centum & quinquaginta fere post annos à Gondio-go Burgundionum Rege expugnata & non tantum pecuniis sed etiam, quod mirere, reliquis sacris ossibusque exhausta est. Cladem clades excepit, nam vix quinquaginta ex hinc anni effluxerant cum Gothorum Imperio parere vi coacta est fere per ducentos annos, donec scilicet à Comite Mauricio, qui vrbi tum præerat, Saracenis prodita est. Sed impiis præda diu potiri per Carolum Martellum non licuit, quoniam iste dum fecit Francicam fecit suam, verum sub liliis non tantum non floruit sed quod vix credas fere emarcuit ad annum vsque 1136 cum à Comite Raymundo expugnata & direpta est. Neque tunc cladium finis, nam post annos decem & quatuor in easdem calamitates sub armis Ducis Andegauensis incidit, ac tandem Alphonsi Aragonij scutitia centesimo & octogesimo ab hinc anno ad summam redacta est vastitatem, de quibus sigillatim dicetur infra suo ordine ac loco.

4 Porro istas iacturas & damna, Iulius Scaliger tacita quadam pietate deplorare videtur in suis vrbibus verbo *Massilia*.

*Inclita Romanis æquata palatia rebus
Tam modicu mirum est delinisse casis.
Ab ubi compositi mores! sapiensque Senatus,
Obruta sic veteri mens sine mente iaces,
In tenui victu tenuis quoque gloria, sordes
Plus quam Græcia, humile est & sine more genus
Diuinas petiere tuas gens externa leges
Hoc verum dare sit nec retinere sibi.*

5 Verum quoniam Hæreticorum moris est rabiosorum canum instar non tam lingendo vulnera lenire, quam latrando aut mordendo grauiorem dolorem commouere, tum quia ipse inter clades & fortunarum iacturas, vitia quoque ac dedecora Massiliensibus falso exprobrat, mendaci homini ne verum quidem dicenti credere nec decet nos, nec conuenit iis rebus quarum fulgore celeberrima & nobilissima ciuitas etiam nunc collucet & illustratur.

6 Cæterum ex his tam variis & commutabilibus multiplicibusque fortunæ casibus, esse deos & eorum prouidentia mundum administrari, eosdemque consulere rebus humanis non solum vniuersis sed etiam singulis demonstrat Cicero 1. de diuinat. num. 117. cui congruenter sed christiane magis ac verè Lipsius in *Admirandis sine de Magnitudine Romana*, Epist. ad Albertum Austriæ Imperatoris filium: Imperiorum, inquit, & statuum quosdam crescere & eminere voluit Deus in magnas opes, copias, & opera, quid nisi in imagine ostendens coelestem illam & sine fine ac modo potentiam quam ipse habet, & per riuulos ac canales illos deducit? Ut igitur cælum & micantia illa alstra cum intuemur, ab iis ad puram

Veteres inscriptiones, &c. Cap. XXXI. 77

puram, primam, & inaccessam quamdam lucem daturus, si ab humana ista magnitudine ad autorem illius & fontem Deum. Quis ille fuit qui Assyrios teritis & gentibus imposuit? qui Persas, Macedonas, Romanos? quis, qui iterum loco mouit & deiecit? Magnos ille auriga & rector vniuersi qui habenas in hoc mundani cursu temperat. Qui impellit, qui sistit & Poeta verbo *Diuosque mortalesque tuum de imperio dehisce unus a quo.* Quod magis sentio & in animum demitto cum in ipsa potentia & magnitudine infirmitatem istorum video aut breuitatem. Quid enim illa omnia sunt? Vbi sunt? abierunt. Vbi supra fidem cumulatæ opes? defluerunt. Vbi cælo certantia optata non apparent. Heu res mortalium vel maximorum parua, heu validissimorum instabilia! imò illa omnia somnium, umbra, nihil, si cum æterno & æternitate comparentur. Sicut Solem illum assidue vel nubes aliqua subducit vel nox condit: talis omnis hic splendor & felicitas capitur aut evanescit. Iuste hæc putat ac legitimo iustus Lapsus.

ingitulu obli

CAPITULUM XXXI

Veteres inscriptiones & numismata.

Hoc tantum vnum è multis fortuna nobis reliquum esse voluit tanquam cineres atque ossa Massiliæ iacentis & diruta. Cineres voco antiquarum inscriptionum & numismatum superstites reliquias, quas in hanc postremam sermonis mei partem ideo congeffi, vt ex iis quasi velligiis, in quibus primum illa institerit, cætera dimetari magnitudinem vniuersi corporis & varietates mutationesque cognoscamus, cum non tantum ex priorum nominum designationibus sed ex ipsis etiam notis ac literarum forma, tempus seu ætas quæ quæque res scripta est intelligi fere possit.

Atque vt paulò altius ordiar & repetam memoriam priorum temporum, in rebus celebratissimis numeratas olim fuisse inscriptiones marmorum, & lapidum, elogia item, epitaphia & similia, res est omnium consensione laudata. Quæ tamen omnia exprimere & effingere verborum compediis moris erat apud Romanos autore potissimum Meecenatæ, quem scribit Dion inuenisse primum literarum compendia & quasdam notas quibus celerrime scribi posset easque per Acilium Libertum publicasse. Hæ Iustiniani tempore siglæ vocatæ fuerunt, vt scribit idem in Græca constitutione auctoritatem legis Pandectis tribuente. Quarum intelligentia cum paulatim obsoleuisset nec ex minus difficultatis legentibus exhiberent quam res ipsæ notis descriptæ Iustinianus ne quis deinceps notis & siglis, sic enim appellat, in describendis Iuris civilis libris vteretur magna comminatione prohibuit. Sed hunc etiam scribendi modum à Græcis celebratum fuisse cum aliis argumentis & indiciis multis, tum etiam ex Solino comprobari potest. Refert enim ex Marco Tullio olim quemdam fuisse qui vniuersum Homeri poema ita subtiliter in membranis descriptum haberet, vt illud totum leui putamine nucis concluderet, nimirum quod signis atque notis & iis quidem valde exilibus depictum esset. In quibus effingendis Mirmecydem Milesium, & Callicratidem Lacedæmonium potissimum excelluisse refert Ælianus quos fama fuit in Sesamo quod munitissimum genus seminis est minio, panicæque simillimum distichum Elegiæ literis annuis inscripsisse hoc est notis quibusdam & signis. Raro enim veteres integris in scribendo literis utebantur. Vnde memoratur apud Galenum lib. 7. De compositione medicamentorum, Menecratis quondam Medici liber *ἰσογραμμάτων* quod integris literis exaratus esset. Quare nec minima pars antiquitatis in dignoscendis notis posita est, quæ vel priuatæ erant vel publicæ. Priuatæ in monumentis & sepulchris vt I. O. M. S. Ioui optimo maximo sacrum. D. M. S. Diis manibus sacrum H. M. P. hoc monumentum posuit T. P. I. testamento poni iussit. Publicæ erant in nominibus Magistratuum vt D. I. C. R. G. C. Dictator rei gerendæ causa. Item in aliis officiis vt II. vir I. D. Duumvir iuri dicendo. Item in legibus ferendis vsitatæ erant notæ hæc Q. D. E. R. F. P. Quid de ea re fieri placeret. D. E. R. I. C. De ea re ita censuerunt.

His & similibus modis veteres Massilienses plurimum in scribendo vsos fuisse multarum inscriptionum testimoniis, comprobari potest. Habes supra cap. 19. quid de Iano & Cybele inscriptum ferant geminæ tabulæ marmoreæ. In templo Dominæ nostræ Des Acoules vulgo nunc dicunt, alias nostræ Donnæ de las Accoas, quod per angulos & arcuatim vel quod in modum arcus & tornicis primum exedificata esset, in hanc rem exant anti-

quissima murorum ex quadratis lapidibus vestigia, quorum vnus literarum hanc formam & quantitatem verustate aut aëris iniuria ita excisam atque erosam siue vsu attritam vt legi vix possit.

D. M.
LICYRIÆ
SEBASTEO
IVNIA TYRAN.
NIS AMICÆ.
MERENTISSIMÆ.

Hoc est diis manibus Licyriz, Sebasteo &c. In cœnobio Patrum Augustinianorum ex directa ibidem & excisa turri, Gaubertana nomine, conseruatus ac retentus visitur lapis hoc pacto inscriptus

L DVDISTIO L F. VOL.
NOVANO
PONTIF. LAURENTINOVV
ORN. FLAMIN. COLON. AQVENS.
EXORN. PRÆF. ALÆ. HISPANÆ
ADIVTORI AD. CENSVS. PROVINC.
LVGDVNENS. PROC. AVG. ALPIVM.
COTTIAN. DVDISTI. EGLECTVS. ET
APTHONETVS. PATRONO. OPTVMO.

Id est. Iulio Dudistio Lucij filio, de tribu Voltinia Nouano, Pontifici Laurentinorum ornato, flamini Colonie Aquensis, ex ornato, prefecto aq Hispanæ, Adiutori ad census Prouinciæ Lugdunensis, procuratori Augusti Alpium Cottinianarum Dudistius Eglectus & Aphthonetus patrono optumo.

- 3 In templo suburbano S. Victoris sepulchrum ex marmore candidissimo, & litera pulcherrima Saryrorum aut Centaurorum imaginibus magnificè & pretiosè celatum, cui è parietinis casu effosso & inuento, tempore Caroli Magni Imperatoris, dum S. Maurontus Abbas & Episcopus Massiliensis eidem Imperatori percharus atque iucundus exhalaret extremum certamen, Monachi sacra viri sanctissimi lipsana prius tamen Christianis sacris expiato imposuere. Inscriptio literis huiusmodi quadratis & equalibus.

D. M.
IVLIÆ QVINTINÆ COSSVTIA
HYCLA MATER. FILIÆ PISSIMÆ

Hoc est, Diis manibus Iuliz Quintinæ, &c. In eiusdem templi subterraneo sacello ingentes columnæ septem ex saxo fusili solido atq; perpetuo, stylobata & capitulo è Tiberio siue Tephryte lapide marmoreis, opere Corinthio, Sacelli tholum & fornicatos parietes sustinent. Aliæ præterea duæ minores alabastriz ibidem. At in peristylj Monastici armata structura, pilæ magno numero iaspidis stellariæ ac porphyreticæ Tum alibi passim in pluribus tabulis lapideis inter alias pene innumeras ex quibus compositi structique sunt circumquaque monasterij parietes, naufragio emeris insculptum legitur hac forma

ΦΛΑ. ΣΤΑΤΙΩ
ΣΤΡΙΑΝΩ
ΠΑΤΡΙ.
ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΩ
ΣΤΑΤ. ΣΤΑ. Τ. ΙΑΝΟΣ.

D. M.
HIC IACET VIRGO FIDELIS VLP. IA.
DOM. ENE. QVE. VIXIT ANN. XVI.
M. XI. D. XX. IN LVCIVS ET.
PIA AGRIPPINA. E. DVLCISSIMÆ.

In portu Massiliensi fragmentum cippi marmorei fortuito repertum, quod ex erosis aqua literis iactatum fuisse & pulsatum assidue marinis fluctibus colligi potest

HIC

Veteres inscriptiones, &c. Cap. XXXI. 79

HIC REQUIESCET IN P...
NYMFIDIVS EX PRA...
QVI VIXIT ANNOS. I.
RECESSET VIII KALEN..
PRO BINO ET EVSEB..

Nuper, quid dico nuper imo verò modo ac plane paulò ante in publicum prodit lapidei
cipi fragmentum quod vulgo *Faret* appellabant his literarum notis incisum

D. M.

L. LVCILIO CRISPO
MAR. OPT. FIL. LVC.
GRATOFIL. PISS.
IVL. GRATA.

Hoc est : Diis manibus Lucio Lucilio Crispo marito optimo filio Luccei Lucio grata filio
piissimo. In vico S. Iacobi extat palam in ore atque oculis omnium tabella lapidea his notis
exarata

D. M.

QVARTIA IRVA
TILLA.

Alij mendose vt arbitror legunt, Quartia iura Tilla. Produntur alia id genus plurima sed
confuse ac permixte dispersa, tu discrete & electe in genus quoque causæ sibi libet digerito.

LVCIO COREVT
CHIANI. CORNELL. IA
NVS
FRATER.

D. M.
ZOSIMO
SODALL
THALLVSSA.

D. M.
P. ÆLIO
EVTICHE
TI
COLLIBERTO
SECYNDVS.

D. M.
VAL. RVFINI
Q. W. SIBI
FECIT.

D. M.
IACET SVB HOC SIG.
VINVS DVLCISSIMA
SEANDILLA QVÆ RAPTA
PARENTIBVS RELIQVIT
DOLOREM VT TAM DVLC.
IS ERAT TANQVAM AR.
OMATA DESIDERANDO
SEMPER MELEARITA
QVÆ VIXIT ANN.
III. MEN. V. I. I. DIEB. XV. I.

D. DVLCISSIMO. T. INNOCENTISS.
FILIO TANNONIO QVI VIXIT
ANNOS V. M. VI. D. VI. TANNONIUS
T. VALERIANA PARENTES FILIO
CHARISSIMO ET OMNI TEMPORE
VITÆ SVÆ DESIDERATISSIMO.

DEO APOLLINI
LIEL. NYMPII.
CVS LIIII. IVR.
6. CORP.

D. M.
VOL. EVTICHE
EVTICHVS FILIÆ
DVLCISSIMÆ.

D. M.
Q. MINATI CELERIS.
CLAVDIANI FECER.
PLARIA VERA VXOR
T. Q. MINATIVS. TIMDA
TATA.

D. M.
T. PVBL. RVFINI
T. PVBL. CHARITO
SEX. LVG. L.
FLAVIANVS
FRATRES.

FLAVO
LVCIANO
ANIE
DEFVNCTI

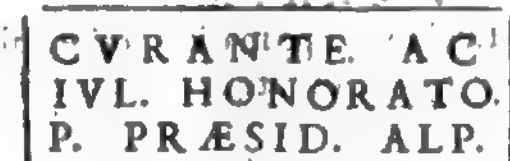
L. VALERIO.
FELICI
VALERIA AMILIA P.
PATRI PIISIMA.

In Episcopalis Cathedræ templo Venciensi, duz Inscriptiones sunt, quas nostris annume-
mero, quia ad res Massiliensium spectant, literis oblongis vt aiunt & male proportionatis

sensuque adeo neglecto ac mutato versuum ordine ut sculptores omnem illis gratiam, maiestatemque dictionis ademerint, imo ut vix intelligi possent effecerint. Prior hæc est

Altera verò literis paulo melioribus sic habet.

- 5 In horto Domini de Leon ciuis Massiliensis, viri clarissimi ac nobilissimi vix vno aut altero ab vrbe lapide, fragmentum cippi marmorei nuper effossum, Harpocratis speciem & simulachrum illud ex vna parte gerens quod olim in sacris Idæis & Serapidis erat, digitoque labiis impresso admonere videbatur, ut silentium fieret. Hunc Ægyptij Deum silentij esse volebant. Ex altera eminebat dimidiata effigie Anaphe, instar cornu Amaltheæ, ossiculis siue tessellis è lapide fusili lusoris sarcitum, quales in vino & alea quærebant ganeones antiqui.

Duo præterea spectantur putei turrium instar, opus eximium & è quadrato lapide in mirandam altitudinem depressi, aqua non conciusa modo pleni & conferti, sed etiam supra marginem erumpente contexti atque obruti. Vnde sine vllis salebris quasi sedati fontes fluunt. In annalibus verò de eorum conditore siletur, muta est priorum temporum historia.

De mausoleis & sepulchrorum maxima congerie, prophanis Massiliensium Gentilium monumentis loquuntur Annales nostri. Spirabant adhuc in antiquo Ossuario, quod totum illud camporum spatium Yuelino fluuiio ac monti rotundo interiectum complectebatur, & à Christianis ad venerandæ antiquitatis & maiestatis memoriam conseruata demum anno circiter 1100. sensim euelli ac minui, hominumque incuria seu potius avaritia in ædificiorum priuatos vsus distrahi cœperunt.

- 6 Mitto quæ in effodiendis parietinis siue fundamentis quotidie occurrunt statux, antiqui operis æreæ, marmoreæ, tumuli testacei & porphyreæ, vna è plumbo, è latere, è vitro murrhyno cinerariæ, laminæ metallicæ, lucernæ sepulchrales, siue lichni olearij, lacrymarum vasaria sigilliola numismata symbolica, & id genus alij veteris vsus & consuetudinis apparatus. Hæc enim in Prouincia videre est passim, in doctorum hominum literariis conclauibus & armariis secretioribus selectæ ac pretiosæ eruditionis suppellectili condendæ asseruandæque. Fertur è tuderibus turris antiquissimæ vix à decennio dirutæ, effossa esse numismata non pauca penitus abdita, quæ impressum gerebant Massiliæ nomen quasi scutarium Reipublicæ typum. Eorum plarima ex auro rasili maximam partem Iustiniani Imperatoris lineis & figuris incisa erant.

- 7 Ampla quoque & late peruagata est res nummaria, quot enim varij Reipublicæ fuere status tot formæ inueniuntur. Primum enim ex ære, argento, auro cudebantur nummi, quibus sculpebant fundebantque priore quidem parte & aduersa Dianam siue Apollinem, posteriore & auersa Leonem siue Taurum flexis pedum anteriorum popliteibus, cum hac epigraphe *MASSIA*, numerisque symbolicis aliquot adiectis. Subacta oppressaque vrbe à Iulio Cæsare & in Romani populi ditionem atque Imperium redacta, suppressis Deorum imaginibus Imperatoris è viuo expressam effigiem substituebant, quod posterius deinceps Monarchæ & Domini Massiliæ pro obligatione clientaris obsequij iure sibi debitum esse voluerunt. Ludouico Bosonis filio regnante qui Romæ à Papa Imperatoris donatus est insignibus anno 901. cudebatur moneta sigillo sanctissimæ Crucis insculpta simul & his literis aduersa fronte inscripta *H. Ludouicus Imperator*, retro atque à tergo Massilia. Tum anno consequente 1000. in Moneta fuit supremi domini notum signum imago Comitis Prouinciæ quod ius sibi tanquam proprium & singulare vendicabant Comites, super magistratus qui Vicecomitum honore ac titulo Reipublicam massiliensem administrabant. Ab his verò massilienses

Massilia inter cæteras, &c. Cap. XXXII. 81

lienses cum pretio atque mercede libertatem suam redemissent, salvo dominij supremi iure Comitum Prouinciæ nummarie ipsorum imagini, à tergo vrbis effigies cum turribus & obeliscis suis campanariis, crucem in Apice gestantibus sculpta est, cui circumducebatur nomen ipsum vrbis *Massilia Cinitas*. Signabantur hoc typo præter aureos nummos, solidi etiam Minuti Massilenses, vulgo *Mimus Marseilleis*. Tum etiam Sestertij nunc nostris Francicis valore æquales, de quibus duo pro selibra argentaria pendere Berengario huius nominis quarto Comiti Prouinciæ anno 1218. tenebantur Massilienses. Nec multo post ex pacto & conuentu Reipublicæ cum Carolo Andegauensi anno 1257. stetit eiusdem Monetæ vsus & expedita distractio. Continenter verò monetæ fabricæ ius illud suum retinuisse Massilienses constat ex Tabularij publici non paucis instrumentis. Consules enim anno 1491. Carolo VIII. Rege Christianissimo, cum opifice nummario ciue Massiliensi de moneta cudenda signatis tabulis transegerunt. Sed ipsis deinceps adempta præcipui iuris huius prærogatiua in dominium regium cooptata est.

Symbolum gentilitium dixi fuisse Leonem simul & Taurum, à quo Taurini Massiliensium Colonia, populi Italiæ Transpadanæ in Alpium radicibus nomen acceperunt, qui & Taurisci dicti sunt, nam & vtriusque imagine signabantur Monetæ Massilienses & de vtroque lex erat ne quis Leonem aut vitulum immolaret Anno 1200. expunctis prioribus notis efficta est prima fronte imago vrbis, quæ mari coniuncta & continens foret, his in extremum orbem literis circumscriptis.

Actibus immensis vrbs fulget Massiliensis.

A tergo Draconis obtriti calcibus ab equo generoso, cui cataphractus miles districto gladio insideret cum hac Epigraphe

Massiliam vere Victor Cinesque tuere.

Nunc scuti tessellarij area est argentea signo Crucis cyaneo impresso, quod etiam vel acupictum vel coloribus efformatum in nauticis omnibus vexillis gestari, tabulis publicis interpositis hætenus statutum est arque decretum.

C A P V T XXXII

Massilia inter cæteras Gallia ciuitates vix vlli antiquitate secunda.

ASSILIAM hætenus ciuium gloria insignem Galliarum primariam fuisse, non tantum soli sui fecunditate, vrbis amplitudine, Principum dignitate, verum etiam fide ac religione ex dictis iam satis manifestum apparet. Eius præterea ortus & incunabula incidisse in annum Mundi 1405. vrbis conditæ 154. Olympiadis 45. an. 3. non leuibus rationum momentis & luculentissimis scriptorum testimoniis demonstratum à nobis est superiori cap. 3. cui si comparentur reliquæ omnes Gallia ciuitates posterioribus longe temporibus eas emeruisse, aut ex contemptus ac despicientia tenebris vix bene illucescere cepisse, nunc quandoquidem ad sese dudum nos vocat occasio & quodammodo absorbet orationem, vt hac de re in contrarias partes disputemus, sic ego Massilia causam defendere sic probare contendo, & quidem plus fortasse quam possumus ne minus videamur facere quam debemus.

Ac 1. *Narbo* cognomento Martius à quo tota hæ pars Galliarum quæ olim Romanorum dicebatur Prouincia nomen accepit, fuit superioribus temporibus amplissimum emporium teste Strabone lib. 4. Martium autem Narbonem ex eo dictum putant quod eo Cæsar ex Martia legione colonos deduxerit. Cicero pro Fonteio. *Est in eadem Prouincia Narbo Martius Colonia nostrorum ciuium, specula populi Romani ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositum & obiectum.* Et Suetonius in Tiberio cap. 4. *Pater, inquit, Tiberij quaestor C. Cæsaris Alexandrino bello classi præpositus, plurimum ad victoriam contulit, quare & Pontifex in locum P. Scipionis substitutus, & ad deducendas in Galliam Colonias in quæis Narbona & Arelate erant missus est.* Plinius lib. 3. cap. 4. Narbonem Decumanorum Coloniam vocat propterea quod milites decimæ legionis in eam Coloni ducti sunt. Velleius lib. 1. cap. 2. *Narbo Martius in Gallia M. Porcio Catone & Q. Marcio Rege Coss. ab hinc annos circiter 153 deducta Colonia est.* Quod autem abhinc dicit, significat annum V. C. 781. quo Consulatum gessit M. Vinicius Quartinus cum L. Cassio Longino, à quo anno si regrediaris ad annum mundi 3936. inuenies 147. dumtaxat etiam numeratis extremis. Eutropius hunc annum V. C. vocat 633. sed corrigit Cuspinianus & ostendit deductam Coloniam fuisse an-

mundi

mundi 3936. Olympiadis 65. an. 3. V. C. 635. quomodo habent Sigonius, & Onuphrius in Fastis, Eusebius & Sallianus in Chronicis. Ex quo liquidissime constat Massilia posteriorem esse Narbonam annis circiter 531. Sidonius in hendecasyllabis luculento præconio extollit Narbonem Narbonisque pulchritudinem, talubritatem. Et Acantius legitur Proconsul Narbonensis Provinciæ in veteri inscriptione, cum tamen recensatur inter Prætorias populi Romani, reliqua Gallia Prædiali inter Cæsaris Provinciæ existente. Falsum verò esse docet Baronius anno Christi 680. num. 64. quod ait Mariana lib. 6. cap. 6. Hispaniæ, Narbonam cum suffraganeis accepisse primum Episcopum ab Imperatore Constantino & Narbonam fuisse subditam Tolero qua de re Bertherius Diatribe 2. cap. 4. Narbonensis Gallia, teste Plinio lib. 3. cap. 4. dicta fuit tota illa Galliarum pars quæ interno mari alluitur ante *Braccata* dicta à Braecis villis: vestis genere quibus ea regio præcipue utebatur, cum reliqua Gallia à studio nutriendæ comæ comata diceretur. Diuiditur ab Italia amne Varo & Alpium iugis, à reliqua autem Gallia latere Septentrionali Iura & Gebenna montibus. De qua elegantissimus Poëta Ausonius.

*Insinuant qua se Sequani Allobroges oris,
Excluduntque Italos Alpina cacumina fines
Qua Pyrenæis vicibus dirimuntur Iberi.
Qua rapitur præceps Rhodanus genitore Lemanno,
Interiusque premunt Aquitanica rura Cebenna
Usque in Tentosagos primæ nomine Belgæ
Totum Narbo fuit.*

Alpes hic appellat Salyum montes, qui porriguntur à locis Massiliæ vicinis ad loca Cemenis montibus propinqua, ita enim appellarunt veteres ut Polybius lib. 2. quamquam Strabo lib. 4. à Vadis Sabbatis non à Massilia principium duci Alpium scribit

Arelate. Variè scriptum hoc nomen reperies in veterum libris. Græcis est Ἀριάτω fere vel Ἀριάτω ut Ptolomæo, Latinis Arelate dicitur, & Arelatæ, & Arelas, & Arelatus. Ciuitas est in Mediterraneæ Narbonensis Galliæ à Plinio lib. 3. cap. 4. & Cassiodoro in Chroni. dicta Colonia Sextanorum. Quoniam ex sexta legione Coloni deducti sunt. Harum Coloniarum deducendarum autor fuit Cæsar, quibus patrem Tiberij præfecit velut vnum ex Triumuiris qui more Romano Colonos deducebant, eisque agros v. ritim diuidebant. *Bisida* antiquis dicta quod vtramque Rhodani ripam ut etiam nunc ciues habitarent. Ausonius in Mosella.

*Duplicemque per urbem
Qui meat, & dextra Rhodanus dat nomina ripæ*

Expressit elegantius magnus ille Eucherius Lugdunensis in homi. vbi de S. Genesio Martyre Arelatensi. *Sub ipsa itaque felicissima ciuitatis mœnia fidelium humeris sumus incliti victoris insertur, unde nunc inter utrasque urbis illius partes, gemino honore gloriosus illam ripam triumpho sanctificat, hanc sepulchro, illam sanguine illustrat, hanc corpore, &c.* Confræderatas vrbes vocat Hilarius Arelatensis apud Surium 15. Augusti. Pons enim vtramque ripam olim coniungebat tunc lapideus cuius ex vtraque vrbis parte medijs fornice aliaque non contemnendi operis vestigia apparent, nunc subicius, quem tabulatum pontem vocat Cassiodorus lib. 8. varia. epistol. 19. Athalarici ad Senatum, *Arelate*, inquit, *est ciuitas supra undas Rhodani constituta qua in Orientis prospectum tabulatum pontem per nuncupati fluminis dorsa transmittit.* Cui fauet Paulinus lib. 6. de vita S. Martini

*Præcipitem Rhodanum molli qua ponte subegit,
Et iunxit geminas connexo tramite ripas.*

Emporium autem fuisse Arelatæ: *μαγὸν* ut ait Strabo lib. 4. testantur hæc Ausonii Epigram. de Arelate

*Præcipiti Rhodani sic intercisæ fluentis
Vt mediam facias nauali ponte plateam.
Per quem Romani commercia suscipis orbis
Nec cohibes populosque alioq. mœnia dicas:
Gallia quis fruitur gremioque Aquitania lato.*

Hæc etiam vrbs dicitur ab Ammiano lib. 15. multarum ciuitatum decus, in qua natus Faustinus Philosophus apud Philostratum in vitis Sophistarum, vbi dicitur ciuitas ad Eridanum, in emendationibus codicibus legitur ad Rhodanum Galatarum Hesperiorum, & Ligurinus lib. 5.

Quique

Massilia inter cæteras, &c. Cap. XXXII. 83

Quaque caput regni sedesque fuisse vetusti

Fertur Arelatum priscorum curia regum

Ibi etiam degebat præpositus Gynecæi & thesaurorum, & Procurator Monetæ in Notitia Imperij & apud Procopium lib. 3. Omittitur hæc Metropolis in testamento Caroli Magni cum tamen dicatur *Metropolis Notitia Provinciarum* in codice Puteano Porro Arulum Priami nepotem capta & eversa Troia in has oras extorrem Arelates fundatorem contendunt aliqui, contra adniventibus aliis qui antiquiorem illam prædicant, diluvio enim cessante Arelum Gaddi filium illam condidisse voluit, quod respexisse putant Ericum lib. 2.

Vrbs Arelas fundatoris cognomine primi

Hoc dixisse ferunt incerto tempore nomen.

Sed hoc peritis omnibus ludibrio ac despiciendū esse solet, reiciturque communiter inter inanes Græcorum fabulas. Neque audiendus scriptor Pontificij Arelatensis, quo suam Arelatem fuisse olim Senani regiam, & Salyos Arelatenses, idemque sonare Salyos & Segoregios eosque Aborigenes à quibus Phocænsium Colonia extruendæ Massiliæ facultatem acceperint, temere omnino ac sine teste aut vlla probabili coniectura comminiscitur. Magis me movet autoritas Plinij lib. 3. cap. 4. & Suetonij in Tiberio cap. 4. qui accuratius ista tractantes, Arelatem inter Colonias Latinas enumerant, eiusque primum conditorem Tiberium fuisse Tiberij Imperatoris patrem. Neque alio quam Latine Colonie nomine legitur Arelate in antiquis lapidibus quorum Epigraphes traduntur à Petro Saxi in Anteloquio Pontificij Arelatensis. Cæsar Coloniam Iuliam dixit, additumque fuit ut existimo nomen Pie Colonie non ante Antoninum Pium, sic enim in Notitia Imperij ex veteri Emblemate inscribitur, & Pia Paternaque in Ravennij vita ex duplici marmore.

COLONIA IULIA PIA ARELATE.

Floruit autem Augusto Imperatore Tiberij pater quo autore primæquam originis suæ lucem habere cæpit Arelatæ Christi anno circiter 16. post conditam Massiliam 673. De aliis sub Tiberio erectis ciuitatibus Commeminit Gordonus in Chronolog. hoc eodem an. 16. scilicet de Iuliade, & Cæsarea Philippi ex Paneade Vico de quo Iosephus lib. 16. Antiquita. cap. 4. & de bello Iudaico lib. 2. cap. 8. Est hæc Cæsarea sita ad fontes Iordanis postea dicta Neronia. Condidit etiam Coloniam Agrippinam cui nomen ab Agrippina vxore imposuit.

De Aquis Sextiis vox nulla omnino missa est in Annalibus ante mundi annum 3931. 4
atque adeo post conditam Massiliam anno 526. Sic enim Sallianus anno mundi designato Coss. T. Quintio Flaminio & Q. Cæcilio Metello. Sextius, inquit, Proconsul prorogato Imperio, Saluorum gente perdomita, Coloniam Aquas Sextias condidit ob aquarum copiam & calidos frigidisque fontes, atque à nomine suo appellauit ut est in Epitome 61. Velleius autem ibi conditam eam urbem ait quasi victoriæ illic partæ monumētum Cassio, inquit, Longino & Sextio Caluino (qui Salyes apud Aquas quæ ab eo Sextiæ appellantur deuicit) Coss. Fabrateria deducta est. Et post annum, Scylacium, Mineruium, Tarentum, Neptunia, Carthagoque in Africa prima ut prædiximus extra Italiam condita est. Quod autem dixit post annum conditam Carthaginensem Coloniam, non repugnat nobis qui Aquarum Sextiarum originem hoc eodem anno ponimus, tribuit enim Consuli quod Proconsuli tribuendum fuit, quando & Salyes vicit, & urbem prope Massiliam condidit, quæ vulgo dicitur, *Aix en Provence*, vrbs Archiepiscopatu & Senatu illustris. Florus lib. 3. cap. 2. *Primi trans Alpes arma nostra senferunt Salyi cum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima ciuitas quaereretur.* Et Solinus cap. 8. *Aqua quoque Sextia eo loco chernerunt quondam Hyberna Consulis, postea exulta mœnibus. Quarum calor olim acrior exhalatus per tempora euaporauit, nec iam par est fama priori.* Plutarchus in Mario *Τὰτα Σιξτiana*. Aquas Sextilias vocat. Colonia Iulia Augusta in lapidibus & numis. Videndus Ptolemæus lib. 2. cap. 10. Geogr. Strabo lib. 4. Plinius lib. 3. cap. 4. Appianus in Celtico. Hieronymus ad Ageruchiam. Sidonius Apollinaris Carmine 23.

Anenio. *Aurilius* Stephano. Vulgo *Anignon*. Oppidū est Gallix Narbonensis ad Rhodanum 5
Cauarum Metropolis de qua Plinius lib. 3. c. 4. Ptolemæus lib. 2. c. 10. Mela lib. 2. c. 5. Strabo lib. 4. Hodie Pontificæ ditionis est, Clementi enim VI. eius nominis Pontifici urbem hanc cum Vicino Comitatu Venusino vendidit Ioanna Regina Siciliæ & Prouinciæ Comes anno 1343. Pontem olim lapideum habuit super Rhodanum, 23. Arcuum seu Fomicum. Porro Cauarum nomen & latius interdum accipitur & interdum angustius. Cauares enim hic vocat eos tantum qui inter Druentiam & Isaram quem fluuium hodie vocant *Lizere* habitant. Ptolemæus etiam angustius accipit, nam horum tantum partem ita vocat. Sed

Sed Strabo lib. 4. plerosque omnes qui τὴν ἀπαγορευμένην Rhodani ab isto latere habitant Cauares ait nuncupari. Nunc Salyes appellantur prouinciales, à voce Romana, Prouincia. Deinde sequuntur aliquot vrbes ad Rhodanum sitæ, quæ Romano Pontifici parent, in his Auenio vrbs magna & pulcherrima. Is tractus vocatur terra Papæ vel Comitatus Venetorum Auenio igitur quam aliqui Phocænsium Coloniam perperam dixere, inter oppida Latina à Plinio recensetur lib. 3. cap. 4. *Oppida, inquit, Latina Aqua Sextie Salyorum, & Auenio Canarum.* Ex quibus Auenionis originem tam facile certam inuenire possumus quam falsam conuincere. Si enim Auenionis genus vt aiunt fuit à Phocænsium siue Massiliensium stirpe generatum, certe Massiliam quasi fontem riuulo suo præextitisse necesse est. Si Latinam Coloniam appellas, generatim ea quæ maxime nota sunt dicam, prius Græcos ac Phocæenses quam Romanos in Galliam penetrasse, neque ante deductas à Romanis Colonias, saltem præcipuas, habuisse Gallos quàm Iulius Cæsar ipsos armis subactos ac bello domitos in Imperium populi Romani ditionemque redegerit. Testis est Strabo & eius Scholiastes lib. 4. Sic & ΚΑΤΙΑ apud vetustissimos Græcos ea tantùm Galliarum erat pars, quàm mare Mediterraneum alluit. Nam eam tantum nouerant. Postea id nomen etiam ad alias partes quæ paulatim cognosci cepere trāslatum est, donec tandem toti Galliarum postquàm tota cognita fuit, est attributum. Idem de Romana Galliarum appellatione sentiendum nam qui Celtæ propriè appellantur ij à Romanis Galli dicti sunt autore Cæsare. Deinde ea vox latius accipi cepit Polybius autem ΚΑΤΙΑ proprio nomine appellat eam Austrinarum oræ partem quæ est inter Narbonem & Pyrenæos.

In his igitur temporum ordinibus & urbium ætatibus designandis non tantum pro Auenione nominatim, sed vniuersè pro cæteris omnibus, vt ne deinceps cum tædio argumenti eiusdem memoriam replicem, definitum puta, Latinas omnes Colonias in Gallia Græcam Massiliensem sequutas esse ex longo quingentorum circiter annorum intervallo. Ille verò in Gallia veteres Coloniarum sunt quas Romani potissimum numerant suas.

6 Cabellio siue Caballio urbis non gentis nomen, de qua Strabo lib. 4. Cabellicorum Coloniam vocat Ptolomæus lib. 2. cap. 10. Ad Druentiam fluium sita, non procul à fonte Sorgiæ & Valleclusa qua de re Petrarcha lib. 2. cap. 2. *De vita solitaria* Plinius lib. 3. cap. 4. sub Archiepiscopatu Auenionensi, sed olim in Prouincia Viennensi, vt est in Notitia Prouinciarum Galliarum, vbi dicitur Ciuitas Cabellicorum vel Caualllicorum vt legitur in Codice

7 Thuano. *Arausio* Ciuitas est prope Auenionem Principatu nobilissimo insignis, vulgo *Orenge*. Huius oppidi meminit Strabo lib. 4. Et Plinius lib. 3. cap. 4. *In Mediterraneo Colonia, Arelata Sextanorum, Blitera Septimanorum, Arausio Secundanorum.* Sita est ad fluium Argennam apud Cauares. Ptolomæus lib. 2. cap. 10. Mela lib. 2. cap. 5. Colonia Arausio vel inscript. Arausionensis vrbs Sidonio Apollinari epist. 12. vel Arauliorum Ciuitas in itinera Ierusalem. Olim in Prouincia Viennensi prima, nunc sub Arelatensi Archiepiscopo Antiquo Theatro ad formam Romanorum & arce è viuo saxo munita perornata est. Ad portam Fornicis vetustissimi cernuntur reliquæ quem confecto formidolosissimo Cimbrorum

8 Bello sibi Marium crexisse in triumphum cōstanti fama atq; omnium sermonum celebratur. *Vasio* Vocontiorum vrbs seu Forum, vt ait Mela lib. 2. cap. 5. Plinius lib. 3. cap. 4. vet. Inscript. Vasionense oppidum. Ptolomæus lib. 2. cap. 10. Sidonius lib. 5. epist. 7. & lib. 7. epist. 4. *Præterea, inquit, commendo gerulam literarum cui istic id est in Vasionensi oppido quiddam necessitatis exortum sanari vestra autoritatis, & reuerentie pondere potest.* Ad Sellam fluuiolum in colle sita, olim in Viennensi Prouincia, nunc sub Metropoli Auenionensi à qua distat in Aquilonem 14. Leucas in Comitatu Venusino ditionis Pontificiæ.

9 *Apta Iulia* Vulgiensium apud Plinium lib. 3. cap. 4. *Apta Iulia, inquit, Vulgiensium, Albecerorum, Apollinarium.*

10 *Forum Iulij* siue Forum Iulium Oppidum est Narbonensis Prouinciæ, Octavianorum Colonia teste Plinio lib. 3. cap. 4. Hodie seruatis non obscuris prisce nominis vestigiis Freilium vulgo appellatur. Plinius cap. citat. *Forum Iulij Octavianorum Colonia, quæ Pacensis appellatur & Classica, amicus in ea Argentens, Naxali Cæsaris Augusti in Gallia Narbonensi.* Strabo lib. 4. Tacitus lib. 4. histor. Planiciem, habet facundissimam. Quatuor verò fuisse classes maritimas populi Romani Theodorus Marcilius & alij monuerunt de quibus Suetonius in Augusto cap. 49. Vegetius lib. 4. cap. 31. Strabo lib. 4. duas Maiores Rauennatem & Misenatem, & duas minores vnam in Ponto, alteram in hac Galliarum ora. Legendus Lasius de Republica Romana lib. 6. cap. 5. Vidi extra mœnia pulchrum & satis integrum Amphitheatrum è lapide quadrato, cuius Arenæ longitudo viginti circiter perticarum, latitudo quindecim.

Nemausus

Massilia inter ceteras, &c. Cap. XXXII. 85

11

Nemausus vel *Nemausum* Volcarum *Arecomitorum* in Gallia Narbonensi, olim *Ciuitas* florentissima ut pore quæ quatuor & viginti vicorum fuerit Metropolis. Ita enim *Plinius* lib. 3. cap. 4. *Vocantiorum ciuitatis federata duo capita. Vaso & Lucio Augusti. Oppida verò ignobilia XIX. sicut XXIV. Nemausensibus attributa.* Urbis Iconem habet *Georgius Brunus* tom. 1. *Ciuitatum*, & *Ioannes Poldus* in libro quem inscripsit, antiquitates *Nemausenses*, de qua *Ptolomæus* lib. 2. cap. 10. *Mela* lib. 2. cap. 5. *Stephanus* de urbibus, *Strabo* lib. 4. *Plin.* lib. 3. cap. 4. *Spartianus* in *Adriano*. *Suetonius* in *Tiberio* cap. 13. *Equi quoque & armorum*, inquit, *solas exercitationes omisit redgitque se deposito patrio habitu ad pallium & crepidas*, atque in tali statu *Biennio fere permansit contemptior in dies & immisior*, adeo ut *imagines eius & statuas Nemausenses subuerterint*. Gerit autem pro insignibus in scuto aureo palmam viridem, cui alligatus est *Crocodilus* Catenis duabus cœruleis, cum inscriptione *Col. Nem.* id est *Colonia Nemausus* ex *Numismate* antiquo apud *Antonium Pisonem* & *Antonium Augustinum* cui impressus *Augusti* vultus *Imp. Diu F. PP.* & in auersa parte *Crocodilus* palmæ eo modo quo dictum est alligatus, iisdemque literis inscriptus. Laus præcipua olim fuit *Casco Nemausensi* ut ait *Plinius* in undecimo. Eo est situ quo ex Italia in Hispaniam itur, miram undique vetustatem redolet. Aliquot siquidem perantiquæ in ea videntur statuae, pulcherrima summorum hominum *Epitaphia*, *Amphitheatri* speciosi ruinae. *Adriani Basilica*, iuxta montis radicem est perennis & limpidissima aqua, quam specum aut lacum haud inepte dixeris, cuius fundum nemo mortalium inuenit. Quando vel à quo structum sit *Amphitheatrum* nescimus, nec nugari mihi aut rixari iterum cum alio lubet. Hoc reperio nota dignum olim à *Gothis* loco arcis habitum, & contra vim firmatum. *Rodericus Toletanus* id notat in rebus Hispaniæ lib. 3. cap. 7.º appellatque *Præsidium Avenarum*. Tribus milliaribus paruis à *Nemaus*. Pons est *Du Bar* à fluuio *Gardon*, nomen habens, triplici serie mira industria fornicatus, quarum prima hominibus atque iumentis transitum præbet, altera aquæductum sustinet. *Antonini Pij Philosophi* & *Imperatoris Domitiani* aliorumque natalibus claret, qui non modo Galliæ sed vniuerso propemodum mundo ornamenta fuere. Quod autem *Nemausi* nomen atque originem *Nemauso Herculis filio* nonnulli adscribunt, temere id quidem sine causa & sine argumento; vel si argumenta sunt è plumbo an è vitro? quæ leui & ludente manu reiiciantur.

Vienna *Allobrogum* vrbs olim clarissima, vbi etiamnum hodie non pauca antiqua extant monumenta. Sita est in sinistra *Rhodani* ripa infra *Lugdunum*, ad alteram ripam positum quod spatium bina equorum mutatione vel nauali itinere quatuor horis descendendo conficitur. Vnde apud *Tacitum* lib. 1. histor. *Lugdunensibus & Viennensibus vno amne discretis connexum odium.* Vrbs Alpina & opulenta *Ausonio* epist. 23. Ornatissima valentissimaque Colonia in *Oratione Claudij* cuius coloniz vetustas dignitasque valuit ex *Tacito* lib. 1. histor. Prima Consularis, in *Notitia Imperij* quæ tamen olim in Narbonensi iuris Italici fuit ut ait *Paulus L. VIII. de Censibus* quæ *Viennensis ciuitatum* exultat decore multarum quibus potiores sunt, *Vienna ipsa & Arelate & Valentia* quibus *Massilia* iungitur, inquit *Ammianus* lib. 15. sic etiam in veteri *Prouinciæ Galliæ Notitia*, quæ *Antonini Itinerario* additur, *Arelatum & Auenio* annumerantur *Ciuitatibus Viennensis Prouinciæ*, vbi tamen in *Codice Puteano* *Ciuitas Arelatensis* dicitur Metropolis. Huius autem sedis nobilis & Regalis *Viennæ*, ut dicitur à *S. Odilone* in vita *Adeleidis Imperatricis*, *Archiepiscopus*, & *Comes* dicitur, & *Cancellarius Regni Burgundiæ & Primas Primatum*. *Baronius* anno Christi 445. & 1120. De *Vienna* *Ptolemæus* lib. 2. cap. 19. *Plinius* lib. 3. cap. 4. *Mela* lib. 2. cap. 5. *Dio* lib. 46. *Seneca* de morte *Claudij*. *Suetonius* in *Augusto*. cap. 9. & 19. *Cæsar* lib. 7. cap. 1. *Constant Imp. L. 1. Codicis Theod.* De temporum cursu. Plane hic nugantur *Stephanus* tom. 1. de *Ciuitat.* & *Lybicus* siue *Liuius* nescio quis obsoletus historicus, apud *Adonem* in *Chronico*, cum originem *Viennæ* adscribunt *Cretensibus* de genere *Aloci Giganteo*, qui propter intentatam cum Diis pugnam cœlique obsidionem, bello vastata patria sedibus incertis vagantes & in hanc Galliz regionem appulsi *Ciuitatem* construxerunt, parem ac geminam ut aiunt tam nomine quam maiestate & opulencia, *Viennæ Cretensi*. *Virgilius* lib. 6. *Æneid.*

12

*Hic & Aloidas geminos immania vidi
Corpora qui manibus magnum rescindere cælum
Aggressi, &c.*

Item *Lucanus*.

Impius hanc prolem superis immisit Alocus

Fingunt enim *Neptunum* ex *Iphimedia* *Aloci* gigantis vxore adultera, *Othum* & *Ephia-*

H tem

tem perduelliones Deorum hostes vno eodemque partu suscepisse, & id genus alia, quæ non tam historicorum indicia dixeris quàm delirantium somnia. Cæteris etiam ægre ac prope nihil adsentior, qui Venerium quemdam Afrum, patria extorrem & in hanc Gallie regionem profugum adducunt, à quo prima urbis iacta sint fundamenta, & Biennam quæ nunc Vienna dicitur appellari, eo argumento quod binorum annorum spatio non plurimum ædificij publici opus vniuersum absoluisset. Huius rei vestigium censetur illa Epigraphæ in armori insculpta, sed literarum Compendiis, quæ in vetere Capitolio Viennensi etiam nunc visitur, his verborum incisuris distincta

Vrbs antiqua potens armis clarissima gentis

Allobrogum Ascatidis tempore structa fuit

Ascatidem vocant Regem XVI. Assyriorum qui Mosi Hebræorum Principi ætate suppar, vixerit anno mundi 1514. At quis tibi ð bone fecit hoc indicium. Iam enim ista mera & puta diuinitas est, quæ si vti licet vide ne coniectura nostra tot veterum scriptorum testimoniis locupletissimis firmata multo sit verior. Viennam Romanorum Coloniam & iuris Italici semper fuisse. Cui sententiæ fidem facere videntur tabulæ ipsæ Viennenses Ecclesiasticæ, his verbis. *Postmodum verò Iulij Caesaris tempore quinque ex Principibus Romanorum Senatorie dignitatis eam decentius construxerunt, & quinque castris totidemque legionibus insignitam cingentes eam, à flumine usque ad flumen, totius Gallia primatem constituerunt.* Ioannes Le Lieure In Antiquitatibus Viennensibus cap. 1.

- 13 *Ebrudunum* vel Eberodunum vel Ebrodunum aut Ebridunum vel Ambronum ciuitas, in Alpibus Cottis situm oppidum apud Caturiges Strabo lib. 4. & ad Druentiam fluuium. De Alpibus Tacitus lib. 15. Annalium & lib. 2. histor. Plinius lib. 14. cap. 3. Dio lib. 14. Vopiscus in Aureliano & Probo. Ammianus lib. 15. & Notitia Imperij. Porro Druentia est Alpinus amnis longe omnium Gallie fluminum difficillimus transitu. Nam cum aquæ ingentem vim vehat, non tamen nauium patiens est, quia nullis coercitis ripis pluribus simul neque iisdem alueis fluens, noua semper vada nouosque gurgites faciens, nihil stabilis ac tuti ingredienti præbet, apud Liuium lib. 21. quo alludit Silius Italicus lib. 3.

*Turbidus hic struncis saxisque Druentia latum
Ductoris vastauit, iter, namque Alpibus ortus
Annulsa Ornos & adesti fragmina montis
Cum sonitu voluens fertur lustrantibus undis.
Ac vada translato mutat fallacia cursu
Non pedisi fidus, patulis non puppibus equis*

Vnde intortum vadis & gurgitibus vocat Ammianus lib. 15. Quæ incerta Druentia riuus Aufonio in Mosella. Antiquitatem urbis cæteris omnibus Romanorum Colonis aut municipiis in Galliam deductis longe præstare, sed nullo plane argumento, & sine teste atque adeo sine fide atque autoritate affirmat Belforellus in sua Geogra. tom. 1. lib. 1.

- 24 *De Lugduni ortu* varix & diuersæ & in omnem partem diffusæ scriptorum disputationes, quorum tamen consensus ad vindicandam Massiliæ primam antiquitatis sedem conspirat, Claudius de Rubys urbem Lugdunensem à Munatio Planco Cicconis discipulo constructam esse affirmat, urbis conditæ anno 711. ante Christum verò natum anno fere 40. opinione non solum Genebrardi Chron. in Christo, qui Lugduni foundationem Christi temporibus attribuit, verum etiam Guillelmi Paradini, qui eam in annum Augusti 19. includit lib. 1. histor. Lugdun. cap. 7. ac Gregorij Turonensis lib. 1. histor. Franc. cap. 18. qui in annum Augusti 19. nempe hoc nixus argumento quod Eusebius in Chron. dum ait eo anno Munatium Plancum magni Oratoris nomen obtinuisse, de illo statim subicit, Gallie Romanæ gubernatorem factum Lugdunensem urbem condidisse. Vide copiosum hac de re tractatum eiusdem Claudij de Rubys lib. 1. histor. Lugdun. cap. 1. & 2. qui suam vel eo maxime argumento sententiam fulcit quod Dion Cassius lib. 46. histo. prope finem de anno qui Iulij Caesaris necem est sequutus quique fuit 1. Augusti narrat M. Æmilio Lepido & L. Munatio Planco Galliam pro Romanis administrantibus, Senatui illis mandasse, ut in Araris Rhodanique confluente urbem ædificarent, illos verò Lugdunum ædificasse. His cōuenienter Robertus in Gallia Christiana V. *Lugdunenses Archiepiscopi*. Lugdunum, inquit, vel etiam Lugdunus in feminino genere apud S. Hieronymum in Epitaphio Nepotiani, Segusianorum magna urbs & ampla Herodiano lib. 3. anno 19. Augusti Hircio & Pansa Coss. manifestissime conditum reperitur ad confluentem Araris & Rhodani, vnde *Rhodanusia* dicitur à Sidonio lib. 1. epist. 5. quod alludit Stephanus Tornacensis epist. 92.

Massilia inter cæteras,&c. Cap. XXXII 87

& Epiphanius hæres. 34. Dicitur & *Araria*, in vita S. Lupi ut notat Ioannes Sanaro ad Sidonium ibi epist. 92. Plinius lib. 4. cap. 18. Secusiani, inquit, liberi in quorum agro Colonia Lugdunum. Et Digestorum lib. 50. tit. 15. capite ult. Paulus Iurifconsultus Lugdunenses Gallos, sic enim ait, ac Viennenses in Narbonensi iuris Italici fuisse. Quod ad Insulæ nomen attinet, id signat locum duntaxat in quo ædificata est Lugdunum. Liuius lib. 21. ex Polybio lib. 2. Quartis, inquit, ad insulam peruenit Annibal ubi Arar Rhodanusque amnes diuersis ex Alpibus decurrentes agri aliquantulum amplexi fluunt in vnum mediis campis insulæ nomen. Multo tamen ante diductam à Romanis coloniam, urbem fuisse ibidem, eamque nobilem nomenque ei Insulæ Gallicæ, inditum, significare videtur Polybius lib. 3. cum Annibalem scribit traiecto flumine Rhodano quoniam P. Africanus Scipio pedem retraxisset in Italiam, misso in Hispaniam fratre, ne quid tumultus oriretur, fessum longissimis itineribus exercitum Lugduni tum seipsum etiam reficere statuisse. Postquam vero in Sebusanos adpulisset & certior factus esset inter duos fratres ad occupandum Lugdunense regnum pugnam adparari: natu maiore petenti opem tulisse ipsumque regno confirmasse. Quamobrem ab eo Rege propter tantum beneficium Annibal non solum annonæ, verum etiam multis aliis necessariis rebus instructus fuit, nudumque Annibalis militem is Rex lacerum vestiuit. Et eundem Annibalem armatus proprio exercitu per Allobroges itinere dierum decem milliarium ad Alpium usque partem illam, quæ Bernardi nomen obtinet, deduxit. Verum expende Lector utrum ex iis recte collegerint, quia in Insulam quæ nunc Lugduni situs est penetrauit Annibal, fuisse tunc Lugdunum regiam illam Metropolim, in qua pacem inter duos illos fratres fecisse Annibalem indicat Polybius, sed alio loco nempe libro 3 consequenti. Cum tamen priori libro 2. Insulæ meminisset innominato plane Lugduno ac Lugdunensi regno. A multis enim creditum est id supra quod de duobus fratribus lib. 1 subiicit non Lugduni sed supra Quiritum Delphinatus oppidum contigisse. Quæque in Insula adhuc extant haud obscura vetustatis vestigia, Romanum morem ac modum habere omnia tam certum est quam quod certissimum. Nempe forum Veneris in Foruierem vulgo corruptum, in quo quod etiam celeberrimum fuit Veneris templum visebatur. Hoc in foro habitasse feruntur sexaginta Coloniarum diuersarum sexaginta Prouinciarum Lugduno subiectæ. Ara itaque in ea erat dignitatis eximie gentium LX. numero inscriptum habens titulum, eorumque statua vna, alia subinde quoque locata est ara: Esnaium Monasterium, Templum fuit situm inter Rhodanum & Ararim eo loci qua hi fluuij confluunt ab vniuersis Gallis communi designatum impensâ & Augusto Cæsari dicatum est. Istic Athenienses cum eorum non pauci propter eandem filij Minois Cretensium Regis bello vastata patria sedibus incertis vagarentur tandem in hanc Insulam migrasse. Academiam pro more gentis extruxisse, quod confingunt & comminiscuntur nonnulli, quod manifesti mendacii coarguitur à Suetonio cum Iulium Cæsarem Galliarum victorem in eadem vrbe Latinam Academiam fieri iussisse scribit, ea quidem lege ut qui Græca Latinaque lingua foret eloquentior, is præmium laturus magni auri vi à deuictis donaretur atque laudaretur, qui verò quid vel præter rem vel futile orationi inseruisset, pœnæ nomine aut exceptam à Notariis orationem suam spongia vel lingua ipsa deleteret. aut certe virgis cæderetur, aut ter in Ararim mergeretur. Quamobrem falsè Iuuenalis Saty. 1. eorum metum irrisit.

*Palleat ut nudis pressis qui calcibus anguem
Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad Aram*

Sed & extra urbis pomeria veteres illi arcus qui via in Secusianos quos vulgus Forestum modo nominat, conspiciuntur, necnon antra & perforatæ quinque milliarium longitudine rupes aquæ in urbem ducendæ, vetera item multa numismata inscriptionesque lapidum, Romanam antiquitatem plenissime testantur.

Augustodunum Æduorum Metropolis quod gentis caput in Ducatu Burgundiæ apud Tacitum lib. 3. Antra. ubi nobilissimam Gallorum sobolem liberalibus studiis operatam ait, ad quem locum Lipsius consulendus de scholis Æduorum. Hinc Aymoinus lib. 1. cap. 5. Augustodunus magnæ antiquitatis apud Gallos autoritatis fuit atque potentia, quam Iulius Æduam nominat quæ amicitiam populi Romani amplectendo toti pene Galliarum, nixa eo favore principara est. Quem Yuo Carnotensis in Chronico imitatus Augustodunus, inquit, amicitiam populi Romani amplectendo nobilis euasit. Quæ verba Yuonis tribuit Hugoni Floriacensi Robertus Cenalis. Vnde verò aut quo tempore lucis suæ usuram accepit? Gobelinus lib. 2. de rebus gestis Pij II. In Burgundia sunt Ædui Celtae fere omnium quondam Principes quo respicit Cæsar lib. 1. c. 10. docens quam veteres quamq. iustæ

causæ necessitudinis Romanis cum Æduis intercederēt, quæ Senatusconsulta quoties quamque honorifica in eos facta essent, ut omni tempore totius Galliarum principatum tenuissent, prius etiam quam Romanorum amicitiam appetissent. Vnde Auctor Panegyrici, Flauientium nomine Constantino Augusto dicti. Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Heduis se postulet anteponi? qui primi omnium inter illas immanes & barbaras Galliarum gentes plurimis Senatusconsultis fratres populi Romani appellati sunt, & cum à cæteris Rhodano ad Rhenum usque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli & consanguinitatis nomine gloriati sunt. Item alibi. Soli, inquit, Ædui non metu territi nec adulatione corrupti, sed ingenua & simplici charitate fratres populi Romani crediti sunt, qui totum istud quod Oceano, Rheno, Pireneis, & Alpibus continetur, Romanorum Imperio tradiderunt. Plena sunt veterum monumenta huius rei, Cæsaris præsertim, qui non vno loco testatur, Æduos ab Senatu fratres consanguineosque fuisse sæpe numero appellatos. Vide Plinium lib. 4. cap. 18. Plutar. in Cæsare, Cicero lib. 7. familia. 10. & lib. 1. epist. 1. ad Atti. Melam lib. 3. c. 2. Auson. parenta. 4. Flodoar. lib. 1. c. 2. hist. Remen. At Belforestus in Cosmogra. & Robertus in Gallia Christiana V. *Æduenses Episcopi* constanter asseuerant Augustodunum illam eandem ciuitatem esse opulentissimam quæ apud Cæsarem Bibracte nuncupatur, qua tamen id autoritate, quibus testimoniis, vel qua probabili aut verisimili coniectura assequantur sub iudice lis est, Strabonis Interpretes putat Bibractem esse oppidum Remorum *Strabo*, inquit, *vocat, ὀρέειος Βίβρακτα, quod Cæsar oppidum apud Æduos maxima autoritatu esse ait. Bibracta autem vocant Latini. Cæsari Bibrax oppidum est Remorum.* Cæterum quotquot fere Galliarum oppida in *Dunum* terminantur, sunt autem multa, omnia in collibus & locis editis sita reperiuntur, idque nomen ipsum indicat. *Dunum* enim veteri Gallorum lingua collem significat siue montem, idque Clitophon antiquus autor apud Plutarchum docet. Dio lib. 46. notat *Λιγύδων* prius fuisse appellatum, quod nunc *Λιγύδων*. Significat illa vox autore Clitophonte *Cornicollem*. Græci huiusmodi loca edita *βουός* appellant, quam vocem Lybicam esse scribunt, Herodotus in Melpomene Græcam.

16 *Lugetia* Parisiorum recens Francorum opus ac Regni deinceps instituti ab ipsis quam amplissimum monumentum magnitudine incredibili, nobilium, mercatorum, ciuium, studioforum frequentia, ædificiorum & publicorum & priuatorum splendore non modo vniuersæ Galliarum, sed maximis totius Europæ ciuitatibus anteponendum. Quod autem à Paride, qui à Iaphet filio Noë successiue descendit, & decimo octauo Galliarum Rege fundata & ab eo nomen sortita dicitur, ubi plus figmenti quam argumenti reperio, id totum ab iudico atque reiicio, nihil enim debet esse in historia fabellis loci.

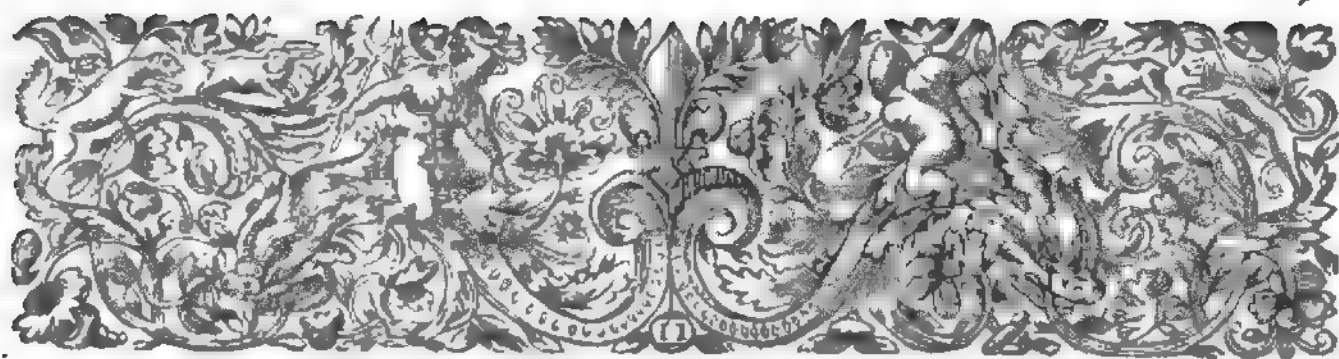
Cæteras alias per plures ciuitates non modo prætermittimus sed consultò relinquimus, quoniam in id genus controuersiarum non cadunt, quod eas nulla omnino vetustatis monumenta, neque vlla antea nobis fama vel etiam suspicio supra Massiliam antiquitas facit.

17 *De Regio* dicam postremum Iustini autoritatem & rationes habere me tardior ad iudicandum, antequam enim Phocænsium Colonia deduceretur, Senanum inter Volcas Segoregiis imperasse supra iterum ac sæpe eodem autore demonstratum est, de quorum genere ac situ in summa dubitatione & obscuritate placuit quibusdam historicis recentioribus pronuntiare, Iustinum ex iis verbis Reiorum siue Regiensium antiquitatem maxime adstruere, contendunt enim Regienses fuisse ipsos aborigenes ac primos indigenitales Prouinciæ hospites, qui Phocænsibus condendæ Massiliæ veniam & autoritatem indulserint Regiumque quod nunc extat oppidum, Senani regiam olim fuisse. Quod firmare ac comprobare videtur Ptolomæi locus lib. 2. Geogra. capite 10. Is autor postquam Druentiæ cum Rhodano confluentem, & eiusdem gradus assignauit. *Post Rhodanum*, inquit, *maris adiacent Aquatilorum, Maritima ciuitas, vulgo Martignes. Post Cœni fluminis Ostia.* Is fluuius Arcus est *l'Arc*, vulgo à coeni quod trahit abundantia Ptolomæo sic dictus. Item post pauca. *Commonorum*, inquit, *Massilia & Taurocentium, & Citharistos Promontorium, Olbia argentei fluminis Ostia, Forum Iulium, Inde Deciatorum, Antipolis & Vari fluminis Ostia.* Ex cuius descriptione & situ cum Massiliam in agro Commonorum sitam referat, & ad ortum, quis non videat illam plagam à Commano Rege Segoregiorum ita nuncupatam, quod in ea in agris scilicet Capertinis vulgo *Cabries* qui nomen adhuc retinent, ipse Commanus Massiliensibus tendens insidias ab ipsis fuerit interceptus & cum septem millibus suorum Ligurum interfectus? ut ex eodem Iustino lib. 43. supra condidicimus, unde liquet totum illum tractum inter Regium & Massiliam Regi Senano Perani Phocænsium Ducis Socero, & Commano eius filio Segoregiorum item Regi tunc temporis paruisse, nec ipsum solum tractum

Massilia inter cæteras, &c. Cap XXXII. 89

tractum qui ad sexdecim leucas Prouinciales excurrit; sed Regionum ditionem ad Alpium etiam iuga & Ligusticam oram, ad Niceam se extendisse ab ortu & ad Rhodani ostia ad occasum, antequam Massilia nimis opibus aucta Regionum regnum, quod Commano quidam regulus prædixerat futurum, funditus euertisset. Regium enim in ipso totius Prouinciae medietullo & quasi vnbilico, peramœno & maximè comodo loco sita est. 2. Fides etiam nonnulla videtur habenda nominis confinio & affinitati, idem enim pene par & geminum Regij nomen ac Segoregij nec semper syllabarum accessio ad aliquod nomen, vel etiam totius nominis mutatio indicia fuere atque vestigia nouarum urbium quæ illis nominibus appellabantur. Nam quæ olim vrbs Athenopolis, nunc Massiliæ, quæ item Gallula Roma siue Mammillaria nunc Arclates nomine vulgus compellat. Similiter Regium olim Reium & Regienses Reij Apollinares dicti sunt, vt ex Plinio lib. 3. cap. 4. & Sidonio in Eucharist. ad Faustum intelligimus. Plinius quidem in Gallia Narbonensi *Albecum Reiorum Apollinarium* nuncupauit. *Regenam* etiam dictam in libris Conciliorum ex Philippi Ferrarij Epitome Geographica colligimus. Regena, inquit, & Regium Riez C. E. Gall. Narbon. in Prouincia colli imposita quasi medium tenens inter Tricastra & Maximum longit. 26. grad. 10. latit. 42. grad. 58. Rigomagum præterea dictam Regium eodem Ferrario auctore historici testantur C. E. Galli. Narbon. Riez vide Regium. Hæc Ferrarius ibidem atq; ita eam Regij nomenclaturam vsurpata fuisse ex Diplomate Apostolico Paschalis Papæ an. Domini 1115. ab hinc quingentis & viginti annis ad Augerium Regiensium Episcopum misso reuincitur, quod sic habet. Paschalis Episcopus S. S. D. Augerio Regiensi, post pauca. *Tuis igitur frater in Christo charissime Augeri iustis petitionibus annuentes sanctam Regiensem Ecclesiam, quæ & Regomagensis dicitur cui auctore Deo præsides Apostolica sedis auctoritate munimus, &c.* Hæc Paschalis Papa, cuius diploma integrum recenset Simon Bertel, in historia præfulum Regiensium nomenclatura, in Augerio. Qua causa igitur coniecere non liceat Regium apud veteres etiam Segoregij nomine significari? 3. Ex lapidum Epigraphis colligitur, qui in Prouincia & Regij imprimis è ruderibus effossi reperiuntur, horum enim inscriptiones Græcorum nomina præ se ferunt nempe Phocænsium more & instituto quibuscum olim cum Massilia conderetur societas, affinitas, omnes denique causæ & necessitudines intercessissent. Vide Bertelum in Prolegomenis citatæ nomenclaturæ. Quæ si vera sint vt probabiles coniecturæ ac rationum momenta & historicorum testimonia suadent, mirum non est Massilienses non modo antiquitatis palmam sed & hospitalitatis erga se gratitudinisque officia, à Regiensibus accepta referre. Penes tamen autorem sit fides.

Sed hæc hætenus ne videar homo copiosus ad dicendum criticorum mihi parare iudicia & censuras quibus vilescet & pro leui erit quidquid in hoc studio aut stadio sudabitur amplius, post antiquos sed enī, inquit, melius & vberius ista veteres. Quædam ex istis, fateor: abnego quod vniuersa, & prisca quædam adhæsimus, sed vtiliter sæpe (ita confido) eruius, digessimus, illustrauimus. Faue tu bonæ mentis Lector.

MASSILIA

CHRISTIANA.

LIBER SECVNDVS.

AD LECTOREM.

VALEM se prima mihi fronte obtulit Massilia, eam talem vobis superiori Commentario exhibui, alteram nunc recens daturus illustriorem, quia sanctiorem. Carterarum Massilia virtutum perfugium, sanctitatem à portu repellere non debuit, à qua pretium ceteræ & ornamentum accipiunt: facta publicum earum hospitium, fores suas Principi non debuit occludere, quæ diu in inuestigando numine, irritò semper conatu desudauit. Quid nî ultro venientem Deum excepisset? Hoc ergo vt grauem nauim, vt fluctibus agitacam, velis remisque destitutam pietatem hospitium & sedem quærere prospexit è littore, portum aperuit aditumque; felicior numquam; quam tanto hospite, nunquam dicioi quàm iis mercibus. Breui sensit hospitis beneficium vrbs benefica, nouam nacta morum magistram veteres exuit. In noua schola antiquam confessa cœcitatem, errorem vt expiaret damnauit, veritatem & Christianam religionem amplexa quam primi ex omnibus Transalpinis Massilienses à Christo proxime futuris temporibus susceptam, in exteras alias omnes Gallia gentes ac nationes deriuarunt. Quis enim ignoret, quod præcipue in maxima eorum laude ponendum, quanto studio & assiduitate Euangelicæ doctrinæ sementis facta sit, vt inde virtutum messis ampla se tolleret? Quanta contentione altæ vitiorum radices fuerint extirpandæ, dum efferatam gentem nefandis operantem sacris, ab idolorum cultu ad fidem traducere Christiani recentes aduenæ aggressi sunt? quantæ morum mutationes sequutæ, quàm multi ciurato Apolline, Diana repudiata Christianis mysteriis voluerunt initiari? quam multæ puellæ proculcatis voluptatum blandimentis florem campi seruauerunt illibatum? quam multa Deorum protrita simulachra, quàm multa delubra diruta, quàm multi Principes viri sese æterno Principi Christo deuouerunt, & alia id genus de religione, quæ seposita mihi non ommissa, in hac posteriori Annalium parte opportune reddenda operi vniuerso fastigium imponent.

Reliquas verò virtutes ac bellicam imprimis fortitudinem non tam abiecit Massilia hæc nostra quam perfecit, militia deposita prophana sacræ dedit nomen; milites Imperio quæ toties Romano dederat, suppeditavit non parcius Christiano; quæ Romanas sequuta fuerat Aquilas, cruci non segnius dedit sacramentum, dum veteri quondam solo restituendam susceperit crucigeri Reges & Imperatores; quam honorarium tanquam symbolum præfert in hostiles usque terras, in ordine, cui plurimos dedit equites, Melitensi. Nec etiam indocta quia Christiana; nuntium non remisit literis cum animum dedit sanctitati, sed à sanctiori Magistro doctas sanctiores disciplinas effecit dum sanctitate condidit, Græcarumque palæstra scientiarum nunquam aperuit scientiæ Christianæ ludum. Politiam in Republica nullam cuius cum diuinis leges non congruerent. Supremi demum numinis causam ita fecit suam, nihil ut in se esse passa sit, quod Deo non esset. Fœlix mutatione sua Ciuitas, sed felicior quod tam sapienter susceptam semel pietatem, coluerit tanto studio, fouerit tanta sanctitate, ea demum retinuerit constantia pietatem, ut virtutum omnium gymnasium, Religionis domicilium, pietatis exemplum omnibus hodie Massilia proponatur.

Hanc ego, ut ad propositum reuertar, dum vobis simul offero, Viri amplissimi ac nobilissimi Massiliæ Consules & Gubernatores, nec dignius quidquam nec digniori hoc etiam munus offerri potuit. Par una nimirum sibi, digna una se Massilia. Vos præ cæteris dignissimi quibus se totam credidit, quorum nomine prodiret in lucem, nec tam alieno quam suo splendore cum vestro fulgeret. Tempori certe antiquitatem originis debet, religioni pietatis originem, vobis utramque, qui acceptam à maioribus utramque maiestatem illam, ornatu quàm studio cultam non minori, videndam omnibus exhibetis! quod pridem extiterit hoc à cõditoribus, quod hodie perseueret antiquus originis ille splendor, hoc habet à vigilantia vestra. Quod Christiana fuerit accepit à Christo, quod tantam hodie in se videat vigere pietatem, hoc sapientiæ, hoc pietati vestræ debere se profitetur. Voueo, Viri amplissimi, æternum Vester

IOAN. BAPTISTA GVESNAY
 è Societate IESV.

APPARATUS
AD ANNALES
ECCLESIASTICOS
MASSILIENSES.

VENERABILI AC PERILLVSTRI
Massiliensium Clericorum Ordini uniuerso

S.

V^M iam meæ corpus historiarum, Massiliam nimirum in suo statu politico, ad pedes ciuilibus Magistratus, cui Deus genus hoc autoritatis administrationisque commisit, reuerenter abiecerim, nunc eiusce corporis animam spiritumque editurus in lucem quæ nihil aliud est à religione & fide, Massiliam scilicet Christianam, cuius administrationis rationem vobis Deus mandauit, cæteris omnibus eo iure seclusis, inurbano more & plane non ferendo gerere me putarem, si absque liberi commeatus veluti syngrapho, hoc est sine facultate vestra, qui ad huius thesauri custodiam veluti genij tutelares à Deo constituti estis etiam solius causa conspectus, in secretiora huius operis adyta penetrarem. Heroibus in campos Elysios non patebat ingressus, quæ vates ductu Sibyllæ Troianos duces Æneam & Achatem inducit, nisi muneribus oblatis, & testificatione venerationis & cultus: domicilij custodem agnoscerent.

*Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quàm quis decerpserit arbore factus
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit.*

Verùm sepositis fabularum inuolueris D. Ioannes vt in Apocalypsis cap. 21. testatur, nullo modo cœlestis Hierusalem penetralia subiit, nisi Angelo dirigente, ac monstrante viam, *Veni & ostendam tibi sponsam uxorem Agni. Et sustulit me,* addit ille, *in spiritu in montem magnum & altum, & ostendis mihi Ciuitatem sanctam Hierusalem descendantem de cælo à Deo,* Quibus officiis venerationis & cultus erga vos vti, Illustrissimi Domini, in simili pene casu non debeam? Erga vos inquam, qui fideles terrestris huius Paradisi custodes constituti estis, cuius introitum venerabundus aggredior, vt suauissimos demetam flores, & fructus pretiosissimos ex arboribus colligam quod autem à me præstari officiose, à vobis verò congruenter expectari potest, illud scilicet est, vt vos tanquam Præsides ac defensores agnoscam meos: & hoc nomine in titulum huius operis vos apponam, dum teneros ingenij mei fœtus annecto vestræ dignitati, spero hinc fore, vt nomen vestrum & gentilitia scuti symbola sint mihi tabularum instar patrocinijs tutelaribus. Et si aliqua supersint ingenia, veluti Momi aut Aristarchi reliquæ, quæ vel maleuolentia, vel temporis vitio ad inferendam scriptis meis iniuriam, moueantur, mutent fortasse sententiam, & aliquam sacrarum personarum rationem habeant, quæ labores meos benignis oculis dignantur aspicere & suo munire præsidio. Hunc denique solum honorem & hanc vnicam expecto animi voluptatem, in hac Ecclesiasticorum Annalium meorum scriptione, quos in publicam lucem emitto, vt nimirum vobis ipsis arrideat & me citra reprehensionis argumentum, fidelem reputetis Historicum, Hoc nomine totum dixi.

H 5

Annus

Annus CHRISTI I. MASSILIÆ CONDITÆ 597.
AVGVSTI Imperatoris 41.

QUOD in huius operis vestibulo primum sese offert spectandum, syntaxis est annorum qui expansi sunt à conditu Massiliæ Gentilis ad Christi natalem legitimum, totius rationis temporum quæ nunc in Christiana excurrent futurum fundamentum, & à Gordonio Chronologiæ tom. 2. anno Christi 1. quem sequimur in hac parte, iustis argumentorum momentis quantum res Chronologica patiebatur, ut existimo, stabilitum. Nec mireris Lector discedere nos in computando à tabulis Ecclesiasticis & Romano Martyrologio, habet enim mundi sicut & Christi ætas à diuersis autoribus diuersa principia, ex quibus in annorum serie, quæ colligitur iuxta scripturam Hebraicam, oritur differentia, cum altera, quam dedere Martyrologia & Patres aliquot antiqui iuxta septuaginta Interpretes. Priorem inimus, quia certior ac tutior multisque partibus anteponenda posteriori, ut acute euidenterque demonstrat Gordonus ibidem tom. 1. cap. 3.

Habes itaque natum Christum anno mundi 4001. exeunte & propemodum ineunte 4002. à conditu Massiliæ an. 597. & ab eiusdem instauratione vel amplificatione potius honoris & gloriæ an. 556. Octauij Augusti 41. qui obiit an. Christi 16. Imperij sui 57. eique subiectus est Claudius Tiberius Nero priuignus idem ac gener hæresque Augusti. Passus verò est Christus à Iudæis actus in Crucem ut sanguine suo scelus humanum lueret, anno ætatis suæ 34. Tiberij Imperatoris 18. ut numerat Beda lib. de ratione temporum cap. 45. & colligitur ex Ignatio Martyre qui illo tempore vixit, testisque ipse est se vidisse in carne Christum Dominum rediuium ex Hieronymo in Catalog V Ignatius, Baronio anno 34. numero 147. Tertio exinde consurgens die quadragesimo quàm reuixerat, sub discipulorum oculis euolauit in cælum. Excepit proxime festum Pentecostes, quo induti sunt discipuli virtute ex alto & ceperunt loqui variis linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.

Lapidato postmodum Stephano oritur persecutio Ecclesiæ à Iudæis & Saulo Act. 8. *Facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samaria præter Apostolos.* Tradit Dorotheus Nicanorem eadem die cum Stephano aliisque ad duo millia Christianorum interfecta fuisse, cuius etsi adeo firma autoritas non subsistat, Hippolitus tamen martyr, quidquid de duobus millibus ambigat, Nicanoris martyrium vult probabile aliquid esse, & quasi verisimile Baronius, Ananiam tunc temporis profectum esse Damascum Syriæ, illicque Euangelium prædicasse multa insuper Christianorum millia ea fuisse exturbatione dispersa subducendo numero sic colligit. Quod præter quingentos, adhuc agente in terris Christo, octoque millia duabus Petri concionibus aggregata, Lucas victus fortasse ipsa multitudo ter dixit Act. cap. 2. & 4. magis auctam credentium in Domino multitudinem virorum ac mulierum, & creuisse atq; multiplicatum esse numerum discipulorum in Hierusalem valde, & multam etiam turbam obedisse fidei.

In hac dispersione Magdalenam similiter de Apostolorum sententia in exteras nationes & gentes confugisse nemo dubitabit, qui de discipulis neminem vnum non secessisse Hierosolymis à Luca didicerit, Act. 8. *Et omnes, inquit, dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ præter Apostolos.* Aiunt plerique tunc peragrasse cum Lazaro fratre & Martha sorore insulam Cyprum, alij peruenisse Ephesum. Quo tempore eam etiam curam & cogitationem sollicitasse Ioannem Apostolum, ut Virgini Matri periculis procul & persecutionis tumultu, fugæ honestam ac tutam aliquam viam quæreret, in qua Magdalenam nostram vna cum Lazaro ac Martha sorore accessisse illis comitem opinari nonnullos, testatur Baronius & Iucius Dexter, quamquam in Chronologia lapsus videtur per errorem, tamen quod in hac Ephesina peregrinatione B. Virginis comes accesserit diserte scribit his verbis. *Hoc eodem anno Christi 41. ut sui Apostolatus aliquod præberet specimen Ioannes Theologus, comitante beatâ Virgine Ephesum proficiscitur. Comitantur Virginem, Lazarus, Martha, Maria ubi etiam presentia sua consolatur beata Virgo Ignatium.* Super quem locum Buiarius scholiastes. Discessura, inquit, ad tempus Hierosolymis & profectura cum Ioanne Ephesum beata Virgo, nihil mirum si à beato Iacobo comitaretur & à tribus illis fratribus eximisque eius

eius amatoribus Lazaro, Martha, & Maria. Nec enim decebat tantam Dominam cum solo comite vno adire, ac terras tam longe positas perlustrare, nec amor quo eam prosequerentur, aliud pateretur. Cæterum remiserat aliquantulum erga cæteros Christianos procella ista temporis ac defensio fidei interclusa iam respirabat, & ut ait Lucas Act. 9. *Ecclesia quidem per totam Iudeam & Galileam & Samariam habebat pacem & edificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione sancti Spiritus replebatur.* Qua opportunitate vsi optime nonnulli, ex dispersis, nempe Virgo Deipara, Ioannes Apostolus, Magdalena, cæterique passim fideles in suam quisque stabilem sedem ac domicilium certum redierunt. *Et factum est, inquit Lucas, ut Petrus dum pertransiret vniuersos, deueniret ad Sanctos qui habitabant Lidde.* Obambulabar & obibat vniuersos, rebus ad Ecclesiæ administrationem spectantibus facile Princeps ut hic obseruat Chrysost. homil. 22. in Acta. Iamque biennij fere spatium lustrando exegerat, cum perueniens Antiochiam, quò iam peruenerat dispersorum Discipulorum prædicatio, Ecclesiam ibi fundauit & instituit anno Christi 39. in qua ipsum postmodum septem annis sedisse Episcop. Damasus, Gregorius, & alij permulti affirmant testaturque anniuersaria institutionis huius celebritas antiquitus in Ecclesia Catholica 22. Februar. fieri solita. Anno 44. videns Agrippa Rex placuisse Iudæis in occidendo Iacobo, ipsum quoque Petrum carceri mancipauit. *Volens post dies Azimorum producere eum populo.* At ille diuinitus Herodiana custodia elapsus altero Claudij Imperatoris anno Romam Deo ducente venit, ibique Christi Vicario æternam posuit sedem, cuius occasione discessus cæteros quoque Apostolos in diuersas orbis Prouincias profectos esse hoc anno demonstrant Ciaconius in Petro Bellouacensi libro 9. speculi, Baronius in Annalibus alique passim Chronologi Ecclesiastici. Enimvero quia ratio erat, ut ante dispersionem generalem tum ipsi tum alij etiam quorquot ad Euangelium promulgandum testes essent præordinati à Deo, conuenirent in vnum locum atque inter se congruerent, ne vlla ex parte aliqua vel apparens inter eos in annunciatione Euangelij diuersitas deprehenderetur. Concilium œcumenicum 3. Hierosolymæ coactum est, quo certos fidei Canones, quibus vniuersam Christianorum fidem perstringentes firmarent ac stabilirent, Apostoli constituerunt. Extare dicitur apud Æthyopes Abissina eorum lingua, de quo accipiendum illud Ruffini siue Cypriani initio Commentariorum in symbolum. *Tradiderunt maiores nostri quod post Ascensionem Domini, Apostoli ad singulas singuli discesserunt nationes. Normam prius futura predicationis in commune constituerunt, ne forte alij ab alijs abduci diuersum aliquid his qui ad fidem veniebant exponerent. Ergo omnes in vno positi, Spiritu sancto repleti breui istud futura sicut diximus predicationis indicium conferendo in vnum quod sentiebat unusquisque componunt atque credentibus hanc dandam esse regulam statuunt.* Hactenus Ruffinus.

Omittimus hic recensere in quas singuli destinati sunt Prouincias, quod ex antiquis Scriptoribus fuscè copioseque disputat Baronius anno 44. numero 10. Vnum illud addo de modo diuisionis, eam neque sorte neque pro ratione impertiti doni linguarum, sed diuina aliqua demonstratione dumtaxat & Spiritus sancti speciali instinctu esse peractam. De quo nemo dubitare poterit qui apud Lucam Act. 8. animaduertit nihil fere aliquem ipsorum absque præuia eiusdem Spiritus admonitione agere præsumpsisse.

In Prouinciarum ergo partitione Lazaro, Magdalenz, ac Marthæ maritima ora Salyorum obuenerit non minimo illius regionis bono, ut in nostra Magdalena Massiliensi aduena, præsertim capite 8. & sequentibus, pluribus argumentis comprobauimus. Erant in Ioppe portu totius Palæstinæ celeberrimo nauicularij de more, nec deerant in anchoris onerariæ in Galliam paratz, aut quibus breuior traiectus fieret myoparones. Sed quo minus iis vterentur causa fuit Iudæorum effrenatus & præceps furor in Christianorum cæde bacchantium, qui ductam Magdalenz coloniam, in quam maiori odio exardescabant, captiuam in triumpho nauiculæ commiserunt certo perituram naufragio. Quippe cuius iam carie & vetustate laxatz compages rimis fatiscebant & cuius neque malus antennas sustineret, neque carinam saburra grauaret à fluctuatione prohibens, quæ remis, rudentibus, gubernaculo, velis, ac cæteris prorsus omnibus aramentis destitueretur, quibus, vel tranquillo mari posset agitari paucula, vel sæuiente procella inhiberi, vel occurrente vado expediri, vel aduerso scopulo reuocari. Difficile est Sanctos frendentis ex odio & amentia populi declinare sæuitiam. Sane Iudæi præ cæteris Magdalenz eiusque nobilissimæ familiarum infensi maiori cum inuidia non recenti sed vetere ac diuturna flagrabant, quod sicut mortali

Massilia Christiana. Liber II.

mortali Christo hæserant vel officioso quopiam ministerio fuerant prosequuti, ita nec à præconio desisterent, nec ab instituto deficerent illius, quem merito immortalitatis autorem agnoscerent, ac venerarentur. Aduit de cælo Nauarchus qui nauiculariam optime exerceret. Aduit diuinus ille Spiritus, qui secundissimo flatu lembum impulit, qui Magdalenam & alios eiusdem expeditionis socios tot defunctos periculis, tam multis tempestatibus iactatos, scopulis enauigatis innumeris, Massiliam non errore aut casu & temeritate fortunæ, sed diuinæ prouidentię consilio ac directo navigationis cursu, posthabitis aliis regionibus commodioribus quantumlibet & propioribus, sceleriter adduxit, nec frustra tantum miraculum fuit, vectorum enim aduenarum vita & salus corporis integra, incolumisque seruata, Massiliensibus salutem ac vitam peperit animorum, quippe ex his complures non tam rei nouitatis quam magnitudinis admiratione ad Christum adducti, & hoc exemplo ad implorandam Magdalensæ opem Christique fidem experendam accensi. Hæc in Massiliensibus ciuitatis pene oculis gesta tum veteres Codices manuscripti simul & Autores pene sexcenti de quibus, peccant qui non vident me dixisse in nostra Magdalena cap. 16. & 17. quod est satis

- 7 Porro nauim appulisse Trimarianum oppidum propter ostia secundi ac interioris aluei Rhodanini, antequam vectores Massiliam attigerint, & in eo constructam olim fuisse Ecclesiam sanctæ Mariæ *De Mari* siue *De Rate*, à rate ac naui qua Magdalensæ colonia in has è Palæstina Phocænsis Prouinciæ traiecit oras maritimas protuli ibidem capite 18. ex Codice perantiquo & tabularum publicis monumentis, quæ sic fere habent. *Statuendum imprimis est, Marias Iacobi & Salome qua una cum Maria Magdalena aromata ad Christi corpus ungendum olim ad monumentum attulerunt è Iudæa finibus exactas Spiritus sancti uentis quàm ventorum flatu ad eum Prouincia locum fuisse delatas, cui à Domina maris ac demum à Tribus Mariis nomen relictum est. Enim verò Christo in Crucem sublato, multisque Christianorum factis cadibus, cum nouas in dies Iudæi rei Christiana accessiones fieri cernerent, cogitur Concilium, ubi Christianorum reliquias in nauim uelis destitutam imponendas esse decretum est. Res per uniuersam Iudæam promulgatur granissimisque pœnis propositis imperatur, ut Christianum nomen nullo sexus discrimine proderetur. Adducitur turba innocens, cuius pars trucidatur, pars in nauim imponitur in altumque propellitur haurienda fluctibus. Verum tutum in naufragio portum miseri inuenere, Deoque duce ad locum, à villa Dominæ maris tribus passuum millibus distitum nauis feliciter appellit. Rupes fuit marinis iam fluctibus obruta. Egressis in eam regionis partem, quam Marij campum hodie appellant, SS. Maximino Aquensi Archiepiscopo, Lazaro Massiliensi, Cedonio cæco nato cum alijs bene multis locus & frequentera sylvarum & ipsa situs asperitate horrendus oblatu est, quem rerum diuinarum contemplationi imprimis commodum communi consensu cum indicassent, omnes dixerunt, femina quidem sacram hic abs se adem ad Deum rite colendum esse excitandam, uiri uero aliò sibi abeundum ut fidem Christianam in varias gentes ex diuino imperio disseminarent. Vix finem loquendi fecerant, cum ecce ex eo quod terram iam pridem falsugo corruperat solo, fons aqua dulcis derepente exiit. Edificata igitur adicula pia mulieres ex humo subacta & sacris martyrum reliquijs commixta altate excitarunt, cui unà cum quadrato marmore marmoream quoque columnam imposuerunt in singulis ara lateribus & Martyrum capita collocantes, medio autem in altari diui Iacobi Minoris qui martyrij palmam Solyma nuper resulerat caput uenerandum positum est. His demum peractis ara quam supra memorauimus à Discipulis fuit ritu solenni consecrata nec ante discessio facta est quam certis se Discipuli ad panem Eucharisticum præbendum affuturos sint polliciti. Persolutis igitur mutua charitatis officijs diuersam, quisque ad Euangelium Christi promulgandum uiam ingressus est, &c.*

- 8 Locus ibidem sepulturæ Diuarum Mariæ Iacobi & Salomes in quo mortem obierant à Comitibus Prouinciæ deinceps firmatus est. Vide quæ in hanc rem fuscè copioseque dictata habuimus in Magdalena nostra cap. 18. citato §. 8. Nomina & numerum Discipulorum qui hanc aduenarum Massiliensium exiguam manum conflarint, tantummodo coniectura ducimur ad suspicandum præter Magdalenam & Lazarum, & Martham sororem, Marcellam pedissequam, Maximinum, Cedonium aut Chelidonium, de quibus nuntiatur nobis ab antiquis testibus quod pro certo habeamus, ex aliis referunt Iosephum ab Arimathia, qui deinde in Angliam transiens ibi euangelizans Christum, in pace quieuit, Iulianum Cenomanensem Episcopum, qui dicitur esse Simon Leprosus, Martialem Petri discipulum & Stephani affinem. Vrsinum aut Vrsicinum eundem cum Nathanaële, Rufum filium Simonis Cyrenæi quem angariauerunt Iudæi ut tolleret Crucem Iesn. Matthæi 27.

Hi

Hi atque alij plures vix è mari longis difficultatibus recreati, partem agri pro se quisque suam excolendam diuinitus accipiunt. Maximino pars quæ futura erat maxima ciuitas Aquensis, Lazaro Massilia, Magdalenzæ vrbs vtræque, Marthæ Auenio, & aliæ cæteris cæteræ Prouinciæ & Galliæ ciuitates, adeo vt quæcumque Ecclesia vel coetus fidei Catholice consensione sociatus iam inde siue hic siue alibi fuerit, hunc vel Apostoli vel ab ipsis Apostolis designati Discipuli, & ab eorum gremio emissi autores fundauerint & stabilierint.

Id Tertulianus attingit explanatissime his verbis, lib. de præscript. *Primò per Iudeam conuersata fide in Iesum Christum & Ecclesiis institutis dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei rationibus promulgarunt, & proinde Ecclesias apud unamquamque Ecclesiam condiderunt, à quibus traducem fidei & semina doctrina cætera Ecclesia exinde mutuata sunt & mutantur quotidie, vt Ecclesia fiant, ac per hoc & ipsa Apostolica deputantur, vt soboles Apostolicarum Ecclesiarum omne genus ad originem suam censeatur necesse est.* Subscribit Cyprianus lib. de simplici. Prælat. *Episcopatus vnus est, inquit, cuius à singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia vna est quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur. Quomodo solis multi radij sed lumen vnum, & rami arboris multi sed robur vnum seniori radice fundatum, & cum de fonte riuus plures defluant unitas tamen seruetur in origine.* Et Hieronymus ad Pammachium. *Nec altera Romanæ vrbs Ecclesia altera totius orbis existimanda est, & Galliæ & Britanniæ & Africa & Persis & Oriens & India & omnes Barbaræ nationes vnum Christum adorant.* De Gallis singulariter annotauit S. Leo serm. 1. in festo SS. Petri & Pauli in hæc verba. *Præsentissimo pacis illius commodo utentes Apostolorum legati, Gallias aduentantes Gallos plerisque, ritus Christiani sanctitate imbuerunt. Quæ nos hætenus supra cæteras omnes Galliæ Ecclesias Massiliensi nostræ accommodauimus vt arbitror quantum satis. Stultum enim esset eam historiam effluere, in ipsa autem historia succingi.*

A N N A L E S

E C C L E S I A S T I C I ,

M A S S I L I E N S E S P R I M V M , T V M

G E N E R A T I M V N I V E R S Æ P R O V I N C I Æ

P H O C Æ E N S I S .

Annus CHRISTI 46. *MASSILIE CONDITE* 643.
CLAVDII Imper. & supremi Provincia Dynaste an. 4.

S. L A Z A R V S ,

PVD Massilienses vt olim apud Romanos cum quibus amicissimi , & officijs , vsu, consuetudine, ciuili conciliatione ac societate coniuncti semper fuerunt , fruendæ Iustitiæ causa bene moratos Reges constitutos esse iam ab ipsis stabilitatis suæ natalibus præsidis dixi aliàs in Massilia Gentili c. 19. Breui tamen profligata Monarchia obtinuerunt Aristocratiam iisdem finibus quos habuere ipsi Romani anno ab vrbis ortu circiter 150. nempe 15. post exactos Romanos Reges , Tarquinius enim ob stuprum à filio Lucretiæ illatum Roma pellitur 6. Calen. Martij anno quartæ Olympiadis 67. Romæ 245. ante Christum natum 509. vnaq; regia potestas extinguitur. Consules verò deinceps pro Regibus instituti L. Iunius Brutus & L. Tarquinius Collatinus. Tunc primum sociorum vestigia sequuti Massilienses si coniecturæ sit locus firmissima libertatis suæ fundamenta jecerunt. Quæ hoc vno tandem malo concidit libertate immoderata & insolentia dominatus. Cùm enim Massilienses , fautores & adiutores Pompeij, grauem eius æmuli Iulij Cæsaris offensionem in se concitassent, in illo bello ita subacti oppressique sunt à Cæsarianis , vt à ceruicibus suis nunquam hætenus iugum seruire deiecerint. Quo eodem tempore Romæ etiam Cæsar ipse primus, ac deinde eius successores tanquam in Republica potentiam & auctoritatem summam adepti, Imperatores appellati sunt prisca illa eiusdem nominis appellatione , quæ supremam in exercitu tantùm, dignitatem significabat, antiquata. Atque ita Cæsar odioso Regis nomine posthabito, sub honestis hisce Imperatoris & Dictatoris perpetui titulis, supremum ius summamque potestatem obtinuit , ipsaque tum Romana tum Massiliensis Respublica ad Monarchiam redigi cœpta est anno mundi 4006. ante Christum 47. quo enatum dicitur C. Iulij Cæsaris ac Romanorum Imperium cum iam sterisset Massiliensis Aristocratia annis circiter 385.

Tenuere igitur ab eo tempore Massiliam annos duos & quinquaginta supra quadringentos in sua potestate & ditione Romani Imperatores, vsque ad Valentinianum 3. sub quo cœpit Imperij Romani dilaceratio , nam licet interea aliqui post, seditioni Principes , Imperatores nominari voluerint, vix exiguam Italiæ & Galliæ partem obtinuerunt. Cum his omnibus Occidentis mutationibus suum in Gallia præsertim in Prouincia regnum protrahere Visigothi, de quibus infra in Annalibus an. 452. & Corolla. 15. §. 3.

Hoc verò Claudij Romani Imperatoris ac supremi prouinciæ Dynastæ an. 4. Lazarus ciuis Hierosolymitanus, clarissimis ortus natalibus, diues ac potens, cuius pater Syrus, mater Eucharis, nuncupata est, hic cum sororibus suis iam orbaris parentibus Magdalum castrum quod est secundo milharo à Genesareth & Bethaniam , quod est iuxta Ierusalem, atque amplum Patrimonium possidebant, quæ tamen omnia sortis ea lege inter se diuiserunt. vt Lazarus insigne Patrimonium, Martha Bethaniam, Magdalena Magdalum, vnde & nuncupata est, possiderent. Vnus è septuaginta duobus Christi Discipulis , inter primarios annuueratus, vir admirandis operibus ac diuina maximè sanctitate perillustis & ineluctus quem Dominus ad vitam ex morte legitur. vnde Lazarus quasi *adiutus à Domino* appellatur, dum Christi aspectu ipsum auerens de statu culpæ infidelitatis ad statum adhaerens

Annus Christi 46. Massil. condi. &c. 95

adhæſionis gratię fidei accessit. Cum autem processu temporis Christo in Galilęa prædicante contigisset, Lazarum ita infirmari ut sorores mitterent ad Iesum dicentes, *Domine ecce quem amas infirmatur, & audiens Iesus dixisset, Infirmitas hac non est ad mortem, sed pro gloria Dei ut glorificetur filius Dei per eam;* ab ipso à mortuis ad vitam reuocatus est. Massiliam à D. Petro destinatus humanę redemptionis præconium enuntiāns plurimos Dei incarnati cognitione illustravit. Adeo ut copiosa plebe à se multiplici oris ac operis emixu Christo progenita ipsa in vrbe Episcopalem primus cathedram collocarit ac insederit. Tum ut inter primos Apostolos Gallię, cum ob Euangelicę veritatis, quam primus his oris inuexit, manifestationem, tum ob gestarum pro Christi gloria & hominum illuminatione magnificentiam, dignus qui censeretur, apud Maiores pretiosis dudum meritis adeptus est. De eo Fasti Massilienses, Beda, Vsuardus, Ado, Martyrologium Romanum 17. Decem. & ibi. Baronius, Galeſinus, Genebrardus in Calendario Romano, & quędam perantiqua Breuiaria Gallię, ut Bituricense, Eduense, Lingonense, Cabilonense, Calen. Septembris, De Saussay in Martyrologio Gallica. ibidem Baronius in Annalibus an. 35. Gautier in tabula Chronologica sæcu. 1. & ante eos Demochares lib. 2. cap. 32. qui affirmat vestes Sacerdotales S. Lazari adhuc Massilię religiose seruari. Ciaconius De vita & gestis Pontificum in Petro scribit S. Lazarum ab Apostolo Petro initiatum Sacerdotem & destinatum in Occidentem. Venit, inquit, Petrus Ilium ciuitatem Helleſponti, quo in loco cum Cornelium Centurionem à se baptizatum ordinasset Episcopum, & Lazarus rediuius Sacerdotio initiatuſ illi adhæſisset, diuina visione Occidentem Versus iubetur adire. Antonius 1. par tit. 6. cap. 25. §. 6. Lazarus Marię Magdalenę & Marthę. Idem Vincentius Bellouacensis lib. 9. specul.

Benedictus Romani nominis Pontifex IX. in Diplomate de iterata dedicatione reparatę Ecclesię S. Victoris Massiliensis. *In quo, inquit, scilicet Monasterio S. Victoris Massiliensi, maiorem constituentem Ecclesiam in honorem SS. Apostolorum Petri & Pauli & omnium Apostolorum, aliamque in honorem sanctę Dei genitricis Marię sanctique Ioannis Baptiste, multorum Sanctorum collatis pignoribus conseruatur, quod multis ditatum honoribus & præceptis decoratum Imperialibus, videlicet Pipini, Caroli, Ludouici, & Lotharij Regum Francorum, nec non passionibus SS. Martyrum Victoris & sociorum eius, sed & aliorum specialiter duorum Hermetis & Adriani, sed & S. Lazari à Christo resuscitati, ac SS. Innocentium, quin imo innumerabilium aliorum SS. Martyrum & Confessorum sanctarumque Virginum, plurimorum sacrorum Voluminum testimonia produunt.* Sexcenta licet proferre id genus testimonia quę prioribus adscripti ex professo in nostra Magdalena cap. 12. & sequentibus.

Nihil verò illustrius, nihil expressius eo quod inter diuinas laudes ab vniuersa Ecclesia pro choro non tantum id posse sed etiam debere cantari à Sacerdotibus, sanciuere Pontifices in Breuiario Romano 17. Iulij. *Martha nobilibus & copiosis parentibus nata sed Christi Domini hospitio clarior, post eius ascensum in cælum cum fratre, sorore, & Marcelle pedisequa ac Maximo uno ex septuaginta duobus Discipulis Christi Domini, qui totam illam domum baptizauerat, multisque alijs Christianis comprehensa à Iudais, in nauem sine velo ac remigio imponitur, vastissimoque mari ad certum naufragium committitur, sed nauis Deo gubernante saluis omnibus Massiliam appulsa est.* Eo miraculo primum Massilienses, mox Aquenses ac finitima gentes in Christum crediderunt, Lazarusq; Massiliensem, Maximinus Aquensem Episcopus creatur, Magdalena verò assueta orationi & pedibus Domini, ut optima parte contemplanda cęlestis beatitudinis quam elegerat frueretur, in vastam altissimi montis speluncam se consulit, ubi 30. annos vixit ab omni hominum consuetudine disincta, quotidieque per id tempus ad audiendas cęlestium laudes in altum ab Angelis elata. Martha autem mirabili vita sanctitate & charitate omnium Massiliensium animis in sui amorem & admirationem adductis, in locum à viris remotum cum aliquot honestissimis feminis se recepit, ubi summa cum laude pietatis & prudentia diu vixit, ac demum morte sua multo ante prædicta miraculis clara migravit ad Dominum 4. Calen. Augusti cuius corpus apud Tarascom magnam habet venerationem. Contrariam ergo sententiam damnari tanquam Apocrypham, & in vsu sacrorum atque ab authenticorum Scriptorum ordine ac numero expellendam, exterminandam, eiiciendam ex eo colligere potes, quod eiusdem Breuiarij confirmandi ac testificandi causa de certo suo sensu ac vero subiicit Pius V. in Bulla citata de diuini Officij formula à decessoribus suis Gelasio, Gregorio I. Gregorio VII. Paulo IV. Pio IV. prius autoritate edita, tum à successoribus Gregorio XIII. Clemente VIII. Paulo V. Urbano VIII. firmata & approbata. *Omni, inquit, alio vsu quibuscumque ut dictum est interdicto, hoc nostrum Breuiarium ac precandi psallendique formulam in omnibus vniuersi orbis Ecclesiis, Monasteriis, Ordinibus, & locis etiam exemptis in quibus officium ex more*

more & ritu dicta Romana Ecclesia dici debet ac consuevit, salua prædicta institutione vel consuetudine prædictos ducentos annos superante, præcipimus observari, statuentes Breuiarium ipsum nullo unquam tempore vel totum vel ex parte mutandum, vel ei aliquid addendum, vel omnino detrahendum esse, ac quoscunque qui horas Canonicas ex more ac ritu ipsius Romana Ecclesia iure vel consuetudine dicere vel psallere debent, propositis penis per Canonicas sanctiones constitutis in eos qui diuinum Officium quotidie non dixerint, ad dicendum & psallendum posthac in perpetuum horas ipsas diurnas & nocturnas ex huius Romani Breuiarii præscripto & ratione omnino tenere, neminemque ex ijs quibus hoc dicendi psallendique vultus necessitas impositum est nisi hac sola formula satisfacere posse. Iubemus igitur omnes & singulos Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates & ceteros Ecclesiarum Prælatos, ut omnes qua sic suppressimus & abolimus ceteris omnibus etiam prius per eos constitutis, Breuiarium hoc in suis quisque Ecclesiis, Monasteriis, Communitatibus, ordinibus, Militiis, Diocesibus & locis plerisque introducant, & tam ipsi quam ceteri omnes Presbyteri & Clerici saculares & regulares utriusque sexus, necnon milites & exempti, quibus officium dicendi & psallendi quomodocunque sicut prædicitur iniunctum est, ut ex huius nostri Breuiarii formula tam in choro quam extra illum dicere & psallere procurent. Et infra. Quoscunque vero qui illud secus impesserunt, proposuerint, vel receperint excommunicationis sententia eo ipso innodamus, &c.

- 4 Extat de S. Lazaro Encomium Andreæ Cretensis Græce scriptum in Bibliotheca Sfortiana Cod. M. S. num. 11. Legendus etiam Guillelmus Du Vair, Actione forensi apud Massilienses an. 1606. Cassianus in *Catalogo gloria mundi*, par. 3. Considerat. 32. quo verò anno Massiliæ sedem Pontificiam instituerit S. Lazarus, aperte loquuntur Fasti Massilienses & clare docent, non nisi post biennium fere, ab eius aditu in Prouinciā aggressum esse. Hoc loco, scilicet Massilia, dum biennium exegissent, S. Lazarus illic Episcopus subsistit, ceteri Aquense territorium adeunt, ubi Maximinus Episcopus se continuit. Idque in eius ætatis annum incidit 43. Christi 46. ut mox subducendo æstimabimus. Vide Christianum Adricomium Delphum in Chronico historiarum utriusque testamenti ad annum Christi 74. ubi de S. Martiali Lemouicensi Episcopo.

- 5 Quod ad res externas attinet consideratione dignum est, varias hoc eodem anno Ecclesias fuisse erectas, & à Petro institutos Episcopos, de quo pro testimonio luculenter scripsit Baronius ad annum Christi 46. quo tempore, inquit, velut à Sole radij & à fonte riui sic à sede Petri longe lateque Christiana fides diffusa, vbique est foeliciter propagata. Stabilita enim Romana sede cum vniuersi gregis curam à Domino commissam Petrus haberet, ad cæteras Occidentalis orbis partes cœpit illico discipulos amandare, qui licet scriptorum inopia obscuri pene remanserint, plurimi tamen in Martyrologio Romano & Gallicano atque apud alios probatos Autores recensiti inueniuntur SS. Episcopi, ab eodem Petro diuersis temporibus ad diuersas instituendas Ecclesias missi, ut non immerito Innocentius Papa epist. 1. omnino asseruerit, manifestum antiquis fuisse in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, & Siciliam, insulasque interiacentes nullum hominem instituisse Ecclesias nisi eos quos Petrus Apostolus aut eius proximi successores ac discipuli, cum præsentissima occasio tulit, constituissent sacerdotes. Certè intra viginti aut triginta ad summum annos à Christo passo, Euangelium per vniuersas terrarum partes diuulgatum esse etiam apud Scythas, & quasque regiones remotissimas planeque barbaras inductione docent Irenæus, Iustinus Martyr, Clemens Alexandrinus, & ceteri istorum sæculorum qui vel Apostolos viderant & audierant, vel Apostolorum proximos discipulos. Origenes, Tertullianus, Cyprianus, idque pro summo miraculo annotat & contemplatur Chrysostomus in cap. 24. Matthæi. Quare Eusebius lib. 8. cap. 1. recte ostendit ante persequutionem sub Diocleriano moram, pietatis doctrinam apud omnes mortales cum Græcos tum Barbaros viguisse. Nominatim Trophymum cuius Paulus meminit 1. Corint. 4. & Acto. 20. & 21. ab eodem Apostolo amico & pernecessario suo vel in Hispaniam adductum, vel missum Arelatas, Paulum item Sergium, Narbonam. A Petro autem Tolosam Saturninum, Velaunum Georgium, Petrucorios Frontonem, Turones Gratianum, Catalannos Memmum, Bello-uacos Lucianum, Cenomanos Iulianum, Tullos Mansuetum, Madiomatricas Clementem, Remos Sixtum, Bituricos Vrsinum, Santonas Eutropium, Aruernos Austronomium, Senonas Sauinianum, Augustam Treuitorum, Eucharium, & plerosque alios quos singula Galliarum Ecclesie Primos Episcopos venerantur, tum vetus tractatio, tum etiam antiqui M. M. S. S. Codices docent. De Crescente constat ex Eusebio libro. 3. capite 4. & Nicephoro lib. 3. cap. 1. missum a Paulo Apostolatum accepisse in Gallias, ac Viennensem & Moguntinam Ecclesias erectisse, atque ita contendit Epiphanius in epist. ad Timotheum

2. cap. 4. quando dicitur creescens in Galatiam venisse, mendum esse pro *Galliam*. Martialis Episcopi Lemouicensis aduentum in Gallias ad an. Vespasiani Imperatoris III Christi 74. referunt Annales Ecclesiastici, qui ex Oriente Romam cum Petro venerat, hunc enim eradunt fuisse illum puerum de quo Andreas olim Domino: *Est puer hic habens quinque panes & duos pisces*, & ab eodem in Gallias fuerat amandatus. Dionysium Arcopagiram Athenarum Episcopum Romam se contulisse ad Clementem Papam & ab eo in Gallias destinatum circa Christi annum 98. Domitiani Imperatoris XV. fidem faciunt Baronius an. 98. num. 8. & qui ex antiquioribus monumentis eius res gestas scriptis sunt prosequuti. Plura in hanc rem Thomas à Iesui in suo diuinæ sapientiæ thesauro ad salutem omnium gentium procurandam lib. 2. cap. 3.

Interea Massiliæ multa idolorum diruta fuisse templa, multa simulachra sublata, multa sacrificia abolita, multas superstitiones antiquatas, ut cum primum Christiana fides plantata coalescere cepit, Idololatria decrescere inciperet, vberius ac fusius tractatur ista in Breuiarij Aqueusis M. S. vetustissimo, quæ compendio representata voluit Ioannes Maldonatus in libro quem inscripsit *Vita Sanctorum ad Breuiarij modum & usum perquam decenter accommodatae*. *Possit Christi Ascensionem ad Patrem, Stephano lapidato Discipulisque dispersis, Iudæi Magdalenam & fratres cum plurimis aliis impositos nani domo patriaque exulare compulerunt, qui sine remige, sine rectore maria fulcantes Massilia tandem appulere. Tantam fuisse elegantiam vimque dicendi in Magdalena compèrimus, ut Massilienses melleam eius orationem cum pulchritudine coniunctam admiratos cen diuinum quoddam oraculum audiuisse, literis mandatum sit. Non enim modo plebem humilem fecit orthodoxam, sed miraculis Principi persuasit, prolem quam sterilitas coniugis obnegabat à Christo Deo esse petendam potius, quàm à simulachris vanisque Dijs, &c. Princeps igitur cum omni populo baptizatus Christo templum erexit cuius dicitur Lazarus primum gessisse præsulatum. Lege & ea quæ Petrus Equilinus, Vincentius Bellouacensis, Antonius, Bernardus Guidonis, Ribadencira, & alij alia id genus reliquis in posterum prodiderunt, seruans Apostoli regulam, de qua nos aliàs, ut cuncta probans quod bonum est teneas. Visitur Massiliæ sacellum Magdalenz dicatum, non procul ab Episcopalis cathedræ templo S. Mariæ Maioris monumentum quod positum est & in Angiportu ac medio vico constructum ut esset indicium concionum, quas in eo haberet Magdalena populo Massiliensi de Christiana religione, cum sacrificia Gentilia illo ipso in vicino templo ad aram Ephesinæ Dianæ statuto loco anniuersaria factitassent. De sermonibus Magdalenz sigillatim Bellovacensis lib. 9. specul. & Antonius 1. par. tit. 6. cap. 19. §. 1. *Et egredientes, nam Massiliam ingressi sunt, ubi cum nullos qui eos hospitio excipere vellent inuenissent, sub quadam porticu prope gentis huius fanum constituta, coacti sunt morari. Cum autem B. Magdalena populum ad illud fanum confluere videret, idolis immolaturum, assurgens vultu placido, serena facie, lingua diserta, eos ab idolorum cultura nitebatur abducere, Christumque constanti animo predicabat, & admirati sunt vniuersi præ specie, præ facundia, præ dulcedine eloquentia illius. Princeps quoque Provincia cum uxore ad fanum immolaturus venerat pro sobole habenda, cui magna constantia Magdalena, ne idolis sed vero Deo sacra faceret persuasit. Nec mirum si os quod tam pia & tam pulchra pedibus Saluatoris infixerat oscula ceteris amplius verbis Dei spiraret odorem.**

Nomine Principis intellige ciuem Massiliensem, Trophimum appellant Fasti Massilienses in tabulis Ecclesiasticis, *Maria autem Magdalena cum sua predicatione ac miraculis Massilia multos conuertisset ad fidem, inter quos Trophimus Princeps Provincia credidit, &c.* Vnus certe aliquis fuit nobilissimus & opulentissimus Magistratus, ex quindocimuiris de Senatu, quos Principes nominabant ut ostendimus lib. 1. de Massilia gentili cap. 20. Neque enim tunc alius suprema Iurisdictione Princeps Rempubicam Massiliensem gerebat, cum Imperio aut Prouincia consulari præter Romanum Imperatorem. Similiter de inhospitalitate Massiliensium erga Christi Discipulos aduenas, quos aiunt pro derelictis habitis in publicam porticum seu nundinale atrium se recepisse, dixi alias Magdalenam Massiliæ commorantem locum illum siue lucum suburbanum Dianæ consecratum ut in superiori lib. 1. cap. 18. exposuimus frequentare cepisse in cuius speluncam syluestribus sepibus densam solitudinis cupida noctu præsertim ad diuinas res contemplandas secederet, quam deinceps velut nascentis fidei suæ ac pietatis incunabula Massilienses singulari religione semper coluerunt. Ibidemque Magdalena demortua in monumentum rei gestæ ac vetustatis exemplum, aram & ædiculam sub sacro saxo dedicarunt, quæ etiam nunc visitur in Ecclesiæ S. Victoris hypogæo.

Per idem tempus Martham dereliquisse eam Massiliæ & communem causam populi que institutionem in fide sororis suæ Magdalenz ac præsertim fratris sui Lazari Episcopi depo-

fuisse testantur Ecclesiasticæ tabulæ Massilienses. *Martha vero consensu B. Maximini & Maria sororis sue, dum ferme biennio, hoc est ab anno Christi 44 quo à Palestina soluerant, ad hunc 46. cum eis mansisset, & Massilia omnium in se animos propter eximiam sanctitatem conuertisset Tarasconum profecta est super Rhodanum, ubi monstruosum quoddam mira magnitudinis & incolis summe nocuum animal sustulit, quod illic depictum in Ecclesia nunc usque monstratur.* Prius verò quam Tarasconum adiret Auenione ad prædicandum Christi Evangelium delatam confedisse tetigi aliàs in Magdalena nostra cap. 18. §. 6. Et non obscura quæ ibidem extant virtutum eius miraculorumque aperui vestigia. Quippe arcola domicilij, quod occupauerat, in facellum perangustum tectoque modico insignè excitata hodie religionis ergo à multis visitur, à pluribus etiam forte videretur, nisi vulgo pene ignotus esset locus. aut ad eum aditus ut plurimum foribus interclusus. Olim quidem cum esset siue ob beneficiorum eius recentioremem memoriam siue ob religiosæ venerationis inflammatum ardentiori amore studium Christianorum notior, adeo coli ab Auenionensibus solebat, ut nemo fere proximum ac continens Deiparæ Virginis templum se adiisse crederet qui non illa quoque Marthæ cellulæ vestigia sanctissima frequentasset. Sita est domus ad Orientem in supercilio excisi monticuli non procul Pontificiarum ædium postico & altissima turri, *De Troullas.* Illinc vero Metropolitani Templi & Collegij Canonici ædes amplissimè totam ferme regionem occupant. Quæ causa fuit cur nunc deuius omnino sit locus atque auius, neque enim certis semitis aditur, & perito itineris duce opus est. Sed eo quoque, ut opinor, aliquod relictum esse videtur monumentum rei locique, quod Auenionenses diem Natalem Marthæ in festis habeant, coque vertente quotannis Canonici prædicti ad eius facellum supplicationem decernant, ibidemque civium frequenti concursu Sacerdotalis muneris pensum aliquod horarium, Missæque solennia exequantur, ne tam memorandæ pietatis monumentum penitus intereat. Ferunt in eadem vrbe clarissimum cœnobium ac templum Fratrum Prædicatorum Marthæ sanctitatem & quasi diuinum quoddam opus spirare. Locus enim aut loci potius vestigium esse dicitur, in quo iuuenem quemdam, Auenionem proxime, in fluuio submersum & defunctū vitæ restituit ac salutem. Testes habeo non paucos spectatissimæ fidei & religionis, S. Vincentium Ferrarium, qui Auenione præsens aderam eo fere tempore quo in recenti fundatione eiusdem Monasterij hoc visentibus aut dicentibus miraculo erat. *Post hoc, inquit, in Serm. de sancta Martha, Auenionem inquit Martha, & dum prædicasset ibi in magna quadam platea, ubi est nunc Conuentus Fratrum Prædicatorum quidam iuuenis infidelis volens venire ad sermonem, sine navi, natando voluit transire Rhodanum & submersus fuit, & post quadriduum inuentus est, B. Martha suscitauit eum deuote orando Iesum Christum quod sicut ipse voluit suscitare Lazarum fratrem suum, ita vellet suscitare illum iuuenem.* Idem firmanit autoritate Annales Ordinis Fratrum Prædicatorum codex M. S. quem in Tabulario eiusdem Monasterij Auenionensis sæpe legimus & tractauimus, autore Bernardo Guidonis Episcopo Dominicano, in vita S. Marthæ. in capite. *Quomodo puerum suscitauit.* Antonius, Claudius A Rota, Eisingrenius, Ioannes Maldonatus & alij

Aquis Sextiis celebratur ordinatio Episcopatus S. Maximini, primi sedis illius Episcopi 3. Calen. Iunij cuius beatum ad gloriam transitum anniuersario natali colit Ecclesia Catholica 6. Idus Iunij.

- 9 Anno 47. Madalenam post sororis Marthæ abscessum cura animarum similiter in Lazarum fratrem & Episcopum ut par erat traducta, nihilo remissius atque etiam vehementius ad persequendas solitudines & ab hominum frequentia recessus animum conuertisse habes à nobis tractatos locos in nostra Magdalena cap. 18. §. 2. Aquælata: siue Aquilegium, vulgo *Aigalades*, solitudo est peruetus in oppidano Massiliæ territorio. Locus olim in media sylua maxime opacus & frigidus, saxi pene fixus asperis, & rupi continens atque adiunctus. Adde ductus aquarum, deriuationes fontium, agrorum irrigationes. Illuc Magdalena identidem digressa, dum consulto adhuc se proferreret in publicum & ciuitates propius atque oppida moraretur, ut proximis quoque esset utilis & fructuosa, non immemor Dei animam ducentis ad solitudinem & ibi loquentis ad cor eius, se de turba & à subselliis in otium solitudinemque conferebat, Quæ maioribus nostris iustissima causa visa est, ad hanc inaugurandam religione palestram, & Magdalensæ facello & statua, ne suauissimæ mulieris memoria moreretur, consecrandam M. S. Arclatensæ siue Trium Mariarum de quo nos ibidem cap. 16. firmum mihi & graue vulgaris huius traditionis testimonium dedit, ubi de Magdalensæ rebus gestis in hunc modum. *Haud ita multo post Auenionem D. Martha Christiana veritatis lumen attulit. Indeque se Tarasconum contulit, ubi cum durissimam aliquandiu vitam ritu fere Monastico exegisset abiit à vita. Magdalena sororis exemplum sequuta ad locum, quem*

quem hodie vulgus Aigalades vocat, duobus ab urbe Massiliæ miliaribus distantem contendit. Inde Massiliam Christi fidem inuexit populoque Massiliensi ad Deum cultum traducto ad sacra præruptarum culmina euasit, ubi post asperissimam trigena annorum vitam, beatissimam efflauit auiam.

Anno 48. exeunte migrat Auenione B. Martha, & priorem sedem cum Tarascone vel ut scribit Ptolemæus Tarascone commouit. Dicit pro testimonio citatum A. S. Arelatense & nos aliàs ibidem num. 7. Martyrologium Romanum 4. Calen. Augusti. Tarasconi in Gallia Narbonensi S. Martha Virginis hospita Saluatoris nostri & sororis B. Mariæ Magdalene & S. Lazari. De qua item Vsuarius, Baronius, Martyrologium Gallicanum ac nouissime in thesauro Concio. Tomo secundo hac die, De eadem extat epigramma Bonadi Sauton lib. 3. Monod. 264 Quid verò Tarascone præclare gesserit habes apud Mombrinium tom. 1. & Quinquaram Episcopum Senecensem lib. 3. De laudibus Prouinciæ inter recentiores eius vitæ Actis. At B. Martha, conuersa iam in Christi fidem reliqua ferme Prouincia, Tarasconem oppidum rogata aduenit. Grassabatur ibidem horrendæ magnitudinis Draco, vicinique nemoris opacitate reclusus, Rhodani ripas adeo crudeliter obseruabat, ut præteruectos tam terra, quam nauigio miserrime trucidaret. Martha verò cum opidanis in nemus progressa extemplo belluam obuiam habuit, semitiuum hominem mandentem, quanti subito oratione mitigatam cinguloque suo alligatam oppidani adorti lanceis peremere. Bellua quidem indigena nomenclatura appellabatur Tarascon. Unde inuentum nouum huius oppido nomen cum & antea aliud haberet multi recentiorum prædidere, subscribitque iis hodiernus incolentium consensus. Ego verò multum diuersus ab eo. Manifestum enim ex Strabone fit, illa nullo modo constare posse cum apud eundem in eo ipso terrarum tractu, Tarasconis oppidi mentio non semel fiat. Quod verò Strabo monumenta illa sua non paulo ante Christi mortem contexuerit, nullus opinor nisi historiarum rudis ignoras. Crediderim ego inuisam adhuc iis gentibus belluam indeque appellatione vacantem, ab oppido nomen traxisse. Cõfirmat hanc Marthæ victoriam, quod eius imagines in Ecclesiis pingi solitæ sunt cum Dacone ad pedes eius victo. Cæterum ne quis forte narrationem hanc nostram mendacij aut falsitatis insimulet, immanes interdum colubros fuisse conspectos, eosdemque à sanctis viris necatos abunde testantur antiquæ Sanctorum historiarum, ut refert Spondanus anno Christi 315. num. 9. siquidem id de SS. Arsacio apud Nicomediam, & Donato in Epiro tradit Sozomenus lib. 4. cap. 15. & lib. 7. cap. 25. De S. Hilarione Hieronymus, de S. Theodoro Metaphrastes, de S. Marcello Fortunatus, de S. Crescentino Martyre Urbinate, eius acta, & alij autores de alijs. Narratque insuper Bibliothecarius de Leone IV. Papa, quod dirum serpentem Romæ in cauerna appatentem, & ipso halitu homines enecantem publicis indictis precibus ad locum procedens penitus effugarit, ut amplius non fuerit visus. Idem pene de Syluestro Papa tradit Spondanus ibidem, qui Romæ Draconem in specu morantem & letali halitu homines enecantem, obsignatis signo crucis æreis quibus specus claudabatur ianuis, perpetuo ergastulo manciparit. Sed de his modo occasione actorum Marthæ satis.

Vix autem ipsa Tarascone consistere animo destinarat, cum inter primas adeo curas cepit de sororum multarum congregando Conuentu ac Monasterio construendo circumspicere, effectisque tandem iis quæ oportuit, & basilica, per Maximum Aquensem Episcopum in honorem Iesu Christi eiusque genitricis 16. Calen. Ianua. deuotissime consecrata, sempiterna se obligauit religione. Nec dissentire videtur Hieronymus, De Scriptor. Ecclesiast. in Philone, cum affirmat hoc ipso tempore non solum exorsos sed etiam maiorem in modum auctos & multiplicatos esse, qui perfectam religiosæ vitæ disciplinam appetentes, etiam à reliquorum consortio abstracti vnum in locum sese reciperent, in aliorum societate sub ynius ductu & obedientia, inter hos autem Principem atque aliorum institutorem extitisse Marcum Euangelistam tum Cassianus lib. 2. Institut. cap. 5. & Collat. 18. cap. 5. tum Hieronymus in Marci vita commemorat. Quibus subscribens Platus lib. 3. de bono status religiosi cap. 21. Non Hierosolymæ tantum aut Alexandriæ perfectionem illam constituisse sed eodem tempore in alias etiam orbis partes inuectam esse ait. Sic enim accepimus in Æthiopia Regis filiam Iphigeniam esse à Marthæ Domino consecratam, Theclam à Paulo in Græcia, Romæ autem Domitillam à Clemēte, in Gallia verò Martham Saluatoris hospitem post promulgatum Massiliæ Euangelium, cœnobium sibi construxisse in loco à viris remotissimo, ubi cum aliquot honestissimis foeminis Deo dicatis cœlestem vitam duxit. Denique Dionysius æqualis illorum temporum, De Ecclesiasti. Hierar. cap. 10. ita de hoc instituto agit, quasi iam valde recepto & vñtato ex cuius quidem testimonio, non hoc

solum intelligi potest, quàm vetus fuerit: verum illud quoque quanto in honore, illo etiam sæculo fuerit. Hinc enim, inquit, divini præceptores nostri Sanctis eos nominibus appellari voluerunt, alij Cultorum, alij Monachorum, à pura Dei famulatu & cultu individuaque & singulari vita, quippe qua eos unum faciat sanctis rerum divinarum coniunctionibus ad divinam unionem Deoque gratam perfectionem adipiscendam.

- 12 Auenione sedis Pontificiæ fundamenta posuit S. Rufus Simonis Cirenæi filius, ut aiunt, quem venientem de villa & prætercentem angustianerunt milites ut tolleret Crucem Iesu, Marci 15. Et in epist. ad Roman. cap. 16. Salutate Rufum electum in Domino, & matrem eius & meam. De eo Gallia Christiana inter Præfules Auenionenses, & Martyrologium Romanum 12. Nouem, Auenione S. Rufi primi eiusdem urbis Episcopi. Vbi Baronius Scholastes, De eodem, inquit, vetera MM. SS. hæc dicunt, ex quibus etiam recentiores, Antoninus 1. par. tit. 6. cap. 25. §. 6. Alexander & Rufus fratres & filij Simonis Cyrenæi, qui angustianus fuit Crucem portare post Iesum, de quibus in historia Ecclesiastica, videntur de 72. Discipulis, &c. Chopinus in Monastico lib. 2. p. 203. Haud diu post passum Christum Rufus Hebræus de quo Marci 15. fertur relicto patrio crudeli solo in Massiliæ Prouinciâ appulisse cum Magdalena, Lazaro, Maximino, & Auenionenses præsertim Episcopali munere ac studio Christianam fidem docuisse. Monasterium sui Ordinis caput habuit olim Auenione, vbi multis retro actis sæculis Canonici omnes Regulares in S. Ruffi religiosam disciplinam adscribebantur atque ordinem, donec Sixtus IV. Pontifex in Bullato Diplomate dato anno salutis 1475. die 20. Februa. mutata Regulari forma eosdem Canonicos Ecclesiæ Cathedralis ac Dominæ à Domnis nuncupatos, in Sæculares traduxit, leguntur hæc verba. Cum itaque sicut accepimus licet Ecclesiæ Auenionensis, Ordinis S. Augustini quam inter cæteras Cathedrales Ecclesias illarum partium clares & olim à B. Mariâ Domini Iesu Christi Redemptoris hospita, ad laudem eius & gloriosæ Virginis est fundata, &c. Extat Autographum in Carthophylaceo Dominæ nostræ à Domnis Auenione. Martyrologium Gallicanum 8. Octo. Auenione dedicatio Ecclesiæ Metropolitana in honorem sanctissimæ Virginis Mariæ Domina nostra de domis nuncupata. Dirutis verò bellorum iniuria non ita pridem suburbani Monasterij Auenionensis ædibus, certam primariæ Ordinis sui domus sedem Valentini in Delphinatu fixit Abbas Generalis, de qua meminit autor Gallie Christianæ in Abbatiarum Gallie nomenclatura. Abbatia, inquit, S. Ruffi Ordinis Augustiniani Valentini Diocesis de qua Miræus c. 11. Origin. Augustinian. Chopinus lib. 2. Monast. tit. 1. num. 20. Oldradus Concil. 204. Aymarus Falco par. 1. hist. Antonia. tit. 22. cap. 3. quo in Monasterio habita est Synodus Prouincialis an. 1357. Indict. 5. Videndus Petrus Grisius in hist. Canon. Regula. num. 16. & 17. sect. 13. At quoniam hæc Abbatia S. Ruffi multum illustrauit ordinem Canonicorum Regularium, cuius etiam extat nobilis Prioratus Lugduni vulgò *La Platière*, factum hinc puto ut S. Ruffus credatur à multis Archiepiscopus Lugdunensis. Quo tempore Auenione sedebant Abbates ex his duos assumpsisse dicitur Ecclesia in Romanos Pontifices, Conradum qui postea Anastasius IV. appellatus est, an. 1153. & Nicolaum Anglum postea Adrianum IV. Papam. De his duobus legendus Onuphrius. apud quem tamen hoc tempore hæc Abbatia ponitur prope Valentiam, nam tunc erat iuxta Auenionem in Prouincia Arelatensi. Magis quoque errant qui putant tempore Urbani II hoc Monasterium caput sui Ordinis fuisse Valentini, & illuc Auenione propter infestationes Albigenium translatum seu tractum.

- 13 Hac eadem ætate Deipara Virgo cum rediit in corpore in cælum migravit, cælestium Regina pariter ac Patrona mortalium constituta. De tempore obitus Gordonus in Chronologia his verbis, B. Virginem mortuam & in cælum assumptam certa res est autoritate Ecclesiæ & Patrum testimonio. An verò hoc Christi anno 48. & ætatis suæ 62. aut 63. an potius anno Christi 57. res omnino incerta est, quæ verò à Dionysio & aliis scripta circumferuntur de hac re. quantam habeant fidem expende apud Baronium.

- 14 Anno 49. quod externæ superstitiones valescerent vilesceretque vetustissima aruspicum disciplina Claudius Imperator ex Senatusconsulto hanc restituendam curauit, ut refert Tacitus lib. Annalium 11. quem per externas superstitiones Christianam quoque religionem in vrbe iam propagari ceptam significare voluisse, nullus iure poterit dubitare. Pari penitus exitu Massiliæ exiccata atque arida Idololatriæ stirpe, Lazari diuinæ segetes largiri tantas fruges coeperunt, & hoc primulo Christianæ religionis vere tam multi sese explicuere flores, ut an alibi in Gallia maiores Euangelicæ sementis prouentus extiterint & maturiores, nemo prudens facile æstimauerit. Ac ne videar enumerando omnia velle percerere, quæ futuris temporibus studio Lazari Ecclesiæ Massiliensi accesserunt eximia laudum.

virtutumque decora & ornamenta, vnius aut alterius sacræ familiæ ex tam frequentie ac populosa ciuitate sufficiat meminisse. Quæ orbis pars nostram hanc vt ita dicam particulam particulam vitorum perillustrium exæquauit fecunditate. Summos Pontifices, Cardinales, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates requiris? Ex ea certe innumeri prodire. Urbanus V. Bernardi, Ricardi, Petri, Raiambaldi, Ferreij, Theodori, Abdalongi, Canpati, &c. in varias Europæ Prouincias dimittendi ad Ecclesiæ gubernacula. Eruditos homines reposcitis? Ex ea multi euocati doctrina, eloquentia & religione. Illustres viri toti orbi præluxerunt, Victorinos, Saluianos, Gennadios, Muscos Di. Lazari sacras propagines quæ ignorat? Religiosos desideratis in ea infiniti propemodum vitam à sæculi strepitu liberam ab inanibus oblectamentis alienam, à rerum fluxarum cupiditate sepositam instituerunt. S. Cassianus, S. Maurontus, S. Vulfredus, S. Isarnus, S. Hugo, &c. Martyres expectitis? in ea viri fortissimi ac Virgines magno numero inuenti, qui fidei tenaces maluerunt sese tradere hostilibus gladiis multandos, diuissimis tormentis lancinandos quàm à vitæ institutæ tenore desciscere, Victor, Hermès, Adrianus, Defendens, Pancratius, Leo, Alexander Felicianus, Longinus, Deutherius, Eusebia cum sociabus, &c. Emerfit non ex Lernæ palude sed ex Lemano lacu hæresis, quæ vniuersam batèhata per Galliam, vbi sæuens clades innumeras intulit, conata est postremum Prouinciam inuadere, vt Lazari iam dudum propagatam vbertatem frugum & fructuum fideique ac pietatis antiquæ semina pessumdaret. Verum repressa est opportunè monstri furentis audacia, quæ optimatum vigilantia, quæ nobilium armis, quæ denique magistratuum interdicto, quo sese in suam iterum demergere camarinam lues atrocissima coacta est. Vt quod de Gallia vniuersa quondam vsurparum est, *sola Gallia monstrum non habet, abundat verò viris fortissimis*. Huic hodie sigillatim ciuitati ab hæresi fere intactæ conveniat, *sola Massiliensis sine Phocaensis Prouincia inter ceteras Gallia Prouincias monstrum non habet, abundat autem viris fortissimis*. O præconium Christianissima hac regione dignissimum, quo nullum maius, quo aliud esse non potest illustrius, neque ad Lazari decus ac dignitatem accommodatius. *Corona enim senum filij eorum & gloria filiorum patris eorum*. Prou. cap. 17.

Anno 50. & 51. Claudius Imperator Gallis tanquam à multo tempore confederatis & sociis Romanorum potestatem fecit vt possent etiam Romæ Magistratum gerere. Quod iam olim Massiliensibus concessum fuisse demonstrauius lib. 1. cap. 11. num. 6. Datum id foederi antiquo docet nos Tacitus lib. 11. Forte tamen Massiliæ non leuiora passi ab eodem Imperatore, quàm Romæ Christiani, Iudæos enim tumultuantes impulsore Christo, id est propter Christum, expulit. Suetonius in Claudio cap. 15. *Iudæos impulsore Christo assidue tumultuantes Roma expulit*. Qui locus diligenter enarratur à Paulo Orosio lib. 7. historiarum. *Anno*, inquit, *Principatus Claudij nono expulsos per Claudium vrbe Iudæos Iosephus refert, sed me magis Suetonius mouet, qui ait hoc modo Claudius Iudæos impulsore chresto assidue tumultuantes Roma exulit. Quod utrum contra Christum tumultuantes coerceri ac comprimi iusserit, an etiam Christianos simul velut cognatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur*. Ex his Orosij verbis satis liquet cur à Tranquillo dictum sit Iudæos impulsore chresto tumultuantes expulsos vrbe Roma esse à Claudio, tamen apud Iosephum legimus edictum à Claudio pro Iudæis missum esse per orbem terrarum, cum Agrippa & Herodes petissent, vt Iudæis sua iura concederentur in Imperio Romanorum. Ait in edicto itaque Claudius. *Optimum iudæis Iudæos in omni mundo sub nobis constituto, patrias solemnitates sine prohibitione celebrare, quibus iam nunc præcipio, vt meam hanc mansuete custodiant, & ipsi aliarum gentium religionem nequaquam subneruare pertentent, sed suas leges obseruent*. Genebrardus in Chronico Iudæos hic vocari Christianos interpretatur. Sed & Lucæ testimonio Act. 18. id firmissime comprobatur ac certum redditur, Christianos etiam qui ex Iudæis Christi fidem sectati essent, ex vrbe procul abire iussos, & inter ceteros Petrum quem hoc ipso anno Hierosolymorum Concilio interfuisse ibidem Lucas affirmat. Quod verò Christi nomen perperam scripserit Suetonius, cum alij quoque Gentiles Christianos corrupto vocabulo *Chrestianos* & Christum *Chrestum* nominare consueuissent Iustinus Martyr Orat. ad Antoni. Tertullianus Apolog. cap. 3. Lactantius & alij eius nominis interpretationem deduxerunt à *χρῆς* quod est *bonum & commodum*. Christianum enim nomen à Christo & Christi à Chrismate, regali nempe vñctione, deductum esse nemo est qui ignoret. Pergit Suetonius ibidem *Druidarum religionem apud Gallos diuè immanitatis & tamen ciuibus sub Augusto interdictam penitus aboleri*. Druidas non Gallorum vniuersæ duntaxat sed Massiliensium sigillatim ad Dianæ cultum ac venerationem Sacerdotes aut Magos fuisse, à nobis supra annotatum est lib. 1. cap. 17. & 18. qui nihil habent vt restatur Plinius lib. 2.

Huius Domitij filius Prætor principio belli civilis ad Corfinium captus est, unde dimissus. Massilienses obsidione laborantes cum aduentu suo confirmasset, repente destituit, acieque demum Pharsalica occubuit. Cæsar in 1. belli civilis Commentario refert Domitium hunc quem ipse Corfinij captum dimiserat à Pompeio missum esse ad occupandam Massiliam navibus ætuariis septem, qui à Massiliensibus receptis urbi præficeretur summaque ei belli administrandi permittitur. Deseruit autem eam videret Massilienses superari à Cæsarianis & maxime à Bruto, quem Cæsar bello præfecerat. Lucanus lib. 1. Pharsaliz laudans hunc Domitium scribit Cæsarem invito & renucenti vitam concessisse.

Vne lucet nobis, & nostro munere dixit

Cerne diem;

Reliquit filium omnibus gentis suæ proculdubio præferendum, ex quo Domitius alius nascitur, qui ex Antonia maiore, patrem Neronis procreavit omni parte vitæ detestabilem, quem Egnatius lib. 1. Romanorum Principum, Patri similiter & auo cognominem (alii Tiberium appellant) & olim sub Cæsare Augusto quæsturam gessisse ac Senatusconsulto Latinas Colonias Narbonam, Arelatem vicinæque Massiliæ municipia deduxisse colligit ex historia Romana Nostradamus 1. par. hist. in Nerone. Hic igitur Imperator consalutatus, orsus hinc videtur à pietatis ostentatione, quod Iudæos revocavit in urbem ac proinde Christianis etiam per ipsum aditus patuerit. Videbatur fauere Iudæis & Regi Agrippæ teste Iosepho passim in Antiquitat. lib. 20. cap. 5. Et de bello Iudæi lib. 2. cap. 11. Hæc tempestate Sylla Neronis feritatem atque agrestem immanitatem reformidans, Massiliam ut in eius bonis & fidissima quasi tutela acquiesceret confugit. Neque enim Tacitus id prætermisit dicere in Annali lib. 13. cap. 11. ubi de favina Neronis in externos ac de cædibus illustrium virorum. *Pons Milvius in eo tempore celebris nocturnis illecebris erat. Ventabatque illu. Nero quo solutus urbem extra lasciviret. Igitur regrediens per viam Flamintiam, compositas insidias fatoque evitatas quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, autoremque eius doli Syllam evertit, quia forte redeuntibus ministris principis, quidam per inveniensem licentiam quæ tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. Neque servorum quisquam neque clientium Sylla agnitus. Maxime despecta & nullius ausi capax natura eius, à crimine abhorrebat, perinde tamen quam convictus esset cedere patria, & Massiliensium manibus coerceri iubetur. Sed istic tandem Tigellinus suavis ac Neronis iussu à sicuriis ferro crudelissime necatus est.*

21

An. 61. Paulum Apostolum proficiscētem in Hispaniā Roma primum Massiliam traiecit & in Iazari congressum atque colloquium ex occasione venisse, eique unum de alumnis suis Restitutum nomine aggregasse, collaboraturum in Evangelio restantur quædam eius Acta è veteri M. S. Lugdunensis Tabulari S. Irenæi ut aiunt excerpta. Visitur Arelatæ domuncula ad quam nunc divertisse fertur Paulus, studioque fidelium ipse vicus in quo sita est. S. Pauli nomen retinuit, & quoties Canonici Matricis Ecclesiæ solemniter ad ædem Virginis vulgo. *La Maison* procedunt, toties in D. Pauli memoriam orationem ante domunculam recitant adstante clero & plebe. Inde Narbonam profectus Sergium Paulum illic Pontificem constituit. Meminit huius peregrinationis Prudentius, Beda, Vissardus, Ado, Odericus autor vitæ S. Genulphi lib. 2. cap. 10. in Bibliotheca Floriacensi, Lorinus in Act. Apostolorum cap. 13. vers. 12. Chronicon Antissiodorense, Belforestus in Chroni. Martyrologium Romanū 22. Martij Narbonæ in Gallia Natalis S. Pauli Episcopi Apostolorum discipuli, quem tradunt fuisse Sergium Paulum Proconsulem qui à B. Apostolo Paulo baptizatus, & cum in Hispaniam pergeret apud Narbonam relictus ibidem Episcopali dignitate donatus est, ubi prædicationis officio non segniter expleto clarus miraculis migravit in cælum. Et Gallicanum 12. Decem. Narbonæ ordinatio S. Pauli primi illius Metropolis Episcopi quem Paulus Apostolus proficiscens in Hispaniam illic Pontificem constituit. A quo Romæ deinde coronato post gloriosum eius agonem admonitus Hispanias prædicando peragravit. Taraconensem Prouinciā fere totam Christo subegit: Hispali, Cordubæ, Barcinonæ, Cæsaraugustæ lumen fidei fere extinctum reparavit, semen Evangelicum ubi sparsum non fuerat, feliciter plurima per loca diffudit. Hinc manipulis onustus copiosæ messis, redux in Galliam Auenione Rufum Episcopum collocavit, suum vero Narbonæ successorem Stephanum designavit. Tandem verò Apostolico cursu egregie consummato ad sanctissimi sui præcepto is cognominis beatum perrexit consortium suoque glorioso Præfulatu morteque coram Deo pretiosa urbem illam immortalī gloria illustravit, quam deinceps ob eius memoriam, pij ut quique scriptores plurimum suspexerunt, sic ex tanti tutelaris patrocini prædicarunt felicissimam. Quod tamen Rufum à Paulo aut missum Auenionem, quodque affirmat Biquarius in Dextri Chroni. an. 61. n. m. 4 Rufum filium

Simolias

Simonis Cyrenæi Tortosæ in Cathalonia Episcopum constitutum, refutatur ac reficitur domesticis testibus, in tabulis Ecclesiæ Auenionensis.

Cæterum de aduentu Pauli Apostoli in Hispaniam extat Marianæ Tractatus locupletissimus, & prædicta omnia Martyrologia attestantur. Quod ipsum, inquit Baronius, tum in Annalibus hoc anno 61. tum in Romani Martyrologij notationibus 22. Martij. tam Latini quam Græci Patres affirmant. Quos magno numero tum ipse ibidem, tum Buarivus in Chronico Dextri anno citato recensent. Vnde tantam habentes asserentium nubem testium non est quod iam in dubium verti queat, præsertim cum tempus Apostolo ad eiusmodi iter arripiendum superfuerit, postquam à vinculis Romæ solutus est, & voluntas non deesset, & certum sit ab eo tempore usque ad mortem nunquam ad orientem secessisse. Quanquam id pernegare videntur, & inficiari constantissime Gelasius Papa in 22. quæst. 2. cap. *Beatus Paulus*, & D. Thomas Lect. 3. Commenta. cap. 15. ad Roman. Sed reuera eò tendit sententia utriusque, ut quod ex scriptoris sacris habemus, Paulus non adimplevit promissionem suam quam citissime, proficiscendi in Hispaniam, & Romæ non faciendi moram, hoc est enim quod ad Romanos dixerat. *Cum in Hispaniam proficisci cepere, spero quod præteriens videbo vos*, & tamen dispensatione diuina aliter factum est, nam in vinculis Romæ detentus, est per biennium. Negant igitur Gelasius & D. Thomas eo tēpore in Hispaniam venisse Paulum quo ipse promiserat, non autem inficiantur omnino, post illud biennium aut unquam alias Paulum in Hispaniam aduenisse.

Quid tunc ex itinere gesserit in Gallia, hoc breue dicit Martyrologium Gallicanum 30. Iunij *Commemoratio S. Pauli Apostoli Gentium Doctore, Gallie illuminatoris primi, illiusque primorum Antistitis Trophymi Arelata, Crescentii Viennæ, Pauli, Narbonæ, Rufi Auenionis aliorumque multorum in Celtica Viennensi & Narbonensi Gallia Episcoporum ordinatoris. Necnon ipsius Dionysij Arcopagite Regis Parisiorum Lutetia Episcopi ac interioris Gallie Apostoli quem Athenis Christo peperit, Baptista, Magistri, ac Consecratorum.* De Trophymo quod æque atque iam diximus de Rufo, obistere ac repugnare manifeste videtur contra veritatem, 1. Quia Zosimus Papa scribit, cuius tamen hæc epistola non habetur, ex eius prædicationis fonte totam Galliam fidei riuulos accepisse debuit, ergo multò ante annum Christi 61. & consequenter ante Pauli profectionem in Hispaniam quæ, in hunc annum incidit, peruenisse Arelatas, atque ibi Ecclesiam instituisse, ac longe lateque Christi fidem feliciter propagasse oportuit, cum certum sit Crescentem ejusdem Apostoli Pauli discipulum, qui à Paulo Papa I. *Collega* dicitur *Apostolorum*, ut refert Ioannes à Bosco in Bibliotheca Floriacensi, Apostolatum accepisse in Gallias, ac Viennensem & Moguntinam erexisse Ecclesias an. 59. ut opinantur Baronius, Gordonus, & alij passim Chronologi ibidem. Sed & Clemens lib. 7. Apostolic. Constitut. cap. 46. à Petro eum ordinatum Gallie Episcopum testatur, item Eusebius lib. 7. hist. cap. 3. Hieronymus in Catalogo. Plures alios Petri discipulos Ciaconius censet, ab ipso in varias Gallie Prouincias missos eorumque numero Trophymum annectit prædicto Christi anno 59. Quod si tot ac tanti Præfules Trophymo præiuerint ætate, ac doctrina præluxerint, quomodo potuit ex eius prædicationis fonte tota Gallia fidei riuulos accepisse. 2. Initiatum fuisse Episcopum & missum Arelatem ab Apostolo Petro non autem à Paulo, liquet ex dictis à Ciaconio, Baronio, & aliis ut non immerito Innocentius I. Papa asseruerit epist. 1. manifestum antiquis fuisse in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, & Siciliam Insulasque interiacentes nullum hominum instituisse Ecclesias, nisi eos quos Petrus Apostolus aut eius successores constituissent Sacerdotes 3. In partitione Prouinciarum de qua nos superius in Apparatu num. 10. Galliam diuinitus Trophymo destinatum esse & in eam cum Maximino, Lazaro, Magdalena, & aliis traiecisse sub annum Christi 44. firmæ traditiones & Ecclesiæ monumenta complurium scriptorum testimoniis confirmata fidem indubitaram faciunt. Trophymi ergo prædicationem & Pontificij Arelatensis initium ponimus non alio quàm cepere Aquense & Massiliense Anno Christi 46. De Trophymo Acta Apostolorum cap. 10. & Paulus 1. Timot. cap. 4. Baronius in Romano Martyrologio 29 Decem. *Arelate natalis S. Trophimi cuius meminit S. Paulus ad Timotheum scribens qui ab eodem Apostolo Episcopus ordinatus præfata urbi primus ad Christi Evangelium prædicandum directus est, ex cuius prædicationis fonte ut S. Zosimus Papa scribit tota Gallia fidei riuulos accepit.* De eodem agunt hac die Beda, Vsuardus, Ado & alij. Meminit ejusdem Gregorius Turon. de gest. Francorum lib. 1. cap. 30. ubi manifestissime errat & coarguitur à Baronio, dum cum temporibus Decij Imper. in Gallias missum affirmat. Agit de eo etiam Ado Viennensis in Chronico an. Domini 59. Petrus Cluniacensis lib. 1. epist. 2. contra Heinricianos 5. 8. Dorotheus in synopsi. Martyrologium Gallicanum, & alij. Zosimi epistola

epistola quæ hic citatur non habetur ut annotat Baronius ibidem. Petrum quoque Romana Ecclesia instaurata ex vrbe discedentem, peragrasse docendo Occidentem vniuersum, & non solum Hispaniam, Epenzo discipulo eius Episcopo Syruio vrbe (cuius memoria nostro sæculo interijt) relicto; sed & toto penitus diuisos orbe Britannos atque adeo Massiliam & Prouinciã nostram Phocensem adiisse, lumine Euangelij illustraturum Simeon Metaphrastes, & ex eo Ciaconius in vita Petri testantur meminit Lucius Dexter in Chron. an. Christi 50. *Petrus ut Christi Vicarius Hispanias adijt.* Super quem locum Buiarius Scholiastes, ita conuenire ait inter omnes qui res Hispanicas scripserunt, ut de aduentu Petri Apostoli in Hispanias nemo vnus ambigat.

- 24 Anno 62. & consequen. Multa & magna inter Paulum Apostolum & L. Senecam officia paria & mutua intercessisse vulgo ostendunt ac proferunt historici. Dexter in Chronico. *L. Annam Seneca Cordubensis Hispanus missus vltro citroque ad S. Paulum literis de Christiana re bene sensit, salusque Christianus occultus eius fuisse discipulus creditur dulciterque scribit ad Paulum in Hispania morantem.* Quæ verba Buiarius expendens in Commen. Nihil, inquit, aliud de Seneca Dexter adseuerat, quam sui temporis magni illi Ecclesiæ pugiles Hieronymus & Augustinus dixerunt. Ille enim inter Scriptores Ecclesiasticos collocat Senecam dicens. *Quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, nisi me illa epistola promouerent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam & Seneca ad Paulum.* Hic autem in epist. 53. ad Macedos Merito ait Seneca qui temporibus Apostolorum fuit, cuius etiam quadam ad Paulum Apostolum leguntur epistola. Quas igitur Senecæ & Pauli vltro citroque habitas Augustinus & Hieronymus Dextro ætate æquales agnouere epistolas, ipse Dexter hoc loco recognoscit. Exstant apud Sixtum Senensem in Bibliotheca sancta, octo Senecæ ad Paulum datæ epistolæ & sex Pauli ad Senecam, sed breues omnes, quas tamen Baronius an. 66. arguit falsitatis, quia in designatione Consulũ nonnulli errores dati reperiuntur. Similiter de Iosepho ab Arimathia, quod asserit Gordonus venisse hoc tempore in Britanniam ibique Christum annuntiasse, Christianorum instituta Ecclesia, erroris coarguitur ab eodem Baronio cum è M. S. Bibliothecæ Vaticanæ de historia Anglicana, recitat conceptis verbis Iosephum ab Arimathia nobilem Decurionem à Iudeis pulsum Hierosolymis, vnà cum Maximino, Lazaro & aliis naui absque remigio in certum periculum impositos, diuina prouidentia Massiliam appulisse, tum ex Gallia in Britanniam nauigasse, illicque post prædicatum Euangelium diem obiisse. Cuius Massiliam appulsum supra ostensum est, euenisse anno superiori 44.

- 25 In hanc ætatis seriem coniectura reducimus felicissimum transitum SS. Mariarum Iacobi & Salomes in oppido Trimariano territorij Arelatensis, quibus Christiano ritu parentasse & earum funus duxisse Trophymum ac Clerum Arelatensem, colligitur ex perennitate feriarum, quas earum supremo vitæ die & anniuersario, idem Clerus constanti deinceps ac nunquam intermoritura religione ad hunc vsque diem celebravit. Et quidem dum Legati à Pontifice iudices, suasu Renati Regis Siciliæ ac Comitissæ Prouinciæ Arelatem se contulisset, ad inquirendum de earum reliquiis anno 1448. accersitus etiam ipse Clerus Arelatensis, qui interposita Euangeliorum religione, sanctissimo adactus Sacramento, diem se festum in earum honorem quotannis iam olim supra hominum memoriam celebrare professus est, Mariæ quidem Iacobi 25. Maij, Salomes vero 22. Octobris. De his Martyrologium Gallicanum in supplemento. 3. Decem. Arelate reuelatio SS. Mariæ Iacobi & Salomæ in puellari Monasterio S. Petri Montis Maioris quiescentium, vel agitur speciale festum S. Mariæ Salomæ die 22. Octob. cum Octaua, & S. Mariæ Iacobi die 25. Maij. Propria verò festi vtriusque celebritas ibidem fit magna cum sollemnitate. Easdem verò colit ambas beatas Ecclesia Burdigalensis sub ritu duplici die 25. Maij. De Maria Salome meminit Beda, Vsuarius, & plurimi recentiores die 22. Octobris. Romanum Martyrologium Hierosolymis S. Maria Saloma quæ in Euangelio legitur circa Domini sepulturam sollicita. Verum nomini Hierosolymis substituendum videtur Arelate. De Maria Iacobi non tam asseritur ibidem locus sepulturæ quàm translatio quædam reliquiarum. Die 25. Vernalis in Hermicu translatio S. Maria Iacobi cuius sacrum corpus plurimis miraculis illustratur.

- 26 An. 70. Massiliæ Respublica cum vniuersa Galliarum Prouinciã à Neronis Imperio ac nomine defecit. Suetonius cap. 40. *Talem Principem paulo minus quatuordecim annos perpeffus terrarum orbis tandem destituit insurrexerunt faciensibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam Prouinciã pro Pratore obtinebat.* De Vindicis in Gallia tum, de Galbæ in Hispania defectione, Tacitus abunde multa. Et Eutropius, *Romana*, inquit, vrbi execrabilis Nero, ab omnibus simul destitutus, &c. Historia hæc est. Iulius Vindex Galliarum Prætor insurrexit in Neronem bellumque aperte suscepit, scriptis ad Galbam literis, qui id temporis erat in Hispania, quem

quem hortabatur ad accipiendum Imperium. Rufus verò Virginus, qui legionibus potentissimis præerat, cum Imperator à suis appellaretur, dicebat se neque accepturum Imperium neque permissurum, ut aliis daretur, qui à Senatu electus non foret. Hinc Virginij Vindicisque exercitus simul conflixerunt, quo conflictu Vindex seipsum interemit. Unde nunc vulgatus est Imperium Virginio omnes dare velle. Nunc demum Galba sibi metuens ad Virginium scripsit, eumque inuitavit ad Romanum Imperium libertatemque tutandam, qui ubi cognovit Neronem occisum esse, Galbæ perinde ac Imperatori obviam profectus est. Hos tres tanquam assertores Romani Imperij, extinctoresque Neronis iunctim locavit Iunepalis ubi ait.

Quid enim Virginium armis

Debuit plebs magis & cum vindice Galba,

Nerone Imperante Massiliæ Crinas Medicus præstantissimus ipsa celebritate famæ, quæ de eius summa doctrina & eruditione percerebuit, ac fines Imperij Romani peragravit, magnam est laudem consequutus Massiliensibus. Sic enim Gauterius in Chronolo. sæcu. 1. Crinas Massiliensis Medicus & Astrologus celeberrimus, tam copiosis Nerone Imperatore circumfluxit opibus, suæ ut urbis mœnia edificari curarit. Theatrum vitæ humanæ, tit. *Medici artifices*. Genebrar lib. 3. Chronolo. Huius fere equalis extitit Thessalus etiam Medicus Romæ, constanti quoque fama atque omnium sermone celebratus, & Carmidas eque Massiliensis, qui ea non Medicinæ modo sed Philosophiæ præcepta tradidit, quibus qui paruerit omne tempus ætatis sine molestia possit degere. Gauterius & Genebrardus ibidem. Ac de his plura nos lib. 1. c. 27. num. 12. & 13. Floruit eodem tempore Petronius Arbitr, siue Titus Petronius Massiliensis de quo etiam nos cap. citato num. 23. Poëta impurissimus ac dissolutissimus qui die utebatur ut nocte, nocte verò ut die, cum Neroni charus ac familiaris aliquandiu fuisset, de eius deinde mandato poena mortis affectus est. Gauterius in Chronolo. sæcu. 1. Cornelius Tacitus lib. 16. Anna. Vide Lipsij Comment. in Taciti lib. 16. Anna. ubi censet eundem esse Caium Petronium, quem Tacitus ait inter paucos familiarium Neroni assumptum esse elegantiz arbitrum, atque Titum Petronium, de quo Plinius lib. 37. histor. nat. cap. 2. Domitius Afer Nemausi natus famam Claudio Imperatore consequutus est, deinde verò imperante Nerone animam ex crapula inter cœnam, exhalavit. Euseb. Chro. an. 46. Vigne. an. 44. Clodius Quirinalis Rhetor Arelate in Provincia natus, Romæ eodem tempore non absque ingenti splendore nominis docuit Euseb. an. 46. Gaute. in Chro. sæcu. 1. Galbinus item Rhetor clarissimus in Gallia docet Euseb. an. 79.

De obitu S. Lazari ne sumamus pro certo quod dubium ac controuersum est. Primò quod ad tempus attinet non assentior Epiphanio, qui obiisse Lazarum anno ætatis 60. quarundam traditionum sane minus firma & constanti autoritate sibi persuadet. *Quin & illud*, inquit, *inter traditiones reperimus, 30. tunc annos natum fuisse Lazarum, cum à mortuis excitatus est, atque idem ille 30. alijs annis vixit, atque ita mortuum ad Dominum rediit.* Fasti enim Massilienses nihil dicunt pro testimonio, nisi quod notum atque testatum omnium oculis, cepisse Lazarum sedere biennio duntaxat ab eius Massiliam appulsu, atque adeo Christi 46. & à vita sibi restituta anno 13. Massiliensem verò tenuisse Pontificatum totos 30. annos, ex quo sequitur finisse vitæ cursum an. ætatis 73. Christi 76. sedis 30. De mortis genere ac nomine qui martyrem inficiantur, næ multum illi ac longe coniectura aberrant, sic enim Fasti sæpe citati Massilienses. *Cum autem Lazarus circiter 30. annis Massilia prædicasset, tractus ab infidelibus Proconsuli sistitur, & vel sacrificare vel mori cogitur. Respondit se habere amicum à quo fuerat semel de morte resuscitatus, pro quo denno mori non formidaret. Percutinibus itaque ferreâ laceratus, ignita etiam lorica circumdatus & crate ferrea tostus, cum superari non posset, iussus est sagittis interfici, sed illas perseverans ad ultimum capite truncatus est.* Quibus congruenter Martyrologium Gallicanum 17. Decembris vberius superiora explicat in hunc modum. Massiliæ triumphus S. Lazari à Christo cui delectissimus erat suscitati Phœcenis Provinciæ Apostoli primique illius ciuitatis Episcopi & Martyris. Qui vir diuinus post seminatum ibi Euangelium excitatamque fœlici opera multam fidelis populi segetem hoc nomine comprehensus, quod nouæ religionis sator edictis Romanorum Imperatorum, doctrinæ huius quam exitiosam dicebant propagatione aduersaretur, atque ab urbis Præfecto accersitus primò est blanditiis inuitatus, deinde & pulsatus horrendis comminationibus ad Idolorum cultum. Qui tam nefandum scelus constanter detestans, & Christum Iesum sine intermissione prædicans, flagellis grauius cæsus ab eoque cruciatus per ciuitatem raptatus tetto carcere concluditur. Hinc educus cum perseveraret in confessione diuini nominis, palo alligatus telis configitur. At cum tot velut linguis quot sagittis,

sagittis, tot oribus quot plagis Redemptoris nomen magnificaret, è stipite abstractus capite obtruncatur, sicque coronatus hoc extremo agone gloriosam profudit animam, cuius pretiosas exuias fideles quo potuerunt honore collegerunt ac in crypta condiderunt cum vestibibus sacris, quibus indutus diuina mysteria celebrabat. Superfunt adhuc Massiliæ Sacerdotalia hæc indumēta. At pretiosum corpus dudum hinc Augustodunum Æduorum magna ex parte trāslatum summo templo quod tanti Martyris titulo præfulget omni cum reuerentia obseruatur.

Ad istud idem argumentum spectat quod de Generali Conuentu Carmelitarum scribit Falconiderus lib. 3. cap. 14. *Anno Domini 1451. celebrato Capitulo in Amisione in festo omnium Sanctorum electus fuit Generalis Magister Ioannes Soret, vir deuotissimus, natione Normannus, Conuentus Cadouienfis, sui Ordinis restaurator & regularis vita collapsa elegans reformator. Ipse celebrans Capitulum Parisiis anno Domini 1456. Ibi fuit ordinatum quod de S. Lazaro fieri officium sicut de vno Martyre & Pontifice, & quod in Litanis diceretur S. Alberte, S. Cyrille, ora pro nobis, &c.*

De translatione reliquiarum eius siue Constantinopolim siue ad Æduos, quod hic obicitur, diluamus suo loco.

28 Quid verò fuerit causæ cur Massiliæ Gentilis Magistratus tam diram mortem supplicij nomine Lazaro constituerit, cum alioquin vt Suetonius asserit cap. 15. non temere sub Vespasiano quemquam infontem punitum esse contigerit, nisi absente eo & ignaro, aut certe inuito atque decepto, & ex nostris Eusebius lib. 3. histor. cap. 13. aliique affirmant nihil vnquam iniuriæ aut mali in Christianos cum excogitasse. Quia tamē vt idem autor superiori cap. 11. innuit post vastationem Hierosolymorum mandarat Vespasianus, vt omnes ex Davidis genere prognati diligēter cōquirerētur, ne vnus ex illa regia stirpe nemo omnino superesset, indeque in Iudæos maxima denuo clades & persecutio fuerit concitata, plures vbiq; locorum etiam Christianos Iudææ stirpis prætextu, præsertim si genere ac nobilitate suæ ciuitatis Hierosolymitanæ facile primi haberentur, qualis vulgo dicebatur Lazarus, Imperatoris edictum miserabiliter perdidit. Vel potius quod de S. Apollinaris martyrio Baronius scribit in Annali. an. 75. qui passus his Vespasiani temporibus, non id quidem quod aliqua à Vespasiano in Christianos fuerit persecutio excitata, verum quod cum Apollinaris, Gentiles ab idolis auerisset eorūdem Sacerdotum exagitatus calumniis, subrepto ab Imperatore rescripto tanquam seductor & facinorosus homo vrbe pulsus est atque sœuissime trucidatus. Similiter pro Lazaro, in suscipienda eius Martyrii causa, audacter hoc dixerim, nec temere affirmarim Druidarum Massiliensium insidiis quorum superstitionem confutabat, adeoque singulari in Christianam fidem capite damnatum esse.

Anno 76. Tolone in Prouincia, B. Cleones, qui cum Maximino, Lazaro, Magdalena, aliisque Christi Discipulis, nauigio Massiliam appulsus in interiorem Prouinciā penetravit, ac primum rectā ad agrum Tolonensem, quo nihil erat ea tempestate, quantum ad fidem spectat pietatemque, incultius, à se excolendum concessit. Et oppidi quidem tenuis moles, ad populi qui regiunculam incolebat tum nobile ac notum iam erat nomen. Cum Cleones Tolonem, indigenarum arcem præcipuam aggressus, illic primum æternæ felicitatis nuntium, aperto Christianæ veritatis præconio inuexit, nec sine felici rei magnæ omine, Ecclesiæ enim huius Cathedricæ gubernacula instituens, magna sanctitatis claritate ac vigilantiz pastoralis assiduis excubiis, Pontificalis muneris decora ampliavit, ac demum absoluto decursu mortalitatis ad vitæ æternæ præmia profectus est. Extant opinionis eius & coniecturæ in Autentico Gilberti de Tarenta Prouinciæ Comitis expressa exempla, quod infra dedimus ad verbum anno 1096. Vbi de B. Cleone singulatim, teste eodem Gilberto Comite, hoc est nobis à maioribus traditum.

Et cum nobis, inquit, fuisset presentatum aliud instrumentum, continens vitam illorum Sanctorum sine commemoratione nec designatione annorum, nec signo ullius auctoris approbatum non fuit: & sic sequitur tenor alterius instrumenti, quod approbauimus & volumus vt sit extractum & obseruatum secundum nostras constitutiones, nobis absentibus siue presentibus ad honorem Dei, gloriose Virginis Mariae, & dictorum Sanctorum. Tenor dicti instrumenti seu vite, omnium Sanctorum qui in Ecclesia urbis Tolonis commemorantur.

Anno Domini nostri Iesu Christi, Natiuitatis eiusdem 570. ad honorem Dei & gloriose Virginis Mariae, atque Sanctorum qui in Ecclesia nostra ciuitatis Toloni quiescunt in pace, amen.

Presentibus & futuris notum sit, quod ego Desiderius seruus Dei Tolonensis Episcopus ad perpetuam rei memoriam, in presenti publico instrumento & secundum tenorem ipsius de alijs manibus scripto, collecta sunt ex nobis vite omnium Sanctorum, qui in hac Ecclesia quiescunt in pace.

Et

Et imprimis de B. Cleone. Cleones fuit unus, 72. Discipulorum Christi, quem cum post Ascensionem Domini, Apostoli per diversa terrarum loca ad predicandum Evangelium dispergerentur, B. Petrus Apostolus commendauerat Maria Magdalena, sicut Mater Christi fuerat commendata B. Iohanni. Cum igitur post lapidationem S. Stephani, Iudaorum persecutio in discipulos ebulliret, Mariam Magdalenam, Martham, cum Marcella eius pedissequa, Lazarum, Maximinum, Humanum, Cedonum qui cæcus erat à Nativitate, & alios plures nauticula impositos sine reme vel remige mari exposuerunt, ut sic in undis necarentur, ut dicitur in Legenda Maria Magdalena, qui tamen Deo duce incolumes Massilia appulerunt, ubi predicantes, universam Prouinciā conuerterunt ad Dominum. Beatus vero Cleones fecit Ecclesiā Tolonā, & verbo predicationis, Cælium præfectum urbis conuertit, & Ecclesiā ad honorem Virginis Mariæ, construxit, iuxta castrum litoris, maris, apud veteres à Phocaensibus conditum. Fuit autem miraculis clarus & coruscans, & anno fere 32. post suum aduentum in Christo quieuit. 4. Idus Martij. Sepultus est in monumento iuxta altare dictæ Ecclesiæ.

S. RESTITUTVS.

Annus CHRISTI 77.

MASSILIÆ CONDITÆ 674.

Vespasiani Imp. & supremi Prouincia Dynastæ an. 6.

AD HÆSISSE Lazaro socium vel potius discipulum, quem Sacerdotio initiatum in Clerum suum Massiliensem cooparare testantur Acta Magdalensæ apud Vincentium Bellouacensem, Antonium, Syluestrum Prieratem, Ribadeneiram & alios. Sacerdos quidam solitarius & vitam Eremiticam agere cupiens, sibi cellulam fabricauit prope ad milliare cum dimidio ad dictum scilicet Montem Balma. Vna autem die cum Dominus aperiens oculos dicti Eremitæ vidit oculis corporeis Angelos in humana specie eleuantes de terra ex dicto loco quamdam mulierem, & iterum post horam reponentes illam. Quo cum pergeret, appropinquans ad locum incipiebat deficere, retrocedens vires pristinas resumebat. Ex quo intelligens mysterium Dei esse, audiuit à Maria Magdalena se esse illam peccatricem de qua in Evangelio legitur, quæ narrauit ei tempus suæ inibi mansionis, & septenaria quotidie per Angelos subleuationis mandans ei ut B. Maximino hoc reuelaret, & cum esses de corpore migratura Domino reuelante die Dominica sequenti in Aurora S. Maximino in Ecclesia expectanti apparuit B. Magdalena, duobus cubitis terra eleuata in medio Angelorum & multo lumine circumdata. Quæ coram clero & populo cum multis lacrymis Eucharistia sumpta Spiritum ibi Deo reddidit, sepulta iuxta altare. Hæc Antoninus 1. par. tit. 6. cap. 19. §. 2.

Ex quibus certò cognoscimus Magdalenam tam cautè ac prudenter fuga se ab omnium hominum conspectu ac inuisæ hætenus speluncæ occultatione tutatam esse, ut non modo solitudinis locum sed ipsum quoque vitæ statum Magdalensæ vehementer ignorarent ipsi etiā Christiani. Hunc ergo Sacerdotē demortuo Lazaro suffectū esse non temere credimus neque leui coniectura ducimur ad suspicandum, cum per vniuersam Ecclesiā in moribus esset his temporibus, ut discipuli Magistris, & Sacerdotes Episcopis in administrando Clero & animarum cura fideque propaganda succederent. Quo autem suo proprio ac certo vocabulo appellaretur, quamuis sileant Annales nostri, & muta omnino sit huius temporis historia, dicendum tamen videtur illum esse *Restitutum* nomine quem Paulus Apostolus Massiliensis aduena ut supra meminimus in Lazaro num. 21. Clero Massiliensi ab Lazari, disciplinæ adscripsit, non quod ego certo sciam, sed quod probabilis admodum videatur & ad veritatem accommodata coniectura.

Sedem itaque inuit Restitutus anno Christi 77. fiducia vitæ æternæ consequendæ plenus, quam ex puræ conscientie notitia & diuinæ beneuolentiæ testimonio hauserat, cumque actiue vitæ sanctis laboribus defatigatus cuperet absque impedimento Domino inhaerere, ad solitudinem contemplationis amicam toto animo anhelare cepit, ideoque vicinam sibi cellulam ad 12. stadia præfatæ speluncæ Magdalensæ iuxta fontem construxit; ubi, singulis annis quadragesimam in solitudine persiciebat, Hymnisque & Orationibus in multa corporis abstinentia vacabat, ex Actis Magdalensæ in Bellouacensi lib. 9. specu. histor. cap. 102. At Clerus Massiliensis cui perspecta erat diuini viri sanctimonia, ne tantum sidus lateret in tenebris, pia instantia effecit, gratiæ ut sibi cœlitus datæ plerisque dotibus informaret. Defuncto Lazaro designatus Episcopus & à circumfusa plebe acclamatus, vi quadā & prece coactus est

K oblatam

oblatam quam recusaret dignitatem suscipere, quam dum administraret magna Apostolicæ gratiæ opera edidit plurimis à cæca idolorum superstitione ad salutare fidei lumen & solis iustitiæ aspectum & religionem perductis. Verbo enim quæ docebat sic vitæ sanctæ actibus confirmabat, ut veritatis magistrum ore se ac opere æqualiter proderet. Vitam verò & prædicationem eius admiranda facta magnopere commedabant. Ea enim patrabat prodigia, ut cuius nomen prædicabat, virtutem quoque diuinam sibi cooperantem perspicue ostenderet. Huic ætate & officio suppar S. Amator D. Martialis focus in Cadurcensibus instituendis, qui quidem sub rupe ab eius nomine nuncupata, vitam solitariam multis annis egerit. Cuius etiamnum reliquæ admodum religiose asseruatæ extant in basilica, ad fauces antri sub ea parentis, opere vetusto eoque magnificentissimo constructa post solidi & integri diui illius à tot sæculis corporis frustulatum concisi defectiōnem impiè à segregibus factam. Antoninus 1. part. histor. cap. 1. tit. 6. §. 2. Bocherus par. 1. originis Aquitanicæ cap. 4. Item series & acta Episcoporum Cadurcen. in Martiali num. 9.

In templo Cathedrali Massiliensi S. Mariæ Maioris ara & sacellum huic S. Restituto dedicatum habetur in quo tumulus optimo albario expolitus ac sepulchrum visitur hæreditarium cum symbolis gentilitiis familiæ antiquissimæ ac nobilissimæ Crapacy de Ysia Neapolitani qui inter aulicos & regiarum partium æmulatores pro Rege Ludouico III. vtriusque Siciliæ Rege ac Comite Prouinciæ Massiliam traiciēs sedem ibi ac domiciliū multis à Rege prærogatiuæ iuribus auctus collocauit an. 1424. Ante hanc igitur S. Restituti aram exedificato priuati vsus sepulchro tum ipsius Crapacy parentis ossa & cineres, tum posterorum Honorari, Iacobi, Ludouici, Ioannis de Ysia cæterorumque deinceps, terra humati sunt.

4 Romæ interim à Vespasiano templum Paci æternæ erigitur & sine exemplo villo maiorum dedicatur. Eò intulit ornamenta & vasa templi Hierosolymitani. Dio in Vespasiano. Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 24.

5 Anno porro sequenti 81. Vespasianus alio ad defectiōnem solura extinctus est in propria villa circa Sabinos, dum legationibus operam daret, asserens Imperatorem stantem mori oportere. Cum annos vixisset 69. imperasset annos 10. Titus vitæ necis Christi titulo inclutus inter optimos Imperatores iure numeratur, qui Vespasiano Patri successus est. Memorabilem illam meritoque laudatam eius vocem cur præteream? cum recordatus super coram quod nihil cuiquam toto die præstitisset dixit. *Amici diem perdidit.* Proinde vsque eò charus summis æquè atque infinis fuit, ut *Amor ac delicia generis humani* diceretur.

6 An. 83. Magdalena diem supremū obiit Aquis Sextiis; palam & in oculis S. Maximini & S. Restituti cuius in animum Magdalena mortis suæ præflagitiōnem extrinsecus paulo ante iecerat & incluserat diuinitus. Narrationem prosequitur ex eius Actis Bellouacensis lib. 9. specu. histor. cap. 101. *Sacerdos itaque B. Maximinum adyt eique omnia ex ordine nunciavit, qui Deo gratias immensas agens ante allucescentem Dominica resurrectionis auroram, oratorium suum ingressus vidit B. Mariam in choro Angelorum, qui eam adduxerant adhuc adstantem tanto splendore circumdatam, ut totum oratorium lux luce disci clarior illustraret; Cumque vir Dei circa ianuam subsisteret, vidit chorum Angelorum ascendere & illam in medio stantem expansis manibus orare sic eleuatam in aëre, ut duo cubiti inter terram & eius corpusculum interesse viderentur, cumque propius accedere trepidaret, illa cuius vultus ex continua visione Angelorum ultra radios solū emicabat, leniter eum vocauit & Sacerdotes omnemque Clerum conuocare rogauit. Quibus præsentibus corpus & sanguinem Domini ab Antistite porrectum cum maxima lacrymarum inundatione suscepit, & omnes circumstantes attentius orare commonis. Deinde toto corpusculo ante crepidinem altaris prostrato, sancta illa anima ipso die Resurrectionis ad Dominum migravit. Traduntur Aquis Sextiis hodie haud dubia eiusdem rei argumenta. In templo S. Saluatoris ad Altaris dexteram minoris fornicis, sacellum visitur humile illud quidem præ magnitudine, sed tamē iam tum à Christianis pene omnibus retro sæculis in monumentū Sanctorum numero venerandum ac colendum In quo Magdalenam ab Angelis deportatam S. Maximino sacris operanti præsentem adfuisse, & sacro viatico ab eodem munitam admirabili tranquillitate animam suo procreatori reddidisse traditio à maioribus ad nos deriuata est. Completum deinceps legitime funus, publiceque elatum ad villam cuius tunc modicum sacellum ad sex ab vrbe Aquensi stadia constructum fuerat à S. Maximino (posteri pagum siue urbem sancti Maximini appellarunt) Sacerdotum humeris exceptum sepulturæ mandatur. Tantus verò suauitatis odor ibidem remansit, ut per septem dies fere ab ingredientibus oratorium sentiretur, testibusque productis B. Maximinus post mortem suam se iuxta ipsam sepeliri præcepit. Ita eius Acta in perantiquo Breuiario Ecclesiæ Aquensis. Verum humato corpore non etiam humari se passa est Magdalene memoria. Posteris hæc mansit etiam*

etiam post aliquot secula religio & pietas, ut tum ob viucentis merita tum ob frequentissimos circumquaque peregrinorum & aduenarum conuentus defuncta ossa cineresque refoderentur, mox decentius thecis ornatoribus condenda. Monstratur eius sepulchrum ex candido marmore factum & sculptum in ipso qualiter ad Dominum in domum Simonis venerit & officium humilitatis vnguentique ei inter conuiuentes flere non erubescens obtulerit. Quidam recentiores asserunt Magdalenam grandæviam octogesimo ætatis suæ anno è vita migrasse, cuius cum postremos 30. annos in solitudine exegerit præter octo circiter Massiliæ inter turbas propagandæ fidei & religionis Christianæ reliquos quadraginta duos in flore adulescentiæ in Palestina ad annum supra Christi natalem quantum supra octogesium vixisse potuit, mense sextili, eius enim 11. Calen Augusti natalem apud Massiliam Fasti Ecclesiastici in Romano Martyrologio inscribunt. *Apud Massiliam natalis. S. Maria Magdalena de qua Dominus eiecit septem demonia, & qua ipsum Salvatorem à mortuis resurgentem prima videre meruit.* Vbi Baronius in suis Notationibus. Multa quidem de ea Apocrypha legimus, ut historiam quamdam, Ioseph nomine, cuius est principium. *In diebus Claudy, &c.* Libellum insuper de eius accessu ad Senatum Romanum ut Pilatum de nece Christi postularer iudicio & alia eiusmodi nobis quidem insulsa visa. De accessu autem eius cum Martha & Maximino in Gallias, cum verus traditio tum etiam antiqui MM. SS. codices edocent, quibus adde ea quæ novissime scripta sunt à Sylvestro Prierate Dominicano, in Aurea rosa, in expositione Evangelij Feriæ 6. intra Octavas Paschæ, quæ recitat Surius tom. 4. hac die. Lege & ea quæ Petrus in Catalog. scribit lib. 6. cap. 124 & alia id genus in omnibus servans Apostoli regulam *ut cuncta probans quod bonum est teneas.* De eadem hac die Beda ac cæteri omnes Latinorum, Græci etiam in Menologio. Nec eam prætermisit Martyrologium Gallicanum apud Massiliam transitus ad cælos gloriosus beatissimæ penitentis Mariæ Magdalene Christo dilectæ, Apostolis coæquandæ, quæ in dispersione Discipulorum quæ post S. Stephani necem contigit Hierosolymis à Iudæis pulsa cum fratre Lazaro, nec non Maximino Christi discipulo ac Martha sorore & Marcella pedissequa navique absque remigio in certum periculum inposita Phocæensem in Prouinciam deducta diuino auxilio Massiliam appulit. Quo cognito miraculo Evangelica quoque succedente præfatorum prædicatione primum Massilienses, mox Aqueses ac finitimæ gentes cum in Christum credidissent, Lazarus Massiliensis, Maximinus Aquesum Episcopus creatus est, Martha quoque Massiliæ degens mirabili sanctitate & charitate omnium civium animos in sui amorem ac admirationem adduxit, atque in remoto à virorum frequentatione loco, piarum foeminarum collecto cœtu, iis præcepta pietatis & exempla præbuit donec demum felicem vitæ attigit metam. At verò Magdalena assueta orationi & pedibus Domini, ut optima parte, cœlestis contemplandæ beatitudinis quam elegerat frueretur, in vastam præcelsi montis, qui in altitudinem passuum fere trium millium assurgit, speluncam se contulit, ubi triginta annos vixit ab omni hominum consuetudine disuncta. Vnde & quotidie per id tempus ad audiendas cœlestium laudes, in altum ab Angelis deferabatur. Demumque ut pleno tanti amoris quo in Christum feruebat desiderio potiretur, è monte hoc ad supremam cœli arcem felicissimo efflatu purissimi Spiritus euolauit, diuinæque magnificentie coruscationibus in tumultu clarificata est, ut mirabilia quæ in utraque eius translatione refulserunt, & insignia adoranda quæ adhuc in eius reliquiis nitent, etiamnum testantur. Inter alia de S. Maria Magdalena Patrum encomia celebrior habetur oratio ab Origene cōscripta, quamquam latinum scriptorem potius redoleat.

Quomodo autem reliquæ in Gallias Hierosolymis asportatæ à Magdalena, eius religionem variis in locis propagarint, fuse copioseque tractavi in Magdalena Massiliæ aduena cap. 29. Præluceat omnibus sacrum vasculum Christi sanguinis dum in cruce moreretur & ab ipsa Magdalena collecti & ab eadem ad Prouinciales delati. Hunc enim in Sanmaximinensi Dominicanorum Cœnobio ubi asseruatur singulis annis die Parasceues, perlecta Passione, admirandum in modum colliquefieri & ebullire perinde atque recens effusum ad hæc usque tempora cernimus. Quid itaque maius nobis asferre Magdalena potuit quam Christi sanguinem? quid melius hoc sanguine? quid pulchrius hoc rubore? quid tersius hoc bullienti feruore? quid suavius hac dulcedine? quid pretiosius hoc infiniti pretij pignore? O sanguinem olim humanæ salutis pretium, nunc autem Magdalene in Prouinciales amoris illustre monumentum. O dulces amoris exuias, quibus ideo se Christus exuit, ut iis aliquando Magdalena Prouinciam condecoraret. O quisquis in hac sacra ampulla vides, nisi amas, crudelis es: nisi adoras infidelis, nisi donatricem Magdalenam efferas, ingratus.

Eadem tempestate Titus moriens incredibile sui desiderium Senatui populoque Roma-

no reliquit. Auxit id Domitianus frater eius ac successor, penè omnium qui hætenus fuerunt Imperatorum teterrimus. Inter Principatus rudimenta parum memor maiestatis, sepositum tempus quotidie habebat, quo muscas captans stylo configeret. Ea fuit aduersus Christianos feritate ut suum etiam patrualem Flauium Clementem vnà cum Flauia Domitilla coniuge vita exuerit, aliamque Flauiam Domitillam virginem Clementis nepotem patrium solum vertere compulerit. Primum fuisse Domitianum scribit Eusebius in Chron. an. 89. qui Domini sibi nomen ac Dei arrogauit, ea quidem mentis elatione atque insolentia sibi ut aureas argenteasque statuas in Capitolio locari curauerit quibus non alij tituli non alia monimenta apponerentur quam sua.

- 9 Anno 92. Ioannes Apostolus & Euangelista Romam impietatis reus à Domitiano vocatus, post euasum feruentis olei certamen relegatur in insulam Patmos, quæ vna est ex Sporadibus. Scribit ibi Apocalypsim, inditumque ei ab antiquis cognomen *Theologi*, ut ab Athanasio accipio, cuius hæc sunt verba in sua synopsi, quæ Baronius quoque recitat ad an. 99. *Euangelium secundum Ioannem predicatum est à Ioanne Apostolo & dilecto, cum esses in Pathmos insula, & postea ab eodem Ephesi editum per Caium dilectum Apostolorum hospitem, de quo Paulus ad Romanos scribens dicit, salutat vos Caius hospes meus.* Tamen si hoc alij Caio Prochoro tribuant, non autem Caio Oppio Malacitano ut interpretatur Biuarius in Dextri Chronicon an. 70. Nam post necem Domitiani antequam Ioannes reuerteretur Ephesum, in Hispanias perrexisset tradit Lucius Dexter in Chron. anno citato 70. vbi de Caio Oppio Hispano. *Inuist Ioannem, inquit, ab exilio post redeuntem in Hispanias & rursus comisatur Ioannem, & Romam usque Ignatium.* Quæ si vera sunt, Ioannem ex itinere Massiliam ad Christianos Lazari sui dilectissimi alūnos diuertisse probabile aliqui volunt, iam verò etiam probatum. Biuarius in commenta. trahit in hunc sensum eiusdem Apostoli verba, dum scribens ad Caium Oppium tunc in Hispaniis cum laude peregrinos suscipientem promissit se statim ad ipsum accessurum. *Diotrephes non recipit nos, propter hoc si venero, commonebo eos opera qua facit, verbis malignis garriens in nos, & quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet & de Ecclesia eiicit.* Subditque. *Multa habui tibi scribere, sed nolui per atramentum & calamum scribere tibi, spero autem protinus te videre & os ad os loquar.* Promiserat itaque Apostolus in Hispaniam vbi Caius degebat se profecturum, ut Diotrophem corriperet, & Caium ipsum atque amicos inuiseret quibus & salutem miserat, dicens. *Saluta amicos nominatim.* Quare igitur negabimus illuc iuisse? nihil enim ex Insula Pathmos, migranti obstat potuit. Sed in Phrygiam quoque aliàs profectum fuisse Metaphrastes 5. Septemb. autor est. In Phartiam similiter peregrinatum esse probat Baronius in Notis Martyro. ad diem 27. Decem. ex epist. 1. eiusdem Apostoli, quæ veteri titulo inscribebatur ad Parthos. Imo verò & ad Indos ipsos penetrasse pro fidei causa, declarant monumenta non pauca ibidem reperta à Patribus nostræ Societatis, ut in literis ipsorum datis an. 1555. videre est. Ad hæc Ioannes ipse duo pretiosa sibi que dilectissima in Hispania habebat pignora, nimirum Iacobi Apostoli fratris amantissimi sacras reliquias, & religiosam ædem de eolumna, cuius consecrationi ipse adfuerat Angelicis delatus manibus cum sacra Deipara, & hæc quæ à multis annis non viderat volet quis ipsum nunquam tandem pro desiderio visitasse? Hætenus Biuarius.

- 10 Annis superioribus 86. vel 87. Aquis Sextiis sancto fine quieuit Maximinus cum sedisset annos 40. ex eius Actis in Martyrologiis Romano, Gallicano, & aliis. Romanum 8. Iunij. *Aquis Sextiis in Gallia S. Maximini primi eiusdem Cinitatis Episcopi quem Domini Discipulum fuisse tradunt.* Gallicanum vero 8. Iunij. *Apud Aquas Sextias sub 2. Narbonensi S. Maximini Apostolica gloria præclari, qui Comes S. Lazari ac B. Mariae Magdalene sub ipsis Euangelica promulgationis exordiis hanc Ecclesiam sua predicatione erexit. Beatā ipsam Magdalē ad superna regna vocatam post diuturnum spontanea penitentia martyrium diuino Christi corpore munivit, & postquam signis & virtutibus cornescans Ecclesiam illam annos circiter quadraginta gubernasset, aggregata Christo innumerabili fidelium multitudine bene sparsa celestis sementis ac copiosa collecta messis repromissam accepit à Domino remunerationem.* De eodem Baronius in citato Romano, Petrus Equilinus in Catalo. lib. 5. cap. 101. Demochares & Gallia Christiana in tabulis Episcoporum Aquensis Ecclesiæ. Gauterius in Chron. sæcu. 1. Bellouacensis lib. 10. c. 101. Martinus Polonus in Chronico. Maximino successit Cedonius vel Chelidonius qui fuisse traditur Cœcigenus ille, qui à Christo lumen accepit Ioan. 9. Petrus in Catalo. lib. 5. c. 102. Philippus Ferrarius in tabula Geographica Martyrologij. De Christi lacryma quæ in Cœnobio SS. Trinitatis Vindonicensi religiosissime seruatur, Belleforestius tom. 1. Cosmogra. pag. 322. proponit, & nos in nostra Magdalena cap. 19. num. 3. gratam vetustatis comme

commemorationem & non leue aduentus Magdalene in Gallias documentum. Hanc à Magdalena lacrymam S. Maximino Aquensium Episcopo è vivis discessura relictam fuisse perpetuam in illum observatiæ monumentum quam deinde sanctissimus Antistes Ecclesie Massiliensi concessit ad posterum, ut eam continuata per secula colerent transmittendam, testatur idem autor ibidem. Verum Constantinus Religiosus imprimis Imperator, cum exquisitas Sanctorum reliquias vndeunque colligeret Constantinopolim transferendas, hanc ad se deferri imperavit, sed non diutius passa in Græcia commorari tanti pignoris ipsa muneraria Magdalena. Enimverò Gaudefridus Martellus Comes Andegavensis quem Henricus eo nomine primus Galliarum Rex auxiliaribus copiis ad Orientalem Imperatorem missis præfecerat, recuperatam in Galliam reportavit. Extat etiamnum in celeberrima religiosissimaque Abbatia Vindonicensi Testes satis locupletes huius historię citari possunt duo MM. SS. Codices, alter ex tabulario Vindonicensis Cœnobij SS. Trinitatis, alter PP. Observantium Cœnobij Massiliensis. Pachier eximia integritate & prudentia vir & in Ecclesia Cathedrali Massiliensi Canonicorum ab Theologicis prælectionibus, testificatus est huius historię publicè perscriptam auctoritatem se accepisse Parisiis ab Magistratu Abbatie Vindonicensis. Hanc porro ex vberissimis à Christo in suscitatione Lazari profusis lacrymis Phariseorum pedibus sicut & ceteras proterendam religiosissime subtraxisse Angelos, & earum vnam hanc ad D. Magdalenam detulisse fama est. Quæ inde sequuta & quanta his reliquiis irrogata sunt privilegia Principum, lege si allubet in nostra Magdalena cap. 19. citato num. 4.

Anno 89. Migravit in Cœlum Martha virgo inculpatæ vitæ nitore & magnæ religionis splendore, cum Cœnobij quod instituerat Parthenio vnum supra quadragenos annos præfuisset, e us colendæ migrationi sacer & statutus est dies 19. mensis Iulij in Martyrologijs. Gallicanum. Tarasci in Gallia Narbonensi S. Marthæ Virginis, quæ B. Mariæ Magdalene soror domus hospitio excepit Salvatorem nostrum Iesum Christum, post cuius ascensionem, in Gallias diuino nutu cum ipsis commigrans, Massiliæ primum constitit, vbi sui sexus collecto cœtu, vitæ regularis prima huic dedit specimina. Deinde Tarascum ut Christi cultum & idem institutum ampliaret progressa, post laborum piorum perfectum cumulum ad cōspectū æterni Regis supernæq; Sion beatorū ciuium cōsortium, eo die quem prædixerat meritis plena & miraculis illustris lætante euolauit. Ad cuius tumulum magna cum fierent diuinæ virtutis & gloriæ insignia, Clodouæ Rex rancorum delatus à graui qua detinebatur ægitudine sanatus est. Romanum verò. *Tarasci in Gallia Narbonensi S. Martha hospitæ Saluatoris nostræ & sororis B. Mariæ Magdalene & Lazari.* Quo loco Baronius De Martha, inquit, Vhsardus & alij. Præter illa quæ S. Euangelistæ Lucæ 10. Ioan. 10. & 12. de ea scripserunt, feruntur quædam acta nomine *Marcellæ pedisseque* quæ recenset Mombritius tom. 2. Sed quæ reuera magis recentiore aliquem præ se ferant scriptorem, licet multæ contineant quæ non tantum scriptis sed & traditione firmentur. Eiusmodi fere generis esse noscuntur quæ Petrus breui Compendio refert in Catalo. lib. 6. cap. 151. De eadem nominissime in thesauro concienum hac eadem die Bellouacensis lib. 9. specu. cap. 107. De B. Marthæ comitibus hæc adiungit. *Eudochius verò & Germanus & Parmenas & Sosthenes B. Martha comites & alumni, quo ad vixerunt, ad sacratissimam eius sepulturam pervigilantes ibidem beato sine quæuerunt.* Superiori verò cap. 104. *B. Martha cum hosti suo Christo per omnia placeret ille ei meritorum stipendia reddere volens, innotuit ei spatium vnius anni ante diem sui exitus imminere, cumque per totum fere annum febribus agigaretur, ante diem octauum sua resolutionis Angelicos charos sororis suæ Magdalene migrantis animam ferentes in cœlum audiuit.* Falso tamen ut ex dictis liquet diem migrationis Magdalene designat. De Marcella Marthæ ancilla Gallicanum Martyrologium 29. Iulij. *Aquis Sextijs sancta Marcella ancilla B. Marthæ virginis, quam è Palestina in Gallias secutata diu fidei obsequio inuit quousque illa Beata Tarasci defuncta est. Tum enim cum forte in patriam Marcella remearet, in Illyrico diuina vocatio: anticipata felici efflatus spiritum remisit ad Dominum. At hinc eius corpus in Gallias relatum Aquis Sextijs pone tumulum S. Maximini, cuius discipula fuerat omni cum honore collocatum memoriam eiusdem ibidem reddidit perpetuo cultu conspicuam.*

Anno 94. Trophimi obitum inscribit Pontificium Arelatense, in Trophimo. Ad superiores, inquit, sanctissimus Primas Primatum Arelatensis abiit hoc primo nascentis Ecclesie sæculo, 4. Galen. Ianua, & sanè hallucinatur Gregorius Turon. lib. 1, cap. 30. qui cum animam exhalasse sub Decio Imperatore docet, illi enim aduersantur, & nobis fauent Acta Apostolorum cap. 20. & 21. Paulus 2. ad Timo 4. Martyrologium Romanum 29. Decem, Ado ipse Viennensis in Chroni. ap. 56. & quod omnem superat difficultatem Martianus

noſter ſecta Nouatianus, qui Decio æqualis ad clauum Arelatenſis Eccleſiæ ſedebat. Quo- circa ſi coniectura vti licet, obiſſe cenſeo S. Trophimum anno ſalutis 93. aut 94. ne va- caſſe Eccleſia credatur, ſepultuſque eſt in ædibus quas ipſe Chriſto & Virgini extra muors vrbiſ conſecrarat. De eo fuliſſime Martyrologium Gallicanum eodem die 29. Decem- briſ, in quo tamen nonnulla de aduentu eiſ in Gallias, vt aliàs monui muſ meo iudicio emendanda.

- 13 Anno 97 exeunte vt conicere licet Maſſiliæ ad æternos triumphos euolauit S. Reſti- tutuſ cœpti Pontifici) an. 20. Vtrum verò martyrium fecerit, in incerto probabiliſſima con- iectura ducimur ad ſuſpicandum, 1. ab ætate Domitiani. cuiuſ edictiſ vbique terrarum in orbe Romano aduerſuſ Chriſtianos perſecutio tunc ſæuiſſime graſſabatur. 2. ex cauſa quæ mouit Clementem Papam vt Dionyſium ex Oriente Romam ad ſe appuſſum ſtatim & nul- la ad decedendum mora, cum numeroſo diſcipulorum comitatu in Gallias deſtinaret. Quæ enim alia potuit interceſſiſſe cauſa, quàm ſicut poſtea à Polycarpo Ioanniſ Euangelistæ diſ- cipulo factum videbimur, vt ex Aſia complures in Gallias ad Euangelium propagandum miſſi fuerint, ita nunc putamus Dionyſium Romam primùm ad Clementem, inde eiſdem conſilio in Galliam eſſe profeſſum cum præſertim maxima pars eorum, quos Petruſ atque ipſe Clemens eò miſiſſent iam vita functi eſſent, atque nobiliſſimæ iam coaleſcenti Galli- canæ Eccleſiæ Paſtoribuſ deſtitutæ, inſignis toto vir orbe ſuccurreret.

S. CARAVNVS.

Annus CHRISTI 98. MASSILIÆ CONDITÆ. 695.

NERVÆ Imper. & ſupremi Prouinciæ Dynaſtæ an. 1.

- 1 OC igitur anno Dionyſium Areopagitam cum frequētiſſimā Diſcipulorum tur- ba Galliam adueniſſe firmant teſte Baronio Annales Eccleſiaſtici. Quos mare potius quam terrarum longiſſima ſpatia tranſiſſe, & nauigaſſe Maſſiliam æquum eſt opinari. Cùm enim tunc Arelatē inuiſſe ibidemque vita functo Trophi- mo Epifcopo, ſubrogatſe vnum de diſcipuliſ ſuiſ nomine *Regulum* conſentiant omneſ, vt ex Antonino & aliis historicorum monumentiſ aperte colligit Pontificium Arelatenſe, in eodem Regulo, certe primùm appuſiſſe Maſſiliam neceſſe eſt, quoniam Roma nauigatu- riſ in Galliam vix aliuſ celebrior Maſſilienſi portu aut commodior patet adituſ niſi pediteſ potius dicas conſeciſſe iter, quo pacto non tantum Maſſilia, ſed & Arelate totaque vt plu- rumum Prouincia deerrant qui Roma Pariſioſ reſtā ex itinere veniunt. Erant præterea Dio- nyſio ad peragrandam Prouinciā illecebræ quædam aliæ pietatiſ & religioniſ. Admone- bat ſtimuloſ deſiderium videndi Lazarum, Martham, Magdalenam, & alia Orientiſ Eccle- ſiæ clariſſima lumina, aut eorum ſacriſ oſſibuſ & cineribuſ parentalia faciendi De quibuſ ipſe audierat Chriſtum ac B Virginem paucos æque atq; illoſ chariſſimoſ & amantiſſimoſ habuiſſe Nec mediocriter iuuat, quod Dionyſium Græcum hominem ad urbem Maſſiliam potius, quàm Arelatē non modo non retardaret, verùm etiam inuitaret potius atq; alle- ſtaret Maſſilienſium ipſe ortuſ è Græcia per priſcoſ Phocæneſ, atque adeo patriæ & ſan- guiniſ cognatio quædam & affinitaſ Quodque Gentileſ contumeliæ cauſa Chriſtianoſ nominare conſueuiſſent *Græcoſ*. Tertullianuſ lib. de Præſcrip. c. 41. eam aſſert cauſam, quia abiecta toga pallium quod erat Philoſophorum indumentum Chriſtiani ſuperueſtiebāt. Id ego inter noſtrateſ de Maſſilienſibuſ dictum haud temere affirmari, cùm enim Græci eſſent Maſſilienſeſ, & inter Galloſ Principeſ Chriſtiani ceteroſ ab ipſiſ fidem edoctoſ ma- giſtrorum nomine, Græcoſ quaſi Græcorum id eſt Maſſilienſium diſcipuloſ Ethnici appel- labant Chriſtianoſ. Enimverò de Pallio demonſtrat Baroniuſ anno 197. num. 3. eiſdem Tertulliani atq; etiam Cypriani teſtimonio non omneſ æque Chriſtianoſ pallium induere ſed vt plurimum communi cum Gentilibuſ indumento incedere conſueuiſſe. Sed nec qui pallium geſtarent, mox Chriſtianoſ conuinci potuiſſe vel inde ſit manifeſtum, quod non ſolum turba Philoſophorum omnium ſed & cunctoſ liberalium artium Profeſſoreſ ipſomet Tertulliano teſte lib. de pal. cap. 1. eo vterentur. Quapropter in eam adducimur ſenten- tiam vt opinemur, inter Chriſtianoſ per paucos pallium induiſſe, illoſ nempe qui arctiuſ vitæ genus amplecterentur & eminentioriſ Philoſophiæ cultum profiterentur, denique qui monaſticam vitam ſectarentur, nimirum vt ſicut eo habitu Gentileſ eminent Philo- ſophi, ita & inter Chriſtianoſ eſſulgerent qui ſe aſſectioriſ vitæ vinculiſ mancipaſſent.

- 2 At de Carauni nauigatione nihiſ forte à ſupradictiſ tam alienum eſt, aut abhorrens, quod deſcribit

describit Vincentius Bellouacensis lib. 10. specu. cap. 24. S. Carannus Romano territorio oriundus cum B. Dionysio diuissime fuerat eruditus, qui à B. Clemēte Parisios est directus. Qui cum super littora maris graderetur nauem oncriferam reperiens in eam ascendit, & ecce ab Orientali plaga dirigrando prodijt, nauis autem undarum procellis iactabatur, ita ut omnes qui aderant periculum mortis adesse clamabant, statimque vir Dei oculos in cælum intendens cum signacula crucis contra ventorum rabiem exhiberet, magna tranquillitas subito facta est, ita ut Ethnici qui aderant accipientes ab eo fidei signaculum crederent in Christum. Cum autem peruenisset ad quamdam insulam ubi templum Veneris habebatur & spurcissimo ritu cum multitudine populi annua festiuitas celebrabatur. Ecce Sacerdotis filia grauiter à demonio arrepta eiulare cœpit & clamare per compita, Carannum Christi famulum aduenisse eiusque occursum se debere preparare, & cum ante virum Dei venisset, demoniaca multitudo per os eius clamabat cur serue Dei antiquis sedibus anellere nos venisti? huius quippe terra populus fidem Christi non habet. Vidensque puellam grauiter vexari, sub Trinitatis nomine eam liberauit expulso demonio. Quod videntes cuncti, qui praestigijs demoniaca insulationis detenti erant, festinanter ad Dei famulum confluebant, Christi signaculum postulantes. Præterea in diuersis maris insulis quicumque à demonio vexabantur, vehementius clamabant Dei famulum aduenisse eumque festinanter adiri debere, & quicumque accedebant reparata sospitate fugatis spiritibus ad propria redibant. Cumque pro his signis ab omnibus honoraretur, timens, ne ventum humani fauoris subriperet quod in cælo humilitas collocabat, prospero cursu Massiliam petijt ubi parum commoratus multos ab Idolorum cultu renouauit, & in fide Christi solidauit. Hæc Bellouacensis.

Commodum igitur accidit ut his iisdem temporibus Dionysius adueniens Massiliensibus non ita pridem optimo parente S. Restituto orbatis permultum opitulatus sit, eisque Carannum de suis quæ duxerat auxiliaribus copiis lectissimum virum atque sanctissimum in Episcopi locum substituerit. Habetur ex Actis eiusdem S. Carauni seu Caurauni martyris quæ ex antiquis MM. SS. Codicibus elicita Mombricius tom. 1. de Sanctorum gestis & ex eo Andreas de Saussay, *De mysticis Gallia scriptoribus* pag. 523. in lucem edidit. Quamquam Baronius an. 98. hunc Dionysij Arelatensem appulsum siue Massiliam in dicendi controuersiam ac disceptationem vocasse videtur cum ait. Quod alias ciuitates vel Prouincias quam in Galliam Dionysius missus fuerit, nulla prorsus vel leuis memoria ullibi extat vel coniectura, verum nomine Galliarum non ipsas excludit Galliarum infitas atque innatas Prouincias & Ciuitates, sed illas duntaxat quæ prætergressis Galliarum finibus euolant & excurrunt foras, nempe Angliam, Hispaniam, Germaniam, imo etiam Italiam, ut quam etiam peragrarè omisit, ut Massiliam Galliarum portum citius nauigio appelleret, nam de rebus Dionysij gestis Arelatæ firmissima apud Historicos habentur & grauissima testimonia. Dexter in *Chronic. An. 10.* Eugenius à S. Clemente Romano Pontifice S. Dionysio Areopagita in Gallias euntes comes datus, post longas peregrinationes, &c. legatus S. Clementis à B. Dionysio Arelatæ Episcopus factus ad Hispaniasque missus Toleti tandem constitit. Quod interpretatus Buiarius in *Comment.* verba illa Dextri Arelatæ Episcopus factus, non eo inquit tendunt ut significant Arelatensem fuisse creatum Episcopum, sed à Dionysio, cum esset Arelatæ, ordinatum; nam illico subditur *Ad Hispaniasque missus.* Ita quoque ex Methodio in vita S. Dionysij accipio, qua inter alia addit. *Socij S. Dionysij erant Saturninus, Marcellus, & Lucianus, cum eo hac de causa conuerti, ut ex ore duorum aut trium testium Christiana fides nesciis regionibus traderetur.* His igitur una congressis atque iter facientibus in portum Arelatæ ciuitatis venerunt. Equilinus vero lib. 9. cap. 41. qui omnes venientes Arelatum verbum Dei prædicare cœperunt. Tunc Dionysius auctoritate summi Pontificis fretus Marcellum in Hispaniam direxit. Item Marinus Sicutus: Subinde Arelatensem profectus Dionysius Regulum de discipulis suis alium Arelatensem præfecit Ecclesiæ. Marinus Sicutus lib. 5. de rebus Hispanicis, ubi de Eugenio Episcopo Toletano. *Scriptura siquidem continebat hunc Eugenium à B. Dionysio in Galliam profectum ab urbe Arelatensi in Galliam directum Toletanæ sedi præfuisse.* Fauet huic sententiæ nostræ, vetus in Officio diuino Ecclesiæ Syluaneensis, quam deinceps administravit Regulus, qui decantatur Hymnus.

Regulus
Romam caput urbium
Quarens Dionysium
A Mycanis venerat,
Cum quo vel cum cæteris
Socijs itineris
Arelatensem properat,

*Vbi Pastor residenti
Signum vidit evidens
De Sanctorum gloria
Quemque suo nomine
Monstrant colla sanguine
Columbarum varia.*

- 4 Præterea Eutropium ad Santones, ad Carnutes Antonium & Sanctinum, quem & Meldensem Episcopum nominavit, ad Rotomagenses Nicasium, ad Bellouacenses Lucianum, ad Virdunenses alterum Sanctinum, ad Ebroicenses Taurinum ad Cameracenses Gangericum Taurini Germanum, ad Castrum Corbalum Ionium atque alios alio, in Hispania & Gallia circumquaque destinavit. Ipsum verò Lutetiam usque Parisiorum Rusticus Presbyter & Eleutherius Diaconus prosequenti sunt, ubi à Fescennio Præfecto, quod multos ad Christianam religionem conuertisset, ipse cum sociis virgis caesus est, cumque in prædicatione Christianæ fidei constantissime perseveraret, in cruculam subiecto igne inicitur, multisque præterea suppliciis una cum sociis cruciatur. Vide Bellouacensem lib. 10. cap. 27. qui singulares Dionysij res gestas fuscè copioseque describit.

- 5 Interim Regulus Areopagitam Dionysium Athenis cum pluribus eiusdem urbis Christiana incolis sacramentis imbutum audiuit, eiusque felici cupiens iungi consortio Athenas venit, inde Romam pergens à B. Clemente Papa cum S. Dionysio multisque fidelibus, qui eum comitati fuerant, omni cum honore susceptus est. Cumque Sanctorum conventus Apostolicis informaretur sanctionibus. Hi sancti viri à B. Clemente directi, Apostolica benedictione roborati, & Spiritus sancti amore succensi verbum Dei prædicantes Arelatensem venerunt ad urbem, tantamque gratiam serenis suis largitus est Dominus, ut eorum prædicationi plebs Arelatensis nullo modo resisteret, sed Evangelium Christi deuotis suscipiens mentibus conditorem omnium fideliter adoraret. Erat enim ibi maxima venerationis templum in quo Martis statua ab omnibus colebatur, quam B. Dionysius nullo hominum labore sed diuini nominis inuocatione confregit & eliminatis soliti cultus spurciis ad regenerandum populum, Dei baptisterium ibi fieri præcepit. Ipsum vero templum sub veneratione beatorum Apostolorum Petri & Pauli Ecclesiam consecrauit. Videns autem regionis illius populum idololatra sacrificiis deferuire, per diuersas promuncias comministros suos diuidens & per singulos dilectionis causa descens abire permisit. B. verò Regulum Pontificali benedictione decoratum Arelatensi Ecclesie præfisse constituit. Ipse autem cum S. Rustico & Eleutherio fines Gallia penetrans Parisios venit ubi cum multis afflictis tormentis, laboris sui palmam capitali sententia receperunt.

- 6 Eadem tempestate Domitianus anno principatus sui 15. Christi 98. à suis interemptus etiam humanis caruit honoribus qui arrogarat sibi diuinos, in tantum enim odium venerat, ut post necem humationemque dedecoris plenissimam, clypei eius ac statuz Romæ undique pessundatz sint palamque per summam ignominiam à populo conculcatæ. Edicta eius omnia Senatus consulto irrita facta. Hinc exulum non paucorum reditus, quorum ex numero Ioannes Apostolus exiit, qui Ephesum se recepit. Eusebius in Chroni. an. 84. & sequentibus. Nerua Cocceius oppido Narniensi genitus, grandi iam ætate post Domitianum suscepit Imperium, Princeps optimus sed propter ætatem contemptus Domitiani acta rescidit & ne Christiani ostenderentur amplius aut accusarentur interdixit. Extinctus est altero anno quàm principatus fastigium ascenderat, cum vixisset annos 65. dies 10.

- 7 Anno 90. & 100 Ioannes Apostolus nouo illo Nerue edicto proposito redit ab exilio Ephesum, ubi Euangelium in Pathmo scriptum euulgauit, aduersus Hæreticos diuinitatem negantes in Christo. Athanasius in synopsi. Epiphanius hæresi 51. De tribus eius epistolis lege Baronium ad hunc an. 99. Vlpus Traianus post Neruam cepit imperium apud Agrippinam coloniam, annum agens 41. ex vrbe Tuderina oriundus ut scribit Victor, ac Eutropius Italicæ natum in Hispania memorat, qui mox Neruam à quo fuerat adoptatus retulit in Deorum numerum. Ex nummo *DIUS NERVS PERPETUUS*. De quo & illud memoria dignum habet, quod strictum enssem coram proceribus suis Præfecto Prætorij tradiderit his verbis. *Cape hunc enssem, & si bonus fuero pro me, sin malus contra me co-utitor.* Licet autem nullum expresse aduersus Christianos promulgatum à Traiano inueniamus edictum, tamen alio prætextu eos plectendos curauit, dum cauit imprimis edicto ne collegia seu sodalitia essent, cum & aliis iam antea Romanorum legibus nocturni cortus essent prohibiti, quales agere viderentur Christiani, cum ante lucem surgerent, ad laudes Deo canendis, & peregrina quæcumq; ac noua religio verita est. Harum igitur vigore legum Clemens Papa iubente Traiano ultra mare, Pontum, in desertam ciuitatem relegatus est.

- 8 Ab anno 100. ad 111. Traianus Imperator in urbem se contulit anno Imperij 1. Christi 101. cum

101. cum ob præclaras in Germania partas vi-
Bellicæ vir rei peritus imprimis, strenuus, prudens, Germanici esset cognomen adeptus.
cognomen omnium consensu meruerit. Amicis eum culpæ moderatus ac mitis, ut Optimi co-
circa omnes comis esset, respondit. *Talem se Imperatorem esse* ^{hæc} ait Eutropius, quod nimis
tores primatus optasset. Hoc ipso anno 101. Ioannes Apostolus mortuus, quales esse sibi Impera-
uus in paradysum translatus est. Ita Hieronymus in Ioanne, Eusebius in ^{cohesi} vel ut alij, vi-
Tullianus lib. de anima cap. 50. Vide etiam Irenæum lib. 4. cap. 3. De eius æta-
putatur tempore passionis fuisse 25. annorum quando factus est Sacerdos, quare obiit an.
ætatis 93. fauet Epiphanius hæc. 51. obiit Apostolorum ultimus. Anno consequenti pro-
ximo Clemens Romanus Pontifex in exilio Chersonesi martyrio coronatur 9. Kalend.
Decem. in medium enim maris ductus, anchora collo suspensa, Aufidiani Præsidis iussu in
profundum præcipitatus est. Eius sepulchrum in hoc mirandum, quod Christianis deinceps
ad litus orantibus mare ad tria millia recedens, iter eis præbuit ad ædiculam marmo-
ream constructam in templi formam in qua corpus martyris intra arcam lapideam inue-
nerunt, & iuxta illud anchoram qua mersus fuerat. Quod miraculum postea per longa
tempora singulis annis recurrente eius martyrij die, repetitum est, præbente mari iter per
septem dies populis ad sepulchrum martyris orationis causa undique accedentibus. Vide
Baronium hoc loco. Anacletus natione Græcus patre Antiocho creatur Romanus Pontifex
Clementis successor mense Aprili an. 103. quo sedente Plinius secundus sortitus Prouin-
ciam Bithyniam inde consulit Traianum per literas epist. 97. lib. 10. de Christianorum nu-
mero, constantia & innocentia monens Imperatorem. Rescribit Traianus non esse quæren-
dos sed oblatos esse puniendos. Plinius epist. 98. Coarguitur responsum ab Eusebio lib. 3.
cap. 23. & acutissime à Tertulliano Apologet. cap. 2. Plinius, inquit, secundus cum Pro-
uinciam regeret damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen mul-
titudine perturbatus quid de cætero ageret consuluit tunc Traianum Imperatorem, alle-
gans propter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quàm
cætus antelucanos ad cantandum Christo Deo & ad cōfœderandam disciplinam, homici-
dium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus res-
cripsit hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos verò puniri oportere. Nec huius-
modi rescriptum probans. O sententiam, inquit, necessitate confusam, negat inquirendos
ut innocentes, & mandat puniendos ut nocentes. Parcit & sequit, dissimulat & animaduertit.
Et eodem libro. Quales ergo truces leges istæ quas aduersus nos soli exercent impij,
iniusti, turpes, dementes, vani, quas ex parte Traianus frustratus est vetando inquire Chri-
stianos, quas nullus Adrianus quamquam curiositatem omnium explorator, nullus Vespas-
ianus quamquam Iudæorum debellator nullus Pius, nullus Verus impressit.

Anno 113. Carnutum demigrat S. Caravni sedis suæ Massiliensis anno circiter 15. atq; 9
ut Massiliensem Ecclesiam leuarat eius aduentus, sic discessus afflixit. Verùm Dionysij Ma-
gistri monitis præceptisque omnis fuit abiicienda mora & excusatio, præiuerat iam exem-
plo S. Regulus qui Syluanectensem Ecclesiam administraturus deseruerat Arelatensem, ab
anno Christi 109. quo Parisijs Dionysius martyr occubuerat. De Caravno nostro Vsuarius
28. Maij, Martyrologium Romanum & Baronius ibidem. Eius acta ex antiquis MM. SS.
edidit Mombricitus tom. 1. vitæ Sanctorum. Paucis autem Petrus in Catalogo lib. 5. c. 60.
scripsit de eodem Epigramma Bonad. in lib. 2. Monod. 81. Vincentius lib. 10. c. 24. Plu-
ribus Martyrologium Gallicanum, quod tamen eius missionem Massiliensem prætermisit
dicere. *Carnuti Natalis S. Caravni martyris, qui Domitiano Imperatore pro Christi fide certamen
ingressus capite amputato coronatus est. Hunc Ecclesia huius monimenta produnt Pauli Apostoli
factum Roma discipulum, illic post eius gloriosum agonem Dei regnum provehendo substituisse, do-
nec Dionysius Areopagita à S. Clemente in Gallias salutis mysterium propagandi causa, cum copio-
so advenarum cætu destinatus est. Tunc enim tam inclytum ducem sequutum, in Galliam cum eo
venisse, cumque ut maiora suscepta salutaris adeo expeditionis lucra accrescerent, Dionysius ipse va-
rias in amplissima huius regionis partes suos commilitones dispersisset, ab eo cum quibusdam affectis
Carnutum ablegatum, ubi iam S. Potentiani & socij eius Adventini predicatione credentium non
modica fuerat excitata seges qua utrinque non incremento excessu cultore destituta, adiutricem ma-
num implorabat. Dum igitur vir Dei zelo astuans eo proficisceretur, ab impijs interceptus diroque
mactone interemptus est, sicque improvise trophæo ad æthera subuectus, piorum laborum metam
quietis æterna ianuam reperit perviam. Decisum caput pugil Christi colligens eum in locum detulit,
ubi tumultum eligens requieuit, nuncque locus ipse cænobio basilicaque insignis est, qua acerno eius
testimonij nomineque ipso nobilitata, inter Carnotensis Diocesis Ecclesias post summam Deipara
basilicam*

basilicam vetustate ac tutelaris merito antecellit. Vicus etiam non modicus nomine eius etiamnum conspicitur. Sancti ipsius martyris glorificationem, qui cum fere semper tum maxime quando aquarum argites magis exuberant desiccatus arefcit, at in natalis martyris pernoctio, noctu sic erum, ut longe lateque suos effundat latices, quorum haustu morbidi patrocina B. Martyris inorantes sanitatum solatia saepe sapiunt consequuntur.

- 10 Quod ait S. Caraunum sub Domitiano passum, resistere ac repugnare omnino videtur contra veritatem. Non enim S. Dionysius quem sequebatur Caraunus, in Galham destinatus Roma excessit, iuxta Baronijputationem, nisi anno Christi 98. exeunte, Domitium postremo, ita ut vix Massiliam aut Arelatem appulerit, cum de cæde atque occisione Domitiani certior factus, non illico perrexerat conficere iter reliquum. Constat ex dictis, firmaturque ab antiquis MM. SS. Codicibus Tabularum Ecclesiarum Arelatenis commemoratum in Prouincia Phocænsi, Arelatæ sedem aliquandiu sub Neruæ principatu fixisse atque ibi summa cura recognitis & collatis Ecclesiarum circumquaque adolescentium necessitatibus, non temere impulsus discipulos suos illico à se distraxit, sed magnam partem vicinis ac finitimis ciuitatibus atque Prouinciis ad administrandas Dioceses pastoribus orbatas distribuit, statuit quo quemque loco proficisci postulare occasio. Nec ipse prius Lutetiam Parisiorum se contulit, quam Nerua Imperatore vita functo suscepisset Imperium qui tunc adhuc in expeditione Germanica constitutus erat apud Coloniam Agrippinam. nuper memoratus Traianus. De discipulis verò quos Ecclesis Phocænsibus præfecerat Regulus Arelateni substitutus, rexit eam post discessum magistri, usque ad tempus quo ipse Dionysius Parisiis martyr occubuit, quod non leuibus testimoniis & coniecturis prosequitur autor Pontificij Arelatenis num. 3. Dum enim Arelate sacra Missarum de more faceret Regulus, sane ut aliorum Martyrum sic nomina Dionysij & sociorum, quos nondum audierat passos, inconsiderate protulit, miratus ea sibi non cogitanti nomina excidisse. Vidit in altari tres columbas cruci insidentes, quarum è rostris ea pendebant graphice scripta, quo quidem prodigio cognouit Sanctos martyrio vitam consummasse. In Celticam igitur Galliam migravit, Syluaneensem Ecclesiam administraturus, delecto Arelate felicissimo successore, anno Christi 109. Traiani Imp. X. Ex quibus de Carauno similiter conicere licet, ducta ad eius æquales & ætate ac ministerio suppare analogia, sitientem virtutis suæ Massiliam non prius deseruisse ac dereliquisse, quam post occisum Dionysium senserit se instinctu aliquo inflatuque diuino ad professionem Carnotensem concitari. Idque in annum Christi circiter 113. Traiani 14. ne sedes vacaret, ex verisimili reuicimus.

- 11 Habuit Caraunus S. Ionium itineris & Gallicæ peragrinationis suæ viteque Apostolicæ socium ac comitem, ut ostendit Bellouacensis in speculo. lib. 10. cap. 23. *S. quoque iunctus cum B. Dionysio de partibus Atheniensium aduenit. Deinde S. Carauno consociatus urbe Romanam B. Dionysio presbyterij officium sumpsit, & ad Castrensem pagum properans Euangelium prædicauit.* De eo ita habet Martyrologium Romanum 10. Calen. Octobris. Apud pagum castrensem S. Ionæ Presbyteri & Martyris, qui cum S. Dionysio profectus in Galliam iussu Iuliani præfecti verberibus cæsus gladio martyrium consummauit. Vbi notat Baronius consentire vetera MM. SS. Codex passionalis qui in Castrensi Ecclesia iam olim asseruatur, præmemoratum vndique fuisse narrationem. Sic autem incipit, S. Ionius natione Græcus conuersus fuit à S. Dionysio Areopagita qui eum ita dilexit ut Sacerdotem ordinauerit & in discipulum assumpserit. Cum autem ab Athenis Romam & inde accepta legatione à S. Clemente, &c. Plura Andreas Du Saussay in Martyrologio Gallico. S. August. & lib. de Mysticis Galliarum Scriptoribus cap. 8. art. 1. §. 2.

S. POLYCARPVS.

Annus CHRISTI 113. MASSILIE CONDITA. 710.

TRAIANI Imper. & supremi Prouinciæ Dynastæ an. 14.

I

ARAVNO proximus inter Episcopos Massilienses annumeratur hoc eodem anno S. Polycarpus apud Vincentium Bellouacensem, quem citat ac sequitur Raymondus de Solier in suis Antiquitatibus Massiliensibus. An verò ille idem fuerit Polycarpus, quem nonnulli Senonensi Ecclesiarum deinceps attribuunt. Tu Lector esto iudex & arbiter. De hoc enim ista recitat Martyrologium Gallicanum 1. de Nouemb.

Nouemb. in vita S. Maturini. *At verò tametsi impense tanto confessori gratulemur, qui divina actuum meritis tot insignia gloria, tot monumenta pietatis promeruit, tamen non sine dolore ferimus, quod S. Polycarpus qui cum in Christo genuit ad tam sublimia prouexit, nec exilem obtineat debiti honoris participationem. Nec enim ipsa in Ecclesia Senonensi, quam difficilissimis temporibus rexit, quam atroci sub persecutionum procella fouit, tutauit, seruauit, ulla vix eius extat veneranda memoria scintilla. Cum primum eius sacratissimum nomen ex Pontificum illius Ecclesia serie excideris. Porro inter Sanctos quos ea honorat, nullum hactenus locum sortitus sit, adeo ut sicut opus fuit modernorum Nomenclatorum diligentia, ut suum in ordinem restitueretur in Episcopali Catalogo, sic nostra hac fere indignis commotione, ut cultum debitum reciperet qui inter Sanctos quibus in re tutela & beneficiorum debito Ecclesia illa obstricta est, id non solum meruit ut sanctissimis ipsius Patribus adsceretur, sed specialius coleretur nominis veneratione. Nec enim vir ille beatus inter sanctos duntaxat illius sedis Pontifices Confessores annumerandus erat, qui potius honore Martyrum debuit celebrari, non ideo solum quod pressuras plerasque, dum Christi gregem aduersus frementes lupos tueretur tempore feruentis persecutionis Senonis sustinuerit, sed potissimum quia ob constantem Christi nominis confessionem ac impijs in exilium pulsus, in Phrygiamque relegatus ibi in magna rerum penuria & vita angustia extremum in propugnatione fidei spiritum efflauit. Quo nomine Romana omnium mater Ecclesia plurimos viros Beatos inter Martyres adscripsit, atque ipsa in Gallia iam pridem Ecclesia Viennensis S. Florentium Episcopum suum mortuum in exilio, Martyris honore veneratur.*

Demochares etiam Senonensem facit ac ponit nonum, confuso ut videtur ordine. Omittitur à Roberto S. Mariani Monacho in Chronico Antistiodorensi, item à Iacobo Taello, ac pluribus alijs, ut forte restituatur nobis in antiquum statum & legitimam Massiliensium possessionem. Quod verò remotus exilio & in Phrygiam ablegatus dicatur, nemo homo non videt illas exulum deportationes in Prouincias Orientales fuisse olim statas ac solennes, in Italia quidem & in hac Prouincia nostra Phocænsi præsertim maritima, in remotis verò & extremis Galliae continentis finibus inusitatas plane & inauditas. Ut ut sit ab Ebroicensi quodam Episcopo (Taurinum puto S. Dionysij discipulum) Massiliam missum nostrum Polycarpum vel potius commissum & concreditum superiores Annales loquuntur.

Ab anno Christi 114. ad 131. Romanum Imperium nunquam ad tantam amplitudinem peruenerat aliàs, atque sub Traiano Imperatore, & certe iam magnitudine laborabat sua, cœpitque ab hoc fastigio sensim declinare aut decrefcere. An. 119. Traianus mouens arma in Mesopotamiam corripitur morbo, propter quem Selinuntem in Ciliciam delatus obiit 4. Idus Augusti ab eoque Traianopolis vrbs ipsa nomen accepit. Vni ex omnibus Imperatoribus, & triumphus mortuo & sepulchrum intra urbem datum. Eius cineres Romam triumphali pompa & in foro Traiano conditi. Columna ingens pedum 140. in altitudinem eminens monumento est. Sed quod fertur de eius anima precibus S. Gregorij Papæ ab inferis liberata, imprimis cum eius probitas & vitæ integritas veluti fundamēti loco statuatur, quàm illud sit inane, satis antiquorum testimonijs constat. Hanc disputationem tractat Baronius tom. 8. Annalium post obitum Gregorij Magni an. Domini 604. Eutropius narrat lib. 8. solitam fieri Principibus acclamationem hanc *Felicio Augusto, Melior Traiano*. Successit P. Ælius Adrianus Traiani cognatus & ab eo adoptatus licet adoptionem neget Dio. Plutarchum familiarem ab Epistolis habuit. Obuia mulier cum eum rogaret ut se audiret, neganti Cæsari sibi vacare Succlamauit. *Noli igitur regnare*. Ea vox ita principem mouit ut eam auiculam audiret statim, seduloque Quamuis autem erga omnes Romano subiectos Imperio optimum Principem, tamen in Christianos exhibuit se Phalaridem. Sane Sulpitius lib. 2. hist. Persecutionem quartam ordine ponit quæ est ab eodem Imperatore concitata, nullo tamen nouo edicto ut testatur Tertullianus Apolog. cap. 3. sed satis erant antiqua Romanorum iura, quibus noua & peregrina vetabatur religio.

His temporibus Fauorinus Philosophus Arelate in Prouincia natus Dionis auditor floruit qui Adrianum habuit in cœsum. Volaterranus Anthropol. lib. 16. colum. 471. Hunc Genebrardus à Fauorino Rhetore discriminat, in notis Chronicis 2. sæcu. Verum probabile est non alium esse quàm quem Eusebius an. 135. Rhetorem nuncupat. Quemadmodum & reuera Philosophus ac Rhetor in tempus Adriani concurrunt. Merito igitur Vignerius an. 138. Fauorinum Arelatensem præstantissimis illius temporis Philosophis ac Rhetoribus adnumerat.

S. PEREGRINVS.

Annu CHRISTI 132. MASSILIAE CONDITA 729.

ADRIANI Imper. & supremi Provinciae Dynastae an. 13.

MASSILIAE S. Polycarpus abiens Episcopatu peragrauit Senonum, & tota fere Gallia peregrinatus est, vel quod probabiliore coniectura & ratione diximus, pro Christi fide à Praefecto Massiliensi primum cruciatibus ac tormentis clam exagitatus, & in summam inuidiam adductus, deinde palam exilio in Phrygiam mactatus est. Tunc verò S. Peregrinum à Sixto Papa in Gallias missum nauigasse Massiliam ferunt eiusdem Sixti Acta apud Platinam, Ciaconium, Antoninum 1. par. tit. 7. c. 4. S. 1. I. etrum I. quil. num. lib. 5. cap. 5. Bellouacensem lib. 10. cap. 75. cuius haec sunt verba. *Sixti temporibus cum sententi ubique Christianorum persecutione paucissimi inuenirentur, qui se de eorum esse Christianos, nunciatum est eidem sancto scilicet Sixto Papa à fidelibus Christianis poscentibus ut ad Gallias talem virum dirigeret, qui iam extinctam lucernam fidei illuminaret, & infideles predicando conuerteret. Tunc S. Sixtus beatum Peregrinum Presbyterum ciuemque Romanum ordinavit Episcopum, Atarcum Presbyterum, & Corcodinum Diaconum, & Iouianum Subdiaconum, & Iouinianum Lectorem ordinans ad Gallias cum eo causa praedicandi direxit. Qui Massiliam venientes Lugdunum usque perducti celare se nullatenus potuerunt. Diutius autem morari Massiliae aut expectare praesidium, antequam Lugdunum proficisceretur, necesse habuit ne Massiliensem Ecclesiam tunc Episcopo & multis claris viris orbatam priuaret etiam aspectu ac regimine suo.*

- 2 Anno 136. Adriani 17. S. Peregrinus aliquorum dierum viam Lugdunum, Antisiodorum, usque finitimas aliquot ciuitates perrexerat, sedis suae Massiliensis anno 5. Vnde post praedicationem plurimam & conuersionem multorum reuenisse Romam, & illic pro Christo mortem forti animo tolerasse scribit Ciaconius in Sixto eius nominis 1. *Cum vero Sixti temporibus propter frequentes cades pauci reperirentur qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani (ac praesertim Massilienses) Episcopum ex urbe sibi mitti efflagitarent, eò Peregrinum Presbyterum, ciuem Romanum, Sixtus Papa misit. Qui Gallis in fidem confirmatis Romam rediens ultimo supplicio affligitur in via Appia, eo loco ubi discedenti Petro Christus apparuit, & in Vaticano iuxta S. Petri corpus sepultus est. A quo porta Leoniana urbis Basilica B. Petri proxima sancti adhuc Peregrini nominatur.* Verum separatum fuisse Romanum hunc martyrem & diuersum à nostro, ex Martyrologio Ecclesiaeque tabulis Antisiodorentibus ratio & veritas ipsa conuincit. Nam Martyrologium Romanum passionis locum huius nostri Peregrini Antisiodorum designat 16. Maij. *Antisiodori passio S. Peregrini primi eiusdem ciuitatis Episcopi, qui à B. Sixto Papa in Gallias cum alyis Clericis missus, Euangelica praedicationis munere expleto capitali sententia damnatus coronam meruit sempiternam.* Quibus assentiuntur Beda, Vuarus, Ado, ac ceteri recentiores in Fastis eadem die. Ex tabulis verò Antisiodorensibus ista pene ad verbum recitat Martyrologium Gallicanum 16. Maij. *Antisiodori S. Peregrini Episcopi & Martyris illustrissimi, qui ciuis Romanus à B. Sixto Papa & Martyre ex Romanae Ecclesiae Presbytero assumptus, ac Episcopus ordinatus in Gallias, vna cum Marso Presbytero, Corcodemo Diacono, Alexandro & Iouiniano Diaconis, Iouianoque Lectore ad praedicandum Dei verbum directus est. Naualique tramite cum sociis Massiliam petens, Lugdunum inde adiit semita salutis cum magno signorum lumine ubique transeundo dispergens, hunc Antisiodorum profectus, ubi falsorum numinum maxime vigeat cultura, insignisque nobilium residebat decuria, publica voce Christi gloriam annuntiare aggressus, tam vi Euangelicae praedicationis, quam signorum editione quidquid primorum ea in urbe erat sic concussit, ut ad Christi agnitionem & cultum omnes baptismique gratiam conuolarint. Mox igitur Beatissimus antistes sacris obeundis Ecclesiam construxit. Deique seruatoris adorationi dedicauit. Repentino lumine veritatis tota ciuitas primum attonita, deinde & illecta ambizioso quasi concursu hanc ad adiculam confluxit, flagitans & doctrina salutis & lauacro vitae initiari. Omne igitur fere idolomania ibi spurcitia deleta Peregrinus aliò cogitatus vertens, ut fausta caelitisque gratiae adeo expeditionis trophaea propagaret Clericis suis ibi ad gregis nouelli caulis praetendendas excubias, relictis, Interamnium pagum populosum eiusdem tractus expetiit caprata ea occasione qua tunc Gentiles ad festa Ioui celebranda confluenti turba concurrebant. Quibus misera obsecratione exprobrata Deique*

Deique veri prædicata maiestate & gratia, dum nonnullos afficit salutari præconio, demon-
tanti fœnoris invidus, in fidelem gratiæ Dei dispensatorem iudicem suis præstigiis delusum
commovit. A quo vir Dei dire imperitus atque post tumultuosas fori disquisitiones variis
cruciamētis affectus, demum in vico adductus Baiaco, extremo damnatus supplicio, ve-
nerabilis capitis abscissione lauream accepit extremi agonis immortalem. Culus corpus
feris expositum cum diu permansisset intactum, Angelico monitu à quodam rustico Chri-
stiano pro modulo curatum est. Deinde Antisiodorum postquam procellam in auram Deus
conuertit, summo honore delatum. Tandem regali præcepto ut sacrarium Galliæ præci-
puum sua oppigneratione ditaret, ad inclytum S. Dionysij Monasterium transiectum fuit,
vbi cum ipso Galliarum Apostolo & sociis quiescens condecēti decore asseruatur, peren-
nique fruitur suis debita meritis veneratione. Ibidemque de Translatione 21. Septemb.
Eodem die translatio S. Peregrini Episcopi & Martyris, cuius corpus venerandum Anti-
siodorensi è solo quod pretioso cruore rigauit, ad agrum Parisiensem diuino ductu delatum in
S. Dionysij illustri Monasterio conditum quiescit, in capella memoriæ eius consecrata. Ad
quam supplex & venerabundus venit Petrus Episcopus ex Antisiodorensi Præsulatu ad Pa-
risiensem translatus per Honorium III. Pontificem maximum, ut opem martyris sui quon-
dam decessoris, nunc patroni incundo regis vrbis Pontificio opportunam impetraret.
Tum in Gallia Christiana inter Antisiodorenses Episcopos primus censetur S. Peregrinus
Romanus. Chronicon Antisiodorensē folio 41. Baronius anno 141. Fasciculus temporum,
Catalogus Sanctorum, vetus Calendarium Thuanum 17. Calen. Iunias. In territorio Anti-
siodorensi vico Baiaco Passio S. Peregrini Episcopi primi eiusdem ciuitatis, vbi etiam 11.
Calend. Septembris notatur tralatio corporis S. Peregrini in Monasterium S. Dionysij, in
quo nunc quiescit, vulgo *S. Pelerin* apud Iacobum Brulium pag. 1107. Bernardus Guido an.
Christi 160 Cōstantius in vita S. Germani c. 16 Ioan. Chem in Chronol. hist. tit. *Antisiodo-
renses Episcopi*. In principatu immanitas sacrificādorū hominū ante Dianę cæterorumq;
Deorum aras, Massiliæ imprimis & per omnem imperij ditionem ita dissoluta & antiquata
est, nouo Adriani interdicto vel potius antiquo forte neglecto & iam instaurato, ut tamen
reliquię aliquę permanserint apud Celtas. Ita Eusebius lib. 4. cap. 7. de præparat. cap. 7.
& Genebrardus in Chroni. sub Adriano. Quadragesimę ieiunium autoritate Romani
Pontificis præscriptum in Eusebij Chronico ponitur an. Christi 136. Sixti V. quod non ita
intelligendum est quasi ipse Quadragesimę ieiunium seruandum recens instituerit, fuit
enim ex Apostolica traditione susceptum, sed quod eam traditionem placuit decreto edi-
to stabiliri. Alij Telephoro hoc tribuunt. Nunc primum cœpit illucescere toti Galliæ Po-
rthinus Episcopus Lugdunensis rarę sanctitatis, qui postea sub Antonino passus est marty-
rium, de quo Martyrologium Romanum 2. Iulij.

MARCVS siue MARSVS.

ANNU CHRISTI 137. MASSILIÆ CONDITA 734.

ADRIANI Imper. & supremi Prouinciæ Dinastæ an. 18.

EMINIMVS ipsi de Marco presbytero (Marsum alij appellant) scimus de
eius Massiliam appulsi quid dixerint Acta S. Peregrini. Hunc in ordinem ac
numerum Episcoporum adducimus. Primū exemplo institutoque maiorum,
susceperat enim iam illis temporibus Ecclesię vsus consuetudoq; cōmunis, ut
Corepiscopi ad varias & multas vbique terrarum sedes instituendas ab Aposto-
lis missi, non prius Episcopatu primogenito cederent atque abirent quā vnum aliquem ex
discipulis, quos haberent in comitatu, sibi deligerent in successorem. Corepiscopos autem
Onufrius in Epitome Romanorum Pontificum interpretatur Coadiutores, ut Linum &
Cletum ait fuisse Corepiscopos siue Coadiutores Petri, tum postea successores, & ita sume-
re videntur. Græci ut Basiliius epist. ad Corepiscopos, & Canon Nicænus & Antiochenus 10.
& Synodus Neocæsariensis. Haud aliter S. Regulus Syluanectensem Ecclesiā admini-
straturus, Arelateni cui iam præerat socium Clericum nomine Felicissimum pro se substi-
tuit. Sic enim Vincentius lib. 10. spec. cap. 28. *Tunc vocato quodam Felicissimo Episcopo qui
à B. Clemente Papa illuc forte sum venerat, plebem sibi traditam illius custodia delegauit. Ipse verd
iter arripens, pro se paucos comitatu Sanctorum profectus vestigia Parisios venit.* Similiter Iulij-
nus Episcopus Cenomanensis Turibium suffecit. De quo Martyrologium Gallicanum 27.
Ianuarij. Vbi atque de Zacharia supplente vicem S. Crescentis Viennensis Episcopi 27.

Iunij his verbis. *Vienna Allobrogum S. Crescentii viri Apostolici, quem B. Paulus illic primum Episcopum consecravit, ubi verbo predicationis multum ad Christi fidem adductus, ut copiosorem Evangelij messem faceret constituto Zacharia viro Dei pleno successore, hinc discedens Moguntiam adijt, divini verbi semina effudit, Ecclesiam constituit. Denique gentis suæ commiseratus quam Christi præconum excidia spiritali solatio destituerant in Galatiam redijt populumq; in Dei lege & cultu confirmavit, atque in eo munere Apostolico ad finem usque persistens, tandem digna præclari agonis coronide ad desideratissimum Domini conspectum & beatorum Apostolorum quorum strenuus cooperatore fuerat consortium feliciter euectus est.* De Iuliano vero Cenomanensi Vincentius lib. 9. specu. cap. 114. Appropinquante vocationis die Iulianus discessit ad vicum in quo postmodum Ecclesia S. Martialis sita est, in qua leui tactus incommodo sedem sibi à Deo commodatam communi plebis ac cleri consilio commisit S. Turibio, &c. De Sanctino Carnotensi Episcopo erga discipulum suum Antoninum ibidem lib. 10. cap. 22. Præfatus quoque Dionysius Sanctinum ordinavit Episcopum, & Carnotum misit ad prædicandum, ubi eum aliquandiu commorari disposuit. Postea verò Meldensium urbi Episcopum eum esse constituit, eiusque suffragio Antoninum iuniorem adhibuit.

- 2 Præterea ex toto illo comitatu S. Peregrinum peruenisse siue Lugdunum siue Antisiodorum, atque adeo Marcum Presbyterum, Concordianum Diaconum, Iouianum & Iouinianum Subdiaconos Massiliæ in eius Ecclesiæ tutelam ac defensionem derelictos & quasi depositos habuisse, conceptis verbis explicat Antoninus 1. par. titu. 7. cap. 5. §. 1. *Misit Sixtus ad Gallias S. Peregrinum quem & Episcopum Antisiodorensem instituit, ut lucernam fidei iam extinctam reinflammarer, & infideles predicando converteret. Cui socios dedit Marcum Presbyterum, Concordianum Diaconum, & Iouinianum Subdiaconum, & Iouianum Lectorem ordinans. Hic post predicationem plurimam & conversionem Adriani decollatus est. Expende ndæ illæ voces. Hic post predicationem plurimam, &c. Et ad alium locum pergens, &c. Quæ cum ex Grammaticæ legibus, dicatur singularis numeri, Peregrinum designant in eo itinere omnino solitum ac minime congregatum.*

- 3 Si coram, & suis sociis præsentibus Antisiodori S. Peregrinum, quod Christianus esset, capitis condemnasset iudex, haud dubium quin discipulos eque Christianos iisdem poenis obligasset, & ita in Martyrologiis indicaretur passio non tantum S. Peregrini, sed & sociorum Martyrum, quo sensu Romanum in martyrio Dionysij, simul etiam discipulos, qui eum sequuti fuerant, Rusticum Presbyterum & Eleutherium Diaconum cōprehendit 9. Octob. *Lutetia Parisiorum natalis SS. Martyrum Dionysij Arcopagita Episcopi, Rustici Presbyteri, & Eleuthery Diaconi, ex quibus Dionysius ab Apostolo Paulo baptizatus, primus Atheniensium Episcopus est ordinatus. Deinde Romam veniens à B. Clemente Romano Pontifice in Gallias prædicandi gratia directus est, & ad præfatam urbem deveniens cum ibi per aliquos annos commissum sibi opus fideliter prosequeretur tandem à Præfeto Fescennino post gravissima tormentorum genera, una cum socijs gladio animadversus martyrium complevit. Atque hinc Laurentij Diaconi ad Sixtum Papam dum in eius oculis & conspectu pro Christi fide solus torqueretur, illa querimonia. Quo progredieris sine filio Pater? Quo Sacerdos sancte sine Diacono properas? Tu nunquam sine Ministro Sacrificium offerre consueveras? Quid in me displicuit paternitati tuæ? Nunquid degemerem me probasti? experire utrum idoneum ministrum elegeris cui commisisti Domini sanguinis dispensationem.* At in martyrio S. Peregrini de Marco, Concordiano, Iouiano, Iouiniano mutæ sunt tabulæ Ecclesiasticæ, vox de eorum suppliciis nulla mittitur omnino. Quas ob causas fuisse illos non solum vitæ sed etiam dignitatis magistro suo Peregrino superstitēs Massiliæ derelictos, audacter dicimus nec temere affirmamus.

- 4 41 Et postremo sedem Massiliensem his temporibus non vacasse suadet imprimis cura illa summa & sollicitudo Ecclesiarum Gallicanarum, quam studiosissime susceperant Polycarpus Ioannis Apostoli discipulus, ac Romani Pontifices Clemens & Sixtus, in transmittendis ad eas identidem auxiliariis copiis Episcoporum. Cum enim historiarum monumenta nos doceant ut supra exposuimus, uniuersam illam virorum id genus Apostolicorum manum, Massiliam primum perrexisse ut ex eo quasi fonte & aditus vestibulo, riuulos suos deinceps ad cōtinentes & adiunctas Galliarum ceteras provincias & ciuitates deriuarent. Quæ causa factum esset ut in tanta circumfluentium aquarum vbertate, solus ipse fons exaresceret. Quomodo principes illi Ecclesiæ apices & Magistratus Massiliæ fidei ac religionis Christianæ primogenitam, cuius interuentu reliquis Galliarum minoribus nati Ecclesiis suppetias ferrent, pro derelicta omnino atque contempta haberent? si destituta pastoribus & egena fuisset. De Sixto Genebrardus in Chronolog an. 29. *Sixtus continuit Gallos in fide. Quomodo ergo deseruit Massilienses? Et Martyrologium Gallicanum de Polycarpo 26. Ianuarij. Natalis S. Polycarpi*

Polycarpi Apostolorum Principis, qui ex Asia Romam cum peteret, Massiliam appulsus inde B. Pothinum primum Lugdunensem Episcopum & Martyrem cō semina gratia sparsurum, deinde rediit, & Irenaeum eius in Episcopatu successorem itidem quo iuratum Christi testem, Galliam in Celticis legavit Benignum ad Lingonenses, Andochium & Thyrsam ad Eduos, Andeolum ad Vinarienses saluti nuntios destinavit. Dionysio ut Apostolatum Galliarum susceperet persuasit, cui suppliciter saepe sapius transmisit eoque cuncto ad supernos triumphos curam gessit remota adhuc eius Ecclesia praeipuum cui ex Oriente paterno affectu instantius de subsidij & praesidijs opportunum prospexit, illamque Apostolica plane vigilantia eduxit per summissores successit auxilios ex ephabitis quibus beneficijs inter Gallia Apostolos ut primario haberetur, inter promeritum est. Quapropter & ab ipsis suscepta religionis primordijs nomen eius apud Gallos in veneratione fuit, natalisque eius hodiernum consuevit magno iam pridem honore celebrari, sicut grani refectione prodidit B. Gregorius Tironensis. Lutetia Parisiorum in Basilica S. Iohannis in Grauia aliqua veneranda pignora eiusdem S. Martyris in pretiosa Lipsanoteca servantur, quae super altare summum cernitur collocata. In qua os ex brachio apparet vstulatum, ut certum sit iudicium ex eius esse reliquiu quod Christiani illius agonis inspectores, de rogo post eius funera rapientes extulerunt. Cur tot ac tanti viri de Christiana Republica Massiliensi ita male mereri voluissent? ut insigne munus Apostolicum assignatum à Deo defugerent, quibus peregrinantibus Massilia Domus esset illis omnibus apertissima & per hospitalis?

Quod ad tempus spectat initium à Marco Episcopatus, cum Annales dicant S. Peregrinum passum sub Adriano Imperatore, nempe anno imperij eius 20. & ultimo, discessum eius à Prouincia & sedis Massiliensis abdicationem in hoc Christi anno 137. reponimus, ut aliquorum deinceps annorum atque etiam operæ quod satis esset, in excolendis Antifiodorensibus sereret, impenderet, laboraret.

Per id tempus Massiliae sub praesulatu Marci Episcopi, sacellum illud & aram S. Mariae Magdalene quod hodie extat in hypogeo Ecclesiae S. Victoris, fundatum iam tempore Antonini Pij an. Christi 140. & à Massiliensibus cultu quodam singulari & veneratione fuisse honoratum & nobile, habetur in Bulla Benedicti IX. De iterata dedicatione reparatae huius Ecclesiae S. Victoris Massiliensis. Quod ne oblivioni daretur futuris temporibus haecenus impressam antiquis marmoribus continetur. Haec diligentia munendum censuimus praedicti Martyris Monasterium apud Massiliensem urbem, tempore Antonini Imperatoris fundatum, quod postea à B. Cassiano Abbate constitutum eodem rogante, ut fertur à maioribus natu, à Beatissimo Leone Romana Sedis Antistite consecratum, & eius Apostolica benedictione atque auctoritate sublimatum fuit.

S. CONCORDIANVS.

Annus CHRISTI 158. MASSILIAE CONDITA 755.

ANTONINI PII Imper. & supremi Prouinciae Dynasta an. 19.

E Marci obitu & de Concordiani in eius locum delectu atque inauguratione fiunt ex causa, ex persona, ex facto ipso, ut supra demonstratum est, certæ diuinationum coniecturae à peritis. Mortis genus etsi nos lateat, tamen haud aliter de Marco, quam de Hygino Papa cui erat ætate suppar censendum existimo.

Veteres historici Hyginum non Martyrem tradunt sed Confessoris titulo solum insigniunt, ut qui in ea tempora Pij Imperatoris incidisse arbitrentur, qui à sanguine Christianorum effundendo etiam Augusti mandato abstinerebat. Vt sit vita decessit Marcus siue martyr fuerit siue Confessor tantum, postquam Episcopum egisset annos circiter 20. sanctitatis virtutumque testimoniis omnium perillustis, post cuius migrationem Concordianus (Concordemum alij appellant) ob pietatis & sapientiae praestantiam, cuius eximios fulgores dum officio Diaconi & Presbyteri fungeretur in Ecclesia Massiliensi ediderat, electus urbis antistes solum Pontificale ascendit susceptumque potius ut prodesset quam praeset pastoralis munus in spiritus humilitate Dei inuocato adiutorio exordiens ea pietate, vigilantia & charitate exequutus est. qua & Dei honorem & crediti gregis salutem mirum in modum prouexit. Hoc anno Higinus Papa moritur Martyr 11. Ianuarij. Successorem aliqui ponunt Anicetum, probabilius tamen est, successisse Pium Italum, patria Aquileiensem ut testantur qui tunc fere vixerunt Irenæus lib. 3. cap. 3. Eusebius lib. 4. cap. 21. Tertullianus contra Marcionem lib. 3. Epiphanius hære. 27. sub hoc Episcopo pietas

floruit, nam ut omnes pij essent in verum & æternum Deum semper optavit, utque prophanz religiones & ceremoniz deorum obsolescerent, & floreret in pectoribus humanis Christi recordatio. Ac sane Pio Antonino Cæsari quem Lactantius *Maiores*, Diocletianus *Magnum* solent appellare, feliciter euenit, ut Princeps Ecclesiz Romanæ & re & nomine Pius quoque esset. Extant eius epistolæ duæ ad Iustum Viennæ prætoris ad Rhodanum flumen tunc Episcopum, quæ sinceram pietatem refulsisse in Pio testantur: Vide Massonum & Biniuni in Pio. Hermes ipsius Pij Papæ frater librum scripsit titulo *Pastor*. Quem Eusebius lib. 5. cap. 9. scribit apud quasdam Græciæ Ecclesias etiam publice legi, sed apud Latinos pene ignotus est, vel ita innotuit ut inter Apocrypha enumerauerint ideoque legi in Ecclesia non autem ad fidem Catholicam adstruendam citari possit. Testantur id Tertullianus lib. 3. carm. & cap. 10. de pudicitia, Athanasius in epist. ad Afros. Gelasius can. sancta dist. 25. Hieron. in Amos cap. 7.

- 2 Anno 163. moritur Antoninus Pius ætatis 70. Imperij 23. apud Lorium villam suam, de familiaribus & alijs optimè meritis, quem Senatus retulit inter Diuos, crexitque templum, & sodales Antonianos. Post hunc imperauit M. Aurelius Antoninus Verus, cognomento Philosophus, Pij gener, huius enim filiam Valeriam Faustina in matrimonium habuit, & à Pio adoptatus L. Ælium Verum Antoninum fratrem in societatem adsciuit imperij, ratum ad posteros moderationis exemplum, & concordibus quidem imperarunt animis & communibus consiliis Parthicum bellum prospere gesserunt. Tum primum duo Imperatores simul visi sunt in Imperio, & Diui fratres vocati.
- 3 Anno 164. grauis persecutio in Christianos excitatur, à Sulpitio quinta ponitur, nullo tamen edicto sed lege veteri instaurata, per quam peregrina religio vetabatur. Hæc paulatim progressa persecutio, demum agente in Gallis ipso Imperatore horrenda quæque & extrema tentauit. Anno Christi 166. plures in Gallia Martyres passi sunt. Verus Vientensis Episcopus Apostolorum discipulus qui à Traiani temporibus in Gallia confessione celebris cum alijs Christo testimonium morte sua tradidit. Eius in locum substitutus est Iustus Presbyter qui anno superiore ab exilio in quod ob Christi confessionem sub Adriano missus fuerat rediens, Romæ Pium Episcopum inuiserat. In hac nostra Prouincia Phocænsi passus est Aptæ Iuliz S. Auspicius Episcopus de quo Martyrologium Gallicanum 2. Augusti. *Aptæ Iulia in Prouincia Phocaensi S. Auspicij primi illius sedis Episcopi & Martyris qui furente M. Aurelio Imperatore aduersus Christiana religionis cultores ac potissimum contra Pastores, intrepide tamen fidei mysterium pronexit, illicque cum circumquaque aperta esset tam cruenta carnificina, caulam Dominicanæ collegis, speculam fixit, Pastoris strenui peruisigilisque munia subijs omnia & expleuit. Nec cessauit ab animarum lucris, quousque à lupis luculentis circumseptus in odium tam fidelis & strenua gregis Christi custodia, ab in dilaceratus fideliter expirauit, purpuratoque triumpho, quem ex agone hoc extremo reuexit, aulam superni regis ingressus perennis gloria percepit emeritam coronam.* Ibidem meminit de Theodorico etiam Martyre! Aptæ Iuliz natalis S. Theodorici Martyris in pugna Christianæ veritatis, qua Victor occubuit, corona honoris & gloria redimiti. Aliquos insuper ex Romano Clero hoc ipso persecutionis exordio nobilitatos esse martyrio, docent Acta S. Praxedis Virginis, quæ eodem tempore cum Christianos domi suæ occultare & nutrire ac necatos sepelire consueuisset, tot ærumnis afflicta rogauit Dominum ut ex hac vita subduceretur, atque impetrauit. Huius rogatu Thermas Nouati in honorem sororis suæ Pudentianæ virginis, dedicauit Pius Papa, qui martyrio coronatus est anno Christi 167. Quamquam è numero martyrum cum eximit Onuphrius in Platinam, ut de Hygino eius præcessore supra ostensum est.

S. IOVIANVS.

Annus CHRISTI 170. MASSILIAE CONDITA 767.

M. Aurelij & L. Veri Imp. & supremi Prouin. Dynast. an. 8.

VNC & duos superiores proximos cum ex verisimili inducamus, hic verò tempus vacuum sit, ideo illos spatiosè & opportune inter S. Peregrinum & Oresium de quibus nobis certius constat inserimus. Defuncto igitur Concordiano sedere cepit Iouianus, quando colonia illa Christianorum Massiliam appulit, quos ex Asia secum adductos deinceps in Galliam S. Polycarpus transmisit. Id enim in antiquis tabulis Ecclesiasticis memoriz proditum esse ait Baronius anno 169. quosdam Polycarpi discipulos tunc ab eo Galliam esse destinatos. Et sane mutuam, inquit, inter Christianos

A siatico

Asiaticos & Gallos intercessisse amoris & consuetudinis coniunctionem, tum Polycarpi adeo de ipsis bene merentis declarat studium, tum Lugdunensium ac Viennensium ad Asianos literæ indicant apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 1. Idque prouenisse putandum vel ex amicitie vsu inter Dionysium qui dictus est Galliarum Apostolus & ipsum Polycarpum, vel quod Polycarpus ad Anicetum Romam veniens illos discipulos secum ex Asia ductos prædicandi Euangelij gratia in Gallias amandarit.

Duces Præfectique classis fuere Irenæus Episcopus & Benignus, Andochius, Andeolus martyres in Gallia. Cordonus in Chronologia anno 169. De Pionio martyre lege Eusebium lib. 4. hist. cap. 14. Benigni verò ac sociorum Massiliam aduentum tangit Seuertius in Pontificio sub Zacharia Episcopo Lugdunensi. Fusius tamen copiosiusque Martyrologium Gallicanum 1. Nouembris. *Diuione sub Episcopatu Lingonensi natalis S. Benigni Presbyteri Burgundia Apostoli & Protomartyris. Qui natione Smyrna in Asia minori sub B. Polycarpi Apostolorum auditorum disciplina primam aetatem exegit. A quo eruditus in omni salutis scientia, in peridoneum gloria diuina instrumentum euasit. Itaque cum Polycarpus ex commotione B. Ioannis Euangelista, qui curam Gallicana gentis paternam ipsum assumere cum excederet ab humanis iussu, in Gallias quantum poterat fidos ac uanos Euangelij præcones submittere constituisset, plerosque viros Apostolicos, at Benignum præsertim è suo gremio in has oras legauit, atque ad Celtas uoluit proficisci, ut Euangelij semente solum hæcenus incultum aratro crucis fecundaret. Cui cum in Coryphæo adlectis in subsidium mysterij gratia & operis pietatis Andochio Presbytero, Thyrsio Diacono, Andeolo aliisque symmisti bene ex diuino afflatu ominatus, fortis ut gratoque animo rem tantam aggrediretur suauis. Quandoquidem sua ex prædicatione in latissima regione Galliarum proditurum sciret auspice Christo populum substantiuum, id est in uera fide simul agnita ac suscepta stabilem, & copiam gratia prædiuitem qui gregi Christi magno incremento accederet. Hoc celesti uaticinio latificatus Benignus, cum delectis commilitonibus Galliam nauigio petit, appulsusque Massiliam, hinc Carpentoracem Meminorum urbem in Viennensi Prouincia Andeolum subleget, nonalis huius proscindendi causa. Ipse uero cum Andochio & Thyrsio ad Aduos proficiscitur, atque Augustoduno crucis Christi felici prorsus ausu inseri trophæum. Illic à Fausto prætorianis fascibus illustri obuius uelut uulnus exceptus, adeo fortunata ope hospitalitatis vicem rependit, ut eidem totique familia plenam Christi indiderit notitiam. Nam & Faustum & filium eum Symphorianum, insignem postea fidei athletam, omnesque illius domus alumnos pietatis imbutas arcibus, sacra baptismatis unda regenerans Aduorum primitias Christo seruatori dedicauit. Currit velociter uerbum cumque ignitum sit vehementer ubicumque caput inardescit, quoque magis feruet eo urget fortius, & erumpit. Hoc igitur semel incensus Faustus conceptum Christi gloria dilatanda ardorem intra pectus clausum non sustinet, charissimos cæli nuntios à se pratinus ablegat, quoque salutare nomen seruatoris undequaque celebrent diuinis præconisationibus eosdem rogat & impellit. Et Andochium quidem & Thyrsium ad populares suos Sedelorum transmittit, Benignum uero Lingonas ad sororem suam Leonillam ire obsecrat, qua Christi præconem non secus ac delapsum ad se de cælo Angelum suscipit. Huic matrona pernobilis tergemini erant nepotes, florentis ætatis & gloria, quos cum Benignus Nemesi faciendis sacris mæctus intentos, de cæca deferenda superstitione admonuisset, superna insufflante aura præconio diuina ueritatis aurem præbentes, plene qua Christi sunt edocuit & fontis gratia lanacro consecrauit. Mira res filij citius parente ad pugnam & palmam percurrerunt. Abente enim Benigno ipsi tergemini adolescentes mox fidei certamen auspici, urbem ipsam & uerbi salutis copia & agonis sui gloria replerunt, qua uicta ipsorum foris colluctatione Christo manus dedit, abiectisque conspecto ipsorum triumpho sedis idolomania ritibus sese fidei quam obsignauerunt sanguine suo hi pugiles, cum sociis, pijs legibus ac moribus sacris sponte mancipauit. At Benignus cui Faustus adeo progressus sua apud Lingones hospitalitatis satis uotus erat, ne cui loco haberet absque fructu recepta cælestis gratia, inde excedens Diuionem pergit arcem à diuorum omnium insigni delubro sic dictam. Eoque ardentiori impetu fertur, quo nefarii cultus magis illic superstitio feruebat. Agit illic diuinus uir omni zelo & conatu Euangelica prædicatione sua Christi nomen salutare omnibus innotescat. Nec incassum nititur. Prospere illi quid obuium cedit. Simulacra cuncta ad accessum ruunt, daemones ipso uiso fugiunt. Vocem eius gratanter audiunt homines, quas doctrina coniuncta cum suauitate sanctitatis & uis admirabilis afflicta. Congregatur igitur mox Christo nomen peculium, uoceque ac miraculis quæ edebat Benignus, in dies omnium numerus crescit.*

His congruenter scribit Bosquerus Gallicanæ Ecclesiæ hist. tom. 1. lib. . . . uoi de S. Benigni ac sociorum Massiliam aduentu. *Latini, inquit, Corsica solunt, & statu secundo Massiliam ueniunt. Inde regiones finitimas, qua Rhodanus fluit ingressi, Lugduni confederunt. At monente Angelo Andeolum Carpentoracem mittunt. Ipsi in Sagunum & Aduos profecti Christi fidem prædicant.*

pradicanit. Andeolus Carpentoraetern tendens Rhodano cum mercatoribus quibusdam euellus, in oppido quodam quod Bergoiate Aeta nominant, Christum annuntiat. Tum cetera quae de Speusippo, Eleusippo, Meleusippo, Leonidæ Fausti sororis ex filio nepotibus dicta sunt, firmat idem Bosquetus autoritate V Variharij, in eorum vita ad Ceraunium Episcopum Parisiensem scripta circa annum Christi 600.

- 3 Irenæus verò ad S. Pothinum Lugdunum perrexerat. Is sanctus à Tertulliano nominatur *omnium doctrinarum curiosissimus explorator*, fuitque discipulus primo Ioannis Euangelistæ, deinde S. Polycarpi Smyrnenfis Episcopi, tum Papæ Episcopi, tandemque discipulus prædicti Pothini Ex Petro de Natalibus lib. 6. cap. 20. Siquidem Lugdunum ingressus est in antecessoris adhuc degentis subsidium, anno salutis 180. Marci Aurelij 13. ibique concionabatur, ex Vignerio in historiali Bibliotheca. Vel eo amandatus est à B. Polycarpo anno 180. ex Annalibus Baronij, & Seuertio in Irenæo, vix non nisi cum Romani Pontificis approbatione.

INTERPONTIFICIUM,

SIVE

*Series Episcoporum, quorum in Fastis Massiliensibus ab anno Christi 180. ad 310.
& condita Massilia 777. ad 907. memoria perijt.*

1 **N**NO circiter 180. Iouianum transiisse felici excessu ad Dominum, nec ei superstitem vixisse Iouinianum collegam olim suum, magna ut puto probabilitate & similitudine veri consequimur. Mirum autem videri non debet, si hæc præsertim tempestate longo annorum interiectu Annales nostri corcuiunt, qua constat Imperatorum Romanorum diritate & immanitate non tantum bello, fame, pestilentia orbem pene vniuersum cōflagrasse. Sed & Christianos præsertim concursu & odio populi ac tyrannorum sæuitia tot tantisque persecutionibus afflictos & iam omni spe salutis orbatos conticuisse ac concidisse interdum, & si Episcopales sedes diu alicubi certis suis antistitibus priuatæ fuerint, aut eorum, quos forte habuerunt, memoria vel tabulariorum incendiis vel casu aliquo alio exciderit & elapsa sit. Id enim & D. Gregorius Turonensis lib. 1. cap. 46. in decessorum serie his verbis aduertit. *Si quis, inquit, requirat cur post transitum Gratiani Episcopi unus tantum id est Litorius usque ad S. Martinum fuerit Episcopus, non erit quia obfistentibus paganis diu ciuitas Taronica sine benedictione sacerdotali fuit. nam qui Christiani eo tempore videbantur, occulte & per latebras diuinum Officiam celebrabant.* Quas vel similes ob causas in hac Episcoporum nostrorum serie puto melius & præstabilius Interpontificium admittere, quàm, quod casu aut diuinatione mea factum sit, recensere. Et inani ac superuacua narrationis laude delectari.

- 2 Ad annales tamen nostros Massilienses spectat, ex itinere S. Irenæum hoc anno 180. Rhodani qui propter Lugdunum fuit opportunitate, nauigij vectura vsum Massiliam diuertisse, ut inde Romam sine aditurus siue rediturus nauigaret. Hoc quidem certe manifestum erit, si è moribus deductio fiat. Ac ne tunc quidem vacasse Massiliensem Episcopatum, sed in eo sedentem aliquem reperisse Irenæum, aut de sociis & discipulis suis forte suffecisse nonneminem, cuius & aliorum successorum deinceps nomina vel iniuria temporum obruerit vetustas, vel incendio scripturarum deleuit obliuio, inducit in animum ut credam, viri Græcorum ac popularium suorum Massiliensium studiosissimi, fideique Christianæ imprimis probandæ cupidissimi ardor, & amoris summa cum cura incredibilis quædam sollicitudo.

- 3 Interea S. Benignus olim Massiliensis aduena, vir & doctrinæ monumentis & vitæ sanctæ exactæ præconiis percelebris, cum in multorum ad Christi fidem conuersionem Diuine magnæ pietatis instantia incubuisset, plurimosque diuini Officij salutari perfuntione ad martyrij palmam & pugnam perduxisset, amplissimis locupletatus diuinæ gratiæ honoribus euocatus est ad præmium an. Christi 180. Aurelij Imperatoris 19. die 1. Nouem. cuius acta martyrij persequitur Martyrologium Gallicanum loco antea citato, & Romanum. *In Castro, inquit, Diuine S. Benigni Presbyteri, qui à B. Polycarpo missus in Galliam ad prædicandum Euangelium, postquam sub Marco Aurelio Imperatore à Terentio iudice grauissimis tormentis multipliciter est afflictus, tandem collum eius veste ferro rudi, & corpus lancea perforati iubetur.* Quo loco Baronius. De eodem Beda, Vsuarius, & Ado pluribus. Porro non ab Aureliano Imp.

Imp vt aliqui putant sed sub M. Aurelio passus habetur, qui enim fieri potest vt discipulus Polycarpi permenerit vsque ad tempora Aureliani? De eius reliquiis Gregorius Turonensis hist. Franc. lib. 10. cap. 31. qui & agit de eius miraculis lib. de gloria Martyrum cap. 51. De eius venerandi corporis translatione agitur in vita S. Aunonis Episcopi Colon. lib. 1. cap. 38.

Anno 182. Massiliam Seuerò stipendia merenti sub Ælio Pertinace apertissimam & perhospitalem fuisse tradit Spartianus in Seuerò. *Legioni, inquit, IV. Scythica deinde propositus est circa Massiliam. Post hoc Athenas petijt studiorum sacrorumque causa & operum ac vastitatum, ubi cum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus minuendo eorum privilegia, iam Imperator se vultus est. Deinde Lugdunensem Provinciam legatus accepit. Cum amissa uxore aliam vellet ducere, genituras sponsarum requirebat, Matheseos quoque peritissimus & cum audisset esse in Syria quamdam qua id genitura haberet vt Regi iungeretur, eandem uxorem petijt Iuliam scilicet & accepit intervenitu amicorum, ex qua statim pater factus est. A Gallis (& inter Gallos à Massiliensibus præsertim quibus notissimus erat) ob feneritatem & honorificentiam & abstinentiam tantum quantum nemo dilectus est. Per id tempus Regij in hac Prouincia nostra Phocænsi S. Albanus Episcopus Regiensis qui orta acri illa persecutione Seueri, à Præfide de fide examinatus ac intrepide Christi gloriam proficiens, cum nec Ditis immolare nec susceptum vnici verique numinis cultum salutarem eiurare assentiret, sed idolorum vanitatem atque spurcicias impiæ superstitionis alte execraretur capitali sententia damnatus, protinus raptus ad supplicium datisque pro Christo ceruicibus & abscissis gloriosum agonem victor in morte consummauit. Cuius corpus in vicino montis vertice à fidelibus decenter humatum est, ibique abditum conqueuit, quoadvsque pace à Constantino Ecclesiæ concessa de squalido situ leuatum à S. Maximo Episcopo eius successore, atq; ab ipso, assistente Clero populoque fidei confluente, in recens conditum ibidem magnifico martyrio solenniter fuit repositum.*

Anno 205. Massiliensis semel, iterum, & tertio hospes & advena S. Irenæus Lugdunum Roma reuersus cum decem & nouem virorum millibus, exceptis paruulis & mulieribus, sub Lucio Septimo Seuerò persecutione quinta, martyrio coronatus est 5. Calend. Iunij. Ab effusione tam multi sanguinis Araris fluuius dictus deinceps fuisse Sangona narratur, sic appellatus, etiam ætate Ammonij Marcellini. Colitur 28. Iunij vbi de eo Martyrologium Romanum. *Lugduni in Gallia S. Irenæi Episcopi & Martyris qui vt scribis S. Hieronymus B. Polycarpi Smyrnenfis Episcopi discipulus fuit & Apostolicorum temporum vicinus. Is cum aduersus hæreticos verbis ac scriptis plurimum decersasset in persecutione Seueri cum omni fere ciuitatis sua populo coronatus est glorioso martyrio.* Pluribus de eo Hieronymus in Catalo & epist. 29. ad Theodorum & 84. ad Magnum. Tertullianus lib. contra Valentinum. Epiphanius in Panahære. 24. & 31. Eusebius lib. 5. cap. 4. 7. 8. Gregorius Turonensis lib. 1. cap. 29. Martyrologium Gallicanum 28. Iunij. Sacra eius lypsana conseruata Lugduni anno 1562. combusta fuerunt à Calvinistis bello ciuili grassante. Quamquam Seuerius loco citato affirmat caput ipsius S. Irenæi tandem repertum apud prophanum & abditum quemdam locum honorifice nostris diebus allatum esse in Cathedralē Basilicam S. Ioannis Baptistæ. Et Martyrologium Gallicanum in supplemento de Reuelatione corporis ac Inuentione reliquiarum eiusdem commemorat. Primum 8. Idus Aprilis Lugduni, reuelatio corporis beatissimi Irenæi Episcopi secundi huius Metropolis & Martyris, quin & Martyrum ducis, illustrissimi solemniter facta per Petrum de Tureyo Cardinalem Legatum præsentem Philippo de Tureyo eius fratre Archiepiscopo Lugdunensi illisque assistentibus plerisque Abbatibus cum Cleri primicerijs anno Domini 14. 0. Tum 10. Calen. Iulij Catanzari in Calabria inuentione reliquiarum S. Irenæi Episcopi Lugdunensis & Martyris Doctorisque gloriosi. Quæ in direptione eius Ecclesiæ ab hæreticis Calvinianis facta anno 1561. 30. Aprilis cum indigne discerpentur rogoque inuicerentur ab Italij aliquot impij facti spectantibus aliqua ex parte eroptæ ab incendio eò transuectæ sunt vbi ab iis abdite ad securiorem custodiam tandem Deo martyri suo ampliorem honorem providente anno 1583. repertæ sunt dignæque veneratione habitæ qua etiamnum conseruantur.

Circa eundem annum passus sub Seuerò alius Massiliæ notissimus S. Benigni ac sociorum Comperegrinus & advena S. Andeolus vt habetur in Martyrologiis Bedæ, Vsuardi Adonis & Romano imprimis. Maij in Galliis territorio Vauriensi sub Viennensi Metropoli S. Andeoli Subdiaconi quem vna cum B. Benigno & Andochio Presbyteris Thyrsoque Diacono S. Polycarpus ab Oriente misit in Galliam ad prædicandum verbum Dei in hunc igitur tractum concessit vbi profecto secundo demonum cultu cum multis ad disciplinam

Christi traduxisset Imperator Seuerus eius prædicatione comperta spinosis fustibus crudelissime flagellatum in carcerem trudi præcepit & alia die productum cum superari non posset iussit ad similitudinē gladijensem de ligno durissimo fieri & in crucis modum caput eius dissecari sicque inuictus Christi assertor effuso in terram cerebro gloriosa morte occumbens immortalis triumphus cœlestem consequutus est lauream.

7 Anno 233. Urbanus Papa cum plurimos ad fidem conuertisset capite truncatus gloriose vitam finiuit, sepultus in cœmeterio Prætextati via Appia, subrogatus est Pontianus patria Romanus, patre Calpurnio. Ammonius Christianus Philosophus Origenis Magister ex Eusebio lib. 6. cap. 13. publice docens Alexandriæ discipulum habuit per annos 12. Plotinum Ægyptium illuc dedita opera profectum, anno ætatis 28. ut testis est Porphyrius in vita Plotini, licet Apostatarum more mentiat, quod probat Baronius an. 302. num. 53. cum scribit Ammonium ad Ethnicos defecisse, nam ex Eusebio loco citato & Hieronymo in Catalo. liquido constat illum in fide constanter ad extremum usque vitæ spiritum perseuerasse. Cæterum quod audis Christianum hominem externam Philosophiam publice profiteri coram auditoribus gentilibus, non sine diuino consilio id fieri consueuerat his temporibus, tum Alexandriæ, tum Massiliæ, tum aliis in locis ad magnam Christi gloriam & Euangelij profectum, quod ejusmodi scholæ essent compluribus veluti introductio quædam ad fidem capessendam, dum quæ apud sapientiores Philosophos sublimiora essent, eadem longe facilius scilicet ipso doctrinæ Christianæ exordio inuenirentur, qua via constat quamplurimos ad Ecclesiam esse perductos. & qui se prouiderentur orbis magistros libenter factos esse discipulos humilitatis Christianæ.

8 De Academia Massiliensi scribit Middendorpius lib. 3. Academiæ uniuersi orbis, Verbo Massiliensis, Hæc vrbs olim Græcis Latinisque literis sic abundabat, ut non Galli tantum eam admirarentur atque ad eius instituta & mores vitam suam libenter componerent, verum etiam Itali teste Rhodigino huc potius quam in ipsam Græciam proficiscerentur, quod Strabo & Alexander olim sapientissimos quosque Romanos fecisse affirmant. Quare Iulius Cæsar Massilienses viros doctos appellat, & D. Hieronymus in epist. D. Pauli ad Gala. trilingues vocat, quod Græcæ Latinæ & Gallicæ literaturæ peritissimi essent. Haud ergo temere tradunt historici Massiliæ in nobilissimo terrarum Gymnasio Lyceæ & Academiæ locum delegisse, & floruisse literarum studia, qui scribunt Phauorinum de quo nos supra Philosophum eximium, quique de sua vi ac sapientia vnus pene omnia profitebatur, eoque nomine Adriano Imperatori charissimum & iucundissimum (alij infestum fuisse volunt) in his scientiarum palæstris Massiliensibus prima suorum studiorum rudimenta posuisse.

De Martyribus Massiliensibus, & quæ ab iis vel eorum temporibus gesta.

SS. LEO, HERMES, ADRIANVS,

sociique alij plures.

1 Anno 239. Maximino imperante multi sunt Christianorum iugulati greges. Sextam hanc Orosius lib. 7. cap. 19. & Augustinus 18. de ciuit. cap. 12. persecutionem appellant, qua primum solos Ecclesiarum præfides tanquam præcones & auctores doctrinæ Euangelicæ necari iussit Maximinus postmodum Clericos etiam omnes ab eodem vexatos Seuerus tradit lib. 2.

Massiliæ sub eo Hermes, Leo, Adrianus pro Christianæ fidei confessione acerbissime cruciati, cum se abduci à pietate Euangelicæ ad nefaria dæmonum sacra prorsus inficiarentur, datis fortiter pro Christo ceruicibus lauream immortalis victoriæ reportantes supernos ad triumphos euocarunt. De quibus Martyrologium Romanum 1. Martij. *Massilia sanctarum Martyrum Hermetis & Adriani*. Vbi Baronius, Vsuarius, Galestinus, Ferrarius in Typographia de iisdem hac die, consentiuntque vetera MM. SS. Martyrologium Gallicanum 1. Martij. *Massilia natalis SS. Martyrum Hermetis, Leonis, & Adriani, qui sub Maximino Imperatore pro Christianæ fidei cruciati*, &c. Plures vero supra Leonem & Adrianum, Hermeti socios fuisse Martyres colligitur ex vetustissimo Martyrologio M. S. ut alias Odonis de la Morhe Monachi Benedictini, viri eruditissimi mihiq. communissimi literæ me docuerunt, quod ego Martyrologium, inquit, Tolosæ vidi, & habui frequenter ad manum, at vix legibile

bile tenui, hæc sequentia verbatim sumpsit. *Apud Massiliam sanctorum Martyrum Adriani & Hermetis, Gothici, Felicis, Eumenii, Iuliani, cum alijs viginti septem.* Hæc ibi. Breuiarium Monasterij S. Victoris Massiliensis festum duplex celebrat, de S. Hermete & sociis, ubi in Officij matutini Lect. 5. Hæc habentur. *Specialiter venerandi sunt à nobis Martyres, quorum reliquias possidemus, semper enim nobiscum sunt; hoc est & in corpore viventes custodiant, & de corpore recedentes excipiant.*

Quia verò iubebat Maximinus solos Ecclesiarum Præsides vel saltem primos Clericos tanquam Euangelicæ doctrinæ autores neci tradi, expende lector, an probabilis causa sit suspicandi Hermetem forte Episcopum sedem Massiliensem administrasse, cum eum Clericum fuisse Fasti Massilienses si non annuant, quandoquidem non eum tanquam Confessorem Pontificem sed ut Martyrem duntaxat agnoscunt, certe non abnuunt. Perperam aliqui sub Maximiano Imperatore passos aiunt, nec enim satis distinctos haberi qui sub isto Iulio Maximino ab iis qui sub Galerio Maximiano passi sunt inuenimus, ut annotat Baronius anno 237. præsertim ubi nulla cuiusque eorum prænominis facta mentio reperitur, cum & æque certum sit librorum sæpius errore *Maximinus & Maximianus* nomina mutata esse.

Anno 253. in Prouincia S. Bassus Episcopus Nicæ, ut habetur ex MM. SS. perantiquis Monasterij S. Pontij Nicienfis in Annalibus Lerinensibus autore Barrali fol. 135. dum Christum prædicaret à Præside & ad Deorum sacrificia inuitatus, cum idolis immolare contemneret primum in equuleo suspensus ac diu tortus est, tum fabricatis duobus clavis ad mensuram longitudinis corporis eius, eisque à plantis pedum per medium corporis usque ad verticem confossus in Christi confessione emisit spiritum Nonas Decembris, tempore Decij & Valentiniani, cuius corpus à Christianis in Nicæa ciuitate sepulcrum est. Meminit Martyrologium Romanum 5. Decem. *Nicæa apud Varum Fluvium S. Bassi Episcopi qui in persecutione Decij & Valeriani à Perennio Præside ob Christi fidem equuleo tortus laminis candentibus vsus, fustibus & scorpionibus casus, in ignem iniectus cum enasisset illasus, duobus clavis confixus illustre martyrium consummavit.* Baronius ibi. De Basso tabulæ Ecclesiasticæ, vnde & acta eius MM. SS. accepimus quæ paucis restricta recenset Pet. in Catalo. lib. 1. cap. 30. De Nicensi Ecclesia meminit Hilarius Papa in epist. ad Veranum. Inscribitur quoque eodem die & iisdem pene verbis Martyrologio Gallicano.

Per id tempus autore Bosqueto lib. 3. hist. Gallica. num. 33. Martianus Arelatensis Episcopus acceptis à Nouatiano literis, ipso forte Nouato dum in Africam pergeret ad Massiliæ oram applicante lapsos ab Ecclesia eiicit & à Cornelij eorumque qui lapsos reciperent à Communionem se abstinere. Fortasse nondum ab Ecclesia Gallicana quidquam hac de re statutum erat, & cum vnus cuiusque Ecclesiæ Episcopus iuxta verum aut simulatum poenitentium dolorem, aut propter Martyrum intercessionem poena diminuta sacris mysteriis eos reconciliaret, primus cepit Martianus ostium Ecclesiæ illis occludere, extra atrium eiicere, poenitentiam negare, quodque superbius à fratre eos recipientium Communionem se subducere. Attoniti rei nouitate & viri fastu Galliarum Episcopi, Faustino duce ac magistro Episcopo Lugdunensi ad D. Cyprianum, Cyprianus ad Stephanum primum Pontificem lib. 3. epist. 13. cuius erat Metropolitanum deponere, scripserunt, rogaturi fas esset hæreticum Martianum de gradu abicere & electum à ciuibus Arelatensibus abiecto suffici, certe quidem ab Eleueho Antistitem Arelatensem, quem in Archivo suo se habuisse scribit Petrus Saxi in Pontificio Arelatensi expunctus reperitur. Faustinus habuit in eum finem & contra Nouatianos vniuersè Concilium Lugduni, teste Baronio in Annalibus anno 258. & quamuis ille Synodi locus non designetur à D. Cypriano huiusce rei scriptore primario ac ibidem suffragatore, situs tamen non ægre ex ipsius epist. 67. colligitur.

Iisdem etiam temporibus ibidem inter plures Alemannorum in Gallias irruptiones, sub quibus Christiani passi sunt, illustris est Chroci eorum Ducis depopulatio, hunc enim matris suæ consilio collecta Alemannorum multitudine in Gallias ingressum, cuncta vastasse & antiquissima ædificia solo æquasse refert Gregorius Turonensis lib. 1. hist. cap. 30. & sequentibus Rheno ponte trajecto cum Treuiros, Mediomatricas, & cuncta quæ prætergredebatur deuastasset. Engolisma obsessa & capta Ausonium Episcopum & Martialem eius discipulum miraculis clarum diis sacrificare recusantes capite plecti iubet. Inde Aruernos penetrans in vetus delubrum, quod patria lingua Vasso Galli nuncupabant, opere miro constructum incurrit, funditusque euertit & incendit nulla vel loci superstitione vel operis structura & antiquitate tactus. Tum late Aquitania vastata ubi castrum cepisset in Gredonensi monte apud Gabalos, situ inexpugnabile, quo vicinarum regionum incolæ barbarorum metu confugerant, priuatum Episcopum acrioribus flagris, ferro, flammis, nouisque

novisq; poenarum generibus cruciatum, in confessione tamen fidei perseverantem tandiu fustibus caedi iubet, quoadvsque putaretur exanimis. Sed ex ipsa quassatione interpositis paucis diebus spiritum exhalavit Chrocus verò ipse apud Arelatensem Galliarum urbem comprehensus à Mariano Præside Narbonensi, diuersis adfectus suppliciis & per victas vrbes prae ductus, gladio verberatus interiit, non immerito poenas quas Sanctis Dei intulerat luens. Vide Sigebertum in Chronico.

De SS. Defendente ac socijs Martyribus Massiliensibus.

MASSILIAE S. Defendens Martyrij palmam adeptus est, de quo abunde scripsisse me memini in Auctario historico de Massiliensi aduena par. 1. Scholio 11. Martyrologium Gallicanum in supplemento 14. Septemb. *Massilia inuentio S. Defendens Martyris, sub Maximiano ibi cum socijs capti.* Tum extra supplementum 14. Septemb. Ipso, inquit, die ad Rhodani ripam inuentio sacrorum corporum inclitorum Christi bellatorum Defendens & sociorum militum, qui Maximiano Imperatore illis pro Christi fide & gloria diris cruciatibus affecti gloriosos spiritus praclara in victoria effunderunt. Quorum pretiosa cadavera cum diu ibi delitissent à pijs funerariis clanculum humata deinde diuina reuelatione reperta à B. Theodoro Massiliensi Episcopo eo quo decebat cultu recondita sunt, in Basilica quam pius hic Antistes ad eorum venerationem construxit. Tum supra 2. Ianua. In territorio Viennensi ad Rhodanum fluium natalis S. Defendens & aliorum plurimorum militum, qui iubente Maximiano Imperatore varijs pro Christi fide & gloria cruciatibus affecti, constanti confessione pietatis in summo certamine persistentes, palmam illustris martyrij profuso sanguine retulerunt. Item Massilia S. Theodori Episcopi & Confessoris, qui praedictorum Martyrum res gestas conscripsit & Ecclesiam in eorumdem honorem excitauit. Vide Martyrologium Galefni & Topographiam Ferrarij qui notat S. Defendens Acta seruati Bergomi M. S. Hunc martyris triumphum si conicere licet, reuicio in annum Christi 197. sub Marcellino Papa, quo tempore Maximianus expeditionem in Gallias iam susceperat, teste Baronio ibidem, & Eusebius scribit in Chroni. & lib. 8. hist. cap. 4. tunc persecutionem aduersus Christianos vehementius processisse, etenim quod penitus religionem Christianam conuellere decreuerant, à militibus incipiendum existimarunt, ne cum publica eorum per vniuersum Imperium edicta sauirent, essent qui obisterent armati Christiani. Passa quoque est martyrium sub Diocletiano Deuota virgo è Nicia ciuitate Prouinciae quam laudat Martyrologium Gallicanum ex monumentis Annalium Lerinensium 27. Ianuarij Natalis S. Deuota Virginis & Martyris, qua tempore Diocletiani Imperatoris in Insulam Corsicam nauigio delata, hospitioq; à Senatore Euticio suscepta, illic deinde à barbaro præsidi comprehensa, quod inuitata ad sacrificium dijs litare renuisset, & agonem Euticij à sano Praefecto interfecti in odium Christiana, quam professus erat, pietatis Christo luminis & gloria largitori commendasset, equuleo suspensa est, tandiuque excruciatu quoadvsque animam in tortura efflaret, qua instar candida columba egressa victrix in caelum enolauit. Ceterum purissimum eius corpus Benenatus Presbyter Sabaudus & Apollinaris Diaconus in Gratiani Naucleri Cymbam delatum, à multitudine Virgum flante Australi vëto ad radices Alpium euectum, in Ecclesia S. Georgij de Valle Garmates dicta, Nicienfis sub Ebradunensi Metropoli Dioecesis, cultu sacro condiderunt, vbi haftenus eius memoria clara ac venerabilis perseverat.

Alij in Prouincia Martyres sed anno vt plurimum incerto illustres fuere. *Apta Iulia 23. Octobris S. Theodori Martyris in pugna Christiana veritatis, qua victor occubuit, corona honoris & gloria redimiti.* Ibidem *Apta Iulia Vulgiensium sub Metropoli Cathedra Aquensi, natalis est S. Angia Martyris, pro Christi lege & gloria in supremo quem subiit agone laureata, cuius sacrum corpus in summa ade Aptensi iam pridem conditum, in summa ade Aptensi perpetuam habet illi venerationem, decerpis tamen ex pretiosa gleba aliquibus particulis quae Aquis Sextijs magno cum honore recondita afferuntur.* Carpentoracte, Natalis SS. Martyrum Acij & Accioli quorum veneranda exuuiæ ad Ambianos translatæ, insigne templum & coenobium quod ad muros pene ciuitatis visitur sub eorum nuncupatione excitant. S. Albanum Martyrem Episcopis Regiensibus annumerat historica Nomēclatura Præfulum S. Regiensis Ecclesiae, qui à S. Maximo Episcopo Regiensi Ecclesiam in montis vertice sub eius inuocatione dedicatam ac sacros eius cineres ea in Basilica certo fuisse, & cum summa veneratione ab eo tempore à Regiensi populo frequentatos fuisse tradit, Ioannes Antonius Flaminius in vita S. Maximi ex Dinamio Patritio relata.

Quod

Quod autem Diocletianus Imperij sui an. 19. edictum promulgari fecerit de Ecclesiis Christianorum una die diruendis, nempe Passionis Domini, quæ ex composito per totum orbem demolitæ sunt. Præterea cum similiter edixit de sacris consignandis Codicibus & Scripturis sanctis, teste Eusebio in Chroni. & Augustino lib. 1. de Baptismo cap. 2. in omni namque Prouincia Præsides, & in singulis ciuitatibus, oppidis atque vicis urgebāt Christianos, vt Codices huiusmodi exurendos consignarent. Qui atrocitate poenarum perterriti, quos apud se haberent codices, traderent corperunt appellari *Traditores* ob ignominiam & infamiam, vt idem Augustinus loco citato docuit. Hinc ergo factum putat autor MM. SS. ex tabulario Domini Tousel olim Canonici Massiliensis, vt *Massilia rerum multarum deperdita memoria etiam Episcoporum Massiliensium Catalogus ad illa usque tempora pene interierit. Quamquam iacturam hanc mirum quantum subinde auxerit Theodori Episcopi cum Clero populoque Massiliensi frequentes illæ atrocissimæque seditiones atque discordiæ, quarum procellis usque eo agitatus Clerus Massiliensis, domos Ecclesiæ adprehendit, ministeria descripsit, registoria reserauit, promptuaria expoliavit, resque omnes Ecclesiæ dispersas & vagè disiectas funditus pessundedit.* Gregorius Turonensis lib. 6. hist. cap. 11.

D. SS. Victore & socijs Martyribus Massiliensibus.

 N. M. O. Christi 302. Diocletiani & Maximiani 20. Massiliæ nonpauci Religionis Christianæ acerrimi assertores pro Christo variis cruciatibus & tormentorum generibus cruciati sunt. Inter eos verò eminuit Victor, patria Massiliensis, præstantissimæ indolis ac militari fortitudine, nobilitate, sanctitate, miraculis clarus, qui post egregiam coram vrbis præfecto confessionem capite truncatus est. Rem gestam narrat Fastorum Massiliensium Chronologia, quam ex Tabulis vetustissimis Monasterij S. Victoris excerpti totidem verbis. Cum post Christi Passionem sub Diocletiano & Maximiano, Imperij eorum 20. anno, die 8. mensis Iulij, pene totum orbem crudelis vastaret persecutio, ad Massiliensem urbem totius Maximiani Imperatoris aduentura denuntiatur atrocitas. Tunc cum B. Victor latere non posset, peruigili tandem indagatione inuentus ad Asterium & Enticium præsides adducitur. Qui cum se Christianum ingenue fateretur & idoli sacrificare recusaret, in carcerem violentè detruditur, ubi caelesti lumine circumfusus custodes suos Alexandrum, Felicianum, Longinum & Denterium ad fidem Christi conuertit. Ex quo indignatus Maximianus insit eum rectoris brachijs, loris subtilius ligari & pedibus fune constrictis per mediam trahi ciuitatem. Post ista verò supplicia renocatus ad iudicem vt sacrificaret. Non sacrifico, demoni, constanter ait. Cui blando sermone dixerunt iudices. Victor cum sis homo Romanus legibus seruiens Principum dignitatem debes amare. At ille. Ego Creatorem Deum omnium timeo & diligo, qui verus & magnus est, quem ego etiam pro salute Imperatorum deprecor, & sine intermissione oro. Illi autem sacrificare debemus qui omnium corpora defunctorum in die Iudicij reparabit in melius. Cui Præsides. Ecce suspenderis in patibulo, & videbimus quid tibi proderit animus iste tam pertinax. Ego, inquit, suspensus in patibulo ad veram religionem migrabo ibique me suscipiet qui pignus pro me. Vos autem cum idolis vestris perpetuis tenebris involuti apud inferos æterna morte torquebimini. Cumque diu suspensus fuisset in patibulo dixit carpi. Domine audi precem serui tui, ne permittas me discedere à te, à quo nunquam desui ex quo te cognoui, & quia Creator meus es, esto & Redemptor. Tunc præsides S. Martyrem de suspendio deponi & coram eo statua Iouis cui sacrificaret exhiberi iubens, quam cum nec aspicere vellet, & eam de manu Sacerdotis calce in terram deieceret, Maximianum iratum pedem quo calcem dederat sancto Martyri præscindi iussit. Postea iussu eiusdem tyranni mola pistoria suppositis & ceteri vertigine saxi circumactis, callidis cornibus omniroque excusso mirabile visu contemitur. Sed dum aliquantulum palpitaret, una cum socijs quos ad fidem conuerterat capite truncatus est 12. Calend. Augusti. Tunc vox de caelo audita est dicens, Viciisti, Victor beate, viciisti, eripui enim te à persecutoribus & de profundo aquarum. Feriarum festorumque dierum ratio eidem adscribitur in Breuiaria Romano & Gallicana 22. Iulij. De hoc Beda, Ado, Petrus in Catalogo lib. 6. cap. 12. Venant. Fortunat. hoc versu lib. 7. ad Rod. ducent. *Massilia Victor Martyr ab urbe venit.* Reperiuntur in Vaticana bibliotheca huius Martyris Acta metro conscripta in Godice notato quith. 137. cuius exterior inscriptio est. S. Ambrosij opera. Gregorius Turonensis lib. 4. miracul. cap. 77. Est ad sepulchrum S. Victoris Massiliensis Martyris mira virtus. Nam cum sapiens ad eum accedentes infirmi sanentur reliqui, energumeni tamen multum se confidentes & martyrem declamantes eisdem demonibus liberantur. Aureliani autem patricij, secus à demonio corruptus dolanda exitu cruciabatur, ita vt plerumque proprijs se moribus laceraret sed adductus ad basilicam sancti, cum se exenti eius virtute fateretur, debacchans

debaechans per totam adem die tertiam mundatus abscellit. Qui in tantum fidei merito roboratus est, ut deinceps humiliatis capillis, Abbatibus sortitus ordinem Monasterio uni praponeretur.

Hunc inter Episcopos Massilienses Demochares lib. 2. de sacrificio Missæ cap. 32. censet his verbis. Vbi prapmisit Lazarum primum in eo ordine Episcopum. Hunc, inquit, in tam diuino mysterio sequenti sunt posteri, inter quos iure optimo reponimus qui subscribuntur Episcopi Massilienses diuersis temporum intervallis.

S. Victor Martyr pro diuini Sacrificij defensione sub Diocletiano an. Domini 330.

Proculus. Hic in Concilijs Taurinensi & Aquileiensi 370.

S. Victorinus. S. Venerius. S. Eustachius. S. Honoratus ex Gennadio in

Catalo. Scriptorum. Theodorus in Concilio Matifconensi secundo.

- 3 Sub idem tempus Arelatæ Martyrio cohonestatus est S. Genesius vt ex tabulis Arelatensibus recitat Martyrologium Gallicanum 25. Augusti, Romanum verò & Baronius ibidem. *Arelatæ in Gallia B. Genesij qui exceptoris officio fungens, cum impia edicta quibus Christiani puniri iuebantur nollet excipere, & proiectis in publicum tabulis se Christianum esse testaretur, comprehensus atque decollatus martyrij gloriam proprio cruore baptisatus accepit.* Commeminit Beda. Vsuarius, Adu & alij. Eius acta feruntur descripta à S. Paulino Episcopo Nolano, quæ descripsit Surius tom. 4. Recensetur ibidem editum ab eo miraculum conscriptum à B. Hilario Arelatensi, Homilia falsò ascripta Eusebio Emisleno. Prudentius hymno 4. *Teque prapollens Arelatæ habebit, sancte Genesi.* Et Venantius Fortunatus his versibus. *Porrigit ipsa decens Arelas pia dona Genesi Astris Casareo concomitante suo.* In Breuiario Toletano legitur verus sacer hymnus, quo eiusdem Genesij Acta egregie canuntur. De eodem Gregorius Turonensis lib. de gloria marty. cap. 66. In Pontificio Arelatensi sub Marino tradit autor, Genesium cum ceruicem à tyranni crudelitate subduceret, velletque in eam vrbs partem transmeare in quâ hodie suburbium *Trencaille*, vndis Rhodani recedentibus sicco vestigio traiecit, imò sæculorum consensu id probante affirmant Genesium è flumine egredientem à seruo publico percussum caput prap manibus gestasse, vt alterum Dionysium ad illum vsque locum vbi Morus sanguine martyris irrigatus excreuerat. Rem tamen paulo aliter Gregorius Turonensis lib. 1. de gloria Marty. cap. 77. & Hilarius homi. 6. quem Paulinus Nolanus & Eucherius sequuntur, contigisse narrant.

- 4 Anno 304. iam per duos menses inchoato, Diocletianus siue curarum cædio seu potius rei Christianæ successu cui par opprimendæ non erat, pariter cum collega Maximiano apud Nicomediam sponte Imperiales fasces relinquens in propriis agris cõsenuit. Substituuntur designati ab ipsis successores Maximianus Gallerius in Oriente Græcia & Illyrico, & Constantius Chlorus in Occidente & Africa. Constantius tamen concessit Galerio Africam & Italiam, contentus Hispania & Galliis, sed Gallerius homo sæuus & truculentus toto Oriente, maximè verò Alexandriæ in Christianos est debacchatus, cumque administrando Imperio solus intentus esse non posset, curam illius cum duobus partitus est, Seuerò & Valerio Maximino in Illyrico natis, hoc verò sororis filio, quos etiam Cæsares creauit eodem quo Constantinus à patre Constantio Chlora Cæsar est appellatus, vt ait Victor. Qui quidem Constantius vel vno tantum anno vel biennio vt plerisque placet Augusti dignitate potitus Eboraci in Britannia diè obiit, & moderationis fama & aulæ disciplina & scilicet Constantino filio clarus, quippe haud dubius Christianæ religionis Pauctor ac Pius, adeo vt numerari posset Christianus. Tunc opportune Eboracum appulit Constantinus vt à Patre relinqueretur hæres Imperij idque non tam ex Patris testamento, sicut aliqui referunt autores, quàm votis exercitus ex Zosimo & Victore matrem habuit Helenam non ex Bithynia iuxta Nicephorum, sed ex Britannia teste Gallicano oratore Britannias, inquit Panegy. nobiles oriondo illustrauit nempe quo tempore Constantius missus fuit ab Aureliano Imperatore in Britanniam, pacat. an. 173. Galliis. Ea verò vxor vero erat, vt recte ostendit Eusebius & Baronius an. 306. statulata autè dicta est quod hospitis licet nobilis esset filia. Constantino fratres fuerunt ex Theodora noderet Gallus, Iulianus, Dalmatius, Annibalianus quibus tamè pater prapulit Constantino, quibus dum Cæsar crearetur coactus fuerit repudiare Helenam, ducturus Theodoram Maximiani Heculij. At vbi Romæ auditum est Constantinum imperare, Maxentius Maximiani Heculij filius vel gener inuadit Imperium fauore militum Prætorianorum. Contra hunc Galerius Maximianus Seuerum Cæsarem misit, qui destitutus à suis Rauennam fugit, vbi recte Zosimo perit insidiis Maximiani Heculij qui de Maxentio filio suo sollicitus per fide Rauenna extraxit Seuerum, & necandum curauit à Maxentij militibus, dum Romam iret.

- 5 An. 307. mortuo Seuerò Licinius à Galerio Imperator est factus Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine & in bello quod aduersum Narseum gesserat strenuis laboribus & officiis

officiis acceptus. Mors Galerij statim sequuta est. Quare Hercules ad spem erectus Imperij resumendi, quo inuitus cesserat è Iucania Romam reuertit. Diocletianumque Carnunti in Pannonia degentem, vel ut Victor scribit Salone idem ut faceret literis hortatus est, quod ille renuit. Demum Hercules Naxentio filio suo insidias struens Roma pellitur & ad Constantinum fugit in Gallias qui Faustam filiam in matrimonium dedit cum Augusti appellatione. Quamquam prius duxerat Constantinus Mineruam, ex qua Crispum suscepit. Hoc igitur tempore quatuor ab Augustis Respublica regi cepit, Constantino in Gallia, Maxentio in Italia, & Africa, Augustorum filiis Maximino in Oriente, Licinio in Pannonia, Græcia, Dalmatia, Mœsia, Dacia & Thracia.

An. 301. Hercules dum aduersus generum suum Constantinum nefaria molitur, re per Faustam eius filiam detecta Massiliam fugiens ibi à Constantino obsessus deinde captus poenas mortis genere postremo tracti laqueo ceruicibus luit. Diocletianus Salone vrbe Iuliamatiæ horroꝝ culturę incubens, cum argueretur fauisse Maxentio Herculi filio ac Maximino fauere, minacibus Constantini literis territus superstans necem dedecorofam veneno hausto subduxit se iræ mortalium, immortales apud inferos poenas superis daturus.

O R E S I V S.

Annus CHRISTI 311. MASSILIÆ CONDITÆ 908.
Constantini Imperatoris & supꝑemi Prouinciæ Dynastæ. an. 6.

IC Episcopus sedi Massiliensi restituitur ab autore Collectionis regię Conciliorum tom. 2. fol. 31. quem nobis fortuna ademptum ac librariorum errore atque incuria ereptum inter Episcopos Mediolanenses cooptatum voluit Amanuens in Concilio 1. Arelatensi sub Siluestro Papa, in editione Colonię Agripinæ an. 1618. sic enim legit recedendo nomina eorum qui concilio interfuerunt: *Ex Prouincia Italia ciuitate Mediolanensi, Oresius Episcopus, Nazarius Lector.* Sed in recentiori collectione regia aliter scribit autor, & ex vetustiori ac certiori exemplari scriptonem vitiosam & corruptam pura & incorrupta emendat. *Meroles Episcopus, Senerus Diaconus de ciuitate Mediolanensi, Prouincia Italia Mediolanensi Oresius Episcopus, Nazarius Lector de ciuitate Massiliensi Prouincia Viennensi. Ex eadem Prouincia ciuitate Arelate Marinus Episcopus, Salanias Presbyter. Ex eadem Prouincia ciuitate Viëna Vernus Episcopus, Bedas Exorcista. Ex eadẽ Prouincia ciuitate Vafionen. Dammas Episcopus, Victor Exorcista. Ex eadem Prouincia ciuitate Aransiorum Faustinus Presbyter. Ex eadem prouincia ciuitate Carpentoraco Innocentius Diaconus, Agapius Exorcista, &c.*

Idem plane Iacobus Sirmundus Societatis nostrę vir doctrina atque optimarum artium studiis eruditus. verbum è verbo inculcat tom. 1. Conciliorum antiquorum Gallię fol. 8.

Meroles Episcopus, Senerus Diaconus de ciuitate Mediolanensi Prouincia Italia, Oresius Episcopus, Nazarius Lector de ciuitate Massiliensi Prouincia Viennensi,

Marinus Episcopus, Salanias Presbyter de ciuitate Arelatensium Prouincia Viennensi, &c.

Sedete igitur cepit Oresius eodem, quo supra, Christi anno 311 cum pacem Ecclesiis post 10. annos quam à persecutoribus vexabantur, Constantinus indulset. Subinde inter Constantinum & Maxentium bellum ciuile exortum est. cælesti enim Crucis ostenco contra ipsum animatus Constantinus & Alpes transgressus, victis ad Veronam illius ducibus eundem non longe ab vrbe superauit, qui per pontem Tiberis raptim properans eius ruina oppressus ac demersus periit. Causę belli inter vtrumque sunt apud Nazarium in Panegyrico Constantini. De Constantini deliberatione circa vrbis liberationem, & Dei cultu, deque signo crucis, de cruce labarum ornante, de triumpho Constantini, cuius monumentum apud amphitheatrum arcus triumphalis extat, deque eius statua crucem manu prætendente, quæ in foro posita visebatur tanquam victorię crucis beneficio argumentum, multa Eusebius in vita Constantini lib. 1. cap. 20. & sequentibus, Baronius & alij. Maximianus persecutionis Christianorum incentor executorque infestissimus apud Tarsum, dum ciuile bellum contra Licinium disponit interiit. Licinius repentina rabie suscitatus omnes Christianos è palatio iussit expelli. Mox bellum inter Licinium ipsum & Constantinum efferbuit. Sed Constantinus Licinium sororis suę virum in Pannonia primum vicit. Deinde apud Cibalas oppressit, arque Herculei Maximiani soceri sui exemplo motus, ne iterum depositam purpuram in perniciem Reipublicę sumeret priuatum iussit occidi, quamuis

M omnibus

omnibus iam ministris nefariae persecutionis extinctis hunc quoque, in quantum exercere potuit persecutionem, digna punitio flagitaret. Orosius lib. 7. cap. 28. & Eutropius lib. 10. subinde Constantini filij Crispus & Constantinus & Licinius adolescens Licinij Augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos Cæsares sunt creati.

Eusebio Papa defuncto Silvester Rufini filius Romanus Ecclesiae praesentitur ob summum virtutis gradum 5. Calend. Decem. ineunte anno Christi 315. cum obrinuerunt Donatistae ab Imperatore fieri nouum iudicium Arelatae ubi erat Constantinus, cum enim iam Romae Concilio sub Melchiade habito condemnati à sententia Episcoporum ad Imperatorem appellassent, ideo quod Felicis Aptungitani Episcopi traditoris, Cæcilianum ut calumniabantur traditorem ordinatis causa & cōtrouersia nihil definitum esset, ne qua illis denegatae iustitiae praetextus aut excusatio competeret, nouum iudicium decernit, ideoque cum in Galliis moraretur Arelatae Concilium habendum indixit, & ad illud plurimos Episcopos per literas eiusdem argumenti (quarum exemplar est epist. Constantini ad Chrestum Syracusanorum Episcopum) ad singulos Metropolitanos scriptas conuocauit. Et ne qui sumptuum difficultate terriți venire recusarēt pro publico viatico assequendo à Praesidibus Prouinciarum tractorias literas iisdem dari scripto mandauit, de quo extat in eodem Concilio apud Biniū, Constantini epistola ad Ablauium. Comparuerunt Episcopi, non ut scribit Ado in Chronico, sexcēti sed ducenti duntaxat illi quos magna ex parte subscriptos habes ibidem, è quorum numero Claudius & Vitus Presbyteri, Eugenius & Cyriacus Diaconi, nomine Pontificis Syluestri legationis munere fungentes interfuerunt & Concilio praesuerunt. Quod autem praeter morem Constantinus Imperator adhuc Catechumenus eidem interfuerit, id ipsum propter Donatistarum turbas ac seditiones arcendas petiuisse; Patres verò propter causam Concilij qua non agebatur de fide, sed de iudicio Cæciliani quod facti erat, concessisse videntur. Plura Binius tom. 1. Conciliorum in Arelatensi 1. sub Syluestro. Massiliae Oresij nostri est laudata hospitalitas, praesertim erga illos omnes Episcopos qui ex itinere Arelatem profecturi traicere Massiliam ex Italia siue ex Africa, & in eius portum inuehi primum tum deinceps soluere voluerunt, est enim valde decorum patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus.

Porro Constantinum Magnum Prouinciā nostrā habuisse in deliciis, & Arelate vixisse aliquandiu, magnisque & multis ornamentis ac praerogatiuis eam illustrasse, locuples testis est Eusebius lib. 1. vitæ Constantini cap. 37. & 38. Ait enim Constantinum Concilio plurimorum Episcoporum coacto in Gallia, interfuisse quasi vnum è multis, satellitio amoto, vniuersaque stipatorum turba seposita. Nonnullos autem tanta Constantini facilitate abusus, postea in Africa, molitos esse nefaria & horrenda. Hæc constat pertinere ad Concilium supra memoratum 1. Arelatense ad quod *plurimos Episcopos ex diuersis locis & prope infinitis Constantini mandato conuenisse*, literæ ipsius Constantini ad Chrestum Syracusanum quæ lib. 10. historię Eusebij cap. 5. descriptæ habentur, diserte produnt.

Tunc verò urbem Arelatensem eiusque muros à Croco Duce Alemannorum ut supra meminimus solo æquatos instaurasse Constantinum Magnum, scribit autor Pontificij Arelatensis in *Marino*, qui & à suo nomine inquit Constantinam iussit appellari. Lego enim in nostro Codice M. S. *A piissimo Augusto Constantino readificata est Arelas, qua nescio quibus tuius defecerat, & apicem semper obtineret dignitatis, dilectionis signo nomen suum imposuit ei.* His suffragatur Honorij & Theodosi A. A. decretum. Ac plane praeter necessitates publicas etiam humanæ ipsi conuersationi non parum credimus commoditatis accedere, quod in Constantina vrbe iubemus annis singulis esse Concilium. Legebatur etiam in Marmore extra portam militarem & in ædibus Templariorum Arelate.

IMP. CÆS. FL. VAL. CONSTANTINO P. F. AVG. RESTITVTORI.

De filio qui natus ei est Arelate, Victor in Constantino & Zosimus lib. 2. *Filium, inquit, suum Crispinum nomine ex Minervina concubina susceptum, item Constantinum iisdem diebus natum oppido Arelatensi Licianumque Licinij filium mensium fere viginti Cæsares fecit.* Sed & Patres Arelatensis Prouinciæ eo libello quo S. Leoni magno Arelatensis Ecclesię iura commendāt, testantur Arelatensem ciuitatem *Constantinam* dictam de nomine Cōstantini Magni, praeter proprium nomen quo *Arelas* vocabatur, & ab eodem Constantino fuisse peculiariter honoratam, Theophilus noster, scriptorum gemma, in pererudita. ut solet, lucubratione de B. Ambrosij Mediolanensium Antistitis natali in Galliis solo, disertè copioseque dicit punct. 7.

Regij

Regij in hac nostra Prouincia S. Maximus Regiensis Episcopus in honorem S. Albani Martyris præcessoris sui templum in summo montis vertice supra urbem incumbente situm exædificauit, mirabili structura quadrato lapide fornicatum, idque capacissimum, in cuius aram maximam illata sunt eiusdem S. Albani ipsa magno cum Ecclesiæ celebritatis triumpho. In primo templi columnarum ordine labrum marmoreum oblongiori forma prominebat supra quod marmoreis etiam figuris ex eodem muro prostantibus, venerabilis cuiusdam senis imago Episcopali peplo superiecta effingebatur, quæ spectabilem formam virum sacrosancti fontis lauacro regenerantem referebat, iuxta quam Imperatoris equo insidentis statua item marmorea recta visebatur cum hac insigni Epigraphe circum eiusdem labri labium maiori charactere insculpta.

*Hic Constantinus leprosus virque benignus
Est sanus factus sacro baptismo tactus.*

Monumentum quod positum ut esset indicium studij singularis & honoris quo Phocenses Constantinum Principem suum amantissimum prosequerentur ad posteritatis memoriam sempiternam.

An. 325. Synodus in Oriente contra Arium ad Nicæam Metropolin Bithyniæ conuocatur, ad quam 38. Episcopi ex vniuerso Christiano orbe conuenerunt. Inter ipsos Osius Episcopus Cordubensis, Victor & Vincentius Presbyteri urbis Romæ à B. Papa Syluestro Legati missi funere, qui pro eodem in eadem Synodo præfuere, à quibus omnibus congregatis in templo maximo fides plena & orthodoxa conscribitur & explicatur. Huic celeberrimo Concilio interfuit Nicasius Episcopus Diniensis natione Gallus, è Prouincia nostra Phocensi. Vbi enim editio Romana eiusdem Concilij legit perperam inter Episcopos subscriptos, *Nicasius Dintonensis* Baronius substituendum putat nomen *Diniensis* pro Diuionensis, nulla enim fuit hactenus sedes Episcopalis Diuione. Quæ summa laus est Nicasio huic nostro præfui Phocensi inter 318. Patres solum ex Episcopis Galliarum in hoc Concilio sedisse. Diniensem vero fuisse Episcopum, & Galliarum Legatum eidem Oecumenico Concilio subscripsisse cum Baronio an. 325. num. 1. affirmant, Binius tom. 1. Conciliorum, Massonus in Notitia Episcopatum Galliarum. Petrus Robertus in Gallia Christiana, V. *Dinenses Episcopi*. Petrus Saxi in Pontificio Arelatensi num. 15. Qui annumeratur Dionsibus Episcopis Nicasius, alius omnino fuit ac diuersus, etsi forte huic nostro coæuus, sicut Ado Viennensis coæuus fuit Adoni Lugdunensi & alij id genus cognomines Episcopi. Primus enim autor, qui Nicasium adscripsit Catalogo Dionsium Episcoporum præter Nicasij nomen, de eius legatione ad Nicænum Concilium ne verbum quidem. Hæresis Ariana & eius sectatores damnatur, cui Legati subscribunt, & Constantinus Imperator summa pietate Patrum decreta complectitur. Absoluta Synodo ad regale epulum Episcopi inuitati cum Imperatore occubuerunt, magno cum splendore lantissimæ epulæ ministratæ. Absoluto conuiuio quilibet iuxta merita muneribus honorifice donatus fuit, venientibus & redeuntibus cibi & vehicula subministrata ut Athanasius in disputa. aduersus Arium, & Epiphanius hære. 69. testantur.

Circa id tempus Nazarius & Patera in Prouincia Phocensi Oratores insignes extiterunt. An verò Nazarius fuerit ille quem Clerus Massiliensis, in quo Lectoris munereungebatur, cum Oresio Episcopo Arelatem ad Synodum suffragiis delegauit, sub iudice lis est. Panegyricum habuit Arelate Constantino Imperatori, qui Panegyricus editus est Basilicæ apud Ioannem Frobonium cum aliquot aliorum Panegyricis, Eusebius in Chroni. an. 328. Cui eloquentia par fuit, Eunomia eius filia in matrimonio olim suscepta, virgo Christiana. Hieronymus in Chroni. an. 339. vtrū sit ætate pene atque eloquentia suppar utrique fuit Victorinus Rhetor Massiliensis, de quo mox infra ad an. 341.

An. 330. Constantinus Imperator noua facta Præfectorum Prætorij institutione, & vno eorum, qui in Galliis sedens, Gallis omnibus insuperq. Britanniæ & Hispaniæ ius diceret, recens creato, urbi Arelatensi ad id munus opportunissimæ Præfecti huius sedem addixit, ut urbem quam charā habebat, & nomine suo decorarat, tantæ insuper dignitatis apice exornaret atq. illustraret. Ex ita factum re ipsa probatur imprimis ex ea constitutione, quam refert, & Constantini Magni passim creditam ait Nicolaus de Cusa lib. 3. concordiæ Cathol. c. 35. Constantino autem Tyranno, qui tempore Honorij Imperium in Britannia vsurpans, Arelatis Imperij sui sedem fixit, eandem constitutionem tribuit Scaliger lib. 1. Auson. lect. c. 29. Vterque mēdose, cum sit Honorij ac Theodosij Augustorum & vetus Codex Arelatensis, ex quo eam integram constitutionem exhibuerunt Sirmondus ad Sindonianum epichalamium Polennij & Araneolæ, ac Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi cum de Patroclo.

Altera probatio ducitur ex libello S. Leoni oblato ab vndeuginti Episcopis Gallicanis in causa dissidij inter Arelatensem ac Viennensem Ecclesiam. Habetur apud Baronium an. 450 num. 52. & apud Saxium in Rauennio. Eo enim libello Patres, ut sæcularibus quoque Arelatensis vrbs ornamentis peritionem suam munirent, & S. Leonem facilius exorarent, ne concitata tempore S. Hilarij Arelatensis procella Rauennio successori officeret, & Viennensibus pro primatu certantibus suffragaretur, ita affantur S. Leonem. *Ceterum multa sunt, quibus secundum instituta Principum cunctis intra regiones nostras ciuitatibus præferatur. Hac in tantum à gloriosissima memoria Constantino peculiariter honorata est, ut ab eius vocabulo præter proprium nomen quo Arelas vocitatur Constantina nomen acceperit. Hanc clementissima recordationis Valentinianus & Honorius fidelissimi Principes, specialibus privilegijs, & ut verbo ipsorum utamur matrem omnium Galliarum appellando decorauit. In hac vrbe quicumque intra Gallias ex tempore prædictorum, ostentare voluit insignia dignitatis, consulatum suscepit & dedit. Hanc sublimissima præfectura, hanc reliqua potestates, velut communem omnibus patriam semper inhabitant. Ad hanc ex omnibus ciuitatibus multarum utilitatum causa concurrunt, & plane ita sibi erga privilegia memorata vel Ecclesie vel ciuitatis, diuina ut credimus dispensatione omnia consenserunt, ut semper sicut Ecclesie Arelatensis infra Gallias primatum in Sacerdotio, antiquitatis merito, ita etiam ciuitas ipsa principatum in saculo opportunitatis gratia possederit. Vix quicquam luculentius & expressius in rem præsentem desiderare liceat. Expendantur imprimis verba illa à tempore prædictorum, hoc est Constantini Magni, Valentiniani, & Honorij de quibus immediate ante actum erat. A tempore ergo prædictorum, atque adeo à prima etiam institutione facta per Constantinum Magnum, sublimissima Præfectura hoc est Præfectura Prætorio vrbem Arelatensem semper inhabitauit, velut communem patriam, in qua haberet domicilium fixum. Tertiā probationem suppeditat nonnulla exempla Præfectorum Prætorio Galliarum, quos Arelatis sedisse est extra dubium. Vide sis plurimorum id genus congeriem apud Raynaudum, in Lucubratione laudata de S. Ambrosij natali in Galliis solo punc. 7.*

Postremo colligitur ex dignitate ac muneribus eiusdem Præfecti. Primò enim inter aulicos Imperatorum Præfectum Prætorio dictum illum esse constat, qui præficeret militibus quos Imperatores lateris sui stipatores & corporis custodes adhiberent. Quod enim veteres autore Asconio & firmante Iustiniano omnem magistratum, cui pareret exercitus, Prætozem appellarent eiusque tabernaculum *Prætorium* dicerent, factum est ut Præfectus Prætorio is diceretur, qui olim sub Regibus tribunus Celerum dicebatur, hoc est qui sacellitium in Prætorio Imperatoris locatum regebat, & custodire Imperatoris pro potestate præerat. Apud Spartianum in Adriano *παρὰ τοῦ αὐτοῦ* id est domus aulicæ siue Prætorio dicitur: non quod is esset qui postea in Oriente Europalares, vel Comes Domesticorum in Gallia verò Magister palatii & passim in Principum familia Magister domus siue Oeconomiz curator audiuit. Quod censet Faber lib. 1. semel. cap. 1. Munera satis abiuncta consocians, sed quod Domesticum Imperatoris Præsidium regeret. Ab Augusto fluxisse hoc institutum produnt Suetonius in eius vita, & Dio lib. 55. sub quo tamen atque alijs deinceps Imperatoribus non stetit in regendarum excubiarum domesticarum munere hæc præfectura, sed ad negotiorum quoque publicorum administrationem & quidem præcipuam serpsit, ita ut penes Præfectum Prætorio secundum Principem summa rerum esset.

Primus Constantinus Magnus, siue ad eneruandam tanti Magistratus potentiam, ut esset Imperatori addictior atque subiectior siue ad consulendum commodis subditorum, aucta inuigilantium negotiis multitudine, & dissecta in partes varias potestate, vnius primum propria, nouauit in hac parte non pauca hoc anno Christi 330. iuxta Sigonij subductionem lib. 3. de Imperio Occidentis, ac Baronij ibidem. Eaque potestatis imminutio sapientissime à Constantino facta est ad facilius continendos in officio, hinc Præfectos, quorum partes erant disciplinam militarem & militum coercitionem exequi pro potestate; inde Magistros militum, quorum munus erat stipendia exhibere, eaque via milites siue priuatim demereri. Sic enim in Gallia V. G. Hispania & Anglia quas Constantini instituto regebant, cum vno Præfecto Prætorio, duo militum Magistri, nunc supremi secundum Regem Magistratus censetur Constabilis, Cancellarius, & Primarius fisci Præpositus. Horum duorum munera ex Constantini institutis obibat Præfectus Prætorio, inque respondebat, Constabilis verò vicem tenebant Magistri pedum & equitum.

Ex quibus manifesto liquet prudentiæ similiter leges omnino tulisse, ut sedes Præfecti ibi locaretur, vnde posset conceditas curæ suæ Dioceses procurare accurate. Quare Præfecti sedes in Oriente Antiochia medietullum prope occupabat Præfecto Orientis subiectarum: quo item modo comparabatur Thessalonica ad Prouincias iuribus Præfecti Illyrici obnoxias,

tias, itemque Romana ciuitas ad Italiam & Africam Præfecti Italiz à Constantino addita. In sede ergo Præfecti Prætorio Galliarum Arelatis constituenda, tale aliquid spectatum, nempe primatus Ecclesiasticus qui ab Ecclesia prærogatiua politicæ accommodari solebat, iam enim Arelatæ dicta olim erat *Metropolis* eiusque Præful *Metropolitanus*. Commodus præterea urbis situs, quodque ea urbs medietatem occuperet Diocæseon subiacentium Præfecto Prætorij Galliarum.

Contigere opinor hoc eodē anno, quæ de Christi lacryma ex Belleforestio edidi in Magdalena nostra cap. 19. num. 3. toti inquit Galliz haud obscura; in hunc modum. Nemo omnium Catholica pietate tam leuiter imbutus est qui ignoret in stupenda illa quadriduana Lazari è mortuis suscitatione vberimas à Christo lacrymas fuisse profusas, quibus suum in amicum testaretur amorem, Iudæis ipsis haud insperatum vel incognitum, cum dicerent *Ecce quomodo amabat eum*. Has sanctissimas lacrymas Phariseorum pedibus proterendas religiosissime substraxisse Angelos, & earum vnā ad D. Magdalenam detulisse fama est. Scilicet ros ille Theandricus vsque adeo sancto Concilio credi debuerat, ut in pretiosissimas penitentiz gemmaret margaritas. Hanc illa Lacrymam S. Maximino Aqueus Episcopo è viuis discessura reliquit, perpetuæ suæ in illum obseruantiz monumentum, quam deinde sanctissimus Antistes Ecclesiæ Massiliensis concessit, ad posteros, quam continuata per sæcula pietate colerent transmittendam. Verum Constantinus religiosus imprimis Imperator, cum exquisitas sanctorum reliquias vndeque colligeret Constantinopolim transmittendas, hanc ad se Massilia quam non ita pridem obsessam ceperat, egeratque Victor ex Maximiani cæde & occisione triumphum, deferri per Orosium Episcopum sibi notum & familiarem imperauit. Sed non diutius passa in Græcia commorari tanti pignoris ipsa muneraria Magdalena. Enim verò Godefridus Martellus Comes Andegauensis, quem Henricus eo nomine primus Galliarum Rex auxiliariis copiis ad Orientalem Imperatorem missis præfecerat, recuperatam in Galliam reportauit. Extat etiam num in celeberrima religiosissimaque Abbatia Vindonicensi, atque ut idem autor oculatus testis ibidem asserit, cærulei est coloris quo cœlitus delapsam credas, nec vnquam omnimode conquiescit, sed perpetuo veluti fluxu agitur. Ampulla verò elegantissime laborata, vtpote Angelicum ut aiunt opus, vsque adeo subtili occluditur industria ut perspicacissimos etiam oculos fallat, subalbida est extrinsecus, propeque ad limpidissimam crystallum accedit. Quis tamen lapillus sit cuiusque naturæ ne peritissimi quidem gemmarij dignoscere potuerunt, scilicet cœleste munus sublunarium naturam non imitatur, quo maiorem sibi conciliet venerationem. Testes satis locupletes præter Belleforestium, citari possunt duo MM. SS. Codices, alter ex Tabulario Vindonicensis Cœnobij sanctissimæ Trinitatis, alter PP. Obseruantinorum Cœnobij Massiliensis. Pachier eximia integritate & prudentia vir, & in Ecclesia Cathedrali Massiliensi Canonorum ab Theologicis prælectionibus, in vita S. Lazari testificatus est huius historiz publice perscriptam autoritatem se accepisse Parisiis ab Magistratu Abbatiz Vindonicensis.

Anno 333. Natum Arelatis in Prouincia S. Ambrosium vestigare licet & colligere. Primum ex eius obitu & vitæ totius tempore, decessit enim è viuis S. Ambrosius anno Christi 397. ut testatur Marcellinus Comes in Chronico & ex Paulino S. Ambrosij familiari ac Concilio Carthaginensi 3. eruit Baronius eodem anno. Quibus addendæ literæ ipsiusmet S. Ambrosij ad Seuerum, testantis se quo tempore Maximus tyrannus Italiam ex improviso inuasit Honorio & Euodio Coss. hoc est anno Christi 386 egisse ætatis annum tertium supra quinquagesimum. Cum ergo teste Paulino S. Ambrosius non triennium à Theodosij obitu superstes fuerit. Theodosius autem anno Christi 395. ex hac vita migrarit, quod Marcellinus Comes ac Prosper notarunt, restat ut S. Ambrosius eo quo dixi Christi anno obierit, ætatis suæ 69. vix inchoato. Ex quo reuoluta retro eorundem annorum subductione efficitur, S. Ambrosium natum esse sub Consulatu Delmatij atque Xenophili, qui est Christi annus 333. At Præfecturam Prætorij Galliarum vidimus à Constantino constitutam primum fuisse anno Domini 330. & Ambrosio Patri omnium primo concreditam, saltem verò inter primos eam præfecturam administrasse Arelatis, ibique ex vxore viro comitata filium Ambrosium suscepisse prodit Paulinus initio vitæ S. viri, vbi de eius natali solo. *Posito in administratione Præfectura Galliarum patre eius Ambrosio natus est Ambrosius, qui infans in aera Prætorij in cunabulis positus, &c.* Non enim Præfectura Prætorij munus annuum erat. Imo apud Ammianum Marcellinum lib. 17. & seqq. videre licet Probum longa Præfecturæ Italiz administratione lassatum, ut proinde recte Faber 1. Semel. cap. 1. Præfecturam Prætorij pro Principum voluntate breuem aut diuturnam fuisse confirmet, non annuam, bi-

manive aut trimam, quale Proconsulum aut Præsidum munus fuit etiam si interdum ad eum quoque terminum ac etiam ulterius prout Principis voluntas ferebat, prorogabatur Prætorij Præfectura. Quod autem in Gallia cum vxore venerit Ambrosius pater, et si Vlpianus lib. 4. ff. de offic. Procons. adducto S. C. Lato, Contra Messalino censente, consal-
tius indicat, vxorem ab huiusmodi Præfectis Prouinciarum dimitti domi, & ad externas gentes non trahi, id quod etiam apud Tacitum Seuerus Cæcina grauitè cõfirmat. Tamen maioris sunt momenti, quæ in contrarium disputat Valerius Messalinus, qui vxorem, quæ leuamento & subsidio, quæ tutelæ fidei coniugalis, marito comitem præfecturæ adiungen-
dam censuit. Idque ab Ambrosio Patre seruatum diserte habet Paulinus. Videri igitur non inuerisimile potest vxore ibi constituta & viro comitata, editum esse in lucem puerum Ambrosium ea ipsa in vrbe in qua sedes erat Præfecti Prætorio, ipsumque Prætorium. Nam in eius area iacens in cunis sanctus infantulus, astante utroque parente & Marcellina so-
re, aduolante & ori illius superfuso apum diuinitus concitatarum examine prænuntiatus est mellitissimæ eloquentiæ facultate potiturus, auspiciore sane osteto, quàm quo apes Plato-
nis in cuius dormientis labellis mel infudisse produntur.

Massiliæ Oresius Episcopus sedis suæ anno circiter 30. cum egregiis monumentis Eccle-
siam suam instruxisset, meritis ornasset, legibusque sacris & fidei capitibus vindicandis
indictæ Synodo Arelatensi cum multis Gallicanæ Ecclesiæ Patribus ætate & virtute conspi-
cuis interfuisset, demum Pontificatu & vita feliciter consummatis, oculos carnis in mor-
tem clausit, æternumque cum Christo victurus ad cælum perrexit.

S. VICTORINVS.

Annus CHRISTI 341. MASSILIÆ CONDITA 338.

Constantij & Constantis Imper. & Prouinciæ Dynastarum. an. 5.

INCHOAT hunc annum creatio Victorini Episcopi Massiliensis quem alij Caturn
Marum Victorinum, alij Marcum Fabium Victorinum nominant, de cuius Epis-
copatu nobis controuersiæ aut disceptationis cum aliquibus nonnihil est. Fuisse
tamen Episcopum coniectura facilis & expedita videtur, tum quod celebris &
magni nominis Victorinus Massiliæ, tunc esset, arduis etiam negotiis rite perfunctus, tum
quod ipsum hac ætate Indiculus noster ex vetere M.S. atque historici non pauci Honorius,
Possevinus, Bellarminus, Trithemius, Sixtus Senensis, Eisingrenius Magister sacri palatii in
Indice librorum expurgandorum, Demochares, Episcopum etiam facere videntur ex iis
plerique, cui & festum assignat Ferrarius 22. Iulij. Item Martyrologium Gallicanum in sup-
plemento eodem die ubi citato Massiliæ loco pro indictione feriarum S. Saluiani Episcopi
Massiliensis. *Hoc ipso die, inquit, S. Claudij Mary Victorini, qui illustris & Ecclesiasticus scriptor
Rhetoricæ facultatibus excultus, non minori doctrina dogmata sacra explicans, quàm facundia
enarrans, nec minus p̃ys factis clarus quàm scriptis abiens ad Dominum promeruit ut memoria sua
à posteris æterna in veneratione haberetur, sacrisque etiam honoribus quos sanctis gloriosis Ecclesia
desert, iam olim in Massiliensi Diocesi celebraretur hoc anniuersario natali antiqui tabulis con-
signato.* Gennadius in Catalogo. Victorinus Rhetor Massiliensis ad filij sui Etheri personam
commentatus est in Genesim id est à principio libri vsque ad obitum Patriarchæ Abrahamæ,
tres diuersos libros edidit Christiano quidem & pio sensu, sed utpote sæculari literatura
occupatus homo, & nullius magisterij in diuinis scripturis exercitatus leuioris ponderis
sententiam figurauit. Ad quem locum Suffridus. Quatuor versuum edidit libros. Ita Codex
vulgatus, nostri MM. SS. Codices constanter habent tres diuersos edidit libros quod repo-
sui. Vocatur hic autor Claudius Marius Victorinus Massiliensis. Addunt verò alij eum
scripsisse epistolam carmine, ad Salmonem Abbatem quæ extabat cum Christianorum
Poëtarum veterum operibus. Genebrardus in Chronographia sub Marco Papa an. 338. Do-
natus Grammaticus quem cum parente utroq; Martyrio sub Iuliano functum refert Gigas
in temporum floreto. Victorinus Rhetor præceptor Hieronymi Maximus Alexandrinus &
Merthrodorus Philosophi, Marcellus D. Nicolaus Myrensis errant enim qui putant eum vi-
xisse sub Iustiniano. Nicephorus lib. 8. cap. 14. similia Opmerus sub Liberio Papa an. 353.
ubi Victorinum vocat Magistrum S. Hieronymi, nisi quod de hoc nostro Victorino atque
de Victorino Afio qui Romæ Rhetoricam docuit & contra Arianos scripsit confusè ac
permixte loquitur. Distinguendum tamen esse Victorinum Afrum à Massiliensi & ortu &
ætate

etate & loco erudite docet in Apparatu Possulnus Vide Hieronymum in Chron. Adonem in Valentim. Onuphrium & Gaugerium an. 351. Petaulus in Rationario temporum Victorini nostri etatem figit anno Christi 340. Quamquam aliter sentit Baronius in Martyrologio Romano 21. Iulij ubi de S. Victore martyre. Fuit & alius, inquit Victor seu Victorinus Massiliensis qui eruditione clarus vixit temporibus Theodosij iunioris & Valentiniani Imperatorum de quo Gennadius de viris illustribus capite 6. Ado in Chronico etate 6. & alij.

Porro interfuisse Victorinum Concilio 2o Arelatensi in nullam nos ratio dubitationem adducit, si per id tempus quo Arelate sedebat Martinus Ille celebratum sit quod voluere auctores permulti nec obscuri nominis, Baronius an. 314. num. 30. Hic etiam opus est inquit monere Lectorem manifesto Librarij errore factum, ut in primo tomo Conciliorum Colonienfis editionis primum Concilium Arelatense quod ponitur absque aliqua nota subscriptionis Episcoporum, qui eidem Synodo interfuerunt editum habeatur, contra vero nomina Episcoporum qui preesto fuerunt inscripta habeantur, ei quæ dicitur secunda Synodus Arelatensis, quam celebratam esse post Nicenum Concilium & post Photini hæresim emergentem, postque Vasense Concilium Canones in ea positi plenissimam fidem faciunt, eum alioquin Episcopi ibidem recensiti per errorem, eius Concilij esse noscantur quod hoc anno Volusiano & Aniano Coss. est celebratum, id enim eiusmodi inscriptio eidem præfixa docet his verbis concepta. Celebratum est autem idem Concilium tempore B. Sylvestri Papæ primi & Constantini Imperatoris Volusiano & Aniano viris clarissimis Coss. Quod autem ibidem legitur circa annum Domini 326. ab aliquo superadditum fuisse certum est, cum exploratum sit acta etiam Ecclesiastica non nisi Consulibus consignari consuevisse, nunquam autem anno à Christi aduentu, quod primò factum esse à Dionysio Exiguo Beda testatur. Sed de his alibi. Cui suffragantur Genebrardus in Sylvestro, Gaugerius, sæculo 4. Concilium, inquit 1. Arelatense Nicæno posterius, ut perspicitur tum ex Canone 24. tum ex Baronio an. 314. num. 30 licet tempus incertum sit, cum hinc quidem ad S. Sylvestri sedem anno 335. vita functi referatur tom. 1. Conciliorum, illinc verò à Baronio loco citato censeatur posterius Concilio Vasatensi celebrato in 5. sæculo, quod hoc citetur in capite illius 28. Quam tamen citationem alij nonnulli ex marginis Annotationibus in textum irrepsisse suspicantur. Cæterum quidquid sit de tempore Canones eius sunt usu Ecclesiæ approbati, Azor Institut. Mora. par. 2. lib. 5. cap. 19. Quod aduertit Baronius Episcopos hic recensitos ad Concilium 1. Arelatense memoratum pertinere, ita interpretatur autor Pontificij Arelatensis in Martino 2. ut Donatistæ qui opera Optati Mileuitani truncarunt hoc Concilium, cum primo permixtum confusumque voluerint, quo sententia in ipsos prolata nullum pondus & auctoritatem ex Concilio mutilo & incerto sibi conciliaret.

Non est itaque in hac causa Binius audiendus in notis suis supra hoc Concilium, cum à Siricio Papa circa Christi annum 385. indictum esse tueretur ac defendit, proxime enim à peracto Concilio Nicæno circa hæc Victorini tempora sub Iulio I. celebratum fuisse liquido veritati datur ex dictis.

Synodo item Sardicensi præsens interfuit ac subscripsit Victorinus Massiliensis ut ex eiusdem Synodi Actis certo colligitur, quæ sigillatim Victorinum nostrum laudant eique socios à Galliæ Provinciis plures Episcopos adiungunt Valentinum Arelatensem, Verissimum Lugdunensem, Martinum Tolosanum, Desiderium Aduensem, Dycolum Remensem, Victorem siue Victorium Parisiensem, &c. Quem quidem Concilij Interpretes aut Amanuenses Victorinum appellant & cum nostro Massiliensi confundunt ac perturbant, sed mendose ac temere ut opinor, quod in aliorum similiter Episcoporum recensendis nominibus passim irrepsit mendum, ut qui in hoc catalogo Sardicensi Pacatus, in alio Vesonionensis Ecclesiæ, cuius erat Episcopus, Panceratius siue Pancharius dicitur, & qui Declopetius in hoc Sardicensi, ille idem Diopecius deinceps in Autrelianensi, qui Valerinus in Sardicensi, ille idem Valerianus in Antisiodorensi, qui Sarbatus in Sardicensi, ille idem Geruasius in Leodicensi. Quam similiter ob causam si Victor Parisiensis Episcopus Victorius interdum aut etiam Victorinus appellatur non alios idcirco excludit Episcopos cognomines, & Victorinos appellatos.

Cæterum profligatis hostibus Constantius Imperator Arelate in Galliis agebat ubi Circenses ac Theatrales ludos celebrari voluit in Amphitheatro, vulgo *Arena*, quod etiam nunc visitur ibidem, quinquaginta sex arcus seu fornices habens, amplissimis subterraneis fossis subnixum, eleganti olim marmore adornatum, nunc urbanis privatisque ædificiis

inseruit Marcellinus pro testimonio dicens lib. 2. 2. *Arelate, inquit, hyemem agens Constantinus post Theatrales ludos atque Circenses ambitiose editos apparatu ad diem 6. Octob. qui Imperij eius annum tricesimum terminabat insolentia pondera granum librans, si quid dubium deferebatur aut falsum pro liquido accipiens, &c.*

5 Per id etiam tempus publico edicto mandauit ut Ariani in Communionem Ecclesie reciperentur, Athanasius verò condemnaretur. Liberius ut cum à concepto furore placare posset atque imminens non tam aduersus Athanasium quam vniuersam Ecclesiam Catholicam, ac præsertim in Occidentales Episcopos persecutionem anteuertaret, deputatos anno præcedente legatos Vincentium atque Marcellum ad Constantium Arelate in Gallia agentem ablegauit, qui de cogenda Aquileie Concilio illum interpellarent. Arelatem venientes ibi complures Arianae factionis Episcopos & aliquos Occidentales Saturnium & Fortunatianum Aquileie Episcopum, quos Ariani per Constantium in suam communionem pellexerant. Is erat Saturnius siue Saturninus Arelatensis Episcopus cuius mentem & animum expressit Hilarius lib. de Synodis. *Expectatus enim, inquit ille, sancta & indemonstrabilis perseverantia gloriosum triumphum non cedendo Saturnini minis, potestatem, bellis, &c.* Illius verò in Gallis auctoritatem declarat Seuerus lib. 2. tom. 2. Bibliothecæ sanctæ. *Gallias nostras Saturninus Arelatensium Episcopus homo prapostens & factiosus premebat. Tum alibi Arianos paruos sustinebat ut quacumque in contrarium Concilia sese opponerent, ut & potestate tyrannica frangeret. Resistebat, ait ille, sacris consilijs Saturninus Arelatensium Episcopus, cui sane pessimum & ingenio malo pranoque, verum etiam præter hæresis infamiam multis atque nefandis criminibus conuictus.* Is itaque Saturninus in Episcopum Arelatensem electus, favore Constantij Imperatoris fretus, tantas in Galliis contra Orthodoxos procellas excitabat ut ad illas sedandas coactus fuerit Liberius Papa legationem de qua supra ad Imperatorem Arelate tunc agentem destinare. Occasione legatorum indictum Arelate præsentie Imperatore Concilium in quo Ariani Vincentium primum sedis Apostolicæ legatum importunitate sua atque Constantij Imperio per vim & contumelias inducunt, ut coactus tandem ac deceptus Athanasij damnationi subscribat, quod cum ille per vim, ut inquit Athanasius Apolo. ad Constantium, coactus præstitisset suo exemplo Fortunatianum Aquileie & Heminum Theffalonicæ ad idem facinus patrandum commouit. Ex eodem hoc Arianorum conuenticulo Paulinum Treuirensis ac Rhodianum in exilium missos esse nec non L. Annæum Episcopum Moguntinum relegatum in Phrygiam, & 2. anno exilij sui qui est Christi 354. Arianorum insidiis strangulatum, atque in locum eius ab Orthodoxis Maximum subrogatum esse acta eiusdem Maximi quæ Trithemius collegit, sæpe attestantur.

6 Missa secunda legatio Luciferi Calaritani, Pancratij & Hilarij à Liberio ad Constantium Arelatem. Impetratur Concilium Mediolanense quod ab Arianis constatas in Athanasium calumnias solueret & ab insolenti indignaque subscriptione reuocaret Episcopos, aliter tamen se res habuit Constantio tyrannice contra Ecclesiam perseverante, mutata est enim Synodus in sæculare iudicium Constantij consilio & vi tyrannica cogunturque Episcopi qui nolebant in Athanasium subscribere, exulare. Quartus autem ordine contra Athanasium subscripsisse cum Arianis reperitur Saturninus Arelatensis. Inter exules Lucifer Calaritanus, Pancratijs, & Eusebius Vercellensis. Liberius quoque tentatur ut subscribat, sed recusans exulat, substituto Romæ Felice, Catholico quidem sed communicante cum Arianis. Tentatur quoque & resistit Osius Cordubensis iam centenarius. At Athanasius vi pellitur Alexandria latetque in Eremito vsque ad obitum Constantij. Hilarius & Episcopi Gallicani in vnum conuenientes se à communione Saturnini repararunt. Indignatus ille non mediocriter, se Primatem Galliarum & Arianae factionis antesignanum ab Episcopis suæ Prouinciæ communione secludi, egit è favore Constantij ut in sua ipsius Diocesi prope Arelatem Biterris Concilium cogeretur, ad quod vi Præsidum Catholici Episcopi venire compellerentur. Hoc conuentu-coacto S. Hilarius timens ne Ariani quod alias ante hæc fecerunt, simulate sub mentito *substantia* nomine simplicitatem plurimorum Orthodoxorum Episcoporum circumuenirent, libellum legendum obtulit quo Arianorum latebrarumque dolosa insidia ac blasphemiz, hæreses omnibus innotescerent. Sed ne hæc ab Hilario ingesta legerentur resistentes, eadem ipsum Hilarium relegarunt. De Saturnino scribit Seuerus lib. 2. hist. cæteris Gallicanæ Ecclesiæ Episcopis resipiscantibus conuictum hæreseos & extra Ecclesiam eiectionem, contumacem hærisse in errore. Extat in officina Ecclesiast. Pythæi, epist. synodica quam Gallicani Præsules ad Orientales Episcopos direxerunt. *A Sacerdotio inquit Saturninum qui statutis salubribus impiissime contradixit, secundum fratrum nostrorum geminas tam literas excommunicatum, ab omnibus Gallicanis Episcopis, charitas vestra cognoscat,*

cognoscat, quem & vetera dissimulata iamdiu licet crimina, & cetera edita epistolis suis nona temeritatis inreligiositas indignum Episcopi nomine esse sicerunt.

Anno 352. S. Ioannes Cassianus Abbas Monasterij Massiliensis S. Victoris, & eius qua
longe lateque patet ordinis religiosi autor atque institutor, S. Ioannis Chrysostomi discipu-
lorum primus & Magni Leonis Romani Pontificis firmus ac fidelis se&tor, natus est Athe-
nis patre Scytha, matre Atheniensi, Liberio Pontifice maximo Ecclesie Romanæ clauum
renente, Imperij verò Cōstantio Magni Cōstantini filio & Gallo, Cæsare eiusdem Cōstantij
parruele Orienti Præfecto, cum apud Massiliam vrbis illius sacra tum antistes procuraret
C. Marius Victorinus. Hugo Augustodunensis lib. de Ecclesiasticis scriptoribus Afrum no-
minat Photius Romanus cod. 197. *Libellus Cassiani Monachi Patria Romani*, sed perperam. Alio
nomine d. ctus *Eremita*, Petrus de Natalibus lib. 7. c. 59. Vincetius lib. 20. spec. §. 28. Posse-
rinus in Bibliotheca, ob lōgam cōmorationem inter Anachoretas Prosper in Chro. *Ioannes*
Monachus cognomento Cassianus an. 436. Alij tantum Cassianum nominant, Cassiodorus
de diui. Institut. cap. 29. Sigeber. an. 427. Trithemius in Catalo. Gregorius Turonensis
lib. 10. hist. c. 19. Rabanus ad 18. c. regu. D. Benedicti. Genere verò ac natione Scytham
tamen Athenis natum fuisse testantur Gennadius & Trithemius ibidem in Catalo. Platus
lib. 2. de bono status religiosi cap. 25. Tabulæ Ecclesiast. Monasterij S. Victoris Massiliensis
in Officio S. Cassiani 23. Iulij Lectione 1. primi Nocturni, *Cassianus vir sanctissimus atque*
Do&tor præclarissimus, apud Athenas natus omnibus illic Philosophia studijs edoctus primū Aposto-
lorum Canonicam functionem imitatus, multos ibidem suo instituit exemplo atque doctrina infor-
manis. Quod idem ipse indicat atque innuit Collat. 24. capite 1. vbi de mortificatione.
Igitur ad hunc Abraham cogitationum nostrarum impugnationem anxia cogitatione detulimus, quia
ad repetendam Proniciam nostram atque ad reuiscndos parentes quosidianis animi astibus urgeba-
mur. Hinc etenim nobis maxima desideriorum nobis nascebatur occasio, quod tanta religione ac
pietate parentes nostros pradtos recerdabamur, vt eis nequaquam nostrum propositum praponere-
mus, hac ingiter mente voluentes quod profectum magis essemus ex illorum asiduitate capturi, nul-
laque nos corporaliū rerum sollicitudine nullisque prospiciendi victus distentionibus occupandos,
illas affasim omnem cum gaudio prabitionem nostra necessitatis explentibus. Insuper etiam spe ma-
ximum gaudiorum animum pascbamur, credentes fructum nos maximum percepturos, de conuersio-
ne multorum qui velut nostro essent ad viam salutis exemplo ac monitis dirigendi. Tum prateret
ipsorum locorum situs in quibus erat maioribus nostris habita possessio, ipsarumque amœnitas regio-
num iocunda ante oculos pingebatur, quàm grata & congrua solitudinis spatia tenderetur, ita vt non
solum delectare Monachum possent secreta sylvarum, sed etiam magna victus prabere compendia.
Tum lib. 7. de Incar. c. 31. *Vnde obsecro ac deprecor omnes vos qui intra Constantinopolitana vrbis*
ambitū sitis & per affectū patriæ cines mei & per unitatē fidei fratres mei estis vt separetis nos ab illo.

Initio anni 361. Iulianus imperio potius Christianam religionem deseruit, ex quo
Apostatæ ei cognomen fuit. Is deorum cultum restituens non crudelius quàm callidius
Christianum nomen afflixit. Pro Donatistis rescripsit honoribusque priuatos denuo resti-
tuit, vnde fauore Principis furor eorum aduersus Catholicos excitatur. Iudæos quoque
acuit & incendit Iulianus in Christianos templum ipsorum Hierosolymis re&dicare con-
atus, sed frustra, ignis namque de terra egressus ædificantes perterret. Crucis signum etiam
in cœlo visum & in vestibus Iudæorum quod nulla arte deleri aut elui potuit, porticus am-
bientes templi fabricam terræ motu conciderunt. Vnde Iudæorum plures ad fidem con-
uersi. Studia bonarum artium Ethnicis libris Christianisque magistris adeptis adimere
conabatur Christianæ iuuentuti. Quare Prohæresius Sophista Christianus propter hoc edi-
ctum Athenis docens sponte schola cessit. Similiter Musonius & Victorinus Afer nobilissi-
mus Orator qui tunc Romæ profitebatur, vt ait Augustinus 7. Confess. 2. Nec dubium
quia etiam Massiliæ, quæ florebat Academiæ frequentia hospitibusque crudicissimorum
hominum, Iulianus reuocatis priuilegiis venenit Christianos docere, quando Victorinus
noster Rhetor Massiliensis & Episcopus coactus est Cathedram deserere. Demum altero
imperij anno exeunte, Iulianus contra Persas ductis copiis infelicitè pugnans omnique
intercluso comœatu à Barbaris circumuentus & omnium rerum laborans inopia in mediò
conflictu periit, incertum cuius emissio è manu iaculo confossus. Moriens exceptum caua
manu cruorem in cœlum iecisse dicitur cum hac voce, *Vicisti Galilæe*. Libanius Sophista
expectans Iuliani victoriam irridens petiit à doctore Christiano, quid ageret Fabri filius?
Loculum, innuit ille, *fabricat Iuliano*.

Anno 370. S. Ioannes Cassianus Massiliensis Abbas peracta pueritia in Syriam destina-
tur ac Monachis cœnobij Bethleemitici iis fidei ac literarum rudimentis primū erudien-
dus

dus traditur, quibus ætas puerilis informari debet. Cum enim is locus esset peregre regio re-
 ligioſæ facundiz cœnobio & educationis causa eo confluentium puerorum concursu maxi-
 me celebris, placuit optimis parentibus Cassianum suum ih eum conuictorum numerum
 & ordinem spiritualibus magistris, iuxta, discipulisque florentissimum aggregare. Testatur
 ipse Collat. 11. cap. 1. *Cum in cœnobio, inquit, Syria consistentes post prima fidei rudimenta suc-*
cedētibz aliquatenus incrementis maiorem perfectionis desiderare gratiam cepissemus. Tum etiam
 cap. 5. *Debet hoc saltem labor tanti itineris obtinere, quod huc de Bethlehemitici cœnobij rudimen-*
tu institutionis vestra desiderio & profectus nostri amore properauimus. Collat. 17. c. 7. *Quamuis*
etiam illorum doctrina summas grates rependere debeamus, qui nos docuerunt à paruulis magna
bonari. Et epist. ad Castorem. *Ea quæ à pueritia nostra inter eosdem constituti atque ipso-*
rum incitati quotidianis adhortationibus & exemplis vel agere sentiamus, vel didici-
mus, vel visu percepimus, &c. Cumque adoleſceret in animo flos pueritiz & Cassiani semi-
 na iam excreuissent, quo maiores in studiis faceret progressus & cultioris vitæ modum for-
 mamque condisceret, in Græciam reuocatur à parentibus. Erat illis temporibus Athenien-
 sis Academia non solum vetustate famaue sapientiz inclyta, sed etiam ob Magistrorum
 præstantiam maxime celebris, acerrimis vndique ingeniis eò confluentibus, vt inde refer-
 rent eruditionis eximiaz palmam. Doeuisse enim ibi reperiuntur imperante Constantio
 Anatolius clarissimus Orator eidemque Imperatori percharus, qui ipsum Romam voca-
 uit atque præfectura Prætorij iusigniuuit, Prohæresius ob facultatem dicendi ab eodem
 Imperatore in Gallias primum, deinde Romam missus ex Senatusconsulto statua do-
 natus huiusmodi inscriptione nobilitata. *Regina rerum Roma Regi eloquentia.* Musonius
 qui & lege lata à Iuliano ne Christiani liberalium artium Doctores essent, scholas dese-
 ruit. Tradit insuper Sozomenus Gregorium Nazianzenum & Basilium ibidem Himerio &
 Libanio præceptoribus vsos fuisse. Cassianus ergo Athenas reuersus vt cœpta studia pro-
 sequeretur, dum in Academia fuit in qua magno cum fructu annos aliquot insumpsit, opti-
 mis moribus & disciplinis animum diligenter excoluit, atque in eo amplo & ancipiti totius
 orbis Orientalis theatro, vniuersis qui illū nossent apprime charus, præsertim sodalibus vitæ
 cuiusdam. Qua de re vitæ eius autor in antiquo Breuiario Ecclesiæ Massiliensis, Cassianus vir
 sanctissimus &que Doctor præclarissimus apud Athenas natus omnibus illic Philosophiæ stu-
 diis edoctus, primum Apostolorum Canonicam functionem imitatus multos ibidem suo
 instituit exemplo atque doctrina informauit. Vitæ Christianæ rarum præbuit exemplum, &
 pudore atque modestia incitamento fuit ad virtutem. Sub annum verò ætatis circiter vnde-
 uigesimum vbi conditionis liberioris esse cœpit ac sibi quasi mancipatus, in Palæstinam
 cum Germano socio suo reuersus animum ad religionem appellit, & cœnobium illud suum
 Bethlehemiticum inire statuit vbi S. Hieronymum ibidem commorantem documēto simul
 habuit & exemplo. Sic enim ipse narrat lib. 3. Institut. cap. 4. *In nostro Monasterio vbi Do-*
minus noster Iesus Christus natus ex Virgine humana infantia suscipere incrementa dignatus no-
stram quoque teneram & lactentem infantiam sua gratia confirmauit. Rursus cap. 31. vbi de Py-
 nusio Abbate latebras querente. *Nostrum Monasterium protinus expetuit, quod non longe*
fuit à spelæo in quo Dominus noster Iesus Christus ex Virgine nasci dignatus est. Item Collat. 17.
 cap. 5. Abbatem Iosephum sic affatur. *Si promissioni quam seniorum Charitate nos compellente*
deprompsimus, & quam coram cunctis fratribz in spelæo in quo Dominus noster ex aula uteri vir-
ginali effulsit ipso teste deprompsimus satisfacere voluerimus, summum spiritalis vitæ incurri-
mus detrimentum. Propterea Syriæ cœnobium magna cum excellentia præstantiaque cœ-
 nobiorum reliquorum omnium dici consueuerat ex collationis 11. cap. 1. mox citato, quod
 inter cœtera omnia & antiquitate, & dignitate, & Monachorum frequentia & sanctitate præ-
 celleret.

Quod ad Victorinum nostrum attinet cum in hac serie nullo certo annorum circulo
 Oresium inter & Proculum commiserimus, credi tamen probabiliter potest ad hunc an-
 num vixisse 374. Philippus Bergomas anno mundi 5638. *Victorinum similiter Massiliensem*
Rhetorem luculentissimum his diebus vita excessisse tradunt, qui & in Genes. à principio lib. vsque
ad obitum Abraha pulchrè commentatus est, & alios metro Christiano sensu libros edidit.

S. PROCLVS.

S. PROCLVS siue PROCVLVS.

ANNO CHRISTI 375. MASSILIAE CONDITA. 972.
Valentiniani & Valentis Imp. & Prov. Dinast. An. 12.

PROCVLVS, ipso Episcopatus sui primordio, Alemannos, Saxones, Quados aliosque populos cum vniuersa Italia Galliaque infestos habuit cumque aduersus eos Valentinianus pararet exercitum, atque illi legatos ad eum supplices misissent, in eos acrius inuehens apoplexia subito correptus interiit 15. Calend. Decemb. an. ætatis 55. Imperij 12. Gratianus appellarius olim Augustus iam incipit solus imperare cum Valente Postmodum Valentinianus iunior confors Imperij à Gratiano fratre factus adhuc puer imperat, & in Italiam venit. Eius electionem prius factam à Ducibus probauit Gratianus, & sic occidens duos accepit Imperatores. Gratianus Alemanus in Galliam erumpentes vincit apud Argentariam Gallia oppidum, eorumque triginta millia delevit. Valens in Oriente non expectatis copiis à Gratiano victore iniit in Thracia prælium contra Gothos à quibus vincitur prope Adrianopolim & viuus concrematur Iordanes cap. 26. Ammianus lib. 37. Cessit ergo imperium Gratiano & fratri extincto impio Valente, à quo missos in exilium Episcopos Orthodoxos restituit Gratianus, coactoque ab iis Concilio Antiocheno stabilitur concordia inter Antiochia Episcopos Meletium & Paulinum ut ambo regerent, firmaturque recta fidei regula.

Massiliae hoc ipso tempore ut is semper fuit rerum humanarum status, quem sæpe aut fortunæ temeritas aut inimicorum labefactarit iniuriâ, antiquato iam olim Aristocraticæ politiz regimine ab Imperatoribus Romanis, qui Massiliam sub Imperium ditionemque suam subiunxerât, ciuitati administrandæ certi ac singulares Magistratus tanquam Proreges instituti sunt, quos Massilienses nunc Consules, nunc Comites appellabant. Ab aliis Tribuni dicebantur aut Præsides Sic enim de Romanorum iure in Massilienses habetur in Actis S. Victoris & sociorum eius Martyrum. Cui, scilicet Victori, *blando sermone dixerunt Præsides. Victor cum sis homo Romanus legibus seruans principum dignitates debes amare.* Tum de fortibus Magistratibus qui nomine Imperatoris in reos sententiam ferebant. *Gloriosus, inquit, Victor Massilia miles abdica militia idolis sacrificare constantissime decretauit, unde à Tribuno suo Asterio tetrum in carcerem primo detrusus, iussu deinde Eutychij Præsfecti, retortu brachijs, loris subtilibus ligatus, & funibus pede constrictus per mediam tractus est ciuitatem.* Quem hic Præsfectum vocat Eutychium Præsidentem alijs dicit. *Audiens, inquit, Præsides Maximiani Christi militis constantiam, ore frendens visperio hunc cum sanctis militibus carceru ergastulo mancipit, in quo triduo in Dei laudibus sedulus perstitit.* Tum alibi etiam cum B. Victor latere non possit per uigili tandem in dagatione inuentus ad Asterium & Eutychium Præsides perducitur. Proculo igitur Episcopo Massiliae sub imperatoribus Gratiano, Maximo, & Theodosio Aurelius Prudentius Clemens Hispanus, Cæsar Augustæ natus, Christianus, Consul Massiliae dictus siue Comes aut Præsides pro Augustis magistratum gerebat & potestatem. Qualis & quantus fuerit Prudentius vide Sixtum Senensem, Eusebium, Possuinum, & tom. 4. & 5. Annal. Baronij. Gemadius in Catalo. *Prudentius, inquit, Vir secularis literatura eruditus composuit Distichon de veteri & nouo Testamento. Fecit & in laudem Martyrum sub aliquorum nominibus inuitatorium ad martyrium librum unum, & Hymnorum alterum, speciali sententia cõditione aduersus Symmachum idololatram defendentem, ex quorum lectione agnoscitur Palatinus miles fuisse. Vbi verò atas deseruit pietatem magis coluit, seseque rebus sacris addicens floruit Massilia Valentiniani II. & Theodosij Magni ac filiorum eius Arcadij atque Honorij temporibus.* Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis, Aurelius Prudentius Poëta Christianus floruit sub Theodosio seniore & filiis eius. Vitam Prudentij scripsit Aldus Manutius Pauli pater, quæ veteribus Prudentij editionibus in Germania præfixa fuit. De Bonito post Præsfecturam Massiliensem in Episcopum Claromontanum assumpto dicitur an. 1050.

Anno 379. Aquileiæ Carnorum Metropoli sub eodem Damaso congregatur Concilium aduersus Arianorum reliquias à 32. Italis, Gallis, & Pannonicis Episcopis, præsentibus Gallorum & Afrorum legatis. Palladius & Secundianus Episcopi Ariani cum Attalo quodam Presbytero damnati sunt. Id extorserunt à Gratiano iidem ipsi Ariani petente causam suam examinari. Extant acta apud Binium tom. 1. Conciliorum sub Damaso Papa. Interfuerunt ex Italia Ambrosius, ex Africa Felix & Numidius, ex Gallia Iustus Lugdunensis, Con

Constantinus Episcopus Arausicus, Proculus noster Episcopus Massiliensis, quibus addit Binus in notis ad hoc Concilium ex 31. Episcopis enumeratis in principio Actorum, omnes quoque interfuerunt viri sancti & eruditi famaue celebres, anniuersaria commemoratione votis fidelium rediuiui, sempiterna memoria in Ecclesia vigent, adeo ut vix alia Synodus exigua huic similis inueniatur. Tum infra in notis de Constantio. Hic cum Proculo Massiliensi Episcopo ex Prouincia Narbonensi legatus adfuit vir eius sæculi insignis. Proculus à S. Hieronymo Epist. 4. ad Rusticum mirifice commendatur his verbis. *Habes istuc sanctum & doctissimum Pontificem Proculum, qui vna & presenti voce nostras schedulas superet quotidianisque tractibus iter tuum dirigat.* Eiusdem etiam est mentio in Concilio Taurinensi. Inconsulte igitur ac temere omnino scripsit autor Pontificij Arelatensis, in Constantino, Proculum hunc Narbonensem Episcopum fuisse non Massiliensem, id enim hætenus nemini quod sciam vel historicorum vel chronologorum ne somnianti quidem venit in mentem. Fastique non modo singulares Massiliæ, sed etiam generales Ecclesiæ Gallicæ autore Petro Roberto refellunt ac coarguunt manifesti mendacij, qui hac ætate Proculum Episcopum in serie Massiliensium reponunt, in Narbonensi verò alium ei coeuum nomine Stephanum vel Hilarium, ad quem extat Bonifacij Papæ epist. tom. 1. Conciliorum Biniij. Falsò præterea Constantium Episcopum adimit sedi Arausiensi, ut cum subroget Arelatensi, illum enim plurimorum testium autoritate omniumque retro sæculorum vsucapione sibi vendicant fasti Arausienses. 3. Ineptissime, ait, tempore Synodi Aquileiensis sedisse Arausione S. Eutropium sanctitate & miraculis clarum, cum certissimum sit eum interiectu centum circiter annorum fuisse posteriorem ætate eidem Concilio, scribit enim ad ipsum Hilarius Papa an. 467. aut 468. in tomis Conciliorum, & Sidonius lib. 6. Epist. 6. anno circiter 480.

- 4 S. Iustus ex Monacho Lerinensi assumptus in Episcopum Lugdunensem, ut habetur in antiquis MM. SS. exemplaribus quibus vetustissima Martyrologia & tabulæ Lerinenses adstipulantur, ut affirmat Barralis in Chronologia Lerinensi fol. 316 Prouinciam hanc nostram obiuit & Proculum Episcopum in Aquileiensi Concilio iam sibi notum & maximis vinculis ac beneuolentiæ & sanctitatis sibi coniunctissimum Massiliæ inuisit. Gauterius in Chronolo. sæcu. 4. perquam breuiter, ut solet, itineris seriem perstrinxit atque attigit. Pauca enim præfatus de S. Iusti reliquiis. Mitto, inquit, hæc omnia ut dicam sanctum virum, cum Viennensis Ecclesiæ Diaconus extitisset consecratum fuisse Lugdunensem Episcopum, ubi sanctissime dignissimeque suo munere perfunctus, id cum vita Eremitica commutare statuit. Quamobrem rediens ab Aquileiensi Concilio ad quod pro tota Gallia vnà cum Constantio & Proculo delegatus fuerat, Lugdunum haud reuersus est, ne à Lugdunensibus detineretur. Verum Turnone aliquantisper demoratus (hoc in quibusdam MM. SS. veteribus legitur, & ut verisimile est ad consanguineos Turnonenses Toparchas diuertisse) tamen *Torrentem* pro Turnone dicat Surius tom. 5. 2. Septemb. ibique ab amicis vale dicturis visitatus, Arelate transiens Massiliæ nauem vnico S. Viatore Lectore comitante conscendit, cum quo tandem in Ægyptum appulsus vitam illic inter sanctos Monachos egit singulari humilitate perfectioneque Angelica præfulgentem, suorum Lugdunensium apud Deum nunquam non memor. Qui tanto illum honore prosequerantur ac studio, ut cognito per diuinam prouidentiam eius obitu inaccessas ad inueniendum sacrum, ipsius corpus solitudines traiecerint, & Lugdunum transtulerint, & hoc quidem tunc repositum est in Basilica septem Machabæorum 4. Calen. Septemb. Quæ Basilica postmodum dicata est sub vocabulo S. Iusti. De eo Ado in Chroni. Democha. lib. 2. de missa, Baronius in Martyrol. 2. Septemb. Vsuarius, Beda ibi. Petrus de Natalibus lib. 7. cap. 26. Sequerius in Chronolo. Archiepisc. Lugdun. num. 13.

- 5 Anno 389. dato ab Imperatore Theodosio rescripto celeberrimum illud totoque terrarum orbe notissimum templum Serapidis Alexandriæ funditus excisum, & alia idolorum delubra & ipsum simulachrum Serapidis contritum & igne exustum fuit, & templa super ruinas Fanorum à Christianis extructa. Idololatria vbique locorum diruta, & vnus anni periodo cuncta ferme gentilium templa per orbem fuisse penitus demolita. Ex quo non leuit coniectura ducimur ad suspicandum, Massiliæ tria illa præcipua deorum templa & simulacra, de quibus copiose scripsi in *Massilia Gentili* cap. 16. olim à Gentilibus erecta & Dianæ, Apollini ac Mineræ dicata per id tēpus tot impuris ac sacrilegis expiata idololatriæ maleficiis, in Dei ac sanctorum verissimum cultum ac Religionis Christianæ sacros ac solennes vsus fuisse ab Episcopo Proculo conuersa. Primum Dianæ cuius vestigia quædam velut æmorta, in pluribus siue columnis, siue earum basibus, scapis, zophiris, stylobatis, epistylis:

Carmo

marmoreis ac porphyreticis inde effossis, non ita pridem visebantur in templo Ecclesie Cathedralis, quod alias Christiani templum S. Lazari Martyris cum eius ossa & reliquie ea basilica continerentur. Postmodum regnante Carolo magno Ecclesiam S. Mariae aut *N.stra Domine antiqua sedem*, nunc Maria Maior appellat, ut rerum Massiliensium scriptores testantur reliquerunt. Alterum Apollinis ex aduerso montis latere & in eadem urbis arce ut loquitur Strabo, cuius loco nunc euorsis omnino atque exteris prophanis aedibus, sacellum S. Saluatoris substitutum est. Tertium Palladis siue Minervae in illa fori parte qua posterioribus temporibus Ecclesie *Des Acoles*, ut vocant molem iecere Christiani

Anno 391. Theodosius nulli Imperatorum secundus moritur feliciter Mediolani 17. Ianua. praesentibus filiis Arcadio XX. annorum & Honorio X. iam baptisatis à S. Arsenio qui à patre sic accepere Imperium ut Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius imperaret. Ceterum utrumque pueritia opportunum tutorum perfidia fecit, non sine gravi discrimine Imperij Arcadius Eudoxiam filiam Promoti viri Consularis statim post patris obitum duxit uxorem, conciliante has nuptias Eutropio ne Rufini filiam sibi in matrimonium adscisceret. S. Ambrosius triennium fere superuixit Theodosio, ut ait Paulinus in eius vita, qui & ipso die Sabbathi sancti illum desisse vivere scribit an. 397.

Plurimum his temporibus autore Proculo Episcopo Concilium Taurinense contulit ornamentum Ecclesie Massiliensi, ut scribit Ciaconius in Siricio, & Binius in notis super idem Concilium. Paulo post Ambrosij obitum Concilium Taurinense celebratum, in quo lecta sunt tum Siricij Papae tum ipsius Ambrosij mox iam defuncti literae super communionem Felicis Episcopi in Gallia. Sedatae sunt in eadem Synodo altercationes inter Arclatensem & Viennensem Episcopos, sed & Narbonensis Prouinciae primam esse sedem Massiliensem Ecclesiam pariter declaratum est. Concilij haec habentur in epistola concepta verba,

Fratribus dilectissimis per Gallias & quinque Prouincias constitutis

S. Synodus quae couenit in vrbe Taurinatum die 10. Cal. Octo.

Cum ad postulationem Galliae, Sacerdotes conuenissemus ad Taurinatem civitatem atque in eiusdem urbis Ecclesia antea Domini, vel mediatore sederemus auditis allegationibus Episcoporum, eorum videlicet qui ad iudicium nostrum fuerat congregati, singulis negotijs sententia forma processit, ita ut pacis boni & iustitiae Canonum seruaretur, & plurimorum consentionibus adhiberetur utilis Medicina.

Capitulum I.

Nam cum prima omnium vir sanctus Proculus Massiliensis civitatis Episcopus se tanquam Metropolitanum Ecclesiae quae in secunda Prouincia Narbonensi posita videbatur, diceret praesse debere, atque per se ordinationes in memorata Prouincia summorum fieri, Sacerdotum, siquidem assereret easdem Ecclesias vel suas fuisse, vel Episcopos à se in eisdem Ecclesiis ordinatorum, & à diuerso eiusdem regionis Episcopi aliud defensarent ac sibi alterius Prouinciae Sacerdotum praesse non debere consentirent. Id indicatum est à sancta Synodo contemplatione pacis atque concordiae, ut non tam citius desertetur, ut tanquam Pater filijs honore Primatus abisteret. Dignum enim visum est ut quamuis unitate Prouincia minime tenerentur, constingerentur tamen pietatis affectu. Hec igitur ipsi tantum in dictis vrbe eius forma seruabatur, ut in Ecclesiis Prouinciae secunda Narbonensis quae vel suas parochias vel suos discipulos sibi possideret ordinatorum, Primatus habeat dignitatem. Illud quoque à partibus sic observandum quod licet ex superfluo non tamen inutiliter commemoretur ut ipse Proculus tanquam pius Pater Sacerdotes, suae honores ut filios, & memorata Prouinciae Sacerdotes tanquam boni filij eundem habeant ut parentem, & inuicem sibi exhibeant charitatis affectum impleto hoc quod ait B. Apostolus. Honore mutuo praeuenientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes, &c.

In quem locum Binius. Hic est ille Proculus nomine insignis ab Hieronymo epist. 4. ad Rusticum plurimum commendatus quem videtur S. Ambrosio Aquileiensi Concilio interfuisse supra vidimus. Quod inculcat Baronius an. 397. subiicitque. In Concilio Taurinensi declaratum est Narbonensis Prouinciae primam esse sedem Massiliensem Ecclesiam, eiusque tum sedem Episcopum Proculum Metropolitanum esse habendum Antistitem.

Anno superiori S. Ioannes Cassianus septennij ferme spatio peregrinatus Aegyptum, Bethlehem suam reuersus insigni charitate à Syncliticis suis excipitur, quo tempore summa eius fidelitas & ad obsequendi studium inuicta constantia enituit, cum enim ex Aegyptiorum Patrum institutionibus magnorum suorum laborum multarumque vigiliarum fructus caperet maximos, tantaque vis esset solatorum coelestium quae Deus in eorum solitudine

atque inopia impertiebatur ipsi, ut si quod est in hac vita gaudium hoc vnum sibi esse videretur. Sollicitabat altera ex parte vehementissime ea cura profectus, & retinentium preces conuersatioque Sanctorum, ut reuiscendæ Palæstinæ desiderium comprimeret aut abundi tam expeditam celeritatem retardaret. Ex altera non inuitabat modo & allec[t]abat ad discessum data senioribus spon[s]io, sed ne paruum quidem aliquam moram ac sustentationem interponere pariebatur. De quo vtriusque nomine Gormanus Collat. 17. c. 2. & 31. grauiter ingemiscens. *Quid agimus, inquit, ingenti namque discrimine nos videmus & perquam miserabili conditione constrictos, quos & ratio ipsa conuersatioque Sanctorum, quid salubrius sit ad profectum vita spiritualis efficaciter docet, & eligere id quod expedit data senioribus spon[s]is non admittit. Etenim potuimus exemplis saluum ac tantorum virorum ad perfectiorem vitam propositamque formari nisi nos instanter ad cœnobium recurrere promissi pactio coarctaret. Quod si reuersi fuimus copia nobis ulterius huc remeandi nulla tribuetur. Sin verò hinc residentes desiderium nostrum maluerimus explere, quid agimus de spon[s]ionis fide quam senioribus nostris velocissimum reditum pollicentes dedisse nos nouimus, ut vel cursim liceret nobis huius Prouincia Sanctos ac Monasteria circumire. Cumque sic astuantes quid super statu salutis nostra definiendum esset nequaquam inuenire possemus. Ita tamen Abbas Joseph institutione atque doctrina velut diuino oraculo super hoc confirmati in Ægypto residere maluimus, quod licet parum deinceps de nostra effemus promissione solliciti, tamen expleto septem annorum numero spon[s]ionem nostram gratanter implerimus. Excurrentes nūmq[ue] ad cœnobium nostrum illo iam tempore quo de impetrando ad Eremitum reditu fiduciam gerebamus, primum senioribus nostris honorem debitum soluimus, deinde animi cœtum qui pro charitatis ardore creberrimis literarumstrarum satisfactionibus nequaquam fuerant delinssi, pristinam redintegramus charitatem. Haud ita multò post Ægyptum reuiscurus nauigat Alexandriam, ubi S. Marci sepulchrum visit & Alexandrinorum mores religionisque cognoscit, ac præcipue insinuat se in familiaritatem Isidori Presbyteri & Xenodochi Alexandrini. Digressus inde in solitudine Scythiotica quæ gesserit fuscè copioseque dixi in Cassiano illustrato lib. 1. c. 44. 45. & sequētibus. Consulendus quoque ipse idem Cassianus Collat. 1. vique ad vndecimam.*

- 8 Anno 398. gerebat Vincentius natione Gallus, ille postmodum Monachus & Presbyter Monasterij Lerinensis Insulæ, vir in diuinis scripturis eruditissimus & secularium literarum non ignarus, vita & moribus clarus, præfecturam in Gallis ut rescriptum Honorij Imperatoris in Cod. Theodosiano ad eundem datum significat. Huius summa cum laude Seuerus meminit, de eius cum S. Martino adhuc superstite necessitudine scribens lib. 2. Dialo. Vincentium Præfectum virum egregium & quo nullus sicinter Gallias omni virtutum genere præstantior dum Turones præterisset à Martino sæpius poposcisse ut ei conuiuium in suo Monasterio daret. In quo quidem exemplum beati Ambrosij Episcopi præferebat, qui eo tempore Consules & Præfectos subinde pascere ferebatur. Sed virum altioris ingenij ne qua ex hoc vanitas atque inflatio obreperet, noluisse. Ita Seuerus. Baronius an. Christi 400. Gennadius in Catalo. cap. 64. Ado in Chroni. an. 415. Trithemius de Scriptor. Ecclesiast.

- 9 Anno 405. nascitur Theodosius iunior ex Arcadio & Eudoxia quando & baptizatus est. Vita verò fungitur S. Martinus Turonensis Episcopus an. 16. à Treuerensi Concilio vir ob excellentiorem quolibet præconio sanctitatem sæculis omnibus admirandus. Tanti viri iacturam compensauit S. Ioannes Chrysostomus ex Antiocheno Presbytero factus Constantinopolitanus Episcopus. Ad eam dignitatem euectus dum in corruptos hominum mores præsertim Clericorum ac Principum acrius inuehitur, multorum in se concitauit odia. In his Eudoxiæ Imperatricis qua agente cum Theophilo Alexandrino & Origenistis, tumultuaria collecta Synodo an. 403. in suburbio Calcedonen[si] loco ad quercum dicto abdicatur, & mox ab Imperatore propter populi seditionem & terræ motum statim exortum terrore restituitur.

- 10 His temporibus S. Cassianus Abbas Massiliensis Alexandria regressus iterum in Palæstinam, à Chrysostomo iam Episcopo Constantinopolitano accitur, & ab eodem renuntiatur Diaconus magnæ Ecclesiæ suæ Constantinopolitanæ, ita Gennadius in Catalo. Trithemius & alij historici plerique omnes. Errore autem turpissime lapsos confutat Baronius an. 404. qui scripsere hunc ipsam à Ioanne Chrysostomo Diaconum ordinatum, post aliquot annos ab eodem expulsam Massiliamque profectum illic ordinatum esse Presbyterum. De Diaconatu testis ipse est omni exceptione maior lib. 7. de Incarn. cap. 31. Vnde ego quoque ipse humilis atque obscurus nomine sicut meritis, licet mihi inter eximios Constantinopolitana urbi antecessores locum magistri usurpare non possim, studium tamen discipuli affectumque præsumo. Ad-
- piatus

ptatus enim à beatissima memoria Ioanne Episcopo in ministerium sacrum atque oblatas Deo, et si corpore absum, affectu illic sum, & illi dilectissimo mihi ac venerando Dei populo & si nunc presentia non admiscor, tamen mente coniungor. Vide Baronium an. 404 num. 78.

Anno. 404. dedicatur argentea Eudoxiz statua Constantinopoli super columna porphyretica è regione templi, arguit factum Chrysostomus, accusatur secundo & pellitur in exilium apud Cucufum Ciliciz oppidum, sed postea mutauit locum, substituto Arsacio Nestarij fratre qui breui moritur. Tunc plurimas legationes tam ab Episcopis partis Ioannis quàm ab eius quoque aduersariis atque item à Clero Constantinopolitano Romam ad Innocentium Pontificem post expulsum Ioannem missas recenset Theodorus in Annalibus Baronij, hoc anno. Qui ve o inter Legatos à Clero Constantinopolitano missos pro defensione Chrysostomi laudatur Cassianus Ioannis Diaconus, ille ipse noster est S. Cassianus Abbas Massiliensis, qui cum Germano Presbytero, missus ad Innocentium Papam quem Chrysostomus appellarat, ita causam suam egit vt eius opinione constaret, neminem in iis legationibus plura quàm Cassianum suasisse, confutasse, opposuisse, nec modice auctam Eudoxianis quam hauserant de illa deque Ioannis autoritate ac dignitate formidinem. Vixit tamen summorum Principum in vi & armis posita potentia, nam post biennium Chrysostomus multis ætumnis & peregrinationibus in suo exilio perpeffis die 14. Septem obiit an. Christi 407. ætatis suæ 52. cum sedisset in Episcopatu Constantinopolitano annos 9. sepultus Comanæ in eodem templo, quo & Basiliscus Martyr conditus fuerat. Eudoxiam narrant historiz Græcæ post menses tres, quàm eiectus est Chrysostomus, vita esse functam cum quadriduo ante inuitatæ magnitudinis grando cecidisset.

Ab obitu Chrysostomi magistri sui colendissimi atque amantissimi secedit Constantinopoli & Romam se recipit S. Cassianus vbi Presbyter ordinatur ab Innocentio Papa, & cum Leone Magno tunc Romanæ Ecclesiæ Archidiacono se pluribus inter se officiis colunt atque diligunt. Sic enim in antiquis Breviarij tabulis Ecclesiæ Massiliensis. *Constantinopolim venit vbi à Ioanne Magno Diacono ordinatus cum esset, Romam adiit in qua ad gradum Presbyteratus euectus est indeque Massiliam profectus.* Hoc tempore emerfit Pelagius hæreticus à Britannia maiori vt Prosper testatur in Chroni. professione Monachus diuinæ gratiæ hostis & impugnator acerrimus, Cœlestio & Iuliano adiutoribus, quos Innocentius Papa damnauit, Hieronymus quoque Augustinus & alij eos vt fidei hostes armis veritatis impugnarunt. Item Vigilantius Hispanus Calaguritanus Presbyter, notus & infensus Hieronymo tandem in Gallias veniens euulgat suas hæreses, vbi Galliam hucusque sine monstris fuisse scribit Hieronymus epist. 75. & lib. contra Vigilantium.

Anno 407. Gallia à Vandalis occupata & ciuitates præcipue quæ sunt à Rheno ad sequanam vsque & Belgicæ Galliz vicinarumque Prouinciarum pars non exigua. Peracta tragœdia hæc est Caraco duce Vandalorum, qui postea apud Arelatem Mariano Præfide à Romanis capteus & per victas vrbes traductus & occisus est, cuius cladis meminit Hieronymus epist. 11. ad Agerruchiam. *Innumerabiles, inquit, & ferocissimæ nationes vniuersas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes & Pyrenæum est quod Oceano & Rheno includitur, Quodus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni & ologenda Respublica hostes Pannonij vastarunt.* Quo respexit Rutilius dum reditum suum in Gallias describit lib. 1. Itinera.

*At mea dilectis fortuna renouetur oris
Indigenamque suum Gallica rura vocans.*

Ille quidem longis nimium deformia bellis

Et Sidonius Carmi. 7.

Et caput hoc sibi met solitis defessa ruinis

Gallia suscipiens Getica pallescit ab ira.

Nam immisso Stiliconis diuersarum gentium rabies Gallias dilacerare orta est, vnde Rutilius ibi. lib. 1.

Quomagus est facinus diri Stiliconis æcerbum

Proditor arcani qui fuit Imperij

Et Geticam iram vocat iram Theodorici Regis Gothorum, qui Lithorio capto & occiso pacis Romanæ foedus recusabat. In maiori Britannia primum Gratianus mox Constantinus tyrannus armatur contra Romanos & collectis copiis trahens Constantinus in Gallias, vincit primum & pellit inde Vandalos, ac spe nominis elatus à militibus purpuram, ab Arelatensibus Augustam sedem, & ab Honorio Consulatum accepit. De Purpura Sozomenus lib. 9. cap. 11. *Milites, inquit, qui in Britannia erant Marco & Gratiano in Imperium*

N 2 *enclis*

*electis trucidatisque Constantinum Imperatorem elegerunt, quod putarent eum ex nominis sui præ-
sagio imperium constanter obtenturum. De Regia Arelate & filio Cæsare designato loquuntur
Zosimus lib. 5. & Sozomenus loco citato & fornix qui hac inscriptus epigraphe adhuc su-
perest Arelate, prope portam S. Martini ad Rhodanum.*

CONSTANTI F. PRINCIPI O N S.

Consularum asserit Sirmondus in notis ad Sidonium Apoll. ex Olympiodori Thebzi sen-
tentia, & lapide Treuirensi cuius inscriptionem Græcam Iosephus Scaliger protulit lib. 5.
de emendatione temporum licet cuius Constantini fuerit non dicat.

- 14 Anno 409. Alaricus de pace agens, quam parum prudenter neglexit Honorius, post
longam cunctationem se contemni videns Italiam tentat, & nullis repertis in itinere ob-
staculis Romam obsidet. quam obsidionem primam auro & donis aliis soluere coacti sunt,
detractis idolorum ornamentis. erant hi Barbari Christiani quidem, sed Arianismo infecti.
Sed iterum Innocentius Papa Rauennam profectus ob negotia pacis inter Honorium &
Alarium concilianda, cum nec inter utrumque de re cōueniret, Barbarus iter flectens reuer-
titur, & Romam secundo obsidet. Pestis cum fame rursus obsessam urbem vastat, tandem
capta ab Alarico fuit anno sequenti 9. Calen. Septemb. dato prius præcepto militibus ut
si qui in sancta loca præcipue ad SS. Apostolorum Petri & Pauli Basilicas confugissent hos
imprimis inuiolatos securosque esse sinerent. Tum deinde in quantum possent prædæ
inhiantes à sanguine temperarent. Sic vrbs Regina orbis, à Gothis capta & direpta fuit.
Innocentius Papa furori militum subtractus euasit, occulta providentia Dei, apud Raven-
nam tunc positus, ne peccatoris populi videret excidium. Ac primum Barbaris urbem
ingressis quotquot fugam capeßere valuerunt, eam primum quaqua versum arripuisse testis
est Hieronymus lib. 3. Expositio. in Ezechielem. Melaniam fugisse Hierosolymam scribis
Palladius in Lausiaca cap. 33.

- 15 Quare in tanta confusione rerum S. Cassianus Abbas Massiliensis ut eriperet se ex mise-
ris ac manifesto cædis aut seruitutis periculo, cum cæteris aufugit, Deo meliores in usus il-
lius operam reseruante. Conductum enim operarium ita destinarat in vineam suam, ut flo-
rentissimarum ciuitatum mutatione solum verteret, & ad progagandos in vltimas & Occi-
dentales terras religiosæ vitæ satus curam referret suam, auctamque retardatione industriam.
Digressus ex Italia in Insulam primum Lerinam, tum Foroiulium ad Leontium Episco-
pum, inde ad Stæchades Insulas ex itinere diuertit, ac tandem Massiliæ portum tutissimam
sibi gratissimamque futuram stationem appellit. Iam enim in Prouincia sacram vitæ Mo-
nasticæ sementem non emeruisse modo sed stirpem quoque numerosissimam in omnia post
futura sæcula propagasse ex Annalium nostrorum veteribus monumentis cognoscitur. Ho-
noratus patria Arelatensis, & è Senatoria & Consulari familia ortus, duce ac magistro spi-
ritu sancto Caprasio Abbate, tunc conuersus est in Monachum quem testantur Genna-
dius in Catalo. cap. 69. Eucherius epist. ad Salonem, Hilarius in vita Honorati, vitandæ
causa humanæ laudis iter arripuisse Orientem versus sed defuncto in Achaia itineris comi-
te ipsius Germano Venancio nomine, ipsum haud leuiter agrotantem in patriam remeasse
ac primum omnium consilio S. Leontij Foroiuliensis proxime degentis Episcopi incoluisse
Insulam Lerinensem à serpentibus obsessam, illicque cedentibus illis Ecclesiam & Mona-
sterium erexisse ut à sæculo profugos ad vitam monasticam excolendam exciperet. Ideo Eu-
cherius primo Insulanum, inde verò magistrum Ecclesiarum illum appellat. Qualis tandem
& quantus fuerit Caprasius ille Monachorum & Abbatum Lerinensium supremus apex,
docet Martyrologium Romanum 1. Iunij: In Monasterio Lerinensi S. Caprasij Abbatis.
Martyrologium Gallicanum ibi. in quo, patria Nicomediensis, spectabili ortus genere & à
primæuo iuuentis flore Philosophicis studiis imbutus dicitur. Beda, Wuarus, Ado, & alij
recentiores eodem die. Meminit quoque Sidonius in Carmine Eucharisti. ad Faustum ubi
dum relegit Insulæ Lerinensis sanctos hæc de Caprasio.

Quantos illa Insula plana

Miseris ad cælum montes. quæ sancta Caprasij.

Vita senis, iuuenisque Lupi quæ gratia patrem. Mansit Honoratum.

- 16 De eo item in vita S. Honorati omnium historicorum fusissime ac copiosissime Baccalis
in Chronologia Sanctorum ac virorum illustrium & Abbatum sacre Insulæ Lerinensis. Eu-
cherius etiam in episto. ad Hilarium Eramum petentem Lerinæ suæ amore raptus, tum de
Lerina

Lerina tum de Honorato hæc habet. *Etenim cunctis Eremitis locis qua piorum illuminantur secessu reuerentiam debeat, præcipue tamen Lerinam meam honore complector, qua procellosi naufragis mundi effusus piissimis vlnis recuperas venientes, ab illo sæculi fligantes æstu blande introducit sub umbras suas ut illuc spiritum sub illa interiore domini umbra anheli resumant, aquis scatens, herbis virens, floribus renitens, risibus odoribusque iucunda, paradisum possidentibus se exhibet, quam possidebant, digna qua Honorato autore fundata sit, qua tantis institutis tantum macta sit Patrem Apostolici spiritus vigore & vultus honore radiantem, digna qua illum suscipiens ita emitteret Arelatensis scilicet Ecclesia Pastorem. Et Ennodius in vita S. Epiphaniij ait. Inde tamen regrediens singula Sanctorum habitationum loca visitauit Medianas Insulas Stoechadas Lerum, ipsamque nutricem summorum montium plantam Lerinam adiit. Cæsarius Arelatensis hom. 25. *Beata, inquit, & felix insula Lerinensis qua cum paruula & plana esse videatur innumerabiles tamen montes ad cælum misit. cognoscitur. Montes id est Episcopos & Sacerdotes, erat enim Lerinensis Insula seminarium Episcoporum, ut idem attestatur Cæsarius. Hæc est qua eximios nutrit Monachos & præstantissimos per omnes Prouincias erogat Sacerdotes, ac quas accipit filios reddit patres, & quos nutrit paruulos reddit magnos. Qua sancta Caprasij vita senis. Insulas Stoechades in mari Gallico sitas & tam Lerino quam aliis vicinas & magna Monachorum frequentia & sanctitate florescentes tunc fuisse scripsit idem Cassianus in sua Præfatione ad Collat. 11. Ita Honoratum Episcopum & Eucherium alloquens. Si vero sanctam studij vestri situm etiam hæc satiare non quiverint, septem alias collationes quæ ad sanctos qui in Stoechadibus consistunt insulas emittenda sunt, fratres, desiderium ut arbitror vestri ardoris explebunt. Harum verò Insularum quatuor imprimis Abbates illustres honore ac nomine Iouinianum, Mineruium, Leontium, & Theodorum laudando extollit, iisque collationum suarum tertiam classem inscribit & præfatur in hæc verba. *Emensis inuante gratia Christi, decem collationibus Patrum qua exigentibus beatissimis Episcopis Helladio ac Leontio vicumque digesta sunt, septem alias beato Episcopo Honorato sancto quoque famulo Christi Eucherio dedicati. Totidem & nunc vobis o sancti fratres Iouiniane, Minerui, Leonti, & Theodore credidi deputandas, &c.***

Anno 411. transire exercitum in Siciliam tentans Alaricus repentina morte apud Cosentiam occupatur, Gothi Basentium amnem de alueo suo captiuorum labore deriuantes ipsum in medio alueo cum multis opibus sepeliunt, amnemque proprio meatui reddentes, ne quis locum scire posset, captiuos omnes qui interfuerunt interficiunt. Hæc apud Paulum Diaconum lib. 13. historiz Miscella. Loco Alarici Ataulpho Rege subrogato, qui Galliam Placidiam Honorij sororem captam Romæ ducit uxorem, quæ marito suaserit & obtinuit pacem, imo in optatis ei fuit Romanum Imperium restituere in pristinum splendorem, & Honorio fideliter militare. Orosius lib. 7. cap. 40. & 43. Interea missi ab Honorio Imperatore Constantinus & Vlpilas exercitus sui Duces in Prouinciam aduersus Constantinum, qui cum Arelatem peruenissent, ubi Constantinus cum Iuliano filio regnabat, uti dictum est superius, hanc obsident. Constantinus ad templum confugiens Sacerdos ordinatur, iure iurando de salute illi dato, sic urbis portæ obsidentibus militibus apertæ sunt missusque est cum Iuliano filio Constantinus ad Honorium. Ille verò minime ipsis ignoscens ob interfectos à Constantino cognatos suos Verenianum ac Didymum, de quibus Zosimus atque Sozomenus & ex his Sigonius lib. 10. ad triginta à Rauenna miliaria, contra iusiurandi fidem interfici eos iubet. Gothi sequenti anno Italiam penitus relinquentes Gallias inuadunt eodem Adulpho Duce, ac primò Narbonensem Galliam occupant, & Aquitaniz partem, tum postea Hispaniam ingressi vexant Vandalos bello, nec abest coniectura ab Honorio permissam illi Narbonensem hanc Prouinciam, quam certe videmus an. 419. Valliz datam. In ea igitur Imperij sui futuri sedem collocaturus Ataulphus, extructo præsertim Constantino, qui Arelate imperabat, Massiliam, inquit Olympiodorus apud Photium in Bibliotheca num. 80. sic dictam urbem profectus, dolo eam interciperet tentauit, sed à Bonifacio nobilissimo viro vulneratus & vix saluo capite fugiens, in sua se tentoria recepit, urbe omissa quæ lætitiæ plena laudibus ac bonis omnibus Bonifacium est prosequuta. Inde Narbonem applicuit, qua post longam obsidionem capta, Ataulpho studio ac consilio Caudidiani nuptiæ cum Placidia conueniunt. Ianuario mense, Narbone in domo Ingenij cuiusdam primarij eius urbis viri.

Anno 413. Burgundiones Germaniz populi profligatis in Gallia Tyrannis à Constantio Honorij duce pacem petunt & impetrant, concessis etiam sedibus, apud Heluetios & versus Rhodanum idque inito fœdere. De hac prima Burgundionum in Galliis adepta possessione Prosper, Cassianus, & Iornandes cap. 31. auctum est progressu temporis hoc Bur-

gundionum regnum iam nascens prouincijs illis, quæ hodie nominantur Sabaudia, Burgundiz Comitatus, & Prouincia. De horum Rege primo varia scriptores. Sunt qui dicant tunc à Burgundionibus bello captam Massiliam, spoliatos ciues, ablatas opes & facultates omnes, expilata venerandis suis reliquijs & omni sacra supellectile templa excisione, inflammationem, euerfionem, depopulationem, vastitatem omnibus tectis atque agris illatam. Nec modo urbem sed vniuersam quoque Prouinciam in eorum ditionem potestatemque redactam fuisse. Saluiani Massiliensis, de quo mox infra, testis tunc viui ac præsentis ingenium premebat hæc importuna clades ciuitatis, qui pro rerum atrocitate deplorat, & scriptis suis exhibet tantas calamitates, eandemque rem gestam Prosper, Cassianus, Iornandes citati enarrant. Pithæus quidem præfatione in suo recognito Saluiano. iam & illos ipsos Burgundiones. tum quidem ad fines Æmiliz dein Massiliensis Prouinciæ ac regionum circa Rhodanum & Sequanam ditione contentos, multo ante Christiana fide fuisse imbutos vel ex Ecclesiastica Græcorum historia constari & Gregorius Turonensis, ait Gundobaldum & Godegisilum fratres ac filios Gondiochi Burgundionum Regis in Prouincia per aliquot annos regnasse testatur lib. 1. hist. cap. 31. *Tunc Gundobaldus & Godegisilus regnum circa Rhodanum ac Ararim cum Massiliensi Prouincia retinebant. Erant autem tam illi quam populi eorum Ariana sectæ subiecti; cumque se inuicem impugnant, audiens Godegisilus Clodoues Regis victorias, misit ad eum occulte dicens, si mihi ad persequendum fratrem meum præbueris auxilium, ut eum bello interficere aut de regno eicere possim, tributum tibi quale tu ipse velis iniungere, annis singulis dissolnam. Quod ille libenter accipiens auxilium ei ubicunque necessitas posceret repromisit.*

Per id tempus instaurata videtur autore Patroclo Episcopo Arelatensi grauis illa concertationumq. plena disputatio in Taurinensi Cōcilio, ut vidimus, olim agitata, de Primatu quem in Prouincia Narbonensi Proculus Episcopus Massiliensis sibi vindicasset. Patroclus enim Arelatensis Episcopus in Herotis pulsi locum suffectus studuit quam diligentissimè ut Zosimus summus Pontifex iura & priuilegia Arelatensis Ecclesiæ integra & illæsa conseruaret aduersus Proculum, quem in defensione iuris à Taurinensi Concilio sibi concessi tenacem & in proposito constantem Zosimus Papa tractauit aliquantulum iniuriosius, & suis literis eius nomini ac virtuti non leuem infamiam importauit. Epist. 7. ad Viennenses & Narbonenses Episcopos. *Multa contra veterem formam Proculus usurpasse detectus est in ordinationibus nonnullorum debite celebrandis quas proxime numerosa cognitione discussimus. Licet ipse diu expectatus fastidiose ferens sibi inducias attributas conuenire dissimulet. Atamen illa præsumptio nos admodum monet quod in Synodo Taurinensi, cum longe aliud ageretur, in Apostolica sedis iniuriam subripiendum putauit ut sibi Concilij illius emendicata præstaret obreptio ordinandorum Sacerdotum, veluti Metropolitanorum, in Narbonensi secunda Prouincia potestatem, & ne solus impudentis indebita postulando huic sedi videretur intulisse conuicium, socium sibi Simplicium Viennensis ciuitatis adsciuit, qui non dissimili impudentia postularet ut sibi quoque in Viennensi Prouincia creandorum Sacerdotum permitteretur arbitrium, &c.* Acciderat enim ut duo Episcopi Vrsus & Terentius in ea Prouincia creati essent à Proculo absque consensu Patrocli Arelatensis Episcopi, quas ideo indebite celebratas dicit Zosimus in hac epistola ordinationes, sed ut etiam cassas atq. irritas redderet, circulares de his literas scribens ad Aurelium Carthaginensem & reliquos Episcopos Africanos. *Qua de re, inquit, ad sanctitatem vestram & per totum orbem ubicunque & in quacunque terrarum parte sonus Catholica religionis erit scripta direximus, fratres charissimi, ne Terentium & Vrsus in communione Ecclesiæ in quocunque Ecclesiæ gradu, à qua in totum anathematizati sunt suscipiendos esse ducatis. Dicuntur enim circulatores esse, quod nos ex sententijs agnouimus in eorum damnatione sacerdotali auctoritate prelati, quas in diuersis regionibus exceperunt.* Scribendi autem ad Aurelium Episcopum Carthaginensem ea causa intercessit, quod in hac epistola agitur etiam de Lazaro à Proculo Massiliensi qui fuit vnus ex Pelagij accusatoribus prædam nactus. *Sed & Lazarus, inquit, dudum in Taurinensi Concilio grauissimorum Episcoporum sententijs pro calumniatore damnatus, cum Brissy innocentis Episcopi vitam falsis obiectionibus appetisset, post verò indebitum ab eodem Proculo qui inter ceteros Synodo damnationis eius accesserat, Sacerdotium consequutus est.* Tum epist. 9. ad Patroclum Episcopum Arelatensem ait se hoc anno Romam vocatum Proculum Massiliensem ob illicite præsumptas ordinationes damnasse. *Quid de Proculi damnatione censuram tenet conscientia tua cum meo interesset examini, nec te gestorum nostrorum auctoritas vel scriptorum qua de ipsius damnatione per diuersa terrarum loca direximus. Vnde Metropolitanus in te dignitatem atque personam, etiam Apostolica sedis auctoritatem considera, in quem furtiue locum per indebita, Synodo Proculus usurpatum irrepsit.* Quin etiam deponere Episcopatu, & apud clerum populumque Massi

Massiliensem exautorare conatus est epistola 12. ad Massilienses.

Zosimus Clero, Ordini & plebi consistenti Massilia

Nam miror Proculum inconsulta adhuc fronte durare, & oblitum penitus pudoris quotidie digna damnatione committere, nec aliquando desistere. ut toties communis prohibitusque non cesset. Ecce carum vestra dilectionis, sua qua sola nosus est, turbatione confundit, nec Ecclesiam patitur, esse concordem, cum suis indigeat semper officiis, quatenus aggerens postrema prioribus, malum aliquod, quod commiserat in peius emendet. Cum ipse iam non sit episcopus Episcopus facit, & humanus largitor alijs se dicit posse prestare quod datum sibi aliquando immerito temere non potuit. Addens sibi inquitque inquieta sedis homines, & qui soli possunt sanare damnato per quoscumque turbam studiofos cogitat ut sua fidens societate conficiat. Sed habeo, fratres charissimi, vestri curam moleste ferens quidquid ille quotidianis ansibus facit, id vos Christianum populum & qui in nostra charitate persistat, posse perferre nec eius obviare factis antrepugnare conatibus. Idcirco curam vestri licet, & prioribus commiserim lsteris, vestra Metropolitano Provincia fratri & Coepiscopo nostro Patroclo, tamen iterum committo, ut ipsius tui consilio & pro disciplinarum ratione formati, eius obtemperantes nutibus dignum possitis accipere Sacerdotem. Datum 4. Nynas Martij Honorio XII. & Theodosio VIII. Augg. Coss

17

In quem locum Baronius anno Christi 418. num. 41. Haftenus inquit, res gestae in causa Procli instigante Patroclo viro haud laudato sed ut alienae sedis invasore admodum improbato, qui Zosimo Papae nescienti causa fuit, iniuste aliqua peragendi, sed de supplicio Patrocli inferius. Porro si ias Zosimi iudicium à posteris Pontificibus fuisse neglectum Nam qui successit Zosimo Bonifacius aliter definiuit ex autoritate 6. Canonis Niceni Concilii, quo statutum est ut vnaquaeque Prouincia suum habeat Metropolitanum, scribens enim epistolam ad Hilarium Episcopum Narbonensem iussit eius Prouinciae Metropolim integre conservari, neque ad Arelatensis Episcopi iura pertinere. In quam sententiam Bonifacii successor Coelestinus pariter abiit, ut ex eius lsteris patet. Scias pariter eiusmodi controuersiam diu multumque vexasse Romanos Pontifices sopitamque saepe, iterum in iudicium reuocatam, iudicasseque de ea S. Leonem Papam ut suo loco dicturi sumus. Haftenus Baronius.

Addo hic tantum quae ad Proculi cum defensione iunctam laudationem fuisse olim disputabantur & libere, ne qua suspicio temeritatis, innocentiae lucem eripiat & quasi noctem quamdam tot tantisque rebus ab eo praeclare gestis offundat. Maxime equidem minuit Proculi in hac correptione ignominiam 1. Quod Zosimus flecti perfacilis ac repugnandi nescius, aliquoties mendaciis ac circulatorum fraudibus fuisse circuuentum certa sunt eius acta, praesertim in iudicio Pelagii & Coelestii, quorum versutiis & simulationis artificio delusus resciderat sententiam Africanorum Episcoporum irritamque censurae poenam fecerat ab iisdem, ex lege & Innocentii Papae decreto, Haereticis in errore pertinacissimis irrogatam. Idque ipsi quidem Episcopi qui tunc ducenti septemdecim Carthaginem conuenerant, quamuis subinfenso ferentes animo, rem tamen ita nauiter egerunt ut ex oculissimis insidiis in apertum flagitium coniectos inficiatores Zosimus quoque demum certior factus Pontificii fori animaduersione multarit, literasque ea de re ad vniuersas Ecclesias miserit. Retractasse quoque ipsum, ubi quasi praestigijs quibusdam depulsus ab iis quae vera obiciebantur coepit lucem clarius intueri, sententiam suam aduersus Viennensem Ecclesiam datam, sequens epistola docet data ad Simplicium eius ciuitatis Archiepiscopum his verbis.

Zosimus Episcopus Simplicio Viennensi Archiepiscopo salutem

Reuelatum nobis est qualiter in Taurinensi Synodo causas tuae Diocesis prosequutus fueris. Et licet Arelatensi Episcopo antequam legatus tuus venisset, propter reuerentiam sancti Trophimi tui & Pontificum super tres Prouincias habere scripserimus, tamen si ita est ut scripta tua nobis missa continent, interim usque dum lucidius ventiletur, potestatem antiquam tibi manere permissimus. Ut sicut in Taurinensi grauium Episcoporum Synodo pacis consilio decretum est viciniores tibi intra Prouinciam vendices donec plenius rei ordinem charitas Apostolica prosequatur, Lazarum indebite Episcopum criminatorem fratris ordinatum scias nostro iudicio esse damnatum. Datum sub die Calen. Octob. Honorio XI. & Constantio CC.

Similiter quod ad hunc Lazarum Episcopum & Herodem Arelate pulsum spectat, quos obrectatores & virtutis hostes aut laudis inuidi adeo vehementer & temere ac sine causa apud Zosimum infatmarant, quomodo excussa tandem larua cognouerit Zosimus, Patroclum & in his praecipue Coelestium insigniter mentitum esse, possumus, inquit Baronius an. 417. num. 23. ex his intelligere quae de altero ipsorum Prosper affirmat in Chronico. Heros vir sanctus B. Martini discipulus cum Arelatensi oppido Episcopus praesideret, à populo ipsius

18

civitatis insons & nullis insimulationibus noxiis pulsus est, inque eius locum Patroclus ordinatur, amicus & familiaris Constantij Magistri militum, cuius per ipsum gratia querebatur, eaque res inter Episcopos regionis illius magnarum discordiarum causa fuit. De Lazaro, inquit Baronius, remanet obscura memoria, sed ex Herote Lazarum disce, quos enim calumnia par inuoluit, eandem decorasse æqualem virtutem putandum, cum non nisi bonos consueverint, odisse mali, & hæretici vexasse Catholicos. De Hilario Papa S. Mamertum Viennensem Episcopum quasi alienam iurisdictionem illicite usurpasset, propter attenuatam Diensis Episcopi consecrationem acrius per literas castigante hæc addit an. 464. num. 8. non mireris Lector Romanum Pontificem Hilarium aduersus Mamertum adeo vehementer insurgere, virum ut declaratur euenta sanctitate insignem, in his enim quæ contentiosi fori sunt, per facile est quemque decipi. Per simile etiam S. Leoni accidit qui in S. Hilarium eadem ferme ex causa acerrime inuectus est. Quis nesciat sæpe accidere ut falsis accusationibus & surreptionibus aures Pontificum repleantur, & cum putant agere, quod iustum appareat exagitent innocentem? Idem ex obreptione Zosimo Pontifici in causa Proculi accidisse potuit, ut pro Ecclesie iuribus à Patroclo insimulatione præuia circumuentus, & dolo- sis consiliis anteoccupatus virum ut declararunt euenta sanctitate insignem, & innocentem condemnarit.

2. Tegit excusatione Procli audaciam ius ipsum & potestas quam in celeberrimo grauissimorum Episcoporum (ut loquitur Zosimus) Concilio ante viginti prope annos in contestatæ litis iudicio legitime impetrarat.

3. Cum de singularium duntaxat Episcoporum nempe Proculi & Patrocli persona aut dignitate nullo autem modo de Ecclesiarum Massiliensis & Arelatensis primatu contro- uersum ius nosse ac tractare nisi essent Patres Synodi Taurinensis. Quid ni prudens ac pro- uidus Proculus suspicaretur Zosimum dolis præuentum ab aduersario nuperrimo vetera- tore, aut speraret in sua causa retractaturum sententiam, tum propter auctoritatem Concilij sanctissimi, cui tantopere in pari æmulatione inter Arelatensem ac Viennensem Episcopos detulisset, tum ne fraudulento ac probroso homini patrocinari videretur. Fuit enim Pa- troclus intrusus & alienæ sedis inuasor, de cuius supplicio commemorat Prosper in Chroni- co, miserum tandem ambitionis suæ poenas luisse, & à Tribuno quodam barbaro vulneribus laniatum occisum esse, occulta iussione Felicis Magistri militum. Subiicit Baronius anno 422. num. 1. non Herotis modo viri sanctissimi sedem usurpasse Arelatensem, sed etiam alienæ Metropolis iura peruadere, & in Narbonensi Prouincia sedi Pastore carenti de Episcopo providere, & in locum decedentis alium substituere & ordinare contra Romani Pontificis auctoritatem præsumpsisse. Quo nomine grauitur reprehenditur & subaccusatur à Bonifacio Zosimi successore, cuius de hoc argumento extat epist. 3. ad Hilarium Episcopum Narbonensem, in qua præcipit Hilario ut iure Metropolitanæ ac decreto sedis Apo- stolicæ, ad locum ubi erat Patroclus accederet, & quæ agenda essent videret, sedique re- ferret Apostolicæ. Idque ex præscripto Nicæni Canonis se agere docet, quo statuitur per vnamquamque Prouinciā ius Metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas esse posse subiectas. In cuius pariter sententiam successor Bonifacij Cælestinus abiit ut constat ex eius actis epist. 2. ad vniuersos Episcopos per Viennensem & Narbonensem Prouincias constitutos capit. 4.

4. Mouere poterat Zosimum eximia Proculi virtus atq; sanctitas celebritate famæ etiam absentibus nota, nisi quod tenebrarum eius luci offudissent calumniatores atque im- probi, quam utique Patres Concilij Taurinensis certis quibusdam operis atque officio pri- matus inter suos olim discipulos ac Coepiscopos compensare voluisse videntur, ut acta eiusdem Concilij aperte declarant. Id indicatum est à S. Synodo contemplatione pacis atque con- cordiæ, ut non tam civitati eius qua in altera Prouincia sita est, cuius magnitudinem penitus nesciremus, quam ipsi potissimum deferretur, ut tanquam pater filiis honore primatus assisteret. Hac igitur ipsi tantum in diebus vite eius forma seruabitur, ut in Ecclesiis Prouincia secunda Narbo- nensis, quas vel suas Parochias vel suos discipulos fuisse constiterit ordinatos, primatus habeat di- gnitatem. Illustrium virorum de Proculo eiusque doctrina & sanctitate elogia supra memi- nimus num. 11.

5. Debeatur forte id genus præmij aliquid ardentissimo eius fidei Catholicæ contra Pelagianos tunc studio, de qua re iudicium facit præter cætera, quod ipse interfuit Conci- lio Cartaginensi sub Innocentio I. & præsens dixit contra Pelagium & Cælestium. Sic enim legimus in epistola Synodali. Domino sanctissimo & honoratissimo fratri Innocentio Papa Auxilius, Numidius, Rusticianus, Proculus, (Thomas, Iannarius, Orestianus & alij omnes n. 37.

Quem

quem esse Proculum nostrum Episcopum Massiliensem colligere licet, tum quia nullus reperitur alius Episcopus eius ætatis, nominis, & existimationis: tum quia certum est suffragij ferendi causa pro facultatis modo saltem per literas (ut de Herote & Lazaro ibidem proditur, Episcopos Gallos ad supradictam Synodum convenisse. *Cum enim ad Carthaginensem Ecclesiam solemniter veniremus atque ex diversis causis congregata ex nobis Synodus haberetur; Comes presbyter noster Orosius nobis literas sanctorum fratrum & Confacerdotum nostrorum dedit Herotis & Lazari, quarum formam his constituimus esse subdendam. His ergo lectis Pelagium & Cælestij autores nefarii prorsus & anathematizandi ab omnibus nobis erroris advertimus; unde factum est, ut recensendum peteremus quid ante ferme quinquennium super Cælestij nomine hic apud Ecclesiam Carthaginensem fuerat agitatum, &c.* Binius ibidem.

NUMIDIUS.

Annus CHRISTI 418. MASSILIE CONDITA 1015
Honorij XXIV. Theodosij II. Imp. & Provin. Dynastar. An. II

XPUNGITUR à plerisque ab hoc Episcoporum elencho. quem tamen restitutum habeo in tribus M. SS. codicibus, qui diu multumque in manibus fuerunt. Primus Domini Tonsel Canonici Massiliensis clarissimi, ubi hæc habetur *An. Christi 390. Numidius Episcopus Massiliensis, Carthaginense Conciliū secundum, cui interfuit, approbavit.* Alter opera & studio vnius de nostris Patribus ex variis antiquorum instrumentorum tabulis collectus, & ad me missus. Tertius in Archiviis nobilissimi Massiliensis repertus. Quod autem hunc Episcopum Massilia traiecit in Africam & ad Concilium Carthaginense 2. venisse atque approbasse affirmant, manifeste falsi figmenti arguitur, ter enim in Conciliis Carthaginensibus reperitur subscriptum nomen Numidij Episcopi primi omnium in Concilio Carthaginensi, 37. Episcoporum sub Innocentio I. Preterea in Carthaginensi 2. affuisse sub Siricio Papa. Denique in Carthaginensi 3. sub eodem Siricio, liquet autem toto illo tempore Proculum, & Massiliensem Ecclesiam administrasse, quin etiam frequentem fuisse in aliis pluribus Synodis, tum ante Siricium in Concilio Aquileiensi & Taurinensi, tum post Innocentium sub Zosimo contra Patroclum Arelatensem causam suam egisse. Adde quod Numidius qui Concilio Carthaginensi interfuit, clarè Massylitanus vel Maxulitanus inscribitur Episcopus, à Massilia vel Massesyia Mauritanie Cæsariensis regione, ex qua populi Massyli vel Massylj siue Massilici dicuntur, ut annotat Strabo, interiectis terrarum & marium longissimis spatiis moribusque distinctissimi & maxime diuersi, quamquam nominis cognatione pene pares, à Massiliensibus qui Massiliam v. b. m. Narbonensium Prouinciæ florentissimam incolunt. De Massylitanorum Martyrum natali S. Augustinus tom. 10. ser. 41.

S Cassianum ubi Massiliam appellit Prouinciæ sacra loca perlustrasse ex hoc concilio, quod illi mos erat ita faciendi, ut de Ægypto ac Thebaide supra ostendimus. Ac primum ad Erebum montosam adit Magdalenz, tum pergit Aquas Sextias, inde Auentionem & Tarascū, deinceps Afrum. Demum Massiliam reuertitur ubi aggregat sibi socios ex quibus natus ordo Monachorū. In solitudine mōtis Balme haud procul ab excelsa eremo Magdalenz, seculum & ara dicata S. Cassiano visebatur monumentū religiosi secessus, in quem certis ac statutis temporum spatiis ita se conderet Cassianus atque ita abdite lateret, ut gratam sibi ac suauem Magdalenz vitam Anachoreticam perfecte imitari posset. Iam verò cum versa & mutata in peiorem partem sint omnia, diruto sacello, & loco plane sacris interdicto, quæ reliqua est villula, ad prophanos rusticarum operarum vsus traducta est ad possessionem Laicorum. De Cassiani more ac studio loca sacra ubique perlustrandi in Breuiario Massiliensi eius vitæ autor. *Inde peragrans omnium Christianorum instituta, Hierosolymam usque tetendit & apud Bethlehem quorundam sodalium presidio Monasterium instituit.*

Hoc ipso anno Honorius & Theodosius Imperatores, de agendo singulis annis Arelate cōuentū septem Prouinciarū rescribere ad Agricolaum Galliarum Præfectū, in hæc verba:

Honorius & Theodosius Augusti V. L. Agricola
Præfecto Galliarum.

Saluberrima magnificentia tua suggestione inter reliquas Reipublica utilitates euidenter instruiti, observanda Prouincialibus nostris, id est per septem Prouincias mansura in annum autoritate decernimus;

decernimus; quod sperari plane ab ipsis Pronincialibus debuisset. Nam cum propter priuatas ac publicas necessitates, de singulis ciuitatibus non solum de singulis Prouincijs ad examen magnificentia tua vel honoratos confluere, vel mitti legatos, aut possessorum utilitas aut publicarum ratio exigat functionum, maxime opportunum & conducibile indicamus, ut seruata posthac annis singulis consuetudine, constituto tempore in Metropolitana, id est in Arelatensi vrbe, incipiant septem Prouincia habere Concilium. In quo plane tam singulis quam omnibus in commune consulimus, Primum ut optimorum conuenta sub illustri presentia Praefectura, si id tamen ratio publica dispositionis obtulerit, saluberrima de singulis rebus possint esse consilia. Tum quidquid tractatum fuerit, & discussis ratiocinijs constitutum, nec latere potiores prouincias poterit & parem necesse est inter absentes aequitatis formam iustitiaeque seruari. At plane praeter necessitates publicas, etiam humana ipsi conuersationi, non parum credimus commoditatis accedere, quod in Constantina vrbe iubemus annis singulis esse Concilium. Tanta enim loci opportunitas, tanta est copia commerciorum, tanta illic frequentia coementium, ut quidquid usquam nascitur, illic commodius distrabatur. Neque enim ulla Prouincia ita peculiari fructus tui felicitate latatur, ut non hac propria Arelatensis soli credatur esse fecunditas. Quidquid enim diues Oriens, quidquid odoratus Arabs, quidquid delicatus Assyrius, quod fertilis Africa, quod speciosa Hispania, quod fortis Gallia potest habere praclarum, ita illic affatim exuberat, quasi ibi nascentur omnia, quae ubique constat esse magnifica. Tam vero decursus Rhodani & Thyrreni recursus necesse est ut vicinum faciant ac pene conterminum, vel quod ille praeterfluit, vel quod ille circuit.

Cum ergo huic seruiat ciuitati, quidquid habet terra praecipuum, ad hanc rem, velo, vehiculo, terra, mari, flumine deferatur, quidquid singulis nascitur: quomodo non multum sibi Gallia nostra praestitum credant, cum in ea ciuitate praecipuum esse conuentum, in qua diuino quodammodo munere commoditatum & commerciorum opportunitas tanta praestatur? Siquidem hoc rationabili plane probatoque consilio, iam & vir illustris Praefectus Petronius obseruari debere praeceperit, quod interpolatum vel incuria temporum vel desidia tyrannorum, reparari soluta prudentia nostra auctoritate decernimus, Agricola parens charissime atque amantissime. Unde illustris magnificentia tua, & hanc praeceptionem nostram & priorem sedis suae dispositionem secuta, id per septem Prouincias in perpetuum faceret custodiri, ut ab idibus Augusti quibuscumque medijs diebus, in Idus Septembris in Arelatensi vrbe nouerint honorati, vel possessores, indices singularum prouinciarum annis singulis concilium esse seruandum. Ita ut de Nouem populana, & secunda Aquitania, quae Prouincia longius constituta sunt, si earum indices certa occupatio tenuerit, sciant legatos iuxta consuetudinem esse mittendos. Qua promissione plurimum & Prouincialibus nostris gratia nos intelligimus, utilitatisque praestare, & Arelatensi vrbi cuius fidei secundum testimonia atque suffragia parentis patriaeque nostri, multa debemus, non parum adiuicere nos constat ornatui. Sciat autem magnificentia tua, quinque auri libris iudicem esse multandum; terris honoratos vel curiales, qui ad constitutum locum intra definitum tempus venire distulerint. Das. XV. Kalend. Maij. accepta Arel. X. Kalen. Iunias Domino Honorio XII. & Theodosio VIII.

Hanc vero Constitutionem Cusanus lib. 3. concordiae Cathol. & Scaliger in lectionibus Auson. libro 1. capite 24. tribuunt Constantino tyranno, qui tempore Honorij imperium in Britannia, Arelatis imperij sui sedem fixerat. Sed uterque mendose, cum sit Honorij & Theodosij Augustorum, ut habet Hincmarus episto. 6. capite 17. & vetus Codex Arelatensis, ex quo eam constitutionem integram nobis exhibuit Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi ubi de Patroclo. Inde etiam colligitur directam ad Agricolaum Praefectum Praetorio Galliarum fuisse ab eodem acceptam Arelatis, ut habet constitutionis limbus accepta Arelate X. Calen. Iun. Degebat igitur in ea vrbe, Agricolaus etiam ante hanc constitutionem, ne quis fingat inductam primum hac constitutione Praefecturam Arelatas, cum non praefecturam ibi locandam sed conuentum 7. prouinciarum quotannis Arelatis habendum indixerint constitutione Imperatores, ea primum ratione adducti. Quod ibi degeret Praefectus, possentque coram eo commoda 7. Prouincijs agitare consilia.

PAVLVS.

PAVLVS.

ANNO CHRISTI 420. MASSILIE CONDITA. 1017.
Honorij 26. Theodo. II. 13. Imp. & Prov. Dynast.

PROCVLM sequutus Paulus, de quo ista duntaxat leguntur in Chonico Flauij Dextri. *Paulus Massiliensis Episcopus clarus habetur an. 418* Sed tunc temporis venisse Proculum aperte demonstrauius. Quare si coniectura nostra de Proculi ætate non improbat, sedisse oportuit Paulum hoc circiter anno 420. virum perfectæ religionis documentis ac exemplis nobilem, qui cathedram hanc omni splendore sapientiæ & angelicæ virtutis exornauit. Meminit Petrus Robertus in Gallia Christiana verbo *Massilienses Episcopi*.

Hoc fere tempore Massiliæ illuxit S. Cassiani Abbatis singulare studium in tuenda Catholica fide, eius enim opera simul & Augustini, Leporius aliique non pauci Pelagianismum recantarunt. De quo dicit pro testimonio Sirmondus tom. 1. Conciliorum sub Bonifacio. *Libellus emendationis Leporij Monachi, quem Massilia eiectus ob hæresim cum in Africa respuisset, ibi conscripsit atque inde in Galliam ad Episcopos misit circa annum Christi 425.* Gennadius in Catalo. cap. 59. *Leporius adhuc Monachus postea Presbyter, præsumens de puritate vite, quam arbitrio tantum & conatu proprio non Dei se adiutorio obtinuisse credebat, Pelagianum dogma ceperat sequi. Sed à Gallicanis Doctoribus admonitus, & in Africa per Augustinum emendatus, scribit emendationis suæ libellum, in quo & satisfacit de errore & gratias agit de emendatione simul & quod de Incarnatione Christi male senserat corrigens Catholicam sententiam tulit dicens, manentibus in Christo in sua substantia duabus naturis vnā credendam filij Dei personam.* Porro hunc autorem fuisse Nestorio suæ ipsius hæresis Cassianus affirmat in commentariis quos aduersus eundem Nestorium de Incarnatione conscripsit, nam & inter alia hæc habet Nestorium alloquens lib. 7. *Ita ergo & in Pelagiana hæresis spinosam fabula fidem ostendit in germine, quod pater tuus habuisse traditur in radice.* Leporius enim ille, ut Leporius discipulus suus dixit, *Dominum nostrum asserbat Christum factum esse per baptismum, & in baptismo dici factum esse per Spiritum.* Non quidem ad plenum eadem verba sunt sed ad plenum vna peruersa. Idem plane scribit Facundus Hermianensis Episcopus lib. 1. de tribus capitulis Synodi Calcedonenfis ad Iustinianum Imperatorem. De Leporij verò tum errore tum poenitentia, Cassianus, quam ipse plurimum suo persuasum & inductu promouerat antequam Leporius in Africam ad Augustinum confugerit, ista enarrat superius, nempe lib. 1. de Incarn. c. 4. & 5. *Leporius enim tum Monachus modo Presbyter, qui ex Pelagij ut supra diximus institutione vel potius prauitate descendens, apud Gallias assertor prædictæ hæresis aut inter primos aut inter maximos fuit, à nobis admonitus adeo emendatus, ita male conceptam persuasionem magnifice condemnavit, ut non minus pene admiranda sit correctio illius, quam illa multorum fides, quia primum est errorem penitus non incurrere, secundum bene repudiare.* Is ergo in se reuersus non solum in Africa ubi tunc erat atque nunc est tam errorem suum cum dolore, quam sine pudore confessus est sed etiam ad omnes admodum Gallia ciuitates flebiles confessionis ac plañtus sui literas dedit, scilicet ut ubi denotio eius prius cognita erat illic etiam emendatio nosceretur, & qui testes erroris antea fuerunt iidem postea correctionis essent. Libellum emendationis Leporij & epistolam Episcoporum Africæ, quam cum eo miserunt ad Episcopos Galliarum, recitant Cassianus & Sirmondus locis citatis. Ad finem verò Cassianus hæc subdit. *Hanc ergo eius confessionem, id est Catholicorum omnium fidem, & omnes Africani Episcopi unde scribebat, & omnes Gallicani ad quos scribebat comprobauerunt.* Nomina Episcoporum inscriptio epistolæ sic habet. *Dilectissimis & honorabilibus fratribus & Confacerdotibus Proculo & Cylinnio Autellius Augustinus, Florentius, & Secundinus in Domino salutem* Proculum istum existimat Sirmondus esse Episcopum Massiliensem cui vix momentum rationis est quod opponas, ætatis enim Leporij certus ignoratur annus ut animaduertit Baronius an. 420. num. 12.

Nec multo post magnum illum Ecclesiæ Doctorem hæreticorum infatigabilem hostem Christiani orbis oraculum S. Hieronymum & vita decessisse pridie Calen. Octobris anno ætatis suæ 91. S. Prosper testatur in Chronico. *Mortuus est in Bethlehem Iudz sepultusque ad Præsepe domini, cuius corpus postea Romam delatum in Basilica S. Mariæ Maioris digno honore seruatur.* Quanta verò effulserit post obitum gloria in Ecclesiâ Dei, elogia SS. Augustini I. contra Iulianum VII. Prosperi de Ingratis. nec non Cassiani lib. 7. de

figillantibus vehementer turbaretur, S. Prosper cum collega Hilario Arelatensi Episcopo Romam ad Cœlestinum Pontificem profectionem instituit, qui ambo apud eundem studiose egerunt, ut huiusmodi nugatoribus ora quod parcerat obstrueret. Cœlestinus igitur qui haud pridem ad dubitationes aliquas literis Tuentij siue Terentij Episcopi à Proculo nostro ordinari, quem ita aspere tractarat, cum Vrso Coepiscopo eius Zosimus Papa, ut supra vidimus, consultus plenissime scripserat putans illa sufficere potuisse, cum modo rursus Presbyteros obstrepere relatione Prosperi & Hilarij percepisset, ad Episcopos Galliz, in quorum Ecclesijs illi presbyterio fungebantur hanc epistolam scripsit, in eosque orthodoxos licet & Augustini doctrinæ studiosos, tamen eo nomine reprehendit quod ipsis tacentibus sinerent in Ecclesia Presbyteros loqui, cum absque Episcopo nihil illis concessum sit de doctrina præsumere. Quis verò Massilienses ab his monitionibus & obiurgationibus liberos credat? quos opinione Prosperi & Hilarij certum est grauius cæteris omnibus Galliz Presbyteris latentis mali suspitione laborasse? Addo vix alios à Cœlestino Pontifice hic nominari Episcopos quam qui delatoribus Prospero & Hilario noti essent, & quidem Prouinciæ Narbonensis, in qua de Augustino querimoniz magis feruebant. Quomodo igitur tam leuiter eorundem delatorum animis insedissent Massiliensium suspectæ insidiz, ut Episcopi Venerij nomen quod peruulgatum ac celebre apud omnes magnæque autoritatis tunc erat in Prouincia præsertim Narbonensi ex præscriptæ inquisitionis tabulis omnino excidisse videatur? Quod autem dixi, Galliz Episcopos in Prouincia Narbonensi Orthodoxos fuisse omnes non Pelagianos, extat Valentiniani III. Cæs. constitutio de diuersis Ecclesiasticis capitibus in Galliam missa, Theodosio Aug. XI. & Valentiniano Cæs. Consulibus anno Christi 425. Armenio V; IN L. Præfecto Prætorio Galliarum apud Sirmondum tom. 1. Concilio. sub Cœlestino Papa num. 3. *Diuersos verò Episcopos nefarium Pelagiani & Cælestiani dogmatum errorem sequentes per Patroclum sacrosanctæ legis Antistitem precipimus conueniri. Quos quia confidimus emendari nisi intra 20. dies ex conuentionis tempore, intra quos deliberandi tribuimus facultatem, errata correxerint seseque Catholica fidei reddiderint, Gallicanæ regionibus expelli, atque in eorum loco sacerdotum fidelium subrogari, quatenus præsentis erroris macula de populorum animis tergeatur & futura bonum disciplina institeri instituantur.*

De Venerio Gennadius in Catalo. cap. 16. Sirmondus & Satiaro ad Sidonium lib. 7. epist. 2. sedisse existimo annos 11. nempe ad Christi annos 451. Leone Pontifice Valentiniano III. & Marciano Augustis.

Hac tempestate S. Cassianus primum Massiliæ cœnobium ordini suo parat, cum enim in suburbana Magdalenæ sacra illa æde, pijs ac religiosis aliquot viris adscriptus monasticam disciplinam coleret, eam mirum in modum prouexit & auxit. Ad illum enim plerique ex Academia Massiliensi accessere viri doctrina & virtute præstantissimi, qui visu aliquo coniuncti Cassiano, nonidum enim eadem omnibus communitas tecti, cum ad mutandam in obsequium Dei superioris vitæ rationem diuino rapèrentur instinctu, hac occasione excitati perfacile inducti sunt ut cuius tempestiuam experti erant benignitatem, in intimam eius societatem penitus & ipsi se darent institutumque amplecti non dubitarent. Constat sane breui varijs in domibus circumquaque modico intervallo disiunctis, ad quinque millia discipulorum habuisse qui ipsius quasi generalis Patris sapientia & consilijs nitebantur. Sic enim Annales Ecclesiastici in Breuiario tum Ecclesiæ Massiliensis tum Monasterij S. Victoris Lect. 3. secundi Nocturni. *Ex antiquorum, inquit, lectionibus nostrorum voluminum. Massiliam est appulsus, ubi secundum ea quæ compererat à Patribus vel proprio studio addiderat, congregatis ibidem fratribus Monasterium instituit, in quo usque ad quinque millia monachorum pater exiit.* Neque his ædium angustiis latuit circumscripta eius fama, audiebat enim iam tum Massiliæ docendi munere clarus imprimis Cassianus eruditisque lucubrationibus in ore omnibus erat, & frequens ad illum ex Academia hominum concursus fiebat, iamque virtutem & sanctitatem suam tum genti vniuersæ tum Episcopo ac Clero Massiliensi ita probauerat, ut eo Episcopus nullum prorsus ad diuinorum mysteriorum interpretationem atque ad Presbyteri munus aptiorem existimaret. Is pro sua sapientia cum præclare intelligeret literarum præstantiam virtuti religionis esse coniunctam, ut quantum de pietate detraheretur tantum de autoritate ingenij ac doctrinæ decederet, contra fruientem eo maxime tempore Pelagianam ac Nestorianam pestem, velut vnicum remedium quam optimos Presbyteros ac diuini verbi præcones omni diligentia conquirebat. Ideoque placuit novos aut vita functis substituere ut iactura ea repararetur, aut plures etiam prioribus addiscere, omnibusque diligenter circumspectis & personis & rebus Cassianum supra cæteros perspectæ sibi virtutis & doctrinæ virum clero suo Massiliensi in ordinem ac numerum Presbyterorum suorum cooprauit.

Interim excitat eum Castor Abbas Nemaufensis ad edendos libros *De institutis Monachorum* quibus absolutis adeo celeriter extulit se Cassiani nomen omnium pene Academicorum tum oculis lectioni intentis tum animis doctrinae admiratione suspensis, ut cogitare quis posset hominem qui ita super ceteros emineret criminationibus atque invidia maiorem esse. Attamen ut semper suspicio est, cuius afflatus tentat ut plurimum afficitque indiscriminatum omnes, neque sit haecenus ulli concessum sedatis fluctibus, ventis, procellis, turbinibus inter amulorum fulmina & tonitrua honori velificari suo. Percrebuit etiam & audita est Cassiani detractare laudes, & corrumpere gloriam quam promeritus erat occasione collationum quas deinceps ediderat & plerique suspectas atque inuisas habere coeperunt. Favit opinioni temporis opportunitas: forte enim accidit ut quo tempore libellus Cassiani editus, à Pelagianis in dicendi controuersiam vocaretur Augustini doctrina, De vocatione & poenitentia electorum, deque gratia praeueniente & aliis eiusmodi. Quomodo enim Augustinus tunc temporis Pelagianos detriuerit & quantum Ecclesiae Orthodoxae profuerit narrat Possidius Calamentis Episcopus ipsius discipulus in eius vita cap. 18. Huius occasione disputationis forte usus Cassianus cum in collationibus ac praesertim collat. 13. de liberi arbitrij viribus & diuini adiutorij necessitate passim aliqua iactasset, quae refellere & coarguere Augustini doctrinam de gratia aduersusque eam Pelagianismum inferre viderentur, diuersi animorum motus, ut cuique studia partium, vel experti à studiis erat animus, excitati Massiliae. Pars in Cassianum vocem ac stylum acuere, ut ex commentariis Prosperi contra collatorem manifeste Colligitur, qui etiam cum suo collega Romano ad Coelestinum Papam instituit, itaque studiose apud eum ambo egerunt ut autoritate sua Apostolica eiusmodi nugatoribus & Augustini obtrectatoribus ora obstrueret ut dictum est superius.

Non tamen sine iniuria Gallos, Massilienses, & in iis Cassianum dici à quibusdam Pelagianae aut Semipelagianae sectae autores & quasi summa capita & fontes, cum haecenus perparum re ipsa aut nusquam omnino accenrate disputatum fuerit inter Doctores, operae pretium hic me facturum existimaui si oppositae sententiae rationes examinatas momentisque suis ponderatas in medium adducerem, ut his quasi immerse veritatis vado pertentato, altitudinem fidei Massiliensis semper inuiolatae tutius ac certius inuestigemus.

4. Scrutanti ergo mihi quænam ad propositum subiectae causae à Massiliensibus & Cassiano funesti capitis nomen ac notam depellere atque suspicionibus mederi possint, tres praecipue occurrunt. 1. sumitur ex serie temporum quibus olim se admiscuerint & implicuerint animi hominum, Pelagianorum vitiis atque erroribus. Et ne quid agamus confuse, ut hoc explicetur in hac disceptatione quod quaeritur, varia illius genera, ætates, & incrementa distinguere oportet. Qui promiscue totum Pelagianismum complexi sunt vix octodecim aut vnde viginti annos viguerunt, non enim ante annum Christi 405. suorum gregalium coetus clandestino scelere confiare coepit Pelagius, quos tandem feliciter compressit Ecclesia, planeque extinxit Coelestinus Papa, an. 423. in Concilio Carthaginensi. Cum tamen prior Zosimus anno 418. prioris item Concilij Carthaginensis acta Synodalia ita confirmasset, ut iam per totum mundum, quod ait Prosper in Chroni. fideles populi contra Pelagium anathema inelamarent. Quare ex eo tempore non tolerabantur Pelagiani, neque ut antea inter Catholicos consistere, aut conuentus agere, aut palam eloqui, aut libros suos diuulgare licebat impune. Baronius an. 418. num. 19. Extat apud ipsum Honorij Imperatoris rescriptum mox latam ab vniuersa Ecclesia excommunicationis praedictam sententiam consequutum, his verbis.

Imperatores Honorius & Theodosius Augg. Palladio Praefecto Praetorio.

Ad contrahendam Catholicae simplicitatis lucem semper splendore radiantem dolosa artis ingenio nouam subito emicuisse versutiam per uulgata opinione cognouimus. Ob quam rem illustris tua auctoritas uictura in omne aenum, lege nos statuisset cognoscat, ut pulsus ex urbe primitus capitibus dogmatibus execrandi Coelestio & Pelagio, si qui huius de cetero sacrilegi sectatores quibuscumque locis potuerint reperiri, aut de praesentitate damnata aliquem rursus proferre sermonem, à quocumque correpti ad competentem iudicem pertrahantur. Tum infra. Hos ergo repertos ubicumque de hoc tam nefundo scelere conferentes à quibuscumque iubemus corripere deductosque ad audientiam publicam promiscue ab omnibus accusari, ita ut probationem conuicti criminis stylus publicus insequatur, ipsi inexorabili exilij deportatione damnati.

Haecenus Imperator, quo factum est, inquit Possidius c. 28. Vitae S. Augustini ut nonnulli

tam æquo ac fevero iudicio percussu ad sanctæ matris Ecclesiæ gremium vnde resiliierant redierint, eos verò qui in sententia obstinassent, non tam disputationibus & paternis com-
monitionibus sicut prius, quàm postulationibus ac nominis delatione forensi, ad iudices
deinceps infectari ceperint Patres Orthodoxi. Liquet ex Prosperi aduersus Collatorem
cap. 41. vbi de Bonifacio maxima cura Romæ inuigilante, ne profligata hæresis eademque
instar hydræ pluribus in dies aucta capitibus, grauiori damno in Ecclesiam serperet, docet
his verbis. *Sancta memoria Bonifacius piissimorum Imperatorum Catholica deuotione gaudebat, &
contra inimicos gratia Dei non solum Apostolicis sed etiam Regijs utebatur edictis.* Præualecente
igitur nonnullorum ineluctabili pertinacia rati Episcopi Africani nullum reliquum iam su-
peresse remedium nisi iidem legibus coercerentur Imperatorum, cautum id fuisse putamus
per honorificam illam publicamque Alipæ Tagastensis Episcopi legationem, Rauennam
ad Honorium Imperatorem, cuius literæ ea de causa in Africam missæ ad Aurelium Epif-
copum Carthaginensem recitantur à Baronio an. 419. Sed & in oriente tempore Concilij
Ephesini Cyrillus in illa quam habuit ad populum homilia de Pelagij hæresim cui fauebant
aduersarij, tam vehementer infectatus est, vt Ephesij ardore fidei Catholicæ æstuantès haud
pari potuerint Pelagianos Episcopos intra ciuitatis mœnia contineri sed populati vi atque
tumultu protinus expulerunt. Vnde colligitur eò tempore funditus concidisse Pelagianam
hæresim, quodque reliquiarum superfuit nouam quamdam potius conflasse quàm veterem
perperuasse conuicti atque damnari sceleris societatem.

Ex his Semipelagiani deinceps quasi è decusso trunco succreuerunt repullulantes coticuli. 5
Non enim omnino adhærebant Pelagio, quandoquidem id sanctione capituli aut exilij Pon-
tificum decreta & Imperatorum leges prohibuissent. Sed ex parte tantum negando primum
iustificationis initium esse ex diuina gratia quam alioquin agnoscebant, & quia hoc eorum
commentum erat veluti portio multitudinis errorum quos Pelagius vniuersè amplecteba-
tur, idcirco Semipelagiani, quasi diluti aut ex parte Pelagiani dicti sunt. Augustinus epist.
107. in eum censum adducit Vitalis Carthaginensis propositiones quasdam de gratia, qui
licet à Pelagio magnam præ se ferret abalienationem cum eo tamen conspirabat quod cre-
deret initia quorundam bonorum operum ex humano pendere arbitrio, non autem ex diuina
gratia nos præueniente. Idemque de Iuliano Capuano disertissime tradit scribens contra
ipsum lib. 4. cap. 3. & lib. 1. cap. 8. *Cum diuinitus, inquit, adiuuatur homo non tantum
ad capeffendam perfectionem adiuuatur. Quod ipse posuisti, utique volens intelligi eum posse in-
cipere sine gratia, quod perficit gratia.* Et alibi. *Volens scilicet Pelagij ex parte assecla, de qui-
bus ibi agit, in homine ab ipso homine incipere cupiditatem boni, ut huius capiti meritum etiam
perficiendi gratia consequatur.* Vnde Baronius an. 419. num. 50. vocat illum nouum dog-
matistam, temperatum scilicet Pelagianum, & ex his vnum quibus damnata hæresis Pela-
giana instar hydræ pluribus, inquit, aucta capitibus sibilabat. Eodem pene tempore quo-
rundam è Clero Romano aduersus Zosimum Papam rebellionem memorans, prudenter
coniectat fuisse Pelagij fautores & ideo ab ipso excommunicatos. Extant ea de re in gestis
Zosimi ipsæ commonitionis literæ, quas ad Presbyteros & Diaconos Rauennam scripsit.
Vide Baronium anno 418, num. 19. Quid quod Tuentius siue Terentius Italix Episcopus
de quo supra in Procuro, eisdem vt aiunt Semipelagianorum laqueis irretitus, ad ea eligen-
da quæ dubitationem afferrent, cum adhibuisset per literas Coelestinum Papam, hominem
vfu & scientia peritissimum, tandem eius responsis omni errorum caligine plane discussa
suauissimam veritatis lucem aspexit. Quid illos Gallix Presbyteros memorem? Quid Vin-
centium item Gallum nescio quem? quid Camillum & Theodorum Clericos Genuenses,
quos gregibus Semipelagianorum annumeratos esse eorumque tradidisse & posuisse nefan-
da dogmata, nemo vocat in dubium. Quin etiam in eorum sensum trahit Vasquez tom. 1.
in 1. par. disp. 91. c. 8. & 10. longe antiquiores Patres Chrysostomum, Gregorium, Na-
zianzenum, Marcum Eremitam, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Optatum Mileui-
tanum. Certè D. Augustinum iuniorem in episto. ad Roma. numero 60. patrocinarum esse
subiunctioni gratiæ ad liberum arbitrium vulgo agnoscunt omnes, & non inficiando confi-
tentur. Cum postea recensens reuocauit priorem sermonem lib. 1. Retractatio. cap. 23.
& lib. de Prædestinat. SS. cap. 3. Quia verò id ei exprobrans Iulianus multa absurda alia
& falsa adiciebat, refellit calumnias sed non retractationem his verbis lib. 6. contra Iulia.
cap. 12. *Dixi me quoque ipsum innotasse sensus meos, & initio conuersionis meæ hoc sensisse quod
in, sed fallis aut falleris, sine calumniando in qua nunc dico, siue non intelligendo vel potius non le-
gendo ea quæ tunc dixi.*

His ergo positis cum de Cassiani doctrina motæ primùm suspensiones & S. Prosperi 6

aduersus ipsum lucubrationes referantur ad an. Christi 433. iuxta æquissimam Baronij subductionem memoratas, atque adeo vniuersos illos Semipelagianismi artifices, ipsum ætate longe antecessisse suosq; Commentarios eius Institutionibus & Collationibus priores edidisse necesse sit. Quo iure aut qua causa dixeris hominem eius sectæ autorem ac fontem? quæ multis iam retro annorum superiorum exactis curriculum non vixisset modo ante genitorem & effectorem suum, sed etiam vsque ad senectutem pene summam vixisset.

2. Si Prosperi & Hilarij verba expenduntur in iis literis ad Augustinum quibus prima referunt Semipelagianorum capita, facile erit aduertere longe dissimili ab iis fuisse Cassianum vitæ & ordinis conditione, nam à Prospero notantur fere omnes Antistites, quorum licet nomina tacebantur, dicit tamen Prosper, *Claros & egregios omniumque virtutum studiosos viros fuisse, & adiungit. Ad auctoritatem talia sentientium non sumus pares, quia multum nos & vita meritis antecellunt, & aliqui eorum adepti nuper summo Sacerdotij honore supereminent, nec facile quisquam præter paucos perfectæ gratiæ intrepidus amatores tantis superiorum disputationibus ausus est contraire.* Haud secus Hilarius turbulentos illos nouatores ita describit. *Sunt ex parte tales persona ut his consuetudine Ecclesiastica Laicos summam reuerentiam necesse sit exhibere.* Belle item in hunc locum cadunt citatæ Honorij Imperatoris per Legatum Alypium missæ ad Aurelium Carthaginensem. *Imp. Honorius & Theodosius Augg. Aurelio Episcopo salutem. Dudum fuerat constitutum ut Pelagius & Celestius nefandi dogmatis repertoires ab urbe Roma veluti quadam Catholica veritatis contagia pellerentur. Sed quia obstinati criminis pertinacem malum, ut constitutio geminaretur, cepit, recenti quoque sanctione decreuimus, ut si quis eos in quacunque Prouinciarum parte latitare non nesciens, aut propellere aut prodere distulisset, præscripta pena velut particeps subiaceret. Præcipue tamen ad quorundam Episcoporum pertinuciam corrigendam qui prauas eorum disputationes tacito consensu asserrunt vel publica oppugnatione non destruant, Pater carissime atque amantissime, sanctitatis tuæ auctoritate moneri conueniet, quatenus in abolitione præpostera hæresis omnium deuotio Christianorum consentiat.* Has ubi accepit Aurelius Episcopis omnibus per Byzacenam & Azuritanam Prouincias communicauit, deditq; encyclicam hanc epistolam qua de supradicto Imperatoris Rescripto singulos faceret certiores.

Dilectissimis ac desiderabilissimis fratribus ac Confacerdotibus

Donatiano primæ sedis, Ianuario, &c.

Super Celestij & Pelagij damnatione eorumque dogmatibus participem sanctam dilectionem vestram in plenario Concilio fuisse commemorari, dilectissimi ac desiderabiles fratres, sed quoniam pro honore Dei in cuius manu cor Regis est constitutum, gloriosissimorum Principum Christianorum fidem rectam & Catholicam custodientium accessit auctoritas, quam per humilitatem meam vniuersis Coepiscopis meis voluit insinuari. Idcirco honorabilem fraternitatem vestram missis exemplaribus instruere festinavi, ne quid mali aliqua parte Prouincia ex supradictorum serpentina persuasione ab vniuersali Ecclesia totius orbis exclusa fortasse subrepat. Quæ testimonia aperte ferunt luem Semipelagianismi ab Episcopis exortam esse, ac proinde quo sensu in Presbyterum Cassianum refundere libuerit eius exordia, equidem non video.

3. Interdum scriptores ad argumentum quod tractant ex instituto quædam alia Corollarij nomine adiiciunt. Idque Patribus frequens admodum esse notauit S. Anselmus lib. de Sacrament. Alaris cap. 13. Quæ verò sortiuntur nomen auctoris, illud habent ex vniuersi operis quasi legitima graviditate & partu, non ex adnata illa & quasi aduentitia sobole. Est enim autor *avtor* & quasi operis factor, ut inquit Valla Grammaticis lib. 4. cap. 31. & lib. 5. cap. 30. Nec solum qui opus aliquod facit, sed qui Princeps est, & primus habet ut aliquid fiat, aut inductor persuasorue, autor vocatur, ut si quis populum ad bella concitauit vel qui concordiam persuasit, belli vel concordie autor fuit. Quid manifestius in Cassiano quàm quod Prosper ipse testatur ita temperasse stylum, lib. aduersus Collat. cap. 3. *Talem, inquit, studuit proferre doctrinam quæ tamen inter litta disputationis à veritatis pietate non dissidet & iussa honorari præconio meretur, nisi præcipiti lanoque progressu ab inchoata rectitudine deuiaret.* Reconscribat Baronius an. 418. num. 13. & 419. num. 51. Iuliani Celanensis Episcopi Capuani sine ut alij Codices habent Campani, plurima scripta in quibus mirum quantum pro suis Pelagianis aduersus Romanum Pontificem, Clerum & Augustinum virulentarum calumniarum euomuerit, ut interim ceteros omittam, atque imprimis Vitalem Carthaginensem cuius opera nobis licet incognita vidisse nihilominus Augustinum colligitur ex erudita epist. 107. quam ad ipsum curandum edidit eoq; titulo Augustinus *Christi seruorum seruis* inscripsit.

Idem

Idem dico de infecta Massiliensi & Gallo nomini iniuria, quod nomen Semipelagiano synonymum facit frequens Theologorum usus. Verum si à Magistri nomine deducere libet appellationem erroris, causa cur à Massiliensibus & Gallis potius quam ab aliis traheretur, nulla fuit. Quamvis enim Massilienses & Galli, de hoc singulari errore ad Augustinum deferantur à Prospero & Hilario, tamen certum est constatque inter omnes prius Romam, Rauennam, Capuam, Genuam, Italiam pene totam perualisse contagionem mali, quam finitimos Galliarum tractus & Massiliarum portum tentasset. Quod Prosperum minime latuit qui Genuensium dubia non tacet, atque Africanorum susurrationses aduersus Augustinum in eadem epistola citata referens sic ait. *Euenit ex dispositione misericordia Dei ut cum quosdam intra Africam similia mouissent, librum de correctione & gratia plenum diuina autoritatis emitteres.* Et infra de Hilarij Arelatensis Episcopi dubia primum & ancipite sententia ibidem. *Credimus & speramus non solum tenuitatem nostram disputationum tuarum presidio roborandam sed etiam ipsos quos meritis atque honoribus claros caligo istius opinionis obscurat defecatisimum lumen gratia recepturos.* Clarius S. Augustinus epist. 107. & lib. 2. contra duas epistolas c. 8. ante literas Prosperi & Hilarij delatorias contrito Pelagio refert subnatos qui Pelagianismum ita diluerent, ut errorem de prima gratia humano labori subiuncta tuerentur, reliquos dimitterent. Quod si in Semipelagianismo ætate inferiores Massilienses & Galli, an non manifeste contra ius gentium è plurimis Germanis, fratrum minimos, posthabitis natu maximis ad hæreditatem rei nominisque accersere? Sed, inquis, præcellebant nomine, quia etsi ætate non primi, tamen apud literatos autoritate & apud vulgus æstimatione nulli erant secundi, quodque è Cassiani familia excultissimis in re ascetica, & virtute monachis instructissima, cornobium Massiliense suburbanum tunc mirifice splenderet & eruditione & sanctimonia, ut propterea de hoc Massiliensibus virtutum studio exortum periculum & de morum probitate discrimen, Prosper ingemisceret sequentibus facile populis quod tam illustre gregis portionem perspicere affirmare. *Quorum, inquit, tam abrupta dissensio propter ipsos metuenda est, ne tam claris tamque egregijs in omnium virtutum studio viris spiritus Pelagiana impietatis illudat. Ne simplices quique apud quos horum magna est de probitatis consæpatione reuerentia, hoc tutissimum sibi assument quod audiunt eos quorum auctoritatem sine iudicio sequuntur asserere.*

Verum quam habere potuerunt vulgares homines Monachi licet aut Clerici tantam auctoritatem in hac causa, cuius velut inter ignes Luna minores tenebant Antistites illustrissimi summum gradum dignitatis & gloriæ? Neque dubium est quin inter suasores virtute alioquin & eruditione suppetes, eò plus valeat in exemplum & fidem, quo maiorem habuerit, vnus aliquis non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos. Addo quod Massilia, cum stabilitas fidei vacillabat in Clerico suo Monacho vulgo, fortis tamen & constans semper extitit & vixit in summo publici status apice. Vidisti supra in Proculo num. 19. Zosimam Papæ literis vniuersum Clerum populumque Massiliensem ab integritate & sanctimonia Pontificij oraculi testimonio commendatos, & hoc maxime tempore quo plerique ex ipso Romano Clero tum ex aliis Africæ Ecclesiis Semipelagianæ coniurationis signiferi, scriptis contumeliosissimis ac rebellione aduersus eundem Zosimum Papam eiusque posteris insurgebant. Sed ea laus singularis quam aliàs consultò & cogitatis argumentis Massiliæ attribuimus, Gallis verò generatim & vniuersè tribuitur à S. Hilario lib. de Synodis quod semper fuerint constantes in religione Catholica & Apostolica. Hinc Galliam mōstra non habuisse sed viris fortissimis atq; eloquentissimis abundasse testabatur S. Hieronymus aduersus Vigilantium, quod ex eo referunt Arnulphus Lexouiensis epist. 21. & Petrus Venerabilis lib. 3. epist. 10. quod longe antea S. Polycarpus monuerat S. Benignum in latissima Galliarum regione regenerandum esse ipsius prædicatione populum substantium id est stabilem in vera fide, substantia rerum sperandarum semel agnita & suscepta, nec infixum in limo profundi hæreseon ubi non est substantia.

Quam vanò igitur inuiderint clarissimo Massiliensium nomini non tam iniuriosi quàm incuriosi obtrectatores, Theologi, qui Semipelagianismi primigenias fœces à virtutis atque scientiæ vberibus eorum fontibus deduxerunt nihil attinet exaggerare. Satis mihi videor dixisse cum per inani commento Zosimi testimonium omni exceptione malus reposui, qui ipsos elogio quasi singulari & tanquam literata gentilitij stemmatis tessera & symbolo insigniuit. *Massilienses Christianus populus & qui in Romani Pontificis Charitate persistit.* Quod iam olim Romanæ flos eloquentiæ lineari velut tabella in oratione pro Fonteio adumbraret, *Massilienses fortissimi, ac fidelissimi socij.* Præclare itaque Suarez in opere de gratia tripartito par. 5. prolegome. 5. num. 5. qua est antiquitatis Ecclesiasticæ & hæreseon peritia & sagacitate in perauadendo ad ipsa Semipelagianismi cubilia, vindicat Cassianum, Gallos,

& Massilienses à prædicta vulgi calumnia totamque mali originem in Vitalem illum Carthaginensem eiusque assecclas Africanos refert. Quamquam dubitandi rationes aliquot subiecit, sed infirmas adeo & tenues ut id de quo ipsi non liquet, reliquis clarius esse solis luce videatur. Verum de his satis, ut intelligas Massiliensium fidem ac religionem ad eos scopulos non appulisse, ad quos Semipelagianorum nauem afflictam & in quibus Africanorum ac Genuensium miserrima naufragia doctrinæ & eruditionis viderent:

- 8 Inter hæc Castorem Nemausensem Abbatem nuper in S. Cassiani familiam religiosam cooptatum & in Episcopum Aptensem assumptum fundasse in sua Diocesi Monachorum eiusdem Ordinis ac familiæ cœnobîa cœmemorant, Annales Aptenses Ecclesiastici in Martyrologio Gallicano 21. Septemb. in supplemento. *Apta Iulia in Provincia Natalis S. Castoris Episcopi illius sedis & Confessoris perillustris. Hic Nemausensis indigena nobili prosapia ortus, teneris ab annis Arelate liberalium disciplinarum studiis traditus est à parentibus imbuendus. Cumque opibus terrenis eorum hæres ex asse toto afflueret, secularibus pompis primum annexus est, quibus tamen florida in ætate iam abiectis succensus igne diuino in quodam agello sui ruri cui Mannaius nomen erat Ecclesiam sub S. Faustini titulo, & regulari vita cultorum domicilia construxit seque ipsum dedicauit totis affectibus Domino cum adlectis piis in cœtam socijs seruaturum. Supplicem igitur ad B. Ioannem Cassianum Abbatem Massiliensem nominatissimum scripsit epistolam, qua sibi suisque ab eo præscribi poposcit documenta vite spiritalis, qui eius precibus annuens libros 3. de habitu Monachorum institutionesque sacras ad ipsum direxit. His igitur theorematibus suscepta cum sodalibus suis Castor castissima conuersationis & perfectæ religionis studia excoluit. Abbasque factus illius cœnobij, cuius fundator erat, sanctitate cōspicua ita inclaruit, ut exemplo ab humanis Quintino Episcopo Aptensi, tam Cleri quam populi votis in eius vicem fuerit subleuus. Tum in corpore Martyrologij eodem die. Apta Iulia S. Castoris huius sedis Episcopi qui sub Arcadio Imperatore (aliàs Honorio) claruit meritis Apostolica virtutis.*

- 9 Ferunt hoc tempore nouam hæresim Nestorij erupisse in Oriente ac de ea certiore factum Cœlestinum Papam scripsisse Cyrillo Episcopo Alexandrino, laudando defensionem per illum fidei Catholicæ. Scripsit præterea ad multos Orientis Episcopos in eandem rem atque agere cepit cum Theodosio Imperatore ut Synodus Generalis Ephesi congregaretur contra Nestorium, quod placuit Imperatori & ab eodem Cœlestino præscripta fuit forma Ephesini Concilij, cuius fuerat autoritate congregatum. Legatis igitur Apostolicis eo missis an. 431. agi cœpta est Synodus die 20. mensis Iunii in æde sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, ob hoc Mariana appellata, multis in medium adductis. Tandem sententiam tulit sancta Synodus in Nestorium Patriarcham Constantinopolitanum, & omni prorsus eum Episcopali dignitate priuauit atque ab omni Sacerdotum consortio & cœtu alienum esse decreuit. Epistolam præterea misit Synodalem ad Clerum Constantinopolitanum in qua mentio habetur de Ioanne Euangelista, qui cum Maria Dei genitrice Ephesum aliquando incoluerit. Damnatur quoque Pelagianismus, non tamen caruit Concilium hoc, suis tragædiis de Cyrilli carcere & similibus partim vi partim fraude in Orthodoxos peractis, donec perspecta veritate Theodosius ab initio fluctuans tandem Nestorianos reprimeret, quod præsertim fecit audita clade Africana. Iussitque aboleri acta conciliabuli Nestoriani Ephesi tunc habiti à 40. Episcopis ita Baronius hoc anno 431.

Ea tempestate S. Augustinus à Vandalis quos Bonifacius ut dixi aduersus Valentiniani classem aduocarat ex Hispania, Hippone obsessus excessit è vita. Theodosius vocarat illum ad Concilium Ephesinum sed literæ iam mortuum inuenerunt. Cassiani præclara de ipso elogia habes lib. 7. De Incar. c. 27. Cœlestinus Papa cum suscepta legatione Orientalium de impij Nestorij detectione Maximiani verò promotione in Constantinopolitanam Ecclesiam literis à S. Synodo nec non à Theodosio Imperatore & à Maximiano Pontifice Constantinopolitano ad ipsum missis certior factus esset, hanc victoriam pro Christi fide consequutus, lætus mortem expectabat. Qui cœlestem vitam adeptus ex præsentis vita discessit Pontificia administratione rite perfunctus anno 432. subrogatur Sixtus patria Romanus, ex patre Sixto, creatus Romanus Pontifex eius nominis tertius, quod quidem hoc anno factum esse tam sanctus Prosper quam Marcellinus in Chronicis meminere. Aëtius in Galias Burgundiones cum eorum Rege Guadario an. 345. deuicit quibus & pacem indulgit ut scribit Prosper. Idem Gothos ab Narbonæ obsidione depulit per Litorium Comitem.

Annò 434. Non abs re Massiliensium Annalium videbitur in eos transferre ex Gregorio Turonensi lib. 1. De gloria miraculorum cap. 95. septem fratrum dormientium narrationem, cum eorum venerandæ reliquiæ in Lipsanothecis Monasterij S. Victoris Massiliensis sub signo habeantur seruenturque religiosissime. Horum enim martyrium in his temporibus

bus reponit Turcellinus in Epitome. Cum promissa, inquit, mortuorum anastasis in dubium venisset mira opportunitate huic malo obviam itum est. Septem Martyros Ephesi in spelunca à Decio Imperatore olim obstructa ac nunc forte patefacta reperi qui continuato per 100. prope annos somno excitati renovandorum ad vitam mortuorum adfirmarunt fidem. De his Martyrologium Romanum, Vsuarius & recentiores omnes die 17. Iulij. Ephesi natalis Sanctorum septem dormientium Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionysij, Ioannis, Serapionis, & Constantini. Vbi de cognomine Dormientium quod illis tribuitur duplicem rationem affert Baronius. Altera est quod hi Martyres temporibus Decij consummarint martyrium intra speluncam clausi, ac demum specus ostio reſerato, inuentis eorum corporibus velut rediitui iterum apparuiſſent, dictique dormientes consueto diuinæ scripturæ loquendi vſu, quo eos qui pie religioſeque vita functi ſunt, Dormientes conſuevit appellare. Altera vero quod iidem temporibus Decij vſque ad vltima tempora Theodoſij iunioris, intra ſpecum clauſi ſomno capti ad ducentos fere annos reuera dormierint. Qui hæc putarint ſunt imprimis ex Græcis Metaphraſtes, qui rei geſtæ hſtoriam texuit, quam recitat Surius tom. 4. hac die. Nicephorus lib. 14. cap. 45. Cedrenus in Compendio anno 13. Theodoſij. Ex Latinis Gregorius Turonenſis de gloria Confessorum cap 95. Sigebertus in Chroni. an. 447.

Per id tempus facti Arelatenſes obitum ſignant S. Honorati Epſcopi Caſſiano familiariffimi eiſque omnibus rebus cõiuncti, cuius eſt hoc elogium in Martyrologio Gallicano 16. die Ianuarij. *Arelate S. Honorati Epſcopi & Confessoris qui eadem ciuitate ex Senatoria Conſularique familia progenitus, ſine aliqua ſuorum parentum, qui adhuc ſuperſtitione ethnica tenebantur, perſuaſione, ac mero Spiritus ſancti afflatu diuinitus eruditus Baptiſmum adoleſcens expetiuit, & licet reluſtante patre ad illum ſuſcipiendum fide robuſta prouipuit, moxque Venantium Germanum ſuum atate maiorem ad eiſdem gratia conſortium piſſima exhortatione perduxit. Chriſti autem deſiderio & amore ſuccenſus ad maiora virtutum & religioſa mentis facinora ſeſe accingens duce Capraſio ſanctiſſimo Eremita monaſticam reſſeram indutus cum ipſo Venantio fratre propoſiti comite diſtractis in pauperes facultatibus vitanda cauſa humana laudis verſus Orientem iter arripuit Patresque in Aegypti ſolitudine degentes ut mentem exemplis ipſorum informaret inuiſit. Dehinc tum in Achaia perueniſſet deſuncto apud Methonam germano ſuo, ipſe cum ſuis haud leniter agrotans patrium ſolum repetere coactus Arelatum redijt. Porro quem è patria eremi deſiderium ablegauerat, hunc in eremum natalibus vicinam Dei providentia ſua diſpoſitione reduxit. Deſertam videtur inſulam, qua poſtea Lerinenſis dicta eſt, ſerpentibus reſertam ingreſſus, S. Leontij Foroiulienſis Epſcopi proxime degentis charitate conſtrictus illic conſtituta ſtatione Eccleſiolam & Monafterium erexit, quaſique ad portum confluentes à ſaculo profugos excepit, quibus doctrina & exemplis praluſcens regulam eam præſcripſit, ex cuius obſervantia ſanctorum virorum tanta ceterna prodijt ut Lerina ipſa exinde ſanctorum officina paſſim prædicaretur. Occiſus eſt ſub eo tempore occulta inſtione Felicis Magiſtri equitum Patroclus Arelatenſis Eccleſia inuaſor ſanctorum hæreſcos & ſchiſmatis cõterrims, utque ſædatam huius contagione Cathedram illam inſignem fidei & ſanctimonie decus repararet Honoratus ad hunc præſulatum diuino conſilio ardentiſque omnium flagitatione ex eremo Lerinenſi adſcitus eſt. Vix dici poteſt quanto ſolatio afflictam Eccleſiam nouus Pontifex reuocauit, quam eximio ſpendore irradiauit omnium, qui lumen diu deſiderauerant, mentes. Clariſe verò in præſulatu ſub Celeſtino ac Sixto ſummis Pontificibus. Ceterum oſſa eius plurimis ſignis radiantia ex Arelatenſi Eccleſia ad Lerinenſe cõnobium, cuius proprius opusculator eſt translata ſunt ubi in hunc uſque diem condecenti cultu aſſeruantur.*

Vixit ei cõtemporaneus inter illuſtres ſanctitate doctrinaque Monachos eiſdem diſcipulos Vincentius Lerinenſis, de quo Annales Lerinenſes auctore Barrali fol. 140. in 1. par. Tritheimius. Ado in Chroniſis, Honorius Auguſtodonenſis, Baronius anno 434. Gonnadius in Catalo. cap. 64. *Vincentius natione Gallus apud Monafterium Lerinenſis Inſula Presbyter, vir in ſcripturis ſanctis doctus & notitia Eccleſiaſticorum dogmatum ſufficienter inſtructus compoſuit ad euitanda hæreticorum collegia, nitido ſatis & aperto ſermone, validiſſimam diſputationem quam abſconſo nomine ſuo titulauiſſet Peragrus aduerſus hæreticos, cuius operis quia ſecundi libri maximam in ſchedulis partem à quibuſdam furatam perdidit, recapitulato eiſus paucis ſermonibus ſenſu priſtino compegit, & vno in libro edidit. Moritur Theodoſio & Valentiniano regnantibus. Quod autem ſigillatim ac præcipuo ad ſepeliendas penitus recens emerſas Pelagij, Corleſtij atque Neſtorij hæreſes diligentiffimum elucubravit Commentarium ſignat Baronius in 434. & 435. ubi de Celeſtini Papæ Epſtola quatuor tantum ponderis oſſe docet Vincentius, ut ſatis ſit. Ad omnes, inquit, hæreſes emendandas ſententias in Eccleſia inducentes. Similiter quod falſo annumeretur Semipelagianis id emendandum præfertim in Vaſque ſcriptore ceteroqui diligentiffimo tom. 1. in 1. par. diſp. 91. cap. 8. num. 43. & diſp. 91.*

cap. 4. num. 23. Vincentius enim ille Gallus qui priuatim & seorsim ab alijs Galliarum Presbyteris rem agens, proposuisse dicitur sexdecim obiectiones aduersus Augustinum, alius longe à Vincentio nostro Lerinensi, vt ex Gennadij testificatione liquet. Nam de illo Pelagiano mentionem facit in Catalo. cap. 80. eius lucubrationes recensens ipsum ab hoc ostendit esse diuersum, quem Lerinensem Presbyterum nominat. Quam sententiam sequitur Possseuinus in Apparatu. Accedit quod Prosper dum præfatur super suas responsiones ad capitula obiectionum Vincentianarum, dicit Vincentium illum Semipelagianismi suspectum contexuisse & qualibus potuerat sententiis comprehendisse ineptissimarum quarundam blasphemiarum prodigiosa mendacia, & asseruisse talia in Augustini & ipsius Prosperi sensu, qualia diabolico continentur indiculo, &c. Quod certe incredibile est de Vincentio Lerinensi, qui vir religiosissimus fuisse ab omnibus perhibetur. Et vero talem in suo libro se ipse ostendit & S. Eucherius in præfatione libri Instructionum ad Salonium, quem vnà cum Saluiano eloquentia & sapientia celebrem fuisse, commendat Martyrologium Romanum die 24. Maij sic habet. *In Monasterio Lerinensi S. Vincentij Presbyteri doctrina & sanctitate conspicui.* De eo item Martyrologium Gallicanum, Molanus in additionibus ad Vsuarium, Petrus Equilius in Catalo. & alij recentiores. Merito igitur eum Baronius in notis ad Martyrologium & an. 431. num. 188. Suarez in opere tripartito de gratia Prolegomeno 5. cap. 5. num. 18. Bellarminus de Scriptori Ecclesiasti an. 440. Collectores Bibliothecæ PP. par. 1. tom. 4. & pene omnes scholastici vindicant ab hac nota, quos confutere cuique liberum erit.

Quis verò fuerit, ex his quæ initio præfatur operis certò cognoscimus, vbi ait se aliquādiu variis ac tristibus secularis militiæ turbinibus agiturum tandem in religionis portum cunctis semper fidelissimum Christo adspirante condidisse, vt ibi depositis vanitatibus & superbix flaribus, Christianæ humilitatis sacrificio placaret Deum, & non solum præsentis vitæ naufragia, sed etiam futuri sæculi incēdia vitare posset. Ex quibus probabilis admodum coniectura fit fuisse illum Vincentium olim Galliarum præfectura nobilitatum, vt supra meminimus, quem Seuerus lib. 1. Dialogo. c. 12. & 17. mirifice laudat, & in vita S. Ambrosij censetur ille Vincentius Galliarum Præfectus, qui cum Comite Arbogasto pro magno munere ostentarent, se ab Ambrosio exceptos esse conuiuio.

- 13 S. Cassiani compresbyteros plures alios habuit Venerius in sua Ecclesia, Syluanum, Muszum, Rusticum, Saluianum, viros natos ad gloriam & primarios Cleri Massiliensis. De Syluano Iacobus Bergomas anno mundi 5638. Christi 439. *Syluanus Massiliensis Presbyter, vir diuina humanaque disciplina edoctus his temporibus eas ob res magno in pretio fuit. Qui de virginitatis bono eleganti & aperto sermone libros tres composuit, & de auaritia libros 4. De præfati iudicio libros sex. Epistolarum librum unum in Genesim exam. librum unum & Homiliæ multas.*

- Muszum eiusdem ætatis Presbyterum Massiliensem laudant Gennadius, Trithemius, Iacobus Bergomas anno Christi 451. Possseuinus in Apparatu, *Virum in diuinis scripturis doctum & in eorum sensibus subtilissima quadam exercitatione limatum, lingua quoque scholasticum. Hic hortatu S. Venerij Episcopi excerpfit de sanctis scripturis, Lectiones totius anni festinis diebus aptas, Responsoria etiam, Psalmorum capitula temporibus & lectionibus congruentia. Quod opus tam necessarium à lectoribus in Ecclesia probatur, ut expetitum & sollicitudinem tollat & moram plebique ingerat scientiam celebritatiq. decorum. Sed & ad personam S. Enstachij Episcopi successoris supradicti hominis Dei composuit Sacramentorum egregium & non paruum volumen per membra quidem pro opportunitate officiorum & temporum pro lectionum textu psalmorumque serie & cantatione discretum, sed supplicandi Deo & contestandi beneficiorum eius soliditate sui consentanea. Quo opere granissimi sensus & castigata eloquentia agnouimus virum. Homiliæ etiam dicitur diculasse, quas & haberi à fidelibus viris cognoni sed ego non legi. Moritur Leone & Martiano regnantibus.* Hæc Gennadius in Catalogo. Sed Suffridus Petrus ad eum notat, quod Trithemius hunc Muszum vocat, ceteri omnes Muszum, & infra vbi in contextu dicitur, Leone & Maiorano, nostri Codi. MM. SS. habent Martiano quod proinde reposuimus. Martyrologium Gallicanum in supplemento die 4. Septemb. *Massilia S. Musæ Presbyteri, viri celesti doctrina atque vita præclari.*

De Rustico & Saluiano mox infra peropportunos erit dicendi locus.

- 14 In Occidente capto à Coctis Litorio Duce Romani exercitus, & Tholosam traducto ac demum occiso substitutus est Albinus quocum Aetius in Gallias destinatus ad res iterum componendas & exterminandos hostes nescio quo casu abalienatus, multas partim obscuras partim apertas, easque grauissimas & inclinantes atq. propendentes in Imperij Romani perniciem

perniciem aduersus Albinum gerebat simultates. His tam grauibz Ecclesiæ imperiique Romani procellis & repestaribus Sixtus Pontifex vt aliquo modo conaretur occurrere, decreuit è factis Clericorum suorum Senatu legatum mittere in Galliam, qui autoritate ac prudentia intestinos tumultus sedare, & ad concordiam animos adducere posset, Ad id verò muneris quod ita magnum & pertinens erat, Leonem R. E. suz Archidiaconum designauit virum ob singularem prudentiam & sanctitatem Valentiniano Imperatori matrique Placidie Augustæ charum imprimis acceptumque, intelligentia verò rerum, iudicio ac magnanimitate facile primum. Nihil Legatus ita prouidens agendique sciens videbatur posse desiderare iucundius in professione illa, quàm visere longo intervallo Cassianum veterem suum Consiliarium & amicum, cui religionis causa imprimis inniteretur, si de rebus ad eam spectantibus eueniret forte, vt decerni quid oporteret. Roma disgressus ascendit ad nauim, in qua ipse nauigans plenissimis velis breui Massiliam secundo cursu peruenit, vbi super hospitio ad quod diuerteret Leo, haud haberi varius delectus potuit, dum Cassianus viueret in oculis vrbis, vir excellentia doctrinæ præ cunctis clarus, ipsi charus. Hic Leo, Monachorum hortatu atque consilio rogatur à ciuibz vt eam Cassiani extructionem quæ esset ad memoriam æternitatis ara religionis, consecraret, iis verbis ac ritibus quos in consecratis Ecclesiis & altaribus non ita pridem Syluestri Papæ instituto simul & exemplo Romana seruabat Ecclesia. Nam etsi iam à pluribus retro annis locus fuisset Deo dicatus, vbi suum & Monachi hospitium & Magdalena olim sanctioris vitæ rudimentum posuisset, fierentque collectæ in recenti Basilica & Christianus populus ibidem orare, Canonicas & Sacerdotales preces audire, sacris interesse consueuisset, non tamen adeo solenni more ac ritu dedicata fuerat, nec adhuc in titulum erectum in ea vischatur altare, quod chrismate delibutum Christi Domini qui altare, hostia & Sacerdos noster est figuram vti moris erat exprimeret. Dedit libenter Rei diuinæ operam & sacris iniitiisque tradendis præfuit Leo, nec solum diuinis precibus sacrauit ædem, sed etiam sancti olei perliniuit vnctione festosque dies dedicationis egit celeberrimo virorum mulierumque conuentu. Ac ne qua ritus abolescat, celebratur ahnuis Missæ officiique diuini solennibus 7. Calend. Iulij eius memoria rei veteris elogio posteritati tradita, quod mihi visum est ex Bulla Benedicte Papæ 9. de dedicatione huius Ecclesiæ, quæ incipit *Superna Diuinitatis*, hic ad verbum exscribere. *Sanctissimæ Ecclesiæ Recltoribus perhibetur hanc gloriosissimi Martyris Victoris Ecclesiam & Monasterium variis monastica perfectionis clarescens fulgoribus, promeruisse innumeris Apostolica benedictionis fauoribus cumulari. Hoc enim tempore Anthonij Pij Imperatoris fundatum & à B. Cassiano Abbate postea constructum eodemque rogante vt à maioribus acceptum est à B. Leone Romano sedis Antistite consecratum, eius Apostolica benedictione fuit sublimatum, in quo maiorem Ecclesiam in honorem SS. Petri & Pauli & omnium Apostolorum, & aliam in honorem beatissime Dei genitricis Mariæ semper Virginis & S. Ioannis Baptiste constituentes utramque multorum Sanctorum collatis pignoribus dedicarunt. Hæc eadem recitata habentur in Proprio Sanctorum Monasterij Massiliensis S. Victoris die 25. Iulij in festo Dedicationis Ecclesiæ inferioris primæ classis, Lect. 4. secundi Nocturni.*

14

Regiense siue Regense seu Regionense Concilium in Prouincia Narbonensi qui Episcopatus est in Prouincia Phocænsi sub Aquensi Metropoli, vt Indices Vaticanæ demonstrant an. Domini 439. octauo autem Sixti Papæ, in causa Episcopi Ebredunensis. Præfuit Hilarius Episcopus Narbonensis Et Ebredunum fuisse sub Viennensi Metropoli subscriptiones Episcoporum Concilij Epannensis ostendunt. Neque verò tantum de ordinatione Ebredunensis Episcopi perpetam facta actum est, verum etiam de illis Episcopis qui ex hæresi vel schismate ad Ecclesiam redirent, qui quo loco habendi essent, Patres matura consultatione definiuerunt, egerunt & de exequiis defunctorum Episcoporum, Sidonius lib. 6. epist. vltima, Baronius tom. 3. sub eundem annum, de quo supra item Binius tom. 2. & Sirmondus tom. 1. Conciliorum.

Interim Leo Apostolicus Legatus in alias Galliarum ciuitates Massilia profectus, vbi opportuna Actij & Albinæ Romanorum ducum militares stationes erant, ante omnia ad placandum Deum propitiandumque alienatis animis & offensis, multa primum sacrificia vti solenne habebat semper, multasque ad eam rem preces adhibet, tum ipsos belli autores seio hortatur, ne per inuidiam posthac trahi se in factiones huiusmodi Reipublicæ perniciosas paterentur, non enim arbitros illos aut dominos à Deo iuris humani constitutos, sed Reges & Imperatores, sed Ecclesiam eiusque caput Pontificem Maximum, decere Christianos Principibus dicto audientes obtemperare, barbaros contra seditionibus atque factionibus optime constitutas Reipublicas euertere. Quod si forte regnandi cupiditate Dei cau-

fam

Am negligenter, fidemque maiorum, ut plus æquo politicæ quàm Christi studiosi solent, refererent, etiam atque etiam viderent ne regno quoque ipso aliquando exciderent, quod Religio Christiana atque Catholica norma sit & regula legum regnorum pacisque publicæ. Cum his pro Ecclesiæ simul atque Imperij bono, priuatis monitionibus Leo contentione ac studio magno laboraret, Sixtus Papa ætate iam præcipitata Romæ extinguitur sufficiturque, qui iam destinatus moribundo seni traditusque pluribus ipse idem Leo, eius antecessoribus Innocentio, Coelestino, Bonifacio, Zosimo, fuerat adiutor & Senatus priuati Consiliarius, prompta vir prudentia & ad Ecclesiæ res gerendas imprimis aptus.

Anno igitur 440. Leo Etruscus genere, ex patre Quintiano, 42. die vacationis post Sixti obitum 6. Idus Maias Pontifex eligitur. Rem gestam recenset sigillatim Prosper in Chronico, testis sui temporis & vir sincerus. *Valentiniano quintum & Anatolio Coss. Defuncto Sixto Episcopo, quadraginta amplius diebus Romana Ecclesia sine antistite fuit, mirabili pace atque patientia aduentum Diaconi Leonis expectans, quem inter Aëtium & Albinum amicitia redintegrandæ causæ, Gallia detinebant. quasi ideo longus esset aduentus ut electi meritum & eligentium iudicium probaretur.* Quare Leo Diaconus legatione publica accitus & gaudenti patriæ præsentatus Romanæ Ecclesiæ Episcopus ordinatur. Idque Dei erga se beneficium agnoscit Leo serm. 1. 2. & 3. in anniuersario die assumptionis suæ ad Pontificatum.

16 Sub eius Pontificatus exordium celebrata est Synodus Arausicana in Prouincia nostra Photænsi, in qua sanciti reperiuntur Canones vndetriginta ad Ecclesiasticam disciplinam & iura spectantes. Nobilis quidem dicenda Synodus clarissimorum quindecim antistitum illustrata confessa ex Galliis Narbonensi & Lugdunensi, quæ si quæ aliarum orbis orarum florebant his temporibus Episcopis æque sanctissimis atque doctissimis. Huic subscriptus primo loco habetur Hilarius ille ipse celebris Arelatensis Episcopus, qui olim Monachus cœnobij Lerinensis, ac deinde Presbyter vnâ cum S. Prospero Rhegiensi Episcopo infectatus est Pelagianos, & Augustini scripta defendit, cuius & discipulus extiterat. Vitam ipsius ex Membrano per antiquo M. S. Monasterij Lerinensis autore Anonymo recitant Annales Lerinenses fol. 103. Gennadius in Catalo. c. 69. Trithemius lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis sub Valentiniano & Martiano, Ado in Chron. 458. Isidorus Spalensis lib. de Scriptor. Ecclesiasticis cap. 16 Honorius Augustodunensis cap. 6 Petrus Equilinus lib. 4. cap. 121. Sigonius de Occidentali Imperio an. 445. Baronius fusissime an. 426. vbi de Hilarij sorore Pimeniola nupta Lupo viro illustri, pios tamen coniuges post septennium amore perfectionis vitæ se inuicem eparasse, sanctumque coniugem Lupum sub Honorato Abbate vitam monasticam excoluisse, inde verò à Trecentibus assumptum ad Episcopatum mira sanctitate claruisse attestantur Baronius ibidem & Sidonius lib. 6. epist. 6. subscriptus præterea eidem Concilio reperitur Eucherius ille fama celebris quondam Senator postea eiusdem Monachus Insulæ Lerinensis, cuius extat elogium Claudiani de statu animæ lib. 2. huiusmodi. *Haud quaquam tamen Eucherium præterierim mihi met vincentem, doctrina & præsentaneis coram disputationibus cognitum non porro nuntijs aut lectione compertum, qui scilicet viridis æui, maturi animi terra despuens, cæli appetens, humilis spiritu, ardens merito, ac proinde ingenio subtilissimus, scientia plenus, eloquij profluvius, magnorum sui sæculi Pontificum longe maximus, editis in rem fidei multis ingis variorum operum voluminibus, ad populum quoque huius super statu anima concionatus est.* Plura Baronius de eo an. 441. dum agit de hoc Concilio Arausicano, Gennadius in Catalo. cap. 63. Isidorus, Ado, Trithemius, Marcellinus Comes, Honorius Augustodunensis, Petrus Equilinus, Bellouacensis in Chronologia Lerinensi par. 1. fol. 379. Cæterum ipsum S. Eucherium de quo est sermo fuisse coniugio obligatum & ex eo genuisse viros sanctissimos eosdemque postea Episcopos, quos primum Monasticis voluit imbui disciplinis, tum ex Gennadio cap. 63. tum etiam ex eiusdem Eucherij scriptis possumus intelligere.

17 Alterum quod censetur à Chronologis anno Leonis 3. Concilium Vafense, aut ut alij appellant, Vafionense Vafione celebratum, quæ est ciuitas in Prouincia Phocænsi, nihil habet certi quod confusi in vnum sint Canones trium Conciliorum Vafionensium scilicet prioris sub Constantio Imperatore, & posterioris sub Hilario Papa an. 463. & huius mediij sub Leone anno Christi 442. Quod autem in notis Vafensis primi dixerat Binius hanc Synodum rectius Vafatensem nominari, perspectis iis quæ Baronius in appendice tom. 1. & correxit & emendauit circa an. Christi 442. erroneum & emendandum esse cognouit. Vafatenses enim sunt populi prope Burdigalam, ut ex allegata ibidem Sidonij autoritate constat, Episcopi verò qui huic Synodo interfuerunt, Arelatensis Prouinciæ fuisse certum est unde procul abhorret ut ipsi Vafatis conuenisse dicantur.

Super hæc Massiliæ S. Cassianus Leonis amantissimi & colendissimi Patris sui ac Magistri
litera^s

literas accepit quibus enim hortatur ut de incarnatione Verbi quaestionem nondum satis Latinis literis illustratam, ex maiorum ratione & autoritate ac veræ pietatis ac religionis Catholicæ interpretaretur. Complexus est toto pectore eam procurationem Cassianus. Leonis præsertim nutu atque verbo cuius uti consueverat summa reuerentia & promptissima voluntate, velut ab Christo ipso profectum excipiebat imperium. Tum quia opus arduum erat, & supra vires rebatur suas Cassianus, totum se precationi omni alio solutus opere cura-que impendere, ac rem diuinam quam accuratissime facere, ut mentem suam Deus pleniore quodam lumine collustraret, & motu ciceret interiore, quo magis omnia è consilio diuino Ecclesiæque decerneret. Hæc enim verò Christiani Doctoris sapientia est modesta, diffidens imbecillitati humanæ & à gubernatrice rerum sapientia quasi per canales è coelis caput & originem petens quam Leo ipse sanctissimus exemplo etiam suo probasse dicitur, cum aduersus impiam & detestabilem Euthychetis hæresim priusquam aliquo destinaret epistolam (ea est ad Flavianum Episcopum, decima numero, mirifico deinde plausu à Chalcedonensi laudata Concilio) scriptam iam & exaratam altari B. Petri Apostoli, cuius miro studio Pontifex ille tenebatur, imposuit totos 40. dies precationi ieiunioque continenter intentus, ut Chirographum tanti ponderis quodque grauissimam Ecclesiæ causam continebat, si quid in eo castigandum aut corrigendum esset, Apostolus ipse sua manu corrigeret. Sic sapiens non ter totus è schola illa vnici Magistri, cum scribendis de Incarnatione libris operam daret omni motu animi affectuque deposito, totum se in Dei manus potestatemque tradebat. Deinde summo etiam ardore & contentione poscebat vim opemque, ut scribenti ac deliberanti Christus illucesceret vberius, & multiplicato lumine de re quaque secundum maximam Dei gloriam veritatemque statueret. Extant etiamnum eius literarum operi de Incarnatione præfixarum, ac Leonis clarissimo nomini inscriptarum, in quibus elucet ad viuum expressa viri sanctitas, & habitus animarum varique sensus quos largissime ex immenso diuinitatis fonte hauriebat, & quanti apud nos ponderis esse oporteat relictas ab eo lucubrationes illas de Incarnatione Verbi. Sic enim ait.

De Incarnatione Christi contra Nestorium Hæreticum ad Leonem
Romanæ vrbis Episcopum Ioannes Cassianus.

Absolutis dudum Collationum spiritualium libellis, sensu magis quam sermone insignibus, quia alto sanctorum virorum sensui sermo nostræ imperitiæ impar fuit, cogitarem & propemodum constitutam post illum prodita inscitia pudorem, ita me in portu silentij collocare, ut excusarem quantum in me esset per taciturnitatis verecundiam loquacitatis audaciam. Sed vicisti propositum ac sententiam meam laudabili studio & imperiosissimo affectu, mi Leo venerande ac suspiciende charitas Romanæ Ecclesiæ ac diuini ministerij decus, producens me ex illo præmeditati silentij recessu in publicum forum dandumque iudicium & noua subire cogis adhuc de præteritis erubescens, cumque etiam minoribus impar fuero, par maioribus à te esse compellor. Ego enim ne in illis quidem opusculis quibus per ingeniolem nostri oblationem Domino nostro sacrificamus, moliri aliquid aut usurpare tentassem nisi episcopali tractus imperio. Crenis itaque per te oris nostri & styli dignitas. Nam qui iussu antea de Dominicis studiis loquuti sumus, nunc id exigis ut de ipsa Incarnatione Domini ac Maiestate dicamus. Ita qui prius in sancta templi velat per sacerdotalem manum introducti sumus, nunc ductu tuo atque subsidio quasi in sanctorum sancta penetramus, Magnus honor sed periculosa progressio, quia obtineri sacrorum penetralium ac diuini præmij palma non potest, nisi hoste superato. Exigis itaque ac inbes aduersus recentem hæresim ac nouum fidei hostem, conferere imbecilles manus, & contra pestiferi serpentis graues hiatus aperto ut aiunt ore consistere, scilicet ut insurgentem in Ecclesiæ Dei sinuosis tractibus draconem, vis prophetica & sermonis Evangelici diuina virtus me quasi incantatore irrumpat. Parco obsecrationi tuæ, parco iussioni, malo enim de me ipso tibi, quam mihi credere, maxime quia id tecum amor Iesu Christi Domini mei præcipit, qui hoc etiam ipsum in te iubet. Superest ut effectum imperati negotij ab ipso postules, per quem imperasti. Tua enim iam hic magis causa quam mea vertitur, tuum magis iudicium quam meum officium periclitatur. Me enim siue par sim tuo imperio, siue non sim, ipsa aliquatenus obedientia ratio atque humilitatis excusat, nisi quod hoc plus meriti est in obsequio meo, si minus est impossibilitate. Facile enim cuiuslibet iussioni ex abundantia satisfacimus, illius officium græde est & mirabile qui etiam idem in voto habet, quod in viribus non habet. Tua ergo hac res, tuum negotium, tui pudoris opus est, præ & obsecra ne imperitiæ mea periclitetur electio tua, & opinioni tantæ non respondentibus nobis, etiam si ego per obedientiam veniam bene parco, tu tamen per inconsiderantiam iudicij male imperasse videaris.

Colligitur id quoque ex veteri ac recepta Gennadij sententia in Catalogo virorum illustrium, vbi de Cassiano. Ad extremum rogatus à S. Leone Archidiacono, postea Romana vrbis Episcopo,

Episcopo, scripsit aduersus Nestorium de Incarnatione Domini libros septem. Trithemius lib. de scriptor. Ecclesiast. Rogatus à Leone Archidiacono postea Romana urbis Episcopo scripsit aduersus Nestorium, &c. Bellarminus lib. de scriptor. Ecclesiast. num. 440. *Scripsit Latino idiomate de Incarnatione Verbi libros 7. & hoc opere expleto, ad petitionem Leonis postea summi Pontificis, finem viuendi fecit, &c.* Baronius an. 430. Monitu Leonis Romanæ Ecclesiæ Archidacconi aduersus Nestorium de Incarnatione Verbi septem libros luculentissimos edidit. Vbi causas conquirat cur per Cassianum Leo Archidiaconus ista præstari voluerit cum ipse Leo eruditissimus esset, & quam felicissime id exhibere valuisset. Existimo neque temere, ut opinor, ac sine causa, commotum Leonem opinione Cassiani nominis, & eximie doctrinæ, quæ constanti fama sanctissimorum æque arque doctissimorum Episcoporum Venerij, Leontij, Helladij, Honorarij, Eucherij, & Abbatum religiosissimorum quibus Collationum opus vniuersum inscripserat, atque omnium sermone celebrabatur, quamque ipse Leo familiari vsu Romæ olim perspectam & exploratam habuerat. Nam illa Cassiani hæresis, quæ prætenditur à nonnullis, sine Leonis maximo probro atque dedecore non fuisset, si hæretico Semipelagiano, à se potius abalienando & excommunicando, in amicitie officiis tantum attribueret, ut ab ipso plurimum se diligi pateretur, aut si nullam vir solertissimus tentaret viam per quam salutem tam chari atque iucundi amici prouideret, ac in tantis tenebris erroris atque inscitie nullum ipsi lumen præferret, quin etiam in eo magis dissimulando vim foueret veneni, ut inde aliis nescio quibus fictam animo & inahiter adumbratam pararet antidoti speciem. Quod idem probum in Leontium, Eucherium, Honoratum, Venerium, ceterisque Cassiani familiares ac fidelissimos amicos caderet. Præterea si huc spectaret Leo, ut per Ioannem Cassianum Constantinopolitanæ olim Ecclesiæ Diaconum Constantinopolitana admoneretur Ecclesia, vitare Nestorium, quo autoritatis pondere scribere potuisset Cassianus ad Orthodoxos, vir hæresis insigni turpitudine notatus, atque oppressus dedecore & infamia, præsertim Pelagianismi facibus, in quem tam acerbum odium conceptum iam diu ab ætate Chrysostomi Constantinopolitana tenebat Ecclesia. Mitto quod imprudens fecisse videretur Leo, si quam dirimere & abrogare penitus vellet in Nestorio conciliare eandem Cassiano similiter hæretico studuisset, in scribendo fidem. Quam verò ineptum sit & aliter ac deceat, ut hæreticus res diuinæ tractandas suscipiat, diuinitus prædixisse fertur Origenes, cum iam lapsus per errorem & hæreticæ prauitatis reus, sacros codices uti consueuerat legendos, & interpretandos in manus sumpsisset, ex Psalmorum lectione qui forte superuenerat admonitus fuit, tamquam sibi exprobraretur, quod legebat. *Peccatori autem dixit Deus quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os suum.* Id enim ille ad se retulit nec ultra legere voluit nec opus erat, statim quippe cum sine huius sententiæ quasi diuinæ gratiæ luce infusa, mutatoque vultu intentissimus cogitare cepit, num ista cæco aliquo casu obtigissent ac volubilitate fortunæ? An potius quod suspicabatur, in se admisisset peccati tale aliquid, quod aspernaretur Deus & abhorreret.

19

Quia tamen Cassianus editis Collationum libris præsertim Collat. 13. minus bene sentiendi de libero arbitrio & Pelagianorum studiis comunicandi occasionem mouisset quod primum Prospero in eius aduersus Collatorem commentariis, postmodum Gelasio Papæ displicuisse visum est, potuit insuper & illud etiam fuisse hac in re Leonis consilium, ut penitus expurgaret se, ac studia illa sua in Pelagianam doctrinam quæ offensionem ingenerare possent, publica retractatione dilueret. Siquidem disputans de Incarnatione, contra Nestorium acerrime inuehitur in errorem Pelagianitarum quod ipse aduersarius licet, Baronius testatur an. 433. num. 25. Tale quiddam hoc tempore accidit in Ecclesia cum enim ut superius dictum est Ioannes Cassianus Presbyter Massiliensis Ecclesiæ aduersus Nestorium disertum atque perutilem de Incar. Domini commentarium edidisset, eodemque volumine Pelagium atque Pelagianos velut eius hæresis primos autores vehementer exagitasset, visum est nonnullis ut calumniæ loco duceretur quod à Catholicis viris ut Prospero & aliis ipse Cassianus Pelagianæ hæresis in crimen adductus esset, ac prout ne editas ab eo Collationes Patrum, absque erroris suspitione fideles incaute legeret & absque delectu, utpote viri Catholici cuius cuncta esse Catholica existimarent. Urget maxime Leonis Papæ autoritas cum in epist. 47. ad Nicetam Aquileiensem Episcopum & 83. ad Metropolitanum Veneriæ grauius reprehendit quosdam Episcopos qui conuersos à Pelagiana & Coelestiana hæresi, sine expressa retractatione & detestatione erroris sui ad communionem admittebant. Præcipitque ut nulli in posterum recipiantur nisi prius *damnum* apertis professionibus sui erroris autores, & quidquid in doctrina eorum vniuersalis Ecclesia exhorruit detestentur, omniaque decreta Synodalia quæ ad excisionem huius hæreseos Apostolicæ sedis confir-

mauit

mauit autoritas, amplecti se apertis ac propria manu subscriptis protestationibus eloquantur. Quibus manifeste conuincitur oportuisse Cassianum Leonis suasu expresse ac conceptis verbis Semipelagianismum retractasse, si eius suspectus fuisset, quandoquidem Leo semper ipsum habuerit ex suis domesticis atque intimis familiaribus.

Sed nemo est qui sapientius id tibi suadere possit ipso autore, quem constat Pelagianam hæresim pestilentem ut vocat ac venenosam tamquam auspicium malum detestatum fuisse. *Nuper, inquit, lib. 1. cap. 1. de Incarnatione id est, in diebus nostris emeruisse hæresim venenosam & maxime Veligarum urbe conspeximus, certi erroris incerti nominis, quia cum recenti capite ex antiqua Ebionitarum stirpe surrexerit, dubium admodum est, antiqua magis dici quam recens debeat. Non enim assertoribus sed vetusta erroribus fuit. Pelagianam hæresim etsi cam non nominet omnino designat quæ sicut ab Ebionitarum erroribus traxit originem, nimirum qua parte cum ipsis Christi diuinitatem negantibus ipsum solitarium seu purum hominem assererat, ita eam ad Nestorium & Nestorianos transfudit tempore inter utrosque media, unde illorum soboles & filia, horum verò parens & procreatrix appellatur, ut infra plenius ostendit autor cap. 3. proxime sequenti. Illud sane pratercundum non arbitramur quod peculiare ac proprium supradictæ hæreseos, quæ ex Pelagiano errore descenderat, fuit, quod dicentes quidem solitarium hominem Iesum Christum sine vlla peccati contagione vixisse, eo progressi sunt ut assererent, homines si velint sine peccato esse posse. Consequens enim existimabant, ut si homo solitarius Iesus Christus sine peccato fuisset, omnes quoque homines sine Dei adiutorio esse possint, quidquid ille homo solitarius sine Dei consortio esse potuisset. Ac si nullam facerent inter omnem hominem ac Dominum nostrum Iesum Christum esse distantiam, cum idem utique homo nisu atque industria sua mereri possit quod Christus studio ac labore meruisset, quo factum est ut in maiorem quoque ac monstruosiore insaniam prorumpentes dicerent, Iesum Christum hunc in mundum non ad præstandam humano generi redemptionem sed ad præbenda bonorum operum exempla venisse. Enacnantes quantum in ipsis fuit omne sacri aduentus donum, & omnem diuinæ redemptionis gratiam cum idem dicerent homines consequi posse viuendo quod præstisset Deus pro humana salute moriendo. Unde aduertit nunc nouus non noua hæreseos autor, qui Dominum Saluatoremque nostrum solitarium hominem natum esse contendit, idem se omnino dicere quod Pelagianista ante dixerunt, & consequens errori suo esse ut qui utique sine peccato solitarium hominem Iesum Christum vixisse asserit, omnes quoque per se homines sine peccato posse esse blasphemæ, nec necessariam quoque illius exemplo redemptionem Domini esse dicant cum ad cæleste regnum suo tantum homines nisu ut aiunt valeant peruenire.*

Hæc ille, quæ plane Catholicam diuinæ gratiæ per Christum assertionem ferunt, cum enim pernegat omnes per se homines sine peccato posse esse, aut ad cæleste regnum suo etiam tantum nisu peruenire, videtur plane Semipelagianorum errorem confutare, qui humano nisu & industriæ subiungebant gratiam, eamque adscribebant ei labori quo voluntas petendo, pulsando, quærendo Deum aduocat. Ut suspicio esse possit vniuersum hunc Tractatum quo ex instituto Cassianus reiecit Pelagianistas, qui Christum Redemptorem & gratiæ autorem ab aliquo laboris sui consortio excluderant in bonis operibus, non in ipsos tantum intorqueri Pelagianistas, qui absolute gratiam inficiabantur, sed etiam & quidem multo magis in Semipelagianos, quorum post Pelagij cineres favillæ fumabant. Infra quoque lib. 5. cap. 1. & 2. sic Nestorium affatur. *Dicis Christum non propter se colendum, videlicet quia Deus esset, sed quia bonis ac pijs actibus Deum in se habere meruisset. Ergo te vides Pelagianum virum vomere, Pelagiano te Spiritu sibilare, unde conuenit ut de te non tam indicandum quam indicatum esse videatur.* Expendo illud de bonis & pijs actibus, quibus affirmabat Nestorius Christum hominem solitarium ac diuinæ gratiæ expertem ut continiscebantur Pelagiani, Deum in se habere meruisse, eam tamen facultas promerendi dona supernaturalia non sit ex puræ naturæ viribus, sed ea diuturnum fidei seminium seu gratia voluntari præuia consequatur. Postremo cum venenosam hæresim nuper id est suo tempore emeruisse tradit, eamque incerti nominis sed ceteri auctoris esse, manifeste designat, non Pelagianos sed Semipelagianos sine Pelagianorum reliquiis, quos ideo Pelagianos ceteros appellat lib. 5. de Incarn. c. 1. *Nam, inquit, quod paulo antea dicere cepimus exequamur ut omnes sciant se in Pelagianis cineribus ignem querere, & non in sacrilegiorum flammis veteres excitare.* Quæ mihi videntur idoneæ coniecturæ ad probandum, spectasse imprimis Cassianum in hac contra Nestorianos disputatione Semipelagianorum tenebris erroris atque insciæ, clarissimorum lumine præferre, ac bonæ cuiusvis voluntatis etiam primæ exordia, in nostræ iustificationis negotio diuinæ gratiæ auxilium adscribere, quæ doctrinæ Catholica est contra Semipelagianos.

Anno 445. Hilarius Episcopus Arslarensis vir sanctus, dum iura suæ Ecclesiæ tenacius

tueretur Leonem Papam offendit, qui habita deliberatione sententiam tulit contra ipsum. De qua in hunc modum Baronij Annales loquuntur apud Spondanum num. 4. Sciendum est enim quod agitata olim de Primatu gravissima controuersia inter Proculum Massiliensem Episcopum & Patroclum Arelatensem, ita Patribus Concilij Taurinensis visum fuisse, ut in questione ibidem controuersa inter Archiepiscopos Arelatensem & Viennensem (quod ille prætenderet ius ordinandi Episcopos Prouinciz Viennensis) vniuersique pacis conseruandæ causa viciniore sibi vendicaret ciuitates, sed minimè acquiescere volentem Arelatensem, cum & aliquâdo post dictam Synodum ei Zosimus Pontifex fauere visus esset primatum sibi super Viennensem prædicare præsumpsisse. Verùm cum id postea prohibuisset Bonifacius Papa, & in eandem sententiam rescripsisset successor eius Celestinus, ad Episcopos Prouinciæ Narbonensis & Viennensis, ut quisque Metropolitanus sua Prouincia deberet esse contentus. Rursum hoc tempore cum Hilarius ex præsumpto illo iure Primatus, Proiectum Viennensem & Celidonium Bisuntinensem Archiepiscopos deponere, atque alios in eorum locum substituere ausus esset, ambos Romam appellantes ad Leonem Papam, pedestri itinere sequutus est Hilarius de suo ut credebatur Primatu disputaturus, verum statim subodorata ab ipso Leonis mente, qui ex præscripto Nicæni Concilij sententiam contra ipsum ferre paratus erat, haud expectata sententia vel obtenta licentia ab vrbe recedens Arelatem rediit, aduersus quem S. Leo ne ab Hilario noui motus in Galliis excitarentur Imperatorem interpellauit, ut ex rescripto Valentiniani ad Aëtium Magistrum militiz in Gallis colligi potest, quod à Baronio recitatur, & inter Nouellas censetur Posteribz Codi. Theodosiani tit. 4. de Episco. ordin. Tum ipse Romæ conuocato à se contra Hilarium Concilio, de sententia in eum lata ab vniuersis Concilij Episcopis, quod contra consuetudines antiquas ius Metropolitanus sibi tribueret scripsit ad vniuersos Episcopos per Viennensem Prouinciæ constitutos, in hæc verba. *Quæ igitur apud nos in causa Chelidonij Episcopi gesta confecta sunt, & quæ Hilarius dixerit, dum cum eodem præsentem supradicto Episcopo audiretur, inditus chartis rerum ordo demonstrat. Vbi postquam Hilarius rationabile quod in sanctorum Concilio sacerdotum posset respondere non habuit, ad ea se occulta cordis ipsius transfulerunt, quæ nullus Laicorum dicere, nullus Sacerdotum posset audire. Doluimus fateri fratres & hunc eius mentis tumorem medelis patientia nostra curare tentauimus, volebamus enim ea illi exacerbare vulnera, quæ sua anima insolentibus subinde sermonibus infligebat, & quem susceperamus ut fratrem, delinire magis, quamuis ipse suis responsionibus innodaret, quàm contristare nostris interloquutionibus nitebamur. Absolutus est Chelidonius Episcopus quoniam se iniuste sacerdotio fuisse deiectum manifesta testium responsione ipso etiam præsentem monstrauerat, ita ut quod Hilarius nobiscum residens posset opponere non haberet.* Tum infra num. 2. De Proiecto similiter absoluto. *Hæc negotio sic finito fratris & Coepiscopi nostri Proiecti querela successit cuius ad nos litera lacrymabiles & dolenda de superordinato sibi Episcopo sunt directæ. Epistola quoque ingesta est cuninim ipsius & numerosa singulorum subscriptione firmata, inuidiosissimi contra Hilarium plena querimonijs, quod Proiecto Episcopo suo agrotare liberam non fuisset, eiusque sacerdotium in alium præter suam notitiam esset translatum & tanquam in vacuam possessionem ab Hilario peruenisse, heredem viuenti inductum. Quæ spes illi de vita relinquitur cui de sacerdotio suo desperatio dum illi alter substituitur, irrogatur? Apparet quàm mitis sit corde Hilarius qui obesse præsumptioni suæ fraternæ mortis crediderit tarditatem. Quantum enim in re fuit, ut illi subtraxit lucem, abstulit vitam, qui hunc ei dolorem in locum eius alterum subrogando, ne illi ad salutem recursus esset iniectus. Esto ut breuis fratri euenerit humana conditionis consueta migratio, quid sibi Hilarius querit in aliena Prouincia, & id quod nullus decessorum ipsius ante Patroclum habuit cur usurpare? Cum & ipsum quod Patroclo à sede Apostolica temporaliter videbatur esse concessum, postmodum sit sententia meliore sublatum. Mox de Hilario. Sed ille insperatus nescientibus superuenit, & improatus abscessit, curia ut didicimus celeri, itinera multa conficiens, & per longinquas Prouinciæ tanta immaturitate discurrens, ut videatur gloriam de scurrili velocitate potius quam de sacerdotali moderatione captasse. Hæc enim directarum ad nos cuninim verba sunt literarum. Ante abscessit quàm eum aduenisse nossimus. Non est hoc redire sed fugare, nec salubritatem impendere diligentia pastoralis sed vim inferre latronis & furis, discente Domino, qui non intrat per ianuam in cortem nostram sed ascendit aliunde hic fur & latro est. Non ergo Hilarius tam studuit Episcopum consecrare quam eum potius qui agrotabat occidere, & ipsum quem superposuit male ordinando decipere. Nos tamen quod vobis credimus Deo iudice placitum, in commune cunctis fratribus consulentes & male ordinatum submoneri & Episcopum Proiectum in suo sacerdotio permanere debere decreuimus, &c. Postremum num. 4. & 6. Dignitatem Metropolitanam & potestatem in Prouinciæ Viennensem Hilario adimis ac prohibet ne præter Leontij Foroiulienensis Episcopi consensum*

alterius

alterius Prouinciæ Concilium iudicatur. *Non enim, inquit, nobis ordinationes uestrarum Prouinciæ defendimus, quod potest forsitan ad deprimendos uestra sanctitatis animos Hilarius pro suo more mentiri, sed nobis per nostram sollicitudinem vindicamus, ne quid ulterius liceat nouitati, nec presumptori locus ultra iam pateat privilegia uestra cassandi. Et quoniam veneranda est semper antiquitas, fratrem & Coepiscopum nostrum Leontium probabilem Sacerdotem hac si vobis placet dignitate volumus decorari, ut præter eius consensum alterius Prouinciæ non indicatur à uestra sanctitate Concilium, & à vobis omnibus quemadmodum vetustas eius & probitas exigit, honoretur, Metropolitanis privilegij sui dignitate seruata.*

Licet autem Hilarius hoc modo iura Ecclesiæ suæ vendicaturus plus æquo visus sit esse prolapsum (nam & ut quos ordinasset Episcopos inuitis etiam cœnibus intrudere, manū sibi armatam cōtrahere & claustra murorum in hostilē morem, vel obsidiombus cingere, vel aggressiōibus referare consueuisse, rescripto suo testatur Imperator) idem tamen post hæc cedens eō pruenit, sanctitatis ut ore omnium meruerit commendari. Quin etiam tabulæ Ecclesiasticæ Martyrologij Romani, Gallicani, & Bedæ, Vsuardus, Ado, Baronius nomen eius inter Sanctos anniuersaria memoria celebrandum referūt, scripsitq; res eius præclare gestas Honoratus Episcopus Massiliensis. Quamobrem nemini mirum videri debet, si ad vitandas id genus similitates & controuersias in tribus illis Synodis Regiensi, Arausica, Vasionensi, quibus præfuisse dicitur Hilarius, inter cæteros Episcopos, Viennensis, Narbonensis, Massiliensis neque præsentis reperiuntur, neque subscripti.

Anno 446. de apparatu Cassiani ad mortem quæ Massiliæ contigit hac ætate, pauca libabimus ex scriptis alias in Cassiano nostro illustrato lib. 2. cap. 1. 2. & 3. Angebant illum ingentes animi curæ quod Nestorianorum succrescentium nouis semper molitionibus Ecclesiæ, maioribus in dies præliis quateretur ac pacis, ac conciliationis artibus parum admodum, loci esse intelligeret, quin etiam periculum à Vandalis in Africa vehementius ingruere videretur, cum Gensericus eorum Rex fidem Catholicam à qua olim ad Arianismum apostatasse Isidorus tradit in histo. Vandali, Ariana volens impietate subuertere multos Episcopos Orthodoxos quorum inuicta constantia nullis superbissimi Regis terroribus cederet, primum Ecclesiis ac ciuitatibus proscriberet, deinde in exiliū actos & atrocissimis vexatos suppliciis. ac postremum diuersis mortibus interemptos illustri martyrio mirabiliter excruciaueret, ut eorum sanguine atrati fluctus maris intermedij Massiliam vsque diffunderentur, & in vrbis frequentia exulum squalor inauditus & miserabilis feriret omnium ciuium oculos, & animos. Pertæsus, inquam, temporum & ærumnarum istarum Cassianus, & æger non animi solum sed etiam corporis petebat animæ suæ ut moreretur, vitamque ipsam numerans inter odiosas res, nihil voris adæque atque eius excessum expectabat & ingenti gaudio ferebatur ad cœlestem patriam, vbi cupito numinis aspectu potiretur. Quare administratione ordinis subrogatis optionibus permitta, secessum accuratiorem spectare coepit, ut quod supererat puræ lucis mortalis, Deo sibi vacans adornando, ad lucem immortalem transitum collocaret. Cum initia morbi illius quem supremum habuit prodire, & apparuit ægrotudo primum non pro eo quo erat periculosa, paucis tamen diebus continuata euasit in eam, quæ aditum ei ad æternam vitam aperiret. Scilicet nouellus ordo Monachorum Cassianitarum nouis iam auctibus in omni genere prouectus, educante qui genuerat ac regente Cassiano, visus est sapientissimo numini ut tempus existimaret, quo & ipse suum in Cœlesti curia ac Beatorum Senatu parentem haberet ac præsidem. Tria desiderasse aiunt antequam è vita concederet videre perfecta. 1. Stabile fixum ac permanens religiosi sui ordinis bonum. 2. Nestorianorum extremam perniciem. 3. Reditum Ecclesiæ suæ Constantinopolitanæ & in suam pristinam sedem ac dignitatem restitutum Chrysostomum. Id enim ipse sanctus ex Cucuso exul scribens epist. 2. ad Olympiadem iuniorem viduam prædixerat fore, ut rediret Constantinopolim cuius ratiocinationis obscura adhuc spe & cœca expectatione pendebat Cassianus. Quorum compos votorum factus viditiam longo regionum in Occidente maritimarum tractu numerosam familiæ sobolem ad quinque Monachorum millia propagatam, iam multa passim domicilia ab exteris gentibus atque longinquis exedificata, præter urbana duo, alteram virorum, mulierum alteram quæ innumerabiles homines vitam religiosam ac piam instituerent. De profligandis atque perdendis Nestorianis extant illa eius oprata & preces in calce librorum de Incarnat. lib. 7. cap. 31. *Te autem præter omnia ac super omnia Deus pater Domini nostri Iesu Christi aque ac mentis supplici obsecra, ut hæc quæ ex largitate tua maneris scriptimus, tu dono tui amoris insinues. Et quia ut ipse nos Dominus noster unigenitus tuus docuit, ita dilexisti hunc mundum, ut pro salute mundi unigenitum tuum mitteres, donec hoc plebi tuæ quæ redemisti, ut in incarnatione unigeniti.*

filij tui & tuum donū & affectū illius sapiat, ut hoc quod pro nobis unigenitus tuus Dominus Deus noster & natus & passus est & resurrexit, ita omnes & intelligant & amant ut dogmato sua maiestatis profectus sit nostri amoris: nec in animis vniuersorum humilitas illius imminutionem habeat honoris, sed augmentum semper pariat charitatis, ac beneficia sacra misericordia ita omnes pie ac sapienter intelligamus, ut tanto plus debere noverimus nos Deo nostro, quanto humilior propter nos factus est à se Deus. His quoque occurrit in votis diuina providentia quæ omnem incendij illius velut scintillam doloso cineri, geminandæ in Christo personæ & abnegandæ in Deipara maternitati diuinæ suppositam feliciter compressit annis superioribus, ut ostendimus. Quod de Chrysostomo reliquum erat venerandum eius corpus Comanis, ubi exul vitam finierat, celebri pompâ translatum est Constantinopolim. Idque Proclum Episcopum Constantinopolitanum curasse Socrates affirmat lib. 7. cap. 44. ut eos qui propter Ioannis abdicationem separatim adhuc conuentus peragerent, cum ceteris in concordiam reduceret & prudentia eorum animos offensos permulceret.

25 His itaque auditis Cassianus ubi primum rumor esse cepit in Occidente, tanquam iucundissimis acceptis nuntiis recreatus, cum manus cælo sublatis eodemque oculos defixisset, pro tam eximia in sanctum beneficentia Deo singulares gratias egit, tum de Chrysostomi virutibus quod alias identidem facere consueverat, & de charitate illa imprimis, cui nimis angustus ad bene merendum orbis terrarum videbatur, pauca perstrinxit, quibus vehementiori studio & effuso solito maiori hilaritate pronuntiatis, ceteris gemitus exprimebantur & lacrymæ. Iam nihil nisi clamabat ad Dominum ut seruum suum in pace dimitteret in eum locum, ubi totus sine vlla intermissione labisque admisione posset in diuina maiestatis laudes impendi. Neque cogitare obitum suum poterat, quin exuberantes gaudio lacrymas fundicaret, etiam numinis providentia ad cuius nutum uti mors libenter oppetenda, ita neque vitæ prorogandæ detrectanda consilia, curam hanc vniuersam ita committeret, ut quidquid ex eius maiori gloria, id nunc de se suaque valetudine vellet pleno cumulateque perfectum. Inde solito infirmior & minus ad res gerendas sufficiens, sensit breui instare depositionem tabernaculi sui, & imminere horam quam summus illi Prætor dixisset. quocirca quietis avidus & abstracto à presentibus sensu, oculos cælo intendere & infra hæc voce cum Deo colloqui cepit donec cum vox pariter ac vita deficeret. Ita extremum usque spiritum fortissime in hac virtutum dolorumque palæstra luctatus, ut sua demum virtuti præmiaque decernerentur 1. Calen. Aug. qui dies B. Apollinari Episcopo & Martyri anniuersario ritu facer est, tranquillo serenoque vultu inter discipulorum suorum comprecationum lacrymas placidissime expirauit, animamque auctori à quo conditam acceperat feliciter transmissit anno post Christum natum 448. cum annos vitæ numeraret nonaginta septem, sed vixit melioris ac religiosæ, quam inter Monachos educatus à puero paruulo instituerat perne tunc idem quos ille omnes in voluntariis traduxit rigoribus assidue ac severissima disciplina, & vel peregrinationibus vel literarum studijs semper intentus, multorum præterea simularumque & odiis petitis atque ærumnis creberrime conflictatus, quibus rebus omnibus superandis vir plane admirabilis, ac sæculo digna Chrysostomi soboles, nisi cælo digniores meritis affenuisset. Sacras eius nomini ac pie memoriæ ferias adscribunt fasti Pontificij Ecclesiæ Massiliensis ac Monasterij S. Victoris totiusque Ordinis Monachorum Cassianitæ, Martyrologium Gallicanum, in supplemento die 23. Iulij. Tum alibi ex vetustissimo Monasterij S. Sauini de Leuitania manuscripto Codic. *Apud Massiliam ciuitatem natale S. Cassiani Abbatis.* Sed de his vberius infra in Massilia Religiosa, ubi de gloria & beatitudine S. Iohannis Cassiani.

16 Anno 449. Hilarius Arelatensis ex hac vita migravit, cui Rauennius successit olim ab Hilario pro defensione suæ causæ Legatus Romam ad Leonem Pontificem. Huius in re gesto plures ad eundem Rauennium censentur literæ de eius ad Episcopatum promotione, & consecratione gratulatoriæ, epist. 106. epist. 90 item 107. & 110. Libellus Episcoporum Prouinciæ Leonis Papæ oblatas, de renouando Ecclesiæ Arelatensis priuilegio recitatur à Sirimundo tom. 1. Concil. an. 450. simul etiam rescriptum eiusdem Leonis Papæ ad Episcopos Prouinciæ, quo inter Viennensis & Arelatensis Ecclesiæ antistites controversia Prouinciæ diuisione componitur, ac deinceps confirmatum est hoc Leonis decretum à sede Apostolica præsidente Symmacho Papa Probo V. C. Consule. Floruit hoc eodem anno in Prouincia S. Veranus siue Veranius Episcopus Venciensis, & Monachus Lerinensis, de quo tabulæ Lerinenses & Martyrologium Venciensis Ecclesiæ 10. Septemb. autore Barrali 1. par. Chronolo. fol. 362. *In Gallia ciuitate Venciensi depositio S. Verani Episcopi Venciensis, qui fuit Monachus Insulæ Lerinensis discipulus B. Hilarij Abbatis dictæ Insulæ postea Episcopi Arelatensis,*

ensis, qui beatus Veranus sepultus est in eadem Ecclesia Venciensi in Sarcophago marmoreo in pariete defixo, qui multis virtutibus & miraculis claruit ac de nobili prosapia ortus in pace quieuit 4. Idus Septembris. Fuit autem iste Veranus ut dictum est filius Eucherij Senatoris, & tria in ipso notatu digna inueniuntur, nempe quod fuit filius Episcopi, frater Episcopi, & ipse Episcopus cum obseruandissimus sedis Apostolicæ & tenacissimus defensor iurium Ecclesiasticorum. Veneranda eius ipsa honorifice asseruantur in Ecclesia Cathedrali Venciensi, vbi sacrum eius caput siue cranium reconditum in statua è medio pectoris eleuata, ex argento fabricata & inaurata habetur, cum hac inscriptione. *Hoc est caput beati Verani Episcopi venciensis fabricatum per Magistrum Laurentium de Pardi aurifabrum anno Domini 1495. die 10. Octobris.* De Salonio fratre ita loquuntur Annales Lerinenses & Baroniani anno 441. ut anceps remaneat Ecclesia in qua Episcopus sederit. Laudat Sirmondus tomo primo Concil. anno 450. Epistolam Ceretij, Salonij & Verani Episcoporum ad Leonem Papam. *De Leonis ad Flavianum epistola quam efferunt eiusque exemplar quod sibi confecerant, à Leone percurri & emendari rogant.*

Anno 451. Chalcedone generalis est celebrata Synodus 630. Patrum cui Romani Legati Pontificis interfuere, Nicephorus lib. 15. cap. 2. etiam sex addit, ut duplicetur numerus eorum qui Synodo Nicænæ subscripsere. S. verò Leo episto. 58. ad Episcopos Gallix sexcentos ferme fuisse ait. Dioscorus præterea necnon Marcianus Imperator cum Pulcheria & Magistratibus ac Senatoribus adfuere. Collectum autem fuit Concilium non intra mœnia ipsius Calcedonis ciuitatis, sed in suburbiis in amplissima Basilica sancti Martyris Euphemie, cœptumque est 8. Idus Octobris, & post 13. Sessiones absolutum Calend. Nouembris quibus *anathemā* abrogata Synodo damnatus est Dioscorus & Eutyches, ac Flauiani memoria cum honore restituta. Dioscorus Gangream Paphlagoniæ relegatus ibi vitam finit. Post hæc Leo Romanus Pontifex accepta Epistola Synodica Episcoporum Gallix, in qua eius ad Flavianum Epistolam eximtis laudibus ornant, eique se in omnibus assentiri profitentur, rescribit Leo gratulaturque ipsis Orthodoxam fidem, quam ex eorum literis cognorat, tum Eutychem & Dioscorum in Synodo Chalcedonensi damnatos significat, ac mittit exemplar sententiæ, quæ in eadem Synodo ac Vicariis Papæ prolata fuerat contra Dioscorum. In quibus omnibus celebris habetur Venerij Episcopi nostri memoria, siquidem in Epistola Synodica ad Leonem Secundo loco inter plurimos Gallix Episcopos censetur in hunc modum. *Rusticus Episcopus Apostolatuum vestrum in Domino venerans saluto, & ut digneris pro me orare supplex oro. Venerius Episcopus te Dominum in Christo meum reuerentissime saluto & ut digneris pro me orare supplex rogo. Constantinus Episcopus beatitudinem vestram saluto. Maximus Episcopus beatitudinem vestram saluto, &c.* Et in rescripto Papæ ad eosdem Episcopos. Leo, inquit, Romanæ vrbis Episcopus Rauennio, Rustico, Venerio, Constantino, Maximo, Armentario, &c. Missurus denique sententiæ exemplar præfatur his verbis. *Dilectissimis fratribus Rustico, Rauennio, Venerio & ceteris Episcopis per Galliam constitutis Leo.* Nec multo post viuendi finem fecit Venerius ipse, vir fide & sapientia clarissimus & ab ipsis infantie rudimentis mira Dei gratia præditus, qui Ecclesiam sibi creditam magna cum omnium edificatione gubernauit, iuuans pauperes eleemosynis, religiosos ac præsertim Monachos Cassianitas patrocinio, omnes exemplo. His etiam temporibus Attila Hunnorum Rex Gallias cum memorabili exercitu inuadens cogitur soluta obsidione Aurelianensi descendere in aciem cum Aetio, profligatus ille in campis Catalaunicis (vbi sit iste campus non conuenit inter autores) ab exercitu conflato ex Romanis, Visigothis & Francis sub Rege Meroueo, quem cum eximiis laudibus dimisit Aëtius parva victoria. Cæsa sunt ducenta hominum millia in hoc conflictu. Attila in fines Veneticos se recepit. Meroueus ab hoc triumpho dirionem suam in Gallia dilatauit occupatasque prouincias Galliam nominauit, à quo posterius cognominati sunt Merouingi.

S. EVSTACHIUS I.

Annus CHRISTI 452. MASSILIAE CONDITAE 1052
Valent. III. 28. Marciani 3. Imper. ac Prouincia Dynastarum.

ROMANO Imperio Occidentali pene iam collapsa & deuoluto ad Barbaros, Gothi per Italiam in Galliam, inde in Hispaniam venere, quos Visigothos appellarunt, atque in ea regnum per annos plus minus 386. possederunt. Primus inter Reges Visigothos Athaulphus, Alarici affinis, post captam Romam ut ab Italia recederet, sedes ab Honorio cum Gothis suis accepit in Prouincia Narbonensi, qui Massiliam profectus dolo eam interciperere tentauit, sed à Bonifacio nobilissimo viro vulneratus, & vix saluo capite, in sua se tentoria recepit vrbe omissa. Quod ex Olympiodoro supra meminimus anno 411. secundus Vallia reuocatus ex Hispania in Gallias per Constantium Ducem, datam habuit ad habitandum Aquitaniam, cum Tolosa & quibusdam aliis ciuitatibus. 3. Theodoricus Regno Aquitanico non contentus, primò Arelatum deinde Narbonam oppugnare aggressus, ab illa opinione per Aëtium, ab hac per Lironium Comitem repulsus est. 4. Thorismundus audita Aëtii magni illius Galliarum vindicis per Valentinianum nece, spe bene gerendarum rerum ad Arelatensis vrbs obsidionem incitatur, quem tamen Ferreolus Praefectus Praetorio, verbis suasiis à proposito reuocauit. 5. Theodoricus II. Gothici regni fines per Aquitaniam dilatauit, Narbonem etiam tradente Agripino Comite in potestatem redigit. 6. Euricus fratri Theodorico succedens Arelatum & Massiliam cepit anno 459.

Hoc verò anno 452. sub Valentiniano III. & Marciano Imp. & Prouinciae Dynastis successit Venerio Episcopo Massiliensi. S. Eustachius vel Eustasius siue Eustatius, de quo Robertus in Gallia Christiana. Verbo *Massienses Episcopi*, Antonius Ruffy. lib. 9. hist. Massil. cap. 1. num. 15. Proxime subrogatum fuisse Venerio tradit Gennadius, in Catalo. vbi de Musco Presbytero Massiliensi. *Hic hortatu S. Venerij Episcopi excerptis de sanctis scripturislectiones totius anni, &c. Sed & ad personam sancti Eustachij Episcopi successore supradicti hominis Dei, composuit Sacramentorum egregium & non paruum volumen.* Et Sidonius lib. 7. epist. 2. ad Gracum. *S. Eustachij qui vobis decessit altitum dicto factoque gemina benedictio est, hospitium breui quasitum iam Eustachij facile inuentum, celeriter aditum, ciuilitate locatum.* Mox infra. *Vos vero Eustachium Pontificem tunc ex asse digno herede decessisse monstrabitis, si ut propinquis testamenti, sic clientibus Patrocinij legata soluat.* Insuper eiusdem meminit Hilarus Papa epist. 11. ad diuersos Galliae Episcopos contra S. Mamertum Episcopum Viennensem, propter Diensis Episcopi consecrationem, ab ipso ut praesumebatur indebite attentatam. *Dilectissimis fratribus Vincturo, Ingenus, Ydatio, Eustasio, Fonteio, Vincentio, &c. Hilarus Papa.* Hunc Eustatium Episcopum esse Massiliensem, de quo nobis sermo est, qui alibi Eustachius, siue Eustachius dicitur, demonstrat Sirmondus in Sidonium libris & epistolis citatis.

Hoc item anno in Prouincia nostra Phocænsi S. Leontius siue Gerontius Episcopus Foroiuliensis de quo alias, sacro fuso sanguine Martyrij palmam adeptus est, ut habetur ex tabulis Ecclesiae Foroiuliensis in Martyrologio Gallicano 1. Decem. *Senio iam venerabilis erat confectus Leontius, nec minus fractus sanctae administrationis laboribus, adeo ut iam maturus gloria, leni somno placida mortis videretur proxime ad caelum transiturus. Cum ei ad cumulum meriti nouum agonem quo ei illustrior exitus pararetur Christus aperuit, erat tenax iustitia & serius observator diuinae legis vir beatus. Hoc incensus aestu pietatis, quod nefanda quorundam scelera carperet & impiorum exitiosa reprimeret Apostolico vigore molimina, illorum in se odia acerbam concitauit, qui nec eius canitiem nec dignitatem nec conspicuam omnibus sanctitatem veriti, truculenta nece charum Deo Pontificem ubique praeclara ob factorum merita celebrem immaniter trucidarunt, tamen non tam interfecerunt quam ad perennem transmiserant vitam & gloriam.* Huius exploratum martirium Ecclesia Foroiuliensis tam ab hinc colendum suis fastis inscripsit, quotannisque hac die qua ut canit, duplicato manipulo is ad coronam processit, triumphali pompa eius recolit ac veneratur memoriam. Chronologia Lerinensis parte 1. folio 128. Hymnos tum ad Laudes, tum Vesperas cum Oratione diuini Officii De S. Leontio Episcopo & Martyre recitatas habet quas ex vetustis Breuiariis ad usum Ecclesiae Cathedralis Foroiuliensis olim impressis autor excepit. Nunc autem sub Leone non deinceps sub Hilario Papa viuendi finem fecisse Leontium,

tiū, manifeste colligitur ex epist. 9 1: eiusdem Leonis ad Theodorum, quem Episcopum Foroiulensem, ac proximum Leontij successorem appellant Sirmondus tom. 1. Concil. an. Leonis 13. Christi 45. & Robertus in Gallia Christiana verbo *Foroiulenses Episcopi*. In hoc tamen hallucinantur plerique, 1. Robertus loco citato qui hunc Theodorum interfuisse ac subscripsisse affirmat Concilio 1. Arausicano sub Hilario Episcopo Arelatensi an. 441. qui enim subscriptus ibidem legitur Theodorus Episcopus, longe alius fuit à nostro, quoniam Foroiulij tunc sedebat viuus ac præsens Leontius, eique Leo Papa ius Metropolitani, quasi ademptum Hilario Arelatensi commiserat vt supra exposuimus in Venerio num. 23. nec dum Episcopi nomine ac dignitate potiebatur Theodorus hic noster. Præterea Hilarij Papæ literæ ad Leontium, non inscribi potuerunt Foroiulensi iam à pluribus annis sub Leone Papa demortuo sed alteri omnino inscribuntur, cognomini duntaxat & Coepiscopo nempe Leontio Arelatensi, de quo Baronius an. 461. num. 51. Nam de hoc nostro Foroiulensi an. 445. num. 14. his verbis. *Exit Leontius iste Episcopus Fori Julij in Gallia celebris fama vir. At plane ab hoc diuersus illi fuit Leontius qui postea eiusdem Arelatensis Ecclesie Episcopatum rexit, de quo suo loco dicendum ad quem extat Sidonij Apollinaris Epist. 3. lib. 3. qua ipsum his laudibus ornat. Notæ mediocritas aetate, vita, tempore, dignitatis, privilegio, loci, laude, scientia, dono, conscientia vestra, facile vincatur, &c.* Hoc ad Leontium Sidonius cum iam esset Episcopus Aruernensis, eiusdem quoq; meminit in epist. 6. lib. 7. ad Basilium. Sed in eo etiam aberrauit coniectura Sauaronis commenta supra eandem epist. 3. quod Leontio Arelatensi frequentibus illis Hilarij Papæ literis compellato, fictè supponat Leontium alium Episcopum Burdigalensem Vir doctus, inquit, Baronius anno 445. & 490. pene mihi persuaserat, istum ad quem scribit Sidonius, Leontium Foroiulensem esse Episcopum, quæ persuasio erronea est. Leontius quidem fuit Foroiulensis Episcopus sed alius ab isto & ante istum Episcopum Burdigalensem, de quo ni fallor Fortunatus lib. 1. Poëmatum cap. 9. & lib. 4. Epitaphium Leontij Episcopi anterioris Burdigalensis ciuitatis.

Anno 453. Aëtij morte audita Thorismodus Theodorici in acie contra Attilam Cæsi filius qui ex fœderis cum Vallia facta Aquitaniam incolebat ab Oceano ad Rhodanum, spe rerum bene gerendarum in Prouinciā traiecit, ac primum Arelatem militum suorum turmis inclusam obsidet, & occupare cogitat, quem tamen Ferreolus Præfectus, Prætorio, clementia, mansuetudine, humanitate à proposito reuocauit, & hoc est quod ait Sidonius ad eundem Ferreolum scribens lib. 7. epist. 12. *Salutationem tibi debitam destinaturus, non quid fuisses, sed quid potius nunc esses considerauit. Prætermisit Gallias tibi administratas, tunc cum maxime incolumes erant. Prætermisit Attilam Rheni hostem, Thorismodum Rhodani hospitem, Aëtium Ligeris liberatorem, sola te dispositionum salubritate tolerasse, propterque prudentiam tantam prouidentiamque, curram tuum Prouinciales cum plausuum maximo accentu, spontaneis subisse cernitibus, quia sic habenas Galliarum moderarere vt possessor exhaustus tributario iugo rehenaretur. Prætermisit Gothia ferocissimum inflexum affatu tuo melleo, grani, arguto, inusitato, & ab Arelatensium portis quem Aëtius non potuisses pralio, se prandio remouisse. Hac omnia prætermisit sperans congruentius tui salue Pontificum, quam Senatorum iam nominibus adiungi, censuitque iustus fieri si inter perfectos Christi, quam si inter Præfectos Valentiniani constituerere. Neque te Sacerdotibus potius admixtum vitio vertat malignus interpretes, &c.* Quem locum Sauaro perperam interpretatus Ferreolum factum fuisse Episcopum Arelatensem opinatur nescio quibus diuinationum coniecturis, Rauennio enim qui tunc Episcopus sedebat Arelate, successit Leontius vel Augustalis, illis Aconius, Aconio Cæsarius. Nec multo post Attila noctu mulieris manu cultro confossus interiit. Alij verò sanguinis eiectione extinctum perhibent, vt homo cruoris humani sitientissimus suo cruore suffocatus exstingueretur. Iornandes de rebus Gothi. c. 49. Fæminam illam vocat Ildiconem, Micholtam alij quam ducturus in coniugem, cum ob nouæ nuptæ festiuitatem profusa conuiuia exercens nimio mero indulisset Attila, supinus quiescens eruptione sanguinis, qui ei de naribus solitus erat effluere suffocatus, & extinctus est, eademque ipsa nocte apud Constantinopolim Marciano Imperatori Deus in somnis apparens arcum Attilæ fractum ostendit. Porro ab eius obitu, qui sexaginta filios reliquit, dissipatum est magnum hoc Hunnorum imperium, partim filiorum dissidio, partim vindicantibus se in libertatem subactis ab Hunno nationibus. Thorismodus Rex Visigothorum vix annum tertium absoluit in regno Aquitaniz à fratribus Theodorico & Friderico occisus cui succedit Theodoricus huius nominis secundus. Hic in Arelatenses iterum arma mouet, sed Ægidius Comes ab hostili vallatus exercitu facta eruptione hostem fugauit, certè licet urbem non nominet, Paulinus lib. 6. de vita S. Martini aperte tamen designat his verbis.

*Haud alio penitusque ipso rerum ordine venit
Nuntius, illam urbem tanta obsidione solutam
Præcipitem Rhodanum molli qua ponte subegit,
Et iunxis geminas connexo tramite ripas.*

5 Aquis Sextiis in Prouincia Phocænsi tuendæ Catholicæ fidei causa cæsus est S. Mitrius, patria, Thessalonicensis Eurico Visigothorum Rege an. 459. sub Gernando urbis Præfecto, qui pro Christi amore Mitrio per 13. annos gratuitum famulatum præbuerat. Citantur Martyrij acta ex Breuiario perantiquo ad vsum Ecclesiæ Cathedralis Aquensis, in Martyrologio Gallicano 13. Nouemb. *Aquis Sextiis in Prouincia natalis S. Mitrij Martyris. Hic Gracis parentibus ortus pijs quidem ac inopibus, in potentis ciuis Aquensis seruitutem incidit, interque effluentem seruorum turbam solus Christi insignia cum præferret, & à sano Domino grani inq̃ premeretur, & à conseruis ludibrio habitus diris modis impeteretur, conditionis tamen suæ vilitatem, præstanti virtute nobilitabat, ac miseriam pietate ac sapientia insigni superabat, Christi bonum odorem in omni conuersatione profundens, cui quamquam vndequaque afflueretur, incensum deuota mentis sedulo offerebat, Domini sui nihilominus obsequio intentus, & conseruorum quasi imperio subiectus. Christi autem salutiferum nomen ac fidem cum herens ipse ex virtutis odio infestaretur, crudelior hinc in fidelem seruum impietatis suæ motus ferocius idem retorquebat, quem despectu & tribulatione ita macerabat, vt occidere tantum caneret ne videretur martyrio affecisse. At gloriosum athletam tot probris laceffitum, tot pressuris confectum, cum fortior in fide quotidie fieret, tandem diuturni agonis ad metam Christi pro cuius gloria tantam persecutionem sustinuerat, bonitas perduxit. A quo euocatus ad perpetuum triumphum & audium, patientia, fidei & iustitiæ coronam recepit promeritam.* In Martyrologio Romano eodem die. Aquis in Prouincia Narbonensi B. Mitrij clarissimi Martyris. In quem locum Baronius. Mitrij aliter Metraz, agit de eodem Beda, Vsuardus, & Ado, pluribus autem Gregorius Turonensis de gloria Confesso. cap. 71.

6 Anno 462. putat Iornandes Narbonem venisse in potestatem Theodorici Visigothi, quod prodicione factum narrant Isidorus & Idatius. Hoc eodem anno sedem suam auspicatus est Arelatensem Leontius, quo Hilarus Papa Romanam, vt tradit autor Pontificij Arelatensis. Extat inter alias eiusdem Pontificis literas epistola, quam de sua creatione dedit in Gallias ad Leontium Episcopum Arelatensem, quas recitant Binius & Sirmondus in notis super Concilia sub Hilario Papa. His prioribus ad Leontium, paulo post vbi eas nondum redditas accepisset, idem Pontifex alias adiecit eiusdem argumenti, quibus suum erga Gallicanas Ecclesias amorem & affectum declarat. Accidit autem post hæc vt cum Hermes quidam intrusisset se in Ecclesiam Narbonensem acriter Hilarus reprehenderet Leontium Episcopum datis ad eum literis quod intrusionem non impediuisset vel ad sedem Apostolicam non detulisset. Ac de his & aliis idem Hilarus Papa dedit literas ad Metropolitanos diuersarum Prouinciarum 1. ablatum Primatus hoc est Archiepiscopi munus Narbonensibus, concessumque Constantio Vetricæ Ecclesiæ antistiti quandiu superstes foret Hermes, eoque defuncto, faciendorum mos Antistitum Narbonensi mox reddatur Ecclesiæ quem non ciuitas sed causa præsumptionis amisit. 2. Vt quotannis Concilia fierent ex quibus Prouinciis poterunt, & à Leontio conuocentur. 3. Vt sine Metropolitanis literis Episcopi in aliam Prouinciā non profiscantur, quod si eas impetrare non poterunt, causam discutiet Episcopus Arelatensis. 4. De Parochiis Ecclesiæ Arelatensis quas repetebat, Leontius iudicium ad Episcopos remittit. 5. Vt prædia Ecclesiastica non alienentur nisi apud Concilium, alienationis causa prius doceatur.

7 Anno 463. Data reperitur in Gallias Epistola ab Hilario Papa ad Leontium Arelatensem Episcopum aduersus Mamertum Episcopum Viennensem, quod extra suam Metropolim, Diensibus Episcopum ordinasset, eodemque argumento alias dedit ad Episcopos Galliarum, qui de Mamerti causa in Synodo cognorant, præcipitque 1. Vt per Veranum Episcopum moneatur Mamertus, vt ordinationibus indebitis ordinis sui & priuilegiorum periculo in posterum abstineat. 2. Vt qui Diensibus à Mamerto consecratus est Leontij Arelatensis Episcopi, à quo consecrari debuit, arbitrio confirmetur. Inter Episcopos autem qui de Mamerti in Synodo cognorant, nominari ab Hilario Eustatium Episcopum Massiliensem constat ex dictis mox supra num. 1. Atque eodem hoc exeunte anno defuisse esse in viuis conicio ex tacitis deinceps ac silentibus de eius Pontificatu Massiliensis historiarum annalibus.

AUXAMIVS.

Anno CHRISTI 464. MASSILLIE CONDITA 1061.

Eurici Visigothorum Regis ac Provin. Dynaste. AN. 6.

V X A M I V M his temporibus Episcopum fuisse certissimum est constatque inter omnes autoritate imprimis testimonioque omni exceptione maiori Hilari Papæ epist. 4. ad Leontium, Veranum, ac Victorum Episcopos. Cuius tamen Ecclesiæ antistes fuerit ea de re siletur, ac muta omnino est huius temporis historia. Si tamen opinari licet non ariolans, ut illa cui nemo credit, sed coniectura prospiciens ut ea quæ in varias partes, nonnunquam etiam in contrarias duci possunt, sequar mentem viri eruditi de nostra Societate, mihi quæ vitæ ac studiorum officiis coniunctissimi, eiusque assertionem olim per literas, cum viveret, mihi significata datas Nemansi 29. August. 1645. probare contendam Auxamium Massiliæ potius quàm alibi leuatum fuisse Pontificem. 1. quia cum Archiepiscopis Arelatensibus iterum ac sæpe Primatq munus iuridice ademptum ac primum quidem in poenam Saturnini impij Arlani, in Episcopos Massilienses transmissum fuerit ut manifestè apparet Protuli Massiliensis Episcopi exemplo, cui (hoc est eius personæ) Patres Concilio Iaurinensis primatus dignitatem in Prouincia Narbonensi secunda deculere: tum à Leone Papa in Leontium Episcopum Forciulensem, propter Hilarij transgressionem. Huius forte occasione sopitam quæstionem de primatu Massiliensium contra Arelatenses, quod exa istos propter querelam Hilarij missus propensus ac parum studiosus fuisset Leo Papa, Episcopus Massiliensis restituit, quem Auxamium istum fuisse necesse est, nam Forciulensis dumtaxat, qui cum Massiliensi ius idem pretendere poterat, Theodorius appellabatur. 2. Tradunt Annales Massilienses autem Sauarone in Sidonium Apollinarem lib. 7. epist. 7. quod mox sublati Theodorico Visigothorum Rege Euarix siue Euaticus his temporibus regnum Arelatae simul & Massiliæ capesseret. Sub quo leges scriptas Gothi habere cœperunt: cum antea moribus & consuetudine tenerentur, arque adeo in agitata tunc per Auxamium Episcopum controuersia, de iure Primatiz, quod sibi Arelatensis Episcopus supra Diensem & Ebredunensem Ecclesias vendicabat, sanxisse apud litis autores iure ciuili, ut deinceps Massiliensis Episcopus obnoxius & subiectus esset Arelatensi tanquam Metropolitæ, atque Archiepiscopali eius subderetur iurisdictioni. Quod iam Hilarius Papa datis literis accuratè ac diligenter cauerat, scribens ad Leontium, Veranum, & Victorium Episcopos quibus delegat illis Ingemij & Auxamij Episcoporum controuersiam, statuitque ut Cemelenensis ciuitas & Nicaense castellum ad vnius Episcopi regimen reuerterentur. In quem locum Binus tom. 3. Concilio sub Hilario Epist. 4. & 10. Auxamius Episcopus per obreptionem impetrauerat, ut Ebredunensis Prouincia suo Episcopatu quoad iurisdictionem Ecclesiasticam subiceretur. Quod cum in præiudicium Ingemij Ebredunensis Episcopi Alpium maritimarum Metropolitanæ, auctoritate Apostolica concessum esset ad instantiam & querelam eiusdem Ingemij, Leonio, Verano, & Victorio, causæ inquisitionem & instaurationem iurium Ebredunensis Metropolitanæ delegauit. Aduersus illos qui insana cupiditate laborant ut suos Diocesis fines dilatare, autem & notatu dignissimam sententiam addidit hanc. *Expectatio fructus nostri ministerij, non in latitudine regni, sed in acquisitione ponitur animarum.* Baronijs an. 465. num. 25.

Euricius verò fuit Euricus Visigothorum Rex fratri Theodorico II. succedens & pari sceleris quo frater regnans, statim bello cepit Hispanias & Gallias diuissimè affligere, ac prius capta Pampilonæ inuasit Caesarangustam, totaque Hispaniam superiorem obtinuit, & Tarracensem nobilitatem peremit, in Gallias autem regressus Arelatum & Massiliam urbes iam ceperat: Aruernos etiam qui soli in Aquitania reliqui erant ex Nepotis foedere obtinuit, reliquam demum Prouinciā usque ad Alpes, Odoacro cedente regni, adiecit. Arelate vitam finiit. Plura eius gesta sigillatim complectitur Isidorus in Chron. Goth. Verum quod ait de Legibus ab eo primū scriptis, conuincitur erroris à Sidonio Apollinari lib. 2. epist. 1. ad Eudiciū, qui meminit legum Theodosianarum & Teodoricianarum, quas scilicet Theodoricus frater & prædecessor Euarici promulgasset. In Gallia Childericus Merouei filius vir bello clarissimus pacis artibus minus nobilis. Cursu pudicitiam illustrium fornicarum attentare diceretur, conuersione procerum sibi longinquæ fuga consilio coactus in Turingiam ad paternos amicos se comisit, expectaturus fortunam aliquam redeundæ

redeundi, datisque occultis mandatis amico Vidomaxo acerrimi ingenij viro, nummumq; aureum cum duas in partes diuississet, alteram sibi retinuit, alteram illi dedit, vt nulli nuntio fides haberetur, nisi qui partem nummi deferret, id pignus ne capi fraude aduersæ factionis posset, futurum. His temporibus S. Prosper Rhegiensis Episcopus ex hac vita migravit, cum Ecclesiam Rhegiensem in hac nostra Phocæensi Prouincia sitam gubernasset annos saltem 24. Cui successit Maximus, Abbas Monasterij Lerinensis. Sedem autem Rhegiensem in hac Prouincia non in Æmilia tenuisse Prosperum, clare docent Bellarminus lib. de Scripto. Ecclesiast. in S. Prospero pag. 105. & Baronius an. 466. & in notis ad Martyrolo. die 25. Iunij, Gennadius de viris illust. cap. 84. Petrus in Catalo. lib. 6. cap. 7.

ANNO DOMINI 468. S. RVSTICVS S. RUSTICI

ANNO CHRISTI 468. MASSILIÆ CONDITA 1064.

Eurici Pissuthorum Regis ac Prouinciæ Dynasta. Anno 110.

ON veror ne mihi videar aliquid arrogasse, si de Rustici Episcopatu Massiliensi dixero quod sibi sumunt Tabellæ Ecclesiasticæ, & concedi possulant historici Chronologi. Gauthierus vir historiarum scientissimus ac prudentissimus, in Chronolo sæculo 5. colum. 6. pag. 364. S. Rusticus Episcopus Massiliensis Martyrolo. 26. Octob. Baron. ibi an. 449. num. 60. Quem laudat Simon Bartel author Chronologiæ Præfulum Rhegiensis Ecclesiæ in suis aduersariis. Ac cortè Massiliæ vixisse cœuum pluribus Episcopis Massiliensibus, Proculo, Paulo, Venerio, & olim cum isto ibidem etiam Compresbyterum evidentissimè demonstratur testimonio primum S. Hieronymi epist. 4. citata, qua Rusticum adhuc Monachum instruit, ei que Proculum Massiliensem Episcopum ad opinionem doctrinæ virtutis ac sanctimonix commendat. 2. Gruteri pag. 159. cuius ex veteribus monumentis de dedicatione Aræ Narbonensis, epigraphem illam marmoreæ tabulæ insculptam referunt Annales in quæ dicitur.

RUSTICVS EPS EPI BONOSI FILIVS.

EPI ARATORIS DE SORORE NEPVS.

EPI VENERI SOCI. IN MONASTERIO.

CONPRB ECCLE. MASSILIENS.

ANNO XV. EPTVS SV. D. ANN. V. III. ID. OCTOB.

Neque à verisimilitudine tam longe abest Rusticum Hieronymi discipulum traiecisse Massiliam, forte inductum consuetudine & familiaritate Cassiani, quo cum alijs Bethlehemis in schola Hieronymi magistri vtriusque vetus vsus intercesserat, ac dedisse se Massiliæ non in eius modo quotidianos congressus sed in vitæ quoque Monasticæ disciplinam & institutionem vna cum Venerio socio suo amantissimo, ac deinceps Compresbytero lapides ipsi loquuntur. Denique virum eruditum, suadente, vt credere par est, Hieronymo studia literarum Massiliam alliciebant, quæ tunc ibi seruebant in frequentissimis Academijs, nec non tot illustrium virorum consellus, quorum documento simul & exemplo profecturum se sperabat, non modo in scientiarum sed diuinarum, quibus iteritus tenebatur imprimis, institutionum illecebris. Mentio est de alio ab hoc diuerso Rustico apud Catellum in hist. Occita, ac Robertum in Gallia Christiana inter Episcopos Narbonenses, cui scribit S. Leo epist. 92. editionis Bini & Innocentij epist. 1. editionis Venetæ, quibus addit Simonodus tom. 8. Concil. responsiones Leonis Papæ ad eiusdem Rustici Episcopi consulta. Cœuus in Episcopatu & ætate suppar fuisse reperitur Venerio Episcopo Massiliensi, ac cum eo subscripsisse in epistola Synodica Episcoporum Gallix ad Leonem.

Rusticus Episcopus, Apostolatum vestrum in Domino venerans

Saluta & vni dignetur pro meritis supplicare oro

Amico & vni dignetur in Domino in Christo meum reuerentissime

Saluta & vni dignetur pro meritis supplicare rogo.

Item in Epistola 106. S. Leonis ad Episcopos Prouinciæ de electione & consecratione Ragenij Episcopi Arclatenis. Dilectissimi fratres Constantino, Audensio, Rustico, Auspicio, Niceta, &c. Leo Papa. An. Christi 449. Quo fit vt non temere credant plerique, neque leui coniectura

coniectura dicant Rusticum Narbonensem nostro quidem fuisse cognominem, sed stirpe ac genere disijunctissimum maximeque diuersum. Catellum verò & De Saussay in Martyrolo. Gallica. 26. Octob. ac Robertum Historicos, quæ cuiq; propria ac singularia fuerunt permixte confuseque vni duntaxat attribuisse. De Chronologia quod obiicitur, Gruteri. Inscriptionem signatam aliis Coss. nempe Valentiniano August. Marcello Gall. Præf. &c. quam qui hac ætate vixerunt. Respondeo incertum esse quam in partem adducenda sit temporis ratio, cum non modo Rustici, sed aliorum quoque Episcoporum Dynami, Veneri, Agroeci, Oresi, atque Vrsi Presbyteri, Hermetis Diaconi nomina & res gestæ ibidem commemorentur.

Anno 470. Massiliæ S. Cyprianus Abbas primum in Monasterio S. Victoris sub regula S. Cassiani vitam religiosam Professus doctrina & sanctitate præstitit, quamquam nullo ex annalibus certo annorum calculo. Missus deinde haud procul Massilia Telonem Martium nobile condidit. Monasterium, & in illud ad propagandam Cassianitarum familiam, de suis Massiliensibus Monachis nonnullos transtulit. Martyrologium Gallicanum in supplemento. 3. Octob. *Telone Martio in ora Prouincia S. Cypriani Abbatis qui patria Massiliensis religiosa vita magisterium apud Telonenses exhibuit, omnis religiosa perfectionis factus tam opere quam verbo didascalus, quo munere ad cumulum adimpleto, multorum pater ascetarum religiosissimorum hac palastra excessit, & ad præmium pervexit sibi à Domino in cælis repositum relinquens memoriam in Telonensi Matrice Ecclesia abhinc sacris fastis celebratam, in qua viget etiam perenni cultu perculenda recordatio B. Cypriani Martyris, à Saracenis Gallias invadentibus illic ad altare perempti. Nec non & S. Cypriani Ecclesiæ ipsius Tolonensis Episcopi qui vitam S. Casarii Arelatensis conscripsit inque Concilio aliquot magnus & clarus doctrina & moribus sanctis emicuit.*

S. SALVIANVS

Annus CHRISTI 471. MASSILIÆ CONDITÆ 1068
Gundebaldi & Godegisili Burgun. Regum ac Prou. Dynast. AN. 1.

ID id tempus Barbaris triplicis generis Galliam occupantibus, nempe Gothis, Burgundionibus, & Francis, diuina Prouidentia factum est, ut Burgundionum regnum in Prouinciam propagaretur penes quos Christianæ religionis & pietatis cultus iam effulgeret. His enim cum sub Honorio Imperatore sedes primum concessæ fuissent in parte Galliz Rheno propinqua, post cladem Aëtianam, sub Valentiniano III. Sabaudia eorum reliquis data est cum indigenis diuidenda. Ibi deinceps constituerunt, finibusq; per vicina propagatis in prima Lugdunensi maxima Sequanorum Viennensi & Alpius Graiis ac Penninis, & Prouincia eis Druentiam imperio potiti sunt. Deinceps verò Gundericum Gundicarij primi Burgundionum Regis filium trans Druentiam nunc penetrasse, dataque occasione fuso fugatoque Eurico Prouinciam Massiliensem subiecisse armis & in ditionem suam redegisse, colligitur ex Gregorio Turonensi lib. 2. c. 28. & 2. qui Gunderici Regis quatuor filios recensens ita paternum regnum inter se partiti esse ait, ut Godebaldus & Godegisilus regnum circum Rhodanum aut Ararim cum Massiliensi Prouincia retinuisse asserat. Quod in hanc Saluiani ætatem incidisse tabulis obsignatis confirmant & testificantur Annales.

Massiliæ itaque Saluianum plures annos tum adolescentem in Gymnasiis atque Philosophorum scholis, tum Clericum ac Monachum, Presbyterum, denique Episcopum Massiliensem exegisse, scriptis tradidere huius temporis historici plerique omnes. Gennadius in Catalo. c. 77. *Saluianus Massiliensis Ecclesiæ Presbyter humana & diuina literatura instructus, & ut absque inuidia loquar; Episcoporum sanctorum Salonij & Verani Magister, scripsit scholastico & aperto sermone multa ex quibus ista legi. De virginitatis bono ad Marcellum Presbyterum libros tres. Aduersus auaritiam quatuor. De presenti iudicio libros quatuor, & pro eorum merito satisfactionum ad Salonium Episcopum librum unum. Et expositiones extremae partis libri Ecclesiastici ad Claudium Viennensem Episcopum lib. 1. Item Epistolarum lib. 1. Et in morem Græcorum à principio Genesis usque ad conditionem hominis versu, quasi Hexamerum, librum unum. Homilias Episcopi factas multas; Sacramentorum verò quantas nec recorder. Vixit usque hodie in senectute bona, hoc est anno circiter 70. Sic Gennadius: Trithemius verò. Saluianus, inquit, Massiliensis Ecclesiæ Presbyter vir in diuinis scripturis eruditissimus & in sæcularibus literis sufficienter instructus, Episcoporum sui temporis Magister, scripsit sermone scholastico & aperto*

aperto multa & varia opuscula de quibus subiecta feruntur ad Claudianum Episcopum Viennensem, &c. Alia quoque multa edidit quae ad notitiam meam minime venerunt. Claruit sub Zenone Imperatore an. 480. Idem penitus referunt Honorius Augustodunensis de scriptori. Ecclesiast. cap. 67. Ado Viennensis in Chroni. an. 458. Bellarm. de scriptor. Eccles. verbo *Saluanus* Possuinus in Apparatu, Sixtus Senensis in Bibliotheca, qui addit Saluanum composuisse librum τῶν ἀντιθέσεων id est locorum contrapositionum ex utroque testamento. At qui ad manus nostras, inquit, peruenerunt fuere tantum libri 8. de vero iudicio & Prouidentia. Deinde item libri 4. ad Ecclesiam Catholicam toto orbe diffusam, qui quidem 4. libri editi sunt ab auctore nomine *Timothei* quod Saluanus cur fecerit causam scribit in Praefatione ad Salonium Episcopum super eosdem libros, nimirum ut neglecta humanae gloriae vanitate, soli Deo eius laboris honorem deferret. Cum autem Honorius Augustodunensis lib. de luminari. Ecclesiae cap. 67. nominet illum *Episcoporum Magistrum* uti Gennadius fecerat, Petrus tamen Galesinius multis fortasse partibus superiorem fuisse tradit Theodorito Graeco, & ante hunc Constantino Magno, qui de diuinæ Prouidentiae argumento scripserunt. Extant eius omnia opera in Bibliotheca Patrum tom. 5. par. 3.

- 3 Episcopum Massiliensem certò fuisse affirmant Bellarminus lib. de scriptor. Ecclesiast. Saluanus Presbyter ac postea Episcopus Massiliensis aequalis fuit S. Eucherij Lugdunensis, &c. Sixtus Senensis. Saluanus Massiliensis Ecclesiae Episcopus, diuina & humana literaturā instructus Episcoporum sui temporis Magister. Baronius an. 406. num. 54. de Vandalorum & Alanorum incurfionibus in Gallias. Saluanus, inquit, Massiliensis Episcopus pluribus docet, vivebat ipse temporibus his, ob oculos habens quae ab oculis excuterent iugiter lacrymas, nouus plane sui temporis Hieremias. Tum an. 428. num. 11. De eorum Vandalorum in Africam progressu. Porro qui ista deplorauit Saluanus magni nominis Episcopus sui temporis fuit, laudaturque ab Eucherio Episcopo Lugdunensi, simul cum Vincentio quos sanctos viros eloquentia & doctrina eminentes fuisse tradit. Collector Bibliothecae PP. tom. 5. Saluanus Presbyter & postea Episcopus Massiliensis scripsit varia opuscula, quae recenset Gennadius, &c. Robertus in Gallia Christiana.

- 4 Adducitur eiusdem Saluiani de sua re testimonium & grauior quaedam confirmatio dum seipsum vocat Episcopum, in praefatione librorum De Prouidentia & Dei iudicio, quos Salonio Episcopo ita inscribit *S. Salonio Episcopo Saluanus Episcopus salutem in Domino*. Unde non sequitur quoad tempus promotionis eius, iam ordinatum fuisse an. Christi 439. quo item anno captam esse Carthaginem & vniuersam Africam occupatam à Genserico Propper & Marcellinus affirmant in Chronicis. Potuit enim, ut inquit Baronius ibidem num. 20. tunc occasione funestissimae cladis, argumentum arripuisse Saluanus vir sanctissimus scribendi libros 8. de Prouidentia & iudicio Dei, quos idoneo deinceps loco ac tempore in lucem editos iam sub affectam aetatem creatus Episcopus, Episcopo Salonio nuncuparit, aut forte librarius de suo ibi addidit Episcopi nomen, ut iudicaret qualis deinceps fuerit, non qualis esset cum scriberet, tunc enim teste Gennadio ac Trithemio erat tantum Presbyter Massiliensis.

- 5 De Monachismo Saluiani quod sentit auctor Chronologiae Lerinensis par. 1. fol. 176 non temere neque sine ratione affirmarim ipsum ad religiosam vitam animum appulisse sub aetate prouectam. Vitiosum tamen & emendandum illud existimo, quod addit Saluanum relictā Massilia, ubi iam plures annos vitae ac studiorum rudimenta posuerat, Lerinense, potius, quam Massiliense S. Victoris cenobium coram & in oculis positum & quidem Monachorum non tam numero quam sanctitate doctrinaque florentissimum inuisse. Quod perpetam ex verbis Hilarij Arelatensis Episcopi parum ad hoc probandum idoneis, eliciunt, cum in homilia funebri de S. Honorato Saluanum Presbyterum carorum Honorati vnum appellat. *Non immerito, inquit, egregius in Christo beatissimus vir Saluanus Presbyter, charorum Honorati vnum. in scriptis suis dixit, quod sicut celsi faciem pro sua Sol aut obscuritate aut serenitate mutaret, ita Congregatio illa Lerinensis caelum sitiens & caelestibus studiis mancipata ab ipso Honorato vel serenitatem mentium quasi à peculiari in Christo Sole susciperet.* Certè id probabilius diuinationum coniecturis ac peritorum suffragiis confirmari posse videretur in S. Cassiani Abbatis, viri notissimi & eruditionis ac sanctimoniae fama praestantissimi disciplinam Massiliensem tradidisse, eique post obitum in Abbatis locum primò successum, deinde Cleri populi quae Massiliensis. Suffragio summa cum gratulatione (ut fere moris tunc erat, vix alios quam Monachos assumere in Episcopos) simul Pontificias insulas induisse. Quod exemplum sequutus Caesarus ad suam priuatam ac sororis suae Caesariae in Monastica vita institutionem ac disciplinam, S. Cassiani religiosam palatram Lerino anteposuit. Unde colligimus

gimus S. Eucherij filios Veranum & Salonium Massiliæ prius literatum tyrotinia sub Saluiano, quàm Eremiticæ vitæ sub Vincentio in Lerino Insula posuisse. Propterea Gennadius Saluianum appellat sanctorum Episcoporum Salonij & Verani Magistrum. Et Eucherius lib. 1. Instruktionum ad Salonium. *Ad hoc etiam te consummantibus sanctis viris Saluiano, atque Vincentio eloquentia pariter sapientiaque præ eminentibus.* De hoc argumento literas Saluiani ad Eucherium recitat Barralis in Chronologia Lerinensi par. 1. fol. 57.

An. 471. In Prouincia Phocænsi Faustum ex Abbate Lerinensi creatum esse Episcopum Rhegiensem scribit Baronius an. 472. Simplicij Papæ V. Leonis & Olybrij Imperatorum temporibus, dum agit de Sidonio Apollinari Episcopo Aruernensi in hæc verba. Ad Faustum quoque nuper creatum, ut ipsi ait, Episcopum Rhegiensem scribens lib. 9. epist. 3. ipsum valde laudat, quod per sacerdotium nihil immutarit vitæ monasticæ, seueritatem eiusdem exigens, & preces, hoc inter alia habet bene compositum animum indicantia. *Is igitur ut supra dixi precantibus nostris obtine, ut portio nostra sit Dominus atque ut adscripti turma Lenitatum nec remaneamus terreni, quibus terra non manet, inchoemusque sint à saculi lucris, sic quoque à culpis peregrinari, &c.* Hæc & alia huiuscemodi quibus demonstrat eadem circa tempora scilicet annum 472. Faustum ex Abbate Lerinensi creatum fuisse Episcopum Regiensem. Hactenus Baronius. De Fausto Gennadius in Catalo. c. 85. Isidorus de scriptor. Ecclesiast. cap. 14. Ado in Chroni. an. 492. Sidonius in Eucharisti. carmine 8 ad Faustum Episcopum Regiensem. Et lib. 9. epist. 3. & 9. Possuinus in Apparatu, Trithemius de viris illust. Henricus Canisius tom. 5. lectio. antiq. Bellarminus de viris illust. Chronologia Lerinensis 1 par. fol. 53. & sequentibus, Concilij 3. Arelatensis acta nunc primum ex codice Ecclesiæ Lugdunensis edidit Sirmondus tom. 1. Conciliorum quæ Rauennio Episcopo, in causa Fausti Abbatis Insulæ Lerinensis & Episcoporum celebratum est Leonis I. Papæ temporibus circa annum Christi 455.

Exemplar Epistolæ generalis quæ ad Episcopos inuitandos in causa
Insulæ Lerinensis missa est.

Quotiens membrum aliquod quolibet infirmitatis genere laborat, fieri non potest quin eiusdem corporis etiam cetera membra condelegant, & ideo causam quæ inter S. Episcopum Theodorum & S. Valerianum vel S. Maximum item Episcopos, atque Abbatem Faustum nec non & reliquos fratres Insulæ Lerinensis acciderat, absque dubio omnes nos qui in Christo unum sumus, differre non possumus, nisi id agamus qualiter curetur & abstergetur. Ad hoc itaque remediandum scandalum orationibus vestris 3. Calend. Ianuar. audientia dies est constitutus. Rogamus ergo ut sanctitatis vestra usque Arelate se fatigare dignetur, quatenus tantum malum quod dilatione plus crescit beatitudinis vestra præsentia terminetur. Talis enim causa quæ tam grande scandalum gignit, sicut atrocitate sui multos inuoluit, ita plures qui in Christo medeantur exposcit.

Ad eos qui in ipsa Insula sunt.

Beatitudinem verò vestram præcipue adesse conuenit quos Insula ipsa velut sinu quodam genitricis fouens, ad eam gratiam quæ nunc in vobis est Domino instigante produxit.

Ad sanctum Rusticum.

Ac præcipue beatitudo vestra ut adsit primum deprecamur, quia grauior infirmitas necessario medicos peritissimos inquiris.

Institutio SS. Episcoporum Rauennij, Rustici, Nectarij, Flori, Constantij,
Asclepij, Maximi, Iusti, Salonij, Ingenui, Ynanti, Zotici,
Chysanthi, in causa Insulæ Lerinensis.

Cum Arelate in secretario Ecclesiæ conuenissemus, præmissa prece ad Dominum, nullo extrinsecus arbitro interueniente resedimus de remedio scandali quod in Monasterio in Insula Lerinensi obortum fuerat pertractantes. Placuit ergo nobis, sancto ut credimus Spiritu gubernante, ut omnibus quæ in querelam venerant sollicite ventilata atque discussa, sanctus ac beatissimus frater ac Theodorus Episcopus primum exoraretur à nobis ut scandalum quod & ipse sicut & nos grauius dolebat exortum, differendo in tempora manere diutius non pateretur. Sed potius ad recipienda satisfactionum remedia festinaret, & sanctum Presbyterum Paulum Monasterij Abbatem supradicti

indulsa

indulta si qua illa esset culpa venia, in pristina pace toto charitatis affectu reciperet, & ad Insulam ac Congregationem ipsi Deo dispensante commissam cum sua gratia & charitate remitteret. Nec quicquam deinceps ex his qua sibi fratrem Faustum fecisse arguebat, aut verbis repeteret aut animu retineret. Quin potius collationem, utpote antiquus Abbas & Episcopus ei ut piam ac necessariam perpetuo exhiberet, & solatia securura qua verbis dignabatur promittere, rebus ipsis in quo usus exigeret plenissime exhiberet. Hoc tamen sibi tantummodo vindicaturus quod decessor suus sancta memoria Leontius vindicauerat, id est ut Clerici atque Altaris Ministri à nullo nisi ab ipso vel cui ipse iniunxerit ordinentur, Chrisma non nisi ab ipso speretur, neophyti si fuerint ab eodem confirmentur, peregrini Clerici absque ipsius praecepto in communionem vel ad ministerium non admittantur. Monasterij verò omnis Laica multitudo ad curam Abbatis pertineat, neque ex ea sibi Episcopus quicquam vindicet, aut aliquem ex illa Clericum nisi Abbate petente praesumat. Hoc enim & rationis & religionis plenum est ut Clerici ad ordinationem Episcopi debita subiectione respiciant, laica verò omnis Monasterij Congregatio ad solam ac liberam Abbatis proprii quem sibi ipsa elegerit ordinationem dispositionemque pertineat: regula qua à fundatore ipsius Monasterij dudum constituta est in omnibus custodita.

8 Anno 473. Totus ferme Christianus orbis sub haereticorum Principum dominio constitutus fuit nullusque penitus Rex Catholicus alicui saltem exiguae Prouinciae dominabatur. Ac primum in Occidente vacuum occiso iam Olybrio Imperium Gundebaldo horante Glycerius Rauennae sumpsit imperium tenuitque vix annum vnum. Atque in hunc modum magno Reipublicae damno saepe mutatis Augustis addita est noua calamitas cum Ostrogothi sub Duce Vindemiro ex gente Amala ad damna descenderunt Italiae, alia ex parte Theodomiro ad praedandum Orientem conuerso. Verum Vindemiro mox in Italia defuncto filium eius Vindemirum item nuncupatum Glycerius Imperator muneribus datis de Italia ad Gallias transtulit, ubi cum se parentibus iungeret Visigothis, vnum omnium corpus effectum est ut dudum fuerant. Baronius in Spondano num. 1.

9 Anno 474. Odoacer Erulorum Rex ab extremis Orbis glacialis partibus nonum flagellum à Deo iam ante paratum adueniens, iuxta Vardanium S. Seuerini Noricorum & vicinarum gentium Apostoli miraculis clarissimi, Italiam totumque Occidentale Imperium suo dominio subiecit, tituloque Imperatoris, purpura, & regalibus indumentis abiectis, regio tantum nomine usurpato, deinceps tenuit, & Oreste interfecto Augustulum filium eius de regno pulsum in Lucullano Campaniae castello exilij poena damnauit. Sic quoque Occidentale Romanae gentis imperium quod septingentesimo nono urbis conditae anno, Primus Augustorum Octavianus Augustus tenere cepit, cum hoc Augustulo periit, anno decessorum praedecessorumque regni 522. Gothorum dehinc Regibus Romam Italiamque tenentibus.

10 Fluctuarunt & hoc motu ipsae Galliae quae tunc Tetrarchiis diuidebantur. Sidonius enim lib. 1. epist. 7. vnum ex Regibus illis barbaris Tetrarcham appellat, dominantibus his singulis Gothis, Burgundionibus, Francis, atque etiam adhuc Romanis, quibus ut pars aliqua licet minima remaneret, non bellicus labor, sed inter barbaros Reges aemulatio exorta praestabat. Qua causa infelix sane Saluianus Episcopus, qui tunc armis Barbarorum subactam à Romano imperio viderit defecisse Massiliam. Gothus enim Rex Euricus de quo supra in Auxamio num. 2. Secta Arianus, qui cum Nepote pacem inierat, intercedente Epiphanio Ticinensi Episcopo, ut fusius tractat Ennodius in vita eiusdem sancti, ubi etiam docetur Euaricum sedem regni sui constituisse Tolosae, haud minus quam regnum curans propagare perfidiam haereticam) Hispaniis incursione vastatis descendit in Gallias, atque Aruernum obsedit fugatusque est Ecdicij magni virrute non bellica sed miraculo parta, ut Sidonius lib. 3. epist. 3. & Gregorius Turonensis lib. 2. cap. 24. testantur: tentatam nilominus semel ciuitatem iterum aggressus tandem cepit finitimas Occitaniae ac Prouinciae ciuitates omnes vel foedere sibi iunxit, vel armorum vi atque violentia imperio suo subegit. Autor est Sigebertus in Chroni. an. 470. Eorice Rex Visigothorum Gallias occupare visus Rothimum Regem Britonum ad defensionem Galliarum Romanis auxilio venientem bello contriuit, Burgundiones victor sibi subegit, etiam Arelatum & Massiliam Galliarum urbes inuasit, ad occupandas Prouincias Romanorum animatus consilio Genserici, qui versute agebat ut Orientem Ostrogothi, Occidentem Visigothi vastarent, ut occupatis alijs Imperatoribus, ipse in Africa regnaret securus. Et Gregorius Turonensis in hist. Franc. lib. 2. cap. 25. Euaricus quem Euaricem vocat Rex Gothorum excedens Hispaniam, grauem in Gallias super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim peruersitati suae non consentientes, Clericos carceribus subigebat, Sacerdotes verò alios dabat exilio, alios gladio trucidabat. Nam & ipsos sacrorum templorum aditus spinis insserat obsecrari,

ferari scilicet ut raritas ingrediendi obliuionem faceret fidei. Maxime tunc nouem Populana Germanaque Germana urbes ab hac tempestate depopulata sunt, Extat hodieque & pro hac causa ad Basilium Episcopum nobilis Sidonij ipsius epistola quae hac ita loquitur. Sed persecutor non post multum tempus ultione diuina percussus interijt. Porro Basilius ille fuit Aquensis in Prouincia Episcopus, quem interfuisse aiunt exequiis S. Honorati Arelatensis legatione tunc publica fungens apud Euricum pro pacis legibus & conditionibus definiendis. Est in Sidonio epist. 6. lib. 7. quæ id his verbis indicat. Euarix Rex Gothorum quod limitem regni sui rupto dissolutoque sedere antiquo vel tutatur armorum iure vel promouet, nec nobis peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discutere permissum est. Quin potius si requiras ordinis res est, ut & diues hic purpuræ byssoque veletur, & Lazarus hic vlcibus & paupertate feriat. Ordinis res est ut dum in hac allegorica versamur Aegypto, Pharaon incedat cum diademate, Israelita cum cophino. Ordinis res est, ut dum in hac figurata Babylonis fornace decoquimur, nos cum Ieremia spiritualem Ierusalem suspiriosis plangamus ululatus, & Assur fastu regio tonans sanctorum sancta proculcet. Sed quod satendum est praefatum Regem Gothorum, quamquam sis ob virium merita terribilis, non tam Romanis manibus quam legibus Christianis insidiaturum penses. Tantum ferunt ori, tantum peccatori suo Catholici mentio nominis aet, ut ambigas amplius ne sua gentis an sua secula teneat principatum. Ad hoc armis potens, acer animis, alacer annis. Propter quod discite cito Catholici status valetudinem oculis ut aperiam festinetis adhibere medicinam. Burdegala Petro, hery, Kuteni, Lemonices, Gabalitani, Elusani, Vasates, Conuena, Austenses, multoque iam maior numerus ciuitatum summis Sacerdotibus ipsorum morte truncatis nec ullis deinceps Episcopis in defunctorum officia succedentis, per quos usque minorum ordinum ministeria subrogabantur, latum spiritualis ruina limitem traxit. Ita populos excessu Pontificum orbatus tristis intercisa fidei desperatio premit. Nulla in desolatis cura diæcesibus parochiisque. Videas in Ecclesiis aut putres culminum lapsus aut valuarum cardinibus auiis basilicarum aditus hispidorum ueprum, fruticibus obstructos. Ipsa proci dolor videas armenta semipatensibus iacere vestibulis, sed etiam herbosa viridantium altarium latera depasci. Quid enim fidelibus solatijs superest, si clericalis non modo disciplina sed etiam memoria perit? Alius inspicite spiritualium membrorum damna profecto intelligetis quanti subripiuntur Episcopi, tantorum vobis populorum fidem periclitaturam. Taceo vestros, Crocum, Simpliciumque collegas, quos cathedris sibi traditis eliminatos similis exilij cruciat pœna dissimilis. Namque unus ipsorum se dolet non videre quod redeat, alter se dolet videre quod non redit. Tu sacratissimorum Pontificum Leontij, Fausti, Graci, urbe, ordine, charitate medius inueniris. Per vos mala fœderum currunt, per vos regni utriusque pœta conditionesque portantur. Agite quatenus hac sit amicitia, concordia principalis ut Episcopali ordinatione permissa, populos Galliarum quos limes Gothica sortis inclusit teneamus ex fide, etsi non tenemus ex fœdere. Memor nostri esse dignare Domine Papa. His igitur malis quasi torrentis obicibus fractis sese Massiliam effudit Euricus ubi non modo Clericos, sed Catholicos Laicos omnes multis vexauit persecutionibus, & Ecclesias Sacerdotibus orbatas, excisionibus, inflammationibus, euersionibus, furtis, ac latrocinijs depopulatus est.

Hunc annum excessisse Saluianum, prope acta iam ætate decursaque existimat Trithemius, ego probabilius assero vix attigisse. De quo iure usurpare possumus insigne id quod dudum S. Hieronymus de B. Cypriano elogium publicauit. Tanti ingenij superfluum esse indicem texere cum sole clarsiora sint eius scripta. Sed non minus fuit pastoralis zelo, Sacerdotali vigore, puritate vita, religionis cultu, iustitia studio, patientia merito, atque omnis sanctimoniam gratia conspicuus & nobilis. Natalis eius indicitur à Martyrologio Gallicano in supplemento die 22. Iulij. Massiliae S. Saluiani Episcopi scriptis & meritis gloriosi. Qui Treuiris oriundus, celestis sapientia irradiatus lumine, ætate sua in bar recta fidei, & sanctimoniam perfecta speculum nitidum fuit. Cumque adhuc esset Presbyter iam Magister Episcoporum, Veranum & Salonium Episcopos fratres, S. Euthery Lugdunensis filios postea laude sapientia Christiana insignes in diuinis theorematibus erudit. Ad quem Salonium iam ipse Massiliensis Antistes libros suos plane caelestes de diuina Prouidentia dicatos misit & inscripsit. Libros etiam quatuor sub Timothei nomine de Ecclesia concinnavit, in quibus cernere est quam corruptus iam esset hoc auro cleri ac populi Christiani status. Contra quorum vitia vir totus zelo Dei plenus mirum in modum exardescit, & Apostoli Spiritus vehementia acerbè inuehitur. Nec cessauit pius Episcopus arguere, obsecrare, increpare in omni patientia & doctrina quousque sanctis laboribus confectus à Pastorum Principe ad coronam emeritam vocatus est.

GRÆCVS.

Annus CHRISTI 475. MASSILIE CONDITÆ 1077.
Gondobaldi & Gondegisili Burgun. Regum ac Prom. Dynast. An. 3.

- 1 RÆCVS S. Saluiani proximo superiori anno defuncti locum suppleuit, ad quem plures extant Sidonij Apollinaris epistolæ lib. 7. epist. 2. 7. 11. In priorî historiam narrat iuuenis cuiusdam Aruerni domine Amantij, qui Massiliam profectus ac per literas S. Eustachio de quo supra enixe olim commendatus, nobilis matronæ filiam vxorem callida fraude appetierat, ac primum se Græco excusat in eo ipso in quo versutum & artificio simulationis eruditum veteratorem accusat. Nam, inquit, dum solum mercatoris præstendis officium literas meas ad formata vicem, scilicet ut Lector, elicuit, sed quas aliquam gratiarum actionem continere decuisset, namque ut post romperi plus Massiliensium benignitate profectus est quam status sui sine per censum seu per familiam forma pateretur. Dicendi verò initium ducit à grauissima atque ornatissima ipsius Græci laudatione.

Domino Papæ Græco. Salutem.

Oneras, consummatissime Pontificum, verecundiam meam multifaria laude cumulat, si quid stylo rusticante paruero atque utinam reatu careat, quod apicum primore congressu quamquam circumscriptus, veritati resultantia tamen & diuersa connexi. Ignorantia siquidem mea callidus viator imposuit scilicet Amantius, &c. Alteram scripsit per eundem Amantium.

Sidonius Domino Papæ Græco salutem.

Ecce iterum Amantius nugigerulus noster, Massiliam suam repetis, aliquid ut moris est de mombis ciuitatis domum reportaturus, si tamen aut Cataplus arriiseris, per quem ioculariter plura garrire si pariter vnus idemque valeret animus, exercere lata & tristia sustinere, &c. Hæc fere eadem iterantur verba aut breuius consummata ponuntur in posteriore 11.

Sidonius Domino Papæ Græco salutem.

Inuideo felicitati consuetudinarij portitoris, à quo contingit sapius vos videri. Sed quid de Amantio loquar cum ipsas quoque literas meas amulet, quæ sacrosanctum referabuntur digitis, inspicientur obtutibus. Et ego istuc inter seminatas muri fragilis clausas angustias, belli terrore contigni, desiderio de vobis meo nequaquam satisfacere permittor, &c. Extat quoque epist. 8. lib. 6. ad eum pro eodem Amantio Huius, inquit, teneram fronssem dura rudimenta commendo, & quia nomen eiusdem Lectorum nuper albus accepit, agnoscitis profecto cui me epistolam clerico debuisse formatam. Quem propediem non iniuria reor mercatorem splendendum fore, si hinc ad vestra obsequia festinans, frigoribus fontium cinicorum sape fontem medicatoris anteferas, memor nostri esse dignare Domino Papa. Cæterum tantas Reipublicæ calamitates & ruinas de quibus deploraret conqueritur, Aruerni misere passi sunt, cum ex fœdere Iulium inter Nepotem perduellem, atque Euricum Regem Gothorum Gallias deuastantem pacis initio, intercedente Epiphano Ticinensi Episcopo. Aruerni Gothis à quibus capi non poterant, dedi iussi sunt Sidonio frustra reclamante qui solum vertere hanc ob causam coactus aliquandiu absfuit à suis. Rem totam quemadmodum à principio gesta & contracta sit exponit Baronius anno 474. Tum Sidonius ipse lib. 3. epist. 1. 3. 4. 7. & lib. 8. epist. 1. 6. 17. 9. & lib. 9. epist. 11. Quod ad Græci personam attinet, Sirmondi opinio, cum ait super epist. 8. Sidonij lib. 6. non futilem fore coniecturam, si credamus hunc esse Græcum Diaconum, ad quem est Fausti Rhegiensis epistola contra Nestorium, falsissima videtur quia Gennadius Diaconum illum Gratum appellat non Græcum, vbi etiam Fausti Rhegiensis lucubrationes recenset. Est &, inquit, eius epistola in modum libelli ad Diaconum quemdam Gratum nomine edita qui à Catholica fide discedens ad Nestorianam abiit impietate in qua admonet eum credere sanctam Mariam Virginem non puram hominem genuisse qui postea susciperet Diuinitatem sed Deum verum & hominem verum.

- 2 Hoc eodem anno Mamertus Episcopus Viennensis in Gallia cum Vienna crebris terræ motibus concuteretur, & ignes nocturni publicas & priuatas domos exurerent, & feræ ac cerui pauidi ex syluis & agris ad fora ciuitatis penetrarent, ad sedandam & placandam iram diuinam primus preces instituit quas Græci Litanias vocant, quibus cessarunt ærumnæ illæ.

Deinde

Deinde reliquus orbis imitatus est. Catholica & vniuersa Ecclesia huiusmodi sacrum Rogationum usum recepit. Mamertus autem obiit 5. Idus Maij anno 449. Rogationes seu Litaniae ante Ascensionem Domini triduo ieiunio praecedente iniunxit Concilium Aurelianense cap. 29. Commeminit Sidonius ad eundem Mamertum scribens lib. 7. episto. 1. *Nam cum vice quadam ciuitas conflagrare cepisset, fides tua in illo ardore plus caluit. & cum in conspectu pauida plebis, obiectu solo sui corporis ignis recessus in tergum fugitiuis flexibus sinuaretur, miraculo terribili non inusitato affuit flamma cedere per reuerentiam, cui sentire defuit per naturam. Ideo mores asiduitatem furentis incendijs aqua potius oculorum quam fluminum posse restringi.*

In Gallijs Praedestinatorum haeresis exiit ad quam oppugnandam Synodus hoc anno Arelatae congregata est, ut scribit Sirmondus tom. 1. Concil. Simplicij Papae & Eurici Visigothorum Regis temporibus. Quam haeresim Prosper & Sigebertus in Chron. tradunt Honorij ortam principatu, ex libris S. Augustini male intellectis. Hi enim de praedestinatione ita differebant quasi fatalem quamdam necessitatem afferret, quae bonorum operum studium omne praecederet, quippe qui nec mala opera obesse hominibus posse dicerent, si essent praedestinati nec bona prodesse, si non essent. Cui absurdo quia nonnullis quorundam librorum suorum sententia viam munire aut vim addere S. Augustinus quorundam in Gallia Episcoporum aliorumque iudicio videbatur, ab illo propterea, cum in ceteris maximi facerent, vehementer hac in parte diffidebant. Quam ob causam Faustus libros duos, *de gratia Dei & humanae mentis libero arbitrio* ex Synodi Arelatensis sensu ac sententia scriptos à se & à Synodo ipsa subscriptos testatur in Prologo ad Leontium Arelatensem, qui praesederat, undecim Episcoporum, sic enim illum affatur.

Domino Beatissimo ac Reuerendissimo Papae Leontio Faustus.

Quod pro sollicitudine pastorali Beate Papa Leonti, in condemnando Praedestinationis errore Concilium summorum Antistitum congregasti, vniuersis Galliarum Ecclesijs praestitisti. Quod vero ad ordinanda ea quae conlatione publica doctissime protulisti, operam infirmis humeris curamque mandasti, parum ut reor tanto negotio, parum sanctae existimationi vestra consulueris, & me iudicio charitatis, vos periculo electionis onerasti. Quia ergo vestram laborare personam sub imposito nobis fasce cognoscitis, communem causam hoc loco agitis, si ei quem opinioni vestra imparem cernitis, manum suffragij portigatis. Et in fine Prologi. In quo quidem opusculo post Arelatensis Concilij subscriptionem nouis erroribus deprehensis, adici aliqua Synodus Lugdunensis exegit.

Nam paulo post Synodum Arelatensem supra scriptam, Lugduni aliam celebratam sub Patiente Episcopo Lugdunensi, de eodem pene argumento demonstrat ibidem Sirmondus. Qui & eiusdem Fausti epistolam profert ad Lucidum Presbyterum à secta Praedestinatorum, in qua illi sententias proponit, quas reicere, quasque amplecti ac profiteri debeat, Synodus Arelatensis, tempore scripta & ab undecim Episcopis atque à Lucido ipso subscripta. Cui adiunctus est Lucidi Presbyteri errorem emendantis libellus ad Episcopos, in quo fidei suae professionem iuxta Synodi Arelatensis statuta & superiorem Fausti epistolam deponit.

Inter Episcopos Lucidi libello inscriptos censetur Graecus noster Episcopus Massiliensis.

Dominis Beatissimis & in Christo reuerentissimis Patribus, Leontio, Eufronio, Fonteio, Visentio, Mamerto, Patienti, Veriano Auxanio, Fausto, Paulo, Megethio, Graeco, Eutropio, Leontio, Claudio, Marcello, Croco, Basilio, Claudio, Vrsicino, Prætextato, Pragmatio, & alijs Episcopis
Lucidus Presbyter.

Tum in calce libelli. *Orate pro me Domini Sancti & Apostoli Patres.*

Lucidus Presbyter hanc epistolam manu propria subscripsi & quae in ea adstruuntur assero, & quae sunt damnata damno.

Anno 476. deficit non imperium modo Romanum, sed fides etiam ac Religio Catholica, Arianis Principibus misera conditione Ecclesiae omnia vastantibus. Nam Gensericius Arianus, Africanus, Euricius Visigothus, Arianus pene totam Hispaniam, & magnam Galliam partem, reliquum Franci, Gentiles & Burgundiones, Orientem Zeno Eutychanus, Italiam denique obsidebat Odoacer Arianus, qui suppressa in Italia dignitate Consulari &

Societas auctoritate immixta, omnino Regem agebat. Ad firmendam verò amicitiam cum ceteris principibus, cessit Eurico Visigotho quidquid Romani ab Alpibus ad Rhodanum habebant. Ægidius Sueffionum, & Paulus Andium pro Romanis duces reliqui adhuc erant.

- 7 De Massiliensibus Ecclesiæ iuribus ac lite pro primatu inter Episcopum Massiliensem & Arelatensem olim agitata dixi cognoscere voluisse Euricum, cumque primariam in Prouincia sedem fixisset Arelatæ ubi vitæ suæ vltimum finem inuenit, quod ait Iornandes (*Arelatæ degenens*, inquit, 19. anno regni sui vita primatus est) Græcum Episcopum Massiliensem facile induxit, ut in contestata lite de primatu sedis aduersus Episcopum Arelatensem iuri alias acquisito cederet, suamque Ecclesiam ditioni eius tanquam Metropolitæ obnoxiam manciparet volens ac lubens. Quo nomine Sidonius epist. 7. libri 7. Græcum iniuriæ vel potius incuriæ coarguit, quod pro natua prudentia in conciliando ac foderando sibi Eurico non in commune consuluerit. *Pudeat vos*, inquit, *precamur huic federis, nec utilis nec deeri. Per vos legationes meant. Vobis primum quam Principe absente non solum tractata referantur, sed etiam tractanda committuntur. Veniabilis sit quasumque apud aures vestras veritatis aspectus, cuius coniunctio inuidiam dolor eripit. Parum in commune consiliis & cum in Concilio convenimus, non tam cura est publicis mederi periculis, quam primatis studere fortunis, quod utique saepe diuque facientes iam non primi Comprovinciales cepistis esse sed vltimi. At quousque ista poterunt durare præsigtia. Non enim diutius ipsi maiores nostri hoc nomine gloriabantur, qui minores imitari non habere. Quapropter vel consilio quo potestis statim concordia tam turpis interdisce. Adhuc si necesse est obsideri, adhuc pugnare, adhuc esurire delectat. Si verò tradimur qui non potuimus viribus obtinere, inuenisse vos certum est quid barbarum suaderetis ignari. Sed cur dolori nimio forma laxamus? quin potius ignoscite afflictis, nec imputate merentibus. Namque alia regio tradita servitium sperat, Aruerni supplicium. Sane si medicari nostris vltimis non valetis, saltem hoc effcite prece sedula, ut sanguis vinas quorum est moritura libertas, parate exalibus terram, capiendis redemptionem, peregrinaturis usaticum, si murus noster aperitur hostibus, non sit clausus vester hospitibus. Memor nostri esse dignare Domine Papa. Quæ commentati Sauaro & Sirmondus in illa verba. Iam non primi Comprovincialium cepistis esse sed vltimi. Massilia, inquit Prouinciæ fuerat Viennensis, at Sidonij quo Arelatensi attribuebatur. Iam enim Leonis magni decreto diuisa in duas fuerat Prouincia Viennensis, ita ut pars Viennæ cederet Metropoli pars Arelato. Inter Arelatenses autem Prouinciæ ciuitates, prima erat Massilia, tum Auenio, Arausio, Carpentorate, Vasio, & alix. Primi ergo Comprovincialium Episcopi Massilienses, at nunc ait Sidonius reliquis fere ciuitatibus in Gothorum vel Burgundionum potestatem reductis, iam non primi in ea Prouincia ceperant esse, sed vltimi. Sauaro clarius Massiliam expeditam, solutam, liberam, nullo etiam Metropolitæ Arelatensis dominio implicatam fuisse testatur.*

- 8 Anno 477. Circa excitatam à Genserico, siue Hunnerico eius filio, Catholicorum persecutionem, cum Vandali piraticam agerent, forte in eam Prouinciæ Massiliensem oram appulsi, in qua Yulius fluvius mare influit Parthenonem quam olim Cassianus sui florentissimam construxerat, adoriuntur. Capto Monasterio cum S. Eusebiam Abbatisam Deoq; sacratas Virgines nouem supra triginta sub eius regimine vitam profuentes monasticam, nullo modo adducere potuissent barbari, ut Christum negarent, illico in odium pie confessionis ac Dei glorificationis, trucidatæ, martyrij agone feliciter consummatæ ac receptis repentinae victoriæ palmis, militiæ cœlestis cuneos sua accessione ampliarent. Sæpe martyrum exuuiæ postea à Massiliensibus ad urbem transuectæ, apud S. Victoris Cassianitarum Monachorum primarium conobium collocatæ sunt ubi amplius quoddam & parentius sacellum etiam nunc visitur in interiore templi parte, in quo religioso cultu & summa cum veneratione asseruantur.

- 9 Anno 480. Euricus regiæ habens Arelatæ præfecit in Gallia septem ciuitatibus (inter quas numerabatur Aruernum) Victorium ducem, qui cum pius esset facta etiam illic plura ædificia erexit de quibus Gregorius Turonensis lib. 2. hist. cap. 20. *Protinus Aruernos adueniens ciuitatem addere voluit, & cryptæ illæ usque hodie persistant ad Basilicam S. Iuliani, & columnæ quæ sunt in æde posita exhiberi iussit, basilicam S. Laurentij & S. Germani Licaniacensis vici iussit adificari, fuit autem Aruernus annis nouem. Tum abbas nempe de gloria Confess. c. 33. ad S. Amablium tumultuocum Dux Victorius desponsos orare, adfuso è regione equo nequaquam poterat adinuere, quo incursu flagris stimulisque rogeret, & ille quasi aneus staret immobilis, tandem aliquando Dux à suis commotus, qui non iam diem exspectandi similis erat factus, ad orationem descendit, tumque fideliter orasset; quo voluit iussit. Est eiusdem Victorij honorifica mentio apud Sidonium Apollinariem ubi agit de S. Abrahami Abbatis obitu, quem & carmine lugubri*

gubri laudauit scribens ad Volusianum lib. 7. epist. 17. Verum et si religiosi valdeque pi hominis sepe specimen egregium edidit Victorius, nouissima tamen ipsius gloria caruere, etenim quod barbaro eidemque suo Regi Gothorum in famulatu esset, eiusdem seuitiam induit, eandemque in Eucherium clarissimum Senatorem exercuit. Vide Gregorium loco citato & Sidonium lib. 3. epist. 8. Ipse verò, nempe Victorius dum nimium esset amore mulierum luxuriosus, & ab Aruernis vereretur interfici, Romam aufugit ibidemque tentans exercere luxuriam lapidibus est obrutus. Post cuius excessum regnauit Eoricus annos quatuor. In libro autem primo miraculorum cap. 45. eundem Victorium occisum esse tradit apud Romam ab Apollinare nobili Aruernensi qui ea de causa Mediolanum relegatus, ope S. Victoris Martyris diuinitus est liberatus.

SABINIANVS.

Annus CHRISTI 481. MASSILIÆ CONDITÆ 1076.

Gondebaldi Burgundionum Regis ac Prov. Dynastæ. An. 10.

GONDEBALDVS Autione contra Godegisilum fratrem suum perduellem exercitum commouit eumque apud Viennam ciuitatem obsedit ac tandem cepit. Franci quos in auxilium Godegisili miserat Clodoueus, in vnâ se turrim congregant. Gondebaldus autem iussit ne vni quidem ex ipsis aliquid noceretur, sed apprehensos eos Tolosæ in exilium ad Alaricum Regem transmisit, interfectis Senatoribus Burgundionibusque qui Godegisilo consenserant. Ipse verò perempto fratre regnum Burgundium & Massiliensem Prouinciâ solus tenuit tum Narbonem Geselico regnante diripuit anno 108. Gregorius Turonensis lib. 2. hist. cap. 32.

Post Græcum Massiliensibus datus est Episcopus Sabinianus, de quo Vignerius Biblioth. hist. tom. 2. Hic vrbs Massiliæ incola cum virtutum laude insignis ac singulari pietatis commendatione florebat, cum Græcus spectatæ virtutis antistes eiusdem sedis, diem extremum peregit. Quo defuncto non ambini sed merito Episcopale solium consecutus Sabinianus sic viduam Ecclesiâ nouo Pontificio recreauit, vt omnem mœrorem excusserit nuperæ orbitatis. Vir literatus ac studijs doctrinæque deditus erat, & quo neminem iuris & literarum & antiquitatis petitiorem esse constabat. Opere igitur simul ac sermone potens initam præfecturam sic compleuit, vt eo super gregem adeo numerosum speculante, vix vllum detrimentum lupo caulis inferret, ac oves omni gratia pinguescerent, vellere iustitiæ niterent, soboleque generosa grex Domiti cura tanti pastoris in dies augeretur. Quibus obsequiis strenuus Christi seruus lauream dispensationis emeritus, placido detum excessu postquam sedisset annos 9. migravit ad gloriâ.

Anno 483. Zenonis Imperatoris IX. Clodouei Francorum Regis X. Tolone S. Gratiannus vir Apostolicis plane donis ornatus, Adriano Episcopo carne soluto subleuatus, huius sedis solium sic conscendit, vt delapsus de cœlo numen omnes passim arbitrarentur. Cuius prædicationis & diuinæ conuersationis fama circumquaque diffusa, cum palam in Africa Hunnerici Vandalorum Arianæ Regis crudelissima in Catholicos omnes persecutio vsque eo feruere, ac prodire coepisset, vt in nostras etiam Prouinciæ maritimas oras traiecta hæc esset tanta colluies, tantaque euersio religionis. Præses Arianus, qui pios toto hoc tractu Tolonenſi perſequabatur, misit satellites, qui Christi nominis gloriosum præconem constrictum, exquisitis tormentis cruciarent, diroque necarent exordio. Fidem facit Gilbertus de Tarenta Prouinciæ Comes, in suo Autentico, quod dodimus ad verbum an. 1096. vbi de S. Gratianno expressa veritatis vestigia hæc habemur.

Et cum nobis fuisset præsentatum aliud instrumentum continentem vitam illorum sanctorum, sine commemoratione, aut designatione annorum, nec signa ullius mœris, approbatum non fuit. Et sic sequitur tenor alterius instrumenti, quod approbavimus, & voluimus vt sit extractum & obseruatum secundum nostras consuetudines, nos absentes sicut presentes ad honorem Dei, glorioſe Virginis Mariæ & dictorum Sanctorum.

Tenor dicti instrumenti seu vite omnium Sanctorum, qui in Ecclesia vrbs Toloni commemorantur.

Anno Domini Iesu Christi natiuitatû eluſent 170. ad honorem Dei & glorioſe Virginis Mariæ

atque Sanctorum qui in Ecclesia nostra civitatis Toloni quiescunt in pace. Amen. Prasensibus & futuris notum sit, quod ego Desiderius servus Dei Tolonensis Episcopus ad perpetuam rei memoriam in prasenti publico instrumento, & secundum tenorem ipsius de alijs manibus scripto, collecta sunt ex nobis visa omnium Sanctorum, qui in hac Ecclesia quiescunt in pace, & in primis, &c. De sanctis Gratiano & Dutherio. Gratianus Tolonensis Episcopus successor Adriani, ex parte Italia ex Alberto prognatus fuit. Floruit ex tempore Zenonis Iunioris II. nomine, ex tempore Clodovei Francorum Regis, & nauigans ex parte Gallia Narbonensis cum Dutherio Nicea Episcopo, ad Toloni persum magna tempestate venerunt. Dictusque Gratianus post mortem Adriani factus est Episcopus. Cum autem Saxones cum Hunnerico Vandalorum Rege Gallias nostras inuasissent Tolonum etiam inuasissent, B. Gratiano predicando in Ecclesia & ad populum, dicti Saxones irruentes sicut leones, in templo B. Gratianum cum socio suo Dutherio & cum multis alijs inuenerunt, qui in aduersis implorabant Dei auxilium & sanguinem pro Christo immolauerunt, in pace moriendo anno Domini 493. Fuit vir prudens & doctissimus, fecit Commentarium super Genesim, cum multis alijs operibus. quorum corpora Gratiani ac Duthery, Christiani occulte & nocte tollentes, in agro iuxta turrim sepelierunt 5. Calen. Septemb.

- 7 Quibus verbis manifesto tenetur autor Martyrologij Gallicani in hallucinatione, cum affirmat S. Gratianum discipulum S. Cleti Papæ & Martyris ab eo missum in Galliam præconem Evangelicum & erecta sede Episcopali apud Telonem Martium in Prouincia primum ibi Pontificem quicuisse. Sic enim 16. Decemb. Cleti Papa, inquit, & Martyris Petri cooperatores & immediati successores, Gratianus discipulus apud Telonium in Prouincia prima verbe vite semina spargens, memor tanti cælestis nempe Stephani, qui fidei predicationem suo sanguine primus obsignauerat, primum templum ibidem sub eius nomine designauit.

Cletus enim vix ac ne vix quidem Gratianum potuit habere discipulum, quem per annos plures supra quadringentos ætate præcurrit.

- 8 Anno 484. Theodoricus dictus Amalus Ostrogothorum Rex, atq; Venantius ab Imperatore Zenone ob debellatos antehac Illum, Marcum, Leontium & Pampretem imperij perduelles, qui ab eodem Zenone iniustam persecutionem perpeffi, coacti fuere quodammodo in hostes conuerti ex amicis de ipso bene meritis; non triumphum tantum atque oquestrem in foro statuam sed & consularum Imo & in filium ab eodem Imperatore adoptari, & in spem Occidentalis Imperij euehi vt Euagrius lib. 3. cap. 25. Iornandes & alij affirmant. Præterea quod Odoacrem Italix tyrannum eadem Theodorici ope atque opera ad Raunonam oppressisset præmium victoriæ, Italix ipsi fuit. Ita Roma omnium gentium olim Domina iugum acceperat Gothorum anno à partu Virginis 485. Theodoricus is fuit qui Constantinopoli educatus datus olim fuerat obses à Gothis Leoni Imperatori. Et quia bonæ spei puerulus natus erat, Theodemiris filius de Ereliena concubina meruit gratiam habere Imperialem. Iornandes lib. de rebus Geticis sub finem.

- 9 In Gallia diem obit Childericus Francorum Rex, succedit Clodoveus filius qui regnat in Paganismo annis 15. & totidem Christianus. Hic primus Rex Christianus primus quoque omnino expulit à Gallia Romanos, Princeps militæi gloria & religione conspicuus. Nos sequuti Gordonum in sua Chronologia anno 484. à fine belli Gallici sub Iulio Cæsare si inde Romanum in Prouincia Phocænsi & vniuersa Gallia imperium spectetur, quædo ille Massiliam à partibus Pompei & Senatus Romani stantem obsedit ac cepit, vsque ad hunc annum numeramus annos 129. Sic igitur Occidentali Imperio Romano Massiliæ & in vniuersa Gallia collapsa, barbarisque triplicis gentis Gallias occupantibus, nempe Gothis, Burgundionibus, & Francis diuina demum Prouidentia factum est vt eius tantummodo gentis regnum ad posteros feliciter propagaretur, penes quam cultus pietatis foret excellentius effulsurus, coluit Clodoveus exemplo Childerici patris sanctissimam virginem Genouefam. sed eam non tantum veneratus est, verum & muneribus frequentauit, quique licet adhuc Gentilis magna etiam reuerentia S. Remigium Rhemensis Episcopum persecutus est, eique amplissimas villas donauit. Suaque manu sacrilegum militem peremit, ob hydriam Ecclesiæ Rhemensis abreptam. Baronius an. 489. num. 17.

- 10 Arclate, in Prouincia mortuus est Euricus Rex Gothorum Arianus & Ecclesiæ persecutor, haud longe dissimili fine ab interitu Hunnerici. Nam, ait Gregorius Turonensis lib. 2. hist. cap. 25. illum ultione diuina percussus interiisse, successitque in regno Arclatensi filius eius, Alaricus qui nouus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus est Visigothorum. Nam pari tenore vt de Augusto superius diximus & in Alaricis prouenisse cognoscitur, & in eis sæpe regna deficiunt à quorum nominibus inchoant. Ita Iornandes lib. de rebus Geticis.

Quo

Quo eodem anno, in Italia actō in fugam Momillo siue Augustulo, extinctoque, in Occidente, Odoacer primus regnat in Italia. Prouinciar partem quæ inter Alpes & Rhodanum sola Romanis reliqua erat, concedit Vitegorhis, nempe Alarico Eurici Regis Arelatæ defuncti filio.

His vero etiam temporibus Nemausus accipisse potuit martyrium S. Baudelij Diaconi de quo Martyrologium Gallicanum, o. Maii. Nemausus vocatur S. Baudely Martyr, qui Aurelianensi ciuitate oriundus, gradu Hypodiamm, cum sancto Eusebio Episcopo Ecclesiam consecransi ministraret, unus ex quatuor fuit qui per amicum oculis lacrimis cæliis infusam & manum Domini porrectis digitis textis oblatâ benedicentem conspexerunt. Hanc celesti inspiratione ad martyrium animatus, audiens Gothorum rabiem in Gallia potissimum Narbonensi perstragere, Nemausum accessit ubi vigente adhuc Aethica imperia in sparsa gentes redarguere cepit quod debita unico vero Deo rationabilis obsequij sacrificia prophanis falsisque sacrificijs immolarent. Ab his igitur, cæco furore percussis comprehensus, diris affectus supplicij, casus fustibus, in equuleo suspensus, & diutissime tortus, atque lateribus flammis adustus cum in fide Christi immobilis inter omnia tormenta persisteret, nonisime bipenni capite casus est, de cuius corpore sanguis effluens in lac conuersus multos agros inde perfusus sanauit. Postquam nobili adeo trophæo immortalis felicitatis & gloria laurea, purpuratorum Imperij celestis procerum sic adauxit numerum, ut miraculis etiam innumervis, quæ ad augmentum eius postea emiserunt fidelium multa ad Ecclesiam militantem accessione, cunctos amplificauit. Quorum mirabilium præconia S. Gregorius Turonensis stylo indelebili celebrant ea in codice, quem de Martyrum præconia gloria.

S. HONORATI V.S.

Annus CHRISTI 490. MASSILIA CONDITE. 1087.

Gondebaldi Burgundionum Regis & Prouincia Dynastæ. Anno 19.

AB INIANVM excepit S. Honoratus, de quo Gennadius in Catalo. cap. 99. qui in eo finem imponit Catalogo suo virorum illustrium. Honoratus Massiliensis Ecclesia Episcopus vir eloquens & absque ullo lingua impedimento ex tempore in Ecclesia declamator, & quia à pueritia in timore Dei crescens, etiam in negotiis Ecclesiasticis exercitatus est. Is suum quasi armarium aperit, & in homiliarum modum ad utilitatem legentium multa componit maximeque ad colendam fidei rationem & renouendam hereticorum perversitatem. In cuius libere prædicanda constantia non solum vicinarum ciuitatum Sacerdotes & populi delectantur, sed & longe positi cum ad eos necessario pergit summam ei dicendi in suis Ecclesiis rogantes iniungunt. S. quoque Papa Gelasius Romana urbis Pontifex per scripturam agnoscens eius fidei integritatem, rescripto suo probatam indicauit. Sanctorum Patrum vitas ad edificationem posterorum coaptas ipse legendas, præcipue nutritoris sui Hilarij Arelatensis, Litanias ad supplicandam Dei clementiam cum plebe sibi credita pro viribus agit. Hæc omnia Gennadius. Quæ verò Posseuinus in Apparatu addit cum Suffrido Petro Præfatione & Annotat. in Sigebertum cap. 10. scriptorem hunc non extare apud Honorium Augustodunensem, quin etiam in vulgari plerique codicibus desiderari, ut videatur, medicamento loco Gennadio, qui male audiebat, fuisse additus. Stylus certe Gennadium non sapit; id temere ut ita dicam credidisse aut leui coniectura rem perpendisse videntur viri sapientissimi, cum plerique recentiores magni nominis historici, & Gennadij sanctitatem & eius de Honorato nostro testimonium vna voce & consensu approbent Baronius anno 490. num. 42. Qui autem occasione scriptorum Cæsarij à Gelasio Papa probatorum ad ista digressi sumus prætermittere minime debemus & S. Honorati Massiliensis Episcopi huius temporis scriptoris luculentissimi scripta ab eodem Gelasio Papa fuisse comprobata. Vsu namque venisse videtur ut Romani Pontifices quæ essent scripta Catholica cognoscerent, cognitaque probarent. Porro de Honorato ista habet Gennadius cap. 99. Honoratus Massiliensis Ecclesiæ Episcopus vir eloquens, &c. quæ mox ante recitauimus. Quibus addit Baronius. Erant hæc Apostolicæ literæ ut innotesceret Commentarium illum consentientem in omnibus Catholicæ veritati ab omnibus absque offensionis scrupulo tuto legi posse. At quod ingemiscendum est omnia disertissimi viri nobilia perire monumenta, quæ digna æstimata sunt ut à doctissimo viro Gelasio cognita probarentur. Imitari voluit ut par erat suum Episcopum Honoratum ipse Gennadius Presbyter Massiliensis, dum à se scriptum de fide librum ad eundem Gelasium Romanum Pontificem misit. Spondanus in Epitome an. 445. num. 6. vbi de

Fortissime tamen reclamatur, nam Ado Viennensis in Chroni an. 492. viam omnem præcludere videtur ad eum excusandum, atque contra illum scripsisse olim lucidissima fide Auitum Viennensem Episcopum, & Ioannem virum eruditum Antiochiæ Presbyterum. Isidorus quoque lib. de viris illust. cap. 14. notat eum Pelagianismi & eapropter à S. Fulgentio Ruspensi Episcopo vehementissime oppugnatum asserit. Legimus de gratia Dei & libero arbitrio Fulgentij libros responsionum septem Fausto Galliarum Regiensis vrbis Episcopo, Pelagianæ prauitatis consentienti respondentis, quorum etiam librorum meminit eius vitæ autor Felicianus Episcopus & successor ipsius c. 28. Verum neque hi libri extant nisi forte contineri dicantur in lib. 1. ad Monimum, qui totus est de Prædestinatione ac gratia: vel in libro de Incarnatione, vbi ex instituto disputat contra Semipelagianos. De Fausto vel eius libris nullam prorsus mentionem facit, quam haud dubie non omisisset præsertim à Petro Diacono admonitus, apud quem male audiebat Faustus, ut videre licet in eius de Incarnat & gratia libro ad eundem Fulgentium qui inter Fulgentij opera censetur, præsertim cap. vlti. *Anathematizamus, inquit, simulque Iulianum & qui illi similia scripserunt, præsertim libros Fausti Galliarum Episcopi, qui de Monasterio Leriner si prouectus est quos contra prædestinationis sententiam scriptos esse sentimus.* Nec audiendus Baronius cum supra ex Gennadio refert Cæsarium Arelatensem Episcopum scripsisse librum de gratia & libero arbitrio, ut ipse coniecit, occasione librorum Fausti & ad confutandos illos, scriptum misisse ad Felicem Papam, quem agnitum ipse Felix non solum probavit sed addita etiam de eo epistola confirmavit, vulgandumque vbique curavit. Nam 1. caput illud in Catalogo Gennadij non extat, & ideo minus certum est. 2. Multò id minus consistere poterit, si verum est quod Trithemius affirmat Cæsarium Arelatensem Ecclesiasticum scriptorem floruisse anno Christi 670. quem sequuti sunt Autor summæ Chronographicæ in 1. tom. operum Canisij, & autor Præfationis in Homiliis Cæsarij (si homiliæ Cæsarij sunt) quoniam in homilia 42. allegat Gregorium & Isidorum, ex quo sequitur necessario eisdem *viuere* fuisse Cæsarium, atque ad annum peruenisse supra sexcentimum. 3. Ætatem Cæsarij ex verisimilibus coniecturis referimus ad annum Christi 519. sub Felice Papa IV. quo tempore bene multo sub obitum Fausti Cæsarius subscripsit Concilio Arausicano 1. Quod Gelasius Papa Fausti opera dixerit Apocrypha, interpretantur tirones minime Catholica siue hæretica, quæ quanta sit, ut mirissime dicam, cespitatio nemo nisi peregrinus & hospes in rebus Theologicis non videt. Idem sentiendum de Hormisdæ Papæ epistola ad Possessorem Episcopum Africanum in qua docet Pontifex neque Faustum neque quemquam quos in auctoritatem Patrum non recipit examen Catholicæ fidei aut Ecclesiasticæ disciplinæ ambiguitatem posse gignere, aut religiosi præiudiciu comparare. Negat enim tantum Fausti opera recipienda quia Apocrypha, non quia hæretica. Responsio verò Ioannis Maxentij ad hanc Hormisdæ epistolam non potest neque debet esse magnæ auctoritatis, tum quia licet ille non in hoc puncto, tamen in aliis censetur inter hæreticos Scythiæ Monachos Eutychiana hæresi infectos, tum quia multis mendaciis, imposturis, calumniis, & falsitatibus tota hæc eius responsio referta satis indicat ad omne maledicendi genus procliuem nequissimi hominis genium & ingenium. Vide collectorem Bibliothecæ SS. Patrum tom. 4. Prologo. in eandem responsionem.

Anno 493. Theodoricus Amalus Ostrogothorum Rex, diutinae Rauennæ obsidionis tædio affectus ita cum Rege Italici Odoacre intus obsessio convenit, ut ambo æqua parte in illa vrbe viverent pariterque potiterentur imperio. Quibus conditionibus aliquandiu utrimque seruatis, Theodoricus eo prætextu, quasi in se machinatus insidias esset, Odoacrem ad epulas fraudulentè euocatum interemit. Tum reliquis sibi hostibus conciliatis integra potius Italia, ad stabiliendum sibi regnum pacem ab Anastasio Imperatore Constantinopolitano per Legatos petiit, & impetrauit. Missisque item ad Clodouzum Francorum Regem Legatis, filiam eius Audeffendam in uxorem obtinuit, & quas ex concubina olim genuerat, duas filias, alteram nuptui tradidit Alarico Visigothorum Tolosæ in Gallia Regi, alteram Sigismundo filio Gondebaldi Regis Burgundionum, hoc tempore in Prouincia regnantis.

Anno 494. magnus ille Monachorum Patriarcha, Occidentalis decus Ecclesiæ, Benedictus Nursiæ nobili genere ortus ac Romæ literis datus operam ab vrbe recessit, sublimioris vitæ sectaturus institutum, cum tamen ante ipsius tempora certissime constet, in duobus præcipue Phocænsibus Monasteriis Lerinensi & Massiliensi S. Victoris, atque etiam in cæteris omnibus Occidentalis Ecclesiæ Prouinciis viguisse diuersa genera Monachorum. Quamobrem Spondanus merito in eos inuehitur aliquantulum acerbius, insectaturque vehementius, qui S. Benedicto quos non genuit alienos partus supponunt, qui inquam nimio eius

eius ordinis amore plurimos fama illustres viros, etiam qui longe ante S. Benedicti tempora floruerunt, atque quod magis admireris, ex Orientalibus qui sub institutis S. Basilij militarunt eiusdem fuisse regulæ professores imprudenter nimis affirmant, quod præstitit inter alios Trithemius autorque posterioribus extitit idipsum faciendi. Et quidem in Insula Lerinenſi S. Honoratum Arelatenſem, & Maſſiliæ S. Caſſianum Abbatem ſæculo pene toto S. Benedicti ætatem antecēſſiſſe res nota atque apud omnes peruulgata. Quo tempore autem & qua occasione in S. Caſſiani regulam Regula S. Benedicti ſeſe religioſa quadam inſitione tranſmiſerit, docuimus in Maſſilia noſtra religioſa, ſine Caſſiano illuſtrato lib. 2. cap. 26.

7 Anno 1. Pontificatus Symmachi, Chriſti 499. Clodouæus Rex bello cum Alemannis congregitur & periclitante exercitu voto Chriſtianismi ſe obligat ſi victor euadat. Iam ergo victoria per Chriſti inuocationem impetrata à S. Remigio Galliarum Apoſtolo præmiis & ſubſequentibus miraculis celeberrimis ad fidem conuerſus Baptiſmaris Sacramentum ſuſcepit. Inter miracula illud quod Hormiſda Pontifex Apoſtolorum temporibus dignum eſſe iudicat, celeberrimum eſt, quod columbæ cœlitus aduenientis Ampulla chriſmatis allata fuerit, quæ tum ipſe fons more ſolito, tum etiam Rex Clodouæus ſacratuſ eſt. De qua Chriſmatis ampulla columbæ ore cœlitus allata, Aimoinuſ lib. 1. cap. 16. Baroniuſ anno 499. & alij. De liſiſ ut eſſent deinceps inſignia electiſ, Æmiliuſ, cū ad eam diem dicit idem autor tribuſ diadematiſ in alba parma depictiſ ex uſu fuiſſet. Trithemiuſ Leonem fuiſſe vult, alij aliud. De Remigij oratione ad Clodouæum in Baptiſmo Gregoriuſ Turonenſiſ lib. 2. hiſt. cap. 31. in qua de Chriſtiana ciuilitate & manſuetudine verba facienſ *Mitiſ*, inquit, *depone colla Sicamber, adota quod incendiſti, incende quod adoraiſti*. Lege Hemiliuſ qui mora in Alemannos arma ſcribit, quod Sicambris Francorum ſociiſ bella intuliſſent. Quod ad Chrotildem Clodouæi vxorem ſpectat, Gregoriuſ Turonenſiſ lib. 2. cap. 28. iſta conſcribit. *Fuit Gundechiuſ Rex Burgundionum ex genere Athanarici Regiſ perſecutoriſ. Huic fuerunt 4. filij Gundobalduſ, Godegiſiluſ, Chilpericuſ, & Godomaruſ. Igitur Gundobalduſ Chilpericuſ fratrem ſuum interfecit gladio vxoremque eiſ ligato ad collum lapide aquis immerſit. Huic duæ filiaſ exilio condemnatiſ, quarum ſenior mutata veſte Mucuruna vel ut alij Corona, junior Chrotildis vocabatur. Porro dum Clodouæuſ legationem in Burgundiam ſapiuſ mittit, Chrotildis puella reperitur à legatiſ eiſ. Qui cum vidiffent eam elegantem atque ſapientem, & cognouiſſent quod de regio eſſet genere nuntiauerunt hac Clodouæo Regi. Nec moratuſ ille ad Gundobaldum legationem dirigit, eam ſibi in matrimonio petenſ. Quod ille recuſare metuenſ tradidit eam viriſ, illique accipientes puellam Regi velociuſ reſtatuſ. Qua viſa Rex valde gauiſuſ ſuo eam coniugio ſociauit, habent ſc̃m de concubitu filiuſ nomine Theodoricuſ. Idem ſuſuſ Aimoinuſ lib. cap. 14.*

8 Anno ſc̃o. Theodoricuſ Rex Gothorum Romæ exceptuſ magno applauſu, ubi ille viſiſſim magniſ operibuſ, inquit Caſſiodoruſ antiqua vrbis miracula ſuperauit. Anno ſequenti Clodouæuſ victo Gundebaldo qui contra pacta conuenta bellum redintegrauit, Regnuſ Burgundionum diuiſit, & ea parte quæ ciſ Ararim eſt retenta, reliquuſ dat Sigifmundo Gundebaldi filio. Si vera narrat Pauluſ Æmiliuſ, tamen Procopiuſ vult lib. 1. partem aliquam conceſſam Theodorico Italia Regi.

9 Aquiſ Sextiſ ſacra Dipthyca natalem colunt S. Macarij Abbatiſ, de quo Martyrologiuſ Gallicanuſ in Appendice 12. Maij. *Eodem die deſcriptio S. Macarij Abbatiſ in Aquenſi Diaceſi*. Abbatem intellige Caſſianitam Cœnobij Sammaximinenſiſ, haud enim multo poſt obituſ S. Caſſiani, Monachi eiſ Maſſilienſeſ Monasteriuſ Sammaximini, Dynaſtarum liberalitate & oblationibuſ fidelium conſtructuſ, uſu ac domicilio ceperant, ſtudio colendi ac cultuſ apud alioſ procurandi reliquiſ SS. Maximini ac Magdalene, quæ iam olim ibi terra humatiſ ac deinceps à fidelibuſ Aquenſibuſ leuatiſ ad venerationem, theciſque argenteiſ & inauratiſ nunc etiam haberi reconditiſ, fuſè copioſeque demonſtraui in noſtra Magdalena cap. 18. §. 4.

10 Per id etiam tempuſ Taraſcone Marthæ ſacra liſana regnante Clodouæo inclyta & religioni habita extitiſſe tradit Molanuſ in notationibuſ ſuper Martyrologiuſ ad 4. Calend. Auguſti, ubi autore Guaguineo quem citat ipſe lib. 3. de Francorum geſtiſ, reſert Clodouæuſ ad ſepulchruſ Marthæ ſanatuſ. Et Baroniuſ ibidem ſuper Martyrolo. *Ad eiſ ſepulchruſ in Gallia Regem Clodouæuſ curatuſ & incoluſitati reſtitutuſ, aliaque complura miracula ibi fieri ſoliſta eadem Acta teſtantiſ*. Meminit præterea Claudiuſ A Rota in Legenda Sanctorum cap. de B. Martha. Et Vincentiuſ Bellouacenſiſ lib. 9. cap. 107. Rem verò accurate magiſ & copioſiſ deſcribit Anonymuſ in vetere M. S. quod Auenione me reperiſſe ac perlegiſſe iam monui. Ibi enim de Clodouæi Regiſ curatione ad ſepulchruſ S. Marthæ Taraſconenſe iſta leguntur.

Quos & quanta multitudinis languentium, nobilium & ignobilium, claudorum, surdorum, lunaticorum, demoniacorum & omnium morborum generum ad eius Mausoleum tunc & post aduenientes petita accipiebant, nullus est qui enarrare queat. Res mira quidquid petis accipis omnis, inter quos Clodouans qui primus Rex Tentonicorum vel Alemannorum extitit Christianus, baptisatus à S. Remigio Episcopo, & dictus est Ludonicus. Auditis D. hospita Christi rumoribus, grauem morbum passus ad locum eius venit, mox ut sacrum eius tumultum tetigit, sanitatem illius morbi à quo olim nullam poterat inuenire medelam, se recepisse latatus est. Quapropter B. Martha & loco eius, annuli sui Chirographo trium milliariorum spatio in gyro ex utraque parte Rhodani terram & villas & castra dedit, & fecit locum illum & Ecclesiam liberam scribens ne alicui potestati Laica quandoque subderetur. Tum infra. De cetero est unum quid quod non est bonum resciri, tempore namque eius & citra, si quis furtum vel raptum vel falsum iudicium vel falsum insinandum vel adulterium vel aliquam insaniam in loco eius fecit, vel res eiusdem loci fraudauit, breui tempore diuina ulio quoquo modo vindicauit. Quod si postea non contigit fieri, idcirco non contigit, quoniam diuina dextera vindictam suam, quod peius est, reseruat eis in futuro. Quia nec bonum irremuneratum nec malum impunium eris, ante Dei vultum, nil pertransibit inultum. Panceant ergo habitantes in illo loco.

Porro quod scripsit autor. Auditis diu hospita Christi rumoribus, credibile est Clodouazum ab vxore Chrotilda, de templo Marthæ Tarasconensi ac de miraculis eius certiore factum induxisse animum ad hanc religiosam voti causa peregrinationem suscipiendam. Gregorius Turonen. lib. 2. cap. 29. Chrotildis, inquit, predicabat assidue viro dicens. Tum cap. 30. Regina verò non cessabat predicare Clodouao ut Deum verum cognosceret & idola contemneret. Neque ipsam latere poterat templi Tarasconensis religio, neque Marthæ virtutes & miracula frequentissima celebritate famæ etiam absentibus nota, cum Burgundionum Principum regia confinio ac vicinitate Tarasconi pene coniuncta esset ac continens, nempe Chilperici patris ipsius, & auunculorum Gundebaldi in Prouincia & Narbone interdum ac Tolosæ, Godomari Viennæ, Godegisili Geneuæ, ac deinceps Sigismundi sobrini Chrotildæ, Valentiz totoque pene Delphinatu ac Prouincia cis Druentiam.

Arelatem Symmachus Papa ad Aonium Episcopum scribit de Episcopatus sui primordiis. Epist. 12. Nec ita multo post ad eundem scribens monet, ut ipse & Episcopus Viennensis Romam certos homines mittant, qui de ipsorum controuersis instructi sedi Apostolicæ alleganda suggerant. Epist. 1. Altera est numero prima ad eundem Aonium, quæ præcipit ut rescissis iis quæ Anastasius decessor in Viennensi controuersia innouarat, antiqua sedis Apostolicæ decreta obseruentur. Quare non vnum pontificem vnoque sæculo Arelatensem & Viennensem controuersia vexauit, imò plures multisque sæculis. Meminit autem Symmachus Anastasij decessoris sui, qui hac de re iudicium sententiamque dixerat. Exciderunt tamen Anastasij decreta.

Anno 503. Hoc eodem anno S. Cæsarius Pontificatum Arelatensem adeptus, quem reliquit Aonius, studio visendæ familiæ Cassianitarum, peragraræ quoque ipsæ & adire Massiliam voluit, ut ne auditor gloriæ tantum sed etiam spectator virtutis & eiusdem palæstræ discipulus, Cassianitarum sanctissimis & religiosissimis sese oblineret moribus. Sic enim eius vitæ autor in Chronologia Lerinensi 1. par. fol. 254. Matrona quædam in vrbe Massiliensi casu pedem sibi iuxtauit, ita ut per tempora multa pedem ipsum in terra ponere non posset, sed manibus sustentata feruorem suorum, vix ad Ecclesiam duci poterat validissimum sustinens dolorem. Sed quia multa sunt miserationes Domini, cum voluit causas efficere, ut vir Dei ad ciuitatem illam ambularet. Audito mulier aduentu ipsius fecit se ad eum salutandum adduci, quæ accepta ab eo oratione & benedictione, nihil illi de causa sua præsumpsit suggerere, sed regressa ab eo ad cellam ipsius appropinquare permissi rogauit, quæ de supercellio quo cella segebatur, locum debilitatu fideliter tangens, statim pristinam sanitatem recipiens tanquam nihil mali fuisset perpeffa, pedibus suis nullo sustentante, incolumis reuersa est Domino usque in præsens gratias agens. Reuersus Arelatem sororem suam sanctitatis sicut eiusdem nominis Cæsariam appellatam confestim Massiliam transmisit, quam Deo dicatam sanctam Virginem in Parthenone Massiliensi, sub regula S. Cassiani excoli voluit Monasticis institutis, eamque postea Arelatensi à se constructo præfecit Monasterio Virginum, vbi admiranda claruit sanctitate. Narrat hæc Cyprianus in vita quam scripsit S. Cæsarij, sed & Cæsariæ meminit Venantius Fortunatus lib. 8. carm. de virgin. & Chronologia Lerinensis 1. par. fol. 267. vbi scripsisse illi quidem regulas Monasticas obseruandas ipsum S. Cæsarium idem Fortunatus sæpe declarat, dum de eiusdem regula Cæsarij meminit, ut eum ait de S. Radegunde eandem vitam monasticam proficente

*Regula Casarij linea nota tibi est
Concipiente fidem Christi Radegundis amore
Casarij lambit regula quidquid habet.*

14 Cæterum primam suam ætatem in frequentandis literarum Academiis, & artium liberalium studiis capessendis Massiliæ Cæsarium posuisse, nec temere affirmo, nec leuibus assequor coniecturis. 1. enim cum Phocænsis aduena & peregrinus fuisse dicatur patria verò Cabilonenfis. Quæ alia causa inducere potuit adolescentem, vt relicta patria Prouinciam adiret, quàm quæ innumeros alios ex Italia, Gallia, Hispania, literarum ac doctrinæ studiosos exciret, fama scilicet literariæ Academiæ Massiliensis florentissimæ, tunc vbiq; terrarum celeberrimæ, ac discipulis institutis optime, tum etiam Magistris eruditis ornatissimæ. Exactis enim Burgundionibus Cæsarij popularibus siue affinibus, Ostrogothi in Prouincia rerum potiebantur. 2. Quia excultus est Cæsarius teste Baronio anno. 524. Rhetoricis facultatibus sub Pomerio insigni eius temporis Rhetore, quem in Academiis Massiliensium Professore literarum publice egisse, ita certum est vt nemo ambigat cum in tota Prouincia vbi studuit Cæsarius, Massiliæ duntaxat Gymnasia & scholas frequentissimas, Arelate verò aut nullas omnino, aut nullius certe nominis fuisse aliquas, veteres omnes loquantur Annales, de quo Pomerio Gennadius in Catalo. cap. 48. *Pomerius natione Maurus in Gallia Presbyter ordinatus, interrogantibus Iuliano Episcopo & Vero Presbytero, Dialecticorum more respondens arte Dialectica & sermone ingenio apto composuit de natura animæ & qualitate eius, &c.* Et infra. *Memini legisse me olim eius dictatum ad quemdam nomine Principium de contemptu mundi, & alium de vitis & virtutibus pratitulatum, scripsisse dicitur & alia, & adhuc scribere qua ad meam notitiam non venerunt: vixit vsque hodie conuersatione Deo digna, apta confessione & gradu.* Hæc Gennadius & Possevinus in Apparatu. Postremo Cæsarium religionis vitæ tyrocinium Massiliæ posuisse sub quodam Abbate S. Victoris nomine Porcario, satis est argumenti, quod ibidem sororem suam Cæsariam sub eadem regula S. Cassiani quam ipse professus esset, monasticis documentis & exemplis iniciatam esse voluerit. Prætereo quod solus Trithemius lib. 2. de viris illustribus ordi. cap. 16. vocat eum Monachum & Abbatem Lerinensem, Sigebertus Abbatem Lerinensem appellat. Cæteri omnes Scriptores, Gennadius, Honorius, Vincentius Bellouacensis, Pet. Equilinus, Sigonius lib. de Occident. Imper. Baronius anno 506. & 507. Possevinus in Apparatu, de eius siue Monachismo siue Abbatia Lerinensi ne gry quidem. Ratio Trithemij, qui eius mendacij cæteris autor fuit, friuola certe ac falsa videtur, cum ait in Lerinensi Palæstra militem defudasse sub Porcario Abbate, nullus enim Porcarij nomine censetur inter Abbates Lerinenses præter eum, quem cum suis martyrem commemorant fasti Lerinenses in Chronologia par. 1. fol. 220. Vixit autem Porcarius ille Cæsario posterior longissimis temporum intervallis, nempe Christi anno 730. vt infra demonstrabimus. Quam ob rem alium ac diuersum ab isto Porcarium Abbatem educaße à pueritia Cæsarium existimo, quem Lerinensi cognominem, sedisse Abbatem in Monasterio S. Victoris Massiliensi non temere forte coniicimus. Addo potuisse Cæsarium ex Monacho Massiliensi vocari ad Abbatiz infulas Lerinenses, neque enim id nouum & inusitatum dixeris, Nicolaum enim eius nominis II. cognominatum Aureolum, Abbatem Lerinensem, ex Monacho S. Victoris Massiliensi ad hanc sedem assumptum fuisse testantur Annales Lerinenses anno 1313. Ex quibus, inquit Baronius in Notis Martyrolog. die 17. August. videat quo iure Trithemius Cæsarium sibi vendicet inter Monachos S. Benedicti, cum ante tempora S. Benedicti monasticam vitam in Prouincia professum esse exploratum certumque habeatur. Quod autem idem Trithemius citet eiusdem Cæsarij sermonem 3. quo se profitetur S. Benedicti esse discipulum Nihil huiusmodi in sermonibus Cæsarij recens editis, inquit Baronius, potui inuenire, si in aliquo tamen codice id reperitur, alterius potius auctoris existimandus est sermo.

15 Anno 504. Licomannus Cæsarij Episcopi Arelatensis Notarius Cæsarium ad Alaricum Visigothorū Regem in Gallia tunc Arelatæ, Dominum detulit id moliri vt urbem Burgundionibus proderet, quod etsi à vero profus abhorruit, tamē in dicta causa à Rege damnatus, Burdegalam relegatur. Ibi cum nocte quadam ingens forte constatum incendium esset, præclarum sanctitatis suæ specimen dedit, quod precibus ciuium fatigatus ignem tum cum maxime sæuebat precatione ad Deum facta restinxit, ex quo ingentibus ab omnibus cummulatus est laudibus. Cum autem interim ciues admoneret vt potestati Regis obedirent, & vt perfidiam cauerent, eo quod esset Arianus insisteret, Alaricus sancti Sacerdotis innocentia cognita, eum domum reuocauit. Reditus eius ab vniuersa ciuitate totoque clero cum crucibus & cereis obuiam effuso concelebratus. Illud præterea boni ciuibz attulit quod

quod terram diutina siccitate arentem excussus sub ingressum eius celo imbor largissimus irrigavit. Subinde Alaricus amicitiam inivit cum Clodouxo quæ tamen parum duravit, quare orta inter utrumque dissensione, zelo religionis inquit Gregorius Turonensis lib. 2. cap. 37. Thodoricus Ostrogothorum Rex tentat pacem inter eos componere; quod cum non succedit iungit se Alarico gentili suo. Clodouus ergo traiecto Ligeri & Vienna seu Guienna tendit ad Alaricum, qui lenicis fere quinque à Pistaciorum oppidis confederat. Acies in campo Vocladensi concurrunt, diu acriterque utrumque pugnatum, tandem Gothi in fugam versis Alaricus Rex cecidit. Extant hodie in loco certaminis sepulchralia monumenta prope ripam præterlabentis fluminis, quæ & multitudine & origine sua spectatoribus admirationi sunt. Vulgo *Cimetere de Civanx*. Restabat Visigothis post hanc cladem Gallia Narbonensis, quam superueniens Theodoricus Ostrogothorum & Italiae Regis novus exercitus retinuit Amalarico Alarici filio & pupillo. Cassiodorus in fine Chronici scribens acquisitas tunc Domino suo Theodorico Gallias, veritatis lineam transgreditur. Massilia quidem, Arelate, Narbo, & Carasso Theodorico Amalarici auctorem saltem tutorio nomine remanserunt. Procopius lib. 1. de bello Gothico. Vasconiam addit & in pugna redintegrata contra Ostrogothos vel obsidione aliquot Francorum millia desiderata, quod in Chron. notat Valsus. Sed reliquas Francorum opes, ut ait Amilius, tentare non est ausus Theodoricus.

Quæ tunc in Arelatensi obsidione contigerunt, dum laudes Tholi unius ex ducibus qui intus pugnabant ab Athalarico Rege, narrat Cassiodorus lib. 8. varia. epist. 10. *Admonet*, inquit, *etiam expeditio Gallicana, ubi iam inter duces directus & prudentiam suam bellis & periculo promptissimus ingerebat. Arelate est civitas supra undas Rhodani constituta, qua in Orientis prospectum tabularum pontem per nuncupati fluminis dorsa transmittit. Hunc & hostibus capere & nostris defendere necessarium. Quapropter excitata sunt Francorum Gothorumque validissima tempestate certamina. Affuit illi dubio rebus candidati Toli nimirum Ducis virtus de quo est sermo, ubi tanta cum globis hostium concertatione pugnans, ut & inimicos à suis desideriis amoveret, & vulnera factorum suorum signa susciperet, vulnera, inquam, opinio inseparabilis, sine assertore præconium, propria lingua virtutis, qua licet ad præsens periculum ingerant, reliquum tamen vita tempus exornant.* Et inferius cum iterum eadem ex causa idem in Gallias Dux Gothorum Tulus est missus. Mittitur igitur, Franco & Burgundo decertantibus rursus ad Gallias tuendas. ne quid aduersa manus præsumeret quod noster exercitus impensis laboribus vindicasset. Vnde factum est ut liberata ciuitate Arelatensi quæ per biennium & amplius obsidionem iam passa erat, aliisque Prouinciæ locis ab oppugnantibus Francis Theodoricus Rex tum Arelatensibus, tum aliis populis relaxauerit quartæ indictionis proximæ sequentis tributum. Est de his epist. 32. lib. 1. varia. ipsius Theodorici ad Gemellum, ubi hæc leguntur. *Arelatensibus, inquit, qui nostris partibus perdurantem gloriose obsidionis penuriam pertulerunt, per indictionem quartam, fiscalia tributa nostra relaxat humanitas, ita ut futuro tempore ad solitam redeant functionem.* Subdit verò lib. 1. epist. 32. de ciuium fidelitate. Eadem concedens Prouincialibus in Gallia constitutis ad ipsos scribens causam relaxandi tributi istam insinuat. *Vobis itaque hostili ferocitate vastatis pro qualitate lationis per indictionem 4. relaxatam agnoscite tributariam functionem, quia non gratulamur exigere, quod tristis nescitur solutor offerre.*

Singulari verò beneuolentia & honore præsequuntur esse Massilienses declarant binæ ad ipsos officiosæ datæ literæ, apud Cassiodorum lib. 4. epist. 24. Prior qua eis confirmatur beneficium immunitatis antiquæ, concediturque census immunitas.

Massiliensibus Theodoricus Rex.

Libenti animo antiqua circa vos beneficia custodimus, cum nona utilitatibus vestris præstare cupiamus. Seruare quippe terminos ignorat humanitas, & nouellus decet blandiri beneficiis post longa tempora restitutis. Propterea immunitatem vobis, quam regionem vestram constat Principum privilegio consequutam, hac auctoritate largimur. Nec vobis aliquid noua præsumptionis patiemur imponi, quos ab omni volumus grammine vindicari. Censum præterea præsentis anni relaxat vobis munificentia principalis, ut & illa possitis accipere, qua vos non contigit postulasse. Ipsa est enim perfecta pietas qua antequam flectatur precibus, mouit considerare fatigatos.

Concedit ergo Theodoricus Massiliensibus census immunitatem. Quando autem coepit census non satis constat. Alij enim à Iulio Cæsare putant, alij ab Augusto & melius meo iudicio ut testantur Florus & Liuius. Idque accidisse 7. Augusti Consulari ex Dio-

ne discimus. Huius autem census duplex modus. Videntur enim tributum & in capita contulisse, & in agros, lacus, pecudes, aliasque facultates. In capita, inquam, ut apud Marcellinum libro 16. videre est: in agros apud Iurisperitos tit. de Centibus. Bross. Posterior libro 3. epistola 34. qua constituitur quis in Profectorem, & quod ei debeant obedire mandatur.

Massiliensibus Theodoricus Rex

Proposui nostri est probata fortitudine & moderatione personarum, ut ordinem vestrum ac defensionem dirigere, ut & provincialium ratio subleuetur, & utilitas publica bonis presidentibus augeatur. Proinde Comitum Maradum nobis aequitate compertum ad Massiliensem civitatem credimus dirigendum, ut quidquid ad securitatem vestram vel utilitatem pertinet, Deo iuvante perficiat, memorque gratia nostra curam possit habere iustitiae, minoribus solatium ferat, insolentibus severitatem suae districtioris obiciat, nullam denique opprimi iniqua presumptione patiantur. Sed omnes cogat ad iustum unde semper flores Imperium. Quapropter designato viro in his quae vobis pro publica utilitate praeceperit, libentibus animis obedite, ut fides vestra quae iam prioribus monstratur exemplis, subsequens quoque declaratur iudicis, quia gratius est obsequium quod devotione perpetui custoditur. Nos autem reddere cogitamus locum vicissitudini, quia impensa servitia non possumus obliuisci.

19 At ne in aliquo optimi Principis officio deesset, Massiliam totius Provinciae cellam penariam atque horreum esse voluit eoque nomine Maradum supradictum siue Marabodum fortissimum Ducem sibiq; fidelissimum Proregis ac Praetoris urbani titulo insignitum illud destinavit ut cum copiis arce praesideret urbemque factam rectamque ab hostibus in sua haberet clientela. Annonam praeterea deduci Massiliam ex Italia curavit teste Cassiodoro. Tri-
sui, inquit ad Gemellum scribens, itaque speciem ob exercitiales expensas nostra providentia de Italia destinavit, ne fatigata provincia huiusmodi laderetur. Ad castella supra Drumentiam constituta de Massiliensibus horreis constat esse portandam. Erigi etiam voluit suis impensis excisas vi-
bellorum turres, Arelatenses. Cassiodorus lib. 3. varia. epistola 44. Pro reparatione istaque
minorum Arelatensium vel turrium vetustatum certam pecunia direximus quantitatem, victualia
qua vestras relevari videantur expensas, fecimus praeparari, ut vobis destinarentur cum tempore na-
vigacionis arriiserit.

10 Addit Cyprianus autor vitae S. Caesaris multa eaque gravissima in obsidione Arelatensi
passum esse S. Caesarium. In ea, inquit, obsidione propinquus Caesaris Episcopi, urbi & sibi
timens noctis silentio recte se de muris demisit, atque ad hostes transfugit. Qua re cognita
populus & Iudaei, consilio id Caesaris factum insinularunt quod urbem prodere statuisset,
atque exceptum in custodiam tradiderunt, inquit, contumeliam Episcopum immissa Aria-
norum turba foedarunt. Sequenti nocte Iudaeus quidam epistolam saxo alligatam in castra
hostium misit, monens ut urbem ab ea parte inuaderent in qua ipsi excubias agerent, nam
sine controuersia potituros, proinde Iudaeorum populo parcerent. Mane vero digressis forte
a muro hostibus, civis quidam egressus epistolam deprehendit, eamque in urbem delatam
in concione recitavit. Ita Iudaeo eius scriptore correpto, Caesarius probata innocentia sua, de
carcere mittitur. Reversi inde in urbem Gothi Francos quos ceperant in Episcopum con-
iecerunt, quibus inopia laborantibus Caesarius victum subministravit, ornamentis etiam
Ecclesiae in id genus pietatis exhaustis, ne illi Iudaeis aut Ariensis se addicere cogerentur.
Chronologia Lerinensis 1. par. fol. 261.

11 Hoc eodem tempore contigit S. Apollinaris Episcopi Valentiae, in Gallia Narbonensi,
& alias Lerinensis Monachi Massiliam aduentus, de quo MM. SS. & vetustae membranae
in Chronologia Lerinensi 1. par. fol. 377. ista loquuntur. B. Apollinaris Valentiae urbis Episcopus
apud Viennam & natus & instructus est, qui nobili genere ortus, conspicuos natalium titulos
mentis fastigio sublimavit, dum pastorem cura gregem sibi creditum paterna gubernatione foveret,
multis eum constat emicuisse virtutibus. Itaque accidit ut quidam, ex officio Sigismundi Regis,
nomine Stephanus qui supra omnem dominationem Fiscus principatum gerebat, defuncta eius con-
iuge sororem uxoris suae praemortuae sibi illicite coniugij consortio copularet. Qua de re sancti Aposto-
lici viri, Aulus Viennensis & Apollinaris Valentinus, fratres Episcopi, synodalem institutionem
servantes cum reliquis Pontificibus insimul congregati, ipsum Stephanum sacra communione privari
sanxerunt. Tunc Rex dira insania furore permotus beatissimos Pontifices acerrime insidias prae-
tendo iniuriari non desinebat. Sed Apostolici viri minas terreni Regis minime formidantes, impe-
rijs caelestibus ornati ita se iustitiae vinculo nexuerunt, ut quaque supplicia iisdem inferrentur ac
sana paenitentium tormenta tolerarent. Visum enim illis est ut in oppido civitatis Lugdunensis, quod

**invenitur Sardinia pariter tanquam exilio deputati comitarentur. Videns vero Rex ille constantiam illorum esse incorruptibilem precepit ut Pontifices qui ibidem pariter residebant ad propria revertentur. Factum est autem ut dum navali itinere Apollinaris Arelatem descenderet, subitaneis celeris Rhodani fluctibus periclitaretur navis, qua tamen fuit eo dormiente secura, cumque euigilasset quemdam puerum Alphium nomine à damone obsessum, & quemdam Presbyterum similiter à maligno spiritu vexatum liberavit. In Arelatensi autem civitate à viro Dei Casario & civibus honorifice valde receptus est. Inde vero exigentibus causis Massiliam adiit expeditisque omnibus per qua advenerat tantum spatij remeandi à supra dictis locis Valentiam consecutus est, in proprioque Episcopio mundum quem semper contempserat pretiosa morte reliquit. Haftenus Chronologia, quibus addit Baronius an. 509. sed & hoc anno etiam Occidentalis Ecclesia aucta est Catholico Principe Rege Burgundionum Sigismundo qui hoc anno Rex est creatus succedens patri Gundebaldo. Ab Ariana autem perfidia ad Catholicam religionem accessit. Suae Auiti Viennensis Episcopi de quo Gregorius Turonensis lib. 3. hist. cap. 5. & Ado in Chroni. meminerunt. Quod ergo in Gundebaldo patre S. Auiti frustra tentauerat, perfecit in filio. Aedificatum ab eo Monasterium atque basilicam Martyrum Agaunensium iidem tradunt. Fuisse autem huic coniugem filiam Theodorici Italiae Regis aequè confirmant. Nihil igitur antiquius habuit Sigismundus ab haeresi conuersus, cum Sigericum filium, noueræ dolo enecasset, facti penitens, quam ut ditionem sibi subiectam ab Arianorum collusione purgaret, & Ecclesiasticam disciplinam secundum sacros Canones in integrum restitueret, cuius rei gratia celebrari voluit Concilium Ipaunense cui praefuit idem Alcimus Auiti Viennensis Episcopus, eiusque Germanus interfuit Apollinaris Valentinus aequè celebris sanctitate, siquidem inter Sanctos adscriptus colitur annuatim 3. Nonas Octobris. Sigismundus bello tandem victus captusque à Clodomero Rege Francorum, ab eodem postea occisus est, relatus & ipse in sacras Ecclesiae tabulas pariter persecutus in eis anniuersaria memoria rediuit 1. Maij Martyrologium Romanum. *Sedunt in Gallia passio S. Sigismundi Burgundionum Regis, qui in puteum demersus occubuit, & postea miraculis claruit.* De eo Martyrologium Gallicanum, Beda, Vluardus, Ado, Gregorius Turonensis lib. 3. hist. cap. 5. & 6. & exactius de gloria Martyrum cap. 75. Aimoinus lib. 2. cap. 4. Sigebertus an. 515. & alij plures.*

Anno 509. Theodoricus missis in Hispaniam exercitum expulit Gelasium tanquam usurpatorem regni Visigothorum, quod Theodoricus retinuit quandiu vixit, nomine tamen Almanarici nondum maturi ad gubernandum. Per eosdem dies Casarius Episcopus Arelatensis apud Theodoricum Italiae Regem accusatus, quod Monasterium à se sorori & sacris aliis Virginibus conditum ac deinde in obsidione vrbis euersum instaurare cepisset, Ravennam sub custodia missus est. Cum autem ad Regem in palatio accessisset, interrito illum animo salutavit, cui Theodoricus venerabundus aperto capite, assurrexit, ac de labore itineris, de Gothis & Arelatensibus percunctatus est. Dimisso inde illo conuersus ad suos dixit. Malum eis, qui tam sancto viro hanc itineris molestiam praebuerunt. Nam quantus hic sit ex eo conieci, quod ad primum eius ingressum pene totus cohortari, & Angelicum in eo malum notavi. Quamobrem nefas esse arbitror durius aliquid in tam venerabilem virum consulere, misitque ad eum in hospitium loco muneris discum argenteum magni pretij. Casarius autem eo vendito & redacta pecunia captiuos omnes Gallicos superiore bello factos redemit. Erant autem fere ex his qui ultra Druentiam incolebant atque Arausicenses, quos liberare omnes Arelate nequiebat. Ceterum cum tanta ad eum pauperum conflueret multitudo, ut vix pateret accessus, Senatores ac nobiles certatim ad eum dispensandas pecunias contulerunt. Eo factum est ut Symmachus Pontifex ac Clerus Romanus vniversus, miro tanti visendi Antistitis flagrare desiderio coepit. Itaque Romam accitum benigne cuncti exceperunt gratias agentes quod sanctum virum demum suis oculis subiecisset, de quo sapissime ante auribus acceperant. Praecipue vero Symmachus qui eum non solum Metropolitanum honore sed etiam pallij dignitate ornavit. Itaque Arelatem regressus, qui in exilium in Italiam venerat captiuos redemptos reduxit & dignitate auctus octo solidorum millia reportauit, quibus Carcassonem profectus reliquum captiuorum recepit.

Sanctissima virgo Genouefa Parisiensium imo Francorum omnium patrona ponitur à Sigeberto anno vitimo Clodouxi Regis, qui fuit Christi 511. Aimoinus vero ad tempora Clotarij & Childeberti peruenisse scribit. Nunc Theodorici Regis nomine Prouinciā administrabat Dux quidam & Prorex nomine Aramus de quo Gregorius Turonensis lib. 1. miraculo. cap. 78. *Aram, inquit, sine Aramus Theodorici Regis Italia Dux, dum in Arelatensi*

urbe resideret, extitit ei quidam Archipresbyter Parochia Nemausensis inuissus. tunc feruens felle contra eum, misit pueros dicens. Ite quantocius, & ligatos pedibus ac manibus adducite eum cum vi ut cognoscat quod sim Dominus regionis huius, &c. Sed non desijt virtus martyris scilicet Baudilly alumno proprio subuenire, nam in somnijs conseruatus metu Aramus & expergescit dimitti Archipresbyterum nec amplius inquiri iussit.

- 24 Hoc eodem circiter anno 511. Telone Martio in ora Prouinciz, indicitur ordinario S. Cypriani Ecclesiz ipsius Telonenfis Episcopi, qui vitam S. Casarij Arelatenfis conscripsit, inque Concilijs aliquot magnus & clarus doctrina & moribus sanctis emicuit, eius res gestas autor anonymus prosequutus est, in instrumenti tabulis, quas in lucem edidit Gilbertus de Tarenta Prouinciz Comes, infra in Annalibus an. 1096. testibus & obliuionibus Desiderio Episcopo, & Clero Telonenfi vniuerso an. 570.

- 25 Cyprianus virtute plenus atque splendidus claruit ex tempore Anastasij, Iustini & Iustiniani, ac Clodouei Francorum Regi primi nomine, hic ex illustri familia Montecolini vulgo Montolici. Massilia prognatus fuit, à Iulio patre suo ex sua pristina inueniente eruditus fuit in literis Latinis, Græcis, & Hebraicis. Mansit in domo Patris usque vocatus fuit à beatissimo Casario Arelatenfi Episcopo, qui post mortem beati Eonij ad Episcopatum vocatus fuit. Tunc illo tempore Gallia Narbonensis hæretica quorundam Arianorum opinione vexabatur Ecclesia. Arelatas Cyprianus vocatus à B. Casario, factus est Diaconus & post transmissus est Synodo Agde, cum multis alijs ex tempore Symmachi Papa. Qui quidem Cyprianus causam Casarij erga Alaricum Regem defendis, qui de hæresi eum criminabatur. Sed cum reuersus fuit Arelatas, Episcopatum Toloni Casarius ei dimissit, qui tunc erat vacans post mortem Gratiani, sed paulo post pugnando Clodoueo Rege Francorum cum Alarico Gothorum Rege, qui Galliam vexabat in armis, Casarius fugiendo furorem Alarici Arelatum se recepit, ut idem beatus Cyprianus scripsit in vita S. Casarij, & ut amplius, ipsemet testatur in 3. libro quem scripsit de persecutione Gallia, de rebus in illo bello gestis, & de causa dicti Casarij, qui de illa hæresi ex uno sermorum suorum apud Alaricum accusabatur. Mortuo Alarico Casarius Arelatum reuersus inuenit ibi Cyprianum, qui propter suam doctrinam miracula faciebat, & multos conuertebat ad veram Ecclesiam. Duo autem milites erant classis Alarici Regis Mendrianus & Flavianus, qui ex parte Saxonia prognati erant, sed cum audissent doctrinam, in qua Cyprianus eruditus erat, verbum Dei predicans & infusus Spiritus Sancti gratia, omnia bene agens erga Cyprianum venerunt, & ab eo baptismum petierunt, seque de falsa religione, ac de armis in manibus B. Cypriani dimiserunt. Sed cum B. Casarius Arelatum venisset, post benedictionem ab eo receptam, Cyprianus, cum iis Tolonum reuersus fuit, & sequebantur eum sicut pastorem ouium, ordinem Anachoretarum & vitam solinagam duxerunt ultra portum Toloni. Cum verò B. Cyprianus in alienis erat impeditus officijs; tunc bellum incipit ab inimicis antiquis, qui tanquam fera pessima demorabant Gallia Narbonensem, exinde unusquisque & cuiuscumque partis Gallia Episcopi ex mandato B. Casarij congregati sunt Arelata & ex mandato Felicis Papa in summo Pontificio sedetis Synodum Lugduni tenuerunt, quod fecerunt propter causam hæresis Arianorum, qua maxime vexabatur Ecclesia. Tunc verò Cyprianus virtute plenus mirabilia fecit, & superauit per suam doctrinam omnes, qui eandem hæresim sustinebant; etiā causam Dalmatij Massiliensis Episcopi defendit, qui de ea hæresi criminabatur. Et cum reuersus, fuit ad suum Episcopatum docendo populum B. Honoratus, Venantius atque Messianus ex parte Caprasij Anachoreta erga Casarium venerunt, pro meliori institutione & religione Monachorum Lirinsensium insula ubi erant congregati, qui ex parte Pannonia venerant, inter quos erant Andronicus atque Venantius fratres D. Honorati, cum Maxillio, Antolliano, Langerio, Saturnino, Messiano qui multa gestorum scripsit de viris illustribus qui in ordinibus Monachorum ferebantur cum D. Honorato, qui ante vocabatur Andronicus. Et Navigantibus per torrentem atque tempestatem maris ad portum Toloni venerunt, ubi inuenerunt hominem Dei Cyprianum, qui populo religionem Dei doctrina & exemplis docebat: Honoratus autem S. Cyprianum secum venire rogauit, sed tantum literas dedit & ad Casarium transmisit, non longo tempore, cum esset B. Cyprianus suis & diuinis officiis impeditus, transmissa sunt ab iis litera S. Casarij propter causam Synodi Arausicana, qua ex mandato Vigilij Papa congregata fuit pro defensione Ecclesia qua nempe illo tempore ab hæresi Ariana vexabatur. Sed post mortem S. Casarij, Cyprianus in Episcopatu suo remansit in pace, qui vitam eiusdem Casarij fideliter scripsit, sed paulo post Albionus Longobardorum Rex, cum magno exercitu ex parte Gallia venit, armis, & igne, fere omnes urbes Gallia Narbonensis inuasit, eiusque milites magnam partem populi multosque Episcopos necauerunt, effusione sanguinis Christianorum gaudentes; & una eorum turba iuxta Tolonum venit, irruens in urbem sicut leones in pradam, dictique milites in templum Dei ambulauerunt, & B. Cyprianum inuenerunt cum sociis Mandriano & Flauiano, eiecerunt eos de templo, & in agro necauerunt eos, sicut oues Christi, anno Domini 556. 5. Idus mensis Augusti. De eo Gennadius capite 88. Robertus in Gallia Christiana

V. Tolonenſes Epifcopi. Martyrologium Gallicanum in ſupplemen. 3. Octob. Meſſianus lib. 2. de viris illuſt.

An 517. Idibus menſis Iulij Theodoricus Comes Narbonenſis & Prouinciz filius Clodouei Francorum Regis conuocatis Caſtris Arelatenſi Epifcopo, Honorato hoc noſtro Epifcopo Maſſilienſi Cypriano Epifcopo Tolonenſi, Didimo Epifcopo Rhegienſi, & alio Epifcopo Aquenſi. *In hanc rem Jeſu Chriſti & ſuorum in oppido de Pignans fundauit Collegium Canonicoꝝ regularium ſancti Auguſtini an. 503. poſt bellum Gothorum, ubi debent eſſe ſub Prapofito religioſi diui Auguſtini ſub titulo ſanctæ Mariæ de Conſolatione, qui capellam Princeps adificauit intra ſyluam Pinorum, ubi eſt reliquium antiquæ capellæ ſub eodem titulo in qua inuenta eſt imago ex ligno facta, quæ ex tempore S. Magdalene & aliorum ſanctorum uenientium ad prædicandum conſtituta fuit à R. Nympha, nepte S. Maximini Epifcopi Aquenſis, ubi & ipſa Nymphe à barbaris pro fide Chriſti fuit occiſa, in quo loco fuſi ab eodem Principe Gothi. Hac fundatio facta ſub Symmacho & Caſario Arelatenſi. Videntur quæ aſſeruntur in Tabulario ſacræ domus Pignanenſis manuſcripta, in quibus de Theodorici victoria & huius Collegij fundacione ex antiquo fundatæ domus institutione legimus in hæc ſupradiſta verba. Epifcopum Aquenſem qui tacito nomine allegatur in inſtrumento, Baſilium fuiſſe exiſtimo, cum enim interfuiſſe dicatur Baſilius Epifcopus Aquenſis S. Honorati exequiis, ſi Honoratum intelligas ſupra memoratum Epifcopum Maſſilienſem, non autem Arelatenſem ut ſuſpicatur Robertus in Gallia Chriſtiana, verbo Aquenſes Archiepiſcopi ea mirifice congruere inter ſe videbuntur ac cohzere ratione temporis.*

Inſtrumentum etiam habetur fundacionis Parthenij Cœnobij Arelatenſis cui S. Cæſarius ſororem ſuam Cæſariam præfecit Antiltitam, eiq; Prioratum attribuit noſtræ Dominiæ De Rate, à Rate ſeu Nauc qua è Palæſtina Magdalene cum cæteris in illas Prouinciz oras trajecit, ſcriptionis an. 508. ex Pontificio Arelatēſi & tabulario eiufdem Cœnobij Parthenij.

Currebat igitur annus cum ſatis ceſſit S. Honoratus 517. Epifcopatus 27 cuius & hodie Maſſiliæ felix tranſitus anniuerſaria memoria & ueneratione colitur. De eo Martyrologium Gallicanum 5. Maij in feriis S. Hilarij Epifcopi Arelatenſis, quem quaſi ducem vitæ ac Magiſtrum officiorum in omnibus ſequutus fuerat Honoratus noſter. *Huius, inquit, ſancti, nempe Hilarij decora plerique qui uiuentis fuerant admirati, deſunctis etiam præconijs profuſe celebrarunt, inter quos S. Honoratus Maſſilienſis Epifcopus res eius geſtas plene proſecutus, eleganti quod adhuc ſupereſt monumento prodidiſt. Et Chronologia Lerinenſis 1. par. fol. 103. S. Hilarij Arelatenſis Epifcopi & Monachi Lerinenſis inclyta vita, ex Membrano M. S. per antiquo Monasterij Lerinenſis autorem Anonymo, quem tamen putamus eſſe S. Honorati Epifcopi Maſſilienſis, teſte Gennadio, qui de illuſtribus Eccleſiæ ſcriptoribus capite. 99. ait ipſum ſcripſiſſe ſanctorum Patrum vitas præcipueque nutritoris ſui S. Hilarij Arelatenſis Epifcopi, nam autor huius hiſtoriz ſe præſentem fuiſſe uenerandis exequiis S. Hilarij fatetur, tum Epifcopatum geſſiſſe in Eccleſia, non obſcure in calce hiſtoriz ſignat.*

AGROECIVS ſive AGRICIVS.

Annus CHRISTI 518. MASSILIÆ CONDITÆ 1115.

Theodorici Ostrogothorum & Italiae Regis ac Prov. Dynaſta. AN. 14.

LODOVEVS Francorum Rex victo Gundebaldo Prouinciz Dynaſta, regnum eius Burgundicum diuiſit, ac partem, quæ cis Ararim erat retenta, reliquam cum Prouinciz dynaſtia dedit Sigismundo eiufdem Gundebaldi filio, qui cum quatuor circiter annos in Prouincia regnaſſet, Alaricus Viſigothorum Rex cum Francis pugnans, in pago Piſtauenſi occiſus eſt à Clodueo Rege, eoque interfecto ſuperueniens, Theodorici Oſtrogothorum & Italiae Regis nouus exercitus, Galliam Narbonenſem, quæ poſt hanc cladem extremam regni Tolofani Viſigothis reſtabat, Amalarico eiufdem Alarici filio & pupillo nepoti ſuo retinuit, vicinas uerò vrbes, Maſſiliam & Arelatem iure uſucapionis, vel ſaltem tutorio nomine ipſe Rex Theodoricus ſibi aſſeruit anno 504. quo Dux Oſtrogothorum Tholus ab eo miſſus eſt in Gallias aduerſus Burgundos & Francos, ne quid aduerſa manus præſumeret quod eius exercitus iam impenſis laboribus uendicaſſet.

Hoc igitur anno Theodorici Dynaſtiz in Prouincia 14. Agroëcium ſive Agricium plane alterum à ſuperiori Epifcopo Græco, ut ſufficiamus hîc S. Honorato cogere nos uidetur

Sidonius Apollinaris, apud quem facilis & expedita distinctio est siue nominis siue hominis, Græci ab Agroëcio, cum enim lib. 7. scripsisset epist. 2. Sidonius. *Domino Papæ Græco salutem: deinceps epist. 5. clare & articulatim, Sidonius; inquit, Domino Papæ Agroëcio salutem.* Super quem locum Sauraro, Simonidus, & Robertus in Gallia Christiana. *Non confutendū hic Agroëcius Episcopus Senonensis ad quem scribit Sidonius, cum Græco Massiliensi, neque cum alio Agroëcio qui interfuit Concilio Agathensi; & ad quem extat epistola Synodi Carpentoractensis.* Vbi vides ab Interpretibus duos opponi Agroëcio Senonensi, primum Græcum nomine, alterum ei cognominem Agroëcium, ætate atque officio decessori suo in Episcopatu Massiliensi longe inferiorem. Suadent quoque Acta Concilij Agathensis & Carpentoractensis, in quibus scriptum reperitur Agrici Episcopi nomen, tum historia S. Honorati & Gennadij quæ inter huius & prioris seriem temporum, à Baronij Chronico & aliis passim interferitur. Postremum in hac controuersia, nihil firmitus argumento epistolæ Synodicæ supradicti Concilij Carpentoractensis ad eundem Agricium, quam refert Binius tomo 3. Concilio sub Ioanne Papa I. vel Felice IV. iuxta putationem Baronij.

Cæsarij Episcopi Epistola Synodica ad Agretium alias Agricium Episcopum.

Domino sancto ac venerabili fratri Agretio Episcopo, Cæsarius Episcopus, & ceteri Episcopi in Carpentoractensi Synodo congregati.

Licet ad Synodum aut per vos aut per personam vicariam debuistis adesse, ut ordinationis tuæ quam fecisti dicaris in synodali Concilio redderes rationem, ut si recte feceras absolutus cum charitate Deum adores; si certe transgressorem te Canonum esse constaret, præsentis denuntiatione cognosceretis, ut Deo medio prolata sententia aut percelleret reum aut absolueret supplicentem, quia licet sacerdotibus Canones ignorare non liceat, tamen pene leuior error fuerat si per ignorantiam deliquisses, quam ut eorum custodia vel Vicarij tui manus subscriptæ Canonum transgressor existeres. At nunc quæ duplici reatu teneris adstrictus, cum non solum contra venerabilium Patrum sed etiam contra tua venisse decreta comprobaris. Quapropter communi hoc in Christo deliberatione sancimus, & quæ filium nostrum Protadium statuta nostra Canonibus per vos inserta & vos simili sententia constringunt, usque omisso anno missas facere non præsumas, quia æquum est ut quod apud Antistites Deo medio statutum, inuolabiliter Deo propitio conseruetur. Quæ enim obseruationis reuerentia à posteris exhibebitur si ab iis primum lex à quibus constituta est violetur?

Haftenus Cæsarius. Quæ manifeste indicant Agroëcium Massiliensem Episcopum his temporibus fuisse, cum enim de ordinationibus ac iure primatus agitata haberetur controuersia, certe cum alio nemine Episcoporum Prouinciæ Phocænsis, quam cum Massiliensi contendisse Antistites Arelatenses habemus, quod liquet, ex multitudine litium & varietate causarum, quas olim inter Proclum & Patroclum, & inter Auxanium ac deinceps Græcum atque Leontium intercessisse supra demonstrauimus. Neque pacis & concordie legibus statutis aliis inter Græcum & Leontium ab Eurico Rege, sibi standum esse existimauit Agroëcius, quas siue dolis aduersariorum, siue studio ac fauore Principis tunc Arelatæ commorantis capriosas, & à Græco decessore suo per vim ac violentiam admissas esse præsumeret. Ducebat præterea exemplum ac imitabatur Episcopum Viennensem qui recens Anastasij Papæ concessu ac munere, pro iuris sui defensione contra Eonium Arelatensem antiqua aliqua sedis Apostolicæ decreta innouare molitus fuerat, ut legere est in epistola 1. Symmachi Papæ ad eundem Eonium data. Sine causa igitur & fundamēto scribit Sirmodus supra Sidonium lib. 7. epist. 5. fuisse hunc Agricium Antipolitanæ sedis Episcopum, in Alpium maritimarum Prouincia. Quid enim de controuersia, quæ in disputationem vocabatur à Concilio, iuri suo prætereundum vnquam potuerunt Episcopi Antipolitani contra Arelatenses? Ac forte vocatus æque ab eodem Cæsario Agroëcius ad Concilium Arausicanum 2. quod hoc eodem anno Christi 529. Felicis Papæ IV. celebratum ait Baronius, defendit se huius simulate ac prætensæ autoritatis excusatione, subscripsisse tamen reperitur Concilio Arelatensi 3. de quo Baronius in posteriori editione an. 524. per Vicarium Cataphronium Presbyterum. Sed ante ordinationem illam ex coniectura iuris anticipatam propter quam citatus postmodum reus in iudicium autoritate Concilij Carpentoractensis anno 529. celebrati à Missarum sacrarum celebratione per annum suspensus fuit. Errat præterea Simonidus tom. 1. Concil. dum in hoc Agathensi, subscriptionibus Episcoporum, nomini Agroëcij addit de suo, *Episcopi de Antipoli* cum certo sciamus neminem præter ipsum & qui deinceps ipsum sequuti sunt erroris autorem, Robertus in Gallia Christiana & forte alij, non dicam scriptis

scriptis tradere, sed ne id quidem animo effingere haftenus ausos esse, ut legere est apud Binius tom. 3. Concil. in Agathensi, sub Symmacho Papa an. 506. Postremo allucinatur Sirmondus in serie temporum quibus Conciliis designanda, certioribus enim argumentis niti-
tur supra dicta Baronij Chronologia, cui conuenienter Agroëcij nostri Pontificatum & res ab eo præclare gestas circumscribimus. Astipulatur nostræ sententiæ Binius tom. 3. Conci-
lio. in notis ad Concilium Carpentoracense, pro Agroëcij Episcopatu Massiliensi, nisi quod ita nos vult uti dictionum Græci & Agroëcij Synonymia, ut hæc duplex nomenclatura unum dumtaxat non plures viros efficiat.

De Fausti Regiensis Episcopi doctrina recitat, ex Hormisdæ literis ad Possessorem Baro-
nius hoc anno

Hormisda Possessori Episcopo.

Sicut rationi congruit ut consulant ambigentes, ita par est respondere consultos, quia ipse impellit in errorem qui non instruit ignorantem. Et infra. *Hi vero quos vos de Fausti cuiusdam Galli An-
tistitis dictis consularisse literis indicastis, id sibi responsum habeant, neque illum recipi neque quemi-
quam quos in autoritate Patrum non recipis examen Catholica fidei aut Ecclesiastica disciplina, am-
biguitatem posse generare aut religiosis præiudicium comparare: fixa sunt à Patribus qua fideles se-
ctari debeant instituta, sine interpretatio, sine prædicatio, sine verbum populi adificatione compo-
situm, si cum fide recta & doctrina sana concordat admittitur, si discordat, aboletur.* Et infra. *De
arbitrio tamen libero & gratis Dei quod Romana (hoc est Catholica) sequatur & asseneret Ecclesia,
licet in variis libris B. Augustini & maxime ad Hilarium & Prosperum possit cognosci, tamen in
scriptis Ecclesiasticis expressa capitula continentur, &c.* Plura alia, quibus inculcat hæc magna
energia Hormisda alludens, ipse quidem ad censuram Gelasij Papæ atque Romanæ Syno-
di, quorum decreto scripta ipsius Fausti reiecta sunt inter Apocrypha. Data est hæc episto-
la Idib. August. anno 520. Hormisdæ Papæ an. 7. Iustini Imperatoris III. Theodorici
Regis 28. Hæc Baronius tomo 7. Annal Ecclesiast. anno dicto. Chronologia Ierinen-
sis 1. par. fol. 75. an verò pro Fausto aliqua possit in eius defensionem vel excusationem
Apologia elaborari, docui superius in Honorato num. 3. & 4.

Ut sit ad hæc usque tempora nostra eundem Faustum inter sanctos continuit Marty-
rologium Gallicanum, à quo Molanus imprudenter quidem propria autoritate illum ex-
punxit, & Ecclesia Regiensis in qua ipse sedit Antistes, semper eum ut sanctum coluit, ce-
lebrans eius natalem, die 17. Ianuarij ibique in eius memoriam antiquitus erecta basilica
eius nominis titulo insignita, haftenus eius cultu à fidelibus frequentatur Ioannes II. Papa
eum sanctum appellat epist. 1. ad Cæsarium Arelatensem de quibus inquit & Faustus Epif-
copus sanctus in epistola sua dixit Perdit gratiam consecrati qui adhuc officium vult exer-
cere mariti. Dist. 50. c. 29. si quis Diaconus Quod ergo tot sæculis Christiano orbe spectante,
Ecclesia Romana, tacente, nemine penitus quod sciat contradiçente, ista eidem Fausto exhi-
bita intelligantur, perillustis ad laudem & insignis est retractatio Baronij, quam tomo An-
naliū decimo inseruit, reuocans id quod tomo 6. prius dixerat de Fausto Regiensi anno
490. *Miramur ab aliquibus imprudenter sane inscribi sanctum.* Ista quidem, inquit in retracta-
tione, in priori editione ex adductis diuersorum scriptis affirmasse non indecens fuit, at verò
ex postea cognitis & adductis rursus ad iudicium ipsum reuocandum haud existimamus
indignum, cum tamen de eius scriptis immortæ maneant Patrum sententiæ, &c. Quare
opinari de eodem Fausto non prohibemur, accidere potuisse, quod de multis Sanctis asse-
ritur, quod delinquens errauerit, cum quaestio illa fuerit autoritate sedis Apostolicæ defini-
ta, & eius opinio aliorum Patrum sententia condemnata ipse suum errorem fuerit scriptis
contrariis detestatus, quæ potuerunt ut alia quamplurima perisse, vel ipsum ante scriptorum
suorum factam ab Ecclesia damnationem diem obiisse, incertus est enim eius obitus annus,
habens in animo in his sequi quod doceret Ecclesia. Ita quidem ipsum compositum animo
fuisse aliisque innotuisse inde facile potest intelligi, quod semper, ut indicant Acta Conci-
liorum Arelatensis & Lugdunensis superius recitata, communicationem habuit cum san-
ctissimis Orthodoxis Galliarum Episcopis. Maneant igitur Fausto integra iura sua, nec ex
nostris scriptis sentiat præiudicium, neque priuato iudicio liceat conuellere antiquitatem.
Tum infra de eodem. Multo inquit magis obstupescimus eundem, ab aliis redigi in clas-
sem Monachorum Ordinis S. Benedicti, cum antequam idem sanctus auspicaretur vitam
Monasticam iam Faustus senex ex hac vita decessisset iam longe antequam idem Benedi-
ctus nasceretur, creatus Episcopus. Plura de sanctitate Fausti, autor Martyrologij Gallicani
Andreas de Saussay, die 27. Septemb.

Anno 523. Theodoricus Italix Rex & Prouinciæ Dynasta suspitione sinistra in Senatum
con-

concepta, Boëtium exulare iubet Ticini (Papia nunc dicitur) ubi libros scripsit de consolatione. Miscella enim & Gregorius restantur ibidem quod cum audisset Ioannem Pontificem pro Ecclesiis Arianorum restituendis nihil egisse sed potius ablatas Arianis Ecclesias diuino cultui dedicasse, in nobilissimos Senatores gladium Romæ conuertit. Seuerinum Boëtium & Symmachum eius socerum, ut alios obscuriores taceam, à perfidis ingentis eorundem gloriæ inuidis apud Regem delatos, quasi Romanam Rempublicam in pristinum statum redigere tentassent, nulla exactiori habita huiusmodi accusationis peruestigatione, primum exilio ac diuturno carcere, multatos inde capite truncauit, viros Patricios ambos & Exconsules, generis nobilitate, sapientia ac moderatione animi cæterisque virtutibus atque omnium humanarum scientiarum nec non facultatum Theologicarum peritia inter Romanos & Senatorios viros facile Principes. In hæc ergo antiquæ probitatis decora & ornamenta truculentus tyrannus ubi violentas manus iniecit, venerandamque Symmachi canitiem cruentauit, nec sera in eum nec obscura cœlestis ira numinis fuit. Cœnanti impio Regi caput piscis ingentis appositum erat, id Symmachi ab se nuper occisi caput visum est, toruis oculis exertisq; dentibus exitium minitantis. Et horrenda hæc species tantum illi terrorem incussit ut insolito iactatus horrore misere perierit anno 526. suam in representandis suppliciis præcipitem crudelitatem incusans Athalaricus eius nepos tum regno Italix tum Prouinciæ Dynastiæ auo mortuo succedit cum matre Amalefuenta filia Theodorici.

- 7 Anno 529, celebratum est Concilium Arausicanum 1. quod quidem primò Baronius cum aliis duobus Conciliis nimirum Epaunensi & Carpentoractensi, male retulerat ad tempora Leonis Romani Pontificis sicut & Patruinus, & Collector Conciliorum, alique qui annos ferme centum nempe anno Christi 443. eadem Concilia posuere. Nec nos, inquit Baronius, errorem vitare posuimus licet longe postea nimirum ad 463. annū eadem Concilia retulerimus, quod hic (nempe in posteriori editione) sero corrigimus. Atque ut hic imprimis Arausicanum 2. collocandum esse dicamus (scilicet anno Christi 529. Felicis IV. Papæ, III. Athalarici Italix Regis 3. Decio iuniore V. A. Consule) euidenter ostenditur, 1. ex fine Actorum concilij, ubi dicitur Cæsarius hanc constitutionē relegisse & subscripsisse, idque 5. Nonas Iulij Decio iuniore Consule, quæ procul dubio de illo Consulatu Decij intelligenda sunt, quo Cæsarius Arelatensi Ecclesiæ præsidebat. Et quamquam plures anni alicuius Decij iunioris consulatu consignati reperiantur in fastis, hic tamen consulatus ille est quem Cassiodorus assignat anno Domini 529. quando Felix IV. Romanæ & Cæsarius Arelatensis Ecclesiæ Episcopatum administrabant. Vixisse autem Cæsarium sub Pontificatu Felicis IV. indicat scripta ad eum epistola, quam refert Binius tom. 3. Concilio sub Felice IV. quin etiam peruenisse vsque ad annum Christi 554. demonstrat Baronius ibidem. 2. ex subscriptione Liberij Patricij Galliarum Præfecti patet hanc Synodum celebratam esse, illis temporibus quibus ibidem Liberius Patricius Galliarum Præfecturam à Theodorico acceptam agebat. Quod cum acciderit sub fine Theodorici & initium Athalarici ut ex epistolis eorundem Regum ad ipsum scriptis colligere licet, dubium nullum est quin acta Concilij Consulatu Iunioris Decij, consignata & subscriptione allegati Patricij approbata, prædicto anno Domini 529. sub Pontificatu Felicis IV. habita fuerint. Prosper & Eucherius Episcopi qui subscripti in hoc Arausicano Concilio 1. reperiuntur male crediti sunt iidem cum aliis cognominibus illis Episcopis, qui S. Leonis Papæ temporibus vixerunt, ut annotat Binius. Similiter Cæsarius in Arausicano 1. subscriptus plane alius fuit ab hoc magni nominis Cæsario Arelatensis Ecclesiæ Episcopo, siquidem illo tempore Hilarius Arelatensem Episcopatum administrarit, & non prius quam post tres alios intermedios Episcopos defunctos, Cæsarius Arelatensis Episcopus creatus fuerit. Vide Baronium an. 453. num. 43. & anno 463. & 490. num. 10. item in Appendice anni 729. tom. 10. Possuinum in Apparatu verbo *Cæsarius*. Vasquez tom. 1. disp. 91. num. 76. & seq. aliter sentit. Convocandæ Synodi causam exponunt Patres in Præfatione Capitulorum.

- 8 Cum ad dedicationem Basilicæ quam illustrissimus Præfectus & Patricius filius noster Liberius in Arausica ciuitate fidelissima deuotione construxit, Deo propitiante & ipso inuisante conuenissemus, & de rebus quæ ad Ecclesiasticam regulam pertinent inter nos spiritalis fuisset oborta conlatio, peruenit ad nos esse aliquos qui de gratia & libero arbitrio per simplicitatem minus caute, & non secundum fidei Catholica regulam sentire velint. Vnde id nobis secundum admonitionem & auctoritatem sedis Apostolicæ iustum ac rationabile visum est, ut pauca capitula ab Apostolica nobis sede transmissa, quæ ab antiquis Patribus de sanctarum scripturarum voluminibus in hac præcipue causa collecta sunt, ad docendos eos qui aliter quam oportet sentiunt ab omnibus obseruanda proferre,

& manibus nostris subscribere deberemus, quibus lectis qui huc usque non sicut oportebat de gratia & libero arbitrio credidit, ad ea quae fidei Catholica conveniunt animum suum inclinare non differat.

De confirmatione huius Synodi ait Sirmondus se ex codice Fossatensi & ex altero consimili qui extat in Bibliotheca S. Mariae Laudunensis, excerptisse Bonifacii II. Papae ad Caesarium epistolam, cui brevis de Synodi eiusdem autoritate praefixa est adnotatio his verbis.

In hoc loco continetur Synodus Arausica, quam per auctoritatem S. Papa Bonifacium confirmavit. Et ideo quicumque aliter de gratia & libero arbitrio crediderit quam vel ista auctoritas continet vel in illa Synodo constitutum est, contrarium se sedi Apostolicae & universae per totum mundum Ecclesiae esse cognoscat. Suarez in opere tripartito de gratia par. 1. Prolegomeno 6. cap. 5. de hoc eodem Concilio. Quamvis hoc Concilium, inquit, Prouinciale sit, & non legamus fuisse confirmatum subsequente ut sic dicam approbatione, nihilominus Canones illi infallibilem fidei auctoritatem continent, quia antecederent, ut sic dicam fuerunt auctoritate Pontificia confirmati vel potius editi. Nam ut Patres illius Concilii professi sunt, illi Canones non fuerunt ab ipsis facti vel inuenti sed ab Apostolica sede fuerunt ad illos transmissi ut eiusdem sedis auctoritate promulgarentur, & hac ratione Concilium illud antecederent, ab Apostolica sede confirmatum dici potest.

Causam vero cur Agroecius noster neque huic Arausicano neque superiori Carpentorastensi neque posteriori Vascensi alias Vasionensi Concilio interfuerit, dedimus superiori numero 1. nisi forte quod Caesario Arelatensi contigit vocata Synodo Valentiam ad Rhodanum, ut morbo impeditus minime adesse potuerit. Primum enim iniro Pontificatu inuitatus Agroecius a Caesario ad Concilium Arelatense 4. in quo dedicata est basilica B. Mariae quam vulgo, *Virginem de Maiori appellant* (hodie est collegium Canonico-rum) cum aetate aut morbo impeditus venire non posset operae suae vicariam fidem amicorum supponere coactus est, sic enim habent subscriptiones Episcoporum.

Eucherius in Christi nomine Episcopus consensit & subscripsit,

Cataphrynus Presbyter directus a Dominis meis Agroecio &

Sera Episcopis consensit & subscripsit.

Desiderius Presbyter directus a Domino meo Ioanne Episcopo consensit & subscripsit.

Quo tempore etiam Patres frequentia sua, Prosperi cuiusdam ex Manichaeo conuersi, pristinos Manichaeorum errores detestantis Anathematismos & fidei Catholicae professionem ornauerunt ac celebrauerunt. Sirmondus tom. 1. (sub Felice IV. an. Christi 526.

DALMATIUS.

Annus CHRISTI 530. MASSILIAE CONDITAE 1126.

Athalarici Ostrogothorum & Italiae Regis ac Prov. Dynastae. AN. 4.

PER id tempus Episcopum egisse traditur Dalmatius, hunc enim Agroecio ex humanis sublato sufficiunt Codices MM. SS. Tolonen-sis Ecclesiae, in vita S. Cypriani de quo supra mox an. 509. *Cyprianus virtute plenus mirabilia fecit, & superauit per suam doctrinam omnes qui eandem haeresim (scilicet Arianam) sustinebant.* Etiam causam Dalmatij Massiliensis Episcopi defendit, qui de ea haeresi criminabatur.

Sub hoc Massilia claros nomine ac celebres & sanctitate perillustres viros nunc excepit peregrinos atque hospites. *Ioannes Reomaensis Abbas*, ut habetur in peruetusto codice M. S. ceciliobij Lerinensis, vir per omnia prae-dicandus nullique suo tempore secundus, ortus in territorio urbis Lingonicae, nobili genere, patre Hilario, matre vero Queta, puer literis imbuendus traditur, cum autem fuisset annorum 20. inuitis parentibus saculo valedixit, ac in remoto loco villa propriis manibus cellam & oratorium construxit, ubi adiunctis secum duobus pueris soli Deo vacabat. Inde ad perfectiora tendens in deserto quod sub axe Lingonico iacet, cum dictis pueris se contulit, & primum ibi in paruo tugurio habitauit. Crescente autem numero discipulorum ad eum confluentium, timuit ne plebi dominando periculum patius elationis incurreret quam vita meritum acquireret. Quocirca cum duobus praenominatis sociis nocte fugiens perlustrauit Gallia monasteria, tandemque in Prouinciam perueniens, in Massilia Monasterium S. Victoris, tum in Lerinense concessit, ibique inter caenobitas anno prope exacto reuocatus in Patriam, suis filiis multum attulit gaudij, ac breui spatio reformauit Reomaensis Monasterij disciplinam. Obiit anno aetatis suae 120, cuius oculi

Oculi non caligauerunt nec dentes damna pertulerunt, nec eius memoria lapsa est. Sepultus quotidie nihilominus vivit miraculis. Hactenus Codex in Chronologia Lerinensi 1. par. fol. 362. De eodem Molanus 22. Septemb. Gregorius Turonensis de Gloria Confessorum cap. 87. Vsuarius, Galestinus, Maurolycus.

- 3 Anno 531. Childebertus & Clotarius Francorum Reges, quod sororem suam Clotildam quæ dara erat vxor Amalarico Visigothorum Regi dñi et ob religionem tractari audirent, ducunt in Hispaniam exercitum vbi occiso Amalabico reportant insignem victoriam, & redeunt cum sorore in Galliam occupant Vasconiam, ac quicquid cis Pyrenzos Visigothorum erat, exceptis paucis Hispaniæ ciuitatibus Vicinioribus, quas Visigothi retinuerunt, & Prouincia Phocænsi quæ Ostrogothorum erat. Sic Aimoinus licet Gregorius lib. 3. histor. cap. 10. solum nominet Childebertum, additq; Clotildam nescio quo casu in via mortuam, & postea Parisios adlatam iuxta patrem suum Clodouzum sepultam esse.

- 4 Anno 534. Post mortem Athalarici Regis Italix ac Prouinciæ nostræ Dynastæ Theodatus ab Amalasuentra in thori regniq; partem adscitus eam necat. Prouinciā inter Rhodanum & Alpes Francis vt sibi auxilio aduersus Belisarium essent ex pacto promittit. Agapetus Papa. In causa Contumeliosi Episcopi Regiensis suprema cum potestate iudicium exercuit. Hic enim Fausto demortuo sedem Regiensem adeptus, cum sanctis Antistitibus variis Synodis interfuerat, Arelatensi 3. sub S. Cæsario, item Carpentoracensi, Vasionensi iisque proximis à suo Metropolitano Arelatensi sancto Cæsario subscripserat. Sed tandem ad eundem sanctum Cæsarium de variis, iisque grauib; criminibus delatus, coacta Synodo vt conicere licet Patrum sententia à sede disiectus est, & ne contra Canonicas sanctiones & citra sanctæ sedis Apostolicæ auctoritatem prolata in eum sententia videretur, ad Ioannem II. Papam totam Contumeliosi historiam S. Cæsarius prius Romam direxit, vt ex subiecta dicti Papæ liquet epistola.

Dilectissimo fratri Cæsario Ioannes.

- 5 *Charitatis tua literas animo lubenti suscepimus in quibus corporeas necessitates allegans, etiam qua sacrius ille qui lapsus est fecerit, indicasti. Dolemus de amissione Pontificis, rigorem tamen Canonum seruare necesse est. Atque ideo prædictum ab Episcopatus ordine, nostra suspendit auctoritas, neque enim fas est pollutum criminibus, sacris Altaribus deservire. Sed te ordinante in Monasterio dirige, ubi delictorum memor lacrymas effundere non omittas, vt ab eo qui miseretur omnibus Domini nostro Iesu Christo misericordiam valeat promereri. In cuius locum Visitatorem constitui te donec propriam Ecclesiā, qua euacuata est eius sacerdotio, mereri valeas Sacerdotem. Communibus tamen precibus exorare Deum nostrum debemus, vt puros cunctos præstet antistites. Si qui tamen Pontificatus immemores criminibus se fortasse inuoluerint, & eorum personas vulgus cognoscat, facilius enim à delictis cauent, si non videant etiam hominibus secreta esse qua fecerint. Quæ verò de his Canones præcipiunt subter adiecimus, vt qua facienda sunt possis agnoscere. Deus te incolumem custodiat Frater charissime.*

- 6 Subiecit igitur Ioannes Papa Canonum titulos ad Contumeliosi causam pertinētes, quos breuitatis causa, cum in Conciliis Gallix, autore Sirmondo tom. 1. extent, prætermitto. Ac ne suum Ioannes Papa Decretum in Contumeliosi causa totius Gallix lateret, Antistites ad ipsos Encyclicam, ac rursus alteram ad vniuersos Clericos Regiensis Ecclesiæ misit epistolam, qua præcipit vt in Ecclesia Contumeliosi, eius loco Visitator constituantur. Quid verò Cæsarius hac Apostolica fretus auctoritate fecerit, non satis constat. Suspensus sane Ioannis Papæ Decreto & in Monasteriū relegatus dignoscitur. At cum ipse sedem Apostolicam appellasset, in eum fortasse durius aut citra sanctæ sedis placita & decreta, à Cæsario & Synodo super hac re conuocata constitutum fuisse, non conicere libet quam ex verbis ipsis Agapeti Papæ Ioannis successoris, licet colligere. Agapeti enim decreto ad Missarum celebrationem est restitutus, quod ex eiusdem Papæ epistola 7. planius fiet apud Baronium an. 535. num. 102. Sirmondum tom. 1. Concil. an. 534. Childeberti Regis 24. vbi altera ad Cæsarium eundem habetur eiusdem Papæ epist. 6. Quod prædia iuris Ecclesiæ nullo titulo alienari debeant.

- 7 Anno 538. Vitiges ab Ostrogothis Rex creatus cæso Theodato promissam ab eo Prouinciā Francorum Regibus cedit Childeberto, Theodeberto, & Clothario ad conciliandam amicitiam. Theodatus enim Belisarij aduentu cognito cum Francis paciscitur, vt eam Prouinciæ portionem quæ Gothis parebat, haberent, & aureorum viginti millia acciperent, ea conditione vt cum Gothis aduersus Belisarium bellum gererent. At antequam hæc perfici potuissent, Theodatus à suis ob ignauiam pulsus est, & Vitigis successoris iussu occisus.

Vitiges

Viriges Oratores extemplo in Franciam misit, qui Prouinciam & pecuniam darent. Accepta pecunia, & diuisis pro cuiusque Imperij portione, urbibus inter Clodouxi Magni filios, Arelate Childeberto cessit anno salutis 538. quod petentibus Francis à Iustiniano Imperatore confirmatum est Diplomate. Procopius lib. 3. de bello Gothorum. *Ut Gallias, inquit, Germani haberent Iustinianus permisit, ex quo tempore Principes Germanorum Massiliam & cetera ad mare iura tenuerunt.*

Ex quibus, inquit Baronius, apud Spondanum an. 549. num. 2. manifeste apparet quam iusto titulo Franci Gallias possideant, Gothi enim Procopio teste libro citato iam ab huius belli principio Galliarum partem suam quondam ditionis effectam, videlicet Massiliam, Arelatem, totiusque eius oræ maritimæ loca, Francis, quos ipse Procopius Germanos ab eorum prima origine vocat, tradiderunt, cum minus se posse existimarent Romanis simul ac Francis resistere. Post Gothos verò etiam Imperator Iustinianus ultro concessit, ut easdem sibi iidem Franci haberent. Ex quibus videas, inquit Baronius, quàm ipsi iusto titulo illas possideant, nempe acceptas cessione Gothorum & confirmatione Imperatoris Romani Pergens autem Procopius ad gloriam insinuandam Francorum, adiicit eos omnium primos cepisse cudere aureos nummos nativò & Galliarum metallo, non Romani Imperatoris ut ceteri solerent imagine, sed suorum regum impressa.

Per id tempus S. Ilerus nobili genere natus qui Christo duce ad sedis Mimatensis præfecturam admotus, post Innocentium indignæ commemorationis Præfulem Ecclesiam illam tanto felicioribus auspiciis ac successibus, quantò ille magis infauis facinoribus regendam susceperat, gubernauit, &c. Hic à Lirinensium insula remeans in vicinia Massiliæ, Gentiles Diis panes, caseos, & alia facientes fugauit, qui cum idolis oblata, canibus obrulisset, famis oblitum ab immolatis imperante Ilero abstinerunt. Massiliensis ciuitas morbo inguinum ac pustularum deuastata sancti Pontificis cappa sanitati restituta est, &c. Tempore Theodeberti & nepotis eius Childeberti, Francorum Regum, ex proprio Ecclesiæ Mimatensis, Lugduni excuso 1619. typis Claudij Larjot. De S. Ilero Martyrologium Gallicanum 1. Decemb Robertus in Gallia Christiana verbo *Mimatenses Episcopi*.

In Prouincia Childeberti noui Principis pietatem testatur Arelatæ Monasterium virorum celeberrimum quod in Monte Maiori extra muros edificari iussit, idque absolutum à Vigilio Papa voluit Apostolica autoritate firmari, cuius rei pro testimonio scribit ad Virgiliū Episcopum Arelatensem Gregorius lib. 7. epist. 115. Neque in illud ex alia vicinia, quàm è Cassianitarum Massiliensi cœnobio Monachos transtulisse dicitur, anno circiter 540. & in iis Paulum nomine, virum præstantem virtutis & sapientiæ gloria, qui religiosæ vitæ studia quibus ab ineunte ætate sub disciplina Cassiani se imbuerat, primus in ordinem inuexit. Sed de his fuscè copioseque aliàs ubi de Massilia religiosa. Aliud præterea Massiliæ floruisse Parthenium Monasterium Childeberto regnante, quod in honorem S. Cassiani consecratum erat testatur Gregorius Turonensis, ut dicemus etiam suo loco. Huius Abbatissam Respectam nomine laudat Gregorius Magnus lib. 6. Registri indictio. 15. epist. 12. S. Eligius adolescens ex territorio Lugdunensi in locis Iurenlibus seu Virentibus prout legunt Beda, Vsuardus, & Ado, Lerinum appulit ibique Monachus est effectus, de quo Annales Lerinenses in Chronologia 1. par. fol. 52. *Nulli venit ambigendum magni meriti fuisse istum nostrum Eligium qui sanctissimi Mauri precibus premium sospitatis & vitæ pariter obtinere meruit, & in illam cohortis sanctorum Lerinensium Congregationem asciri. Quo autem tempore hac euenerint, clarum est nempe cum S. Maurus Abbas & discipulus sanctissimi Patris Benedicti Gallias tenderet, scilicet anno Christi 542. S. Benedictus obiit in Monte Casino anno sequenti 543. Chronico Casinensi & Leone Ostiensi attestantibus, à conditu Monasterij S. Victoris Massiliensis an. 103.*

S. GENNADIUS.

Annus CHRISTI 548. MASSILIE CONDITA 1145.
Childeberti Francorum Regis & Prouincia Dynasta. An. 10.

ENNADIUM scriptorem nobilem & Severiani Ducis filium appellat Maximus in Chronico, obiisse ait an. Christi 572. cuius Chronologiam sequuti hoc loco ac tempore ipsum reponimus in hac nostra serie Episcoporum. Scripsit opus de viris illustribus, scripta enim sua recensens in calce operis. Ego, inquit, Gennadius Massilia presbyter scripsi aduersus omnes hæreses libros octo, aduersus Pelagianum libros

tres, & tractatus de mille annis. Et hoc opus de fide mea misi ad Gelasium urbis Roma Episcopum. Hæc ipse postremo libri capite, quo licet complura exemplaria careant, tamen non ex alio adjectum est, ut sentit Possevinus in Apparatu sacro. sed reuera Gennadij esse comprobant Suffridus Scholiastes, Præfatione ad Gennadium, & Baronius. An verò Gelasius librum ad se missum probarit, non definitur à Baronio, quamquam ea quæ à 21. capite eiusdem commentarij vsque ad 51. interiacent non esse Gennadij nostri sed Gennadij Correctoris eiusdem nomini affinis optime obseruauit cum doctissima schola Louaniensi. Et quod de Auito Episcopo Viennensi & reliquis Scriptoribus qui post ipsum floruerunt nihil scribat, & Gelasium Papam sub Anastasij Imperatoris primum circiter annum vita functum esse dicat, inde satis euidenter intelligi potest librum illum scripsisse circa exordia eiusdem Imperatoris.

- 2 Ad quaestionem nostram quod propius attinet, tria illi, nempe doctrinæ Catholicæ, Episcopalis muneris & sanctitatis decora abrogantur Ac 1. Pelagianismo infectum fuisse atque apathiam vnà cum Origenistis credidisse, fidem facere videntur, quod librum Prosperi contra Collatorem damnet, Cassianum verò excuset, quod laudet Faustum in materia de gratia & libero arbitrio, quem constat non esse sanum, quod Rufinum, cuius opera inter Apocrypha à Gelasio censentur Hieronymo præferat & Seueri Dialogum laudet, quem Hieronymus in cap. 36. Ezechielis & post eum idem Gelasius reprobant, quod sequatur Eua-
grium qui credebatur apathiam, quem Hieronymus epist. ad Ctesiphontem asserit damnatum ab Episcopis fuisse tanquam Origenistam, quod librum Eulogiarum Pelagij extolleret quem Hieronymus lib. 1. contra Pelagianos tanquam hæreticum reiecit, cum ibi dicatur omnes voluntate propria regi, & posse esse hominem sine peccato, & facile mandata Dei custodire si velit. Vnde tandem affirmat Baronius anno 433. num. 28. & 30. & anno 490. num. 45. Gennadium eiusdem farinae cum Cassiano, vnum ex illis Gallicanis Presbyteris fuisse, de quibus Prosper & Hilarius conquesti sunt propter Semipelagianismi defensionem contra Augustinum, idemque affirmant Pontinianus in Prologo operum D. Prosperi, & auctor censuræ ad lib. de Ecclesiasticis dogmatibus in tomo 3. operum D. Augustini, in Appendice in principio, qui etiam monet caute legendum hunc librum propter inserta quædam in quibus latet Semipelagianismus. Sed inconsiderate omnino cum totus ille collectus sit ex Concilio Arausicano 1. & ex epistolis Innocentij, Zosimi, Cœlestini, & Augustini contra Pelagianos, ex quo fertur plerisque iniectus scrupulus & dubitatio an Gennadij hominis Pelagiani esse possit hoc opus. 2. Impugnatur eodem argumento eius sanctitas, quod Semi-Pelagianus cum fuerit, veræ sanctitatis quæ extra Catholicam fidem nulla est, expertem fuisse fatendum sit. 3. Platinam oppugnat Possevinus in Apparatu sacro V. *Aurelius Augustinus* cap. 5. quod Gennadium vocet Episcopum Massiliensem, id enim inquit nusquam aliàs legitur. Item Valafrius auctor censuræ ad librum de Ecclesiast. dogmat. cap. 10. de diuinis nomini, Tritemius, & ipse Gennadius in extremo capite de viris illustribus, Presbyterum se nominat. *Ego*, inquit, *Gennadius Massilia Presbyter*. Reliqui autem decipi potuerunt similitudine nominis Gennadij, qui fuit Episcopus Constantinopolitanus, cuius meminit Gennadius Presbyter, lib. de viris Illustr. cap. 90.

- 3 Verum si in hoc, maior est adhibenda fides diuini oraculi testimonijs, ut reuera est, iugulantur omnes aduersarij delationes vnico Hadriani Papæ suffragio. Is enim epist. 3. ad Carolum Regem Francorum, in qua Pontifex quatuor libros Carolinos, ut appellant, hoc est Carolo Magno nuncupatos, & ab Iconomachis aduersus Nicenam Synodum confarcinatos erudite refellit, de Gennadio nostro perhonorifice loquitur, testemque producit in suæ causæ præsidium pro veneratione corporum & reliquiarum sanctarum.

Domino excellentissimo filio nostroque spirituali Compatri Carolo
Regi Francorum & Longobardorum ac Patricio Romanorum
Hadrianus Papa.

- 4 Dominus ac Redemptor, qui prouido suo consilio auctor est, dignatus est de cœlis è sinu Patris descendere, &c. Tum infra ad rem de qua ambigitur. Sanctissimorum Pontificum hac oblata sunt testimonia, id est sancti Gennadij Massiliensis Episcopi, qualiter veneranda sunt corpora & reliquia Sanctorum cap. 40. ubi ait Sanctorum corpora & præcipue Beatorum reliquias ac si Christi membra sincerissime honoranda, & Basilicas eorum nomine appellatas veluti loca diuino cultui mancipata affectu purissimo & deuotione fidelissima adendas. Si quis contra hanc sententiam venit, non Christianus credatur sed Ennomianus. Hæc ex ipso Gennadio Hadrianus excerpta

excerpta ex lib. de Ecclesiast. Dogmatibus cap. 73. cuius Papæ autoritatem tanti facit Suarez in opere triparti. *De gratia* Proleg. 5. cap. 5. num. 35. ut ex ea conficiat Gennadium nunquam fuisse Pelagianum, quoniam, inquit, si fuisset hæreticus etiam si respuisset, non tanto honore ab Hadriano Papa ad fidei dogma confirmandum allegaretur. Fieri ergo potuit ut ea quæ de Fausto & aliis scripsit non per errorem in doctrina, sed per ignorantiam facti dixerit, quia in bono sensu illorum sententias & loquendi modos interpretatus est. Ibidem num. 36 in fine. *De his*, inquit, *duobus Severo & Gennadio nihil certo statuere possumus, nisi quod in Catholica doctrina decesserunt*. Sumit etiam inde argumentum Baronius anno 49. num. 46. quod Gennadius emaculatis, si quas antea è Semipelagianismi patrocinio contraxisset ignominie labeculis, in meliorem frugem redditus, factusque plene Catholicus & vita laudabilis assumptus postea fuerit ad eiusdem Ecclesiæ Massiliensis Episcopatum Et Platina in vita Symmachi Papæ. *Huius*, inquit, id est Symmachi, *tempore Ecclesiam Dei multum iunxit Gennadius Massiliensis Episcopus, qui diligens Augustini imitator & librum de Dogmatibus composuit & quid cuique ad salutem necessarium esset declaravit*. Sigibertus in Catalogo c. 30. eum similiter Episcopum vocat, Iacobus Philippus Bergomas in supplemento Chronicorum anno Christi 499. *Gennadius Massiliensis Episcopus, vir Græca Latinaque lingua eruditus, & ipse tempestate hac diligens Patris nostri Augustini imitator librum de dogmatibus Christianis composuit, & ibidem, quid cui ad salutem esset necessarium declaravit*. Item D. Hieronymum imitatus librum de viris illustribus edidit multaque præterea ipso referente de Græco in Latinum transtulit. Ei præterea librum de dogmatibus Ecclesiasticis adscribunt Algerus Belga scilicet holoisticus & Monachus Cluniacensis, qui lib. 1. de corpore & sanguine Domini cap. 21. citat sub nomine Gennadii caput 53. lib. de dogmat. Eccles. Item Magister sententiarum Distinct. 8. lib. 2. D. Thomas quodlibeto 12. art. 2. & in Catena cap. 1. Matt. qui liber alias nilominus sub Augustini nomine falso admodum fovebatur, est enim conflatus maxima ex parte sententiis summorum Pontificum Innocentii, Zosimi, Coelestini, & Concilii Arausicani 1. Canonibus quæ scripta esse constat post obitum Augustini. Baronius non modo libri huius autorem fuisse Gennadium affirmat, sed illum esse docet librum de fide quem imitari volens Gennadius, ut par erat, suum Episcopum ac Magistrum S. Honoratum, de quo supra; misit à se scriptum ad Gelasium Papam, ut ipsemet tradit Gennadius cap. 100. & ultimo, de viris illustribus, sua scripta recensens. Vide Suffridi Præfationem & Annotationem in Sigeber. capite 30. Dicitur Gennadius in Chronico Maximi obiisse anno 572.

Hoc eodem Gennadii Pontificatus anno 1. Theudis Rex Gothorum in Hispania occisus est, ubi regnasset annos sexdecim. Paulo verò ante eius obitum nobilem Ecclesiam Massiliensem S. Lauriani martyrio illustratam vetera Ecclesiæ Catholicæ monumenta tradunt, Martyrologium Romanum 4. Iulij, Gallicanum ibi. Vassus in Chron. Hispan. an. 544. Flor. Sanctorum Hispaniæ & in Thes. Conc. tom. 1. hac die, Baronius in Epitome an. 548. num. 3. Is genere Pannonius, Mediolani Presbyteratum exercens, inuectus zelo fidei Catholicæ in Totilam Arianum, & ab eo quæsitus ad necem fuga lapsus est in Hispaniam. Vbi cognita ipsius sanctitate, post Maximum eligitur Hispalensis Episcopus. Sed rursus instigatione Totilæ, barbarica obstinatione, eum persequentis, à Theude quæsitus Romam aufugit ad Vigilium, ac denuo reuersus in Hispaniam ab exploratoribus Totilæ, mirasagacitate singula eius vestigia affectantibus apprehensus, apud Massiliam capite truncatus est. Huncque tandem Massiliæ felicem consecutus est finem vir sanctissimus, ardore fidei & dicendi libertate omnes huius sæculi Catholicos facile antecellens, & miraculorum operatione nulli secundus. Ex quibus liquido constat in Martyrologio Gallicano vitiosam & corruptam lectionem pura & incorrupta litura emendandam esse, cum Laurianum passum esse ait in vico Vastino agri Bituricensis, certò enim Massiliæ testibus Baronio & Spondano, palmam pij sui agonis recepit, cuius etiam memoria ob corporis eius primum ibi conditi oppignerationem iam ab hinc celebris apud Historiographos ac solennis perdurat. Eius caput Hispalim in Hispaniam delatum esse traditur in Martyrologiis, Romano, & Gallicano, loco citato. Ex Gordonus in Chronologia anno 548. *Laurianus passus martyrium 4. Nonas Iulij apud Massiliam Ariano gloria antore Totila*.

Circa etiam hæc tempora regnante Childeberto iuxta oppidum S. Andreæ prope Aunonem fuit quædam Virgo nobilissima nomine *Casaria* vel ut aliqui volunt *Casaria*, quæ cum ad nobiles peruenisset annos à parentibus matrimonio copulata est cuidam nobilissimo viro nomine Valenti. Viuebant autem ambo in timore Dei eleemosynas multas facien-

tes & quod maioris est admirationis virginitatem suam illibatam in matrimonio diu seruauerunt, & post modum Valens ex coniugio tranfuit, consentiente vxore, in Sacerdotium. Beata autem Cafaria quæ dudum ad vitam solitariam anhelabat, secessit in speluncam in summitate montis dicti oppidi, vbi per totum vitæ suæ curriculum solitaria vixit in magna abstinencia & penuria rerum omnium. Vnde eam Deus ad declaranda eius merita multis decorauit virtutum & miraculorum insigniis. Obiit autem hæc gloriosa Virgo in dicta spelunca, vbi nunc est capella in ipsa rupe excisa, circa medium noctis, die Dominica illucescente, 6. Idus Decembris, an. 12. regni Domini Childeberti Regis. Indictione 5. sicut colligitur ex eius Epitaphio literis maiusculis Romanis in marmore Semieso exaratis. Superiores versus periere.

*Mensibus & geminis concludens tempora visa
Vixit in æternum nullum moritura per annum
Ista Valens fieri fletu manante rogauit
Iura Sacerdotij seruans nomenque iugale.*

7 Hæc ex antiquo Breuiario & MM. SS. Codic. Ecclesiæ ac Monasterij S. Andree, vbi sacrum Virginis caput ostenditur in argentea Lipsanoteca, & deuotionis causa ægrotantium capitibus imponitur, præcipue eorum qui capitis morbo vexantur, multæq; indulgentiæ conceduntur visitantibus dictam Ecclesiam & reliquias sanctæ Virginis Cafariæ die 3. solennitatis Pentecostes. De ea Baronius an. 587. Martyrologium Gallicanum 8. Decembris.

8 Anno 554. floruit Siffredus Ex Monacho Lerinensi Episcopus Vendacensis siue Carpentoractensis, quoniam Vendacensi ciuitate diruta ad castrum Carpentoractense Pontificia sedes translata est, de quo tam ex variis Breuiariis quàm membranis perantiquis secundum vsum sacri Monasterij Lerinensis olim compilatis, tum ex duobus vetustissimis Codicibus MM. SS. Bibliothecæ Lerinensis desumpta hæc habentur. *Quidam miles de partibus Campania oriundus, sed intra ciuitatem Albanum (vulgo Anbaigne hanc procul Massilia) nutritus, quæ sibi iure hereditario media debebatur propinquitatis successione, Lerinum veniens causam pandit, seque Monachum cum filio Siffredo magnopere optat fieri, inibique humaniter satis suscepti, vitam arduam angustamque viam sumunt. Miles cænobijs obedientia mancipatur, filius verò literarum studijs traditur. (puta Massiliæ, antequam in Monasterium se reciperet, cuius è ludis duntaxat & officina dicendi tanquam ex equo Troiano plerique omnes, quotquot per idem tempus in Italia, & Gallia pene vniuersa insignes viri prodire, nouum enim omnino & inconsultum ac temerarium videretur existimare, Monachos qui se in deserta, & agrestes solitudines abdiderant ab hominum frequentia, scholas aperuisse & in exedris Academicis professores literarios publice egisse, aut eorum tirones & ephæbos relicta solitudine, cum melotis suis & pellibus caprinis discendi causa peragrasse vrbes, & peregrinatos omnibus gymnasijs ac Philosophorum & Rhetorum scholis esse, vt supra de studiis S. Cafarij ostensum est) Studia igitur aggressus adolescens in paruo temporis spatio viguit loculentissime in Grammatica, Rhetorica, Dialectica, & in bonis actibus tam studiose vixit vt merito secundum à Magistro predicaretur. Magis verò ac magis in Domino proficiens, ita vt visitatione sua fratres à lecto agnitudo releuaret, vexatione febrium fugata, tollitur interim à Domino ex huius vite ergastulo pater eius, atque ex merito bona conuersationis 7. Augusti in cælis collocatur. Post verò non multum temporis tam audax contra demones filius eius inuenitur, vt omnes sibi exhibitos Dominica oratione expelleret. Omnes itaque Prouinciæ Gallia Clerici Episcopum, Monachi sibi poscebant Abbatem in cænobio Lerinensi, cùmque ætate iuuenili triginta esset annorum petitur vir sanctus Siffredus à vicinis Clericis Vendacensis sedis, quia illorum Pastor castissimus, iam in Domino obierat. Recusat vir sanctus ac prænatus electio populorum, prænatus adunatio Clericorum, coactus tollitur in Vendacensem Episcopum & Arelatem deducitur ibique à Magistro S. Cafario benedicitur mori præsulum, acceptaque consecratione cum summa humilitate se ad sacrificium Deo celebrandum nouus Sacerdos præparat. Cùmque ex more pacem omnibus daret osculatur cæcum, cui Dominicam crucem oculis imprimens statim ille lumen recepit. Quadam etiam vidua de Massilia ciuitate ad eum deueniens precatur vt sibi subuenire dignetur, filius enim eius à pessimo demonio vexabatur, qui cùm ante presentiam viri Dei exhibitus fuisset, cepit furibunde demon proclamare. O Siffrede cur me insonsem persequeris, cur quod meum est quaris! De Insula Lerinensi me expulisti, de meo habitaculo quoque eicere tentas. Ad hac sanctus Dei ingemuit procumbens in oratione, ac tetigit manum pueri, dixitque. Exi maligne spiritus ab hoc plasmate Dei, mox dirus serpens cum ululatu magno abiit & puer sanus eadem hora refedit. His aliisque frequentissimis cernens miraculis vitam expe-*

est universa carnis Spiritum: ab omni collumione huius sæculi in manus reddit Creatoris 5. Calend. Decemb. Tanta mox fragrantia locum illum explens, ut cuncti mira dulcedine ac suavitate reple-
rentur sepultusque est in Basilica quam ipse construxerat, in nomine sanctæ & indivisæ Trinita-
tis, ubi beneficia præstantur quotidie poscentibus. Porro eius sacra busta perquam honorifice recon-
dita habentur in præfata civitate Carpentoracensi, & in Ecclesia Cathedrali in sacratio, nempe ossa
sacri verticis Siffredi in statua argentea inaurata & ornata à pectore sursum, in habitu Pontificali
includuntur. Reliqua exuvie corporis in perpalchra arca argentea nive adornata & incisa magnifi-
ce, summa cleri & populi devotione custodiuntur. Meminit Martyrologium Gallicanum eius-
que felicissimi obitus elogio, & ferias die 28. Nouemb. indicit. Concilium Aurelianense
4. sub Vigilio celebratum est triennio post Aurelianense 3. Indictione 4. Childeberti Ro-
gis an. 30. cui de Prouincia Phocænsi Episcopi reperiuntur subscripti

Cyprianus Episcopus Ecclesiæ Tolonensis.	Prætextatus in Christi nomine Aptensis Episc.
Maximus in Christi nomine Aquensis Episc.	Enterius Civitatis Antipolis Episcopus
Aletius in Christi nomine Eccl. Vasensis Episc.	Vindemialis in Christi nomine civit. Aran. Episc.
Deuterius Episc. civitatis Vinciensis.	Clematius Episc. civitatis Carpentoracensis.
Gratianensis Presbyter missus à Domino Desiderio Episcopo Foroiuliensi	
Benenatus Presbyter missus à Domino Claudio Episcopo civitatis Glannatensis	

Arelate defuncto Cæsario in eius dignitatem substituitur Auxanius, ad quem Vigilius Pa-
pa literas dedit, acceperat autem vicissim ab eo per Ioannem Presbyterum & Terentium
Diaconum ipsius Legatos, reddiderat siquidem Auxanius Pontificem de sua promotione,
ac de causa Prætextati, mox supra subscripti, ut puto, Aptensis Episcopi cettiozem, vsumque
pallij postularat. Respondet Vigilius epist. 1. ad Auxanium Arelatensem, se ordinationem
quidem probare, vsum verò pallij se absque impetrata ab Imperatore Iustiniano licentia mit-
tere non posse, ut patefaceret Vigilius se omnibus officiis velle Imperatoris gratiam demer-
eri. Cognita igitur per Legatos Augusti voluntate pallium & vicariæ præfecturæ in Galliis
potestatem delegavit, admonens ut pro Imperatore Deum oret, pacemque inter ipsum &
Childebertum Regem conservare studeat. 3. ad eundem Auxanium scribit de cognos-
cenda causa Prætextati Episcopi. Quarta eiusdem pene argumenti ad Episcopos Galliarum
epistola, qua Auxanium Vicarium sedis Apostolicæ constitutum esse nuntiat Vigilius, cuius
muneris partes explicat, omnesque eidem obtemperare iubet. Post obitum Auxanii ad eius
successorem Aurelianum Episcopum Arelatensem scribit, se ipsi vices item suas in Gallia
delegare, tum aliis ad Episcopos Galliarum literis nuntiat se Aureliano vices suas in Gallia de-
legasse, mandatque ut eidem obtemperent.

In Concilio tamen Aurelianensi 5. post Sacerdotem Episcopum Lugdunensem qui Sy-
nodo præfuit subscribit idem Aurelianus. *In Christi nomine*, inquit, *Aurelianus Episcopus Ec-
clesiæ Arelatensis constitutionem nostram relegi & subscripsi*. Tum alij subscribere de Pho-
censibus, Episcopi

Deuterius in Christi nomine Episc. Vinciensis	Clematius in Christi nomine Episc. Carpentor.
Hilarius in Christi nomine Episc. Dinienfis	Clementinus in Christi nomine Episc. Aptensis.
Palladius in Christi nomine Episc. Tolonensis	Basilus in Christi nomine Episc. Glannatensis
Anolus Episcopus Ecclesiæ Aquensis	
Marinus Presbyter directus à Domino meo Antonio Episcopo Auennica, seu Avenionensis	
Aëtius Presbyter directus à Domino meo Magno Episc. Cemeliensi & Nicaensi, seu Niciensi	
Claudianus Diaconus directus à Domino meo Fausto 2. Episcopo Regiensi	
Epiphanius Presbyter directus à Domino meo Expectato Episcopo Foroiuliensi	
September Diaconus directus à Domino meo Eusebio Episcopo Antipolitano	
Optatus Abbas directus à Domino meo Prætextato Episcopo Cabellica	
Petrus Presbyter directus à Domino meo Vindemiale Episcopo Arausica	

Arelatem reuerso Aureliano iterum Vigilius scripto mandavit, ut Childeberto Regi sugge-
rat ut ad Regem Gothorum scribat, ne quid in Ecclesia Romana turbari sinat, De Anastasio
vero cuius in ea epistola meminit Vigilius, legenda sunt quæ à Sirmondo tom. 1. Con-
cilio. sub Vigilio an. Christi 552. Childeberti Regis 41. narrantur in altera epistola Lega-
tis Francorum, qui Constantinopolim proficiscebantur, ab Italiæ Clericis directæ, qua sug-
gerunt ut Vigilio Papæ & Datio Episcopo Mediolanensi qui in eadem urbe ob trium Capi-
tulum

ulorum con trouersiam, ab Imper. Iustiniانو vexabatur, solatio atque auxilio esse studeant.

- 10 Eodem anno Concilium Arelatense 3. sub Sapaudo Episcopo Arelatensi die 3. Calend Julij celebratum Pelagij Papæ an. 1. Childeberti Regis 43. cui annexa eiusdem Regis constitutio habetur, siue constitutionis quæ Concilio supererant duo capita, *De abolendo reliquiis idololatriæ & de sacrorum dierum festiuitatibus caste celebrandis*. Nec multo post Parisiis Synodus 1. adgregata in causa. Saffaraci Episcopi Childeberto Rege tuocante. Ad quem Pelagius scribens anathema dicit iis, qui de fide aliter sentiunt quàm in epistolis Leonis & in Concilio Calcedonensi continetur, eique reliquias mittit tam beatorum Apostolorum, quàm sanctorum Martyrum: *Præter eas*, inquit, *quas iam pridem per seruos Dei Monasterij Lerinensis direximus, sed & nunc quas legati vestri poposcerunt, nos misisse signamus deputantes Hominum bonum Subdiaconum ex Clero Ecclesiæ nostræ, à quo usque ad fratrem & Cœpiscopum nostrum Sapaudum deferantur*. Sapaudo verò ipsi Arelatensi Episcopo commendat reditum Hominsboni Subdiaconi, atque ut Placido Patri suo suggerat, de comparandis Romamque mittendis vestibus, quæ in pauperes erogentur.

- 11 Anno 557. Radegundem Reginam Bertharij Regis Thuringiæ defuncti filiam captiuam duxerat, & demum in vxorem acceperat Clotharius frater Childeberti Francorum Regis, nunc mutata veste claruisse sanctitate Pictauij, pluribus enarrat Gregorius Turonensis lib. 9. hist. cap. 39. Hæc, matre S. Cæsaria Arelatensi Abbatissa, Cassianæ stirpis Massiliensis sanctissima propago cùm Regi Clotario inuita nupsisset, post aliquot annos facultate ab eo magnis precibus impetrata, primùm Arelatem ad S. Cæsariam se contulit, ut ipsa Magistra & ex Cassiani regulis quas didicerat in Monacho perfectissimo fingēdo talis efformaretur, qualis fortasse nemo fuerat. Demum Pictauos regressa Parthenonem construxit, vbi iam alte impressis Arelatæ monasticæ vitæ vestigiis institit, eo ardore ut breui ad magnam virtutis perfectionem gradum fecerit. Obiit Augustoriti Pictonum, 14. August. anno 587. Cassiodorus qui à tempore Theodorici Gothorum & Italix Regis vsque ad Virigem præfecturis innumeris illustratus florentissime vixit, post illorum Regum naufragia in exoptatum diu tranquillitatis portum secessit, nempe in Monasterium à se constructum ibi Calabria, apud ciuitatem Scyllitanam, quod Viuariense dixit siue etiam Castellense, omnibusque rebus ad vitam necessariis atque insuper egregia plane bibliotheca orlauit. Ibi Deo & literis vacans reliquum vitæ tempus ad obitum vsque, semper aliquem fertilissimi ingenij partum edens, effectam licet annis, fecundam frugibus senectutem duxit. Porro euasisse prope cētenarium inde possumus opinari, quod ipsemet testetur, se de Orthographia librum elaborasse anno ætatis suæ 93. post quem adhuc conscripsit commentarium de diuinis lectionibus aliosque tractatus, nec alios ad res diuinas conuersos labores vel minimum intermittens in suo Monasterio tandem sancto sine quieuit.

- 12 Anno 562. Clotarius Childeberto fratri Francorum Regis cæterisque fratribus ac nepotibus suis superstes solus potitus Monarchia Galliarum, ac Prouinciæ Dynastia sanctos viros coluit, ac feretro S. Medardi collum supposuit, cùm duceretur ad sepulturam. Moritur ac sepeliri mandat in Basilica prædicti S. Medardi an. 565. Quo mortuo eius filij quatuor regnum inter se ita diuiserunt ut Charibertus quidem Parisiis regnauit. Chilpericus Suefione, Guntranus Aureliæ, Sigebertus Rhemis. Certabant Guntranus & Sigibertus de Prouinciæ Dynastia inter se controuersa.

- 13 Anno 566. Nicix in Prouincia Phocæensi clarus habebatur Hospitius reclusus multis virtutibus præditus, qui prophetico spiritu dotatus aduentum Longobardorum longe ante prædixerat. Qua de re Aimoinus de gestis Francorum lib. 3. cap. 38. Petrus Equilinus in Catalogo lib. 5. cap. 27. & ex iis aliisque. Lerinenses Annales autore Barrali par. 1. fol. 129. & Gregorius Turonensis lib. 6. hist. cap. 6. eius sacræ feriæ adscribuntur in Martyrologio Gallicano ad diem 21. Maij. *Nicix in Prouincia sub Metropoli Ebredunensi susceptio & repositio sacratissimi corporis S. Hospitij Confessoris donis Spiritus sancti ornatissimi, atque adeo plurimum apud Priscos sanctorum Encomiastæ celebrati, cuius in Cathedrali illiusciuitatis Ecclesia ubi quiescit, gloriosa mensa dignis solenniis honorantur ex veteri instituto die 15. Octobris*. Quo die vberius res ab eodem sanctissimo viro gestæ recitantur ibidem, Nicix in Prouincia S. Hospitij Confessoris magni Dei famuli cuius præconia S. Gregorius Turonensis cum in historia Francorum, tum in libro de gloria Confessorum ex oculati testis relatione luculenter prosequutus est. Hic beatus vir turri inclusus ferreoque circulo ad carnem accinctus, communi tempore, modico pane & dactylis vescabatur. In quadragesima verò solis herbarum radicibus, quibus Aegypti Anachoretæ vrebantur se alebat, quas ipsi negotiatores desiccatas afferebant. Totus speculationi cœlestium rerum intentus, totus fere in spiritum conuersus,

sus, eam vitam quæ Angelos æmuletur, suo in secessu adhibebat, ubi spiritu prophetiæ afflatus Longobardorum incursum ob populi peccata præcognouit atque prædixit. Qui paulo post hanc in regionem venientes, ubi ad turtim in qua vir Dei degebat accessissent, cinctumque cathenis & indutum cilicio vidissent, homicidam arbitrati qui extremas pœnas expectaret percontati sunt per interpretem, quid mali admisisset. Ille verò se homicidam esse & omnis criminis reum professus est. Tunc vnus extracto gladio vt noxium quem putabat hominem perimeret, dextera ipsius in ipso ictu suspensa dirigit, nec eam ad se reuocare potuit. Hæc videntes socij eius clamore edito, à sancto supplices flagitarunt, vt percussori opem ferret. Ipse verò imposito salutis signo, dolentis brachiū sanitati restituit. Porro ferus miles hoc prodigiū cōuērsus, illico tonsurato capite monachus factus, deinceps discipulus viri Dei fidelissimus fuit. Dures Longobardorum his attoniti, monente ipso Dei famulo agmina sua feralia in patriam reduxerunt. Quotquot autem monitis eius contemptis reuerunt, pessimò fine non diu post interiere. At verò vir beatus cū in dies se ipso maior meritis euaderet, energumēnos manuum impositione sanaret, oleo benedictō visum cœcis, auditum surdis, mutis eloquium refunderet, appropinquante obitus exoptato die vocauit ad se Monasterij Præpositum, petens vt irrumperet ferro parietem, atque Episcopum ad se sepeliendum euocaret, etenim infra triduum se ad destinatam sibi à Deo requiem migraturum. Interim Crescens quidam venit ad ergastuli fenestram, & videns eum cathenis vinctum, vermibus coopertum, ô Domine mi, inquit, qualiter tam valida tormenta sustinere potes? Cui ipse. Confortat me ille ait pro cuius amore hæc patior. Adueniente autem die tertio deposuit cathenas quibus vinctus erat, & cū diutissime lacrymas in oratione fudit, collocans se super scamnum, extensis pedibus eleuatisque manibus gratias agens Deo tradidit spiritum. Adueniens autem Anastadius Episcopus Beati corpus studiosissime sepulturæ mandauit, quem subsequētia diuinitatis opera mirifice illustrarunt. Colitur vir Deo dignus in Cathedrali Ecclesia Niciensi, hodierno natali quoniam ibidem quiescit, & inter tutelares colitur. Hactenus Martyrologium.

His addit miraculum cuiusdam eūntis Lerinum & reliquias S. Hospitij secum deferētis Gregorius Turonensis lib. de gloria Confessorum cap. 97.

14

Fuit in regione Nicensi Hospitius, magnus Dei famulus, qui multis virtutibus præditus ab hoc mundo migrans, cūque sepeliretur, quidam iuxta ipsum sepulchrum manum ponens parumper pulueris eleuauit. Quod in luteo inuoluens rudi, secum sustulit. Progressusque postridie nauem quæ Massiliam ire parabat offendit in littore. Sed hic Lerinense Monasterium expetere cupiebat. Viri igitur quorum erat nanis, Iudaica erant à stirpe progeniti, qua existente causa noluit vir indicare naucleris quæ ferebat. Deinde postquam progressi contra Lerinense Monasterium deuenērunt, nanus in medio pelagi restitit, flantibusque ventis nulla mouetur ex parte. Stupentibus verò Iudæis quid hoc esset, homo ille veritatem apernit dicens. Reliquias beati Hospitij mecum habeo, & nunc Lerinum adire desidero, quod vobis indicare metui. Nunc autem scio quia eius virtute retinetur nanus vestra, nec hinc moueri prorsus poteris nisi consensum illuc prabeatis, quo ego ire disposui. Quod audientes viri stupore permoti, mutatis velis flante vento secundo, iam viro in insula Lerinensi deposito, quò voluerunt libere abierunt. Ecce quales quantasque suis congregat diuitias mundi pauperes, vt eis non solum quæ voluerint redemptor qui cuncta ex nihilo condidit tribuat, verum etiam ipsa eis elementa inbeat famulari.

Anno 567. Chilpericus Clotarij I. Francorum Regis filius & Childeberti nepos multas habens uxores & concubinas cæteris aut necatis aut eiectis ducit Fredegundem. Filium Meroueam ob incestum connubium Brunichildis Presbyterum factum relegat in Monasterium, & inde aufugientem persequens tandem mori compellit an. 579. quo Sigebertus tū fratrem Chilpericum Rhotomagi obsideret eiusque mortem dissuadente frustra S. Germano Episcopo Parisiensi Rex cætera optimus ac vere Christianissimus meditaretur, ipse hoc eodem anno ætatis suæ 40. regni vero 14. dolo impiæ Fredegundis Chilperici uxoris per sicarios simulantes aliquid ei secretius suggerere gladiis veneno infectis percussus interiit. Gregorius Turon. lib. 4. cap. 50.

15

Anno 570. inscriptum traditur Breuiarium Vitæ Sanctorum, quos in Ecclesiæ suæ sacra Dipthycha retulit Desiderius Episcopus Tolonensis, cuiusq; commentarium Archetypum se reperisse profitetur ex temporum locorumque finibus, Gilbertus de Tarenta Prouinciæ Comes, in assignata testamento hæreditate, quam legauit ad fundationem maioris Ecclesiæ Tolonensis sub titulo B. Mariæ de Sedis, vt ex tabulis cernitur eiusdem Gilberti, descriptis posteriori anno 1096.

16

Et cum nobis, inquit, fuisset presentatum aliud instrumentum, continens vitam illorum San-

etorum sine commemoratione, nec designatione annorum, & absq; signo ullius auctoris approbati. Et sic sequitur tenor alterius instrumenti quod approbavimus, & volumus ut sit extractum & observatum secundum nostras constitutiones, nobis absensibus sicut presentibus, ad honorem Dei & gloriosæ Virginis Mariæ & dictorum sanctorum.

Tenor dicti instrumenti seu vitæ omnium Sanctorum, qui in Ecclesia vrbis Toloni commemorantur.

17

Anno Domini nostri Iesu Christi Nativitatis eiusdem 570. ad honorem Dei & gloriosæ Virginis Mariæ, atque Sanctorum qui in Ecclesia nostra civitatis Toloni quiescunt in pace, Amen. Presentibus & futuris notum sit, quod ego Desiderius servus Dei Tolonensis Episcopus, ad perpetuam rei memoriam in presenti publico instrumento & secundum tenorem ipsius de alijs manibus scripto, collecta sunt ex nobis vita omnium Sanctorum, qui in hac Ecclesia quiescunt in pace. Et in primis de B. Cleones (de quo Annales superiori anno 76.) de Beatis Gratiano & Duterio, anno 483. de sanctis Cypriano, Mendriano & Flauiano, an. 509. &c. Cuius demum collectionis finem pro extremo aut ultimo dicit in hæc verba.

Hac collectio, vita Sanctorum à Gennadio Massiliensi descripta in lib. 6. atque à Messiano Monacho Lirinenfi, seu in Martyrologio Martiani, atque à Beato Stephano in vita Sanctorum Monachorum & ex M.M. SS. qua ego Desiderius Tolonensis Episcopus ex mea iussione, & collecta sunt in hoc presenti instrumento cum signo & sigillo meo, anno Domini 572. die 4. Calen. Novem.

Desiderius Tolonensis Episcopus Peire Vasqui, Ioan. Beline collect.
harum summarum vitæ.

18

Et ego Gilbertus de Tarenta propter honorem dictorum Sanctorum, decrevimus & ita ordinamus ut eorum vita sine martyria in lapide marmoris sint sculpta & sigillata in literis deauratis, & in nostra dicta Ecclesia posita sint in muro. Ut ab omnibus tam presentibus quam futuris videri ac legi possint, & facta sit commemoratio illorum. Item ordinavimus & decrevimus quod in dicta Ecclesia sint factæ duæ cruces ex ligno Cedri, & argento deaurato, quæ quidem cruces serventur propter officium dictæ Ecclesiæ. Item ordinavimus & decrevimus quod ultra constitutiones dictæ Ecclesiæ sit numerus duodecim Clericorum Missam celebrantium uniuscuiusque ad æqualem numerum Sanctorum Apostolorum, & ultra dictum numerum sit alius numerus dictorum Monachorum, propter gubernationem Ecclesiæ secundum tenorem earundem constitutionum, quas volumus esse strictè observatas, ex pæna vita, per totam Diocesim. Item ordinavimus & decrevimus quod propter reparationem dictæ Ecclesiæ, & vita dicti Domini de Palma & pro dictis Monachis detur numerus florenorum, aut pensio annualis quadringentorum florenorum, quos volumus ijs dari post constructionem dictæ Ecclesiæ, ex manibus thesaurarii nostri, & pro dicto numero quadringentorum florenorum teneantur celebrare unoquoque die unam Missam ad æternam rei memoriam, seu anniversarium ad commemorationem antecessorum nostrorum. Item ordinavimus & decrevimus quod in dicta Ecclesia sit factum campanile, ubi sint campana & secundum iussione dicti Domini de Palma sint pulsata, propter celebrationem tam Missarum quam Vesperarum, & in cæteris casibus quibus debent sonari. Item ordinavimus & decrevimus quod in templo Dea Astræa, quod est iactus lapidis à dicta turri, sit constructum palatium sine domus propter domicilium nostrum, quod fieri iussimus à dicto Domino Tomasso Prefecto nostro, subito post constructionem dictæ Ecclesiæ, in qua domo erit eiusdem domicilium cum suo exercitu, & partim in turri seu castro Phocensium, propter securitatem dictæ Ecclesiæ & dictæ nostre civitatis. Item ordinavimus & decrevimus quod omnes qui cupiunt manere in dicta nostra civitate, sint de vera religione Christiani, &c. Quas quidem constitutiones volumus & iussimus tam ex parte nostra quam coniugis, extractas esse observatasque, & ita fieri iussimus curia nostra Aquensi & à Prefecto nostro Tomasso remanente in dicta civitate. Datum Toloni sub sigillo nostro, anno Incarnationis Domini 1096. die ultima mensis Octob. Comitatus nostri quarto.

De Ponte regio Cancellario.

19

Et ego Petrus Romanus civis civitatis Toloni tabellio publicus, hoc publicum Instrumentum manu aliena in mea presentia fideliter scriptum, virtute Domini nostri Comitis Provincia super hoc mihi benignius largita, extrahi & grossari feci & facta collatione hic, quam subscripsi & signo meo publico signavi.

PETRVS ROMANVS.

S. THEO

S. THEODORVS.

ANNU CHRISTI 573. MASSILIÆ CONDITÆ 1070.

Guntranni Aureliæ Regis & Prov. Dynasta. An. 8.

ITA functus est S. Gennadius, Massiliensi Ecclesia Theodoro relicta, cuius festum agitur 2. Ianua. apud Ferrarium, & in Martyrologio Gallicano ibidem. Massilia S. Theodori Episcopi & Confessorii, qui prædictorum Martyrum scilicet S. Defendentis & sociorum res gestas conscripsit, & Ecclesiam in eorumdem honorem excitavit, is vir Beatus, cum in Episcopatu summa virtutum gloria maxime verò intenso studio divinarum rerum eximioque sacrorum cultu, nec non mira victus frugalitate, pauperum cura, raraque morum innocentia præpolleret, à suis odio gratis habitus, dira si quis unquam antistes toto fere Præfatu sustinuit. A Clero siquidem suo & civibus propriis iniuste comprehensus, atque nefandis lacebibus probus, sapiusque de sede sua eiectus, innocentiam & patientiam inter tot arummarum fluctus intemeratam conservavit, eoque nomine promeruit sua virtutis Deo probata patentissimum cælis accipere iudicium. Si quidem cum semel à Guntranno Duce in custodiam per calumniam detrusus attentius nocte quadam oraret ad Dominum, fulgore superne delapso, ita cellula in qua detinebatur refulsit, ut custos ingenti panore terreretur. Hinc tamen in virum Dei traiciens per ostij fissuras obtinuit, vidit super eum immensa lucis globum, qui duarum fere horarum spatio micans, divina maiestatis denotissimum clientem magna claritate circumsepsit. Caterum S. Pontifex ad Gunterannum Regem deductus atque à noxa prorsus compertus immunis, ubi ad sedem alter sicut Athanasius tandem post varias afflictiones redisset, in Episcopali munere egregie perseverans, sua virtute præclare propalata, in summa tranquillitate purissimam animam efflavit, Ecclesiamque suam quam viginti circiter annos Pontificali plane vigore administraverat, moribusque admirandis illustraverat; glorificationis sua apud Deum cui fideliter servierat perpetuis nobilitatis insigniis. De eodem, Robertus in Gallia Christiana V. Massilienses Episcopi. Aymoinus lib. 3. cap. 46. Gregorius Turonensis lib. 6. cap. 71. & 24. Gregorius Magnus lib. 1. epist. 45. Baro-
nius an. 591.

Sed ut ad Clotarii filios redeam, de Sygiberto hæc scribit Gregorius Turonensis lib. 4. hist. c. 30. Sygibertus Rex Arelatensem urbem capere cupiens Arvernus commoneri præcepit. Erat enim tunc Firminus Comes urbis illius qui cum ipsis in capite abiit. Sed & de alia parte Adonarius cum exercitu advenit, ingressique urbem Arelatensem sacramenta pro parte Sygiberti Regis exegerunt, quod cum Guntrannus Rex comperisset, Celsum Patritium cum exercitu illuc dirigit, qui abiens Auennicam urbem abstulit. Accedens autem Arelatem & vallans eam, impugnare exercitum Sygiberti, qui intra muros continebatur, cepit. Tunc Sabaudus Episcopus dixit ad eos. Egre-
dimini foras & in se certamen, quia non poteritis sub murorum conclusione degentes neque nos neque urbis istius subiecta defendere. Quod si vos Deo propitio illos devincitis, nos fidem quam promissimus custodiemus, si verò contra vos illi invaluierint, ecce resecatas reperietis portas, ingredimini ne pereatis. Hoc illi dolo delusi, egressi foras bellum parant, sed superati ab exercitu Celsi fugam inveniunt, redeuntesque ad urbem portas reperunt obscuratas. Cumque exercitus à tergo iaculis foderetur, operireturque lapidibus ab urbanis, ad amnem Rhodanum dirigunt ibique parvis superpositis ulter-
riorem ripam expetunt. Sed multos ex his violentia amnis direptos enecavit fecitque Rhodanus tunc Arvernus quod fecisse quondam Simois legitur de Troianis.

Corrupta sub undis

Scuta virum galeasque & fortia corpora voluit

Apparent vari nantes in gurgite vasto.

Qui vix nandi, ut diximus impulsu parmarumque adiuti adminiculo, littoris alterius plana con-
tingere poterunt. Qui nati à rebus, ab equis destituti, non sine grandi contumelia patriæ resti-
tuti sunt. Firmino tamen & Adonaria discendendi via indulta est. Multi ibi tunc viri ex Arvernus non solum vorantis impetu rapti, verum etiam gladiorum ictibus sunt prostrati. Ac sic Guntrannus Rex recepta urbe illa, iuxta consuetudinem bonitatis suæ Auennicam ditioni Partis sui restituit.

Aquis Sextiis Sygiberto Rege, cum Franco Episcopus vultus municipij Ecclesiam gu-
bernaret, Childericus vir nobilis & in gratiosis singulari amore Principi charus, villam eius comperit dicens, quia iniuste ab Aquensi Ecclesia retineretur, & dicto citius convenitur Episcopus. Datique fideiussoribus in præsentia Regis adstitit clamans & obsecrans, ut Rex ad eius causæ audientiam præsentiam suam auerteret ne cælesti iudicio condemnaretur
addens,

addens, scio eum virtutem Metrix (sive Mitrij Martyris) viri beati quod velocem in per-
uasorem suum inrogat ultionem. Denique coniuncti adiutores causam discutunt. Insurgit
Childericus atque improperans criminibus exacerbatum Episcopum, quod res fisci ditio-
nibus debitas iniquo ordine retineret, extrahi eum vi à iudicio iubet, & tantam ablata per
iudicium presentium villa, trecentis aureis condemnauit. Fauebant ei omnes nec quis-
quam contra voluntatem audebat decernere, nisi quod eidem libuisset. Denique condem-
natus spoliatusque Sacerdos ad urbem rediit, atque prostratus in oratione coram sepulchro
sancti Mitrij, dicto psalmi capitello ait. Non hic accendetur lumen nec psalmorum modu-
lacio canetur, gloriosissime sancte, nisi prius vlciscaris seruos tuos de inimicis tuis, resque
tibi violenter ablatas Ecclesie sanctae restituas. Hæc cum lacrymis effatus, sentes cum acu-
tis aculeis super tumulum proiecit, egressusque clausis ostiis similiter in ingressu alias cou-
locauit. Nec mora: corripitur peruasor à febre, decumbit lectulo, exhorret cibum, fastidit
& potum, profert æstuans iuge suspirium. Cui etiam si ab ardore febris interdum sitis ac-
cederet, aquam tantum, nihil aliud hauriebat. Quid plura? In hac ægrotatione integrum
ducit annum, sed mens praua non flectitur. Interea labitur cæsaries cuncta cum barba &
ita omne caput remansit nudum, ut putares eum olim sepultum nuper eiectum fuisse de se-
pulchro. His & talibus miser afflictus malis, sero recogitat dicens, Peccaui eo quod expo-
liauerim Ecclesiam Dei atque Episcopo sancto intulerim iniuriam. Nunc autem ite quanto-
cyus & reddita villa sexcentos aureos super tumulum sancti deponite. Est enim mihi spes
quod res reddita tribuat ægrotanti medelam. Quod audientes homines eius accepta pecu-
nia fecerunt sicut eis fuerat imperatum. Reddiderunt agrum, solidosque super sepulchrum
serui Dei posuerunt. Sed cum hoc fecissent, statim ille in loco quo erat spiritum exhalauit;
lucratusque est detrimentum animæ per adeptionem acquisitionis iniquæ, Episcopus autem
obtinueit ultionem de inimico Ecclesie, quam promiserat futuram per athleteæ Dei virtu-
tem. Hactenus Gregorius.

4 Chilbertus Clotarij primogenitus Rex Parisiorum, legitima repudiata coniuge Ingober-
ta ob Merofledi eiusque deinceps sororis iteratas incestasque duprias à S. Germano Pari-
siorum Episcopo uterque sacris interdictus est. Sed cum eam Rex relinquere noller, per-
cussa Dei iudicio obiit, nec multo post & ipse Rex post eam moritur Chetibertus sine li-
beris, qui succederent. Atque hinc tres reliquos inter fratres de successione dissidium.
Guntrannus Aurelianorum Rex dictus imperium Burgundie habuit ad Ligerim quod ci-
terioris Burgundie fines continebat ac Rhodanum etiam transcendens Allobroges com-
plectebatur quibus etiam Prouinciā contributam Guntrannus contendebat.

5 Clepho alter ab Albaino Longobardorum Rex, à puero familiari suo percussus interfuit.
Longobardi vniuersam administrationem triginta Ducibus permiserunt per decennium.
Sub his accesserunt Longobardorum imperio Vmbria, vbi nunc Urbinates, Picenus ager
aliaque loca finitima, Romam tamen nunquam occuparunt. Rebus tam præclare gestis elati
Longobardi ausi quoque sunt Prouinciā Francorum finitimam gentem bello vexare,
quam ditioni suæ subiectam ut tueretur, auxiliareturque aduersus eos, exercitum Prouin-
cialibus misit Guntrannus. Qua de re Massonius in Francorum Annalibus sub Clotario II.
Facta in Alpibus ingenti præda fuis Guntranni copiis, Pænio earum duce interfecto do-
mum redeunt. Maioris lucri æstu incitari iterum transcendunt Coctias excurruntque ad op-
pidum Alpinae gentis Eberodunum non procul ab eo iugo vnde Druentia oritur Lucano &
Liuiο aliique scriptoribus minime ignotus. Guntrannus Mumolenum Pænio successo-
rem dederat antiquo genere natum & ingenio solemem, utar enim Fortunati verbo: noui
Ducis opera magni fuit in vincendis fugandisque Barbaris. Sed anno quinto post Aboini
eisdem & eius successore Clephone Rege ab humanis sublato, Longobardorum reguli ali-
quot ex decem illis qui Clephoni supererant, Amo Zabauus, & Rhodanus Alpinas gentes
sibi iterum diripiendas & vastandam interiorem Galliam sumpserunt. Amo ab Eberoduno
secundo Druentia Auenionem vsque Canarum, urbem Arelatem, Aquas Sextias, &
cætera Prouincie loco populatus est. Alter regionem quæ inter Druentiam & Isaram iacet
in qua Druma amnis Ausonio cognitus, & Dia oppidum ac Valentia ciuitas, ad quam castra
posuit. Tertius secundo Marā Gratianopolim obsidere ausus est. Plura dictis adiungit Gre-
gorius Turonensis lib. 4. hist. c. 39. Et Amo quidem Arelatensem debellauit Prouinciā
cum urbibus quæ circumscritæ sunt. Et vsque ipsum lapideum campum qui adiacet urbi Mas-
siliensi accedens, tam de pecoribus quam de hominibus depredauit. Aquensibus autem
obsidionem parauit, de quibus duabus libris argenti acceptis abscessit. Sicque & Rhoda-
nus ac Zabauus in locis quibus accesserant fecerunt quæ cum Mumolo perlata fuissent exer-
citum

citum mouit & Rhodano qui Grationopolitanā urbē debellabat occurrit, cumq; cum ceteris sociis celere fuga sibi salutem querere cōpulit profligatis ad Eberodunum eorum copiis.

Anno 577. In Benedicti Papæ demortui locum substituitur Pelagius II. Vuinigildi filius Romanus quamquam ex nomine parentis cum potius genere Gothum quam Romanum conuenimus in Galliis recrudescente bello inter Guntrannum atque Sigebertum & Chilpericum Francorum Reges celebrata est Prouincialis Synodus Parisiis, ea de causa ab eodem Guntranno maxime pio procurata, ut sanctissimi qui tunc in Galliis florebant Episcopi contentionem obortam sedarent. Verum ubi semel res armis cœpta est agi, siluerunt Ecclesiasticæ leges. Sirmodus tom. 1. Conc. an. Chilperici 12. Quo etiam tempore celebratum inquit est Concilium Parisiense 4. in quo Pappoli Episcopi Carnotensis causa suscepta est aduersus Promotum, eique annectitur Constitutio Synodi ad Ægydium Episcopum Remensem, qui promotum in Dunensi Castro Episcopum temere consecrarat. Concilio præfuit Philippus Ecclesiæ Viennensis, subscribere de Episcopis Phocensibus.

Sapaudus Episcopus Arelatensis. Clementinus Episcopus Aptensis. Optatus Episc. Antipolitanus.

Quinsidius Episc. Vascensis. Promotus Episc. Glannatinus. Claudianus Episc. Regensis.

Harcarius Episc. Dinienfis. Tetradius Episc. Vendascentis. Desiderius Episc. Telonensis.

Legitur ibidem epistola Synodi eiusdem ad Sigibertum Regem ut Promoti causam non defendat. *Data sub die 3. Iduum Septembrium anno 12. Regum domnorum nostrorum Parisiis.*

Anno 579. erat tum Lutetia Parisiorum apud Victoriacum villam Brunechildis Regina, Sigeberti Regis occisi vxor cum filiis suis. Quæ de interitu viri sui, cum certior facta, & conturbata dolore ac fletu quid ageret ignoraret, Gundobaldus Dux adprehensum Childericum filium eius paruulum furtim abstulit ereptumque ab imminente morte collectisque gentibus super quas pater eius regnum tenuerat Regem instituit, vix lustro ætatis anno iam peracto, qui die Dominici natalis regnare cepit. Anno igitur primo regni eius Chilpericus auunculus Parisios venit, adprehensamque Brunichildem apud Rhotomagensem ciuitatem in exilium trusit thesaurosque eius quos Parisios detulerat abstulit. Filias verò eius Meledis vrbe teneri præcepit. Ita Gregorius Turonensis lib. 1. cap. 1. qui eodem tempore accidisse ait cap. 2. quod supra diximus Merouicum Chilperici filium incestuosum cum Brunichilde patruui sui derelicta vxore armis rem agentem à Patre superatum captumque ronsuratum esse & Presbyterum factum relegatum in monasterium Cenomanicum.

Massilia tempore Sigiberti Regis Clericum nobilem, Vigilium nomine ab Albino Rectore Prouinciæ, ignominiosis omnibus palam in Ecclesia appetitum esse narrat Gregorius Turonensis lib. 4. cap. 38. *In regno, inquit, Sigiberti Regis remoto ab honore Ionino Rectore Prouincia Albinus in loco eius subrogatur. Magnam inter eos inimicitiam hac causa gessit. Igitur aduenientibus transmarinis Vigilij Archidiaconi homines septuaginta, vasa qua vulgo Oreas vocant olei liquaminisque furati sunt, nesciente Domino. Negociator autem cum cognouisset sibi rem furto ablata fuisse, inquirere diligenter cepit, quo furtum fuisset conditum. Hac quarens audiis à quodam, quod homines Vigilij Archidiaconi perpetrassent. Perueniunt hac ad Archidiaconum, qui inquirens & inueniens, nequaquam publicare sed excusare suos cepit. Megociator ad Albinum pergit, causam exerit & Archidiaconum in crimine fraudis huius mixtum accusat. Die autem sancto Natalis, Episcopo in Ecclesiam adueniente, Archidiaconus indusus alba adest, Episcopum, ut mos est, inuitans ad Altare. Nec mora Albinus de sede exiliens adprehensum Archidiaconum coarctat. Pro quo nunquam obtinere potuerunt nec Episcopus nec ciues nec ullus maior natu nec ipsa vox populi adclamantis, ut datis fideiussoribus diem sanctum Archidiacono liceat cum reliquis celebrare, atque accusatio eius in posterum debere audiri. Sed nec ob ipsa sacrosancta solennia metum habuit, ut ministrum Dominici altaris tali in die non auderet adripere. Quid plura? Quatuor millibus solidorum Archidiaconum condemnauit quod in presentia Regis Sigiberti veniens, quadrupla satisfactione insequente Ionino composuit. Hactenus Gregorius.*

Anno 581. euocatione Regis Guntranni sub Prisco Lugdunensi Episcopo Calen. Nouembris celebrata est 1. Synodus Marisconensis ut eius acta testantur. Sub Pelagij II. Papæ an. 5. Guntranni, eiusdem & Chilperici Regum 21. ubi de Agnete Monacha, quæ de Monasterij septis fuga ante aliquot annos discesserat, sed in eodem deinceps Monasterio reuocata, quod diceret instigante diabolo agellos vel quascumque res ad se pertinentes aliquibus potentibus velle donare, dummodo per eorum patrocinium se possit de intra Monasterij sui septa subtrahere & voluptatibus sæculi clandestina vel singulari habitatione vacare, ideo presenti constitutione sancitum est, ut tam illa quam quæcumque alia Monacha quæ sub hac argumentatione, de religionis habitu ad illecebras sæculi subtrahere aut res suas pro tam iniquæ deliberationis causa quibuscumque dare censuerit, tam illa quæ hoc dare

dare voluerit quam illi quicumque hoc acceperint, ne quod Deus auertat ambitionis instinctu religionis videatur regula vitiari, tandiu sint à cōmunionis gratia sequestrari, quandiu res ipsas eis à quibus has acceperat, digna poenitentiae satisfactione restituant. Subscriptionibus Episcoporum annumerantur *Pappus Episcopus Aptensis, Artemius Episcopus Vassensis, Heraclius Episcopus Dinienfis.*

- 10 Scribit Pelagius Papa ad Aunacharium Episcopum Antifiodorensem epistolam, qua Regum Francorum fidem orthodoxam commendat, hortaturque ut illis suadeat ne cum Longobardis fœdus habeant, & de reliquis quas mittit

Dilectissimo fratri Aunario Pelagius vrbis Romæ Episcopus.

Laudanda tua charitatis vobis relegimus, quibus te nisi gentiliis motus obsisteret, ad nos voluisse venire significas, &c. Sacras autem reliquias quas & tua charitas & gloriosissimus filius noster petijt dirigendas, cum coherenti sibi sanctificatione transmisiimus. Propter quod nihilominus admonemus, ut quorum virtutem quaritis, eorum templa à pollutione gentium liberari in quantum vobis est possibile festinetis, & vestris regibus instantissime suadeatis quatenus ab amicis & coniunctione nefandissimi hostis Longobardorum, salubri se prouisione segregare festinent. Ne dum illorum vindicta tempus aduenerit, sunt & celere fieri diuina miseratione confidimus, eorum etiam illi inueniantur esse participes, quia scriptum est non solum qui ea faciunt sed qui consentiunt facientibus puniendos. Deus te incolam custodiat charissime frater. Datum 3. Nonas Octobris Imperante domino Tiberio Constantinopoli Aug. anno 7.

- 11 Has autem reliquias Massiliam delatas esse tradit Martyrologium Gallicanum die 12 Maij. Eodem die natalis S. Pancratij Martyris cuius reliquiae aliquot, dono Pelagij Papæ cum multis aliis SS. Martyrum pignoribus in Gallias Massiliam miraculorum coruscante fulgore pridem delatae sunt sicut S. Gregorius Turonensis libro suo de gloria Martyrum graui relatione commemorat. At verò ipsius Martyris cætera, quæ Romæ permanserant ossa, inde in Gallias tempore Ioannis Papæ XV. translata, partim Ultraiecti partim Gandauim repocita fuerunt decenti cum honore. Quo tempore SS. Martyrum Ioannis & Pauli reliquiae Massiliam similiter translatae sint ignoramus, nisi forte ad hanc Pelagij ætatem referri placeat, quod in Martyrologio Gallicano legitur his verbis die 16. Iunij. Natalis SS. Martyrum Ioannis & Pauli qui Romæ sub Iuliano impio Christi seruatoris eiuratore, incluto martyrio decorati sunt. Horum autem post aliquot annorum curricula sacratissima pignora in Gallias delata (quæ Sanctorum ferax & deuota cultrix semper extitit) prope Massiliam sæuientes in carinam cœli flatus & æquoris fluctus turbulentos procella obiecta, à Diacono piæ sarcinæ gerulo deuota Sanctorum inuocatione represserunt. Sicut sanctus Gregorius Turonensis in sua de Martyrum gloria lucubratione graui relatu testatus est.

- 12 Anno 585. Concilium Matisconense 2. Guntranni Regis iussu anno regni eius 24. celebratum Pelagij II. Papæ anno 8. Clorarij iunioris Regis. 1. Atque huic Concilio interfuisse ac subscripsisse Theodorum nostrum Episcopum Massiliensem eiusdem Synodi acta ipsa testantur.

Theodorus Episcopus Ecclesie Massiliensis subscripsi.

Item missi Episcoporum è Prouincia Phocensi, qui in ea Synodo simul cum Theodoro subscripserunt.

Sapandius Episcopus ab Arelato.

Denterius Episcopus à Ventio.

Prientius Episcopus ab Aquis.

Artemius Episcopus à Vassione.

Pappus Episcopus ab Aptæ.

Ioannes Episcopus ab Auenione.

Optatus Episcopus ab Antipoli.

Desiderius Episcopus à Telone.

Pologronius Episcopus à Segesterio.

Boëtius Episcopus à Carpentorato.

Catulinus Episcopus à Nisia.

Vigilius Episcopus à Senetio.

Post Synodum suprascriptam Præceptio gloriosissimi Regis Guntranni ad Episcopos & Iudices regni sui edita, de obseruando Die Dominico & aliis, recitatur à Sirmondo tom. 1. Concil. anno 585. Item Regis Guntranni adlocutio, quando in audientia publica conuocatis Episcopis & optimatibus discussi sunt Duces, qui rem bellicam male administrant, in bello quod Guntrannus aduersus Hispanos, Ingundis filiz causa destinarat, cum exercitum in Septimaniam præmisisset, milites soluta disciplina, quacumque iter erat credibus & rapinis ac factorum etiam locorum direptionibus populati sunt. Quo factum ut non modo nihil promouerint, verum etiam in reditu, cum per eadem loca regrederentur, partim fame

fame ob rerum inopiam, partim seditionibus perierint supra quinque millia. Pluribus Gregorius Turonensis lib. 8. cap. 30.

Anno 587. Cum filius paruulus Chilperici moreretur, Fredegundis Regina existimans à maleficis id factum esse, de iisdem dirissimam exercuit questionem, quam pluribus descripsit Gregorius Turonensis lib. 6. cap. 35. quo item anno Rex ipse Chilpericus fraude eiusdem pessimæ Fredegundis vxoris suæ adulterantis cum Landerico Maiore domus, cum à Venatione, iam subobscura nocte rediens ab equo desiliret, gladij ictibus confossus est. Vocat illum idem Gregorius *Neronem huius temporis atque Herodem*. Multaque habet de eius sceleribus, itemque de ipsius libidinibus & crudelitate, ac demum recenset visionem de eiusdem ad inferos damnatione, ostensam Regi Guntheranno ipsius fratri, sed moribus dissimillimo. Reliquit verò Chilpericus filiolum infantem nondum baptisatum, qui dictus est Clotharius, cui Guntrannus patruus tutorem dedit Leandricum Magistrum equitum. Sigeberto iuniore mortuo integram monarchiam adeptus est anno 614. quam cum ad annum usque Domini 631. throni verò sui 44. administrasset, lucis usuram amisit 631.

Anno 589. Epiphanius Episcopus Longobardorum, armis, viris, terrore, periculoque mortis repulsus ex Italia, Massiliam confugerat, quem non hospitio tantum sed etiam domestico usu & consuetudine liberalissime Theodorus excepit. Quæ verò tunc & quam graues querelæ ac similitates Theodorum inter Episcopum hunc nostrum Massiliensem ac Dynamium Rectorem Prouinciæ intercesserint, exponit Aymoinus lib. 3. cap. 46. & 61. ac fusius inculcat Gregorius Turonensis lib. 6. hist. cap. 11. *Theodorus, inquit, ad Regem properare disponens comprehensus ab eo in medio ciuitatu tenetur, & grauiter iniuriatus tandem laxatus est. Clerici autem Massilienses dolunt cum Dynamio moriebantur, ut ab Episcopatu eiiceretur. Sed cum ad Regem Childericum ambularet cum Iouino Expræfeto, à Guntranno Rege detineri iubetur. Quod audientes Massilienses Clerici gaudio magno repleti, quod iam teneretur, iam deputaretur exilio, quod iam in hoc res perstitisset ut nunquam Massiliam reuerteretur, domos Ecclesiæ adprehendunt, ministeria describunt, registoria reserant, promptuaria expoliant, omnesque res Ecclesiæ tanquam si iam mortuus esset Episcopus, peruadunt, diuersa crimina de Pontifice proloquuntur, quæ falsa Christo auspice deprehendit. Childebertus verò postquam cum Chilperico pacificatus est, Legatos ad Guntrannum Regem mittit, ut medietatem Massiliæ quam ei post obitum patris sui dederat, reddere deberet. Quod si nollet nonerit se multa perditurum pro partis istius reuentione. Sed ille cum hac reddere nollet, vias claudi præcepit ut nulli per regnum eius transendi aditus panderetur. Hac cernens Childebertus Gundulphum ex domestico Duce factum, de genere Senatorio, Massiliam dirigit. Qui cum non auderet ambulare per Guntranni regnum Turones, quem benigne susceptum recognosco matris meæ amicum esse, retentumque mecum quinque diebus, impositisque necessariis abire permisi. Ille verò progressus Massiliam ingredi obsistente Dynamio non valebat. Sed nec Episcopus qui iam tunc cum Gundulfo venerat, in Ecclesiâ sua recipiebatur. Dynamius autem una cum Clericis portas obserat urbi, insultans pariter ac utrumque dispiciens, Episcopum scilicet & Gundulfum. Tandem ad colloquium ducis aditus in Basilicam B. Stephani quæ urbi est proxima venit. Ostiarii enim custodiebant aditus ingressum, ut intrante Dynamio valua protinus clauderentur. Quo facto exclusa armatorum turba, quæ post Dynamium ingredi nequie-rant. Quo non intelligente dum diuersa inter se super altarium conferunt, recedentes ab altario saluatorium ingrediuntur. Introeuntem cum his Dynamium nudatumque iam à suorum solatio terribiliter increpant. Fugatisque satellitibus qui cum armis eo adducto circumstrepebant, seniores ad se ciuium Dux unâ cum Episcopo collegit, ut ciuitatem ingrederetur. Tunc Dynamius hac omnia cernens veniam petens datis duci multis muneribus, reddito etiam sacramento se fidelem Episcopo deinceps Regique futurum, suis induitur indumentis. Tunc reseratis tam portarum quam sacrarum aditus valua ingrediuntur utrique ciuitatem, Dux scilicet & Episcopus, cum signis & laudibus diuersisque honorum vexillis. Clerici autem qui sceleri huic mixti fuerant, quorum caput Anastasius Abbas & Proculus Presbyter erant, intra Dynamii tecta confugiunt, petentes ab eo opem refugij, à quo fuerant incitati. Multi tamen eorum per idoneos fideiussores dimissi ad Regem, iussi sunt ambulare. Interea Gundulfus subiugata ciuitate in Childeberti Regis ditionem, restitutoque in locum suum Antistite, ad Regem Childebertum regressus est. Sed Dynamius immemor fidei, quam Childeberto Regi promiserat, ad Guntrannum Regem nuntios dirigit, dicens quod partem sibi debitam ciuitatis per Episcopum perderet, nec unquam Massiliensem urbem suo potiretur dominio, nisi hic euellatur ab ea. At ille ita commotus iubet contra fas religionis, ut Pontifex summi Dei arctatus vinculis sibi exhiberetur, dicens. Trudatur exilio inimicus regni nostri ne nobis nocere amplius valeat. Sed cum Episcopus de his suspectus esset, nec facile posset ab urbe erui, aduenis festiuitas dedicationis Oratorij ruris suburbanis. Cumque ad hac festa egressus ciuitatem properaret, subito armati*

cum magno fremitu ex occultis insidiis scitantes sanctum vallant Antistitem, deiectioneque ab equo fugant omnes Comites, eius seruientes alligant. Clericos cadunt, ipsumque super miserabilem imponentes caballum, nullum de suis sequi permittentes, ad Regis deducunt praesentiam. Cumque per Aquensem praeirent urbem Praeencus Episcopus loci condolens fratri, datis Clericis ad solatium, impositisque necessariis abire permisit. Dum hac agerentur Clerici iterum Massilienses domos Ecclesiae reserant, arcana rimantur, & alia describunt, alia suis domibus inferunt. Episcopus vero ad Regem deductus nec culpabilis inuentus, ad ciuitatem suam redire permissus cum grandi est à ciuitatibus laude susceptus. Ex hoc autem grauis inimicitia inter Guntrannum Regem & Childebertum nepotem suum exoritur, disruptoque fœdere sibi inimicem insidiabantur. Aimoinus libro 3. capite 46. & 61.

- 15 Renouata breui tamen est amicitia Francica inter duos Reges, cum noua, inquit ibidem Gregorius, contra Theodorum Episcopum bella confurgunt. Nam Gundobaldus qui se filium Clorarij Regis esse dicebat, de Constantinopoli veniens Massiliam est aduectus, &c. & à Theodoro Episcopo susceptus. Et ab eodem etiam acceptis equis Mummolo Duci coniunctus est. Erat autem tunc Mummolus in ciuitate Auennica. Guntrannus verò Dux apprehensum Theodorum Episcopum in custodiam pro hac causa detrusit, reputans cur hominem extraneum intromisisset in Gallias, voluissetque Francorum regnum imperialibus subdere ditionibus. At ille epistolam, ut aiunt manu maiorum Childeberti Regis subscriptam protulit dicens. Nihil per me feci nisi quæ mihi à dominis nostris & senioribus imperata sunt. Custodiebatur igitur Sacerdos in cellula, nec pernitebatur Ecclesiae propinquare. Quadam verò nocte dum attentius oraret ad Dominum refulsit cellula nimio splendore, ita ut Comes qui erat custos eius, ingenti pauore terreretur, visusque est super eum lucis immensæ globus per duarum horarum spatium. Mane autem facto narrabat hæc Comes ille cæteris qui cum eo erant. Post hæc autem ductus est ad Guntrannum Regem cum Epiphania Episcopo, qui tunc Longobardos fugiens Massiliæ morabatur, scilicet quod & ipse conscius huius causæ fuisset. Discussi igitur à Rege in nullo inuenti sunt crimine. Rex tamen iussit eos sub custodia degere, in qua post multa supplicia Epiphanius obiit. Gundobaldus vero in insulam maris secessit expectans euentum rei. Guntrannus Dux cum Duce Guntranni Regis res Gundobaldi diuisit, & secum in Aruernum detulit immensum ut ferunt argenti pondus & auri & reliquarum rerum.

- 16 Porro Anastasius ille quem Gregorius Abbatem appellat Monachus fuit Cassianita in Monasterio S. Victoris Massiliensi, & assumptus in eiusdem Monasterij Abbatem. Stabat Dynamij partibus contra Theodorum, & Guntranni Regis causam contra Childebertum suscipiebat. Qui verò S. Cassiani conditoris monasterij centum sexaginta annis circiter ad hunc usque Anastasium Abbatis locum suppluerint, iacent penitus in omnium hominum obliuione atque silentio. Maiorumne incuria aut temporum iniuria dixerim? præsertim sub tot barbararum gentium Sueuorum, Vandalorum, Alanorum, Gothorum, Burgundionum, Hunnorum frequenter factis in Gallia Grassationibus. Certe in historiae curriculo quæ de S. Eusebia aliisque Virginibus martyribus Cassianitis, de S. Saluiano, S. Rustico, S. Eustachio, S. Cæsario ac Cæsaria eius sorore, de Cœnobiorum Cassianitarum per diuersa loca tunc institutis foundationibus supra memorauimus, videre licet manifeste florentissimi Monasterij vestigia, ubi imprimeremus semper nos habuisse. Nec temere affirmarim quod mox de S. Mauronto atque aliis dicturi sumus, Saluanum, Eustachium, Honoratum, ex Monachis & Abbatibus S. Victoris ut de Monachis Lerinensibus mos fuit, in Episcopos Massilienses assumptos fuisse.

- 17 His eodemque tempore accenseo Aureliani Patricij seruum olim energumenum S. Victoris precibus à malo genio liberatum, quem celebrat Gregorius Turonensis lib. 1. de gloria Martyrum cap. 77. Aureliani, inquit, Patricij seruus à demonio correptus dolendo exitu cruciabatur, ita ut plerumque morsibus se laceraret. Sed adductus ad Basilicam sancti, cum se exuri eius virtute fateretur, debacchans per totam adem, die tertia mundatus abscessit. Qui instantum fidei merito roboratus est ut deinceps humiliatis capillis Abbatis sortitus ordinem vni Monasterio praeponeretur. Hoc Monasterium Massiliæ vix aliud assignari potest, quam quod etiamnum S. Victoris nomine ac patrocinio cohonestatum possident Monachi nostri Cassianitæ.

- 18 Anno 590. Lues atrocissima Romam inuadit, & Pelagio mortuo 6. Idus Februarij Gregorius Magnus ex Diacono Cardinali post sex menses renuntiatur Pontifex, dilata tamen ordinatione usque ad Imperatoris responsum, ut ipsemet testatur lib. 4. Dialogo capite 36. Scripsit ad Theodorum nostrum Episcopum Massiliensem, ne Iudæi vi baptisentur sed ad fidem amplectendam moueantur. Quod enim plurimi transfugæ in Galliam Iudæi ab Episcopis

Episcopis instituerentur Christianis disciplinis, & in controuersiam fidei aut disceptationem vocarentur, ac præsertim ab Auito Episcopo Aruernensi, itemque à Theodoro nostro Massiliensi autor præcipuus est Gregorius Turonensis lib. 5. hist. c. 11. vbi de quingentis Iudæis ab Auito conuersis & vno illudente baptismum. *Et quia, inquit, semper Deus noster Sacerdotes suos glorificare dignatur, quid Atuerno de Iudæis hoc anno contigerit pandam. Cum eosdem plerumque B. Auitus Episcopus commoneret, ut relicto velamine legis Mosæica spiritaliter lecta intelligerent, & Christum Filium viuentis Dei Prophetia & legali authoritate promissum, corde purissimo in sacris literis contemplantur, quidam ex his ad sanctum Pascha ut baptisaretur expetere renatusque Deo per Baptismi Sacramentum cum albatu reliquis & ipse in albis. Ingredientibus autem populis portam ciuitatis, unus Iudæorum super caput Iudæi conuersi oleum fatidum diabolo instigante diffudit. Quod cum cunctus abhorrens populus voluisset eum urgere lapidibus, Pontifex ut fieret non permisit. Die autem beato, quo Dominus ad cælos post redemptum hominem ascendit gloriosus, cum Sacerdos de Ecclesia ad Basilicam psallendo procederet, intruit super Synagogam Iudæorum multitudine tota sequentium, destruensque à fundamentis campi planitie loci adsimulatur. Iudæi diu astutantes atque dubitantes tertia die ut credo obtentu Pontificis coniuicti in unum, ad eum mandata remittant dicentes. Credimus Iesum Filium Dei viui nobis Prophetarum vocibus repromissum, & ideo petimus ut abluamur baptismo ne in hoc delicto permaneamus. Gausus autem nuntio Pontifex nocte sancta Pentecostes vigilijs celebratis ad baptisterium foras muraneum egressus est, ibique omnis multitudo coram eo prostrata baptismum flagitauit. At ille præ gaudio lacrymans cunctos aqua ablens Chrismate liniens in sinu matris Ecclesia congregauit. Fuerunt autem qui baptisati sunt amplius quingenti. Hi verò qui baptismum percipere noluerunt discedentes ab illa urbe, Massilia redditi sunt. Lib. 6. cap. 17.*

De Chilperico Rege Iudæos ad fidem cogente. Rex Chilpericus multos Iudæorum eo anno baptisari præcepit, ex quibus plures excepit ex sancto Lauacro. Nonnulli tamen eorum, corpore tantum non corde abluti ad ipsam quam prius perfidiam habuerant, Deum inuenti regressi sunt, ita ut & sabbathum obseruare & diem Dominicum honorare viderentur. Priscus verò ad cognoscendam veritatem nulla penitus potuit ratione deflecti. Tunc iratus Rex iussit eum custodiri mancipari scilicet ut quem credere volutarie non poterat, saltem credere faceret vel inuitum. Sed ille datis quibusdam muneribus spatium postulat, donec filius eius Massiliensem Hebræam accipiat, dolose pollicetur, se deinceps quæ Rex iusserat impleturum. Interea oritur contentio inter illum & Pathirum ex Iudæo conuersum, qui iam Regis filius erat ex lauacro. Cumque die Sabbathi Priscus præcinctus oratio nullum in manus ferens Sacramentum, Mosæicas leges quasi impleturus secretiora competeret, subito Pathir adueniens ipsum gladio cum focils qui aderant iugulauit. Quibus interfectis ad Basilicam S. Iuliani cum pueris suis qui ad plateam propinquam erant, confugit. Cumque ibidem residerent audiuit quod Rex domino vitæ exso famulos tanquam malefactores à Basilica tractos iuberet interfici. Tunc vnus ex his euaginato gladio Domino iam fugato focios suos interficit, ipse postmodum cum gladio de Basilica egressus sed inruente super se populo crudeliter interfectus est. Pathir autem accepta licentia ad regnum Guntranni vnde venerat est regressus, sed non post multos dies à parentibus Prisci interfectus est. Aimoinus lib. 3. cap. 47.

Ut ergo tam graues motus ac periculosos tumultus Christianorum ad frangendam Iudæorum perfidiam aut restingueret aut sedaret, ne Iudæi Arelatæ præsertim ac Massiliæ vi baptisarentur prohibent Gregorij literæ ad Virgilium Arelatensem & Theodorum nostrum Massiliensem lib. 1. epist. 45.

Gregorius Virgilio Arelatensi & Theodoro Episcopo Massiliæ
Galliarum.

Scribendi ad fraternitatem vestram reddendique debita salutationis alloquium licet nulla congrui temporis vel personarum esset occasio actum est ut vno in tempore & qua decebant de dilectione proximitatis fraterna persoluerem & quorundam querimoniam qua ad nos perlata est quoniamodo errantium animæ saluanda sint, non tacerem. Plurimi siquidem Iudæica religionis viri in hac Provincia commorantes, ac proinde in Massiliæ partes pro diuersis negotijs ambulantes, ad nostram perduxere notitiam, multos consistentium in illis partibus Iudæorum vi magis ad fontem baptismatis quam predicatione perductos. Nam intentionem quidem huiusmodi & laude dignam censeo, & de Domini nostri dilectione descendere proficor. Sed hanc eandem intentionem nisi competens scripturæ sacra comissetur effectus, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut iuxta aliquid

T 2

animarum

animarum quas eripi volumus, quod absit, dispendia subsequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non predicationis suauitate sed necessitate peruenit, ad pristinam superstitionem remeans inde deterius moritur, unde renatus esse videbatur. Fraternitas ergo vestra huiusmodi homines frequenti predicatione pronocet, quatenus mutare veterem vitam magis de doctoris suauitate desiderent. Sic enim & intentio vestra recte perficitur & conuersi animus ad priorem denno vomitum non mutatur. Adhibendus ergo est illis sermo, & qui errorum in ipsis spinas utere debeat, & predicando quod in his tenebrosis illuminet, ut pro his aduocatione frequentem mercedem fraternitatis vestra capiat, & eos quantum Deus donauerit ad nouam regenerationem vita perducatur.

- 22 Similia ad Cyprianum Diaconum scribens ait Iudæos non violentia sed spe præmij allitendos esse. Ac de Virgilio Alnardus Vuion lib. 2. ligni vitæ & Chronologia Lerinensis 1. par. fol. 94. S. Virgilius Gallus Monachus Lerinensis & Abbas Augustodunensis in locum Licerij Episcopi Arelatensis creatur anno 591. qui videtur peruenisse vsque ad annum 640. Vir Gregorio Papæ perfamiliaris, ac Childeberto tunc Regi Francorum charus atque iucundus Obiit die 5. mensis Martij de quo Gregorius Turonensis lib. 9. histo. cap. 23. Arelate in honorem Saluatoris Domini nostri Iesu Christi & B. Honorati Lerinensis Monasterij fundatoris construxit Basilicam extra muros in campis illis quos etiam Elysios vocamus, propter infinitam sepulchrorum multitudinem quam illic licet intueri, atque ibi ordinem constituit Monachorum, quos è Massiliensi Cassianitarum Monasterio potius quam Lerino eximisse probabilitate magna dicimus, quia tunc vix respirabat à metu grassantium vniuersam Prouinciam circumquaque Longobardorum, vix emergebat è fluctibus seruitutis, vix ab incendio & ruinis reuiuiscerebat Monasterium Lerinense.

- 23 Hac Theodori ætate lues accidit Massiliensis vrbs, de qua Gregorius ibidem cap. 21: & 22. Massiliensis vrbs contagio pessimo ægrota, quanta sustinuerit altius replicari placuit. His enim diebus Theodorus Episcopus ad Regem abierat quasi aliquid contra Nicetium Patritium suggesturus. Sed cum à Rege Childeberto minime de hac causa fuisset auditus, ad propria redire disposuit. Interea manus ab Hispania una cum negotio solito ad portum eius adpulsa est, qua huius morbi fomitem secum nequiter deferbat, de qua cum multi ciuium diuersa mercarentur, una confestim domus in qua octo anime erant, hoc contagio interfectis habitatoribus relicta est vacua. Nec statim hoc incēdium luis per domos spargitur totas? sed interrupta certo temporis spatio ac velut in segetem flamma accensa, vrbs tota morbi incendio conflagramit. Episcopus tamen accessit ad locum & se intra Basilicam S. Victoris septa continuit cum paucis, qui tunc cum ipso remanserant ibique per totam vrbs stragem orationibus ac vigilijs vacans Domini misericordiam exorabat, ut tandem cessante interitu, populo liceret in pace quiescere. Cessante verò hac plaga mensibus duobus, cum iam populus securus redisset ad urbem, iterum succedente morbo qui redierant sunt defuncti, sed & multis vicibus deinceps ab hoc interitu grauata est. Supra verò addit hunc morbum vsque ad Lugdunensem Vicum Octauum nomine fuisse celeriter propagatum. Sed Rex Guntrannus qui in eleemosynis magnus, in vigilijs atque ieiunijs promptus erat, ac si bonus Sacerdos prouidens remedia, quibus cicatrices peccatoris vulgi mederetur, iussit omnem populum ad Ecclesiam conuenire, & rogationes summa cum deuotione celebrari, & nihil aliud in vsu vescendi nisi panem hordeaceum cum aqua munda adsumi, vigiliisque adesse instanter omnes iubet, quod eo tempore gestum est.

- 24 Arelate S. Resticula Abbatissa in Monasterio S. Cæsarij quod S. Cassiani instituta tuebatur, ceremonias retinebat, ut supra ostendimus, maxima cum sanctitatis laude vixit. Eius elogia clarissima exhibent antiquæ eiusdem Monasterij tabulæ in Martyrologio Gallicano die 6. Augusti.

- 25 Rusticula apud Vasionenses è nobilissima Martiorum familia eodem die nata est, quod pater Valerianus piissimo fine stadio carnis excessit. Cumque quinquennis iam venustate corporis eximia niteret, magis verò animi dotibus decora, omnium in se affectus traheret, eam Cheraonius Guntranni Regis familiaris adhuc tenellam rapiens sibi connubio iungere voluit. At diuino nutu à manibus eius erepta, suadente Siagrio Augustodunensi piissimo Episcopo annuenteque ipso Rege ad Monasterium quod Arelatæ olim S. Cæsarius sorori Cæsariæ construxerat religionis cupiditate profecta, Liliolæ Abbatissæ instituenda traditur, sub cuius disciplina, tot charitatis, humilitatis prudentiæ, patientiæ, & benignitatis signa in omnes edidit, ut defuncta Liliola eam adhuc octauum decimum ætatis annum agentem sancta illa virginum turma in coryphæam elegerit. Quo suscepto non sine renitentia regimine, talem se omni sollicitudine ac sanctimonia præstitit, qualem S. Cæsarius sororem instituens matrem cœtus huius virginalis in omnibus se habere præscripserat. Nam impronè Deo intenta, sic orationibus & diuinæ legis meditationi incubuit, ut psalterium integrum

integrum & totos sacre scripturæ libros memoriter teneret. Vigiliis & ieiuniis ita se dedi-
dit, ut tertio tantum quoque die cibum sumeret. Nihil quod ad Dei cultum & sororum
curam spectaret, unquam prætermisit. Sed tamen invidia Ricamiri Comitis falso ac-
cusata ad Clotarium Regem per Nymphidium Præfectum Arelatensem vincula deducta
est, permultis in itinere editis uiraculis, quorum fulgore & euidencia sanctitatis innocens
comperta honorifice ad suum cœnobium remissa à sororibus ingenti cum gaudio recepta
est, quarum cellas post reditum ampliavit, multa itidem oratoria in vrbe construxit, de-
mumq; omni ætate in Christi famulatu consummata plusquam septuagenaria ad celestes
nuptias immortalitatemque beatam Christo inuitante perrexit.

An. 591. Clotarij ipsius Regis VI. Guntrahni XXX. actum iam quidem antea non se-
mel fuerat de baptismo Clotarij II. Chilperici Sueffionensis Regis filij, ad quem celebra-
dum & ante annos 5. inuitatus Guntrannus Parisios ex Burgundia venerat, ut autor est
Gregorius Turonensis lib. 8. cap. 1. & 9. Sed res tum studio dilata variisque post hæc in-
tercedentibus causis impedita, hoc demum anno iuxta putationem Sirmondi apud Nem-
ptodorum Parisiensis agri vicum in Episcoporum quos Guntrannus adesse iusserat, conuentu
peracta est ut Gregorius idem narrat lib. 10. cap. 28. Aimoinus lib. 3. cap. 54. Inter hæc
Licerius Guntranni Regis Referendarius functo Sapaudo Episcopum egit Arelate, quam
fœdabat deploratissima pestis è supradicta Massiliensi lue propagata, & bellum quod Rec-
caredus perpetuus Guntranni regis ho. is urgebat. Sub Licerio Protasius Aquensis Epif-
copus, Arelatensis Ecclesiæ iura administravit. A Gregorio *Vicedominus* appellatur, cum
enim ea quæ spectabant ad B. Petri patrimonium Gregorius Papa à Virgilio repeteret, ad
Protasium rescripsit lib. 5. epist. 55. ut Virgilio Episcopo Arelatensi de pensionibus Eccle-
siæ insinuet, & Candidum Presbyterum quem miserat Rectorem patrimonij Galliarum
commendatum habeat. *Si forte, inquit, aliquo se modo quod non credimus excusare volueris*
(scilicet Virgilius) vos qui veritatem in sanctis liminibus nostris venera qui in Ecclesia ipsa tunc totius
poris curam Vicedomini gerebatis, qualiter se habeat causa discussa. Patrimonium Romana ha-
bebat Ecclesia in Prouincia Romanorum, & modicum quidem fuisse argumento est vox
illa *Patrimonij*, qua utitur Gregorius ibidem, *Candidum Presbyterum communem filium in pa-*
trimonijolum ipsum communis sanctitatis vestra magnopere commendamus. *Mense Iulio Indiæ.*
24. Est etiam epist. 33. lib. 2 ad Dynamium Patricium Galliarum, qua idem Pontifex se-
per Hilariū de præfatis Ecclesiæ Romanæ redditibus Gallicanis solidos quadringentos
accepisse significat, eique transmittit B. Petri Apostoli benedictionem, crucem paruulam,
cui de cærenis eius beneficia sunt inserta. *Quæ illius quidem, inquit, ad tempus ligauerunt;*
sed vestra colla in perpetuum à peccatis soluant. *Per quatuor verò in circuitu partes de B. Laurentij*
craticula in qua perustus est beneficia consumentur, ut hoc ubi corpus illius crematum est, vestram
mentem ad amorem Domini accendat. *Mense Aprili Indiæ.* 11.

Anno 591. Guntrannus Rex & Prouinciæ Dynasta corpore exemptus terrenum ut cre-
ditur regnum pro cœlesti continuans in Ecclesia S. marcelli Cabilonis sepultus est, quam
ipse quidem diuino succensus amore in suburbio prædictæ ciuitatis, sed in territorio Segon-
um saluque Brexio studiosissime ædificauit ubi Monachos aggregans monasterium con-
struxit, quod pluribus prædiis facultatibusque ditauit. Eius regnum ad nepotem suum Chil-
debertum Sigiberti olim in Austrasia Regis filium simul cum Prouinciæ Comitatu perue-
nit. Salutat ipsum per literas Gregorius Papa lib. 4. epist. 53. ac Virgilio Arelatensi Epif-
copo se vices suas & pallium Regis petiti concessisse ait, hortaturque vicissim, ut illi faueat
in prohibenda simonia, & ne ex laicis repente fiant Episcopi. Tum lib. 5. epist. 6. Laudat
in illo studium fidei Catholicæ, Candidumque Presbyterum commendat, Patrimonij Re-
cto em, Dynamij Patricij loco designatum eundemque Brunichildi Reginæ commendat,
laudans illam à recta filij educatione lib. 5. epist. 5. Tum ibidem epist. 51. missis reliquiis,
quas postulabat hortatur eam ut virorum qui his deseruiant quieti prospiciat.

Hoc item anno supremum diem habuit Theodorus Episcopus de cuius obitu martyro-
logium Gallicanum 1. Ianuarij Massiliæ & nos supra num. 1. De eodem Gregorius Turo-
nensis libro 8. capite 12. ubi de plaga super Ratharium Massiliæ Proregem qui S. Theodo-
rum probris omnibus maledictisque vexarat, id enim cum fecisset, inquit Gregorius, pro-
tinus famulos eius scruissimus inuadit morbus exhaustosque febre peremit. filius eius ab hoc
incommodo defecit, quem in suburbano Massiliæ ipsius cum graui gemitu sepeluit, fuitq;
salis domi eius plaga, ut cum ab vrbe illa est digressus, vix ad Patriam suam regredi puta-
retur.

Guntranni Regis similiter per illius pietatis ac virtutum exterarum relicta memoria,

inconsiderato zelo succensus Sanctorum imagines sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent confregit. Et quidem quia eas adorari veivissis omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus. Dic frater à quò factum Sacerdote aliquando auditum est quod fecisti? si non aliud vel illud te non debuit removere, ne despectu alijs fratribus solum te sanctum & esse crederes sapientem. Aliud est enim picturam adorare, aliud per pictura historiam quid sit adorandum addiscere. N. in quod legentibus scriptura, hoc idiotis prestat pictura cernentibus, quia in ipsa etiam ignotantes vident quod sequantur, in ipsa legunt qui literas nesciunt. Unde & precipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere à te qui inter gentes habitas attendi debuerat, ne dum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi verò non debuit quod non ad adorandum in Ecclesijs, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetulas admisit, si zelum discretionem condidisset, sine dubio & ea qua intendebas salubriter obstruere & collectum gregem non à spergere, sed potius dispersum puteras congregare, ut pastoris in te meritum nomen excelleret, non culpa dispersoris incumberet. Hæc autem dum in hoc animi tui incaute motu exequeris ita tuos scandalizasse filios perhiberis, ut maxima eorum pars à tua se communione suspenderet. Quando ergo ad ovile dominicum errantes oves adduces, quis quas habes retinere non preuales? Proinde hortamur ut vel nunc studas esse sollicitus, atque ab hac te presumptione compescas, ut eorum animos quos à tua disunctione unitate cognoscis, paternæ ad te dulcedine vni admissu omnique studio renovare festines, &c. Unde sumitur 17. Canon Perlatum dist. 1 de Consecratione, de imaginibus Sanctorum non violandis Qua de re Baromius anno 599. num. 17. Azor. lib. 9 cap. 6. Bellarminus, Sanderus de typica & honoraria imaginum adoratione, Vasquez, Suarez. Binius in notis ad Concilium Fran. ofurdien. Eum quoque reprehendit idem Gregorius, quod pravi homines in societatem reciperet lib. 1. epist. 49. ad Virgilium Arelatensem, unde collectus 59. Canon. Potuit. 1. quæst. 7. Quomodo autem & quando ex his scopulis Gregorio Papa autore reponitur, & homo bene frugi ac secura vita factus sit, infra mox copiose scripsimus.

In Galliis Childebertus duorum regnorum Vallatus præfidiis in Austrasia & post Guntrannum qui ipsum regni sui heredem instituerat, in Burgundia & Prouincie Comitatu ultionem patris Sigiberti ac patris Chilperici quos factione Fredegundis periisse certis habebat compertum in diis meditabatur. Congregatis igitur cunctis Austrasie & de regno Burgundie auxiliariis validis Gundobaldum ac Vuintionem duces his præficit mandatque ut terram hostilem petentes, prædas agant, incendia spargant, captiuos quamplures abducant. Qui à Campania Remensi digressi pagum Sueffionicum vastaturi aggrediuntur. Cum interim Fredegundis euocatis qui sibi parebant Francis, ascito etiam Landerico qui tutor à Guntranno Clothario filio suo datus fuerat, audax supra muliebrem indolem femina. Regem quem in vlnis gestabat Clotharium filium suum ostentans, tantum illis fecit animorum, ut ex improviso impetu in hostes facto ingenti eorum cæde nempe viginti millium victoriæ pepererint. Erat tunc Clotharius annos natus saltem nouem ex Aimoino lib. 1. c. 82.

Anno 596. Gregorius Papa ad convertendam Anglorum gentem adhuc infidelem & incredulam ex Monasterio suo Romano Augustinum Melitum, ac Ioannem cumque his Monachos quosdam probatissimæ vitæ in Angliam misit. Qui cum iam in Galliam peruenissent difficultatem operis cogitatione voluentes animum despondent De quo Gregorius per Augustinum huius rei causa Romam reuersum certior factus, ad inchoatum opus perficiendum illo remisso reliquos per literas exhortatus fuit, eosque Regibus, & Episcopis Galliarum plurimis epistolis commendauit.

Porro Augustinum cum sociis nauigasse Massiliam eisque Serenum Episcopum publice hospitium fecisse, liquet scriptis ab eodem Gregorio ad eundem Serenum literarum monumentis. Libro 5. epistola 51.

Gregorius Palladio Episcopo de Sanctonis, Pelagio de Turonis, & Sereno de Massilia Episcopis Galliarum, à paribus.

Licet apud Sacerdotes habentes Deo placitam charitatem, religiosi viri nullius commendationis indigeant, quia tamen aptum scribendi tempus ingessit, fraternitati vestre nostra misere scripta curamus insinuantes latorem presentium Augustinum seruum Dei, de cuius certis sumus studio, cum alijs seruis Dei illuc nos pro utilitate animarum auxiliante Domino direxisse. Quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitatis vestra adiunare, & sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum passus existere, causam vobis innoximus subtiliter indicare, scienses

quod ea cognita tota vos propter Deum deuotione ad solatiandum, quia res exigit, commodeat. Candidum praterea Presbyterum communem filium quem ad gubernationem patrimoniali Ecclesia nostra transmisiimus, charitati vestra in omnibus commendamus mense Iulio Indiēt. 14.

- 7 Alias quoque ad diuersos Episcopos Galliz lib. 9. epist. 52. Sereno idem nominatim commendat

Gregorius Mennæ Tolosano, Sereno Massiliæ, Lupo Cabiloni, Agilio Meris, Simplicio Parisiis, Melantio Rotomagensi, & Licinio Episcopis Francorum, à paribus.

- 8 Licet fraternitatem vestram suscepti officij cura commoneat, ut religiosis viris & precipue in causa animarum laborantibus omni debeas adnissu concurrere, non tamen ab re est, si sollicitudinem vestram epistolarum nostrarum sermo pulsauerit. Quia sicut ignis aura flante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt. Quia igitur Redemptoris nostri gratia cooperante tanta de Anglorum gente ad Christiana fidei gratiam multitudo conuertitur, ut reuerendissimus communis frater & Coepiscopus noster Augustinus, eos qui secum sunt ad hoc opus exequendum per diuersa loca afferat non posse sufficere, aliquantos ad eum Monachos cum dilectissimis & communibus filiis Laurentio & Mellito Abbate prauidimus transmittendos. Et ideo fraternitas vestra cum charitatem quam decet exhibeat, atque ita illis ubicumque necesse fuerit auxiliari festinet, quatenus dum vobis opitulantibus nullas illis remorandi causas habuerint, & ipsi vestra se relematos consolatione congaudeant, & vos solatiorum exhibitione in causa pro qua directi sunt positus participes inueniri. Mense Iulio Indiēt. 4.

- 9 Floruit his temporibus Massiliæ Parthenium cœnobium S. Cassiano dicatum, cui præerat. Respecta nomine, Virgo sanctissima & religiosissima antistita. Hanc inter & Serenum Episcopum cum forte pro Cœnobij priuilegiis facta essent diuortia atque affinitatum dissidia, medius pacificationis arbiter interpositus Gregorius Papa litis omnem controuersiam hoc iudicio exhaustit lib. 6. epist. 12.

Gregorius Respectæ Abbatissæ de Galliis Massiliæ.

- 10 Pia postulatio voluntatis effectus debet prosequente compleri, quatenus & deuotionis sinceritas laudabiliter enitescat, & utilitas postulata vires indubitanter assumat. Proinde Monasterio quod in honorem S. Cassiani est consecratum, in quo præesse dignosceris, iuxta petitionem filiorum nostrorum Dynamij atque Aureliani, qui id religiosa deuotione domui suæ iniuri iniunctis uniusse adificiis comprobantur hac priuilegia prauidimus indulgeri. Constituentes ut obente antedicti Monasterij Abbatissa, non extranea sed quam congregatio sibi de suis elegerit ordinetur, quam tamen si digna huic ministerio indicata fuerit, eiusdem loci Episcopus ordinet. In rebus autem vel in dispositione Monasterij eiusdem, nec Episcopum nec Ecclesiasticum quemquam habere decernimus potestatem. Sed hac ad sollicitudinis tuæ vel quæ post te in eodem loco fuerit Abbatissa curam statimus per omnia pertinere. Die siquidem natalis vel dedicationis supradicti Monasterij, Episcopo illic Missarum sacra conuenias solennia celebrare. A quo tamen ita est hoc officium exoluendum, ut cathedra eius nisi prædictis diebus dum illic Missarum solennia celebrat, non ponatur. Quo discedente similiter etiam cathedra illius de eodem oratorio auferatur. Cateris vero diebus per Presbyterum, qui ab eodem Episcopo fuerit deputatus Missarum officia peragantur. Praterea erga vitam ætensque ancillarum Dei siue Abbatissa, quæ in suprascripto fuerit Monasterio constituta, Episcopo secundum Dei timorem sollicitudinem statimus adhibere, ut si aliquam de illic habitantibus exigente culpa, oportuerit ultioni submitti, ipse iuxta sacrorum Canonum vigorem modis omnibus debeat vindicare. His ergo à nobis statutis atque concessis ita te in congregationis tuæ dispositione custodiam stude sollicitiorem enixius in omnibus exhibere, ut iniqui hostis malitia nil ibi quod maculari possit inuenias. Hac igitur omnia, quæ huius pagina præceptionis amplectitur monasterio tuo in omnibus & ab omnibus in perpetuum seruari Christo protegente censemus, quatenus indultorum priuilegiorum beneficia in sua semper inuolabiliter firmitate permaneant. Mense Octobri Indiēt. 15.

- 11 Qui verò fuerint Dynamius & Aurelianus siue Aurelius, quos in suo rescripto laudat Gregorius, conicere licet ex ipsius literis ad illos, nempe claros fuisse inter Clericos siue Monachos Massilienses qui religiosam conuersationem non solum amarent nomine, sed etiam vita tenerent, quique dediti essent Gregorij disciplinis, iisque artibus quibus instruerentur ad pietatis & religiosæ vitæ institutum. Nam lib. 6 epist. 33. cohortatur utrumque ut ad meliora orationi semper intenti proficiant, & de Codice transmittendo. Codicem, inquit,

inquit, quem digerelemus talem qui ut vos petistis instrueret minime paratum habuimus, sed in subsequenti transmittemus. Tum lib. 9. epist. 70. ad Aurelium. Consolatur eum de morte fratris, (forte Dynamij) & de tribulationibus quas patiebatur. *Iam quod cepistu, inquit, hospitalitatis curam impendite. In oratione & lacrymis instantissime laborate, eleemosynis quas semper amastis iam largius nunc atque uberius operam date, ut tanto post in retributione crescat vobis fructus operis, quanto hic excreverit studium laboris.*

Anno 599. fere toto Gregorius grauissimè laborauit doloribus podagræ, nec tamen labores curæ Pastoralis prætermisit. Ad Secundinum magni nominis Abbatem scribens, venerandas imagines quas petierat misit & qua ratione adorari deberet eum admonuit. Et in epist. 109. lib. 7. Indiæ. 1. Ad Serenum nostrum Episcopum Massiliensem, ubi Cyriacum Romanum Abbatem ad Syagrium Augustodunum euntem comme ndasset, monet imagines in Ecclesiis non esse confringendas.

Gregorius Sereno Episcopo Massiliensi.

Quod fraternitati vestra tam sero scripta transmittimus, non hoc torpori sed occupationi deputate. Latorem verò presentium dilectissimum filium nostrum Cyriacum Monasterij nostri Patrem vobis in omnibus commendamus, ut nulla hunc in Massiliensi ciuitate mora detineas, sed ad fratrem & Coepiscopum nostrum Syagrium cum sanctitatis vestra solatio, Deo protegente proficiascatur. Præterea indico dudum ad nos peruenisse, quod fraternitas vestra quosdam Imaginum adoratores aspicientes easdem Ecclesiæ imagines confregit atque proiecit. Et quidem Zelum vos ne quid manu factum adorari possit, habuisse laudamus, sed frangere easdem imagines non debuisse indicamus. Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in Codicibus non valent. Tua ergo fraternitas & illas seruare & ab earum adoratione populum prohibere debuit, quatenus & literarum nescij haberent unde scientiam historia colligerent, & populus in pictura adoratione minime peccaret. Idque ipsum eidem misit crebris locis inculcatum & relectum, ut animaduerti supra num. 1. ex epistola 9. eiusdem Gregorij lib. 9.

Anno 600. Childebertus Prouinciæ Dynasta ab obitu Guntranni auunculi an. 6. cum vxore veneno tollitur. Huic successerunt duo filij Theodebertus & Theodoricus adhuc puertuli sub tutela auix Brunichildis constituti & Theodeberto quidem Austrasiorum, quod pater Childebertus à parente suo Sigeberto Brunichildis marito, sibi relictum acceperat, Theodorico autem Regnum Guntranni cum Prouinciæ Dynastia quod Childebertus iure adoptionis tenuerat, sorte obuinit. Ad hos fratres & ad auiam eorum Brunichildem extant epistolæ Gregorij Papæ lib. 5. episto. 58. Ad Theodoricum & Theodebertum Reges Francorum de quibus supra num. 3.

Anno 601. Tota per id tempus Lerina & omnis hic Monachorum delectus iacebat, ignauia ac in illo pristino feruore spiritus negligentia quodam veterino, moresque incuria forte Abbatum vel iniuria temporum corruptelaque deprauati, fœdauerant aliquantulum primigenium illum pietatis & religiosæ disciplinæ splendorem. Quod innuit nobis indicatque Chronologia Lerinensis 1. par pag. 97. in vita S. Attalæ Abbatis de quo ista habet: *Attala Burgundionum ortus genere, nobilis natione sed nobilior sanctitate, dum à patre nobilibus libralibus literis imbutus fuisset, Arigio quondam Pontifici ab ipso genitore commendatus est. Sed bona indolis puer nihil ibi utilitatis agi cernens, cepit mente ac spiritu ad potiora tendere & ad altiora anhelare, dedit ergo operam ut postpositis mundi phaleramentis Monachorum iungeretur cohorti. Clam itaque à sodalibus progressus duobus pueris contentus ad Lerinensē cœnobium venit. Quo in loco diu degens cum cerneret Monachos eiusdem cœnobij nequaquam regularis disciplina habentis colla submittere, cepit anxio animo trutinare, qua potioris consilij aditus viam panderet. Progressus ergo inde ad S. Columbanum Luxenium venit. Hæc igitur de Lerinensis Monasterij remissione ac laxamento ubi facta percrebuit ad Cononem Abbatem Lerinensem scribit Gregorius lib. 9. epist. 8. Qua cura & solertia Monasterium sibi commissum regere debeat. *Quam solers, inquit, sis in regendis fratribus, quantoque studio in eorum vigilans custodia Reverendissimo frui & Coepiscopo nostro Menna reuertente cognouimus. Et sicut nos audita decessoru tui incauta remissio sapius contristauit, ita promissionis tuæ sollicitudo latificat, quia studij tui cautelam & tibi ad remunerationem & aliis ad utilitatem exemplum prodesse non dubium est, &c. Eos ergo qui tibi commisi sunt, à gula, à superbia, ab auaritia, à vaniloquio, & ab omni immunditia Redemptoris nostri suffragante gratia prohibere ac studij tui sis per omnia custodire, ut tanto tibi maior de commissæ gubernatione merces accrescat, quanto subiecti tui contra aduersarij nequitias te fuerint vigilante victores. Itaque boni te dulcem, mali paucant correctorem. In qua videlicet correctioe bene nominis esse ordinem observandum, ut personas diligas & vicia persequaris,**

persequaris, ne si aliter agere fortasse volueris transeat in crudelitatem correctio, & perdas quos emendare desideras, sic enim vlcus debes abscindere, ut non possis ulcerare quod sanum est, ne si plus quam exigit, ferrum impresseris, noceas qui prodesse festinas. Ipsa enim in te dulcedo causa sit non remissa, correctio verò diligens sit non fenera. Sed sic alterum condatur ab altero, ut & boni habeant amando quod caueant, & prauis metuendo quod diligant. Hac, dilectissime fili, sollicite attende, studiose custodi, ut dum tali moderatione Deo nostro incolumes quos suscepisti reddideris, in die aeternae retributionis eo dicente audire sis meritis. Euge seruae bone & fidelis, quia in pauca fidelis fuisti supra multa reconstituam intra in gaudium Domini tui.

16 Commeminit Baronius hoc eodem Christi anno Gregorij 12. inchoato, vbi de Chonono siue ut aiunt Bono Abbate Lerinense. Sicut, inquit, aduersus impios atque scelestos homines sanctissimi viri Gregorij zelus exarsit, ita è contra eos quos munus suum nouit religiose explete fouit, & suis pene visceribus clausit. Videas hæc ex ipsius literis ad Bonum Abbatem Cœnobij Lerinensis, antiquitus fecunditate Sanctorum conspicui: iste namque relaxatam à prædecessore Monasticam obseruantiam fibulis disciplinæ restrinxit, quem ipse Gregorius de perseuerantiæ bono sollicitus ut perseueret admonēs, salutaria monita imperitur. Hæc ille Bonum siue Chononum Tabulæ Lerinenses Sanctorum numero adscribunt, in hæc verba. S. Chononus siue Chononius seu Chonon 29. Maij floruit anno 600. quem refert Arnoldus Vion autor Ligni vitæ in sui Martyrologij Monastici lib. 3. die quo supra inquit. Lerini depositio S. Chononis Abbatis admirandæ sanctitatis & humilitatis viri. Vide Chronologiam Lerinensem par. 1. fol. 186.

17 Decessorem verò illum Chononis Stephanum Abbatem Lerinensem fuisse existimo, in quem iam per literas animaduertenter Gregorius, ut sollicitus esset circa Congregationem sibi commissam lib. 5. epist. 56. *Quia vero humani generis inimicus insidiari nostris actibus non quiescit, sed assidua calliditate hoc nititur ut Deo seruientes animas in qualibet parte decipiat. Ideo dilectissimi filij, hortamur ut sollicitudinem tuam vigilanter exerceas, & ita commissos tibi oratione & cura prouidenti custodias, ut lupus circumuiens nullam dilaniandi occasionem inueniat, quatenus dum Deo nostro incolumes quorum suscepisti curam reddideris, & præmia labori tuo gratia sua rependas, & tibi aeterna vitæ desideria multiplicet. Cocleares verò & circulos quos direxisti, suscepimus & charitati tue gratias agimus, quia qualiter pauperes diligas ostendisti, qui ad usus eorum quæ sunt necessaria transmisisti. Mense Iulio Indictione 14.*

18 Massiliae S. Maurus in Abbatem Monasterij S. Victoris nunc electus traditur in chronice generalibus Ordinis S. Benedicti Centuria 6. & in Martyrologio Menardi eiusdemque lib. 2. Obseruationum quos sequutus autor Martyrologij Gallicani ad ferias virtutum, & sanctitatis eius gratia, indicat. *Massilia*, inquit, *S. Mauri Abbatis virtutibus prædari. Pridie Idus Iunij.*

19 Missa his temporibus ad Virgilium Episcopum Arelatensem Gregorij epist. 115. lib. 7. Indict. 2. *Qua confirmat Pontifex privilegia per Vigilium Papam concessa Monasterio Montis Maioris Arelatensis. Childebertus, inquit, gloriosa memoria Francorum Rex Catholica religionis amaro succensus intra muros Arelatensis civitatis Monasterium virorum, ut scripto reperimus, pro sua mercede constituens, quadam ibidem pro habitantium sustentatione concessit. Cuius ne voluntas unquam duceretur in irritam, & ea quæ pro quiete monachorum disposita fuerant, turbarentur, quaque consulit in iure eiusdem Monasterij Epistolæ suæ Apostolica petijt auctoritate firmari, hoc quoque petitioni suæ subiungens, ut eidem Monasterio tam in dispositione rerum quam in ordinatione Abbatis quadam pariter privilegia largirentur. Sciens quippe eam Apostolica sedi reuerentiam à fidelibus exhiberi, ut quæ eius fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitæ usurpationis molestia quatereretur. Unde quia effectum, & regia voluntas & res valde desiderata poscebat à prædecessore nostro Vigilio Romana sedis Antistite ad prædecessorē vestrum Aurelium scripta transmissa sunt, vbi omnia quæ amplectenda voluntatis studium deposcebat, Apostolica auctoritatis libenter annuisti firmata sunt, quia difficultatem pati non potuit huiusmodi res petita, &c. Licet ea quæ semel Apostolica sedis auctoritate sancita sunt nihil egent firmitatis, ex abundantia tamen nostra, cuncta quæ pro huius rei quiete à prædecessore nostro statuta sunt, nostra iterum auctoritate iterum confirmamus, &c. Quod autem monasterium constructum dicit intra muros id forte intelligitur de constructionis ipsius exordio, nunc enim extra muros Monti Maiori adiacet ut exponit autor Pontificij Arelatensis in Aureliano. Vidit tandem Aurelianus antequam decederet anno 555. consummatum perfectumque Monasterium virorum, quod Arelate extruendum mandauerat Childebertus, viuentis Casario, vulgo Monasterium Montis Maioris. Eximius illud donauit privilegiis Vigilius, quorum memoriam habes in Gregorio lib. 7. epist. 4. 5. Nunc quoque scripsit Gregorius ad eundem Virgilium & ad Syagrium Episcopum*

copum Augustodunensem de suscipienda causa Syagrii, quæ religionem professæ cum esset, marito violenter iuncta dicebatur. Epist. 118 eiusdem libri Indict. 2.

Ad emendandum verò Serenum nostrum ac reuellendos ex eius animo Iconoclastarum errores, scribit iterum ad Virgilium Arelatensem Episcopum Sereno familiarissimum & ipsi omnibus rebus coniunctum ut cum à pravorum hominum societate cohibeat lib. 2. epist. 49. *Peruenit præterea ad nos Serenum fratrem ac Cœpiscopum nostrum Massiliensem, prauos homines omnino in societate sua recipere, ita denique ut Presbyterum quemdam qui post lapsum in suis adhuc dicitur iniquitatibus volitari, familiarem habeat. Quod à vobis subtiliter requirendum est, ut si ita constiterit cura vobis sit, nostra hoc sit vice corrigere, ut & qui talem recipit non familiaritate fouere sed discat potius ultione comprimere, & qui receptus est idem discat cum lacrymis peccata diluere non iniquitatem in immunditijs cumulare, &c.*

Anno 603. Massiliam & reliquas Prouinciæ ciuitates clades grandinis grauitè vastauit, ex Gregorio in Appendice cap. 18. sed Aimoinus lib. 3. cap. 86. *His diebus, inquit, apud Massiliam & reliquas Prouinciæ ciuitates nascentibus in hominum inguinibus seu delicatioribus locis quibusdam glandulis in modum nucis, maxima generata est mortalitas.*

Anno 611. collabente Orientis imperio Heraclius coronatur à Sergio Patriarcha Constantinopolitano, qui tot ac tantis Christianæ Reipublicæ calamitatibus à Codsroa illaris perculsus pacem supplex ab ipso petiit. At ille conditionem nullam fore pacis superbe respondit, nisi crucifixum abnegarent Deum, ac solem adorarent. Narrat Sigebertus in Chronico anno 617. exortum in Gallia bellum inter Theodebertum & Theodericum fratres, captumq; Theodebertum, alij sopitum sine cæde volunt, ob bellum hoc eodem anno gestum contra Alemannos in Transiuranam Burgundiam irruentes. Certius alij Theodebertum à fratre prælio victum & apud Coloniam à suis interemptum affirmant. Theodericus anno post moritur, spuris quinque relictis filiis quod legitima vxore caruisset, id auia Brunichilde moliente, quo nepotem magis sibi haberet obnoxium.

Anno 618. Extinctis Theodeberto ac Theodorico fratribus, & hoc quidem Prouinciæ Dynasta, Austrasiani Burgundionesque omnes simul & Prouinciales licet repugnante Brunichilde, se subdunt Clotario eius nominis secundo Francorum Regi, qui sic Galliarum Monarcha euasit, dignus tanto imperio Princeps. Brunichildis flagitiorum ob quæ Francis erat inuisa, pœnas Clotario dedit, ipsam enim camelo impositam & circumductam indomitæ equis illigauit ac discerpsit. Quod describit & refert Sigebertus ad hunc annum. Arnulfus Metensis Episcopus datus est à Clotario institutor Dagoberti filij & regni heredis, cuius Pij viri consiliis dum Rex vitur magnam passus est sanctus Episcopus maleuolorum hominum inuidiam & in dies gliscentem calumniam. Quare post annos 11. solitudinis amans solitariam vitam elegit. Hæc Ionas Abbas in eius vita. Roma rediens Massiliam, quo pietatis causa ad limina Apostolorum iter susceperat, cum prius eiuratis erroribus, si quos habuisset, Gregorij exemplum sequutus Serenus fœlici somno beatæ mortis consopitus ad cœlestis regni migravit honores. Certò id affirmant tabulæ Martyrologij Gallicani in supplemento die 2. Augusti.

Blanderati pago agri Nonariensis in Diœcesi Vercellensi Sancti Sereni Episcopi Massiliensis, ad quem S. Gregorius Magnus non semel rescripsit, cuius monitiis ille obsecundans quadam qua improvide admiserat correxit, totusque ad amorem Dei & gregis commissi curam conuersus, emeruit ut post pia funera diuina gloria insigniis clarificaretur, quæ effecerunt ut corpus eius tam diuinorum mirabilium instrumentum ambizioso quasi astu à populis pro præsidij pignore expeteretur, tandemq; ad Ecclesiam Paræcialem dicti pagi, ad cultum & monumentum deportaretur, ubi etiamnum honoratur sicut loci proprius defensor, quin & potens totius agri Nonariensis opitulator.

S. CANNATVS.

Annus CHRISTI 611. MASSILIÆ CONDITÆ 1218.

Clotarj II. Regis Francorum & Prou. Dynasta. An. 3.

THEODORICVS Childeberto patre eius nominis II. Prouinciæ Dynasta & Austrasie Rege, vita functo. Prouinciam rexit annos circiter 14. cui, nulla relictæ prole legitima, successit Clotarius II. Rex Francorum anno 618. ut ex prioribus colligitur. Hoc igitur regni eius in Prouincia anno 3. locum Sereni suppleuit S. Cannatus & ipse in numero Sanctorum adscriptus, de quo sacrum ad altaria, &

& peculiare ac proprium celebratur, die festo honoratur, omni denique cultu qui cœlitibus impendi solet religiose afficitur etiamnum in Ecclesia & vniuersa Diœcesi Massiliensi. Eius tum vita tum res præclare gesta descripta citantur in vitis PP. Occidentis, ex vetere quodam Breuiario ad vsum eiusdem Ecclesiæ Massiliensis. *Beatissimus Cannatus illustrissimis natalibus ortus fuit, Regis enim Aquensis fuit filius & Reginae, siquidem qui modo Comes Provincia appellatur. Rex Aquensis antiquitus dicebatur. Tantam ergo nobilitatis lineam felix Cannatus moribus extulit, virtutibus sublimauit. Cœpit namque puer bonæ indolis esse, & pater qui à Deo sortitus est bonam animam, & in tenera ætate gerebat cor senile, ut præsagium nominis sui interpretatione verissime ostenderet se implere, Cannatus quippe ethymologice vertitur, Canus natus iuxta quod dicit spiritus sanctus in sapientia. Senectus venerabilis est non diuturna neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis & ætas senectutis vita immaculata. Non enim vacabat ut assolet ætas illa lasciujs, sed scientia & præcipue sacra Theologia literis animum docilem imbuebat. Sed quoniam in paterna domo regia, Beato viro de laude hominum periculum imminabat, præcipue cum legisset, Egredere de terra tua & de cognatione tua & de domo patris tui Genes. 12. & in Euangelio. Qui non odit patrem suum & matrem & uxorem & filios & fratres & sorores, non potest meus esse discipulus Luc. 14. Nolo, inquit, nec appeto sed contemno exhibitiones reuerentiæ superfluas famulorum, nec superstitiosis honoribus agitari, nec adulatoribus laudes dare. Laudes canebo & spectacula sacrilega histrionum, laus mea sit in cœlis ubi regnat turba fidelis, Repente igitur vir beatus ductus est à Spiritu in desertum. Erat autem desertum quoddam quod dicitur Sanzeto distans quinque aut sex fere milliarijs à sede paterna, Aquensium ciuitate. Siquidem locus amœnus & decorus arborum multitudine confusus diuersarum. Nam salices ibi virent in ripa, ibi fontes scaturiunt, terra pratis vestitur virentibus. Hunc autem locum aptum cœlestibus studijs præferebat. Quo perueniens B. Cannatus in suo exitu de Ægypto sapiens relegebat quod Saluator noster ubi cognouisset quod venturi essent ut raperent eum & facerent eum Regem, fugit in montem ipse solus. Quapropter exultabas uberius sibi datum diuinitus ut regnum fugeret quod sibi ex successione congruebat. Subiit itaque præfatum locum gratias agens Deo in hymnis & confessionibus Dominum benedicens.*

- 2 Interea Massiliensis Ecclesia suo orbata Pastore omnipotentem Dominum gemitibus exorabat, quatenus Præsulem sanctum concedere dignaretur. Dominus autem eius auricula reuelauit, quod Regis filius Cannatus esset Massiliensis Episcopus. Dantur ergo laudes Deo. Mittuntur nuntij, qui diu eum perquirentes tandem inuenerunt. Cumque rogaretur ut electioni consentiret, ait: *Agite fratres obsecro me granare, dico vobis & assero in nomine Domini, quod prius hæc arundo arida quam videtis, virescet germinans, folia emittendo quam Cannatus Episcopatum recipiat. Illico postquam verbum protulit B. Cannatus, canna arida integre renouit, & admirantes Legati dixerunt: Benedictus Deus qui dedit misericordiam suam & recto itinere nos perduxit. Urgentes ergo ut veniret dixit. Ex quo à Domino egressus est sermo, non possum extra eius placitum quicquam loqui. Ingrediente illo in suam ciuitatem noua lux oriri visa est, & subditorum curam sollicitissime adimplebat, hæreticæque pestis adinventiones mortiferas cõdemnauit scilicet Iconoclastarum, quibus fanisse videbatur decessor eius Serenus, & ciuitatem suam munijt, & templi diruta refarcinij & sic demum vita & miracula clarus migravit ad Dominum.*

- 3 Per id tempus Clotarius II. Prouinciæ Dynasta concessit Longobardorum Regi, remissionem tributi annui, quod Francorum Regibus pendebat, nomine præsertim Prouinciarum ad radices Alpium.

- 4 Anno 670. Chilbertus Aquitanix Rex, Dagoberti frater moritur relinquens paruulum filium nomine Chilpericum qui non diu rebus humanis superfuit.

In annum 645. reuicimus Concilium Aurelianense, in quo Hæreticus Monothelita Græcus à Saluio Episcopo palam superatus & Gallia pulsus est. Synodi autor fuit S. Audoenus qui de hoc argumento fuse copioseque scribit in vita S. Eligij lib. 1. cap. 34. Natus erat Dagoberto Regi ex Nanthilde Monacha Chlodouæus, cum ante, Sigerbertum ex Ragintrude pellice genuisset. Hic Austrasiæ Rex puer adhuc, à patre factus fuit, anno circiter 632. Clodouæo relicta cætera, hoc est Neustriæ Burgundixque regna, sub Nanthildis matris tutela, addito & Aëga palatij magistro viro laudatissimo. Subinde cum Dagoberto nuntiatum fuisset Vascones à suo imperio deficere velle, exercitum Burgundionum cum 12. Ducibus eo dirigit. Qui commissa cum hostibus pugna eisdem acie superarunt, & multos ex eis captiuos ducentes terram eorum rapinis ac incendio desolauerunt. Ita Aimoinus lib. 4. cap. 28.

- 5 Anno 646. B. Cannatus cum omne pastorale studium in conuertendis rectas in semitas ouibus intēdisset eisque verbo & opere prælucebat vias æternitatis indicasset, ad supernæ patriæ

datur intelligi pro qua re vos in ipso Concilio nolistis adesse, dum multa aduersus vos & de indecenti vita & de excessu canonum quod maxime condolemus peruulgata narrantur. Nam & scripta qualiter vos constitis penitentiam fuisse professos vestra manu vidimus & Comprouincialium vestrorum manibus roborata. Vnde v. s. credimus iam legisse, nec nos penitus ignoramus, quod qui publicè penitentiam profitetur. Episcopalem Cathedram nec tenere nec regere potest. Propterea salutantes beatitudinem vestram honorifice, ut indicamus ut usque ad aliam Synodum de Arclatensi sede, ubi vos constat Pontificalem Cathedram tenuisse, debeatis omnimodis abstinere & de facultate ipsius Ecclesie nihil ad vestram dominationem donec in audientia ante fratres conuenitis penitus præsumat. Comprouinciales Theodosij Phocenses Episcopi, qui huic Concilio subscripserunt post Caudericum Episcopum Ecclesie Lugdunensis, & Laudanum Episcopum Ecclesie Viennensis, &c.

Aurelianus Episc. Ecclesia Viennensis subscripsi. Claudius Episc. Ecclesia Regensis subscripsi.

Petronius Episc. Eccl. Vasionensis subscripsi. Deocarins Episc. Ecclesia Antipolitana subscripsi.

Porrò consentiunt Gallicarum rerum scriptores ab hoc tempore ita inualuisse in dies Maioris Domus potentiam, ut quod scribit Sigebertus anno 622. Reges solo nomine regnarent. Solutis enim in luxum & inertiam regibus, per Maiores domus. siue palatio præfectos administrabantur omnia. Reges verò solo nomine contenti regia se continebant, nec nisi semel quotannis Calendis Maij in conspectum populi veniebant. Quod & Græcorum in Annalibus legitur, cum hac ineptissima fabula, Francorum reges porcorum instar scotum tergum habuisse appellatosque ideo *trirochatos*.

An. 664. diem clausit extremum Clodoueus II. succedit Clotarius III. in Gallia & Provincia, fratribus Theodorico & Childerico diuisa ac relictæ Austrasia est. Quo tempore Erchenualdo palatij Præfecto mortuo, Ebruinum substituunt crudelitate & perfidia famosum hominem.

Anno 669. Childerico II. regnante claruit S. Præiectus siue Proiectus Claromontanus Episcopus qui etiam martyrium passus est, ab ipsius urbis primoribus, in vltionem Hectoris Massiliensis Patricij ab Hilderico Francorum Regis perempti, propter iniustitias Aruernensi Ecclesie ab eo illas. Sigebertus in Chroni. anno 670. & Martyrologium Gallicanum 25. Ianua. Passio S. Præiecti Episcopi, qui eiusdem solij indigena, stirpe nobili procreatus, futura sue sanctitatis & gloria indicia antequam ederet in lucem prætulit. Hunc enim cum mater gravida in utero gestaret, vidit per quietem factum iam maturum suo à latere egredientem, & statim à partu cum baptisaretur sanguine cruentatum. Qua de re cum ad pium virum retulisset, responsum accepit fore ut pareret filium magni aliquando nominis & qui martyrio vitam felicissime terminaret. Cuius uaticiniū veritatem exitus comprobauit. Nam gloriosis progressibus ad insignem hanc peruenit meritum coronidem. Puer siquidem cum à parentibus Gondelino & Helidia in disciplinam traditus fuisset S. Genesij, tum Archidiaconi Aruernensis, iam tum gratia Dei præuentus haud obscura specimina exhibuit, ita verò eluxit potissimum in charitatis officia propensus, ut egenis benefacere pro maximis deliciis duceret. Eam ob rem S. Genesius ei pecuniolas mutuo accommodabat, ut proinata pietate pauperibus solatia sibi gratissima præstaret. Vix ex ephabitu euaserat, cum ob rarem sapientiam qua in eo micabant dotēs, ab ipso S. Genesio iam Episcopo in consilium ascitus, velut alter Daniel in adolescentia, senectutis honorem recipere demeruit. A quo etiam ad gradum Diaconatus subinde prouectus sacrarum literarum studiis instantius incumbens pietatis, castitatis, abinentia, atque feruentis in Deum amoris eximia lumina exeruit, cuius celebrandis præconiis ac mirabilibus toto affectu deditus diuina officia ut bene ac decenter peragerentur sedulo procurauit, atque eloquentia pollens mentem ut gesta SS. Martyrum Cassij, Victorini, Anatoliani, Astrobodi, aliorumque beatorum heroum polio sermone conciteret, adiecit, qua etiamnum glorioso eius nomine consignata supersunt. Defuncto Genesio cum sacra comisia ad successorem deligendum agerentur, omnium bonorum vota facile in Proiectum tot nitentem virtutibus conspirarunt. Sic igitur Beatus vir qui cathedra honorem multo annis recusabat, consona electione Pontifex designatus, atque à Childerico Rege gratissime admissus Episcopatum Deo volente sortitus est. Ea dignitate ornatus Episcopatum virtutum partes omnes sacris lacu instaurandis, pauperibus alendis, agris consolandis, viduis, pupillisque tuendis, & ciuibus quibusque ad salutem adiuuandis executus est diligenter, Statera insuper sanctissimus Antistes cuiuslibet Martyrum, qui in Diocesi celebres sunt propriam Ecclesiam excitare, sed ipse præuentus martyrio pia vota absolueret non potuit. Necis verò eius iniqua hæc causa fuit. Cum non ferret absque intenso dolore hic sanctus sacrilegia, qua Hector Massiliensis Comes sua Diocesis Ecclesiis aliisque inferebat, admonitusque ille non resipisceret, at scelus sceleri addendo graviora in dies sacratis Deo locis & ministris dedecora atque dispendia irrogaret, pio incensus zelo Præiectus, rem ad Regem Chilpericum cui admodum acceptus erat detulit. Inquisitione facta reus impio-

tatis pessimus ille tyrannus, ac dignus extrema animaduersione, solenni iudicio peractus est. Is igitur re per amicos anticos percepta sanctissimo Episcopo è regio comitatu redenti insidias struxit, interceptumque in viæ termino cum Amantino pientissima vita Abbate Cloroangiensi & Eladio religiosissimo Monacho, per satellites pugionibus ac gladiis interemit, in loco Voluic nuncupato, ubi postea ad innocentia, iustitia, & reliq; diuini quo inflammatus pugil beatus impiorum gladiis occubuit cum sociis manifestationem diuina virtutis gloriosa insignia corascent, per quorum euentum clarificata tanti athleta memoria incolarum cum deuotionem excitasset, edificata est in ipsius martyris cultum Basilica qua nomine & pignoribus eius sacratissimis insignita, non trophaum modo victori glorioso sed & presidium deuotis eius clientibus tutissimum hætenus fere perennauit. De eodem hoc etiam die Martyrologium Romanum, Beda, Vsuardus, Ado & alij, Surius, & Petrus in Catalo lib. 3. cap. 22.

8

In Prouincia S. Agricola ex Monacho Lerinensi assumptus est ad sedem Episcopalem Auenionensem anno 660. vt Lerinenses loquuntur Annales. Hic circa annum 630. Honorio Pontifice & Clotario in Gallia regnante, ex illustri Albienfium familia, Auenione natus est, Patre B. Magno, qui huius ciuitatis Episcopatum postea sortitus est, Matre Gandaltruda siue Austadiala. Auo verò Albino Magnate. Insignes illi quidem & ea quæ secundum carnem est, inter reliquos Prouinciæ proceres generis claritate & nobilitate conspicui. Sed ea quæ secundum Deum est vera gloria, virtute, fide, ac pietate longe illustriores. Sub talium igitur parentum cura Agricola educatus tantæ virtutis specimen dabat, vt integritatis ac innocentia splendor & maior quædam in illis teneris annis ad virtutem indoles elucentes, significabant quantæ sanctitatis futura esset maturitas. Florebat ea tempestate celebre illud Lerinense Cœnobium S. Honorati nuncupatum, in insula maris Gallici prope Antipolim, in quod adolescentes nobiles tanquam ad celeberrimum quoddam literarum & virtutis emporium confugiebant. Eo etiam se recepit beatus adolescens, spretisque carnis illecebris & labentis sæculi oblectamentis, annum 14. agens se totum patribus commisit, ac omnem animi motum omnemque ingenij cogitationem in studiis. Scientia & virtutis locauit, atque fixit. Inter hæc B. Magnus Agricoli secundum carnem Pater Auenionensem tunc excolebat Ecclesiam magna laude magnaue opinione sanctitatis. Is senio confectus, cum se pascendo gregi dominico iam imparem agnosceret, de successionem (quod olim iam fecerat Augustinus) cepit attentius cogitare. Aduocantur primores vrbs, vnà cum Clero, suum ipsius desiderium venerandus Præsul aperit, cupere se sarcinam humeris Angelicis formidabilem, effæcto iam corpore, ætate languente, viribus delabentibus flaccidibusque deponere, eligant vnà cum reliquo populo quemcumque aptiorem in Domino iudicauerint sibi successorem. Nec mora Agricola omnium ore, omnium votis expetitur. Dagobertus ipse qui Clotario Patri in regni administratione successerat, tanta viri fama increbrescente, id habet acceptum. Itaque anno Domini 650. inchoante, defuncto interea Dagoberto atque regnante Clodoueo II. sancto patri sanctus filius, B. Magno B. Agricola in Episcopali sede successor communi omnium calculo declaratur. Ex quo breui factum vt crescente fidelium numero, cum vnica iam non posset omnes capere Ecclesia iussit pius Pontifex propriis sumptibus aliam intra muros ædificari Ecclesiam parocchiam, quasi minutissimam turrem in medio vineæ, ad quam egregios operarios Monachos non paucos ex Cœnobio Lerinensi, ubi prima perfectionis suæ iecerat fundamenta, curauit acciri, quod ex regulari ordine suauissimum quendam fructum voluptatis acciperet, quibus & Abbatem præfecit & prædia liberaliter assignauit. Tandemque exactis in Episcopali cura 40. circiter annis de successore eligendo clericos admonuit, cooptauitque in suum locum S. Veredemum qui prope urbem in Eremo vitam Angelicam claramque miraculis agitabat. Moritur Agricola anno ætatis 70. Christi 700. Quæ cum iisdem pene verbis recitasset Martyrologium Gallicanum 1. Septemb. Postremo addit maxima veneratione in Ecclesia S. Petri Auenione sepultum fuisse, cum ob crebras miraculorum coruscationes, quibus vrbi ciuibusque perpetim suffragatur, vnà cum S. Magni sui parentis pretioso cadauere, ossa eius ad eadem gloriosæ Virginis translata fuerunt veneranda. Dehinc ad sui nominis sacram ædem quæ Canonicorum sodalitate insignitur, delata sæpiusque ornatioribus loculis inclusa tandem in thecis argenteis sub maiore altari reposita ea quæ par est religione obseruantur. Experiuntur in dies citius tanti tutelaris virtutem, cuius patrocinio præpotenti cum sæpe ab excidio tum maxime ab hæresis lue, ipsa Auenionensis ciuitas seruata hætenus creditur. *Phila Chronologia Lerinensis 1. par. fol. 327.*

9

Per id quoque tempus contigisse ait Baronius anno 664. in Prouincia martyrium S. Aygulphi Abbatis Lerinensis, quod erit nescitur in quem præcisè annum incurrat, tamen

eo plane tempore quo defuncto Erconualdo Magistro Domus Clodouei, subrogatus est Ebroinus ex antiquis scriptorum monumentis constat ipsum Aygulphum Abbatem Lerinensis Cœnobij, vna cum sociis regulæ monasticæ obseruantissimis occisum esse, dolo pseudomonachi Columbi, in ipsum verò lege actum a Clodoueo & Ebroino Magistro domus, quæ omnia quidem cum ad Clodouicum III. referri non possint, quod iam ante illius regnum Ebroinus probetur fuisse necatus, utique ad II. hunc Clodouicum referenda sunt. Cum igitur Aygulphus à Floriacensi Monasterio ad præfecturam Lerinensis vocatus esset, in quo collapsa monastica disciplina videretur, inuidiam incurrit, & odium pseudomonachorum illic degentium, Columbi atque Archadij, qui ipsum cum eius sociis primùm vincendum curarunt, & in carcerem coniiciendum. Inde verò ad eorum supplicium ignobilem insulam delegerunt inter Corsicam atque Sardiniam constitutam, vbi post linguæ abscissionem & effossionem oculorum capite truncati sunt. Sed eorum corpora comperto facinore Lerinensem insulam relata, atque cum honore sepulta fuere. Nefandus autem Columbus scelerum architectus à Rege Clodoueo post alia tormenta necari iussus est. Sed ista pluribus eorundem Acta Martyrum. Relati sunt iidem inter Sanctos Dei Martyres, tabulisque Ecclesiasticis adnotari atque annua memoria nobilitari. Hæc Baronius anno citato. Chronologia Lerinensis parte 1. fol. 357. Martyrologium Gallicanum 3. Septemb. & 17. Maij.

Anno 668. Clotarius Clodouei II. filius primogenitus, Francorum Rex & Prouinciæ Dynasta obiit valida febre correptus in iuuentute, regnavitque annos quatuor non plures. Theodoricus verò frater à Francis in Austria Rex conclamatus est, apud Vulfoaldum Ducem, sed breui spatio præfuit. Huius enim petiti cito Franci, Childericum qui Austrasiæ regnabat, Regem eligunt. Theodoricum cum Ebroino detentos in Monasterium includunt, illum in S. Dionysij ad Lutetiam, hunc in Luxouiese.

Anno 676. Childericus annis in regno tribus decursis, in venatione ferro obtruncatur ab Bodilone Franco, quem ipse ad stipitem ligarum cædi antea iusserat. Nec pepercit grauidæ reginæ sacrilega manus, statimque Theodoricus extractus è Monasterio ad regnum vocatur cui Leudesius Prætorij Magister attribuitur Erchenualdi filius Adfuit Theodorico Ebroinus relicto Monasterio Luxouiese, in quod intrusus fuerat à Childerico. Quo autore cædes in Gallia patratae sunt nefandæ, occiso inter alios Leudesio, nec non S. Leodegario Augustodunensi Præfule, quem diris tormentis excarnificatum & in Episcoporum Concilio depositum gladio plecti iussit.

Anno 680. Romæ habitæ est Synodus 125. Episcoporum sub Agathone contra Monothelitas, inter quos aguntur è Galliis Episcopi delecti.

Felix humilis Episcopus sanctæ Ecclesiæ Arelatensis. Legatus venerabilis Synodi per Galliarum Prouincias constituta, in hanc suggestionem quam pro Apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Taurinus indignus Diaconus S. Ecclesiæ Tolonensis, Legatus venerabilis Synodi, &c. similiter subscripsi.

Ioannes Episcopus sanctæ Ecclesiæ Vintimiliensis in hanc suggestionem, quam pro Apostolica nostra fide unanimiter construximus, similiter subscripsi.

Mauritius gratia Dei Episcopus sanctæ Ecclesiæ Rhegiensis in hanc suggestionem, &c. ut supra.

Valentinus Episcopus sanctæ Ecclesiæ Aquisgranensis in hanc, &c. ut supra. Quod autem in quibusdam exemplaribus legitur. Valentinus Ecclesiæ Lunensis, mendum est & erroris Librariorum conuincitur manifeste, quod in eadem serie Episcoporum nominatim designatur alius nempe Seuerus Episcopus sanctæ Ecclesiæ Lunensis, &c. Ita Bartellus in Nomenclatura Regiensium Episcoporum num. 19.

PERINVS. I.

Annus CHRISTI 681. MASSILIÆ CONDITÆ 1278.

Theodorici Francorum Regis 69 Prou. Dynastæ. An. 7.

ERINI nomen Episcopi Massiliensis reperitur in priuatis quibusdam MM. SS. Codicibus antiquis, quos habui Massiliæ à viro nobili mihiq; coniunctissimo, actis tamen solennibus & publicis consignatum, etsi virtutes eius ac res præclare gestas omnino fileant annales, ac muta sit huius temporis historia.

Anno 683. Ebroinus Maior domus Franciæ magis ac magis Francos crudeliter opprimebat,

bat, donec tandem aliquando Ermenfrido Franco minas parat, & rebus propriis tollere
conat. Consilio cum suis parato, nocte, collecta manu sociorum per noctem super eum
conspiciens Ebroinum interfecit. Quo perempto ad Pipinum Ducem in Austria cum mu-
nibus peruenit. Quo facto Franci accepto consilio Vvaradonem illustrem virum loco
eius in Maiorem domus constituerunt. Idcirco præfatus Vvarado obsides à Pipino Duce
accipiens pacem inuicem impetrauit. Sic Grego. in Appendi c. 98. Aimoinus lib. 4. hist. c. 46.

- 3 Anno 689. Theodoricus Francorum Rex & Prouinciæ Dynasta moritur relictis duobus
filiis. Natu maximus est Clodoueus huius nominis III. quem pene puerum defuncto patre
Franci elegerunt in Regem. Non post multos vero annos prædictus Rex Clodoueus ægro-
tans mortuus est. Regnavit autem annos 4. Childebertus frater eius in regnum resedit.
Drocius verò à Pipino genitore eruditus Ducatum Campanensem accepit. Grimoardus iu-
nior cum Rege Childeberto Maior domus palatii super Francos electus est, fuitque vir mi-
tissimus, omni bonitate & mansuetudine repletus, largus in eleemosynis, in orationibus
promptus

- 4 Anno 700. In Prouincia Phocensi Thomæ Episcopo Regiensi apparuisse dicitur S. Pros-
per eius decessor, cumque per visum admonuisse, vt sacra ipsa quæ minus honorifice in
augustiori sacello D. Apollinari sacro & extra urbem à se constructo erant condita, in au-
gustiore ædem transferri curaret, quod summa diligentia & pietate à Thoma episcopo
præstitum laudant Flaminus in vita S. Prosperi & Bartel in Nomenclatura Regiensium
Episcoporum num. 20. & absoluta Basilica sacras illas reliquias cum publica læticia in eam
translatas fuisse testantur sub Ioanne Papa VI. 8. Calend. Decemb. Petrus quidem Equi-
linus hæc refert vbi de S. Prospero cap. 7. *Sepultus Prosper Aquitanus in Basilica S. Apollinaris
quam iuxta eandem urbem construxerat, vbi & quiescit usque ad tempus Ioannis Papa VI. qui
sedere cepit an. 701. quo tempore Thomas Reginus Episcopus ab ipso Sancto per visum admonitus,
Ecclesiam ingentem sibi intra ciuitatem adificauit, & corpus ipsius suauissimo fragrans odore illuc
transtulit 8. Decemb. vbi & ad præsens iacet miraculis præpollens.*

- 5 Per id tempus Monachi Cassianitæ quos in Monte Balma & pago Sammaximinensi iam
aliàs sedem ac domicilium fixisse supra indicauimus, metu Saracenorum, S. Magdalenz re-
liquias & sociorum in hypogæum recondidere tenebricosissimum, duoque programmata
Gothicis exarata literis, inter geminam suberis spiram rite composuerunt, ne computresce-
rent, & in Beatz tumulum immisere, vt futuris olim sæculis sacra D. Magdalenz ossa distin-
guerentur apertius, cum in eadem specu quam terra cumularunt essent quatuor illa, quæ
etiamnum visuntur monumenta. Causam recondendi reliquias dedere, vt aliàs exposui in
Magdalena Massiliensi aduena cap. 23. num. 2. barbarorum frequentes incursiones de quibus
infra mox, nam Saraceni anno salutis 700. toto illo terrarum tractu qui Pyrenem inter &
Alpes interiacet pene occupato, cepere Auenionem plena luce, Magalonam deuastarunt
urbesque præcipuas huius tractus, qui eorum ditioni subiacuit, donec Carolus Martellus
an. 4. vel 5. post ingentem illam Saracenorum internecionem ad Turonensem agrum exhi-
bitam, adueneret. Quare in tam aperto religionis ac vitæ discrimine, incolis totius Prouin-
ciæ vel profugis vel fato functis, sacre Beatorum reliquie non tantum in S. Maximini oppi-
do, sed in vniuersa Salyorum Prouincia retrusæ atque abditæ, 600. annorum spatio sequen-
tibus incognitæ posteris, latuerunt. *Ex tabulis authenticis. Descriptionis anno 700. die 16. De-
cemb. Quæ tabula in Concilio Episcoporum & Abbatum semel, iterum ac sapientius explorata ac re-
cognita asseruantur in tabulario Conuentus Regij Sammaximinensis, Patrum Dominicanorum.*

S. ABDELONVS.

Annus CHRISTI 711. MASSILIÆ CONDITÆ. 1308.

Dagoberti II. Regis Francorum & Prouinciæ Dynastæ. Anno 2.

- 1 HBODORICVS Rex Francorum, qui superiori anno 889. vitam ponens,
Regnum ac Prouinciam reliquit filio suo Clodoueo III. qui administrato per
annos quatuor Regno ac Prouincia, mortuus fratrem habuit successorem Chil-
debertum III. & hunc quidem annos septemdecim regnantem, videlicet vsque
ad annum 709. post quem Dagobertus II. eiusdem Childeberti filius primogenitus, quem
nonnulli Clodoueam vocant, quinquennio regnavit.

- 2 Hos verò regni eius anno II. sedere aggressus est Abdelonus siue Abdalongus in Sancto-
rum

num numerum relatus, teste Molano, Ferrario, & autore Martyrologij Gallicani, qui tamen perperam successisse ait proxime, Sereno, in Episcopatu Massiliensi. *Eodem die*, inquit, nempe 1. Martij, *ibidem*, scilicet Massiliæ, S. *Abdalongi Episcopi & confessoris qui Sereno succedens Cathedram cui insedit sacra eruditione, vita Episcopalis copiosis ornamentis illustravit, gregique suo cum mira sanctimonia plurimum profuisset demum incredibili de se relicto desiderio ad operatam pertransiit beatitudinem.* Sedisse ac floruisse Abdelonum ætate supparem Carolo Martello, cum Maurontum tyrannum Massiliæ potitum ex urbe expulit, exterminavit, cecit idem ipse Martellus, demonstratur ex Archiuis S. Mariz Maioris Massiliensis Ecclesiæ primariæ.

In Gallia anno 714. diem clausit Pipinus mense Decembri, qui magna cum laude 27. annis Maior domus vixit in Francia & Austrasia, quam ipse Præfecturam Carolo filio notho resignavit qui *Martellus* dictus est, quod tamen nouerca Plestrudis impedire studuit. Saraceni seu Mauri reliquam Hispaniam sibi subiiciunt, & octo fere mensium spatio possidere ibi coeperunt quod vix deinceps 800. annis recuperarunt omnino Christiani. Reliqui Visigothorum in Cantabriam se recipientes, armis & locorum asperitate effecerunt ne Maurorum arma ulterius progredierentur. Theodobaldum pellunt Franci Maiorem domus sub Dagoberto Childeberti filio, qui cum regnasset annos 5. obiisse aiunt annales Francorum anno salutis 715. vel potius 17. Huic Daniel quidam è Monasterio eductus substituitur regis sed haud satis compertæ familiæ, quæta nomine murato Chilpericum vocant, eique Raginfredus palatii Præfectus adiungitur. His diebus Carolus Dux à præfata femina Plestrude sub custodia detentus, Dei auxilio liberatus est, cepitque armis ius paternum repetere & nunc quidem à Francis repulsus est, de quo Gregorius in Appendice cap. 106. Chilpericus, inquit, cum Raginfredo moto exercitu contra memoratum Carolum dirigunt. Ex alia parte iidem cum hoste Frisionum venturo Radbodum Ducem inuicant. Contra quem prædictus vir Carolus cum exercitu suo confurgens certamen inuicem iniere, sed non modicum ibi perpeffus est damnum de viris strenuis atque nobilibus. Cernensque læsum exercitum terga vertit. Chilpericus post hæc & Raginfredus adunata hostili plebe, Arduennam syluam transeunt, ab alia parte præstolante Radbodo Duce cum exercitu suo hætenus Coloniæ urbem super Rhenum fluuium peruenierunt, regiones illas patiter vastantes, munera multa & thesauros à præfata Plestrude recipientes reuersi sunt. Sed in via in loco qui dicitur Amblana ab exercitu Caroli grande perpeffi sunt damnum. Hætenus Gregorius.

Anno 716. Carolus Martellus commoto iterum exercitu contra Chilpericum & Raginfredum direxit. Bellum intere die Dominica in Quadragesima 12. Calend. April. in loco nuncupato *Vinciaco* in pago Cameracensi nimia exde inuicem collisi. Chilpericus & Raginfredus deuicti in fugam lapsi terga vertentes euaserunt quos Carolus persecutus Parisios ciuitatem properauit. Deinde Coloniæ urbem reuersus ipsam ciuitatem cepit reserata, præfata Plestrudis thesauros patris sui ei reddidit, & cuncta suo dominio restituit. Regem sibi constituit nomine Clotarium. Chilpericus verò & Raginfredus ad Eudonem Aquitanie Ducem confugiunt, qui ab aliquot annis, supremum ibi agebat Principem, an usurpatione vel potius Roderici Hispanorum Regis concessione? certatur inter historicos Galliz & Hispaniz, cum hoc mouente Vasconum exercitus contra Carolum, hic constanter & intrepidus eis occurrere properat. Eudo territus quod resistere non valeret aufugit. Carolus insequutus eum usque Parisios Sequanam fluuium transit, usque Aurelianensem urbem accessit, ut vix euadens Eudo terminos regionis suæ penetrarit, ac ne domum nullo opere prelio rediret deserto Raginfredo Chilpericum Regem cum gaza secum in superiorem Aquitaniam abduxit.

Anno 719. mortuo Clotario quem Carolus Martellus titulo tertius regnare fecerat legationem in Aquitaniam ad Eudonem dirigens amicitias cum eo fecit. Ille verò Chilpericum Regem cum multis muneribus reddidit, sed non diu in regno resedit. Mortuus quippe est post hæc & in Nomino ciuitate sepultus. Regnavit autem annis quinque & dimidio. Franci verò Theodoricum in Kalo Monasterio nutritum, filium Dagoberti iunioris, Regem super se statuunt, qui nunc anno sexto in regia subsistit. Hæc Aimoinus lib. 4. cap. 52. Tum paulo post. Succiduis, inquit, diebus evolutis anni circulo, coacto agmine Rhenum fluuium transiit, Alemannosque & Suevos lustrat & ad Danubium usque accessit. Illoque transgresso fines Bangarenfes occupavit. Subacta regione illa cum thesauris multis & cum matrona Plestrude quondam vxore patris sui Pipini, & nepte sua Sonichilde regreditur.

Anno 724. Eudo à iure fœderis recedens, occupato in Germania Carolo Martello, Regnum Franciæ inuasit. Sed compositis Germaniæ rebus ex improviso regressus Carolus

Eudonem fugat in Vasconiam relicta Aquitania. Rebus itaque suis diffusus Eudo, & in odium Martelli Saracenos ex Hispaniis eorumque Regem Abdiramam euocauit an. 725. qui Garumnâ Burdigalamque prætergressi, cum sacra profanaque late popularentur, Basilicam quoque S. Hilarij Pictauiensis incendissent, cumque pariter Ecclesiam S. Martini Turonensis concremare in animo haberent, occurrens illis cum exercitu Francorum Carolus Martellus eosdem maximo omnium prælio deuicit: Quo vnâ cum ipsorum Rege Abdirama occisa sunt trecenta quinquaginta, siue ut alij habent, trecenta septuaginta quinque Saracenorum millia, Francis duntaxat mille & quingentis desideratis ut scribunt Anastasius & alij recentiores, qui prosequuti sunt res Francorum. Sed & in eodem prælio Eudonem ipsum, quod affirmat Paulus Diaconus, in Saracenos irruisse & quamplurimos occidisse ea puto ex causa, quia contra pacta & cōuenta illi loca sancta absumpserunt. Mox Burgundia Lugdunoque Carolus anno 727. insequenti Aquitaniam inuasit, Saracenos ad vlciscendam suorum stragem Galliam incursantes, magno numero prostrauit, & Auenionem ab illis captam recepit. Tum Narbonensem quam ipsi occupatam tenebant aggressus, caput eius Narbonam simul & reliqua deinceps expugnauit oppida, Saracenis qui in subsidium sæpius excissi accurrerant ad internecionem deletis. Quam ob rem ex consulto passim factum diximus à Clericis, in vniuersa Prouincia Phocensi, ut Sanctorum reliquias quas celari oporteret, haberent in cryptis penitus abditas & in Hypogæis tenebricosis recondere atque custodirent. Eaque vsos prudentia S. Cassiani Monachos Sammaximianenses pro Magdalene suæ reliquiis, liquidissimæ ac firmissimæ autoritatis Manuscripta testantur de quibus nos supra.

7 Anno 727. dum vincuntur Saraceni in Galliis Burgundiones moluntur res nouas. Sed Carolus magna celeritate eò aduolans tumultum & rebellionem repressit, valido Lugduni relicto præsidio, quam urbem inter alias suæ ditioni subegit. Sed & Prouinciam tunc Saracenis ereptam adiecisse dicitur Francorum coronæ, ut habet verus Chronicum editum à Pithæo. Quo eodem tempore Eudo Aquitanie Dux diem clausit extremum. Carolus verò ut autor est Turonensis in Append. cap. 109. vir sagacissimus, commoto exercitu ad partes Burgundie dirigit, Lugdunum Gallie urbem maiores natu atque Præfectos eiusdem Prouinciæ suæ ditioni & Reipublicæ subiugauit, vsque Massiliensem urbem vel Arelatum suis iudicibus constituit, cum magnis thesauris & muneribus in Francorum regnum remeauit in sedem Principatus sui.

8 Anno 730. Saraceni foedere inito cum Visigothis regrediuntur in Galliam, & iterum capta Auenione vicinas Prouincias depopulantur. Turonensis in Appendice loco citato. Denuo, inquit, rebellante gente valida Ismahelitarum, quos modo Saracenos corrupto vocabulo nuncupant, irrumpentesque Rhodanum fluuium, insidiantibus infidelibus hominibus sub dolo & fraude, Mauronzo quodam cum sociis suis Auenionem urbem munitissimam ac montuosam collecto hostili agmine ipsi Saraceni ingrediuntur. Illisque rebellantibus ea regione vastata. At contra vir egregius Carolus Dux, germani suum virum industrium Hildebradum Ducem cum reliquis Ducibus & Comitibus ad illas partes cum apparatu hostili dirigit, quiq; propere ad illam peruenientes tentoria instruunt. Donec insecutus vir belligeror Carolus, prædictam urbem aggreditur, muros circumdat, castra ponit, obsidionem coarctuat, in modum Hierico cum strepitu hostium & sonitu tubarum, cum machinis & restium funibus super muros & ædium moenia irruunt, urbem munitissimam ingredienti succedunt, hostes inimicos suos capiunt interficientes, trucidant atque prosternunt, & in suam ditionem efficaciter restituunt. Hactenus Gregorius, cui congruenter Sigebertus in Chron. an. 735. Carolus Auenionem Gallie urbem à Saracenis dolo & consensu Mauruntij Prouinciæ Ducis captam obsidet, eaque fortiter recepta, Saracenos vsque ad internecionem delet.

9 His temporibus non tantum Auenionem sed etiam Massiliam proditione Mauruntij Saracenos occupasse ex sepulchralibus epigraphis aliisque id genus vetustatis monumentis euidenter cognoscitur. Nequo enim aliud habes in cippo illo marmoreo, qui hodie inter chori lapides struiles visitur in templo S. Mariæ Maioris, quam tumuli prophani reliquias ad Saraceni cuiusdam ossa & cineres recondendos Massiliæ defuncti, cum Mauruntius Saracenorum armis aduersus Carolum Principem insurrexisset. Extabat igitur ex humo insculptum marmori huiusmodi elogium quod stylo Arabico & charactere scriptum, Latine reddo.

Hoc est sepulchrum felix ac fortunatum Domini, cui Deus propitius fuit cum magna, ut apud eum erat, indulgentia, & auxiliante numine.

Iosephus

Iosephus filius servus Dei, qui clamando accersibat in domo de Moden, vocatus Hellegi qui mortem obijt, Mense, &c.

Flaminem dixeris Mahumetanum siue Calisum ex Almidenorum ordine, qui è Turcico-
rum fanorum fastigiatis turribus populum ad impia & superstitionis sacra pro gentis more,
cui æris campani vsus interdicitur, magnis vociferationibus inclamabant. De hac Sarace-
norum in Prouinciam inuasionem plura Rodericus lib. 3. histor. Hispan. Bartel. in Nomen-
clatura historia Præfatum Regiensium, anno Christi 716. & num. 20. Pepigerat autem
fœdus præfatus princeps cum Luitprando Longobardorum Rege, eique filium suum Pi-
pinum misit, vt more fidelium Christianorum eius capillum primus attonderet, ac pater illi
spiritualis existeret. Quod ille gratissime complens multis ditatum muneribus genitori na-
tum remisit. Qua de re contigit, vt eo tempore Gregorius Papa à sede S. Petri Claves vene-
randi sepulchri cum vinculis S. Petri & muneribus magnis & infinitis, quod antea nullis
audire aut visum temporibus fuit, per legationem memorato Principi destinauerit, eo
scilicet pacto quatenus sacram Romanam Ecclesiam à Longobardorum tyrannide libera-
ret, terrena cœlestibus posthabens flocci penderet, & à partibus Longobardorum recederet,
ac Romanum consultum præfatus Princeps Carolus sanciret. Prædictus itaque Princeps mi-
rifico magnificoque honore ipsam legationem suscepit, & munera pretiosa contulit, arque
magna præmia per suos legatos videlicet Grimonem Abbatem Corbonensis Monasterii &
Sigobertum reclusum Basilicæ S. Dionysij Martyris, Romam ad limina SS. Petri & Pauli
destinauit, vide Aimoinum lib. 4. de gestis Francorum cap. 57.

10

Anno 733. nouus Maurorum exercitus submissus in Gallias ad Narbonem obsidione
liberandum fufus fugatur vnà cum Athino Rege, & Carolus vrbe potitur. Sigebertus in
Chroni. anno 736. Saracenorum Rege Arhima obfesso intra Galliarum urbem Narbonam à
Carolo, Saraceni ex Hispania cum alio Rege Amorei occurrunt subsidio, qui congressi Ca-
rolo ambobus Regibus peremptis & ciuitate recepta ab eo, vltimo pene attriti sunt exter-
minio, cumque insequentes fugitiui residui demersi sunt in profundo. Item, Carolus Ne-
mausum, Agathem, aliasque Gothicæ regionis vrbes à Saracenis inuisas capit & solo tenus
destruit. Arelato vrbe Galliarum capta à Saracenis & omnibus circumquaque demolitis
Carolus ascito sibi ad auxilium Luitprando Longobardorum Rege, eis occurrit eosque ter-
rore nominis sui in fugam vertit. Sic Saracenis qui totam pene Asiam, totam Lybiam, mul-
tamque partem Europæ inuaserant, Carolus Dei auxilio, sua industria, Francorumque forti-
tudine omnem inuadendi Gallias abstulit. Et Turonensis in Appendice cap. 109. Denuo
curriculo anni illius mense 1. vbi cunctam Prouinciæ regionem vsque littus maris magni,
sux ditioni restituisset fugatisque Saracenis impenetrabilibus turissimis rupibus, maritimis
munitionibus præfatus Princeps Carolus cuncta sibi met acquisita regna muniisset, victor
regressus est nullo contra eum rebellante. Reuersusque in regionem Francorum ægrotare
cepit in villa Verimbrea super Issara fluuio. Binas ad ipsum literas Gregorius dedit pro sus-
cipienda sanctæ Ecclesiæ Romanæ defensione aduersus Reges Longobardorum, qui illam
armis suis vexabant.

11

Eadem tempestate S. Porcarius Abbatem Lerinensem à Saracenis Martyrio coronatum
esse testantur Annales Lerinenses, autore Barrali, & passim Martyrologia, Romanum die
11. Augusti, & Gallicanum eodem die. Apud Lerinum cœnobium passio SS. Martyrum
Porcarii Abbatis & quingentorum Monachorum, qui pro fide Christi à Saracenis Narbo-
nensem Galliam inuadentibus cæsi, martyrio insigni coronati sunt: quorum animas Co-
lumbus Asceta in caverna delitescens vidit sicut stellas per aëra fulgentes, comitantibus
Angelis ad cœlum euolare. Vnde animatus ipse è latebris exiliens, vltro barbaris furenti-
bus iugulum præbuit, & sic lubenti animo immolatus fratres ad coronam subsecutus est.
Legitur huius ac sociorum martyrium in Commentario qui fertur Faustii nomine, recitat
eum Margaritus in tom. 9. Bibliothec. suæ. Sed alterius potius cuiusvis opus quam Faustii
esse cognoscitur. In vita S. Honorati lib. 3. cap. 20. & 24. hæc habentur. Horum, scilicet
Porcarii & sociorum passionis historia publice in sancta Dei Ecclesia legitur die natali eo-
rum, qui pridie Idus Augusti celebris habetur. Addit autem Chronologia Lerinensis par. 2.
fol. 80. repetiri in quodam Breuiario perantiquo & excuso, quod tunc temporis sic flore-
bat Monasterium Leripense, vt Rheanus Pater: Amandus sub se haberet trium millium &
septingentorum Monachorum numerum. Idemque inuenitur in quibusdam priuilegiis &
diplomatibus summorum Pontificum. Post cuius excessum B. Sylvanus rexit præfatum
Monasterium Lerinense, quo viam vniuersæ carnis ingresso diuina ordinatione in eius lo-
cum successit gloriosus Dei Athleta Porcarius vir morum honestate conspicuus. Comme-
minis

12

minit Martyrologium Gallicanum 18. Nouemb. Apud Lerinum SS. Abbatum Nazarij, Anselmi, Eucherij, Vincentij, Amandi, & Syluani Confessorum qui fortunatissimæ huic insulæ, in quam tot Sanctorum myriades tanquam ad tutum animæ portum confugerunt, propria cuique vice præsidentes, ceteri splendida virtutum sydera eandem collustrarunt, in eaque efformatis per lucis exempla plerisque vasis gloriæ, demum ipsi ad Sanctorum indeficientes splendores pro meritorum munere vocati sunt à Domino. De Nazario illo Abbate Chronologia Lerinensis ibidem. Nazarius vir strenuus & pius successit Fausto creato Episcopo Regiensi. Hic non ferens animas hominum illudi fraude diabolica delubrum & aram impudicæ Veneri dicatam in quodam monticulo, qui dicitur Arlucus quasi ara lucis prope pontem fluminis, nunc vulgo nuncupati *Siagna*, omnino eliminare curauit ibidemque templum S. Martyri Stephano dicatum in sacrum Cœnobium sanctimonialium erexit, quod honorabiliter in bonis operibus vsque ad excidium patriæ Prouinciæ, tempore martyrij B. Porcarij Abbatis perdurasse creditur.

- 13 Nec multo post Cyprianus Abbas Telonensis, patria Massiliensis ab iisdem Saracenis pro Christo acerbissima morte est affectus. Sic enim habent Fasti Ecclesiastici in supplemento Martyrologij Gallicani 3. Octobris de quo nos supra. Contigisse nunc effractionem sepulchri S. Cæsarij Arelatensis eiusdemque restaurationem scribit Baronius anno 729. & 730. Saraceni qui infesto agmine Galliam Narbonensem vt vidimus occupant, à Carolo Martello vincuntur, ab occupatis munitionibus expelluntur, penitusque fugantur reliquis omnibus cæsis. De quibus & illud proditur Saracenos illos qui fuga lapsi naues Massiliæ conscenderunt, vt redirent iisdem quibus venerant nauibus in Hispaniam, vi tempestatis fuisse fluctibus merfos. Est etiam mentio de eorum immenso naufragio in Epitaphio sculpto in sepulchro S. Cæsarij Archiepiscopi Arelatensis denuo restituto. Etenim inuadentibus Saracenis ciuitatem Arelatensem, ab ipsis etiam Sanctorum monumenta fuere contrita penitusque deleta, ipsis verò cæsis atque fugatis parta pace cum securitate fidelibus, quæ impij fuerant demoliti pij continuo restaurare cœperunt, & inter alia eorum patroni sepulchrum S. Cæsarij quod & eiusmodi versibus ornauiere

Cernitur hic pario remouatum marmore tegmen

Patri Cæsario Pontificique sacro.

Quod scelerata cohors rabie destruxit acerba

Hinc virtute Dei sorbus unda maris

Præsul & in stagno Arelatis sede locato

Geminus hic Paulus strenue compsit opus, &c.

Haftenus sepulchralis inscriptio Saracenorum naufragij index. Carolus itaque Martellus debellatis Saracenis, Massiliensem Prouinciā & Septimaniā, quæ olim Gothicā nunc Ocitania est, coegit redire ad iura Francorum, euerfis in Septimania ciuitatum præcipuarum mœnibus, quod hostibus fauissent Mauricum Maurorum Ducem res nouas molientem fugat è Massiliensi Prouincia, quæ Phocensis dicta est ne Narbonensis videretur. Ex quibus magnum erat vbique Francorum nomen, & cum militaris virtutis tum Catholicæ pietatis laude clarissimum.

- 14 Anno 740. Theodoricus cum in Gallia regnasset annos 15. decessit eidemque successit Childericus frater, à Clodoueo primo productæ familæ vltimus cognomento Stupidus, alij Childebertum III. appellant qui regno denudatus ac vitam monasticā profiteri compellus est.

HONORATUS II.

Annus CHRISTI 742.

MASSILIÆ CONDITA 1339.

Childerici Regis Francorum & Prouinciæ Dynastæ. Anno 2.

OST S. Abdelonum ad Presbyterij Massiliensis honorem deuenit Honoratus eius nominis secundus, cui pietas æque atque eruditio ad Pontificatū viam aperuit. Mortuo enim Abdelono nemo magis idoneus quam Honoratus est iussus, qui in eius locum subrogaretur. Itaque habitis comitiis, suffragiis vincit ceteros & ipse vincitur, ac prospere quidem ita quandiu vixit omnia gessit, ne quid detrimenti Christiana Respublica Massiliæ caperet.

- 2 Hoc anno in Gallia Carolo Martello duo filij succedunt Carlomannus & Pipinus illi Orientalis

Orientalis Franciæ pars cum Suevia siue Alemannia, & Thoringia Pipino Burgundia, Provincia, Neustriaque cessit, frater amborum Grypho nati maximus matrem habuit Sunn-
mahildem neptem Odilonis Baiuvarum Ducis. Hæc illum maligno consilio ad spem to-
tius regni conceitavit, in tantum ut sine dilatione Laudunum civitatem occuparet, ac bellum
fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto Laudunum obsidentes fratrem in dediti-
onem accipiunt, atque inde ad regnum ordinandum ac Provincia quæ post mortem Pa-
tris à Francorum societate desciverat, recuperandas animos intendunt & ut in externa pro-
fecturi domi omnia tuta dimitterent, Carlomannus Grifonem sumens fratrem, in novio
castello quod iuxta Arduennam situm est custodiri fecit. In qua custodia usque ad tem-
pus quod idem Carlomannus Romam profectus est dicitur permansisse. Hæc Aimoinus
lib. 4. cap. 38.

Anno 745. Carlomannus transacto regni biennio celestis amore vitæ Franciæ reliquit,
& Romam ad Pontificem Zachariam cum honestissimo Comitatu Francorum concessit,
multaque & eximia dona B. Petro Apostolo tulit. Ibi studio religionis accensus, Clericatum
se initiari à Pontifice cum petisset, in monte Soracte sibi Monasterium condidit, atque
S. Sylvestro dicavit, ubi quondam S. Sylvester tempore persecutionis latuerat. Post aliquod
verò tempus assidue Francorum prætereuntem & ad se tanquam Dominum advenientium
multitudine offensus Casinum se recepit ac Monachus factus rigida se S. Benedicti discipli-
na devinxit. Certè in eius cœnobij Annalibus adhuc legitur, eum cum Abbas iussu vit-
tantus pecudes pasceret, tantâ alacritate id munus obire solitum, quanta nunquam antea
Regium. Quinimo cum aliquando contigisset, ut una ex ouibus claudicaret, in humeros
sublatam ad stabulum usque detulisse nec eius ministerij sordes auersarum. Ità res Francica
tota ad Pipini iunioris Principatum devoluta est. Cœperat tunc forte Monasterium Cassi-
nas Gregorio II. & III. adiuvantibus Petronax Abbas à Longobardis exortum instaurare.
Quo iam rebus omnibus parato atq; instructo Zacharias ipse eo perrexit, ac postero in eunte
anno ædem S. Benedicti una cum 13. Archiepiscopis & 68. Episcopis consecravit ac fa-
ctos libros multos obtulit, & leges quas Pater Benedictus manu sua scripserat, variisque ad
usum Ecclesiæ ornamenta concessit. Multaque alia Petronaci, & successoribus eius benefi-
cia detulit quæ postquam Aquinum venit diplomate amplo complexus est.

Hoc eodem anno Translationem quamdam reliquiarum S. Mariæ Magdalenz à Gerar-
do Burgundiz Comite in cœnobium Viceliacum ab eodem Gerardo, quem Giraudum vo-
cant, constructum recitat Sigebertus in Chroni. anno 645. *Persecutione post lapidationem
Stephani Protomartyris mota Maximinus unus de 70. Christi discipulis ad Gallias transiens Ma-
riam Magdalenam secum abduxit & eam apud Aqueensem urbem cui præsidebat, sepelivit defun-
ctam. Aqueensi vero urbe à Saracenis desolata, corpus ipsius Mariæ à Girardo Comite Burgundia
ad Cœnobium Viteliacum à se constructum transfertur, quamquam aliqui scribant quod hoc apud
Ephesum quiescat, nullum super se tegimen habens.* Cuius testimonij fidem & auctoritatem
expendimus accurate in nostra Magdalena Massiliensi advena cap. 37. & 38. Neque verò
id omnino reiecimus, quod vacillet & commentitia esse videatur, ex eo enim saltem liqui-
do constat iam tum Magdalenz adventum in Gallias & eius sepulturam Sammaximinen-
sem constanti fama arque omnium sermone celebratam fuisse. Sed de his fusiùs anno
sequenti 878.

Anno 751. Fratrum Monarchiz bene consulturus Zacharias Papa, ipsorum regnum
quod sub Regibus Clodoveanis siue Merovingiis & novissime sub Childerico *Stupido* pe-
riclitaretur, Apostolica auctoritate in Pipinum Caroli Martelli filium Carolomanni Germa-
num, Maiorem domus regiz, pietate ac multis contra hostes victoriis clarissimum transtulit,
eundemque Regem creavit, Childerico anno sequenti detruso in Monasterium.

Anno 752. Childerico in Monasterium incluso ac detruso Pipinus dictus *Brenis* renun-
tiatur Rex Galliz à Proceribus, & Sueffionis iungitur à S. Bonifacio Moguntino Episcopo
Germanorum Apostolo. Sic *Clodoveani* siue *Merovingi* qui à Meroveo Rege appellabantur
imperium amiserunt. Atque hic annus ab exordio Regni Francorum id est ab anno Christi
420. numeratur 333. Quoniam autem Principes isti ac populi Christiani erant, hæc sua
consilia, nec posteris rata neque Deo grata satis futura existimabant, nisi à communi Eccle-
siæ Christianæ Patre ac Pastore, Christi Domini Vicario, sanctique Petri successore vim &
auctoritatem acciperet, S. Burchardus Herbipolensis Episcopus & Fulradas Capellanus missi
sunt Romam ad Zachariam Papam Legati, ut autor est Aimoinus lib. 4. cap. 61. qui con-
sulerent Pontificem de causa Regum qui in illo tempore fuerunt in Francia, qui nomen
tantum Regis sed nullam potestatem habebant. Per quos prædictus Pontifex mandavit,
melius

melius esse illum vocari Regem, apud quem summa potestas consisteret, dataque auctoritate sua iussit Pipinum institui. Hoc igitur anno secundum Romani Pontificis sanctionem Pipinus Rex Francorum appellatus est, & ad huius dignitatem honoris vinctus sacra vinctio-
ne manu sanctæ memoriæ Bonifacii Archiepiscopi & Martyris, & more Fræcorum eleuatus in solium regni Sueffionis ciuitate. Hildericus verò qui falsò Regis nomine fugebatur, tonsò capite in Monasterium missus est. Regnavit autem Pipinus Rex annos 13, menses 4, dies 20. Tenuerat verò ante Principatum & Maioratum Domus annis 10. ab obitu patris sui usque ad susceptionem regni. Hæc Aimoinus. Neque illud hoc loco prætercundum videtur ab eodem Zacharia Pontifice Pipino Regi Francorum concessam esse nominationem, quam vocant, siue postulationem Episcoporum pro Ecclesiis in regno suo vacantibus. Vnde si alibi legas quod Reges Galliarum Ecclesias Episcopis dederint, memineris id non iure proprio sed concessione sedis Apostolicæ factum esse. Frustra itaque hoc argumento freti gloriantur novatores hæretici, qui Ecclesiam Regibus subiicere conantur. Vide Baronium anno 753.

- 7 Anno 753. Stephanus Papa eius nominis III. petiturus auxilium aduersus Aistulphum Longobardorum Regem, in Gallias perrexit ad Pipinum à quo honorifice exceptus spem & promissionem subsidij impetrauit, cuius causa Roma in Gallias profectus erat. Vt beneficia ab eodem accepta compensaret Parisiis Pipinum cum filiis Carolo & Carolomanno nec non Bertrada ipsius inclyti Regis Pipini coniuge in Reges Galliarum consecrauit. In morbum vitæ suæ periculosissimum dum ibidem incidisset beneficio S. Martyris Dionysij vt fatetur in Diplomate quodam apud Hilduinum in Arcopagiticis, subito præter omnium expectationem conuauit. Paratur itaque Franci aduersus Aistulphum expeditio, habita pugna valloque Longobardorum in Alpibus superato fusoque exercitu, Pipinus Aistulphum ad has pacis conditiones iuratas coëgit, vt Pentapolin & Exarchatum restitueret, datisque 40. obsidibus Pipinus hyeme in Franciam reuertit. Stephanus Papa reliquiis S. Stephani donatus in urbem rediit, vbi summis gaudiis à suis exceptus dignas Deo laudes pro tot tantisque acceptis beneficiis publice apud Basilicam S. Petri ex more persoluit. Interea Carolomannus Pipini Regis frater diem clausit Lugduni aut Viennæ, venerat enim, vt narrat Aimoinus lib. 4. capite 63. in Galliam coactus, à Rege Longobardorum, vt expeditionem Pipini fratris in Italiam dissuaderet. Sed cum nihil apud fratrem obtinuisset, cum Bertrada Regina in Vienna ciuitate remansit, priusquam Rex de Italia reuerteretur, vbi febri correptus mortem obiit. Cuius corpus iussu Regis ad Monasterium S. Benedicti in quo monasticum susceperat habitum, reflatum est.

- 8 Anno 764. quiescunt Pipini arma, nisi quod scribat Æmilius missos quosdam milites in Cantabriam Duce Carolo filio qui Christianis aduersus barbaros ferrent auxilium. Synodus Gentiliacensis (sic dicitur à villa Gentiliace nominata) de cultu sacrarum imaginum ac de sanctissima Trinitate, nunc Pipino suadente ac rogante celebratur in Gallia sub Paulo Papa, in qua tractatam fuisse quæstionem hanc, Vtrum Spiritus sanctus à Patre Filioque procedat, tradit Ado Viennensis in Chronico. Cum enim Occidentales Copronymo eiusque sectatoribus Orientalibus sacrarum imaginum despectum & contemptum vitio verterent, ille contra Latinis exprobrabat, quod ad Symbolum vocem (*Filioque*) adiecisset. Præsentibus interfuere Legati Imperatoris, qui iussi sunt monere suum Cæsarem, inquit Æmilius, vt cum cæteris piis sentiret. Tamen eius priorem scruitiam & impietatem in Christum beatamque Virginem recruduisse testatur Theophanes. S. Stephanus Auxentianus dictus iunior sub illa persecutione Martyr occubuit 28. Nouemb. de quo Baronius in notis ad Romanum Martyrologium.

- 9 Inter hæc Pipinus Massiliense S. Victoris Monasterium Carolo parenti iam tum ac deinceps Carolo eius filio notum ac nobile multis ab utroque ditatum honoribus, & præceptis decoratum Imperialibus testantur Annales in Diplomate Benedicti IX. de iterata dedicatione reparatæ huius Ecclesiæ S. Victoris Massiliensis concepta ipsa Pontificis verba Disquisitionis nostræ cap. 18. de Magdalena Massiliensi aduena recitauimus. Ex tabulario Monasterij S. Victoris Massiliensis.

- 10 Pipinus Rex primus Senatum in Gallia creauit vulgo *Parlamentum*, mobile quidem postea verò ex constitutione Hutini Regis statarium Lutetiæ Parisiorum. De quo amplissime Gaguinus sub Pipino in fine libri 3. hist. Franc.

S. MAVRONTVS.

Annus CHRISTI 768. MASSILIÆ CONDITÆ 1260.

Pipini Francorum Regis ac Prov. Dynastæ. An. 16.

IN secunda Francorum Dynastia, ex Pipinorum genere, tenuere Prouinciam Massiliensem sub imperio Francorum, usque ad Carolum Caluum, de quo infra mox anno 876. Primus ergo Pipinus Caroli Martelli filius, Maior domus regiae, Carolomanni frater (qui vniuersa regni administratione ac Prouinciæ Dynastia relicta Pipino, Monachus in monte Cassinensi factus est) in Regem Francorum vnctus Sueffione à S. Bonifacio Archiepiscopo Moguntino, iubente Zacharia Romano Pontifice, regni agebat annum 16. quo Maurontus ex Abbate S. Victoris ac discipulo S. Cassiani in Honorati Massiliensis Episcopi demortui sedem assumptus dicitur, hoc circiter anno 768. Et hæc quidem singularis eius laus est, quod deinceps Carolus Magnus paucos Abbates æque atque ipsum charos haberet, nec pateretur quicquam Maurontum rogantem ab se non impetrare. Cum igitur oblato libello Principi supplicasset vt ablata Monasterio prædia aliqua & à Magistratibus parum equis ac beneuolis regio fisco addicta restituerentur, haud difficile fuit iudice Imperatore sanctissimum Abbatem litis victorem discedere. Obiisse aiunt 11. Octobris de quo Martyrologium Gallicanum. *Massilia S. Maurontis Episcopi, cuius corpus plerisque beata anima irradiationibus illustratum in templo Cathedrali eiusdem urbis plurimam cum veneratione seruetur.*

In Gallia Pipinus tuendæ Ecclesiæ studio Vaipharium Aquitaniz Ducem res sacras depredantem ac rebellantem deuicit septima in Aquitaniam expeditione, quæ anno. 768. cum Vaipharii nece finem habuit, quo interfecto & Aquitania omni subacta Patitiis 8. Calendis Octob. diem obiit Pipinus regni sui decimo septimo. Cuius corpus in Basilica S. Dionysii Martyris humatum est. Filij verò eius Carolus & Carlomannus consensu omnium Francorum Reges creati, & Carolus in ciuitate Nouiomo, Carlomannus, Sueffionis insignia regni susceperunt, Carolusque qui maior natu erat Aquisgranum profectus ibi natalem Domini & in Rothomagensi ciuitate Pascha celebravit. Aimoinus lib. 4. cap. 67. de missis ad Pipinum hoc tempore Saracenorum Legatis habetur in Annalibus Massiliensibus. Quemadmodum Massilæ portum appulsis adiunxerint Massilienses certam prædiariorum suorum manum, qui eos in Castrum Cellense versus Ligerim ad Regem tanquam vix indices deduxerint, & ab ipso solenni apparatu aulam incuntes acceptos congiariis & muneribus amplissimis donatos Massiliam reduxerint, inde in Patriam breui nauigaturos.

Anno 769. Carolus Princeps sine controuersia Maximus (nam & armis inuictus & doctrinarum excultus studijs, earum fautor acerrimus fuit, & Catholicam religionem eiusque caput Pontificem Romanum vnice coluit) Hunoldo in Aquitania rebellionem meditante Aquitaniam petit omnesque Aquitanios & Vascones in deditionem accipit. Hunoldum qui ad Lupum Vasconum Ducem fugerat, à Lupo sibi cum vxore remissum abducit, & sic Aquitanicum Bellum fouit. Nec multo post Bertrada Pipini vxor & Regum mater Caroli & Carlomanni in Italiam proficiscitur, peractoque propter quod illuc profecta erat, negotio (nam propter filiam Desiderij Regis Longobardorum expetendam in matrimonium filio suo Carolo Regi ierat) adoratis etiam Romæ SS. Apostolorum liminibus ad filios in Galliam reuertitur. Notat hic Baronius Stephanum Pontificem dissuasisse illud Caroli matrimonium cum filia Desiderij, sororem vocat Desiderij Paulus Æmilius. Extat eiusdem Pontificis epistola Carolini Codicis 47. ad Carolum & Carlomannum Reges, qua gratulatur eis quod ad fraternam concordiam reconciliati sint. Petit vt Longobardos cogant ea reddere quæ de Patrimonio Ecclesiæ inuaserant. Tum alia eiusdem Codicis 45. ad eosdem, qua obnixè conatur dissuadere, ne alter ipsorum Desiderij filiam vxorem ducat neue sororem suam Gisilam Desiderij filio elocent in matrimonium. Binius hunc epistolæ titulum præfigit. *Epistola Stephani Papa IV. ad Carolum & Carlomannum Francorum Reges, qua aliorum coniugis copulationis sub pena excommunicationis cum alia coniuge matrimonium contrahere prohibet.* Habent enim Annales Francorum anno Christi 770. contigisse connubium inter Carolum & Bertam filiam Desiderij Regis Longobardorum, fuisse verò eosdem voluntate parentis Pipini defuncti aliarum connubio destinatos & copulatos indicat Pontifex, paulo post initium epistolæ his verbis. *Etenim mississimi & à Deo instituti benignissimi Reges, iam*

Dei voluntate & consilio coniugio legitimo ex praeceptione genitorum vestri copulati estis, &c. Dissuadet ergo coniugium maritis, aliis vxoribus iam ante destinatis. Vide Baronium an. 770. num. 8. & 11.

4 Anno 771: Carlomannus Rex Caroli Regis frater defunctus est in villa quæ dicitur Salmontiacus pridie Nonas Decemb. Vxor eius cum filiis & Anthario Franco ad Desiderium Regem Italiae confugerunt. At nobiliores Franci cum Vvllhardo Episcopo Sedunensi Fulrado & aliis pluribus Sacerdotibus, Comitibus etiam ac Primatibus, inter quibus vel precipui fuere Vvarinus & Adhalardus glorioso Regi Carolo se commiserunt, Rex itaque totius Galliae vnicus tum salutaris est Carolus à proceribus vtriusque regni Princeps & Monarcha, & Desiderij Regis Longobardorum filiam Bertham, seu maius sororem. anno postquam eam mariti hortatu duxerat vxorem repudiavit, ea forte causa commotus quod Carlomanni vxorem cum duobus filiis in Italiam confugientes benigne excepisset Desiderius. Alij causam afferunt quod inepta esset ad prolem. Romæ Stephano Papa defuncto Adrianus in Pontificatum successit, nobilis Romanus ex Diacono Cardinali cum quouis Pontifice comparandus. Hic ad reprimendam rabie in hæreticorum imagines Dei Sanctorumque execrantium nimis laborauit, & libro aduersus eos edito multis scripturarum inductionibus roborato eorum errores infirmavit, fidemque rectam solidavit. Cum autem insolentiam Regis Desiderij & oppressionem ferre non posset. Decreuit vt legationem ad Regem Carolum mitteret eumque sibi aduersus Longobardos opem ferre rogaret, & quia id terreno itinere per Italiam fieri non poterat, eum quem miserat Legatum, nomine Petrum, nautam conscendere & Massiliam vsque per mare ire, atque inde terreno itinere in Franciam fecit peruenire. Qui cum ad Regem in Theodone villa vbi tunc hyemauerat, peruenisset & ei legationis suæ causam aperuisset, eadem qua venerat, viam regressus est.

5 Anno 771: in Senatu Gallie qui adhuc mobilis erat decretum est bellum Saxonicum, & prima expeditione domiti hostes, conditiones pacis imperatas accipiunt, datis Carolo duodecim obsidibus. Tum reuersus in Galliam Carolus Hildegardem principem Sueuorum nobilitatis virginem vxorem accepit, & rebus pacatis cogitationem suscepit rerum Italicarum. Desiderius enim Pontificem recusantem Carlomanni liberos iungere Francie Reges vocabat bello, incensus ad id vel maxime ab Hunoldo Aquitanie Duce. Quare rogatus à Pontifice Carolus victoricia vbique arma infert Italiae, & bis fuso Longobardorum exercitu Ticinum obsidione cingit, Veronam capit, vbi duos Carlomanni liberos & matrem recepit. Rem prolixè narrat Sigonius post Adonem, Æmilium, Sigbertum, & alios multos. Desiderius etiam cum vxore & liberis Leodium Eburorum exilij causa missus est. Ita Rex dominandi audax regnum augere moliens amisit, nobilior ad posteros Longobardico regno perditio, quam Alboinus inchoato. Sterit id regnum annos circiter 120. Carolus victoria ingens apperente Paschali solennitate Romam venit ad Adrianum Papam, vbi cunctis Romanorum ordinibus obuiam effusis eum ingenti significatione lætitiæ excipitur. Ingressus urbem pedibus ad Apostoli Petri ædem venit, vbi cum Pontifex præstolabatur cum Patribus sedens. Congressus eorum ingentem speciem Pontificiæ maiestatis apud Romanos Gallosque fecit. Quippe Rex dum complexu à Pontifice excipitur, venerabundus eius osculatus est pedes, eique non tantum omnia quæ à Pipino Patre Romanæ Ecclesiæ donata erant rata esse voluit, sed alia etiam adiecit quam plurima, Sabinense territorium, Spoletinum Ducatum, & Beneuentanum, quæ ab Anastasio referuntur, iisque Venetiarum & Histrie adscribuntur Prouinciæ. Tantum potuit nondum confecto bello externus Rex, magnæ sane Caroli gloria & quæ nulli alteri armato Italiam petenti contigerat.

6 Ordinata Italia Rex Carolus regnum nouum Longobardorum adeptus, capto Rege Desiderio ac filio eius Adalgiso ex Italia pulso in Franciam victor reuertitur vbi Massiliense S. Victoris Monasterium olim à Pipino atque etiamnum à Carolo multis ditatum fuisse honoribus ac præceptis decoratum Imperialibus supra commemorauimus. Per id tempus Massiliæ rem vrbis politicam ita constituit Carolus Rex vt à primoris disceptationis priuatis iudicibus quos Vicedominos appellauit regeretur, cum substituta viris iurisdictione, ex qua liceret ad Patriciorum siue Gubernatorum Prouinciæ superius tribunal prouocare. Primus in eo Vicedomini Magistratu fuisse legitur vir de Optimatibus Massiliensibus Clarissimus ac nobilissimus Aufemundus nomine, de quo mentionem habet Cornobij S. Victoris Massiliensis vetus tabularium. Quæntis autem & Massilienses & vniuersæ Gallicanæ Ecclesiæ tot olim Barbarorum & Saracenorum nuper cladibus oppressam ac dehonestatam non prædiorum modo atque redituum sed honoris etiam ac dignitatis accessionibus amplificari, crebro in rescriptis suis commemorat Adrianus Papa sigillatim in hoc ad Bertericum Viennensem Archiepiscopum diplomate.

Adrianus

Adrianus Episcopus servus servorum Dei, Sancto fratri Berterico
Viennensi Archiepiscopo.

Dilectus filius ac gloriosus illustris Carolus Francorum Rex & Patricius Romanorum Romam ingressus Pascha Domini apud S. Petrum nobiscum egit. Vbi inter alia monuimus cum de Metropolitanorum honore & de civitatibus quae Laicis hominibus traditae erant. Et quia iam Archiepiscopalis dignitas per 80. annos à Francis esset conculcata. Cum hac & his similia gloriosus Rex audisset, promissit ante corpus B. Petri quod omnia ad ordinationem nostram emendaret. Unde placuit nobis ut omnibus Archiepiscopis auctoritatem litterarum nostrarum mandarem, ut sicut ab antiquis privilegiis singula Metropolitanae urbes fundatae sunt, ita permaneant, & habeat unaquaque Metropolis civitates sibi subditas, quas B. Leo post Calcedonensem Synodum singulis Metropolitanis distinxit. Nec praeterea praedictum vlla Metropolis patiat, si alicui suffraganeorum aut nos aut praedecessores nostri rogantibus pps Ducibus Francorum pallium largiti sumus. Nec debet Ecclesia ullum damnum sustinere, si per 60. aut 70. aut 80. aut eo amplius annos incuria quorumcumque Praesulum & vastationibus barbarorum dignitatem antiquam aut Romanorum Antistitem firmitate roboratam perdidit & amisit, quando innumeris pene annis (illa disponente Spiritu Dei) usa fuerit. Auctoritate igitur B. Petri Principis Apostolorum singulis Metropolitanis antiquo more potestatem suam reddimus, & filium nostrum gloriosum & inclytum Regem ante corpus B. Petri inde rogamus ut antiquam potestatem omnes Metropolitanis, qui in regno eius sunt, haberent. Ideo hanc epistolam auctoritatis nostrae omnibus misimus, quam & tu haberes per tuum Clericum qui orationis gratia ad S. Petrum venerat. Voluimus etiam ut cognosceres Ecclesia tua suum privilegium quod à temporibus B. Leonis habuit integre esse reformatum. Data Calend. Ianuar. imperante piissimo Aug. Const. an. 10. & à Deo coronato Rege piissimo Car. an. 1. patriciatu eius.

Anno 775. Dinia Sentiorum siue Ebredunorum urbs est sub Archiepiscopo Ebredunensi sed in Parlamento Aquensi & Provinciae gubernatu. Illuc forte Carolus Imperator missos suos delegauerat, viros magnos imprimis ac sapientes, qui populi turbas atque rixas nuper exortas in publici status administratione sedarent ac in iuris ignoratione litigiosa pro tribunali singulares quasque controuersias summa cum auctoritate dirimerent. Adiit regio Magistratus Episcopus Maurontus ac lite contra Naufridium Equitem nobilissimum, eiusque uxorem Ageltrudem ita disceptavit apud iudices pro restituendo sibi dominio atque ditione de Chandol, quam olim Monasterio S. Victoris contra ius ademptam fisco regio addixerat Patricius Antener, eisque vendiderat ut causae superior Maurontus abierit, praediumque recuperarit amissum. *Ex minori Chartulario eiusdem Monasterij fol. 1.*

Anno 778. cum iam Franci gloria & opibus omnes anteirent, & Carolo Germania Italiaeque militarent, ipse ad nomen Christi propagandum natus, & per Abnabalam CaesarAugustanorum regulum Maurum inuitatus, ducit in Hispaniam exercitum, ubi Nauatram cepit, duos Maurorum regulos sibi subiecit: Asturiae Galetiaeque Principi misit auxilia, nec post eam diem Christianis Hispanis Mauri superiores extiterunt. In reditu impedimenta Francorum narratur direpta à praedonibus. Sic enim Aimoinus lib. 4. *De gestis Franco. c. 72.* Pompelonis muros ne rebellare posset ad solum usque destruxit, ac regredi statuens Pyrenaei saltum ingressus est. In cuius summitate Vascones insidiis collocatis extremum agmen adorti totum exercitum magno tumultu perturbant. Et licet Franci Vasconibus tam armis quam animis praestare viderentur, tamen & iniquitate locorum & genere imparis pugnae inferiores effecti sunt. In hoc certamine plurimi aulicorum, quos Rex copiis praefecerat interfecti sunt & direpta impedimenta. Hostis propter notitiam locorum statim in diuersa dilapsus est, cuius vulneris accepti dolor magnam partem rerum in Hispania gestarum in corde Regis obnubilauit. Addit Eginhardus in vita Caroli, desideratum esse in hoc conflictu praeter ceteros, Ruthlandum Britanniae orae praefectum, unde natae fabulae. Cum porro cladem ab Aldefonso Casto Hispaniae Rege qui Carolum in Hispanias exciuerat illatam, Annales illius gentis asserunt, quos merito Baronius ex aequalibus illorum temporum scriptoribus hoc anno 778. refellit, qui ambos illos inter Reges sanctissimum foedus amicitiae fuisse memorant, tum longe Aldephonsi primordium ista referunt.

Saxius in Pontificio Arelateni num. 60. Saracenos istos ait oppugnasse expugnasseque Arelatem sed in vicinis quoque asperis & montosis regionibus Montis maioris. Cordes Fenielle Sauremigij atque aliis Druentiam usque, statim sibi castra fecisse & ita cum illis vi, ferro metuque obsessos teneret Carolus, Arelata tandem victi fugatique ex urbe Barbari, se in tutiora illa alia loca recepere, cuneulos enim in iure opere fabricatos in diuersas agrorum

rum partes erumpentes fecerant, quos annis præteritis vidimus, inquit autor, dum vallo muniretur porta militaris, licet fluentibus disiectisque temporum iniuria fornicibus, quos etiam insequutus ad internecionem pene delcuit, ædemq; cruci ob inimicos Crucis Christi deuictos, in ipso victoriæ loco dicauit. Hæc de Arelatensi obsidione quamuis taceant scriptores, loquuntur lapides, vetus enim est. in Ecclesia S. Crucis ad radices Montis Maioris quam subiicimus inscriptio, quæ rem gestam continet:

Nouerint vniuersi, quod cum serenissimus Princeps Carolus Magnus Francorum Rex ciuitatem Arelatem quæ ab infidelibus detinebatur, obsedisset, & ipsam vi armorum cepisset, & Saraceni in eadem existentes pro maiori parte aufugissent in Montana Montis Maioris, & ibidem se retraxissent & in eadem se munissent, & idem Rex ibidem cum exercitu suo venisset pro ipsis debellandis triumphum de ipsis obtinisset, & de ipso gratias Deo agendo in signum huiusmodi victoriæ presentem Ecclesiam in honorem sanctæ Crucis dedicari fecit, & presens Monasterium in honorem S. Petri Apostolorum Principis dedicatum, quod ab ipsis infidelibus penitus destructum fuerat & inhabitabile redactum, idem Rex ipsum reparauit & readificauit, & Monachos ibidem pro seruiendo Deo venire fecit & ipsum dotauit, & plura bona eidem consulit, in quo quidem Monasterio plures de Francia ibidem debellantes sepulti sunt, ideo fratres orate pro eis.

Imposturæ suspitione inquit Saxius, forte non vacat hæc inscriptio, autores enim plurimi Carolum Martellum Arelatem à Saracenis recepisse prædicant, nullus Carolum Magnum. Sed insipienti solertius verba inscriptionis illius, à vero nihil in illis alienum apparet, nam ab infidelibus occupatam & à Saracenis liberatam Arelatem subindicat. Quos infideles existimo fuisse Gothos & Mauros ex Hispania nunc deuicta per Occitaniam palabundos, qui facile cum reliquis Saracenorum societatem & coniurationem inierint in Victorem Carolum Magnum, iterumque Arelatem nostram recuperarint & iterum perdiderint. Certe liquido constat ex antiquis tabularum monumentis Cornobium Montis Maioris à Childeberto fundatum, à Carolo Magno restitutum & muneribus auctum fuisse, ac præterea secundo ab hoc sæculo Pontium Ecclesiam S. Crucis olim à Carolo magno constructam forte collapsam & restauratam dedicasse, Ramberto Abbate. Venit etiam in huius rei confirmationem Ecclesia quæ Arelate extat, quam Carolus Magnus D. Luciani cineribus celebrem fecit, Tilpino Rhemensium Episcopo missarum solennia celebrante.

HONORATVS III.

Annus CHRISTI 781. MASSILIÆ CONDITÆ. 1273.

Caroli Magni Regis Francorum & Prouincia Dynastia. An. 13.

HONORATVS III. huic ordini ac numero adscribitur, cuius præter nomen nullius insignis rei ab eo gestæ memoriam erodunt Annales Massilienses.

Carolus è Saxonia Comitibus duobus filiis & vxore in Italiam hoc anno labente peruenit. Quam profectionem paucis complexi sunt auctor vitæ Caroli Magni, & post eum Rhegino Abbas, cuius hæc sunt verba, post rerum anno 780. in Saxonia gestarum narrationem. *Inito autem, inquit, consilio ut Romam pergeret orationis causa, una cum coniuge Hildegarda celebravit natalem Domini in Papia ciuitate anno Dominica Incarnationis 781. Carolus Rex à Papia egressus celebravit Pascha Domini Romæ & ibi baptisatus est filium eius Pipinum ab Hadriano Papa quem & ipse de sacro fonte suscepit. Et duo filij eius à supradicta Papa uncti sunt in Reges Pipinus super Italiam, Ludovicus super Aquitaniam, inde reuersus venit Mediolanum ubi baptisata est filia eius Gisla ab Archiepiscopo Thoma, quam ipse Archiepiscopus de sacro fonte leuauit. His ita peractis reuersus est in Franciam. Addit Cedrenus Irenem missis legatis, Caroli Magni filiam petisse filio suo Constantino vxorem, cum qua deinceps conuenit Carolus de diuidendo imperio postea cum Nicephoro, ut ille Orienti, ipse verò Occidenti præesset. Indeque Occidentale Imperium Romanum mansit penes Francos fere 100. annis.*

Anno 786. Carolus mittorem Britanniam Francis tributariam à tempore Dagoberti, sed nunc rebellantem domat acceptis obsidibus. Quo etiam tempore Guido magni Caroli Comes totam Angliam in deditionem accepit & arma Regum & Ducum qui se dederant subscriptis nominibus singulorum obtulit Carolo, atque ita breui Carolus felicissimus auspiciis

piciis sibi subegit omnem Aquitaniam, Vasconiam & vniuersas Gallias, Italiam, Germaniam, Hungariam, Sclaueniam, Baioariam seu Bauariam, Daciam, Saxoniam, Angliam, Britanniam, Frisciam, & optimam partem Hispaniæ. Nec minus Catholicæ proferendæ religionis Carolus quàm regni flagrabat studio. Iacebat enim iam tum ab ætate Caroli Martelli præsertim in his regionibus Saracenorum tot tantisque incursionibus ac depopulationibus afflicta & pene depressa Christiana Respublica, vt scribit Ado in Chronico vastata & dissipata, inquit, Viennensi ac Lugdunensi Prouincia aliquot annis sine Episcopis vtraque Ecclesia fuit. Tum Æmilii sub Childerico III. post annum 741. pag. 2. Decimarum sacrum ius militaribus viris attribuisse, adeo militibus suis (nempe Martelli) omnia permisisse vt dum hi magis quam hostes Viligothi sacra profanaque diriperent, per aliquot annos Lugdunensis Viennensisque sedes viduæ suis Episcopis fuerint militaribus iniuriis, altero defuncto minime suffecto, altero cœnobij portum ingresso. Quæ tristis pastorum disiectio aut qualiscumque abdicatio venit vt aiunt, quia illis diebus grassabatur secundum bellum Saracenum & Gothorum Gallias immani furore inuadentium vt se viciscerentur teste Ioanne Tillio & reliquis passim, regnantibus in Francia Theodorico Calo, Childerico Stupido, mox ante strenuum liberatorem Pipinum Breuem Caroli Martelli filium ac sceptri Gallici deinceps possessorem. Cœpit itaque Carolus Gallicanas Ecclesias tot stragibus pene exhaustas tantisque malis oppressas hostilibus, vbi paulum firmitatis exorta pace accepisset passim erigere ad pristinumque splendorem excitare, ac vbi viduæ pastoribus essent non eximia modo liberalitate amplissimisque elemosynarum largitionibus sed tutissimis quoque sanctissimorum Antistitum præsiidiis custodiis, vigiliisque munire.

Ac 1. quidem Massiliæ Cœnobij S. Victoris opes auxisse Maurontum tunc Abbatem simul & Episcopum, præstantique sua in eum liberalitate deuinxisse Carolum, & à Saracenis euerfa dirutaque funditus ædificia in suam restituisse pristinam dignitatem in Tabulario eiusdem Cœnobij M. S. Codice & antiquorum memoria teste commendatur. Arelatæ vacuæ quidem & desertæ S. Petri insulæ Monasterium Montis Maioris à Childeberto fundatum nunc à Carolo Magno restitutum & donis ac redditibus amplificatum, testatur Pontificium Arelatense in Vterio.

Nicia floruisse nunc dicitur B. Siacrus, Episcopus. Is primus vrbis Niciensis natione, & genere Caroli Magni imperatoris Pepini filij fuit. Qui Carolus diuina inspiratione ad partes Prouincia Prouinciarum disponente peruenit vt paganos & infideles ex dictis locis expelleret & ipsam gentem ad fidem Catholicam reduceret, qui cum venisset ad fines Cimellienses & Nicienses Regem Chimericensem, Cimelicensem, & Niciensem ope diuina destruxit & effugauit, duxerat enim idem Carolus secum dilectum honestumque iuuenem B. Siacrum nepotem suum Comitem Brijensem, qui inueniens in districtu Cimella Ecclesiam in qua S. Pontij Martyris corpus venerabatur monasticam regulam seclari gestiens à Patruo Carolo Magno vt inibi sibi Monasterium edificaretur instantissimis precibus obtinuit. In quo postmodum B. Siacrus veluti clarum inbar virtutibus ac miraculis plurimis effulsit ipsumque Monasterium multiplici virtutum genere decorauit, ad cuius piam petitionem idem Imperator Comitatum Cimellensem sibi & Monachis presentibus & futuris in perpetuum in præfato Cœnobio Deo militantibus ad quotidiana onera supportanda benigne cessit ac largitus est. Moderante verò summo Apostolica sedis clamo Adriano Papa anno eius 5. qui erat Domini 777. beatus Siacrus à Monasterio extractus primus Episcopus ciuitatis Niciensis ordinatus fuit in quo per 10. annos laudabiliter vixit, virtutibus eximiiis coruscant, ac demum eius anima 10. Calend. Iunij carne soluta atheras regiones cum Christo perenniter regnatura fuerit. ceter. conscendat, corpus verò eius sepultura mandatum est in Basilica prædicti Monasterij S. Pontij in quo primus Monachorum Pater extiterat. Chronologia Lerinensis part. 1. fol. 132.

Ea tempestate S. Cypriani corpus Chartagine allatum à Rathberto Caroli Magni Legato quod Lugdunum deferabatur quodque Arelate primus excepit ac veneratus est Ioannes ex aulico Caroli Magni factus Episcopus Arelatensis, vt ex his versibus conicitur, quos laudat in Ioanne Pontificium Arelatense 168.

Vt tua Cypriane Martyr Sernaret locus neglectus ossa.

Subditque Conscedunt celeres ratem paratam. Nec saui metunt pericla Ponti

Egressus Arelas opima portu Occurrit placido sinuque lato Fessos excipit ac fonet benigne

Nec multo post Lugdunum eadem naui transportatum Leidradus Episcopus perhonorifice theca ornatissima recondidit in Ecclesia Cathedrali S. Iohannis Baptistæ. Cuius translationis meminit Beda 4. Calend. Iunij. Sed sublatum & ardenti rogo impositum à Calvinistis ciuitatem inuadentibus an. 1562. citius dixero vniuersam Galliam & Hispaniæ magnam

X 3 partem

partem, si quem in Abbatiis & Ecclesiis Cathedralibus siue ædificiorum siue sacra suppellectilis splendorem modo habeat, id pene totum à magno Carolo tanquam ab eximia liberalitatis & munificentiz lucidissimo sole deriuatum atque acceptum referri. Quam multus enim Carolus fuerit in eleemosynis toto orbe Christiano erogandis Eginhardus testis est oculus, qui scribit eas ipsum transmittere solitum etiam in Syriam ac Ægyptum atque Africam, ob hoc maxime transmarinorum Regum amicitiam experens, ut Christianis sub eorum dominatu degentibus subuenire posset. Extatque titulus in eius Capitularibus *De eleemosyna mittenda in Hierusalem propter Ecclesias Dei restanandas*. Nec prætermitto quod super idem argumentum Krantius scribit lib. 1. Saxo. cap. 5. 6. 10. & lib. 2. cap. 14. in Germania Carolum nouem Cathedrales seu Episcopales Ecclesias fundasse, Monasteriensem, Mindensem, Alberstadensem, Osnaburgensem, Bremensem, Padeburnensem, Verdensensem, Hamburgensem, Hildemensem. Duos item Episcopatus in Metropolitanas sedes, Hamtugensem Saltzburgensem seu Innanensem erexisse, Papiensem insuper fundasse in Italia Academiam, Bononiensem verò ibidem à Theodosio institutam renouasse.

- 7 Anno 789. Parisiis Alcuinus siue Albinus Bedæ discipulus doctrinæ summa opinione præstans ex Anglia profectus est in Gallias, quo præceptore plurimum vsus Carolus & ipse diuinis humanisque literis in paucis eruditus nunc nobilissimæ Parisiensis Academiae, fundamenta iecit, sociis Rabano, Claudio, & Ioanne Scoto. Insignem Caroli liberalitatem in hac fundanda Academia notarunt Eginhardus in vita Caroli & Genebrardus. Pares Franciæ duodecim instituti à Carolo sex Ecclesiastici, Remensis Archiepiscopus, Laudunensis & Lingonensis Episcopi Duces, Bellouacensis Nouionensis & Cathalanensis Episcopi Comites. Sex Laici qui hodie mutantur pro arbitrio Regum. Gaguinus lib. 4. In hoc quoque tempus scriptores referunt tertiam Caroli Magni profectionem in Urbem. Cum enim iam semel atque iterum in Urbem Hadriano superstitite venisset anno nimirum 774. cum Papiam obsideret, anno iterum 781. cum eius filij Pippinus Italiæ, Ludouicus Aquitaniz Reges ab Hadriano inuncti sunt. Tertiò demum sub initium anni 787. Romam profectus cum bellis omnibus defunctus pace integra frueretur, itineris Romani orandi causa consilium suscepit simul ut Italiæ res eadem opera componeret. Ergo iter ingressus Natali Domini apud Florentiam acto, Romam ineunte anno 727. venit & honorifice ab Hadriano Papa susceptus est. A quo Canonum Codex ad vsum Ecclesiarium Occidentaliū tunc Carolo Regi oblatuſ dicitur, cuius in fronte velut oblato muneris dedicatio præfixa est Hadriani ad Carolum epistola, quæ primis singulorum versuum literis hunc titulum reddit

Domino Excellentiss. filio Carolo Regi Hadrianus Papa.

- 8 Excripsit eam Sirmondus tom. 2. Concilio. sub Hadriano Papa anno 787. Spectat verò illud singulariter ad Massiliæ splendorem quod in eam curam maxime Carolus incubuit post tertium iter Romanum ut in Gallia atque adeo Massiliæ ubi florescens tum olim ac firmata iam stirpe omnium scientiarum lucebat in virtute ac literarum studiis cæterarum omnium Gallicanarum Academia, instaurarentur gymnasia & scholæ publicæ constituerentur, testantur ut de aliis nihil dicam Concilium Cabilonense 2. cap. 3. & Parisiense sub Ludouico Pio lib. 3. cap. 12. Quam ob causam ab urbe Grammaticos secum abduxit. Nec dubium quin multæ Caroli hac de re fuerint leges atque Capitula. Epistola quam refert Sirmondus tom. 2. Concilio. sub Hadriano Papa anno 788. est de numero illarum, quæ Generales dicebantur quod vno exemplo paucis mutatis ad diuersos mitterentur, Metropolitanos Episcopos, Abbates, & alios, ut res postulabat. Sic enim habet Sirmondus Caroli Magni Regis constitutio seu Epistola generalis, de scholis per singula Episcopia, & Monasteria instituendis, &c.

I O A N N E S. I.

Annus CHRISTI 795. MASSILIE CONDITÆ 1397.

Caroli Magni Francorum Regis & Provincia Dynastæ. An. 27.

OTVS mihi Ioannes ex antiquissimis monumentis Cœnobij Anianensis in Occita-
nia Diœcesis Magalonensis vbi de consecratione altaris Anianensis hæc insculpta
marmorì legitur Latinobarbare edita Epigraphæ :

*Anreus à lasomo titulus scētus est quia Trino,
Est idcirco salutaris quia structus est tribus aris,
Patricius Romanorum seu Rex Italicorum,
Francorum quem Rex docuit, Christi pique lex,
Karolus augustam iussu pio condidit aulam,
Ac Iesum nomine, sed secus hanc ut nominis omen
Inde fore voluit prius Angelus inquit,
Iussit & altare bene præcipuo venerari
Nomine, sic Salvatoris laus ibi esset honoris,
O quibus & quot præsulibus, locus iste fuit sacratu
Trecentum sex & decem numero quoque senis,
Ut sis in exemplum Salvatoris respice templum.*

Extat ibidem de hac dedicatione S. Ardoni cognomento Smaragdi Monachi Anianensis
ac discipuli S. Benedicti quæ hinc capit exordium. *Ad gloriam & honorem tui nominis
Amen. Sancte Iesu Saluator saculi auribus Catholica Ecclesia antiquæ rei relatio per nomos futuro-
rum temporum decursus trāsferat notitiam, qualiter venerabile tuum Anianensis Cœnobij templum,
sui fundaminis suscepit exordium. Denique cum Patricius Romanorum & Rex Francorum Caro-
lus, per Gallias ad honorem Dei templa & admiranda adificia passim constitueret, quoddam insigne
in Christi Salvatoris nomine, quod sui stemmatis æternosa congeries adhuc mortalium oculis pandit,
Post cuius constitutionem de Narbonensis vrbis obsidione remeans Agaricam gentem expulerat ibi
Synodo peracta 366. Pontifices inuitavit, & ad Consecrationis opus congregavit. vere felix locus
ille à tanto Principe honorabiliter electus, &c.*

Tum in tabulis stylo Gothico hæc exarata reperiuntur. *Hæc sunt nomina Archiepiscoporum
& Episcoporum qui fuerunt in consecratione altaris S. Salvatoris Monasterij Anianensis Diœcesis
Magalonensis, qui sunt numero CCC. LVI. tempore quo Carolus Magnus Rex Francia Patricius
Romanorum, & Imperator Germanorum, subscripti de Provincialibus Episcopi, Felix Archiepis-
cop. Arelatensis, Valentinus Archiepiscop. Aquensis, Ioannes Episcop. Marsilionensis, Amicus Episcop.
Aunionensis. Odalricus Episcop. Dignensis, Radulphus Episcop. Cenensis, &c. Ad programmatæ
calcem. Expliciunt nomina Episcoporum, & Archiepiscoporum qui fuerunt præsentés in consecra-
tione Ecclesiæ Anianensis & sunt CCC. LVI.*

Romæ obiit Hadrianus Papa, 7. Calend. Ianua. Nemo post Apostolum Petrum Ro-
manorum Pontificum diutius in Pontificatu quàm Hadrianus Papæ vixit ut ex eius sepul-
chri elogio intelligitur. Carolus eius obitum molestissime tulit, quemadmodum Eghinardi
verba testantur. Nuntiato, inquit Hadriani Pontificis obitu quem amicum præcipuum ha-
bebat, sic fleuit ac si fratrem aut charissimum filium amisisset. Itaque elogium eo mortuo
scripsit à se compositum quod Romæ in Basilica S. Petri visitur & habetur descriptum apud
Platinam & Ciaconium. Ipso die obitus Hadriani subrogatur I. eo Romanus huius nominis
III, in disciplina Ecclesiastica à iuuentute bene institutus, nullaque non virtute exornatus,
quem Deus ad hoc in sedem Pontificiam euexerat, ut magna pateretur & magnâ perage-
ret. Pontificatus exordio carnis incendium passus esse dicitur ex osculo, quod manus
sux mulier impresserat, additur osculatam manum tibi ipsi eum præscidisse statuisseque ut
deinceps pedes tantum non manus Pontificis exoscularentur. Verum utrumque tanquàm
anile commentum & plus quam fabulosum refellit Baronius hoc anno num. 41. scripsit
Carolus Magnus ad Leonem, gratulaturus nouo Pontifici & munera mittens quæ eius de-
cessori parauerat, parem spondet erga illum beneuolentiam Ecclesiæque Romanæ defen-
sionem. censetur inter Alcuini epistolas 84.

Hoc eodem anno cum die quadam more solito in Litanis, quæ ab omnibus Maior ap-
pellatur, Leo Pontifex procederet, fusc copioseque scribit Anastasius quomodo Adriani

X 4

nepotes

nepotes & Paschalis Primicerius, & Campulus Sacellarius Ecclesiæ Romanæ, inuidia tabescentes Leonem ob eius electionem persecuti fuerint, eique in sacra functione constituto oculos eruerint, & linguam præsciderint. Item quæ ratione post visum & loquelam miraculose recuperatam, ad Carolum Regem peruenierit à quo perhonorifice susceptus, haud ægre eum perculit, ut Romam ad res componendas tenderet. Quod factum est anno sequenti. Non tamen ipse Pontifex cum amplissimo Francorum Antistitum & optimatum Comitatu Romam rediit. Hæc Zonaras, hæc Cedrenus, hæc Manasses Constantinus, hæc alij Græci Latinique historici tradunt. Sed omnium optime Adelmus & Eginhardus in vita Caroli Magni.

5 Anno 800. exeunte, Carolus Magnus Romam se contulit ut Ecclesiam illam impiorum factionibus perturbatam in pristinam securitatem restitueret. Ingressus est urbem 8. Calend. Decembris, ut ea quorum causa venerat citius expedirentur congregata est Synodus, in qua Rege Carolo confidente cum de criminibus Leoni obiectis cogniturus esset, consurgentes Episcopi succlamantur Romanum Pontificem à nullo mortalium iudicari. Quæ vox adeo regium perculit pectus, ut protinus incepto desisteret, Leo tamen non suprema magis potestate, quàm conscientia tutus, cum nemo inueniretur qui obiecta crimina probare posset, ipse Pontifex in Basilica B. Petri ferens sacrum Euangelium ambonem conscendit, & ab obiectis criminibus per inuocationem diuini numinis se canonice & legitime purgavit. Rem gestam Annales Francorum describunt, fusissime eam enarrat Anastasius supra, in vita Leonis, qui egregia Caroli in Ecclesiam Romanam Christianique Vicarios merita remunerans, ipso Natalis Dominici die nec inopinantem inuadens Carolum, coronam capiti eius imponit ac tutela ei Ecclesiæ tradita, Romanorum Imperatorem salutat, præfente vniuerso populo & ter acclamante Carolo Augusto, & à Deo coronato. Magno, ac Pacifico & vita & victoria. Ita tunc primum tutela Ecclesiæ ac Romani Pontificis à Constantinopolitanis Imperatoribus ad Carolum magnum Imperatorem & eius successores translata est, ut Longobardia deinceps appellata sit Cisalpina Gallia, & inde factum ut etiam hodie Imperatores Occidentis inungantur & consecrentur à Romano Pontifice, quod deinceps Imperium Romanum & Occidentale mansit penes Francos fere 100. annis. De patricidiis verò ac violatoribus Leonis Pontificis sic habita quaestio est, ut damnati capitis, ipso Pontifice extremum supplicium deprecante, multati exilio, dumtaxat solum verterint.

6 Anno 801. Caroli Imperatoris 34. alij aiunt 13. peregrinatus Prouinciæ Carolus & certior factus de inuentione S. Annæ matris Dei genitricis Mariæ nunc primum factæ Aptæ Iuliz Vulgiensis die Paschatis festo octauo, illuc pietatis causa religiosissimus Princeps ex itinere diuertit. Fama erat reliquias Annæ sanctissimæ ab exulibus è Palæstina primis Christianis ad oras Prouinciæ asportatas, tantisque pignoribus ditatam illustratamque fuisse Aptensem Ecclesiam studio forte ac Vigilantia S. Auspicii primi urbis illius Episcopi, quem furente Marco Aurelio Imperatore aduersus Christianæ religionis cultores, ac potissimum contra Pastores intrepide tamen fidei mysterium prouexisse, illicque cum circumquaque aperta esset tam cruenta carnificina, caulam Dominicam collegisse ac pastoris strenui peruigilisque munia subiisse omnia, & expleuisse, testantur annales Ecclesiastici anno 161. Cum autem postmodum Vandali cum plurimis aliis Barbaris in Galliam ac præsertim an. 407. in hanc Prouinciæ grassarentur, Aptenses Christiani in tam aperto religionis & rerum sacrarum prophanationis discrimine, S. Annæ venerandas reliquias in hypogæi, quod construxerant, ignotam specum abditas terra cūmulauerunt. Vbi reclusæ atque reconditæ in tenebris, cum trecentorum aut quadringentorum annorum spatio sequentibus incognitæ posteris latuissent, optimis tandem auspiciis ac indiciis celestibus inuentum corpus & in hypogæi reconditi tumulo commonstratum, Carolus Imperator præfens omni apparatu ornatuque visendo in altum locari, & in theca cypressina ab Episcopo includi voluit. Primus omnium qui viam aperuit ad effodiendas thesauri huius pretiosissimi gazas reconditas sibi diuinitus indicatas, puer quidam nobilis ac filius Baronis A Casa Noua omnis vocis ac linguæ vsu orbarus ab incunabulis, non tamen omni in Annam sanctissimam deuotionis sensu. Hiç aperto pariete quem digito demonstrat, in hypogæum ingressus ut patronam suam deprecaretur, statim foelicem & optatam preces eius ceterorumque qui se illi conueres adiunxerant, euentum habuere. Vocis enim ac linguæ vsui ei per miraculum concessus. *Hic iacet, inquit, corpus B. Annæ matris Virginis Mariæ.* Eius sacri capitis inferiorem mandibulam secum Imperatorem detulisse Aquisgranum ferunt, nescio quæ à maioribus verbo habitæ traditiones. De miraculis S. Annæ Trichemius scripsit.

Porro,

Porro ab illa Baronis stirpe A Casanovia antiquissima, Simianeos veterem inter Phocenses nobiles atque illustres familiam ortos esse aiunt Annales Prouinciarum autore Nostradamolib. 1. hist. fol. 44. & ex antiquis Tabularij Ecclesiastici Aptensis membranis, Martyrologium Gallicanum 26. Iulij vbi de iis reliquiis in alias Galliarum Prouincias delatis ac de editis miraculis. *Dormitio S. Anna matris beatissima Deipara Virginis nec non auia Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi. Corpus eius Apta Iulia Vulgiensium sub Metropoli Aquensi iam pridem conditum magnopere illic à fidelibus colitur in summo templo, quod iam eius gloriosa nuncupatione claret insigne. Illius caput verò Carnuti in augustissima totoque orbe percelebri Basilica sanctissima Dei genitricis, ex dono Ludouici Blesensium Comitum repositum summo etiam quo decet honore obseruatur. Tum in supplemento eodem die, Diuine sollemnitas S. Anna Christi auia, quæ ex voto coniugum ciuium, instar festi Dominica Resurrectionis, quotannis hac die cum susceptione Eucharistiae celebratur, obseditur anno 1531. per eius inuocationem exstiosa pestilentia inermis. Eodem die apud Durenium oppidum Diocesis Coloniensis. Susceptio capitis ipsius B. Annae ex Moguntia. Eodem die Colonia venerabilis brachij eiusdem beatissima. Rothomagi translatio eius reliquiarum. Parisius in summo templo Deiparae colitur magna religione memoria S. Annae in propria eius Capella, quam deuotione sua celeberrimam reddidit Anna Regina Ludouici XIII. Christianissimi Regis coniux piissima. Certe dies eius natalis in constitutione Emmanuelis Imperatoris ponitur inter eas solennitates quibus vacandum est religionis gratia. Romæ verò Gregorius XIII. Papa diuino afflatus Spiritu, Apostolicis literis datis anno Domini 1584. Calend. Maij sui Pontificatus anno 12. firmavit auxitque, præcipiens nimirum vt perperuis futuris temporibus B. Annae dies festus 7. Calend. August. per totius Orbis Ecclesias duplici officio quibramnis recolatur, Romanisque ac aliarum Ecclesiarum Calendariis addatur. Duplex ei adscribatur. Hæc Baronius in Martyrologio Romano qui affirmat eiusdem sanctæ Annulorum Romæ in eius Ecclesia custodiri.*

Triennio ante obitum Carolus Imperator in villa Theodonis cum primoribus & optimatibus Francorum de pace constituenda inter filios suos & diuisione regni facienda in tres partes, vt sciret vnusquisque illorum quam partem tueri & regere debuisset, si superstes illi eueniret. Ludouico concessit Aquitaniam totam à ciuitate Tūtonensi exclusiue vsque ad Hispaniam & Gallias Lugdunensem & Narbonensem, Pipino Italiam, Baioariam, & Alemanniam partem, Carolo verò maiori natu reliquam Galliarum atque Germaniarum partem. Cætera duodecim Metropolitanis Ecclesiis, quæ solæ suo imperio suberant, seruisque suis domesticis ac pauperibus largitus est. De hac partitione & testamentum factum & iureiurando ab optimatibus Francorum confirmatum, & constitutiones, causa conseruandæ pacis factæ, atque hæc omnia literis mandata sunt, & Leoni Papæ vt his sua manu subscriberet, p. r. Emhardum missa, quibus Pontifex lectis & assensum præbuit & propria manu subscripsit. Sigebertus in Chroni. Aimoinus lib. 4. cap. 94. Gaguinus lib. 4. quibus addit Eginhardus in vita Caroli, Leidradum Episcopum Lugdunensem & Ioannem Episcopum Arelatensem. cum aliis nouem Episcopis, Abbatibus quatuor, Comitibus quindecim, quos nominatim recenset, eidem testamento præsentibus subscripsisse.

THEODEBERTVS sive TVTPERTVS.

Annus CHRISTI 811. MASSILIE CONDITA 1408.

Caroli Magni Imper. ac Regis Franc. & Prouincia Dynasta. An. 43.

IGNORATVR quidem exactum sedis tempus Theodeberti, at isto ordine recte quem reperimus, sæculum aut annorum affinitas poterit quisque colligere, nec falsò aut ægre tum ex alio antecessore Præsule, tum ex sequace historia. In magno Chartulario S. Victoris Cœnobij scribitur fuisse Ludouico Pio Imperatori Caroli Magni filio in gratiosis singulari amore charum, eiusque petitionibus indulgisse ac confirmasse vectigalia Anchorarij dominiij iure olim possessa, ab eius parente optimo Carolo Magno, Abbatis & Monachorum S. Victoris Massiliensium mensariis sumptibus adscripta, quæ vecturis nauium, si quæ ad portus Monasterio vicini stationem appellerent, indicebantur. Tributorum præterea immunitatem militumque vacationem, nec non bonorum omnium donationes ab eodem Imperatore Ludouico eiusque præcessoribus eidem Monasterio factas deinceps nouis priuilegiis & instaurati iuris concessionibus & confirmationibus à Lotario Ludouici filio & successore anno circiter 840 Lotarij Imperij anno 1.

Quæ

- Quæ tanta cura & sollicitudo rerum ac personarum Monasterij S. Victoris aperte indicant. Theodebertum Monachum Cassianitam primo quidem in Abbatem S. Victoris tum Episcopi Massiliensis locum Ioanni proxime demortuo successisse.
- 2 Anno 814. Carolus Imperator sub exitum vitæ totus in officia religionis ac pietatis intentus diem clausit Aquilgrani 5. Calen. Februa. ætatis anno 71. regni 46. Imperij 14. Eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo B. Virginis quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, hoc insculpto epigrammate humatum est.

*Magni Caroli Regis Christianissimi Romanorumque Imperatoris corpus hoc
sepulchro conditum iacet.*

- 3 Vir bello paceque summus, iustitiæ literarumque cultor eximius atque omnium Imperatorum post Constantinum Maximum, quem virtute & pietate æquasse visus est, sine controuersia Maximus & præcipuus, Italix restitutor & Catholicæ Ecclesiæ assertor habendus. Celebratur memoria nominis eius post mortem in Martyrologio Gallicano, reponiturque in numero Sanctorum die 28. Februa. Etsi quoad eius vindicationem seu canonizationem spectat, moneat Baronius an. 814. num. 63. eam longe post sub Federico I. Imperatore factam esse à Paschali III. quem non Papam legitimum sed Antipapam fuisse constat, unde neque nomen eius in Martyrologium Romanum relatum est. fecit nihilominus eximiarum virtutum meritum ut toleret taciteque permittat Ecclesia, illum ibi celebrari ubi sepultus est. Quo ex loco festum eius in multas Gallix, Belgij ac Germanix Ecclesias fuit propagatum.
- 4 Carolo igitur parenti optimo luce functo successit filius Ludouicus, ab insigni vel in diuinas res, vel in suos pietate Pij cognomen adeptus. Caroli liberis eo superstitibus adhuc extinctis Pipino anno 810. Carolo sequenti. Sub regni exordium Dux Leibulphus cum potestate & imperio lectus est à Ludouico iudex ac gubernator Prouinciæ, ad res tum militares tum publici status administrandas, cui post triennium substituitur Guerinus, post Guerinum siue Guericum Solicrates cui cum aduersus Ludouicum Regem perduellionis actio intentata esset, abdicato magistratu, Bosoni Duci Arduennati Prouinciæ gubernatio, tunc quidem incerti temporis & quasi conceptiua commissâ & credita est.
- 5 Anno 816. autor est Mariana lib. 7. cap. 10. Baronius anno 816. tempore Alphonſi Casti qui regnare cepit anno 780. repertum est Compostellæ corpus sancti Iacobi Apostoli à Theodomiro Episcopo. Eius quidem translatio eodem anno quo passus est facta in Iriam Flauiam, qui est extremæ Galeciæ locus & inde in Compostellam asseritur, ex epistola Leonis III. Latuit ibi post cladem Hispaniæ ignotum sæculis aliquot & tandem diuino nutu & miraculo repertum. Quod Magdalenz nostræ Massiliensi pluribusque aliis Sanctorum reliquiis contigisse demonstraui alias in Magdalena nostra Massiliensi aduena cap. 23. Leo Pontifex morbi diuturnitate confectus pridie Idus Iunij vitam reliquit, eique paucis post diebus Stephanus Diaconus successit, qui quartus est appellatus. Hic statim per Legatos Ludouicum Imperatorem designatum de consecratione sua commonefecit, simulque ostendit se iter in Franciam adornare, ut ipsum instituto more Imperatorem inungeret, & cum eodem de ratione constituendæ Ecclesiæ consultaret. Quare duobus quàm consecratus fuit mensibus iter ingressus est. Venientem ad se Ludouicus quanto maximo potuit honore excepit atque instituti magis quam suæ maiestatis memor insidentem equo Pontificem, Augustus ipse pedes in Regiam introduxit urbem. Consecratio inde in ante diem 4. Calend. Septemb. quæ dies Dominica erat indicta est, postquam ea accessit ac Principes populi que frequentes noui spectaculi gratia conuenerunt, Pontifex Ludouico atque Hirmingarde coniuge præsentibus rem diuinam ritu Pontificio fecit, ac mox illum Augustum, hanc Augustam pronuntiauit, & corona pretiosissima imposita quam secum Roma detulerat, oleo sancto perunxit. Hæc Sigonius lib. 4 de regno Ital. Binus in Stephano 4. sequenti anno Ludouicus in confesso publico Aquisgrani Lotharium filium imperij socium pronuntiat. Pipino Aquitaniam, & Ludouico Bawariam iam ante assignauit, Bernardum Italix Regem rebellantem priuat oculis, qui mox ex vulnere obiit sepultus Mediolani in æde S. Ambrosij, in qua nunc etiam cippus eius inuoluitur, cum hoc elogio. *Bernardus ciuitate mirabili, ceterisque virtutibus inclitus Rex hic requiescit.* Regnavit annos 4. menses 5. obiit 15. Calend. Maij Indictio. 11. filius piæ memoriæ Pipini Per id tempus misit Paschalis Legatos ad Ludouicum Cæsarem per quos significauit sibi non modo nolenti sed etiam plurimum repitenti Pontificatus honorem velut impositum: deinde pactum quod cum

cum prædecessoribus suis factum erat etiam secum fieri & sanciri rogavit, impetravitque à Cæsare confirmationem pacti. Ius confirmandi Pontifices Carolo ab Adriano datum, & paternam autamque donationem civitatis Romanæ cum Ducaria suo Pontificibus factam explicavit sanxitque. Tabulas confirmationis transfert Sigonius totidem verbis ab autographo lib. 4. de regno Ital. anno 817. Cum conventus apud Theodonis villam ageretur, Lotharius Ludouici filius Hirringardem Hugonis Comitis filiam duxit. Misit Pontifex ad has nuptias Legatos Theodorum primicerium Ecclesiæ Romanæ ac Florum cum magnis muneribus sponsæ offerendis. Id tum primum à summis Pontificibus factum reperitur.

Anno 819: mortua Hirringarde Augusta Ludouicus Iuditham Vuelphi Comitis filiam duxit uxorem, ex qua Carolus cognomine Calvus genitus est cum tres ex Hirringarde iam habuisset tunc superstites filios Lotharium, Ludouicum, & Bismum. Sub eo quoque Imperatore ac Iustiniano Venetiarum Duce facta ponitur translatio corporis S. Marci Alexandria Venetias, per mercatotes Venetos, qui dum Saraceni cunctas Aegypti Ecclesias aliasque loca ad palatium sibi quoddam magnifice construendum, marmoribus spoliarent, indeque moeror omnes Christianos occupasset. Consilio cum eiusmodi corporis custodibus inito, eorumdem consensu illud furtim abstulerunt, cum iam antea eiusdem Evangelistæ sedes donò fuisset ab Heraclio Imperatore data illi Reipublicæ quæ S. Marci studiosissima esse sciretur, ut quæ gloriaretur ab eo sacrum Euangelium accepisse antequam Alexandriam, mitteretur à Petro. Refert Baronius anno 810. ex Codice Vaticano ubi & plura narrantur miracula tunc edita. Nunc etiam inuentum corpus sanctæ Cæcilie aureis indumentis sanguine adhuc infusis velatum, eadem Cæcilia reuelante & in Ecclesiam sanctæ Cæcilie translatum traditur à Baronio & Anastasio. Extrat apud Biniū epistola 1. Paschalis Papæ quam de inuentione reliquiarum sanctæ Cæcilie conscripsit & refert Binius tom. 6. in Paschali.

Anno 825. In Prouincia Leotmundo Cœnobij Lirinensis Abbate, vir venerandus Notus Archiepiscopus Arelatensis, de consensu ac voluntate Ludouici Imperatoris & totius Cleri civitatis, fecit commutationem cum illustri viro Leybulpho Comite de Ecclesiis rebus sanctæ Mariæ, sancti Stephani, sancti Genesij in pago Arelatensi, & in insula suburbana ipsius civitatis quæ de vrisque partibus circumdatur à Rhodano flumine. Tum de duabus Ecclesiis nempe sancti Andree, & sancti Vincentij, & domibus, campis, pratis, & fere innumeris aliis rebus & possessionibus. Et contra nobilis Leybulphus tradidit præfato Notoni omnes res suas proprias & Ecclesias quas habebat in pago Arelatensi, domos, campos, terras, curles & alia pene infinita quæ nimis longum esset recensere. Quæ omnia tanquam vtilia Ecclesiæ idem Ludouicus Imperator hoc eodem anno, rescripto suo dato 3. Nonas Ianuar. In Aquisgrani Palatio latidavit & confirmavit. Anno vero 15. Imperij præfati D. Ludouici illustris Leybulphus & vxor eius Odda sacrosanctæ Dei Ecclesiæ sancti Honorati & sancti Caprasij Monasterij Lirinensis quod situm est prope pagum Foroiulietisem, ubi & venerabilis Leotmundus Abbas præerat de rebus suis propriis dederunt ea quæ habebant in pago Arelatensi in Insula quæ est suburbana illi civitati, quæ illis per commutationis epistolam & licentiam diui ac serenissimi Ludouici Imperatoris obuenerant, ad proprium ubi etiam Ecclesiam sanctæ Mariæ & sancti Honorati & sancti Vincentij fundauerunt cedentesque Ecclesias dictæ Insulæ domos, ædificia, vineas, loca, pagos, & villas, & alia pene infinita. Acta sunt hæc 17. Calend. April. anno 15. Ludouici Imperatoris. Signarunt autem hoc scriptum ipsi donatores Leybulphus & vxor eius Odda, tum D. Benedictus Archiepiscopus, Notus Archiepiscopus Arelatensis, Heldebonus Episcopus & multi alij Ecclesiastici ac nobiles seculares.

P E R I N O S II.

Annus CHRISTI 829. MASSILIÆ CONDITÆ. 1426.

Ludouici Pij Imper. & Regis Francorum ac Prov. Dynastæ. AN. 16.

PE Perino silente historia nihil habeo dicendum præter nomen, quod cum ex Ecclesiæ Massiliensis publicis tabulis excidisset, restituitur tamen ex unico licet M. S. Codice quem ex priuato suo Tabulario mihi communem ac mutuum voluit vir clarissimus, quo quidem nemo amicior nec iucundior, nec charior Massiliæ vix mihi fuit.

Paris

1. Parisiis proditur Ludouici Pij Imperatoris diploma de ordine Monastico in Monasterio S. Dionysij per Episcopos eius autoritate restituto. Habet sequens quinquentium Occidentalis Imperij seditiones intestinas ex filiorum culpa sub optimo parente Ludouico Piotatas. Quibus occasionem dederunt Iuditha Regina studia licentiaque. Bernardi promorio Comitis Barcinonensis, quem ex Hispania Ludouicus euocarat, filio Lothario in Italiam amandato. Duces item quod socorditer aduersus Bulgaros & Mauros egissent in ordinem redacti, & non satis prudentes aliquot Episcopi. Primum igitur anno 830. Pipinus Aquitanix Rex cum praedictis proceribus conspirans Imperatorem comprehendit ac Iuditham adulterij cum Bernardo accersitam in Cœnobium S. Chune Gundis inclusit, superueniente mox ex Italia Lothario & probante. Quos tumultus ut Gregorius Papa audiuit & ingrauescere in dies perciperet, consilium cepit in Franciam pro egregia ipsius pietate & autoritate sua filios patri reconciliare si posset experiendi. Quare 8. Calendas Iunias anno 833. cum instructæ utrimque acies starent aduenit. Quod obiter Paulus Æmiliius in rebus gestis Francorum sub Ludouico Pio palam edidit, hac periodo. Iam etiam Lotharius in Francia Castra aduersus patrem posuerat, sperans totam Italiam pro eo in partem signaturam. Sed procul absuit ut Italici generis proceres filium in patrem armatum armis iuuarent. Gregorius Pontifex ultro citroque commens peruenit, ne collatis signis pugnaretur. Pacis conditiones conuenire quæ in praesentia sanctæ fuere. Gregorio in Italiam regresso, Lugduni Concilium Episcoporum quos filij Reges contraxerant, habitum Imperiumque Patri abrogatum. Quod decretum mox à Gregorio Pontifice rescissum est. Sic certe Gregorius. IV. Pontifex Maximus tanquam medius Ecclesiæ parens multo conatupie enixus est sedare bellicos tumultus inter patrem Ludouicum & Lotharium filium exardescientes. Idem Aimoinus lib. 5. cap. 14. Quamquam Massonus probabile existimat Gregorium non ausum ab Ludouico stare, veritum ne procurante Lothario qui Italiæ imperabat, dignitate exueretur, quod ille iuuenis, hic senex esset, plures enim Orientem Solem adorant quam Occidentem.

3. Ut ut sit certum est eodem rursus anno 833. trium constitutione filiorum, sententia detractum Ludouicum & abdicare coactum non multo post in integrum restitutum fuisse anno 834. quo Lotharius qui Patrem contumeliosius ceteris acceperat, tardius cum eo reconciliata gratia civili bello Gallias permiscuit, donec Imperatoris clementia condonatis omnibus pax inter illos utrumque coit, siquidem multi & proceres & Episcopi quibus sanior mens erat, collectis copiis Lotharium in S. Dionysij Monasterio ubi tunc erat propius aggressi, eò adegerunt ut relicto ibidem patre tacita fuga excederet. Quæ porro deinceps eo in loco gesta sunt narrantur ab autore vitæ Ludouici, qui tunc Ecclesiasticæ communioni per Episcopos restitutus, imperij quoque ornamenta recepit. Iuditham è Monasterio reuocatam non prius uxoris loco habuit, quam ipsa legitime obiecta crimina expiarit. Id verò in die Purificationis effectum. Anno proxime sequenti in Theodonis villa, palatio regio, paucis ante quadragesimam diebus celebratur Concilium, in quo Ludouicus Pius ab Episcopis iterum reconciliatus. Ebbo Remensis Episcopus nefariæ illius in Ludouicum comurationis particeps damnatus, graduque suo deiectus est.

4. Ludouicum Imperio restitutum teste Sigeberto monuit Gregorius, ut in Gallia atque Germania festiuitas omnium Sanctorum Calend. Nouemb. celebraretur, quam hætenus Romani ex instituto Bonifacii Papæ celebrare consueuerunt. Monitis Gregorij Papæ cum Ludouico omnes Franciæ Germaniæque Episcopis mira consensione obtemperarunt. De quibus Alcuinus huius sæculi scriptor celeberrimus in Commenta. de diuinis Officiis.

5. Anno 838. Pipinus viuentis Pio patre Rex Aquitanix & ab eodem postea priuatus ante patrem moritur hoc anno, cuius filios Pipinum iuniorem & Carolum sibi deinceps Aquitaniam vindicantes patruus Carolus cœnobio inclusos attondet. Exin Ludouicus Imperator qui anno præcedenti Carolo Neustriam dederat, nunc ei adiungit Aquitaniam, reliquum imperium dat Lothario. Ludouicus filius accepit Bauariæ regnum. Ex qua diuisione rursus obortæ discordiæ, Ludouico indignante & pro Pipino Pipini Regis filio nonnullis insurgentibus nobilibus, eo quod à Patris regno videretur esse exclusus, cumque per eos dies stella crinita in signo Veneris cum maxima adspectantium admiratione effulscisset, territus eo viso Ludouicus Imperator, quod triste sibi vitæque suæ aliquid portendere iudicabat, id sacris precibus ac piis largitionibus expiauit. Postmodum verò prodigiosa quædam solis defectio consecuta pridie Ascensionis Dominicæ, tantum eius animo mœrorem incussit, ut ex mœrore ingrauescente morbo, supremum obierit diem 10. Calend. Iulij anno ætatis 64. Imperij 17. Christi 840. apud Metas in S. Arnulphi Basilica ab Drogone fratre eius vrbis

urbis Episcopo sepultus. Adscribitur Gallicano Martyrologio in Catalogo Sanctorum, Beatorum ac Piorum. Ludouicus Francorum Rex Imperatorque Hic *P* cognomen post mortem, à Patribus Synodi Parisiensis nec non Meldensis recepit, *Christianissimi* à Patribus Aquisgranensis Concilij, *Mitissimus* ab Angelomo in libros Regum. Tum in Natali S. Anselmii 3. Februa. ibidem. Gloriosus transitus S. Anselmii Septentrionalium gentium Apostoli nec non Episcopi Bremensis & Confessoris, qui ope fultus diuina & Ludouici Pii Francorum Regis ac Imperatoris munifica pietate, Frisios ac Flandros adhuc à Christianis sacris abhorrentes Christi suauis iugo penitus subdidit, educatoque S. Remberto quem Episcopatus ac Apostolatus sui reliquit successorem, in Thoroleano cœnobio quod eidem inopia laboranti ad fouendam vitam, & pios conatus prædictus Ludouicus contulerat, Apostolico munere optime perfusus spiritum in cœlum emisit. Hunc legimus ægrotantem non alium per dies 40. cibum sumpsisse nisi pretiosissimum Iesu Christi corpus. Genebrardus in Stephano V. & Gauterius in Chronologia sæculo 9.

Per id tempus in Prouincia transactionum conuenta & pacta edita habentur duplici lingua. primo Germanica, tum Romano-Gallica, & hanc vulgarem esse linguam qua nunc Prouinciales vtuntur docet Nostradamus 1. par historię Phocen. pag. 45.

Anno 840. in Francia Carolus Caluus Rex Franciæ, Occidentalis postea Imperator anno 875. cuius filij Carolus Rex Aquitaniz, Lotharius Abbas, Calomannus Clericus ante patrem obierunt. At in imperio succedit patri Ludouico Pio Lotharius Rex Italiæ, Austriæ, Prouinciæ, & Burgundiæ, qui cum Monarchiæ cupidus esset aduersus fratres bella mouit. non sine magna rerum suarum iactura. Postero igitur anno in Ascensione summo ad Fontanetum Alisiodorensis agri vicum prælio decertatur, actanta strage ex vtraque parte pugnatur, vt non solum ad prolatandos sed ne ad tuendos quidem proprios fines satis in Francis roboris relinqueretur. Victoriæ tamen decus penes Ludouicum & Carolum mansit. Nam Lotharius prælio elapsus Aquas in Regiam se recepit. Hac re animaduersa Ludouicus & Carolus exercitum celerrime reparant, atque cum insequuti Aquas se oppugnare velle ostendunt: ea re Lotharius territus, relictis Aquis quam maximis potest itineribus cum vxore & filiis Lugdunum & Viennam contendit. Atque ibi reficiendo intentus exercitui substitit. Interim legatis vtro citroque comitantibus placuit vtrique parti inducias constituere ac de rerum compositione differere. Ita optimatibus Nicænis ab vtraque parte electis summa rei permissa.

In hoc autem bello, Vignerius ait, Guericum aliis Guerinum Prouinciæ Ducem cum Prouincialibus & Tolosanis Carolo adfuisse in quodam vetere Chronico M. S. testatum habemus. Exin induciæ factæ quæ pacem fratribus dederunt. Lotharius pacis conditionibus Imperator dictus est, illiusque imperio attributæ quamplures Prouinciæ. Verba Vignerij sunt. Constat porro omnium autorum testimonio Lothario eorum fratri cum Italico imperio & Alpibus ipsis, quidquid inter Rhodanum, Ararim & Mosam Rhenumque interiacet, in sortem obuuisse adeo vt Burgundia quæ est cis & vltra Iuram eius imperio semper paruerit. Sed enim Arelatem Lotharici iuris fuisse quis neget? Cum Bolocratus tertio abhinc anno defectionem ab illo fecerit, quem irritò conatu spe sua decidisse testantur autores. Id expresse Vignerius recitat. Bolocratus, inquit, siue Solcratus Arelatensis Comes defectionem à Lothario Imperatore moliri visus missò in eum exercitu ad officium fidemque redire compulsus est. At Vignerius autorem incertum sequutus est, cuius verbis vtor. Flutarius Solcratum Ducem Arelatensem & reliquos Comites illarum partium rebellare molientes in deditionem accepit, & prout voluit Prouinciarn ordinauit. Inter hæc Ebbo Archiepiscopus Remensis quem coniurationis in Ludouicum Pium constat reum in Synodo apud Theodonis villam depositum vidimus anno 835. Post hanc ille cladem in Cisalpinis regionibus latuisse fertur vsque ad obitum. Ludouici, qui contigit anno 840. mortuo Ludouico ad Lotharium Vuormatiam venit, qui pristinam illi mox sedem edicto restituit, cui subscripserunt Episcopi numero 20. Edicti huius exemplar lege apud Flodoardum lib. 11. cap. 20. quo edicto armatus Ebo Remos rediit sedemque recepit, quo tempore Carolus à Lothario pulsus vltra Sequanam profugerat, & Clericos ibi aliquot de quibus magna postea fuit controuersia ordinauit atque anno fere integro Episcopatum tenuit. Deinde Carolum audiens resumptis viribus in Belgium aduentare relicta iterum sede Remensi, ad Lotharium profectus est.

Anno 844. Romæ Gregorio vita functo electus est Sergius Pontifex nominis huius II. Romanus, patre Sergio, nec ille paternum nomen mutauit vt aliqui fabulantur: primus Pontificum qui nomen mutasse dicitur, fuit Sergius III. nec id ob dedecus sed ob reuerentiam

rentiam nominis Petri quo antea compellabatur. De Sergij consecratione certior factus Lotharius Imperator, Romam misit filium suum vnà cum patruo suo Drogone Metensi Episcopo aliisque plurimis Præsulibus ac Comitibus. Cur autem missus fuerit, Ado Vlenensis huius pariter sæculi scriptor ait fuisse, vt qui iam à patre Rex Italiz factus fuerat, Imperatoris nomen à summo Pontifice sortiretur, quod & factum fuisse affirmat. Cùm enim Romam Dominica post Pentecostem aduenisset Lotharius, honorificetissime quidem illum Sergius excepit missis obuiam proceribus Romanis ac Crucibus id est signis sicut moris erat Imperatorem aut Regem suscipere, ipseque Pontifex cum clero cum in atrio Ecclesiæ S. Petri operiens dextra ab eo ex more deductus est, vbi rem diuinam facere ingressus ipsum oleo sancto perunxit, & regali atque imperiali corona decoratum Regem Italiz atque Imperatorem populo lætis Augustum sæpe vocibus acclamante pronuntiavit, atque inde sacra peregit. Cæterum quod Drogo Metensis Episcopus Romam à Lothario Imperatore cum Ludouico filio missus, Vicarius sedis Apostolicæ in Gallia & Germania denuntiatus sit, regiz prolapiz prærogatiua fuit, quippe Lotharij fratrumque eius Caroli Calui ac Ludouici Regis Germaniz patruus. Nullus enim hætenus post S. Bonifacij obitum, vt Hincmarus epist. 6. cap. 29. docet, Pipini Regis & Caroli ac Ludouici Imperatorum temporibus hoc honore in Gallia aut Germania perfunctus fuerat. Prælationem verò hanc à Sergio Papa adeptus est, sibi tamen vt ea vti liceret non consentientibus quorum intererat obtinere non potuit, ac Sergij epistola qua Drogoni vices suas delegat, recitatur à Sirmondo tom. 3. Concilio. anno 844. Qui de Synodo secus Teudonis villam habito in loco qui dicitur *Iudicium*, istud addit, tres fratres gloriosos Principes, Lotharium videlicet, Ludouicum, & Carolum simul conuenisse an 1. regni Caroli cui Synodo. Drogo Metensis Episcopus præcedit consensu eorundem Regum, quæ & ipsi principes ante se fidelesque relecta capitula adprobasse, & se eadem seruaturos auxiliante Domino promississe in quibus Capitulis primarium illud & præcipuum fuit vt Principes mutuam inter se charitatem & concordiam habere studeant.

- 11 Anno 448. Saraceni prædæ dulcedine incitari maiore nauium atque hominum numero comparato, Romam vnā spectantes in Sardiniam accesserunt. Quod vbi Leo Papa cognouit, continuo Lotharium & Ludouicum literis, quæ adhuc extant, instantis certiores periculi fecit, seque saluti vrbs non defuturum pro virili ostendit. Inde Romanos ad patriam & Ecclesiam Dei tutandam pro antiqua pietatis ac fortitudinis laude accendit, classeeque adornata Neapolitani, Amalphitani, & Caietani in auxilium à Romanis conuocati magno facto in Saracenos impetu, tanto animi ardore tantaque alacritate pugnarunt, vt classe earum dispersa aut in proximas insulas compulsa plerosque aut fœde contrucidarint aut in seruitutem captiuos abstraxerint Baro. an. 849.

- 11 Cæterum Galliz pars ab Oceano Britannico vsque ad Mosam fluium ex quo cessit Carolo Caluo post diuisum regnum inter fratres, deinceps obtinuit nomen *Francia*. Lotharius Augustus Australiam regionem quam sibi in Francia reseruauit, à suo nomine *Lotharingiam* appellauit.

Hæc sunt quæ Perino nostro viuente explicare debuimus.

LEVDONIVS vel LEODOINVS.

Annus CHRISTI 850. MASSILIÆ CONDITÆ. 1447.

Lotharij Imper. & Regis Francorum ac Prouinciæ Dynasta. An. 10.

- 1 EODOINVM plerique omnes tam priuati quam publici Elenchi Episcoporum Massiliensium honestatis amplitudinisque gratia nominant. Is functus est omni Episcoporum munere. Mantalensi Concilio cum Rotberto Archiepiscopo Aquensi, & Rostagno Arelateni, quibus ætate ac pene dignitate coæuus erat, præfens subscripsit, quod infra vberius exponam. Per id tempus S. Andeoli Martyris ossa sacrosancta ipsomet reuelante inuenta sunt in territorio Viuariensi Lothario imperante, vt ait Ado in Chronico. In Gallia luctus & clamor repetitus est ex Northmannorum noua incurfione, qui Duce Godefrido per Sequanam ascendentes regnum Caroli Calui deprædati sunt. Ad quorum expulsionem Lotharius in auxilium vocatus, cùm sibi cum hoste pugnandum esse putaret Carolus clam mutato consilio Gothfridum in societatem & regni suscepit, & terram eis ad habitandum delegauit, quæ ab eorum nomine dicitur *Northmannia*.

Baronius

Baronius hoc anno, sequenti verò tam dira in Germania grassata est fames, ut vix à filios inquit Sigebertus, parentes manum ac dentes abstinerent.

Massiliæ Sigofredus Provinciæ Prorex & Exlemba vxor eius nobilissima, villam quæ dicitur *Caruillianus* de fundis bonorum suorum, ac pleraque alia Monachis S. Victoris legari nomine attribuerant quæ deinceps maleuolorum dolo atque iniuria ab ipsis erepta Vuillelmo I. Vicecomitis & Pontij eius filij Episcopi Massiliensis interueniente ceterissima & iustissima autoritate recuperarunt, ut in iudicio Chartario actis publicis perscribitur in hæc verba.

In nomine Domini Iesu Christi Salvatoris nostri ad notitiam presentium nec non etiam hominum sequentium cupientes pervenire, & ad Dei scientiam volentes villa quæ dicitur Caruillianus & qua antiquitus à nobilissimo viro Sigofredo cum Exlemba vxore sua chartis & indicijis evidenteris pro suarum redemptione animarum sancti Monasterio Victoris oblata in elemosynam traditur. Iterum longo tempore destructo Monasterio ab eodem loco sancto subtrahit & à quibusdam hominibus iniuste diu possessa modernis temporibus qualiter Deo auxiliante & nobilissimis viris Vuillelmo & Fulcone fratre eius zelo Dei accensis id agentibus, eidem sancto loco sit restituta, his scriptis videre statuimus. Quadam itaque die tempore quadragesima quando homines qui Christiano consentur nomine sola religio nominis huius, non modo suadere solet prauis ab actibus quinimo ab ipsis rerum terrenarum communibus temperare curis, residenti bus huiusce causa religionis supradictis Principibus, altero iuxta sedem Massilia, altero in Monasterio S. Victoris quidam fratres Monasterij ceperunt mutuo loqui, Quid licentiam à Deo nobis collatam loquendi apud Principes negligimus? præsertim cum reliquo totius anni tempore non suppetet facultas. Requirantur ergo Chartæ quæ continentur in sacrarjjs, & videamus si forte quid reperiasur in ijs de terris sanctuarij, quod diu subtrahit à iure altaris possideatur ab hominibus secularibus, quodque cum adiutorio Dei omnipotentis & eorum prudentibus consilijs possit restitui viri altari, quod ita Deo fauente factum est. Nam quadam antiqua Charta inuenta est, in qua continebatur, quod supra dictus vir nobilissimus Sigofredus & vxor eius Exlemba prædictam villam pro redemptione animarum suarum dederant Monasterio S. Victoris, temporibus Hlotarij Imperatoris, qua perlecta in auribus Principum & eorum clarissimarum coniugum laudauerunt virum, qui tantum Monasterio contulerat donum & promiserunt se pro amore Dei & S. Victoris ipsos homines prius instituturos, quam inde colligerent fructus veniuros. Tertio namque die ante festiuitatem S. Ioannis Baptista iidem homines qui se dicebant Allodiarjos, aut potestates fideiussores dederunt, ut transactis S. Apostoli Petri festiuitate redderent aut defenderent; quibus visum est quasi deliramentum. Nec curauerunt illud attendere plenimentum. Vnde illum transgredientes terminum petierunt sibi aliud spatium in quo possent facere exagium, quo peracto Dei iudicium contra se videntes recesserunt dolentes, adhuc aliud præsumentes quamdam mulierculam assumentes iurare fecere dicentes, quod pradium iustius esset illis possidentibus quam aduocatis S. Victoris requirerentibus. Sed quod illa iuratio non fuit iusta, mox probauit manus mulieris exusta. Sed illi aliud viderunt, & post S. Victoris sollemnitate placitum mutauerunt, atque in ipsam terram se ituros dixerunt ibique eam defendere aut reddere promiserunt, Monachi verò ut audierunt, arcam S. Victoris illuc desulerunt, & tribus diebus totidemque noctibus illic cum ea manserunt. Sed supradicti homines quod promiserant non attenderunt, Dominus ergo Episcopus ciuitatis (nempe Leodoinus) audito de Monachis ad reuertendum induratis, consilio utriusque potestatis perrexit ad eos causa charitatis, & cum eis loquutus est blande satis. Quid fratres mei hic statis? Mandat vobis Vuillelmus potens & Fulco frater eius cras hora prima diei reducite Arcam martyris in domum Dei & vobis reuertentibus finietur causa huius rei, quod & factum est. Igitur causa tantisper dilata & post festa S. Maria est translata. Verum S. Maria mox celebrata Natiuitate Monachi abierunt in ciuitatem interpellantes de hoc utramque potestatem, qui hominibus vocatis loquuti sunt ad eos dure satis. Inimici veritatis quousque seruos Dei fatigabitis. Si verè est vestra possessio hereditatis iam reddite in manu Abbatis. Quidam autem eorum in præiudicium veritatis cognoscetes se iniuste eam possedisse, satis continuo dereliquerunt eam in manu Abbatis. Sed alij in obstinatione perdurantes abierunt, fidem dantes in crastino se non defensuros defensantes. Monachi verò altera die matutinis celebratis mox tulerunt arcam Victoris beati & venerunt ante ciuitatem in medium prati, duogyscum aduocati Chartam ipsius Allodij defendere parati, cum ecce plurima multitudo ipsius ciuitatis utriusque sexus mixtis turbis venerunt ad Martyris Arcam poplitibus curuis. Tunc ita Dominus Vuillelmus Vicecomes allocutus est ad illos Allodiarjos. Homines admoneo vos ut seruos Dei ultra non fallatis aut dextra calliditate decipere cupiatis, ne forte iram Dei incurratis, & in conspectu eius cadatis. Similiter Domina Stephania vxor eius & Domina Odila vxor fratris eius fideles S. Victoris agebant omnimodis, quatenus stabilis esset charta donatoris. Dominus Fulco non poterat adesse propter

alias causas qua erant fieri necesse, sed Dominus Vvillelmus frater illius propter se & propter illum regebat S. Viſtoris vexillum, nec multi pendebat magnum ac pusillum quia cupiditas non vicerat eum. Cumque homines furibundi viderent se à potestatibus retundi, timentesque virtute martyris retundi, accedentes ad Arcam S. Viſtoris tremebundi, reddiderunt ipsum Alldem verecundi. Sed duo adhuc obſistebant peſtilentēs qui videbantur plus agrestes. Hi itaque contra Dei iudicium nitentes conquirere sibi adminiculum quod eis magis fuit in periculum, cunctisque audientibus ingens excitauit ridiculum, tulerunt sibi de plateis unum parvulum quem resticula vincientes proiecerunt in stagnulum. At ubi eum viderunt in aquam non receptum. Cognouerunt se deceptos & mox reddiderunt ipsum Alldem reseruum, quem diu tenuerant per contemptum. Adhuc autem pars maxima ipsius Alldis captiua remanebat, quam etiam vulgus S. Viſtoris non Episcopalem esse dicebat, pro qua interpellauimus Dominum Episcopum ciuitatis & tunc utique non fuit eius voluntas ut redderet eam iuri libertatis, sed per paucos dies huius interpellationis perrexit ad Monasterium causa vigilia & orationis. Idueſcente verò mane ipsius Dominica Resurrectionis post acceptam sportam sua peregrinationis, ob religionem pia deuotionis venit in medium Congregationis ibique coram omni fraternitate ex Canonica auctoritate quidquid infra ipsos terminos continetur de Monasterij hereditate, totum reddidit cum omni integritate & absque vlla diminutione pro anime sue & parentum suorum redemptione. Atque hanc chartam quiritariam fieri iussit sua preceptione. De duabus autem partibus est ipsa possessio terminata & editio tradit vulgata & resonat in ipsa ante, qua charta idem à parte Meridiana ipsorum montium cacumina, & ex altera parte Vvclna in quam delabuntur ceterorum fontium flumina. De alijs verò duabus partibus erat dubia terminatio, donec eam fecit certam diuina misratio per indictum aqua & ignis manifestissimis signis. Hoc enim à parte Orientali ab ipsa ripa fluuiali ubi videntur antiquitus fundati Mausolei saxa ingentia adhuc in quadrum iacentia qua composuit gentilis amentia, linea recta per loca arenia vsque in ipsius montis canina eminentia. Ex altera verò parte ab ipsa ripa fluminis, ubi vocant Albareta, quasi stadio uno contra Meridiem linea recta, deinde flectitur paululum contra solis ortum, itemque dirigitur contra Meridiem, vsque ad illum locum ubi vocant Coles vsque in ipsos montes, Si quis igitur vllus homo vel femina, &c.

- 4 Anno 855. celebrata est in Gallia Synodus Varentina quatuordecim Episcoporum Leone Papa adhuc viuentē, quamuis in eius titulo apponatur *Benedictus*, qui non nisi mense Iulio subrogatus est in locum Leonis. Occasio huius Synodi congregandæ præcipua illa fuit, quod Scoti quidam vagi homines quorum princeps Gothescalcus erat, de prædestinatione & præscientia Dei, de gratia & libero arbitrio prauas opiniones in vulgus spargere laborarent, ex quibus dum Catholica doctrina moresque Ecclesiæ corrumpere, Episcopi nouitatis ultores conuenerunt nihilque aliud inducendum in Ecclesiam censuerunt, quam quod sanctissimi Patres Doctores Ecclesiæ fideles omni sinceritate docuissent, quodque Patres Concilij Carthaginensis in Africa & Arausici 2. in Galliis celebrati ante aliquot sæcula hæc de re definiuissent, nimirum bonos non nisi per gratiam saluari, malos verò per suam iniquitatem damnari, non ideo quod ut illi aiebant boni esse non potuerunt, sed quia esse noluerunt. In subscriptionibus Episcoporum, post Remigium Lugdunensem & Agilmarum Viennensem Episcopos proximo sequuntur ordine hi duo Prouinciales. Rodlandus Arelatensis Ecclesiæ Episcopus hanc synodalem definitionem subscripsit, Ragennus indignus Episcopus Ecclesiæ Auenionensis hanc definitionem synodalem subscripsit.

- 5 Viennæ Carolus Caluus pro eo singulari cultu & obseruantia qua S. Mauritium prosequeretur hoc prærogatiuæ inauditum hætenus & insolens priuilegium concessit Volserico Episcopo Viennensi super Ecclesiam Arelatensem.

- 6 In nomine æterni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi & S. Spiritus. Ego Carolus diuina procurante clementia Rex Francorum atque Italicorum nec non Alemannorum, & uxor mea Hermetrudis diem cogitans extremi iudicij, gloriam scilicet iustorum ac pœnas reproborum sperantes partem ac societatem à Deo consequi si eius mandata inuolabiliter obseruauerimus: Notum sit itaque omnibus Christianitatis titulo insignitis presentibus & futuris quod in expulsiōe atque eiecōe nostra in qua Dei iudicio de regno à Lodoico fratre sumus expulsi, nos Deo votum vouisse ut si nobis Dauidicam diutius optatam misericordiam fecisset, intercessionē & meritis B. Mauricij præcipui martyris cuius corona & laurea nos ubique victores non dubitamus, donaremus prædicto sancto de genealogiis regalibus apud Arelatem ciuitatem nobilem de quibus Metropolitanus Viennensis cum subiectis sibi Deo famulantibus Clericis haberet stipendia vita in seruitio Ecclesiarum Dei vsu quotidiano dum isdem Metropolitanus cum subiecto sibi Arelatensi Prasule ceterisque Prasulibus Prouincialium Galliarum sanctam Synodum teneret bis in anno secundum decreta & statuta Gelasij Romani Pontificis in prædicta sede Arelatensi. Donamus itaq; Deo sanctæque suæ genitrici semper Virgini

Virgini Mariae & prænominato inclito & Martyri Mauritio Viennensis Ecclesie patrono, Aloidam de nostris Genealogiis propriis omni ambiguitate semota in presentia nostri Metropolitanæ Viennensis Volferici & Odulfi Comitum nostri, Galliarum, cæterorumque nostrorum Prouincialium, Canonibum S. Genesij Martyris Christi quod non longè distat à muro ciuitatis prædictæ Arelatensis cum villis & Ecclesiis subiectis, terris, ac palatibus sibi pertinentibus. Eo scilicet tenore ut prædictus Viennensis Archiepiscopus habeat, teneat, possideat, & quidquid sibi placuerit tam ipse quam successores eius exinde cum Dei auxilio faciat.

Volumus quoque ut Episcopus Arelatensis ibi nullam ordinationem faciat sine concessu & iussione sui Metropolitanæ Viennensis. Concedimus etiam sibi aliud Virginie Monasterium sancta scilicet Maria Magdalena cum honoribus & pertinentiis quod est infra eiusdem muros, Donatium, sponsalitij nostra Regina Hermentrudis eidem sancto condonamus, illa donante & consentiente, Ecclesiam videlicet sancti Gabrielis non longè à ciuitate prædicta Arelatensi cum terris planis, omnibusque molendinis Durantie atque piscatoris. Illud tantum regale usque ad turrim Fraudulentis nomine nuncupatam donatione perpetua eidem loco sancto condonamus. Concedimus etiam tres nostros Iudeos cum proprio beneficio. Illud etiam donatium censuale aliud in speciebus vel in pigmentis Græcorum præter iustitiam quam nostra Camera reseruauimus. Quicumque igitur nostra donationis seriem temerarie infringere, vel in aliquo irrumperere tentauerit, sine præsumserit, nullatenus valeat hoc vendicare, sed componat quingentis pro sola præsumptione libras auri obrixi. Insuper anathema sit eius donec ad satisfactionem supradicti Martyris & eius Archiepiscopo veniat.

Facta est hæc donatio in ciuitate Arelate pridie Nonas Iulij imperante piissimo Rege Carolo & Hermentrude sua coniuge, qui simul hanc donationem fecerunt ac regalis annuli impressione munierunt anno imperij eiusdem Regis XV. Odulpho Comite aliisque quampluribus proceribus Prouincialium *Signum Caroli gloriosissimi Regis. Deidomus Notarius ad vicem Hecardi recognoui.*

Hoc eodem anno Lotharius Imperator relicto imperio atque regno filiis diuiso, Ludouico Imperatori Italiam, Lothario regnum quod in Francia possidebat præter Prouinciæ Carolo traditam dedit cæterisque rebus cunctis bene dispositis abdicans se ab omnibus humanis curis Pruniacense ingressus Monasterium coma deposita factus est Monachus. Demum eodem anno, quarto siue ut alij tradunt sexto Calend. Octob. Spiritum Deo reddidit. Secundum quem Ludouicus II. eius filius suscepit imperij gubernacula. De Lothario Platus lib. 2. de bono status Relig. cap. 26. Martyrologium Gallicanum 1. Octob.

Anno 860. narrant Francorum Annales autore Carolo Caluo floruisse nunc primum in Gallis literarum studia. Hoc eodem anno plene firmata pax est inter Francorum Reges tum fratres tum nepotes. Carolus Burgundiæ & Prouinciæ Rex filius Lotharij Imperatoris non diu superstes patri munerique paterno fuit. Eius frater Lotharius Thietberga legitima coniuge repudiata, quod eam diceret ætate prouectam ac seram ad prolem suscipiendam, id autem iudicibus corruptis ac testibus coemptis facile probauit, Valdradam florentissima ætate specieque egregia pellicem duxit. Quam ob causam à Nicolao I. Pontifice sacris prohibitus dum in Italiam à Ludouico Imperatore contra Saracenos vocatus Romam ad Pontificem venisset factilegi mendacij quo se à Valdrada post interdictum abstinuisset iuratus fidem fecerat, in reditu pœnas dedit, Placentiæ lethali morbo confectus. Regna eius nempe Austrasiam siue Lotharingiam Caluus occupare contendit. Tunc causæ animique discreti & in bellum erecti. Mox ultro citroque comitantibus sanctis viris tandem impetratum est, ut ad regnum Lotharij diuidendum simul conuenirent & ut ipse Carolus ad Heristallium, frater verò eius Ludouicus ad Smarnam veniret & in meditullio eorundem locorum Calend. Augusti colloquerentur, & unusquisque eorum quatuor Episcopos & decem Consiliarios, & interministeriales atque vassallos triginta tantummodo ad idem colloquium ducerent. Quò Ludouicus pergens in pagum Ribuarium venit & de quodam solario vetustate confecto subligis fractis, cum quibusdam suorum cecidit & aliquantulum periclitatus in breui conualuit. Inde Aquasgrani peruenit tum in colloquij locum congregati sunt Rex Cæsarque armaque posita. In Lotharingiæ possessione Carolus permansit, sed angustioribus finibus descripta quam ante fuisset, cui similiter sorte obtigere Lugdunum, Vesonium, Vienna, Viuaras, Vzetium, atque alia non pauca quæ sigillarim enumerat Aimoinus lib. 5. cap. 25. Et postridie inquit scilicet 4. Idus eiusdem mensis simul iterum conuenerunt & valedicentes sibi mutuo ab inuicem discesserunt. Ludouicus videlicet Aquasgrani rediens, & Carolus Liptinos, uxorem suam sibi obuiam venire iubens, partem ipsius regni quam accepit sicut placuit sibi diuisit. Indeque per Monasterium S. Quin-

Atini ad Syluacum & inde per Carisiacum Compendium veniens autumnalem venationem in Cotiz saltu exercuit. Regino tamen dixit Lotharium cum Carolo Francorum Rege de Caroli successione decertasse Prouinciamque obtinuisse, attamen Vignerus fidei posse dixit ut loco Caroli sit (Ludouicus) in Reginone legendum.

- 11 Anno 865. Ludouicus Prouincia auctus Rotlando Archiepiscopo Arelatensi Crudatense Cœnobium ad Rhodanum diplomate confecto dedit, ut habetur in Autographo Capituli Arelatensis fol. 2. Quo tempore inter tot naufragia Episcoporum à quibus permissum erat Lothario ut repudiata vxore Thietberga ob incestus notā eidem à restibus subornatis falso impactam, enituit fides Rotlandi Arelatensis Episcopi. Ab eorum enim studiis separauit se Rotlandus, memorque antiquorum temporum quibus ante omnes Galliarum Episcopos ipsius prædecessores speciali prærogatiua à Romanis Pontificibus decorati essent, scribens ad Nicolaum Papam laudat imprimis quæ ab ipso decreta essent aduersus sacrorum Canonum contemptores, pollicens se inhæsurum semper S. Apostolicæ sedis decretis, ad quem Nicolaus rescripsit hoc ipso anno 12. Maij, quam epistolam recitat Baronius an. 864. num. 27. Postero anno Arsenius Nicolai Pontificis legatus in Gallias cognito flagitio Lotharij ipsum anathemate perculit, ut nuptias Valdradæ remitteret & Thietbergam vererem coniugem in matrimonij societatem reduceret, seque dum vita superesset iustæ vxoris loco habiturum iuraret. Sed & Valdradam, cum visa esset elusisse Apostolicam sedem utpote quæ pollicita Romam se conferre expiationis causa delicti, ingressa in Italiam retro in Gallias remeasset, rursusque coacta Italiam repetere nulla signa pœnitentiæ ostendisset. Nicolaus Papa conuocata Ecclesia eandem Valdradam publice excommunicauit 4. Nonas Februarij Synodo Metensi damnata, eiusque actis rescissis, quod diuortium Lotharij & Thietbergæ, coniugiumque Valdradæ probasset Guntharium ac Teutgaudum Archiepiscopos præcipuos Lothariani diuortij assertores Episcopali gradu deiecit, Romæ in Lateranensi palatio eaque de re certiores reddidit omnes Episcopos, per literas scriptas Idibus Iunij istius anni.

- 12 Anno 869. in Prouincia Rotlandus Episcopus Arelatensis ut Saracenos Arelatensium agris perpetuo infestos repelleret Abbatiam S. Cæsarij apud Ludonicum Imperatorem & Engilbergam non vaeua manu adeptus in insula Camaria nimis vndecumque incluytissima, in qua res ipsius Abbatiae plurimæ coniacent & in qua portum Saraceni habere solebant, castellum opere tumultuario de sola terra ædificans audito Saracenorum aduentu in illud satis inconsultè intrauit & applicantibus ad ipsum castellum Saracenis amplius quam trecentis scorum interfectis ab eisdem Saracenis est captus & in eorum naues deductus ac religatus. Vnde 150. libris argenti & 150. mantellis & 150. mancipiis, præter ea quæ in placito data sunt ad redemptionem eius concessis, interea idem Episcopus in nauibus moritur die 13. Calend. Octob. Saraceni autem ingeniose accelerantes de redemptione illius, quasi non possent ibi amplius immorari, si illum vellent recipere redemptores illius redemptionem pro eo dare accelerarent, edicunt. Quod & factum est & Saraceni suscepta omni redemptione miserunt eundem Episcopum sedentem in cathedra indurum vestimentis sacerdotalibus cum quibus captus fuerat, & velut pro honore deportauerunt eum è nauibus in terram, Redemptores autem illius volentes eum alloqui & congratulari ei, inuenerunt eum mortuum, quem cum maximo luctu exportantes sepelierunt 10. Calen. Octob. in sepulchro quod sibi ipse parauerat. Aimoinus lib. 5. cap. 23. Missæ in Calabriam à Basilio 300. naues quæ se iungerent Ludouico, sic tandem quarto obsidionis anno Barium oppidum receptum & subuersum est. Lotharij militibus morbo consumptis, dum ipse data fide de recipienda vxore absolutus à Papa domum reuertitur, obiit Placentiæ 7. Aug. Carolus Lotharij nepotis regnum occupat, interdicat Papa Carolo ne regnum Ludouico Lotharij fratri debitum innadat, scribitque ad proceres regni Lotharij, hortaturque ut fideles sint Ludouico Imperatori illius fratri cui regnum hæreditario iure debeat. Tum ad proceres regni Caroli Calui & ad Episcopos in eius regno constitutos, ut Carolum Regem deterreant, ne innadat regnum Lotharij & ut Paulum & Leonem legatos suos benigne suscipiant. Episto. 14. 16. 17. Sed antequam hæc legatio perueniret ad ipsos accitus Carolus à regni Lotharij proceribus ut regnum capefferet, iter confestim ingressus est Viridunique Hattonem Episcopum Metas veniens, Aduentium eius ciuitatis præfulem, & Franconem Tungrensem atque alios plurimos in fidem suscepit. Mox ibidem 5. Idus Septembris in Basilica S. Stephani ab Episcopis qui adfuerunt, præmissis adnuntiationibus quas recitat Symondus tom. 3. Concil. anno. 869. publice coronatus est.

- 13 Anno 871. Pasciscendi dies tandem inter fratres indicta, & ita in partitione regni inter

eos convenit ut Ludouico data sit vltior Lotharingia, citerior Carolo cum Burgundia Comitatu & Delphinatu. Aimoinus lib. 5. cap. 26. quem supra laudavimus anno 860. Vbi de Viennæ obsidione cap. 27. Viennam inquit Carolus in qua Bertham uxorem Gerardi qui putatur fuisse Rossilioneus ille à quibusdam celebratus & Proron nomine Ludolphi Imperatoris in illis Prouinciis, obsessurus quantocyus adiit, nam Gerardus morabatur in altero castello in qua obsidione circumiacentes regiones nimis fuere vastatae. Carolus autem ingeniose inter eos qui in Vienna erant illam custodientes dissensionem mittens magnam partem eorum sibi conciliauit. Quod sentiens Bertha ad Gerardum direxit. Qui veniens Carolo ciuitatem reddidit, in quam idem Rex vigilia natiuitatis Domini intrans natiuitatem Domini ibidem celebravit. Vienna in potestatem suscepta à Gerardo sibi obsides dari pro aliis castellis suis missis tradendis coegit, & tribus nauibus Gerardo datis per Rhodanum cum sua Bertha & mobilibus suis à Vienna permisit abscedere, & ipsam Viennam Bosoni fratri uxoris suae commisit. Ipseque per Altiliodorum & Senones ad Monasterium S. Dionysii quantocyus maturauit. Quo tempore Ludouicus Imperator compositis Campaniae rebus Romam se recepit & postridie in die festo Pentecostes ab Hadriano Pontifice nescio qua de causa iterum coronatus perfectis sacris cum eo in Lateranum insigni cum pompa processit.

Anno 875. vita nunc defungitur Adrianus Papa Calend. Nouemb. succedit Ioannes Papa VIII. Gundi filius Romanus idque 14. Decemb. Aimoinus lib. 5. cap. 29. Hic quod nulli contigit Pontifici tres intra quatuor annos coronauit Imperatores. Cum interim Ludouicus suum morbum nactus mense Augusto mortem Mediolani oppetiit, nulla virili prole relicta. Extat adhuc vetus eius in aede Ambrosiana sepulchri elogium. Fuit vir pietate, iustitia, & religione insignis. Verum studium in eo gloriae & dignitatis Italicae conseruandae multo maius aut fortuna aut opibus fuit, nec tantum virtute quantum voluntate complexus est. Vxor eius Engilberga Augusta, quae religionis causa nobile Monasterium ad urbem Placentiae aedificarat, idque Diuis Sixto & Agapito consecrarat, nunc viro destituta Christo nupsit ingressa Monasterium Monialium Brixiae profitentium, vbi religionis habitum sumpsit, ad quam extant complures Ioannis epistolae 43. 86. 91. Ludouici Imperatoris audita morte certatim patruus eius Carolus Caluus Franciae, Ludouicus Germaniae Reges cum sine tuncatione Lotharingiam diuisissent, mox ad Italiam atque Imperium animum adiecerunt, haud dubia spe eius fore utrumque qui prior armatus in Italiam descendisset ac parra Pontificia gratia solennia ab eo insignia recepisset. Ac Carolus quidem statim motis castris à Duziaco secus Ardennam ad Pontigonem surrexit, quoscumque potuit de vicinis suis consiliariis obuiam sibi venire praecepit, & à quibuscumque valuit superias in itinere suo accepit sicque Richildem uxorem suam per ciuitatem Remensem ad Syluacum remittens & filium suum Ludouicum in partem regni, quam post obitum Lotharii nepotis sui contra fratrem suum accepit, dirigens Calend. Septembribus iter suum incepit & per sancti Mauriti Monasterium pergens montem Iouis transiit & sic Italiam ingressus est.

Ludouicus Rex Germaniae pari studio inflammatus ac consilij fratris certior factus primo Carolum Crassum deinde Carlomannum filios qui iter Caluo impedirent, magno cum exercitu misit, quibus ab Italia quae donis & arte, quae armis Caroli Calui repulsis Ludouicus Rex Germaniae cum altero filio suo aequae Ludouico dicto persuadente Engilrando Regis Camerario (sed suasionem Richildis Reginae ab honoribus deiecit) & à sua familiaritate abiecto, in Franciam magno impetu introrupit ipsamque hostiliter dilacerare instituit, ut Carolum de Italia exire compelleret.

Sed Carolus nullis id genus domesticis detrimentis à Proposito suo dimotus magno itinere Romam inuitante Papa Ioanne, perrexit & 16. Calend. Ianua. ab eo cum gloria magna in Ecclesia S. Petri susceptus & ex totius Cleri & Senatus populiue Romani vnanimi consensu in Imperatorem vnctus & coronatus, Romanorum Imperator est appellatus. Hanc electionem Caroli Imperatoris ab Italici regni Episcopis ac ceteris optimatibus in Synodo Ticinensi, tum à Cisalpinis apud Pontigonem confirmatam, item capitula quae ex consensu & suggestionem venerabilium Episcoporum & illustrium optimatum reliquorumque fidelium suorum ad honorem sanctae Dei Ecclesiae & ad pacem & profectum totius imperij sui fecit idem Carolus, anno Christi 877. imperij autem sui 1. regni sui in Francia 36. exscripsit Sirmondus tom. 3. Concil. anno 876. Ex Episcopis Prouincialibus Concilio Ticinensi & Pontigonensi subscribere, *Bodo humilis sanctae Aquisensis Ecclesiae Episcopus, Rostagnus sanctae Arclatensis Ecclesiae humilis Episcopus. Alduinus Auenionensis Ecclesiae Episcopus.*

pns. Ex Comitibus Boso inclitus Dux & sacri palatii Archiminister atque Imperialis Missus.

17

Anno 876. Nonis Ianua. Roma exiens Carolus Augustus Papiam rediit, vbi & placitum suum habuit & Bosone vxoris suæ fratre Duce ipsius terræ constituto & corona Ducali ornato cum collegis eius, quos idem Dux expetiit in eodem regno relictis per montem Iouis & per Monasterium S. Mauritij rediens vt Pascha Domini apud Monasterium S. Dionysij celebrare valeret iter accelerauit. Hoc eodem anno Ludouicus Rex Germaniæ 5. Calend. Septemb. diem obiit Francofurti, cuius rei nuntium vbi Carolus accepit propere Aquas Coloniamque contendit, vt Lotharingiam quæ fratris & filij eius Lotharij fuerat, occuparet. Ludouicus tres filios reliquerat Carlomannum, Ludouicum, & Carolum cognomine Crassum ex quibus Ludouicus qui paterno funeri interfuerat vbi patrum paterni regni fines ingressum castra ad Rhenum posuisse audiuit, ira incensus quod paternum inuadere regnum esset ausus, Francfordia copias mouit atque ad alteram Rheni ripam è regione contendit, ac Calui exercitum adortus ipsum in fugam versum profligauit. Victo Caluo fratribus paterna regna inter se partientibus, Carlomanno Baioaria, Pannonia, Carantanum. Boemia, & Morauia euenit: Ludouico Franconia, Thuringia, Saxonia, Frisia, & pars Lotharingiæ: Crasso Alemannia, & altera Lotharingia. Narrat hæc omnia pluribus Aimoinus lib. 5. cap. 34. qui & addit cap. 35. Ioannem Pontificem à Caluo rogatum habuisse Romæ conuentum, in quo electio & confirmatio ipsius Imperatoris Romæ facta, rata esse in perpetuum promulgaretur, quod quidem adeo hac Romana Synodo præstitum est à Pontifice vt eius perturbatores aut violatores cuiuscumque essent ordinis, dignitatis, aut professionis anathemate damnauerit. vt constat ex eiusdem Synodi Actis quæ extant apud Binium tom. 6. Concil sub Ioanne Papa VIII.

18

Dum hæc aguntur, Saraceni qui Tarentum tenebant Salernitanos, Amalphitanos, ac Neapolitanos impulerunt vt iuncto secum fœdere Romanam urbem inuaderet. Quibus rebus adductus Pontifex Legatos cum literis ad Caluum misit, orans vt ad vindicandam quemadmodum iureiurando promiserat ab Saracenis Ecclesiam armatus accederet. Respondit Caluus se non defuturum ac statim rebus Franciæ per Iunium mensem conuentu Compendij habito constitutis, cum Richilde vxore ac maxima re pecuniaria atque ingenti pretiosæ suppellectilis copia in Italiam iter intendit, cui Vercellis occurrens Pontifex vna Papiam inde Dertonem se cõtulerunt. Ibi Richildis Augusta consecrata est. In Italia expectabat Caluus Augustus primores regni sui Augonem, Bosonem, duos Bernardos, alterum Aruernorum Comitem, alterum Gothiæ Marchionem, quos venire iusserat & ex his Bosonem Iudithæ vt vult Æmilius, quam tamen alij Richildem dicunt vxoris suæ Augustæ fratrem Papiensibus Ducem dat, & illico in Franciam rediit. Interim Boso Ducis Papiensis filiam Augustam nomine virginem eximia pulchritudine coniugem sibi petiit, sed eam breui remittens Arelatem comperti adulterij ream, & vaga libidine famosissimam veneno sustulit. Itaque liber Hermengardam Ludouici Imperatoris filiam Berengario autore vxorem duxit, quas nuptias æquo animo tulisse aut certe dissimulasse Carolum conicitur ex Diplomate quo Carolus *Bosonem charissimum suum Italia Ducem, Missum, & sacri Imperij Archiministrum* vocat. Extat Diploma in Tabulario Cœnobij S. Benigni Diuionensis. Nec multo post repentina febre correptus Imperator ac veneni à Sedechia Iudæo quo is Medico plurimum utebatur sibi propinati sœuitie conflictatur. Richildem quæ apud Maurienam erat acciuit, atque in eius complexu pridie Nonas Octob. animam efflauit. Succedit eius filius natus maximus Ludouicus III. Cognomento Balbus, quod impeditus lingua esset Rhemis 8. Decemb. accepta corona & regni & imperij. Ad quem data epistola 25. Ioannes Pontifex deplorat mortem Caroli Imperatoris patris eius. Hortatur vt pacem habeat eum Regibus consanguineis suis, & Ecclesiæ inimicos persequatur præcipue Lambertum Ducem, cuius diras infestationes commemorat. Denique in Galliam se venturum ibique Synodum celebraturum significat.

19

Anno 878. interim Ioannes Papa quod Alberti & Lamberti tyrannorum vi atque iniuriis Romæ opprimeretur, parum se tuto in vrbe esse existimans, ad Ludouicum cuius patrem imperiali corona donauerat sibi proficiscendum putauit. Roma igitur cum pretiosissimis Sanctorum corporum reliquiis exiit, ac maritimo itinere in Prouinciā in die Pentecostes accessit ac Massiliæ portum appulit. Inde Arelatas progressus à Rostagno Episcopo perhonorifice hospitio omnique officiorum genere accipitur. Tum ipso Ascensionis Dominicæ die sacrosanctis mysteriis operatus dicto Rostagno pallium vicariamque per Gallias potestatem indulsit. Ipse certe Ioannes se Arelate fuisse commemorat epist. 92. ad Angelbergam Imperatricem Ludouici II. Augusti coniugem his verbis. *Ecce, inquit, Arelatem*

larem regni deliciarum vestrarum iam intrinsecus summo arbitro permittente per intercessionem Apostolorum Principum Illicque Bosonem Principem generum vestrum communem filiam Domnam-Henricgardam alloquentes omnia prospera & iugiter desiderata invenimus & pro amore vestro, vestri nuper, & piissimi coniugis illos tanquam filios amplectentes pro illorum consilio, eorum cum bonis cuncta faciemus, &c. Hæc & alia ibidem Ioannes. Inde Bosonis Comitis Prouincie auxilio Lugdunum progressus, ad Balbum nuntios de suo aduentu Turonum præmisit. Ludouicus missis obuiam Episcopis, Treceas vt adiret rogauit. Eò verò profectus Pontifex Conuentum Episcoporum Gallie qui officij causa cõuenerant egit, atque ad eos de iniuriis Alberti & coniuratorum sibi atque Ecclesiæ illatis retulit & vt anathema à se in eos intentum confirmarent postulauit. Treceis verò celebratus dicitur Conuentus propter Ludouici Germanie Regis infirmitatem, cui præsentem adfuisse Leodoinum hunc nostrum Massiliensem Episcopum cognoscimus ex ipsis Ioannis Papæ literis ad diuersarum sedium in Gallia Archiepiscopos, epist. 31. & ad ipsum Rostagnum Arelatensem nominatim epist. 35. vt ad Synodum Trecentem absque mora cum suffraganeis suis veniat. Tum ad ipsos suffraganeos

Ioannis VIII. Papæ Epistola 30. Ad Episcopos suffraganeos
Archiepiscopi Arelatensis.

Iubet vt cum Archiepiscopo suo simul ac vocati fuerint ad
Trecentem Synodum veniant.

Omnibus venerabilibus Episcopis suffraganeis Cœpiscopi & Confratris nostri Rostagni Arelatensis. Notum sit omnium sanctitati, quia Domino opitulante pernecessariam vniuersalem Synodum sumus celebraturi, ad quam max, vos prædictus Archiepiscopus vester Apostolatus nostri literis conuocaueris, omni postposita occasione obediensia vicino gressu occurrere satagatis, quoniam sicut in communi Conuentu gratia Christi Duce paternis parentibus iussu erit exultatio, ita quod non optamus subrahentibus se ab hoc magno Collegio, est subsequutura confusio, apud urbem Litgonensem 4. Non. Iunias.

Similiter Roberto Archiepiscopo Aquensi, Ariberto Archiepiscopo Ebreduensi, Sigibodo Archiepiscopo Narbonensi & aliis.

Ab hoc eodem Pontifice, septimo Idus Septemb. coronatum esse Ludouicum III. Ludouici II. cognomento Balbi filium Aimoinus testatur lib. 5. cap. 37. post Ioannis Papæ epist. 3. & 11. Baronius & Binius hoc anno num. 16. & seqq. Rostagno Arelatensi Episcopo & Sigebodo Narbonensi mandat Ioannes epist. 12. vt causam inter Vvalesfredum Verticensensem & Radestfredum Auentonensem Episcopos, quod iste quamdam villam ad sedem Verticensensem siue parochiam pertinentem abstulisset, canonicè definitant. Iisdem præterea simul ac Roberto Archiepiscopo Aquensi à paribus epist. 101. iniungit vt Giberum Nemausensem Episcopum à Monasterij cuiusdam iniusta inuasionem remoueat, etsi non parue. It excommunicent. Tum epist. 145. Vvifredum Episcopum Venciensem qui cum excommunicatis communicat Missarum celebratione prohibet. Ad Ludouicum Balbum Regem epistola 115. Bosonis Prouincie Comitis & Agilmari Episcopi, à quibus in Italiam deductus fuerat, studium erga se operamque commendat. Tum ad Hugonem, Theodoricum & Bernardum Comites vt amicitie charitatisque fœdus cum eodem Bosone iustum seruent.

His temporibus conditam à Gerardo Comite de Rossilione Ecclesiam Monasterij Vice-liensis in Burgundia & à Ioanne Papa VIII. dedicatam testantur Annales Eduenses auctore Roberto in Gallia Christiana, vbi de Abbatiis V. *Vizeliacum* vel *Videliacum* Oppidum inquit est in monte situm, habens Ecclesiam Abbatialem S. Magdalenz in qua olim Moniales, inde Monachi Ordinis Bened:ctini, nunc sæculari toga donatam anno 1537. conditam à Girardo de Rossilione quam Ioannes Papa VIII. veniens ad Concilium Trecentem dedicauit, de quo Monasterio Petrus Venerabilis lib. 4. epist. 28. & alij non pauci quos ibidem laudat Robertus, & inter eos Biterrensis in Actibus Rom. Pontifi. ait tempore Nicolai III. & Caroli Sicilie Regis Prouincie Comitis repertum fuisse corpus B. Magdalenz quod nonnulli translatum fuisse dicebant *Vezeliacum* à Gerardo Comite Burgundie. Hæc verò de translatione B. Magdalenz secum aperte pugnare & non modo non coherentia inter se dicere, sed maxime disiuncta atque contraria demonstraui aliàs in Magdalena nostra Massiliensi aduena cap. 37. & 38.

Anno 879. Ludouicus Balbus Imperator eius nominis III. & Rex Francie eius nominis II,

II. 4. Idus Aprilis die Parasceues ad vesperum obiit, eaque de re Ioannes Papa VIII. certior factus Synodum Romæ indixit teste Aimoino mense Maio celebrandam. Ad Ausbertum Mediolanensem Archiepiscopum, quem ad hanc Synodum vocauerat scribens, epist. 155. hæc ait.

24 *Quia Carolomanus corporis sicut audiuimus incommoditate grauatæ regnum retinere iam nequit, de noui Regis electione ut omnes pariter consideremus, vos prædicto tempore adesse nempe ad Calend. Maias valide oportet. Et ideo antea nullum absque nostro consensu Regem debetis recipere. Nam ipse qui à nobis est ordinandus in imperium à nobis primum atque potissimum debet esse vocatus atque electus, &c.*

25 Carolus Crassus filium Ludouici fratris Caroli Calui erga quem propensior erat, Romam vocat cumque Ausbertus ad Synodum vocatus venire nolisset, atque interea de eligenda Caroli persona propositum immutasset, post dictam in Ausbertum excommunicationis sententiam, suspensa est noui Imperatoris electio vsque ad biennium, quo elapso Carolus post Italiam sæpe armis subactam an. Christi 881. die Natiuitatis Romæ à Ioanne VIII. creatus & coronatus est, postquam biennio Interregnum fuisset. Ita Regino in Chron. Aimoinus lib. 5. cap. 30. Baronius anno 879. num. 2. Cum inter hæc Bosco Hirringarde instigante vxore Burgundiam repente inuasit ac Regibus Franciæ Ludouico & Carlomanno filiis Ludouici Balbi despectis, se Regem eius coronari iussit. Pluribus ista prosequitur Alphonfus Delbene lib. 1. de regno Burgund. Bosco, inquit, primus Rex Arelatis vel Burgundiæ, filius Bonini Arduanorum Comitis Iudithæ Caroli Imperatoris coniugis frater, qui etiam in matrimonio habuit Hermingardē Ludouici Imperatoris & Engelbertæ filiam qd id à Carolo Caluo vxoris patruo Francorum Rege ac Imperatore Ticini Dux effectus est 3. Calend. Martij anno 876. Hermingras autem quod Cæsaris sponsa fuisset, nam eius Pater Græciæ Imperatori eam desponderat, & patre Imperatore prognata esset, animo inflata magnos spiritus assumpserat, qua de causa magno dolore afficiebatur quod Regem maritum non haberet. Hoc dolore accensa ei persuadet vt regnum à Patre sibi debitum obtinere tentaret, per facile factu esse mortuo Rege conata perficere. Ille vt morem gereret vxori, vel propria sua ambitione motus persuasum id sibi habuit. Multæ res ad hoc consilium captandum hortabantur. Quod Rex ex legitima vxore duos liberos reliquisset qui regnum paternum inter se diuisissent, quod Normanni depopulationibus deformabant: quod Carolus Posthumus ex iniusta vxore natus iure & legibus Francorum minime succedere deberet: quod gratia atque autoritate apud Gallos plurimum valeret. His rebus & propter virtutis opinionem sibi facile regnum conciliatum iri existimauit. Quare conuocatis Episcopis & primoribus regni Burgundici ad Mantalam Viennensis agri magnis præmiis & pollicitationibus & non mediocribus terroribus denuntiatis Arelatis Rex est appellatus 4. Nonas Octobris anno salutis 879. Indiæ. 12. vt ex tabulis eius creationis apparet quæ quidem in historia Burgundica à Paradino edita inseruntur, & à Sirmondo tom. 3. Concil. in Concilio Mantalensi vbi electionem Bosonis Regis ab Arelatenis regni Episcopis proceribusque & eiusdem Synodi ad Bosonem Regem designatum legationem, tum Bosonis Regis electi responsionem ad Synodum fidelissime describit. Huic Synodo de Prouincialibus subscripserunt. Rostagnus Archiepiscopus Arelatenfis, Robertus Archiepiscopus Aquensis, Helias Episcopus Vasionensis, Eustorgius Episcopus Tolonenfis, Leodoinus hic noster Episcopus Massiliensis, Germardus Episcopus Arouicensis, Radfridus Episcopus Auenionensis, Edolfus Episcopus Regiensis.

26 Huius autem Regni Arelatenfis tractus extendebatur à monte Iura altissimo, qui Sequanos ab Heluetiis diuidit, vsque ad mare Gallicum Meridiem versus & in se complectebatur partem agri Allobrogici, Sebusiani, & Massiliensis, & cæterarum ciuitatum, quæ in confinio Rhodani sunt.

B E R E N G A R I V S.

ANNO CHRISTI 880. MASSILIÆ CONDITÆ. 1477.

Bosoni Regis Arelatensis ac Prov. Dynastæ. An. 4.

CAROLVS cognomento Calvus, filius Ludouici Pij, post Gerardum à Rossione è Comitibus Viennæ & Prouinciæ expulsus, à Ioanne VIII. Pontifice maximo, Romæ in Basilica Vaticana de more, ante Confessionem B Petri Augustus coronatus est, anno 876. Hermengardam Ludouici II. Augusti filiam quam Pater Basilio Græco Augusto desponderat, Bosono Bouini Comitis Ardennæ filio, & Richardi Comitis Mariscionensis, Iudithæque vxoris suæ fratri, qui tunc omnia apud illum poterat, & Calui penè socius dicebatur, matrimonio collocauit, datis in dotem Prouincia & Arelatensi regno, quam à Burgundiæ regno disunctam ac separatam tenuit Boso, Rex appellatus, annos omnino vñdecim. Sed inter hæc inexpectatum accidit, vt an. 877. Carolus Imperator veneno potatus à Sedechia Medico Hebræo, anno Imperij 1. regni vero post mortem Patris 38. mortuus fuerit in loco Baris dicto, cum in Italiam profectus esset pro defensione Romanæ Ecclesiæ, sepultusque Vercellis in Ecclesia S. Eusebii, vnde post septennium translatus Parisios, conditus est, apud S. Dionysium. Hæc pluribus Aimoinus lib. 5. cap. 35. successit in imperium eius filius Ludouicus, cognomento Balbus, quod impediens lingua esset. Hoc igitur Bosoni Regis Arelatensis ac Prouinciæ Dynastæ anno 4. Berengarium rexisse Massiliensem Ecclesiam nobiscum mirabiliter Chronologi omnes nostri conspirant. Ita enim MM. SS. Codices, prior Domini D'oraison ex Archiuis Aquensibus in Camera computorum extantibus, alter Domini Tonsel. Canonici Massiliensis ex tabulis eiusdem Ecclesiæ, Robertus in Gallia Christiana V. *Massilienses*, Catel in historia Occitaniæ, vbi de vita S. Theodardi Archiepiscopi Narbonensis cum aliis multis Episcopis, quæ tamen Amanuensium incuria siue potius ignorantia Carli Magni pro Carlomanni nomine assignando, magnum mendum continet, quod hac præsentis litura corrigimus, ac sedisse Berengarium Massiliæ non Carolo Magno, sed Ludouico III & Carlomanno Regibus Franciæ, filiis Ludouici II. cognomento Balbi, & Ansgardis Reginæ certissime colligimus ex Magno Cathulario Monasterij S. Victoris Massiliensis fol. 2. versu 10. vbi restitutum fuisse legimus dominium oppidi *De Seillans* Diocesis Foroiulienensis ereptum olim eidem Monasterio S. Victoris. Quam gratiam concessisse dicitur Berengario Episcopo Rex Carlomannus studio atque opera Hugonis cognomento Abbatis, Lotharij iunioris ex Valdrada pellice filij, ac Frotarij Episcopi, quorum iuncta potentia fortitudo animi multam illis apud Principem conciliabat auctoritatem. De hoc Hugone expressa mentio habetur in literis Ioannis Papæ VIII. *Hugonem*, inquit, *Lotharij Regis quondam filium non legitimum sed naturalem adulterina copula genitum, qui post præstitum sacramentum dilecto filio Ludouico Regi Francorum mentitus esse videtur, & inquietare pacificum regnum prædicti Regis, & Emmonem Bernardi Comitis germanum complicem in excessibus, nisi intra dies 30. ad prædictum seniores suum redierint, & ab inquietudine regni resipuerint, omni Christiana communione priuamus. Postmodum si perseverauerint sciant se Anathematis vinculis innodandos.* Data, &c. Ad Frotarium vero Episcopum Burdigalensem scribit idem Pontifex cum in Gallia commoraretur epist. 104. & 111. vt ad Synodum cum suis suffraganeis Treas veniat, & priuilegium de sedium mutatione adferat, Sirmondus tom. 3. Concil. anno Christi 878. Ludouici Balbi Regis 1.

Caterum Bosonis Regis nuperam in Martalensi Concilio inaugurationem grauer tu-
lisse Ludouicum & Carlomanum Aimoinus & Regino suis monumentis tradiderunt, atq;
ob id inimico animo aduersus Bosonem semper fuisse, vt legatis & præfectis equitum tur-
mis imperarent, quoquo modo possent Bosoni & suis inferrent insignem calamitatem, atq;
in eam rem præstandam fidem & iusiurandum interponere sæpe curarunt, sed illi tanta vir-
tus & præstantia animi fuit vt eorum manus & insidias effugeret, præstaretque ne ij quos
fideles esse sciebat, defectionis vllam causam haberent & in officio se continerent, etiamsi
summum esset scelus apud Gallos ei fauere & cupere, & rei maiestatis tenerentur qui ali-
quo subsidio laboranti subuenirent. Boso autem etiam in tanta rerum iniquitate, & hoste
prohibente, fortiter per decem annos dignitatem regiam & regnum sustinuit. Hinc illæ
ad Ottramnum Archiepiscopum Viennensem commonitiones Ioannis Papæ quibus arguit
eum,

cum, quod Bosonis partibus faueat, iubetque ut Romam purgaturus se de obiectis veniat, epist. 188. Et ad Hugonem aliosque Comites. gratias agit de fide quam Ludouico & Carlomanno Regibus seruabant epist. 291. Fufius rem explicat Pontificium Arelatenfe V. *Rostagnus*. fol. 183. Boso igitur Regiis insignibus apud Mantalam ornatur sacraturque & Burgundix non Arelatensium Rex declaratur anno 879. Idus Octob. Cur ergo Arelatensium Rex ab omnibus vulgo iactatur? Causam tradit *Æmilius*. Ludouicus Carlomannusq; Balbi expellere filij regium nomen inuadunt præclaraq; initio facinora aduersus Normannos piratas edidere & Bosonem eiusque filium Ludouicum Prouinciæ finibus continere se cogunt. Item Vignierius in Chron. Burgun. anno 881. ex Annalibus & Ajmoino Ludouico Francorum Rege mortuo Carolomannus totius regni Gallici fit moderator. Qui cum hac de causa ab obsidione. Viennæ reuocatus esset, ei tamen absenti deditione reddita est mense Septemb. & vxor filiaque Bosonis in Comitatum Augustodunensem à Richardo eius fratre abductæ. Interim Boso licet Vienna totaque Burgundia, quæ est cis Ararim, deiectus, principatum tamen in cæteris Allobrogibus & in Prouincia Arelatensi quæ fuit Burgundix pars, adhuc retinuisse certum est, quamuis an in Transjurenſibus etiam non adeo notum sit. Vnde Regis Arelatensis nomine quam Burgundix celebratior fuit, tantumque industria & viribus potuit, ut nunquam regionomine abrogato in posteros illud transmiserit, & Arelate quæ Gothorum fœdere, Iustiniani indulgentia, Caroli Martelli & Caroli Magni armis, Gallici iuris fuerat, Bosonum deinceps erit Franco minime reclamante, illum enim in gratiam recepit Carolus Crassus qui conuentum habebat ut autor est Vignierius apud Vangiones, modo regni Francorum fiduciarius diceretur. Chartam illius habent in Archiuis Arelatenses qua Lotharij & Ludouici II. Imperatorum concessionem Ecclesiæ Arelatensi factas confirmat subscribitque hoc modo. *Boso serenissimus Rex*. In Autentico Capitulari Arelatensi fol. 1.

- 3 Annus inde 880. Carlomanni Regis Italix, Baioariæ, Pannoniæ & Carantani morte fuit nobilitatus. Is paralyſi oppressus 7. Nonas April. in Bauaria ad Odingas occubuit sine liberis ex legitimo matrimonio vllis, vir religiosissimus & literis eruditus & laudis bellicæ haud expers, ut qui cum Ludouico Patre Rege Germaniæ & Prouinciæ omnium Transrhenensium. & sine illo multis præliis sauientem Sclauorum ferociam compressisset. Audita morte eius Ludouicus frater Rex Lotharingiæ subito Ratisponam accurrit ac Regem se saluari Baioariæ iussit Arnulpho Carlomanni ex concubina filio Carantanum iam pridem à Patre destinatum est datum. Ludouicus eius frater nata minor Rex Franciæ Orientalis & Saxoniæ, se Regem Baioariæ fecit saluari. Carolus verò Crassus alter eiusdem Carlomanni frater natu maior Rex Alemanniæ, maiora animo agitans in Italiam aduolauit, & benigne receptus ab Italicis regni insignia ab Archiepiscopo sumpsit conuentuque procerum de more aduocato regnum constituere institit. Fratres verò Ludouicus & Carlomannus Franciæ Reges Ambianos profecti regnum Paternum ita inter se diuiserunt, ut Ludouicus quod de Francia residuum erat ex paterno regno, sed & Neustriam cum Marchiis suis haberet, & Carlomannus Burgundiam & Aquitaniam cum Marchiis suis obtineret. Inde Compendium remeantes ibi Pascha celebrauerunt & post hæc in Burgundiam versus Bosonem per mensem Iulium à Trecarum ciuitate perrexerunt, Carolo Rege illic cum exercitu suo venturo eis in auxilium contra Bosonem. In quo itinere eiectis de Castro Matifconensi Bosonis hominibus ipsum castellum ceperunt & cum Comitatum Bernardo, cognomento *Planta Pilosa* dederunt, perrexeruntque simul Carolus, Ludouicus, & Carlomannus ad obsidendam Viennam, in qua Boso vxorem suam cum filia & magnam partem de suis hominibus relinquens fugam ad montana quædam arripuit. Carolus autem qui se vnà cum consobrinis suis Viennam obsessurum promiserat, mox ut quædam sacramenta vtrunque inter eos facta fuerunt, illis valedicens ab ipsa obsidione recessit & in Italiam perrexit indeque citato itinere Romam veniens summo studio à Pontifice populoque Romano exceptus est, petens ut sibi insignia Augustalia traderentur, cum se in autoritate Pontificis futurum Ecclesiæque defensurum enixe promitteret. Facile postulatū impetrauit, corona in ipsis Christi natalitiis incunte anno Domini 881. exornatus solemne sacramentum suscepit in Basilica sancti Petri, octauus Occidentis Imperator. Atque omnibus rebus quæ cum Pontifice de Republica agenda erant expeditis Lombardiam repetiit. Per id tempus Ioannes VIII. tradidit Ansegiso Senonensi Archiepiscopo caput sancti Gregorij Papæ, & brachium Leonis I. Papæ, quas venerandas reliquias Senonis in Ecclesia sancti Petri magna cum veneratione collocauit, Martino Polono tradente, in vita ipsius Ioannis VIII.

Anno 881. remanente Carlomanno Viennæ cum suis circa Bosonis seditionem, Ludouicus frater eius reuersus est in partem regni sui contra Nortmannos qui vastantes omnia in suo itinere Corbecium Monasterium & Ambianensem urbem aliaque sancta loca occupauerunt de quibus non modicam partem occisis cæterisque fugatis, & ipse Ludouicus vnâ cum suis retrorsum nemine hostium persequente fugam arripuit, diuino manifestante iudicio, quia quod in Nortmannos fuerat actum non humana sed diuina virtute patratum extiterit. Indeque reuersus anno sequenti cum natiuitatem Domini sed & sanctum Pascha celebrasset, ipse vltra Sequanam perinde ac si recepturus Britonum Principes ac bellatores contra Nortmannos vsque Turones perrexit. Vir plenus omnibus immunditiis & vanitatibus infirmatus est corpore, & lætica deportatus vsque ad Monasterium S. Dionysij mense Augusto ibi mortuus est ac sepultus. Ita Aimoinus lib. 5. cap. 40. quo eodem anno Sobrinus eius Ludouicus Germaniæ Rex moritur Francofurti 20. Ianua. sine liberis. Succedit frater eius Carolus Crassus Imperator.

Anno 883. Crassus regno Franciæ constituto Italiam reuisit, Nonis enim Maij Veronæ, 4. Idus Mantuæ fuit, vtrunque diplomata data anno Imperij D. Caroli in Italia tertio, in Francia secundo. Inde rebus in Italia compositis reuertitur in Germaniam. Ad eum tunc Rex Arelati Bos confugit, Marinus Papa diem claudit 15. Calend. Februa. creatur Pontifex Adrianus 13. Ca. end. Februa. dictus. III. nihilo foelicior decessore suo Marino, vtrumque enim magnanimum virum & ad eam dignitatem aptissimum fata cito rapuere, vt forem Pontificum aliquor qui subsequuti sunt, nobis dari paterentur. Ab hoc enim tempore Romana Eccl. gravissimè laborauit distracta in duas factiones ciuitate, quarum alterius principes Tusculani Comites fuere. Qui urbanam potentiam affectantes, Pontifices quos cupiditatibus suis aduersarios nacti sunt, coniurationibus initis fatigarunt, & eis pulsas aut pecunia aut vi vel propinquos vel amicos suos cupiditatibus suis opportunos intrudere instituerunt. Itaque Regibus & Pontificibus assiduis certaminibus occupatis, paulatim verus Ecclesiæ disciplina est lapsa. In Francia Normannos Nouiodunum, Sueffiones & vicina loca fœde vastantes cum sustinere Carlomannus non posset, duodecim milia pondo argenti puri datis, atque induciis in 11. annos acceptis pacatos è regno dimittit. Neque ira multo post ab apro inter veniendum sauciatus vitam regnumque reliquit. Ad huius mortis nuntium excitati Nortmanni in regnum se iterum intulerunt, inducias se cum Carlomanno pepigisse non cum alio asserentes. Quicumque Carlomanno successisset eum pacem atque amicitiam suam eadem summa pecuniæ redempturum. In eos itaque regreditur Carolus Imperator à Francis primoribus ad regnum accipiendum inuitatus. Qui venienti ad Gundulphi villam occurrunt ac se illius potestati solennibus Sacramentis obstringunt. Verum egresso ex Italia Imperatore, Saraceni Prouinciam vniuersam Ecclesiamque populates atque inter cæteros qui Garilianum tenebant celebri opulentia Monasterij Cassinatis allecti, eò ex improviso se intulerunt, ac pridie Nonas Septemb. superiori Monasterio inflammato fœdum in inferioris quoque tecta incendium iniecerunt, & Bertarium Abbatem ad aram B. Martini crudelissime obtruncarunt. Quare Italici Romanique veteres spiritus recipere ac Francis Imperatoribus Regibusque contemni post imminutas opes & exorta inter eos certamina cœptis externum iugum à ceruicibus delicere cupiebant. Omnium vna vox erat. Quando Crassus virili stirpe careret qui vnus antiqua virtutis indole præditus ex Caroli Magni legitima progenie superesset cui propter egregia erga Italiam atque Ecclesiam merita Imperij titulus commissus fuisset, tempus voce prope ipsa monere vt aliquando tandem sibi ipsis consulere, neque id decus cum alia gente communicari vulgarive permitterent. Sigonius lib. 5. de regno Ital. anno 884. Ea de re consultus Adrianus Pontifex siue proximo Ioannis, si negaret, exemplo deterritus, siue Romæ atque Italici laude saluteque permotus facile petentium in potestate fuit, decreuitque vt moriente Rege Crasso sine filiis regnum Italicis Principibus vnâ cum tituli Imperio traderetur.

Anno 885. Adrianus decessit è vita 7. Idus Maij. In eius locum Stephanus 5. post tri-duum est substitutus omnium consensu, ipso solo reluctante. Per id tempus mortuo Carlomanno incertum an Neustria quod aliqui affirmant retenta sit à Ludouico Carlomanni filio qui dictus est iners *Faineant* & reliqua Gallia à Carolo Crasso Imperatore. Illud constat Carolum ab hoc anno consensu procèrum regnasse, qui nouum hoc Franciæ regnum non vltra ann. 887. obtinuit. Quo abdicare coactus ob animi corporisque valetudinem, re aduersus Northmannos infœliciter gesta, ad eam calamitatem recidit, victum vt sibi præcario querreret ab Arnulpho Carlomanni Bauariæ Regis filio

Consilium Nemausense in *Villa Porta*, cui subscripsisse reperitur Berengarius Episcopus
Z noster;

noster aduersus Syluam Clericum Hispanum qui Archiepiscopatum Narbonensem affe-
ctabat, à Theodardo Archiepiscopo celebratur 15. Calend. Decemb. sub annum Christi
886. Quæ autem cogendæ aduersus illum Synodi causa fuerit, & quinam ab eo Antistites
conuenerint docent ex monumentis Ecclesiæ Narbonensis excerpta à Sirmondo tom. 3.
Concilio. anno citato quæ sequuntur. *Sylua Clericus Hispanus qui se Archiepiscopum fecerat
eiecto Ingoberto Vrgelitano Episcopo qui à Sigebodo fuerat consecratus in Gerundensi etiam Ecclesia
pro seruo Dei quem Theodardus ordinarat alium constituit nomine Ermemirum, quem ordinarunt
cum Selua Frodoinus Barcinonensis & Gotmarus Ansenensis Episcopi. Ergo ordinatores ad se ve-
nire iubet Beatus Theodardus. Cum venire detrectarent, Synodum suæ Prouincia ad 15. Calend.
Decemb. indicxit in Villa qua Portus dicitur sita inter Magalonem & Nemausum. Aduocauit &
Prouinciæ Episcopos. Adfuerunt autem Rostagnus Arelatensis, Matfridus Aquensis, Ermaldus Ebre-
dunensis Archiepiscopi. & cum eis Paulus Aptensis, Berengarius Massiliensis, & alij.*

P Procetres Franciæ ubi Carolum Crassum Stupidum & pro tractandis negotiis minus ido-
neum deposuissent regnumq; ei abrogassent, Arnulphum de quo supra Carlomanni filium
suffecerunt. Datus est, inquit Æmilius, curator Arnulphus Carlomanni filius nouo exem-
plo fratris filius patruo. Quæ ex re tantum animo mœrorem contraxit Carolus ut mox pri-
die Idus Ianua. migrarit è vita an. 888. Eo mortuo Arnulphus Augustus salutaris Regem
se Franciæ dicebat, procerum tamen pars magna Odonem Comitem Parisiensem & tuto-
rem Caroli Simplicis fratris Ludouici III & Carlomanni ex Adelaide regnare iubet. Ca-
rolus enim Ludouici II. Regis Franciæ filius qui *Simplex* postea dictus est in cunis auum
agens patre orbatus remanserat, cuius ætatem inquit Aimoinus lib. 5. cap. 42. Franciæ
primores incongruam ut erat exercendæ dominationi arbitrati, maxime cum iam residui
Nortmannorum nuntiarentur motus, consilium de summis incunt rebus. Supererant autem
duo filij Roberti Comitis Andegauorum, qui fuit Saxonici generis, vir senior, ex his Odo
dicebatur. Robertus alter patrem nomine referens. Ex his maiorem natu Odonem Franci
Burgundiones Aquitaniensesque proceres congregati in vnum licet reluctanter tutorem
Caroli pueri regniq; elegere gubernatorem, quem vnxit Galtherius Episcopus Senonum.

9 Porpetui deinceps in Italiâ præsertim & Gallia ciuiliū motus armorum extiterunt,
nunc ad hos nunc ad illos transeunte regno Præstabant hoc tempore opibus citiore in
Italia duo Duces Foroiulienſis ac Spoletanus, & duo Marchiones Lucensis & Eporediensis.
Francorum Regū beneficio omnes illi euecti. Foroiulienſi & Veronenſi ditioni Beren-
garius, Spoletanæ Vido præerat. Hi Duces Crasso superſtite tacito inter ſe foedere Pepi-
gerant ut ipſo ſine filiis moriente Rege, cui militarem operam ambo nauarant Vido Fran-
ciæ, Berengarius Italiæ regnum inuaderet. Crasso inde rebus humanis exempto an. 888.
nulla relictâ ſtirpe Berengarius extemplo ſtudio ſuorum ſuffultus ſine certamine regnum
Italiæ occupauit. Vido Stephano hortante atque annitente Pontifice, ad regnum Franciæ
capeſſendum progreſſus nihil profecit. Berengarium bello proſequitur & Odonis armis
regnum Italiæ inuadit fauentibus Romanis. Nunc regni Italici initium ponunt Ocho Fri-
ſingenſis, Marianus Scotus, Regino, Sigonius, & alij multi.

10 Anno 889. moritur Boſon Burgundiæ Rex in Prouincia. Deceſſit decimo Regni ſui anno
ex Paradino. Verū ex Epigraphe ſepulchrali quæ Viennæ ad Rhodanum legitur, Octa-
uus Regni annus tantum numeratur, Ludouico Boſone filio ex Emengarda ſuperſtite.

*Regis in hoc tumulo requieſcant membra Boſoni.
Hic pius & largus fuit, andax ope benignus,
S. Mauritiꝝ caput aſt circumdedit auro,
Ornauit gemmis clavis, ſuper atque coronam
Impoſuit totam gemmis auroque nitentem.
Huic dum vita fuit bona, dum valitudo maneret
Munera multa dedit patrono carmine digna
Vrbibus in multis deuoto pectore magna
Contulit, & ſanctis pro Chriſti nomine dona
Stephane prime tibi ſceptum diadema parauit
Lugdani, proprium ruſulat velut hic Nicomitus
Sol quamuis hunc plures voluiſſent perdere Reges
Occidit nullus, ſed vino pane refectus
Hoc linquens obijt, Chriſti cum ſanguine regnum
Quem Deus ipſe potens cæli, qui climata ſiſxit
Cælibus Angelicis iungat per ſæcula cuncta.*

Obijt

Obiit 3. Idos Ianuarij octavo anno regni sui

Illius ergo cineribus ut etiam Epigraphæ gloriantur Viennenses. Massonus tamen in descriptione fluminum Galliar, Caroli loco sepultum indicat. Caroli autem locus, inquit, situs est in valle nigra. Hoc enim nomen illi fuit cum antiquitus proceris arboribus sylva admodum opaca ac densa tegeretur, quibus postea excisis à Bosone Comite Prouinciar & Caroli Calui pene socio, adeo enim eum diligebat ut ab ipso loco hospitale B. Fortunati qui nunc Prioratus appellatur exedificari cœptus sit, ubi ad alterum latus Chori sub lapide formam Crucis habente longitudinis & latitudinis eximiar, Boso conditus iacet, Caroli verò locum dictum esse ab ipso Bosone existimo cui nomen erat Carolus, Lustricus enim parens filij Calui ex Richilde Carolum dixit, apud Aimoinum lib. 5, cap. 39. Filiam suscepit ex Ermengarda quæ Carolomanno nupsit.

Ludouicus eius filius paternam hereditatem solus adiit. Extant Valentini Concilij acta autore Sirmondo tom. 1 Concilio. an. 809. in quo Regis nomen Ludouico Bosonis Regis filio ab Arelatensis regni Episcopis proceribusque delatum est an. 890. Stephani V. Papæ an 5. Odonis Regis an. 3. Bernoinus, inquit, sacræ sedis Viennensis Episcopus pro quibusdam Ecclesiæ suæ siue generalibus totius regni necessitatibus sedem adiens Apostolicam consultu ipsius Domini Apostolici, cui cura & sollicitudo instat omnium Ecclesiarum digno quoque suo relatu, de perturbatione huius regni retulit quomodo post gloriosissimi Caroli Imperatoris obitum, aliquandiu sine Rege & Principe existens valde undique affligeretur non modo à propriis incolis quos nulla dominationis virga coercerebat, sed etiam à paganis, quoniam ex vna parte Normanni cuncta penitus deuastantes insistebant, ex alia verò Saraceni Prouinciam depopulantes terram in solitudinem redigebant. His & aliis huiusmodi causis ab eo auditis Reuerendus Dominus Stephanus Apostolicus & ad lacrymas usque compunctus tam verbis quam scriptis generaliter ad omnes Galliarum Cisalpinarum tam Archiepiscopos quam & reliquos venerabiles Antistites directis suo sanctissimo commouit hortatu ut vnanimes atque concordēs omnes in Ludouico nepore quondam Ludouici gloriosissimi Imperatoris consentientes hunc super populum Dei Regem constituerent. *Affensus itaque in eo omnium fuit ut nullus melius Rex fieri debuisset quam ille qui ex profapia imperiali prodians, bonæ puer indolæ iam coadolesebat. Cuius etsi ætas idonea ad reprimendam barbarorum sauitiam minus sufficere videretur, tamen nobilium Principum istius regni, quorum non paruus est numerus, consilio & fortitudine Deo iuvante comprimerentur. Maxime Ricardi Ducis eximique Principis fulta iuvamine. Quin etiam Domina Hermengardis gloriosissima Regina utilitas regni, insita sibi acutissima atque profundissima à Deo prudentia, adiuncto sibi supradictorum Episcoporum digno hortatu, procerumque totius regni consilio secundum Dei timorem decentissime administrabitur. Denique freti & tanta subleuati fiducia per Dei ut credimus voluntatem supradictum Ludouicum excellentissimi Bosonis Regis filium elegimus atque in Regem vngendum decreuimus iudicantes illum ad hoc dignum cui præstantissimus Carolus Imperator iam regiam concesserat dignitatem, & Arnulphus qui successor eius existit per suum sceptrum perque suos sagacissimos legatos Reoculsum videlicet Episcopum & Bertaldum Comitem fautor regni atorque in omnibus esse comprobatur. Hac tanta talique fulta auctoritate licentia communi omnes in iam dictam civitatem aduenientes consensu hanc regiam fieri decreuimus conscriptionem manibusque insuper propriis ratam perennibusque eam temporibus felicem vigere præoptantes roboramus singulique subscripsimus. Aurelianus Lugdunensis sedis Archiepiscopo. nec non & Dominus Rostagnus Vrbis Arelatensis Archiepiscopo. Venerabilis quoque Arnaldus Ebreduensis Archiepiscopo. ipse quoque Dominus Bernoinus Viennensis Archiepiscopus cum alijs compluribus Cœpiscopis. In Italia Berengarius collatis signis cum Vidone tanta clade est affectus ut extremo anno Italia cedere fuerit coactus. Eo facto, Vido siue Guido vniuersa hortante Italia nouo procedente an 891. à Stephano Pontifice accersitus quod consequebatur Imperator ab eo 10. Calend. Martij est consecratus. Atque ita antiquum Italici imperium Italici post tam multas ac tam diras gentium exterarum impressiones recuperarunt. Vido ut se Pontifici gratum præberet, priuilegia ac dona à Pipino Rege, Carolo, & Pio Imperatoribus Romanæ Ecclesiæ data probauit. Hoc eodem anno moritur Stephanus Papa 12. Calen. Iulij, subrogatur tumultuosa electione Formosus Portuensis Episcopus excluso Sergio qui Pontificatum violenter inuaserat. Diffidium narrat Sigonius an. 891. vir valde laudatus est apud Luitprandum. Lege Baronium ad hunc annum.*

Anno 892. Odone Francorum Rege in domandis Aquitanis rebellibus occupato. Principes Neustriæ Carolum Simplicem Caroli Balbi filium 12. annorum verum regni hæredem coronant. Quo ex tempore Odonem inter & Carolum civili certatum est bello ipsum

Z 2

enim

- enim magnis copiis persequutus Odo tandem victum fugat & Lutetiam occupat. Quare ad Arnulphum Baioaria Regem ac propinquum Vornatiz tunc conuentum agentem confugit. Carolus auxilium ibi aduersus Odonis tyrannidem implorat. Aderat etiam Berengarius exul summisque precibus contendebat vt ipse in Italiam traiceret, fore enim vt si præsens rem gereret vniuersam ad se leui momento traduceret. Arnulphus vtrumque dignum esse auxilio iudicans militaribus copiis quæ visæ sunt Carolo, datis, ipse in Italiam quo maiorum spe rerum vocabatur sibi transeundum putauit. Neque enim dubitabat quin si res ex sententia manentibus discordiis Italia potiri atque Imperij titulum aduersus Vidonem adipisci haud magno admodum negotio posset. Itaque senescente iam Autumno per iuga Tridentina iter ingressus cum maximo pedestrium atque equestrium copiarum numero in Italiam, ipsum secum habens Berengarium transiit & hoc restituto Vidonem cum filio atque vxore Spoletum versus fugientem insequi cepit. Vido tunc obiit si creditur Omphrio. Redit in Germaniam Arnulphus. Berengarius deseritur à suis. Lambertus Vidonis filius iam renuntiatus Imperator à Formoso, Papiam aliasque ciuitates recipit. In oppido Franconum apud Ianuarias dicto, Synodus habita Prouincialis cuius ex Schedis antiquis breue hoc recitatur fragmentum à Sirmondo tom. 3. Concilio. an. 894. *In regno septimania territorio Magalonsi loco Iuniarias vocato in Ecclesia S. Vincentij Nos humiles Septimania, Spania, atque Prouincia Episcopi Arnulfus videlicet S. Ecclesia prima Narbona Metropolitana, Amelinus Veticensis, Gimara Carcassonensis, Reginardus Biterrensis, Nautigisus Vrgelitanus, Antigarius Lusenensis, Gerardus Agathensis, Vnicbertus Nemausensis, Gontarius Magalonsis, Benedictus Forciulensis, item Reginardus Canallicensis, &c.* Triennio post vt Narbonensis Ecclesiae monumenta docent celebratum est Arnulfi Metropolitani iussu Cōcilium alterum apud Nemausensem pagum in loco qui Portus cognominatur in Ecclesia S. Mariæ 13. Cal. Maij Indi. 15. an. Incarn. 897.
- 13 An. 898. obiit in Gallia Odo Rex sine liberis postquam regnasset annos 10. qui moriens Francorum Principes obtestatus est vt Carolo Ludouici Balbi filio regnum deferrent, quo cum bellum aliquot iam annos gerebat. Sub rege Carolo feudorum primordia in Francia exorta & qui antea dicebantur à Regibus Duces Prouinciarum regia voluntate ceperunt sensim ex possessione dominium captare dicique Duces hæreditarij ac Principes vt obseruant historici Annales Rhemenfes, Genebrardus & alij. Sic sane magnorum virorum soboles tandem tabescit, & dum in simplici Rege consenescit maiorum gloria, viam sibi fecit noua nobilitas non ad opes tantum & potentiam, sed etiam quod accidit in Capeto ad nouum apud Francos solium. Gordonus anno 898. proximo imperij triennio exacto vita decessit Arnulfus, siquidem anno 899. pediculari periit morbo 3. Calend. Decemb. vt auctor est Luitprandus lib. 1. capite 9. qui eundem Arnulphum reum fuisse grauissimorum criminum ac præcipue violationis iurium, rerum, ac personarum Ecclesiasticarum tradit, cum agit de mentis deliquio quod est passus ex soporifera potione, quam vxor Vidonis Imperatoris eidem propinandam curasset. Porro ipsum quoque Vidonem hoc anno defunctum esse dum insequeretur Arnulphum idem Luitprandus affirmat cap. 10.
- 14 Anno 900. regnabat in Prouincia Ludouicus Bosonis Regis de quo supra scripsimus filius Ludouici II. Imperatoris atque Italiz Regis nepos virtute atque iustitia clarus. Hunc igitur vel quia Italiz propinquus erat, vel quia à Carolo Magno genus trahebat nunciis missis in Italiam inuitarunt atque obsequium ei suum, si Berengarium pelleret, obtulerunt Itali, noui semper Regis cupiditate flagrant, cum neminem ex Italia probarent. Huius autem conspirationis autor & Princeps quod admirationi omnibus fuit dicebatur Adelbertus Eporediz Marchio, qui Berengarij gener erat atque ex filia eius Gisla filium nomine Berengarium genuerat cum, qui post & ipse regnum Italiz tenuit. Itaque sequenti anno Ludouicus spe imperij potiundi adductus consilium adimplere statuit & magna coacta manu cum pedestribus & equestribus copiis ab Allobrogibus in Alpes exercitum duxit & in Italiam contendit. Cum id nuntiatum esset Berengario qui Regnum Italiz multos annos obtinebat magnis coactis copiis, culminibus Alpium & locorum angustis occupatis vndique circumuentum eius exercitum intercludit. Ludouicus his angustis ab hoste pressus cum omnem spem salutis in deditione esse videret, in fidem & potestatem venit, acceptus ea lege, vt quidquid iuris in Italiam haberet, cederet. Accepta conditione fidem & iusiurandum dat se omnia fidelissime præstiturum. Tamen post aliquod tempus iureiurando & fide neglecta, maioribus quam antea copiis coactis in Italiam exercitum reduxit vt rursus armis ius suum exequeretur. Et cum eo venisset Ticini oppidum natura loci & manu munitum, quod firmissimo Berengarij præsidio tenebatur, expugnauit Berengariumque coegit fuga salutem petere, atque etiam Verona excedentem celeriter in Boiam proficisci,

fifici, ut è manibus hostium eriperetur. His rebus gestis Romam iter fecit Ludouicus, ubi à Ioanne Papa IX. magna Principum & populorum gratulatione Imperij donatus est insignibus, an. 901. ut testatur Regino, & Onufrius. Addit Sigonius Roma post aliquot dies regressum, superiorum Imperatorum ac Italiae Regum munera confirmasse. Legitur Nonantulae diploma in quo autoritate sua rata omnia esse iubet, quæ Monasterio Nonantulo à Regibus donata fuerant. Id verò rescriptum datum est ab ipso Imperatore anno adhuc in Italia primo, Papæ Calend. Iulius anno Christi 901. Sed post triennium eiusdem, à quo vocatus erat, Adalberti prodicione Veronæ captus à Berengario oculis & imperio priuatur, mense Augusto an. 904. ut ait Regino, qui id ætatis erat & Marianus Scotus, etli Gotfridus Viterbiensis sequenti factum id asserat. & Otto Frisingensis lib. 6. cap. 15.

Hac oppressus calamitate Ludouicus domum rediit, cæcique nomen tulit, suumque obiisse diem post duos à cæcitate annos tradunt Marianus & Orho citati. Sed Sigonius asserit eo ipso anno quo luminibus priuatus sit. Paradinus non in eadem est opinione, nam adscribit tempus mortis eiusdem Ludouici ad annum 15. supra nongentesimum. Rhemorum Annales memorie tradiderunt reliquisse filium ex Edgina Eduardi Angliæ Regis filia nomine Carolum Constantinum quem dicunt Principatum Allobrogum obtinuisse. Iam eni liquet ex lectione historiarum Hugonem Lotharij Arelate & Vienna, titulo comitatus non regno potitum fuisse. Per id tempus in gratiam Rostagni Archiepiscopi Arelatenis & Terberti Comitis & Magni Abbatis multa cōcessisse Ludouicum Cæcum priuilegia. Monasterio S. Victoris Massiliensi idque non Anchorario tantum, sed & Piscario ac Salinario Congiario, quod sui iuris esset, donasse, ac præterea planitiem illam omnem Monasterio vicinam quæ *Paradisus* dicitur ac Montis Rotundi agros omnes sibi vectigales ac tributarios tradidisse constat ex magno Chartario S. Victoris fol. 2. verso. V. *Berengarius Episcopus*. in Italia verò Berengarius alter inde sublato Ludouico competitore Italiae regnum tenuit idque per annos 22. pacate administravit. Quamquam in ipso regni eius exordio Ioanne Papa Lambertum Vidonis filium ante annos 11. à Formoso Papa Imperatoria corona donatum Romam vocauit, ibique Synodali iudicio declarari mandauit, Berengarij & Arnulphi coronationes nullas esse & illegitimas utpote quæ vi extortæ penitus sint abrogandæ. Lambertum verò in quem Formosi Papæ & successorum eius libera vota conspirassent legitimam & ratam esse habendam. Hac occasione Principes Italiae à Berengario deficientes Lambertum pro Rege & Imperatore agnouerunt. Cumque ex Romanis plurimi Berengario fauerent eique contra Lambertum adhaererent, Ioannes Papa non satis tutum se iudicans si Romæ maneret profectus est Rauennam ibique ad confirmandam Formosi ordinationem quem Stephanus Papa deposuerat Synodum 84. Episcoporum præsentibus Francorum Archiepiscopis & Rege apud Rauennam statuit. Et coram eis combusta est Synodus quam Stephanus in damnationem Formosi fecerat. Acta Synodi ex Codice Antonij Augustini Romam misso descripsit Baronius anno 904. num. 16. Extat diploma Ioannis contra Stephanum & pro Lamberti Imperatoris coronatione apud Sigonium an. 898. & Massonum in Ioanne IX. Reperitur etiam Ioannis eiusdem Papæ Rescriptum ad consultum Heruei Rhemorum Archiepiscopi de Northmannis nuper ad fidem conuersis, quorum alij baptizati fuerant & rebaptizati, & post baptismum gentilitate vixerant, qualiter illis consulendum sit, ubi demum habetur absolutio sui suorumque. Binius tom. 7. sub Ioanne Papa IX.

VENATOR.

Annus CHRISTI 910.

MASSILIÆ CONDITE. 1507.

Ludouici cognomento Cæci, Regis Arelat. & Prou. Dynastæ. An. 21.

PISCOPVM Massiliensem fuisse Venatorem, sed tempus & gesta non designat sæpe dictus Elenchus Episcoporum, quem refert auctarium M. S. Petri Roberti in Gallia Christiana, quod ad me misit autor ipse vir mihi percharus ac familiaris V. *Massilienses Episcopi* num. 21. censetur item in alio priuato quidem sed authentico ac veteri M. S. ad marginem inter Episcopos incerti temporis. *Abdalongus Honoratus, Leudoinus, Venator*. In Codice M. S. Domini Bonfel Canonici Massiliensis post Leudoinum, Venator obiisse scribitur 6. Aprilis.

Cluniacense Monasterium fundatur hoc anno 910. à Guilielmo Aquitaniz Duce & Comite Armeniæ, Chronicon Cluniacense apud Genebrardum in Valenno, tamen non desunt qui putent fundatum esse an. 826. à Vvarino Mariscōnensi Comite. Refert Gene-

brardus ibi. Berno ordinis S. Benedicti ac discipulus Hincmari Remensis primus Abbas refertur. Foundationis autenticum exemplar ad verbum de instrumenti prototypi tabulis expressit Sirmondus tom. 3. Concil. an. Christi 909. Caroli Simplicis Regis post obitum Ordinis an. 13.

- 3 Anno 912. cum per Decemb. mensem Ludouicus Rex vltimus stirpis Francicæ nempe Caroli Magni in Germania obiisset, Carolum verò Simplicem implicitum haberent bella Normantica, Germani Conradum elegerunt Imperatorem. Franconia hic Dux erat. Corona illi imposita Aquisgrani à Moguntino Præfule. Conradi huius patrem constat Reginonis testimonio fuisse Hugonem, qui Abbaris nomen habuit, ob id quod Principum primus religiosarum domuum fructus sibi vindicauerit, attamen non fidei errore sed secundum morem huius ætatis. Eximie enim virtutis fuit Princeps & magnæ autoritatis atque rei militaris peritissimus, fuitque frater illius Roberti Andegauensis, qui cum Arnulpho, prælio cum Normanis habito occubuit anno à Natali Christi 867. Post cuius mortem suas Præfecturas adeptus est, nam præfuit Andibus, Aureliensibus, qui flumen Ligerim attingunt. Deinde diem suum obiit Aureliis an. 887. Post cuius mortem Odo filius Roberti Andegauensis Comes Parisiorum à Carolo Caluo eius præfecturas obrinuit. Nam id ætatis Comitatus & Ducatus ad tempus concedebantur, nec hæreditarij erant.

- 4 Anno 914. Carolus Simplex suasu Regneri in Lotharingia Ducis Lotharingiam occupat vt sibi debitam eandemque regendam Regno penitus commisit. In Prouincia Massenses Episcopus Arelatensis à Ludouico Cæco Rege & Imperatore diploma obtinuit quo antiqua Ecclesiæ iura renouantur & inter alia. *Abbatias, inquit Ludouicus, Anianam, S. Maria de Gordaniis atque de crudatis cum omnibus appenditijs earum, portum etiam Arelatensem tam ex Græcis quam ex alijs aduenientibus nec non & Tolonium simul cum moneta ad usus & proprietatem Ecclesiæ S. Stephani omni tempore teneat & possideat & in suos proprios usus quidquid facere voluerit faciat nemine contradicente. Insuper & omnes res quas antecessor suus ab antecessore meo obtinuit, scilicet Indas præfata Ecclesiæ perpetuo iure obtineas.* His subscripsit Viennæ 20. Imperij anno Ludouicus Serenissimus Augustus legiturque in autographo Capitulari Arelatensi concessio prædij clientelæ in vtilitatem Rotbaldi, quæ annum Imperij eiusdem notat 33. Id verò scripsisse se ait Saxius in suo Pontificio Arelatensi num. 65. quoniam imprimis ratio temporis habenda est vt veritas firma consistat. Quæ temporum inconstancia nunt. Omnes enim scriptores illum volunt luminibus, vita & regno priuatum aut saltem vnum aut alterum superuixisse annum, ego inquit in plures ærumnosam luctuosamque vitam perduxisse ex Chartis nostris. Nec multo post eodem Rege atque Imperatore demortuo Carolus Constantinus eius filius Viennensi solo Comitatu potitus est nempe quod Hugo Comes Arelatensis. Is fuit Lotharij Comitæ Arelatis & Berthæ filius vt refert Luitprandus Lotharij Lotharingæ Regis nepos, post Ludouici obitum Prouinciam occupauerat cum interim.

- 5 An. 920. Princeps Gallia consensu facto apud Sueffiones à Carolo secedunt, quod Rex propensior in Hagononem medix sortis hominem ad summam potentiam euexisset, eumque consilijs interioribus adhiberet. Herineus Archiepiscopus Remensis magno labore res turbatas composuit. Sed concordia male facta biennio post in execrandum facinus erupit. Obiit Richardus primus Burgundia Dux, filius Theodorici, ex vxore filia Comitæ Matificonensis, qui Theodoricus in summam grariam Ludouici Balbi Imperatoris deuenerat, ita vt vtilem amicum habuerit, nam ab eo factus est Comes Augustoduni summamque antiquitus Imperij Heduorum tenuit. Post eius mortem Richardus eius filius totius Burgundia potitus est imperio & à Frodoardo eius ætatis historico Marchio Burgundia vocatur. Is opinione omnium summam pietatis, fidelitatis & iustitiæ laudem meruit, nam eo viuente Robertus Odonis frater quod in regno habuit armis exequi aut motum in Gallia excitare ausus non est, suosque ab omni maleficio & iniuria ita prohibuit vt illi nomen fuerit *Iusto*. Ex vxore Adelide sorore Rodulphi Regis Transiuranæ Burgundia quatuorliberos suscepit, Rodulphum Bosonem, Hugonem nigrum vel capitosum, & Richardum. Richardus itaque horum quatuor filiorum pater hoc anno diem suum obiit. Rodolphus fratrum maior natus in Principatum seu Ducatum patris successit, post verò excessum Roberti qui in prælio Sueffione habito cecidit ab eius factionis hominibus Carolo Simplici carceribus detento Rex Francia delectus est, vt infra suo & loco & tempore dicetur.

- 6 An. 922. Carolus Simplex iterum deseritur à Proceribus, quorum Robertus Rex denuntiatus ab Herineo Remensi Episcopo Iunio exeunte consecratus est, quod scelus in vtriusque

vertit

vertit exitium. Triduo post moritur Herineus. Sequenti anno Rotbertus cum Heriberto cuius sororem duxerat & ex ea nato Hugone filio in Sueffionibus contra Carolum pugnans occubuit traiecta per os lancea, ut ea quæ sefellera, parte, perfidiæ dare se pœnas ostenderet. Cuius tamen fuerit victoria variat scriptores, narrat tamen Frodoardus victum Carolum ab Hugone Comite Parisiensi Roberti filio ac demum dolo Heriberti Comitis & cognati captum ac Peronæ in carcerem detrusum. Tum proceres Rodolphum Richardi filium à Burgundia vocarum Regem constituunt Sueffione. Fuit hic Roberti Andegauensis gener, cuius si iam Emmam Hugonis magni sororem duxerat. Tunc celebratum dicitur Concilium Remense incerti loci, in quo pœnitentia indicta est iis qui bello Sueffionico inter Robertum & Carolum Reges interfuerunt an. 923. Sirmondus tom. 3. Concil. sub Ioanne X. Papa an. Christi 923. Caroli Simplicis Regis 31.

An. 927. Lambertus Archiepiscopus ex Ioannis Pontificis Principumque sententia nuncios ad Hugonem Comitem Arelatensem in Prouinciam misit. Hic ex Bertha matre filia Lotharij qui Austrasijs Lotharingum nomen dedit ex Valdrada pellice, Theobaldo Hugonis Lotharingici magistro militum patre præfectus erat Arelatensium & Ludouico Bosone Augusto orbo & Carolo Constantino eius filio liberis destituto Prouinciam supremo iure licet fiduciario ut iam diximus administrasse visus est, & in posteros transmisit. Viennensem appellat Frodoardus in Chroni. an. 924. In membranis Arelatensibus Comes, Marchio Condux dicitur, sed Hugonis Arelatensis nomine notior. Non Arelate solum, verum etiam Viennæ præfuisse Annales Rhemenses testantur. Vir magni animi, Hungaris enim Galliarum Cisalpinæ cladem inferentibus occurrit & de illis insignem victoriam reportauit. His expletis, ait Frodoardus ibidem, Hungari per abrupta transeuntes Alpium iuga venerunt in Galliam quos Rodolphus Cisalpinæ Galliarum Rex & Hugo Viennensis inter angustias Collium Alpinorum claudunt, unde in primo loco per devia montis euadentes Gothiam impetunt, quos insequentes prædicti Duces sternunt ex eis quos reperire potuerunt. Huius tam celebris cladis memoriam habes in Breuiario secundum usum Abbatiz S. Egidij ad Rhodanum, ubi de inuentione S. Egidij verba sunt Autographi. *Post hac etiam anno 925. cum præerat huic Monasterio S. scilicet Egidij ad Rhodanum Dominus Antulphus Abbas gens Hungarorum qua & Hunni olim vocabantur egressa de finibus Pannonia, cum pertransisset devastando terminos Italia, quasi torrens rapitum in conualibus diffusa est, & hanc Prouinciam Narbonensem longe lateque depopulata est.*

Hugonem igitur nostrum Lambertus ut in Italiam cum exercitu traiceret inuitauit, venisse tempus demonstrans quo leui momento regnum Rodolpho in summa populorum defectione auferret, cuius ille iam pridem incredibili cupiditate flagraret. Neque ille conditionem aspernatus omnia parare ad iter & victoriam necessaria, summa diligentia institit. Terrestrē verò Rodulphi potentiam timens Massiliam se contulit ubi conscensa naui maritimo itinere Pisas, quo nauigio delatus fuerat, latus peruenit. Affuit Romani Papæ Ioannis scilicet Rauennatis nuntius. Affuerunt etiam omnes pene Italicenses Nuntij, qui hunc ut super eos regnaret inuitabant. His autem ut erat longo tempore cupiens percitus recta Papiam contendit, quo cum venisset Rex summo omnium studio saluatus coronam Mediolani ab Archiepiscopo sumpsit. Ac subinde Papiensium coniuratione solerter oppressa tantam apud Italos prudentiæ famam collegit ut nequaquam ludibrio ut ceteri Reges sed admirationi omnibus foret. Viginti circiter annos in ea dignitate mansit.

Mortuum hoc anno Peronæ in custodia Carolum Simplicem putat Æmilius relicto ex Eadgina Alstani Anglosaxonum Regis filia Ludouico, qui parente capto ad annum profugit in Britanniam, indeque reuersus postea regnavit. Rodolphus Rex Franciæ pace auro firmata cum Normannis ducit exercitum in Aquitaniam. Sed Guillelmus Dux sua retinet dum Rodolphum ut Regem agnoscit, qui Dux Pius dictus & fundator Monasterij Cluniacensis obiit postmodum anno circiter 927.

Interim Hugo noster Rex Arelatensis homo summi consilij ac prudentiæ singularis omnibus se quibus poterat domesticis externisque præfidiis confirmauit Henricum Germaniæ Regem & Constantinum Græcum Imperatorem ad amicitiam secum iungendam adduxit & utrumque missis muneribus exquisitissimis sibi conciliauit. Narrant fusius ista Sigonius lib. 6. de regno Ital. in Hugone an. 927. & Appendix ad Bedam lib. 2. cap. 8. ubi de lancea eidem Henrico ab Hugone tunc missa. Ensetem, inquit, Constantini Magni misit in quo lituris aureis nomen antiqui possessoris legebatur, in capulo quoque super crassas auri laminas clauum ferreum affixum cerneret vnum ex quatuor quos Iudaica Dominici corporis persecutio Dominici corporis aptarat supplicio. Lanceam Caroli Magni pariter

misit quam Imperator inuictissimus contra Saracenos exercitum ducens si quando in hostes vibrabant nunquam nisi victor abibat. Ferebatur esse eadem quæ Dominico lateri Centurionis manu impacta pretiosi vulneris hiato paradifum miseris mortalibus aperuit. Vexillum item misit Mauritiij beatissimi Martyris & Thebez Legionis Principis, quo idem Rex in bello Hispano quoslibet infestos & confertos inimicorum cuneos dirumpere & in fugam solitus erat cogere, &c. Quæ ibi recensentur munera ab Hugone ad Henricum missa, cuius in cultu sacrarum reliquiarum pietas maxime commendatur. Marocia verò quæ Romam tunc temporis tyrannide premebat ne quid de pristina sua potentia in vrbe amitteret nouis sibi consulendum nuptiis rata Hugonem Regem missis nuntiis inuitauit ad matrimonium suum & vrbis Imperium capessendum. Tantam crescendi occasionem Hugo haudquaquam omittendam arbitratus conditionem non respuit, sed maturato itinere Romam contendit, vbi simul cum Marociæ coniugio vrbis Imperio potitur. Sed impotentia animi breue id gaudium fecit Albericus Marocia natus ab Hugone alapa percussus, quod parum scite manibus ministrasset aquam, stimulante ira, Romanos perpulit vt barbarum vrbe exigerent Regem. Moritur Stephanus Papa mense Decemb. an. 930. In cuius locum intruditur Ioannes II. potentia Vidonis Marchionis Tusciæ. De Ioannis huius Patre ex infœlici Marocia, lege Luitprandum lib. 3. cap. 2. & Massonum lib. 4. de Episcopis vrbis in Ioanne X.

- 11 An. 931. Romani Regibus Pontificibusque contemptis veteris Reipublicæ formam reuocarunt Consulibus, Tribunis plebis, & Præfecto vrbis ex antiquitate repetitis. Nec mirum Pontificatum tenebat illis temporibus Ioannes II. Alberici Consulis frater. Cæteri verò Italici, ædudio regni Hugonis affecti, Rodolphum per nuntios in Italiam reuocant, atque ei se ad repetendum regnum affuturos ostendunt. Ea re animaduersa Hugo, illico vt erat homo tractandarum rerum peritus, Rodolpho partem Prouinciæ tradidit, & sacramento se posthac ab Italia temperaturum, obstrinxit. Non veniente igitur Rodolpho, Italici in proposito permanentes, postero anno Arnoldum Baioariorum & Carantanorum Regem adire, atque ei si occasione vti vellet, regnum obulere. Cui venienti Hugo raptim valida militum manu contracta occurrit, fortunaque virtuti fauente prælio commisso partem eius maximam in fugam ipsumque Arnoldum cum Milone Comite Italo, factionis autore, in Baioariam repulsum funditus profligauit. Quare his seditionibus Hugo perfunctus vt futuris malis occurreret, spemque inimicis nouorum imperiorum adimeret. Lotharium filium suum ex Alda vxore susceptum, regni socium sibi adiungit cumque Mediolani ab Archiepiscopo coronari iubet, & Adeleidem Rodulphi Burgundici Regis filiam mox illi in matrimonium collocat. Cæterum diffusus se vi potiturum Alberico perduelle arte ipsum inuadit, quippe fraudandi causa ei filiam suam Aldam despondit, neque tamen ipsum decipere potuit, militibus de industria materiam belli alentibus, quos ab Hugone, inclementius aut illiberalius habitos Albericus honorifice munificeque tractabat. Interim ex Prouincia Manasses Arclatenfis Episcopus, cognita item Hugonis Regis, cui arcta propinquitate coniunctus erat prosperitate atque potentia venit in Italiam, & vias violaturus & laceraturus Ecclesias, quippe qui Mantuanam, Tridentinam, & Veronensem non in usum sed in escam vt ait Luitprandus lib. 4. cap. 1. & seqq. accepit Ecclesias, & autore tandem Hugone atque fauente Berengario qui suas Manassem in partes adducere contendebat, factus est Præsul Mediolanensis teste eodem Luitprando lib. 5. cap. 7. & 13. Berengarius verò & Anscarius Adelberti Eporedicæ Marchionis filius, ex quibus Berengarius, Berengarij senis, ex filia Gilla erat nepos. Anscarius ex altera vxore Ermengarda erat natus quia diuitijs amplissimis atque opibus ea tempestate florebat. Horum potentiam metuens Hugo eximius utroque ad se allicere vtutemque beneficiis studuit. Itaque Berengario Villam Bosonis fratris sui Tusciæ Marchionis filiam matrimonio sociauit, Anscarium verò postero anno Theobaldo Camerum & Spoletanorum Marchione mortuo ea ditione donauit. Patrem imitans Lotharius Rex 12. Calend. Octob. Canonici Mutinensis Ecclesiæ bona à Leudoino & Geminiano Episcopis quondam concessa anno vt scriptum est in Diplomate Hugonis Patris VIII. *huiusmodi*

- 12 Anno 936. cogitur conuentus Episcoporum & procerum Lauduni, vbi recipitur & Rex inungitur Francorum Ludouicus filius Caroli Simplicis, in Anglia hæctenus conseruatus ob inuasores regni tyrannos. De his Frodoardus in Chron. Hugo, inquit. Comes transmare mittit pro accersendo ad apicem regni suscipiendum Ludouico Caroli filio quem Rex Ethelstanus auunculus ipsius, accepto, prius iureiurando à Francorum legatis in Franciam cum quibusdam Episcopis & aliis fidelibus suis, dirigit. Cui & Hugo & cæteri proceres Francorum

Francorum obuiam profecti mox nauim ingresso in ipsis littoris arenis apud Bononiam sese committunt. Deindeque Laudunum ab ipsis deductus & regali benedictione ditatus vngitur atque coronatur à Domino Artaldo Archiepiscopo Rhemenſi, præſentibus regni Principibus cum Episcopis 20. & amplius Hæc ipſe. Sicque ad progeniem Caroli Magni per Ludouicum regnum Francorum reuertitur.

Quod ad res Hugonis noſtri ſpectat factum eſt, inquit Sigonius lib. 6. de regno an. 939. vt quos ſibi beneficiis magis obſtrinxerat eos capiti ſuo infeſtiores adeptus ſit. Ex his Anſcarius & Berengarius fuit. Cæterum Anſcarium cum inſidias occulte moliri deprehenſus eſſet per Sarlionem quemdam, primùm Marchia, deinde vira quoque priuauit. Sarlioni propter operam egregie nauatam Spoleti Marchia condonata. Berengario autem eadem ipſius capiti machinanti manus iniicere atque oculos eiicere in animo habuit. Sed conſilio patefacto non potuit. Itaque Berengarius certior factus periculi vitandi cauſa an. 940. ex Italia per montem Iouis fugiens, ad Hermannum Sueuorum Ducem ſe contulit, à quo demum eſt ad Othonem Regem deductus

13

V I V A L D V S.

Annus CHRISTI 940. MASSILIE CONDITA. 1537.

Hugonis Regis Arelatenſis ac Prouinciæ Dynaſtæ. An. 16.

VALDVVS etiam Maſſilienſis Episcopus in eadem ſerie, notatur ſola nomenclatura, quem tamen in Pontificatu Maſſilienſi Venatori ſucceſſiſſe affirmant Hiſtorici ex Eccleſiæ ac publici ſtatus inſtrumentis.

Hoc anno Stephanus Papa natione Germanus, cùm à Romanis poſthabitis Cardinalibus eſſet electus opera Ottonis Regis, tyrannorum in ſe odium concitauit, adeo vt à quibuſdam ſacrilegis fuerit crebris iſtibus deformatus. Albericus enim qui his temporibus principatum in vrbe gerebat ratus ſe non poſſe vrbis dominium retinere ſecurum, ſi non Gentilis ſuus & ipſi probe notus atque fidelis Pontifex Romæ ſederet, in eundem Stephanum ſe exhibuit parum æquum ita ſinens cum manibus impiorum lancinari. Ipſe verò Stephanus Papa ita vultu vulneribus deturpatus vitam abditioſam duxit, vt diu in publicum prodire propter deformitatem vulnerum erubeſceret. Quia, inquit Maſſonus, Eccleſiaſticos viros præſertim Sacerdotes oris deformitas contemnere facit. Neque illud prætereundum exiſtimo ab electoribus Pontificum ſiue caſu ſiue induſtria neminem vquam ad ſummum Sacerdotium vocatum eſſe, qui vel luſcus vel claudus vel gibberofus, vel qui minimam deformitatem notam haberet. Parabat quidem Hugo Rex Italiae & Arelatis tantam iniuriam Pontificis vlciſci, ſed in ipſo apparatu moritur, cui quidem Lotharius filius in regno ſuccedens hac de re nullam mentionem fecit, vel quod populi Romani amicus eſſet, vel quod breui regnarit, biennio enim tantùm poſt mortem Patris ſuperuixit.

In Gallia Heribertus Virumanduorum Comes homo ſeditioſus ac perfidus miſeranda morte periit, admiſſum ſcelus in Carolum identidem deteſtans an. 943. eodem ſcilicet quo Vvillelmus eius gener Rollonis filius Nortmanniæ Dux. Cui ſucceſſor datur à Rege Ludouico Richardus Guillelmi filius nothus, ſaltem in aliqua Prouinciæ parte. Nortmanni rebellantes caſtigantur à Ludouico qui tunc Rothomagum recepit. Hugo Comes ob bello huic nauatam operam Dux Franciæ creatur, dictus *Hugo Magnus* qui & Capeti pater fuit. Robertum in Sueſſionum finibus occiſum patrem habuit.

Hugo verò noſter Rex Italiae & Arelatis timens Berengarium exulem ne contractis ex Suecia & Gallia copiis in ſe irrueret malo conſilio vſus cum Saracenis fœdus percuffit, vt pars eorum in montibus Italiam à Suecia diuidentibus conſideret, & Berengarium per eos montes exercitum traicere molientem in Italiam prohiberet. Hi ibi collocati quicumque poſtea ad ſanctiſſima Apoſtolorum limina viſitanda illac iter fecerunt ſpoliatos crudeliſſime interemerunt. Ex quo omnia inſœliciter ceſſere illi. Sigonius & Baronius in Annalibus. Per id tempus Baldoninus Abbas Caſſinas à Marino Pontifice diſciplinam Monafterij & Baſilicam S. Pauli ſuburbanam & ab Hugone ac Lotharto Regibus de tuta poſſeſſione honorum priuilegium impetrauit. Circa id ætatis clauit Boſonus longe alius à Boſone qui primus Rex Arelatis in Synodo Mantalenſi & electus & conſecratus eſt. Filius dicitur Rodulphi II. Regis Burgundiæ Transiuranæ & Italiae ac Conradi frater cognomento Pacifici. Hunc Rodulphus pater poſt initum fœdus cum Hugone Lotharij Lotharingiæ Regis filio, Arelateſe

1

2

3

4

Arelatense regnum sibi vendicante, in Regem Arelatensem & Prouinciae dixit, qui Bertham neptem Hugonis Regis Italicae duxit uxorem. Sed quoniam Hugo Rex Arelatensium appellabatur, Bossonus eius gener ne socero molestus esset alias hereditatem eius expectans iure uxoris Berthae, regio nomine abstinuit, contentus se Comitem Prouinciae appellari, & iam inde Prouincia nomen Comitatus assumpsit, posterique eo sunt usi nomine, quamuis re ipsa regio nomine cohonestaretur illa Prouincia. Hinc celebrat historia Bossonum hunc Prouinciae primum Comitem & ab eo ceteros nomen sumpsisse. Nam qui ante eum vocati sunt Comites, erant nihil aliud quam Proreges, utpote à Regibus Arelatensium delegati, qui regio iure & non propria utebantur potestate sed à Regibus delegata, hodie gubernatores Prouinciae nostrae citatis bene dixeris. Bossonus ergo Prouinciam ingressus anno salutis 943. summo omnium applausu & publica gratulatione receptus est. Vixit usque ad Hugonis Capeti Gallorum Regis tempora. Huic ex Bertha coniuge natus est Guillelmus filius, in ea Prouincia legitimus successor, quem nonnulli putant Conradum. Sed Paulus Aemilius in historia Gallorum & ceteri eius classis auctores cum Guillelmo frequentius appellant. Nisi forte dixeris Conradum Burgundiae Regem supremo postmodum cum dominio ac iure Prouinciae administrationem gessisse, quo gesserat primus Rex Bosso, quod Ecclesiasticae tabulae Arelatenses in Pontificio Arelatensi ad an. 945. & reliqui Conradi haeredes testantur. Tamen Guillelmus eiusdem Conradi ex fratre nepos & ex Bertha Hugonis Regis nepte oriundus, legatarij nomine institutus haeres Prouinciae uti potuit praecipuo Comitum iure, licet forte fiduciario. Qua causa non tamen in serie ac numero Comitum Prouinciae censetur, sed in instrumentis publicis simul cum Conrado Rege subscriptus passim reperitur, *Guillelmus Prouincia Comes*. Baldouinus Abbas Cassinas à Marino Pontifice disciplinam Monasterij & Basilicam sancti Pauli suburbanam ab Hugone ac Lothario Regibus de tuta possessione bonorum priuilegium impetrauit.

5 An. 944. Ludouicus Rex Francorum dolo Normannorum aut etiam Hugonis Ducis captus detinetur per annum, nec nisi data Hugoni Duci arce Laudunensi & Nortmannis pristina libertate liberatur. Hugo Rex Italicae sentiens se imparem viribus iunioris Berengarij in quem propendebant Itali, sponte abdicatur Regno, ea lege, ut filius eius Lotharius aequa sorte regnet cum Berengario. Id diserte tradit Aemilius de gestis Francorum. Ut Rodolphum, inquit, quem mox mutatis animis reuocari ab aduersa factione comperit habebat, ab illis consiliis penitus auerteret, cui bello imparem se opibusque sciebat, isto foedere quidquid ipse in Gallia urbium finiumque obtinebat ei tradidit iureiurando adacto, in Italiam deinceps non traiecit exercitum. Exprimat Delbene lib. 2. de regno Burgundiae & Arelatis. Quidquid in tota Prouincia, ait, quae in confinio Rhodani est, excepto Comitatu Arelatis, quem ad vitam dumtaxat sibi reseruabit, &c. Quae tamen conditio stare & cohaerere cum subsequentibus minime potest. Comitatus enim Prouinciae & Arelates iure hereditario ad Bertham Hugonis neptem peruenit. Ita quidem regnum communi consilio administrari est ceptum. Verum nomen quidem Regis penes Hugonem & Lotharium erat, ius autem imperij penes Berengarium residebat. Ceterum Berengarius cum Ecclesias distribueret, Bossonem Hugonis Regis nothum Placentina, & Luitfredum Papiensi deicere gestiens, tamen non leui accepta pecuniae summa dimisit. Quae cum Hugo Rex iniquo animo cerneret nec prohibere pro imperio posset, ne ludibrio ciuitatibus esset, relicto in Italia Lothario cum thesauro in Prouinciam rediit & paulo post vita excessit. Vir si amari quam metui ab Italis maluisset, & eorum usque ad extremum retinere studia didicisset, inter primores Italicae Reges propter eximias virtutes eius merito numerandus. Sigonius lib. 6. an. 947. Quibus adde quae Leo Ostiensis subiicit in Chronico. Ipse Hugo, inquit, cum omni thesauro in Burgundiam (lege in Prouinciam ut emendat Sigonius) properans Monasterium illic permagnificum construxit sumptibus propriis quod sub titulo S. Petri appellari voluit, ibique omnibus traditis ipse Monachus effectus est, Bertha nepte Bossonis vidua opum suarum haerede dicta.

6 Marini Pontificis demortui, cum sedisset annos 3. menses 6. locum tenuit Agapetus huius nominis II. Othonis Germaniae Regis sorores antea datae erant in matrimonium altera Ludouico Regi Francorum, altera Hugoni Franciae Duci. Nunc eiusdem filia data uxor Conrado Lotharingiae Duci. Nec multo post moritur eius coniux Aedita Regina sanctitate praecleara 7. Calend. Februa. an. 947. quam & post obitum claruisse miraculis Ditmarus lib. 2. eius temporis scriptor affirmat. Per id tempus Sobon Archiepiscopus Viennensis vineae fusam illam planitiem ad portas urbis Auenionensis quae ut ait autor nunc etiam politur, apud Avenionem, Monasterio S. Petri Viennensi attribuit. Eidem Soboni datum habetur

habetur Diploma ab Hugone Rege ac Comite Arelatensi & Vennensi eiusque filio Lothario, de concessione facta Canonicis S. Mauricij Viennensis Ecclesiae, quod acceptum ex Archivo eiusdem Ecclesiae describit Ioannes le Lieure in Antiquitat. Viennens. ca. 32.

*In nomine Dei aeterni. Hugo & Lotharius divina providente clementia Reges,
si pradia Ecclesiarum Dei largis augmentamus muneribus, &c.*

Massiliae nunc primum in mentione cepit esse atque Ordine Parrochiarum, Ecclesia S. Martini sub maiorem Cathedralem quali portio inferior. Cui Vicarium aliosque Ministros designare ius haberet Canonicus annonae ius nactus in Ecclesia S. Mariae Maioris. Inde Praepositi & Canonici sex ac duorum Vicariorum Collegium simplex institutum an 1536 opera & studio Philippi Rigaudi, cui primam Praepositi dignitatem ac ius ceteraque omnia beneficia conferendi, ad vitam duntaxat, Pontifex indulgit Deinceps nominandi Praepositum iure adscripto, vni de Canonicis Ecclesiae maioris, qui prior praebendarius S. Martini electus haberetur.

Anno 949. exeunte Sigonius scripsit Lotharium Italiae Regem & Hugonis nostri filium in phrenesim incidisse ac mox à vita migrasse. Leo Ostiensis in Chroni. Post annos. inquit, ferme quatuor in phrenesim subitam incidens diem clausit extremum, ipseque deinceps in Italia regnandi Francorum Regibus terminum dedit. Annos numerat tantum quatuor, quia Hugo in Italia remansit per annum fere integrum ut cum filio Rex esse posset. Porro Lotharius sine liberis masculis Emma filia superstiti, quae ex Flodoardo Lothario Francorum Regi nupsit decessit. Vxorem habebat Adeleidem Rodulphi Burgundiae Regis filiam, quae Papiam nomine dotis obtinuit. Quid autem Manassi Arelatensi Archiepiscopo acciderit docet Luitprandus lib. 6. cap. 6.

An. 950. putant aliqui Conradum Transiuranæ Burgundiae Regem Hugoni successisse in regno Arelatensi sed perperam omnino, Bertha enim dicta Hugonis patris haerede ac eius coniuge Bosone II Rodulphi Regis filio, natus est Guillelmus in ea Provincia legitimus successor qui duxit in uxorem Blancam sororem Godofredi Comitis Andegauensium, quem patrio verbo *Grifgon* ell. dixerunt, ex qua filium Guillelmum suscepit qui ei in Comitatu successit, & filiam Constantiam quae nupsit Gallorum Regi Roberto, Hugonis Capeti filio. Quo tempore Arelate quae Regum sedes haecenus fuerat tunc Comitum erat ut scribit Aemilius in Roberti Regis rebus gestis. Praefuisse dicitur Guillelmus annos omnino 27. Extant Acta apud Autenticum Capituli Arelatensis fol. 6. de Theucinda nobili femina, quae cum Insulam Montis Maioris à Manasse accepisset ut à rerum civilium perturbatione immunis degeret, eam Morigio Abbati habitandam dedit *Conrado Rege regnante & Guillelmo Comite rem gestam probante anno 977.* De Bosone illud ex veteri Chartulario Monasterij S. Petri Viennensis memoria dignum excepimus

In atrio S. Petri sepulta est Vuilla Regina vxor Hugonis Comitis & Marchionis. Eiusdem Hugonis pater fuit Teurbaldus, mater Bertha, secunda coniux Hilda.

Anno 953. nunc finitur illud intestinum in Gallia bellum pace constituta inter Regem & Hugonem Ducem ex Appendice Reginonis, ac Flodoardo. An. 953. proximo, corpus S. Apostoli & Euangelistae Matthaei quod primo apud Aethiopiam ubi passus est postmodum verò apud Britanniam per multa tempora asseruatum quieuerat, eiusdem sancti Euangelistae reuelatione repertum, atque Salernum translatum est. Haec Leo Ostiensis in Chron. Quo pariter anno ut Flodoardus testatur, moritur Ludouicus Rex Francorum, cuius filius Lotharius puer apud S. Remigium Rex consecratur ab Artaldo Rhemensi Archiepiscopo fauente Hugone Principe & Brunone Archiepiscopo Colonensi praeterisque praesulibus & proceribus Franciae, Burgundiae, & Aquitaniae. Contigit autem Ludouici obitus quod admissio equo lupum insequens & in terram collapsus, attrito corpusculo in elephantiam incidisset. Filios ex Gerberga suscepit Lotharium & Carolum. Annos illi 16. Aimoinus assignat, sed biennio amplius imputatur. Lotharius paterni simul regni & calamitatis haeres orsus est an. 954. Remis inunctus regiaeque maiestatis imaginem ad annos circiter duos & 30. sustinuit.

An. 957. Massiliae Viualdo Episcopo facta dicitur Augustodunum translatio quarundam reliquiarum S. Lazari Massiliensis Episcopi. Martyrologium Gallicanum 26. Octob. Augustoduni in Aduis susceptio S. Lazari Christi discipuli. Cuius sacratissimum corpus è Massilia à Geraldo Episcopo, regnante Lothario Rege circa annum 957. tralatum in dextera parte altaris maioris depositum est, ubi exinde virtutis Christi & gloriae magnalia coruscarunt.

Robertus

Robertus in Gallia Christiana V. *Æduenses Episcopi* num. 46. Gerardus vel Geraldus regnante Lothario. Quo tempore Augustodunum reliquias S. Lazari tralatæ fuerunt ex urbē Massilia, & depositæ in dextra parte altaris maioris cui etiam dicata Ecclesia collegialis Auallone in hac Diocesi. Cassianus vir præstans optimis artibus & in Aquisenſi Senatu Decuriaz Præses cognita virtute & spectata fide amplissimus, in Catalogo gloriæ mundi par. 3. considera. 31. de Æduensibus S. Lazari reliquiis Lazarus, inquit, post Apostolos discipulus Christi huius ciuitatis nostræ Heduensis patronus, protector, & conseruator & in qua eius corpus requiescit inter cuius membra caput peregrinis demonstratur summa gloria, summa laude, summo honore glorificandus, laudandus & honorandus. Hic enim frater erat Marthæ & Magdalenz; à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, ut habetur Ioan. II. Lazarus amicus noster dormit, &c. Mitto aliam de qua Græci agunt in Menologio adductionem reliquiarum eius Constantinopolim factam 16. Calend. Nouemb. Leone VI. Imperatore, qui nobilem eidem erexit Basilicam, ut scribit Cedrenus in eodem Imperatore. De eadem translatione à Cypro insula agit Zonaras in 3. par. Annalium in Leone Philosopho.

12 Quæ licet ficta ex parte aliqua & commentitia censeantur à nonnullis, tamen ex eo tempore Lazari aduentum in Gallias cum sororibus Martha & Magdalena eiusque sepulturam Massiliensem constanti fama atque omnium sermone celebratam fuisse testantur fasti Ecclesiæ Æduensis, & Senonensis, & alij passim Christiani orbis illustrium Ecclesiarum. Nominè autem reliquiarum non solum intelligi totius corporis sacras exuias, sed interdum frustilla corporis dumtaxat, & ossa aliqua vestesque Sanctorum, atque etiam vestigium sepulturæ, diximus in nostra Magdalena pag. 25. num. 5. & pag. 216. num. 2. Adde quod permulti sancti eiusdem nominis fuere, tres enim annumerantur Augustini in tabulis Ecclesiasticis, Bernardi quatuor, Athanasij quinque, 13. Anthonini, Cyrilli 12. 18. Dionysij, tres & 30. Petri, vnus verò supra 40. qui Ioannes nuncupantur, atque ita quod ad sanctum aliquem pertinet sæpe alteri eiusdem nominis tribuitur. Sigillatim sex veteres scriptores rerum Germanicarum in magno Chronico Belgico nostram de Magdalena siue Lazaro multiplici controuersiam sedandam esse opinari sunt in hunc modum. *Liquet igitur ex præmissis sine contentione, ac emulatione, & inuidia indicando, quod id quod scribitur in multis locis & Chronicis corpus nimirum sacrum B. Maria Magdalena siue Lazari in Burgundiam fuisse translatum, &c. Si fides debita debeat præscriptis adhiberi, non possit veraciter accipi de corpore Magdalena aut Lazari, sed de alio aliquo corpore vel de aliqua forsitan eius parte.*

13 Massiliæ quidem Patrum sermone nudique verbi testimonio consignata euulgatur traditio, Augustodunum pluribus translatis reliquiis, S. Lazari caput sigillatim clam de medio remouisse quemdam Sacerdotem, & in locum abstrusum atque reconditum seposuisse, quod Ecclesiæ suæ Massiliensisi reseruatam atque etiam pereleganti Lipsanotheca inclusum venerandum hodie proponitur in templo maiori. In cuius forte rei memoriam omnium ordinum celebris numini gratulatio, stativa quotannis supplicatione, templi sepimenta circumeundo olim habebatur, ut in Autographo Capitulari rubeo reperitur. In quo præterea scriptum legitur quæ pro odeo sacra caneant, ac sacerdotalis muneris pensum horarium in honorem S. Lazari exquebantur Canonici Massilienses, annis ab hinc retro actis circiter quingentis priusquam religiosa exoluti disciplina ad sæculares Clericos summi Pontificis auctoritate rescriberentur. Non ita pridem Dominus Cassianus patria Augustodunensis vir amplissimus & in Senatu Aquisenſi primarius Præses, dictus legatusque ab Rege extra ordinem iudex, qui daret operam reformandis in forenſi curia prauo vsu exercitiis cum Massiliam venisset an. 1535. aperta reductis etiam valuulis in gratiam eius lipsanotheca S. Lazari, ubi diu intulisset oculos in sacrum caput, & introspexisset penitus in omnes nudi cranij partes, dixit pro testimonio vir prudentissimus & affirmando asseueravit, verum illud sibi videri caput S. Lazari, quodque solidius esset atque ipsum inter ac reliqua eiusdem corporis ossa, quæ Augustoduni exhibentur commendatior & conuenientior intercederet habitudo, quam inter ipsa eadem ossa & caput quod sibi vendicant Augustodunenses. Hoc enim inquebar, non exiguum modo ac pusillum sed ita cariosum est, ut in fauillas ac cineres pene effluat & soluatur.

S. HONORATUS III.

ANNO CHRISTI 962.

MASSILIAE CONDITA. 1559.

Bosoni II. Provinciae Comitum An. 19.

HONORATUS huius nominis III. Guillelmi I. Vicecomitis Massiliensis germanus sedisse dicitur hoc anno 962. De quo mihi repetenda est ex Chartulario magno Carnobij S. Victoris fol. 71. veteris cuiusdam memorie non satis explicata recordatio, ubi ex tabulis publicis cognoscimus Honoratum Episcopum Guillelmi Vicecomitis fratrem, litem ad consilium Bosonis II. Comitum Provinciae & Arelatis filij Rotoldi siue Rodulphi Burgundiae Regis de quo supra in Vivaldo an. 950. retulisse de restituendis Ecclesiae maiori & Monasterio S. Victoris quibusdam oppidani territorij Massiliensis praediis ac Yuolinæ oræ agrariis pratensibus & vineaticis, quæ olim contra ius abalienata Magistratus in clientale Principis dominium transcripserant. De causa in foro palam ex inspectis autoritatibus sic pronuntiatum est, ut utroque viuo ac praesente Bosonis filio simul atque Pontio Vicecomite pluribusque aliis viris populi primarius, testibus locupletissimis Boso non solum propria restituerit verum etiam ingentibus donis ac muneribus Ecclesiam Massiliensem amplificauerit. Concessionis acta sic habent.

In nomine sanctæ & individua Trinitatis. Notum sit omnibus S. Dei Ecclesia fidelibus perpetuis presentibus atque futuris qualiter veniens Honoratus Massiliensis Ecclesia acquisitus Praefatus in Arelate civitate, publice in conspectu Bosonis Comitum filij Rothboldi quondam, atque in praesentia omnium virorum Arelatensium Iudicumque ac Principum scilicet omnibus his nominibus Rainardo iudice, Lamberto iudice, Pontio Vicecomite, Arnulpho Rostagno, Archimberto Bonifacio, Rayamberto, Vioberto, Ingelrado Vvicheramno, Tassilone David, Amalrico Pontio, Vvidone Pualchando, Hildoardo ceterorumque omnium hominum aspectum praeueniens, deprecatus est supra memoratum Comitem ut res sancta Dei genitricis Mariae sanctique Victoris Christi martyris, quas praenominatus Comes iniuste detinebat secundum quod iustum esse videbatur concedere debuisset. Requireres autem indices praefati apud supradictum Pontificem & omnes memorati Principes ut ea quae petebat scilicet & dicebat vera esse probarentur. Interea namque Episcopus sciens & bene cognitores ac testes fideles adhibens voluit secundum ius Romana Ecclesia ea quae dicebat confirmare, & veraciter affirmare iurando, cum autem praefatus Comes hoc quod Episcopus quarebat verum ac iustum esse cognovit sacramentum iurandi ei condonavit & res Ecclesia praedicta pro amore Dei & sanctae intemeratae Virginis Mariae Christi Martyris Victoris concessit atque perpetualiter possidendo tradidit. Consistunt autem supradictae res in pago Massiliensi supra fluvium Vuenna in locis his nominibus designatis Romagnana, Ligussimis, Trabiæ, hac omnia quae ad supradictam Ecclesiam pertinere videbantur praefatus iam Comes sicut supra incertum est, reddidit atque concessit. Placuit itaque rogante Domino Honorato iam praedicto Praefato & Comite excellentissimo hanc notitiam diffinitionis consentiente eius filio Rothbaldo & fratre eius Vvillhelmo Comite atque consiliantibus Arelatensium Principibus, ne fortuito quod minime credimus euentu ullo unquam tempore hac notitia cessionis à nullo, ausu temerario quires fieri irrita. Si quis autem sane tanta temeritatis praesumptor repertus fuerit in perpetuum non obtineat, quod nequitia requirit, sed iram omnipotentis Dei penitus incurrat & postram inferas precatio sanctae gloriosissimaeque Dei genitricis Mariae. Sententia quoque Christi Martyris Victoris ac deinde omnium Sanctorum maledictionem ——— efficiatur particeps cum iniquis omnibus societurque in Barathro ——— cremandus, per quoque Iuda Scariothi, qui Dominum tradidit ——— diffinitionis notitiam firmam cum damnationis eius vinculo perpetualiter pereat. Anno igitur Incarnationis Dominica 962. Indiæ. 7. mense Martij regnante Rodulpho Rege Alemannorum seu Provinciarum, Ego Comes Boso hanc notitiam concessionis scribi & manu mea roborari curavi. Lambertus index firmavit. Raynoldus fir. Pontius fir. Bonifacius fir. Rostagnus fir. Vvicheramus fir. Rayambertus fir. Hildoardus fir. Arnoldus fir. Ingelradus fir. Archimbertus fir. Vvido fir.

Porro Dynastas Procomites Massilienses supremi Comitum ipsius Arelatensis seu potius uniuersae Provinciae tanquam Beneficiarij Domini clientes fuisse atque ex eius etiam gentilitio stemmate posteritatem duxisse fuse lateque dicit in historia Burgun. Du Chesne ac post eum Anto. Ruffy lib. 3. histo. Massilien cap. 1. & 2. ubi Pontium Bosonis II. Provinciae Comitum fratrem & ab ipso Procomitis Massiliensis titulo donatum filios aut genuisse duos Honoratum & Guillelmum quorum ille in Episcopum Massiliensem nunc assumptus, alter Vicecomitis Massiliensis paternam praefecturam obtinuit, ut habetur in magno Char-

tulario S. Victoris fol. 135. & 151. Ex quo etiam liquet Massiliam ipsam eiusque Dynastiz 40. pagos clientelaris prædij iure annexos, quos articulatim distincteque Ruffy enumerat cap. 1. circa num. 7. habuisse Procomites sub suam ditionem subiectos. Neque aliam Comitibus Prouinciz clientelæ minori professionem edebat, quam lustratione Prouinciz aut equitum transvectione ad Pompeiam. In eo ius illis erat peculiare supremi Principis, quod publicis tabulis subscriberent in hæc verba. *N. Per Dei gratiam Dynasta Procomite Massiliensis.* Item quod nummos signarent, Vectigal Salarium sibi haberent ac tributa indicerent, ius designationis ac renuntiationis non ad Episcopatus modo, sed etiam ad Magistratus urbanos. Quæ causa fuit ut eos recens autor primæ notæ *Regulos Massilienses* appellaret.

- 4 Profecto igitur Arelatas Honorato nostro ubi ordinum regni agebatur conuentus, haud difficile fuit pro ea qua pollebat erga Principem summa autoritate & sanctimoniz fama ut Ecclesiæ suæ ac Monasterio S. Victoris ademptas in Comitatu Aquensi agrorum possessiones vi ac violentia Principum, quos in eo consilio præsentis designabat, recognito ac reintegrato iure prioribus Dominis referret, id non exorauit modo sed illis præterea prædijis agris omnibus qui Abbatiz ac Monti Rotundo siue De la Garde interiacent, tum & Ecclesia S. Victoris in pago De Marignane ac duabus aliis titulo SS. Damiani & Euphemiz, ac tertia parte dominij De Leimolas cum Valle Isola nuncupata, pluribusque aliis de quibus longum est dicere donatus abscessit.

- 5 Anno 977. in Prouincia moritur Boso eius nominis II. Comes Arelatensis, de quo supra an. 943. eique successit in Comitatu Guillelmus filius.

- 6 Massiliæ Guillelmum I. Procomitem floruisse imprimis an. 981. & luculentis largitionibus optime de Monasterio S. Victoris meritum esse loquuntur Annales eiusdem Monasterij infra an. 992. Pontij eius nominis Episcopi primi primo. Patrem habuit Guillelmum Pontium clarum ac præpotentem virum, fratrem verò Rothboldum, qui parente optimo Pontio vita functo an. 980. hæreditatis portiones ita diuiserunt, ut pro rata Guillelmus natu maior Vicecomitatum Massiliensem, Rothboldus Forcalquerij Dynastici titulo Procomitis recens institutam satrapiam sibi sumpserit, cui deinceps Guillelmus filius ac reliqui eodem stirpis ac gentilitatis iure in Vicecomitis Forcalquerij appellatione successerunt, de quibus Pontificum Arelatense num. 67. Liquido etiam constat Rothboldum cum Vvillelmo Comitatus honore donatum, quem Vvillelmi Comitæ fratrem indicat honoraria sententia in qua de paludibus & aquis stagnantibus Cœnobij Montis Maioris agebatur, exorta inter Archiepiscopum Arelatis & Abbatem lite, Abbas enim eas decessoribus suis concessas prætendebat cum consilio (verba sunt autographi Abbatialis) Guillelmi Comitæ & fratris sui Rothbaldi. Nec inficias eo ab hoc Rothbaldo Forcalquerij Comites originem traxisse, &c.

- 7 An. 986. moritur Lotharius Franciæ Rex, sepultus Remis in Basilica S. Remigij cuius demortui coniux Emma filia Ottonis senioris & Adelaidis Augustæ tunc de viduitate sua egregiam ad matrem scripsit epistolam, quam intextam inter suos annales edidit Baronius an. 986. succedit Lothario Ludouicus filius Hugoni Comiti Parisiensi à moriente patre commendatus, qui nulla re gesta celebris sine prole vnum omnino annum regnavit. Compendij moritur veneno extinctus, inquit Æmilius, ubi in Ecclesia SS. Cornelij & Cypriani sepelitur an. 987. In eo Caroli progenies ac secunda Regum familia desuit, anno post inaugurationem Pipini 235. Post Ludouicum Carolus Patruus & Lotharij frater cui ab Ottone II. datam Lotharingiam meminimus regnum armis petebat. Sed Hugo Capetus fortuna, viribus, & mortalium studiis superior euasit, primus Gallus Gallorum Rex, reiecto Carolo, qui proditiōe Ascelini vel Anselmi Laudunensis Episcopi cum vxore captus ab Hugone Aurelianis obiit in carcere ac filios genuit duos Ludouicum & Carolum, quorum ille Lotharingiæ Præfecturam obtinuit.

- 8 An. 988. Hugo cognomento Capetus siue Caputius Comes Parisiensis Hugonis Magni filius ad dignitatem regiam mortuo Ludouico Rege ultimo Carolinz stirpis sine liberis in Gallia consensu Principum euectus est, quem Baronius anno superiori num. 2. materno genere ad Caroli Magni familiam pertinuisse putat. Matildem quippe Henrici Aucupis vxorem Ottonis I. matrem Ludouico Arnulphi filio Carlomanni nepote esse genitam Vvillelmus Nangius affirmat. Qua ex Matilde nata est Henrico Haonida Hugonis Capeti mater.

PONTIUS I.

ANNO CHRISTI 992. MASSILIAE CONDITA. 1589.

Guillelmi I. Comitis Provinciae. An. 15.

PONTIUS eius nominis I. defuncto Honorato III. ad sedem Massiliensem deligitur. Hunc quidem & Massiliensem fuisse prædicant Historici Massilienses Guillelmi I. Vicecomitis filium ex Beliele vxore, ac Germanum Guillelmi II. atq; Fulconis etiam Vicecomitum Massiliensium, atq; adeo Honorati sui decessoris ex patre nepotē, qui multis agris & luculentis hæreditatis suæ redditibus Monasterium S. Victoris Massiliense donavit. De his in magno Chartario eiusdem Monasterij ista loquitur.

Per sacrum iudicium constat paginis librorum, &c. Factum est ut Monasterium S. Victoris olim præcipuum ac famelissimum fuerat adnullatum, & pene ad nihilum est redactum, quousque bona memoria Dominus Guillelmus & Dominus Honoratus præfata civitatis Episcopus ac frater eius Dominus Vvillelmus Vicecomes filiusque suus Dominus Pontius Præsul qui eidem in anunculo suo in Episcopatum successit, &c. Hoc etiam inferere placuit mihi Pontio Episcopo ac fratribus meis Domino Guillelmo & Domino Fulconi. Subscriptus etiam reperitur Pontius hic noster testamento Vvillelmi Arelatensis affini sui & Comitis Provinciae in quadam veteri & pene exesa membrana, cuius autographum extat in Archiuio Virginum S. Cæsarij Arelatensis vt infra demonstrabimus.

Anno 994. Conradus cognomento Pacificus Transiuranæ Burgundia Rex seu Gallia Cisalpinæ obiit vnico filio, vt ait Vignierius, quem ex Matilde coniuge suscepit, quæ Lotharij Franciæ Regis soror fuerat, superstitē, nomine Rodolpho. Alemannorum & Prouinciarum Rex in Archiuijs Arelatensibus dicitur. Autenticum capitulare fol. 13. sepultus est Viennæ. Hunc duos filios habuisse aiunt, nempe Rodolphum & Bosonem huius nominis II. ac nepotem Bosonis I. Comitis Arelatensis ac filij Rodulphi II. Regis Burgundia Transiuranæ & Italica. Quare iustis Conradi patris more regio rite & magnifice peractis Rodolphus & Boso ne quid temere aut inconsulto agere viderentur omnes vtriusque regni procures ad cōsiliū conuocant. Ex sententia omnium statuitur, vt Rodolphus regnum Burgundia Transiuranæ, Boso Arelatis acciperet. Sic iudicio familiar herciscundæ vnumquodq; regnum suum Regem habuit. Eo ipso cōuentu ambo Reges omnes Præfectos Regios à patre constitutos cōfirmant. Boso autem Vvillelmū Geraudum filium Vdonis siue Hugonis Marchionis Italicae atque Hugonis Capeti Regis Francorum nepotem, Præfectum totius Regni Arelatis declarat, quod testatur vetus monumentum Altacombæ in quo sic scriptum est

Geraudus non fuit Comes, sed Officialis Regum, primò quidem Bosonis deinde Rodulphi quibus defunctis cessauit regnum Arelatense & Viennense.

Cuius monumenti extrema verba satis demonstrant id de Bosone & Rodolpho filiis Conradi intelligendum esse, quorum morte regnum Burgundia Transiuranæ, quod vocant Viennæ & Arelatis finem habuit. Igitur Paradinus qui Sabaudicam historiam Gallicis tantum verbis illustrauit, se & alios decepit cum scripsit, illum Bosonem, quem Mantabæ Viennensis agri electum fuisse demonstrauimus hunc ipsum fuisse, nam centum & quatuor annis ab isto distat. Ac præter hunc fuisse Bosonem eiusdem nominis II. Comitem Arelatensem siue Prouinciae, filium Rodulphi II. Burgundia Transiuranæ & Italicae Regis, atque adeo Conradi Pacifici germanum demonstrat Delbene extrema parte lib. 2. in serie Saxonicae familiae, à qua Reges Francorum & Duces Sabaudia originem duxerunt. Tum in serie Regum Burgundia Transiuranæ & Arelatis. Tributis ergo regni partibus vtrique Conradi filio assignatis, Boso se in regnum cum Vvillermo recepit. Eo cum venisset passim omnes procures & nobiles illi obuiam fuere, & cum esset Arelate omnes ciuitatum regni Decuriones, Barones, Comites, & Duces, cæterique nobiles fidelitatis sacramentum præstiterunt, & quia constituerat bellum cum Pœnis agere, qui repentinis incursionibus regnum infestabant, renouare amicitiam cum finitimis principibus statuit. Quare legatos ad singulos Principes misit, qui lenibus verbis & muneribus amicitiam confirmauerunt.

Viennæ obiit Mathildis Regina Conradi huius Burgundia Regis vxor, cuius sepulchrum adhuc visitur ibidem in peristyllo Basilicae S. Mauricij proxime sequente sacello beatæ Virginis cum hac Epigraphe, antiqua scripturae forma ac specie.

VI. Calen. Decemb. obiit Magildis uxor Regis Conradi qui obiit 14. Calen. Nouemb. & dedit sancto Mauritio Villam Lusiniacum cum seruis & ancillis & omnibus appendicijs & dicta Regina dedit thuribulum magnum totum aureum & crucem auream & dedit coronam lampadarum totam argenteam ante Domini sepulchrum. Quae regina iacet intus parietem ante capellam beatae Mariae Virginis.

6 In Prouincia Boso Rex Vvillermum Geraudum cum parte equitatus ad proxima loca Fraxinetum misit. Causa mittendi fuit, quod iter per Alpes patefieri nec amplius pati Pœnorum incursionem ac depopulationem volebat. Vvillermus ut erat imperatum certis occultisq; itineribus noctu suas copias duxit, & ad tria millia prope Fraxinetum confedit. Eo tum venissent pars equis desiliunt & ad portam accurrunt tantoque impetu eam detrudunt ut hostes cedere coacti sint. Oppido occupato omnes qui in armis erant & se defendere gestirent, ad vnum omnes interficiuntur, qui vero armis abiectis vitam deprecabantur vincti sunt, ut ad Regem mittantur. Quibus adductis Rex summa animi læticia est affectus, & ob victoriam in omnibus templis Deo immortalis summas gratias agit, & in urbibus ad alacritatem animi significandam ignes accenduntur, & ut literis Vvillermi satisfaceret Pœnos Massiliæ remis adegit, delectumque militem tota Prouincia habuit. Romæ Consul Crescentius spe reuocandi Romanum imperium ab Ottone Germano homine ad Romanos, omnia turbat, à quo pulsus Ioannes Papa Imperatorem certiorum facit de re tota, & in proximam Etruriæ quæ Pontificiæ ditionis erat, regionem se recepit, quod par ad vim neque faciendam neque propulsandam esset. At vero Crescentius cognita Ioannis indignatione qua percitus Ottonem contra se cum exercitu in Italiam vocabat, Pontificis cognatos & amicos qui in vrbe remanserant ad hominem mittit, rogatum ut omnia accersendi Ottonis cura ad urbem cum potestate redeat, polliceturq; se ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem suorum mortis Ioannes Pontifex veritus etiam ne si Otto cum exercitu Italiam ingrederetur plus maliciæ quam beneficii secum afferret, ad urbem veniens prodeunte obuiam Crescentio cum omnibus Magistratibus, & urbana multitudo in aedes Lateranenses magno Comitatu introducit, quarum in vestibulo Crescentius & omnes seditionis autores pedes petita venia exosculati sunt, atque ita in concordiam redacti vitam simul quietè traduxere.

7 Interea Pœni incommodo priori accepto non deficiunt sed omnes ex Alpium partibus ad Montem Maurum conueniunt, consiliumque capiunt antequam Rex auxilium mittat opprimendarum copiarum Guillelmi, in quo periculo repentino cum iam per agros armatorum acies diffusæ conspicerentur. desperato auxilio interclusis itineribus & prope abiectâ omni salute à timidioribus huiusmodi sententiæ pronuntiatæ sunt, salutis consulendum esse & eruptione facta relicto oppido ea via qua venerant Arelatem contenderent. Sed Vvillermus & maiori parti placuit istud consilium ad extremum reseruari, interim oppidum summa vi defendere debere, & ab animi virtute consilium petendum esse. Temporis momento ut vix spatium colloqui daretur hostes ex omnibus partibus, signo dato decurrunt, scalas nonnulli muris admovent, alij lapidibus & telis muros defensoribus nudare contendunt, & tanta multitudo telorum coniciebatur, ut muro consistendi non esset potestas. At Vvillermus eo accurrebat & auxilium ferebat his qui acius premerentur. Cum igitur horis iam amplius octo continenter pugnaretur, & vires Arelatensibus deficerent, ita ut res fere ad extremum esset perducta nisi nox pugnam diremisset, Vvillermus conuocatis equitibus iubet ut se quieti dedant, quo paululum à laboribus sese reficiant, & cum prima luce signum datur, equos instructi omnibus armis ascenderent. Quod iussi sunt faciunt, orto sole signum datur & porta oppidi eruptione facta hostes adoriuntur, qui repentino impetu fusi sunt, nec se colligendi facultatem habuerunt, ita commutata fortuna ij qui oppidum recuperandi in spem venerant undique circumuenti interficiuntur, ex hominum enim millibus amplius viginti quos ad Fraxinetum recuperandi gratia venisse constabat, plus tertia parte interfecta reliqui fugæ sese præcipites dederunt, & in Montem Maurum se abdiderunt. Signa militaria 30. ad Regem relata sunt, & pauci equites Sebusiani hoc prælio desiderati. Hac parva victoria Vvillermus Fraxinetum cum suis se recepit. Delbene lib. 3. de regno Burgundiæ & Arelatis fol. 139. & 140. Hoc verò accidisse an. 1. regni Bosonis ex coniectura quam duxit ex historiis affirmat Delbene ibidem, quamuis in historia Glabri ut refert Vignerius scriptum reperiatur fuisse paulo ante mortem Ottonis primi, de qua re supra disputatum est an. 972.

8 Nec multo post cum Arelate Vvillermus esset cum Rege per literas à Patre Vdone siue Hugone

Hugone Marchione Italix certior factus, patrum Hugonem Capetum Regem Francorum vita functum, & Ottonem III. Imperatorem Mariam Augustam viam cremari iussisse: deperibat enim libidinosa mulier Comitem Mutinensem virum singulari virtute præditum, eumque nequicquam in sui amorem pellicere conata, amore ut sit in odium verò infontem ultro insinulavit apud virum suum, eo crimine quod in ipsam valebat Comes de Augusti fama magis quam de vita sollicitus, ubi rem cum vxore sua foemina prudentissima contulit, aut cunctanter creduli Imperatoris iussu poenas capite luit innoxius. Inde Comitissæ coniux Augustum in conuentu viduis ius dicentem adit, candentique lamina impune manibus tractata, fidem facit virum suum infontem mortē multatum, & Augustam falsi criminis architectam ad supplicium vocat. Ita illa igni cremata debitas & libidinis & calumniæ poenas exolvit. Turfelinus lib. 7. epist.

An. 997. Odilo Cluniacensis Abbas in Prouinciā migrasse dicitur ibique in Abbatem Lerinensem electum, quod ætatis reliquum erat pene totum exegisse. Id enim Lerinenses tabulæ actis publicis cōsignatæ præscribunt autore Barrali par. 1. Chro. Lerinensis fol. 39. *Ipsis itidem Calendis brumalis Ianuarij sacra recensentur festiua solennia admirandi viri B. Odilonis Abbatis Cluniacensis discipuli successoris S. Maioli Abbatis, cui ut habet Chronicum M. S. Cluniacense teste Iacobo Senertio in sua Chronologia historica Antistitum Lugdunensium num. 20. ex Diplomate Bonifacij VIII. directo ad Abbatem S. Honorati, Benedictus Papa VII. qui sedem Romanam conscendit anno 975. & usque ad octuagesimum super nongentesimum feliciter annos vixit, nonem tenuit, donavit inquam idem Pontifex S. Maiolo tunc Archimandrita Cluniacensis suisque successoribus monasterium Insula Lerinensis regendum. Sed an aliquando accesserit Lerinum morasue nexuerit ipse Abbas Maiolus non certo constat veteri documento. Verum expresse compertum habemus eius amantissimum discipulum successoremque sedis S. Odilonem post è cuius discessu Chari Magistri qui contigit anno 993. in eius locum successum fuisse Abbatem Cluniacensem, & inde non post multorum annorum circulos gubernacula sacri Monasterij Lerinensis sua presentia assistentia moderasse, & maxime temporibus Guillelmi I. Prouincia Comitissæ filij Bosonis cum sceptrum regni Gallorum reget Robertus filius Hugonis Capeti circa annos Dominici aduentus 997. Et ne forsan quis sacrum aluearium Lerinense furtiuo melle alijsque innubus apibus nos velle implere suspicetur, & hac esse ficta, astuta, commenta somniet nosque aliorum Diuos usurpare dicat, audiat antiqua obsignata documenta ex scrinijs Lerinensibus deprompta quibus luce meridiana clarior comprobatur veritas, tum congruentia temporis, personarum non ignobilium rerumque gestarum, ac ista expressione nominum ac titulorum Abbatiarum Lerinensis & Cluniacensis, ut ut nulli sit ambigendum sanctum Odilonem Abbatem Cluniacensem præfuisse Abbatia sacri promptuarij Eremiti insulana Lerinensis post aliqua temporis interstitia, & forsitan tunc Monasterio proprio destituto Pastore, vel aliqua informatione tunc noue Cluniacensi vnito indigente, ex quo tantus vir in tam segregi regione consistens per se Lerinum accedere ibique manere non refugit. Mox Acta subiicit in quibus Odilo plenissimæ certissimæque auctoritatis scripto Lerinensis Abbas designatur Barralis ibi fol. 40.*

An. 999. Boso Rex Arelaris magni animi ac summæ prudentiæ adolescens consilio procerum indicto, fere in hanc sententiā est loquutus. Primum omnium temporum iniurias à Saracenis illatas commemorat dicitque se nullius vsus esse Regem existimare, si maleficia Saracenorum inulta relinqueret. Quare summo opere cum istis latronibus bellum renouare, nec eum velle suscipere, quod velit abuti militum sanguine, aut cupiditate gloriæ ductus, sed solum ut populus quem Deus sibi regendum dederat in summo otio viueret, ut pacem, inquit, habeamus, bellum est parandum. Quare cuique ciuitati imperat ut certum numerum qui arma ferre possent tribueret, nobilitatique in armis esse, maritimisque ciuitatibus naues veteres reficere, nouas facere, nautasque gubernatoresque comparare & omnia quæ bello vsui essent parare, nam statuebat naualibus præliis & terrestribus eos adoriri, ut oram maritimam ab infestationibus liberaret. Legatos præterea nobilissimos ciuitatis Arelaris mittit Pisam & Gennam, cuius legationis Vernius & Escartius Principem locum obtinuerunt. Ij terrestri itinere in Italiam contenderunt. Interea ciuitates maritimæ huius regionis & inter eas Massilia quæ ciuitas est longe antiquissima ac amplissima omnium oræ maritimæ huius regni, tribus enim partibus mari alluitur, quarta est quæ aditum habet à terra, hæc enim magnam nauium copiam semper habuit, & Massilienses vsu Nauticarum rerum ceteros antecedunt, nam ad extremas oras Orientis in Africam atque in Hispaniam nauigare consueuerunt, acceptis Regis mandatis longas nauës ædificant, veteres reficiunt, remiges ex perditis hominibus totoque regno quæsitos constituunt, nautas gubernatoresque comparant, & omnia quæ prælio nauali vsui sunt ut cum primum Regi placeret classent

omni genere armorum instructissimam haberent Vvillermus etiam celeriter magnis pedestribus, & equestribus copiis coactis ad loca Fraxineto proxima exercitum duxit. Mauris conditionem deditionis offerentibus, Vvillermus suos ad consilium conuocat. Tunc Salsius summo in Arelatibus natus loco & magnæ habitus autoritatis iactat fore illasam virtutis famam & existimationem gloriæ militaris si miseros & inultos prædones abire sinerent, nec eorum munitiones adeo firmas esse, ut non breui tempore expugnari possint. Contra hæc Verpinus militum Præfectus atque magni consilij vir, sapientis putat esse Imperatoris omnia prius experiri quàm manu conferere ne videatur abuti sanguine militum, atque adeo Pœnos quamvis legibus indignos etiam sub oblatis conditionibus in deditionem excipiendo censet, & id quamprimum fieri poterit ne confirmari & animo mutato suum periculum negligant. Hanc sententiam Vvillermus rerum peritus approbat, atque omnes fere Præfecti militum, datur negotium Verfinio ut cum Pœnis deditionis condiciones ineundæ præscribat, quæ ab utraque parte iureiurando tandem confirmatæ sunt. His peractis Vvillermus dimisso exercitu Arelatem proficiscitur. Hinc cum Rex abesset (is enim erat Massiliæ) in itinere antrum in quo diua Magdalena poenitentiam egit & animum efflauit, ut fert eius historia, visere statuit ibique summas Deo gratias agere ob res prospere gestas. Hoc autem situm est in magno monte & saxoso, qui ab Oriente Niciam spectat, ab Oriente Massiliam, à Meridie mare Gallicum, & Septentriones versus Auenionem. In altitudinem tres mille passus habet, in longitudinem, quæ ab Occidente in Orientem extenditur, decem millia passuum. Huius montis aditus vndique perdifficiles sunt ob rupes præruptas, in cuius radicibus antrum illud poenitentiae positum conspicitur, tamen non prope terram, nam ab ea ad lapidis i. ætum eleuatum est. Huius ingressum altæ rupes instar turrium erectæ & muri natura incisi prohibere videntur, cuius fornix versus spectat Occidentem. Ad ingressum verò exigua planities est, in antro ad laeuam spectatur lapis è rupe emanans, & inter hunc & extremitates antri perlucidus fons in quo aqua frigidissima, sed ad potum salubris & perennis scaturit. Super lapidem beatam Magdalenam quieti sese dedisse ferunt, & pro lecto habuisse dum à somno corripere, etiam nunc effigies oculis apertis inspicitur, ibi à D. Maximino ut ferunt collocata. Sed quod omnibus aduenientibus maximam admirationem mouet, est quod vndeque antrum aqua stillante humectatur, & locus ubi situs est lapis nullo humore contaminatur. Eò cum venisset suas Deo fudit preces summasque gratias agit ob patriam à prædonibus liberatam. Dicebat enim Deum plerumque calamitates insignes mortalibus inferre propter eorum peccata ut conflictati resipiscant. Precibus peractis Massiliam contendit. Huc cum venisset summa gratulatione à Rege est acceptus atque maxima lætitia, tota vrbe effusa est, quæ turbata fuit audita morte Gregorij. Delbene de regno Burgun. & Arela. lib. 3. fol. 151.

11 Anno 1000. Otto Imperator profectus in Germaniam 5. Idus Maij Aquis transegit, vnde etiam diplomata dedit atque ossa Caroli Magni quæ tum populis erant incognita è tenebris eruit.

12 Massiliæ Pontius Episcopus vnà cum Vvillielmo patre ac Vicecomite Massiliensi & Belielide sorore Monasterium S. Victoris donationibus aliquot prædiorum ac iure ratæ faciendæ emptionibus, vectigalibus, & tributis auxerunt, ex magno Chartulario S. Victoris fol. 21.

13 *Omnipotentis Dei inspirante clementia, & eius benignissima semperque expetenda opitulante suffragia, Pontius Prasul civitatis Massiliensis eiusque genitor Vvillielmus eiusdem civitatis Vicecomes. Nos fideles Christi quod diu optauimus impleri cernentes videlicet ut quandocumque in beati Patroni nostri Martyris Christi Victoris Monasterio, qui nostra adiacet civitati, seruos Dei aggregatos videremus. Qui eidem Martyri ac socijs eius alijsque quamplurimis Sanctis qui in eodem loco tumulati esse noscuntur deservirent, &c. Facimus donationem de ipsa medietate quam habemus in villa quam vocant Almes, &c. Facta donatio ista in mense Decembri anno ab Incarnatione Domini 1001. regnante Rodolpho Rege Alemanorum seu Provincia. Dominus Pontius Episcopus fieri iussit, & manu sua firmanit. Vvillielmus Vicecomes fieri iussit & manu sua firmanit. Vvillielmus filius suus firmanit, Fulco firmanit.*

Ex eodem, Belielis femina filia, qua fuit quondam Vvillielmi Vicecomitis Massiliensis donatorum sum Domino Deo & S. Maria sanctoque Victori Martyri Monasterij Massiliensis allodem meum proprium quem habeo in valle de Trellis, &c.

14 Syluester Pontifex xgre ferens Sardiniam & Corsicam in potestate iam inde à Caroli Magni temporibus Saracenorum esse, proposito diplomate Christianos Principes monuit, ut Saracenos in istis insulis vi oppugnare contenderent, & qui primus eas occupasset im-

perio

perio suo ac ditioni adliceret. Quo edicto promulgato Pisani & Genuenses ad Bosonem Regem legatos mittunt, qui dicerent Musactum qui Sardiniam possidebat magnam habere classem, quam singulis ex Hispania renouaret magnopere hortarentur, ut cum Musacti classe additis suis auxiliis configant, diem dicant, quo ad aliquem portum conueniant. Ad hæc Rex respondit se naues omni genere armorum ornatissimas habere, esse ad pugnam paratum si dies communi consilio dicatur. Is ad nonum Calend. Maias dictus, quo ad portum Vintimiliæ omnes classes conuenire deberent. Societate ergo inita nacti Arelatenses idoneum tempus portum Massiliæ exeunt, & Taurenta, inde ad Vintimiliæ portum ad classem Pisavorum & Genuensium perueniunt ibique consilia communicant & ad configendum animo sese confirmant. Omnibus ex utraque parte instructis periculosum & atrox committitur prælium. Saraceni cominus pugna & virtute Christianis cedebant, quod hi fere nudato corpore pugnare solent. Sed eminus multa vulnera inferebant Christianis, magna vi emissis telorum. Et conspicati triremem Bosonis quæ à signo facile cognosci poterat, ex omnibus partibus sese in eam incitauerunt. Sed rector naus rem præuidit, & celeritate enixus est. Dux quæ alares erant incitatz conflixerunt, & vehementissime, sed nauis Willelmi cum duabus aliis præsidio fuit regiaque triremis in eas impeditas impetunt fecit, & hac pugna celeriter dux deprimuntur. Sed Corsicæ à Pisaniis pressæ celeriter pugna excesserunt. Musactus etiam Rex ne ad extremum vitæ periculum cogeretur cum suis fugam arripuit, ex numero tamen nauium quas secum adduxerat multæ desideratæ sunt. Ex Bosonis classe quatuor tantummodo depressæ, paucae Pisanae ac Genuenses: viginti captez ex Saracenis, cæteræ Sardiniam atque Corsicam perierunt quas persequi Christiani propter interuentum noctis non potuerunt. Rex in eo prælio leuiter sagitta est vulneratus. Hæc victoria parta nauis speculatoria huius nuntij perferendi gratia Massiliam mittitur. Cum iam appropinquaret vrbi ad portum magna multitudo accurrit ad exitum prælij cognoscendum, quo cognito summo gaudio vniuersos excepit, & è vestigio in læticiam prope incredibilem effusi sunt. Classis confederatorum ad portum Vintimiliæ se recepit ibique summo mane consilio conuocato statuitur ut naues captez & captiui prædæ nomine Bosoni, Pisaniis, Genuensibus distribuantur. Quæ re peracta Pisani, Genuenses, & pars classis Bosonis ad Corsicam, & Sardiniam occupandam profecti sunt. Boso autem suis nauibus Carolum Scissellium præfecit, deinde propter vulnus acceptum Massiliam se recepit, ibique per aliquot dies est moratus ut valetudini consuleret. Sed cum incaute & intemperanter viueret, febris continua eum arripuit, quo morbo confectus interiit, relinquens omnibus Proceribus Regni Arelatis magnum sui desiderium. Nam erat vir fortis & magni animi, & bonus militiæ. Scribit ista pluribus Delbene lib. 3. sæpe citato fol. 153.

Anno 1002. De Villa Pertusij data Monasterio Montis Maioris Arelatensi in tabulario eiusdem Monasterij. *Reibaldus vel Rabaldus vel etiam Rothbaldus cum sua uxore Hermengarda dederunt Monasterio Montis Maioris, Archidico Abbate, iure perpetuo Villam quæ vocatur Pertusus, quæ sita est in regno Provincia, in pago Aquensi. Hæc donatio facta fuit ab illis anno Incarnationis Dominicæ 1002. Et signum ad fidem seruandam apposuerunt in Charta cum illius nepote Guillelmus vel Willelmus nomine, Indictione 12.*

Arelaris repentinus Regis Bosonis decessu totum regnum summo mœrore compleuit. Quare Willelmus consilium pro tempore & pro re capiens conuentum omnium ordinum totius regni conuocat, quid agere debeant exquirat. Statuitur, regnum iure & consuetudine regni ob sobolis defectum ad Rodolphum fratrem, Regem Burgundiæ deferri debere, & Willelmus omnium consensu deligitur ad conuocandum. Ille magnis itineribus, maturis etiam ad celeritatem iumentis Viennam Allobrogum peruenit. Eò cum venisset Regem de morte fratris certiores facit, & quid post illius mortem factum sit publico consilio demonstrat monetque ut quam celeriter poterit Arelatem contendat, ne cunctatione aliquid voluntatis imminuatur, neue noua consilia Arelate incant, quod celeriter huiusmodi homines moueri soleant, maturime temporis opportunitate vtendum esse. Quæ re intellecta Rodolphus rebus omnibus ad professionem præparatis quam celerrime potuit cum Willelmo Arelatem contendit. Ibi cum esset, omnes Proceres ac Decuriones ciuitatum totius regni summa cum animi alacritate eum excipiunt, & iusiurandum fidelitatis præstant, & regno absque vlla controuersia potitur. Magna etiam ceremonia ab Episcopo Arelatensi inungitur insignibusque Regiis ornatur. Quibus rebus peractis cadauer fratris demortui Paernam deferendum curauit, ut cum maioribus sepeliretur iustaque regio more peregit. Eodem fere tempore Carolus Scissellius cum nauibus Massiliam redit, quia Pisani & Genuenses inceptam Corsicæ oppugnationem relinquerent, quod tempestates eiusmodi essent,

essent consequutæ, vt se continere in mari non potuissent. Delbene lib. 3. fol. 157. Vd^o Rodulphi huius (cui Hermannus Contractus Ignauus nomen adscribit) Burgundionum Regis & nunc Arelatis, ex pellice filius, in Arelatensem Archiepiscopum Annone demortuo sumptus, sedisse dicitur à Vvolfango Lazio, in histo. transmari. ad annum circiter 997.

- 17 Massiliæ in Abbazia S. Victoris Garnerio vita functo sublektus Abbas doctrina & sanctitate præstitit S. Vvifredus de quo Martyrologium Gallicanum in supplemento 12. Septemb. *Massilia S. Sifredi, qui & Vvifredus dictus, qui B. Isarnum cuius nomen cum elogio hoc in Martyrologio signatum est processit in religioso regimine. Hoc quasi Magistro & Præfesto spiritus Vvillelmus I. Vicecomes Massiliensis ita immutatus est, vt Christi humilitatem complexus sæculares opes atque vrbs dominium cum vili tunica monastica in cœnobio S. Victoris commutarit, cuiusque census annuos non exiguis redditibus amplificauerit. Dicunt pro testimonio tabulæ magni Chartarij in Archiuis eiusdem cœnobij fol. 22.*

- 18 *Inspirante Dei misericordia & eius pia annuente clementia qui non vult mortem peccatoris sed magis ut conuertatur & viuat. Ego Vvillelmus Vicecomes Massiliensis dum iacerem in lectulo meo in infirmitate, quam mihi idem Dominus dederat, circumsteterunt me fratres Monasterij B. Victoris, Vvifredus scilicet Præpositus ipsius Monasterij à Domino Abbate Garnerio constitutus ac reliqui fratres. Et sicut mos est seruorum Dei ceperunt insurgere quatenus secularem militiam relinquerem & Deo militarem, multa de sanctis scripturis nuntiantes. Ego autem sermonibus eorum compunctus, gratia Dei comam capitis deposui & secundum regulam S. Benedicti habitum Monachalem suscepi. Et supra ea quæ in sanitate mea iam olim eidem Monasterio B. Victoris Martyris dederam, id est Villam Almis cum omnibus adiacentijs ac terminis suis; Nunc etiam pleno sensu ac plena memoria propter remedium anime meæ, facio hanc donationem omnipotenti Deo ac S. Victori & Abbatibus ac Monachis in eodem loco seruientibus. De ipsa villa quam vocant Campanias, de ipsa scilicet medietate mea, quam ego propter, vestitionis causa ibi habeo vel habere debeo, cum integritate & absque vlla diminutione, &c. Facta charta donationis huius in Massilia ciuitate, anno Incarnationis Dominica 1004. Regnante Rodolpho Rege, Ego Vvillelmus qui hanc donationem fieri iussi, & manu mea roboravi. Dominus Pontius Episcopus firmanit, Guillelmus frater suus firmanit, Fulco firmanit, Aicardus firmanit, Ermingarda mulier Domini Vvillelmi firmanit.*

- 19 Ex priori coniuge tres susceperat filios Pontium hunc nostrum Honorato auunculo in Episcopatu Massiliensi subrogatum, item Guillelmum & Fulconem filiamque Billielidem matri cognominem. Posterior Hermingarda Guillelmi vxor sine liberis decessit. Ab obitu parentis hæreditatem ita æquis portionibus dispartiti sunt filij, vt Dynastiæ Massiliensis quartam falcidiam habuerint Pontius Episcopus & Billielis, reliquam verò vniuersam Guillelmus & Fulco. In hunc quoque annum incidisse dicitur Guillelmi I. Comitis Prouinciæ obitus, filij Bosonis item Comitis Prouinciæ quem præfuisse aiunt annos omnino 27. & ex his quindecim Conrado regnante tum sub eius filio Rodolpho reliquos quindecim. Obiit Arelate testamento prius in fauorem Monasterij Virginum S. Cæsarij condito quod quia plurima quæ ad historiam pertinent lacerum licet & exesum continet, exscribo.

Testamentum Guillelmi Comitis.

- 20 *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Anno Incarnat. Iesu Christi Domini DC DXCII. Dominus Princeps & Marchio istius Prouinciæ bona indolis Vvillelmus, coniuge sua nomine Adalax & filio suo nomine Vvillmo veniens in Monasterio Virginum infra muros ----- in honore S. Ioannis Baptista cum reliquis Ecclesijs S. Petri ----- scilicet in die qua ordinauit Dominus Abbatissam ----- quoque sacra Virgines simul obnixè petierunt illi Domini ----- quod inuamen præstaret & ex villis quas Dominus Cæsarius ----- illas eis redderet qui libentè animo promissis se facturum. Consilio autem ----- Ecclesiam sancta Maria quæ est fundata in loco martimo ubi nuncupatur ----- reedificandi locum scilicet ----- & anima sua & coniugi eius, & vt Dominus saluaret eis prolem, qui & ipse illic affuit & simul eam illis reddidit, si quis verò quod absit, ea repetere voluerit & auferre à loco supradictò, non valeat vindicare quod repetit, sed excommunicatus remaneat à Domino scilicet omnipotenti & omnium simul Sanctorum maledictus in aeternum, nisi ad satisfactionem venerit & ea reliquerit & amplius reddiderit.*

- 21 Factum hoc testamentum in ipso Monasterio per præceptum Domini Vvillelmi Principis, consentiente coniuge eius simul cum filio in præsentem altante Domino Annone Archiepiscopo qui voluerunt & firmauerunt simul cum Canonicis. Dominus Rotbaldus voluit atque firmavit, Stephanus Episcopus F. Fragico F. Pontius F. Maiolus F. Vigo F. Pontius Episcopus (scilicet hic noster Massiliensis) F. Alius Pontius Archiepiscopus F. Vdolricus Episcopus

Episcopus, F. Vvillelmus Vicecomes, F. Caballerius, F. Vmbertus, F. Aylardus, F. Theubaldus, F. Laldradus, F. Riguelinus, F. Vvillelmus Comes filius Rotbaldi & vxor Suaduleia, Vvillelmus Comes Tolosanus & vxor sua Ema, F. Bertrandus & Fulco fratres firmauerunt, Vvillelmus Vicecomes, F. Franco, F. Theutbaldus, F. Amelius Presbyter, F. Matfredus, F. Lambertus, F. Arelas Presbyter, F. Marcellinus, F. Durantus, F. Pacio, F. Inguald. F. Ingilras. F. Odilus, F. Azeba, F. Gaufredus, F.

Amelius Presbyter scripsit & firmavit.

Ex quibus constat Vvillelmum priore vxore Blanca demortua, nupsisse 1. Adelaidi seu Adalixia vel Adelidi. Quamquam Chesnius in Tabula Comitum Arelatensium vnam eandemque Guillelmi huius vxorem Adelaidem nominet, Blancam vero cognomine Gotofredi Andium Comitis filiam fuisse affirmat, ex qua Vvillelmum II. Constantiam Hermengardam & Adelmodiam suscepit. Illa Roberto Francorum Regi nupsit, Hermengardes Aruernorum Comiti, Adelmodia binas nuptias celebrauit, primas cum Bosone Comite de la Marche, secundas cum Guillelmo Pictauiensi. Vvillelmus subrogatur patri demortuo de quo posteriori anno sequente 10. 71.

Id ætatis etiam Henricus Burgundie Dux patris Roberti Francorum Regis & Vvillermi Geraudi Comitis Burgundie & Arelatis, suum diem obiit mense Octobri, nulla virilis sexus relicta prole. Priuignus eius Otto Vvillelmus se ab Henrico adoptatum ac successorem ex testamento institutum prædicabat. Is erat Gerbigæ Comitis Diuionis & Alberti Longobardorum Ducis filius, qui à multis *Extraneus* nūcupabatur, quod furtim Lombardia à quodam Monacho sublatus ac matri redditus esset, cuius animum mater adhibita doctrina excolere fecerat, ita vt virtute & artis militaris scientia ac diuitiis nulli esset secundus. Hoc iure nixus adiuuante Lanlerico Comite Namurci genero, & Brunone & Lingonensi Episcopo, cuius sororem in vxorem habebat, Burgundie Ducatum occupare tentauit. Huius etiam consiliis participem fuisse Vdonem Comitem Blesensem ferunt. Lanlerico fauebant proceres Burgundie, quorum ope oppidum Altiisodorum occupauerat. Sed Robertus Rex Francorum & Vvillermus collecta militum manu auxiliisque Normanorum Ducis conata perficere prohibuit. Altiisodoro per deditiōem potitus & Castro Aualone cuius muri in conspectu eius & exercitus diuina voluntate corruerunt, & deuictis iis qui Ottoni Vvillermo studebant in suam potestatem totum Ducatum redegit, ac fratrem Robertum Ducem Burgundie nūcupauit anno quarto supra millesimum. Sequenti verò anno pace confecta cum Roberto Rege filiam suam Otto Vvillermus cum filio maiore natu Vvillermi Arelatensis Præfecto matrimonio coniunxit, & alteram cum Vvillermio Aquitanie Duce. Delbene lib. 3. fol. 173 Autor porro est Helgaldus in vita Roberti Regis Fræci nunc Leutherium Episcopum Senonensem ab eodem Rege reprehensum de Eucharistie Sacramento minus pie loquentem. Quo tempore à Berengario primordia sumpsit quæ nunc de hoc mysterio circumfertur hæresis, de qua Adelmanus epist. aduersus eundem tom. 3. Bibliothecæ SS PP.

Arelatis Pontius Archiepiscopus ex nobili prosapia Domitorum de Marignana ad stagnum Marticense, castrum S. Hippolyti quod à Theucinda receptum Franconi patri suo precario iure concesserat, Canonicis sanctæ Arelatensis Ecclesiæ restituit, decreto Ioannis Papæ Fasani cognomento. Chirographi exemplaris hæc est subscriptio *Facta hac quirsitio in Arelatensi ciuitate publice in mense Ianua. 12. Calend. Februa. signum Domini Pontij Archiepiscopi qui hanc chartulam scribere & firmare rogauit, manu firmat, Vvillelmus Comes firmat. Rotbaldus Comes firmat, Adalaxia Comitissa firmat.*

An. 1006. fames acerbissima totum regnum Transiuranæ & Arelatis inuadit duabus de causis, primum quod frumentum in his regionibus propter siccitates angustius prouenerat, deinde quod militibus stipendium non penderetur, & permissu Regis milites per vicos sumptibus agricolarum ad arbitrium viuerent, nec humanitatis vllum modum haberent. Nam nec contenti cibo sed petore capto agricolarum redimere pecunia cogebant, omnesque iniurias & maleficiorum genera inferebāt. Ita vt nihil eis reliqui esset præter fletum, lacrymas, & vocem quæstuosam. His angustiis pressi nullas semētes facere poterant, cum nulla frumenti copia esset, & boues & ea quæ vsui essent ad colendos agros tollerentur. Passim agricolæ herbis & radicibus non hortensilibus, sed in pratis enatis extremam famem sustēbant, plerique etiam ad infames escas hac inopia adducti deueniebant, ita vt graues morbos, ac deinde sibi mortem compararent, & tanta rei frumentariæ penuria erat vt saccus frumenti qui aureo prius venundabatur, ad quindecim aureos perueniret, & si aliquod frumentum exportaretur præsidio militum custodiendum erat, quia populus vim mercatoribus inferebat & inter se in utuis vulneribus interficiebant. Qua re animaduersa Vvillermus ex finitimis regionibus

gionibus frumenta comparari & comportari per Ararim, Isaram, & Rhodanum curauit & oppidis vicisque distribuit aureis minus tribus sementesque quam maximas fieri imperauit, & qui pecuniam non haberent nihilominus ad tempus cautione praestita frumentum impartiebatur. Hoc facto amplissimum nomen est consequutus, quod constante fama omnium sermone celebratum est. Interea Henricus Imperator magnis copiis Godofredo subsidio fuit, & ad oppugnandas Valentianas exercitum duxit. Sed Robertus Rex Francorum cum Normannorum Duce auxilio Balduino fuit, ita ut re infecta Germani obsidionem relinquere coacti sint. Hinc Imperator Gandauum exercitum duxit, erat enim in patrimonio fratris Baldoini, sed nihil magis in oppugnationem oppidi proficere potuerunt. Qua re cognita Imperator ad aquas cum Balduino pacis condiciones deuenit an. 7. decimi saeculi. Delbene lib. 3. fol. 177.

26

An. 1008. inter Manfredum Marchionem Secusiae & Ardoinum ortae sunt grauissimae similitudines ut autor est Delbene ibi. Quod Manfredus mortuo Abbate Dremetensi Monasterium conferre voluit cuidam Godofredo. Ardoinus vero hoc ius conferendi ad se pertinere ex regia maiestate dicebat. Quapropter Vdonem quemdam praefecit quae res animum Manfredi ab eius amicitia alienauit. Quare otio studere statuit, & ut propositum adimpleret Legatos ad Rodolphum Transiuranæ & Arelatis Regem & ad Vvillermum mittit, qui dicerent rebus Ardoini adhuc fauisse non odio quidem Regis sed amore patriæ, quam ab imperio exterorum Principum liberam summopore cupiuisset. Quare rogaret ne in suam contumeliam vertat, si quid calamitatis suis clientibus intulerit. Bellum absque iniuria & maleficio inferri non posse, nunc prope ætate esse confectum, ut potius otio studere debeat quam belli laboribus amplius defatigari. Vnicam habere filiam suarum fortunarum heredem, cuius causa velle amicitiam cum aliquo Principe conciliare & cum finitimis pacem habere. Non ingrata fuit hæc oratio Regi & Vvillermo, quare à communibus amicis pacis condiciones praescribuntur in hunc modum, quod nulli parti faueretur sed in otio viveret daretque potestatem per totam ditionem itineris faciendi cui vellet, Anchisiam filiam cum spe hæreditatis Humberto Vvillermi filio ad praefecturam Viennæ praefecto in matrimonium daret. Hac lege pace firmata nuptiae Aquæbellæ magno apparatu celebratae sunt. Allobrogi nobiles & Arelatae ad voluptatem ingenuarum mulierum diuersa haustiludia egerunt, quæ mirificam delectationem omnibus spectantibus attulerunt.

27

Anno 1012. Arelatis quod bona Monasteriorum ab omnibus publice diriperentur miserandoque essent in statu Ecclesiarum & Galliarum coenobia, monitus fuit Archiepiscopus à Benedicto VIII. cum aliis regni Burgundici Praefulibus ut Laicos cogerent ad bonorum Monasterij Cluniacensis restitutionem. Inter quos Principes Adalaix Vvillelmi nostri Prouinciae Comitissae mater & Gerberga eius nurus & Hugo de Monte Pauone vel Hugo de Balthio annumerantur. Hoc diploma autore Roberto Rege dum Romae esset, à Benedicto VIII. concessum narrat Chesniius, aliter sentit Æmilius in hist. de rebus Francorum. Rex, inquit, Robertus scilicet anno salutis 1000. religionis causa in urbem Romam profectus est, atque anno 1000. Romae sedebat Syluester II. non Benedictus VIII. Apostolicum tamen hoc praecceptum assertam ab Arelatensibus Chronicorum suorum veritatem multis argumentis confirmat, cum de origine Vicecomitum Massiliensium qui Balthij erant tum de Vvillelmis nostris quorum secundus Gerbergæ nupsit, ut indicat Glaber lib. 3. Vvillelmus, inquit, Henrici Ducis priuignus Adelberti Longobardorum Ducis filius Roberto Regi aliquando rebellis extitit, fauente ei Landrico Niuerni Comite, qui eius filiam uxorem duxerat & Brunone Lingonensi Episcopo cuius habebat in matrimonio sororem, ex qua suscepit filios & filias, de quibus prius natum Landricum, filias vterque Vvillelmus scilicet Pictauiensis & Arelatensis duxere uxores, nomen non exprimit Glaber; indicat Benedicti Bulla confirmatq; Charta, qua Edelbertus municipium Logodinicum in agro Sanremigiano situm Monachis Montis Maioris condonat, cui subscribere Vvillelmus Comes & uxor eius Gilberga ex Archiuo Capituli S. Remigij in Prouincia Photensi.

28

Anno 1014. dum in Italia Imperator esset Lambertus Louanij Comes auxilio Vvillelmi Geraudi Praefecti Burgundiae Transiuranæ & Arelatis ius quod in Lotharingiam habebat armis exequi tentauit. Quare Imperator Godofredum, quem secum in Italiam adduxerat, remisit. Is collecta militum manu Louanium oppugnare contendit, sed cum magno detrimento est repulsus & infecta re ab oppugnatione desistit. Lambertus & Vvillermus maioribus quam antea copiis coactis, infectis signis Lotharingiam ingressi sunt. Qua re animaduersa Godofredus magna manu coacta illis se obiecit & praelio habito Lambertum & Vvillermum Geraudum fudit, in quo praelio est desideratus eius maior natus filius. Vvillermus

mus qui fuerat successus ad Praefecturam Arelatis, ut colligitur ex Sigeberto ad annum 14: supra millesimum, cuius verba haec sunt. *Dux Godofredus Gerardum Comitem multo modo regnum inquietantem bello vicit, in quo filio eius cum multis occisis, complices eius deterruit. Et si non nominet filium, tamen arbitramur eum fuisse, quia in historiis nulla de illo posthac facta est mentio. Is reliquit unicum filium nomine Vvilelmum. Praefectum Arelatenseius nominis II.*

Hoc eodem anno Massiliæ Vvifredum Abbatem & Monachos S. Victoris variis à Vvillielmo II. Vicecomite Massiliensi beneficiis ac muneribus donatum esse traditur in magno Chartario eiusdem Monasterij fol. 21. quod sic habet.

Ego Vvilelmus Massilia Vicecomes dono omnipotenti Domino & S. Victori Martyri eiusque Monasterio, ubi sacrum corpus eius requiescit apud Massiliam civitatem fundato aliquid de hereditate mea, qua mihi sorte divisionis contigit, & à progenitoribus meis Vvillielmo Vicecomite Massiliensi & Belisæ eius uxore mihi iure hereditario provenit. Et hac omnia sunt in Comitatu Aquense in valle, qua vocatur Trisis, primo in villa qua vocatur Porcillus, de ipsa 3. parte quam tenebat frater meus Dominus Pontius Episcopus qua nobis advenit ex parte genitoris nostri, manifestum est quia ipsam terram divisimus inter nos frater meus Fulco & ego, & venit de illa tertia medietas illi, & medietas mihi, ipsam ego medietatem qua mihi advenit sicut superius resonat, dono omnipotenti Domino sanctoque Victori & Abbatibus ac Monachis ibidem servientibus. In villa ergo quam vocat Podioneroni, similiter in villa qua vocatur Ollaria, similiter in locum qui vocatur S. Andeoli similiter, sed in Comitatu Foro-Julienfi id est in Fraxeneto in villa quam vocant Admolam, &c. Facta donatio hac anno Incarnationis Dominice 1014.

Tum ex eodem Chartario fol. 16. verso.

Ego Guillelmus & Fulco frater meus Dei gratia Vicecomites & uxores nostra Aissalena & Odila & filij mei Dominus videlicet Pontius Massiliensis Episcopus, Guillelmus & Aycardus Fulco & Gausfredus donamus Deo & S. Victori Martyri Monasterij Massiliensis Ecclesiam qua est dedicata in honorem S. Mitrii Martyris & S. Martini & S. Laurentij in Comitatu Massiliensi & in territorio quod dicitur Albania, &c.

Rodolphus III. cognomento Nihili Burgundix Rex adhuc superstes heredem instituit Imperatorem ex sorore nepotem. Sed Guillelmus Burgundix Comes institutum repellit à possessione. Rem gestam paulo fusius enarrat Delbene lib. 3. fol. 164. Ardoinus, inquit victoria parta adversus Ottonem Ducem, quem Imperator Henricus cum exercitu miserat in Italiam, totam fere Subalpinam regionem & Marchionatum Italix imperio suo adiecit atque novos Comites & Marchiones constituit, accitis etiam ad societatem belli Saracenis, quos Genuenses vocat nostra historia, cum iis & cum sociis belli consilium cepit opprimendi regni Burgundix & Arelatis. Sciebat enim Rodolphum Henrico subsidio fore propter affinitatem & amicitiam, nam Henricus erat amicitæ filius & Vvilelmum Gerardum eius militæ Praefectum, quem summopere propter usum militaris scientiæ timebat, ægre passurum Marchionatu Italix quem pater habuerat priuari. Quare è re esse existimabat ex improviso angustias Alpium occupare, ne iter expeditum & facile Burgundi & Germani in Italiam haberent. Sarius esse dicebat in alienis quam suis finibus decertare. Hoc consilio probato Sarraceni oram maritimam regni Arelatis infectam reddere pollicentur. Marchio Salussæ qui suis rebus studebat per montem Genebram in fines Eberodunensum suas copias educere promittit, ille per Centrones in Allobrogas impetum facturum. Manfredus verò Secussæ Marchio ab illo constitutus per montem Cinisium vallem Maurianam occupare sponndit. Rodolphus eo tempore erat Viennæ Allobrogum, quibus rebus intellectis, ut homo inops cõsiliij & rerum omnium fere imperitus, qui nullum usum rei militaris habebat, non mediocriter eo nuntio est perturbatus: tamen convocatis proceribus utriusque regni quid agere debeat exquiri, remque in summo periculo docet rogatq; summopere Vvillermum ut maxime necessario tempore subueniat, & suas peregrinationes ad tempus differat, nam iter religionis ergo in Hispaniam facere constituerat, & ut aliquo beneficio devinciret Praefecturas utriusq; Regni quas Vvillermus habebat, duobus ipsius filiis distribuit, consensu omnium ac voluntate Procerum, primam Arelatis regni Vvillermo maiori natu filio, alteram Viennæ, vel Transiuranæ Humberto (cui à candore manuum cognomen fuit Albimanus) præterea totius belli summa cum propter iusticiam ac prudentiam tum propter artis militaris peritiâ illi defertur. Quibus rebus constitutis Vvillermus coacta celeriter nobilium manu & confecto delectu, Vâpincum quod Ardoinus oppugnabat magnis itineribus ire contendit, sciebat enim salutis auxilium in celeritate esse positum, cum illuc pervenisset tunc Guillelmus equitatu immisso in hostes impetum fecit, quo in fugam se dant, ut omnino pugnandi causa resisteret nemo. Multi hoc prælio capti & armis exuti sunt,

sunt, multi cæsi. Marchio Salussiz cum paucis equitibus Salussias per montem Genebrath sese recepit, Vvillermus eum persequi est veritus, quod itinera montium, angusta & difficilia sint. Sed hac parte victoria cum incolumi exercitu Vapincum eodem die peruenit, institutas hostium fossas admiratur, ex vulneratis etiam indicat quanto cum periculo & quantâ cum virtute res sint administratæ. Decuriones & oppida nos pro eorum merito laudat & singulatim ceturionibus munera præbet, quorum egregiam fuisse virtutem cognouerat Decurionum testimonio, ipsosq; Decuriones in numero nobilium reposuit. Quibus rebus peractis Vapinco discedit & Accusinum versus cum copiis ire contendit. Ibi cum esset, certior est factus ab oppidanis Manfredum Marchionem Secussiz totam Vallem Maurianensem occupauisse, & in Allobrogas quotidianas incursiones facere, maturime succurrendum statuit, & eius audaciam reprimendam esse. Quare redintegrato prælio Vvillermus in planitie cum equitatu tantum in hostes celeriter imperum fecit, ut Manfredum eiusq; acies in fugam conuerterit, qui desperatis rebus, & amissis pene omnibus impedimentis, occisis Poenis, signisque amissis ad angustias Maurianæ se recepit.

33 Anno 1016. Vvillermus cum maiori parte exercitus Viennam contendit, acceptis ab Rege literis quibus certior fiebat Robertum Regem Galliz consobrinum in uxorem velle ducere Bertam sororē Regis Rodulphi, viduam Vdonis Comitis Carnotēsis. Eo cum venisset Rex summo honore eam excepit, & voce maxima victorias est gratulatus. Procere verò ac multitudo palam cum summis laudibus efferebat. In Galliis detegitur hæresis Manichæa, ad quam euertendam inuigilauit Robert Regis Fræcorum simul & Episcoporum industria.

34 Anno 1017. Vvilelmum II. Prouinciæ olim nunc Arelatz Comitem regnasse autor est Petrus Saxi in Pontifi Arelaten num. 70. Quamquam Chesnius in hist. Burg. lib. 4. existimat hunc patrem Vvilelmum I. è vestigio insequutum & sanctitate insignem imo miraculis celebrem eodem M. S. codice teste, animam inter Monachos Monachum exhalasse. Cuius sententiæ licet libenter darem manus, argumentum tamen in contrarium pro Chronologia, elicitur ex thesauro Monasterij Montis Maioris, continetque gesta, dignitatem, & obitum. Anno ab incarnatione Christi 1017. fuit inchoata Basilica Montis Maioris in honore S. Mariæ Matris Domini seu omnium Sanctorum. indiēt. 14. diētarum 3. Calend. Iun. feria 4. regnante Roberto Rege. In 3. anno foundationis huius Basilicæ obiit Vvilelmus inclytus Comes Adelaydis & honorifice sepultus est in fundamento huius Ecclesiæ. Ex Gerberga Alberti Ducis Longobardiæ filia Odonem suscepisse autores sunt qui historiam Prouinciæ Romanorum scripserunt & inter primarios, De Claperiis in breui histo. Comitum Prouinciæ num. 3. & 4. At Vvillielmo II. è viuis sublato tabulæ Arelatenses Gaufredum Comitem laudant, qui tamen ita Vvillelmi & Gerbergæ soboles esse potuit, ut singularis non sit, fratremq; Odonem eiusdem Gentilicij stipitis posteritatem habuerit. Reliquit porro Vvilelmus matrem Adelaydem & uxorem Gerbergam superstitem, quibus ea conditione imperium datum est, ut filiis redderent in ætate matura. Eius ac filiorum beneficia in Monasterium S. Victoris Massiliense identidem commemorantur, præsertim è magno Chartario S. Victoris fol. 143. *Ego Vvilelmus Comes Prouincia coniuxque mea Giberga una cum filio nostro nomine Vvillermo offerimus atque donamus Omnipotenti Deo, qui nobis dedit omnia qua habemus de ipsis suis donis aliquid in elemosyna, ac proprium alodem sanctoque Victori eius Martyri & Abbati presenti Domino Vvifredo omnibusque Monachis. Est autem prædicta donatio in Comitatu Sisterico intra terminos de villa qua dicitur Mannasco, id est Ecclesiam S. Martini qua sita est non longe à flumio Durentia.*

35 Anno 1018. pergunt eiusdem chartarij tabulæ dona ac munera recensere, quæ deinceps post obitum Vvillermi, mater eius Adalais & vxor Gerberga eidem Monasterio contulerē fol. 142. verso. *Ego Adalax illustrissima Comitissa mater Vvillelmi quondam prouincia Comitum & ego Gerberga æque Comitissa eiusdem Principis olim vxor una cum consensu filiorum optimatumque nostrorum pro remedio anima eiusdem Principis facimus donationem Omnipotenti Deo ac sancto Victori Martyri eiusque Monasterio de villa quadam qua vocatur septem fontes. Qua sita est in pago Prouincia in Comitatu Regensi. Facta donatio anno Incarnationis Dominica 1018. Indiētio. 1. regnante Rodulpho Rege Alemannorum & Prouincia. Ego Adalax, ego Girberga, una cum filiis & nepotibus illam donationem firmanimus. Vvilelmus filius Vvillelmi Comitum fr. Fulco frater eius fr. Goffredus frater eius fr.*

Ex eodem fol. 146. Ego Gerberga Comitissa una cum consensu filiorum optimatumque nostrorum & propter remedium anima senioris mei Guillelmi Comitum Prouincia, & mea filiorumque nostrorum, quorum hæc sunt nomina Vvilelmus, Fulco, Ioffredus, facio hanc chartam elemosynariam omnipotenti Domino & sancto Victori suo Martyri de duobus Mansibus qui sunt

in Comitatu Siferico in villa quam vocant *Manoasca*. Facta hac donatio anno Incarnationis Dominica 1018.

In Germania Henricus Imperator Basilicam S. Georgij quam prioribus annis Bamberge construxerat, consecrare cupiens Benedictum Pontificem ob id in Germaniam aduocavit, cuius perspecta voluntate & ad eius preces inclinatus Benedictus Pontifex, trans Alpes contendit & Henrici voluntati obsequutus est. Ob id Henricus se in singulos annos equum album & centenas marchas argenti S. Petro & successoribus eius daturum spondit. Idem Pontifex Cathedralem Ecclesiam Bambergensem ad preces eiusdem Henrici sanctis Petro & Gregorio, & aliam S. Petri in Argentina dedicavit. Caterum Rodolphus Rex Transjurane Burgundiae id ætatis in magnam suorum despectionem venit quod in segnitiam esset delapsus & ingenio & luxurie potius indulgeret quam saluti & utilitati eorum quibus preerat consuleret. Quapropter à multis non solum erat despectus, verum etiam inuisus. Ad hæc accedebat quod prole omnino destitueretur, quæ res cum magis contemptibilem reddebat & dum contemni se putat, consilium capit deponendi Imperium ac Imperatori tradendi tanquam legitimo heredi. Quare suavis uxoris Argentinæ est profectus, ibique à Cæsare cum uxore & principibus splendide & summa cum humanitate est exceptus. Deinde post conventiones ab utraque parte pactas, utrumque regnum Rex Henrico & successoribus tradidit & in fidem accepit, ut testatur Dithmarus lib. 7. histo. his verbis. Imperator sapiente usus consilio hoc voluit cum iis id sibi firmitus subdere, quod longe prius Rex prædictus ei sacramentis post mortem suam sanxerat, omnem namque Burgundiae regionis primatum per manus ab auunculo suimet accepit, & de maximis rebus sine eius consilio non faciendis securitatem firmavit. Quibus rebus peractis Cæsar grandem pecuniam Rodolpho & uxori est largitus, qua accepta Rodolphus firmatis conventionibus Vienne ire contendit. Interim Imperator ut possessionem regni acciperet coactis copiis Basilicam iter fecit, sed Vvilelmus & procures qui grauer & iniquo animo has conventiones ferebant, Henricum in possessionem ingredientem prohibere conati sunt portasque urbis Basileæ clausurunt.

Massiliæ Vvilelmus I. Vicecomes Massiliensis adhuc superstes villam quæ dicitur *Cathedra* Monasterio S. Victoris iure dominij perpetuo addixit, sic enim in magno chartario habetur fol. 23.

Ego Vvilelmus Vicecomes Massiliensis & filij mei Pontius Episcopus, Vvilelmus, nec non Aicardus, Fulco sine Ioffredus, facimus donationem pro remedio anime uxoris meae *Aelena* matris supra nominatorum filiorum omnipotenti Domino ac S. Victori Martyri, de octava parte cuiusdam villa quæ vocatur *Cathedra* quæ sita est in pago Provincia in Comitatu Massiliensi prope mare. Facta donatio hac anno incarnationis Dominica 1019. regnante Rodolpho Rege Alemannorum sine Provincia. Ego Vvilelmus cum filiis meis præfatam villam cum omni integritate prædicto Monasterio dedimus manibusque nostris firmanimus, Stephania uxor eius fir. Pontius Episcopus fir. Vvilelmus fir. &c.

Quibus ibidem facta eidem Monasterio annexa & singularis donatio Fulconis fol. 6.

Ego Fulco una cum uxore mea Odila, dono Deo & S. Victori Martyri Monasterij Massiliensis alodem meum, qui ex iure patris mei mihi aduenit in Comitatu Aquensi in valle Tritis in villa quam vocant *Porcilis*. Deinde dono quartam partem de villa quam vocant *Bulcodenos*, &c. Facta donatio ista anno Incarnationis Domini 1010. indiç. 3. in mense Iulio 13. Calend. Iulij Luna 23. in castro Fossis, regnante Domino nostro Iesu Christo & Rodolpho Rege Alemannorum seu Provincia. Ego Fulco hanc donationem firmari & firmare feci, Odila uxor mea fir. Guido fir. Guido de Aquis fir. Pontius Pelei firmanit, &c.

Quo eodem circiter anno plura alia iisdem Monachis in commune acquisita dominia numerantur ibidem fol. 7.

Ego in Dei nomine Vvilelmus Vicecomes Massilia simul & frater meus Fulco una cum filiis nostris & uxoribus donationem facimus omnipotenti Deo & S. Victori glorioso Martyri eiusque Monasterio de Molendino quod est situm iuxta flumen Hibernia, ex eadem Hibernia, ubi Gerrenus fluvius cadit in Bedale de supradicto Molendino ad Gadium Hunelna, per quod itur ad Caranilhanum, terras S. Victoris & donamus omnia quæ sunt inter ipsum Bedale & ulteriorem ripam de supradicta Hunelna, à Molendino de Petronilla usque in Gerrenum & ad supradictum Gadium cum omni integritate. Igitur ego Vvilelmus fir. Bertrannus fir. Petrus fir. Hi omnes filij Vicecomitis & multi alij similiter firmanerunt.

Quæ autem monachis olim erepta nunc primum auctoritate Vvilelmi I. Vicecomitis
Bb eiusque

eiusque filij Pontij Episcopi indulgentia restituta sint, leges in supradicto chartario inter Codices & tabulas rerum publice gestarum consignata, quæ nos reddidimus superiori anno 850. nup. 1. neque Massiliæ certos sibi fines constituit extra quos egredi non posset horum Principum eximia liberalitas & munificentia, cœnobio enim Montis maioris Arelatensi insulam Rhodani de Cortiniaco siue de Rocalonga Arelatæ vicinam, aliaque non pauca Monasterio Lerinensi ac S. Andreæ Auenionem proxime, & Parthenoni S. Saluatoris Massiliensi prædiaria bona attribuit.

- 36 Per id tempus cum bellum parare institueret Henricus Imperator ut ius suum in regnum Burgundiæ Transiuranæ & Arelatis tueretur, Rodolphus, Procerum & Vvillermi suasu ut erat levis animo donationem Henrico factam reuocauit, ut ex verbis Ditznari colligitur, quæ sunt eiusmodi. Sed Burgundiorum Rex mollis & effeminatus bona quæ nepoti suimet prouisit impedire eorum instinctu voluit, præterea dicit omne iustitiæ frœnum suis Proceribus relaxauisse ita ut quasi vituli infelices per iniustitiæ campos vagarentur, & sic nulla ratione permitterent (mutato rursus animo) ad pristinas conuentiones deuenire. Deinde nullius usus fuisse Regem, & regnum non ad arbitrium sed ad præscriptum Vvillermi & procerum res administrari, quod significare Ditzmarus videtur his verbis. Nullus enim, ut audio qui sic præsit, in regno nomen tantum & coronam habet, & episcopatus hiebat qui à principibus his eliguntur: ad suam verò utilitatem pauca tenens ex impensis Antistitum viuit & hos vel alios in aliquo extrinsecus laborantes eripere nequit. Dicit etiam Antistites seruiuisse proceribus Laicis manibus complicatis ut pacis beneficio fruerentur, nec proceres voluisse pari aliud imperium, ne eorum audacia reprimeretur. Insuper Vvillermum eo potentia deuenisse, ut actu & potestate Rex esset, & illi nihil deesset præter regnum nomen. Sic enim Ditzmarus ibi. Vvillermus, inquit, Comes, de quo prædixi miles est Regis in nomine & Dominus terræ re, & in his partibus nullus vocatur Comes, nisi is qui Ducis honorem possidet, & ne illius potestas in hac regione paulo minus minueretur consilio & actu imperatoris maiestati sicut prædixi reluctatur. Quibus rebus apparet Vvillermum summum imperium ac potestatem in utroque regno consequutum fuisse ac prouectum ad fastigium regis potestatis non ambitione populari sed egregia virtute ac sapientia & artis militaris scientia. Rodolphum verò sua inertia ac animi leuitate ea deiectum fuisse. Anno sequenti Vvillermus reportato de subalpinis hostibus & eorum Duce Guidone Saluciæ Marchione celeberrimo triumpho, Arelatem contendit, eo enim tempore cum Rodolphus Rex coram omnibus simularet sese ob res præclare gestas Vvillermi summa lætitia affici, tamen in interiori animo dolore angebatur, timebat quippe ne secundis rebus inflatus se regno exueret quapropter eum beneficiis & liberalitate in officio retinere studebat, omniaque eius postulata concedebat, ut supra meminimus.

- 37 Anno 1021. Tractantur pacis conditiones inter Verinharium Henrici Imperatoris copiis præfectum & Vvillermum per viros electos ex utraque parte. Episcopus Lozanensis & Comes Aspurgensis ex parte Imperatoris eligitur, ex Vvillermi verò Iacobius & Sessellius qui ad Tononem conuenerunt. Ij eiusmodi conuentiones pacis perscribere ut Burgundi & Arelate Proceres fidem à clientibus debitam bona fide præstent: contentus utriusque regni indicantur, cuius iudicio conuentiones cum Imperatore à Rodolpho factas statuerant à populo probari possint. Pace firmata & iureiurando ab utraque parte confirmata Vverinharium cum exercitu trans Rhenum sese recepit. Vvillermus dum Rex Viennam iter ageret est Comitatus, inde cum filio Vvillermo Arelatem ire contendit. Per totum verò annum sequentem Vvillermus tenuissima valetudine est usus, ita ut vocibus amicorum à rebus agendis vacare cogeretur, tandem anno 22. supra millesimum Arelate vitam cum morte commutauit annum agens 65. ut colligitur ex inscriptione tumuli, quæ quidem adhuc extat Arelate in templo D. Honorati cuius verba hæc sunt.

Bene in pace & memoria illustri optimi Vvillermi Præfecti qui militauit inter Aquitanos viginti octo annis, pro Domino annis sex, prælancianis Sebusianis Pincrolj annos tres, Comes Pripuolarum annum unum, Comes Mauriana & Trincastrorum annis quatuor

Quæ ex antiquis notis insculptis ibidem, sic adimplenda atque legenda existimamus.

- 38 Genuit ex Catharina Orthonis Boiorum Ducis filia, duos liberos virilis sexus Vvillermum Præfectum Arelatis & Humbertum præfectum Viennæ, qui à candore matris nomen habuit, & Elizabetham uxorem Comitissæ Matisconensis. Post eius decessum Vvillermus nepos Arelatis præfecturam quam cum auo communiter exercebat solus administravit, & Humbertus regnum Viennæ habuit.

- 39 Anno 1023. tabulæ signantur quibus Rodolphus Rex Burgundiæ Transiuranæ & Arel-

tis de dominio suo Comitatum Viennensem & Castellum de Pipet in Ecclesiz Viennensis ditionem ac possessionem transmisit. Le Lieure in suis Antiquit. Viennen. cap. 35.

PONTIUS II.

ANNO CHRISTI 1024. . MASSILIAE CONDITA. 1621.

Guillelmi II. Comitis Provinciae. An. 22.

VILLELMVS II. prioris Guillelmi Comitis Prouinciae filius, ex Blanca, sorore Godofredi Comitis Andegauensium, frater Constantiae, quae nupsit Gallorum Regi Roberto, Hugonis Capeti filio, regnabat in Prouincia Comes, cum Henricus III. Conradi Augusti filius se Arelatensium Regem declarauit, ex donatione regni Burgundici, sibi à Rodolpho facta; eoq; tempore Arelate quæ Regum sedes hætenus fuerat, tunc Comitum erat, vt scribit Æmilius, in Roberto Rege, obiit enim Arelatae Guillelmus primus anno circiter 1003. testamento prius facto in fauorem Monasterij Virginum S. Cæsarij condito. Vide Pontificium Arelatense num. 67.

Porrò inter scriptores de huius Pontificis nostri annorum numero agitur controuersia. Jam ab anno 1014. Tabulae Domini Tonsel Canonici Massiliensis tantum ab anno 1040. ego ex pluribus supra laudatis instrumentis non ante annum circiter 1024. iniisse Pontificatum certo coniicio. Quamquam obiisse decrepitum senem an. 1073. æqualiter omnes constanterque affirmant. Sic enim habet M. S. Codex D. Tonsel. Anno 1040. Pontius Massiliensis regēbat Ecclesiam vt patet ex tabulis Monasterij S. Victoris. Obijt anno 1073. die 16. Februa. Ita citatus Codex. Fuit Guillelmi II. Vicecomitis Massiliensis ex Issalena priori coniuge filius, decessoris sui Pontij Episcopi nepos, statimque animum ad componendos Ecclesiae mores iam labefactatos conuertit. Basilicas non paucas à solo vel ex parte restituit vel fundauit. Inter quas Monasterium S. Victoris cum Basilica iam vetustate aliqua & barbarorum expilationibus pene antea exhaustum additis Monachis & ad eos commode alendos amplificatis redditibus in integrum restituit. Inde perductis ad fastigium Ecclesiae quam suis sumptibus condiderat omnis generis insignibus atque ornamentis, Benedictum VIII. Romanum Pontificem qui tum forte Massiliam diuenterat exorauit, vt eam in summa virorum principum ac mulierum frequentia solenni ritu ac ceremonia consecraret. Aliò insuper voluit deriuata beneuolentiæ suæ merita, quibus Montis Maioris Monachos Arelatenses sibi obstrinxit assignata iis reddituum portione, quam in Insula Rhodani dicta De Cotignac, iure patrimonij possidebat.

Pontij ergo II. anno 1. Christi 1024. Henricus Imperator morbo ingrauescente sibi timens Episcopos & Principes aduocauit, ac de regno consultare quasi certam mortem appetiturus instituit. Ibi quoniam filios non habebat, de successore consultus. Conradum, inquit, Franconia Ducem virum consilio manuque promptum eligit. Postremum ipse castimonia vitæque sanctitate pollens quam illibatam hætenus & à puero paruulo conseruarat, perpetuum cum Cunigundè seruatum in matrimonio virginittatis florem in cælum extulit anno 1024. die 3. Idus Iul. atque in Bambergensi Ecclesia quam cum Episcopo ibidem crexerat est sepultus. Comitibus inde creando Cæsari in Germania institutis, Henrici testimonium auctoritatemque sequuti Principes Conrado Saligno Franconiae Duci regnum confirmarunt, eumque aduersus conatum Cononis Ducis omnia regnandi gratia permiscens sustinuerunt. Hic vt ferebat consuetudo ab Abbone Moguntino Archiepiscopo Germaniae Rex inunctus est. Quibus peractis per totum annum subsequentem res Germaniae composuit, atque iter in Italiam facere constituit, vt Italas res nutantes firmaret, & insignia Augustalia de more Imperatorum acciperet. Quare æstiuo tempore anno 1026. cum exercitu in Italiam transiit. Rodolphus Rex Burgundiae & Arelatis auunculus Gislae Reginae Imperatorem est comitatus, Humbertusq; Comes Maurianae eius Praefectus Ibi cum esset ab Archiepiscopo Mediolanensi insignia regni Italici accepit multasq; leges de beneficiis in Roncaliis tulit, inde Rauennam ad hyemandum est profectus, incunte vere Romam ad coronam imperij suscipiendam se cõtulit, quam haud ægre Ioānes Pontifex daturum se dixerat. Anno 1025. sanctissima virgo Chunegundis Augusta in Monasterio à se erecto in dedicatione basilicae depositis ornamentis Imperatoris monasticum suscepit habitum, famulatura eiusdem loci Monialibus, vbi ad obitum vsque, annis quindecim perseuerauit. Descripta ista habentur ab autore huius vitæ apud Surium tom. 2. die 3. Martij.

Bb 2

Anno

Anno 1029. Rodolphus Rex Roma reuersus Viennam ire contendit, vbi magna coniectura adducti credimus, Amedeum filium, Humberti duxisse vxorem, & susceptum fuisse Patri ad Præfecturam Burgundix à Rodolpho Rege, vt moris erat, & cum patre per multos annos illud munus exercuisse. Nam constat testimonio veterum tabularum quibus apparet anno 30. supra millesimum habuisse præfecturam Burgundicam, & vxorem nomine Adallegidam, & ædem S. Mauritij sitam in vico, qui tunc temporis *Malacena* vocabatur, nunc autem *Burgero* nomen est, à fundamentis extruxisse atque dotasse. Vide Delbene lib. 3. de regno Burgun. fol. 216.

- 5 In rebus politicis Provinciæ, Arelatis Guillelmus III. vulgo Guillelmus Bertrandus dictus vt scribit Curita in rebus Aragoniz, patre mortuo ab anno 1018. solus Comitis nomen obtinuit. Hic ex vxore Lucia Artinda tres suscepit liberos, mares duos, Vvilelmum & Gaufredum, filiam vnicam, qui omnes naturæ ordine turbato cum matre Lucia patri prædeceferunt. Aliam in matrimonio habuit sed sine prole Theresiam Ramiris Regis Aragonum filiam, quam duxit anno 1049. Quare nullis plane superstiribus liberis, eiusque fratre Fulcone proximo hærede vita functo, Gaufredus frater vtriusque natu minor quasi vacui ad regiminis possessionem accitus est. De benevolentia autem quam habuit erga S. Isarnum Abbatem S. Victoris eiusque Monasterium Massiliense, primum illud fuit in officio vt ei de suis quoque facultatibus plurimum attribuerit à quo plurimum diligeretur. In magno Chartario fol. 148. vers. 151. *Ego Vvilelmus Comes Provincia, & vxor mea Lucia facio hanc donationem eleemosynariam omnipotenti Deo & S. Victori eius Martyri, unum videlicet mansum ab integro quem excolit homo nomine Isimerardus in villa Ausomnis in Comitatu Sisterico. Facta hac donatio anno ab Incarnatione Domini 1030. Sequenti anno ascribitur donatio Deodati Tolonensis Episcopi Sanctimonialibus Cassianitis earumque Monasterio, quod in honorem Dei genitricis Mariæ infra muros Massiliæ olim situm erat, facta in hunc modum ex magno Chartario Monasterij S. Victoris Massiliensis.*

- 6 *Vt plena careat cognitione quod à Dei fidelibus geritur scribimus donationem quam fecit Deodatus Tolonensis Episcopus, donans Monacharum Monasterio quod in honorem Dei genitricis Mariæ infra muros Massiliæ situm est Ecclesiam S. Mariæ in territorio de Solario in Belloloco cum omni Ecclesiastica possessione qua ad prædictam pertinent Ecclesiam. Huius rei testes fuerunt Baudolicus præceptor, Ioannes Aula, Stephanus Aribertus. Prædictam autem donationem fecit Dominus Deodatus consilio & precibus Domini Vvilelmi Grossi Vicecomitis Massiliæ qui de sua proprietate eidem prædictæ Ecclesiæ donauit vndique secus hortos, ferraginesque duorum stadiorum spatium. Facta est præscripta donatio anno ab Incarnatione Domini 1035.*

Sequente an. Adelbertus Antipolitanus Episcopus eiusque frater Vvilelmus & vtriusque mater Belieldis per id tempus Prouinciæ nobilitate, sanctimonialia, piis eleemosynarum largitionibus celebrarunt autore Barrali in Chronologia Lerinensi parte 2. fol. 151. *Nobilis Belieldis genitrix duorum Antipolitani Regni Principum, à quibus aliter præsul id est Adelbertus Episcopus Antipolitanus alterque miles scilicet Guillelmus Ganceranus erat. Ipsa terroribus gebenna percussa memorans quanti danti dabuntur premia, cum consilio supradictorum filiorum sospes adhuc carno nimis licet infirma vt ipsa aiebat, Spiritum, dedit ex iure proprio suo hereditario sacrosanctis altaribus S. Mariæ & S. Honorati Lerinensis Monasterij Abbati quoque & Monachis domum & terras & pertinentias omnes in territorio Sartophili adiacentes. Nec meritis aut dignitate dispar Adalgalda eiusque filij viri ornatissimi ac nobilissimi de quibus idem Chronologus ibidem. Sexto nonas Iulij anno 1033. egregia femina Adalgalda & eius filij pro remedio animarum suarum dederunt sacra Dei Ecclesia S. Mariæ & S. Honorati Insula Lerinensis canobij, vbi venerabilis Abbas Dominus Amalricus præerat, res suas proprias quæ erant in pago Regiensi tam Ecclesias quam terras & reliqua bona. Idemque fecit quidam nomine Francus Foroiuliensis tradendo præfato Abbati Ecclesiæ S. Lamberti secus litus maris Foroiuliensi.*

- 7 Anno 1032. excessit Robertus Sexagenarius Francorum Rex sanctissimus ac multis à Deo miraculis illustris redditus 13. Calend. August. post dies 21. quam Sol defecerat. Eius corpus Miladuno vbi obierat in D. Dionysij basilicam est illatum. Plures liberos masculos reliquit, Henricum scilicet & Robertum quos ei Constantia pepererat Arelatensis filia Comitis, quam amissa priore coniuge & Vgone ex ea filio superduxerat. Item Simone & Almarico susceptis ex connubio Nouiomensis reguli filiz. Paternum decus accepit Henricus, obtinente Roberto Burgundiam, qui fretus Constantiæ matris studio, quæ cesserant in Henrici iura corripit attrectare, conflato inde bello Roberti viribus & aduersæ factioni impar Henricus, exactus regno confugit ad Ducem Normannum cuius auxilio sua recepit De obitu Roberti Regis Martyrologium Gallicanum 16. Iulij. *Piissime hodie ad Christum migravit*

gravis Robertus Rex Gallia Christianissimus quem ob rara quae præpolluit sapientia doctus Regem doctissimum Patres Concilij Lemonicensis nuncupauerunt, piissimum verò & scientia sanctissimum peritissimum religiosa quae Ecclesia conscripsit carmina adhuc in sacris frequentata declarant. Miracula verò quae dum viveret edidit ut iam præsignarent beatitudinis candidatum, ita vita sanctissima acta præclara æque persuadent cæli ciuibus à morte adlectum quorum albo meritis adscribendum duo præcipui S. R. E. Cardinales ac propugnatores Baronius & Bellarminus graui sua admonitione suggerunt. Rodolphus verò Rex Transiuranz & Arelatis cum aduersa valetudine premeretur, & morti esset proximus Conradum & Henricum, natum filia sororis suæ omnium bonorum testamento instituit heredem, & animam agens insignia Regum Burgundiz & Arelatis dono misit, quod fortasse Henricus multò iucundior illi esset quam Eudo Campaniz Comes ex alia sorore filius, qui absque offensione beniuolentiam ad senectutem retinere minime potuit propter asperitatem naturæ Rodulphi qui deinde diem extremum clausit, & more regio Paternæ sepultus est. De mortui sepulchro epitaphium hoc incisum habetur in Tabulis Ecclesiæ Viennensis. Octauo Idus Septemb. Obijt Rodolphus Rex & 6. Calend. Septemb. Ermengarda Regina vxor eius, cuius intercessionem hi ambo coniuges dederunt Deo ac S. Mauricio ac Ecclesiæ Viennensi Castellum, ciuitatis, & mansiones in urbe quæ dicuntur ad canales, cum turribus ad portam Massiliensem & omnem Comitatum Viennensem cum omnibus quæ erant de fisco Regu. Et in communia, fratrum Cœmentarium cum seruis & ancillis & omnibus appendiciis suis: & montem in urbe Suspolium & Pompeiacum, unde habeant fratres refectio-nem per totam Quadragesimam. Restaurauerunt etiam à fundamentis Monasterium S. Andreae superioris Dei ancillarum quod dicitur ad Apostolos, ad quod consulerunt villas & prædia, & sicut præcepti illius continet pagina. Et supradicta Regina Ermengarda dedit ad altare pallium aureum margaritis repletum, & vestimentum sacerdotale & cappas cum auro, & pallia & corinas & thuribulum & calicem argenteum.

Nec diu Regi superuixit S. Burchardus Archiepiscopus Viennensis, cui ad rem nostram hoc quoque attribuitur in iisdem Tabulis elogium.

Decimo tertio Calend. Septem. obiit D. Burchardus Archiepiscopus, cuius labore & industria Rex Rodolphus II. & vxor eius Ermengarda dederunt S. Mauricio villam Cœmentarium cum seruis & ancillis & omnibus appendiciis, & in ciuitate montes duos, unus dicitur Suspolus & alter Pompeiacus, unde debent fratres habere refectio-nem per totam Quadragesimam. Acquisiuit etiam castellum in ciuitate Eumedium & domos in ciuitate cum turribus quæ dicuntur ad Canales & Comitatum Viennensem cum omnibus quæ erant de fisco, tam in ciuitate quam per totum Episcopatum. Restaurauit etiam capellam à fundamentis S. Mauricij quæ dicitur in Paradiso, & alia multa ordinauit quæ culpa incuria deciderunt.

Eudo audita Rudolphi morte & de testamento certior factus magno dolore afficiebatur. Dicebat enim iure hæreditario Regnum Burgundiz & Arelatis ad se deferri debere. Quare legatos Iurisperitos ad Conradum misit, qui dicerent Rodolphum Regem iam dudum mente alienatum fuisse, & propter rerum imperitiam ab omni procuratione regni abstinuisse, ideo testamenti factionem non habuisse. Eudonem vno gradu proximiorẽ Rodolpho esse quod ex sorore natus esset, Henricus verò tantum ex filia sororis ius proximitatis non successionis spe dari debere, tamen si ex eius voluntate possessionem ingredi liceret velle in fidem & beneficij nomine ab illo accipere. Ad hæc Conradus respondit Eudonem omnino esse indignum successionẽ auunculi, quod post mortem eius, probro afficeret, non minori iure sine testamento ad Henricum filium Rodulphi hæreditatem quam ad Eudonem pertinere. Imperatoris maiestatem non solum legibus sed etiam armis esse munitam. Hoc responso accepto Eudo dolore repulsæ accensus, ius suum armis exequi statuit, & dum Conradus bellis Pannonicis detineretur Burgundiam præfidiis vacuum vi & auxilio multorum Procerum Burgundiz, qui suis rebus fauebant occupare dignatus est. Et hoc accidisse produnt historici anno Christi 1032. centum & 44. annis post electionem Rodulphi I. ad Octodurum factam. Læsius scribit reliquisse ex Adelide coniuge III. liberos virilis sexus, Vdonem Arelatensem Archiepiscopum, Hugonem Lausanensem Præfulem, & Rodolphum quemdam. Quod si ita sit, dicendum est eos nob. ex iusta vxore fuisse natos, & illam Adelidem fuisse pellicem. Constat enim ex Ditmaro Ermengardam fuisse legitimam vxorem, & ex ea non suscepisse liberos, & ex tabulis suprascriptis adhuc superstitem fuisse anno 30. decimi sæculi, Delbene lib. 3. fol. 221.

Anno 1033. Massiliæ Ecclesia vulgo dicta, Des Aconles altera quasi portio Parthenonis S. Saluatoris Cœnobiar-chij titulo possidebatur à religiosis Virginibus S. Saluatoris. quo tempore Vvarburgis Virgo Massiliensis ex Godefrido & Scotia eius vxore nobilissimis paren-

tibus orta, in ipso ætis flore, in summa humanæ felicitatis abundantia omnia spermens ac conculcans, ab Episcopo Pontio detonsa, tunicaque Monastica ornata est: Iam tum Parochiæ ius ac nomen eidem Ecclesiæ adiudicatum fuisse fidem faciunt instrumenta publica anno 1064. consignata, quibus à Parocho S. Martini intentata lite Monialibus dirimendarum Parochiarum certi reperiuntur fines ac semitæ. Idemque deinceps Parochiæ ius octo ab hinc annis Monialium Antistitæ nomine Garcindæ confirmatum Autoritate Pontij habetur Massiliæ tunc sedentis Episcopi. Porro Ecclesiæ & beneficij huius Cœnobitici administrationem & dominatum ac præterea ius nominandi Parochos aliosque sacrorum Ministros sibi asseruere Moniales in annum vsque 1560. quo ex Prioratu Collegium Canoniorum ibidem institutum est, ut suo loco dicturi sumus. Quæ nunc Campanaria olim primæ notæ urbana Turris, De *salua terra* dicebatur, densissima fortissimaque murorum structura. In medio ad Austrum pariete, viscebatur inclusa loculo statua lapidea in palmos omnino quinque porrecta, Crinæ Medici Massiliensis fama celeberrimi & Maximi effigiem appellabant nonnulli, alij verò Apollinis, cuius numini Gentiles templum ibi edificasse ac dedicasse maiorum verbis traditio est. Statuam non ita pridem ex eo loco adductam Canoniorum consensu recodidit Dominus de Perés vir perillustis & regius in Senatu Aquensi Consiliarius in conclaue suam interius ad posteritatis monumentum. Quod nunc extat reliquum turris ædificium in Obelisci formam Campanarij non ita pridem curauit sanctissimi Sacramenti institutum in eadem Ecclesia Sodalitium. Coniuncta verò & continens sepulchralis Christianorum area tantæ olim amplitudinis fuit, ut ab atrienſe palatij septo ad clium vsque Xenodochij ædiumque circumquaque vicinarum ambitu pertingeret. Cæmentario pariete munita, in eaque haberentur ciuitatis Comitia, ibi enim Carolum Andegauensem, cum Massiliensibus fœderis capita pertractasse tabulæ loquuntur Massilienses anni 1257. Verum non ita pridem, maiorum ne incuria dixerim vel potius iniuria euerso dirutoque pariete euulsisque mortuorum sacris tumulis & ossuariis anno 1562. exaugurari cœptus est locus, & in vsum ac sedem prophanis condendis ædificiis pedetentim adduci.

11 Conradus Pannoniæ rebus compositis tempore durissimo anni in Burgundiam exercitum duxit, & eam partem quæ in confinio Rhodani sita erat deiectis præfidiis Eudonis occupauit. Qua re peracta Præfules timore præoccupati sese in fidem & potestatem illius dediderunt. Archiepiscopus Lugdunensis primus inter alios eius fidei sese commisit è vestigio cæteri proceres exemplo illius obsidibus datis fidem adstrinxerunt ac imperata facere promiserunt. Sic Conradus totum regnum Burgundiæ Transiuranæ & Arelatis in potestatem redegit, & ab hinc Germani Imperatores titulos & iura huius regni sibi vendicarunt. Neque eo secius duo illa regna postea in diuersos & multiplices principatus dissecta sunt, qui quidem à suis Principibus Comitibusque regebantur licet imperij nomine à quo etiam feudi iure se illos tenere fatebantur. Humbertus & Amedeus eius filius Marchionatum Italiæ & Comitatum Maurianæ & partem Alpium & agri Allobrogici ad Rhodanum obtinuit. Vuido cui Crassi cognomen fuit Comitatum Viennæ ad Isaram vsque tenuit in regno Arelatis. Vvillermus nepos Vvillermi Geraudi & eius filius Odo Comitatum Arelatensem & Tricastinorum habuerunt. Nec desunt etiam qui Burgundiam Vesuntinensem, quæ Comitatus etiam nunc titulum tenet in deditionem Rinaldi Othonis Vvillermi filij peruenire autumant. Illi omnes Principes quos supra commemorauimus in fide Germanorum Imperatorum permanserunt vsque ad Henricum IV. à quo dissociati sunt, post motum bellorum civilium quæ peperit contemptio Romanorum Pontificum.

12 Anno 1034. Conradus Imperator Burgundiam sibi relictam à Rudolpho armis omnino subegit cum & Burchardum Lugdunensem Archiepiscopum, ut ait Hermannus eius temporis scriptor, genere nobilem & strenuum sed per omnia scelestum & sacrilegum cum multis alijs Principibus in deditionem accepit, subiugatoque Burgundiæ regno Comitatum Lugdunensem iuraque fori possidenda in titulum dedit Ecclesiæ Lugdunensi, ut autor est Claudius de Rubis lib. 2. cap. 31. tamen cum hominij iure tunc Imperatori reddi cœpto, & postea Regibus Franciæ perfolui solito an. 1030. moriente Roberto Rege. Idque demonstrare sibi videtur Senertius par. 1. de Lugdunen. Archiepiscopis num. 62. primum ab antecedentibus, quod scilicet ante hoc tempus privati duntaxat nobiles Laici ea dignitate pollebant, tum ab Imperatoribus tum à Regibus accepta. Deinde à comitantibus quod nimirum Rodolphus Burgundiæ simul & Lugdunensis Galliæ Rex suum regnum testamento deuonit Conrado, & Imperatori Henrico III. eius filio Burchardi Præfulis fratri, quos probabile fuit in fauorem sui sanguinis perpetuo dono vrbis ditionem & Comitatum tunc connexionisse

nexuisse Lugdunensi Ecclesiae. Ac denique tertio argumento à consequentibus, quod deinceps & haec tenus Ecclesia Lugdunensis id Comitatus insigne possidet. Hæc ille. Reuera videmus Trithemium & Ioan. Tillium obitus Rodulphi testatoris meminisse sed potissimum quando Æmilius scribit Rodolphum morientem diadema cæteraque regni insignia Conradum misisse, & Henricum eius filium heredem instituisse. Hæc vniuersim subiicit idem Æmilius urbium illarum in quibus & Lugdunensis Pontifex numeratur, inquit, dicto audientes sunt, præsidia arcibus recipiunt, &c. Ista autem ex Antonino, gesta sunt ab anno salutis 1031. & deinceps. Quos autores interpretatus Senertius de Archiepiscopis Lugdun. consentit quidem Lugdunensem Ecclesiam cepisse confusum aliquod temporale ius nancisci in ciuitate atque Provincia, ex mera possessione sine vilo rescripto. At nondum tunc specialis prærogatiua Comitatus eidem Ecclesiae creditur acquisita. Quippe tali sententiæ impedimento est Vvillelmus nobilis Laicus qui postea legitur Comes Lugdunensis sequenti sæculo seu anno 1107. tempore Angonis Archiepiscopi. Idque patet ex imperfecto eo instrumento, quod diuulgat Paradinus lib. 2. cap. 25. Nota autem inchoati seu attributi Comitatus atque imperij dilucide apparet ab anno 1157. & sequenti decennio sub Archiepiscopis Eraclio atque Guichardo, veluti deprehendimus ex prototypis in Ecclesiae Gazophylacio coram ostensis, ac præfato recentiori Historiographo ignotis, qui ideo ex leui duntaxat coniectura ne dicam fallaci comitatum Ecclesiae à tempore Burchardi emersum videri est arbitratus.

Anno 1035. Massiliæ ad Ecclesiam S. Ioannis in ostium ipsum aditumque portus proiectam accessisse olim cœnobij ædes ac domicilium quod ordini suo construxerant *fratres Saccarij* vel Saccati, neque vt alienum modo libasse, sed tanquam suum possedisse ad annum vsque 1240. quo ipsum fratribus Hospitalariis consentiente Honorio Papa numerata pecunia diuendiderunt, testantur Commentaria rerum publice gestarum in Tabulario S. Victoris Massiliensi, vbi literis authenticis stabilitur hæc ipsa Ecclesia simul ac donis redditibusque nouis augetur, consignata in Actis, die, & anno 1035. Eosdem fratres Saccarios euocasse Parisios & Monasterij sedem eis designasse S. Ludovicum Regem Christianissimum, fidem facit idem ipse Rex in foundationis instrumento his conceptis verbis. *Concedimus fratribus de ordine Penitentia Iesu Christi quamdam domum ad habitanam sitam Parisijs, &c.* Exin suppresso Massiliæ id genus fratrum Saccariorum ordine Hospitalarij hanc Ecclesiae fiduciam acquisitam sibi tenent hodie ac possident titulo equestris beneficij Melitensis. Quæ restituta & instaurata sumptibus Equitis cuiusdam Beneficiarij cognomento de Bonifaciis anno 1456. insculptam lapidibus parietum præfert Equitis Gentiliciam Scutariam.

Quo tempore. Gerardus Cistaricensis Episcopus ad quem scripsit Gregorius VII. lib. 1. epist. 67. anno 1073. propensus sua sponte ad bene merendum de S. Isarno viro sanctissimo sibi que coniunctissimo Abbate S. Victoris Massiliensi eiusdem Monasterio de bonis suis agrorum fundos aliquot vberrimos liberalissime concessit. Sic enim ex magno Chartario fol. 151. verso.

Ego Geraldus gratia Dei Giristericensis Episcopus consilio & voluntate Domini Vvillelmi Bertrami Comitis Provincia, & Comitissa sua uxoris, Domini etiam Berengarij filij Berengarij maioris Vicecomitis Sigistericensis suaque mulieris Accelena, dono Ecclesiam Principis Apostolorum Petri, qua dicitur Fontelanæ omnipotenti Deo ac S. Victori martyri. Facta hac donatio anno Incarnationis 1035.

Hoc eodem anno Vvillelmus III. Vicecomes Vvillelmi II. Vicecomitis Massiliensis filius idem Monasterium singularis ac luculenti prædij liberalitate & oblatione donauit, vt ibidem reperitur fol. 34. verso in Autographo. *Ego Vvillelmus filius Vvillelmi Vicecomitis Massilie uxorque mea nomine Adalgarda ac filij mei Guillelmus atque Fulco, donamus aliquid de hereditate nostra omnipotenti Deo sanctoque Martyri Victori suoque Monasterio apud Massiliam fundato omnibusque Monachis ibi manentibus futuris ac presentibus, videlicet sextam partem de villa qua vocatur Greascha in campis, vineis, &c. Facta donatio hac anno Domini 1035. regnante Domino nostro Iesu Christo. Ego Guillelmus & Hugo & Pontius & Gansfredus fratres mei donamus & quirpimus omnia supradicta.*

Anno 1037. Conradus Imperator iter in Italiam videtur ingressus, nam ipsum Natalitia in Italia peregrisse Otho scriptum reliquit. Singulas verò vrbes adiens Brixiam & Cremonam processit, atque in singulis seuerissimas de coniuratis quæstiones exercuit. Inde Mediolanum profectus omnes conurationis conuictos fortunis bonisque suis nudatos ciuitatibus Mediolano, Laude, Como, Crema, Cremona, Brixiaque deiecit atque in Germaniam relegauit. Tum Paschate Rauennæ celebrato Cremonam profectus ibi Pontificem Bene-

dictum ad se venientem excepit. Demum ætus vitandi gratia ad montium statua se retulit. Episcoposque Cremonensem, Placentinum, & Vercellensem maiestatis damnatos in exilium egit. Eodem tempore Bonifacius Marchio mortua Richilda coniuge Beatricem Gonradi filiam duxerat, ac sponsalia maximis impensis atque effusa ut erat omnium illa ætate ditissimus, in omnem luxuriam magnificentia apud Mincium celebrarat. Nec multis post mensibus S. Chunegundis obiit anno 1038. eodemque S. Stephanus Hungariæ Rex cui Petrus successit.

17

Anno 1039. Conradus pridie Nonas Iunij die 3. Pentecostes interiit inopina morte apud Traiectum Frisiæ, ac Spiræ sepultus est. Henricus dictus Niger Imperatorum eo dictus nomine II. Regum III. Conrado Patri successus est, qui de Italici regni possessione sollicitus legatos protinus ad Heribertum Archiepiscopum misit, coronam in præsens, amicitiam in posterum postulatam, quorum utrumque cum se daturum Archiepiscopus ostendisset, continuo ab armis discessum est.

18

Anno 1040. Facta est à Fulcone Massiliensi Procomite, stipulante S. Isarno Abbate instauratio sacelli Monasterio pene contigui in loco *Paradisi* nomen etiam nunc obtinente, de qua in veteris instrumenti tabulis publicis ab ipso Procomite Fulcone cōfectis ipsissima ex Chartulario Monasterij S. Victoris Massiliensis memini me legisse. *Idcirco vero idem locus ad portam Monasterij situs vocatus est Paradisus, sicut & nos comperimus, quia multorum corporum scilicet sanctorum Martyrum, Confessorum, Virginum eodem loco quiescentium decoratur auxilijs & suffragatur meritis. Imo etiam vocatur Paradisus & porta Paradisi, quia diebus Cassiani sanctissimi Patris & Doctoris eximij institutoris eiusmodi S. Victoris cænobi tanta celebritate viguit & sanctitate floruit Apostolica & regularis disciplina ab eis SS. Patribus tradita in qua continentur infinita sanctorum animarum omnes delicia, ut merito & actu & nomine vocetur Paradisus.*

19

Hoc eodem anno Benedictum IX. iter in Galliam fecisse ac Massiliam venisse colligitur manifeste ex Diplomate sæpe alias à nobis laudato, id enim datum subscribitur Massiliæ in Monasterio S. Victoris, Idibus Octo. die Consecrationis Ecclesiæ eiusdem loci, anno Dominicæ Incarnationis 1040. Indict. 8. Porro Massiliam adiit Benedictus forte serenissimorum Principum Gaufredi & Bertranni ac Vicecomitum Vvillelmi & Fulconis, quorum meminit in Diplomate hospitum Massiliensium inuitatione liberali adductus: qua causa Benedictus VIII. huiusce Benedicti nostri patruus hortatu Henrici Imperatoris in Germaniam peregrinatum esse mox supra Ciaconio teste affirmavimus. Forte quia Romani tanquam hominem ignavum & nullius pretij perosi è sede deturbare in eiusque locum sufficere Antipapam sæpe aggressi sunt: tot tantisque difficultatibus affectus & afflictus Pontifex, de amicorum sententia in Massiliensium fidem, charitatem, præsidium confugit rebus suis diffidens. Nam sedisse dicitur per intervalla primum gentilibus ac propinquis suis Tusculanis Comitibus annitentibus successus est patruo Ioanni 10. defuncto 3. Idus Nouemb. an. 1032. Sed cum in dies ex Romanis vexaret Benedictus, post longam vexationis tam importunæ tolerantiam, ei tandem Romani sede sua pulso Ioannem patria Romanum Ioannis Laurentij filium & Episcopum Sabinensem, vocatum Sylvestrum III. subrogarunt. Quam contumeliam eius affines Tusculani Comites ægre admodum ferentes facto impetu cum militibus & collecta hominum agrestium multitudine adiuti, Sylvestrum è Patriarchio Lateranensi deturbantes Benedictum in dignitatem pristinam restituerunt. Post hæc cum se omnium odio ac contemptui duci videret, nec satis roboris ad tantam procellam sustinendam haberet, tertio cuidam qui Gregorius VI. dictus est ius suum siue vitro siue pretio pecuniæ ut aiunt cessit in Pontificatu, dissentiente nihilominus & aduersus utrumque tumultuante Sylvestro. Quare his grauissimis contentionibus atque dissidijs quibus & id genus alijs iam prope ducentos annos Ecclesia laborauerat, ut provideretur Henricus III. Niger Imperator Augustus in Italiam profectus est, eoque præsentē Sutrij congregata Synodo frequenti Episcoporum Conuentu, de coopratione Gregorij quæ vulgo iactabatur est agitatum, & cum pecuniam intercessisse satis certis argumentis probaretur, omnium consensu vitio factum Pontificem Simoniz labem contraxisse pronuntiatum. Quo decreto audito Gregorius consternatus, statim de sede sua profiluit ac Pontificalibus indumentis proiectis humi prostratus demississime delicti veniam postulavit. Itaq; Pontificatu priuatus labis simoniacæ prætextu die 13. Calend. Ianua. anno 1046. tanquam exul in Germaniam missus, cui Suidgerus Imperatoris Cancellarius alioquin obscuris natus parentibus Bambergensis Episcopus Clemens II. appellatus omnium consensu substitutus est. Sedit ergo Benedictus annos 12. menses 4. dies 20. creatus 3. Idus Nouemb. anno 1032. Pontificatu exactus 11. Calend. Februa. an. 1045. Sacerdotij sui anno 12. mense 1. die 12. Tum pulso

pulio Syluestro restitutus 5. Idus Martij post mensem vnum, dies 29. tandem in hac Surtienſi Synodo cum cæteris competitoribus, & in ſchiſmate ſociis plane exautoratus anno incurre 1047. Tamen deſuncto poſtmodum Leone Papa IX. Romanam ſedem tenuit quintò meſes fere 11. donec nouus electus Victor II. an. 1055. Romam veniſſet, nam paulo poſt mortuus eſt, & in Baſilica S. Petri ſepultus.

De ſolennibus Dedicationis tunc Maſſiliae celebratz quanta fuerit pompæ ſplendidiffimæ apparatu, frequentia populi, conſeſſuq; Præſulum illuſtriſſimorum, Dynaſtarum, ac viro-
rum Principum, & totius Prouinciæ nobilium, vt res eſſet multorum oculis teſtator, Bene-
dicto IX. autor fuit S. Ifarnus etiam Diplomate quod hic atrexiſmus hiftoriam poſteris ce-
lebrare.

*Superna diuinitatis potentia ſicut nullo humanitatis ingenio in ſua ſtabilitatis ſubſtantia vt eſt
comprehendi poteſt, ita nec vilius pro exili ſagacitate in diſponendis rerum ordinationibus inueſti-
gari valet, &c. Hac diligentia munendum cenſuimus prædicti Martyris S. Victoris Monaſterium
apud Maſſilienſem urbem, tempore Antonini Imperatoris fundatum, quod poſtea à beato Caſſiano
Abbate conſtitutum eodem rogante vt fertur à maioribus natu à beatiff. Leone Romana ſedis An-
tiſtiſe conſecratum, & eius Apoſtolica benedictione atque autoritate ſublimatum: in quo maiorem
conſtituentes Eccleſiam in honorem ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli & omnium Apoſtolo-
rum, aliamque in honorem ſancta Dei genitricis Dei Maria ſanctique Ioannis Baptiſta, multorum
Sanctorum collatis pignoribus conſeruatur, quod multis ditatum honoribus & præceptis decoratum
Imperialibus videlicet Pipini, Caroli, Ludonici, & Lotharij Regum Francorum, nec non paſſioni-
bus ſanctorum Martyrum Victoris & ſociorum eius, ſed & aliorum ſpecialiter duorum Hermetis &
Adriani, ſed & S. Lazari à Chriſto Ieſu reſuſcitati ac SS. Innocentium, quin imò innumerabilium
aliorum ſanctorum Martyrum & Confeſſorum ſanctarumque Virginum, plurimorum ſactorum vo-
luminum teſtimonia produunt. Nam & in his occidenſis partibus ad Monachorum profeſſum & re-
gularem tramitem Caſſianus hinc primus emicuit, ad promulgandam circumquaque Monachorum
legem: quodque Monaſterium ita in amore Chriſti ſponſi ambiens perdurauit, vt in omnem terram
ſonus eius exiret, & in fines orbis terra eius doctrina vt lucerna fulgens lucret. Cumque diutius
in tanti amoris matrimonio perduraſſet omiſſa prole tanta nobilitatis de vagina Vandalorum calli-
dus exactor educitur, quod necare antiqui ſerpentis framea corrupto velle diſponit. Hoc extincto ſo-
bolumque flore omiſſa viduitatis lacryma ſtebilis & infelix nimioque ſenio conſumptum permanſit.
Poſt nempe multorum annorum curricula, temporibus Romana ſedis Antiſtiſis Ioannis 19.
claris ſacris virtutibus Vuiſſedus Abbas loci directior, qui ſe mundo crucifixit & mundum ſibi.
Hic ergo has ades condens miris doctrinæ dilatauit, velle nec non poſſe Vicecomitem ſeu egregij
Præſulis Maſſilienſis. Poſt cuius verò obitum Ifarnus ſumpſit ad regendum cænobium vt eius
merito floreſcet in ſaculum, per quod cænobiale ſtudium noſtrum in partibus accepit initium.*

*Hoc igitur à prædeceſſoribus noſtris ſtatutum. Ego Benedictus ſancta Romana Eccleſia Apoſto-
licus & Raiambaldus Arelatenſis appellatus Trophimi Vicarius, cæterique Præſules Galliarum,
Pontius ſcilicet Maſſilienſis cuius tuitione & patrimonio prædicta conſiſtit Eccleſia, & Lèdegarius
Archiepiſcopus Viennenſis, Pontius Valentinienſis, & Vdelricus Tricaſtrenſis, Francus Carpentora-
tenſis, & Benedictus Auenionenſis, Petrus Aquenſis, & Clemens Canalicenſis, Stephanus Apten-
ſis, & Petrus Vaſionenſis, Hiſmido Archiepiſcopus Ebredunenſis, & Feraldus Vapincenſis, Petrus
Siftericenſis, & Hugo Dignienſis, Bertrannus Regienſis & Anſelmus Foroiulienſis, Theodatus
Tolonenſis, & Eldebertus Antipolenſis, Durandus Venciſis, & Neſtardus Nicienſis, Amelius
Senecenſis, & Pontius Glandatenſis, cum omni clero nobis commiſſo nec non Abbatum ac Monacho-
rum caterva, qui in vinea Patris familia denario beata remunerationis laboraturi intranimus por-
tato pondere dici & aſtus, ac Clericorum plurimorum diuerſorum graduum fideliumque Chriſtiano-
rum vtriuſque ſex ſex fere decem milium ad eius thalamum reparandum venimus, & impenetrabilè
munitione firmamus, & ſanctificatum teſtamur, precibus iam dicti Paſtoris Ifarni, nec non Viceco-
mitum Vuiſſelmi & Fulconis, in idipſum aſſenſum præbentibus Principibus Gauſredo & Bertran-
no cum totius Prouincia nobilibus, &c. Igitur in vnum congregati triſida benedictione, Apoſtolico
privilegio prædictam Eccleſiam ſanctificamus atque in priſtino abſolutionis decore ponimus, quo
omnis pœnitens, qui ad eius limina tritis paſſibus venerit Eccleſia fores ſibi pateant, & indulti
facinoribus peccaminum, omnium criminum ſqualoribus abſolutus libere redeat ad propria laus, eo
ſcilicet tenore vt tranſacta peccata Sacerdotibus conſiteatur & de reliquo emendetur.*

*De aduenientibus verò ad hoc Monaſterium ob honorem Sanctorum & reuerentiã loci præcipi-
mus, vt quicumque quemptam aduenientium, vel ibi commemorantium, vel ad propria remeantium
laſerit aut damnauerit in corpore aut in aliqua ſubſtantia, iram & maledictionem Dei & omnium
Sanctorum incurrat atque Anathema Maranatha, niſi ad emendationem congruam venerit intra
quadra*

Quadragesima dies. Si quis ergo Imperator, Rex, Marchio, Comes, Vicecomes, Archiepiscopus, Episcopus, vel cuiuscumque qualitatibus aut quantitatis persona vtriusque sexus undecumque venerit, volens sibi vindicare aut inquietare aut confiscare res supradicti Monasterij in Ecclesiis aut locis, aut agris, seu reliquis possessionibus quas moderno tempore iuste & rationabiliter possidere videtur, in quibuscumque pagis ac territoriis, vel quidquid etiam deinceps propter diuinum amorem ibidem collatum fuerit ullo unquam tempore innuadere prohibemus, vetamus, & excommunicamus, siue maledicimus, & in omnia secula anathematizamus & qui presumpserit careat regno Dei, sitque cibus aeterna combustionis & deleatur de libro viventium & cum iustis non scribatur, &c.

Et ut hoc verius credatur, multorum nomina testium subter iussimus conscribi. Actum publice apud Massiliam in eodem Monasterio Idibus Octob. die eiusdem loci consecrationis anno 1040. Dominica Incarnationis indictione 8.

Raimbaldus Arelatensis Archiep. Petrus Archiep. Aquensis, Hismido Archiep. Ebredunensis, Stephanus Episc. Aptensis, Pontius Episc. Massiliensis, Deodatus Episc. Tolonensis, firmanit, Desiderius Notarius scripsit.

- 24 Vides Pontij quoque huiusce nostri Massiliensis Episcopi adscriptum in calce Diplomatis Chirographum. Floruerunt in Prouincia sub præsulatu Pontij Otto & Conradus germani fratres & Comites Vintimilienses, de quibus hoc anno Chronologia Lerinensis par. 2. fol. 152. Otto & Conradus germani fratres & Comites Vintimilienses, & Adalais mater eorum, & Armilina dederunt, Amalrico Abbati Lerinensi & Monachis Ecclesiam S. Michaelis præsbyteri ciuitatis, quem deuorum animum sequentes quidam Laugerius Rufus concesserunt præsbytero coenobio Lerinensi & Amalrico Abbati omnia bona sua quæ sunt sita inter duo castra videlicet *Rocha* & *Combrum* vnde non parum auctum est Monasterium Lerinense sub venerabilis patris Amalrici gubernatione, &c. De Belierde & Aldeberto Episcopo Antipolitano supra laudato. Crescente inquit deuotione anno 1041. Adelbertus Episcopus Antipolitane sedis, audiens in Euangelio. *Thesaurisate vobis thesauros in caelo*, imitansque pium genitricis suæ Belierdis erga Monasterium Lerinense affectum placuit ei dare de rebus suis Deo perpetuoque Virgini genitrici ipsius Mariæ, nec non & B. Honorato Insulæ Lerinensis Monasterij patrono, ubi præsbyter Dominus Abbas Amalricus sicut & fecit transfundendo Monasterio Lerinensi cuncta altaria, quæ erant in Comitatu Antipolitano cum suis pertinentiis.

- 25 Anno supra millesimum 44. Templum B. Virginis A mari Diocesis Arelatensis quod olim abhinc ipsis S. Cæsarij temporibus anno Christi 540. dictum fuerat nostræ Dominæ à Naui & corrupto sermone ut constat ex tabulis antiquioribus *Nostra Domina de Ratis*, ædificatum fuit à Regina nomine Constantia S. Egidij & Tolosæ Comitissa, quæ quidem licet Comitibus duntaxat vxor, Reginx tamen nomine gloriabatur, hoc scilicet Gallorum Regum filiis ac filiabus innato priuilegio, quo vbilibet gentium degerent & in quocumque statu positi essent ius habebant reginx dignitatis tituli sibi vsurpandi. Quapropter nostra hæc constantia cum patrem habuisset Ludouicum Grossum & fratrem Ludouicum iuniorem iure merito Reginx nomen sibi vendicabat. Et verò post has ædes superbe constructas alia simul ædificia bene multa excitata sunt, ita ut sexto post anno Raymundus Berengarius hoc nomine IV. Barcinonis Comes, Princeps Aragoniæ, & Marchio Prouinciæ (sic enim appellandum voluerant nobiles huius gentis) Tarasconi Comitibus habentes an. 1146. cum in Prouinciā pergeret auxiliaturus filio fratris sui Raymundo Berengario Prouinciæ Comiti, aduersus quem filij Raymundi de Baucio & Stephanetæ bella gerebat. Cumque per hunc locum sanctum Insulæ Camariæ iter haberet, eius muro cingendi fecerit incolis potestatem, omniaque huic rei necessaria ligna magna ex sylua (vulgo Pinedo) pro arbitrio excerpti. Hocce tamen septum deinceps ornatus factum est à Rege Renato ut quidam volunt, sed verisimilius est dicere id sumptibus incolarum ipsorum peractum esse, quandoquidem illis in locis nullum omnino est gentilitiæ Regis Renati tesserae vestigium, cuius scutum dubio procul apponendum curasset. Adde quod ex tabulis antiquioribus planum est, hoc nostrum oppidum Trimarianum vulgo dictum, non ita infirmum fuisse, quin anno 1385. Reginx Mariæ, matri Ludouici nomine II. Regis Siciliæ & Prouinciæ Comitibus, aduersus rebelles Diablintes Arubios copias satis validas subministrarit. Præterea fertur hosce incolas ad illustrandam magis suam in sacras vtriusque Mariæ Iacobi & Salomes reliquias, pietatem voluisse communibus impensis incumbere in ædificationem mœnium quæ hætenus apparent. Quæ in re Robertus Rex cum effossas inuenit Mariarum reliquias, illis præsto fuit.

- 26 Gervasius de Tillesberi regni Arelatensis Mareschallus & Othonis Imperatoris hoc nomine

nomine IV. Legatus Arelatis, in quodam libro quem inscripsit. *Imperatoris solamen* anno 1202. testatur Sacellum hoc Trium Mariarum quod fuit inclusum intra parietes supra dicti templi, fuisse Princeps omnium Transmarinorum, quorum altare honori B. Virginis sacrum est. Atque adeo haberi ex traditione supra quam meminisse possint, hanc utramque Mariam Iacobi & Salome postquam nauis vecta una cum Maria Magdalena & Lazaro aliisque Discipulis in hanc Prouinciam oram appulissent, illic reliquos vitae suae annos in cilicio & cinere degisse, atque tandem post mortem ibidem fuisse sepultas, ubi earum corpora iacuerunt honori ac reuerentiae habita variis populis qui in hunc locum singulis annis ex pietate solenniter confluebant, freti nimirum veritate traditionis. Quoad Renatus Rex cuiusdam Concionatoris Auenionensis de supradictis Sanctis verba facientis oratione permotus, de corporibus dictarum Mariarum, quae ad propulsandam Barbarorum iniuriam à Christianis humo inclusa ne surriperentur, atque abdita diutius latuerant in occulto & ignoratione hominum, diligenter inquiri & in templo Nostrae Dominae à Mari fodiendum imperauit, ut inuenta ipsa erigeret cum dignitate quae ipsis debebatur, quaque Regis tam pii religionem maxime decebat. Instrumentum publicum ac Regium exhibui in Magdalena nostra Massiliensi aduena cap. 18. num. 30.

His temporibus Guillelmus III. Praefectus regni deinde Comes Arelatensis & Prouinciae cognomento Bertrannus, ut ait Zurita, Monasterium S. Victoris Massiliense donationibus auxit quae commemorantur in magno Chartario eiusdem Monasterij fol. 148. verso. *Ego Bertrannus auctore Deo Marchio sine Comes Prouincia, Ecclesiam S. Primatij cum Burgo & terris quae sunt mea possessioni reddo ac dono omnipotenti Deo ac S. Victori Martyri eiusque Monasterio. Facta haec donatio anno Incarnationis Dominicae 1044. indit. 12. Henrico Rege regnante. Bertrannus Comes sine Marchio firmavit. Berengarius Vicecomes firmavit, Miro Vicecomes firmavit, Ego Vuillemus, & ego Goffrodus Comites sine Marchiones Prouincia filij praefati Bertranni firmavi.*

Regnabat hic Guillelmus III. ut ait Declaperis eo tempore quo Henricus III. Contradi Augusti filius se Arelatensium Regem declarauit, ex donatione regni Burgundici sibi à Rodolpho facta. Huic successit Odo filius eius nominis primus Comes Arelatensis & Prouinciae, eius in eo Comitatu haeredem ac filium Odonem alium eius nominis II. ac patrem Gilberti Comitris designat Alphonsus Delbene in serie Marchionum Italiae Comitumque Prouinciae & Arelatis. Romae cum Benedictus IX. annis 12. Apostolicæ sedi praefuisset à Romanis iam peractis recordiae suae tandem eiectus est, & Ioannes Sabinensis Episcopus successit in locum eius. At quomodo successit? corrupti ciues ab homine Romano allecti; pecuniae dulcedine Syluestrum cum nominauere. Tribus mensibus rexerat Ecclesiam vrbes, cum Benedictus iterum adnitentibus propinquis suis Tusculanis proceribus, sedi illi restituitur! At semel eiectum diu ferre Roma non potuit. Itaque Ioanni Archipresbytero Lateranensi Religioso, ut videbatur viro & in populi Romani opinione valido, vltro Episcopatum tradit, ac se Tusculum recipit quasi excusso freno cupiditates suas pro arbitrio in posterum exequuturus. Et ita III. Pontifices Romanam sedem vexabant, quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus Sacerdotiorum suorum iure cedentibus quartus successit Ioannes Gratianus Archipresbyter Cardinalis, Gregoriusque VI. vocatus. Is vir bonus & venerabilis qui Romanæ vrbs statum miseratus, cum III. inuadores videlicet Benedictus Laterani, Ioannes apud sanctam Mariam Maiorem, & Syluester ad S. Petrum, sedem Apostolicam sedarent, zelo pietatis ductus, omnes tres adiit eosque sanctæ sedi cedere persuasit. Ob hoc à cuncto clero Senatuque ac populo Romano tanquam Ecclesiae Dei liberator die Calend. Maij Pontifex Maximus factus, & Gregorius VI. appellatus est, qui sedit in Petri Cathedra annum 1. menses 7. & dies 20. Petrus Damiani mox ut audiuit eius promotionem, & quidem Canonicam, ad ipsum scribens ipsi congratulatur quod Ecclesia Dei per eius electionem sordibus expurgatis pristinum decorem sic consequuta Extat ipsa epistola una cum alijs eiusdem Petri in Codice Cassinensi quam Baronius reddidit totidem verbis anno 1044. num. 8. sed de Gregorio aliter scribit Leo Ostiensis ut mox subiungam.

Anno 1048. Henricus Imperator & Henricus Galliarum Rex in Metensi territorio se conueniunt pacemque iuramento firmant. Massilia obiit S. Iarnus Abbas sepultus in Monasterio S. Victoris ut constat ex libro Chartarum fol. 26. Res eius praeclare gestas & vitae acta cognitione dignissima tractauimus in S. Ioanne Cassiano nostro illustrato lib. 1. cap. 29. ubi de sanctis Ecclesiae oraculo renuntiatis, qui ex religioso S. Cassiani ordine prodierunt, Quas verò Ecclesias Abbatia de Brometes quasi pro derelictis sibi vindicarat cum ex Norman

20

21

22

Normannorum grassationibus Monasterij S. Victoris sequutum videretur excidium & clades quasi vltima, scilicet Ecclesias Dominæ nostræ & Ecclesias S. Petri ac S. Ioannis in territorio de Gigors restituendas Isarno Abbati curarunt Petrus eiusque filius Isoardus Vicecomites Vapincenses. Quamquam malæ fidei possessores iam ex aquæ frigida, ut moris erat, capto experimento vsurpationis & occupationis iniquæ periculum sibi ipsi fecissent.

- 23 Romæ interim Cardinales per legationem ab Imperatore petierunt suo nomine eligi & præsentari aliquem idoneum qui Benedictum iam tertium sedem Apostolicam violenter inuadentem eiicere posset. Delegit Imperator Brunonem ex nobili Francorum prosapia oriundum Tullensem Episcopum eumque purpura Pontificali indutum à se dimisit, ut coram cœtu Cardinalium se eligendum præsentem sisteret. Cum per Gallias iter ageret inquit Ottho Frisingensis, contigit eum Cluniacum venire, ubi tunc Hildebrandus Prioratus ut dicitur obedientiam administrabat. Is verò Leonem adiens æmulatione Dei plenus constanter eum de incepto redarguit, illicitum esse inquiens per manum Laicam summum Pontificem ad gubernationem totius Ecclesiæ violenter introire. Verum si suis se credere velit consiliis, vtrumque & quod Maiestas Imperialis in ipso non exacerbetur, quodque libertas Ecclesiæ in electione renouetur se pollicetur effecturum, inclinatus ille ad monitum eius purpuram deponit peregrinique habitum assumens & ducens secum Hildebrandum, iter carpit. Igitur ad urbem vsque venientes consilio Hildebrandi à clero & populo Bruno in summum Pontificem eligitur, dictusque Leo nonus.

- 24 Anno 1050. Leo Papa muneri Pastoralis sedulo incumbens nouum post Resurrectionem conuentum in Laterano habuit, in quo Berengarij opinionem maxima Patrum consensione damnauit. Tum profectus Cassinum in festo Apostolorum rem diuinam Pontificia ceremonia celebravit, ac pedibus 12. Monachis lotis vnà cum eis communi in triclinio cibum cepit, & Beneuenti ciues diris, quibus à Clemente fuerant obligati, laxauit. Cepit eum deinde cupido Tullensis Ecclesiæ cui Episcopus præfuerat visitandæ. Itaque ob id Franciam iter ingressus in itinere Vercellis alium Conuentum egit, in quo Berengarij hæresim iterum condemnauit. Huic Concilio Vercellensi inter tot illustres Episcopos atque Abbates præsentem astitisse Petrum recens electum Abbatem S. Victoris in locum S. Isarni demortui, testatur Antonius Ruffy lib. 9. histo. cap. 1. num. 16. eumque imprimis dilexisse Leonem IX. & charum habuisse eiusque Monasterium S. Victoris decretis ac beneficiis amplissimis honestasse declarant ipsius ad eundem Petrum quæ extant literarum Apostolicarum testimonia, quibus Ecclesiam ipsam Massiliensem S. Victoris cum domibus & officinis, Monachis Cassianitis in ius & protectionem beatorum Apostolorum Petri & Pauli & Apostolicæ sedis recipit & ipsum ab omni iurisdictione ac dominio Episcoporum Massiliensium aliorumque ordinariorum eximit. Tum Abbatiam in Valentia suburbio constructam & S. Victori dicatam Petro Abbati generali Præposito legitimo Domino restitui iussit cum eam sibi, Massiliensis cornobij statu Normannorum depopulationibus labefactato ac pene conuulso Abbas S. Theofredi vsurpasset.

- 25 Per id etiam tempus Pontius hic noster Episcopus in Ecclesia sua Cathedrali Chori fornicem vetustate collabentem, quique vitium iam faceret, liberalissimis impensis suis refecit, effossis hinc inde templi Dianæ olim à Gentilibus ibidem constructi parietinis marmoreis columellarum, Scaphorum, Stylobatarum, Zophorum, Epistyliorum quorum delectu habito Henricus Magnus Rex Christianissimus elegantiores ex multis non ita pridem transportari Parisios iussit hortorum suorum ædificiis prostylis ornamento futuras. In fronte eiusdem Ecclesiæ S. Mariæ Maioris etiam nunc visitur ad inferioris portæ pilam vtrunque laterariam geminæ columnæ vacuum interuallum, quas iam à viginti quinque supra centum circiter annis inde distractas Comes illustrissimus de Tende Prouinciæ Prorex, ad vxoris fratrem stabuli Comitem Momoranceum Parisios dono transmisit.

- 26 Nascitur Henrico Imperatori filius, cui pater, Henrici nomen imponi voluit, sed plane magno Ecclesiæ damno hunc genitum præuidit per visum, quæ ipsum gestabat in utero Agnes Augusta, nimirum se draconem parere virulentum, quod ipsum eadem sæpe testata scribitur, ab autore vitæ Mathildis eiusdem temporis scriptore his versibus

Cuius erat Mater Regina videlicet Agnes

Hunc in ventre gerens, vidit quod sis draco vere

In somnis infans hoc multis rettulit ipsa

At quam vera ista fuerint declararunt euenta. Cum autem baptisatus est Henricus S. Hugo Abbas Cluniacensis suscepit eum de fonte factus ei pater secundum spiritum, ut idem auctor affirmat lib. 2. cap. 1.

An. 1054. Victor Papa Leonis predecessoris sui vestigia sequutus presentem Ecclesie statum firmare perrexit, ac propterea subito Conuentum Florentie indixit atque ed etiam Henricum Imperatorem inuitauit, in quo ipse qui acerrimus Cleri Censor & reformator erat, cum Imperator sub festum Pentecostes venisset anno 1056. & Concilio interfuisset, multos Episcopos Simoniaca labe affectos & in fornicatione deprehensos conuictosdamnavit & Episcopatibus amouit. Eodem etiam tempore Hildebrandus, ob id in Franciam à Victore Legatus, graues aduersus Simoniacos & Nicolaitas quæstiones exercuit, cumque sex Episcopos horum criminum damnasset, Ebredunensem Archiepiscopum Simonie reum & impudenter inficiantem, quem testibus coarguere non poterat, arte conuicit, quemadmodum cum sibi narrasse Petrus Damiani memorie prodidit, in epistola ad Dominicum & fratres Eremiti. Denique Victor cum Berengarium post mortem Leonis ad eandem rediisse insaniam comperisset, atque ab eo multos in Francia in errorem induci audiret, profectus ed conuentum in Turonibus habuit, ac tertium iam Berengarii opinionem derestantem confutauit. Inde è Turonibus in Saxoniam ab Imperatore Henrico inuitatus atq; admirabili omnium Principum concursu exceptus Goslarie, cum eo Natiuitatem Virginis celebrauit. Neque ita multo post Henricus sauo morbo implicitus 3. Nonas Octob. anno Domini 1056. mortem ipse oppetiit. Reliquit ex Agnete Vvillelmi Pictauorum Comitum filia Henricum heredem, quem quidem Agnes mater Augustum puerum quinquennem religiose educare cepit, sed cum ex ephæbis excessisset abstractus à matre factus est hostis Romanæ Ecclesie, cuius beneficio per Victorem Romanum Pontificem Regnum Germanie consequutus fuerat.

Vvillelmum III. Prefectum regni Prouincie & Arelatis Comitem, præter Odonem filium eius primogenitum de quo superius, ex vxore Lucia Arfunda & duobus filiis Vvillelmo & Godefrido ac filiola vnica. ex posteriori coniuge Theresia filia Ramiri Regis Aragonum, quam duxit anno 1049, nullam suscepisse prolem pro comperto traditur in historia Massiliensi autore Ruffy lib. 3. cap. 1. num. 13. Hac igitur tempestate Vvillelmo patri fratribusque superstes Godefridus ac titulo Comitum donatus, vt moris etiam nunc est in Germania, vbi parentes tributa licet in portiones inæquales hæreditate, titulos tamen ad honorarie compellationis affectos, æquo iure in liberos suos transmittunt, Stephaniam cognomento Dulciam sibi legit vxorem, ex qua filium vnum ac solum Bertrandum nomine procreauit. Is liberalitatis ac beneuolentie decessorum suorum erga Massilienses Monachos Cassianitas æmulus & imitator ipsis non exiguas opes facultatesque largitus est, de quibus ista leguntur instrumenta in magno Chartario S. Victoris fol. 42.

Ego Godefridus Comes Prouincia & vxor mea nomine Stephanie & filius meus Bertrannus donamus Domino Deo sanctoque Victori de Alode nostro duas pecias de terris in Tripontio, bæ vinea sunt in Comitatu Arelatenfi in terminio Tripontio subter Ecclesiam S. Iuliani. Facta hac donatio anno ab Incarnatione Domini 1055.

Ex eodem. Ego Gaufridus Marchio sine Comes Prouincia & vxor mea Stephanie & filius meus Bertrannus donamus & reddimus Domino Deo & sanctæ Mariæ & sancto Victori Martyri terram, quæ est in Rubiniano vnam condaminam videlicet, quam dedist auus meus Vvillelmus Marchio sine Comes Prouincia & Ania mea Adalax Comitissa cuidam homini Hugoni videlicet Blania, &c.

Massilie Petrus Vvillelmi II. Vicecomitis filius cui deridiculo inditum agnomen de Saumada, ex Oddoara cognomento Theucia ducta in matrimonium, quinque liberos suscepit, Guillelmum Amiel, Hugonem Depuiart, Fulconem, Godefredum Iras, & Bertrandum. Ex his tres coniugati non plures, Guillelmus Amiel Sarfinam nobilissimam Virginem sed foetus expertem sibi despondit, Hugo Dupuiart Garcinam quæ iterato partu tres liberos, Petrum, Godefredum, & Fulconem emisit. Iras verò Godefredus vnum dumtaxat nomine Guillelmum Petri de Saumada frequens habetur mentio in magno Chartario S. Victoris fol. 23.

Ego Petrus Saumada cognominatus Vvillelmi Vicecomitis filius peccatis meis facientibus ipsius sæculi laqueis irreptum compulsus necessitate Domino Abbate Bernardo presente, &c.

Ex eodem. Ego Petrus filius Guillelmi Vicecomitis & vxor mea Oddoara, & filij mei Guillelmus & Hugo & Falco & Iras & Bertrannus omnipotenti Domino & sanctæ Mariæ & S. Victori Martyri & Abbati Bernardo & Monachis in Monasterio Massiliensi Domino seruientibus tam presentibus quam futuris propter redemptionem animarum nostrarum & parentum nostrarum in villa quæ vocatur Belgentiacus totum quod ibi ad nos pertinet, &c. Facta donatio ista Calend. Ianua. anno ab Incarnatione Domini 1066.

Ex eodem. Ego Petrus Guillelmi quondam Vicecomitis filius & uxor mea Theucia & filij mei Vvillelmus Ioffredus, & alij duo, qui non sunt regenerati ex aqua & Spiritu sancto, donamus atque vindicamus aliquid de Alode nostro, Domino Deo & S. Andrea pro remedio animarum nostrarum & est iste Alodus in Comitatu Foroinliensi in territorio Velcastri, quod vocitant Romatuela. Facta hac donatio 1056. Indict. 7.

- 29 Apud urbem Tolosam Synodus 18. Episcoporum celebrata iussu Domini Papæ Victoris, qui ob funditus extirpandam simoniacam hæresim ac reparandum sanctæ Ecclesiæ statum secundum priscorum scita Canonum Vicarios vice sua direxit, Rambaldum Arelatensem & Pontium Aquensem Archiepiscopos, qui adiuncto sibi Vvifredo Dei gratia Narbonensi Archiepiscopo, aliisque Coepiscopis cæterarum urbium, S. Petri autoritate & prænominati Papæ iussione sanctorum Patrum ordinationes sequentes plura contra Simoniam aliaque cleri & populi vitia in Prouinciis Galliarum atque Hispaniarum perpetim obseruandæ astimauerunt. De quibus Baronius anno 1056. & Binius tom. 7. Concil. sub Victore II. Hic est ille Pontius Aquensis Episcopus à quo æque ac cæteris totius Prouinciæ Episcopis iuramentum fidei & obsequij tanquam Primatem accepisse Rambaldum Archiepiscopum Arelatensem firmat Saxius ex Autographo Episcoporum & Cod. M. S. Autor. Apostolicæ Ecclesiæ Arelatensis, ubi habes hoc iuramenti apographum verbis legitimis & solennibus præstiti.

Ego Pontius sanctæ Mariæ Aquensis sedis nunc ordinandus Episcopus debitam subiectionem & reuerentiam & obedientiam à sanctis Patribus constitutam, secundum præcepta Canonum sanctæ sedis Arelatensis Ecclesiæ Rectoribusque eius in præsentia Domini Archiepiscopi Raiambaldi perpetuo exhibituram promitto, & supra sanctum altare propria manu firmo.

- 30 Anno 1061. Gaufredi Comitis Arelatensis contigisse obitum legitur in Archiuio Montis Maioris ubi de concessione eiusdem Gaufredi & Stephaniz uxoris Monasterio Montis Maioris factæ, Sturionis qui primo exeunte verno tempore expiscatur. Defunctus illatus est in Monasterium Montis Maioris & pie conditus iuxta patris ossuarium, cum hac difficili & obscura admodum Epigraphe, quam sic reponit autor Pontificij Arelatensis num. 71.

*Hic contemplator compunctus mente viator
Nam quod es iste fuit, nunc memor esto sui.
Si foret hoc instum quemquam lugere vitorum
..... Ioffredum tunc Comitem
Misibus hic misis, durus fuit ipse rebellis
Optans cælicolas suspicit indigenas*

- 31 Bertrandus defuncto Patri Gaufredo successus in Prouincia & Arelatis publicæ rei gubernationem auspicatus est. Massiliæ his etiam temporibus alix factæ sunt donationes Monasterio S. Victoris ab Abbate Ruthenensi anno 1062. & ab Adelberto Episcopo Mimatensi cum fratre Barone de Petra vulgo *De Pegre*, quarum formam verbatim exposui in Magdalena nostra Massiliensi aduena cap. 18. num. 6. & fusius in Cassiano illustrato quem superiori anno in publicum edidi lib. 2. cap. 20. num. 4. & 5.

- 32 Anno 1064. duo germani fratres Goffredus & Vvillelmus III. Massiliæ Procomites in omni actione atque administratione efflorescebant, felices æque atque pij, & Monachos imprimis Cassianitas sibi sua præstanti in eos liberalitate maximisque beneficiis deuinctos habebant ut habemus quod liqueat ex Chartario magno S. Victoris fol. 32. & 33.

Ego Goffredus & frater meus iuuenis Guillelmus, & uxores nostra cum filiis nostris & nepte nostra filia Aycardi fratris nostri, &c. donamus Deo & S. Victori Monasterij Massiliensis & sanctæ Mariæ sanctique Cassiani & Abbatibus atque Monachis presentibus & futuris, Castrum quod nominant Baidum & alio vocabulo Guandalbertum ab integro, cum omnibus ad se pertinentibus, &c. Anno ab Incarnatione Domini 1065. Indict. 1. Epacta 6.

Ex eodem fol. 32. verso. Ego Gauffredus Accela quondam filius cum uxore mea Richesenna & filiis meis donamus Domino & sancto Victori Massiliensis Monasterij, Monachisque eiusdem loci tam presentibus quam futuris videlicet Ecclesiam sanctæ Mariæ à Sallo in territorio de Porrerias, cum sua altaria & omnibus pertinentijs suis, &c. Anno ab Incarnatione Domini 1065. regnante Henrico Rege, Gauffredus & Rixendis uxor sua filijque eorum donauerunt & firmauerunt.

- 33 Alexander II. Papa Clericorum regularium ordinem à S. Augustino Hippone institutum primus omnium in Italia & paulo post Iuo Carnotensis postea Episcopus in Galliis reformauit, ut breui in Europa hic ordo Monasteria ad quatuor milia quingenta quinquaginta habuerit, in Italia tantum septingenta, viros edidit egregios doctrina & sanctitate. Hoc tum forte tanti Pontificis studium & exemplum emularus Raiambaldus ex Massiliensi

lienſi Monacho Caſſianita Archiepiſcopus Arelatenſis, nihil intentatum reliquit, ut offi-
ciis ac muneribus Canonicoꝝ ſuorum animos ad hunc Clericalis vitæ religioſum ordi-
nem ſuſcipiendum deimeretur, atque hanc ob cauſam Vvilelmum Maſſilienſium Vice-
comitem affinem ſuum facile induxit ut eis S. Martinum de Palude maiori, Eccleſiam Vir-
ginis & S. Petri Galliculani & ſanctæ Mariæ ædem de Capella cum ampliſſimis latifundiis
in Grandicampo concederet, modo communiter viuerent regularemque vitam quam iam
Raiambaldus inſtituerat profiterentur. Conſtat ex Aurenti. Capitula. fol. 75.

*Ego Vvilelmus Vicecomes Maſſilienſis proſpexi molem meoꝝ peccaminum & proſpexi peccata
patris mei & matris ut Dominus Ieſus Chriſtus mihi & illis dignetur dimittere omnia peccata
noſtra, mihiq; & uxori meæ filiſq; meis dignetur dare vitam & ſanitatē in hoc ſæculo & in
futuro ſempiterna premia. Dono Deo & Eccleſiæ ſanctæ pretioſiſſimi Prothomartyris ſtephani in
qua requieſcit Trophimus Apoſtolus almu. Et eius Canonici in unum manentibus in præſentia
D. Raiambaldi præclariffimi Antiffici aliquid de meis beneficijs qua ſacens in ciuitate Arelatenſi
in ſuburbio eiufdem ciuitatis. Hoc eſt Eccleſiam S. Petri de Galignano cum Ferio qua Roſtagnus
tenet, &c.*

Vltimam deniq; voluntatem, Aycardo ſucceſſore declarato, tabulis publicis conſigna-
uit Raiambaldus in eiufdem Eccleſiæ ſuæ vtilitatem collegiumque Canonicoꝝ Bariolis
(oppidum eſt Prouineiz Diœceſis Foroſiulienſis) dotauit & ſub cenſu denarij aurei Ale-
xandro Papæ ſubiocit. Extat ea de re in Autographo Episcopali pernobilis memoria Ra-
iambaldi, videlicet ad Alexandrum & Alexandri ad Raiambaldum & Bertrandum Foro-
ſiulienſem epistolæ quæ zelum & animum Raiambaldi teſtantur. Ex Autentico Episcopali
rubeo fol. 299.

Anno 1066. Bernardus Monachus Caſſianita ſcientia rerum diuinarum inſignis & mo-
ribus (in quo primum purpurascere Maſſilienſes inſulæ cœperunt) ſubrogatus eſt Durando
Abbati S. Viſtoris Maſſilienſi ab Alexandro II. Cardinalis Presbyter creatus, rexit annos
15. mortuus eſt anno 1080. qui toto tempore quo Abbatiam adminiſtrauit multa præclare
conſtituiſſe dicitur, ut alias in S. Caſſiano noſtro illuſtrato vberius ac fuſius commemorau-
imus lib. 2. cap. de Cardinalibus Caſſianitis. Laudatur à Ciaconio in vita & rebus geſtis
Alexandri II. vbi de ordinationibus in eius Pontificatu inter Presbyteros Cardinales
num. XVI.

*Bernardus — Gallus Monachus & Abbas S. Viſtoris Maſſilienſis Presbyter Cardinalis
H. S. — Hic ſub Gregorio VII. cum Bernardo Papienſe Diacono Cardinale legatione Germa-
nica ob grauiſſima negotia functus eſt ad vniuerſos pene imperij Principes in Forcheim congregatos
quibus præſentibus iidem proceres Henrico IV. Imperatori rebelles, anno Chriſti 1077. conuentu
publico aſſe Rodolphum Suenorum Ducem Henrico reſeſſo Imperatorem conſtituerunt. In Italiam
poſtea Bernardus reuerſus paulo poſt moritur Succeſſorem Abbatia Richardum habens. Hæc ex Lam-
berto de Schafnaburgo & regiſtris Gregorij VII. excerpti. In eundem Cardinalium ordinem coop-
tatum fuiſſe ait prædictum Richardum Bernardi fratrem germanum & Monachum Caſſianitam
num. 17.*

*D. Richardus Gallus Monachus & Abbas S. Viſtoris Monaſterij Maſſilienſis Presbyter Cardina-
lis hic cum Cardinalis ab Alexandro II. factus eſſet à Gregorio VII. in locum Bernardi, Abbas Maſ-
ſilienſis ordinatus eius nomine legationem Hiſpanienſem obiit, cuius dum vixit partes conſtanter
ſequutus eſt. Eius ſucceſſorem Viſtorem III. cuius creationi interſuerat prodidit Henricique Impera-
toris precibus expugnatus Clementem Antipapam ſequutus eſt. A Viſtore in Synodo Beneuentana
damnatus in Clementis parte rebus humanis exceſſit. Plures ad eum in Regiſtris Gregorij VII.
epiſtolæ extant. Sed & Leo Oſtienſis lib. 3. cap. 71. hiſto. Caſſuat. in Actis Synodi Beneuentana
eum & Hugonem Lugdunenſem commemorat.*

Arelate viuente adhuc Raiambaldo & in propinqui gratiam & commodum abdicante
ſe Archiepiſcopatu. nepos eius Aycardus Gaufredi Vicecomitis filius & Monachus Caſſia-
nita designatur Archiepiſcopus, ſic enim Arelatenſes membranz loquuntur anno 1063.
Sedit ad annum vſque 1090. Inauguratus Pontio de Fos horrendas deuotiones minatus eſt
ſi pontem S. Genetiij, cæteraque iura quæ in agro Marticenſi Arelatenſis Eccleſia habebat à
S. Cæſarij ſæculo non redderet. Bertrandus Comes inter eos quaſi arbiter peruicit tan-
dem, ut Pontius cuncta reſtitueret. Per id tempus Illuſtriſſimus Robertus Comes Claro-
montenſis & Stephanus de vetuſta Briuate quos in Prouincia ſui ſtudioſiſſimos amantiſſi-
moſque cognouit, aliàs S. Honorati religioſa familia, donarunt Eccleſiam S. Iuſti quæ ſita
eſt in territorio Briuatensi in loco qui vocatur *Luesacus* totam ex integro, Monaſterio Leri-
nenſi fundato atque ſacrato in honore S. Dei genitricis ſemperque Viginis Mariæ, nec

non gloriosissimi Confessoris Honorati, qua etiam etate Reuerend D. Stephanus Episcopus Claromontensis & nepos eius Guillelmus Canonicus Briuatensis conuenerunt in manu Domini Gisberni Monachi Lerinensis, hoc modo scilicet quod ipse Antistes & nepos eius dederunt corpora sua & animas suas in manu iam dicti Monachi ad habitum suscipiendum in Monasterio Lerinensi, & Ecclesiam S. Iusti supradictam cum omnibus pertinentiis, ut Deus illis subueniret. precibus S. Honorati, quam Ecclesiam iniuste à quodam Abbate Briuatensi ablata Callistus Papa per suum rescriptum restitui curauit Monachis Lerinensibus, tempore Petri Abbatis II. Lerinensis, aliaque donaria plurima facta sunt his temporibus quæ consulo missa facimus.

37 Anno 1067. Vvilelmus cognomento iuuenis Vicecomes Massiliensis celebratur in tabulis authenticis magni Chartarij S. Victoris fol. 128. *Ego Vvilelmus cognomento iuuenis & uxor mea nomine Adalgarda & filij mei Fulco Gauffredus Pontius Aycardus donamus & reddimus Domino Deo & S. Victori Martyri Massiliensi & Monachis tam presentibus quam futuris quartam partem Villulae qua vocatur Burnis, &c. Facta hac donatio anno incarnationis Domini 1067.*

38 Anno 1071. quod ad huius anni memorias pertinet non præterimus, quod eius nota inscriptæ reperiuntur Ecclesiasticæ tabulæ Massilienses, de Dedicatione nouæ Basilicæ quæ fidelium oblationibus recens ædificata fuerat in oppido de Penes. Celeberrima quidem dedicatio fuisse traditur, cui Pontius Episcopus non interfuit modo, sed sacris etiam ritibus & cæremoniis religiose augustissimeque operatus est. Eodem quippe functum officio ab annis retro actis non pluribus sexdecim hoc est an. 1056. in dedicand. Ecclesia de Fabregoules siue de Septemes meminisse ac commemorare poterat testis ipse clerus ac populus Massiliensis. Et haud multo post senio cōfectus Massiliæ in Episcopio ubi postquam sedisset annos circiter octo supra quinquaginta plenus meritis euolauit ad cælum. Moriens habita testamenti pactione & instituto hærede Sanctimonialis Cassianitas earumque Abbatissam Garcindam in Prioratu Dominae nostræ de las Accas legato amplissimo munerauit de quo in Archiuis Virginum S. Saluatoris Massiliæ.

39 *Notum sit igitur fidelibus vniuersis quod ego Pontius Episcopus urbis Massilia Sanctimonialium faminarum Parochiam dono infra Massiliam in Vicecomitali parte videlicet ut ad Ecclesiam sanctæ Mariae Abbatia omnis cura ipsam habitantes usque ad veteres urbis muros parochialiter pertineant, in omni Ecclesiastica ordinatione nostro donatu. Hac autem donatio seu restitutio quam sic antiquitus constituisse vera fama testabatur, facta à me Prasule Pontio Massilia Abbatissa Garcinda quam ibi electam inthronisavi & consecraui, omnibusque ibi Deo seruientibus presentia Canonico- rum meorum Ioannis Stephani aliorumque omnium, presentibus quoque fratribus meis Gauffredo & Petro & alijs pluribus die scilicet Abbatia consecrationis prædictæ, anno ab Incarnatione Domini 1071. Indiæ. 11. Epacta 9. die 7. Idus Ianna. Luna 23. regnante Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto uiuit & regnat Deus per infinita secula. Amen.*

40 Hoc eodem anno in Prouincia haud pauci Episcopi eodem sanctitatis ornamento clauerunt, sed præ cæteris Bertrannus Foroiuliensis, qui his periculosissimis temporibus cum Schisma trium Romanorum Pontificum grassaretur, ab Henrico Imperatore exagitatus in Lerinensis Monasterij quasi tutissimum quietis & tranquillitatis portum se recepit, cuius acta recitantur in Chronologia Lerinensi par. 2. fol. 154.

41 *Ego Bertrannus Foroiuliensis Episcopus licet indignus perspiciciens totum mundum urgeri diuersis angustijs & tribulationibus & sacerdotale regnum decidere ac fere annihilari nostris culpis exigentibus, posse velle eorum Prasulum sequi vestigia, qui Canobia fundauerunt & diatarunt suis opibus & maxime illa in quibus complentur ea qua B. Benedictus præcepit in suis salutiferis institutionibus, sed dum considero qualiter mihi ut in melius proficiscar sit agendum non reperio mihi adeo in nostra patria habilem locum cui me prerogatiua amore committam, præter Lerinense Canobium, quod olim sic effloruit in omni genere virtutum ut habitatores haberet in Dei laudem ex omni genere linguarum. Nec debeo separari à societate illorum qui ibi die nocturne in Dei famulatu perseverant unanimes, quia S. Leontius & S. Honoratus ut legimus fuere amici & unicordes. Quo etiam tempore Reuerendissimus Rostagnus Auenionensis præsul' iisdem Ecclesiis & Abbatibus Monachisque dedit gratis Ecclesiam Lauratæ cum suis omnibus appenditiis teste Raymundo Ægidienfi & aliis. Nemausi sedebat Fraterius Episcopus ad quem scripsit Gregorius VII. lib. 1. epist. 68. querens de iniuriis illatis Monasterio S. Ægydij & eius Abbati contempra Apostolica sede ac iubet ipsum desistere. Binius to. 7. Concil. sub Gregorio VII.*

RAYMUNDVS. S. Iohannis 707. ad 708.

ANNO CHRISTI 1074. MASSILIE CONDITA 1071.

Odonis Comitis Provincia. An. 35.

Dō Guillelmi II. Comitis Provinciae filius successit patri in eo Comitatu anno 1039. qui defunctus est anno 1090. relicto filio Guiberto, de quo pluribus infra.

Ceterum hoc anno Raymundus Episcoporum Massiliensium eo dictus nomine Gotsfredi Massiliensis Procothitis filius Pontio II. aunculo successus est. Quem inisse Episcopatum septemq; supra decem annis gessisse ex serie Chronologicæ colligitur. Obiit anno 1091. Neque de eo quicquam præterea reperi.

Anno 1079. Massilienses Monachos S. Victoris virum sanctissimum Abbatem suum Bernardum inde ab Gregorio Papa abstractum & ad legationum functionem adhibitum, quem & fungentem legatione in Germania ab Henrici Regis hominibus captum vidimus, idem Gregorius his literis consolatur.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei charissimis fratribus in Monasterio Massiliensi commorantibus salutem & Apostolicam benedictionem.

Contristavi vos, imo B. Petrus commonuit, turbavit, & ipse sanavit. Pilus namque illius Abbas vester venit ad nos, & pro eius amore factus est obediens usque ad corporis captionem, & quia paratus fuit si oporteret mori, & ex hoc habebit retributionem. Sed sicut scitis, fratres mei, rari sunt boni, qui etiam Deo in pace serviāt, sed rarissimi qui pro illius amore persecutiones non timeant, vel qui se contra inimicos Dei indubitanter opponant. Proinde Christiana religio (heu prohi dolor) pene deperit, & impiorum superbia nimis accrevit. Prædictus autem Pater vester revera Apostolorum Principem diligens in eius acie nobis adhasit & adiutorium Christo gubernante nobis impendit, non surda aure intendens quod dicit Apostolus. Si socij fuerimus passionum, erimus & consolationum. Sed quia charitas licet ratio vos consoletur ad dolorem vos impellit, eo quod tantum Patrem tamq; vobis dulcem quasi longo tempore amiseritis, rogamus vos ex parte omnipotentis Dei & amore B. Petri patienter supportate nos, quia cito Deo adiuvante eum vobis latum remitemus. Et ex hoc autoritate B. Petri Apostolorum Principis nobis valde indignis commissa, indulgentiam omnium peccatorum vestrorum promittimus & absolutionem cum benedictione concedimus, confidimus namque de nimia pietate altissimi & de ineffabili clementia Regina celestis, quia B. Petrus & Paulus locum vestrum amplius solito custodient & tuebuntur, qui pro illorum servitio damnum & incommodum habere videtur. Desideramus enim locum B. Pauli & vestrum ita venire, ut sicut iam ex longo tempore Cluniacensis Apostolica sedi specialiter adhæreas, & speciali huius Ecclesie adiutorio & benedictione congaudeat. Moneat vos, fratres charissimi, summa dilectio Christi ut nos sicut vos ipsos diligatis, & manum adiutorij in magna tempestate positis porrigatis, illud semper præ oculis habentes. Alter alterius onera portate & sic adimplebitis legem Christi. Quod autem minus scripsimus horum portitori dicenda reliquimus. Omnipotens Deus à quo bona cuncta procedunt, meritis & intercessione Dei genitricis & Virginis per auctoritatem beatis Petro & Paulo Apostolis concessam vos respiciat, vosque semper innovet & custodiat, vobisque quod sit novum canticum indicet & in sancta iubilacione inflammet, ut perfecte sciatis humanam fragilitatem deslere, & ineffabilem Dei benignitatem cognoscere, ut in eius amore semper crescentes ad eius certam noticiam & mirabilem lætitiā, celesti matre ducente mereamini pervenire. Dat. 4. Nonemb. Ianua. Indict. 1.

Porro eundem Bernardum Abbatem sæpius ab eodem Gregorio Papa alias fuisse legatum docent in eodem Gregorij Regesto variaz ad eum epistolæ lib. 4. epist. 23.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei Bernardo S. R. E. Diacono & Bernardo Massiliensi Abbati salutem & Apostolicam benedictionem.

Fraternitati vestra notum esse non ambigimus, quia ideo ab urbe, confisi de Dei misericordia & adiutorio B. Petri, egressi sumus ut ad Teutonicorum partes composuiri inter eos ad honorem Dei & utilitatem sanctæ Ecclesie pacem transiremus, &c. Quibus literis iniungitur ut ab Henrico & Rodulpho Regibus iter tutum petant ut ad Teutonicorum partes se conferre possint.

Quorum alter qui id præstare noluerit excommunicetur, & regni gubernaculis interdicatur, qui verò potuerit in regia dignitate confirmetur.

- 1 Arelatis Aycardus Archiepiscopus horrendas deuotiones thinator Pontio de Fos si pontem sancti Genesii cæteraque iura quæ in agro Marticensi Arelatensis Ecclesia habebat à S. Cæsarij sæculo, non redderet. Bertrandus Comes inter eos quasi arbitet, peruenit tandem ut cuncta restitueret quod iam supra commemoravi. Sed exinde querelas ingessit idem Aycardus aduersus Raymundum S. Agydij Comitem, qui Arelatensem Ecclesiam municipio Futearum aliisque vibibus quæ in Argenteo solo sitæ sunt, spoliauerat, qui quidem non repetita solum possidenda dedit, imo etiam promisit se alias concessurum Castrum Albaronis in ripa Rhodani positum, cæteraque iura quæ ad Arelatensem Ecclesiam spectabant, si ea à Bertrando Comite recuperaret. Ab Alexandro II. licet vindex Ecclesiæ suæ dignissimus excommunicatione percussus est, quod à partibus Henrici Imperatoris staret sacrumque contra ipsum fulmen renouauit Gregorius VII. qui ipsos etiam Arelatenses literis monet ut consilio Hugonis Diensis Episcopi & Apostolicæ sedis Legati, aut Leodegarij Vapincensis Episcopi eligant Archipresulem, ad quem ipse pallium mittat. Reges. lib. 6. epist. 21.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei vniuerso clero & populo Arelatensis Ecclesiæ salutem & Apostolicam benedictionem.

- 6 Quoniam sublata Pastoralis custodia gregi non parua pericula imminere perpendimus, multa pro vobis solitudine angimur, & multo dolore cõpungimur quod Ecclesiam vestram tamdiu vigilantia pastoris & regimine idonei gubernatoris destitutam esse cognoscimus. Quod in hac re minus quam oportet vos esse sollicitos imo quasi propria salutis oblitos nulla pene cura vel affectione permotos deprehendimus, maioris nobis tristitia causa consistit, quoniam perniciosius fere nihil est quam contra mala urgentia nulla ratione consurgere, & sua saluti in supremo discrimine aut nescire aut nolle consulere. His itaque curis ac tanta desolationis vestra causa stimulante misimus ad vos fratrem nostrum videlicet Leodegarium Vapincensem Episcopum, quatenus cum eius consilio aut talem personam secundum Deum eligatis, quam Vicarium noster Hugo Diensis Episcopus literis suis nobis commendat, aut si apud vos quod credimus tanto regimini digna inueniri persona non potest, in manus fratris nostri Leodegarij Vapincensis Episcopi firmetis vos, illum suscipere in Pastorem quem consecratum & honore pallij insignitum vobis ex parte S. Petri miserimus. Cogitare enim debetis quoniam secundum electionem gratia Dei de numero omnium Christi estis & nequaquam secare vinetis, nisi qui eius vice vobis præsist, & contra incursum callidi insidiatoris assidua circumspeditione auxiliante Deo vos muniat, habeatis. Agite ergo ne quis vos ad prospiciendum de honore Ecclesiæ vestra & communi saluti animarum vestrarum impedire valeat, & ne visitatio legationis nostræ frustra ad vos facta videatur, per quam vobis charitas nostra presentatur & autoritas: scientes quoniam ex utroque Deo autore debemus & possumus ad profectum vestrum vobis exhibere, promptam & indefessam voluntatem gerimus. Cætera quæ dicenda sunt fratri nostro Leodegario ininximus, cuius legationi quantum ad hoc pertinet negotium ita volo ut credatis, ac si à nobis viva voce in auribus vobis dicerentur. Dat. Romæ Calend. Martij Indiæ. 2.

- 7 Verum inanes reddidit literas Pontificis, Arelatensium amor in suum ciuem & Episcopum Aycardum, qui quidem multas vel Principibus ipsius lites mouit, dominij ampliandi aut conseruandi ut diximus causa. Qua forte etiam occasione Gregorius Papa per literas in vniuersa Prouincia præcepit, ut bona Monasterij S. Petri sub excommunicationis poena restituerentur lib. 6. epist. 31.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei omnibus Archiepiscopis, Principibus, Clericis. Laicisque in Prouincia commorantibus, exceptis his qui excommunicationi subiacent, salutem & Apostolicam benedictionem.

- 8 Notum vobis omnibus esse putamus, quod Monasterium S. Petri situm in loco qui Mons Maior dicitur S. R. E. speciali quodam iure subiectum est, & Apostolica sedis privilegijs ex tempore longo munitum. Vnde quia nobis pro suscepti regiminis sollicitudine imminet Ecclesiis omnibus prouidere, illis præcipue debemus vigilantiter prospicere quæ Romana Apostolicaque sedi quodammodo vicinior harent, & eius tutela maxime sperant defendi. Quapropter quoniam audiuimus aliquos vestrum bona memorati Monasterij contra ius & honestum sacrilega manu inuasisse, distrabere atque diripere

diripere; paterno affectu monemus & Apostolica auctoritate precipimus ut quicumque res illius Monasterij vi temere invasas noscuntur, digna cum satisfactione emendare festinent. Ac nemo deinceps contra animae suae salutem bona ipsius Ecclesiae violenter astretare praesumat. Quicumque ergo his salubribus mandatis nostris contraire & bona Ecclesiae, sicut dictum est, sacrilego ausu, contra interdictum nostrum detinere tentaverit, admonitus semel atque iterum & serio per conuenientes inducias, si emendare contempserit, iram & furorem omnipotentis Dei contra se per excommunicationem Apostolicam provocabit. Obedientibus vero Apostolica auctoritate & B. Petri nobis licet indignis concessa potestate peccatorum suorum veniam indulgemus. Datum Roma 2. Calend. April. Indict. 2.

Ceterum Aycardus hęc flagrante Europa bello, aut sacro fulmine percussus officium Episcopale intermisit. Auenione enim ad Rhodanum Concilium celebrauit cuius acta non extant, excepto quod ibi S. Hugo creatus reperitur Episcopus Grationopolitanus. Id verò rescivit Pontifex & Aycardum non solum se acerrimum Henrici Regis & Imperatoris defensorem gerere imò imperterritum aduersus omnes persistere, Concilium Romae indixit in quo ipse Gregorius sententiam depositionis Archiepiscoporum Arelatensis & Narbonensis atque excommunicationis per Legatos Apostolicę sedis promulgatam his qui aderant collaudantibus firmavit, ut vel pietatem & erga apostolicam sedem studium & obseruantiam Bertrannus testaretur, & se ab Aycardi consiliis alienum profiteretur, sacramentum clientelę Gregorio sic pręstitit teste Baronio an. 1081. num. 33.

Ego Bertrannus Dei gratia Comes Provincia ab hac hora, & deinceps tibi Domino meo Papa Gregorio & cunctis successoribus tuis, qui per meliores Cardinales S. R. E. electi fuerint, fidelis ero & quidquid mihi credideritis in damnum vestrum non manifestabo. Sic me Deus adiuvet & hac sancta Dei Evangelia, & statim se fiduciarium Pontificis Regulam professus est.

Ego Bertrannus Dei gratia Comes Provincia pro remissione peccatorum meorum & parentum meorum offero, orando, dono omnem honorē meum, quantum ad me iure parentum pertinet, omnipotentī Deo, SS. Apostolis Petro & Paulo & Domino meo Gregorio Papa VII. & omnibus successoribus suis ita ut quidquid placuerit deinceps Domino Papa Gregorio, de me & de toto honore meo sine ulla contradictio faciat. Ecclesias autem omnes quę in potestate mea sunt pręfato Domino meo Gregorio Papa omnino dimitto, & omnibus successoribus suis & ad ordinandas eas iuste & secundum Deum pro posse meo fideliter adiunabo. Ita Binius in regesto epistolarum Gregorij VII lib. 9. post episto. 12. Pontificium Arelatense in Aycardo. Ex quibus constat Christianissimi Principis specimen edidisse Bertrannum ex ætate qua Christianus orbis Schismaticorum incendio flagrabat. Colligitur etiam manifestissime ipsam Provinciam paterno iure adiuisse, nec vanam esse illam quam iam attulimus subscriptionē Gaufredo & Bertranno Principibus quę ex alia confirmatur, & in thesauro Montis Maioris legitur iisdem plene verbi (cum consilio (loquitur charta) Guillelmi & Rotbaldi fratris sui qui nunc temporis regere videbantur regnum Prouincialium. Iam verò quis illum Imperatorium fiduciarium dicat? Si titulis suis scribat Ego Dei gratia Comes.

Anno 1080. Richardus natione Gallus supradicti Bernardi Abbatis S. Victoris & Cardinalis frater germanus ex eodem cœnobio Massiliensi electus est Abbas qui postea Narbonensis Archiepiscopus pręfuit 20. annis ac viuere desiit anno 1100. Habes in Registro epistolarum Gregorij VII. lib. 7. epistolam 8. ad Monachos S. Victoris qua dolere se ait de obitu eorum Abbatis, quorum Monasterium quemadmodum Cluniacense Apostolicę sedi vnit. Electionem Richardi Cardinalis ab eis factam confirmat.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis in Christo Massiliensis Congregationis fratribus salutem & Apostolicam benedictionem.

Non dubitamus fraternitatis vestra dilectionem maioris & tristitia plenam super venerandi Patris sui excessu vehemēti dolore constringi. De cuius transitu profecto nemini maius incommodum quam nobis aut æque magnum enuisse putamus, qui talem tantumque adiutorem nobis è latere subductum sentimus. Intelleximus si quidem in ipsius prudentia & consilio si vita aliquandiu Comes maneret plurimum utilitatis Deo fauente non solum in Transalpinis verum etiam in Italia partibus cum multorum salute S. R. E. perueniturum. Vnde nos quoque tanti culminis onus, quod ultra vires est, sustinentes eiusmodi solatio sublato cum neminem aut vix paucos suffragatores similes inueniamus, quanto mentis angore teneamur liquido quidem potestis & ipsi percipere. Verum quia omnipotentis Dei inestimabilis prouidentia omnia iuste & sapienter disponit. Indicia eius nimirum recta, cōsilia ipsius æquitatis & misericordia plena nobis sunt, Fratres, æquanimiter ferenda.

Et quoniam memoratus pater vester quod viuendo promeruit obeundo incunantem est Abraba finem receptus. Nos dulci illius memoria à vobis stricti præcipua etiam diuino amore mouente locum vestrum specialiter diligere, inuare, & ab omnibus violentijs sicut Romana Ecclesia specialiter harentem defendere decreuimus, & quemadmodum Cluniacense Monasterium longo iam tempore sedi Apostolica constat esse unitum, ita quoque vestrum deinceps ut eidem sedi similiter hareat in perpetuum volumus atque sancimus. Audinimus autem quod charitas vestra filium nostrum & Presbyterum Cardinalem Richardum loco germani ipsius in Abbatem velis eligere quam denique electionem nos approbamus & Apostolica auctoritate firmamus. In hoc item vobis obnoxij & quasi vinculis geminatis annexi, quod S. R. E. filium Rectorem vobis appetitis. Oportere igitur arbitramur omnium bonorum dispensatorem exorare, quatenus ipsum cum saluti vestra ita vigilantem prouisorem efficiat, ut is pro salubri cura & talentis multiplicatis æterna hereditatis dona percipiat, & præmia beata reportans matrem suam latifecet. Datum Roma 5. Nonas Nouembris Indiç. 3.

12. Iam tum ab hoc Abbate Cœnobium Montis Maioris Arelatense sub imperium ac ditionem Abbatis S. Victoris Massiliensis subiunctum fuisse certò cognoscimus ex eiusdem Gregorij epist. 6. lib. 9. ad eundem Richardum, huic enim quorundam Monasteriorum quæ sub Romanæ Ecclesiæ tutela constituta sunt curam committit.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilecto in Christo filio Richardo
S. R. E. Cardinali Sacerdoti atque Abbati Massiliensi suisque successoribus regulariter promouendis in perpetuum.

13. Licet Apostolici nos apicis cura pro cunctis generaliter Ecclesijs vigilare ac pro omnium statu vel reparatione sollicitos nos esse admoneat: illis tamen præcipue locis nostram curam specialius exhibendam perpendimus, quæ sub Romana tutela sedis constituta scimus, status sui confirmationem augmentum vel restitutionem ab hac potissimum Ecclesia cuius inris sunt expectare. Quia ergo quædam Monasteria alterum in Provincia videlicet S. Petri qui dicitur ad Montem Maiorem, & alterum in Narbonensi Archiepiscopatu S. Maria de Crassa, quæ ad huius sedis defensionem pertinere propriæque inris esse noscuntur, iamdudum secularium Monachorum culpa à religionis tramite deuissæ intelleximus, ea reformare ad lapsi decoris specimen valde esse necessarium duximus. Scitis enim decentius atque conuenientius esse decernitur destructa restructe & ad gradum suum collapsa reducere, quàm in dilatandis vel nouiter adificandis operam dare. Quapropter ad prædictorum locorum restaurationem religionis tuæ prudentiam arbitantes, licet tu quorundam proborum virorum precibus adhortatus absque licentia nostra de eorum cura te nolueris intromittere, nos tamen censuimus per tuam successorumque tuorum solertiam fratribus in eisdem cœnobijs deinceps mansuris perpetuam regularis vitæ circumspeditionem prouidere. Proinde circa præfata Monasteria sollicitudinis nostræ vicem dilectioni vestræ committentes volumus atque præcipimus, ut in eis quæ amputanda sunt amputetis, quæque corrigenda sunt corrigatis, & quæ illis disciplina tenore defuerint vestra vigilantia & labore conferantur. Præterea quoties eorum Rectores obierint vestri sit studij alios cum consensu probabiliorum fratrum de eadem congregatione si fieri potest, sin autem aliunde secundum Deum & regulam S. Benedicti Abbates eligere ibique substituere, quos ab illo Episcopo in cuius Diocesi fuerint, si ab hac sede excommunicatus vel simoniaca hærescos infamia notatus non erit ordinandos decreuimus. Si verò alterum eorum obstiterit Abbas à Romano Pontifice suam consecrationem expetat, aut ad quemcumque Episcopum ille præceperit pergere pro sui ordinatione licentiam habeat, cuius nihilominus Abbatis mores ac vitam sicut & subditorum suorum discutere excessusque corrigere vestra potissimum prouidentia attinebit. Quod si forte in aliquod crimen depositione dignum fuerit lapsus, vestrum erit ad Apostolicam audientiam deferre, quatenus aut hic damnationis suæ sententiam per Romanum Pontificem excipiat aut per Apostolicum legatam ad id peragendum serio missum dignum suis meritis iudicium subeat.
14. Statuimus etiam ut quidquid ad eadem Monasteria pertinere cognoscitur, si ab aliquibus irrationaliter desinetur ex hac nostra auctoritate repetendi exigendique ac vendicandi habeatis per omnia Deo iuvante licentiam, quia dignum est ut quorum curam geritis, rebus nullo modo defraudemini. Præfato igitur modo nostra prouidentia ac dispositionis vicissitudinem circa sæpe dicta Monasteria tibi tuisque successoribus ut prælibauimus regulariter promerendis concedentes, interdici-mus ut nullus successorum nostrorum vel Archiepiscoporum vel Episcoporum & nemo Clericalis seu Laicalis ordinis audeat hanc potestatem præsentis decreti auctoritate firmatam vobis auferre vel perturbare, sed ea sicut præfixum est in vestra salubri ordinatione ac dispositione in perpetuum inconnulsa permanent.

Alteram

Alteram quoque scripsit ad eundem Cardinalem num. 7. lib. 7. qua constituit cum Abbatem Massiliensem à fratribus postulatum hortaturque ad onus fideliter suscipiendum. Desiderare se ait Monasterium S. Pauli & Monasterium Massiliense unire, & post Monasteriorum rectam dispositionem legationem suam in Hispaniam persequi iubet. Postremum scribit ad eundem lib. 9. episto. 29. ut moneat quosdam qui Canoniam S. Saturnini Apostolicæ sedis patrocinio commissam infestabant, desistere, & quæ contra illam egerant emendare, nisi pareant vult eorum audaciam compescat & dictæ Canonix curam habeant.

Anno 1081. de Bertranno Comite Prouinciæ Baronius num. 37. Bertrannus Comes Prouinciæ fidelitatis iuramentum ipsi Gregorio præstitit, iis verbis de quibus supra mox num. 9. Comitem verò Andegauensem munera mittentem ad Apostolicam sedem nequaquam recipiendum putauit, eo quod excommunicatus à suo Episcopo eidem minime satisfacisset, ad quem scribens & paternè corripiens lib. 9. epist. 22. hæc habet in fine. *Esset munera tua propter illud peccatum non receperimus, tamen Dei misericordiam pro te orare non desistimus. De cetero nobilitatem tuam monemus atque precipimus, ut præfato Episcopo tuo res quas sibi abstulisti restituens digne satisfaciendo eum placare procures, nec deinceps nullatenus inquietare præsumas.*

Anno 1089. Arelatis Aycardus Archiepiscopus & Bertrannus Comes communi mortalium fato vitam amiserunt, ille Gibelino successore, iste Gilberto Bertrandi, aliàs Vdonis, filio, lis tamen adhuc subiudice, quis fuerit Gilberti pater, adeo non singulorum modo autorum sed & Galli plerumque omnes historici inter se aberrant. Odonis filium appellat Declaperis in breui sua historia Comitum Prouinciæ num. 4. Patri, inquit, ut dictum est, succedit Odo anno 1039. qui defunctus est anno 1090. relicto Gilberto filio. Saxius in Pontific. Arelaten num. 72. Odonibus expletis Bertrandum Gaufredi & Stephanix filium, eiusque uxorem ex qua Gilbertum suscepit, Mathildem fuisse affirmando asseuerant ac ne commentum putes excogitant argumeta firma ad probandum ex ipsius Bertrandi testamento, quod recitatur in antiquis membranis Arelatenis & in Autentico Capitulari fol. 126. in hunc modum.

Testamentum B. Comitis super restitutione B. Mariæ S. Trophimo.

Ab antiquis veterum Patrum traditionibus habemus quod si quis rem quamlibet reddere vel vendere aut commutare voluerit, per pagina testamentum ne friuolum posteris aut infirmum remaneat memoria commendetur. Vnde ego Bertrannus Comes & mater mea Stephanía simulque coniux mea Mathildis pro remissione peccatorum nostrorum reddimus libere & absolute Ecclesiam S. Dei genitricis Virginis Mariæ de Rais cum omnibus suis appenditijs S. Stephano & S. Trophimo nec non Canonicis sedis eorundem Deo seruientibus ut posthac ab integro possideant, & in nullo eorum quod facere voluerint resistamus, propterea accipimus de rebus Canoniorum CCC. videlicet solidos quatenus si quilibet rem à nobis redditam impedire vel inquietare tentauerit, nos Canonicis supra iam prænotatis adiutores existamus. Sane si quis nos aut vlla appositæ persona frangere aut irrumperere voluerit, non valeat vindicare quod tentauerit, sed omnibus, quæ in nouo vel veteri testamento scripta sunt, maledictionibus subiaceat, &c. Bertrannus Comes qui hanc chartam scribere iussit, manu propria firmat, & testes firmare rogauit. Stephanía mater eius fir. Mathildis coniux eius firmans.

Porro Ecclesiam illam S. Mariæ de Rais seu potius de *Ratis* ut alibi signatur, facellum fuisse illud demonstraui in Magdalena nostra, votiuum ut arbitror B. Virgini. quod in Gallias è Palæstina traicientes Lazarus, Maximinus, Magdalena, Martha, alijque socij Prouinciæ oras maritimas appulsi ad ostia secundi & interioris aluei Rhodanini, pro vita & salute corporis integra incolumique seruata noui coloni excitarunt, quodque ex illorum appulsu Dominæ nostræ de *Ratis* siue de Mari deinceps posteris nostri appellarunt.

Anno 1093. Massiliæ Richardo Cardinali simul & Abbati ac Monachis S. Victoris dono dederunt Pontius Malnerius Vicecomes Castra de Oleriis & Bulcodenos: Petrus verò Aquensium Episcopus Ecclesias Parochiales sancti Iacobi de Sparrono & S. Fidis de Artigua. Cuius donationis hæc publicantur instrumenta è magno Chartario sancti Victoris folio 56.

Ego Pontius Malnerius & uxor mea Salomé simulque filij nostri Guillelmus & Fulco, &c. quærimus atque donamus Domino Deo & S. Dei genitrici Mariæ nec non S. Victori Martyri & Domino Richardo Abbati Monasterij Massiliensi ac successoribus eius & Monachis ibidem Deo seruientibus tam præsentibus quam futuris, quidquid in honore nostro & diuione prædicti Canonij Abbati & Monachis

Monachis quoque modo à quibuscumque personis. Vbi acquisierunt vel in futurum similiter acquirere poterūt, propter sola capita castrorum nostrorum, sed & castra Olerias & Bulcodenos cum omnibus eis ex integro pertinentibus libere adquirere dimittimus, etsi aliquid nobis tam in iis quam in alijs iure competeat. Nihil nobis retinentes omnino Deo in tam dicto Monasterio condonamus, &c. Actum hoc est anno ab Incarnatione Domini 1094. Signum Pontij Maluerij & uxoris sue Salome. Signum filiorum Pontij, Vuillemi, Fulconis qui laudant & confirmant. Signum Raymundi Episcopi Massiliensis.

Ego Petrus Gausfredi Aquensium Archiepiscopus & Monasterij Massiliensis B. Mariae sanctique Victoris Martyris licet peccator Monachus seruus & filius, dono ipsi Monasterio Ecclesias Parochiales sancti scilicet Jacobi de Sparreno, & S. Fidis de Artigna, &c.

B E R T R A N D V S I.

Annus CHRISTI 1095. MASSILIÆ CONDITÆ. 1692.

Guiberti Prouincia Comitum. Annus 5.

- 1 D O N E mortuo anno 1090. Prouinciarum Comitatum adiit Guibertus eius filius siue Gilbertus de Tarenta cognominatus, qui Tiburgiam filiam Comitum Rutenensis & Gualdensis matrimonio sibi iunxit. Hic vltimus ex illustrissima & potentissima Burgundiarum Regum familia Comes Prouinciarum regnavit.

Bertrānus paucis ab obitu Raymundi diebus interiectis, sedere aggressus est anno incunte 1095. Hic Pontificatus initio multæ & graues dissensiones ac dissidia & paria intercessere cum illustrissimo Domino Pontio de Peynier Procomite Massiliensi, quem Pontifex Bertrandi Episcopi supplicantis libello, sacrorum & ciuilibus congressus iure ideo multauerat quod Ecclesie fundos atque imprimis portum Gallicanum inique sibi assereret. Verum ab alienatos alterum alteri conciliare haud difficile fuit ubi primum decessio à possessione facta innotuit à Vicecomite, præsertim portus Gallicani ad ciuium vrbis superioris vsus & commoda peropportuni. Inde Bertrandus Pontificij Procuratoris nomine suffragio suo culpa poenæque Pontium absoluit. Coniugem sibi sumpserat nobilissimam Virginem Guerriadam & ex ea germanos fratres duos susceperat Aycardum & Gaufredum eius nominis II. Prior inter cruce signatos Raymundo Comiti S. Ægydij se adscribendum dedit, & cum exercitu in Palestinam traiciens homo familiarissimus & Raymundo Comiti omnibus rebus coniunctus tantis illum officiis atque obsequiis sibi deuinxit vt par amicitiae nullum videretur vsquam esse posse coniunctius. Posterior Gaufredus filium similiter ex coniugio habuit Pontium eius nominis III. quem, cum in territorio de Fos multos iam annos domicilium posuisset, Pontium de Fos vulgus appellauit. Post eius obitum parenti superstites vixere filij omnino quatuor Gaufredus Irat, Guido Camerlencus, Guillelmus de la Garde, Pontius de Fos qui dominium d'Ieres Bragançon pluresque id genus alijs Toparchias ciuium Massiliensium vniuersitati pecuniis præsentibus ac numerato pretio diuendiderunt.

- 2 Sub id tempus Prouinciā administrabat Comitis nomine Gilbertus filius Odonis II. siue Bertrandi & Stephaniz, vt supra exposuimus, qui Tiburgiam filiam Comitum Rutenensis & Gualdensis matrimonio sibi iunxit, ex qua duas suscepit filias Phaitidem quam Ildephonso Tolosano Comiti dedit in matrimonium & nuptias, ac Dulchiam quam Raymundus Berengarius Comes Barcinoniz uxorem habuit, à qua salutis anno 1112. Comitis Prouinciarum, nomen & dignitatem accepit.

- 3 Quod ad res Italiz spectat Urbanus II. Brunonem Charchusiani instituti auctorem sexto anno quam ille solitudinem Chartusianam incoluisset ad se accersuit, biennio apud se retentum dimisit hoc anno 1095. quando ab Urbano discedens in Calabriam profectus institutum suum propagauit. Sed & Cisterciensium & Antonitarum eorum ordines qui infirmis ministrabant & literam Tau insignibus gerebāt, sub hoc tempore originem sumpserunt.

- 4 Tum rebus in Longobardia bene dispositis Urbanus Papa in Gallias marino itinere cepit diuertere scilicet Massiliam primum, deinceps ad S. Mariam ad Podium in Assumptione ipsius peruenit. Synodum quæ ad Montem clarum in octauam S. Martini Apostolica auctoritate condixit, ad quam diuersarum Prouinciarum Episcopus missis literis canonica vocatione inuitauit, & frugiferis decretis Franciæ Ecclesiæ lapsam quoad potuit disciplinam erexit, & Clementem Antipapam atque Henricum ob commemoratas causas, Philippum verò Regem Franciæ propter secundas contractas priore viuentis uxore nuptias, pro-

rum

rum communione summouit, ac Philippum ipsum ad piaculum accipiendum adduxit, sed & Bertradam regiam pellicem eadem excommunicatione mulctatam Vvilelmus lib. 4. cap. 2. in rebus Anglicis tradit. Præcipuum fuit illud cuius causa potissimum illud Concilium indictum & collectum fuit ut in eo indiceretur expeditio in terram sanctam. Quare ad eam promouendam Urbanus Papa permansit in Galliis, Episcopi autem in sua reuersi haud otiosi perstitere, sed in suis Diocælibus singuli singula circūmeuntes oppida, Hierosolymitanam expeditionem magno animi feruore literis Pontificiis indicebant. Porro eorum qui eiusmodi tuba excitari nomina dabant infinita propemodum erat multitudo, ut opus fuerit dehortari plurimos quorum vel ætas vel valetudo ponderi militari subeundo impar esse manifestis indiciis videbatur, adeo ut magnus fuerit delectus habendus. Propositum erat, ut inquit Petrus Diaconus in chronico, pro militari signum sanctissimæ Crucis, quod ad huius expeditionis euidentis indicium communi consilio super scapulam dextram milites imprefere vestibus. At ista anno sequenti quo ad bellum sacrum certus delectus est habitus. Ut autem res difficillima inchoanda hætenus in Ecclesia atholica intentata optatum consecui posset effectum, placuit Urbano Pontifice autore, horarias illas preces & laudes, quæ vulgo Dei genitricis appellari consuevere officium, iam apud Monachos Eremitas institutione Petri Damiani frequentari cœptas, ex illis deducere ad Clericos tum ad Laicos quoque tam viros quam mulieres, à quibus digne ex animo eidem sanctissimæ Virgini persolui deberet, ut ipsa apud filium precibus ageret, quo fidelis populus in tot & tantis discriminibus subeundis eius fulciretur auxilio atque præsidio muniretur, quas preces & Cartusiani diuino monitu haud pro de suscepere dicendas, qui & eiusdem ipsorum ordinis eandem Dei matrem adficiere sibi Patronam, prout in rebus gestis S. Brunonis eius ordinis institutoris apparet.

Anno 1096. Gilbertus Provinciae Comes Tolone Ecclesiam B. Mariæ de Sedis suis sumptibus extruxit à fundamentis, vectigalibusque dotatam, sacrarum etiam reliquiarum decorauit ornamentis, ac multis insuper auxit immunitatibus & priuilegiis. Extat eiusdem foundationis instrumentum, liquidæ ac plenæ autoritatis intercedentibus præfidiis omnibus scriptum, & à Gilberto Comite obsignatum quod in armario deinceps in tenebris, nescio qua causâ seposito & intra murum recondito inuentum anno 1374. Ioanne Syluestro Tolonensi Episcopo, ut infra suo loco meminimus, habetur nunc sub signo in Ecclesiæ Tolonensis Archiuio seruaturque diligentissime. Exemplum est huiusmodi.

In nomine Domini Iesu Christi Amen. Anno Incarnationis eiusdem 1096. die Iouis 13. mensis Augusti ante festum Assumptionis B. Mariæ, ad æternam rei memoriam pateat omnibus hominibus presentibus & futuris, quod nos Gilbertus de Tarenta filius Odonis, Dei gratia Comes Provincia, Ducatum Apulia, & Principatus Capuæ, Provincia, Forcalquery & terrarum adiacentium. Morus deuotione & fide Catholica, ordinauimus & constituimus foundationem Ecclesiæ in hac urbe Toloni, sub titulo B. Mariæ de Sedis propter memoriam de euentu nostro in dictam urbem, cum nostra coniuge Domina Tiburgia filia Domini Tibaudi Comitum Rutenfis, & Gimandani, & propter recuperationem habitantium & ciuium dictæ nostræ ciuitatis, & commiseratione de iis qui presentes sunt in dicta urbe ad requisitionem Reuerendiss. Domini in Christo, & diuino auxilio Domini Iacobi de Palma ordinis S. Benedicti Episcopi Tolonensis, decernimus & decernimus ex autoritate nostra dedicationem dictæ Ecclesiæ, ad honorem Dei & Virginis Mariæ atque Sanctorum Cleonis, Gratiani, Vithery, Cypriani, Mandriani, Flauiani, & Venantii & aliorum qui commemorantur in dicta Ecclesia Toloni. Et primo ordinamus constituimus & decernimus, quod ante constructionem & fabricationem dictæ Ecclesiæ facta sit domus pro habitatione Monachorum, qui in magno numero sunt in turro de insula, quæ ante erat castrum quod à Photensibus conditum fuit, & restauratum post incursionem, quæ in hanc urbem facta fuerunt à Gothis & Vandalis, seu Longobardis. In eo castro ordinamus quod propter defensionem dictorum Monachorum & dictæ ciuitatis sit exercitus centum quinquaginta vel circa, militum sub iussu Caroli Tomassi duætoris exercitus nostri. Qui quidem dictus Tomassus cum suis militibus, volumus ut maneat apud dictum castrum; & eundem Tomassum decernimus ex nostra autoritate & pleniore potestate & nostra Domina Tiburgia coniugis, procuratorem ad omnes res quas volumus, & ordinamus, & quæ fieri debent in dicta ciuitate Toloni, tum propter foundationem dictæ Ecclesiæ, quam renouationem & habitationem dictæ urbis ad omnes ciues tam presentes quam futuras, filios, filias, vel nepotes receptos & recipiendos in dicta nostra ciuitate Toloni. Item ordinamus quod dictus Tomassus Praefectus noster pro constructione & fabricatione dictæ Ecclesiæ sit etiam noster Procurator ad recuperandum mille trecentos quadraginta florenos ex parte urbis Massilia, & de namibus Ludonici de Plombina Thesaurarii dicti Comitatus, aut ex alijs qui per eum sunt commissi ad dispensationem nostram; & ita factum sit volumus, & iussimus, secundum mandatum quod iam fecimus & in fine huius instrumenti descriptum

ptum erit. In primo sit datum Reuerendiss. Domino de Palma quingentos florenos pro sua dispensatione suorum Monachorum, & pro recuperatione Ecclesie S. Maria à B. Cleone edificata, ex tempore euentus B. Maria Magdalena, & aliorum Sanctorum, qui in hunc Comitatum Prouincia euenti fuerunt. Quæ quidem Ecclesia est iuxta dictam turrem seu castrum ex parte versus Occidentem. Item ordinamus & iussimus, ut sit facta noua Ecclesia ex alia parte versus Orientem, circa dictam turrem, aut in alio loco proximo, secundum voluntatem dicti Domini de Palma sub titulo B. Maria de Sedis ad memoriam euentus nostra in portum dictæ ciuitatis Toloni, & sit facta dicta Ecclesia partim marmore, vel alijs lapidibus à puncto ferreo scissis. Et in fundamento dictæ Ecclesie sit lapis marmoreus, ubi sint insculpta insignia nostra. Et cum ita sit dicta Ecclesia constructa & fabricata usque ad suum effectum, & subito consecrata à dicta Domino Reuerendissimo de Palma Episcopo dictæ ciuitatis, aut ab alio Episcopo qui commissus erit in eam causam. Ideo ordinamus pro illa dispensatione dicti Domini de Palma aut aliorum qui vocati in dicto opere erunt, ex eis dari per dictum Tomassum vestimenta seu cappas ex serico albo, & alia quæ necessaria erunt, casu quo absentes fuisset de dicta ciuitate. Item ordinamus, quod post consecrationem dictæ Ecclesie sit celebrata magna Missa ad memoriam rei perpetuam, ad honorem Dei & gloriosa Virginis Maria, ex eodem die usque ad consummationem saculi & pro illa celebratione sit datum dictis Monachis mille florenos aureos, qui recuperari poterunt de Castro de Baussis infra annum dicta celebrationis magna Ecclesie, & volumus ut sit factum secundum tenorem dicti instrumenti. Item ordinamus & statuimus quod in dicta Ecclesia remissa sint reliquia venerabilium Sanctorum quæ per nos ultra mare translata fuerunt, & primo ego Gilbertus de Tarenta Comes Prouincia pro remissione peccatorum meorum ad honorem Dei & gloriosa Virginis Maria volo sit factum & constructum scrinium ex auro & argento, in quo scrinio volo ut remissa sit lagena sacri lactis beata Maria Virginis, cum quadam parte ex vestimentis suis, cum parte lapidum sui sepulchri. De lapidibus sepulchri Domini nostri Iesu Christi, qui dati nobis fuerunt ex parte Domini Tibaudi Comitis Rutensis & Giuandani, patris vera amica nostra coniugis Tiburgie. Sunt verò alia quæ propter remunerationem belli erga Paganos facti, Hierusalem à Rege Godefredo nobis data sunt, cum multis alijs quas in alias partes transmisimus, quarum reliquiarum meliores, in dicta urbe iacentes volumus sint incerata in arca aut scrinio, ex auro & argento constructo. Primo de parte ligni S. Crucis, in qua Christus Redemptor noster pependit propter nostram redemptionem, & volumus ut pars dicti ligni sit intra crucem ex argento deaurato. 2. De lapidibus columna in qua Iesus Christus fuit flagellatus. 3. De lapidibus montis Tabor. 4. De ligno mensæ in qua Christus cum suis discipulis recubuit. Quæ dicta reliquia fuerunt inuenta post destructionem Hierusalem à Godefredo Rege, partim in turri David Regis, & alia quæ erant sepulta iuxta sanctum Sepulchrum Domini Iesu Christi, à quodam homine ex parte Gallie vocatus Petrus Heremitanus, qui ante nos fuerat in dicta ciuitate Hierusalem. 5. De corporibus SS. duodecim Innocentium quæ inuenta in castro Bethlehem ex tempore illius belli, in quo loco fuimus propter deuotionem, & in cellula D. Hieronymi apertum fuit dictum monumentum ubi erant dictorum Sanctorum corpora, quæ reliquia ex autoritate dicti Regis Godefredi fuerunt in partes Gallie translata, & in multis partibus diuisa, ex manibus Reuerendiss. in Christo & diuino auxilio Episcopi de Alcara. Quæ quidem reliquia, dicta partis sanctorum Innocentium volumus ut sint in capite ex argento deaurato, & reliqua eorum sint reposita in scrinio siue arca supradicta. Quapropter volumus & iussimus, ut sint translata in dictam Ecclesiam post eiusdem consecrationem factam. Et ita presentes iussimus dicto ductori nostro Tomasso dimittere illas in manus dicti Domini Reuerendissimi Episcopi quæ in scrinio argenteo clausæ sunt, quas ita recepit cum magno gaudio & deuotione. Quasque reliquias volumus repositas esse super magnum altare dictæ Ecclesie, quod factum erit post illam constructionem. Et ante dictum altare volo & iubeo ut ardeant ad perpetuitatem duæ lampades oleo puro, propter remissionem peccatorum nostrorum & memoriam antecessorum nostrorum Domini Guillelmi de Tarenta, cuius corpus requiescit in pace circa dictam Ecclesiam B. Cleonis, in qua institutus Missam anniuersariam ad fruitionem quingentorum florenorum aureorum. Quæ quidem Missa volumus ut sit celebrata in dicto magno altari, in qua Ecclesia volumus ut sit inclusum dictum monumentum, propter quod fieri amplificauimus de centum florenis aureis ultra quod supra per nos ordinatum fuit ad constructionem dictæ Ecclesie vel aliarum rerum quæ fieri possunt in eam causam. Quos centum florenos aureos accipere poterunt, quando illis placebit in urbe Aquensi, vel in alijs partibus supra nostras facultates. Ideo mandamus thesaurarijs nostris vel alijs qui in eo manere commissi sunt, & tunc temporis erunt ut sine ulla dubitatione dimittant dictos centum florenos, in manus dicti Praefecti nostri Tomassi. Item ordinamus & decreuimus, quod factis omnibus quæ supra dicta sunt, corpora SS. Cleonis & Pterij quæ sepulta sunt in Ecclesia iuxta turrem, transferentur in dictam nouam Ecclesiam, & eorum capita sint constructa in capite argenteo deaurato, & reliquia corporum dictorum

dictorum Sanctorum clausa sint in sepulchro marmoreo secundum voluntatem Reuerendiss. Episcopi, quoad locum dicti sepulchri. Quod quidem etiam volumus sit factum, de corpore B. Grassiani Episcopi dictae urbis, cuius quidem corpus sepultum est in capella B. Cypriani cum alijs: & cuius etiam caput volumus esse constructum ex argento & auro; & reliquia corporis sicut & aliorum in monumento marmoreo clausa sint. Item ordinamus & decreuimus quod in dicta capella S. Cypriani ad honorem Dei & Virginis Mariae, atque B. Cypriani, & aliorum Sanctorum, ad aeternam rei memoriam secundum requisitionem dicti Reuerendiss. Episcopi, sit celebratum diuinum officium unoquoque die propter honorem illorum Sanctorum, & memoriam de morte B. Cypriani, in quo loco necatum fuit cum suis socijs Mendriano & Flauiano, ordine Heremitano, secundum tenorem M. S. lecti & auditi & manibus nostris tacti, in pergamento descripti, quod propter suam antiquitatem & veritatem ipsius continentem vitas Sanctorum, qui in eo nominantur, volumus ut in praesenti sit incertum, & in lapide marmoreo descriptum in littera deaurata, & inde positum in dicta capella in muro, supra dictum monumentum dictorum Sanctorum. Quod quidem volumus post illam translationem factam, sit nouissime ex marmore constructum, & post celebrentur singulis diebus tres Missae, pro quo officio ex mea propria voluntate & nostra coniugio, do & dono pensionem sexaginta florenorum aureorum, quos volumus distribui dictae Ecclesiae ad aeternam rei memoriam, ex manibus thesaurarii nostri per numerum capitulorum, & volumus ut sint ijs dati in castro de Banfis domicilij nostri, & volumus ut sit factum in vim praesentis instrumenti, sicut si esset testamentum & ultima voluntas. Et si quidem dictos florenos nostri successores aut thesaurarii denegarint, volumus ut recuperentur via iustitiae Curiae nostrae, & ad hoc omnes successores nostri cogi possint, & ante omnes constitutiones quas fieri volumus & decreuimus in dicta urbe, &c.

Hoc eodem anno expeditio occidentaliū pro Orientalium Christianorū sub Turcis periclitantiū subuēctione, indicta per Urbanū Papā anno superiori sub diuersis Ducibus diuerso tempore, diuersis locis in procinctu posita, nunc Cōstantinopolim versus iter arripit. Legatusq; ad eam destinatus est Ademarus Podientis Episcopus Ducibus Godefri ſo Bulionensi siue de Buillon Iotharingiae Principe, Eustatio & Balduino eius fratribus, Hugone magno fratre Regis Francorum, Roberto Comite Normannorum, Raymundo Comite Tolosae (cum Gothis & Gasconibus ait Fucherus) Boamundo Duce Apuliz & infinitis alijs nobilibus. Populi verò adeo frequentes ierunt, ut crederes vulgo vrbes ab incolis deferri agrosque incultos solosque relinqui. Quod pluribus prosequitur Vvillelmus Tilius lib. 1. de bello sacro cap. 18. & lib. 2. cap. 1.

Praecipui è Massiliensibus nomen dedere Aycardus Vicecomes Pontij de Peinier siue de Podio nigro filius, Petrus Pontius siue Petrus Bartelemy Presbyter Massiliensis, Bertrandus Sarda, Anselmus de Marsilia, Raymundus de Pousquieres, alique de quibus suo loco dicturi sumus. Longe plures Ademarus Legatus Pontificis & Petrus Eremita belli concitor è regionibus alijs Transalpinis deduxerunt, ut id genus militum sexcenta millia diuersis itineribus terra mariq; conuenerint, ita ut omnes oras portusque complerent. In Asiam ubi traiecerunt captis oppidis eadem deuastarunt, Niczam urbem cum alijs pluribus oppidulis expugnarunt & in suam potestatem redegerunt Antiochiam in Syria coeperunt die 3. Iunii ab hostium immensa multitudine obsessi, fame ac morbo consumpti inuentione lanceae illius quae Christi latus perforauit animosiores effecti, facta irruptione ingentem victoriam contra hostem reportarunt. Quod cum Urbano Papae nuntiarum fuisset, Legatum misit in Orientem qui Ecclesias in locis vnde Pagani expulsi erant instauraret. Nec multò post Concilium habuit tertia hebdomada quadragesimae cum diuersarum Episcopis Prouinciarum in ciuitate Turonensi, ubi iterum suorum praetitorum statuta Conciliorum generalis Synodi assertionem roborauit, & Episcopum Stratsburgensem de excommunicatione resipiscentem recepit in communionem, ita tamen ut de illatis criminibus se expurgaret. Philippus Rex Galliarum iam dudum pro adulterio excommunicatus tandem Domino Papae dum adhuc in Galliis moraretur, satis humiliter ad satisfactionem venit & abiurata adultera in gratiam receptus est seque in seruitium Domino Papae promptum exhibuit. Haec Bertholdus, qui dum Pontificis ter reliquit, addit Urbanum hoc ipso anno Arelatae diem Dominicae Natiuitatis cum multis Episcopis celebrasse.

Per id tempus donationem Stephaniae Comitissae factam Richardo Cardinali & Abbati S. Victoris ad fundandum Monasterium & Ecclesiam S. Nicolai confirmasse Urbanum Papam cum ex itinere Tarasconem diuertisset, cognoscimus ex magno Chartario S. Victoris Massiliensis fol. 55.

Ecclesiastica traditio & venerabilium legum sanxit auctoritas & quod religionis augmentum in sanctam Ecclesiam salubriter disponitur per scriptura monumentum ac futurorum memoriam sagaciter

citer transmittatur. Quapropter cunctis fidelibus presentibus & futuris notum fieri volumus. Quod venerabilis Papa Urbanus. anno Incarnationis Dominica 1096. sui autem Pontificatus anno 8. Indiēt. 3. die 3. Idus Septemb. per castrum Tarasconem transiens, habuit, ibique pradiolum quod ante portas castri Stephanie cognomento Dulcis Comitissa, pro anima famuli sui Bertranni Comitis & Procures atque incolæ iam dicti castri pro salute animæ suæ B. Victori Martyri Massiliensis Monasterij nec non Venerabili Richardo Abbati & successoribus eius, ad construendam Ecclesiam & cimiterium in perpetuum in possessionem contulerat, suæ autoritatis largitione confirmavit ibique esse Monasterium atque cimiterium in honorem B. Nicolai fieri precepit, &c.

- 11 Anno 1098. Urbanus à Francia reuersus à Mathilde excepit, Romæ arcem atque in ea Clementem acriter expugnauit, cumque alia ratione propositum tenere non posset custodibus pecunia corruptis demum arcem in deditiōem adduxit. Clemens verò clam elapsus Albam se Marforum iterum reuertit ac firmo ibi se presidio communiuit. Interim in Syria, Antiochia à Christianis vi capta eaque Boemundo Principi data est. Quomodo autem ista contigerint, Tyrium Consule lib. 5. de bello sacro cap. 23. & lib. 6. cap. 14. & 22. sed & quonam pacto ibidem Christiani obsessi per Petrum Raymundum Sacerdotem Massiliensem animosiores effecti, inuentione lanceæ Christi & in hostes irrumpentes ingenti victoria potiti sunt, pluribus narrat Æmilius lib. 4. de gestis Francorum. Capta inquit, Antiochia an. partæ per Christum salutis 1098. non diu lacerati sunt, siquidem tertio post die innumerales Saracenorum copie urbem munitionibus operibusque cingere cœperunt. Iamq; ad summam rerum omnium desperationem ventum erat, cum intempesta nocte S. Andreas Apostolus Petro Bartolomæo Sacerdoti Massiliensi sese visendum præbuit. Obstupuit ille, cui Apostolus, Perge, inquit ad Christiani exercitus Principes meoque nomine impera ut lanceam qua sacrum Domini mei latus vulneratum est in Ecclesia S. Petri effossa humo perquirant & secum in bellicis expeditionibus ferant, sperentq; à Deo memorabilem intra paucos dies victoriam. Dubitauit aliquandiu Petrus an Principes adiret, dumque legationem differt, audit Apostolum voce terribili intonantem. Vel ibi vel moriere. Paruit deniq; lancea quæ sita est & refossa. Dubitabant tamen non pauci fraudemque verebantur. Iurat Petrus atque ego, inquit, si ita necessarium est ignem testis huius veritatis subibo. Assentiuntur Christiani. Postridie rogos paratur, sunt duo acerui lignorum quatuordecim pedes longitudinis, quatuor latitudinis, relicta inter aceruos semita vnius pedis. Conueniunt Sacerdotes linteari, & nudis pedibus atq; innumerabilis multitudo promiscui sexus. Petrus tunica sola indutus sumpta ab Episcopo Albariensi in manus lanceæ, flexis genibus effictoque crucis signo rogam ingrediatur. Ardebat rogos vehementissime flammaque ad 30. cubitos porrigebatur. Stetit aliquandiu in medio igne incolumis, atque illibatus exiuit. Quodque omnem fidem superat, nullum in tunica qua succinctus erat, nullum in subtilissimo panno quo lancea tegebatur ignis vestigium apparuit. Conclamant omnes, accurrunt, titionesque. carbonēs, & cineres religiosè colligunt, quibus subinde multi ægri sanati sunt. Petrus inter tangentium, vrgentium ac aliquid ex eius corpore sumere certantium manus grauiter vulneratus, paucis post diebus extinctus est. Narrat qui interfuit Raymundus de Agiles Sacerdos Comitis Tolosani. Deinceps irruere in hostes sæpius Christiani ac innumerabiles eorum copias præcunte semper sacra lancea deleuere. Baronius in Annalibus tom. 11. an. 1098. num. 16. Vvillelmus Tyrius lib. 6. cap. 14. Raymundus de Agiles in hist. Hierosolymitana pag. 168. 169. Gretserus tom. 3. de S. Cruce lib. 3. cap. 9. Dupleix tom. 2. fol. 109. Denique omnes qui de sacris expeditionibus scripsere. Inuenta lancea 15. Iulij FERIA 6. in Parasceux. Petrus Sacerdos Massiliensis inculatus falsæ religionis fuerat is sacre lanceæ effodiendæ auctor, ut se purgaret circumfuso exercitu sacram lanceam nudato corpore manu gestans ipso magni Veneris die per coaceruatorum late lignorum struem ardentem, mediosque ignes illæsus euasit statimque omnibus ad tantum miraculum accurrentibus obrutus interiit. Paulus Æmilius lib. 4. de gestis Francorum. Scribit Blondus sacram lanceam spongiamque & partem Crucis Dominicæ à Balduino Imperatore Constantinopolitano datam Veneris anno 1236. in pignus acceptæ ab iis pecuniæ, cum ope illorum Græci obsidentes Constantinopolim repulsi essent. Quæ tamen non multo post, S. Ludouicum ut redimere liceret obtinuisse, & Parisios detulisse testantur Francorum historix. Spondanus anno 1236. in Auctario.

- 12 Hoc eodem anno Robertus Flandriæ Comes, qui hisce vindictis Hierosolymæ interfuerat, iussit per literas uxori Clementiæ ut Carnobium construeret in honorem S. Andreæ, eo quod B. ille Apostolus Antiochiæ Petro Sacerdoti Massiliensi apparens, lanceam qua Christi latus percussus fuit, latentem in Basilica S. Petri reuelauerat, qua inuenta & ex Apostoli

Apostoli monitis in acie exercitus delata, infestos infidelium cuneos deiecit, perculit, dissipavit, Christianorumque agmina viribus collapsa ad pugnam animans, insignem illam, quæ Palæstinæ regnum Christo reuendicatum est, peperit victoriam. Clementia viri piæ iussioni obtemperans, statim à Baldrico aliis Balduino Episcopo Tornacensi altare in stratis impetrauit iuxta Brugas, vbi Monasterium siue immortale tanti beneficii Mnemosynon in memoriam construxit S. Andreæ Apostoli, Christi Passionis imitatoris, Christianorum defensoris, infidelium triumphatoris. Cuius & ope præsidii sanctissimæ Deiparæ quæ Apostolorum Regina est, communta insignem illam navalem victoriam Christianis obtigisse consentaneum est credere, quæ Turci in Corinthiaco sinu iuxta Patras, vbi magnus ille Apostolus sub Ægea crucifixus est, strage immani fusi & fere deleti sunt, incredibili Reipublicæ Christianæ solatio & commodo.

Postero anno Hierosolymæ Idus Iulij feria 6. hora qua Christus mortuus est in deditio-
nem Christianorum venerunt annis circiter 490 postquam eas Saraceni occuparant. Quæ
parta victoria Gottifredus Bollionius Dux Lotharingæ, qui stupentibus omnibus primus
in muros euaserat communi omnium consensu Rex est Hierusalem appellatus. Verum ille
neque titulo neque insigni regio vti voluit.

Anno 1103. in instrumento autentico Dedicationis Ecclesiæ Aquensis S. Saluatoris
clare dicitur Petrum Archiepiscopum Aquensem congregatis quibusdam Comprouincia-
libus Episcopis apud Aquas Sextias consecrasse altare in honorem S. Maximini & sanctæ
Magdalenz, quod ambo primi Ecclesiæ Aquensis fundatores extitissent. Dies adscripta 7.
Idus anno 1103. Sacrificium cum ceremonia fecerunt Petrus cognomento Gaufredi, Mo-
nachus S. Victoris Massiliensis ex perillustri Vicecomitum Massiliensium prosapia Archie-
piscopus Aquensis, Gibelinus Archiepiscopus Arelatensis, Petrus Episcopus Cauallicensis,
Berengarius Episcopus Foroiuliensis, Augerius Episcopus Regiensis, Fulco Præpositus Aquen-
sis, Hugo Archidiaconus, Bremondus Sacrista, Goffredus & Petrus Archipresbyteri, Hof-
bertus, Petrus, Hugo, Vvilkelmus, & alij Canonici. Hierosolymis ingens omnes sepulchri
Christi visendi cupido incessit. Itaque ea res trium religiosorum hominum ordinibus cau-
sam præbuit, Hospitalariis, Templariis, & Teutonicis, de quibus Sigonius lib. 9 de regno
Italix. Hoc eodem anno 1103. recepta, inquit, Hierosolyma Christiani Latini permittenti-
bus Ægyptiis & Saracenis vrbis dominis prope sepulchrum Monasteria duo construxerant,
vnum viris, alterum mulieribus recipiendis, quæ sepulchrum adiissent, eaque nomini B. Vir-
ginis Mariæ & B. Mariæ Magdalenz dicarant. Recuperata verò vrbe cum ea cœnobio in-
finitæ affluentis multitudinis non suppetere, hospitale est additum, idque nomini S. Iohannis
Eleemosynarij Patriarchæ Constantinopolitani, siue vt vulgo fertur S. Iohanni Baptista sa-
cratum est, ibique ex vectigalibus vtriusque Monasterij iis qui sepulchrum adiissent, ægro-
tantibus res necessariæ subministrari sunt coeptæ, Rectorque qui loci curam gereret institu-
tus qui post aliquot annos vnà cum sociis suis habitum religionis assumpsit crucemque al-
bam in pectore gerere certa se astringens vitæ disciplina instituit. Hi postea rei militaris stu-
dium & defensionem peregrinorum aduersus Saracenos professi, maximis in toto Christia-
no orbe opibus pia Principum priuatorumque largitione ditati sunt, militesque Hospita-
larij ac Hierosolymitani, deinde Rhodij, à Rhodo insula quæ sedes fuit eorum, appellati.

Anno 1105. non præmittam hoc loco ne illud quidem quod refert Nostradamus
par. 2. histo. fo. 113. Aycardum in numerum atque ordinem Episcoporum Massiliensium
cooprandum esse. Quamquam quæ illum coniectura ducat non video, nisi quod in testa-
mento Raymundi Comitis Tolosani subscriptus proximè reperiatur Aycardus de Marsilia,
cum Aymino Episcopo Tolonensi. Id verò si rem definiret, eadem certe argumenti conclu-
sio ex vno ad cæteros similiter & coniuncte subscriptos, nempe Raymundum de Balthio,
Bertrannum, Porceletum, &c. Episcopi quoque appellationem deriuaret. Sed neq; vsquam
est in membranis nostris siue illius siue alterius Præsulis memoria vsque ad annum 1122.
quo Raymundi II. electio reperitur. Qui verò his temporibus Massiliæ vixit Aycardus
Gaufredi Vicecomitis germanus frater, illum ad cruciatæ exercitum atque in militæ disci-
plinam profectum sub Raymundo Comite S. Ægydij meruisse stipendia in bello sacro, supra
demonstrauimus anno 1095. num. 1.

In Oriente vita functus Raymundus Comes Tolosanus à quo testamentum condi procu-
rauit Gibelinus Archiepiscopus Arelatensis vt quæ per nefas castra & municipia Arelaten-
sis Ecclesiæ sibi vendicarat restitueret. Verum etsi Comes acerrimus Arelatensis Ecclesiæ
vexator confessus est multa se contra Arelatensem Ecclesiam inique egisse, testatur tamen
se nimia carnalitate detentum solummodo castrum Furcarum ad ripam Rhodani & quæ-
dam

dam alia reddere. Cætera verò filiis ea spe vt ipsi paternam auariciam non imitentur sed emendent. Testamentum verò vt antiquitatis monumentum seruetur in membranis capitularibus Ecclesiæ Arelatensis num. 1. sub V. de *Argentia* cuius exemplar descripsit ad verbum Saxius in Pontificio Arelatensi num. 73. Quod testamentum factum, inquit, est apud Montem Peregrinum in Syria regnare Domino nostro Iesu Christo Domino Paschali Papa S. R. Ecclesiæ præsentente anno ab incarnatione Domini 1105. Indict. 3. mense Ianua. vltima die ipsius mensis feria 3. videntibus & præsentibus honestis personis, Clericis, & Laicis videlicet Aymino Tolonen. Ecclesiæ Episcopo, Aycardo de Marsilia, Raymundo de Balthio, Decano de Poscheriis, Bertranno, Porcelero, Vvillielmo Pontio de Fos, Rostagno de Port, Gaufrido de Penis, & multis aliis quos dinumerare longum est. Geruila Comitissa fir. Adelphonsus filius eius firmat. Pontius de Brosio scripsit.

- 17 Post hæc Gibelinus Archiepiscopus Arelatensis vocatus in orientem Urbani II. Papæ deinde Paschalis Legatus de causa Ebremari in Patriarchatum Hierosolymitanum intrusi cognouit, deposuit, deposito successit. Sic enim Tyrius lib. 11. cap. 4. cum de substituendo, inquit Ecclesiæ Hierosolymitanæ Patriarcha Clerus & populus disceptaret, constituta ad hoc specialiter die vt super eo negotio de more tractaretur, post multas hinc inde deliberationum partes in Dominum Gibelinum Apostolicæ sedis Legatum vnanimiter conueniunt, & eum in sedem locant Patriarchalem. Gibelinus verò ad suos Arelatenses redeundi spe destitutus literas dedit lacrymis potius quam atramento exaratas.

GIBELINVS HIEROSOLYM. EPISCOPVS,

Charissimis in Christo fratribus Arelatensis Ecclesiæ suffraganeis Episcopis
D. Ariperto & aliis & omni Clero & populo salutem & benedictionem.

- 18 *Intelligere potestis fratres charissimi, quam incerta est vltima ista qua viuimus, cum illud certo enun-
ciat quod in cor hominis non ascendit, & hoc diuina prouidentia faciat quod humana mens cogita-
re non potuit. Scitis enim qua ratione egressus sum de terra mea & de cognatione mea; quomodo à
Romana Ecclesia ad Orientales Ecclesias fui missus modo factus incola qui veneram peregrinus. Nam
D. Papa Paschalis qui ad visitationem Ecclesiarum Orientalium me destinauerat per litteras & per
venerabilem Prænestina cinitatis Episcopum mihi mandauit vt curam Hierosolymitanæ Ecclesiæ
susceperem, exemplo illius qui exiuit à patre & venit in mundum vt faceret voluntatem eius qui
misit eum & ego inclinavi aurem meam & oblitus sum populum & domum patris mei. De cætero
fratres de ordinatione vestra cogitate, & Episcopum vobis secundum Dominum eligite. Etsi hæte-
nus tam nobilis Ecclesia pastorem qualem deceret non habuit; modo talis eligatur in quo per gratiam
Dei totum impleatur quod decuit. Multa vobis scribere disposueram sed cogitanti mihi de vestra
amicitia flere magis libet quam aliquid dicere. Dum enim ad memoriam reduco quantam dilectio-
nem erga me habuistis, quam patienter hominem nullius utilitatis sustinistis, nulla temporalium
rerum delectatione possum gaudere, sed multoties sunt mihi lacryma mea panes die ac nocte. Nec
mirum, quia sicut manifestum est nec pretio nec precibus me dilexistis, sed sola nobilitate qua in vo-
bis est & moribus & genere in me benignitas vestra semper apparuit, & nobilitas vestra se celare
non potuit. Nunc itaque dilectissimi sollicita dilectione vos deprecor vt mei memoriam habeatis qua-
tenus ille qui vestris orationibus fuit in via Doctor meus sit modo vestris precibus adiutor meus, &
in fine susceptor meus qui est in omni terra Deus meus.*

- 19 Paschalis etiam Papa literas dedit ad Arelatenses monuitque vt Gibelino successorem darent.

Paschalis Episcopus seruus seruorum Dei Clero & populo Arelatensi
salutem & Apostolicam benedictionem.

- 20 *Pro negotijs & scandalis qua in Hierosolymitana Ecclesia fuerant, venerabilem fratrem nostrum
Gibelinum quondam Ecclesiæ vestra Antistitem ad partes illas cum nostra legatione direximus,
cuius nimirum persona ita in omnibus placuit quod eum Clerus & populus eiusdem Ecclesiæ unani-
mi voto, communi desiderio in Patrem sibi & Pastorem elegerunt. Nos enim quoniam diu Episco-
pali regimine fuerant destituti, electionem ipsam assertionem nostram præsumimus. Vestram itaque di-
lectionem literis præsentibus præmonemus & hortamur in Domino, vt & vos Canonicum Pastorem
vobis eligere properetis nec vobis grane & durum vehementius videatur. Illum enim tanto zelo
tanto ardore Hierosolymitana suscepit Ecclesia, quod cum etsi nos omnino velimus vobis reddere,
nullo modo possimus. Data Laterani 4. Nouemb. Ianua.*

Contigere hæc anno Christi 1107.

PETRVS

PETRVS II

ANNO CHRISTI 1108. MASSILIAE CONDITA. 1703.

Guiberti Comitis Provinciae. An. 18.

HOC ordine ac numero Petrus eius nominis primus Episcopus Massiliensis reperitur in citato Codic. D. Tonsei Canonici Massiliensis & in libro viridi eiusdem Ecclesiae cuius tamen vitae acta silent omnino Annal. Massilienses. In Gallia, Philippi Regis mors incidit in hunc annum 1108. die 3. Calend. August. regnavitque annis 49. & in Floriacensi Monasterio sepultus est.

Anno 1110. Massiliae Hugo Gaufredi Vicecomes cum uxore Dulcelina Hierosolymitanam peregrinationem suscepturus pietatis causa & ad perlustranda sacra Palaestinae loca Christique vestigiis consignata, testamento causasse ante discessum reperitur, ut praedia quae inique haecenus occuparat Monasterio sancti Victoris restituerentur, de quibus in magno Chartario S. Victoris fol. 104. verso.

Quoniam religionis seu peregrinationis iter aggredi nullatenus expedit nisi primum quis male quaesitis & illicitè detentis renuntiauerit, idcirco notum sit omnibus praesentibus hominibus & futuris quod ego Hugo Gaufredi & uxor mea Dulcelina, ut diuina miserante gratia nostrorum mereamur veniam consequi peccatorum, Hierosolymam nostri Monasterij Massiliensis Capitulum cum quibusdam militibus nostris & amicis intravimus; & tertiam partem de sex furnis quam dispositione paterna cunctis peccatis nostris extingens per aliquantulum temporis iniuste detinueramus, Domino Deo & S. Mariae & S. Victori Martyri & Monachis ibi Deo servientibus praesentibus & futuris sine retentione aliqua reddimus, cum suis pertinentijs omnibus, quam videlicet 3. partem praenommati castri seu villa Gaufridus pater meus cum duobus filijs suis Falcone & Petro pro salute anima sua eidem venerabili loco iam praedicto donauerat. Huic itaque paterna dispositioni sicut praediximus ulterius contraire nolentes, iam dicti castelli portionem integram restituimus, &c. Anno ab Incarnatione Domini 1110. indict. 3.

RAYMUNDVS II

ANNO CHRISTI 1111. MASSILIAE CONDITA. 1708.

Guiberti Provinciae Comitis. Annus 21.

VI Petrus proxime locum fecerit colligitur ex Elencho Massiliensium Episcoporum, cum publico in Autenticis tabulis Capitularibus, tum priuatis, sic enim M. S. Domini Tonsei Anno 1121. Raymundus Episcopus Massiliensis erat, obiit 7. Novemb. 1121. Hic suo saeculo perlucidum sidus eluxit sanctimonia singulari, raraque, qua praecelluit doctrina. Cum enim iam à puero paruulo saeculi fucos aspernatus ad coenobium S. Victoris tanquam ad asilum religionis se contulisset, ibique lumina gratiae quae praeditus erat celare non posset, electus à Deo in commodum populi ut illa effunderet, tandem Massiliae consecratus est Episcopus, quatenus hoc euectus Sacerdotij apice ministerioque publicae salutis opus maiori autoritate exequeretur. In instrumento primum ac suppellectile sacra Ecclesiae amplitudinem & gloriam donis ac luculentis muneribus amplificauit, tum augendae pietatis studio Sanctorum reliquias vndecumque conquisitas thecà ferreà optime vestitâ sericoque ac picturis ornata reconditas in altum locauit, & super aram maximam venerandas proposuit. Hanc verò thecam ut religionis gratia exteris gentibus reseraretur, exorauit deinceps Episcopum Bartolomaeum de Rocali, Raymundi successorem clerus populusque vniuersus Massiliensis an. 1444. die Natali Virginis Deiparae, & in ea non recitandi sed recognoscendi causâ lectae sacrarum reliquiarum epigraphae. S. Cannati Episcopi Massiliensis, S. Antonij Confessoris, S. Victoris Martyris, S. Petri Apostoli, S. Stephani, S. Adriani Martyris, S. Vincentij Martyris, S. Ioannis, S. Verani, S. Apollinaris, S. Reginae, S. Gregorij, S. Polycarpi, S. Sebastiani, S. Sulpicii Confessoris, S. Martini, S. Marcellini, S. Andreae Apostoli, S. Laurentij, S. Lazari, S. Faustini, S. Christinae, SS. Innocentium. Ex veste S. Stephani, ex ligno sanctissimae Crucis & detasi è Christi sepulchro lapilli, aliaque id genus lipfana obliteratae scriptiois.

Sub idem tempus Dulchiae Raymundi Berengarij uxoris nomine Prouincia regebatur. Sed honorem dignitatem & nomen Comitis Prouinciae an. 1112. Manto sponte cessit. Ex

eatres suscepit liberos masculos, Raymundum primogenitum cui nupsit Petronilla Regis Aragonum filia, quæ patri successit in regno & cui Raymundo pater Barcinoniæ Comitatum donauit: Gilbertum Secundogenitum cui parentes Comitatum Prouinciæ reliquerunt, his conditionibus ut si decederet sine liberis masculis, Comitatus ad Berengarium filium tertio genitum & suos masculos perueniret masculisque deficientibus Raymundum primogenitum substituit.

- 3 Viennæ in Delphinatu Guido Archiepiscopus qui fuit postea Callistus Pâpa modo inter Legatus Apostolicæ sedis contra Henrici Imper scelerata perpetrata Concilium celebravit 17. Calen. Octob. cui inter alios Episcopos interfuit imo & præfuit pro Legato, quod impeditoris esset lingue. S. Godefredus Episcopus Ambianensis, ut testatur huius temporis scriptor Nicolaus in vita ipsius. Sed & interfuit huic Concilio Viennensi S. Hugo Episcopus Gratianopolitanus, inquit, Guido Abbas Cartusie in vita ipsius, qui præcunctis, ut Henricus qui sic enormiter in Paschalem Papam peccasset excommunicaretur, in eodem Concilio Viennensi effecit. Ista nec prætermisit Alphonsus Diaconus in vita Calixti II. *In Ecclesiastica*, inquit, *legatione quam D. Guidoni Viennensi Archiepiscopo per Gallias Paschali II. demandauerat, egregie se gessit, & cunctis Episcopis timentibus primus fuit qui Anathema à Paschali II. Imperatorem factum promulgauit, & Concilio in Gallijs congregato, omnes fere Gallie Episcopos ab eo separauit. Tum infra. Concilio Viennæ ad Rhodanum celebrato in Imperatorem sententiam Anathematis iaculatus est, idque epistola eius ad Paschalem quæ adhuc extat ostenditur.* S. Bernardus anno ætatis 21. Cisterciensium ordini adscribitur sub Stephano Cisterciensium tertio Abbate de quo ad annum 1108.

- 4 An. 1117. in Oriente Balduino Rege Hierosolymitano vita functo substituitur electione Comes Edessæ dictus Balduinus II. Tyrius lib. 12. cap. 7. Hic Edessæ Comes Balduinus, cum ipsum ac prædecessorem eius Massilienses decem omnino supra octo quibus regnauit annos auxilio laboris, comœatu, periculo suo plurimum iuuissent, priuilegio ipsos donauit quibus furnos panarios ab indictiua coctione liberos sibi habere possent, & vicorum spatia circumscribere in quibus fas esset Massiliensibus præterea nemini sedem ac domicilium collocare, quales in tota Cypro insula & vrbe Accone visos esse olim tradit Annalis historiarum scriptores. Fulco deinceps & Molifonda defuncti Balduini regno potiti erga Massilienses beneficiorum memores, in omnibus indictiui portorii viis siue fluminibus ditionis Hierosolymitanæ, tributorum omnium vniuerse solutioni renuntiarunt. Quod iis Pontificio quoque diplomate confirmatum esse voluit Innocentius IV. diræ interdictionis sacrorum communicatione interposita, aduersus id genus priuilegij atque immunitatis perturbatores. Quin etiam altero diplomate significauit, se magistratum populumque Massiliensem omniaque eius bona tam mobilia quam immobilia in Romani Pontificis clientelam tutelamque vindicasse.

- 5 Anno 1119. Atto Archiepiscopus Arelatenus è Biterrensi Comitum genere ac stirpe oriundus castrum S. Amantij alto situm loco in Prouincia Arelateni & in finibus Saxosæ regionis seu Crandi Campi pretio centum solidorum Melgoriensium sibi suisque in Arelateni sede successoribus acquisiuit. In Autographo Episcopali viridi fol. 203. Quo eodem anno Ludouicus Philippi filius Francorum Rex in Anglos & Henricum gessit Imperatorem multa prospere. Huic filius erat & aui nomine Philippus, qui animi gratia Lutetiæ Parisiorum suburbia obequitans, equo obiecta succuli specie consternato, inde deturbatus interiit. Clareuallense Cœnobium eo regnante constructum est, cuius primus Abbas fuit S. Bernardus anno 1115. Gelasio Viennæ mortuo qui aderant Cardinales Guidonem Viennensem Archiepiscopum eligunt Pontificem, quem Henrici quarti hostis Romanæ Ecclesiæ infensissimi consanguineum fuisse lib. 12. Tyrius tradit. Cardinales septem cum decessore Cluniacum ven erant, ab his & omnibus Gallie Episcopis homo Burgundus genere, Stephani Comitris Burgundie frater cis Alpes & in patria sua liberis omnium suffragiis constituitur Romanus Pontifex, & Guidonis nomen abiicere iubetur ut Calixtus II. impofterum diceretur Quod verò Cluniaci maxima cura delectus esset Pontium & successores illius Monasterij Præfectos annulo donauit, eosque impofterum Romani Cardinalis officio fungi iussit ut in ephemeride eorum in memoriam scriptum permanfit. Indicto Conuentu Remos 13. Calend. Nouemb. Cum Henricus qui non longe aberat recusaret renuntiare Sacerdotiis conferendis, Calixtus confirmat priorum Pontificum decreta. Acta huius Concilij habent Rogerius Anglus in Annalibus, eademque die Baronius an. 1118. Quo tempore Arelatis vtruit Atto Archiepiscopus ne dum vinculo excommunicationis Henrico à Calixto Paps in Synodo Remensi innodato, gesta publica illius nomine nunquam, sed hac formula inscribi.

inscribi. *Facta est hac charta, eo tempore, quo fuit Concilium Papa in Remensicivitate.* Porro à Calisto Romam redeunte ut Ecclesia S. Iuliani Arelatensis quæ à sacris cineribus S. Antonij nunc nomen habet consecraretur Acho impetrauit ut I'andolphus insinuat in Chronico.

Sequenti anno 1110. signantur ista in MM. SS. Codicibus Monasterij Montis Maioris Arelatensis. Guillelmus Comes Forcalqueriensis abstulerat villam Pertusium Monasterio Montis Maioris unde Abbas Guillelmus etiam dictus, iustitiam expetens obtinuit sententiam excommunicationis in Comitem, quam sententiam diu ferre non valens Comes, Viennam adiit cum Abbate coram Domino Papa Calixto II & tenens stolam illius reddidit omnia in manu Abbatis, Testes sunt sanctiss. Papa Calixtus II & Fulco Aquensis Episcopus, Berengarius Foroiulienfis, Mainfredus Antipolitanus, & multi Monachi in quorum presentia hæc omnia dimissa sunt, &c. Inde Calixtus Romam venit dum Gregorius Pseudo Pontifex Comitum quorundam presidio se contineret. Verum à Sutrinis subito deditus & Camelo verso in caudam ore impositus Romamque ignominiose reductus omnibus ludibrio fuit. Demum in Cauense Monasterium inclusus inglorius mortem oppetit. Cuius misero exitu in Germaniam nuntiato simulque gliscen-
tibus in dies ex discordia Regni & Sacerdotij bellis permutus Henricus, atque aliqua tandem præteritorum penitentia tactus eo demum delabitur ut & pacem Pontifici dederit, & iuri cesserit si quod habebat inuestiendi Episcopos & Abbates. Huius pacis nuntium & consensum Italice gentis expectans Calixtus Synodum habet, cui interfuere 450, Episcopi & Abbates à quibus disciplina Ecclesiastica fere restituta est. Ea confecta Synodo apud Remos celeberrimam urbem Belgicæ secundæ in Italiam proficiscitur excipiturque quasi numen aliquod in terras delapsum, cõcordiæ bono in animos hominum penitus illabente.

BERTRANDVS II.

Annus CHRISTI 1121 MASSILIE CONDITA. 1718.

Raymundi Berengarij Comitum Barcinonia & Provincia An. 9.

VIBERTVS Prouinciz Comes ex Tiburgia filia Comitum Rutenfis, quam matrimonio sibi iunxerat duas suscepit filias, Phaitidem quam Ildephonso Tolosano Comiti dedit in matrimonium & Dulciam quam Raymundus Berengarius Comes Barcinoniz uxorem habuit. Cumque huic natu minori Prouinciz Comitatus in dotem obligisset, eiusque nomine Prouincia regeretur, honorem ac dignitatem Comitum sponte cessit Raymundo marito an. 1112.

Sedisse hoc anno Bertrandum eius nominis II. Episcopum Massiliensem liquidissime constat ex Archiuis Ecclesie Massiliensis, in quibus hoc eodem anno Bertrandum Episcopum soluisse interdicto & in gratiam restituisse Pontium de Podio nigro Vicecomitem Massiliensem docent antiqua tabularum monumenta.

Dominus Pontius de Podio nigro Vicecomes Massiliensis & uxor eius Guerrejada à Bertrando Episcopo Massiliensi vinculo Anathematis secundum sententiam Domini Papa ————— pro se filijsque Aycardo & Gausfrido, &c. Anno ab Incarnatione Domini 1121.

Huius Pontificatu Augerium siue Orgerium Regiensem Manfredum Antipolitanum, Martinum Vintimiliensem, Imbertum Glandatensem Petrum Nicensem, Berengarium Foroiulensem Episcopos & Petrum II. Abbatem Lerinensem sanctimonia doctrinaque Prouinciam celebrasse testantur Annales Lerinenses autore Barrali 1. par. Chrono. fol 158. & 159 ubi Calixtus II. summus Pontifex cõfirmasse traditur Petro Abbati & successoribus suis per rescriptum Apostolicum sibi directum, concessionem ei factam S. Martæ de Sylua ab illustrissimo Petro Portuensi Episcopo S. R. E. Cardinali aliaque non pauca, quæ in duabus bullis eiusdem Calixti Papæ ad eundem Petrum Abbatem distincte signantur.

Anno 1125. Phaitis & Dulcia Gilberti Comitum filiz ac germanæ sorores vnà cum viris Raymundo Tolosano Comite ac Raymundo Berengario Comite Barcinonensi hoc eodem anno Comitatum Prouinciz familie Herciscundæ tunc latius longiusque quàm nunc diffusum diuiserunt. Hunc enim Isara, Rhodanus Mare Mediterraneum & Alpes naturali communimento à Vicinis populis determinabant. Qua ex diuisione Phaitidi & Comiti Tolosano coniugibus obuenerunt Comitatus hi & quidquid Druentia, Rhodano, Isara & Alpium iugis interclusum est, vnà cum Bellicadro, solo Argenteo, Vallebergenfi, & media parte ciuitatis Auenionensis, Caluimontium, Tauri, & Pontis Sorgiz. Altera verò pars Auenionis

Caluimontis Tauri & Pontis Sorgiæ cum altera parte Prouinciæ quæ Mari Mediterræneo, Alpibus, Durentia & Rhodano fluminibus clauditur, quæ Marchia etiam appellatur; Dulchiæ & Raymundo Comiti Barcinonensi coniugibus contigit. Hic Gilbertus vltimus Comes Prouinciæ ex illustrissima Burgundiæ Regum familia regnavit. De quo similiter Zurita de rebus Aragonicis his verbis. Barcinonensis, inquit, Tolosatem vrget & acri bello infectatur, neque parua de re inter eos contentio vertitur. Tolosas oppidum arcemque Bellicadri, Argentia territorium, Prouinciæ Comitatum tanquam erepta repetit. Ad eam tandem pacationem deuentum est. Barcinonensis & Dulcia eius vxor Bellicadri arcem Argentia ditionem & eam Prouinciæ Comitatus partem quæ Druentia & Isara fluminibus continetur & Valobregæ arcem Tolosari condonant. Mediam Auenionis vrbs partem & castelli oppidique Pontis Sorgiæ, amnis, & eius vrbis territorij, aliquotq; arces sibi recipiunt. Eo pacto conuenito Tolosas & Faidida eius vxor Barcinonensibus Comitibus posterisque eorum reliquam Auenionis partem & Comitatum Prouinciæ cum Mesoagæ arce iisdem finibus quibus à Druentia fluminis ortu qui ex Iauo monte profluit terminatur, & eius fluminis regione in eum locum quo in Rhodanum influit & in mari effunditur, remittunt. Paciscuntur vti alter in alterius locum nullis relictis liberis earum ditionum hæres succedat. Legitur Autographum exemplar in Archiuis Regijs apud supremos Aquarum Sextiarum Rationales. Per id tempus Norbertus Præmonstratensium institutor, impetrat Romæ sui ordinis approbationem. Lotharius III. Rex & Imperator eius nominis II. ex Vulphorum genere, Itali Guelphos dixerunt, Fridericum & Conradum Henrici olim Imperatoris sorore genitos sub initium regni æmulos habuit, quibus ob contumaciam Honorius Papa sacris interdixit. Eisdem postea S. Bernardus Imperatori reconciliauit. Alphonso Rege Aragoniæ obsidente Fragam perempto, subrogatur Ramirus defuncti Regis frater extractus è Monasterio, extititque idem Rex coniux & Sacerdos, vt narrat Mariana lib. 10. cap. 15. addit Rodericus Sanctius 3. par. cap. 30. venia summi Pontificis id factum.

- 4 Sub id tempus Arelatis Bernardus Archiepiscopus Sacramento Gaufridum De Massilia & Raymūdum de Baucio magni nominis viros obstrinxit, & Apostolicæ sedis Legati titulo cohonestatus Ecclesiam S. Thomæ Hierosolymitanis equitibus Langerio Auenionensi & Geralio Arausionensi Episcopis præsentibus cōcessit, ea lege vt Christi optimi natalitiis 25. solidos Melgorienses persoluerent. Ex Autographo Episcopali rubeo fol. 306. & 303. & Autentico capitulari fol. 119. & 123. Obiit occisus apud Paterniacum Heluetiorum Guillelmus Comes vtriusque Burgundiæ Cisiuranæ & Transiuranæ sine prole. Reinaldus Comes Matisconensis sibi tanquam iusto hæredi ex veteribus Burgundiæ Regibus oriundo omnia vindicabat. Imperator verò Lotharius Conradum Ducem Zoringensem hæredem & successorem pronuntiauit. Quæ res inter hos Principes diuturnam de Burgundia contentionem excitauit, cui finem tandem imponit Fridericus Imperator. Ottho Frisingensis de gestis Friderici lib. 1. cap. 9. & lib. 2. cap. 29.

- 5 Anno 1130. Massiliæ Raymundum Gaufridum Vicecomitem Massiliensem virum Monachis S. Victoris pro sua præstanti in eos liberalitate & in S. Cassianum religionis studio ac pietate deuinctum celebrant Annales in instrumento publico in hæc verba confecto. Ex Archiuis Ecclesiæ Massiliensis.

- 6 *Notum sit omnibus hominibus tam præsentibus quam futuris, quod ego Raymundus Gaufridus Vicecomes Massilia vnà cum Dulcelina matre mea dono & lando Candaminam quæ est vltra flumen Gerrenum quem Aycardus Archiepiscopus auunculus meus in testamento obitus sui donauit, &c. Anno ab Incarnatione Domini 1130.*

- 7 In Prouincia Raymundus Comes Dulciæ vir numerosa prole suscepta obiit. Filij Raymundus, Berengarius, Gilbertus & Berengarius, Raymundus, filias Berengariam & Cæciliam & alias plures numerat Zurita in Indice rerum Aragonicarum. Gilbertus Prouinciæ Comitatum ex suprema patris voluntate adiit, qui vxorem Gilbergam sibi pactus est, ex qua filiam vnicam Stephanidem suscepit, quam matrimonio coniunxit Raymundo Baucio ex qua suscepit Hugonem, Guillelmum, Bertrandum & Gilbertum filios.

- 8 Anno 1132. Arelate in campis Elysijs inter antiqua Christianorum monumentorum rudera, quod ad Lotharium attinet, hæc Epigraphe marmori insculpta reperitur.

Anno ab Incarnatione Domini MCXXXIII. regnante Lothario Rege.

- 9 Anno 1137. Lotharius ipse idem Imperator Germaniam repetens cum ad vallem Tridentinam peruenisset repentino eoque exitiali morbo oppressus ibi in Sylua inter Oenum &

& Lycum in vilissima casa subfedit, tertio autem Nonas Decembris è vita decessit anno regni 13. Imperij 6. Ab hoc ferunt institutum esse vt ex iure ciuili Romanorum iudicia fierent, ex quo legum scientia Bononiz & in alijs Italiae vrbibus publice doceri coepta. Conradus Franconiz Dux ac sororis Henrici iunioris filius nrense Aprili eligitur Lotharij successor ab Imperij proceribus Cōfluentiz, præsentibus Papæ Legatis Hic Princeps est qui antea aduersus Lotharium decertauit, nec absque mora ab Innocentio redimtus quod eius tempore ciuilibus bellis arderet Italia. Hic nobili Burgundorum & Arelatensium Regum sanguine natus, vtpote qui ad Agnetem Henrici IV. filiam quæ Federico nupserrat Sueuorum duci, genus suum reuocabat. Imperator electus tertius ab autoribus appellatus, sed secundus in Diplomatis quæ leguntur in Autographo Episcopali Arelatensi fol. 3. & in Autentico Capituli fol. 110. non tantum Augusti nomen tulit, sed Burgundiz & Arclares Regis.

Ludouico VII. regnante Augustoduni institutam esse solenni ritu ac summa cleri populique frequentia relevationem corporis S. Lazari Massilia illuc iam olim traducti, vt supra vidimus anno 957. commemorant Ecclesiasticæ tabulæ Augustodunenses, quibus excerpta hæc habet Martyrologium Gallicanum 20. Octo. *Augustoduni Aduorum reuolutio corporis S. Lazari Christo dilecti Episcopi & Martyris, facta temporibus Ludouici VII. Regis Christianissimi, pietate Humberti ex Regio Francorum stemmate eximij Episcopi Aduensis, qd capam tantæ Calitæ solemniter reſerauit, aſſiſtentibus Galtero Cabilonenſi, Pontio Matifconenſi, Gofrido Lingonenſi Episcopis, Raynaldo Cisterij, Pontio Vexeliaci Abbatibus, præsenteque Odone Duce Burgundia, & Guillelmo Comite Cabilonenſi, conſtuerente innumera Clericorum Equitum populique ex circumpositis regionibus infinita multitudine, qui odore fracti alabaſtri percepſſo, multa cum gratiarum Deo reddita actione ad propria redierunt.*

Anno 1140. in Prouincia defuncto Gilberto Comite mox bellum atrox oritur, Berengario tertio genito ex dispositione parentum Comitatum vendicæ; contra verò Stephanide & Raymundo coniugibus cum suis filiis armis sese defendentibus. Quibus Arelatenses & maior pars ciuitatum Prouinciæ & hominum fauebant. Nec prius bellum illud consenuit quam luctu miserabili, incendio, clade, & calamitate decennali Prouinciā infecisset: fratre Gilberto defuncto sine masculis huic in Comitatu hoc eodem anno successit Berengarius Raymundus tertio genitus Dulciz Comitissæ, continuis bellis ciuilibus pressus. Nullo vnquam tempore, quietè regnauit, quoniam Arelate vrbs potentissima & tunc caput Prouinciæ & vrbium oppidanorumque maior pars Stephanidi defuncti Comitis filiz comitatu & armis fauebant. Dum interim Raymundus Balthius ciuiliū bellorum tuba Conradum adiit, à quo Prouinciā iure fiduciario impetrauit. Stephanetz igitur & Conradi cōcessionis iure subnixus maioribus in Berengarium Raymundum insurrexit animis, vt verò facilius viri impetum frangeret Berengarius Raymundum fratrem Barcinonenſem Comitem in Prouinciā euocat. Huius rei testem habeo Zuritam in rerum Aragonicarum indice. Cum acre inquit, & magnum bellum Berengarius Prouinciæ Comes cum Raymundo Balthio qui Stephaniam Guiberti Æmiliani Comitis natu minorem filiam duxerat, gerit, Princeps Raymundus fratri cum exercitu subsidio accurrit & Montpellierum expugnat. Balthius & eius fili Balthiorumque gentis familiz præpotentes copiis atque opibus firmæ & amplæ in terra Gallia qui illustres clientales splendidæ Prouinciæ ad se traduxerant, audacius exultant magnosque motus & mutationes cient. Adde verò Guiberti non Æmiliani solum sed Prouinciæ Comitis & corrige non natu minorem sed vnicam filiam. Pugnatum certe acriter, & in acie Berengarium desideratum vult De Claperiis in Genealogia Comitum Prouinciæ. A Prouincialibus occisum indicat Vigherius in Chronico Burgun. Zurita verò tradit indignam Principe necem sustinuisse. Berengarius, inquit, Prouinciæ Comes in Melgoriensi portu à prædonibus interficitur filio superstite Raymundo Berengario qui Patri nondum pubes successit. Quare turbata in hunc modum Prouincia factum est vt gestorū pene vacua fuerint Tabularia nostra. Certum superest illud monumentum ex Autentico Capituli Arelatensis fol. 110. quo Guillelmus I. Archiepiscopus tanquam Apostolicæ sedis legatus Monachos Massilienses expulit ab Ecclesijs per Raiambaldum & Gibelinum eis concessis.

RAYMUNDVS III.

Annus CHRISTI 1141. MASSILIÆ CONDITÆ. 1738.

Raymundi Berengarij II. Comitû Prouincia. An. 2.

- 1 ILBERTVS II. filius secundo genitus prædicti Raymundi Berengarij eius nominis primi Comitû Prouinciæ & Barcinoniz successit in Comitatu Prouinciæ, qui uxorem Gilbergam sibi pactus est, ex qua filiam vnicam Stephanidem suscepit, quam matrimonio coniunxit Raymundo Baucio. Anno verò 1140. defuncto eodem Gilberto sine masculis, frater eius Raymundus II. filius tertio gentus Raymundi I. ex testamento parentum Prouinciæ Comitatum sibi vendicauit. Quo tempore Clerus populusque Massiliensis mortuo Bertrando Episcopo, dum successorem quærit, Raymundi rara & singularis virtus & sanctimonia tanta celebritate famæ percrebuerat ut eo digniorem infulis Massilia videretur habere neminem. Quare factus Episcopus cunctis suffragiis rexit vsque ad Innocentij II. ætatem, quem habuisse studiosissimum ac diligentissimum honoris ac gloriæ suæ Annalium monumenta testantur, hoc præsertim anno 1141. quo dumtaxat Raymundum hunc nostrum iniisse Pontificatum affirmat Dominus Tonsel in suo M. S. indice his verbis. *Anno 1141. Raymundus huius nominis II. Massilia præsidebat. Obijt anno 1151. die 26. Aprilis.* Probabilius alij autumant intercessisse medium Bertrandum II. ut ex antiquis tabulis conuincitur inter Raymundum II. & hunc præsentem ac viuum, quem ideo esse oportuit Raymundum eius nominis III.
- 2 Innocentius II. ad hunc Raymundum nostrum Episcopum rescribens nullam eius Ecclesiæ partem sua tutela præsidioque vacuam relinquit, priuilegia ipsi hætenus concessa rata atque immutabilia esse iubet, ac bonorum omnium quibus fruebatur possessionem noua iuris autoritate confirmat, nempe capellam de Ners, d'Alauch, S. Iuliani, S. Cannari de Mauues, de Curouenes, du Bausser, castelli Gomberti, ac ditionis partem quam occupabat in castello de Pennes, & de Euenes, &c. adscripta literis dies 15. Iunij anno 1141. Ita Ruffy ibi.
- 3 Carmelitarum Ordo nunc instituitur in Monte Carmelo Syriz, sub Bertholdo Aquitanico, qui ut autor est Aymericus Pontificis summi Legatus dispersos prius & solitariam vitam agentes in vnum collegit Monasterium.
- 4 Anno 1144. Arelatis Raymundus de Monte Rotundo Archiepiscopus Alphonsum Comitum Tolosanum pro fundis, Castris, & municipiis legitimo Raymundi Patris testamento Arelatensi Præfuli restituitis, & quæ ipse sibi reseruauit in clientem Arelatensis Ecclesiæ cooptauit, à Conrado II. Cæsare Burgundiæ & Arelates Rege, ut dicitur, regalia accepit aureo diplomate quod ex Autographo Episcopali Rubeo fol. 3. & ex Archiuio, Scrinio Codicillorum aureo sigillo munitorum excerptum recitat autor Pontificij Arelatensis numero 78.
- 5 *In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Ego Colradus Dei gratia Romanorum Rex secundus. Reuerendo R. urbis Arelatensis Archiepiscopo eiusdem ciuitatis clero & populo gratiam suam & omnem bonam voluntatem. Antiqua regni consuetudo celebris & Imperatorum instituta Regum Romanorum, discretionem nostram sollicitant quatenus Ecclesiarum utilitatibus nostro imperio subiectarum & specialiter Arelatensi Ecclesiæ cui quadam prærogatiua priuilegiorum tenemur, studeamus subuenire & ut propria sedi nostra providere, clericos defendere, bona illorum ad laudem & gloriam nominis Christi illibata seruare, & ne aliqua imperiorum tyrannide affligantur maxime operam dare, si qua etiam eisdem damna iniuste & absque ratione ab aliquibus inferantur, pie & misericorditer reformando eadem resarcire. Imperialia itaque decreta sequentes & antecessorum nostrorum clementiam imitantes tibi venerande Raymunde Arelatensis ciuitatis Archiepif. & per te Ecclesiæ tuæ & successoribus tuis nostra Regalia in vrbe Arelatensi & totius tui Archiepiscopatus concedimus, scilicet Iustitias, monetam, Iudaos, fornarias, cordam, quintale, festarium, redditus nauium, montationes, stagna, salinarum lacus, paludes, pascua de crano, ut habeas perpetuo tu & Arelatensis Ecclesiæ autoritate nostra munificentia in pace possideas, & per te tui successores quicumque in Ecclesiæ Arelatensi Catholice extiterint. Concedimus etiam tibi iurisdictionem post nos in ciuitate Arelatensi, insuper confirmamus tibi dominium quarta partis reddituum Arelatensis ciuitatis & quartam partem Albaronis & quartam de Fosso, quam nobilis Comes R. Tolosanus Arelatensi Ecclesiæ & Gibelino Archiepiscopo & successoribus suis in testamento suo noscitur dimisisse,*
dominium

dominium de Trencatiliis, castrum de Salone, castrum de Aluernico, castrum de Avalone, castrum S. Amanij, castrum Vereum, castrum de Mornatio, castrum Montis Draconis, castrum de Nionis, castrum de Pinfobrio, Abbatiam S. Gerusij cum omnibus suis pertinentijs, piscaria de Ponte & quidquid Arelatensis Ecclesia in ciuitate vel extra per seculares seu Ecclesiasticas personas habet & possidet, vel iuste habere debet vel in antea acquirere poterit, tibi iam dicto R. & Arelatensi Ecclesia & successoribus tuis concedimus Verum ut ista donatio seu huius privilegij confirmatio firma & stabilis posteris tuis aternaliter permaneat, presentem paginam bulla nostra aurea muniri iussimus. Si qua verò improborum temeritas confirmationem istam inquietare voluerit, banno Regali subiacet, & pro pœna quadraginta libras auri se daturam cognoscat, cum dimidium fisco nostro & dimidium Arelatensi Episcopo fore cognoscimus. Huius autem donationis seu privilegij confirmationis testes esse volumus Henricum Moguntinum Archiepisc. Episcopos Buccani Germaciensem, Olibrium Basileensem, Surcardum Argentinum, Titerium Archidiaconum, Albertum Notarium & alios multos.

Factum est hoc privilegium anno ab Incarnatione Domini 1144. Regni Conradi an. 5.

6

Anno 1144. Eugenius veterum Pontificum exemplo in Franciam ire constituit siue ut absentia desiderium sui Romanis efficeret. siue ut Ecclesie Gallicanæ multis hæresibus laboranti præsens consuleret. Iter terra ingressus Senas primum, inde Pisas ac traiecto Apennino per mensem Augustum Brixiam venit. Inde in Franciam progressus à Ludouico & ab omnibus ingenti honore exceptus est. Valuitque plurimum aduentus eius ad profectio- nis Syriacæ studium inflammandum, p. o cuius expeditione Concilium Vezelium siue Vi- zeliacum contra Turcas & Saracenos celebratum est in Burgundia præside eodem Eu- genio Papa & præsentem Ludouico Rege cum Aleonora Regina aliisque Regni Principibus, qui post habitam orationem à D. Bernardo, crucem accepere sacram militiam professi. Item indictum aliud Carnotense pro expeditione in terram sanctam suscipienda hoc eodem anno 1146. quo S. Bernardus tum in Galliis apud Ludouicum Regem, tum apud Conradum Imperatorem in parandis copiis aduersus Turcas & Saracenos Orientis mirum quantum desudavit atque elaboravit. Rem enartauit prolixè Matthæus Paris. Tandem in- quit Bernardo, Abbate Clareuallensi persuadente ad hoc inclinatum est cor Regis ut Ar- chiepiscopum Bituricensem ab Eugenio Papa contra eius voluntatem consecratum recipe- ret, & pro transgressione periurij Hierosolymam se promitteret profecturum. Igitur per to- tam Galliam fit exactio generalis, nec genus vel ordo aut dignitas quempiam excusauit quin auxilium Regi conferret.

Sequenti anno Conradus Germaniæ & Ludouicus Franciæ Reges qui hortante S. Ber- nardo crucis insigne sumpserunt & Hierosolymam profecti sunt, quorum ille quinquaginta mille habebat in exercitu, hic equitum triginta millia præter ingentem peditum numerum ut scribit Auctarium Gemblacense. Sed tum Michaëlis Comneni Imperatoris fraude atq; perfidia deletos esse constat ex Niceta, tum aliis asperis casibus: qui domare potuissent Orientem paucis hosti cladibus illatis cœpto desistunt, & Principes ad reditum se parant maxima suorum parte amissa. Hanc Latini nominis iniuriam à Comneno illatam vltus est Sicilia Rex Rogerius, qui Græciæ littora classe circumuectus late cuncta vastauit. Manuel eò venit amentia ut Saracenorum dogma tantum non adscisceret. Rhemis Concilium ce- lebratur præside Eugenio & præsentem D. Bernardo contra hæresim Gilleberti Pictonum Episcopi, quam ipse eo in Concilio publice recantauit. Bernardus serm. 80. in Cant. An- toninus tit. 17. cap. 1.

7

Inde Concilio dimisso Eugenius Claram Vallem vbi paucis ante annis Monachus se de- derat, visitauit ac gloriam Pontificatus Romani insigni humilitate repræsentauit. Admira- tioni erat omnibus in tantæ dignitatis fastigio tam constans sui demissio. Cumq; ibi longio- rem moram trahere non pateretur magna affectantium multitudine, salute fratribus dicta in Italiam iter suscepit. Audiebat enim Romanos intestinis se tumultibus atterentes Ponti- ficis in urbem præsentiam peroptare.

8

Quod ad res nostras attinet Raymundus Berengarius Barcinoniæ Comes foedus inter Stephanidem & eius filios, Raymundo Baucio marito iam defuncto, & Raymūdum ex fra- tre nepotem solícite percussit an. 1150. Calen. Septemb. Et eius foederis ea fuit præcipua conditio, ut Stephana deinceps cum filiis ab omni tumultu cessaret, seque in tranquillo mo- deste contineret. Hi retentis 100. oppidis Raymundo patruo Comiti Barcinoniæ cessarunt. Nihil posthæc iuris arrogaturi in ipso Comitatu. Quin & ipsi Berengario ut patruo & se- niori familiæ atque ex fratre nepoti sacramentum fidei & clientelare obsequium tanquam Prouinciæ Comitibus præstiterunt, & Stephana & filij. Raymundus itaque Berengarius iu- nior,

9

nior, filius Berengarij Comitiss, patri in eo Comitatu successit anno 1145. ante pactam pacem & foedus percussum cum Stephana matre & filiis. Interim verò dum ipse iunior adolesceret publica negotia patrui Raymundi Barcinonensis Comitiss arbitrio gerebatur. Induciarum cum Baltheis in annum 5. firmatarum, iuramentum à clientibus præstitum, res ad summum in tuto collocatarum. Iunior Comitiss nomen, senior Marchionis tulit. Nec verum esse potest quod ex Tarasta recitat Vignerijs. Ea de causa de Berengarij nece loquitur: Raymundus frater eius ducto in Prouinciam exercitu totam sibi subdidit & in fraternarum necis vitionem, Arelatensem nonnullasque alias ciuitates diruit ac euertit: certe non obseruatas induciarum leges testantur omnes, nullus enim erat locus quem non hostilis gladius penetraret. Raymundo interea decedente Stephaneta animos demittit militique ad Raymundum Berengarium Oratores, vt de pace agerent. Conuenere Arelate vt Regia, & inter alias conditiones & concordiarum leges Stephaneta & filij iuri Prouinciæ, vt dictum est, renūtiarunt. Virtute igitur prudentiaque Barcinonensis Patrui artis militaris Imperatoriarumque peritissimi, pace facta pacataque Prouincia animos ciuium alienos reduxit & imperio obediētes recepit & cum Patruo Raymundo in Comitatu vt Comes, ille verò vt Marchio in eadem Prouincia regnauit, eadem ambo & dignitate & autoritate. Raymundus iunior Cæciliam Richardam Friderici Imperatoris huius nominis primi neptem ex fratre, duxit in uxorem, sed patruo prædefunctus solus is Comes & Marchio Prouinciæ regnauit, atque ex Petronilla uxore Regina Tarasconensium quatuor filios suscepit Ildefonsum primogenitum, qui fuit Rex Tarasconensium Comes Barcinoniæ & Prouinciæ, Raymundum Berengarium secundo genitum, Petrum, & Sanchium.

10 Quo tempore restitutio illa solennis Ecclesiæ B. Mariæ de Monasterio à Canonicis Regiensibus facta Cœnobio Lerinensi describitur in Chronologia eiusdem Cœnobij sub Garino Abbate parte 2. fol. 161. cuius, inquit, solennis restitutioni testes facere Manfredus Antipolitanus Episcopus, opus, Petrus de Sparrone & alius Petrus Monachi Lerinenses omnisque populus qui in eadem Ecclesia aderat. Variarum insuper quæstiones & rixarum suo tempore definitarum sunt & potissimum quæ vertebantur inter viros Fulconem & Guillelmum de Grassa germanos fratres, & Guillelmum ac Gaufredum de Relania & milites Brianconenses aliosque contra Monasterium, de quibus omnibus ipsi satisfecerunt Monasterio & scriptis suis se obligarunt, de cætero nullam vim vel violentiam inferre rebus Monasterij. Et hæc in præsentia Domini Comitiss Raymundi Berengarij Barcinonensium ac Prouincialium, & Dominorum Episcoporum Berengarij Gerundensis, Bertranni Foroiuliensis, & Manfredi Antipolitani & Imberti Glandatenensis. Tum infra sub Fulcone II. Abbate, iterum Berengarius Raymondus in mentione habetur. Illustrissimus, inquit, Berengarius Comes Merguriensis & Marchio Prouinciæ in manu ipsius Fulconis Abbatis consistens præfatus Princeps in capitulo Lerinensi hæc dicit. *O vos Monachi Lerinenses, laudo & confirmo castellum quod olim dicebatur Marcellinum liberum & immune ab omni inuassone Comitiss, & vt nullus ibi hospitetur vel aliquam redemptionem inferat, sicut & antecessores mei tenuerunt, propter quam libertatem volo, vt deinceps Francum. Recipio verò sub mea defensione & Monasterium & omnia quaecumque sub mea potestate per Prouinciam habetis, vt si aliquis vobis per vim vel contra iustitiam aliquid abstulerit, ego defensor ero.*

11 Anno 1148. Ildefonsus Raymundi Comitiss Tolosani pater ducto in Palæstinam exercitu perit veneno, dono Reginæ Hierosolymitanarum. A quo tempore receperunt Turcæ Prouinciam Antiochenam, & res Latinorum semper in deterius prolapsæ sunt. Obiit Henricus Conradi filius, quem pater superiori anno in Orientem exercitum ducens renuntiabat imperij successorem. Eugenius in Italiam rediens pacem cum Rogerio Siculo tractauit, vt eius auxilio Romanos adhuc sibi rebelles compesceret. Non contemnendis itaque copiis comparatis cum Romanis circa urbem diu vario euentu cōfluxit, ac demum Romani tot calamitatibus vexati ac Bernardi Abbatis monitis & oratione placati Pontificem Tusculi commorantem pace cum Senatoribus facta in urbem per Legatos euocarunt Qui à tantis angustiis liber factus animum vetustis fabricis reparandis vel nouis excitatis intendit.

12 Anno 1151. Creatus est Abbas Lerinensis Dominus Beso, quo gubernante an. 2. accepti regiminis accessit Massiliam, & ibi cum Domino Abbate Massiliensi Guillelmo nomine fecit quandam bonorum permutationem pro concordia vtriusque partis conseruanda. Raymundus Berengarius II. Comes Prouinciæ, dum pugnat fortiter in Prouincia contra Baucios occiditur relicto eiusdem nominis filio Raymundo Berengario. Fratris audita nece, Barcinoniæ Comes Raymundus Berengarius senior ac primogenitus, vt eam vlcisceretur, ac nepoti Berengario iuniori Comitatum Prouinciæ confirmaret, magno cum exercitu

Barcinoniæ

Barcinonia in Prouinciam venit, & anno 1146. à Baronibus ceterisque Prouinciæ Proceribus Comes salutatus, fœdus inter Stephanidem eiusque filios Baucios, Raymundo Baucio marito iam defuncto, & Raymundum ex fratre nepotem sollicitè percussit an. 1150. Calend. Septemb. Ex eo tempore Raymundus iunior cum Patruo in Comitatu Prouinciæ ut Comes, hic ut Marchio in eadem Prouincia regnavit, eadem ambo & dignitate & autoritate.

P E T R V S II.

ANNO CHRISTI 1152. MASSILIÆ CONDITA 1749.

Raymundi Berengarij III. cognomento iunioris AN. 3.

VMMA in Petro, qui Raymundo III. subrogatus est, ad rem omnem Episcopatus Massiliensis siue priuatam siue publicam administrandam indoles fuit. De eo in M. S. Codice D. Tousel. AN. 1152. *Petrus huius nominis II. regebat Ecclesiam, 2. Aprilis anno 1170* Initio Pontificatus à Raymundo Archiepiscopo Arelatensi cum pluribus aliis Episcopis, qui cum salutarum venerant Arelatas. tecto ac domo inuitatus præsens adfuit religiosissimæ celeberrimæque sacrarum D. Trophimi exuiarum translationi, quam describit autor Pontificij Arelatensis num. 78. Procurante, inquit, Raymundo Archiepiscopo nostro ossa & cineres D. Trophimi ex ædibus D. Honorati sacris extra muros, in Ecclesiam Arelatensem translata sunt, & templum Stephaneum olim appellatum D. Trophimi nomen deinceps sortitum est. Id tandiu dilatum miror, cum in tuto minime loco essent. tutum tamen religio præstitit. Rei gestæ Historiam habe ex Autographis nostris certam & illibatam.

Anno ab Incarnatione Domini 1152. Epacta 12. Indiæ. 1. Roma sedente Domino Papa Eugenio, regnante Conrado Imperatore, Venerabili Viro Raymundo Archiepiscopo Arelatensem Ecclesiam gubernante, presentibus Valfrido Anemionensi, Bernardo Auranfionensi, Berengario Vaision. Petro Massiliensi. Episcopis quamplurimis etiam tam Arelat. quam Narbon. siue Aquen. Prouinciæ Clericis atque Baronibus, studio & diligentia prædicti Raymundi Archiep. facta est translatio corporis Beatissimi Trophimi Galliarum Apostoli in ipsam Ecclesiam Arelatensem ab Ecclesia. S. Honorati in Elysiis Campis 4. Calend. Ianua. in cuius tumba inuenta sunt multa Sanctorum reliquia.

Conradus dum parat expeditionem in Italiam ad motus Italicos comprimendos & Imperij coronam recipiendam hoc anno repentino morbo oppressus, non sine veneni suspitione à Medicis inductu Rogerij dati 15. Calend. Martij vita cessit, cum insignia Regalia Frederico fratris filio tradidisset, eidemque filium suum parvulum commendasset, atque in Bambergensi Basilica sepulturæ mandatus est. Viennæ ubi reliqua eius ossa in Galliam translata, & cineres tumulo conditi habentur in inferiori Monasterio S. Andreæ, quod fatis ipse sumptibus constructum opimis etiam ac luculentis redditibus dotauerat, cippo parietino inscriptum legitur huiusmodi elogium.

*Qui vestes geritis pretiosas qui sine fine
Non profecturas accumulatis opes;
Discite quod paucis opibus post funera sitis
Contenti, saccus sufficit atque lapis.
Conradus iacet hic qui tot castella, tot urbes
Possedit: tumulo clauditur iste breui.
Mente Dei famulus habitus Princeps trabatur
Citerius; vestis aspera sublimis erat.
Qua jacet Ecclesiam gemmis reparauit & aureo
Andree sancti promeriturus opes.
Is Rex Conradus Monachos stabilis ibidem
Corpore qui fertur dudum tumulatus ibidem.*

Legitur eiusdem Imperatoris Diploma missum ad Humbertum venerabilem Viennensem Archiepisc. Conradus Dei gratia Romanorum Rex II. Humberto venerabili Archiepiscopo & suis fidei fidei eius Hugoni Gracionopolitano, Ioanni Valentino, Galteranno Viardensi, Hugoni Diemsi, Arduconni Gebennensi, Bernardo Maurianensi Episcopis ceterisque Principibus Burgundia & Prouinciæ, ciuibusque, Vienna clero & populo salutem gratiam suam & omne bonum, &c. Quo diplomate rata esse iubet vniuersa priuilegia Viennensi Ecclesie à prædecessoribus suis concessa. Datum, in palatio Aquisgrani Desiderio Monacho anno 1146. Indiæ. 1. Imperij

Ec vero

verò eius 8. In die apparitionis Domini feliciter Amen. Cognominem alium Burgundix Regem Conradum designant Viennenses Annales, cuius vxor Viennæ in Ecclesiæ S. Mauritij cauedio xistis obsepto humata, pro suis in Ecclesiam benefactis & singulari liberalitate hoc monumento posteritati commendatur, de qua supra.

- 4 In Prouincia perillustrem S. Lamberti patria Phocensis natalem diem commemorant Annales Lerinenses, in Chronologia Barralis 1. par. fol. 180. his totidem verbis. In quodam pago Regiensis Diœcesis Bandonij nomine S. Lambertus natus puellulus è genere nobilium traxit originem, cuius mater dum cum in vtero gestaret & partui propinquaret, doloribus angustata vita decessit, & de ventre illius inciso, idem puer manibus extractus est. Continuo autem sacro fonte regeneratus paruoque tempore in parenrum domo nutritus est, & postea Deo dicatus atque in Lerinenti Monasterio educandus & tam literis quam monasticis institutionibus traditur imbuendus, cumque de virtute in virtutem infatigabiliter ascendere conaretur, fama sanctitatis illius circumquaque crebesciente opportuno in tempore diuina prædestinatione Venciensis Ecclesiæ ordinatur Episcopus. Eamdẽ igitur 40. annis rexit Ecclesiam subiectamque sibi plebem non minus exemplis quam verborum prædicatione instruxit. Cumque vir beatissimus exitui propinquaret, audiuit camentarios in Ecclesia tundentes lapidem & sarcophagum illius apparantes, interrogauit quid agerent, & dictum est ei à circumstantibus quod sepulchrum illius in quo ponendum esset corpus illius pararetur. Rogauitque eos vt se adiuuarent & ad videndum illud ducerent. Quod cum factum esset, benedixit illud & eleuata manu signauit & sic reuersus ad lectum aliquantulum quieuit. Et circumstante bonæ memoriæ Petro Antipolitano Episcopo & Arnaudo Niciensi cum cleri ac plebis numerosa multitudine de his quæ ad eum pertinebant quod ageretur memoriter ordinauit. Episcopo verò agente in extremis interrogatus quomodo se haberet, respondisse fertur. Bene me habeo & bona Domini in terra viuentium me visurum credo. Et hæc extrema verba illius fuerunt. Et sic bonis operibus agiturum spiritum reddidit, sepultusque est honorifice in sepulchro lapideo à iam dictis Episcopis in eadem Venciensi Ecclesia, cui Deo autore præsul extiterat 7. Calend. Iunij vbi ad eius memoriam viuentes multa beneficia diuina miseratione percipiunt. Inscriptum etiam nunc habetur demortui hoc elogium

*Descat qui nescit quod Episcopus hic requiescit
Nomine Lambertus, multa bonitate refertus
Quique quaterdecim huic sedi præfuit annis
Non hunc crexit res blanda nec aspera flexit
Pareat peccatis illius, fons pietatis
Et luceat ei lux perpetua requiei.*

- 5 Hoc eodem anno Boso Lerinensis Abbas amplum obtinuit priuilegium vt habet Chronologia ibi par. 2. fol. 164. ab Adriano IV. Romano Pontifice pro libera sepultura in Insula Lerinensi, quod postmodum ampliari fecit ab Alexandro III. anno Domini 1159. Audiens autem Adrianus à Pyratarum & Saracenorum aliorumque perfidorum hominum excursionibus & aliis incommodis Monasterium S. Honorati sacre insule Lerinensis varie diuexari, eius vtilitati & indemnitati intentus, Consulibus & populo ciuitatis Grassæ literas Apostolicas sequentis tenoris dedit, quas ad verbum exscripsit Barralis in Chronologiæ loco citato. Instaurata itaque piorum largitionibus maiori Ecclesia necnon Basilica S. Crucis placuit Bosoni Abbati ad solennem illarum consecrationem peragendam aduocare honestos & reuerendissimos Dominos Enardum Senecensis Ecclesiæ præfulem, Petrumque virum nobilem & Isuardum Episcopum Glandatensem, qui ad Dei gloriam cum spirituali gaudio in sacram Lerinam Insulam conuenerunt & 4. Nonas Octob. qui dies Dominicus tunc habebatur cum satis religionis honestate & solenni pompa consecrauerunt.

- 6 Anno 1155. cum iam pœnituiisset Balthios Berengariis pacem dedisse, Prouinciæ Comitatu à Federico fiduciario iure impetrato Prouinciã iterum armata manu occuparunt, quos bello insequutus est Raymundus Berengarius senior iunioris patruus inquit Zurita magno comparato exercitu Galliam inuadit, & Hugoni Balthio eiusque fratribus qui rebellionem fecerant acre bellum infert. Causam belli explicat. Hi eius ditionis dominari contendunt ex priuilegio quod ab Imperatoribus Conrado & Frederico Conradi fratris filio. Hugoni irrogatum fuerat, ditionem omnem à Giberto Comite & Gisberga Principis auis possessam concesserant. Contendit Hugo eo priuilegio Marcham & Prouinciæ Comitatum contineri. Hostiles subinde motus explicat, à quibus Arelatentium agri nec ipsa vrbs fuere immunes. Balthium oppidum pluresque arces expugnantur. Trecataiarum castrum acer-

rime

rimè à nostris oppugnatū Hybernīs tempestatibus ingrauescentibus in rebellionē permanet.

Anno 1156. Massiliæ cum Gaufridus huius nominis primus Vicecomes Massiliensis tertiam dominiij partem in castro Sexfurnis ab auo suo Gaufrido Monachis S. Victoris pro remedio animæ suæ donatam & à patre Hugone ante suum in Palæstinam discessum testamento iterum legatam iisdemq; confirmatam illicite nihilominus detineret, prouocante ad forum Guillelmo siue Guiberto Abbate Monasterij, causaque diu iam ante-quæstionis iudicem Berengarium Barcinoniæ & Prouinciæ Comitem agitata per destinatos ex consensu partium arbitros placuit conuenire. Qua verò sententia & opinione steterint arbitri docent in magno Chartario sæpe laudato Monasterij annales.

Notum sit omnibus presentibus & futuris quod Abbate Massiliensis Monasterij & Monachis conquerentibus in curia Domini Raymundi Berengarij Barcinonensis Comitis de Raymundo Gaufrido, eò quod 3. partem castelli de Sexfurnis Massiliensi Monasterio auferret & in duabus partibus reliquis ipsius castelli, quæ siquidem duæ partes sine contradictione aliqua prædicti Monasterij iuris sunt, in possessionibus plurimis infestaret, assensu utriusque partis electi sunt de Curia tres viri sapientes & discreti, videlicet Rostagnus de Tarasio, Hugo Sacrista, Berengarius Bertrandus quorum arbitrio prædicta querimonia decideretur. Afferebant itaque Monachi quod illam 3. partem de qua quæstio erat Gaufridus Vicecomes Massiliensis præfato Monasterio donauerat pro remedio animæ suæ & pro hereditaria portione duorum filiorum suorum videlicet Fulconis & Petri, quos ex affectione deuotionis eidem Monasterio Monachandos obtulerat. Hanc siquidem 3. partem Hugo Gaufridus prædicti Gaufridi Vicecomitis filius contra dispositionem patriam veniens per quoddam temporis spatium abstulerat. Itutus verò Hierosolymam instrumento & testibus idoneis monstratum fuit in Curia quod illam 3. partem prædictus Hugo iam dicto Monasterio restituisse: deinde, testes alij ab ipsius Monachis producti sunt qui iurando præstito affirmarent se post restitutionem illam vidisse Massiliense Monasterium prædictum castellum de Sexfurnis totum integrum possidisse & habuisse. Alligabatur præterea de hac iniuria quam super his iam dictus Raymundus Gaufridus eidem Monachis faciebat iterum atque iterum diuersis temporibus querimoniam ante Comitem factam esse: Caterum licet hæc & alia per Monachos facerent, & Raymundum Gaufridum grauare iudicio forsitan possent, prædicti tamen prudentes viri grauitate & modestia sua, quieti Monasterij consulentes, pro bono pacis memorato Abbati & Monachis pro arbitrio dixerunt: ut medietatem quam Monasterium habebat in castello de Olerijs & 3. quam habebat de Bulcodenis præfato Raymundo Gaufrido donarent & conuerso ydem supra nominati viri pro arbitrio mandauerunt Raymundo Gaufrido quod illam 3. partem de Sexfurnis quam in re sine iniuria possederat de qua Monachi conquerebantur integrè eis donaret & restitueret, & quidquid ibi tenuerat vel possederat ex toto derelinqueret. Cum igitur ea quæ transactionibus finiuntur non minoris autoritatis habeantur rebus indicatis, & iuris æquitatis ratio persuadeat, quod inter partes conveniunt sine retractatione perpetuo custodiri. Eapropter anno Incarnationis Dominica 1156. Ego Raymundus Gaufridus & uxor mea Pontia & filij mei donamus seu restituimus Domino Deo & S. Mariæ & S. Victori & Monasterio Massiliensi & tibi Guillelmo Abbati & successoribus tuis quidquid habuimus vel habemus vel possidemus in castro de Sexfurnis, & accepimus à te & à Monachis tuis propter hoc prædictæ Guillelme Abbas titulo permutationis prædictam dimidiam partem quam habetis in Olerijs & tertiam quam habetis in Porcelis & quod habetis in Castellario & in Rosseto & in Bulcodenis, &c. Pro testimonio huius transactionis subscribunt Petrus Episcopus Foroiuliensis, Guillelmus Raymundus Dapifer & alij.

Per id tempus innotuit Vvaldo mercator Lugdunensis, qui bona diuendita in pauperes erogauit, sed plerisque eorum ad suos incitauit errores. Vnde dicti Vvaldenses sunt & pauperes de Lugduno.

Anno 1161. Domita Longobardia Alexander III. Romanus Pontifex persecutionem timens venit in Gallias & apud Trociacum ad Ligerim honorifice excipitur à duobus Catholicis Franciæ & Angliæ Regibus, qui eius iam probauerant electionem in Conciliis an. 1160. habitis. Ferunt Ludouicum Francorum & Henricum II. Anglorum Reges pedites ei inferuisse stratoris officio ac læua dextraq; ficenum equi ipsius tenentes, cum per Toriacum urbem magna cum pompa deduxisse.

In Prouincia bellum, inquit Zurita in indice rerum Aragonicarum, aduersus Baucienses à Principe Raymundo scilicet seniore geritur. Hostes suis sociorumque viribus ad id certamen consurgūt. Turres & propugnacula Arelatis vrbis à nostris diruuntur. Trencataiarum castellum rebellium receptaculum & totius prouinciæ prælidium nostris obiectum machinis Rhodano admotis expugnatur & euertitur, Baucienses copiarum atque clientelarum comminuntur & dissipantur. Nec est quod magis Balthios à spe totius Prouinciæ deiecerit Frede-

- rici Cæsaris cum Raymundo Berengario affinitate, quod à Zurita explicatum non aliis verbis reddam. Federici, inquit, Imperatoris Legati ad Principem missi (Raymundum scilicet Berengarium seniore) nuptias Raymundi Berengarij fratris Principis filij & Richæ siue Richildis Augustæ Castellæ Reginæ Federici consanguineæ paciscuntur, vtrique dominatus & ditio Prouinciæ honorario fidelitatis iure ab Imperatore attribuitur. Statuit vti ea obtineant conditione, qua maiores à Druentia flumine ad nostri maris oras & Alpium iugis ad Rhodanum, possederant iisdem finibus quibus terminata fuerant, pacto cum Alphōso Iordane Tolosæ Comite conuento. Ad hæc adiiciuntur eis Druentiam arces & quæ Auenione obrinuerant. Arelatem præterea urbem eodem iure attribuit receptis Ecclesiæ Arelatensi & Archiepiscopo vectigalibus & possessionibus quas intra 100. annos obtinuerant. Forcalquerij Comitatus Prouinciæ Comitatu eadem subiicitur conditione, & qui eius ditionis dominatur quod Imperatori non paruisset neque eius dicto audiens esset, ea deicitur. Quod Prouincia & Regnum Arelatense in ditione Romani Imperij essent, tributum 15. Marcharum auri ponderis Coloniensis in singulos annos indicitur. Addo insuper ex eodem diplomate nullas esse Conradi & Federici concessiones in Balchiorum vtilitatem factas, quod contra ipsiusmet Federici mentem eas Balchij explicarent. Datarium verò appono quia singulare est & notatu dignum. Acta sunt hæc Dominicæ Incarnationis 1162. Indiæ 10. regnante Domino Frederico Romanorum Imperatore gloriosissimo, anno regni eius 10. Imperij verò 8. Dato apud Taurinum post destructionem Mediolani 15. Calend. Septem.
- 12 Coluere deinceps pacem Balchij cum Berengariis, nec multo post Raymundus Aragonum Rex atque etiam Barcinonæ Comes obiit in itinere & in S. Dalmati suburbio quod tradit Zurita his verbis. Raymundus Aragonum Rex atque etiam Barcinonensis Comes obiit Alphonso filio superstiti, qui illi in regno Aragonum & in Comitatu Prouinciæ successit. Memorabile verò est voluisse Raymundum Berengarium gesta publica inscribi ut patet ex Chartis Arelatensibus, *Federico regnante Imperatore & Raymundo Berengario Comite existente.*
- 13 Anno 1164. die 15. Calend. Maij apud S. Saluatorem iuxta Papiam Fridericus Imperator Massiliensis Ecclesiæ priuilegia confirmat. Autor est Tousel Canonicus Massiliensis in indice suo M. S. Massiliensium Episcoporum cuius hæc sunt concepta verba. *Huic (scilicet Petro Episc.) anno 1164. die 15. Calend. Maij apud S. Saluatorem iuxta Papiam Fridericus cognomento Enobarbus, Massiliensis Ecclesiæ priuilegia confirmat.*
- 14 In Prouincia defuncto Raymundo patre anno salutis 1164. successit Ildefonsus in dictis Regno Taraconensium & Comitatibus Barcinonæ ac Prouinciæ, qui cum in Barcinoniam reditum destinaret Raymundo Berengario fratri Prouinciæ commendauit, eumque Prouinciæ Comitem declarauit recepta prius obligatione & cautione solenni adacto iureiurando eandem restitutum quoties à fratre aut ab eo delegatis postularetur. Eapropter nec ab eo tempore Idelphonsus nomen Comitis Prouinciæ assumpsit, Marchionis Prouinciæ nomine contentus. Nam & aliunde & regio Taraconensium nomine & Barcinonæ Comitatu illustrabatur. In Cathaloniam profectus Ildephonsus Raymundus tanquam Comes Commendatarius Ildephonsi nomine omnem Prouinciæ regebat. Nec verò defuerunt qui assererent Raymundum hunc fuisse qui in expugnatione Nicie ciuitatis rebellis, telo percussus interiit. Cuius nece audita Ildephonsus in Prouinciæ cum exercitu reuersus Nicenses ad deditionem coegit solutis primo octo millibus & quingentis solidis illos in homines suos fidemque suam recepit. Quo facto in Aragoniam reuertitur anno salutis 1181.
- 15 Anno 1165. Massiliæ Petrus Episcopus & Vicecomites Hugo Gaufridi eiusque germanus frater Bertrandus arbitros sumpserunt Raymundum à Bolena Archiepiscopum Arelatensem & Raymundum Episcopum Carpentoraactensem de causis & litium actionibus quæ inter ipsos ex controuersia constabant, eorumque indicio ita deinceps, ex pacto & conuentu mutuo cautum est, futuram superioris vrbis regionem, quæ Cabellio dicitur, in ditione ac potestate Episcopi, neque censi Episcopum eo iure obstrictum Vicecomitibus Massiliensibus ad transuersionem equestrem honorariam, si quas ipsi haberent. Præterea posse Episcopum eandem vrbis partem propugnaculis muroque sepire, non tamen arcis summas turres aliaque id genus ædificia construere, nisi prius in consultationem res venisset cum Archiepiscopo Arelatensi Liberum fore vsum aditumque portus, de antiquo licet Vicecomitum dominio, qui Massiliam inter Cœnobiumque S. Victoris interiaceret, incolis atque habitatoribus quartæ illius supra dictæ vrbis portionis. Menses ante perpaucos Episcopi Carpentoraactensis & Antipolitanus à Petro Episcopo ac Clero Massiliensi electi arbitri litis inter eos dudum agitatæ, omnem controuersiam ea lege diremerunt, ut Præpositus & Canonici

nonici in officio æque atque obsequio forent, ita vicissim ab Episcopo liberaliter tractarentur. Item ut prerogativa legendi designandique Presbyteros, Diaconos, aliosque Ministros Ecclesie maioris Cathedralis & S. Cannari, communis utriusque parti haberetur. Ut tributo viritum dominio Ecclesie Massiliensis in Episcopi sortem censerentur oppida & Ecclesie S. Cannari, de Mairargues, du Bausset, de Aurouenes & de Ners. Præpositus verò simul & Canonici haberent clientelis ac ditone illustra prædia & Ecclesias de Pennes, de Septemes, de Fabregoules, S. Cannari Massiliensis, S. Martini, S. Michaelis, S. Stephani, S. Saturnini, Castelli Gomberti, d'Alanch, S. Iuliani, de S. Tyrs, S. Marcelli d'Eoures, d'Aubaigne, S. Petri ad vincula, S. Ioannis de Gargnies, S. Clari, de Laza, de Salobio, S. Martini de Indolis, S. Ioannis de Podio, d'Ornon, de Gemenes, de Roquefort, de Iulhans, d'uge, de vigne, Castelli veteris, de Masalnes, de Casteler, & Ecclesiam de Roc. Postremo ut diaria cibariorum in Canonicos tributione exclusus Episcopus ipse aliique ex Comitatu eius honorarij duo tempestivis & opipare paratis conulviis exciperentur, certis ac nominatis anni diebus testis, Natali Christi, Epiphaniæ, Dominica Palmarum, Feria 5. in Corna Domini, Ascensionis, Pentecostes, & feriis omnibus Deiparæ Virginis solennioribus, quod adhuc in Massiliensi tabulario reperitur. Ex Archiuis enim Ecclesie Massiliensis hæc est memoria,

De desamparatione quam fecerunt Hugo Gaufridi & Bertrandus Gaufridi fratres Vicecomites Massilienses & Domini de Triclu filij videlicet Raymundi Gaufridi & Domina Pontia Raymundo Massiliensi Episcopo Petri nostri decessori de choris omnibus infra ambitum Massilie constructis de quibus, &c. Presentibus istis Bertrando de Aquis Canonico & Petro Bremundo, &c.

Ex iisdem hoc est translatum cuiusdam Chartæ per Alphabetum diuise cuius tenor talis est. In nomine Domini nostri Iesu Christi tam presentibus quam futuris pateat hominibus quod quod de controuersis seu querimonijs qua inter Petrum Massiliensis Ecclesie Episcopum & inter Vicecomites Massilienses, scilicet Hugonem Gaufridi & Bertrandum fratrem eius & inter nepotem eorum Hugonem Gaufridi filium Gaufridi de Massilia, &c.

Tum alibi ex iisdem. Manifestum sit omnibus quod nos Geraldus Ademarij Dominus Montili & Vicecomes Massilie & Mabilia eius uxor Domina Montili & Vicecomitissa Massilia cum hac publica charta approbamus, laudamus, confirmamus vobis Petro Massiliensi Episcopo & Hugoni Massiliensi præposito compositionem iamdudum factam inter Petrum Massiliensis Ecclesie Episcopum ex una parte & inter Vicecomites Massilia scilicet Hugonem Gaufridi Domina Mabilia animum & Bertrandum fratrem eiusdem Hugonis & Hugonem Gaufridi Sardum Nepotem eius & filium Gaufridi de Massilia ex altera.

His temporibus Raymundus Berengarius Comes Prouincie & germanus Ildefonsi Aragonie Regis suo diplomate confirmauit omnia bona concessa antea sacro Monasterio Lerinensi, & sua autoritate simul & clementia aliquas lites & querimonias sopiuit & hæc omnia insuper roborata sunt à Rege Aragonie Ildefonso paucis his verbis. Ego Ildefonsus Dei gratia Rex Aragonie Comes Barcinonensis vel Dux Prouincia pura voluntate omnia præscripta qua consanguineus meus Comes Prouincia concessit, laudo, concedo, & confirmo. Chronologia Lerinen. par. 2. fol. 164.

An. 1170. obiit Petrus Episcopus die 2. Aprilis. Touzel in indice M. S. ad annum 1172.

RAYMUNDVS IV.

Annus CHRISTI 1172. MASSILIE CONDITE. 1769.

Ildefonsi Regis Tarasconensis & Barcinoniae ac Prou. Comit. An. 8.

NNO circiter iam sede vacante Massiliensis Ecclesie clauum suscepit Raymundus huius nominis IV. alij III. nominant. Touzel in citato M. S. Codice per antiquo An. 1172. Raymundus huius nominis III. Massilia constituitur Episcopus obiit 1188.

Massilia Raymūdus Gaufredus huius nominis I. ac filius Hugonis & Dulchiz sue Dulcedinz de Albarone filiz Domini de Roquelaure & Delers tres suscepisse dicitur filios ex Pontia uxore, Hugonem Gaufridum II. Bertrandum & Gaufredum de Massilia quibus transigere contigit per arbitrarios iudices Raymundum Arelatensem & Raymundum Carpentoractensem, ut memini superiori an. 1165. ex Gaufredo de Massilia & Sarda coniuge nati duo duntaxat germani fratres Gaufredus Sarde, & Hugo, quorum patrinus

E e 3 Hugo

Hugo Gaufridus II. Dominus de Trectis ex vxore Cæcilia prolem habuit numerosam, Hugonem Gaufridum II. huius nominis, Guillelmum Grossum, Barralem, Raymundum Gaufridum II. & Roncelinum. Sic enim è paruo Chartario S. Victoris. *Cæcilia mater Guillelmi Grossi & Roncelini Vicecomitum Massilia, &c.* De quibus plura suo loco dicturi sumus.

- 2 In Provincia per id tempus de lite inter Anachoretas Conuentus Montisfriui, qui nunc cooptatus est inter Prioratus Carthusianorum & oppidanos de Meune iam olim à Petro II. Episcopo Massiliensi decisa transactionis instrumentum firmatur mense Iunio Epacta 15. an. 1174. initium sic habet. *In tempore schismatis presidente Catholica Ecclesia Domino Papa Alexandro, regnante Federico Imperatore schismatico, dominante in Provincia Idelfonso Rege Aragonense, &c.* Testum loco subscribunt Bertrandus Prior Montisfriui, Honoratus Sacrista eius conuentus, Bertrandus de Massilia, Gaufridus de Alimes, Guy de Meunes, Bertrandus de O iules, Guillelmus de Valbelle, stipps eiusdem clarissimæ familiz Massiliensis, Petrus de Toramenes, Guillelmus Gauteaume, Gaufridus Præpositus Tolonenfis, Petrus Bonnet Canonicus Tolonenfis atque alij.

- 3 Anno 1176. traditur in Autographo Episcopali Rubeo Arelatensi fol. 38. sanxisse Raymundum à Bolena Archiepiscopum Arelatensem ne curatores pontis Craui Iudæos die Parasceues cogèrent lapides calcem cæteraque quibus opus erat ponti fabricando restaurandoq; comportare, mutato in pecuniam onerario illo iure sic enim legitur in tabulis Arelatensibus Codice viridi folio 38. & nigro folio 53. Anno 1178. 17. Iulij regnante Federico Imperatore, anno 4. sui imperij, qui 7. Calend. Augusti Arelatam cum vxore sua & suo filio venit, & ibi coronatus fuit, controuersiaque erat de Pontanariis pontis Craui contra Iudæos de eo quod Iudæi tenebantur quolibet anno in die Parasceues habere centum alinos ad portandum lapides, pro reparatione dicti pontis, fuit terminata per Raymundum Archiepiscopum quod loco centum Asinorum Iudæi persoluerent quolibet anno, 20. solidos Melgorienses operi pontis Subscriptio talis est. Facta autem hæc est transactio in porta sancti Stephani anno Domini nostri Iesu Christi 1178. 17. Calend. Iunii regnante Imperatore Federico quem cum vxore natoque Philippo venisse in Provinciam vt coronaretur Arelate, docent pleraque vetera instrumenta in Archiuio Episcopali Arelatensi, scrinio Codicillorum aureo sigillo munitorum & in Autographo nigro fol. 126. vbi dicitur Raymundus Archiepiscopus Arelatensis Federicum, Philippum filium, vxoremque Federici inaugurasse diademate Arelatensi, nisi forte ipsemet Federicus capiti coronam imposuerit, quod ea ætate Regibus inter Missarum solennia solemne erat. Imperator vero iurium omnium exemptionem Arelatensibus Canonicis aurea bulla concessit, ipso die quo coronatus est, in datario eim hæc leguntur. *Acta sunt hæc anno Dominica Incarnationis ap. 1178. indict. 11. regnante Domino Federico Roma Imperatore gloriosissimo, anno regni eius 27. Imperij autem 24. feliciter. Amen. Datum in palatio Arelatensi 3. Calend. Augusti mensis die Dominico. Quo coronatus est in Ecclesia Arelatensi Imperator. Stata deinde & firma esse sancit Conradus beneficia: addito insuper Principis titulo & creātorum Coss. iure. Confirmamus tibi, inquit, Raymunde venerabilis Archiepiscopo & per se suis successoribus regalia totius Diocesis Arelatensis Ecclesia, & ipsam ciuitatem pro indiuiso & plenam iurisdictionem in ciuitate in creandis Coss. & retinenda ciuitate ad seruitium & imperium Domini Imperatoris.*

- 4 Anno 1177. de prodigiosa & miraculi plena fundatione pontis Auenionensis, Bellouacensis lib. 29. histo. cap. 21. in hæc verba. Benedictus adolescens refert à Deo sibi fore reuelatum vt Pontem construat super Rhodanum. Et cum ab audientibus derideretur, post ipsi derisores Pontem inchoant sumptuosissimum. In tabulario publici status Auenionensi extant plura donationum instrumenta cum hac Epigraphe. *In augmento beati operis Pontis quod beatus Benedictus Dei monitu & voluntate incepit.* Tum alibi. *S. Benedictus fundator pontis Auenionis.* Vitam ac res eius præclare gestas fuisse prosequitur Innocentius IV. in bulla eius Canonizationis, quam ad Concilium Lugdunense scripsisse testatur Paradinus lib. 2. histor. Lugdun. cap. 43.

- 5 Anno 1179. Raymundus Berengarius frater Ildefonsi Regis Tarasconensium & Comitum Prouinciarum ac Barcinoniarum secundo genitus in expugnatione Nicie vrbs rebellis, telo percussus interit Zurita & vetus rerum Aragonensium scriptor id tradunt, aiunt enim Raymundum Prouinciæ Comitem prælio cum Nicienlibus commisso ex acie saucium elatum accepti vulneris plaga fuisse confectum. Testantur acta publica Regem Ildefonsum & Comitem Prouinciæ Arelatam tunc adiisse, ipsemet enim loquitur in Autographo Episcopali Rubeo

Rubeo Arelatensi fol. 215. *Ego Ildephonsus Rex Aragonensis sponte & sine omni coactione castrum de Granis & castrum de Aurons cum omnibus territorijs suis, tibi Raymundo Arelatensi Ecclesie Archiepiscopo & successoribus tuis dono & pro concambio me decessio & te & Arelatensem Ecclesiam inuestio, praterea Aqueductum & aquam fluminis Druentia ad deducendum lectum ipsius aquae à Druentia usque Solonem, & inde usque ad mare dono concedo. Aduersarium verò tunc habuit Sanctium fratrem qui ex paterna voluntate Comitatum sibi deberi contendebat. Quod tamen bello impar esset Prouinciam fratris subregulus administrandam suscepit: Vnde à Prouincialibus tyrannus & incubator dictus est. Vnio filius patrem sequutus est in praefectura, sed vtriusque dominatus brevis zui fuit. Sanchius enim in Catalonia defunctus est. & Vnio eius filius vbi Prouinciam Vicecomitis nomine administrasset moritur ibidem an. 1188. Quare iterum Prouincia Comitatum adire Ildephonsum necesse fuit, quo tempore Sanchiani Regis Castellae filiam in uxorem duxit, ex qua liberos suscepit masculos tres & femellas totidem, Petrum primogenitum quem Pater Regem Tarasconensium & Barcinoniae Comitem inaugurauit, Ildefonsum secundogenitum Comitem & Marchionem Prouinciae declarauit, Ferradum tertio genitum Monasterio Populeri destinauit in Monachum. Constantiam Regi Hungariae matrimonio copulauit, quo mortuo secundo nupsit Friderico huius nominis II. Imperatori. Helionoram autem ac Sanchiam iunxit Raymundo patri & Raymundo filio Comitibus Tolosani, Sanchiam quidem Raymundo filio, Helionoram autem Raymundo patri. Defunctus est Ildephonsus pater anno Christiano 1193.*

An. 1180. 1. Calend. Iunij Raymundus Archiepiscopus Arelatensis ad instantiam totius Capituli Arelatensis donauit Lancelmo Abbati Cazadei & fratribus eiusdem Monasterij omnes Ecclesias seu oratoria quae in castro Bellicadri existunt, confirmando omnes donationes quas fecerant predecessores sui Gibelinus & illustres Comites Tolosani in Monasterium suum, retenta pensione tredecim Canarum Olei persoluendarum. In Codice viridi fol. 111. & in autentico 112.

An. 1181. in his nostris regionibus Sanchius Prouinciae Comes & Ildefonsi Regis Vicarius ex lege foedus icisse dicitur cum Guillelmo Viualdo, Surleone Ciuitadensi & Salomone Iuge Procuratoribus & Administratoribus Massiliensis Reipublicae, ut nefas esset vel bellum nouum suscipere vel societatem contrahere, nisi omnium generum atque ordinum consensus ad bonum vtriusque partis promouendum conspiraret. Hic, Zurita in Indice rerum Aragonicarum deploratissimum Balchij casum describit, insidijs occisi ut conicitur Raymundi Comitis Tolosani. Sacro, inquit, Resurrectionis Domini die Bertrandus Balchius ex insidijs scelerate à suis interimitur, qui in terra Gallia praepotens Prouinciali bello Regi se aduersus Raymundum Comitem Tolosatensem & S. Aegydijs addixerat, atque in vindicanda & asserenda ea ditione egregiam operam nauauerat. Nam cum in Alberonensi arce Rex esset interclusus, fideli & praestanti eius opera ex periculo est ereptus, bonamque eius ditionis partem Regi tradiderat. Eius vlciscendi causa, uti de sceleratis proditoribus sumat, Rex in Prouinciam proficiscitur. Morallum castrum obsidet atque expugnat. Acre bellum aduersus Tolosatensem geritur, pluraque oppida diruuntur, &c.

An. 1184. Ildefonsus Rex Aragonum & Marchio Prouinciae quam eius maiores à Friderico iure fiduciario obtinuerant, modo Imperatoribus Marchas auri vice quindecim iutorum Dominicalium exoluerat. Arelatem profectus Petro Eynardo Archiepiscopo totique populo Arelatensi priuilegia quaedam & immunitates concessit singulari & priuato diplomate, quod extat in Archiuio vrbis & in M.S. Codice, ut testatur autor Pontificij Arelatensis numero 80. Anno 1184. manifestum sit omnibus hominibus, quod ego Ildefonsus Dei gratia Rex Aragonum, Comes Barcinonensis & Marchio Prouincia dono & concedo omnibus militibus Burgensibus, proceribus totique populo Arelatensi quod de cetero in ullo loco terra mea Leudam vel pedasicum non doneant per terram sine per aquam. Praterea recipio in protectione & defensione mea omnes homines productos, ut eant salui & securi per totam meam terram & nemo audet eos grauare vel disturbare, dum per meam terram transierint, vel aliquod prorsus viaticum ab eis exigatur. Dat. apud Arelatem mense Mar. anno quo supra. Testes sunt P. Eynardy Arelatensis Archiep. & Coss. Arelat. Guillelmus Gros, Rostagnus de monte Arbone, & Guillelmus de Borge-dono & Comes Fuxensis. Voluit praeterea Eynardus ut Petrus de Thoro pecuniam Arelate cuderet attributo illi quod ab Imperatoribus habuerat iure. Ex Autographo Episcopali 9. fol. 51. eidemque Petro Eynardo Abbas S. Geruasij de Fos iurasse dicitur obedientiam in viridi fol. 266. & Rubeo 315.

Ab hoc eodem anno inclinatz in Oriente Christianorum res in deterius semper progressae sunt ex Tyrio lib. 23. qui hic finem suae imponit historiae.

Arelate Petro Eynardo Archiepiscopo Canonici S. Trophimi regularem ad amissam vitam profitebantur, iam enim in vnum coierant sub Eynardi predecessoris. Extat in Autographo Capitulari fol. 134. Urbani III. Bulla quæ in horum confirmationem venit enumeratis quæ Conradus, Federicus, alique Principes Arelatenſi Eccleſiæ contulerant, ait ipſe Urbanus. *Statuentes ut ordo Canonicus quem nuper ſecundum B. Auguſtini Regulam Domino profeſſi eſtis in Eccleſia veſtra perpetuis temporibus inuolabiliter obſeruetur.*

- 10 Anno 1187. Urbanus Papa moritur vir eximie pietatis Ferrariæ ad Padum flumen. Mox Albertum Patres elegerunt Cancellarium decessoris ſui virum ſapientia & vitæ ſinceritate conſpicuum. Is ubi ſe rite electum Ferrariæ vidit, continuo dedit literas ad omnes Europæ Reges ac Principes viros quarum exemplum Neubrigenſis operi ſuo inferit. Illis commemorat Chriſtianam cladem omneſque pios ad ſacrum Bellum excitat, lituumque eiſe facit & reuera ipſe Piſas conſeſtim profeſtus eſt, ut inueterata Piſanorum & Genuenſium odia componeret, eaque Reipublicæ Chriſtianæ cauſa & tam neceſſario tempore prorſus extingueret, & extinxit atq; non multo poſt ipſe clariffima lux orbis extinctus eſt dictus Gregorius eiſ nominis VIII. Piſiſque conditus Clemente III ſucceſſore patria Romano, cui Paulo nomen erat. Ita Maſſonus lib. 5. de Epiſcopis vrbiſ pag. 110.

- 11 Non prætermittam Gregorij huiſ de Maſſilienſibus cruce ſignatis perilluſtre teſtimonium, quorum in bello ſacro fortitudinem & animi excelſi atque inuicti magnitudinem & robur commendatione in vulgus & Pontificio Diplomate ad perpetuam rei memoriam placuit diuulgare. Ex Archiuiſ Maſſiliæ:

Gregorius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabilibus fratribus Archiepiſcopo Narbonenſi Antipolitano, & Tolonenſi Epiſcopiſ ſalutem & Apoſtolicam benedictionem.

- 12 *Cum dilectos filios vniuerſos cruce ſignatos & cruce ſignandos Maſſilienſes cum familijs, naviſ, & alijs bonis eorum ſub B. Petri & noſtra protectione ſuſceperimus ſpeciali, ſtatuentes ut poſtquam in primo generali paſſagio iter arripuerint tranſmarinum, ea omnia donec de ipſorum reditu vel obitu ceriſſime cognoscatur integra permaneant & quieta. Fraternitati veſtra per Apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus non permittatis eoſdem contra protectioniſ & conſtitutioniſ noſtra tenorem ab aliquibus moleſtari, moleſtatores eorum indebitos, ſi qui fuerint, per cenſuram Eccleſiaſtica appellacione poſtpoſita compescendo. Quod ſi non omnes iſi exequendi poteritis intereſſe, duo veſtrum eam nihilominus exequantur. Datum Laterani 3. Idus Ianua. Pontificatus noſtri anno 1.*
- 13 Clemens verò rebus cum Romanis compoſitiſ, iſi conditionibus quas narrat Baronius, magna omnium lætitiâ vrbe exceptus eſt. Inde miſſiſ legationibus ad Reges Franciæ & Angliæ bello diſſidentes cogitationem omnem ad recuperandam terram ſanctam conuertit, cum præſertim Saladinus omnem Antiochiæ principatum occuparet. Imperator & Chriſtiani Principes eiſ piis conatibus aſſentientes arma arripuerunt, ac ipſum Imperatorem magno exercitu præeuntem Franciæ atque Angliæ Reges, Dux Burgundiæ cum Venetiſ, Piſani alique quamplurimi ſubſequuti fuerunt. Eo tempore Guillelmus Siciliæ Rex abſque liberis morte ſublatus eſt. Sed Tancredus eiſdem Vvillelmi conſanguineus vendicans ſibi regnum, bellum ciuile conſlauit. Ad quem pellendum Henricus Rex ob Conſtantiam vxorem ſuam hæredem regni proximiorum in Italiam exercitum miſit. Cumque plurima damna rebellibus intuliſſet re adhuc infecta reuerſus eſt in Germaniam. Pontifex Tancredo fauens ei inueſtituram regni dedit. *Neubrigenſis.*
- 14 Anno 1188. Guillelmus Groſſus Maſſiliæ Vicecomes diem ſuum obiit, optimiſ legatiſ rem familiarem Monafterij ſancti Victoris amplificauit. Sic enim legitur in paruo Chartario.

Incarnationiſ Dominice an. 1188. Notum ſit omnibus tam præſentibus quam futuris quod Guillelmus Groſſus Maſſiliæ Vicecomes diem ſuum obiit, duo millia ſolidorum regaliū reliquit Monafterio Maſſilienſi, de quibus ipſi Monafterio honor emeretur aut redimeretur, & de redditibus ipſius honoris certo die conuentui fieret annua procuracione ita honorifice ſicut in Anniverſario Abbatuſ fieri conſueverunt. Et idem Conuentus memoriam ipſius & parentum eiſ ſinguliſ anniſ ultimo die Maij facere teneretur ita ſolemniter ſicut in Anniverſario quoque Abbatuſ fieri conſuevit. Itaque ſciendum eſt quod Conuentus ipſius Monafterij honorem S. Petri de prædicta pecunia redemptum nec verò hortum ipſius Monafterij qui ibi eſt Dominuſ Maſſilienſibus tam præſentibus quam futuris obligauerunt, ut de redditibus in eo promouentibus per dictum Anniverſarium ſolemniter celebraretur, &c. Filiam quam ex matrimonio vnicam ſuſceperat nomine Mabiliam duxit vxorem Gerardus Ademarus,

Ademarus, vir è primariis Prouinciæ nobilissimus ac potentissimus & Montilij supremo iure Princeps. Hoc anno mense Septembri à Barrali Massiliæ Procomite Xenodochium S. Spiritus à fundamentis excitatum, vel à ciue Massiliensi, *Hospineli* nomine, iam olim in sanctimonialium Cassianitarum S. Saluatoris Vectigali fundo & ædificiis auxisse docet Antonius Ruffy lib. 3. histo. Massilien. cap. 3. & lib. 10. cap. 8. num. 4¹.

F V L C O.

Annus CHRISTI 1189. MASSILIÆ CONDITÆ. 1786.

Ildefonsi Regis Taraconensium, & Barcinoniæ ac Prou. Comit. An. 27.

RAYMONDVS Berengarius III. Comes Prouinciæ Patruo suo Raymundo Berengario Comiti Barcinonensi prædefunctus est sine liberis. Quare solus patruus nepotis successor, deinceps Comes & Marchio Prouinciæ regnauit. Cui vita functo anno 1164. Ildefonsus filius in Comitatu & Marchionatu Prouinciæ successit.

Fulconem Massiliæ Episcopatum per id tempus iniisse certissimum est constatque inter omnes, quamquam de ætate ac temporum serie variz sunt ac discrepantes sententiæ. Dominus Tousel in sæpe laudato M. S. Codice & in aduersariis è tabulario Pontificio Auenionensi excerptis Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini Iosephi Maria Suaris Episcopi Vasionensis viri doctrinæ studiis & historiarum singulari peritia insignique pietate præstantis. *De Fulcone*, inquit, *patria sua urbs scilicet Massiliensis Episcopo, deinde Tolosano, & Abbate Floregia sine Torondeti Cisterciensis ordinis anno 1105. fol. 46. ex libro Bertrandi de Tolos.* Per hæc etiam tempora Massiliæ Fulconem sedisse Collector noster insinuat nimirum an. 1178. Sed non videtur vt ex supradictis constar, quomodo ista possint cohærere. Vide libellum de Antimassilia. Quamquam de Episcopatu Massiliensi consentiunt Raymundus de Soliers cap. 60. de Antiquitatibus Massiliæ. Antonius Ruffy lib. 9. histo. cap. 1. num. 40. ex Archivio Cathedralis Ecclesiæ Massiliensis. Fuit is patria Massiliensis, alij Genuensem volunt, patre Alphonso mercatore ditissimo, qui cum mutata sede ac domicilio Genuensi Massiliam se recepisset veteres Galliarum Athenas, puerum Fulconem Massiliæ natum apud exquisitos è gymnasiis magistros bonis moribus ac liberalium artium disciplinis instituendum imbuendumque tradidit. Nec falsa & inania fuerè paucorum annorum studia, Poëta enim non natura modò ipsa sed etiam ingenij viribus ac labore & insolito quoddam spiritu afflatus tantum valuit. vt in versu variis modis atque numeris fundendo longe omnium Gallicæ præsertim linguæ ac nominis princeps esset. Quæ tanta eximie artis præstantia breui conciliauit ipsi animos virorum Principum & ad vsus atque obsequium eorum adiunxit. Beraldi imprimis Vicecomitis, nec non Ildefonsi Aragoniæ Regis ac Prouinciæ Comit. Raymundi Comit. Tolosani, Richardi II. Angliæ Regis qui eo studiosius Poëtici fontes hauriebat, quo maiorem Prouincialis sermonis festiuitatem quamdam & specimen humanitatis, salis, suauitatis, leporis autore Fulcone ducerent. *Perratcha Triumpho 4. amoris de eo.*

Focheto cha Marsiglia il nome ha dato

Et à Genna tolto & à l'estremo

Cangio per miglior patria habito & stato.

Plura extant eius poemata stilo ac vernaculo Prouincialium sermone exarata, quæ Raymundus de Solier loco supra laudato vidisse se ac legisse ait ex antiquo tabulario nobilissimæ in hac Prouincia familiæ d' Agoult, comitum de Sau, à Nostradamò historico decerpta, ita festiua, ita concinna, ita elegantia, nihil vt fieri possit atque. Singulare illud carmen Epicum, atque inter cætera omnium consensione laudatum, quo Adalastæ Heroinæ nobilissimæ & vxoris Beraldi Vicecomitis Massiliensis pulchritudinem eximiam & vitæ integritatem posteritati commendauit, de qua in Archivis Massiliæ.

Adalasti Vicecomitissæ Massilia, filia Hugonis Gauspaldi Domini Tricla, &c. Excellens erat in Fulcone iuuenilis formæ pulchritudo, sublimis, veræ ac plenior statura, quæque apta compositione membrorum moueret oculos ac delectaret, hoc ipso quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentirent.

Exacta pene in sæculi vanitatibus adolescentia, mortuo Ildefonso Aragonum Rege & Beraldo Vicecomite Dominis ac patronis suis colendis, tandem humana omnia deserere constituit atque ex illis aulicæ vitæ fluctibus in portum se religiosæ quietis recipere. Quamobrem

obrem mirante tota Prouincia in Cisterciense Monasterium sese conclusit, vbi Vidone siue Guidone Abbate tantos in omni virtute ac praesertim humilitate progressus effecit, vt breui per varios Ecclesiae honores ac dignitates quasi per gradus ad Archiepiscopatum Tolosanum conscenderet. Primum enim Abbas Praepositus Monasterio Torenensi eiusdem ordinis fuit, quae altera ab Episcopali in hac Prouincia dignitas aestimatur, tum ad Abbatis dignitatem Episcopales Ecclesiae Massiliensis sacras insulas adiunxit, à quibus tamen post annum vnum circiter supra decem ad Archiepiscopatum Tolosanum euectus est. Ioannes Chenu in Chronologica historia Archiepiscoporum Tolos. 27. F. Fulco Massiliensis Religiosus & Abbas Floragiae ordinis Cisterciensis à Comite Tolosano Albigensum haereticorum Duce & Principe Episcopatu expulsus est. Obiit die Natali Domini 1231 vel anno 1213. vt scribit Caesar Nostradamus in historia Prouinciae, qui addit Fulconem in arte poetica excelluisse, & Massiliensem Episcopum fuisse ante adeptum Tolosanum Episcopatum. Claudius Robertus in Gallia Christiana de Praefulibus Tolosanis. Fulco euocat S. Dominicum Tolosam, nominatur in epistolis Innocentij III. anno 1212. die 5. Ianua. in solenni iureiurando Raymundi Comitis, & in Bulla Honorij II. confirmantis regulam S. Dominici anno 1216. In Miræi Chronico Cisterciensi, vbi male dicitur Archiepiscopus, & à Papyrio Massono in Philippo Augusto. Ei dicat vitam S. Mariae Ogniacensis Iacobus Vitriacus Cardinalis apud Surium 23. Iunij. Videndus Bzouius an. 1215. S. Antoninus tit. 23. cap. 4. Vuon lib. 1. cap. 45. Petrus de Vallibus cap. 9. histo. Albigenis, Carel in historia Comitum Tolosae pag. 346. vbi interest exequiis Philippi Augusti, & obiit die Natalis Domini an. 1231. sepultus in suo Monasterio Grandis. Syluae iuxta tumulum Guillelmi de Montepesulo ad maius altare. Natus erat Massiliae, vbi forte primum Episcopus. Fuerat etiam Abbas de Toroneto siue Floregia apud Guillelmum de Podio Laurentij cap. 7. qui ait Episcopatum mortuum à Fulcone suscitatum fuisse. Vide Henriques in Fasciculo Sanctorum Cisterciensium lib. 1. dict. 22.

- 5 Anno 1190. Barralis filius Hugonis Gaufridi II. Vicecomitis, Ildefonso I. Regi Aragonum in Prouincia Legatus transactionis capita quibus de cōtrouersis ac litibus inter Vvilelmum de Pennis & Moniales Cassianitas de Arcellis conuenit, arbitrio suo & autoritate firmavit. Ex Archiuiis Artacellae. *Ego Guillelmus de Pennis vendidi bona fide & iusto venditionis titulo Bermundo Priori & Monialibus de Arcellis duo milia solidorum regaliū nouorum, medietatem Castri de Pennis & alterius medietatis quartam partem cum territorio culto vel incolto, &c. Volens itaque venditionem istam Monasterio de Artacella Priori & Dominabus omni firmitate in perpetuum constare in praesentia Barralis Vicecomitis Massilia, vicem Ildefonsi illustris Aragonum Regis in Prouincia gerentis, iure proprio abrenuntians quod quid habeo vel teneo in Castro de Pennis & eius territorio totum in ius Monasterij de Arcella Prioris & Dominarum libere transferre, omni exceptione sublata. Vt autem omnis iniqua factionis suspicio de medio tollatur & omnis calumnia fomes procul abscedat, omnia quae huius tenor exprimit instrumentis tactis, sacrosanctis Euangelij me saluaturum promisi. Ego Barralis Massilia Vicecomes vicem Domini Ildefonsi Regis Aragonum in Prouincia gerens in cuius praesentia factus est huiusmodi contractus, venditionem istam laudo & concedo & sigilli nostri impressione confirmo. Factum est autem hoc instrumentum anno 1190. Castelli praeterea de Cireste in gratiam Monachorum S. Victoris immunitatem munerum ac tributorum omnium indulsit, solo tamen sibi iure seruato tum instituendi iudices in foro, tum equites transfuehendi ad pompam. Filiam in matrimonio suscepit vnicam Barralem nomine, quam parentes Illustrissimo ac nobilissimo Hugoni de Balthio nuptum dedere.*

- 6 Quod ad Raymundum Gaufridum eius nominis II. & eiusdem Barralis ac Vvilelmi Grossi germanum attinet, Monachos praesertim qui ea aetate florebant, officiis omnibus ac singulari pietate prosequutus est. Vidonem siue Guidonem Generalem Abbatem totumque Cisterciensium ordinem, forte rogatu nostri Fulconis Episcopi non modo in Vicecomitatu Massiliensi, sed in omni circumquaque alia ditione sua, à tributis & muneribus omnibus exemptum semper habere voluit, quam deinceps munerum vacationem ab eodem Cartusienses similiter nacti sunt. Chrysostomus Henriques in Menologio Cisterciensi excerptum privilegij exemplum hoc affert.

PRIVILEGIUM XIII.

Reuerendissimo Guidoni Dei dispositione Abbati vniuersoque sanctorum
Patrum Capitulo Raymundus Gaufredi cognomento Barralis
eiusdem gratia Vicecomes Massiliae, indeficientem in sancta
professione latitiam.

*Quoniam teste humani generis Redemptore non habent opus sani Medico, sed qui male habent, multis & immensis peccatorum depressus gramminibus, diuina fauente gratia remedia à potenti-
bus subueniendi expositulo. Si quidem ab omnipotenti Dei ineffabili bonitate, ingenti impietate &
iniquitate mea longe factus nisi forte in eo dixerim esse mecum quod gratia ipsius iniquitatē meam
ego cognosco, & peccatum meum coram me est semper, ad eius assessorēs & collaterales atque ipso
testante amicos, id est ad vos orationum vestrarum suffragia implorando confugio. De vestri ergo
ordinis abundanti charitate confisus, absens licet corpore, praesens tamen mente, instanti deuotione
deposco, ut me in fratrem & fidelem recipiatis, & pro anima bona memoria fratris mei Guillelmi
Grossi iuges Domino preces fundatis, & utrumque omnium bonorum vestrarum participem faciatis
attingens Missarū debitū quod pro eo teneor persolvere intuitu Charitatis, si placeat ex parte releuare
curetis, ut à nobis semper impleatur quod Apostolus precipit. Alter alterius onera portate. Ego enim
qui à vobis spiritualia requiro, non quidem indignum sed paruum duco cum temporalia vobis porri-
go, hoc tamen concedo, laudo, & iure perpetuo confirmo, quod sicut Abbates vestri ordinis qui mihi
vicini sunt, ita & omnes longe & prope positi liberi, securi ab omni exactione in urbe Massilia
& per omnem terram meam eant & redeant vendentes & ementes quacumque sibi fuerint ne-
cessaria.*

Altera eiusdem Gaufredi donatio legitur facta Monasterio S. Victoris Massiliensis, sed
die scriptionis incerto. Ex Archiuis S. Victoris

*Ego Raymundus Gaufredus Dei gratia Dominus & Vicecomes Massiliae dono, laudo, concedo
Deo & Luminaria B. Mariae de Puilobier, & tibi Pontio priori dictam donationem accipienti
quamdam ferraginem meam, &c. Et ego Domina Marchesia uxor Domini Raymundi Gaufredi pradi-
ctam donationē amore Dei & pro salute anima mea laudo, approbo, &c. Actum est in domo Domini
Raymundi Gaufredi apud Massiliam testes vocati & rogati sunt Magister Raymundus Casano-
ua, Arbaudus, Hugo, Raymundus, & Andreas & ego Bertrandus de Turre publicus Notarius
Massiliae, &c.*

Hoc anno Fridericus Imperator multis in Thracia & Asia contra Imperatorem Con-
stantinopolitanum & Saracenorum regulos fortiter gestis usque in Ciliciam penetrauit,
magno Turcis iniecto pauore, ubi Tarsi in praefrigida Cydri vnda per aestiuos calores ferui-
dum abluens corpus extinguitur an. 1190. magno rei Christianae detrimento. Regnavit
annos 38. Imperauit 35. Ex Beatrice uxore Henricum, Federicum, Conradum, Philippum
& Othonem suscepit. Henrico in imperium euecto (aliis quintus, aliis sextus dicitur)
Arelatensem Odo seu Otho frater egit. Odo, inquit Vignierius, frater eius (Henrici scili-
cet) ordine tertius ab illo opum ditionumque quas Beatrix mater illorum in Burgundia te-
nuerat successor heresque factus est, quibus Palatini & Regis Arelatensis titulos adiunxit.
Fridericus filius cadauer patris, ubi illuc accessit Tyri sepulchrae mandauit, atque inde se re-
liquo Christianorum exercitui, qui Ptolemaidem obsidebat, adiunxit. Eodem etiam anno
Philippus Rex Franciae & Richardus Rex Angliae cursu in Syriam intento Massiliam nauib-
us aduenerunt ac rationibus ibi rei gerendae communicatis, Philippus prior discessit ac
Genuam progressus post 20. dies ibi actos in festo S. Bartholomaei Siciliam petiit ac Mes-
sanae à Tancredo Rege benigne cum omnibus suis acceptus, ibi hiemare decreuit Ricardus
inde vnum Gepuz diem moratus eodem navigationem intendit & cum praegrauante insu-
lam multitudine à lege excluderetur, armis Hibernorum sibi hospitium peperit. Vtrumque
octuaginta naues sequitur legiones militum fortissimas deferentes è portu Genuensi soluere
ac tandem coactis in vnum copiis vniuersis & in Syriam appulis iungunt se Christiano exer-
citui, & Ptolemaidem siue Aconam recipiunt 5. Idus Iunij.

Ceterum Massilienses cruce signatos fortissimos in hoc bello fuisse ut testatum esset apud
posterum Guido ipse in sancta ciuitate Hierusalem Rex Latinorum VIII. his monumentis
consignauit. Ex Archiuis Massiliae.

*Notum sit omnibus tam praesentibus quam futuris quod ego Guido per Dei gratiam in sancta ciui-
tate*

tate Hierusalem Rex Latinorum VIII. & Domina Sibella uxor mea per eandem venerabilem Reginam attendentes fidelitatem & seruitium quod nobis & toti Christianitati in obsidione Acconen-
 si tam in personis, quam in rebus vestris exhibuistis vos Bertrandus Sarda, Anselmus de Marsilia,
 & Stephanus Ioannis, Raymundus de Ponsquieres, Raymundus de Saona, Hugo Ferri nepos Ansel-
 mi, Petrus Annada, Girardus Adroel, Ganselmus Anglicus, Vuillelmus Beroaldi, Giraldu Cacci,
 Bertrandus Caminali, Vuillelmus de Pofquieres, Pontius de Renest, Berengerius & Fulco
 Rostagni, Bertrandus Annada cines Marsilia damus & concedimus vobis & per vos vniuer-
 sis hominibus Marsilia & ijs qui infra unam leucam circumquaque commorantur vel commorabun-
 tur, libertatem intrandi tam per mare quam per terram cum vniuersis rebus vestris du Accon & in
 vniuersis locis regni nostri, qua proprii nostri iuris sunt, sicut ut per hac omnia loca liceat vobis libere
 intrare & exire, commorari, & negotiari cum magnis nanibus & lignis paruis de iberia, per mare
 & per terram cum vniuersis rebus vestris sine ulla directura & terciaria vel anchoragie, & absque
 omni exactione prout quod de centum Bisannis unum cum de Pelago veneritis de rebus vestris
 venditis persoluat, nec vendere res vestras aliqua persona vos cogere possit. Si autem aliqua per-
 sona in aliqua nanium vestrarum fuerit qua directa dare teneatur, cum directuram dare volueris à
 nostris in mora incongrua recipietur. Porro si frumentum vel aliud de terra extrahere aliquascum
 fuit interdictum, si dono aliquis extraxerit, vobis similiter extrahere liceat libere vniuersis. Ha-
 beatis etiam potestatem naues vestras faciendi & recipiendi, destruendi & conducendi quibus vobis
 placuerit sine omni terciaria in omnibus locis supradictis. Damus etiam vobis curiam in Accon &
 ut Vicecomites & Cōsules de hominibus vestra gentis habeatis, ita quod si aliquis extraneus contra
 quemlibet de vestris querelam mouerit ante Vicecomites vestros debeat deuenire, & ibidem iudi-
 cium recipere, excepto furto, homicidio, tradimento, & falsamento moneta, violatione mulierum,
 quod Rape vulgariter dicitur. Quæ omnia curia nostra reseruamus. Vicecomes autem quem nobis
 ibidem ordinare placuerit sacramentum fidelitatis nobis faciet, & iurabit quod secundum terra con-
 suetudinem curia vestra causas indicabit & discernet. Porro si hominibus Montispeffulani vel S.
 Aegydy nos maiorem libertatem dare contigit. Concedimus ut eadem gaudeatis libertate. Hanc
 autem libertatis concessionem concedimus vobis omnibus & vniuersis successoribus vestris in perpet-
 uum, excipimus tamen à libertate ista Arnaldum Salomon & heredes suos & res eorum ut in nullo
 illorum priuilegium istud proficiat, nec per illud ab aliqua deitura possit se tueri. Ut autem huius
 nostra donationis & concessionis autoritas vobis rata permaneat, præsentem paginam testibus supra
 scriptis manu & sigillo nostro fecimus corroborari. Huius rei testes sunt Comes Ticellinus Regius
 Seneschallus, Aymericus Regius Conestabularius, Hugo Thibandus, Gaufridus Torvus, Galgannus de
 Ceneche, Anselmus Bellus, Raymundus Balcinus. Factum est anno ab Incarnatione Domini 1190.
 Indiēt. 8. Datum obsidione Acconi.

12. Redit Philippus Francorum Rex è Syria, Richardus secundo prælio cum Saladino oc-
 currente conflixit, in quo Iacobus Auenius cecidit. Inde Ioppem ab hostibus desertam in-
 staurauit. Res videbatur fœlicem satis exitum habitura, sed oborta in castris Christianorum
 feditio, ac Conradus Marchio Montisferrati Princeps Tyri, per dolum sicarij cuiusdam ma-
 nu occisus omnia perturbauit. Ita hyems multis incommodis dissidiisque traducta.

13. Anno 1192. In Prouincia horrendum illud & inexplicabile scelus commissum fuisse in
 ciuitate Grassensi commemorant Lerinenses Annales an. 2. Cœlestini Papæ III. nono verò
 Rostagni Lerinensis Abbatis. Nam cum Ecclesia S. Honorati in dicta ciuitate de mandato
 Clementis Papæ III. honorifice fuisset consecrata circa annum Domini 1189. quidam
 prophani homines nocte cum diuina celebrarentur officia, manu armata in prædictam
 Ecclesiam irruerunt ad aram Dominicam. pro pudor, in minutos lapides redigentes hor-
 ribiliter omnia euertere & temerariis ausibus prophanare minime formidauerunt, in suæ
 animæ perniciem & dedecus sanctæ suæ matris Ecclesiæ & offensam diuinæ Maiestatis, cui
 non dederunt honorem nec sanctissimum Sacramentum ibi præsens reuerentes. Vnde præ-
 fatus Romanus Pontifex Cœlestinus III. ne tam enormis excessus impunitus relinqueret-
 ur, per Apostolicas literas mandauit Episcopis Foroiuliensi & Vencienti, quatenus rem di-
 ligenter inquirent & memoratos sacrilegos appellatione remota, excommunicationis vin-
 culo autoritate Apostolica innodent, & omnibus denuntient vsque ad condignam satisfac-
 tionem, & si Antipolitanum Episcopum culpabilem, ut suspicabatur, huius temeritatis
 aut infamiz respersum fuisse nouerint, ipsum remoto appellationis obstaculo eadem autori-
 tate Apostolica à Pontificali officio suspendant & ad præsentiam summi Pontificis cum suis
 literis destinent. Tum eis iniungit ut intra terminum 15. dierum post acceptum mandatum
 præfaram Ecclesiam S. Honorati in ciuitate Grassæ consecrent.

14. Anno 1193. Ildefonso I. successit in Comitatu & Marchionatu Prouinciæ Ildefonsus
 huius

huius nominis II. qui uxorem Garsendam Guillelmi Comitis Forcalquerij filiam sibi pepigit, in cuius hereditate successit, ex qua Raymundum Berengarium suscepit & Garsendam filium quæ Viennensi nupsit Delphino. Hic primus omnium Comitatum Prouinciæ & Forcalquerij ad Garsendam matrimonium iunxit. Huius quod ratum est & Petri Regis Tarasconensium fratris ex ante in regnis Archiuis Prouinciæ duo testamenta, eadem forma, charta vna, Notario eodem, & testibus iisdem conscripta anno 1204. mense Octob. in quibus quilibet fratrum filium instituit heredem, eique morienti sine liberis masculis fratrem exclusis filiabus substituit & Raymundus filio impuberi Petrum fratrem tutorem designauit.

Massiliæ Hugo Gaufridus huius nominis III. & Dominus de Trictis contracti æris alieni nomine nescio qua necessitatis vi cogente ad mutuum, creditoribus Vvillmo, Viuando & Borino Iudæo multis ac magnis pignoribus cautionem perscripsit. Cuius hæc Syngrapha proditur ex Archiuis Massiliæ anno. 1193. *Ego Hugo Gaufridus Dominus Trictus, Dominus Massilia & Vicecomes obligo pignori tibi Guillelmo Viuando & tibi Borino Iudæo quartam partem meam totius portus Massilia, pro viginti millibus solidorum regalium coronatorum, quos integre pro me in redemptione Massilia persolustis, &c.*

Cælestinus Papa clero populoque Arelatensi concedit priuilegium, de quo in priuilegiis Apostolicis concessis Ecclesiæ Arelatensi n. m. 16. 17. 18. *Cum, inquit Cælestinus, generale interdictum terra fuerit, liceat vobis clausis iannibus, exclusis excommunicatis & interdictis, non pulsatis campanis. Juppresse voce diuina officia celebrare.*

Anno 1200. sancti Antonij Massiliensem Ecclesiam annos ab hinc 500. circiter fundatam & instructam ornatuque suo completam fuisse docent nos, veteres Commentarij de publico rerum Massiliensium statu, in tabulario vrbanò, ex quibus constat Hugonem de Baucio Vicecomitem Massiliensem dono dato indulgisse fratribus Antonianis annonæ salariæ, & coriæ vsum ipsis necessarium. tributorum ac vectigalium munere penitus immunem. Massilia Christiana anno supra laudato 1200.

Anno 1201. Ordo sanctissimæ Trinitatis inchoatur à Ioanne quodam de Matha genere Prouinciali, ex oppido Falcone, quo regulam suam ab Innocentio III. confirmari petens, Pontifex re maturius considerata totam laudauit. At Honorius III. Pontificatus sui anno 4. solenni ritu Romæ probauit, cuius munus fuit vt fratres eius ordinis sub potestate Ministri de cuius obedientia in castitate sine proprio viuerent. Ex quorum bonorum tertia parte captiui à Saracenis redimerentur. Hoc hospitale & eius redditus Bonifacius IX. Canonicis S. Petri in Vaticano vniuit. Is ergo Ioannes de Matha Romam Massilia profectus post confirmatam ab Innocentio Ordinis sui regulam, deinceps cum 4. sibi adiunctis sociis Bonifacio, Osberto, Matthæo, & Vitali Massiliam reuersus ab Episcopo nostro & Hugone de Baucio viro inter Massilienses primarios eximio ac perillustri liberalissimè atque honorificentissime tractatus est. Cæteri quoque tanto cum studio ac veneratione eum prosequuti sunt vt mirabiliter omnium generum atque ordinum consensus ad auctoritatem nouæ religiose familiæ promouendam sanctitatemque celebrandam conspirasse videretur. Quare ad vrbis domicilium habendum certa eis designata sedes in pomerio, ad portam cognomine *Gautam* alij *de l'Ourse* in qua templum nouas Ordinis primitias sanctissimæ Trinitati dicatum eique vicinas Monasterij ædes amplissimas ac peropportunas exædificarunt. Quibus demceps à Carolo Borbonio Massiliam obsidente destructis funditus dirutisque, cœptum iam tum intra urbem ædificium, quo nunc vtuntur, Dynastarum liberalitate, ac piorum largitionibus instaurarunt. Martyrologium Gallicanum in supplemento die 21. Decembris.

Beate memoria Ioannes de Matha nobilis Gallus è Prouincia Phocensi Doctorque Theologus Parisiensis insignis, qui diuina inspiratione afflatus Ordinem sanctissimæ Trinitatis de redemptione Captiuorum in loco Cerni frigidi, Diocesis Meldensis, suffragante sibi Felice de Valesia Anachoreta sanctissimo, qui in solitudine illa se purioris vita studio coniunxerat, approbante Innocentio III. Papa instituit. A quo Pontifice propria ordinis insignia diuinitus expressa recepit, post multas animas sanctis prædicationibus & exemplis ad vitam meliorem conuersionem adductas, post plerosque fidelium greges de luporum unguibus ereptos, captiuos scilicet innumeros Christianos in Africa, quo eximia feruens charitate processerat, ex infidelium potestate & miserranda seruitute redemptos; post ordinem denique per totam Franciam, Italiam, Hispaniam, & Angliam feliciter dilatatum Romam cum redisset ad procuranda sui Christianissimi instituti incrementa non tam fatiscens ex assidujs laboribus, quàm Charitatis qua totus ardebat interna flamma consumptus animam exhalauit, condignoque tumulo honoratus est in Ecclesia S. Thoma de Formis seu de Nauicella, in qua Deus fidelium remunerator animarum per multa virtutis sue signa, quanta apud se gloria perficitur vir sanctus, manifestauit. Huius beato cum primum sacrum Parisijs celebraret, prasente Mauricio de

Soliano Urbico Pontifice cum Archimandritis S. Genouepha & S. Victoris, Rectoreque vniuersitatis & multa Clericorum ac ciuium turba in ipsa vniuersa hostia adoratione, Angelum tradunt scriptoris, candida veste apparuisse, crucem coccineo & caruleo colore mediatim expressam ipsi offerentem, decussatisque manibus & transversis super duorum captiuorum prostratorum capita, illum de eorum curanda redemptione & ordinis huius institutione diuino ex nutu admonentem. Quæ visio ut illum ad tam magnum opus incitauit, sic & deinceps in stemma restit perpetuum fundati ab eo huius ordinis etiamnum vigentis, magno orbis Christiani solatio & ornamento.

- 19 Michael Archiepiscopus Arelatenus diuini amoris intuitu donauit lordano Abbati de Chales & Vvillelmo Abbati de Boscadono & successoribus eorum Abbatibus & Monachis eiusdem ordinis Ecclesiam S. Mariæ de Podio Rotundo cum omnibus ad eam pertinentibus, saluo & retento eidem Archiepiscopo & successoribus eius pleno iure Diocesano & quatuor denariis Synodalibus & aliis censibus qui ei debentur, correctione & ipsius loci visitatione, & tali pacto quod ibi constituatur Abbas cum 12. Monachis qui ad Synodum venire tenebitur, & Synodi statuta custodire. Et quoties dicta Ecclesia Abbate carebit Monachi eligant vnum & electum Archiepiscopo præsentent, ut dictam electionem confirmet. Ex tabulis Arelatenis Ecclesiæ in viridi fol. 334. & in rubeo fol. 412.

- 20 Fulco verò cum per annos 16. Massiliensem Ecclesiam summa cum pietate & prudentia gubernasset annuente Ildefonso Prouinciæ Comite postularis Raymundi Tolosani ad Tolosanum Archiepiscopatum translatus est. Quo anno vita decesserit non ita constat apud autores, Menologium Cisterciense 25. Decemb. *In Gallia B. Fulco Episcopus Tolosanus verus S. Bernardi emulator, qui ex Abbatis Grandissyluæ ad pontificiam dignitatem euocatus mirabili constantia hæreticorum conatibus se opposuit. Super cuius caput inter celebrandum non semel columba splendidissima apparuit multisque signis admirandis illustris, post exitum variosque labores pro Christo patienter sublato sancto sine quiescit.* De eo Iacobus de Vitriaco Episcopus Aconensis in vita B. Mariæ de Oegnes. Liber Miraculorum vener. Sacramenti, Theodoricus de Apoldia in vita S. Dominici, Abraham Bzouius in Annalibus Ecclesiasticis, Arnoldus de Vvion ligni vitæ lib. 1. cap. 45. Petrus Monachus de Vallibus Sernay in hist. Albigensum. Martvrologium Gallicanum 25. Decemb. vitam eius accuratissime descripsit Chrysostomus Henriques, & in Fasciculo Cisterciensium sanctorum edidit, lib. 1. Distinct. 23. vbi Lector, si allubet, plura videbit.

RAYNERIVS.

Annus CHRISTI 1204.

MASSILIÆ CONDITÆ. 1801.

Ildefonsi Regis II. Tarascon. & Barcin. ac Prou. Comitū. An. 11.

- 1 VCESSIT in Comitatu & Marchionatu Prouinciæ an. 1193. Ildefonsus II. prioris filius qui uxorem Garfendam Guillelmi Comitis Forcalquerij filiam sibi pepigit, & in eius hæreditatem adiit, primusque omnium Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij ob Garfendæ matrimonium iunxit.

- 2 Abdicatione Fulconis Episcopale munus Massiliæ nactus est Raynerius, quem alij Raymundum appellant, aliis Carolus dicitur, de quo tabulæ Ecclesiæ Massilienses. Dominus Touzel, in indice M. S. Episcoporum. *Anno, inquit, 1204. Raymundus huius nominis IV. Alias Raynerius, alijs dicitur Carolus, ex citatis Codicibus Massilia præfuisse colligitur.* Sub hoc præfule Hermelina Monasterij S. Saluatoris Abbatissa Ecclesiam B. Mariæ de Arcuis vulgo *des Aconles*, ædificat ut habetur in marmore antiquo iuxta chorum dictæ Ecclesiæ. His temporibus varios fuisse Vicecomites Massiliæ collector præsentium passim innuit, homagiumque præstare solitos ut idem asserit nimirum Episcopis pro Vicecomitatu, Capitulo pro aliis terris atque dominiis circa Massiliam existentibus. Ita liber viridis dictæ Ecclesiæ. Hæc ille perperam ergo hic recentiores historici Raynerium à Raymundo siue Carolo distinguunt, neque enim hoc eodem tempore distinctionem aut pluralitatem tot Episcoporum patitur Chronologiæ series, ut ex tabulis Ecclesiasticis de Petro Raymundo mox planum fiet. Creationi verò suæ Raynerius annos tres quatuorue non plures superstes fuit. Hic agitam litem inter Monachos Cistercienses & Canonicos regulares S. Augustini decidit cum Agathensi Episcopo, tanquam sedis Apostolicæ legatus iudex & arbiter ab Innocentio Papa. Cum enim Piratarum excursionibus Cistercienses è Monasterio suo Yereni eiectione &

in

in seruitutem procul abducti fuissent, Clerici Augustiniani id Monasterium quasi pro derelicto sibi vendicantes, nunc inique ablatum Cisterciensibus Raynerij nostri siue Raymundi Apostolici Legati iudicio restituere damnati sunt.

Ad hunc simul atque ad Capitulum Massiliense scripsit epistolam Innocentius III. qua obiurgat inobedientiam Episcopi (nomen Raynerij reticetur) & capituli Massiliensis ob denegatam præbendam Raymundo scriptori Pontificio, quem tamen in suum collegium cooptarant. Sic enim lib. 4. Regesti 16. epist. 163.

Vt Raymundo scriptori Apostolico præbendam congruam assignent
Episcopo & Capitulo Massiliensi.

Quantum sit inobedientia culpa gravis & obedientia virtus magna Protoplasti transgressoris pena demonstrat, quam adhuc soluis tota sua posteritas & deplorat, & secundi Ada obedientia humilis & deuota, quam usque ad mortem patri exhibuit, protestatur, &c. Cum igitur contra inobedientia gradus qui precipitant in infernum per Christum scala sit obedientia preparata, per quam conscendere valeamus in cælum, de vobis non sufficimus admirari, quod vos viam regiam declinantes, ambulare per denia in contemptum nostrum & animarum uestrarum salutis dispendium contumaciter elegistis. Nam cum vobis pro dilecto filio magistro Raymundo scriptore ac familiari nostro, cuius fidelitatem & prudentiam laudabilem & deuotam diutius sumus experti, iam quartum direximus scripta nostra, ut eidem quem dudum ad mandatum nostrum nullo sibi beneficio assignato in fratrem & Canonicum recepistis, curaretis sicut uni ex vobis tam in domibus quam in alijs prouidere, ac postmodum quibusdam ex vestris in nostra praesentia constitutis hoc idem iniunxerimus viua voce, vos quod graue gerimus & indignum, tanquam inobedientia filij pingui cernice ac armato collo iugum praecepti nostri excutientes à vestris humeris, impudenter id hactenus efficere non curastis. Quocirca dist. vest. per Apostol. scrip. districte precipiendo mandamus, quatenus iuxta praescriptam formam ipsi Magistro non differatis ulterius prouidere. Alioqui tantarum transgressionum non effugietis debitam ultionem sciens nos dil. fil. P. sancta Maria in Aquilo Diac. Card. Apost. Sed. Leg. per Apost. script. districte precipiendo mandasse, ut si vos mandatum nostrum neglexeritis adimplere, ipse de bonis Ecclesiae uestrae secundum formam eandem competentem sibi prouisionem nostra suffultus auctoritate assignare procuraret. Contradictores siqui fuerint vel rebelles sublato cuiuslibet contradictionis aut appellationis obstaculo, per censuram Ecclesiasticam compescendo. Datum Laterani 13. Calend. Februarij Pont. N. an. 16.

Item de eodem argumento ad eosdem scripsit ibidem aliam epistolam num. 17.

Vt mandatario Apostolico præbendam assignent, Episcopo &
Capitulo Massiliensi.

Apostolica sedis benignitas qua curam gerit & sollicitudinem singulorum, suam gratiam specialiter circa illos ampliare tenetur, qui noscuntur diutius eius obsequijs laudabiliter insudasse, &c. Cum igitur pro dilecto filio Magistro R. scriptore nostro, cuius fidelitas & deuotio in Cancellaria nostra seruatio est probata, iam tertio vobis scripserimus, ut eidem quem dudum ad mandatum nostrum nullo sibi beneficio assignato, in fratrem & Canonicum recepistis, curaretis tam in domibus quam in alijs sicut uni ex vobis prouidere, ac postmodum quibusdam vestrum in nostra praesentia constitutis hoc idem iniunxerimus viua voce, graue gerimus & indignum, quod vos more aspidis surda aures penitus obturantes id hactenus efficere non curastis. Volentes igitur adhuc utrum in vobis obedientia scintilla remanserit experiri, vniuersitati uestra per Apost. scrip. mandamus & districte precipimus, quatenus magistro saltem hac vice iuxta praescriptam formam prouidere curetis. Alioqui moneritis nos dilecto filio magistro Thediso Nuntio nostro per nostras dedisse literas in praeceptum, ut de bonis Ecclesiae uestrae secundum formam eandem, competentem sibi prouisionem nostra suffultus auctoritate assignet. Contradictores si qui fuerint vel rebelles per censuram Ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Tu denique frater Episcope super teipso & credito tibi, &c. Datum Laterani.

Per id etiam tempus Massiliensibus illuxerunt Præmonstratenses, quorum institutum Regulari Massiliam illatum anno circiter 1204. studio atque opera duorum eiusdem Ordinis Monachorum, quos ad procurandum sibi in eadem vrbe domicilium Abbas Pontificalidi, Diocesis Biterrensis è Monasterio suo delegauerat. Guillelmi nomine appellabatur prior, alter verò Amanci. Pecuniam ergo ad ædem sacram reficiendam perferibunt in euer-

sis Parthenij Cœnobij nostræ Dominæ de Iuelino parietinis, quod olim à S. Cassiano fundatum rexerat, per plures annos S. Eusebia Antistita, ibidem à Pirat's capto dirutoque Monasterio, cum triginta nouem aliis Monialibus rectæ fidei odio interfecta. Cumque altiores radices iam agere atque etiam propagari cœpissent, nescio quo casu aut vi labefactatum ædificij monumentum ita funditus interiit ut non vniuerso opere modo, sed ne præsentem quidem nunc, vix vlli reperiatum vestigio locus. De priuilegiis & immunitatibus eidem Monasterio concessis ab Honorio III. qui illud sibi ab omni potestate & iurisdictione Diocesana & ordinaria Episcopi Massiliensis, & earum exercitio in ciuilibus & Conuentualibus autoritate Apostolica prorsus exemerit, scribit Antonius Ruffy lib. 10. cap. 3. num. 21. Ac de stipulationibus ab Episcopo nostro Raynerio, simul & Capitulo Massiliensi cum Præmonstratensi Ordine transactis, hæc habentur in lib. Episcop. viridi fol. 6. Tabularum frustilla.

7 *In nomine Domini nostri Iesu Christi, anno Incarnationis eiusdem 1204. in f. Aprilis ad evitandum malum dissensionis, quod de subscripto negotio inter Ecclesiam B. Maria sedis euenire posset, imposterum penitus evitandum, assensu & voluntate ambarum partium, præsens conditum est instrumentum, ut eiusdem præsentia & testimonio omnis dissentendi occasio auferatur. Hoc itaque testimonio pateat, tam præsentibus quam futuris, quod nos Raymundus Dei gratia Massiliensis Episcopus, & Petrus eiusdem Ecclesie Præpositus, consilio & assensu totius Ecclesie nostri Capituli ad fidelitatem nostræ Ecclesie, concedimus vobis Guillelmo & Amaneo fratribus Ordinis Præmonstrati, ut ad honorem Dei & religionis augmentum, & omnium in Christo credentium salutem, possitis in territorio Massilie circa amnem Hunenna de nouo edificare Ecclesiam & domum ordinis vestri, & prout Dominus vobis donauerit, Episcopali & Ecclesiastico iure per omnia salvo, iuste acquisitis possessionibus ampliare; his tamen conditionibus & pactis totius Mortalagij & reliqui sine in rebus mobilibus & immobilibus seu se manentibus, seu in pannis illorum, qui ibi sepulti fuerunt, omni fraude & machinatione remota tertiam partem liberam Ecclesie B. Maria sedis Massilie integre reddetis exceptis rebus immobilibus quæ extra terminos Massilie Episcopalis vobis relinquuntur portione Domini Episcopi computata, in illa tertia qua Ecclesia sedis Massilie reddetur, prout in authenticis scriptis conventionum inter Dominum Episcopum & Canonicos — de fructibus omnium vinearum vestrarum, quas in territorio Massilie habebitis, Domino Episcopo & Canonicis dimissis, &c.*

8 Massiliæ Raymundus Gaufredus quarto genitus Hugonis Gaufredi II. Vicecomitis ex vxore Marchesia Ixmila duos suscepit filios non plures, Gaufredum Reforciatum, & Burgundionem. Designantur hæc in Annalibus ex Archiuis S. Victoris quæ supra recitauimus an. 1190. Item ex Archiuis Massiliæ. *Ixmilla vxor Domini Raymundi Gaufredi Massilie Vicecomitis & Mater Gaufredi Reforciati & Burgundionis.* A Burgundione donatiui loco accepere Monachi S. Victoris, quod ipsi in hæreditatis diuisione pro rata portione obtigerat, de oppido Sexfurnis. Gofredus Reforciatus geminæ Toparchiæ Dominus de Trechtis & de Tolone ex vxore Guillelma vnicam habuit filiam Sybillam nomine, quæ viro nupta è Massiliensibus primariis nobilissimo ac potentissimo decessit, hæredemque suum ex asse instituit Carolum Andegauensem Comitem Prouinciæ an. 1261. Roncelinus Hugonis Gaufredi & Cæcilie filius ætate posterior, in hæreditatis etiam virilem partem venit Vicecomitatus Massiliensis, sed ea fuit inconstantia mutabilitateque animi ut vix in certo etiam sibi constaret, cum enim ab Abbate Guillelmo in Cœnobio S. Victoris Monasticum habitum accepisset, & illic aliquandiu habitasset, effractis repente valuis conuulsisque repagulis omnibus iuris, pudoris, & officij, in sæculum rediit bonorum suorum omnium quibus se abdicauerat possessione repetita. Adalassium sibi affinem & consanguineam proximam duxit in vxorem, de quo plura inferius suo loco.

9 Hoc eodem anno Petrus II. Rex Aragonum cum Ildefonso II. Comite Prouinciæ & Marchione Romam legatum destinat ad Innocentium Pontificem. Is enim classe Genuensem portum tenuit Nouembri mense Tiberis ostio inuectus, ab aliquot Cardinalibus & Senatore populoque Romano in urbem deductus, Innocentium Pontificem Maximum de more veneratur, & in Vaticano Pontificiis in ædibus paratur hospitium. Perendino die summus Pōtifex in ædem S. Pancratij traductus Regem solemnī pompa vrbis regionibus ouantem excipit atque in eadem æde à Petro Portuensi Episcopo sacro oleo perungitur. Regium diadema capiti Regis ab Innocentio imponitur, atque Regiis insignibus decoratur. Rex fidelitatis sacramento se Pontifici atque S. R. E. addicit, in Vaticanum reuersus in sacello B. Petri Regiis insignibus depositis & gladio Pontificis manu accepto militiæ autoritatem proficetur, regnumque tributarium Ecclesiæ constituit, cuius concessionis tenor est talis.

Ego Petrus Dei gratia Rex Aragonum profiteor & polliceor quod semper ero fidelis & obediens Domino Papa Innocentio, eiusque Catholicis successoribus & Romana Ecclesia, regnumque meum in ipsius obedientia conseruabo defendens fidem Catholicam & persequens hereticam prauitatem, libertatem & immunitatem Ecclesie custodiā, & eius iura defendam in omni terra mea potestati subiecta, pacem & iustitiam seruare iudebo. Sic me Dominus adiuet & hac sancta Dei Evangelia. Tūc infra. Tibi, Roma Pater & Domine summe Pontifex Innocenti, & per te S. R. E. offero regnum meum illudque tibi & successoribus tuis in perpetuum diuini amoris intuitu, pro remedio animarum mea & progenitorum meorum conseruā censuali, &c. Vt autem hæc regalis concessio inuiolabilem obtineat firmitatem, eandem consilio procerum curiæ meæ, præfente venerabili patre meo Arelatenſe Archiepiscopo Michaelē de Moresio, & Sanctio patruo meo, & Hugone de Baucio, & Arnaldo de Potiano Baronibus meis natione Prouincialibus sigilli mei feci munimine roborari. Actum Romæ apud S. Petrum anno Dominicæ Incarnationis circiter 1204. 3. Idus Nouemb. anno Regni mei 8. His omnibus rite peractis fecit cum Dominus Papa per urbem ad Ecclesiam S. Pauli deduci, ubi tritremes inueniens præparatas intrauit, & Apostolica benedictione ad propria meruit eum prosperitate redire. Super coronatione verò Regum & Reginarum Aragoniæ in posterum faciendā, Cæsaraugustæ per manus Archiepiscopi Taraconensis vt solenniter coronentur, indulſit. Zurita liu. 1. an. 1204. Ciaconius in Innocentio III.

An. 1205. Pontius Ransinus Tolonenſis Episcopus cum Ioannes & Vincentius de Monteolino nobiles Maſſilienſes, thecam ex argento inaugurato, sacro capiti S. Cypriani Tolonenſis Episc. patria Maſſilienſis ſuis impensis fabricari curassent, hac iuris prærogatiua, cæteris omnibus eo exclusis prohibitisque, liberalitatem eorum compensauit, ac tantæ rei ne posteritas quidem omnium sæculorū immemor eſſet publico instrumento firmatum voluit.

In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. Ego Pontius Ransinus Dei gratia Tolonenſis Episcopus salutem, pacem, & benedictionem nostram. Notum fiat ad omnes homines secundum requisitionem nobis factam tam ex parte nobilium, & virorum Ioannem & Vincentium de Monteolino fratrum urbis Maſſiliæ quam ex parte Dominorum Canonorum & Clericorum Capituli huius ciuitatis Toloni, quod ex consensu proborum virorum Scipionis de Volferno & Francisci Sigores Scindicorum dictæ urbis, secundum ordinationem consiliorum concedimus atque pro nostra auctoritate qua data est supra nominatis, priuilegium perpetuum dictis de Monteolino pro remuneratione trecentorum nummorum, qui ab his dati fuerunt ad constructionem capitis S. Cypriani de Monteolino parentum suorum. Et Toloni quidem corpus inuentum fuit in domo Episcopali anno Domini 1201. & die 3. mensis Octobris vt amplius testatur in processu translationis facto. Quos trecentos nummos aureos dicti de Monteolino dederunt propter constructionem dicti capitis S. Cypriani, in aurum & argentum. Et est vt amplius testatur in alio instrumento hoc confirmato, & facto. Et dictos trecentos nummos dicti de Monteolino remiserunt in venerabilis Capituli dictæ ciuitatis manus, propter quod per eorum vitam & suorum cum eis debeat satisfieri, in festam proximam S. Cypriani, dictis nobilibus de Monteolino & alijs qui sequentur eos, ex dispositione vite, concedimus gradum perpetuum honoris propter nobilitatem eorum, quod dicti Ioannes & Vincentius de Monteolino & sui, in processione seu festo S. Cypriani per nos instituenda & fienda circa urbem, cum lamina de circo albo, ipsi & omnes qui ex parte eorum venient, debent ambulare post idem corpus S. Cypriani, incipiendo festo sequente eiusdem & alijs. Idem facere debent celebrando magnam missam, propter & in memoriam S. Cypriani, quod quidem priuilegium tam ex parte nostra quam ex parte dictorum Canonorum communicatur.

Hoc instrumentum actum fuit anno 1205. & die 10. mensis Iulij in Domo Episcopali coram dictis Dominis Canonicis & Scindicis. P. Ransinus Episcopus Tolonenſis. I. de Monteolino. Vincent. de Monteolino. Cl. Forest. S. Vicar. fr. de sancto Petro, Canonicus, Fréſq. Scipio Volcerno, Franciscus Sigores, & ego Ioannes de sancto Antonino, tabellio publicus dictæ ciuitatis, in domo Episcopali feci hoc instrumentum, ex mandato dicti D. Episcopi & dictorum Scindicorum & signo meo muniui.

Anno 1207. moritur Ildefonsus II. Comes & Marchio Prouinciæ Guillelmo socero Comite Forcalquerii & Garſenda coniuge superſtitibus. Patri ergo Ildefonso Raymundus Berengarius filius eius nominis IV. succedit hoc eodem anno 1207. qui in Petri nempe Regis Taraconensiū tutela & administratione fuit. Zurita hunc obitum reſciit in annum 1209. Ildefonsus, inquit, Prouinciæ Comes Barcinone soluens Constantiam Reginam sororem ad Federicum maritum Siciliæ Regem magno Prouincialium & Catalaſhorum procerum comitatu deducens, in Siciliam Februario mense appellit. Funestæ ex nuptiarum morte Ildefonsi fuere, ac plurium procerum qui magna vi morbi ingrauescente Panormi decessere. Forte etiam contigit, vt Raymundus Comes Tolosanus Auëniomis simul &

adiuncti Comitatus Venaisini tunc potiretur. Quare sacris interdictus ab Antistite Confe-
ranensi, Auentione Legato Apostolico cum dictus Comes palatium magnificum munitissi-
mumque pontis Sorgiæ construendum curasset, ne forsan Albigenſium hæreticorum ali-
quando foret azilum, Legatus ille futura prospiciens, sus deque euerrendum ratus, Aue-
nionensibus Consulibus sub Anathematis interminatione illius mandat destructionem. Hi
multarum machinarum apparatu & ciuium comitatu fulsi auxilio, eò peruenientes pala-
tium illud à fundamentis conuulserunt. Quorum omium processus in publicas tabulas Aue-
nioni commendatus est, in aula palti dicti Comitis Tolosani inter sacellum S. Michaëlis
& maiorem aulam, in præsentia verò Antistitis Auenionensis & Hugonis Regiensis anno
1206.

- 15 In Monasterio S. Victoris hoc exeunte anno 1207. cessit è vita Guillelmus II. Abbas
cognomento *de Petra* de quo autor indicis Abbatum hoc sigillatim. *Tempore istius Guillelmi
de Petra fuit maxima diuisio in Monasterio præsentis, & sedata per Dominum Ioannem Regiensem
Episcopum Legatum Apostolicum & Dominum Fulconem Tolosanum Archiepiscopum, & Domi-
num Guillelmum de Aligno, Priorem S. Honorati Arelatensis, qui postea successit Domino Guillel-
mo de Petra, ut patet in statutis antiquis eiusdem Monasterij cap. præsentibus pateat.* Sed cum
uersa & mutata in peiorem partem essent omnia, & inter Monachos de iure præsertim ele-
ctionis ac de nominando Abbate, illa quæ conualuisse videbatur dissensionum ægritudo
recrederet in dies, pene ad sexennium ducta, Innocentius III. ad morum hanc corrupte-
lam & alias id genus repurgandas, innouandumque primigeniæ pietatis feruorem, qui ali-
quantulum remiserat, conuertit animum. Instituendi igitur noui ordinis ac nouæ formæ in-
spectores ac iudices designat, de quibus mox infra an. 1219.

- 16 An. 1208. commendabatur Massiliensis vrbs non amplissimis modo cum omnium pene
gentium ordinibus terra marique commerciis, sed fortibus etiam viris ut vicinæ circum-
quaque ciuitates amicos sibi ac fœderatos Massilienses ambirent. Exrant in Archiuis vrbs
perantiquæ membranæ quæ id testantur de publicis regionibus fœderum Caietanos inter
ac Massilienses, scriptionis hoc anno 1208. Ac biennio post mutua societate iunxerunt se
Pisani Massiliensibus, ac demum procurata cum Genuensibus pace, Legatos & Oratores
Hugonem de Baucio cum viris aliquot primariis Genuam misere Massilienses, de antiquo
feriendo fœdere acturos. Hi quæ in mandatis habebant studiosissime perfecere, ac Genuen-
ſium diplomate muniti redeuntes maximo ciuium applausu excepti sunt. Hoc eodem anno
mense Nouembris Dona Sacristana, Domina Burgi Arelatensis, & Domina loci de Mole-
gesio, donauit & concessit Monialibus S. Pauli dominationem dicti loci de Molegesio, ut
ibi ædificaretur Monasterium Monialium, quæ donatio fuit deinceps confirmata per Hono-
rium Papam & concessit multas Indulgentias, & Michaël Archiepiscopus Arelatensis de-
dit Ecclesiam S. Thomæ prædictis Monialibus & Ecclesiam Parochialem S. Petri in terri-
torio dicti loci constructam, retenta sibi & successoribus Archiepiscopis pensione annua
sexdecim Cestariarum annonæ, persoluenda in festo S. Ægydij, & quinque solidorum in
qualibet Synodo. Hæc in tabulis Arelatensibus inscriptis *De Molegesio* num. 11.

P E T R V S III.

Annus CHRISTI 1209. MASSILIE CONDITE. 1086.

Raymundi Berengarij IV. Comitis Prouinciæ. An. 3.

- 1 AYMUNDVS Berengarius huius nominis IV. Patri Ildefonso II. pupillus suc-
cessit. Qui in patruï Tarasconensium Regis tutela & administratione fuit.
Beatricem Thomæ Sabaudix sororem vxorem duxit anno 1219. ex qua filias
miræ pulchritudinis quatuor suscepit.

- 2 Petrus cognomento Raymundus vir præstans virtutis & sapientiæ gloria, eligitur Rayne-
rio defuncto successor. De quo in Archiuis Ecclesiæ Massiliensis. *Manifestum sit quod nos
Hugo de Baucio & Domina Baralla eius vxor approbamus, & laudamus, & confirmamus vobis
Petro Massiliensi Episcopo, & Hugoni Massiliensi Præposito compositionem iamdudum factam inter
Petrum Massiliensis Ecclesiæ Episcopum ex una parte, & inter Vicecomites Massilia scilicet Hugo-
nem Gaufridi dictæ Baralla animum, Bertrandum fratrem eiusdem Hugonis, Hugonem Gaufridi
Sardum nepotem eorum, filium Gaufridi de Massilia ex altera in manu Domini Raymundi Arela-
tensis Archiepiscopi, &c. An. Incarnationis 1210. Hoc præfule Roncelinum Monachum alias
S. Victo*

S. Victoris. multis liſque ampliffimis largitionibus auxiſſe redditus annuos Eccleſiæ Cathedra-
lis Maſſilienſis, ac ſigillatim quæ in caſtello Babonis ſive ædificia ſive cenſus prædicator-
rios, ſive ſolidos tredenarios, ſive iuriſdictionem poſſideret, eidem conceſſiſſe dicitur.

Quæ porro facta ſit compoſitio, inter Antipolitanum Episcopum & Abbatem Lirinẽ-
ſem ſuper Eccleſia S. Honorati de Craſſa, de qua ſuperius anno 1192. declarat Innocen-
tius lib. 1. Reg. 13. epiſt. 31.

Innocentius III. Antipolitano Episcopo.

*Hic nos convenit robur Apoſtolicum ſpecialius impertiri qua aliquando in contentionem deducta,
noſtra interveniente autoritate, amabili concordia ſopimuntur. Sane cum inter te ac dilectum filium
Abbatem Lirinẽſem ſuper Eccleſia S. Honorati de Craſſa & quibuſdam alijs fuiſſet apud ſedem
Apoſtolicam aliquandiu litigatum. Demum de tuo & Abbatis aſſenſu nobis mediantibus ha-
uiſſimodi compoſitio intervenit. Ut Abbati & Monachis Lirinẽſibus liceat in Eccleſia memorata
celebrare divina, & exercere cætera Eccleſiaſtica Sacramenta, ita videlicet ut circumſiſiones cum aqua
benedicta, proceſſiones & etiam Litaniaſ non faciant abſq; Antipolitani Episcopi licentia vel aſſen-
ſu. Nec in deſponſatione vel purificatione parientium Miſſas canent vel orationes ſeu benedi-
ctiones exoluant, nec aliquem etiam niſi forſan in caſu neceſſitatis recipiant ad baptiſmum, campa-
nas quoque ad divina Officia celebranda non prius pulſent, quàm in Eccleſia Parochiali pulſetur,
dummodo Clerici eiſdem Eccleſia horas Dei laudibus deputatas non negligant vel excedant.
Eiſdem Abbati & Monachis pulſandi ad Matutinas & Completorium omnimoda libertate ſervata.
Præterea dicta S. Honorati Eccleſia liberam habeat ſepulturam, ſed eorum qua in aliquorum vltima
voluntate obtenta, ſepultura ipſi obveniant præter quam de lectu ligneis tertiam partem Eccleſia
illa percipiat, à quo mortuorum corpora ſunt aſſumpta. Sed ſi aliquid Parochiali Eccleſia legetur ab
eo qui apud memoratam Eccleſiam S. Honorati elegerit ſepulturam, & id exceſſerit, tertiam eorum
qua ipſi Eccleſia in vltima voluntate legantur, Eccleſia Parochialis integraliter id obtineat quod ei
dignoſcitur eſſe relictum. Si verò minus tertia legetur, eidem quod deſuerit tertia per Abbatem &
Monachos fideliter ſuppleatur. In præcipuis etiam ſolemnitatibus videlicet Nativitate Domini, feſto
S. Stephani, Epiphania, Purificatione, Paſſione, Reſurrectione Domini, & die Luna ſequenti
Aſcenſione, Pentecoſte, Aſſumptione B. Virginis, omnium Sanctorum feſto, & die ſequenti tertia
oblationum pars ad Antipolitannm Episcopum denolatur. Capellanus verò eorumdem Abbatis &
Monachorum obedientiam Antipolitano Episcopo faciet ac excommunicatos & interdictos ab eo non
recipiet ad divina, ſed cum generale illius terra fuerit interdictum, liceat ei voce ſuppreſſa, exclu-
ſis excommunicatis & interdictis divina officia celebrare. Ut igitur in perpetuum compoſitio ſupra-
ſcripta de utriuſque partis aſſenſu nobis mediantibus facta ininvioſabiliter obſervetur. Nos eadem
autoritate Apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus. Statuentes ut nulli
ominino hominum liceat hanc paginam noſtra confirmationis infringere, vel ei, &c. Datum Late-
rani Calend. April. Pontificatus noſtri anno 13.*

Iaci cœpta ſunt Maſſilienſis Reipublicæ libertæ omnino & à Monarchici dominiij chara-
ctere eximix fundamenta. Nunc enim primum Maſſilienſes patriæ liberatores Domino-
rum Vicecomitum ſuorum ſervile iugum deiicere inſtituerunt. Roncelinus Vicecomes
cum Guillelmo Anſelmo nobiliſſimo Maſſilienſi partem Toparchiæ ſuæ, quæ in portoriis &
veſtigalibus pro portione deſcripta erat, numerato pretio diuendidiſſet, placuit Magiſtra-
tibus quos Scindicos appellabant eam à privato emptore ſolutis coronatorum mille libris
retinere ac in ditionem communem vniuerſæ Reipublicæ vindicare anno 1111. Biennio
poſt quod ei reliquum in eodem Vicecomitatu ſupererat, quodque à Raymundo Gauſfredo
iure acquiſitum à 36. annis poſſederat Roncelinus, libris coronatorum regalium ſexcentis,
id totum diuendidit Scindicis, pro Republica ſtipulantibus Petro à S. Iacobo, Guillelmo
Viuando, Simone Berardo, & Raymundo Sarraſero. Iſdem præterea Raymundus Gauſfre-
dus Dominus de Treſtis iuriſdictionem omnem ſuam, fundos, cenſus præſtationem, porto-
ria, veſtigalia quibus Maſſilia ipſi aliquo modo obnoxia eſſet, vendita habuit pretio ſoli-
dorum regalium 43. ſupra mille. Venditionem præſentia ſua & autoritate firmarunt vocati
teſtes, Ixmilla Gauſfredi vxor, & filij Gauſfredus Refortius atque Burgundio. Eodem anno
Raymundus de Baucio dominiij quoque ſui portionem licentibus iſdem Magiſtratibus
diſtraxit, ſub ære ac libra viginti quatuor ſupra mille ſolidorum regalium coronatorum qui
venditorem adegerunt, ut in euectionis cauſa appellaret Hugonem de Baucio & Adala-
ſiam venditoris vxorem, cuius diſtractæ portionis proprium erat dominium, eiſque fra-
trem Roſtagnum Dagouſt, ea tamen lege ut emptores Adalaſiæ donatiui loco duodecimi
millia ſolidorum regalium coronatorum gratuito penderent.

6

Anno 1212. scribit Innocentius Papa ad Petrum nostrum Raymundum, Episcopum Massiliensem, & commendat. ut Valenses ad fidem reuerterentur. Episcopus ad hoc prout lib. 3. Reges. 15.

Epistola 88. Massiliensi Episcopo.

7

Cum dilectus filius Durandus de Osca Acolitus, & socij sui à secta Valensium per nos reconciliati sint Ecclesie unitati, fraternitati tue per Apost. scripta mandamus, quatenus ipsos intra Catholicum gregem admittens & benigne pertractans, ob notam quam de pristina conuersatione contraxerant, non permittas eos à quoquam temere molestari, sed ab omni eos infamia & scandalo seruans immunes, tam ex literis testimoniatibus quam alijs adminiculis ipsos misericorditer adiuues propter Dominum. Datum Lateran. 3. Calend. Iunij Pontificatus nostri an. 15.

8

Hoc eodem anno quanto pietatis studio ac zelo Prouinciales Episcopi cūerentur Ecclesiam contra Albigenses depopulatores & obsessores patriæ, planum fiet ex epistola Synodi ad Innocentium Pontificem quam per hos dies Arausicæ præside Michaëli de Moresiis Archiepiscopo Arelatensi ipse idem Innocentius indixerat lib. 4. Reges. 16. epist. 40. ubi dicitur saluo Comite Tolosano, fidem Catholicam in tuto esse non posse.

Sanctissimo Patri ac benignissimo Domino Innocentio Dei gratia summo Pontifici M. diuina permissione Arelaten. Archiepiscopus, Vv. Auinionensis, B. Viuariensis, R. Vticensis, A Nemausensis — Magalonenſis. G. Carpentoraſten. G. Aurasicen. G. Tricasten. B. B. Cauellicen. Episcopi, & R. Vasion. & P. Monasterij S. Aegydiij Abbas, humiles serui sanctitatis ipsius longitudinem dierum cum vita & salute perenni.

9

Vnam infallibiliter & oculata fide posset vestra sanctitas sicut nos possumus insueri, qualiter videlicet partes nostras & fere totam Prouinciā Narbonen. terras olim miseria, tenebrarum, & umbra mortis & in quibus nullus ordo sed confusio inerat sempiterna, per ministerium vestrum & illorum quos ad extirpandum lolium de agro Dominico ante faciem vestram operarios destinatis, Rex glorie & Dominus fortis & potens Dominus potens in pralio ad cultum fidei, ad statum quietis & pacis & ad debitam reformationem potenter & mirabiliter renouauit. Sane regiones & prouincia quæ tradita fuerant Sathana & ministris eius Hæreticis rotarijs, & cæteris criminosis in exterminium & direptionem, præcipue quod detestabilis erat in conculcationem & contempum nominis Christiani, modo sub vigilantia vestra per gratiam Iesu Christi, qui oriens eas visitauit, ex alto translata quasi de morte ad vitam & de tenebris & confusione ad lucem, in religionis feruore, in tranquillitate temporum & in multis alijs benedictionibus vestris exultans, adeo & respirant, ut quæ prius partes & hæreditas demonum poterant non immerito appellari, nunc hæreditas sancta & pacis visio rectissime appellentur. Et ut breuitate succincta plurima colligamus magnalia Dei & vestra, quibus de doloribus inferi erepti sumus & de Aegyptiaca seruitute, vix possent auribus Apostolicis per alienius scientiam vel facundiam intimo vi ad plenum. Pro ijs & alijs beneficijs vestris & vere operibus Vicarij Iesu Christi, quæ ab Oriente in Occidentem illuminant totum mundum, & à mari vsque ad mare & ad terminos orbis terra coruscant, firmiter credimus & speramus pro certo quod in retributione iustorum reposita est vobis corona iustitiæ, quam in illum diem redditurus est vestra beatitudini iustus Iudex. Verum Pater sanctissime adhuc timendum est & cauendum ne venenum Hydra, hoc est dolosissima ciuitas Tolosa si non tanquam membrum putridissimum succidatur, & ipsa circumstantia loca iam plene purgata & salubria inficiat iterum & corrumpat, & quod adificatum & reformatum vobis multis laboribus & expensis in antiquum Chaos recidat, aut in multo deterius relabatur. Proinde benignitati vestra cum deuotione omnimoda flexis genibus & profusis lachrymis supplicamus, quatenus secundum zelum Phinees quem habetis, arripiat iudicium manus vestra, & feruentissima ciuitas illa cum sceleratis omnibus spurcijs & sordibus, quæ se intra tamidum ventrem vipera receperunt, cum in sua malitia non sit inferior Sodoma & Gomorpha, debito exterminio radicitus explantetur. Si enim laqueus ille contritus fuerit, & nos erimus liberati. Alioquin in veritate qua Deus est vobis loquimur & testamur, quod si forte peccatus nostris exigentibus tyrannus ille vel potius hæreticus Tolosanus aut etiam filius eius, contritum caput & sortius conterendum erigeret, assumptis alijs septem spiritibus nequioribus se ut singulare ferus & leo rugiens & quærens quos deuoret, singula deuastaret & subuerteret vniuersa, ut longe tolerabilius esset Ecclesiam quæ est in partibus nostris, esse vel habitare inter barbaras nationes quam ad pristinam confusio-

nem redire. Provideat igitur Apostolica circumspēctio futuris cladibus & occurrat, ne praeualeat inimicus nec à tam pio, tam sancto, & tam utili opere manus vestra desistat, quousque Draco Moysis prorsus donaverit Pharaonis dracones & fugato Iebusao cum incircumcisis alijs & immundu, populus acquisitionis pacifice terra promissionis finatur. Ad hac discretionē magistri Thedisij plurima Paternitati vestrae referenda commisi, nus, qui semper negotijs & necessitatibus totius Provinciae tanquam nobis ipsis indubitanter credatis, si placeat, ipse enim novit in omnibus plenissime veritatem. Conseruet Deus sanctitatem vestram Ecclesia sancta sua per tempora multa. Datum Aurasica 10. Calend. Maij anno 1212.

Anno 1213. Gaufridus Reforciatus Vicecomes deuotioni & cessione factae à Burgundione fratre suo Monasterio S. Victoris consentit & testimonio non concitat concionis, sed iurati Senatus confirmat. Ex Archiujs S. Victoris. 10

Anno 1213. Notum sit omnibus quod ego Gaufridus Reforciatus Vicecomes & Dominus Massilia donationi & cessione factae à Burgundione fratre meo, Monasterio S. Victoris consentio & promitto tibi Petro Atanulfo & Ademario de Cade Monachis & Berengario de Rocadu Massilia Notario ad hoc ab Abbate & Conuentu missis nomine Monasterij vobis stipulantibus, me omnia supradicta sicuti promissum est & iuratum à fratre meo Burgundione firma tenere & obseruare & contra non venire, &c. Post hac in ipso die. Ego Raymundus Gaufridus Vicecomes Massilia & Dominus Trictis pater Burgundioni & Gaufridi Refortati, bona fide donationi & cessione factae à Burgundio filio meo à me emancipato de Castro Sexfurnis expressim consentio, &c. Actum in villa de Trictis in Parlatario ante Ecclesiam S. Andrea. Testes sunt Bertrandus Lestaro, Petrus Vedianus, Petrus Laurentius, Fulco Ruffus, Petrus Richier, Guillelmus de Fos, Raymundus Iacobus Pomesa de Brinonia, Stephanus Ruffus Sacerdos Guillelmus Volnera, Ioannes Marinus, & ego Berengarius Notarius publicus Massiliae, &c. 11

Ex hoc porro Raymundi Gaufridi Vicecomitis generosa stirpe tres familiae nobilissimae in hunc usque pene quingentesimum annum continenti serie propagatae sunt.

Concilium Lauaurense in causa Petri Aragonij Regis Comitem Tolosanum affinem suum protegentis iussu Innocentij Papae indictum. De rebus hac Synodo gestis Bzouius in Annalibus ista. Petrus Aragoniae Rex opem & auxilium affini suo Tolosano Comiti laturus cum valida manu militum Tolosam circa festum Epiphaniae venit, atque ad Arnaldum Narbonensem Archiepiscopum Innocentij Pontificis Legatum & Simonem Comitem Montfortium misit, asserens se velle cum ipsis de componendis rebus fidei & pacis transigere. Colloquio destinatus est locus inter Tolosam & Lavaurum. In eo Petrus Rex Legatum Apostolicum & alios Praelatos rogat, ut omnes terrae eo bello ablatae Comitibus Tolosano, Conuenarum, Foixensi, & Gastoni Bearnensi restituerentur. Huic Legatus ac ceteri Episcopi qui Lauauri congregati erant responderunt Regi, Comitem Tolosanum propter ingentia & enormia scelera saepius perpetrata & quia non semel Ecclesiam ludificasset indignum se prorsus omni beneficio & gratia reddidisse. Alij reliqui venirent, se submitterent humiliter, se absolui postularent, condigna enim accepta satisfactione mirius cum ipsis Ecclesiam acturam. Quin imo Arnaldus Narbonensis Archiepiscopus Apostolicae sedis Legatus datis literis autoritate Apostolica Regem admonuit, quin etiam imperauit, ut à protectione, defensione, communioneque Haereticorum abstineret, alioquin easdem censuras & poenas Ecclesiasticas in eum pronuntiaret. Rex nihil eorum curans in fidem & protectionem recepit Comites Tolosanum, Foixensem, Conuenarum, Gastonem Bearnensem, & urbem Tolosanam. Scribit Innocentius Papa ad Simonem Comitem Montfortensem lib. 1. Reges. 13. eique confirmat ciuitatem Albiensem epist. 86. 12

Nobili viro S. de Montforti Comiti Leicestriae Vicecomiti Biterrensi
& Carcassonensi.

Habuisse baiulos Dominici verbi fidem ad sinapis Euangelica quantitatem felix tua translatio promotionis ostendit. Dum nominationis tuae non solum sed & denominationis vocabula bonis interpretatus operibus, in auditu auris obedisti secundum nomen tuum in locum peregrinationis exire, ac sicut mons infirmas partes Ecclesiae muniturus ad verbum predicatorum fidelium es translatus (& in eundem modum ut in eadem litera qua scripta est in ultimo quaterno Regesti 22. anni) cum in manibus tuis quem zelus Domini contra fidei subuersores armanit, idem Dominus ciuitatem tradiderit Albiensem Nos super hoc in Domino gratulantes ciuitatem ipsam cum omnibus pertinentijs suis sicut tibi est ad diuina Maiestatis honorem, pro tutela pacis & fidei defensione concessa tibi & heredibus tuis in fide Catholica & deuotione sedis Apostolica pertinentibus, autoritate Apostolica confirmamus, &c. Datum Laterani 3. Calend. Iulij anno Pontificatus 13. 13

Pet

- 14 Per id tempus sedem Regensem iniit Hugo eius nominis, & cognomento Raymundus atque adeo Petro huic nostro Raymundo Episcopo Massiliensi, non tantum cognominis affinitate sed stirpe etiam & consanguinitate coniunctus, quem quidem Abbatem Lerinensem ex Barralis Chronologia an. 1182. eundemque natione Prouincialem patria, Monasteriensem fuisse coniecimus. Quis autem quantique nominis Hugo Raymundus apud omnes, quantaque pietate, doctrina, & prudentia habitus, ex eo intelligi potest quod in maximis rebus tum ad Catholicæ fidei defensionem ac propagationem contra emergentes hærescon Albigenſium præsertim procellas, tum ad summi momenti negotia inter sæculares principes pertractanda Orator ac Legatus (quem vocant à latere) ab Innocentio III. Papa electus fuerit. Extat eiusdem Innocentij lib. 1. Regest. 13. epist. 87. qua committit Hugoni nostro vices suas in causa fidei intra Prouincias ibi memoratas.

Regensi Episcopo & Abbati Cisterciens. Apostolicæ sedis Legatis.

- 15 *Ut hi qui orthodoxa fidei zelo succensi ad expurgandam hæreticam prauitatem viuifica crucis characterem assumpserunt, cò seruensius publicam causam gerant, quo se viderint proximorum subsidys efficacius adiunari. A vobis & à nonnullis alijs nobis fuit sæpe suggestum, &c. In Burdegallensi Bisuntin. & Viennen. Prouincijs nec non Pampilonen. Lemonicen. Claromonten. Anicien. Mimatem. Caturcen. & Ruthenenſi Episcopatibus, super hoc committendæ vobis duximus vices nostras, &c. In alijs verò Prouincijs monitis & precibus insistatis, ut ad tantum fidei Christianæ negotium consummandum, de bonis sibi à Deo collatis subsidia conferant opportuna. Datum Laterani 5. Calend. Iulij Pontificatus nostri an. 13.*
- 16 Tum sequenti epistola 88. eisdem vices easdem suas committit ut inquirent de vita & moribus Archiepiscoporum Narbon. & Auscensis.
In tantum clamor qui dudum ascendit contra — Narbonen. & — Auxitanum Archiepiscopos inualeſcit, quod dissimulare ipsum ulterius sine periculo non valemus. Ne igitur ex nequitia sua possint commodum aliquod reportare, cum non solum negligentes sint ut asseritur, sed etiam pestilentes. Discretionis vestrae per Apostolica scripta mandamus quatenus inquisita super omnibus quæ proponuntur contra eos diligentius verisate, ac habentes præ oculis solum Deum, quod super hoc Canonice fuerit statuendum, sublato appellationis obstaculo statuatis, facientes quod statueritis per censuram Ecclesiasticam firmiter observari. Datum Laterani 4. Calend. Iulij Anno Pontificatus 13.
- 17 Anno 1214. Hugo de Baucio nouum quod in dies à Massiliensibus contrahebat æs alienum, in eam tandem summam deduxit ut dissoluendo non esset, nisi forte data in pretium ea Vicecomitatus portione, qua vrbi Massiliensi dominabatur. Quæ igitur tandem inter transigentes pacta & conuenta fuerint hoc anno 1214. loquuntur Annales, vnicam & reliquam Vicecomitatus partem habebat Geraldus Adhemarus sibi, seu potius vxori Mabiliz propriam ac dotis nomine à patre Vicecomite Guillelmo le Gros, & cum vterque animum peruiacaciter obstinasset, ut eam neque prece neque vlllo vnquam pretio à suis fundis abalienarent, eò tamen renitentes licet atque inuitos adduxerunt illarum frequentes iniuriæ, nunc exilij, modo expoliationis bonorum, modo forensium altercationum, ut vi ac necessitate coacti mercatu locupletissimo possessiones omnes dominiorum suorum Massiliensibus venales habuerint. Atque his artibus Massilienses & urbem suam seruitute relaxarunt, & liberarunt immutatione ordinis, quod ex subiecto diplomate Lector certius agnosceret in Archiuis Massiliæ.
- 18 *Ad omnia consilia omnesque actus nostros progredimur per ipsum zelum, ciuitatis nostræ libertatem sumus consequuti, & per ipsum Reipublica nostra decorauimus & eiusdem ciuitatis inri & commodo magnum dedimus incrementum & per ipsum ciuitatis nostræ pacem conseruamus, ipso volente conseruabimus in futurum Deo Gr. nobis actore nostram gubernante ciuitatem Massiliæ, prælibata ciuitatis nostræ emolumenta tractantes, volentes eidem ciuitati in posterum prouidere, habito nostro communi consilio Consiliariorum & capituli ministeriorum ad sonum campanæ congregato. Nos Rectores, &c.*
- 19 In eo fœdere quod à Massiliensibus nunc factum est cum Arelatensibus, conuocato Massiliam ad iudicium vtriusque Reipublicæ Patricio Magistratu, conuenere omnes sua sponte in eas pacis conditiones ac legis, ut in portorio de viginti quinque, directæ siue transuersæ vecturæ aut nauigationis, quod Vicecomites in populum descripserant, cunctorum munium haberent Arelatenses immunitatem & vacationem. Qua similiter functione vectigalis id genus stipendiarij soluti omnino essent Arelatæ Massilienses. Neque id modo pie sancteq; coluere

coluere hactenus, quantum id liberis facere licuit, sed insuper alia non pauca, quæ iurati legibus indicauerunt. Legi plenas amicitia & sancitæ huius ultro citroque confœderationis testes literas, in Annalium monumentis.

Nobilibus & egregiis viris Dominis scindicis, & Consilio ciuitatis
Massiliæ, fratribus eorum & amicis charissimis.

Nobiles & egregij viri, Domini fratres & amici charissimi, post debitam recommendationem, ut audiuimus nauis Stephani Michaëlis & quorundam aliorum cinium nostrorum in vestro portu est de presenti, & necessario ibi est reparanda in certa eius parte. Et ideo vos rogamus affectuose, ut ipsam ac dictum Stephanum patronum suum in omnibus requirendis vestra dignitati recommendatum habeatis nec non contemplatione nostrum eis præbere auxilium, consilium & fauorem, qui propterea sentiant nostras preces eidem profuisse, quantum quoque pro ipsis feceritis, velut pro nobis reputabimus facta fore. In Christo valete feliciter & longæue. Scriptum Arelata die 21. mensis Ianuarij,

20

Vestri fratres & amici Seindici &
Consilium vrbs Arelatensis.

Massiliæ Roncelinum iam fugitiuum & sacrilegis cum Adalasia contractis nuptiis Apostatam factum, Innocentius Papa grauioris interdictionis fulmine percusserat. De qua re suos in Gallia Legatos certiores facit per literas, Regest. 14. lib. 1. epist. 40.

21

Vticensi Episcopo & Abbati Cisterciensi Apostolicæ sedis Legatis ut
seruetur sententiâ contra Roncelinum.

Cum in Roncelinum Apostatam & periurum & cives Massilienses pro eo quod ei obediunt & fauent in suis abominationibus manifestè, à vobis de multorum Prælatorum consilio sententia fuerit promulgata, Discretioni vestra per Apostolica scripta mandamus, quatenus eandem sententiam rationabiliter latam facitis appellatione remota per censuram Ecclesiasticam, usque ad satisfactionem condignam firmiter observari. Datum Laterani 17. Calend. Maij. Pontificatus nostri. Anno 14.

22

Sed breui rebus ad lenitatem ac pacem compositis Roncelino pœnitenti indulgit Pontifex ut absolueretur, ac patrocini sui curam ex Abbatis venia susciperet, lib. 2. Regest. 14. epist. 95.

23

Ebredunensi Archiepiscopo & Vticensi Apostolicæ sedis Legato &
Regensi Episcopis.

Cum Roncelinus qui habitu Monachali reiecto Massiliensis ciuitatis Dominium sibi temere usurparat, propter Apostasiam, periurium & incestum nec non rapinas & quadam alia dudum à nobis & postmodum à te, frater Regem. & bonæ memoria magistro Milone Notario nostro tunc Apostolica sedis Legatis excommunicatus extiterit, tam ciuitate Massiliensi quam vniuersa terra ipsius Ecclesiastico supposita interdicto. Sano consilio tandem ductus ——— nobili muliere dimissa reiectum habitum reassumpseris humiliter & deuote, ac à se frater Vticensis excommunicationis & interdicti sententias petierit relaxari. Tu sufficienti ab ipso cautione recepta in ciuitate Massiliensi, relaxasti sententiam interdicti, eidem Roncelino firmiter iniungendo, ut per seipsum vel per fidelem nuntium, si forsan infirmitate vel alia iusta causa personaliter ad nos accedere non valeret, nostro se curaret conspectui presentare Apostolica benignitatis misericordiam petiturum. Qui humiliter tuis mandatis obtemperans laborem subiit ad sedem Apostolicam veniendi, sed tam propter viarum pericula quam propter inuacuetudinem corporis præpeditus procedere non potuit ultra Pisas, propter quod exinde dilectum filium Petrum de Monte Lauro Aghen. Archidiaconum, & Cellarium Monasterij S. Victoris, & V. Canonicum Massilien. procuratores suos ad nostram presentiam destinauit: Per quos fuit à nobis humiliter supplicatum, ut & absolutionis beneficium dicto R. faceremus impendi, & patrimonij sui curam habere permitteremus eundem tam tuis frat. Vticen. & Metropolitani ac Abbatis sui quam ven. F. N. Episcopi, Capituli, ac militum, & vniuersi populi Massilien: necnon & aliorum quamplurium Prælatorum nobis super hoc literis presentatis, qui nos ad id triplici præcipue ratione inducere satagebant. cum enim nullus præter ipsum in domo sua masculus sit superstes, si terra sua hominibus qui eundem sincerissime diligunt non præfesset Ecclesiis, pjs locis;

24

25

& alijs, gravia possent dispendia provenire. Cum etiam multas violentias commiserit & rapinas & magna subierit hætenus onera debitorum, si prohiberetur eidem promissio terra sua, vix quisquam inveniretur qui satisfaceret de prædictis, & multi multipliciter non absque gravi scandalo suis iustitiis fraudarentur. Quoniam igitur sacrosancta Romana Ecclesia nulli humiliter redeunti gremium suum claudit. Nos illius exemplo qui non vult mortem peccatoris sed potius ut convertatur & vivat, cum maius gaudium sit Angelis Dei super uno peccatore penitentiam agente, quam supra nonaginta novem iustos qui se credunt penitentia non egere. De iam dicti R. penitentia exultantes, qui diu fuerat in vanitatibus sæculi enagatus, venerabili fratri nostro ----- Pisano Archiepiscopo dedimus in mandatis, ut ipsi iuxta formam Ecclesiæ beneficium absolutionis impendat, & iniungat eidem ut mandatum vestrum humiliter parcat, qua super prædictis ipsi duxeritis facienda. Porro super patrimonij sui cura ita duximus ex benignitate Apostolica providendum, ut idem R. cum participibus suis prius dividat totam terram infra civitatem & extra, & de portione qua in re ipsum contingeret cum Abbatis sui convenientia & assensu eidem cœnobio aliqua congrua portio designetur. De residuo verò cum vestro & Abbatis sui consilio pro prædictorum omnium satisfactione disponat, prout melius videbitur expedire. Portionis verò Monasterio designanda promissio propter necessitatem urgentem & evidentem utilitatem eidem R. à suo committatur Abbat, ita quod ipse ob gratiam sibi factam namque conversationis studio se reddere studeat omnibus gratiosum, tam in habitu quam in alijs, nihil prorsus attentans contra monasticam honestatem. Quocirca fraternitati vestra per Apostolica scripta mandamus, quatenus iuxta formam præscriptam in ipso negotio sublato appellationis obstaculo procedatis. Contradictores censura Ecclesiastica compescendo. Datum Laterani 2. Nonas Augusti. Pontif. n. anno 14.

25 Nec multo post ad meliorem frugem conversus Roncelinus, iterum tunica Monastica & solitaria cella illigatus ad sui se Monasterij quietem quasi gravi quodam opere perfunctus retulit. Tum penitentiae causa in Italiam iter intendens, duobus sibi Comitibus adiunctis Petro de Montelauro Aquensi Archidiacono & Cellario S. Victoris, ac Guillelmo Massiliensi Canonico cum Pisas pervenisset letali febre correptus, sociis Romam ad Pontificem missis ut reo veniam exorarent, non ante quam faulta de more data à Pontifice comprecatione ac bene ominatis precibus lustraretur, licuit animam exhalare.

26 Anno 1216. in Monasterio S. Victoris indicto iterum Capitulo vix dum tamen aliquid vel nihil inter convocatos primarios patres de confirmatione Guillelmi de Soliaco vel de novi Abbatis electione conveniebat, alijs ad Priorem S. Honorati, ad Abbatem Bononiensem alijs omnia trahentibus. Qua pugna tantum Monasterij rebus non temporalibus modo sed divinis etiam ac spiritualibus detrimenti accessit, quantum evenisse alias non meminerunt. Hos postmodum tempestatis fluctus sedasse per duos à se legatos Presbyteros Cardinales Guidonem Gallum Abbatem Cisterciensem tit. sanctæ Mariæ trans Tyberim, & Petrum Placentinum tit. S. Mariæ testatur Innocentius III. Regest. 15. lib. 3. epist. 490.

27 Romæ hoc eodem anno Innocentius cum Pisani & Genuenses maritimo, & Cisalpinis terrestri bello decertassent, tollendæ discordiæ causa Pontifex illuc se conferens Perusium pertransiens ibidem morbo correptus moritur 13. Calend. Augusti, cum sedisset annos 18. menses 6. dies 9. corpus eius in Cathedrali S. Laurentij sepultum est. Altero post obitum die Cincius civis Romanus in Episcopum urbis eligitur, Honoriique nomen assumpsit. Duo sunt quæ Pontificatum eius maxime illustrarunt. Confirmatio ordinum Prædicatorum & Minorum à sanctis Dominico & Francisco institutorum quos probari à sede Apost. oportuit ut corruptis hominum moribus disciplinæque Ecclesiasticæ pene ruenti mederentur, atque consulerent Reipublicæ Christianæ utilissimi ordines. Alterum fuit coronatio duorum Imperatorum Orientalis & Occidentalis. Rogatus namque à Petro Altisiodorensi Flandro Comitem ipsum & Iolam uxorem Romæ in 2de S. Laurentij, quæ extra muros via Tyburtina insignis visitur, Imperiali diademate condecoravit, qui fuit tertius Latinorum Imperator Orientis anno 1216. Imperiali deinde corona Fridericum II. donavit in Basilica Vaticana per Hugolinum Ostiensem Episcopum Legatum suum 10. Calendas Decemb. an. 1220. Licet postea eundem Fridericum periurio, dolis, sceleribus, rapinis, sacrilegijs obnoxium anathemate percussit, omnique dignitate priuaverit. Quod mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam veniens contra ius fasque ditionem Pontificiam vexabat.

28 Hoc eodem anno moritur Roncelinus, de quo supra num. 11. & 12. Lis verò sub Bonifilio Abbate S. Victoris inter Moniales S. Cæsarij & cœnobitas sancti Honorati Cassianitas, tandem Arelatæ per certos arbitros ex pacto conuento & stipulatione composita, est cuius hoc habemus extabulario S. Victoris plenissimæ certissimæque autoritatis instrumentum.

Anno

Anno ab Incarnatione Domini 1216. 6. Idus Iunij controuersia qua vertebatur inter Ecclesiam
3. Honorati ex una parte & Monasterium S. Casarij ex altera parte diu ventilata & tracta in cu-
ria Coss. Arelatensium, postmodum in curia Arelatensis Ecclesia & Domini nostri Arelatensis
Archiepiscopi (Michaëlis de Moresio) & ad ultimum utraque parte expresse consentiente, sub pena
mille solidorum hinc inde ad invicem sibi promissa sub cognitione & arbitrio Raymundi de Farna-
ria & Raymundi Garnerij & Gausfredi Arelaten. & Petri Armaltorij, Petro Vgone Causidico ei as-
sistente, per transactionem & amicabilem compositionem per supradictos arbitros & cognitores &
assessorem pradiatum in hunc modum decisa fuit. Scilicet quod pradieti arbitri & cognitores sta-
tuerunt & decreverunt & mandaverunt, quod à terminis ab eisdem fixis & positis in ipsis posses-
sionibus de quibus agebatur, quidquid continetur superius ex parte Circi versus civitatem & ver-
sus Ecclesias pradietas, scilicet S. Honorati & S. Casarij, sit in perpetuum sub dominatione & segno-
ria S. Honorati, hoc salvo quod in possessione quondam Agandi & in eius Fronsia usque ad termi-
nos prefatos & ab eisdem arbitris fixos habeat Monasterium S. Casarij decimas in perpetuum, &
ab eisdem terminis inferius ex parte venti usque ad Cranum sit in perpetuum sub dominatione &
seignoria S. Casarij. Et omnes illi qui ab Ecclesia S. Honorati habent & tenent à terminis fixis à
prefato arbitrio inferius ab inde habeant & teneant à Monasterio S. Casarij, sub eisdem pactio-
nibus & conventionibus sub quibus habebant & tenebant ab Ecclesia S. Honorati. Et est sciendum
quod pradieti arbitri statuerunt consensu utriusque partis, quod quādocumque inundatione vel alio
quocumque modo aqua creverint à terminis fixis à pradieto arbitrio superius, quod Monasterium S.
Casarij quādiu aqua ibi remanserint & pradietas possessiones coepernerint, habeat pleno iure domina-
tionē piscationem, & lana & pabuli, & piscium, & levata & omnium qua quondā habuerat. Sed quan-
documque aqua recesserit à pradietis possessionibus, habeant Ecclesia S. Honorati & Monasterium S.
Casarij possessiones prefatas ut superius continetur, & per pradietos arbitros est determinatum. Et
insuper statuerunt supradicti arbitri, quod si Monasterium S. Casarij probare posset quod dictam
decimam quam habet in possessionibus quondam Agaldi habuerit, pro dominatione & segnoria;
posset illam possessionem quondam Agaldi recuperare eo pretio quo prefata Ecclesia sancti Hono-
rati ex emptione habuit, nisi Ecclesia S. Honorati probare posset, quod Monasterium S. Casarij
quondam noluerit, pro eodem retinuisse pretio. Ad hac nos Ediardus Abbatissa Monasterij S. Casarij
consilio & voluntate totius Conventus eiusdem Monasterij, & Athemar Prior S. Honorati per man-
damentum & per voluntatem Bonifilij Abbatis S. Victoris de Massilia, pradietam compositionem &
transactionem & omnia supradicta universa & singula adiuvantibus & confirmantibus, & quod
de facto vel de iure coram Ecclesiastico vel civili iudice illo interprete aliqua ratione contra nos venia-
mus, per stipulationē sub pena pradieta promissimus. Actum fuit hoc à Mostiers, in presentia Vgonis
Gausfredi tunc temporis Consulis suam aliorumque Consulum vicem gerentis, qui hanc chartam utrius-
que partis rogatus tibi & sigillo Consulum muniri precepit, huius rei fuerunt testes Berengarius Cau-
sidicus, Petrus Hugo, Raymundus de Farnaria, Gausfredus Arelatanus, Raymundus Garnerius, Pe-
trus Armallerius, Petrus de Margu, Petrus Pechurus, Stephanus filius Baille, Raymundus de Ar-
enis, Stephanus de Pellissana, Raymundus de Romonino, Guillelmus Capellanus, Pontius Blannus,
Vgo Capellanus, Guillelmus de Bernicio, & ego Vgo Audebertus Notarius omnibus supradictis testis
interfui & hanc chartam scripsi & signum meum apposui.

Anno 1217. Comes Montforensis Tolosam obsidet quæ Comitem suum teceperat, in
qua obsidione coniecto ex vrbe saxo oppressus occumbit 15. Iulij, vir militari arte clarissi-
mus & pietate insignis, in quo finem accepit historia Albigensium autore Petro Monacho
Cisterciensi scripta. Petrus Imperator Constantinopolitanus Romæ ut diximus à Pontifice
coronatus, cūm Dirrachium in reditu obsideret occupatum à Theodoro Lascari, Græcus
Græca fide Petrum specie colloqui & pacis constituendæ cepit & occidit Ioanna vxor per
biennium imperat. Moritur Otho Saxo antea dictus Imperator. Fridericus verò ibi inau-
guratus ab eodem Honorio, Michaëlis de Moresio Archiepiscopi Arelatensis & Guillelmi
Balthij Arausionensium Principis ac civitatis Arelatensis Legatos & oratores humanissime
excepit. Guillelmo Arelatensium regnum, Michaëli urbem ipsam & civibus iurisdic-
tionem condonat, confirmatque appposito bullis & concessionibus sigillo aureo cartha Guil-
lelmi non reperitur, Michaëlis sic habet in Autographo Episcopali nigro fol. 128.

Michaëli S. Arelat. Ecclesie Archiep. Federicus Romanorum Rex.

In nomine S. & individue Trinitatis Fridericus II. divina favente gratia Romanorum Rex;
& semper Augustus & Rex Sicilia. Ad Imperialis eminentia pertinet maiestatem Ecclesiarum
iura sine possessiones ad honorem Imperij illas servare, & ne pravorum hominum inquietudine
perantur, sui privilegij munimine roborare. Cunctis igitur tam presentibus, quam futuris im-
perij

perij fidelibus volumus esse cognitum, quod nos Arelatensis Ecclesia dignitatem considerantes & eam tanquam caput Prouincie & principalem sedem Imperij & Domini Imperatoris & alius qua pertinent ad eam honorare volentes, secundum antiquam & rationabilem praderessorum nostrorum Regum & Imperatorum concessionem, confirmamus tibi Michael venerab. Archiep. & per te tuis successoribus regalia totius Diocesis Arelat. Ecclesia & ipsam ciuitatem pro indiufo, & plenam iurisdictionem in ciuitate in creandis Consulibus & retinenda ciuitate ad seruitium Imperij & Domini Imperatoris & alius qua pertinent ad iurisdictionem tuam, sicut sunt Telonea, pedatica, iustitias Iudnos, cordam, quintale, pharnatiam, monetam, portus, montationes, & redditus manium, stagna lacus, paludes, flumina, pascua de lapidoso agro, ita videlicet ut de omni fructu & utilitate qua ex iis qua supra descripsimus poterunt provenire Ecclesia Arelat. & tu venerab. Michael eiusdem Ecclesia Archiep. habeas & possideas medietatem, & per te tui successores Catholici, quicumque imperio fideles existerint, eandem etiam mediam partem tibi tuisque successoribus presenti scripto confirmamus & imperiali auctoritate communimus confirmamus etiam tibi dominium de Tremcatillis & quartam partem de Fosso & de Albarone, & castrum de Salone, de Aluernico, castrum de Aualome, castrum S. Amantis & castrum Vereum, castrum de Vinsobrio, Abbatiam S. Gervasij cum omnibus suis pertinentiis, piscariam de ponte, & quidquid Ecclesia Arelat. in ciuitate vel extra per Ecclesiasticas vel seculares personas habet & possidet vel iuste habere debet. Statuimus etiam ut Ecclesia Arelat. & eius iura seu possessiones & tu Michael Archiep. tuique successores nullius unquam potestati vel dominio debeatis subiacere, nisi nobis tantum nostrisque successoribus Imperatoribus seu Regibus Romanorum. Hac autem omnia Arelatensi Archiep. eiusque successoribus confirmamus & concedimus, salva in omnibus iustitia, honore, & utilitate Imperiali, statuentes quoque iubemus ut de cetero nullus Dux, non Marchio non Comes, nullus princeps vel potestas non Rectores vel Consules non Capitaneus vel Vicecomes, non Ecclesiastica secularisve persona magna vel parua iam supradictum Michael Arelat. Archiep. eiusque successores molestare vel inquietare vel discedere presumas in predictis bonis & possessionibus suis. Si quis vero huius nostre auctoritatis edictum temere violare presumpserit, 50. libras auri pro pena se compositurum cognoverit, dimidium fisco nostro & dimidium predicto Archiep. & eius Ecclesia. Hoc autem ut verum credatur & ab omnibus inuiolabiliter observetur presentem paginam scribi & bulla nostra aurea inuicimus communiri.

32 Huius rei testes sunt Fredericus Treueren. Archiep. Amedeus Bisant. Archiepisc. Conradus Constantien. Episc. Henricus Argent. Episc. Vualterius Basil. electus Gaufridus Tricastin. Episc. Otto Dux Meranie Comes. Rodolphus de Salzburg. Comes, &c. Ego Conradus Spirensis & Metensis Episc. imperialis aula Cancellarius vice Domini Vmberti Vien. Archiepisc & totius regni Burgundia Archicancellarij recognoni. Data apud Basileam 8. Calend. Decemb. Indict. 3.

Ciuium vero diploma sic legitur in Archiuio vrbs.

Consulibus, militibus & vniuerso populo tam vrbs quam Burgi Arelatensis,
Federicus Romanorum Rex.

33 In nomine S. & indiuidua Trinitatis Federicus II. diuina fauente gratia Romanorum Rex & semper Augustus & Rex Sicilia Consulibus, militibus, & vniuerso populo tam vrbs quam Burgi Arelatensis gratia sua plenitudinem cum salute. Cum vrbs Arelat. caput Prouincie & Imperij sedes principalis existat, quanto speciali nobis & Imperio noscitur esse subiecta, tanto maioris gratia prerogativa maiestatem decet Imperatoriam, ipsius vrbs honorem & nobilitatem perpetuam conseruare, & privilegiorum suorum munimine roborare. Eapropter nos attendentes deuotionem & fidem quam plene nobis & Imperio nostro exhibetis, iustis vestris petitionibus grato concurrentes assensu, ad imitationem & exemplum Domini Federici avi nostri Consulatui vestrum & omnem honorem vobis ab ipso avo nostro concessum hoc regio confirmamus scripto, constituentes ut per Consules singulis annis instituendos ius in vrbe & Burgo & eorum pertinentijs omni petenti reddatur, & quaecumque pertinent ad utramque iurisdictionem tam contentiosam quam voluntariam per eos valeant exerceri, salvo tamen in omnibus iure quod in creandis Coss. & iurisdictione ipsius vrbs Reuerendus pro tempore Arelatensis Ecclesia antistes habere dignoscitur, cuius privilegys nequaquam volumus nec debemus in aliquo derogare. Quicumque igitur contra hanc nostra confirmationis paginam venire & honorem alicuius libertatis seu immunitatis a gloriosissimo avo nostro ciuitati vestra concessum infringere, diminueri, seu perturbare aliqua temeritate presumpserit, iram & indignationem nostram incursum, & banno nostro se noverit esse subiectum. ut autem hac omnia firma & inuiolata in perpetuum conseruentur, hac prasens pagina sigillo nostro munita & insignita refulget.

Idem

Idem plane testes qui supra eodemque Datario munitum est diploma. Atque hæc sunt quæ Federicus non ut Augustus, imo ut Henrici VI. hæres sibi deberi in Arelate nsum regno contendebat. Nihil tum inouisse Raymundum Berengarium contra Comitatus sui inuersionem loquuntur Annales, forte quia per artem non licebat, Garcenna enim mater publica negotia gerebat, dum filius adolefceret. Zurita hoc eodem anno affirmat regia custodia detentum. Totius, inquit, Conuentus Ilerdensis consilio atque consensu Rex Guillelmo Moredomo Templariorum Magistro nutricao traditur, & Raymundus Berengarius Prouinciae Comes nonum agens annum ei adiungitur, ut Moutione Regio praesidio asseruaretur quod munitissima eius oppidi arx esset, qua tandem eodem anno elapsus est an. 1116. Raymundus, inquit, Berengarius Prouinciae Comes suorum consilio Petro Augerio nutricao & duobus administris comitatus, clam Moutionis arce egressus in Tarasconis portum, Salonium vocant, prouectus actuaria naui in Prouinciam Galliam nauigat. Quidquid sit hoc innixi & suffulti priuilegio Arelatenles Reipublicae fundamenta iecerunt antiquam recuperantes libertatem, viro illustri electo qui sub *Potestatis* titulo Rempubicam non solum curabat, sed reliqua munia supremo iure obibat. Primus qui hac dignitate functus legitur in Autographo Episcopali Rubeo fol. 94. Isnardus est de Entrauenis. Consignabantur gesta publica eorum nomine in hunc modum. *Federico regnante & Isnardo de Entrauenu Potestate Arelatenfi existente.* Cæterum tanto honore Archiepiscopi Maiestas in vrbe colebatur, ut ex assensu ciuium aut ex priuilegio Caesaris omnia ad se totiusque ciuitatis procuracionem reuocaret. Electus enim Potestas à Comitibus urbanis, Consules ab Archiepiscopo, ipsi iudices sacramentum fidelitatis in Archiepiscopi manibus praestabant, officiumque dignitatem constituto tempore eiurabant, imo absente Episcopo vel sede vacante Consules creauit capitulum, quæ omnia in membranis reperiuntur ibidem fol. 50. Hactenus Pontificium Arelatense num. 82. in Michaële de Moresio.

Anno 1118. Hugo Boardy Massiliensis Ecclesiae praepositus sedente Massiliae Petro Raymundo post defunctum Michaëlem de Moresio ibidem electus ornatum Pontificium ac nomen sumpsit Archiepiscopi. Primus Archidiaconatum inuexit inter Sacerdotes D. Trophimi vice suppressi à se Decanatus, redditusque pinguiore dignitatibus attribuit, nobiles deinde viros clientelarum officia praestantes admisit. In his sane primis principem locum obtinet Raymundus Tolosatium Comes Ioannæ Reginæ filius pro feudis. Praeterea confirmari curauit ab Honorio quæ Anastasius, Urbanus, Cælestinus, Innocentius in Ecclesiae Arelatensis dignitatem gesserant, eademque de causa à Federico II. Bullam auream impetravit quæ etiam num. in Archiuiis Arelatenlibus cum Aureo sigillo legitur in priuilegiis Imperialibus num. 6. - 8.

Eodem quoque anno ab Hugone Empuriacensi Massiliam missi Legati, qui de antiquo foderere inter vtramque urbem instaurando tractarunt, ea lege ut vtrique populo libera esset à portoriis & à tributis venalium omnis generis mercium transuectio ac sponderet Hugo Comes naufragi, si quod contingeret superstitibus tabulas quas sibi iure gentium fiscus Principis vendicat, Massiliensibus se concessurum. Idem paulo post inter Nicienses ac Massilienses deliberatum atque perfectum est, fortunarum enim, compendiorum, rerumque omnium in exercenda negotiatione societatem coierunt, qua nulla videretur esse maior neque fidelior.

PETRVS IV. DE MONTELAURO.

Annus CHRISTI 1219. MASSILIAE CONDITA. 1816.

Raymundi Berengarii IV. An. 12.

PETRVS deinceps cognomento de Montelauro ad Ecclesiae Massiliensis summum apicem peruenit, quod & nobilitate & sapientia praestaret. Primum enim, cum in aquensi Cathedræ dignitate Archidiaconi fungeretur, ea erat apud vulgi primarios celebritate famæ & exultatione virtutis, ut absentibus etiam notus esset. Scribens Innocentius III. ad Episcopum Vricensem Apostolicæ Sedis Legatum, dignum censuit Petrum nostrum de Montelauro qui in consiliis eidem adhiberetur in inscipienda inquisitione ac correctione Monasterij Massiliensis S. Victoris lib. 1. Regest. 14. epist. 80.

Episcopo Vticen. Apostolicæ sedis Legato & Petro de Montelauro
Aquen. Archidiacono & Magistro Tedisio Nuntio nostro,
Canonico Ianuen.

Cum super reformatione Monasterij Massilien. de cuius lapsu multa nobis fuerant intimata de F. N. Tolosan. & Aurasicen. Episco. & dil. fil. priori S. Honorati Arelaten. dudum direxerimus scripta nostra, priusquam fuisset illorum autoritate in negotio memorato processum; D. Monachus Massilien. ad sedem Apostolicam veniens pro se ac magna parte Conuentus nobis denuntiando monstravit, quod cum in eodem loco videret per Abbatis incuriam enormia quauisplura committi, utpote sorta, periuira, simonias & dissolutionem ordinis miserabilem; bonaque ipsius loci multiplici nihilominus dilapidatione vastari, & alia plurima fieri contra monasticam honestatem, & apud Abbatem quem super his charitativè monuerat nullatenus profecisset, ad sedem Apostolicam appellavit, unde venerabilibus F. N. Regen. Massilien. & Atrasicen. Episcopis dedimus in mandatis ut ad Monasterium ipsum personaliter accedentes inquirerent super premisis & alijs plenius verisatem, & appellatione remota corrigerent tam in capite quam in membris quæ corrigenda viderent. Interim autem priores iudices ad Monasterium accedentes cum multorum discretorum consilio inter Abbatem & Monachos eiusdem loci amabiliter componere curaverunt, interposito à Monachis iuramento, ut contra compositionem huiusmodi non venirent, & si quas literas dictus D. reportaret qui ad sedem Apostol. venerat, essent cassa. Cum autem postea idem Massilien. & Atrasicen. Episcopi, cum interesse tertius nequississet, literis nostris acceptis quas prefatus Monachus reportavit procedere vellent super articulis in eisdem expressis, eiusdem loci Monachi ad nostram audientiam appellarunt. Abbas quoque post citationes multiplices in eorum comparsens presentia, vocem ad nos appellationis emisit; allegans quod illa litera nullius prorsus erant momenti, in quibus de prioribus quatum autoritate compositio inter Abbatem & Monachos facta fuerat, mentio non fiebat. Sed cum iudices exceptiones huiusmodi ac quasdam alias frivolas reputantes intenderent in inquisitione procedere, ac recipere à fratribus iuramenta — maior Prior ac quidam alij responderunt se super hoc nullum posse iuramentum prestare, utpote qui se iuramento astrinxerant compositionem interpositam observare, ac non uti literis à prefato Monacho impetratis. Unde iudices propter exceptiones propositas & intricationem negotij dubitantes procedere in eodem, nos super ipso consulere curaverunt. Nosque dilecto filio — Arelaten. Prapósito qui ob hoc nostram presentiam adiit dicimus respondisse, quod propter causas huiusmodi iudices supersedere negotio non debebant. Qui amissis in via literis quas super hoc à nobis recepisse proponitur tam viva voce quam suis literis dictis iudicibus nuntiavit, ut non obstantibus exceptionibus supradictis, in negotio procederent memorato. Unde iudices in negotio procedentes receptis sestibus, super articulis prenotatis Abbatem ipsum tandem ab Abbatis regimine removerunt. Porro dilectis filijs P. Camerario Arcella, & S. Priore Mura eiusdem Abbatis & B. Priore de Tritis & D. Monacho partis adversa procuratoribus, propter hoc nuper in nostra presentia constitutis: petierunt procuratores Abbatis, processum iudicum predictorum, qui contra eum sententiam tulerant, irritum indicari, tum quia post appellationem ad nos interpositam per antedictas literas in quibus de prioribus mentio non fiebat. Tum quia consultatione ad nos directâ priusquam Apostolica responsionis oraculum per nostras literas recepissent, in eodem negotio processerunt cum assertioni dicti Prapósiti iudices minime stare debuerint in hoc casu super quo nostra responsionis literas expectabant. Tum etiam quia conspiratores, excommunicatos, periuros & capitales etiam inimicos in testimonium adversus Abbatem admiserant memoratum. Sed ad hac procuratores partis responderunt adversa, quia cum priores litteræ super lapsu Monasterij generales fuerint, & posteriores extiterint super certis excessibus speciales, in subsequentibus non oportuit fieri de precedentibus mentionem, cum speciale mandatum derogeret generali. Adijciens quod etsi consultatione ad nos delata non fuerit super responsione nostra supradicti Prapósiti verbo standum, quia tamen iuramento quod Monachi super servanda compositione presterant iuramentum quod super illis excessibus prestabatur nullatenus occurrebat, nec promissio quam de non utendis literis à dicto D. Monacho impetratis, mandatum nostrum potuit impedire, quod super inquisitione dictorum excessuum feceramus. Iidem iudices de consilio peritorum non immerito procedere in negotio potuerunt, & asserens nihilominus falsum esse, quod conspiratores, excommunicati, periuri & capitales inimici adversus Abbatem admisi fuerint memoratum. Hi igitur & alijs quæ fuerunt coram nobis utrimque proposita intellectis, quia cognovimus dictum Canonicum in spiritualibus & temporalibus graviter collapsum existere, per Apostolica vobis scripta mandamus, quatenus cum providendum sit non tam personis in Ecclesiis quam Ecclesiis in personis, si per hanc viam facilius & utilius ad relevationem ipsius Monasterij poteris perveniri, ut videlicet de alia persona idonea iam probata eidem Monasterio consulatur. Vos autoritate nostra suffulti sublato cuiuslibet contradictionis & appellationis obstaculo, id exequi procuretis. Alioquin prefatam restitutionem

Abbatem

*Abbatem & in utroque casu exclusis de ipso Cenobio personis indignis, quas merito videritis exclu-
dendas inducatis in illud ex alijs Monasterijs personas idoneas per quas idem Monasterium debeat
reformari, contradictores si qui fuerint vel rebelles appellatione remota, censura Ecclesiastica com-
pescendo. Taliter autem mandatum Apostolicum exequamini, ut in nouissimo districti examinis
die super hoc dignam Deo possitis reddere rationem. Quod si non omnes, &c. duo vestrum, &c.
Datum Laterani 7. Idus Iunij Pont. nostri anno 14.*

Cum igitur Aquis Sextiis strenuus & domi & foris haberetur etiam hæc vitæ Monasticæ
posthabuit, qua suscepta in Monasterio S. Victoris Massiliensi Cellarij officium munusque
sustinuit aliquandiu, ac Romelini Vicecomitis animum tantis studiis conciliauit sibi & ad
usus suos adiunxit, ut lubricam & mobilem eius ætatem mirum quantum moderatione pau-
lo minus temperarit. Autor ipsi ac socius fuit adeundi Romam ad Innocentium Pontificem.
Sed cum ex morbo Pisis remoratus Roncelinus periclitaretur, cœpto itineri Petrus noster
insistens, cum se pro Roncelino supplicem innocentie profiteretur, pœnitenti ac iam iam
morituro ut dicebatur pleniorē noxarum veniam & indulgentiam impetrauit. Non multo
post Massiliam reuersus Petro Raymundo Episcopo demortuo successus est, sedique annos
omnino decem si certi putentur tabularum calculi. Dominus Touzel. Anno 1219. Petrus
de Montelauro Episcopus erat, obijtque 29. Augusti 1229. Comite Raymundo Berengarij.

Vmbertus Maurienæ Comes, cum ex duabus vxoribus nullos superstites liberos haberet,
nec videretur amplius de sobole suscipienda esse sollicitus, subditorum precibus adductus
est, ut tertiam vxorem duceret, ex quibus nuptiis Thomas illi hæres filiusque si mma om-
nium latitia natus est, & Beatrix. Hæc enim Thomæ Sabaudie Ducis ubique dicitur &
prædicatur soror. Nubilis Berengario data est vxor an. 1219. ex qua Raymundum patrio
dictum nōmine suscepit, qui patre adhuc viuo prædecessit an. 1241. Iacobus Tarasconen-
sium Rex Tolosatum Comes, & noster hic Berengarius ab Episcopis à Pontifice Maximo
delegati addicto iureiurando sollicitati sunt, Pontificiam sedem atque adeo vniuersam Ec-
clesiam se aduersus Fridericum Imperatorem vindicatos Ludouicus Francie Princeps
hoc anno Rupellam recepit. Adfuit etiam iuniori Comiti à Monteforti, sed Tolosam
expugnare non potuit. Expugnant tamen Christiani in Ægypto Damiatum mense Decem-
bri Quod ad res pertinet Orientis Robertus Petri Imperatoris filius post matrem Ioannam
Imperium auspicatus est an. 1220.

Massiliæ hoc ipso an. 1219. inter Petrum Episcopum & vrbis Rectores (sic enim tempore
Vicecomitum appellabatur patricius Magistratus, qui deinceps in statu liberæ Reipublicæ
hoc assequi sunt, ut potestatis primò, tum à Prouinciæ Comitibus iterum subacti, plures
inter numero commetirentur & appellarentur Scindici, nunc iisdem vulgare Consulum
nomen est) facta litis contentione magna & graui cum ciuitas in duas æqualiter partes di-
uisa esset, superiorem & inferiorem, & hæc quidem Vicecomitalis dicta nutu & potestate
sola Vicecomitum gubernaretur, superior verò, quam ciuitatem turrium vocabant, in Epif-
copi regno ac ditione esset rebus tandem in concordiam adductis, Episcopus obtinuit re-
gionem suam, iis finibus quos lex antiqui & probati iuris sui, non quos æmulatorum cupidi-
tas ex humanæ politicæ ac prophanæ legibus & institutis pepigerat. Sic enim habent inter
transigentes pacta conuenta, lib. 6. statutorum cap. 50. fol. 235. anni 1219. die 10. Ca-
lend. Februa. Indiæ. 8.

*Nos Petrus de Fonte, Girardus Andronus, Guillelmus Antiol, Guillelmus de Castelana, Ray-
mundus Caminalis, Bernardus Gariberius, Petrus Bonetus, Dominicus Longus, Bertrandus Hugo-
lenus, Imbertus de Mura, Raymundus Auella, Aymo Balistarius, Rectores Vniuersitatis Ciuitatis
Vicecomitalis Massilia, presente ipsa Vniuersitate & ipso populo & expresse consentiente, bona fide,
& sine malo ingenio desamparamus, & relinquimus vobis Domino Petro Dei gratia Episcopo, & Ca-
nonicis Ecclesia Massiliensis & suisoribus vestris omnibus, &c.*

Id quod recte commemorat Ioanna Regina in suo patetis formulæ Syngrapho, scriptio-
nis die 3. Ianua. an. 1348. Pro parte, inquit, fidelium nostrorum Scindicorum & vniuersitatis
villa turrium, ciuitatis nostra Massilia, habuit humilis expositio culmini nostro facta, quod atten-
tis libertatibus, franchesijs, & immunitatibus Vicecomitalis Massilia, huiusmodi ciuitatis homines,
mares, & fœmina villa turrium, lares in illa & incolatus proprios consonentes, ad ciuitatem Vice-
comitalem prædictam se transfulerunt, &c. Eodem utantur simul omnes prærogatiui iuris beneficio.

De Arelatenfibus autor Pontificij Arelatenfis num. 83. Per id tempus, inquit, Rempu-
blicam, ut existimabant, Cæsatum beneficio aut temporum iniuria partam industria & vir-
tute tuebantur. Vicinos sibi amicos imprimis fecere, pactis cum Nemaufensibus, Auenio-
nensibus ciuibisque Massiliæ & Narbonis Martij foederibus. Quæ omnia deploratissimam

atatem arguunt, quam ciuilla Albigenſium aliorumque hæreticorum bella in Galliam inuexerant. Extant in Archiuis vr̄bis & in Armario Nemaufenſium publico tabulæ quæ id teſtantur. Procurata cum Vicinioribus pace Legatos & Oratores miſere ad Piſanos & Genuenſes de antiquo feriendo fœdere acturos. Hi quæ in mandatis habebant egere & diplomate Piſanorum ac Genuenſium muniti redeuntēs, maximo ciuium plauſu excepti ſunt. Zurita in indice Aragon. Maſſilienſes, inquit, nihilominus, Marchionem municipij Phocenſis bello vexabant. Hic Aralatenſes monuit vt è ſuis finibus hoſtem pellerent, eſt enim in agrorum Arelatenſium ora Phocæſe municipium, ni facerent ſe Maſſilienſes caſtro potitos, non fœderatos imò hoſtes habituros. Re in conſilium delata in Arelatenſium tutela ſuſceptus eſt Phocenſis, nuntiatumque Maſſilienſibus vt bello abſtinerent. Verum cum firmam nec ſtabilem fore Rempubicam ſcirent ſine lege, antiquas vr̄bis conſuetudines nouis decretis ſententiſque auctas in vnum corpus redegere. Itaque iure municipali antea vago in vnum collecto, vſi ſunt Arelatenſes lege poſteris durante admodum vtili. Præterea ſupremi iuris Maſſiſtratum inſtituerunt qui pro legum imperio, ciuium ſalute, vr̄biſque gloria arma ferret. Itum igitur in conſilium & à Senatu populoque Arelatenſi vir electus eſt, cui ſub *Poteſtatis* nomine vr̄bs commiſſa eſt & demandata vt ſuperius attigimus. Sub Hugone Boardo Rempubicam curarunt Poteſtates, Iſuardus de Entraueius per annos 4. qui iam ſub Michaële eandem dignitatem inierat. Taurellus de Strata duobus annis præfuit ad quem dum ciues Narbonenſes & Aymericus eorum Dux ſcriberent, hunc titulum episto-læ inſcripſerunt. *Nobili ac venerabili Domino Dei gratia Taurello de Strata Arelatenſium poteſtati Conſules & præbi homines Narbonenſes, &c. Aymericus Dei gratia Dominus & Vicecomes Narbona nobili & venerabili viro Domino Taurello de Strata per eandem gratiam Arelatenſium Poteſtati ſalutem, &c.* Draconerus de Montedracone dignitatem poteſtatis poſt Taurellum per annos 4. ſuſtinuit. Illi ſuſſectus eſt Rolandus Georgius, duorum annorum poteſtas; Guillelmus Angerius d'Oſa vnum annum egit, Poteſtas, Perceuallus de Auria. per alterum Borgondionus de Tritis & Rubeus de Turca ad finem vſque Boardy Archiepiſcopi vitæ, dignitatem conſeruarunt.

- 7 Anno 1220. poſt obitum Guillelmi III. Abbatis S. Viſtoris ſubſequuta eſt Bonifilij Abbatis inauguratio tempore Honorij Papæ III. vt habetur in libro Inſtrumētorum fol. 101. Cum autem Maſſilienſes à Vicecomitum ſuorum dominio & poteſtate, pecunia ſe liberaſſent, atque adeo pro ea Vicecomitatus parte quàm Roncelinus Guillelmo III. donauerat, multæ & magnæ contentiones eſſent inter ipſos & Monachos S. Viſtoris in iuris controuerſia poſitæ, quod Maſſilienſes à Roncelino partem illam Vicecomitatus mercari & cœmere non potuiſſent quam priori iam donatione Monafterio facta penitus iam ab ſe abalienauerat, prouocante Bonifilio ad Apoſtolicam ſedem, Honorius III. Legatos tres cauſæ cognitores & iudices, Regienſem & Antipolitanum Episcopos, atque Abbatem Toroneti designauit, quibus pro iuris deſenſione Monachorum contra Maſſilienſes de Sella & tribunali pronuntiatum eſt, terroribus inſuper ac minis cenſurarum iactatis, ſi quis latæ ſententiæ non ſuam vim modo ſed etiam ſuum ſcelus aut nomen opponeret. Vix tamen in ea litis adiudicatione acquieuit Senatus populusque Maſſilienſis, vt cui non eſſet factum ſatis. Quare poſt diuturnas & graues fori Canonici contentiones communibus tamen ſtudiis deciſum eſt, vt portio illa Vicecomitatus Maſſilienſis atque oppidi S. Marcelli prædium beneficiarium, quod Roncelini donatione Monachi S. Viſtoris occupabant, conduceretur ad ſex annos Maſſilienſibus ſub anno 500. ſolidorum Regalium coronatorum impendio, quos præſente ac numerata pecunia die ſancti Viſtoris quorannis Monafterio perſoluerent, ea lege, qua poſt ſextennium locatione depoſita fundum quoque ipſum Monachis in integrum Maſſilienſes reſtituerent.

- 10 Anno 1222. in confinio territorij Maſſilienſis ad Borrealem plagam vulgo *Balma S. Antoni* illuſtriſſima Domina Beatrix Princeps Marticenſis templum & Noſocomium ibi ſtruxit, exantque ab illo ruodera aliquot murorum, & lapides hinc inde accumulati, ſed lapides rudes ex indigenis illis ſtruſtilibusque ac cæmentitiis. Ego & foſſas adnotaui plerumque grandes & conſpicuas etſi nunc vepribus vel arboribus obſitas quæ foſſæ cinxerant hoc quidquid ædificij fuit. In eo degebant & curabantur homines Eryſipelare ſiue igne ſacro, vt aiunt laborantes. Vocati ad eius adminiſtrationem Patres Antoniani haud diu ſane poſt primam ipſorum inſtitutionē, ſed redditus ac dominia ipſa ſua aſſignauit, & ceſſit (mira pietas) Beatrix Princeps, ceſſit inquam prædiis omnibus ac villulis, quas in ea regione habebat, cum iure non modo leuioris multæ, ſed carceris quoque ac vinculorum vitæque inſuper & gladij animaduerſione.

Ibidem

Ibidem quoque ante 500. annos, circiter annum 1221. vel 1222 & Hugone de Baucio Vicecomite S. Antonij Ecclesiam iam fundatam instructamque ornatu suo nunc abundanter locupletatam fuisse docent nos veteres Commentarij de publico rerum Massiliensium statu in tabulario Urbano, ac inter Principes Antoniani ordinis religiosas ædes annumeratur ista, à Chronologiis eiusdem ordinis Beneficiarij Conventus tanquam generalis nomine ac privilegio aucta ornataque est, cuius ditioni cætera id genus religiosæ familiæ communia Aquense, Salonenſe. Pertusiente, subiecta erant. Stat Nosocomium Ecclesiæ foribus aduersum quod olim curandis morbis præsertim trisypelaticis destinatum desperatis plerisque tuti perſegij portus fuit. Salutisque subsidium periclitantibus. Constat ex antiquis Monasterij tabulis & instrumentis, Hugonem de Baucio Vicecomitem Massiliensem dono dato indulgisse fratribus Antonianis annonæ Salarix simul & Coriarix vsum ipsis necessarium, ac tributorum & vectigalium munere penitus immunem. Nec omnino alienum à proposito, quod addit Renatus Choppinus in Monastico pag. 271. In Massiliensi Prouincia Conuentus tres regulares qui superiorem D. Honorati Mandram obnoxie & officiose colebant, cum ea ipsa iuncti fuere Cassinate Benedictinæ familiæ scilicet Neapolensis, Vallensis, & Vintemilius, suffragante vnioni Apostolicæ rescripto principali postridie Idus Aprilis 515. Rurſus Montis Maioris Cœnobium Innocentius VIII. redegit in vnum cum Monasterio B. Antonij Viennensis Delphinatum, vt funditus tolleretur annua æris pensatio milium cum trecentis Ducatorum aureorum, quam Antoniano isti sodalicio Bonifacius VIII. assignarat de prouentibus annuis illius cœnobiticæ casæ.

Per id tempus frequentissimo illo suo cum externis populis emendi vendendique commercio Massilienses, peregrinos portus tantis opibus auxerant vt circumquaque vniuersi qui mercaturas facerent sibi æquissimo iure ac fœdere pacatos & conciliatos ambirent. Ioannes de Ibelin Betythi Toparcha ex Ibelini herois illius qui olim inter cruciatos cum Saracenis animo excelſo & fortiter excellenterque bellum gesserat vt eos ad consociationem facilius alliceret multa concessit priuilegia & immunitates siue inuehendi in portum mercibus siue reuehendis, ac certam sedem & domicilium designauit, in quo liceret arbitrario Iudici Massiliensi de controuersis omnibus inter ipsos agitaris citra causam capitis cognoscere ac primo iudicio literis disceptare.

Tunc etiam Massiliæ potestas Scinlici vel Consules ac Iudex, præcipue erant vrbis dignitates. Potestas à ciuibus electus summam rerum & supremo iure administrabat, vnde vt eorum nomine munimenta publica consignabantur. Primus qui hac dignitate functus legitur *Latibius* fuit *Carneuale* genere Mediolanensis, qui à Massiliensibus capta Raymundi Archanti mercatoris oneraria, per quam thesauros locuplerissimos Bubaloe Rex Tunensis in Occidentalem barbariam transuehebat, cum Genuenses supplicibus codicillis à Carneuale potestate Massiliensi piraticæ prædæ in integrum restitutionem postularent ac repulsam ferrent, capti primum à duabus Genuensium trirēibus Oratores, quos Massilienses ad Regem Bubaloe delegauerant, tum ipse postmodum Ioannes Carneuale in freto Delbeno Mediolanum nauigio reuersus. Nec ante suscepti belli incēdium restinctum, quam resarsita fuerint expoliatæ onerariæ damna, & Ioannes quidem Genuæ captiuus perpetuâ subiisset custodiam, nisi Mediolanenses simul & Massilienses instantibus suis ac frequentibus postulationibus libertatē eius exorassent Verum cum firmam & stabile minime fore Rempublicam scirent nisi præcluderetur reliquus omnis aditus ad ambitionem honorumque contentionem, tabula decreti publici fixa est, ne quis ex virpe ac familia eorum præsertim Vicecomitum, qui è dignitate sua nuper exciderant deligeretur, sed neque etiam deligi vnquam posset Magistratus Massiliensis, quod non modo concitatæ multitudinis sed iurati etiam Senatus testimonio firmatum esse voluerunt. Cuius quidem ex Archiuis Massiliæ hæc repetiuntur concepta verba.

Vi emptiones & acquestæ quæ per retrorsum factæ sunt à communi ciuitatis inferioris Vicecomitali Massilia, in dominio & segnorio ipsius ciuitatis & etiam extra alicubi ab illis Dominis qui solebant dominari ipsam ciuitatem, & qui partes habebant in dominio & segnorio ipsius ciuitatis, vel alijs, tate, firme & inconeſse in perpetuum habeantur, & in aliquo non possint nullo tempore irritari pro bono & utilitate communis Massilia & omnium & singulorum in eadem ciuitate habitantium, & pro resimendis libertatibus & franquesus ipsius ciuitatis. Ideo præſenti constitutione decernimus perpetuo inuolabiliter obseruandum, quod aliquis qui vnquam fuerit diu dominus ciuitatis inferioris Massilia, vel partem aliquam habuerit in dominio & segnorio ipsius ciuitatis Massilia, & qui ius dominium & segnorium quod & quam habebant in ciuitate Massilia & communi eiusdem ciuitatis vendiderunt, vel in ipsum commune & quacumque causa tranſtulerunt, vel qui

fit vel fuerit de genere seu progenie illorum dominorum, nullatenus possit eligi, statui vel poni in regimine vel vicaria civitatis inferioris Massilia, nec esse Vicarius vel Baiulus, Rector, aut Consul eiusdem civitatis, & quod aliquid non fiat, ordinetur, vel statuatur deinceps in civitate Massilia, per quod dominium & segnorium quod & quam habet & habere debet commune civitatis Massilia in eadem civitate vel alibi in aliquo minuat, & ut hac ita perpetuo inviolabiliter observentur, statuimus quod universi ac singuli homines civitatis inferioris Massilia, sacramento Trinico & incommodabili ad hac observanda specialiter teneantur.

- 15 Quod ad res pertinet extra urbem partas & ærarij publici pecunia Reipublicæ Massiliensis coemptas, ibidem censentur castra duo Olbia & Bregansonum insulaque cognomento Aureæ, item paludes Salariæ, quæ omnia ex parte Raymundus Gaufridus tanquam portionem hæreditatis maternæ legitimam sibi attributa distraxit Massiliensibus pretio solidorum Regalium quinque millium super octingentos. Biennio post Amiel de Fos eiusdem Domini partiaris alter, consentientibus filiis Rogerio, Roncelino, & Gaufrido portionem suam iisdem emptoribus pretio solidorum Regalium venalem similiter habuit, cuius venditionis tunc quidem fundus & autor fuisse traditur populus Olbiensis. Quarto demum ab hinc anno Massilienses à Gaufrido Irato, Guidone Camerlenco, Guillelmo de la Garde, Pontio de Fos germanis tribus, venditionis eiusdem confirmationem solidorum octo millium regalium coronatorum pretio mercati sunt, necessaria tamen missione in possessionem clietalis prædij à Berengario Prouinciæ Comite tanquā à supremo Domino petita & obtenta.

- 16 Anno 1224. Patres Dominicanos Massiliæ domicilium habere cœpisse traditur à Maluenda in Annalibus ordinis, & colligitur ex stemmate ordinis Prædicatorum per Stephanum de Sampayo. Sanctus enim Dominicus confirmatione sui ordinis ab Honorio III. accepta 20 die Decemb. an. 1216. Monasterium S. Sabinæ impetrauit, & ordinis Conuentum primum Bononiæ elegit anno 1220. Quo anno Comitæ generalia celebravit, & eodem tempore iam Prouinciæ illuxisse Patres Dominicanos demonstrat pluribus locis de Sampayo. 1. In Catalogo Patrum sacri Collegij D. Dominici. Quos, inquit, socios habuit in prædicationis officio contra hæreticos Albigenes in partibus Tolosanis. Frater Bertrandus Garrica Gallus natione, Prior Prouincialis primus Prouinciæ atque aliquando socius itineris Patriarchæ nostri D. Dominici, in Conuentu quodam sororum apud Nousquet. In eadem Prouincia quiescit. Frater Guerinus Gallus ex Prouincia. Ibidem de numero Prouinciarum in 2. Capitulo generali. Quartus tantum agebatur annus post ordinis cōfirmationem, quādo in secundis Comitibus generalibus quæ B. Dominicus Bononiæ habuit an. 1221. necesse fuit propter Prouinciarum diuersitatem sub eodem instituto iam militantium, ut Ordo in 8. Prouincias diuideretur, 1. Prouincia Hispaniæ 2. Prouincia Franciæ 3. Prouincia Lombardiæ 4. Prouincia Romana 5. Prouincia Prouentiæ 6. vtriusque Germaniæ. 7. Angliæ & Scotiæ. 8. Poloniæ & Hungariæ. De Prouincia Prouentiæ ait. Primus Prouincialis frater Garrica. Conuentus verò primi Narbonensis, Aquisensis, S. Maximini. Tum alibi in Regesto beatorum Patrum. B. Guillelmus Arelarensis præuisa diuinitus morte obdormiuit, B. frater Nicolaus de Auinione. B. fr. Petrus de Marsilia. B. frater Robertus Auinionensis. Ibidem inter Episcopos ex eodem ordine assumptos, Nicolaus de S. Maximino Episcopus Bethleem, Michaël Fabry Episcopus Valentinenis, Petrus de Alauanone Episcopus Sistaricenis, Raymundus Prouentiæ Episcopus Gradæ, Thomas Iacomelus Episcopus Tolonenis. Tum in Catalogo primorum Patrum qui scholas Conuentus Parisiensis rexerunt. Brito Raymundus Tarasconensis. Martyrologium Gallicanum de iisdem in Appendice. Venerabilis, inquit, Bartolomæus Texerius Gallus è Prouincia Phocensi Ordinis Prædicatorum 26. Magister Generalis, absens nec sine peculiari Spiritus sancti afflatu ad hoc munus vocatus, vir admodum pius & paupertatis amantissimus, lenitate autem singulari præcellens, quam tamen ob officij necessitatem ita seueritate temperabat, ut merito seuera vitiorum lima virtutumque assertor maximus audiret. Postquam præfuisse ordini annis 3. supra viginti, insigni cum sanctimonia & pietate, qua eruditionem qua in se erat eximiam tanquam gemma annuli valvulam exornabat, Lugduni cursum mortalitatis absoluit, miraculis viuens & vita functus illustris Celebratur à Leandro Alberto Petrus Dignensis eiusdem ordinis Coronobita Massiliensis lib. 5. de viris illustribus Prædicatorum. Petrus Dignensis in Canonio Massiliensi iuuenis valde purus & nitidus animo fuit. Huic aliquando à quadam religiosa persona allatum est, quod ipsum viderat alba indutum, ferentem mann ardentem faculam ante turmam supplicantium. Quod ut audiuit Petrus, amico sibi præcipuo rem detulit dicens, firmiter teneas me cito vita functurum. Vnde te per iura amicitia rogo ne mei memoriam in tuis precibus ad Dominum abicias. Expleto breui dierum cursu salitèr in Domino obdormiuit.

Prima his Patribus designata sedes fuit Ecclesia suburbana cum Xenodochio S. Michaelis, Portæ Regali proximo. Vnde haud multo post in palæstram quæ tunc tudicularis globi maioris Lusus dicitur commigrarunt, ubi pulcherrimum illud atque ornatissimum extruxere Monasterij ædificium, quod ad vrbis custodiam & lateraria murorum excitanda munimenta contra perduellem Carolum Borbonium à Massiliensibus dirutum est an. 1524. Quarto verò post annò intra urbem coemptis quibusdã priuatis domibus præsertim Iudæorum, Monasterij quod nunc videtur Orthographia exarata, ac noui templi structura egregiisque ædium ornamentis decorata est. piis fidelium largitionibus ac præsertim auri librarum viginti, quas in eos usus expendit Bernardinus de Baucio Massiliæ Melitensis eques beneficiarius. Secti primi lapidis fundamentum de more solenni ritu posuit Christophorus de Lubiano geminarum trirremium militaris Præfectus, & Comitis stabuli Annæ de Mommoranci Procurator Oeconomicus, Vir in religiosos mendicantes ac præsertim Fratres Prædicatores liberalissimus ac munificētissimus, cui pro tantis eius in Rempublicam suam meritis statuam in excelso positam celeberrimo ac primo in Ecclesiæ sacello stare voluerunt, ne suauissimi hominis memoria intermorteret, cum hoc inscripto demortui cineribus atque ossibus elogio.

VICTORIÆ PATRI DICATVM.

Icy repose, qui iamais repose, Christophe de Lubiano natif de Villoire en Biscaye Capitaine des Galeres du Tre-Christianisme Roy François, apres auoir esté en quatorze que batailles que rencontres, & onze sieges au service de trois Roys, Charles VIII. Louis XII. & François I. de ce nom.

18

Iacet nunc nescio quo casu disturbatum hoc monumentum, aut potius hominum incuria perit ædificium aliud alio dissipatum.

Anno 1221. Massiliæ cum Hugo de Baucio & Barrala eius vxor portionem Vicecomitatus sui Massiliensibus diuendidisset, nulla redimendi lege interposita, vt erat forensium stropharum peritissimus, ita dolis ac mendaciis occupauit Friderici Imperatoris animum, eoque furore in Massilitenses commouit, vt non ferendam ratus spoliationem Hugonis Vicecomitis curam summamque vlciscendę iniurię Arclatenibus demandaret. Illius enim verba sunt in Archiuis vrbis Arclatensis. *Fidelitati vestra, inquit Fridericus, quanta possimus distictione firmiter precipiendo mandamus, quatenus predictos cines Massilienses, & omnia bona eorum tam in mari quam in terra in personis & rebus sine dilatione qualibet persequentes; ubicunque ipsos poteritis capiatis; & capi per vestrum districtum & ubi poteritis faciatis, tanquam expositos cuiuslibet occupandi, & Romani Imperij hostes factos vinam guerram pro honore Imperij contra eos mouentes & moueri citati facientes, consideratione forsitan inter vos & ipsos interuenimento firmata vel promissione qualibet non obstant. Datum Foggia anno Incarnationis Domini 1225. die 22. May Indict 13.* Sed fucata duxerat & ventrosa spes frustrata est expectatione. Nam inter hæc Raymundus Berengarius Provinciæ Comes initam cum Massiliensibus societatem solenni foedere ac religione, nec non iuratis testibus in frequentissimo apud Massiliam Senatus populique Conuentu, nunc primus instaurauit. Iudices cum potestate & imperio lecti à principe ad disceptandum negotium Eustachius & Raymundus Ganselmi. Audibertus Isnardus de Forcalquier & Raymundus de Mora viri aulicorum primarij, & præstantes virtutis ac sapientię gloria. Ab vrbe Oratores missi Prispinus de Sozena, Spinus de Florelissa Potestas fori non Auenionensis modo sed & Massiliensis, Petrus Vetulus & Tortella, Iacobus Guillelmus Clauarius communis Massilię, viri magni imprimis, qui paciones pacis eas tulerunt, vt boni omnes facile conspirant atque consenserint. Solidum Codicem exscribit Antonius Ruffy lib. 4. histor. Massilien. cap. 2. num. 18. Ex Archiuis Massilię.

19

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Anno Incarnationis Domini 1225. die 16. Calend. Ianuarij Indict. 14. Per hoc præsens publicum scriptum sit omnibus notum quod nos Raymundus Berengarius Dei gratia Comes & Marchio Provincia & Comes Forcalquerij volentes & cupentes facere pacem & concordiam cum Massiliensibus in perpetuum valitoram promissimus, per nos & per omnes successores nostros, vobis Romano pro vobis & pro Petro Bononino Scindicis seu Aëtoribus communitatis Massiliæ, ab Vniuersitate Massiliæ & nomine Vniuersitatis, quod nos seruabimus in perpetuum pacem Massiliensibus, & saluabimus, & defendemus predictam & singulas dicta Vniuersitatis, & res & iura ad dictam vniuersitatem & ad singulos ipsius Vniuersitatis spectantia seu pertinentia. Item si aliquis vel aliqui iniuriarunt vel damnum inferant predicta Vniuersitati vel alicui de Vniuersitate, & admoniti vel admonitis nolens satisfacere de iniuria vel damno

20

item solidorum millia ex aere publico in die S. Michaelis persoluenta. In cunctis litigantium neuter impensis alienis, sed suis quisque multatus abiret.

Anno 1226. Ludouicus VIII Francorum Rex frequentem procerum & Episcoporum regni conuentum contra Albigenes habuit, cui Legatus Apostolicus Romanus Diaconus Cardinalis S. Angeli interfuit. Cuius timore perterritus Albigenum princeps fauor Raymundus Comes Tolosanus legatos ad Honorium Papam misit, se velle mandatis Ecclesie obtemperare promittens. Verum Rege Ludouico paulo post mortuo deterior factus peiora Prioribus molitus est. Ceterum Ludouicus qui domitos Auenionenses ab Hæreticorum laqueis, in quos inciderant, cum non posset euellere. septimo demum anno, securos edicti inque opinionis errore pertendentes adortus, eorum moenia solo æquauit trecentasque euerit domos. Arelate non tam vicinæ vrbis exemplo, quàm Francorum amore, quo semper exaruit, duodecim è nobilioribus electis qui cum Rege negotia publica curarent ad ipsum Legatos destinarunt. Nobile est huius rei gestæ monumentum in Archiuio publico & Codice antiquo Arelatensi. Electi Raymundus Auderius, Petrus de Aquena, Fulco, Atrelia, Ferreolus, Romæus, de Farnaria, de Miromari, Raynaudus, Vispius, Ricardus, & Gente, ad tractandum, inquit Codex, firmandum & ineundum pactiones & conuentiones fœderis & amoris & societatis, inter illustrem Dominum Ludouicum D. G. Regem Francorum & ciuitatem & vniuersitatem Arelatis se ratum & firmum habere & seruare in perpetuum inuolabiliter, quidquid super præmissis à præfatis duodecim viris vel cum eis actum vel factum firmatum fuit & promissum. Porro Reipublicæ fragmenta supersunt in Potestatum decretis & Politicis constitutionibus quæ sparsim in membranarum Arelatensibus leguntur.

Inde protinus in Albigenes eiusdem sectæ profectus Rex Ludouicus cum suum reduceret exercitum in Aruernis, apud Montempessulanum anno regni 4. subita vi morbi correptus obiit 8. Nouemb. qui tum in Dominicam incidit. Defuncti corpus illatum Parisios est ad eadem Dionysij tumulatum iuxta Patris Philippi sepulchrum. Superstitibus ei fuerunt quatuor ex Blanca filij, Ludouicus eodem quo pater nomine, Robertus, Alfonsus, & Carolus. Eodemque anno Ludouicus natus maximus prima Aduentus Dominica apud Remos consecratus est huius nominis IX octauæ filius, Francici decus sanguinis ætatis 14 qui inter sanctos ob innocenter actæ vitæ meritum à Bonifacio VIII est adscriptus. In Prouincia illud memorabile quod nunc primum Arelatæ nascentes duos ordines religiosos Hugo Bearty Archiepiscopus instituit, Dominicanos fundauit dotauitque Petrus Amantius, Franciscanos Raymundus Balchius in aduersa Rhodani ripa Trencataiarum municipio, quod ad gentem Balchiam hæreditario iure spectabat. Vbi aiunt B. Franciscum, orante in Comitibus generalibus B. Antonio de Padua, in forma Seraphici apparuisse B. Monaldo spectante. *In Arelate, inquit autor. iacet frater Monaldus qui vidit B. Franciscum in aëre ad ostium capiti, dum B. Antonius predicaret ibidem, de titulo Crucis fratres consignantem & benedicientem.* In eodem loco iacet frater Bertrandus de Bollega vir magnæ perfectionis. Nudato Trencataiarum municipio moenibus, annuente Raymundo Balchio Auelini Comite, alterius Raymundi pronepote curante Innocentio VI. anno 1360. religiosorum domicilium in urbem illatum est, domusque illis eo citius ædificata, quod fortunarum suarum desertores sanctius in paupertate viuerent. Monachorum verò S. Geruasij Phocensis municipij in scandala prouertium Abbatiam suppressi à summo Pontifice per Conradum Portuenssem Episcopum & S. R. E. Legatum Cardinalem Hugo Arelatensis Archiepiscopus obtinuit. assignatis Archidiacono quem instituerat in Ecclesia Arelatensi, illorum redditibus. Ex Autographo Episcopali rubeo fol. 351.

Anno 1227. Ludouico IX. Francorum Rege impubere adhuc sub tutela matris, ut pater testamento cauerat, exortæ factiones dum Philippus Bononiæ Comes Regis patruus, potens opibus pro administratore regni se gerit, & Calitium munit, eius consilia non patebant. Blancha Ferdinandum Flandriæ Comitem à carcere iam liberatum, Theobaldum Campaniæ Comitem aliosque Philippo opponere tentat. Sed crescente malo, dies suspectus Vindocinum. ad stampas illi locatis insidiis Regem in potestate habent nempe Druidum Comes & Britannia Dux. Parisienses correptis armis Regem iam Lectericum (Montleheri) pertractum reducunt.

In Francia conspiratores detecti alia omnia obtinent. Blancha partim armis, partim prudentia fœdus conspiratorum dissipat. Ludouicus Rex Roberto fratri permisit Arthesium, post & Atrebatum largitus est. Habuit uxorem Margaritam Comitis Prouinciæ Raymundi Berengarii, eiusque fratri Roberto Ducis Brabantia filia nupsit. Erexit & Ludouicus facellum quod sanctum vocant. Ibiq; Lanceam spongiamque Dominicæ Passionis instru-

instrumenta, quæ Balduinus Imperator Constantinopolitanus ei dono miserat ornatissime collocavit Alfonso etiam fratri Comitis Tolosæ filiam, Carolo Beatricem germanam suæ coniugis eodemque patre natam cum spe successionis ad Comitatum locandas curavit. Ipse Alfonso Comitatum Aluerniensem Pictaviensemque, Carolo Cenomanensem largitus est. Hic est ille Carolus qui Siciliæ regno potitus hodieque primus appellatur. Ad diem dictam Parisiis adfuit Raymundus iunior Tolosanus Comes cum reliqua factione, ubi abiurata hæresi restituitur ille Gremio Ecclesiæ à Legato Pontificis post peractam publice poenitentiam. Filia & hæres Comitis connubio iuncta Alfonso sancti Regis fratri pacem attulit & finem bello Albigeni. Raymundo huic tantum ususfructus paterni patrimonij relictus, qui porro in quinquennium bello sacro se deuouit. In reliquos Albigenes data Dominicanis, inquisitionis autoritas.

- 34 In Prouincia signatur hac ætate in Annalibus Lerinensibus fundatio Parthenonis de Yalleaurea. Concessit enim Giraudus Abbas consentientibus Monachis licentiam Dominæ Aycelenæ uxori quondam R. de Scauola volenti & hoc petenti construere & dotare Monasterium Monialium in loco Vallisaureæ, in remedium animæ viri sui R. defuncti & Petri Monachi filij sepultorum in Monasterio Lerinensi in omnibus & per omnia subdicum Abbati & Conuentui Lerinensis Insulæ, quod & præstitum & ipsa Aycelina fuit Abbatissa, vita eius durante, cum variis obligationibus & prærogatiuis in fauorem reuerendi Abbatis & Monachorum Lerinensium, Balduinus II. iunior Augustus, 5. ex Latinis Constantinopolitanus Imperator anno 1229. Imperium ingressus tenuit illud Ioanne mortuo annos 21. cum ægre se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filium Venetis mercatoribus pignori ob æs mutuo acceptum dedit & ex edibus sacris ablatum plumbum ac item lanceam illam qua Christus Saluator noster vulnus accepit & spongiam qua idem in Cruce existens potatus est Venetis pecuniosis dedit, à quibus multam pecuniæ summam recepit.

- 35 An. 1228. His temporibus Scindici Massilienses Petrus de Templo & Guillelmus Ancelmus à Raymundo de Baucio, Andoarda Bertrandi de Baucio, Gerardo Adhemaro, Mabiliaque eius coniuge Satrapiam de Roqueuaire iusto pretio merenti solutis ex ære publico solidorum regalium millibus decem supra octo, sub imperium ditionemque Massiliensis Reipublicæ subiunxerunt.

B E N E D I C T V S I

Annus CHRISTI 1230.

MASSILIÆ CONDITÆ. 1827.

Raymundi Berengarij IV. Comitis Prouinciæ. An. 23

- 1 **B**ENEDICTVS I. excepit proxime. Dominus Touzel. Anno 1230. Benedictus Massilia præsidebas, cui successisse creditur alius item Benedictus. De quo infra mon. anno 1239. Hunc Benedictum designant in Aquensi exedra rationum fisci tabulæ publicæ. Anno 1238. 9. Calend. Martij B. Dei gratia Episcopus Massiliensis homagium prestiit, &c. Quo eodem anno & die similis clientelæ professionem edidisse Petrum Abbatem S. Victoris Massiliensem traditur ibidem, Pergame. fol. 66.

- 2 Per id tempus Iacobus Rex Aragonensium bellum nauale suscepturus aduersus Regem Maurum Abobibe, qui in vtramque Maioricarum Insulam cum hostium exercitu nuper inuaserat, rem cum Massiliensibus communicauit quorum missa ad Iacobum classis auxiliaria tantos terrores ad animos Barbarorum attulit, vt quauis conditione urbem quam ceperant deserere ac pacem accipere maluerint, quam viribus cum valentior classe pugnare. De his in Tabulario publico ex Archiuis Massiliæ.

- 3 In nomine Domini nostri Iesu Christi. Manifestum sit omnibus quod nos Iacobus Dei gratia Rex Aragonum & regni Maioricarum, Comes Barchinonæ & Dominus Montispeffulani per nos & omnes heredes ac successores nostros damus, concedimus, & laudamus vobis Balduino Gomberto, Guillelmo Aycardo, Consulibus proborum hominum Massilia commemorantibus ac nauigantibus in ciuitate Maioricarum, & vestris consiliarijs scilicet Raymundo Perconato, Raymundo Lombardo, Veiano, Guillaberto, Hugoni Roclando, Bernardo de Sancto-Ar, Raymundo Bonafossij, Roberto de Viana, atque Pontio de Porreres, vestra communis Massilia & vestris successoribus in aeternum partem diuisam vestram, quæ vobis ratione vniuersitatis Massilia contigit vel enenit, infra ciuitatem Maioricarum vel extra, trecentas domos cum vna Meschida in ipsa ciuitate, &c. Tringinta

MONEM

Quæ causatanta inter ipsos bellorum incendia & flammæ excitavit, ut earum ardore per septennium uniuersa pene Prouincia deflagaret. Sic enim ex Guillelmo de podio Antonius Ruffi lib. 4. hist. cap. 6.

Ex Guillelmo de Podio Laurentij cap. 42. & ex Chronico incerti auctoris sub titulo. praelara Francorum factura. Fuit autem dicta guerra causa, quia ciues Massilia cum proprio Episcopo & Comite Prouincia discordiam habentes adierunt Comitem Tolosanum cumque fecerunt suum Dominum ut ciuitatem contra Comitem & Episcopum ampararet.

De hac uero Massiliensium defectione à Berengario probare non possum, quod recitat Massonius lib. 4. Raymundus, inquit, Comes Prouincia Massilia à suis pulsus anno 1230. ad Thomam scilicet Sabaudie Comitem confugit, & cum eo reliquum uitæ tempus egit. Quæ nimis ratione id verum, cum subsequente anno varia eaque gratissima negotia in Romam tractasse uium ipsum atque præsentem ex membranis Arelatenis atque aliis planum fiat?

Anno 1237. Massiliensium iuri derogare conatus Comes Berengarius non fractos & armorum insolentes, quos sibi finxerat. sed ad bella paratissimos expertus est Massiliensium animos. Ciuitatem igitur Auenionensibus, Arelarensibus, imo Cenuensibus fœdere coniunctissimam obsidione cingit Berengarius. Cumque diu multumque anticipi Marte impugnasset Comes ciues propugnassent, Clerici primum ac demum Antistites præcipue uir cuius curæ atque diligentia tantæ erat ciuitas demandata. quanta valeat eloquentia & rationum potestate. Comiti ut hostiles in clientes deponat animos suadere contendunt. Neque minori apud Massiliensium Moderatores (Gubernatores vulgo) diligentia utuntur. Neque prætermittendum est, ita accuratè suo utrimque functos esse custodes munere, ut eorum plane quæ apud hostes gererentur essent plane ignari Massilienses, itaque pacis arbitros excipere. *Tanta est nostra in sanctum Victorem fides, ut de victoria ne dubitemus quidam Victore Duce, & nisi ignauus, herbam porrigat nemo, præcedit urbis Patronus, Victor Triumphum pollicetur certissimum: adde quod rei nullus penuriam patimur, omnia cum ad uictum tam ad urbis propugnationem quam abundantissime suppetunt; adolescentes supersunt strenuissimi, extremo dumtaxat arcendo urbis periculo expositi. Id animo fixum est statutumque aut antiqua ab Imperatoribus concessa tueri priuilegia, aut stantes mori, antiquatis enim priuilegijs quo uitam amemus, superest nihil.* Antistites em hanc ne temerariam dicam orationem ad Berengarium deferunt Antistites, quo audi o de Pace & Massiliensium obsequio desperans ad obsidionem acius accingitur. A Rossolino de Fos interea & Renato Gaufrido urbis moderatoribus recitatum quæ Virgines qua elegantiores muliere electæ quibus Amazonum more armis instructis, quanta poterant animi seu roboris significatione, mœnia circuire imperatum est. Hæ dicto obsequente ita se viriliter gessere ut Berengarius tam suauis captus spectaculo, partim diuturniore obsidione defatigatus, nec non Præsulibus, Massiliensibus præcipue uirgentibus his pacis subscripserit capitibus. 1. Comiti eiusque legitimis successoribus debita vectigalia soluturos Massilienses, Berengarium uero antiqua liberaliter cessurum. 2. Nihil in urbe innouaturum atque adeo arcem nullam, nullum propugnaculum structurum, sed qua poterit humanitate & clementia cum illis acturum. Nostradamus 1. par. histo.

BENEDICTVS II. DE ALIGNANO.

Annus CHRISTI 1239.

MASSILIE CONDITE. 1836.

Raymundi Berengarii IV. Comitis Prouintie. An. 32.

OST hunc Benedictus II. de Alignano comitibus suffragiis Episcopus delegatur. Hic superiorem Massiliæ uerbis partem, quam iure domini occupabat, omnemque in ea iudiciariam potestatem exercebat Episcopus, Carolo Andegauensi Comiti Prouincia beneficentia lege abs se abalienatam mancipauit, & cum aliis id genus primariæ clientelæ minoribus prædijs & ditionibus permutauit. Sedit annos 29. obiitque die Iulij 11. anno 1268. Ita Codex M. S. Domini Tousei quem sequimur, ubi de Benedicto 1. Benedictus, inquit, Massilia præsidebat, cui successisse creditur alius item Benedictus de Alignano nuncupatus, qui diem suum obiit anno 1268. undecima Iulij. Tum infra Hoc præfule, inquit, cum obisset anno 1249. illustris Raymundus Berengarius Comes Prouincia, successissetque Beatrix filia dicti Berengarii. Carolus Andegauus hac in uxorem ducta anno 1246. paulo post nimirum anno 1254. defunctus Massilienses in fidem accepit, quæ amplius

contineret cā Episcopo de parte ciuitatis quam obtinebat transigit, quibusdam castellis atque iurisdictionibus traditis.

- 3 Hoc anno cœpta & instaurata nuper ab Arelatenſibus insignis illa Reipublicæ pompa & egregius apparatus occasione Imperatoris sacro fulmine percussī & congressibus omnibus tum prophanis tum Ecclesiasticis interdicti nunc primū in bullas & tenues auræ flatus euauit. Exorta enim ex variis studiis in vrbe discordia ruentibus denuo in similitates ciuibus, crescente odio, vnanimi assensu fœdus iniere & vrbis imperium Berengario ad decem proximos annos transmiserunt. Quod nobile antiquitatis monumentum nō pereat, hic ex membranis Episcopalis Autographo Rubeo fol. 318. exscribo.

- 4 Innotescat presentibus & futuris quod anno Dominica Incarnationis 1239. 8. Calend. Augusti Domino Frederico Dei gratia Romanorum Imperatore semper Augusto, nōs, Raymundus Berengarius Dei gratia Comes & Marchio Prouincia & Marchio Forcalquerij sacris sacrosanctis Euangelis iurando promittimus, vobis Domino Ioanni Dei gratia sancta Arelat. Ecclesia Archiep. interroganti, quod vobis & Ecclesia fideles existemus, & fidelis defensor & protector & conseruator omnium iurium quocumque modo pertinentium ad vos Domine Archiep. & ad Ecclesiam Arelat. existemus, & personam vestram, dominium, & seignoriā, & iurisdictionem, & omnia bona vestra, & res & iura, & possessiones, & immunitates, & libertates, & franchises vestras ubique, & personas Canonorum Arelat. Ecclesia, & bona, & res, & iura & immunitates & franchises eorundem ubique defendemus & seruabimus & custodiemus, & privilegia & regalia vestra & Ecclesia Arelatenſis seruabimus, & firma tenebimus, & Ecclesias & Ecclesiasticas personas & domos religiosas & earum immunitates & libertates tenebimus & conseruabimus, & tam minoribus quam maioribus & alijs omnibus iustitiam exhibebimus sine exceptione aliqua personarum, Valdenses & alios hereticos quocumque nomine censeantur, & eorum credentes sanctores, receptores, defensores, consiliarios & benefactores ad mandatum vestrum & Ecclesia Arelat. exterminabimus, & ea qua continentur in charta Consulatus, & chartam Consulatus promittimus vobis tenere firmiter & seruare, & omnes venditiones de bonis hereticorum per vos vel commune Arelatis, & omnes alias venditiones factas de bonis communis predicti, prout instrumentis eorum continetur, ratas & firmas tenebimus & seruabimus. Item promittimus vobis prænominato Domino Archiep. quod non patiemur transferri vel auferri vobis vel Arelatenſi Ecclesia dominium, vel iurisdictionem, immunitatem, & franchisiam, & libertatem, quam vos & dicta Ecclesia & milites & probi homines Arelatis in Arelate, & eiusdem ciuitatis tenementis vel alibi ex quacumque causa habetis vel habere debetis, vel visi estis habere, vel hactenus habuistis, imo ea omnia & singula seruabimus & firmiter defendemus. Item promittimus seruare & attendere & complere ordinamenta qua ordinabitis vos cum illis septem, qui constituti sunt ad ordinamenta ciuitatis Arelatis facienda, promittentes etiam vobis nos vniuersa & singula supradicta attendere & complere ad bonum vestrum intellectum. Sic Deus nos adiuet atque hac S. Dei Euangelia.

- 5 Ad hac nos Ioannes Dei gratia sancta Arelat. Ecclesia Archiepiscopus de voluntate expressa totius Parlamenti, ad sonum camparum & tubarum more solito congregati, tradimus & concedimus Raymundo Berengario Comiti Prouincia iurisdictionem Arelatis, & quidquid commune Arelatis habet, vel visum est habere vel habere debet, cum suo emolumento & onere & honore vsque ad tempus quod nos ordinabimus & statuemus, saluis tamen & retentis nobis & vobis, iuribus & rebus alijs qua in ciuitate Arelatenſi vos & nos habemus vel habere debemus, & eis omnibus qua in privilegijs nostris & regalibus Arelatenſis Ecclesia continentur, & retentis nobis & Arelatenſi Ecclesia appellationibus, publicationibus, appellationibus testamencorum, Codicillorum & omnium aliarum vltimarum voluntatum & Notarijs publicis, & Iudicis Arelatis, salvo & retento omni iure, dominio domnorum, Burgi ipsis dominis Burgi, quod tam ipsi quam predecessores eorum habere consueverunt in Burgo Arelatis, retento equidem vobis prænominato Comiti omni iure quod habetis in ciuitate Arelatenſi vel tenementis eiusdem ciuitatis, vel predecessores vestri habuerunt vel teneant ex quacumque causa, sicut continetur in pluribus privilegijs vel alijs chartis vel per testes. Ad hac Wilhelmus de Meromariensis & habitator Arelatis de mandato dicti Parlamenti, in animam corporis & singulorum ciuium dicti Parlamenti, & suam promissis corporaliter preſtito iuramento, super sanctis Dei Euangelia, predictam traditionem & concessionem & vniuersa & singula supradicta rata & incommota tenere & seruare.

- 6 Actum fuit hoc in palatio dicti Domini Archiepiscopi in Parlamento publico Arelatis. Postea vero anno quo supra 14. Calend. Septembris Concilio Arelatis more solito congregato nos prænominatus Archiepiscopus presente & volente & expresse emologante concilio supradicto, in hunc modum, tempus ordinamus & statuimus supradictum, videlicet quod vos dictus Comes habeatis & teneatis & pacifice regatis omnia supradicta & ad ea pertinentia toto tempore vite vestre, saluis nobis & vobis

vobis atque retentis iuribus nostris & Ecclesia Arelat. & vestris & possessoribus & in omnibus alijs ad vos & nos spectantibus, & Ecclesiam Arelatensem, prout superius est expressum. Actum fuit hoc in sala Domini Archiep. memorati, presentibus testibus infra scriptis, videlicet Romao de Villanova, Guidone Prapósito Bartelensi Eurico Priore Antipolitano, coram Concilio more solito ad sonum campana congregato. Et ego Guillelmus de Granesone publicus Notarius superscriptus testis interfui, & chartam scripsi & signo meo signavi.

Inter hæc Theobaldus Comes Campaniæ, & Navarra Rex ac Duces Burgundiæ & Britannicæ, Comites Montfortensis, Matisconensis, Barenfis, Niuernensis cum aliquot Francorum copiis soluunt hoc anno Massilia in Palæstinam, opem laturi Christianis contra Saracenos Massilienses verò exercitum illum omnem iuuisse, & apparatus belli nauticos non ornasse modo sed & nauiculario, si qui in ciuitate peritissimi abūdarent, prouidisse repetunt annales Massilienses in memoria præteriti temporis.

Anno 1241. Massiliæ Ecclesiæ D. Michaeli sacre & Hospitalis Icteriorum, ut vocabatur, initia satis nota atque etiam celebrata sunt. Qui patris beneficia meminerunt in antiquis Tabulis, has ædes condidisse tradunt suis impensis ac dote, & luculentis redditibus instaurasse ciuem quemdam nobilissimum atque opulentissimum à generosa stirpe oriundum Dominorum de Roquefort, quos non ita pridem sterilem & infœcunda vetustas perpetua obliuione obruit. Hoc ergo Xenodochium, quod paucis ante annis ad tempus Patres Dominicani commodarum acceperant, Aycardus & Raymundus patrueles fratres & Petrus Bremundus matruelis Domini de Roquefort, Nicolæ consobrini & Abbatissæ Monasterij S. Pontij gratis vtendum fruendumq; tradidere, vbi Monasterium Cisterciensis ordinis, magnifico sane ac præclaro ornatu construxit. ac Parthenonem S. Mariæ de Monte Sion nuncupari voluit, quod Innocentius IV. singulari diplomate Lugduni, anno atque die Pontificatus sui adscripto, ita sibi sumpsit aduersus quosuis tegendum tutandumq; e, ut Archiepiscopo Arelatensi vices suas delegarit in contumeliosos & violatores, censuræ grauioris intendendi fulmen, & contumacibus, Christianorum sacris ciuiliq; congressu interdicendi. Cauet præterea ut Abbatissæ S. Pontij cui subiacebat, in Abbatissæ de Toroneto eiusdem ordinis Cisterciensis tanquam sibi Prapósito, ius & auctoritatem transiret. At bellorum tempestatibus & procellis deturbata domo, Moniales in paruum & angustum Parthenonem, quem nunc occupant intra vrbs mœnia, se concluderunt.

Anno 1243. remisit tandem seditiosa & tumultuosa illa belli Massiliensis aduersus Berengarium tempestas. Roolinus Draperius à Senatu Massiliensi, eo nomine publicæ rei cognitor designatus, summa hæc conciliatæ pacis capita detulit. Prouinciæ Comitem summo imperio Principem Massiliæ dominaturum, Vicecomitem verò non fore nisi iuris & conditionis clientelaris beneficiaria lege mancipatum. Non defuturos Massilienses Comites tanquam supremi Domini obsequio, si quas indiceret nobilibus equitum transfusiones ad pompam Ratas habiturum Comitem emptiones quorumcumque dominiorum, ac præsertim de Rochefort, S. Marcelli de Roqueuaire, Olbia, Bregançon, aliaque id genus parva siue pretio siue armis, saluo tamen iure primario clientelæ, Paludes, Salinas Olbienses fisco regio restitutos Massilienses. Cæteras grauissimas tēpore belli sibi illatas iniurias cōmunis cōcordiæ causa obliuione & amnistia voluntaria contritum Berengarium, &c.

An 1244. moritur Raymundus idem Berengarius Prouinciæ vltimus ex illustrissima Regium Tarasconensium familia, anno ætatis suæ 45. Post viginti & nouem annorum regnum, succedit Beatrix puella & immatura adhuc virgo, cauerat enim pater, dum suprema ordinabat, ut filia ex consilio Romæ Villanoux & Alberti Tarasconensis omnia gegeret, donec illa matrimonium contraxisset. Anno sequenti Carolo Andegauo nupsit. Quamobrem vno anno sola regnavit, cuius temporis priuilegia, publica documenta, elogia, diplomata principalia, sic exordiantur. Nos Beatrix iuuenis Dei gratia Comitissa, & Marchionissa Prouincia & Comitissa Forcalquerij filia & hæres Domini Raymundi Berengarij Comitiss quondam & Marchionis Prouincia, assistentibus & consentientibus nobis Romao de Villanova & Alberto de Tarascono, administratoribus & gardiatoribus datis nobis à Berengario patre, &c. Commune igitur imperium Prouinciæ Carolo & Beatrici cœpit esse anno 1245. quo geniali matrimonij fœdere Carolo ut dictum est iungitur. Tunc edicta, rescripta, constitutiones, priuilegia, & alia eius generis principalia diplomata quæ ab eis promiscue decernebantur & proponebantur, ante regni Siculi adeptionem sic incipiunt. Carolus Regis Francia Dux Andeganiæ, Comes & Marchio Prouincia & Comes Forcalquerij, & illustris Domina Beatrix Ducissa Andeganiæ Marchionissa Prouincia & Comes Forcalquerij, &c.

Hoc eodem anno habetur generale Concilium Lugdunense præside Innocentio Ponti-

fice contra Fridericum Imperatorem, qui vocatus ad Concilium noluit adesse. Lata in eum sententia est anathematis & abdicationis qualis habetur c. Ad Apostolicam, de sententia excommunicationis in 6. eique adhuc viventi post Henricum Lantgraviū Hassiæ & Turingiæ, Vvilelmum Comitem Hollandiæ in regno Germaniæ subrogari procuravit Pontifex. Actum porrò est de bello sacro constituto S. Ludouico Duce sanctæ expeditionis. Turbasset armis Concilium Fridericus, inquit Æmilius, ni præsto Rex Ludouicus dignitatem roburque addidisset. In hoc item Concilio Innocentius plures creauit Cardinales, primusque fuit qui Cardinalitiam dignitatem rubeo Pileo adauxit ea intentione, vt admoneantur, teste Martino Polono, se semper paratos esse debere sanguinem pro Christiana religione profundere, præsertim eo tempore quo Romana Ecclesia à Fredetico II. quondam Imperatore vehementer oppugnabatur. His verò animaduersionibus, cum nihilo melior fieret Imperator, sed magis atq; magis pessum iret, Pontifex Concilium dimisit ac deinceps ad redintegrandam sanctam militiam omnem cogitatum suum conuertit. Populum ad sequenda Ludouici Franciæ Regis vexilla qui in Africam traicere decreuerat, modis omnibus quibus potuit adhortatus fuit, postquam Edmundum Cantuariensem Episcopum in sanctorum numerum retulisset, in Italiam reuersus & Perusiam ingressus Petrum Martyrem inter sanctos habendum declarauit, idem de Stanislao Cracouiensi Episcopo iudicium tulit.

12 Anno 1245. post secretum consilium à Rege S. Ludouico cum Pontifice Innocentio per aliquot dies Cluniaci habitum rediens Rex ad propria, misit partem exercitus sui in Prouinciam aduersus Iacobum Regem Aragoniæ, qui mortuo paulo post Raymundo Berengario Prouinciæ Comite, hærede testamento relicta Beatrice è quatuor filiabus natu minima, Prouinciam inuaserat vt eandem Beatricem consobrinam suam (fuit namque Raymundus frater patruelis Iacobi) cum ea nobilissima dote vni ex filiis suis, quos plures habebat, vxorem quæreret. Sed tum Aragonius à Francis fugatus, cum Beatrix tam ipsa consentiente quam etiam aduentibus eius matre & aunculis Comite Sabaudiæ & Archiepiscopo Lugdunensi, aliisque propinquis atque tutoribus, eximiaque Prouincialium voluntate Carolo fratri Regis sancti è tribus minimo, Comiti Cenomanensi, & Andegauensi in matrimonium collocata est, anno sequenti. Hæc Nangius in vita prædicti S. Regis, Chronicon Monfortianum, atque alij. Cum tamen non ita pridem Raymundus Tolosanus Comes, & Berengarius Comes Prouinciæ, paulo ante mortem, ad Lugdunense Concilium cui præerat Innocentius IV. conuenissent ad impetrandam à Pontifice dispensationem consanguinitatis, super matrimonio contrahendo inter eundem Tolosanum & supradictam Beatricem filiam Berengarij, quæ tamen obtinere nequiverunt, obstantibus Beatricis tribus sororibus, Reginis Franciæ & Angliæ ac Ducissa Cornubiensi postea Regina Germaniæ, atque superueniente morte patris.

13 Anno 1246. tritemes Friderici II. Talassiarcha Andreolo de Mary naualium prædonum famosissimo è portu Massiliensi soluentes, dum pyratice exercent, plures Biterrentium mercatorum naues onerarias occurrentes, eas adorti inermes & imparatas euerterunt funditus ac exuuiis nauticis classiumque spoliis suas auxerunt. Quæ cum veterem inter vtramque Rempublicam consociationem aliqua ex parte turbassent, missis vtriusque legatis pax ea lege conciliata est, vt pro emolumento quod ex ea præda Massiliensibus obtigisset, soluerent Biterrentibus trecentas libras Melgorienses & centum quinquaginta libras regalium coronatorum, nempe 110. præsentæ pecuniæ, cætera duabus æquis pensionibus pernumeranda. Interim Ludouicus IX. Galliæ Rex voti reus ob ægritudinem quæ laborabat ad medicorum desperationem suscepti, profecturus in terram sanctam regni curam Blanchæ matri Alphonsoque germano commisit, ac multa prius in regni utilitatem instituit. Dignitates & officia noluit esse venalia. Blasphemis & in vanum iurantibus per nomen Dei cauerum in fronte inussit. Lupanaria prohibuit. Vetuit Magistratibus in toto suæ iurisdictionis tractu aut fundos emere aut liberis sacerdotia procurare, aut eos collocare nuptui. Histriones aula exegit. Multa cœnobîa & valetudinaria partim condidit, partim instaurauit & ditauit. Beneficia Ecclesiastica noluit conferre, sed ius illud restituit collatoribus ordinariis iuxta antiquos Ecclesiæ Canones. Gaguinus lib. 7. Æmilius lib. 7. Chronicæ Francorum.

14 Anno 1248. S. Ludouicum Galliæ Regem ad illam transmarinam expeditionem Massiliæ nauem conscensurum, prius S. Baltham Magdalenz reliquias veneraturum adiisse & ad Monasterium S. Victoris hospitem diuertisse ac Petrum Abbatem habuisse familiarem, quæ cum de rebus piis ac religionis studio frequentes conferret sermones, ita factum asseritur

tur ut eius facti probabilis aliqua coniectura & ratio reddi possit. Ionuilzus in vita S. Ludouici cap. 80. Rex, inquit, visitatum iit locum nomine Baumam, ubi ut dicebatur tanquam in Eremito multos annos traduxerat Magdalena. Hanc autem religionem & cultum erga Magdalenam hausisse alias S. Adiutorem e fontibus Sanmaximinensium reliquiarum, iudicio arbitrioque peritissimorum historiarum colligitur primum ex communi usu & ratione consuetudinis, qua quondam functi sunt belli duces prastantissimi, Gallorum prastertim cruce signatorum, ex itinere ad Magdalenam Sammaximini aut S. Balmæ salutatum diuertere, Massiliam concessuri, unde copias in Syriam per Mediterraneum traicerent. De Guillelmo Geraudo filio Hugonis Marchionis Italiz ac Prefecto totius regni Arelatis, sub Rege Bosone diximus in hac rem supra in Massiliensi nostra aduena cap. 32. num. 214. autore Alphonso Delbene Episcopo Albienfi lib. 3. hist. de regno Burgund. & Arelatis de S. Adiutore vero Episcopo Ebredunensi Martyrologium Gallicanum pridie Calend. Maij. Post hæc S. Ludouicus cum amplo exercitu soluit mense Augusto ex ostiis Rhodani & Cyprum tenet ubi hybernat. Tum post Pentecostem e Cypro soluens Ægyptum primum inuadit & Damiatam absente Sultano destitutam defensoribus capit. Inde mense Decembri itum contra Cairum. In ea tamen expeditione multa passus incommoda cum Carolo tandem fratre captus in Saladini potestatem venit à quo pacti certum auri pondus postliminio dimissi in Galliam reuerterunt, ubi Ludouicus plura Monachorum cœnobîa condidit, & Asyla Misericordiz consecrata, quæ etiam nunc exant.

Massiliæ Ecclesia S. Laurentij cœnobiticum beneficium est à Canonicis Ecclesiæ Maioris, dominij iure possessum. Sacrista enim prærogatiuam habet legendi ac designandi Priorem cui animarum cura incumbit, & aggregandi sibi socios ad administrandam Paræciam idoneos. Hanc igitur Ecclesiam iam constructam fuisse & institutam Paræciam, fidem facit transactionis instrumentum quo ex pacto & conuentu inter Capitulum S. Mariæ Maioris & Clericos S. Laurentij de quadrante funebrium eleemosynarum decusum est scriptio anno 1248.

De origine autem & processu ordinis Carmelitarum ad annum superiorem Paleonydorus lib. 3. cap. 6. Hinc post prædictorum, inquit, Pontificum confirmationem Fratres Ordinis Carmelitarum dum in diuersis Europa partibus fuissent multiplicati, prastertim in Eremito Aquilegiensi apud Massiliam, in Auentone quoque, & in Arelata & in pluribus alijs locis per deuotorum fidelium subsidia Monasterijs fundatis plures Ecclesiarum prælati diuersas eis molestias intulerunt. At beatissima Dei mater Virgo Maria à suis fratribus humiliter innocata, apparens Priori Carmeliticæ Ordinis Generali ait, vade ad Innocentium IV. intrepide qui iuxta sui nominis interpretationem partem innocentium fouere consuevit. Igitur Virginis Christifera consilio Innocentium accedentes, ab eo mira humanitate tractati vota sua pia consequuti sunt. Imprimis eos sub protectione sedis Apostolicæ recepit, & quod tempore interdicti diuina (ianuis clausis) celebrarent indulxit. Idibus Iunij Pontificatus sui anno 2. residens in Lugduno. Incipit. Religionis vestra meretur honestas, &c. Scripsit 2. Ecclesiarum Prælati, & vniuersis Christi fidelibus, ut fratres benigne excipientes de locis eorum religioni aptis prouiderent. Incipit. Cum dilecti filij Prior & Fratres Ordinis Carmelitarum secure nequeant, &c. Ex Lugduno 12. Calend. Iulij anno Pontificatus sui 2. anno Domini 1245. Eodem anno confirmauit regulam Domini Alberti sub eadem verborum forma Gregor. IX. Has post literas obtentas fratres Eliani & Mariani ordinis ex Carmelo, ex Sicilia per Apuliam per Tusciam & omnes Italia Prouincias fuerunt in diuersis Eremitis dilatati. Proinde ex Anglia per Hiberniam & Scotiam, Narbonem, Aquitaniam, Hispaniam peruagati sunt. Sed nec tunc Ecclesiarum prælati quidam & Diocesani cessarunt resistere fratribus, unde coacti Carmelita novas literas ab eodem Innocentio obtinere. Incipit. Paganorum incursum dilectis filiis & fratribus Eremitis beata Dei genitricis de Monte Carmelo necessitatem induxisse dignoscitur, &c. Ex Lugduno 6. Calend. Augusti anno Pontificatus nostri 4. anno Domini 1247. Porro circa hac tempora Christianissimus Rex Ludouicus post multa exercitata contra Paganos prælia reuersurus ad Franciam cum maris periculum euassisset ascendit Carmelum, ubi Deo & beatæ Virgini actione gratiarum refusa sex fratres de Francia nasos secum de Prioris licentia duxit. Veniens autem Parisios extra Portam Barbatam manere statuit. Sed postea multiplicatis fratribus propter studium literarum in ciuitatem translati sunt. Prædictus vero Innocentius fratrum prouidens quieti, exemis eos ab autoritate Episcoporum. Incipit. Deuotionis vestre precibus inclinatus. Ex Lugduno Idus Iulij Pontificatus nostri anno 5.

Anno 1250 ictum est fœdus inter Magistratus Insulæ Sardiniz & Rempublicam Massiliensem, autore Guillelmo Comite de Cabrera supremo iudice Calaritano, de quo monumenta produnt, id factum voluisse sub graui pœna solutionis auri Marcharum bis mille, si

qui violatæ pacis reus fieret, & Massiliensibus designasse Insulanos, certas in singulis vrbibus sedes ac domicilia, atque etiam areas forenses, in quibus Massilienses apud iudices suos pro suis lites disceptarent. Testes in instrumenti tabulis ad fidem subscripti Trogloferius Archiepiscopus, Arboræ Comes, Bortaldus, & Beraldus Bocius.

18. Quod ad expeditionem transmarinam pertinet, Franci traiecto Nilo insignem contra Saracenos referunt victoriam vnam atque alteram, ipso Rege Ludouico palmam referente. Sed mox pestis totum exercitum inuadens potestatem hosti fecit, nostros ad quas volebat pacis condiciones impellendi. Itaque reddita hostibus Damata est. Rex cum Carolo fratre captus in Saladini potestatem venit, ut supra indicauimus. At Innocentius exacto pene septennio Lugduni, ad urbem redire instituit, relato tamen prius in sanctorum numerum. Eduardo Confessore Anglo Cantuariensi Archiepiscopo, & Stanislao Cracouiensi Martyre inique cæso, miraculis claris, reique diuinæ intentus diem Natiuitatis B. Virginis Mariæ 2. Idus Septem. cum Octauis suis in Ecclesia Dei quotannis celebrari præcepit.

19. Anno 1251. Calendis Maij Arelate ciuitas quæ iura Imperij illatenus retinuerat Carolo fasces submitit. Atque eidem Guido Delphinus Viennensis anno 1257. hominij iura & fidei sacramentum omnium ciuitatum & oppidorum, quæ in solo Vapincensi possidebat, tanquam Comiti Forcalquerij, præstitit. Hoc eodem an. 4. Nonas Iulij Carolus pacem cum Massiliensibus pepigit, quæ hi quæcumque extra vallum, mœnia ædificauerant se demolituros fossasque completuros iurarunt, seque suosque in ditionem & Comitis Prouinciæ imperium dediderunt conuentionibus ab vtraque parte iuratis. Cæterum Cunis, Alba, Cairatium, & plures Pedemontium ciuitates, quæ iura imperij conseruabant ad illa tempora, in fœdus, protectionem, fidem, potestatem, & iurisdictionem illius se receperunt, hominumque & fidei sacramentum excipiente nomine procuratorio Cabassolo eius Cancellario præstiterunt anno. 1259. Quin & Alexandria Lombardiæ anno 1278. & Parma, & Picentini sequenti anno similiter fecerunt.

20. In Prouincia cum primum Carolus S. Ludouici frater & Beatricis vir, à Prouincialibus Comes salutatus est, Legatos Arelatem misit ut ciuium animos tentarent. Hic enim multiplici iure Arelatem suam contendebat. Totius Prouinciæ Comes erat, in qua Arelate sita est, imo quæ Prouinciæ princeps & primaria habebatur, nec eum latebat Berengarium à Federico Arelatem feudi iure recepisse, ad hæc accedebat Episcopum & ciues in Berengarium iurisdictionem contulisse, imo Arelatem Francos semper Reges spectasse. Legati tamen absoluti dimissique sunt ab Arelatensibus infecto negotio. Quamobrem eorum agros ditionemque popularus est ciuesque leuibus præliis fatigauit, ferrum ferro opposuere Arelatenses, sed sanioribus vsi consiliis cum fluentem procumbentemque discordia ciuium Rempublicam viderent, pactis vtriusque fœderibus per Legatos & oratores (hæc etiamnum hodie conuentiones vocant) se Caroli potestati submitserunt anno Domini 1251. Extinctaque est Respublica quæ annos 37. inter ciuium simultates & discordias durauerat. Pontificium Arelatense num. 84. Pergit autor. Post multos ergo tractatus, ciues Arelatenses solemnes nuncij supradicti videntes sibi & suis expedire conciuius eiusdem Domini Comitis gratiam obtinere nec sub alio vel per alium in pace suam posse consistere ciuitatem, præsertim propter bella intestina & strages retroactis temporibus commissas, pluries in eodem communi & deliberato consilio, non inducti terroribus siue minis, sed eiusdem Domini Comitis firmum habentes quidagium, cundo, stando, & liberè redeundo, nullo dolo vel circumuentione seducti, nulla vi metue compulsi, sed gratis & salutis suæ ciuitatis intuitu, tam suo quam totius vniuersitatis Arelatensis nomine, vltra omne ius quod in Arelate Dominus Comes habere poterat vel debebat, se & conciues suos omnes tam ciuitatis quam burgi & ipsam ciuitatem & burgum eiusdem, Domini Comitis & hæredum suorum in perpetuum dominio, iurisdictioni, mixto & mero imperio subiecerunt omnia bona & iura communis ciuitatis eiusdem, quæ in præsentis ac nunc habet vel possidet, vel alius eius nomine vel habere vel possidere debet seu potest, nunc & in posterum in eundem Dominum Comitem & suos hæredes in perpetuum ex causa donationis gratuitæ transtulerunt, & nominatim quidquid habet commune dictæ ciuitatis infra ciuitatem vel burgum vel suburbia, in firmantiis & iustitiis, domibus, censibus, & vsaticis, quidquid etiam habet in toto suo districtu scilicet iurisdictione & banno, pascuis, piscationibus, aquis, & aquarum decursibus, stagnis, paludibus, nemoribus, & venationibus, & terris cultis & incultis, & in castro Auxiculæ & in toto eius districtu, & in castro Castelleti Montis Maioris, & alibi vbiicumque. Hæc autem omnia Domino Comiti & suis hæredibus in perpetuum libere concesserunt, saluis sibi libertatibus & priuilegiis inferius annotatis, & per eundem Dominum Comitem approbatis.

Per

Per hoc tempus S. Ludouicum Regem duxisse fratres de Monte Carmelo in Galliam, qui ubi Massiliam applicuerunt domum isti religioni opportunam in fremo Aquelarum distant per vnam leucam à Massilia edificasse scribit Ioannes Gressi Magister Generalis ordinis 19. in suo Viridario *De Rectoribus Ordinis Carmelitarum*. Tempore, inquit illius S. Simedonis S. Ludouicus Rex Franciæ duxit Fratres de Monte Carmelo in Franciam & aliqui magis perfecti, non obstante Paganorum seuitia ibidem remanserunt, & primum Conuentum fecerunt iuxta Marciliam scilicet in Aquelatis De his item apud Ioannem Paleonydorum, de quo supra, & Guillelmum de Samnico in *Chronicis Carmelitanis*. Pro facultate verò ædificandi circa idem tempus Conuentum eiusdem Ordinis Massiliensem, habui ex Conuentu Aquis M.S. in folio membranaceum, caractere vetusto, & pluribus locis vsu exhausto, vel carie consumpto Recito sententias quæ supersunt totidem verbis.

In nomine Iesu Christi Amen. Litera sigillo pendente sigillata Reuerendi Patris Ioannis R. diuina Præsentia — est in sequente de verbo ad verbum — omnibus tam præsentibus quam futuris quod nos R. — in pergameno scriptum non aduersum — — Episcopus Religioso viro Fratri Ioanni de Podio Priori Fratrum Ordinis B. Mariae de Monte Carmelo — — & ditto Ordini construendi Oratorium siue Capellam, ubi commode — atque ibidem solenniter diuina Officia celebrandi liberam & plenariam de voluntate & assensu fratrum nostrorum Canonice concedimus potestatem, in cuius rei testimonium & firmitatem sigillo nostro duximus sigillandas. Datum Massilia 10. Calen. Iunij an. Domini 1207. Religiosi viri fratris Benedicti de Aliniaco dictam Capellam ubi nunc sunt extruendi, ampliandi & augmentandi secundum quod eisdem ad — videbitur expedire ad supradictorum fidei firmitatem sigillis nostri impressione dictam permissionem communicare. Datum — anno 1229. Indict. 8. 14. Calend. Iulij. — Hoc præsens transcriptum sumpsit & extraxi de Autentico & originali non Cancellato Prioris ordinis Philiberti præsentis & mandato discreti viri Domini Guillelmi Philiberti anno Domini 1306. Indict. 5. 10. Calend. Decemb. — — Notariorum — — testum ad hoc specialiter vocatorum ac rogatorum publicis instrumentis à me confectis huic apposui publicationi.

Quis verò Episcopus Massiliensis primam illam facultatem indulserit coniectura ducor ad suspicandum ex nominis symbolo fuisse Raynerium siue Raymundum 1. quem sedem adiisse Massiliensem anno 1206. supra memorauimus In hanc quoque temporum seriem refert Leander Albertus. lib. 5. de viris illustribus Prædicatorum quod Petro Dighen. Dominicano in Massiliensi Monasterio accidisse diximus an. 1224.

Anno 1253. Berengarius Comes & Marchio Prouinciæ supremum dominium Montis-pesati & S. Laurentij d'Espata & à Guillelmo Desparrono alias possessum fisco adiudicatum Fulconi Caillæ Episcopo Regiensi in donum dedit, cuius tamen domini partem honoraria sententia à Domino Philippo Aquis Archiepiscopo lata dicto Desparrono anno 1253. postmodum Fulco restituit. At in ea præcipua eiusdem Fulconis opera, institutio habetur Cœn. bij Parthenici de quo mox infra.

Anno 1256. Massiliæ S. Hugo nobilibus ortus parentibus mundum spernens ordinem S. Cassiani in Monasterio S. Victoris professus, cum in omni simplicitate & innocentia inter fratres conuersatus ac diu Sacristæ munere perfunctus esset, virtute ac signis conspicuus in Christo felici somno æteræ pacis quieuit De quo Martyrologium Gallicanum 8. Nouemb. in supplemento Massiliæ ad S. Victorem S. Hugonis Confessoris cui diuinam rem facienti reuelatum est vbiinam esset crux S. Andreæ Apostoli, quæ amissa fuerat. Hanc ex Achaia in Galliam delatam Stephanus Burgundix Rex, apud Veauenses virgines in agro Massiliensi deposuerat. At hinc ne tam nobile pignus raptui pateret, Massiliam ad securiorem situm deportata in S. Victoris templo Monastico perpetuo cultu conseruanda reposita fuit, ubi etiam ostenditur in angulos rectos productos non obliquos, quemadmodum à pictoribus perperam figuratur porrecta. Item in corpore Martyrologij 30. Nouemb. crux sancti huius Apostoli à Stephano Burgundix Rege ex Achaia in Galliam deportata apudque Veauenses virgines (nam virgo & Andreas fuit & perstitit) in agro Massiliensi deposita inde paulo ante anno salutis 1256. ad S. Victoris famosum cœnobium translata est, vbi etiam asseruatur. Nec prætermittendum quod ibidem de Barba eiusdem Apostoli subiicitur in supplemento 30. Nouemb. In Monasterio Casæ Dei in Aruernia veneratio brachij sancti Andreæ Apostoli, hodie apud Patras Achaia Metropolitim in curru Dominico cum luce & odore suauissimo & Spiritus sancti gaudio dum moretur triumphantis. Cuius egregij Apostoli & Athletæ barba longa vt minimum vno palmo & instar nui candida, circumspersis tamen capillis nigris, Massiliæ in Prædicatorum Ecclesia hodie ostenditur & magna reuerentia conspicitur. Porro inscriptum legitur sepulchro S. Hugonis demortui elogium.

*Hugo Sacrista quem petra brevis legit ista
Congandes cælis Sanctis socius Michaëlis.
Vniuersorum flos & decus hic Monachorum,
Cultor Sanctorum merito sepelitur eorum
Templo, quod primo quasi totum fecit ab imo
Depositis membris octaua luce Nouembri
M. si iungatur C. bis post L. quinque sequatur.
Annus monstratur in quo super astra locatur.*

De truce S. Andræ ex ollæ ligno facta & in Monasterio S. Victoris Massiliensi seruata Ioan. Iacobus Chiffletius par. 1. Vesonio. pag. 201. & 202. Hugo Menardus in Martyrologio. ex Chronico generali Ordinis S. Benedicti Centuria. 4.

16 Anno 1257. Patres Carmelitæ ex Eremo Aquilatenſi Massiliam vsque penetrarunt propiusque ciuitates alias & oppida Prouinciæ se collocarunt, vt proximis quoque essent vtilis ac fructuosi. Colligitur aperte ex bulla quam in fauorem Carmelitarum scripsisse traditur Benedictus ipse de Alignano huius temporis Episcopus, quamque pro testimonio recitant Annales Carmelitarum. *In speculo historiali declaratio statu fratrum ordinis.* Anno Domini 1238. Nonnulli ex prædictis fratribus à Monte Carmeli & ab aliquibus aliis Monasteriis terræ sanctæ propter Paganorum frequētes insultus dispersi, in varias mundi regiones compulsi fuerunt. Quorum aliqui mare transfretantes & apud Massiliam applicantes in quadam Eremo distant per vnā leucam à Massilia, iuxta fontem B. Mariæ Magdalenz sui ordinis primum Conuentum partium Occidentalium (qui appellatur Conuentus Aquarum latorum) fundauerunt Tum infra an. 1257. 10. Calen. Iunij Benedictus miseratione diuina Massiliensis Episcopus concessit Carmelitæ existente eorum Priore fratre Ioanne de Podio facultatem ædificandi Capellam in loco vbi morabantur, ad missas celebrandas & diuina Officia peragenda, idque de assensu fratrum, vt est in bulla, nostrorum Canonorum. Quod ædificium absoluit munuitque simul ac Carnobium Robertus Episcopus Benedicti successor de quo mox infra ad annum 1279.

17 Regij in Prouincia Fulco eius nominis II. Episcopus Monasterium dictum de Sorpo centum Virginitum sub inuocatione S. Catharinæ, aliudque carnobium non ita longe sub nomine S. Maximi Episcopi & Patroni Regensis, in quo 7. Canonici regulares S. Augustini regulam, vt Moniales, profiterentur ac iuxta illud Xenodochium in quo conuersi & conuersæ sub eadem regula pauperum necessitatibus deseruirent, à fundamentis excitauit, illisque dotationis nomine plures Ecclesias ac dominia pagorum, nemorum, pratorum, vinearum, pinguisimorumque prædiorum, quæ propria cœmerat, assignauit. Et ite quid tam piis inceptis posset officere nihil inconsulto Aquensi Metropolitano duxit aggrediendum, cuius rei consensum & approbationem ab Episcopo Auenionensi tanquam Legato sedis Apostolicæ habes apud Simonem Bartel in Nomenclatura Præsulorum Regiensium sub Fulcone II. *Et nos Zoen Dei gratia Episcopus Auenionensis Apostolica sedis Legatus prædicta omnia auctoritate, qua fungimur confirmamus, in eius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus appendendum.* Cum igitur sacer ille Monialium ac Canonorum cœtus augetetur eiusque sanctitatis fama omnium in se animos attraheret, ita vt quamplurimæ Virgines, eo in Monasterio reiectis mundi blanditiis se totas diuino famulatui mancipare perciperent, & multi nobilitate atque opibus insignes se huc beneficos exhibere non dubitarent. In his illustris Hierusalem & Siciliæ Rex Carolus Prouinciæ Comes, census quos percipere solitus erat in Castris Montaniaci S. Crucis, Montispeſati, S. Laurentij, dicto Monasterio de Sorpo assignatos confirmauit Brinoniz in sacello sui palatii præsentibus DD. Henrico Dei gratia Ebredanensi Archiepiscopo, D. Fulcone Regensi Episcopo, D. B. Dei gratia Foroiuliensi Episcopo, Guillelmo de Bellomonte, D. Henrico Capellano Domini Comitis, Guillelmo Cailla Canonico Regensi. Illustris etiam Domina Beatrix Regis Caroli vxor illud idem ibidem pariter approbans confirmauit 6. Idus Iulij an. 1257.

18 Erecta quoque fuit apud Massiliam Congregatio sub nuncupatione *Seruorum sanctæ Mariæ Matris Christi* in Carnobio B. Mariæ de Areno, requisitis à Priori & Fratribus Alexander Pontifex eam approbare, rescripsit hoc ipso anno ipsius Pontificatus 3. die 6. Calen. Octob. Benedicto Episcopo Massiliensi se vnā de regulis approbatis concedere sub qua Deo famulari possent, qui regulam S. Augustini eis obseruandam præscripsit, fortè quod imitatione Seruorum B. Mariæ Italicorum, de quibus actum superius an. 1252. suam congregationem instituisse, à quibus tamen distinctos fuisse multa sunt quæ indicent. Quorum institutum postea

quem etiam ordinem Alexander IV. ad regulam S. Augustini redegit, quam etiam illi viri usque ad patrum nostrorum memoriam in Anglia obseruauerunt, hodieq; vigerent nisi à Catholica fide regnum integrum defecisset. In qua regni secessione plures huius ordinis religiosi constantissime martyrium subierunt vitam simul cum ordine exuentes. Plures etiam in Galliam vicinam migrantes ordinem S. Francisci de Paula ingressi fuerunt, tantumq; ibidem profecerunt, vt huic ordini nomen *Bonorum hominum* saltem Parisiis remanserit. Massiliense Monasterium cessit Patribus Augustinianis, quod accidisse hoc anno 1261. testatur Antonius Ruffy lib. 6. cap. 1. num. 31. & Monasterij aream fuisse ait in ea Stenzi pomerij regione, quam laterariz fornaces occupant. Tum verò 1306. Robertus Caroli II. filius cum Neapoli regnante Patre Proregis munus in Prouincia administravit inchoatum ædificium absoluturus primo certam ex ærario suo pecuniz summam, perystilio ac Refectorio Cœnobitico construendo, tum etiam alendæ familiz vestigales fundos atque alios assignauit. Hinc secedere coacti in urbem, cum vniuersæ Prouinciæ vastitatem inuexisset grassatorum subita exundatio anno 1261. in suis ædibus habuerunt, angustis quidem sed Ecclesiæ proximis quam ex Templariorum possessionibus venalibus ac proscriptis summus Pontifex Equitum Melitensium ordini condonarat, ea lege acquisierunt, vt in annum censum Augustiniani florenos vicenarios quadraginta penderent Melitensibus. Accessere deinceps vicinæ aliquæ domus coemptæ & gratuito impertita Turris Princeps, vulgo *Iacobi de Gamberi*, nuncupata. Quæ causa fuit vt Pontificio diplomate Urbanus V. Pontificatus anno 3. Abbatem Dominæ nostræ Yuelinæ Massiliensem delegarit ad firmandum iustissima auctoritate ac fide emptionis contractum, & inducendi Augustinianos in possessionem Ecclesiæ, quam posteriori anno 1313. renouatam atque instauratam, postmodum anno 1342. Bartholomæus Portalenus Episcopus Trecentis stato solenniq; ritu ac ceremoniis numini dedicauit. Extat ex ædificiis eius ruderibus marmori olim à Gentilibus insculpta Epigraphæ, quam aliàs exhibuimus in Massilia Gentili cap. 31. Anno verò 1381. Ioannes Bafileensis præfuit in Capitulo Prouinciali in eodem Monasterio Massiliæ coacto, sub nomine Rectoris Ordinis, quod mox demutauit in Generalis nomen. Tum anno 1410. Petrus de Vena Generalis Ordinis præfuit Capitulo Prouinciali ibidem coacto.

33 Anno 1262. actum nunc de Carolo fratre sancti Ludouici & Comite Prouinciæ præficiendo Siciliæ. Urbanus enim consilio cum Cardinalibus & Episcopis habito cum Archiepiscopum Consentinum specialem Legatum in Angliam misit, qui ab Henrico & Edmundo ius si quod in regnum Siciliæ & Apuliz prætenderent, postquam pactis conuentis neque starent neque per bella ciuilia stare possent, reposceret. Quare hoc vnum superesse remedium si Carolum Ludouici Francorum Regis fratrem magnanimum Principem & diuini cultus obseruantissimum dicere placeret. Magno omnium consensu acclamatum est, placere, decretumque eius rei in Franciam missum, nuncio summi honoris Simone, quem tunc nesciebant Romanum Pontificem aliquando futurum. Hæc Ricordamus de Urbani Pontificatu tradit. Sed sub hoc Pontifice res exitum non est sortita. Eodem loco Pontifex scriptis ad S. Ludouicum literis ipsum Regem Francorum honoris & dignitatis plenissimo nomine, *Principem inclita deuotione præclarum, Christianissimum præcedentium meritorum, Athletam Christi strenuum, & sollicitum Christiana fidei defensorem*, vocabat sequutus morem maiorum. Innocentius enim IV. *Catholicum Principem & Christianissimum Regem* Gregorius IX. *Christianissimum inter omnes Christianos* Gregorius I. *Regem Catholicum & præcellentissimum filium suum* appellarat. Manfredus quanto in periculo res suæ essent considerans cum Iacobi Regis Aragonis cuius potentiz fama celebris erat, affinitatem conquisisset, Constantia filia sua quam ex Beatrice filia Amedei III. Sabaudiz Comitis susceperat Petro Iacobi filio in matrimonium oblata. Iacobus per istiusmodi affinitatem in regni Siculi spem erectus, quod Manfredus mascula prole careret, ne Pontificis in eum diræ impedimento essent, tam commodo sibi filioque matrimonio legatos ad Pontificem misisset, atque inter eos fratrem Raymundum Penafortium è Dominicano ordine virum prudentem, eruditum, & sanctum, qui pro ea auctoritate qua valebat maxime Pontificem cum Manfredi in pace poneret. Nihil tamen Pontifex de sententia remittens, non solum quæ Rex petiit abnuic, verum etiam quantum potuit enisus est vt Regem à coniunctione istiusmodi hominis perfidi, impij, execrati, Ecclesiæ hostis atque perduellis, destructorisque auocaret atque deterret. Sed vicit in Iacobo vt plerumque in Principibus ac hominibus mundanis utilitas, sepositisque Pontificis monitis utpote importunis & intempestiuis, adducta est nihilominus Constantio Monspellium, quæ tunc adhuc Aragonio parebat ac nuptiæ omni lætitiæ significatione & ludis celebratæ hoc eodem anno die 17. Calend. Iulij.

Massiliæ

Massiliæ fuit olim Monasterium Parthenium primo extra mœnia civitatis Massiliæ in loco qui dicebatur Nazaret. Sorores verò vocabantur S. Damiani, Christi, id est S. Glariæ affectæ Ordinis, & Francisci fuitque illud Monasterium multorum summorum Pontificum, Urbani IV. anno 5. sui Pontificatus Christi 1262. Alexandri item IV. anno 1. Pontificatus indultis ac privilegiis plurimum cohonestatum, imò & olivetis & prædiis ditatum, tamen bellis ingruentibus solo extitit æquatum. Vnde sorores facultatem petierunt ab Urbano V. anno 1. sui Pontificatus, Christi 1362. ædificandi intra septa eiusdem civitatis aliud Monasterium, assensiente Senatu, ac fundum concedente egregio viro Ioanne de Quinciaco Iuris Doctore, & Guillelmo à S. Egidio, idque sub annum Domini 1366. & 26 Maij. Huic Monasterio Regina Sancia, vxor bonæ memoriæ Roberti Siciliæ Regis & Ierusalem, fratris S. Ludouici Tolosani, multas immunitates concessit, & ei mille vncias auri elargita est, dum ageret Neapoli sub anno Christi 1337. Gonsaga in Chronicis ordinis Seraphici Fratrum Minorum par. 3. Monast. 5.

Anno 1264. à Clemente IV. qui eundem quem Urbanus eius prædecessor, ferens in Manfredum animum, ratamque habens ab Urbano factam electionem Caroli Andegaviæ & Prouinciæ Comitis in Regem Apuliæ & Siciliæ, euocatus idem Carolus re cum fratre primo Rege S. Ludouico, & Archiepiscopo Senonensi pariterque vniuersis & Christianis & Ecclesiarum Prælatiis communicata, urgenteque maxime eius vxore Beatrice quæ trium iam Reginarum soror moleste ferebat se Comitem tantum salutari, cum mox se ad futurum promississet, mirifice Guelphorum iam pridem languescentes animos erexit. Quare celebrato Pariliis Paschate, cum fratre Ludouico Rege, validisque ordinatis terrestri Apium itinere copiis, ipse 30. nauibus longis & plurimis minoribus lignis, Massilia soluens per varias mundi tempestates & insidias quæ 80. longis nauibus mare Thyrrenum obseruabant, diuino auxilio ad Tiberina ostia incolumis improuiso peruenit. Romam delatus in ipso per uigilio Pentecostes susceptus est ingenti honore ac populo, & autoritate Pontificis Senator urbis, qui honos amplissimus tum habebatur, renuntiatur, nec non à 4. Cardinalibus Papæ Legatis in Ecclesia Lateranensi 4. Calend. Iulij Rex Siciliæ & Apuliæ declaratur ipso die Epiphaniæ anni sequentis, imposito vectigali 40. millium aureorum singulis annis, Pontificibus numerandorum. Rem autem narrant Ricordamus cap. 175. Villamus cap. 90 lib. 6. Gaguiniis verò haud immerito queritur, graue hinc incommodum Andegauorum familiæ ortum esse. Hinc enim bella geri oportuisse, quibus eius Principes ad Carolum vsque VIII. Franciæ Regem, sub quo scilicet Gaguinus scribebat, cum alioquin etiam sub consequentibus Regibus eadem labe regnum inquinauerit occupati, vano labore & plurimo damno sese extenuarunt. Italiamque gentem in Gallos tam perfidam semper extitisse, vt nulla expeditio Alpes ex Gallia ob huiusmodi causam transceaderit, vnde laceri & mendicantes milites non redierint.

Cæterum Beatricem Caroli coniugem alij dicunt mari & quidem cum viro suo, quidam quatuor post mensibus Romam delatam esse, quæ cordata ac virilis mulier omni mundo suo distracto cogendo alendoque militi fortissimum quemque ad signa sua illexerat. Mox Carolus cum exercitu Roma digressus vno nobilique prælio ad Beneuentum die 3. Februarii victor & regni possessor euasit occiso Manfredo, cuius corpus 3. demum die inter mortuos repperit Ecclesiastica sepultura, quoniam in excommunicatione mortuus erat priuatum ad ripam fluminis quod Beneuentum præterfluit in fossam congestum est, aggesto super illud æteruo lapidum. Quod postea Clementis Papæ iussu extra regnum ad ripam fluminis viridis quod Picentes ab Abrutinis diuidit, terra profana sepulchrum est. Eius vxor cum filiis recepta post hæc Luceria quo se receperant cum Saracenis in vinculis publicis Neapoli decessere.

Anno 1266. progressus inde Carolus Neapolim magnoque triumpho exceptus cum thesaurum Manfredi ibi repperit in frequentissimo procerum suorum conuentu, statim Bertrano Batio nobilissimo Prouinciali tradita, diuidere iussisset. Bertranus abiecta statim thesaurum in 3. portiones pede partitus, vnâ Regi assignauit, Reginiæ quæ & ipsa aderat alteram, tertiam militibus qui Regi fortiter adstitissent, quæ partitio omnibus probata est. Quantis autem per id tempus delationibus & querelis aduersus Carolum Prouinciæ Comitem apud Romanum Pontificem & Congregationem Cardinalium interpellauerint docent literæ ipsæ lugubres, & querulæ voces Arelatensium, quæ in membranis Capitularibus seruantur.

Reuerendissimo Patrum venerabilium Dominorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ
Cardinalium cœtui sacrosancto, deuotissimi sui B. Præpositus
& Capitulum Arelatensis Ecclesiæ, se ipsos cum omni
reuerentia & honore.

38 Super flumina Babylonis sedens & cinctans filia vestra deuotissima velut Pharaonis oppressionibus
involuta ac Neronianis persecutionibus afflictæ pariter & absorpta, quasi penitus, Arelatensis
Ecclesiæ clamare non cessat, ut tuba clangens vocem suam exaltans & matrem suam sanctissimam
Romanam Ecclesiæ suum usque refugium singulare supplicans, obsecrans, & implorans fauorabi-
liter exaudiri, sibi que salubri remedio celeriter prouideri, non enim aliter adire poterit ut resurgat,
quæ velut ciuitas plena populo simul & diuitijs olim solebat affluere, nunc autem sola sedet in tri-
stitia bonis fere suis omnibus destituta.

39 Paucæ non fluxere tempora quibus ciuitas Arelatensis eidem Ecclesiæ pleno iure suberat, ubi siqui-
dem Præsul omnino nomen Principis exercebat, Notarios & Tabelliones creabat, à Vicarij Iudicibus
& Officialibus alijs fidelitatis recipere iuramentum solebat, Indeos omnes proprios seruos habebat,
centum libras aureas percipiebat ibidem & alia plurima, quæ dominus quilibet in dominio solet
habere. Sed hæc omnia vir præpotens Dominus Carolus tunc nobilis Comes Prouincia ac Forcalque-
rij Rex Sicilia illustris per suam potentiam abstulit & eam sibi appropriauit ex toto.

40 Post debet insuper eadem Ecclesiæ pleno iure campum Cotulosum qui Cranius dicitur, plenam ibi
iurisdictionem priuatam & publicam exercendo. Sed & tam per seipsum quam per suos vassallos
vniuersa maria finibus Arelatensis Diocesis adhaerentia, necnon piscarias quascumque seu quouis no-
mine designatas, ubi siquidem percipiebat decimam competentem, sed ipse Dominus Carolus hæc
omnia per suam fortitudinem occupauit & abstulit & ad suam proprietatem adtraxit. In ipsis etiam
aquis contra Deum & iustitiam conventiones inter ipsam Ecclesiæ & quondam Prouincia Comi-
tem olim habitas & iuratas, Piscariam unam fecit, fieri, piscarias alias ipsius Ecclesiæ penitus acci-
piens valentes in redditibus 700. libras Turonen. moneta vel circa. De quibus officiales sui non susti-
nent ab emptoribus dari pro decima nisi libras 8. dumtaxat. Ab antiquissimis etiam temporibus
solet in castro Solonis ipsius Ecclesiæ padagium recipi generale, quod iidem Officiales sui quasi tota-
liter annullarunt, cum prohibuerunt vniuersaliter ne cum rebus ex quibus debet dari padagium fiat
ut solito transitus per Salonem.

41 Insuper etiam iidem Officiales iurisdictionem Ecclesiasticam & spirituales simul & temporales
eneruant, impediunt & usurpant. Nec his tam grauib. tam intolerabilibus iidem Officiales contenti
quamdam particulam substantiæ, quæ prælibata remansit Ecclesiæ, studentes nequissime velut in
faucem redigere. Nuper ad iurisdictionem propriam eiusdem Ecclesiæ suam fortitudinem conuer-
terunt hominibus ipsius Ecclesiæ in quibus nullam procul dubio iurisdictionem habere noscuntur,
pœnas expressas centum millium marcharum & plurium imponendo, ac demum eos, pro facta con-
tumacia quæ non fuit in decem millibus Turonen. & pluribus condemnando, qui siquidem hoc in
anno contra omnes Ecclesiæ per ciuitatem Arelat. cum armatis pluribus per noctem faciendo, non
paucas volarunt Ecclesiæ, earum Capellanos, Clericos operarios ----- etiam Clericum super altare
vulnerauerunt quinquies cuius ----- & altaris lintheamina necnon Paschalem cereum quem
Clericus pro sua securitate tenebat, ibidem extinctum totaliter polluerunt, Clericos vesti-
bus spoliauerunt, per plateas & vicos, batallia campanarum etiam ab aliquibus Ecclesiis ----- bre-
uiter omnem libertatem Ecclesiasticam condemnarunt, sicut altaria quamplurima probat manifestis-
sime per legitima documenta.

42 Flexis igitur genibus cum lacrymis supplicamus, quatenus ----- dicere possumus Babylonis
misera facta mater omnium fidelium Romana Ecclesiæ celeri ----- sollicitudine, subuertetur,
siquidem & ipsa captiua filia Sion quæ cum iniquitate perdidit recuperet, & in molestijs ----- sa-
lubri remedio sibi consulatur. Christus Dominus venerabiles vestras personas, Ecclesiæ suam
sanctam sub vestris temporibus in sua secura libertate conseruet. Datum Arelata 6. Calendæ
Iulij.

43 Quia verò nihil à iudicibus rescriptum, suspectas fraudes & plenas odij ac simultatis ha-
buisse illas paulo grauiiores & æquo acerbiores criminationes, fiunt certæ diuinationum
coniecturæ, & est opinabile. In tabulario Arelatensi, scrinio libertatum & immunitatum,
sub litera B. diploma reperitur, quo Carolus ciuib. Arelatensibus multa priuilegia con-
cessit, ut ab omni iure, onere, & ære immunes essent, non in Prouincia solum Romanorum
verum etiam in alijs Prouincijs Regni Imperio Caroli subiectis: alio etiam diplomate
eodemque anno 1288. voluit frumentum agri Arelatensis quocumque deferri & trans-
portari,

portari, nulla publicorum vectigalium solutione. Princeps non sua, suorum equidem culpa infelix, at rerum gestarum fama clarissimus à Latinis Græcisque laudatus.

ROBERTVS.

Annus CHRISTI 1268.

MASSILIÆ CONDITÆ. 1865.

Caroli & Beatricis coniugum ac Comitum Provincia. An. 13.

BEATRIX puella & immatura adhuc virgo patri Raymundo Berengario eius nominis IV. Comiti Provinciae in summam rerum successit. Nupta est Carolo Andegauo, quamobrem vno dumtaxat anno sola regnavit nempe 1244. sequenti verò 1245. commixtum viro & foemina cepit imperium.

Hoc verò anno Robertus nostris annumerandus est Antistitebus etsi nulla pene eius memoria supersit in serie & tabula vulgari Episcoporum, neque in Archivis Ecclesiarum; verum ex laudatis Carmelitarum Annalibus, & tabularum monumentis suæ ex sese autoritatis vim præferentibus sedisse oportuit ad annum 1277. ut certum tempus successori, quem Episcopatum iniisse aiunt anno 1278. relinquatur. Sic igitur emendata Epocha, quod ad rem nostram pertinet Carmelitarum Annales. Anno 1279. (erratum sic corrige 1269.) *Indict. 8. 14. Calend. Iulij Robertus miseratione divina Episcopus Massiliensis successor dicti Benedicti, simili modo concessit Carmelitæ facultatem dictam Capellam construendi, commutandi, ampliandi, &c. ubi tunc erant. Vtraque bulla scilicet Benedicti de Alignano, & Roberti est signata sigillis, & transcripta, registrata in Protocolo Petri de Alando Notario Massiliensis anno 1306. Indict. 5. 12. Calend. Decembris.* Res postmodum piorum eleemosynis mirum in modum aucta & amplificata est, ac præsertim viri ditissimi & nobilissimi liberalitate, orti stirpe antiquissima Dominorum de Montecoux qui anno 1300. novam Ecclesiarum amplioris structuram magnis impendiis moliri cepit. Sed hanc iterum propter metum ruinarum an. 1603. instauratam, in ea quæ nunc extant ædificij pulcherrima lumina atque ornamenta sodales de Scapulari B. Virginis, stipe à quibuscumque fidelibus pium eorum frequentantibus corrogata excitarunt.

Habet hic annus Caroli Andegavensis nunc primùm Siculi Regis bellum cum Conradino Suevo Friderici II. Imperatoris nepote ex Conrado filio. Clementem fama est inspecto Conradino à Gibeis exciti & in Italiam ventientis numeroso exercitu exclamasse. *O infelix adolescens qui ut victima ad cadem duceris.* Nouerat enim Caroli in re bellica scientiam prudentiamque. Et verò ubi ad Fucinum lacum pervenisset, loco pugnae designato, cum 3. horis pugnatum esset Carolus ex insidiis hostem adortus solutis iam ordinibus pro victore se gerentem, clarissimam tulit victoriam. Conradino ex fuga retracto. Henricus Carolo sanguine iunctus qui pulsus ab Alphonso Rege Castellæ exceptus Romæ commendatione Caroli & Senator constitutus fuerat à Pontifice, cum perduellionis reus ad Conradinum defecisset Reate in fuga captus est. Conradinus & Austriæ dux mutata veste cum Asturam confugissent ut nauigio consensu Pisas transire liceret, à loci Domino Frogepane agniti capiuntur & Carolo Regi traduntur. Is Henrico perpetuis carceribus cluso, Conradinum & Austriæ Ducem Neapolim adductos anno sequenti capitali supplicio affecit, atque ita stirps Friderici ac Suevicæ familæ morte Conradini prorsus extincta est. Illud verò laudabile post victoriam Carolus præstitit, quod eo loco quo pugnatum est ex voto ante concepto nobile Monasterium ædificauit, titulo *sancta Maria de Victoria* quod magnis redditibus dotatum tradidit Monachis Benedictinis ad orandum pro animabus suorum qui eo prælio ceciderant.

Hoc item anno Clemens Pontificatu recte legitimeque administrato cum Viterbij die S. Cecilie ægrotare cepisset, tandem 8. post die morbo senioque confectus ad 3. Calend. Decem. anno salutis 1268. obiit, sepultus marmoreo tumulo, qui adhuc cum elogio extat ad Prædicatores in Ecclesia S. Marie ad gradus. Raræ virtutis & singularis exempli Pontifex præsertim in affectu erga cognatos & affines temperando, quique vitæ sanctitati abstinentiam à carnibus, cilicium ad nudum corpus, vigiliis & lectiones adiungeret. Cumque de nouo Pontifice eligendo disceptaretur, annis duobus & nouem mensibus sedes Apostolica Pastore vacauit.

Anno proximo 1269. Carolus Siciliæ Rex fratri S. Ludouico persuasit ut solueret in Africam, firmiter regnum suum fore sperans opibus Africanis euerfis. Illuc ergo cum magnis

copiis. appulsus S. Ludonicus Carthaginem primum obsidione premit, quæ debellatis in acie barbaris deditionem fecit. Inde Rex ad Tuncetam urbem regiam castra mouet. & dum de conditionibus deditionis agitur, exorta in castris Francorum grauis pestilentia ex tribus filiis Ioanne, Philippo, & Petro, priorem scilicet Ioannem Tristannem de medio sustulit, ipse parens ex alui profluuio (ali) peste) obiit ad 8. Calen. Septemb. an. 1170. Execrum iamque per annum siccatum corpus in Gallias aduehunt, & ad ædem Dionysij de more tumultant, extis exenterati cadaueris in Sicilia conditis in templo Montis, ut vocant incolæ, Regalis. Eodem quo mortuus est Ludouicus die Carolus Siciliæ Rex eius frater cum valida classe ad Africæ litus appulit, cuius auxilio Franci animis erecti Barbaros ita contuderunt, ut ad pacem postulandam vel iniquis conditionibus adigerent. Per id tempus Isabella siue Elizabetha soror S. Ludouici Francorum Regis valde pia quæ olim à Conrado filio Friderici Imperatoris patreque Conradini in coniugem expetita, recusatis eius nuptiis virginitatem perpetuam seruauit ac Monasterium *Longicampi* sororum Minoritarum in agrò Parisiensi fundauit, in quo & tanta pietate aliquandiu vixit, haud tamen sumpto habitu, ac demum obiit anno 1269. ætatis suæ 55. miraculisque claruit, ut iis auditis Leo Papa 10. anno 1521. permiserit eiusdem Conuentus sororibus celebrare eius memoriam die 10 Augusti, Vvadingus tom. 2. an. 1268. neque hoc loco prætermittendum, quod de Margarita eiusdem sanctissimi Regis dignissima coniuge tradit Genebrardus in Chronologia sub Clemente IV. Margarita eius vxor, sanctitatis viri defuncti æmula se totam Deo vouit ac suburbanum Lutetiæ cœnobium Franciscanarum extruxit, quemadmodum ab eius viro Ludouico, cœnobio S. Catharinæ Vallischolearum, Maturinorum & S. Crucis Guillelmitarum Lutetiæ fuerant posita. Martyrologium insuper Gallicanum in Catalogo Beatorum ac Piorum die 16. Ianuarij. *Margarita Comitissæ Provincia filia S. Ludouici Regis Christianissimi digna coniux, post cuius ad supernas sedes transitum cœnobio Clarissarum Monialium quod fundauit in suburbio S. Marcelli Parisiis, diuini famulatus affectu & celestium meditationum studio se adiungens, se ibidem in omni pietate consummata quiescit. Maritique cuius sanctissima facta per Ioannem Innocentium Dominum aliosque fideles eius vita testes non solum describi curauerat, sed proprijs actibus imitari semper studuerat, optatum in celesti regno, quod terrestri cum eo iugiter præstare consortium magnis pro meritis consequuta est. De ea fit mentio in vita S. Theobaldi & 8. Julij & 25. Augusti. Massilia obiit Nicolaus Abbas Lerinensis cum præfatus Abbatem renuisset annis 8. & sepultus est in cœmeterio Ecclesiæ S. Trinitatis.*

6 An. 1171. Philippus S. Ludouici filius, Audax dictus, Francorum Rex saluatus in Africa, quò cum patre expeditionem obierat, imperium excepit, apud Rhemos deinceps in Gallia ipso die Assumptionis Virginis sacro de more coronatus. Is cui nupta fuit Isabella Aragonum Regis filia, atque in dotem traditum Carcassonum, cum tamen is antea cessisset iure si quod ei competeret in Celtiberia, quæ Catalannia nunc est, & Ruscinone. Hæc igitur vxor cum ter ex eo iam peperisset, Ludouicum, Philippumque, & Carolum natuæ concessit, eius vir alteram duxit uxorem Ducis Borbonij filiam, quæ Ludouicum primum veneno tollendum curauit. Philippi patruus Alphonsus Pictauiorum ac Tolosatium Comes ex Africa rediens moritur in Tuscia, cuius vacuam successoribus hereditarem Philippus adiit, Vascones qui Nauarræ vocantur expugnata Pompeionopoli ad obsequium reduxit.

7 Hoc ipso anno Gregorius 10. Theobaldi nomine antea vocatus è Vicecomitibus Placentiæ & Archidiacono Leodiensi, vitæ sanctissimæ homo cum in Asia contra infideles cum exercitu Christianorum pugnaret, post interregnum duorum annorum nouemque mensium, Viterbiensium & S. Bouenturæ hortatu ab omnibus prope Cardinalibus electus est Viterbij 17. Septem. Rogatu Caroli Regis Maritimo itinere in Apuliam profectus, Regisque Comitatu Caperanam vsque stipatus terrestri itinere Viterbium concessit, inde cum Cardinalibus Romam deuenit vbi 27. Martij coronatus & consecratus est. Exinde Lugdunum in Galliam se contulit. vbi cum Philippus Rex visitauit, habitoque cum eo tractatu de regni sui negotiis abscessit inde, quousque tempus Concilij adueniret, relicto interim ad custodiam Pontificis & eorum qui ad Concilium accessuri essent, Imberto de Belloioco consanguineo suo cum valida militum manu, ut testatur Nangius in Philippi rebus gestis.

RAYMUNDVS VI. DE NEMAVSO.

Annus CHRISTI 1272. MASSILIA CONDITA. 1869.

Caroli Sicilia Regis & Beatricis coniug. ac Comitum Provi. An. 17.

VNC è Regesto Pontificio nobis producit in suis collectionibus Illustrissimus ac Reuerendissimus Iosephus Maria Suarez Episcopus Vasionensis. *Raymundus Episcopus Massiliensis 1272. in urbe vet.* Tum alibi. *Raymundus Episcopus Massiliensis Roma 1278.* Bzouius ad annum illum tom. 13. Annaliūm num. 11.

Massilia à Bertrando viro pio & ciue Massiliensi nouus ordo religiosus exordium sumpsit, & Patrum de Pœnitentia & Mariæ Magdalenz nomen accepit, de quibus plura nos in nostra Magdalena Massiliensi aduena cap. 20. num. 8. hic enim vir accensus diuini amoris studio & sanctitate præstans, cum disciplinam ac morum honestatem quæ tum sensu uidebatur magnaque ex parte in pudore famæ pudicitizque laxata esse, ad pristinam formam reuocare aggressus est. Quod etiam perfecit. Cuius exemplum sequuti complures ei se Cœnobio addixerunt, ac paulo post erumpente Bertrandi famâ tanti multos ad sui imitationem & Magdalenz uenerationem exciuit. ut dimissis in totam Galliam & Germaniam fratribus atque alumnis, plurima ipsemet uiris domicilia constituerit idque felicissimo successu & fructu, quoniam deinde vno vinculo ac spiritu colligati omnes ahibita etiam Romanorum Pontificum autoritate in religiosæ uite ordinem certis legibus ac formulis astricti conuenerunt. Scribit hoc luculenter Nicolaus Cruzenius ordinis S. Augustini in suo Monastico iis pene uerbis. *Ordo Patrum de Pœnitentia S. Mariæ Magdalenz fundatur anno 1272. aut 1277. Massilia in Provincia per Bertrandum uirum piū & ciuem Massiliensem, qui suis uirtutibus hunc totum illustrauit ordinem confirmatum sub Regula S. Augustini à Nicolao III. summo Pontifice, &c.* Paulus quoque Vadonita in arbore eiusdem ordinis Eremitarum S. Augustini Paleonydorus in Antiquitatibus uentris Carmeli; Diago in Chronicis Dominicanorum, Durhuu de orbis uniuersi statibus & imperij, Monasterium Massiliense & eius patrem & fundatorem B. Bertrandum, ciuem Massiliensem multorumque fratrum socialem vitam prolixè commemorant. Porro tota Gallia & Germania admisit hos Patres, nudis ut aiunt incedentes pedibus, cinctos laevis & longis corrigiis pelliceis, portantes vestes subnigras, austerissimas, abiectissimas, & pallia eiusdem coloris ad genum pendencia. Forma vestium horum Patrum erat composita, iuxta figuram vestimentorum inferuentium modo Patribus Capucinis, Patribus Saccis, & Patribus de Pœnitentia Iesu Christi. Utebantur institutis & uerbis iuxta usum Eremitarum D. Augustini. Pro sigillo & insigni Ordinis habebant uas plenum carbonibus ardentibus & inflammatis, ut ostenderent quo ardebant desiderio sequendi pœnitentiam D. Magdalenz & conuertendi feminas perditas, quibus multa ædificauit Cœnobia illorum strictissimis legibus subdita.

Quod autem in dies, nouas radices agerent ac propagarentur id genus religiosæ familiæ; Gregorius II. cum esset Cardinalis Auenione sicut accepimus construxit his Monialibus de Pœnitentia dictis Monasterium in iis quas hunc RR. Patres Minimi occupant, ædibus ac sacello; tum à Cardinali Armeniaco deinceps auctum & in aliam commodiorem sedem quæ S. Georgi dicitur translatum. Parisiense illud item quod S. Mariæ Magdalenz uulgo dicitur f. etum est uico S. Dionysij, in usum Sanctimonialium de Pœnitentia sub ordine atque instituto Bertranni nostri Massiliensis, ut ex eius fundatione & supradictis autoribus constat.

Anno 1274. Lugduni sub Gregorio. X. habitum est Concilium Christiani hominis seu generale mille Patrum & amplius à mense Maio usque ad Augustum, cui Palæologus interfuit Imperator Constantinopolitanus, & Tartarorum procures aliqui cum Patriarchis Hierosolymitano & Constantinopolitano, & ex Occidentalibus Episcopis 500. Abbates 60. & alij Prælati circiter mille in quo multa decreta fuerunt ad electionem summi Pontificis, ad expeditionem in Saracenos, ad unionem Græcæ Latineque Ecclesiæ, ad pacem Christianorum pertinetia, creatione uia quinque Cardinalium præstantissimorum doctrina & sanctitate uirorum ac præsertim S. Bonauenturæ tunc Generalis Ministri Ordinis Minorum prius in Concilio facta iter in Italiam adornaui adornauit. Sed eo in honore Bonauenturæ nondum anno elapso, Concilio adhuc duranti, Lugduni 1. Idus Iunij anno qui sequutus est feliciter migravit ad Domum Obiit quoque S. Thomas Aquinas in Monasterio Fosse nouæ Cisterciensium Ordinis, prope Tarracinam in Campania Nonis Martij an. 1274.

etatis suæ 50. inchoato, quo diuerterat ex itinere quod susceperat ad Concilium generale Lugduni in Gallia indictum, ad quod sanctus fuerat vocatus à Gregorio X. sanctissimo Pontifice, ubi morbo correptus multos menses ante obitum suum lecto decubuit.

§ Anno 1278. Minoritarum ortus & progressus Massiliæ fuit. Initium dedere nouæ coloniz viri eiusdem ordinis eruditissimi æque atque sanctissimi. Vvadingus ineuntis huius anni commendationem ducit à beato ac venerabili fratre Hugone de Dina, de quo in Annalibus Minoritarum anno 1278. religionis an. 71. num. 31. Hugo de Dina ex Prouincia Prouinciz, quem prophetiz spiritu clariuisse aliàs asseruimus an. 1274. religionis an. 67. num. 15. relatis quibusdam eius prædictionibus, quibus illa adiungenda. Massiliæ visitantem milites Templarios ostensum sibi Archicliuium seu refectorium eorundem longum & spatiosum nimis, curiosius semel atque iterum emetiri voluisse, deinde interrogatum quid sibi de amplissima & pulcherrima aula videretur, respondisse egregium & commodum fore stabulum equorum. Ægre tulerunt illi responsum, sed sub malo verum probarunt, cum sub Clemente V. deleta eorum instituta Robertus Rex Siciliæ Marfiliam veniens, officinam illam in stabulum conuertit. Illud frequenter repetebat quod quando mulieres deponerent verecundiam, ætasque ab hyeme non discerneretur, nisi in arborum frondibus, tunc manifestissimum ultimæ tribulationis aderet signum. In vita & post mortem miraculis clauit sepultus honorifice apud suos, Marfiliz. A Gonsaga dicitur probabiliter in ædem maiorem translatus. De eius canonisatione serius actum scribit Rodolphus fol. 186. Addit ista P. Arturus à Monasterio Rothomagensi Recollectus, in suis super Franciscanum Martyrologium Commentariis, die 21. Februa. Digna sunt consideratione quæ recitantur ab illustri viro Ioanne Ianuillæ Campaniz Seneschallo, ac S. Ludouici Francorum Regis fidissimo Commire, dum suo peruetusto Gallico idiomate regressum præfati Domini Regis ab expeditione transmarina in Galliam anno 1255. describit. Classis enim regia appulit circa Lerinensem Insulam ad portum Olbiensem (vulgo *Yeres*) nuncupatam in maritima Phocensi Prouincia quæ omnia sic Latino sermone reddidi. Apud Yeres fama celebrabatur de quodam grauissimo viro Cordigero eam per regionem discurrente, qui & vocabatur Frater Hugo, quem Rex libenter videre voluit & audire loquentem. Die autem quo Yeres aduenit, exiuimus obviam in itinere vidimusque maximam virorum & mulierum turbam illum pedestri labore insequentem, cum verò illuc peruenit Rex, eum prædicare fecit. Cuius prima concio fuit super religiosis viris, quos obiurgare cepit eo quod in Comitatu Regis ingens eorum copia habebatur, dicebasque eos minime in statu saluationis haberi, vel sacras mentiri scripturas fore. Aiunt enim scripturæ sanctæ quod religiosus extra claustrum haud viuere potest absque quod incidat in plura mortalia peccata, non minus quam piscis qui extra aquam nullatenus viuere valeat, quin moriatur. Et ratio erat quia religiosi curiam Regis sequentes multoties vina diuersa cibariaque bibunt & comedunt, quæ non facerent si in suis claustris degerent. Quare volupras quam exinde excipiunt ad peccandum eos amplius inducit, quam si vitæ austeritatem ducerent. Regi postea loqui cœpit cui & documentum tenendum dedit, quod si diu pacifice viuere vellet & populi votis obsequi, æquissimus esset, dicebatque se quidem Bibliam & alios scripturæ libros legisse, ac nunquam reperisse siue inter Principes Christianos siue inter infideles, terram aliquam vi translata fuisse & mutatam ab vno Domino ad alium nisi defectu iustitiæ æquitatisque administrandæ. Quapropter, inquit Cordiger, magnopere animaduertat Rex vt quamprimum iustitiam unicuique faciat rectè administrari in suo regno Franciæ, ita vt ad vltimum vsque diem vitæ valeat optima pace ac tranquillitate gaudere, neue Deus ab eo Franciæ regnum tollat magno suo dedecore & damno. Rex sæpius fecit eum interpellare vt secum moraretur, quousque in Prouincia maneret, sed semper respondit quod nullatenus in Comitatu Regis adstaret. Hic Cordiger vna die apud nos mansit, die vero crastina in montana recessit, audinque postea quod Massiliæ iaceat ubi ingentia operatur miracula. Hæc ille plura Picquetus in Catalogo vit. illust. ordi Minorum. Et Martyrologium Franciscanum 21. Februa. B. Hugonis à Digna Confessoris. Plenus spiritu sapientiæ & intellectus extitit, vita sublimis, & efficacissimæ doctrinæ fuit, ita vt notabilem expositionem in regulam S. Patris Francisci ediderit & librum de triplici via perueniendi ad beatitudinem, itemque tractatum de paupertate inter relatorem paupertatis & inimicum domesticum ecomposuerit. Obiit Massiliæ in Conuentu Fratrum Minorum an. 1285. dono prophetiæ illustris, cuius sanctitatem Deus signis clarificauit. At eo Conuentu ob ingruentia bella solo coæquato sub Rege Francisco I. circa an. 1530. erat enim extra moenia vrbis, alius intra urbem extruitur. Corpus verò B. Hugonis creditur in Cathedralē ædem post ruinas huiusmodi Conuentus fuisse delatum. Hæc accipit ex B. Bartholomæo Pisano lib. 1. Conformit. fructu 15. & 11. &c.

In Italia ubi sedes vacasset menses circiter sex Ioannes Caietanus electus post magnas collegarum dissensiones Nicolai III. nomen amplexus est. Erat tunc Carolus Siciliæ Rex & idem Imperij Vicarius, Hetruscis dans iura & magistratus. Ei nomen Vicarij abrogavit Nicolaus, cui nimis magnas hac tempestate Franciæ visas opes affirmat Æmilius. Causam vere istius malevolentia Pontificis erga Carolum Regem ab Æmilio prætermittam hanc adstruit Massonus lib. 5. de Episcopo vrbis. Carolus, inquit, Andegauensis Siciliæ regnum & Neapolim ipsam regebat, ab eo petit Nicolaus ut neptem daret in matrimonium vxo aut Bertoldo nepotibus, quod ille facere recusat, indignam existimans gentem illam regij sanguinis puellâ. Quo ex contemptu nate sunt seditiones Siculorum & omnes illi casus in quos postea Rex ille etiam magnus incidit. Cumque Nicolaus minaretur regnum se illi erepturum, dicebat Carolus exerto ense *Hic mihi regnum peperit, eritque opus gladio innadere illud cupienti.* Quam eius opem in vetustissimis Annalibus nostræ gentis reperio. Decessit autem Nicolaus apoplexiæ morbo Viterbij anno Christi 1281. mense Augusto. Huic Nicolao Doctores Parisienses hoc privilegium debent, quod ipsi Romæ dedit, apud sanctam Mariam Maiorem 10. Calend. April. Pontificatus anno 5. ut ubique terrarum ipsis liceat legere ac regere, & pro Doctoribus haberi, idque privilegium in Chartario Academiæ vidimus. Hactenus Massonis.

Post aliquod Cardinalium dissidium Martinus eius nominis II. vulgo IV. Simon ante dictus natione Gallus, patria Brienfis quondam Turoni Canonicus vir pius & sanctus post obitum in Gallia legationem sedis Apostolicæ ex Cardinale Presbytero titulo S. Cæciliæ creatus est Pontifex 8. Calend. Martij anno Domini 1281. Carolus Rex Siciliæ cum inuisit Oruieti, expertus artes Nicolai dedit operam ut hic præcipue ex Cardinalium numero ad Pontificatum promoueretur, amico enim Pontifici illi opus erat. Igitur Viterbium accurrit, cumque Vrsinorum factiones obesse electioni futuræ intellexisset, à Viterbiensibus petit, ut Matthæum & Iordanem Vrsinos à Concilio detraherent deicerentque in carcerem. Id cum ab oppidanis factum esset reliqui suffragiis Simoni datis cum Pontificem creauere. In sumendo autem nomine Martinum deinceps appellari ob memoriam Turonensis Ecclesiæ, cui Martinus olim insignis Episcopus præfuerat. Palæologum quod promissis in reconciliatione Ecclesiæ Græcæ cum Latina factis non steterat, & Petrum Aragoniæ Regem ideo quod à tempore pacis se auctore cum Carolo factæ, regnum Neapolitanum diuexare Siciliamque adiutus viribus Ioannis Procida auctoris illius truculentissimæ stragis quam *Peperam Stellianam* vocant, occupare non desisteret excommunicauit.

Nunc recruduit iam olim pene sopitum dissidium inter Margaretam S. Ludouici Francorum Regis coniugem & Carolum Siciliæ Regem. Quæ sequuta sunt luculenter narrat Spondanus anno 1279. num. 1. Cernens, inquit nunc Margareta Rudolphi Romanorum Regis zelum in rebus ad imperium spectantibus & animum in Carolum concitatum, his bene vsa opportunitatibus quod penderent Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij, pro quibus lis agitabatur, titulo beneficiario ab Imperio, Rudolphi opem implorauit videbaturque res ad arma inter Reges vergere, quando intercedens Nicolaus Pontifex commisso primum negotio Simoni de Bria Cardinali tum argenti Legatum in Gallia, qui Margaretam ad diremptionem dissidij induceret. Re inde in sequentem annum protracta eiusque cognitione Romæ à Nicolao Pontifice arbitro partium facto Matthæo Cardinali Vrsino attributa, ita dirempta est ut Carolus vtramque Prouinciâ iure beneficiario retineret Clementia filia Rudolphi, Elizabetham nonnulli autores perperam vocant, desponderetur Carolo nepoti Regis (non filio ut multi habent, filius namque Carolus, claudus dictus, Mariam duxerat Hungaram tum adhuc viuentem) Martello cognomine dicto posteaque Regi Hungariæ Margarita si quid ultra iuris se habere existimaret, apud subsellia Romanorum Regis proponeret & sententiam decretoriam à sede Apostolica expectaret Ad quæ firmanda missus est in Germaniam Hieronymus tituli S. Prudentiæ Presbyter Cardinalis, qui rem feliciter præstitit & pacem inter Reges conciliauit.

Anno 1281. Hugo eius nominis III. cognomento Metaplana Præpositus Collegio Canonicorum S. Mariæ Maioris Raymundo VI. ad clauum sedente, natione Cossæanus Petro III. Aragonum Regi in amore atque in deliciis eidemque à consiliis in sanctiore Concilio. Autor fuit imprimis ut aduersus Gallos cum Alphonso Castellæ Rege in designato quodam loco (Pamphili nomine) infestum foedus conscisceret. Missus deinde Romam Legatus, prætextu libelli, quem supplicis Rege Martino IV summo Pontifici oblaturus esset ut B. Raymundum de Penaforti Dominicanum in sanctorum numerum adscriberet. Cum tamen ea itineris legitima causa esset ut exploraret Pontificis animum, de quo seorsus suspi-

caretur ne Gallis opem & auxilium ferret ac de coniuratione Siculorum cognosceret, an occulta & reſta hoſtibus videretur, ex qua *Vespera Sicula*. Quo nomine vocata fuit Gallorum qui plus octo millibus erant, cædes in Sicilia, ſuaſu & auxilio eiufdem Petri Regis Aragonij, duarum horarum curriculo ipſo die Paſcharis ad Veſperarum ſignum interfectorum à Siculis. Soli Guillelmo Porceleto Arelatenſi cui inſignis probitatis & innocentiae viro vita conceſſa eſt, illique permiſſum incolumem ex hoc naufragio euadere. Zurita in rebus Aragoniis

An. 1282. Maſſiliae claruit inſtituti atque ordinis Minorum ſœmina præclara Dulcina, ſoror fratris Hugonis de Dina, de quo nos ſupra, virtutum, inquit Vvadingus, multum meritis illuſtris & in corpore macerando perquam admiranda. Ad exemplum & cohortationem fratris Hugonis mundum & quæ in mundo erant contemnens, ſub habitu poenitentium gratum ſe obtulit Deo holocauſtum. Currebant in odorem ſanctitatis eius adoleſcentulæ plurimæ, graueſque matronæ ad eius exemplum vitam componentes iuxta quamdam methodum & conſtitutiones ab Hugone præſcriptas, quarum vitæ ratio adhuc Maſſiliae perſeuerat. Frequentes hæc patiebatur mentis exceſſus & familiares habebat cœleſtis aulae miniſtros. Viſionibus aſſueta diuinis. In die Pentecoſtes vidit deſcendiſſe Spiritum ſanctum in linguis igneis ſuper fratres pſallentes in choro, atque aliàs diuerſimode eos eſſuſſiſſe conſpexit, iuxta plures aut maiores quos recipiebant gradus charitatis. Requieſcit honorifico ſepulchro in Conuentu Maſſilienſi prope fratrem ſepulta. Vide 1. tom. eodem autore Vvadingo anno 1238. num. 31. De ea Martyrologium Franciſcanum 29. Octob. *Maſſilia B. Dulcelina virginis virtutibus & miraculis celebris*. Supra quibus Commentator. B. Dulcelinae. Ipſam, inquit, fuiſſe ex tertio ordine S. Franciſci ſatis ex eo conſtat quod Marcus Vlyſiponenſis ſcribit 1. par. lib. 5. cap. 1. §. 1. ait enim quod hæc beata Virgo exemplo horatuque B. Hugonis Digniienſis fratris ſui mundum dereliquerit, & habitu honeſto & religioſo induta fructus dignos poenitentiae admodum laborauerit operari. Vnde quamplurimæ nobiles ſœminæ ac Virgines ipſius ſocietatem ſummè expetentes & inſimul permanere cupientes, Deo inſeruire decrevere ſub regula & conſtitutionibus quas idem B. Hugo illis præſcripſit. Ex quo initium poſtea ſumpſit locus ille nunc vulgo vocatus *Dominica de Rabauda*. Moriens ipſa B. Dulcelina ſeu Dulcina ſepulta eſt Maſſiliæ iuxta præſatum B. Hugonem fratrem ipſius, vbi multis annis miraculis claruit. Proinde alia eſt à B. Roſſolina quondam Abbatiffa Monafterij Selli Robaudit, ordinis Cluniacenſis quæ florebat anno. 1206. Nunc autem Conuentus eſt Fratrum Minorum 20. Prouinciæ S. Ludouici ab anno 1501. Cuius meminit Gonzaga ibidem par. 3. ſup. Vvadingus tom. 2. anno. 1282. §. 11. & 1290. §. 26. Toſſinianus lib. 2. in cuſtodia Maſſiliae.

Hoc item anno Siculus veſper parricidio immani, clade funeſta in parœmiam nobilitatus eſt. Dominica enim Reſurrectionis die ſacra id eſt ſanctiſſimo totius anni tempore tota illa inſula cæde Francorum inermium ſœdata celebratur. Rem geſtam fulſſime narrant Æmilius & poſt eum Mariana lib. 14. Hiſpan. hiſto. cap. 6. aliiſque paſſim eiufdem temporis hiſtorici. Ioannis Procidæ ſiue Prochyte artibus tragœdia peracta eſt. Is Prochyte Puteolani ſinus Inſulæ olim Dominus patria tamen Salernitanus, & vt quidam ſcribunt etiam medicus, Regumque Friderici II. & Manfredi quin imo & ipſius Caroli quondam Conſiliarius. Qui ob quamdam priorem prodicionem intentatam, bonis & opibus à Carolo priuatus ampliſque vt ferunt contaminationem coniugis à Francis paſſus, deſiderio priſtinarum opum flagrans & vxoris violationem vlturus ſecretam coniurationem contra Gallos Carolumque toto biennio apud pleroſque Siciliae proceres, quibus ſciebat Francos eſſe præ cæteris inuiſos, clam Minorum habitu indutus ſollicitauit. Itaque hinc parato in hunc finem Petri Aragonij Regis exercitu, illinc Græco Imperatore Palæologo aurum non parce ſupeditante coniuratio Siculorum facta ipſo die, inquit Æmilius, qui Chriſto reſurgenti ſacer eſt, datoque ad veſpertinaſ preces ſigno inermes Franci per totam Inſulam trucidati ſunt. Carolus in Hetruria aberat. Aragoniæ Rex aduolans Caroli nauibus & Inſula eſt potitus. Rex Siciliae ſalutatur qui iam Manfredi Regis Siculi filiam in matrimonio & ex ea liberos habebat. Hæc Æmilius. Soli Guillelmo Porceleto Prouinciali ac cui Arelatenſi inſignis probitatis & innocentiae viro vita conceſſa eſt, illique permiſſum incolumem ex hoc naufragio euadere. Traditur autem expeditas iam tum Carolum habuiſſe plus quam centum trigemes, viginti celſas naues, ducentas epibades, præter onetariarum, frumentariarum, & aliarum id genus ingentem copiam, quibus decem millia equitum immenſum peditum numerum, trahere ad vindicandum ſibi affiniſque ſuo Philippo Imperium Conſtantinopolitanum, undeque regnum Ieroſolymitanum ſibi æque ceſſione Mariæ debitum parabat magni animi

animi Princeps, tumque temporis toto Christiano orbe ob sanctissimam potentiam resque præclarissime gestas nominatissimus æque ac formidatissimus. Romæ erat Carolus auditorque nuncio in hæc verba erupit. *Quando fortunam mihi adversam esse vis, Deus, facito ut sensim amittam que brevi temporis spatio parva sunt.* Exinde Carolum filium ad Philippum Francorum Regem nepotem misit, exciuitque ex Prouincia Phocenfi aliisque locis militem & in Siciliam traiecit. Hæc verò proditorum scelerata in Gallos perfidia Martino Pontifici ad modum displicuit. Nam ob id regnum Aragonum grauibz censuris prius interpositis in prædã occupanti dedit, quod à Petro eam insulam interfectis Gallis militibusque prædidiariis occupatam constabat, inuadendique Aragonum regni gratia, quod ipse Carolo Valesio Comiti Regis Franci & sorore Aragonij filio minori attribuisset, Ioannem Choletum Cardinalem in Galliam misit, mandans vt Cisalpinos populos ad id bellum proposita delictorum venia incitaret.

Sequenti anno dum fama vulgi & sermo omnium de Petro Aragonio percrebesceret ipsum in bello tantum dolo & artibus niti, ipse Carolum ad certamen pronocat. Placuit equitibus vtrimque centenis dirimi controuersiam, & ea conditione vt præmium victoriæ Sicilia esset, & victus aut ad diem aut ad locum non accedens infamis perpetuo & regio nomine indignus haberetur. Locus pugne Burdogala assignatus Aquitanie caput, quod in Eduardi Regis neutri suspecti & vtrique affinis potestate esset. Dies, Calendæ Iulie anni proximi constitutæ, cunctæque hæc conditiones vtrimque sacramento firmatæ. At non comparuit Aragonius, omnia alia agebat, & per Rogerium Lauriam classis Aragonie Præfectum fugata Caroli classe, filium item Carolum cognomine claudum captiuum habuit.

Anno 1284. Ductus Carolus Claudus in Siciliam & arci Messanenfi inclusus à Siculis capite damnatus est, vt eodem pœnæ genere plecteretur quo pater eius Conradinum affecerat. At Constantia vxor Petri Aragoni, quæ in Sicilia erat, timens periculo viri sui filiorumque, saniori vsa consilio haud inconsulto Petro quidquam agi debere inquires, eundem manibus Siculorum subductum in Catalanniam misit ad virum. In reliquos verò captiuos igne scuritum est à Siculis. Interim verò quia Martinus Pontifex Petrum Aragonium Regem factorum vsu prohibuerat, eiusque regnum in Carolum Valesium Philippi Francorum Regis filium transfulerat, vt in eius possessionem illum mitteret Philippus, totis viribus Tarraconensem oppugnauit anno 1284. ac Ruscinonensi Comitatu & Gerunda potitus, cuius in obsidione Petrus Aragonius Anathemate deuinctus ex vulnere occubuisse dicitur in pugna ad gloriam Francorum memorabili, vt narrant Mariana lib. 14. cap. 9. & Amilius extremo lib. 7. Philippus ingrauescente morbo, Perpiniani diem obiit anno sequenti 1285. qui trium morte Regum insignis ad memoriam fuit, Petri Tarasconensis, cui successit Alphonsus filius eius II. Philippi Franci, & Caroli Siculi, qui ætate, luctu, tædio rerum aduersatum dum Calabrorum, Apulorum, Lucanorum, Picentinorum vrbes ad confirmandos animos circuit, morbo correptus decessit anno 1284. ætatis suæ anno 56. Pogiæ in Apulia mense Ianua. vel Februa. corpus regia pompa in Cathedrali Neapolitana sepultum est. Carolus dictus Claudus, iuri regnoque paternò successit, qui adhuc captiuus tenebatur. Filios habuit superstites Philippus Francus ex Isabella Tarraconensi Philippum Pulchrum, qui patri successit, iamque ex vxore Nauarræ Rex nominabatur, & Carolum Valesium Comitem ex Maria Brabantina, Ludouicum Comitem Ebroicensem, Margaritam & Blancham filias, quarum altera Anglorum Regi, altera Duci Brabantie nupsit. His quoque temporibus postridie Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ Iulippum filium natu maiorem Philippi Francorum Regis, cui ab oris venustate pulchro cognomen fuit, annos tantummodo quindecim natum, Ioannam Reginam Nauarræ annorum 13. vxorem duxisse Parisiis regno dotali & Comitibus Campanie & Briæ multi ponunt, Carolus verò II. regnum auspiciatus Mariam Stephani Regis Pannonie filiam duxit vxorem, ex qua liberos 13. suscepit masculos 8. & foemellas 5. vt pote Carolum Martellum, qui ex materna stirpe Pannonie Rex patri prædecessit, Ludouicum qui D. Francisci ordinem professus postea Tolosanus Episcopus inungitur, Robertum qui Patri in regno & Comitibus Prouinciæ & Forcalquerij successit, Philippum quem Tarentini sibi Principem designarunt, & quem Episcopi & ceteri Sardinie insulæ Prælati in Regem illius Insulæ viuente adhuc Carolo I. anno 1270. elegerant, Ioannem Tristanum Peloponensi Principem, Raymundum Berengarium Pedemontis Comitem, Ludouicum II. Duracie in Macedonia Ducem, Petrum denique Grauinæ Comitem. Tum verò Clementiam, quæ Carolo primogenito Philippi Pulchri, Blancham quæ Iacobo Tarasconensi, Helionorah quæ Fridelico Regi Siculo, Mariam quæ Maioricarum Regi, & Beatricem quæ primò Azoni Marchioni Estensi Ferrarie, secundò Bertrando Bathæ, tertio Roberto Viennensi Delphino nupsit.

Anno 1285. In Prouincia Phocensi ægrotante quodam generoso viro sed ad vindictam quarundam iniuriarum ardentem anhelante, vidit filius coruos multos ultra modum crocitantem & exilientem super rectum. Malum aliquod suspicatus, voluit patrem admonere & peccatorum poenitentiam persuadere. Insilientes corui conabantur alis & rostris ingressum prohibere, atqui huic certius ille indicauit dolum aliquem latere, neque veras illas volucres sed sub volucrum specie dæmones circumuolare. Animose & efficaciter apud patrem odium deponere nolentem dixit, eumque flexit ut inimicis iniurias remitteret, & Guardiano Minorum ad se vocato peccata reuelaret. Sane miram confessionis virtutem perspexit filius, dum enim pater aliquoto tempore hæreret in confessione, & præ corporis debilitate modo hoc modo illud fateretur peccatum, auolabat vnus, mox alius coruus, secundum numerum quæ fatebatur peccatorum, donec integre expiata conscientia nullus remansisset, sicque factum est ut vir placide & Christiane in Domino obdormiret. Vvadingus hoc anno. Religionis 78. num. 12.

- 13 Interim Carolus Siciliæ Rex cognomento Claudus cum in vinculis Barcinonæ haberetur certamque mortem omni humana spe destitutus breui expectaret, à Magistro Guillelmo de Tunnis Confessore suo admonitus Mariam Magdalenam venerabundus implorat, idque ubi fecisset dat se lectulo ad quietem, spei & fiduciæ plenus. Nec vana spes fuit, eadem enim nocte se illi dormienti obtulit Magdalena, quam cum è specie qua coli solet à Christianis, agnouisset supplex adorauit in somnis vitæque vindicem magna spe & prope explorata suscepit. Dum interim eiusdem Magdalene auspicio victa melioribus consiliis Regis Aragoniæ obstinatione, & diuina luce caliganti animo oborta, ad clementiam mansuetudinemque inclinare cepit ac paci cum hoste captiuo, quæ nihil haberet iusdiarum, consulere. Etsi deinceps continuatis tenebrarum ac parietum custodiis non nisi virorum Principum interpellatione ac filiorum obsidum interuentu plurimos post annos euaserit ex seruitute & ex custodia emerferit. Neque est, ô bone, quo tam asperè in prodigiosam etiam hominis transuersionem inueharis & maledicas, vi enim diuina non modo rem geri posse, verum etiam semel atque iterum & sæpius gestam nemo adeo peregrinus & hospes in scientiarum disciplina est qui ignoret, ut fusius tractaui in Magdalena nostra Massiliensi aduena capite 22. §. 1. Sed esto quamuis reipsa & exterius non gererentur à Carolo, quæ secundum quietem sensibus eius obieciebat Magdalena: Dicimus tamen internam mentis illuminationem & diuinum quoddam somnium fuisse, quale periti scripturæ interpretes à naturali siue animali distinguunt, quorum multa continent exempla diuinæ literæ tam in veteri quam in nouo testamento ut somnia Iacobi, Iosephi, Pharaocis, Nabuchodonosoris. Et ubi legimus in Matthæo fuisse D. Iosephum admonitum in somnis ab Angelo, ut puerum Iesum & Matrem in Ægyptum deferret, deinde iterum ut eos in Palestinam reduceret. Visus sibi met sæpe Xauerus noster per quietem, humeris Indum aliquem vectare adeo grauem ut ipsemet pondere fatigatus excitaretur à somno, quod quidem rei futuræ indicium potius quàm sopitæ mentis ludibrium fuisse deinde ostendit euentus. Haud aliter Deus Carolo nostro Magdalene interuentu, somnium immisit, ut rerum latentiam ac futurarum prænotionem impertiret, quas deinceps per restitutam amicorum opera libertatem ita fideliter & eo modo quo mentis oculis apparuerant, curauit, ut crucis de Leuca Narbonæ, ac triumpho quo ibi ex Aragonia reuertens exceptus fuit, apparatus, & sacrorum ædificiorum Sanmaximini & alibi passim aliorum monumenta etiam nunc posteritati propagata extent.

- 14 Anno 1288. in Comitatu Venaysino, in Delphinatu, in Gallia, iuris Pontificij dum infidelitatis error inualesceret & plurimi à veritatis semitis auersi per deuium falsitatis & hæreseon abirent, scripsit Pontifex Nicolaus IV. ad Ministrum Prouinciæ Minorum ut ibidem autoritate Apostolica ex suis fratribus vnum prudentem & doctum tanto muneri idoneum institueret Inquisitorem, qui secundum leges olim à Clemente IV. præscriptas officium hoc solerter exerceret, & plenariam haberet potestatem & autoritatem in eiusdem literis contentam. Declarauit tamen penes eundem Ministrum vel eiusdem Vicarium remanere potestatem, eundem Inquisitorem remouendi ob iustas causas: habito tamen consilio & deliberatione cum aliquibus viris discretis suæ religionis atque in eius locum substituendi alium, idque ipsum concessit ut facerent moriente Inquisitore. Variis etiam diplomatis eiusdem tenoris ad eundem ministrum datis, iussit ut in ciuitate Arausicana eiusque districtu in Gallia Narbonensi, & in castro de Sellone, nec non in Prouincia Forcalquerij Comitatus, & quibuscumque ciuitatibus & locis siue terris, Imperij, infra Arelatenis, Aquis, & Ebredunensis prouinciarum terminos constitutis hæredibus

hæredibus claræ memoriæ Caroli Regis Siciliæ mediate vel immediate non subiectis & etiam in ciuitate Auenionensi Inquisitores institueret. Vvadingus hoc anno num. 14.

Per id tempus Carolus Andegauensis, II. eius nominis Prouinciæ Comes, cum Massiliensibus fœdus icisse dicitur, cuius fœderis sunt iura, sunt & formulæ de omnibus rebus constitutz, ne quis aut in genere iniuriæ, aut ratione actionis errare posset.

In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen.

Cum inter Illustriss. Dominum Carolum filium Domini Regis Francia, Andegauis Prouincia & Forcalquerij, bona memoria, quondam Comitem & Marchionem Prouincia, nomine suo & uxoris, siue Domina Beatricis illustriss. Comitissæ, Andegauis, Prouincia, & Forcalquerij, Marchionissæ Prouincia, filia & hæres Domini Raymundi Berengarij Comitis Prouincia & Forcalquerij ex una parte; & Rectores & communi hominum ciuitatis Vicecomitalis Massilia, & homines singulares dictæ ciuitatis ex altera parte, plures varia & diuersa quæstiones & discordiæ verterentur, & verti sperarentur, de quibus, & quarum occasione compositio & concordia atque pax facta fuit, de consilio Dominorum Andrea de Portu, Bertrandi de Buco, & Guillelmi Cornuti Rectorum tunc ciuitatis Massilia; & Dominorum Guillelmi Chaberti, Bernardi Gaschi, Philippi Ancelini Montolini, & Ioannu Vinandi per Raolenum Dircinum quondam tunc Scindicum ciuitatis Massilia, in qua & cuius occasione prædictus Scindicus voluit & concessit, quod dictus Dominus Comes, & Domina Comitissa, & hæres eorum succedentes eisdem in Comitatu Prouincia, habeant perpetuo, & teneant, & possideant, & quasi possiderent ex causa compositionis, transactionis, & concordia factæ, dominium & seignoriæ dominationum, & regimen, & omnem iurisdictionem ciuitatis Massilia & eius territorij, & omnia iura quæ dicta ciuitas habebat vel habere poterat, tam in ipsa villa Vicecomitali Massilia & eius territorio & mari Massilia, quam in Castris Arenarum & Birganfoin & alibi ubicumque. Saluis & retentis tamen ipsi ciuitati & suburbio dictæ ciuitatis & exceptatis paci & conuentionibus, libertatibus, & franchesiis quibusdam expressis & contentis, in instrumento compositionis, concordia, & pacis prædictæ, quod scriptum fuit manu Guillelmi de Auihone, Notarij quondam publici Massilia, anno Domini corrente 1257. Indiç. 16. 4. Nonas Iunij. & inter alia contineatur in ipso instrumento quod Dominus Comes & Domina Comitissa, & successores eiusdem Domina Comitissa, succedentes eisdem in Comitatu Prouincia, tenerentur, ut tenentur, præstare iuramentum, & etiam præstarent de obseruandis omnibus & singulis pacis conuentionibus, & franchesiis in dicto instrumento contentis tacite vel expresse; Et omnes Vicarij, qui pro tempore essent & fuerint in dicta ciuitate, in principio sui regiminis iurarent obseruare omnia & singula capitula in dicto instrumento compositionis, concordia, & pacis contenta. Quæ pax fuit postea anno Christi 1262. Indiç. 6. die luna post Octauas S. Martini plenius hinc inde confirmata inter partes prædictas, & per eas exceptis quibusdam, quæ in instrumento de dicta confirmatione facto, & scripto per Martinum de Magdalena, Notarium tunc dicti Domini Comitis, exprimuntur. Et postea per Dei gratiam accederet, quod prædictus D. Comes effectus fuit Hierusalem & Sicilia Rex, dictaque D. Comitissa eius uxor effecta fuit similiter Hierusalem & Sicilia Regina; deinde diuina potentia ordinante, dicta D. Regina, Comitatum Prouincia & Forcalquerij Comitissa migrauerit ab hoc sæculo, superstiti sibi filio & hærede, ac in dicto Comitatu Prouincia succedente, eidem illustriss. Domino Carolo, eius prædicti Domini Regis primogenito, diuina permissione Christianissimo Principe Salernitano & honoris montis S. Angeli Domino. Postea verò decessit dictus Dominus Rex prædicto Domino Carolo eius filio superstiti & succedente eidem.

Ecce quod nunc anno Incarnationis eiusdem 1288. Indiç. 2. Nonis Decemb. prædictus Dominus Carolus primogenitus supradictorum Dominorum Regis, & Reginae felicis recordationis quondam hæres & successor, & ut successor in Comitatu Prouincia prædicta Domina Regina lectis & sibi perbene expositis libertatibus, franchesiis, pacis & conuentionibus atque capitulis, in dictis instrumentis concordia & pacis contentis. In pleno & publico Parlamento ad vocem præconis, & ad sonum campanæ more solito congregato, & in cæmeterio Ecclesia B. Maria de Accuis promissit nobis Guillelmo Ruddy, & Pontio Marino Notarijs publicis ciuitatis Massilia, hoc anno per Vicarium & generale Consilium dictæ ciuitatis Massilia officialibus constitutum, in curia palatij Massilia, & ut publicis personis solenniter stipulantibus & recipientibus, nomine, loco, & vice totius Consilij generalis & vniuersitatis hominum omnium & singulorum ipsius ciuitatis, & per nos ipse obseruare & attendere fideliter & bona fide, sine alicuius diminutione, supradictam compositionem, concordiam atque pacem per parentes suos quondam factam, cum dicta ciuitate Massilia, & Scindico suo prædicto pro ut superius est recitatum, & in prædictis instrumentis continetur, & omnes & singulas pactiones & libertates atque franchesiæ, per dictos eius parentes promissas & expressas & tacite, & omni modo, Scindico supradicto, & vniuersitati hominum Massilia & singulis hominibus dictæ ciuitatis Massilia, pro ut in ipsis instrumentis compositionis & pacis continetur. Et ut ea obseruet

Anno 1285. In Prouincia Phocensi zgotante quodam generoso viro sed ad vindictam quarundam iniuriarum ardentem anhelante, vidit filius coruos multos vltra modum crocitanes & exilientes super rectum. Malum aliquod suspicatus, voluit patrem admonere & peccatorum pœnitudinem persuadere. Insilientes corui conabantur alis & rostris ingressum prohibere, atqui huic certius ille indicauit dolum aliquem latere, neque veras illas volucres sed sub volucrum specie dæmones circumuolare. Animose & efficaciter apud patrem odium deponere nolentem dixit, eumque flexit vt inimicis iniurias remitteret, & Guardia-no Minorum ad se vocato peccata reuelaret. Sane miram confessionis virtutem perspexit filius, dum enim pater aliquoto tempore hæret in confessione, & præ corporis debilitate modo hoc modo illud fatebatur peccatum, auolabat vnus, mox alius coruus, secundum numerum quæ fatebatur peccatorum, donec integre expiata conscientia nullus remansit, sicque factum est vt vir placide & Christiane in Domino obdormiret. Vvadingus hoc anno. Religionis 78. num. 12.

- 13 Interim Carolus Siciliæ Rex cognomento Claudus cum in vinculis Barcinonæ haberetur certamque mortem omni humana spe destitutus breui expectaret, à Magistro Guillelmo de Tunnis Confessore suo admonitus Mariam Magdalenam venerabundus implorat, idque vbi fecisset dat se lectulo ad quietem, spei & fiduciæ plenus. Nec vana spes fuit, eadem enim nocte se illi dormienti obtulit Magdalena, quam cum è specie qua coli solet à Christianis, agnouisset supplex adorauit in somnis vitæque vindicem magna spe & prope explorata suscepit. Dum interim eiusdem Magdalenz auspicio victa melioribus consiliis Regis Aragonij obstinatione, & diuina luce caliganti animo oborta, ad clementiam mansuetudinemque inclinare cœpit ac paci cum hoste captiuo, quæ nihil haberet iusdiarum, consulere. Etsi deinceps continuatis tenebrarum ac parietum custodiis non nisi vitorum Principum interpellatione ac filiorum obsidum interuentu plurimos post annos euaserit ex seruitute & ex custodia emerferit. Neque est, ô bone, quo tam aspere in prodigiosam etiam hominis transuersionem inueharis & maledicas, vi enim diuina non modo rem geri posse, verum etiam semel atq; iterum & sæpius gestam nemo adeo peregrinus & hospes in scientiarum disciplina est qui ignoret, vt fusius tractavi in Magdalena nostra Massiliensi aduena capite 22. §. 2. Sed esto quamuis reipsa & exterius non gererentur à Carolo, quæ secundum quietem sensibus eius obiciebat Magdalena: Dicimus tamen internam mentis illuminationem & diuinum quoddam somnium fuisse, quale periti scripturæ interpretes à naturali siue animali distinguunt, quorum multa continent exempla diuinæ literæ tam in veteri quam in nouo testamento vt somnia Iacobi, Iosephi, Pharaocis, Nabuchodonosoris. Et vbi legimus in Matthæo fuisse D. Iosephum admonitum in somnis ab Angelo, vt puerum Iesum & Matrem in Ægyptum deferret, deinde iterum vt eos in Palestinam reduceret. Visus sibi sæpe Xauerus noster per quietem, humeris Indum aliquem vectare adeo grauem vt ipsemet pondere fatigatus excitaretur à somno, quod quidem rei futuræ indicium potius quàm sopitæ mentis ludibrium fuisse deinde ostendit euentus. Haud aliter Deus Carolo nostro Magdalenz interuentu, somnium immisit, vt rerum latentiam ac futurarum prænotionem impertiret, quas deinceps per restitutam amicorum opera libertatem ita fideliter & eo modo quo mentis oculis apparuerant, curauit, vt crucis de Leuca Narbonæ, ac triumpho quo ibi ex Aragonia reuertens exceptus fuit, apparatus, & sacrorum ædificiorum Sanmaximini & alibi passim aliorum monumenta etiam nunc posteritati propagata extent.

- 14 Anno 1288. in Comitatu Venayfino, in Delphinatu, in Gallia, iuris Pontificij dum infidelitatis error inualesceret & plurimi à veritatis semitis auersi per deuium falsitatis & hæreseon abirent, scripsit Pontifex Nicolaus IV. ad Ministrum Prouinciæ Minorum vt ibidem autoritate Apostolica ex suis fratribus vnum prudentem & doctum tanto muneri idoneum institueret Inquisitorem, qui secundum leges olim à Clemente IV. præscriptas officium hoc solerter exerceret, & plenariam haberet potestatem & auctoritatem in eiusdem literis contentam. Declarauit tamen penes eundem Ministrum vel eiusdem Vicarium remanere potestatem, eundem Inquisitorem remouendi ob iustas causas; habito tamen consilio & deliberatione cum aliquibus viris discretis suæ religionis atque in eius locum substituendi alium, idque ipsum concessit vt facerent moriente Inquisitore. Variis etiam diplomatis eiusdem tenoris ad eundem ministrum datis, iussit vt in ciuitate Arausicana eiusque districtu in Gallia Narbonensi, & in castro de Sellone, nec non in Prouincia Forcalquerij Comitatibus, & quibuscumque ciuitatibus & locis siue terris, Imperij, infra Arelatenis, Aquensis, & Ebredunensis prouinciarum terminos constitutis hæredibus

heredibus claræ memoriæ Caroli Regis Siciliæ mediate vel immediate non subiectis & etiam in ciuitate Auenionensi Inquisitores institueret. Vvadingus hoc anno num. 14.

Per id tempus Carolus Andegauensis, II. eius nominis Prouinciæ Comes, cum Massiliensibus fœdus icisse dicitur, cuius fœderis sunt iura, sunt & formulæ de omnibus rebus constitutæ, ne quis aut in genere iniuriæ, aut ratione actionis errare posset.

In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen.

Cum inter Illustriss. Dominum Carolum filium Domini Regis Francia, Andegauis Prouincia & Forcalquerij, bonæ memoriæ, quondam Comitem & Marchionem Prouincia, nomine suo & uxoris, siue Domina Beatricis illustriss. Comitissæ, Andegauis, Prouincia, & Forcalquerij, Marchionissæ Prouincia, filia & hæres Domini Raymundi Berengarij Comitum Prouincia & Forcalquerij ex una parte & Rectores & communi hominum ciuitatis Vicecomitalis Massilia, & homines singulares dictæ ciuitatis ex altera parte, plures varia & diuersa quæstiones & discordiæ verterentur, & verti sperarentur, de quibus, & quarum occasione compositio & concordia atque pax facta fuit, de consilio Dominorum Andrea de Porto, Bertrandi de Buco, & Guillelmi Cornui Rectoris tunc ciuitatis Massilia, & Dominorum Guillelmi Chaberti, Bernardi Gaschi, Philippi Ancelini Montolini, & Ioannu Vinandi per Raolenum Dircinum quondam tunc Scindicum ciuitatis Massilia, in qua & cuius occasione prædictus Scindicus voluit & concessit, quod dictus Dominus Comes, & Domina Comitissa, & hæres eorum succedentes eisdem in Comitatu Prouincia, habeant perpetuo, & teneant, & possideant, & quasi possiderent ex causa compositionis, transactionis, & concordia factæ, dominium & seignoriæ dominationum, & regimen, & omnem iurisdictionem ciuitatis Massilia & eius territorij, & omnia iura qua dicta ciuitas habebat vel habere poterat, tam in ipsa villa Vicecomitali Massilia & eius territorio & mari Massilia, quam in Castris Arenarum & Burgansoin & alibi ubicumque. Saluis & retentis tamen ipsi ciuitati & suburbio dictæ ciuitatis & exceptatis paci & conuentionibus, libertatibus, & franchesiis quibusdam expressis & contentis, in instrumento compositionis, concordia, & pacis prædictæ, quod scriptum fuit manu Guillelmi de Auiatione, Notarij quondam publici Massilia, anno Domini currente 1257. Indiæ. 16. 4. Nonas Iunij. & inter alia contineatur in ipso instrumento quod Dominus Comes & Domina Comitissa, & successores eiusdem Domina Comitissa, succedentes eisdem in Comitatu Prouincia, tenerentur, ut tenentur, præstare iuramentum, & etiam præstarent de obseruandis omnibus & singulis pacis conuentionibus, & franchesiis in dicto instrumento contentis tacite vel expresse; Et omnes Vicarij, qui pro tempore essent & fuerint in dicta ciuitate, in principio sui regiminis iurarent obseruare omnia & singula capitula in dicto instrumento compositionis, concordia, & pacis contenta. Quæ pax fuit postea anno Christi 1262. Indiæ. 6. die luna post Octauas S. Martini plenius hinc inde confirmata inter partes prædictas, & per eas exceptis quibusdam, qua in instrumento de dicta confirmatione factæ, & scriptæ per Martinum de Magdalena, Notarium tunc dicti Domini Comitum, exprimuntur. Et postea per Dei gratiam accederet, quod prædictus D. Comes effectus fuit Hierusalem & Sicilia Rex, dictaque D. Comitissa eius uxor effecta fuit similiter Hierusalem & Sicilia Regina; deinde diuina potentia ordinante, dicta D. Regina, Comitatum Prouincia & Forcalquerij Comitissa migrauerit ab hoc sæculo, superstitæ sibi filio & hærede, ac in dicto Comitatu Prouincia succedente, eidem illustriss. Domino Carolo, eius prædicti Domini Regis primogenito, diuina permissione Christianissimo Principe Salernitano & honoris montis S. Angeli Domino. Postea verò decessit dictus Dominus Rex prædicto Domino Carolo eius filio superstitæ & succedente eidem.

Ecce quod nunc anno Incarnationis eiusdem 1288. Indiæ. 2. Nonis Decemb. prædictus Dominus Carolus primogenitus supradictorum Dominorum Regis, & Reginae felicitis recordationis quondam hæres & successor, & ut successor in Comitatu Prouincia prædictæ Domina Regina lectis & sibi perbene expositis libertatibus, franchesiis, pacis & conuentionibus atque capitulis, in dictis instrumentis concordia & pacis contentis. In pleno & publico Parlamento ad vocem præconis, & ad sonum campanæ more solito congregato, & in camiterio Ecclesiæ B. Mariæ de Accuis promisit nobis Guillelmo Ruddy, & Pontio Marino Notarijs publicis ciuitatis Massilia, hoc anno per Vicarium & generale Consilium dictæ ciuitatis Massilia officialibus constitutum, in curia palatij Massilia, & ut publicis personis sollemniter stipulantibus & recipientibus, nomine, loco, & vice totius Consilij generalis & vniuersitatis hominum omnium & singulorum ipsius ciuitatis, & per nos ipse obseruare & attendere fideliter & bona fide, sine alicuius diminutione, supradictam compositionem, concordiam atque pacem per parentes suos quondam factam, cum dicta ciuitate Massilia, & Scindico suo prædicto pro ut superius est recitatum, & in prædictis instrumentis continetur, & omnes & singulas portiones & libertates atque franchesiæ, per dictos eius parentes promissas & expresse & tacite, & omni modo, Scindico supradicto, & vniuersitati hominum Massilia & singulis hominibus dictæ ciuitatis Massilia, pro ut in ipsis instrumentis compositionis & pacis continetur. Et ut ea obseruet

obseruet fideliter & attendat, iuravit dictus Dominus Carolus Princeps, super sancta Dei Evangelia ab eo nunc corporaliter sponte tacta, districtè præcipiens nobili viro Domino Ioanni Scoto militi, Seneschallo Provincia & Forcalquerij, & nobili viro Domino Barracio de Barracio militi Domino Castri S. Stephani Vicario nunc Massilia, & nobili viro Domino Berengario Monacho militi nunc Subuicario Massilia, & nobili & discreto viro Domino Guillelmo Ruddo de Mallana legum professori, Iudici nunc curia palatii Massilia hic presentibus, & ceteris Officialibus suis in curia Massilia, & in ipsa ciuitate constitutis, ut sub virtute iuramentorum ab eis præstitorum attendant & obseruent fideliter & bona fide, & sine diminutione, omnia & singula capitula in dictis instrumentis compositionis, concordia, atque pacis contenta. Hac idem præcepit fieri ab omnibus & singulis Seneschallis, & maioribus Iudicibus Provincia & alijs Vicariis, Subuicariis, Iudicibus, & alijs Officialibus, qui ex nunc fuerint in Comitatu Provincia & in ciuitate Massilia supradicta. Saluo & protestato iam per dictum Dominum Carolum Principem & eius partem, quàm per ipsam ciuitatem, quod nullum præiudicium sit nec generetur ipsi Domino Principi, nec etiam dictæ ciuitati Massiliensi, & per prædicta tam ipse quàm eius curator possit petere seu etiam exigere (si necesse est) & habere de Massilia illos obsides qui gratis & de sua bona & spontanea voluntate se obtulerunt, ituros in Cathaloniam seu Aragoniam ob liberationem Domini Principis supradicti, cum ipsa ciuitas Massilia Vicecomitalis sit, & esse debeat immunis, & libera à præstatione obsidum prout in instrumento dictæ transactionis & pacis plenius continetur.

25 De quibus omnibus & singulis supra dictis præcepit fieri publica instrumenta dictæ ciuitati, & ipsi Consilio generali Massilia, & ipsi vniuersitati hominum Massiliensium hic presentibus, sui sigilli munimine corroborata. Acta sunt hæc Massilia in cemeterio B. Mariae de Accuis, in præsentia & testimonio nobilium virorum, Domini Bertrandi de Bancio Comitis Buellum, Domini Hugonis Comitis de Vienna, Domini Ioannis Scoti Seneschalli Provincia. D. Bertrandi de Bancio, D. de Berre, D. Fratris Guillelmi Porcelleti Episcopi Dignensis, D. Guillelmi de Villareto Prioris sancti Agdy, D. Gaufredi de Lanuncello Præpositi Aptensis, D. Bertrandi de Rochanaria Maioris Iudicis Provincia, D. Raymundi Ruffy de cornis militis, Iurisperiti Consiliarij & familiaris Domini Principis, D. Guydonis de Tallia Procuratoris & Advocati fisci, D. Barracij de Barracio militis Domini Castri S. Stephani, Vicarij Massiliensis, D. Berengarij Monachi Subuicarij Massilia, D. Guillelmi Ruddi de Mallana Iudicis Maioris palatii Massiliensis, D. Berengarij Hugolein militis, & D. Bertrandi Beroardi Iurisperiti, D. Petri Gorini Iurisperiti, D. Bartholomæi Bonini, D. Hugonis d'Acelin Iudicis Massilia, D. Andrea Grassa Iurisperiti, D. Ioannu Bompar Iurisperiti, Hugonis de Achis, D. Aycardi de Rocaforti, D. Hugonis de Rocaforti, D. Gaufredi Vicarij, D. Ancelini Geofredi, & mei Pontij Marini Notarij publici Massilia, & Comitatum Provincia & Forcalquerij, ac scriba Curia palatii Massil. qui mandato & rogatu dicti Domini Principis & vniuersitatis prædictæ hominum Massiliensium, & Consilij generalis ciuitatis prædictæ, hæc publicam chartam scripsi & signo meo signavi.

16 Idibus Martij nuntios misisse reperitur Nicolaus duos Archiepiscopos Rauennæ & Montis Regalis ad Alphonsum Aragonium ut cum eo de liberatione Caroli agerent, diemque ei dicerent quo se intra sex menses sisteret, rationem de omnibus Pontifici redditurus, alioqui diuinarum legum humanarumque in eum iudicio ageretur. Philippum item Francorum & Eduardum Anglorum Regem per literas monuit, cum Ioanne Choletto Cardinale S. Cæcilie Legato Apostolico modos aliquos & condiciones adinuenire, quibus honeste ac sine præiudicio sedis Apostolicæ ipsiusque Caroli, in libertatem vindicaretur. Has verò condiciones quas refert Spondanus in Annalibus Eduardus & Aragonius misero tulerunt. Ut Iacobo Alphonsi fratri Siciliæ regnum quod usurpauerat cederet, Pontifex exoraretur id annuere, Aragoniosque Anathematis religione soluere, Carolus Valesius Philippi Francorum Regis frater iure Aragonij regni quod à Martino Papa acceperat, decederet. Alphonso magnum auri pondus numeraretur eaque omnia nisi intra triennium præstita essent in custodiam rediret, interimque obsides daret tres filios & 60. ex Provincia Phocensis primaria nobilitate viros, sponderetque curaturum se ut trium annorum induciæ à Franco Rege eiusue fratre concederetur Alphonso eiusque fratri Iacobo. Quæ omnia iureiurando firmavit Carolus tribus filis Ludouico secundo genito, qui pie acta in Ordine Minorum vita inter Sanctos referri meruit, & Roberto quarto genito, qui postea Neapoli regnavit, & Ioâne Feloponenfi Principe qui iuuenis obiit, obsidibus datis, cum ceteris de quibus in prædicto confessu Eduardus & Alphonsus apud Oloronem Benecharui ciuitatem inter se conuenerunt. Tantum enim fuit ipsi Carolo tam diuturnæ captiuitatis tædium, ut grauissimas eas condiciones admittere non recusauerit. Cæterum è carcere dimissus, confestim ad Regem Philippum Francorum & Carolum eius fratrem accedens nihil ab eis obtinere quiuic eorum, quæ Alphonsus postulauerat.

DURANTVS I. cognomento FREDOLVS.

ANNO CHRISTI 1289. MASSILIÆ CONDITÆ. 1886.

Caroli II. Sicilia Regis & Comitii Provincia. An. 5.

POST excessum ab humanis Raymundi de Nemauso Durantum I. alij quos sequitur Ruffy in sæpe dicta serie, Fredolum cognominant, aditisse Episcopatum Massiliensem habet in suo Catalogo D. Tousel testis omni exceptione maior. Anno, inquit, Domini 1289. Magister Durantus qui & Fredolus dictus est Massiliensem cepit regere Ecclesiam obijtque anno 1209. Iunij 30. Sed id postremum de obitu, de Fredolo II. dictum existimo, vix enim Durantus annum vidit supra 1299. vt ex dicendis planum fiet. De eodem Iosephus Maria Suarez Episcopus Vasionensis in suis ex Regesto Pontificio Collectionibus. Durantus Episcopus Massiliensis collector noua Decima per Aquensem & Arelatensem Prouincias à Bonifacio VIII Imposita anno 1298. In libello Indicis Archiepiscoporum Auenionensium.

Nicolaus Papa fœderis isti Barcinone inter Carolum Claudum & Aragoniæ Regem pacta & conuenta rata esse noluit, affirmans suo iniussu non posse transigi de regno sedis Romanæ beneficiario Eundem Carolum ad se venientem honorifice suscepit, regnique paterni confirmatione concessa. 3. Calend. Iunij die Pentecostes vtriusque regni diadema Pontificis manibus suscepit, beneficiario iure, cum in Pontificis verba iurasset, vtriusque Sicilia Regem appellauit anno 1289. Deinde Neapolim rediens Carolus, mortuo sine hærede Rege Hungariæ Stephano filium Carolum Martellum eiusdem regni Regem ab Apostolico Legato iungi & coronari fecit, quod Stephani vnica filia & hæres regni Maria eius mater esset. Vnde grauissimum in Etruria excitatum est bellum inter Iacobum Aragoniæ & Siciliae & Carolum II. Neapolis Reges, quod vtriusque regni titulos à Pontifice Carolus præter sacramenti fidem suscepisset. Tum etiam Philippum inter Francorum & Eduardum Anglorum Reges discordiæ grauissimæ & acriores iræ intimo odio & corde conceptæ, pene exardescere iam videbantur, cum Iacobus rebus suis timens inducias petiit à Carolo, obtinuitque in duos annos, restituto tamen Carolo. Catanzano Calabriae oppidum. Hæc Zurita in indice rerum Aragonicarum. Ad diem 4. Calend. Iunij Pontifex Nicolaus rescissis irritisque pactationibus, quæ cum Rege initæ & constitutæ fuerant, Carolum Salernitanum Principem Regiis insignibus decorat & cognomen regni Siciliae, Ducatum Apuliae & Calabriae, Campanique Principatus attribuit, quæ res Tarraconenses à spe conciliandæ pacis auertit, & ad arma concurrerunt. Pronuba tamen pace res iterum firma constansque perstitit. Verum hæc induciarum fœdera præpostera ægerrime ferens & indignatus vehementissime Robertus Comes Atrebatensis, qui pro Carolo regnum Neapolitanum tutabatur, quod sic hostis qui facile vinci poterat è manibus elaberetur, in Galliam se recepit cum magna parte nobilitatis, vnde & dictus reperitur Carolus cognomento *Cunetans*, quod multa segnius ageret, quam pro ardore Gallico.

De rebus Massiliae gestis Vvadingus an. 1290. num. 20. plurimorum occurrit Conuentuum memoria sub hoc anno in Regesto Pontificio, quos sacris commendauit Nicolaus Indulgentiis, de quibus dum aliunde alia non suppetunt monumenta, saltem monebimus sub hoc tempore has ædes extitisse, Auenionensem Ecclesiam Minorum, in qua permultæ, inquit Pontifex, Sanctorum reliquiæ recõditæ fore dicuntur. Visitantibus in diebus Assumptionis & S. Francisci, atque per octauas aliquot Indulgentias elargitur. Massiliensem Ecclesiam, in qua Hugonem de Dina & sororem sepultos diximus, multis ornatam reliquiis Sanctorum asserit etiam Pontifex, dum hoc anno Indulgentiis cohonestat. Extructus erat Conuentus egregio opere extra Portam regiam, in eoque tumulatus fuit S. Ludouicus Tolosanus, quem postea in Hispaniam derulerunt Catalanni. Demoliti sunt funditus ciues locum, post bellum Borbonicum, ne hostibus esset præsidio tanta enim loci maiestas arcem potius quam Conuentum representabat. De altero Monasterio intra urbem extructo atque Obseruantibus tradito suo loco scribemus nimirum an. 1533.

Cæterum hoc eodem anno 1289. celebratam fuisse ab eodem Carolo Rege reuelationem, inuentionem & translationem corporis B. Mariæ Magdalene in villa S. Maximimi Aquensis Diocesis 1. Nonas Maij eodemque die statuto futuris temporibus celebrandam autores aliqui produnt, de quibus nos alias fulse ac copiose in Magdalena nostra Massiliensi

aduena ca. 22. §. 1. num. 5. & cap. 23. num. 2. & cap. 24. num. 4. Quia verò Princeps sapientissimus non erat ignarus in iis, quæ ad sacrum & diuinum cultum pertinent, nisi Ecclesiæ accederet autoritas, facile controuersias ac suspiciones oriri non minore damno quam offensione populorum, eius ductu impulsuque magno numero Episcopi, & Abbates, viri fide, religione, & autoritate præstantes ex omni Gallia Narbonensi lecti sunt, quibus datum negotium, ut ipsas primum inuentas reliquias, & de earum certitudine à maioribus inclusa & inscripta Lipsanothecis programmata, reuelationes, miracula, traditiones, historiarum monumenta explorantes rem omnem intentius inuestigarent. Confestim illi Sanmaximum ire pergunt, acute indagant & odorantur omnia, cryptam, & facellum subterraneum vident, quod Magdalenz & aliorum Sanctorum corpora infederant, atque ibi geminam suberis spiram & Epigraphem rei monumentum literis Gothicis exaratam. Sciscitari deinde tempus, quo depopulantibus Prouinciam Sarracenis seposita & recondita fuerant, comperiunt eodem plane tempore Magdalenz reliquias alabastri tumulo ereptas & marmoreo, in quo etiam nunc iacent inclusas. Qua re disceptata & satis explorata iurati, niuersi seueram & grauem Republica dignam ferunt sententiam qui & exactis ibidem festis, aliquot diebus sacra priuata coluerunt, ac publicis præfuerunt sacrificiis celeberrimo virorum mulierumque conuentu. Rex Carolus qui præsens aderat, foelici lætus successu Comitiorum quorum autor fuerat monumentum solenne stare voluit, & in tabulis publicis rem omnem referri placuit, additis, Episcoporum aliquot cæterorumque deputatorum nominibus testimoniisque, quo veritas ad posteros testatior foret. Earum literarum exempla in sancta domo Regia ad Conuentum FF. Prædicatorum Sanmaximini asseruata ad nostram usque ætatem peruenerunt. Quem conuentum postmodum tempore succedente memoratus Carolus Rex Siciliæ iam effectus poni & institui procurauit, translatis inde Monachis S. Victoris Massiliensis per Bonifacium Papam VIII. anno Domini 1295. ut suo loco dicetur.

5 Anno 1291. cum arma pararentur in Aragoniam à Francis nequicquam Carolo Siciliæ Rege illa auertere conato iungerenturque Francis Castellani ex pacto inter eorum Reges fœdere Nicolaus Pontifex de huiusmodi controuersis appellatus ad eas componendas Legatos constituit duos Cardinales Gerardum Parmensem Episcopum Sabinum, & Benedictum Caietanum Diaconum tituli S. Nicolai in carcere Tulliano. His omnibus iam præmissis demum anno præsentis mensæque Februario ineunte convenientibus Tarasconem in Prouincia Galliz, iisdem Cardinalibus Legatis vnà cum missis à Philippo Francorum Rege & Carolo Valesio ipsius fratre, atque ab Alphonso Aragonio cum ampla potestate oratoribus, ipsoque Rege Carolo Siciliæ præsentem (quem tradunt sinceræ fidei Principem in Galliam accessisse eo animo, ut nisi Valesium inducere posset ad renunciationem iuris regni Aragonici, se iterum ex pacto in custodiam traderet) pax his conditionibus sancita est, ut Aragonius missa Romam legatione eorum quæ commissa fuissent veniam suppliciter peteret, vectigalis nomine, uti Iacobus eius proauus pactus fuerat, Romanæ Ecclesiæ 30. auri uncias penderet annuatim, festo Natiuitatis proximo se Romæ sisteret in Syriam ad auxilium Christianorum exercitum duceret, & in Siciliam appellens Constantiam matrem ac fratrem Iacobum ad eius Insulæ restitutionem induceret, interimque omnino ex ea Aragonios ac Catalanos tam procures quam milites seuerò edicto euocaret, obsidesque à Carolo Siculo acceptos redderet. His conditionibus quarum vix vlla postea adimpleta fuit, Pontifex cum in gratiam reciperet legaretque qui Prouincias eius interdicto Ecclesiastico solueret. Et Carolus Valesius iure cederet quod ei Martinus Papa in regnum Aragoniæ attribuerat. Ne verò Iacobus Alphonso frater ac Siculi hanc pacem turbaret, iterum fide publica ad colloquium congressumque Alphonso ipse ac Carolus Siculus ad collem Iuncariz in finibus Catalaniz 7. Idus April. cum duodenis proceribus gladiis tantum succinctis venientes fessis malis præteritis ratas pacis condiciones habuerunt, & Carolus Clementiam filiam (Margaritam alij vocant) Carolo Valesio cum dote Comitatus Andegauensis nuptui dedit, ea Lege ut Aragonij regni repetendi iure actioneque decederet. Ne verò Aragonius ea quæ pollicitus erat præstaret, repentina mors obstiruit. Defunctus autem est Barcinone 14. Calen. Iulij in ipso iuuentutis flore, septimum dumtaxat & 20. annum agens atque in cœnobio fratrum Minorum in veste Minoritica sepultus. Hæc Spondanus an. 1291. num. 1. & 2.

6 Anno 1291. non multo post occasum pertentatæ à Massiliensibus ac institutæ audaciùs contumaciùsque Reipublicæ, fauore primum & gratia Caroli II. Siciliæ Regis ac Comitæ Prouinciæ, celeberrimum illud & maximum *de non extrahendo* priuilegium Massiliensibus illuxit, quod in libro Statutorum recitatur totidem verbis fol. 201. *Carolus II. Dei gratia Rex Ierusalem & Sicilia, Ducatus Apulia, & Principatus Capua, Prouincia Comes & Forcalquerij*

tenore presentium notum facimus vniuersis, quod nos statuto ciuitatis nostra Massilia & capitulum pacis dudum inita, inter clara memoria Dominum patrem nostrum & Commune ciuitatis eiusdem, quibus caneri dicitur, quod liceat unicuique condemnato, in eadem causa semel appellare, & ne quis cogatur ciuitatem ipsam pro appellationibus interponendis vel exercendis exire, tenore presentium acceptamus, & ea volumus inuiolabiliter observari. In cuius rei testimonium praedicto Communi perinde fieri & pendenti Maiestatis nostra sigillo iussimus communiri. Datum Tarascone anno Domini 1291. die 15. Ianua. Indict. 4. Regnorum nostrorum 7. Cuius beneficii fundamenta iecerat anno superiori 1557. Carolus pater & Prouinciae Comes eius nominis I. in pactis quibus conuenit inter ipsum & Massilienses art. 10. Omnes, inquit, cause seu lites tam principales quam appellationum, quae in curijs Massiliensibus mouebuntur, per quem unumque modum agendi vel excipiendi vel accusandi vel inquirendi per officium vel denunciandi, infra ciuitatem Massilia tractabuntur, examinabuntur, & terminabuntur, ita quod nullus litigantium cogatur exire, propter huiusmodi causam, ciuitatem Massilia, &c.

Res ita certo & tranquille se habuit, ad annum vsque 1052. quo supremus Senatus Aqueus primùm institutus, iuris & autoritatis huius vendicationem nitebatur elidere, missoque Massiliam forensi apparitore anno 1530. qui vadaretur mulierem ream, vxorem Ioannis Fontar, moram per intercessionem iniecere Massilienses, 1. quia priuilegiis, vt aiunt, cauetur ne commissarij habeant locum in dicta ciuitate Massiliae, 2. quia capitulis pacis & conuentionibus ac priuilegiis confirmatis cauetur, ne pro quibuscumque tam ciuilibus quam criminalibus causis & tam in prima instantia quam alijs, Massilienses non extrahantur à dicta ciuitate.

Inuenta demum est ratio, qua Franciscus I. Rex Christianissimus ipsas inter se dissidentes ciuitates conciliaret simul, & ad sui iuris vsus adiungeret, cum edicto fanciuit an. 1535. vt Massiliensibus quidem liberum foret, prima in ius uocatione litem suam apud ipsos singularim disceptare, sic tamen vt in Aqueus curia Iudex maior prouocationum ab inferioribus Massiliensibus cognoscendarum tribunal obtineret. Qui verò propter Maioris eiusdem iudicis absentiam, Massiliae substituebatur Vicarius, vel Accensus, causas in futurum iudicium, idonea serie digerebat, de quibus ipse Iudex maior certis anni temporibus Massiliam accedens, ex inspectis autoritatibus penitus decideret omnemque controuersiam exhaustiret, de quibus plura lib. 3. Corollario 12. num. 1. Idem nunc praestat iam ab instituta Massiliae Secundarij iuris curia Seneschallus vel eius loco Praetor primarius: atque alij iudices, cum ex vniuerso Senatu Aqueus quotannis designati renuntiatique iudicialium decuriarum Praefes vnus aliquis, cum Senatoribus sex Massiliam destinantur, vt litium arbitri deferta, si quae forent, appellarent vadimonia, vel prouocationum iudices, causarum haecenus genera omnia in dicendi controuersiam aut disceptationem vocata decretoria iudicio dirimerent. Non destirere tamen Massilienses, apud Regem in sanctiori consilio ius suum petere ac persequi, & habuit saepe res deliberationem in politico ciuium coetu, die 27. Decem. anno 1557. & die 11. Februa. an. 1577. & die 17. Iunij anno 1582. item 3. Martij 1585. & die 7. Nouemb. 1593. quos tamen conatus omnes rescidit atque irritos semper fecit Senatus Aqueus.

Aliorum praeterea retinendorum percupidos & ardentes studio similiter fuisse Massilienses constat ex lib. Statutorum tit. De priuilegijs & capitulis pacis, in quo remissiores ac de iure suo concedentes ciues, si qui forent, non modo infames & maledictorum notis inuitos, sed officiis etiam, dignitatibus, praerogatiuis, ciuilique omni congressu interdictos autore Magistratu promulgabant. Eaque poena inflicta quibusdam Tabellionibus forensibus, anno 1528. die 18. Aprilis, quoddam officij Tabellionis attributionem ac supremam signaturam adeptae rescriptum, ab alio Magistratu quam ab Urbano Consulari excepissent. Et ideo, inquit, Domini Consules, Assessor & Consiliarij eundem magnificum Dominum Vicarium requisierunt, vt dignaretur sic contraueniens pertinaciter contra priuilegia, libertates, statuta, & consuetudines dictae ciuitatis priuare & priuatos deponere de omnibus officijs, beneficijs, honoribus, priuilegijs, libertatibus, statutis, & consuetudinibus dictae ciuitatis. Ita quod amplius pro ciuibz non habeantur neque reputentur, sed indigni sint gaufione illorum, & eos vt tales depingi sub eorum imagine suae effigie cum tilieto descripto, apponendo nomen & cognomen. Hi sunt tales qui contrauenerunt priuilegijs, libertatibus, statutis, ac consuetudinibus dictae ciuitatis.

Neque huius ignominiae notis ac coloribus vestitos Basilicae Urbanae parietes elui passus est Magistratus ante annum 1534. In lib. Statut. Pergameno albo in folio.

Diem clausit Nicolaus Papa Romae in Patriarchio S. Mariae Maioris eoque loco ad caput Basilicae minorem portam versus in choro sepultus est. Vacauit eo mortuo sedes Romana

annos 2. menses 3. dies 2. cuius interregni incōmoda Carolus II. Neapolis Rex prospiciens Perusiū quō Patres ad Comitia noui Pōtificis conuenerāt accessit, & Cardinales ipsos sæpius ad eandem Pontificis electionē adhortatus est, cumq; vehementius instaret, asperè redargutus vt refert Blondus & Platina. à Benedicto Caietano patria Anagnino Cardinale quod, instādo acerbè nemiū ipsīs Cardinalibus vim oppressionis asferre videretur, re infecta abcessit.

■ Anno 1294. cum Cardinales Perusij consuetis discordiis intestinis biennium ultra ac 3. menses Pontificis electionem diduxissent, partem vnā ducente Matthæo Rubeo de Vrsinis, alteram Iacobo Columnense, quæ dux illustrissimæ familiæ Romanæ non parua inuicem inuidia & laborarunt olim & laborant hætenus. Tandem hoc anno Cælestinus V. Anachoreta Petrus antea Moroneus dictus, qui in monte Marcella non procul à Sulmone solitariam vitam agebat, vir sanctissimæ conuersationis à quo Cælestinorum ordo sumpsit initium, diuina ordinatione in Papam electus est Nonis Iulij. Is electionis decretum ei à Cardinalibus missum in Eremo sua suscipiens, diu anxius & quid ageret dubius demum instantibus Regis Caroli, cuius præcipue amicus erat, quæque ad eum aduolauerant suorumque fratrum ac totius regionis hominum precibus electioni consensit. Adeo maiore omnium admiratione, quo ob vitæ sanctitatem à tanto fastigio sponte remotior esse videbatur. Aquilam veniens in Ecclesia maiori suæ coronationis insignia suscepit, plus ducentis hominum millibus adstantibus, qui eo profecti Pontificem vt cœlitus missum venerati sunt. Nec multo post rogatu Regis Caroli Neapolim accedens in Arce noua cum Rege habitauit cuius precibus proximi mensis Septembris temporibus duodecim Patres legit, viros doctrina & vitæ integritate præstantes, in his plures Gallos & Regis amicos.

■ Vnum inter ipsos rerum omnium præstantia excellentem præclare tum illi homines florem Collegij esse dixerunt, Guillelmum Ferrerium Gallum ex Præposito Massiliensi creatum Presbyterum Cardinalem tit. S. Clementis. Migravit Romæ an. 1295. *Bonifacij VIII. Registrum t. Prolemani, Bulla Bonifacij VIII. ex Registr. anno 1295. De eo Gallia Purpurata sub Cælestino V. 1294. Guillelmus Ferrerius Cardinalis Clementis, in Provincia Gallica diem vidit natalem. Ferrerorum familia superstes Salone ad Cranum Municipio Prouinciz. Petrus Ferrerius siue de Ferrariis alter, Iurisconsultissimus quippe qui Carolo II. Hierusalem & Siciliæ Rege præsentè Doctoratus honorem Iacobo de Beluiso contulit. Eidem Regi à secretis fuit deinde summus annuli regij custos, vt patet ex titulo quas regno Siciliæ tum Prouinciz vtilissimas edidit. sequuntur statuta Domini Petri de Ferrarijs Regni Sicilia Cancellarij, &c. Factus Archiepiscopus Arelatensis dum magnificam urbem Saloniam ad Cranum ingreditur quinque millia solidorum ciuibz dimisit, quæ Episcopo urbem ingredienti debebantur modò locum horreis publicis pararent ciues. Demum municipij D. Virginis ad mare (vulgo trium Mariarum) coegit pendere duodecimam piscium, si in stagno Orgonis piscarentur, &c. Ioannes Ferrerius anno deinceps 1499. primum Melphitensis in Apulia Episcopus, Alexandro VI. cognitus, certantibus Francis contra Aragonios pro regni Neapolitani iuribus Alexandri VI. autoritate ad Ludouicum XII. Francorum Regem & Ferdinandum Orator missus est, Legationem dignissime obiuir colloquiumq; duorum Regum impetrauit. Ferdinandus enim in Hispaniam rediens, cum Ludouico apud Sauonam ad mare Ligusticum colloquutus est, nec indonatus ab Rege abcessit, honorem enim lilium in scuto deferendi, præcipuis regni dignitatibus impetratum obtinuit, lituoque sacro Arelatensi Ecclesia pastore destituta, eiusdem Regis autoritate honoratus est, anno 1500 Massiliæ defunctus 17. Ianuarij 1521. eiusdem nominis & cognominis nepos in eodem Archiepiscopatu dignissimus successor, qui sacellum Ferreriorū in Ecclesia S. Trophimi Arelate erexit. Verum cum Cælestinus Papa & propter oneris magnitudinem & rerum inexperientiam parum idoneus huic fastigio sibi ipsi videretur, abdicare se Magistratu constituerat. Quod abdicationis consilium tam vehementer vrgebat & promonebat Cardinalis Caietanus, vt tametsi Carolus Rex Neapolim secum perduxisset, quo illum de ea sententia dimoueret, ille tandem sexto sui Pontificatus mense, propria sponte suæ dignitati cessit, statimque depositis ornamentis Pontificiis ad Cardinalium pedes confedit, à quibus vndecimo post die 24. Decemb. ibidem Neapoli idem Benedictus Cardinalis, Anagnia Campaniæ ciuitate patre Liutfredo illustri Caietano stemmate ortus, & Alexandri IV. ex nepte pronepos, ex Cardinali Presbytero tit. Equitj electus est in summum Pontificem, opera maxime Caroli Regis, qui accepto à Benedicto, iureiurando de præstandis sibi auxiliis ad Siciliam recuperandam, Cardinales sibi amicos ad eius nominationem induxit. Creato igitur Benedicto (Bonifacij VIII. illi nomen fuit) eoque salutato Petrus Expontifex Neapoli discedens ad Eremum suam *Muronem*, quam toto animo cōcupierat, ab ea statim retractus ad*

ad *Fumonis* arcem Anagnin vicinam confectus est conuente Cardinalium Collegio, quod publice interesse arbitraretur, ne si forte consilium mutaret Christiana Respublica turbaretur. Nam postea irati Columnenses, Coelestini carcerem illi obiderunt, eodemque telo Philippus Pulcher Francorum Rex etiam usus est, ut Bonifacium esse illegitimum urbis Pontificem ostenderet. At Sexagenario maior diu in illo carcere non potuit vivere, diemque functus sepelitur in vicino templo conditurque in tumulo alto pedes viginti & amplius. Huius quidem res gestas Villaeus scriptor illius temporis diligenter narrat Florentinæ historiæ lib. 8. postea à Clemente Bonifacii successore, procurante Philippo Rege Francorum, cuius intererat Coelestini memoriam ad immortalitatem consecrari, in Diuos relatus est 3. Nonas Maias anno à partu Virginis 1313.

Adolphus Romanorum Rex stipendiarius Angli Regis, hostis Francorum factus, ut causam inferendi belli aduersus Philippum Pulchrum prætenderet, repetiuit ab ipso regnum Arelatense, & quasdam alias terras quas dicebat esse imperii, insuperque coronam spinicam Domini, quæ nisi redderet, vi se ablaturum minatus est, sed impotentem eius vanitatem adeo contempsisse Regem, ut etiam Legatos absque responso remiserit. Alij aiunt dedisse cum nuncio folium chartæ puræ nihil scriptum continens, complicatum in modum epistolæ, alij ex verusto Chronico Flandriæ, hæc duo tantummodo verba scripsisse eo folio *Nimis Germane*. Quo solo territus Adolphus demotus fuerit à suo ausu. Sed puramus eum receptis pecuniis Angli, parum sollicitum fuisse de Gallia inuadenda, atque ideo facile quietis.

Anno 1295. Carolus II. Sicilia Rex & Synodus Sanmaximinensis literas Synodicas & Communicatorias de inuentione reliquiarum S. Mariæ Magdalene ad Bonifacium VIII. Romam miserunt & approbationis ac confirmationis responsum retulerunt. Rogatus enim sententiam Bonifacius singulari diplomate egregium reliquiis dictæ Magdalene tribuit hoc testimonium:

Bonifacius Episcopus seruus seruorum Dei Charissimo in Christo filio Carolo Regi Sicilia Illustri salutem & Apostolicam benedictionem. Ob tuorum excellentiam meritorum quibus regali sublimitas dignoscitur insignita, non indignè petitiones tuas quantum cum Deo possumus libenti animo exaudimus, illas præcipue quæ cultus diuini numinis augmentum respicere dignoscuntur. Sane habet tua insinuatio facta nobis, quod ob magna deuotionis affectum quem ob B. Mariam Magdalenam geris in Ecclesia S. Maximini Ordinis Fratrum Predicatorum Aquensis Diocesis, tunc ad Monasterium S. Victoris Massiliensis Ordinis S. Benedicti immediate spectante in qua est corpus sancta dicta reconditum, cultum diuini nominis ad augeri desideras, & in honorificum eiusdem sanctæ præconium percelebre ministerium solennius deseruiri. Propterea deuotius supplicasti quod Ecclesiam ipsam cum domibus & officinis ac vacuis alijs sibi coniunctis, nec non thesauro, reliquijs & ornamentis Ecclesiasticis & oblationibus eidem Ecclesie prouenturis pro executione tam laudandi propositi, per quod huiusmodi tuum desiderium efficacius & liberius adimplere valeas, ad hoc deputare ministerium de Apostolica potestate præsidio dignaremur.

Nos igitur attendentes quod in eximiam deuotionem à te habitam ad præfatam sanctam ex eo præcipue per operis euidentiam ostendisse dignosceris, quod olim dum incertus existeres locus, ubi sepultum fuerat corpus ipsum, ad illud inquirendum & inueniendum efficax studium impendisti & tandem eodem inuento ipsum in dicta Ecclesia fecisti cum debita deuotione ac reuerentia conueniente ad hoc cleri ac populi partium illarum copiosa multitudo tumulari. Ac intendentes in hac parte fauorabiliter votis tuis annuere, præcipue cum de prædictis multa fide viderimus oculata, præfatam Ecclesiam cum domibus, officinis & vacuis alijs sibi coniunctis nec non thesauro, reliquijs, ornamentis Ecclesiasticis ac omnibus oblationibus eidem Ecclesie prouenturis sic ad præfatam ministerium specialiter deputamus, ut licentiam habeas Prioratum inibi de ordine Predicatorum sub ipsius ordinis approbata Observantia regulari, illo fratrum numero qui tibi expedire videbitur ordinandi. Nos enim ipsam Ecclesiam cum prædictis pertinentiis suis & Prioratum ut permittitur inibi ordinandum, in ius ac proprietatem B. Petri & Apostolica sedis recipimus, ipsos ab omni potestate, iurisdictione, & dominio dicti Monasterij & Abbatis & Conuentus eiusdem & quorumlibet ordinariorum perpetuo ex certa scientia ducimus eximendos. Amplius tibi præsentium auctoritate concessa, quod prior qui præerit in Prioratu prædicto pro tempore, ad tuæ requisitionis & informationis instantiam, correctionem & reformationem in loco ipso facere teneatur. Non obstantibus quibuscumque privilegijs ab Apostolica sede sub quacumque forma verborum Ordini Predicatorum præfato concessis, quæ huic nostre deputationi, receptioni, exemptioni, & concessioni fortassis obsisterent etiam si oporтерet de illis expressam vel de verbo ad verbum præsentibus fieri mentionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre deputationis, receptionis, exemptionis, & concessio-

nis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare presumpserit indignationem omnipotentis Dei ac B.B. Apost. Petri & Pauli eius se noverit incursum. Datum Laterani 8. Idus April. Pontificatus nostri anno 1.

- 17 Id quod tradit vel etiam inculcat si quis sit tardior percipere in alio posteriori Diplomate ad eundem Carolum II. Siciliæ Regem. Intellecto quod ob magna deuotionis affectum quem ad sanctam M. Magdalenam geris in Ecclesia Prioratus, S. Maximini Ordinis Fratrum Predicatorum tunc ad Monasterium S. Victoris Massiliensis Ordinis S. Benedicti immediate spectantis, in qua est corpus dicta sancta reconditum, affectabas cultum diuini nominis adangeri, &c. Datum Laterani 7. Idus Aprilis Pontificatus anno 1.

- 18 Iterum & 3. istud idem in aliis literis repetit quod corperat, ad Episcopum Massiliensem Durandum hunc nostrum. Sane habuit nuper eiusdem Regis insinuatio facta nobis ob magnum deuotionis affectum quem ad Beatam Magdalenam geris interne in Ecclesia Prioratus S. Maximini Ordinis Fratrum Predicatorum Aquensis Diocesis olim ad Monasterium S. Victoris Massiliensis Ordinis S. Benedicti immediate spectantis in qua est corpus Beata dicta reconditum affectabat cultum diuini nominis adangeri & in honorificum eius praconium percelebre ministerium deferri, &c. Datum Laterani 7. Idus April. Pontificatus anno 1.

- 19 Nec praetermitto magnam pecuniae vim in votiuum munus ab ipso oblatam, coronamque suam regiam eximia pulchritudine auream, gemmis distinctam clarissimis, quam ipse Rex cum gentilitiis insignibus decreta supplicatione domum tulit sacro Magdalene capiti exornando, velut suæ erga illam Religionis indicium. Thecam insuper, fabrilis opus auratum ex argento, magnificis sane ac preclaris imaginibus czlatam, margaritisque conspicuam. Ad hæc peripetasmata, umbellas, Sacerdotales ornatus, & aliam sacram suppellectilem intertextam ex auro sericoque. Hinc aliquo post tempore cum ad quietem integer rediisset, intentus sacello extrinsecus magnifice amplificando, & materies, ad id nuper præparata stimulabat, eam construendæ Basilicæ formam concepit animo, quæ digna Magdalene nomine, digna Rege potentissimo, digna ipsius loci maiestate religioneque, quod paterentur humanæ opes, foret. Ad officij verò diuini pensum quotidie exoluendum haud parum memor sibi diuinitus in somnis à Magdalena prænuntiatum, ut Monachis Cassianitis Fratres Predicatores substitueret & venerandas reliquias ipsorum curæ committeret. Eosdem ex auctoritate Pontificis Sanmaximinensi præposuit Cœnobio. Lecti aliquot ex Fratrum numero ad Regis domus celebritatem illustrandam ac promouendam maxime idonei. Monasticam Præfecturam detulit Rex ipse Magistro Fratri Guillelmo de Tonais sacre suæ poenitentiae administro, eximie integritatis ac prudentiæ viro, quem simul ac successores eiusdem Monasterij præsides exemptione ab auctoritate ordinariorum spectabiles fieri voluit, facultatemque indulgeri habendi curam animarum super habitantes villæ dicti loci S. Maximini & illuc aduenientes quandiu ibi commorarentur. Verba sunt concepta Bonifacii VIII. in Diplomate supra laudato.

- 20 Delegatæ à Principe cognitionis iudices fuere Durandus hic idem noster Episcopus Massiliensis & Petrus Cognomento Girardi Episcopus Cistericiensis. Executorio iure literæ sunt huiusmodi.

- 21 *In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. Anno Incarnationis eiusdem 1295. die 20. Iunij. Noverint vniuersi presentes pariter & futuri, quod reuerendus in Christo Pater Dominus Petrus Dei gratia Cistericiensis Episcopus obtulit & presentauit in presentia Notarij & testium subscriptorum, vobis Durando miseratione diuina Massiliensi Episcopo patentes literas seu privilegia sanctissimi in Christo Patris & Domini D. Bonifacii Dei gratia Romane & vniuersalis Ecclesie summi Pontificis, cum veris bullis & vero filo de serico & cannapo, non cancellatas non vitiatas nec in aliqua sui parte abolutas, petens instantia quanta potest à vobis executioni mandari, & expediri ea omnia & singula, quæ in litera commissionis inde vobis facta plenius continentur, quarum literarum videlicet ad Durandum nostrum Episcopum Massiliensem tenor dignoscitur esse talis.*

Bonifacius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili Fratri Episcopo Massiliensi salutem & Apostolicam benedictionem.

- 22 Ob excellentiam meritorum quibus Charissimi in Christo filij nostri Caroli Sicilia Regis sublimitas dignoscitur insignita, petitiones ipsius Regis quantum possumus libenti animo exaudimus, illas præcipue quæ cultus diuini nominis augmentum respicere dignoscuntur, &c. Quocirca fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus venerabilem fratrem nostrum Episcopum Cistericiensem præfati Regis nomine in corporalem possessionem Ecclesie Prioratus, & loci Balma,

ac domorum, officinarum, & aliorum vacuum eidem Ecclesiæ conuictorum per se vel alium seu alios auctoritate nostra inducas & defendas inductum, contraditores auctoritate nostra appellatione postposita compefcendo, &c. Datum Lateran. 7. Idus Aprilis Pontificatus nostri anno 1. Vide lector filioes Massiliensem nostram aduenam Magdalenam capite 29. numero 6. 8. & 9.

Inde convenientibus ad Bonifacium Papam Anagniam Carolo Siciliæ Rege & Legatis Regum Francorum & Aragoniæ, fœdus iter ipsos his legibus sancitum est. Vt rescissis pactis nuptiis inter Aragonium & Isabellam Sanctij Castellæ Regis filiam propter consanguinitatem, Blancam Caroli filiam Aragonius duceret cum dote septuaginta millium argenti pondo, vniuersa Sicilia & quidquid Aragonij in Brutiis & citra Pharum occupassent, ad ius Ecclesiæ Romanæ rediret, Carolus Valesius Regis Francorum frater iure penitus cederet regni Aragoniæ, sedē Apostolica sibi olim collato à Pontifice, quæcumque personæ locaue his controuersis interdicti aut anathematis sententiæ subiacuissent ea religione exoluerentur. Obsides filij Caroli libertati darentur, &c. sub finem igitur mensis Octobris qua die Rex Carolus filiam Blancam Regi Aragoniæ tradidit, deduxit enim illam ipsemet in Catalaniam ad virum vnā cum Guillelmo Ferrario Gallo ex Præposito Massiliense vt supra dictum est an. 1294. creato à Coelestino tituli S. Clementis Cardinale Presbytero Legato Apostolico, tres filios Blancæ fratres vnā cum cæteris obsidibus post 7. annorum custodiam liberos recepit, è quibus Ludouicus liber factus coram Regibus Carolo patre & Iacobo Aragonio ac Legato Apostolico sacra tonsura initiari voluit annum agens 21. etiam si pater vxorem ducere suaderet promitteretque mox se illi regnū renuntiaturum, cumque Montempeffulanum cum patre venisset petiit habitum à Ministro Minorum, quem tamen ille non est ausus dare metu offensionis patris. Id autem perfecit anno sequenti Ludouicus, qui cum electus fuisset à Bonifacio in Episcopum Tolosanum loco Hugonis Mascarij defuncti, constanter negauit se aliquod munus Ecclesiasticum suscepturum, nisi prius in verba regulamque S. Francisci quam antea vouisset solemnī professione iurasset. Quod & præstare permissum est ei in vigilia Natiuitatis, Romæ in Conuentu Arææli in manibus Ioannis de Murro Ministri Generalis, indeque declaratus est Episcopus, literis Pontificiis datis Laterani 4. Calend. Ianuarij.

Columnnenses à Bonifacio deficientes durius habiti sunt adeoque exagitati, vt nec occultissimis Italiæ latebris tuti in exteras regiones fugere compulsi fuerint. Ex quibus Stephanus in Galliam ad Philippum Regem confugiens liberaliter ab eo exceptus est magna Bonifacij inuidia. Sara autem siue Sciarra eius frater inopinato casu à Piratis Massiliensium ad littus *Anciate* interceptus remoque adactus, elegit aliquandiu durissima pati bubalorum pastorem se mentiens, quā nomen suum prodere, ne Pontifici diuenderetur. Massiliæ autem agnitus & à Rege redemptus perniciem Pontifici molitus est vt dicetur suo loco. Aragonius matrem Constantiam vnā cum Yolante sorore ex eadem Sicilia accitam Romamque venientem amantissime suscepit atque Yolantem matrimonio iunxit Roberto Caroli filio, Calabriæ Duci ac regni Neapolitani hæredi. Quando & Ioannes Prochyta coniurationis Siculiæ contra Francos autor, & Rogerius Lauria strenuissimus ille Præfectus maris Siculi cum Regina Constantia aduenientes reconciliati sunt Carolo, belloque in Fridericum Siciliæ regnum semel susceptum armis tueri parantem, communemque pacem disturbantem auctore Pontifice, decreto, Rex Iacobus copias necessarias comparaturus in Aragoniam rediit. Constantia verò Regina habitum S. Claræ suscepisse asseritur, non Monialium sed tertij Ordinis Pœnitentium, qui valde hoc tempore florebat compluribus frequentatus Patriciis ac Principibus vtriusque sexus. Quem & matris imitatione suscepisse reperitur Petrus Infans Aragoniæ eiusdem Constantiæ filius. Ipsa verò Roma discedens in Catalonia 4. post anno Barcinone obiit, vita singulari pietate ac religione transacta, & in Cœnobio Fratrum Minorum sepeliri voluit.

Hoc eodem anno 1295. cum Massilienses clero decimam in præsentia non penderent, imo nec vnquam hætenus pependissent. Nec immerito, nam Christianas inter pene totius orbis ciuitates prima fuit sacris fidei inaugurata mysteriis, eoque nomine principem locum tenet Massilia. Id autem prærogatiui iuris & immunitatis nata dicitur, iam inde ab Antistite suo primo, illudque tanquam sui Principatus illustrioris argumentum sanctæ religioseq; conseruat. Nunc igitur cum populi rumore, nuntio, fama peruiulgata ferret, Durantum hunc nostrum Massiliensem Antistitem exigere decimas in animo destinasse celebrata sunt hoc anno 1295. die 29. Octobris & 3. Nouemb. duo Comitia publica, quorum alterum in vrbe superiori, quæ vulgo Episcopalis appellabatur, alterum in vrbe Vicecomitali coactum est.

Horum duorum Conuentuum Apographa in vrbis tabulario grandiori, Caroli II. munita sigillo authentica extant, quibus videlicet iis qui de communi conuentus vtriusque suffragio electi fuerunt, & approbati, data est facultas & copia, in publicum consulendi, coram supremo Pontifice Bonifacio VIII. coram sacro purpuratorum Patrum Senatu, coram Arelatensi Archiepiscopo, & vbiuis gentium coram quocumque res postularer, cum in finem, vt facta recta, integra & incorrupta seruaretur, vetustissima supra quam meminisse possint vlli mortales, possessa immunitas, vacatio, licentia, ius prerogatiuum non pendendi decimas. Hæ tabulæ publicæ seu Autographa vetera sunt in capitulis 18. & 21. inclusa intra faceulos F. & C.

26 Quæ cum ita sint hallucinantur haud dubio, & opinantur falso quotquot existimant à decimis dandis immunem fuisse Massiliam, ex eo duntaxat tempore, ex quo ab Aragonensibus, capta est: eaque solum tempestate clerus propter funestam totius vrbis direptionem, agrorumque vastitatem miseratione commotum, in decem annos decimarum coactione, plebem Massiliensem leuasse. Nam acta publica de quibus supra mentionem feci, antecesserunt annis 128. direptionem vrbis & vastitatem. Constat enim Alphonsum Aragonium 14. Nouemb. an. 1423. Massiliam appulisse.

27 Ad hæc in Archiuo Massiliensis status, varix reperiuntur sententiæ Antistitum nostrorum interpretes, quibus indubitata Massiliensis vrbis immunitas à pendendis decimis abunde liquet. Hæ autem literæ sunt imprimis Nicolai de Brancas, datæ 21. Octobris 1475. Item Petri de Raguenaui, ea die qua possessionem adiit Pontificiæ dignitatis, datæ 1. Maij 1556 in libro supradicto Priuilegiorum fol. 256. Denique Senatusconsultum extat ea de re sancitum 14. Maij 1554.

28 Massiliæ per id tempus Guillelmus V. dictus de Sabrano vita & doctrina insignis ex Sabrana familia inter Salyos nobilissima & antiquissima, Præfecturam Abbatiz S. Victoris iam adierat anno superiori 1294. vocatus deinceps ad insulas Diniensis Ecclesiæ an. 1325. fratrem habuit Hermeniandum de Sabrano Arianz Comitem, cuius filius Elzearius de Sabrano patru Abbatis curæ commissus, eius opera in Monasterio S. Victoris institutus liberaliter, educatione doctrinaque puerili mirum quantum in virtute ac religionis pietate profecit. Henricus Sedulius in historia Seraphica de vita S. Elzearij Comitis Ariani tertijs Ordinis S. Francisci. Postquam, inquit, ætatis annum quintum excessit, quidquid ex ludis puerilibus vel aliunde acquirere potuit in pauperes erogabat, infantesque & pueros cum quibus interdum captabat sua solatia, præcipue verò inopes ad prandium curabat inuitari. Sic ille adhuc infans & puer pius ac benignus erat erga pauperes, humilis & comis erga omnes, placidus religiosus & obediens erga suum præceptorem. Verbis parcus sed tamen affabilis, maturus moribus & sedatus, vultu iucundus & hilaris, insigniter honestus, formosus corpore, habitudine siue constitutione corporis sanguinea, liberalis & mansuetus. Et quâto illa sinebat ætas prouidus & moderatus. Denique ita cœlestibus præuentus Charismatis atque donis, vt certis posset indiciis animaduerti, quàm eximius esset ac excellentis quandoque sanctitatis futurus. Interim nutriebatur sub cura & gubernatione Domini Vvillelmi de Sabrano patru sui Abbatis Massiliensis. Et vt crescebat ætate, ita & sapientia diuina & gratia apud Deum & homines proficiebat. Adeo verò in illa tenera ætate zelo fidei incensus erat, vt diceret cuidam Monacho religioso Abbatis iam dicti, magno se teneri desiderio proficiscendi ad regiones Infidelium atque illic in Confessione Christi per martyrium excedendi è vita. Quæ verba & admiratione Monachum illum affecerunt, & singularem quamdam in intimis eius animi penetralibus deuotionem excitarunt.

29 Stephanus Binetus Societatis nostræ historicus de vita eiusdem cap. 1. Guillelmi Sabrani patru S. Victoris Massiliæ Abbatis curæ commissus fuit iuuenis adhuc, qui cum in omni virtute & sanctitate educauit. Mirum dictu breui tempore tam altæ Evangelicæ perfectionis turrim erexit, vt ipsius magister stupeat. Sed vna inter alias vice, magis attonitus hæsit, dum iuuenis ille Comes ab eo quaesuit quam in mundi parte pro Christo mori liceret, huc cupiens properare ad suum effundendum sanguinem pro illo qui tam libere pro nobis omnibus in patibulo Crucis effudit. Hæc verba non parum confusionis & huic Magistro attulere, se solo nomine magistrum, discipulum autem re ipsa esse affirmanti. Eo tempore serui Cœnobij perditissimi ganeones impura verba coram illo iuvene vt ipsius pretiosissimam castitatem perderent effuriebant. Sed constans ille, Dei gratia fauente, illorum obstitit conatibus. Millies mori potius quam Deum lethaliter offendere statuens. His dæmonibus victis carnem domare incepit, annos 12. natus sanctum Quadragesimæ tempus ieiunauit, & irriti fuere impediendum conatus, quinimo semper fortior factus tot victorijs maiora

ausus

ausus est. Nam clanculum corpus tenellum aspera zona cinxit, ita ut ex sanctissimo illius corpore multus sanguis emanaret, ulteriusque res progressa fuisset, nisi pallida ora Magistro macerationes corporis nimium rigidas aperuissent. Quod cum latuisset omnes tum ipsos Monachos tum Abbatem patrum multum reddidit attonitos, habentes unde fumerent virtutis viuidissima exempla nec defuerunt qui adolescenti impropere, quod tam crudeliter in se sciret. Die Dominicæ Ascensionis cum in auunculi Abbatis cœna prandens sederet, sensit amore diuino cor fauciatum, & ita dulciter, ita tamen acriter ut corpus deficeret, nec se amplius continere in mensa valeret. Quod videntes ministri subito in lectum deferunt. Vbi abundantissima sanctissimi sponsi gaudia anima eius excepit, quæ inenarrabilia referre recusat calamus, &c.

Anno 1298. pax sunt induciæ inter Reges Francorum & Angliæ opera potissimum Caroli Regis Siciliæ utrique Regi necessitudine & amicitia coniuncti, qui rogatu Pontificis suscepto in Galliam itinere ad conciliandam inter eos concordiam opportune aduenit, ad eximendum Anglum ignominie pudendi ad sua reditus. Hoc anno Ludouicus Caroli Regis Siciliæ filius Episcopus Tolosanus & primus Appamienſis anno ætatis 23. mense 6. diem extremum ex febre obiit, & quem Deus adhuc viventem miraculis illustrare voluerat, defunctum tot ac tantis tam ad eius sepulchrum quam alibi ad eius inuocationem decorare dignatus est, ut stuporem afferant legentibus ea, in eius rebus gestis apud Vvadingum to. 2. hoc anno ex tom. 3. an. 1317. Ob quæ etiam meruit à Ioanne Papa XXII. an. 1317. die 7. Idus Aprilis in Sanctorum numerum referri. Mortuum autem esse iisdem die ac loco quibus natus fuerat, asserit Catel. lib. 5. hist. Tolosa. nempe 14. Calend. Septembris, in arce Brinnola Prouinciæ. Ex qua corpus eius translatum Massiliam in Ecclesia Fratrum Minorum honorifice conditum est. Qui & propterea ad distinctionem S. Ludouici Regis vulgo dicitur S. Ludouicus de Massilia.

Renente Bonifacio confirmare Imperatoris Alberti electionem, ipse cum Philippo Rege Francorum ex condito cõueniens apud Vallem Coloris in Lotharingia fœdus antiquum inter Reges Germanorum & Francorum renouauit, quod Adolphus interturbasse videbatur petitione Regni Arelatenſis. Conuentumque inter eos est ut Albertus omni iure eiusdem regni Francis cederet, ac vicissim Philippus renuntiaret omnino iuribus quæ Francorum Regibus in Lotaringiam & Alsatiam competerent. Quo etiam congressu pactum est matrimonium inter Rudolphum Austriæ Ducem Alberti filium & Blancam sororem Philippi, non filiam ut quidam opinati sunt, sequenti anno consummatum.

F R E D O L V S II.

Annus CHRISTI 1299. MASSILIÆ CONDITÆ 1896.

Caroli II. Sicilia Regis & Comitum Prouinciæ. An. 15.

FREDOLI familiam patria Narbonensem his temporibus celebrem honore ac nomine, & in dignitatibus præsertim Ecclesiasticis administrandis illustrem fuisse Annalium nostrorum monumenta loquuntur: Nam de Berengario Fredolo Cardinali haud dubie Fredoli huiusce nostri Episcopi affinitatibus & cognationibus deuincto, Ciaconius in Ioanne XXII. ubi de Cardinalibus viventibus & electoribus ad Pontificatum Ioannis XXII. *Berengarius Fredoli Vasco Gallus Episcopus Cardinalis Tusculanus*, ut hinc erroris facile coarguas Amanuenssem cum ipsum inter Cardinales Clementis V. anno 1305. cognominat *Berengarium Stedelli*. Berengarius, inquit, Stedelli Vasco Gallus Abbas S. Aphrodisij, Biterrenſis Diocesis, Papæ Capellanus, Presb. Card. SS. Nerei & Achillei tit. Fasciolæ postea Episc. Card. Tusculanus qui Bonifacio VIII. in sexti Decretalium editione præsto fuit. Qui enim esset in legum facultate versatissimus ad Guillelmum de Mandagoto Archidiaconum Nemausensem à quo libri sui de electionibus Prælatorum nuncupatione honestati fuerant, vicissim insigne volumen scripsit super sumam Ostiensis, ordine alphabetico. Edidit & de sententia excommunicationis librum alium. Obiit Auenione an. 1321. Et Spondanus ad an. 1317. num. 5. ubi de Hugone Gerardi Episcopo Cadurensi, qui in Ioannem Papam XXII. coniurarat. Cuius, inquit, præcipuam apud Regem Philippum Pulchrum & Clementem Pontificem gratiam ac commendandam aliquo tempore Episcopatus administrationem describens, Guillelmus Crucius in historia Episcoporum Cadurcensium, subdit lapsum eiusdem in prauos mores & omnis impietatis barathrum, unde

vnde meruit à Ioanne Pontifice condemnari. Qui cum Sacerdotali ordine & Pontificali dignitate depositum ac degradatum per Berégarium Fredole Cardinalem Episcopum Tusculanum, patria Narbonensem, curiæ seculari tradi iussit, cuius iudicio publice tractum & aliqua parte corporis cute nudatum ac demum combustum fuisse volunt. De hoc Berengario Fredole Cardinali pluribus Gallia pupurata sub Clemente V. an. 1305.

- 2 Fredolum verò hunc nostrum in priuato suo Episcoporum Massiliensium indiculo adtexunt autores citati quem aiunt, Bonifacium Papam intra duos menses vocasse Romam ad se, ac de tribunali citari iussisse reum Fredolum quemdam Episcopum Massiliensem, in iudicium, quod prætextu virilis portionis Episcopalis, bonorum Ecclesiæ suæ legatorum ab hæredibus maximam partem sibi vindicaret, statutumque Synodi cuiusdam Prouincialis, non instituendo ac persuadendo, sed vi ac minis introduceret, quo testamentum palam facere aut hæredem scribere, absente Parocho vel eius vicario seuerissime prohibebatur.

- 3 Anno 1300. in Archiuo vrbis Arelatensis hæc facta Caroli II. liberalissimi munificentissimique Principis mentio est qua regio Diplomate Arelatensibus facultatem concessit, locandi pascua, siue redditus ducendi annuos ex campis publicis, quorum nullus nisi alendis pecoribus vsus, vt damna quæ profligatæ annonæ difficultas & armentorum strages fecerant resarcirentur & priuata onera impensasque facilius vrbs ipsa, quæ cum reliquis Prouinciæ vrbibus minime habet communia toleraret. Accuratissimus præterea immunitatis custos & conseruator fuit. Instrumentum enim solenne quo Alphonsus Aragonum Rex, Berengarius, Carolus I. collatio ære omnibusque vectigalibus & aliis oneribus imponendis Arelatenses fecerant immunes, illud regio chirographo obsignauit nouisque auxit priuilegiis. Hoc eodem anno Massiliæ Bernardus Garnerius Xenodochium S. Iacobo de Galicia sacris D. Martini ædibus prope coniunctum ac continens, suis sumptibus extruxit annuisque redditibus locupletauit, quod deinceps cum Xenodochio S. Spiritus in vnum confusum esse dicitur anno. 1394. Hoc item anno ibidem à Dominicanis Patribus celebratum fuit capitulum electionis, atque electus in Magistrum Generalem Frater Albertus Ianuensis qui tribus tantum mensibus morte præuentus ordinem rexit. Successit Fratri Nicolao de Treuissio Lombardo, electo in Argentina anno 1295. qui postea fuit Benedictus II. & in hoc Capitulo plus quam 20. Priores absoluit à suis officiis. Fuerunt congregati in hoc Capitulo centingenti fratres & totidem milites. Est autem miles quædam in Germania & Gallia antiquæ nobilitatis nomenclatura, vt ex antiquis Codicibus patet. Quadringentæ etiam matronæ nobiles sertis aureis & argenteis ornatæ, & residui promiscui vulgi circa centum hominum millia recensita sunt. De processionibus autem, satis multis magnaribus stipatus procedebat nouus Magister Ordinis, ita vt nec de D. Dominico nec de B. Iordano aut aliis primitiuis aliquid simile legatur. Hic sanctus Pater antequam ad Collegium sacrum Cardinalium esset assumptus tria tantum tribus sequentibus annis comitia celebrauit, Venetiis prima, deinde apud Insulas, vltimò Metis vbi simul Prouinciale concurrebat & sequenti anno eo ad Cardinalatum assumpto, Capitulum intermissum est ac Massiliæ postmodum indictum.

- 4 In Italia lustralem annum siue Iubilæum centesimo quolibet anno celebrandum primus instituit Bonifacius Qua causa tantam vndique ex vniuerso orbe hominum vtriusque sexus multitudinem ad thesaurum hunc consequendum Romam concurrisse ferunt, vt magna anni parte extraneorum haud minus ducentis millibus in vrbe visi fuerint. Vixque per eam quantumuis amplam & vastam incedere liceret, præter innumerabilem numerum eorum qui erant in via euntes aut redeuntes, quibus tamen adeo nihil necessariorum defuit. Inter Principes viros ac proceres qui huius Indulgentiæ causa Romam accessere, quæ aperte cogniti, quæ veste peregrinorum latentes, præcipuus exitit Carolus Martellus Rex Hungariæ, filius natu maximus Caroli Claudii Siciliæ Regis. Qui ex Hungaria veniens relicta ibi coniuge Clementia Habspurgia, vna cum filio Cariberto Hungariæ Rege, Romam primum ad consequendam Indulgentiam, Neapolim inde ad Patrem accessit, vt ei post mortem succederet tanquam primogenitus, translato iam in filium Caribertum Hungariæ regno, sibi materna hæreditate debito. Verum accidit vt inuerso naturæ ordine præcesserit ipse patrem moriens ibidem Neapoli anno sequenti, ætatis suæ trigésimo.

- 5 Per id tempus Carolus Valesius Regis Francorum frater inuenta Neapoli numerosa classe, quam interim Rex Carolus parauerat, vna cum Roberto Regis filio, Rogerio Lauria Præfecto maris, ac permultis proceribus Francis & Italis potentique exercitu in Siciliam transmisit & aliquot oppida cepit, Friderico nequaquam atiso cum eo congredi vel aperto Marte sese opponere. Quare pax inter eos his conditionibus firmata, vt Fridericus Eleo-

noram

neram Caroli Regis filiam uxorem duceret, Philippus Tarentinus eiusdem Caroli filius libertati redderetur, continentis Italix oppida, quæ in potestate Friderici essent, & quæ in Insula Siciliæ Carolus possideret, utrumque restituerentur. Siciliam Fridericus & adjacentes insulas dotis profectitiz nomine retineret. Interimq; Fridericus non Siciliæ sed Trinacriæ, antiquo Siciliæ nomine, Rex appellaretur. Quæ sic pacta firmataque olim Bonifacius Papa habuit, si Fridericus quindecim millium Florenorum tributum in singulos annos Ecclesiæ Romanæ conferret, iuramentum fidelitatis pro rebus temporalibus ac sæcularibus summo Pontifici præstaret, liberamque & plenariam in spirituales & Ecclesiasticas potestatem ei relinqueret, contra infaustam Monarchiam Siculam, quam sic Fridericus destructam voluit.

Anno 1304. eodem die quo Bonifacius defunctus est Romam aduenit Carolus Siciliæ Rex cum mille quingentis equitibus & octo millibus peditum in auxilium & obsequium Ecclesiæ eiusque favore conuenere Cardinales ad electionem successoris Bonifacij. Qui quidem iustis funebribus peractis conclaue ingressi, in palatio Vaticano prompto & facili consensu elegerunt 2. Calend. Nouemb. Fr. Nicolaum Bocasinum Episcopum Ostiensem, Benedictum appellatum eius nominis II. Is Taruisij natus infimo genere, sed educatus Venetiis datusque Quirinis Patriciis ad instituendos eorum liberos. Postea ordinem Domini professus omnesque honoris gradus in eo promeritus & inter graues illius ætatis viros habitus à Bonifacio propter vitam honeste sancteque actam donatus est Cardinalitio honore. Extat in quibusdam veteribus instrumentis apud Massonum lib. 5. de Pontificibus vrbis, in Bonifacio II. Philippi Pulchri Gallix Regis epistola qua Benedicto gratulatur Pontificiam sedem adepto, eiusque virtutes plurimum laudat. Cæterum à Benedicto error Bonifacij decessoris statim agnitus est, qui Columnas & Regem Francorum ab Apostolica sede abalienasset. Itaque illos restituit in gratiam, edita ob id constitutione, quæ extat, reuocans Bonifacij decessoris contrariam planeque pugnantem, magnum telum ad res bene gerendas existimans beneuolentiam Principum. Cardinalibus aliquot creatis res Italix componere studuit, ut iis sedatis Christianis in Syria laborantibus auxilium ferre posset. Verum in ea deliberatione Perusium profectus ibidem mortuus est ipsis Nonis Iulij anno 1304. cum sedisset menses 8. & dies 17. In Ecclesia Fratrum Prædicatorum sepultus est.

Post quem vacauit sedes annum 1. mensem 1. Etenim conuocari Cardinales vndecim fere menses exegerunt priusquam successorem nominarent, in duas illi sectas erant diuisi, vni præerat Matthæus Vrsinus & Franciscus Caietanus fratre Bonifacij genitus, hi Philippum Francorum Regem oderant: Alteri Neapoleo & Pratenfis Cardinales, Columnien- sium amici factionisque Gibellinæ eiusdemq; Regis amantissimi. Cum verò inclusi essent à Perusinis, & iam nonus prope mensis effluxisset, demum arte atque industria Cardinalis Pratenfis electus est omnium votis in summum Pontificem die 5. Iulij Vigilia Pentecostes, Archiepiscopus Burdegalensis nomine Bertrandus de Agutis siue de Gorto, assumpto nomine Clementis eius nuncupationis V. nobilis Aquitanus Vasco, filius Beraldi militis Domini de Villandrado Diocesis Burdegalensis. Cuius electionem plenius describit Villanens lib. 8. cap. 80. Antoninus tit. 21. cap. 1. Massonus in Clemente V. & alij. Hic Burdegala Lugdunum concedens eo Cardinales omnes conuocauit, curiamque Romanam ob seditiones Italicas Auenionem in Galliam traduxit vbi septuaginta & amplius annos (quam propterea Itali captiuitatem Babylonicam quæ totidem fuit annorum nuncuparent) perseuerauit. Coronatus ibidem est 6. Calend. Decembris in Ecclesia S. Iusti extra muros, quæ ciuilibus Francorum bellis à Calvinianæ sectæ defensoribus plane euerfa est anno videlicet 1562. In pompa adfuere Philippus Rex ac frater eius Carolus vnà cum cæteris fratribus ac filiis Regis, Ducesque Burgundiæ, Britannix, ac Lotharingiæ, alique permulti Principes proceresque. Sunt qui Reges etiam Angliæ & Aragoniæ interfuisse scribant. Quo tempore illud funesti contigit quod paries vetustate & onere superstantis multitudinis procumbens, multos oppresserit. Dux Britannix Ioannes, qui vnà cum Carolo Regis fratre equi Pontificis frænum hinc inde tenendo stratoris officio fungebatur, collisus post aliquot dies obiit. Carolus grauiter læsus fuit. Perierunt pariter Gaillardus de Gotho frater Pontificis, & quidam alij nobiles ac plurimi alij. Rex ad latus Pontificis equitans vix periculum euasit, ipseque Pontifex in tanta trepidatione equo delapsus excussa Tiara carbūculum amisit magni pretij.

In Prouincia Carolus II. anno proximo, die 13. Febr. Comitatus Pedemontis, Prouinciæ, Forcalquerij æque, quod aiunt Iurisconsulti, principaliter vniuit æquoque foedere coniunxit, ut vniti sibi mutua auxilia præstaret. Nec multo post Calen. April. icto prius foedere Bertrandus

Baucius

Baucius Auriacæ Princeps seipsum, ciuitatemque suam & Principatum suum sponte Comiti Prouinciæ submisit, & Carolo ut fidei Comiti sacramentum, hominio quod aiunt ligio, pro ipsa ciuitate ac Principatu præstitit. Petrus de Ferrariis Iurisconsultus de quo supra anno 1294. Carolo II. Hierusalem & Siciliæ Rege præsentem Doctoratus honorem Iacobo de Beluifo contulit. Eidem Regi à secretis fuit, deinde summus annuli regij custos, ut patet ex titulo constitutionum, quas regno Siciliæ tum Prouinciæ utilissimas edidit. Sequuntur statuta Domini Petri de Ferrariis regni Siciliæ Cancellarij Petrus miseratione diuina sanctæ Arelatensis Ecclesiæ Archiepiscopus regni Siciliæ Cancellarius tenore præsentium notum facimus, &c. Factus Episcopus Arelatensis clientelæ sacramentum anno sequenti 1306. pro municipiis castri veteris & S. Mitri & pro iure quod habebat (verba sunt instrumenti) sanctæ Arelatensis Ecclesiæ in Burgo Arelates, Gabardelo loco vocato, loncas, & tertia parte Castri de Fos, quod poscebat Carolus II. *Petrus de Ferrariis Sicilia regni Cancellarius præstitit.*

- 9 Anno 1307. Philippus Francorum Rex magno Comitatu Pictauos, quò Pontifex eius rogatu cum curia accesserat, adiit Papamque rogauit, ut quintum è postularis præstaret, Pontifex enim pollicitus quoque fuerat se decessoris sui Bonifacij memoriam damnaturum ossaque eius igni crematurum. Rogatus à Rege ut id faceret, respondit maximam partem Cardinalium id fieri nolle. Cæterum si id velle perseveraret, Concilium Viennam indicturum, vbi de grauissimis Christianæ Reipublicæ negotiis rebusque ageretur. Viennam autem deiecit, quòd tunc non esset regis ditionis, Consilio vsus Pratenſi callidi & astuti Cardinalis Rege verò Parisios redeunte statuit Pontifex vnà cum Cardinalibus curiam transferre Auenionem, urbem videlicet Prouinciæ Phocensis domini Regis Siciliæ Caroli, vbi liberiores forent ab importunis Regis Francorum postularis, ibique omnes sistendos se ad octauas Epiphaniæ anni post sequentis, nempe 1. 09. interim quocumque vellent abiturum. Cæterum antequam Pictauo discederet, Templariorum ordinem Regis Francorum instigatione abiogauit, & eorum immensas opes quæ eis exitium attulere partim Pontificio Regnoque fisco addixit partim fratribus Hospitalarii, qui per eos dies anno 1307. maximis sumptibus Insulam Rhodi de Saracenis quinquennali bello occupauerant, & aliis nouis Ordinum religionibus tunc exorientibus & præsertim in Hispania attribuit. Philippus habuit liberos 3 Ludouicum qui dictus est Vrinus excepitque mortuo patre sceptrum Regem Nauarræ & Philippum Pictauiensem Comitem, itemq; Marchiæ Comitem Carolum quorum duorum coniug. s ad alterutrum delatas apud socerum, satis constat in carcerem fuisse coniectas. Hoc verò eodem anno Vrinus filius natus maximus, ex successione matris suæ Ioannæ Regiæ hæreditariæ Nauarræ, quæ iam ante biennium Parisiis decesserat, Pampelonne conam regni suscepit.

DVRANTVS IL dictus de tribus Heminis.

Annus CHRISTI 1309. MASSILIÆ CONDITÆ. 1906

Robertus Sicilia Regis & Prouinciæ Comitis. An. 1.

- 1 **D**VRANTVS de tribus Heminis, Fredoli sedem excepit hoc anno quo Robertus Sicilia Rex & Prouinciæ Comes extincto patre Carolo II. Massiliæ in Ecclesiâ nostræ Donæ de las Accoas frequentissimo virorum ac mulierum conuentu, præsentem atque audientem Episcopo pacta olim & conuenta, ciuitatis priuilegia, & immunitates sacramento firmavit, eique vicissim Massilienses solennibus verbis officiisque clientelæ officium professi sunt & in Domini verba iusiurandi formulam interposuerunt. Dominus Tousel in Catalo de quo supra. Anno Domini 1309. *Durantus de tribus Heminis Massilia constituitur Episcopus, obijtque anno 1312. die 3. Augusti,* aliique passim priuati publici Episcopatus Indiculi. In Aquensi exedra Regiarum Rationum tabulæ reperiuntur. quibus hoc anno Durantum regis Magistratibus solitum homagium præstitisse certum reperitur *D. Durantus Massiliensis Episcopus die 3. Decemb. homagium præstitit. Pergamenorum fol. 254.*

- 2 Per id tempus floruit Guillelmus de Sabrano, ex Archiuis Prouinciæ Phocensis. *Domina Adalasia mater eius habuit filium eodem nomine quo pater ipse Guillelmus. Post eum Bertrandus Comes Auelinus vendidit, quod habebat in pertusio, Domino Carolo secundo filio Domini Roberti Sicilia Regis, & ille suam partem dedit Domino Bertrando de Gotto Vicecomiti Leomania. Neapoli*

poli moritur Carolus II. anno 1309. ætatis 61. regni 25. qui bellis satis infelix pacis artibus insignis valde exitit, affabilitate, beneficentia, & magnanimitate alter Alexander dictus. Regnum suum ac præcipue urbem Neapolim multis publicis ædificiis, sacris profanisque decorauit, egregiis institutis ordinauit, viris doctrina & pietate præstantibus ornavit, denique ita se gessit ut omnibus gratissimus existens intimo omnium desiderio ac summo dolore elatus fuerit. Cor eius ibidem Neapoli conditum est in Ecclesia Prædicatorum. Corpus in Prouinciam delatum sepelitur Aquis Sextiis in Monasterio Monialium Nazarethi Parthenonis quem ipse fundarat & dorauerat. Regnum ingreditur Robertus filius. Sed ecce mira contentio, Carolus enim Humbertus Caroli Martelli, Caroli II. primogeniti filius se iure primogenij in successione regni potius sperabat, cum Roberto prædecessisset Carolus Martellus & eo tempore quo deferebatur patris Caroli II. successio priorem se gradu & potius contendebat. Longa contentio & obscura, quam Clemens V. Pontifex Maximus in cuius arbitrium patruus & nepos consenserat, pro patruo definiuit, iudicium sequutus Baldi Perusini summi illo tempore Iurisconsulti. Robertus Carolum unicum filium suscepit vulgo *sine terra* dictum. Sed & ex Maria coniuge Valesia Ioannam primogenitam & Mariam. Carolus filius patri prædecessit. Robertus Ioannam testamento fecit hæredem quam iussit nubere Andreæ filio Humberti nepotis Caroli Martelli Regis Pannoniæ. De his Protonotarius Lucensis in Genealogiis Guiscardi & aliorum Siciliæ Regum. Supradictus, inquit, Rex Carolus II. Rex Siciliæ pater dicti Roberti Ducis Calabriae & auus præfati Caroli pupilli Regis Hungariæ petiit à Domino Bonifacio Papa VIII. declarari quis post mortem suam esset sibi in prædicto regno Siciliæ successurus, an videlicet prædictus Robertus filius suus vel dictus Carolus Rex Hungariæ nepos eius. Præfatus autem summus Pontifex declarauit in Breuib. dictum Robertum esse prædicto suo patri in præfato regno Siciliæ successurum, successitque sane Robertus, inquit Æmilius, eius adolescentuli Caroli scilicet Hungariæ Regis patruus, & in Prouinciam Phocensem, quæ fuerat ditionis paternæ profectus, à popularibus Comes Prouinciæ salutatur. Auenione quæ urbs ei Prouinciæ contributebatur sedebat Clemens, ab eo Rex Beneficiariusque appellatur coronaturque, eadem qua pater auusque dignatione, colloquutus deinde cum Pontifice Italiam Germanorum Prouinciam fieri à Cæsare se impediturum promisit. De illo Petrarcha in lib. Rerum memorabilium. *Sacrarum, inquit, Scripturarum peritissimus, Philosophia clarissimus alumnus, Orator egregius, incredibilis Physicus, poëticam non nisi summam attigit. Cuius ut sæpe dicentem audini, uno verbo audiant literati eius vocem & æternum laudent. Ego inro dulciores & multo tharioribus mihi literas esse, quam regnum, verumque dicant florere ciuitates si aut Philosophi imperent, aut Imperatores philosophentur.*

Ceterum quæ societas vitæque quasi communitas cum Republica Pisana esset unicuique Massiliensium, docent vltro citroque datæ & acceptæ negociales literæ quæ in ipso negotio iuris ciuilibus haberent implicitam controuersiam, cuiusmodi reperiuntur in tabulario Massiliensi status publici.

Magnifico & potenti viro Domino Vicario ciuitatis Massiliæ eiusque fortis & districtus, pro serenissimo & illustrissimo Principe Domino Domino Rege Roberto, & prouidis consilio & communi ciuitatis eiusdem, Fredericus de Bruniforte Pisanorum potestas, Lecchinus de Aluiano Capitanus Pisani populi, Consilium & commune ciuitatis Pisanarum, salutem & promptam ad eorum placita voluntatem.

Ex Fanucij & Nini germanorum filiorum quondam scilicet Albiselli Rossi de Capella S. Andrea foris porta Pisana ciuitatis, & aliorum germanorum suorum dilectorum nostrorum ciuium Pisanorum querelosa nuper coram nobis exposita vna vocis oraculo lamentatione didicimus, quod Dominus de Cosognio factor dictorum germanorum, & Petrus Rossus germanus dictorum Fanucij & Nini & aliorum dictorum germanorum, de mense Februarij proxime præteriti in ciuitate vestra Massiliensi naulegiauerunt cum Petro Austria & Durante Pelegrini dominis & patronis vnius galeæ, vocata S. Catalina, tunc entis in portu Massilia & cum Hugone Vermelli domino & patrono vnius alterius Galeæ, vocata S. Catalina, tunc etiam entis in dicto portu prout patere potest publico documento pro eundo cum dictis eorum Galeis de portu Massilia ad portum Agathis, & ibi dictas galeas prout est consuetudinis mercatorum, onerari faciendo granerio dictorum granorum, pro ipsum granum reduci faciendo super ipsis Galeis ad portum Pisanum, quando citius navigabilis adesset commoditas, &

quod ipsis galeis onustis in prædicto portu Agathis grano dictorum nostrorum civium Pisanorum redeuntibus versus portum Pisis, prout ex debito tenebantur. Dum essent prope Massiliam una ex ipsis galeis (quod propter consequentia dolose creditur fore factum) intrauit portum Massilia, ubi contra voluntatem dictorum germanorum sine dictorum Dominici & Petri Rossi, Massiliensis populus fecit totum granum dictorum germanorum ex dicta galea exonerari & pro communi Massilia indebite detineri. Et ex alia galea tunc ente prope plagias ciuitatis Massilia, dum de iussu vestro tota ciurma & marinarij omnes ipsius galea ipsam galeam solam relinqueret, sine remige & rectore vester populus Massiliensis granum tunc existens in dicta galea fecit contra voluntatem dictorum germanorum & eorum factoris Massiliam exportari, & ibidem in grane damnum & dispendium non modicum dictorum germanorum detineri, propter debitum rationis, quas grani quantitates huc usque rehabere minime potuerunt. Qua quantum sint rationi conformia, quantum aequitati respondeant, nobilitati & prudentia vestrum requirimus indicandum, quare cum Pisanus populus grandi victualium afficiatur penuria, & vos prout veridica fama persensimus, sitis in victualibus abundantes, magnificentiam & prudentiam vestram, de quibus gerimus fiduciam singularem, tenore presentium quanto plus affectuose possumus deprecamur, quatenus tam ex vestro honore quam ex iustitia & rationis intuitu, ac etiam ex nostra gratia singulari, vobis placeat & velitis, dictas grani quantitates libere & sine expensarum sumptuosa grauedine permittere extrahi de dicta ciuitate vestra, & reduci ad portum Pisanum, prout satis luculenter apparet esse consonum rationi, ut proinde quoque de iure fieri debeat, vobis teneamur ad gratiarum uberrimas actiones & inde possumus nostra egena plebi de victualium desiderato presidio subuenire. Et ipsi nostri cives de grani damno & dispendio non habeant ex vobis rationabiliter ius querela. Secus non possemus suadente iustitia dictis nostris civibus denegare, quin eorum indemnitati prouiderimus de remedio opportuno.

Datum Pisis pridie Idus Aprilis 8. Indiæ.

5 His temporibus inchoatum est 15. Generale Concilium Viennense, præside Clemente V. presentibus tribus Regibus, Franco, Ang'o, Tarasconensi, duorum Patriarcharum Episcoporum 114 alij volunt 300. & aliorum multorum Patrum contra Saracenos pro recuperatione terræ sanctæ, contra hæreses, Templarios. & mores corruptos Clericorum biennio celebratur. Magna verò ex parte indictum est ad desiderium Philippi Pulchri. qui omnibus modis conabatur olim ut Clemēs Papa omnia Acta & Decreta Bonifacij VIII ex memoria hominum aboleret, eumque tanquam hæreticum condemnaret. Id quod quidem Clemens se facturum promiserat, sed solummodo iudicatum est ac declaratum, Processus quos Bonifacius contra Regem fulminasset, fuisse iniustos ac nullos. In ipso Concilio fuit Sanctorum Catalogo adscriptus Ludouicus filius Caroli II. Regis Siciliæ, & frater Regis Roberti. Sic enim Antoninus hoc anno. Multa Collegia Monachorum in Aquitania sæculari habitu donauit Clemens, ut Metropolim Ecclesiam Diocesis Burdegalensis, & Collegiatus S. Seuerini & D. Emiliani, quarum Abbates conuertit in Decanos.

6 Robertus Rex & Prouinciæ Comes Ludouicum & Carolum Calabrum filios ex Violantæ Regis Aragonum filia, Protonotario autore Lucensi, suscepit, qui Patre superstite obierunt, ille annos natus 9. cuius sepulchralis inscriptio Neapoli legitur. *Hic iacet Dominus Ludouicus filius illustris Regis Roberti, qui obiit anno Domini 1310. die 12. mensis Aug. Indiæ. 8. cuius anima requiescat in pace.* Carolus Calaber bis nupsit, primo cum Catherina Alberti Austriaci filia, aliis sorore, ex quibus nuptiis nulla proles; secundò Mariam Caroli Valesij vxorem tulit, tribus superstiribus filiabus Ioanna, Maria, & Margareta. Caroli huius nomen Arelatensium gestis iam inscribatur in Archiuiis vrbis, homagiorum scrinio sub verbo *Dimittite.* Autore enim Roberto patre se illi Arelatenses ut clientes & vassalli submiserant, cum inuidentibus fatis è viuis sublatus est, atque ut filium parentisque in filium amorem agnoscas Petrarchæ verba refero lib. 10. Senilium epist. ad Donatum. Roberto illi qui senex, inquit, me iuuenem dilexit, ut sepultum senex diligam, Regi Siculo, imo quidem quod pace omnium nostri temporis dictum sit. Regi Regum (si vera virtus attenditur) vnicus filius fuerat Carolus Dux Calaber Reginæ huius Ioannæ scilicet pater, quæ nunc præsidet præfeditque diu non tranquille sed maximis regni moribus rerumque turbinibus, & is quidem magni Regis filius ingenti fama adoleuit, eximie virtutis præcipueque iustitiæ, cum maioribus enim suis diuidens patrimonium hoc virtutum, hanc sibi gloriæ partem delegerat, ut cum proauus vir fortissimus, auus liberalissimus, pater sapientissimus habiti essent, ipse iustissimus haberetur, & sic erat. Cumque omnibus insit naturaliter filios amare, in hoc tamen & patrem cogitabis & Regem, ac præter amoris vim paterni, successoris etiam tanti curam, illinc
filium

filium & talem filium qui præter virtutis excellentiam, qua nihil in rebus amabilius, non primogenitus modo, sed vnigenitus patri esset, quem non primum sed solum regni successio maneret, tunc intelliges quam illi Charus esse potuerit, hunc in medio ætatis flore & in summa omnium expectatione ac spe morbus inuaserat. Assidebat illi Rex sedulus non tantum officio Patris sed Medici, fuit enim inter multa quibus omnes Reges vicit, Physicus etiam insignis. Sed & Physicæ & Medicinæ omnes & Medici mortis aduentum silent. Obiit ergo adolescens Regius summo totius regni gemitu & dolore. Hactenus Petrarcha de Caroli obitu.

Anno 1312. Robertus Rex Siciliæ venit in Phocensem Prouinciam dum Papa esset Auenione. A popularibus salatur Comes à Clemente Rex vocatus est, vtrique nouo inito consilio periculosum visum, si Henricus vrbe & Italia, vt fieri cœperat, potiretur. Quam ob rem Robertus, eo misit fratrem suum Ioannem Achaiz Principem cum sexcentis equitibus specie quidem pompam coronationis Henrici ornatiorem reddendi, reuera autem vt vna cum Vrsinis aliisque Guelfis conatus Henrici ac Columnensium aliorumque Gibellinorum ibidem Romæ ab eo stantium, molitiones infringeret.

RAYMUNDVS VII.

Annus CHRISTI 1313. MASSILIÆ CONDITÆ. 1900.
Roberti Siciliæ Regis & Prouinciæ Comitû. AN. 5.

ACVAM morte Duranti Episcopatus Massiliensis possessionem adiit Raymundus huius nominis VII. Sedit annos omnino 8. vir bonus & sapiens & fortis exitumque vitæ sortitus est anno 1320. consentit Indiculorum nostrorum pene omnium series.

Hoc anno Clemens Papa Auenione precibus Regis Francorum & Siciliæ Cœlestinum V. Papam sub nomine *Petri à Murrone*, quo nomine ipse ante Pontificatum vocabatur, multis miraculis clarum in SS. Confessorum numerum retulit 14. Calend. Iunij, quo die olim excefferat 17. post obitum anno. Tum ne per mortem Henrici res Italiæ aut à vi externa aut ab intestinis seditionibus periclitarentur, Robertum Siciliæ Regem Imperij Vicarium tandiu esse iussit, quandiu sedi Apostolicæ bene placeret, atque Imperij electores Henrico demortuo successorem sufficerent. Eundemque Senatorem vrbis Romæ creauit. Et quod Fridericus iam electus Imperator Rhegium occupasset ac grauiora moliretur, anathematis censura perculit omnes, qui contra regnum Siciliæ citra Pharum arma sumere præsumerent, aut à Roberto ad Fridericum desciscere decernerent.

Per idem tempus die vltima Iulij datus fuit Abbas Lirinensis Dominus Nicolaus Aurio- lus Monachus professus S. Victoris Massiliensis, qui obiit die vltima Iulij anno integro, videlicet reuoluto suæ ordinationis. Iste licet rigide regeret, erat tamen bene religiosus & zelotypus instituti religiosi, sed data sibi porione à quodam suo affine & propinquo vt amplius ab ipso diligeretur, ei mortem propinauit. *Annales Lirinenses.*

Anno 1314. de fide clientelari & officio quod Raymundus noster aditurus Episcopatum regis Magistratibus de more præstitit in Aquensi exedra Rationum fisci, Tabulæ sic habent. Anno 1314. Dominus R. Dei gratia Massiliensis Episcopus in præsentia D. Bertrandi de Massilia Viceseneschalli Prouinciæ & Forcalquerij homagium præstitit 24. Septemb. Pergame. fol. 73. Philippus Francorû Rex in venatione, apri ictu ex equo præcipitatus misere interiit ad sal- tum Vicennarum, alij ad Fontem Bliandum vbi natus fuerat, illatusque est in ædem S. Dionysij, cùm regnasset annos duodetriginta. Ludouicus is cui cognomento fuit *Vrinus*, quæ vox rixosum & peruiacem significat, Rex Nauarræ Philippo patri successit, initoque statim Principatu in quosdam patris amicos capitali supplicio animaduertit, & Iudæos intra regni sui fines habere domicilij locum permisit vxoremque duxit Clementem Roberti Regis Siciliæ sororem quæ necessitudinis aliquo vinculo sibi propior erat. Clausit etiamnum diem Clemens Papa, die 20. Aprilis in Roccamaura super amnem Rhodanum vico Prouinciæ Narbonensis, dum Auenione Burdegalam redire constituisset. Corpus pheretro plumbeo transportatum Vezestrum ignobilem ac sterilem Vazatenis Diœcesis vicum, vbi sepultu- ram sibi viuens delegerat. Delatum eò est ad finem Augusti an. 1316. & tamen non nisi an. 1319. sepulchro conditum, quod magnificentissime constructum ex marmore & alabastrite lapide tunc demum absolutum est. Post longa verò tempora, nempe anno 1568. hære-

tici Caluiniani diruto eius sepulchro, pretiosa ornamenta quibus conditum fuerat, diripuerunt, ac corpus hæretica rabie flammis addixere. Vacavit tum sedes ob Cardinalium discordiam annos 2. menses 3. dies 18.

5 Franciscus Mayronius Franciscanus sub annum 1315. magnanimum illum actum Sorbonicum introducit, quo ætate per singulos dies Veneris, responderetur à quinta Matutina ad septimam Vespertinam, sine præside, sine socio, sine prandio, & pastu, sine vlla emigratione in eadem perpetuo corporis sede & animi contentione donec cunctis opponentibus satisfactum sit, præsertim Baccalaureis primi & secundi Ordinis, qui sunt minimum sexaginta, & argumenta circiter centum agitant. Genebrardus in Chronic. ad an. 1315. qui Mayronium Prouincialem è pago Mayronensi Diocesis Ebredunensis fuisse ait, cum tamen in quadam epistola Ioannis XXII. cognominetur de Digna, quæ ciuitas est sub Archiepiscopatu Ebredunensi in Delphinatu sed in Parlamento & Gubernatu Prouinciæ.

6 Anno 1316. mortuo Clemente Cardinales apud Carpentoractum oppidum conuenerunt tres & viginti, vt successorem nominarent, inter quos tantæ fuere dissensiones vt electio tunc fieri non potuerit, incenso conclauis & magna parte vrbs dolo malo quorundam Cardinalium, quos annalis Victorianus Vascones fuisse dicit. Ac nisi intercessissent preces Philippi Comitis Pictauiensis non tam cito conuenissent. Conuenere autem Lugduni in templo Dominicanorum quod inter Ararim & Rhodanum situm est. peruigiliis Petri & Pauli anno 1316. id est biennio post decessoris obitum. Renuntiatus est ibidem Papa, die 7. Augusti. Ioannes XXI. dictus XXII. & coronatus die 7. Septemb. Cadurci in vrbe Aquitanix apposita Olto anni in Garumnâ influenti natus erat, patre Arnaldo cognomine Deüsa miseris vilissimique Sutoris filius. Affectatus fuerat Episcopum Arelatensem Caroli II. Neapolitani Regis Cancellarium, cuius sumptibus scientia rerum maximarum instructus est. Arelatensi verò mortuo succedere iubetur à Roberto Rege & Scrini Regij curâ habere, vnde & ope Ludouici Hutini Pontificatum adeptus dicitur, tantumq; effecit industria sua vt Auenionensis Archiepiscopus fieret, mox Cardinalis à Clemente V. renuntiatus eoq; mortuo cum Cardinales triennium altercando, neminem elegissent, consensere vt Pontifex crearetur, quem Iacobus voluisset, quod per iuris Canonici disciplinâ nescio, inquit, Massonus an fieri poterat. Voluit verò ipse Pontifex designari. Hanc eius sententiam probauit Neapoleo Vrsinus cæterique Cardinales, veriti ne quem alium sibi minus gratum haberent. Sunt qui asserant in adolescentia sua, cum egregiam indolem Petro de Ferrariis siue Ferrerio Archiepiscopo Arelatensi, de quo nos supra an. 1304. num. 6. Caroli Claudii Siciliæ Regis & Prouinciæ Comitis Cancellario probasset, eiusque cura & ope præstantem operam doctrinæ studiis nauasset, creatusq; fuisset Episcopus Foroiuliensis in eadem Prouincia mortuo Archiepiscopo factum esse eius loco à Roberto Caroli filio Cancellarium (sunt & qui Franciæ Cancellarium fuisse velint sed longe à vero) ac deinde à Clemente Papa primum Auenionem Episcopum ac postea Cardinalem Episcopum Portuenssem. Paruus quidem corpore sed animo magnus, maiorque tum septuagenario cum Pontificatum adeptus est. Sedit Auenione annos 18. Aureorum Florenorum decies & septies centena millia reliquit in arario Pontificio, inquit Genebrardus.

7 Hoc anno Massiliæ translatio celebratur S. Ludouici Tolosani Archiepiscopi, de qua Martyrologium Gallicanum 8. Nouemb. Massiliæ translatio S. Ludouici Episcopi Tolosani & Confessoris, qua eius corpus in templo Franciscanorum sepultum è tumulo leuatum est, iubente Ioanne XXII. Pontifice Maximo, qui Auenione sedens ob eximie viri sanctitatis testimonia, & crebra quæ fiebant ad eius sepulchrum miracula 3. Idus Aprilis anno 1317. Sanctorum illum catalogo inscripsit. Quo eodem die in Martyrologio Franciscanorum legitur. Massiliæ translatio S. Ludouici Episcopi. In quem locum commentator P. Arturus Rothomagensis Recollectus. Sciendum, inquit, hunc sanctum Antistitem, dum Brinnolæ ad mortem decumberet, sua vltima voluntate mandasse, se esse sepeliendum Massiliæ in Conuentu Fratrum Minorum quod & factum est sed non absque signis & portentis. Nam dum sacrum eius corpus Massiliam duceretur, quamplurimis nobilibus, illud comitantibus, apparebant quasi lanceæ radiosæ super ipsum corpus de cælo descendentes, cum autem peruenissent ad quamdam planitiem prope Massiliam cerei extincti, confestim sunt cælesti lumine accensi. In Ecclesia igitur Fratrum Minorum ipso sic solenniter tumulato, S. Episcopus super altare apparuit indutus Pontificalibus cum mitra & baculo Pastoralis facti signo crucis, sicut consueuerat, benedicens populo, exindeque multa miracula edidit. Ita scribunt Breuiarium Fratrum Minorum, Marcus Vlisiponensis 2. par. Chroni. Minorum lib. 6. c. 13. Bartholomæus Pisanus lib. 1. conformitatum fruct. 8. par. 2. vbi de Prouincia Prouinciæ.

D. Antoninus, Ribadeneira & alij passim. Porro Conuentus S. Francisci, vbi tunc nactus est sepulturam extra muros ciuitatis, prope portam Regiam mirā erat structuræ. Sed post bellum Borbonicum, ne præfatus Conuentus esset hostibus à refugio, ciues illum demoliri sunt funditus, Rege id iubente, & Conuentuales coacti sunt alio migrare, ita tamen vt priuilegia & immunitates remanerent penes Conuentum Patrum Obseruantinorum intra urbem, qui solus tunc extat. Qua de re vide Gonzagam 3. par. orig. Seraphi. Religio in eo Conuentu qui est 2. Prouinciæ S. Ludouici.

Cum autem ob frequentia miracula Ioannes XXII. Papa D. Ludouicum Episcopum Sanctorum Catalogo adscripsisset an. 1319. die 8. Nouemb. Corpus eiusdem S. Antistitis per quatuor Cardinales translatum est, in eminentiorem ac digniorem locum, nempe ex medio choro ad maius altare eiusdem Ecclesiæ, præsentibus pluribus aliis prælatis, cui solennitati interfuere Robertus vtriusque Siciliæ Rex ipsius sancti frater cum consorte sua Regina Sancia & Regina Franciæ ipsius sancti nepte, cum pluribus etiam Principibus, Baronibus, Nobilibus, & immensa populi multitudine. In qua translatione multi ægri sanati, & alia quamplurima miracula edita quam ob causam eiusmodi festiuitas agitur in toto Ordine Seraphico, ab an. 1319. De ea Vvadingus tom. 3. ad annum citatum 1319. & Henricus Sedulius in historia Seraphica cap. 22 vbi etiam de quamplurimis ciuibus Massiliensibus ætatis omnis, ac sexus, ope S. Ludouici ad sanitatem restitutis cap. 19. ac primum de mortuis qui reuixerunt §. 1. de claudis & impeditis sanatis §. 2. Item de podagricis & chiragricis §. 3. de febrientibus curatis §. 4. Amentes & insani, facti compotes mentis §. 8. naufragi adiuti §. 9. A variis morbis & incommodis curati §. 11. qui de S. Ludouici eiusq; miraculis detraxere, grauiter puniti §. 12. Ac demum de translatione corporis sacri cap. 22.

Extant Roberti Regis literæ ad Massilienses de indicta per id tempus translationis huius celebritate commonitoria.

Robertus Dei gratia Ierusalem & Siciliæ Rex Vicario & Consilio Massiliæ fidelibus suis gratiam suam & bonam voluntatem. Notificamus vobis quod de mandato & ordinatione Domini nostri summi Pontificis translatio S. Ludouici fratris nostri fiet Octauis proxime futuris festi omnium Sanctorum. Et ecce mittimus Augerium de Mari dilectum Cambellanium familiarem & fidelem nostrum latorem præsentium exinde plenius informatum cui super his quæ inde vobis ex parte nostra verbo retulerit fidem credentes præbeatis. Datum Auenione die 14. Septemb. 3. Indict.

Anno 1318. agit Ioannes Papa contra Minoritas quosdam rebelles qui specie strictioris obseruantia & cultus paupertatis, à cæteris segregari & sequiorem habitum sibi formabant & sanctam Ecclesiæ doctrinam labefactare variis artibus studebant. Hos edita nunc singulari constitutione Pontifex omnino damnans velut apostatas, excommunicatos, schismaticos, & peruersorum dogmatum assertores vbique perquiri, capi, & puniri præcepit. Equibus fuere hoc ipso anno quatuor Massiliæ combusti, damnati prius de hæresi ab Inquisitore fidei religione Minorita, quia dicebant Regulam S. Francisci eandem esse cum Euangelio, ac propterea non posse Pontificem super ea dispensare, maximeque in iis quæ præscriptiue vel inhibitiue in ea præscribuntur. Philippus verò Rex Francorum pace cum Roberto Flandriæ Comite constituta cum 3. haberet filias ex his vnā Duci Burgundiæ, aliam nomine Margaritam Ludouico Comiti Niuernensi Roberti ex filio item Ludouico dicto nepoti ac futuro successori, tertiam Delphino Viennensi matrimonio collocauit. Genuenses à Marco, filio Marthæi Vicecomitis Mediolanensis ope Auriarum & Spinularum exulum Gibelinorum magnis viribus obsidebantur, capiendi haud dubie nisi obsecsi Guelphi (quorum Duces Flisci & Grimaldi) ciuitatem Ioanni Papæ & Roberto Siciliæ Regi in decennium certis conditionibus dedentes, Roberti aduentu & fortitudine liberari fuissent. Qui & rursus contra Fridericum Trinacriæ Regem Roberti æmulum superbas Gibellinis euntem, Andronico quoque Græcorum Imperatore pecunias iisdem contra Ecclesiam Romanam subministrante, eiusdem Roberti auxiliorum virtute penitus liberi ab obsidione remanserunt.

A D E M A R I V S I.

Annus CHRISTI 1320. MASSILIÆ CONDITÆ. 1917.

Roberti Sicilia Regis & Provincia Comitum. An. 12.

DEMARIVM hunc quem ex solo pene nomine agnoscimus, verè his temporibus Massiliæ sedisse docet me Regestum Pontificium ex quo Iosephus Maria Suarez Episcopus Vasionensis ista excerpit. *Ademarum Episcopus Massiliensis an. 1320. seu Ademarus legavit mille florenos Ioanni XXII. an. 5. literarum Comm. Bened. 12. num. 828.* Tum alibi *Ademarum quondam Episcopus Massiliensis prefatus legavit 1000. florenos Ioanni XXII. Bened. XII. quest. 1. literarum communium num. 828.*

- 2 Hoc anno Ioannes à Poliacò Theologus Parisiensis iussus est à Pontifice Ioanne palinodiam canere, qui assererat eos qui confessi peccata sua fuissent Religiosis facultatem habentibus, teneri eadem peccata iterum confiteri proprio Parocho. Super iis diligenter examinatis & audito coram ac præsente Ioanne de Poliacò idem Pontifex declaravit eos qui Religiosis confessi fuissent, non magis teneri eadem peccata iterum confiteri quàm si ea alias confessi fuissent proprio Sacerdoti, iuxta generale Concilium, edito de his singulari decreto, quo sententiam contrariam falsitatis & erroris coarguit, iussitque Pontifex ut Poliacus præsentem hanc doctrinam Parisiis doceret ac prædicaret & præteritam reuocaret.

G A S B E R T V S D E V A L L E.

Annus CHRISTI 1321. MASSILIÆ CONDITÆ. 1917.

Roberti Sicilia Regis & Comitum Provincie. An. 13.

TA Regestum Pontificium in collectionibus Domini Iosephi Mariæ Suaresij Episcopi sæpe aliàs laudati. *Gasbertus*, inquit, *an. 1321.* Tum alibi. *Gasbertus de Valle Meldensis Archidiaconus Caturcensis, Vicarius Episcopus Auenionensis PP. Thesaurarius Ioanne XXII. an. Domini 1318. 1319. Massiliensis Episcopus S. D. N. Camerarius anno 1310. 1322.* Ad insulas breui Arelatenfes assumptus vir insignis genere ac pietate præstantissimus anno 1323. ut ex eodem Regesto & Pontificio Arelatenfi colligitur. Tum ad Narbonensem anno 1342. Cardinalem creatum fuisse an. 1340. perperam scripsit autor Gallie Christianæ V. *Arelatenfes Archiepiscopi*, in quo etiam emendandus Ruffy. lib. 9. histo. cap. 8. num. 52. cum ait Gasbertum sede Massiliensi depositum anno 1337. in eo verò laudandus, cum asserit legasse Gasbertum Massiliensi capitulo testamento ducentas sexaginta quatuor argenti silibras Francicas, ad augendam panis viniq; quotidianam canonicorum annonam. Præfuit Concilio Auenionensi apud S. Rufum cui subscribere an. 1337. Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus Armandus Aquarum Sextiarum Archiepiscopus. Petrus Arausien. Hugo Tricastri. Iacobus Tolon. Hugo Carpentoraët. Philippus Canalli. Ioannes Massilien. Ioannes Auenionen Raterius Vasionensis Episcopi omnes & Arelatenfis Ecclesiæ suffraganei, Bertrandus Senescen. Elziarius Dinien. Iacobus Glandaren. Arnaldus Vencien. Guillelmus Nicien. Episcopi Ecclesiæ Ebredunensis suffraganei Bartholomæus Foroiulien. Gaufridus Regiensis. Rostagnus Cistaricen. Guillelmus Aptensis Episcopi Aquarum Sextiarum suffraganei. In hoc Patrum consensu Gasberti industria sancitæ Canones ut labefactata Ecclesiastica disciplina iterum refloresceret, huius integrum exemplar reperitur in Archivis Ecclesiæ Arelatenfis. De eodem Gasberto pluribus autor Pontificij Arelatenfis num. 94.

- 2 Anno 1323. Ioannes Papa Auenione in publico Consistorio ad 8. Idus Octobris Ludovicum excommunicavit, quod munus Imperatorium antequam id sibi Ecclesiæ confirmasset præter Canones exercuisset, trium mensium spatio ei assignato quo & Imperij iura deponeret & coram Pontifice adesset causam dicturus, quod hæreticis Ecclesiæ hostibus fauisset. Omnes verò qui eius à consiliis essent Sacerdotiis priuavit. Aduersus quæ Ludovicus habitum cum suis consilio appellavit ad ipsummet male informatum bene informandum, & ad Concilium Generale quando esset Romæ in sede Petri, misitque Oratores ad se excusandum cum

cum promissione se non fore contrarium Ecclesiae. Extat ipsum exemplar prouocationis factae ut ponitur die Dominica 15. Calend. Ianua. anno praesenti 1323. Quo item anno incunte obiit Catharina filia Alberti Regis. Florebat tum Parisiis Franciscus Mayronius Franciscanus, de quo mox supra anno 1314. num. 3. dictus de Digna (quod oppidum est in Prouincia, unde ortum etiam diximus B. Hugonem Dignensem & sororem eius Dulcinam) olim Scoti discipulus, in sacra Theologia Baccalaureus, Roberto Regi Siciliae S. Ludouici germano fratri valde charus, ad cuius praecedes & ob praecleara sua merita scripsit Pontifex ad Cancellarium Parisiensem ut ei concederet magistralem honorem & docendi licentiam secundum morem illius Vniuersitatis. Recitat Pontificium id genus Diploma Vvadingus anno 1323. num. 23. additque Elzearium de Sabrano Ariani Comitem Parisiis tum forte graui morbo decumbentem Magistro huic Francisco Mayronio contem. neo suo, qui tum etiam Parisiis versabatur, generalem fecisse confessionem cum multis lacrymis. Sed & quotidie mane apud lectum suum Missae sacrificium pie audiebat, & crebro sub illa aduersa valetudine confessus est. Et quamuis tota vita sua & suam & Delphinæ uxoris virginitatem celebrasset accurate, attamen sub finem vitae compellente eum Spiritu Dei ita ad astantes loquebatur. *Saluatus est homo malus per mulierem bonam quam sicut Virginem accepi ita & in hac mortali vita Virginem relinquo.* Obiit sanctus Comes plenus virtutibus & operibus bonis mense Septembris anno ætatis 32. Christi 1323. sepultusque est in habitu Franciscano apud Minoritas Parisienses, ac deinceps Aptam Iuliam quæ Vulgiensium oppidum est in Prouincia cadauer eius translatus, ubi in Franciscanorum æde sicut viuens iusserat honorifice tumulatus est, quod ex antiquo Codice M. S. producit Vvadingus anno signato num. 40. Pluribus de eodem Martyrologium Gallicanum die 27. Septembris in hæc verba.

Ipso die Parisiis S. Elzearii Comitis Ariani in Gallia Narbonensi, in quo Deus se ita admirabilem ostendit, ut in hoc vno insigniorum Sanctorum merita renouaret. Hic enim in castris Machabeus, in Eremitio Elias, in templo Hieremias, David in palatio, Ioseph in conubio, Iob in lectulo, fortitudine, austeritate, deuotione, prudentia, castimonia, patientiaque admiranda præcelluit. Denique vita in omni religione exacta virginitate quam cum Delphina uxore castissima illibatam seruauit Angelis coequalis ex aula terrena ad celestis regni præmia beatissimo fine euolauit, ætate florenti scilicet ab ortu suo anno 28. cum à Roberto Siciliae Rege & Prouinciæ Comite fuisset ablegatus ad Carolum Regem Christianissimum cognomento *Speciosum*. Corpus eius in habitu Franciscano quod tertij Ordinis instituta coluisset, apud Minoritas Parisienses primo sepultum, eodem anno sicut in extremis castæ coniugis memor præceperat, Aptam Iuliam translatus est magnis in via coruscans signis diuinæ clarificationis. Atque illic tandem in æde S. Francisci depositum crebris miraculis refulsit, excitatis per eius inuocationem mortuis, illuminatis cæcis infirmisque quouis morbi genere optatæ sanitati restitutis. Foelicem sponsum ad beatitudinem & ipsa Delphina sanctissima virgo subsequuta est, prorogata in Christi famulatu ad annum vsque 76. mortali conuersatione die scilicet Nouemb. 26. oriente Sole filia lucis ad Sanctorum perennes splendores, Regisque gloriæ desideratum conspectum emigravit ornata monilibus gratiæ, fidei lampade, clamyde puritatis & corona iustitiæ. Cuius nitidæ exuuiæ puris mariti virginis ossibus honore eodem tumulo, sicut florido olim thalamo sociatæ iisdem gloriæ insigniis qua beati simul in cælo gaudent, coruscarunt.

ADEMARIUS II. cognomento DE VOVT A.

Annus CHRISTI 1324. MASSILIÆ CONDITÆ. 1920.

Roberti Siciliae Regis & Prouincia Comitû. An. 16.

LITERVM hunc à priori cognomine fuisse Ademarium & ætate & officio, simulque medium utrique Gasbertum intercessisse & intercedisse conuincitur ex repertorio homagiorum in Aquis Tabulario Exedrae rationum fisci, de quo ista legimus. Anno 1324. Ademarius Episcopus Massiliensis Dei gratia constitutus in praesentia serenissimi Principis Domini Roberti Dei gratia Regis Hierusalem & Sicilia, Comitû Prouincia & Forcalquerij præstitit homagium pro omnibus castris, villis, & dominijs quæ habet infra terminos Prouinciæ Forcalquerij à Druentia vsque ad mare & à montibus Lombardia vsque ad Rhodanum. Sequinus etiam in hoc ordine ac numero. D. Toussel. in Catalogo. Anno,

inquit, Domini 1331. *Ademarus quem de Vouta nuncupatum aliqui tradunt Massilia præsidebat.* Quo eodem anno homagium Roberto Regi simul cum Raterio tunc Abbate S. Victoris, habetur in eodem Repertorio. Anno 1331. *homagium venerabilis viri Domini Raterii Decanus Abbatis S. Victoris Massilia die 16. Aprilis, præstitit in præsentia magnifici Domini Philippi de Sanguineo Seneschalli Prouin. 12.* Tum infra. Anno 1331. *Homagium Adonarii Episcopi Massiliensis. Præstitit Homagium in præsentia dicti Seneschalli.* Porro Arelatis vcterem & illustrem familiam Dominorum de Vouta clariuisse olim docet Pontificium Arelatense in Galhardo Saumate Archiepiscopo anno 1320. Galhardus Pontium & Sabranum de Monte Draconis Gausfridumq; de Cadris vt homagium præstarent vocauit, petiitque à Guillelmo Rainaudi Porceleti filio. Bertrando & Ioanne Aube, Petro Hugone & Bertrando de Clareto fidelitatis sacramentum, cooprato in clientem Guillelmo Balthio Bertrando Domino, quem etiam Albertus de Vouta vt supremum Villanouæ in Camaria Insula Dominum agnouit, domino vili à Bertrando Balthio acquisito. Tum infra in Gasberto de Valle. Pontius & Sabranus de Monte Draconis & Gausfredus de Cadris pro castro Montis Draconis, Guillelmus Porceletus & Raynaudus Guillelmi filius pro ponte S. Genesii, Bertrandus & Ioannes Aube pro sylua Comitatu, Petrus Hugo & Bertrandus de Clareto pro Perignaco, & Albertus de Vouta pro Villanouæ munitio pro fiducias fecerunt, eodemq; sacramento se obstrinxit Guillelmus Balthius. Terræ ad stagnum Marticense Dominus. Villanouanum autem municipium à Vouta vendit munitio præstationis & dominij retinuit Gasbertus duorum millium & septingentorum florenorum pretio soluto.

His temporibus scribit Summontius ex antiquo Chronico Neapolitano maximum factum esse prælium à Roberto Rege filioque eius Carolo Calabriae Duce cum Siculis, quo plurimi eorum cæsi sunt, multi proceres captiui abducti, fugiente Frederico ad Insulam Liparam. Cæterum duobus sequentibus annis easdem incursiones & vastationes Robertus per alios suos duces prosequutus est eodem successu cum animo firmatum haberet singulis annis circa messis tempora Siculorum agros flammis exurere vt eiusmodi cladibus attriti ultro ad deditionem compellerentur, quousque aduentu Ludouici Bauari Romam de regni sui conseruatione cogitare satis habuit. Hic enim inuicta cum Matthæo Vicecomite societate Genuam bello premebat vt Gibellini exules restituerentur. Obsessi, Ioannis XXII. Pontificis qui sedem Auenione locauerat, implorare fidem opemque. Igitur Ioannes postquam denuntiatio nihil proficiebat Bauarum & Vicecomitem solenni censura notatos persequi armis cepit. Quare Luitprandus abdicati Ludouici frater, Ludouicum summi Pontificis sententia iam hostem Ecclesie iudicatum similiter bello persequitur vexatque magno per Germaniam motu excitato.

Anno 1327. in Gallia Narbonensi apud Montem Pessulanum scribit Franciscus Diedo D. Rochum obiisse diem 16. Augusti, qui multas Italice vrbes à morbo Epidemice signo crucis liberauit. Anno autem 1414 innotuisse Patribus Concilij Constantiensis, quorum decreto ad propulsandam ingruentem luem eidem honores sanctis debiti sunt impensi, nam & solenni pompa eius imaginem omni comitante populo per urbem derulerunt. Quo facto illa pestis mox euauit. Inde verò exemplum sumptum est vt vbique locorum eius venerande imagine, altaria sacella ac denique templa erecta fuerint. Translatum eius corpus Venetias ferunt anno Domini 1485. Agunt de eodem Romanum & Gallicanum Martyrologia. Ludouicus Bauarus inuitatus à Lombardie Gibellinis exercitum ducit in Italiam. Mediolani corona ferrea decoratur ipso die Pentecostes. Pisani & qui à Pontifice stabant nouis molestiis bellicis occupatum detinent in Hetruria per 4. menses. Tandem verò Romam perueniens in frequentissimo hominum conuentu Ioannem ipsum exautorauit ac legem tulit vt in posterum Romano Pontifici absenti esse liceret ultra 3. menses. neue ultra 20. miliaria ab urbe progredi. Ac demum habito conuentu creati fecit mense Maio an. 1328. à quibusdam Schismaticis Episcopis Pseudopontificem Nicolaum V. Hic antea vocabatur Petrus Reynalucij, vico agri Reatini Cornario, Ordinis Minorum Apostata & Schismaticus, prius tamen optimæ vitæ & morum habitus, & nobili loco natus. Cum autem laicus esset uxorem Ioannam Matthæi filiam Corbanensem habuerat. Qua inuicta & reluctante ordinem Minorum ingressus diu in eo cum sanctitatis opinione vixit. Fuit præterea vir doctus & ad res gerendas aptus. Mox Antipapam creatum & consecratum Ludouicus cum pallio aureo indutum & annulo tradito Nicolaum V. vocauit, Ioanni Papæ æmulum futurum quem postea Pisani captum Auenionem misere, vbi infelix inserto in collum laqueo abiecit se ad pedes veri Pontificis veniamq; ab eo petiit & vitam deprecatus est. Ne tamen Respublica Christiana turbaretur si liber in Italiam rediret, cubiculum, libros, custodes, & victum

in palatio Auenionensi illi dedit, custodibus mandans ne quemquam alloqueretur. Itaque in illo silentio viuens post triennium mortuus est, ac Minorum habitu indutus Auenione ad Minorum Ecclesiam honorifice sepultus. Professionis fidei exemplar quam Auenione in publico Consistorio ac præsente Ioanne Pontifice recitauit, tradunt Massonus & Ciaconius in vita Ioannis Papæ XXII.

Cæterum Ioannes Papa de creatione Petri Antipapæ certior factus anathema in Bauarum refecit & auxit, qui Pisas rediens vt iniuriam egregie vlcisceretur magno cœtu congregato coram Antipapa Ioannem Papam denuo deponit, contra quem Michaël Cæsenas olim ordinis Minister Generalis tunc verò ob hæresim damnatus verba fecit. Antipapa autem magnas elargitus Indulgentias Pisis, per eos dies denuo depositionis sententiam in Ioannem promulgauit. At Bauarus Pisis Antipapa relicto, audita Friderici competitoris morte in Germaniam rediit, rerum Italicarum manum aliis relinquens. Quare duabus maximis curis leuatus Pontifex, quod & Schisma sustulerat, & Bauarus in Germaniam relicta Italia ad quam nunquam rediit abierat instante Rege Francorum Philippo cum ob eam rem biennio ante confici nequiret, expeditionem in Agarenos promulgat concessis Decimis quæ Philippo ipsi denuo ad expeditionem darentur, non in alios vsus conuertendis.

Rex verò Robertus nihil omittens necessariæ sollicitudinis, ex vna parte classem de more annuo immisit in Siciliam ad eam deuastandam pari prioribus incursionibus successu, ostiaque Tiberina nauibus Genuentibus occupauit, ex altera per fratrem suum Ioannem Achaia Principem omnes aditus regni sui muniuit, eundemque Romam versus in subsidium Vrsinorum aliorumque Pontificiorum misit ad accendendum Ludouicum vrbis aditu.

Anno 1330. Guillelmus comes Hannonia Socer Ludouici Bauari votu soluendi causa aduersus Mauros Granatenses cum octingentis armatis equitibus peregrinationem suscepit, & prius in via benedictionem Ioannis Pontificis accepturus Auenionem versus iter direxit. Hoc audiens Pontifex tanta suspitione correptus est ne forte ad ipsum inquietandum adueniret, vt accitis Senescallo Prouincia ac nobilitate illarum partium familiam suam & Cardinalium mandauitque Guillelmo sub pœna excommunicationis ne Prouinciam vlla parte attingeret, absoluens eum à voto concepto modo in patriam rediret, qui dicto obediens confestim regressus est. Ineunte vero mense Iulio vt Villanius habet lib 10. cap 162. Philippus Francorum Rex Massiliam religionis causa peregrinatus exiguo comitatu ad corpus S. Ludouici olim Tolosatis Episcopi consanguinei sui, post fusas ibi preces Ioannem Pontificem Auenionem conuenit & cum eo remoris arbitris colloquutus est de sacro bello, deque rebus Italicis vt postea cognitum est die octauo discessit, qui Pontifex fructuum Ecclesiasticorum regni decimas ad id bellum concessit.

Hoc eodem anno Massilia Petrus A Columna Decanus siue Præpositus Collegij Canoniorum S. Mariæ Maioris penes quem erat cibatum sufficere, quippe annuorum omnium prouentuum possessorem, permisit Canonicis qui antea communiter viuebant regularemque vitam profitebantur in tanta omnium rerum abdicatione laxitatem, atque indulsit possessionem illam & peculij dominium, quo nunc fruuntur, ea conditione duntaxat, vt tres portiones quæ obuenirent Canonicis suæ essent, ac triplici acerræ incensæ vibratione honorem sibi exhiberent: tum facultate aditus è domo sua in Ecclesiam vteretur & cætera huiusmodi honorifica sibi deferrentur. Inter quæ erat præcipuum amplissimumque officium clientelare, quo Barones Albanenses, *Aubaigne*, ex nobili familia de Baucio oriundi erga ipsum totumque Collegium defungebantur. Etenim singulis annis quinto Veneris die quadragesimæ prædictus Dominus Baro, magna nobilium virorum comitante caterua, accedebat crupellarius, manu altera hastam, altera facem tenens, prouoluendus ad pedes ipsius Decani in cornu Epistolæ sedentis totiusque Collegij circumstantis, atque ita clientelarem obsequentiam profitebatur promittens fore vt semper pro ipsius capite defendendo & fortunis totiusque conuentus rationibus tuendis arma capefferet, in cuius rei fidem cereum & quatuor florenos aureos offerebat.

Anno 1332. die 26. Decemb. Neapoli decessit Philippus frater Roberti Regis nostri Princeps Tarentinus, & titulo Imperator Constantinopolitanus, sepultusque est funere Imperiali. Cuius filius Robertus, natus ex posteriori eius coniuge Catharina filia Caroli Vallesij successit ei tam in Principatu Tarentino, quam in iuribus & titulo Imperatoris Constantinopolitani.

R A T H E R I V S.

Annus CHRISTI 1333. MASSILIÆ CONDITA. 1930.

Roberti Sicilia Regis & Provincia Comitū. An. 25.

1

E hoc Episcopo scripsi aliās in Cassiano nostro illustrato lib. 2. c. 25. num. 118. Ratherius exinde de Lenacho prudentia insignique doctrina præstans Abbas S. Victoris Massiliensis rexit annos 6. cum dimidio, præfecturam auspicatus an. 1328. functus verò anno 1333. *Duo*, inquit autor Indicis Abbatum, *fecit Capitula generalia, primum anno supradicto 1328. alterum 1330. postea ad Massiliensis Episcopatus sedem potestatemque euectus.* Quandiu enim eam administravit multarum virtutum specimen dedisse, vitæque Apostolicæ dignitatem magnopere amplificasse fertur. Ratherij verò nomen clarissimæ ac nobilissimæ familiæ titulum præferre suspicari licet ex monumentis quoniam exempla habemus. Autor enim in Gallia Christiana V. *Vasionenses Episcopi. Ratherius in Concilio Auenionensi asionensis Episcopus an. 1337.* Ciaconius in Ioanne XXII. Bertrandus de Podieto (Brouius vocat Abbatem de Porto) de Castro nouo Ratherij Diocesis Cadurcensis Vasco Gallus Presbyter Cardinalis S. Marcelli postea Episcopus Ostiensis & Veliternus, quem Ioannis Papæ XXII filium à quibusdam maleuolis & maledicis habitum absque veritatis titulo refert Petrarcha, cum ait epist. 91. dictum à nonnullis filium Ioannis. At id falsissimum esse certo certius est, fuit enim Papæ sororis filius Cadurcensis. Hic à Ioanne Papa audita Ferrariæ rebellionē Legatus summa cum potestate in Italiam an. 1317. missus, Lombardiæ, Piceni, Romandiolæ, & Bononiæ ad 16. annos præfuit. Alius ibidem Bertrandus appellatur de Monte Fauentio, de Castro nouo *Rathery*, Caturcensis Diocesis, Vasco, Gallus, Prothonotarius Apostolicus, Diaconus Cardinalis S. Mariz in Aquiro Obiit Auenione an. 1343 sepultus extra muros Auen. in Ecclesia S. Mariz ab se constructa Reg. Ben XII. Cle. VI. Hic D. Francisci ordinem amplexus, locuplete teste eiusdem ordinis Mariano Florentino Ordinis Seraphici Chronicorum autore, multum laboris impendit cum Virale du Four Cardinale Minorita pro ordine contra nonnullos fratres de paupertate Christi male sentientes, à Ioanne Pontifice damnatos. Prothonotarius Apostolicæ sedis & Diaconus S. Mariz in Aquiro an. 1316. rubeum pileum accepit, dante Ioanne XXII. Luteriæ congregatio totius Ordinis Minorum celebratur in die Pentecostes die 11. Iunii an. 1329. Prælide Bertrando Cardinale, qui vnà cum Academia Parisiensi declarat impias Celsenatis Minoritarum hætenus Generalis in Ioannem Pontificem criminationes, & iure non iniuria ab eo depositum Celsenatem. In cuius locum electus est Gerardus Odonis Professor in Aquitania, Doctor Parisiensis. Controuersia de Christi paupertate his Comitibus plane terminata, & quæstionis cardo reductus ad concordiam, Decretali Nicolai III. & decisione Capituli Perusini cum Ioannis Pontificis Decretalibus de hac quæstione editis. A Benedicto XII. postmodum Bertrandus in Galliam legatus an. 1337. cum Petro Comezio Hispano Cardinale S. Praxedis pro pace procuranda inter Philippum Francum & Eduardum Anglum, vbi Auenionem rediit, in Monte Fauentio extra muros domum exædificauit ampl. m. in eaque Canonicos Regulares Ordinis D. Augustini constituit, quibus sustentandis congruos assignauit prouentus Ecclesiamque D. Mariz *De Bona Reque* vulgo *De Monte Fauentio* fabricari curauit. Eius exemplo Comezius Cardinalis extruxit ædes quas Hispaniam nuncupauit, seu Monasterium S. Praxedis an. 1348. fundatum Clementis VI. Pontificis an. 6. cum templo Dominicanis Monialibus dato & redditibus amplis, illic tandem sepultus Primæ Moniales ex Pruliano antiquissimo eius Ordinis Monasterio Diocesis S. Papuli in Narbonensi prima, Bononiæ causa sunt deductæ Bertrandus exuias corporis reliquit in vrbe Auenionensi sepultus cum hoc Epitaphio extra muros Auenionenses in æde S. Mariz de Bona Reque siue de Monte Fauentio ante aram Principem.

Hic iacet Bertrandus de Monte Fauentio, de Castro nouo Rathery Cadurcensis. Diocesis tituli S. Mariz in Aquiro, Diaconus Cardinalis qui post extructam suis expensis, & dotatam hanc Ecclesiam & Monasterium aliaque pie ac praeclare à se gesta in Domino feliciter obdormiuit. Anno Domini M. CCC. XLIII.

2

De Roberto Siciliæ Rege Villaneus lib. 10. cap. 220. Cum iam senesceret nec prolem masculam

masculam haberet reliquam, cumque angore quodam conscientiae ageretur de recuperato regno quod legitime ad Carobertum Carolum dictum Hungariae Regem, filium Caroli Martelli fratris sui primogeni, pertinere putaretur, ut saltem eius progeniei restitueretur, decrevit Ioannam filiam suam dare uxorem Andreæ secundo genito prædicti Caroberti. Reque Caroberto significata confestim idem iter ex Hungaria cum filio Andrea arripens Neapolim venit & amantissime à patre exceptus est, habitaque dispensatione Pontificia die 26. Septembris contractum est matrimonium inter eundem Andream tunc tantum septennem & Ioannam quinquennem. Cumque Robertus deliberasset sæculo renunciare, ut in habitu Minoritano contemplationi vacaret, rogatus tamen à Proceribus ob teneram sponsum ætatem regnum administrare perrexit, & Andream apud se retentum Caroberto in Hungariam redeunte Ducem Calabriae creavit futurum regni hæredem. Philippus Rex Francorum dum Orientalem expeditionem parat, Dux Generalis à Ioanne Papa constituitur, concessaque ei ad id operis decima sexcennali beneficiorum totius regni, & legatis indistinctis. Qua occasione idem Rex una cum Ioanne Bohemiae & Philippo Navarrae qui tunc cum eo Parisiis agebant, nec non Petrus de Palude Patriarcha Hierosolymitanus, alique quamplurimi Prælati, Principes, & Magnates Crucem susceperunt ultima die Septemb. præsentis anni 1333. de manu Petri Rogerij tunc Archiepiscopi Rotomagensis, postea Clementis Papæ VI. ad hoc autoritate Apostolica delegati.

Anno 1334. tantus Auenione & finitimis locis coeli feruor inualuit, ut fere omnes umbilico tenus nuda plebs altis & miserabilibus verbis ac verberibus mali finem pluuiam & aëris temperiem precaretur. Petrarcha libro 9. rerum Senilium ad Brunnium. *Memini, inquit, tunc pene omnium omnis sexus atque ætatis vultus, colla, & manus, cutim quasi squamas quasdam more serpentum exuisse, ut si quis rarus ardoribus illis inuolutus obfisteret non tam carneus quam ferreus putaretur.* Ioannes autem Pontifex congestis in numerato decies septies centenis florenorum aureorum millibus, quod veterum Pontificum acciderat nulli, ut libro 11. Villaneus exponit, anno 18. gesti Pontificatus ætatis suæ 90. cum extra Oceanum Decretalium narantes in alto gurgite epistolas legesque suas publicari docerique præcepisset, Auenione decessit, conditusque est in templo Virginis à *Donarjjs* dicto. Nec multo post eius obitum Cardinales qui aderant numero 24. à Senescallo Regis Roberti ut Villaneus describit lib. 11. cap. 21. hoc est Præfecto Prouinciae, cœnobio Dominicanorum inclusi prius obtulerunt Pontificatum Cardinali optimo & generoso viro, Comiti Conuenarum fratri, ea lege ut nunquam Romam iret. Id pactum contra Ecclesiam esse dixit, quare mutata sententia quasi conuersi ad minimum Cardinalem virum honestæ quidem laudatæque vitæ, ipsum quem nunquam electum iri animis conceperant, elegere, peruigilijs diui Thomæ Apostoli 14. Calend. Ianua. anno 1334. Fratrem Iacobum Fornetium siue de Furno aliàs etiam cognomento. *Nonelli* Cardinalem Album siue Blancum, vulgo nuncupatum. Mirabantur ipsi electores quomodo illum elegissent, & ipse multo magis. exclamauitque, *Assinum elegistis*, non quod sciens Theologiae non esset, sed quia verebatur ne aulica negotia atque artes capere non posset. Igitur mense Ianuario Auenione in æde Dominici corona redimitus Benedictus eius nominis XII. appellari voluit; & Collegio Cardinalium in sumptus electionis dedit centena millia florenorum aureorum. Dein memor decessoris sui, cuius beneficio purpureum Galerum sumpserat opinionem eius de mortuorum animis tam dilucide exposuit, ut nullus superesset dubitandi locus, decretumque eius opinionis gratia fecit, & eos qui aliter sentirent hæreticos pronuntiavit. Initio sedis suæ censuras contra Ludouicum Bauarum à prædecessore latus, non tantum confirmavit verum etiam Imperialem dignitatem tanquam vacantem & ad se velut ad Christi Vicarium deuolutam eidem abstulit. Interim ne Italia externo hosti pateret, multos proceres Italiae in urbibus quas possidebant sedis Apostolicæ Vicarios creauit.

, IOAN

IOANNES II. GASQVI.

Annus CHRISTI 1335. MASSILIÆ CONDITÆ. 1932.

Roberti Sicilia Regis & Provincia Comitum. An. 27.

- 1 **I** OANNEM Gasqui proxime Ratherio successum fuisse hoc anno testatur re-
pertorium Aquisense homagiorum, de quo supra. Anno 1336. 20. Novem. Regi
Roberto instrumentum recognitionis facta per Dominum Ioannem Massiliensem
Episcopum de certis terris, locis, & castris cum eorum pertinentiis omnibus &
iuribus. Signatum ad num. 19. In turri Theauri. Tum alibi. Die ultima Maij dictus R. Domi-
nus Ioannes Episcopus Massiliensis prestitit homagium Domino Regi Roberto in presentia Domini
Philippi de Sagineto Senecalli Provincia de Castris de Caderia, Casarista de Sexfurnis, &c. Quo
eodem anno eidem Regi homagium quoque suum prestitisse dicitur ibidem Guibertus
Abbas S. Victoris Massiliensis. Præterea Regestum Pontificium in Collectionibus Suaresij
Episcopi Vasionensis. Ioanni Gasqui electo Massiliensi. Praestitur in Episcopum Benedicti XII.
anno 1. Rursum alibi. Ioanni Episcopo Massiliensi qu. 2. de promissione Prælatorum anno 3.
Clementis VI. Item, Ioannes Episcopus Massiliensis 1337. num. 150. veterum Chartarum.
Subscriptisse reperitur ibidem Ioannes noster Concilio Auenionensi apud S. Ruffum sub
Gasberto Archiepiscopo Arelatensi, ut meminimus supra anno 1321. num. 1. Dominus
Touzel in Catalogo. Anno 1337. Ioannes Gasqui nuncupatus Roberto & Ioanna filia Provincia
Comitibus Massiliensem regibat Ecclesiam, inter fuitque Consilio per hac tempora habito in urbe
Auenionensi. Idem Robertus in Gallia Christiana V. Massilienses Episcopi.
- 2 Nunc primum Auenione Benedictus XII. ut habetur in eius vita ex MM.SS. Codicibus
per Bosquetum cepit à solo ædificare palatium in loco ubi tunc erat domus Episcopalis, &
tamen huiusmodi ædificium quasi quandiu vixit continuauit in tantum quod suo tempore
& per eius ministerium factum est dictum palatium valde solenne, miræque pulchritudi-
nis in mansionibus miræque fortitudinis in muris & turribus, prout hodie luculenter appa-
ret. Demum pro tempore ordinauit quod Episcopus Auenionensis haberet pro mansione
sua ac in recompensam alterius in cuius loco & solo dictum palatium erat ædificatum
domumque nunc Episcopalem appellant, quæ est valde notabilis ac solennis. Hactenus
vix autor.
- 3 Anno 1336. ceptum est bellum inter duos Reges Francum & Anglum sane luctuosum
& admodum calamitosum rei Christianæ. Nullum Francia, ex quo Romanorum arma
sentit, atrocius exercuit. Magna utrimque contentione gestum & tandem utrique regno
acerbum. Regnum Franciæ Rex Eduardus Isabella Philippi Pulchri filia genitus, in Salicæ
legis fraudem sibi vendicabat, totamque Vaesiorum excludere nascentem Dynastiam pa-
rabat. Inde consensientibus sacri belli consiliis factum breui est, ut præter Cyprum rerum
Asianarum Christianis nihil superfuerit. Scribitque autor vitæ Benedicti Papæ, cum Philip-
pus Rex sub Ioanne XXII. promississet sacram illam expeditionem exequi ac propterea de-
cimas regni sui ab eo licet ægre obtinuisset, Benedictum cernentem expeditionem eua-
nescere reuocasse hanc decimarum concessionem, Regemque ea de causa vnâ cum Ioanne
Duce Normanniæ primogenito suo accessisse Auenionem ad Pontificem, qui omnibus
modis per suos Nuntios legationis officio fungentes Dominos Petrum Gomecium Hispanum
titulo sancti Prædixis Presbyterum Cardinalem & Bertrandum de Monte Fauentio
S. Mariæ in Aquiro Diaconum Cardinalem, Regem ipsum cum Anglo conciliare studuit
sed frustra.
- 4 Eodem etiam tempore sunt ædificata, fundata & dotata Ecclesia B. Mariæ Villæ nouæ
prope Auenionem per Dominum Arnaldum de via S. Eustachii Diaconum Cardinalem,
qui etiam ibi instituit certum numerum Canonicorum, & Decanum qui ipsis præsideret,
vultque quod collatio præbendarum alternatis vicibus ad Regem Franciæ pertineret.
Construxit etiam Petrus de Guoderio Ordinis Prædicatorum, Episcopus Sabinensis Cardi-
nalis, qui diu fuerat Legatus in Hispania tres Ecclesias autore Bosqueto ibidem, miræ ut ait
pulchritudinis, adeo quod ordo suus non creditur habere pulchriores & solenniores ubi-
cumque, videlicet vnâ in Conuentu Auenionensi, alteram in Conuentu Tolosano, in
qua iacet tumulatus, & alteram in Conuentu Baionensi ubi fuerat vestitus & educatus.
- 5 E tabulario status publici Massiliensis. Anno 1339. die 20. Decemb. Congregato honora-
bili

bili Consilio generali Civitatis Vicecomitalis Massiliensis, in aula regii Palatii dicta Viridiana anti-
que ad vocem praeconii & sonum campana, ut moris est, existentibus in eo viro magnifico D. Elia-
no de Villanova Domino de Trans milite Vicario, ibidem & nobili & circumspetto viro D. Bulga-
rino de Thepoldis iudice palatii ante dicti, fuerunt inibi proposita dicta & deliberatione consulti,
etiam reformata qua sequuntur. Et primo fuit propositum, &c.

Item placuit dicto Consilio requirere dictum Dominum Vicarium, quod eligat & eligere dignetur
duos probos viros de praedicto Consilio, qui adeant praesentiam Reverendi in Christo Patris D.
Joannis Episcopi Massiliensis praefecto Eleemosynae sedis Massiliensis, in honorem Dei & subventio-
nem Pauperum Christi feliciter obtinenda, & assignanda per proprios homines civitatis Vicecomi-
talis Massil. Et fuerunt electi ad eundem dictum D. Episcopum, ob causam supra reformatam,
Domini Raynoldus de Soleris, & Carolus Atulphi.

Petrus Noë Notarius & Scriba Palatii:

Romae Franciscus Petrarca Florentinus vir pro tempore eloquentissimus & qui Italiam
à Barbarie vindicavit, nec minus pietate ac Philosophiae studiis conspicuus anno aetatis suae
37. auctoritate Roberti Regis Siciliae qui non solum viros doctos in pretio habebat, verum
etiam plerisque Rex ipse doctrina antecedebat, corona laurea donatus est in Capitolio,
insignis Poeticae & Historicae artis praemio, magna Romanorum procerum civiumque atque
etiam exterorum frequentia.

Anno 1341. Benedictus Papa septimo & aliquanto amplius Pontificatus anno ex tribus
dolore, quam imperiti Medici ne flueret, impedire serò conati erant. decessit vir beatissi-
mus Avenione anno 1341. in eaque urbe magnificum ei funus curatum est. Iacet in ca-
pella S. Mariae de Dominis pro ipso specialiter fabricata, etiam miraculis coruscanda. Cele-
bratis Novembrialibus Cardinalis Conclaves ingressi die 7. Maij viro consensu successorem
eius renuntiaverunt fratrem Petrum Rogerij, Presbyterum Cardinalem Nerei & Achillei et
Fasciola qui Clemens Papa VI. appellatus est. Bernardus Dominicani Ordinis historicus scri-
bit Clementem patria Lemovicensem ex vico Roseo, unde & familiae Rosarum insignia ter-
ritorii Castri Malimontis patre Guillelmo non Rogerio, ut nonnulli volunt, cum fuerit hoc
potius cognomen, matreque item Guillelma familia Monstria, professione Monachum
S. Benedicti, cuius religionis habitum sumpsit in Abbazia Casae Dei Diocesis Claromon-
tensis in Arvernensia Franciscus Petrarca lib. 8. rerum familia. & lib. 2. rerum Memorabilium c. 2.
tunc vivens liberalissimum Pontificem appellat eundemque tam potentis & invidiae me-
moriae extitisse ait, ut quidquid vel semel legisset oblivisci etiam si cuperet non posset. Et
quod mirabilius esset hanc tantam memoriam magno quodam capitis ictu, cuius ingens
supremo vertice cicatrix remanserat ei provenisset.

Anno 1343. celebrata sunt hoc anno in civitate Massiliensi Comitia Generalia Fra-
trum Minorum pro eligendo supremo Ministro, propter assumptionem Gerardi Othonis
ad Patriarchatum Antiochenum, & administrationem Episcopatus Catani, ubi anno praece-
denti substitutus fuerat Frater Fortanerus Vassalli, quem Pontifex duabus Bullis commen-
dat, & electoribus insinuat sibi rem gratam facturos, si in Ministrum Generalem velint
eligere. Vvadingus hoc eodem anno num. 4. & ibidem num. 10. Post haec sub anni finem
Fortanerium Ministrum Generalem privilegiis & favoribus multis munivit commenda-
vitque Principibus & Pontificij status Restoribus. Non defuerunt tamen qui de eo conque-
rerentur, quod fauerit & privilegiis & exemptionibus audentiores reddiderit fratres, qui ad
arctiorem Regulae Observantiam adspirabant, praesertim illos qui in Umbria in Conventu
S. Bartholomaei de Brulliano aliisque locis solitariis sub disciplina D. Ioannis de Vallibus
versabantur, & parva tunc iaciebant regularis Observantiae semina, quae postea in magnam
segetem creverunt. Inhibuit ergo Pontifex ne immunitates aut gratias ullas eis exhi-
beret, timens ne sopita iam schismata & molestae discordiae tunc suscitarentur. Haec Vva-
dingus.

Neapoli diem obiit Robertus Rex Siciliae & Comes Provinciae postquam regnasset ab
obitu patris annos 33. menses 8. dies 15. Vixisset 64. (non 80. ut corruptè apud Villa-
nium legitur lib. 12. c. 9.) sepultus est ibidem Neapoli magna pompa & ingenti omnium
dolore in Ecclesia Monasterij S. Clarae à se constructi, & in habitu S. Francisci, quem octi-
duo ante obitum emissam professione in manibus Ministri Terrae Laboris infirmitate decum-
bens sumpserat. Extat Clementis Pontificis Diploma datum anno superiori 1341. die 11.
Decemb. in quo dicitur Robertum Regem una cum Sancia coniuge magnis sumptibus &
multis laboribus nunc primum exoratio Soldanum Aegypti & Syriae sub cuius dominio
M m Palæstina

Palæstina erat, & sancta ciuitas Hierusalem, vt Fratres Minores commorari possent intra Ecclesiam sancti Sepulchri Dominici, & in sacro Monte Sion eisdem extruxisse Monasterium, pro conuictu 12. Fratrum, quibus obsequio trium Ministrorum prædicti Reges omnia abundè suppedirabant. Post eius obitum ex suprema voluntate iam olim declarata, vt vidimus. Ioanna ipsius ex filio Carolo neptis quindecim annos nata proclamata est Regina vnà cum Andrea siue Andreamo ab Italis vocato eius sponso Hungaro, quamuis hunc solo titulo Ducis Calabriae insigniri Robertus stauisset. Quibus etiam ob minorem regno administrando ætatem præcipuos proceres gubernatores constituerat, ad beneplacitum Ecclesiae Romanae, cuius regnum beneficiarium erat. Carolus Duratij Dux filius Principis Achaiae, olim frater Roberti Regis Mariam alteram eiusdem Roberti filiam Ioannæ sororem sibi quamuis reluctante eius matre coniunxit, obtenta tamen prius vt Villanius ait, dispensatione à Pontifice, quo posset regno succedere, si forte Ioanna moreretur. Nec dum tamen Clemens Papa inaugurationem Ioannæ & Andream confirmatam ob teneram vtriusque ætatem, cum plurimas ob turbas, quæ regnum occupabant, nec cum interim Elisabetha Polona relicta Caroli Regis Hungariae, mater Andream, foemina, piensissima Neapolim accessisset, ad filium nurumque visitandos, indeque Romam deuotionis ergo peregrinata fuisset, non potuit nihilominus per nuntios à Clemente coronationem fieri impetrare quæ re infecta in Hungariam rediit.

11 Anno 1344. iubente Pontifice, Ioanna sub finem mensis Augusti coronata est Regina Siciliae & Hierusalem, Dux Apuliae, Princeps Salerni, Capuae, Comes Prouinciae, Forcalquerij, & Pedemontis, ab Aymerico Cardinale obtenta à sede Apostolica inuestitura Regni certis conditionibus, post homagium præstitum & iuramentum fidelitatem, vt patet ex literis Pontificiis & Archiuo Neapolitano. Sed tamen remanente adhuc Andrea cum solo titulo Ducis Calabriae & viri Reginae. Spondanus an. 1343. num. 7. Sanctia verò relicta Roberti Regis magnæ sanctitudinis foemina, post actum viduitatis debite annum bonis suis in alimoniam pauperum distributis, Monasterium S. Crucis quod ipsa fundauerat ingressa, vitam in eo beatam duxit secundum Regulam D. Francisci, accepto nomine Claræ, ac tandem vitæ suæ terminum religiose consummauit post decem & octo menses ab ingressu religionis.

ROBERTVS DE MANDAGOTO.

Annus CHRISTI 1345. MASSILIAE CONDITA. 1942.

Ioanna Sicilia Regina & Prouincia Comitissa An. 1.

1 **R**OBERTVM ad insulas Pontificias hoc anno Massiliae assumptum fuisse testatur Regestum Pontificium in Collectionibus Suaresij Episcopi. Roberto electo Massiliensi. Praeficitur in Episcopum qu. 1. de Promot. Anno 3. Clementis VI. Item. Roberto Episcopo Massiliensi quæst. 2. de Consecratione anno 4. eiusdem. Tum alibi. Robertus Episcopus Massiliensis quæst. 10. de Conseruat. anno 6. Innocentius VI. Repertorium Aquense homagiorum. Anno 1351. Homagium Domini Roberti de Mandagoto. Praestitit Domino Senescallo die 15. Iunij. Toustellus in Catalogo M. S. Anno Domini 1345. Robertus de Mandagoto Ioanni successit curauitque confici librum viridem cit. quo iura privilegiaque Massiliensis Ecclesiae continerentur. Eiusdem porro stirpis suæ consanguineum habuit Guillelmum de Mandagoto Praefulem Auenionensem & Cardinalem Praenestinum sub Clemente V. vt refert Ciaconius ibidem, & post ipsum Gallia purpurata lib. 3. anno 1312. Guillelmus, inquit de Mandagoto Praeful Auenionensis, Cardinalis Praenestinus Clemente V. Dynasta loci de Monte Petroso Dioecesi Lodeuensi, alter Guillelmus de Mandagoto an. 1256. In iure Pontificio & Caesareo noster apprime versatus, Guillelmus Natalibus clarus, & popularis Lodeuensis. Praepositus Ecclesiae Tolosanae Ordinis D. Augustini, Nemausensis Archidiaconus, patruus Guillelmi primò Vticensis deinde Lodeuensis LIX. Episcopi, & Roberti Massiliensium Antistitis anno. 1345. Notarius Nicolai Pontificis hoc nomine IV. an. 1290. Bonifacij VIII. Capellanus, qui eum plurimum iuuit in sexta Decretalium editione cum duobus aliis suis collegis. Ecclesiasticæ libertatis propugnator acerrimus Auenionensis Antistes an. 1310. cessit Episcopatum Iacobo Deusa, qui summum postea obriuit Pontificatum Ioannes XXII. cum ad Ebredunensem Archiepiscopatum transferretur Guillelmus. In Cardinalium Collegio numeratur Episcopus Praenestinus à Clemente V. an. 1312. Excessit

Excessit Auehione Ioanne XXII Christi anno 1324. Huius meminit Abbas Trithemius.

Per id tempus Ioanna Regina ætate, forma, & opibus florens. Andream Hungarum virum duxerat. Ex nuptiæ non placebant. Vix igitur delibatis regni fascibus infami laqueo perimitur Andreas. Rem gestam à Villaneo diligentius describit Spondanus hoc an. 1345. num. 3. cum enim Ludouicus Hungariæ Rex pro ipso Andrea fratre suo qui solo Ducis Calabriae titulo ex Roberti ordinatione insigniebatur, apud Clementem Pontificem interpellare non cessaret, ut cum non tantum thori sed & sceptri consortem esse iuberet. Nec verò ut Ioannæ maritum sed ut heredem Caroli Martelli ad quem regnum prærogatiua natalium pertinuerat, coronaret, & contra, Carolus Duratij, olim Dyrrachij, Dux Ioannæ Patruelis cum cæterorum consanguineorum Principum tum præcipue Philippæ Catanensis consiliis incitatus, ut regnare ipse posset, Andree adolescenti negotium apud sedem Apostolicam faceret. Nihilominus Pontifex post diligenter discussam à Cardinalibus quibus rem commiserat causam, eidem Andree regnum decreuit & Guillelmum Episcopum Carnotensem ad eum rite inungendum & inaugurandum Neapolim ire iussit. Paucis verò post diebus contigit Andream ipsum Auerfæ (Atellæ olim dictæ) infelici exitu vitam terminare. Quippe quem nocte concubina Ioannæ coniacentem à coniuratis euocatum ut Neapolim quantocius properaret ad quemdam motum subito exortum, statim atque thalamo exiuit, coniurati correptum laqueo ad aulæ podium, prospectum ad hortum habens appenderunt, & pedum attractione strangularunt atque in subiectum hortum eiecerunt. Corpus Andree Neapolim delatum in Ecclesia maiori honorifice sepultum est. Ioanna ut crimen occisi mariti à se amoliretur illuc summò mane reuertens post ciularus muliebres vniuersis regni proceribus coram ac per literas imprimis Clementi Pontifici & Ludouico Hungariæ Regi, deinde reliquis Principibus Christianis innocentiam suam persuadere contendit, & sane ut historicos recentiores omittam, qui Ioannam abunde purgatam tuentur, ex iis qui tum vivebant & prope aderant Petrarcha lib. Epist. 6. familiarium, epist. 1. ad Barbatum Sulmonensem, & Bocacius lib. 9. de casibus vir. illust. c. 16. libertate eloquij insignes non Ioannæ sed proceribus atque Principibus regni crimen impingunt, inde in eum cōspirantibus, ut expressius Bocacius narrat, quod iam præcognitam in se regij iuuenis seueritatem, meritam quoque forte nequitiarum suarum indignationem timerent, si semel regni habenas suscepisset. Idque Surita tradit in rebus Aragonicis. Andreas Ludouici Hungariæ Regis frater qui Ioannam Consobrinam Reginam uxorem duxerat, domesticis insidiis & intestino scelere circumuentus fœda morte Auerfæ laqueo est interemptus. Quod & ipsum asseritur in vita Clementis VI. à Bosqueto edita. Quam ob rem Hugoni Comiti Auellino consensu omnium procerum delegata iurisdictio est, perquirendi tanti sceleris conscios ac compertos pro arbitrio iudicandi. Idque impigre ipsum præstitisse certum est, nonnullos proceres illustresque fœminas diris suppliciis excarnificando, ac præcipue cuius casus causa ad hanc narrationem Bocacius devenit Philippam Cathinensem à pannorum lotrice ad Reginæ propemodum fastigium euectam, eiusque progeniem.

Gestabat interim vterum Ioanna viroque defuncto Carolum Martellum exnixa est. Legitur enim in Ptolomæo Lucensi dicta Domina Ioanna Regina, eius scilicet Andree uxore prægnante, ex qua natus est postmodum filius Carolus, dictus Martellus. Continuo Ioanna Ludouico Tarentino consanguineo nupsit, & Ludouici Hungari aduentu territa in Prouinciam Phocensem tribus triremibus nauigauit, summum Pontificem deprecatura, ut nuptias etsi iure damnatas laudaret, laudauit etsi illicitas in eamque causam Clementi & Romanæ Ecclesiæ Auenionem ciuitatem cum territorio, omni iure, & iurisdictione octoginta millibus florenorum auri Florentiæ vendidit an. 1348. die 9. Iunii, sed id non sine suspiciene fiduciarie aut simulate venditionis, ut illa venditione pellectus Pontifex nomine Regis Ludouicum maritum cohonestaret.

Anno 1348. grassatur maxima eaque generalis pestilentia quæ initio ab Indis ducto in Germaniam, Angliam, Galliam, aliasque nationes diffunditur, adeo ut dimidiam generis humani partem auferat. Quem inusitatum sanguinis profluvium excipit, sacrique ignis adustio carnem etiam cadauerum ossium tenus consumens. Florentiæ Tuscorum centena millia occidit ut Boccacius vir excellenti ingenio initio Decameronis sui scribit. Illa Auenione quoque sæuit Clementis Pontificatus an. 6. Christi 1348. agebat enim in Comitatu eius, Sacerdos idemque excellens Chirurgus ac Medicus, Guido Chaulia Gabalus à quo id memorie mandatum est decessitque Auenione sub Urbano V. & in cemeterio Campi flori iuxta Rhodanum præcipitem fluuium iacet, visiturque tumulus eius à Chirurgis Auenionem incolentibus, & ab iis qui illam urbem adeunt, ut verum sit de Chaulia illud

poëticum dicere *ut celi nomen adorant*. Magna tunc pietatis Christianæ admirandaque opera Clementis fuere, erga eos qui tabe illa infecti erant, quos foueri sumptibus suis ac ne insepulti iacerent pie à seruis publicis proposita iustissima mercede sepeliri curauit, in agro quem ipse emerat, ubi templum sacræ Virgini construi iussit, annuisque redditibus donauit, ut beneficii illius memoria ad posteros quoque peruenire posset. Massonus in Clemente VI. Per id tempus obiit Ioanna Regina Franciæ dicti Philippi coniux, quæ Ducis Burgundiæ fuerat filia post cuius obitum & non multo tempore lapsò, dictus Philippus recepit in uxorem Blancam filiam regis Nauarræ, cum qua modico tempore mansit, nam infra annum à tempore contractus, videlicet anno 1350. mortuus est dicta Blanca grauida remanente. Ludouicus Rex Hungariæ diram sumpturus vindictam de nece fratris sui Andreæ, cum Neapolim petiturus in equum armatus ascendisset, iussu Carolo Duce Dyrrhachino se in aulam ducere in qua frater suus Andreas enectus fuerat, excusante illo nescire se locum, Ludouicus vindictam animo voluens ex equo descendit, & in dictam aulam conscendens una cum eodem Carolo ibi exprobrata ei aspere proditione in Andream & quod eius necem procurasset, excusantem hoc crimen epistolio ab eo scripto conuicit, & vitam nequicquam deprecantem, denegatoque tempore peccata Sacerdoti confitendi, quod Andream sine confessione morti tradidisset, iugulari in momento imperauit, atque ex eodem podio in hortum præcipitari, quo proiectus fuerat Andreas, insepultumque relinqui, quem tamen postea Neapolim ad sepulturam inferri permisit, moxque fratres Caroli Ludouicum & Robertum nec non alterum Robertum Imperatorem Constantinopolitanum dictum, titulo scilicet matris suæ Catharinæ, Principemque Tarentinum fratrem maiorem Ludouici viri Ioannæ, fratremque eius minorem Philippum in custodiam dedit, & in Hungariam deportauit. Quo etiam abductus Carolus Martellus siue Carobertus puellus, filius Andreæ posthumus, qui trimulus in Hungaria obiit, relictoque Neapoli Gilfortio Lupo nobili Germano & Conrado eius fratre regni administratore, quæ omnia sic gesta pluribus narrant illius temporis autores Itali, Ioannes & Matthæus Villanii fratres in suis historiis, Ioannes lib. 12. cap. 111. Matthæus lib. 1. cap. 10. & Summontius lib. 3. c. 4. Cum interim Ioanna in Prouincia per id tempus à Comite Auellino & quibusdam proceribus Prouincialibus in honesta custodia detenta esset, ut impedirent permutationem Comitatus Prouinciæ quam ipsa dicebatur habere in animo in gratiam Regis Franciæ, cuius filius tum primogenitus Ioannes apud Pontificem Auenione erat post cuius discessum & ipsa libera dimissa, eandem urbem cum coniuge Ludouico Tarentino, solenni pompa vniuersis obuiantibus Cardinalibus sub Umbella ingressa est, & à Clemente Papa benigne excepta, atque publicò Consistorio audita tanta facundia, præsentibus etiam in ciuitate oratoribus Regis Hungariæ, causam suam perorauit, ut omnibus rite perpensis insons existimata fuerit necis viri sui Andreæ. Quare & Papa eiusdem matrimonium cum Ludouico confirmauit, & post demum titulum Regium eidem Ludouico attribuit. Villanius lib. 12. cap. 114. Summontius lib. 3. cap. 4.

5 Nec multo post à proceribus regni Neapolitani Ioanna Regina inuitata ad reditum, deficiente pecunia vendidit Clementi Pontifici & Ecclesiæ Romanæ ciuitatem suam Auenionensem cum omnibus eius iuribus, pretio octoginta millium florenorum auri de Florentia, contractum approbante Ludouico ipsius viro, tum adhuc titulum Comitis Prouinciæ gerente. Cuius extare dicitur instrumentum publicum confectum ibidem Auenione, die nona mensis Iunii præsentis anni 1348.

■ Anno 1350. Iubilæum Clemens VI. à centum annis ad quinquaginta reduxit datis publicis literis ad omnes Prælatos 4. Idus anni superioris, assignatisque tribus Ecclesiis, videlicet S. Petri in Vaticano, S. Pauli via Ostiensi, & S. Ioannis in Laterano, quas qui vere penitentes & contriti visitarent, Romam quidem 30. diebus continuis, cæteri Italiæ 15. Ultramontani verò 10. vel 5. aut etiam paucioribus secundum distantiam locorum, plenissimam remissionem omnium peccatorum tam à pœna quam à culpa consequerentur, destinatis ad prædicta disponenda & dirigenda duobus Cardinalibus, videlicet Annibaldo de Ceccano, Episcopo Tusculano, & Guidone de Bononia Comitis Bononiensis filio, quibus data fuit à Pontifice plena potestas dispensandi super tempore ac visitatione Ecclesiarum. Dicitur Annibaldus ibi veneno necatus, qui aliquot ante annos ædificauerat locum de *Gentiliaco* iuxta Pontem Sorgiæ & prope Auenionem, in quo constituerat & fundauerat Cœnobium fratrum Cœlestinorum pro quorum sustentatione condecienti, tam in vineis, pratis, molen-
dinis, domibus, & censibus, circumquaque & etiam Auenione existentibus multa acquisi-
uerat, & ipsorum vsui perpetuo deputauerat, de bonis à Deo datis sibi pro suorum remis-
sione

sione peccatorum. Bosquetus ex M. M. Sanctorum Codicibus, in vita Clementis VI.

Anno 1351. Ioanna & Ludouicus Reges Siciliae cum Aragonio spe nuptiarum filiae, 7
foedus percussere, quod diserte explicat Surita hoc anno 1351. in rebus Aragonicis. Rex,
inquit, Aragonum scilicet Genuensi bello intentus Ioannam Reginam & Ludouicum eius
virum qui in Prouincia Gallia commorantur, amicitiae foedere sibi deuincit, paciscuntur
vt Ioannes Gerundae Dux Catharinam natu maiorem Reginae filiam nec dum nubilem in
matrimonium ducat, qui hoc ipso anno natus fuerat. Contendit praeterea Rex vt Prouin-
ciae Galliae & Forcalquerij Comitatus Catharinae dori addicantur, solutoque matrimonio
aut nullis eius matrimonij liberis superstitis, ij comitatus regno Aragoniae cedant atque
contribuantur. Subdit verò. Margarita tamen & Francisca (Catharinae non meminisse,
errore forte nominis deceptus) Ioannae Reginae filias pueris infantibus mortuis ex pactione
dirimuntur. Harum nuptiarum metu Arelatenses moti Ludouicum & Ioannam Reges adie-
re, ne quouis praetextu alieni iuris fierent, se libere cum Ioannae decessoribus, quod Franci
essent, conuenisse, pacem coluisse exterarum gentium imperium ferre non posse, ciuium
fortunas, animum, vitam habeat, alios illi Reges non habeant, vrbes legatis & oratoribus
humanissime exceptis regium diploma concessum est, quo praeterita cum Ioannae decessori-
bus foedera renouantur: in illo etiam legitur ciues ab omni tractatione, vectigali aere colla-
tione, imo solitis Prouinciae oneribus immunes esse, obseruatum etiam Arelatem non posse
in alium transferri nisi heredem Regum. Si aliter in posterum visum, liberum sit Arelaten-
sibus arma sumere, & aduersus quoscumque, urbem, liberos, vitam, vnoque verbo patriam
tueri. Ita Pontificium Arelatense num. 96.

Anno 1352. Ioanna in foro sedis Apostolicae productis pluribus eius rei testibus decla- 8
rata est à beneuolis iudicibus innocens eorum omnium, quae ipsi de viri sui nece obicie-
bantur. Quare cum his satisfactum esset, oratoribus Regis Hungariae opperientibus Aue-
nionae eiusmodi iudicij exitum, tunc Pontifex indulgit vt Ioanna & Ludouicus Tarentinus
eius maritus in Reges inungerentur, ita tamen vt si Ioanna sine liberis praemoreretur, Lu-
douicus statim iure regni cederet, quod ad Mariam Ioannae sororem eiusque liberos deuol-
ueretur. Interimque Ludouicus Rex Hungariae omni iuri eiusdem regni renuntiaret, & quae-
cumque in eo possidebat Ecclesiae Romanae feudi nomine restitueret. Post quae Ludouicus
& Ioanna solenni pompa & ingenti applausu inuncti & coronati sunt Neapoli die 27. Maij.
Ac denique Principes eorum consanguinei, quos in Hungariam deportatos vidimus, paulo
diutius retenti, libertati demum sunt à Rege restituti. Clemens Papa ad Florentinos literas
misit, quibus Academiam illorum tunc nascentem priuilegiis exornauit, illic Theologiam &
ceteras facultates doceri praecipiens. Ipse etiam palatium Auenionense ampliauit rectè
de media parte, vt inquit Bosquetus ex MM. SS. de eius vita. Cum per prius per Benedi-
ctum Papam XII. praedecessorem suum licet solenne factum fuisset, de duobus angulis
ipse tamen ipsum perficiendo fecit quadrangulare, totam plateam muris altis & turribus
aliis primis aequalibus claudendo, & circumscribendo. In hac autem parte licet omnia aedi-
ficata sint seu constituta admodum solennia & aspectui valde decora, tria sunt tamen quae
reliqua valde specialiter excellunt, videlicet Capella maior, Audientia & terraciae superio-
res cum quoad id pro quo constitutae & ordinatae sunt, forte non est in mundo Palatium in
quo non dicam solemniores imo nec pares existant, artenta tamen eorum contiguitate,
cum de vna ad aliam sine medio ascensus vel transitus facilis existat. Consistorium insuper
in alia parte per dictum praedecessorem suum multum solenniter aedificatum, quia reman-
serat quasi tabula rasa in qua nihil depictum erat miris picturis decorauit & scripturis mira-
bilibus adornauit. Sexque rosae in frontispicio aedificiorum adhuc cernuntur, vt in Ponte
vrbes, cuius quatuor arcus suis ipse impensis fieri curauit. Est in ea vrbe templum augustis-
simum Virgini dicatum, cui nomen à Donis. In hoc templo Clemens tres Canonicatus
nobiles instituit deditque annuos redditus, & earundem dignitatum collatio nunc quoque
ad Belfortios pleno iure pertinet, agnatorum ipsius Clementis filios. Haec Bosquetus in M.
S. vitae Clementis VI.

Vita cessit Clemens Pontifex ex febre continua sex dierum, Auenione in vrbe & Comi- 9
tatu Venissino à se emptis in Palatio Apostolico Pontificatus sui anno 10. mense 7. sepultus
verò est in Cathedrali Auenionensi, & inde translatus ad Monasterium *Casa Dei*, vbi quon-
dam Monachus & Abbas fuerat, vt supremis tabulis ipse mandauerat. Quo in Monasterio
adhuc visuntur aulae antiqui operis à Clemente ipso donata, certique & annui redditus
perciplendi. Quam ob causam sex Rosae solent Monachi promiscue insignibus suis per-
miscere, vt vel hoc vno testimonio beneficii se accepti memores fuisse testentur. Franco-

rum Rex Ioannes Clementis morte cognita Auenionem versus, quo Pontificem suæ factionis creare procurabat, magnis itineribus contendit. Verum Cardinales ne ea res libertati Ecclesiasticæ officeret, Comitia maturarunt consentientibusque animis in summum Pontificem elegerunt Stephanum Alberti, patria Lemouicensis, è loco *de monte* qui iam grandæus Pontifex renunciatus suscepit insignia dignitatis s. Calend. Nouemb. anni eiusdem 1352. & appellari Innocentius voluit eius nominis VI. fortasse quia nemini nocere vellet, imo verò omnibus bonis & piis viris prodesse.

10 Arelatis magnus fuit concursus populorum peregre venientium ad Monasterium S. Petri Montis Maioris Diocesis Arelatensis, vbi esse dicebatur Indulgentia magna, imo secundum aliquos Plenaria. Est autem talis Indulgentia anno illo quo festum S. Crucis occurrit feria 6. quemadmodum fuit anno prædicto. Et ipso tempore fuit aquarum inundatio maxima circa Auenionem, & abunde vsque ad Arelatem, in tantum quod tam in Rhodano quam aliis aquis adiacentibus multi ex dictis peregrinis perierunt, & submersi fuerunt. Bosquetus in M. M. SS. Codicibus de vita Innocentij VI. quo tempore duo, inquit, Fratres Minores pro eo quia male sentiebant in fide & præsertim super articulo altæ paupertatis Auenione combusti sunt. Bosquetus ibi.

11 Anno 1355. Auenione Innocentius VI. Ægidium Carilanum Hispanum Cardinalem bellica laude insignem in Italiam misit, ut matrimonium Petri occupatum à quibusdam tyrannis recuperaret armis, si precibus non posset. Arma enim sunt Pontificum perfugia, cum preces non seruiunt. Interim Cardinales quidam iuvenes à Clemente decessore creati, libidini voluptatibusque indulgebant ciuiumque Auenionensium thoros & fornicarum pudicitiam foedabant. Hac re cognita Innocentius eis grauius succensuit, *stercora curia* eos appellans ac minatus est si quid eiusmodi in posterum facerent se migraturum in Italiam ad eos seuerissime coercendos. Ludovicus Tarentinus Ioannæ Neapolitanæ Reginae coniux obiit per id tempus. Nec multo post tertias nuptias celebrat Ioanna cum Iacobo Aragonia Maioricarum hærede, eximie pulchritudinis viro. Sed nec hic diu superstes, post cuius mortem Othoni Brosineo ex Saxonum antiquissima nupsit familia.

FORTANERIUS VASELLVS.

Annus CHRISTI 1357. MASSILIÆ CONDITA. 1954.

Ioanna Regina Sicilia & Provincia Comitissa. An. 12.

1 **R**OBERTVS in Gallia Christiana V. *Massilienses Episcopi*. Fortanerus seu Sertorius Vassellus ex Generali XVIII. Minoritarum electo Massiliæ, inde Massiliensi Præsule 1348. (quam tamen temporis notam mendosam existimo) postea Archiepiscopus Rauennas & Cardinalis ac Gradensis Patriarcha. obiit Patuij 1362. ibique sepultus in Conuentu sui Ordinis, de quo Nomenclatura Cardinalium pag. 63. Hieronymus Rubeus lib. 6. histo. Rauenna. Ciaconius in tertia creatione Cardinalium ab Innocentio VI. anno 1361. Pontificatus 9. Radulphus in historia Seraphica. Et Cardinalium Nomenclator. Fortanerus seu Sertorius Vasselli Aquitanus Ordinis Minorum ex Episcopo Massiliensi & Patriarcha Gradensi, Cardinalis inclytæ famæ Theologus, post emensum Philosophici studij decursum sacræ lectioni cupide aduigilauit. Item Ciaconius loco citato. M. Fr. Fortanerus aliàs Sertorius Vasselli, Gualensis, ex Cambria Angliæ Prouincia, Ordinis Minorum XIX. Minister Generalis anno Domini 1338. Massiliæ creatus (scilicet Minister, non Episcopus) Theologus ex Episcopo Massiliensi Archiepiscopus Rauennas & Patriarcha Gradensis Presbyter Cardinalis, obiit ante adeptum pileum & titulum, mense Septembri eiusdem anni. Quibus plane consentit autor Galliz Purpuratæ sub Innocentio VI. anno 1361. Fortanerus Vassellus Episcopus Massiliensis, Claudio Roberto teste, & Cardinalium Nomenclatore, quam tamen dignitatem ei abrogat & commutat aliqua ex parte Vvadingus anno 1337. num. 13. Minus etiam verum est, quod Perrus Rodulphus eumque sequutus Ciaconius asserit ex Episcopo Massiliensi factum Archiepiscopum Rauennatem. Præterquam enim quod aperte referat Pontifex in suo diplomate, se illum ab Officio Ministri Generalis immediate ad Ecclesiam Rauennatem euehere, vel ipse Rodulphus in serie Generalium breuiter eius vitam referens nullatenus eius Episcopatus Massiliensis meminit, sed electum ait ministrum Generalem Massiliæ, non verò Massiliæ Episcopum fuisse. Quod ita interpretamur ut etsi forte Episcopi proprii nomine sedem

Massi

Massiliensem non adierit, delegari tamen suæ administratoris vicem per aliquot annos obierit, ut infra mox in Philippo Cardinale de Cabassoles & in alijs passim etiam nunc per Pontifices fieri, more & instituto constabit. Præsertim cum toto hoc tempore quo Fortanerus administrasse dicitur, quasi caduca & Episcopo proprio vacua Massiliensis sedes reperiatur. Addit Vvadingus num. 34. eodem die, quo à Pontifice ad Archiepiscopatum Rauennatem delectus est, institutum fuisse Vicarium Generalem Ordinis Minorum, ut sodalium quod ad illud usque tempus rexerat, feliciter etiam usque ad proxima futura Comititia Generalia anno sequenti celebranda gubernaret. Quod ni etiam modò contigerit ut simul cum Rauennate Archiepiscopatu, Massiliensis Episcopi munere Vicarius successerit.

Cæterum pro Fortanerio Ioannes XXII. scripsit ad Cancellarium Parisiensem an 1133. ut Doctoratus laurea Fratrem Fortanerium Vassellum Aquitanum tunc in sacra Theologia Baccalaureum ornaret. Ordinis Minorum vndeuigesimus Generalis Minister anno 1343. Massiliæ electus, rexitque quinquennium & menses 8. F. Gerardo Othonis ad Patriarchatum Antiochenum & administrationem Episcopatus Caranensis electo successit in Generalatu. Admisit in Ordinem S. Claræ 21. Ianua. anno sequenti Sancia Siciliæ Maioricarum & Hierusalem Regiam, quæ in Cœnobio S. Crucis Neapolitano sanctissime vixit annum vnum & semi. Veruerat ipsa ne Sancia aut Regina nuncuparetur, sed Clara de S. Cruce voluit appellari. Clemens VI. concessit ingrediendi Cœnobium licentiam, cuius Diploma totidem verbis descriptum habes in Gallia Purpurata loco citato. In Archipræsulem Rauennatum à Clemente Papa assumptus est, de cuius promotione Rubeus lib. 1. hist. Rauennat. Nicolaum Rauennatem Archiepiscopum in aula Pontificia commorantem Clemens Pontifex per id tempus Patracensem Antistitem creauit Rauennatique Ecclesiæ Archiepiscopum præfecit Fortanerium Vasselli Franciscani Ordinis Generalem Ministrum, quem plerique Sertorium etiam vocant, & Vrsinæ gentis fuisse Matthæus Villanus autor est, Domo Britannum ex oppido Galeaso, diuinarum literarum peritissimum, earumque editis doctissimis libris clarissimum interpretem. Hunc tamen aliqui Valensem & Aquitanum dicunt, statim autem scriptis ad populum ciuitatis Diocesisque Rauennatis 9. Calend. Nouemb. Pontificatus an. 6. Auenione literis Pontifex hortatur iubetque ut ipsum designatum Archiepiscopum honeste excipiant, benigne complectantur, & illi ut decet obediant. In hoc Rubei testimonio quædam reperiuntur consona veritati. Tandem Patriarcha Gradenfis. Hic Patriarchatus ea occasione est institutus. Cum enim Elias Archiepiscopus Aquileiensis *Gradum* ciuitatem prædecessorum suorum exemplo incoheret, decretum à Pelagio Pontifice Maximo elicuit, ut ipsius Ecclesiæ sedes ab Aquileia Gradum transferretur, eaque Metropolis Ecclesiarum omnium Venetiæ & Istriæ haberetur, quò securiore loco à Longobardorum impetu statueretur. Episcopis in ædem S. Euphemie ad conuentum vocatis Decretum Elias recitauit. Itaque Aquileia sedes Episcopi est Gradi reposita. Tandem Presbyter Cardinalis electus ab Innocentio VI. die 11. Calend. Octobris an. 1361. cuius gratia Auenionem proficiscens galerum accepturus in itinere, Parauij eodem anno obiit ante adeptum titulum, ibique ad D. Antonij de Padua sepultus. Plura ingenij sui monumenta ad posteros transmisit. Officium de Stigmatibus. In plerosque sacrorum Bibliorum libros. Plures libros. S. Augustinum de Ciuitate Dei est commentatus. Sermonum ad vtrumque statum, librum vnum. Læctionum Theologicarum librum vnum. Quodlibeta disputata.

In Gallia exacto induciarum spatio cum Anglo Rege, aliquot præliis certatum est in varijs Franciæ Prouincijs, & licet vario euentu, tamen aliquantulum Francis felicius, Navarro iterum ad Franciæ partes redeunte. Turbarum verò quæ illic vigeant pertæsus pariter Carolus Comes Alenconius Regij sanguinis Princeps, habitum S. Dominici suscepit. Quæ de re quæstia eius marer apud Innocentium Pontificem, ex eo quod inde Comitatus eius periclitaretur, commisit Pontifex 10. Calend. Iulij Ioanni Marchioni Montisferrati quatenus ab eodem Comite curaret sui propositi seriem diligentius indagare. Perseuerasse tamen Comitem constat, fuisseque postea non tam propter generis nobilitatem quam morum præstantiam creatum Archiepiscopum Lugdunensem, eamque Ecclesiam digne administrasse per decennium. Quo tempore miseriarum æque mundiue pertæsus Petrus Aragonius filius Iacobi II. Regis Aragoniæ & Blancæ Caroli II. Regis Siciliæ filix, sororisque S. Ludouici Episcopi Tolosani Ordinis Minorum Comes Riparcutiz & patruus prædicti Petri Aragoniæ Regis, mortua coniuge Ioanna sorore Comitissæ Fuxensis filiisque ex ea susceptis bona sua ac diriones partitus Ordinis Minorum habitum induit, ac multos annos in eo Ordine pie & laudabiliter vixit.

- 4 In Prouincia Philippus Tarentinus Tarentini Principis filius, Ioanna & Ludouico Neapoli commorantibus, subregulus Prouinciæ res curabat, & cum non posset inter Prouinciales modum dissentionum facere, quod momento in arma proruerent, legem de obliuione discordiarum retulit, quæ in Archiuis Arelatensibus hodie etiam legitur ad an. 1356. verbo *Tacuerunt*, sed Baltheis rebellionem facientibus denuo in armis esse oportuit, affuere Arelatenses eorumque armis Baltheiorum arx oppugnata expugnataque est. In cuius rei gratiam Ludouicus & Ioanna Reges Arelatensibus facultatem dederunt, ut animalia in agros Baltheiorum immitterent ad decem annos, propter nauatam egregie operam in Baltheiorum bello. Huius rei fidem facit Diploma anno 1359. datum asseruatumque in vrbis Tabulario, inter Membranas pascuorum publicorum sub litera G.

H V G O.

Annus CHRISTI 1360. MASSILIE CONDITA. 1957.

Ioanna Regina Sicilia ac Prouincia Comitissa An. 15.

- 1 VGO conscendisse dicitur hoc anno rexissetque annos non plures supra vnum. Dominus Tousel in M. S. Catalogo Anno 1360. Hugo Massilia præsuisse colligitur, obussque in oppido S. Cannati de Sanpèda, anno 1361. Idemque cæteri omnes, quos in manibus habeo, priuati ac veteres MM. SS Indices.
- 2 Per idem tempus Rex Angliæ motus hortatione Claudiocestriæ Ducis auctoritateque Pontificis tandem animum ad pacem inclinat, quæ constituta est ad Britiniacum 8. Maij & Calitij firmata 24. Octob. iniquis Francorum regni conditionibus. Ioannes Francorum Rex transactis in Anglicana captiuitate annis 4. & 35. diebus in regnum suum rediens, solutis prius de summa pro redemptione debita, sexcētis aureorum millibus, primo Boloniam petiit supplicaturus ad Deiparæ Virginis memoriam, deinde ad S. Dionysium Parisiorum & coronæ Franciæ Patronum gratias pariter acturus de sua liberatione, vbi & Regem Nauaræ in gratiam recepit. Ac demum 13. Decemb. ingressus Lutetiam solenni pompa & ingenti omnium lætitia, donatus est à ciuitate mille marchis vasorum argenteorum. Ad quem etiam gratulationis ergo missum se ab Italia à Principibus Petrarcha scribit lib. 16. rerum Senilium cap. 1. ad Boet.
- 3 In Bohemiâ Vniuersitas Pragensis fundatur. Midendorpius lib. 3. Academ. pag. 539.

P E T R V S V. F A B R Y.

Annus CHRISTI 1361. MASSILIE CONDITA. 1958.

Ioanna Sicilia Regina ac Prouincia Comitissa. An. 16.

- 1 ETRVS V. cognomento Fabry istic à nobis immediato post Hugonem numero atque ordine subiungitur ex supra memoratis titulis seu Chartulariis Ecclesiæ Massiliensis, Tousel in Catalogo vbi de Hugone Petri præcessore. *Quo itidem anno Petrus, inquit, Fabry successor eius electus est, sed non diu sedisse potuit ut colligitur ex sequentibus.* Aiunt nonnulli Petrum ipsum Arelatem adiisse, atque in præsentia & ante oculos Carolum IV. Romanum Imperatorem à Guillelmo de Guardia Archiepiscopo regni Arelatensis corona donatum vidisse, eique prosperam fortunam atque felicitatem in tantæ multitudinis quantam vrbs capere poterat, clamore concursuque gratulatum esse testatur. Quod tamen incredibile omnibus, & falso memoriæ proditum apparebit ex dicendis infra ad annum 1365. Alios etiam meritis illustres Episcopos & Abbates eadem familia dedit, Ioannem scilicet Fabry qui sub Ludouico Andium Hierusalem ac Siciliæ Rege Prouinciæ nostræ Comite Abbas Atrebatensis, tum Episcopus Carnotensis ac eiusdem Regis Cancellarius fuit, obiitque Auenione 1380. Præterea Petrum Fabry Episcopum Regiensem ac ciuem, ut aiunt, qui Aptensi Synodo interfuit ac subscripsit an. 1355. ut ex Actis MM. SS. dictæ Synodi videre est. Postremo Guillelmum Fabry huius nominis III. inter Regienses Episcopos, cuius mentio habetur in instrumento quo multa causarum capita inter R. Dominum Marcum de Tenda Regiensem Episcopum ac V. Capitulum transactionis beneficio præsciuntur, huiusce Guillelmi Fabricij mentio innuitur sub die 10. Octob. an. 1487.

His

His itaque temporibus Guillelmus de Gardia supradictus Archiepiscopus Arelatenfis iam à Clemente VI. ipsius affine purpura donatus cum Ioanna domesticis bellis pressa & suorum passa rebellionem Neapoli versabatur, autor fuit Arelatenfibus ut in vrbe Ducem crearent, qui res ad bellum spectantes curaret, exinde illam immisit Guillelmus, quæ donationem salinarum à Carolo IV. Stephano patre, & Ecclesiæ Arelatenfi factam ratam habuit, & rediens Auenione aliquandiu cum Urbano V. summo Pontifice & Carolo IV. Cæsare moratus est. Obiit Auenione Franciscus de filiis Vrsi, tr. S. Marci Presbyter Cardinalis Florentinus vulgo dictus 4. Septemb. postquam longissime omnium Cardinalium eam dignitatem exercuisset 66. annis, ad quam promotus fuerat à Bonifacio VIII. an. Domini 1295. Sepultus est autem in Ecclesia Cœlestinorum quorum Monasterium ipse fundauit. Ibidem prouisum est Monasterio Lerinensi pro Abbate, de Domino Alziario Abbate, Monacho professio & Camerario Monasterij Montis Maioris Arelatenfis, per Dominum Papam Innocentium VI. demisso tamen Domino Rostagno IV. de Cobrio per conuentum Lerinensem electo, qui Alziarius post annos 4. euectus est in Cathedram Episcopalem Glandatensem. In Polonia Vniuersitas Craeouiensis fundatur. Midendorpius loco citato.

Ceterum hoc eodem anno 1361. exeunte contigisse oportuit Petri nostri obitum, siquidem Antonij de Riparia successoris eius res gestæ calculum historicum premunt. An verò Petrus iste affinis duntaxat, vel idem omnino tum nomine &que atque cognomine cum Petro illo Fabry de quo supra Episcopo Rhegiensi, qui ex hac priori sede, ut plerisque aliis solenne erat in Massiliensem transuolarit, tu ipse Lector arbiter & iudex esto. Certe attigisse Petrum Fabry Regiensem an. 1362. atque eundem vitæ finem sortitum esse cum Petro Fabry Massiliensi demonstrat ex antiquis tabulis Bartel in Nomenclatura Præfolum Ecclesiæ Regiensis. Nec prætermittendum quod de prædicto Ioanne Fabry tradit autor Galliarum purpuratæ ad annum 1371. sub Gregorio II. Ioannes Fabry Cardinalis Tutelensis. Fabrorum, inquit, antiqua & nobilis prosapia satis superque Prouincialibus nota, præcipua gens vrbis Yerensis, ex qua prodiit Hugo Fabrius an. 1281. etiam Prochotrophij in ciuitate Auenionensi fundator, Guillelmus Fabry an. 1304. die 7. Octobris. Raymundus Fabrius Ludouico II. Regi Neapolitano charus & domesticus ut præcipuis è ciuitate Yerensi Antonio & Moneto Fabriis scribit 14. Ianua. an. 1437. Renatus Rex Neapolim properans. Ex eadem familia ortus Ioannes Fabrius noster qui Gregorio Pontifici consanguinitate proximus fuit. Terrius Tutelæ in tractu Lemouicensi Præsul sub Bituricensi Metropoli cum antea hæc fides D. Martino Ordinis Benedictini esset sacra, quam Ioannes XXII. erexit in Episcopatum illic primo constituto Anrithite an. 1318. Arnaldo ex Archimandrita postremo. Consequutus Cardinalatum anno 1371. die 6. Idus Iunias conferente Gregorio II. effectus Cardinalis Presbyter tr. S. Marcelli quo solum nouem menses fato intercedente potitus est. Discessit è vita Auenione pridie Nonas Martias anno post Cardinalatum sequenti, Pontificatus Gregorij II.

ANTONIUS I. DE RIPARIA.

Annus CHRISTI 1362. MASSILIÆ CONDITÆ. 1959.

Ioanna Sicilia Regina ac Prouincia Comitissa An. 17.

ANTONIUS de Riparia assumptus est anno superiori exeunte 1361. mense Decembri, possessione adepta hoc dumtaxat 1362. Sic enim Regestum Pontificium. *Antonius de Riparia praeficitur in Episcopum Massiliensem q. 3. de Prouis. Prælatorum anno 9. Innocentij VI.* Idque alibi totidem pene verbis innuitur & inculcatur. Quo verò anno possessionem adiisse dicitur Antonius contigit Auenione eiusdem Innocentij Papæ transitus pridie Idus Septemb. cum esset setio iam confectus & laboribus animi & corporis fractus, inter tot & tantos grauissimorum negotiorum turbines, quos vidimus eius Pontificatus tempore, per omnes propemodum orbis Christiani regiones concitatos, præter morbos & dolores arthriticos quos sub finem vitæ violentos sensit. Sedit à die electionis annos nouem, menses 8. dies 16. sepultusque primo est in Ecclesia maiori B. Mariz de Donis indeque post coronationem successoris translatus præsentis Ioanne Rege Francorum die S. Ceciliz 22. Nouem. ad Monasterium Carthusianorum à se apud Villam

nouam

modam villa Rhodanum erectum & amplis præditiis dotatum, quod Vallem Benedictio-
nis nominauit.

Post Nouembria Innocentij in Ecclesia Cathedrali Auenionensi celebrata, Cardinales
congregati in palatio Pontificio Auenionensi (vnus & 20. tantum fuere) aliquem patria
Lemoniacensem volebant, sed aliter Deo visum. Designatus enim est nullus Cardinalium
sed absens: Guillelmus Grimoaldi viri militaris ex Amphilia Monfertana nobili foemina
filius, utroque parente Gabalus id est Mimatenfis Diocesis, ea enim gens Gabalorum dici-
tur. Erat apud Grisarium natus, id castri nomen in edito monte siti, duodecim passuum mil-
libus ab vrbe Mimatenfi. Antiqua sane est domus Grisacensis, ex qua originem traxit cla-
rissimus Iacobus de Grisaco Roboreus Comes, hic quidem hodierno die nobilissimæ Mont-
laureæ familie connubij affinitate deuinctus. Electionis autem tempore, inquit Massonus,
erat Urbanus Monachus Benedictinæ familie apud Massiliam in templo Victoris Abbas, vir
quidem sexagenario maior, honestæ & religiosæ vitæ inque civilibus & forensibus negotiis
satis versatus, qui ab Innocentio missus in Italiam fuerat cum pecunia Legato danda. Ad
eum absentem scribuntur literæ, quibus quam ocysime redire iubebatur. Interim enim
occultam electionem esse voluerunt, ne forte ab Italica gente detineretur. Illis acceptis Aue-
nionem rediit, dixisseque fertur Florentinis, si se Pontificem creatum videret venturum
Romam, reductaq; ad sedem Petri Ecclesia simul & oppressis tyrannis molestissimis Italiz,
non fore cur diutius velit viuere. Idque narrat Marthæus Villaneus lib. 11. Auenione igitur
Pontifex Maximus salutaris est, ac tunc Dauidis illud protulisse dicitur. *A Domino factum
est istud. & est mirabile in oculis nostris.* Petrarcha episto. ad Urbanum de eius electione lo-
quitur in hunc modum. Nemo inquit, te fallat Pater prudentissime, nemo tibi persuadeat
esse aliquem tuorum Cardinalium, qui vel semel vnquam cogitauerit te ad Papatum non
dicam promouere sed poscere. Si quis forte tibi aliud insusurrat, verba dat, te sibi mendacio
obligatum cupit. Deus te profecto, Deus inquam, solus & nemo mortalium elegit, linguis
licet illorum vt dixi vsus, quas ad aliud dispositas ad suum vertit obsequium, quodque ipse
volebat dictu mirabile per nolentes fecit. Hoc tibi acutissimo hominum quomodo reat in-
cognitum quod nemo fere vulgarium ignorauit, &c. Massonus lib. 6. in Urbano V. Ad
eum salutandum cum Ioannes Francorum Rex Auenionem accessisset, mense Nouembri
eumque in variis postularis Rex minus secundum inuenisset subitato animo recessit in Pro-
uinciam.

Per id tempus de conditu Massiliensis Parthenonis S. Claræ in hæc verba scripsit Fran-
ciscus Gonzaga in Chronicis Ordinis Seraphici Fratrum Minorum par. 3. de Prouincia
S. Ludouici, Conuentu 5. Fuit olim Monasterium primò extra moenia ciuitatis Massiliz, in
loco qui dicebatur *Nazareth*, Sorores verò vocabantur Sorores S. Damiani fuitque illud Mo-
nasterium multorum summorum Pontificum, utpote Urbani IV. anno 2. sui Pontificatus,
Alexandri itidem IV. anno 1. sui Pontificatus, indultis plurimum cohonestatum imò &
oluetis & prædiis ditatum, tamen bellis ingruentibus solo exitit æquatum. Vnde Sorores
facultatem perierunt ab Urbano V. anno 1. sui Pontificatus ædificandi intra septa eiusdem
ciuitatis aliud Monasterium assentiente Senatu, & fundum concedente egregio viro Ioanne
de Quinciaco Iuris Doctore & Guillelmo à S. Ægidio, idque sub anno Domini 1366.
die 26. Maij. Huic Monasterio Regina Sancia vxor bonæ memoriæ Roberti Ierusalem &
Siciliæ Regis, fratris S. Ludouici Episcopi Tolosani multas immunitates concessit & ei mille
vncias auri elargita est dum ageret Neapoli sub anno Domini 1337. veluti & Alexander
Papa IV. intrantibus eius Ecclesiam in die eiusdem festiuitatis & per octauas anno 2. sui
Pontificatus, plures gratias atque indulgentias elargitus est. Hic Papa Alexander retulit
beatam Claram in numerum Sanctorum, cuius canonisatio asseruatur scripto in membranis
hoc in loco omnino authentica, idque magna cum reuerentia. Nicolaus etiam IV. conces-
sit Indulgentias intrantibus hanc eandem Ecclesiam in omnibus festiuitatibus B. Mariæ
Virginis. Fuit reformatum hoc Monasterium anno Domini 1516. die 15. Martij per R. P.
fratrem Petrum Achardum Prouincialem Ministrum, vocatis & assumptis quibusdam reli-
giosissimis sororibus ex Monasterio Sororum Clarissarum ciuitatis Aquensis. Sunt in hoc Mo-
nasterio in præsentiarum septuaginta sorores de prima vt vocant regula. Addit Vvadingus
hoc anno num. 7. Egimus aliàs nempe anno 1337. num. 11. de Monasterio Clarissarum
Aquensi in Prouincia constructo per Sanciam Reginam Siciliæ prope muros vrbs, sed
propter ingruentia bella destructum hoc anno transferre cogitarunt intra ipsam ciuitatem
accedente Pontificis assensu *Sacra vestra Religionis.* 6. Idus Nouem. Nobilem quemdam
virum

virum Guillelmum, fundum noui Monasterij contulisse colligo ex alio diplomate huius instrumenti.

An. 1361. ineunte Pontificatu Urbano V. cum Auenionis sedes diu Episcopo caruisset 4
Clemente VI & Innocentio VI. summis Pontificibus, fratrem suum Angelicum Priorem
Dignentem Canonicum regularem D. Augustini & Cœnobij S. Ruffy non longè ab vrbe
Valentia Abbatem qui domum quam Montispeffuli habebat dono dedit, vt in ea S. Ruffy
Cœnobitæ alerentur studiisq; vacarent, propterea prouentus annuos concessit & bibliothecam
amplam. Sanctimonialibus è Cœnobio de Furnis Ordinis Benedictini Auenionem
profugis ædes à se emptas dedit, quibus Sanctorum largitus reliquias, & præclaram thecam
argenteam qua D. Lucie Virginis & Martyris lipsana seruabantur, mutata facie vexit in
Monasterium ædificato templo cum redditibus amplis. In præsentem est Gymnasium D. Nicolai
de Annessiaco. In Aptensi ciuitate crexit dotauitque Monialium Ordinis Cisterciensis
Cœnobium. Quod autem Regem Francorum Ioannem tunc Auenione fuisse diximus
ad visitandum Pontificem urbanum, subiungit Bosquetus ex MM. SS. Vitæ eiusdem Pontificis
adfuisse etiam cum Ioanne Rege Petrum Cypri & quem plerique omnes tacent Regem
Dacie siue Danie, ac scribit hos tres Reges sese mutuo adstrinxisse ad transfretandum
contra Turcos intra biennium, & crucem cum multis aliis Proceribus ab ipso Pontifice sum-
pisse, Principe eiusdem expeditionis constituto eodem Ioanne Rege id oneris in se susci-
piente, dato ei Legato à latere Taillardo Cardinale Episcopo Albanense Prius tamen quam
Ioannes Rex expeditionem aggredieretur in Angliam transmisit vt de obsidibus datis & se-
curitate pacis transigeret, vbi tamen morbo oppressus diem clausit Londini 9. April. anni
sequentis.

Hoc quoque anno commissæ cura ab Urbano Papa, Archiepiscopo Aquensi & Episcopis 5
Vasionensi & Sistaricensi examinandi vitam & miracula B. Delphinæ coniugis B. Elzearij
Comitis Ariani, de cuius obitu & virtute plura diximus supra an. 1360. inuinxitque ne
examen retardaretur, idque suis vt perficerent expensis.

Venerabilibus Fratribus Archiepiscopo Aquen. ac Vasionen. &
Sistaricen. Episcopis.

*Nuper fraternitati vestra super inquisitione vite & meritorum ac miraculorum bona memoria 6
Delphina de Podio Michaële, Comitissa Ariani, certam commissionem per Apostolicas literas pa-
rentes duximus faciendam. Quia igitur persona destinata ad eiusmodi pium negotium principaliter
prosequendum, ad faciendum vobis expensas in prosecutione dicti negotij sunt penitus impo-
tentes. Nos nolentes sicut nec velle debemus, quod propter defectum expensarum huiusmodi impe-
diatur prosecutio prædicta. Volumus vos & rogamus attente quod pro reuerentia Dei & eiusdem
bonæ memoriæ, ac honore Apostolica sedis ac nostro prosecutionem eandem vestris proprijs expensis &
sumptibus faciatis. Datum Auenione 5. Idus Martij anno 1.*

Hæc Vvadingus hoc anno num. 16. Qui de Clarissis Massiliensibus numero sequenti 23. 7
Facta illis facultas vt destructo propter aduentantes hostes Monasterio extra muros vrbis in
loco dicto Nazareth, nouum sibi ædificent intra ciuitatem. Inter ceteras sollicitudinis nostræ,
&c. 4. Idus Maij. Statim opus suum inchoasse constat ex Diplomate dato anno proximè
futuro quo eis conceditur libera sepultura & potestas vtendi omnibus priuilegijs quibus in
priori gaudebant domicilio. Fundum concesserunt Ioannes de Quinciaco & Guillelmus à
sancto Egidio temporis decursu laxatis aliquanto habentis regularis obseruantie, quam sub
prima regula sanctæ Clare profitebantur reformatum fuit Monasterium anno 1516. per
Fratrem Achardum Ministrum Prouinciæ, euocatis religiosissimis sororibus ex Monasterio
Aquensi à Sancia Regina Siciliæ constructo, quæ etiam huic Cœnobio multa concessit pri-
uilegia, atque vncias auri mille.

GVILLELMVS SVDRE.

Annu CHRISTI 1364. MASSILIÆ CONDITA. 1961.

Ioanna Regina Sicilia & Prouincia Comitissa An. 19.

LECTVS est Guillelmus anno 1364. seu adsequenti consecratus. Regestum Pontificium ex collectionibus Suaresij Episcopi. *Guillelmus Episcopus Massiliensis q. 6. de diuer. form. num. 470. anno 2. Urbani V.* Robertus in Gallia Christiana V. *Massilienses Episcopi.* Guillelmus Sudrè Ordinis Prædicatorum ex Lectore sacri palatii postea Cardinalis Episcopus Ostiensis. Neque aliter Ruffy lib. 9. cap. 1. n. 58. Ciaconius in 1. creatione Cardinalium sub Urbano V. *M. F. Guillelmus Sudrè Lemouicensis ex Prouincia Tolosana, Gallus, Ordinis Prædicatorum Theologus ex Prouinciali Tolosano & Lectore sacri palatii Episcopus Massiliensis, Presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli.* Item Antoninus par. 3. tit. 14. cap. 11. Frison in Gallia purpurata lib. 3. sub Urbano V. Guillelmus Sudrè Dominicanus Diocesis Tutellensis Ordinis Prædicatorum, Doctor Theologus, apud Tolosates Prouincialis, cuius meminit S. Antoninus. Lemouicensem fuisse narrat Andreas Quercetanus in Urbano V. licet contrarium doceat autor Appendicis Bernardi Guidonis. Ex Lectore sacri palatii Episcopus Massiliensis. Nomenclator sub Vurbano V. fol. 64. Guillelmus Sudrè Lemouicensis Ordinis Prædicatorum ex Episcopo Massiliensi Cardinalis scripsit, de Mysterio S. Crucis. Epistolas plures in causis fidei ad diuersas, & quædam ad argutias Logicæ spectantia.

Cum autem plena esset per id tempus Gallia prædonibus qui sub diuersarum Societatum nominibus suo ipsi ductu nunc pauci nunc multi excursions passim prædasque facerent, cum infinito Reipublicæ & priuatæ damno. Contigit vt Auenione post recessum Imperatoris Caroli Arnaldus de Seruola vulgariter Archipresbyter de Veruiis nominatus, natione Vasco, Adunatis sibi alijs quamplurimis tam propriæ quam aliarum diuersarum nationum, Alcourias primùm partem Alemanniarum Occitaniam & Prouinciam igne ferroque vastauerint. Contra quos Urbanus Papa processus & censuras fulminans eosque persequentibus Indulgentias concedens breui effecit, vt aut interempti aut eiectioni fuerint, vt restatur autor vitæ ipsius. Ex literis tamen Petrarchæ lib. 7. Senilium ad ipsummet Pontificem scriptis intelligitur ab impia prædonum manu Pontificem diu circumfessum, suam ac Romanæ aulæ libertatem multo auro stipendij specie redimere coactum esse. Cum igitur Massiliam diripuissent ipsi prædones & agris atque pomeriis circumquaq; vastitatem intulissent, Patres Augustiniani ex pomerio *De Sion* siue *S. Augustinus vetus*, vulgo dictus nunc *Campus lateranus*, dirutis prioribus ædibus intra urbis muros sedem ac domicilium transtulerunt.

Ioanna interim Regina Siciliæ ne diutius absque viro esset, cum detrimento regni, posthabito Philippo Turonum Duce filio Ioannis Francorum Regis, quem ei Pontifex suasionem Regis proposuerat, de consilio suorum virum accepit Iacobum Aragonum filium Regis Maioricarum, qui in nouum Reginæ maritum electus Neapolim accessit nuptiasque celebravit, commendatione etiam Pontificis munitus, certis tamen pactis, inter quæ ne titulum Regis Siciliæ citra voluntatem sedis Apostolicæ sibi assumeret, quem Regina titulo Ducis Calabriæ insigniuit.

Anno 1364. impigre laborabant Inquisitores hæreticæ prauitatis in Prouincia F. Vgo de Cardilione & F. Ioannes Richardi in persequendis Hæreticis & Iudæis ex Christiana fide ad Iudaismum reuersis, quos vt Principes adiuuarent in fide tuenda & vendicanda Urbanus Papa his literis hortatus est.

Dilecto filio nobili viro Fulconi de Agonto Domino Vallium saltus &
Ollæ Prouinciæ Senescalpo.

Dilecti filij Hugonis Cardilionis Ordinis fratrum Minorum in Arelatensi & certis alijs Prouincijs Inquisitoris hæreticæ prauitatis, relatione fidei didicimus, quod nonnulla persona utriusque sexus de Comitibus Prouincia & Forcalquerij, qua de Hebraica cecitate ad lumen venerant fidei Christianæ, ad eandem cecitatem ex seductione quorundam Iudaorum in dictis Comitibus commorantium damnabiliter sunt reuersa, & vt sint incognita de ipsisque non possis iustitia ministrari

nistrari de Comitatibus recesserunt eisdem ad terras alias conuolantes. Quare nobilitatem tuam rogamus & hortamur assensu, quatenus Zelum Dei dictaque fidei aduersus huiusmodi detestabiles seductores, assumens in eorum & quorumcumque hæreticorum captione, custodia & punitiōe, ac alias dicto Inquisitori suisque vicarijs in eo officio exercendo te reddas fauorabilem & benignum, eis de seculari brachio quotiens requisitus fuerit efficaciter assistendo. Datum Auenione 6. Calend. Iulij anno 2.

In eundem modum Amedeo Comiti Sabaudix, Ademaro de Pictauiā Comiti Valentino.

Dilecto filio nobili viro Senescallo Prouinciæ.

Ad nostrum peruenit auditum quod in terris tui regiminis videlicet in montibus est quadam vallis, in qua sunt nonnulla persona utriusque sexus infecta labe hæretica prauitatis, contra quam per dilectum filium Ioannem Richardi Ordinis Fratrum Minorum in sacra Theologia Magistrum, in illis partibus Inquisitorem prauitatis eiusdem, inquiri & procedi mandauimus prout iustitia sua debet. Quare nobilitatem tuam rogamus & hortamur assensu, quatenus eidem Inquisitori eiusque socio seu Vicario, in ijs qua circa tam sanctum negotium opportuna fuerint, efficaciter assistere cum te requisierint, non postponas eis de tuo seculari brachio providendo. Datum Auenione 14. Calend. August. anno 2.

Hoc item anno Fr. Ioannes Alberionis sacre Theologiæ multis annis in studiis generalibus Montispeffulani & Massiliensis Professor per Petrum Montolinum de Crota Ministrum Prouinciæ, ad sacre Theologiæ Magisterium promotus est. Extra villam Manuaschæ Diocesis Sistaricensis prope Alpes in regione Prouinciæ, commodum habebant Minoritæ cœnobium, sed incommoda bellorum quibus hoc tempore miserabiliter Gallia vexabatur perpeffum, tandem dirutum & solo æquatum hoc anno 4. Idus Iulij intra mœnia translatum est. Id potissimum curauit Fr. Ioannes Donandus Eques Ordinis Hospitalis S. Ioannis Ierosolymitani S. Ægidij Commendatarius & Balius Manuascentis. Constructo à Fratribus Oratorio adiectum fuit Cœnobium ex eleemosynis prosapix Hugolini de Vacheriis, Volandi Rodotterij & aliorum, quorum sepulchris ornatur Ecclesia Deo consecrata sub titulo S. Mariæ de Compassione. Irruente hæreseos rabie in Galliam, prima ferme sacrilegia huc sunt commissa, ductore D. de Monaris crudelissimo Catholicorum persecutore. Inter tremenda diuinaque myſteria sacrum calicem è manu Sacerdotis hæretici rapuerunt, & quosdam ex fratribus pedibus in profundum puteum suspenderunt, vt reuelarent sacra vasa & Ecclesiasticam supellectilem. Multa passis occurrit pietas & deuotio nobilissimæ ac religiosissimæ Heroinæ Comitissæ de Maille Socrus Comitis Claudij de Tenda religioni Franciscanæ plurimum addictæ.

Anno 1365. Carolus Romanorum Imperator vt ait Bosquetus ex MM. SS. Codicibus vitæ Urbani venit Auenionem ad dictum Urbanum Papam, cum magna comitiua Principum & nobilium Alemannorum, & ornatus insigniis Imperialibus, per ipsum Papam & Cardinales fuit valde & honorifice receptus, & die S. Pentecostes tunc occurrente dicto Papa solenniter celebrante astitit in habitu Imperiali, diademate coronatus, in manu dextra sceptrum gestans. Tandem verò habitis multis colloquijs inter Papam & ipsum tam super factis Ecclesiæ quam Imperij, rediit ad propria cum bonis, pace, amore, & fauore Urbani Papæ prædicti, iuisse tamen prius Arelatem, cuius regnum ad ipsum spectabat, ibique se fecisse in Regem coronari tradit autor Pontificij Arelatensis num. 97. Cæsar, inquit, Carolus IV. Arelatem venit Arelatensis regni coronam petiturus, quam obtinuit in augusto D. Trophimi templo, & inposuit Guillelmus de Gardia Archiepiscopus præsentibus Sabaudix & Borbonix Ducibus ac Prouinciæ Senescallo, quæ quidem licet anno 1355. gesta referat Nostradamus ex Archiuijs Arelatensibus constat non Stephanum sed Guillelmum illius coronationis autorem, ipseque etiam autor lib. de ceremonijs Ecclesiæ Romanæ nobiscum sentit. Legimus, inquit, & in alijs historiis quosdam Imperatores Arelate etiam coronam suscepisse de regno Arelatensi, & alibi alias pro alijs regnis. Nam & Carolus IV. Auenionem venit ad Urbanum V. anno salutis 1361. Iam pridem iulij Innocentij VI. Romæ Imperator coronatus, qui rebus quarum gratia ad Pontificem venerat absolutus, Arelatem profectus est, vbi per Episcopum huius vrbis regni Arelatensis corona donatus est.

Hæc vbi rescivit Ioanna conquesta apud Carolum, qui Rodulphi ignavi nihilominus testamento innoxius hæresque Henrici VII. cui sui ad hominum præstandum sibi vt Regi Arelatensi quam multos tum Episcopos tum Nobiles coëgit. Immo Arelatensi Ecclesiæ, quæ superioris æui Reges munificentissime fecerant, bulla aurea confirmauit propositiq; tenax

(licet Nostradamus asserat publico Chirographo illum declarasse, se nihil in Prouincia Romanorum contra supremam Ioannæ autoritatem egisse) Carolo Caroli V. Gallorum Regis filio Vicariam regni Arelatensis potestatem perpetuam contulit. Carolum, inquit Vignierius & beatus Rhenanus, Francorum Regem Carolus Imperator cum Lutetiam Parisiorum venisset, Vicarium Imperialem in regno Arelatensi instituit, & aliquot Castellis donauit. Quod verò à Prouincia longissime distaret Imperatoris tribunal (Cameram vocant Imperialem) nec possent pauperes absq; iuris & causæ dispendio Spiram proficisci, Urbano postulante Principum & regni Arelatensis procerum votis accedentibus, concessit Imperator iudicandas cognoscendasque supremo iudicio causas à summi Pontificis Camerario.

10

Hoc eodem anno assumptus est in Abbatiz Lerinensis administrationem D. Ioannes Thomas Tornafortis Monachus professus & Abbas S. Pontij de Nicea per D. Urbanum V. summum Pontificem, qui anno 9. sui regiminis tanquam verus Zelator honestatis & decoris Monastici per sua scripta mandauit & iniunxit Priori S. Antonij de Ianua membri sui Lerinensis Monasterij vt præcipiat & iniungat omnibus Monachis sibi assignatis & in futurum assignandis, vt in virtute S. Obedientiz & sub pena excommunicationis de cætero caueant, ne quauis occasione præsumant exire septa dicti loci, nisi de licentia Prioris, & induci cucullis seu flocis honestis iuxta ordinem & ne extra dictum beneficium missas præsumant celebrare, nec pecunias aut oblationes accipere, & similia. Et si quis Monachorum inobediens fuerit cito curet intimare D. Abbati Lerinensi. Annales Lerinenses.

PHILIPPVS siue PHILIPPINVS.

Annus CHRISTI 1366. MASSILIÆ CONDITÆ. 1963.

Ioanne Regina Sicilia & Prouincie Comitisse An. 21.

PHILIPPVS cognomine de Cabassole ex præfato nobili genere Episcopus Cavallicensis ab Urbano V. Massiliensis Ecclesiæ administrationem accepisse, ac per sequens duntaxat biennium tenuisse traditur manifeste inuentum atque deprehensum à Suaresio Episcopo Vasionensi in Collectionibus suis Regesti Pontificij. *Philippinum*, inquit, *Patriarcham Hierusalem Urbanus V. ab Ecclesiæ Cavallicensis administratione transfert ad Ecclesiæ Massiliensis regimen.* Ex alio loco. *Philippus Patriarcha Const. præficitur in administratorem Massiliensem q. 2. de promiss. Prælatorum An. 4. Urbani V.* Iterum ac tertio. *Philippus de Cabassole Patriarcha Constantinopolis. præficitur in administratorem Massiliensis Ecclesiæ q. 2. de promiss. Prælat. Urbani V. anno 4. sum Cardinalis.* Hoc enim anno die 18. Septemb. feria 6. quatuor temporum cum ab Urbano V. creatus fuisset Presbyter Cardinalis Sanctorum Ioannis & Pauli et Pammachi Guillelmus Sudrè factusque Episcopus Veliternus missus esset in regnum Neapolitanum Legatus ad sedandas discordias quæ inter Principem Tarentinum & ducem Atrix ortæ erant, hanc forte ob causam Massiliensis Ecclesiæ administrationem in Philippum de Cabassole Episcopum Cavallicensem transtulit idem Urbanus V.

12

Porro Christianarum virtutum corona redimitus Philippus noster è nobili ac potenti Cabassolæ Auenionensium familia suos traxit natales, Patre Isnardo egregio milite; qui velut aucta parentum hæreditate Galliz Regibus & Andegauensibus Siculis militauit. Bonarum literarum studia peramauit Philippus, Francisco Petrarcha viro doctissimo familiarissime vsus, ideo illi ab eo dicatus liber *de Vita Solitaria* & Epistolæ familiares multæ transmissæ, noctes insomnes somni immemor, ante purpuram inter libros summa cum animi voluptate rursus ad pontem Sorgiæ cum eodem Patriarcha transigebat, & sermones doctrina & pietate conditos proferebat. Audi ipsum Petrarcham si lubet lib. 5. Senil. epist. 4. Cabellicensis Episcopus ad Druentiam fluuium in ditione Pontificis Romani olim in Prouincia Viennensi nunc sub Archiepiscopo Auenionensi, interfuit Synodo an. 1337. Auenione habitæ, Patriarcha Hierosolymitanus, vnde perperam legitur *Patha* apud Ciaronium, nisi voluerit abbreviatione Patriarcham innuere, non enim *Patha* habetur in testamento aut Epiraphio, sed Patriarcha. Ioanna Regina in Philippi Cabellicensis Præfulis gratiam dedit Rossolino de Cabassole nepoti præfecturam & custodiam Castri d'*Urgon* illo ævo insignis. Petrarcha de Episcopatu Cabellicensi lib. 1. de vita solita. cap. 2. Philippum alloquens sic ait. Eam quoque sortitus es patriam, quam licet Episcopatus tuus ciuitatis appellatione nobilitet ea tamen præter vetustatem & nomen de ciuitate nihil habet, non luxum

non

non frequentiam, non tumultum, singula ad eam vitam de qua loquor aptissima, cuius ergo si rite computo anni circiter quinquaginta ante Domini aduentum, Iulio Cæsare Britanniam oppugnante, in authenticis scriptis inter antiquas iam tunc vrbes memoriam inuenio. E paulo post. Adest tibi, inquit, tuus Sorgia Rex fontium, ad cuius tibi murmur hæc scribo. Adest liberrimum gratissimumque perfugium clausæ vallis, sic enim vocant incolæ, sic vocari voluit natura, quando illam circumdatis collibus abdidit extra omne iter omnemque concursum, viderique ipse ab incolis permisit. In Germaniam Legatus Innocentio VI. proficiscitur ad decimas colligendas, Ecclesiasticum subsidium, pro redintegrando Petri patrimonio & ditione Ecclesiæ in Italia egregiam tunc temporis impendente operam Ægidio Cardinale Albernoio virtute bellica commemorando. Ab Urbano V. Italiam inuisente Rector Auenionensis constituitur Philippus noster.

Nam per id tempus cum Papa Urbanus iam ab initio Pontificatus summum desiderium præ se ferens petendi Italiam, nec dum tamen iter aggredi ob rerum Gallicarum difficultates valuisset. Hoc tandem anno à Petro Aragonio Minorita ex reuelatione diuina ad rem exequendam incitatus, denique & acrius à Petrarcha proluxa valde sed plane egregia epistola libello simili Venetiis 1. Calend. Iulij ipso festo SS. Apostolorum Petri & Pauli liberiori stylo scripta, increpitus quod Auenionem Romæ præferret omnique rationum ac suasionum genere monitus ad suam propriam sedem redire. His demum flexus Urbanus manus operi serio admouens, scripsit Venetorum & Genuensium Ducibus cupere se eorum triremibus Romam nauigare, & præmisit qui palatium Vaticanum cæteraque necessaria præpararent, Ægidioque Legato præscribit, arcem quam is Viterbii extruxerat omnibus necessariis in suum aduentum instrueret, quod per æstiuos calores ibi subsistere deliberaret Et ut quantum fieri posset omnia in Italia bene ordinata veniens reperiret, multa alia eidem Ægidio aliisque nonnullis curanda iniunxit.

Anno 1367. Urbanus Papa iuit ad Montempeffulanum causa videndi ac visitandi Monasterium quod in honorem SS. Benedicti & Germani à solo suis magnis sumptibus ædificauerat & solenniter dotauerat pro sustentatione certi numeri Monachorum iam per eum ibidem instituti & ordinati, partim ut diuinis insistant officiis, & partim ut literarum studiis vacent pariter & intendant. Condidit ibidem atque ædificauit Ecclesiam SS. Marthæ & Benedicti cui campani æris turrim 27. nolis adiunxit & 12. facella addidit & altare maius dedicauit. Ibidem Collegium erexit & fundauit 12. Medicorum studentium, qui gratis ibi nutrentur, & omnia victui necessaria & studiis tribuerentur. Eiusdem oppidi Ecclesiæ maioris aram ipse consecrauit, & sacras vestes quibus in ea celebritate usus fuerat Ecclesiæ eidem largitus est, & eam multis reliquiis & vario aureo argenteoque ornatu vasis, crucibus, calicibus, & aliis huiusmodi ad sacra ministeria necessariis dotauit. Cumque circa idem vacasset Ecclesia Cassinensis, dictus Urbanus ipsam ad Abbatiam reduxit, prout antiquitus fuerat usque ad tempus Papæ Ioannis XXII. qui eam in sedem Episcopalem erexit, ad quod faciendum dictus Urbanus motus fuisse dicitur, ut religio Monachorum quæ ibidem exordium habuit, ibi melius seruetur, æstimauit posse fieri sub Abbatis regimine quam Episcopi conuenienti modo.

Hoc eodem anno inquit Bosquetus M. S. sæpe citato die vltima mensis Aprilis præfatus Papa recessit de Auenione gressus suos dirigens versus Romam. Et cum applicuisset Massiliam, declinauit ad Monasterium S. Victoris cui dudum præfuerat, quod cum prius esset vetustate consumptum, minareturque ruinam in multis à quo ad Papatum assumptus fuerat, multimodis fecerat reparari ac renouari murisque ac turribus altis claudi circumque fortificari, magnis etiam priuilegiis decorauerat & multis adornauerat reliquiis, iocalibus, & ornamentis pretiosis. Ibidem insuper existens die videlicet 12. mensis Maij anni prædicti 1367. assumpsit in Presbyterum Cardinalem Guillelmum de Agrifolio Decretorum Doctorem, tunc sedis Apostolicæ Notarium iam Sacerdotem. De quo non modicum quamplurimi fuerant admirati, cum esset satis iuuenis nondum attingens annum 28. ætatis suæ & de eius promotione saltem ad illum statum pro tunc nullatenus speraretur, sed ad hoc faciendum motus fuisse dicitur consideratione Domini Guillelmi de Agrifolio senioris, titulo sanctæ Mariæ Trans Tyberini Presbyteri Cardinalis, cuius ipse Papa Socius & familiaris fuerat cum in minoribus existeret, & qui post Deum suæ dictæ assumptionis dicebatur fuisse præcipuus promotor & autor, cuius dictus D. Guillelmus nepos existeret & qui etiam in studio in quo à sua adolescentia usque tunc versatus fuerat bonæ famæ vitæ laudabilis, & cōuersationis honestæ, & inter alios suos coætaneos satis esse sufficiens communiter ferebatur, eratque speciosus forma, statura decorus & aliàs bene dispositus ad omne bonum.

vita solita. episto. 11. *Non solum hoc panniculo non superbus, sed nec qualibet purpura aut corona; imo & funditus te novi, factus humilior, nulla re te alia quam solis auctum curia sentis.* Et alibi idem autor. *Huc te fors tua extulit & summa illius S. Patris providentia, qui te predecessoribus suis incognitum & libentissime latitantem Ecclesia consulens non tibi nisi quod magnus & pius labor inter tot praesertim impios a premio non carebit.* Idem eidem Cardinali poscenti misit versus pios in ea rupe quæ S. Balma dicitur conscriptos, quam D. Magdalena clarissimum poenitentiae speculum 30. annos integros incoluit, diuinis vacans noctu diuque meditationibus Angelorum societatem & beneficia experta. Horum versuum primus est.

Dulcis amica Dei lacrymis inflectere nostris, &c.

Carolus Imperator à Pontifice rogatus hoc anno in Italiam venit. Vxor Romæ coronatur Augusta nuncupata. Imperator cum vna atque altera vrbe mulcasset Pisanos ac Florentinos redit hoc ipso anno in Germaniam. Ordo Monasticus Iesuatorum Senis initium accepit à Ioanne Columbano. Ioanna Regina Siciliæ Romam ad Pontificem venit, obuiam ei occurrentibus Cardinalibus omnibus & proceribus Romanis, nec non Petro Rege Cypri qui paucis ante diebus & ipse Romam appulerat. Pontifex autem ad gradus Basilicæ S. Petri eandem excepit. Biduoque post, Dominica *Latate* quarta Quadragesimæ Rosam auream à se solenni more benedictam eidem Reginæ adstanti obrulit, præferens eam Petro Regi. Ad Pontificem tum Romæ commorantem Ioannes Palæologus Imperator Constantinopolitanus venerationis gratia venit, quem Urbanus pro foribus basilicæ Vaticanæ more Imperatorum susceptum honorifice habuit. Is ante aram maximam Principis Apostolorum Pontificis Missa Latina audita publice Catholicam fidem, quam Romana Ecclesia docet, & Spiritum à Patre Filioque procedere & Romanum Pontificem totius gregis Romani Pastorem, caput & Magistrum professus est, cumque sæpius vnà comedissent, Imperator aliquando Pontifici dixit se animo & corpore potissimum recreari, quod apud Pontificem epularetur. Miserat obuiam Pontifex Viterbiæ Cardinales IV. Guillelmum Episcopum Ostiensem, Bernardum duodecim Apostolorum, Franciscum S. Sabinæ Presbyteros, & Reynaldum S. Adriani Diaconum, qui professionem exciperent. In horum præsentia ex scripto Imperator audiente innumerabili populo Græco idiomate recitauit fidei formulam prædictam ad alios aberrantes Principes à Romanis Præsulibus sæpe missam, & omnes fidei articulos in ea contentos, spondit iurauitque dato insuper diplomate se obseruaturum. Acta hæc in Basilica Principis Apostolorum hoc anno Indiæ. 7. die 18. mensis Octob. præsentibus Paulo Patriarcha Constantinopolitano, Nicolao Episcopo Aurenopolitano & Fratre Antonio Atheniensi Ordinis Minorum autoritate Apostolica à Cardinalibus Commissariis auditioni & interpretationi eorum quæ dicebantur ab Imperatore deputatis. Callebant hi optime linguam Græcam & Latinam & iureiurando præmissio fideliter referebant Latino idiomate, verba Imperatoris Græce profitentis & aliorum Græcorum, qui ad eius exemplum abiurato schismate in eadem verba iurare volebant. Huius publicæ professionis instrumenta adhuc integra seruantur in Archiuo molis Hadriani.

Anno 1369. Nicolao de Ressa Cardinale Lemouicensi Protectore ordinis Minoritarum Romæ vita functo suffectus Philippus de Cabasole Gallus ex Episcopo Cauallicensi & Patriarcha Hierosolymitano Cardinalis rr. SS. Marcellini & Petri, vir circumspectus, iustus, & prudens, qui fuit, inquit Marianus, ordinis brachium dextrum & columna fortissima, vt iure merito habuerit nomen Protectoris, qui plurima vtilia statuit anno sequenti circa regimen Sanctimonialium. Obiit etiam hoc anno Neapoli vir magnæ perfectionis Frater Philippus Aquerius Ordinis Minorum, nobilibus ortus Parentibus in Galliz Castro Samoniz. Puerulus associatus Minoribus in Prouincia Prouinciz & Custodia Arelatensi carnem laboribus, vigiliis, & verberibus affligens, breui ad magna virtutum incrementa peruenit. Cum verò ad montem Aluerniæ & Cœnobiolum deuotum S. Francisci incolam ac miraculis celeberrimum secessisset, vbi per sexennium in magna vitæ austeritate conuersatus, Neapolim euocatur per Ministrum Generalem ita rogantibus Roberto & Sancia Regibus Siciliæ. Illic hæsit dum hi Principes vixerunt, at illis defunctis Assisium rediit, vbi annis multis commoratus diuino monitu iterum Neapolim regressus illic reliquam vitam in obsequio Sororum S. Claræ transegit. Ita Vvadingus hoc anno num. 9. & 12. Hunc pia Virgo Delphina S. Elzearij coniux consuluisse olim dicitur, vehementer timens ne maritus nondum diuinæ gratiæ stillicidiis in castitatis proposito confirmatus vellet liberorum desiderio iure vt coniugij, petens qua ratione fieri posset vt virginittatis temerandæ caueret periculo. Cui Philippus ignito eloquio ita virginittatis persuasit excellentiam, vt quantumvis castissimam amplius in suo roborauit proposito, & diuino sponderit oraculo simul cum coniuge in

perpetua victuram virginittis pudicitia. Eius opera & efficaci sermone collectæ sunt in æde S. Mariæ Magdalenz Neapoli, patrocinate Sancia Regina, prostitute viræ mulieres, atque ad vomitum redire cupientes in Monasterio perseuerarunt, vitæq; turpiter transactæ laudabiliter poenituerunt. Ioannæ Reginz prædicti Roberti Regis nepti Ludouici secundi coniugis mortem prædixit, deinde tertij Jacobi Maioritarum Regis, in auxilium Petri Castellæ Regis ab Henrico fratre regno pulsi, cum Eduardo Aquitaniz Principe profecturi prænuntiavit infortunium. Vaticinium probauit euentus, etenim licet Henricus ad Tritium victus fuerit, postea tamen collectis copiis acies instaurauit. Iacobum Burgis sibi resistentem cepit, diuque in sua potestate retinuit, contra quem Aragonius Rex sæpe cum Henrico per Legatos egit timens cum paternos Principatus repetiturum. Obiit Philippus Neapoli in prædicto Monasterio S. Clare, ætatis anno ferme centesimo.

- 5 Burgundie Dux Philippus Audax Regis Caroli frater Margaretam Ludouici Comitis Flandrie filiam duxit, vnde postea mortuo socero dotalem Flandriam est adeptus anno 1384. Urbanus V. S. Elzearium Comitem Ariani, Gallum è Prouincia oriundum, qui obierat Parisiis 1323. ætatis verò suæ 28. die 4. Calend. Octob. clarum miraculis & virginem creditum inter sanctos Confessores retulit, & de ea solennitate luculentum sermonem ad populum habuit. At nescio quibus odiis ferebatur Ludouicus Andium Dux, & Ioannis Francorum Regis minor natu filius, in Prouinciā enim mouit, illiusque subregulum Tarascone inclusit, vt habet M. S. Codex Bosqueti in vita Urbani V. fol. 177. *Dux Andegauensis Ludouicus tunc locum tenens Regis Francia in partibus Occitanis, conatus est usurpare Prouincia Comitatum, hostiliter inuasisit ac per Rhodanum obsedit, & demum cepit locum de Tarascone, abinde ulterius progredi & procedere intendens in usurpatione memorata, sed per meditationem dicti Urbani Papa, qui per Nuntios suos circa hæc se interposuit, à suo huiusmodi proposito totaliter destitit, & locum prædictum dereliquit.* Quod verò ipsum Tarascone inclusisse subregulum Prouinciæ, tradunt Francorum annales, quos sequutus est Nostradamus, qui cum nulla esset commeatus copia de ditione agere coactum esse, terribilisque Arelatenses idem fecisse soluto ere multatitio, rem aliter gestam indicant Arelatensium Tabularum vetera monumenta in priuilegiorum scrinio V. *Iniquitates*, in quibus legitur libellus Regine supplex à Consulibus oblarus, quo narratur bona Francorum hastæ subiecta fuisse, vt coacta pecunia urbem munirent, propugnacula instruerent, fossasque deducerent, vt Ludouicus eos longa licet obsidione expugnare minime posset, superesse adhuc quamplures in vrbe Francos, qui numerata pecunia libertatem consequi exoptant. Orant igitur Ioannam vt illius autoritate bona Francorum, & aurum quod captiuitatis redimendæ pretio exigendum est, in præmium fortitudinis ciuium vrbisque felicitatis cedat, vt hac regia compensatione ærarium publicum aliquo modo subleuetur. Annuit Regina iuberque diploma confici ad summam vsque millium florenorum.

- 6 Porro Urbanus recedens de vrbe vadensq; ad Montem Flasconis declinauit Viterbium, vbi primum palam publice manifestauit se velle redire de proximo ad ciuitatem Auenionensem, & vt omnes Curiales ad hoc se deponerent, ferias indixit à principio mensis Iulij tunc instantis vsque ad principium mensis Octobris postea sequuturi, & ad hoc faciendum dixit se esse motum, inclinatum præcipue & inductum, studio sedandi grauissimum bellum recens suscitatum & exortum inter Reges Franciæ & Angliæ memoratos. Quam ob rem Vicario in patrimonio & terris circumiacentibus ordinato D. Petro de Stagno S. R. E. Camerario Presbytero Cardinale S. Mariæ trans Tyberim, idem Urbanus iter suum arripiens mare intrauit in Corneto die 5. Septem. vbi inuenit galeas & nauigia ad excellentiam, de quibus cum magna excellentia & apparatu sibi prouiderant Reges Franciæ & Aragonum, Regina Siciliæ, ciuitas Auenionensis, & Prouinciales, sicque diuino sibi assistente præsidio iter suum continuando Massiliæ feliciter applicuit & die 23. Auenioni, vbi cum gaudio & exultatione maxima receptus est. Bosquetus ibidem.

- 7 Hunc tamen reditum Deo displicuisse contendit Vvadingus anno 1370. num. 10. idque reuelatum esse ait Fr. Petro Aragonio Minoritæ Pontificem comitanti, nempe Urbanum si ad locum electionis reuerteretur futurum esse Iosiam incipientem & non perficientem, & paraturum locum schismati paulo post venturo in quo innumerabilia animarum perirent. Tum secundo idem indicauit S. Birgitta Sueca hoc tempore in vrbe commorata, missio ad Pontificem Montem Faliscum Alphonso Confessario suo. Audiuit enim in visione B. Mariam Virginem sibi dicentem. Papa vult Auenionem ire contra Dei voluntatem & derelinquere sedem Romanam, sed si fecerit statim morietur rationem sui abitus Deo redditurus. Atque ita verè accidit. Nam paulo postquam Auenionē peruenit, incidit in morbum,

& 14. Calen. Ianua. circa horam nonam ætatis an. 61. Pontificatus 8. mense 1. die 13. ex hac vita discessit. De rebus ab eo præclare gestis Bosquetus fol. 184. Eodem anno Roma cum dictus Urbanus Papa iam fecisset fieri seu fabricari imagines seu statuas pro conservandis capitibus beatorum Apostolorum Petri & Pauli, quæ erant de auro & argento mirabiliter operatæ, ornataque multis gemmis, & lapidibus pretiosis, valorque earum communi æstimatione esset ad triginta millia florenorum & ultra, devotè & solenniter astantibus multis personis magnis & notabilibus, capita dictorum Sanctorum reponi & includi fecit infra ipsas, quæ etiam demum fuerunt processionaliter & publice universis clero & populo Romanis ad hoc convocatis, præsentibus etiam aliquibus Dominis Cardinalibus & Prælatibus per urbem deportata & demum collocata supra Altare Lateranense in loco sem alto & eminenti ciborio super quatuor columnas marmoreas ad hac specialiter miro opere præparato magnisque & fortibus ianuis ferreis circumdato. Basilicam insuper Lateranensem, Vaticanam, & S. Pauli vetustate quassatas restituit. Edes pontificias tam in urbe veteri quàm Ornietum vulgarius vocatur, quàm in Monte Faliscorum, qui alias Monsflasconus nuncupatur construxit, quæ in Vulturnum lacum conspectus est, à Martino IV. inchoatas, ut ei & alijs Pontificibus eo proficisci liceret vitandi æstus causa, & Monasterium S. Victoris Massilia, cuius Abbas fuerat, ad instar arcis reparavit, magnamque turrim cymbalarum construxit in qua 23. campanas appendit, & SS. Victoris & Cassiani capita argenteis & gemmatis thecis conclusit, S. Victoris pretio quatuor mille aureorum emit, multasque sacras vestes divinis usibus obtulit, quam Ecclesiam adeo veneratus est, ut aliquando iam Pontifex Avenione pedes ad eam accederet, & consecrato maiore altari pedes Avenionem rediret. Bononiensem verò scholam longis bellorum turbinibus stratum erexit, & antiquam illi novis concessis privilegijs restituit dignitatem ut Petrarcha testatur. Pari beneficio Academiam Parisiensem affecit, datis literis quibus mandat eandem Academiam optimis legibus instaurari.

Anno 1370. Avenione Urbanus Papa incidit in morbum ac tum forte Perusinarum Legati ad eum venire, quam legationem eiusque exitum Poggius in facetiis ita perstringit Ad Urbanum quoque V. Pontificem Avenione Perusini Oratores num. 3. cum accessissent, Pontifex autem gravi morbo teneretur, tamen homines ne diutius suspensos teneret, ad se vocari iussit, admonitos antea ut paucis loquerentur. Quidam Doctor qui orationem longam in via quam habiturus esset ad Pontificem menti commendarat, nulla ratione habita morbi aut quod in lecto iaceret, multis verbis usus est, ita ut Pontifex molestiam audiendi præ se ferret. Cum tandem indoctus ille perorasset, quæsiuit pro sua humanitate Pontifex. Nunquid aliud vellent. Tum alter ex Oratoribus, qui & dicentis stultitiam & Pontificis molestiam percepisset, Pater, inquit, sanctissime habemus hoc in mandatis nostri, ut nisi nobis è vestigio pro his quæ petimus feceritis satis, socius hic meus antequam hinc recedamus, vobis iterum referat sermonem suum. Quo faceret dicto cum arrivisset Pontifex, Oratores statim expediri iussit. Vix discedendi facultatem ab Urbano impetrarent, cum is victus morbo Avenione excessit è vita, die 19. mensis Maij circa horam 9. Pontificatus sui anno 9. in Camera domus habitatiouis D. Cardinalis Albanensis, ianuis patentibus & apertis omnino, ut quilibet veniens ad videndum eius finem fœlicem ac Catholicum intrare posset, signum S. Crucis tenens in manibus, & vestitus semper existens, nec de illa infirmitate iacuerat quomodolibet denudatus. Post eius mortem & sepulchrum B. Mariæ de Donis Avenionensis, in quo fere per 17. menses requieuit, Dominus Gregorius Papa XI. eius successor præcepit solenne sepulchrum more Papali in Monasterio S. Victoris Massiliensi iuxta voluntatem suam sibi fieri, ad quod sepulchrum fuit translatus, & ibidem de præsentis requiescit effigiesq; adhuc visitur quæ obeso vultu & pendentibus genis, illum fuisse demonstrat.

Laudatissimus omnium Pontifex, cuius præter illa quæ superius memoravimus, extant plurima alia præclare gesta, tam in vita eius ab autore illius temporis conscripta, quàm in articulis quos tum Monachi Massilienses S. Victoris, tum Petrus Olmarij Canonicus Aquis Procurator Caroli Francorum & Ludovici Siciliæ Regum, aliorumque Principum atque Prælatorum obtulere Clementi VII. qui Gregorio legitimo Urbani successoris successus est in schismate, ut iis motus eum albo Sanctorum Catholicæ Ecclesiæ inscriberet, cum multis fuisset ingentibusque post obitum miraculis à Deo illustratus, quæ magno numero eodem vitæ eius processu recensentur. Postridie obitus Urbani in prædicta Ecclesia Avenionensi (non Massiliæ ut quidam inaccurate scripserunt) Nouendiales exequiæ inceptæ, quibus expletis ad 4. Calendas Ianuarias sacris de more præmissis, Spiritus sancti invocato numine, Cardinales Comitio includuntur in palatio Pontificio, & sequenti die omnium suffragiis enuntiarunt Romanum Pontificem Petrum Monstrum Clementis VI. ex fratre nepotem.

dictum de Malmonte, Lemouicēsem Comitem Belfortij in vallē oppidi sic dicti in regione Andegavorum Diaconum Cardinalem S. Mariz nouæ, quem patruus creauerat anno ætatis suæ 17. dederatque Baldo præstantissimo Iuriconsulto tunc Perusij publice proficenti, sub quo breui adeo profecit vt Baldus ipse autoritate eius in confirmandis rebus dubiis plerumque vreretur. Theologicis quoque facultatibus, sacrarum Constitutionum peritia & omni doctrinarum genere excultissimus, modestia insuper morumque suauitate & singulari humanitate præditus, tantam sibi omnium conciliauit gratiam, vt absque vlla mora aut discordia renuntiatus fuerit vno omnium Cardinalium consensu Pontifex, solo ipso diu renitente, & onus auersante, cui demum ne videretur diuinæ voluntati obistere humeros supposuit, nondum quadragenarius. Suscepitque nomen Gregorij eius nuncupationis XI. Aduit eius coronationi Ludouicus Andium Dux frater Regis Caroli & Occitaniz præfectus, qui pedes freno duxit equum Pontificis per urbem de more equitantis.

- 10 Anno 1371. Pontificatus initio Gregorius in Vmbriam, Etruriam, Campaniam, aliaque loca Legatum mandauit Philippum de Cabascole Massiliensis olim Ecclesiæ administratorem, postea Episcopum Sabinum, & Cardinalem lectum ab Urbano V. suumque in temporalibus Vicarium Generalem voluit, cui profecturo sic scribit Petrarcha. Tuum ad has partes aduentum lætè audio, quem & tibi gloriosum & Italiz vtilem & fœlicem spero, talis te innocentiz & virtutis fama præuenit, & omnium iam animos occupauit. Postremo defungitur die Perusij Vmbriæ Legatus 6. Calend. Septemb. anno à partu Virginis 1371. Cadauer Auenionem delatum mandatumque terræ, in æde D. Mariz Carthusianorum de Bono passu ad Druentiam fluium, fundata à Simone de Langham Cardinale Anglo Archiepiscopo Cantuariensi ac Regni Primate & Cancellario.

Hic iacet Reuerendissimus in Christo Pater Dominus Philippus de Cabascole, Domini Isuardi militis filius, qui primo fuit Episcopus Cabellicēsis, deinde Patriarcha Hierosolymitanus, post S.R.E. Cardinalis Presbyter tituli Sanctorum Marcellini & Petri mox Episcopus Sabinensis, demum Legatus à Domino Gregorio Papa XI. Auenione sedente in Italiam ad gubernandum Romanam Ecclesiam terras. Obijt Perusij 6. Calendas Septembris anno M. CCC. LXXII. eius corpus ad Monasterium Carsusiensium Bonipassus delatum ibidem sepultum fuit, cura Domini Egidij de Sylua de Monte acuto Episcopi Cardinalis Tusculani & aliorum executorum testamenti eius.

- 11 Anno 1372. Translatum fuit de Auenione corpus Urbani Papæ V. ad Monasterium S. Victoris Massiliensis, in quo viuens suam elegerat sepulturam, concomitantibus ipsum sex Cardinalibus per ipsum ordinatis, fecitque Deus multa ac stupenda miracula suorum meritorum obtentu, prout etiam per prius fecerat continue à die obitus ipsius & demum continuauit in præsentia. Bosquetus in M. S. vitæ Gregorij fol. 105. Translationis huius instrumentum autoritate scripto publico consignata, in tabulis Monasterij. S. Victoris dedicalias in Cassiano nostro Illustrato lib. 1. cap. 25. num. 124.

- 12 Anno 1374. mense Augusti Iacobus Balearicus Ioannæ Reginæ Siciliæ maritus cum numerosis validisque copiis in Gallia collectis, in Ruscinonensem agrum spe auiti patrij recuperandi intrans magnum incussisset timorem Regi Aragoniz, tantis viribus impari & imparato, ex morbo interiit sepultusque est in vrbe Soria in finibus Aragoniz & Nauarræ in templo S. Francisci. Paulò verò post Ioanna Regina Siciliæ quartum virum sumpsit Othonem Brunswicensem ex Principibus Germaniæ & stirpe Imperiali, qui Pontifici aduersus Vicecomites militabat, non tamen Regis titulo ei attributo, sed tantum Ducis Tarenti qui Principatus mortuo Philippo dicto Imperatore Constantinopolitano ad eam reciderat, per rebellionem Francisci Baucij hæredis Philippi, ne videretur spem demere Carolo Duci Dyrrachino consobrino suo successionis in regnum.

- 13 Eodem etiam tempore currente contigit Tolone in Ecclesia maiore, vt cùm sacrarium inter & aram principem, medius & communis murus reficeretur, quòd iam vitium faceret, in armario tabulario iam olim seposito in tenebris atque recondito, inuentus est Codex M. S. in folio, membrana, valde vetustus, quem Guillelmus Fresquety Vicarius Generalis vir præstans virtutis & sapientiæ gloria, obsignatum non minus multis signis quàm è lege publicis testium manibus recognitum & exploratum, hac verborum rudi quidem sed veraci serie, in Actis perscribi voluit.

- 14 Anno Christi 1374. die 5. mensis Iulij ex huius veri & publici instrumenti tabulis, vniuersis & singulis tam præsentibus quàm futuris euidenter pateat, & sit notum quod nos Guillelmus Fresquety Vicarius Generalis Ecclesiæ Cathedralis Toloni & totius huius Diocesis, pro Reuerendiss. in Christo Patre Ioanne Syluestro Ordinis S. Augustini Episcopo Tolonensi, & suo iussu, habuimus, vidimus,

& ipsemet Pontifex vehementer conqueritur in pluribus epistolis, quas hoc ultimo ipsius Pontificatus anno ad diuersos scripsit tam Roma quam Anagnia, nempe ad Carolum Francorum Regem Anagniae Calend. Septem. & ad Carolum Imperatorem Romae 4. Decem. & ad Ludouicum Regem Hungariae.

- 18 Die 26. Martij eiusdem anni 1378. circa secundam noctis horam Gregorius Papa XI. Romae in Palatio Apostolico S. Petri intolerabili vesicae dolore siue excolatione urinae mortuus est, Pontificatus sui anno 7. mense 1. die 29. sepultus in Diaconia S. Mariae in via noua, cuius quidem Diaconus Cardinalis ante Pontificatum extiterat: vacauit sedes dies 12. sepulchro marmoreo quod ad nostra usque tempora extabat, tanto cum omnium gemitu & lacrymis, quanto nunquam ante quisquam sepultus est. Romani vero anno post 112. qui fuit 1584. memores beneficiorum ab eo susceptorum, sepulchrum nouum elegantius & magnificentius marmoreum cum hoc elogio extruxerunt in S. Maria in via noua.

Christi salutem.

- 19 *Gregorio XI. Lemonicensi, humanitate & doctrina pietateque admirabili, qui ut Italia seditionibus laboranti mederetur, sedem Pontificiam Auenionem diu translatam, diuino afflatus numine hominumque maximo plausu post annos LXX. Romam feliciter reduxit, Pontificatus sui anno VII. S. P. Q. R. sanctae religionis & beneficij non immemor, Gregorio XIII. Pont. Ops. Max. comprobante. Anno ab orbe redempto M. D. LXXXIV.*

- 20 Eodem die obitus Gregorij XI. Papae Pontificium palatium Auenione fortuito incendio deformatum est. Refert porro de eodem Gregorio Gerson lib. de exami. doctri. par. 1. consider 3. & ex eo Naucle. gener. 46. ipsum in extremis positum, habentem in manibus sacrum Christi corpus protestatum esse coram omnibus, ut cauerent ab hominibus siue viris siue foeminis sub specie religionis loquentes visiones sui capitis, quia per tales ipse seductus dimisso suorum rationabili consilio se traxerat ad Ecclesiam, & ad discrimen schismatis imminuentis. Quibus suasiones Petri Aragonij & Birgittae ac Catharinae Senensis intelligere voluisse existimatur. Suaserunt quidem illi quod etiam absque ullis coelestibus visionibus cordati quique suassent. Sed si non quae promiserant potuerunt statim effectum suum consequi, quis in secreta Dei dispositionis & Prouidentiae diuinae penetrauerit? Ista Spondanus anno 1378. num. 2. tom. 1.

- 21 Mortuo itaque Romae Gregorio, Magistratus Romani habito, inter se & cum aliis ciuibus atque Italis consilio de retinenda sede Apostolica in Italia, in id conuenerunt ut omni arte & nisu curarent successorem eligi natione Romanum aut saltem Italicum. Impellentibus etiam ad hoc eos quibusdam ex praecipuis Curiae Praeclatis, per eosdem ad eiusmodi Conuentus & consilia vocatis, interque eos Bartholomaeo Archiepiscopo Barrensi, seseque eligi magnis sollicitationibus querentibus. Hoc publice facto sigillarim ad vnumquemque Cardinalium, nobiles & egregios ciues miserunt, qui itidem nomine Senatus & populi Romani eos monerent. Italum autem requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanae Curiae iterum migrare ultra montes necesse esset cum maximo urbis Romae totiusque Italiae detrimento & damno, quod dicerent absente Pontifice omnem Prouinciam urbemque Romam tyrannicis seditionibus continuo vexari, Ecclesiasque Romanas neglectas & incultas situ & squalore iam magna ex parte prolabi. Respondere tum Cardinales sibi curae fore ut virum optimum deligerent, qui Ecclesiae Dei praesent nullam personarum aut nationum acceptione habita, ad imitationem Saluatoris, qui ad Apostolatam & discipulatum viros ex omni natione delegit, irent ipsi & bono animo essent arbitrarenturque se nihil acturos quod non totum ad honorem Dei, utilitatem Ecclesiae Romanae totiusque populi Christiani pertineret. Si autem vis aliqua inferretur aut grauiores minae intentarentur, fore electionem irritam. Ceteri rem pressius urgentes tum eadem continue ingeminant, tum ne Cardinales Roma excedere possent, dispositis custodiis ad omnes portas, pontes, portus, & aditus urbis nobiles etiam Romanos ne Cardinalibus opitularentur urbe expulerunt, & montanos efferos atque effrenatos homines eorum loco introduxerunt, qui diu noctuque urbem armati concursantes, comminationibus Cardinales, opprobriis eorum domesticos & familiares incessere non desinebant.

- 22 Hora qua Conclauem Cardinales inierunt vniuersus populus Romanus ad aream Vaticanam armatus confluxit, Pontificem Romanum vel Italicum se velle clamabant. Cardinalibus vero Comitium intrantibus magna populi pars maiori ex parte armata palatium intrauit,

& continuo per totam noctem & die sequenti permanfit. Mane autem facto cum Missas audirent Cardinales, populo horridioribus clamoribus tonante, cæterisque ad sonum maiorum campanarum contigui templi S. Petri & Capitoli concitatus ut solet cum ad arma cõclamatur pulsatarum, ingenti furore concurrentibus vehementi compulso Cardinales cœgerunt, fenestras conclavis quibus ad urbem patebat conspectus aperire, & aliquos ex eis euocantes tribus Ordinum Prioribus intimarunt nisi illico & absque vlla mora Romanum eligerent, vel Italicum, omnes in frustra concisum iri. Eorum vocibus territi Cardinales, ut mortis periculum vitarent, quemadmodum tunc multi, postea verò iuramento omnes testificati sunt, Italicum Papam extra Collegium consenserunt id nulla ratione alias facturi. Cum enim impressionem imminuentem cernerent, omnes quasi ex abrupto nulla personæ discussione habita, Bartholomæum Archiepiscopum Barensem eorum amicum & familiarem & in Romanæ Curix praxi exercitatum in Pontificem elegerunt die 1. Aprilis cui Urbani VI. nomen datum. Is adolescens iuri Pontificio opera strenue nauata egregius doctor euaserat, Auenione in contubernio Petri Cardinalis Pampilonensis Vicecancellarij diu fuit. Apostolicam Cancellariam rexit Romæ quoque eodem Cancellario absente munus strenue exequutus est, quem à Gregorio XI. Papa ex Archiepiscopatu Acheruntino ad Barensem translatus in Pontificem maximum deligunt. Cuius electione à Romanis approbata, natus namque Neapoli in Vico Pandini prope tabernam meritoriam, quæ *infernum* dicebatur, patre & maioribus Pisanis, matre Neapolitana, gente ignobili Prignano, cum Cardinales omnes aufugissent, eorum quidam urbem mutato habitu egressi, alij arce S. Angeli se concluserunt, alij domibus suis se munierunt. Postridie populi tumultu sedato Barenfis qui in palatio remanserat, nulla ratione à quibusdam Cardinalibus rogatus exire sustinuit. Quinimo ad Cardinales, qui in mole Hadriana erant misit ut ad se accederent, quod cum facere recusarent, Banderisis & aliis vrbis Magistratibus persuasit ut eos populi Romani nomine ad maius malum euitandum ad palatium euocarent. Qui peiora veriti ad palatium redeunt & cum vñ cum reliquis more consueto in thronum sublimarunt. Hoc verò à cæteris qui extra urbem erant audito, & ipsi timentes suis domesticis & bonis in vrbe relictis rediere & simul cum aliis Bartholomæum coronarunt atque ab eo tempore omnes ei honorem & obsequium uti vero & legitimo Pontifici exhiberi solitum, exterius in cunctis publicis & priuatis actionibus exhibuerunt, ea tamen interius mente, ut nihil inde noui iuris ei acquireretur, quam quod esset ipsius electionis iure quæsitum. Cum autem non auderent in vrbe electionem eius impugnare, Cardinales Ultramontani quam primum potuerunt variis pretextibus Anagninam se receperunt ad deliberandum de iis quæ porro agenda forent. Hæc 1. Cardinales in suis assertionibus coram Petro Camerario iuridice factis. Quibus similia reperimus in quodam Tractatu Simonis Cramaldi Patriarchæ Ierosolymitani postea conscripto, idemque D. Antoninus tit. 22. cap. 2. Boninsegius, Baldus, Frosardus, quos laudat Spondanus anno 1378. num. 7. & 8. additque vix vllum fuisse vsquam vel illius temporis vel posterioris cuiuscumque nationis aut linguæ, autorem qui id inficias ferit, quamquam non aequè omnes, eandem vim agnouerint aut metum.

Post mensem itaque tertium in calores vrbanos Galli Cardinales culpam reiciuentes à Pontifice petunt ut sibi proficisci Anagninam cum bona eius venia liceat, aërem mutaturi pestilentem æstate præsertim maxime verò Gallis, sed reuera seueritatem Urbani veriti abiire Anagninam primum, vbi iam cum Gregorio præteritam ætatem transegerant, & vbi magnam partem cibariorum habere causabantur. Deinde Fundos, quod est oppidum situm non procul à Caieta & Mediterraneo mari, vbi primò in Urbanum ut falsum Pontificem inuecti sunt, quod dicerent hominem vi creatum, vi etiam coronam Pontificatus accepisse cum electio illa & coronatio in loco minime tuto sit habita, in qua liberæ deberent esse hominum voluntates, libera suffragia, cum contra ipsi à populo Romano coacti sint Italicum potius quam Gallicum eligere. Primum ergo Petrus de Croso Archiepiscopus Arelatensis in cuius potestate omnia sacra Pontificum ornamenta, ut tyaræ, Cruces, vestes, qui nulla abeundi venia ab Urbano petita Anagninam illa omnia secum ferens paucos ante dies accesserat, sedis tunc vacantis ut aiebat Camerarius ad nouum legitimum Pontificem vacante sede deligendum, Cardinalium iussu Pontificem Urbanum citauit, nominans eum Archiepiscopum Barensem in Papatum intrusum, ut ius suum tueretur, & processus contra se habitos audiret. Ipsi Cardinales communi consensu Priorem S. Martini Neapoli Ordinis Carthusiensium, post Priorem Martinum de Salua Episcopum Pampilonensem, & demum Iacobum Cardinalem Ursinum, quem ut pacis arbitrum ad se vocauerant, eisdem cum mandatis diuerso tempore miserunt, quibus nihil aliud ipse respondit quam *Ego sum legiti-*

maior Pontifex, & ipse ter ad eosdem Cardinales Oratores suos misit ut aliquam concordiam & pacis rationem inirent.

- 24 Primò fuerunt ablegati Episcopus Massiliensis hic noster Guillelmus de Vouta, & Andreas Carafa, domus suae Magister, secundò Cardinalis Vrsinus & Galeotus Malatesta Arimini Princeps, tertio solus idem Cardinalis Vrsinus, & nulla concordiae ratio inter eos inueniri potuit, animis ex utraque parte obstinatis. Tum Otho Dux Brisuicensis & Princeps Tarentinus notarium schisma praesentiens, antequam excitaretur, Anagninam, & Tibur ad Cardinales & Pontificem accessit, ut operam daret ne tantum virus in Ecclesia spargaretur. At Urbani duritiam cernens Princeps dixit eum Pontificem non Urbanum sed *Turbannum* rectius vocari posse, quod procul dubio Ecclesiam omnem turbaturus esset. Sed & Nicolaus Neapolitanus egregius iure Consultus, ac tum Prouinciae Narbonensis Praefectus, qui maximo amicitiae iure Urbano ante Pontificatum adstrictus fuerat, eum impense rogare coepit, ut votis ipsius Principis acquiesceret, qui ab Urbano contemptus ac reiectus ad Cardinales Gallos accessit & eam factionem publice consiliis & auxiliis iuuit. Otho verò Urbani pertinaciam agere ferens ab eo discessit, eumque nihilominus ut legitimum Pontificem continuo veneratus est.

- 25 Has igitur ob causas sede vacante, ut ipsi dicebant. Cardinales decem & octo, Ioanna Regina fauente, habitis Comitibus, Pontificem creant Robertum Gebennensem, genere nobilissimum, facundum & eloquentem, atque statura mediocri, qui ante fores Ecclesiae maioris Fundanae multis proceribus astantibus coronatus, proximo die Dominico Cal. Nou. anni 1378. Clementis VII. nomen assumpsit. Interfuerunt Comes Rondanus, Otho Dux Brisuicensis, ac Robertus Comes Arelatensis cum plerisque aliis regni proceribus. Magna discordia in Ecclesia Dei orta, & diuturnum 29. schisma omnium pessimum quod 50. annis durauit, cum pars Christianorum Principum Urbano, pars Gebennensi faueret.

- 26 Mortuo autem hoc eodem anno Carolo Imperatore apud Pragam Bohemiae anno aetatis suae 63. Regni Romanorum 32. Venceslai eius filij Electionem confirmauit Urbanus VI. in Regem Romanorum ac ipsum denuntiavit futurum Imperatorem, quamuis ex parte eius nulli aduenissent Legati. Reliquit Carolus alios duos filios minores, Sigismundum Marchionem Brandenburgensem, qui & postea Rex Hungariae ac demum Imperator fuit, & Ioannem natu minimum, cui partem in Lusazia assignauit, Caroli verò relicta Elizabetha confestim à morte viri habitum induit Tertij Ordinis Minoritarum, in quo reliquum vitae, magna pietate & sanctitudine exegit.

- 27 An. 1379. dictus Clemens istis contingentibus in regionibus memoratis, de Fundis vtriusque Bosquetus in M. S. citato fol. 251. *Assauis Curiam ad locum de Splonata Diocesis Caietana, & abinde paulo post cum paucis Cardinalibus per mare venit Neapolim ad Ioannam Reginam Sicilia ipsum honorifice & solemniter suscipientem. Qua cito satis informata de intrusione dicti B. cui quantum in se erat mentaliter non obedire decreuerat, sed quamprimum per Collegium Cardinalium alium eligi contingeret sub debita forma ipsi obedire. Auditaque electione dicti Clementis, sibi confestim obediuit & adhaesit, sibi quoque obedientiam fieri mandauit per omnes subditos suos, & in omnibus terris & dominijs suis ubilibet consistens, non obstante quod dictus intrusus naturaliter esset subditus suus, & ut praemissum est de Neapoli traxisset originem. Cui ac etiam suis valde molestum extitit, & ingratum, qui etiam cum eorum fautoribus numero non paucis sic & saliter tractauerunt & operati sunt, quod dicto Clementi Neapoli esistenti ac cum Regina tractanti, quomodo aduersus ipsum praualere possent rumor conitatus est contra eos adeo fortis & magnus, quod ne utriusque manus immineret periculum, ipsum Clementem subito unde venerat oportuit remeare, ubi cum peruenisset satis à certo comperit, quod dictus intrusus quotidie insidiabatur moliebaturque eum comprehendere, aut aliàs in persona damnsificare si posset, in quo quasi totam Italiam tam in terra quam in mari sibi adhaerentem habebat. Primum itaque seditionem molientibus Neapolitanis in fauorem Urbani cuius sui, conatus est Clemens inde recedere, ac perspicuens sibi non esse tutum in Italia diutius morari, mari Massiliam tenuit die 10. Iunii una cum suis Cardinalibus, & inde Auenionem petiis summo gaudio, tam à Cardinalibus qui abscedente Gregorio XI. ibi remanserant, quam ab incolis exceptus.*

- 28 Clementi mordicus adhæsit Gallia & Scotia, Hispania maxime fuit anceps & dubia Duo Lutetiae habita fuere Concilia an. 1379. Gallicanae Ecclesiae ob hanc Clementis electionem, vnum 3. Idus Septemb. alterum 16. Calend. Decem. Annos 16. sedit in schismate post homines natos miserando. Urbani partibus stabant Itali, Germani, Angli, Hungari, Poloni, Sueui, & Dani, etiam alij, qui tamen non intentus componendae paci inter Christianos, ut par erat, sed iniurias à Ioanna Regina acceptas vlcisci cupiens, Ludovicum Hungariae

Hungariæ Regem impulit, ut Andreæ sui fratris mortem se adiuvante vlcisceretur. Tum Neapolim se conferens contra Regem ad minas conuersus eo iracundiæ ipsum compulit, ut custodiis adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiverit. Verum dissimulata ad tempus iniuria Nuceriam ad vitandos æstus, ut ipse dicebat, cum bona Regis venia profectus, communitaque firmissimis præsiidiis vrbe & nouem Cardinales creat & septem ex veteribus in carcerem coniecit; quod diceret eos cum Rege & Antipapa contra se coniurasse. Postremò Rex cum satis magno exercitu Nuceriam veniens cum urbem obsideret & occupare cogitaret, motus hac indignatione Raymundus Balciarius è gente Vrsina Comitum Nolani filius, suis copiis fretus Urbanum cum tota curia ad proximum litus deductum, Genuensium triremibus ad id instructis paratisque imposuit. Quibus dum Pontifex Genuam deferretur ex 7. Cardinalibus Nuceriarum captis quinque saccis inuolutos, quos diu in foetidissimo carcere clausos detinuerat, fera immanitate & plusquam barbara in mare demersit. Ergo Urbanus se desertum videns nouem & viginti Cardinalibus vna die creatis quorum multi Germani reliqui omnes Neapolitani fuere, Romam rediit. Ac repente amisisse visus est virtutes omnes quibus abundare cum ante Pontificatum fama erat. Omnis deinceps cura in locupletando Francisco Pregnano molli & effœminato iuvene posita est, quæ tamen Pontifex moriens miserum reliquit, vixit enim ut equus intractatus & nouus. Quare id de Pontificibus affirmare possumus alios ab inimicis iure laudari, alios vituperari ab amicis.

Cæterum rebus prosperis recreatus Urbanus quod ab initio conceperat animo de Ioannæ Reginæ abdicatione, sollicitius vrgens eo iam speciosissimo prætextu, quod Clementis electioni & admissioni aperte fauisset. Pace Florentinis aliisque ciuitatibus, quas illi ab obedientia Romanæ Ecclesiæ aduerterant, data, Ludouicum Hungariæ Regem per legatos & literas hortatus est, ut dimissam Necis Andreæ ipsius fratris in Ioannam vindictam resumens, Carolum Dyrrachinum Grauinæ Comitem, regij illius sanguinis Principem apud ipsum militantem cum copiis transmitteret, cui ipse Urbanus regnum abdicata Ioanna collaturus esset. Accepit libenter oblatam conditionem Ludouicus Hungarus, ea maxime de causa, quod cum senio confectus esset, nullamque haberet prolem masculam, sed tantum duas filias, quarum alteram Hungariæ, Poloniæ alteram Reginam destinauerat; vereretur ne si in suo obitu Carolus ille Dyrrachinus adesset Rex eligeretur in filiarum exclusionem. Confestim post receptam Urbani legationem eidem Carolo tunc in agro Taruisino aduersus Venetos bellum gerenti mandauit, ad opus se accingere. cum tamen ab ipso prius iuramentum recepisset, quod nunquam contra ipsas filias eiusdem Regis Ludouici facere, aut Hungariæ siue Poloniæ regna huiusmodi, vel aliqua alia dominia eis debita conquirere seu recipere vellent. His verò suasionibus Carolus initio minus consentire visus, quod Ioannæ Reginæ in propinquo consanguinitatis gradu coniunctus esset, quæ quidem Regina, cum ipsiusque uxorem Margaretam de Duratio, matrem Ladislai Regis à pueritia enutrit, & eius compater Dux Otho erat, qui ipsum Ladislaum Regem de sacro fonte leuauit: tum etiam quod sponte simul iurauit, se contra Othonem Ducem eiusque uxorem Ioannam Reginam nihil vnquam attentare velle; & super hoc, inquit Niemus lib. 1. cap. 21. eodem Carolo recedente à Regno Siciliæ ac transeunte ad Regnum Hungariæ, remanserunt prædicta Domina Margareta & eius natus Ladislaus Rex eiusque soror Domina Ioanna postea Ducissa Austriæ tunc pueri, apud Dominum Othonem Ducem & Ioannam Reginam sub eorundem tutela. Postea tamen solenni ambrosiorum perfidia qua sibi fas esse volunt, regnandi causa ius violare, non solum consensit, verum etiam ingratis ac nefandissimis modis tam in Ioannam consanguineam ac Dominam suam, quàm in Ludouici Regis filias, ac denique in ipsum summum Pontificem promotorem suum, malitiam suam exercuit, pœnas tandem & ipse scelerum suorum meritisimè luiturus.

A Y M A R I V S.

Annus CHRISTI 1380. MASSILIÆ CONDITE. 1977.

Ludouici I. Ducis Andega. Sicilia Regis, & Provin. Comitum An. 1.

AYMARIVM iam egisse Antistitem Massiliæ docent manifeste prisce ætatis documenta seu manuscripta autore Toulus in Catalogo ad hunc annum. Anno 1380. Ay-

marinus erat Episcopus Massiliensis, successoremque habuit Guillelmum le Tort, &c. Quamuis in Aquensi Repertorio Homagiorum non legatur prestitisse homagium nisi ab inito Pontificatu anno 5. Anno 1385. Dominus Aymarius Massiliensis Episcopus Homagium prestitit die 19. Junij in presentia serenissimorum Dominorum Regis Ludovici & Regina Maria. Per id tempus Clemens VII. Gebennensis dum Neapoli expulsus Auenionem rediret Sammaximinensis ædis celebritatem sua presentia cohonestare voluit. Ibi ergo dum commoraretur & in altari S. Magdalenz sacrum faceret, 20. annos Indulgentiarum in die festo illius sanctæ, ac totidem in Translatione, iterumque totidem concedit omnibus qui 16. Junij ad eam se conferrent Ecclesiam, idem Clemens VII. cum Villanoux prope Auenionem haberet, iis qui supradictas Ecclesias vel in huius sanctæ festo vel in die Remissionis inuiserent, duos Indulgentiæ annos concedit, qui verò aliis diebus annum vnum cum quadragenaria.

- 2 *Urbanus VI. Ioannam Reginam Siciliæ, quod Clementis & Cardinalium consilia confirmasset, maxime oderat, cumque in eius perniciem incumbens Hungaros in Italiam euocat, & certior iam redditus de futuro aduentu Caroli Dyrrachini, quem simul cum Hungaris ad inuasionem regni Siciliæ sollicitauerat, Ioannem regno priuat, eiusque regnum tumultibus, bellis, & cladibus implet. Aduersus cuius conatus & ingruentem inde tempestatem cum alia auxilia deficerent, ipsa ex Gallia vnde originem trahebat præsidia aduocare constituens, cum libros non haberet nec ob ætatem ampliùs spes esset habendi, quamquam virum haberet Othonem Brunsvicensem, Ludouicum Andegauensem fratrem Caroli Sapientis Francorum Regis in filium hæredemque adoptauit tam regni, quàm cæterarum ditionum, quas in Galliis & Italia possidebat, donato ei interim Calabriæ Ducatu, vti hæredibus regni fieri consueuerat, confectis ea de re literis ad Arcem Neapolitanam Ovi die 3. Kalend. Iulij. Harum literarum meminit Surita ad an. 1379. in Rebus Aragonicis. Neapoli, inquit, in Ovi arce Ioanna Regina Ludouicum Andegauensem Ducem filium sibi adoptat, & futurum Regem instituit Prouinciæ Forcalquerij, & Pedemontis ditionum hæredem scribit. Calabriæ Ducatum vti legitimo successori attribuit. Ludouicus tanto dono Regina addictus & fœdere obstrictus, sacramento adactus obtestatur se pro regno & Reginz incolumitate & Othone Brunsvicensi Duce, principe Tarentino aduersus Franciscum Andriæ Ducem acerrimum Reginz hostem tanquam pro communi salute arma capturum, & Reginz iniurias vlturum persecuturumque. Clemens Auenione II. Calend. Augusti iussa ea rata atque firma futura sancit. Hincque ius prodiit secundæ stirpis Andegauensium in regnum Neapolitanum, quo diu multumque res Christiana conflictata est. At quod huic negotio valde incommodauit, obitus fuit prædicti Caroli Sapientis Francorum Regis, qui contigit die 16. Septembris ad saltum Vicennarum anno eius ætatis 41. regni 17. ex vi veneni, vt aiunt, à Carolo Nauarræo sororio suo propinati, quod paulatim cum consumpsit.*

- 3 *Mortua item est hoc anno Sancta Catharina Senensis, de qua sæpe superius, Romæ die 29. April. ætatis suæ anno plus minus 33. miraculis in vita & post mortem clarissima, quam postea Pius Papa II. anno 1461. in numerum SS. Virginum retulit. Nunc Bertholdus Schuares siue Niger (dubium an fuerit Monachus & Germanus) artis chymicæ peritus apud Venetos excogitauit Machinam æneam, quam à sono terribili nempe à bombo & ardeo Bombardam dixerunt.*

- 4 *Anno 1381. Clemens VII. Gebennensis ingenti licet propter schisma negotiorum mole exercitus agitatursque ad Ecclesiam Massiliensem priuilegiis, ac immunitatibus ornandam curæ aliquid deriuauit, nam in Diplomate editæ scripturæ die 4. Nonas Maij, anno Pontificatus 4. Christi vero 1381. quo Ecclesiis Massiliensibus, primùm Cathedrali, tum S. Victoris, ac demum Ecclesiæ S. Ludouici PP. Obleruantinorum Indulgentias concedit, hæc habet.*

INDVLGENTIÆ CONCESSÆ MONASTERIO
SANCTI VICTORIS.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei vniuersis Christi fidelibus
præsentibus literas inspecturis salutem & Apostolicam
benedictionem.

Solerti perscrutamur indagine præclara deuotionis insignia, quibus dilecti filij & Commune ciuitatis Massiliensis nos & Romanam Ecclesiam tanquam benedictionis alumni in sinceritate faciè reuerentur, grata etiam & accepta seruitia qua nobis ac venerabilibus fratribus nostris eiusdem Ecclesie Cardinalibus cum dudum de partibus Italia rediremus, in ciuitate prædicta deuota honorificentia impenderunt, nec non fidelitatis constantiam in qua inconcussi erga charissimam in Christo filiam nostram Ioannam Reginam Sicilia, illustrem eorum Dominam temporalem præstiterunt hætenus & persistunt, ad liberationem ipsius Regina, qua, proh dolor, sub perfidorum Schismaticorum tyrannica seruitute, quod cum cordis amaritudine gemendo referimus, desinetur captiua. sollicitis & operosis studiis intercedentes, dignum quoniam imo debitum reputamus ut ipsos & ciuitatem eandem intra nostra recumbentes præcordia in illis præsertim qua salutem operantur fidelium, specialibus prosequamur fauoribus & singularis honoris titulo decoramus. Cum itaque Ecclesia Monasterij S. Victoris prope Massiliam Ordinis S. Benedicti in magna reuerentia habeatur ibidem, Nos cupientes ut eadem Ecclesia congruis frequentetur honoribus, & ut Christi fideles eo libentius causa deuotionis confluant ad eandem, quò ex his uberius inibi dono celestis gratia conspexerunt se repletos ac per hoc fama ciuitatis ipsius per orbem latius diffundatur, de omnipotentis Dei misericordia & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, auctoritate confisi omnibus verè penitentibus & confessis qui in Dominica die de Passione dominicam Ecclesiam deuote visitauerint annuatim, & ad fabricam ipsius Ecclesie manus adiutrices porrexerint, seu alias inibi pias elemosynas erogauerint, qualibet die Dominica eiusmodi qua dictam Ecclesiam visitauerint, &c. Peccatorum remissionem & Indulgentias similes illis qua in festiuitate Assumptionis B. Mariae Virginis, Ecclesiam S. Mariae Maioris de vrbe visitantibus annuatim, & ad fabricam ipsius manus porrigentibus adiutrices seu alias ibidem pias elemosynas erogantibus, auctoritate Apostolica, sunt concessa, eadem auctoritate concedimus per præsentis. Datum Auenione 4. Nonas Maij Pontificatus nostri anno 4.

Item Indulgentiar concessarum ibidem Ecclesie S. Ludouici in Monasterio RR. Patrum de Obseruantia, die Sabbathi ante Dominicam de Passione, per eundem Papam sunt similes illis quæ in festiuitate Dedicationis Lateranensis de vrbe. Et Indulgentiar concessarum Ecclesie maiori Massiliæ per eundem Papam, eodem anno & die quo supra, similes sunt eis, quæ in solennitate Beatorum Petri & Pauli in Roma & lucrantur eas die Veneris ante Dominicam de Passione. Omnes hæc Bullæ sunt eiusdem tenoris, & propter easdem causas. Mutantur tantum nomina Ecclesiarum.

Carolus Dyrrachinus iunior de quo anno 1348. hortante Urbano & Frater auctoritate ac copiis Ludouici Regis Hungariæ iam ex Hungaria armatus in Galliam intrat. Romæ ab Urbano receptus est honorifice, creatus primo Senator urbis, deinde Rex Siciliæ & Ierusalem iisdem conditionibus & obligationibus quibus Carolus I. à Clemente IV. Habet porro Niemus lib. 1. de Schismate cap. 22. qui tum Romæ præsens erat, antequam Dyrrachinus coronaretur ab Urbano, in uitum coactum fuisse spondere ipsius nepoti Francisco Prægnano cognomento *Bastillo*, homini effeminato & inutili Ducatus Capuanum & Amalphitanum ac multum nobiles Comitatus in regno. Atque ut eius indigentia Urbanus subueniret, proprietates & iura Ecclesiarum ac Monasteriorum urbis distraxisse, Calices, Cruces, & imagines Sanctorum aureas & argenteas conlasse aut vendidisse, ad congerendas inde pecunias in stipendia ac sumptus exercitus eiusdem Caroli Dyrrachini. qui cum modica ut inquit ibidem Niemus cap. 23. Gente armigera, respectu tanti negotij, Neapolim versus iter intendens, ipsam tamen ingressus est ciuitatem, per fraudem quorundam, ciuium Neapolitanorum, & in eadem pluribus diebus stetit, Ottone Duce ac viro Ioanna Regina continuè dictam ciuitatem, interim ad portam cum valido exercitu obsidente. Sed cum iam dictus Carolus suum ac suorum omnium interitum præ oculis conspiceret imminere, ad aliam cauelam se conuertit. Vnde videntes illi Neapolitani qui eum introduxerunt se deficere in conceptibus, eorundem quendam militem Neapolitanum antiquum pauperem, quem dicta Domina Regina Ioanna satis honorabat & dilexit, de quo etiam dictus Dominus Otto plurimum confidebat, ex occultis insidiis & proditorie ipsum Ottone intercluserunt, quo casu perserritam Ioannam Reginam qua ad arcem Castri noui confugerat,

rat, die sequenti accepit Carolus in deditionem, eamque primum per honorifico officio sequē habitam, deinde in arcem civitatis Muri Provincia Lucania relegavit, & Ottonem eius virum in Arcem Alamarā Apulia, in qua pene per triennium remansit, sorores propria uxoris sue Margarita diversis carceribus Neapoli inclusit, in quibus vitam finierunt.

Nec multo post in feritate sua Carolus persistens accerto à Rege Hungariæ mandato de Ioannæ Reginæ nece, quam contra fidem datam, captivam, detinebat omnium hominum ingratisissimus immisit satellites qui eam ut Niemus ait lib. 1. cap. 25. *dem quadam die in Capella flexis genibus oraret, crudeliter laqueo strangularunt, seu potius, ut alij, iniecto ori pul- millo suffocarunt.* Exinde Mariam præfata Domina Margarita sororem semper detinuit in statu mi- sero quandiu vixit. Quanquam in eadem captivitate in Castro prope Neapolim, quam aliquando vidi incedere in sordidis vestibus, quasi esset paupercula pedissequa, apud quam postquam capta erat in promptu pecunia ultra septuaginta millia Florenorum auri reperta ad fiscum dicti Caroli pervenerunt. Hæc Niemus. Ac tandem veneno sumpto periisse, vel potius capite plexam esse Mariam, quæ comiti Artesienſi nupserat, Margarita sorore conscia seu mandante, fa- ma percrebuit. Et hic finis stirpis Roberti, cuius regnum ad Ludovicum Ducem Andium tanquam ad Hæredem Reginæ Ioannæ iure delatum est hæreditario. Dum interim Pro- vinciales, subditi ipsius Dominæ Ioannæ, accepto nuntio quod in ipso Castro Novo in Neapoli quod prope portum Marij consistit per eundem Regem Carolum obsideretur, ipsi multas galeas forte numero quatuordecim in succursum dictæ Dominæ armarunt, & in eis multi experti nautæ ac etiam armigeri ad Neapolim recto tramite nauigarunt: quod ve- nientes & in veritate comperto per ipsos quod dicta Domina capta & abducta fuerat, ut præfertur, ad vindicandam dictam Dominam ex tunc se dicti Ducis Andegauensis, quem testamento hæredem scripserat Ioanna, obsequiis subdiderunt, multa terribilia in eodem Regno Siciliæ committendo. Niemus cap. 25. citato. Visum verò cælum eiusmodi cru- delem ac facinorosam Reginæ cædem vlcisci, cum velut in vindictam sæuissimam immisit in civitatem Neapolitanam pestilentiam, qua sublati sunt viginti septem hominum mil- lia. Memorabile illud etiam, quod in scrinio vr̄bis Arelatensis reperitur, voluisse ciues il- las Ioannæ Reginæ calumnias ab Itatorum satyris vindicare, cuius tenorem subiicio & quidem quod dicti Domini Regina & Rex ac Comites promittunt & iurant pro se ac successoribus ipsorum in manibus scyndicorum vr̄bis Arelatensis quod ipsi scilicet Domi- ni Regina & Rex aut aliquis eorum nunquam facient pacem siue concordiam aliqualem, cum illo nefaudissimo & iniquo proditore Carolo de Duracio, qui tam iniuste atque ini- que & violenter captiuavit, exhæredavit, & spoliauit bonæ ac recondendæ & sanctæ me- moriæ Dominam nostram Reginam Ioannam regno Neapolitano & eius patrimonio, & ipsam nequissime aut crudeliter tradidit morti, imo ipsum & suos in posterum persequen- tur iuxta posse mortem recondendæ bonæ & sanctæ memoriæ Dominæ nostræ Reginæ præfatæ vindicando. Inter ciues qui aut interfuere aut subscribere Pontius De Cays le- gitur legum Licentiatus, qui deinde maiorum appellationum in Provincia Iudex & Can- cellarius euasit. D. Urbana, & Raynaudus, alii vero familiæ præsertim extinctæ sunt.

Urbanum visitat Romam Dyrrachinus, à quo iunctus Apuliæ corona donatur. Diem clausit Ludovicus Vngariæ & Poloniæ Rex die 17. Septem. 1382. cum ætate annos 56. regno 40. expleſſet, qui duas post se reliquit ex Elisabetha uxore filias. Altera dicta Maria Sigismundo desponsata Hungariæ regno destinata fuit, altera Poloniam tenuit rexitque.

AYMARI I successor ANONYMVS.

Annus CHRISTI 1383. MASSILIÆ CONDITÆ 1980.

Ludovici 1. Ducis Andegauensis Siciliæ Regis & Provincia Comit̄is An. 4.

EPISCOPVS patriæ proditorem & Clementi Papæ ac Reginæ Ioannæ rebellem de quo silent Annales, proximè successisse Aymario testantur acta publici status Massi- liensis cum ciuilibus bellis post Ioannæ Reginæ Prouinciæ Comitissæ obitum tota Prouin- cia conflagraret, factionibus passim emergentibus. Ludovicus Dux Andium dictæ Regi- næ ex adoptione filius Auenione à Clemente VII. Gebennensi Rex Siciliæ ac Hierusalem coronatus ingentem conflauerat exercitum, ut Apuliam Calabriamque armis subigeret. Antequam tamen in Italiam moueret, tumultuantē Prouinciā ne odia occulta, siue quæ nunc tacitis discordiis continebantur, in optimi cuiusque fortunæ & Principum potesta- tem

tem ac dominatū erūperet, certantibus de iure comitatibus hinc pro Dyrrhachino, Aquensibus, inde pro Ioanna regina Arelatēsis, subactam bello ac seruiture quadā oppressam voluit quo tempore Carolus VI. Francorū Rex cognomento Benenatus Aymericum Parisiensem Episcopum Massiliam Legatum mittit, ut ciuium animos accendere aut commouere oratione posset, ad Dyrrachini vim atque iniuriam propulsandam. Neque diu post cū petitione Aymerici, consularia Comitum haberi cœpissent Auenione Massiliam delegatus à Clemente VII. Gebennensi Sanericus Christiani Monachus Montis Maioris. Decretorum Doctor. Prior primum S. Orientij Auxitanensis, Abbas postea S. Andreæ prope Auenionem, ac tandem S. Victorij Massiliensis Abbas creatus anno 1383. litteras reddidit, quibus instaret Pontifex atque vrgeret summo cum studio, occasionem istam vindicandā à Dyrrachini iugo Prouinciæ in libertatem & in obsequium ditionēque Ioannæ Reginæ. Habes litterarum exemplum in Tabulario Massiliensi totidem verbis.

Dilectis filiis Vicario, Scindicis, Consilio, & sex de guerra, ciuitatis Massiliensis:
Clemens seruus seruorum Dei, &c.

Dilecti filij recepinus litteras vestras, & de gloriosis triumphis per Vicarium & exercitum vestrum habitis, nec non super reductione castrorum & locorum in prefatis litteris vestris contentorum, ad obedientiam charissima in Christo filia nostra Regina per vestrum ministerium facta, congaudemus vobiscum, & quamplurimum gratulamur. Gratum etiam habemus, quod dilectus filius senescallus Bellicadri Vicario & exercitus vestro predictis tunc ante castrum de Anriolo exeuntibus miseris in subsidium lanceas ducentas, & sumus certi quod summam affectionem geris ad quamque convenientia predicta Regina & fidelium sibi ac denorum statum & honorem, experientia hoc edocente. De uno tamen non sufficimus admirari, videlicet quia predicta littera vestra continent, quod ducentos balistarios hodie, dicto Senescallo mittetis, attento quod per litteras multiplicatas & ambassadores vestros plures, nobis significastis, quod ipso Senescallo transiente in Prouinciam, quingentos balistarios, quingentos panefiatores, salatores, vastatores & bombardas in magno numero profaciendo vastum ante ciuitatem Aquensem, cum Senescallo predicto, illico mittetis de quo vos & ipse confisi, de balistariis & vastatoribus nullam fecimus prouisionem, nec de presente per alios quam per vos fieri posset. Imò idem Senescallus etiam expectans de die in diem aduentum predictorum nondum accessis ante prefatam ciuitatem Aquensem, quod redundat in maximum praiudicium negotiorum, prout vos clare percipere nullatenus dubitamus; super dicto auxilio etiam dando prefato Senescallo dum intraret Prouinciam, charissimo in Christo filio nostro Regi Francorum scripseratis generose. Vnde vos exhortamur in Domino & rogamus attente, quod in quantum prosperitatem & accelerationem negotiorum ipsorum affectatis, oblata generose per vos & promissa absque mora dispendio, attendentes numerum balistariorum, panefiatorum, & vastatorum totiens liberaliter oblatores dicto senescallo transmittere velitis. Dum enim erunt cum eo, communicato consilio cum Locum tenenti senescalli Prouincia vicario vestro & aliis, fiant illa quæ videbuntur pro meliori & pro honore vestro. Iterato rogamus quod nullatenus deficiatis in promissis. Datum Auenione sub annulo nostro secreto, die XXVII. Iunij.

Senatu itaque ad 15. Calen. Ianua. in Comitiale Prætorium conuocato, re in deliberatione posita, de consilij sententia consulibus visum est secundum quæ sita legatorum & responsa, millenum armatorum legionem è Massiliensi milite conscribere, quæ ad opem periclitantibus Ioannæ Reginæ copiis ferendam, curriculo aduolaret.

Nec multo post iterum coacto ciuitatis consilio, ut loquuntur ipsa eius Acta, Honorabilis vir Ioannes Bellisendis Thesaurarius Galearum dicto consilio presentans alias litteras clausas, emanatas à Domino nostro Papa.

CLEMENS, &c.

Dilecti filij, reuertens ad vos Ioannes Bellisendus Thesaurarius Galearum, lator presentium, qui super transitu gentium armorum in Prouinciam, & nonnullis nostra ex parte, vos plenius informabit, super quibus eidem credere velitis, tenentes indubie, quod dicta gens armorum die Martis proximè venturo ad longius, erit ante ciuitatem Aquensem, quapropter vos deprecamur, ut etiam cum ceteris & aliis armamentis vestris, sicut ordinastis, sitis parati. Dominus vos conseruet.
Auenione sub annulo nostro secreto die 6. mensis Iunij.

Post quarum quidem litterarum presentationem, idem Thesaurarius ex parte Domini nostri salutauit dictum consilium & omnes homines huius ciuitatis. Deinde notificauit dicto consilio, quod D. Senescallas Bellicadri, cum gente armorum ad has partes transmissa per D. Regem Francorum, causantibus aliquibus impedimentis ut pote inijs, non potuit transire in die ordinata per

D. nostrum Papam & dictum D. Senescallum. Verum tamen sepitis ipsis impedimentis, promissum est per dictum D. nostrum, quod idem D. Senescallus cum tota dicta gente armorum per totum diem Martis ad tardius, sit ante dictam civitatem Aquensem, & dictus D. Senescallus promissit infalibiliter ibi esse, sub fide sua, requirens dictum Consiliam, de gentibus & aliis promissionibus ordinariis habeant providere.

Rursum placuit dicto Consilio reformare, quod fiant litera credentia nobili Stephano de Brandisio nuntio apud Auenionem, ex parte prefati Consilij dirigenda D. nostro Papa super capitulis infra scriptis, de quibus ipse Stephanus habeat sua sanctitati, ex parte qua supra, humiliter supplicare, 1. quod dignetur sua S. loco Episcopi Massiliensis nunc rebellis notorij prout sua S. constare potuit ex forma literarum, quas Stephanus & Romanus secum portant, de pastore alio sufficenti, & idoneo, ac fideli sua S. ac Domina nostra Regina de benignitate Dominica providere. 2. quod de redditibus dicta Ecclesia Massilien. & Castorum & pratorum ipsius Episcopi, inbeat & ordinet sua S. interim & quandiu vacabit, huic uniuersitati de speciali gratia responderi, attentis oneribus & expensis quas hac uniuersitas sustinet, & sustinuit longo tempore, pro fidelitate seruanda sua S. & Domina nostra Regina in hac guerra. De quibus inbeat satisfieri Carolo Atulphi usque quantitatē LXXI. floren. auri, in quibus dictus Episcopus eidem reperitur debitor, & aliis cinibus Massiliensibus, quibus esse reperitur legitime obligatus. 3. quod dignetur sua S. providere in causa, qua contingit capi dictum Episcopum, seu locum in quo sunt Mitra, & Crossa, ac alia paramenta Pontificalia dicta Massilien. Ecclesia, per eundem Episcopum latenter extracta & secum ducta pro gente armorum in Prouinciam intratura seu ventura. quod dicta Mitra, crossa, atque alia restituantur dicta Massil. Ecclesia, cuius sunt, omni contradictione cessante.

Ego Raymundus Andeverti Notarius publicus Massilien. premissa scripsi. Erant scindici eiusdem anni Bartholomæus Viuadi. Iacobus Iancenne. Oliuarius de Agento. Coeterum quem Regina Ioanna in heredem ac filium adoptauerat, Ludouicus Dux Andegauensis paratis quæ ad eius auxilium necessaria erant, Auenionem accedens, à Clemente regni Siciliæ insignia accepit 3. Calen. Iunij octauo die à nece Ioannæ. Interea dum Prouinciales, inquit Memus, certiores facti quod ipsa Neapoli in castro nouo quod prope portum maris consistit per eundem Regem Carolum obsideretur, ipsi multas galeas numero quatuordecim in succursum dicta Domina armarunt, & in eis multi experti Nauta ac etiam armigeri Neapolim recto tramite nauigauerunt, quo venientes & in veritate comperto per ipsos quod dicta Domina capta & abducta fuerat ut præsertur ad vindicandam dictam Dominam ex tunc se dicti ducis Andegauensis obsequiis subdidierunt multa terribilia in eodem regno Sicilia committendo. Haftenus Memus lib. 1. cap. 25. Memorabileque valde quod Saxius annotat in Pontificio Arelatenfi num. 99. ciues Arelatenses in receptione eiusdem Ducis Andegauensis astrinxisse eum iurare pro se & successoribus nunquam se facturos pacem siue concordiam aliquam cum illo nefandissimo proditore Pyrrachino, immo ipsum & suos impofterum persecuturos pro viribus. Italiam igitur Ludouicus petens vna cum Amedeo comite Sabaudia & ingentibus copiis triginta millium equitum fuisse quidam volunt, incerto peditum numero: post superatas magno labore Alpes ulterius progrediens relicta via Romana per Marfos Regni fines ingressus, quamquam multis molestiis & damnis affectus est, Carolo interim munitis plerisque ciuitatibus id præcipue satagente ut omnis Ludouico commeatus intercluderetur, ratus quo maioribus copiis venisset eo citius ad inopiam rerum omnium deuenturum, sicuti & contigit, magna parte exercitus tam hostium insidiantium & latera obsidentium armis, quam penuria & insolito calore æstiuo aut frigore hiberno consumpta. Anno 1384. Carolus singulare certamen obtulit Ludouico, sed eo sic deluso cum prælium inter exercitus obtulisset, sic pariter eundem decipiens bellum differre decreuit: quamquā Collenutius prælium factum esse scribit inter Ludouicum & comitem Albericum, eoque quinque vulnera Ludouicum accepisse quibus diem obiit, quod refellit Summontius l. 4. c. 1. Ludouicum enim ubi animaduertit frustra sibi expectandū certamen, Barium se recepisse ait, cumque Biselia oppidum quod male tractaretur à præsidio Caroli, deditonem facere velle significasset accurrentem eò Ludouicum in suis ab eiusdem oppidi direptione retrahēdis adeo laborasse ut morbo contracto ibidem decesserit die 10. Octob. huius anni. Potu verò fontis venenati periisse ipsum simul atque Amedeum Sabaudia Comitem, qui Ludouicum in ea expeditione comitatus fuerat Memus lib. 1. cap. 35. publica fama sparsum testatur, cum nihilo minus plurimum sit sententia cum dolore delusionis sibi à Carolo factæ & rerum necessariorum penuria diem obiisse anno ætatis 46. quo audito Carolus triginta dies atratus incessit, & funus ei fieri curauit, corpus autem Andegauium relatum est, copiarum superstites dissipatz, & plerique tam Duces quam milites prope singuli in Galliam nec pauci mendican-

do reuertere: haud tamen propterea a defunctibus nonnullis regni proceribus, iuribus eius aduersus Carolum patre cinari. De Ludouici morte Massiliam ubi certus nuntius venit, senatusconsultum factum est, quo primum Ludouico filio paterni regni & Prouinciae comitatus heredi, bona sua omnia & functiones clientelares professi Massilienses, tum ad parentandum de mortuo, inferiasque soluendas pompae funerariae transuersionem ex decreto & palam statuerunt in hunc modum: *Ut scindici se induant robis nigris, nec quis praesumas festina gaudia ducere cum instrumentis Muscis siue tubis, aut aliis quibuscumque infra ciuitatem Massiliae, publice vel occulte siue in sponsalibus siue in aliis, & quod nullus mimus vel alij ducentes instrumenta non audeant ducere aliquod instrumentum in festum facere infra Massiliam, usque ad beneplacitum dictorum Dominorum, &c.*

Porro duos Ludouicus superstites habuit liberos, quos ex Maria coniuge suscepit. Hos, quamuis pubertatis annos non attigissent, titulorum suorum ac honorum heredes instituit, quorum tamen regimen donec adollescere Maria suscepit, quae quamuis summae prudentiae ac virilis animi esset foemina, incredibile dictum est quam variis ac funestis subditorum moribus fuerit agitata. Carolus siquidem Duracius qui Neapolitanum regnum inuaserat quibuscumque artibus poterat, Prouincialium animos in Mariae liberorumque perniciem pertentabat, ac praesertim Raymundum Comitem Bellofortis Valernaeque Vicecomitem cognomine de Turene, quem in Mariam infensissimum nouerat, auro secreto promissisque pellexit. Is in patriae Prouinciae natus excidium, rebellium factus antesignanus Prouinciam ferè totam ad defectionem sic impulit, ut Maria & Ludouicus eius filius nondum pubes nihil minus quam de repetendo Neapolitano regno cogitare possent, sed potius de Prouincia vendicanda maxime laborarent: fretus enim ope Duracii ac auro praedonum, quos Tuchinos vocant historiae, rebelliumque infamem compegerat exercitum, cuius armis vrbes firmissimas arcesque munitissimas obsedit, cepit, diripuitque. Arelatensibus & Massiliensibus Regis Ludouici ius & cameram tutantibus, ceteris Duracio fauentibus, erant enim vnionis ut tunc appellabatur, Aquenses participes, aduersus Ludouicum. Interim Duracius Procomitem Prouinciae Grimaldum Buellum creat, qui à partibus eius stabat, sed has omnes factiones ciuium breui tempore Ludouici mater & nutrix Maria Regina composuit, Prouinciamque in pacato collocauit, consilio Georgij Marliensis viri clarissimi, magni Senescalli. Nam factionem illam Aquensem ad sui Principis obedientiam reduxit, & ut animos degeneres incitaret, & discordes ad pacem exciperet & oppidis, quas vellent immunitates & priuilegia quasi vitro concessit, pacis capitula ut vocant cum Aquensibus pacta sunt anno 1397. quae Ludouicus maior factus rata habuit, & quaecumque Maria mater & custos gesserat. Atque his artibus cepit quiescere Prouincia: sed vix ut in tranquillo Oceano constituta malacia, ecce iam noui dissidii principium, & in intestinum bellum suboritur, anno de quo supra dictum est 1380. Raymund. Rogerij Thureni, cuius causam in breui sua historia De Comitibus Prouinciae, exponit Franciscus De Claperis In Ludouico. Comite 19. Raymundus, inquit, ut erat seditiosus Ludouici Regis alias beneficiarius & veſtigalis, Gregorij I. Pontificis maximi ex fratre, & Clementi VII. Pseudopontifici cognatione proximus, per eandemque nobilissimis familiis coniunctus nouos motus concitat, propter adoptatum à Guillelmo Patre & Comite Belloforti in eoque comitatu institutum heredem Ludouicum primum huius Ludouici patrem, cui ea propter Raymundus & Elionora mater inuidebant. Omnibus exulibus Italicae & perditissimis vndique conuocatis hominibus, non hostili sed praedonum modo castra, oppida, vrbesque inuadunt, passim rura populantes & oppidanos misere cruciantes, furtis, rapinis, stupris, incendiis omnia foedant. Aedes sacras, fana, & Monasteria quamplurima demoliuntur, ferro, sanguine, caede omnia miscunt. Et ea quorum moribus non ferebant oppida miserabili vastant incendio. Denique nullum atrox vel immane facinus ut quod natura ipsa abhorreat, quod ab iis non tentatum, non expertum, non patratum sit. Huic nonnulli ex proceribus & inter ceteros Clemens Pseudopontifex clam aderant, & factionibus illius fauebant. Cum Massilia & Arelate ut supra monuimus fide semper erga Principes constanti, Ludouici causam non modo armis prudentiae sed etiam vi ac violentia fortissime tuerentur atque defenderent. Ea de causa Raymundus de Turene secretis nuntiis Ferragutium Tuchinorum Ducem (id nomen est militum quos supra praedones diximus) Balchiz arcis praefectum in Arelatenses mouet. Ille adhibitis in consilium sociis corruptisque quibusdam ciuibus, urbem nocte inrepeſta aggreditur effractisque aut reſeratis à proditoribus vrbis portis caedibus urbem implet, & secundis tenebris Praetore caeso, effuso milite, alias ciuium domos perumpit, nullo obnitente: Sed aurora metum pellente in Bur-

gum coeunt ciues, & ignauissimam mortalium gentem præda onustam cogunt vrbe excedere. Harum rerum testes habemus non solum membranas, quæ in publicis scriniis Arelatenfis leguntur, sed etiam ipsum Clementem Antipapam, furente enim ciue, in proditores scutum est, & sententia nullo Sacerdotum delectu habito dicta, triginta laqueo, undis, securi, aut alio mortis genere extincti fuere, quibus percussis à Clemente veniam exposcunt, quod Sacerdotes non exauctoratos capitali supplicio damnarint. Eius Bulla seruatur in scriniis Arelatenfis Tabularij. Porro tanta & tam misera atque miseranda calamitas in nouemdecim continuos & consequentes annos producta est. Nec prius à tantis cladibus cessatum quam Raymundus à Ludouico bello pulsus, dum fuga salutem quaerit Rhodanum ad Tarasconem traiecit, & in flumen armatus decidit an. 1399. nusquam post-hac visus, cuius mors Prouinciæ incolis pacem attulit. Tandem pacatis omnibus & omnino quiescente Prouincia moritur Ludouicus an. 1417.

- 9 Sopitis utcumque armorum grauissimis procellis ac tempestatibus Maria Ludouicum filium à Clemente coronari voluit Auenione postero anno 1384. extantque tabulæ coronationis quæ id hoc anno factum indicant, licet Viguerius in Burgund Chronico annum. 1388. reiciat his verbis Ludouicus II. Andegauensis Ducis & Comitis Prouinciæ filius à Papa Clemente VII. Calen. Nouem. Auenione Apulie Rex coronatus est, coronatum recipere Arelatenfes, nouisque exscriptis fœderibus, nouo hominio obstricti sunt, diciturque vulgo secunda conuentio. Hoc eodem anno dum Græci Ioannes Palæologus Caloioannes dictus & Andronicus filius certant de imperio, Baiazetes Græcia potitur breui, & hoc quidem anno Baiazetæ auxilio filius Constantinopolim & Imperium occupat, coniecto in carcerem Ioanne. Andronicus iurans in verba Turcæ Imperatoris, se eius clientem proficitur.

De coniurationibus sex Cardinalium, autore Reatino, contra Vrbanum Papam ac de concitatis acerbissimis odiis ac simultatibus inter ipsum & Carolum Dyrrhachinum eiusque vxorem Margaritam, quos ad regiam dignitatem euexerat, & quemadmodum Luceria erecta cruce & accensis candelis eisdem Regem Reginam & Reatinum sexque illos Cardinales, nec non Robertum hoc est Clementem Antipapam eiusque pseudo-Cardinales, complices, consiliarios, adiutores, fautores, coniuuantes, ac communicantes excommunicauerit, depõsuerit, exuerit, &c. in terram proiecerit, eaque de causa Rex Carolus Luceriam obsidione cinxerit, captamque diripuerit atque incenderit, præter eminentiorem arce, in qua erat Pontifex graui penuria pressus, cum antea in quodam castro & apud Neapolim in custodia positus esset. Vnde commoti Raymundus de Baucio de Vrsinis, filius Comitis Nolani, & Thomas Sanseuerinus egregij Duces, partis Andegauensis, inuitis hostibus erant Papam ex illis angustiis die 7. Iulij non sine magno labore & periculo deduxerunt terrestri ac difficili itinere vna cum suis Cardinalibus tam liberis quam captiuis primo Beneuentum, deinde Minorbium ciuitatem Apuliæ, demumque inter Barletum & Trauum à tritibus exceptus, multa littora Siciliæ Italiæque legens, tandem peruenit Genuum die 23. Septem. ibique vsque ad finem anni sequentis permanserit, fuisse copiosèque narrat Theodoricus à Niem lib. 1. de schismate cap. 30. 31. 32. & sequentibus.

Per id etiam tempus Massiliæ demortuo Abbate S. Victoris *Sauerico Christiani*, conuocatum die 10. Septembris publici status Consilium, Clementi V. Gebennensi Auenione sedenti, tres quorum vnum eligeret Pontifex, designauit Abbatæ tunc vacuæ candidatos. Primus fuit Ioannes Boniuini Prior S. Zachariæ, & eiusdem cœnobij S. Victoris religiosus professus, cuius honori ac studio velificabatur germanus Ioannis Boninini, nobilis Senator & vir primarius populi: Alter Raymundus de Codhena Prior maior Cluniacensis Monasterij, qui notum ac nobilem Dominum de Monteux causæ suæ patronum habuit. Sed his plus polleere ac potiore eff. Guillelmo de Montolien Priorem S. Genesij, pro sententia dixit nobilis Guigonetus de Montolien, cum Guillelmo maximis vinculis & propinquitatis & affinitatis coniunctus. Delectus à Clemente Papa, suffragantibus meritis, Ioannes Boniuini patria Massiliensis, vir pius, prudens, & bene doctus, quem Maria Regina Ludouici II. Regis Siciliæ & Comitis Prouinciæ mater, in Consiliis de publico statu senatorem allegerat: in Sacerdotalis census ac muneris in possessionem tandem missus anno 1387. Imperauit annos ab obitu Sauerici propemodum 18. excessit anno 1405.

Anno 1385. Liber Carolus à periculo Ludouici, & à metu partis Andegauensis tutus ob minorem ætatem Ludouici iunioris ac debiles vires procerum ei in regno fauentium oblatum sibi regnum Hungaricum ad quod capeffendum à magna parte nobilium vocatus fuerat ad iter se accinxit nequicquam ipsum à sententia dimouere. Ante vxore, regni Siculi

euli rebus compositis relictoque in solatium eiusdem afflictissimæ coniugis Ladislao filio quem secum ducere & sceptro Hungarico donare statuerat: ad quartum Septembris conscensa in civitate Barletæ naui 80. die Signiam Dalmatiz indeque terrestri itinere Zagabriam accessit, vbi ab Episcopo & nonnullis proceribus honorifice susceptus aliquam moram ibi facere statuit, vt de eius aduentu omnes certiores fierent & ad eum excipiendum ab euocatoribus animarentur, donec magna nobilitatis ac plebis parte ab eo pollicitationibus, largitionibus, impunitate scelerum, immunitate ciuitatum, remissione vectigalium, stipendiis ingentibus propositis ad se allecta conuiuentibus etiam ac præ metu consentientibus Reginis, idem Carolus Rex publice renuntiatus est, sed breui duorum regnorum iniustus detentor Hungarici & Siculi præmium tulit suarum fraudum, accitus enim ab Elizabetha regina matre ad partem Regiæ quam ipsa inhabitabat præsentē etiam Nicolao Garo Palarino, cuius odio Carolus euocatus fuerat, dum medius inter eos omnes suspicionis expers sederet, per sicarium validissimo ictu capite percussus ac semi mortuus in carcere positus ad mortuæ plagæ pharmaco venenato & obstructis faucibus interiit anno ætatis 41. regni Siculi quarto expleto. De cuius interitu & inhumatione Antoninus tit. 22. cap. 1. §. 11. agens ait iuste Deum retribuisse ei secundum opera eius, qui & matrem, propriam nempe Reginam Ioannam quæ ipsi loco matris fuerat interire fecerat & Ecclesiam persequutus fuerat.

Auenione Clemens perspicuens res suas per accessionem regnorum Aragoniz & Nauarræ, quam ex prosperis quibusdam in Italia fautorum eius successibus, nec non ex inhumanis Urbani moribus valde augeri, vt magis cæterorum animos ostensione desiderij extinctionis schismatis sibi conciliaret misit Legatos per Prouincias quibus peteret Concilium conuocari ad rem diiudicandam, paratum se asserens cedere, si ita videretur Ecclesiæ, absque cuius iudicio non posset salua conscientia vocationi renuntiare, offerensque si ipse à Concilio confirmaretur, Urbanum se primæ notæ Cardinalem facturum quare multorum corda sibi deuinxisse narrat Antoninus tit. 22. cap. 2. §. 14. Quibus addit Niemus lib. 1. cap. 66. venisse Lucam ad Urbanum nuntios à quibusdam magnis Principibus & Prælatibus Germaniæ, qui eum inducerent ad vñionem Ecclesiæ procurandam vna cum Clemente, offerentes locum, sumptus, & alia ad rem conficiendam necessaria. Sed proficere, inquit, nihil poterant, dicebat enim Urbanus quod ipse esset verus Papa nec expedire illud in dubium vertere & similia multa. Et interim Angelus Præfectus vrbis per Romanos & quasdam gentes armigeras Urbani proditoriè in ciuitate Viterbiensi in qua tunc morabatur, viuus apprehensus & minutis petiis in festo S. Michaëlis mense Septembri sectus fuit, ita vt de ipsis petiis farcimina fieri potuissent. Hactenus Niemus.

Anno 1386. Delata Neapolim Caroli morte proclamatus est Rex Ladislaus eius filius paulo maior decenni die 25. Feb. quo eodem tempore ibidem Thomas Sanseuerinas caput partis Andegauensis vna cum cæteris eiusdem fautoribus atque Othone Brunsvicensi Ioannæ olim Regiæ viro simul Ludouicum filium Ludouici in Apulia mortui Regem & Clementem Papam acclamantes tam Neapolim quam vniuersum pene regnum in suam potestatem redegerunt. Ipsa verò Regina Margareta Caroli vxor cum suis filiis, Ladislao dicto Rege & Ioanna Ducissa Austriæ ad ciuitatem Caietanam fugit à facie inimici persequentis, vbi tunc multis annis in magna ærumna & inedia mater & filij remanserunt. Urbano Pontifice licet à Margareta summississime & instantissime, atque etiam libero ad eum remisso Butyllo ipsius nepote qui hactenus in custodia detentus fuerat in auxilium sollicitato, nondum ira in Carolum deposita, sat agente. Itaque pro Ludouicianis hactenus cunctis prospere procedentibus res turbari cœperunt, vbi adueniente à Ludouico & Clemente Moniua eiusdem Clementis nepote ad rerum titulo & autoritate Proregis administrationem: eo se contemptos rati Sanseuerinas, qui titulum Proregis ante susceperat, & Brunsvicensis, cui nihilominus is primas concedere præferebat quisque ad sua se recepit & de partis aduersæ patrociniis cogitare cœpit. Niemus lib. 1. cap. 63. & 64. Spondanus hoc anno num. 1.

Anno 1387. obiit Auenione B. Petrus de Luxemburgo S. Gregorij ad velum aureum Diaconus Cardinalis, ætatis suæ anno exeunte 18. de quo citatus mox autor vitæ Clementis fol. 286. *Is ab infātia continue dilexit ac timuit Deum & ad eum & proximam charitatem habuit, & aq̃uitatem tenuit, virginitatem & mundiciam seruauit, in humilitate permansit, in omni morum honestate persēueranter vixit, & tandem sanctissimè terminauit. Eius autem vita licet fuerit admodum laudabilis, imò & mors subsequēta eius ingens merita per amplius demonstrauit. A die enī quo corpus eius fuit sepultum in cimiterio communi pauperum, in quo pro*

nimia humilitate vivens suam elegerat sepulcrum, magnis & stupendis miraculis clarescere cepit. Eius namque tumulum visitantes aut pro suis languoribus & necessitatibus patrocinium implorantes confestim remedia inveniunt opportuna, & experti sunt, nedum liberati à febribus & ab aliis infirmitatibus quæ communiter accidere solent. Sed etiam quod maius est, plurimi mortui ad vitam sunt restituti, quæ adeo continuata referuntur quod fere ubique intra paucum tempus divulgata fuere, propter quod etiam de diversis longinquis seu remotis partibus venerunt quamplurimi ad suum dictum tumulum, qui per prius magnis gravati languoribus, eius meritis & intercessionibus sani & incolumes redierunt, prout hi omnes qui eius ope adiuti seu sani facti sunt, qui ve prius languidos aut male se habentes ac demum convalescere viderant attestati sunt, & vota innumerabilia super eis reddita indicant manifeste. Inter quos etiam existerunt non pauci qui Urbano Papa adherentes ob tanta prodigia & signa quæ Deus B. Petrum invocantibus, suis intercessionibus quotidie faciebat, eius compulsi sunt confiteri sanctitatem nec ulterius suum statum sine titulum, quem sciebant ipsum à Clemente recepisse, tanquam inhibita ausi sunt quomodolibet impugnare. Fuitque præterea status dicti Clementis iustior & solidior multimode reputatus, per quem plures æstimantes & à certo tenentes, quod ipse qui iam spiritu Dei plenus fuisse secretorum celestium in quantum in eis salus sua tangebatur notitiam sufficientem habuisse creditur, sibi non adhæsisset, nec promotiones suas ab ipso recepisset, nisi ipsum scivisset iustum habere titulum in Papatu: qui demum tam pro parte Regis Francia quam plurimum Prælatorum crebris & multiplicatis supplicationibus propulsatus & requisitus exiit, ut ad eius Canonizationem procedere dignaretur, cum merita sua hoc exposcerent, dictis miraculis & prodigiis id ipsum indicantibus manifeste. Ipse autem in his mature procedere volens commisit super præmissis inquiri diligenter & informationem recipi tam per Prælatos quam certos Cardinales ad hoc per ipsum deputatos, prout est in talibus fieri consuetum.

14

Quod ad obitum spectat, iusseras si extra fines Auenionenses decessisset, Parisios corpus deferri & in Cœnographio pauperum sanctorum Innocentium tumulari. Si vero Auenione obitus obtigisset in Cœmeterio S. Michaëlis sub die, cum pauperum cadaueribus humo conderetur, in præfenti est cœnobium Patrum Cœlestinorum. Intra vero sui obitus biennium nongenta & sexaginta quatuor miracula leguntur contigisse. Natus est 20. Iulij anni 1369. Linzi in Diœcesi Tullensi, ex nobilissima Guidonis Luxemburgi i. Comitis Linzi & de Resliaco prosapia, cuius mater Mathildis de Chastillon, Comitissa S. Pauli, Domina de Fiennes, quæ clarissimum in Artesia Comitatum Sampaulinum aliosque quamplurimos fundos in dotem attulit. Fratrem hic habuit natu maiorem Valerianum à Luxemburgo S. Pauli & Linzi Comitem, summum in Francia militæ Præfectum, vulgo stabuli Comitem, Andream à Luxemburgo Cameracensem Episcopum. Tanta porro in Petrum Mathildis matris fuit amor, ut proprio lacte, non aduentitio & emptitio ut assolent fœminæ nobiles, infantem Petrum nutrierit. Auenionenses ipsum tanquam patronum colunt, & festum diem celebrant die 5. Iulij. Leguntur in Concilio Basileensi literæ Philippi Burgundici Ducis expostulantis ut in sanctorum numerum referatur. Clemens VII. anno 1527. iussit eius ipsa transferri & honorari.

15

Anno 1389. Massiliæ S. Lazari veneranda Caluitia in argenteo crustulisque aureolis ac gemmarum luminibus illito capite, sacris Marthæ ac Magdalene sororum eius imaginibus circumquaque condecorato, nunc primum reposita est, fusilis operis typus ex archetypa S. Ludouici Lipsanotheca, quam Alphonsus Aragonum Rex inter Massiliensium spolia Barcinonem transtulisse dicitur. Ioannes Bonifacius Maioris Ecclesiæ Collegij Præpositus, Petrus Alemannus, Antonius de Hierusalem, & Stephanus De Brandisio nobiles Massilienses promouendi operis curatione suscepta, selibras argentarias vnam & septuaginta supra ducentas, quas de variis hinc inde civium largitionibus corrogauerant, in sumptus, impenderunt. Sed ut ea quæ per ipsos affecta iam essent, perfecta Reipublicæ traderentur plurimum iuuit deinceps largum & liberale pecuniariæ summæ viaticum à Iacobo De Fauas Domino de Chasteauneuf, & Antonio Gratiano suppeditatum per id tempus. Exacuminatis margaritis gemmeisque lapillis thecæ frontem distinguendam curauit Ludouicus Franciscus voti reus, quo non ita pridem amissam grauissimo ac periculosissimo morbo valetudinem S. Lazari pro se apud Deum supplicis ope recuperarat. His Iulianus de Casau an. 1417. magni pretij Saphirum, Ioanna De Fauas perillustrem Smaragdum, Honoratus Teisslerius cinctum ditissimum pij ac religiosi donarij nomine adiecta esse voluere. Solidæ vero molis effigiem aræ S. Lazaro dicatæ impositam scalpfit statuarius ex marmore in ædibus Præpositi templo vicinis defosso anno 1481.

16

Visitationis B. Mariæ Virginis festum ab Urbano VI constitutum, qui cetera illius Papæ acta

acta requirit à Bonifacio Florenti. histo. lib. 4. & à Niemo libr. 1. de schisma. inuestiget curiosius, si lubet, ac perscrutetur. Interim vero Urbanus Pontifex Romam rediens cum magno apparatu honoreque plus quam dici potest à populo Romano in Urbem suscipitur, licet haud multo post à Banderesiis insidias perpeffus sit, quas certe omnino deuittauit ac sustulit, creatis vna die, vt supra, nouem & viginti Cardinalibus. Sed tandem Ecclesie statu sub eius turbulento & aspero regimine laborante ac vacillante, hoc eodem anno vt inquit Vvadingus num. 1. in meliorem Christiana Respublica exurrexit spes, decedente non sine veneni suspitione homine inexorabili 16. Calen. Nouem. nullo bonis relicto sui desiderio nullisque prater consanguineos mortis impresso dolore. Vacauit sedes dies 17. suffectusque est 4. Nonas Nouem. Petrus siue Petrinus Tomacellus nobilis Neapolitanus ab Urbano conciuie (quem tamen deponere Cardinalatu idem Urbanus statuerat) Prothonotarius Apostolicus, deinde Diaconus Cardinalis S. Georgij in Velabro postremo Presbyter Cardinalis S. Anastasie creatus annum agen 45 susceptoque nomine Bonifacij Noni die 1. Idus Nouem. coronatus est ante gradus Basilicę Vaticanę, per manus Thomę Vrfini de Manupello S.R.E. Archidiaconi Addit Niemus lib. 2. cap. 31. de misero Butillo nepote Urbani, iam creato Bonifacio eius successore ad urbem, pauperem rediisse, cumque ab omnibus despiceretur secessisse ad Raymundum Baucium in Apuliam, vnde sexto post anno vna cum matre nec non filio & filia atque octodecim ministris vtriusque sexus, per mare nauigando causa eundi Venetias & ibidem morandi, prope Brundium in Apulia maris superuenientis tempestate, naui in qua nauigabant subuersa, omnes qui in ipsa erant subito in aquarum fluctibus perierunt & sic tota posteritas eiusdem Urbani vi finita est marinis fluctibus, diuino iudicio vindictam repetente. Hęc Niemus qui Urbani obitui interfuit, consentitque Bonifacio, qui non longe absuit.

Erat tunc Auenione Carolus Rex Francorum, qui sæpius à Clemente rogatus cum intru-
fere, hoc anno 1389. quo à bellis vacabat compositis scilicet inter ipsum & Anglos eo-
rumque vtrunque federatos induciis triennialibus, post sollemnissimum Regine sabellę
eius coniugis factum in Urbem Parisiorum die 10 Iunij ingressum, cuius pompam supra
omnem imitationem eximiam accurate descripsit Frossardus volu 4. cap. 1. Auenionem
peregrinatus est, vna cum fratre ac patruis multoque alio Principum ac procerum Comita-
tu. Clemente eiusque Cardinalibus honorifice receptus Celebranti solenniter sacrum
Clementi Calen. Nouem. aquam lauandis manibus affudit. Ipseque Clemens Ludouicum
iuniorem Ducem Andegauensem patrualem Regis, filiumque Ludouici senioris quem vi-
dimus diem obiisse in prosecutione Regni Siculi, inter Missarum solemnias Regem Sici-
lię & Hierusalem coronauit, ac fidei Sacramentum ab eo recepit, qui inde in Arago-
niam proficiscens vxorem duxit Yolantem illius Regis filiam. Insuper adueniente tempo-
re Paschali, vt habet Clementis vitę autor in M. S. Bosqueri instantia Regis Francię & Du-
cis Bituricensis promouisse nunc dicitur Clemens, Diaconum Cardinalem Dominum Pe-
trum de Luxemburgo (quamquam de nota temporis vt supra vidimus alij aliter sentiant)
fratrem Comitis S. Pauli tunc electum Metensem, ætate quidem iuuenem sed magnis me-
ritis & virtutibus adornatum, prout supra ex dictis de eius tum obitu tum frequentissimis
miraculis manifeste apparet. Recedens autem Auenione Rex Carolus die 4. Nouem. &
visitatis in itinere ciuitatibus Occitanie, atque receptis populorum querimoniis contra ra-
pacitatem Ducis Biturigis patruui sui illius Prouincię Proregis eoque propterea abdicato
Tolosam peruenit ad finem anni.

Anno 1389. Massilię Ioannes de Bonifacis Præpositus in Collegio Canonorum S.
Marie Maioris cum Petro Alemanno, Antonio de Hierusalem ac Stephano de Brandisio
curauit fieri Lipsanothecam argenteam S. Lazari, quę nunc visitur, lapillis ac pretiosis S.
Marthę ac Magdalene Iconibus illustratam, quod opus absolutum fuisse hoc anno 1389.
scribunt autores. Cognominem simul ac consanguineum habuit Ioannes equitem quem-
dam Beneficiarium Melitensem, qui Ecclesie S. Ioannis, ad ostium ipsum aditumque por-
tus Massiliensis, pene iam vetustate collapsę imminentes ruinas reuouauit atque instaura-
uit anno circiter 1290. appensis hinc inde, quę nunc videntur Gentilibus familie sue
tesseris scutariis. Hoc eodem tempore timentes sibi à Turcorum & Tartarorum potentiis
Christiani Orientales imprimis Rhodij, milites, missis ad Clementem Pontificem Aue-
nionensem qui obediebant nec non ad Reges ac Principes oratoribus auxilia postularunt,
atque imprimis Smyrnę vrbi valde periclitanti. In cuius subuentionem Clemens datis ad
omnes Christianos literis plenariam peccatorum remissionem & Indulgentiam proposuit
omnibus & singulis subsidium pecuniarum ad hoc conferentibus. Ac praterea Magistro
Hospitales

Hospitalariorum siue Rhodiorum iniūxit, vt conquirendis domesticis prædiis auxiliisque Comitibus sui Ordinis Auenione indiceret, in quo omnes in commune conferrent, quæ necessaria ad defensionem Smyrnæ forent, Spondanus anno 1390. num. 11.

- 19 Cœptis tamen obstitit grauiſſima peſtis & mortalitas quæ hoc anno contigit Auenione & locis circumuicinis vt teſtatur Boſqueti M. S. in vita Clementis fol. 304. *Propter quod Clemens dictus ab inde diſceſſit, veniſque Bellicadrum Diœceſis Arelatenſis, Caſtrum Regis Francia pro tunc à dicta peſte ſatis mundum, ubi manendo vocatis ad ſe quibuſdam Cardinalibus tam Auenione quam circumcirca morantibus cum nonnulli ex aliis nouiter obiiſſent die 17. menſis Octob. nouos fecit Preſbyteros Cardinales. Vbi etiam de Gaſtone Comite Fuxi. Obiit, inquit, Gaſto Comes Fuxi admodum ſubito & inopinatè, credens enim eſſe ſanus & incolumis diſponens ſe ire ad cœnam pro cœnando, cum aqua eius ſunderetur manibus ſtatim mortuus cecidit proſtratus, quod fuit ad magnum ſtuporem terroremque ſibi aſtantiū. Et infra fol. 309. paulo poſt etiam obiit Petrus Comes Gebennenſis frater vnicus dicti Clementis, qui tam ratione propinquitatis quàm ex ſubſtitutione paterna ipſi in Comitatu ſucceſſit, cum nullam prolem haberet ille, tenuitque dictum Comitatum idem Clemens ab inde quandiu vixit, nomineque ſuo fecit ipſum gubernari. Quo demum decedente ceſſauit ex toto in domo antiquiſſima Gebennenſi poſteritas maſculina, cum nullus ex tunc remanſerit maſculus ex ea procedens per lineam maſculinam, quod alias nullo vſquam tempore legitur aut reperitur contigiſſe, cum ſemper in ea ſucceſſerint maſculi, ex eis directe decedentes, ſed quia nihil ſemper ſtabile aut durabile permanet, in hoc eis tunc deſicientibus oportuit vt eis ſuccederet Imbertus de Villariis nepos ex ſorore dictorum Comitum & Clementis.*

- 20 Maſſiliæ hoc anno Petrum Gerardum De Podio Præpoſituram geſſiſſe in Collegio Canonicoꝝ Eccleſiæ Maioris ac per eiurationem Ioannis De Bonifaciis deceſſoris ſui, qui Pontificatus Glandeuenſis Sacras infuſas iam induerat, dignitatem hanc iniſſe teſtatur Ruffi. lib. 9. hiſto. cap. 1. num. 82. ita tamen vt inter vtrumque, cum de quibuſdam ædificioꝝ ruinis diu lite certatum eſſet, tandem perſolutis ab Epifcopo Ioanne 260. florenis aureis Francicis in damni compenſationem, controuerſia penitus exhausta ſit. Cæterum de Cardinalatu quem eidem attribuit Ruffi, commemorat Ciaconius in Clemente VII. Gebennenſi, creatione 11. Cardinalium num. 34. Petrus Gerardi de Podio Lemouicenſis Gallus, Epifcopus Anicienſis, Anticardinalis Preſbyter tit. S. Clementes poſtea Epifcopus Tuſculanus Benedicturn XIII. deſeruit, Piſis Alexandrū V. in Generali Concilio & Ioannē XXIII. Bononiæ creauit: exceſſit Auenione an. 1415. ſepultus ibidē in Cathedrali. De eodē pluribus Gallia purpurata lib. 4. an. 1409. Petrus Girard De Podio Cardinalis Epifcopus Tuſculanus. Filius Girardi ortus ē villa Podienſi ſecundum nonnullorum opinionem, alij faciunt Delphinatē. Cardinalis tituli S. Clementis & Epifcopus Tuſculanus à Clemente VII. creatur anno 1390. Benedicturn XIII. Piſis deſeruit & ibidem elegit Alexandrum V. *Et Ioannem XXIII.* creauit Bononiæ 16. Calen. Iunij an. 1410. Item Robertus in Gallia Chriſtiana V. Podienſes num. 66. Petrus Gerardi ex Lodeuenſi 1384. poſtea Cardinalis tit. S. Clementis ac tandem Epifcopus Tuſculanus, quem alij origine Lemouicēſem faciunt, & alij Delphinatē natum in oppido S. Symphoriani inter Lugdunum & Viennam, de quo Ciaconius in Clemente VII. Gebennenſi & Onuphrius, qui aiunt eum etiam fuiſſe Maiorem Pœnitentiarium curiæ Romanæ Auenione ſub Clemente VII. Eiufdem generis ac ſtirpis fuit Hugo Gyrardi Cadurcenſis Epifcopus anno 1315. de quo vide Berengarium Fradelle Cardinalem, ſiue Fredole, apud autorem Gallia Purpuratæ lib. 3. ſub Clemente V. an. 1305. corrigendus tamen idem autor, cum Petrum noſtrum pro Maſſilienſi Eduenſem Præpoſitum facit.

Anno 1390. cum Bonifacius IX. Urbani ſucceſſor per Angelum Acciajolū Cardinalem Florentinum coronaffet Caietæ in regem Siciliæ & Ieruſalem Ladiflaum vnā cum eius coniuge Conſtantia filia Manfredi Claramontij Comitum Moticiæ, viri potentiffimi, ſollicitatus à Neapolitanis Ludouicus II. Andegauenſis ad regnum accedere, quod pene totum eius auſpiciis gerebatur, valida claſſe & multa nobilitate Neapolim nauigans eo peruenit menſe Auguſti ibique magna pompa receptus paulo poſt vrbis arces quæ adhuc à Ladiflao ſteterant in poteſtatem ſuam redegit ſicque velut iam debellato, tranquillius aliquandiu actum eſt in regno, cum ob Ladiflai virium debilitatem tum ob mitius Ludouici ingenium. Ottone interim viro Ioannæ Reginæ Tarenti Principe quiete & ipſo in diſtione ſua agente, qui tertio abhinc anno ex hac vita deceſſiſſe ponitur à Summontio lib. 4. cap. 2.

Per id tempus die 16. Calen. Auguſti, Nobiliſſimo viro, patria Maſſilienſi, Nicolao de Faudran, cuius opera eximia in armis tractandis ac belli rebus gerendis ſemper extitit, honoꝝ

honoratus est, cum ipsi voce & autoritate Prætoris exercitus, Petri Comitis Gebennensis, & Baronis de Berra, custodia Castri de Lauson in Prouincia, iure tituloque Gubernatoris demandata est, qua eadem generosa stirpe deinceps profectus Claudius de Faudran, in Equitum Melitensium ordinem adscriptus anno 1563. 4. Nonas Maij, editis prius probationibus, Domino Luciano de Gast causæ id genus cognitiones electo inspectore ad iudicem, ad nobilitatem familiæ de Faudran per scripta siue fide testium euincendam, summa virtutum laude prodita, quotidie magis inter æquales nobilis enitebatur. Sed hoc insuper anno 1654. Ludouicum de Faudran florem Massiliensis populi ex eodem viridario decerptum, consulem suum habet Massiliensis purpura, in quo velut in speculo expressa cernuntur maiorum suorum decora omnia & ornamenta.

Anno 1394. die 14. Aprilis Massiliæ civilis consilij decreto statutum est coeptam, necdum confectam & absolutam S. Lazari lipsanothecam perficere, *Quia, inquit, apud gloriosissimum B. Lazari remanet imperfectum, culpa & defectu specialiter Stephani de Brandisio quondam, qui ad constructionem dicti gloriosissimi capitis dare se obligauit, cum instrumento publico inde sumpto, florenos auri mille & etiam illorum qui dictum gloriosissimum caput construebant, placuit dicto consilio reformare quod ille promissus viri electi super constructione dicti gloriosissimi capitis fienda prædicta exequantur.*

Eodem ipso anno 1394. Raymundum de Turenia grauioris interdictionis fulmine à Clemente Pontifice Auenionensi percussum esse describit vitæ autor apud Bosquetum fol. 316. Clemens, inquit, Papa inchoauit processus quos etiam successu continuando multimode aggranauit, & reaggranauit contra quemdā Raymundum Rogerij de Turenia militem, nepotem quondam ex fratre Gregorij II. prædecessoris sui & complices suos qui tyrannice tenens Castrum de Bancio prope Auenionem, abinde guerram apertam sibi & terris suis ac Ecclesiæ faciens, Romanam curiam, totam patriam Prouincia, Comitatum Venayssinum cum Auenionensi & circumiacentibus territorijs hostiliter molestabat, inuadebat, & destruebat, loca occupando, personas captiuando, & occidendo, bona victus depredando & consumendo, aliæque mala quam plurima committendo, nec ab his exerceri aut retrahi poterat, licet diutius expectatus, & etiam sapius amabiliter admonitus & requisitus. Et quamquam dictum Clementem cui in gradu secundo affinitatis inuictus erat verum esse Papam sciret, & talem eum nominabat, nihilominus contra eum & Romanam Ecclesiā insurgere & attentare non exauis, datus in sensum reprobum, & non recordatus quod ei dicta Ecclesiā fecerat bona merito de ipso & suis conquerendo poterat dicere id prophetium. Filios enim trini & exaltati ipsi autem spreuerunt me. Fuerat namque nutritus & exaltatus per Ecclesiā, cum per ministerium Clementis Papa VI. cuius ipse pronepos existerat, domus eius paterna qua in eius promotionis principio in terra, hoc est in simplicitate & paupertate iacens, ab inde erecta extitis & plurimum eleuata, magnificata, & exaltata, tam in diuitijs & redditibus quam honoribus & dignitatibus ac etiam confederationibus magnatum & aliorum nobilium plurimorum, ad quas si ipse ex ea prodiens ipsaque sciens debitum habuisset aspectum non ita insanire præsumpisset.

Hoc anno Massiliam scripsit Vicecomes de Turrenne de pace non ut olim facta similis, sed quæ nihil habitura esset inuidiarum, cum Massiliensi Consilio tractaturus.

NOBILIBVS ET HONORABILIBVS ET

circumspectis viris, scindicis & Consilio Ciuitatis Massiliensis,
Dominis & amicis meis specialibus.

NOBILES & honorabiles viri, Domini & amici speciales. Ecce ego mitto ad Prouinciā Dominationis vestre, secretarium meum Theobaldum Rayon exhibitorum presentium, super nonnullis, qua mei parte vobis, si placet, ore tenus explicabit. Cui in dicendis tanquam mihi velint Dominationes vestre fidem credulam adhibere, & super his saliter facere, quod fortius vobis teneat ad officia gratiarum, mihi que confidenter rescribere, quacumque vobis grata & mihi possibilia, cum plena fiducia obtinendi pacem, Cui me offero & reputo obligatum; & non deero vestri votis, desiderijs & beneplacitis complacere toto posse. Dominationes vestras confidentium deprecando, ut modicum castrum meum de Pennu, atque fideles subditos meos eiusdem; velint habere reuocatos, ut confido quantum ipsam castrum ad manus meas habuero, & nunquam dimittam illud tandem, quandiu vita erit mihi Camer, & per alium nisi per ipsos Officiales mihi immediate subiectos etiam non faciat gubernare. Et certe libertates & privilegia vestra non deteriorabuntur

in eodem, imo illuc & alibi procurabo augmentare, si pro parte vestra unquam fuero requisitus. Nobiles & honorabiles viri Domini & amici speciales, vniuersitatem vestram confernet Dei filius, feliciter, ut optatis. Scriptum in S. Remigio die 7. Mensis Iulij.

* VESTER G VICECOMES TVRENNÆ.

24

Interim vniuersitas Parisiensis Zelo ducta extinguendi schismatis, cum apud Regem impensius ea de re institisset, demum obrepente facultate viam indagandi, qua vnio fieri posset, post supplicationes publicas maturamque deliberationem tres commodiores statutz sunt, cessionis, & renuntiationis plenariz vtriusque contendenti (quam & faciliorem existimabant) vel compromissionis mutuz in aliquos deligendos vel determinationis Concilij generalis. Decreto facto ut hæc viz in forma Epistolæ Regi offerrentur, cuius exscriptum exemplum habes in Gallia Purpurata lib. 1. & apud Spondanum anno 1394. num. 2. & 3. quod cum Rex & qui aderant, frater, patruus, & cognati eius, alique Principes & Prælati læto vultu audissent, factum est tamen arte Petri De Luna Cardinalis Clementini ac Ducis Bituricensis aliorumque adulatorum, ut cum ad certum diem qui rei gerendæ ab vniuersitate præfecti fuerant aduenissent, responsum accepturi, Cancellarius Regni nomine Regis interdixit ne amplius ea de re ageretur ac ne literæ aliunde scriptæ de his nisi prius oblata Regi reciperentur. Sed & Auenione libello vniuersitatis accepto, cum Cardinales qui Clementi aderant seorsim inter se congregati petitionem vniuersitatis de vna ex viis propositis assumenda æquam iudicassent, maiori iracundia & anxietate correptus Clemens leui superueniente infirmitate, paucis post diebus nempe 16 Calen. octo. Apoplexia percussus diem obiit ibidem Auenione, sepultusque est in æde Coelestinorum cum sequenti Epitaphio.

Hic requiescit Dominus Clemens Papa VII. primus huius Cænobij fundator ex Patre Amedeo Comite Gebennensi, matre verò Mathilda de Bolonia genitus, qui fuit Prothonotarius, Morinensis & Cameracensis Ep. scopus deinde Cardinalis, demum ad Papatum inuitus assumptus, & Curia tunc incolumi relicta Dominum Petrum Cardinalem de Luxemburgo miraculis coruscantem in hoc cœmeterio sepulchrum ad Cardinalatum assumpsit, & in fine anni XVII. sui Pontificatus migravit ad Christum die 16. Septem. anno M. CCC. XCIV. cuius anima requiescat in pace.

A Gebennensium Comitum stemmate oriundus Robertus, parentibus Amedeo III. & Mathilde de Bolonia filia Comitis cum Boloniæ tum Aruerniæ, & Mariæ Flandricæ. Diuersas nationum Gallicæ, Italicæ, Germanicæ, Latinæ, linguas calluit, tantillum pede vno claudicans, negotiis Ecclesiasticis parum aut nihil vacans, in suos & nobiles profusus. Quatuor fratres habuit sine prole mortuos, fratrum postremus natus fuit Robertus, quem honore Cardinalitio Gregorius XI. in prima Patrum promotione cohonestauit in vrbe Auenionensi 6. Calen. Iunias an. 1371. tituli SS. XII. Apostolorum. Quod autem non ita sollicitè attenderit extinctioni schismatis excusat eius vizæ autor apud Bosquetum, quod longo tempore occupatus fuerit in defensione sui & status Auenionensis & Ecclesiasticis à vexationibus & inuasionibus Raymundi Rogerij de Turenia supra memorati, vel potius ob rei familiaris penuriam, cum nihilominus alij scribant fuisse eum valde diuitem ac potentem tam suppellectili, quam pecunia, ac reliquisse trecenta millia aureorum, quæ cesserunt Cameræ Papali in vsum successoris.

25

Audita Clementis morte confestim Rex Galliarum de suorum consilio ad eius Cardinales scripsit semel iterumque rogans electionem successoris differre, donec ipse speciales nuntios mitteret ad tractandum de modo vnionis. Sed 17 decimo die à Clementis obitu conclauē ingressi elegerunt Petrum de Luna Diaconum Cardinalem S. Mariæ in Cosmedin, qui paulo ante Clementis obitum Lutetia Auenionem redierat quam electionem præcipitauerunt, ne Regis nuntij qui in itinere erant eam impedirent, quamquā ea lege Cardinales ad ipsam processissent si grata foret Regi Franciæ neque aliter valituram. Eosdem etiam prætexisse aiunt necessitatem vnus in sup. corpore capitis ad resistendum insultibus dicti Raymundi Turenij, qui velut obsessos, tenebat eos Auenione, suscepto in eos ac Clementem aliōsque bello, prætextu recuperationis honorum patris sui. Petrus itaque de Luna nobilissima familia Aragoniæ, iuris cognitione excellēs ac propterea à Gregorio XI. in numerum Cardinalium cooptatus Benedicti XII. nomen quod in consecratione & coronatione 3. Idus octo. facta susceperat, in maledictionem vertit. Scriptis tamen ad Principes literis persuadere conatus est inuictissimum se coactum fuisse vnanimi omnium Cardinalium de se iudicio acquiescere, ardens schismatis sopiendi desiderium præferens, labijs autem magis quam animo, ut deinceps apparebit.

GVILLELMVS

GUILLELMVS III. LE TORT.

Annus CHRISTI 1396. MASSILIE CONDITA. 1993.

Ludouici II. Ducis Andegauensis Sicilia Regis ac Comitiss Prouincia An. 12.

GVILLELMO Le Tort Aymarius sedem Massiliensem reliquit, ut habet Elenchus Tousel de quo supra an. 1380. Aymarius, inquit, Episcopus Massiliensis successoremque habuit Guillelmum Le Tort. an. 1396. quem obiisse dicunt anno 1403. 15. Nouem. Ita cita. Cod. In his nostrorum omnium chronologorum summa consensus. Alij scribunt hunc Episcopum Pontificiam s. Lazari mitram vniuersum lineis varioque gemmarum instructu condecoratam, Antonio De Sarda nobili Massiliensi in pignus celsisse Florenorum quadringentorum vicenariorum, quos vtendos præbuit Ioanni Gondisaluo Equiti & Consiliario Ludouici II. Regis Neapolitani & Comitiss Prouinciæ simul & Ioanni De Fresne scutario nobili ac Oeconomiz curatori eiusdem Regis, à quibus in obsequium Regis cohortis nauticæ duæ quinquereemes pulcherrimo instructu & ornatu condebantur. In Aquensi Repertorio homagiorum Anno 1399. *Guillelmus Le Tort. Massiliensis Episcopus Ludonico Regi Hierusalem & Sicilia homagium præstitit.*

De inito Pontificatu Benedicti Pseudo Papæ hoc eodem anno Ciaconius fol. 831. Benedictus illico Legatos suos ad Bonifacium I X. mittit, rogatum ut vterque illorum pontificatu se abdicaret. Quare Principes Galliarum, Duces Ioannes Bituricensis, Philippus Burgundus, Ludouicus Aurelianensis, qui tunc ob Regis ægritudinem Galliam gubernabant, calamitatem Ecclesiæ miserati (cùm Rex Romanorum cuius munus id esset, ignauia & socordia pressus tantam rem negligeret.) Auenionem ad ipsum peruenissent eumque cum Cardinalibus rogassent ut collabenti Ecclesiæ consuleret, & si abdicare se Pontificatu necesse esset, quemadmodum se facturum iuramento interposito, electionis suæ tempore promiserat. Is iuris iurandi immemor se Ecclesiam Dei non deserturum pronuntiavit, eoque deuentum est, ut deinceps conuocato Parisius Concilio Prælatorum Procerumque atque Vniuersitatis decretum eo fuisse mittendos Petrum de Alliaco Episcopum Cameraensem, & Bussicaudum Marefcallum, illum ut verbis suaderet Benedicto abdicationem, istum ut negantem armis cogeret. Cùm vero Benedictus absolute negasset abdicaturum se dignitatem, ad quam fuisset legitime euectus, Bussicaudum cincta obsidione Auenione, eam paulo post de consensu ciuium ingressum esse, nec ita post Benedictum intra palatium munitissimum sese continentem cepisse, quem per triennium captiuum detinuerunt in eodem palatio, ad hoc quod si sponte nollet vi ad cedendum dicto suo Papatui cedere cogeretur, dummodo Bonifacius Romæ cederet, eam suo Papatui, ut præfertur, & interim eidem Benedicto siue Petro Galli obedientiam subtraxerunt. Super his Decretum Concilij Constantinensis sess. 31. Egregius Galliarum copiarum Dux Bussicault Venaymo Comitatu poricus 6. Idus Septem. die festo natalis Desparæ Petrum De Luna obsidione cinxit Auenione, populo ad arma conchato. Sed Aragoniis Petrum defendentibus & schismaticis à quibus duæ turres fuere in suam defensionem ædificatæ in Palatio Auenionensi pro Symbolo habentes, *qui qu'en parle, qui qu'en grogne.* Extant ipsa acta integra conuentus consultationis suo Concilij Parisiensis, ut vocant, quod tertium ordine ponunt, super prosecutione vniuersis Ecclesiæ, in quo perpessus quæ à Bonifacio & Benedicto eiusque fautoribus hinc inde dicta, proposita, confutata, diluta, explicata fuere, examinatisque trecentum qui vota sua dederunt sententiis, cùm præter vniuersitates quarum singulæ pro vnica tantum sententia numeratæ sunt, inuenti essent ducenti quadraginta septem, qui totalem subtractionem continuo faciendam esse censerent. Quo Regis etiam autoritate per Cancellarium publico denuntiato die 17. Iulij decreta fuit totalis subtractio sine mora facienda. Cui etiam legatus Castellæ qui aderat assentiens, palam affirmavit suum quoque Regem eiusdem esse sententiæ, quidquid per literas eius nomine suppositas aliqui contrarium suadere voluissent. Cardinales quoque Auenionenses Concilio inter se habito literas Regi scripserunt mense Septem. adeo comprobare se illam, ut & ipsi numero duodeviginti existentes & sacrum collegium constituentes, à Benedicto recesserint. Cùmque accipissent Petrum De Luna Pontificis nepotem qui Arelatē pertransiit cum exercitu Aragonum regis, ut obsessum Benedictum liberaret & aduersus ipsos ac ciues Auenionenses

Pp breui

breui adfuturum, Villanouam citra Rhodanum oppidum Regis Francorum sese receperunt. Tandem vero per suos oratores Rex Aragoniæ eo flexit Benedicti animum, ut causam suam potestati Regum, qui cum sequuti fuerant, Franci præsertim atque Aragoni committere promitteret. Quo accepto responso iidem oratores ut in mandatis habebant Lutetiam profecti sunt, ac Re in Consilio Regis tractata in eam pacationem deuentum est, ut si Benedictus promitteret aduersario cedente vel mortuo, vel ægroto renuntiare, & Conuentum suæ Congregationem quæ fieret pro vnione Ecclesiæ ire, interimque à palatio vel alio loco, ubi eius mansio expediens videretur, sine consensu Regum non recedere, Regem curaturum ut Cardinales ac ciues Auenionenses à quacumque via facti in ipsum Benedictum cessarent, illumque vnâ cum centum personis quæ cum eo erant sine armis in protectionem suam suscepturum, atque præsidio idoneo eius securitati rebusque ad vitam necessariis prouisurum, haud tamen propterea intendente Rege à conclusione denegationis obedientiæ in aliquo recedere. Sed illam firmiter obseruare. Permanfit itaque ab eo tempore Benedictus in palatio Auenionensi securus ab omni vi & iniuria. Sed adhibita foris custodia ne arbitrio suo recedere posset.

In has tabulas memoriæ causa referendam puto illam de Pedagigo agitatam inter Arelatenses & Massilienses controuersiam, quæ censetur in Actis publicis, & à Prouinciæ Senescallo his ad Massiliæ Vicarium scriptis literis in lucem profertur.

Magnifico viro Domino Elsiario de Araufono Militi Domino dicti loci
Vicario Regalis Curia ciuitati Massiliæ honorabili & charissimo fratri nostro Raymundus de Agouto miles
Prouinciæ Senescallus.

Magnifice frater, ad contenta in vestris literis breuiter respondemus, quod, sicut debitum est, scindicis Massilia ordinatio facta per Dominum nostrum Papam super pedagigo de quo vniuersitas dicta Ciuitatis conqueritur per vos cognoscatur prout vobis videbitur. Super eo plurimum placet nobis & multum sumus consolati quod vos proferatis cognitionem eandem, nos enim in questione proximè venturata Deo dante intendimus personale esse Aguts. Vbi viderimus, mandabimus vos questum, & vos dabitis cognitionem in ipso facto qua vobis videbitur proferenda. Quia lata ipsam mandabimus & faciemus firmiter obseruari, sed interim non videmus necesse quod debeamus Magistru Rationalibus, sicut scindici ipsi petunt, cum sit vestra cognitio expectanda. De facto verò extante inter Massilienses & Arelatenses postquam hic sumus, antequam recedamus, intendimus ipsum negotium totaliter concordare, per modum, quo Deo dante cines vestri poterunt ac debebunt rationabiliter contentari.

Datum Arelati die 11. Februar. 4. Indict.

Romæ Bonifacius Papa indixit secundas annatas siue annuos redditus vacantium Sacerdotiorum, ob necessitates belli aduersus infideles, ut nimirum qui beneficium consequitur fructus vnus anni aut partem mediam fisco soluat Apostolico. De huius rei prima institutione differunt Polydorus lib. 8. de inuentor. cap. 2. & Genebrardus in Bonifacio. Ex quibus cum arario Ecclesiæ plurimum accesserit, bellicque contra Infideles suscipiendi expeditio promota fuerit, narrant Platina & alij hoc demum tempore finem impositum intestinis Romanorum dissidijs à Bonifacio, qui urbem ingressus tantum consilij ac prudentiæ habuisse dicitur in recuperanda ditione Ecclesiastica, ut magna mole Adriani, montibus & turribus, Capitolio & Pontibus urbis dominatu libere potius, primus Romanorum Pontificum omnem populi Romani vim cunctis suo arbitrio magistratibus creatis, vestigalibus publicis ad se receptis, pontibus quibus trans Tyberim iter est munitis, statim ad se transtulerit. Pontificiam ditionem mirum in modum stabilivit, urbis tandem summum Imperium ciuibz deditibus obtinuit, & Pontificum autoritatem eo usque nutantem confirmauit. Nulli Pontificum tanta obseruantia & obedientia contigit quanta Bonifacio IX. Populo Romano omnia sibi tradente, Latium, Campaniam, Picenum, &c. ac totius fere Italiz trans Apenninum vires repressit.

Anno 1399. Raymundus De Turene Prouinciæ nostræ fax, & alter sui sæculi Artilla rebellionem in Ludouicum nostrum ut iam diximus fecerat, sed defuncto Clemente de pace sollicitius agere coepit. Cum verò hi quibus rerum arbitrium demandatum erat, obliuionem iniuriarum sancirent, summamque pecuniarum Raymundo dandam statuerent, effra-

Etis pacis legibus iterum certatum est, & cum nullam modum, ruinis, rapinis, incendiisque faceret, imo vniuersis Prouinciæ agris vastitatem inferret, iusto Marte cum illo dimicatum est. cæsis militibus fuga sibi consuluit, Rhodanumque lembo traiciens, vndis rapidissimi fluminis absorptus est, redditaque pax licet postliminio Prouincialibus anno 1399. quo Ludouicus annos pueritatis excedens fœdera & conuentiones cum Arelatensibus præsentem matrem habitas confirmauit rataque habuit. Sic Pontificium Arelatense num. 100. ex Archiuo vrbis in scrinio fœderum sub verbo *fiat*. Scrupulus tamen superest inquit, de Raymundo, non enim obiisse hoc anno aut submersum indicat elogium sepulchrale, quod Auenione in templo S. Martialis legitur. Sed opinamur appositam epigraphem à successoribus, qui honoris Raymundi non historię curam habuerunt, & ne quid lateat, hic apponi curauimus.

Hic iacet magnificus ac potens virque illustris Dominus Raymundus de Belloforti quondam Comes Bellofortu & Vicecomes Valerna, qui anno Domini MCCCCXX. diem suum clausit extremum SC XII. die mensis Maij cuius A. A. Requiescat in pace, Amen.

Anno 1400. celebratum est Romæ Iubilæum de quo ait Niemus lib. 2. de schisma. cap. 28. qui tum Romæ Bonifacio astitit, speciatim Gallos asserentes nunc annum Iubilæum secundum antiquam institutionem Ecclesiæ Romanæ existere, ad vibem cateruatim causa deuotionis vtriusque homines sexus pene totum annum aduenisse. Quorum multi erant nobiles & egregiæ personæ & larga offertoria ad Ecclesiās attulerunt, etsi propter regni pauperiem ac penuriam pecuniarum, ac ne videretur Bonifacius pro legitimo Pontifice agnosci ne quis Romam peteret edicto prohibitum fuisset à Carolo Francorum Rege.

Hoc eodem anno Ludouicus II. Rex Neapolitanus proditus à Sanseuerinatis indignatione commotis de qua supra an. 1386. regnum deserere coactus est, non tamen sine pusilli animi nota, cum etiam post deditam à ciuibus Ladislao Neapolim, maior pars regni ab eo staret: quod post eius in Prouinciam abcessum, totum in potestatem Ladislai peruenit, patrocinate ei Bonifacio Pontifice. Ludouicus autem Auenionem contendens Benedictum adhuc in palatio velut obsessum inuisit, & iurisiurandi Sacramento Neapolitani regni sese ei, vti Ecclesiæ Romanæ subdititiis obstrinxit. Vide Summontium lib. 4. cap. 2 vbi quanta sœuitia & fraude etiam contra datam fidem, Ladislaus in multos proceres, qui Ludouici partes fouerant eosque ipsos Sanseuerinates vsus sit, describit accurate idem autor ibi.

In Prouincia hoc eodem anno post excessum è viuis Ioannis Thornafortis Abbatis Lerinensis prouisum est Monasterio per Bonifacium IX. de Domino Rostagno V. Cognomen-
ro Monachi, monacho dicti cœnobij Lerinensis, vbi Diploma illius promotionis Abbatialis docet, & habet perantiquus Catalogus M. S. monacho professo Monasterij Montis Maioris Arelatensis, olim Priore B. Nicolai Monialium de Tarascone. Qui Rostagnus die 26. Mensis Iunij dicti anni 1400. immissus fuit in realem possessionem & regimen præfatæ Abbatiz per Reuerendiss. in Christo Patrem Dominum Nicolaum tituli S. Mariæ trans Tyberim presbyterum Cardinalem ad hoc specialiter à sancta sede Apostolica delegatum, in præsentia omnium Monachorum in Capitulo infra turrim & in Capella S. Crucis Congregatorum qui cuncti vnanimiter tanquam vere filij obedientiz præfatum Rostagnum in suum patrem & Abbatem acceptarunt, & ipse Abbas eos sigillatim amplexando in osculo pacis in legitimos filios habuit. Tum capitula & instituta quædam prædicti Monasterij sibi exhibita obseruare & illibata custodire se iuramento astrinxit. Interea Ludouicus noster adoleuerat nupsitque initio sæculi: celebratas fuisse nuptias Arelate contendit Nostradamus par. 4. histo. quod tamen non legitur in Surita, qui mendacissime recitat in Ludouicum iura Aragonici regni cessisse pecunia numerata his verbis. Iolaus, inquit, Ioannis Regis Aragoniæ filia in Galliam Prouinciam à Raymundo Agaonto Reginæ Mariæ Aragoniæ auunculo, Salus Domino, & Ioanne Maironio Ludouici Andegauensis Hierosolymitani & Siculi Regis legatis Barcinone ad virum regem deducitur. Proficiscentem Iacobus Prætenis regio Comitatu affectatur. Dos CLX. M. florenorum dicta est, & ne in patris locum hæreditatem regnorum se vlllo tempore adituram sperare audeat, aliorumve bonorum quæ hæreditario iure obuenerant ad diem 4. Idus Octo. hæreditatis obeundæ ius abrogat atque de iure suo decedere contestatur. Qua vero ex causa si auro numerato vxoris iuri renuntiasset Ludouicus hæc apud Aemilium legerentur? continuo de hæreditate Martini scilicet fratris Yolantæ qui liberis orbatus discesserat, ambigebatur inter amplissimas familias multiplici causa cognationis, agnationis, propinquitatis, stirpis capitum iure controuersa subditque. Ius regni adiudicatur Ferdinandi Regis Castulonensis, ex Helionoræ Ioannis Castulonensis filia, filio minori. Hanc sententiam iniquo animo

rulit Ludouicus, bellum tamen in aliud tempus dilarum. Ita Pontificium Arelatense numer. 100.

- 8 Ludouicus Andium Comes iunior & Comes Prouincie II. Ladislao Caroli Neapolitani Regis filio prospere res suas promouente, rediit in Galliam. Bonifacius enim Papa Ladislauum ipsum adolescentem in regnum paternum restituerat à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauensis partes sequuti fuerant, quo autem facilius & honestius id fieret priuationem Caroli ab Urbano V I. Nucerie factam abrogauit, & Angeli Acciaiolij Cardinalis Florentini Legati opera quem Caietam misit, quæ sola in fide remanserat, ut eo loci adolescentem coronaret, ubi summa cum fide seruatus fuerat. & Hierusalem ac Sicilie regnis potitus, miserat, & eò cum satis iusto exercitu fratrem suum Pontifex ut Regi Ladislao auxilio esset.

Anno 1402. qui fuit Rostagni supradicti Abbatis secundus, die 10. Mensis Maij (vti in prægrandi Breviarij membrani M. S. dicti Monasterij continetur historia, in qua notatur Benedictus XIII. Papa & Ludouicus I I. Rex Neapolitanus & Comes Prouincie ac Forcalquerij) *Arx turris intra cuius ambitum Cœnobium S. Honorati Insula Lirinensis continetur fuit per inuasionem & scalarum ascensum nocte capta & depredata à pradonibus Iannensibus semper Lirinensibus infestis & Prouincialibus. Quorum caput & antesignanus erat quidam nefandissimus latrunculus & proditor nomine Salagerius De nigrorum Pogio Iannensis famosissimus pirata, cuius adhuc sunt pululantes ramusculi, cuius primo Ianuarij præsentis anni intempesta noctis incurfu quadam ipsius nanis bellica sceleratorum hominum diuersarum nationum oppleta plus mille naufragio in valle Freineti absorpta fuit, in qua ducenti quinquaginta perierunt ipso furcifero Duce cum reliquis euadentibus, quo immenso ab altissimo munere accepto correptionem certe cum euadere oportebat. Sed qui sordidus totus erat, magis sordescere capis & in profundum malorum subuersus sceleratiora aggreditur, sacrique promptuarij Cœnobij Lerinensis arcem æream solidissima Turris SS. Martyrum Pontificum & Confessorum artium Sacrorum custodem nocte aggreditur valido impulsu, & inuadit cum potenti manu armatorum, quæ tamen summo factore sic omnia disponente, citius fuit pristina libertati restituta die 26. mensis Maij per nobiles & strenuos viros huius patriæ Prouincia, quorum erat Primicerius Spectabilis vir Illustrissimus Dominus Georgius de Marlio miles & regius Senescallus huius Comitatus Prouincia, in cuius Comitatu affuerunt infra scripti nobiles viri Dominus Ioannes Gonsalvus miles Dominusque de Soleris cum sua quinqueremi & biremi iussu D. Senescalli, Antonius de Villanova Dominus de Barema, Lucas de Grimaldis Dominus de Caigna & alij multi de ciuitate Toloni, & Antipolis, Vencia, & castro Canois, Moginis, S. Pauli, Cagna, Neapole, & aliorum vicinorum oppidorum. In qua fortuna nocturnaue inuasionem & sacrilega Cœnobij depredatione hac euenerunt. Primo quod in ipsa captione bis scala etiam fortissima fracta sunt 2. quod non semel sed pluries constitissent argentea inaurata vascula, in quibus sacra pignora sanctorum asseruantur, & pretiosa quadam minutatim effringere & inter se diuidere, nunquam effectui demandare voluerunt. Sed spiritu vertiginis acti ex S. Crucis Capella ubi sacra sanctorum ossa includuntur, nimio timore repleti retrocedebant, re quidem infecta 3. quod cimbam Massiliensem transfretantem depredare fuissent aggressi, duo ex ipsis pradonibus interempti sunt. Vnus è duobus erat qui manus sacrilegas primum in S. Honorati verticem ut eum comminueret temerarie intulerat, & ei in conspectu caput confractum est, alter verò qui derisorie accepto baculo pastoralis more prælatorum benedictionem impertiebat sociis, duos digitos manus dextra ante suum infelicem amisit exitum. Cateri quinque Massiliam captiui ducti fuere, & ab hi sumptum supplicium. Alij quamplurimi in ciuitate Aquensi, Nicea, Antipolitana, aliisque locis & ultima trium lignorum morte affecti Aquis Sextiis & Grassa condignum suorum meritorum premium reportarunt. Hæc ex Chronologia Lerinensi autore Barrali par. 2. fol. 175. 176.*

- 9 Discordia hoc anno renouata de subtractione obediencie facta Petro de Luna Benedicto nuncupato, Rege Aragonie palam pro illo laborante: Castellano de re sollicito eo quod Benedicto repudiato, Bonifacio non recepto, nullus esset Pontifex à quo sacra peterentur: in Gallia Aurelianensi, Duce Regis fratre ab eodem Benedicto aperte stante ac pariter profitente satius fuisse Benedictum tolerare quàm sine Pontifice viuere, scribente quoque Episcopo S. Pontij contra obsessionem palatij Auenionensis qua Benedictus veluti in carcere detinebatur inclusus, iniquam omnino eam censente, quantumcumque ei subtractio facta fuisset. Accedit vniuersitas Tolosana quæ cum subtractionis tempore, ut vidimus, acriter se illi sola è Gallicis opposuisset magna sui ignominia, hoc item anno eodem obtentu, nempe quod licet subtractio facta fuisset, nihilominus pax non esset reddita Ecclesie tractatum edidit satis prolixum de eius vitio & inualiditate, deque obedientia Benedicto restituenda

restituenda. At contra id genus obedientiæ restitutionem plurimarum rationes eulgentes ac perspicue demonstrabant eam nequaquam esse faciendam. Ac 1. quod ipse Benedictus viam cessionis commendasset Parisiis antequam Papa crearetur, & Auenione sub Clemente. ita ut fingeret sese in Aragoniam patriam suam recipere, quia Clemons recusabat illam viam, quod post obitum Clementis eandem viam approbasset ac syngrapho de ea re à Cardinalibus confecto subscripsisset, eaque intentione in Pontificem electus à Cardinalibus qui aliter non elegerant, tam in ipsa sui inthronizatione quam sæpe postea id ipsum protestatus esset. Quod propterea minas Cardinalibus intentalset & Magistrum palatii quod die Parasceues in concione viam cessionis commendasset, carcere per biennium detinuisset. Quod cum priori subtractione facta in Gallia Cardinales ab eo recessissent, mandassetque congregari populum Auenionensem, eique tria proponi videlicet reprobationem mutue cessionis pro vniione Ecclesiæ, iustificationem viæ suæ erroneæ, & quod propter quemcumque casum etiam si frustatim deberet incidi nunquam acceptaret viam cessionis. Quod munisset turrim super fontem Auenionensem & portam claudifecisset ne præter aditus ex parte regni Franciæ, pontem ligneum comburi fecisset & ex palatio lapides & ignem proiecisset, quibus multi essent interfecti, domus combustæ, ac speciatim Ecclesia Cathedralis B. Mariæ, cuius rei causa vi capienda fuisset turris ab Auenionensibus, & palatium restringendum. Quod præterea per latrones militares Comitatum Vonaifinum expilare fecisset & homines gladio necare, &c. quæ nihilominus ei per fas nefasue restitutio facta est in Gallia procurante maxime Duce Aurelianensi Regis fratre.

Anno 1403. vita cessit Guillelmus le Tort. cui ex synonymia Guillelmi nominis, perperam videntur nonnulli post administratam sedem Massiliensem attribuisse regimen Albienfis, cum id Guillelmo De Vouta prius contigisse demonstratum sit autore Roberto in Gallia Christiana V. *Albienses Episcopi* an. 1368. num. 1. Auenione Benedictus Lunensis cum iam fere quinquennium ita inclusus in palatio teneretur, ut nemo permitteretur ad eum accedere, vel palatium intrare, nisi prius inuestigaretur quid ferret aut vellet. Demum die 12. Martij inde clam eductus cum tribus dumtaxat familiaribus, primum ad Castrum Reginaldi ductus est, quarto inde lapide. Nec aliud secum abstulisse dicitur præter Corpus Domini in pixide. Inde literas de sua euasione ad Regem, Principes, & vniuersitatem Parisiensem scripsit, promittens per se non statuturum quin quod promiserat adimpleret. Ad eum confestim Ludouicus Prouinciæ Comes Siciliæ Rex nuncupatus accurrit. Petierunt etiam Cardinales qui ab eo secesserant in gratiam recipi, nec non & ciues Auenionenses quod post aliquam repulsam præstitit. Rex Castellæ 4. Calen. Maij ex Conuentus Vallisolerani sententia eidem se subiecit. Idemque in Gallia à Rege factum, rem præcipue urgente ipsius fratre Duce Aurelianensi qui totus Benedicti erat.

Massiliam è Castro Reginaldi profectus breui expertus est non diu ab ipso stetisse Galliam retractantem exhibitum ei paulo ante obsequium. Cum enim quod scripto declararat se acceptaturum viam cessionis tribus casibus, videlicet aduersario cedente, decedente, vel eiecto, perseverans in sua ferocitate facere omnino recusaret. Nec missis ea de re ad illum semel iterumque oratoribus aliquid obtineri posset, quin ipse ei addictissimus Dux Aurelianensis vltimo ad eum Legatus, quamuis amantissime ab eo exceptus, eum monere valuisset, demum re in deliberationem proposita, decretum fuit Regem possessores defensurum nec permissurum diplomata Pontificia suscipi, neque item aliquid à Benedicto exigere pro beneficiorum vacantiis aut alio quocumque prætextu, publicatis ea de re literis Regiis die 19. Decem. præsentis anni 1403. Fuit inter oratores missus ab vniuersitate cum eodem Duce prædicto Ioannes insignis ille eius Theologus & Cancellarius, qui proprio familie cognomine *Charlierus* à pago agri Rhemenfis vbi natus est. honestis & piis parentibus *Gersonius* dictus est, qui die 9. Nouem. Massiliæ proposito sibi pro concione hoc themate *Benedicte benedic hereditati tuæ* præsentem hominem duræ cervicis frustra compulit. Nam erat è numero schismaticorum quos natiuis depingit coloribus S. Cyprianus lib. de vnitæte Eccl. *An, inquit, sibi cum Christo esse videtur qui aduersus Sacerdotes Christi facit, qui se à Cleri eius vel plebis societate secernit. Arma ille contra Ecclesiam Dei portat, contra Dei dispositionem repugnat, hostis altaris, aduersus sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens seruus, impius filius, frater inimicus. Contemptis Episcopis & Dei Sacerdotibus derelictis constituere audet aliud altare, præcem alteram illicitis vocibus facere &c.* Epistola vero ad Aurelianensem Ducem scripta Tarascanis an. 1403. meminit denegati à Rege Francorum officij, se enim & subditos suos ab eo, subtraxit, quarum fides in Actis senatus Parisiensis adhuc seruatur Floruit hac tempestate Vincentius Ordinis Prædicatorum diuinus Præ-

dicaror patria Valentinus in Hispania, familia nobili Ferrerorum siue Ferrariorum, qui varias regiones Hispaniæ, Galliæ & Italiæ verbum Dei euangelizādo peragrans & sermonem miraculis confirmans, impossibile dictū est quorū peccatorum, hæreticorum, Iudzorum, & Mahometanorum myriades ad rectam fidem, frugem Catholicam, ac religionem Christianam conuerterit. Cum autem talis tantusque esset, fauit nihilominus eidem Benedicto Pontifici Auenionensi, à quo Legatum in Hispania ante Pontificatum agente assumptus in confessarium ab eodem Pontifice factus, Magister sacri palatii constitutus est. Quod tamen nihil sanctissimi viri merita obumbrare vel minuire debet ait S. Antoninus titu. 23. cap. 8. quoniam ubi Benedictus obstinatus permansit ad non cedendum & in Concilio Constantiensi priuatus fuit omni iure, si quod habuisset in Papatu, tunc B. Vincentius, qui prius prædicauerat pro obedientia eius, prædicauit contra eum ut hæreticum & schismaticum. Ita Antoninus loco citato.

VACAT SEDES

Annus CHRISTI 1404. & 1405.

ED E M Massiliensem his duobus annis vacasse innuit Tousel in Codice M. S. sæpe laudato qui alium Guillelmo le Tort proximum successorem non adscribit, quam Paulum De Sadone anno 1406. ea forte de causa, quæ per id etiam tempus vacasse dicitur sedes Arelatensis, quo Benedictus siue Petrus de Luna eius Ecclesiæ redditus ac prouentus defuncto superiori anno Archiepiscopo rapuisse, seu vorandos ut aiunt mensæ Pontificiæ vniuisse dicitur vicario tum in spiritualibus tum in temporalibus bonis Philippo S. Saluatoris Præfecto. Franciscus enim de Barrassio legitur in Homagiis Arelatensibus num. 1. declarasse se clientelare prædium possidere Ecclesiæ Arelatensis coram Philippo Petri de Luna seu Benedicti XIII. vices agente, durauitque in alterum annum hæc vicaria Philippi Præfectura, conquesti enim Arelatenses apud ministros & curiales Regios se Episcopo destitutos prouentus Ecclesiæ Arelatensis Pontificiis vsibus inservire, Iudices omnia Episcopi nostri prædia & prouentus ex assē regis potestati subiecere, donec Artandus Arelatensibus & Naulus de Sadone Massiliensibus concessi sunt Episcopi, ubi sedes utraque vacasset annis 1404. & 1405.

- 2 Interim Bonifacius Pontifex mala corporis habitudine grauissimis morbis vexabatur, rufi, raucedine gutturis, cholica, calculo, quo afflictorum lecto decubuit, & triduo post Cal. Nouem. anno 1404. decessit. Corpus solenni funere in Basilica Vaticana sepultum est in sacello intra quod sepulchrum marmoreum vermiculato opere distinctum cum gentilitiis insignibus, propinqui ei crexerunt, quod in Basilicæ Vaticanæ reedificatione cum aliis multis dirutum fuit. Præfuit Pontificatui annis 14. Mensibus 11. vel annis 15. vno mense minus. Eo mortuo 12. Cardinales eius obedientiæ tunc viuentes, quorum quatuor absentibus ab vrbe, cæteri octo Conclauē ingressi elegerunt Cosmatum Melioratum Sulmonensem Valuentis Diocesis in Aprutio, qui Pontifex renuntiatus 16. Calen. Nouem. & 4. Nonas suæ coronationis insignia suscepit, assumpto sibi nomine Innocentij eius nuncupationis 7. Sed ea tamen lege dicta electus est, ut pro necessitate componendi schismatis quouis tempore Pontificatum resignaret. Nam ante electionem omnes Cardinales, Gobelino & Theodorico attestantibus, coram pluribus Notariis & testibus solemnibus compromiserunt & compromissum seruare iurauerunt, quod ipsi singuli, & communiter & si quis eorum forte in Papam eligeretur vellet omnem diligentiam quam posset adhibere, quod vnitas Ecclesiæ reformaretur etiam si opus esset ad hoc renuntiare Papatu, &c. Dum tamen Petrus de Luna etiam suo Papatu sponte cedere vellet. Stetit promissis Pontifex, cum anno sequenti pro vnione Ecclesiæ Concilium Generale Romæ indixit.

- 3 Massiliæ Cœnobium Parthenium S. Paulæ viduæ sub regula S. Augustini, autoritate Benedicti XIII. Antipapæ per obedientiæ suæ Cardinalem dictum S. Mariæ in via lata ab ipso delegatum stabilitur quod Yolanda Regina vxor Ludouici I. Siciliæ Regis & Comitum Prouinciæ suis largitionibus copiose auxerat & ornauerat. Extat pro testimonio, Pontificia fundationis Bulla in qua delegati eo nomine Cardinalis mentio habetur, data Massiliæ in Monasterio S. Victoris Pontificatus præteriti anno 10. Christi 1404.

Romæ Concilio Generali pro vnione Ecclesiæ ab Innocentio Papa indicto, Romanorum seditione per Gibellinos exorta, nemo vocatorum Episcoporum ad urbem tuto accedere

dere potuit. Cum enim, autore Gobelino, statim post electionem regimen urbis Senatoribus ablatum restituisset, illi elatiores facti eiusdem urbis temporale dominium resignari omnesque munitiones sibi dedit postularunt, Ladislai Neopolitani Regis subsidio impetrato ad arma conuolarunt, Pontifex rei nouitate obstupefactus cum nepote Viterbium confugit, unde post deiectionem autore Ursino eius militum duce Ladislaum, à populo reuocatus Romam reuertit, ibique aliquot Cardinales ex quibus tres Pontifices postea delecti fuerunt, ordinauit.

PAVLVS II. DE SADONE.

Annus CHRISTI 1406.

MASSILIE CONDITA. 2003.

Ludouici II. Ducis Andega. Sicilia Regis ac Comit. Prouin. An. 22.

PAVLVS proxime Guillelmum excepit cognomento De Sadone ex praefato nobili genere erectus, vir doctrina atque optimarum artium studiis eruditus, tantaque facundia & venustate dicendi morumque probitate ut apud Yolantam Reginam in arario priuatoque senatu Consiliarium egerit, & in quauis re suscipienda inconsulto Paulo Episcopo ipsa iusto se confidentiorem fore existimaret. Meminit Robertus in Gallia Christiana V. *Massilienses Episcopi. Paulus De Sado circa A.C. 1419. integritate & eruditione non vulgari, apud Casarem Nostradamum pag. 561. Toulser in Catalogo M.S. Paulus de Sadone constituitur Episcopus seditque annos 28. relictus herede Massiliensi Ecclesia. Huius visuntur quamplurima monumenta in dicta Ecclesia. Obiit vero anno 1436. ultimo Februarij. Tum infra Paulo sedente an. 1423. 20. Nouem. Urbs Massiliensis per Alphonsum Aragonum Regem diripitur desolaturque. Quomodo autem se res habuerit, videndum est Bartholomaeus Facius lib. 3. de rebus gestis Alphonsi Regis. Hac porro direptione quamplurima deperdita nemo dubitauit, cum etiam ab illo tempore ad hanc usque diem odium in illam gentem regesque sanctissimam iure perseneret in animis desolatorum. Hic spoliata expilataque urbe Paulus praefuit generalibus Comitibus in aula Episcopalis Basilicæ, tributimque ac centuriatim per lata suffragia ita decreuere Massilienses, ut ad supplendam diminituræ ab hostibus bellicæ armorumque suppellectilis ac omnis pene rei publicæ iacturam, argenteariam S. Lazari ipsantheacam, de qua nos pluribus an. 1394. cum æra ipsa campana, & quidquid in Ecclesiis sacri & religiosi ornamenti aureum gemmeumque reliquum esset, oppignerarentur Mercatoribus Auenionensibus, ea tamen lege, ut non pluribus vno anno exacto ciues sine mora instrumenti alienati pretium soluerent. Neque opinio spem eorum fefellit aut superauit: fiducia enim per Langerium Episcopum vapincensem ac Fouquetum Dagoult Forcalquerij toparcham interposita, vix sex aut septem supra annum mensibus elapsis, pecuniaria redemptione creditoribus plene satisfactum est Ecclesiæ Maioris & Cathedralis suæ decumanam portam vario sectilium lapidum cultu adhibito instaurari curauit, designataque ex arte scuti sui tessera gentilitia, quæ etiam nunc visitur, instructi ædificij anticam exornauit faciem. Altero supra eius obitum anno Eugenius IV. Ludouico III. Regi Siciliæ ac Prouinciæ Comiti prerogatiuam legendi ac renuntiandi quos liberet ad eiusdem Ecclesiæ suæ Canonici munus aut dignitatis maiores gradus promouendi facultatem indulgit. Neque ut opinior prætermisit, Artaudi Metropolitani Arelatensis exemplo, Ludouici eiusdem auctoritatem implorare, castra, municipia ceteraque Ecclesiæ suæ iura quæ sub Regia potestate propter Petri De Luna insolentiam subiacebant, eadem sibi restitui. Nam Rex in mandatis dedit maiori Prouinciæ Iudici & Iuris Præfecto ut integram restitutionem procurarent, quod habetur in Tabulario Arelatensi inter priuilegia Imperatorum num. 40.*

Porro illustrissima familia De Sado, inquit Nostradamus fol. 557. etiam nunc viget Auenione & ad S. Remigij urbem, ceteri Caluiniana labe splendorem generis sui non parum obscurauerit. Ex ea Elzeario De Sado Sigismundus Imperator filius Caroli IV. Aquilam nigram imperij insigne dedit Auenione 11. Ianua. 1416. Imperij sui anno 10. In Aquensi Repertorio Homagiorum Anno 1406. die 7. *May Dominus Paulus De Sado Episcopus Massiliensis præstit homagium Ludouico Regi Hierusalem & Sicilia, Ducatus Apulia, Andegania, Comitatus Prouincia & Forcalquerij, Cenomania, Pedemontis, ac Rouciaci Comiti &c.*

Hoc item anno Innocentius Ludouicum à Fermo Melioratum fratris filium iuuenem 30. fore annorum audacem, temerarium, copiarum Ecclesiasticarum ducem Innocentius Romæ

Romæ alebat, qui cum autoritate Pontificia in perniciem aliquorum abuteretur. Demum confirmata pace ipsum Agri Piceni Cardinalem creat, ac Ermanum Principem constituit. Ipse verò non diu post senex & grandævus Romæ moritur, Pontificatus sui anno 2. die 21. an. 1406. 8. Idus Nouem. sepeliturque in Basilica S. Petri in Sacello, quod olim Pontificibus dicatum erat, S. Thomæ titulo insignitum. Electus est Gregorius XII. patria Venetus, Angelus Coriarius antea nominatus postquam aliquandiu Patriarcha fuisset, ex Cardinali S. Marci pridie Calen. Nouem. eiusdem anni 1406. ætatis suæ 80 eadem conditione qua prædecessor electus est Pontifex, nimirum ut vi iuramenti ante electionem à singulis Cardinalibus emissi pro ineunda vnione & tollendo schismate, Pontificatui renuntiaret modo Antipapa Benedictus idem facere vellet. De quibus omnibus & singulis Domini Cardinales & ipsorum quilibet petierunt per Stephanum Notarium & quemlibet aliorum Notariorum rogatorum fieri vnum & plura publica instrumenta. *Ego Gregorius XII. hodie vltima die Nouem. 1406. assumptus in Romanum Pontificem iuro, vneuo, promitto ac confirmo omnia supra dicta.* Ea re constituta, literis ad Benedictum missis pollicetur se Pontificatu abdicaturum, si Benedictus eiurer, neque quemquam in Cardinalium Collegium cooptaturum ut duobus Collegiis æquo numero aggregatis verus ac minime dubius Christi Vicarius deligatur. Quas literas verbatim recitat Nienius lib. 3. de schisma. cap. 4. simul atque alias Benedicti Lunensis ad Gregorium cap. 5. habenturque postrema iste inter opera Clamengii, qui forte illas dictauit cum esset Benedicto à secretis. In his Benedictus Massiliæ ad S. Victorem II. Calen. Februa. Pontificatus XIII. easdem concordie conditiones quas Gregorius tulerat perfert, modo antea tuto in loco ambo, rimo congregiantur.

Inter hæc ciuile bellum in Gallia ob controuersias duarum familiarum Ioannis Burgundie & Ludouici fratris Regis Aureliani Ducum, quod magnum multorum annorum malum inussit Gallie. Nam Ludouicus Lutetie X. Calen. Decem. occiditur immixtis percussoribus à Ioanne Duce Burgundie & Flandrie, qui in Flandriam re patefacta profugit.

Anno 1408. Cum Pisis moraretur Gregorius Papa XII. eò se contulit Ladillaus, quod ut aiebat vellet scire quomodo succedente vnione prætensa inter ipsum Gregorium ac Benedictum Lunensem posset de suo statu esse securus. Merito namque sibi ab eo cauere videbatur Benedictus tanquam ab hoste, neque eidem omnino fidere Gregorius, tanquam à recente occupatore vrbis Romæ, quippe qui cum alias opponente se illi Paulo Vrsino Romano strenuo Pontificio Duce, frustra armis tentasset, ope Columnensium & Sabellorum pedem Romæ figere, nunc eodem Paulo ipsi sine bello patto, inante ingressus, eam die 15. April. receptus est veluti Rex Romanorum & Imperator, sicuti & eum proclamauerunt, sub umbella à Baronibus Romanis, & à populo cum ramis palmarum & ludis publicis. Quare hinc clarior factus sub magna pœna omnibus tabellionibus atque Notariis vrbis aliisque suarum ditionum iniunxit teste Nienius lib. 3. cap. 34. hunc titulum inscribere.

Regnante serenissimo & inuictissimo Domino nostro, Domino Ladillaò, inclyto, Dei gratia Hungarie, Ierusalem & Sicilie, Dalmatie, Croatia, Romæ, Seruie, Salicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarie Rege, præclarissimo necnon Prouincie & Forcalquerij & Pedemontium Comite Regnorum eius anno 11. feliciter. Amen.

Cæterum quod ut idem autor ait tyrannidem in Romanos exercebat, urbemque undique munit, ac se eam iure hæreditario perpetuo possessurus esset, inde odio haberi coëptus cum & præterea Paulum Vrsinum offendisset in præferendo, ipsi ad dignitatem senatoris vrbis ipsius Ladillaui vice gerendam quodam Aprutino: nec huius in Romanos rigidiorē seueritatem Paulus ferre posset postquam idem Ladillaus Neapolim reuertisset ad finem Iulij, excitatis ad arma Romanis à Paulo maiori facilitate urbem amisit quam acquisierat cunctis eius militibus aut occisis aut fugatis vti rem describit Summontius libr. 4. cap. 2.

Quod ad res schismatis pertinet, quod anno superiori Gregorius & Benedictus deliberassent propius accedere siue ad speciem vnionis siue ad effectum. 11. Nonas August. Benedictus Massiliensi portu soluens Sauonam ex pacto conuenito ut cum Gregorio congregaretur nauigat, & in S. Honorati insula commoratur, atque inde Nonis Septem. Niczam applicat, ibique, certior fit Sauonam ut minime tutum conueniendi locum à Gregorio reijci. Quare pacta iterum instaurari necesse fuit, ut in confiniis suarum ditionum ad colloquium conuenirent. Benedictus die 2. Nonas Iunii portum Veneris tenet, Gregorius Lucam VI. Calen. Februa. contendit, ad quem Legati à Benedicto mittuntur Cardinales fere omnes Gregoriani causa illata quod Gregorius pactis non stetisset, & inuito ac repugnante collegio in amplissimum ordinem tres Cardinales & in his Senensem Episcopum sororis filium

filium cooptasset, verentes, ut ferebant, ne sibi vincula iniicerentur cum Gallicis Cardinalibus qui Benedicto parebant, Pisas commigrant, & ab utriusque partibus deficiunt secer-
nantque se vniuersi. Rex vero Francorum Carolus per duos viros nobiles per literas Be-
nedicto in portu Veneris esistenti specialius significauit, nisi vno ad diem Ascensionis Do-
minicæ facta esset, se cum regno suo neutralitatem amplexurum. Quæ demum publicata
fuit postridie diei Ascensionis 25. Maij ac Bussicaldo Gubernatori Genuæ mandatum ut
si fieri commode posset Benedictum comprehenderet ac sollicitè custodiret, ne abire alio
posset. Qui hæc intelligens repentina & inexpectata fuga è portu Veneris in Galliam Pro-
uinciam ad Auenionem reditum dirigit. Principes Gallici cognita hominis voluntate con-
sultare inter se cœperunt quonam modo Benedictum in sententiam suam perducerent
quorum colloquia & consultationes veritus Pontificias ædes & præsidio militum & com-
meatu optime muniuit, in quibus aliquot menses obsessus tandem paratis ad fugam trire-
mibus per Rhodanum in Cathaloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit.

Interea sequenti anno Pisenum Concilium in Hetruria Cardinalibus utriusque partis
illuc confluentibus habetur. Conuenerunt in eo Cardinales 14. tres Patriarchæ, 180. Ar-
chiepiscopi & Episcopi, trecentum Monasteriorum Patres, 280 Theologi Legatique Prin-
cipum Europæ, ad vim tempestatis calamitosæ ab Ecclesiâ Dei repellendam, ubi rex totius
synodi sententia Benedictus Lunensis & Gregorius XII. petiuri, schismatis, & aliorum
criminum veluti collusores & prauaricatores damnati Pontificatibus priuati sunt, tertiusque
in utriusque locum successit Alexander Papa V. Nec Benedictus tum, nec Gregorius Con-
cilio obtemperare voluerunt, sed uterque Pontificatus insignia tenuerunt. Benedictus qui-
dem usque ad mortem, Gregorius vero usque ad Concilium Constantiense. Frat. Alexander,
qui substitutus est Papa instituti S. Francisci religiosus, antea Petrus Filardus de Candia
vocatus, natione Cretensis, sanctus Dei, ut ait Genebrardus, qui adeo fuit munificus in pau-
peres, ut de se ipso saepe per iocum diceret se diuitem fuisse Episcopum, pauperem Cardi-
nalem, mendicum Pontificem, quo facto vnum hoc assequuti sunt ut ad duos Pontifices
tertium adicerent

Ladislauus Rex Neapolis tunc per portam S. Ioannis Lateranensis Romam ingressus in
cœnobio S. Chrysogoni in regione Transtiberina exceptus est, Romanis charus, omnes
Magistratus eius citabat, portas & muros urbis refecit. Quam ob causam Alexander Papa
in Concilio Pisano approbantibus qui tum aderant ipsum regno priuauit iusque illud Lu-
douico Andegauicæ Duci competere declarauit, qui tum facta per nuncios suos cum
Florentinis, Senensibus & Legato Bononiensi Balthasare Cossa Cardinale confœderatione
contra Ladislaum terras Ecclesiæ & Tusciam deuastantem, veniens ex Prouincia & tam
ab Alexandro quam à Cardinalibus summo honore receptus est, & in Regem Siciliæ con-
tra Ladislaum abdicatum confirmatus ac vexillifer Ecclesiæ constitutus paulo post vna cum
eodem Cardinale Baltazare & auxiliariis copiis Florentinorum totum patrimonium S.
Petri in Tuscia multasque alias ciuitates, ad obedientiam Alexandri reduxit. Idemque
Romam versus euntes, auxilio Pauli Vrsini qui Ladislaum deseruerat, Castrum S. Angeli
in eadem obedientia confirmarunt, ac in circuitu nonnulla castella rebellia ceperunt; ad
Pontificem inde redeuntes prout Niemus narrat lib. 1. cap. 5. & Antoninus tit. 2. cap. 5. §.
6. Rursumque postea Concilium Constantiense concessisse bullas solennes eidem Ludo-
uico Regi ac successoribus eius pro aduendo & possidendo regno Apuliæ siue Siciliæ citrà
Pharum idque postea confirmasse Martinum Papam reperitur auctore Spondano anno 1418.
num. 7 & 1423. n. 4.

Synodo quam Benedictus Perpiniani solenni cœtu & frequentissima celebritate coegit
interfuerunt Prælati pene omnes Regnorum Castellæ, Aragoniæ, & Nauarræ & nonnulli
Franciæ, Prouinciæ Galliæ, Ruscitanæ, & Sabaudiæ; omnes circiter 120. summa dissensio-
ne atque dissidio in contrarias partes patrum opiniones in deliberando distrahuntur, qui-
busdam consentibus à Benedicto Legatis mandata dandæ sse, ut eius nomine Pontificiam
dignitatem, nulla interposita mora abrogent, aliis verò tempus ducentibus & maxime di-
stincta atque contraria asserentibus. Ea opinionum & sententiarum discrepantia eo rem
adduxit ut Perpiniano pene omnes discesserint, & octodecim in sententiâ permanerent.

Anno 1409. Ex Archiuis almae vniuersitatis Aquisgranensis fundata est Alma vniuersitas
Aquisgranensis per summum Pontificem Alexandrum V. anno salutis 1409. confirmata per
Ludouicum II Regem Hierusalem & Siciliæ, Comitem Prouinciæ an. 1411. Illustrata ab
Henrico IV. Magno Galliæ & Nauarræ Rege Augustissimo an. 1563. Approbata à Chri-
stianissimo Ludouico XIII Rege felicissimo an. 1622. Notandum Reuerendiss. Archie-
piscopos

piscopos Aquenses semper electos fuisse Cancellarios vniuersitatis, & illis absentibus antiquiores de Collegio non vxoratos, non bigamos Procancellarios, & quotannis eligi Primicerium vniuersitatis, Actorem, & quæstorem. Primo die mensis Maij secundum statutum Collegij, primus fuit Cancellarius an. 1510. Reuerendiss. Dominus Petrus Figliolis Archiepiscopus Aquensis I.L. Dominus Guillelmus De Forliuio Canonicus & Vicarius Generalis Archiep. Aquensis an. 1531. 3. Dominus Ioannes Corriolis Præpositus S. Saluatoris anno 1537. 4. R.D. Antoninus Figlioli Archiepiscopus Aquensis an. 1540. 5. Dominus Ioannes de Foresta in suprema curia senator an. 1550. 6. Dominus Ioannes D. Arcussia Vicarius Generalis anno 1555. 7. Reuerendiss. D. Archiepiscopus Ioannes de S. Chaumon. 8. Dominus Victor Peyroneti Infirmarius De Montmajour an. 1564. 9. R. D. Archiepiscopus Laurentius S. Balbinæ Cardinalis Strozius Illustrissimus, qui Massiliæ iuramentum præstitit in manibus Primicerij D. Nicolai Flote Senatoris in suprema curia Aquenii an. 1566. 10. R. Dominus Archiepiscopus Iulianus De Medicis an. 1571. 11. R. Dominus Archiepiscopus Cauigeani an. 1575. 12. R. Dominus Archiepiscopus Gilbertus Genebrardus an. 1591. 13. R. Dominus Paulus Huraltus Hospitalis an. 1697. 14. R. D. Archiepiscopo. Guido Huraltus Hospitalis an. 1619. 15. R. D. Alphonsus De Richelieu an. 1626. 16. R. D. Archiepiscopus Ludouicus De Bretel. an. 1632. &c.

8 Anno 1410. Bononiæ Alexander Papa in morbum incidit, ex quo dum mortem sibi imminere sentiret Cardinales ad se accersiri iussit, cumque ad pacem & concordiam communemque Ecclesiæ vnionem eos adhortaretur, omnia quæ in Concilio Pisano decreta erant sibi iusta videri dixit. Ad extremum cum dixisset illud Christi *Pacem meam do vobis, Pacem relinquo vobis* spiritum Deo reddidit. 5. Nonas Maij 1410. postquam 8. mensibus Ecclesiam rexisset. Bononiæ in Ecclesia S. Francisci sepultus est. Sufficitur Ioannes huius nominis vulgari opinione 23. patria Neapolitanus, prius Baltasar Cossa vocatus, illustri familia natus, ex Cardinale S. Eustathij & Legato Bononiensi factus est Pontifex, consensu omnium fere Cardinalium vtriusque obedientiæ 16. Calen. Iunij anno Domini 1410. Ad Pontificiam dignitatem promorus Electores imperij adhortatus est vt Sigismundum Bohemiæ Regem Imperatorem deligerent.

9 Hoc eodem anno militum delectu habito magnoque coacto exercitu Ludouicus Prouinciarum nostrarum Comes Italiam reperit. Alexander iam decesserat, illique suffectus erat Ioannes XXIII. armisque Socialibus Pontificis & Florentinorum Ladislaum Romanos agros vexantem iusto Marte dimicare compulit, tantaque affecit clade, vt supplex à Pontifice pacem petierit. Hæc sunt Vignerij verba in Burgundionum chroni. Ludouicus Andegauenensis copiis ex Prouincia Cœnomanis ac Andibus excitis, simul etiam Florentinorum & Pontificis subnixus auxiliis, Ladislaum Regem in regni Neapolitani fines ex agro compulsum ac in certamen æquo Marte descendere coactum tanta clade affecit, vt supplex à Ioanne Pontifice pacem legesque acceperit. Quid verò emolumenti nostris acciderit ex tanta victoria nullibi plane legimus. Scimus equidem victoria minime vsum Ludouicum, spe potiundi deinceps regni cecidisse. Dicebat inter priuatos Ladislaus, prima die Ludouicum regni regisque victorem, secunda regni non regis tertia verò nec regni nec regis. Niemus in rebus gestis Ioannis Papæ culpam elapsi victoriæ fructus reiecit in prædæ auiditatem, qua victores retardati sunt ab insequendo Ladislao. Pernegant alij fuisse hanc culpam Ludouici, sed Vrsini volentis vtrumque Regem atque Pontificem in dubio & ancipite statu tenere, ne facile bellum conficeretur, ne ipse autoritate qua pollebat caderet, ideoque varia subinde impedimenta persequendæ victoriæ quæsisse, donec tempus rei bene gerendæ elapsum esset, atque inde male audisse & in Pontificis indignationem incurrisse Ita Poggius lib. 4. & post Iouium Summontius lib. 4. cap. 2. Quare egregia quidem admodum plenaque sed inutili prorsus victoria potitus Ludouicus cum ad Pontificem Romam reuertisset inde rerum Italicarum cura ob tantam hominum mobilitatem ingenuioris ipse simul & quietioris vir animi deposita, in Galliam se recepit.

10 Nec Arelatensium in Ioannam Reginam amor fidesque prætereunda est, cum enim in procinctu esset Ludouicus iurisiurandi illum memorem voluerunt ciues, vrbemque suam esse, sed cum Ladislao Caroli proditoris filio pacis leges minime incundas. Hæc in Tabulis Petri D. Acigne Reillame Vicecomitis, Magni Prouinciæ Senescalli leguntur qui sacramento conuentiones Arelatenses & principis firmans non aliter acceptus est. Vita cessit Martinus I. & Siciliæ Rex absque liberis. Magno procerum Aragoniæ consensu renuntiatur Rex Ferdinandus frater Henrici Castellæ Regis, excluso cum aliis Ludouico Andium Duce, qui uxorem habebat filiam Ioannis Aragoniæ Regis. Narrat hanc historiam

Marineus

Marineus lib. 11. de rebus hispanicis. Sigismundus Imperator ut Ecclesie pacem redderet, cum Legatos circumquaque misit ad Principes, tum Galliam, Hispaniam, Angliam, Italiam adire non dubitavit ipse nec prius acquievit quam Ioannem XXIII. qui Alexandro V. suffectus erat ad cogendam synodum adduxit.

Arelate Ioannes De Broniaco qui à Benedicto Lunensi purpuram non schisma non rebellionem accepit. Arraudo Archiepiscopo suffectus est, ut eius Ecclesie ruinas à Petro De Luna quondam illatas refarciret, enim vero direpta fuerant dissipataque Ecclesie Arelatensis bona, & suprema opus erat autoritate, imo sacro anathemate, ut omnia in integrum redirent à Ioanne XXIII. cuius Vice-Cancellarius erat Ioannes hic noster literas obtinuit, ad vniuersos Episcopos, Duces, Marchiones, Comites, ceterosque Laicos quibus intentatur sacrum fulmen nisi Episcopo Arelatensis Urbis Castra, municipia, & fundos quæ iuris illius esse constat restituant, litem deinde mouit in Ludouicum II. Neapolitanum Regem, Prouinciæ Comitem, Arelatesque Dominum propter saluas municipij Trium Mariarum, quam Yolanta in utilitatem Ioannis composuit.

Anno 1411. Ioannes Papa eius nominis 23. Romam adiit iam in eius obsequium confirmatam pulso Ladislai Regis præsidio eamque intrauit vnà cum Ludouico Andegauensi Siciliæ Rege & Cardinalium cœtu Post Missarum solennia ibidem peracta, vexilla militaria Pontificum, Romanæ Ecclesie, Ludouici Regis, Senatus populique Romani nec non Pauli Vrsini Pontificiarum copiarum Ducis ex solenni formula sacrauit. Tum eisdem Ludouico & Paulo summam rei bellicæ commisit contra Ladislaum Ecclesie hostem & Angeli Corarij olim Gregorij XII. fautorem quem Caietæ uti verum Pontificem retinebat & à cuncto regno venerationem ei exhiberi cogebat. His itaque aduersus ipsum cum exercitu duodecim millium equitum & nonnullo peditatu procedentibus, cum ventum ad manus esset in loco Rupescira dicto in Campania die 19. Maij post asperitum & longum certamen fugatus est Ladislaus magna suorum & præcipuorum procerum captiuitate. Verum ubi animaduertit hostes ab insecutione victoriæ cessare, animum resumens, aditibus regni occupatis, Ludouicum postea in regnum interius penetrare cupientem facile repulit. Solebat postea dicere si hostes ea die insecuti fuissent victoriam, tam se quam regnum in eorum potestate futurum; si postera die non se, sed regnum; si tertia, nec se, nec regnum, quoniam iam aduersus vim illorum remedia adhibuisset. Sic Antoninus tit. 22. cap. 6. quare egregia quidem plenaque sed inutili prorsus victoria potitus Ludouicus cum ad Pontificem Romam reuertisset, inde rerum Italicarum cura ob tantam hominum mobilitatem, ingenuioris ipse simul & quietioris vir animi, deposita in Prouinciæ ad sua se recepisse ait Niemus qui tulpam elapsi victoriæ fructus reliquit in prædæ auaritia qua victores retardati sint ab insequendo Ladislao. Urbino id crimen alij exprobrant volenti vtrumque Regem atque Pontificem in dubio & ancipiti statu tenere ne facile bellum conficeretur & ipse autoritate qua pollebat caderet, ideoque in ipsius Pontificis indignationem incurrisset.

Anno 1413. Exortam Arelatæ inter Dominicanos & Ecclesie suæ Canonicos Ioannes Archiepiscopus & Cardinalis quæstionem ira compressit, ut sub eius Metropolitanæ Ecclesie vnico vexillo in processionibus cum solennibus tum funebribus pompis militate non ipsi modo Dominicani grato animo subierint, sed omnes etiam alie quæcumque Paræciales Ecclesie & Collegiatæ postmodum successu temporis erectæ sunt, imo & Religiosorum ordines quamuis exempti crucem demittere non dedignati sunt, cunctis probantibus honorificum priuilegium, laudabilem & inueteratam sanctæ Ecclesie & urbis consuetudinem sequuti, quam etiam hodie perdurare ait Saxius in Pontificio suo Arelatensi num. 102. ac rei gestæ ad hunc annum verba recitat quæ hoc priuilegium continent. Cætera in sanctiori Arelatensi Tabulario leguntur. Nec multo post idem, inquit, Ioannes olim Antistes Geneuensis, in extremo Allobrogum oppido & Helueticorum finibus proximo, quod nunc hæresum cloaca, Collegium amplissimum ædificauit visiturque etiamnum in eius collegij templo purpurea duplici cruce insignitum stemma. Eadem D. Michaeli sanctam in amplissimo Patrum Cœlestinorum cœnobio construxit Auenione, atque ut pauperibus qui literarum amore flagrabant opem ferret, magnificum eadem in vrbe Collegium quod vulgo *Magnum* appellatur à fundamentis erexit, longasque porticus & apra colendis in eo multis cubicula composuit. His ædem iuuentutis studiosæ patrono B. Nicolao sacrâ addidit, in qua quot diebus Sacerdotes quatuor sacra operentur: sanxit præterea in Collegij alumni quaternos eligi, ex Episcopatu Arelatensi duos, ex Ebredunensi cotidie, & quaternos denos ex Sabaudia Ducatu, qui literis omnes operam nauent, redditibus suppe-

dicauit qui sena millia librarum excedunt, supellectilem quoque in templo pretiosam, librorum in Bibliotheca plusquam septingenta volumina possit.

- 13 Per idem tempus. Urbis Romæ dominium rursus adipiscitur Ladislaus, magno collecto exercitu eam ex improviso & suorum qui in vrbe erant fautorum auxilio aggressus: fractis moenibus loco ab hominum habitatione longe distante eam ingressus est die 8. Iunii Ioanne Pontifice vnâ cum plerisque Cardinalibus fugam propere arripiente Sutrium versus, inde Viterbium ac deinde Florentiam sese proripuit, captus tamen in vrbe est Cardinalis Barenfis, plures Prælati alique Ecclesiastici occisi, omnes bonis exuti, Ecclesiæ expilatae, & in equorum stabula & spurcitiarum prostibula conuersæ, mulieres honestæ ac virgines sacræ constupratæ, probi ciues aut occisi aut tririmibus addicti, aut pulsi, omnia sacra & profana violata, nihil sceleris intactum relictum. Quæ distinctius in vita Ioannis Pontificis vnus fugientium Niemus enarrat.

- 14 Anno 1414. Cum Ladislaus ad principium Iunii Perusium magnis copiis venisset & non solum Florentinis quibus erat infensissimus, verum etiam ipsi Pontifici Bononiæ tunc agenti, quem toto nisu prosequi decreuerat, ingentem terrorem incussisset: post factam cum Florentinis dubiam pacem in morbum incidens, retrocedere compulsus, Romam primum, inde naui Neapolim rediit. Fama fuit venenum ei Florentinorum opera, pudendaque arte traditum. At Niemus in vita Ioannis XXIII nihil de dato veneno, ait tantum eum vehementibus doloribus toto corpore, præcipue virilibus igne sacro, iusto Dei iudicio grauissimè tortum infelicitè obiisse die 6. Augusti anno ætatis 40. regni 27. Cum autem ex tribus quas habuit coniugibus nullos suscepisset liberos, eo mortuo successit in regnum soror eius Ioanna cui à Dyrrachio nomen erat. Dicta est Ioanna II. nullius maioris probitatis mulier quam Ioanna prior. Vidua Guillelmi Austriæ, annum agens iam 44. sed amore cuiusdam Pandolfelli Alopæ Neapolitani conspicua forma iuuenis à multo tempore infamis, quoad vsque ad hanc auferendam notam, virum duxit anno sequenti Iacobum Marchiæ Comitem de regio Franciæ sanguine ex familia Borbonia, præstanti corpore & forma, qui Neapolim petens regemque susceptus paulo post Pandolfellum sustulit. Reginam propemodum captiuam tenuit: Sfortiam Regni Connestabulum carcere includit, quosdam in se conspirantes plexit, donec Regina à populo in libertatem restituta ipse Iacobus vice versa in custodiam datus est, Sfortia liberatus Reginaque sese cuidam Ioanni Caracciolo substrauit, ingenti sui infamia & regni detrimento.

- 15 Hoc tandem ipso anno habetur, abolendi schismatis causa, Concilium vniuersale 16. Constantiense in Germania Patriarcharum 4. Cardinalium XXIX. Archiepiscoporum 47. Episcoporum 160. (alii 170.) Abbatum & Doctorum 564. Præsidente initio Ioanne Papa & præfente Sigismundo Imperatore celebratum fuit contra schisma trium Pontificum, Ioannis XXIII. Bononiæ, Gregorij XII. Arimini, Benedicti XIII. in Hispania, qui tres priuati fuerunt, electo Papa Martino V. fuit etiam contra hæreses præcipue Ioannis Hus & ad schisma tollendum. Durauit hoc Concilium annos 3. & aliquot menses ab an. 1414. die 5. Nou. ad an. 1418. inchoatum, vt liquet ex Actis ipsius Concilij. Improbatur fuit à Concilio Florentino & Lateranensi vltimo, quoad eas sessiones quæ habent Concilium esse supra Papam. Probata tamen à Martino V. omnia quæ posterioribus sessionibus sunt definita. Lege Bellarminum l. 1. de Comitibus c. 7. Coactus Ioannes Papa à Concilio seruare ea quæ pro Ecclesiæ vnione promiserat & vouerat, Pontificatum pridie Calen. Iunij an 1415. in oppido Sellis abdicauit, abrogationemque à Concilio de se factam post fugam suam de Constantia, & abrogationis causam ratificauit & approbavit, cum ad eam diem ab initio suæ creationis sedisset annos 5. post cuius abdicationem, cum Concilium Constantiense sessionem Papatus à Gregorio XII. primum mox à Benedicto XIII. querendo tempus teneret, Apostolica sedes vacauit annis 2. mensibus 5. & diebus 10. videlicet vsque ad legitimam electionem Martini V. Breui tamen Gregorius XII. sponte per procuratorem suum Carolum Malatestam Arimini Domicellum pro bono pacis schismateque tollendo 4. Nonas Iulij absens in Concilio Constantiensi ob eam causam congregato, Pontificatu abdicauit, quam ob rem ex synodi decreto creatus est Episcopus Cardinalis Tusculanus. Collegique Decanus & Piceni perpetuus Legatus, cunctis eius actibus confirmatis & Cardinales ab eo creati qui pro Cardinalibus non fuerant habiti, ex eiusdem Concilij sententia in cæterorum collegium adscripti sunt. Sedit à principio electionis suæ, vsque ad eam diem qua abdicauit, annos 8. menses 7. dies 5. obiit Recanati biennio post an. 1417. paulo ante Martini V. creationem, corpus eius in Cathedrali Recanateni cum elogio marmoreo tumulo sepultum est. Benedicto Pontificatum pertinaciter renuntiare recusanti iterum

Papatus

Papatus ei in hoc Concilio abrogatus est. Iterum Concilio non paruit, sed Pontificatus insignia usque ad mortem retinuit.

Sigismundus Imperator assentiente Concilio discedens Constantia in Franciam & Angliam peruenit studio pacis componendæ inter duos Reges. Sed cum res non succederet ut optabat. redit ille per Aragoniam ad regem Aragoniæ & Petrum de Luna Benedictum XIII. una cum procuratoribus Concilij numero 12. profectus, quo eum ad cessionem inducerent exemplo Ioannis & Gregorij. Non enim ut ex psalmo Davidico 71. lepide consueuerat dicere in Concilio Gersonius futura erat pax Ecclesiæ, *donec auferretur Luna*. Sed id frustra propter insolentissimi hominis pertinaciam tentatum est. At vero Rex Ferdinandus sentiens se ad mortem ex morbo sonico tendere, principio anni sequentis 1416. Idus Ianua. 8. præcipuo Concilij autore Vincentio Ferrerio, qui Benedicti auctoritatem constanter antea sequutus fuerat, eundem rursus monitum & reluctantem omnino deseruit, & publico Edicto Perpiniani promulgato vetuit ne quisquam suorum subditorum cuiusque conditionis ac dignitatis Petrum de Luna amplius in Papam agnosceret, aut ei vetali obsequeretur. Hancque subtractionem idem ipse Vincentius ibidem Perpiniani coram Rege infirmo, eiusque filio primogenito multa nobilitate & ingenti populi multitudine sermone facto legit ac promulgauit.

Per id tempus quos pro Ecclesia Catholica tulerit labores Ioannes De Broniaco Archiepiscopus Arelatensis & quo odio schisma prosequutus fuerit non aliunde petam, quam ex Ciaconio in 5. creatione Anticardinalium Clementis VII. Gebennensis, cuius verba referre placet. Ioannes de Broniaco Gallus vtriusque iuris doctor, Episcopus Viuariensis, Anticardinalis presbyter tituli S. Anastasiæ S. R. E. Cancellarius postea Episcopus Ostiensis & Veliternus, magni animi & consilij vir ac vnitatis Catholiæ studiosus, qui Gregorij XII. & Benedicti XIII. tergiuersationem in vnitatem Ecclesiæ faciendam animaduertens præcipuus autor fuit ut Cardinales Gallici Benedicto XIII. deserto Pisas ad Generale Concilium accederent, in quo omnium suffragiis Alexander V. creatus est. Interfuit Comitibus Ioannis XXIII. & Constantiæ in Generali Concilio eius depositioni, in quo cum esset vtriusque partis vetustissimus & Decanus magnæ illi synodo præsedit, & Martinum V. cum aliis creauit, cui gratissimus fuit, à sexta sessione ad 41. semper Præsidis officio functus. Martinum antea Diaconum Cardinalem Columnam in Pontificem inaugurauit Presbyterum & Episcopum, postridie electionis in Concilio Constantiensi anno postero 1417.

Anno 1417. Decessit Ludouicus huius nominis 2. Rex Hierusalem & Siciliæ, Ducatus Apuliæ & Principatus Capuæ Dux Andegauix, Comitatum Prouinciæ & Forcalquerij, Cenomanix, Pedemontis, ac Ronciaci Comes. Sufficitur eius filius ex Yolanta Tarraconensi matre genitus Ludouicus. Ad rem Vignierius. Ludouicus II. Andegauensis Apuliæ Rex & Prouinciæ Comes obiit tribus superstitis liberis Ludouico III. Renato, & Carolo, quorum Ludouicus ei in iura titulosque regni Neapolitani & Comitatus Prouinciæ successit, duas insuper quod non notat Vignierius præter natos tulit filias Mariam & Yolantam. Quem verò superius Ladislaum à Ludouico nostro superatum audisti, tam demisse pacem postulasse, certum est non diu in officio mansisse, vniuersam enim Italiam exorientibus in singulis vrbibus tyrannis animo conceperat, sed opportune veneno sublarus est, cui successit Ioanna soror, infelix sane Neapolitanis nomen. Continuo à Martino V. Siciliæ & Neapolis Regina coronari expetiit, oblaris vltro aduersus hostes copiis. Ioannæ Tarraconensis Regis fratri vxor danda erat, qui ex itinere ad suos rediit audito nuncio Ioannam nupsisse Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti. Hic initio regni comiter habitus cum res in rebellionem procedere videret, ratusque id ex sententia vxoris agi, illam in arcem includit, è qua postea eximitur ipseque Iacobus obsidionem pati eadem in arce compellitur, nullaque se ostendente spe in Franciam rediit. Ioanna ut regium nomen maiori cum maiestate sustineret, Alphonsum Ioannis Tarraconensis fratrem adoptat euocatque.

In sessione 40. Concilij Constantiensis iam sublati tribus schismatis teterrimis capitibus reductoque toto orbe Christiano ad Catholiæ Ecclesiæ vnitatem, Apostolica sedes iam 3. anno vacante, reliquum erat tandem ut nouus Romanus Pontifex Christiano orbi daretur. Quare die Sabbathi pridie Calen. Nouem. decretum, ut non obstante absentia Cardinalium Petri De Luna procederetur ad electionem noui Pontificis, qui tamen si aduenirent antequam facta esset electio & Concilio adhererent, admitterentur cum aliis. Denique & forma electionis statuta ut scilicet ad firmiorem rei certitudinem, & plenissimam. inlinuandam vniionem hac dumtaxat vice & de expresse consensu Cardinalium, vnà

cum ipsis Cardinalibus 28. in Concilio tunc existentibus 30. aliarum personarum religiosarum in sacris ordinibus constitutarum, partim Prælati partim aliorum ordinum, sex videlicet pro qualibet natione quarum quinque erant, videlicet Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, Anglica ad electionem admitterentur, & ut quicumque à duabus partibus Cardinalium & à cuiuslibet nationis delegatarum duabus item partibus eligeretur, verus esset & indubitatus Pontifex. Tertio post die supradictorum omnium suffragiis creatus fuit Romanus Pontifex Otho de Columna Romanus clarissimo genere ortus, Agapero Columna parente natus Romæ anno 1368. Diaconus Cardinalis S. Georgij in velabro. Qui dies erat festus S. Martini Episcopi Turonensis in Gallia, ob cuius reuerentiam & affectum Martini nomen, placuit assumere & quintus huius nominis appellatus fuit. Sigismundus Cæsar coronationi eius interfuit, eaque peracta Constantiæ est, in ipsiusque synodi actis continetur. Vnam potissimum ob causam tantam dignitatem adeptus dicitur, quod nulli vnquam factioni vel consentire omnino vel connuere visus esset.

10 Postrema Concilij sessione cui præfuit ipse Martinus Pontifex, petentibus Sigismundo Rege vnà cum Ludouico Bauariæ Duce, decretum est ut liberaretur à custodia Ioannes Cossa olim Ioannes XXIII. quem tamen adhuc per biennium in Germania detentum in custodia constat, donec auro fugam emit, ut dicitur suo loco. Atque hæc de gestis Concilij Constantiensis.

11 Anno 1419. Ioanna Ladislai soror & in regno Siciliæ hæres audito Martini Papæ aduentu Florentiam mittens ad obedientiam ei præstandam dilectissimum suum magnum Regni Senescallum, castra etiam S. Angeli & Ostia & ciuitatem veterem quarum adhuc in eius potestate erant remisit, obtinens vicissim à Pontifice mitti Neapolim Petrum Maurocenum Venetam, Diaconum Cardinalem, virum apprime doctum & Iurisconsultum insignem ad Reginam coronandam ipsius autoritate. Quod tamen ea conditione concessum est ut ante omnia Rex Iacobus Ioannæ maritus liberaretur à custodia, qua à multo tempore detinebatur ab ea interim dum ea eodem palatio lasciuir suar Venerarum absque vilo pudore turpissime indulgebat. Qui Iacobus libertate donatus, post aliquot dies Tarentum abiit animo bellum Reginæ inferendi, sed impeditus rediit in Galliam, & rerum præteritarum tædio sese primò, Tertio S. Francisci ordini dedit, quoniam adhuc vivebat eius vxor: ea vero mortua anno 1435. Regulam primi ordinis eiusque habitum horatu B. Coletæ Clarissarum Reformatricis suscepit Vefontione vbi mansit vsque ad obitum qui contigit anno 1438. sepultus in Ecclesia Clarissarum.

12 Anno 1420. Ioanna Siciliæ Regina Braccium Perusinum vocat in auxilium aduersus Iacobum Sfortiam qui partem Andegauensem in odium Reginæ exsuscitans ciuitati Neapoli cum magna militum manu instabat. Id verò molitus dicitur Sfortia Caracciolo Reginæ adultero infensissimus ut eum deturbaret. Quam etiam ob causam Ludouicum eius nominis tertium Ducem Andegauensem, filiumque alterius Ludouici qui de regno cum Ladislao contenderat, à Gallia acciuit annuente Pontifice, in spem eius recuperandi: à quo etiam ipse Sfortia Connestabilis regni creatus est, sicut & fuerat à Pontifice vexillifer Ecclesiæ. Contra quos ut se Reginamque Caracciolus muniret, per quemdam, *Masiliam*, ab infirma vafricie nominatum, euocauit in auxilium Alphonsum Aragoniæ Regem qui tunc in expeditione Corsicana occupatus erat aduersus Genuenses, eumque in filium & hæredem adoptari à Regina curauit. Ex qua deinceps adoptione non solum Reginæ maximæ partæ sunt calamitates, verum etiam nata internecina & diuturna bella Gallis, & Hispanis alia ex aliis ad nostram fere ætatem nata. Cum vero armis inter prædictos Reges Alfonsum & Ludouicum agi cœpisset missi à Martino Papa duo Cardinales legati inducias anno sequenti inter eos composuerunt.

13 Anno 1423. Cum inter Ioannam & Alfonsum Aragoniæ Regem breui post adoptionem suspiciones oriri cœpissent, moxque odia, ex eo quod Alphonsus, plus sibi autoritatis ferre perspexisset, varium & mutabile ingenium foeminae veritus, eam in Cataloniam submouere deliberans, eo processum fuerit ut etiam ad arma ventum sit, Reginaque in Castro Capuano vrbs Neapolis obsessa. A qua in auxilium vocatus Sfortia, eam primo Nolâ, deinde Aversam perduxit ac post varias & ancipites inter eum & Aragonios factas intra ipsam Neapolim pugnas, ea ab iis direpta & magnam partem incensa habuit Alphonsus mense Octobri eam deserere relicto tamen in ea præsidio & in Hispaniam nauigare. In qua nauigatione factum ut in transitu Massiliam urbem quarum Andegauensi parebat nihil tale veritam improviso aggressus prius occuparit quam vnde, à quibusve fieret vis Massilienses scire potuissent, eamque diripuerit & magno operæ pretio sacra ossa S. Ludouici Tolosani Episcopi quarum

quæ ibi condita erant Valentiam Hispaniæ detulerit.

Quod fusiùs describens Vignierius in Burgundionum Chronicis Martinus, inquit, Pontifex Romanus conquestus ab Ioanna Neapolitana Regina non quantas spoponderat copias aduersus Ecclesiæ hostes mitti, Ludouicum Andegauensem Regem Neapolitanum nuncupat, eumque ad illud regnum sibi asserendum euocat. Adoptatus Ludouicus nulla contentione Calabriam in suam potestatem redegit, quod indignum ratus Alphonsus Martinum adiit, ut in Ecclesiæ beneficiarium recipiatur, nec receptus. Iam enim Ludouicus eiusque pater ab Alexandro, Ioanne, ipsoque Martino in fidem recepti erant; irato in Pontificem, in Ioannam, in Ludouicum animo Alphonsus Massiliam classe aduolat, & repentino turbatos ciues aduentu capit, ferrum ignemque per urbem circumfert. Verum Vicecomitis de Reillane aduentu & armis territus, classem sacratissimæ præda cinerum scilicet S. Ludouici Caroli II. Siciliæ & Neapolis Regis filij & Episcopi Tolosani onustam reduxit. Testem habemus huius rei gestæ ipsum Ludouicum, qui in literis Aquarum Sextiarum ciuibus in præmium virtutis concessis ait: *Contigitque postquam Alphonsus de Castilla regni Aragonum occupator indebitus & violentus, in tam suauem prorupit audaciam, quod dicta Regni Aragonum materni atque nostri occupatione non contentus, nos in hoc Sicilia regno tentauit impugnare, ac in eo non valens proficere ad propria rediens, ciuitatem nostram Massilia nullo insultu nullaque rationabili causa præcedente hostiliter tunc innasit, ipsamque impronissam & eius adificia ignis incendio consumpsit.* Eadem plane habet Mariana lib. 10. de rebus Hispaniæ fol. 237. Alphonsus, inquit, Rex Aragoniæ rediens Neapoli Massiliam appulit, urbem in ora Prouinciæ Phocensis nobilem, celebrem portu & Andegauensium imperio parentem ea tempestate. Ruptis catenis penetratum in portum est, pugnatum acriter mari terraque ad multam diem. Noctis superuentu Cardonæ Comes Folchius abstinendum certamine iudicabat, certa pericula esse, ignotas vrbis plateas, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna. Contra Ioannes Corbera instandum percussis disputabat, neque dandum spatium quo vires animumque colligerent. Hæc placuit Regi sententia. Certamen instauratum, magno impetu in urbem irumpitur, multum audaciæ per tenebras irruipientibus fuit, magna rapiendi scelerumque licentia. Religiosæ tamen feminæ incolumes conseruatæ, quæ ad Diuorum templa confugerant, ac ne res quidem quæ detulerant ablata. Vtrumque Regis edicto. Vrbe relicta prædaque in naues imposita discessum est, D. Ludouici Episcopi Tolosani Carolo II. Rege Neapolitano geniti ossa Valentiam in Hispaniam delata, quo se Rex confecta nauigatione retulit. Hæc Mariana, cui de lipsanis S. Ludouici quod tradit, assentuntur Clapertus, Nostradamus, & Petrus Bissarus in histo. Genuensi lib. 11. pag. 235. sub initium. Alphonsus Aragonius cum quindecim longis nauibus in Hispaniam enauigauit, & in itinere Massiliam per celebrem Galliæ Narbonensis urbem maritimam atque olim sedem ac Magistrum studiorum, locum Græca comitate & Prouinciali parcimonia mixtum ac bene compositum, cum tenui præsidio firmatum intellexisset prima luce de improviso adortus, vi expugnatum diripuit & maiori ex parte incendit, moxque cum ingenti præda sacris ossibus, siue, ut hodie vocant, reliquiis D. Ludouici Andegauensis quondam Tolosani Episcopi secum asportatis, Valentiam vnde primum soluerat ouanti similis inuectus est. Is est Aragonius, qui postea autore eodem Mariana lib. 21. cap. 9. nauali certamine ad Pontiam Insulam Nonis August. an. 1435. victus & captus est vnâ cum aliquot Principibus & Regibus ex Hispania ipsum sequentis, & trecentis ex nobilioribus quos victor Bissarius Assaretus classis Genuensis Dux in triumpho partim Mediolanum, partim Genuam duxit.

In Italia Martinus V. Mantua discedens Florentiam perrexit die 16. Februa. summo honore à Republica, primoribus, & populo Florentino exceptus diuertit ad Basilicam S. Mariæ Nouellæ Ordinis Prædicatorum, vbi tandiu mansit quandiu Florentiæ fuit, iuxta quam Florentini palatium ædificarunt, vbi Martinus spatiosius moraretur. Quo tempore quatuor à Cardinalibus Petri de Luna qui vsque ad finem Concilij Constantiensis cum eo permanserant, videntes eiusdem Petri pertinaciam, Concilij sententiam sequuti eo relicto Florentiam, vbi tunc curia Romana residebat, accesserunt & 16. Calen. Aprilis oscularis pedibus Papæ Martini ab eo in cæterorum collegium conscripti sunt. Longè gratius Martino contigit quod Baltasar Cossa olim Ioannes XXIII. triginta millibus nummum aureorum Palatino Comiti persolutis, se à vinculis Germaniæ redimens Florentiam ad Martinum proficiscitur, quod cum venisset admirantibus omnibus exosculato Pontificis pede eundem audientibus omnibus ut verum Pontificem & Christi vicarum canonice electum salutauit. Quod certe omnibus præ gaudio lacrymas excussit, maximè verò his Cardinalibus

bus qui cum ut prius Pontificem sequuti fuerant. Priuatus Pontificatu ingentis muneris loco eodem anno 1419. Florentiæ à Papa Martino V. die Veneris 9. Calen. Iulij S. R. E. Episcopus Cardinalis Tusculanus & sacri Collegij Cardinalium Decanus creatus est, atque ob memoriam Romani Pontificatus, quem aliquando iuste possederat, sedes eius prope sedem Papæ paulo eminentior quam cæterorum Cardinalium posita est. Verum dolore animi ut putatur, ferre enim vitam priuatam non poterat, aliquot post menses Florentiæ mortuus est ibique in baptisterio S. Ioannis sepulchro marmoreo eleganti sepultus, cum post Pontificatus abdicationem vixisset annos 4. menses 6. dies 24. vir maximo fortunæ ludibrio vexatus, & ingens rerum vicissitudinis exemplum. Recedens à Florentia Martinus an. 1420. Romæ non secus ac quoddam salutare sidus vel vnicus patriæ parens receptus est, ita ut dies ille in Fastis à Romanis annotatus fuerit 10. Calen. Octobris. Cognita Ioannæ Reginæ Neapolitanæ ingratitude, inquit Pandulphus, armat in eam Sfortiam Ducem, transfertque ius regni illius in Ludouicum III. secundi Ludouici Andium Ducis filium. Quæ cum ab hostibus premeretur, adoptauit Alphonsum Aragoniæ Regem cuiusque copiis vsa hostes repellit.

16 Anno 1421. iam antea Neapoli in Hispaniam traiecerat Alphonsus capta ex itinere, ut vidimus, direptaque Massilia, cum interea Ioanna Regina de suorum consilio & approbatione Martini Pontificis eiusdem Alphonsi adoptionem tanquam ingrati & audacis rescidisset, ac Ludouicum in eius locum substituisset, publicatis ea de re mense Iunio per vniuersum orbem literis. Vocatumque eundem Ludouicum qui adhuc Romæ erat atque amantissime susceptum Ducem Calabriæ creauit. Quæ præsentis anno 1423. gesta plures describunt auctores.

17 Anno 1424. Petrus de Luna Benedictus XIII. in sua obedientia nominatus, Penischolæ oppido regni Valentini munitissimo Diocesis Dertucensis diem clausit extremum octuagenario maior, usque ad vltimum vitæ spiritum in sua obstinatione permanens, ibique cadaver sepultum est, quod postea transtulere Igluecam Aragoniæ oppidum, ibique intra arcem loco prophano repositum, quo in loco integrum hodie perseuerat, in ditione Comitis Morati. Cumque suos sacramento adiurasset alium in suum locum eligere, quinimo, ut habet auctor Burdegalensis illius temporis, etiam temporis postquam loquelam amisit ne forte rem negligerent accepto calamo, suis qui aderant Cardinalibus iniunxit sub pœna maledictionis æternæ, alium post mortem suam eligere in Papam. Paucis post diebus Penischolæ studio Regis Aragoniæ Martino Papæ infensi renuntiarent Clementem VIII. Antipapam Ægidium Muguotium antea vocatum, natione Hispanum, Prouinciæ Aragoniæ, Diocesis Cæsaraugustanæ ex Canonico Ecclesiæ Barcinonensis, qui coronationis insignia suscepit, & omnia fecit quæ veri Romani Pontifices facere consueuerunt, nonnullos Anticardinales creauit ignotos tamen, qui cum ipso abdicauerunt coacti à Legato sedis Apostolicæ Petro De Fuxo Cardinale.

18 Hoc eodem anno Ludouici adoptionem factam à Ioanna Regina Siciliæ Martinus Pontifex consentiente sacro Collegio Romæ confirmavit Calen. Octob. quem simul & suos consentiente eodem Cardinalium Collegio anno 1459. pridie Nonas Decem. volente eadem Regina in Regem vtriusque Siciliæ inuestiuit, decedente sine liberis Regina, aut quouis modo regno ad Pontificiam sedem consolidato. Quod beneficiarium diploma, infeudationemve Eugenius IV. Florentiæ anno 1436. die 14. Calen. Martij consentiente eodem ordine approbavit. Sed & Ioanna Ludouicum iam antea hæredem instituerat regni que Siculi successorem destinauerat anno 1422. & regium nomen Ducatumque Calabriæ ab Ursinis occupatum donauit. Itaque eo deuentum est ut Ducatum eum ab Antonio Ursino recuperaret. Quod verò post hæc, palam de Martino conquereretur Alphonsus eius opera se à Regina abrogatum regno esse & Ludouicum nouum hæredem institutum, facile id confutasse Pontificem scribit Platina in vita Martini Papæ, cum diceret Ludouicum hæredem Ioannæ ab Alexandro V. & Ioanne XXIII. in regno prius confirmatum fuisse, ad se autem pertinere feudatarios Ecclesiæ confirmare, non autem tollere nisi aliquod grande facinus in sedem Romanam commisissent: nec se videre cur Ludouicus Ioannæ suo iussu coronatæ legitimus hæres esse non posset.

29 Anno 1425. Martinus V. iubilæum celebravit multis ad urbem concurrentibus, quod pax & tranquillitas vniuersim esset, & tanta copia annonæ ut onus tritici baiochis XX. hordei 12. distraheretur Romæ. Ciaconius in Martino V. fol. 877. Anno sequenti proximo Dominus Ludouicus Alamannus Gallus Canonicus Regularis V. l. D. ex Episcopo Melouienti Archiepiscopus Arelatensis, Vicecamerarius & Prolegatus Bononiæ, creatus est à Martino

Martino V. presbyter Cardinalis & S. Cæcilie & Bononie Legatus. Qui ad vacantis Ecclesie Arelatensis, postquam Ioannes de Embroniaco Pisas profectus fuit, curam & administrationem vocatus est. Illustris genere, illustris ingenio, illustris sanctimonia, illustris dignitate, purpura illustrissimus evasit & vulgo Cardinalis Arelatensis audiebat. Eum vero egisse apud Ludouicum III. Neapolitanum Regem & Prouincie Comitem summa cum autoritate & gratia, testatur Diploma quod consequutus est in vtilitatem Arelatensis Ecclesie, quo Rex ratas habuit Imperatorum Regumque Arelatensium concessionem in eiusdem Ecclesie vtilitatem factas, pro vrbibus, castris, municipiis, priuilegiis, libertatibus, franquesis, quas vocant, siue immunitatibus aliisque latifundiis quæ Episcopus Arelatensis & Ecclesie possident in Prouincia Arelatensi.

BARTHOLOMÆVS RACCOLI.

Anno CHRISTI 1429. MASSILIE CONDITE. 2026.

Ludouici III. Ducis Andegauensis, Sicilia Regis & Comitis Prouincia An. 13.

AD hunc annum consignandus est Pontificatus Bartholomæi Raccoli Ordinis Carmelitarum ex Atheno Carmelitico, quamuis cum sequenti an. 1436. & inferioribus etiam alij collocent. Robertus in Gallia Christiana V. *Massilienses Episcopi, Bartholomæus Raccoli ex Generali Carmelitarum in electo apud Nannetes 1430. Tousel an. 1436. Bartholomæus de Rocali ordinis Carmelitarum Massiliensis fit Episcopus.* Possuinus in Apparatu. *Bartholomæus Roquacallius filius Comitis Roquacallij, vigesimus secundus Generalis Carmelitarum & Episcopus Massiliensis, scripsit lectionem sententiarum lib. 4. conciones item ad Clerum lib. 1. vixit an. 1433.* Quod verò nostros animos maiori probabilitate percussit id dicimus ex Atheno Carmelitico. Bartholomæus Roquacallius alias Raccoli Tolosanus, filius Comitris Roquacallij, qui bene ab annis teneris in bonarum literarum studiis parentum solitudine educatus, cum esset ingenij foelicis, evasit in alumnum scientiarum præclarum, & ita coniunxit pietatem cum doctrina, quod paulo post iugum Domini ab adolescentia in conuentu Carmelitarum Tolosanorum portare decreuit. Eorum habitu suscepto & successu temporis professione emissa religiosissime vixit, ascendens de virtute in virtutem, ubi tantum progressum tum in pietate cum in scientia diuina fecit, quod sacram lauream Theologie Doctoralem (An Luterie Parisiorum inter Doctores huius inclytæ Vniuersitatis ordinis Carmelitarum quos recenset Catalogus M. S. Imperfectus, quem præ manibus meis habeo, non enuntiatur. An verò Tolosæ nihil hætenus certi habeo) recipere meruit. Propter eius tandem singularem eruditionem, morum suauitatem, & meritam pietatis opinionem magnum sibi acquisiuit nomen, & apud suos summæ fuit autoritatis. Vnde post eruditissimi ac Reuerendissimi Ioannis Grossi Tolosani XXI. Prioris Generalis Latini legitimi totius sacri Ordinis Fratrum Beatissimæ semperque Virginis Mariæ de Monte Carmelo decessum, ut testatur Claudius Robertus Maior Archidiaconus Cabilonensis vel omni laude dignus in Catalogo Priorum Generalium Carmelitanorum. Non verò post spontaneam demissionem in Comitibus Generalibus anno 1425. Apamie in Prouincia Tolosana celebratis, ut multi contendunt perperam asserere factam, ut ex sequentibus patebit. Si enim hoc esset, duo Comitibus eodem in anno celebrata fuissent, vnum scilicet Apamie, alterum verò Nanneti quod hætenus nullus bonus autor dixit nec autumauit. Sed certissimum est facta vniuersali Congregatione Venerabilium Patrum Gremialium totius ordinis in die sacro Pentecostes, communibus omnium votis ac suffragiis nostrum Roquacallium Magistrum Priorem Generalem Latinum ordine 22. in Conuentu Nannetensi in Britannia minori, anno Dominicæ Incarnationis 1425. electum fuisse ex erudito Ioanne Paleonydoro Batavo lib. 3. cap. 14. de Antiq. Carmelit. Non verò 1429. ut testatur Ioannes Tuant Aureliacensis in suo Commentario Gallico M. S. in Regulam Carmeliticam quod apud me extat. Nec minus 1430. secundum Petrum Lucium Bruxellensem in sua Carmelitana Bibliotheca. Toffanum Foucher Aurelianensem lib. Fontis Elyæ Cana. 3. cap. 4. Michaëlem Mugnos Cordubensem in suo propugnaculo Elyano Romæ typis Ludotici Grignani an. 1636. edito, & alios quos breuitatis causa non recenseo.

Quo in officio ita versatus est, ut non solummodo ad vtilitatem totius ordinis sui, verum etiam ad publicum totius Ecclesie Catholice bonum omnes actiones suas contulerit, omnique autoritate sua ita usus fuerit, ut non cum supercilio præfesset sed cum humilitate pro-

desse studuerit. Vnde crescentibus apud magnates huius viri meritis & crebrescente fama, à Martino V. summo Pontifice anno sui Pontificatus penultimo videlicet 1429. factus & consecratus est Episcopus Massiliensis, non yero Regiensis, vt credit Petrus Lucius, qui confundit hunc cum Ioanne Fassy Auenionensi, Episcopo Regiensi, dicens in sua Bibliotheca. Hic, scilicet Bartholomæus Raccoli, supra modum charus fuisse perhibetur Eugenio IV. Romano Pontifici, à quo anno Pontificatus sui 4. Massiliensis, aut vt alibi legitur Regiensis Episcopus creatus fuit, anno Generalatus sui 4. Hæc ille de nostro Bartholomæo. Sed hæc sane potius intelligi debent de supradicto Ioanne Fassy Episcopo Regiensi, Primo quia historici omnes testantur Eugenium IV. Papam Martino V. legitimum successorem electum fuisse anno Domini 1431. die 3. Martij, sed noster Bartholomæus factus fuit Episcopus secundum probatos autores 1429. sub Pontificatu Martini V. Ergo in hoc correctione indiget Lucius de promotione in Episcopatum ab Eugenio IV. facta. Secundò quod fuerit Episcopus Regiensis, in historica nomenclatura Præfulum Regiensium, nulla apud Chronologos Ecclesiasticos, Bertellum, Democharem, Chenutium, Claudium Robertum, & alios fit mentio, sed de prædicto Fassy Generali immediato post Bartholomæum, Regiensis Ecclesiæ recensito 59. Episcopo.

3 Per id tempus cum Alphonsus Aragonum Rex in gratiam cum Martino V. rediisset opera & studio Petri Cardinalis Fuxensis, quem iterum ea de causa miserat ad Regem Pontifex Legatum à latere coactus Clemens VIII. Antipapa Penischolæ abdicauit, & ex Apostolicæ sedis autoritate & gratia Episcopus Maioricensis ordinatus est. Cardinales quoque quos ipse creauerat eius exemplum sequuti, omnes dignitatem deposuerunt. Cæterum Iulianus Dobra & Carthusianus Cardinales, qui soli ex Benedicti antiquis Cardinalibus supererant, cum schisma eiurare nollent, nec Martinum Papam V. verum Pontificem confiteri, à Legato capri sunt & duris carceribus mancipati, vbi paulo post animi dolore confecti misere perierunt. Sicque ingens schisma quod in Ecclesia Romana 28. fuit, quodque per annos duos & quinquaginta durauerat, totumque orbem Christianum vexauerat, omnino sublatum est, solusque Martinus verus & legitimus Papa remansit.

4 In Prouincia, Lerini post obitum Domini Petri Episcopi Sabinensis tunc tituli S. Praxedis presbyteri Cardinalis & Abbatis Lerinensis, qui contigit anno 1420. prouisum fuit Monasterio Lerinensi de persona Domini Gaufredi De Monte electo Decretorum doctore & in sacra pagina Baccalaureo, Monacho Monasterij S. Martini prope Turones, per Dominum Martinum Papam V. summum Pontificem Qui Dominus Gaufredus Abbas an. 1430. agente, 10. suæ promotionis ad incrementum cultus diuini & Ecclesiastici ordinis dignitatem, cessit libere Prioratum de Veteri Spissa Diocesis S. Flori, iuris Sacri Monasterij Lerinensis, Presbyteris & Canonicis Ecclesiæ nouæ S. Mariæ S. Flori.

5 Anno 1431. Concilium Generale Basileense contra Hussitas 10. à Martino V. indictum Papiæ, sed ob pestem ibi grassantem Senas translatum & inchoatum, deinde interruptum ab Alphonso Aragonum Rege, continuatur Basileæ, vbi interfuit Sigismundus Imperator præfide Iuliano Legato sedis Apostolicæ, & post eius reuocationem, Ludouico Cardinale Arelateni & præsentibus multis Prælati ad reformationem Ecclesiæ & componendos mores tam laicorum quam Clericorum. Inter hæc initia contigit Martinum Pontificem iam ab aliquo tempore infirmum 12. Februa. quo sol deliquium passus est, apoplexiâ oppressum hanc vitam deferere anno ætatis 63. Pontificatus sui 13. mense 3. die 10. vt habetur in eius æneo sepulchro, quod eius mandato positum est in Basilica Constantiniana, ante capita Apostolorum Petri & Pauli. Electus in eius locum Eugenius IV. antea dictus Gabriel Condulmerius, Venetiis familia populari antiqua, quæ post Eugenij creationem Patritiis adnumerata est.

6 Cum vero superioris Concilij Constantiensis decreto statutum fuisset vt Papiæ postmodum celebraretur aliud Concilium, iustis de causis istius per Martinum V. Senas primum & iterum Senis Basileam translatum est hoc anno, quo Eugenius Martini V. institutum sequutus Concilium confirmauit, vtque ei daretur initium Cardinali Legato Iuliano Ceratino iniunxit. Cum verò maxima Prælatorum multitudo ex vniuerso orbe Latino, Basileam in dies conflueret, atque 10. Calen. August. an. 1431. Eugenij Papæ IV. anno 1. Concilium inchoatum esset, multa de Ecclesiæ Romanæ reformatione tractari cœpta sunt. In quibus sub specie reformandi Rempublicam Christianam pleraque Romanæ Ecclesiæ priuilegia, & ea quæ erant magis necessaria omnino tollere & antiquare studebant. Id veritus Papa Eugenius Concilium Basileense licet iam pridem approbasset, Legato sedis Apostolicæ reuocato qd eiusmodi causam dissoluere visus est, idque Ferrariam transtulit, hoc prætextu

prætextu quod diceret Græcos cum Ecclesia Romana in fidei articulis in quibus Græci aberrabant conuenturos eundem locum sibi deligere. Quæ omnia eò tendebant vt Concilium Basileense dissolueretur. Quo cognito Sigismundus Imperator alique Principes & Prælati Concilij Basileensis, quorum signifer & dux erat Ludouicus Alamannus Cardinalis Arelatensis, qui ab Eugenio IV. cum quo graues inimicitias habuit, ad eos confugerat, nulla ratione vnquam adduci potuerunt, vt Eugenio obtemperarent. Quamobrem non solum Basilea non discesserunt, sed ipsū cum Cardinalibus omnibus ad Concilium Basileense legitime congregatum citauerunt. Ipse autem Basileam omnino accedere renuens, quo illud Concilium omnino tolleretur vel infirmaret, Ferrariam vbi Nicolaus Albergatus Cardinalis S. Crucis in Hierusalem Apostolicæ sedis Legatus f. Idus Aprilis an. 1438. Concilium generale ab se iam pridem ibidem indictum inchoauerat, cum suis Cardinalibus profectus est Pontificatus sui an. 8. Basileenses vero interminati sunt acturos se in Eugenium vt in præuaticatorem & contumacem.

7
Scripsere etiam qui ibi congregati erant Prælati, publicas ad vniuersos Christi fideles literas, quibus eos certiores fieri voluere se omnino decreuisse inchoatū semel rite ac legitime Concilium prosequi, nec vilo modo Basileam deserere donec opus ad quod fuissent conuocari consummassent. Reges verò ac Principes pariter rogarunt & Concilio fauere & Prælatos mittere, literas scribes quorum exemplar vt ad Poloniæ Regem datum est, extat in Appendice Actorum Concilij. Motus istis Eugenius Basileense Concilium literis etiam Apostolicis ad speciem dumtaxat confirmauit, facta vnicuique eundi ad Concilium potestate. Adeo enim bellis vndique vexabatur, vt vix ei respirandi facultas daretur.

8
In Prouincia Gaufridus de Monte-electo Abbas Lerinensis de quo superiori an. 1430. missus fuit Legatus per serenissimum Principem Ludouicum III. Hierusalem & Siciliæ Regem ac Prouinciæ Comitem cum aliis Prælati ad istud idem Concilium Basileense. Deinde post Concilium fuit electus Legatus ad Eugenium IV. existentem Florentiæ, & ibidem Dominus Papa dedit ei Abbatiam S. Germani prope Parisios & reuersus Basileam, ius suum prosequendo contra vnum electum in præfatam Abbatiam Parisiensem clausit ibi diem extremum, & vt dicitur veneno fuit appetitus, medio aduersarij sui, rectis Abbatæ Lerinensis felicissime & sanctissime habenis, annis quatuor de viginti. *Chronologia Lerinensis par. 2. fol. 179.* Neapoli Ioannes Caracciolus Magnus Regni Seneschallus repulsam de Principatu Salernitano à Regina passus summa audacia in verba iniuriosa aduersus eam prorumpens, quinimmo vt nonnulli scripsere colaphum etiam impingens meritis paulo post impudentissimæ suæ fidentis pœnas luit. Miser enim nocte diei qua ingenti pompa nuptias filij celebrauerat, repente à cubili tanquam ad Reginam apoplexi captam euocatus, aperto incunctanter cubilis ostio, vt erat adhuc altero crure nudus, à coniuratis confossus est 17. August. non tam iubente quam non negante Regina, quæ veniam occisoribus facile tribuit, bona eius fisco addixit, memoriam damnauit.

9
Anno 1433. die 15. Nouem. in Calabria apud Cosentiam Ludouicus III. Andium Dux à Ioanna Regina Neapolitana adoptatus in filium, & recuperati iam regni hæres renuntiatus moritur ex labore militari & æstu insolito, ingenti totius regni dolore ipsiusque specialis reginæ, quæ sero nimis exigua tam patientis & obsequentis filij habitæ curæ, mortisque ei summa ingratitude conciliatæ ingentibus gemitibus sese incusauit. Cuius & propterea corpus noluit permittere deferri extra regnum, vixque cor nobilibus Andegauensibus concessit ad maiorum sepulchra Andegauim portari. Ex cuius vero obitu in nouam spem potiundi regni erectus Alphonsus Aragonius nihil prætermisit quo posset ardentissimum suum desiderium explere. At Regina Ludouici II. filium alterum Renatum, Ludouici III. fratrem, Ducem Lotharingiæ successorem & hæredem scribit. De quo Vigneti. Ludouicus III. Andegauensis Prouinciæ Comes & Ioannæ Neapolitanæ Reginæ ex adoptione filius rebus feliciter & præclare ad Neapolim gestis, obiit nullis relictis liberis. Ioanna vero eius per adoptionem mater annum ei superstes fuit, breui enim postea diem clausit ætatis anno 65. die 2. Februa. in ipsa Beatissimæ Virginis Purificatione, cuius se filiam spirituales indigitabat vt ex eius epitaphij inscriptione apparet. Regnauit annos 20. cum dimidio & sepulta est in Ecclesia Virginis Annuntiæ, ignobili sepultura, vt ipsa iusserat, in poenitentiam luxuriosæ vitæ qua vehementer infamata est. Sed inter vitia quorum vulgo rea tenebatur, egit & multa pia opera tam in Ecclesiarum quam in status regni utilitatem, quæ Summontius Neapolitanus enumerat lib. 4. ad finem. In hac Ioanna finem accepit Dyrrachinorum Principum familia. Renatus Ioannæ ac Ludouici fratris testamento hæres scriptus in regnis Prouinciisque successit, Dux Ambari antea dictus, Isabellam vnicam

unicam Caroli Lotharingi Ducis filiam in matrimonio habuerat Defuncto Carolo sine liberis uxoris cognationisque contra Antonium Comitem Vallemontensem Caroli fratrem & beneficiarium ad tempus cedere coactus est, vicit enim Antonius Philippi Burgundie Ducis armis subnixus & captiuus in Burgundiam Renatus abductus fuit. Nec adhuc liber erat dum Ioanna & Ludouicus obiere. Sed dum captiuus tenetur, Isabella eius vxor assumptis secum Ioanna & Ludouico liberis an. 1446. Neapolim proficiscitur eique publici honores decreti.

- 10 Eodem anno Eugenius Pontifex Maximus 13. Calen. Mart. (eo tunc Florentiæ sedente) consentientibus sacri Concilij Patribus toto Cardinalium ordine regni Siculi prius comprobata infeudatione quam Martinus V. ante aliquot annos Ludouico III. & hæredibus contulerat, iam de vno Renatum in beneficiarium eiusdem regni inuestiuit, descendentesque vtriusque sexus & post eos Carolum Andegauum, eiusque fratrem ac liberos natos, & nascituros, conuentionibus in ipso Diplomate expressis. Regentis ergo nomen viro captiuo titulum deferrebat Isabella, quod Tabulæ Arelatenses in Archiuo vrbis & in scripto *Confirmatio, conuentionum* sub litera A. testantur triplici Diplomate. Primum clientelare Sacramentum à Mouredonio & Turpino Arelatensium consulibus, Arelatano, qui querano, De Luperiis, Porcelero, Varaderio, De Cays, Hugoleno, De Boches, De Brunet, De Domine, & Bazan Assessore, Legatis & vrbis Oratoribus, Aquis Sextiis præstitum continet, quo Isabella superiorum Regum Comitumque fœdera & conuentiones vt Proinciæ Regens probat firmatque. Altero Isabella edicit quamuis Aquis Sextiis sese ciues Arelates Renati subditos & fideles fore obstrinxerint, nulla tamen parte detractum esse priuilegiis Arelatensium quos ad Aquas Sextias accedere monuit, tum morbo implicita tum vdi cœli solique pertæsa: quin etiam ciuibz abreptis communi temporum errore, codicillos veniales & à pœnis immunitatem sceleratis omnibus concessit. Vltimo denique diplomate tum fœderici auspiciorum regni nomine & omine, tum vt liberalitatem ciuium Arelatensium in excipienda Isabella testaretur, permotus vltimus Rex sanctum esse constituit, quidquid à Regina cui procuratorios regni codicillos dederat stabilitum fuerat. Singulariter verò rata habuit, tum pacta & conuentiones, tum clementiam eius in quorumvis scelerum autores exhibitam.

- 11 Atque ex his fuisse Basileenses, maximè ab Alphonso Rege Aragoniæ animatos ad rebellandum contra Eugenium Papam, ob præstitum ab eo fauorem, parti Renati competitoris in adeptione regni Siculi seu Neapolitani, quam Alphonfus iure vel iniuria, & vafritie magis quam virtute Christiana aut militari, vehementissimo nisu appetebat, testatur Surrat lib. 14. cap. 40. & sequentibus.

- 12 Anno 1436. Philippus Dux Burgundiæ literas dedit Basileam ad synodum pro canonizatione & eleuatione, diuersis iam ante vt ait Cœciliis tractata, Cardinalis Petri de Lucemburgo consanguinei sui. Quæ eius literæ lectæ traduntur in Generali Congregatione 9. Mart. sed quid responsum fuerit non additur. Quid verò factum de eo sit monui superius an. 1387.

- 13 Isabella Renati Regis vxor magni animi raræque prudentiæ femina cui Sigismundus Imperator in Concilio Basileensi Ducatum Lotharingiæ adiudicauerat, Neapoli cum duobus filiis Ludouico & Ioanna summo honore vt Regina recepta est. Cum interim qui Alphonso Aragonio fauebant, euocantes eum è Siciliæ Insula vbi agebat in omnem occasionem intentus regni occupandi Capuam interceptam in manus eius tradiderunt. Qui aggressus etiam obsidione Caietam aduenientibus in subsidium Caietanorum Genuensibus die 5. August. decem horarum spatio nauali certamine, idem Alphonsus Rex vna cum Ioanne Rege Nauarræ ipsius fratre & Henrico eorundem germano Magistro ordinis S. Iacobi, quarto fratre Petro Infante ex gentis more dicto fuga lapso omnes enim simul aderant quod & hi amoti Castella fuissent, ac proceribus quam plurimis tam Hispanis quam Italis à multo minori hostium & nauium numero, atque à duce nullo quidem natalium splendore conspicuo Blasio Assereto vno ex publicis scribis, sed qui & famosos piratas & ferocissimos Reges sub iugum ducere scientissimus esset, captus est, & ad Philippum Ducem Mediolanensem seu Aragonij hostem & Renati partibus additum delatus. Quamquam regis ista captiuitas gradus ei factus esse videatur ad regnum Siciliæ facilius capiendum, vt auctor est Spondanus an. 1435. n. 4.

- 14 Per id etiam tempus elapsis aliquot mensibus à suspensione Eugenij Papæ per Basileensis Concilij Patres sess. 31. facta, volentibus illis secundum sua & Concilij Constantiensis decreta ad depositionem eiusdem procedere, eò quod intra id tempus Concilio satisfacere neglexisset,

neglexisset, Institerunt multi Principes ac Prælati ut iudicium differretur, ipseque imprimis Ludouicus Prothonotarius, qui prius instigator præcipuus fuerat accelerandi. Quæ res cum in longam disceptationem venisset, varia in dies Romani Pontificis & Basileensium statuta atque decreta promulgabantur ad populum, & opimorum Sacerdotum ab istis æque ab illo excipiebatur ius attributioque possessionis.

Quæ causa fuit defectionis ac diuortij Massiliensis ab Ecclesiæ capite, cum enim Paulo à Sadone demortuo successisset Ludouicus de Glandeues à Basileensibus electus & inauguratus; haberet autem Romanus Pontifex prærogatiuam legendi Episcopos designandique, placuit eundem Massiliensem Episcopatum Bartholomæo de Roquacoli Magistro Generali Ordinis Carmelitarum, fiduciario nomine addicere, donec amplius de causa disceptaretur. In hac iuris dubitatione statuerunt Massilienses, decreta alterius partis contra alteram non suscipere, venerarique & Eugenium Papam & Concilium Basileense, & usque ad sextum mensem deliberare cuiam parti adhaerendum esset. Hocque principium fuit sacrorum interdicti ex autoritate Pontificia, quo Adurandus Episcopus & Eugenij Papæ Legatus diuina fieri in oppidi sacris ædibus prohibuit. Nec ante quintum mensem multa grauis depulsa. Quamquam non defuere per id tempus obsequij desertores & refractarij qui in vna Parochia nostræ Dominæ des Acoles & in altera S. Saluatoris Ecclesia palam in ore atque oculis omnium rei diuinæ operam dederint, donec Consules Massilienses poscentes opem forensis Magistratus, in qua cum non esset satis præsidij, confugere ad Ioannam Reginam Aquas Sextias. Hæc decidendam in priuato senatu suo litem admittens, nullo loco numerandam esse duxit iniustam interdicti censoriam notam ac Baronem De Faucon Dominum Elionem de Glandeues Francisci patrem interposuit, qui filium induceret ad Episcopatus cum Eugenij Papæ iniuria ipsi collati renuntiationem, ei-que instabant atque vrgebant summo cum studio Adurandus Episcopus, simul & Cardinalis de Saxo apud Ioannam Reginam in Prouincia nuntius Apostolicus. Sed frustra & omni irrito conatu; Rebus itaque statum hunc tenentibus Massiliam reuersi Consules, æquiora habuere omnia & placabiliora quam ingenium miseræ ac ieiunæ plebeculæ, cuius tumultuosa subitaque impressione Episcopij conuulsis repagulis effractisque valuis Ludouicus de Glandeues eiusque fautores Nicolaus Darenès primarius in vrbe iudex, & inter Consules Assessor ad necem quæriti, mature in fugam bene comitati se conlecerunt. ~~Ædes sacræ nostræ Dominæ des Acoles & S. Saluatoris in quibus pro nihilo putaretur violatum interdictum Pontificium deformatæ, inquinatæ, peruersæ, conturbatæ spoliatæque antiquissimis monumentis, pluraque alia passim commissa maleficia & admissa, donec Ioannes Bricij Iudex maior, Ioannes de Staro, & Ioannes Martin insignes eius temporis Iurisconsulti, seditione dissidentes ciues conciliarunt, pacto nilominus Reginæ iussu interposito, quo Bartholomæus Carmelitarum Minister Generalis solutus ab lege exilij euocaretur Auenione Massiliam, & quod ipsi ab æmulo ibidem ereptum fuerat officij præmium fructumque reciperet. Hinc rescriptum à Ioanna Regina Aquis Sextiis diploma, noxæ seditiosis Massiliensibus remissæ, & autoritatis pro iure Pontificis aduersus Basileenses in integrum restitutæ.~~

Nec multo post Alphonsus Rex Aragoniæ immoderatissima potiundi regni Siciliæ siue Apuliæ aut Neapolis dicti cupidine agitarus cum post illud inuasum absque sedis Apostolicæ supremæ illius dominæ consensu, imò contra absolutam illius prohibitionem apud Eugenium Pontificem, & precibus & minis & quibuscumque artibus licitis illicitisve tentasset eius inuestituram ab eo adipisci. Nec potuisset cum ob prædictam iniquam inuasionem tum in præiudicium primum, Ludouici filij Ioannæ Reginæ adoptiui, deinde Renati fratris Ludouici ab eadem Regina hæredis instituti. Demum querelis publicis in eum innectus & merita in sedem Apostolicam iactans, ut ei acerbius noceret, totum se Concilio Basileensi dare decreuit, quod sciebat autoritati Eugenij & sedis Apostolicæ in quibus poterat refragari.

Anno 1437. Eugenius Papa Isabellam Reginam Neapolitanam iuuat auxilio, cui subsidium misit Ioannem Vitellescum Episcopum Recanensem, quem Patriarcham Alexandrinum creauerat, virum rei militaris peritissimum, cum aliquot armatorum millibus. Dum Renuatus vir eius hoc tempore captiuus ad expediendum pro redemptione aurum, domum ab hoste dimissus oblata iure iurando fide, ea salua quæ illi antiquior regno extitit, bellum Neapolitanum capeßere nisi eo persoluto non posset. Eugenius Papa Basileense Concilium quod antea approbauerat, Ferrariam transfert, quod diceret Græcos cum Ecclesia Romana in fide conuenturos eundem locum sibi delegisse. Instabant tunc Concilij

Basileensis

Basileensis præfides, & precibus, & pollicitationibus Græcos adhortabantur, ut omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Substitit aliquandiu Eugenius animi dubiis, quid potissimum decerneret, missi tamen ab ea parte synodi, quæ Eugenio faucebat, Legati nomine synodi in Græciam Dinienfis & Portugallensis Episcopi, quorum illum nomine Petrum, istum Antonium fuisse, & Regum Franciæ & Portugalliæ in synodo Basileensi oratores extitisse cognouimus ex literis Eugenij ad Ioannem Græcorum Imperatorem, de illorum missione scriptis. Bononiam petentes ubi Eugenius erat inde una cum Episcopo Coronei, Pontificis secretario, & oratore Christophoro Garetono Venetias profecti, Constantinopolim nauigantes eo appulerunt 3. Nonas Septem. & Imperatori ac Patriarchæ persuaserunt in Italiam nauigare.

- 18 Anno 1438. Renatus à Burgundo solutus non est, nisi Yolanta cum Vallemontensi in Matrimonium collocata, & Vallo Casleri Frandriæ contributa. Tunc ait Vignerius in Chroni. Burgun. è custodiaeductus in Italiam proficiscitur, & Neapoli Rex salatur publice ac magnifice receptus. Cuncta mutua congratulatione plena erant, nullum lætitiæ religionisque genus prætermisum fuit à ciuibus aduenienti Renato congratulantibus. Initio omnia prospere succedebant, maioremque partem regni Tarraconensibus armorum viribus profligatis recuperauit, sed mutata fortuna, ut est vitrea, quæ cum resplendet frangitur, rebus Alphonfi melius sese habentibus, capta Neapoli vrbe, omnes ciuitates & arces regni excepto Castro nouo à Renati partibus desciuere. Tunc verò Renatus cum Magnatibus & Regni proceribus ad Eugenium summum Pontificem conuolat, Castro nouo prius firmo communito præsidio, cui iurauerat intra paucos menses se cum auxilio venturum, parique iureiurando eos astringerat, præsidiales milites arcem se priusquam aduenisset non deserturos. Renatus apud Eugenium aliquot dies moratus cum Tarraconensis foelicibus pugnaret auibus, & iam totius Regni sibi possessionem firmasset rebus postea in magno discrimine versantibus, deficiente etiam quæ nervus est belli pecunia, magno cum comitatu procerum, qui ab eius partibus steterant, in Prouinciam rediit sed priusquam vela solueret, militem strenuum, & eximie nobilitatis virum misit Neapolim ad eos quos in arce reliquerat, ut eos à fide & iureiurando solueret, & arcem Alphonso relinquerent.

- 19 Basileenses Eugenium Papam ob contumaciam ab omni administratione Pontificatus suspenderunt eamque ad Concilium deuolutam esse declararunt, decernentes irritum atque inane quidquid durante hac suspensione per Eugenium fieret, & tam Reges ac Principes in virtute sanctæ obedienciæ monentes quam quibuscumque Ecclesiasticis cuiuscumque ordinis ac dignitatis sub pœna excommunicationis, suspensionis, ac priuationis prohibentes ne Eugenio ullatenus obedirent aut ad ipsum accederent, sed omnes infra 40. dies ad synodum venirent. Ac ne interdicto Eugenio videretur Ecclesia sine administratore remansisse, Collegium duodecim virorum instituerunt, quod eius curam gereret ternos ex qualibet natione. At Iulianus Cæsarius Cardinalis S. Sabinæ Concilij præses, qui tanto olim animo pro eo steterat, ubi vidit rem in apertum schisma prorueri, ac Basileenses in proposito deponendi Pontificem obstinatos permanere, Basilea discessit 5. Idus Ianua. cæterisque Cardinalibus pariter abeuntibus solus relictus est Ludouicus Cardinalis Arelatensis, quem qui perstiterant Patres Præsidem cum plena potestate crearunt. Celebratur interim Ferratiense Concilium inchoatum 5. Idus April. Sed cogente peste translatum Florentiam, ibique finitum anno 1439. præside Eugenio IV. Aderant Ioannes Palæologus Constantinopolitanus Imperator & Iosephus Patriarcha qui eodem ibi decessit anno, Bessarion, Trapezuntius, Episcopus Nissenus doctrina conspicuus, Isidorus Ruthenorum Archiepiscopus, Gemistius, Pleton, Georgius Trapezuntius alique ex Oriente plures, qui cum Latinis in concordiam rediere, necnon Armeni quibus Catholica formulam fidei scripsit Eugenius. Verum Græci in orientem reuersi Marco Ephesino & scholario viris eruditis agentibus, ab Romana se societate diuellunt. Bessarion & Isidorus inter purpuratos ab Eugenio recensiti anno sequenti 1439. die 15. Calen. Ianua. eo quod concordia Ecclesiarum autores fuissent.

LUDOVICVS DE GLANDEVES.

Annus CHRISTI 1439. MASSILIE CONDITE. 1036.

Renati Ducis Andegauensis, Sicilia Regis & Comitis Prouincia An. 6.

ETSI præcessor Bartholomæus Raccoli prouisus fuerit de Episcopatu Massiliensi, non tamen constat usque modo liberam omnino illius possessionem exercuisse. Ludouicus enim hic noster lire aduersus ipsum intentata, causam suam pro eodem ineundo Pontificatu apud Iudices disceptare nunquam destitit, donec Bartholomæi obitus hoc demum anno infularum successionem ac Præsulis Massiliensis locum ei vacuum fecit. Concilio Basileensi interfuit, ut aiunt Bzouius hoc anno 1439. num. 14. Ruffy lib. 9. histo. cap. 1. num. 63. Robertus in Gallia Christiana v. *Massilienses*, Ludouicus in Concilio Basileensi unus ex electoribus Felicis V. Tousel. Anno 1439. Inter electores Felicis Ludouicus De Glandeves succedit nempe Bartholomæo de Rocalis Carolo VII. Rege Francorum, Renato Prouincia Comite. Item Ciaconius & Amedeus Pacificus quos infra laudabimus.

Amedeus Allobrox huius nominis 8. Dux 1. Sabaudie erectione Sygismundi Imperatoris anno 1397. qui postquam ex Maria Burgundica filia Philippi Burgundie Ducis, filios sustulisset Ludouicum II. Sabaudie Ducem & Comitem Geneuz, Mariam Ducissam Mediolani, Margaritam Reg. Sicilie, solitariam vitam amplexus Ducatum Ludouico primogenito renunciauit, in Ripalia Eremiticam vitam cœlibem & solitariam elegit, factusque fuerat Decanus militum Iesu Christi loci S. Mauritij De Ripalia Gebennensis Diocesis sub regula D. Augustini. Eremitæque habitu assumpto cum 10. aliis nobilibus viris in monasterio à se constructo vitam Angelicam agens Deo seruiebat. Hic dum religiosè in ea solitudine viueret priuato Romano Pontificatu Eugenio IV. Prælati Concilij Basileensis de noua Romani Pontificis electione pertractare cœperunt, atque post multas disceptationes tandem in hanc sententiam deuentum est ut Triumviri nominarentur, qui ex corpore Concilij nouem & viginti alios electores, omnes viros religiosos & in sacris ordinibus constitutos legerent, quorum suffragis cum ipso Cardinale Arelateni qui Concilio præsidebat nouus Pontifex eligeretur.

Hoc itaque anno die 3. Calen. Nouem. Electores numero 33. cum Cardinale Arelateni Ludouico, conclaue ingressi sunt paratum in Episcopali palatio Basileensi pro noui Pontificis electione, ubi 6. diebus commorati septimo postquam conclaue ingressi fuerant die, à depositione verò Eugenij IV. mense 4. & die 12. hoc est Nonis Nouem. mane hora 3. facto scrutinio sex & viginti Patrum suffragiis Amedeus prædictus olim Sabaudie Dux Romanus Pontifex renunciatus est, qui electioni de se factæ assensum præbens Felix Papa V. appellari voluit. Electores 8. ex natione Gallica, quæ & ipsa post Italicam secunda fuit, cuiusque in Ecclesiam Dei permaxima extant beneficia, nominati sunt, ex Archiepiscopis Ioannes Arsius de Artus Tarentasiensis vir vita præstans & omnis inimicus ambitionis, quique inuitus ad tantam dignitatem euocatus est. Ex Episcopis Franciscus Gebennensis antiquus Romanæ curiæ officialis, vir ut parui eloquij sic magnæ intelligentiæ, & cuius iudicium in omni re ardua sit præponendum. Bernardus Aquensis Iurisconsultus admodum oculatus subtilisque, quia tamen ob notissima corporis impedimenta infestamque sibi podagram hic se excusauit. Ludouicus ergo Massiliensis in eius locum suffectus est, vir animo vastus & ab omni simulatione alienus, quem talem puta, qualem audis, nusquam fallax, nusquam deceptor, & hic sententiam in Gabrielem latam publice legit cum ex Romano deiectus Pontificio fuit. Ex Abbatibus Raymundus Conchenensis Abbas Diocesis Ruthenenfis &c. Ciaconius & Amedeus Pacificus num. 49. in Felice V.

Anno 1442. Renatus amissa Neapoli cogitur in Galliam redire. Alphonſus Aragonius regni illius quod reliquum erat occupat, renitentibus in cassum eius conatibus Romanis Pontificibus supremis regni dominis & legitimis hæredibus Andegauensibus, tum impotentia virium tum procerum mobili fide, tum denique inconstantissimorum populorum leuitate cedere compulſis. Vnde pax inter ipsum & Eugenium Pontificem necessario constituta, ea conditione ut Pontifex Alphonſum diceret regni Neapolitani Regem legitimum, & Alphonſus Marchiam Anconitanam occupatam à Sfortia, Ecclesiæ Romanæ restituere curaret, conditionibus steterunt ambo. Alphonſus itaque vniuerso regno potitus Neapolim triumphans veteri Romanorum more quadam muri parte disiecta, curru

R r inaurato

inaurato sublimis, agentibus 4. Candoris eximij equis, præcedenteque alio æque candido ingressus est, currum pedibus sequentibus totius regni Principibus atque proceribus, visis sacratis præcuntibus cum infulis & velamentis, circumfusa multitudo, viis constratis floribus, parietibus multa veste pretiosa tectis, varia ubique odorum suauitate. Hoc solum in tanta vanitate modestus, quod lauream capiti non imposuit, cum honorem superis habendum dictitans, quorum ope victoria parta esset.

- 5 Anno 1444. Factis inter Francos & Anglos aliquibus induciis pactoque matrimonio spe pacis Henrici Sexti Angliæ Regis cum Margarita filia Renati Ducis Lotharingæ ac Comitis Prouinciz, qui licet regno pulsus, Regis tamen Siciliæ titulum nunquam dimisit, ut militum prædonumque colluue purgaretur Gallia, Ludouicus Delphinus filius Caroli Francorum Regis collectas ex vtriusque gentis militibus copias in Helucios siue Suienses ducit. Aneas Syluius qui tunc in conuentu Nuremburgensi erat pluribus enarrat epist. 87. Quod autem non prius illæ Margaritæ nuptiæ fieri potuerint, fecit bellum Neapolitanum, quo per plures annos Renatus occupatus extitit, tum discordiæ inter Reges Francorum & Angliæ cum vix posset alterutri Renatus intendere sine alterius offensa, cum vxor Caroli Regis esset eius soror. Sed factis demum inter eos reges induciis tunc potuit commode matrimonium olim pactum perfici. Etsi biennio post Hunfredus Dux Glocestrensis & Henrici Regis patruus eiusmodi nuptiis constanter obstitisset atque etiam repudiaret eas tanquam regno damnosas, asserens quoniam Rex & sine dote illam acciperet & possessionibus etiam quibusdam in Gallia ciuitate nempe ac Comitatu Ceno-manensi Renato siue eius fratri Carolo cederet, nec cum modica Regij nominis macula coniunctas, propter nuptialia prius pacta cum Armaniæ Comitis filia constituta. Sed inani ut putamus suspitione atque imprimis quod in conuentionibus liberationis Renati à custodia Philippi Ducis Burgundiæ tunc adhuc Anglorum fautoris & Francorum hostis infensissimi decem ferme ante hac annis transactis quas legimus in historia Prouinciæ Cæsaris Nostradami par. 6. inter cætera contineatur Renatum renuntiatum amicitiz Francorum & in pignus adhesionis parti Anglicanæ daturum filiam suam Margaritam in vxorem Henrico Regi, si igitur iam tum pacta fuere sponsalia, qua conscientia potuit iis spretis contrahere Rex Angliæ cum Armaniana.

- 6 Hoc eodem tempore Ludouicus Franciæ Delphinus fugiens à Patre qui postmodum Delphinatum petens cum ibi altera quasi regia sibi erecta, iam fere decennium exegisset ac frustra sæpe à Patre reuocatus redire nollet, veritus exercitum regium aduersus se paratum, fuga sibi mature consulens ad Philippum Burgundiæ Ducem in Brabantiam se contulit occupato interim à Rege, vniuerso Delphinatu: nunc primum à Patre simultatis causa abscedens Massiliam vicinasque alias vrbes peragrauit atque peregrinatus tota Prouincia Magdalenz reliquias nostras veneraturus æque atque sacram eius ædem Sammaximensem ac S. Balmam inuisit piisque aliquot muneribus locupletauit. Postea Massiliam versus iter suscipiens obuiam procedentibus ciuibz primariis inter ingentes populi plausus faustasque voces & certantia multitudinis vota in urbem intrauit, quasi futurorum inessent in animis præfagia extrinsecus iniecta & inclusa diuinitus Renati Regis testamento, si Carolus eius ex fratre nepos absque liberis decederet, Ludouicum ipsum deinceps Galliarum Regem eius nominis XI. hæredem successurum in Comitatum Prouinciæ, anno abhinc septimo supra trigesimum.

- 7 Anno 1445. Aneas Syluius delegatus ab Imperatore Alberto qui Concilium Basileense approbaret suosque legatos in eo iusserat esse, ad Eugenium, qui de tollendo schismate ageret, Petita primum ab eo breui sed nervosa oratione venia, de iis quæ in eum Basileæ alibique dixerat, scripserat, fecerat, facileque obtenta, causas legationis exposuit quæ erat de nouo Concilio in Germania celebrando. Sed ei petitioni noluit omnino Eugenius annuere, quod diceret hoc non esse pacem Ecclesiæ sed maiorem diuisionem ac seditionem querere. Factusque paulo post est idem Aneas ab Eugenio secretarius, haud tamen propterea dimisso Cæsaris obsequio.

NICOLAUS IDE BRANCASSIIS.

Annus CHRISTI 1447. MASSILIAE CONDITA. 2044.

Renati Ducis Andega. Siciliae Regis, & Prouin. Comititis An. 14.

NICOLAUS defuncto Ludouico in Pontificatu reponitur, vir probitate morum & doctrina praestantissimus. A Brancassiorum nobilissimorum Neapolitana prosapia oriundus, patre Buffilio de Brancos, Ecclesiae Romanae Castrorum Praefecto, qui primus eius nominis familiae suae Coloniam ac municipium Neapoli in nostram Prouinciam deduxit. Fratres habuit Nicolaus, primo, natu maiorem Baptistam Brancassium, Ludouici III. regis Neapolitani ac Prouinciae Comititis magnum regij stabuli Magistrum; Minorem alium Buffilium. Renati Regis Cancellarium & his duobus germanis aetate posteriorem Franciscum, in Ecclesia Maiori Massiliensi sacri Collegij Praepositum. Mitto ceteros alios non paucos, qui ex eadem familiae stirpe prodeuntes, non vulgarem ei splendorem addiderunt ob Cardinalitij muneris quod gesserunt amplitudinem ac praestantiam. Inter primarios noti illi ac nobiles omnino sex, Landolphus, Nicolaus, Ludouicus, Thomas, Reynaudus, Franciscus Maria. Taceo militum Praefectos, Romani vexilli signiferos, Regibus Neapolitanis & Prouinciae Comitibus magnos regij cubiculi & thalami Magistros. Singulare illud quod Carolo 7. Francorum Rege cum Delphinus filius eius Ludouicus, Prouinciam adiisset, & in itinere sacrum specum montis Balmæ in qua Magdalena poenitentiam egit, & animam efflauit, ut fert eius historia, visere statuisset ibique summas Deo gratias egisset ob res prospere gestas, postmodum Massiliam profectus, ac cum triumpho urbem ingressus, curram equitibus sequentibus totius Prouinciae proceribus, Clero vniuerso praeeunte cum infulis & velamentis, circumfusa multitudine, cum honorem Nicolai nostri Episcopi concionibus & obsequiis adeptus est. quo nec liberalius quicquam nec honorificentius ab aliis vnquam Magistratibus tractatum sit. Quae omnia articulatim distindeque dicunt Tousel. in M. S. Codice saepe alias citato.

Anno 1447. Nicolaus de Brancassii Massilia constituitur Episcopus, obuiamque procedens sacris indutus vestibus Ludouico Delphino Principi à crypta S. Magdalena redeunti ab eodem religiose colitur. Aderant Antonius Calvi Vicarius Regis, Antonius de Cepeta, Paulus Vassallius & Iacobus Albertassus syndici. Idem Nostradamus pag. 441. In Chronico perantiquo M. S. Nicolaus de Brancassii Episcopus Massiliensis Orator Regis Siciliae ad Felicem Antipapam & an. 1448. orator eiusdem Regis cum Episcopo Tolonen. ad Nicolaum Papam V. Idem Apostolicus Commissarius in perquisitione reliquiarum SS. Mariarum Iacobi & Salomae ad Arelatem sub Nicolao Papa V. & Renato Andegauensi Rege Siciliae. Ex lib. De inuentione SS. Mariarum.

Nicolai vero Brancassij quod in margine Martyrologij Aquensis M. S. perantiqui legimus in hac verba 4. Calen. Iulij Anniversarium Reuerendissimi in Christo Patris Domini Nicolai de Brancassii bona memoria Episcopi Albani Cardinalis, falso omnino arrogant nonnulli Nicolao nostro Massiliensi, licet vterque cognominis & affinis, alius hic fuit & aetate ac dignitate ab illo celebri Aquensi, de quo Ciaconius in creatione Cardinalium facta à Clemente VII. Gebennensi. Fundis in Campania an. 1378. Nicolaus, inquit, Brancassius Neapolitanus ex Archiepiscopo Consentino presbyter Anticardinalis & S. Marci, postea Episcopus Albanus. Hic Benedictum XIII. reliquit, & Pisas accedens Concilio Generali, Comitibus Alexandri V. interfuit, cuius iussu Ludouicum De Baro Diaconum Cardinalem S. Agathae presbyterum Basilicae XII. Apostolorum creatum consecrauit, & Episcopatum Bononiensem obtinuit. Mortuus est Florentiae apud S. Antoninum III. Calen. Iulij an. 1412. in obedientia Ioannis XXIII. ibidem ad S. Mariam nouellam sepultus.

Per id tempus Eugenius IV. Pontificatus an. 16. vitae 64. Romae in palatio Apostolico 7. Calen. Martij rebus humanis excessit, ingenio & rebus gestis insignis, & in Pontificatu varius, principio enim licet illum non ita caute & prudenter administrasse videatur, postea tamen omnia prudenter & constantissime egit. Mortuus, in Basilica vaticana S. Petri sepulchro marmoreo sepelitur, sed postea translatus ad Monasterium S. Salvatoris in Lauro Congregationis Canonorum saecularium, cuius ipse professor fuerat. Electus Romae deinceps 6. Martij à XVII. Cardinalibus Thomas cui Tuscia vitam & Bartholomaeus pater Medicus dedere, rite ac legitime designatum Cardinalis Lusitani vox ostendit,

R r 2 percunctantibus

petunculantibus enim ciuibus quis è Collegio renuntiatus fuisset, modestissime respondit. *Nos Nicolaum, Deus Pontificem elegit.* Cur illi Nicolao nomen? Nicolaus Cardinalis Albergatus liberalitate sua, studia illius promouerat, cum Bononiae humaniores literas mox Philosophiam ac Theologiae arcana disceret, sumptusque omnes fecerat, proptereaque hominis optime de se meriti nomen sumpsit, cum prius Thomas vocaretur.

5

Anno 1449. In prouinciae oppido Trimariano territorij Arelatensis inuentae sunt reliquiae SS. Mariarum Iacobi & Salomae. Facultas perquirendi huiusmodi reliquias per litteras impetrata à Nicolao V. Tum eius autoritate coacta synodo, per Cardinalem & Legatum Auenionensem Petrum De Fuxo. Inventioni adfuerunt eique tanquam certae & authenticae subscripserunt testes viui ac praesentes anno 1448. aut 1449. Petrus De Fuxo Cardinalis & Legatus Auenionensis, Robertus Archiepiscopus Aquensis, Nicolaus Brancassius Episcopus Massiliensis, Antonius Episcopus Arausientis, Petrus Episcopus Aptensis, Ioannes Episcopus Trecensis, Gampsius Episcopus Vapincensis, Tristanus Episcopus Conseranensis, Guillelmus Episcopus Carpentoractensis, Petrus Episcopus Diuiensis, Palamedes Episcopus Canalicensis, Guillelmus Episcopus Grassensis, Petrus Episcopus Glandarenensis, Poncetius Episcopus Vasionensis, Petrus De Lacu Abbas S. Victoris Massiliensis, Aegidius de S. Felix Abbas S. Aegidij, Ioannes Eustachius, Guillelmus de Harancourt, Ioannes Hueti, Marouius De Riciis Prothonotarij, & alij magno numero Theologiae Doctores. Aderant cum rege Renato & eius vxore Isabella regina, tum viri tum foeminae Principes & aliorum quatuor hominum millia. Rem vberius ac fusius enarrauimus in Magdalena nostra Massiliensi aduena cap. 18. §. 8. & in Breuiario ibi Sectu. 14. Hoc item anno Nicolai Pontificatus 3. Felix V. Antipapa in sua obedientia appellatus precibus Imperatoris Friderici III. Augusti à Nicolao Papa ad id sollicitari, Pontificatu sponte abdicauit. Quamuis hanc laudem non solum Franci, verum etiam plerique alij id laudis Carolo Francorum Regi potissimum tribuant, ipseque Aeneas Syluius Pius II. seu etiam Notarius Gobelinus eiusdem solius Regis interuentui praecellaram operam adscribat, quam Nicolaus ipse Pontifex in constitutione de concordia assignat tractatibus oratorum eiusdem Regis, nec non Angli atque Renati Siculi & Delphini Viennensis. Conditiones abdicationis Basileensibus Nicolai Papae indulgentia concessae 1. vt Amedeus Sabinensis Episcopus S. R. E. Cardinalis Sedis Apostolicae & iurisdictionibus Ducis Sabaudiae aliisque circumvicinis eodem decreto designatis Legatum Vicariumque perpetuum declararunt, eidemque in sancta Dei Ecclesia primum post Romanum Pontificem locum pro tempore constituerunt, ita vt ipsi ad suam praesentiam accedenti Pontifex teneretur oris dumtaxat osculum exhibendo. Indulgentes praeterea vt habitum & insignia Papalia demptis delatione corporis Christi, annulo Piscatoris, cruce in pedibus, ac vmbraculo deferre posset atque insignibus & potestate Legati vti, quoties extra terminos suae legationis egrederetur, denique vt in Curia Romana vel Generali Concilio personaliter comparere minime teneretur, Spondanus 1449. num. 2. Idque tribus Constitutionibus siue Bullis vna eademque die nempe 14. Calen. Iulij Nicolaus Papa vniuerso orbi testatum esse voluit speciatim vero aliquos è Cardinalibus ab eodem Felice creatis, videlicet vnà cum ipso & Ludouico Alamanno Arelatensi dicto, quem ab Eugenio depositum restituit, in numerum ceterorum assumpsit, videlicet Ioannem Arsum de Artus Archiepiscopum Tarentasiensem, Ludouicum de Vuarambone Episcopum Maurianensem & Guillelmum Hugonis de stagno Archidiaconum Metensem omnes Gallos. Ceteri ab eodem Felice creati, aut iam mortui erant aut dignitatem abdicarunt.

6

Sed & antequam Synodus solueretur ex Ecclesiae thesauro Indulgentias Ecclesiae suae Arelatensi obtinuit Ludouicus Alamannus Cardinalis, quem non inuitus in gratia pace Ecclesiae parta suscepit Nicolaus, pristinaeque dignitati restituit. Notat enim Ciaconius in Nicolao V. Ludouicus Alemannus Archiepiscopus Arelatensis priuatus ab Eugenio IV. restitutus à Nicolao V. Presbyter Cardinalis tit. S. Caecliae, exinde in inferiorem Germaniam Legationis munere fungens missus est, & in itinere detentus, equis, mulis, onerariis, & comitatu priuatus. Nec facile est explicare, quos pro concilianda Ecclesiae pace & abrogando schismate labores tulerit, quibus discordiis sopitis & extinctis Arelatem rediit, effusa in sacras aedes liberalitate commendatissimus. Nam suis sumptibus & impensis mediam Ecclesiae matricis partem, & eam in qua sancta sanctorum ad orientem erant, quod antiquitatem redolerent solo prostrauit, vt diruta amplioribus spatiis noua excellentiorique forma excitarentur. Constructa autem est Ecclesia & formata per amplis fornicibus, erectis intermediis alijs minoribus, & edificatis hinc inde nouem cubiculis, quae capellas dicimus,

dicimus, & in abside seu superiori curvatura principis fornicis sub qua positum est primum altare, pastophorium, thalamum scilicet & cubiculum interius, ut explicat Hieronymus, constituit in quo arcam argento affabre elaboratam quam Gasbertus dedicarat, magno cultu & reuerentia inclusit, cinoribus Sanctorum & precipue Trophimi nobilem, quorannis per uigilio diei quæ D. Trophimo sacra est exhibendam. Sunt & alia quæ tanti viri munificentiam & liberalitatem testentur, ornavit enim castrum Saloniz urbis variis ædificiis, & Episcopium quod Arelate est aulis, cubiculis diuersisque contignationibus illustravit, de quibus Pontificium Arelatense num. 103.

Anno 1450. diem obiit Salone ad Crautum Ludouicus Alemannus Arelatemque translatus est, ut patet ex sacro & solenni in eius laudem carmine.

Hic laborans in extremis Sacramentum unctionis sibi dari complacuit, Minorum ac in ordinis Conuentu castri Salonis felix eius finis fuit. Cito corpus ut decuit translatum in Arelatem à plebe Cleroque fuit susceptum honorificè.

Celebrandis verò exequiis tota fere Prouincia Arelatem aduolauit, numerantur enim 23. vrbes, quæ per Sacerdotes, religiosos, & plebem processioni seu exequiarum celebratæ ad fuere. Eius ossa veneranda in dextro altaris cornu recondita fuere, hac sepulchrali Epigraphæ.

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo, Et subito
casu quæ valere ruunt.

Vnde sicut Deo placuit, anno Millesimo quater, centeno cum quinquies deno, luce verò 6. Mensis Septem. decima, bona memoriæ Reuerendus in Christo pater & Dominus Ludouicus Sacro Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tit. S. Cæcilie Presb. Cardin. Arelatensis vulgariter nuncupatus, sacra huius Basilicæ administrator bene meritus, & Princeps vita laudabilis & conuersationis honesta, ad maius vocatus tribunal deuotè est viam vniuersa carnis & Catholice ingressus. Orate pro eo, & eius anima Requiescat in pace.

Porro tanta eius tumulus miraculorum gloria enituit ut quos illic pietas euocabat, reuocata plerisque infirmitas defereret. Cæcis enim videndi, claudis ambulandi, surdis audiendi, mutis loquendi, & quod omnem perfecti miraculi dubitationem tollit, mortuis ipsis nonnunquam facultatem viuendi restitutam accepimus, extatque Arelatz in Tabulario Cathedralis Ecclesiæ miraculorum ab eo editorum liber, quem Actuarii tres publica subscriptione roborarunt. Illum laudant autores permulti, Aneas Syluius qui postmodum Pontifex Pij II. Nomen tulit lib. de Europa cap. 14. In Arelate, inquit, ad sepulchrum Ludouici Cardinalis S. Cæcilie eius urbis Episcopi, quem Basileæ in concessu Præsidentem vidimus, magna miraculorum opinio orta est, & inualidorum frequens vndique concursus, spe sanitatis factus. Idem fere descripsit Philippus Bergomensis lib. 15. Chron. Ludouicus Arelatensis, vir doctissimus atque eloquentissimus, qui Basileensi synodo ex consensu omnium Patrum præfuit, his temporibus cum multa edidisset opuscula, quæ odio, ut existimo schismatis perierunt, & quidem digna, non sine magna sanctitatis opinione detessit, & ob eam rem ad eius sepulchrum magna miraculorum opinio orta est & infirmorum magnus concursus. Vernerus in Fasciculo temporum æqualis. Ludouicus, inquit, Alemanni Episcopus Arelatensis, vir sanctæ vitæ & miræ patientiæ singularisque columna Concilij Basileensis, cui diu præfedit, multis coruscat miraculis. Totidem fere verbis Philippus de Lignamine in Chron. & in Felice V. Hinc factum est ut Paradinus lib. 3. Histo. Sabaud. cap. 32. illum scientia incomparabilem & miraculis editis celeberrimum vocet. Valemburchius in Amadeo VIII. & Nostradamus histo. Prouinciæ par. 6. Miræ in Fastis Belgicis die 5. Iulij. Martyrologium Gallicanum XVI. Septem. his consentiunt & miraculis inclausisse commemorant. Fama vero nominis percrebrescente vulgarisque toto orbe miraculis Clemens VII. quod omni exceptione maius est, Ludouicum in Beatis recensuit eiusque cineres à precabundo populo coli permisit, illique Sacellum Arelatz & Altare combæ extructum est, inuocato eius patrocinio ut Confessoris Pontificis. In Breuiario Arelatensi peruetusto, his verbis. *Qua die obiit gloriosa memoria B. Ludouicus Alemanni Cardinalis Arelatensis fiat officium semiduplex, cum primis & secundis Vesperis, & omnia dicantur de communi Confessoris Pontificis.* Hactenus Pontificium Arelatense ibidem.

Diploma quo Clemens Papa VII. illum in Cœlitum ordinem Beatitatis nominete tulit honoribusque quibus Beati coli consueuerunt, vnâ cum B. Petro de Luxemburgo prosequendum decreuit, exscriptum dabimus infra an. 1527.

- 9 Anno 1452. die 3. August. Iulianus De Remesan primariæ inter populares suos Massilienses, tres quos haud procul ciuitatis porta *De Loure* dicta, habebat hortos amenissimos atque amplissimos, dono dedit R. Patri Laurentio Demons Fratrum S. Francisci de Obseruantia Vicario Prouinciali, futuram ædificij sedem, quod ipsi in Conuentum fratrum & Ecclesiæ Basilicam Massiliæ construere singulari Diplomate indulgit Nicolaus V. die scriptionis 7. Nouem. Pontificatus an. 6. Christi 1451. Donationis verò ac tabularum percriptor publicus designatur *Ludonicus Duranti*, ceterique coram & ad faciendam fidem appellati testes locupletissimi. De hoc Conuentu Fratrum Minorum de Obseruantia Massiliæ in Chronicis Ordinis per R. Patrem fratrem Franciscum Gohzagam eiusdem ordinis Generalem Ministrum conscriptis par. 3. de Prouincia S. Ludouici Conuentu 2.
- 10 *Massilia extra muros propè portam Regiā fuit Conuentus S. Francisci mira structura in quo sepultus fuit B. Ludonicus Episcopus Tolosanus Ordinis S. Frāscisci, filius bonæ memoriæ Caroli II. Andegani Sicilia & Hierusalem Regis necnon Prouincia Comitiss. Verum post bellum Borbonicum ne præfatus Conuentus hostibus esset à cætero refugio (arx enim potius quam Conuentus videbatur) ciues illum demoliti sunt funditus, Rege id iubente & sub anno Domini 1533. Clemente VII. Papa & regnante Francisco I. Rege Christianissimo, decretum fuit ab eodem Rege assentiente Pontifice præfato, ambobus Massilia existentibus, ne à cætero in toto agro Massiliensi alius esset Conuentus S. Francisci Patrum Conuentualium, imò omnia Indulta, immunitates, & priuilegia concessa destructo Conuentui ad Conuentum de obseruantia extructum intra ciuitatem, expensis piissimi viri Domini De Ramesa pro tempore B. Bernardini, cui nomen S. Francisci impositum est. Ad transferendam curam nunc huic Conuentui summus Pontifex, assentiente Rege, quadam mobilia concessit in cuius sacrario brachium S. Ludonici, indumenta Pontificalia eiusdem Sancti, & testamentum honorifice seruantur, corpus verò Beati Hugonis eiusdem ordinis alumni creditur in maiorem eadem post ruinas Conuentus fuisse delatum. Qui Beatus Hugo dum viveret fuit plenus spiritu Indulgentiæ & efficacissima doctrina, ut librum ediderit de triplici via perueniendi ad Beatitudinem. Item Franciscanam regulam exposuerit. Conuentus igitur Obseruantia mox post Concilium Constantiense fuit constructus eiusque Ecclesia consecrata exiit à Reuerendissimo quodam Episcopo de Troia, in quo sunt famosa sepulchra Florentinorum, tum quoque Corsicorum. Viget hoc in loco studium, moranturque commode 40. Fratres. Historia flosculos carpsit atque delibauit.*
- 11 Anno 1453. Florentini & Mediolanenses Renatum nostrum Andionimum vocant in subsidium aduersus Alphonsum bello Hetruriam vrentem, quam fortunam non aspernatus Renatus noster conscriptum in Galliis militem ad duo equitum millia spe rerum gerendarum in Italiam transmisit, vbi ea parte bellatum esset, sperans se Duce & Imperatore in regnum Neapolitanum bellum translaturum. Verum equitatus Francicus non in Alphonsum sed in Venetos ductus est, quod turpe sibi ratus Renatus non suo bello sed alieno res geri, in Franciam se recepit. vnde Collenutius lib. 3. belli Neapolitani in leuitatem & Gallorum inconstantiam inuehit, ac animo non vero, imò in Francos inimico. Quin potius exprobranda videatur Italorum perfidia, qui ad appulsum Renati statim de pace inter se constituenda & subsequuta deliberarunt.
- 12 Anno 1455. Massilia decimarum solutione immunis. Sententiæ Episcopi interpretes super hoc argumento latæ, hoc anno, die 20. Augusti, Consule viro nobilissimo Guiljelmo de Montolieu, & Iacobo de Candolle Assessore dignissimo.
- 13 Anno 1457. Petrus De Fuxo Ordinis Minorū Theologus Episcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio Papa IV. creatus, Auenione vbi Legati munere Apostolici fungebatur, celebrauit Concilium Prouinciale cui præfuit ipse, subscribentibus Nicolao nostro De Brancassis atque aliis in hæc verba. *Petrus miseratione diuina Albanensis Episcopus S. R. E. Cardinalis Auenionensis vulgariter nuncupatus, à latere sedis Apostolica Legatus, Robertus Aquensis Archiep. Petrus Apten. Georgius Senecen. Gaucherius Vapin. Nicolaus Massilien. Pontius Vasionensis, Ioannes Regen. Stephanus Tricastin. Michaël Carpentoraët. Petrus Dignen. Petrus Glandas. Palamedes Canalicen. Ioannes Arauscen.* Annus vero Indictionis Concilij est 57. supra millesimum quadringentesimum absente Alano Cardinale Coëtinio eius vrbs, scilicet Auenionis, Episcopo, quem historici commemorant tunc in Gallica Legatione fuisse occupatum. Ipsius autem Concilij extare dicitur autographum in Bibliotheca Illustrissimi ac Reuerendissimi Iosephi Mariæ Suarez Episcopi Vasionensis accurati rerum Ecclesiasticarum indagatoris. His addo Petrum De Fuxo non modo Arelatæ Archiepiscopum sed & Montis Maioris Abbatem declaratum Tolosæ amplissimum Collegium Flussatense nuncupatum per id tempus erexisse, quamplurimis redditibus collatis; & in municipio Trium Mariarum

Mariarum ad Mare, in agrorum Camariæ Insulæ finibus, Renati Regis precibus & Nicolai V. autoritate, ut supra meminimus, Diuarum Mariarum reliquias quæ in subterraneo iacebant, alto leuasse loco an. 1448. Anteriores demum Franciscanæ Basilicæ partem Auenione, vbi sepultus iacet, egregia liberalitate substruxit. De Ioanne vero Regiensi Episcopo cognomento Fassy eiusdem Concilij Actis subscripto, illud ad rem nostram, quod Auenione Carmelitarum ordinem amplexus, tantum in ea religione profecit ut breui temporis interuallo totius ordinis sui Generalis Minister Capiruli Generalis Ratisponæ in Germania celebrati assensu, die ipso sacrosancto Pentecostes non tam hominum votis quam Spiritus sancti inspiratione fuerit electus an. Christi 1430. eo enim in munere tanta non solum sui ordinis laude, sed omnium pene admiratione se gessit, ut per 18. annos continuos nullus eidem in ea Præfectura fuerit successus. Vnde Eugenio IV. summo Pontifici maxime charus fuit, à quo primo sedis eius anno mitigationem quamdam Regulæ Carmelitanae quoad esum carniū impetrauit. Tum Romæ Comitibus ordinis sui Generalibus conuocatis anno 1449. tam multa pietatis & prudentiæ dedit testimonia, ut in demortui Michaëlis de Bolleriis sedem Regiensem à Nicolao V. eodem anno fuerit ordinatus. Cum igitur ex Cœnobio ad Pontificium Regiense assumptus esset, sui Ordinis Ioannes non est oblitus imo cum dicto Nicolao V. ob præclaras animi dotes per familiaris esset, ab eo in suorum Carmelitarum fauerem priuilegij ab Eugenio Papa iam dicto concessi, de Confessionibus à suis religiosiis audiendis confirmationem eiusdem Nicolai anno 1. & ab eodem de Decimis à suis religiosiis non soluendis priuilegium obtinuit. Sed præsertim in proprio Auenionensi Monasterio, vbi primum sæcularis habitum & nomen exuerat, pietatis & liberalitatis monumenta reliquit, inter quæ maximum æs Campanum in Pontificij Galeri formam confectum, quod adhuc æris fusilis opificibus admirationi est. Labrum etiam æneum prægrande quod asseruandæ lustralis aquæ in dicti Cœnobij Basilicæ ingressu adhuc vsui est. Plurimam quoque ad sacra mysteria & ministeria peragenda vestium supellectilem, multa denique ædificia eodem in Cœnobio, quæ adhuc Ioannis Præfulis Gentiliis stemmatibus fulgent, à fundamentis excitauit.

Anno 1458. Alfonsus Rex Aragoniæ ad 5. Calendas Iunij obiit in ciuitate Neapolitana ætatis anno 66. qui testamento condito cum prolem legitimam non haberet, aucti regni Aragonij hæredem reliquit Ioannem fratrem suum Nauarrici detentorem; Neapolitani quasi armis patri Ferdinandum ex fœmina coniugata per duplex adulterium susceptum. Sed Callixtus III Pontifex audita Alphonsi morte regnum Neapolitanum per eius mortem vacare declarauit, & ad sedem Apostolicam feudi dominam deuolutum esse, mandans Ferdinando sub pœna Anathematis ut nequaquam se ei immisceret, vel Regem se nominaret. Nec verò solum à Callisto tunc facessitum fuit Ferdinando negotium, verum etiam à nonnullis proceribus regni, qui Ioannem Andegauensem Renati olim Alphonsi competitoris filium accerferunt.

Defuncta enim Isabella Lotharinga & Ambara Renati Regis vxore Pius Pontifex spectabat animo res Italicas ut si quæ inter regni Neapolitani procères discordiæ orientur, ipse in Italiam transmitteret. Ita plane accidit, cum enim secundò Ioannam de Laual vxorem duxisset Renatus anno sæculi 59 Fregosus Genuensis Dux Principatum vrbis se posse diutius tueri diffidens, Carolo Francorum Regi tradidit, quo missus Ioannes Renati filius præfuit & Alphonso moriente Ligustica & Prouinciali classe cum Ferdinando ut supra dictum est Alphonsi successore bellum gessit, & sane regno ingenti prælio victor potiturus sperabatur. Sed dum mora iniecta bellum trahitur, à Francis defecit Genua arce tantum reſerua. Renatus pater opem laturus funditur fugaturque. Ferdinandus animum viresque resumit, focij amicique auxilia mittunt. His pene oppressus Ioannes Renati filius restitit quidem, sed eius res turbari cœptæ sensim in statum deteriore abiere. At exhausto rario militare vectigal instituendum erat, instituitque in Prouincia Renatus codicillo decumano quod summa voluntate à Prouincialibus pensitatum est spe regni Neapolitani potiundi, id vero minus secundis animis institutum voluere Arelatenses, quod scirent se à quocumque vectigali ex pactis fœderibus immunes, nec eos latebat vndecim millium florenorum summam ex thesauro vrbis publico in Neapolitani belli sumptus Renato concessam, imo & quod præcipuum erat vrbis nobiliores Ioanni Calabro suis sumptibus præsto fuisse semper quoties de regni & Prouinciarum iuribus certatum est. Oblatus ergo Renato ab Arelatensibus libellus supplex, ut istud æs collatitium minime persoluerent ciues Renatus ut grato erat in Arelatenses animo edixit, codicillum decumanum minime erga Arelatenses valiturum, quod Respublica ipsiusque Reipublicæ procères ipsum auro toties

- iuiſſent Carolique Calabri armorum ſocij varia bellorum discrimina ſubiſſent, præti-
pueque obſtaret conuentio quam firmam ratam ſanctamque volebat. Chirographum hu-
ius rei exemplar citatum, habes in Pontificio Arelaten. num. 105.
- 16 Anno 1459. ad principium Octobris Ioannes Renati filius de quo ſupra vbi Neapolim
verſus cum valida claſſe nauigaſſet contra Ferdinandum tunc à Pio Pontifice Regem de-
claratum, in cuius pulſionem, eiſdem Ioannis aduentus ſpe plerique proceres coniura-
uerant, venienti adhæſerunt cum permultis ciuitatibus tanta rerum Ioannis ſcelicitate vt
poſt leuia alia certamina, Ferdinando anno ſequenti apud Sarnum ingenti clade fugato
creditum ſit potuiſſe finem bello imponi, ſi Ioannes Ferdinandum in grandi rerum deſpe-
ratione conſtitutum, Neapoli quo confugerat obſediſſet: à quo propoſito auerſus fuit à
Principe Tarentino, qui omnia in eius parte poterat ſatius ducente, vt prius quæ reliqua ef-
ſent loca in poteſtatem redigerentur, quo deinde nullo periculo obſidio Neapolis fieret
quæ ſalus fuit Ferdinandi animum interea reſumentis & nouis auxiliis à Pio Pontifice &
Franciſco Duce Mediolanenſi adiuti, cum hi ſoli tota Italia reperti ſint qui ei aduerſus
Francos auxilio eſſe voluerint.
- 17 Cæterum quod ad Ioannem Renati filium ſpectat, ſcripſit ad Maſſilienſes Renatus ac
certiores fecit per literas, in amicitia ſingularis atque honoris teſtimonium, quo eos proſe-
quebatur, de filij nuptiis cum Maria Caroli Comitis Valeſij filia matrimonij dignitate con-
tractis, in hæc verba.
- 18 *Robertus Dei gratia Rex Hieruſalem, Sicilia, Ducatus Apulia, & Principatus Capua, Præſentia
Forcalquerij ac Pedemontis Comes vniuerſitati hominum Maſſilia, fidelibus ſuis gratiam ſuam ac
bonam voluntatem. Cum in cunctis nos tangentibus, vos ſicut eſtis participes reputemus, deuotioni
veſtra ad gaudium nunciamus, quod ſicut hodie certitudinaliter accepimus, inter procuratores ac
nuntios Ducis Calabria primogeniti noſtri, pro parte ipſius Ducis, cum ſpectabili inuene Maria ſi-
lia Domini Caroli de Francia Comitis Valeſij chariſſimi fratris noſtri, Pariſius die Luna præteri-
ta, per verba de præſenti matrimonium extitit conſirmatum, ex quo ſiquidem matrimonio quan-
tum commodi, roboris, ſauoris, nobis & noſtris multipliciter pronemire ſperatur, conſpicere po-
terit perſcrutatio veſtra prudens. Datum Auiſione die 8. Octob. 6. Indiſt.*
- 19 Anno 1464. Ex chronologia Lerinenſi par. 2. fol. 182. Andreas de Fontana alias de
Placentia Abbas Lerinenſis fuit per ſanctiſſimum in Chriſto Patrem Pium diuina prou-
identia Papam II. promotus ad Episcopalem dignitatem Siſtaricenſis Eccleſiæ ex Abbate
& Monacho Lerinenſi, & ei ſubrogatus in dicta Abbatia Dominus Iſnardus, vt ex ſe-
quentibus patet. Exinde Commendæ, inquit ibidem Chronologia, promotus enim ad
Episcopatum Domino Andrea de Fontana prouiſum eſt de Abbate Monafterio Lerinenſi
de perſona Domini Iſnardi cognomento De Graſſa Episcopi Graſſenſis eiſdemque Do-
mini noſtri Pij Papæ II. referendarij, qui Romæ exiſtens conſtituit die 4. Februa. anni ſe-
quentis ſuos procuratores, nempe venerabilem magnæque autoritatis & nobilitatis virum
Dominum Nicolaum ex Comitibus Vintimilij, prædicti Monafterij Monachum & Ope-
rarium. Dominum Ioannem Filioli Decretorum Doctorem Præpoſitum Graſſenſem, Ca-
rolum de Graſſa Dominum de Albarno, Petrum de Graſſa dominum de Borma, & Geor-
gium de Graſſa dicti Domini Reuerendiſſimi fratres, & eodem anno corrente die 11. Men-
ſis Nouem. præfatus Reuerendus Episcopus & Abbas poſt obitum Pij Papæ II. diſcedens
Roma venit Lerinum & ibi venerabiliter ſuſceptus, omnia Monafterij ſtatuta obſeruatu-
rum ſe iuramento aſtringit.
- 20 Deceſſit Auenione Petrus de Fuxo III. Auenionis Legatus in locum Alphonſi Carigli
Cardinalis S. Euſtachij demortui, ab Eugenio IV. an. 1434. creatus, id munus ſub Nico-
lao V. Calliſto III. Pio II. & Paulo II. obtinuit, cuius 1. anno, ſalutis vero 1464. Cardina-
larus 56. Auenione Idi. Decem. obiit ſepultus ad Minores, cuius ſucceſſor fuit Carolus
Borbonius à Sixto IV. creatus Inſcriptio ſepulchralis hæc eſt.
- 21 *Sub hoc humili iacet loco Frater Petrus De Fuxo creatus Cardinalis anno ætatis ſuæ 22. qui
Conſilio Conſtantia cum RR. Cardinalibus & in Hiſpania Legatus ſchiſma deleuit, & duos Hi-
ſpania Reges confederauit. Tyaram B. Sylueſtri Lateranenſi Eccleſiæ reſtituit, Auenionem ac di-
uerſas Præſentias & Pater Patria annos XXXII. rexit. Iacobi & Salomes Marias alto locauit. Tan-
dem M. CCCCLXIV. Menſe Decembri animam celo reddidit. Quem ſancta ſuſcepit de terris
Lucia.*
- Paulo Pontif. Max. Anno 1.
- 22 Anno 1485. erupit in Gallia clauſtæ antea conſilijs meditata & condicta Princi-
pum ac procerum in Regem Ludouicum fœda coniuratio, quam fœdus boni publici voca-
run

runt sicut fuit semper in more factiosis positum, speciosos titulos iniquis suis Conciliis ob-
tendere & opis specie fatuos credulosque populos ad inopiam redigere. Fuerunt autem
præcipui huius coniurationis duces præter Carolum Ducem Biturigum ac regis fratrem
Ioannes Andegauensis Dux Calabria dictus, is qui contra Ferdinandum pro regno Neapo-
litano tandiu certavit, & quod Rex ei suppetias ferre distulisset iam aduersus eum cum
aliis conspiravit. Solis Principibus à Rege stantibus Renato prædicti Ioannis patre, Duce
Andegauensi, quem Regem Sicilia dicebant, ac fratre eius Comite Cenomanensi, Ioanne
Borbonio Comite Vindocinensi, & Carolo Artefensi Comite Vgellano, quorum copredi-
canda magis est virtus quo nec ipsi cæteris gratiosius habiti fuissent à Rege.

IACOBVS I. DE CARTAGINE.

Annus CHRISTI 1466. MASSILIE CONDITA. 2063.

Renati Ducis Andegauensis Sicilia Regis & Provincia Comititis An. 33.

IX vlla ac ne vix quidem in Elenchis siue priuatis siue publicis nostris Massiliensi-
bus viri huius memoria reperitur, præterquam in Gallia Christiana V. *Massilienses*,
autore Stephano Sampayo in iterum ordinis Prædicatorum, qui Iacobum De
Cartagine ordinis FF. Prædicatorum natione Hispanum vixisse ait Massiliæ Episcopum, sed
ordine temporum præproprio nempe an. 1451. quo sedisse præcessorem eius proximum
Nicolaum de Brancassis vitæ ac rerum ab eo gestarum acta demonstrant. Ut vero alia
fuerint obscuri nominis causa, certe in causa est exiguum tempus quo potitus est dignitate,
forte quia ipse Iacobus vel Pontificatu cessit vel decessit è viuis. Paucos igitur quos suc-
cessori Ioanni Alardeau attribuit annos Tousellus in M. S. suo Catalogo, nos detrahimus
ut ætatem aliquam vel breuem egerit habueritque in Pontificatu suo Iacobus noster. In
Aquensi Repertorio Homagiorum hoc habetur. Anno 1467. Homagium &c. libro Tauri fo-
lio 153. verso Regi Renato redditum. Quod de alio magis quam de nostro Iacobo inter
Episcopos Massilienses huius temporis, commode ac probabiliter intelligi non posse vi-
detur.

Memorable est eius ætate Ludouicum Gallie Regem Normanniæ ciuitatibus liberè
potitum esse, pulso fratre qui nuper Britannie Dux salutaris est. Sic Rex in serendis suspi-
cionibus inter boni publici professores commodoque suo captando occupatus pacem
Confluentinam parum sancte dicitur coluisse. Ad hunc annum consignatur mors Georgii
Castrioti Scanderbergi Epirotarum seu Albanie Principis merito inuicti, ex febre Lyssi ad
Brillum amnem ubi & sepultus est in Ecclesia maiori S. Nicolai, ætatis sue an. 63. qui ex
omni certamine victor & sine vulnere recessit. Nunquam in expeditione plures habere
voluit quam duo equitum millia, & tria millia peditum. *Turcarum terror vocitatus.* Aucto-
r eius historiz.

Anno 1468. Cum Petrus Lusitanus Aragonie Rex intrusus veneno extinctus esset, Cat-
alani Renatum Principem nostrum Andegauensem. perpetuum Aragonici nominis hos-
tem in eius locum vocarunt ad regnum, de cuius operæ pretiis constat quod Ioannes Lo-
tharingius eius filius Dux Calabria dictus in Cataloniam ducto exercitu cum post læta
principia quibus & aliqua oppida cepit & nonnullis certaminibus Aragonios fugauit, Ger-
rundam urbem munitam & opulentam qua capta cætera prona fore existimabat, frustra
bis obsedisset, toties obsidionem soluere coactus est. At nihilominus perduxit Ioannes nos-
ter virtute sua res in periculum maioris eorum sollicitudinis nisi post biennium diem ex
morbo obiisset Barcinone.

IOANNES

IOANNES III. ALARDEAV.

Annus CHRISTI 1470. MASSILIÆ CONDITÆ. 2067.

Renati Ducis Andegauensis Sicilia Regis & Provincia Comititis An. 37.

IOANNES III. cognomine Alardeau siue Alardelinus istic à nobis proximo post Iacobum ordine subiungitur, aduersus dictum Touseli codicem; qui perperam vel expunxerit vel omiserit prædicti Iacobi electionem, ab autoribus & testibus locupletissimis & omni exceptione maioribus euulgatam & comprobatam. Ioannem hunc nostrum censet Nostradamus pag. 639. inter regni Proceres, qui testamento Regis Renati subscripserunt anno 1475. Tousel in M. S. Catalogo. *Ioannes, inquit, Alardeau creatur Episcopus Ludouico II. Francorum Regi gratissimus, ideoque ab eodem aliquando urbi Parisiensi Præfectus.* Robertus in Austario M. S. Galliz Christianæ V. *Massilienses.* Ioannes Alardinus 1466. Idem 1466. ad annum 1496. *Ludouico II. Francorum Regi gratissimus ideoque identidem urbi Parisiensi Præfectus anno 1466. ad 1496. quo anno Ludouicus XII. Francorum Rex successit Carolo.* Ioannem hunc tria prædia Episcopalia, S. Canati Alen. & Valbonete amplis latifundiis locupletata, Baronis D. Aubaigne Satrapia & ditione permutasse affirmat cum Rege Renato, ac demum anno 1490. testamento hæredem suum scripsisse Ioannem de Villages in Senatu Renati Regis Consiliarium eiusdemque Oeconomicum procuratorem. De rebus Gallicis tradit Æmilius natum hoc anno Ludouico Regi Delphinum, qui hostium atque æmulorum animos debilitauit.

2 In Italia Ioannes Calaber Renati filius auro militeque accepto non bellum Neapolitanum à se & à patre patruoque, auo simul ac proauo infelicitè tentatum suscepit, sed causam diuturno silentio velut intermortuam repetiuit, regni Tarraconensis auita iura persequens quæ causa arbitrorum, vt edocuimus, auctoritate transacta videri poterat. Pyrenæum superauit, egregia facinora edidit, pestilentia exorta decessit. Ex Maria Borbonia uxore filios Ioannem cognominem Calabriæ Ducem, & Nicolaum Pontis Marchionem suscepit. Illius obitum in annum sæculi 69. reiecit Nostradamus, verum arguitur à diplomate Arelatenibus concessio an. 1474. Aquis Sextiis Renato Rege pro tribunali Regis sedente, & Ioanne Calabriæ Duce filio præsentè, nisi forte hic Ioannes filius sit Ioannis Renati filij, qui Patri superstes Calabriæ etiam nomen tulit. Romæ Paulus II. Pontifex Maximus omnes legatos Christianorum Principum præsertim Italicorum congregauit, & sedaris discordiis cunctis, in vnum fœdus & pacem aduersus Turcas conciliauit, quæ conclusa Natali Christi anni ingredientis 1471. & conuocatis Episcopis & Prælati supplicationes die 6. Ianuæ. solemnes indixit, quibus ipse cum Cardinalibus interfuit victoriam contra Turcas precaturus. Ac demum rebus Italiæ compositis Pontificatus sui anno 6. mense 10. cum intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum Magistrum ac Primores religionis ad se vocat corrigendi erroris causa, qui post frequentes Conuentus apud S. Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur sepeliturque in Basilica S. Petri, non longe à sacello S. Andreæ, in cuius locum Carolus Vrsinus successit.

3 His quoque temporibus, Cœnobium in oppidano Massiliæ territorio Renatus Siciliæ Rex & Comes Prouinciæ fundauit fratribus Minoribus S. Francisci de Obseruantia sub titulo S. Hieronymi, quibus numero septem dumtaxat non modo sedem ac domicilium suis sumptibus construxit, sed in annuos quoque redditus fructuarios è regis vectigalibus 24. florenos aureos assignauit, à Sixto IV. SS. Fabiani & Sebastiani sacras reliquias quas hic argentea theca inclusas statutis diebus venerandas religiosi proponerent obtinuerat, sacram quoque supellectilem copiosam addidit & opulentam, & in ea S. Francisci effigiem cui supplex Yolanda Renati filia & vxor Ferri de Vaudamotio Ducis Lotharingi vxor repræsentabatur quam penicillo suo Renatus oleariis coloribus pinxerat. Nunc sola visitur S. Hieronymi sacra adicula, diruto cœnobio & à ciuilibus contentionibus hominumque perfidia redditibus distractis.

4 Anno 1472. certatum est inter Francos & Aragonios de Perpiniano Ruscinonem veteres dixerunt, arcem propugnant & retinent Galli. Reliquum regni occupat Aragonius. Post obitum qui nunc contigit Nicolai Ducis Lotharingiæ nullis relictis liberis, Renati qui regnum Siciliæ iure & armis petebat filia hæres fuit & vidua Vallemontani Comititis defuncti,

functi, ex quibus natus filius Renatus Lotharingæ principatum tenuit. Unde prognati qui subsequenti sunt Illustrissimæ familiæ Principes Lotharingi.

Hoc eodem anno Massiliæ Petrus eius nominis 5. Præpositus in Collegio Canonicoꝝ S. Mariæ Maioris, cognomento De Coreis, iuris vtriusque designatus Doctor, primus sanctæ Sedis Tabularius, & primus Consiliarius à Ludouico XII. Rege Christianissimo, in ipsa supremæ Curia Aquensis creatione electus, vir sane egregius propria manu ac stylo Collegij Canonicoꝝ Massiliensiuꝝ S. Mariæ Maioris documēta conscripsit, qui sæpe ædium sacrarum mœnia restauranda curauit. Apparet illius gētis tessera scutaria, ex tribus cordibus composita in altaris principis abside, iuxta & in S. Lazari capitis loculo, atque adeo in Aquæ sacræ piscina quæ in ipso exitu è templo ad Præpositi ædes posita videtur. Per id temporis cum Toparchæ à Bancio rebellassent, in Principem, Baronis Aubaniensis satrapia Regi Renato Comiti Prouinciæ adjudicata est. Qui postea illam terris Sancannatensi, Alenfi, Valbanetensi permutando ius suum Episcopo nostro Ioanni Alardeau cessit, quare prædictus Præpositus Petrus De Coreis Ioannem Episcopum de clientelari obsequio appellauit, qui quidem cum rem Romam detulisset, sic probauit alienum esse à superiore, officium id genus clientelare erga inferiores vt Sixtus IV. Bulla anni 1484. illum ab hac seruitute liberauerit, si modo in censum annum octo florenos aureos persolueret.

Anno 1475. Auenio ad Rhodanum Cauarum vrbs in Archiepiscopatum translata est Sixti IV. autoritate non Iulij II. vt voluit Mirzus, Carpentoraçtensi (alias Veudacensi) Cauallicensi, & Vaisionensi Episcopis suffraganeis ipsi attributis. Romæ Cardinalis creatur à Sixto Papa Iulianus de Ruere de Albizolia Diocesis Sauonensis Papæ Sixti fratris filius Episcopus Carpentoraçtensis Ligur, Presbyter Cardinalis S. Petri ad Vincula, postea Ostiensis & Veliternus, Maior pœnitentiarius, postea Papa Iulius II. natus 21. annos. Reduxit Sixtus Iubilæum ad 25. annos, ideoque nunc celebratum est Romæ. Carolus interea Burgundiæ Dux Edouardum Angliæ Regem Ludouico hostem fecerat, & is in Galliam traiecerat armatorum viginti millia. Diffusus itaque rebus suis Ludouicus in colloquium cum Edouardo descendit ad Pigniacum, grandique pecunia non in præsens modo pacem sed etiam inducias emit in annos 7. certum stipendium pactus in annos singulos, filiaque Edouardi desponsa Delphino. Quibus auditis Burgundio nouem annorum inducias cum Ludouico suo nomine firmans, ducit exercitum in Lotharingiam cuius Dux Renatus veteris illius Renati Siciliæ Regis dicti, qui adhuc viuebat, ætate prouectissima, ex filio nepos bellum ei indixerat vt reficeretur, dudum longa priori Nussiz obsidione attritus eamque fere totam occupat. Tum Heluetios inuadit quibus cum Ludouicus contra cōmunem hostem societatem fecerat. Renatum vt facile vicit Carolus & principatu propemodum exutum fugere coëgit in Franciam, sic ab Heluëtiis clade bis accepta cum Renatus Prouinciæ suam recuperasset, aduersus illum contendit in Lotharingiam. Ibi dum Nanceum obsidet ab Renato Germanicis & Helueticis auxiliis instructo victus in acie cecidit anno 1477. Ianua. 5. vnica relicta filia Maria, quæ Maximiliano Friderici Imperatoris filio nupta. Corpus eius exanime tertio die inuentum nudum, glacie frigoreque concretum ac tumidum, & ad nonnulla certissima, & signa cognitum delatum est Nanceuꝝ, & in primario vrbs templo ante maius altare amplo funere sepultum. Vnde postea translatum fuit Brugas Flandrorum, & in templo Beatissimæ virginis conditum.

Venit hoc tempore in Galliam Iulianus de Ruere Cardinalis nepos Sixti IV. & aliquam dissensionem cum Carolo Borbonio Archiepiscopo Lugdunensi Legato Auenionensi habuit apud Auenionem, de iuribus seu illius Legationis seu aliis Ecclesiæ Gallicanæ vel regni, vt diuersi scribunt. Agebatur insuper de Prouincia à seniori Renato Siciliæ Rege eius Principe per Regem accipienda, cum eam Renatus Regi infensus ob occupatum ab eo Ducatum Andegauensem, quod ipsius Renati erat promississet Carolo Duci Burgundiæ tradere, ideoque misisset Rex copias in Prouinciæ, ne Burgundus eam occuparet, ac denique inde suspicio orta esset Regi in animo esse Auenionem ibi sitam urbem Ecclesiæ Romanæ occupare. His inquam motus Legatus ad Regem accedens eius animum in se commotum interventu Renati senioris qui Regem post cladem olim à Carolo Duce Burgundiæ apud Gransonium acceptam conuenerat eique reconciliatus fuerat, placauit, resque controuersa composita est ad votum Regis, ac Renatus siue iam tum Prouinciæ hæredem eum constituit, siue dumtaxat eam ei oppignerauit pro summa quinquaginta millium aureorum in redemptionem Margaritæ filię Renati, viduæ Henrici Regis Angliæ, quæ ab Eduardo captiua detinebatur. Decretum Sixti Papæ nunc promulgatum est de Conceptione B. Virginis quamlibet aduersantium opinionem sine hæresis vitio sustineri posse.

posse. Festis solennibus etiam diem Conceptionis, Præsentationem eiusdem Virginis & Annæ, Iosephi, & Francisci adscripsit.

- 8 Anno 1480. In Prouincia Renatus Dei gratia Hierusalem, vtriusque Siciliæ, Aragonum, Valentiniæ, Maioricarum, & Corsicæ Rex, Ducatum Andegauicæ, Barri Dux, Comitatum Barcelonæ, Prouinciæ, & Forcalquerij, ac Pedemontis Comes & Arelates Dominus mortuus. Vixit summè desideratus à Prouincialibus, inter suorum temporum *Delicia*. Ex Isabella Lotharinga vxore 7. suscepit liberos mares 4. & fœmellas 3. Ioannem Calabrorum Ducem & ex eo nepotem Nicolaum, Ludouicum Pontis Marchionem, Carolum Guisæ Comitem, & Renatum, qui omnes naturæ ordine turbato patri prædecesserunt nullis liberis superstitis. Filias habuit Yolandam Lotharingæ Ducatus hæredem, quæ filio Vaudemontio Consobrino nupsit, Margaritam Henrici Scoti Anglorum Regis vxorem, & Blancam quæ in ipso virginitatis flore decessit. Moritur Calen. Iunij anno salutis 1480. ætatis an. 73. regni 47. Aquis Sextiis in sua Metropoli. Cuius corpus Andegauicam delatum in Mauritiano fano sepultum est. Vixit optimus Princeps, adeo vt boni Regis elogio publice etiam hodie à nostris hominibus vulgo donetur.

- 9 Renato humanis rebus exempto, Carolus Dux Cenomanorum ex fratre Carolo nepos ex ipsius patris testamento successit, Princeps bonus, sed breui, adeo vt vix octodecim menses excesserit. Possessionem Comitatus Prouinciæ, ac sigillatim Massiliæ adiisse reperitur hoc anno 1480. quo vniuersorum ordinum cœtus edidit ipsi tanquam Domino, solennibus verbis officiisque clientelæ obsequium, & ex Comitibus Massiliensibus Legati Consules Iacobus Fourbin, Gabriel Viualdus, & Ioannes Payan in ipsa eius verba, quibus deferebatur, sacramento se obstrinxerunt, de plano dicente ad concionem, Iacobo Candolet viro eloquentiæ ac sapientiæ gloria præstantissimo, qui sæpe aliàs functus, etiam hoc tempore multa cum laude Assessoris honoribus defungebatur. Intercessionem vero obiecit Fridericus de Lotaringia Dux Vaudemontij, quæ de possessionis iure, actiones Caroli aut moraretur aut penitus conuelleret, ideoque vim, vt autumabat, infirmo facturum ad omnes Prouinciæ introitus armatos homines opposuit, quippe qui Renato Regi cum gradu proximior esset, quod Yolandam eius filiam desponsam sibi iunxisset, Princeps egregia animi & corporis dexteritate præstans, sibi potius hæreditatem deberi contenderet. Susceperat deserti Friderici patrocinium ex Baronum ordine Dynasta Dominus de Sault, cum magna nobilium manu, eumque sic in manibus habebat, sic fouebat, vt eius omnes fortunas ac salutem beneuolentia præsidioque tegeret suo, & quibuscumque poterat rebus augeret. Sed breui hæc inanissima prudentiæ consilia reperta sunt, cum enim Carolus paucis post diebus, difficillime licet Reipublicæ tempore conscripsisset & comparasset exercitum, nec legionarias modo sed & auxiliarias à Ludouico II. Francorum Rege cohortes habuisset equitum ac peditum, facile fuit ortum repente bellum factiosorum præliis frangere eosque domare.

- 10 Anno 1481. Carolus Comes in suis ædibus Massiliæ habens, cum ægitudine correptus ad vitæ deuenisset extrema, testamento condito Vicecomitatum Martiniacensem Francisco Luxemburgensi consobrino legauit ab hærede, quem instituit Ludouicum II. Gallorum Regem & post mortem eius Carolum filium & omnes Regni Gallie successores. Adscripta tabulis dies 10. Decem. Locus Regia Massiliæ Basilica. Libellio testamentarius Godefredus Telamer, tabularius Aquensis ac Regis ipsius Commentariensis. Testes verò chyrographum his habuere subscriptum Frater Elyas Grenier Prior S. Maximini, Frater Brancay, Bernardus Ordinis FF. Prædicatorum, Petrus Robin Dominus de Graueson, Ioannes Baptista de Moraue Dominus de Carqueram, Matthias de S. Mas Dominus de la Mothe, Stephanus Freuar, Hector de Montbrun Prætorij præsidij princeps, Bernardus de Lers nobiles aulici; Ioannes de Rixis Pharmacopola, Ioannes Saloni Martiniacensis, Fouquetus Gerente, Carolus Cassin Consules Massilienses, Bertrandus Durand Iurisperitus, Guillelmus Paul, Gregorius de Legueto, Ludonicus Bouquin.

- 1 Defuncti cadauer in Aulam Basilicæ comportatum & atro peristromate vestitum in tribunali puluinato per sex totos dies in ore atque oculis omnium iacuit. Tum feretro plumbeo septum atque inclusum Aquas Sextias defertur, & in D. Saluatoris æde sacra honorifice sepelitur. Ioannes de la Graille magnus in vniuersa Prouincia rei iudiciariæ Chlamydatas præter nobilium atratorum cateruam rectus ipse pullo, ac lugubri serico heteromallo ducebat, qui Comites sociosque in hoc apparatu Consules habuit Fouquetum de Gerente, Carolum Cassin, & Gabrielem Silue aliosque ciues primarios Massilienses, pullo etiam amictu vestitos, ad illum vsque finem dum solennia, ac iusta exequiarum, omnibus

nibus rebus summa cum ceremonia sunt servata. Iacet etiam nunc in eadem D. Servatoris xde honorifice sepultus & hac datus Epigrapha.

Lila Francorum Caelestia munera Regam.

Reliquias veteris Andegavaeque domus.

Oculis iste lapis, calataque marmora claudit

Obruta sic fasces regia sceptrum iacens

Hierusalem & Siculos & si per fata liceret

Aragones poteras nostra tenere manus.

Sed fortuna diu nostros ne ferret honores

Accelerat mortis tempora dura mihi

Qui legis hoc tristi quo scriptum marmore carmen

Dic, tibi sit requies, Carole, paxque tibi.

Ludovicus itaque XI. Rex Francorum optatam diu Prouinciā tot saeculis à Franco-
rum regia disiunctā coniunxit, fecitque nos omni ætate Francos in gentem vnam, sed
quoniam initio nonnulli filiae Lotharingae partibus fauebant, Franciae Rex ut erat pru-
dentissimus anno salutis 1483 die 19. Decem. ut Comitatus possessionem adipisceretur,
Palamedem Forbinum hominem Prouincialem & qui suorum mores nouerat, Proregem
constituit summa potestate & imperio datus, ut criminis reos aut capitis postulatos restitue-
ret, & quæ summi essent imperij, quod nullis posthac concessum est Proregibus. Id epi-
grammate retulit ex incerto autore Ioannes de Galaup clarissimus apud Aquenses Regia-
rum rationum Aduocatus

Insueta hac merces Comitum Regem ipse creatum

Regna mihi ut Regi credidit ipse Comes

Imo regna dedit dum regia iura remisit

Asterio officio conciliatus amor.

Idem Palamedes Subregulus fiducias quas Arelatenses Regi fecerunt excepit, reuoca-
tis foederibus cum ipsis Galliae Regibus vulgo Conuentiones vocant, quæ prius cum Pro-
uinciae Comitibus Arelatenses pepigerant, iure Insularum concessio, quæ ab ipsa vrbe fre-
quentibus fluminum alluionibus efformantur, quæ Rhodanus ad mare usque procurrat. Lu-
dovicus hæc rata fixaque esse voluit, sed annu superstes Carolo decessit, Carolusque VIII.
nondum pubes successit, in cuius manibus Ludovicus De Coreis Iurisperitus & Rei-
naudus Arelatensium patricij apud Clariacum tribus ab Aurelia millibus distantem, codi-
cillo foederum & Conuentionum regio impetrato. Ex Archi. Arelaten. in armario Con-
uentionum & privilegiorum v. *Homagium.*

Ceterum Carolo demortuo magna inter Prouinciae Dynastas orta est controuersia de
Reipublicæ administratione sibi enim quisque prensare coeperat suffragantium manus &
voluntates orando demereri, ad obtinendam, Proregis dignitatem. Quippe cum eam
Palamedi Fourbin Equiti nobilissimo Domino de Soliers Ludovicus II. Regni hæres de-
mandasset illam nihilominus plerique magis ambirent, quod antiquiori genere ac stirpe
nobiliores & recte factorum laude illustriores, Principis gratiam & honorum dignitates
suis auorumque virtutibus promererentur. Nec destitit accusatio an vi an veritate,
donec in eius locum Rex Ludovicus alios substituere & supponere coepit atque imprimis
Raymundum de Glandeues Baronem de Faucon, quem tanti imperij clauum tenere &
Reipublicæ gubernacula tractare voluit, delegatus interea in Prouinciā Illustrissimus
Dominus de Baudricourt, dum iussu Regis quæstionem iuridicā habuit de Palamedis vi-
ta & moribus, reique veritate curiosius explorata, præclarum dedit apud Ludovicum de
viri summa integritate atque innocentia iudicij sui testimonium, quo factum est ut ea ipsi
dignitatis præstinz ratio plenè restituta sit, quam malenolorum inuidia vel acerbum
odium detraxerat. Dum inter hæc Rex Francorum Ludovicus graui morbo ac sæpè recu-
diuo deliquij animi & debilitatis corporis detineretur, quæsito licet quocumque opis geno-
re, præcipue diuinis auxiliis, puta supplicationum publicarum indictione, plurimorum docto-
rum variis Ecclesiis erogatione, peregrinationum ex voto ad Beatiss. Virginem Cleriacam
& ad S. Claudium susceptione, hominū sanctitudinis illustriū euocatione, inter quos Fran-
ciscum De Paula fundatorem Ordinis Minimorum miraculorum fama toto orbe notissimū
ex Calabria ad se mitti à Pontifice impetrauit, quibus sanitatem recuperare & vitam pro-
rogare posset. Morbo tamen grauiore Plessiaci interceptus placide in Domino quieuit Tu-
ronis anno ætatis 61. die Sabbathi, penultima Augusti, sicut optauerat, speraueratque die
Beatissimæ Virginis cultui dedicato, cuius specialem seruum se profitebatur, ex hac vita

discedere. Ex qua in eam pietate ac deuotione voluit etiam sepeliri in eius Ecclesia oppidi Cleriaci non longe ab Aureliis, quam ipse sumptuose construxerat ac dotauerat. Subiit in eius locum Carolus Delphinus Rex eius nominis 8. is quem susceperat ex Ciarlo-
 ëta Sabaudienti, cum duas antea puellas peperisset, quarum alteram Pater eo tempore Pyr-
 rho de Belloioco nunc Duci Borboniensi collocarat, alteram Ludouico Aurelianensium
 Duci, qui postea defuncto sine prole Carolo successit. Rumor est Caroli die Natali in-
 uolasse cubiculum in quo editus est examen apum quod & Ludouicus Pater & qui ade-
 rant in prodigium verterunt. Et iam Carolus agebat annum 13. cum regnum iniit, sub
 Annæ sororis tutela, quam Petrus Borbonius Belloiocensis duxerat. Eam sibi prælatam
 ægre tulit Aurelianensium Dux Ludouicus Caroli filius, Ludouici nepos, illius quem Ioan-
 nis Burgundi iussu Luteræ confossum esse demonstrauius. Igitur ad Franciscum Britan-
 niæ Ducem fugiens, cum in Societatem plerique venissent procerum, commisso cum re-
 gis ducibus prælio ad Fanum Albini in Arémorieis victoria pariter ac libertate cecidit ac
 triennali custodia detentus est.

- 15 Anno 1483. Mortua iam superiori anno Maria Burgunda Maximiliani Regis Roma-
 norum vxore, lapsu ex equo, cum leuandi animi causa venatum exisset, magno suorum
 mœrore quibus acceptissima erat, Gandenses eius liberos Philippum & Mariam in pote-
 state habentes, qui plus cæteris omnibus vni poterant, & in odium Maximiliani ad Lu-
 douicum Francorum Regem inclinabant, magnis donis atque muneribus & promissioni-
 bus tunc ab eo redempti. Adeo vt facto cum Flandris fœdere, pactum etiam fuit inuito
 Maximiliano, matrimonium Caroli Delphini cum Maria eius filia, ampla dote Comitatus
 Burgundiæ & Artesiæ nonnullarumque aliarum vrbiū, quæ demum anno 1481. in re-
 gnum deducta est necdum trimula, frustra rem impedire conato Maximiliano eius Patre.
 In summa ergo gratulatione omnium & lætitiâ suos etiam Massilienses cogitatione com-
 plexus Ludouicus Rex, per literas quidem & per nuntium certiores fecit quid egisset, & ex
 iis vnum, vel solum delectum ad pompæ celebritatem vel primum vocatum ad se voluit,
 qui nomine Reipublicæ clientelarem fidem & obsequium præsens coram profiteretur.
 Quare habitis Comitibus latoque suffragio, lectos inter multos, Iacobus Candole qui Consu-
 libus aderat in Consilio, Ambrosium profectus, vbi futura nuptiarum magnificentia ac so-
 lennes ludorum cœtus destinati fuerant, & indicti celeberrimi virorum nobilium mulie-
 rumque conuentus, redire viam non sine mœrore compulsus est quod Ludouicus Rex mor-
 bo de integro Plethiaci interceptus placide in Domino quieuit, vt supra mox meminimus
 quo casu Massilienses, apparationes illas, & popularium munerum sumptus ad celebrandas
 filij nuptias effundendos cohonestando imaginibus, exequiis, pompa, laudatione amantissi-
 mi parentis funere posuerunt.

- 16 In aula vero Regia tunc erat Episcopus Massiliensis Ioannes noster Alardeau, dum è Bel-
 gio in Galliam proficiscenti Margaretæ multitudo hominum congregata, è viris non mo-
 do Belgij sed etiam Galliarum Principibus sua celebritate lætitiæque Comitatum honestauit,
 tunc vel solus inter Aulicos suos delectus vel primus vocatus Ioannes Alardeau, qui Pari-
 sios appulsam Margaretam honorariis obsequiis ac sermonibus Oratoris ac Legati regij no-
 mine exciperet.

- 17 Anno 1485. Etsi Ferdinandus pro regno Siciliæ quod inuaserat pacem cum Innocen-
 tio VIII. pepigisset, nescius tamen fidem seruare, quamuis Regem Hispaniæ, Ducem
 Mediolanensem, & Laurentium Medicem Florentinum vades dedisset, non solum oppri-
 mēre proceres regni & variis fraudibus ac suppliciis de medio tollere mox cepit, verum
 etiam censum Ecclesiæ soluere detrectauit, quibus de rebus à Pontifice serio per literas
 & nuncios monitus nec tamen præter cauillationes & ludicras illusiones aliquid reddens
 (quid enim aliud debuisset expectare Pontifex ab adulterina sobole) fuit demum ab eo
 anathemate damnatus ac regno priuatus in gratiam Caroli Francorum Regis qui id re-
 gnum ad se ex legitima successione & hereditate pertinere affirmabat.

- 18 Cum Gallia ob bellum Britanicum contra Franciscum eius nominis vltimum Ducem,
 & ob bellum Flandricum contra Maximilianum Romanorum Regem continuis agitata
 moribus Rex Carolus edicto euocasset ad castrensia munia, ex omnibus Galliarum Prouin-
 ciis, primariæ clientelæ nobilitatem, Prouinciales nostræ turnæ, Domini De Solier, De
 Gardane, De la Barben, cæterique non pauci Massiliæ natalibus claris suæque virtute nobi-
 les præripere alios sibi desponsam iam & destinatam hanc laudem passæ non sunt, nomen-
 que in militiam edidere Duce Domino Andrea Daucesuna Comite stabuli seu Equiso-
 num atque exercituum Regionum Magistro. Quare Massilienses Consules, ne deinceps
 ex voluntariæ gratitiæque id genus militiæ opera nunc exhibita, anticipato iudicio decer-
 neretur,

neretur, Petrum Imbertum, & Honoratum De Fourbin ad ipsum primo stabuli Comitum
tum ad Regem cum potestate delegarunt, vt armorum vacationes, quas olim à Regi-
bus Siciliæ ac Comitibus Prouinciæ adepti erant Massilienses, noua ipse iuris præcipui præ-
rogatiua confirmaret. Cusque tabulæ illæ ipsæ cuiusque modi sunt proferuntur ex Archi-
uis Massiliæ.

*In nomine Domini nostri Iesu Christi. Amen. Anno Incarnationis eiusdem 1485. & die 18.
Mensis Augusti. Regnante Christianissimo Principe & Domino nostro Domino Carolo Dei gratia
Francorum Rege & Comite Comitatum Prouincia & Forcalquerij, Vniuersis & singulis tam
presentibus quam etiam futuris, huius presentis publicique instrumenti seriem visuris, lecturis,
ac etiam audituris, clare pateat & sit notum, quod apud civitatem Aquensem in mei Regij secre-
tarij & testium infra scriptorum ad hac specialiter vocatorum & rogatorum presentes personaliter
constituti. In presentia magnifici & egregij viri Antonij de Aucefuna, magni Reginalis sentiferi,
& Commissarij per dictum Christianissimum Dominum nostrum Regem, ad causam infra scriptam
specialiter deputati. Nobiles & honorabiles viri Petrus Imberti & Honoratus Forbins cines &
Imbariatores inclita urbis Massilia, eidem Domino Commissario, cum debitis reuerentia & ho-
nore, verbo tenus, pro confirmatione, tuitione, ac defensione privilegiorum & libertatum dicta vr-
bis, ciuibusque eiusdem tam per retrodinum quam modernum Principem concessarum, Prouincia-
li idiomate reserarunt, prout ecce. Pierre Imbert & Honorat Forbin &c. Tum infra.*

*Tenor dicti privilegij cuius copia tabellionata exhibata fuit, Item serenissime Princeps cum
alias bona memoria Regis Ludonici, tunc existentis in regno Sicilia & guerram habentis cum Al-
phonso Rege Aragonum, hac vestra Civitas Massilia, eidem Domino Regi Ludonico misisset plu-
res homines in succursum, ex quo ipsa civitas nudata defensione fuit per prædictum Regem Alphon-
sum, & eius classem inuasa & combusta sitque ipsa civitas vestra magni circuitus ad custodiendum,
& ad fronterias maris habens vicinos diuersarum nationum, qui inibi semper affluunt. Placeat
igitur vestra Maiestati de gratia speciali, præmissorum intuitu concedere, quod à cetero nulli Mas-
silienses cines habitatores seu incolæ ipsius civitatis teneantur nec cogi possint exire Massiliam per
mare nec per terram, nec pro eis aliquem seu aliquos, mandare tempore guerra aut alio unquam
tempore quoquo modo, seu ad aliquod mandatum, Bannum, seu Rebannum etiam si haberent seu-
dum seu fenda nobilia, aut in futurum acquirerent, sed tantum ad defensionem & custodiam
huius vestra civitatis intendant, & si mandaretur, posset contradici absque incurfu indignationis
vestra Maiestatis, & penarum quarumcumque, non obstantibus quibuscumque capitulis, conven-
tionibus, aut consuetudinibus, facientibus in contrarium. R. Placet, sed quantum ad fendaturion
intelligatur de Originariis dicta civitatis & non aliis. Et dictus magnificus & egregius Domi-
nus Commissarius Regius auditis requisitionibus ante dictis, similiter & privilegij tenore, exa-
minatione decensi intellecta, dictas protestationes, si & in quantum de iure, admittendo vene-
rint admisit, animum suum declarando, non intellexisse neque intelligere per presentationes nobi-
lium civium Massilia supra factis præiudicasse neque præiudicare dicta civitati Massilia, neque pri-
vilegio supra dicto aut aliis privilegiis eiusdem, imo illud & illa in eorum firmitate, robore, & effi-
cacia esse, & durare præmissis non obstantibus in quantum eius autoritas, officium, & commissio
se extendunt, & de iure potest, de quibus consensit dictis Dominis Ambaxiatoribus fieri publi-
cum instrumentum, per me Regium Secretarium & Notarium infra scriptum quod possit dictari
dictamen cuiuslibet sapientis facti, tamen substantia in aliquo non mutata.*

*Acta fuerunt hac omnia in civitate Aquensi videlicet in audientia Regij palatij, presentibus ibi-
dem nobilibus viris, Domino Pontio de Rallana Iurisperito Vignerio Forcalquerij, Aimone de Putis
Bainlo de Gardana, & Magistro Petro Fabri notario de Bargemone, testibus ad præmissa omnia vo-
catis specialiter & rogatis & me Guillelmo Morini Regio Secretario & Notario etiam autoritate
Apostolica ubique constituto, qui præmissis exposui, expositioni, protestationi, admissioni, decla-
rationi presens una cum prænominatis testibus interfui, & iussu eiusdem Domini Commissarij in
hanc formam redegei, & grossari feci, & tandem signo meo authentico signavi, in fidem & testi-
monium omnium præmissorum requisitus & rogatus G. Morini signatus.*

In Prouincia nunc primum mense Octobri Carolus VIII. Rex Francorū Comitatus Pro-
uinciæ & Forcalquerij & terras quæ illis adiacent, Regno quoad protectionem tantum vni-
uit, hac lege vt Comitatus ipsi proprium nomen, dignitatem, statuta, consuetudines,
mores, priuilegia, libertates & immunitates retinerent. Hinc in omnibus principalibus li-
teris quas solent optimi Principes decernere se Reges Gallorum & Comites Prouinciæ
& Forcalquerij terrarumque adiacentium nuncupant. Quoniam Comitatus Prouinciæ &
Forcalquerij terræque illi adiacentes vt vulgo dicuntur, vniuntur regno non accessorie sed
æque principaliter, vt fufius Franciscus De Claperis docuit in 1. quæst. 1. causæ centuriæ.

Per id etiam tempus Lusitani penetrarunt magis in Æthiopiam, ubi tunc Imperator fuisse narratur Alexander quidam & ubi Principes se à Salomone progenitos iactitant matre Sabæ regina.

- 23 Arelatæ Coenobium Montis maioris Innocentius VIII. redegit in vnum cum Monasterio B. Antonij Viennensi Delphinatum, ut funditus tolleretur annua æris pensatio militum cum trecentis Ducatorum aurcorum, quam Antoniano isti sodalicio Bonifacius VIII. assignarat de prouentibus annuis illius Coenobiticæ Casæ. Chopinus in Monastico. pag. 271.

- 24 Anno 1489. Innocentius VIII. Ferdinandum Regem Neapolitanum spurium & Ecclesiæ rebellem ac contumacem multorumque in dies se reum constituentem, denique Principes aduersus Innocentium sollicitantem; die festo SS. Petri & Pauli, post solemnita sacra in Basilica Vaticana peracta publice in eum anathema strinxit nisi intra duos menses resipisceret. Quorum dilatione nihil adeptus; rursus ad diem 11. Septem. in conuentu Cardinalium & Oratorum Regum præsentemque Episcopo Alexandrino Ferdinandi oratore, anathemate contumacem percussit, regno Neapolitano priuatum declarauit, bellumque sacrum in eum indixit & ad id gerendum Regem Francorum inuitauit, qui regnum ad se pertinere asserbat. Perstititque nihilominus adhuc in contumacia Ferdinandus per biennium quousque expeditionem Caroli Regis reformidans, ad obsequium sedis Apostolicæ reuersus est.

- 25 Anno 1490. Arelatis Nicolaus Cybo Archiepiscopus renuntiatus, Innocentij qui patruus eius erat Pontificatus anno 5. Is è Cyborum gente quam ante quingentos annos rebus maximè florentibus è Græcia euocatum, Neapoli & Genue urbibus Italiæ clarissimis confedisse constat, Albericus Cybo Princeps Mallæ & sacri Imperij Marchio familiæ est antesignanus. Tunc fiducias fecit Nicolaus Carolo Regi pro Gabardeli fundo & Confurcio municipio. Gaucherius de Quiqueram Baro de Beauieu quatuor portiones quas è publicis vectigalibus sibi comparauerat ex parentum hæreditate Porceloti De Cays, & Boic militum, Nicolao dimisit mutauitque Nicolaus has portiones pro Vaqueriarum & Montisruffy municipio. Quia verò propter absentiam Episcoporum multa fluxerāt in Arelatensem Ecclesiā scandala, ordoque regularis segnes adeo desidesque Canonicos fecerat, ut Arelatensem Ecclesiā conculcare nemo non auderet, quæ olim Galliarum prima fuerat, turbatis rebus medium afferre tentauit Nicolaus, nec potuit nisi suppressa regula S. Augustini quam à Petro Eynardo ad hanc vsque ætatem Canonici Arelatenses professi fuerant, ordinem verò hunc & institutum mutari facillime ab Innocentio impetrauit Episcopus, non alia allata causa, nisi quod nobiles ægre regulam profiterentur. Summæ itaque sedis privilegio & autoritate munitus Nicolaus regulam D. Augustini ab Ecclesia Arelatensi expulit, antiquis abrogatis legibus ac iuribus. Decipitur interea Gabriel Pennotus in historia tripartita Clericorum D. Augusti. cap. 33. num. 5. qui ex Concilijs Arelate celebratis & canonibus pro reformatione Canonicorum regularium ibidem editis, imo ex Epistolis Innocentij III. Capitulo Arelatensi directis, ac Provinciali Romano sub Alexandro VI. edito in quo Ecclesia Arelatensis inter Ecclesias ordinis S. Augustini numeratur, quemadmodum etiam inquit idem autor in proemio lib. Constitutionum Benedicti XII. & in Catalogo Ioannis de Nigraualle. Ex his inquam insinuat Arelatensem Ecclesiā Metropolitanam ab institutione fuisse regularem, decipi vero probant tum quia ea quæ in probationem affert Raiambaldi Arelatensis Archiepiscopi, quo autore primum in vnum coiere Canonici, ætate sunt recentiora, tum etiam Bulla Urbani III. sub quo & Petro Eynardo Arelatenses ex integro D. Augustini regulam sunt professi.

- 26 Hòc item tempore approbauit Innocentius Societatem seu confraternitatem nuper erectam Romæ sub inuocatione S. Ioannis Baptistæ Decollati *Misericordia* nuncupatam ad pie consolandum noxios ultimo supplicio addictos curandamque eorum animæ salutem & corporum sepulturam, eamque privilegijs & indulgentijs auxit.

- 27 Lerini in Prouincia obtinuit administrationem Abbatiz Dominus Ioannes Andreas de Grimaldis quo moderante anno 1497. deuotus Pater & religiosus Dominus Antonius Stramandus professus dicti Coenobij & Prior Vergonis, fecit reedificare Ecclesiā S. Petri Apostolorum Principis Lerinensium protectoris, diem suum extremum obiit an. 1505. qui ante arcam argenteam fecit fieri ad ossa S. Honorati recondenda. Chronolo. Lerinen. par. 1. fol. 183.

- 28 Anno 1491. vel 92. cupiebat Maximilianus Romanorum Rex desponsam sibi Annam Britanniz hæredem vxorem accipere. Verabat autem Rex eam inimico suo tradi, quin imò

& sibi ipse eam deposcebat, Margarita sponsa sua iam à se remota ut patri remitteret quam in minori vtriusque ætate, iubente Ludouico Caroli Patre, sed dissentiente Maximiliano sponsæ parente, ut alibi vidimus, acceperat, adeo ut nullo iure eam sibi uxorem retinere teneretur. Ducta ergo uxore Anna, Britanniam coronæ suæ vniuit Carolus, grandi Regni incremento, & felici tranquillitate Prouinciarum, duabus superadditis conditionibus, ad tollendas quæque impofterum de eo Principatu contentiones: videlicet si Anna ante Regem decederet absque liberis, Britannia nihilominus in potestate Regis permaneret uti pars regni, & si Rex prior decederet item absque liberis, non posset Anna alij nubere, quàm futuro Regi successori. Cuius matrimonij extant literæ publicæ confectæ in castro de Laugesis Diocesis Turonensis die 6. mensis Decem. præsentis anni 1491. His temporibus Galliam obiens Anna Regina Massiliam venit primo, tum inde Sammaximum, ubi cum immortalem hausisset ex reliquiarum S. Magdalene veneratione lætitiā, thecæ ad illas condendas solido ex auro factæ stylobatam & basim atque expressas hinc inde quatuor Angelorum sacrum Magdalene caput quasi cingentium & extollentium imagines ex argento, eximie cælaras pulchreque auro interlitas posuit, & effigiem suam supplicis in modum solido ex auro confectam adiecit, perpetuum religionis ac munificentiæ suæ argumentum.

Anno 1493 Nicolaus Cybo Archiepiscopus Arelatensis Innocentiæ patrio Romæ defuncto Montis Maioris Abbas declaratus Arelatem venit, quo lituum sacrum regente, ludæi in quos sæuebat plebs, ne maior tumultus in vrbe excitaretur, Caroli VIII. autoritate & diplomate vrbe & Arelatensium agris pulsi sunt. Rex Carolus pacata iam Britannia Andegauensium ius in regnum Neapolitanum quod ab Renato Andegauensium Duce in Ludouicum XI. patrem Caroli translatum habebat, Ferdinandi spurij filium Alphonsum nuper Neapoli coronatum bello persequi statuit. Ac ne hostile quicquam à tergo relinqueret Ferdinando Hispaniæ Regi Ruscinonem ac Perpinianum, de quo inter ipsos certamen erat, permittit ultro.

Anno 1494. Ferdinandus Rex Neapolitanus de bello à Gallis imminente, cui ipse imprimis sæuitia sua causam dederat, valde sollicitus, curisque magis quàm ætate confectus, annos scilicet septuaginta & vnum, apoplexia repente correptus, mortuus est 8. Calendas Februa. successit ei filius Alfonsus eius nominis II. subditis nihilo gratior quam pater. Qui oratores illico ad Alexandrum Pontificem mittens, conditionibus amplissimis tam in eius quam filiorum commodum, nec adeo honestis in partes suas ac fœdus traxit Coronatusque est ab eius Legato ac nepote Ioanne Borgia Cardinali ad id Neapolim missus cum census diminutione. Adeo ut cum Rex Francorum Carolus, qui Alexandrum ad se propensorem prius compererat, suos denuo ad eum oratores misisset, illum omnino à sua amicitia remotum inuenerint: nisi quod si Rex de iure regni, in iudicio contendere vellet, æquum se (qui fundi dominus esset) eius rei iudicem futurum polliceretur. Interim in Gallia Rex Carolus ubi semel expeditionem decreuit, cum nec literis, nec legationibus, nec suasionibus Alexandri Papæ, multorumque Principum, suorumque procerum ac Consiliariorum, denique nec cæsurarum Pontificiarum ostentatione ab ea deduci valuisset mense Iunij Lugdunum concedens, quo inde propius rebus necessariis prouideret, indeque Viennam ad principium Augusti, ac demum Gratianopolim die 23. Augusti solemnī pompa vnā cum Anna coniuge ingressus est: ibique dimissa Regina ac sororio suo Petro Duci Borbonio regni procuratore tradita & Graulla Admirallio aliisque nonnullis Ducibus quas maximè periculis extraneorum expositas esse rebatur, ad custodiam relictis, die 29. eiusdem mensis Gratianopoli profectus est agens tunc ipse annum ætatis 24.

Porro iam tum bello initium in Italia dederat Fridericus Aragonius frater Alfonsi regis Neapolitani, qui cum validam classem 35. trirēmum, nauium onerariarum 18. aliorumque multorum nauigiorum magna tormentorum bellicorum copia instructorum, & aliquot peditum millia vehentium quos in terram exponerent contra Genuenses à fratre ducere iussus esset, tum ut ciuitatem illam à Ludouico Sfortia alienaret, tum ut Galliarum Rex, Neapolitani regni mare infestandi opportunitate priuaretur. Sed cum Ludouicus satis temporis ad res ciuitatis firmandas habuisset, iamque auxilia Gallica cum duobus Heluetiorum millibus eam essent ingressa, accessissetque classis Massiliæ parata & Ludouicus Dux Aurelianensis à Rege missus eo peruenisset: classis Friderici post leue quoddam certamen rebus ea parte desperatis Neapolim rediit atque inter hæc superatis Alpibus in Italiam Rex Carolus descendit, quam cum repentino terrore compleisset, expeditum per Tusciam, Romam usque & Neapolim deinceps iter habuit. Romæ existens à Cardinalibus qui ei

adstabant, quos numero 18. fuisse Comminius scribit lib. 7. cap. 12. sine intermissione incitatus ut Alexandro Pontifice, qui in arce S. Angeli sese tremens continebat, quemque ingentibus fœdisque vitiis coopertum cunctisque mortalibus inuisum adeoque nomini Gallico infensissimum prædicabant, à sede submoto alius in eius locum crearetur; quod non minus ipsi gloriosum fore dicebant, quam Pipino, Caroloque magno, eius maioribus fuisset sanctos Pontifices ab ipsorum oppressoribus vindicare, eorum hortatibus & præterea quod Pontifex ex Regis postularis Angelicam arcem tanquam promissorum obsidem dare recusaret, eo delatus est ut bis tormenta bellica ad eam oppugnandam è suis ædibus educi iusserit, quæ nihilominus toties reducta fuere, quod neque Rex sua natura ad Pontificem violandum esset propensus, & in eius Consilio plus illi possent quos Alexander donis & promissis sibi conciliauerat. Quare post multiplices consultationes, ita demum inter eos fœdus ictum est, ut Regi nonnullæ munitiones Pontificiæ traderentur donec Rex regno Neapolitano potiretur, Cardinalibus ac Proceribus qui partes Regis sectati fuissent, omnes offensiones remitterentur, Regni Neapolitani Diploma Regi traderetur &c. Quæ fuscè prosequitur Sponda. an. 1493. num. 1.

32 Quo eodem tempore Andreas Palæologus Despotus Imperij Constantinopolitani hæres legitimus audito quod Carolus Francorum Rex in animo haberet Turcum bello impetere; quo iustius & alacrius id gloriosi operis susciperet in ipsum ac successores eius Reges Francorum transtulit supradictum Imperium Constantinopolitanum, ac cessit donatione inter vivos irrevocabili omnia & singula iura quæ ipse haberet in eo. Cuius cessionis iure, addita sedis Apostolicæ in eiusmodi negotiis adhiberi solita autoritate fuit Carolus à Pontifice renuntiatus Imperator Constantinopolitanus. Dum inter hæc Alfonsus Rex Neapolitanus propter Ferdinandi Patris sui suasque crudelitates cæterasque iniurias, & querimonias, quæ ardens Gallorum desiderium palam ostendebant, in tantum est terrorem coniectus ut quatuor triremibus, aliquanta suppellectili regia iniecta, Neapoli decedens nauigauerit in Siciliam ad oppidum Mazaram, vnde Messanam se recipiens emissio voto abdicationis mundi in cœnobio Oliuetanorum seuerissimam vitam aliquandiu exegit, donec non toto circumacto anno ex vehementissimo dolore vesicæ, quem patientissime tulit, extinctus est.

33 Anno 1495. Rex Carolus Neapolim triumphans ingressus est die 22. Februa. tanto omnium applausu & læticia susceptus, ut qui id eloqui tentaret, inquit Guicciardinus lib. 1. is eum esset laborem incassum sumpturus. Ac primum ad ciuitatis augustissimum templum post in arcem Capuanam, quæ Gallicanorum Regum olim sedes fuerat, deductus est, cum admirabili inauditæ fœlicitatis cursu, vel supra Iulij Cæsaris exemplum prius vicisset quam visus fuisset. Quare tam repentini Francorum successus inuidiam apud Italiz Principes & ciuitates habuere. Quam ob rem in Gallias triumphantem exercitum reducenti Carolo, Maximilianus Imperator & Ferdinandus Hispaniæ Rex, clam etiam Alexander Pontifex fauens, Veneti, ac Ludouicus Sfortia, cui mortuo Galeano, Mediolanensium Ducis ius ac titulum Maximilianus Imperator concesserat, iter includere tentauerunt ad amnem Tarum iunctis oppositi copiis. At is acri commisso prælio ad forum Nouanorum haud procul Parma per ingentem hostium stragem iter aperuit, nempe ab exigua Francorum manu septem haud amplius millia fuisse produntur, perrupta sunt hostium, maxime Venetorum, millia quadraginta. Carolus recepto Ludouico Aurelianensium Duce qui ab Ludouico Sfortia Nouariæ circumfessus in summas angustias venerat, decoris & gloriæ plenus rediit in Franciam anno eodem quo Romam ac Neapolim adierat.

OGERIVS DE ANGLVRA.

Annus CHRISTI 1496. MASSILIÆ CONDITÆ. 1093.

Caroli Francorum Regis & Prouincia Comitæ An. 13.

1 ENA 7 i optimi Principis ex fratre Carolo nepos Carolus, ex patris testamento successit anno 1480. & regnauit 18. menses; testamento condito anno 1481 die 10. Decem: Ludouicum XI. Gallorum Regem instituit hæredem Comitatus Prouinciæ & Forcalquierij, & post mortem eius Carolum filium Delphinum & omnes regni Galliz successores. Carolus igitur, primus omnium Galliz Regum

Regum an. 1486. mense Octobri Comitatus Prouinciz & Forcalquerij & terras quæ illis adiacent regno quoad potestatem tantum vniuit, hac lege vt Comitatus ipsi proprium nomen, dignitatem, statuta, consuetudines, mores, priuilegia, libertates & immunitates retineret. Hinc in omnibus principalibus literis, quas solent Galliz Reges decernere in Prouincia, se Reges Gallorum & Comites Prouinciz ac Forcalquerij, terrarumque adiacentium nuncupant. Quoniam Comitatus Prouinciz & Forcalquerij terræque adiacentes, vt vulgo dicuntur, vniuntur regno non accessorie sed æque principaliter. Hoc ergo Caroli VIII. Francorum Regis ac Prouinciz Comitis anno 13. Ogerius gentis de Anglura inter Gallos primariæ nobilissima propago, primum electus Massiliz à Monachis S. Victoris Abbatiz dignitatem adeptus est an. 1463. quem prudentia, magnitudine animi, liberalitate, ac cæteris amplissima fortuna dignis ornatum fuisse virtutibus ferunt, sic vt Episcopus Massiliensis factus sit per abdicationem Ioannis Alardeau hoc anno 1496. 27. Decembris. Obiit 5. Maij 1506. in Castellana sua satrapia D. Auriol Abbatialis regiminis anno 35. Episcopatus 10. Tousel in Catalo. Anno 1496. 27. Decem. Episcopus & Abbas S. Victoris Massiliensis ex cessione dicti Alardeau Reuerendus Dominus Ogerius De Anglura.

Vix Italia digresso Carolo Francorum Rege Neapolitani ac reliqui omnes ad Ferdinandum defecere. Caroli forte ipsius Regis postquam in Galliam reuertit negligenter eacurantis culpa, maximeque Cardinalis Brisconeri qui non solum Regio ærario sed & summæ rerum præerat avaritia, qua moras necdens seu forte in gratiam Pontificis opportunas occasiones rem bene agendi tam in eodem regno quam in reliqua Italia perire consulto fuit, denique ipsorummet Gallorum in Italia existentium plerisque in rebus socordia & imprudentia, qui demum toto regno pulsî fuerunt Mompenserio Puteolis ex morbo vel etiam ex indignatione, quod foederi secum facto Ferdinandus non staret, aut denique vt suspicio fuit, ex veneno defuncto, Albinio exercitus reliquas in Galliam reducente. Hanc Italiz Cladem aduentumque Caroli non semel prædixisse dicitur Hieronymus Sauonoro- la Dominicanus celebris ac Florentinis mirifice gratus Orator, qui ob contumaciam seditionisq; conciones extremum supplicium luit postridie eius diei quo Carolus à vita discessit. Atque in hoc rerum Neapolitanarum statum equites in agro Ruscinonensi & oppido, cui nomen est *Salsum*, incursiones faciebant in fines Galliz Narbonensis. Hoc oppidum quod non longe Perpiniano abest Præfectus Galliz Narbonensis strenue expugnauit. Meminit Commineus lib. 5. belli Neapolitani. Sed inter hæc Ferdinandus Rex cum recuperato regno Neapolitano in summo gloriæ fastigio consistere videretur, magnaue spes esset maiorum suorum magnitudini parem se futurum, ad Reginam vxorem eandemque amatam suam sororem patris sui natam ex sorore Ferdinandi Hispani, quam non ita pridem dispensatione Alexandri Pontificis duxerat, apud Summam urbem ad radices montis Vesui felicitibus successibus gloriosus accedens, ibi in grauem morbum incidit ex dysenteria vel immodica Venere, ac Neapolim velut ad funus delatus Nonis octo. decessit, haud seras, inquit Belcarius, dans pœnas suæ in Gallos crudelitatis, neglecti iurisiurandi, violati- que foederis, necdum solidum annum à morte Patris Alphonsi titulo gestato.

Anno 1498. Carolus Francorum Rex Italico bello clarissimus tertio anno postquam Neapolim ceperat, quam suam ex auito & hæreditario iure contendebat, apud Ambasiam oppidum ignobili in cella subito animi deliquio expirauit. 7. Idus Aprilis anno regni 15. ingens sui desiderium Gallis relinquens, Italis gaudium parum duraturum. Illo absque liberis mortuo iura agnationis Ludovicum XII. ad imperium vocarunt, qui ex lege Salica ac certantibus omnium studiis summoque Principum consensu suffectus est, Aurelianensium & Valesiorum Dux. Nihil porro habuit antiquius quam primo quoque tempore per dispositos equos & literas Alexandro VI. Pont. Max. cæterisque finitimis potentatibus significare se Regem declaratum. Cumque de more coronam Remis acciperet atque ex oleo cœlesti tingeretur, ecce nuncius affertur à Maximiliano Romanorum Burgundiam bello petitam. Ludouicus obuiam missis Ducibus, vbi satis in præsens prouisum putauit, inaugurationem suam prosequutus inde discessit, obiterque lustratis aliquot regni sui ciuitatibus Lutetiam Parisiorum venit. Ciuitas omnis obuiam effusa cum coniugibus ac liberis, Sacerdotes cum insignibus, vt moris est, intrantem primum regem acceperunt. A regibus Hispanorum missi Legati, renouata firmataque pace redierunt. Anglorum Regi seruatum foedus. Hic pater populi dictus se ex templo vtriusque Siciliz ac Hierusalem & Mediolanensem Ducem appellari voluit, ducta prius Anna vidua Arémoricum principe, Caroli quondam 8. Coniuge, ac diuortio cum Ioanna facto Ludouici II. filiam, quam in-

uito illi pater induxerat. Quæ quidem Biturigas concedens magna in sanctitatis fama postmodum fuit. Mediolanum Ludouici Sfortiæ fuga in Francorum potestatem peruenit cum Insubribus reliquis an. 1499.

- 4 In Prouincia eo ipso quo vnctus est anno Ludouicus fœdera omnia & conuentiones decessorum voluntate ietas, ratas non solum habuit, vt ex diplomate regio edocemur, verum etiam Arelatem & vniuersam Prouinciam in coronæ Galliz patrimonium ipsumque Domanij Francici corpus intulit, codicillos supremi Aquarum Sexriarum Rationales firmarunt. In Archiuio Arelatensi, scrinio Conuentionum sub v. *Ludonicus Christianiss.* & ibidem in Priuilegiis sub v. *Francorum Regem.* Sequenti anno rebus ita compositis expeditionem sumit in Ludouicum Sfortiam Mediolanensis incubatorem principatus ad se spectantis ex Valentinæ eius auix Ioanni Galeas primi Ducis Mediolanensis filiz, sponsaliorumque tabulis in quibus cautum vt si genus ex stirpe virili deficeret ad Valentinam eiusque liberos imperium deuolueretur, eaque conuentio Pontificis etiam decreto firmata est fore, cum per id tempus imperij sedes interregno vacaret. Itaque primo eius aduentu fugato Sfortia Ludouico, potitus Insubribus excepta Cremona quam Venetis ex fœdere concessit, ipse etiam Rex Mediolanum venit, vbi simul ac Insubres & qui Genuam colunt Ligures in eius verba iurauerunt, ciuitatibusque parte vestigaliu leuatis, & relicto Mediolani Gubernatore Generali Ioanne Iacobo Triulzio Mediolanensi, & Rauestano Genue, in Galliam mense Decem. reuertit. Ludouicus Sfortia dictus Maurus à suorum beneuolentia & à pecunia prorsus imparatus fugit, primò in Germaniam mox ad Baiazetem Turcorum Imperatorem bello iam terra marique aduersus Venetos occupatum. Permissum verò diximus Ludouici Regis cum Ioanna Caroli Regis sorore diuortium, his potissimum duabus de causis. Quod Rex à Ludouico XI. Ioannæ parente de sacro fonte susceptus fuisset, nec venia Pontificis ad hoc spiritualis cognationis impedimentum dirimendum interuenisset, & quod non sponte sed terroribus propositis ad eam ducendam compulsus fuisset, nec vnquam vxoris loco habuisset aut tetigisset. Consentiente etiam facile diuortio Ioanna, quæ à multo tempore remotam à curis & vanitatibus mundi vitam agere desiderabat. In qua etiam adeo profecit accepto à Rege ad sustentationem Ducatu Bituricensi, vt beatitudinem adepta sit, ac de eadem in Catalogum Sæctorum referenda non semel tractatum fuerit, sed diuersis intercedentibus temporum impedimentis hætenus dilatum. De ea in fastis Martyrologij Gallicani IV. Februa. *Bituricis obitus sanctæ memoria pientissimæ Principissæ Ioannæ Franciscæ Valesiæ, Annuntiatorum fundatricis, quæ rara mundi despicientia admirabilis, sceptræ fastidians, Christi suauem ingum assumpsit, liliaque spinis commutans sancto collecto sodalizio in Asceterio, quod condidit reclusa, eximios omnis virtutis flores & suauissimos pietatis odores emisit, ac demum meritis plena in omni sanctitate vitam finivit, plurimisque in tamulo claris signis adepta beatitudinis.*

- 5 Anno 1499. Parlamentum Rotomagensis Scacatij loco à Ludouico XII. instituitur Calen. Octo. sic Burdigalense in Aquitania. Similiter in Prouincia quam publico Regum patrimonio sacrauerat, delectos iudices vita integros sapientiaque præstantes esse voluit Aquis Sextiis, quibus dicendi iuris summa potestas in posterum attribueretur, amplissimumque ordinem dixit, Maiores nostri Conuentum Iudicum, veteres Franci placita, Nos Parlamentum dicimus. Antonius de Melet Michaëli Riccio suffectus Curiz Princeps, Ludouicus de Forbin Dominus De Luc & Michaël Audebertus senatores eiusdem supremæ Curiz conscripti, vt nouis dignitatibus auctoritatem conciliarent, præcipuas Prouinciæ vrbes circuibant qui cum Arelatem venissent, ab Ædilitio vrbis Collegio per primarium Consulem & Assessorem Oratores rogati sunt, vt in aulam Comitiorum urbanorum se conferrent, sacramento firmaturos se in posterum ciuium consuetudines, libertatem, immunitatem, fœdera, & conuentiones quæ omnia iam Ludouicus Francorum Rex Prouinciæ Comes rata habuerat obseruaturos. Quod perspecto in solemnibus chartarum regiarum Repertorio, & in armariis vrbis publicis vsu continuo præstitere sacramento. Georgius Ambosius Cardinalis & Legatus Franciæ instituitur, qui vnico Rotomagensi Sacerdotio absque vllis Abbatiis &c. contentus è viuis multo post decessit, vir antiqua virtute & fide, nondum conscientis ad Sacerdotiorum Polygarniam prostitutis.

- 6 Anno 1500. certantibus Francis contra Aragonios pro regni Neapolitani iuribus, Alexandri VI. auctoritate ad Ludouicum XII. Francorum Regem & Ferdinandum Orator missus est Ioannes Ferrerius Tarraconensis, vt aiunt, qui legationem dignissime obiit colloquiumque duorum Regum impetravit. Ferdinandus enim in Hispaniam rediens cum Ludouico apud Sauonam ad mare Ligusticum colloquutus est, nec indonatus ab Rege abcessit,

abcessit, honorem enim Liliū in scuto deferendi præcipuis regni dignitatibus impertitum obtinuit, lituoque sacro Arelatensi, Ecclesia pastore destituta, eiusdem regni dignitate honestatus est anno 1500. Electus libellum supplicem Regi transmisit, ut donationes & priuilegia quæ superiores Imperatores, Reges, Comitesque, Bosonus, Conradus, Federicus, Henrici, Vuillelmi, Berengarii Andegauiens, & ipsi Francorum Reges Ecclesie suæ Arelatensi concesserant, ipse diplomate regio muniret confirmaretque, quod Rex ne posteris exemplum daret Sacerdotum priuilegiis aliquid detrahendi, non tantum nihil immutandum censuit, imo auxit, translatō in Ecclesie Arelatensis vassallos priuilegio. Exinde clientes & beneficiarii, Beatrix videlicet De Laurat Bernardini de Cauaillon vidua, Iacobus de Montaga & Almaricus de Mondragon pro municipio Montis Draconis fidem obstrinxerunt, illosque sequutus est Antonius de Quiqueran Baro de Beaujeu, iusiurandum enim in manibus Ioannis Ferrerij Archiepiscopi præstitit pro Vaqueriarum Castro, quod iure beneficiario possidebat ex permutatione Præfulum cum decessoribus suis iam allara.

Fridericus mortuo Ferdinando fratris filio Rege Neapolitano ius regni sibi vendicabat. Verum eadem cupiditate in Gallo & Hispano Rege conspirante, ille ut impedimenta regni adipiscendi remoueret, cum & maxime de Imperatore Maximiliano & Venetis vereretur: iste ut eius quod diu optauerat partem adipisceretur quod ad totum occupandum nulla occasio aut causa appareret, illud eodem tempore inuadere pacti sunt, ita inter se consiliis secretis diuidentes, ut Hispano Apulia & Calabria, Gallo Neapolis vnà cum reliqua parte regni obtingeret, specie facto prætexta præter vetusta vtriusque Regis iura bellum inde commodius pro religione Christiana Turcis inferendi, quos Fridericus in eiusdem Religionis perniciem accersere conabatur, merito vel ea causa regno priuandus. Quæ Pontifici in Senatu Cardinalium per Legatos vtriusque Regis simul significata, cum ei gratissima extitissent, in Fridericum iam satis commoto & spem ab vtroque regno accipienti suos ex communi præda nouis ditionibus augendi, vtrique Pontificia autoritate partis decretæ imperium suo diplomate quasi beneficiariis Ecclesie Romanæ confirmauit, Gallo Neapolitani & Hierosolymitani Regis, & Apulie Ducis titulo. Spondanus an. 1501. num. 2.

Verum ea quam nunc attingi regni partitio versa in dissidium Principum est, in quo certamine Francis omnia hoc quidem anno 1502. feliciter quàm Hispanis cessere, cum sequens annus habeat expulsos Neapoli Francos, mortem Ludouici Armeniaci Ducis Ne-morosus & Albinacum pecuniis subsidioque destitutum. Quo demum ab hostibus capto Hispanis cessit Neapolitanum regnum. Dolo rem gestam queruntur historici Franci. Historiam habet Guicciardinus lib. 5. Consalius Ferdinandi Dux intra biennium Francos inde penitus eiecit, ob idque magni Ducis nomen est adeptus. Decessere nostri oppidis omnibus an. 1504.

In Prouincia per id tempus Illustrissima Comitum Teudorum familia celeberrima erat atque notissima. Marcus De Teuda electus Regiensis Episcopus sedem urbemque honoribus & incrementis mirifice amplificauit, potens enim beneficiorum redditibus ac domesticis opibus titulisque onustus minimè mirum est si tantum in ædificiis construendis quæ adhuc Regij visuntur expendit. Quid enim vel à Francorum Regibus Marcus ipse vel eius fratres qui Regum Gallie ut domestici & familiares nobilissimis munerum & honorum titulis illustres non impetrassent? Marcum quidem an. superiori 1465. Regij, tum alium supra anno 1235. Massiliæ sedisse Episcopum, ibidem ex monumentis publicis demonstrauimus, ubi de Antonio cognomento Lascari de Teuda & de Renato Prouincie Prorege ac Diocete, cæterisque eiusdem familie Proceribus fuisse quantum satis copioseque.

Anno 1503. Alexander Pontifex senio grauis Romæ in Vaticano ad 15. Calen. Septem. hora 18. ætatis anno 72. Pontificatus 11. die octaua extinctus est, veneno potatus ut aiunt cum in hortis Adriani Cardinalis Coruetani non longe à Vaticano cœnaturus, eo mature adueniens vnà cum filio sitimque ex graui æstu subleuare volens, errore pocillariis ex lagena medicata quam Valentinus eidem ipsi Adriano Cardinali aliisque opulentioribus de medio tollendis præmiserat, hauriens venenum ebibit, ipseque item Valentinus, Deo scelerum vindice quam parauerat fraudem, in eius caput & exitium conuertente. Alexandri corpus in sacrario Basilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento sepultum est, vacauit cum sedes supra dies 3. mensem vnum, successus Papa est Franciscus Piccolomineus patria Senensis, vir integre famæ & iam senex doctrinaque & prudentia celebris. Bellica

tamen

tamen gloria quam Pontificia clarior. Cæterum vix Principes lætissimum nuntium audire potuerant tam inopinatæ electionis, cum homo valetudinarius atque imbecillo corpore decessit die 26. Pontificatus sui, ac sepeliri in Vaticano iuxta Pium I. auunculum & Pius ipse huius nominis III. & pie voluit.

- 11 Sequutus est Pium III. in Pontificatu Iulius II. antea Iulianus de Ruere nominatus, Sixti IV. ex fratre nepos Episcopus Carpentorastensis & Cardinalis S. Petri ad vincula. Dixerat enim adhuc viuens Alexander ab eo esse cauendum ut olim Sylla à male præcincto puero Iulio Cæsare: Valentino Duci Cæsari Borgiæ vitam indulgit, ut & Iuliam verè magnitudinem iniurias condonando & dignam Principe clementiam ostenderet, & ut Ludouico Francorum Regi gratificaretur, cui charum esse Valentinum optime norat. Erat præterea inter Ludouicum Regem & Iulium II. veteris amicitie necessitudo, cum olim sub Carolo & Ludouico II. Legatus esset in Gallia, & in Neapolitano bello communi vti fuissent contubernio, quamuis postea graues inter se conflauerint simultates Fridericus Rex olim Neapolitanus qui in Galliam confugerat varia vanaque spe recuperandi regni delusus, iamque omni penitus defectus Turonis obiit ex febre quartana, quamuis antea desiderio deceptus & parum considerans tanti regni adeo magnificam restitutionem nostrò hoc zuo sperare vacuum esse, & eos qui tot insidiis mediam partem occupassent, cum toto potirentur eo priuari velle ab omni verisimili ratione prorsus abhorrere, minusque sperandum esse ut qui possidebat restitueret, quam ut qui non possidebat assentiretur.

- 12 Anno 1505. Lerini in Prouincia Ioanni Andreæ De Grimaldis successus est in Episcopatus Grassensis & Abbatie Lerinensis administratione Reuerendiss. Dominus Augustinus de Grimaldis, qui zelo Dei & amore religionis incensus in ipsa diuinum cultum & corruptam veteris Monasticæ institutionis disciplinam ipsumque Monasterium reformandum curauit, supponens illud in perpetuum & vniens Sacre Congregationi S. Iustine de Padua dictæ vniõis & Societatis nunc Cassinensis, & multa alia præclara opera gessit, excessitque è viuis anno 1532.

ANTONIVS II. DE FVRNO.

Annus CHRISTI 1507. MASSILIE CONDITE. 2104.

Ludouici XII. Francorum Regis & Comitis Prouincie An. 9.

- 1 **A**NTONIO de Furno sedes Massiliensis obtigit post Ogerium de Anglura quamquam ei possessionem adire non licuerit, ante proxime sequentis anni diem 21. Septem. tota videlicet vrbe per id tempus propter pestilentiam vastata æque atque deserta. Is natione Gallus honestis parentibus natus & ab ineunte ætate liberalibus disciplinis imbutus adolescens institutum Fratrum Prædicatorum Aureliis suscepit, ubi Monasticam vitam professus artium Magister ac sacre Theologice Doctor inter primarios ordinis sui Professores renuntiatur, ac demum ipsa fama quæ de eius doctrina & sanctitate percrebuit tantam apud Principes & aulicos nobiles consequutus est laudem, ut ipsum Ludouicus XII. non conscientie modo administrum sed diuini etiam verbi præconem sibi deuocarit. Quod vtrumque officium ita diligenter assidueque præstitit, ut prius in viuis quam in Comitatu Regis esse desierit. Tousel in Catalogo. *Ogerius De Anglura &c. cui successit Antonius de Furno, mortuus 1509.* Robertus in Gallia Christiana v. *Massilienses. Antonius de Furno Ludouico XII. à Confessionibus celebravit Missam & sermonem Lugduni in Conuentu Prædicatorum præfente Rege Ludouico XII. die 15. August. Cum Georgius Amboesius Legatus imponeret pileum Cardinalitium Renato De Prie Episcopo Baiocensi 1507. scripsit Gallice. La Diete de salut & une Paraphrase sur les 7. Psealmes id est, Dietam salutis & Paraphrasim in 7. Psalmos Penitentiales.* Commeminit Ruffy lib. 9. cap. 1. num. 67. cæterique tam priuati quàm publici M.S. Codices. Quod ad Natales spectat, eodem cognomine tanquam eiusdem gentis ut putamus fuit Vitalis de Furno Cardinalis sub Clemente V. & Ioanne XXII. de quo Ciacconius ibidem & Gallia Purpurata lib. 3. fol. 286. Vitalis Du Four anno 1312. Cardinalis Vasatensis Ordinis minorum, Doctor Theologus Prouincie Aquitanicæ minister, Presbyter Cardinalis SS. Syluestri & Martini in Montibus tit. Equitij, creatus à Clemente V. Deinde Episcopus Albanus à Ioanne XXII. est effectus anno 1312. in Aduentu Domini co successit in ea dignitate & titulo Gentili de Monteflorum Cardinali Minoritæ, qui vita functu

functus eodem anno Auenione, corpus vero in Italiam delatum Assisij in D. Francisci Basilica & Sacello SS Ludouico & Martino sacro à se condito tumulatum. In eadem vrbe Auenionensi anno sequenti vt tradit Marianus extremum diem obiit alter Cardinalis eiusdem Ordinis S. Francisci Ioannes à Muro Episcopus Portuensis, sepultus apud Minores Auenionenses, cum Clemens Pontifex, 3. Idus Februa. anno præcedenti ei concessisset testandi facultatem: Interfuit 6. Idus Nouem. an. 1318. translationi corporis S. Ludouici Episcopi in Ecclesia Massiliensi fratrum Minorum, à medio chori loco in quo iacebat ad thecam argenteam affabre elaboratam in ara principe collocandam Extremum vitæ spiritum exhalauit Auenione an. 1327. ibidem apud Franciscanos tumulatus cum hac Epigraphe.

Hic iacet Reuerendus in Christo Dominus Fr. Vitalis ordinis Minorum bona memoria Episcopus Albanensis S. R. E. Cardinalis qui obiit die Decima Sexta Mensis Augusti anno Dominica Incarnationis MCCCXXVII. Cuius anima requiescat in pace.

Plura & varia quæ edidit librorum volumina accurate recenset Posseuinus in Apparatu sacro v. *Vitalis è Furno Basatensis*. Ferdinandus Rex pacato regno Neapolitano redit in Hispaniam ducens secum Gonsaluum, in quo itinere prolixè & amice egit Sauonæ cum Ludouico Galliarum Rege. Nauigatione enim Sauonam, vbi colloquium cum Rege Ludouico erat constitutum directa, cum portum ingressus est 4. videlicet Calen. Iulij in peruiugio SS. Apostolorum Petri & Pauli Ludouicus cum duobus tantummodo è suis per pontem ligneum ad id extructum in regiam triremim quæ iam ad illud appulerat transiit, quem Ferdinandus detecto capite & genu in terram fixo excipiens post amplexus incredibili læticia factos in ciuitatem ingenti honore deductus est, ad hospitium ei splendide in arce paratum. Spectaculum profecto memorabile, inquit Guicciardinus, duos omnium Christianorum Principum potentissimos Reges qui paulo ante acerbissimi hostes fuerant, non modo reconciliata gratia & affinitate coniunctos videre, sed odij & offensionum memoriar signis penitus depolitis simul vtrumque propriam salutem in alterius arbitrio non minori fiducia ac si semper concordissimi fratres fuissent, committere. Hominum verò admirationem ad eam celebritatem concurrentium maxime auxit Magni Gonsalui conspectus, præsertim cum Ludouicus qui illum honoris causa eadem mensa cum ipso & Ferdinando atque Regina quæ tum accumbere à Ferdinando obtinuit, & post accumulatas laudes torquem auream è collo suo detractam in eius cervicem iniecit. Prudenter dicens Gundifaluum esse Regum accubitu & conuiuio dignum, qui Reges debellasset. Spondanus an 1507. num. 3. & 4.

CLAVDIUS. DE SEYCELLO.

Annus CHRISTI 1509. MASSILIÆ CONDITÆ. AN. 2106.

Ludouici XII. Francorum Regis & Provincia Comititis 2106.

CLAVDIUS cognomine de Seycel, siue de Aquis, è nobilissima huius agnominis familia oriundus supplicibus libellis in domo Regia pleno iure Præfectus, Episcopus Massiliensis Antonio defuncto suffectus est, Regis Ludouici XII. rogatu. qui cum Mediolanum post Giaradadz cruentam pugnam fatigatum exercitum reficiendi causa secessisset, pro operæ modo sibi quæque tot præstitis obsequiis ministro suo gratiam repositurus, Massilienses per literas eo vno nomine conscriptas, facile induxit. vt Claudium Seycellum virum sibi gratissimum, ac dilectissimum in Antonij De Furno Confessarij sui recens defuncti locum assumerent. Quarum literarum huiusmodi exempla sunt.

Charissimi Amantissimique. Cum ab obitu nobis à Confessionibus Episcopi, vestra ciuitatis Episcopalis sedes id temporis vacua sit. De hac sede ad Sanctissimum, Romam literas dedimus commendatitias in gratiam charissimi atque amantissimi Consiliarij nostri, nec non in Palatio nostro supplicationum Magistri Claudi De Seyffel viri cum Episcopali dignitati ferenda paris, tum illius muneribus cum vestra omniumque eiusdem Diocesanos hominum gratia adimplenda accommodatissimi. Ac nostra, quia fert ita voluntas, vt summo otio & rerum omnium pace Episcopi dignitatem hanc obtineas, de coeligendo aut minimum de integro ad Romanum Pontificem, quem penes in eiusmodi casibus res ista tota sunt negotio referendo scripsimus ad illius Ecclesie Collegium. Quam ob rem vos oratos volumus, ita tamen vt mandemus artificissime, vestram huic tam sedulo

sedulo negotio præstetis operam, qua certus nostris optatis euentus respondeat. Sic nec leue vestrum in nos meritum constabit, & qui de vobis bene mereatur sique vobis commodissimus Episcopus suppetet. Mediolani 5. Novas Quintiles 1509.

LVDOVICVS.

2 Cleri ergo Massiliensis ad nutum Regis illico Comitibus habitis, omnium studiis ac suffragiis Claudius electus est ac designatus Episcopus, quamquam per sexcentium in electione perstiterit nec possessionem adierit, ante exactum pene annum 1515. Robertus in Gallia Christiana v. *Massilienses. Claudius de Seyssel in Concilio Lateranensi 1514. Orator Francia, postea Archiepiscopus Taurinensis 1515. Plurima scripsit in laudem Ludovici XII cui erat ab intimis Consiliis.* Tousel in Catalogo M. S. Anno Domini 1509. Claudius de Seycello Sabaudus in Episcopum Massiliensem à Capitulo eligitur. Verum hic idem postea defuncto Ioanne Francisco à Ruere, primo Taurinensi Archiepiscopo, pactis cum Innocentio Cybo Cardinali confectis, Taurinensis Archiepiscopus creatur relicta administratione Episcopatus Massiliensis dicto Innocentio Cybo qui etiamnum anno 1531. eandem Ecclesiam administrabat. Porro obiit dictus Claudius anno 1520. Taurinique sepelitur, Præfuit Massilia ab anno 1509. ad annum 1515. Posseuinus in Apparatu sacro. Claudius Seissellus Sabaudus Episcopus Massiliensis ac deinceps Taurinensis Archiepiscopus, scripsit eleganter in tria prima Lucæ capita De triplici statu viatoris ad Leonem X. volumen sanè ingens, quodque in plures Tractatus partitum moralem potissimum explanationem continet. Nimirum in primo capite Euangelij poenitentium statum sub persona Elisabethæ atque Zachariæ describit. In 2. sub ortu Præcursoris ac sub Redemptoris typo Proficientium vitam. In 3. de statu Perfectorum allegorice ac mystice agit. Opus incipit *Magnum ac memorabile quiddam.* Extat Alexandri Minuti viri clarissimi iuxta atque eruditissimi epistola ad eundem Claudium Seyssel, in qua de editione Commentariorum eiusdem supra Digestum.

3 Fratrem habuit Claudius, Gabrielem de Seyssel ex Aquensium Allobrogum Baronum ordine Dynastam, qui Dominam Franciscam De la Chambre sibi despondit. Huic deinceps sublato è viuis coniuge Gabriele, ac paulo post Francisco vtriusque filio vnico sine prole defuncto, hæreditario iure obtrigere vniuersæ possessiones bonorum dictæ Dynastiæ Aquensis Allobrogicæ quæ titulo fideicommissi quod ipsa instituit hæredibus posteris ac nouissime Marchioni De la Chambre ea conditione designata est, vt nomen ac tessera gentilitiam Dominorum de Seyssel natiuæ stirpi familiæ infererent. Facultatem fundandi Collegium Canoniorum in Aquensi Paroecia Claudio Leuiro deprecatore à Leone X. impetrauit.

4 Nefas hic esset præterire silentio, nobilissimæ Massiliensis familiæ De Vias cum eodem Claudio Episcopo stirpe ac genere adscitam propinquitatem. Ioannes Papa eius nominis XXII. patria Caturcensis, Auenione cùm in minoribus esset, sororem nubilem coniugio iunxit Benedicto populari suo, eique ditionem pretio emptam, domini De Vias in Occitania nobilis ac perillustis, in matrimonij gratiam dono dedit. E numerosa sobole, quam ex uxore Benedictus suscepit, primogenitum Iacobum De Vias nepotem suum Ioannes XXII. electum Episcopum Auenionensem, creauit presbyterum Cardinalem SS. Ioannis & Pauli. Pammachij, anno 1317. die 13. Iulij, qui cum anno proximo sequenti 8. Calen. Iulij mortem obisset, multis rebus præclare gestis, Auenione sepultus in Cathedrali, nepotem alterum Arnaldum De Vias Iacobi germanum Prothonotarium Apostolicum assumpsit in Diaconum Cardinalem S. Eustachij. Hic ædem Villanouæ secus Auenionem, B. Mariæ dedicatam construxit, dotauit, Collegiatam, vt aiunt, esse voluit, & Ioannes XXII. auunculus sanxit anno 1333. de quo supra mox. anno 1336. Ades præterea quas paruum palatium vulgus appellat, futuras sedem ac domicilium Episcopi Auenionensis excitauit à fundamentis. Loquuntur in ipsis conclauum tabularis depicta, & murorum lapidibus insculpta, scuta eius tessera. Quas ædes, vt ait, Ciaconius in Ioanne XXII. post Arnaldi obitum habuit Camera Apostolica, quas Benedictus XII. ædibus Episcopalibus permutauit. Clausit autem is diem extremum, vt ex vetustis monumentis traditur à nonnullis anno 1336. Auenione. Id autem retractauit Ciaconius quod olim scripserat, nam in additionibus sub Benedicto XII. & sub Urbano V. Anno, inquit, Dominica natiuitatis 1362. die Dominica VIII. Idus Nouembrius Urbanus Papa V. Auenione in Cathedra S. Mariæ de Donis consecratus est, & sua coronationis insignia suscepit per manus Arnaldi de Vias Caturcensis Diaconi Cardinalis S. Eustachij S. R. E. Archidiaconi, Cardinalibus, Episcopis, Clero,

& populo adstantibus. Sedit Carolo IV. Imperatore annis 7. Mens. 1. diebus 14. sub initium Pontificatus eiusdem Urbani V. Pia quædam in laudem Deiparæ Virginis eum scripsisse refert Claudius Robertus in Gallia Christiana.

Missus ab Urbano V. Legatus in citeriorem Galliam Cisalpinam Arnaldus, excessit Augustæ Taurinorum, ubi cum elogio sepulchrali visuntur insculpta marmoris Symbola eius scutaria. Fratrem Arnaldum sequutus in hac legatione, Augustinus De Vias natus minimus, cum ipse sui generis initium ab se gigni & propagari vellet Arnaldo Cardinali de mortuo Taurini coniugatus homo in tam succrescentem sobolem familias dedit, ut postea viris nobilissimis æque atque sapientissimis ad hanc usque recentem ætatem in ciuitatibus Vercellensi & Eporediz floruerint.

Ex ista igitur arbore Claudius noster de Seycello, dedit quos Massiliæ sereret furculos. Baptista enim de Vias, ex eodem cum Augustino genere & sanguine, & Claudij nostri de Seycello ex sorore nepos fecit Societatem omnium rerum, & militiæ imprimis, cum Claudio auunculo, dum olim in exercitu Ludouici XII. Regis Francorum aduersus Sfortiam Ducem Mediolani, & aduersus Carolum V. ac subinde Francisci I. aduersus Carolum III. Allobrogum Ducem decertaret armis, mutato sub ætatis iam prouectæ maturiores annos conditionis laicæ statu & deposito militari sago, tonsura inauguratus Claudius supremæ signaturæ adeptæ rescriptum pro Episcopatu Massiliensi accepit à Ludouico XIII. Qua causa Massiliam commigraturus Baptistam nepotem & indiuiduum Comitem secum duxit, cui etiam ob præstitam in tot ac tam diuturnis bellis fidelem operam, de Gallia tam bene merito Ludouicus XII. Alexandriæ in Italia Prouinciæ, aureosque centenos ex ære suo in stipendij ac muneris annuam pensionem liberalissime attribuit. De quo amplioris sigilli extat diploma subscriptum Mediolani 26. Maij 1507.

Patrem habuit Baptista nobilem ac magnificum Michaëlem De Vias, natum Eporediz in Ducatu Chableij & Augustæ Dominum de Vestignio & Aquæbelletæ; matrem Hugonetam de Seyssel sororem Claudij nostri de Seycello Massiliensis Episcopi. Quæ pro testimonio dicuntur in summi cerarij diplomate concessio à Carolo Sabaudiz Duce & subalpina Galliz Principe, die 26. Octobris anno 1529. adscriptis ad calcem, in oppido Fortis Bardis Principis Cōmentariensi Aymone Albardo Bobba, Marchione De Montalto Augustæ Sallassorum Governatore. Porro Baptistæ per aliquot iam annos Massiliæ commoranti placuit, coniugem sumere nobilem Guinetam de Perussis, ex qua tribus susceptis liberis Bartholomæo, & Augustino. qui sine prole mascula decesserunt, Bertrandus Urbanis omnibus Magistratibus & rebus amplissimis perfunctus, quartum Assessor Consularis, & in solemnibus Ordinum conuentu, Aurelianos conuocato anno 1562. Massiliensis Legatus nobilitatis nomine interfuit, Ex vxore Agnetæ d'Ourgon Domina de Pumicheau, filios habuit, Iacobum De Vias natum maiorem Reginæ Catharinæ Medicæ à Consiliis & supplicum libellorum Magistrum, ex tabulis 9. Februa. anno 1585. Parisiis consignatis; Algerij in Africa Consulem perpetuum, per regis autoritatis literas 16. April. anno 1585. qui Massiliæ functus omni ciuium munere, & quartum Assessor Consularis datus est Legatus ad ordinum Comitiam Blesensiam an. 1588. Reliqui duo minores natu germani, prolis expertes mortem obiere.

Ex Iacobo & Delphina de Sommati nobilissima coniuge prodire generosæ propagines Honoratus de Vias eques Pontificis honorarius, eiusque senatus libellio, Prior Aurioli & S. Zachariæ; Antonius de Vias in Aquensi curia cognitor rationarius, quorum frater Balthasar De Vias ortu primus, Rege Christianissimo à Consiliis & nobilis à Camera vir magnus imprimis & præstans virtutis & sapientiæ gloria, poetarum ætatis nostræ decus & ornamentum, ita versatus in rebus publicis ut in actione & administratione munerum virtutes, quibus maiorum suorum claruere singuli, vnus ipse in se collegerit. De eodem pluribus infra lib. 3. corollario 8. num. 29.

Anno 1510. constitutum erat Iulio Pontifici Gallostota Italia pellere ad notam illam eluendam, qua præcipuus ipse Carolo Ludouici decessori ad eam inuadendam impulsor extiterat, totoque decennio sub eius aut Ludouici patrocinio tutus à persecutione Alexandri VI. vixerat, ut haud diu in sententia cum eo paciscendi perseverans tursum ad cunctos ab eo alienandos vehementissimo nisu animum intenderit, adeoque profecerit, ut etiam Heluetios indigne ferentes denegarum sibi à Rege in petita fœderis renouatione, grande pensionum augmentum antiquarum, in partes suas traxerit, ac Venetos sibi demerendi gratia iam olim grauioris interdictionis fulmine perculsos, certis conditionibus, sacris Ecclesiæ restituit, die 14. Februa. Sed dum Imperator & Francus Rex persistunt in fœdere

Cameracensi vidit Italia hoc anno plures exercitus hinc fœderatorum illius Pontificis & Venetorum, non sine noua Venetorum clade. Quamquam Iulius se aperte Ludouici Regis Gallorumque hostem professus, vnde à nonnullis ei tribuitur titulus liberatæ à Gallis Italiæ, cœptæ coniurationis certior redditus est cum sublato è viuis Georgio Amboësio Cardinali Rothomagensi, à quo deturbari sede aut semper metuerat aut vt iustiorẽ occasionem aduersandi Regi, qui Rothomagensẽ vnice diligebat, habere videretur, metuerẽ præ se tulerat: minus sibi à Rege timeret, quem sciret Cardinalis morte viribus valde esse imminutum, tanto viro priuatum. Obiit autem Lugduni die 25. Maij anno 1510. æmensis 50. annis, quem morti vicinum Rex ipse Ludouicus XII. sua cohonestauit præsencia. Hac morte lætus Iulius Pontifex, inquit Bembus, sed omnes indolere. Cadauer Rothomagum est delatum iacerque in templo Metropolitano pone aram Principem tumulo magnificentissimo cum hoc Epitaphio.

Pastor eram Cleri, populi pater, aurea sese

Lilia subdebant quercus & ipsa mihi.

Mortuus en iaceo, morte extinguuntur honores

At virtus mortis nescia morte viget.

10 Per quercum intelligendus summus Pontifex Iulius II. è gente Roborea, cuius insigniæ quercus, per Lilia Rex Ludouicus. Viuens vidit lætus, habuit duos nepotes Cardinales, Franciscum de Castelnau sororis filium & Ludouicum Amboësianum Episcopum Albiensem, etiam vnum cognatum De Pria Cardinalem.

11 Anno 1512. In Prouincia Ioannes De Poiriers Marchio De Curton & Dominus de Sanualier Prouinciæ Diccetes & Prorex eodem plane sacramento parique ceremoniarum obseruatione susceptus est. Iulius Pontificatus anno 8. die 15. Calen. Augusti decimum nonum Concilium Oecumenicum indixit contra Concilium Pisanum, & contra Turcos & pro reformatione Ecclesiæ, sed ipsius morte est interruptum & postea continuatum & absolutum à Leone X. Papa an. 1517. 17. Calen. Apri. In hoc Pragmatica sanctio factione quorundam abrogari finitur. Experta nunc Italia est magnam rerum vicissitudinem, primùm victores Galli aduersus confœderatos Rauennam captam destruunt, sed accedente Maximiliano ad confœderatos & Anglo bellum mouente in Aquitaniam, magnam euenire necesse fuit Francicarum rerum inclinationem in Italia. Ergo illi Mediolanum & Italiam Hispanis atque Heluetiis relinquunt, Veneti suas recipiunt vrbes, Pontifex Bononiam, Parmam, Placentiam, Romaniam. Ferrariensis sua quoque recepit permittente tandem Pontifice. Florentini Mediceæ familiæ se regendos iterum tradunt. Ferdinandus qui Hispaniam adhuc regebat donec adolefceret Carolus V. Angliæ copiis fretus Nauarræ regnum occupat, pulso Ioanne Alebreto. Quæ summa fuit Ferdinandi fraudulentia, cum enim fisco fœdere vt inter ipsum & Henricum Angliæ regem socerum videlicet ac generum, coniunctis viribus Aquitania inuaderetur, petiit Ferdinandus ab Alebreto rege Nauarræ non solum vt neutri parti adhaereret, liberumque suis copiis in Galliam iter permitteret, verùm etiam ad horum fidem munita quædam loca traderet, quæ ipse Ferdinandus confecto bello restitueret. Cumque initio renitentem se ad hæc exhibuisset, Nauarrus, derepente Ferdinandus in imparatum arma regni vtriusque conuertit Missis ad Aragonium Legatis facturum se quæ postulabat obrulit Nauarrus, huiusque summisionis præmium retulit: responsum ab Ferdinando vt vniuersum regnum traderet in potestate ipsius futurum dum bellum sociale esset, & Ecclesiæ dissidia componerentur, ac deinde quandiu esset visum fidei pignus esset Henricus Nauarri filius in Castellæ educandus.

12 Obiit Iulius II. Romæ 9. Calen. Martij lenta tenacique febre consumptus, contracta ex mœrore animi, adeo violentis erat voluntatibus, sacramentis tamen Ecclesiæ religiose acceptis. De Cardinalibus qui ab eo secesserunt ita pronuntiasse dicitur, *vt Iulius Cardinalibus indulgeo schismaticis: vt Iulianus iustitia rationem habendam indico.* Paucis vero ante diebus vocem hanc ab eo auditam testantur historici. *Accidisset utinam, iterum autem utinam, ne vnquam Pontificatus insulas adeptus essem aut arma in fœderatos vertissem in communes persuasione sacrosancta hostes. Miseram sortem humana conditionis, aliquando tandem idque sero agnosceremus, quid expedisset olim.* Cum vita defunctus esset Cardinalium iuniorum numerus petrus senectutis ad Pontificatum promoueri solitæ concursu facto ad Ioannem è Medicea gente 37. annos natum quæ est ætas propemodum Consularis illum Pontificem dicunt salutantque Idi. Martij 1513. Id senes ægre ferebant, sed ita conuenerat inter adulescentes medixque ætatis Cardinales, proptereaque Alphonsus Petruuius Cardinalis admodum

modum adolescens creationem Leonis de more populo Romano nunciaturus erupit istas voces. *Pontificem habemus Leonem X. ac vivant vigantque iuniores.* Id enim ab eo prolatum Alexander Bononiensis funestumque eius exitum narrat. Sub hoc Pontifice finitum Concilium Lateranense est, quod an. 5. duravit sub huius anni 1513. dum octava sessio haberetur. Adfuere Ludouici Regis à Francia Legati ut notat Guicciardinus, qui nomine Regis conceptis verbis reiecto Pisano Concilio adhererunt Lateranensi, necque redintegrata pax est inter Pontificem & Regem Galliarum Christianissimum.

Quomodo autem inter Galliarum Legatos Claudius noster De Seycel Episcopus Massiliensis Ludouici Regis Orator tractarit atque egerit causam suorum in Concilio Lateranensi sess. 9. describit Spondanus hoc anno 1514. num. 3. Procurator Concilij contumaciam Gallorum accusans, qui monitioni de sistendo se synodo responsuri de Pragmatica non obtemperassent, procedi contra eos petiit. Ex aduerso verò Claudius Episcopus Massiliensis orator Regis Christianissimi eos excusauit, quod cum itineri se accinxissent non potuerint saluum conductum obtinere à detentoribus Ducatus Mediolanensis & Dominijs Genuensis probauitque & instrumento publico & literis ab iisdem ad Pontificem scriptis, quæ tunc lectæ sunt & Actis Concilij intextæ habentur. Ex quibus constat Episcopos Cabilonensem, Lexouensem, Ambianensem, Engolismensem, & Laudunensem vnà cum aliquot Doctoribus in Theologia & vtroque iure tam suo quam nonnullorum aliorum qui interfuerant Congregationi Pisane vel ei adhererant nomine, iter sumpsisse ad Pontificem ad demonstrandum nunquam se ab vnitae sedis Apostolicæ discessisse, aut schismaticos fuisse sed vnā Ecclesiam Catholicam sub vno Pontifice Maximo coluisse, quidquid ab inimicis veritatis & Christianissimi Regis & regni ex aduerso dictum fuisset, & ad renuntiandum dictæ Congregationi & adherendum Concilio Lateranensi. Quibus auditis Leo Pontifex absoluit eos omnes à censuris si quas incurrerant vsque ad proximam sessionem, cum reincidentia in easdem si eo tempore non satisfecissent. Subscripsit etiam dictæ Lateranensi synodo Generali sess. 6. 8. & 9. Hugo Regiensis Episcopus, cum Dionysio Episcopo Tolonensi, Claudio Episcopo Massiliensi Christianissimi Francorum Regis Oratore, Ludouico De Forbins Domino de Solies dicti Regis etiam Oratore, sessione pariter 10. cum dicto Ludouico De Forbins Aquensis Senatus in Prouincia Consiliario Hugo Regiensis subscriptus legitur.

Nec illud omittendum de Concilio Lateranensi lectum esse ex ambone per Claudium nostrum Massiliensem Episcopum pium valde decretum Pontificis, sacro approbante Concilio, quo preces iniunctæ sunt per vniuersum Christianum orbem pro pace inter Principes obtinenda & vnione contra infideles, cum Indulgentiarum elargitione, ac sub interminatione diuini iudicij prohibitum ne quis eius tractatibus per Legatos aut Nuntios Apostolicos procurandis impedimentum aliquod interponere directe vel indirecte præsumeret. Mandatum insuper omnibus Principibus & Prelatis qui hætenus ad Concilium non venissent aut misissent, ut id quam primum præstarent & cunctis item Principibus aut Rebus publicis & ciuitatibus atque Rectoribus, ut liberum omnibus transitum præberent, sub poenis contra impediētes Concilij celebrationem statutis.

INNOCENTIVS CYBO

Annus CHRISTI 1515. MASSILIE CONDITA. 2112.

Francisci I. Francorum Regis & Prouincia Comitum An.

INNOCENTIVM Cybo Cardinalem ac Claudium de Seycel pacto solemnique legitimo de Massiliensi Episcopatu hoc anno inter se conuenisse liquet ex dictis supra anno 1509. Fuit Innocentius patria Genuensis, sororis Magdalene Leonis Papæ X. filius. Proton. Apost. Diaconus Cardinalis SS. Martyrum Cosmæ & Damiani, post S. Mariæ in Dominica S. R. E. Camerarius Bononiæ & Romanæ Legatus multas vrbes Clemente VII. in Adriani mole capto in Pontificis obedientia continuit, Parmæ Conuentui Cardinalium acriter restitit, qui de reducenda in Galliam iterum Apostolica sede suasu Francisci Regis Francorum tractabant. Meminit Robertus in Auctario MS. Galliarum Christianarum v. *Massilienses. Innocentium Cybo 1517. postea Episcopus Taurinensis & Cardinalis* aiunt nonnulli Innocentium Administratores nomine

T. 2. dumtaxat

dumtaxat præfuisse Ecclesiæ Massiliensi ad an. 1532. Idem cæteri M. SS. Episcoporum nostrorum Indiculi.

- 2 In Prouincia sacra Congregatio Cassinensis Monasterium & Abbatiam Lerinensem gubernandam regendamque secundum eius instituta regularia suscepit, & deinceps Abbates aliosque Officiales instituit & destituit. De his Chopinus in suo Monasti. pag. 27. *In Massiliensi Prouincia Conuentus 3. Regulares, qui superiorem D. Honorati Mandram obnoxie & officiose colebant, cum ea ipsa iuncti fuere Cassinati Benedictina Societati, Neapolens scilicet, Vallensis, & Vintimilius, suffragante unioni Apostolico rescripto principali, postridie Idus Apri. 1515. Ludouico Gallorum Rege vita functo nulla mascula prole relicta Franciscus annorum 21. Dux Valesiarum & Engolismensium Comes ipsius gener, Claudiam enim ipsius & Annæ filiam, post matris obitum duxerat, regnum adeptus est, cui ex lege Salica debebatur. Pater huic erat Carolus Ioannis Ingolismensis filius viri sanctitate ac miraculis post obitum illustris, cuius pater Ludouicus Aurelianensium dux fuit à sicario apud Lutetiam interfectus. Sed in eo emendandos Annales contendit autor Pontificij Arelatensis num. 109. quod Ludouici obitus huic anno consignetur, cum tamen superiori contigerit. Nuncio enim Ludouici obitus Arelatem allato Honoratus de Brunet primo honoris Urbani Magistratu fungens, & Antonius Quiqueran Baro de Beauieu, ad Franciscum Oratores & Legati missi sunt, vt in verba Principis ex omnium ordinum votis Sacramento adigerentur, Confirmaretque Rex libertatem, immunitatem, consuetudines, fœdera, & conuentiones decessorum Regum Comitum cum ipsis Arelatensibus istas initasque. Hæc verò mense Februa. annoque 1514. gesta & à Rege Francisco probata sunt, vt manifeste traditur in Archiuio vrbis Arelatensis scrinio Clientelarum & priuilegiorum sub v. *Lans Deo.**
- 3 Franciscus vt primum Rex est factus ad Mediolanenses conuersis viribus exercitum misit in Italiam. Pugnarum illustri prælio est ad Marignanum 14. Sept. fuso fugatoque Heluetiorum numerofo exercitu, ciuitas Mediolanum recepta cum arce & vicinis vrbibus. Pontifex & Rex Bononiam conueniunt 10. Decem. Inter eos conuenit de Pragmatica sanctione abolenda in Gallia. Nominatio ad Sacerdotia seu beneficia quæ antea erat penes Collegiatis vt vocant Ecclesias, in Regem deriuata. Actum etiam de Annatis cæterisque Capitulis in libellum illum relatis quem *Concordatum* dixerunt. Post hæc Bononia discedens Rex Franciscus accepta in discessu dono à Pontifice Cruce aurea cum gemmis pretij quindecim millium Ducatorum auri, cui inclusa erat portio sanctissimi Ligni crucis Dominicæ magnitudinis auellanz, Mediolanum reuertit, exercituque dimisso septingentos dumtaxat Catafractos sex Germanorum peditum & quatuor Gallorum millia ad eius Principatus præsidium reliquit sub Præfectura Caroli Borbonij Connestabilis. Diem clausit Ferdinandus Aragonius Hispaniæ Rex, ex poculo vt aiunt amatorio ipsi ab vxore spe prolis qua carebat ante biennium diluto, primum concepto deinde aqua intercute aucto die 10. Calen. Februa anno ætatis 63. regni Aragoniæ ab obitu Patris 37. Castellani à morte Henrici fratris Isabellæ coniugis 42. Sepultusque est regio funere vna cum vxore Granatæ in templo maximo.
- 4 Anno 1518. Parisienses Theologi damnarunt hæresis Martini Lutheri scripta. Carolus V. ipsum proscripsit. Ipse dum esset in exilio scripsit librum de abroganda Missa priuata, ad quam cum communione sub vnica specie abolendam se ratiocinationibus diaboli persuasum fuisse gloriatur in lib. de Missa angula. fol. 218. tom. 7.
- 5 Massiliæ moritur Ioannes cognomento Ferrerius Archiepiscopus Arelatensis die 17. Ianua. anno 1520. ex quo corrige inscriptionem sepulchralem quæ habet anno 1521. Qui enim annum marmori inscripsit operæ tempus non mortis attendit, gesta publica auctoramenti nepotis id indicant, secundo verò obitus die Arelatem illatus est, illique nepos iusta persoluit marmoreoque sarcophago inclusit hoc Epitaphio.
- 16 *Deo opt. Max. Ioanni Ferrerio Decretorum Doctori ex oppido Tarrega Prouincia Tarracensis, Episcopo Melphitano demum Archiepis. Arelat. singulari probitate & religione prædita, cuius prudentia & integritas in duabus amplissimis Legationibus quas iussu Alexandri VI. Pontif. Max. ad Ferdinandum Sicilia Regem deinde ad Ludou. XII. Regem Gallia Christianissimum cum maxima amorum Principum approbatione peregit egregie perspecta & honoribus ac præmiis ornata est. Vixit annos LVII. Mens. VI. dies 10. Massilia moritur XVII. an. MDXXI.*
- 7 Rex Franciscus tanti olim viri fama perculsus Ioannem nepotem viuenti Episcopum suffecit anno 1538. senior vero Ioannes Legationem Apostolicam Auenione defunctus est. Sunt etiam qui illum ad Purpuram euectum dicant. In ingressu quidem chori Ecclesiæ Cathedralis Arelatensis cum nepote depictus videtur purpureo paludamento, sed id credimus

credimus honoris gratia peractum aut forte solum Cardinalem designatum, vel ut à nepote distingueretur.

Antonius cognomine Lascaris De Teuda ex Archidiacono simul & Canonico Regiensi ex dispensatione Regiensis Præsul consecratur hoc anno 1520: ac tantum per biennium Regij sedit, tunc enim ad Episcopatum Bellouacensem euectus Regiensem sedem Thomæ de Teuda fratri Præposito Regiensi cedit, atque Archidiaconatum Regiensem quem adhuc Episcopus possidebat, Honorio de Teuda Clerico Regiensi filio naturali dicti Thomæ Præpositi, per manus eum dispensatione transmisit. Atquam sedem reliquerat post liminio ad eam remeavit Antonius. *Rematus enim Magnus Bastardus Sabaudia Comes Teuda* totius Provinciae Duxceres & Prorex ea tempestate quidquid ad fratrum aut nepotum dignitates aut opes augendas & aggregandas à Regibus aut summis Pontificibus expetiit, impetrauit. Cum verò Thomæ supremum diem audiisset Antonius de Teuda Episcopus & Comes Bellouacensis eius hæres ex asse, supremæ voluntatis expositione ad Thomæ adeundam hæreditatem Dominum Claudium Ferrerium sacristam Regiensem Procuratorem instituit Auenionē, vbi tunc temporis Antonius ut Metropoleos B. Mariæ de Donis Præpositus degebat, eiusdem Thomæ obitus die 10. Apri. anno 1526. Anglesio Not. Auenionensi vita eodem tempore cessit Leo 10. mense Decem. qui ab anno 1518. Lutherum ad meliora vrgere coeperat. Successit Adrianus VI. qui absens ignotusque Cardinalium numero, cum apud victoriam Cantabrigie urbem versaretur, nuncium accepit electionis de se factæ ab iis quos ne ipse quidem nouerat, conscriptis enim in nomen eius syngraphis repertus est vicisse ceteros collegas numero suffragiorum. Romanique ciues Italiam Pontificatus honore spoliata questu, parum abfuit quin lapidibus redeuntes à Vaticano Cardinales obruerint. Hunc Leo ut Caroli V. Præceptorem à Louanienſi schola doctissimum iamque Episcopum Dertusiæ urbis Hispaniæ dignum purpurea veste iudicarat, nesciens illum sibi successurum, qui Batauus genere Traiecti insigni illius gentis oppido natus obscurissimisque parentibus genitus ferebatur. Florentio eum patre humili arte prædito prognatum fama erat. Cæterum tam inopem eum Louanij fuisse aiunt, ut studere ad lucernam viliū artificum noctu plerumque cogeretur. Tantam postea gloriā nomenque ex studiis consequutus, ut Caroli Principis in Belgia nati informandæ pueritiæ admoneretur, qui illum in summo honore perpetuo habuit.

De aduentu Adriani Papæ ad Insulam Lerinensem cum ex Hispania in Italiam traiceret fuisse copioseque dicit Chronologia Lerinensis autore Barrali par. 2. fol. 183. *Anno, inquit, à natiuitate Saluatoris 1522. die 12. August. in qua recolitur memoria S. Porcharij Abbatis, & quingentorum sociorum una die à barbaris occisorum, Adrianus VI. Flandrus in Pontificem summum à sacro senatu Romano cum esset in Hispanis electus, Romam cum 14. Triremibus proficiscens in Insulam Lerinensem applicuit, dans illo die Indulgentiam plenariam perpetuo duraturam Monachis presentibus & futuris, regnante in Gallia Magno Francisco Valesio huius nominis primo.* Eodem ipso anno Rhodus Insula Christianis à Turca eripitur post 8. mensium obsidionem prodicione Andreæ Meralij Equitis. Erat porro tunc Magister ordinis sesquiano ante electus Philippus Villerius Gallus antiqua Liladami familia vir. præstantissimus, fortitudine animi & corporis insignis virtute omnibus spectatissima. Laistroque condito recensita fuere in vrbe liberorum hominum qui arma ferre possent tam Græcorum quam Latinorum plus minus quinque millia, inter quos strenue pugnarunt sexcenti fere equites, quadringenti Cretenses, sagittarij cæteri qui pugnae diligenter fideliterque vacarunt, fuere nautæ remiges, classiarij, præter incolarum inertium turbam qui parum profuere & rusticorum, qui operibus faciendis inseruierunt septimo post anno in Melitam Insulam transportati equites, hætenus ibi contra barbaros Christianæ rei præsidio esse pergunt.

Anno 1523. In Galliis Carolus Borbonius Magister vtriusque militiæ quem Comitum stabuli vocant, offensus Regi ad Hispanum defecit hoc eodem anno 1523. cum aliquot Galliarum nobilibus. Angli, Flandri, & Germani in Galliam passim armantur. Tentauit Rex obsidione Mediolanum sed propugnante Borbonio nihil effectum. Moritur Pontifex Adrianus XVIII. Calen. Octo. subrogatur Clemens VII. Florentinus & posthumus & naturalis Iuliani Medices filius ex Rhodio equite quo modo ad Pontificiam amplitudinem peruenit Iulius. Humanus erat natura propensusque ad pietatis & officij studia, quæ cum reddebant legitimo propiore quam naturali filio. Patruius eius erat Leo à quo, Cardinalis designatus magnas negotiorum moles illo Pontifice sustinuit, vnde autoritas & opes ei accessere. Ac Iulij quidem nomen à pueritia habuit, etsi inuictio animo non erat ut Leo

sed timidus natura & cunctanti simillimus, vt Florentini scriptores tradunt. Cardinalium itaque seniorum iuniorumque suffragiis ad Pontificatum ascendit, mutatoque nomine Clemens in posterum dictus est. Misit initio Pontificatus ad Caesarem Regesque Galliae & Angliae Legatos qui pacem inter ipsos aut inducias conciliarent, sed id frustra tentatum est. Cum verò interea Caesariani Duces vnà cum perduelle Borbonio de pellendo Insurbria Boniueto Gallorum exercitus ductore consultassent, collectis copiis rem facili negotio vnà cum Venetorum auxilio executi sunt. Iisdem temporibus Proregi mandata à Caesare & Anglo afferuntur, vt nostris Italia pulsus victoriam vrgeret, & in Galliam exercitum duceret, sibi enim summa omnia pollicebantur eorum opera quos Borbonius sibi cupientes & studentes esse in Gallia praedicabat. Huic exercitui praepositus Dux & caput Borbonius, cui attribuitur Marchio Piscarius cum peditibus ad numerum 5000. equitum 2000. & catapultis igniuomis 18. Borbonius vt animo apud se cogitauerat fore confidebat simul atque Galliam ingrederetur, plurimos ex nobilibus se ad eum aggregaturos. Quae spes hominem fefellit, cum Gallus eo ingenio sit, vt à Principe suo nunquam deficiat.

11 In Prouinciam cum exercitu Caesareo Italo ingressus, Tolonium quod veteribus Taurontium dictum putant veterem Massiliensium coloniam & turrim quae portui imminet cepit, & Arelatē quondam Sextanorum coloniam, tum Aquas Sextias & nonnulla alia minoris momenti oppida deditioe accepit. Massilia terra marique obsidione cingitur, etenim quoniam nec vallo nec fossa nec lateralibus propugnaculis munitam esse satis intellegebat, paucis insuper defensoribus & rebus quae ad propugnandum vsui sunt firmatam, facile hanc sibi deditum iri confidebat. Regi nuntiatur Borbonium Massiliam iter habere. Eo nuntium celerem, virum rei militaris peritissimum, & Brionium cum ducentis Cataphractis & peditum tribus millibus mittit, qui Massiliam vbi aduenerunt, tanta celeritate operi faciendo incumbere coeperunt, vt paucis diebus tum militum tum ciuium industria, vallo & propugnaculis cincta eo loco esset, vt hostibus obsidio dedecori & ignauiae futura videretur. Quod etiam tum accidit. Borbonius enim & Piscarius castris collocatis ita crebris eruptionibus & machinarum è muro strepitu excepti sunt, vt facile intelligerent urbem fortibus viris non carere. Rex cum videret quantis copiis Massilia obsideretur, exercitum restituendum eodem anno quo labefactus fuerat suscepit. Iam miserat ad Heluetios vt millia hominum quatuordecim cogerentur, Germanorum peditum sex millia accersit. Decem praeterea millia tum Gallorum tum Italorum. Has copias adiunctis Cataphractis equitibus fere mille quingentis Massiliam ducere decreuit, vt illic cum hoste qui 40. iam dies castra ad oppidum habuerat congredieretur. Hae vt conficeret Mareschallum Chabannium quem primo agmini praefecerat praemittit, qui & Auenionem occuparet, ne hostis prior eius compos fieret. Chabannius eo quod imperatum fuerat perfecto, vbi Rex appropinquare coepit Salonem Crauiorum progreditur, id oppidum millia passuum sexdecim Auenione abest, Massilia totidem. Borbonius simul atque tantum exercitum vt pote regium ad se accedere, audiuit, mature vt se reciperet dandam esse operam intelligit. Maiora tormenta Genuam nauibus remittit, minora ratibus exempta frustatim dorsuaris iumentis imponit, quod iter illi in receptu per ea loca faciendum erat, quibus aggerine carri ducuntur. Mareschallus regredientes insequens equites circiter quingentos mittit qui nouissimos adorti, multos ex hostibus confecerunt, & maximam praedam faciunt. Propterea quod omnes vt fuga salutem quaererent sarcinas relinquebant, milites arma quae ferre non poterant in itineribus abiecta negligebant. Mommorancius etiam non exiguo equitatu eos trans Taurontum insequutus, sui colligendi aut requiescendi facultatem adimebat.

12 Franciscus natura iactantior sibi nimis multa pollicebatur ac depulsis hostibus è Prouincia certior factus magnam de recuperando Mediolano spem concepit, ac bellum per se non per Legatos gerere decreuit. Nequis dissuadere auderet, quamquam imminabat hyems, & iam Idus Octobris praeterierant, verbis magnificis ostentationisque plenis interdixit, matris conspectum, quae Auenione profecta ad illum dissuasura pergebat, vitauit, exercitum in quo bis mille cataphracti equites cum suis hippotoxotis peditum viginti millia censebantur, hostem velut fugientem sequi, Capuanum Pontificem quem Clemens ad illum miserat, vt inde de foedere acturus ad Caesarem properaret, Auenione cum matre subsistere, secum per litoras agere, aut ad Clementem redire iussit. Ludouicam vero Sabaudam matrem reliquit quae regni gubernacula haberet. Ipse in Italiam ingressus Mediolano potitus est, absque vlla clade arce excepta in qua erant septingenti Hispani pedites, aliisque Insubrum oppidis. Deinde verò Ticinum siue Papiam consilio Boniueti Admirallij

Admirallij exercitum ducens post tentatam per quatuor menses vrbis obsidionem, graul commisso praelio 25. Februa. anno 1525. Rex Franciscus ferocissime pugnans nonnullis manu sua obruncatis, equo eius confosso femoreque saucius, sese Landio Neapolitano Proregi patria Artesio dedit. Læsi dicuntur aut in fluuio Ticino in fuga absorpti ex Gallis octo millia, inter quos Admirallius Boniuetus, Franciscus Lotharingæ Dux, Tremollius & alij. Ex Cæsarianis ad septingentos tantum cæsi. Hac clade in Galliam perlata quantum ex nuntio dolorem & ægritudinem cœperit Ludouica Sabauda Andegauensis & Angolismensis Ducissa, quam demonstrauius reatricem in Gallia à Rege relictam fuisse, cum filium captum & deletas Gallicas copias intelligeret, facile iudicari potest. Summa tamen diligentia prospexit quæ ad regni statum tuendum pertinere iudicauit. Imprimis Andreæ Aurizæ triremium Regiarum Præfecto & Fayette Proamaralio, qui ambo tum erant Massiliæ, mandat, vt quoniam rebus Gallicis in Italia nimium attritis terra iter facere minime tutum erat, in regni Neapolitani fines nauigarent, vnde Albanæ ducem cum exercitu in Galliam transportarent. Quod illi vt iussum erat perfecerunt, rediitque integer exercitus paucis quibusdam exceptis qui cum Acilio Velitæ præiuerant.

Anno 1525. Captum Franciscum Prorex Lanoyus clam Bosconi & Piscario, mari in Hispaniam deduxit, actumque cum Rex ex morbo conualuisset de pace cum Cæsare. Ad quam tractandam euocata est, è Gallia Margarita Regis soror, Ducis Alençonij vidua, & ne nouæ difficultates intercederent, induciæ inter Cæsarem & Galliz regnum in Decembris finem pactæ fuere. Conditiones Francis graues visæ, quas recensent passim historici, sed vt tempora illa postulabant, tunc quidem ferendæ. Acta res est Madriti 14. Ianua. Rex duobus filiis natu maioribus datis obsidibus redit in Galliam X. Mar. vbi habitis regni Comitibus decretum est non posse admitti tam iniquas pacis conditiones, placere solum pro redemptione Regis numeratam pecuniam. Rogari denique Cæsarem vt Leonoram sororem iam Regi ex pacis conditionibus desponsatam vti conuenerat mittat, in Galliam. Hæc aliæque Francisci Annales.

Carolus Borbonius contra Clementem VII. aliehatum à Carolo bellum mouens ad moris ad Vrbem copiis dum inter primos murum conscendit, glande ferrea traiectus cecidit an. 1527. cuius milites captam cum Pontifice Romam forde diripuerunt. In custodiam abductus Pontifex autore Aurisiaco & Neapolitano Prorege.

Anno 1528. Franciscus ad liberandum Pontificem, Lautrechium cum armata manu misit in Italiam. Is Neapolim obsidens vulgata per exercitum lue, hoc anno 1528. periit Tandem 5. August. pax inter Principes constituta Cameraci, eo conuenientibus Margaritha Cæsaris amita & Francisci Regis matre Ludouica. Persoluta redemptio est Franci Regis, remissa à Cæsare Burgundiz petitio. Regij liberi redditi à Cæsarianis. Ducta etiam in Galliam Eleonora Cæsaris soror iam Regi desponsata. Quibus peractis Principes per totum Christianum orbem discessere ab armis. Hoc ipso anno apud Bernates Helueticos decreta fuit valde perniciofa disputatio Catholicorum cum Zuinglianis, sed nullus Catholicorum voluit adesse, quod senatus Bernensis leges disputationis ipsis iniquas præscripsisset, præter Conradum Tregerum Prouincialem Augustinianum. Finita disputatione anno 1528. 7. Calen. Ianua. mox apud illos & aliquot vicinos inter quos Geneuenses, Arx, & imagines deturbatz & deiectæ fuerunt. Dies & annus abolitæ antiquæ religionis Catholice aureis literis in columna inscriptus est, vt testimonium apud posteros extaret sempiternum. Bononiz Carolus V. die qui S. Matthæo sacer est, Imperiali corona à Pontifice donatur.

Anno 1530. Massiliæ cum sæpe alias deliberatum esset de priuilegiorum tutela & immunitatis procuracione, *De non extrahendo*, hoc demum anno, die 14. Decem. Coss. Amie-le d'Albertas, Ioanne Huc, Gaudefrido Salleles, & Ioanne Yarente Assessore, testimoniorum tabulis res confirmata, *quia*, inquit, *capitulis pacis & Conuentionibus ac priuilegiis confirmatis cauetur, ne pro quibuscumque causis tam civilibus quàm criminalibus & tam in prima instantia quàm aliis, Massilienses non extrahantur à dicta ciuitate*, & his similia, de quibus consensere olim Comites Prouinciæ cum senatu populoque Massiliensi anno 1257. Ludouicus II. in regio suo rescripto anno 1291. die 15. Ianuarij. Quamquam hæc iura & leges semper hætenus oppressit vis & autoritas supremi dominij, & in tanta familiarum coniunctione propinquitatis & affinitatis, collusit semper Massilia cum Aquensi senatu, & eius dignitati, & existimationi potius seruiuit, quàm suæ.

In Gallia Franciscus Delphinus natu maior Francisci Galliz Regis consensu trium ordinum Minoris Britanniz in ciuitate Vegetensi Dux Britanniz coronatus est, ipsaque

Britannia vnita & annexa deinceps perpetuis temporibus irrevocabiliter fuit Coronæ Franciæ.

IOANNES BAPTISTA CYBO.

Annus CHRISTI 1533. MASSILIAE CONDITA. An. 2130.

Francisci I. Francorum Regis & Provincia Comitit An. 18.

IOANNES Baptista Cybo per cessionem aut demissionem superioris Innocentij, qui tum forte ad Taurinensem Archiepiscopatum translatus est, Massiliensis Præsul eligitur. Sic enim Petrus Robertus in Auctario M.S. Galliarum Christianarum v. Massilienses, Ioannes Baptista Cybo 1533. ex qua etiam gente fuerunt Laurentius Cardinalis, Fredericus Episcopus Savonensis 1218. Martinus Cardinalis, Ioannes & Casar Episcopus Taurinensis apud Samsonium de Claris Italia familiis, Ioannes Episcopus Melfictensis in Apulia sub Archiepiscopo Egesti vulgo Melfetta in Dominio familia Gonzaga. Alia est à Melfhia vulgo Melfictus Episcopus, ex quo, qui Ioannes postea fuit Innocentius VIII. Papa, qui à nonnullis male dicitur Melfensis Episcopus ante summum Pontificatum, cuius nepos Nicolaus Cybo erat 1486. Archiepiscopus Consentinus in citeriori Calabria. Item Leonardus & Angelus Cardinales apud Ciaconium, Onuphrium & Zachariam Boverium in Annalibus Capucinarum. Tousel in Indiculo M.S. anno 1532. Ioannes Baptista Cybo ex cessione Reuerendissimi Innocentij Massiliensis fit Episcopus. Longe hic noster cognominis licet & agnominis à Ioanne Baptista Cybo, quem superiori anno 1484. mortuo Sixto IV. Pontificem Maximum sub Innocentij nomine eius nominis VIII. renuntiatum esse nec multo post in extasim quamdam soporiferam ex morbo excessisse Romæ in Vaticano V. Calen. August. anno 1492. ætatis 60. memorant Annales Italiz. Familia Cybo vetustate, nobilitate apud Græcos opibus & ditone terrarum illustris, apud Neopolitanos quoque sub Tomacellorum nomine insignis, ex qua Bonifacius Nonus & plerique alij viri insignes prodire cuius rei testimonium præbet Epitaphium quod extat in Basilica S. Pauli extra muros vrbs, via Ostiensis. Duo enim fratres erant. Maior consedit Ianuæ, minor autem Neapoli, qui nomen Cybo permutavit in Tomacellum, vel noua cognatione vel hæreditate, vel alia noua aliqua occasione inductus. Insignia Gentilitia illis communia fuere. Cæterum crux rubra in superficie, argentea, quæ Genuentium & superaddita fuit insignibus Cyborum. Nam Guillelmus Cybo qui equestri dignitate quæ tunc eximia erat Ludouico qui dicebatur Sanctus vel ab eius successore in regno Galliarum vti videtur in ædibus S. Francisci Genue in suo sepulchro ornatus enituit. Nobilem imprimis Legationem pro difficillimis Reipublicæ negotiis ad Clementem IV. Pontificem Maximum obiuit cui in ea Legatione egregie de suis ciuibus merito illa crux rubra publice donata est, quæ Gentilitijs clypeis addita præclarissimum laudis testimonium præbet.

2 Cum superiori anno de Iubilæi publicatione scripisset summus Pontifex Clemens VII. & ad diuinam opem fidelium implorandam vt cæteros Christiani orbis Antistites hortatus esset, Ioannem Baptistam hunc Episcopum nostrum Massiliensem Diploma Pontificis Encyclicum Roma delatum euulgasse, statasque preces & supplicationes Massiliensibus indixisse, nimis certo perspicuum est. Porro diplomatis exemplar traditur in hæc verba.

Venerabili fratri Episcopo N. siue eius in spiritualibus
Vicario Generali Clemens VII.

3 Venerabilis frater salutem & Apostolicam benedictionem. Plenissimas anni Iubilæi Indulgentias in vniuersa Republica Christiana per nos, vt supplicibus fidelium precibus placatus Deus immanissime fidei hostis vires conterat concessas, ac modum illarum assidue ex alligatis scriptis Bulla nostra fraternitas tua videre poteris. Cui committimus ac mandamus, vt acceptis presentibus tam per te quam per tuum in spiritualibus Vicarium Generalem in Diocesi ac ciuitate tua, quam per suffraganeos tuos vel eorum Vicarios in eorum ciuitatibus & Diocesi omni diligentia illas publicari cures ac facias, & quantum in te est gregem Christi tua cura commissum ad omnia quæ in eis continentur faciendum inducas, in quo omnipotentis Dei & nostrarum benedictionem assequeris. Datum Roma apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 29. Iulij 1532. Pontificatus nostri an. 9.

Nec

Nec irrita fuisse Clementis vota vel fidelium preces itane. Solimannus enim qui superioribus annis deploranda clade Hungariam afflixerat Ludouico Hungariz Bohemizque Rege ingenti praelio fuso caesoque Budam munitissimam urbem Regiam expugnarat magnamque Hungariz partem, Belgrado seu Alba Graeca propugnaculo capto qua vi, qua dolo subegerat, a nobilissima Insula Rhodo Equites expulerat, Viennae Austriae cum ingenti classe totique Reipublicae Christianae metum incusserat, & portis imminerebat. Quem tamen tantis victoriis iam tumentem non sine supremi humilis praesenti ope Carolus V. Augustus cum florentissimo exercitu repulit nihilque aliud barbarus quam perfusus vano timore Christianorum, sed praecipue Germanorum mentibus abcessit inglorius. Turcellianus lib. 10. Epiro in Carolo V. Franciscus de Teutauilla Episcopus Regiensis in Prouincia a Francisco Gallorum Rege ad Clementem VII. Pontificem maximum Orator mittitur. Quo certo munere dignissime strenuissimeque functum fuisse Commentarij eiusdem Legationis conscripti apud Massonum in descriptione fluuiorum Galliae satis superque testantur, variaeque dignitates dicti Francorum Regis beneficentia obtentae ut Abbatia Artemarenensis & Cellensis quanto in pretio habitus fuerit Franciscus iste demonstrant. Sed praesertim quantum potuerit quidve in ea Legatione fecerit profeceritve Clementis Papae Massiliam profectio ac foedus inter ipsum & Franciscum Regem ibidem initum affatim praedicat. De Teutauilla Belcarius anno 1532. in Commenta. fol. 637. Appulerant Turnonius & Grandimontanus Cardinales (hunc Acromonium vocat Iouius dictione ex Graeca Latinaque composita, Gallici quidem nominis vim satis exprimente, caeterum a nomine ipso longe diuersa) qui sermonem de matrimonio eiusdem Catharinae tum Henrico Aureliano regiorum liberorum altero iam habitum, de Francisci Regis mandato renouarent. Colloquio destinata est Nicza Allobrogum siue Auentio, vnde Caesar horum gnarus & iam de Clemente non bene sperans postridie initi foederis Bononia profectus Ticinum contendit, & ad Viglebanum ut vocat Iouius alij Vigeuenum appellant venationibus aliquot dies operam dedit, mox Genuam petiit, Genua soluens in Hispaniam felici navigatione transmisit.

Iam vero Ioannes Stuardus Albaniz Regulus qui Bononiensis reguli maiorem natu filiam Mediceae Catharinae materteram in matrimonio habuerat Gallicas triremes instruxerat, quibus addita aliquot alia nauigia quae Cardinalium caeterorumque qui Clementem comitaturi erant impedimenta portarent, primum tamen Catharinam, Niceam Allobrogum deduxit, mox ad Pisanum portum Clementem excepturus rediit. Is IV. Nonas Octobris triremes conscendit & paucis diebus Massiliam felici navigatione traiecit. Ae primum ad Annæi Mommorencij Regij aulae Magistri palatium extra Urbem non longe a Fano victoris diuertit. Postridie urbem ingenti pompa superboque Comitatu iniit, atque interim Franciscus ad Mommorencij palatium vnde exierat Clemens accessit, postridie cum magno Principum virorumque nobilium Comitatu Urbem ingressus Clementem adorauit. Duo Massiliae insignia erant palatia, vico interiecto. Haec Mommorencius ingente aula lignea aedificata coniungi iusserat, ubi Cardinalium conuentus quae consistoria vocant Clemens agere, & commodum cum Rege colloqui posset. In altero Clemens, Franciscus in altero habitauit. Orationem Latinam Regis nomine habuit Ioannes Bellaius Parisiensis Pontifex, homo doctus, qui aliquot post annis in Cardinalium senatum cooptatus est. Clemens primum de priuatis suis negotiis nihil agebat, ut publica dumtaxat curaret. Massiliam accessit ut pacem vniuersi Christianismi bellum aduersus Solymanum procurasset, Anglum ad sanam mentem reduceret. Interim Franciscus ut Catharinam Mediceam accerferet rogauit. Ille puellam ad se venire iussit, qua statim Henrico Aureliano desponsata, nuptiarum magna ambitione celebratae fuerunt. Clemens autem Franciscum tanta arte tractauit, ut Gallica simplicitate multum illi fideret & Consilium suum de Philippo Langrauius Hesso ac Vittembergensi regulo aduersus Caesarem suscitando aperiret, tamen praeter omnium atque adeo ipsius Caesaris expectationem nihil inter eos certi constitutum est, se dumtaxat admodum cupere Clemens praese tulit, ut Principatu Mediolanensi Aurelianus potiretur. Nuptiis celebratis Cardinalium conuentum egit & in Francisci gratiam quatuor Cardinales creauit Venatorem Lexouensem, Francisci Eleemosynarium, Bononiensem eadem qua Albaniz Regulus matrem natum, Castilionem Mommorencij ex sorore nepotem, Giurium uxoris Brionis Amiralij filium. Ut Anglum Clementi reconciliaret Franciscus multum laborauit, sed quod deuotiones dirarumque imprecationes iam expletis fuissent Cardinales intercesserunt, & ut hoc caput Romanum ubi omnes conuenerent discutiendum transferretur curarunt. Interim Franciscum ut Henricus ad Romani Pontificis obseruantiam redeat operam daturum. His expeditis Clemens Romam reuersurus

uersurus 10. Calen. Decem. Massilia soluit & graui tempestate iactatus Sauonam transmissit, ubi Gallicis triremibus non satis fideus propter Nauarchorum imperitiam, Aurianas conscendit ac Centumcellas petiit.

- 6 Franciscus Massilia discedens ad fanum Andreæ, nisi quod biduum Auenione confedit, continuo itinere contendit.

- 7 De Clemente VII. constat ex eius diplomate non Massiliam modo, sed ædem quoque Sammaximinensem Mariæ Magdalenz sacram præsentia sua cohonestasse, & in altari Magdalenz sacris operatum esse. *Cipientes inquit ut Ecclesia domus ordinis FF. Prædicatorum de S. Maximino Aquensis Diœcesis, in qua hodie super altari in quo caput B. Mariæ Magdalena venerabiliter conseruatur, Missarum sollemnia celebrantur, congruis honoribus frequentetur. Et ut Christi fideles eo libentius deuotionis causa confluant, de omnipotentis Dei misericordia & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus vere penitentibus & confessis, qui in principali & in Translationis eiusdem B. Mariæ Magdalena festiuitatibus, ac die 16. Iunij Ecclesiarum visitauerint viginti annos de iniunctis eis penitentis misericorditer relaxamus &c. Datum in vrbe Regia S. Maximini anno 1523. Pontificatus anno 1. At in die scriptionis, coniectura aliqua ducimur ad suspicandum ne emendanda sit nota temporis & substituendus sit annus 1533. Pontificatus anno 10. quo Clementem Massiliæ commoratum esse Annales loquuntur. Hanc occasionem nacti Prouinciales Episcopi siue negotiorum causa siue potius obligatione clientelæ officij Clementem Pontificem Massiliæ conuenerunt. De Antonio Lascari de Teuda Episcopo Regiensis tradunt Tabulæ Regiensis Ecclesiæ, quod cum statuta capituli sui Regiensis à patruo Antonio iam ante 20. annos condita, quibusque ipsemet ut Archidiaconus interfuerat, sine summi Pontificis consensu non tantum roboris ut par erat in posteros habitura videret, Massiliam ad Clementem profectus ubi rem exposuisset in sacro illo Purpuratorum Collegio, statuta proposita confirmari suæque auctoritatis interpositione in perpetuum roborari, in hæc Pontificij Diplomatis concepta verba.*

- 8 *Clemens Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis Præposito & Capitulo Ecclesiæ Regiensis salutem & Apostolicam benedictionem. Cum à nobis petatur quod iustum est tam vigor equitatis quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officij nostri ad debitum perducatur effectum, sane pro parte vestra nuper nobis exhibita petitio continebat, quod alias vos sen maior & sanior pars vestrum, tunc Capitulariter congregati, decori, ac venustati, & statui Ecclesiæ vestre & vestrorum prouide consuleret & prouidere volentes ac pro illorum obseruatione, manutentione, & conseruatione nec non diuini cultus in dicta Ecclesiā vestra augmento, nonnulla rationabilia ac licita ac honesta & sacris canonibus non contraria statuta & ordinationes edidistis pro ut in quibusdam publicis instrumentis desuper confectis dicitur, plenius contineri, quæ à nobis Apostolico petiistis munimine roborari. Nos itaque vestris in hac parte supplicationibus inclinati, statuta & ordinationes prædictæ siue licita auctoritate Apostolica approbamus & confirmamus &c. Datum Massilia anno Incarnationis 1533. Idibus Nouem. Pontificatus nostri an. 10. F. De Miranda.*

- 9 Anno 1534. Clemens Massilia in Urbem reuersus magnæ omnibus admirationi fuit iis præsertim qui illum non ita dudum capeium in Adriani mole viderant. Ita felici Fortunæ fauentis aura paucos menses lætatus tametsi mortis suæ quasi certis vates, quam familiaribus sibi breui instare prædixit, annulum & omnia vestimenta sepeliendis Pontificibus adhiberi solita conficienda curauit, & nihilominus familiam suam semper augere cupiens, arcem Florentiæ extrui iussit, quæ fortuna nepotes suos maneret incertus, qui sibi inuicem æres inimici non diu superstites fuerunt. Etenim intra annum Hippolytus Cardinalis non sine veneni suspitione interijt, Alexander autem dum in matronarum virginumque stupris perbacchatur à Laurentio eiusdem Mediceæ familiæ adolescente triennio post cæsus est. Ipse vero Pontifex stomachi doloribus extruciari incipiens, febrique accedente diu ab illa atque aliis offensionibus vexatus, morbo tandem cedere coactus est & 6. Calen. Octo. ex hac vita migravit anno ætatis 56. Pontificatus anno 10. die 7. Cadauer primum ad S. Petrum postea cum Leonis X. patruelis reliquiis ad Mineruam delatum est & marmoreo sepulchro locatum. Veneno propinato tabefactum fuisse nonnulli opinati sunt. Cardinales ingressi conclaue 5. Idus Octo. biduo post nempe 3. Idus vnum ex eo numero omnium antiquissimum & Collegij Principem Alexandrum Farnesium Paulum III. Episcopum Ostiensem summa concordia in summum Pontificem elegerunt, sequuti in hoc, ut Guicciardinus & Iouius aiunt, Clementis defuncti Pontificis iudicium ac fere petitionem, qui eum in tanto honore cæteris omnibus anteponendum censuerat.

- 10 Insinuabat se quoque hoc anno hæresis in Gallias in quam seuerè edixit Rex Franciscus Aliquot

Aliquot Lutherani viui exusti. Dum Rex ipse armatur in Italiam, ulturus necem Meruelij quem Sfortia Dux Mediolanensis Legati regij apud se munus agentem capere truncarat. Facinus igitur vlcisci querens Rex Franciscus in Insubriam exercitum ducturus à Carolo Sabaudix Duce auunculo suo transitum per eius ditiones petiit. Qui tamen ab vxore Beatrice Lusitana quæ soror erat Imperatricis persuasus spe auxiliorum Imperatoris, illum denegans male caurus Regem in se concitauit. Ab armis nihilominus primum Rex abstinens reperit solummodo quæ ad matrem suam Ludouicam Sabaudam ex Philiberti nuperi Ducis fratris eius absque liberis defuncti hæreditate peruenerant. Cum autem multis ab eo missis hac de re legationibus nihil obtineret, demum ad arma veniendum fuit. Gallorum exercitus in hoc itinere Sabaudiam Regi subiicit, Taurinum aliaque oppida expugnat, velut iure successionis Regi debitas Prouincias, pulso Carolo Duce IX. Franciscus Galliarum Delphinus Lugduni veneno periit, sumptum de scelerato venefico graue nec tamen satis indignum supplicium. Redintegrato inter Carolum & Francum Regem bello, Marchio Salusianus à Rege ad Cæsarem deficit.

Anno 1536. Cæsar exercitum illum suum quo nullum vnquam neque ante neque post numerosiorem, neque è selectis militibus firmiorem habuit in Prouinciam traducturus, Fossano profectus Niceam vbi acies omnes conuenire debebant recta contenderat. Cum interrim Franciscus de Cæsaris itinere certior factus Robertum Stuardum Aubinium Marefcallum ac Iacobum Galiorum summum regionum equorum & tormentorum Magistrum, cum octo Helueticorum peditum millibus, quadringentis cataphractis equitibus Auenionem misit, vbi cæteræ copiæ coibant, vt equitum peditumque præfectos exciperent & in castra compellerent. Aliquot post diebus subsequutus est Annæus Mommorencius qui conuocatis equitum peditumque præfectis ac nonnullis veteranis equitibus, qui longiore experientia maiorem rei militaris vsum habere ferebantur, quid potissimum agendum esset in consultatione posuit. Postridie Aquas Sextias inde Massiliam Mommorencius petiit. Aquas Sextias non nisi multis mensibus muniri posse Mommorencius, qui que cum illo conuenerant iudicarunt, quemadmodum & ante cum Carolus Borbonius Massiliam circumfunderet plerique viri militares iudicarent. Massiliæ præsidio impositi erant Rupifocaldus, Barbossius, Mōpesatius, Rochamenius, Villebo, Burerius Aureliani legatus cum suis quinquagenariis cataphractorum equitum alis, ac centenaria Galiori summi Regionum ac tormentorum Magistri. Triremes tredecim selegit Mommorencius, quæ totam eam oram circumlegerent & occasione data hostes lacefferent, nostris præsidio essent quibus Samblarchardum præfecit. Cæteras in portus præsidium reliquit. Inde Arlatum iter instituit atque muniri iussit. Auenionem reuertens idem de Belcario ac Tarascone oppidis sibi oppositis & in vtraque Rhodani ripa sitis iniunxit. Dum eam regionem Mommorencius perlustrat, Bonauallius munus sibi iniunctum continuans & omnem comitatum qua Cæsarianus exercitus transiturus erat, vel exportari vel corrumpi iubens, Brignolam appulit quam Tendanus Comes ac Claudius Goushierius Bocsius, Arcturi illius summi regis aulæ Magistri filius paulo ante ingressi erant, & literas à Mommorencio afferrebant, quibus vt nonnullos Cæsarianos præcursores interciperent, & quod iter hostes ingrederentur iudicarent, significabat. Vasseus Monteianianæ alæ Legatus Foro Iulij rediens Cæsarianorum castrorum Magistrum paucis comitatum, exercitum longe præcedere & facile intercipi posse renuntiavit, & sibi hoc munus demandauit. Non permisit Bonauallius quod octoginta hostium equites Forum Iulij quatuor passuum millibus prætergressos ad molendinum substitisse certior factus illos eo ipso die aggredi destinasset, nisi per exploratores sexcentos ibidem in insidiis collocatos audiisset. Caueret ne se in prædam hostibus obiceret & in turpem temeritatis notam incurreret. Belcarius hoc an. 1536. fol. 675.

Eodem tempore Valentiam Delphinatum muniens Rex Franciscus Francisci Delphini maximi natu filij mortem, quem secum Rhodano secundo nauigantem Turnone ægrotum reliquerat, Guisanam arcem ignaue deditam, Montetanem ac Boëlium captos intellexit. Delphini mors vt duarum posteriorum calamitatum Rex obliuisceretur effecit: in hoc vno animum defixit, hunc grauissime lugens, præsertim quod veneno sublatus ferebatur, quarto enim valetudinis die expirauit, paternam in liberos charitatem declarauit. In partes dissectus est Sebastianus Montecuculus veneni propinati reus, at Antonium Leuam ac Ferdinandum Gonzagam quasi huius facinoris autores nominauit. An quod ita res haberet? an quod tormentis imponi finem cuperet incertum. Delphinum nonnulli ex partuæ pilæ ludo sudore madentem aqua frigida intemperantius hausta, alij ex nimia venere eum Lestrangia aulica matrona mortem sibi coniciuisse existimant.

tum quam peditum millibus quæ Nicea proficiscens adduxerat, vix quinque & viginti aut ut plurimum triginta millia in aciem producere potuisset. Indigenæ assumptis mortuorum ægrotorumque armis plurima recipientibus detrimenta attulerunt. Quomodo vero reprehendatur Moramorencius quod abeuntem è Gallia Cæsarem non sit persequutus, tradit ibi Belcarius fol. 781.

Anno 1537. Apud Niciam in Prouincia Pontifex, Imperator, & Galliarum Rex locis tamen seiuncti de pace diu multumque disserunt, & cum nulla posset constitui, induciæ in decennium admittæ sunt. Redeunte in Italiam Pontifice duo reliqui Principes in mutuum venerunt conspectum ad fossas Marianas (*Aiguemortes*) Gallæ Narbonensis oppidum, ut conuentum fuerat, agente præcipue Eleonora Cæsaris sorore ac Regis vxore, quæ aderat, & Rex cum in ipsius quadrigæ tractoria inuasisit, & Cæsar in terram ad Regem exscendit mutuis sese complexibus & gratulationibus tanta benignitate & amabilitate toto biduo afficientes ut spem cunctis facerent perpetuæ pacis & concordie. Nunc Cæsar accepta Regis fide per Gallias in Flandriam transiens amice & magno apparatu per omnes Gallie ciuitates exceptus est. Militique ad eum in ipso Regni ingressu recipiendum filios suos Henricum Delphinum, & Carolum Aurelianum Baionam vna cum Anno Mommorantio Connestabili, qui eum cum honore deducerent vsque ad locum vbi Rex ei occurrere per morbum permetteretur.

Verum hæc induciarum sacra paulo post vel Imperatoris fraude vel potius Marchionis du Guast, eius in Italie castris Legati, summa perfidia & iniquitate violata, compresso odio in sauiores, quam antea, bellorum motus atque tumultus erupere: Rincorum enim & Fregosium Francisci Regis nuntios, ad Solymanum Constantinopolitanum Imperatorem, ac Venetorum Rempublicam, ex insidiis in itinere captos Marchio Du Guast ferro necandos trucidandosque denotarat. Quare huiusce & aliarum vlcisendarum iniuriarum causa, Franciscus Rex ad illicita raptus, per suos Legatos, primò per Ioannem Forestium Aruernum Græce & Latine eruditum, deinde per Seraphinum Goziurn Epidaurensem apud Solymanum Turcorum Imperatorem egit, ut extrema regni Neapolitani littera inuaderet, dum ipse in Principarum Mediolanensem irrumperet: Cæsarem enim superioris anni bello infelicitè gesto pecunia exhaustum, & fortissimis militibus atque ducibus amissis, non tamen perfidia habiturum ut vtræque simul tueri posset. Illud verò opportune diuina prouidentia accidit, ut cum Solymanus famosissimam piratam Harédemum, quem Barbarossam vocant, & Bassam, cui Solymanus sororem suam matrimonio collocauerat, cum valida classe ex Aulone Albanie oppido maritimo, in Salentinorum fines exscensionem facturos & populorum animos vrbiumque munitiones & præsidia exploraturos, transmisurus ipse postea, præmisisset: quin etiam, gemina per Baronem De la Garde legatione accitus Barbarossa, cum triremibus centum viginti ad Ligusticum vsque littus penetrasset, opem & auxilium, si opus foret, Massiliæ laturus contra Carolum Imperatorem vbi audiuit Solymanus versa & mutata in meliorem partem esse omnia apud nos, & Franciscum Regem, aliis negotiis implicatum exercitum mature in Insubriam ut promiserat, nec misisse, nec mittere paratum esse: indignatus quoque in eum fuerit Cardinalis Sadoletus, præsentis anno ad Alexandrum Cardinalem Farnesium literas scripsit lib. 12. epist. 5. contra Iudæos ex vrbe Carpentoracte ditionis Auenionensis, cuius erat Episcopus, qua libere impropere non posse videri Pontificem, amore religionis in suis Prouinciis Lutheranos persequi, qui in eisdem Prouinciis tantopere sustineret Iudæos, imo, verò augeret, condecoraret, honestaret. Nullos enim vnquam vllò à Pontifice Christianos tot gratiis, priuilegiis, concessionibus donatos esse, quot per eos annos Paulo III. Pontifice honoribus, prærogatiuis, beneficiis non aucti solum sed armati essent Iudæi. Et fuisse, magna ex parte exauditum Sadoletum, repressosque Iudæos ex subsequente ad Farnesium epistola intelligitur.

Anno 1540. De ortu Societatis nostræ Spondanus 1534. & 1539. num. 9. Ciaconius in Paulo III. Surius in histo. Diegho lib. Orthodox. explicat. Gordonius, Gauterius, & alij Chronologi plerique omnes. Genebradus *Ordo*, inquit, *Societatis Iesu institutus ab Ignatio Loyola Cantabro qui fuerat olim Dux Hispanorum in arce Pompeiopolitana tunc obsessa à Gal-
lis, à Paulo III. Papa primum approbatur, anno 1540. & ab eodem confirmatur anno 1543. Post eum Iulius III. Paulus IV. Pius IV. & Tridentinum Concilium sessio. 9. cap. 15. cum ordinem iterum confirmarunt.* Cæsar Lutetie VII. dies cum Francisco Rege commoratus ad 6. Idus Ianua. iter Belgicum resumpsit comitantibus semper eum filis Regis Valencianas vsque Hannonie oppidum ditionis Cæsaris, vnde ad Patrem redierunt. De promissis ac præ-

fertim Principatus Mediolanensis beneficiarum traditionis seu inuestituræ cuius Rex magno tenebatur desiderio compellatus à Georgio De Selua Episcopo Vaurenfi, qui Regis nomine oratorem apud eum agebat, fictionem omnem deponens absolute negavit se aliquid promississe, unde Rex ubi sic se delusum vidit, intentum ad pacem animum ad belli cogitationes iusta indignatione transtulit. Protestantes eiusdem Conuentus Ratisbonici ad Franciscum Galliarum Regem scripserunt pro incolumitate eorum, qui ut aiunt partim in variis regni partibus ac præsertim Gratianopoli & aliis Prouinciæ urbibus capti tenebantur partim fugere & in cauernis delitescere cogebantur, eo quod eadem in fide sentirent quæ ipsi Protestantes ne ad Confessionis suæ abiurationem vri fiebat compellerentur, & ut erga omnes clementem se præberet, ac doctrinam suam libere profiteri permitteret. Erat hæc sæx veterum Vvaldensium qui in Pagis Prouinciæ Merindole & Cabriera inter montes latitantes in suarum hæresum sordibus obstinate volutabantur, in quos fuerat anno superiori ex regio edicto seuerè inquisitum diligentia Bartholomæi Chassanei Iurisconsulti, Aquis Parlamento Præsidis, quarto vero post hæc anno ut tum dicitur fuit in eos seuerè actum cum interim fuisset non nihil vexatio remissa, forte prædictarum Protestantium literarum intuitu.

- 19 S. Franciscus Xauerus Societatis Iesu primus in Indiam mittitur à Pontifice & Ioanne Lusitanæ Rege huius nominis III. soluit Olyssipone VII. Aprili de quo Masseus sub initium lib. 12. Exarsit nunc luctuosum bellum Regi Francisco cum Cæsare. Cleuenses ad 20. millia armati iungunt se copiis Francicis quas ducabat Longiuallius & Flandris Cæsarianis damna inferunt. Cæsariani Cleuensem seditionem fœde vastant. Rex Perpinianum in Hispaniæ confinio vexat obsidetque, expugnari tamen vrbs non potuit à multis Hispanis defensa & aquarum inundatione munita. Quomodo prædictæ expeditiones suis quibusque locis se habuerint docent Bellaius lib. 9. & Belcarius lib. 23. Rex Scotorum ab Anglo deuictus acerbo dolore correptus morbum contrahit, breuique diem claudit cum paulo ante nata ei esset filia Maria postea Galliarum Delphino Francisco II. nupta. Hæc mortuo Patre filia vnica septem dies nata regnare cœpit 14. Decem. Comes Arranæ Reginæ tutor regni que gubernator electus.

- 20 Anno 1542. die 28. Octo. Massiliæ in publici status Consilio, Domini Petri Dalbertas primarij Consulis autoritate conuocato. *De superfluis & vanis mulierum ornamentis non deferendis* lib. 6. statutorum cap. 23. *Ad honorem Dei & gloriosissimæ Virginis Maria, & ut modestia, honestas, & humilitas in ciuitate Massiliensi & eius districtu foveatur, atque superflua & vana mulierum ornamenta subducantur, præsentis statuti duximus ordinandum, quod nemini mulierum siue sit pupta siue virgo innupta, liceat ad ceterum amictum aurei gemmeive ornatus aliquid superinduere, vno digitali anulo dumtaxat excepto, nuptiarum indice, ac nota gentilitiæ dignitatis & conditionis.* Tum de Meretricibus lib. 5. statut. cap. 12. superiori anno 1244. die 13. Idus Februa. *Famosas enim & annotatas mulieres à pudicis per habitum & vestitum facernendas fore existimamus. Publica autem meretrix intelligitur, quæ publice in lupanari seu meretricali domo, vel quæ se palam quæstum faciendo supponit, vel ad eius mansionem duo, pluresve de die vel de nocte velut ad publicam mulierem confugerint publice, animo siue causa vel gratia libidinis seu luxuria cum ea facienda, &c. Neque euilicent ades Parthenoni S. Saluatoris Vicinas & proximas, aut circa Ecclesiâ Domina nostra de Accuis suo alius Ecclesias habitare. Balnearia lauacrâ adire possint ipsæ, die Lunæ, Iudæi vero die Veneris, ceteris diebus multa irrogatione omnes interdiciantur.* Postremo *De Franchesiâ & immunitatibus* lib. 6. statut. cap. 26. lege cautum habetur *quod nullus Massilia possit habere Officium nisi steteris per quinquennium; neque in Consilium ciuitatis Vicecomitalis nisi sit ciuis & habitator ciuitatis Vicecomitalis prædictæ, & nisi ut ciues fecerit stagiâ siue moram continuam in dicta ciuitate Vicecomitali cum uxore sua si eam habuerit, & cum familia suâ habendo ibidem domicilium & fouendo Latrem suum, spatio saltem quinque annorum ad minus.* Recentiora statuta anno 1654. decennij assiduitatem in statuis ciuilibus à Candidatis requirunt.

- 21 Anno 1542. Cæsar ex Hispania adueniens Collectis Germanicis opibus & copiis Duram Cleuentium expugnat & Ducem ad veniam petendam compellit, receptis etiam præcipuis Cleuentium urbibus Ex altera verò parte Gallus præter propria arma quibus Imperatoris ditiones vastauit, nonnullis captis oppidis & Landrecio quod Imperator potentissimo multarum gentium exercitu ac plurimis fortissimis Ducibus obsederat memorabili ope seruato, per euocatam ministerio Pölini Baronis Gardiæ Turcorum Classem ductore Barbarossa Algeriæ Rege; Niciam occupari incolumi tamen munitissima arce nulloque alio magno præstito opere pretio curauit. Quare Paulus Papa recrudescentibus magis bellorum

bellorum seditionibus inter Carolum Imperatorem & Franciscum Gallorum Regem, literas eodem fere exemplo ad eos misit quibus pacem toties ab eo tentatam, communem opem atque vires contra tyrannum Turcarum, ut iungerent acriter & vehementer postulabat. Quæ parum cum profecissent Legati Tridento reuocantur & Concilium differtur. Carolus à Gallis offensos se absente Belgas suos & grauibz præliorum detrimentis oppressos vindicaturus in Italiam contendere decreuit. Inter hæc Cæsar Regem Galliarum curat in Spiræ Comitibus hostem Imperij pronuntiari. Mox iuncto cum Anglis conatu irrupit in Gallias. Lucemburgum deditioe accipit, & dum Campaniam ingressus obuia aliquot oppida deditioe accipit, trepidatum Parisiis est. Vnde mirum cuius videri possit Carolum Regem Catholicum sic odio abripi se fuisse in Regem Christianissimum ut grauissimarum offensionum ex repudiariæ adactæque ad necem materteræ penitus obliuisceretur, nec iniquum & fide sua indignum existimaret ad contumeliam Pontificij nominis cum eo Rege fœdere coniungi, qui propter euerfa sacra despectamque & conuulsam Romani Pontificis existimationem, Christiano iure anathemate à Romano senatu fuisset damnatus, ipso præsertim Imperatore id orante & postulante, cum se in Britanni Regis gratiam nunquam rediturum iurasset, nisi Pontificiæ dignitati Henricus satisfaceret, & ad veteres sacrorum ritus pristinamque Romani Pontificis auctoritatem se conferret.

Eodem tamen anno Anglus qui capta Bononia vastabat vicina loca repulsus in Angliam est. 22

Anno 1545. In Prouincia ut notat Spondanus hoc eodem anno num. 9. Confirmato per Regem decreto quod aduersus Merindolanos & Cabrienses ac finitimos quorundam pagorum ad Druentiam flumen in Prouincia accolæ, olim ut volunt Vantuates dictos, infelices reliquias veterum hæreticorum Vualdensium & nouorum Lutheranorum & Zuinghianorum infeliciores æmulatores, à Bartholomæo Chassaneo senatus seu Parlamenti Aquis Principis confectum vidimus, quo pagi solo æquari, accolæ omnes promiscue trucidari, ob peruicacem eorum hæresim damnati fuerant, quod hætenus suspensum modo à Rege suasionem ut putatur Cardinalis Turnonij exequutioni mandari iussum est. Hoc anno mense Aprili Ioannes Miuerius Oppeda qui Chassaneo repentina morte sublato successus fuerat, illud acerrime manu armata exequutus est, incensis oppidis, cæsis obuiis quibusque omnis ætatis & Sexus incolis, aut qui mitius habiti sunt ad remos addictis, atque etiam arboribus succisis, opem ferente Episcopo Cavallicensi Pontificij Legati Auenionensis Viario, cum essent ex iis oppidis nonnulla ditionis Pontificiæ Comitatus Venaissini. Cum vero ex iis nonnulli Geneuam & ad Heluetios fidei Catholicæ desertores profugissent, Horum pro Vantuatibus intercessionem respondit Rex Franciscus, iustas esse causas cur id fecisset & quid in suis finibus ageret aut quomodo in fontes animaduerneret non magis sollicitos eos esse debere, quam esset ipse de illorum negotiis. 23

Anno sequenti Auenione Antonium Lascarem De Tenda Regiensem Episcopum in æde Præpositorum B. Mariæ de Donis decessisse aiunt anno Pontificatus Regiensis 14. qui paucis ante annis Barbentanam ad Druentiam prope Auenionem se contulerat, ibique de supremæ voluntatis suæ dispositione tabellas publicas conscribi voluit, in iisque inter cætera pietatis argumenta assignatis competentibus redditibus Ecclesiæ suæ Regiensi singulis diebus maiorem Missam perpetuis temporibus in sui suorumque memoriam celebrandam instituit. Excepit hos Codicillos Briody scriba publicus Barbentanæ. Nec tamen eo anno decessit Antonius, anno enim 1542. die 16. Februa. Præpositus Bariolensis supremi senatus Aquis Placito declaratur, imo & Episcopale munus gessisse adhuc anno 1546. ex pluribus Actis Tabularum Regiensis Ecclesiæ certissimo testimonio comprobatur. 24

Anno 1547. Coniuratio Ioannis Ludouici Flischi Laninæ Comitibus clarissima gente orti, & elato animo iuuenis; deinde Iulij Cybi antiqua item nobilissimaque familia nati, Genæ contra Andream Auriam & Rempublicam detecta & continuo oppressa est. Cum enim Fliscus triremem primariam iam à suis militibus occupatam & armis subactam ingressurus, axem traiectionis decurreret cataphraetus, inopino casu in mare lapsus aquis obrutus est: idque coniuratores reliqui dum auribus & animis attentis excipiunt fusi fugatique, urbem præsentem metu periculisque relaxarunt & liberarunt abrogatis penitus factionum nominibus. Massiliam plerique ex fugitiuis gratum & peropportunum exilium sibi fecere, per comparatam in eos usus si necesse foret à Ludouico Flisco triremem, Ioannes Baptista Verrina, Raphael Iacco Iurisperitus patria Sauonensis, Vincentius Cassigne, & Ottuano Fiesco. Hoc item anno die 4. Iulij obiit Constantinopoli Hariadenus Barba- 25

rossa Mitylenzus de quo supra, Algeriz Rex & Praefectus mari Turcico: cum licet iam octogenarius, operam daret reficiendae classi & aedificandis nouis apud naualia triremibus. Cui in regno successit Asanes eius filius, iam ante ei à Patre Praefectus.

26

In Gallia regnat Henricus eo nomine II. annum agens 28. Hic confestim Annæum Mommorencium in aulam euocans, quem Franciscus ante sexcentium domum relegauerat, & ne reduceretur filium rogauerat, aliosque pariter sibi chariores in negotiorum administrationem inducens, contra præceptum paternum exegit Annebaldum & Cardinalem Turnonium præcipuos negotiorum publicorum atque prudentissimos sub patre moderatores ceterosque pene omnes Ministros mutauit. Sed præcipue Dianæ Pictauensis quæ illustri loco nata amisso viro Ludouico Brezzo Magno Normanniae Senescallo, cum iam inclinata esset ætate philtis & magicis artibus, ut à multis creditum est, ita sibi animum Henrici etiam viuentis patre deuinxerat, ut nunquam alienata voluntate ad exitum usque vitæ in amore illo constanter perseverauerit, adeo ut eius foeminae arbitrio omnia regerentur.

27

Anno 1548. Rex Lugduni cum Regina exceptus insigni apparatu & triumpho Lutetiae Iudicum Confessum constituit extra ordinem, qui hæreticorum cognita causa eosdem seuerè puniat. Antonius Dux Borbonius Ioannam Dalbret Regis & Reginae Nauarræ filiam vnicam sibi locatam connubio accipit. Quo tempore Aquitanica seditio ob salinarum vectigal in regem excitata reprimatur à Mommorencio Equitum Magistro. Burdigalæ capite multati seditionis autores arma ciuibus adempta, abdicatus Senatus, & præter alia dirutæ ædes publicæ, Campanæ turribus sacris ac prophanis extractæ, bellicis tormentis conflandis destinantur. Ciues Arelatenses per Honoratum de Lestam de Parade, & Bernardum de Guinot tum Clerus Prouincialis per Ioannem Baptistam Cybo Episcopum nostrum Massiliensem ut autor est Ruffy lib. 9. cap. 1. oratores & Prouinciæ Legatos Senatus populiue fidem obstrinxerunt clientelæ, sacramento Lutetiae Parisiorum præstato. Extat huius rei diploma in Tabulario Aquarum Sextiarum Regio, & Arelate in vrbano Archiuio in lib. *Corni* fol. 143. Continetque foederum superiorum & conuentionum tum etiam priuilegiorum & immunitatum per ipsum Regem ut Prouinciæ Comitem & Arelates Dominum rati habitationem confirmationemque. Vantuales perditissima illa fæx Prouincialium aduenarum priori clade de qua superius anno 1545. ita contriti non sunt, quin sub Henrico Rege miti & facili Principe audaciam assumpserint, de Senatus Aquerensis crudelitate querimoniam instituendi, oratio neque ad commiserationem composita peruicere ut ad Senatum Parisiensem causa deferretur, potestate facta in eos inquirendi quorum culpa quidquam præter ius in eo negotio admissum esset. Causa magna celebritate per plurimos dies acta vnico Aduocato regio cæteris infortunatiori capite plexo, reliqui omnes absoluti fuere. Mirumque valde est quod in Historia Prouinciæ Nostradamus legitur, caput Aduocati eodem ipso momento quo Parisiis à carnifice truncabatur visum esse in Prouincia impressum in vola manus vxoris eius, vbi per aliquot dies stetit. Ipsi vero iidem hæretici bellorum ciuiliū beneficio securiores redditi perfidiam suam libere tam iisdem Prouinciæ locis quam etiam in nonnullis Sabaudiae vallibus in quibus à primis illis ortus sui temporibus sedes fixerant, hætenus exercuerant, frustra aliquot post annis Sabaudiae Duce illos armis ad obsequium reducere conato. Spondanus anno 1545. num. 9.

28

In Gallia Catharina Medicea Regina apud S. Dionysium coronatur mense Iunio & postea amplissimo triumpho primum Rex, deinde Regina Parisiis excepti sunt. Xauerus Iaponiam ingreditur primus ibi præco Evangelij. Senatus Burdigalensis restituitur post abdicationem anno 1548.

29

Anno 1549. Romæ suprema morientis Pauli III. ad Cardinales vox fuit, ut optimum sibi successorem deligerent. Pontifex ergo electus est Ioannes Maria de Monte Episcopus Cardinalis Prænestinus dictus Iulius eius nominis III. qui maximum iustitiæ, integritatis, diligentiae bonitatisque specimen semper præbuerat, 6. Idus Februa. Post hæc ad Iubilæi annum qui tunc erat 1550. peragendum solitis ceremoniis Portam quæ sacra vocatur 6. Calen. Mart. die S. Matthiæ Sacro Iulius aperuit, eandemque vertente anno in secundo Epiphaniæ vesperi debita pompæ solemnitate clausit. Cognitio hæreseos in Gallia à iudiciis ciuilibus ad Ecclesiasticos reuocata, & cautum ne Senatores Antistitem Ecclesiasticorum agant Vicarios. Regina Iacobi V. vidua soluens à Scotia venit in Galliam, & excipitur Rothomagi honorifice à Galliarum Rege.

CHRISTOPHORVS DE MONTE.

Annus CHRISTI 1551. MASSILIÆ CONDITÆ. AN. 2148.

Henrici II. Francorum Regis & Prouinciæ Comitæ AN. 5.

CHRISTOPHORVS Ioannem Baptistam subsequutus autore Petro Roberto in Gallia Christiana v. *Massilienses. Christophorus Etruscus* Cardinalis. Et Ciaconio. *Christophorus de Monte* Papæ Iulij III. consobrinus, Tuscus, Præsul Massiliensis, Patriarcha Alexandrinus propter singularem doctrinam, ingenij acrem rerum usum, ac vitæ exempla à Iulio III. presby. Cardin. tit. S. Prædix creatur an. 1551. die veneris 13. Calen. Ianua. Obiit anno Christi 1564. die 8. Calen. Nouem. & ætatis supra 80. in oppido S. Angeli, in Vado prope Vrbinum, ibidem sepultus. De eo non loquuntur membranæ nostræ forte quia haud diutina vsus sede propter Episcopatus abdicationem, cum in aula Romana Iulij Papæ III. consobrinum præsentem ac frequentissimum esse oporteret. Parmense bellum nunc primum in Italia exortum, Petro Aloysio Farnesio qui Placentiam & Parmam à Paulo III. possidendas acceperat, cæso à coniuratis, Octavius filius dum paternum ius tueri nititur à Cæsarianis prohibetur. Ergo Parma mense Iulio à Gonzaga Mediolanensi Præfecto obsidetur. Quare Octavius interuentu fratris sui Horatii, qui Dianam notham Henrici Galliarum Regis uxorem duxerat, in eiusdem Regis fidem & clientelam amplis conditionibus, salua in omnibus Romanæ sedis atque Pontificis autoritate, sese dedit & vrbi Gallicum præsidium imposuit. Quo audito succensus Pontifex, veritus ne Imperator si assentiretur aut dissimularet audaciam, aduersus ipsum offenderetur, bellum Octauio Cæsaris genero tanquam perduelli indixit, præficiens ei Gonzagam & Ioannem Baptistam qui mox hostilia exercere cœperunt, Gallis pro Parmensibus strenue agentibus simulque pro Mirandulano, qui æque sub Regis tutela præcipuis Ducibus Petro Strozio Florentino & Horatio Farnesio Octauij fratre ac Regis genero. Eademque occasione Cæsare atque Pontifice totis viribus in opus incumbenibus, non pauca facta fuere hoc anno variis locis certamina, vario Marte, capta vtriusque oppida, & alia quæ vi qua arte gesta.

Hoc eodem anno Henricus Rex per Oratorem suum Iacobum Amiotum Abbatem Bellozanum literas scripsit ad Synodum Tridentinam, quarum summa continebat iustas rationes, quibus Rex motus parrocinium agri Parmensis suscepisset, in commodum & utilitatem Ecclesiæ Romanæ pacisque ac libertatis Italiæ: quas nisi Pontifex admitteret palam denuntiabat, si proinde Italia atque vniuersa Europa bello implicaretur, ex quo Ecclesiæ status conuelleretur, & mores ac religio fidesque ipsa in vltimum discrimen adduceretur, & Concilij solutio consequeretur, maximo id quidem cum Regis dolore futurum, sed sibi tamen nihil eorum merito imputandum esse, qui ne illa acciderent omnes conditiones quæ honestæ essent non solum ferre verum etiam accipere obtulisset. Pontificem nihil his motum magis cuncta prædicta mala excitare elegisse videri, ut omnes ad Concilium celebrandum aditus præcluderentur. Quod autem remediis ab antecessoribus Regibus usurpatis Henricus vsurum se Pontifici protestatus fuerat, haud fefellit. Siquidem post huiusmodi protestationem, cum vidisset Pontificem nec rationibus nec comminationibus flecti, scripto publico 7. Idus Septem. edito de iniuria sibi ab illo facta, deque causâ belli Parmensis multa eloquutus, grauissimis constitutis poenis edixit, nequa pecunia ob vllam causam deinceps Romam aut alium quemuis locum vbi Romanus Pontifex potestatem obtineret, ex regno & ditionibus regijs deferretur. Cùm enim rerum omnium ac præcipue belli neruus in pecuniis consistat, immanis futurum hoc demeritæ, si suis suorumque viribus hostium vires sustentaret. Spondanus an. 1551. num. 4. 5. & 13.

Anno 1552. Princeps Salernitanus præcipue inter Neapolitanos auctoritatis ob continuas sibi à Petro Toletano Prorege illatas iniurias, à Carolo Imperatore deficiens, Massiliam tanquam ad asylum confugerat, futurus in clientela tutelaque Regis Christianissimi, quem de regno ipso Neapolitano inuadendo sollicitabat Princeps fugitiuus. Per causam igitur recipiendi dominij per iniuriam Galliarum ablati, ut misero Principi laboranti ac fidem suam imploranti opirularetur Rex Henricus, per Oratorem suum procurasse dicitur Constantinopoli à Solymano, classem potentissimam sub Sinanis & Dragutis imperio, quæ trans-

misso prospera nauigatione Messanensi freto, aliquotque illius regni oppidis mari adiacentibus incensis, Andream Auriam à Prorege euocatum, & cum quadraginta trirēmibus nauigatione Neapolim intendentem pene oppressit: nisi Auria & numero & nauibus impar, incitato remigio prorsus auersis se celerrime subduxisset: quem Dragutes cum sex expeditoribus recedentem insequutus, septem illius tardiores cepit, & duas depreffit. Quacade in extrema ætate accepta hætenus felix Carolus Imperator cum reliqua classe Sardiniam atque inde Genuam se recepit. Ea verò victoria potiri Turci, cum Salernitanus, qui cum viginti quinque trirēmibus Massilia soluerat, & in dies expectabatur nusquam compareret, retro vela fecere: vixque eos postea assequutus Salernitanus, cum Neapolim spectata de tumultu in ea excitando reuocare conaretur, frustra fuit, abeuntesque Comitatus, quod anno post redituros se promitterent, Chium insulam cursu tenuit, ibique hyemauit. Vide Sigonium lib. 2. cap. 36.

- 4 Anno 1554. Massiliæ nascentem Seruitarum religiosum ordinem Christophorus Episcopus instituit, quos antea Claudius Comes de Teuda Prouinciæ Dizcetis singulari persuasum atque inductu è citeriori Gallia Subalpina vel Narbona in Prouinciam accierat. Eos vniuersa ciuitas communibus omnium Ordinum suffragiis, qui Comitibus præerat in urbem admisit Dominus Petrus Dabeille nobilis Tarasconensis, tunc Massiliæ Præturam gerens. Is cui legatum est stipulatus est id ipsum quod legatum est P. Maria Oliueri natione Sommerianus De Bosco, Diœcesis Taurinensis cum tribus aliis eiusdem religiosæ familiæ Sodalibus, Prouincialis electus in Prouincia Narbonensi, ac primum assignatum illis à Rectoribus Xenodochij S. Iacobi de Cespadas domicilium & Sacellum, cui deinceps accessit vicina Ecclesia Dominæ nostræ de Pietate vulgo *Dominæ de Plan* siue *Despaine* ab Eremita fratre Thoma De cruce non ita pridem ædificiis amplioribus aucta, & multa sacra suppellectile locupletata. Is Ecclesiæ sacris operabatur ex pacto & conuento cum Parthenicæ sodalitatis Rectoribus, vt in annum com meatum oblationes fidelium & eleemosynas perciperet frequentes interdum & opimas, quæ isti, Deiparæ imagini pro infantibus recens natis offerrentur, quorum desperata salus. Nec irrita spes cum extemplo salubrioribus vitæ iudiciis erecti inaugurarentur sacro Baptismo, & in horas singulas ac pene momenta leuiusculæ habentes tandem conualescerent. Nunc vero statis solennibus Seruitarum ceremoniis instaurata sede ac domicilio, nomen ædibus sacris *Dominæ nostræ de Laureto* impositum est. Demum anno 1622. dirutum vtrumque Sacellum in vnam illam quæ nunc visitur ampliorem sedem compactum est, liberalitate imprimis Ludouici XIII. Regis Christianissimi, qui tunc forte ex itinere illuc diuerterat, ea conditione & pacto vt singulis annis Maiorem Missam die S. Ludouici perpetuis temporibus in eius posterorumque Regum memoriam Seruitæ celebrarent, eaque finita incincenti Sacerdoti Canticum. *Exaudiat te Deus in die tribulationis*, Religiosorum chorus vniuersus succineret.

- 5 Anno 1555. Mortuus est Iulius in Vaticano 10. Calen. Aprilis, ætatis anno 67. men. 6. die 14. Pontificatus anno 5. die 44. ex febre quam ex mutata imprudenti Medicorum Consilio ad arcendos intolerabiles podagræ cruciatus, viuendi ratione contraxit. Electus Marcellus II. Politianus Tuscus ex presbytero Cardinali S. Crucis in Hierusalem, creatus Romæ V. Idus Aprilis. Obiit magnæ expectationis Pontifex Calen. Maij, substitutus post dies 22. Paulus IV. Neapolitanus antea dictus Ioannes Petrus Carafa, Matalum Comitis filius, ex Cardinale Ostiensi & sacri Senatus Decano creatus Romæ 10. Calen. Iunij. In Italia Galli Casalum urbem Mantuanæ ditionis Pado impendentem Brissaco Duce occupant. Factum verò colloquium inter Caletum & Ardeam de pace inter Imperatorem & Regem Galliarum facienda, interuentu Regina Angliæ & Poli Cardinalis cui interfuit Belcarus Peguilionius à nobis sæpe citatus Historicus, vna cum Cardinale Lotharingio cum ob immodica vtriusque partis postulata effectu caruisset, inter Paulum Pontificem & Henricum Regem clanculum Cardinalis Lotharingij opera foedus percussum est ad occupationem regni Neapolitani, quod in exitiosum & infaustum bellum erupit. Erat enim Pontifex alieno prorsus ab Imperatore animo, tum ob priuatas ipsius, tum ob communis familiaritatis Carafæ male sæpe ab impotenti Hispanorum dominatu habitæ iniurias.

- 6 Per id tempus mortua est Ioanna Regina Hispaniæ & mater Caroli Imperatoris ad quam grauer laborantem iussus accurrere Franciscus Borgia olim Dux Gandiæ nunc presbyter Societatis nostræ, quamquam morituræ succurrere impediretur continua eius demencia quæ nulla dabat integri luminis interualla, Deo tamen fretum hortari feminam non desisse vt posceret Ecclesiæ sacramenta, adeoque factum esse, vt præter spem omnium ad

ad eius suasionem converteret animum, hisque signis recuperatæ mentis decessisse feria 6. in Parasceue nempe die 10. Aprilis. Hoc eodem anno Carolus Cæsar humanarum rerum tædio & amore secessus apud Bruxellas regno se imperioque abdicans, illud in Philippum filium, huius administrationem in Ferdinandum Fratrem transtulit. Hoc velut onere leuatus in Hispaniam nauigauit ibique se S. Iusti Monasterio sepsit, vbi anno 1558. Ferdinando per Septemuiros renuntiato Imperatore viuere desit. Peta. libro 10. cap. 22.

PETRVS VI. DE RAGVENEAV.

Annus CHRISTI 1556. MASSILIE CONDITE. 2153.

Henrici II. Francorum Regis & Comitum Provincia An. 20.

PETRVS de Ragueneau patria Cæsarodunensis in Turonibus ex Christophori Cardinalis eiuratione, si coniectura in rebus obscuris uti licet, erogatorias suppremi Massiliensium Sacerdotij tabulas obtinuit, cum hoc ipso anno sedisse ac de illo præterea nihil in chronologiis nostris legatur. Robertus in Gallia Christiana v. *Massilienses* Petrus Ragueneau 1567. Tousel in suo M. S. Indiculo. *Petrus de Ragueneau Turonensis Massilia prapositionis creatusque Episcopus. Obiit vero anno 1577. 4. Maij glorioso funere celebratus.*

Hic primus est annus Philippi Regis Hispaniæ, quo post Patris abdicationem solus regnat, compositus cum primo Ferdinandi Imperantis anno, induciis quinquennalibus inter Cæsarem & Galliarum Regem constitutis. Paulus IV. cum & Gallorum studiosus & Hispanis esset infensus bellum aduocato Gallorum exercitu contra Philippum II. Hispaniæ Regem parauit, ut eum Mediolano & regno Neapolitano depelleret. Rex post multas consultationes, pluribus cum Connestabili rem dissuadentibus, suasionibus Cardinalis Lotharingij & fratris eius Ducis Guisij potius inhærens arma in auxilium Pontificis capere deliberauit, ab eo solutus religione iurisiurandi pro obseruatione induciarum præstiti, cum & alioquin earum violationem variis clandestinis consiliis atque conatibus tentasse Ministros Philippi, Galli quererentur. Tum verò omnino decernens apertum bellum magis esse eligendum quam inducias fallaciarum plenas seruandas, de auxilio Romam submit-tendo statuit Monlucioque præmisso ac Strozio Pontifici adesse iussu, quorum opera hostium conatus reuerti sunt. Missus deinceps cum duabus legionibus Franciscus Guisius qui infestaret Italiam, duxit in Campaniam ac Neapolim exercitum, vbi primum capta à Guisio aliquot oppida. Herculi tamen Ferrariæ Duci dilato fœderatarum copiarum imperio, sed fœliciores successum impediuit Albæ Dux, qui strenue fortiterque Gallos excipiens & afflictis Pontificis opibus ab incepto Paulum desistere, & pacis condiciones accipere coëgit. Pacis vero præcipua occasio fuit Philippi Regis victoria apud S. Quintinum anno Christi 1557. qua omnis fere nobilitas Gallorum capta & virtus attrita fuit.

Composita pace Dux Guisius consensu nauibus Galliam petiit, Dux Albæ eodem die Romam ingressus benigne & cum honore à Paulo IV. suscipitur. Quo rogante vinculis, belli causa detenti liberantur. Nunc primùm Iosephum Fernesem Ordinis Minorum Obseruantium, deinde Capucinum primum autorem & institutorem fuisse volunt, vtilissimæ Orationis quadraginta horarum, cum quo tempore vrbs Mediolanensis ob grassantia Cæsaris & Regis Francorum bella maxime consternata iaceret, in ea Iosephus prædicationi vacans ciuibz persuasit eam orationem instituere, ex qua futurum pollicebatur ut ab eiusmodi ærumnis liberarentur. Quare communi vrbs consilio ea primo quidem in Ecclesia Cathedrali, tum inde in aliis per totum anni circulum instituta est. Vnde postea hæc pia institutio in vniuersum Christianum orbem diffusa fuit. Imperator veto Carolus cum abdicatarum rerum humanarum Imperium in fratrem Ferdinandum transtulisset, eoque nomine misisset Romam Legatum Martinum Guismanuti virum tiobilem, audire ipsum publice noluit Paulus Pontifex, quem tamen priuatim excepit, ægre ferens quod sede Apostolica inconsulta Carolus fratri Ferdinando Imperium cessisset. Franciscus interea Parisiis filiorum Henrici Regis nati maximus Galliarum Delphinus Mariam Scotiæ Reginam duxerat in matrimonium magnifico regioque apparatu. His nuptiis interfuere delegati ex Scotiæ tribus ordinibus viri præcipui, quibus in patriam regressis, nonnulli tamen in Gallia defunctis cum aliqua suspitione veneni, quam hæretici aliique Gallici nominis

minis & familiae Guisae ocores in eisdem Guisios reiecerunt quod esset Regina Maria ipsorum neptis, illi autem defuncti prudentissimi iuxta & patriae suae eiusque iurium studiosissimi. obtentum est per legatos regios cum eis in Scotiam missos ut Corona regni Scotici aliaque insignia Delphino decernerentur, qui exinde de Patris consensu Rex Delphinus appellatus est. Mortuus est hoc anno 1558. Carolus Imperator. Corpus eius translatio funere conditum postea in S. Laurentij translatum fuit, cura Philippi filij, qui interim eius exequias magnificentissime celebrauit Bruxellae, ubi tunc agebat. Multi pluribus locis orationibus funebribus cumulatissime laudarunt. De Navarra restituendo regno quid statuerit vide Spondanum tom. 3. an. 1558. num. 10.

- 4 Anno 1559. Tandem optata diu pax sancita est inter duos Reges potentissimos Gallum & Hispanum. Eam Cambresiam vocant. Isabella filiarum Henrici nati maxima Hispano & Margarita eiusdem Regis soror Sabaudiae Principi desponsatae. Per hanc pacem in arce Cambresia 3. Nonas Apr. initam priores paternaeque transactiones ratae sunt habitae & Emanuel Philibertus suae Sabaudiae ac Pedemontio vnde 24. annos mansit exclusus, restituitur. Interea cum ad nuptiarum Elisabethae filiae Regis quarum procurator ac pronubus Philippi Regis Dux Albanus Aurangio Principe, Egmondano Comite, & aliis primariis viris comitatus missus fuerat, solemnitatem incredibili apparatu pompaeque confectam, Carolo Cardinale Borbonio caeremonias in Basilica Beatissimae Virginis absolvente, inter laetitiae ostentandae signa, ludicra certamina, & hastiludia, Rex Henricus corpore valentissimus & ad omnia militaria munera egregie natura & usu formatus, indixisset, ut humanae res sunt tanta hilaritas breui ingenti moerore compensatur Henrici Regis obitu, qui in his nuptialibus ludis equestrique certamine immatura morte Parisiis occubuit, lanceae fractae parte in cerebrum per oculum à Mongomerio adacta, obiitque Iulij 16. aetatis 43. regni 13. Post solitas factas ad corpus exanime caeremonias, delatum est funus consueta pompa ad sepulchra maiorum apud S. Dionysium Idi. August. Cor vero in Ecclesia Coelestinorum conditum, in Sacello Ducum Aurelianensium, ex quibus ipse originem traxerat, utrobique videlicet Parisiis & Sandionysij laudatus fuit orationibus funebribus, ab Hieronymo de Ruvere Pedemontano tunc Episcopo Tolonensi, postea Archiepiscopo Taurinense & Cardinale.

- 5 Ex vxore Catharina Medicea, quae decennio ferme sterilis permanerat, suscepit deinceps prolem numerosam, quinque mares totidemque foeminas, quorum quatuor filios Franciscum, Carolum, Henricum, qui omnes successiue reges fuerunt, & alium Franciscum Ducem Alenconium & postea Andegauensem superstites reliquit, filiasque tres Elisabetham Reginam Hispaniae, Claudiam Ducissam Lotharingiae & Margaritam reginam Navarrae: duos quoque naturales Henricum ex quadam Scota, equitem Hospitalarium & Priorem Franciae atque Dianam Horatio Farnesio primum, deinde Francisco Mommo-rantio filio Connestabilis nuptam. Regnat Franciscus II. filius eius primogenitus, Rhemis 15. Calen. Octo. inauguratus annum aetatis agens circiter 15. vxorem Angliae, Scotiae, & Hiberniae Reginam Parisiis publice renuntiari curat, non sine Elisabethae in Anglia nouae Reginae offensione. Francisci autem curam ac regni donec adolesceret marer suscepit. Quo tempore Arelatenses ut solitos Codicillos haberent, & ut in Regis verba iuraretur, Petrum de Sade Municipij de Gou Dynastam & Trophinum du Dreffre Legatos ad Regem misere, praestitoque ex more Clientelae sacramento, foederum seu conventionum, vestigalium, aliorumque subsidiorum immunitatem & confirmationem Regis confectis codicillis, quos adhuc in Archiuiis Arelatensibus reperimus, impetrarunt.

- 6 Eodem anno in Gallia Franciscus Rex morbo interiit die 5. Decem. Carolus cum fratre nato proximus subsequutus est eius nominis 9. annos tantum 10. natus. Regina mater Catharina rerum potiri coepit. Ambrosianam seditionem aliasque postea sequutas Genebrardus scribit natus ex Geneuensi Conciliabulo, autoribus Caluino & Besa, de Galliarum Rege, Regina optimisque proceribus ad certum diem per insidias de medio tollendis. Idemque habet in sua historia Surius.

- 7 Caterum Prouinciales atque imprimis Arelatenses solita in Francos reges fide, Ioanne Parisoto, Nicolao Alberto & Antonio Courtois vrbis Oratoribus clientelari nexu obstricti sunt Carolo, qui in verba foederum & conventionum iurauit, domumque rediere Legati regio muniti diplomate, quod non solum gesta quae iam diximus continet, imo priuilegiorum, immunitatum, ceterorumque onerum exemptionem, superiorum toties Regum voluntate & autoritate firmatam. In Scotia etiam mire tumultuatum est, dum Calvinismum amplectuntur Anglis suppetias ferentibus qui & ipsi haereticum furorem fuerant

fuerant amplexi. Regina Scotiæ Maria Guisiani olim Ducis filia inter hos motus Edimburgi tridior & curis moritur.

Anno 1561. Hugonotorum furor maiore sumpta fiducia in apertam rebellionem erupit, ac primum nominati Oñumviri quorum consilio Regis pueritia regeretur, postea septem alij additi. Regina principem in hoc senatu locum tutorio nomine tenebat. Mox exiit 17. Ianua. edictum quo permissum fuit Nouatoribus Euangelicis suos agere Conuentus, suæque religionis negocia exercere, sed extra vrbium mœnia, & donec aliter à Rege decerneretur, seu vsque ad Tridentini Concilij definitionem. Regina Catharina Caroli IX. mater pacem religionariis concessit, regi non minus ignominiosam in multis quàm Catholicis perniciosam, ac ne turpior esset fecit constantia Montmorancij Connestabilis, qui magna fiducia contestatus est nunquam se in Ianuarij edictum consensurum. Quod ubi primum audiuit Pius Papa, etsi nondum de pacis conditionibus constaret, culpam tamen in Cardinalem Castilioneum, qui deposito nomine Episcopi Comitem se Bellouacensem nuncupabat, & in nonnullos alios Episcopos hæresis suspectos coniiciens, speciale dedit mandatum 7. Idus Apri. Cardinalibus S. R. E. Inquisitoribus Generalibus, vt eos citarent Romam vel in confinia oppidorum Ecclesiæ, ad comparandum personaliter ad certum diem. Idque mandatum exequentes Cardinales edicto citarunt quosdam Episcopos ad eluendum crimen hæreseos & in iis Odetum Colinium Cardinalem Castilioneum, Sanromanum Archiepiscopum Aquensem, Ioannem Monlucium Episcopum Valentinum, Ioannem Anto Caracciolum Neapolitanum Episcopum Trecentem, Ioannem Barbansonum Episcopum Apamiensem, & Carolum Gillarium Episcopum Carnotensem. Certe constat ex literis Philiberti Cardinalis Burdeserij tunc Romæ Regis Christianissimi Caroli negotia curantis, in consistorio diei 21. Octo. præsentis anni 1563. Cardinalem Alexandrinum magnum Inquisitorem qui fuit postea Pius Papa V. retulisse quæ in officio Inquisitionis reperirentur, contra Archiepiscopum Aquensem & Episcopos Vticensem, Valentinum, Carnotensem, Lascurensem, Olorensem & nuperum Trecentem, atque alios, conclusisse in eorum condemnationem ac priuationem Sacerdotiorum. Quod ad Odetum Cardinalem Castilioneum attinet, qui prius habitu clericali deposito se Comitem Bellouacensem nuncupabat, iterum in Contumeliam Pontificis habitum Cardinalis resumpsit, & eo indutus uxorem duxit Isabellam de Altrailla Dominam de Lore in illo Principum ac Procerum regni Conuentu celebri Rotomagensi, in quo Rex Carolus IX. die 16. August. vi constitutionis Caroli V. sapientis, cum attigisset ætatis annum 14. in Senatu maior declaratus est, regni que administrationem in manus accepit.

Anno 1564. Peregrinatione per regnum à Carolo IX. suscepta nunc primum Prouinciæ ingressus Rex cum Duce Andegauensi, Henrico Nauaræ Rege, Annæ de Montmoranci Rei militaris Comite & plerisque alijs Galliar principibus ac Dynastis cum duobus Cardinalibus nempe Carolo II. Borbonio Cardinale Vindocinensi, & Carolo I. Cardinale Guisiano, quorum ille nuptiarum Caroli Regis cum Elisabetha Austriaca ceremonias & ritus peregit die 26. Decem. anno 1570. domumque Professam nostris Patribus construxit Lutetiæ, in vico S. Antonij circa annum 1580. quibus suam est largitus bibliothecam, iisdem Rothomagum vocatis. Auenione exquisita magnificentia Rex à Cardinale Armeniaco collegato (Legationem enim Cardinalis Borbonius à Pontifice acceperat cedente Cardinale Farnesio) aliisque Pontificis Præfectis exceptus, Massiliæ egregijs navalibus spectaculis à Militibus Hospitalariis exhibitis præcipue delectatus est. Appulerant enim forte eo tunc illorum triremes, redeuntes ab expeditione Africana, quam Philippus Hispaniarum Rex post conseruatum fortiter anno superiori à fera barbarorum obsidione Oranum maritimum Africæ oppidum magna potentia susceperat ad expugnandam munitissimam arcem Pignonis Velestij Latinis Penolium dictam quæ alias à Christianis capta, fuerat rursus à barbaris occupata.

Cæterum paulo ante meridiem Rex appulsus Massiliæ suburbia die 6. Nouembris in hortum Domini de Baussiet primo se recipiens, ibi cum plerisque Palatinis ad conuiuium vocatus splendide & dapibile accepit: tum prouecto in vesperam sole, inter buccinarum ac lituorum clangores, ac tormentorum æneorum & catapultarum igniarias explosiones, vestis & armaturæ exquisitos ad pompam cultus, cæterasque id genus magnificas ostentationes, quas innumeris pene sumptibus accurasse Massilienses ex ærario suo Annales nostri loquuntur, urbem ingressus ac in eadem maiorem & Cathedraicam Beatissimæ Virginis celeberrimo virorum mulierumque conuentu totaque Prætoria turba per vias aulæ velatus deductus, à Petro Episcopo & vniuerso clero solemnibus sacrorum ritu ad templi fores excipitur,

tipitur, ubi ad ipsum spectante frequentissima Principum ac nobilium corona verba fecit Orator, lectus de clero, dicendi peritissimus. Cantato in fine *Te Deum laudamus*, Rex in aedes urbani Palatii concessit, ibique tum inter cœnandum, & ad multam noctem; tum deinceps in summa & incredibili lætitia cunctæ civitatis, ad consequutos paucos aliquot dies, theatrum urbis tanta hilaritate ac ludorum omnium oblectamentis intonuit, ut ipsum quoque coniunctum mare ac continens spectaculorum significationibus & plausuum vocibus longo reclamaret intervallo.

- 11 Carolus Rex dum in Aquitaniam peregrinatur Prouincialium res perpendens sciensque quo animo sese in Prouincia gessissent aduersus regni & religionis hostes qui Arelatensium Rempublicam curabant, Prouinciæ Subregulo absente Consules Præfectos dixit, voluitque regio codicillo, cuius etiam num autoritate, titulo, iureque vtuntur Arelatenses, ciuium vitam, bona, integramque urbis procuracionem Consulibus studio & curæ subesse. Eo tamen morbo laborabat Gallia, ut opus fuerit Carolo longinquiores & magis remotas regni vrbes augusta maiestate recreare, quod ex procerum consilio anno salutis 1564. exequutus est, & Arelate, Dominis De Boches, De Aqueria, Sabatier, & De Voute Consulibus magno ciuium plausu pompa & triumpho, non mense Iulio ut vult Nostradamus sed Octobri proximo exceptus est. Arcus triumphales, emblemata, elogia, Franciscus de Valeriola editorum voluminum laude clarissimus designauit, composuit, inscripsit. Hinc prosequutus Rex Carolus iter suum Narbonæ Carcassonam, & inde Tolosam appulit, vnde Burdegalam progressus, ibi maiori quam vlllo alio loco pompa exceptus fuit 5. Idus Aprilis. Tum Baionam contendens ad fines vtriusque regni, Elisabetham Reginam Hispaniæ summo honore & apparatu excepit Baionamque deduxit. Vbi dum conuiuio, spectaculis, hastiludiis, choreis, aliisque huiusmodi voluptuariis exercitiis opera daretur, tradunt Religionarij Reginam matrem cum Duce Albano qui cum Elisabetha venerat, & plena mandata à suo Rege habebat, sermones in occulto contulisse, quibus de sententia & instigatione Pontificis sacrum fœdus inter duos reges sancitum fuerit, religioni Catholicæ factæ rectæ conseruandæ, & hæresi euertendæ, atque Pontificiæ autoritati asserendæ.

- 12 Romæ fato cessit Pius IV. anno 1565. febr. affectus, postquam à Cardinale Carolo Borromæo Ecclesiæ sacramenta suscepit, octauo morbi die & 5. Idus Decem. ætatis anno 66. mense 8. die 9. animam efflauit, his paulo ante verbis prolatis. *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace.* Corpus latericio tumulo in Vaticana Basilica sepultum fuit, vacauit sedes Petri dies 26. Electus Pius V. Romæ 7. Idus Ianua. cui Ghislerio nomen fuit. Is Carafas à Pio IV. damnatos ad honorem & dignitatum iura admittendos examinata rursus eorum causa iudicauit, ex quorum familia Antonium sibi notum & virtute probatum virum purpuræ honore decorauit, utque se Pauli IV. memoriz gratum ostenderet monumentum marmoreum ad Mineræ templum cum Sacello construxit sex millibus aureis insumptis annuo redditu assignato ut per singulos annos solennes Pontifici Paulo exequiæ soluerentur.

- 13 Cœperunt hoc eodem tempore celebrari passim ex præscripto synodi Tridentinæ non solum in Italia verum etiam in Gallia & Hispania Concilia Prouincialia. In Gallia Rotomagensis sub Carolo Borbonio, Remensis sub Ludouico Guisio, Tolosanum sub Francisco de Ioiosa Cardinalibus & Archiepiscopis, Viennense sub Petro De Villars, Burdegalense sub Antonio Preuostio Sausaco, Turonense sub Simone Mailleo, & in Prouincia hac nostrâ Aquense sub Alexandro Capigiano Archiepiscopis, quorum omnium extant acta.

- 14 Mortuus est hoc anno 1566. ille toto orbe famosus Nostradamus Prouincialis qui futurorum euentuum præscium se & præsagum per astrorum influxum affirmabat, sub cuius deinceps nomine ingeniosi quiuis homines suas eiusmodi excogitationes protrudere consueverunt. In quem valde apposite lusit qui dixit.

Nostra damus cum falsa damus, nam fallere nostrum est,

Et cum falsa damus, nil nisi nostra damus

- 15 Obiit autem Saloni in Prouincia patria sua die 2. Iulij ætatis suæ anno 62. mense 6. die 10. ut ex eius epitaphio ibi posito constat.

- 16 Eodem tempore Massiliæ Philippus de la Granerie, Abbas Stellæ, & olim Henrico II. Regi Christianissimo à largitionibus, sacris capituli suffragiis Præpositus creatus an. 1549. cum deinceps anno 1552. Petri Nouelli familiæ suæ Oeconomi ac Beneficiarij, ut vocant, eiusdem Capituli fauore & gratia, vltro abdicasset se, Præfectura, hoc demum anno 1566.

Massiliam

Massiliam cedit, animo potiundi sui beneficij. Lite igitur aduersus Petrum Nouellum intentata & ad Consilium Iudicum renuntiata, parat Nouellus in vindicando iure suo strenuam nauare op̄eram, & iniquis Philippi machinationibus ac dolis fortiter obistere, qui re pene iam desperata, vt videbatur, conspirat in hostis perniciem. Quate instinctu eius atque suasu, sicarij Petrum primo diluculo ad Ecclesiam euntem vt Matutinas diuini officij horas in choro concineret, nil minus cogitantem adoriuntur, ac sacculis arena plenis contusum, & verberibus grauissimisq̄ tormentis excruciatum necant. Per mortem igitur resignatarij, litis omnino controuersia iudicio exhausta, facile consequutus est Philippus vt abdicatam dignitatem vera Ratio restitueret, quam Petri Nouelli, serui olim & Oeconomi sui, vt aiebat, calliditas detraxisset. His intercessit Franciscus de Baussier vir perillustis, ac Senatus populique Massiliensis primarius, terramq̄ e desert ad Magistratum, litem Auenione, Aquis Sextiis, Parisiis intentatam persequi iter, tandemque id obtinet vt ipsum beneficium fratri suo adiudicaretur, de quo infra lib. 3. Corolla. 1. anno 1569.

Anno 1569. Pacificationis edictum in Gallia promulgatur, vt astrictiori scedere cum Maximiliano Cesare & Philippo Rege coniungeretur Carolus; post pacem initam, uxorem iam sibi antea desponsatam accepit ad finem anni, Elisabetham iuniorem filiam Cesaris sedecim annorum virginem, vigesimum primum ipse annum agens, cuius maior soror Anna paulo ante hoc ipso anno ducta fuerat à Philippo quartis nuptiis. Quod vero prædicta pace Pontifex non fuisset comprehensus, Admiralius Colinius præcipuus Hugonotorum coryphæus consilia agitalle dicitur, de Auenione Venaisinaque ditione Pontificia occupanda, ratus id sibi licere citra ullam pacis conditionum iniuriam, futuram autem illam sibi commodissimam tum amplæ vr̄bis & regionis opulentiæ & amœnitatē præstantis acquisitionē, tum vt esset ibi aduersus Regem, si minus ille conuentis state voluisset firmiter propugnaculum. Atque ita pro rei opportunitate Arausicensi proxima ditione, quæ Principis hæretici erat, facile in potestatem redacta ad omnem Rhodani occupandam oram vires extenderet. Quibus de rebus Pius certior factus Torquatum Comitem e prima nobilitate Romana virum artis militariæ peritum eò cum imperio & validis copiis misit, cuius diligenti prouidentia vr̄bs totaque ditio & ab Admiralijs Consilijs & ab hæreticorum contagione seruata est. Spondanus. anno 1570. n. 20. num. 21.

Anno 1571. die 11. Augusti impetratum regium diploma, quo primum potestas data est Massiliensibus, instaurandi ex vetere Gentilis Massiliæ Academia vniuersarum scientiarum gymnasij, & ex formula scholarum Parisiensium noui literariæ iuuentutis Collegij instituendi.

Hoc ipso anno Pius dolore renum & calculi molestia oppressus decubuit. Qui morbo afflictatus dicere patienter solebat. *Domine adde ad dolorem dummodo addas ad patientiam* Ergo incredibili omnium mœrore Calen. Maij hora 22. anno 1572. ætatis suæ 68. & Pontificatus 7. summus atque optimus Pontifex, virtutum omnium exemplar, vitæ mortali non tamen immortalis memoriæ creptus fuit, subrogato Gregorio XIII. qui antea dictus est Hugo Cardinalis S. Sixti patria Bononiensis e nobili Boncompagniorum familia.

Electus 13. Maij, annos 13. exegit in Pontificatu. Margarita Valefia Caroli Regis soror datur in uxorem die 18. August. Henrico Borbonio Nauarræ Regi, cuius mater Ioanna Dalbret Regina Nauarræ Luteriam appulsa, vt necessaria nuptiarum celebrationi pararet hospitio sibi sumpto in ædibus Caroli Gillatij Carnutum Episcopi, qui iam Hugonotorum hæresim propalam amplectebatur, & ob eius rei suspicionem antea Romæ cum alijs aliquot Episcopis proscriptus fuerat, cum aliquot dies in vr̄be hæssisset febre continua correpta quinto post die nimirum 10. Iunij decessit, anno ætatis 44. magni animi & ingenij heroina sed hæresi addictissima, ad quam propagandam nullis laboribus aut sumptibus tota vita pepercit. Accedente post hæc Henrico eius filio cum Ludouico Condzo in vr̄bem ad nuptias, obtenta per Cardinalem Lotharingæ tunc Romæ existentem à Gregorio Pontifice dispensatione consanguinitatis inter partes & disparitatis religionis, fuerunt primo sponsalia celebrata die Dominica 17. August à Cardinale Borbonio in arce Lupara, ac postridie nuptiæ in maiori Ecclesia B. Virginis. Post lætos vero aliquot dies ductos iussis secreto Parisiensibus in armis esse, & ad sonum Campanæ Ecclesiæ S. Germani & tintinnabuli horologii Palatini omnes quotquot haberi possent Hugonotos interimere, summo diluculo diei Dominicæ 24. Aug. S. Bartholomæo Apostolo sacre, dato signo cœpit res confici.

- 21 Cum Nauarro & Condzo Rex mirius agens uti cum sanguine & affinitate proximis & qui non tam sua sponte peccassent in regno turbando, quàm Admiralijs & sequacium eius prauis consilijs & suasionibus, culpam omnem se illis libenter condinare dixit dummodo eiurata hæresi ad maiorum religionem & Catholicæ Romanæ Ecclesiæ obedientiam reuerterentur, in eam rem Lutetia conscripta Confessionis formula iuxta quam Sectarij errorem suum eiecere tenebantur.
- 22 Anno 1574. Cardinalis Guisianus presbyter Cardinalis à Paulo III. tituli S. Cæcilie vnà cum Carolo de Vendosme Cardinale Diacono S. Sixti creatus Calen. August. anno 1547. habitis Romæ Comitijs apud S. Marcum in gratiam Henrici II. Regis Christianissimi, obiit Auenione die 7. Calen. Ianuarij, ætatis anno 49. post exceptam à Patre Edmundo Augerio Societatis nostræ perillustri Ecclesiastæ Confessionem generalem. Ille paulo ante obitum cum loquutus esset Rex Henricus III. è Polonia redux ad Regiam hæreditatem capessendam, fratre Carolo IX. mortuo, Regem adhortatus est pius Cardinalis ad Catholicæ fidei defensionem.
- 23 Eodem ipso anno in Prouincia die 4. Iulij sub Claudio De Castellana Turnonio Toparcha & Regiensis vrbis Governatore, copiarum Hugonotorum intempesta nocte ac densissimorum nimborum caligine infusata, scalarum adiumento muros subeuntes vrbe potitæ sunt & cadibus, rapinis, templorum spoliatione, vasorum sacrorum deprædatione, Regium funeribus repleuerunt. Per quatuor inibi menses hæresis in fideles truculentam rabiem exercuit. Nulli ætati aut sexui qui Catholicorum Romanorum nomen vsurparet parcendum esse statum fixumque ut in perduellium concilio fuerat, barbara crudelitate & impietate exercebatur, donec Rhetij Marescalli auspicijs vallata vrbe, ipsa die Octauæ S. Maximi Præsulis patronique Regiensis sanctissimi, quæ incidit in diem D. Barbaræ sacrum, non sine diuini numinis ac B. Maximi ope præsentissima Catholicis Christianissimoque Regi Carolo Regium ab hæreticis metu consternatis redditur, at ita deformata ut satis apparet non hominum sed dæmonum manu sacras imagines, altaria, templa integra disrupta diductaque fuisse. Bertel in Historica Nomenclatura Præsulum Regien. num. 71.
- 24 Inter hæc diem clausit post longos & graues dolores Carolus Rex diuturniori vita dignissimus die 30. Maij. Matri Catharinæ concessa interregni autoritas, donec Henricus Poloniæ Rex legitimus successor in Galliam adueniret. Mongomerius Comes à Matiguno captus percutitur securi Parisijs. Condzus in Germaniam regno excedit. In Delphinatu & Occitania Narbonensis Galliarum tumultus præcipui. Henricus Rex hoc nomine 3. è Polonia per Viennam Austriæ, Venetias, Taurinum, in Gallias & Lugdunum venit 11. Septem. ubi Alenconio & Nauarro in gratiam receptis ac plenæ libertati restitutis ad hostium infringendos in proxima Occitania conatus Auenionem profectus est, ibique mansit usque ad principium anni consequentis. Illuc Ioannes de Renaud Dynasta municipij d'Alen, & Ludouicus Borellus Coss. Petrus de Castillon Dominus de Beines, Valentinus de Grille, Dominus de Robiac, Iacobus Bouson & Ioannes Borellus Arelatensium Legati & oratores se contulere, ut clientelæ sacramento Henrico III. obstringerentur. Obstrictis regios codicillos dari iussit, quibus patet antiquas Comitum ac Regum conventiones ab ipso Rege iuramento sacramentoque firmatas. Extant in Archiuio Arelatensi, scrinio Confirmationum & Conuentionum sub v. *Henricus tertius*. Quo tempore ibidem obiit Carolus. Lotaringus Cardinalis 26. Decem. religione, doctrina, & prudentia Princeps conspicuus.
- 25 Roma sequenti anno 1575. Jubilæi occasione tanta exterorum multitudine ex omnibus Europæ Prouincijs frequentata extitit, ut centena millia toto pene eius tempore fuerint numerata, in quibus etiam multi Æthiopes, Arabes, Armeni, Græci, alique Orientales populi. Dum vero Henricus Rex Auenione mense Ianuario recedens Remos ad inaugurationem de more perrexit, accepitque eam die Dominica 13. Februa. à Ludouico Cardinale Guisio, sede Remensi vacante per decessum Caroli fratris eius nuper Auenione defuncti, cum nondum Ludouicus nepos ad eam à Rege nominatus consecratus esset. Postridie uxorem duxit Aloysiam Nicolai Lotharingij Comitissæ Valdemontij filiam, præstanti forma & virtute virginem. Lustratisque doinceps sacris locis visitari à Regibus post inaugurationem consuetis, Lutetiam adiuit summa pompa populique lætitia exceptus. In Polonia habita de nouo Rege creando Comitia. Dissentiunt procures, Stephanus Batorius nobilis Hungarus, Maximilianum iam à quibusdam electum anteuerrens regno & Regina Anna Sigismundi sorore potitur, sub hæc Rodolphus Maximiliani filius Pragæ 24. Septem. Rex Romanorum renuntiatur coronaturque, agens ætatis annum 24. Item Franciscus

ciscus Alenconius Henrici Regis frater defectionē fecit clam Margaretę Sororis industria, custodibus elusis à quibus ob suspicionem asservari iussus fuerat Cum hoc Henricus Borbonius Vasconum Rex & Henricus alter Condzus patruelis illius cum haud exigua Hugonotorum manu coniungitur, Germanis in auxilium conductis, quos Condzus & Casimirus Electoris Palatini filius in Germania collectos eodem mense Ianua. in regnum adduxerunt, nequicquam Rege multa oblata pecunia eorum ingressum remorari conato. Cum autem Regina matre ad castra Alenconij accedente cum Francisco Mommorantio Marescallo post multas verborum concertationes tandem in Belliloci cœnobio iuxta Lochias in Turonibus conuentum est mense Maij, edictumque non minus iniquum quam coactum conditum, sexaginta duobus capitibus absolutum, quo præcipue sancita omni præteritorum obliuione libera religioni professio per vniuersum regnum dummodo per locorum dominos liceret permittebatur, &c. quæ causa initium fecit nouo Catholicorum fœderi, qui existimatis passim conditionibus superiori edicto hæreticis concessis, easque minime ferendas, quippe quibus religio Catholica breui subuertenda foret, crebris sermonibus distantes, inter sese inire decreuerunt, quo & se & suos & quæcumque sua pro religionis Catholice & regis ac regni defensione deuouerent.

Anno 1576. Edictum ab Henrico Rege, coactum licet, promulgatum est ad populum, quo præcipue sancita omni obliuione, libera religionis professio per vniuersum regnum, dummodo per locorum dominos liceret, permittebatur: cum synodorum etiam conuocandarum facultate, modo iis vnus ex regis præfatis interesset. Quæ causa fuit cur plurimi Catholici id minime ferendum (quippe quo religio Catholica breui subuertenda foret) crebris sermonibus distantes, nouum fœdus inter se inire deuouerunt. Vnde Massilienses, qui præ cæteris fere Gallis, Religionis Catholice sese semper sollicitiores exhibuerant, ab eo sibi timentes, inquirere studiosius ceperunt in Calvinismi fautores, ac de erroribus in fide compertos, siue etiam suspectos. Quo item anno

Massiliæ antequam diem obiter Perrus Episcopus constitutionem edidit pro confirmatione Prochodochi ad curam virginum utroque parente orbarum, quod Ludouicus De Glâdeus Equestri symbolo regio ac dignitate clarus & Dynastes Procomite de Porrieres fundauit, dotauitque aureorum summa nummorum mille. Limini domus inscripta epigraphe *Xenon Des Maria*. Rectores perpetuos stricti iuris contractu & pactione designauit Consules Massilienses, & quos Piscatores vocant experientes arbitros illos suos (vulgo *Pseudhommes*) quibus curam omnem educandi puellas, siue poscentibus coniuges despondendi, siue ad Parthenones aggregandi commissam esse voluit. Prima hospitij assignatio vicina Xenodochio S. Spiritus, quod anno 1607. à Rectoribus Xenodochij cœmptum cessit in aream designandæ, quæ nunc visitur ad structuram Ecclesiæ. Inde altera diuersorij attributio haud procul ædibus forensibus Curie piscariæ, cuius arbitrarij indices tanta cum sollicitudine Parthenonis functionem susceperunt ut in eosdem pios vsus ac tam sancte fideliterque expensos prouentus augendo Ioannes Buffon Pharmacopola Massiliensis notabilem pecuniæ summam testamento legarie. Auenione Petrus à Sancto Sixto vir inter primarios ciues nobilitate ac magnis opibus farnosissimus, de quo iterum meminimus infra anno 1583. Patribus ex S. Francisci instituto sub Capucinorum nomine, ex Italia in Galliam nunc primum aduentantibus Monasterium & sacram ædem propriis sumptibus à fundamentis constituit, cœmpta parte Gadagnæi prædij intra muros Auenionenses amplitudine celeberrimi, in quo dicti Cœnobij & ædis primum lapidem Georgius S. R. E. Cardinalis Armeniacus Auenionensis Legatus, eodem Sanxisitæ autore & fundatore benedixit ac strauit 6. Idus August. 1576.

FEDERICVS DE RAGVENEAV.

Annus CHRISTI 1577. MASSILIÆ CONDITÆ. AN. 2174.

Henrici III. Francorum Regis & Prouincie Comitiss AN. 4.

FEDERICVS Petri decessoris nepos licet prærogatiuam lectionis ac nominationis à Rege nactus & syngrapham Pontificiæ collationis iam haberet anno 1572. vix tamen ante hunc annum quo è Pontificatu simul & vita migrasset eius decessorem ex supra citatis in Petro tabulis edocemur, plenam adeptus est possessionem. Toussellus in M. 6. Catalogo Anno 1572. *Federicus de Raguenæam dicti Petri nepos, ex cessione*

eiusdem Massilæ constituitur Episcopus moriturque anno 1603. die 26. Septem. à larnato quodam homine globulo transfixus, in Castro suo Signa nuncupato. Verum postea corpus eius Massiliam deferretur atque in Antistitum monumensu reconditur. Meminit Robertus in Gallia Christiana. v. Massilienses. Fridericus Ragueneau. Eo sedente Carolus Borbonius Cardinalis, Auenionensis Legatus, primum lapidem Conuentus Massiliensis Capucinorum 25. Iunij 1579. benedixit, quem Catharina Medicea Regis mater imposuit. Obiit 1598. Fridericum de Ragueneau Episcopum Massiliensem vocat splendidum ac liberalem Nostradamus pag. 992.

- 2 Per id tempus Massiliæ institutam Romæ atque etiam alibi passim Societatem siue confraternitatem *Dominæ nostræ de Misericordia* siue charitate ad pauperum mendicare erubescendum subuentionem, constitutione edita 8. Maij die Ascensionis sacro huius anni 1578. confirmavit & gratis quibus potuit atque indulgentiis auxit & ad speciem ceterarum id genus confraternitatum Charitatis vbilibet institutarum, in templo D. Mariæ Des Acoules erexit & instituit Federicus noster Massiliensis Episcopus, annuente Gregorio XIII. Romano Pontifice Anno postero Arelatem ac vicina circumquaque oppida lues populata est, hostisque simul agros infestauit, & ne quid deesset, fames populum vrgebat vexabatque, ipsa elementa ultore numine ciues fatigarunt. Rhodanus flumen nobilissimus imbris creuerat, nec potuit ciuium diligentia terreos aggeres ita munire, quin marginibus superatis Camariæ planiciem inundarit, frumenta quæ hostis corroserat, penitus demetens ventumque erat ad vltimum inopie & periculi, si ciues pene enectos Deus recreasset subleuassetque, hæc autem inscriptio in ripa Rhodani legitur.

D. - O. M.

- 3 Bello, peste, fame, Rhodani 26. August. repentina ex defectu inundatione abrepto ex aris tritico, semente prohibita & vuidis vinis & ubique corruptis singulis post hominum memoriam grauissimis ciuitas oppressa. Re comminuta prodicione petita, & à suis contagionis ergo pene deserta muros refecit. C. Grilleo A. Vsanco. L. Borelo M. Auignoneo Coss. MDXXC.
- 4 Parisiis Henricus Galliarum Rex ordinem Equitum S. Spiritus in Basilica Augustinianorum Eremitarum instituit, cui Rex ipse regali trabea indutus solenne initium dedit. Quod scilicet eodem S. Spiritus die natus fuisset, tum quod obsoleuisset iam adeo conchyliatus ordo S. Michaëlis à Ludouico II. institutus, ob communicatum promiscue omni hominum generi hunc præcipuum nobilitati & militaribus meritis honorem debitum, ut à principibus viris contemptui haberetur. Franciscus Rex Andegauensis nuptias ambit Elisabethæ Reginae Angliæ, sed frustra.
- 5 Anno 1579. Massiliæ exortum est germen sanctum quod iam olim vniuersæ Ecclesiæ prodierat, anno 1526. ordo Capueinorum autore Matthæo De Bassio Vmbro, Sacerdote religioso Minorita, Obseruante, rusticis quidem parentibus orto sed egregio vitæ morumque exemplari, cui anno subsequenti sese adiungens Ludouicus Forosempromiensis æque Obseruans Sacerdos Romamque pergens, obtinuit facultatem idem viuendi genus sub eodem habitu colere. Atque ab his ei sanctissimo sodalizio initium factum est, magnas inde multasque difficultates ac tribulationes perpeffis à reliquis Minoritis, quibus nec vita illa astrictior nec Caputium illud quadratum & acuminatum placebat. Ita ordine composito felix sæculum Massiliensis huiusmodi religiosæ familiæ propagatione, Catharina Medicea quæ tunc recens Massiliam appulerat, Patribus Capucinis ex Italia in Prouinciā euocatis hortum ac terræ vicinæ puram aream designando futuri Conuentus ædificio, numerato emit ac primum Conuentus lapidem imposuit, quem sacris operatus Cardinalis Borbonius & fausta precatus piaculāri ceremonia lustrauerat.
- 6 Anno 1583. hac ætate in Prouincia notus ac nobilis Petrus à Sancto Sixto, inter Auenionenses auctoritate, potentia, & summis opibus famosissimus. De quo Bertel in histori. Nomenclat. Præfolum Regiensium. Ex stirpe, inquit, ac familia Sanstixtorum maxime nobili ac municipio pereleganti Sanstixti in Sabaudia Ducatu ducens originem, inter Auenionenses olim consedit, ea laude ac fama ut breui non modo Auenione sed etiam in toto Comitatu Venaisino magno in pretio haberetur. Michaël enim Sanstixtus qui ante centum & quinquaginta annos ex Sabaudia & proprio Sanstixti municipio Auenionem primus migravit, sua eloquentia & doctrina Auenionensium animos ita in se conuertit, ut cum esset iuris vtriusque consultissimus, statim vnus ex primoribus Iudicibus ciuium

ciuium suffragiis est electus, quod certe munus tanta integritate sustinuit ut in multos annos fuerit eidem prorogatum. Qui tandem nullis susceptis liberis Auenione decedens Ioannem Sansixtæum nepotem maximarum opum hæredem ex asse constituit. Qui quidem Ioannes altas radices Auenione egit, atque ut patruus integritate in iure dicendo se maxime commendaret, is armorum peritia ac nobilitate inter cæteros plurimum fulsit, & Petrus eius filius pari armorum laude & animi magnitudine insignis inter bellorum motus contra Hugonotos in Pontis Sorgiæ arcis munitissimæ Dux & præfectus à summis Pontificibus adnidente Georgio Cardinale Armeniaco Collega Auenionensi eminentissimo est constitutus. Qui deinceps auri argentique mutuo dati immensa copia, sub Pontificiis ac Regalibus nominibus & syngraphis, Gallorum & Italarum exercitus contra Hugonotos ad Minerbiæ munitionem ab iisdem hæreticis summo Pontifici ereptam, oppugnandam expugnandamque iuuit. Quod sane eidem non solum benevolentiam & fauorem sed etiam prædia amplissima & metapinarum salinarum oppignerationem, suisque pingues Ecclesiarum redditus à summis Pontificibus, Regibus, aliisque Principibus comparauit. Cum igitur Rastellæ virginis inter Cauallicenses illustrissima stirpe progenitæ nupsisset, germano eius Elzeario De Rastellis, (cui iure quodam affinitatis & cognationis mihi deuincto debere videor ad posteritatis memoriam hanc virtutis laudem & commendationem) Abbatiam de Synauches Ordinis Cisterciensis à Gregorio XIII. obtinuit, cui etiam Pontis S. Spiritus Prioratum redditibus pinguem & Principatus Tuletæ titulo nobilem ordinis Cluniacensis, Commendatario nomine adiiciendum curauit. Nec multo post Andrea Doraïson Domino de Soleillas & postmodum Bulbonio Comite Regiensis Ecclesiæ Pontificios titulos censusque abdicante, iisdem auctus infulis Elzearius Rastellius, Carolo Sansixtæo ex sorore nepoti adhuc ephœbo Sanspiritemsem Prioratum eiurauit, retenta sibi quoad vixit Synanches Abbatia.

Per hæc tempora Henricus Galliæ Rex Sodalitium pœnitentium instituit veste alba à nigris venerianis & leucophæatis distinctorum; eiusque statuta publicauit titulo Congregationis Pœnitentium Annuntiationis Beatiss. Virginis, cui deuotissimum se semper fuisse dicebat, singulos ad nomen ei dandum inuitans præeunte ad hoc Ioanne Baptista Castello Ariminensi Episcopo, qui tunc Nuncij Pontificij munere apud ipsum fungebatur, & die 25. eiusdem mensis in festo dictæ Annuntiationis publicam sodalium supplicationem, cui principes & proceres aulæ ac primarij Magistratus & ciues saccis albis induti & facie velata interfuerunt. Rege nihil à cæteris diuerso, celebrauit, Cardinale Guyssio crucem ferente, Duce Meduano siue Mayento eius fratre ceremoniarum magistrum agente, Edmundo Augerio Societatis nostræ & quodam Duperato Lugdunensi, qui pro eius institutione intererat, ordinis curam gerentibus, eaque pompa pluuiofo licet maxime tempore urbem lustrarunt Spondanus anno 1583. num. 10. Regi verò eam natam religionem aiunt, tunc videlicet, cum à Polonia veniens viderat eam Auenione quo ad res Occitanicæ componendas excurrebat pie ac deuote exerceri, à quo tempore cum esset reipsa religiosus (quidquid garrirent distorti ac prauis morum censores) eius studio captus iam antehac Congregationem instituerat *Confalonis Beatiss. Virginis de vita sana* siue saltus Vicenarum, Hieronymitanorum cærulei seu veneti coloris & frequenter se cum suis sodalibus principibus & proceribus aliisque magni nominis viris eximia pietatis demonstratione exercuerat.

Magnam vero Romana ciuitas & ipse præsertim Pontifex Gregorius ex Iaponiorum Regum legatione accepit lætitiā, ad quem Franciscus Bungi Rex, Protasius Arimano- rum, & Bartholomæus Omurenorum suos oratores miserant, qui triennio in nauigatione consumpto 9. Calen. Apr. 1585. Gregorio Pontifici procubuerunt. Sed prohi dolor, hanc communem lætitiā inopinatus luctus occupauit, Mors enim subsequuta Pontificis tam opportuna ut siue ad illorum aduentum diuinitus reseruatum Gregorium, siue nimia lætitiā ex illorum aduentu extinctum crederes. Pontifex fuit si quisquam alius egregius & paterna in omnes nationes charitate nobilis. Argumento sunt Collegia tot gentium inuenturi bonis artibus ac moribus instruendæ instituta. Sublectus exinde Sixtus IV. Cardinalis S. Marcelli, antea dictus Felix Ordinis Minorum religiosus à Marchia Anconitana oriundus, qui publicato imprimis Iubilæo vniuersali 8. Calen. Iunij 1585. ad opem Dei pro recta ipsius Ecclesiæ administratione implorandam, communem tranquillitatem & rerum publicarum quietem, omnibus exulibus & grassatoribus Ecclesiastica ditione profligatis, & pluribus supplicio affectis reduxit. Publico in senatu Nauarræ Regem, Henricum Borbonium, Principem Condensem anathemate percussit & oratorem Galliæ

Regis, quod ab eo Apostolicus Nuncius à Sixto missus non reciperetur, Roma excedere iussit.

- 9 Anno 1585. Synodales conuentus Aquis Sextiis plures habiti ab illustrissimo Archiepiscopo Alexandro de Canigianis memoria sempiterna dignissimo, cuius pietate ac zelo singulari statuta illa synodalia ad sacrosancti Concilij Tridentini mentem & normam ad S. Caroli Borromæi exemplum composita summique Pontificis autoritate roborata ad Ecclesiarum totiusque Cleri Phocensis profectum & ornamentum prodierunt, quæ sua præsentia & subscriptione Elziarius Rastellius de quo supra Episcopus Regiensis illustravit. qui & alteri synodo ibidem sub Paulo Huralto Hospitali Aquensi Archiepiscopo meritissimo anno 1590. interfuit, in qua & pluribus aliis non minimam nauauit operam, ut omnia quæ ad Ecclesiarum decus & reformationem conducerent, à cunctis Dioceseon ordinibus & Clericis seruarentur.
- 10 Cæterum Parisiis dum Catholici pene omnes nouum fœdus inter sese inire decreuissent, quo & se & suos & quæcumque sua pro religionis Catholicæ & Regis ac regni defensione denouerent, Massilienses in eam primò sanctam Societatem ingressi sunt fideliter ac sincere, atque in ea perseuerarunt, donec plures post annos, *Vnionista* cum regis fratrem Alençonium mortuum, ac Regem ipsum absque prolis spe esse, ac Principes sanguinis longe semotos vidissent, ad arma parati plura passim loca per Prouincias occupassent. Qua occasione Principum quoque nonnullorum & magnatum animi, ad res nouas erecti, atque audaciores redditi fuere ad rebellandum, & ciuilibus discordiis aduersum Regem insurgendum. Caput factionis Dominus De Vins, homo non tam genere insignis quàm virtute ac rerum gestarum magnitudine apud omnes notus ac nobilis, sese in Prouincia exhibuit, & contra Massiliam tunc pro Rege pugnantem, consilio atque opera Ludouici De la Morthe Daries, coniurationem perditorum hominum exitiosam confluxit. Summam enim rerum, Consulis nomine, administrabat Ludouicus, quo tempore primarius eius Collega in Consulatu, Antonius Darene, vir summa nobilitate & eximia virtute præditus, data sibi negotiorum causa legatione à Massiliensibus fungebatur Parisiis apud Regem. Ac primùm ferro persequi hæreticos acriter cepit rebusque pro arbitrio dispositis nocte appetente quinti ante Idus Aprilis, plures de ciuibus, quorum nomina de hæresi in Consularu delata fuerant, interclusi captique, in carcerem partim publicum, partim in propugnaculum & turrim priuatam S. Ioannis coniecti sunt. Nobilis Ioannes De Bonifaciis quæstoriarum rei Præfectus in adibus suis frustra vitam deprecatus. Coram ac præsentem germano eius fratre Claudio De Bonifaciis Vicano Tribuno, & ob hæreditatis adeundæ spem, facinoris conscio, gladiis confossus est.
- 11 Postridie pœnas grauissimas tuba edixit Ludouicus, si quis clanculum Magistratus, vel hæreticum apud se haberet, vel ipse pro fidei suæ symbolo, albam ex papyro crucem deferre in pileo reluctaretur. Tantas inter turbas & confusionem rerum omnium non pauci de Calvinismo comperti, siue etiam suspecti tota vrbe in domibus quorumcumque, vel ubicumque fugientes aut latentes reperti fuere, eadem sorte qua pridie id genus alij sublati sunt. Clauerus vir ætate sexagenarius, & Chicuse illiberalis operis artifex, per vrbs vicus misere raptati, ex abruptis & alte depressis murorum propugnaculis præcipites in mare, capite proni deiecti sunt. Alius sarcinarum concinnator à mediastinis comprehensus & in membra discerptus crudelissime periit. Non paucos ex prima nobilitate & honesto ministerio tam intra urbem quam extra in territorio, persecutionis metus Reipublicæ finibus abstulit, aut distraxit fuga in suburbanum S. Victoris Monasterium.
- 12 Federicus Episcopus noster, qui fidelem semper catenus operam & obsequium Regi præstiterat, sapientius excessit ab vrbe in Albanæ Toparchiam suam, inde Aquas Sextias se recepit, ne vulgo pateret, & æque promptus esset insolentis hominis inuidiæ. Tandem verò prodicionis est in crimen vocatus Ludouicus, & armis Francisci Bouquier viri nobilissimi & contra audaciam fortissimi repulsus, fugam parabat, ad Triremium instructam classem, quas ab Etruriæ Duce in auxilium Massiliam euocarat, cum subito in iis ipsis interclusus insidiis, quas Francisco conabatur opponere captus cum Francisco de Bonifaciis, vinctusque ad ciuilis conuentus Prætorium abductus est in reorum custodiam contrudendus.
- 13 Acceptis ab Honorato de Montolieu nobili Massiliensi fœlicibus nunciis Henricus Dux Engolismensis, Melitensium Franciæ militum summus Cœnobiarcha, & Prouinciæ Prorex Aquis Sextiis vbi degebat, cum Federico nostro Episcopo Massiliensi & Carcensi Comite vna veredorum decursione defunctus Massiliam nocte concubia peruenit, ibi coacto

coacto Senatu ciuili vniuerso, causam in iudicio dixit Guerinus Aduocationis regie causidicus, sedente pro tribunali sagato Prætor primario Comite Carcensi, eiusque Proprætor Legato iuridico Baltasare de Grenier, præsentem Viguerio Vibano D. Daluis, & Ioanne Paulo de Foresta Palatii Iudice maiore, Roque inter Consules trium postremo, Martinenqui Assessore, pluribusque aliis populi primariis, cum dati fuissent testes in singulas responsiones. primo quidem Ludouicum Daries perduellem, læsæ maiestatis ac patriæ reum, Claudium verò De Bonifacis fraternæ cædis ignominia affectum ac turpi iudicio conuictum, capite damnatos, ac morte mulctandos decreuit Senatus autoritas. Nec mora super noctis medium, ad lucernas in ipso publicæ fidei solennisque commercij foro, spectante è palatii Regij fenestris Henrico Prorege, multaue nobilitate, strangulatus uterque in patibulo, suspendio vitam finiuit 13. Aprilis pridie Dominicam Palmarum.

Dedit Senatus Massiliensis per lectos ac certos nuntios ad Henricum Regem Christianissimum rei gestæ literas interpretes, in hæc verba.

Serenissime Princeps ac Domine

Pestis illa & publica calamitas, quæ totum propemodum Regnum non ita pridem affligit, nostram hanc urbem grauius adeo corripuit, ut ab exitio parum absuerit. Siquidem à nono huius mensis ad duodecimum, improborum hominum & publica salutis hostium consiliis ac proditiombus tota discissa est, ac pene perditæ. Verum (quod abditissimis quibusque solet contingere) erumpunt tandem aliquando perniciofa illa consilia, Dei optimi maximi beneficio, qui magna quidem prouidentia Regum omnium ac præsertim Christianissimorum salutem inuigilat; perspeximus quò tenderent illa turba, improba illa machinationes. Itaque cum omnia conclamata putabamus, salutem nobis ac victoriam adesse mirati sumus, nam in tanto rerum discrimine nihil cunctandum rati, eo quo Vestra Maiestatis ac liliorum gloriam amore prosequimur, ducti arma sumpsimus, urbem labantem confirmamus, in fide ac potestate vestra retinuimus. Claudium De Bonifacis unum è quatuor Capitaneis Urbanis, cum Ludouico Daries secundo consule custodia tradidimus, qui quidem quàm consilio promptus tam etiam improbus est, nam religionem & fidem Apostolicam præse ferens, cunctaque pro delegata sibi potestate geri simulans omnia turbauerat, multos deceptos ad suas partes traxerat, urbem denique pene occuparat. Verum Dei benignitate ex sua malis sumus erui, ipseque calamitate illa, quam nobis machinatus fuerat oppressus, quarto die necatus est. Quæ cum ita sint, vestram maiestatem oramus atque obtestamur, ut persuasum habeat nos nullum in re tam difficili amantissimorum atque obsequentissimorum subditorum officium prætermisisse. Quod quidem iam innotuit magno Priori Francia, quem ob summam quam gerit in hac Prouincia Proregis dignitatem, veneramur & omni obsequio colimus. Is cum turbulenti hisce temporibus tuto urbem adire non potuisset, ubi res confirmata sunt, Aquis Sextiis à nobis enotatus & summo omnium gaudio exceptus est. Eius sapientia & imperio fontes merita pæna affecti sunt, bonis restituta pax, restaurata omnia. Itaque tranquillitate modo dicta gaudentes, eo etiam lætamur maximè, quod tales nos præstiterimus, ut Vestra Maiestas omne obsequium à nobis in posterum expectare merito debeat. Siquidem nullus nostrum est, qui vitam pro ipsius salute, ubi res postulabit, dubitet profundere. Quare Vestram Maiestatem oramus atque obtestamur, ut ea concedat, quæ per Legatos nostros Darene primum Consulem, & Lazarinum Spinassi Capitaneum postulauimus. Sic enim homines fidelissimos & hisce temporibus pernecessarios restituet huic ciuitati, cuius omnis populus à Deo postulare nunquam desinet, Vestra Maiestatis valetudinem integram, bene longos & fortunatos dies.

Datum Massiliæ vestræ. 18. Aprilis 1585.

Ab obsequentissimis & fidelissimis seruis ac subditis
Consulibus ac ciuibus Massiliæ vestræ

Ex his mirum, quantam animi lætitiâ & voluptatem apertissime tulit Rex clementissimus, dilaudata enim Massiliensium singulari erga Dynastas & Principes suos fidelitate. Concedo, inquit, & libenter & facile, quod postulatis, Amici, atque etiam plura & maiora si lubet, ea enim vestra sunt in Regem merita, ut nulla mea liberalitate ac munificentia valeant compensari. Tum vniuerso Senatui populoque Massiliensi rescripsit in hunc modum.

Charissimi ac Dilectissimi.

- 17 *Si ulla unquam civitas fidelem se ac fortem præstitit erga suum Principem, vestra sane laudem hanc, hisce diebus amplissime consequuta est. Siquidem facinus edidistis, quod nulla unquam oblivione delebitur, narrabitur posterum, à reliquis civitatibus proponetur in exemplum amoris & obsequij, quo Principes suos prosequi dignum est. Nos qui omnia quæ fortiter peregeritis, sum ex literis Magni Prioris Francia fratris nostri dilectissimi, tum etiam ex illis quæ ad nos huius mensis die 15. dedistis accurate cognovimus, vestra in posterum omni studio tuebimur & ornabimus. Quare hortamur vos etiam atque etiam, ut quam viam sapienter iniistis, eandem fortiter prosequamini. Quibus adhortationibus si morem gesseritis, cognoscetis profecto habere vos Regem, qui non minori studio vos vestramque dignitatem quam seipsum ornare & amplificare labores. Ceterum vehementer gausi sumus, perfidum illum ministrum merito supplicio fuisse affectum, vos autem servatos Dei ope singulari, vestra incredibili fortitudine, ac Magni Prioris diligentia, cuius imperio si morem gesseritis, nobis etiam obtemperabitis. Interim scitote postulationes vestras & articulos à Consule Datene & Spinassi Legatis vestris fuisse nobis oblatos, quibusque autem aptiora quæ videbantur remedia adhibuimus, & adhiberi curabimus; ut etiam fidelitatis vestra memores nos exhiberemus, nonnulla vobis concedimus quæ in fisci regis detrimentum cedere videbantur. Quæ omnia diligentius ad vos referent prædicti Datene & Spinassi, qui quidem sapienter & cum dignitate legatione sua perfuncti sunt. Valete.*

Datum Parisiis 26. Aprilis 1585.

Henricus.

- 18 His vero alias etiam de eodem argumento subiunxit, in epistolari fasciculo ad Henricum Proregem & magnum Priorem Franciæ de quo supra.

Dilectissime frater

- 19 *Reddidit nobis tabellarius, quem ad se miseramus, epistolas tuas datas huius mensis 19. L. quibus accurate perscribitur, de statu Provincia ac nonnullorum defectione, qui contra nostram auctoritatem arma sumere ausi sunt. Spero ego nequissimorum hominum perfidiam gravissime aliquando me ulturum. Pulchre inchoata res est à Massiliensium fide ac constantia, & supplicio perfidorum ministrorum. Horum pœna terreat improbos, illorum constantia bonos confirmabit. Nobis autem quam grata hac & incunda acciderint, nō est promptum literis explicare. Itaque omnia diligentius edocebunt, qui literas hæc perferent prædictæ civitatis Consul cum socio. Nobis etiam persuasum est, eorum, quibus nostra cura sunt, lato isto successu retreatos & refectos esse animos: aduersariorum autem qui turbis miscere omnia satagunt, fractos & debilitatos non tantum in Provincia, verum etiam in toto regno, longe alium quam putarant rerum suarum exitum experiuntur, siquidem innotuerunt perniciofa eorum consilia. Vident omnes eos non fidei zelo, sed auctoritatis nostræ euertere, suæ amplificandæ studio arma sumpsisse. Castellum Trompette cuius ope Burdigala posituros se crediderat à Marefchallo de Maignon occupatum est. Plurima urbes toto regno quibus mira pollicebantur, exemplo & dampnis eorum erudiuntur, quibus cum promississent nec bellum nec milites visuros, easdem tamen omnes vident eorum exercitiis refertas ac dirissime vexatas. Pecuniam, quæ belli nervus est præcipuus, deesse ipsis satis intelligo. Cuperemus etiam atque etiam omnia pace componere, verum ipsi paci viam non relinquunt. Te Deo optimo maximo enixe commendo. Vale.*

Datum Parisiis 26. Aprilis 1585.

Henricus frater amantissimus

- 20 Anno 1587. Restouatis in Gallia civilibus procellis iam meditarum illum inter se foedus de profligandis hæreticis, inierte Catholici Principes, imprimis Henricus Guisus & Carolus Borbonius Cardinalis Henrici Nauarræ patruus, quam conspiracyem Ligam appellare consuevit. Hinc terribilissimum late bellum tota Gallia dissipatum est. Henricus Nauarræ Germanum militem conscripserat. Huic Roberto Bulionio Duce subeuntidum is obuiam Annæum Ducem Ioseph cum exercitu sibi occurrentem 20. Octob. ad Custracum in Aquitania detexit, amplam victoriam fortunatus Princeps Henricus reportat. Occubere unâ cum Duce Iosepho & Claudio fratre multi Galliarum procures Ducem sequuti, casu sane nobilissimæ illi familiæ & toti Galliæ acerbo. Ex regiis enim ad bis mille ceciderunt, multi procures nobilesque capti, cum ex Nauarreis ad centum dumtaxat desiderat.

fiderari sint, nullusque fere alicuius nominis, captaque pariter signa, tormenta, impedimenta. Ioiosarum corpora condita & capsæ plumbeæ imposita Lutetiam translata sunt, ubi Annæ magnificentissimis exequiis Regis iussu parentatum est. Germani autem in vnum collecti octo millia equitum erant quos *Reitros* vocant, sex peditum *Lantsknechtorum*, viginti Heluetiorum, quorum tamen quatuor millia in Delphinatum missa à Valeta fratre maiore Espermonij internecione deleta sunt. Hos cum Roberto Guillelmo Bulonio Duce cum iam Gallias attigissent Guisius Dux cum Mayenio fratre & parte exercitus Regis, Ducisque Lotharingæ, copiis & auxiliariis Principis Parmensis, angustiis locorum implicatos magnis incommodis affectis, ac tandem ad oppidum Almetum *Aulnean* die 23. Nouem. fudit penitus ac profligauit.

Annus posterior quem Astronomus quidam Germanus *mirabilem*, Sueuus atque alij *mundi climacterium* prædixerat, funestus, primum fuit Henrici Guisij nece ac Ludouici Cardinalis eius fratris, qui per Blesensia totius regni Comitatus iussu Henrici regis interfecti sunt, ob id potissimum infensi quod paulo ante Lutetia cum esset Guisij aduentu commotus repente populus seditionem fecerat, ac metu consternatum Regem in fugam compulerat. Henricus Guisius Decem. 23. postridie ac frater eius ab regio stipatu confossi sunt. Cardinalis Borbonius Archiepiscopus Lugdunensis, Dux Nemorensis aliique eius factionis proceres in custodiam dantur. Quo nuntio consternati Parisienses ab Rege deficiunt. Horum auctoritatem omnis pene rancia sequuta. Humenæ Dux Prorex constitutus, Catharinam Regis matrem Guisianæ cordis nuncio perculsam exclamasse ferunt Henricum eadem opera & Guisii vitam & sibi regnum ademisse. In aliis principem locum tenet mors Catharinæ Reginæ matris, quæ in morbum prolapsa viuere desiit 5. Ianua. vix duodecim dies Guisio superstes.

Anno 1589. super his Parisienses aduersus regem concitati, non ipsum modò tanquam tyrannum ac perfidum violatorem publicæ fidei ac libertatis Comitiorum prædicabant, omniaque dira ei, eiusque familiæ & verbis infamissimis & scriptis probrosissimis imprecabantur, sed & contra, Guisios necatos omni laudum genere extollentes, vti martyres etiam in cælum euehebant: cum essent nihilominus multi, qui ab obedientia Regi debita, discedere salua conscientia se non posse crederent; hunc scrupulum vt remouerent factionosi, operam Collegij Sorbonæ facultatis Theologiæ implorarunt, oblato libello Præfati mercatorum, Edilium, Consulum & Catholicorum ciuium nomine. Conclusum est à D. Decano eiusdem facultatis Ioanne Fabro per modum consilij, ad liberandas conscientias prædicti populi, primùm populum solutum esse à sacramento fidelitatis & obedientiæ Henrico præstato, deinde eum posse licite & tuta conscientia armari, vniri, & pecunias colligere &c. Hancque conclusionem visum est eidem facultati transmittendam esse ad Papam, vt eam sanctæ sedis auctoritate confirmare, & Ecclesiæ Gallicanæ grauissime laboranti operam præstare dignaretur. Quo vero inter Regem & Parisienses omnis reconciliationis ratio magis etiam præcideretur, in ipso supremo Senatu, iurisiurandi ab omnibus Præsidibus, principibus, Prælatiis, Consiliariis, aliisque curiæ officialibus proposita fuit præstandi formula; quæ fidem Deo, gloriæ eius Matri, Angelis, & Sanctis Paradisi obligabant se in Catholica Apostolica Romana religione victuros, & morituros, ac pro eius conseruatione sanguinem fusuros, neque ab hac societate vnquam discessuros, aut vllum tractatum nisi de communi Principum, Prælatorum, ac ciuitatum vnitatum consensu, facturos: quæ solenni ritu ab omnibus, qui aderant, iurata sunt & postridie ab Advocatis partium & Procuratoribus.

Hanc Parisiensium vrsaniam imitatz pleræque ceteræ præcipue totius regni ciuitates à Rege defecere, deficiente etiam pene vniuersa Prouincia nostra, Aquis Sextiis, Arclate, Massilia imprimis, qua tamen expulsi non pauci cum Federico Episcopo suo, qui regiarum semper & æquiorum partium, vt fidi maxime ac strenui æmulatores, extitere, patria exulare egentes maluerunt, quàm rebellionis aduersus Principem ferre cum dolore ignominiam atque infamiam. Inter hæc, Christina Ducis Lotharingæ filia Massiliam solenni apparatu incunte, effecere ciues magnis impensis suis & studio singulari, vt ordo id genus spectaculi, pompæ plenus esset, vt illustris, vt splendidus, vt haberet summam speciem ac dignitatem. In itinere quidem ab Aquensi ciuitate, ipsam cum multa nobilium manu, Massiliam proficiscētem Comitatus Federicus Episcopus noster, ingressu tamen vrbis abstinuit, ne aspectu suo commoueret aliquam Vnionistarum indignationem, aut concitaret odium, quod fidelem, Præsul Sapientissimus, semper operam & obsequium Regi præstitisset. Nec multo post Christina nauem conscendens, futura Ferdinandi Medicei Archiducis sponsa cum

sedecim tremibus, nempe Pontificiis quatuor, totidemque Florentinis, quatuor item Melitenfibus, cum quatuor Genuensibus in Etruriam traiecit.

- 24 Sic autem turbata Prouincia etiam Roma non parum in Regem commota fuit. Sixtus enim Pontifex summa instantia sollicitatus, de mittendo Legato, qui auctoritatem Vnionistarum armis, sedis Apostolicæ nomine afferret! Henricum Caietanum tituli S. Pudenzianæ presbyterum Cardinalem & Ecclesiæ Romanæ Camerarium illustri ortum familia, & virtutibus atque eruditione clarum ad tantum, opus elegit, qui in viam se dans, exeunte Octobri cum nobilissimo Comitatu multorum Prælatorum, nobilium atque doctrina celeberrimum (inter quos Panigarolus & Bellarminus suis scriptis apud omnes notissimi) Massiliam peruenit Nouembri, & Lutetiam Ianuario sequenti. Cui Pontifex, 14. Octobris legationis mandata conferens, multaue magnifice de nobilissimo regno Franciæ, deque eius nationis tum belli tum pacis artibus domi forisque claritate & omnium disciplinarum atque scientiarum cultu; necnon de Massiliensium sigillatim eximiis erga Deum, fidem Catholicam & sedem Apostolicam meritis, præfatus, quorum memoriam nulla vnquam sit inobscuratura vetustas aut deletura obliuio, per literas à Legato Consulibus traditas, Rempublicam hortatus est, vt memores veræ & Catholicæ maiorum suorum pietatis & religionis, hæresum pestem, quam ab alienis Prouinciis sæpissime antea propulsaissent, nunc demum à suis ceruicibus omni studio depellerent. Recitantur porro hæ literæ totidem verbis.

Dilectis filiis Consulibus Massiliensibus
Sixtus P. P. quintus.

- 25 *Dilecti filij salutem & Apostolicam benedictionem. Veterem vestram cum Romanæ societatem & in eos fidelitatem hoc tempore ex benefactis vestris pro Romana Ecclesia experimur. Quemadmodum enim Romani sine viribus, opibus, & copiis vestris ex transalpinis bellis nunquam triumphasse dicuntur, ita constantem pacis & religionis restitutionem de Prouincia Francia sine vestra constantia & auctoritate vix referri posse sentimus. Nam postquam vestram ditionem præuis perditorum hominum erroribus labefacturi passi non fuistis, & periculum Catholice religionis studio, spectataque animi celsitudine, pie fortiterque expulistis. Vos vestra in sedem Apostolicam obseruantia, & antiquæ libertatis conseruanda rationis, loco admonitionis, & consilij collaudamus, & his nostris literis certiores facimus, quo vestra incepta prosper exitus (vt æquum est, & nos optamus) subsequatur. Dilectum fratrem nostrum Henricum Cardinalem Caietanum, omni virtutum genere præstantem, maximisque perficiendis negotiis, natura, studio factum, nostrum & sedis Apostolicæ de latere istuc mittendum duximus, ad cuius consilia si vestras studiorum & officiorum partes adiiciendas direxeritis, maximos pro publica rei incolumitate & vestra securitate fructus atque utilitates brevi tempore suscepturos confidimus. Quidquid vero idem Legatus commoditatis causa, vel consilij, vel deliberationis ad vos attulerit, id nostro nomine eum afferre ipsi existimate. In eiusque sententia tandem permanere omnino debetis, quandiu religio ac concordantiæ firmamentum in quo sua legationis summa versatur, accepisse sentiatis. Datum Romæ in monte Quirinali sub annulo Piscatoris die 2. Octob. 1589. Pontificatus nostri anno 5.*

- 26 Nec multo post Romæ idem Pontifex ob necem Aloysij Cardinalis & Ducis Guisij eiusdem fratris vocato senatu, tam scelestum & impium facinus graui & vehementi oratione detestatus est. Continuo Henricum III. Gallorum Regem vt resipisceret admonuit, vtque Auenionis Legatum Cardinalem Borbonium impie captum aliosque Præfules dimitteret hortatus est. Qui dum tergiuersatur ex supradicta Guisiorum morte magna collecta inuidia cum ciuitates ab eo passim deficerent, ipsaque præ cæteris caput Lutetia rebellaret, hanc accito in auxilium Henrico Nauarreo oppugnare instituit, & statuis ad eam positis à fratre Dominicano cui nomen Iacobus Clemens cultro venenato per inguina adactis interfectus fuit. Altera ab excessu Regis die Henricus Borbonius ex defuncti Henrici Regis Codicillis & salica lege Rex Galliarum renuntiatur postquam solenni iuramento religionis Catholicæ conseruationem vbi ea facta testis adhuc esset, & regni exanita consuetudine administrationem promississet. Vtrumque magnus Princeps postea præstitit obstupescente terrarum orbe ad immensam hanc Dei prouidentiam, qui supra quam sperare potuissent homines, afflictis Galliarum rebus dedit restauratorem, cumque Catholicum tandem & maximis Galliarum Monarchis comparandum. Gordonus in Chronolo. an. 1589.

- 27 Anno 1590. Tot curatum ac sollicitudinum æstibus vt quidam volunt iactatus Sixtus Pontifex

Pontifex & graui tantarum rerum mole fatigatus, morosior aliquanto & grauior tristitia fieri cœpit, tertianaque tandem febris afflictatus die 6. Calen. Septem. Pontificatus sui an. 5. mensē 4. die 3. in Palatio Quirinali rebus humanis excessit. Huic succedit 15. Septem. Urbanus VII. ex Castagnæ domo vir conuersationis admodum laudabilis atque amabilis, in utroque iure apprime versatus, qui non nisi ad 27. eiusdem mensis diem vitam propagauit, Mensē vero Decem. in eius locum reponitur Gregorius XIV. Mediolanensis ex illustri familia prius Nicolaus Sfondratus, Cardinalis S. Cæcilie nuncupatus vir bonus ac pius sed ferme valetudinarius. Itaque non sufficientibus viribus ad Pontificia munera obeunda per Cardinalem Sfondratum fratris filium Pontificatum prope annum gessit, quem duo maxima mala fames ac lues maxime insignem fecere, satis constat in Italia tertiam mortalium partem qua fame, qua lue interiisse. Eadem tempestate Henricus Borbonius iam Rex Galliarum renuntiatus Anglicis subnixus auxiliis ingenti victoria potitur 14. Maij apud urbem Druydum in Normannia, quam Rex obsidebat. In hac pugna quæ Yurienfis dicta est, cæsus Comes Egmontius qui Belgicas copias à Parmensi missas ducebat, fuso exercitu Menius fœderatorum Princeps Sueffiones & ad tutiora loca se recipit. Druydum vrbs cessit victori qui bene vsus victoria post Melodunum & alia pleraque loca Lutetiam arcta cingit oblidione, quam absente Menio Dux Nemourius propugnabat, & quamuis aduentu Parmensis Ducis qui è Flāndria subsidio confœderatorum venerat, soluta obsidio fuerit, exeunte Augusto, tamen post reditum Parmensis in Flandriam mutata sunt fœderatis in peiorem statum fere omnia. Gordo. anno 1590.

Hoc ipso tempore nobilis Claudius De Meaux, Francisci Ducis Guisij, olim ephebus patria Iouuileus, è Campania Celtobelgica, priuatæ rei in Prouincia gerendæ pro Duce Carolo Mayenio, attributam scripto habebat auctoritatem, & Henriceæ de Sabaudia vxoris eiusdem Ducis nomine, castra Villanoux ac De Cypieres, aliaque plurima dominia, quorum possessionem, ab auo, atauo, & parente Honorato, Claudio, Renato, Comitibus de Teude ac Prouinciæ Proregibus luculenta hæreditate nata erat, præfecti iure ac titulo administrabat. Generoso certe militi cognatione ac nomine Demeaux, Gentilitium Symbolum areolæ argenteæ quinque Coroneis spineis furui coloris affectæ, in virtutis præmium ac monumentum laudis perpetuum detulisse traditur Lotharingæ Dux Godefredus Boliſonius, quod in expeditione ad terram sanctam ex collatis omnibus exercitus copiis primus erupisset ad urbem Hierosolymorum oppugnatione capiendam anno 1099. Quamquam alij sub Ludouico IX. Francorum Rege longe posterioribus sæculis ibidem ipsum militasse affirmant, & hos summos honores ac nominis commendationem dono sanctissimi Regis accepisse, quod sacram Christi spineam coronam auferendi è Palæstina, & in Galliam transferendi munus ab eo sibi demandatum fidelissime vsque ad extremum exequutus esset. Fauyn in Theatro honoris. Tomo 2. fol. 1561. P. de Varennes è Societate Iesu, in suo Regio Feciali par. 3. cap. de Coronis. Franciscus Goyer in Panegyrico Comitibus Dauaux. In hanc veterem & illustrem, Massiliæ recens profeminatam familiam, primus Aliefforis Consularis purpuram attulit Ioannes De Meaux Claudij filius, homo ad ciuilem Societatem natus cum primis prudens atque doctus, & in his Annalium meorum studiis, ac vetustate amicitie mihi coniunctissimus, qui omni iam fortuna prospere functus, eam nobis monet futurorum in posteris expectationem, quam in maioribus cum admiratione suspeximus præteritorum recordationem.

Edmundum Augerium Societatis nostræ presbyterum quem per annos plures sacræ poenitentiae administrum & Ecclesiastem habuerat Henricus III. Gallie Rex, laudat Martyrologium Gallicanum his verbis die 13. Calen. Iulij *Edmundus Augerius Societatis Iesu presbyter, patria Trecentis, diuini verbi praeceptorum eximius, qui in Galliis multa & miranda pro fidei Catholica defensione patravit, post fundata Turnonis, Tolosa. Lugduni, Burdigala &c. Collegia, post constructa fortissima pietatis propugnacula, editaque diuina Sapientia monumenta, denique animas innumeras Christo acquisitas, in Italiam propter intestina Galliae bella filius pacis profectus, Nouocomij sanctis consecutus laboribus hodie in Domino requiescit, anno Christi triumphantis 1591.* Inter hæc Sabaudie Dux cum res vbique confusas cerneret ut erat excelso animo & ex affinitate Regis Hispanie spiritum altius se extollendi adeptus, ex gustu, particulari regni Francie principatus Salutarum à se occupati, in appetitum totius regni adductus scribens ad vicinum Senatum Delphinatus petiit ab eo ut in regni successione sui ratio haberetur, tanquam scilicet regis ultimi amita prognati, ac proinde iis qui proximiores censerentur aut quod hæretici essent aut hæreticis adhererent à successione exclusi præferri digni.

digni. Ad quem Senatus conscribens & ut ab inuasionē Delphinatus cum auerteret spem faciens rei obtinendæ, quod tamen, ea huiusmodi esset à se separatim nihil super ea decerni posset, sed pertineret omnino ad vniuersa regni Comitata quæ breuē celebrari deberent, rogauit ut tanti momenti deliberatio in tempus illud differretur. Quod responsum ægre ferens Sabaudus seposita tamen Delphinatus causa bellum in Prouinciam cui Regis nomine præerat Valera frater Espernonij, transferre decreuit. Sed à Valeta & à Diguierio Delphinatus Præfecto variis cladibus diuersis locis in ducibus suis affectus, nihilominus ipse Foro Iulio, Draguiniano, & aliquot circumpositis castellis occupatis à Senatu Prouinciæ Aquis Sextiis sedente rogatus est, ciuitatis illius atque adeo Prouinciæ vniuersæ patrocinium suscipere, eamque adiit die 14. Nouem. summa pompa ab omnibus ordinibus exceptus.

30 Neque tunc caruit Massilia nostra tumultu, dubium an Ladiguerium, an Sabaudum sequeretur. Quod vero superius innuimus de obitu Gregorij XIV. Pontificis contigit is die 15. Octob. anno vitæ 57. sedis mense 10. ac die 10. ex calculi morbo & alui fluxu, cum ab ipso Pontificatus initio aduersa semper valetudine vsus fuisset. Hic instante fratre Michaelē Bonello Cardinale Alexandrino Dominicano Pij V. ex sorore pronepote Cardinales regulares qui prius non nisi pileis eiusdem coloris cuius erat habitus religionis quam professi fuerant, utebantur, rubris uti concessit. Innocentius IX. deinde creatus Pontifex Bononiensis dictus Ioannes Baptista Fachineri SS. quatuor Coronatorum Cardinalis, trimestris equidem sed egregium Pontificatus sui specimen dedit, benignitate ac facilitate omnibus charus, quo etiā eius mors bonis acerbior visa. subleſtus inde Hyppolitus Aldobrandinus Clemens dictus eius nominis VIII. vir antiqua pietate insignis, qui omni ætate ac variis quæ obiit muneribus egregium prudentiæ, probitatis, iustitiæque specimen dederat, adeoque singulari apud omnes existimatione præstans.

31 In Prouincia Diocesani Præfatus duo in vnum redacti sunt abhinc decennium, quod rariſculum est, Vanciensis & Grassensis ad preces Vuillelmi Blanci Antistitis, qui simul cum propinquis amborum sedibus tenuitatem fortunarum vtriusque causabatur. Diploma Apostolicum postridie Idus Februa. an. 1592. cui benigne est adſtipulatus Princeps anno 1596. pridie Idus Mart. Vnde Francico sacri Consistorij decreto regia manus sublata fuit à profanis Episcopatuum istorum obtentionibus, in gratiam Blanci amborum beneficiarij 4. Nonas Apri. an. 1597. Verum intercedente his priuato deinceps Episcopalis iuris competitore diutius protrahitur lis, necdum de vnionis vi efficacique mota contentio ad exitum perducitur. Chopinus Monasti. pag. 273.

32 Anno 1593. Lutetia post solutam obsidionem de nouo creando Rege ab fœderatis Comitata celebrantur. Ea verò per ambitionem Principum ac dissensionem irrita fuere, ac præsertim dum Rex Catholicus ad filiam quam daturus erat in matrimonium nouo Regi, Regnum Franciæ contra legem Salicam trahit, non re infecta modo discessum est sed procerum etiam plerique alienati, dum interea Henricus Catholicam professus fidem Iulij 25. Romam ad Clementem Pontificem impetrandæ veniæ causa Legatum misit Niuernensem Ducem. Quod cum differret Pontifex, Henricus interea Autrici Carnutum Februa. 27. an. 1594. sacro oleo perungitur quod Durocotto Remorum ubi id ex more peragi consuevit in potestate erat hostium. Idque adeo permouit Francicam nobilitatem ut Rex Franciæ saluaretur. Ex eo Lugdunum alique præcipue regni ciuitates in noui Regis fidem venire. Et Henricus Lutetiam venit deinde Mart. 22. cum armato milite clam intromissus à Parisiensibus Rex consalutatus ad maximum vrbis templum iit Catholici Regis edens indicia. Itaque Pontifice per Iacobum Perronium Legatum suum tandem exorato, abolita anathematis nota in integrum restituitur & Rex Franciæ à Pontifice appellatur. In quo præclaram illi nauauit operam Franciscus Toletus è Societate nostra Cardinalis, genere licet Hispanus eoque nomine multum se illi debere præ se Rex tulit. Nec parum profuit Cæsar Baronius tunc presbyter Congregationis Oratorij & Clementi à sacris Confessionibus, postea etiam Cardinalis, qui tum rei æquitate ductus tum à Philippo Nerio eiusdem Congregationis fundatore monitus omnem lapidem mouere, ut Clemens Henricum absolutione donaret, id egregie & vtiliter præstitit. Tum verò certatim proceres ciuitatesque ad Henrici fidem rediere.

33 Massiliæ Hospitale magnum siue Nosocomium S. Spiritui sacrum fuisse institutum à Barrali Massiliæ Procomite, vel potius in fundo sanctimonialium Cassianitarum S. Saluatoris, quem ciuis Massiliensis *Hospineli* nomine consentiente & approbante Capitulo donauerat, iam olim constructum multis redditibus & ædificiis auxisse docent Annales Massilienses

lienses Fama tenet Hugonem de Baucio Barralis patrem, simul ac Massiliæ Procomitem anno 1211 in sui patrocini clientelam recepiſſet hanc pauperum familiam, interpoſita poenæ ſanctione ſi quis eam violaret. Neque unum dumtaxat operis aurore inſcribunt Annales, alij enim alios fundos & commعات ſuppeditarunt duo è primariis memorantur ciues Maſſilienſes, Ludouicus Daix & Carolus de Caſauls male materiata huius domus & pene vetuſtate collapſa ac ruinoſa inſtauratores, qui pio ac liberaliter ampliorem tum ædificiis arcem tum laxiora Eccleſiæ ſpatia, itemque alia de ſuo æque ac publico arario ipſi largiti ſunt aut ab aliis impetrantes, vindicis pauperum ac patroni nomen habere meruerunt. Supplicibus quoque libellis poſtularunt à Clemente Papa VIII. qui petentibus optata reſcripſit, cauens ſingulari diplomate anno 1593. vt ſummis Magiſtris ordinis S. Spiritus aut aliis quibuſcumque ſiue regularibus ſiue laicis Commendatoribus, Xenodochis ius Præceptoris ſiue omne aliud in hoc hoſpitale dominium interdiceretur. Sed eminet Guillelmus Du Vair ſupremi Senatus Aquenſis olim primarius Præſes ac demum Pariſiis regiæ ſignaturæ Antilles qui moriens triginta ſex librarum millia huius Noſocomio legauit. ex pacto ſcilicet & conuentu quo pauperes piis manibus Guillelmi Du Vair quotidie pacem ac veniam precari & dare tenerentur. Quam ob rem ſtatuae marmoream illius perſimilem ſtare ad cornu dextrum maioris altaris celeberrimo in Eccleſiæ loco Maſſilienſes voluerunt, ne ſuauiſſimi hominis recordatio moreretur.

Aquis Sextiis quæ primaria eſt Prouinciæ ciuitas, & in qua Senatus eius ſedem habet, eodem menſe Ianua. Carſi Comitis eius Præſecti, qui filiam vxoris Mayenſis coniugem habebat impulſu, Senatus populusque, tum vt ſe à lenta obſidione liberarent tum Ducis Sabaudie dominationis, cui ſe ſuppoſuerant, & in qua nihilominus parum præſidij repereant, perſaſi cautione accepta de Prouinciæ immunitatum ac Religionis Catholice conſeruatione Regi ſe ſubiecerunt. Robertus de Quiqueran de Beauieu Eques Regis Torquatus, Ricardus de Sabatier Conſul, Antonius Ferrerius I. C. Aſſeſſor & Antonius Oliuarius vrbis Arelatenſis Legati regem adiuere, vt in illius verba iurarent præſtareque ſolita clientelæ officia. Hos humaniſſime excepit & in clientelæ inſiurandum adactos ad ſuos venialibus aliſque regiis codicillis munitos remiſit. Hi clementiam, lege de diſcordiarum & criminum obliuione lata teſtantur, hi vero quibus ſuperiorum Regum fœdera cum Arelatenſibus iura rata habuit firmaque, munificentiffimi Principis animum demonſtrant. Reſtituto demum poſtliminio pax noua vrbs viſa eſt aduentu nobilium in vrbem, quos cauſa Regis extorres fecerat, ipſa Eccleſia, & magiſtratus antiquam maiestatem repetiere. Mox cæteræ fœderatæ vrbes vicinæ ad Regis obſequium certatim fere coibant. Vitrius eques Meldatum deditioe Regi conciliatur. Meldas ſequuntur Lugdunum, Aurelia, ac reſciſſum tunc Senatus decreto quidquid antea in fœderatorum fauorem decretum reperiebatur, & Menio abrogata omnis regendi poteſtas. Lotharingus Dux pacem cum Rege conſtituit. Guiſius in Principis ſui gratiam rediit. Menius Burgundiam ſibi ſuſcepit defendendam, interim dum Mercurius Dux ope Hiſpanorum Britanniam ægre admodum tuctur Capellam quidem expugnauit Mansfeldus. Rex verò Lauduno & Cameraco potitur.

In Prouincia, Eſpernonio Duce cum ſuis Vaſconum copiis ex vniuerſis vrbibus exacto in eius locum Dux Guiſius Prouincialium votis ab Henrico Magno Chriſtianiffimo Subregulus ſuffectus eſt. Cum quo poſt adeptam Prouinciæ adminiſtrationem in ſolemnibus trium Ordinum Comitibus actum eſt, vt arces munitioneſque in Prouinciæ meditullio ſitz, ne in hoſtium poſt hæc manus venire poſſent, aut finitimis vrbibus negotium faceſſerent vt diu fecerant, à fundamentis eruerentur. Quibus poſtulationibus cum Guiſius Prorex annuiſſet, multæ arces munitiffimæ in quibus Podium S. Reparata & Rognatum Caſtrum ſitu ipſo inexpugnabiles Aquenſium odiis ſolo exæquarentur. Regij quoque templum illud auguſtiſſimum ante mille aut trecentos & amplius annos à ſanctiſſimis Præſulibus tanto labore, impenſis, ac miraculis excitatum cum Palatio Episcopali & cæterorum miniſtrorum Eccleſiæ ædibus, ſuppoſitis flammis & vi tormentarij pulueris eſt euerſum. Qua cauſa Raſtellius Episcopus de quo ſupra, Regio abeſſe coactus eſt donec palatii Episcopalis ædificatio cuius in platea Conchylæ quam vocant, pro templi Cathedralis foribus fundamenta iam iecerat abſoluta fuiſſet, quod tamen opus infectum cum vita reliquit, Carolo Sanſixto ex germana nepoti Pontificium per manus tradens an. 1596.

Maſſiliæ nunc primum Minimi prodire qui humilitatem quam nomine ipſo præ ſe ferunt vita etiam atque inſtituto religioſi proſitentur. Quamquam iam olim an. 1575. die 6. Aprilis in vrbaniſ Comitibus autoritate Franciſci de Morineau nobilis Tarasconenſis & per

id tempus Prætoris Massiliensis civitate donatos fuisse in Tabulario publico status Massiliensis reperimus. Paucis vero post annis nempe an. 1585. Ecclesiam S. Raphaëlis & Ecclesiæ vicinas ædes in pomerio sitas ac pene dirutas accepere, quarum reliquias instaurarunt iis quæ nunc videmus pulcherrimis & ornatissimis ædificiis ac renouarunt. Plura Lanoyus in Chronico Generali Ordinis Minimorum Titulo *Conuentus Massilia.*

37

Anno 1594. *Pauca, inquit, in hunc annum nobis promenerunt, sed paucitati dignitas præstat si modo nec ipsa desit. Quod de rebus quas memorandas habemus neque affirmare neque negare volumus. Certe per turbulenta tempora & per longas moras nostros nunc demum Massilia sedem fixisse me non semel admiratum fateor. Impotenti priuatorum cuniarum libidine quam Hispanus fovebat, Massilia ab anno 1589. premebatur suique Regis obsequium desreclabas. Per eam occasionem locum sibi ad urbem inuenisse Nostros profecto mirum est. Quod tamen ita factum necesse est si tempus constat quod Montoya historicus Cænobij nostri ad Massiliam origini præscribit. At vero Isnardus qui ad annum 1578. refert, nisi satis infirma coniectura niteretur, ut aliud longe de origine illa statueremus induceret. Cum enim Montoya sermo sit de loco quem nostri nunc extra urbem occupant, non temere videri posset eos qui per annos 16. illic egerant, urbe ipsa pullos illi sibi locum iam nunc pronidisse. Sed omni procul controuersia, sunt enim qui & ab utroque autore illo dissentiant, & in anno 1583. natales huius cænobij nostri coniciant. Malim priori sententia quam planam disertamque video assentiri, quam inutilem hic disputationem texere, ut tamen sciam ab annis plus minus viginti nostros de Massilia cogitasse, sed consilia pro voto non succedunt, & sunt etiam quæ longius protrahantur, maxime dum publica calamitates intercurrent, quæ his temporibus frequentes quidem fuerunt & asidua. Sed ad rem, nostri Massilia confederant cimum beneficio, Rege deinceps & Senatu probantibus. Situs cænobio nostro est quæ parte urbs adiutum habet à terra ubi Caesar eam oppugnaturus bellicum apparatus expedivit. Locum planissimum describit Lucanus lib. 3. de bello civili.*

Haud procul à muris tumulus surgentis in altum

Telluris paruum diffuso vertice campum

Explicat, &c.

38

Hac nunc planities S. Raphaëlis dicitur, unde prospectus est in urbem ac mare villasque adiacentes rusticæque prædia incundissimus. Septum longo spatio tenditur, muris clausum, vineis & oliuetis consitum, atque cisterna irriguum. Ecclesia non ampla quidem sed ornata ac decore præcipua pluribusque sacellis circumducta. Nomen habet S. Marix ab Angélis. Extat tamen publicum hoc peractæ Consecrationis monumentum. Die 9. Apr. 1617. fuit consecrata hac Ecclesia nostra & dedicata S. Raphaëli Archangelo, per Reuerendiss. D. F. Iacob. De Turricella huius civitatis Massiliensis Episcopum. Ex quo videri posset dubia alterius tituli autoritas, nisi qui agunt illic de utroque fidem facerent. Reliquum opus amplum commodumque absolutum. Plures è nostris illic degunt, in quos cines Massilienses nunquam non benigni & liberales fuerunt. Debemus autem R. P. Guycharo primam eius Conuentus procurationem, pro qua vir impiger & sui Ordinis amans diu multumque laboravit. Sed Reuerendissimo D. Friderico Raganeau Massiliensi Episcopo qui pauperula Domus incunabula benedictione sua consecrauit, nos convenit esse gratiosos. Igitur nobis adprecantibus quæ vivens vixit comitetur gratia functum, Obiit autem anno 1598. In qua temporis nota mendum est, cum certissime constet ex tabulis publicis occisum periisse anno posteriori 1603. Chopinus in Monasti. pag. 134. ubi de Minimis hæc habet. Pro vinciali Phocensium municipio adscribuntur quatuor Minimorum Casæ, Avenionensis, Poireria, Aquensis, & Massiliensis. Conuentus hic mirum quantum luxit fama & sanctitate Iacobi Martinet de quo Martyrologium Gallicanum 19. Iunij in hæc verba. Obiit Massilia Iacobus Martinet Oblatus ordinis Minimorum vir magna austeritatis & abstinentia. A quo edita divinitus pleraque referuntur. Tanto spiritus fervore in Oratione excelluit ut non semel extra se raptus cum deuotus Deo haberet fuerit animadversus.

39

Eodem Anno, post Henrici III. mortem (in quo desuit regnare Valesiorum familia) consultantibus in castris Principibus & proceribus qui aderant quid facto opus esset, & aliis asserentibus nullam publicæ salutis spem superesse nisi seruatò legitimæ successionis ordine Nauarro obedientia præstaretur, quem Deus videretur veluti manu ad hanc occasionem duxisse, quemque Rex defunctus commendauerat, & designauerat: accepta tamen prius ab eo fide, ac iureiurando de religione Catholica tuenda: aliis contra nunquam alium à semel accepta fide Christiana, quam religione Catholicum in Gallia regnasse, acque à Nauarro periculum imminere religionis cuius semper potior causa esse debeat, obicientibus. In quibus Espernonius Dux & Par Franciæ diserte significasse dicitur Nauarro (vtri adhuc vocabatur) se propter eius religionem Catholicæ Regum Franciæ contrariam

riam, nequaquam posse eum in Regem agnoscere: promittens tamen haud se propterea Federatis inhaerurum: sed ipsi omnem opem ad vindictam necis Regis defuncti allaturum. Præter quæ alia etiam negotia causatus cum suis copiis discessit & Engolismam se contulit non sine Regis offensione, quod eius exemplum multi imitarentur. Inter quos fuit etiam Dux Niuernensis pari conscientie scrupulo ductus qui dimisso exercitu ad sua se recepit: haud tamen multo post ad Regem reuersus. Alij non pauci in partes Federatorum transierunt: interque eos Ludouicus Hospitalis Vitrius: qui post Regis conuersionem primus ex omnibus urbium Præfectis ad eum rediit.

Per id ergo tempus Massilia stante imprimis ac faciente aduersus Regem Henricum ab æquiore saltem in speciem ac potentiore Federatorum causa, visum est non iam satis esse consilio pugnare, artificium quoddam excogitandum ratus vir prudentissimus, qui tum forte pro Gallia Constantinopoli legatione fungebatur, literas impetrauit ab Amuratho III. Turcarum Imperatore, quibus sic contenderet cum Massiliensibus tanquam si illis aqua & igni & omni rerum societate communitateque interdictum esset, nisi Henricum Regem Gallorum legitimum Principem suum ac dominum debitis officiis obsequiisque reuererentur & colerent. Missi ergo cum triremibus duo à Turcicis aulicis Principes, Capigæ vocant, qui has literas Amurathi Imperatoris nomine ad Massilienses perferrent.

Fortissimis inter Dominos nationis Messia: Iesu Consulibus & cæteris Massiliæ ciuibus.

Vobiscum exposulabis excelsa hac & imperialis epistola nostra quod hæcenus Regem Nauarra Imperij Francici legitimum heredem factum prædecessoris morte repudia veritis, imperia detrectaueritis & detrectare pergatis. Fuit hoc in causa cur à Leuentinis piratæ naves vestra direpta fuerint, & homines vestri in seruitutem abducti. Quare hortamur vos ubi fortissimi inter suos Mahumet & Muithapha sublimis Porta nostra Capigæ ad vos venerint, quamprimum Regi Nauarra parcatis vosque totos ipsi submittat. Quæ si non audieritis ubicumque terrarum imperij nostri reperti fuerint vestra ciuitatis homines seruituti, merces verò cæteraque omnia fisco addicentur. Quominus in vos grauius ageremus sapiens nos obtestatus est per literas ac Legatos prædictus Francia Imperator etiamque impetrans ut hosce Capigios ad vos mitteremus, quibus si parueritis homines vestri tota Barbaria captiui cum omnibus restituantur vobis, & sine ulla iniuria ultro citroque commeari, merces ad quasumque imperij nostri regiones tuto aduehere & inde exportare licebit. Quæ omnia sigillo nostro firmata volumus.

Datum Constantinopoli primis diebus Lunæ sanctæ
de Ramazan. Anno 1001.

Verum proposu minæ aut pollicitationes non modo Massilienses modice tetigerunt, sed etiam maiori inflammatione animi & quodam quasi furoris æstu accenderunt in Regem Nauarræ, coacto enim Senatu fautoribus imprimis & adiutoribus Comite De Suis, A sancto Romano Alexandro Vitelli Consulibus Arelatensibus simul & Massiliensibus priora fœdera & pactiones confirmarunt quibus nouo etiam iureiurando pro Vnionistis aduersus Henricum Regem deuinciretur fides, & omnis ipsi deinceps obedientia renuntiaretur.

Anno 1595. Henricus ipse idem Galliarum Rex ab equitum S. Spiritus institutione annum auspicius, bellum Hispano Regi indicit 17. Ianua. gestum in Picardia & Burgundia Prouinciis potissimum; in qua postrema Augustodunum, Divionum, finitimæque vrbes Regi se subdunt. Illam vero Fontanus Comes Belgio Præfectus infestat. Casteluto Veromanduorum oppido potitur & Dorlanum ultimo Iunij expugnat. Cameraci etiam exceptus à ciuibus est pulso Baliguo, qui pro Franco stabat Gubernator. Longouilleus Dux Veromandus & Morinis ab Henrico Præfectus dum Dorlanum subit ictu plumbeæ gladiis interiit. Felicius alibi res cessere. Dum Rex Feram urbem obsidet, Menius Regenti Gallici sceptri legitimum agnoscit heredem. Domalius Dux proscriptus. Transactum vero cum Ducibus Nemorosio & Ioiosa separatim, cum simili præteritorum omnium abolitione ac nouarum gratiarum concessione. Diem clausurunt in Gallia Dux Niuernensis, & Antonius Lusitanicus Parisiis, qui Lusitaniam suam esse contendebat. Renuntiat Belgij Prorex Albertus Cardinalis Austriacus, dum bellum ille Philippicum promouet aduersus Francos Calitium expugnat 24. Aprilis & Ardeam Picardiæ oppidum pro-

Y y ximo

ximo Maio occupat. Quod vero Ambianum Picardie Metropolim stratagemate interceperit, Martio mense Rex Henricus eandem urbem postero die obsessam recepit 19to Septem.

- 44 Anno 1596. Massilia, quam Carolus Casalius tunc Consul. seu potius tyrannus, qui merum imperium in ea exercebat ac cædibus complurium civium efferatus in partes Hispanorum deflexerat, atque immensis eorum promissionibus corruptus, eis qui à multo tempore illi imminebant, tanquam opportunissimæ ad imperium mediterranei maris & provinciarum adiacentium tradere constituerat, adeo ut Carolus Auria iam cum aliquot triremibus in portum receptus esset opera Petri Libertati Corsica oriundi, viri strenui, cuius maiores lares & facultates Massiliam transtulerant, Casalio caeso in manus Ducis Guisij qui nuper Gubernatoris titulo in Prouinciam venerat, & in ea vrbe Regi asserenda summam diligentiam adhibuerat tradita est 17. Februa. Auria fuga se subducente, seditiosis compressis tota ciuitate regio nomini ac Guisiano acclamante, vniuersa Italia iubilante ob periculum inde ei imminens, si in manus Hispanorum Massilia incidisset.

- 45 De his certior factus Henricus Rex non potuit quin exclamaret. *Nunc verò mihi videor inchoandi regni cæpisse exordium*, tantosque olim ferebat igniculos huius desiderij, ut dum in obsidione Feræ ad Esiam in Picardia (quam Parmensis alias cum auxilio Rotomagensibus iret, à Mayenio pro securitate acceperat) adhuc hæreret, ac pene iam edictus esset dies ad urbem imminenti militi deditioe tradendam, insusurrarit ad aurem Domini de Montigni familiariter. *Si Rupella aut Massilia hoc statum res mea se haberent, optimo iure ac conditione adeptus essem Gallia Regis nomen simul atque honorem.* Tum literas dedit officij & gaudiorum plenissimas ad Senatum populumque Massiliensem, quibus ei gratularetur victoriam hostium & à crudeli tyrannorum dominio partam glorioso triumpho libertatem.

Charissimi ac Dilectissimi.

- 46 *Fides vestra & fortitudo spei nostra demum respondisse videntur; neque enim in animum unquam inducere potuimus alia vos sentire ac cupere quam quæ homines Francos & liliorum amatores sentire & cupere deceret. Quo erga nos studio essetis abunde significastis. ubi primum tempus datum est quo tyrannorum iugum excutere possetis, qui quidem cum iactabant abusuros se voluntatibus vestris contra nos, sperare tamen nunquam desistimus consilium ac vires eorum improbitatis defuturas. Quod cum fide vestra ac constantia incredibili perfectum sit, reliquum est, demus operam ut omnibus constet vos nec habere nec sperare potuisse Principem vestrarum utilitatum magis studiosum aut magis acrem privilegiorum & immunitatum vestrarum defensorem. Ac primum firma ac rata volumus esse omnia quæ Dux Guisius dilectus nepos ac Prorex in Prouincia nostra vobis promisit cum urbem ingressus fidelitatis insiurandum meo nomine prastitisset, quæ omnia constabunt literis ac Diplomate quod Legatis vestris dedimus. Speramus autem breui vobis perspicuum & explicatum fore longe melius optabiliusque esse legitimo Principi suo parere quam tyrannis seruire, Eos penas promeritas primum Deo cuius religioni pretextu diu nimis abusi sunt, deinde vobis quos crudeliter adeo vexarunt dedisse, etiam atque etiam gauisi sumus. Hancce latissimam nostram accuratius explicabit prædictus nepos noster Guisius ex literis quas ad eum dedimus per Dominum Delamanon. Vestram fidem ac fortitudinem iterum laudamus.*

Datum in castris de Rouy 6. Martij 1596.

Henricus.

- 47 Extant & alie de eodem argumento ad Dominum de Libertat vindicem atque oppressorem supra memoratæ tyrannidis.

Charissime ac Dilectissime.

- 48 *Pro patria ac civium libertate facinus edidisti, quod etsi rebus meis nihil conferret laudarem tamen & magni facerem: nunc verò cum nec minus nec gratius ullum à te vel à quopiam in me præferri officium potuisse profitear, sequitur illud ut te existimare velim mihi magna cura fore atque esse tam, primum me ut memorem ac gratum tibi cuiusque æternum exhibeam: deinde ut potiaris in omnibus quæ tibi concessit Dux Guisius in Prouincia nostra Prorex, quæ literis etiam firmari curabimus. Denique ut te posteritati in exemplum, in quo fides subditi erga Principem, ac Principis erga fidem subditum gratitudo enitueris. Vale.*

Datum in castris De Rouy 6. Martij 1596.

Ad

Ad sedandas interim ciuim discordias & in multitudine litium & in varietate causarum quas ob prateritas domorum expilationes direptionesque bonorum, de suo iure quisque apud iudicem experiretur, cum non sufficerent in omnibus certæ autoritates & argumenta quibus inspectis agere possent in ordinariis iudiciis forensique certamine tam graues frequentesque controuersæ exhauriri, placuit Domino de Valegrand apud Massilienses iudiciali rei extra ordinem Præfecto interea dum nouo Regis edicto certus præfiniretur agendi modus, iustitiam iudici, ac litigantium studiis supersedere. Quæ iustissima causa fuit cur Senatus Massiliensis legationi obeundæ apud Henricum Regem Comitibus centuriatis & lato suffragio designatos destinaret Nicolaum de Bauffet Assessorem meritissimum, Ioannem Baptistam Fourbin Dominum de Gardane, Ioannem Baptistam De Village Dominum de la Salle, Marcum Antonium Vente Dominum des Pennes, Franciscum De Paulo, Petrum d'Hostagier & Gaudredum De Prato tabellionem ac ciuilem Prætorij scribam quos sciebat Regi & vniuersæ curiæ acceptissimos fore ob extimam eorum prudentiam & exploratam nuper in vrbe asserenda à Duumuiratus tyrannide & insidiosis Hispanorum machinationibus aduersus Regem, in fide perseverantiam. Quid verò in tanti momenti negotio ab iis gestum fuerit, quoque modo, exponunt minutissime literæ ab ipsis ad Regem & Ministros eius interim, scriptæ atque in publicum editæ: vna cum instructione vt vocant & mandato Procuratoriq; à Rege datis Cancellario vniuersæ Galliæ ac Domino de Fresnes Regi ab commentario die 15. Maij an. 1596. & actis rerum palam gestarum Ambiani, quæ speciatim continentur apud Antonium Ruffy lib. 8. cap. 4. num. 21 & seqq. Estque hæc earum summa.

Capto ab Hispanis Caleto, cum Rex videret Anglos non bona fide secum in hoc negotio versari, ac metueret si animum difficile eius recuperationi tunc intenderet, certam de Fera potiunda spem amitteret; Caleto in præsens omisso, ad Feræ obsidionem reuertit; quam tandem 21. Maij, dedente amplis conditionibus Aluaro Otorio præsidij Hispani præfecto, recepit pridie quam Ardram Albertus Cardinalis Austrius; Deinde Ambianum profectus aulicique Principes vniuersi audientiam fecit missis ad procuracionem officij & muneris publici variis Prouinciarum legatis. Inter hos adducti nostri Massilienses in conclave secretius Domino de Villeroy introductionis administro præsentate ac stante Rege Nicolaus de Bauffet cæterique nixi omnes in genua pauca hæc de sua legatione verba fecit.

REX CHRISTIANISSIME.

Quamuis Massilia sepius ad te redeat cuiusque genibus appellatura clementiam aduoluetur, nihilominus tot retro actis sæculis constanter adeo fides seruata tum etiam quæ recens præstitimus satis significant prohibitos hactenus fuisse nos vi necessitatis cogente ne ad te rediremus; imposterum autem motam hanc quæ nostra non fuit, fide & constantia singulari compensaturos. Erit æternum Massilia Galliæ propugnaculum, regni fulcrum & fatalis rupes ad quam Hispanorum exterorumque omnium vires allidentur. Vt eo simus animo facit incredibilis illa tua clementia, quæ nos veniam deprecantes non solum recipit verum etiam gratias agit, quod ad te redeamus nos qui nisi tui sine scelere esse non possumus. Illa est inquam clementia quæ nobis Massiliensium Legatis animos facit vt genua tua amplectamur, voluntates nostras, vitam, & fortunas deuoueamus & iusiurandum præstemus, in fide tua etiam cum vitæ dispendio permansuri. Profecto temeritatis nemo iure nos accusabit si privilegiorum ac immunitatum nostrarum integritatem postulemus, quandoquidem ipse ultra hæc restituta & integra esse voluisti, iussisti. Quid restat nobis nisi vt vota omnia illuc conuertamus vt à Deo optimo maximo quem hic aptissime representas tibi bene longos & faustos dies impetremus, neque diu seruet incolumem toti regno ac nobis, præsertim qui nos omnium fortunatissimos prædicamus, quod Regi omnium inuictissimo ac clementissimo parere contigerit.

Perorantem Rex audinit humaniter & sapienter & amabiliter fugientemque sermone promptissima responsione excepit extempore.

CHARISSIMI.

Retregressi estis vt per motam collectis viribus facilius transiliretis vt ad me reduci gloriosum adeo ac forte facinus ederetis. Ac licet totus ad clementiam natus non essem, tamen officio adductus compellerer non tantum vt iniuriarum omnium memor non essem, verum etiam vt gratias amantissimas vobis agerem, efficereque nec vllum Regem aut Principem habuisse vos vniuersos quibus vos vestraque omnia chariora forent. Cum iis qui meo præfunt consilio egistis, si quæ superant in quibus minus vo-

bis satisfactum sit ea mihi significare, & profecto intelligeris eam me curam gesturum quæ patre, quæ Rege amantissimo digna sit.

54 Anno 1597. Gilbertus Genebrardus Ricomagi in Aruernia natus, professione Monachus Benedictinus ac Parisiensis Theologus, & linguarum peritia Hebraicarumque rerum cognitione conspicuus, earumdemque in Academia Professor Regius, quod per turbas unionis non interueniente Regia autoritate Aqueensem Archiepiscopatum adeptus fuisset, meritissimus licet eius esset, fuit tamen eo postea spoliatus & criminis læsæ maiestatis postulat, cuiusdam præcipue ambitu qui profecto non magis utilis ei Ecclesiæ extitisse dicitur quàm fuisset Genebrardus, qui per id tempus quasi exilio ab Aqueensibus multatus Massiliam secessit, ubi commoratus aliquot annos postremum Semurij in Heduis Sexagenario maior in viuis esse desit.

55 Anno 1599. Nuptiæ iam ante pactæ inter Philippum III. Hispaniarum Regem & Margaritam Austriacam, patre Carolo Archiduce Gretsensi in Stiria, matre Maria Bauariz, tandem celebratæ sunt: cum Albertus Serenissimus Archidux ex Hispania, ubi Isabellam desponsatam sibi uxorem nuper acceperat, in Brabantiam reuersus ad honorariam nouæ Reginz deductionem designatus est à Rege Præfectus, assessorum procerum & nobilium frequentissima caterva, qui per Ratos Italiam primum ingressi, pedestri itinere Mediolanum petierunt, superatisque Alpibus per Ligures & oram maritimam Salyorum, Massiliam peruenerunt, ingenti pompa vbique accepti. Sed ne hoc quidem in omni vrbanitatis & munificentiz genere, prætermisum fuit à Massiliensibus officium, ad cohortendam Regiam cohortem in illum usque diem, quo per instructam quadraginta numero triremium classem, in tutissima vt par erat ac triumphanti navigatione in Hispaniam traiecit.

56 In Gallia cum Margarita Regina Valefia magnis naturæ dotibus ornata Princeps, sed quæ tertio sanguinis gradu Regem continebat, de quo impedimento Matrimonij cum Henrico nulla Pontificis venia intercesserat, aliam etiam vt plures scribunt dissoluendi matrimonij aperuisset causam, effectum vt summus Pontifex ex Principis vtriusque consensu improbatum hoc matrimonio, locum iure fecerit nouo coniugio cum Maria Medicea Francisci Hetruriz Ducis filia. Peractas nuptias vendicat sibi proximus annus 1600. Singulare illud ex nostris Prouinciarum annalibus quod Horatius Montanus Archiepiscopus Arelatensis qui Cardinalem De Aquauia Legatum Pontificium Auenionem sequutus fuerat, vt illius vices in Legatione suppleret, de Clementis mandato Henricum IV. Christianissimum Regem Apostolicæ sedis Orator duplici nomine inuisit, 1. Iudex cum Cardinale à Ioiosa & Episcopo Murinensi datus est à Clemente Pontifice vt causam ab eodem Rege contra Margaretam Valefiam super vinculo matrimonij motam discerneret, inuitus enim Rex & coactus illam duxerat. Itaque pronuntiatum est cum abfuisset à nuptiis consensus, & Mariam Mediceam hoc permittente Clemente Henricus sibi matrimonij foedere coniunxit. 2. ipsum eundem Regem vt doctrina, fide & religione conspicuos Societatis Patres (quippe quorum nulli iam non nota esset innocentia) in pristinas per Franciam sedes reuocaret, Pontificis nomine hortaturus. Iamque per annum in aula substiterat Horatius, cum Rex vt tanti Præfulis officia sibi gratissima fuisse demonstraret, illum à priuatis secretisque consilijs dixit.

57 Anno 1600. Romæ celebratur sacrosanctum Iubilæum, ad quod vel ex vna Gallia se contulerunt trecenta circiter peregrinorum millia, quos inter multi fuere tum Dynastæ tum alij viri graues ac nobiles. Eodem anno mense Octobri per Rogerium Bellogardum magnum Franciæ Hipparchum, Henrici Regis nomine sponsalia cum Maria Medicea Florentiz contracta, quod magna pompa præstitum est die 5. Octob. Cardinale Aldobrandino Pontificis nepote & Legato Apostolico sacra peragente ac nuptiales cærimonias exequente. Post quæ rite peracta & aliquot dierum varia oblectamenta, Regina 13. Octob. Florentia discedens Liburnum venit, indeque soluens 17. mensis cum triremibus Pontificiis, Melitenis, & Florentinis aduersis ventis multis diebus iactata Massiliam 3. Nouem. ubi eam opperiebantur quatuor Cardinales Galli Ioiosa, Gondius, Giurius, & Surdius, vnà cum Connestabili, Cancellario Franciæ, Duce Guisio Prouinciæ Præfide aliisque proceribus & Principibus atque illustribus feminis. A quibus regio honore excepta 16. Nouem. petito à Magni Ducis uxore & sorore quæ classem in patriam redituræ conscenderant, comite, per Aquas Sextias, Auenionem, Valentiam, Viennam, vbique solenni pompa recepta Lugdunum peruenit 1. Decem. Ibi Regem expectans qui interim bello Sabaudico occupatus erat, eum denique 9. eiusdem mensis præsentem habuit.

Anno

Anno 1601. In Gallia 5. Calen. Octob. Regina felici partu Galliarum Delphinum Ludouicum XIII. enixa est, cuius dextræ gladij capulum Rex inseruit, precatus vt eo ad Dei gloriam firmata ætate vteretur. Huius vero baptismi solenniscerimoniz celebratz ipso die Exaltationis S. Crucis 14. Septem. 1606. suscipiente illum S. D. N. Paulo Papa V. per illustrissimum Cardinalem de Ioyosa suum per id tempus Legatum representato. Quarriduo ante Philippo Regi nata est in Hispania 22. Septem. die S. Mauritio sacro primogenita filia cui nomen Annæ Mariæ Mauritiæ inditum, futura Delphini sponsa. Hoc eodem anno Albertus Archidux Ostendam maritimam Flandriæ urbem aggressus tertio post anno per Ambrosium Spinolam Genuensem in deditiōem recepit, haud sane digna mercede tot impendiorum & caputū, quæ in eam obsidionem insumpsisse dicitur Carolus Gontaldus Bironius Dux & Carolus Valesius Aruernorum Comes filius naturalis Caroli IX. detecta coniuratione Luteriam missi custodiæ traduntur in arce ad portam Antonianam. Mox causa à Senatu cognita, ille in ipsa Antoniana arce die Iunij vltimo, qui & Bironio supremus fuit, capite plectitur. Aruerniæ Comes sorore Vernolia Marchionissa exorante vinculis carcereque liberatur. Accusatus quoque Henricus Turrius Turenæ & Bullionij Dynasta, qui periculum fugiens, & se sistere coram Rege detrectans, errans diu & vix tuto loco vllibi pedem ponens, Geneuam reorum sentinam & asylum primò, deinde in Germaniam ad Palatinum migravit, Protestantium Principum patrocinium implorans, donec tandem anno 1606. reconciliatus est Regi.

Massiliæ per id tempus surrexit noua familia virginum ac viduarum sub nuncupatione 5. Vrsulæ sub autoritate Friderici Episcopi nostri, & peculiari cura atque instinctu R. P. Cottoni Societatis nostræ, qui tunc Massiliæ sacrorum concionibus vacabat, quarum institutum est ad bonos mores & pietatem instruere puellas. Admisit nouam Coloniam in urbem eique de publico ærario conductitias ædes prouidit Magistratus, donec paucis post annis Honorata de Lascour optima & honestissima virgo Massiliensis in eandem sodalitatem cooptata, quod certum habuere deinceps ac proprium, munere domicilij eas impertiuit. Ecclesiæ cœptum sed prius affectum non est ædificium, quàm Iacobus De Turricella Friderici successor qui eam sacro ritu ac cerimonia dedicauit, in Sedis possessionem venerit. Singulari illud virtutis specimen tunc editum à sodale virgine Lucretia De Laurens, patria De Vitroles, Diocesis Arelatensis, cui ex inualecudine pene in dies luctando cum morte, euicit tandem precibus apud Deum ne quod in mandatis acceperat à P. Romillon Magistro spiritus, & conscientiæ administro vitam prius finiret, quàm in Ecclesia recentis constructa locus sepulchro designatus esset quo inferretur. Nec multo post eiusdem Sodalaris institutum suscipiens Domina Martha Daiguifier, orba viro D. Francisco Blancardo primariæ inter Massilienses nobilitatis viro clarissimo, pecuniarum immensas illas tulit expensas, quæ amplissimo Parthenoni condendo abunde suffecerint.

Dum inter hæc Arelatem Henricus Rex altera montis parte ad orientem in qua moletrina à ventis acta amplificandam vallis imis & antemurali siue abato vallandam murisque circumcingendam suis sumptibus curauit. Hoc nos docet epigraphæ quam doctissimus nobilissimisque de Mandon ea ætate Consul apposuit.

D. O. M.

*Et Henrico quarto Franc. Nanarraque Reg. innit.
auctus populus, aucta res augeri mania postulat, urget
Locus; iussat Arelas, iubet Rex.
Coff. H. D'eignieres P. De Mandon I. Romieu C. Saxy.
Anno MDCVIII. 3. Id. Nouemb. noua urbi Henricia
primam manum feliciter imponendam curant.*

Verum quæ Henricus stabilita pace firmiter in Gallia, extra ipsam tremente ad belli apparatus famam Europa, designabat noua urbis mœnia, ipso vt infra subiiciam anno huius sæculi 10. vitæ subiecto imperfecta remanserunt.

Porro postremum hunc annum 1603. funestauit cædes acerbissima qua Fridericus noster in Episcopali domicilio Signanensi ab impiis sicariis occisus est 26. Septem. cum enim ipsam iniuriæ nescio cui sibi illatz reum male suspicarentur, laruati de meridie cubiculum eius ingressi nihil minus cogitantem, leuissimi sclopi missione, glande catapultaria interemerunt.

IACOBVS II. DE TVRRICELLA.

ANNO CHRISTI 1604. MASSILIÆ CONDITÆ. 2202.

Henrici IV. Francorum Regis & Comitis Prouinciæ An. 15.

- 1 **I**ACOBVS de Turricella Federico successor est datus, quod Regina cui erat à confessionibus Medicæ curauit, Rex Henricus voluit, & Clemens VIII. probauit an. 1605. quo dumtaxat sedis Massiliensis possessionem adiit. Tousellus in M. S. Indiculò. *Anno, inquit, 1605. Reuerend. Dominus Iacobus de Turricella regularis Observantia Professor à Christianissimo Rege Henrico IV. Massiliensis Episcopus nominatur sedetque annis 11. aut circiter, sepultus in Ecclesia maiore, tumulo ad lauam ingredientium chori posito.* Robertus in Auctario Galliz Christianz. V. Massilienses. Iacobus Turricella Franciscanus nominatur 1606. mense Maio, dedicat Ecclesiam Minimorum S. Raphaëli Archangelo 9. April. 1617. apud Lanouium.
- 2 In Gallia incunte anno 1604. ab Henrico Rege Christianissimo Religiosi Societatis Iesu, qui decem antehac annis regno abire iussi fuerant, instante Laurentio Magio eiusdem Societatis Visitatore, qui ad hoc ex Italia venerat, quatuordecim urbibus restituti sunt, nouumque ac celebre Collegium suis sumptibus Fixæ Andegauorum itidem Rex illis constituit, assignato ad scholas Vindocinensium Ducum palatio, in quo primum satus ferebatur, decretoque vt post mortem cor ibi suum conderetur, frustra bis intercedente Senatu Parisiense. Annoque sequenti iisdem plenissime toto regno restitutus, etiam Pyramidem illam, quæ fuerat in eorum ignominiam ante palatium Senatus in area dirutz domus Patris Castelli erecta, deiici voluit, ingens à tanto Rege eorum innocentiz & integritatis testimonium. Romæ diem clausit Clemens VIII. ætatis anno 69. meritis quam annis longe cumulator, postquam sedisset annos 13. dies 30. electus in eius locum Alexander Medicus Cosmæ Florentiz Ducis consobrinus, Presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli. Ille ipse qui non ita pridem legatione fungens pro Clemente in Gallia, pacem inter Reges conciliauit, qui nomen sibi assumpsit Leonis II. Eodemque vita functo die 17. eiusdem Aprilis quo creatus erat Pontifex, successus est Camillus Burghesius, Patre Antonio Burghesio Senensi progenitus, Romanus, Cardinalis tituli S. Chrysogoni, magno purpuratorum Patrum consensu, viuz vocis suffragio ad supremum hunc Ecclesiæ Christianæ gradum euectus, quem rerum agendarum magnus vsus, zelus erga Dei Ecclesiam & singularis beneficentia commendauerant.
- 4 In Prouincia decreta est mense Decem. proditio Meratgi nobilis Dynastæ Prouincialis; sed ingenua patriæ atque familiaris fidelitate degeneris, qui Massiliam Hispanis tradere cogitauerat. Captus Merargus capite poenas luit, corpus in quatuor partes sectum & totidem palis affixa membra, caput in maiore Massiliæ porta hastæ suffixum. Aliis vero de causis Aruerniz Comes & Antraguus perpetuo carceri mancipari, alij mortis supplicio affecti ex causa Bullionij, de qua ann. 1601. quam Rex hoc anno armata manu prosequabatur.
- Anno 1607. Vltimo Iunij ex hac vita abiit ad coelestem Cæsar Cardinalis Baronius ætatis anno 69. Bibliothecarius & Annalium Ecclesiasticorum scriptor eminentissimus. Cui Rex Francorum Henricus Magnus celebri officio funebri Luteriz parentari voluit, suscepta postmodum ab eodem Rege Christianissimo ad Paulum Pontificem legatione pro exhibenda filiali de more obedientia, qua functus est summa pompa Carolus Gonzaga Dux Niuernensis, exhibuitque eam de more solito ad finem Nouembris perorante Mauritio Breisio Delphinatæ Oratore percelebri. Nascitur eidem Regi Christianissimo die 16. Aprilis filius alter, dictus Aurelianensis Dux, quem anno 1611. ætatis vero 4. summo omnium dolore nobis mors eripuit.
- 5 Massiliæ per id tempus Constantinopolim missi Patres Societatis Iesu, portu soluentes suscepti deinceps ibi fuerunt Perç, opera Baronis Salignaci Oratoris Regij. Dux Lotaringiæ Carolus hoc nomine 3. mortalitatem relinquit, princeps omnibus charus & Orthodoxæ religionis studio celebris, relicto hærede Henrico filio eius nominis Ducum Lotaringiæ II. qui Catharinam sororem Henrici Magni olim duxerat. In Gallia die 15. Aprilis 1608. tertius Regi natus filius Dux Andegauensis pronuntiatur. Anno sequenti die 13. Maij in Regia S. Dionysij Ecclesia consecratur ac coronatur Christianissima Galliz & Nauarræ

Nauarræ Regina Maria Medicea, & quidem regia pompa solemnibusque ceremoniis. Regni tamen Florentis nunc sub Henrico alacritatem temperauit, Ferdinandi Medicei Ducis Florentini obitus, cuius demortui Cosmus filius hæres Ducatum Hetruriæ accepit. Romæ Paulus Papa Ignatium Loyolam Societatis Iesu parentem & fundatorem vitæ innocentia & miraculis iam clarum Beatum die 3. Decem. pronuntiat

Anno 1610. Parabat nunc Rex Henricus expeditionem quæ multis mortalibus etiam Principibus metum iniecit, ignaris quo tandem tanti apparatus moles se verteret, cum infaustus si aliàs annus illuxit, & tam acerbi quam inopinati casus nuntius, horret animus referre, fortissimi clementissimique post hoc conditum imperium Regis acerbissimam necem, quem cum omnes immortalem cuperent, quique si superis visum, aut nunquam vivere aut nunquam mori debuisset, dum Lutetiæ Parisiorum contemplaturus magnificentissimum apparatus, quo Reginam de morte urbem regiam ingredientem excepturus esset, rheda vectus obambulare cum aliquot proceribus, hora circiter 4. pomeridiana neglectis diuersis denuntiationibus sibi factis de nece eo die imminente, ob quas à suis rogatus domo tota die non exire, exiuit tamen ut erat periculi spretor, quo factum est ut in arcto Ferroneriæ vico, ubi occursum cartorum oneratorum consistere coactus est, intra ipsam Rhedam à perfidissimo sicario iam ab aliquo tempore ei insidiantem ictu cùteri gemino sinistro latere ad cordis auriculam & venam cauam illato peremptus sit, voce, & vita illico amissis cum copiosissimi sanguinis emissionem, anno ætatis 47. regni 21. cor eius ex ipsius olim decreto, Reginæ iussu, atque illustrissimi Principis de Contry manibus traditur Patribus Societatis Iesu, deferaturque in eorum Ecclesiam S. Ludouici nomine honestatam, inde scilicet in Collegij sui Flexiensis Ecclesiam asportandum. Quo munere viginti eiusdem Societatis Religiosi perfuncti sunt deducuntibus clarissimo Duce Mombasconio ac Domino Varannæ qui eo perueniunt die 4. Iunii.

Ingens ex optimi Principis obitu vniuersam Galliam luctus impleuit, manauitque ad externos idem doloris sensus. Supplicio parricida inhumanus periit 27. Maij, qui ad denuntiandos sceleris participes multis tum blanditiis tum tormentis exagitatus, conscium criminis præter se neminem esse omni asseueratione affirmauit. Eodem vero die quo periit Pater, Ludouicus XIII. Henrici Magni filius in Senatum se confert, ubi in suo iustitiæ Puluinari sedens Rex proclamatur, præsentem & ad latus confidentem Regina matrem, Sequenti vero die Sabbathi 15. Maij sedens rursus in iustitiæ Puluinari per sanctionem D. Cancellarij ore pronuntiatam, de Cardinalium, Principum, Parium Franciæ, aliorumque qui aderant Procerum, ac Senatusconsulto Restrictam in Gallia declarat Reginam matrem suam, circa personarum suarum Regnorumque ac rerum suarum regimen.

Anno 1611. Massiliæ die 7. Iunii Augustiniani Discalceati & nomen & initium habuere quorum annales ista tradunt.

Cœnobij in vrbe Massilia institutionis ordine præscripta capita.

Augustinianos Patres oppido receperunt, Antistes è Nobili Turricellorum gente & qui per id tempus Consulatam gerebant. Id assequutus est R. P. à Sancto Hieronymo partim exemplo vita partim Concionibus civitatem ad omne officium atque virtutem vehementer accendens. Interea dum peridonea habitationis ades quaerunt, Abbatia S. Victoris Religiosi Patres assignant, quod non longe ab vrbe aberat templum cultui B. Virginis dicatum cognomento Regis magna hominum frequentia supplicantium ritu. P. Matthæum à Sancta Francisca, P. Franciscum à Sancto Hieronymo, Fratrem Archangelum à Sancta Margarita tonsura initiatum, & F. Illuminatum administra conditionis religiosum usque ad templum, celebrante ut pedem in domum inferrent possessionem, ibique rem diuinam secundum morem exequerentur. Anno vero 1611. die 13. Maij Antistes adiunctis sibi qui per id tempus consulatam gerebant DD. de la Sale, D. Aleman, crucem statuit in ea pariete quam vulgo S. Basiliij nominant, & templi eodem anno fundamenta posita diuinam rem agente Episcopo cui adfuit nobilium stipatus corona Dux Guisus Provincia Prorex & Salania Præses, qui lapidem in fundamentis primum posuit, cuius hac fuit inscriptio.

Carolus à Lotharingia Dux Guisus, & de Cheuense, Princeps de Ienneville, Dux & Par Francia, Gallicano Mediterraneo Præpositus, & Salania Præses templi PP.

August. exalceat. Cœnobij Massilien. titulo S. Nicolai Tolentini primum in fundamentis lapidem posuit. Anno Christi 1611. 7. Iunii.

Per id tempus Domina de S. Chamar de Grandprè suis impensis sacellum templo adstrui curauit

nit dicarique cultui B. Anna, quod deinde D. Pinelly in Canonico Maiorū Collegio Theologicis Praefectus idemque Antistitis in munere Episcopi Vicarius inauguravit 4. Decem. Eluxit Massiliensium Charitas quam maxime, cuius ope Patres assignata sibi domo intra annum usi fuerunt. Templum dedicavit D. Franciscus de Lomenie, Episcopus cultui B. Nicolai Tolentini. Praesentes aderant qui per id tempus Consulatū gerebant DD. de Bourgoigne, Sanonrui, Meynard, & Vian Assessor. Templum exornant sacra duo quorum alterum B. Nicolai Tolent. D. Pale cinis Massiliensis, alterum cultui B. Virginis dicatum suis impensis extrui curavit, Dominus de Rocca.

- 10 Hoc item anno ex hac vita discessit mense Nouembri Regis Ludouici frater secundogenitus Dux Aurelianensis, quadrimus, eximix puer indolis. Antea verò ad principium Octobris obierat Carolus Dux Meduanus siue Mayenius multae prudentiae & religionis Princeps, qui post praestitam semel Regi Henrico IV. obedientiam fidelissimum semper ei atque vtilissimum regno sese exhibuit, cuius mors non parum Reginam turbauit, quae sapientissimis eius consiliis multum fidebat.

- 11 In Prouincia nobilis Antonius De Simiane Dominus Cabanensis, frater clarissimi Delphinatus Gubernatoris D. de Gordes ac Domini de Venes, anno aetatis 87. vel 89. ab hominibus de migravit. Qui cum ab infantia Calvinismum hauisset, hunc morti proximus abiuravit triūque Sacramentorum Eucharistiae, Confessionis, & extremae Vnctionis subsidio ad Catholicam mortem se accinxit. Duo, inquit, Gauterius saeculo 17. Chronolo. memoratu digna in eo obseruanda sunt. Vnum quod ad largiendam Eleemosynam etiam religiosis quos humaniter excipiebat fuit admodum propensus. Alterum quod post eius obitum inuenta apud eum est Introductio ad deuotionem Reuerendissimi Francisci De Sales Geneuensis Episcopi propriae ipsius manus glossis aspersa, cuius tegumento inscripta erant haec verba. *Letta reletta: faciat Deus ut id in misera anima mea consolationem & proximi mei adificationem cedat.* Quo tempore in Senatu Aquensi Gaufridus quidam magnis flagitiis & Magicæ artis longo nefarioque vsu nobilis condigno supplicio afficitur, prolata in eum sententia vltimo Aprilis 1611.

- 12 Anno 1612. Aquis Sextiis 24. Maij celebrata est synodus Prouincialis à Paulo Huraldo De l'Hospital D. de Vallegrand Archiepiscopo, in qua libellus De Ecclesiastica & Politica libertate auctore Edmundo Richerio Doctore Theologo facultatis Parisiensis damnatus est, atque proscriptus, cum id ipsum iam praestitum esset Parisiis in simili synodo à Iacobo Cardinale Petronio Archiepiscopo Senonensi, vnà cum eius septem suffraganeis. Idemque Richerius auctoritate Regia & decreto facultatis depositus est à syndicato eiusdem facultatis quem gerebat. Iam hoc anno Galliam & Hispaniam nouo foedere iungi placuerat pactione gemini coniugij. Destinati vtriusque Legati nempe Illustrissimus Dux Mayenius extraordinaria legatione in Hispaniam missus, ad perficiendum Regis Galliae & Navarrae Christianissimi Ludouici XIII. foelix connubium cum Anna infante Hispaniae, Madritum appulerat 17. Iulij sequenti vero 13. August. Lutetiam solenniter ingressus Dux illustrissimus De Pastrana Maiestatis Catholicae Legatus extraordinarius ad perficiendum Philippi Dominici Victoris Hispaniae primogeniti cum Elizabetha Franciae Regis Christianissimi sorore, die verò 16. eiusdem mensis in regiam Luparam magnifice à Rege Reginae matre receptus & de sua legatione auditus fuerat. Nuptiae tamen dilatae ob immaturam partium aetatem, & quod eas minus probarent nonnulli Principes Galli & Proceres. Inter hæc Romae Paulus Pontifex cum non ita pridem precibus Mariae Reginae Matris & Henrici Episcopi Parisiensis motus constitutione 6. Idus Maij edita instituisset Congregationem plorū Sacerdotum sub nuncupatione Oratorij Iesu Christi Domini nostri in regno Franciae, iam antea ab eadem Regina de licentia Regis Ludouici ipsius filij & consensu praedicti Episcopi fundatam in ea ciuitate, in honore orationum quas Christus in diebus carnis suae fudit, cuius principale ac praecipuum instrumentum esset perfectioni status Sacerdotalis totaliter incumbere, singulasque actiones ordini Sacerdotali proprie & essentialiter convenientes sibi ab ordinariis ubi stabiliti fuerint praescribendas, & non alias amplecti, nunc Eius Congregationis ac Presbyterorum institutorem Praepositum Generalem constituit Petrum de Bérulle presbyterum Parisiensem ex commendatione dictae Mariae Reginae matris.

- 13 Inter eos Sacerdotes qui primum in Prouincia nomen huic Congregationi dederunt Petrus Romillon patria Salonenfis vir bonus ac pius, cuius opera Massiliam missi aliquot sodales ex consensu Episcopi Turricellae, vtendum domicilium pretio accipere, sacris interea operanturi in vicino templo Vrsularum, donec venerabili Cononico Maioris Ecclesiae Collegio placuit eos in Sacelli S. Marthae possessionem solenni ac publico contractu

tractu inducere, & coemptis propinquis ædibus totidem olim prostibulis (ex quibus probrosa vndecim eiecere scorta siue stercora) furentibus nequicquam impiorum ganeonum ac facinorosorum hominum aduersariis conatibus, in sacris initiisque Christianæ doctrinæ tradendis diligentem operam nauare coeperunt.

Anno 1614. Post Henrici magni deplorandam sæculis omnibus necem, quietiores in Gallia fuere quam spes omnium tulerat sub Ludouico puero, cuius tutela cum Regni procuratione matri extemplo permittitur. Initium vero tumultuandi fecere Princeps Condeus, Duces Vindonicensis, Niuernensis, & Mayenius, Marecallus Bulionius & nonnulli alij Principes ac proceres secessionem facientes prætextu rerum confusionis, sub procuratione Reginæ matris affinitatum Hispanicarum ac nimix autoritatis Concini Florentini in cæterorum præiudicium. Ventum est ad arma collectis vtriusque exercitibus, sed mox secuta quædam concordia dum Rex exacto iam ætatis anno 14 sedens in Senatu Parisiensi die 1. Octob. ex lege Regia suscepit in se administrationem regni, quam mater hætenus exercuerat. Trium deinceps ordinum Comitia à prædictis Principibus expetita celebrari coeperunt ibidem Parisiis. Quibus Arelatensium nomine Gabriel De Varadier ex equestri familia, municipij de S. Andiol in Prouincia Dynasta (vxore postmodum defuncta Ecclesiæ Arelatensis Archidiaconus) humanis rebus elapsis proximè annis exemptus, & Petrus Daugieres I. C. Assessor itidem defunctus, Legati interfuere. Ordines laudatis regiis nuptiis discordias sedasse videbantur in aliquot annos sed nullo fere effectû, ut etiam fuerant coacta Comitia non tam ut in eis aliquid decerneretur quam ut satisfaceret speciosis turbulentorum prætextibus. Iterum ergo venit ad arma, secedente rursus Condeo cum cæteris & Hugonotis cum iis iunctis atque multa hostilia exercentibus. Nihilominus Rex iter ingressus ad excipiendam sponsam Annam filiam Regis Hispaniæ & deducendam sororem Elisaberham ad Philippum Principem mense Septembri Burdegalam aduenit. Vno porro eodemque die ex condito Dux Lermæus Regis Ludouici mandato Burgis in Castella cum Anna, Dux Guisus Philippi Principis nomine Burdegala cum Elisaberha, publice in Ecclesia connubiales ceremonias ministerio sacrorum Antistitum adimplerunt. Inde Guisus Elisaberham ad limites Regni ducens consignauit Hispanis die 9. Nouem. & acceptam ab iis per manus Vssedæ Annam quam Rex ipse Philippus eius parens vnice sibi dilectam adusque Fontarabiam in ipso fere limite sitam Comitatus fuerat, Burdegalam ad Regem deduxit. Per id tempus finem vitæ habuit Lutetiæ anno suæ ætatis 63. Margarita Valesia olim nupta Henrico magno, in qua Valesiorum stirps regia penitus extincta est, quæ in Henrico III. regnare desierat anno 1589. cum in Philippo Valesio cœpisset. Mortuusque pariter est 23. August. Auenione Franciscus Cardinalis de Ioiosa sacri collegij Princeps & regni atque Ecclesiæ Galliæ apud sedem Apostolicam Protector anno ætatis 54. Cor suum in Ecclesia Collegij Societatis Iesu ibidem Auenione reponi, corpus ad residentiam Pontifariam eiusdem Societatis à se fundatam efferi iussit.

Anno 1615. Missi duo Patres Societatis Iesu Massiliam autoritate Regis Christianissimi strenuam cœpere sub auspiciis Turricellæ Episcopi in excolenda vinea Dominica nauare operam, vbi primum Ecclesia hinc inde mutuata & conductio domicilio, cum anno superiori indulisset Rex eodem Diplomate, scriptionis die 14. Apri. 1614. facultatem possidendi ad annuos nouæ familiæ redditus ex bonis amplissimis Societati nostræ pro instituendo Massiliæ Collegio à Petro & Thoma De Riquety germanis fratribus Massiliensibus testamento legatis tenuem & exiguam illam partem, de quibus ad Principis Illustrissimi Guisij Proregis arbitrium mutato iure decidisset.

Anno 1616. Guillelmus Du Vair in Aquensi Senatu primarius Præses ac vitæ præsertim integritate conspicuus ad Regij Annuli custodiam ex nostra Prouincia totius Galliæ votis fuit euocatus. Qui postmodum Lexouienis Antistes renuntiatus Alleaumiæ nepotem iam Regiensem Præsulem in Lexouienis Ecclesiæ moderatione coadiutorem ut dicunt cum futura successione, Ludouico Iusto Rege Christianissimo annuente, à Paulo V. summo Pontifice impetrat. Vnde Verio postea ex humanis demigrante Alleaumiæ Regiensi die 22. Lexouienis præficitur Ecclesiæ, quam per aliquot annos summa cum laude & plene gubernauit & Parisiis decessit an. 1634. mense Septem.

Anno 1617. Massiliæ Actum publica autoritate consignatum donationis perpetuæ templi se uicelli Deiparæ Montisluccij Massiliensis, & domus Claustralis atque horti factæ à D. Iosepho Gautelmy Religioso Monasterij S. Victoris Massiliensis & Priore Prioratus eiusdem Ecclesiæ aut sacelli fratribus Minoribus Conuentualibus Prouinciæ S. Ludouici

ut ibi suum Conuentum constituent, ea tamen lege ut praedicti Conuentuales Priori & eius successoribus 80. libras annui redditus no mine pendant mille & quingentarum capite extinguendas. Reseruata penes S. Victoris Monasterium in sacellum & quae ad illud spectant Iurisdictione. Factum 6. Septem. 1617.

18

Regina mater dum turbae post Concilium necatum conquiescerent, tantisper in secessum rogata se Blasas recepit. Cum ipsa secedens Armandus Ioannes Plessius Richelius Episcopus Lucionensis cuius ipsa consiliis utebatur, paulo post maleuolorum inuidia iussus ab ea recedere Episcopatum suum munere pastoralis functurus petiit, eumque lustrauit, rursumque alio accepto mandato inde Auenionem se contulit ubi permansit usque ad Reginae Engolismam abcessum. Interea Ludouicus Rex publicam rem suis auspiciis cepit regere. Cuius tractandae ut ab religione duceret initium Septembri mense lege publica decreuit ut in Beneuarnensi Prouincia quae ad radices Pyrenaei sita est, Catholicus cultus ubique restitueretur, tum ut haeretici erepta ante annos circiter 50. Ecclesiis bona redderent. Per id tempus Mauritius Princeps Cardinalis Sabaudiae missus à Patre Duce in Galliam ad tractationem Matrimonij Christinae sororis Regis cum Principe Victore Amedeo filio Ducis natu maximo, honorifice Parisiis susceptus est, ac summae prudentiae ac pietatis laude legatione sua ex optatis functus. Lutetiae decessit anno aetatis suae 63. Iacobus Dauy Cardinalis Perronius Archiepiscopus Senonensis, magnus Franciae Eleemosynarius. Quantus vir fuerit ostendunt ex parte grauissima eius scripta quae reliquit, cum esset nihilominus verbo & sermocinatione atque disputatione incomparabiliter praestantior.

ARTVS D'ESPINAY.

Annus CHRISTI 1619. MASSILIAE CONDITA. AN. 2216.

Ludouici XIII. Francorum Regis & Prouincia Comitum An. 9.

RTVS Iacobum sequutus non magis breuitate Pontificatus quam cunctorum desiderio memorandus, & eodem paucis post mensibus quo subiectus est anno vidum delibato Pontificatu ereptus, maximas Massiliensium spes ingeni amicorum luctu sefellit. Hæc Robertus in Gallia Christiana V. Massilienses. *Artus d'Espina filius Francisci Praefecti tormentis bellicis, occisi in obsidione Ambiani 5. Septem. 1597. ex Abbate Redonensi* de qua gente vide Archiepiscopos Lugdunenses num. 103. ubi Seueritius in chronologia sua historica Archiepiscoporum Lugdunensium Andreas, inquit, Despinay antea Archiepiscopus Burdegalensis & Cardinalis S. Martini de Montibus anno 1493. ac mense Aprili non obstante electione facta de Hugone de Talaru, praepo Regis receptus est in Archiepiscopum. Cuius dein obitus nunciatus est 16. Calen. Decem. anno Christi 1500. Hoc totum ex Archiuis, & simile Gillius de Corrozet qui scribit eum Lutetiae mortuum 4. Idus Nouem. anno praefato in cenobio Celestiniano. Robertus ibidem V. Lugdunenses num. 103. de eodem Andrea quo etiam, inquit, sedente anno 1494. 25. Martij Carolus VIII. Rex Franciae cum Anna uxore petram fundamentalem apposuit conuentui Observantiae Lugduni. Conditur insuper Monasterium Augustinensium De Brou prope Burgum in Bressia à Philiberto Sabaudiae Duce & Margarita Austriaca coniugibus illic postea sepultis quo opere non facile reperies elegantius. Autor Galliae Purpuratae lib. 4. sub Innocentio VIII. anno 1489. Andream d'Espina D. Martini à Campis Priorem Lutetiae Parisiorum legimus stirpe nobilissimum, Armoricorum familia d'Espina quem male Ciaconius nuncupat Ludouicum. Parentes ei fuere Richardus d'Espina & Beatrix de Montauban, fratres Ioannes Mirapicensis Praeful & Robertus Nannetensis, quem Episcopatum ab Innocentio VIII. accepit quantumvis Anna Ducissa nominasset Guillelmum Guegnem Archidiaconum Nannetensem. Verum non vltus est fructibus & in matrimonio contracto anno 1491. die 26. Decem. in castro de Langes Turonum inter Ludouicum XII. & Annam Britannicam inserta fuit hæc clausula, ut Rex in Guillelmi gratiam summo scriberet Pontifici Roberti successor Guillelmus anno 1498. Patruus Iacobus d'Espina Rhedonensis Episcopus ex Maclouienfi, vir in multis aduersis exercitatus, in carcere defunctus malitia & thecnis Petri Landais Duci Francisco II. à thesauris. Non fuit Arelatenfis Archiepiscopus obitu in curia Romana Eustachij de Leuis Philippi Cardinalis fratris anno 1476. Pontifice Sixto IV. ut vult Ciaconius conferente, successit enim

Eustachio

Eustachio Nicolaus cibo ut notum est ex diplomate Innocentij anno 1489. die 8. Calen. Maij. Burdigalensis Archipræsul civitatem & Ecclesiam ingreditur possessionis ergo 9. Calen. Apri. anno 1482. ita Ecclesie Burdegalesis Acta. Fungens Sacerdotio Burdegalesis Ecclesie in Senatorum Vaticanorum numerum adscitus presbyter appellatione perpetua Burdegalesis tituli SS. Sylvestri & Martini in montibus ab Innocentio VIII. die 14. Mart. anno 1489. prima promotione Cardinalium. Carolo VIII. poscente. In curiam Romanam secessit Andreas Cardinalis & Urbem Innocentio VIII. aliquantisper incoluit Alexandro VI. Carolum VIII. regem regnum Neapolitanum adveniens, inter armatorum militum copias est sequutus, in quo & si damniari non nihil videatur, inquit Ciaconius, in hoc tamen laudari satis potest, quod reuertente mox Carolo in Galliam cum exercitu & in agro Parmensi apud Forum novum cum Venerorum Ludouicique Sfortie militibus manum conferente, quando ceteri Sacerdotes qui exercitum comitabantur imprimiturque Guillelmus Brissonetus novus Cardinalis vulgo Maclouienis arma protinus corripissent, & non secus ac veri milites thoracibus militaribusque sese vestibus induissent, ipse solus tale damnans ac detestans Consilium arma viro Sacerdote & Cardinale indigna pronuntiavit. Etenim thiara tantum capiti imposita solaque Sacerdotali clamyde indutus, crucem Dominicam dextra accepit intrepidus, quo confusus gestamine à Caroli latere nunquam discedens armatas omnes acies evasit, in patriam reuersus. Carolo VIII. & Ludouico XII. Regibus percharus, urbis Parisiensis Gubernator, ex Iacobo Brulio, morum suauitate pollebat & familiarum splendore fulgebat, vir tamen perpauca literarum ait Garimbertus. Luterie morte sublatu est 13. Nouem. an. 1500. ubi iacet in Coelestinorum Monasterio.

Quod ad Galliam spectat Regina mater diutinae commorationis Blesensis pertaxa quam ipsa honorarium carcerem interpretabatur ope Ducis Espernonij inscio Rege inde deducta est Engolismam. Qua de re commotus Rex in Esperthonium exercitum collegit sed multis vltro citroque missis nunciis & literis tandem Septembri mense concordia renouata est, opera maxime Armandi Archiepiscopi Luconensis, qui ut eius animum pro industria sua & gratia qua apud ipsam pollebat ad reconciliationem flecteret renocatus Auenione à Rege fuerat. Tum Rex apud Turones matrem visitauit, ingenti utrimque letitia.

NICOLAUS II. COEFFE TEAN.

Annus CHRISTI 1620. MASSILIÆ CONDITA. 2217.

Ludouici XIII. Francorum Regis & Provincia Comitæ Anno.

VBRIGATVR Arto Nicolaus de quo Robertus In Gallia Christiana V. Massiliensis Nicolaus Coeffetean Cenomanensis Presbiter non solum sui ordinis Predicatorum deus insignie, sed etiam totius Ecclesie vniuersum singulare ex Dardania Episcopo & Metarum suffraganeo 1612. in hanc sedem conscendit, multa eruditè & eleganter Gallice Latineque scripsit, quorum nihil est opus Catalogum indicare, cum luce meridiana sint clariora. Obiit Parisiis 1623. Apri. 21. possessionem nondum adeptus si pultus ad Dominicanos. Sedes itaque Massiliensis post Artum d'Espinau duos circiter vacauit annos.

Gallia magnis rursus agitatur motibus, cum præsertim Eluinei natione Provincialis summa apud Regem autoritatis inuidia, quem Rex ex infima nobilitate ad excessum Ducis & Paris Francie gradum euexerat, collata etiam ei posthac summa Connestabillis dignitate, tum aliis priuatis de causis. Quo factum est ut multi Principes ac Procures à Rege secesserint mense Iunio ad Regnam eius matrem, specie eam tuendi aduersus insidias maleuolorum. Sed præueniens Rex mira celeritate atque animi presentia aduersus eos castra mouit. Quo in bello Henrici Condæ, qui anno 1619. Octobri mense custodia dimissus erat, fideli usus opera consilioque Ludouicus, breui otium, Francis pacem ac quietem reddidit vno ad Pontem Casaris conflictu, cæcis aduersariorum copis. Quam victoria Regnam matrem ac ceteros eamdem partem cum Rege conciliauit.

Alter proximus annus 1621. Paulo VI. summo Pontifici postremus fuit. Nam excessit Ianua 28. die ætatis 69. Pontificatus XVI. Insequenti mense eiusque 9. die Alexandr Ludouicius susceptus est, Pompeij & Camille Blanchinæ filius, nobili familia Bononiensi, Archiepiscopus illius ciuitatis & Cardinalis Presbyter tituli S. Mariæ Transpontinæ anticum

num agens ætatis 67. variis antea magistratibus & legationibus pro sede Apostolica feliciter functus, qui Gregorius XV. appellari voluit.

- 4 Capucinarum Sanctimonialiū Congregatio etsi primū in Gallia Parisiis nata, nunc primum Massiliam illata est, studio imprimis atque op̃ta Mart̃æ conjugis olim Baronis D'alemagne ac Vicecomitis Valernensis quæ stirpis ac Gentilitatis Marchionum Doraison nobilissima propago, sub matrimonij iugum à parentibus missa, viro demortuo quasi seruitute liberata & facultatem naçta eius perficiendi, quod ab ineunte ætate concupierat, Massiliam se recepit vbi comparatis ædibus (Basilicam aiunt de Meolhou) & exedificato cœnobio prima Capucinarum suscepit habitum ac meliori sponso Christo Domino adhæsit, insignis omni virtute ac præcipue paupertate atque humilitate fœmina. In Annalibus Regiensibus vbi sodalitati Pœnitentium Sacellum in suburbio piorum fidelium elemosynis excitatum est, laudatur Martha nostra in hæc Epigraphe.

D. O. M.

*Parthenique de nomine nomine Charitatis & B. Francisci, pro sacris
Pœnitentijs tandem hodie 8. Id. Septem. 1618. hanc aram dabunt
dedicabuntque D.D. Henricus Michael Archidiaconus & Vic. General. Ecclesiæ
Regiensis & Magnifica Domina D. Martha d'Oraison Valernensis Vicecomitissa
Vti sint volentes & propitijs PP. Regien.*

- 5 Eodem anno stabiliuntur Massiliæ Recollecti qui in eadem suburbij Massiliensis regione sedem collocarunt, quam olim Sanctimonialium Clericorum ædes religiosæ à barbaris dirutæ occupabant.
- 6 Anno 1621. fundatum ibidem est Monasterium Carmelitarum virginum Discalceatarum quarum institutum S. Teresa de Iesu nobilis virgo Hispana, reuocata antiqua ordinis regula ad priscum rigorem ac disciplinam iam apud Abulam Castellæ urbem patriam suam reformauerat: Primi virorum vitam id genus reformatam amplexi Antonius Heredius dictus deinceps De Iesu & Ioannes de Yepes nuncupatus De Cruce diuinitus datus Teresa in auxilium promouendæ Reformationis, qui ambo abdicata vita Ordinis per Eugenium IV. mitigata quam profitebantur, hanc austeriorem primæ regulæ amplexi sunt, hæcque post inde per vniuersum Christianum orbem mirificè propagata est, tam virorum quam fœminarum feracissimis fortibus. Rem narrant Acta vitarum mirabilium S. Teresæ & prædicti B. Ioannis De cruce. Deinceps verò ad preces Philippi Hispaniarum regis, & religiosorum Carmelitarum discalceatorum in Hispania existentium Gregorius XIII. institutum ipsorum approbans, eosdem vna cum domibus eorum & conuentibus à Prouinciis mitigatorum in perpetuum se iunxit & separauit, atque ab omni eorumdem superioritate & iurisdictione exemit, eosque sibi Prouinciā separatam habere & superiores ex ipsis
- 1 Discalceatis sibi eligere concessit, ita tamen vt Priori Generalitatis Ordinis sicut cæteræ Prouinciæ subessent constitutione de his edita 20. Iunij. Qua haud contenti posteriores obtinuerunt à Clemente VIII. omnimodam exemptionem à quacumque superioritate Prioris & aliorum, ac proprium Generalem sibi habere indulsit, cumque altera eorumdem Discalceatorum Congregatio erecta post hæc esset in Italia, quod sic religiosi gaudeant res suas sibi peculiare habere, necesse fuit eidem Pontifici post aliquot annos Italos eiusdem Congregationis Discalceatorum ab Hispanis segregare, & duplicem Congregationem constituere, portæ sic apertæ, inquit Spondanus, anno 1595. num. 25. ad singulas in singulis regnis & Prouinciis instituendi. Neque spes fefellit, in Gallia enim Carmelitarum virgines inter quas nostræ Massilienses, Ordinarij iure præscripto ac regulari omni capite abscisso, trunco non minus toto, se ipsæ moderantur, quàm vt quisquam alius, spiritus quem non habet religiosi particeps, & socius & adiutor illis esse possit.
- 7 Sub idem tempus Lutetiam Parisiorum Rex meditans omnes Prouinciæ urbes adiit vt subditorum erga se animos præsens cognosceret, Regio apparatu & pompa 29. Octob. die anni 1622. exceptus est Aquis Sextiis, Massiliæ, Arclate, &c. Quo tempore vt ædis Sammaxinensis religionem præclaris maiorum suorum operibus fundatam sua æque præsentia cohonestaret, ratus ab se Principibus viris prodendum exemplum non solum ornandi Lipsanothecæ Magdalenz, sed etiam celebrandi, templum D. Magdalenz inuisit. In quo extat celebre eius rei monumentum, nam mille aureos pummos fenestrarum claustris ex vitro reficiendis addixit. Visitur in his egregie facta & insignibus coloribus picta eius imago, & si quando tranquillitatis & pacis optatæ potibus esset ultimam, vti animo præceperat,

rat, vniuerso operi manum imposuisset. Redeunti in citeriorem Galliam sequuti Arelatenses Petrus De Boches Primarius Consul, & Ioannes Montfort vrbis oratores libellum supplicem ipsi dederunt expostularuntque, auro Arelatensium non debere bellum gerimurosque vrbis ab ipsis Regibus construendos ædificandosque, non ex initis solum cum decessoribus Regibus & Comitibus Prouinciæ foederibus, imo & antiquorum Regum exemplo. Theodoricus enim Ostrogothicus, qui primus Regiam Gothorum in Italia stabiliiuit, Arelatensium mœnia bello aut Rhodani impetu quassata sumptibus refecit annamque ex Italia Arelatem deducendam curauit. Interim bello aduersus rebelles sectarios Monspelienfes ærarium publicum exhaustum erat petebantque ciues vt per Regem liceret vectigalia exterarum mercium, quæ Arelatem deferuntur annos 12. in Arelatensium vtilitatem verti transferrique, vt à pecunia mutuo accepta liberi esse possent, exhaustum ærarium reficeretur, murique ad Rhodanum construerentur. Concessit Rex Codicillos, vt posteris exemplo esset Arelatensium fides scirentque omnes quo esset in Arelatenses animo munificus & liberalitate nulli secundus Ludouicus.

Massiliæ factum approbati & confirmati contractus à D. Iacobo de Guin Prothonotario sanctæ sedis Apostolicæ Prioris scalæ Vignerij & Procuratoris Generalis Reuerendiss. D. Roberti Frangi pani Abbatis Monasterij S. Victoris de transferenda prædicta Ecclesia Fratribus Minoribus Conuentualibus necnon & claustrali domo Deiparæ de Montelucio eadem conditione retentæ iurisdictionis, vt pater ex eodem facto consignato coram D. Iosepho Comoron Regio notario Massiliæ 14. Apri. 1622. Est & aliud factum eiusdem donationis approbatæ à capitulo S. Victoris reservata quarta fructuum iurisdictione & aliis vt patet ex eodem facto consignato coram D. Iacobo Garnier Notario Regio & eiusdem Monasterij tabellione vltimo Martij 1622. Bulla vel literæ Apostolicæ concessæ à Vicelegato Auenionensi ratam habentes & confirmantes donationem perpetuam & cessionem prædictæ Ecclesiæ & domus claustralis de Monte Fratribus minoribus conuentualibus factam. Datæ Auenione 12. Ianua. 1623. Acta & significata denuntiatio immisionis possessionis eiusdem Ecclesiæ & domus claustralis Deiparæ de Monte Lucio Fratribus Minoribus traditæ à D. Bartholomæo Lento Sacerdote & Vicario oppidi Nannetensis Dioceseos Massiliensis 5. Februarij 1623.

Romæ Gregorius Pontifex ritu solemnii & vna eademque celebritate retulit in numerum Sanctorum sanctimonix vitæ, virtutum ac miraculorum merito Isidorum Agricolam Hispanum Madritensem, qui vixerat ante quadringentos quinquaginta & amplius annos Ignatium Loiolam institutorem Societatis Iesu, Franciscum Xauerium ex eadem Societate Apostolum Indiarum, Tereciam virginem fundatricem Carmelitarum Discalceatorum, & Philippum Nerium autorem Congregationis Oratorij. Lutetiam vrbem Galliarum primariam à Metropoli Senonensi instante Ludouico Rege ob vrbis splendorem distractam in nouam Metropolin erexit attributis ei Ecclesiis Carnotensi, Aurelianensi & Meldensi, quæ prius eidem Senonensi suberant. Fuitque primus eius Archiepiscopus Ioannes Franciscus Gondius nepos ex fratre Petri Cardinalis Gondij & frater Henrici Cardinalis Retlij Episcoporum olim Parisiensium.

Anno 1623. corripit Massiliæ fundatio Conuentus foeminarum Visitationis S. Mariæ fundatore Francisco De Sales bonæ memoriæ Episcopo Geneuensi. Cui nomen primum à Visitatione factum, eo quod primæ quæ post ipsum Franciscum laborarunt in multiplicatione eius Ordinis, quarum antesignana Ioanna Francisca Fremiot vidua Christophori de Rabutin Baronis Chantalij, soror Andreæ Archiepiscopi Bituricensis, ob reuerentiam tanti mysterij infirmos magisque egentes & derelictos consolabantur, eisque inserviebant. Postea vero Moniales Ordinis in varias Prouincijs dilatatæ perpetuam clausuram seruant. Massiliam vero ingressæ sunt ab obitu Nicolai Coeffeteau sede vacante, cum lecti à Capitulo & renuntiati vicarij Generalis & Officialis potestatem gereret Dominus Franciscus Deolieres, Theologiæ Doctor & in Maiori ac Cathedrali Ecclesia Chori Præfectus. Qui rem coeptam felicibus auspicijs prospereque euenisse Breui hoc gratulatorio testatus est.

Franciscus Deolieres sacra Theologica facultatis Doctor licentiatus, Caput Chori Ecclesiæ primariæ, quam cathedralem vocant, Vicarius Generalis & officialis ciuitatis ac Diocesis Massiliensis, Episcopali sede vacante Venerabilis Capituli autoritate constitutus, omnibus & singulis in quorum manus presentes venerint salutem & pacem in Domino nostro Iesu Christo.

Cum omnes Christi fidem profitentes, ex iis rebus omnibus quæ ad maiorem Dei gloriam & Augustissima ipsius diuinæ maiestatis obsequij ac cultus incrementum feliciter cedunt singularem spiritalis

mensi & Conseruanti in Ecclesia Dominicanorum Parisiis anno 1624. Huius temporis noua Cartusia prope Massiliam erigitur sub invocatione S. Magdalena, sumptibus Cartusie Auenionensis.

Hoc eodem anno die 26. Februa. Ciuitas Massiliensis Congregationi Sacerdotum sub nuncupatione Oratorij Gymnasium suum literarium tradidit temporario dumeaxat ac definitæ actionis contractu, stipulantibus Coss. Ludouico De Vento, viro nobilissimo, Petro Besson, Andrea Borrelli & Ioanne De Meaux causarum patrono & Assessore dignissimo. Exinde lautius constructæ illæ scholæ ac ornatiori porticu, & magistrorum ac discipulorum frequentia & ædificiorum spatio, longe amplioribus cuncta incrementis. Romæ celebratum est de more lubilæum vniuersale anno superiori, mense Maio ab Urbano VIII. Pontifice indictum, cum suspensione vbique quarumcumque aliarum Indulgentiarum toto anno. Cardinalis Franciscus Barberinus Urbani Papæ ex fratre nepos in Galliam missus Legatus à latere ad stringendam pacem inter Galliz & Hispaniæ Reges de Valtelina deque rebus Genuensium, de quibus infra, qui mense Maio magnifice exceptus Lutetiæ in promulgatione tamen facultatum in Senatu de more facienda, ex eo quod in iis Regi non tribueretur titulus Regis Nauarræ, non aliter Senatus autoritatis Regiæ retinentissimus promulgare eas induci potuit, nisi sub conditione quod Legatus intra sex septimanas Breue Pontificium obtineret Senatu exhibendum, quo titulus ille per incogitantiam omissus diceretur, non vt inde aliquod præiudicium Regi in ius regni Nauarræ fieret. Sicuti & olim sub Clemente VIII. & Paulo V. in obedientis iis redditis vidimus Breuia data fuisse, quibus iura ad illud Regibus integra in omnibus permanerent.

Detecta in Regem coniuratione duo Regis fratres naturales Vendomius & Prior Franciæ, Marecallus Ornanus & alij in custodiam traditi fuere. Comes Sueffionensis sponte aulam deseruit, nonnulli supplicio affecti sunt, multi relegati. Erat inter alios prætextus seditiosorum nimia autoritas Armandi Plessij Cardinalis Richelij, quam conquerebantur perniciosam esse regno adeoque ipsum exturbare ac de medio tollere iniquis consiliis & coniurationibus quærebant. Dux vero Aurelianensis Regis frater germanus, in cuius exaltationem conspiratio facta dicebatur, non solum nullum incommodum à Rege sensit, sed contra maioris affectus testimonia, conquerente sæpius Rege quod voluissent coniurati fratrem à se auertere, quem ipse vt vnicum sic vnice diligeret, eidemque fundos etiam ampliores Rex constituit, & nuptias Mariæ Borboniæ vnicæ filiz Ducis Mompenserijs à regio sanguine, diuitiis, præpotentis, & forma ac prudentia præstantissimæ conciliauit.

Anno 1626. Cum mandasset Rex frumentum extra Prouinciæ fines minime transportandum, conquesti sunt Arelatenses antiqua infringi fœdera, quæ Conuentiones vocant, peruiceruntque apud Regem per Carolum De Grille Stablonis Dynastam (municipium est Gregorio Turonensi priscum hodie nomen retinens notissimum) Arelatensium Legatum & Oratorem frumentum aliasque ciuium Arelatensium merces quocumque posse transportari, solita vectigalium immunitate modo non in hostes regni regesque.

Anno 1628. Quod Rupellani iuratz paulo ante fidei & eodem illo ipso anno acceptæ pacis immemores variam in obsidione opem Anglis præstitissent, hominum, armorum, comæatuum, & Subsistum belli facem in sua consilia continue admisissent, decreuit omnino Rex in suam potestatem eam redigere. Rupella contemptrix illa Regum & dominatus omnis impatiens, sanctorum caput, tum viris tum muris & propugnaculis portuque nobilis tum mirabilis situ, quippe Oceano apposita in omnes terras vela demittit, circumiectis insulis clarissima, Anglorum fœderibus potens tutissimum erat rebellium præsidium, tum loci natura tum manu & arte munita sic erat, vulgo vt inexpugnabilis haberetur. Hanc ingenti animo & spe quam de Numinis ope tot rebus experta certissimam sumpserat Ludouicus aggreditur anno 1627. & eodem Consiliorum particeps Richeleo Cardinali operibus ac munitionibus interque cætera stupendis per Oceanum actis moli- bus interclusam ita anno toto tenuit, vt fami enecti ciues extremaque perpassi omnia, Regi sese permiserint. Ergo illa disiectis in planum mœnibus pene in pagi redacta speciem terrori & exemplo reliquis fuit, vt inuicti fidem Principis & clementiam potius quam arma experiri cuperent. Exinde paulatim rebelles ad officium rediere.

Gratulatus est Urbanus Pontifex literis 28. Nouem. scriptis Regi victoriam, quemadmodum & de Eminentissimo Cardinale Richelio literis ad eum datis ingenue agnouit quod palam erat cunctis, consilia pietatis eius in Rupellensi obsidione ad Ecclesiæ gloriam & fœlicitatem Galliarum triumphasse. Dux Tremollius nobilissimæ & antiquissimæ in Pictonibus familiaris Princeps in obsidione Rupellæ mense Iulio instructionibus Cardinalis Richelij eiurata hæresi Religionem Catholicam professus est, summo Regis & totius aulæ

applausu ac singulari Cardinalis laude. Hoc exeunte anno 1629. Alfonso Ludouicus Plessius Richelius frater germanus natu maior Eminentissimi Armãdi Ioannis Cardinalis allectus est ab Urbano Papa in sacrum Cardinalium Collegium, vir mitis, pius, prudens, zelo fidei & disciplinæ eximius, Archiepiscopus Lugdunensis & Galliarum Primas, posteaque etiam factus magnus Regis ac Franciæ Eleemosynarius, tum Abbas S. Victoris Massiliensis.

- 7 Anno 1629. Pestilentia longe lateque tota regione diffusa, Massiliæ Senatus consultum factum est, pro ciuitatis salute, supplicationibus ac votis Deiparæ virginis opem demereri, ut ante eius aram in templo PP. Carmelitarum appensus lichneus olearius, pondo vnciarum sex supra selibras Francicas argentarias triginta octo, perpetuis luceret ærarij publici expensis, Coss. nobilissimo viro Philippo de Felix D. de la Reynarde, Lazaro Du Puy dicto, Seruiano, & Elzeario Farauel, Francisco Darene Assessore dignissimo. Sequenti verò anno 1630. ipso vicinarum ciuitatum congressu afflatuque pestifero, nequicquam adhibitis excubiarum vigilantibus curis, contracta tamen lue, ut conualescere aliquando & sanari ciuitas posset, hoc vnum huic tanto malo remedium fore arbitrati sunt Coss. religiosissimi, Leo de Valbelle D. de la Tour & S. Symphoriani, Nicolaus de Gratian, Alphonsus Sabatherius, & Ioannes de Cabanes Assessor dignissimus, nuncupare votum construendi sacri gynæcei sub auspiciis S. Mariæ Magdalensæ, pro mulieribus à turpi vita resipiscen-
tibus. Nec eos fefellit opinio prosperumque diuinitus nata est exitum, de quo mox infra anno 1631.

- 8 Anno 1630. Patres Societatis iam olim stabilito Massiliæ domicilio, nunc aucti numero etiam non opibus, quindecim circiter post annos foundationis, ex prioribus redditibus nouas ædes coëmerunt, quas S. Crucis nomine inauguratas esse voluerunt, haud procul à conspectu Cornubij Parthenij S. Saluatoris. Fuerunt & plures alij ciues auxiliores ad alendos amplificatæ familiæ operarios pietate ac liberalitate in nos insignes, & templum in honorem D. Virginis à Victoria est designatum, quod Carolus à Lotharingia Dux Guisus, Prouinciæ Prorex ac Thalassiarcha Societatis nostræ amantissimus largitionibus suis mirifice auxit qui sex aureorum millia ex voto eidem operi legauit ac primarium lapidem ætatis omnis ac generis virorum mulierumque celeberrimo conuentu, sacris operante D. Ludouico De Gantes Vicario, Massiliensis Diocesis Generali 1. Februar. poni curauit cum hac Epigraphe.

D. O. M.

*Urbano VIII. Pontifice Max. Ludouico XIII. Rege Christianissimo
Carolus à Lotharingia Dux Guisus Prouincia Prorex ac
Thalassiarcha Vetrici Virgini Deiparæ ex voto Societ. Iesu
à fundamentis extruxit ac primarium hunc lapidem 8. Decem.
Concepta Virgini sacro à R. D. Vicario Generali benedictum
felicitibus auspiciis posuit anno 1630.*

- 9 Anno 1631. Massiliæ Coss. duo primarij Dominus Leo de Valbelle D. de la Tour & D. Nicolaus de Gratian qui anno superiori suasionem imprimis atque instinctu P. Ioannis Baptistæ Odear Societatis nostræ Sacerdotis, viri præstantis virtute ac vita laudabilis, Deo sanctissimæque virgini Deiparæ vota fecerant luctuosus illis periculosissimisque pestilentia quæ tunc grassabatur temporibus, ea nunc coacta ciuitatis Consilio omniumque Ordinum suffragiis persoluerunt, designato ab vrbe domicilio pro mulieribus ab incontinenti ac turpi vita ad honestam se conuertentibus, sub inuocatione S. Mariæ Magdalensæ. Quod in ipsa prima institutione trecentis aureorum millibus ex ærario publico ditatum esse voluerunt, cum variorum Indulgentiarum concessione ac piorum legatorum bonorumque fisco additorum applicatione.
- 10 In Politicis. Regina Mater æmulorum atque maleuolorum Cardinalis Ducis Richelij abrepta factionibus elegit clam à regno abire inscio Rege, quæ in proximum Belgium mense Iulio delata ibi ab Infanta Archiduce summo honore excepta est, quam sequutus Dux Aurelianensis frater Regis à prauis similiter quorundam ipsius domesticorum aliorumque seditiosorum hominum subdolis suggestionibus abductus, primum Aurelianum concedens inde Burgundiam postmodumque Lotharingiam petiit ac demum Ianuario sequenti Bruxellas ad matrem accessit, receptus & ipse valde honorifice ab Infanta.
- 11 Anno 1633. Ibidem Patres Carthusiani destinati Asceterij primarium lapidem ab Episcopo

scopo nostro Francisco De Lomenie solenni ritu & apparatu benedictum, fundamentis aptatum locatumque habuere. Tanti operis institutionem ac cœnobij foundationem suis expensis suscepit piissima Villanoux Carthusia, vtestatur Epigraphæ eodem lapide incisa, cuius hanc damus tabulam ex tabula.

Quod felix faustum sanctumque sit Urbano VIII. summo Pontifice, Ludouico XIII. Rege Christianissimo.

Huius adusctisq̃ue Carthusiana D. O. M. Dinaque Deipara Virg. Maria sacra in honorem Beatissima Maria Magdalena (cuius felici impulsu vita & prædicatione hac sibi solum patientibus quondam signis divina sanctificavit providentia) construenda & erigenda Illustriss. Nicolaus de l'Hospital, Marchio De Vüry, primus Franciæ Marscallus, Provincia Prorex, &c. lapidem hunc capitalem à Reuerend. D. D. Francisco De Lomenie Massiliensi Episcopo solenni ritu & apparatu benedictum, præsentibus Magnificis. D. D. Vignerio ac Consulibus Gubernatoribus civitatis civibusq̃ue cunctis publicum attollentibus gaudium deuotissime ac munificentissime fundamentis aptatis locantique, anno Domini M. DC. XXXII. die 8. Septembris sedente in Carthusia solius eiusdem Ordinis Reuerendissimo Episcopo Catholico Iusto 1. in serie Generalium XLVII.

Ad æternum Principis tanti operis Depalatricis piissimæ Villanoux Carthusiæ monumentum O. Deus audiat.

Chopinus in Monastico pag. 244. In Massiliensi Provincia effulgent Carthusianorum Sacre Basilicæ d'Urbonis, Mons Rini, Vallis S. Mariz, Verne, Vallis bonæ, Boni passus, Vallis benedictionis, Pratinicollis Monialium, Bertaudi Sanctimonialium annexa ædi d'Urbonis. Aubertus Miræus in lib. Orig. Carthusianorum Monasteriorum, statim post Prouinciā 1. cap. 1. cui titulus *Prouincia Gebennensis*, vbi Carthusia maior, mox c. 2. *Prouincia Comitatus Prouincia* In tractu Massiliensi 1. Domus d'Urbonis 2. Mons Rini 3. Vallis S. Mariz Ditaçsis Diensis, vbi Humbertus Delphinus suscepit habitum mortua Anna vxore 4. Vernense Monasterium, vulgo Verne 5. Vallis benedictionis 6. Vallis Bonæ 7. Domus Boni passus 8. Pratum molle Monialium, Gratianopoli fundatum à Guigone Delphino qui illuc sepultus est & mortuus an. 1332. Ex Bibliotheca Carthusiana auctore Theodoro Petreio. Inter Episcopos Franciscus De Simiana Episcopus Aptensis professione Carthusianus obiit an. 1574. Item Franciscus De Casa nota Episcopus Astensis, professus & alias Prior Carthusiæ Auchionensis & Boni passus nec non visitator Prouinciæ, naturæ debitum persoluit an. 1588.

Per idem tempus Massiliæ stabiliuntur Patres Carmelitæ Discalceati sub eorundem pene Magistratuum auspiciis, sed in suburbio à iure & dominio Episcopi Massiliensis impu- ni quodque Urbanus V. sub ditionem Abbatiz S. Victoris imperioque subiunxit.

Anno 1635. die 10. Apri. Puellæ egenæ utroque parente orbatæ quas Orphelinas vocant, in vnam familiam Massiliæ aggregatæ, ex fundatione certo domicilio concluduntur, attributis in hunc usum Xenodochij S. Iacobi ædibus, proximis templo D. Martini, quarum iore ipsius Xenodochij Rectores palam ac præsentibus Prætoribus primario, Consulibus, lectisque nouæ familiæ Rectores & assentiente Ordinario D. Francisco De Lomenie se abdicarunt, edita fundationis constitutione ne supra viginti quinque puellarum numerus excederet, vesteque alba cum partheniq̃ velamine induerentur omnes sub nuncupatione virginum *Dominæ nostræ De gratia* siue Auxiliatricis, nomine, ac cætera Piqueti Notarij ac scribæ Regij tabulis adscripta.

Anno 1636. Massiliæ in claustris Carthusiano nuper consecrato primam cellulam extruendam propriis expensis curauit D. Franciscus de Foresta palatij Massiliensis primarius Iudex cuius rei monumenta hæc certa in literis extant.

D. O. M. B. V. M.

Claustris Carthusiano apud Massiliam recens consecrata hanc primam cellulam insinctis Diuinitatis, charitatis impulsu sanctissimi nominis Iesu auspiciis, extruendum propriis expensis curauit N. D. D. Franciscus De Foresta D. de Castellan, Regi à consilio, Palatij Massiliensis primarius Iudex, cuius filius primogenitus N. D. Ioannes Paulus De Foresta lapidem hunc angularem fundamentis piissime coaptatis posuitque, præsentibus ac præsentibus Religiosis Anno Domini M. DC. XXXVII. Urbano VIII. supremo Pontifice Ludouico XIII. Rege Christianissimo. Die 2. Ianuarij.

rorum & Coleta foeminarum reformationis curam susceperint, & ad summam perfectionis per excelsas virtutes praeiuerint. Coletam ob miraculorum merita à suis coli Ecclesiastico Officio Clemens VIII. concessit, & Paulus V. confirmavit, atque etiam extendit. Cuius eiusdem Virginis laudi atque praeconio plurimum confert, quod dicatur in eius vita mirificus ille S. Vincentius Ferrerius motus visione de illa diuinitus habita, ex Hispania venisse in Galliam ut ipsam inuideret. Obiit Gandavi anno 1447. aetatis suae 66. miraculis in vita & post mortem illustrissima.

Hoc item anno 1637. Massiliae congregatio creata est Monialium ex regula & Ordine S. Dominici, Coenobij Auenionensis à S. Praxede nuncupati nobilissima propago. Cum enim S. Dominicus in Occitania contra Albigeneses concionaretur Monasterium sanctimonialium ex hac causa extruxisse dicitur. Erant in illis locis nobiles plurimi, qui inopia adacti filias suas tradebant haereticis nutriendas, imo vero erroribus pestiferis corrumpendas. Eorum exitiale opprobrium miseratus Dei seruus B. Dominicus Monasterium in quo reciperentur in loco quem Drullianum vocant instituit, ubi ancillae Christi perpetuo inclusae admirandas constitutiones, & obseruantias arctumque silentium sectarentur, & manibus suis laborantes in conscientiae puritate Creatori suo iucundum exhiberent famulatum. Theodoricus in vita S. Dominici lib. 1. cap. 6. Ex Prulliano igitur Moniales Auenionem non ita pridem deductae ad restituendam in quadam eiusdem ordinis familiae vitae religiosae disciplinam, nunc Auenione Anicium, tum Anicio simul atque Auenione Massiliam, piorum quorundam virorum ac primariorum singulari cura & patrocinio novas colonias miserunt.

Anno 1638 Rex Ludouicus pro religioso studio & praeclare affecta mente erga cultum diuinum & honorem Beatissimae Virginis cuius patrocinio tot prospera se accepisse fatebatur, se ipsum, suum regnum, cunctum populum eiusdem Beatissimae Virginis protectioni voto publice submitit, eaque de re facta publica declaratione omnibus regni Episcopis significauit, ut quotannis 15. August. festo Assumptionis eiusdem Virginis, fieri curarent in singulis Ecclesiis solemnes supplicationes, quae ubique hoc ipso anno fieri coepere singulari omnium populorum exultatione. Quam breui summa alia & ingens sequuta est letitia ex natiuitate Delphini Franciae filij Ludouici Iusti & Annae Piae diuinitus dati post 21. annos initi inter ipsos coniugij. Ad quem summus Pontifex Urbanus VIII. infantiles fascias splendoras & sumptuosas à se benedictas misit, per Illustrissimum Ferdinandum Sfortiam Prolegatum Auenionensem, purpura donatus deinceps ab Innocentio X. qui nunc Ecclesiae clauum tenet.

EVSTATIVS IL. GAULTIVS.

Annus CHRISTI 1639. MASSILIAE CONDITA. An. 2236.

Ludouici XIII. Francorum Regis & Prouincia Comitis An. 29.

EVSTATIVS hoc eodem anno, quo praecessor eius Franciscus è vita migravit, Pontificatus Massiliensis infulas curante apud Cardinalem Ducem Richelium ac Regem Christianissimum D. De Sourdus Archiepiscopo Burdegaliensi qui fratris utriusque Eustachij & Ioannis Baptistae virtutem ac praeclara merita habebat in amoribus & delitiis obtinuit ad annum usque 40. saeculi quo Ioannes de Gault frater germanus illi successit. Fuit Eustachius vir praestans virtutis & sapientiae gloria, diuini verbi praeceptorum eximius, & sodalitate Oratorij Domini Iesu auctore Berullo Cardinali. Nihil quidem eius aetate propter breuitatem Pontificatus magis quam saeculorum inertia tum in Politicis tum in Ecclesiasticis dignum gestum est.

Interim Eustachius noster licet ius lectionis ac nominationis haberet à Rege, dum syngrapham Pontificiae collationis praestolatur, non est adeptus possessionem, sed diutino usus iure dumtaxat ad sedem, proximo namque ineunte anno 1640. morte praeventus Massiliensis Ecclesiae procuracionem reliquit Ioanni Baptistae de Gault fratri germano.

DEO OPT. MAX.

ET BEATA VIRGINI MARIAE.

Matri Charitatis.

Sacrum Xenodochium quod publica pietas,
Denota Agape, quod S. P. Q. Massiliensis
Per cumulata symbola vagæ paupertati
recludere & claudere constructum
Officiose laborat; ac sic inopie
succurrere,

Vt nulla sit mendicitas nisi opulenta, nulla
fames nisi saturata, nulla egestas nisi reli-
giosa: Hoc saltem optat, hoc vouet
dum super hunc lapidem funda-
tam charitatem, chari-
tatis domum eri-
gere orditur

Sedente Urbano VIII. Pont. Max. Regnante Ludouico XIII. Francorum
Monarcha inuictissimo semper Augusto, & Prouinciæ regente
Ludouico Valesio Allensium Comite, serenissimo
potentissimoque Principe,

TANTO OPERI PRÆFERVNT

Andreas de Gerente Iucari & Venellarum Dominus, Antonius de Moustier,
& Petrus Roux, Consules Meritissimi, nec non Antonius de
Felix Assessor dignissimus, miraque sedulitate & officio
Emanuelis Pacherij Presbyteri, maiorisque Ecclesiæ
Theologistæ Canonici, piam curam & principia
subleuarunt An. M.DC. XL. Iunij XXIV.

Videte qualem Charitatem dedit nobis Pater.

Anno 1643. Nosocomium in suburbio S. Victoris in quo ægri remiges curantur aut qui
labores ferre triremium aut victum quætere nequeunt, aluntur. Cœpit à priuata libera-
litate Illustris Domine Mariæ de Vignerod Eguillon Ducissæ, quæ satis grandem & co-
piosam pecuniæ vim legauit hoc fine. Tum Sacerdotes Laici quos Missionarios vocant ad
nauandam pauperum solatio officiosam operam inuitati sunt, & cura ægris impensa nunc
quoque faciunt, stipem corrogantes non leues redditus fructuarios reficiunt ex regia libe-
ralitate ac piorum largitionibus. Sacellum postea struxere quod aqua piaculari & sacra lu-
strauit Illustrissimus Ioannes Baptista Gaultius Massiliæ Episcopus. Annum structuræ vides
in primario ædificij lapide in hæc verba.

D. O. M.

Hoc Xenodochium Remigum calamitati
& naualis pœnæ solatio institutum.
Illustris Domina Maria de Vignerod
Eguillonij Dux inclita Vouit, Dicauit
In hoc

Regiæ classis ægritudo reparatur & omnimoda tum animæ
tum corpori sedulo ministrantur.

Quodque pium magis est:

Dum infirmis talis cura præstatur Catholici ad spiritalem frugem,
Hæretici Turcæve ad veram fidem adducuntur,
Consilio Ioannis Baptistæ Gaultij Massiliensis Episcopi post
obitum miraculis clari tantum opus reuixerat
Quod ipso anno MDCXLIII. sub Ludouico XIV.

Francorum Rege Christianissimo

Eadem Domina

Classicæ miserationis commodo perfectum

Reliquit.

Sub idē tempus Patres Cistercienses Fulienſis Congregationis sua ipsi industria Massi-
liæ surrexerunt. Pietas & eruditio Concionatoris eiusdem Ordinis statim prouexit, ciues
Massilienses

tissimo, ingenij celeritatem & agendi cogitandique solertiam. Dominus De Fresné decre-
torum Amanuensis & ab iussionibus scriba, qui eius Ministerio nauandæ operæ suæ per plu-
res annos vsus fuerat, donec fama & exploratæ virtutis opinio patefaceret, ei faciles aditus
ad honorem inter Regios, quæstores, sanctiores ærarij tribunatum administraturo. Mater
D. de Preuost stirpe, meritis, gloria perillustis, posteros in æuum & in bonum publicum
donauit, octo mares, & vndecim puellas, nobilissimis familiis innexas, quorum coniuges
locum & lucem inter iudicialium curiarum Præfides, ac Generalis Gallicæ contributionis
quæstores semper tenuere. Sed Stephanus noster natu ex filiis maior, à se etiam lucem,
qui à prima ætate, qualis Christi pugil futurus esset, generosa indole sapientizque prematu-
ræ iudiciis demonstrauit: studiis ad dicendū & ad omnes bonarū rerum disciplinas admo-
tus, ea doctrinæ & peritiz iuris ornamenta comparauit, quæ ipsum ad gloriā extulere. His
verò cum claret insigniis, puellæ nobili copulatus velut alter Hilarius Pictauensis Epi-
scopus Afram quoque suam, nimirum filium Domini de Hale Rationum Magistrum, & ger-
manam vxoris Domini de Boucqueual in ampliori Senatu Regi à consiliis, virginem tulit
casti connubij pignus vnicum. Post cuius orbitatem sacris initiatus, contigit vt exente ab
officio Metentis Ecclesiæ suffraganeo Nicolao Coëffeteau Dardaniæ Episcopo, Stephanus,
ipse propter singulares virtutes maximo omnium desiderio in eius Episcopatum simul &
suffraganei munus subrogaretur; tum diffusa mox eius fama ab Illustrissimo Archiepisco-
po Remensi ad idem penitum Remos euocatus, ac demum in perillustre canonicoꝝ Ca-
thedralis Ecclesiæ Bellouacensis Collegium, Quæstoris titulo coopatus, ita ibi egit vt ip-
sum non multo post Anna Mater Regina Francorum, fauore ac studio procerum regni &
Cleri ad Episcopatus Massiliensis fastigium produxerit. Vbi etiamnum viuit, & valet in
senectute bona.

Anno 1648. Taurocentum Salyorum urbem, maritimam Princeps Thomas à Sabaudia
commodam aduenerat, Nauales ibi copias ad Neapolitanam expeditionem instructurus.
Aderat ei tum D. Ioachimus Quincæus Sacri Imperij, Comes, demque primarius Gallicis
in Castris, Regi Legatus, vir non pietate minus, quam rerum bello præclare gestarum gloria
inclytus. Is dum ad instantem proximè navigationem parantur omnia, quo propitiam sibi
suisque cælitum opem ex gentis maiorumque ritu concilians, Sacram diuæ Magdalenz
specum loci religioꝝ, viciniaque perpelebrem, adiuncto sibi frequenti familiarium Co-
mitatu adire constituit. Nihil ergo ultra cunctatus superato asperrimi montis iugo, San-
ctissimam illam speluncam ingreditur, ibi verò dum pius numen procurat officiis, diuino
quodā afflari se sensit instinctu, vt eximium aliquod sui erga diuam Magdalenam sacram-
que illam Rupem, tum obsequij tum pietatis ederet monumentum. Quare ad sacra duo-
decim, primis quibusque per annum dominicis diebus rite ac decenter in eius honorem
peragenda, duplionis aureos centum religiose attribuit assignato in eam rem fundo ex
quo ad id pij operis certi prouentus annui peterentur. Laudata primū à multis probata-
que admodum pia Comitum in diuam sibi tutelarem beneficentia, ab aliis vero rem secus,
vt fere fit, interpretantibus non sine risu cauillisque excepta, nec defuere ex nobilibus eius
assectis duo qui militari propè licentia, salibus iocisque à Christiana pietate nonnihil ab-
horrentibus ipsum pij muneris authorem aspergerent. Quibus ille pro indita sibi huma-
nitate, vereor, inquit, magnopere ne qui, dum hostis eminus est, se ab humano bene rutos
munusosque putant præsidio suisque nimium præfidunt viribus, sicubi cum hoste cominus
congruendum fuerit iidem cælitum ac diuæ præsertim Magdalenz frustra implorent
auxilium. Neque vero irrita fuit præfagitio, in ipsa enim Salernitani oppidi expugnatio-
ne, alter plumbea traiectus glande, alter vero lethali confossus vulnere, vterque cælitum
opem nequicquam inclamans occubuit; vnus ex eo numero Comes Quincæus, sospitri-
cis Magdalenz tutus præsidio, extrema dumtaxat cure ab incusso grauior lapide leuiter
delibata, vt præsens vel in ipso periculo agnosceret patrociniū, saluus incolumisque dis-
cessit. Recentem accepti beneficii memoriam grato etiamnum recolit animo rei que ge-
stæ adstruunt fidem quotquot iis in oris aliqua vel nominis vel pietatis laude hætenus cla-
ruerunt.

Ad hanc rem facit, quod non ita pridem pro veritate ac certitudine harum S. Magdale-
næ reliquiarum Sammaximinsium, aduersus quosdam huius ætatis Lipsanomastiges An-
tidicæ Magdalenas, Academia & supremus Senatus Aquensis, censura & decreto solenni
promulgarunt, in gratiam commentariorum meorum, de Magdalena Massiliensi aduena, si-
ue de aduentu Magdalenz in Gallias & Massiliam appulsi, quos in lucem edidi Lugduni
an. 1643. cuius censuræ simul & decreti exemplum sic habet.

Censura

4 *Censura inofficiosa censura, quam ferre præsumpsit Ioannes quidam Launoyus, in librum editum Lugduni sumptibus Hieronymi De la Garde anno 1643. & inscriptum, Magdalena Massiliensis aduena, seu de aduentu Magdalena in Gallias, & Massiliam appulsa Disquisitio Theologica-Historica.*

5 *Oblato nobis à scindicis facultatis nostræ, quodam libello, cui titulus est Disquisitio Disquisitionis De Magdalena Massiliensi aduena, Autore Ioanne de Launoy Constantiensi, Theologo Parisiensi, edito Parisiis 1643. suppresso Typographi nomine, & audita relatione illorum, ex nostris ad quos istum libellum voluendi, legendi, & examinandi prouincia demandata erat. Nos infra scripti sacra Theologiæ Doctores Alma vniuersitatis Aquensis, in aula Regia eiusdem vniuersitatis ad hoc specialiter congregati, fidem facimus & attestamus eundem libellum legisse & examinasse, in eoque multa reperisse, contra nostrarum Historiæ & traditionum veritatem, falsa, temeraria, & pietatem Christianam in his partibus oppugnantia, summorum Pontificum & Regum nostrorum ac Comitum Prouincia testimonia, cultum & pietatem illudentia; nec non etiam multa seditionosa, pacem & tranquillitatem totius Ecclesiæ præsertim Gallicana destruentia, ita ut merito auctori suo dicere possit, sicut Iob, liber iste. Quare de vulua eduxisti me, qui urinam consumptus essem, ne oculus me videret, de utero translatus ad tumultum. Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? In quorum fidem ac testimonium hæc præsentēs literas manu nostra signauimus. Aquis Sextiis in Aula Regia Alma vniuersitatis Aquensis 3. Martij anno 1644.*

Fr. Philibertus Fesayus Carmelita Decanus, & Professor Regius Theologiæ.

F. Cortes Ordinis Prædicatorum. P. Alland Canonicus Foroiulienfis. C. Bonche

Præpositus S. Iacobi Ponci, Beneficiarius S. Saluatoris & quondam eiusdem Ecclesiæ

Parochus. Ricoux Curatus in Ecclesiâ S. Magdalena. F. Claudius Fesayus Carmelita.

I. B. Michaëlis Canonicus S. Saluatoris Aquensis.

ITA SVBSCRIPTI.

*Supremi Senatus Aquensis sententia lata & Decretum interpositum.
aduersus eundem Launoyum impietatis & infamiæ reum.*

6 *Cur Procurator Regius Generalis exposuerit, Censuram libri cui titulus est: Disquisitio Disquisitionis de Magdalena Massiliensi aduena, factam à facultate Theologica & Academica huiusce urbis Aquensis, & perspexerit eam sibi traditam eo potissimum nisi, quod opiniones in eo libro propugnata inclinarent ad hæresim, priscæ Ecclesiæ traditiones infirmaret, impeterent fidelium sensum & debita D. Magdalena venerationi non parum derogarent; eo accedit quod propter expositas in ea censura rationes, noua opinio quam plerique conantur inducere, quidquid sacris huiusce Prouinciæ Brèuiariis continetur, pervertit funditus, & adhibendam sacri Officii verbis fidem vehementer imminuit; falsam præterea doctrinam liber ille complectitur, & pugnantem in verissimam traditionem tot sacrarum adium foundationibus confirmatam: cum itaque tractatus ille plenus impietatis & offensionis, sine sensu, & variis gradibus ad contemptum Traditionum, quas probauit Ecclesiæ, inde ad hæresim perducatur, ea de causa impense postulat eum damnari & supprimi. Perspecta ea censura, cui dies 3. Martij præsentis mensis adscripta, & omnibus expensis.*

7 *Curia declarauit & declarat, eum Tractatum impium & infamem; decernit ut supprimatur, inhibet omnibus Typographis, Bibliopolis, propolis, compilatis suis cuiusque conditionis fuerint, vendere, retinere, vel emulgare, indictis in pœnam mille libris applicandis partim Xenodochio D. Iacobi huiusce urbis, partim reficiendis Edibus S. Balma, libros addicere fisco, & aliam ad arbitrium pœnam imponit. Iniungit iis qui libros huiusmodi habuerint, tradere sine mora. Permisit ac permittit Procuratori Regio Generali lustrare Officinas Bibliopolarum, & ab obvio Apparitore reperta exemplaria, eo Imperante comprehendere. Inbet item ut sacra Magdalena dies priscam ab omnibus venerationem recipiat. Vetat omnibus grauissima pœna, eo die intra urbis pomerium in opus aliquod incumbere, & hoc Decretum dabitur eidem Procuratori Regio Generali, ut in hac urbe Aquensi & aliis oppidis locisque, ubi opus fuerit, promulgetur, ne quispiam ignorantia causam obtendas. Promulgatum in suprema Salorum curia Aquis Sextiis confidente, Martij mensis die 17. anno 1644.*

*Recognitum ex Archetypo exscriptum exemplum
subscriptum ESTIENNE.*

8 *Vide si allubet scholia & Annotationes, quas super hoc eodem argumento digessi, in Auctario nostro Historico de Magdalena Massiliensi aduena, edito Lugduni an. 1644. inscripto*

scripto nomine Petri Henry. Præterea in meo Tractatu Gallico. Le triomphe de la Magdelene, en la creance & veneration de ses saintes Reliques en Prouence, suivie & embrassée par toutes les nations du Monde. Par Mons. Denys de la S Baume Gentilhomme Prouençal. Ex typographia Aquensi an. 1647. Postremum in Cassiano item nostro illustrato, sumptibus Antonij Cellier, Lugduni an. 1652.

Peruenit non ita pridem in manus meas de hac Sammaximinensi Magdalena, (cui solitudo & recessus Prouincia nostra fuit) poetice vinctum opus P. Petri Iusti Sautel, vni de Societate nostra instituti optime, ac liberalibus ingenuisque discipulis omnibus exaltatum, tam elegatum, tam perfectum, tam elaboratum, vt non aliorum modo Poëtarum æmulorum suorum, luminibus obstruere; sed ipsi etiam prope soli, in cuius lucem breui opus suscipiendum est, ab animi, ingenij, consilijque sui candore splendetem porrigere atque tendere posse videatur.

Anno 1653. Massihenses qui olim religionis studio Palæstina peregrinati, sacra Hierosolymorum loca perlustrarunt, inde S. Sepulchri milites dicti & inaugurati sacram domum structura supparem templo S. Sepulchri Hierosolymitano à fundamentis excitare cœperunt, primis ædium vectigaliumque institutoribus Ludouico XIV. Rege Christianissimo, cuiusque matre Regina Anna Austriaca, qui nascentem sodalitatem clarissimis honorum titulis ac priuilegiorum ornamentis plurimis cohonestarunt. Lapidem primarium die 26. Decemb. Stephano Protomartyri sacro, ab Illustrissimo D. Stephano Du Puget Massiliensi Episcopo benedictum fœlicibus auspiciis posuere Sodalitatis Rectores primi, Nicolaus Faure, & Hector Vignier, hac in rei memoriam sempiternum inscriptione indicata.

D. O. M.

Regnante Ludouico XIV. Piiss. eius Matre Anna Austr. Reg. Fund. sacram adem, quam pietate & pijs sumptibus, nobiles sancti Sepul. Iesu Christi Equites Massilia, in honorem & ad instaurandem sancti Sepul. Hierosolym. construere curant, super hunc lapidem fundat. ab Illustriss. D. D. Steph. de Puget Prasul. Massil. benedictum erigere ordinantur. Tanto operi præfuere Nobiliss. Antonius de Felix, Ioannes de Farques scutifer, Steph. Benoit Burgensis, Consules & Gubernatores, & Iacobus d'Alsonis Assessor digniss. Cura D. D. Nicolai Faure & Heët. Vignier sacri huius ordinis Rectorum Anno 1653. 26. Decemb.

Eodem ipso anno, die 25. Octobris, sub exitum Consulatus superioris proximi, Senatusconsultum factum alias, de renouanda atque instauranda communis Consilij Basilica, effectum dare cœperunt Ædiles, in eam curam lecti non ita pridem publicis Comitiorum suffragiis, cuius rei monumentum extat, incisis in primarium ædificij lapidem his notis sigillariis consignatum.

Anno à Christi natalibus 1653. Innocentio X. supremo religionis Antistite, Ludouico XIV. A Deo dato Galliarum Rege, Ludouico Borbonio de Vandome, Pari Francia totiusque Maritima Ataricorum Principe, Duca de Mercœur, Gallo-Prouincia Prorege Comitalem Basilicam vetustate laborantem sua, ac prope ruinam minitantem Nobilissimi clarissimique Massilia ciuitatis Consules eiusdemque Gubernatores vigilantissimi, nobiliss. Gaspar de Villages D. de la Sale, Laurentius Gilles Nobilis scutarius, Iacobus Beau ciuis, necnon nobilis Ludouicus de Monier D. de Maubousquet Assessor, Patres patria pro suo in Rempubl. studio curaque singulari, Comitum hoc à fundamentis extrui curarunt, Ædilibus nobilibus Petro de Sommati, & Antonio de Mouslier, Petro Gueidon nobili scutario, & Accasio Roux ciue, atque æternum memorandi operis monumentum, hunc primarium lapidem fausto omine posuerunt, die 25. Octobris.

Anno 1654. Cum serperet occulte pestilentia, & Massiliæ immineret, nihil dum suspicantibus alijs, nostri sapientissimi ac vigilantissimi Consules, Rocho sanctissimo præfidiario sanitatis publicæ in Gallia tutori, vota fecerunt, eaque ad illam ipsam templi principem aram solenni cœtu persoluerunt, fuso in monumentum religionis & vrbs decus ac ornamentum, duplario ex ære tormento murali, cui Rochi nomen simul & effigies postico imposita cum hac Epigraphe.

A peste & hoste defende nos Roche

Antonio de Felix, Ioanne de Farques, Stephano Benoit Coss

Sed vt extremum tandem habeat aliquid narratio mea, & vt ego ante dicendi finem faciam, quàm vos me attente audiendi, concludam illud de hoc, qualiscumque sit, operæ

A a a meæ

mez pretio, Viri nobilissimi ac generosissimi Massilienses, re quidem ipsa ideo mihi non satisfacere, quod nullam partem vestrorum erga me vniuersamque Societatem nostram beneficiorum, non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. Nisi forte, quia nos, qui publice loquimur aut scribimus, id est famæ quidam præcones, cælo nomen vestrum feremus, ipsos vos Deus inferet, iustus arbiter & munerator meritum, Voueo, viri Illustrissimi, æternum vester

IOANNES BAPTISTA GVESNAY è Societate Iesu.
Viennæ XII. Calen. Iunias MDCLV.

545

PARALIPOMENA
QVÆDAM
SIVE
COROLLARIA
ELOGIORVM

Ex Massiliæ Christianæ Viridariis
decerpta,

LIBER TERTIVS.

LECTORI LVX ET INGRESSVS
ad sermonem.

Iuvat illustrandis, superioribus Massiliæ Christianæ Annalibus, quasdam eius
περίεργως expendere, quæ loci sanctitatem, & dignitatem affirmant, atque
etiam prouocant ad colendum. Plures sane sunt ac veteres, ab ipso præ-
sertim anno Christi 239. à Martyribus, Episcopis, Archiepiscopis, Patriar-
chis, Cardinalibus, Legatis, ab ipso supremo Capite, è quorum viridariis
amplissimis hætenus lustratis, pauca hæc tanquam corollaria & singulares
flosculos decerpisse satis habebo.

1940

COLUMBIA

001

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

Figure 1. The effect of the concentration of the *Agrobacterium* suspension on the transformation efficiency of *Agrobacterium* strains. The number of transformed cells was determined by the number of colonies obtained on the selective medium. The results are the mean of three independent experiments. Error bars represent the standard deviation.

[illegible]

AMPLISSIMIS
AC NOBILISSIMIS
MASSILIÆ CONSVLIBVS
ET GVBERNATORIBVS

D. IOANNI BAPTISTÆ DE VILLAGES,

D. Iosepho de Beuolan, D. Dominico Truc,

& perillustri Lazaro Barberoux I.V.D.

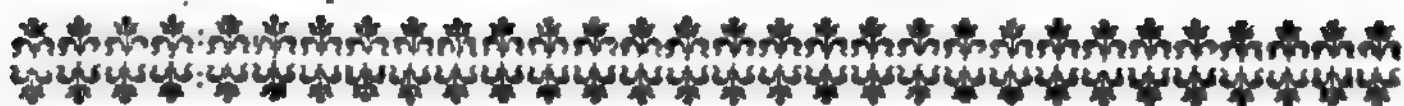
Assessori meritissimo.

IN hac tertia parte, dum historia nostra peruenit ad metam, post emensum
fœliciter superioribus libris amplissimarum rerum stadium, iucundius sanè
quàm in fauore vestro conquiescere nequit, CONSVLES VIGILAN-
TISSIMI, in quibus Reipublica pax & fœlicitas constat. Precessere qui-
dem istud decumana duo volumina; non tamen exhausta est laudandi
potius quam dicendi materia: quia vestratium proprius est inexhaustus laudum oceanus.
Nec enim tam alluit Massilia muros iuge ac perpetuum mare; quàm ex ciuium animis
exundat perenne laudationum effluuium. In prioribus libris continuata rerû series & vno
plurium seculorum tenore fluens coronam veluti quamdam effinxit, quam predecessorum
vestrorum capitis iure imposui. Sed iste vltimus, qui totius operis coronis est, licet
coronam non reseat, aggestis tamen gemmis atque vnionibus est compactus. Hic siqui-
dem videtis purpuratam Massiliam; & in purpuratis Patribus carbunculi flammant.
Videtis insulatam; & in Presulibus integerrimis lucem smaragdi. Legitis Massiliam
religiosam, legitis misericordem & piam; & in Religioso candore vniones albent; in
pietate multiplex multiplex Pantarba fulgor irradiat. Sequitur deinceps Massilia san-
cta, eaque totidem gemmas seu astra cœlo adiungit; quot sanctimonia claros educat. Se-
quitur Docta; & in variis scriptoribus diuersi generis lapillos habet. Sequitur Bellicosa
& vltima; totque inuictos adamantes, quot Bellorum heroas numerat. Quid plura?
occurrit Massilia adificiis superba, ingenio soli & emporio diues, legibus & multiplex do-
minatu politica: nunquid in Regiis illis adium, aggerumque substructionibus Berilli di-
mitas, in vbertate soli laspidis viriditatem, in politia Topazij decus, Numque inue-
nias? quare pretiosam adeo supellectilem vobis restituo potius quàm offero; quod vti cines
inter gemmas illas censemini: vti Consules tanti Theauri custodes estis: vti simul vtrique
vos meritò lapillis hisce exornari decet; ut multiplicis virtutis vestra tum publica, tum
priuate radios multiplex sua luce representent. Valete.

Lugduni scripsit & vouit Idibus Maij. An. CIO. IDC. LVI.

Amplitudini vestræ additissimus

IOANNES BAPTISTA GVESNAY, Societatis Iesu.

COROLLARIUM I.

NOMENCLATURA PRÆPOSITORVM

Ecclesia Cathedratica Massiliensis.

1 NTIQUISSIMVS est Collegiorum Clericalium vsus ac viguisse etiam tempore Apostolorum ex Possidonio cognosci potest, qui in vita S. Augustini cum hoc idem ab illo factum narret vt monasterio intra Ecclesiam constituto, vna omnes mensa communibusque sumptibus alerentur, ac illorum occupatio his præcipue muneribus contineretur, sacrificandi, conciones ad populum habendi, eidemque sacra ministrandi, denique omnia Apostolica & sacerdotalia officia obeundi idque in communi vita nulla re propria & vnius Præpositi ductu & obedientia. Sed id etiam addit, hanc rationem sub sanctis Apostolis primùm introductam, confirmat hoc quoque Pontificis autoritas Pij IV. qui Bulla quadam in qua de Canonicorum regularium ordine, quadam honorifice decernit. Hanc addit causam quod is ordo ab Apostolis institutus fuerit, quam bullam recitat quodam loco Nauarrus nempe in c. statuimus 19. qu. 3. & alia addit in eandem sententiam. Quare Augustinus non tam inuentor quàm restitutor fuit atque instaurator huius religionis Clericalis. Quo defuncto, & Hippone à Vandalis vastata ferunt Gelasium, quem Africanum fuisse constat cum aliquot sociis eius disciplinæ Romani venisse, eoque ad Pontificatum euecto, illos deinceps perseuerasse in eodem vitæ genere inque domicilium attributum in Lateranensi Ecclesia, cuius adhuc extant monumenta, tum in ipsis ædium illarum ruinis, tum in Pontificiis quibusdam diplomatis, & præsertim Eugenij IV. Quod etiam ex eo confirmari potest, quod constat à Bonifacio primùm VIII. hos regulares Canonicos è Lateranensi sede quam octingentis ferme annis tenuerant amotos, substitutis Canonicis secularibus diuisaque singulis certa reddituum portione, qui antea communes erant. Neque vero Romæ tantum, sed in omnibus pene Provinciis & in hac quidem nostra in Ecclesiis cathedralicis Auenionensi, Arelatensi, Arausicana, Vticensi, atque aliis horum viguisse institutum multis iudiciis probari potest, eoque potissimum quod & Dominicus in Hispania hanc vitæ rationem aliquandiu professus est, & in Gallia ipsius Bernardi ætate multos ex iis extitisse ipsius vitæ & epistolæ ostendunt in quibus nonnulla de ipsis commemorantur.

2 Massiliæ hanc sanctitatis formulam, quam à Christo hauserant Apostoli eandem statim primavæ illi Ecclesiæ suæ impressisse Lazarum video vnum dubitare neminem. Et hoc quidem studium in quibusdam Massiliensibus, quibus maior animus maiorque inerat fervor, qui ita clericalia munera obirent, vt simul religiosa etiam munera illamque exactam disciplinam non omitterent, mansisse demonstratur ex tabulis publicis Ecclesiasticis ad annum vsque 1330. quo Petrus A Columna Decanus siue Præpositus Collegij Canonico- rum S. Mariæ Maioris penes quem erat cibatum sufficere (quippe annuorum omnium prouentuum possessores,) cum à primo illo nascentis Ecclesiæ statu Charitas in hominibus refrigeraret & abundaret amor sui suorumque commodorum, permisit in tanta omnium rerum abdicatione laxitatem, atque indulgit possessionem illam atque peculij dominium quo nunc iure fruuntur, de quo supra anno. 1330.

3 Sacer ergo Canonico- rum Massiliensium conuentus ab æde Maiore dictus cum religio- sis solutus legibus & ad seculares clericos transcriptus fuit anno 1336. Ioanne huius nominis I I. Cognomento Gasqui Episcopalem tunc gerente dignitatem, constabat ex Decano siue Præposito, Archidiacono, Aedituo, Præcentore, Chori Præfecto, nouem Canonicis ac decem Sacerdotibus, quos Beneficiarios vocant. In Præpositorum ergo serie quam nunc teximus pene antiquata, nos prisca adhæremus, & utiliter sæpe (ita confido) eruiamus, digerimus, illustramus. Faue tu bonæ mentis Lector.

4 Primus ætate ac serie temporum de his quos inuenire potuimus offert se.

5 Anno 1188. Hugo eius nominis I. Petro II. Massiliensi Episcopo, Præpositi dignitate perfunctus de quo in Archiuis Ecclesiæ Massiliensis vt aliàs exposuimus in Calliano nostro illustrato lib. 2. cap. 25. num. 100. autore Ruffy lib. 3. cap. 4. num. 6. *Manifestum sit omnibus, quod nos Geraldus Ademary Dominus Montily & Vicecomes Massilia, cum hac publica*

blica charta approbamus, laudamus, confirmamus vobis Petro Massiliensi Episcopo & Hugoni Massiliensi Præposito compositionem iam dudum factam inter Petrum Massiliensis Ecclesie Episcopum ex una parte, & inter Vicecomites Massilia scilicet Hugonem Gaufridi, Domina Mabilia animum, & Bertrandum fratrem eiusdem Hugonis, & Hugonem Galfredi Sardum nepotem eius & filium Galfredi de Massilia ex altera &c.

Anno 1204. Petrum huius nominis primum Præpositum in aliquot annos Massiliæ fuisse liquido constat ex instrumento autentico in lib. Episcopali viridi fol. 6. vbi de Petro Præposito in hæc verba. *In nomine Domini nostri Iesu Christi anno incarnationis eiusdem 1204. &c. Hinc itaque testimonio patet tam presentibus quam futuris, quod nos Raymundus Dei gratia Massiliensis Episcopus & Petrus eiusdem Ecclesie Præpositus consilio & assensu totius Ecclesie nostri Capituli ad fidelitatem nostræ Ecclesie concedimus vobis 6. Amaneo Fratribus ordinis Præmonstrati, &c. Quæ fusè infra commemorauimus Corollario 5. num. 20. Hic ille Petrus cognomento Bermundus qui in locum Raynerij siue Raymundi Episcopi Massiliensis subrogatus anno 1206. in amici sui Hugonis Boardy gratiam & commodum Præpositi munere ac dignitate se abdicasse dicitur in Archiuis Ecclesie Massiliensis. Manifestum sit quod nos Hugo de Baucio & Domina Barrala eius uxor approbamus & laudamus & confirmamus vobis Petro Massiliensi Episcopo & Hugoni Massiliensi Præposito compositionem iam dudum factam &c. anno incarnationis 1210. Tum ex iisdem. In nomine Domini nostri Iesu Christi Amen. Anno incarnationis eiusdem 1214. notum sit cunctis presentibus & futuris quod ego Hugo de Baucio Dominus & Vicecomes Massilia, & ego Barrala eius uxor concedimus & confirmamus nunc & in perpetuum pro salute animarum nostrarum & parentum nostrorum Ecclesie B. Mariae Sedis Massilia quod Petrus Bermundus quondam Præpositus dictæ Ecclesie donauit, &c. Vide in Annalibus supra Massiliæ Christianæ an. 1209. & 1204.*

Anno 1209. Hugo II. cognomento Boardy, sub Petro Raymundo eius nominis III. postea Archiepiscopus Arelatensis an. 1218. apud Saxium in Pontificio Arelatensi num. 83. & nos supra in Massilia Christiana anno 1219. & 1218. vltimum diem clausit Arelatæ & in æde S. Throphimi collocatus, cuius tumulo inscriptum habetur.

*Anno Domini MCCXXXII. XIV. Kal. Decembris obiit Dominus
Hugo Boardy bonæ memoria Arelatensis Ecclesie Archiepiscopus
Orate pro eo.*

Anno 1281. Hugo III. cognomento Metaplana Raymundo 6. ad clauum sedente, vixit hoc anno 1281. de quo in Massilia Christiana anno 1281.

Anno 1294. Guillelmus Ferrerius, Duranto 1. Præfule cognomento Fredolo, Præpositus vixit anno 1290. Postea Cardinalis creatus à Cælestino V. prædicto anno 1294. de quo Ciaconius. *Guillelmus Ferrarius, Gallus, ex Præposito Massiliensi presbyter Cardinalis titulo S. Clementis migravit Roma Calen. Maij anno 1295. Tum in Gallia Purpurata. Ecclesie Massiliensis Præpositus Guillelmus in ordinem Cardinalium cooptatus à Cælestino V. anno 1294. Roma vitali corporis facultate destituitur anno sequenti, primo Pontificatus Bonifacij VIII. Vide supra in Massilia nostra Christiana, hoc ipso eodem anno. 1294.*

Anno 1330. Petrus I. A Columna, ex antiquissima & nobilissima Columnarum gente Romana, Præposituræ huius dignitate perfunctus est Ademario II. cognomine de Voura, Præfule Massiliensi. Is Canonicis Regularibus Massiliæ, qui sub vnus Præpositi ductu & obedientia vna omnes mensa communibusque sumptibus utebantur, cibaria priuata singulis tribuere cepit, tum vniuersa in annum, tum partita in diem, vt mox supra meminimus num. 2.

Anno circiter 1340. Antonius de Baucio siue Baucianus Petro A Columna demortuo subiectus est, Ioanne II. Gasqui viuente, anno circiter 1340. vir, si natales Balchiorum spectes, memoria domesticarum laudum, summa nobilitate, atque eximia virtute præditus. Eiusdem stirpis ac familie celebratur Massiliæ in antiquis Monasterij Antoniani tabulis & instrumentis, Hugo de Baucio Vicecomes Massiliensis, qui dono dato indulget fratribus Antonianis annonæ salariz & coriariz vsum ipsis necessarium, tributorum ac vectigalium munere penitus exemptum anno 1200. Ac deinceps illuxit Bernardinus de Baucio, Massiliæ, Melitensis eques beneficiarius, qui destructo Dominicanorum Monasterio suburbano, cum intra urbem coemptis quibusdam priuatis domibus præsertim ludzorum, Monasterij quod nunc visitur orthographia exarata, & noui templi structura egregisque ædium ornamentis decorarentur, auri librarum viginti in eos vsus liberalissime expendit anno circiter 1528. In factione Camberienfi contra Venetos tum in obsidione Massiliensi contra perduellem Borbonium animose ac fortiter bellum gessit anno 1524. Obiit

Massiliæ sepultusque est in eodem Patrum Dominicanorum nouo templo. Hæredem Franciscum I. Regem Christianissimum testamento reliquit. Ex quo tempore Rex Gallicæ Toparchiam De Baux summi olim potentem imperij, sub potestatem dirionemque subiunxit. Ruffy lib. 9. cap. 4. num. 12. Habes in nostris Annalibus superioribus Massiliæ Christianæ Ioannem Baucianum ex Episcopo Tolonensi translatum in Archiepiscopatum Arelatensem, cuius ætate extincta illa Republica, quæ annos 37. durauerat, Arelatensis mirifica Senatus, incredibili totius populi, & singulari bonorum omnium consensione, se Caroli I. Prouinciæ Comitatus potestati submiserant, priori iam ab anno 1251. Saxius in Pontificio Arelatensi num. 84. obiit Antonius noster anno circiter 1365. quo eodem.

13 Anno 1365. Ioannes de Bonifaciis eligitur tempore Hugonis seu potius decessoris eius Fortanerii Vassalli Episcopi Massiliensis, qui Alziario ex Abbate Lerinensi Episcopo Glandatensi vita functo, ad eandem insulas postea euectus, à Petro Gerardo, de quo mox infra, successore suo vocatus in iudiciale ac forense certamen, multæ interrogatione quinquaginta pendit florenos aureos Francicos, ad reficiendas quas pessum dederat Præposituræ ac reliqui prædij Sacerdotalis ruinosas & caducas ædes vide supra anno 1389. sub Aymario num. 17.

14 Anno 1390. Petrus II. Gerardus dictus à Puteo in hunc ordinem proxime asseritur sub Aymario Massiliensi Episcopo anno Christi circiter 1380. Is relicto Episcopatu Lodeuensi, ad Aniciensensem translatus an. 1384. ex quo *Aputeo* siue *de Podio* cognominatus ab autoribus, quasi Podiensis siue Aniciensis Episcopus, cum tamen esset patria Lemonicensis; Tum Cardinalis S. Clementis, & Episcopus, Tusculanus à Clemente VII Gebennensi creatur, apud Bellicadrum Diocesis Arelatensis an. 1390. sic enim Ciaconius & scriptor Gallicæ Purpuratæ ibidem. *Petrus Gerardus de Podio Lemonicensis Gallus Episcopus Aniciensis Cardinalis presbyter titu. S. Clementis*, postea Episcopus Tusculanus, Benedictum XIII. deferuit. Pisis Alexandrum V. in Generali Concilio, & Ioannem XXIII. Bononiæ creauit. Excessit Auenione an. 1415. sepultus ibidem in Cathedrali. De eo in Massilia nostra Christiana anno 1390. Petrus Robertus in sua Gallia Christiana v. *Podiensis* num. 66. & Onuphrius qui aiunt eum etiam fuisse maiorem Pœnitentiarium curiæ Romanæ Auenione sub Clemente VII.

15 Anno 1413. Ludouicus Du Terrail creatus est Præpositus Paulo II. De Sadone Episcopo, vixit ad annum vsque 1437. in cuius locum successit hoc eodem circiter

16 Anno 1437. Galterius De Forcalquier sanctioris Consilij Pontificij Notarius, vir doctrina atque optimarum artium studiis eruditus, Bartholomæo Raccoli Episcopo, anno 1437. quem proximè sequutus est

17 Anno 1444. Petrus III. cognomine Veillon, primore laurea & prærogatiua Canonici iuris initiatus, vitæ æmulus Ludouici De Glandeues Episcopi, Massiliæ sedentis an. 1444. obiitque anno. 1447. quo

18 Anno 1447. Franciscus de Brancassius Præposituram simul ac germanus eius frater Nicolaus de Brancassius Episcopatum iniit Massiliensem. A Brancassiorum nobilissimorum Neapolitana prosapia oriundus vterque, patre Busilio De Brancas Ecclesiæ Romanæ Castrorum Præfecto, &c. Plura de iis Massilia nostra Christiana an. 1447. num. 1.

19 Anno 1470. Petrus IV. de Medunta eligitur, cum Ioannes III. Alardeau in Episcopatus Massiliensis possessionem venit. Bonis initiis tunc ordo RR. Patrum Minimorum à S. Francisco De Paula Calabro institutus à Sixto IV. confirmatur an. 1473.

20 Anno 1472. Petrus V. cognomento De Coreis in Meduntæ locum suffectus est, eodem viuente Ioanne III. Alardeau Episcopo. Petri huius magnum olim fuit nomen in Patronis forensibus, iuris vtriusque designatus Doctor, primus sanctæ sedis Tabularius, & primus Consiliarius à Ludouico XII. Rege Christianissimo in ipsa supremæ curiæ Aquensi creatione electus, vir sanè egregius, qui propria manu Collegij Canonici Massiliensium S. Mariæ Maioris documenta conscripsit de quo supra anno 1472. num. 3.

21 Anno 1513. Robertus de Nidicer nominatur in Actis publicis, Claudio de Seyssel Episcopo nondum vita functo anno 1513. quo Iulium II. naturæ satisfaciens, sequutus Leo X. Florentinus ex illustri Medicorum familia, Romæ ad summum Pontificatum assumptus est.

22 Anno 1535. Arnaudus Roquefius vixit, Ioannis Baptistæ Cybo Pontificatus an. 7. Cum Paulus III. Romanus ex domo Farnesiana ad exterminanda schismata & hæreses, Concilium Generale Mantuæ primùm, mox Vicetiæ, demum Tridenti indixit.

Anno

Nomenclatura Præpositorum. 561

Anno 1540. Martinus Guerffien vicem præsentis officij adiuit, ætate, qua Ioannes Baptista Cybo per cessionem aut remissionem Innocentij Cybo consanguinei sui, qui tunc forte ad Taurinensem Archiepiscopatum translatus est, sacrum Massiliensis Ecclesiæ litterarum administrabat anno Christi 1540. Pontificatus eiusdem Ioannis Baptistæ an. 6. quo tempore institutum Societatis Iesu à Paulo III. approbatur, & postea partim ipse, partim successores eius, partim Concilium Tridentinum multoties confirmarunt. Onuphrius anno 1540. Genebrardus in Paulo III.

Anno 1549. Philippus dictus de la Granerie, Abbas Stellæ, Henrico II. Regi Christianissimo à largitionibus, sacris Capituli suffragiis Præpositus dictus est, Ioannis Baptiste Cybo Pontificatus Massiliensis anno 16.

Anno 1552. Petrus VI. cognomento Nouelli, ex Beneficiario, ut vocant, huiusce Collegij & supradicti Philippi Præpositi familiæ Oeconomus, inauguratur, abdicante se intro eius causa, prædicto Domino de la Granerie, ut pote qui muneris sui partes facile non expleret. Vidit Christophorum de Monte Cardinalem Etruscum Papæ Iulij III. consobrinum, recens ab Henrico II. Rege Christianissimo Episcopatu Massiliensi donatum anno 1552. Haud tamen diutina sede uti licuit, aut possessionis actione pacifica, Petro nostro Nouelli, propter intentatam sibi post annos circiter duodecim, à prædecessore qui abdicauerat, recuperatorii iudicij litem.

Anno 1566. Philippus de la Granerie Massiliam redit animo potiundi sui beneficij. Iam per ciurationem Christophori Cardinalis, Petrus de Ragueneau erogatorias Episcopatus Massiliensis tabulas obtinuerat dum interim lite ad Consilium Iudicum renuntiata, parat Nouelli in vindicando iure suo strenuam navare operam, & iniquis Philippi machinationibus ac dolis fortiter obsistere, qui re penè iam desperata ut videbatur, conspirat in hostis perniciem. Plura in Massilia Christiana anno 1566. num. 16.

Anno 1569. Bartholomæus de Baussset Francisci supra memorati germanus patria Massiliensis vnus è Canonicorum Foroiuliensium Canonicus, & in iuris vtriusque doctorum ordinem adscriptus, consequitur fœliciter ac pacifice beneficium, Petro de Ragueneau præfule, quam dignitatem per vnum & quinquaginta totos continentes annos sustinuit. Sed factiones Prouinciæ ipsum à Massilia, vndecim annos abesse coëgerunt, quorum quatuor Florentiæ, Carolo Maximiliano vulgo dicto Carolo IX. Regi Christianissimo à largitionibus existens, exegit reliquos Laudum in Belgio Gallico, vbi in hoc sacro totius Galliæ celeberrimo Canonicorum Collegio magnum Archidiaconum & magnum Vicarium egit, atque adeo à Clero lectus est, qui mitteretur ad Comitia sacra Parisiis habita an. 1605. Denique terram cum coelo commutauit, 3. Nonas Maij an. 1611. visiturque eius tumulus in ipsa Ecclesia S. Mariæ maioris hoc epigrammate inscriptus.

D. O. M.

Bartholomæus de Baussset, filius Petri Domini de Roquefort, genere, eruditione, & pietate clarus, Catherina Medicea Francorum Regina & trium Regum parentis Augusta Eleemosynarius, in Episcopatu Landunensi apud Veromanduos ann. XI. in Massiliensi XXX. Proprius, huius Episcopalis Ecclesiæ LI. Præpositus, humana conditionis per omnia memor, tumulum hunc sibi & successoribus posuit. Huius ætatem anno LXXII. ut coluerunt omnes, ita in obitu 11. Nonas Maij & restaurata salutis anno MDCXXI. mystarum Collegia & Ciuitatis ordines lætum publicum decreuerunt.

Anno 1621. Laurentius de Baussset Bartholomæo fratri germano in hoc munus, Episcopatus Nicolai Coeffeteau recens electi anno 3. vnus è Collegio Canonicorum Barioli (Id oppidum est Prouinciæ in Diocesi Foroiuliensi) quod dotauit olim & sub censu denarij aurei Alexandro Papæ III. subiecit, Raiambaldus Archiepiscopus Arelatensis. Exstant Arelatis foundationis tabulæ in Autentico Episcopali rubeo fol. 299. Vixit Laurentius euocatus inde Massiliam ad Præposituræ fastigium annos octo, non plures, cui par semper fuit, ac sedem impleuit, eaque dignior semper habitus, quo diutius imperasset.

Anno 1629. Petrus de Baussset Theologicæ facultatis simul ac iuris vtriusque Doctor clarissimus, non diu post nominatus Præpositus eius nominis 7. ac Laurentio patruo subrogatus proximè die 19. Nouembris, quo tempore primariam Diocesis Massiliensis dignitatem sustinebat Franciscus de Lomenie. Quod si ab illustrium præscriptione natalium splendor & fama quæreretur, possem ne magis inclyrum nomen quàm vel parentis eius Nicolai de Baussset, vel Antonij fratris natu maioris, nunc patri Nicolao superstitis,

vel

vel iunioris Nicolai nepotis , quos diu vidit atque etiam nunc videt continuata temporum serie, & admirata est Prætores suos primarios Senescalia Massiliensis. Mitto patrum Nicolaum De Bauffet bellis victoriisque in florenti ætate iam celebrem , Regiz vicis in insulis stœchadibus legataria Præfectura donatum. Mitto Philippum fratrem natu minorem , Collegii cui præest Canoniorum decus & ornamentum. Mitto alios eiusdem stirpis qui nobilissimis familiis innixi locum & lucem inter Massilienses proceres tenuere. Ipse enim etiam à se Petrus splendorem habet, qui animi dotes & virtutes eas statim protulit, quibus vel obscuram familiam illustraret. Sacris , Deo duce , admotus, Auenione Theologiz auditor cum Philippo fratre in mea schola cum esset, ita ibi egit, ut iam voce ac digito signaretur probitatis, sapientiz, ac modestæ gravitatis exemplar, quæ ipsa statim decursis studiorum spatiis virum eruditum extrulerunt , & in vetusto illo augustoque Canoniorum Collegio principem locum Propriæfulis ac Præpositi titulo adsignarunt. Quæ prima exordia pij prudentesque interpretes eo trahunt, ut benignitatem numinis sic palam & publice ostensam, velut auroram esse velint solis illius , amplificatæ & auctæ dignitatis mox sequaturæ.

31 Quid nos tui ? vir clarissime , id certe vouemus , & tacita spe futuri gaudij pectus nostrum suauiter fouetur. O fiat : & te cum tuis incolumem nobis esse fas sit , & ex genere tuo ac stirpe superesse , qui nomen & gloriam maiorum referant & in natos natorum propagent.

32 Cæterum parenti optimo Nicolao vita functo sepultoque in æde S. Mariæ Maioris Petrus filius amantissimus sacra sepulchralia viuens posuit cum hoc Epitaphio.

Sta viator & lege.

33 *Qui diui Antistitis sacra aduenisti adoraturus limina , aequissimi Indicii, cuius fata triduum præcesserunt, venerare marmora, tantis manibus adhuc spirantia.*

34 *Vir supra mortales titulos Nicolaus De Bauffet, genere nobilis, ingenio & facundia clarus, doctrina eminentissimus, in prætura Massiliensi locum tenens , incomparabilis & quod magis mirere virtute & pietate maior , post ciuium ciuitatisque fortunas , gloriosa vocis munimine fortiter defensas, post patria libertatem penitus oppressam, propria captiuitate restitutam, post prædam, urbem & victoriam Hispanorum manibus, post iura per quatuor supra quadraginta annos tam ciuibz quam exteris æquiter distributa, variis legationibus apud Regem feliciter functus, arcanis regni Consiliis coram Principe non semel adhibitus, eodemque iubente in Prouincialibus Magnatum Comitibus tertium Præses, plenus annorum sed magis gloria patria charus, Regi & regno fidelissimus, vobis procerum plebisque patronus, vindex, pater & Index occidis intrepidus, die 20. Maij anni 1643. ætatis 76. beatiore vita rediit.*

35 *Cui cara patria, celebri lætæ & publicis lacrymis parentauit.*

36 *Tu interim clarum tanti viri nomen & solam virtutem morti superstitem, cogita, cum obiit ille cui fata sane pepercissent, si aliud ad immortalitatem quam meritis iter inuenire potuisset.*

COROLLARIUM II.

*Massilia, Diæcesis, siue Index Paroeciarum & Ecclesiarum
Diæcesis Massiliensis.*

1 **M**ASSILIAM Dioccesim appello, cui præsit Episcopus, teste Martiano Herculæota in Periegesi, ubi ait *Maximam urbem* vocari, sub Arelatensi Metropoli, in Parlamento Aquensi, in ea Prouincia, quæ inde vocabatur Massiliensis, apud Onuphrium de Imperio Romano. Pontificalis siue Cathedratica Ecclesia vulgo *la Mayor* Patronam habet Deiparam, cuius à nobis Præsules hi tantum, quos superiori parte in Christiana Massilia dedimus obseruati. In Diocesi siue Paroeciarum siue Ecclesiarum, quarum cura & sollicitudo Episcopum Massiliensem interest, istæ connumerantur ex Actis synodorum Massiliensium desumptæ.

§. I.

Parœcia quatuor urbana. Prima, Basilica S. Mariæ Maioræ.

DE vetustiore huius ædis origine attingenda magis, quam explicanda quæ dicuntur à gentilibus ac prophanis scriptoribus: eius enim originē ac ritus ad se vertunt, si Massiliæ placet, apud quam à Phœcenibus Ephesinæ Dianæ templum donis & statuis aureis opulentissimum, è cuius valuis detracta hostibus spolia suspendebantur, exedificatum & à Christianis deinceps tot impuris ac sacrilegis expiatum maleficiis, honori S. Mariæ Maioris sacratum, quin etiam oppidum vniuersum eiusdem Virginis tutelæ commissum fuisse aiunt, quod accurate expendimus supra in Massilia Gentili cap. 16. tum in Magdalena nostra Massiliensi aduena cap. 18. §. 1. num. 7. Alij asserunt Christianos primū indidisse illi nomen S. Lazari primi Massiliensium Episcopi, quod successori temporis ætate postea defecerit, cum passim per totam Galliam, pro religioso studio & præclare affecta mente erga cultum & honorem Beatissimæ virginis, placuit Episcopis ac Principibus viris se suasque Respublicas illi submittere, ac de Mariæ nomine nomen primariis suis Ecclesiis tribuere, ut autor est Miræus De Canonico Collegiis cap. 86. qui de centum quindecim Collegiis Canonico Cathedralibus Gallix, maximam partem illorum templorum dicatam, D. Virgini recenset, nempe triginta tria; tum S. Stephano quindecim; S. Petro decem; S. Paulo duo; S. Ioanni Baptista tria; S. Vincētio quatuor; S. Andree tria; S. Martino duo. Propius ad rem nostram, quatuor in his dicta & dicata esse ait S. Mariæ Maiori, nempe Foroiulienſe, Vapincense, Sistaricense, Massiliense, & istud quidem iam ab ætate Caroli magni Ecclesiam Sanctæ Mariæ siue, *Nostræ Domine antiquæ sedis*, conceptis verbis appellatum legitur in antiquis tabulis Ecclesiastici tabularij Massiliensis. Ruffy lib. 10. cap. 1. num. 1.

Alterâ Parœcia S. Martini cooptata deinceps, instante Philippo Rigaud Vicario, in Collegium sex Canonicoꝝ cum duobus vicariis, sub vno Præposito an. 1536. quæ sexcentos licet iam annos hunc Parœciæ titulum, luculentis tabularum autoritatibus & testimoniis sibi vindicet & asserat, sub primariam tamen S. Mariæ maioris, minorem hanc sub iici tanquam sub matricem coloniam, certò apparet ex iure annonæ ac cibarioꝝ tributionis ex Capitulo S. Martini capiendæ, quod nanciscitur vnus aliquis designatus à Canonicis S. Mariæ Maioris.

Parœcia Nostræ Domine *de la Acre* siue de Aquis ut nonnulli vocant, cui iam ab anno 1064. de certis finibus ac terminis cuique Parœciæ circumscribendis litem cum Ecclesia S. Martini & octauo post anno postulante Garcinda Monialium S. Saluatoris antistita à Pontio II. Episcopo Massiliensi huic eidem Ecclesiæ antiquam Parœciæ institutionem confirmatam fuisse affirmat Ruffy. lib. 10. cap. 1. num. 9. In ea fundatum collegium Canonicoꝝ sex, ac Beneficiarioꝝ quatuor, sub Decano, adiunctis duobus vicariis, piorum largitionibus ac liberalitate imprimis honestæ matronæ Ioannæ Carlessæ anno 1560. Pacta verò inter canonicos & Moniales S. Saluatoris ea lege conuenta, ut iure patronatus ad ineundum quodlibet huius collegij Sacerdotale prædium, Moniales fruerentur II. ut qui collegio adscriberetur sacrum virginis velum, & panes & similia viginti, singulis Monialibus penderet. 3. ut quotannis die 1. Nouem. centum viginti pecuniarias libras & octauam vnā in vectigalem censum à Canonicis Moniales haberent, ac præterea in illarum cœnobio quotidie rem diuinam semel facere, Sacramentorum ope præsidioque instruere, de mortuis parentare ac iusta funebria reddere tenerentur. De Hermelina Bauciorum Dynastarum in Prouincia clarissimis natalibus, suæque virtute nobili, germanæ Hugonis atque Raimundi Procomitum Massiliensium, Abbatissa S. Saluatoris quæ Parœciæ huius Ecclesiam ditioni suæ subiectam in eam quæ nunc visitur magnificentissimæ amplissimæque structuræ formam restituit, fusè copioseque dixi in Cassiano Illustrato lib. 1. cap. 28. num. 3.

Parœcia S. Laurentij sub Prioratus nuncupatione, cuius Collationem legitimam habet qui sacrarij custos lectus est inter Canonicos S. Mariæ Maioris. Quamquam de iure Parœciæ in funebri pompa pro quarta cereoꝝ & oblationum, disceptatum legitur olim fuisse inter eosdem Canonicos ac Priorem S. Laurentij anno 1248.

Non ita pridem Parœciæ iure potiebatur Ecclesia S. Cannati, quæ ciuitatis moenibus ac speculis militaribus populi Massiliensis, & propugnaculis connexa, bellorum tumultibus de statu Ecclesiæ deiecta, nunc in vnā cum primaria Parœciam ab annis retro iam actis

actis 150 cessit, fundis ac censibus suis omnibus curialibus, ea tamen lege ut Capitulum S. Mariæ Maioris ei Canonico qui è Parœcia S. Cannati annonæ capiendæ ius antea nanciscebantur, deinde 24. libros penderet in annum com meatum.

- 7 Alia verò plura hinc inde territorij Massiliensis Sacella, in quibus Pœnitentiæ Eucharistica siue etiam extrema sacramentorum ex natione defungi per consuetudinem fas sit aut per leges liceat, Ministros habent mercedula adductos, qui Prouicarios se præbeant, Præmaria S. Mariæ Maioris Parochia, quæ nullos inter cæteras, certos fines terminosque constitutos habere dicitur, extra quos egredi & usu exercere non possit sacramenta.

§. II.

Alia extra urbem eiusdem Diœcesis enumerantur 21.

- 1 **A**landum. Oppidum id est distans 2. leucis à ciuitate Massiliensi, cuius Sacerdotium ad Annonam generalem Capitulo S. Mariæ Maioris est attributum, sub titulo S. Sebastiani. Illud memorabile quod Bullæ foundationis Conuentus Massiliensis Carmelitarum reperiuntur scriptio die & anno affectæ in hæc verba. *Utraque Bulla est signata & sigillata & transcripta, registrata, in Protocolo Petri de Alando Notario Massiliensi an. 1306. Indict. 5. 12. Calen. Decembris.*

- 2 **S. Iuliani.** Pagus nobilis & antiqua Toparchia, 2. leucis Massilia distans ubi est Sacerdotium cum cura sub titulo eiusdem S. Martyris à quo pagus ipse nomen accepit. Prioratus à Præfecto Chori S. Mariæ Maioris possidetur.

- 3 **De Penis.** De hac Parochia non præterimus, quòd anni nota 1072. inscriptæ reperiuntur Ecclesiasticæ tabulæ Massilienses, de dedicatione nouæ Basilicæ, quæ fidelium oblationibus recens ædificata fuerat in oppido De Penis. Celeberrima quidem dedicatio fuisse traditur, cui Pontius Episcopus non interfuit modo, sed sacris etiam ritibus ac ceremoniis religiose augustissimeque operatus est, eo quippe functum officio Episcopum ab annis retro actis non pluribus sexdecim, hoc est anno. 1056. In dedicanda Ecclesiâ de *Fabregoulis* siue de *Septemes* meminisse ac côm memorare poterat testis ipse clerus ac populus Massiliensis. Ex Massilia Christiana, supra an. 1071. Eius Sacerdotium est Prioratus cum Cura sub titulo S. Mariæ de pulchro visu, ex cuius fructibus vnus de Cantoribus Mariæ S. Maioris annuam percipit annonam, quam Præbendam vocant.

- 4 **Albania** vulgo *Aubaigne* Oppidum amplum est & Dynastix Baronis sedes, quam in ditione ac potestate sua tenet Episcopus Massiliensis, cum arce super cliuum firma & elegantiori, per cuius territorium Yuelinus fluius labitur ab Austro, iugera hinc inde viridissimorum siue pratorum siue hortorum irrigaturus: cætera vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Huius oppidi Sacerdotium sub inuocatione S. Saluatoris ab Archidiacono S. Mariæ Maioris distat ab vrbe, Apeliotem versus.

- 5 **Rupenaria** Nobilis fundus, cui superposita imminet rupes vestita & syluestris, vallum oppidi ex parte, contra ascensum transgressionemque Yuelini fluminis proximi, magnis interdum & assiduis imbribus exundantis. Nunc certos habet Massiliæ suos Toparchas, qui rerum potiantur, vel quibus certe domini titulus adscribatur. Eius Sacerdotium sub nomine Prioratus quædam præbenda est Sacristæ S. Mariæ Maioris designata.

- 6 **S. Marcellus,** Pagus tennis est, in æquata planicie, quæ fluium Yuelinum diffluentem ripa sua coercet, distans à sua sede duabus circiter leucis ad ortum. In eius Sacerdotio seu ut vocant Prioratu, Annonæ capiendæ ius habet de Canonicis vnus aliquis Cantor S. Mariæ Maioris. Ibidem antiqua sacella ruralia S. Mariæ Nazaretho, S. Saluatoris, S. Crucis, S. Benedicti.

- 7 **Rupesfortis** nobilis & antiqua Toparchia, rupibus asperis & præruptis faxis constituta proxime. Dominij ius ditionemque sibi vindicat ciuis Massiliensis, è genere æ stirpe Dominorum de Bauffet nobilissima propago. Huius Sacerdotium sub inuocatione S. Mariæ de pulchro visu, annexum modo est Collegio Canonicorum Massiliensium S. Mariæ Maioris.

- 8 **Cassinum** oppidum est maritimum 3. leucis distans saxo prærupto & excelso, coniunctum ac continens cum arce munitissima, eiusdem montis supercilio imposita, ad asylum paganorum, si qui piratæ, non opinantes vel improuisos opprimerent. Ibidem Sacerdotium cum cura sub titulo S. Michaelis, Collegij Canonicorum S. Mariæ Maioris, & appendix, & Canonici vnus præbenda.

Burgo ciuitas

Burgo ciuitas terminis suis circumscribit ac finit ius Diœcesis Massiliensis, in ea Prouincia ora maritima. Oppidum portu cinctum tutissimo, & ad inuehendas euehendasque merces accommodatissimo. Segetibus, & pratis, & vineis, & oliuetis, & arbutis res rusticae late sunt ut si quis Falernum, vel Appianum vinum quærat, vix aliis ex vuis aut solo, parisonæ atque istud ipsum germanum Burgenſe imitari possit. Pulcherrimo templo recens constructo ac pluribus sacerdotibus in Societatem Parochi cooperans, nobile, cuius Prioratus sub inuocatione nostræ Dominæ ad annonam est annexus Abbati S. Victoris qui habet inibi Vicarium perpetuum, ut liquet ex dictis in Cassiano nostro illustrato lib. 2. cap. 19. §. 4. Adde sodalitia varia pœnitentium ibidem instituta, veste alba, nigra, Veneriana, aut leucopharæa distinctorum, eorumque sacella multo auro, picturis, statuis, pretiosaque suppellectile condecorata, ut sint quasi ad ornamentum pietatis ac religionis Christianæ disposita quædam lumina atque ornamenta Reipublicæ. Quinque leucis Massilia distat.

Castelletum Toparchia est non obscura locus præcelsus atque editus, sedes Dynastiæ, cuius Prioratus cum cura sub titulo S. Saluatoris obtinetur à Canonicis duobus S. Mariæ Maioris, nunc à Domino Philippo de Bauffet eiusdem Collegij alumno clarissimo. Quatuor leucis à sede Massiliensi abest ad Austrum.

Signa. Oppidum satis amplum sub dominio Illustrissimi ac Reuerendissimi Episcopi Massiliensis Sacerdotium sub inuocatione S. Petri appendicis iure spectat ad Capitulum S. Mariæ Maioris 3. leucis Massilia distat ad ortum. Nulla sane alia re aut grauiori casu se suosque funestasse dicitur oppidum, quàm quod Fridericus de Ragueneau Episcopus Massiliensis in Episcopali domicilio suo signanensi, ab impitis sicariis occisus est, an. 1602. die 26. Septem. Vide supra Massiliam Christianam hoc eodem an. 1602.

Bauffetum, oppidum cuius Sacerdotium cum cura sub titulo Dominæ nostræ Episcopali præbendæ simul & dominio est annexum, à sede abest septem circiter leucis, quæ inter Massiliense ducit Telonem Martium, ager propter sterilitatem vix bene cultus, propter siccitatem verò inter rupes asperas & præruptas, alicubi vastus atque desertus.

Cugis Oppidulum sub ditione atque dominio nobilissimæ inter Massilienses ac perillustres familiæ de Glandevres, Toparchia antiqua, cuius nunc prædia & titulus spectant ad eiusdem familiæ, stirpe natu maximum, & in supremo Senatu Aquensi Regium Consiliarium. Eius Sacerdotium ab Episcopo Massiliensi possidetur.

S. Cannatm De Saureto, septem leucis Massilia fere distat ad Septentrionem eiusque Sacerdotium cum cura est sub inuocatione S. Andreæ Apostoli, & inter prædiales census Episcopi Massiliensis annumeratur. In hoc oppido obiit Hugonem Massiliensem Episcopum dixi in Massilia Christiana an. 1360.

De Geminis, siue *Geminis* pagus cuius beneficium siue Prioratus curatus nunc vnitus est Capitulo Nostræ Dominæ des Acoules Massiliensi sub titulo S. Petri, leucis 4. distat.

Menues. Pagus tenuis est cum cura octo leucis distans ab vrbe Orientem versus, cuius Sacerdotium sub inuocatione B. Mariæ datur in annonam Episcopi simul ac Capituli S. Mariæ Maioris.

S. Zacharias. Oppidum in planicie situm, loco fertilissimo ac frumenti, vini, aliarumque frugum feracissimo, quem Yuelinus fluuius alluit. Huius Sacerdotij seu Prioratus Curati redditus ad Moniales pertinet ordinis S. Cassiani sub Abbate S. Victoris Massiliensi, quas olim ibidem Parthenium cœnobium titulo S. Zachariæ construxisse, scripsi alias in Magdalena nostra cap. 10. num. 3. & in Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 17. num. 7. Generalis ordinis Capituli, Massiliæ coacti in Monasterio principe S. Victoris anno 1602. recitantur Canones, quibus Moniales Artacellæ & S. Zachariæ, tempore diuini officij, familiarari congressu ac colloquio Laicorum, ignara nec opinante Anistita interdicuntur. Ibidem pariter beneficium & Prioratus ruralis sub inuocatione S. Saturnini censetur inter prædia Sacerdotalia Abbatis S. Victoris Massiliensis. Distat 6. leucis ab vrbe.

Casarilla pagus cuius Prioratus Curatus sub titulo S. Mariæ, à Monachis S. Victoris Massiliensibus possidetur, Quinque leucis distat.

Caderia nobile & satis amplum oppidum. Huius Ecclesiæ opimum Sacerdotium mensæ Abbatialis S. Victoris Massiliensis appendix est. Ibidem Beneficium seu Prioratus ruralis ut vocant sub titulo S. Damiani, eidem mensæ vnitus, 6. leucis Massilia distat.

20 *Nantū* Pagus est cuius Parochialis Ecclesia seu Sacerdotium mensæ itidem Abbatis S. Victoris Massiliensis habetur vnitum, quinque leucis distat.

21 *Anriolum* siue *Aurelius*, oppidum quinque leucis à sede abest, eius Sacerdotium seu Prioratus ut vocant, sub inuocatione S. Petri Apostoli simul cum alio Prioratu rurali *De Alpi-*
bis dicto, qui contiguus est territorio eiusdem oppidi de Aurelio, vnitus est mensæ Abbatiali Sancti Victoris Massiliensis, simul & Capitulo Sanctæ Mariæ Maioris, aliqua ex parte.

§. III.

Sacra Cellula Urbana.

1 **S.** *Magdalena* haud procul ab Episcopalis Cathedralis templo S. Mariæ Maioris, quæ in angiportu ac medio vico constructa est, ut posteris indicium foret Concionum quas in eo haberet Magdalena populo Massiliensi de Christiana religione, cum sacrificia gentilia illo ipso in vicino templo ad aram Ephesinæ Dianæ statuto loco anniuersaria facit assent: De his alias in Magdalena nostra cap. 18 num. 7.

2 *S. Sebastiani* in propinquo Portæ urbis, quam Regiam appellant. Hanc fundasse Petrum Daix ciuem Massiliensem virum clarissimum, ac dotis nomine legasse Pontificali Ecclesiæ S. Mariæ Maioris ducentos aureos florenos Francicos antiqua docent Tabularum monumenta, ea tamen lege, ut agrorum cultoribus primo diluculo Portæ apertionem opperientibus sacrum Eucharisticum faceret certus ac destinatus Sacerdos.

3 *S. Victoris*. Hanc ædificari voluit expensis suis Bartholomæus Raynaudus ciuis Massiliensis in Vico Recto, & ad angiportum, eoque nomine testamento legauit Monasterio S. Victoris non tantum domum in cuius angulo constructa habetur Cellula, sed & prædij fructus qui in sumptus abirent necessarios ad alendum Monachum, qui singulis hebdomadis in ea Cellula sacris operaretur & quidem tribus hebdomadæ prioribus diebus ad honorem & gloriam S. Victoris, tribus vero posterioribus ad subsidium animarum igne piaculari penas luentium.

§. IV.

Alia in oppidano eius territorio.

1 **N**ostra *Dominæ de Guardia*. Ecclesiam fundauit & aliquot redditibus auxit probus, bene moratus, & pius vir quidam Petrus nomine ciuis Massiliensis, cui fundos Montis de Guardia vestigales ac censibus obnoxios tradiderat Guillelmus II. Abbas S. Victoris, conditione tamen interposita, ut ibi ædem Virgini Deiparæ sacram ex ædificaret, ac præfecto Cellæ vinariæ Monasterij decusses siue denarios Regios coronatos duodecimi in census annuos penderet. Hanc literis Apostolicis stabilivit simul & privilegiis ornavit Honorius III. anno 1218. Mons *de Guardia* inde cognominatur, quod ex præalta turri ibi excubiæ ac vigiliæ publicæ ad ciuitatis custodiam agerentur. Placuit vero Francisco I. Regi Christianissimo turri arcem præsidariam adicere an. 1540. quam construi iussit ex Cœnobij Fratrum Minorum parietinis euerfi an. 1524. cum à perduelli Carolo Borbonio Massilia obsideretur.

2 *Nostre Domine de bono portu*, siue S. Nicolai Prioratus titularis Monachorum Cassianitarum S. Victoris. Extant Pontificiæ bullæ Collationis eius in quibus supra annum quingentesimum signata dicitur scriptionis dies. Ecclesiæ non ita pridem restauratæ indicta appellatio Nostræ Dominæ de bono portu, idoneo ad tuendum portum apposita est loco, cui olim turris pene coniuncta & continens erat, alteri pene par mole & altitudine, quæ nunc visitur ubi templum est S. Ioannis Baptistæ ex aduerso, ab hostibus diruta & solo æquata cum vicinarum ædium detrimento, quo tempore Alphonsus Aragonum Rex armata manu & inusitata rabie Massiliam inuasit, neque esteducta anno 1423. Restitutam tamen quam turbo ille deiecerat S. Nicolai ædificauit an. 1590. tum die 8. Februarii consequentis anni 1591. D. Virgini Deiparæ solennibus ceremoniis ac ritibus dedicatam esse voluere Massilienses.

3 *S. Iusti* Cœnobiticum beneficium, quodiam à sexcentis retro annis dono dedit Monasterio S. Victoris Pontius II. Episcopus Massiliensis, eiusdemque suasionem atque instinctum parentis optimi Fulco Vicecomes Massiliensis & vxor eius Odila auctum voluere id donum, iis quæ in propinquo cellulæ habebant pinguibus prædiis.

S. Margaritæ

S. Margarita aliud id genus beneficium quod idem Pontius Episcopus ex consensu Capituli Sanctæ Mariæ Maioris Monasterio S. Victoris pro sua liberalitate impertitus est. 4

S. Genesij Cellula, tradita ab Eodem Pontio Episcopo S. Iarno Abbati S. Victoris, ut eam suis sumptibus restructam in suos census adoptaret. Castellum eo loci fuisse, cum abhinc annis supra mille ducentis, docent antiqua publici status monumenta, quod sævientibus interdum barbarorum incursionibus in asylum confugerent Massilienses, ac non tam armorum præsidio quam parietum, fortunas omnes vitamque suam tuerentur. Nec multò post religione à prophanis in sacros ac divinos usus commutata sedes, Monachis Cassianitis domicilium præbuit, quos ætate S. Cassiani loci angustia è Monasterio Massiliensi circumvicinas eremos ac villulas educebant. Aque ex his multa rudera etiamnum, atque præscarum ædium passim dissecta vestigia videre est. 5

Cæterum in huius Cœnobiarchici prædij possessionem dudum venit Dominus Ioannes Baptista De Gras Iuris Canonici designatus Doctor, patria Aquisgranensis, Monachus ac Prior Claustralis in Monasterio S. Victoris Massiliensi, qui ipso nomine inclytum genus prodit, & virtutes pro genere habet, amorem certe ac cultum studiorum ac vitæ suæ, qui laudatissimi patris sui Stephani De Gras viri quondam inter Monachos S. Victoris patritios & optimates facile principis nepotem decet. Stephanus certe iam à septennio Massiliæ in sancta ac religiosa S. Victoris domo ordinem suum nactus anno 1553. eos hausit spiritus, quibus ingenia ad summum excitantur decus. Elucebant in eo animi dotes & præclaræ virtutes, quæ ipsæ statim decursis studiorum spatiis virom eruditum ad Doctoris Theologiæ dignitatem & prærogativam extulerunt. Ac primum inter suos Prior Claustralis, titulo S. Genesij renunciatus, postmodum à Regina Galliarum quæ tum forte Massiliam diuenterat, iure lectionis nominationisque Prioratu S. Leonis in Diœcesi Segodunensi donatus Vicarij pro Abbate supremi munere quindecim circiter annos, Prioris vero Claustralis dignitate in regimine Monasterij totos triginta gloriosè perfunctus est. Obiit Massiliæ anno 1619. die 15. Aprilis, sepultus in Ecclesiâ Monasterij S. Victoris. Fratrem habuit superstitem, avum scilicet Ioannis Baptistæ, Dominum Marcellinum De Gras, qui ab Henrico IV. Rege Christianissimo fabricæ Monetalis redemptor & præfectus designatus, viginti quinque annos in nummarie conflaturæ variis officijs quingentis & amplius malleatoribus, Aquis Sextiis summa cum laude præfuit. Sunt & alia quæ viri modestissimi mihi que usu, consuetudine, officiis, ac studiis coniunctissimi pudor evoluerè accuratius hoc stilo non patitur.

S. Ferreoli Prioratus inter antiquos census Monachorum nostrorum Cassianitarum similiter annumeratur. Ædium muros æneis tormentis verberatos pessumdedit Dominus de Meolhon, cum Monasterij arcem ac propugnaculum dolo occupavit anno 1591. Constat pluribus antiquis tabulis sacram ibi ædem Curialem institutam fuisse, ac Priorem S. Ferreoli, iure Parochi oppidanis ex aduersâ Massiliæ parte, qui sub Abbatis manu ac ditione sunt, sacram rem administrasse anno 1119. 6

S. Catharina Sacellum in ditione ac censu Monasterij S. Victoris eodemque anno quo Carolus Borbonius Massiliam premebat, obsidionis causa dirutum à civibus Massiliensibus, postea restitutum habuere monachi in pristinum statum. 7

S. Hieronymi sacra ædícula, pars reliqua est Cœnobiij pulcherrimi Ordinis S. Francisci ac fratrum Minorum de Observantia, de quo infra Corollario V. in Massilia religiosa num. 3. § 1. 8

S. Rochi haud procul Monasterio S. Victoris in peste contractorum Nosodochio. 9

S. Siffredi, vulgo *Suffren*, Abbatis Monasterij S. Victoris Massiliensis de quo nos fusè copioseque in nostro Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 25. num. 71. & cap. 29. num. 9. Alius ab isto celebratur in Martyrologiis Siffredus Episcopus Carpentoractensis, de quo Gallicanum præclara & singularia die 19. Nouembris. 10

Nostre Domina De Mons in vicinitate & confinio R. R. Patrum Minimorum & in planicie S. Michaelis. 11

Nostre Domina de Monsferras

S. Michaëlis De aqua dulci

Nostre Domina Du Rabet.

- 15 *S. Rochi in oppido de Masargues*
- 16 *S. Lupi Episcopi Trecentis & Confessoris, qui etiam Lensus dicitur*
- 17 *S. Crucis in edito Montis supercilio cui nomen Sastroue*
- 18 *S. Marcelli in agresti vico qui S. Marcelli nomen accepit*
- 19 *Nostra Domina Nazaretana*
- 20 *S. Salvatoris*
- 21 *S. Benedicti*
- 22 *S. Sergij*
- 23 *S. Spiritus in villa Valentina*
- 24 *S. Iacobi & S. Christophori in villa Des Acates.*
- 25 *Nostra Domina de Consolatione secundum eandem villam*
- 26 *Nostra Domina des Camoins*
- 27 *Nostra Domina De oure*
- 28 *S. Dominici*
- 29 *S. Anna in regione de Calsols*
- 30 *S. Iuliani Sacellum in villa Des Olines*
- 31 *Sacellum Castellis Gamberi*
- 32 *S. Vincentij*
- 33 *S. Caroli Borromai Archiepiscopi Mediolanensis & Cardinalis Confessoris*
- 34 *S. Lazari Massiliensis Episcopi & Martyris*
- 35 *S. Ludovici Regis Francorum*
- 36 *Nostra Domina De Aquilegio, Aygalades*
- 37 *Nostra Domina Du Canet*
- 38 *Nostra Domina De la Croste*
- 39 *S. Marthe sororis Lazari & Magdelene*
- 40 *S. Petri Apostolorum Principis*
- 41 *S. Barnaba Apostoli*
- 42 *S. Ioannis Apostoli & Evangelista*
- 43 *S. Bartholomai Apostoli*
- 44 *S. Antonij De Balmis*
- 45 *Nostra Domina in agro de la Nette*
- 46 *S. Andrea Apostoli*
- 47 *Nostra Domina de Angelis*
- 48 *S. Martini D'Arene*
- 49 *S. Mithij Martyris*

Anno 1589. die 10. Iulij Sodalitati civium in Ecclesia Dominæ nostræ des Acoules instituta titulo B. Virginis à Misericordia, ius Consilij Urbani decreto attributum, & supremi Senatus Aquisensis autoritate confirmatum, nautarum fidem astringendi ut maritimum iter suscepturi puerum mendicum, & parentibus orbem quem sodalitatís Rectores nominatum designarent in nauiculariorum & remigum grege admitterent naualis operæ rationem futurum. Quo fit ut ipsi grandiores facti rem maritimam in qua prope à cunis educati sunt perfectius tractent, & pluribus abundet semper Massilia peritissimis in arte navigandi Magistris.

§. V.

Pœnitentium Sodalitates, & earum animum percursum, & si quid notandum.

1 **P**œnitentium frequentes sodalitates à Massiliensibus institutæ ac comprecationis sacrae Cellulæ hinc inde per urbem diversæ inter se, ideo ab iis constructæ ut cum à publico vacarent, animum à grauioribus negotiorum ac rei domesticæ curis relaxantes, secessus illius & solitudinis tam opportunæ subsidio pietatis exercitiis studiosius incumbere. Italorum certe non tam documento quam exemplo introductam fuisse in urbem id genus instituti consuetudinem, rem esse multorum oculis ac recenti memoria testatam nemo vnus est qui ambigat.

2 Ac primò, cum diuinis auspiciis plerique ciues in vnum cœtum coacti designato loco ad construendum Sacellum in æde Parochiali S. Laurentij Sodalitium instituissent eiusque statuta publicassent, sub titulo Congregationis Pœnitentium S. Catharinæ virginis & Martyris Alexandrinæ, cui se deuotissimos esse profitebantur, solemnem ac publicam non multo

multo post supplicationem magno virorum mulierumque concursu die 25. Nouem. anno 1499. in festo S. Catharinæ saccis albis induci omnes sodales ac velata facie celebrarunt.

Ex hoc primo quasi alueario prodiit septimo post anno nouæ pœnitentiam familiar aliud examen, disiuncti enim ac diuisi à priori ordine quindecim, vestiario symbolo albo in Cyaneum commutato, sub inuocatione Nostræ Dominæ à pietate, diu sedes incertas peruagati primò suburbanum sacellum Nostræ Dominæ du Royet siue Regiæ, postmodum intra urbem in Hypogæo Ecclesiæ S. Iacobi de las Spadas, tertio aulam Xenodochij S. Iacobi de Galzeia, ubi pugnautes nescio qua causa iterum ab sese diuulsi sodales, anno circiter 1524. alij Priore ordinis autore Sacellum haud procul æde Parochiali S. Martini, alij Subpriore duce ac Magistro, Cellam alteram Carmelitarum Monasterio proximam exedificarunt.

Altera suboles è primigenia illa stirpe Pœnitentium S. Laurentij propagata similiter florere cœpit anno 1511. quo in aulam maiorem Xenodochij S. Spiritus deducta colonia, ne quid tamen infirmis pauperibus scientes diutius incommodarent, in eiusdem Xenodochij cœmeterio nouam sub appellatione S. Spiritus comprecationis exedram, Monialium S. Saluatoris (quarum centibus area illa erat obnoxia) consentiente autoritate à fundamentis excitarunt.

Pœnitentes alba induci tessera vestiaria sub titulo Dominæ nostræ Auxiliatricis seu à Trinitate vetere conuentus agere cœperunt anno 1514. Primo placuit in loco ab hominum cultu & frequentia remoto, propter urbis indenia & domicilium Fratrum Minorum de Observantia, cryptam subterraneam & arcuariam construere, quo se reciperent ad orandum: sed inde posthabitis maiorum suorum consiliis recentiores sodales, ad illud quo vtuntur hodie commodiori & ampliori Sacello non ita pridem commigrarunt.

Atque his non multo posteriores fuere Sodales *Nigri* sub inuocatione S. Ioannis Baptistæ qui anno 1511. sumpta in templo Fratrum Minorum de Observantia ad vsum piorum conuentuum suorum sacra cellula, in qua nunc Petri de Libertat viri de Massiliensibus primarij, cineres tumulo conditi habentur, deinceps nouam & priuatam quam nunc possident exedram collatio inter se ære struxerunt anno Christi 1601.

Grisei Sodales à leucephæa veste sub inuocatione D. Antonij dicunt se Nigrotum exemplo instituti sui originem ac mutationem nouam quæsisse. Sedem in confinio Monasterij Fratrum Prædicatorum, vt ab eis pro arbitrio commodius iuuari possint, delegerunt.

Alij cognomento *Albi* à linea & candida veste, iisdem fere quibus Grisei orti natalibus, per id tempus florere cœperunt, Sacello ad honorem S. Lazari Massiliæ patroni in cœmeterio Ecclesiæ S. Mariæ Maioris superstructo.

Veneri dicti à tessera vestiaria Veneta, conductum de Trinitate noua, vt aiunt, habuerunt fundum, & coloniam sub titulo Dominæ nostræ à Misericordia instituerunt an. 1570.

Pœnitentibus à *Bono Iesu* tenue principium fuit ab Antonio Mascaron ciue Massiliensi ornatissimo anno 1593. Fratres initio dicti *Sacculary* siue *Saccary* à saccis linteis quibus ad cæterum amictum se superinduebant cum ad contentus nocturnos aut supplicationes adirent. Aucti duorum supra septuaginta sodalium numero, quem deinceps ex instituto excedere posteris non liceret. Patibulariis ac furciferis demortuis parentabant eorumque prosequabantur funus atque inferias soluebant.

Sodales S. Crucis cœperunt anno 1618. qui stipe collata Sacellum & ædificia struxerunt.

Accessere quinquennio post Pœnitentes Nostræ Dominæ de Monte Carmelo cum vita functo Paulo V. summo Pontifice Maphæus Cardinalis Barberinus in eius locum subleatus sumpto nomine Urbani VIII. qui fuit annus Christi 1623.

Sodales quos *Flagellantes* vulgus appellat sua ipsi industria surrexerunt. Vnus aut alter cœpit. Conueniebant singulis hebdomadis feria quaque sexta audituri Ecclesiastem de acerbissima Christi è ligno pendentis passione ac morte perorantem, tum Horarum Canonicarum penso aliquo persoluto crucem veneraturi. Cui adgeniculati asperitibus se cruentabant flagellis ac funiculorum manipulis, nunc quoque faciunt. Alij prioribus iuncti è quibus Sacerdotes duodecim, Laici septuaginta duo, non plures, vt in illis Apostolorum in istis Discipulorum non tantum numerus sed etiam forma quædam & species effingeretur. Sacellum post struit cryptæ instar concameratū, haud procul ab æde S. Mariæ Maioris, in cuius primario lapide sacrum hoc elogiū sigillariis notis & vncialibus literis habetur insculptum.

Bene fundata est supra firmam petram.

- 14 Non prætermitto quæ de his sodalitatibus magna & admirabilia specialiter Annales nostri loquuntur. Iam Calviniana lues Massiliæ latius patebat quam quisquam putasset. Conspirant in id scelus factiosi septingenti circiter aut octingenti sed è vili plebecula lanistæ, farrores, mangones aut mediastini pene vniuersi, qui patrocinate apud Reginam matrem Mariam Medicæ Thalassiarcho de Castiglione, oblato libello supplice anno 1562. postulabant, vt Pœnitentium sodalitates, quas edito suo Franciscus I. Rex Christianissimus è tota Gallia proscribendas eauerat, ab vrbe exterminarentur, tum vt ipsis Religionariis indulgeretur facultas, ad exercenda nouæ suæ Institutionis munia, fabricandi templi præsertim Massiliæ, in qua bis mille supra centum quinquaginta Ecclesias siue sacras cellulas hinc inde constructas Pontificij haberent, & cæc. sed id frustra tentatum obscura spe ac cæca expectatione euauit.

Cæterum de numero Ecclesiarum ac Cellularum alij aliter, nos aduersariis credimus in hac parte, quos tam curiosè rem ipsis inuidiosam indagantes latere non potuit certa multitudinis cognitio, præsertim si ad vrbanas & publicas Ecclesias, priuata in singulis pene oppidanis villulis, quingentis numero supra septem aut octo mille, constructa sacella accenseantur.

COROLLARIUM III.

Massilia Purpurata.

- 1 ASSILIAM Purpuratam appello viros præstantes virtutis & sapientiæ gloria, qui de Diœcesi Massiliensi ad summum Pontificatum siue Cardinalatum euecti, ob munera quæ gesserunt amplitudinem & maiestatem, splendorem non vulgarem Massiliæ nostræ addidisse visi sunt. Primum autem de Pontificia dignitate Platus lib. 2. de bono status Religiosi cap. 28. Hæc inquit cum tanta sit, vt parem in terris non habeat, vniue Deo sit inferior, cum etiam tantam rerum molem sustineat, vt summam quandam sapientiam cum summa sanctitate coniunctam requirat, quibus contingat, vt ad eam deligantur, his, quos propinquitate vel municipij vsu ac consuetudine iunctos habuerint non potest non esse perhonorificum.

§. I.

Plures Romani Pontifices Massiliam ex itinere diuerterunt.

- 2 **G**uilelmus Grifatus, Grimoardi militaris & Amphiliæ Moferranz nobilis fœminæ & religiosissimæ, quæ à multis sancta existimata est, filius, vtroque parente Gabalus, qui Auenionem ad Curiam Romanam veniens (eius industria, doctrina & pietate cognita) ab Innocentio VI. Abbas Antistodorensis primum, deinde Massiliensis, tum multis magnificisque legationibus sæpe ornatus, & præsertim nouissima Italica ad Vicecomites, in qua absens Pontifex dictus Urbanus eius nominis V. vix annum 53. agens renuntiatus est anno 1362. De quo nos supra in Massilia Christiana eodem an 1362.
- 3 De aliis summis Pontificibus in Galliam peregrinatis qui ex itinere Massiliam diuerterunt, vel qui plures non modo dies, sed hebdomadas quoque atque etiam annos ibidem commorati sunt, scripsi quod satis est in Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 24.
- 4 Anno 440. *Leonem Papam* cognomento Magnum à Sixto III. Legatum in Gallias missum redintegrandæ Albinum inter atque Aëtium amicitie causa, testatur Prosper in chronico. Roma digressus ascendit ad nauim, in qua ipse nauigans plenissimis velis breui Massiliam secundo cursu peruenit, vbi super hospitio ad quod diuerteret Leo, haud haberi varius delectus potuit, dum Cassianus viueret in oculis vrbis, vir excellentia doctrinæ præcunctis clarus ipsique charus. Hic Monachorum hortatu atque consilio rogatus à ciuibz vt Monasterij extruccionem quam S. Cassianus fundauerat recens consecraret. Assensit I eo deditque libenter rei diuinæ operam, & sacri initiisque tradendis præluxit. Nec solum diuinis precibus sacrauit ædem, sed etiam sancti olei perliniuit vnctione, festosque dies dedicationis egit celeberrimo virorum Massiliensium mulierumque conuentu, ac ne qua

ritus

ritus aboleat, celebratur annuis Missæ officiique diuini solennibus 7. Calen. Iulij eius memoria rei, veteri elogio posteritati tradita.

Anno 751. *De Stephano* 3. Romano simulatque.

Anno 816. *De Stephano* 5. item Romano quemadmodum Roma pulsus in Galliam secedens Massiliæ & Arelaræ itineris illius vestigium fecerint non coniectura modo ducimur ad suspicandum, sed firmissimi etiam scriptorum testimoniis, quæ accurate dedimus. Lectori in Cassiano lib. 2. cap. 24. citato num. 1.

Anno 878. Ioannem quoque VIII. in Gallias tanquam ad asylum confugisse tyrannorum avaritia & iniuriis oppressum testantur passim veterum Francorum Annales. Pitoei autor in Chronico. Aimoinus lib. 5. cap. 37. *Memoratum*, inquit, *Pontifex consensu navibus per mare Tyrrhenum regnum Caroli intravit ibique per totum fere moratus est annum*. Massiliam autem ex Italia nauigantibus vestibula nimirum & primos aditus ad Galliam facere illustres non ambigitur inter peritos. Sed & Arelatem deinceps peruenit paucis ante Pentecostem diebus, nam die Ascensionis se ibidem Missam celebrasse testatur epistola 184. ad Brauimirus Principem, qui tunc à Papa benedictus fuit. Ibi etiam inuento Bosone Comite Arelatensi genero Angelbergæ Imperatricis, quem Ioannes Papa dilectum filium & gloriosum Principem appellat. vna cum eius filia Hermengarda, cum eo de subleuanda Romana Ecclesia consilium iniit deque iis scripsit ipse ad eandem Angelbergam Augustam. Ibi verò cum esset concessit pallum Rostagno Archiepiscopo Arelatensi, ac redarguit errorem quem reperit, quod ante pallij susceptionem consecrationem facerent Episcoporum Archiepiscopi Galiarum, quem & emendandum curauit. Plura in Cassiano Illustrato cap. 24. citato num. 3.

Anno circiter 1040. *Benedictum* IX. iter in Galliam fecisse & Massiliam venisse manifeste colligitur ex Diplomate à nobis sæpe aliàs laudato, tum in Magdalena nostra cap. 18. §. 1. num. 4. tum in Cassiano illustrato lib. 2. cap. 25. num. 79. Id enim datum subscribitur. *Massilia in Monasterio S. Victoris Idibus Octobris die consecrationis Ecclesie eiusdem loci, anno 1040. Dominica Incarnationis, Indictione 8.* Forte serenissimorum Principum, Bertranni & Gaufredi ac Vicecomitum Vuillelmi & Fulconis (quorum meminit in Diplomate) hospitum Massiliensium invitatione liberali adductum.

Anno 1084. *Urbanus* II. cum in Italia ob Antipapæ fautores nullibi quietis locum cerberet, in Galliam profectus Concilio apud Claromontem Aruernæ oppidum celebrato, Petri Eremitæ Galli qui Hierosolymis vrgendæ rei causa venerat oratione commotus, ita Principes Galliarum ad recuperandam Hierosolymam à Saracenis iamdiu occupatam animauit, ut anno salutis 1084. trecenta hominum millia, nomina in militiam Christi dederint. Quare Romam statim rediturus ut compositis in Italia rebus Italos ad eum quoque apparatus bellicum animaret, iter ab Aruernia Massiliam petere contendit. De quo itinere Pontificum Arelatense in Gibelino. *Romam*, inquit, *ex Gallia redeuntem Urbanum Pontificem Arelate excepit Gibelinus*, Bertoldus enim tradit ipsum Natalem Christi diem celebrasse Arelate. *Dominus Papa*, inquit, *Arelati diem Dominica Natiuitatis cum diuersarum Proninciarum Episcopis gloriosissime celebrauit*.

Anno 1119. Callistus II. in monasterio Cluniaco in Gallia vbi Gelasius II. eius decessor obierat ex Archiepiscopo Viennensi in summum Pontificem assumptus cum dispositis his que ad statum Ecclesiasticum conseruandum in Galliis necessaria erant, in Italiam velificaturus Massiliæ nauem conscendit: Diploma eius habetur datum Valentiz, cum illæ transiret die 5. Kalen. Martij an. 1120. Pontificatus autem sui anno 2.

Anno superiori 1118. *Gelasium* II. cum Roma pulsus ab Henrico V. Imperatore Cluniacum in Galliam confugit portus Massiliensis aditu Galliam intrasse dixi fusc copioseque in Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 24. num. 7.

Anno 1371. *Gregorium* XI. adiisse Massiliam & ibidem Monachis S. Victoris potestatem eius præsentis factam fuisse, dum Auenione vbi electus fuerat Romam profectus sedem Pontificiam transtulit, ex communi quadam hominum opinione dico: cuius itineris & successum describunt, Anonymus apud Bosquetum in historia Romanorum Pontificum, vbi de Gregorio XI. Theodorus de Niems, Bzouius tomo 15. an. 1. & MM. SS. Codices Vaticani & Cassianus noster lib. 2. cap. 24. num. 9.

Anno 1378. *Robertus* ex Gebennensibus Comitibus summo genere ortus, in palatio Comitum Fundani, Cardinalium qui ab Urbano VI. defecerant secreto scrutinio Pontifex creatus, Clementis VII. nomen assumpserat cum omnes insidias à Romano Pontifice fortunæ suis fieri videret, in tuto se esse apud Italos minime ratus. 11. Kalen. Iunij aptam

triremium classem conscendens Massiliam nauigauit, qui à Prouinciæ Præfesto & omnibus propinquis Regulis & Prælatiſ susceptus Auenionem adiit, tota ciuitate ac præſertim Cardinalibus quinque (ſexto iam defuncto) quos ibi dimiſerat ſupradictus Papa Gregorius obuiam procedentibus.

- 14 Anno 1394. Petrus de Luna poſt obitum Clementis Gebenneniſis electus Auenione & ad 5. Idus Octob. in Eccleſia Cathedratice S. Mariæ de Donis conſecratus & coronatus, Benediſti XII. nomine ſuſcepto, ſedit Auenione in obedientia ſua annos circiter 12. vſque ad conditum quo per literas vltro citroque cum Gregorio XII. Romano Pontifice placuit de concordia agere. Quare Maſſiliam 3. Nonas Decem. appuſit pseudopontificatus an. 13. vbi apud S. Viſtoris Monachos hoſpitatus, pacis & concordie conditiones quas Gregorius propoſuerat publicauit, conſenſurus vt videbatur, modo tuto in loco de his ſuſius tractaturi ambo congredierentur. Verum ſæpo ac fruſtrâ tentata res eò ceſſit vt Principes Galli ab eius partibus paulatim ſe ac ſubditos ſuos ſubtraxerint.

- 15 Anno 1533. Clemens VII. pæce inter Carolum V. Cæſarem & Franciſcum I. conciliata Maſſiliam proſectus Catharinam medicæ præneptem ſuam Laurentij iunioris filiam Regiſ Franciſci filio ſecundo, qui poſtea Gallie Rex fuit, matrimonio locauit.

§. II.

Maſſilia cines aut incola Cardinales.

- x Anno 1066. Bernardus Gallus ex Monacho & Abbate S. Viſtoris Maſſilienſi Præbyter Cardinalis creatur ab Alexandro II. hoc anno circiter 1066. Hic ſub Gregorio VII cum Bernardo Papienſe Diacono Cardinale, legatione Germanica ob grauiffima negotia functus eſt, ad vniuerſos pene imperij Principes in Forchein congregatos, quibus præſentibus iidem procere Henrico IV. Imperatori rebelles, anno Chriſti 1077. conuentu publico acto Rodolphum Sueuorum Ducem Henrico reiecto Imperatorem conſtituerunt.

- 2 Anno eodem 1066. Richardus Gallus Monachus & Abbas monaſterij S. Viſtoris Maſſilienſis Bernardi Cardinalis ſupra laudati germanus frater, cum ab Alexandro II. Præbyter Cardinalis factus eſſet à Gregorio VII. in locum Bernardi, Abbas Maſſilienſis ordinatus Legationem Hispanicam obiuit, cuius dum vixit partes conſtanter ſequutus eſt. Plures ad eum in Regiſtris Gregorij VII. epistolæ extant, ſed & Leo Oſtienſis lib. 3. cap. 21. hitoriæ Caſina. in actis Synodi Beneuentanæ eum & Hugonem Cardinalem commemorat.

- 3 Anno 1294. Guillelmus Ferrerius in Prouincia noſtra diem vidit natalem, Ferreriorum familia ſuperſtes Sallone ad Crauum municipio Prouinciæ. Eccleſiæ Maſſilienſis Præpoſitus in ordinem Cardinalium cooptatus eſt à Cœleſtino V. anno 1294. in quatuor temporibus menſis Septemb. Neapoli cum aliis vndecim, quos ibidem Cœleſtinus Papa Cardinalis creauit, Pontificatus an. 1. Romæ vitali corporis facultate deſtituitur Guillelmus anno ſequenti, & primo Pontificatus Bonifacij VIII. Ciaco. in Cœleſtino V. Gallia purpurata lib. 2. fol. 256.

- 4 Anno 1361. Fortanerius Vaſellus quem plerique etiam Sertorium vocant, ordinis Minorum 19. miniſter Generalis, anno D. 1339. Maſſiliæ creatus. Doctor Theologus, vir tum literatiſſimus tum eloquentiſſimus ex Epifcopo Maſſilienſi Archiepiſcopus Rauennas, & Patriarcha Gradenſis, præbyter Cardinalis electus & nominatus ab Innocentio VI. die 15. Calen. Octobris anno 1361. cuius gratia Auenionem proficiſcens Galerum acceperus, in itinere Parauij eodem anno obiit ante adeptum titulum, ibique ad D. Antonij de Padua ſepultus. Claudius Robertus in Gallia Chriſtiana V. Maſſilienſes. Ciaconius, Gallia purpurata, nomenclator Cardinalium in Innocentio VI.

- 5 Anno 1366. Guillelmus Sudre Lemonicenſis ex Prouincia Tolofana, Gallus ordinis Prædicatorum, Theologus, ex Prouinciali Tolofano & Lectore ſacri Palatii Epifcopus Maſſilienſis Præbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli tit. Pammachij ab Urbano V. die Septem. 18. feria 6. quatuor temporum an. 1361. Auenione, ſequenti vero Epifcopus Veliternus. moritur Auenione 4. Calen. Octob. an. 1373. ſepultus apud Prædicatores ante aram principem. Ciaconius, Gallia purpurata in Urbano V.

- 6 Anno 1367. incunte Philippinus ſive Philippus de Cabasſole è nobili & potenti Cabasſolæ Agentonenſium familia ſuos traxit natales, Patre Igardo egregio milite, qui velut

velut auita Dattrum hæreditate Galliz Regibus & Andegauensibus Siculis militauit. Christianarum virtutum corona redimitus noster Philippus, bonarum literarum studia peramant. Ab Urbano V. cum esset Episcopus Cauallicensis, administrationem Massiliensis Ecclesie defuncto Guillelmo Sudre accepisse, ac per sequens dumtaxat biennium tenuisse traditur manifeste inuentum atque deprehensum ab Illustrissimo ac Reuerendissimo Episcopo Vasionensi Iosepho Maria Suare, in Collectionibus suis Regesti Pontificij, *Philippinum Patriarcham Urbannus V. ab Ecclesia Cauallicensis administratione transfert ad Ecclesia Massiliensis regimen.* Tum alio loco. *Philippus Patriarcha Constantinopolitanus præsicitur in administratorem Massiliensem qu. 9. de Prouiso. Prælatorum an. 4. Urbani V.* Iterum ac tertio. *Philippus de Cabassole Patriarcha Constantinopolitanus præsicitur in administratorem Massiliensis Ecclesia quæst. 2. de prouiso. Prælatorum anno 4. Urbani V.* Sanctorum Marcellini & Petri Presbyter Cardinalis appellatur in tertia Cardinalium lectione ab Urbano facta anno 1368. die Septem. 22. Montis Falisci postea Episcopus Sabinus. Defungitur Perusij Vmbriæ Legatus 6. Calen. Septem. anno 1371. Cadauer Auenionem delatum mandatumque terræ in æde D. Mariæ de Bono passu ad Druentiam fluuium Ciaconius, & Gallia Purpurata sub Urbano V.

Anno 1390. Petrus Gerardus De Podio ex Præposito Massiliensi, factus Episcopus Aniciensis, vnde cognomen traxit De Podio siue Podiensis (scilicet Episcopus) patria enim fuisse dicitur Lemouicensis, Cardinalis tituli S. Clementis & Episcopus Tusculanus à Clemente VII. Gebennensi creatur, apud Bellicadrum, Diocesis Arelatensis an. 1390. Benedictum XIII. Antipapam deseruit, Pisis Alexandrum V. in Generali Concilio & Ioannem XXIII. Bononiæ creauit. Excessit Auenione anno 1415. sepultus ibidem in Cathedrali Ciaconius sub Clemente VII. Gebennensi in 11. creatione Cardinalium. Gallia purpurata lib. 4. anno 1409. sub Alexandro V.

Anno 1496. Robertus de Calach siue de Guibè, Britto, Monachus & Abbas S. Victoris Massiliæ tum Episcopus Redonensis, & paulo post Nannotensis, Ludouici XII. Regis Gallorum apud Iulium II. Orator, Reginæ Annæ precibus à Pontifice Iulio Senatorum numero tit. S. Anastasie Presbyter Cardinalis adscriptus, qui obiit Romæ sub Leone X. anno Christi 1513. die 5. Idus Nouem. & in Ecclesia S. Iuonis Brittonum sepultus. De eo Gallia Purpurata lib. 4. sub Iulio II. anno 1505.

Anno 1515. Innocentium Cybo Cardinalem Episcopum Massiliensem ac Claudium de Seyssel pacto solenni atque legitimo de Massiliensi Episcopatu hoc anno inter se conuenisse liquet ex dictis supra in Annalibus anno 1509. & 1515. Fuit Innocentius patria Genuensis sororis Magdalensæ Leonis Papæ X. filius, Diaconus Cardinalis SS. Martyrum Cosmæ & Damiani. Ciaconius sub Leone X. in prima Cardinalium creatione an. 1513. Robertus in Auctario M. S. Galliz Christianæ v. *Massiliensis* Ruffy lib. 9. cap. 1. n. 71. qui addit Innocentium Administratoris nomine præfuisse Ecclesie Massiliensi ad annum. 1531.

Anno 1517. Augustinus Triuultius Mediolanensis, saluatus Abbas S. Victoris Massiliæ ad Cardinalatum euectus à Leone X. in quinta Cardinalium creatione anno 1517. Papæ Cubicularius & Prothonotarius Apostolicus, vniuersæ S. Cassiani familie purpura sua splendorem adiunxit. Plures ipsi crediti Episcopatus, & post Sacramurij Triuultij Cardinalis obitum, regnum Gallicum eius fidei tutelæque à Rege traditum. Decessit Romæ an. 1548. 13. Calen. Aprilis Dirissima eius spolia ad Paulum III. peruenere ex his pretiosis aulæis, nonnulla adhuc in Vaticanis Maximi Pontificis ædibus aliquando conspiciuntur.

Anno 1535. *Iulius de La Ruere* in Abbatie iuribus titulisque successor Augustini, Diaconus Cardinalis S. Petri ad vincula absens creatus à Paulo III. anno Pontificatus eius 15. Christi 1549. v. Idus Ianua. Pisauri à Ranutio Farnesio Cardinali S. Angeli Cardinalitium Galerum accepit. Vmbriæ & Perusie sub Paulo III. Iulio III. Pio IV. Legatus & Episcopus Vicentinus sub Pio V. Archiepiscopus Rauennas Diaconorum primus, tum Episcopus Cardinalis Sabinus, & Prænестinus, Perusij Legatus Societatis Iesu Patres pedestri itinere ex morbo Societatis illuc profectos beneuole vir perhumanus excepit. Obiit Forosempronij III. Nonas Septemb. 1578. cadauer eius Vrbini translatus in templo S. Claræ conditum est, Ciaconius sub Paulo III. in 16. cratione Cardinalium. Cassianus illustratus lib. 1. cap. 25. num. 134. & cap. 27. num. 10.

Anno 1551. *Christophorus de Monte* Papæ Iulij III. consobrinus, Atetinus Tuscus Præsul Massiliensis, Patriarcha Alexandrinus, propter singularem doctrinam, ingenij acrem rerum vsum ac vitæ exemplum à Iulio III. Presbyter Cardinalis tit. S. Praxedis creatur Romæ, Pontificatus eius anno 2. die veneris 13. Calen. Ianua. Obiit anno Christi 1564. die 8. Calen.

Calen. Nouem. & ætatis supra 80. in oppido S. Angeli in Vado prope Vrbinum, ibidem sepultus Ciaconius sub Iulio III. in tertia Cardinalium creatione. Robertus in Gallia Christiana V. *Massilienses*, & nos supra in Annalibus Massiliæ anno 1551 num. 1.

- 12 Anno 1555. *Laurentius Strozius* cum Iulio de la Ruere eo tem quo alias ipse Iulius cum Augustino Triulzio, pacto atque conuento Abbatæ S. Victoris Massiliensis possessionem inuit. Philippum Strozium & Claricem Mediceam Leonis X. neptem parentes habuit. Quod antequam togam indueret dux militari sago strenuus emicuit. Postea Regius Confiliarius & Episcopus Biterrensis tam nobilitatis quam virtutis & prudentiæ ergo presbyter Cardinalis tit. S. Balbinæ abtens creatus, ac deinde Episcopus Albienfis, mox Auenfis obiit Auenione in Gallia anno 1571. Ibidem in Ecclesia S. Agricoltæ absque vlla inscriptione iacet. Ciaconius sub Paulo IV. in tertia Cardinalium creatione, anno 1557. Pontificatus II. Idibus Martij. Et nos in Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 25. num. 136. & cap. 27. num. 11.

- 13 Anno 1621. *Ludonicus De Nogaret*, Tabalus, Pernonij Ducis ac Paris Franciæ filius ex peruestuta & nobilissima familia ortus, primùm Abbas Grandis Syluæ Diocesis Tolosanæ ordinis Cisterciensis, tum Abbas S. Victoris Massiliensis, & Archiepiscopus Tolosanus Francisco de Ioyosa resignante Donatus Cardinalatu die 11. Ianuarij anno 1621. à Paulo V. paulo ante obitum.

- 14 Anno 1629. *Alphonfus Ludonicus Du Plessis de Richelieu*, Archiepiscopus Lugdunensis, Magnus Eleemofynarius, Galliarum Primas, Victorinæ huius Abbatæ Præfecturam ab anno 1640. excepit. Humanioribus literis studuit in Collegio Nauarræ cum fratre Armando Ioanne Du Plessis De Richelieu, quem ostro vestiuit postea Gregorius XV. anno 1622. mense Septembri suas delicias & pupillam oculi, Lugdunenses palam profitentur, vti antea suum Archiepiscopum in Prouincia nostra Phocensi Auenfes profitebantur. Cardinalitiam accepit infulam quinta Patrum Purpuratorum creatione die 13. Calen. Decem. anno 1629. ab Urbano VIII. Pontifice optimo Maximo dispensante à Sixti V. decreto, quo prohibetur fratres germanos vna donari Galero purpureo, Pontifex enim significauit id à se præstari intuitu Cardinalis Richeliani, cuius studio & cura rebelles hæretici in Gallia deleti. Ab eodem decreto excipiuntur Pontificis nepotes. Titulum habet S. Trinitatis in Pincio qui titulus donari solet Gallis Cardinalibus, primus enim eum possedit in noua erectione à Sixto V. facta Carolus Cardinalis Vindocinensis, postea Cardinalis à Ioyosa, Gondius, Marquemont. In huius montis vertice Cœnobium Patrum Minimorum Gallorum est exadificatum.

- 15 Parma gentilitia eadem atque fratris Armandi Cardinalis, nempe, scutum argenteum tribus cautheriis muricatis.

§. III.

Massilia creati ac Porphyrogeniti Cardinales.

- 1 Anno 1367. *Guillelmus de Agrifolio* Gallus Decretorum Doctor, Papæ Notarius, vix annum ætatis 28. attingerat cum præter omnium expectationem Massiliæ Presbyter Cardinalis ab Urbano V. effectus tituli S. Stephani in Cælio monte anno 1367. 4. Idus Maij, isque solus hac promotione secunda. Postea Episcopus Sabinus à Petro De Luna die 10. eiusdem Maij dum Massilia soluens Urbanus Romam petit. Notus Pontifex Guillelmi d' Arg-seuille senioris Cardinalis amicitia arctissima etiam à puero, creauit nepotem Cardinalem. A Clemente VII. Antipontificatus exordio in Germaniam legatur ad persuadendum Augusto Carolo IV. & Germaniæ proceribus & Imperij electoribus recipiendum esse vti legitimum Pontificem Clementem sedem Auenione habentem, & reprobandum Urbanum huius nominis VI. quod frustra tentauit Metis multo tempore moratus, passusque est repulsam à Germanis Urbano bene affectis obiit Auenione sub Benedicto XIII. sepultus ibidem in Ecclesia Collegij S. Martialis congregationis Cluniacensis Ciaconius sub Urbano V. in secunda creatione. Gallia Purpurata lib. 3. sub Urbano V. anno 1367.

- 2 Anno 1533. Clemens VII. Massiliam profectus Catharinam Medicem proneptem suam Laurentij iunioris filiam Regis Francisci filio secundo qui postea Galliarum Rex fuit matrimonio locauit. Ob eam rem supplicante Rege Cardinales quatuor 7. Idus Nouembris Massiliæ creati sunt. Vide supra in Annalibus Massiliæ Christianæ anno 1533. Spondanus ibi.

Joannes

Ioannes Le Veneur ex Comitibus de Tiliers in Normannia, Episcopus Lexouienſis magnus Franciæ Eleemoſynarius. Nepotem habuit Gabrielem Le Veneur Episcopum Ebroicenfem, qui ſubſcripſit Synodo Tridentinæ. Fuit illi patruus Ioannes Le Veneur Abbas Floriacenſis S. Germani, Diœceſis Bellouacæ, creatus vero Ioannes noſter à Clemente VII. Maſſiliæ Preſbyter Cardinalis tit. S. Bartholomæi in Inſula inter duos pontes. Romæ vitam finiit 7. die Auguſti, nonis Ianuarij anno 1543. ibidemque Sarcophago contentus. Gallia purpurata lib. 4. ſub Clemente VII. anno 1533. Ciaconius ibidem.

Claudius de Giury ſive de Longvic, Philippi Dynaſtæ de Giury Baronis de Pagny & Ioannæ Baufremontiz, Domini de Mirebeau, filiz Petri Comitiz de Charny filius origine Sequanus, patruus vxoris Brionis Franciæ Admiralij, auunculus Philippi Chabot Franciæ Admiralij, Comitiz de Burenſais & Charny, Proregis Burgundiæ. Item Annæ Descars Episcopi Lexouienſis Cardinalis de Giury à Clemente VIII. & Caroli Descars Lingonenſis Episcopi quadraginta quatuor annos. Diem clauſit extremum Muſſi, octogennarius, die 3. Idus Auguſti. anno 1561. ſepultus Lingonibus ad cornu dextrum maioris altaris Baſilicæ Cathedralis S. Mannetis, in ſepulchro quod ſibi viuens condiderat, reſurrectionis memor. ſtatua inſpicitur ænea cum epitaphio. Ciaconius, & Gallia Purpurata lib. 4. ſub Clemente VII. anno 1533.

Philippus de la Chambre Albaniz Ducis frater vterinus, mater enim eius Anna De la Tour primis nuptiis fuerat iuncta Alexandro Stuare Scoto Duci Albaniz, ſecundis Ludouico Cameræ in Sabaudia Comiti Vicecomiti Brannouiceni (De Marienne) ex quo natus Philippus Monachus & Abbas Corbeiſenſis ad Somonam & Episcopus Boloniſis tum Morinenſis poſt Ioannem à Lotharingia Cardinalem accepitque Cardinalitiam purpuram à Clemente VII. preſbyter tit. S. Martini in montibus poſt titulum S. Mariæ trans Tyberim ac tandem Episcopus Cardinalis Tuſculanus. Vnde non mirum ſi in Collegium Cardinalium fuerit cooptatus in nuptiis cognatæ Catharinæ medicæ cum Henrico Franciſci I. ſecundo genito quas celebrauit Maſſiliæ Clemens VII. eiufdem Catharinæ patruus, ſiquidem Anna De la Tour Philippi noſtri mater fuit matertera maior Catharinæ Medicæ cum Ioannes de la Tour Catharinæ fuerit auus maternus & frater Annæ matris Philippi noſtri. Calculum ſuum dedit electioni Alexandri Farneti in Paulum III. anno 1534. Tum Iulij III. cum alijs vndecim Gallis Cardinalibus poſt obitum Pauli III. anno 1550. Deſunctus Romæ Philippus IX. Calen. Martias anno 1550. inhumatusque eſt apud templum Minimorum S. Trinitatis in monte Pincio Iulij III. anno Pontificatus I. Ciaconius & Gallia Purpurata lib. 4. ſub Clemente VII. anno 1533.

Odetus de Caſtiglione De Colligny, qui patrem habuit Gaſpardum Dominum de Chaſtillon ad Lupam & d'Andelot Franciæ Polemarchum, matrem verò Ludouicam Mommoranciam viduam Friderici De Mailly Baronis de Conty filiam Guillelmi de Mommorency & Annæ Pot ſororem Annæ Ducis de Mommorency Conneſtabilis Franciæ, effectus eſt Diaconus Cardinalis SS. Sergij & Bacchi à Clemente VII. Maſſiliæ in iſdem Catharinæ Medicæ nuptiis tunc iuuenis literis inſtructus & bona indole præditus. Fuit Archiepiſcopus Toſolanus mortuo Cardinale de Grandmont anno 1544. interfuit colloquio Poſſiacenſi anno 1561. menſe Septembri & Octobrium anno ſequenti Archidiaconus S. Adriani proclamatus à Iulio III. verum ad partes hæreticorum deſecit animam lue Calutniana inficiens. Bellouaci feſto Paſchatis communicauit ſub vtraque ſpecie vocatusque Comes Bellouacenſis martem & arma ſequutus, quem erroris monuit Pius IV. Verum frequentibus literis & monitis ſurdam aurem præbuit. Quare ſummus Pontifex anno 1563. pridie Cal. Aprilis ſecreto Patrum qui aderant Conſiſtorio hæreticum declarauit priuauitque Cardinalitia dignitate, Episcopatu Bellouacenſi & S. R. E. Archidiaconatu aliſque Sacerdotiis. Nec multo poſt Eccleſiæ Catholice deſertor & transfuga ad paludes Anglicanas hæreſim infectas ſe conuertit vt liberius in cæno viueret. Efflauit miſer animam Cantuariæ. Calen. Martij cum annum attigiſſet 46. Cantuariæ ſepultum eſt. Quæ & anima ad Chriſti tribunal euocata rationis male geſtæ redditura. Ciaconius & Gallia purpurata. Ibidem.

§. IV.

Massiliam delegati à Summis Pontificibus Cardinales.

- 1 **A** Nno 1195. Tempore Hugonis 2. cognomine de Dolon Abbatis S. Victoris Massiliensis, reformatum fuit Monasterium per Dominum Bernardum Cardinalem, à Cœlestino Papa III. eo nomine Massiliam delegatum, ut patet in libro paruo chartarum, & in statutis antiquis fol. 83. De quo Bernardo Ciaconius sub Clemente III. in prima creatione Cardinalium.
- 2 1. *D. Bernardus* Canonicus Regularis Congregationis S. Frid. Lucensis, Diaconus Cardinalis S. Mariæ nouæ, postea Presbyter S. Petri ad vincula tit. Eudoxiæ à Cœlestino III. creatus. Cum Pandulpho Cardinale Basilicæ Apostolorum an. 1. Innocentij III. in Tusciam Legatus pactiones ciuitatum Etruriæ inconsulta Apostolica sede initas mutauit. Ita Innocentij III. Registrum.
- 3 2. *Pandolphus Masca* Pisanus, quem Cœlestinus Papa legationis socium Bernardo Cardinali adiunxit, Presbyter Cardinalis à Lucio III. creatus an. 1182. Pontificatus 11. mense Decembri, Velitris, Legatus Cœlestini III. Genuam an. 1196. ad ipsorum discordias ciuiles componendas & pacem cum Pisanis procurandam sub Innocentio III. cum Bernardo titulo Eudoxiæ Presbytero Cardinali in Tusciam Legatus fuit an. 1198. ut fœdera ciuitatum Etruriæ quæ inconsulta Apostolica sede facta fuerant irritaret, præsertim cum Ducatus Tusciæ ad ius & dominium Ecclesiæ Romanæ pertineat. Utrosque Pontifex viros prudentes & doctos vocat. Ciaconius sub Lucio III. in prima Cardinalium creatione an. 1182.
- 4 Anno 1212. Massiliæ cum inter Monachos S. Victoris defuncto Abbate Guillelmo huius nominis III. De Aliquo, de iure præsertim electionis, ac de nominando Abbate, illa quæ consanuisse videbatur dissensionum controuersia recruderet in dies, pene iam ad sexennium ducta. Innocentius III. ad morum hanc corruptelam & alias id genus repurgandas, innouandumque primigeniæ pietatis splendorem, qui aliquantulum remiserat, conuertit animum. Instituendæ igitur noui ordinis nouæ formæ inspectores & iudices designat duos à se legatos Presbyteros Cardinales in Regeſto 15. lib. 3. epistol. 49.
- 5 1. Est *Petrus Placentinus* Diaconus Cardinalis S. Nicolai in Carcere Tulliano primùm creatus à Lucio III. Veronæ in tertia Cardinalium creatione an. 1185. Pontificatus quarto feria 5. Cinerum postea Presbyter tit. S. Ciceriliæ à Clemente III. factus sub Cœlestino III. Legatus Apostolicus in regno Siciliæ, quando Henricus Cæsar id obtinuit, & sub Innocentio III. anno 1. in Germania, in multis controuersis auditor datus fuit, sub quo obiit. Ciaconius sub Lucio III. an. 1185.
- 6 2. *Guido vel Vuido de Dore* Cisterciensis vir pietate & eruditione singularis totiusque ordinis sui electus Generalis, hanc molem suis humeris gessit duodecim annos integros, Rhemenſis Archiepiſcopus, post Guillelmi ad Albas manus Cardinalis obitum, creatus est à Clemente III. Diaconus Cardinalis S. Mariæ trans Tyberim an. 1190. mense Septem. postea factus ab Innocentio III. Episcopus Prænestinus Romæ. mense Decemb. an. 1200. & à Cœlestino III. Presbyter tituli S. Calixti an. 1191. teste Cæsario Helſterbachensi. Sanctæ Sedis Apostolicæ & Innocentij III. Legatus à latere in Germania an. 1199. ad confirmandam Othonis electionem in Cæsarem, quæ facta fuerat mense Martio contra Philippum Sueuum, quem excommunicationis fulmine tetigit eique adherentes.
- 7 Gandaui ex peste decessit an. 1220. 13. Calen. Iunij, inde Cistercium translatus in maiori templo humatus fuit, Calendarium Cisterciense inter Beatos numerat, eundemque obiisse ait 20. Maij. Catalogus Abbatum Cistercij plura de eo & 13. Kalend. Iunij decessisse ait. Gallia Purpurata lib. 2. sub Clemente III. an. 1190. & nos in illustrato Cassiano lib. 2. cap. 25. num. 106.
- 8 An. 1319. 6. Idus Nouemb. facta est translatio corporis S. Ludouici Episcopi Tolosani in Ecclesia Fratrum Minorum Massiliensi, à loco in quo iacuerat in medio chori ad sepulchrum argenteum super altare maius affabre elaboratum iustis magnifice factis more regio & quæ deceant sanctum tanto Rege progenitum. Præſentes aderant huic sacro ministerio quatuor Cardinales Episcopi, & Prælati plurimi à Ioanne XXII. summo Pontifice ad hoc missi. Rex Siciliæ Robertus sancti viri germanus frater, eius coniux Regina Sancia, & Ioanna Regina Franciæ S. Ludouici neptis, cum multis alijs Principibus & nobilibus viris innumera quoque populi inundante multitudine qui ad S. Ludouicum interpellandum cum muneribus

muneribus & ad celebrandam translationem sacri corporis confluerant.

Inter delegatos ergo Maffiliam à Ioanne XXII. quatuor Cardinales.

M. F. Vitalis de Furno Vafatenfis, Vasco, Gallus Ordinis Minorū Theologus ex Miniftro Prouinciæ Aquitaniz Presbyter Cardinalis SS. Syluestri & Martini in Montibus tit. Equitij à Clemente V. Auenione renuntiatus in 3. Cardinalium creatione an. 1312. Pontificatus Clementis VIII. Sabbatho quatuor temporum Aduentus Domini, postea Episcopus Cardinalis Albanus à Ioanne XXII. creatus. Quæstione inter fratres Minores, quorum dux erat Michelinus Cesenas ipsorum Generalis, & Ioannem XXII. Papam de Christi paupertate exorta, cum, eo schismate ordo diuisus collaberetur, Fr. Vitalis, & Fr. Bertrandus Cardinales ex Ordine assumpti, eius tuendi curam susceperunt, & leuitatibus aduersariorum compressis rem in integrum restituere. Aliquot post annos iussu Innocentij VII. duo fratres Minores Montispeffuli capri male sentientes de proprio & paupertate contra Ioannis XXII. constitutionem, Auenione flammis deuoti. Ciaconius sub Clemente VI. an. 1311. Gallia Purpurata lib. 3. sub eodem Papa anno 1312. Cuius autor de Cardinale Vitali de Furno. *Interfuit, inquit, 6. Idus Nouem. an. 1318. translationi corporis S. Ludouici Episcopi in Ecclesia Maffiliensi fratrum Minorum à medio chori loco in quo iacuerat, ad thecam argenteam affabre elaboratam in ara principe collocandam.*

Robertus Rex, caput S. Ludouici suscepit, sibi donari exposculauit, Neapolim detulit, pulchra inclusit statua argentea auro gemmisque adornata, quam in fratris sus-honorem opere mirifico fecit fabricari. Anno vero 1417. Alphonsus Rex Aragonum Maffilienses reliquias transtulit in vltiorem Hispaniam. Vvaddingus to. 3. Annalium Minorum an. 1319 num. 2. Cæterum decessit Auenione Cardinalis A Furno an. 1327. ibidem cumlatus apud Franciscanos, vt testat autor Galliz Purpuratz loco citato.

Trium aliorum Cardinalium quos Maffiliâ cum Vitali De Furno legauit Ioannes XXII. sicut & Episcoporum tacita habuere nomina Historici. Si quis tamen de vno aut altero coniecturæ sit locus, certe priori adnumerandum censeo fratrem illum Bittrandum Cardinalem, de quo supra Ciaconius ait accessisse socium & adiutorem in causa Ioannis XXII. tuenda contra Fratres Minores. Non quidem Bertrandum De Turre ordinis Minorum, ac Ministram Prouincialem Aquitaniz tunc Archiepiscopum Salernitanum, quem constat à Ioanne XXII. an. dumtaxat 1320. ad Cardinalatum promotum fuisse, cum tamen iam antea superiori an. 1319. celebrata fuisset translatio: sed Bertrandum de Monte Fauentio similiter ordinis Minorum Cardinalem tit. S. Mariz in Aquiro, creatum à Ioanne XXII. an. 1316 qui olim cum prædicto Vitale Dufour delegatus, multum laboris impenderat pro ordine contra nonnullos fratres de Christi paupertate male sentientes, à Ioanne Pontifice damnatos Ciaco. sub Ioanne XXII. creatione 1. Cardinalium n. 6. Gallia purpurata lib. 3. an. 1316. Porro inter Episcopos qui tum sacris ceremoniis operarentur ordinem habuisse Raymundum eius nominis VII. qui Maffiliz sedebat nemo vt opinor inficias ierit.

Anno 1372. *F. Anglicus Grimaldi de Grifaco* Mimatenfis, Gallus Papæ Urbani V. fratris filius, Canonicus Regularis Monasterij S. Rufi prope Valentiam, ex Episcopo Auenionensi Presbyter Cardinalis S. Petri ad vincula tit. Eudoxiz, creatus Auenione ab Urbano V. Pontificatus an. 4. Christi 1366. 14. Calen. Octo. creatus postea Episcopus Albanus delegatus à Gregorio II. vt Urbani V. patris sui defuncti corpus ex Ecclesia S. Mariz de Donis Auenionensi, in qua per 17. menses requieuerat Maffiliam ad Ecclesiam Monasterij S. Victoris, vbi quondam ipse fuerat Abbas, transferret, ibique sepeliret ante altare maius, vbi nunc iacet. Ciaco. De obitu Urbani V. Papæ an. 1370. Gallia Purpurata lib. 3. an. 1366. Mortuus est Anglicus XVI. Calen Maijan. 1387. Auenione.

Anno 1383. Cœnobium Parthenium S. Paulæ viduæ sub regula S. Augustini autoritate Benedicti XIII. Antipapæ per obedientiz suæ Cardinalem dictum S. Mariz in via Lata ab ipso delegatum Maffiliz stabilitur, quod Iolanda Regina vxor Ludouici II. Siciliz Regis & Comitis Prouinciæ suis largitionibus copiose auxerat & ornauerat. Extrat testimonio Pontificia foundationis Bulla in qua delegati eo nomine Cardinalis mentio habetur, data Maffiliz in Monasterio S. Victoris, Pontificatus prætensi anno 10. Christi 1404.

Anno 1564. Carolus IX. Rex Christianissimus ex itinere suo per vniuersam Galliam cum Duce Andegauensi, Hentico Nauarræ Rege Anno De Mommoranci Rei militaris Comite & plerisque aliis Galliz Principibus ac Dynastis, cum Duobus Cardinalibus Maffiliam diuertit, quorum prior

Carolus I. Borbonius creatus Cardinalis Vindonicensis, Diaconus S. Sixti à Paulo III.

Calendis Augusti anni 1547. cum Patruus Ludouicus Cardinalis Borbonius decessit annò 1557. non Vindonicensis sed Borbonius est nuncupatus, Archipresbyter Cardinalium presbyterorum extitit, titulo S. Chrysogoni quem sibi adseiuit defuncto Cardinale de Meudon Dum eligeretur Paulus IV. adfuit conclauì an. 1555. Administrator Bellouacensis an. 1568. quo Odetus de Coligny Cardinale Castillonæo in Angliã transfugit. Francisci II. & Caroli IX. Regum Galliz fratrum sibi succedentium tutor fuit. Caroli nuptiarum cum Elisabetha Austriaca ceremonias & ritus peregit die 16. Decem. an. 1570. construxit domum Professam Patribus Societatis Iesu Lutetiz in S. Antonij vico, circa an. 1580. quibus suam est largitus Bibliothecam iisdem Rothomagum vocatis. Obiit propè septuagenarius Fontanetis in Pictonibus stranguriæ dolore quem calculus genuerat, solutus corporis simul & carceris vinculo an. 1590.

- 16 Carolus I. Cardinalis Guisianus Presbyter Cardinalis à Paulo III. tituli S. Cæcilie vnà cum Carolo de Vendosme Cardinale Diacono S. Sixti creatus Calen. Augusti. an. 1547. habitis Romæ apud S. Marcum Comitibus, in gratiam Henrici II. qui Patri Francisco die vltima Martij defuncto in regnum successerat. Vocabatur initio Carolus Cardinalis Guisianus, at defuncto Ioanne Cardinale Lotharingo, Lotharingiz nomen adseiuit an. 1550. Obiit Auenione die 7. Calen. Ianua. an. 1574. suæ ætatis 49. post exceptam à P. Edmundo Augerio confessionem generalem. Illi paulo ante obitum cum loquutus esset Rex Henricus III. è Polonia redux ad Regiam hæreditatem capessendam fratre Carolo IX. mortuo Regem adhortatus est pius Cardinalis ad Catholicæ fidei defensionem.
- 17 Anno 1589. Henricus Caietanus tit. S. Pudenzianæ presbyter Cardinalis & Ecclesiæ Romanæ Camerarius, illustri ortus familia, & virtutibus atque eruditione clarus à Sixto V. Pontifice Maximo Legatus in Galliam, hortaturus omnis regni Prælatos & clerum vniuersum, Principes ac Proceres, & reliquos cunctos ordines, vt memores veræ ac Catholicæ maiorum suorum pietatis ac religionis, hæresum pestem, quam ab alienis Prouinciis sæpissime antea propulsaissent, nunc demum à suis ceruicibus omni studio depelleret, omnesque vnanimi cõsilio, depositis armis veraque pace composita, vni vero Catholico, & legitimo Regi parerent & obedirent, Massiliam peruenit mēse Nouembri, & Lutetiam Ianuario sequenti.
- 18 Anno 1600. Massiliam ab Henrico IV. Rege Christianissimo delegati quatuor Cardinales vna cum Connestabili, Cancellario Franciæ, Duce Guisio Prouinciæ Prorege, aliisque Proceribus & Principibus atque illustribus foeminis, vt ibi reginã Mariam Mediceam, cum qua missus Florentiam ab Henrico Rogerius Bellogardius magnus Franciæ Hipparchus eius nomine sponsalia contraxerat, die 5. Octo. Cardinale Aldobrandino Clementis Pontificis nepote & Legato Apostolico sacra peragente, ac nuptiales ceremonias exequente.
- 19 E delegatis Cardinalibus *Franciscus à Gioiosa*, De Ioyeuse perpetuus Archiepiscopatus Narbonensis administrator, Presbyter Cardinalis tit. S. Syluestri & Martini in Montibus, post Sanctiss. Trinitatis in monte absens creatus à Gregorio XIII. in septima Cardinalium creatione anno Christi 1583. & Pontificatus XII. die 13. Decem. Romæ Galliarum Protector, Presbyter Cardinalis tit. S. Petri natus in Gallia Narbonensi, patre Guillelmo Henrici II. splendidissimo Equite, Franciæ Marefcallo, & matre Maria de Batarnay filia & hærede Comitiss. Busagij in Allobrogibus, Auiæ Elisabetha Sabaudica. Ad clarissimos suæ familiæ Ducumque titulos magnum iustitiæ, integritatis & religionis decus adiecit, dum se indefessum Catholicæ veritatis assertorem & Ecclesiasticæ dignitatis vindicem exhibet. Auenione graui morbo iactatus extremūque vitæ diem impendere agnoscens testamentum condidit, ampla remuneratione famulos prosequutus, in templa religiosasque domos, in seminaria pauperum aliosque pios vsus ducenta & eo amplius nummorum aurea millia distribuit, ac pro precibus in salutem animæ suæ aureorum quatuor millia loco funeris erogauit. Decessit ibidē die Dominica XXIII. Augusti an. 1615. Cor in xde collegij Auenionensis Societatis nostræ collocari, cadauer autē in residētia Pontifarana à se fundata tumulari voluit, iisdemq; Patribus Societatis Iesu dedit amplissimam Bibliothecam & vasorū sacrorū supellectilem. Oratione funebri prosequutus est laudes Cardinalitias & Theologicas Francisci R. P. Seguiranus Societatis Iesu præco celebris verbi diuini, Regi Ludouico XIII. ab exomologesi. Plura longè autor Galliz purpuratæ lib. 4. sub Gregorio XIII. an. 1583.
- 20 *Petrus de Gandy* nobilissimis Florentinis genitus Lugduni, an. 1533. Patre Antonio Gaudio Patritio Florentino, Matre Maria Catharina Petrauiua Pedemontana de Quier, qui in Gallias venerant in Catharinæ Medicæ Comitatu Massiliam appellentis, cum patruo suo Pontifice Clemente VII.
- 21 *Annas D'escars de Gigny* Lutetiz natus an. 1546. patre Iacobo D'escars eius loci Dynasta,

per suos ab auos oriundo è Lemonicensibus Comitibus, matre Francisca de Longue de Giury, vidua Admirali Chabotij, Claudij de Giury, vt supra meminimus, à Clemente VII. creati Cardinalis ex sorore nepos, frater Caroli Descars Episcopi Lingonensis, Benedictinus Monachus Diuionensis in Monasterio S. Benigni votis emissis. Abbas postea eiusdem Monasterij, tum Præsul Lexouienſis anno 1585. ad Cardinalatum promouetur à Clemente VIII. anno Christi 1596. Pontificatus V. Romæ Nonis Maij apud S. Petrum, intuitu meritorum, & motu proprio propter defensam difficillimis temporibus apud Gallos Apostolicæ sedis auctoritatem.

Franciscus de Sourdis filius Francisci d'Escoubleau Domini de Sourdis & de Iouy, & Isabellæ Babon de la Bourdesiere, nepos Henrici Maleacensis Antistitis, in album ordinis S. Spiritus an. 1595. adscripti. Abbas extitit Pruliaci Regalisque montis, Archiepiscopus Burdegalenſis infulas accepit an. 1591. tandemque donauit ipsum Cardinalatu Clemens VIII. an. 1599. 3. Martij vna cum Ossato birrerum Roma deferente Comite Ludouico Languiscola, summo Pontifici à cubiculis.

COROLLARIUM IV.

Massilia Infulata.

A V T etiam suos Ecclesia Massiliensis insignes viros & omni exceptione maiores in inferioribus aliis Ecclesiasticarum dignitatum ordinibus quarum Principes.

§. I.

Patriarchæ.

A Nno 1107. *Gibelinus* ex Monastico S. Cassiani ordine ac Cœnobio S. Victoris Massiliensi assuptus fuit ad sacras infulas Arelatenses. Post hæc vocatus in Orientem iussu Urbani Papæ II. ac Legatus tum ipsius tum deinde Paschalis II. renunciatus de causa Ebre-mari in Patriachatum Hierosolymitanum intrusi cognouit, deposuit, deposito successit.

Fortanerus Pasellus quem plerique Sertorium etiam vocant: D. Francisci regulam in Monasterio Gordonienſi amplexus est, Doctor Theologus, vir cum literatissimus tum eloquentissimus, primùm Generalis ordinis minister ac postmodum Episcopus Massiliensis electus, Claudio Roberto teste, & Cardinalium Nomenclatore, tandem Patriarcha Gradenſis & Cardinalis presbyter creatur ab Innocentio VI. 15. Calen. Octo an. 1361. De quo nos supra Corollario III. §. 1. De Cardinalibus.

Anno 1368. *Philippinus* siue *Philippus de Cabassolle* Administrator sedis Massiliensis & Episcopus Cabellicensis. Interfuit synodo an. 1337. Auenione habitæ Patriarcha Hierosolymitanus, vnde perperam legitur. *Patha*, apud Ciaconium, nisi voluerit abbreviatione Patriarcham innuere, non enim *Patha* habetur in testamento, sed Patriarcha.

Anno 1551. *Christophorus De Monte* Iulij III. consobrinus ex Episcopo Massiliensi Patriarcha Alexandrinus creatur Romæ Presbyter Cardinalis tit. S. Praxedis à pagruo Iulio III. Pontificatus eius an. 2.

§. II.

Archiepiscopi.

PONTIUS vel *Pontianus* Archiepiscopus Arelatensis licet ex Monacho in Episcopatum non fuerit assumptus, tamen de mundi vanitate, tanto gloriosius triumphauit quanto illustrioribus infulis quas possidebat, pro Dei amore abdicatis, & monasticæ vilissimæ posthabitis, Episcopatu se exuens vitam religiosam sub S. Isarno Abbate & magistro spiritus magno animi feruore aggressus est anno circiter 1205. Autor est Anto. Russi lib. 8. histo. Massilien. cap. 2. num 13. & 74.

Raimbaldus seu *Raimbaudus* Monachus S. Victoris & S. Isarni Abbatis discipulus, magnarumque eius virtutum imitator & quasi hæres, Massiliæ florebat honoribus & gratia, cum in Arelatensem Antistitem assumptus fuit. Puer elegantis ingenij & ad bonas artes à natura formatus, Patre Raimbaldo Comite & patritio Arelatensi. Præfuit Concilio Tolosano Papæ Victoris Legatus cum Pontio Aqueusi Episcopo, atque à Prouinciæ totius

C c c 2 Episcopi

- Episcopis fidei iuramentum & obsequij tanquam Primas admisit an. 1056. Baronius, Binius, Petrus Robertus in Gallia Christiana V. *Arelatenses* Pontificium Arelatense nu. 71.
- 3 *Petrus* cognomento *Gauffredi* Monachi S. Victoris Massiliensis ex perillustri Vicecomitum Massiliensium familia consecrat Ecclesiam S. Salvatoris Aquis Sextiis anno 1103. Pallium accipit à Paschali II. an. 4. Pontificatus, ut pro tantis eius in Christianam Rempublicam meritis honores & haberet gratiamque referret. Robertus in Gallia Christiana V. *Aquenses* num. 18.
- 4 Hoc tempore Gibelinum Monachum S. Victoris ad Archiepiscopatus Arelatensis infulas assumptum ac postmodum inter cruce signatos vocatum in orientem, Urbani Papæ II tum Paschalis II. renuntiatum Legatum fuisse, dixi in Cassiano nostro lib. 2. cap. 27. num. 89. & Robertus in Gallia Christiana V. *Arelatenses* num. 46. *Gibelinus*, inquit, *intercît dedicationi S. Salvatoris Aquis Sextiis* 1103. & nominatur 1105. Indiçt. 13. vltima Ianuarij.
- 5 *Aycardus* Gauffredi Massiliensis Vicecomitis filium & Raiambaldi Archiepiscopi nepotem in Cœnobio Massiliensi cum fratribus Petro & Fulcone vitam Monasticam professum esse testantur Annales Massilienses, autore Antonio de Ruffy lib. 9. histo. cap. 4. num. 13. quod & ipsi nos attigimus in Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 25. n. 83. & cap. 27. n. 22. Archiepiscopatum Arelatensem ab auunculo Raiambaldo gratuita Sacerdotij transcriptione suscepit, ab anno sacre inunctionis 1063. sedit ad annum vsque 1090.
- 6 *Rodolphus* an. 1117. curationem & administrationem Monasterij S. Victoris Massiliensis auspicatus, quam magno Reipublicæ emolumento ad sex primum produxit annos in privato Monachorum suorum Conuictu, postea factus Archiepiscopus Arelatensis Attonis proximus successor, plures forte alios æque atque vitam prorogavit. Quamquam in Indice vulgari Præfulum Arelatensium vel scriptorum incuria dixeris, vel potius ignorantia de hoc inter Antistites Arelatenses silent Annales.
- 7 *Hugo Boardy* Præpositus seu Protocanonicus Ecclesiæ Massiliensis ornatum Pontificium nomenque sumpsit Arelate, an. 1218. Primus Archidiaconatum inuexit inter Sacerdotes D. Trophimi, vice suppressi à se Decanatus, redditusque pinguiore dignitatibus attribuit, vltimum diem clausit Arelatæ in æde S. Trophimi sepultus, de quo nos supra Corollario I. anno 1709.
- 8 *Fortanerius Vassellus* Ordinis Minorum ex Episcopo Massiliensi Archiepiscopus Rauennas de quo supra Corollario III. §. 1. an. 1361.
- 9 *Iulius de la Ruere* ex Abbate S. Victoris Massiliensi Cardinalis à Paulo III. creatus sub eodem ac deinceps sub Iulio III. & Pio IV. Legatus & Episcopus Vicentinus sub Pio V. Archiepiscopus Rauennas obiit Forosempronij III. Nonas Septem. an. 1578. supra in Corollario III. §. 1. an. 1535. supra Corolla III. an. 1535.
- 10 *Laurentius Strozius* ex Episcopo Massiliensi Archiepiscopus Aquensis, Philippi ex Clarice Mediceæ filius, obiit Auenione 1571. fuerat antea Episcopus Biterrensis & Albienensis supra loco citato an. 1555.
- 11 *Baltasar de Iarentha* vel Gerente Phocensis è nobilissimo Dynastarum ac Baronum De Cenas genere ac stirpe, quæ Massiliæ nunc etiam in sententiis Senatoriis & in omni actione atque administratione Reipublicæ floret, Præses. Computorum in rei Tributariæ Curia Aquensi, renuntiatus Archiepiscopus Ebredunensis anno 1536. Obiit 1550. Papon lib. 1. Titulo 1. Arrestorum. Nostradamus in histo. Prouin. Robertus in Gallia Christiana V. *Ebredunenses*.
- 12 *Ludouicus de Nogareto* Abbas S. Victoris Massiliensis, factus Archiepiscopus Tolosanus Ioannis Ludouici de Nogarets Domini de la Vallere, Ducis Espernonij & Margaritæ Foxiz, Dominæ de Candale filius. In Comitibus Parisiensibus 1614. à Paulo V. paulo ante obitum creatus Cardinalis die 11. Ianua. an. 1621.
- 13 *Alphonsus Ludouicus Du Plessis* de Richelieu ex Archiepiscopo Aquensi in Primatum Lugdunensem translatus omnes eius muneris partes accuratissime est perfunctus.
- 14 *Richardus* monachum & Abbatem S. Victoris in Archiepiscopatum Narbonensem eiusque electionem à Paschali II. singulari diplomate approbatam fuisse legimus anno 1107. An vero Victorem III. cuius creationi factus iam antea Cardinalis ab Alexandro II. interfuerat, prodiderit & Henrici IV. Imperatoris precibus expugnatus Clementem Antipapam sectatus fuerit, quam ob causam à Victore in Concilio Beneuentano damnatus in Clementis parte ex rebus humanis excesserit, disputatum habes contra Ciaconium in Cassiano illustrato lib. 2. cap. 27. num. 26. & cap. 25. num. 131. Robertus in Gallia Christiana V. *Narbonenses*.

§. III.

Episcopi.

IN hac serie princeps est locus S. Maurontio, Abbati primum S. Victoris Massiliensis, tum Episcopo à Massiliensibus in Præfulem electo, de quo alias scripsimus lib. 1. de Cassiano Illustrato cap. 17. num. 19. & cap. 25. num. 43.

Honoratus 11. Bosonis Prouinciæ Comitris nepos, Patre Pontio Vicetomite Massiliensi fratrem habuit Guillelmum eius nominis primum, in Vicecomitatu Massiliensi, Patris hæredem ac successorem, cui cum administrationis portionem in Vicecomitatu sibi iure ingenuitatis adscriptam testamento reliquisset, ipse Cenobium S. Victoris quod erat in eadem eius ditione petiit, in quo ita virtutibus profecit, ut etiam deinde Abbas factus sit, vitæque religiosæ rigorem perpetuo retinuit. Episcopales postmodum curas Ecclesiæ Massiliensis Monasticis officiis cumulans.

Theodebertus Ordinis Monachorum Cassianitarum ab incunte ætate in Cenobio Massiliensi S. Victoris religiosam vitam amplexus primum Abbas in locum Maurontii demortui an. 809. tum ob doctrinæ ac vitæ sanctitatem creatus Episcopus Massiliensis, ordini atque Cōuentui præfuit, Ludouico Pio Imperatori in gratiosis & singulari amore charus, ut supra meminimus in Cassiano lib. 1. cap. 25. num. 50. & cap. 27. num. 11.

Berengarius ex Abbate S. Victoris creatur Episcopus Massiliensis an. Christi 880. Ioannis Papæ VIII. anno.

Otho Alamannus Victorini Massiliensis Monasterij alumnus, tanta prudentiæ ac pietatis laude per plures annos id nomen sustinuit, ut communi procerum suffragio Abbas & supremus Ordinis Generalis Magister renuntiatus, demum ob præclara in Christianam Rempublicam merita annuente Paschali II. Ianuensis Episcopus creatus, non Ecclesiam modo sibi commissam variis structuris & ornamentis illustrauit, sed & synodos celebrauit ac decreta pro clero ac populo salubria non pauca sanciuir.

Raymundum eius nominis II. inter Episcopos Massilienses an. 1121. Monachum fuisse lego in M. S. Chartarum Ecclesiæ Massiliensis, haud dubie in proximo ac suburbano S. Victoris Monasterio, ubi tantam nominis sui celebritatem apud Massilienses comparauerat, S. Cassiani regulam professum. Is nobilibus parentibus ortus generis sui splendorem tum literis tum moribus auxit & ornauit.

Fredolus an. 1162. Vir doctrina & sanctitate ac morum elegantia Clarus Alexandri III. à quo rescriptum habuit eximium & sane perhonorificum, procerumque Prouinciæ iudicio, Episcopi nomine dignus existimatus, Foroiulij post Bertrani seu Bestiani Episcopi obitum de quo in Chronologia Lerinensi an. 1130. adhibitus est, qui dignitatem Ecclesiasticam in his regionibus pene inolefcentem vindicauit, auxit, & mirifice tutatus est.

Guillelmus De Sabram Abbas S. Victoris ad infulas Diniensis Ecclesiæ non solum intuitu nobilitatis, verum etiam meritorum gratia euocauit Clemens V. anno 1312. patrocinate Roberto Siciliæ Rege & Comite Prouinciæ, apud quem authoritate & gratia plurimum valebat Guillelmus. Integer enim vir & in sententia dicenda libertatis & religiosi officij memor semper exitit.

Guillelmus de Cardaillac ex Abbate S. Victoris factus Episcopus Sarnapulensis & amplis aliis Sacerdotiis in Occitania & Prouincia præfectus inclaruit. De eo Robertus in Gallia Christiana V. s. *Papuli*, Guillelmus De Cardaillac Cadurcensis Diocesis, obiit 1347.

Raterius de Lenaco seu Lautunco electus Abbas S. Victoris, Massiliensium testimonio, quibus in Episcopatum Massiliensem assumptus, Pontificis dignitatem perhumani ingenij virtute ac splendida liberalitate sustinuit, plurimis meritis in Christianam Rempublicam nobilis Massiliæ clausit extrema. Funus Vrbanz multitudinis ordinumque verissimæ lacrymæ ut solet decorarunt. In Ecclesia maiori & Cathedrali sepulturam accepit anno circiter 1327.

Guibertus de Cantabrio Monachus & Abbas S. Victoris in Episcopum Rutenensem electus, iuris vtriusque consultissimus tantam deinceps apud omnes famam consequutus est, ut doctrina, prudentia, & singulari in rebus gerendis dexteritate cum præcipuis illius ætatis hominibus conferretur. Segoduni Rutenorum anno 1338. vale dixit huic sæculo ibidem sepultus. De quo Robertus in Gallia Christiana V. *Rutenenses*. Gilbertus de Cantabrio statuta edidisse fertur 1340. & 1347. Testamentum condidit apud Aquas

Calidas caudes aigues Diocesis S. Flori, ex quo testamento constat eum fuisse Monachum S. Benedicti & nepotem Bernardi de Turre, Protoepiscopi S. Papuli.

- 12 Ogerius De Anglura Monachus Sancti Victoris primum Abbatiss ac Generalis Ordinis Cassianitarum munus præclare exercuit Massiliæ anno 1463. postmodum Cleri & procerum commendatione ad amplissimi ordinis Pontificij dignitatem & Massilienses infulas peruenit, in qua integritatis eius ac prudentiæ decora & ornamenta emicuerunt. Magna è vita sepultusque est in decessorum suorum monumento, in Ecclesiâ S. Mariæ Maioris anno 1496.
- 13 Petrus de Orlagio ex Vabrensi Abbate Ordinis Cassianitarum primus Episcopus Vabrensis à Ioanne XXII. constitutus anno 1320. Rexit summa cum iustitia, prudentia, ac vigilantia annos nouem, obiitque anno 1329. Meminit Robertus in Gallia Christiana V. Vabrenses.
- 14 Bernardus De Turre primus ex Abbatibus Sampapulensibus sub Abbate S. Victoris Massiliensi & Generali Ordinis Cassianitarum, inauguratus Episcopus ex perillustri ac nobilissimâ familia de Turre, Diocesis Mirapicensis, vir doctrinæ non vulgaris & inculpatae vitæ. De quo Petrus Robertus in Gallia Christiana V. S. Papuli. Bernardus, inquit, ex ultimo Abbate ordinis S. Benedicti. Obiit 1327. ex nobili domo De Turre Diocesis Mirapicensis.
- 15 Eodem tempore Monasterium S. Mariæ Tomeriarum ditioni olim Abbatiss S. Victoris Massiliensis potestatique subiectum, sedem præbuit & fundamentum fuit ad constituendum Episcopatum Sampontiensis eodem autore Ioanne XXII. an. 1317. Abbatem, qui primus Monachorum Cassianitarum in hoc Cœnobio sacras Episcopi infulas suscepit (et si necdum nomen nancisci potuimus) tamen in hoc ordine ac numero, ut & alios superiores iure reponimus. De his Robertus in Gallia Christiana V. S. Pontij Tomeriarum.
- 16 His addo Castorem Abbatem S. Faustini, Diocesis Nemausensis, discipulum S. Cassiani & in conuersione filium, cuius sanctitatis fama permoti Clerus populusque Aptensis in Provincia cum in Episcopum ac Quintini Antistitis sui demortui successorem assumpserunt.
- 17 Robertum item De Calach siue de Guibè Abbatem S. Victoris Massiliensem anno 1496. Redonensi Ecclesiâ, & paulo post Nannetensi Episcopum seruisse, ac demum purpuram obtinuisse diximus in Cassiano Illustrato cap. 25. num. 131. & cap. 27. num. 27. Commeminit Robertus in Gallia Christiana. Robertus Guibè alias de Vitre ex Episcopo Trecorensi postea Redonensis & Cardinalis S. Anastasie. Obiit Roma durante Concilio Lateranensi 1513. ibique sepultus 9. Septemb. in aede S. Iuonis Ludouici XII. Legatus. De eo Guiciardinus lib. 9. & Nomenclator Cardinalium pag. 110. Ciaconus pag. 1055. Fuerat etiam Abbas S. Melanij.
- 18 Ioannes de Bonifaciis ex Præposito Ecclesiæ S. Mariæ Maioris Massiliensis Cathedralicæ ad infulas Glandatenses euectus, de quo nos supra mox Corollario I. in Nomenclaturâ Præpositorum num. 7.
- 19 Petrus item Gerardus à Puteo ex Præposito eiusdem Ecclesiæ Massiliensis primum Episcopus Aniciensis, tum Cardinalis S. Clementis, & Episcopus Tusculanus à Clemente VII. Gebennensi, creatur. Vide supra Nomenclaturam Præpositorum num. 8. Hæc de eo Robertus in Gallia Christiana V. Podienses num. 66. Petrus Geraldus ex Lodeuensi 1384. postea Cardinalis titulo S. Clementis ac tandem Episcopus Tusculanus. Quem alij origine Lemonicensis faciunt, & alij Delphinatensem natum in oppido S. Symphoriani inter Lugdunum & Vienne, de quo Ciaconius pag. 866. & Onuphrius, qui aiunt eum etiam fuisse maiorem penitentiarium Curie Romanæ Auenione sub Clemente VII. Vide Corollarium III. mox supra §. 1. an. 1390.
- 20 Tossanus de Glandeues ex Dominis de Cuges ciuibus primariis ac nobilissimis Massiliensibus in sedem Sistaricensem assumptus anno 1612. De eo Robertus in Gallia Christiana V. Cistaricenses Tossanus de Glandeues ex Dominis de Cuges anno 1612. Recipit Capucinos Monachos 1609. Aprilis 15.
- 21 Ludouicum de Glandeues non cognominè modo sed & affinem atque eiusdem generis & stirpis cum Tossano fuisse existimo, qui in Episcopatu Massiliensi successit Bartholomæo Raccoli an. 1439. & interfuit Concilio Basileensi, vnus ex electoribus Fœlicis V. Carolo VII. Francorū Rege, Renato Prouinciæ Comite. Vide annales Massiliæ Christianæ an. 1430.
- 22 Fouquetus de Gerente patria Massiliensis Dynastarum ac Baronum de Cenay nobilissima propago vir doctrinâ atque optimarum artium studiis eruditus ad Venciensis Pontificatus sedem potestatemque euectus Tridentinæ synodo interfuit, ubi magna laude ac virtutum commendatione cum cæteris specimen aliquod dedisset, ac sui periculum

riculum fecisset: breui pro mortali conditione vitæ immortalitatem esse consequutus. Hic genere nobilis ac notus, licet tamen maioribus suis atque posteris virtute illuxit. Joanni de Gerente imprimis, qui nunc etiam superstes in perillustri Monasterio S. Victoris Massiliensi religiosam vitam professus, Præfæcti cubicularij honoribus, ac Vicarij Generalis sub Eminentissimo Cardinali Abbate Alphonso de Richelieu Archiepiscopo Lugdunensi muneribus perfungitur. Taceo nepotem Dominum Franciscum de Gerente adolescentem suam spe & animi & ingenij prædum, in quo sane reuiuiscit maiorum suorum splendor, cuius in familia & domo nihil splendidius futurum fuisse videtur. aut vix *quidquam ornatiore præter ipsum.*

Adeodatus seu Deusdedit Monachus Abbatiz Castrensis ordinis S. Cassiani & ex prædictis Monasterio S. Victoris Massiliensi vectigalibus, quam administrabat, primus institutione Ioannis XXII. Papæ, Pontificiæ dignitatis splendorem adiunxit, creatus est Episcopus cum pluribus alijs Abbatibus summis viris, quorum Abbatias Ioannes XXII. vt supra exposuimus in Ecclesias Cathedrales erexit an. 1316. Pontificatus anno 1. tamen illos non publicanice neque ipsi inaugurati sunt nisi peracto anno 1317.

Jacobus Martinus Monachus S. Victoris Massiliæ, ac præfæctus rerum sacrarum siue sacrista, Episcopatus Senecensis clauum administranda Henrici IV. voluntate & Pauli V. consensu anno circiter 1607. suscepit. Ibi. num. 41.

S. IV.

Abbates.

EX annalibus Monasterij Lerinensis apud Vincentium Barralem in Chronologia Sanctorum & cæ. Anno 1313. die vltima Iulij datus fuit Abbas Lerinensis Dominus *Nicolaus Auriolus* Monachus Professus S. Victoris Massiliensis, qui obiit die vltimo Iulij anno integro videlicet reuoluto suæ ordinationis. *Iste licet rigide regeret, erat tamen bene religiosus & zelotypus instituti, sed data sibi porione à quodam suo affine & propinquo ut amplius ab ipso diligeretur, ei mortem propinquit.* Robertus in Abbatibus V. Lerinus.

Ioannes de Cominis cum Abbas S. Victoris Massiliæ sacram religiosamque familiam iam annos 2. prudenter iusteque rexisset, Pacificus vocatus ibi plausu Monachorum S. Germani de Pratis exceptus, nouo Præfæcturæ honore inter insignes eiusdem Monasterij Abbates cohonestatus est.

Ratherius de Lantanco similiter Abbas Monasterij S. Victoris Massiliensis post aliquot annos vt Abbatiz Mauzacensi Diocesis Claromontensis consulere, ad instaurandam peno vetustate collapsam religiæ vitæ disciplinam, temporarius electus Abbas postmodum ad Episcopatum Massiliensem gradum fecit. Robertus in Abbatibus V. *MANZACHM.*

Pontius de Vlmæ ex Vicario Generali in regimine Monasterij S. Victoris Massiliensis sub Urbano V. summo Pontifice simul atque eiusdem Monasterij Abbate, post promotionem Petri de Bagnaco ad Cardinalatum, electus ac renuntiatus est ab eodem Papa Urbano Abbas Montis Maioris, Diocesis Arelatensis an. 1368.

S. V.

Fundatores Ordinum religiosorum.

SANCTUS Ioannes Cassianus Monasterij S. Victoris Massiliæ atque Ordinis Religiosi primus institutor & Abbas tam vberem per id tempus frugem extulit, magno eorum concursu qui Monachorum in album adscribi cupide vellent, vt & domus per totam Prouinciam & alias circumquaque Christiani orbis regiones ampliandæ ac nouæ quærendæ fuerint. Constat sane, breui Cassianum varlis in Cornubiis modico primum interuallo distinctis ad quinque millia discipulorum habuisse, qui ipsius quasi Generalis sapientia & consiliis, ac D. Magdalene cuius in suburbana æde, ac Eremito Massiliensi suam sedem statuerat, in singularem loci atque ordinis vniuersi patronam cooptatæ tutela ac præsidio nitabantur. Duo condidit Monasteria virorum vnum, alterum mulierum, in quibus stabilitæ monasticæ disciplinæ & ad-posteros transmittendæ præclara iecit fundamenta, magnæque religionis nomine per omnes Gallias redditus illustris, in prælibato suo Monasterio S. Victoris Massiliensi multis clarus virtutibus & sapientia, sepultus est temporibus Theo-

dofij Iunioris & Valentiniani tertij. De eo commeminit Martyrologium Gallicanum 13. Iulij. Et nos in Cassiano nostro illustrato lib. 2. cap. 45. & seqq.

- 2 Beatæ memoriæ Ioannes de Mata nobilis Gallus à Prouincia nostra Phocensi, Doctor quoque Theologus Parisiensis insignis, Ordinem Sanctissimæ Trinitatis de redemptione captiuorum approbante Innocentio III. Papa instituit, primumque Massiliæ Cœnobium eidem Ordini suo parat. De eo mox infra Corolla. 7. num. 66.

- 3 Beatus Bertrandus vir pius & ciuis Massiliensis prima religiosi Ordinis Patrum de penitentia S. Mariæ Magdalenzæ Massiliæ fundamenta iecit, confirmante Nicolao Papa III. Primum huius ordinis Cœnobium Massiliense eiusdemque sanctissimum Patrem ac fundatorem B. Bertrandum multorumque fratrum socialem vitam prolixè commemorant, Nicolaus Crusenius Ordinis S. Augustini in suo monastico. Paulus Vadouita in Arbore eiusdem Ordinis Eremitarum S. Augustini. Paleonydorus in Antiquitatibus Montis Carmeli. Diago in chronicis Dominicanorum, Duthuy de orbis vniuersi statibus & imperiis, & nos in Massilia nostra Massiliensi aduena cap. 20. num. 8.

COROLLARIUM V.

Massilia Religiosa.

- 1 STA de honoribus, sed magis laudare Massilienses à virtute capior, & probitate qua semper eximia splenduerunt. Deo & Religioni addicti exemplo suorum Antistitum quibus non alios dabitis qui sacra magis coluerint, auxerint, vel ornauerint.

Rufinus ciuitatis, quam appellamus, Religiosæ nomen eiusque appellationis causas exponit diligenter enodatas apud Rosuueydum lib. 2. de vitis Patrum cap. 5. *Venimus, inquit, & ad ciuitatem quandam Thebaidis, nomine Oxyryncham, in qua tanta religionis apprehendimus bona, ut ea nemo digne valeat enarrare. Repletam namque cum Monachis intrinsecus vidimus & extrinsecus omni ex parte circumdatam. Aedes publica si qua in ea fuerant & templa superstitionis antiqua habitationes, nunc erant Monachorum, & per totam ciuitatem multo plura Monasteria quam domus videbantur. Sunt autem in ipsa vrbe, quia est ampla valde & populosa, duodecim Ecclesie, in quibus publicus agitur populi conuentus, exceptis Monasterijs in quibus per singula Orationum domus sunt. Sed nec portæ ipsæ nec turres ciuitatis aut ullus omnino angulus eius Monachorum habitationibus vacat, quique per omnem partem ciuitatis die ac nocte hymnos ac laudes Deo referentes urbem totam quasi unam Dei Ecclesiam faciunt. Tum infra. Quomodo enarrem de ipsis Monachis aut virginibus, quorum innumera multitudines, ut supra diximus, in illa vrbe habentur. Requirentes enim à Sancto Episcopo loci illius, viginti millia virginum & decem millia Monachorum inibi haberi comperimus. Quis igitur Massiliam Religiosam non dixerit qui tantam religiosorum ac religionum quibus abundat multitudinem ac copiam recordetur, ut quod Palladius grauis autor & testis oculatus, in sua quam describit peregrinatione, ciuitatem se vidisse ait in qua pene tot essent Monasteria quot prophanz domus. Cùmque omnes vici omnesque anguli pleni essent Dei famulis, qui diuinas laudes concinerent, visa sibi esset ex vna illa ciuitate, ac videatur similiter nobis, ex nostra Massilia facta vna Ecclesia religiosa & Religiosorum.*

§. I.

Virorum Cœnobia.

- 2 **S**Vnt id genus Cœnobia plura aut sacella, quæ lustrabo, & si quid dicendum videbitur non omitam.

- 3 Ac primo S. Cassianus Præfatione in 7. Collationes vltimas, Iouinianum, Mineruium, Leontium, & Theodorum religiosos Abbates Massilienses eo nomine commendat, *Quod illam, inquit, Cœnobia sanctam atque egregiam disciplinam in Prouincijs Gallicanis antiquarum virtutum distinctione fundarint, quique non solum occiduas regiones, sed etiam Insulas Stacades intellige Massiliam proximè fecissent hæcenus maximè fratrum ceterum florere.* Dixi in Cassiano Illustrato lib. 2. cap. 43.

Massiliam

Massiliam ut primum peruenit S. Cassianus in suburbanam Magdalenæ sacram ædificatam, haud procul ab hominum congressu, pijs ac religiosis aliquot viris adscriptam Monasticam disciplinam ita coluit, ut mirum in modum promoueret & auxerit. Constat sane breui variis in domibus circumquaque modico intervallo disiunctis, ad quinque millia discipulorum habuisse qui ipsius quasi generalis Patris sapientia & consilio nitebantur. Hic nouum Templum descriptæque denuo ædes, Pauli Episcopi potissimum ope & opera qui Proculo demortuo ingenti honorum omnium gaudio suffectus fuerat, breui tempore absolutæ sunt. Nunc templum dicatum Victori martyri, & inde cœnobium S. Victoris appellatum, quoniam victoris Christi ornandum trophæis, simul ac triumphis dicandum foret. Idque hodie Pontificum ac Regum munificentia locupletatum bonis, ædificiisque pulcherrimis constructum est, egregium sane Gallorum Principum munificentia monumentum, amplissimumque Præfulum olim & monachorum ad usum Prouinciæ Occidentisque seminarium; ex quo variæ deinde stirpes prodire variarum familiarum quæ idem Cassiani institutum complexæ, nonnulla tantum vel addendo aut leuiter immutando ab ipso discreparunt. Quod cum ita sit illi tamen iure ac merito nomen Patris & Patriarchæ Monachorum Occidentis tribuitur, quoniam ita rem Monasticam sanctitatis & sapientiæ auctoritate amplificauit, ut pene eius autor videri possit. Plura nos in S. Cassiano illustrato lib. 1. cap. 46. num. 1. & lib. 2. cap. 15. num. 3.

Atque his fabulis annumerandus Hugo Arclatensis & Prouinciæ Comes Lotharij Lotharingiæ Regis nepos, qui à Principibus Italicis à Prouincia euocatus, fauente Ioanne Papa X. Italiæ regnum Rodolpho Burgundiæ Regi ademit. Cumque viginti circiter annos in ea dignitate mansisset, in Prouinciā reuersus Massiliæ in Monasterio S. Victoris fuit illi quidem hospitium verus, sed ea causa etiam cum Monachis Cassianitis familiaritas tanta & ea cum officiis eius multis, tum etiam consuetudine quotidiana sic aucta est, ut à mundi vanitate auersissimus, quam scilicet ipse quoque experiendo cognorat, humana omnia deferere constituerit atque Imperij huius fluctibus in portum se religiosæ quietis recipere. Habes in nostro Cassiano ibidem lib. 2. cap. 28. num. 2. anno 947.

Hugonem paulo post imitatus vterque Guillelmus Massiliæ Vicecomes & Gubernator anno 1013. Quorum prior amplissimis olim perfunctus honoribus cum omnium admiratione omni mundano fastu deposito, & vtriusque coniugis, quas variis nuptiis sibi desponderat, viduitate solutus, ut nudum Christum nudus sequeretur principatu se exuens à Vuitfredo Monasterij S. Victoris Præposito detonsus, tunicaque monastica ornatus Massiliæ in sacram ac religiosam S. Cassiani familiam Garnerij Abbatis nominatione coopertus est. Alterum prioris filium existimat Chesnius, & Nos loco mox supra citato num. 4. qui patrem è vestigio insequutus, & sanctitate insignis, miraculis celebris, idem institutum professus sese cum insigni perate abdidit in Arclatense Monasterium Montis Maioris ab se instauratum, & in quo nunc sepultus iacet, fundamentum propter superioris Ecclesiæ.

De Honorato Bolonis Comitæ Prouinciæ nepote, patre Pontio, primo huius nominis Vicecomite Massiliensi; De Pontio ex nobili prosapia Dominorum de Marignana ad stagnum Marticense; De Raiambaldo, Aycardo, Gibelino, Roméino, aliisque proceribus Massiliensibus, qui rebus humanis atque honoribus se exuentes, religiosam vitam cum magno animi feruore in eodem S. Victoris Monasterio aggressi sunt, iam fuscè copioseque tractatum est in Cassiano illustrato lib. 2. cap. 28. & seqq.

§. II.

Fœminarum Cœnobia aut Cœtio.

Sunt & Fœminarum sacri cœtus omni sanctimonia & castimonia compositi, quæ precibus hymnisque Deum die & nocte venerantur ac placant, sunt

Cœnobium Parthenium nostræ Dominæ de Iuelino vulgo de Veanne à S. Cassiano fundatum in oppidano Massiliæ territorio, rexit per aliquot annos S. Eusebia. Virgo & martyr fructusque auctoritatis cepit extremos, tam qua aliz 39. Moniales à piratis barbaris interemptæ mortem pro Christi fide appetitam ad vnam omnes perpetua constantia roborarunt, semperque in proposito susceptoque virginitatis tuendæ consilio permanserunt. In eodem Parthenone S. Tilissiolam rebus humanis valere iussis Deo se consecrasse, ac tirocinio religionis expleto, tantum fuisse ferunt pietatis eius ardorem ut in administrationem

ministrationem Parthenonis assumpta, gregis sibi crediti clientelam vigili solertia inierit, charitate singulari peregerit, magno suo bono, maxima omnium admiratione. Eius venerandæ exuvie in Monasterij Ecclesiam S. Victoris, relatæ in eodem Hypogæi sacello quo S. Eusebia Abbatisa alizque eiusdem Ordinis Virgines & Martyres. Nunc ædibus ac templo plane dirutis atque incensis ab anno circiter 1080. aliz non supersunt, quàm prædiorum & frustilli ædificiorum exuvie ac sacræ alicuius supellectilis spolia. Sed de his plura in Cassiano illustrato lib. 1. cap. 17. num. 3, & lib. 2. cap. 29. num. 26.

- 3 Ex eodem etiam genere est Pathenia Abbatia Massiliensis titulo S. Salvatoris autore quidem incerto, sed impulsoribus ac suasoribus, ut præsumere fas est, discipulis S. Cassiani, qui sedem pœnitentiæ ac religionis, quæ nunc Massiliæ visitur, sub regula eiusdem S. Cassiani piis aliquot virginibus delegerunt, quam Vuelinæ familiæ quasi secundam dixerim post naufragium tabulam. Nam sedatis hostilium incursionum fluctibus & commutata tempestate, inde Abbatis & Monachorum S. Victoris ac civium Massiliensium studia incitata, non modo ad reficiendam Vuelinam domum, sed ad deligendam nouo intra muros ciuitatis Virginum monasterio foeliciorum & ipsarum pudori ac vitæ tutiorem sedem Domus prope sacellum S. Lazari coempta, ubi olim carceris publici ergastula & eorum custodia pro fidei confessione ab Urbis Præfesto Lazarus ipse conclusus fuerat, ipsumque sacellum Episcopus cum sponte sua tum precibus omnium impulsus concessit. Porro floruisse hoc Monasterium sæculo ineunte 1100. testantur vitæ Acta S. Casarij Archiepiscopi Arelatensis, qui commoratus ipsa fama & opinione cœpti recens cum nominis commendatione religiosi ordinis Cassianitarum, peragrarè quoque ipse & adire Massiliam voluit, ut ne auditor gloriæ tantum sed etiam spectator virtutis & eiusdem palæstræ discipulus sanctissimis ac religiosissimis à Cassiano traditis sese oblineret moribus. Post destinatum commorationis tempus, Arelatem regressus sorori suæ Casariæ ad sæculi fugam meditati non alios quam Cassiani fontes, quos paulo ante hauserat, atque etiam itinera ipsa vitæ Monasticæ putauit esse demonstranda. Narrant ista perantiquæ Breuiarij Arelatensis ad Officij Ecclesiastici vsum Lectiones in hæc verba. *Casaria virgo Casarij Arelatensis Episcopi soror, à teneris annis Monasterio Massiliensi includitur educanda, ut ipsa quam Dominus aliarum regimini præordinauerat inibi disceret quod doceret, & prius esset discipula quam Magistra.* Occurrent si scrutari allubet in Tabulariis Massiliensibus instrumenta vetera, scriptionis anno quædam notata 1070. alia 1080. quibus Monasterio S. Salvatoris variz censentur à variis bonorum donationes aut agrorum assignationes constitutz.

- 4 Similis prope ortus ac progressus fuit eius Parthenij Cœnobij Massiliensis, quod Sancti Cassiani appellabatur. Huic initium aut potius incrementum dedere Dinamius Patritius, & Aurelianus, quos inter & Episcopum Massiliensem cum multæ & magnæ de privilegiis Monasterij contentiones haberentur, & ad Romanum Pontificem utrimque appellatum esset, causam cognouit S. Gregorius, & composuit edicto, cuius exemplum rescriptum ad Respectam eius Cœnobij Abbatisam, mense Nouemb. Indiæ. 15. episto. 12. lib. 6. Registri. Episcopus vero ille Massiliensis quem tacito nomine appollat Sanctum, Theodorus fuit an. 573. quem à Massiliensibus Clericis cum Dynamio sceleratissime insidiosissimeque tractatum fuisse testis est Gregorius Turonensis lib. 6. histor. cap. 11.

- 5 Post aliquot annos è Parthenone S. Salvatoris selectæ aliquot Virgines sanctimoniales ut in nouo Cœnobitico beneficio seu Prioratu Urbano dicto *Dominæ des Aconles* Ecclesiæ Cœnobique fundamenta ponerent. Quod illæ quidem fideliter præstiterunt, nec infœlici successu, qui & ipsorum civium fructu & rei domesticæ copioso prouentu multis retro sæculis Dei benignitate semper floruit. Certe *Farbergem* Massiliensem ex Godofrido patre & Sfortia matre nobilissimis ortam parentibus tradunt occasione vsum noui cœtus Virginum Cassianitarum ex Parthenone S. Salvatoris in Cœnobiticum Beneficium seu Prioratum Claustralem nostræ Dominæ des Aconles propagati an. 1033. migrasse inter Virgines Deo sacratas, vitæ religiosæ ac conuersationis ex Regula S. Cassiani foelicem æmulatricem ita breui factam esse, ut perfectionis Euangelicæ, quam ex iis hauserat, ideam mirifice referret insignis omni virtute ac præcipue humilitate. De ea loquuntur Annales in Archiujs Virginum S. Salvatoris Massiliæ. Notum sit omnibus quod anno Dominicæ Incarnationis 1033. Cætera dedimus in Cassiano illustrato cap. 28. lib. 2. num. 38. & in Massilia Christiana an. 1033.

- 6 Alia, inter eiusdem Prioratus Abbatisas, floruit insigni deuotione & animi puritate virgo nomine *Garcinda* quæ à teneris vnguiculis Christi amore incensa florem illibatum suæ integritatis illi diuino afflatu irradiata deuouit tandemque in Anticistæ demortuæ locum

cum suffecta, diuinis actionibus splendores gratiarum, quam à coelesti sponso acceperat, mirabiles exercuit, De ea apud Annales præclara est mentio in Archiuus Monialium S. Saluatoris Massiliæ, quorum verba ex verbis reddidi ibi, cap. 28. cita. num. 36. anno 1071.

Hermelina Bauciorum Dynastarum in Prouincia clarissimis natalibus suaque virtute nobilis Germana Hugonis atque Raymundi Procomitem Massiliensium, eius perficiendi voti quod ab ineunte ætate concupierat, facultatem nata in Parthenonem S. Saluatoris se abdidit, vbi religiosam vitam aggressa ac tandem in Anstictam electa charitatis, humilitatis, zeli diuini sollicitudinisque maternæ eximios protulit fulgores. Extant nobilia excelsæ huius mentis monimenta, quibus ut prædictam Ecclesiam Dominæ des Acoules ditioni suæ subiectam in eam quæ nunc visitur magnificentissimæ amplissimæque structuræ formam restituit, sic ordinem suum perenni gloria illustrauit. Obiit Massiliæ statuta die quæ in sepulchrali Epigraphæ templi à se constructi columnæ incisa consignatur.

Nunc & Parœcia in eius Prioratus claustralis locum suffecta & collegium ibidem canonicorum ea lege institutum est, ut fundos ac redditus sibi vectigales retinuerit indictionis primariæ Domina Abbatisa S. Saluatoris. De his supra mox, corollario 2. §. 1. num. 3.

Anno 1383. Cœnobium Virginum titulo *S. Paulæ viduæ* à se fundatum Massiliæ sub regula S. Augustini copiose auxit & ornauit Iolanda Regina vxor Ludouici II. Siciliæ Regis ac Prouinciæ Comitissæ, additis de conuenientia consensuque mariti, florenis centum, quos indigenæ Iudei & vectigales penderent, ut ex instrumento donationis ac regio confirmationis diplomate perspicuum est, citanturque pro testimonio Pontificiæ Bullæ Benedicti Antipapæ, altera suadationis exquisitissimas leges, & ex pacto transactas condiciones approbantis, data Massiliæ in Monasterio S. Victoris Pontificatus præfati an. 10. humanæ salutis 1404. Altera Clementis VII. Gehennensis qua facultates indulget, cum generatim atque vniuersè Ordini S. Augustini, tum sigillatim Parthenonis Abbatisæ Massiliensi S. Paulæ eiusdem ordinis data Viterbij 10. Calen. Septem. Pontificatus an. 4. humanæ salutis 1383. Cōtigit vero iactantibus se Galliarum factionibus inconstanter ac turbide, Massiliam obsessam esse ab ipso perduelli Borbonio maxima multitudine, & oppugnatam validissime anno 1527. quam Franciscus Rex summis obsidionis periculis liberauit. Cumque libratæ ostium machinæ contentissima murorum verberatione magis in ea parte feruerent, qua S. Paulæ cœnobium de quo supra eminebat foras, & proiectū extabat maxime à cæteris omnibus ædificiis, ita funditus interiit ut inter seditiosos bellorum tumultus ac tempestates extinctis Sanctimonialibus, aut forte in inopiam rerum omnium atque indigentiam summam reductis, quæ foundationis quasi patrimonio naufraga supererant aliqua bona Monasterio S. Saluatoris iam tum præstanti florentique gratia atque hospitibus nobilissimarum Virginum adiudicata fuerint, atque ita resuerent in suos Cassiani ordinis quasi primigenios fontes, à quibus ipsa Iolandæ Reginæ studio incensus Benedictus Antipapa spoliato Yuelinæ aquæ Monasterio in alienos riuulos deduxerat.

Ad virorum Cœnobia. Anno 1470. Cœnobium in oppidano Massiliæ territorio Renuus Siciliæ Rex & Comes Prouinciæ fundauerat fratribus Minoribus S. Francisci de Observantia sub titulo *S. Hieronymi*, quibus numero septem dumtaxat non modo sedem ac domicilium suis sumptibus construxerat, sed in annuos quoque redditus fructuarios è regis vectigalibus 14. florenos aureos assignauit. De his plura in Annalibus Anno 1470.

Anno 1035. Ad Ecclesiam S. Ioannis in ostium ipsum aditumque portus proiectam accessisse olim Cœnobij ædes ac domicilium quod ordini suo construxerant Fratres saccharij vel saccati, neque ut alienum modo libasse sed tanquam suum possedisse ad annum vsque 1240. quo ipsum fratribus Hospitalariis consentiente Honorio Papa numerata pecunia diuendiderunt, testantur Commentaria rerum publice gestarum in Tabulario Sancti Victoris Massiliensi.

S. Antonij Ecclesiam & ædes religiosas circa annum 1200. annos abhinc 500. iam fundatam & instructam ornatuque suo completam fuisse docent nos Veteres Commentarij de publico rerum Massiliensium statu in Tabulario urbano, ex quibus constat Hugonem de Baucio Vicecomitem Massiliensem dono dato indulsisse fratribus Antonianis annonæ selariæ & coriarum usum ipsis necessarium tributorum ac vectigalium munere penitus immunem.

Anno 1202. vel 1204. Ordo sanctissimæ Trinitatis inchoatur his temporibus à Ioanne quodam de Matha, natione Prouinciali, ex oppido Falcone, qui Regulam suam ab Innocentio III. confirmari petens, Pontifex re maturius considerata totam laudauit. At Honorius

norius III. Pontificatus sui anno 4. solemni ritu Romæ probauit, cuius munus fuit ut fratres eius ordinis sub potestate Ministri, de cuius obedientia in castitate sine proprio uiuerent. Ex quorum bonorum tertia parte captiui à Saracenis redimerentur.

- 14 Certa eis primum designata sedes Massiliæ in pomerio ad portam cognomine Gaulam vulgo *de Lourse* in qua templum nouæ Ordinis primitiæ sanctissimæ Trinitati dicatum, eique vicinæ Monasterij ædes amplissimæ ac peropportunæ exædificatæ sunt, Fulcone Massiliensi Episcopo, quibus deinceps à Carolo perduelli Borbonio Massiliam obsidente destructis funditus dirutisque, coeptum iam tum intra urbem ædificium, quo nunc utuntur, Dynastarum liberalitate ac piorum largitionibus instaurarunt.
- 15 Anno 1224. Patres Dominicanos Massiliæ sub Petro IV. de Montelauro Massiliensi Episcopo domicilium in suburbio habere coepisse traditur à Maluenda in Annalibus ordinis, & colligitur ex stemmate Ordinis Prædicatorum per Stephanum de Sampayo. Quod deinceps occasione Caroli Borbonij urbem obsidentis à Massiliensibus dirutum est an. 1524. quarto vero post anno intra urbem coemptis quibusdam priuaris domibus præsertim Iudeorum Monasterij, quod nunc visitur, Orthographia exarata ac noui templi structura egregiisque ædium ornamentis decorata est, piis fidelium largitionibus ac præsertim auri librarum viginti, quas in eos usus expendit Bernardinus de Baucio Massiliæ Melitenfis eques beneficiarius. Ruffy. lib. 10. cap. 1.
- 16 Anno 1238. Cum Patres Carmelitæ Palæstina eiectione ab irruentibus Saracenis in varias Europæ partes dispersi ac dissipati sunt. Ex his in Italiam, in Cyprum alij, alij in Angliam, alij alio digressi. Non pauci in Galliam traducti anno circiter post Christum natum 1242. cum Massiliam appulissent Magdalensæ celebrem Aquælatensem Eremum peropportunam sibi sedem domicilij & Ecclesiæ delegerunt, quæ prima omnium Carmelitani ordinis in Gallia B. Virgini dicata fuit. Testis est Paleonydorus lib. 3. cap. 6. Antiquitatis & ceremoniæ Eremitarum Montis Carmeli simul & speculum historicale cap. 8. fol. 47. Anno Domini 1238. Nonnulli ex prædictis fratribus à monte Carmeli, & ab aliquibus aliis Monasteriis terræ sanctæ propter Paganorum frequentes insultus dispersi in varias mundi regiones compulsi fuerunt, quorum aliqui mare transfretantes & apud Massiliam applicantes in quadam Eremo distant per viam Leucam à Massilia iuxta fontem B. Mariæ Magdalensæ sui ordinis primum conuentum partium Occidentalium qui appellatur Conuentus Aquarum laterum fundauerunt.
- 17 Ad foeminarum cœnobiaz. Anno 1242. Parthenonis dicti de Sion Ordinis Cisterciensis diem & foundationem adscripsi in Massilia Christiana. Hoc eodem anno 1242. Aycardus & Raymundus patruelis fratres, & Petrus Bremundus matruelis Domini de Roquefort, Nicolæ Consobrinæ & Abbatissæ Monasterij S. Pontij gratis vtendum fruendumque tradidit, vbi Monasterium Virginum Cisterciensis ordinis magnifico sane ac præclaro ornatu construxit ac nomine *S. Mariæ de Monte Sion* nuncupari voluit Quod Innocentius IV. singulari diplomate Lugduni anno ac die Pontificatus sui adscripto ita sibi sumpsit, aduersus quosuis tegendum tuendumque, ut Archiepiscopo Arelateni vices suas delegarit in contumeliosos & violatores censuræ grauioris fulmen intentandi, & contumacibus interdicens Christianorum Sacris ciuiliq; congressu. At bellorum tumultibus ac procellis deturbata domo an. 1361. in paruum & angustum Parthenonem quem nunc occupant intra urbis mœnia se concluderunt, Benedicto II. de Alignano Massiliensi Episcopo.
- 18 Ad virorum cœnobium. Anno 1257. Alter Carmelitarum urbanus conuentus, qui hoc anno die 10. Calen. Iunij memoratur extructus, habeo ex Conuentu Aquis Carmelitarum M. S. in folio membranaceum, caractere vetusto, & pluribus locis usu exhausto vel carie consumpto. Recito sententias quæ supersunt totidem verbis. *Anno 1257. 10. Calen. Iunij Benedictus Episcopus Massiliensis dedit facultatem Carmelitæ adificandi capellam seu oratorium, in loco ubi tunc morabantur, successor dicti Benedicti dedit eisdem facultatem conservandi, mutandi, ampliandi dictam capellam an. 1279. 14. Calen. Iulij Indict. 8.* Descripsit ex proprio originali Fr. Philibertus Fezaius Prouincialis Carmelita mihi vere ex animo amicus vereque beneuolus an. 1634. Plura de hoc argumento Massilia Christiana an. 1257.
- 19 Anno 1261. De Monasterio ab Augustinianis per id tempus constructo Cruzenius in Monastico pag. 128. Benedicti II. anno Pontificatus 22. Addit Ruffy lib. 10. cap. 11. num. 31. aitque primam Monasterij arcem, in ea fuisse Sionæ pomerij regione quam laterariæ fornaces occupant. Anno vero 1306. Robertus Caroli II. filius, cum Neapoli regnante Parte Protegis in Prouincia munus administraret, inchoatum ædificium absoluturus certam ex ærario suo pecuniæ summam, perystilio ac Refectorio Cœnobitico construendo, tum etiam

etiam alendæ familiæ fundos vectigales atque alios redditus assignauit. Hinc secedere coacti infra vrbis mœnia cum vniuersæ Prouinciæ vastitatem inuexisset grassatorum subita exundatio anno 1361. in suis sedibus habuerunt angustis quidem sed Ecclesiæ proximis, quam ex Templariorum possessionibus venalibus ac proscriptis summus Pontifex equitum Melitensium ordini condonarat. Nec multo post de hac abalienanda inter transigentes pacta ea lege conuenta sunt, vt in annuum censum Augustiniani florenos vicenarios quadraginta Melitensibus penderent.

Ad virorum Cœnobis. Anno 1272. Massiliæ Raymundo VI. Episcopo instituitur Religiosus ordo & conuentus Pœnitentium S. Magdalenz, & à Nicolao Papa III. confirmatur. Cruzenius Ordinis S. Augustini in suo monastico, iis pene verbis. *Ordo Patrum de Pœnitentia S. Maria Magdalena fundatur an. 1272. aut 1277. Massilia in Prouincia Prouincia per Bertrandum virum pium ac cinem Massiliensem, qui suis virtutibus hunc totum illustrauit ordinem Confirmatum sub regna D. Augustini à Nicolao III. summo Pontifice.*

Anno 1279. Raymundi VI. Pontificatus anno 8. Minoritarum ortus atque progressus Massiliæ fuit. Nouæ coloniz initium dedere eiusdem ordinis viri eruditissimi iuxta atque sanctissimi, Vvadingus huius ætatis commendationem auspicatur à Beato & venerabili fratre Hugone de Dina, de quo in Annalibus Minoritarum, anno Christi 1274. Religionis anno 67. num. 15. Ortum primo habuit hic conuentus extra muros, multæ ac magnificæ opus structuræ ac sumptuosi splendidiq; ornatus, sumptibus imprimis Comitum Andegauensium ac Siciliæ regum, in cuius Ecclesia facta est translatio corporis S. Ludouici Episcopi Tolosani, à loco in quo iacuerat in medio chori ad sepulchrum argenteum supra altare maius affabre elaboratum, iustis magnifice factis more regio & quæ deceant sanctum tanto Rege progenitum anno 1319. Cùmque ad eius venerabile sepulchrum ardentius & affluentius Christiani populi conflueret multitudo, Philippus Valesius Rex Christianissimus adiunctis sibi Comitibus Rege Nauarræ, ac Sancio Rege Maioricarum Massiliam accedens voti causa ob sanitatem precibus S. Ludouici Ioanni filio suo natu maiori restitutam, statuat argenteam pondo ac mole eidem filio æqualem ad aram eius appendit & in annuos redditus argenti summam librarum quinquaginta, Parisini denarioli pretio, Conuentui attribuit. Nec multo post Robertus S. Ludouici germanus frater & Siciliæ Rex patens formulæ syngrapho Neapoli die 16. Ianua. anno 1318. Massiliensibus concessit, vt triduo Octauæ feriarum S. Ludouici iure vterentur nundinariæ celebritatis, in legitimo venalium foro.

Duo in hoc conuentu celebrata sunt Comitia ordinis Generalia nempe 39. & 48. de quibus Vvadingus & nos in Massilia Christiana anno 1319. & 1343. Postmodum in obsidione vrbis quam moliebatur aduersus Franciscum I. Regem Christianissimum perduellis Borbonius an 1524. funditus euerso Monasterio, morabantur Fratres intra mœnia urbana in variis siue mutuis siue conductitiis hinc inde domiciliis. Factum legitur publica auctoritate consignatum locationis Deiparæ vulgo *des Aconles* Prioratus, & sacræ ædis à virginibus Monialibus S. Saluatoris Massiliensis factæ Dominis Sacerdotibus, Foulquet Aubin & Bertrando Vernon in eadem vrbe Massilia habitantibus 7. Ianua. 1551. Tum exscripta acta à Dominis Consulibus Massiliensibus ob suasionem & supplicem libellum sibi à Fratre Bonauentura Prouinciæ S. Ludouici vicario oblatam, quo rogabantur vt ei fieret venia occupandi Nosocomium & templum S. Antonij eiusdem vrbis, eumque Vicarium miserunt in possessionem eiusdem Nosocomij templi, & domus Claustralis S. Antonij ad tempus dum aliud decerneretur vna cum 15. eius fratribus 15. Decem. 1558.

Extractum exemplum edicti Reuerendissimi D. Episcopi Massiliensis Petri De Rague-neau facti Virginibus Monialibus S. Saluatoris Massiliensibus, indicta pœna inobedientiz & excommunicationis, ne locarent, constituerent aut in possessionem mitterent Ecclesiæ Paroecialis *Des Aconles* vllos fratres Regulares, & eodem edicto cavit ne Dominus Claudius Schiroli Sacerdos eiusdem Prioratus conductor, de formis & redditibus illius Prioratus cum illis Regularibus paciscatur, indicta 50. nummorum multa 8. Decem. 1558. Demum transactio facta est inter moniales S. Saluatoris Massiliensis & religiosos fratres Conuentus S. Ludouici eiusdem vrbis Massiliensis, qua prædictæ Moniales Dominæ iisdem Religiosis omni Prioratus ædis sacræ & domus Claustralis Deiparæ vulgo *Des Aconles*, nec non annuorum reddituum iure cedunt, ea lege vt iisdem religiosi quadringentos florenos prædictis Monialibus annui redditus nomine persoluant, quos iisdem Monialibus in perpetuum singulis annis persolutores se

spendeant, & sponforem dederunt Dominum Bonifacium D. de Cabanes Equitem eiusdem urbis Mafsilæ, iuxta pactum & condiciones eodem contractu 13. Nouemb. designatas. Huic annexæ sunt Bullæ Pij IV. probantis & ratam habentis prædictam transactionem anno 1570.

- 24 Anno 1204. Exiguo interuallo Franciscanos atque alios de quibus diximus supra num. 12. præcesserunt nimirum annis 72. Præmonstratenses, quorum institutum Mafsiliam illatum, sub Raynerio siue Raymundo V. Episcopo cum altiores radices agere atque etiam propagari cœpisset, nescio quo casu aut vi labefactatum ibidem funditus interlit. Ea autem initia satis nota atque etiam celebrata in lib. Episcopi viridi. fol. 6. & nos supra anno 1204.
- 25 Anno 1280. Placuit Saccariis siue Saccatis Patribus abdicare se à Coenobiarchico prædio & Ecclesia S. Ioannis Baptistæ, de quo supra num. 9. in Templariorum gratiam & commodum iisque ius & possessionem ædificij, siue gratis siue ut alij volunt ex indubgentia & assensu Honorij I V. Pontificis, soluto aliquo pretio ac numerata pecunia transcribere, quamquam à Templariis vix ante annum 1290. inita fuit plena ac legitima possessio, quam etiam nunc occupant Melitenses Equestris beneficij. Ecclesiæ pene iam vetustate collapsæ imminentes ruinas renouauit atque restaurauit Eques Beneficiarius Melitensis Dominus de Bonifaciis appensis hinc inde quæ nunc visuntur Gentilibus familiæ suæ tesseriis scutariis.
- 26 *Adfaminatum cœnob.* Anno 1260. fuit olim Monasterium primo extra mœnia ciuitatis Mafsilæ in loco qui dicebatur Nazareth sorores vero vocabantur sorores S. Damiani Clarissæ id est S. Claræ assæclæ ordinis S. Francisci, fuitque illud Monasterium multorum summorum Pontificum utpote Urbani IV. anno 2. sui Pontificatus, Christi 1262. Alexandri item 4. an. 1. Pontificatus inductis plurimum cohonestatum, imo & oliuetis & prædiis ditatum, tamen bellis ingruentibus solo exitit æquatam, vnde sorores facultatem petierant ab Urbano V. anno 1. sui Pontificatus Christi an. 1362. ædificandi intra septa eiusdem ciuitatis aliud Monasterium de quo in Mafsilia Christiana 1262.
- 27 *Virorum.* Anno 1440. Conuentus fratrum minorum de Obseruantia extructus de impensis Pissimi viri Domini de Ramesa, tempore B. Bernardini, qui obtisse dicitur 2. maij anno 1444. Conuentui nomen S. Francisci impositum est, cumque propter bellum Borbonicum Conuentum alium S. Francisci fratrum minorum Conuentualium extra muros urbis, prope portam Regiam, de quo supra num. 19. ne videlicet præfatus Conuentus hostibus esset à cætero refugio (arx enim potius quam Conuentus videbatur) maffilienses demoliti funditus fuissent, Rege id iubente, deinceps sub anno Domini 1533. Clemente VII. Papa & regnante Francisco I. Rege Christianissimo, decretum est ab eodem Rege, assentiente Pontifice præfato, ambobus maffiliæ existentibus ne à cætero in toto agro Maffiliensi alius esset Conuentus S. Francisci Patrum Conuentualium, imo omnia indulta immunitates, & priuilegia concessa destructo Conuentui ad Conuentum de obseruantia extructum intra ciuitatem transferenda curarunt, Gonzaga ibidem De Prouincia S. Ludouici Conuentu 2.
- 28 Anno 1554. Seruitarum Maffiliæ nascentem ordinem Christophorus de Monte Episcopus Maffiliensis & Cardinalis instituit, quos antea Comes De Teuda Prouinciæ Diæceses singulari persuasu atque inductu è citeriore Gallia subalpina, vel Narbona in Prouinciam accierat. Ac primò assignatum illis à rectoribus Xenodochij S. Iacobi de Lepadæ, domicilium ac Sacellum cui deinceps accessit vicina Ecclesia Dominæ nostræ de Pietate vulgo *Domina De Plan* siue Despaine ab Heremita Fratre Thoma De Cruce, non ita pridem ædificiis amplioribus aucta & multa sacra supellectile locupletata.
- 29 Anno 1257. siue ut in Archiuis S. Mariæ Maioris habetur an 1263. Alius Seruitarum religiosus ordo sub regula S. Augustini cognominatus *Fratres Beata Maria matris Christi* Maffiliæ cœpit, ac fundum habuit in territorio Darene ædesque construxit veteri Sacello continentes atque adiunctas, cui nomen erat nostræ Dominæ Darene. Lineati & cum vestibus albi coloris, qui præcipue decorus Deo est, cum in cæteris tum maxime in textilibus procedebant. Verum pericula & tranquilla sede ac domicilio ibidem nouis colonis frui diu non licuit, cum paucis post annis in Concilio Lugdunensi Gregorius X. ipsorum ordinem atque alios id genus proscripserit, & de religione antiquari passus sit, Ruffy lib. 10. cap. 31 num 13. Bzouius an. 1275 num. 3.
- 30 Anno 1579. Maffiliæ exortum est germen sanctum, quod iam olim vniuersæ Ecclesiæ prodierat anno 1526. ordo Capucinorum autore Matthæo De Bassio. Catharina Medicæ

Medicæ quæ nunc recens Massiliam appulerat, Patribus Capucinis ex Italia in Prouinciam euocatis hortum ac terræ vicinæ puram aream, designando futuri Conuentus ædificio, numerato emit ac primum Conuentus lapidem imposuit, quem sacris operatus Cardinalis Borbenius & fausta precatus piaculari ceremonia lustrauit. Federici De Rague-neau Episcopatus an. 3.

Anno 1593. Massiliæ item nunc primum Minimi prodierunt, quamquam iam olim anno 1575. die 6. April. in vrbis Comitibus auctoritate D. Francisci de Motineau nobilis Tarasconensis & per id tempus Prætoris Massiliensis, ciuitate donatos fuisse in Tabulario status Massiliensis reperimus, paucis vero post annis nempe anno 1585. Ecclesiam S. Raphaelis & Ecclesiæ vicinas ædes in pomerio sitas ac pene dirutas accepere, quarum reliquias instaurarunt iis quæ nunc videmus pulcherrimis & ornatissimis ædificiis ac renouarunt. Massilia Christiana an. 1593. Federici Episcopi an. 17. Ruffy lib. 10. c. 2. n. 26.

Anno 1611. die 7. Iunii Augustiniani Discalceati, & nomen & initium Massiliæ habuere, quorum Annales ista tradunt. *Patres Augustinianos oppido receperunt Episcopus Massiliensis è nobili Turricellarum gente & qui per id tempus Consulatam gerebant. Id assa-quutus est R. P. à Sancto Hieronymo, partim exemplo vita, partim concionibus ciuitatem ad omne officium atque virtutem vehementer accendens. Interea dum peridoneæ habitatio-nis ædes querant Abbatia S. Victoris Dominus Prior & Conuentus Monachorum assignarunt, quod non longe ab vrbe aberat templum Nostra Domina Du Rochet. Anno vero 1611. die 13. Maj. Antistes adiunctis sibi Consulibus D. D. de la Sale, & Aleman &c. crucem statuerunt in ea parte quam vulgò S. Basiliij nominant, & templi eodem anno fundamenta posita, diuinam rem agente Episcopo cui adsuit nobilium stipatus corona Dux Guisus Prouinciæ Præfex, qui lapidem in fundamentis primum posuit.* Massilia Christiana anno 1611. Turricellæ anno 7. Ruffy lib. 10. cap. 2. num. 28.

Anno 1615. Missi duo Patres Societatis Iesu Massiliam auctoritate Regis Christianissi-mi strenuâ cœpere sub auspiciis Turricellæ Episcopi in excolenda vinea dominica nauare operam, si primū Ilesia hinc inde mutuata & conductitio domicilio cum anno superiori indulisset Rex, eodem diplomate scriptionis die 14. April. an. 1614. facultatē detrahen-di ad annuos nouæ nostræ familiæ redditus ex bonis amplissimis Societati nostræ pro insti-tuendo Massiliæ Collegio à Petro & Thoma de Riquety germanis fratribus testamento le-gatis, tenuem & exiguam illam partem de qua ad arbitrium Principis Illustrissimi ac po-tentissimi Ducis Caroli à Guisâ Proregis sublato iure decidisset. Hinc ex incertis ac alie-nis ædibus socij omnes in coemptam à Domino Dalbertas ac propriam domum traducti, dum ex disciplina & in quadam quasi Collegij forma in administrandis diuinis rite myste-riis, tum piis sermonibus conferendis præcipue verò demonstrandis orandi meditandique viis suam ciuitati operam nauantes Deo atque animis seruiunt Massilia Christiana, an. 1615. & 1607. Turricellæ an. 13.

Fœminarum anno 1621. Sanctimonialium Capucinarum Congregatio etsi primum in Gallia Parisiis nata nunc Massiliam illata est studio imprimis atque opera Marthæ perillu-stris fœminæ ac viduæ Baroniis Dalemagne ac Procomitis Valernensis, quæ stirpis ac Gen-tilitatis Marchionum D'oraizon, nobilissima propago sub matrimonij iugum à parentibus missa, Coniuge mortuo quasi seruitute liberata & facultatem nata eius perficiendi, quod ineunte ætate concupierat Massiliam abiit, vbi comparatis ædibus (basilicam vocant de Meolhon) & exædificato cœnobio amplissimo prima Capucinarum suscepit habitum, ac meliori sponso Christo Domino adhaesit, insignis omni virtute ac præcipue paupertate at-que humilitate fœmina, Ruffy lib. 10. cap. 2. num. 20.

Virorum. Anno eodem Christi ac sub eodem Præsule stabiliuntur Massiliæ Recolle-cti qui in eadem suburbij Massiliensis regione sedem collocarunt, quam olim Sanctimo-nialium Clarissarum ædes religiosa à Barbaris diruta occupabant. Ruffy lib. 10. cap. 2. num. 29.

Fœminarum. Anno 1622. Fundatum est Massiliæ Parthenium Cœnobium Carmelita-rum virginum discalceatarum quarum institutū S. Theresia de Iesu, nobilis virgo Hispana, reuocata antiqua regula ordinis ad priscum rigorem ac disciplinam, iam apud Abulam Ca-stellæ urbē patriā suam reformauerat. Clemens VIII. Congregationem hanc fratrum Carme-litarū Discalceatorū à Theresia institutā, à fratribus mitigatis dicti ordinis (quod Gregorius XIII inchoauerat) penitus segregauit. Quodq; sic gaudeant Religiosorū Cōgregationes res suas peculiare habere, necesse fuit eidē Pontifici post aliquot annos Italos eiusdē Cōgrega-tionis Discalceatorū ab Hispanis segregare, & duplicē Congregationē constittere, porta sic

D d d 2 aperta

aperta ad singulas in singulis regnis ac Prouinciis instituendi. Neque spes fefellit, in Gallia enim Carmelitæ virgines inter quas nostræ Massilienses, ordinariarum iure prescripto, ac regulari omni capite abscisso, à secularibus Sacerdotibus ad religiosam vitam ita conformantur, quam ut quisquam, spiritus quem non habet religiosi, particeps & socius & adiutor illis esse possit. Nicolai Coëffeteau an. 3. Christi 1622.

- 37 Anno 1623. Cœpit Massiliæ fundatio Conuentus foeminarum Visitationis B. Mariæ fundatore Francisco De Sales bonæ memoriæ Episcopo Gebennensi. Urbem ingressæ sunt ab obitu Nicolai Coëffeteau, sede vacante, cum lecti à Capitulo Vicarij Generalis & officialis potestatem gereret D. Franciscus Deoliere Theologix Doctor, & in Maiori & Cathedralica Ecclesia Chori Præfectus, de quo nos in Massilia Christiana an. 1623. Nicolai Coëffeteau an. 4.
- 38 *Virorum.* Anno 1633. Patres Carthusiani destinati Asceterij primarium lapidem ab Episcopo Francisco De Lomenie solenni ritu & apparatu benedictum fundamentis aptatum locatumque habuere. Tanti operis institutionem ac cœnobij foundationem suis expensis suscepit piissima villanoux Carthusia, ut testatur Epigraphe eodem lapide incisa, cuius tabulam ex tabula recitatam habui supra in Gallia Christiana anno Christi 1633. Francisci Episcopatus 8.
- 39 Eodem anno Massiliæ stabiliuntur Patres Carmelitæ Discalceati, sub eorundem pene Magistratuum auspiciis, sed in suburbio à iure atque dominio Episcopi Massiliensis penitus immuni, quodque Urbanus V. sub ditionem Abbatiz S. Victoris imperiumque subiunxit.
- 40 *Feminarum.* Anno 1636. Cœpit ordo Monialium Cisterciensium (quas Bernardinas vocant) reformatarum fundatricibus sororibus aliquot eiusdem ordinis in Delphinatu ex antiquo Cœnobio *Des bayes*, propter Gratianopolim. Fuitque habitus vestis alba, & scapulare nigrum cum pallio item albo. Sedem ac domicilium habent traiccto portu in iis ædibus, quas olim Escalinus Des Aymars, Baro de la Garde magnifice splendideque construxerat, nec ita pridem Dux Guisus Carolus à Lotaringia Prouinciz Prorex cœperat ibidem an. 1625. fundamenta iacere Guisianæ Basilicæ omni apparatu ornatuque visendo. Pontificatus Francisci De Lomenie. 11.
- 41 Anno 1637. Facta est Massiliæ ex ordine ac regula S. Francisci Monialium noua institutio, Tertiarias seu Recollectas vocant, quarum inter sodales eximium decus & ornamen- tum Elizabetham Portugalliz Reginam (aliam omnino ab Elizabetha vidua Marpurgen- si Andree Regis Hungarorum filia, eiusdem Tertiariæ virginum familiæ fundatrice, cuius vitam à Iacobo Montano scriptam recitat Surius tomo 6.) solenni ritu in San- ctorum Catalogum non ita pridem retulerat, eamque tertium ordinem S. Francisci dum vixit expresse professam fuisse declarauerat, eiusque officium in Breviarium Romanum re- poni concesserat Urbanus VIII. Pontificatus an. 3. Christi 1625.
- 42 Per id etiam tempus huic priori familiæ, alia fere ortu æqualis Massiliensis familia vir- ginum ex ordine ac Regula S. Dominici, quæ in Occitania autore S. Dominico, tum in Italia Catharinæ Senensis & honoribus & rerum gestarum gloria mirifice floruit, & adhuc floret Anicij & Auenione, vbi Petrus Gomeſij de Barroſſo, Hispanus, Diocesis Toleta- næ ex Episcopo Carthagenensi presbyter Cardinalis tit. S. Praxedis à Ioanne XXII. Papa creatus, de propriis bonis pro anima sua & benefactorum suorum, fundauit & dotauit Ec- clesiam & Monasterium S. Praxedis an. 1348. Clementis VI. Pontificatus anno 6. in ter- ritorio Auenionensi, quæ quidem Ecclesia Hispania dicebatur, nunc prophanata, ibique Parthenonem Monialium Dominicarum cum redditibus amplis instituit, ut constat ex in- strumento dotationis factæ per ipsum Monialibus, quod recitat Ciaconius V. *Petrus Gomeſij* in creatione 4. Cardinalium sub Ioanne 42. num. 24. Primæ Moniales ex Pruliano an- tiquissimo eius ordinis Monasterio, Diocesis Sampapulensis in Narbonensi prima, colo- niz causa sunt deductæ, vnde noui alij cœnobiorum partus Auenionem, Anicium, Mas- siliam propagati sunt
- 43 Anno 1604. siue incunte 1603. surrexerat Massiliæ noua familia virginum ac viduarum sub nuncupatione S. Vrsulæ sub autoritate Friderici Episcopi & peculiari cura atque instin- ctu R. P. Petri Cottoni Societatis Iesu, qui tunc Massiliæ sacrorum concionibus vacabat quatum institutum est ad bonos mores & pietatem instruere puellas. Admisit nouam colo- niam in urbem eique de publico ærario conductitias ædes prouidit Magistratus, donec pau- cis post annis Honorata de Lascour optima & honestissima virgo Massiliensis, nec mul- to post Domina Martha Daiguissier orba viro Domino Francisco Blancardo Massiliensi, primariæ

primariæ nobilitatis viro clarissimæ eiusdem sodalitatis institutum suscipientes, pecuniarum necessarias illas omnes tulere expensas, quæ amplissimo ac pulcherrimo Parthenoni condendo suffecerint. Verum orto inter sodales gravi diuortio atque Congregationis dissidio plurium suffragiis euocata Massiliam moniales Cistercienses, quas Bernardinas ideo vocant, quod singulari studio ad religiosæ vitæ documenta S. Bernardi suscipienda simul & eiusdem virtutum sectanda vestigia afficerentur, ita in Laicis illis virginibus ad institutum religiosum efformandis quod optabant amice ac beneuole se gesserunt, domicilij quo tanquam præcario vel ab Vrsulinis mutuato utebantur, donatiui iure breui in plenam ac legitimam possessionem venerint, ipsumque Parthenonem Vrsulinis ereptum in Cisterciensium suorum Conuentuum ordinem ac numerum cooptarint. Ex quo deinceps ducta colonia Monialium eiusdem ordinis anno circiter 1640. in nouum aliud ab ipsis constructum Monasterium cisurbanum, de quo supra mox num. 36.

Cæteris demum anno 1639. eiusdem familiæ, quas instituti religiosi exderet, cum placuisset postposito cœnobij claustro in aliam municipij sedem ac domicilium secedere vanalem à Domino Doria urbanam domum haud procul ciuilibus curiæ prætorio cœmerunt, vbi sub nuncupatione S. Augustini simul & S. Vrsulæ dictæ Vrsulinæ Augustinianæ, ex antiquis olim statutis auctoritate ordinariorum in Laico statu Confirmatis ad instruendas bonis moribus & pietate puellas sedulo incumbere cœperunt, donec meliori consilio ex re & ex tempore mutato Monasticam vitam complexæ, communem vitam ut vulgarem hominum consuetudinem religionis laude cumularunt.

Atque his non multo posteriores fuere id genus Vrsulinæ alix Francisci De Lomenie ductu atque auctoritate in Albanix oppido Diocesis Massiliensis, sub regula S. Augustini primum institutæ, tanto seruire tamquam religiosa disciplina, ut earum fama multas breui circumquaque virgines ac mulieres ad imitationem excitaret. Quare placuit viris aliquot primariis Massiliensibus viuradices ex hoc seminario euulsas aliis sanctimonialium similibus areis Massiliæ conferere.

Nec modo semel atque iterum sed etiam tertio explantatæ aliunde Vrsularum stirpes, Massiliæ radices egerunt & propagatæ sunt. Ferunt enim non ita pridem vnā & alteram Vrsularum de Auenionensi Parthenone, quem Regium vocant, à nobili quadam & locuplete matrona excitatas Massiliam iter fecisse, vbi cum aliquandiu in priuatis eiusdem matronæ ac secretioribus ædibus delituisse, ipsa earum virtutis luce se prodente opasse puellas aliquot Massilienses ad earum Societatem se aggregare, eoque consilio nomen ac singulare sibi monasterium Parthenium omnium generum atque ordinum consensu sub titulo Præsentationis B. Mariæ Virginis construxisse. Sunt regulares & Episcopo subiectæ.

Virorum 15. Patres Societatis aucti numero etsi non opibus quindecim circiter post annos ex prioribus redditibus nouam domum cœmerunt, eamque S. Crucis nomine inaugurarunt, haud procul à conspectu Cœnobij Parthenij S. Saluatoris. Fuerunt & plures alij ciues auxiliares ad alendos amplificatæ familiæ operarios, pietate, ac liberalitate, in nos insignes; & templum in honorem D. Virginis à Victoria est designatum, quod Carolus à Lotharingia Dux Guisus Prouinciæ Prorex ac Talassiarcha Societatis nostræ amantissimus largitionibus suis mirifice auxit, qui sex aureorum millia ex voto eidem operi legauit, ac primarium lapidem celeberrimo ætatis omnis ac generis virorum mulierumque Conuentu, sacris operante D. Ludouico De Gantes Vicario Diocesis Massiliensis Generali, II Februa. anno 1630. poni curauit cum epigraphe, quam dedi supra in Massilia Christiana an. 1630. num. 6.

Postremum Patres Cistercienses Fulienfis Congregationis, sua ipsi industria Massiliæ surrexerunt. Pietas & eruditio Coneionatoris eiusdem ordinis statim prouexit, ciues enim Massilienses huius persuasum & inductum familiæ sanctissimæ studium amplexi, aream ædificiis, & hortos in suburbio Portæ forensis, itemque alia vel ipsi largiti sunt aut ab aliis impetrarunt, vnde Conditoris nomen aut prærogatiue ius quoddam habere meruerunt.

COROLLARIUM VI.

Massilia Misericors & pia.

§. I.

*Varia Sacerdotum, Laicorum & feminarum ades excitata in omnem
firmanda virtutis & Christiane pietatis partem.*

N° 1614. Constitutione Pauli V. Romani Pontificis 6. Idus Maij edita, qua, precibus Marix Medicez Reginz matris, & Henrici Episcopi Parisiensis motus, Congregationem Laicorum Sacerdotum sub nuncupatione Oratorij Iesu Christi Domini nostri stabiliuit in Regno Franciæ. Primus inter Prouinciales, qui nomen huic Congregationi dederunt, *Petrus Romillon*, patria Salonensis, vir bonus ac pius, cuius opera Massiliam missi aliquot sodales ex consensu Episcopi Turricellæ vtendum domicilium pretio acceperunt, sacris interea operaturi in vicino templo Vrsularum, donec venerabili Canonorum Maioris Ecclesiæ Collegio, placuit, eos in Sacelli S. Marthæ possessionem solenni ac publico contractu inducere, vbi primùm in sacris initiisque doctrinæ Christianæ tradendis diligentem operantem nauare cœperunt, donec visum est grauius insuper onus suscipere Collegij literarij, quod se putarent posse sustinere, & administrare oblatum à Consulibus Massiliensibus ad tempus duntaxat, vt idoneis exculti doctrinis, maiore postea in animarum causa & autoritate versarentur & fructu.

Anno circiter 1638. Alia similis erecta Massiliæ Congregatio Sacerdotum Laicorum quos à Missionibus vulgus appellat, quod toti pene, Episcopis iubentibus vel certe astipulantibus, in lustrandis oppidis ac villis ad informandos pueros ac plebem doctrinæ Christianæ primis rudimentis. Ruffy lib. 10. cap. 2. num. 33.

Anno 1576. Subuentum ei generi puellarum quas Miserales vulgus appellat, quod parentum siue incuria siue vitio, certe rerum adigente penuria in periculo versentur, ac sæpe pudicitiz naufragia indigna faciant, quæ ex re crebri animarum fiunt interitus nec raræ cædes & clades aliquando familiarum. Cui olim incommodo vt pro suscepta animarum tutela obuiam iret Ludouicus De Glandeues Equestri Symbolo Regio ac dignitate Clarus, & Dynastes Procomite De Portieres Prochodochium Massiliæ fundauit, dotauitque aureorum summa nummorum mille, limini domus hac inscripta Epigraphe *Xenon Dei Mariæ* Rectores perpetuos stricti iuris contractu & pactione designauit Consules Massilienses, & quos piscatores vocant *Experientes arbitros* illos suos vulgo *Preudhommes*. Quibus facta potestas vt quæ puellæ versarentur in lubrico, è parentum domo in hæc traductas curarent religiosa claustra, ita tamen vt cum certam ad ætatem peruenerint, in earum sit potestate manumque, velint nec ne connubij vinculo an potius religionis astringi.

Anno 1535. Pari studio & caritate puellarum solitudini consultum est, quarum imbecillissima ætas orbata cultu atque institutione parentum, nisi ex publico instituat, & bonis artibus excolatur, patet omni vitio præsentissimum ciuitatis exitium. Actum igitur priorum aliquot virorum Consilio, vt instituendis puellis ædes Xenodochij S. Iacobi, proximæ templo D. Martini assignarentur, quo destitutæ illæ soboles, quas à Græcis orphanos vocant admissæ, à feminis morum Magistris Christianæ vitæ documentis simul atque exemplis imbuerentur. Hic enim Christianis moribus vniuersæ & pro cuiusque capiti variis artibus informantur, iis tamen fundatorum pactis ac legibus, ne supra viginti quinque, puellarum numerus excederet, vesteque alba cum Parthenio velamine induerentur omnes sub nuncupatione Virginum *Domina nostra de Gratia* siue Auxiliatricis. Foundationis instrumento, nomine ac tessera Piqueti Notarij, & scribæ Regij adscripta, die 10. April.

Anno 1631. Francisci De Lomenie Episcopatus anno 7. Massiliæ, Consules duo primarij D. Leo de Valbelle Dominus De la Tour, ac D. Nicolaus de Gratiâ, qui anno superiore suasionem imprimis atque instinctu P. Ioannis Baptistæ Odeart Societatis nostræ viri præstantis virtute ac vita laudabilis, Sanctissimæ Virgini Deiparæ vota fecerant luctuosus illis periculo-

periculosissimisque pestilentia, quæ tunc grassabatur, temporibus, ea nunc communi consilio omniumque suffragiis persoluerunt, designato in vrbe domicilio pro mulieribus ab incontinenti & turpi vita ad honestam se conuertentibus, sub iuocatione S. Mariæ Magdalenz Nobile in primis opus nec minus elegans, quo extruendo vulgi pietas ac Consulum ipsorum qui autores fuerant præter cæteros, sese extulit, vt fidem facit ædes recens numero coempta, redditusque annuorum cibariorum pro quibus tria aureorum millia ex ætario publico in sortem legata esse voluere, cum variorum indultorum concessione ac priuatorum legatorum bonorumque fisco addictorum applicatione. Massilia Christiana an. 1631.

Begina sorores siue *Roubanda* non proprie aut strictè religiosæ sed eas emulabantur duntaxat, cum eis liberum semper esset vellentne connubij vinculo aut religionis astringi sua ipsæ industria surrexerunt. Vna aut altera cœpit cum Beata Dulcelina virgine ac germana sorore B. Hugonis de Digna Ordinis Minorum de quo supra Corolla V. § 1. num. 12, & in Massilia Christiana, anno 1279. aliæ iunctæ sunt, quæ manuum opere vel cura ægris aliisque Christianæ pietatis ac misericordiæ officiis impensa, nummulos corrogarunt, domum emerunt, in cuius fundo superstructa hodie visitur ædes Domini de Mirabeau, Templum paulo post struunt, & Cœnobium quod singulari B. Hugonis patrocinio certisque ab eo statutis legibus, & disciplina regeretur. Verum ætate iam ductus ordinis progressus, ad annum vsque 1407. aut ipse sua vetustate consenuit, aut nouis Ecclesiæ statutis & decretis sublatus est. Nam eo vsque orba fuit ab alumni ac sodalibus illa familia, vt sola Margarita De Alona Parthenonis antistita, quasi tutrix relicta, abdicatione imperij ac domini iure, cœnobij ædes redditusque annuos Fratribus Minoritis donarit.

Hic belle me vocat ad suas laudes Franciscus De Foresta Massiliensis fori iudex primarius, Ioannis Augustini Baronis de Trets, & in summa Prouinciæ curia Protop ræsidis nepos, sua ætate ingenio nulli secundus, cum splendore generis non vulgarem pietatem, deus, & ornamentum Magistratus coniunxit. Cernuntur ad sæculorum honorem, & exemplum posteritatis publica illa religionis opera, quæ partim excitauit à fundamentis, partim clarissima nominis sui gloria, magnificentia luce decorauit. Ea sunt Charitatis muneribus ædes peropportuna; Conuersarum cœnobium, & Diuz Magdalenz domicilium. Neque vero quispiam ad aras me prouocet, sciunt omnes qua cura ipsam cœlitum hominumque reginam, velut matrem filius veneraretur, qui tertium creatus est sodalitijs, in Residencia Patrum nostræ Societatis, Præfectus. Nemo nescit quibus deliciis Sanctissimi Sacramenti aulicus, Eucharistiæ beneficium octauo quoque die exciperet, ex quo fonte alacritatem illam, qua litigantes pauperes complectebatur, hauriebat sic denique cum vixisset longe sanctius, quam licuit describere, sancte demortuus est 16. Octobris 1643.

Nefas quoque videtur hic præterire silentio *Lazarinum de Felix* Regi à Consilijs, & Gallicanum in Prouincia quæstorem, qui sapientiæ laude & ea dicendi gloria floruit, vt summam hominum admirationem excitauerit. Hinc vulgo iactant hæreditariam esse in hac familia eloquentiam, quasi virtutem à maioribus in posteros transmissam. Sed cumulus gloriæ est, beneficium pacis in patriam collatum, cui plus quam Tulliana industria pristinam serenitatem reddidit. Detinebatur Aquis Sextiis Aletensis Comes, manabat per omnes Prouinciæ vrbes civilis discordia, inuasit Massiliam hæc pestis, iam domesticæ seditiones, iam clandestina consilia & ciuium tumultus perniciem minabantur, cum pacem vnus omnium maxime tueretur. Lazarinus de Felix huic malo ingrauescenti occurrit, & motus in vrbe excitatos singulari sedat prudentia. Accessit ad hoc pacis studium, egregiæ pietatis amor. Testes sunt miserabiles illæ fœminæ, quæ sine lare, sine tecto, sine lecto in publico palam noctem transigebant, quas suis alere sumptibus non satis sibi fuit, sed mysterijs initiari Christianis insuper curauit, æternum religionis in fidei rudes monumentum. Felicem mortem obiit felix & felicissime 28. Maij anno 1649.

§. II.

Nosocomia.

Hospitale magnum siue Nosocomium S. Spiritui sacrum fuisse institutum à Barrali Massiliæ Procomite, vel potius in fundo sanctimonialium Calsianitarum S. Saluatoris, quem ciues Massilienses *Hospitelli* nomine, consentiente & approbante capitulo donauerat,

D d d 4

rat,

rat, iam olim, constructum, multis redditibus & ædificiis auxisse docet Antonius Ruffy lib. 10. cap. 1. num. 41. Fama tenet Hugonem de Baucio Barralis patrem, simul ac Massiliæ Procomitem an. 1211. in sui patrocini clientelam recepisse hanc pauperum familiam, interposita pœnæ sanctione si quis eam violasset. Plura in Anthalibus an. 1593.

- 2 His operibus aliud haud momenti minoris, consilio, atque opera D. Emanuelis Pachier Canonici S. Mariæ maioris ac Theologicis Præfetti, nec non virorum clarissimorum & nobilissimorum largitionibus recens adiectum Prochodochium siue Domus Charitatis ut vocant, quale creuit opus Lugduni, ad summum, ut iam Clericorum ac Laicorum Principum virorum tutelam ambiat.

- 3 S. Lazari Elephantiocotrophium siue hospitale ad alendos lepra ulcerosos. Extructum habetur sub annum Christi 1000. & xuo proximum Pontio 2. Massiliensi Episcopo quamquam de autore primo qui locum iis assignarit, aut cesserit, annales silent, donationes certe bonorum, sponteque iis factas distributiones agrorum edito ante 400. annos in instrumentis publicis die ac chirographo facile comprobantur. Carolus Ludouici III. regis Neapolitani germanus frater & in Prouincia Prorex sancit anno 1427. ac voluit lepra correptis hoc perfugium præberi, & Antonium Lombardum ciuem Massiliensem tabellionem regium inuitum licet ac reluctantem per vim atque imperium in hanc custodiam adegit.

- 4 Memoratur in antiquis MM.SS. Tabularij Urbani Ecclesiæ & Hospitale S. Michaëlis Ireriorum, institutum à quodam nobilissimo atque opulentissimo ciue Massiliensi è generosa stirpe ac genere Dominorum de Roquefort, quod paucis post annis ad tempus Patres Dominicani commodatum acceperant. Aycardus & Raymundus patruels fratres & Petrus Bermundus matruelis Domini de Roquefort Nicolæ Consobrinæ & Abbatissæ Monasterij S. Pontij gratis vtendum fruendumque tradidere, vbi Monasterium S. Mariæ de monte Sion nuncupari voluit.

- 5 S. Antonij Nosodochium stat, eiusdem S. Antonij Ecclesiæ ac Monasterij foribus aduersum, quod olim curandis morbis præsertim erisypelaticis destinatum, desperatis plerisque tui perfugij portus erat, salutisque subsidium periclitantibus.

- 6 Xenodochium SS. Trinitatis inchoatum Massiliæ sub idem fere tempus quo ipse ordo Patrum Sanctissimæ Trinitatis, anno circiter 1204. ex quorum bonorum tertia parte captiui Christiani à Saracenis redimerentur.

- 7 Xenotrophium S. Iacobi *De Lespadas* surrexit an. 1200. peregrinis atque hospitibus egenis futurum receptaculum, sed modo antiquatum, mutauit enim & assumpsit Cœnobiararchici prædij titulum an. 1554. quo Patribus Seraitis à Comite de Tenda Prouinciæ Diocetæ Massiliam euocatis, pro domicilio & ciuitatis iure à Rectoribus Xenodochij assignatum est. Supra Corolla §. 1. num. 16.

- 8 Nosodochium S. Iacobi de Galecia curandis morbosis mulieribus instructum, cepit priuata liberalitate viri ornatissimi Iacobi Grenier Sacerdotis, tum eximia Iuliani de Caulx Mercatoris liberalitate summisque beneficiis auctum, qui pauperes tum in hoc ipso loco, tum in Nosocomio S. Spiritus ex somisse scripsit hæredes, an. 1370. & in eius rel monumentum supra decumanam huiusce domus portam extat in Anaglypho lapideo viri tam bene meriti insculpta imago; verum vbi ab excitata fortuna ad inclinatam & prope iacentem desciscere visus est familiarium rerum status, cessere Domini Rectores bonis omnibus ac prouentibus, quasi à naufragio collectis ac relictis, quos Nosocomio sancti Spiritus approbante Clemente V. per bullam editam Pontificatus an. 1. Christi 153. attribuerunt.

- 9 Nosocomium S. Marthæ vbi egenæ puellæ ac mulieres nendo aut texendo vitam tolerabant, certis tamen legibus ac communione deuinctæ à Rectoribus Nosocomij.

- 10 Xenodochium Nostræ Dominæ de paradiso adhærens salariis fontibus & officinis atque adeo portus interuallo ab vrbe diuisum, in ditione Abbatis S. Victoris, probabile est stipe Monachorum & eiusdem Abbatis inter se collata, templum & ædificia Xenodochij fuisse constructa.

- 11 Nosocomium Castelli de Babon olim nuncupatum.

- 12 Nosocomium Dominæ de Bona spè, adstructum in Angiportu ex aduerso Fontis de *Rondeau*.

- 13 Nosocomium S. Eutropij de quo nomen, vetustas autem aliud vestigium reliquum fecit.

- 14 Nosocomium S. Genesij fuit ab anno 1194. vel ante, nam extat hoc eodem anno diploma

ma Ildephonſi II. Regis Aragonum, Comitſ Barchinonſis, & Marchionſis Provinciar, recipientis illud in tutelam.

Sed horum haſtenus Noſocomiorum non pauca temporis vires viceſque experta conſenuere tandem, ac dum latos primo fecere vberetque progreſſus elanguere poſtmodum nonnihil & affecta ſunt, in quo tamen naufragio Maſſilienſis Magiſtratus non ira ſuas illas Domos ſpoliari paſſus, quin ex earum patrimoniis multa reliqua fuerint aliunde quibus Magni hoſpitalis amplitudinem & gloriam luculenta ſupelleſtile atque opibus amplificarent.

Noſocomium ſuburbanum S. Rochi quod extat hodie haud procul monaſterio S. Victoris ex vna parte, tum ex altera mari pene coniunctum ac continens, de quo fuſius ſupra in Maſſilia Chriſtiana an. 1557

Noſocomium ægris remigibus curandis inſtructum, partim fidelium eleemoſynis partim ſumptibus Illuſtris Dominae Marix de Viguerod Equilloni Duciffæ inclytæ.

Noſocomium S. Antonij in territorio Maſſilienſi à Beatrice Principe Marticenſi conditum deſcripti an. 1122.

COROLLARIUM VII.

Maſſilia Sancta.

ACTENVS Maſſilienſis Eccleſiæ decora proſequuti, eius maiestatem ac dignitatem commendauimus ex quibuſdam humano ſenſu dumtaxat illuſtribus & ad ſpeciem glorioſis, quæque extrinſeca & euanida ſint ornamenta, quia verò in Romanæ commendationem illud eſt optimum inter alia argumentum teſte Maximo Epifcopo homi. 5. de SS. Apoſtoliſ Petro & Paulo, quod glorioſiſſimi fidei Principes vno die, vno loco, vnius tyranni tolerauere ſententiam. Qua ſimiliter de cauſa Chryſoſtomus. *Ego inquit Romam propterea diligo, tametiſ illam aliunde laudare queam, nempe à magnitudine, ab antiquitate, à pulchritudine, à multitudine, ab imperio, à diuitiis, & à rebus in bello fortiter geſtis. Sed hiſ omnibus omiſſis ob id illam beatam pradiſco, quod erga illos Paulus dum viueret adeo fuit beneuolus, adeo illos amauit & coram diſſeruit, & poſtremo vitam apud eos finiuit, cuius ſanctum corpus ipſi poſſident. Et propterea ciuitas illa hinc facta eſt inſignis magis, quam ab aliis rebus omnibus & tanquam corpus magnum ac validum duos habet oculos fulgentes, ſanctorum videlicet horum corpora. Non ita cælum ſplendescit quando radios Sol demittit quemadmodum Romanorum vrbs duos iſtos fulgores ubique terrarum emittens. Sic mihi videtur in inſtituto meo valere, cùm tanta virorum ſanctitate ſimul ac doctrina præſtantium diuturno domicilij uſu ac conſuetudine Maſſilia virtutum exemplis æque atque documentis exculta fuerit, vt vel ſola eorum autoritas ſatis eſſe poſſit, ad illam omni laude cumulandam.*

Primùm ex hiſ offert ſe S. Lazarus vnus è ſeptuaginta Chriſti diſcipuliſ, qui Maſſiliæ ſedem Pontificiam inſtituit, poſt biennium circiter ab eius aditu in Provinciam, quod in ætatis eius annum incidit 43. Chriſti 46. Martyrio ibidem coronatus eſt ab inito Pontificatu an. 30. Chriſti 76. De eo Beda, Vſuardus, Galeſinus. Martyrologia Romanum & Gallicanum die 17. Decem. Pluribus Maſſilia noſtra Chriſtiana anno Chriſti 36. & 76. Martyrologium Gallicanum 1. April. & 7. Septem.

S. Maria Magdalena. Maſſilienſem aduenam & hoſpitem fuiſſe Magdalenam atque ibi extare ſacellum eidem dicatum non procul ab Epifcopaliſ Cathedræ templo S. Marix maioris, monumentum, quod poſitum eſt in angiportu, ac medio vico conſtructum, vt eſſet indicium concionum quas in eo haberet Magdalena populo Maſſilienſi de Chriſtiana religione, cum ſacrificia gentilia illo ipſo in vicino templo ad aram Epheliæ Dianæ ſtatuto loco anniuersaria factitaſſent, fuſe copioſeque dixi in Magdalena noſtra cap. 18. §. 1. num. 7. & in Maſſilia Chriſtiana an. 47. Romanum & Gallicanum Martyrologia 22. Iulij.

S. Martha Per idem tempus Martham Magdalenæ ac Lazari ſororem Maſſiliæ quoque Chriſtianæ fidei propagandæ ſedulo operatam eſſe, ac poſtmodum reliquiſſe communem cauſam populiſque inſtitutionem in fide, ſorori ſuæ Magdalenæ ac præſertim fratri ſuo Lazaro Epifcopo depoſuiſſe, teſtantur facti Maſſilienſes de quibus Maſſilia noſtra Chriſtiana an. 46. Martyrol. Gallicanum 22. Iulij ubi de ſore eius Magdalena.

S. Paulinus

- 5 *S. Paulum* Apostolum in Hispaniam proficentem, Roma primum Massiliam traiecit, & in Lazari congressum colloquiumque venisse, eique vnum de alumnis sui restitutum nomine aggregasse, collaboraturum in Euangelio testantur quædam eius Acta veteris M.S. Lugdunensis Tabularij S. Irenæi, ut dicitur, excerpta, & nos in Massilia Christiana anno 61.
- 6 *S. Restitus* discipulus S. Pauli Apostoli in administratione Massiliensis Ecclesiæ S. Laro subrogatur, anno Christi 77. Vespasiani Imperatoris 6.
S. Maximinus Restituto demortuo in Episcopum Massiliensem abdicata prius sede Aquensi, quam administrabat, assumptus Massiliam migrasse dicitur an. 89.
S. Carannus Massiliæ sedem aliquando fixisse S. Carannus S. Dionysij Arcopagitæ discipulum, antequam proficisceretur Carnutum, docui superius in Massilia Christiana an. 98.
- 7 *S. Polycarpus* Caranno proximus inter Massilienses Episcopos & confessores annumeratus est à nobis, loco citato an. 113.
- 8 *S. Peregrinus* à Sixto Papa in Galliam missus Massiliam nauigavit, ut ferunt eiusdem Sixti Acta, ibique Ecclesiam rexisse, dixi alias in Massilia Christiana anno 132. Martyrologium Gallicanum 16. Martij.
- 9 Anno 167. *S. Polycarpus* Smyrnensis Episcopus & martyr discipulus S. Ioannis Euangelistæ, ex Alia Romam cum peteret, Massiliamque progressus inde B. Pothinum primum Lugdunensem Episcopum & martyrem, eo semina gratiæ sparsurum, deinde redux, & Irenæum eius in Episcopatu Lugdunensi successorem in Galliam Celticam legavit. Benignum ad Lingonenses, & Thyrsam ad Æduos, Andelum ad Viuarienses salutis nuntios destinavit. Dionysio Arcopagitæ ut Apostolatam Galliarum susciperet persuasit, cui suppetias sæpe sæpius transmisit ac curam gessit teneræ adhuc & quasi lactentis Ecclesiæ Gallicanæ præcipuam, quapropter & ab ipsis susceptæ religionis primordiis nomen eius apud Gallos in veneratione fuit, natalisque eius consuevit magno honore iam pridem celebrari. Martyrologium Gallicanum & Romanum 26. Ianua. Baronius an. 167. & 169.
- 10 Anno 170. *S. Irenæus* Polycarpi & Papæ Ioannis Apostoli & Euangelistæ auditorum discipulus, Massiliensis semel iterum ac tertio hospes & advena. Vide supra an. 170. 180. & 205.
- 11 Hoc eodem anno *S. Benignus* presbyter Burgundiæ Apostolus & Protomartyr cum Irenæo Massiliam appulsus, hinc Carpentoractem Meminorum urbem, in Viennensi Prouincia Andecolum sublegat, noualis huius prosciendendi causa, ipse vorò cum Andochio & Thyrsò ad Æduos proficiscitur. Martyrolo. Gallicanum I. Nouem. Scuertius in Pontificio Lugdunensi sub Zacharia Martyrolo. Gallica. 24. Septemb.
- 12 Anno 239. *S. Hermes* }
 13 Eodem anno *S. Leo* }
 14 *S. Adrianus* }
 15 *S. Felix* } Martyres
 16 *S. Eunuculus* } Massilienses
 17 *S. Ianuarius*, cum aliis }
 viginti septem sociis }
 18 *S. Hermetis* }
 Qui sub Maximino Imperatore pro Christianæ fidei confessione, Massiliæ acerbissime cruciati cum se abduci à pietate Euangelica ad nefaria dæmonum sacra prorsus inficiarentur, datis fortiter pro Christo ceruicibus, lauream immortalis victoriæ reportantes, supernos ad triumphos euolarunt. an. 239. ex Romano & Gallicano Martyrolo. tum ex Massilia nostra Christiana an. 239. Vsuarius, & Baronius supra, Romanum Martyrolo. 1. Martij.
- 19 Anno 297. *S. Defendens* plurimique alij socij milites sub Maximiano Imperatore Massiliæ variis pro Christi fide & gloria cruciatibus affecti, constanti confessione pietatis in summo certamine persistentes, palmam illustris martyrii profuso sanguine retulerunt, Martyrologium Gallica. 2. Ianua. & 14. Septemb. Tum in supplemento, eodem 14. die Septemb. Massilia Christiana an. 297. & fusius in Auctario nostro de Magdalena part. 1. scholio 11. num. 9. *S. Theodorus* Episcop. Massiliensis eorumdem res gestas conscripsit, & Ecclesiam in eorumdem honorem excitauit. Ibidem.
- 20 Anno 302. *S. Victor* patria Massiliensis }
 & socij quatuor. }
 21 *S. Alexander*. }
 22 *S. Felicianus*. } Martyres
 23 *S. Longinus*. }
 24 *S. Denterius*, socij S. Victoris. }
 Passi traduntur in persecutione Diocletiani, & Maximiani. Victor cum esset miles, & nec militare nec idolis sacrificare vellent, primo in carcerem trusus ibique ab Angelo vilitatus, deinde variis cruciatibus punitus, nouissime contritus in mola pistoria Martyrium consummauit. Martyrologia Romana Gallica 21. Iulij. nos supra an. 302.

Anno

Anno 311. Venorabilis Orefius
Episcopus Maffiliensis
Nafarius Lector eiusdem Eccles.
Anno 341.

Confessores

Interfuerunt Concilio 1. Arelatensi, quod
indicere coactus est Constantinus Imp.
adhuc Catechumenus, cum nulla iu-
dicii habita, ratione ad ipsum appella-
uissent Donatus & Matolinus. Binius
tom. 1. Concilio. Sirmundus ibi.

25

26

27

S. Victorinus Maffiliensis Episcopus Confessor, quem alij Claudium Marium, alij Ca-
ium Marium alij Marcum Fabium Victorinum appellant, de cuius Episcopatu Maffiliensi
& sanctitate quod nobis controversia ac disceptationis eum aliquibus intercedit, plane
discussum habetur in Maffilia Christiana an. 341. De eo Martyrologium Gallica. in supple-
mento 2 Julij.

Anno 375. S. Proculus Maffiliensis Episcopus Confessor, de cuius primatu supra Epif-
copos Narbonensis Prouincie, quem Taurinensi Concilio innixus usurpabat, Baronius
an. 418. num. 40. & 41. & nos in Maffilia Christiana an. 375. Eius sanctitatem commen-
dat Binius tom. 1. Conciliorum in notis super Concilio Aquileiensi, cui ipse Proculus in-
terfuit cum S. Ambrosio Episcopo Mediolanensi, Iusto Lugdunensi, atque alijs 32. Episco-
pis de quibus ibidem Binius. *Omnes quotquot interfuerunt viri sancti & eruditi famaue celebres
anniuersaria commemoratione votis fidelium reditus sempiterna memoria in Ecclesia vigent, adeo
ut vix alia Synodus exigua hinc similis inueniatur.* Tum infra V. Constantius. Hic cum Pro-
culo Maffiliensi Episcopo ex Prouincia Narbonensi Legatus adfuit vir huius seculi insi-
gnis Proculus à S. Hieronymo epistol. 4. ad Rusticum Narbonensem mirifice commendatur hæc
verba, *Habes istic sanctum & doctissimum Pontificem Proculum* qui viua & presenti voce no-
stras scedulas superet quotidianisque tractatibus iter tuum dirigat. Eiusdem etiam est men-
tio in Concilio Taurinensi, Baronius an. 380. num. 81.

28

28

Anno 381. S. Iustus ex Monacho Lerinensi assumptus in Episcopum Lugdunensem fue-
rat, tempore Gratiani Imperatoris. Lugdunum haud reuersus est, ne à Lugdunensibus de-
tineretur, verum Turnone aliquantisper demoratus (hoc in quibusdam MM. SS. veteribus
legitur, ut & verisimile est ad confanguineos diuertisse, tamen Torrentem pro Turnone
dicat Surius) ibique ab amicis vale dicturis visitatus, Arelate transiens Maffiliæ S. Procu-
lum, de quo supra maximis vinculis & benivolentiæ & sanctitatis coniunctissimum inui-
sit, ubi post exactos aliquot dies nauem conscendit, vnicuique S. Viatore Lectore Comite.
Cum quo tandem in Ægyptum appulsus Vitam illic inter sanctos Monachos egit, singula-
ri humilitate perfectioneque Angelica præfulgentem, suorum Lugdunensium apud Deum
nunquam non memor. Gaucherius in Chronolo. seculo. 4. Baronius an. 380. num. 81. 84.
& in Martyrologio 2. Septemb. Item Gallicanum Martyrologium eodem die. Surius ibi.
Ado, in Chronico.

29

29

Anno 428. S. Germanus Abbas de quo habes, in Cassiano nostro illustrato lib. 1. cap. 29.
æqualis pene Cassiano S. Germanus, quem amore ac societate toto vitæ curriculo con-
iunctissimum ac peregrinationum suarum comitem indiuiduum fuisse testatur passim ac
libere S. Cassianus. Illud ergo hic tantummodo addendum puto adeo vitæ Monasticæ
disciplinam ambos retinuisse, ut Cassianus Maffiliæ Presbyter factus, semper eius officia
cum clericali honore non ipse obierit modo, sed in obeundis ducem quoque & antesigna-
num se alijs præbuerit. Germanus etiam deposito eo omni munere ad priuata monachi
studia se receperit, in quibus usque ad extremum spiritum se exercuit. Nunc vero obiisse
Germanum, & quidem maffiliæ superstite S. Cassiano, si ex facto ipso coniectura capien-
da est, non temere affirmari, quod per id tempus collationes suas elucubraturus S. Cas-
sianus eas Germani Abbatis interloquutione pertexit, ac debere se hoc meritis viri sanctis-
simi atque amantissimi recens demortui Cassianus putauit, ut cum etiam nunc viuam illius
memoriam teneret, hanc immortalem redderet, si posset, amplissimisque historiarum nun-
quam interituræ monumentis, posteritati consecraret.

30

Anno circiter 418. S. Amator vulgo S. Amatre Episcopus Antisiodorensis cuius vi-
tam erudite scripsit Constantius in Actis S. Germani Episcopi Antisiodorensis lib. 1.
cap. 2. 3. 4. quæ Surius refert tom. 7. Maffiliam transtulisse dicitur corpora SS. martyrum
Quirici & Iulittæ matris eius, ut habent acta eorundem martyrum, quæ tradit Mombri-
tius lib. 2. De eodem Vincentius lib. 20. cap. 6. Petrus in Catalogo lib. 4. cap. 113. mentio
quoque habetur in historia Maffiliensi, autore Ruffy lib. 10. cap. 1. num. 16. vbi Annales
refert quibus constat in suburbano Maffiliæ territorio, Cornobium Parthenium SS. Qui-
rici ac Iulittæ construxisse Maffilienses, in quo delatas à S. Episcopo Amatore eorum mar-
tyrum

31

tyrum

- tyrum sacras reliquias in honore haberent Massilienses, eoque postmodum diruto ac funditus euerso, intra urbem deportatas in Parthenone S. Saluatoris diligenter inclusas atque abditas etiam num asservari, ut pro tantis in Rempublicam meritis quotannis die eorum natali 16. Iulij honores eis habeantur, & gratiæ referantur. Vide Baronium in Martyrologio 1. Maij & 16. Iulij.
- 32 Anno 429. *S. Venerius* Massiliensis Episcopus Confessor de quo Gennadius De viris Illustribus cap. 16. sedit Pontificatus Coelestini Papæ VI. Theodosij 11. Valentiniani 11. Ruffy lib. 9. cap. 1. num. 13.
- 33 Anno 441. *S. Rusticus* Massiliensis Episcopus confessor. Hunc Massiliæ vixisse eorum tribus Episcopis Massiliensibus Proculo, Paulo, Venerio, & olim cum isto compresbyterum Massiliæ fuisse evidentissime demonstratum est à nobis in Massilia Christiana an. 441. De Episcopatu vero pro testimonio scribit Gautertus in Chronologia sæculo 5. Columna 6. *S. Rusticus Massiliensis Episcopus*. Martyrologium Romanum 26. Octo. Baronius ibidem & in Annalibus an. 449. num. 60. & 44.
- 34 Anno 448. *S. Ioannes Cassianus* Abbas Conditor Monasterij S. Victoris Massiliensis cum annos vitæ numeraret 97. Sed vitæ melioris ac religiosæ quam inter Monachos educatus à puero paruulo instituerat, pene totidem, ut sua demum virtuti palma præmiaque decernerentur 10. Calen. Augusti, qui dis B. Appollinari Episcopo & martyri anniuersario ritu sacer est, tranquillo serenoque vultu inter discipulorum suorum comprecantium lacrymas placidissime expiravit, animamque autori à quo conditam acceperat feliciter transmisit anno post Christum natum 448. Vide Martyrologium Gallicanum in supplemento die 23. Iulij.
- 35 Anno 450. *S. Eusebia* Virgo & martyr } Cœnobium Parthenium nostræ Dominiæ De Yvelinò vulgo de Veaune à Cassiano fundatum, in oppidano Massiliæ territorio rexit S. Eusebia per aliquot annos, & fructus autoritatis cepit extremos. Cæterum quo tempore
- 36 Eodem anno SS. Virgines } Prouincia maritimas regiones ac præsertim Massiliæ suburbana piratis prædonibusque patefacta tam atrocem infideles persecutionem passa sunt, ut ex eorum laniena cruoris effluentes riuus vicos & agros miseranda strage inundarent, Yvelino monasterio à barbaris occupato cum
- S. Eusebia Deoque sacratæ virgines nouem supra triginta, sub eius regimine vitam profitentes monasticam altis præconiis Christi nomen efferrent, illico in odium piæ confessionis & glorificationis trucidatæ, receptis repentinæ victoriæ palmis, militiæ Cœlestis cuneos sua accessione ampliarent.
- 37 Anno 451. *S. Saluianus* Massiliensis Episcopus & Confessor. Hunc ex Monacho Cassianita in Episcopum Massiliensem assumptum fuisse demonstraui supra anno 451. Martyrologium Gallicanum XXII. Iulij *Massilia S. Saluiani Episcopi scriptis & meritis gloriosi*. Ruffy lib. 9. cap. 1. num. 19.
- 38 Anno 455. *S. Bonitus* S. Bon vel Bonet Episcopus Claromontanus, qui & Eusebius salutatus Episcopus adhuc in vtero matris Siagrix à Phrygione Presbytero vitæ integritate conspicuo, frater S. Aucti, Massiliæ Prouinciæ primæ Præfecturam gessit ac Pincernarum princeps ibidem fuisse dicitur in veteri Breuiario. Ita Claudius Robertus in Gallia Christiana V. *Claromontani* num. 30. Mortuus Lugduni, vnde ad Claromontensem sedem antea elatus. De quo S. Bonito B. Petrus Damianus episto. 9. & 10. lib. 1. Martyrologium Romanum & Breuiarium Bituricense 15. Ianua. Ecclesiam habet in sua sede Claromontana, Biturigis, Molinis, & à nonnullis Eusebius dicitur.
- 39 Anno 461. *S. Eustachius* seu Eustasius Episcopus Massiliensis Confessor de quo Sidonius Apollinaris lib. 7. episto. 3. ad Græcum, Gennadius de viris illustribus cap. 79. & nos supra an 461. Ruffy lib. 9. cap. 1. num. 15.
- 40 Anno 462. *S. Musæus* eiusdem ætatis presbyter Massiliensis & Clericus S. Eustachij Episcopi studiosissimus, de quo Gennadius in Catalogo & nos in Massilia Christiana an. citato 462. Martyrologium Gallicanum in supplemento 4. Septem. *Massilia S. Musæi presbyteri viri Cælesti doctrina atque vita præclari*.
- 41 Anno 490. *S. Honoratus* Massiliensis Episcopus Confessor eius nominis 1. S. Hilarij Arelatensis Episcopi alumnus, & quod consequens est ætate posterior S. Honorato Arelatensi Episcopo ac eiusdem S. Hilarij antecessore, de cuius scriptis Gennadius c. 99. Additio 2. ad Trithemium Baronius an. 490. n. 43. Barralis in Chronologia Lerinensi par. 1. pag. 103. Anno

Anno 504. S. *Casarius* Episcopus Arelatensis Confessor, commotus ipsa fama & opinio-
ne cepti recetis cum nominis commendatione religiosi ord. nis Cassianitarum, peragrate
quoque ipse & adire Massiliam voluit, ut ne auditor gloria tantum, sed etiam spectator vire-
tutis & eiusdem palæstræ discipulus sanctissimis ac religiosissimis à Cassiano traditis sese
oblineret moribus, cuius propositi exitum felicissimum non aliis quam miraculorum au-
spiciis ibidem auguratus est Deus.

Anno 510. S. *Casaria* virgo & Abbatissa, Casarij Arelatensis Episcopi germana soror
à teneris annis Monasterio Massiliensi includitur educanda, ut ipsa quam Dominus alia-
rum regimini præordinauerat imbi disceret, quod doceret, & prius esset discipula quam
Magistra.

Anno 511. S. Cyprianus Tolonenfis Episcopus, qti vitam S. Casarij Arelatensis conscri-
psit inque Comitibus aliquot magnus & clarus doctrina & moribus sanctis eminuit. Hic ex il-
lustri familia Monteolini, vulgo de *Montolion* massilia oriundus, & à puero paruulo literis La-
tinis, Græcis, & Hebraicis. Iulio ipso patre ac magistro instructus, breui tantam omnium ma-
gnarum rerum atque artium scientiam consequutus est, ut studio atque opera Casarij Arē-
latensis Archiepiscopi in Gratiani Tolonenfis Antistitis demortui locum celsissimamque
sedē honoris ac dignitatis promotus fuerit. Habes in Massilia Christiana, citato anno 511.

Porro de familia Monteolini illud non prætermittendū, quod omnes mirabiliter de ea lo-
quuntur & sentiunt, iam per millenos supra ducentos circiter annos luxisse Massiliæ sine oc-
casu, semper exorientem nobilitatis eius solem. Quibus procedentibus sæculis nepotes ha-
buit, Massiliæ Consules primi generis & ordinis continuata serie, omnino nouem; neque
vllus ibidem honoris ac dignitatis gradus modo est neque aliàs vnquam fuit, in quem sape
sepius viri nati ad gloriā & præstantes optimis artibus non ascenderint. Iam familiæ ca-
put & autor Ioannes Baptista de Montolion, Regiæ triremi cum potestate imperioque Præ-
fectus, & militatū copiarū dux ab Elizabetha de Vābelle si belissima coniuge susce-
ptos liberos educatosque, parat generosam ac nobilem virtuti sobolem ac Cypriani san-
ctissimi ceterorumque maiorum suorum succrescentem ætē mirati. Ioannis pater Guil-
lelmus de Montolion ab animi robore armorumque gloria clarus in nauali prælio an-
ni 1638. Gallicarum triremium aduersus Hispanas fortiter bellum gerens gloriosam
mortem obtulit, qui fratres habuit germanos quatuor, tot belli fulmina, & in-
ter sacras Melitensium equitum cohortes magnanimos heroes; sorores duas nuptas
viris nobilissimis ac Massiliæ primariis, Ioanni Baptiste de Felix natu maiorem, mi-
norem alteram Ludouico de Vento, vtramque multiplici ac felici prole paren-
tū.

Alias Massiliæ celebrabatur officium S. Cypriani Episcopi & patroni Tolonenfis, eo quod
esset Massiliensis patria, ex nobili familia de Montolion. Cum autem cultus ille sanctissimi
cuius fuisset aliquandiu intermissus; tandem die sexta Iunij anni 1655. curā & solitudine
D. Antonij de Felix primi scindici, decretum est in Comitibus vrbis, ut tam pia consuetudo
rite renouaretur & ea causa Consules vrbis facerent apud Illustriss. & Reuerendiss. Episco-
pum & apud venerabile capitulum Cathedralis Ecclesiæ S. Mariæ Maioris, ut illud offi-
cium singulis annis 5 Octobris die, in quam incidit obitus S. Cypriani, solemniter decan-
taretur ab Ecclesia Massiliensi.

Anno 548. S. *Gennadius* Massiliensis Episcopus Confessor. Hunc in Chronico scripto-
rem nobilem & Seueriani Ducis filium appellat Maximus, & obiisse ait anno Christi
572. cuius Chronologiam sequuti hoc loco ac tempore, ipsum reponimus in hac se-
rie nostrorum Episcoporum. De cuius Episcopatu & sanctitate disputauimus supra anno
548.

Eodem anno S. *Laurianus* Episcopus Hispalensis & Martyr apprehensus apud Massiliam
iussu Totilæ Regis capite truncatur an. 548. vide Spondanum in epitome Baronij an. 548.
num. 3. & nos supra hoc ipso an. 548. in S. Gennadio num. 4.

Anno 573. S. *Theodorus* Massiliensis Episcopus Confessor, cuius festum agitur 2. Ianua.
apud Ferrariū, & in Martyrologio Gallicano ibidem. *Massilia* inquit S. *Theodori* Episcopi &
Confessoris, qui prædictorum Martyrum scilicet S. *Defendens* & sociorum, eius res gestas conscri-
psit & Ecclesiam in eorumdem honorem excitauit, &c.

Anno circiter 586. S. *Pancratij* Martyris reliquiæ Massiliam dono Pelagij II Pa-
pæ translatae leguntur ex Gregorio Turonensi, De gloria Martyrum cap. 83. & Mar-
tyrologio Romano ac Baronio in notis super illud die 12. Maij, Gallicanum ibidem.
Natalis sancti Pancratij Martyris cuius reliquiæ aliquot; dono Pelagij Papa cum multis

*Sanctorum Martyrum pignoribus, in Gallias Massiliam confluente miraculorum fulgore prae-
delata sunt &c. Cætera quæ Romæ permanserunt eius ossa, inde in Gallias tempore Ioan-
nis Papæ XV. translata, partim Ultraiecti, partim Gaudavi reposita fuerunt decenti cum
honore.*

- 48 Item SS. Martyrum *Ioannis & Pauli* sicut Martyrologium Gallicanum 26. Iunii gra-
ui relatione Commemorat. *Natalis SS. Martyrum Ioannis & Pauli qui h. mæ sub Iuliano
impio Christi servatoris cinerare, inclyto martyrio decorati sunt. Horum autem post ali-
quos inde annorum curricula, Sacratissima pignora in Gallias delata, quæ sanctorum firax &
deuota cultrix semper existit, prope Massiliam facientes in carinam Cæli flans, & æquoris
fluctus turbulentos, procella obiecta à Diacono pia Sarcina gerulo, deuoto su. Etorum inuoca-
tione visibiliter represserunt, sicut S. Gregorius Turonensis in sua de Martyrum gloria lu-
cubratione graui relatu testatus est cap. 83. Idem Baronius in notis super Romanum die
26. Iunii.*
- 49 Anno 600. incunte S. *Maurus* Abbas Gallus, monasterij S. Victoris Massiliensis de
quo Martyrologium Gallicanum pridie Idus Iunii *Massilia*, inquit, *S. Mauri* Abbas *virtuti-
bus præclari vitam & elogia Sancti viri describunt* Chronicon generale Ordinis S. Benedi-
cti Centuria 6. Martyrologium Menardi eiusdemque liber 2. Observationum.
- 50 Anno 594. S. *Serenus* Massiliensis Episcopus Confessor ad quem S. Gregorius scribit
lib. 2. episto. 52 & lib. 7. episto. 19. & lib. 9. episto. 9. Obiisse dicitur Blanderati, vnde in
Martyrologio Gallicano in supplemento 2. Augusti. *Blanderati pago agri Nonariensis in
Diac. esi Vercellensi, S. Sereni Episcopi Massiliensis, ad quem S. Gregorius Magnus non semel rescrip-
sit, cuius monitis ille obsecundans, quadam qua impronide admiserat correxit, totusque ad amo-
rem Dei & gregis commissi curam conuersus, eternis ut post pia funera diuina gloria insignis cla-
rificaretur, &c.*
- 51 Anno 621. S. *Cantharus* sine Canalis Massiliensis Episcopus Confessor, cuius fe-
stiuitas 15. Octob. cum octauis solennibus celebratur Massiliæ, ac præter Massiliensem
Ecclesiam eius etiam ferias indicunt Ecclesiæ Aptensis, Tricastrinensis, Cauallicensis,
8. Octob. ut ex earum Breuiariis constat. Martyrologium Gallica. in supplemento 3.
Octob. *Massilia S. Canalis Episcopi testimonio diuina gratia & gloria præclari, cuius Corpus
in summo illius urbis templo requiescit, ubi & hodie celebratur eius memoria religiosi cultus ho-
nore.*
- 52 Anno 647. S. *Antoninus* Massiliensis Episcopus Confessor. Eius lipsana thecis argen-
teis inclusa religiosissime asseruantur, & palam Massiliæ in ore atque oculis omnium ve-
neranda proponuntur in templo maiori, quo magna cum ceremonia & solenni Comitio-
rum precatione ex oppido S. Cannari translata sunt anno 1277. Honoratur festo die &
quidem eodem quo se præcessor eius S. Cannatus, diuersis tamen & ætate ac nomine lon-
ge diffitis inter Consulibus.
- 53 Anno 711. S. *Abdelonus* seu Abdalongus Episcopus Massiliensis Confessor in sanctorum
ordinem ac numerum relatus teste Molano, Ferrario, & autore Martyrologij Gallicani, qui
tamen perperam successisse ait proxime Sereno in Episcopatu Massiliensi. Eodem die, in-
quit (nempe 1. Martij) *ibidem* (scilicet Massiliæ) *S. Adalangi Episcopi & Confessoris qui Sero-
no succedens Cathedram cui insedit sacra eruditione, vita Episcopalis copiosis ornamentis illustra-
uit gregique suo cum mira sanctimonia plurimum profuisset, deum incredibile de se relicto de fide-
rio ad optatam pertransiit beatitudinem.*
- 54 Anno 768. S. *Maurotus* ex Abbate S. Victoris Massiliensis ac discipulo S. Cassiani in
Honorati Massiliensis Episcopi demortui sedem assumptus dicitur, hoc circiter anno.
- 55 Anno 962. S. *Honoratus* ex Abbate S. Victoris Episcopus Massiliensis huius nominis 3.
Vicecomitibus parentibus natus Massiliæ, patre Pontio Bosonis Prouinciæ Comitibus fratre,
vir maximæ humilitatis & conuersationis sanctissimæ, qui ouium pastor idoneus quandam
vixit Episcopale munus moribus, doctrinis, atque eloquentia impemnis magnifice ador-
navit.
- 56 Anno 981. *Vuilelmus I.* felicitis memoriæ in Vicecomitatu Massiliensi Pontij patris hæ-
res ac successor, prædicti S. Honorati Episcopi germanus frater, placida morte quieuit
Massiliæ, vir vere magnus ac maxime pius, qui multas ædes sacras & imprimis Cœno-
bium S. Victoris copiosis redditibus amplificauit & moriens Ecclesias æque ac pauperes pa-
trimonij sui maximam partem fecit hæredes. Sui æui religiosos quoque viros & Episcopos
maxime sanctos coluit.
- 57 Alterum *Vuilelmum II.* prioris filium existimat Chesnius eodem M. S. teste de
quo

quo nos ibidem cap. 15. citato in Iudice Abbatum num. 76. Patrem è vestigio in amplectenda monastica vita insequutum, & sanctitate insignem miraculis celebrem S. Cassiani institutum professum sese cum insigni pietate abdidisse in Arelatense Monasterium Montis Maioris abs se instauratum, & in quo hunc sepultus iacet fundamentum propter, Ecclesie superioris.

Anno 1007. *S. Vuitfredus* qui & Gutfredus & Siffredus à variis varie nominatur, Abbas S. Victoris Massiliensis, gubernasse scribitur hoc anno in libro Magno Chartarum fol. 113. Præcipua eius dicta & gesta præclara palam recitauimus in Cassiano illustratio lib. 2. cap. 15. num. 71. & cap. 29. num. 9. sancti nomen quo ipsum appellamus ponit Martyrologium Gallicanum in supplemento pridie Idus Septem. *Massilia S. Siffredi Abbatis qui B. Isarnus cuius nomen cum elogio hoc in Martyrologio signatum est, processit, in religioso regimine.* Similiter Martyrologium Menardi & lib. 2. observationum ubi legitur quod S. Isarnus Beato succedere meruit Siffredo, ex Centuria 6. Chronicorum Ordinis S. Benedicti.

Anno 1020. *S. Isarnus* Vuitfredo proxime subrogatus est Abbas. Nescio quis Diuorum nostrorum plures hoc heroe habeat encomiastes. Plurique hunc fasti Martyrum Massilienses, Lirinenses, Cluniacenses, Chronicon Benedictinum, Menza, & Menologia, Martyrologium Gallicanum certatim laudant. Ipse Catholici orbis Pontifex Benedictus IX. in quodam diplomate singularem huic orationem dicit. *Post tuus, inquit, obitus (scilicet Vuitfredi) Isarnus sumpsit ad regendum Cœnobium, ut eius meritis flo- reret in saculum, per quod Cœnobiale studium nostrum in partibus accepit initium.* Magnificis olim cultus est facellis atque altaribus, & Massiliæ certarunt viri principes inter fabricis huic Diuo moliendis. Martyrologium Gallicanum 24. Septem. *Massilia ipso die in S. Victoris Monasterio S. Isarni Abbatis, admiranda sanctitatis & miraculorum gloria conspici &c.*

Per id tempus magna illico discipulorum eius fama surrexit & de sanctitate *Dodonis ac Raynaldi* propter inusitati moris & miraculi plena facinora quæ perpetrabant, feruenter loqui est coeptum, ad eos enim multi valetudinarij delati, multi cæci producti, multique claudi pristinam valetudinem sanctissimis eorum precibus & meritis à Deo recepere.

Pontius item Arelatensis Archiepiscopus patria Massiliensis foeliciter à Deo euocatus in Monachorum Cassianitarum ordinem & consortium, cum quibus se quoque ipsum Massiliæ sub Isarni sanctissimi Abbaris disciplina Deo consecrauit in Monasterio S. Victoris, & sacras insulas cum mundo deferens reliquum vitæ ibidem cum summa sanctitate transegit.

Quem aliquanto post *B. Raiambaldus* ex Monacho S. Victoris successor in eiusdem Pontij Archiepiscopatu, cum grege sibi commisso quidquid poterat curæ & operæ exhibuisset, memor vberum maternorum cupidusque mortis pure ac foeliciter obeundæ, abdicato Episcopatu se in claustrum ubi ætatem primam exegerat recepit, ubi humilitatis cultor præcipuus sacramentis demum piissime susceptis, animam beatam exhalauit, relicta non modica opinione sanctitatis.

Obit pio sine ibidem Beatz memorie *Adalardus Monachus*, quem S. Isarnus eximia mansuetudine & patientia sua conuertit. Erat is immanis prædo, qui Monasterij villas & prædia populabundus percurrerat. Inuitatur à S. Isarno, discumbit, post epulas tantis ventris doloribus corripitur, ut ab exitio parum abesse videretur. Sacras Monachorum vestes ex animo petiit, induitur, sanatur, ac repente religiosus & S. Isarni filius ex prædone & hoste, sub eo in omni pietatis disciplina effloruit, humilitate præcipuus, deuotione singularis, charitate insignis.

Anno 1098. Venerabilis *Petrus* cognomento Barthelemy Sacerdos Massiliensis tempore Urbani Papæ II. quo instigatore in Concilio Claromontensi expeditio maxima facta est contra Turcas & Sartacenos. Antiochiæ incusatus falsæ religionis, fuerat is autor sacra lanceæ effodiendæ, ut se purgaret, circumfuso exercitu sacram lanceam nudato corpore manu gestans ipso Magno veneris die per coaceruatorum late lignorum struem ardentem, mediosque ignes illæsus euasit, statimque omnibus ad tantum miraculum accurrentibus, obrutus interiit, *Paulus Æmilius* lib. 4. de gestis Franc.

Anno 1189. Venerabilis *Fulco* ex Abbate Toronensi in Prouincia, Massiliensis Episcopus post annum vnum circiter supra decem, ad Archiepiscopatum Tolosanum euectus est. Huic ut pote sanctitatis cultori sua ætate præcipue, *Iacobus de Vitriaco* postea Cardinalis vitam

S. Mariz Ogniacensis dedicavit. At quod maius est in eius sanctitatis iudicium, columba splendidissima, symbolum spiritus sancti, ipsiusmet celebrantis capite insidens, haud semel apparuit. Sepultus fuit vir sanctus in Monasterio Grandis Syluz, cuius Atheriarcha fuerat. Vide Martyrologium Gallicanum 25. Decem. Menolo. Cisterciense 25. Dec.

66 Anno 1204. *Beatus Ioannes de Matha*, natione Prouincialis, ex oppido falcone, aggregat sibi socios ex quibus natus ordo SS. Trinitatis ac primum Massiliæ Cœnobium ordini suo parat. Is enim Romam ad Innocentium III. profectus, post confirmatam à Papa prædicti ordinis sui regulam deinceps cum quatuor sociis Massiliam, ubi designata eis sedes in pomerio ad portam cognomine *Gaulam* vulgo *de Lourse*, in qua templum (nouæ ordinis primitiæ) sanctissimæ Trinitati dicatum, eique, Monasterij ædes vicinæ exædificatæ sunt. De eo Martyrologium Gallicanum in supplemento die 21. Decem.

67 Anno 1255. *S. Hugo* Monachus S. Victoris Massiliensis cognominatus sacrista, quod æditui credito ac commissio sibi à superioribusungeretur maximo munere, vir sua ætate sanctitatis, prudentiæ, raræ eruditionis fama celebris, de quo Martyrologium Gallicanum in supplemento 8. Nouem. Massiliæ ad S. Victorem S. Hugonis confessoris, cui diuinam rem facienti reuelatum est vbinam esset crux S. Andreæ Apostoli, quæ amissa fuerat. Hanc ex Achaia in Asiam delatam Stephanus Burgundiæ Rex apud Veauenses virgines in agro Massiliensi deposuerat. At hinc ne tam nobile pignus raptui pateret, Massiliam ad securiorem situm deportata in S. Victoris templo monastico perpetuo cultu conseruanda reposita fuit, ubi etiamnum ostenditur in angulos rectos productos, non obliquos quemadmodum à pictoribus perperam figuratur porrecta.

68 Anno 1272. *Beatus Bertrandus* vir pius & ciuis Massiliensis prima religiosi ordinis Patrum de Pœnitentia S. Mariz Magdalenz, Massiliæ fundamenta iecit. Hic enim vir accenso diuini amoris studio & sanctitate præstans, cum disciplinam ac morum honestatem quæ tum sensu videretur, magnæque ex parte in pudore famæ pudicitizque laxata esse, ad pristinam formam reuocare aggressus est, quod etiam perfecit. Cuius exemplum sequuti complures, ei se Cœnobio addixerunt, ac paulo post erumpente Bernardi fama tam multos ad sui imitationem & Magdalenz venerationem exciuit, vt dimissis in totam Galliam & Germaniam fratribus atque alumni, plurima ipsemet viris domicilia constituerit, idque foelicissimo successu & fructu.

69 Anno 1250. *S. Ludovicus* Galliz Regem ad transmarinam expeditionem Massiliæ nauem conscensurum prius Sanctam balmam magdalenz reliquias veneraturum adiisse, & ad monasterium S. Victoris more maiorum hospitem diuertisse, ac Petrum Abbatem habuisse familiarem, quo cum de rebus piis ac religionis studio frequentes conferret sermones, dixi aliàs in Cassiano illustrato lib. 2. cap. 25. num. 108.

70 Anno circiter 1230. *Beatus Petrus* Dignensis Ordinis S. Dominici in Cœnobio Massiliensi iuuenis valde purus & nitidus animo fuit. Huic aliquando à quadam religiosa persona allatum est quod ipsum viderat alba indutum, ferentem manu ardentem faculam ante turmam supplicantium, quod vt audiuit Petrus, amico sibi præcipuo rem detulit dicens. Firmiter teneas me cito vita functurum. Vnde te per iura amicitiz rogo meæ memoriæ in tuis precibus ad Dominum abiicias. Expleto breui dierum cursu foeliciter in Domino obdormiuit. Ex Leandro Alberto lib. 2. De viris illustribus Prædicatorum.

71 Anno 1278. *Beatus Hugo* Dignensis dictus de Digna Ordinis minorum, ex Prouincia Prouinciæ, prophetiz spiritu insignis, Massiliæ prædicit Templariorum exitium. In vita & post mortem miraculis clauit. De eius Canonizatione actum serius scribit Rodolphus in histo. seraphi. fol. 285. Et sepultus Hugo honorifice apud suos Massiliæ dicitur à Gonzaga, tum ad Ecclesiam S. Mariz maioris translatus. Plura Vvadingus in Annalibus minorum tom. 2. an. 1278. num. 31.

72 Anno 1282. *Beata Dulcina* clauit etiam Massiliæ sub illo tempore eiusdem instituti Tertiaria, præclara femina, prædicti B. Hugonis patria Dignensis germana soror, multum virtutum meritis illustris, & in corpore macerando perquam admiranda. Ad exemplum & cohortationem fratris sui Hugonis mundum & quæ in mundo sunt contemnens, sub habitu pœnitentium gratum se obtulit Deo holocaustum, fundatrix Parthenonis Massiliensis dicti Nostræ Dominæ *de Robaud* siue sororum Beginarum vel Robaudarum, vt supra annotatum est Corollario 6. §. 1. numero 6. Frequentes Dulcina patiebatur mentis excessus, & familiares habebat celestis aulae ministros, visionibus afluata diuinis. Requiescit honorifico sepulchro in Conuentu Massiliensi prope fratrem

fratrem sepulta. Ita Vuadingus tom. 2. Annalium Minorum anno 1238. num. 31.

Anno circiter 1150. Massiliæ commemoratio S. Andrea Apostoli, quod eius veneranda & religiosa Crux à Stephano Burgundiae rege ex Achaia in Galliam olim deportata apudque Veauenses virgines (nam virgo & Andreas fuit ac perstitit) in agro massiliensi deposita fuerit. Inde paulo ante, anno salutis 1250. ad S. Victoris famosum cœnobium translata ubi etiam asseruatur. Martyrologium Gallicanum 30. Nouembris. Vbi de eodem Apostolo & eodem die in supplemento Martyrologij hæc habes *Cuius egregij Apostoli & Athleta barba longa ut minimum uno palmo & nixi instar candida, circumspersis tamen capillis nigris Massilia in Prædicatorum Ecclesia hodie ostenditur & magna reuerentia conspiciuntur.*

Anno 1294. S. Elzearius patruī Guillelmi eius nominis V. Abbatis Massiliensis dicti de Sabrano curæ commissus, eius opera in Monasterio S. Victoris institutus liberaliter educatione doctrinaque puerili mirum quantum in virtute ac religionis pietate profecit, quem deinceps multis miraculis clarum inter sanctos Confessores reulit Auenione in Ecclesia S. Desiderij, & de ea solennitate luculentum sermonem habuit Urbanus Papa V. Vide Martyrologia Romanum, Gallicanum die 27. Septem.

Anno 1316. S. Ludovicus Episcopus Tolosanus sepultus est Massiliæ apud fratres Minores, prout testamento suo ipse instituerat, in medio Chori, magnifice peractis exequiis conspectus est autem paulo post à fide dignissimis viris, qui se eum vidisse testati sunt in Ecclesiæ Choro supra summum altare, formaque notuserat, pontificio ornatu eoque splendidissimo facie admodum læta & serena felicitatem beatitudinis æternæ significante. Sedulus in Historia Seraphica cap. 19. Martyrologium Romanum 19. August. Gallicanum 27. Septem.

Anno 1330. Beatus Urbanus Papa V. ex Abbate S. Victoris Massiliensi in summum Pontificem electus, cum gregis Dominici curam annos 8. mensem 1. & dies 23. strenue gessisset, mortuus est Auenione in domo Angelici Cardinalis Albanensis Episcopi 14. Ianua. an. salutis 1330.

S. Illidius Episcopus in hunc ordinem asseritur ab autore Martyrologij Gallicani in supplemento die 3. Iunij. Massiliæ inquit S. Illidij Episcopi cuius corpus venerandum in Ecclesia S. Victoris requiescit. Eumque distinctum habere videtur à S. Illidio Claromontano Episcopo. De hoc enim in Indice Sanctorum ac piorum ordine Alphabetico descripto ita loquitur. *Illidius Claromon. Episc. Conf. 335. 1005. 1006.* Tum sequenti versu De Illidio Massiliensi. *Illidius, inquit, Episcopus Massilia conditus & honoratus 1125.*

Obiit Massiliæ Iacobus Martinet oblatus ordinis Minimorum, vir magnæ austeritatis & abstinentiæ. A quo edita pleraque diuinitus referuntur. Tanto spiritus fervore in oratione excelluit, ut non semel extra se raptus cum deuotus Deo hæreret, fuerit animaduersus Martyrologium Gallicanum 19. Iunij.

Ibidem dulci beatæ mortis somno obdormiuit Ioannes Baptista Gault, qui cum è ludæo atque pueritiæ disciplina in Lugdunensi nostro Collegio Societatis Iesu, in Philosophiæ Lyceum ad Flexiense item nostrum, tum ad Romanum, Theologiæ daturus operam profectus esset, prope iam actis studiorum spatiis decursisque præter omnium spem profitendæ humilitatis causa & maioris poenitentiae intuitu, de suscipiendo religioso alicuius ordinis instituto consilij certus, nescio quo casu ab hac recti orbita deductus in Congregationem Laïcorum Sacerdotum sub nuncupatione Oratorij Iesu Christi Domini nostri, diuinis auspiciis admissus esset, ubi cum suspiciendus omni gratia & sanctitate præstaret, eius fama excitus Henricus De Sourdis Burdegalenis Antistes virum Dei in alieno solo semina gratiæ spargentem, suam ut adiret Dioccesim inuitauit, Basilicæque ac Sacerdotio S. Eulaliæ præfecit, iussitque maximam partem ad informandos suos vniuersæ Clericos deriuare curæ & cogitationis suæ. Nec multo post promouente apud Eminentissimum Cardinalem Ducem de Richelieu, ac Regem Christianissimum eodem Antistite, in locum Francisci De Lomenie Massiliensis Episcopi demortui suffectus, non vana laude tantum nomen teste vniuersa Gallia impleuit. Quo demum munere vix septem vel octo supra viginti diebus rite perfunctus, ad cœlestia perpetuis suppliciis anhelans, Christi cupidus feliciter expirauit. In Sacello ad eius felicem memoriam piorum fidelium sumptibus Ecclesiæ suæ Cathedrali recens adstructo sepultus est, ubi se cum Deo viuere crebris manifestare dicitur miraculis, Refert Clarissimus Dominus Petrus de Bausset Præpositus eiusdem Ecclesiæ, qui sanctissimi Episcopi

vitam & res ab eo præclare gestas, literis mandavit Massiliæ ex Typographia Claudij Garcin anno 1643.

- 80 Sanctorum Martyrum *Chrysanthi & Daria* sacra lipsana Massiliam translata fuisse iisque sepulchrum olim exædificatum in Ecclesia inferiori Monasterij S. Victoris Massiliensi hodie extare, eoque nomine Fastis eiusdem Monasterij inscriptam recoli ac celebrari memoriam habetur in fastis, De iis Martyrologium Romanum 25. Octobris. Gregorius Tironensis de Gloria Martyrum cap. 38. & inferius cap. 83. agit de ipsorum reliquiis & nos in Cassiano illustrato cap. 22. lib. 2. num. 8.
- 81 Extat ibidem monumentum in quo recondita religiosissime asseruantur ossa & cineres SS. Martyrum *Marcellini presbyteri & Petri Exorcistæ*. qui multos in carcere ad fidem erudientes sub Diocletiano post dira vincula & plurima tormenta à Sereno iudice Romæ decollati sunt, in loco qui dicebatur Sylva nigra, quæ postea in honorem Sanctorum commutato nomine Sylva candida appellata est. Ruffy loco citato & nos in Cassiano illustrato lib. 2. cap. 22. num. 9. De horum translatione in Gallias agit Baronius in Notationibus super Romanum Martyrologium 2. Iunij. Sigebertus in Chroni. an. 826. Aimoinus de gestis Franco. lib. 4. cap. 115. factam refert sub Gregorio IV. Romano Pontifice, cuius rei gestæ historiam Einardus libris quatuor illustravit.
- 82 Anno 1114. Natalis SS. Militum Pisanorum qui feruente in Christianos persecutione atrocissima Saracenorum, à quibus occupatis iam Balearibus insulis, dum Italiæ circum oras ingenti classe usque ad ipsorum portuum aditus & ad omnes urbium crepidines piratica ageretur, intrepido contra ipsos inito fidei certamine, victoriam licet gloriosam consecuti essent, plerique tamen ex iis selecti viri, quos inter pugnandum perfidi Saraceni magis in odium Christianæ fidei quam ob spem prædæ insidiis intercluserant, in pietatis defensionem inelyto agoni occubuerunt. Sacras eorum exuias qui deuictis hostibus superstites triumpharunt victores Pisani Massiliam deportarunt, atque in suburbano templo Monasterij S. Victoris honorificentissime condiderunt. Epitaphium habes supra in annalibus Massiliæ Christianæ an. 1114.

COROLLARIUM VIII.

Massiliensis Bibliotheca.

MULTOS certe fuisse constat Doctores ac scriptores Massilienses viros magnos, quos tamen non omnes hoc loco commemorabimus, quod forte inuidiosum esset ac molestum, sed eos tantum qui præter eximiam virtutem, insuper etiam doctrinam & eruditionem excellentem adiunxere: atque ex his etiam ipsis præcipuos tantum ex omni ætate delibabimus, Ethnicos primum, deinde Christianos.

§. I.

Ethnici bonorum artium scriptores.

- 1 PRIMUM autem offert se *Pythias* siue *Pytheas* literarum claritate & sapientiæ fama perillustis, à quo in cæteras gentes quasi corruata traditur Geographiæ dignitas & amplitudo, ac velut per traduces propagata. Plinius commentariis eius passim vitur, ac Geographiæ methodum laudando extollit. De eodem Plutarchus lib. 3. de placitis Philosophorum cap. 17. Strabo lib. 2. Rhodiginus lib. 5. cap. 13. & lib. 18. cap. 25. Vixit Pythias Alexandro magno regnante Anno mundi 3790.
- 2 Eudimenes seu potius *Euthymenes*, ut legendum putat Lipsius in 4. Senecæ de Naturali quæst. cap. 1. num. 8. & lib. 4. eorum qui Plutarcho tribuuntur de Placitis Philosophorum Pythiæ non solum Cosmographi nomine, sed pene etiam ætate suppar in rebus celebratissimis sermone omnium, ita Massiliæ versatus est, ut hac tanta celebritate nominis ac doctrinæ, absentibus notus esset neque hominum fama beneficiorum memor ipsum vnquam deseruerit.
- 3 Crinas Medicus præstantissimus, Nerone Imperatore, primus quantum opinamur Medicinæ scientiam atque usum in Academijs Massiliensibus prouexit, & ita profecit in studio, ut locum alijs cerneret, unus mihi videatur antecessores omnes suos & auctoritatis pondere

pondere & utilitatis ubertate superasse. Docuit me Plinius lib. 29. cap. 1.

Carmidas siue *Carmis* ex eadem Massilia ut inquit Opmerus eisdem est honorum gradus quos Crinas assequutus, damnatis prioribus Medicis ac balneis, frigida etiam hybernis algoribus lauari suadens, meritis ægros in lacus: ita ut & senes Consulares usque ad ostentationem conspicerentur rigere. A quo non dissentit Plinius loco item citato. De eodem Rhodiginus lib. 23. cap. 34. Plutarchus in Coniualibus sermonibus siue symposiis Problemate 1. lib. 1. Genebrar. lib. 3. Chron. Gualterius in Chronolo. sæcu. 1.

Demosthenes homo nauus & industrius, experientissimus ac diligentissimus Medicus, Galenum Medicorum apicem & ceteros, qui eius de Medicina Commentarios legerunt, traduxit ad magnam admirationem. Quanti eius auctoritatem & scientiam præsertim in curandis carbunculis æstimaret Asclepiades, testis est idem Galenus de compositione medicamentorum per genera lib. 5. cap. 11. de carbunculis. Vbi de medicamentis ad carbunculos ab Asclepiade prodictis, primo loco censet medicamentum Demosthenis Massiliotæ: cuius etiam commemorat in alio tractatu de compositione pharmacorum localium lib. 5.

Marcum Antonium Gniphonem clarum fecit eloquentia. Hic Massiliæ in Gallia natus de quo scripsi aliàs in Massilia Gentili cap. 24. grauius autor, & intelligendi ac dicendi magister, quo Tullius gloriabatur, ut Aristoteles olim Platone, non linguæ solùm, verum etiam animi & virtutis magistro. Et verò si tanti fuit Romanis eloquentiæ riuiolos in Tullio discipulo confectari, quanti oportuit Massilienses æstimare fontem ipsum in Tullij Gniphone magistro, & habuisse apud se & vidisse?

Pacatus elegantis ingenij & iudicij Rhetor ita prudentiam cum eloquentia iungebat ut esset apud omnes ordines potens & graciosus. Vixit Romæ Tiberio Imperatore, cumque Iudo eloquentiæ aperto discipulorum nobilitate floreret à Romanis Massiliam ut missus ut Græcam Massiliensium Rhetoricam Latinam redderet, diu ibi magistri operam exegit, & de Comicis Tragicisque dictionibus tum Ioniciis & Atticis Dialectis multa composuit ex quo Grammatici siue minuti nomen illi adscriptum.

Oscius siue *Oscius* eadem tempestate artem oratoriam professus, vir excellentis atque doctrinæ magnum nomen non Massiliæ tantùm sed etiam Romæ in Rhetoribus habuit. Latronis Portij auditor & discipulus speciem ipsæ formauit eloquentiæ, ut in ea penitus reconditos magistri sui mores effingeret atque adeo, quamquam orator grauis nec citra suauitatem nimis, tamen in omni re fuisse dicitur quod de Latrone Portio scribit Seneca. Quippe nec remittere, inquit, studia sciebat nec reperere. Vbi se ad scribendum concitasset, iungebantur noctibus dies, & sine intervallo grauius sibi instabat: nec desinebat nisi deficeret. Rhodiginus lib. 11. cap. 13. Turnebius lib. 3. Aduersariorum cap. 8. Plinius lib. 16. cap. 44.

Menocrates prudens in iure ciuili alter Scæuola Massiliæ habebatur iurisperitorum eloquentissimus & eloquentium iurisperitissimus, cuius laudatio & auctoritas aliquid apud posteros momenti habere videretur nisi auaritiæ & iniuriosam appetitionem alienorum magistratibus quos gesserat anteposuisset. De quo Lucianus quem mox dabimus sum. 11.

Charmoleus dignitate superat multorum in terris prædiorum & bene nummatus in forensi & concertatorio genere dicendi, præfuit sapientissimus & æquissimus Iudex suum cuique tribuens & societatem coniunctionis humanæ munifice prudenterque tenens, integritatis atque innocentie singularis nomine, cum Hectore illo Næuiano apud Tullium lib. 5. episto. 12. non tam laudari se letabatur, sed addebat etiam à laudatis viris.

Zenotemus Charmolei filius vir egregius, & cum Menocrate coniunctissimus, officiis, usus consuetudinæ, studiorum omnium societate, quam firmum esse veræ amicitie præsidium aduersus prosperam aduersamque fortunam documento simul docuit & exemplo. Autor est Lucianus in Toxari, ubi utrumque fuisse affirmat patria Massiliensem.

Petronius Arbiter grauis ille & ingeniosus Poëta quantos plausus & clamores mouet in satyris suis? Ita est deinde dulcis, & ita hilaritate, lasciuia, risu mollis, animos mouet nostros ut non legatur modo sed etiam ediscatur. Sic ad malam domesticam disciplinam vitamque umbratilem & delicatam cum accesserit, nervos omnis virtutis elidit. Legendus Gregorius Gyrardus in historiis Poëtarum Dialogo 4. Gualterij Chronol. sæculo 1.

Fauorinum Philosophum Arelate in Prouincia natum præstantissimis scriptoribus prophætis adnumerat Volaterranus lib. 16. col. 472. & post eum Gualterius in Chronologia sæcu. 1. quem Genebrardus à Fauorino Rhetore discriminat in notis Chron. 2. sæculi fol. 68. Verum probabile est non alium esse quam quem Eusebius ap. 135. Rhetorem nuncupat

cupat, & reuera Philosophus & Rhetor in tempus Adriani Imperatoris concurrunt. Hunc in Academia Massiliensi vsum esse Philosophiæ ac Rhetoricæ magistris aiunt plerique recentiores historici.

- 14 Clodium Quirinalem Rhetorem Arelate similiter in Prouincia natum inter primi sæculi Christiani prophanos scriptores recenset Eusebius an. 46. & Gualterius in chronolo. sæc. 1. cuius exemplo Fauorinum qui ei successit, in Massiliæ gymnasiis eruditionis ac doctrinæ suæ tirocinia posuisse coniectura probabili ducimur ad suspicandum. Romæ deinceps non absque ingenti splendore nominis, docuit Flauio Vespasiano Imperatore.

§. II.

Christiani.

- 15 Caius Maritus Victorinus Rhetor sui temporis eximius & ob præstantiam artis suæ statuam in foro Traiani promeritus, præter illos 3. libros quos aduersus Arium more Dialectico conscripsit valde obscuros, & vix doctissimis peruios, edidit Commentaria in Apostolum: sed quod occupatus esset in eruditione sæcularium literarum, Scripturas sanctas ignorauit, vnde non potuit quamuis eloquens de his bene differere quæ nesciuit: sed & hexametro versu cecinit Machabææ matris ac septem filiorum eius agonem, cuius initium est. *Rex fuit Antiochus Syria ditissimus olim.* Multa de eius plausibili ad Christum conuersione refert Augustinus in lib. 8. confessio. cap. 2. clauit Romæ sub Constantino principe Rhetoricam docens circa annum Domini 360. Ita Posseuinus. Nos inter Episcopos Massilienses annumerauimus in Massilia Christiana an. 341. & corollario 7. num. 27. Gennadius in catalogo.
- 16 *Corvinus* Rethor eloquens & in dicendo suauis atque ornatus, Victorino, ætate suppar quo cum familiarissime atque amicissime vivebat, summa iam senectute incepisse dicitur commentari aliquid in sacram Scripturam. Iacobus Philippus Bergomas euoluisse accuratius eius aliquot volumina, aut certe legisse se ait in Annalibus, vbi de Caio Mario Victorino cum quo Massiliæ vixit Corvinus. Verum excidere illa omnia casu aliquo è manibus ac memoria hominum, & elapsa sunt. Ruffy lib. 9. cap. 4. num. 9.
- 17 *S. Saluianus* Massiliensis Ecclesiæ presbyter postmodum Episcopus, humana & diuina litteratura instructus, & (absque inuidia vt loquar) Episcoporum SS. Salenij & Verani magister scripsit Scholastico & aperto sermone multa ex quibus ista leguntur.
De Virginitatis bono ad Marcellum presbyterum libri 3.
Aduersus auaritiam, quatuor. De præsenti iudicio libri 5. & pro eorum merito satisfactionis ad Salonium Episcopum liber unus.
Expositiones extrema partis libri Ecclesiastici ad Claudium Episcopum Viennensem lib. 1.
Epistolarum lib. 1. Et in morem Græcorum à principio Genesios vsque ad conditionem hominis composuit versu, quasi Hexameron librum. 1.
Homilias Episcopus factas multas, Sacramentorum verò quantas nec recorder. Viuit vsque hodie in senectute bona. Ita Gennadius in Catalogo.
- 18 Quibus addit Sixtus eum composuisse librum τὸν ἀντιπαραρῶν, id est, locorum contrapositionum ex vtroque testamento, at qui ad manus nostras peruenerunt fuere tantum Libri 8. De vero iudicio & Prouidentia. Deinde item libri 4. ad Ecclesiam Catholicam toto orbe diffusam. Qui quidem quatuor libri editi sunt ab autore nomine Timothei quod Saluianus cur fecerit, causam scribit ad Salonium Episcopum præfatione in eisdem libros nimirum vt neglecta humanæ gloriæ vanitate soli Deo eius laboris honorem deferret. Posseuinus in Apparatu sacro.
- 19 *Gennadius* Massiliensis presbyter postea Episcopus scripsit opus de viris illustribus Ecclesiasticis, qui prodiit opera Suffridi Petri emendatus anno 1580. Coloniz apud Maternum Cholinum. Ei liber de Ecclesiasticis Dogmatibus ascribitur, qui falso tributus fuit D. Augustino. De Episcopatu eius scribit Sigebertus in catalogo cap. 30. & nos in Massilia Christiana anno 348. Philippus Bergomas in chroni. Gennadius, inquit, Massiliensis Episcopus vix Latina Græcæque lingua eruditus & ipse tempestate hac diligens Patris nostri Augustini imitator librum de Dogmatibus Christianis composuit: & ibidem quid cui ad salutem necessarium esset declarauit. Item Diuum Hieronymum imitatus librum De viris illustribus edidit, multaque præterea ipso referente de Græco in Latinum transtulit. Floruit anno ab orbe condito 5698. à Christo nato 499. -

S. CASSIANUS

Cassianus natione Scythia Constantinopoli à Ioanne Magno Episcopo Diaconus ordinatus apud Massiliam presbyter, condidit duo id est virorum & mulierum Monasteria; quæ usque hodie extant. Scripsit experientia magistrante plano & librato sermone, & ut aper-
tius dicam sensu verba inueniens, & actione linguam mouens res omnium Monachorum
professioni necessarias, id est,

20

*De habitu Monachi, de Canonico orationum atque psalmorum modo qui in Monasteriis Ægypti
die nocturne tenentur Libros 3.*

Institutionum Librum 1.

*De origine & qualitate ac remediis octo principalium vitiorum Libros 8. singulos scilicet de
singulis vitii librorum expedit.*

*Digestus etiam Collationes 24. cum Patribus Ægypti habitis, hoc est de destinatione Monachi
ac sine. De discretione & cas.*

*Ad extremum rogatus à Leone Archidiacono postea urbis Episcopo: scripsit aduersus Nestorem
De Incarnatione Domini libros 7.*

*Et in his scribendi apud Massiliam & viuendi finem fecit Theodosio & Valentiniانو regnan-
tibus. De eodem Possseuinus in Apparatu. V. Ioannes Cassianus, Photius in Bibliotheca
num. 197. fusissime Gennadius in Catalogo.*

Museus Massiliensis Ecclesie presbyter, vir in diuinis scripturis doctus, & in earum secti-
sibus subtilissima exercitatione limatus, lingua quoque Scholasticus, hortatu S. Venerij
Episcopi excerpfit ex sanctis scripturis lectiones totius anni festiuis aptas diebus: responso-
ria, etiam psalmorum, Capitula temporis & lectionibus congruentia. Quod opus tam
necessarium à Lectoribus in Ecclesia probatur, ut expectum & sollicitudinem tollat & mo-
ram, plebique ingerat scientiam, celebritatem & decorem. Sed & ad personam sancti
Eustasij Episcopi successoris supradicti hominis Dei, composuit Sacramentorum egregium
& non paruum volumen, per membra quidem pro opportunitate temporum atque officio-
rum, pro lectionum textu psalmorumque serie & decantatione discretum: sed supplican-
di Deo & contestandi beneficiorum eius soliditate sui consentaneum; quo opere grauissi-
mi sensus & castigatæ eloquentiæ cognouimus virum.

21

Homilias etiam dicunt declamasse, quas & haberi à fidelibus viris cognoui, sed ego non
legi. Moritur Leone & Maiorano regnantibus. Ita Gennadius in Catalogo.

22

Honoratus Massiliensis Ecclesie Episcopus vir eloquens & absque vilo linguæ impedi-
mento ex tempore in Ecclesia declamator: & quia à pueritia in timore Dei crescens
etiam in negotiis Ecclesiasticis exercitatus est, os suum quasi armarium scripturarum ape-
rit, & in Homiliarum modum ad vtilitatem legentium multa componit: maximeque ad
colendam fidei rationem & reuincendam Hæreticorum petueritatem. In cuius libera præ-
dicandi constantia, non solum vicinarum ciuitatum sacerdotes & populi delectantur, sed
& longè positi cum ad eos necessario pergat, summam ei docendi in suis Ecclesiis rogan-
tes iniungunt, sanctus quoque Papa Gelasius Romanæ Urbis Pontifex, per scripturam
agnoscens eius fidei integritatem, rescripto suo probatum indicauit.

23

*Sanctorum Patrum vitas ad edificassonem posterorum coaptas ipse legendas, præcipue merito-
ris sui S. Hilarij Arelatensis Episcopi.*

24

Litanias ad supplicandam Dei clementiam cum plebe sibi credita pro viribus agit.

De eodem Possseuinus in Apparatu V. Honoratus. De S. Cypriano Gennadius de Illu-
stribus Ecclesie cap. 86. vel 88. Cyprianus Tolonenfis Episcopus vir sanctitate & virtute
splendidus scripsit cum magna doctrina & gratia valde de statu Monachorum libros duos.
De laudibus Ecclesie libros 3. quædam etiam opera de creatione mundi quæ duo audiui
ex ipso & vidi in Massilia.

25

Idem Gennadius ad B. Cæsarium cap. 95. Legimus libros quos ad nos misisti non dubi-
to penna stiloque breui scripti sunt, sed miror qua subtilitate doctrinaque facti sunt sine
nomine auctoris, sed puto hæc opera facta à Cypriano de Montolio, qui de doctrina splendi-
dus est. Messianus de viris Illustribus Ecclesie lib. 2. cap. 10. multo magis verò & nobiles
scriptores Ecclesiastici, nempe Venantius Fortunatus Stephanus Diaconus, Hilarius Arela-
tensis Eucherius iunior Cyprianus de Montolino Massiliensis illustris, Saturninus.

26

Claudius Robert in Gallia Christiana V. Tolonenfes Episcopi, Cyprianus in Concilio.

27

Fulco patria simul & Episcopatu Massiliensis, Poëta eximius non natura modo ipsa sed
etiam mentibus, viribus, & diuino quodam spiritu afflatus, tantum valuit, ut in versu variis
modis atque numeris fundendo, longe omnium Gallicæ præsertim linguæ ac nominis
princeps esset. Quæ tam eximie artis præstantia ipsi animos virorum Principum concilia-
uit,

28

uit, & ad vsus suos adiunxit, Beraldi imprimis Massiliæ Procomite necnon Ildefonsi Aragonum Regis & Prouinciæ Comitæ, Raymundi Comitæ Tolosani, Richardi II. Angliæ Regis, qui eo studiosius Poëticæ fontes hauriebat, quo maiorem Prouinciæ sermonis festiuitatem quandam & specimen humanitatis ac suauitatem leporis, autore Fulcone ducerent. Plura extant eius poemata stilo vernaculo & Prouincialium idiomate exarata, quæ Raymondus de Solter in Antiquitatibus Massiliæ vidisse se ac legisse ait, ex antiquo Tabulario nobilissimæ in hac prouincia familiz D'Agoult, Comitum de Saut à Nostradamus historico illud Carmen Epicum, atque inter cætera omnium contentione laudatum, quo Adalæzæ Heroinæ nobilissimæ & vxoris Beraldi Vicecomitis Massiliæ pulchritudinē eximia & vitæ integritatem posteritati cōmendauit. Exacta pene in sæculi vanitatibus adolescentia mortuo Ildefonso Aragonum Rege simul ac Beraldo Vicecomite Dominis ac patronis suis colendissimis, tandem humana omnia deferere constituit, atque ex his Aulicæ vitæ fluctibus in portum se religiosæ quietis recipere. Quamobrem mirante tota Prouincia in Cisterciense Monasterium se conclusit, vbi Vuidone siue Guidone Abbate tantos in omni virtute ac præsertim humilitate progressus effecit, vt breui per varios Ecclesiæ honores ac dignitates quasi per gradus ad Episcopatum primo Massiliensem, tum ad Archiepiscopatum Tolosanum conscenderit. Ita nos in Annalibus Christianæ an. 1189. Petrarcha in Triumpho amoris.

- 29 Fortanerus Vassellus seu Sertorius Vasselli Aquitanus Ord. Minorum ex Episcopo Massiliensi, & Patriarcha Gradeni Cardinalis inlyceæ famæ Theologus post emensum Philosophici studij decursum sacre lectioni cupide aduigilauit, scripsitque

Commentaria in libros Bibliorum.

Quodlibeta disputata.

Lectiones Theologicas in libros sententiarum.

In libros 22. S. Augustini de Civitate Dei vt notat Trithemius.

Sermonesque multos.

Obiit Parauij an. 1362. ibidemque sepultus est in æde S. Antonij. Commeminit Possennus in Apparatu. V. Fortanerus.

- 30 Guillelmus Sudre Lemouicensis Gallus Ord. Prædicatorum ex Episcopo Massiliensi Cardinalis scripsit:

De Mysterijs sanctæ Crucis.

Epistolas plures in causis fidei ad diuersos &

Quædam ad argutias Logica spectantia.

Obiit Auenione an. 1373. ibidem sepultus ad Prædicatores. Eundem laudat Possennus in Apparatu. V. Gulielmus Sudre.

- 31 Philippus de Cabassole primum Episcopus Cabellicensis, deinde Patriarcha Hierosolymitanus post, S. R. Ecclesiæ Cardinalis, & Ecclesiæ Massiliensis administrator bonarum literarum studia peramauit, Francisco Petrarcha viro doctissimo familiarissime vsus, illi ab eo dicatus liber de vita solitaria & epistolæ familiares multæ transmissæ: noctes insomnes somni inmemor ante purpuram inter libros summa cum animi voluptate ruri suo ad Pontem Sorgiæ cum eodem Petrarcha transigebat, & sermones pietate ac doctrina conditos præferebat. Audiamus ipsum Petrarcham lib. 5. senil. epist. 4. *Sileo, inquit, quanta quamque honesta nobis esset ex alterno sermone delectatio, dum nihil nisi de nostra salute vel de literis atque illustrium rerum memoria loquetemur, terrasque omnes & omnia sæcula simul ante oculos haberemus, supra quam credi potest nostra sorte contenti, rerum labentium contemptores præcipuis laudibus efferentes.* Idem eidem Cardinali poscenti misit versus pios in ea rupe (S. Baume à Prouincialibus appellatur) conscriptos, quam Diua Magdalena Pœnitentiæ speculum triginta annos integros incoluit, diuinis vacans noctu diuque meditationibus, Angelorum societatem & beneficia experta. Horum versuum primus est.

Dulcis amica Dei lachrymis inflectere nostris.

Mensæ accumbens Philippus seruum libros de vita solitaria lectitantem auscultabat. In Germaniam, ipsum Innocentius VI. tum in Vmbriam, Etruriam, Campaniam aliaque loca Gregorius II. Legatum mandauit, & suum in temporalibus Vicarium Generalem voluit. Ab Urbano V. Italiam inuisente Rector Auenionensis constituitur.

- 32 Orationes habuit ad Principes & ciuitatum procures, quæ eiusdem Legationum Actis insertæ sunt. Postremo defungitur diē, Perusij, Vmbriæ Legatus 6. Calen. septem an. 1371. cadauer Auenionem delatum mandatumque terræ in æde proxima, D. Mariæ Carthusianorum de bono passu.

Bartholomæus

Bartholomaei Raccoli siue Roquacallius filius Comitis Roquacallij, vigesimus secundus Magister Generalis Carmelitarum & Episcopus Massiliensis scripsit. 33

Lecturam sententiarum libros 4.

Conciones item ad Clerum lib. 1.

Vixit annum 1429 de quo nos in Annalibus Massiliae Christianae. Posseuius in Apparatu.

Claudius de Seyffel Sabaudus Episcopus Massiliensis, ac deinceps Taurinensis Archiepiscopus, scripsit eleganter 34

In tria prima Luca capita de triplici statu viatoris ad Leonem 10. Voluminem sane ingens, quodque in plures Tractatus partium Moralem potissimum explanationem continet. Nimirum in primo capite Evangelij penitentium statum sub persona Elisabeth atque Zacharia describit in secundo sub ortu Praecursoris, ac sub redemptoris typo Proficientium vitam: in 30. de statu Perfectorum allegorice ac mystice agit. Opus incipit: Magnum ac memorabile quiddam. 35

Commentarios in Digestum atque alia de quibus Posseuius in Apparatu V. Claudius Seiffellus. 36

Nicolaus Coeffeteau Regi Christianissimo à publicis at sanctioribus Consiliis, in Theologia magister ac Doctor facultatis Parisiensis, in Episcopum massiliensem electus an. 1620. non paucos ingenij sui felicissimos partus in hanc literariam familiam nostram adscripsit. Exstant praeclara eius opuscula quae partim Latinis partim Gallicis auribus dedit, non semel typis admota, duobus voluminibus hoc ordine distincta. 37

Tomo II.

Pro sacra Monarchia Ecclesiae Catholicae Apostolicae adversus Rempublicam Marci Antonij de Dominis lib. 4. Apologetici. Lutetia Parisiorum sumptibus Sebastiani Cramoisy, via Iacobae sub Ciconia an. 1622. & 1623. 38

Tom. III.

Traicté des noms du S. Sacrement de l'Autel.

Response à l'advertissement du Senerissime Roy de la grande Bretagne Jaques I.

Apologie pour la Response à l'advertissement du Serenissime Roy de la grande Bretagne contre les accusations de Pierre du Moulin Ministre de Charanton.

Examen ou Refutation d'un livre de la Toute-puissance & de la volonté de Dieu publié par P.D.M. Ministre à Charanton.

Les merveilles de la S. Eucharistie. P'Histoire Romaine.

Obiit Parisiis an. 1623. Aprilis 21. ibidem in Ecclesia Praedicatorum sepultus.

Antonius de Bauffet patria Massiliensis, Theologiae ac iuris utriusque Doctor, Praepositus Collegij Canonorum S. Mariae Maioris. 39

Librum edidit in quo venerabilis Ioannis Baptistae Gault Episcopi Massiliensis typum vitae iuxta atque mortis sanctissimae procudit. 40

Homo in aliis id genus causis exercitatus, & in hac multum & saepe versatus, Gallicè loquentem facit usque depingit coloribus ac certis dicendi luminibus exornat, quibus ipse veri ac spirantis Episcopi speciem & simulacrum non tam sermonis quam integerrimae vitae suae penicillo reddere videatur. Scripsit Massiliae an. 1643. praefatus Illustrissimum ac Reuerendissimum Stephanum Du Puget Episcopum Massiliensem, cui Opus suum libens dedicat consecratque. 41

Philippus de Bauffet patria Massiliensis, Antonij germanus, Ecclesiae Cathedralis S. Mariae Maioris Canonicus, non minus utriusque iuris quam Theologiae cognitione conspicuus, novum S. Lazari Episcopi & Martyris massiliensis officium concinnavit, & reiectis quae in veteri Breuiario legebantur Apocryphis ac dubiae fidei narrationibus, veritatis lucem partim ex Evangelio partim ex Patribus ac fide dignis auctoribus summo studio ac labore collegit, sponsoribus Dominis eiusdem Venerabilis Collegij Ioanne Ferrerio Archidiacono & Francisco Deolieres Praecentore. 42

Hilarinus de Martinis Ordinis Cassanitarum Monachus in xde S. Victoris massiliensis vir literatus ac studiis doctrinisque deditus, nobili inter saluos ortus sanguine suo tempore circiter annum 1500. illustris admodum fuit & est adhuc nostro, ob doctrinae & artis potissimum Poëticae vbertatem quae se per tot libros ad posteritatem effudit. Ut refert Ioannes de Nostradame Fiscii Procurator in summo Prouinciae Senatu Aquensi, libro de viciis Poëtarum Prouincialium, excuso Lugduni Apud Alexandrum Marsilium anno. 1575. 43

Rostagnus

- 44 *Rostagnus de Brignole* regulam quoque S. Cassiani in præfato Monasterio Mafiliensi professus scripsit, ut erat non modo liberalium doctrinarum atque ingenuarum sed virtutis etiam ac religiosæ pietatis studiosissimus, singularia quædam elogia poetarum, Annales quoque Ecclesiasticos & vitas sanctorum. Eodem autore Ioanne de Nostradame ibidem.
- 45 Præter hos, aliorum etiam Monachorum S. Victoris præclara opera in manibus sunt & inter cætera sub signo habentur servanturque diligentissime à Carthopylace Monasterij volumina M. M. SS. non pauca siue Commentarij in ius Pontificium ac magistrum sententiarum, scriptorum nomine siue casu compresso, siue usu per diuturnitatem temporum contracta carie vitiato.
- 46 Ex eadem schola prodiit *Petrus Flamenchi* qui per plures annos in Collegio Monachorum Cassianitarum monspeliensi multam operam & utilem omnibus præbuit. Decretorum enim Doctor & Collegij Præpositus factus anno 1385. vtriusque muneris parti egregie satisfecit, iuventutem in scholis docendo & instituendo ita valuit ingenio & industria, ut inter Magistros ac scriptores iuris ac literarum & antiquitatis bene peritos sui sæculi esset clarissimus. Joanni Boniuini vita functo Mafiliæ sublektus est Abbas S. Victoris anno 1405. Nec temere ducimur ex his monumentis ad suspicandum de illo conscripta eiusdem stylo fuisse Manuscripta ex illis aliquot volumina quæ suppresso auctorum nomine diximus in Monasterij Tabulario sub signo asservari.
- 47 *Petrus de Seilhaus* Prior Maior Claustralis, venerabilis ac perillustis Monasterij S. Victoris Mafiliensis, vir præstans virtutis & sapientiæ gloria, in Decretis Baccalaureus magna cum sua totiusque Monastici ordinis laude in publicum Ecclesiæ commodum scripsit libellum De officiis propriis tam Chori quam Missarum in solemnitatibus specialibus sanctorum, longe supra 200. annos ante Tridentinum Concilium, in præfato Monasterio fieri ac recitari consuetis, eaque iuxta Canonis Romani Breviarij concinnata redintegravit, & antiquæ fidei auctoritati restituit. Qui libellus excusus est Mafiliæ fideiussoribus Domino De Valbelle Vicario Generali Eminentissimi D. Ludouici De la Valette Cardinalis & Abbatris dicti Monasterij S. Victoris, & D. Jacobo Rebuti iuris vtriusque Doctore Monacho Hostelario ac D. De Cabanes Theologiæ Doctore ac superiore eiusdem Monasterij.
- 48 *Julius Raymondus de Solier* Consultus iuris ac totius oraculum ciuitatis apud Aquenses id temporis causarum patronus, & custos ac defensor illius Prouinciæ extitit cum dissociatis Francorum animis vniuersa Reipublicæ dignitas aut intestinæ ac ciuilibus ambitionis morbo defloresceret, aut bellorum turbidis concitatique externorum hostium motibus extingueretur, ubi ad casum deductus extremum, vix prædonum impune grassantium declinasset scuitiam, ni à libero accessu & communi luce seclusus rus suum ex vrbe tanquam ex vinculis euolasset, scripsit in eo rustico otio
- Latinam Mafiliensium Annalium relationem compendiarium*
- 49 Quam deinceps Gallice loquentem fecit amantissimus eius filius Hector De Solier ut ipsemet testatur in eorundem Annalium Præfatione.
- 50 Guillelmus Angelicus Medicus nobilissimus atque optimus, in Astrologia excellens qui more institutusque Chaldaeorum ac Crinæ præsertim popularis sui Mafiliæ olim Medici celeberrimi, in prædictione ac notatione cuiusque vitæ ex astrorum natalibus siue coniugio morborum omnium curationes moderabatur ac temperabat, scripsit Tractatum vnum præter cæteros id genus sane perutilem *De vrina non visi*.
- 51 *Ioannes Dauron* Mafiliensi gente nobili natus omnem vim ingenij, quæ summa fuit in illo, in Astrologiæ usu ac disciplina & liberalium artium studiis consumpsit, cuius eruditionis tanta celebritate, fama etiam absentibus notus erat, eiusque sermonibus ac scriptis sæpe maiora quam vellet, plura quam speraret Franciscus I. Rex Christianissimus pro sua admirabili ac singulari sapientia deferrebat.
- 52 Hic præterite Antonium de Felix Regi à secretis Consiliarium religio esset, qui maiorum suorum gloriam coruscante virtutis suæ splendore amplauit. Quanta enim sit istius in dicendo facundia mirifice testatur vita illa quam composuit de S. Cypriano de Montolien Tolonensium Protopræsule & Martyre, ex quo à nobili margarita de Montolien matre sua descendit. In hoc singulari opusculo pulchriores inseruit eloquentia flores. Sed non minus in rebus prophanis, quam religiosis triumphauit, cum enim municipalium honorum ambitu inflammatos Mafiliensium animos videret ad illos conciliandos, fortis electionem sancit. Amisit profecto cæcitatem fortuna, ut suum contempleretur autorem, & ne ingrata videretur, consularem dedit illi purpuram, qua magno ciuium applausu indutus,

indutus, ita bene gubernauit patriam, ut tormentum illud ædum quod D. Rochus consecrauit, nomen suum sempiterno cum fragore ad cælum usque sit portaturum.

Legationem pacis, Genuam Ligurum, à Consilio Massiliensi nuper ipsi decretam nemo ciuium ignorat. Plausus certe maximus, & honorificæ compellationes, quibus fuit ipsi primum, à Genuensibus gratulatio significata, eius singulari prudentiæ æque atque eloquentiæ attestantur. Redditis enim ab Urbano Massiliensi Senatu, & à Potentissimo Prouinciæ Prorege Duce de Mercœur, in Comitiali Genuæ Basilica, ubi perorauit de usurpata ex bonis Genuensium triremi à Massiliensibus, ad fugandos imminentes vrbi piratas, quæ similitatis & offensionis inter fœderatas ciuitates causa fuerat, ita tractauit animos & permouit ut omnes constituta breui concordia sine querela discesserint.

Lazarum Corderium nobilissimum causarum patronum Massilia tulit. Mos est hominum ut nolint eundem pluribus rebus excellere, sed si quis penitus Lazarum nostrum inspexerit non modo summam adeprum esse dicendi gloriam, sed meritissimum etiam ipsum de re poetica fatebitur. Ita nimirum quidquid obstrepat inuidia forum populi Aquis dixerim quasi theatrum eius ingenij. Neque satis eius gloriæ consultum foret nisi ipsum diuiniore munere poetico scilicet auctiorem natura fecisset, quæ consuetudinis suæ oblita, facultatis oratoriæ simul atque Parnassi opus in Lazarium Corderium congestit, ut qui diceret egregie idem & suauissime caneret. Hoc unum testantur rithmici versus quos in lucem edidit. Rhythmicon Illustriss. Domino D. Stephano De Puget Episcopo Massiliensi Regi à Consiliis. Celeusma Nobili Leoni de Valbella ad Maritimam Orientalis oræ Præfecturam promotæ Soteria pro Illustri Baltasari De Vias Regis Christianissimi nobili à Camera simul & fidem faciunt quatuor anni tempestates, in quibus adumbrandis elegiaci carminis dignitatem ac delicias retinuit, ut nemo sit qui tam singularem virum apud se natum Massiliæ non gratuletur & immortalis gloriæ ducat.

Franciscus Marcheti Sacerdos, patria Massiliensis, vir doctrinæ atque optimarum artium studiis eruditus, de vita & rebus præclare gestis Ioannis Baptistæ Gaultij fœlicis memoriæ, Massiliensis Episcopi librum, subtili ac pereleganti sermone & luculente quidem conscripsit, ut eam quam à tanto viro hauserat ipse animo Christianæ pietatis formam ac speciem, in Legentium mentes sancta & fœlici quadam insitione transmitteret. Librum quoque alium Gallicis auribus dedit *La Sainte Messe en Latin & en François avec l'explication de ses Ceremonies.*

Baltasar de Vias poetarum gemma, homo omnium disciplina iuris eruditissimus liberalissimisque studiis affluens, qui Massiliæ amplioribus perfunctus honoribus & Reipublicæ muneribus, Urbani VIII. rescripto Pontificio laudis plenissimo cohonestatus, & à Rege Christianissimo in ordinem nobilium à Camera, & in Consiliariorum à secretis numerum adlectus, expectationem non tam expleuit quam cumulauit. In maximis licet occupationibus nunquam tamen intermisit studia doctrinæ atque humanitatis. In iis verò admirabile est quantum in arte poetica inter omnes vnus excellat. Scripsit latine

Henricea ad Henricum IV. Regem Christianiss. & Genethliacum Ludouici XIII. edita Aquis Sextiis anno 1606. Astreæ Apologia ad Guillelmum Du Vair publicæ signaturæ in Gallia Præfectum an. 1609.

Genialis Erato, ubi Præcepta Chironis ad Ludouicum XIII. Parisiis anno 1610.

Sylux Regiæ siue Gallorum Monarchiæ Panegyrica duodecim ad eundem Ludouicum XIII. edita ter Parisiis, tum Aureliis, Antuerpiæ, Romæ, Venetiis anno 1623.

Panegyricum ad Urbanum VIII. primò Aquis Sextiis, tum Romæ anno 1628.

Epicedion Nicolai Claudij Fabricij Domini De Peires Massiliæ anno 1642. tum Parisiis, Romæ 1643.

Rupella obsessa & expeditio in Italiam ad Ludouicum XIII. Parisiis, Aquis Sextiis an. 1628. Et maiora parat 1. iussu Urbani VIII. Poëma Epicum in librorum 12. membra partitum siue descriptio Noui orbis & nouorum siderum affectus & astrorum habitus alterum metro Elegiaco quod Charites vocat. De variis argumentis plura insuper alta te hic de tanto viro patiar desiderare, ne cum plura dixerò, quæ vix aliquam meritorum illius partem assequuntur, omnia tamen dixisse me arbitreris.

Antonio de Ruffy Massiliensi historico habuissem alias, nunc verò vix habeo quod reponam, cum litem illam veterem puerperarum ad tribunal Salomonis decertantium 1. Regum 3. redintegrare inter nos videatur, meumque hunc qualemcumque latinæ historiæ fœrum ponat in sinu suo, illumque ipsum germanum ac geminum non alium esse declamitet, quam quem ipse olim Gallice loquentem genuerat. Hæc autem quantum & à vero, aut

- 44 *Rostagnus de Brignole* regulam quoque S. Cassiani in præfato Monasterio Massiliensi professus scripsit, ut erat non modo liberalium doctrinarum atque ingenuarum sed virtutis etiam ac religiosæ pietatis studiosissimus, singularia quædam elogia poetarum, Annales quoque Ecclesiasticos & vitas sanctorum. Eodem autore Ioanne de Nostradame ibidem.
- 45 Præter hos, aliorum etiam Monachorum S. Victoris præclara opera in manibus sunt & inter cætera sub signo habentur servanturque diligentissime à Carthopylace Monasterij volumina M. M. SS. non pauca siue Commentarij in ius Pontificium ac magistrum sententiarum, scriptorum nomine siue casu compresso, siue usu per diuturnitatem temporum contracta carie vitiato.
- 46 Ex eadem schola prodiit *Petrus Flamenchi* qui per plures annos in Collegio Monachorum Cassianitarum monspeliensi multam operam & utilem omnibus præbuit. Decretorum enim Doctor & Collegij Præpositus factus anno 1385. utriusque muneris parti egregie satisfecit, iuventutem in scholis docendo & instituendo ita valuit ingenio & industria, ut inter Magistros ac scriptores iuris ac literarum & antiquitatis bene peritos sui sæculi esset clarissimus. Joanni Boniuini vita functo Massiliæ sublectus est Abbas S. Victoris anno 1405. Nec temere ducimur ex his monumentis ad suspicandum de illo conscripta eiusdem stylo fuisse manuscripta ex illis aliquot volumina quæ suppresso autorum nomine diximus in Monasterij Tabulario sub signo asservari.
- 47 *Petrus de Seilhans* Prior Maior Claustralis, venerabilis ac perillustis Monasterij S. Victoris Massiliensis, vir præstans virtutis & sapientię gloria, in Decretis Baccalaureus magna cum suatoriusque Monastici ordinis laude, in publicum Ecclesię commodum scripsit libellum De officiis propriis tam Chori quam Missarum in solemnitatibus specialibus sanctorum, longe supra 200. annos ante Tridentinum Concilium, in præfato Monasterio fieri ac recitari consuetis, eaque iuxta Canonis Romani Breviarij concinnata redintegrauit, & antiquæ fidei auctoritati restituit. Qui libellus excusus est Massiliæ fideiussoribus Domino De Valbelle Vicario Generali Eminentissimi D. Ludouici De la Valette Cardinalis & Abbatris dicti Monasterij S. Victoris, & D. Jacobo Rebuti iuris utriusque Doctore Monacho Hostelario ac D. De Cabanes Theologię Doctore ac superiore eiusdem Monasterij.
- 48 *Iulius Raymondus de Solier* Consultus iuris ac totius oraculum ciuitatis apud Aquenses id temporis causarum patronus, & custos ac defensor illius Prouincię extitit cum dissociatis Francorum animis vniuersa Reipublicę dignitas aut incestinæ ac ciuilibus ambitionis morbo defloresceret, aut bellorum turbidis concitatisque externorum hostium motibus extingueretur; ubi ad casum deductus extremum, vix prædonum impune grassantium declinasset sæuitiam, ni à libero accessu & communi luce seclusus rus suum ex vrbe tanquam ex vinculis euolasset, scripsit in eo rustico otio
- Latinam Massiliensium Annalium relationem compendiarium*
- 49 Quam deinceps Gallice loquentem fecit amantissimus eius filius Hector De Solier ut ipsemet testatur in eorundem Annalium Præfatione.
- 50 Guillelmus Angelicus Medicus nobilissimus atque optimus, in Astrologia excellens qui more institutoque Chaldaeorum ac Crinæ præsertim popularis sui Massiliæ olim Medici celeberrimi, in prædictione ac notatione cuiusque vitæ ex astrorum natalibus siue coniugio morborum omnium curationes moderabatur ac temperabat, scripsit Tractatum vnum præter cæteros id genus sane perutilem *De vrina non visi*.
- 51 *Ioannes Dauron* Massiliensi gente nobili natus omnem vñ ingenij, quæ summa fuit in illo, in Astrologię usu ac disciplina & liberalium artium studiis consumpsit, cuius eruditionis tanta celebritate, fama etiam absentibus notus erat, eiusque sermonibus ac scriptis sæpe maiora quam vellet, plura quam speraret Franciscus I. Rex Christianissimus pro sua admirabili ac singulari sapientia deferebat.
- 52 Hic præterite Antonium de Felix Regi à secretis Consiliarium religio esset, qui maiorum suorum gloriam coruscante virtutis suæ splendore amplauit. Quanta enim sit istius in dicendo facundia mirifice testatur vita illa quam composuit de S. Cypriano de Montolien Tolonensium Protopræfule & Martyre, ex quo à nobili margarita de Montolien matre sua descendit. In hoc singulari opusculo pulchriores inseruit eloquentia flores. Sed non minus in rebus prophanis, quam religiosis triumphauit, cum enim municipalium honorum ambitu inflammatos Massiliensium animos videret ad illos conciliandos, fortis electionem sanciuit. Amisit profecto cæcitatem fortuna, ut suum contemplaretur autorem, & ne ingrata videretur, consularem dedit illi purpuram, qua magno ciuium applausu indutus,

indutus, ita bene gubernauit patriam, ut tormentum illud ædum quod D. Rochus consecrauit, nomen suum sempiterno cum fragore ad cælum usque sit portaturum.

Legationem pacis, Genuam Ligurum, à Consilio Massiliensi nuper ipsi decretam nemo ciuium ignorat. Plausus certe maximus, & honorificæ compellationes, quibus fuit ipsi primum, à Genuensibus gratulatio significata, eius singulari prudentiæ æque atque eloquentiæ attestantur. Redditis enim ab Urbano Massiliensi Senatu, & à Potentissimo Prouinciæ Prorege Duce de Mercœur, in Comitiali Genuæ Basilica, ubi perorauit de usurpata ex bonis Genuensium triremi à Massiliensibus, ad fugandos imminentes vrbi piratas, quæ simultatis & offensionis inter fœderatas ciuitates causa fuerat, ita tractauit animos & permouit ut omnes constituta breui concordia sine querela discesserint.

Lazarum Corderium nobilissimum causarum patronum Massilia tulit. Mos est hominum ut nolint eundem pluribus rebus excellere, sed si quis penitus Lazarum nostrum inspexerit non modo summam adeptum esse dicendi gloriam, sed meritissimum etiam ipsum de re poetica fatebitur. Ita nimirum quidquid obstrepat inuidia forum populi Aqueus dixerim quasi theatrum eius ingenij. Neque satis eius gloriæ consultum foret nisi ipsum diuiniori munere poetico scilicet auctiorem natura fecisset, quæ consuetudinis suæ obliuiscens, facultatis oratoris simul atque Parnassi opus in Lazarium Corderium congestit, ut qui diceret egregie idem & suauissime caneret. Hoc vnum testantur rithmici versus quos in lucem edidit. Rhythmicon Illustriss. Domino D. Stephano De Puget Episcopo Massiliensi Regi à Consiliis. Celeusma Nobili Leoni de Valbella ad Maritimam Orientalis oræ Præfecturam promotæ Soteria pro Illustri Balasari De Vias Regis Christianissimi nobili à Camera simul & fidem faciunt quatuor anni tempestates, in quibus adumbrandis elegiaci carminis dignitatem ac delicias retinuit, ut nemo sit qui tam singularem virum apud se natum Massiliæ non gratuleretur & immortalis gloriæ ducat.

Franciscus Marcheti Sacerdos, patria Massiliensis, vir doctrinæ atque optimarum artium studiis eruditus, de vita & rebus præclare gestis Ioannis Baptistæ Gaultij fœlicis memoriæ, Massiliensis Episcopi librum, subtili ac pereleganti sermone & luculente quidem conscripsit, ut eam quam à tanto viro hauserat ipse animo Christianæ pietatis formam ac speciem, in Legentium mentes sancta & fœlici quadam insitione transmitteret. Librum quoque alium Gallicis auribus dedit *La Sainte Messe en Latin & en François avec l'explication de ses Ceremonies.*

Balasar de Vias poetarum gemma, homo omnium disciplina iuris eruditissimus liberalissimisque studiis affluens, qui Massiliæ amplioribus perfunctus honoribus & Reipublicæ muneribus, Urbani VIII. rescripto Pontificio laudis plenissimo cohonestatus, & à Rege Christianissimo in ordinem nobilium à Camera, & in Consiliariorum à secretis numerum adlectus, expectationem non tam expleuit quam cumulauit. In maximis licet occupationibus nunquam tamen intermisit studia doctrinæ atque humanitatis. In iis verò admirabile est quantum in arte poetica inter omnes vnus excellat. Scripsit latine

Henricea ad Henricum IV. Regem Christianiss. & Genechliacum Ludouici XIII. edita Aquis Sextiis anno 1606. Astrez Apologia ad Guillelmum Du Vair publicæ signaturæ in Gallia Præfectum an. 1609.

Genialis Erato, ubi Præcepta Chironis ad Ludouicum XIII. Parisiis anno 1610.

Sylux Regiæ siue Gallorum Monarchiæ Panegyrica duodecim ad eundem Ludouicum XIII. edita ter Parisiis, tum Aureliis, Antuerpiæ, Romæ, Venetiis anno 1613.

Panegyricum ad Urbanum VIII. primò Aquis Sextiis, tum Romæ anno 1618.

Epicedion Nicolai Claudij Fabricij Domini De Peires Massiliæ anno 1642. tum Parisiis, Romæ 1643.

Rupella obsessa & expeditio in Italiam ad Ludouicum XIII. Parisiis, Aquis Sextiis an. 1618. Et maiora parat 1. Iussu Urbani VIII. Poëma Epicum in librorum 12. membra partitum siue descriptio Noui orbis & nouorum siderum affectus & astrorum habitus alterum metro Elegiaco quod Charites vocat. De variis argumentis plura insuper alia te hic de tanto viro patiar desiderare, ne cum plura dixerò, quæ vix aliquam meritorum illius partem assequuntur, omnia tamen dixisse me arbitreris.

Antonio de Ruffy Massiliensi historico habuisse alias, nunc verò vix habeo quod reponam, cum licet illam veterem puerperarum ad tribunal Salomonis decertantium 1. Regum 3. redintegrare inter nos videatur, meumque hunc qualemcumque latinæ historiæ foris ponat in sinu suo, illumque ipsum germanum ac geminum non alium esse declamiter, quam quem ipse olim Gallice loquentem genuerat. Hæc autem quantum & à vero, aut

etiam à simili vero aberret suspicio tu lector beneuole arbiter esto, & Salomon noster ac iudex. Tardi esset ingenij, & inanis plane ac futilis operæ pretium mihi fuisset, riuulos eius consecrari, cum eisdem rerum fontes, unde hauserat, apud me haberem atque alios insuper longe vberiores ductus aquarum & deriuationes fluminum, quos ipse neque oculis neque forte auribus usurpauit, quibus hortulos meos, irrigarem abundantius, & fieret Massiliæ meæ multò terra fecundior.

- 36 *Petrus Mascaron* stirpe ac genere Massiliensis, optimis & honestissimis ortus natalibus, cum adolescens parandis liberalibus doctrinis atque ingenuis operæ plurimum studique consumplisset, sicut hominis decus fuit ingenium, sic ingenij eius lumen eloquentia, Gallica quæ iugi labore & exercitatione usque adeo se extulit, ut breui æquales omnes suos isto eloquendi & exprimendi genere facile superaret. Scripsit *Vitam Seneca Philosophi, & vmbrales ac forenses aliquot Declamationes.*

- 37 Nobilis Ioannes Demeaux iuris designatus Doctor, quasi Isocrates olim, vir nimirum eloquens, & in dicendo suavis atque ornatus, fecit Panegyricum, quo Harcuriæ Comitum externorum bellorum hostiumque victorem in Insulis Lirinensibus ab Hispano captis magna virtute recuperandis & in obsidione Casalæ mirabili impetu dissoluenda; ac demum Taurinum urbem, quam obsederat, amplissimis conditionibus in potestatem suam redigentem gloria exornat copiose magnificeque, & ad cælum laudibus extollit. Quod vnum ingenij eximij ac singularis nobis semel præstitum opus, tibi cæterorum, quæ posset, specimen esto.

§. III.

Eroticorum Scriptores.

- 1 *Barralis* siue *Beraldus de Bancio* patre Hugone Domino de Baux & de Mairargues, matre Barralla Procomitissa Massiliæ ex antiquissima & nobilissima stirpe Regum Burgundiæ simul & Arausicensium Dynastarum, vir doctrina atque operarum artium studiis eruditus, Philosophiæ imprimis & Astrologiæ aduigilauit, scripsitque grauis & ingeniosus Poëta, Epicos, Comicos, Tragicos, Melicos vulgari sermone non paucos Carolo I. Andegauensi Comiti Prouinciæ charus, & iucundus, quem in Italiam sequutus est, Neapolitani regni iura & ditionem imperio suo armis vindicaturum. Lites frequentes habuit iudicioque contendit cum Massiliensi Republica. Nihil publice sine auspiciis, sed neque etiam domi aut militiæ gerebat, mortemque suam de corui nescio cuius infelici tripudio, siue de cælo dicitur aspiciatus. Vixit anno 1252.

- 2 *Bertrandus Carbonelus* Patria Massiliensis, gente ortus egregie nobili, cuius opera in scribendis Lyricis versibus ita singularis & eximia extitit, ut Robertus Siciliæ Rex & Prouinciæ Comes non eius euolueret modo omnia volumina, sed in suas quoque Bibliothecas abderet diligentissime atque recondere. Librum edidit & inscripsit *Las Drudarias D'Amour* quem alij Hugoni Brunet viro nobili Ruthenensi falsò attribuunt. Est vero Dramaticum opus quod de suo Achille Tatius Alexandrino scribit Photius in Bibliotheca num. 87. amores quosdam erga Iulianam de Montheil nobilissimam sceminam intempestiuos continens amores. Vixit an. 1340.

- 3 *Rostagnus Berengarius* nobilis Massiliensis, cuius in eo summum ingenium elucere videbatur, quod sæpe etiam si industria non alteretur, valeret tamen ipsum suis viribus. Poëta non tam versu astrictior quàm Oratoris quodam numero ac modo ita excellit, ut virorum præsertim Principum ac mulierum gratiam sibi per hanc causam conciliaret Fulconi De Villaret magno S. Ægidij Beneficio impertito Equiti Meliteni nemo sine amicior, nec iucundior, nec charior, postquam res eius præclare gestas stylo prosequutus id præsertim exquisitissimis versibus extulisset, quod ad summam eius laudem orationibus rebus ornatus esset hodieque & semper fore videatur maximæ gloriæ. Obiit hoc ipso anno 1315. quo antiquatum & abolitum esse Templariorum ordinem annalium monumenta testantur. Contra quos libellum edidit Rostagnus, satyram potius dixeris inscriptam. *De la falsa vida dels Templiers.*

- 4 *Raymundus Berengarius* de quo supra in Annalibus Massiliæ Christianæ an. 1207. Patri Ildefonso II. Aragonum Regi pupillus successit in Comitatu Prouinciæ ac Forcalquerij, fuisse dicitur Comes ultimus ex Illustrissima illa Regum Taraconensium familia, Beatricæ Thomæ Sabaudie Comitissæ sororem in uxorem duxit anno 1219. & ex ea quatuor suscepit filias

filias miræ pulchritudinis, quæ omnes in Reginas deuenere. Huic inter cœtaneos suos Poetas Prouinciales facile primas concedit Ioannes de Nostradamus in historia Poëtarum Prouincialium num. 28. Commeminit Dantes Poëta.

Honoratus d'Ysse Marchio de Verome & Bauge; Comes à Castro nouo & ex Baronum ordine Dynasta de Chasteaumouran equestri Sabaudiz symbolo ac dignitate clarus, Massiliæ genitus, vbi Renata Sabaudiz, mater ipsius ex puerperio decubuit 11. Februar. anno 1567. Vir extitit admirabilis in dicendo atque in omnibus artibus. Honoratum Sabaudiz Comitem De Somerue arunculum & Escalinum des Aymars Baronem de la Garde, Trietarchorum Galliz Prætozem; iustiales & baptismo adoptiuos Patres habuit. Librum Gallice conscripsit *Affres* nomine prænotatum, euelegantia & munditia orationis iisque nouæ literaturæ ingeniosis excogitationibus atque solertia vt non vulgari modo sed etiam pio Lectori ac Sapientum delectui maximam admirationem mouerit.

COROLLARIUM IX.

Massilia Bellicosa & Victrix.

ET ERVM Massiliensium facta militaria & in præcipuis præliis magnitudinem animi ac fortitudinem habes in Massilia nostra Gentili cap. 7. & sequent. Liguribus enim debellatis, multas circumquaque colonias in Italia, Gallia, Hispania Massilienses constituisse, & Commanum Regem Segoregiorum aduersus ipsos iam inquilinos suos bellum parantem contudisse, ac fregisse exultantis perduellis audaciam; de Liguribus iterum, de Gallis, & Carthagenensibus terra marique triumphasse; Caratundum Regulum ab instaurando bello nocturnis spectris deterritum sub imperium suum subiunxisse; ac demum omne consilium suum, studium, officium, laborem, operam, diligentiam, suasque auxiliares copias ad tuendam à Transalpinis hostibus Romanorum amplitudinem contulisse memoriz publicæ testantur.

Et quidem virtus non in claris modo viris sed & foeminis Massiliensibus dux fuit ad bellicam fortitudinem, quæ Carthagenensium, Aquileiensium, & Romanarum vetera renouarunt exempla. Tertio bello Punico Carthagenenses à Romanis obsessi cum iis iam ante arma tradidissent, vt alia conficerent omni quod in priuato vsu erat ferramentorum ad noua conflanda arma consumpto: alia insuper ex auro argentoque, vbi ferrum deerat conficere: atque vt in arcus funes compararent, cum alia deesset ratio, foemine, comas suas in eum vsum tradiderunt. Maximinus Imperator ad urbem infestis armis tendens, Aquileiam, quod Senatui Romano pareret, obsessam, in eam necessitatem redegit, vt cum in arcus cordas non haberent, foeminarum suarum comis ad illud opus vterentur. Idem Romanos fecisse legimus, cum à Gallis in Capitolio obsiderentur, qui ob eam rem Venerem caluam postea consecrarunt Item Massilienses foemine aduersus Caium Cæsarem, Sabellicus lib. 6. Ennea. 7. Nec deinceps à Gentilibus præstanti illa virtute ac magnanimitate degenerarunt Christianæ, cum enim Massilia obsessa facibus & telis impiæ coniurationis Borbonij sub signum Caroli V. Imperatoris teneretur, tam frequentes ac strenuæ in oppido munitionibus firmando ac vallis & fossis per mœnia circumducendis se præbuerunt etiam primæ notæ mulieres, vt ex eo certum aliquod designatum remanserit propugnaculum, quod vulgo Propugnaculum *Mulierum* appellaretur. Certe idem postea fecerunt & conatæ sunt, & Regesta huius vrbis habent, cum czso Carolo De Casaux nefario Massiliæ tyranno & Galliz proditore, Hispanos quos acciuerat portu solucentes agitarent & insectarentur milites nostri, cauterio incubantem Carapultam ignariam in hostem explosisse Massiliensem mulierem. Quæ non modo mirabilia sunt sed prodigiis similia.

§. I.

*In sacra Militia siue Cruciatâ exerciti Massilienses es
in eam proueni.*

- 1 **D**ico quoties bella hostibus religionis illata siue in oriente siue in Septentrione sunt, siue in propiore Europa nostra hæreticis & turbatoribus, semper isti in armis & vel Principum suorum asspectu vel exterorum fuere. Irruentibus sub Honorio & Theodosio in Gallias Ostrogothis Ariamis, captisque ac dirutis eius tractus insignioribus viribus, cum Athaulphus Barbarorum Dux Massiliam profectus dolo eam interciperere tentasset à Massiliensibus constantissime repulsus fugatusque est. Tum à Bonifacio nobilissimo viro vulneratus & vix saluo capite fugiens in sua tentoria se recepit, vrbe omiſſa, quæ lætitiæ plena laudibus ac bonis omnibus Bonifacium est prosequuta, Photius in Olympodoro fol. 186.
- 2 Anno 1096. ad opem Christianis sub Turca periclitantibus ferendam, expeditionem Terræ sanctæ sollicitante in Concilio Claromontano Urbano II. exequitur Godefridus Bullonius Lotharingæ Dux, assistentibus non modo multis aliis Ducibus ac Comitibus, verum etiam Episcopis nonnullis ac nominatim Ademaro Aniciensi Episcopo, ut centum hominum millia ex Gallia, Italia, Hispania, Anglia, Scotia, Hybernia, & Belgio nomen dederint, seseque cruce ex purpureo panno confecta munierint, quam his ille in signum Indulgentiæ dederat, cuiusque vesti supra dextrum humerum annectendam. Qui omnes in viam se dederunt cruce armati ac notati, adeoque fortiter Deo adiuuante egerunt ut inter alia præclare gesta Hierosolymam receperint ipso die Parasceues anni 1099. vnde Godefridus Hierosolymæ Rex proclamatur, tamen coronam auream gestare abnuuit, memor utique Iesum Christum spinea illic corona fuisse redimitum. Præcipue à Massiliensibus nomen dedere Aycardus Vicecomes Pontij De Peinier siue de Podio Nigro filius, Petrus Bartholomæus presbyter Massiliensis, Bertrandus Sarda, Anselmus de Massilia, Raymundus de Pousquieres alique plurimi de quibus Ruffy lib. 3. cap. 3.
- 3 Certe idem postea fecerunt & conati sunt sub Balduino Rege Hierosolomytano huius nominis II. Itemque sub Fulcone & Melisenda eiusdem Balduini successoribus ac demum sub Guidone de Lusignano Rege Hierosolymorum VIII. ac Regina Sibylla eius vxore, à quibus inscriptum Diploma in gratiam Massiliensium exhibuimus in Massilia Christiana anno 1190. Extant præterea de eodem argumento Romanorum Pontificum Gregorij VIII. & Innocentij III. concessa Massiliensibus priuilegia. *Cum dilectos inquit Gregorius, filios vniuersos Cruce signatos & Cruce signandos Massilienses cum familiis, manibus & aliis bonis eorum sub B. Petri & nostra protectione suscepimus speciali, statuente ut postquam in primo generali passagio iter arriperint transmarinum, ea omnia donec de ipsorum reditu vel obitu certissime cognoscatur integra maneant & quæta, &c. Datum Laterani 3. Idus Ianuar. Pontificatus nostri anno 1.*
- 4 Et quid ordine recenseam? fidei meæ credite, vix annus est, quem non legam aliquem ab hac vrbe in Palæstinam iuisse. Nam & longe ante hæc tempora in maioribus nostris pius ardor hic coeperat, imo manipularim ibant. Et lego anno 1105. Paschali II. Romano Pontifice Indict. 13. die vltima Ianua. testamentum Raymundi Comitæ S. Ægidij quod factum scribitur apud montem Peregrinum in Syria, videntibus & præsentibus honestis personis Clericis & laicis, videlicet Aymino Tolonensis Ecclesiæ Episcopo, Aycardo de Massilia, Raymundo de Balthio, Decano, de Poscherriis, Bertranno Porceleto, Vuillielmo Aruci, Pontio De Fos, Rostagno de Port, Gaufrédus de Penis, & multis aliis quos dinumerare longum esset. Quo eodem tempore vocatus in Orientem Gibelinus Arelatenſis Archiepiscopus Urbani II. Papæ deinde Paschalis II. Legatus in sedem Patriarchæ Hierosolymis assumptus est, similiter quo tempore Theobaldus Comes Campaniæ, & Nauarræ Rex, ac Duces Burgundiæ, & Britanniæ, simul & Comites, Montfortensis, Mariseonensis, Barenſis, Niuernensis, cum aliquot Francorum copiis soluunt Massilia in Palæstinam operam laturi Christianis, Massilienses & ornatum illum omnem & apparatus belli nauticos non ornasse modo, sed & nauicularios, si qui in arte peritissimi haberentur

habèrentur prouidisse repetunt annales Massilienses in memoria prætestiti temporis anno 1220.

Postremo illud de Massiliensium zelo ac studio in Dei Ecclesieque honorem aduersus fidei hostes actum sempiterna memoria dignum celebratur in duplici Christianissimi atque sanctissimi Regis Ludouici I. X. protectione in terram sanctam, quam ex omnibus Prævinciis comiteatu & publico & privato non in usu modo pecunie, sed magna etiam militum manu large liberaliterque adiuuerunt postquam talis expeditionis Dux creatus est anno 1245. in Concilio Lugdunensi, priori quidem anno 1248. posteriori vero anno 1270. quæ utraque eximiam illi gloriam comparauit partim ob rem militarem præclare gestam, partim ob animum inter innumera incommoda semper inuictum. Iouillæus, *Emilius*, & alij, *Ruffy lib. 4. cap. 7. num. 7.*

Quantum verò fœderatis ciuitatibus & Principibus in hoc officio militari detulerint, allatæ sunt historiæ hoc exemplo. Elegerat Alphonsus I. Rex Massilienses quos præcipue coleret, & in Republica socios & in belli artibus studiisque coniunctos haberet. Iis ergo trecentas domos ac templi ædem magnificam in qua sacris operantur in Insulis Balearibus dono dedit, quod eorum numerosa classe & auxiliariis copiis munitus, Abohibam Saracenorum Regem eas occupantem expugnasset. Pisanos quoque à Barbarorum incursionibus subsidario suo milite vindicant. Guillelmum à Castro nouo equitem Hospitalarium, Petro De Villebride non ita pridem vita functo, in supremum Ordinis Magistrum electum in summa rerum omnium inopia comiteatu cæterisque copiis militaribus tuentur & muniunt, anno 1250.

Affertores quoque religionis Christianæ ac fidei usque ad necem plurimos milites habuit Massilia S. Hermetem cum aliis triginta duobus commilitonibus qui sub Maximino Imperatore datis fortiter pro Christo ceruicibus lauream immortalis victoriæ reportarunt. S. Defendentem plurimosque alios milites sub Maximiano Imperatore constanti pietate in summo certamine persistentes, palmam illustris martyrij profuso sanguine commeritam adepti sunt. Nec multo post passi dicuntur in persecutione Diocletiani & Maximiani S. Victor patria Massiliensis cum sociis quatuor. S. Eusebia virgo & martyr, Deoque sacratæ virgines nouem supra triginta sub eius regimine in Cornobio Massiliensi Parthenio Nostræ Dominæ de Vuelino, vitam profitentes Monasticam sub regula S. Ioannis Cassiani Abbatis, à Barbaris in odium piæ confessionis & glorificationis, Deo gratissimæ hostiæ immolatæ sunt. Vide supra, *Corolla. 7. num. 13. 19. 20. 35.*

§. II.

Facta Militaria & expeditiones pro religione contra Hæreticos.

Nec non & hoc à pluribus laudari videmus, quod urbem nostram hæreticis habitare vix vnquam licuit, ut pote generi hominum factioso ut plurimum & impudenti, quodque semel admissum coerceri reprimique non potest.

In formula nuper Massiliæ omnium generum atque ordinum consensu præscripta, & edicto regio ac supremi Senatus Aquensis autoritate firmata anno 1652. die 15. Nouemb. De Magistratuum lectione sorti deinceps committenda; Maiorum exemplo instituit Respublica Concilium Trecentorum ex viris primariis (Timidos siue honorificos appellabant veteres) qui quoad vita supersit id honoris genus habeant, studiisque ac suffragiis suis viam aperiant ad Magistratus ex eo numero sorte legendos. Quod vero Timitorum nemo crearetur olim qui liberos non haberet, neue de ciuium sanguine tertiam per generationem ortus esset; Nunc recentis formulæ iudicarium Decretum vetat Canon. 3. Ne quis in Concilium Trecentorum, & ad Magistratus ab iisdem sorte legendos creandosue admitteretur, qui de rebus Catholicæ, Apostolicæ ac Romanæ fidei secus sentirent, aut dissentientes ab ea opiniones ac religionis ritus profiterentur. Quod iam edicto accurate diligenterque sanxerat Henricus IV. autoribus & instigatoribus Massiliensibus anno 1595.

Tempore Ioannis Papæ XXII. fuere ob hæresim Fratricellorum de paupertate Christi quatuor fratres Minores ab Inquisitoribus damnati & exusti Massiliæ anno 1323.

- 4 Anno 1560. In Gallia Hugonotis per omnes fere Prouincias vrbes occupare tentantibus ac speciatim Lugdunum nobilissimum totius Galliae Emporium, Valentia quoque ac nonnullis aliis captis atque direptis, & cuncta seditionibus, conspirationibus, caedibus, rapinis, sacrilegiis iure facerrimae reformationis Calvinianae complentibus non pauci ob suspicionem haeresis Massiliae comprehensi, vel in arctam custodiam traditi, vt se purgarent à criminibus eis impositis, vel in tumultuosis ac seditiosis furentis populi concionibus promiscue contrucidati sunt, alij metu supplicij dedere se incertae ac periculosa fugae ceteris qui in vrbe remanserant Catholicis pro fidei symbolo albam ex papyro crucem in pileo deferentibus, quam posteri deinceps scuto Cyaneo inustam velut Gentiliciam & communem toti Reipublicae tesseram assumpsere eamque vexilli in modum ac tanquam symbolicum labarum decumano nauigiorum malo Massilienses nautae defixerunt. Haec fideliter ex Archiuis.
- 5 Anno 1576. Edictum à Rege, coactum licet, promulgatum est ad populum quo praecipue sancita omni praeteritorum obliuione, libera religionis professio per vniuersum regnum, dummodo per locorum dominos liceret, permittebatur; cum synodorum etiam conuocandarum facultate, modo iis vnus ex regiis Praefectis interesset. Quae causa fuit cur plurimi Catholici id minime ferendum (quippe quo Religio Catholica breui subuertenda foret) crebris sermonibus dictitantes nouum foedus inter sese inire deuouerunt. Massilienses, qui praeter ceteros fere Gallis religionis Catholicae sese semper sollicitiores affectatores exhibuerant, ab eo sibi timentes inquirere studiosius coeperunt in Calvinismi fautores ac de erroribus in fide compertos siue etiam suspectos. Hi quorum nomina de haeresi in Consulatu delata sunt interclusi captique in carcerem partim publicum, partim in propugnaculum ac turrim priuatam S. Ioannis coniciuntur, ex qua per manum furentis vulgi eductus die 9. Aprilis appetente nocte Ioannes De Bonifaciis quaestoriae rei Praefectus in ipso aestu iracundiae confossus est: duo alij proxime, nempe Clauerus aetate Sexagenarius, & Chieuse illiberalis operis artifex, per vrbis vicos misere raptati ex abruptis & alte depressis murorum propugnaculis praecipites in mare capite proni deiectione sunt. Alius sarcinarum concinnator à mediastinis comprehensus & in membra discerptus crudelissime periit. Postremum cum omnia quae foederatorum artibus conclusa tenebantur depulsa tandem ac dissipata tota Gallia viderentur, primum illud inter sanciti foederis capita ab Henrico IV. postulatum à Massiliensibus & edicto singulari concessum, ne praeter Catholicam Apostolicam & Romanam vlla vsquam sacrorum Religio ac fides in vniuersam ditionem Massiliensem induceretur. Quo nomine Sixtus V. per delegatum in Gallias Cardinalem Caietanum laudis & commendationis fructum, quem ob singularem fidei constantiam meruerant Massilienses, literis Apostolicis retribuit, de quibus nos in Annalibus anno Christi 1589.
- 6 Honoratus à Sabaudia Comes de Sommeriue patre Claudio Comite de Tenda filio Renati quem pater Philippus VII. Dux Sabaudiae, cum spurius esset ingenui iure donauerat, Massiliae genitus anno 1538. in Paroecia Dominae nostrae Des Accoules sacro fuit baptismo inauguratus matre Ioanna de Chabannes genere ac nobilitate antiquissimae & illustrissimae stirpis suae De la Palisse facile prima, quae paucis à puerperio diebus maximos dolores ibidem morte finiuit. Iacent sepulta ossa & cineres in edito supra Montem Balmam D. Magdalenae sacello. Cum verò saepe suspectus Regi Claudius fuisset de haeresi, tandem in eius viuientis ac praesentis locum sublektus Honoratus filius cum Proregis iure ac titulo Prouinciam administrare coepisset anno 1567. bellum habuit contra Calvinistas, qui de Reipublicae dominio ac potestate controuersiam Regi faciebant. Erant in partibus ipsorum multi ex Occitania & Delphinatu vicinorum Dynastarum, atque ipse Mombrunus Dux Praefectusque seditiosae militiae, cum mille quingentis funditoribus Catapultariis ac duobus tormentis Bellicis muralibus, & altero simplario, quod dicitur vecturae & tractationis commodae. Arausione conuentum habebant arma & militem parantes sed noster occupauit & tota Prouincia delecta indito insigni Legionis decem miliaris exercitu, Druentiam flumen transmisit. It in hostes, & signo dato copiis ad oppugnationem emissis valida impressione vrbe positur. Illi in fugam, & Mombrunum vt columnen partium noster persecutus Segesteronem Prouinciae oppidum vsque peruenit, primoque aggressionis impetu Castellum cepit armisque stationem hostium repulit, fugauit, auerit. Conscriptus inter Catholicos milites quingentorum Massiliensium peditum globus, quorum primis Ducibus

Ducibus Nicolao de Bauffet, Paulo Imperiali, & Guillelmo Olive imperium totius exercitus dederat Respublica Massiliensis, signa cum iisdem hostibus contulit insigni in ipso prælio virtute. Rursum anno 1566. flagrante Gallia non recenti sed vetero ac diuturno hæreticorum furore atque amentia, rebus in Prouincia prius bene constitutis ac foelicem & prosperum suum tenentibus statum, collecta Prouincialium Trichiliarchia siue Legione ter milliari, Honoratus ipse Dux & militiæ Præfectus Regi aduersus commotam factiosorum id genus hominum seditionem acriter pugnanti opem & auxilium tulit ita opportunum, vt breui restinctis armorum hostilium atque animorum incendiis, egerit victor Rex Christianissimus ex hæreticorum fuga & internecione triumphum. Mortem obiit Honoratus vir altus & excellens, anno ætatis quarto & trigésimo, Christi 1577. mensis Octobris die 8.

Iudæos olim Massiliæ, donatos ciuitate, mercaturis ibidem aliisque ciuilibus operis rem egisse ait Gregorius Turonensis lib. 5. cap. 11. & ex tabulis Massiliensibus constat post conuersionem Iudæorum qui Aruerni erant, cum videlicet diruta eorum Synagoga S. Auitus eius ciuitatis Episcopus, tam hortationibus quam minis amplius quingentos ad fidem perduxit. Hi qui baptismum percipere noluerunt discedentes ab illa verb. inquit, Gregorius, Massiliæ redditi sunt; Chilpericum Regem qui Massiliæ præerat multos Iudæorum baptizari præcepisse, ex quibus plures excepit à sancto lauacro. Priscum verò qui ad cognoscendam veritatem nulla penitus poterat ratione deflecti, eiusdem Regis imperio custodiæ mancipatum datis quibusdam muneribus spatium postulasse, donec filius eius puellam Massiliensem Hebræam acciperet, scribit Gregorius Turonensis lib. 6. cap. 17. quo tempore Gregorius Magnus de conuertendis Iudæis pariter sollicitus eos non violentia sed spe præmij ad baptismum induci debere, Vigilium Arelatensem & Theodorum Massiliensem Episcopos per literas monuit, vt alias diximus cum de eodem Theodoro in Massilia Christiana anno 594. vel 597. Hinc Iudæis Massiliæ viuendi vt vellent sacrisque suis ac ceremoniis operandi potestas fuit ad annum vsque 1485. quo propter intolerabiles vsuræ anatocismos aliaque nefanda scelera, in tam acerbo tantoque odio cum crudelissimis dissidiis fuere apud Christianos, donec effrenato ac præcipiti furore vulgi digna morte sternerentur. Quæ causa fuit cur à Massiliensi Republica pacis internuntius delegatus Parisios Honoratus de Fourbin supplicibus codicillis non tantum veniæ hoxam postulauit à Principe Carolo VIII. Rege Christianissimo sed exorauit insuper, vt in perpetuū ab vrbe vsu & congressione ciuium Massiliensium prohiberentur Iudæi. Quamquam id effectum dare in quadriennium distulit cum iussu Regis non tantum Massilia, sed toto regno abire eoacti sunt calamitosum genus hominum, plerumque vbi paululum abundare credebantur, mox tanquam Christianæ religioni iniurij, fortunis & vita exui passim per singulas Prouincias consueuerant. Quodque ceteros mortalium nescio quo singulari odio dolis atque fraudibus circumscribere conaretur, vnde nec hi quorum maioribus Iudaica origo est, tamen Christiani nominis & forsitan probi, ad honores Reipublicæ Massiliensis aut Tabellionatus vel Medicorum officia vix tunc admittebantur existimantibus cunctis perdifficile maiorum mores & vix obliuione generis exui posse.

Sed vel mahometicæ Religionis hominibus in eadem vrbe præter quam seruis commorari permittitur, ne pura Religio aliarum vsu captis superstitionibus deprauetur: neue religionum & cultus in vna eademque ciuitate diuersitas inuidiam, odia, imposturas, & dissensiones & clades interdum atque exterminia pariat. Quod in Antiocheni & Alexandrina aliisque clarissimis vrbibus euenisse, qui res gestas legerit, facili intelliget.

§. III.

Massiliensibus erga Dynastas ac Principes suos nunquam fidelitas defuit.

IAm si alias virtutes in præcipuis præliis videre lubet, nam & multa nostri Principes habuerunt, vbi, non dicam præsentia, sed gloria Massiliensium non enituit: Ideo & honores iis atque æstimatio & in omnibus bellis ciuilibus (inquisita narro) Regiarum semper & æquiorum partium, vt fide maxime & strenui æmulatores existerent. Iunctis præsertim vtriusque Siciliæ simul & Prouinciæ imperiis sub Clemente IV. anno 1262. conspicua susceperunt Massilienses incrementa. Quo tempore mercaturæ pariter ac militiæ iuncta Massilia breuique hostium spoliis & commerciorum lucris amplificata inter primas Galliarum iterum & celebriores Europæ connumerari cœpit, continuata vsque ad nostra tem-

pora gloria. Siquidem in omnibus & grauissimis bellis quæ in Sicilia, Gallia, atque Italia lateque per orbem à Regibus Siciliæ aut Comitibus Prouinciæ feliciter gesta sunt naualibus maxime præliis, præcipua auxilia Massiliensium fuisse prorsus, nec vllæ sine his partem victoriæ.

2 Ludouicus & Ioanna Siciliæ Reges & Prouinciæ Comites atque adeo Massiliæ suprema iurisdictione Principes erant anno 1358. Sed Neapoli, diutius quam ferret occasio, commorati. Ea res animos spesque mouit veteri hosti Raymundo de Bauffe Comiti Auelino & Albanæ Toparchæ, ut maiores quam antea copias educeret occulte aut palam iuuantibus ex perduellium numero quibus magnitudo nostri Principis inuidiosa aut formidolosa etiam esset. Ergo nunc opportunum rati & absentis insidiati insurgunt. Nostri proceres Massilienses conueniunt, deliberant, & Ludouico ac Ioannæ fidem popularium obstringunt. Hoc factò bellum accingunt patriæ hostibus obuiam progressi in propinquo castrametantur, & alacriter prælio se parant. Haud procul vrbe res gesta in parentibus ad arcem Albanæ campis, & vrgebant nostri, nam arcem ipsam iam ceperant, & in ea statiuorum præfidiarios iam collocauerant, postquam discessum Raymundi vel potius desperatam fugam perquisitis & diligentius horum vestigiis insistant nostri. Magna pugna, magna exdes. Denique vi vincunt Massilienses, cecidere ex hostibus plerique veterani omnes & capti sunt. Ipsa capita rebellionis rediisse tandem ad vetus Imperium & Principem, quem Deus & mos huic regioni dedisset, coluisse deinceps agnouisseque Annalium habet fides. In cuius rei gratiam Ludouicus & Ioanna Reges & Comites Massiliensibus dederunt, ut arces vicinas siue oppida quæ ciuitati perniciem aliquam minarentur liceret euertere.

3 Memorabile illud de Ioanna Siciliæ Regina & Prouinciæ Comite cum Neapolià Carolo Duratio obsidione premeretur, Massilienses ut Reginam suam liberarent cum numerosa classe in Italiam traiciunt. Sed eo peruenire ante non licuit, quàm Ioanna à spe & auxilio destituta, dum in dies magis obsidione cingitur, salutem pacta sui deditionem & ciuitatis suæ facit Duratio. Sed his promissæ salutis immemor Ioannam laqueo interemptam, eo vbi Andreas fuerat interfectus loco, suspendi iussit anno 1382. regni 39.

4 Ludouico I. Andium Duce & Comite Prouinciæ quem Ioanna in filium & heredem adoptauerat vita functo, Raymundus de Turene odiis publicis in Mariam Reginam & eiusdem Ludouici uxorem & natos Reges fertur, quod Ludouicus vir eas retinisset vrbes, quas Ioanna de Prouincia Phocensi beneficiario iure ipsi concesserat. Arelate & Massilia fide erga Principes constanti à reliquis totius Prouinciæ vrbibus dissentiant, easque magna belli contentione terra marique superant anno 1389. Rem gestam ex Archiuis Massiliæ descriptam dedit Antonius Ruffy lib. 5. cap. 8. num. 16. & nos supra in Massilia Christiana anno citato 1389.

5 Carolus V. Imperator an. 1523. bellum habuit cum Francisco I. Rege Christianissimo, qui de Mediolanensi Ducatu atque aliis controuersiam nobis faciebat. Erant ex partibus huius plerique minorum Principum, atque ipse Carolus Borbonius qui à Francisco nuper ignominiose defecerat. Nicea in Prouincia conuentum habuere, arma milites parantes. Exercitus præponitur Dux & caput Borbonius eique attribuitur Marchio Pifearius cum peditibus ad numerum quinque millium, equitum 2000. cum Catapultis igniuomis 18. Singulis vero mensibus ingentem pecuniæ summam Rex Angliæ suppeditaturus erat. In Prouinciā ingressus, Tolonium quod veteribus Taurcenium dictum putant veterem Massiliensium coloniam, & Turrim quæ portui imminet cepit, cepit & Arelatas quondam Sextanorum Coloniam, tum Aquas Sextias & nonnulla alia minoris momenti oppida deditione accepit. Massilia terra marique obsidione cingitur, etenim quoniam nec vallo nec fossa nec lateralibus propugnaculis munitam esse satis intelligebat, paucis insuper defensoribus & rebus quæ ad propugnandum vsui sunt firmatam facile hanc sibi deditum iri confidebat. Verum à Rege Francisco præmissa cum ducentis cataphractis tria peditum millia Massiliam vbi aduenerunt, tanta celeritate operi faciendo incumbere ceperunt, ut paucis diebus tum militum tum ciuium industria vallo & propugnaculis cincta eo loco esset, ut hostibus obsidio ignominie ac dedecori futura videretur. Quod etiam tum accidit. Borbonius enim & Pifearius castris collocatis ita crebris eruptionibus & machinarum è muro strepitu excepti sunt, ut facile intelligerent urbem fortibus viris non carere. Negant annales ab vlla hominum memoria talem in his partibus pugnam pugnatam, neque tam illustrem vsquam à nostris reportatam de hostibus victoriam.

De

De Carolo de Cazauls Massiliæ Consule seu potius tyranno, qui in partes Hispanorum deflexerat urbemque eis tradere constituerat, adeo ut Carolus VIII. iam, cum aliquot trimibus in portum receptus esset, opera cuius clarissimi Domini de Libertat cæso perduelle, quemadmodum Massilia in manus Ducis Guisij qui nuper Gubernatoris titulo in Prouinciam venerat, & in ea vrbe Regi asserenda summam diligentiam adhibuerat, tradita sit diximus alias in Gallia Christiana anno 1595. num. 25. Nec pratermissi Merargi nobilis Dynastæ Prouincialis, sed ingenita patriæ atque familiz fidelitate degeneris perfidiam, qui cum Hispanis de prodenda ipsis vrbe, pacto conuenerat. Captus enim capite pœnas luit. Corpus in quatuor partes sectum & totidem palis affixa membra, caput in maiore Massiliæ porta hastæ suffixum &c. Ibidem anno 1604. num. 3.

De libertate Reipublicæ armis sæpe vindicata aduersus Berengarium Prouinciæ Comitem, ac deinceps Carolum I. eius nominis Comitem Andegauensem enarratum est superius anno 1257. & 1237.

§. IV.

Clari etiam bello in hac nostra ætate Massilienses.

PRodeat primus in hanc lucem *Cosmus de Valbelle* vir & morte toti Galliæ conspicuus, cui diuina fors Antonium de Valbelle bellicæ nâuis præfectum, & matronam nobilissimam, nomine æ reipsa Felicem, parentes dedit. Quid opus eum celebrare, qui sua ipsius industria constantiaque pene incredibili ad supremum ciuiliū honorum fastigium prouectus est, nihilque habuit in eo splendore antiquius 30. annorum cursu, quam ut priuatū prius bonum publicum fieret & ciuilem omnibus felicitatem pro sua sapientia dispensaret. Dubiam interim sensit vir tantus fortunam, multi qui hominis existimationem non audebant aperte inuadere, cuniculis oppugnare apud Regem Christianissimum non desinebant. Peruicit tamen veritas, nec mendacio passa est se opprimi imo (quo nihil dixeris splendidius aut magnificentius) Regem ipsum & Cardinalem Richeleum patronos innocentiz, ac dignitatis suæ assertores sortitus est, quia in omnibus causam regiam tuebatur. Ex quo non exiguum fidei suæ fructum tulit. Adhuc loquitur regia munificentia nouos honores ac titulos, quibus eum auxit, non silet centum Cataphractos milites & bellicam nauim cui præfectus est & nomen fecit. Hæc inquam theatrum gloriæ perinde illi fuit ac præmium, quam legato suo committere, rege annuente, noluit. Quin etiam superfuit ei fere octogenario animus, ad pericula belli sustinenda, cum enim anno à Christi natali 1638. inita fuisset cum hostibus pugna naualis, nihil omisit eorū quæ magni nominis duci possunt esse ornamento, tandiu vitæ prodigus pro suæ nauis libertate ac gloriæ fortiter dimicauit, donec tandem multis partibus numero inferior, sed virtute maior, hostiliū nauium multitudine oppressus, conceptam de sua celsitudine, ac virtute animi opinionem, suo sanguine testatam reliquerit. Quem æternum viuere decuisset, nisi omne quod ortum habet mortalitas consequeretur. Tam honorificum pignus Genuam delatum, & Iustinianæ principis familiz monumento repositum, vbi magnus vir iacet, qui magnus vixit. Tumuli hoc elogium posuit bene merenti mœrens nobilis Massiliensis B. De Vias Anno 1638.

D. O. M.

Siste Viator

Ea quæ super hoc marmore loquuntur edisce.

Nullum hic ossuarium, nulli cineres teguntur, quibus terram leuem depreceris

Nec aggrauantur manes, qui terras, mare, & cælum aduolant.

Cenotaphium ponimus.

In quo nobilis Cosmi de Valbelle clarum nomen,

Clariorem famam venerare.

Perfecit annis LXXI. quos vixit, ut vinceret innumeris.

Patria, quem bis sub consulari purpura præsentem coluit,

Nunc lugeat amissum

Et ut semper viris maximis popularis linor obstrepis,

Cuius virtuti lippientibus oculis inuidis

Nunc lacrymantibus inuides absentia.

Rexit

Rexit in Republica cum integritate & applausu dignitatem. Fuit in privatis cum comitate affectum, cum omnibus benevolentiam.

Sed hac municipalia sunt.

Maius decus superest, quod Regali obsequio est obsequutus, nam sic pro Regia maiestate functus ubique vixit, ut etiam pro illa vicerit defunctus super sua triremi Nearchus, cum partes inbensis ageret.

Militis fortius peregit

Hispana classe prius debellata duodecim vulneribus strenue pugnando transfixus, ad foros datus est. Minus ab his sanguinis, plus gloria effluxit.

Et quod in terris tulerat decus in mari latius propagavit.

Massilia cum generosa agendi sorte cunas dedit

Genua cum publica & hostili laude tumulum

Quamque sibi sanam virtute comparat, sui parentando

Immortalem posteris relinquent

1 Sed ecce reuocor ad superiorem illam pugnam fortunatam quidem Gallix, Massiliæ vero luctuosissimam, in qua cecidere multi primariæ nobilitatis, quorum funere commota ciuitas, bene meritis de Principe, de patria, de ciuibus lacrymis parentauit. Vicerunt illi sed non incruenta victoria, quod naturæ debuerant asserendæ Regis gloriæ exoluerunt. Hos luxit æternumque lugebit Massilia, imprimis vero Cosmum D'Arene, Philippum de Valbelle prædicti Cosmi de Valbelle filium, & paternæ iam virtutis certum æmulatorem, Franciscum de Mouïax, Antonium de Felix Dominum de la Reynarde, Thomam de Village equitem Melitensem, rem manu fortiter gerens se velut mactandum obtulit omniaque & summi Imperatoris & egregij militis officia impleuit. Vnde tanti viri meminisse non potest patria sine lacrymis, cui summa fuit pectoris & animi amplitudo, quem vel ipsa natura suis beneficiis & muneribus adeo locupletarat, ut omnia perbellè & cum venustate ageret.

3 Nec postremas in hoc ordine partes tulit Guillelmus de Felix. Hoc sane felix quod felicitatem acceperit à genere, hoc feliciorem quod felix fieri virtute, quam sanguine nasci maluit, felicissimum hoc demum quod votorum summam felicissime sit assequutus Felix ager creditam sibi à maioribus felicitatem fecit suam, qua familiam, qua patriam bearet. Nec tamen omnia felicitati debere existimandus est; naturam non expertus est noueram ille, cui felicitas a dicta videbatur. Quæ naturæ debeat si roges? repete splendorem generis atque antiquitatem, quam ductam à subalpina regione in Gallias suo & Franciæ splendore ac bono non dispari traduxere maiores illius. Si quæres quanam illi fuerint? da veniam, amice Lector, si dicam breuius quæ copiosius accipias ab aliis, imo & quæ vix te fugere possunt. Ignoras Ludouicum illum de Felix quem singularis in expugnatione Insularum à S. Honorato, & S. Margareta virtus fecit apud omnes clarissimum. Ignoras illius fratrem Antonium de Felix virum eruditum & omni doctrina excultum, qui sortem ipsam quantumuis vagam & incertam stabilierit omnino, egregio illo libro quem ad conciliandos municipalium honorum ambitu inflammatos Massiliensium animos, de sortis electione conscripsit. Opus hoc tantum ne sine præmio abire pateretur fortuna parumque grata videretur? Consulari illum induit purpura qua ornatus ita consuluit patriæ ut omnibus & ad hoc officium necessitudinis & ad reliquum tempus semper fuerit gratosus. Ignoras quid vtriusque frater Iacomarius fortiter egerit in Rhetelensi prælio? quid apud subalpinos? Ignoras denique his omnibus antiquioribus tot equites Melitenses? Hos omnes & longe plures nobilitate & virtute insignes naturæ debet Guillelmus, hoc tamen non ingratus quod virtutes quibus claruere singuli vnus ipse in se collegit generisque nobilitatem quam à maioribus longa auorum serie, imo & ab ipso S. Cypriano de Montolion Tolonensium Episcopo & martyre, materno sanguine acceperat, reddidit etiam cum fœnore. At quæres si tantum felicitati, si naturæ debeat, ergo quid sibi? Nihil ne? Imo omnia, fortitudinem animi & constantiam, sine qua inanis & pene nulla felicitas, & in gloria nobilitas, vtrique ita copulauit ut ad illud humanæ laudis fastigium peruenisse videatur, quoad progredi potuerit herois inuictissimi decus & celsitudo. Cum enim in eodem, de quo supra, nauali prælio principi naui præesset Guillelmus, ubi præsens coram erat classi Præfectus Dux Ponticurleus, ut quam inferre tam excipere mortem paratum se ostenderet, è prora scopum hostibus obiecit sese, ac dum Ponticurleum Ducem rapide nimis euntem ad victoriam prosequeretur, ad Regiæ triremis foros, plumbea frequenti traiectus glande gloriosus occubuit.

⁂ Sepulchri

Sepulchri monumentum.

Guillelmus Felix Massiliensis filius nobilis Ioannis Baptista, Illustriss. & Potentiss. Caroli à Lotaringia Consiliarij & summi Ministri, & Dom. Margarita de Montholion antiquissima S. Cypriani Tolonensium Præsulis familia; nepos Ludovici Consiliarij & quæstoris regij publicaque pecunia ob maritimas expeditiones Præsecti, & Dom. Blancha de Laurens; pronepos Philippi qui primus ultra centum annos in urbem Massiliam se contulit, & Dom. Magdalena de Beux cuius sorores nobilissimi Lazarus Doria, Ioannes de Bonifaciis, Ludouicus Diode, & Robertus Cappel in matrimonium habuere; abnepos Claudij & Nobiliss. Isoarda de Pernssiis Domina de la Ferratiere; adnepos Philippini Transalpina familia clari ex loco Rippollarum Taurinensis Diocesis orti, & Dom. Sybilla de Arthusia; trinepos Antonij & longa maiorum serie qui fenda de la taconiere, Villarfoucardi renuerunt, suaque propria virtute clarissimus amisit vitam, at non perdidit, amisit animam, potitus est gloria.

Anno Domini M. DC. XXXVIII.

Felix nomine, felicior animo, & gloriosa pro patria morte
felicissimus, vixit annis XXXV.

Inter hos etiam lucet ignes Guillelmus de Montolieu cuius nobilitas iam à millenis supra ducentos annis, purissimo ducta fonte Præsulum sanctissimorum, equitum Melitensium, Prætorum, Consulium civiumque in orbe Massiliensi clarissimorum, incorrupto subinde tractu clarior ad posteros defluxit. Is cum perhonorifica legatione apud Christianissimos Reges Henricum IV. & Ludouicum XIII. perfunctus esset, parique dignitate Consulatum gessisset, legatus Constantinopolim missus est, ubi magnitudinem animi sui cunctis admirantibus explicauit. Verum alio me vocat redeuntis legati gloria quam anno 1638. in illa supra laudata pugna nauali immortalē sibi peperit. Nauis cui præerat compinus ab aduersis hostibus premebatur, cum interim post acerrimum utrimque conflictum, harum altera sibi cessit tunc ille in omnium trepitatione, ad milites suos stricto gladio conuersus, Vicinus, inquit, O Socij. Nauis nostra est, habete fortitudinis vestræ præmium. In cuius lætitiæ sensu finem vitæ reperit immortalitatis corona donandus.

Hic me lubentem ac volentem trahit ad suas laudes Antonius de Valbella, Regi à Consiliis, & in maxima orientalis oræ Præfectura iuri dicundo supremus Legatus, generis huius ac stirpis nobilissimæ in prope quingentesimum annum, feliciter propagata soboles. Quid prius in te suspiciam hæreo, vir nobilissime. An in aurore magnitudine, tuam dimetiar. Sed maiorem: An perspicaciam, ingenij contempler? qua vel oculatissimos supra es. An in rebus agendis industriam? quæ toties patriam tutam præstitit. Sed hæc naturæ decora magna certe, doribus tamen animi sunt minora. Suspicient posteri tuum illum in potestate maxima modum, suspicient, inquam, magnam indolem in summo Magistratu ita temperatam, ut te, qui par eras autoritate principibus viris, sponte tua indicta forte infimis æquaueris. Quod sane idcirco laudabilius est, quia raro sponte descenditur. Suspicient etiam posteri illam animi magnitudinem, qua fortunam utramque æqualiter superasti, aduersam quidem quam expugnasti, prosperam quam despexisti. Suspicient denique virtutum omnium chorum quæ in te vno ita sunt singulares, ac si essent singulæ.

Cumque Comes virtutis honos

Virtutes tuas quasi nobile famulitium stipat omnis generis felicitas, nempe locuples census, multiplex dignitas, numerosa familia, & quod caput omnium est vxor, tanti viri non impar, & non nomine quam omnimoda virtute *Felix*, quæ cum iam altera eiusdem nobilissimæ stirpis incerta sit tuæ familiæ non mirum est domesticam tibi esse, tibi que fore felicitatem.

COROLLARIUM X.

Massilia sapientia schola, studiorum mater, Artium Magistra.

VESTIGIA florentissimæ Academix Massiliensis, & ab antiquo fuisse, diserte prodit & laudat Midendorpius lib. 3. Academ. & nos supra capite 23. Massiliæ nostræ Gentilis: Et verò Græcanicæ originis oppidum cur non instituta & artes habuerit Græcorum.

rum? Cornelius Tacitus in vita C. Iulij Agricolæ. *Arcebat, inquit, cum ab illecebris peccantium præter ipsius bonam integramque naturam, quod statim paruulus fidem ac magistrum studiorum Massiliam habuerit, locum Græcia comitate & Prouincialium parsimonia mixtum beneque compositum, &c.* Nam hæc vrbs olim Græcis Latinisque literis sic abundabat, vt non Galli tantum eam admirarentur, atque ad eius instituta & mores suam vitam libenter componerent, verum etiam Itali, teste Rhodigino, huc potius quam in ipsam Græciam proficiscerentur quod Strabo & Alexander olim sapientissimos quoque Romanos fecile affirmant, quare Iulius Cæsar Massilienses viros doctos appellat & D. Hieronymus in epistola D. Pauli ad Galatas, *trilingues*, vocat quod Græcæ, Latinæ & Gallicæ literaturæ peritissimi essent. Marcus autem Cicero in orat. pro Flacco. *Neque vero te Massilia, inquit, prætereo quæ L. Flaccum militem quaestoremque cognosti. Cuius ego ciuitatis disciplinam atque gravitatem non solum Græcia sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam? quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinæ, linguaque diuisa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbaria fluctibus alluatur, sic optimatum studio gubernatur vt omnes instituta eius laudare facilius possint, quam amulari. &c.* Quare Romani eam semper munice honorauerunt. Strabo lib. 4. vbi de eorum Theologia, legibus & professione, ac studiis sic fere loquitur. *Hoc tempore primores viri ad eloquentiam, & Philosophiæ artes vertuntur, adeo vt cum ciuitas ipsa paulo ante barbaris discendi refugio remitteretur, & Gallos Græcis familiares comparasset doctrina ingens Massilia, vt etiam contractus Græca oratione scriberentur. Hac sane tempestate nobilissimos Romanos pro Attica peregrinatione eo ad capeffendas disciplinas aduenire suasit qui bonarum artium cupiditate capiantur.*

2 Quin etiam ab ipso capite nempe Massilia in reliqua non Prouinciæ modo sed vniuersæ Galliæ membra hanc studiorum curam & amorem diffusam esse quis ambigit? aut quis nescit accepta ab Orientalibus doctrina non ibi solum profeminasse, sed in Asiam, Galliam, Italiam, Hispaniam, Siciliam propagasse? Ita res est & ubicumque Græcicæ Coloniz, cœtus statim & exercitia doctrinæ. Quare Strabo ibidem. Hos igitur, inquit (nempe Massilienses) Galli videntes ad tales viuendi ritus eorum oria pronis disposuerunt animis, idque non modo per viros singulos, sed etiam per communia commoda: nam & publice & priuatim sapientes suscipiunt Præceptores mercede collata, vt de Medicis mos est &c. Valerius etiam Maximus lib. 2. cap. 1. Massilienses, inquit, ad hoc tempus vsurpant disciplinæ gravitatem prisca moris charitate populi Romani præcipue conspicui. Adeoque super reliquam Galliam fuerunt vt de Massilia æque atque de Athenis à Phylone scite dictum putarim *quod pupilla in oculo, in anima mens sine ratio, hoc in Græcia Athena, & in Gallia Massilia.* Tum alius breuiter ΕΜΑΔΑ & ΕΜΑΔΑ, Græciæ Græciam, eas dixit.

3 Christiani certe post tempora Apostolorum scholas suas habuerunt Alexandria, quibus præfuit Pantænus, Clemens, Origenes, Heracleas Dionysius, viri non in sacris tantum sed & prophanis scientiis doctissimi: quos Catechistas vocabant, à præcipua & maximè necessaria parte institutionis. Basilus eam officinam pulcherrimam vniuersæ doctrinæ appellat. Ex qua prodierunt Eusebius Emisenus, Basilus, eiusque frater Cæsarius. Vnde arbitror natum vt per exochen Alexandria nuncuparetur *αὐτὴ*, id est ciuitas, sicuti Asty dicebantur Athenæ peculiari ratione, quando & inibi Bibliothecæ post alia fuerunt mirabiles & loculi monumentorum veterum septingenta fere continentes voluminum milia. Propterea scienter Apuleius eruditos appellat Ægyptios: quin & à Macrobio dicitur mater artium Ægyptus.

4 Sed hanc & alias vetustate opinor, certe celebritate & gloria Massilia superauit, illas enim non nisi eloquentiam & Philosophiam duo præcipue studia habuisse, vix plura, testatur Lipsius in Louanio lib. 3. cap. 9. Nostra Medicinam, Astrologiam, Geographiam, Iuriprudentiā, Theologiam, denique omne genus doctrinæ quod ingenuum hominem deceat. Et verum est & pulcherrima ibi ingenia Pythias, Eumenides, Crinas, Carnidas, Pacatus, Oseus, Menocrates, Demosthenes, Petronius Arbitr, de quibus supra Corollario §. 1. & 2. Illæ Doctores nullos nisi à re & merito sciebant, nostræ titulos suos & honores suos habuere & donarunt. Fuit & Massiliæ Museum sed vixis doctis institutum, pulcherrimo inuento & quod dilaudarunt Hieronymus & post eum Gennadius in Catalogo virorum illustrium, Sixtus in Bibliotheca, Possuinus in apparatu sacro vbi de Saluiano Massiliensi Presbytero quem diuina & humana literatura instructum docendi ludum aperuisse aiunt docuisseque, inter cæteros Salonium & Veranum Episcopos, vnde Magistri Episcoporum nomen tulit. Quid velit sancta Synodus Taurinensis, haud plane scio de publica schola Massiliensi, id est in qua publice doceret S. Proculus Episcopus, & Presbyteros atque Episcopos

copos inſtrueret, niſi prærogatiuam ei conceſſam intelligas. *Vi in diebus tantum eius ſcilicet Proculi, in Eccleſiis Prouinciæ ſecunda Narbonenſis, inquit ſynodus, quas vel ſuas Parochias vel ſuos diſcipulos conſtiterit fuiſſe ordinatos primatum dignitatis haberet.* Nec longè poſt M. Vincentius Monafterij inſulæ Lerinenſis præbyter cum aduerſus omnes hæreticos tum præcipue ad ſepeliendas penitus recens emerſas Pelagij, Cæleſtij, atque Neſtorij hæreſes, pro deſenſione antiquæ Patrum fidei, ſumma induſtria diſertiffimū ſub nomine Peregrini elucubrauit commentarium his tēporibus apprime accommodatū, & in Eccleſia Catholica aduerſus quoscumque Nouatores ſemper profuturū, quem vna cum auctore laudauerunt olim Gennadius & S. Eucherius. Porro illū hoc an. 434. ſub Venerio Maſſilienſi Epifcopo nempe 3. ab Epheliſina ſynodo elaboraſſe ſe teſtatur ipſemet eius ſcriptor Vincentius cap. 42. qui quod de ſe dicat ibidem in Præfatione aliquandiu variis ſæcularis militiæ turbinibus agitatū, tandem ſe in portum religionis condidiſſe, vt ibi depositis vanitatibus ac ſuperbiæ flatibus Chriſtianæ humilitatis ſacrificio p'acaret Deum, in eam adducor ſententiam vt hic ille Vincentius Maſſiliæ prima ſtudiorum ſuorum tirocinia poſuerit. Florebat enim hiſ temporibus Maſſiliæ, *Sapientia ſchola* & ita Græcis Latinique literis abundabat vt non exterui tantum, ſed ipſi populares ac vicini imprimis eam admirarentur atque huc potius quam in ipſam Græciam ſtudiorum cauſa ſe reciperent.

• Quod Cæſarium Arelatenſem, Eucherium, Salonium, Veranum, ſapientiſſimos quoſque Lerinenſis Inſulæ Monachos feciſſe memoriæ publicæ habent: ideoque ipſum Cœnobium velut ſanctiſſimorum Epifcoporum ſeminarium, Maſſilienſis Academix fontibus irrigatum egregiis laudibus extollit Sidonius Apollinaris Carmine Euchariftico ad Fauſtum.

Occurrit ſimiliter in hac ſchola Oreſius, Nazarius, Venerius, Euſtachius, Proſper, Hilarius, Honoratus Maſſiliæſis Epifcopus. Vbi etiam S. Caſſianus Chryſoſtomi diſcipulus quem ob Magiſtri perſequutionem Maſſiliam vt ad publicum ludum Conſtantinopoli & Roma ablegatum faciunt hiſtori, cœtus habuit Monachorum æmulantium ſtudia virtutis æque atque doctrinæ. Et ita certum verumque eſt ne clariſſimos quidem viros abſtinuiſſe illis temporibus, quo minus & ipſi Maſſiliam peregrinari viderentur vt ſe noſtris oblinerent moribus, & traderent Magiſtris Maſſilienſibus in diſciplinam.

• Hanc vltra laudare aut deſcribere ſit ſoli lucem dare. Fatum deplorandum eſt quod iam tum cœpit ab anno 362. cum Iulianus Apoſtata vetuit, ne Chriſtiani Doctores humaniores literas ac liberales diſciplinās docere poſſent, niſi diis ſeſe vellent addicere, quo promulgato edicto, ſcholas deſeruere Chriſtiani, qui publice haſtenus ſumma cum laude in ciuitatibus profeſſi eſſent. Quod de Muſonio teſtatur Eunapius De Vit. Philoſ in Muſonio, De Procoreſio Athenienſi magni nominis Philoſopho Athenis docente S. Hieronymus in Chron. De M. Viſtorino quem ſubinde Maſſiliæ in Epifcopum aſſumptum fuiſſe demonſtrauiſus, in Maſſilia Chriſtiana an. 451. nobiliſſimo Oratore Romæ proficente S. Auguſtinus VIII. Confeſſ. 9. dum eiufdem memorabilem à Gentilitate publice antea factam ibidem Romæ conuerſionem deſcribit ibidem cap. 2. cuius exemplo exarſiſſe ardore fidei conſequendæ de ſe teſtatur. Tanta enim apud Ethnicos antea floruerat claritudine, vt ex Senatusconſulto quoddam Auguſtinus tradit confirmatque Hieronymus in Chronico, donari meruerit ſtatua in foro Traiani.

Ex eo quod olim potuerat in docendo tunc remiſit aliquantulum Academia Maſſilienſis, nec multo poſt rebus Chriſtianis labentibus artiumque etiam contemptu ſub Honorio & Theodoſio irruentibus in Galliam Barbaris capta & diruta à Gothiſ & Burgundionibus Maſſilia in peius ita ruit, vt eius pene interitus & diſſipatio conſequuta ſit. Manſerunt tamen vbique Academiaſum aliqua veſtigia in quibus laus hæc Carolo Magno ab Annaſium ſcriptoribus iure tribuatur, vindicaſſe doctrinam, & literas in Galliam poſtliminio reduxiſſe. Ille enim iterum à Roma artis Grammaticæ & Computatoriæ, magiſtros ſecum adduxit in Franciam, & vbique ſtadium literarum expandere iuſſit. Ante ipſum enim Dominum Regem Carolum in Gallia nullum ſtadium fuerat liberalium artium. Ab illo auctore Pariſienſis ſchola, mater pene dicam cæterarum.

At nunc Maſſiliæ pene iacent iſta & ſilent. Heu tempora! nam & heu iudicia dicam? Laciuiā enim orta & luxus & quæ alia opes ſequi amant venena ſtudiorum ac literarum, quæ muſas togæque in exilium eiecerunt, & ad illiberales ac ſordidas artes, formarunt, vt tunc cenſus Prouinciæ Maſſilienſis diuites habebantur. Militiam aut agros multi alij ſellularia opificia exercebant. Honeltiores verò & qui præter caput haberent aliquid in arte, quaſtuoliſſimas emendi & vendendi mercaturas faciebant. In nauicularia mirum quantum aſſidui & frequentes, præſertim hæc inuentus

quæ vnum id studium aut præcipuum iam colebat. Ideo & honos iis acque æstima-
tio. Sed ut finiam neglectus quoque doctrinæ, imo contemptus scholas minuit, mul-
tis non è plebe solum sed optimatum Reipublicæ, bonum ex hoc vno pendentibus ut
quam plurimum lucrifaciant, atque illic curas locantibus tædio literarij otij ac discipli-
næ. Vides igitur causas & tempora quibus florentissima olim Academia nostra deflo-
ruit, & ex gloria & copia non nisi umbram istam habet. O si rediuiua, statum aliquando
restituatur in pristinum! O si videam & fruar te, nostræ delitiæ; Tempestiuas expe-
ctanda est. Quamquam & ego eos qui præsumt hortor intendere, & illud Tertul-
liani, De Idololatria serio cogitare *Litterarum instrumentum esse ad omnem vitam.*

COROLLARIUM XI.

*Massilia nobilissimum Gallia Emporium, Mer-
catix & Opulenta.*

1. **P**LENAM & frequentem venalitorum ac Mercatorum fuisse hanc urbem, quid aliud quam magnitudo & productio ista celeberrimi portus ostendit, quæ non in vanitatem aut ostentationem concinnata est, sed quia res & copia poscebat. Eo verò situ est qui proxime Stoëchades insulas, tum inde remotio-rem Africam respiciat, & ex quo velut orbis meditullio, in omnes circumquaque regio-nes breuissima & commodissima navigatione itur. Atque hæc causa, quod opibus sic floreat, ut nulli alteri saltem in Gallia cedere videatur. Hanc opum copiam internum ma-re cuius littori iuncta & continens est, præcipuam tribuit, quia cum non reliquam mo-do Europam sed Asiam æque atque Africam illud obeat, seque in Oceanum per Gadira-num fretum exoneret, facultatem quæcumque & quacumque libet exportandi, tum etiam importandi præbet, etiam ex principibus mundi nationibus, longo licet maris ac terræ interpositu interiectuque remotissimis. Sola enim Galliz intermedia hæc vrbs, & Italiam, & Germaniam, & Hispaniam attingit, fluuiisque illigatur earum pene omnibus Prouinciis, qui per varios anfractus in maris tandem sinum Ligusticum aut Ligustico pro-ximum præcipitant.
2. In portu semper varia navium genera reperiuntur, vltro citroque in Orientem & Occidentem volitantia, ibique non solum ad pompam sed etiam ad periculum atque ad aciem præsto est Regia classis numero Triremium viginti octo, quas iniustis pene conse-quuntur vestigiis præliares & concertatoriz Naues quindecim. Prætoria cæruleo picta li-lisque aureis adscititiis distincta. Proprætoria munitione ac mole priori pene superpar. Cæ-teras nominibus vernaculis appellant *Le breze*, firmis ac rigidis sepimentis protecta, & ad cursum valens quingentorum armatorum acie & octoginta cannis æreis instructa. *Le Marchbourg* laxa & procera milites quingentos facili ambitu complectitur. *La Perle*, *La Licorne* *La Pucelle*, &c. Gaulus amplior inter eas & cataphractus, in quo par-tim residet Talassarchus, partim in Strategide præter naualem annonam bellicue in-structus & apparatus, valida Septingentorum militum manu comitatus, tormen-ta area ordinatim & interuallis circumquaque disposita quater viginti habet, pe-dali ore atque glande, non pauca alia semipedali, toridemque ballistariz iaculatio-nis ostiola. Digestus verò siue militum ad pugnam siue operarum ad navigationem hic ordo. Primum singuli in singulis nauigiis ac triremibus Ductores exercitus & eorum Vicarij seu subcenturiones, præterea inter gregarios antesignani postsignani & antepi-lani. Remiges viginti supra ducentos, æconomiz curatores, ærarij rationum Magi-stri, Amanuenses, Eretarchi tres in quauis Triremi; de Naucleris vnus siue alter; quin-que aut sex qui nominum vicibus ad clauum sedeant; nauticas operas viginti quin-que; quatuor Decumani mali & Carchesij concinnatores, æreorum tormentorum li-bratores circiter quinque, cellarios quatuor, remigum extra nauim custodes & comites octo. Quæ summis viribus potentissimas hostium classes ab hac tota Galliz ora mariti-ma & parte terrarum sæpe fugauit. Auxerunt nomen; facultates & priuilegia Massi-liensi Reipublicæ ob ingentia merita concessa: item religionis & iustitiæ obseruan-tia, ad hoc publicarum priuatarumque cura, adiuta parsimonia & conseruatrice im-perij concordia, expurgataque imprimis ciuitate tanquam præsentissimo commercij veneno

veneno infidorum rationis ac vsuræ mensariæ desertorum incolatu.

Hinc mercatorum & aduenarum istuc vndique terrarum commeantium tanta frequentia, quod iis in ciuitate vectigalium & tributorum immuni ac libera quæstuosissime nundinari & commercium omnium rerum cum Massiliensibus habere posse certo sciebant, quæ res incredibile lucrum atque decus non solum huic vrbi sed etiam vniuersæ Prouinciæ ac toti Galliæ conciliabat, replebatque insuper hominibus omnis generis artificiorum peritis. Neque facile alia vrbs reperiretur Trapezitis nauicatoribusque abundantior. Gens ab huius ætatis vitis ne dicam prorsus aliena sed & comitatis ac beneuolentiæ magistra.

Certum quoque illud longe lateque patentis commercij argumentum, coloniz frequentissimæ à mercatoribus Massiliensibus in varias pene vniuersi orbis partes ac regiones deductæ olim, nempe Rhodus, Genua, Calaris, Empuria, Latera, Agatha, Marseillanum Volæ Arecomicorum, Taureñtum, Telo Martius, Olbia, Antipolis, Nicæ Augusta subalpina, atque aliz quas in Massilia Gentili prædiximus cap. 7. Huius etiam nunc initæ aliæ operæ viam insistit, reique aromaticæ ex India, Bombycinæ ex Italia, coriariæ, frumontariæ, & holoschoeni ex Africæ Borealis ora, Gossipinæ, astaphidis, ferri ductilis ex Hispania, omniumque mercium ex omni tractu generatim & vniuersæ luculentam negotiationem exercet. Quid de populorum omnium externorum ac mercatorum ex omnibus mundi partibus, cum variis mercium, rerumque omnium generibus, eo cateruatim confluentium, maxima & quotidiana frequentia dicam? quis quæso maximopere ad stuporem vsque non est admiratus, rerum vniuersarum quæ excogitari aut desiderari queant, copiam vberissimam, ut quæ vndique omnia ab omnibus reciperet, eadem illa non tantum in vicina sed & in quacumque alia orbis licet longe lateque distita loca, velut è sinu largissime deprompta re-funderet.

Lego in Annalibus cum bello aliquo infauito Principes aut Dynastæ Prouinciæ vel in manus venissent vel obsidione premerent hostes, vel premerentur ab hostibus vel ex infinitis expensis contracta res eorum esset & adducta in angustum, redimias multorum millium aureorum scutatorum exactas esse ac soluiffe Massilienses, Fulgosius lib. 4. cap. 8. Audita inquit clade qua Romanos Galli affecerant publico funere mortuos Romanos prosecuti aurum quoque Romano populo miserunt ut facilius se à Gallis redimerent. Atque hoc Massilienses egerunt nondum aliqua societate aut fœdere Romanis coniuncti, sicut & illud donatium recens trium millium aureorum scutatorum quod ad luendum pro Francisco I. Rege Christianissimo inter pugnandum ab hostibus capto pependunt, magna item pecuniæ vis ab ipsis Carolo IX. Massiliam ineunti oblata, clauæque eximia pulchritudine aureæ gemmisque distinctæ, quas ipse Rex cum gentilitiis insignibus domum tulit, veteris suæ erga illum obsequij & fidelitatis indicium, & addunt historici grandes illas summas petitas aut suppeditatas, quia constabat Massilienses diuites esse. Hæc extra ordinem præter officiosa munera & largitiones alias multorum millium aureorum, quæ ex ærario eisdem largiri multa & magna solebant. Omitto quæ ministris & Palatinis horum Principum dedisse varia, testantur annales in tabulis publici status, qui ut ipse pro ingenio dominorum emendicantes & auari erant, vim pecuniarum non leueta corraderent.

Neque paruo steteret tot Regum ac Principum solenni apparatu urbem ineuntium frequentes exceptiones, Sancti Ludouici Francorum Regis anno 1250. Francisci I. & eius vxoris Claudiz semel, anno 1516. & iterum cum Delphino filio & Cardinale Lotharingo ac Magistro Regij palatij, anno post exactum ab obsidione vrbs fugatumque Carolum V. Imperatorem 1536. Harindemi, quem Anobarbum vocant, Turcicæ Classis ducentarum viginti trirremium Talassiarchi, pace cum Gallis inita contra eundem Imperatorem anno 1562. Caroli IX. cum Duce Andegauensi, & Henrico Nauarræ Rege ac Cardinalibus Borbonio, ac Guisio, & Annæo de Mommoranci Rei militaris Comite, cæterisque aliis Galliz Principibus ac Dynastis qui Massiliam ap-pulsus in hortum Domini de Bauffet primò se recipiens, ibi cum plerisque Palatinis ad conuiuium vocatus splendide & dapfile accepit anno 1564. die 6. Nouembri; Regina matris eiusdem Caroli Regis ad sedandas quasdam Massilienses non ita pridem exortas discordias anno 1579. Triennio post Mariæ Austriacæ marito Ferdinando II. Imperatore orbis, ex itinere in Hispaniam cum 40. trireribus diuertentis, anno 1583. Christinz filiz Ducis Lotharingæ, quæ nauim consensura Massiliz, cum sexdecim trireribus

bus in Florentiam traiceret, futura Ferdinandi Medicei Archiducis sponsa anno 1589. Caroli Emanuelis Sabaudiz Ducis è Prouincia, cuius ditionem ambiebat, in Hispaniam transitori anno 1591. Duorum è Turcicis Aulicis Principum Capiges vocant, quos Amuratus III. cum literis ad Massilienses delegarat, ut eos ad debitum Henrico III. Galliarum Regi Domino suo præstandum seruitutis officium induceret anno 1594. Margaritz Austriacæ patre, Carolo Archiduce Gretsensi in Stiria, matre Maria Bauariæ, quam in Hispania cum ingenti 40. triremium manu Albertus serenissimus Archidux deducebat Philippo III. despondendam anno 1599. Mariz Mediceæ Henrico IV. Rege Christianissimo sponsæ futuræ permultis ad cohonestandas nuptias additis Principibus viris ac foeminis, tum Italiz tum Galliz anno 1600. Ducum Serenissimorum Mantuani & Niuernensis eorumque coniugum, itemque Principis Condæ eiusdemque sororis Principis Arausioniz anno 1607. & 1608. Bosonis Regis Arelatensis ac Vuillelmi Geraudi sub eodem Rege militiz Generalis Præfecti anno 937. Annæ Britanniz Francicæ Ducicæ, quæ cum Carolo VIII. Rege Christianissimo primis nuptiis, atque alteris deinceps, cum Ludouico XII. coniugium iniiit anno 1480. Ludouici XIII. cum rebelles hæreticos bello persequeretur & Montempeffulanum obsidione cingeret, in Prouinciã digressi anno 1622. Caroli I. Ducis Andegauenfis anno 1257. Caroli II. anno 1288. Ludouici I. & Ioannæ coniugis anno 1351. Caroli III. anno 1481. Regum Siciliæ ac Prouinciæ Comitum. Berengarij Prouinciæ Comitis huius nominis 4. qui Beatricem Thomæ à Sabaudia Comitis sororem sibi despondit anno 1237. Clementis VII. Romani Pontificis Massiliam profecti pronepotem suam Catharinam Mediceam Francisci I. Regis Christianissimi filio secundo genito, matrimonio locaturi anno 1533. aliorumque plurium Romanorum Pontificum & Cardinalium quorum aduentum vidimus supra Corollario III. num. 1. & seqq.

7 Mitto alios sexcentos, quibus arcus triumphales, emblemata, elogia, conuiuia, pugnas siue pedestres, siue ex equo cum hastis luforiis, Nauales decursus, Pyrrhichicas saltationes, choreas ad fidium numerum, buccinarum ac lituorum clangores, tormentorum zneorum & catapultarum igniarias explosiones, vestis & armaturæ exquisitos ad pompam cultus, cæterasque id genus magnificas ostentationes innumeris pene sumptibus accurasse Massilienses ex ærario suo Annales nostri loquuntur.

8 Vultis & aliud argumentum? Illa in ornatum corporis & in supellectilem domesticam sapius effusior prodigentia, ille trabæarum virilium luxus, syntheses illæ cœnatoriæ, togæ illæ palmaræ, ac mulierum stolæ, purpureis, sericis, argenteis, & pretiosioribus limbis prætextæ, annuli, inaures, armillæ viriolæ & id genus omne lapillorum gemmeorum instructus, domi parietes pensilibus aulæis pretiosissimis conuestiti, tapetia, stragula, lecticarij ornatus holoserici, ac Phrygionij, totaque reliqua suppellex ab instrumēto materiæ & artis eximiæ luculenter parata, Erasmus in Adagijs, *in Massaliæ dicitur*, id est Massilia venisti. Suidas ait dici solitum de iis, qui cultu parum viris decoro vterentur, quod Massilienses luxu perdit, muliebre in modum ornarentur, Comis vnguento delibutis, capillisque religatis. Vicinæ illæ ac rusticæ ædes in tam angusto territorio tam frequentes & tam magnifico splendidoque apparatu, Generalypha delectationis voluptatisque gratia dumtaxat à nobilibus Massiliensibus constructa, vbi arte conficæ syluulæ arbores parentibus ramis generosis fructibus graues, sepimenta reticulata, feræ bestiz frequenti numero interdum conspiciuntur, nec sua etiam auribus, ex suauissimo fontium vndique discurrentium murmure hoc loco oblectatio deest.

9 Qui verò ruri vel agricultura vel piscatu vel naucularia; tum in vrbe qui vel aromatum mercaturam, qui coriariz, vel saponariæ, aut sericæ texturæ opificium alias fecissent, ex solo illo numero ac genere ad centum circiter viginti millia Massiliz, degisse ipsi audiuius, communi fama atque sermone. Atque hi si tam multi, quid aliarum deinde artium censes? nonne *ἀγρογῶν* & pro numero oportuit caupones, sartores, sutores, lanios, omne aliud genus esse; mihi videtur. Quid deinde honestiores ciues? quid magna illa & frequens nobilitas? quid affecæ eorum & famuli? Profecto si alterum tantum addam non peccem fortasse. Quid enim minus possumus hic quam ducenta hominum millia locare, at meo animo excesserunt.

10 Scio hæc nunc noua & inopinata. Sed nos vetera loquimur, & ita pro merito laudatum imus, & ab obliuione vindicatum de nundinis.

11 Anno 1318. die 16. Ianua. Massiliz vti cœptum iure solennis mercatus & nundinariæ celebritates.

celebritates. Dedit hoc & concessit piz memoriz fratris sui S. Ludouici Tolosani Ept-
scopi, ac bene de se meritis Massiliensibus Robertus Rex Siciliz ac Prouinciz Comes sin-
gulari diplomate, quod in acta perscriptum habetur lib. statut. pag. 314. Duas item alias
superioribus adiunxit nundinationes Renatus Rex, vnam die Natali Ioannis Baptistz, alte-
ram die S. Martini, vtramque decem dierum spatio celebrandam, similem concessum
facultatis à principe postulatæ pro nundinarum immunitate die 29. Septemb. S. Mi-
chaeli sacro impertitus dicitur Ludouicus XII. Rex Christianiss. & Prouinciz Co-
mes. Recentiori ac nouo rescripto suo Ludouicus XIV. eo abundantius auxit splendorem
& celebritatem, quo ampliorem futuram edixit in nundinis S. Lazari in diem 3. Augusti
adscriptis. Vestigialium & stipendiariorum munium omnium vacationem & immunita-
tem, anno 1654.

COROLLARIUM XII.

Massilia forensis & iuridica.

POTESTAS, Consules, Iudices, præcipue erant dignitates in foro Massiliensi.
Potestas vulgo Podestat quam instituerant Massilienses in statu Reipublicæ cum
à iure & dominio Vicecomitum patriæ libertatem pecunia redemissent anno
1214. à ciuibus eligebatur plenissima autoritate Princeps. Inter Iudices, trium
supremus, summi imperij potens eodem munereungebatur quo Vicarius, eosque legendi
ac designandi prærogatiuam sibi vendicabat Potestas Consules (qui & Baiuli, siue scindi-
ci, siue Rectores olim dicti sunt) ex Politiz institutis dumtaxat & legibus normaue ciui-
lis disciplinz Rempublicam administrabant. Iacobum Carneuale patria Mediolanensem
Massiliz ciuitate donatum, eximia singularique virtute virum, magistratus illius Aristocra-
tici siue Potestatis induxisse exordium commemorat Iustinus in Annalibus Mediolanensi-
bus an. 1223. cuius ordinis impressa vestigia diu posteris sequi non licuit, quoniam paucis
post annis vrbe subacta in ditionem potestatemque suam, Prouinciz Comites in Reipubli-
cæ forensis constitutionibus decretum interposuerunt, quo in variis Massiliz tribunalibus
tribus statutis iudiciis, cuius liberum foret, prima in ius vocatione litem suam apud ipsos
singulatim disceptare. Sic tamen vt in Aquis curia Iudex Maior prouocationum ab infe-
rioribus Massiliensibus cognoscendarum, tribunal obtineret. Qui vero propter eiusdem Iu-
dicis Maioris absentiam Massiliz substituebatur, Vicarius vel Accensus causas in futurum
iudicium, idonea serie digerebat, de quibus ipse Iudex Maior certis anni temporibus Massi-
liam accedens, ex inspectis autoritatibus penitus decideret, omnemque controuersiam ex-
hauriret.

Anno 1483. Ludouicus II. Francorum Rex vt Comitatus possessionem quam ipsi Caro-
lus Renati nepos testamento reliquerat adipisceretur, eximium Palamedem Forbinum ho-
minem Prouincialem, & qui suorum mores nouerat, Proregem præstituit summa potestate
& imperio datis, vt criminis reos aut Capitis postulatos restitueret, & quæ summi essent impe-
rij, quod nullis posthac cōcessum est Proregibus. Mortuo Ludouico Carolus VIII eius filius
pro recuperando regno Siciliz multa præclare in Italia gessit. Hic primus omnium an. 1486.
mese Octobri Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij & terras quæ illis adiacent regno (quoad
protectionem tantum) vniuit. Hac lege, vt Comitatus ipsi proprium nomen, dignitatem,
statuta, consuetudines, mores, priuilegia, libertates & immunitates retinerent. Hinc Massiliz
forum ciuile in ea perstitit iuris administrandi formula ad annum vsque 1515. quo per de-
legatum à Francisco I. Dominum *De Feu* Curiz Parisiensis Præsidem amplissimum, in pu-
blicis ac solennibus Massiliz Comitibus de illo priori abrogando Iudicum Magistratu tracta-
tum est: ac postulatis nomine Reipublicæ à Ioanne Vega Iurisperito & Ioanne Hugues
Mercatore omniumque generum atque hominum votis concessum est, vt directæ ad Sena-
tum Aquensem prouocationis Curia institueretur, quæ supra Chlamydarum Prætores, sex
complecteretur Magistratus Iuridicos, è quibus duo Iudices, alter Curiz Præses, alter se-
cundariæ vicis Præfectus siue Propræses, Consiliarij duo totidem litium Regiarum actores.
Habent in omnes vrbs ciues & incolas non iuris modo dicendi de omni generatim & vni-
uerso causarum genere, sed vltimæ etiam pœnz ac necis potestatem.

Primus in hoc Senatu à Rege Christianissimo lectus ac designatus Præses anno
1536. ordinem ducit ille idem Ioannes Vega vir inter tot æquales vnus omni genere

Ggg 3 laudis

laudis excellens ac de Republica Massiliensi bene meritus. Demortui vicem proximi suscepit anno 1553. gener ipsius Baltasar Catin, vir præclara eruditione atque doctrina. Posterior secundariæ dignationis ac iurisdictionis Curia à priori diuisa rigorosam olim nunc (summissionis vulgus appellat) constat primario Prætorè iuridico, tum Proprætorè & iisdem quatuor Magistratibus mox supra laudatis. Neque alia in hoc iure agitur causa quam de syngraphis ac nominibus in quibus contrahentes sigillatim, id genus curiæ ac iudicis dignitati se suaque permiserunt.

- 4 Tres alij præterea Iudices, quorum primus Palatii Iudex, alter S. Ludouici, tertius S. Lazari dicitur, de sella etiam ac tribunali pronuntiant, in quo litigaturi plebei homines & illiberalis opificij artifices, iudicio inter se contendunt. Iuris verò dictionem cum Viguerio vt aiunt siue cum sagato Prætorè communem habent ac de summa litis siue Capitalis siue realis damnatoriam sententiam ferunt. Saluo tamen prouocationis ad Senescalliam iure intercedente idque Caroli Siciliæ Regis ac Prouinciæ Comitum cum Republica Massiliensi conuentum firmatumque fuisse constat ex tabulis signatis anno 1257. quod deinceps rescissum anno 1564. Carolo IX. Francorum Rege demum Henrici III. auctoritate instauratum anno 1581. perseverat ad hanc vsque diem, & in sua pacti veteris firmitate permanet. Postremi duo, quotannis à Consulibus recens & eodem ipso die creati leguntur, ex Causidicis in Prætorio assiduis. Prætor quoque annuus (Viguerius vulgo) de trium numero quos è primaria vniuersæ Prouinciæ nobilitate, Massiliensis Reipublicæ concessus suffragiis declarat, à Rege deligitur. Iudex Palatii, Magistratus iure quidem ipso Institutionis annuus, sed redempti muneris pretio tributis ærarij Regij soluto perpetuum sibi fecit. Prætorè ad triennium præfuisse aliquando testantur annales anni 1563. & 1564. quibus lictores viginti mercede regia conductos attribuit Carolus IX. vt eorum opera in nefarios parricidas & capitalis criminis reos, qui tunc impune grassabantur, animosius & celerius animaduerneret. Id primum iure prærogatiuæ Equiti nobilissimo ex illustri genere clarisque natalibus De Sado indultum fuit, viro singularis integritatis ac multis magnisque rebus spectatæ. Quem sequutus Antonius De Risse Honorati Comitum De Tenda Magnus Oeconomus, post exactum Prætoræ triennium, affectatæ perpetuitatis suspicionem præbens repulsam passus, in omnium Massiliensium odium grauissimum & offensionem incurrit, causamque dedit ex occasione Regio Edicto quo rescissa in posterum triennij lege, statutum est vt certo tempore Prætoris electio quotannis rediret, cuius honorifica acceptio in fastis ad Calendas Maij adscripta in aula Comitialis Basilicæ magno concursu honestissimorum ciuium celebratur, sacramento prius in ea ipsa Principis verba quibus Prætoræ defertur accepto, per delegatæ à Rege in patentis formulæ syngrapho cognitionis Iudicem.

- 5 Quarta rei maritimæ Prætoræ seu Iurisdicctio, nulla Massiliæ fuisse reperitur ante annum 1555. quo Franciscus I. duas supra quadraginta Triremes & piraticos quatuor lembos seu myoparones duce ac Præfecto classis Andrea Doria, eiusque nepote Antonio Propræfecto in portu Massiliæ magnis sumptibus alere cœpit ac fouere visum Prouinciæ Proregi, qui tunc Gallicani Mediterranei imperio potiebatur, per vicarios sibi ex tempore substitutos de lite rerum maritimarum in foro palam pronuntiare ac iudicio decidere; sed non multo post Claudius Comes de Tenda in Proregem & Talassiararchum electus bono & commodo publico satius futurum duxit & cautum voluit, vt huic Prætoræ sicut & cæterarum sua quoque maneret stabilis & certa possessio, haberetque causarum forensium cognitorem adiunctum in procuratione officij.

- 6 Atque his quatuor intra Regij Palatii aream priuata cuique & instructa designatur exedra.

- 7 Quintum pro Mercatoribus institutum à Renato Rege Siciliæ anno circiter 1472. tum edicto Caroli IX. Francorum Regis confirmatum anno 1565. Consilij Conclauè in quo non inter alios quam mercatores ac de mercimoniis recuperatoriæ actionis lite certatur Duo præfunt Iudices, alter è primo Nobilium ordine, quibus etiam liberum est in Prouincia negotiationem agere, alter è mercatoribus. Toga promissa è serico lanthino donantur à ciuitate, qua recti tanquam ex nota designati magistratus pro Tribunali sedeant. Creantur eo ipso die quo Consules, per suffragia Politici ciuium conuentus, eisque mediæ Comitialis Prætorij ædes tribuuntur in forenses exedram.

- 8 Sexto Tribunitiæ sunt & Piscatoriæ leges, per quas iudicium ex æquo & bono & sub compendio redditur à quatuor uiris (vulgo *Prendhommes* siue Probi homines) piscatorum appellantur, seorsum ac priuatum sibi habent conclauè, in quo causas agant & lites omnes suas

fuas & contronefias de pifcatorio quæftu fupremo iudicio decidunt. Sortitione ad ftatum S. Stephani feftum diem quotannis cernuntur, quo die ad Comitæ publica vocati tenentur in ea ipfa verba quibus à Prætorè deferretur, iurandũ accipere. Certum eft conftatque inter omnes ab annis retro iam actis circiter quadringentis pro eximia in ipfos Principum liberalitate pluribus auctos fuiſſe prærogatiuis ac beneficiis iuris præcipui. Tabulas proferunt quibus adſcribere Chirographum Renatus Siciliæ Rex anno 1452. & 1457. Ludouicus XI. Francorum Rex anno 1481. Franciſcus I. anno 1536. Henricus II. an. 1557. Carolus IX. anno 1564 Ludouicus XIII. anno 1622. Porrum cognomento *De Morgils* numerato pretium coëmptum à Renato Rege, legitimo iure poſſeſſionis ac domini occu- pant, facta iisdem poteſtate à Ludouico XIII. à Cornu Aquilæ ad Cornu De Leſtaque toto interiecto maris ſpatio piſcatum retiariũ, exercendi.

Cura Politica & Reipublicæ per trecentos Senatores vrbanos hodie gubernatur (ſi gra- uiora immineant) è quibus centum leguntur quoto quoque anno ad Comitæ ordinaria, & ex his centum, tres Conſules, quibus aſſidet forenſium cauſarum Patronus iſti omnes è nobilitate ac primaria Mercatura olim anno 1475. De Coſſe magno Prouinciæ Senecal- lo, obtinuitque ad annum 1586. cùm ſeditionibus de quibus Annales Vrbici, plebs ſe in- ſeruit & mixtio eſt facta. Nouatum ſæpe aliàs in hoc Reipublicæ ſtatu, & in electionis le- gibus præſertim variatum . ab Aymaro De Poiſtiers Domino de S. Valier Prouinciæ Prorege anno 1492. vt Comitæ & ambitionem à Duumuiris Iacobo Cepede & Iacobo Candole in Senatum iam pridem introductam extingueret, atque opprimeret. Placuit etiam Henrico d'Angoulefme Melitenſium Equitum in Gallia Priori ſupremo & Prouin- ciæ Proregi anno 1585. in hanc quoque cauſam autoritatem ſuam interponere, cuius ta- men rogationi poſt eius obitum interceſſere non pauci ac peruicerunt vt in re tam veteri deligendi Magiſtratus formula in priſtinum ſtatum reſtitueretur. Sedebant in Conſilio communi incedebantque in feſtis dierum pompis ſolennique apparatu cum purpura & epomide honoraria, & hætorum faſcibus cæterisque ſummi Magiſtratus atque imperij inſi- gnibus ornati. Mitro donatiua quibus tum ipſi tum Prætor Regius à Republica cohoneſta- bantur, quæ licet ad ſummam quinquaginta aureorum tanquam ad normam per litis re- latorem Dominum de Penafort Senatus Aquenſis exegifſet autoritas, tamen meo animo exceſſerunt.

Gubernatoris Maſſilienſis nomen ac dignitatem, quam Nobiliſſimus Petrus Bon Baro de Meolhon, opera & ſtudio generi ſui Domini de la Tour cognomento de Gondy, Veſtia- rio Regio Præfecti, ab Henrico III. recenti Diplemate inſtitutam in vſum nouum omni- no & inſolentem traduxerat, maiores noſtri, reſciſſo tandem eodem Regis edicto & inſti- tuto, compreſſam eſſe voluerunt, & vt ad priorem Proregis ac Senecalli Prouinciæ au- toritatem, à qua diuulſa & quaſi diſcerpta fuerat reſlueret: ſupplicibus non Maſſiliæ tantum ſed etiam vniuerſæ Prouinciæ omnium generum atque hominum votis, à rege impetra- runt. Nequicquam poſt parentis obitum pertinaciter annitente Claudio Antonio Bon Domino de Meolhon an. 1578. cuius extremos conatus ac ſtudia, Ioãnis De Pontenes, Co- mitis de Carces Magni Prouinciæ Senecalli, ac Ioannis Leon, Petri Bazan, Nicolini Ferrat Conſulum Maſſilienſium ſumma vigilantia penitus reſcidit atque irritos fecit anno 1583.

Quæ nuperrime coram & præſente Illuſtriſſimo ac Potentiſſimo Duce de Mercœur Franciæ Duodecimuiro, Prouinciæ Prorege frequentiffimis Maſſiliæ Comitibus in tracta- tione de nouo Magiſtratus eligendi modo deliberata, quæque deinceps regio diplomate ſupremi Aquenſis Senatus conſulto cæterisque autoritatis liquidæ ac plenæ intercedenti- bus præſidiis omnibus comprobata & rata habita ſunt, anno 1652. die Octobris 28. omnia ſunt poſita ante oculos & in ipſo, qui omnium hiftoriarum ſuperat fidem, quotidiano vſu collocata.

COROLLARIUM XIII.

Maſſilia ferax & agrorum amœnitate æque atque vbertate percelebris.

Mæ N V S hic campus eſt, qui nunc ſe aperit, pergentibusque pulchra facie occurrit, & curioſos ſæpe ad ſe trahit feracitas tot arboribus conſita, & amœnitas tot fontibus, piſcinis, pratis, vineis, hortis ac tanta ſegere delectabilis. Inſiſtamus igitur & fixo pede at- que oculo, pene dicam oſculo libemus, ſi allubet.

§. I.

Massilienses terra cœlique tractus.

1 **S**ita est Massilia, in agro Camatulicorum, qui inde vocabatur Prouincia Massiliensis, vt supra commemini me dixisse in Massilia Gentili cap. 1. Ab ortu ea regio versus Alpes maritimas & Varum fluuium protenditur.

2 Ab ortu ad Propinetum siue la Penes, vt vulgo dicitur, versus Albanix oppidum per duo circiter ac dimidium stadium, non plura, protenditur, ab occasu Maris tum Lybicum tum Hispanum litus contingens. Habet ad Meridiem portum de Poulmieres tertio ab vrbe stadio distitum in confiniis & vicinitatibus Oppidi de Cassis ad Septentrionem vt autor est Iacobus Liuron mensor agrarius in millenos quatuor supra trecentos passus ad vineam tegumento Albam siue Pagum vsque Des Penes & agrestem vicum vulgo *De Ramere* per latè patentes campos expanditur. Est autem in ipsa vrbe totaque eius regione omnium rerum, quæ sunt ad hominum vitam degendam & cultum necessarix, magna fertilitas & saluberrima semper aëris cœlique temperies. Vbi neque teilus nimio solis ardore torretur, neque frigore contrahitur, & incolæ perpetuo temperamento perfruuntur. Quod si quibusdam, quæ pauca sunt, carere videatur, ea facile peregrina nauigatione suppleantur. Agrorum tractus extremam circa montes habet planitiem, interdum horridam, saxis asperam, rupibus hemicinctam, qui tandem per axis Orientem inter & Occidentem oppositi per geminum cornu in mare desinit. Quæ quidem planities velut hemicycla septem omnino leucas Prouinciales continet quarum singulas millibus quatuor passuum Geometricorum distingui aiunt, longius latiusque progressura, nisi coniuncto vrbi continentique Maris Interni littore ac fluctibus circumscriptam se esse pateretur. Adificium Phocensium est Massilia, inquit Strabo lib. 4. sita in Saxosa regione. Fundos nempe illos sterilis olim ac desertos innuit atque indicat, vulgo appellant *Seon, Beaumont, Vineam albam, les Tourres* quorum in culturæ gratiam perpetuè deinceps factæ sunt locationes. Vbi meo iudicio frequens ac celebris habebatur alias origo gemmarum autore Plinio lib. 37. cap. de generibus *Carbunculorum. Nascuntur & in Thracia coloris eiusdem ignem minime sentientes. Theophrastus auctor est & in Orchomene Arcadia inueniri & in Chio. Illos nigriores è quibus & specula fieri. Esse & Træsenios varios internuenientibus maculis albis. Item Corinthios ex pallidiore Candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssipone scripsit, magno labore ob argillam sole adustis salibus. Nec est aliud difficilius quam discernere hac genera.*

§. II.

De flumijs & fontibus.

1 **F**lumijs duobus non pluribus alluitur territorium. Iarretum appellant minorem, ac priorem illum ab Aquilone fluentem, propinquius tenui quidem aluo sed eluendis pannis & irrigationibus utili. Ad alium vsque fluuium excurrit à quo exorbetur. Hic populari sermone *La Peauue* ab autoribus Yuelinus est dictus. Ab ortu ad occasum ad quinque minimum leucas oppidanum Massiliæ territorium Australe lambens, vago flexu ita montes à planitie disternit vt id sibi studio habuisse à natura videatur quo diuersissima soli discrimina seiungeret, & eo tanquam limite superaret. Tanta porro est magnitudine, vt ex eo riui frequentissimi per fossas & sulcos aquarios decurrant in prædia, cæmentarij structilisque operis mole trinas papyraceas, panneas, frumentarias, olearias & id genus omnes alias citantes. Ducitur & aqua perenni fluxu per lapideos cuniculos in urbem, & è receptaculis & castellis per labra vel saltus in varia compita effunditur. Nullas aquas nisi ex hoc riulo aduectitias vel ex suburbanis fontibus aliquot, potant incolæ. Fluuius ipse vbi accrescit palustria loca sunt, frugifera tamen alicubi & pascuis non ignobilia. Qua verò parte coniunctum olim habuit & continens Cœnobium Parthenium nostræ Domine de Yuelino à S. Cassiano fundatum, & ab Eusebia Abbatisa Virgine & Martyre per aliquot annos sanctissime administratum per sex aut septem ferme passuum millia, longe ab vrbe pelagus ingreditur.

2 Hinc montana quæ spectant Aquilonem, celsis edita collibus ac duris prærupta cautibus, vestitu tamen herbarum ac frondium densissimo viridantia, equorum, bouum, ouiumque greges luxurioso soli sui fortu nutriunt, vbi ad aucupia & venationes ferarum est affluenter

affluenter & copioſe. Inde campeſtris regio cis montes partim complanata, glareis & luto friabilis, frugibus tantummodo ferendis accommodata, partim monuoſa & cliuis tumuliſque diſtincta, ideo plurimi & non ignobilis vt olim, ſed vbi cura adhibetur laudari vini ferax, mutata poſterioribus vitium cultura maturataque ob denſitatem muſti, feruoris mora, fertque oliuæ & fructuum pene omnium copiam, qui arboribus naſcuntur. Sed & mellis ac frugum exiguo tamen in frumentis reditu, venationi quoque & aucupio apta eſt. Quas autem habet ad Yuelinum oras, illæ cædus aliquot ſyluis ornantur, quæ verò in mare deſinunt, ſalinas præbent, penitus admirandas, in quibus olim mediaſtini & vilia mancipia deſudarunt, vt ex vbere prouentu ſalariorum vitam ſuſtentarent. Ex ſuburbanis ſalubriora habentur prædia, procul à littore propter lacunas & ſaxa. Quamplurimi etiam fontes in his paſſim agroque vicino, ſalubri natura & conditione inueniuntur adeo vt pene omnium villarum ædiumque ruſticanarum de quibus infra mox Corollario XIV. arcolis, pratis, hortis, pecorum atque hominum uſibus magno cum imperu copioſas ac limpidas aquas abunde ſuffundant.

§. III.

De animalibus terreſtribus ac pecuariis.

AD notiora & propiora venio. Ex his animalibus quæ nobiſcum degunt, vt ait Plinius, magna nobis omnium generum pecoris copia atque præſtantia, cum certum ſit vnam dumtaxat vicinam oſtio Rhodani Maſſaliorico, & continentem Arelatenſis agri, plus quatuor millibus equarum alere, bouini verò pecoris mille ſexdecim non minus. Quam copiam etſi longe minorem in ipſo Maſſilienſi territorio, tamen ſat ſcio talem eſſe quæ alibi totis forte Prouinciis iſſique cultiſſimis deſideretur.

De ouibus quando noſtræ nihil inſigne præter cæteras habent, hoc tantum diſturi ſumus non deſici nos vberriſimo earum prouentu, cum Maſſilia haud procul multos ſpectare liceat paſcentes gregem quindecim millium capitum. Quod ſi alia quoque requiris, id quoque facit in rem noſtram, quod vndique peregrini mercatores lanis coëmendis aduolent. At caprarum fecunditatem tacere qui poſſim? tam frequenti in iis trigemino partu, vt ne gemino quidem domini multum geſtiant. Nam qua regione nec vite nec frumento tellus luxuriat, omnium fruticum genere apprime veſtita, cum primis huic animantium generi ſit opportuna: perinde ac ſuibus multis in partibus roboris, æſculi, fagi, ilicis nemoribus luxurians: Nec iam dico quæ lactis gratia in tanta odoratiſſimarum ſtirpium copia, nec quæ apum examina, atque in tanto thimi prouentu, quæ mellis præſtantia, quem liquorem vt volunt longe ſaluberrimum, domum à Deo frigida humentique ſeneſtuti tributum. Quiqueranus lib. 2. de laudibus Prouinciæ.

Iam verò feris animantibus quarum nimirum venatione non poſtrema mortalium voluptas ſtat, partim non deſicimur, partim vltro ſuperfluiſumus. Quippe libera promiſcuæque apud Maſſilienſes venatio pauperrimum quemque ad venandum etiam vltimo labore, ſpe pretij inuitat, cum in reliqua ferme Galliz capitalius fuerit feram quam hominem intermiſſe. Fama eſt nullum anni diem abire ſiue Dominicum ſiue feſtum quo ſupra quinque ſexve hominum millia cenſere aut inueniri non liceat, qui vel aucupationem vel venatum exerceant, Ruſſy lib. 10. hiſto. cap. 5. num. 9. Fibrorum quidem, lutratorum, vulpium, luporum, atque id genus procacium peſtium impenſe fecunda eſt hæc regio maritima. Gliribus Autumhalibus præcipua gloria fructuum gratia ſaginatis omnibus, tamen præcræſus adeps adimendus, cum ſic quoque præpinguem humorem vndique reſudent. Teſtudinum nobis luxurioſior prouentus uſuſque terreſtrium omnino vulgarior, nam quæ in humore vitam trahunt etſi guſtu non ſint aſpernabiles, tamen terreſtres & magnitudine & ſalubritate longe euincunt cibo iucundiſſimo & cum percoctum eſt, per ſe etiamnum odorato.

Leporum prouentibus non alia credo luxurioſior plaga præſertim in Inſulis. Sunt Arelatenſes in quibus cum inundans Rhodanus innumerabilem eorum vim conficiat, nullibi non emergunt, non emicant, vt ſi priuati homines venatum exeunt, bidui opera tum ducentorum facile numerum expleant. Quiqueranus lib. 2. cita. de laudibus Prouinciæ fol. 32.

- 1 **S**equitur aucupium. Sane earum auium quæ nobis vulgo appellantur *stardæ*, non alia ditiôr orbis Prouincia. Cynorum præterea, gruum, anserum, anatum videntur in insulis proximis Arelatensibus agmina tam luxuriosa, vt permeantibus iis, tenebræ subeuntium oculis obducantur. Pauonum, Turturum, Turdorum, Coturnicum non est quod enumeres copiam, nam & his dum sua tempestate mare traiciunt, aditum in Galliam præbet tractus Massiliensis. Palumbi, Corydali, Ascolopæ, & varia alia auium genera quæ præter Turdos, & Merulas mirti granula avidissime depascuntur, magno numero & habentur & curantur vniuerso eo cibo commendatissimo.
- 2 An vero adducam Perdicum prouentum incredibilem atque earum corpora vulgaribus interdum Gallinis magnitudine comparata? Harum sane montosis Massiliæ atque vniuersæ Prouinciæ locis summum pretium est in singula capita nummus sestertius aut Gallicus solidus nonnuquam. Nec pluribus dicturus sum Rusticulas, gallinagines aut tot palumbium genera, in vna animantium specie, haud aliàs tam variâ procacique natura. Restant aliæ superbioribus paratibus celebres multæ quotidianis cœnis, quas tantum municipalibus appellationibus nouimus, Latinis non item.
- 3 Vnum omnino & dictu mirabile de Cenchramo ac Ficedula (vulgo *Hortolan* & *Bequefigue*) non pigebit referre, aduenis & peregrinis auibus, neque enim pluribus mensibus quam Maio & Augusto in territorio nostro perennant, gregatimque mare transvolant declinandis frigoribus hybernis Massiliensibus. Nutriuntur porro & educantur frugibus & granis nempe milio, vnde Cenchramus Miliaria, nomen sibi sumit. Arboribus insident, non tamen eis nidulantur. Ficedulæ in faginario habitæ, si ficibus vescantur præsertim mammillaribus & caricis, ita farciuntur vt breuissimo viginti quatuor horarum intervallo ex iis quindecim aut sedecim ad trutinam æstimatæ inueniantur liberali ponderi pene pares. In nobilium mensis atque ipsorum etiam Regum ac Principum adicialibus conuiuiis cedunt in escarum exquisitissimas cupedias atque delicias, carne enim sunt firma, & quæ saporis prærogatiua cæterarum omnium volucrum carnem facile superat. In veribus torrentur tantum confixæ fœniculorum umbellis. Verno & æstiuo tempore gregatim volant, tantaque copia vt facile sit venatoribus quotidie quingentas sexcentasue in aucupij retia adducere, easque publicum toti populo epulum dare.

- 1 **H**æc de auibus nec multo pauciora habeo, quæ de piscibus dicam. Plurima & maxima in Massiliensi mari animalia cetacea siue magnæ molis pisces, è quibus Balæna, Ostrea, Delphini, Orea, Tursianæ, Lamia & quidem multorum iugerum quæque plura cubita impleant.
- 2 Anno superiori proximo 1651. in hoc mari nostro à Piscatoribus capta est Lamia, latus planusque piscis, & cartilagineus, *ἡ τὴν ἀκμὴν*, id est à gula sic dictus, quod magnam habeat gulam, tantoque voris rictu ac tantæ voracitatis, vt & loricatum hominem deuorasse alias compertus sit. Itaque de hoc intelligunt qui Ionam deglutierit. In huius certe Massiliensis visceribus Delphinos tres & vnum *Angelum maris*, vt vocant singulos pondo centum, immensos vorasse, paulo ante quam exenteraretur, deprehenderunt piscatores. Tanta erat corporis mole vt quinquaginta aut sexaginta librarum millia non modo adæquaret pondere, sed etiam excederet: sectamque in partes ac bifidam vix loco mouere aut ferre potuerint sexdecim dossuarij baiuli robustissimi. Cute porro scabra, os in anteriore erat capitis parte, vt in squatina & rana: & in eo hoc mirum videbatur quod dentibus plus minus ducentis sit refertum in vtraque maxilla, per quaternos versus dispositis, ad radicem latis in acutum & pyramidem desinentibus atque ad latera crenatis, quibus fabri aurarij plurimum vtuntur. Lamias enim qui capiunt ex earum dentibus magnum quæstum faciunt.
- 3 Delphini omnium licet Marium pisces (nam & in Ponto vbi nullum animal nec est, nec intrat, piscibus male uco, Delphini sunt) vt testatur Aristoteles, in hoc nostro mari plurim;

plurimi degunt & capiuntur. Velociffimum omnium animalium non folum marinorum eft Delphinus, ocyor volucre, ocyor telo, & in omne prope pifcium genus dominatur, fed & formæ pulchritudine excellit ac denique manfuetudine amoreque in omni marino genere reliqua facile fuperat. Hominem non expaufcit vt alienum, nauigiis obuiam venit, vt ipfe vidi, & alludit exultans, certatque etiam, & quamuis plena præterit vela. Multi vtuntur eius imagine in armis, vt eft Primogenitus Franciæ, qui apud nos dicitur Delphinus vtiturque in fuis refferis feutariis Delphino cæruleo in campo aureo, ex quo dicendum videtur, quod ille fit apud nos excellentior cæteris pifcibus.

Octo & quinquaginta circiter anni funt ex quo Delphini, in tantum excreuere numerum ac multitudinem, vt inde magnum sæpe damnum immaturo interitu nauicularij & pifcatores facerent, ideoque vrgerent in eos fententiam condemnatoriam, ficut olim Ecclefiæ fuit vfus frequentiffimus, nec non prorfus abfolutus intorquendi excommunicationis (fic enim nominant) in beftiolas frugiperdas aliterue hominibus incommodantes ac noxias quales Tom. 1. Mallei Maleficorum, & apud Chaffanæum Confilio I. iudiciales referuntur id genus fententiæ, cum Epifcopus Cabellicenfis Ioannes Francifcus Bordinus qui tunc ex itinere Maffiliam forte diuerterat, aduerfus prædicta animalia facras obreftationes adhibuiffet, & remediis Ecclefiafticis mediantibus compelleret ab hoc Maffilienfis pelagi tractu abire, nec tamen animaduersioni paruiffent cum effectu, iam iterata per feptem totos annos & continuata pefte Clemens VIII. Pontifex Maximus vifa certa informatione in iudicio facta, & ordinatione per ipfum Epifcopum Maffilienfem Fedèricum de Ragueau de damno per dicta animalia Maffilienfibus illato: quoniam huiusmodi damno nifi diuina ope fuccurri poffe exiftimaretur: attenta prædictorum Maffilienfium humili ac frequenti & importuna requifitione, maiorum veftigiis inhærendo Deum in oculis habens, in eius mifericordia & pietate confidens fententiam tulit, modo qui in fcripto Diplomate recitatur. Ordinans tamen ac diftrictè præcipiens prædictis Maffilienfibus cuiusque gradus, ordinis, ac conditionis exiftant, vt facilius ab omnipotente Deo omnium bonorum largitore & malorum depulfore tanti incommodi liberationem valeant promereri. Quatenus bonis operibus ac deuoris fupplicationibus iugiter attendentes, blafphemis & alijs peccatis præfertim publicis fedulo abftineant, &c.

In hoc quoque littore fpectatum captumque effe Tritonem conftat inter omnes marinum hominem, toto quidem corpore abfoluta fimilitudine, fed fquamis hispido, etiam qua humanam effigiem haberet. Vidit Renatus Siciliæ Rex & Prouinciæ Comes prodigiofam belluam ad ipfum miffam à Maffilienfibus, qualem Tiberio Imperatori nuntiauit Olyffiponentium legatio ob id miffa, vifum auditumque in quodam specu, concha canentem Tritonem, hac ipfa qua à nobis defcribitur forma. Neque à noftris Annalibus longè abeft quod addit Plinius lib. 9. cap. 5. eodem Tiberio Principe, *Contra Lugdunenfis Prouincia litus in infula fimul trecentas amplius belluas recipiens deftituit Oceanus, mira varietatis & magnitudinis, nec pauciores in fantonum littore: interque reliquas, Elephantos & arietes candore tantum cornibus affimilatis.*

De maioribus hætenus nunc de minoribus quique in delicijs habiti lautioribus gulis inferuiunt, aut faltem non fordidis & euincente inopia excufatis. Quiqueramus lib. 2. de laudibus Prouinciæ fol. 39. pag. 2. *Marinorum, inquit, pifcium apud nos palma Rhombo, huius non alia Prouincia, quantum exquirere potui aque ferax. Palmipedalem foleam, cui fecunda laus eft, carè vendideris fi nummo feftertio aut eo quem Galli folidum vocant. Iam qua ora Thinni, Pelamida, Pagri, Locufiarum promentibus. Scio octo millia Thinnorum aliquando Maffilia vno die capta, fane fordent omnino quatuor hæc marinorum genera vel mediocribus oculis, quantumvis multis Prouincijs defideratiflima. Si tamen Locufas excipis, qua genio quodam autoritatis tertium locum fibi vendicant. Oſtea nobis extrahuntur media copia, Mytuli nimia; qui etiam multis locis celebres cænas, noſtras nuſquam ſubire audent niſi è iure emollienda aluo inducti. Tellina luxuriant incredibili propagine & cochlearum concharumque ſpecies multa; præſenti quidem intuitu nobis notiſſima omnia, Latina nomenclatura non item: Murena antiquorum exemplis nobiliſſima Maffilia capiuntur & negliguntur. Aurata & Lupi nobis ad faſtidium nimij, multis Prouincijs fruftra defiderantur. Melanuri, Congri, Raia, Polyporum, Scombri, Afelli, Sepia, Cancrorum, Rubellionum, qui ex Pagrorum genere funt, perfacilis captura, honor nullus. Maior Sardiniarum in mari uſus, triremium nauigijs imprimis ſatis faciunt. Scio & alia marinorum genera qua capta quamprimum abiiciuntur, quamquam alibi non inhonora, qua quis noſtra citradium dicas, cum non ſine faſtidio conſpicias.*

Nec præteribo genus vnum pifciculorum nuſquam Ariſtoreli aut Plinio aut antiquorum cuius

cuius quod sciam cognitum: *Meletas* nostri vocant, bina distinguuntur specie, nulla figuræ differentiâ, modo corporis tantum diuerso. Has maiores non multum proceritate cunctant, crassitudine tamen vnciali conspiciuntur, colore omnes argenteo. Harum multo minus benigna occasio, frustra nisi placidissima serenitate vestigantur. Sapor iis omnino egregius & usque adeo suauitate alliciens, ut cum Arelatensibus recens harum prouentus inuehitur, quamuis oppiparos carniū apparatus statim reiiciant. Poteram nisi breuitati consulerem non obliuisci Cancrorum dulcibus vndis innatantium, Tincarum, Rugillorum, Percarum, Sturionum, Trucarum, Alosarum si non esset in immensum procedere velle, æquare dictis opulentiam infinitæ naturæ.

§. VI.

De arborum honore.

- 1 **R** Estant inanimata in quibus & plantæ atque in his tot luculenti ruris honores, & Odori flores & iucundissima poma, & nobilissima lignorum, vinum oleumque, ne vllum fileatur rerum naturæ opus. Horum quæ sit gratia in solo Massiliensi nunc dicturus sum pari quo cætera candore.
- 2 Vberius ac sigillatim Quiqueramus lib. 1. de laudibus Prouinciæ fol. 43. nam de culturis ac disciplina colendarum vinearum. Hinc Massiliæ patera de qua Plinius lib. 14. cap. 1. Iouis simulachrum in vrbe Populonia ex vna conspiciamus vite, tot æuis incorruptum, item Massiliæ pateram, Metaponti templum Iunonis vitigenæ columnis stetit. Etiam nunc scallis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Præterea cap. 6. De vinis generosis, Genera inquit, vini alia aliis gratiora esse quis dubitet? Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genna, inter Pyrenæum Alpesque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant succosum.
- 3 In oleo, gloria quidem apud nos Hispano præcipua, nunc tam culta tam opima sunt toti Prouinciæ oliueta, ut eam palmam nulli locorum simus concessuri.
- 4 Superest arborum gloria & ea quidem Massiliensibus opulentissima. Nulla regio nos vincit Citrorum omnigena felicitate, cum etiam salus & nemora ex iis habeamus. Tota Obiensium ora ea dote præualeat. Primum genus Arangiorum nomine, vbiq; notissimum, quamquam multæ & huius speciei differentiæ, secundum sub *Limonum* vocabulo continetur; tertium omnino pulchritudine admirandum, *Ponsiros* vocamus. Inde etiam Mellisophicum herbam Ponsiram vocamus, quod horum quadamtenus odorem repræsentet. Multa horum antiqui non nouere, & quæcumque nouere Mala Medica quasi diuinantes appellarunt. Summa gratia in omni Citrorum genere, quod trium annorum honores eadem ætate inhærentes arboribus conspiciuntur, si per possessores liceat, nam & istud seminum plantis accelerat. Ingens item gloria floribus tersissimis, & emaculati candoris, sane nihil in rerum natura odoratius, deportari non possunt quod triduo fatiscant. Ex his floribus stillatitius liquor elicitur odoris suauissimi & iucundissimi *Aquam napham* vocamus.
- 5 Iam non commendo Massilienses ficus, non Aptensia pruna: commendata enim omnia fama sua. Quamquam Massilienses ficus, cum recentes sunt parum gratiæ in mensis nostris habent. Alia species est nigrarum ficuum, quæ admirabili suauitate in ore colliguntur, & inungunt palatum prædulci & odore liquamine. Quin & vicissim Aptensia pruna apud nos non obtinent principatum, sunt alia breuiora rotundiora & nigriora quæ gloria superant. Punica quorum acini minimi digiti crassitudinem æquant toto Obiensi tractu solennia Porro ex innumera pomorum multitudine Paradisiæ primi laus saturato robore perfusis. Persica generis legitimi quamquam odore gustuque iucundissima atque etiam num aspectu, tanta gratia adest, ut gaudia promoueant, cuilescunt tamen adoptatis ex eorum adulterio Malopersicis atque item Persicomalis, quæ nostri vocant *Anberga*. Inde subsequuntur Armeniaca multiplici figura & gratia, atque Cærasa iuglandem corpore æquantia, Pyra quæ Moschi odorem præ se ferunt autoritate prævalent, Cydonia item figura varia, Amygdala, Granata, nam Mespila, Corna, Sorba, zizipha aliquando à puertili procacitate aut muliebri appetuntur. Mora nobis fere nullo in pretio sunt, nisi folia, ad vmbicum sericorumque vermium alimenta. Pimy etiam frequens nascitur cædua magis quam copioso fructu aut esui pergrato, non æque emergunt fructuum facies ex incisionum adulteriis

Mafsilia ferax & agrorum &c. 637

adulteriis citra nomina satis familiaria aut vſurpata. Iuglandes quoque ac præneſtines item nuces, quas Auellanas vocant, quamquam ingenti corporis compage pari breuitate pertranſeo.

§. VII.

De ſtirpibus minoribus & herbis.

VNde ad minores ſtirpes & herbas inclinat oratio Ac primùm ab his ordiemur, ex quibus compendia ſolemus, mox ea quæ ex deliciis tantum aut ad medicinã excolimus.

In primis ſunt oriza, manna, Cappares, Suber, Soldaciocum, Corallium, nam & hoc quoque quamquam ſaxea duricie plurimi autorum plantam eſſe volunt, de quibus atque id genus aliis quæ in hortis ſcruntur de peponibus mellitis, reticularis, roſaceis, de cucumere, cucurbita, rapo, paſtinaca, porro ſectiuo & capitato, allio, cæpe, lactuca, beta, cichorio, braſſica, aſparagis, apio, pulegio, carduis ſatiuis, origano, papauere, portulaca, coriandra, fœniculo vide Plinium lib. 10. Quinqueramum lib. 2. de laudibus Prouinciz fol. 46. & ſeqq.

Ne ſyluæ quidem horridiorque naturæ facies medicinis carent, ſacra illa parente rerum omnium, nuſquam non remedia diſponente homini, vt medicina fieret ſolitudo ipſa. Sunt enim nobis variz herbæ ſponte ſurgentes, quæ aliis in locis quam hortis aluntur, & ſic quoque vt difficili vita, vt Ellebori, Aloes. Hanc Stœcadibus inſulis luxurioſe prodeuntem vulgus noſtrum *Semperuivam Marinam* appellat, & tritam imponit omnigenis vlceribus necnon etiam vulneribus. Hippoſelmon Dioſcoridi, Romani olus attrum appellant, noſtri autinde detorto nomine aut quæſito digniori Alexandrum vocant Officinæ Petroſelium Macedonici appellatione, quamquam perperam nouere. Herba eſt Apij coma maiore & rotundiore; flore ſubuiridi, & minutifſimo, ſemine nigro calfaciente, & grauiter odorato. Ea vmbroſæ quæque fontium lacunæ nobis oppletæ ſunt, in viri proceritatem plerumque aſurgente. Multi & eximij apud nos vſus, & præcipue in acetariis, vulſis radicibus aſparagis tum incretis, ſæpe etiam crudis. Corallium quod præter album atque rubrum Maſſilienſis ora non nouit, proditum à Galeno atque eo antiquioribus eſt, appenſum ventriculi affectus iuuare, inde recentiorum experimentis certatim teſtatum. Noſtri multis morbis appendunt, multis tritum in pollinem propinant, nec non & alij ſeruefactum liquorem, ex eo vtilitate vbique admirabile. Xiluni magna copia iam nobis ſcater, ſed & aliis quoque locis. Nec ambigo Cariophyllum probe alat Prouincia noſtra, modo copia fiat Viuiradicum. Nam de Cinanomo, Caſſia nigra, & Gayaco facile ea ſpes animum efflauerit, quod vt appareat bonam præſtantiz ſuz partem, in tolerandis æſtibus debeant. An deſperandum de Thurca virga, Myrrha & Caſſia odorata? Minime ſi voluntas adſit.

Sefeli quod Græci *Μασσαλιότην*, Latini ſiler montanum, Galli ſemontain, magnum etiam adiuumentum præbere ad vſus vitæ neceſſarios reſtantur Matthiolus lib. 3. cap. 53. Plinius lib. 20. cap. vbi de Sefeli. *Hoc eſt, inquit vulgari notitia. Optimum Maſſilienſe lato enim grano & ſulæ eſt. Secundum Æthiopicum nigrum, Creticum odoratiſſimum omnium. Radix incundi odoris eſt.* Sane cum Turcica claſſis circa Maſſiliæ littora ſtaret quotidie eorum triremes in Schoecadas inſulas progreſſæ, herbis ſefe onerabant, idemtidem Turcis nobis exprobrantibus, quod cæci eſſemus. Nam ſi herbarum noſtrarum vires nobis perſpectæ forent, nos fere momento in opulentiam euafuros.

Arbor quoque inuenitur *Draco* à Latinis ſiue ſanguis Draconis appellata. Dioſcorides lib. 18. cap. 83. *Barbe-renard*, Sexamoides magnum, Serzene, Fannel ſiue ſumach, Vermiculum cuius fortitur vberriſimum beneficium Prouincia noſtra ſentit, vt inde in ipſam quoque Hſpaniam aſportari à mercatoribus ſciam, Coccum granum ſiue coccus Illicis glandiferæ ſeu Aquifoliæ noſtris popularibus Vermilionum appellatur. An ſit *κόκκος κροκίνης* Græcis non dico quod de eo Dioſcorides ſomnolenter tractarit, neque enim vacat exquirere ſine illud ſuum Kermes. Illicis nobis duz ſunt ſpecies, earum vna nulla dote in arborem adoleſcit, altera frutex exiguus ſesquipedali proceritate, lætiſſime viget foliis læuore præfulgidis, ſpinarum valle ambitis numeroſo ſtolone aſurgit in morem roſarij. A noſtris Fagi appellationem ſortitur. Prouenit locis planis quidem ſed in altitudinem euectis, exilibus & ſitientibus collibus & infœcundis. Igitur vere medio rotati imbribus frutices, Coccum iſtud profundum, tanta quidem cum iſtud matureſcit odoris ſuauiſſime & gratia, vt non Cibetæ,

H h h

Non

non Moscho, non Ambra, sed ne citrorum quidem floribus facile concesserit. Obseruatum est non ita pridem ex campo lapideo Arclatenſi agro hunc prouentum vndecim aureorum millibus æſtimatum.

- 6 Iam verò ſuccreſcentium è telluris ſuperficie rerum in delicias & voluptates, quæ regio vſquam toto orbe inſtructior, ditior, magnificentior. O tot honorati ſaltus, præſcelici Myrtorum copia, tot Artegiz circumuolutæ laſmino & Damascena roſa! Tot fragran-tes tractus odoratarum ſtirpium natura, liliorum, violarum, Amaranthi, Polij, Saliuncæ, Chriſocomes, Origani, Sampsuchi, Hyacinthi, Nardi, Anemonæ. Tumque in his tot fontium ſcaturigines ebullientes, viſenda aquarum luxuria, ſpectare licet mira ſublimibus latifundiis prærupta, quæque leniſco integuntur, deuexa libanotide coronaria, Roſmarinum noſtri vocant. Plena thymo, extremo duorum tanto prouentu & gratia vt cum ignibus accendendis non alia fomenta quærantur, ſuauiſſima voluptate circumſtantium odoratui, dum vtuntur, eblandiri contingat, quin ſi liberalius ingeruntur, ſaluberrimo cum primis nidore ſuffituque vſquequaque domum permeant, non hic enūmero paſſim erunt. pentes ipsis collium radicibus terſiſſimæ & limpidiſſimæ lymphæ ebullitiones, quæ leni murmure obuiis lapillis impertitæ in riuos coeunt, electo puriores, iuncti ſunt his horti, ſitu depreſſiore rigui & omni arborum genere conſiti, tantaque fructuum æque atque florum in his arboribus vndequaque intra urbem & per vicina ſuburbana eſt copia, tanta verno tempore fragrantia, vt non iam quod de eiſdem floribus Virgilius dicit.

Animas & olentiacines

Ora illis fontant ut ſenibus medicentur anhelis

- 7 Sed ſuauiſſimo odore vrbs tota vicinique agri perfundantur. Nec dico hinc inde eſuſam pratorum planiciem, aut nemora non tam grata feris, quam quæ ab hominibus ætus vitandi gratia imprimis appetuntur, tuberum & fungorum prouentu copioſiſſimo.

§. VIII.

Infule & eſtuaria ſalaria circa Maſſiliam.

- 1 **I**nſulas non ita multas complectuntur hæc maria Maſſilienſia. Clariffimæ ſunt tres, ab ordine quo ſibi inuicem cohærent Stæchades dictæ. Maſſilia, qua breuiſſimus traiectus eſt non amplius ſexaginta millium ſpatio diſtant. Veteres ſingulis vocabulis appellarunt Proteam ſeu Themiftam, & Meſem quæ & Pomponiana dicitur, tertio Hypzam. Quinque habet Ptolemæus, forte ſi duas alias quæ à Rhodani oſtio verſus orientem pertinent, Metinam ſcilicet, mox quæ Blaſcon vocatur, prioribus annumeres. De quibus Plinius lib. 3. cap. 5. *Gallia*, inquit *ora*, *in Rhodani oſtio Metina*, *mox quæ Blaſcon vocatur*, &c. Tres vero dumtaxat Stæchadis nomine cenſentur à Martiano apud eundem Ptolemæum. Cythariſti promontorio ſubiacent è regione Maſſiliæ Plinio autore ac Strabone & aliis ad gradum longitudinis 25. latitudinis ſecundum ſupra 40. De quibus Strabo hæc ſigillatim. *Hiſce locorum anguſtiis cum Maſſilienſibus inchoatis inſula Stæchades incumbunt*, tres quidem digna ſatis amplitudine, ſed dua peregrina: eas exercent Maſſilienſes opere ruſtico, quo in loco & impoſitam antiquitus præſidium contra piratarum impetum habebant, ob egregiam portuum facultatem.

- 2 Autores ſunt & has quondam habitatas ſubſediſſe. De S. Caſſiano ſcripſi alias in eius vitæ Chronologia lib. 1. cap. 43. num. 2. Foroiulio Maſſiliam nauigaturum in inſulas primum excurriſſe, quod trahebatur maxime Anachoretarum ſanctiſſimorum ſtudio & amore, quibus hac tanta celebritate famæ etiam abſentibus notus erat. Illuc igitur appulſo & incerto animi fluctuantique, non ſine vtique Dei conſilio Iouinianus, Mineruius, Leontius & Theodorus ſunt obuiam, quibus has inſulas magna Monachorum frequentia & ſanctitate flores domitium & ſedem præbuiſſe indicauit ipſe, ad Honoratum & Eucherium ſcribens in ſuis Collationibus. *Si vero*, inquit, *ſanctam ſtudij veſtri ſitum etiam hac ſatiare non quierint, ſeptem alias Collationes quæ ad ſanctos, qui in Stæchadibus conſiſtunt inſulis, emittenda ſunt, fratres, deſiderium vt arbitror veſtri ardoris explebunt.* Et illi quantum aduentu S. Caſſiani ac Germani Abbatis eius ſocij voluptatis percepſſent haud fane obſcure vultu verbisque declararunt, exceptos enim hoſpitio vbi conſalutarunt, amice & vltro interpoſita urbani officij comitate complexi ſunt. Caſſianus apud homines

tantos

tantos ac tales demerendæ gratiæ occasionem neutiquam sibi prætermittendam existi-
mans, ita diligenter Christianis mysteriis & Anachoreticæ vitæ præceptis excoluit, vt om-
ni ex eorum animis ignorantiz discussa caligine quædam semina eximie sanctitatis, beatæ-
quæ infereret vitæ. Atque eius cupido instruendi & instituendi se prædedit breui, nam Col-
lationes Patrum cum Massiliæ proferret in lucem, eorundem nomini tanquam insignitiæ
notæ & autoritatis posteriores septem inscripsit.

Ab vrbs meridie ad ortum sinus est Maris-Antipolitani, binis tractibus terræ seu 3
Promotoriis viginti circiter miliaribus inter se distitis, quorum vnum *Caput rubrum*
Alterum caput *Galupe* appellatur. Binæ grandiores in ipso sinus quasi meditullio ex-
tant Insulæ quatuor aut quinque passuum millibus à Continente distantes, Lero & Le-
rina. Commemineret Plinius lib. 3. cap. 5. *Ab his scilicet Stachadibus Sturium, Phænice,*
Phila, Lero, & Lerina aduersus Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria. Antoninus
in Itinerario. Ab Antipoli Lero & Lerinus Insulæ M. P. X l. A Lero & Lerino Foro-
iulij portus M. P. XXVIII. Strabo lib. 4. Geogra. *Post Stachadas Insular est Planasia &*
Lero in quibus sunt pagi. Lerone qua est Antipoli obiecta Sacellum est Leronis. Quibus ad-
dit Vincentius Barralis in Chronologia Sanctorum Insulæ Lerinensis inesse & alias duas
paruulas saxosas Insulas memoratu non dignas, his supra nominatis quasi pedissequas
adhærentes, quarum vna Translero nunc corrupto vocabulo Terra de Lhiera, & altera
S. Ferreoli Insula cognominatur. Illa autem quæ videretur maior olim vocata Lero nunc
dicitur S. Margaritæ, à sacro sacello prisca sæculis inibi in honorem dictæ virginis &
martyris excitato, eratque velut recessus vastæ Eremitarum Patrum Lerinensium, in qua &
egisse aliquando S. Eucherium Monachum Lerinensem & Episcopum Lugdunensem S.
Hilarius Episcopus Arelatensis commemorat in sermone funebri S. Honorati Archiepi-
scopi Arelatensis. In qua etiam Romani Augusti cum pene vniuersum orbem suo subie-
cissent imperio, auleata domicilia validasque munitiones construxerunt, vt adhuc mon-
strant antiqua vestigia pro apparatu Classium dirigendarum in Galliar partes Occidenta-
les. Quæ insula inter se & continentem à quo distat per duo miliaria, versus polum Ar-
cticum, apertum amœnumque sinu constituit portum, duplicia patentia habentem ora ab
ortu & occasu scilicet.

Cæterum has omnes Insulas olim Massilienses in sua dirione ac potestate simulque Arhe- 4
nopolim, Antipolim, Nicæam, oppida circumiacentia inædificasse aduersus Barbarorum
piraticam & latrocinia, demonstrat apertissime Quiqueramus lib. 3. de Laudibus Prouinciæ
fol. 74. Ruffy lib. 10. cap. 5. num. 12.

Quo loco quinque alias proximiores superesse ait quæ in ditione atque imperio Reipub- 5
licæ Massiliensis iure antiquæ possessionis etiam hodie persistunt, nempe Iarre, Mair, Cal-
le, Sarraire, Riou, & in hac postrema singulare illud ac nouum pene reperitur, quod memi-
nit Plinius de Insula Africæ *Cerne in Oceano. Accipitres Mafilia inquit hami satificant nec ali-*
bi nascuntur his affueti sentibus. Simile quiddam cicurini nostri Falcones, primarios acci-
pitres siue Buteones appellant Romani, Æsalona Græci; apud hanc Insulam Riou vbi
nascuntur, in Europa faciunt. Qui soli omni tempore apparent cum cæteri hyeme
abeant, rari in syluis, nam ex terra rapiunt aues non modo sedentes in sublimi, aut vo-
lantes in aperto.

Salis & Salinarum mentionem non prætermitto, cuius vnus gloria pleræque regiones 6
iam non moderate superbiunt? sane nusquam alij terrarum tractus hunc luxuriosus
producunt quam Prouincia nostra, quippe cuius copia Allobrogum & Viennensium
Lugdunensiumque regiones inundet, inde totam Ligurum oram Genuamque adusque
Neapolim multis Prouinciæ locis conficitur. Copiosissimus circa littora Campi Lapidet,
mox & Olbienſe agro. Stagnum quoque est circa agrum Arelatensem regij prouentus salis
sponse sua fecundissimum. Nam brumali tempestate, intumescete pelago, aquæ marinæ
toto sese regno immittunt, mox remittente sæuitia, cum elabi vndæ non possint, quod
vndique sit inclusum stagnum, eas aquas ibi acquiescere oportet vsque in æstatem
qua penitus exsiccantur. Hic Sal multo candidior est & purior, quàm is qui in arenis
conficitur, & pedali vt plurimum spissitudine. Æstimari potest in annum quadragin-
ta millibus aureorum. Fama comperi esse in Senescensium Episcopatu fontem admi-
randæ naturæ & inauditæ, illic salissimas aquas iugiter fundi copia ingenti, incolæ
excoquunt igne, ex iis salem in vsum familiæ, quod vnum licet per regia interdi-
cta Strabo lib. 4. Geogra. *Inde est, inquit, Agatha Massiliensium adificium Porro mariti-*
ma cuius ante feci mentionem regio, impense mirabile quiddam habet nimirum de effosi-

libus piscibus. Alterum verò non paulo mirabilius superest ut dicam. Nam inter ostia Rhodani & Massiliam campus per stadia centum diffunditur, dicitur Lapidens ob ea quae antiquitus accidere. Refertur lapidibus qui magnitudine sua manum impleant, sub his succrescit gramen, ex quo latissima pabula pascenti pecori suggeruntur. In medio scaturiunt aquae, inde salinarum strues & sales. Vniuersa adiacens ora ventis exposita est. Melamborius verò vehementi & truculento flatu campum pernegatur. Aiunt verò saxa quadam impetu distrahi voluque indeque prateruectos homines è curribus afflictos decuti, aut pra violentia armis vestibusque nudari. Hæc Strabo.

COROLLARIUM XIV.

Massilia Lapidea, adificiis superba.

§. I.

Moenium operositas & magnitudo. Tum iconismus urbis.

1 **V**ISSE primum situ paruum quidem credendum est, sed à frequentioribus Phocænsium aduentantibus Coloniae propter opportunitatem loci magnamque fertilitatem in dies auctam nouis ædificiis ac densissimis ædibus, hanc ego facio coniecturam quod de tam insigni vrbe tamque populosa & memorabili plerisque veteres omnes historicos scripsisse comperio, Strabo lib. 4. *Ædificium Phocensium est Massilia sita in saxosa regione.* Porro subternitur ei portus in rupe, Theatri formam vnice reddente versaque in Austrum. Pulcherrimis verò muris cinctæ est, tum rupes tum ciuitas vniuersa, magnitudinem habens amplam & memorabilem. Cuius in arce, & Ephesium & Delphici Apollinis condita templa sunt. Hoc quidem nomini Ionico æque commune. At Ephesium est ædes sacra Ephesiae Dianæ. Idem paulo vberius ac distinctius ad rem nostram descripsisse videtur Iustinus lib. 4. dum addit, Tarquinij regis temporibus ex Asia Phocensem iuuentutem ostio Tiberis inuectam, amicitiam cum Romanis iunxisse.

2 Quod vero Alexander ab Alexandro Britannos & Sueuos primitus in tugurliis vna cum armentis habitasse; Athenienses cum antea specus & saltus incolerent primos lateritias ædes calce & cæmentis construxisse; Gallos intexuisse pluteis & cratibus; Massilienses ex paleis sibi domos confecisse ait lib. 5. cap. 25. Massiliae lapideæ nomen satis priscum est, & inuenio ante annos circiter mille sexcentos à Plinio nominatos *Massilienses muros.* Quin vetustiores tamen fuerint vix ambigo: sed firmo testimonio quod ad oppidum quidem attinet aut de scripto aliam tabellam vix licet proferre. Massilienses, inquit Cæsar, omnibus defessi malis rei frumentariae ad summam inopiam adducti bis prælio nauali superati, deiecta turri, labefactata magna parte muri, auxiliis Prouinciarum & exercituum desperatis, quos in Cæsaris potestatem venisse cognouerant, sese dedere sine fraude constituunt. Nec multo post Neronis principatu ut ait Plinius lib. 29. cap. 1. Crinas Medicus Massiliensis centies H. S. reliquit muris patriæ, mœnibus quoque aliis pene non minori summa extructis. Quæ inuenta & nusquam credi facilis videretur nisi antiquorum opulentiam tanti imperij contemplatione, non præsentium Principum tenuitate æstimantibus. Computatione enim nostra quæ nec omnino similis nec multum diuersa à Budæi ratiocinatione est. Centies H. S. siue centies Centena millia Sestertiorum ratione eâ, ut coronatus noster quadraginta quinque solidis, itemque quinquaginta quinque Sestertiis æstimeretur, efficiunt centum & octoginta millia coronatorum, supra octingentos & duo de viginti: & si quem accuratius rimari iuuat, insuper coronati fere sextantem. Ex quibus manifeste apparet non fuisse à C. Cæsaris Victoriæ Massiliensium Rempublicam tenuem aut inopulentam, quæ vel Medicum virum ciuem habuerit, nostrorum regum opes æquantem, alterum est inde credibile fieri, quod Strabo scripsit, urbem eam fuisse per ea tempora magnitudine eximiam (quamquam hodie intra mediocrem subsidat, nec vlla fere amplioris vestigia restent) quando vir ille talem summam reliquerit muris instaurandis cum ferme pari, altera mœnia iam dudum extruxisset.

3 Anno Christiano 1072. res Massilienses quarum monumenta certa in libris extant collapsis vetustate

Massiliā Lapidea, ædificiis superba. 641

vetustate prioribus muris male materiatis & ruinosis, substitutos esse alios probè meminerunt, quos ducentesimo post anno 1262. cum foedera Carolus Andegauensis Prouinciæ Comes cum Massiliensibus tertium fecit, tot obsidionibus quas tum ab ipso Carolo tum à Berengario Comite Prouinciæ passa est Massilia, ignitis pilis tormento incussis, aliquantum labefactatos atque conuulsos ab ostio portus ad portam ipsam Fori, ex ære publico refecisse iterum Magistratus vrbis, ac suburbia duo, prius *La Calade* olim dictum, nunc vicum fabrorum, posterius Annonarium, intra septa concludere. Anno 1377. partem quoque illam è regione vici de Lescalle instauratam, anno 1412. aliam dictam La Tourrete ex aduerso maris perfectè absolutam fuisse testificantur tabellæ ipsæ obsignatæ status publici. Nec dum recens Antonij Du bois oblitterata est memoria, qui aduersus Carolum V. Imperatorem munimentorum vrbis curator & spectator à Francisco L. designatus, anno 1536. machinæ libraræ terrenum illum saxo præcinxit aggerem, vicinique propugnaculi obiecta mole, ad Aquensem portam viam muniuit.

Situs vrbis inæqualis, cliuosus, & asperior, satis in ea difficiles ascensus & descensus præbet Meridionalem partem mare internum alluit, & ab hostium tueretur conatibus. Reliqua vero pars quæ ad Aretieum polum spectat, muris validissimis ac propugnaculis recta, valdeque munita. Quadrata forma est, parte tamen altera longior, cuius circuitus millenos quatuor supra ducentos Geometricos passus complectitur. Maxima & lata duo habet suburbia, quæque cum multis non inferioris notæ Prouinciæ oppidis certent; vicis, plateis, dealbatis ædibus illustra, campis, vineis, hortis, pratis, fontibus amœna, in quibus præter alias res memorabiles forum est venale amplissimum & ad exercendas rusticorum negotiationes nundinarias peropportunum. Portæ urbanæ maiores Septem. Prima Regalis, olim *De Lauret*, altera Forensis, à foro, cui coniuncta & continens est, appellata 3. De la Frache à Latino vocabulo *Fracta* quod ex pacto cum ciuibus prius inito, hac mœnium parte prostrata & diruta viam in urbem sibi triumphanti aperuisset Carolus Andegauensis. 4. Aquensis quod itineri Aquensi terminos constituat 5. Porta Gallica, nunc vulgo *De Lourse*. 6. Plani Formigurij, aliàs De la Calade 7. S. Martini ausquam hætenus patefacta, ex quo in obsidione vrbis Carolo Borbonio ex omni aditu clausa fuit. Propugnatrices mœnium turres insigniores octo, & ad militum nocturnas excubias interiectæ speculæ longe plures.

Est autem in hac vrbe nobilium haud exiguus numerus, & illustrium virorum splendor maximus, ciuiumque frequens & maxima multitudo. Sacerdotibus etiam est venerabilis & disciplinis liberalibus exculta, artibusque mechanicis & officiis adornata, mercatorumque commerciis admodum diues; quique Topographicam eius enarrationem literarum monumentis tradiderunt, in sex olim regiones, nunc in quatuor dumtaxat partiti sunt. Prior, quæ loca magis decliua & vallis partem Occidentalem & ad portus ostium occupat, S. Ioannis nominatur, piscatoribus vt plurimum sedem ac domicilium præbet, idque opportunissimum. Ibi exedra sellaria in qua ipsi de iure apud suos iudices ambigunt. Cætera duæ ad reliquam vallem versus Orientem, longitudine pertinent, quarum altera remotior Albaria, vulgo *La Blanquerie*, Altera Ciuilis Consilij Basilica & Regia domo siue Palatio illustris. *Corpus vrbis* & quasi columen dicitur. Quam viri nobilitate & opum magnificentia præstantes, præpotentesque Mercatores tanto numero inhabitant, vt vici qui plurimi sunt, ob incredibilem ædificiorum frequentiam plerique sint angusti, & item plateæ foraque venalia. Prima (Plateam nouam vulgus appellat) non ita pridem constructa nempe an. 1458. cuius aream dono dedit Reipublicæ, Ioannes De Village Dominus de Lançon, Magnus Oeconomus & Cōsiliarius Renati Regis Siciliæ & Comitris Prouinciæ, vel potius, vt aiunt pecunia, aut alia ipsi ad ædes construendas commodiori area commutauit. Altera haud procul Platea de Viuàs à nobili quadam & antiqua familia Massiliensi, cognomen & originem habet. Tertia De Linche (olim S. Thomæ) quadragesimo circiter ab hinc anno destructa æris fusilis Officina, quæ magnam eius partem occupabat in eam quæ hodie apparet, spatij amplitudinem laxata est. Quarta & postrema Regio supra binos colles in excelso posita, *Canallio* nomine, quam olim in sua potestate & ditione tenebat Episcopus Massiliensis, in æquarum longissimi agri planiciem versus Septentrionem proicitur, in qua plurimi scatent fontes, & riuli effluunt aquæ dulcis incredibili copia. Visuntur quoque in ædificiis, primò Literarum Gymnasium, vbi strictior disciplina, & pueri vel adolescentes liberalium artium studio à Magistris Laicis & Clericis instituuntur, interque ipsa templa longe maximum vetustique operis S. Mariæ Maioris nuncupatum Episcopalis cathedræ & Collegij Canoniorum sacræ ædes apparet, quam olim Dianæ

dicatum fuisse nonnulli arbitrantur; Iouis verò templum ibidem fuisse ubi sanum S. Saluatoris antiquitate venerabile à Christianis dicatum fuit, pari primariæ urbis religione. Quin etiam hanc urbis partem maxime nobilitabat amplissimum & pulcherrimum Episcopium, mœnibus urbis coniunctum & continens, è quibus per posticum, iure habebatur ab Episcopo liber urbis ingressus & egressus: quod omnes id genus ædes, & forma conspicua & magnificis ædificiis Sacerdotumque Ministeriis & ditissimis ornamentis antecederat. Turribus geminis quasi trophæis communiebatur, quarum altera Turris cognomento *Iudaica*, altera Turris *de Rostagnier*, quod hanc posteriorem à Rostano De Sabran anno 1347. & Guillelmo De Castronovo anno 1351. Robertus De Mandagoto Episcopus Massiliensis præfente emisset pecunia. Ut vero cœpit Carolus Borbonius Massiliam obsessurus in Prouinciã mouere castra, mox quoque iussu Francisci I. Galliarum Regis totum illud ædificium dirutum, euersum, complanatum est, ne forte hostem præ ciuibus, amplioribus commodis impertiretur.

- 6 De certo ædium numero, cùm exquisitis præter morem & extra usum quotidianum sumptibus, pene exhaustum esset publicum ærarium, anno 1653. Senatus Consultum factum est de ratione pecuniæ conficiendæ, tributim ac centuriatim descriptis ordinibus, nouum exigere vectigal stipendiarium, singulis rebus portorio imposito, quæcumque venirent.
- 7 In quo censu familiarum capita, simul & domus tam urbanæ quam suburbanæ quinque millia supra quadringentas viginti quatuor, villæ in territorio vndecim supra quinquies mille connumeratæ sunt, urbs autem propter domorum frequentiam densitatemque plures habet vicos angustos, & propter assensus ac descensus, ambulatu certe & carrucario præsertim aut rhedario subuectu difficiles, non tamen ut plurimum luto sordidos aut porticibus occupatos, sed neque cælum protectis subgrundiisve aut mœnians obtegitur. Proinde nec ædificiorum frontispicia deformantur, quibus multas alioqui per celebres vrbes dehonestari comperimus. Cæterum domus magnæ sunt & intus pulchriores ac commodiores, quàm foris videntur. Sunt & hic permulta Monasteria, virorum quidem religionis viginti quinque, Monialium Septemdecim, varij Sacerdotum laicorum, tum priuatim foeminarum conuentus omnino sex. Fora venalia quatuor, in quibus omnium rerum copia semper abundat. Hospitalia sedecim de quibus supra fuse ac copiosè Corollario V. & 6. Apparent insuper sex Septemve magnarum turrium fundamenta, industriæ Romanæ & studij in ædificando manifesta testimonia, ut quæ quatuor angulis murorum adnectantur. 1. Turris S. Paulæ in Monasterio quod olim construxerat ac dotarat Iolanda Regina uxor Ludouici II. Siciliæ Regis & Comitissæ Prouinciæ, de quo supra Corolla. V. §. 2. num. 7. Altera in ipso maris littore portum ineuntis, Turris siue ars vulgo *Teste De Mores* quam Ludouicus Daix conscius & particeps rebellionis aduersus Principem, ædificare cœperat anno 1591. nec multo post profligato Duumuiratu, ac deuictis hostibus accito coactoque omni populo diruta. 3. Turris *De Sannetierre*, nunc turris campanaria Ecclesiæ Dominæ nostræ Des Acoules. 4. Turris Iacobi de Gaubert cuius monumentum habes inter vetustatis exempla & Sepulchrales epigraphes, quæ in templo Patrum Augustinianorum lapidibus sculptæ leguntur. 5. Turris De Malbret iussu primùm Roberti Regis Siciliæ anno 1318. & iterum Renati Regi anno 1428. sumptibus per Antonium Hermentarium Dominum D'orgon, Consiliarium & Oeconomiarum Regiarum curatorem instaurata & refecta; Nunc à vicina æde sacra Equitum Melitensium, S. Ioannis cognomen accepit, 6. Turris æris campani quadrato lapide ab Urbano V. constructa in Monasterio S. Victoris. Etiam nunc præclara vestigia perseuerant. 7. Turris Plani Formiguerij qua tanquam murorum obiecta fronte maris in portum ineuntis supremus apex littoralis terminatur.
- 8 Seruiunt Massiliensi ciuitati tanquam Dominæ, multis & variis rebus oppida multa, pagorumque maximus numerus, qui quidem ciuitatem diuitem faciunt & rebus omnibus abundantem. Villarum, ædiumque rusticanarum, quibus tanquam cælum stellis inerrantibus vnde quaque perspergitur, ea magnificentia tantaque copia, ut ad duodecim siue etiam quatuordecim millia, numero facile accedant; pulchro pene omnes, & operoso instructu. Lapide muri introrsum structi, gypso deinde natiuo ad candorem illiniuntur, figuris & emblematis variis ornatæ, symmetria bellissima & spectabili. Adde ductus aquarum, deriuationes fontium, pratorum irrigationes. Hic segetes, poma, vix crescunt, hic pecudes balant aut mugiunt, ibi aues garriunt & cantillant. Vide Corollarium 13.

Massilia Lapidea, ædificiis superba. 643

§. II.

Aspera loca & Montosa.

Colles binos & quasi montes complectitur, quorum alter depressior vulgo dictus *Mons Babonis*, planitiem habet ædibus vacuum ac merum Sabuleum. In extrema crepidine pene ad occasum, Turris est ingens non ita pridem ærarij publici sumptibus constructa & in saxo posita, quod in ima radice mari circumluitur, albo lapide, tam magnifica forma ac venustate condecorata, ut & fidem propemodum meamque in scribendo facultatem excedat. Illius instar Canopico Nili ostio obiectæ, dieique vnus navigatione, si Homero credimus à Continente diremptæ (hodie vero Alexandriæ ponte coniunctæ) quæ ostingentis talentis à Philadelpho Ptolemæo Rege Sostrati Gnidijs Architecti Alexandrinorum amici opere exædificata, & ipsa Pharos dicta est ut in ea noctu accensæ faces nauigantium cursus regerent. Vnde Hegesippus lib. 4. Pharon ait à Græcis Latinisque, appellari, ex ipsius rei vsu, eo quod longe videatur à nauigantibus tanquam *ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ* quod lucidum significat, mutata litera Pharos est dicta. A cuius similitudine cæteræ quoque speculæ præsertim hæc nostra in eundem usum constructæ, Phari appellatæ sunt. Statius.

Lumina noctiuaga tollit Pharus æmula Luna.

Ibidem ex aduerso ad latus Septentrionale longe antiquum visitur templum de quo aliàs, S. Mariæ Maioris quod à Gentilibus olim Phocensium sumptuosissimo ac mirabili opere cœptum ædificari, ea propemodum forma qua Ephesi & alijs Græciæ ciuitatibus Dianæ Sacræ ædes conspiciantur. Iuxta est domicilium Domini Præpositi siue summi Magistratus in Collegio Canonorum, antiqua iuris lege eius dominio adscriptum. Nec procul à Templo Sacellum S. Magdalenz dicatum, quod positum est in angiportu ac medio vico constructum, ut esset indicium concionum, quas in eo haberet Magdalena populo Massiliensi de Christiana religione, cum sacrificia Centilia illo ipso in vicino templo ad Garam Ephesinæ Dianæ statuto loco anniuersaria facitassent.

In medio positum erat Palatium vetus, nomine *Castellum Babonis* siue Castrum Iulij, vulgo *Castean de Ioli* à Iulio Cæsare (qui fuso fugatoque Pompeio ac deuicta Massilia arcem præsidiumque defensionis ibi communierat) quadrario lapide ac marmoreæ læuitatis saxo permagnis sumptibus constructum à Principibus & Vicecomitibus olim Massiliæ Dominis, crebrisque fenestris conspicuum. Cui quidem arcis siue hortorum amœnitatem siue loci cœlique salubritatem spectares, nihil ad voluptatem deerat, situ, tamque amœno prospectu, ut incredibili oblectatione sensum oculorum afficeret. Quaque enim versus ex eo prospiceres, habebas quod naturæ ac Dei maiestatem in subiacenti pelago simulque agri vicini ac continentis fœlicitatem admirareris. Eoque nomine Vicecomites adstricti tenebantur obligatione clientelaris obsequij erga Episcopum & Canonorum Collegio S. Mariæ Maioris, quod eorum censibus area illa Palatij esset obnoxia. Sed illud postmodum scilicet anno 1200. Massilienses, deiecto tandem à cervicibus suis acerbissimo seruitutis iugo, demoliti sunt.

Superior alter admiranda etiam ædium frequentia cultus, ad Orientem longitudine excurrentis dextro latere portum respicit: Velarium Molettrinarum quindecim, secundum ripam excisæ rupis, ordinem habet, quem excipit alta & multos pedes crassa turris Campanaria in ipso Montis apice, vulgo *La Roque des Moulins*, ferendæ rotati ac sonantis Horologij machinæ, in tabella depicta & in summo affixa, horarum extra patente indice versatili. Excitata primum à fundamentis & constructa reperitur anno 1417. sumptibus ærarij publici, fuisseque impendio Sexcentorum & viginti supra sex florenorum vicenariorum. Anno 1429. cymbalum ex arte fusum est, librarum pondo quingentarum, quo ad incussum aërem vehementiori circumquaque & egregie sonoro crepitu signum daret.

In suburbio S. Victoris siue Salinarum, ut aliàs cognominabatur, Mons ipse qui portui totique ciuitati passuum duorum fere millium erigitur, cuius circuitus stadiorum circiter octo, Montem Rotundum siue *de Gardia* vulgus appellat, ad decorem vrbs accedit & salubritatem intercepta palustri aura absolutus vndique, & contra Zephyrum erectior cernitur, læto vinearum & arborum cōspectu. Nec fontibus caret limpidissimis aut viuacibus herbis, prospectu vero tam longinquo, ut Sardinia vel Corsica mōres inde, ægre tamen sub occasu & ortu solis cerni contendant. Constans fama tenet ex remanentibus orta vestigia, olim vrbi portum reddidisse montem, ventis Euro atque Austro interque hos medio, tutissimum.

H h h 4

In

- 6 In summo montis, specula erat posita in qua excubiae ac vigilae publicae ad ciuitatis custodiam agerentur, unde mons De Gardia cognominatur. Nunc arcem praesidiariam Turri habet adiunctam & Aediculam virgini Deiparae sacram, à quodam ciue Massiliensi fundatam & redditibus auctam ut supra monuimus Corollario II. §. 4. In ima rupe Cenobium est S. Victoris ex antiquitate, virtute, doctrina, non solum nobile sed etiam notum, cuius excitandi, & in eo urbis loco imprimis construendi causa fuit, quod olim S. Magdalena cum ceteris Christi discipulis Massiliam appulsa, locum illum siue Lucum suburbanum in cuius speluncam Syluestribus sepius densam, solitudinis cupida secedebat, frequentare coepisset: Massilienses quasi nascentis fidei suae ac pietatis Christianae incunabula singulari religione semper coluerunt. Ibidemque, Magdalena demortua, in monumentum rei gestae ac vetustatis exemplum, aram & aediculam sub sacro saxo dedicarunt, quae etiam nunc visitur in Ecclesiae S. Victoris hypogaeo. Est ad Septentrionem ex aduerso, Elle collis, quem *l'Esfoile* etiam nunc vocant, & subiecta planities in cuius ostio ad radicem montis cauae visitur atrium ingens, quod vetus lingua *Baume Loubiere* dicit, fornicato vertice & humorum in varias formas concretionibus, insuper ostrearum multiplicibus testis, conchis, cochleis, capillis, gemmis, & calculis versicoloribus excellentissima naturae industria & elegancia illic inter se deuinctis. Inusitati plane moris ubique terrarum facinus & miraculi plenum opus.

§. III.

Portus celeberrimus & plenissimus nauium.

- 1 **A**T nos interim ad verticis hoc labrum eamus, nisi fallor sub oculis omne oppidum & portum habituri.
- 2 Portum olim habebat ciuitas in summo Montis Babonis colle, non multum à mari emnens, ad ipsius collis radicem quae Borealem plagam respicit, magni nominis emporium & mercimoniorum copia celebre & opulentum, in angulo altero quasi Meridionali tractus est maris angustus, plures in continentem passus excurrentes, scopulosus & salebris ac syrtibus alijs frequens locus, nunc ex arte in commodissimi portus ostium aditumque proiectus, urbi simul ac monti aduerso interiicitur, qui non tam naturae quam incolarum culpa opaci nemoris asperitate & virgultis inter se implicitis, continenti densaeque arborum nube, desertus ferebatur olim à plebe atque cultura hominum. Est autem ibi sinus maris media fere Massiliae ora, maxime Lybico vento oppositus & in quadrantes iugeri maritimi centum quadraginta quinque autore supra laudato Iacobo Liuron Massiliensi decempedatore expansus, per gyrum cuius in ostio geminae hinc inde rupes obiectae, ab alto portum ab omnibus ventis praeter quam Africum tutissimum facit, propter editos colles quibus quasi circino circumdatus angustum aditum habet. Rupes obiectae ad maiorem securitatem.
- 3 Littoralis agger urbanus mole in aquam proiecta munitur, ac viam praebet lateritio pavimento constratam, longitudine passuum circiter quingentorum, ut dixi, latitudine propter varios quibus adiicitur vicos ciuitatis & angiportus varia ac diuersa. Muro cingitur palis ligneis anulisque catenariis instructo, quibus vincula naues innodata teneant & unico fune alliget anchora morsu. Campus praeterea totus in circuitu aedibus, quadrato ut plurimum lapide, praestanti structura, crebrisque fenestris conspicuus: in ima earum regione Tabernae sunt numero fere trecentae, in quibus Aromatarij ut plurimum propolae aliique varias rerum omnium merces venales proponunt. Regio autem haec quae loca magis decliua & vallem occupat, quaeque parua ciuitas dici potest, angiportus atque aditus ad interiora urbis habet multos, in quibus transversae catenae ferreae sunt, ut iis propter littoralis aggeris angustias & negotiationum simul atque obambulantium frequentiam carris & equitibus prohibeatur. Quamplurimi etiam fontes in hoc littore passim, & vicinis compitis salubri natura & conditione, unde remiges & nautae commode hauriant ex communis riuuli tubis deducti reperiuntur. Cis vero portum fons ille vnus (quem *Puteum Formigarium* à sexcentis retro annis memoriae publicae appellant) in medio vieo, ex calculosis ut opinor Montis de Gardia radicibus oriens, omnibus fere suburbij domibus copiosas ac limpidas aquas abunde suffundit. His nautae ituri ad aquationem si utantur seruari certe in vtribus aut doliis ab omni tabe tutam & corruptionis expertem ad plures non menses modò, sed etiam annos experiuntur. Adeo ut totius vniuersi id genus mirabilibus annumerari, sed & optimo iure praeferi queat. In ostio portus, Praefecti noctu, transversis catenis

catenis clauso maris itinere, excubias agunt, referato verò de die in appulsu nauium verbis agunt cum exteris ac peregrinis viatoribus, ac genus hominum reique eorum nauiculariarum & negotiationis rationem recognoscunt.

COROLLARIUM XV.

Massilia Politica.

CAPITE inquisuimus quando, quanta, qualis fuerit Massilia, & distinctè de urbis Chorographica descriptione ac situ, de æuo, magnitudine eius, de progressu diximus fuscè copioseque in Massilia Gentili. Nunc ciuile opus atque populare quod Græci *μακρο* vocant, effigere & nauare mihi liceat. Hi nempe limites huiusce Corollarij nostri erunt. Non excedam.

§. I.

Politiarum genera.

Republicæ in suo statu & pueritiam & iuuentutem, Senectam & interitum patiuntur. Sic enim fert volubilitas humanæ naturæ, ut quæ nunquam in eodem statu subsistat. Reges interdum sibi causam subuersionis regni præparant vel excessu vel defectu, vel tyrannide vel nimia indulgentia. Ita & in alijs Rebuspublicis, quarum sex species, habent fere ortus & interitus ex sese causas & successiones quas explicat Polybius lib. 6. De Politiarum varijs generibus, Monarchia, Aristocratia, &c. *Quemadmodum, inquit, rubigo ferro, ligno vermiculi ac teredines aduersantes perniciem adferunt ut etiam si externa monumenta omnia effugiant, ubi istis tamen quæ cognata habent consumantur. Eo pacto Reipublica, cuiuslibet pro natura ipsius quadam adnascitur & adhæret peculiaris malitia, ut pote Monarchiæ Tyrannis Aristocratiæ Oligarchiæ, Democratiæ, bestialis Chetocratiæ seu seditio plebis, ut fieri nequeat quin cuncta prædicta, dicto iam decursu temporum dictoque iam modo non mutantur.* Exemplum cape ex eo quod nunc in manibus est. Massiliensem Rempublicam vides, quæ hoc vno malo concidit, libertate immoderata & insolentia dominatus. Cum enim Massilienses fautores & adiutores Pompeij, grauem eius æmuli Iulij Cæsaris, offensionem in se contraxissent, in illo bello ita subacti oppressique sunt à Cæsarianis, ut à ceruicibus suis nusquam hactenus iugum seruire deiecerint.

§. II.

Massiliensis Politia à Monarchia in Aristocratiam primum conuersa.

Apod Massilienses ut olim pud Romanos cum quibus amicissimi, & officiis, usu, consuetudine ciuili, conciliatione ac societate coniuncti semper fuerunt, fruendæ iustitiæ causa bene moratos reges constitutos esse, iam ab ipsis stabilitatis suæ natalibus præfidiis, dixi aliàs in Massilia Gentili cap. 19. quod haud difficilis esset coniectura: de quo etiam scribente me, profligata Monarchia breui Aristocratiam inductam fuisse, neminem dubitare certo scio. Strabo lib. 4. Geographiæ *Massilienses rem urbanam per optimates & Aristocratiam regentes, omnes legum æquitate superant, Consilium DC. ex viris instituentes qui quoad vita supersit id honoris genus habent quos nuxis id est honore præditos appellant. Quindecim verò senatus sunt principes, quibus quæ in dies accidunt, moderari ac regere datum est. Rursus ex hisce quindecim tres sunt præsides, quibus plurimum potestatis attribuitur. Verum ex his nemo Timachus creatur, nisi liberos habeat, & de ciuium sanguine tertiam per generationem ortus sit. Eorum leges Iomico more sunt publice propositæ.* Et Erasmus in Adagijs. Non alia gens Laudatior quam Massiliensium in Gallia Narbonensi, si Ciceroni credimus, sique vera memorat Valerius Maximus lib. 2. cap. de Institutis, multa commemorans de disciplina eius ciuitatis quæ nec Mimos ullos in cœnam admiserit, ne parum pudicis fabularum argumentis ciuium mores inficerentur: nec eos qui religionis prætextu vitam inertiem & otiosam sectarentur intra portas receperit. Aliaque id genus de Massiliensium sœueritate referuntur apud auctores. Nullum aditum inuenturi in scenam vel theatrum dederunt,

his

ne obscenos motus illic obseruantes impudicitia lasciuiret. Alexander lib. 1. cap. 10. Rhodiginus lib. 16. cap. 16.

Cæterum quo tempore coeperit Aristocratia: existimo Massilienses Romanorum vestigia sequutos Monarchiam abdicasse anno ab eius ortu circiter 150. nempe 18. post exactos Romanos Reges. Tarquinius enim ob stuprum à filio Lucretiæ illarum Roma pellitur 6. Calendas Martij an. 4. Olympiadis 67. urbis 245. ante Christum natum 509. vnaque regia potestas extinguitur, Consules verò pro regibus deinceps instituti L. Iunius Brutus & L. Tarquinius Collatinus.

§. III.

Massilia Romanis Imperatoribus obediens & subiecta.

Obtinere Aristocratiæ Massilienses iisdem pene finibus quos habuere Romani, non quos lex cupiditatis aut ambitionis eorum pepigerat. Cicero Philippica 8. *Ego te, inquit, cum in Massilienses tam sis acerbus, non animo æquo audio. Quousque enim Massiliam expugnabis? ne triumphus quidem finem fecit belli? per quem sublata est urbs ea sine qua nunquam ex Transalpinis gentibus maiores nostri triumpharunt? quo quidem tempore populus Romanus ingemuit. Quamquam enim proprios dolores suarum rerum omnes habebant, tamen huius ciuitatis fidelissima miseria nemo erat ciuis, qui à se alienas arbitraretur. Cæsar ipse qui illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem eius ciuitatis gravitatem & fidem, quotidie aliquid iracundia remittebat, te nulla calamitate ciuitas satiare tam fidelis potest.* Hæc Cicero. Quamquam non ita à C. Cæsaris victoria accisæ fuerunt Massiliensium res, ut sublata omnino libertas videri posset, sed sit ciuitas locupletata & solertissimi oratoris facundia in inuidiam Antonij & Cæsarianarum partium exaggerata. Etenim Strabo qui viuentes C. Cæsarem & Ciceronem videre potuit scripsit Massilienses bello ciuili non leuem potentia suæ fecisse quidem iacturam, verum non pauca pristinae felicitatis vestigia retinuisse. Antea quidem res illi fluebant secundissime, cum ob alia tum quod Romanorum viderentur amicitia, cuius per facile quis argumenta susceperit. Quia & Diana simulachrum, cuius in Auentino solennis cultus erat, Romani seruato habitu apud Massilienses sacrauere. At vero certaminibus Pompeij & Cæsaris cum succubitura parti fauissent, bonam felicitatis partem amittere. Et Velleius Paterculus fide melior, inquit quam Consilio prudentior Massilia, principum armorum arbitraria intempestiue captans C. Cæsaris festinationem aliquandiu morata est.

2 Deuicta igitur Massilia C. Cæsar ad urbem profectus ibi novos quosdam ac singulares sibi honores à Senatu decerni passus est, videlicet ut Pater patriæ diceretur, Consul in decennium quem tamen honorem postea aspernatus est, Dictator in perpetuum esset; sacrosanctus haberetur; Quintilis mensis à suo nomino Iulius appellaretur; Comitia & tributa in potestate haberet; in acta sua magistratus iurarent. Postremo etiam ut Imperator appellaretur. Imperator inquam absolute tanquam qui potentiam & auctoritatem in Republica summam adeptus esset. Quo nomine ipse primus ac deinceps eius successores appellati sunt, prisca illa eiusdem nominis appellatione, quæ supremam in exercitu tantum dignitatem significabat, antiquata. Atque ita Cæsar odiofo Regis nomine posthabito sub honestis hisce Imperatoris & Dictatoris perpetui titulis supremum ius summamque potestatem obtinuit. Atque hoc pacto Respublica tum Romana tum Massiliensis ad Monarchiam iterum reduci coepta est anno mundi 4006. ante Christum 47. quo enatum dicitur C. Iulij Cæsaris ac Romanorum imperium, tot ante iam sæculis à Daniele propheta prænuntiarum, cum iam steteret Massiliensis Aristocratia annis circiter 385.

3 Anno mundi 4010. ante Christum 43. Octavius ex sororis filia Attia nepos quem Iulius Cæsar sibi hæredem ex dodrante reliquerat & in familiam etiam nomenque adoptauerat ex quo deinceps C. Iulius Cæsar Octavianus est dictus, ad quæ etiam nomina Augusti nomen accessit cum primo suo Consulatu & inchoato triumuiratu Romanum principatum ita ingressus est, ut vigilantia illius non modo securum, verum etiam tutum imperium esset.

4 Anno verò mundi 4052. Augusti 42. Christi 1. Init Augustus XIII. Consulatum quod ad Massiliam spectat an. Christi 17. post mortem Augusti Tiberius Nero Liuiæ siue Iulæ Augustæ filius capessuit imperium annum agens 55. Quo Imperatore tractatæ Massiliensium preces probarumque P. Rutilij exemplum, ipsum enim legibus pulsum ciuem sibi Smyrnæ addiderant. Quo iure Volcatius Moschus exul in Massiliensem receptus, bona sua Republicæ

blicæ eorum tanquam patriæ reliquerat. Tacitus 4. Annal. vbi de Lucio Antonio Romano Massiliæ item exule.

An. Christi 66. Cornelius Sylla à Nerone Imperatore Massiliam amandatur in exilium Tacitus lib. 13. Annal.

Anno 76. Vespasiani Imperatoris an. 5. S. Lazarus Episcopus Massiliensis ab vrbis Præfecto siue Proconsule vt ait Adrichomius accersitus & iam confectus cruciatu summorum dolorum, ad vltimum capite truncatus est.

Anno 140. Antoninus Pius qui paternum genus è Gallia Transalpina Nemauso ciuitate ducebat vt tradit Iulius Capitolinus in eius vira Hadriano succedit. Massiliæ Sacellum & ara S. Magdalenz, quod etiam nunc extat in Hypogæo Ecclesiæ S. Victoris fundatum erat tempore Antonini Pij. Ex bulla Benedicti I X. & vetere Sanctorali eiusdem Cœnobij S. Victoris Massiliensis Iulij 21.

Anno 195. Seuerus post Pertinacem ac Didium Iulianum à militibus eodem anno occisos, appellatus est ab exercitu Imperator. Antequam vero imperium obtinuisset prætor designatus à Marco Imp. ludos absens edidit Legioni I V. Scythicæ, deinde præpositus est circa Massiliam. Spartianus in Seuero.

Anno 237. Iulius Maximinus Augustus ab exercitu appellatus est filio Maximino sibi in participatum imperij dato. Quo tempore Massilia SS. Hermes & Leo cum aliis Sociis ad vnum supra triginta, sub eodem Imperatore acerbissime cruciati, datis pro Christo ceruicibus lauream immortalis victoriæ reportantes supernos ad triumphos euolant.

Anno 284. sumpsit imperium Diocletianus qui collegam sibi adsciuit M. Valerium Maximianum. Massiliæ S. Defendens plurimique alij socij milites sub iisdem Imp. variis pro Christi fide & gloria cruciatibus affecti palmam martyrij profuso sanguine retulerant.

Anno 302. & eorundem Imperatorum 19. Asterium & Euticium Romanos, nomine Proconsulum Massiliæ summum Magistratum gessisse testantur acta S. Victoris & sociorum martyrum Massiliensium, de quibus Corolla. 7. num. 10. quo eodem tempore sub Rictio- uero Galliarum Præfecto in eiusdem Maximiani persecutione S. Genesius Martyr Arelate dicitur passus adhuc Catechumenus.

§. IV.

Principes Romani qui rerum in Gallia & Provincia Massiliensi post Constantinum potiti sunt.

Anno 306. Constantinus patri Constantio Chlora quem sibi Diocletianus priuatæ vitæ amplectendæ gratia abdicato imperio substituerat, foelicissime subrogatus est diuino potissimum numine suffragante quo huius opera Ecclesiæ tandem dura diuturnaque ducentorum & septuaginta annorum captiuitate sub Gentilibus Imp. in præsentem vsque annum producta libera tandem respiraret. Anno proxime sequenti videns Maximianus Hercules Diocletiani collega qui simul priuatæ vitæ studio sese imperio abdicauerat videns male consultum fore Maxentio filio quandiu Constantini res starent, decreuit quo illum de medio tolleret. Simulat cum Maxentio inirmitias eaque occasione depositum resumit imperium, filiamque Faustam ex Eutropia genitam iungit matrimonio Constantino, quibus nuptiis initis additum ei nomen Augusti summamque est imperij consequutus. Accidit vero vt Fausta coniux in virum propensior quam in parentem omnes technas & dolos quos pater in ipsum meditabatur eidem palam faceret Constantino. Qui eum tursus imperium affectantem cum exercitu insequutus fugam capeffere impulit. Sed cum fugiens ille Massiliam peruenisset de salute desperans laqueum sibi parauit interitum. Ita Victor de eodem. *Maximianus, inquit, Hercules à Constantino apud Massiliam obsessus, deinde captus pauci mortis genere postremo, fractis Laqueo ceruicibus luit.*

Anno 337. Constantino II. iuniore, qui inter tres Constantini I. cognomenro Magno filios, ex paterna dispositione obtigerat vnà cum Hispania & Anglia atque adeo Massilia floruit ibidem Oresius Episcopus & Nazarius Lector Ecclesiæ Massiliensis qui Concilio I. Arelatensi sedente Marino Archiepiscopo interfuere ad quod ducenti ex Augustino lib. 1. in episto contra Parmenionem. Sexcenti ex Adone in Chron. ætate 6. Trecenti decem & Octo ex Arelatensi codice M. S. Patres conuenere.

Anno 340.

- 3 Anno 340. Constans post necem Constantini fratris, contra ius ditionem inuadentis regnat in Gallia. Leuatus est 5. Idus Septem. Magnentius tyrannus cæso Constante occupat Gallias. Leuatus 15. Calen. Februa.
- 4 Anno 353. Constantius victo in Vocontiiis & ad mortem adacto Magnentio regnat in Gallia. Quo tempore Arelate Saturnino sedente Circenses & theatrales ludos in Amphitheatro vulgo Les Arenes, de quo in vita S. Hilarij Arelatensis, post deuictum Magnentium cæterosque perduelles celebrari voluisse Constantium Marcellinus testatur lib. 22. Vnde Iulianus Apostata in Misopoge Constantium ipsum decessorem suum irridet quod dies integros in his ludis & spectaculis transigeret.
- 5 Anno 361. Iulianus Cæsar sexto anrè anno in Gallias missus à Constantio, iniussu Constantij ipsius patruelis sui Augustus Parisiis leuatus est.
- 6 Anno 363. Iouianus cæso apud Persas Iuliano Augustus leuatus est 5. Calen. Iulias.
- 7 Anno 364. Valentianus Iouiano succedens leuatus est 5. Calen. Martias.
- 8 Anno 367. Gratianus in Galliis apud Ambianos à Valentiniano patre leuatus 9. Calen. Sept. quo tempore Prudentium nobilem atque eximium poetam Christianum Massiliæ Proconsulis siue Comitæ Romani titulo summam rerum administrasse monumentis publicis testatur Ruffy lib. 2. cap. 1. n. 7 & Aquileiensi Concilio aduersus Arianorum reliquias congregato, cui rogatu Gratiani Imperatoris præfuit S. Ambrosius, præsentibus adstiterunt Iustus Lugdunensis & Proculus Massiliensis, aliique 32. Episcopi viri eruditissimi ac sanctimoniz fama inclyti, quique anniuersaria commemoratione votis fidelium rediuiui, semperpiterna memoria in Ecclesia vigent.
- 9 Anno 383. Maximus tyrannus occiso Lugduni Gratiano regnat in Gallia.
- 10 Anno 388. Valentinianus iunior per Theodosium natione Hispanum quem Gratianus Valentiniani pater iam in publicis Comitibus diuino instinctu Imperatorem orientis creauerat cæso Maximo regnat in Gallia.
- 11 Anno 392. Eugenius tyrannus interfecto apud Viennam Valentiniano Gallias tenuit cum quo tamen Theodosius superstes Imperator legitimus pugna sæpissime congressus, eoque tandem armis confecto regnavit vsque ad annum Christi 395. ætatis 50. imperij 16. cui successerunt duo filij Honorius quidem annos natus plus decem in Occidente: Arcadius verò anno ætatis 20. in oriente.
- 12 Anno 394. Honorius cæso per Theodosium Patrem Eugenio regnat in Gallia.
- 13 Anno 408. Constantinus tyrannus Arelate regnans in Gallia post triennium ab Honorij duce Constantio cæsus est. Qui Constantius deuicto tyranno summa rerum potitus Arelatæ cum exulcerato in Herodem Episcopum animo esset, quod illum aduersantem in vrbe haberet, aut quod à partibus Constantini fuisset, è sede expulit intruso in eius locum Patroclo. Tunc Honorius & Theodosius de agendo singulis annis Arelatæ conuentu septem Prouinciarum rescripserunt ad Agricola Galliarum Præfectum.
- 14 Anno 410. Gothi rege Ataulfo Gallias ingressi. Cum enim Ataulfus Alarici affinis quem quidem Gothi Alarico non ita pridem demortuo Rege substituerant Romam rediisset, ac iterum deuastata illa Galliam Placidiam Theodosij senioris filiam Honorij Imperatoris sororem sibi coniugio sociasset, ardentemque inhiaret vt oblitterato Romano nomine solum Gothorum imperium & faceret & vocaret essetque Gothia quod Romania fuisset fieretque deinceps Ataulphus quod quondam Cæsar Augustus, Massiliam profectus dolo eam intercipere tentauit, sed à Bonifacio nobilissimo viro vulneratus, & vix saluo capite fugiens in sua se tentoria recepit vrbe omissa quæ lætitiæ plena laudibus ac bonis omnibus Bonifacium est prosequuta. Quæ vero in reliquis Prouinciæ ciuitatibus strages edicæ sint vt aperte percipiantur prouoco te ad Saluianum Episcopum Massiliensem in libris octo de hoc argumento conscriptis. Viuebat ipse temporibus his ob oculos habens quæ ab oculis iugiter excuterent lacrymas, nouus plane sui temporis Hieremias.
- 15 Anno 411. Burgundiones partem Galliz Rheno coniunctam obtinent, idque inito fœdere an. 413. testantur Prosper & Cassiodorus in Chronico, Iornandes cap. 31. addit progressu temporis amplificatum hoc Burgundionum regnum iam nascens, Prouinciis illis quæ hodie nominantur Sabaudia Burgundiz Comitatus & Prouincia.
- 16 Anno 413. Iouinus & Sebastianianus fratres tyrannidem in Gallia molientes occisi sunt.
- 17 Anno 415. Attalus Gothorum præsidio tyrannidem resumens in Gallia captus offertur Constantio Patritio.
- 18 Anno 420. Pharamundus regnat in Francia.

Anno 421.

Anno 411. Constantius ab Honorio in consortium regni adsumptus intra septimum 19
menſem moritur.

Anno 413. Ioannes Tyrannus Honorio mortuo eius regnum occupat. 20

Anno 415. Valentinianus Cæſar Constantij & Placidia ſororis Honorij filius cæ- 21
ſo Ioanne tyranno Auguſtus appellatus eſt. Quo eodem anno pugnandum quoque
fuit cum Ætio fortiſſimo Duce ſub ſe habente Sexaginta millia Hunnorum, magna
vtrimque exde peracta ſic res inter eos compoſita ſunt vt Ætius auctus Comita-
tus dignitate ab Imperatore reciperetur, Hunni vero auro donati ad propria remitte-
rentur.

Anno 419. Clodio Rex Francorum ſedes ſiſit in Gallia. 22

Anno 448. Meroueus Rex Francorum. 23

Anno 451. Attila flagellum Dei cum quingentis millibus Hunnorum vniuerſam fe- 24
re Europam depopulatur. Theodoricus Rex Hiſpaniarum V. apud Arelatam in Campis
Catalaunicis dum aduerſus eum pugnât pro Romanis occumbit. In quo przlio ad centum
& octoginta hominum millia vtrimque ceciderunt ab hora diei nona tota nocte vſque
ad ſequentem diem. Ætius qui Narbonenſem Galliam regens non cum tantum ad ſocie-
tatem belli contra Genſericum & Attilam aſciuerat, ſed & Merouicum Francum pau-
lo poſt iuſſu Valentiniani interficitur, quod effugij locum Attilæ quem debellare potuerat
dediſſet.

Anno 455. Petronius Maximus cæſo à duobus Ærij militibus Valentiniano, inuaſit im-
perium 15. Calen. Apriles. Idem occiſus eſt pridie Idus Iunias.

Anno 455. Auitus Senator de ciuitate Aruerna id eſt Claromonte Sidonij Apollinaris 25
ſocer in Galliis leuatus eſt 6 Idus Iulias. Anno ſequenti Placentia deſiſtus, eiufdem vrbis
Epiſcopus factus eſt 16. Calen. Iunias.

Anno 456. Childericus Rex Francorum. 26

Anno 457. Maiorianus Imperator leuatus Calen. Aprilis. 27

Anno 461. Seuerus Maioriano 4. Nonas Auguſti deſiſtus leuatus eſt 4. Calen. De- 28
cembris.

Anno 467. Anthemius poſt interregnum menſium 19. Romæ leuatus eſt pridie Idus 29
Aprilis.

Anno 471. Olybrius cæſo 5. Idus Iulias Anthemio Imperium adeptus moritur 10. Ca- 30
len. Nouemb.

Anno 473. Glycerius Gundebaldi Burgundionum Regis inſtigatione ſucceſſorem Oly- 31
brio ſe præbuit, Rauennæ leuatus 1. Nonas Martias. Et hic quidem vix annum integrum
corona potitus. Ipſo enim in Clericum tonſo factoque Epiſcopo,

Anno 474. Iulius Nepos imperium occupat pridie Calen. Nouemb. quod nequaquam 32
diu tenuit, quandoquidem Oreſtes Militiæ magiſter ab eo creatus, Imperatorem renun-
tiauit filium ſuum Monilium Auguſtum, qui poſtea per ludibrium dictus eſt Auguſtu-
lus, ita vt coactus Nepos fuerit in Dalmatiam fugere. Qua de re indignati eius aſſe-
ctatores in Italiam euocant Odoacrem Arianum Qui Odoacer cum Oreſtem & Paulum
eius fratrem interimendos cuſſet, Auguſtulumque relegaſſet Imperium Romanum
extinxit, & Italiam Regis titulo tenuit. Vnde liquido conſtat Valentinianum 1. proprie
vltimum fuiſſe occidentis Imperatorem vſque ad Carolum Magnum. Nam licet in-
terea aliqui poſt, ſeditioſi illi quos commemorauimus Imperatores nominari voluerint,
vix exiguum Italiæ & Galliæ partem obtinuerunt.

§. V.

Maſſilia inter hac ſub imperium Viſigothorum ditionemque ſubiuncta.

Gothi in Oſtrogothos & Viſigothos diuiduntur id eſt Orientales & Occidenta- 1
les Anno 411. Primus inter Reges Viſigothos Athaulphus poſt captam Romam,
vt ab Italia recederet, ſedes ab Honorio cum Gothiſ ſuis accepit in Prouincia Narbonen-
ſi, Placidiamque ſororem Honorij Narbone vxorem duxit. Maſſiliamque obſedit de quo
ſupra an. 410.

Anno 416. Vallia in Hiſpaniam ſeceſſit Barcinone. pacem cum Honorio Impera- 2
tore datis obſidibus pepigit, ac Placidiam ipſius ſororem relictam Athaulphi, ho-
norificè apud ſe habitam fratri remiſit ibidemque bella pro Romanis contra barbaros

variā gessit. Posthæc à Constantio duce reuocatus est in Gallias data ei ad habitandum Aquitania cum Tolosa & quibusdam aliis ciuitatibus. Tolosæ igitur regni Gothici sedes constituta.

3 Anno 429. Theudericus regno Aquitanico non contentus primo Arelatum deinde Narbonam oppugnare aggressus ab illo obsidione per Aëtium ab hac per Litorium Comitem repulsus est Pace demum cum Romanis post varios belli euentus firmata contra Attilam pugnans cecidit in Campis Catalaunicis.

4 Anno 452. Thorismundus filius primo regni anno à Theudericō & Friderico fratribus suis occisus est.

5 Anno 453. Theudericus II frater conuiente Anito cui ad sumendum imperium adiutor fuerat, Gothici regni fines. per Aquitanias dilatauit. Narbonem etiam Agrippino comite in potestatem redegit. Ab Eurico fratre cæsus est.

6 Anno 466. Euricus fratri succedens Arelatum & Massiliam vrbes capit. Aruernos etiam qui soli in Aquitania reliqui erant ex nepotis fœdere obtinuit. Reliquam demum Prouinciam vsque ad Alpes Odoacro rege Italiz cedente adiecit. Arelato vitam finiit.

7 Anno 484. Alaricus Eurici filius sub quo Concilium Agathense celebratum est anno regni sui 23. cum Francis pugnans in pago Pictauiensi occisus est à Clodoueo Rege eoque interfecto regnum Tolosanum deletum est anno Christi 507.

8 Gothici regni trans Ligerim & Rhodanum quæ fuerant, omnia Clodouei Francorumque imperio cum Tolosa cesserunt, excepta reliqua prima Narbonensi, quæ in eorundem Gothorum qui in Hispania regnarunt, potestate mansit, & Gothia exinde appellata est. Quæ verò cis Rhodanum possederant, hoc est Prouinciam II. Narbonensem aliasque Prouincias Theodoricus Rex Italiz, ditioni Romanæ iterum vindicauit.

§. VI.

Subactam Massiliam Burgundiones Reges eam sibi habitationem fecere.

1 CVM sub Honorio Burgundionibus sedes primum concessæ fuissent in parte Galliz regno propinqua, post cladem Aëtianam sub Valentiniano III. Sabaudia eorum reliquis data est cum indigenis diuidenda. Ibi deinceps constituerunt, finibusque per vicina propagatis in prima Lugdunensi, maxima Sequanorum Viennensi & Alpibus Graiis ac Penninis & Prouincia cis Druentiam imperio potiti sunt.

2 Anno 413. Gundicarius Rex Burgundionum primus Iouino tyranno ad sumendam purpuram adiutor ab Aëtio duce ingenti clade prostratus cum suis pacem habuit.

3 Anno 452. Gundericus siue Gundenchus & Chilpericus Gundicarij filij, Theudericō II. de quo supra, Gothorum Regi adfuerunt contra Riciarium Sueuorum Regem in Galzicia Chilpericus Genanæ sedem habuit SS. Lupicini & Romani monachis alimenta de fisco præbere iussit.

4 De Gundencho siue Gunderico Gregorius Turonensis li. 2. cap. 28. Fuit autem & Gundenchus Rex Burgundionum ex genere Arthanarici Regis persecutoris. Huic fuerunt quatuor filij Gundebaldus, Godegisilus, Chilpericus & Godemarus qui paternum regnum inter se partiti sunt.

5 Anno 473. Horum maior natus Gundebaldus Chilperico & Godomaro crudeliter occisus cum Godegisilo regnauit de quo regno Turonensis lib. 2. histo. cap. 32. Tunc Gundobaldus & Godegisilus fratres regnum circa Rhodanum aut Ararim cum Massiliensi Prouincia retinebant cumque se inuicem impugnarent Clodoueus Rex Francorum auxilium Godegisilo vbicumque necessitas posceret repromisit. Gundobaldus terga dedit fugamque iniit dolum fratris quem non suspicabatur aduertens Rodanitidesque ripas percurrens Auenionem urbem ingreditur. Posthæc resumtis viribus Gundobaldus Auenione contra Gondegisilum fratrem suum exercitum commouit eumque apud Viennam ciuitatem obsedit ac cepit, eumque ad Ecclesiam hæreticorum confugientem vnà cum Episcopo Ariano interfici iussit. Francos qui ad ipsum erant Tolosæ in exilium ad Alaricum regem transmissit Senatoribus Burgundionibusque qui Godegisilo consenserant capite mulctatis.

6 Solus ergo Gundobaldus regnum Burgundicum & Massiliensem Prouinciam tenuit cum Narbonē Geselico regnante diripuit an. 508. Regnabat Godegisilus apud Geneuam in Sabaudia, Gundebaldus vero à Gundebaudo cæsus filias duas reliquit Chronā Deo deuotā & Crotildem

Crotildem vxorē Clodouei Regis Francorum, qua minime cessante illum ad Christianam fidem amplectendam adhortari cum in quodam prælio à Germanis admodum premeretur ac pene profligaretur, Iesum Christum tandem inclamauit eique sponndit se Christianum factum iri si victoriam reportaret. Quam vbi ille diuinitus obtinuit curauit pia Crotildis vt clam aduocaretur S. Remigius Rhemenfis qui Clodouem vnà cum ingenti subditorum multitudine baptisauit.

Anno 482. Clodoueus Rex Francorum quem instinctu Crotildis vxoris ac neptis Gundobaldi Regis Burgundie ac Massilie Dynastæ tradit Molanus in notationibus super Martyrologium ad 4. Calen. Augusti autore Gaguineo Clodouem ad sepulchrum Marthæ Tarascon. sanatum. Idem Baronius ibi. Vincentius lib. 9. cap. 107. & nos in Magdalena nostra cap. 17. num. 8.

§. VII.

Ab Ostrogothis Massilia ditioni Romanæ vindicatur.

Anno 476. Odoacer primus regnat in Italia acto in fugam Momillo siue Augustulo, extinctoque Imperio Occidentali. Prouinciam, quæ inter Alpes & Rhodanum sola Romanis reliqua erat in Gallia, concedit Visigothis.

Anno 493. Theodoricus Ostrogothorum Rex cæso rege Odoacre regnat in Italia, Prouinciam Massiliensem Alpesque maritimas post Alarici cladem recipit à Visigothis.

Anno 526. Athalaricus Theodori nepos auo mortuo succedit cum matre Amalasuenta filia Theodori.

Anno 533. Theodatus post mortem Athalarici ab Amalasuenta in thori regnique partem adscitus eam necat. Prouinciam inter Rhodanum & Alpes Francis vt sibi auxilio aduersus Belisarium essent ex pacto promittit.

Anno 538. Vitiges à Gothis Rex creatus, cæso Theodaro promissam ab eo Prouinciam cedit Francorum Regibus Childeberto Theodeberto & Clothario.

§. VIII.

Francorum Reges in Massiliensis Prouinciæ possessionem inducunt.

Anno 484. Clodoueo (qui interdum Iudouicus I dicitur Francorum primus Rex Christianus) succedere quatuor eius filij Theodericus, Clodemirus, Childebertus, Clotarius, qui regni Monarchiam ita partiti sunt vt Theodoricus Meris regnaret in Austrasia, Clodemirus Aurelianis, Childebertus Parisiis, Clotarius Sueffione.

Thuringiam regno Francorum adiecit Theodoricus; Burgundiam Childebertus & Clotarius. Idem cum Theodeberto Prouinciam Massiliensem quam eis cessit ex pacto Vitiges vicinus Rex Ostrogothorum, vt supra dictum est.

Anno 562. Clotarius cæteris suis fratribus superstes eiusque successores non modo totius regni Monarchia potiti sunt sed etiam Prouincia Massiliensi, vsque ad annum Christi 752. quo Francorum Reges Clodoueani siue Meruingi qui à Meroueo Rege appellabantur regnum amisere. A regibus enim Clodoueanis res Massilie præclare gestas nempe à Sigiberto filio prædicti Clotarij eiusque varia cum fratre Gumeranno bellorum orta dissidia dedimus supra in Massilia Christiana sub Theodoro Episcopo an. 573. quid præterea molitus sit Chilpericus Rex ibidem diximus n. 17. vbi etiam de Childeberto Rege num. 33. De cæteris deinceps ac de Saracenis à Carolo Martello in Prouincia debellatis anno 600. num. 8.

In secunda Francorum Dynastia ex Pipinorum genere tenuere Prouinciam Massiliensem sub imperio Francorum vsque ad Carolum Caluum.

§. IX.

Carolus Caluus Prouinciam noua Regni appellatione ac iure impertitam Bosoni uxoris fratri detulit.

Anno 876. Carolus Caluus post Gerardum à Rossilione è Comitibus Viennæ & Prouinciæ expulsum, à Ioanne VIII Pontifice Maximo Romæ in Basilica Vaticana de more ante Confessionem B. Petri Augustus coronatus est. Hermengardam Ludovi-

uici Augusti filiam, quam pater Basilio Græco Augusto desponderat, Bozono Boniui Comitis Ardennæ filio & Richardi Comitis Matiscenensis, Iudithæque vxoris suæ fratri, qui omnia tunc apud illum poterat, & Calui pene socius dicebatur, matrimonio collocauit datis in dotem Prouincia, & Arelatensi regno, quam a Burgundiæ regno disunctam ac separatam tenuit Boson, rex appellatus, annos omnino vndecim.

- 1 Anno 889. Bosono in eodem regno successit Ludouicus eius filius quem ex Hermengarda coniuge susceperat & ab Episcopis proceribus & Prouinciæ ciuitatibus in regem anno salutis 889. recipitur & anno 891. Augustus salatur, eo vero mortuo Carolus Constantinus eius filius, Viennensi solo Comitatu potitus est.
- 2 An. 926. Hugo Comes Arelatensis (is fuit Lotharij Comitis Arelatis & Bertæ filius ut refert Luitprandus) Lotharij Lotharingiæ Regis nepos, post Ludouici decessum Prouinciam & Arelatense regnum (quidquid id esset) tanquam iure paterno sibi debitum occupauerat, uti & Prouinciæ Rex salutus est, anno Christiano 926.
- 4 Anno 927. Rodolphus Burgundiæ Rex à Carolo simplici designatus, tandem in procerum Concilio Galliarum Rex solenni de more appellatus inauguratur, & Rex Franciæ sacratur, qui post fœdus, ictum cum prædicto Hugone & ante adeptam regni Francici possessionem, cum Burgundiæ tantum Rex esset, Bosonum huius nominis secundum in regem Arelatensem & Prouinciæ dixit, qui Bertam neptem Hugonis tunc regis Italiæ duxit vxorem.

§. X.

Quando & à quo nomen Comitatus Prouincia assumpsit.

- 1 **Q**uoniam Hugo Rex Arelatensium appellabatur, Bosonus eius gener ne socero molestus esset, aliàs hereditares eius expectans iure vxoris Bertæ, regio nomine abstinuit, contentus se Comitem Prouinciæ appellari. Et iam inde Prouinciæ nomen Comitatus assumpsit, posterique eo sunt vsi nomine, quamuis re ipsa regio nomine cohonestaretur illa Prouincia.
- 2 Primus ergo Prouinciæ dictus Comes Bosonus I. & ab eo ceteri nomen sumpserunt, nam qui ante eum vocati sunt Comites, erant nihil aliud quam Proreges, ut pote à Regibus Arelatensium delegati, qui regio iure & non propria utebantur potestate, sed à Regibus delegata. Hodie gubernatores Prouinciæ, nostra ætatis vocabulo bene dixeris. Hic anno salutis 943. Prouinciam ingressus summo omnium applausu & publica gratulatione receptus est, vixitque vsque ad Hugonis Capeti Gallorum regis tempora.
- 3 Anno circiter 991. Bosono defuncto, Conradus Burgundiæ Rex ius imperij aliquod in Prouinciam sibi arrogasse videtur, quod ex Arelatensibus tabulis Ecclesiasticis in Antographo Capitulari fol. 13. colligi potest, certo tamen liquet historicorum omnium testimoniis successisse Bosono Patri Guillelmum filium, qui Prouinciæ Comes secundus fuisse dicitur, duxitque in vxorem Blancam sororem Godofredi Comitis Andegauensium, ex qua Guillelmum filium & Constantiam filiam suscepit, quæ nupsit Gallorum Regi Roberto Hugonis Capeti filio. Quo tempore Arelate quæ Regum sedes hætenus fuerat, tunc Comitum erat, ut scribit Æmilius, in Roberto Rege. Obiit Guillelmus Arelatæ testamento prius facto in fauorem Monasterij Virginum S. Cæsarij condito. Vide Pontificium Arelatense num. 67. Tum supra in Massilia Christiana anno 1002.
- 4 Anno 1002. Guillelmus alter prioris filius regnabat in Prouincia Comes, cum Henricus III. Conradi Augusti filius, se Arelatensium regem declarauit ex donatione regni Burgundici sibi à Rodolpho facta.
- 5 Anno 1039. Guillelmo II. in eodem Comitatu successit Odo eius filius.
- 6 Anno 1090. Comitatum adiit Gilbertus Odonis filius, qui Tiburgiam filiam Comitis Rutenis & Gualdensis matrimonio sibi iunxit. Hic ultimus ex Illustrissima Burgundiæ Regum familia, Comes Prouinciæ regnauit.
- 7 Anno 1112. Dulcia Gilberti prædicti filia quam Raymundus Berengarius Comes Barcinoniz vxorem habuit, cuique pars Auenionis altera, item Calui montis, Tauri, & Pontis Sorgiæ cum altera parte Prouinciæ, quæ mari Mediterraneo, Alpibus, Druentia, & Rhodano fluminibus clauditur, quæ Marchia etiam appellatur, dotis nomine obtigerat, honorem,

honorem, dignitatem, & nomen Comitatus Prouincie sponte cecidit. Tres ex ea suscepit Raymundus liberos masculos Raymundum, Gilbertum, Berengarium.

Anno 1131. In Comitatu Prouincie successit Gilbertus secundo genitus, qui uxorem Gilbertam sibi pactus est, ex qua filiam unicam Stephanidem suscepit, quam matrimonio coniunxit Raymundo Baucio, ex qua suscepit Hugonem, Guillelmum, Bertrandum, & Gilbertum filios.

Anno 1140. Fratre Gilberto defuncto sine masculis, Berengarius filius Raymundi Comitatus Barcinonensis tertio genitus in Comitatu nostro succedit, continuus bellis civilibus pressus, nullo unquam tempore quiete regnavit. Nam etsi Comitatum ex dispositione ac testamento parentum sibi vendicaret, tamen Raymundus Baucius cum uxore Stephanide ac filius reluctabatur armata manu, quibus Arelatenses & maior pars ciuitatum Prouincie fauebant.

Anno 1145. Berengarius Comiti Barcinonensis tertio genitus filius dum pugnat fortiter in Prouincia contra Baucios, occiditur relicto eiusdem nominis filio Raymundo Berengario, Fratris audita nece Barcinonae Comes Raymundus Berengarius senior, ac primogenitus, ut eam vinceretur ac nepoti Berengario iuniori Comitatum Prouincie confirmaret, magno cum exercitu in Barcinonia in Prouinciam venit & an. 1146. à Baronibus ceterisque Prouincie proceribus Comes salutus, fœdus inter Stephanidem eiusque filios Baucios (Raymundo marito iam defuncto) & Raymundum ex fratre nepotem sollicitè percussit an. 1150. Calen. Septem. Ex eo tempore Raymundus iunior cum patruo in Comitatu Prouincie ut Comes, hic vero ut Marchio in eadem Prouincia regnavit, eadem ambo & dignitate & auctoritate. Sed patruo prædefunctus sine liberis Raymundus iunior, solus ille Comes & Marchio Prouincie regnavit.

Anno 1164. Defuncto Raymundo patre successit Ildefonsus eius filius primogenitus in dictis, regno Taraconensi, ac Comitatus Prouincie & Barcinonae, qui cum in Barcinoniam reditum destinarer, fratri suo Raymundo Berengario Prouinciam commendauit, eumque, Marchionis ipse nomine contentus, Prouincie Comitem declarauit recepta prius obligatione & cautione, solenni adacto iureiurando, eandem restitutum quoties à fratre aut ab ea delegatis postulareretur.

Anno 1193. Successit in Comitatu & Marchionatu Prouincie Ildefonsus I. prioris filius, qui uxorem Garfendam Guillelmi Comitatus Forcalquerij filiam sibi pepigit, in cuius hereditate successit, primusque omnium Comitatus Prouincie & Forcalquerij ob Garfendæ matrimonium iunxit.

Anno 1207. Raymundus Berengarius huius nominis IV. Patri Ildefonso II. pupillus successit. Qui in patruus Taraconensium Regis tutela & administratione fuit Beatrixem Thoma Sabaudie Comitatus sororem in uxorem duxit an. 1219. Ex qua suscepit filias quatuor miræ pulchritudinis, quæ oranes in reginas deuenere, Margaritam quam S. Ludouico Galliarum regi, Eleonoram quam Henrico Anglorum Regi, Sanxiam Richardo Cordobæ Duci, qui Augustus postea salutus est, in uxorem dedit, ac Beatrixem quam heredem & Prouincie Comitem testamento instituit. Fuit hic Berengarius Comes ultimus ex Illustrissima Regum Taraconensium familia.

Anno 1244. Beatrix puella & immatura adhuc virgo, Patri Berengario in summam rerum successit.

Anno 1245. Nupta est Beatrix Carolo Andegauo, quam obrem vno dumtaxat anno sola regnavit, postea commixtum viro & femina cepit imperium. Anno 1251. Calen. Maij Arelate ciuitas, quæ iura imperij hætenus retinuerat Carolo fasces submisit. Atque eidem Guido Delphinus Viennensis anno 1257. hominij iura & fidei sacramentum omnium ciuitatum & oppidorum, quæ in solo Vapincensi possidebat, tanquam Comiti Forcalquerij præstitit. Pacem Carolus cum Massiliensibus pepigit. Demum anno 1265. Calen. Martij Clemens IV. Pontifex Maximus Carolum & Beatrixem vtriusque Sicilie recepto prius in sua verba iureiurando, Regem ac Reginam coronauit.

Anno 1284. Carolus II. regnum auspicatur quo regnante Clemens V. Pontifex Maximus sedem Pontificiam ab vrbe sede antiqua Auenionem Gallie transtulit, ubi per annos septuaginta constitit.

Anno 1309. Robertus regnum ingreditur. Moritur Neapoli & per annos triginta quinque regnum produxit.

Anno 1344. Ioanna Patri Roberto successit. Quater nuptias contraxit. Primò cum Andrea nepote Martelli tum Ludouico Tarentinorum principi, præterea Iacobo Arago-

nio Maioricarum hæredi, denique Ottoni Brunsineo Saxonie principi. Hanc Carolus Duracius Neapoli laqueo interemptam suspendi iussit an. 1382. regni an. 39. Mariam vero Ioannæ sororem quæ Comiti Artesiensi nupsit, capite truncat. Et hic finis stirpis Roberti.

- 19 Anno 1380. successit ex testamento Ioannæ reginæ Ludouicus Dux Andium, à qua in filium adoptatus fuerat. Quam adoptionem Clemens VI. Pontifex Maximus Auenione, consentiente toto Cardinalium ordine, approbavit & confirmavit.
- 20 Anno 1384. Ludouicus filius patri successit qui tutela Mariæ reginæ matris regebatur sed dum in vrbe Andium à Matre educatur, Puracius per suæ factionis homines sibi & suis Prouinciæ Comitatum & Forcalquerij confirmare nititur, Arelatensibus & Massiliensibus Ludouici ius & causam tutantibus. Cœpit ergo impubes regnare Ludouicus anno 1394. sed Mariæ reginæ matris & tutricis nutu omnia gerebantur.
- 21 Anno 1417. ex patre Ludouico I. & Iolanda Tarasconensi matre natus successit patri Ludouicus III. Hunc Ioanna secunda Regina Siciliæ & Neapolis in filium arrogauit anno 1413. Calen. Septem. quam Martinus Pontifex Maximus, consentiente sacro Collegio, adoptionem confirmavit. Sine liberis moritur an. 1433.
- 22 Anno 1433. Renatus filius Ludouici secundi & Ludouici tertij frater succedit in regno & Comitibus. Is statim à principio regni à Philippo Duce Burgundiæ capitur, sed dum captiuus detinetur, Isabella Lotharingæ Ducis filia & vxor Renati, assumptis secum Ioanna & Ludouico liberis, anno 1446. Neapolim proficiscitur, eique publice honores decreti. At nullis liberis superstitis, quos hæredes institueret, Carolum ex fratre nepotem filiabus uiuentibus anteposuit, & cum testamento sibi hæredem instituit. Moritur Calendis Iulij anno 1480. ætatis 73. regni 47. Aquis Sextiis in sua Metropoli.
- 23 Anno 1480. Carolus Renati optimi Principis ex fratre Carolo nepos ex patruj testamento successit & regnavit menses 18. Defunctus est Massiliæ anno 1481. die 10. Decemb. cuius corpus Aquas Sextias delatum, in Diui Seruatoris xde sacra honorifice sepelitur.
- 24 Anno 1481. Ludouicus XI. Gallorum Rex testamento Caroli supradicti, hæres institutus successit, & post mortem eius Carolus filius & omnes regni Franci successores, Carolus igitur VIII. primus omnium Galliarum Regum, anno 1486. mense Octobri Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij, & terras quæ illis adiacent, regno quoad potestatem tantum vniuit, hac lege vt Comitatus ipsi proprium nomen, dignitatem, statuta, consuetudines, mores, priuilegia, libertates, & immunitates retineret. Hinc in omnibus principalibus literis quas solent optimi Principes decernere, se Regem Gallorum & Comitem Prouinciæ & Forcalquerij terrarumque adiacentium nuncupant. Quoniam Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij terræque adiacentes, vt vulgo dicuntur, vniuntur regno non accessorie sed æque principaliter.

§. X.

De Magistratibus Urbanis Prætores seu vulgi appellatione, Viguerij.

- 1 **P**RAETORIE huius dignitatis Origo adscribitur Carolo Andegauensi, eius nominis I. Siciliæ Regi, & Comiti Prouinciæ, anno 1257. qui ex pacto cum Massiliensibus conuen- to, abdicatis prioribus Magistratibus quos *Podestat* siue *Rectores* appellabant, Prætorem substitui Potestati eumque maxime idoneum ex tota (si Massiliensem excipias) Prouinciæ nobilitate quotannis suo suffragio legendi ius habere voluit, ea tamen lege & conditione, vt Prætor ipse primò promotionis die, statutum se bono pacis publicæ, ac priuilegiorum & immunitatum conseruationi, sancte adiuraret. Habetur in antiquis membranis statutorum, sacramenti formula conceptis verbis expressa, & ibidem quæ suscipere officia & partes præcipuas debeat Prætor. In urbem cum apparatu excipitur Calen. Maij, & in aula Comitialis basilicæ in possessionem mittitur, per nominatum ab Rege in rescripto suo delegatæ cognitionis iudicem. Hoc olim munere Reges impertiuisse Gubernatores Prouinciæ, Senescalos, Regij cubiculi Magistros, ac regni Siciliæ castrorum Præfectos, in libellis ac chi- rographis acta publica commemorant.
- 2 Anno circiter 1510. Franciscus à Luxemburgo Procomite Maritimensis & Prouin- ciæ Prorex, de Massiliensi Prætura duos inter se concertantes nobiles, eorumque cau- sas dum rescripsit ad Regem, omnia interim Prætoris officia & munera studiose diligen- terque exequutus est.

Anno 1530

Anno 1530. Franciscus de Fourbin perpetuam eiusdem officij administrationem paratam pretio habuit & venalitiā. Quo ex infidiis confosso, subleſtus in eius locum Dominus de Trohemy, simul etiam concessa præcessori suo officij perpetuitate potitus est.

Anno 1563. Ad triennium coacta Magistratus cura per sententiam ac senatusconsultum, ac demum Caroli noni Regis Christianissimi auctoritate stabilita, placuit deinceps Regi, abrogato priori edicto. (Quod nunc in usu & consuetudine positum est) Prætoribus ministerium non diuturnius annuo præfiniri, & in prærogativa legendi ac designandi non alium velle pro iure suo appellare Prætorem quam vnum dumtaxat de tribus quos prius in civili Consilio Massilienses nominassent. Et ita recte & honeste curriculum Prætorum suæ confecere mulci.

Anno 1550. Ioannes de Benaud. Dominus de Villanoua

1551. Ioannes de Lusignan Dom. dicti loci

1552. Idem

1553. Ludouicus Danſeaume Nobilis scutarius

1554. Claudius De Lascaris D. de Castrouou.

1555. Poncet de Belon Nobilis Scutarius

1556. Petrus d'Abeille Nobilis Scutarius

1557. Gaspar de Catin Nobilis Scutarius

1558. Antonius Mouton Nobilis Scutarius

1559. Michael de Redon Nobilis Scutarius

1560. Ioachim de la Croix Nobilis Scutarius

1561. Ioannes David Nobilis Scutarius

1562. Ioannes de Forbin Nobilis Scutarius

1563. Honoratus Murot Nobilis Scutarius

1564. Honoratus De Nas Nobilis Scutarius

1565. Petrus de Sado. D. Dagou

1566. Idem

1567. Idem

1568. Antonius de Risse D. de Satournon

1569. Idem

1570. Idem

1571. Rossanus de Becariis Nobilis Scutarius

1572. Ioannes Gautier D. de Grandbois

1573. Claudius de Dhuane D. de Rigaud

1574. Franciscus de Cauet Nobilis Scutarius

1575. Ioannes Stephanus Chanſogros D. de Mimet

1576. Henricus de Castlane D. de Bioſc

1577. Franciscus Moriueau. Nobilis Scutarius.

1578. Claudius de Dhuane D. de Rigaud

1579. Ioannes Petrus de Guisan Nobilis Scutarius

1580. Ioannes de Bourc Nobilis Scutarius

1581. Petrus de Bouquier Nobilis Scutarius

1582. Gaspard de Puget D. de Bouc

1583. Bartolomæus de Boyer Nobilis Scutarius

1584. Renatus de Castlane D. d'Aluis

1585. Honoratus de Castillon D. de Castellet.

1586. Antonius de Rolands D. de Beauville

1587. Renatus du Bousquet D. de Buiffon

1588. Rolandus de Castlane D. de Moumeyran

1589. Ludouicus Honoratus de Castlane D. de Besandun

1590. Vincentius de Forbin D. de la Barben

1591. Ludou. Honora. de Castlane D. de Besandun

1592. Ludouicus Daix Nobilis Scutarius

1593. Idem

1594. Idem

1595. Idem

1596. Petrus de Libertat Nobilis Scutarius

1597. Idem

1598. Bartolomæus de Libertat Nobilis Scutarius

1599. Idem

1600. Idem

An. 1601. Pompeius de Ponteuës D. de Buoux

1602. Antonius de Boyer Nobilis Scutarius

1603. Palamedes de Valauoir

1604. Gaspard de Sabran. Baro d'Ansouis

1605. Baltasar de Ponteuë D. de S. Catharina

1606. Gaspard Bautric D. de Baumete

1607. Ioan. Iacobus à Villanouo D. de Villeuielle

1608. Iacobus de Guigneran D. de Vers

1609. Ioannes de Barras D. de Mirabeau

1610. Arnaldus de Villanoua Baro des Arcs

1611. Anto. de Pontenes De de Buoux

1612. Melchior de Forbin D. de Ianson

1613. Gaspard de Forbin D. de Soliers

1614. Ioannes de Castlane D. de la Verdier

1615. Rolandus de Castlane D. de Moumeran

1616. Magdalonus de Vintimille Baro de Tourues

1617. Franciscus de Reynaud D. d'Alen

1618. Ioannes de Perier D. Dargens

1619. Gaspard de Brancas Baro Doise

1620. Draco de Villanoua Marchio des Arcs

1621. Angelus de Pontenes D. de Buoux	1637. Ioan. Bapt. de Martin D. de Peicou-
1622. Andreas Doraison Marchio Dorai-	bier
1623. Petrus de Castillon D. de Castelet	1638. Ioannes Descalles Baro de S. Mar-
1624. Franciscus de Villanoua D. Despi-	tino
nouse	1639. Ioan Bapt. de Donis D. de Gou
1625. Henricus de Castelan D. de Masar-	1640. Franciscus de Damian. D. du Ver-
gues	negues
1626. Ioannes de Sabran D. de Bandina	1641. Magdalonus de Vintimille Baro de
1627. Gaspard de Forbin Marchio de	Tournes
Ianson	1642. Gaspard de Foresta Baro de Trets
1628. Petrus de Valauoire D. de Valauoire	1643. Ioannes de Demandols D de De-
1629. Paulus de Marin D. de S. Michael	mandols
1630. Dominicus de Mistral Baro de Crose	1644. Ioannes de Villanoua Baro de Flaios
1631. Franciscus de Galliens D. des Eyssars	1645. Franciscus de Rascas D. du Muy
1632. Franciscus de Renaud D. Dalen	1646. Annibal de Grasse D. de Moans
1633. Palamedes de Fabri Baro de Rians	1647. Paulus de Mistral D. de Mondragon
1634. Gaspard de Forbin D. De la Barben	1648. Franciscus de Vintimille D. de Luc
1635. Pompeius de Barras D. de Mirabeau	1649. Dauid de Hugues Baro de Beauieu
1636. Sixtus Descalles Baro d'Ansouis	1650. Ioan. Bapt. de Castelan Baro de la
	Verdiere

De Consulibus.

Idem Carolus Andegauensis Prouinciæ Comes eius nominis primus non solum Potestatis, sed & scindicorum ac Rectorum antiquato nomine, Consules more Romano voluit appellari primarios Massiliæ magistratus; quibus proxime adiunctus Assessor iuris vtriusque doctor, eorum futurus orator, de iure ciuitatis responderet patronus Legebantur quotannis sortis beneficio & initiabantur Calendis Nouembris politicæ institutis ac ciuilibus disciplinæ legibus eodemque die vertentis anni, vti etiam nunc moris est, magistratu abibant. Consulum itaque id genus nomine seriatim & adscripto promotionis die & anno censentur in Tabulis status publici Massiliensibus.

Anno 1550. Vincentius de Forbin Domi-	bre, Ludouicus Gay. Manaudus, de Mo-
nus de la Fare. Dominicus Faber. Domi-	nier Ass.
nicus Gay.	1561. Adamus de Bouquier, Petrus de
1551. Cosmus de Monteaux, Ludouicus Im-	Blanc, Nicolaus Fouquier, Franc. d'Her-
perial, Monetus Deidier	mite Ass.
1552. Gaspard de Paul, Gaufredus Sallèles	1562. Ioannes de Riquety D. de Mirabeau
Ioannes Verrier	Ant. de Leuse, Arnaldus Velin. Clau. de
1553. Ioannes de Carreury, dictus d'Arud	Paulo Ass.
Antonius d'Armand, Antonius Claret	1563. Gaspardus de Paul, Pet. Pastier dictus
1554. Franciscus de Vassal, Iosephus de Ca-	Sillaus, Pantelinus Gratianus, Petrus de
bre Ioannes Muan	Vento Ass.
1555. Amielus d'Albertas, Stephanus de	1564. Carolus de Vento D. des Peues, Ant.
Martin, Antonius Driuet	de Huc, Ioannes Mainardus Ioannes
1556. Christophorus de Cassin D. de Pey-	d'Oria Ass.
pin, Bertinus Darry, Ioannes d'Aissac, As-	1565. Pet. d'Albertas D. de S. Chamas
essor Guillelmus de Montolieu	Thomas de Leuche Pet. Malfang, Guil-
1557. Baltasar de Paul, Amandus de Som-	lel de Montolion Ass.
mati, Honoratus de Spinassi Bertran. De	1566. Baltasar de Paul, Iosephus de la Ser-
Vias Assessor.	ta D. de Nans, Baltasar de Villain, Ber-
1558. Lazarinus d'Oria, Sebastianus de Ca-	tran. De Vias Ass.
bre D. de Roqueuaire, Franciscus de	1567. Vincentius de Forbin. D. de la Fare
Peua Melchionus de Catin Assessor	Stephanus Marquesy, Honoratus d'Ar-
1559. Viualdus de Bonifacis, Petrus de	mand Francis. de Sommati Ass.
Bauffet Nicolaus, Seguiet, Baltasar de	1568. Franc. de Bouquier Pet. Besson, Pet.
Garnier Assessor	Gaultier, Manandus de Monier Ass.
1560. Petrus de Candole, Baltasar de Ca-	1569. Clau. d'Emeric, Ant. Claret, Mi-
	cha e

- chael Picard, Melehionus de Catin Aff.
1570. Iosephus de Cabre D. de Roqueuaire Mauricius Sauron Ioannes Rostang, Ogerius Motter Aff.
1571. Pet. de Bouquier, Pantelinus Gratian, Iacobus Moustier, Germanus de Salomon.
1572. Ludouicus de Vento Franciscus de Bauffet, Ioan. d'Arlet, Ant. de Cabre Aff.
1573. Ioan Bapt. de Fourbin, D. de Gardane Balasar de Bourguignon D. de la Mure Ant. de Lourmes, Lauren. Asquier Aff.
1574. Petrus de Baiffan, Ioannes d'Aissac D. de Venele Iaco. Olliuer Ioan. Boyer Aff.
1575. Ioan. de la Cepede Lazarinus de Spinassi Iacobus Amiel dictus Bouillon Franciscus de Sommati Aff.
1576. Ant. de Huc, Lazarinus de George d'Ollieres Gregorius Carantene Iosephus Medias
- Anno 1577. Andreas de Gerente, Franciscus de Marrin Francif. Seguier Ogerius Moter Aff.
1578. Ludouicus de Bricard, Amandus de Sommati Guillelmus Audiffret Germanus de Salomon Aff.
1579. Pet. de Caradet de Bourgogne, Andreas de George d'Ollieres, Alexander d'Anguillenquy
1580. Philippus d'Altouitis Michael Picard Sebastianus Napollō Iacobus de Vias Aff.
1581. Francif. de Bouquier Ioannes Beillon Francif. Ouilly dictus Vesque Lauren. Asquier Aff.
1582. Ioan. de Leon Petrus Bafan, Nicolinus Ferrat Anto. de Cabre Aff.
1583. Francif. de Glandeues D. de Luges Ioan. Lombard Claudius Richelme Bertran. De Vias Aff.
1584. Anto. d'Arene Ludoui. de la Motte Daries Nicolans Roque Guillel. Martinenqui Aff.
1585. Michael de Villages, Pet. d'Hottagier, Naudinus Bertaud Francif. de Sommati Aff.
1586. Anto. de Bouquin, Dominicus d'Andrea Antonius De Lascours
1587. Nicolaus de la Cepede Antonius de Leuchon Iacobus Boufquet
1588. Gaspardus d'Albertas D. de Ville crose Franciscus Amiel Ioannes Mourlau Ioannes Baptista de Vias Aff.
1589. Pet. de Caradet de Bourgogne, Franciscus Guinguillet Ioannes Gasteau Pet. de Cordier Aff.
1590. Cornelio de Ramefan, Melchionus Maumes Anto. Germain Honoratus Saquier Aff.
1591. Carolus de Cazaux Ioannes de Cauuet Baro de Montriboul, Ioannes Bues dictus Aubregas Cosmus Deidier Aff.
1592. Carolus de Casaux, Ioannes Taroni Andreas Couquier Ioan. Boyer Aff.
1593. Carolus de Casaux Francif. Gay Gaspard Seguin Petrus d'Altouitis Aff.
1594. Carolus de Casaux, Francif. d'Aix Philippus Napollon Francif. l'Antelmé Aff.
1595. Carolus de Casaux, Cassianus Augier, Ioan. Taxil Marthæus Mongin Aff.
1596. Ogerius de Riquety, Gaspard Seguin, Desiderius Moustier Nicolaus de Bauffet Aff.
1596. Pet. de Sabateris Ioan. Viguier Thomas Sauine Germanus de Salomon Aff.
1597. Amielus de Tournier D. de S. Victoret Georgius de Fournier Iacobus Aprosi Francif. d'Olliuer Aff.
1598. Honoratus de Montoliou, Dominicus d'Andrea, D. de Venelles, Guillelmus Codoneau, Antonius de Cabre Aff.
1599. Cesar de Village Petrus de Vieu D. de Noyer Francif. Citranis Paulus Amille d'Arene Aff.
1600. Ioannes Baptista de Cauuet Baro de Trets Orso sancto de Cipriany D. de Cabriès, Claudius Aydoux, Iacobus de Vias Aff.
1601. Marcus Anto. de Vento D. des Penes Honoratus de Flotte, Carolinus Guillermy Gaspard de Fabre Aff.
1601. Ludouicus de Cabre D. de Roqueuaire, Carolus de Sillans, Ambrosius Bonin, Germanus de Salomon Aff.
1603. Blasius Doria, Ioan. Baptista de Caze Pet. Moustier Cesar de la Setta D. de Naus Aff.
1605. Lange de Vento, Francif. d'Hermitte Francif. Velin, Ludouicus de Paulo Aff.
1606. Balasar de Bourguignon D. de la Mure Pet. d'Arlet, Ioan. Iourdan, Pet. de Blanc Aff.
1607. Lazarinus de George d'Ollieres D. de Greasque, Ioan. Baptista de Seruian, Petrus lauffet Ioan. de Riquety Aff.
- Eodem anno ex aduersa parte electi Pet. de Sabateris, Pet. d'Agnillenquy D. de Chasteaufort Ioan. Bouillon. Honoratus Pafard Aff.

1608. 1609.

1608. 1609. Marcus Anto. de Vento D. des Penes Ludoui. de Monier D. d'Aiglun Francif. de Lascour Iacobus de Vias Aff.
1610. Ioannes Baptista de Villages D. de la Sale, Pet. de Barnier D. de Pierreverd Ioannes Alleman, Cæsar de la Setta D. de Nans Aff.
1611. Francif. de Paule, Baltasar de Capel Pet. Solle Ioan. Garnier Aff.
1612. Ant. de Fourbin D. de Gardane Iosephus de Reiuier Simon Monstiers Michael de Villages Aff.
1613. Theocremes de Glandeues D. de Cuius Benedictus de Monier Francif. Blanc Baltasar de Vias Aff.
1614. Henricus de Gerente D. de Carry Iacobus de Monstier, Nicolaus Delaye Ioannes de Riquety Aff.
1615. Leon de Valbelle D. de la Tour Iosephus de Begue Francif. Beolan Baltasar de Cabanes Aff.
1616. Leonardus de Sacco Ioannes Baptista de Monier Ant. Vernet, Lazarus de Cordier Aff.
1617. Cosmus de Valbelle D. Baumelles, Ambro. D. Augustine, Iacobus Aidoux, Ant. de Bauffet Aff.
1618. Ioan. de Tournier D. de saint Victor Pet. de Monstier Pet. Pascal, Ioannes Berardy Aff.
1619. Ioannes Baptista de Villages D. de la Salle Stephanus Arquier D. de Charlaues, Iacobus Arnaud dictus Ifuard, Ioan. Ferrier Aff.
1620. Michael de Villages, Henricus de Bernier Anto. Berengier Henricus Dauid Aff.
1621. Honoratus de Riquety D. de Mirabeau Melchion de Monier Lauren. Gilles Claudius Reynaud Aff.
1622. Ioannes de Boniface D. de Cabanes Iosephus de Begue Ant. Gasquet Ioannes de Riquety Aff.
1623. Ioan. Ludouicus Anto. de Glandeues Ludouicus Romien, Stephanus Blanc Bartolomæus de Begue Aff.
1624. Ludouicus de Vento, Pet. Besson Andreas Borelly Ioan. de Meaux Aff.
1625. 1626. Pet. de Salomon Anto. Durand Anto. Roquete Baltasar de Garnier Aff.
1627. Ludouicus de Cabre D. de S. Pol Ioannes Francif. de Serre Bartolomæus de l'Estrade Ludouicus de Felix Aff.
1627. Ioan. d'Arene, Petrus d'Esquefier D. des Tourres Ludou. S. Iaques Iaco. d'Alrouitis Aff.
1628. Philippus de Felix D. de la Reynarde Lazarinus de Seruian, Elzearius Farauci Francif. d'Arene Aff.
1629. Leon de Valbelle D. de la Tour Nicolaus de Gratian, Alphonfus Sabatier, Ioan. de Cabanes Aff.
1630. Cosmus de Valbelle D. de Baumelles Ludouicus de Lourme, Simon Muret Iacob de Garnier Aff.
1631. Guillelmus de Montoliou, Francif. Napollon Ioan. Ludou. Dupond Henri de Courron Aff.
1632. Ludou. de Caradet de Bourgogne Ludouicus Sauournir D. d'Aiglun, Bernardus Maynard Ant. de Vias Aff.
1633. Phedericus de Spinassi, Ludouicus Sauournin Anto. Driuet. Pet. Gras Aff.
1634. Baltasar de Cipriany D. de Cabries Ludou. d'Audifret Ambro. Artaud, Franciscus Nicolaus Beraudie Aff.
1635. Francif. de Caradet de Bourgogne, Petrus de Ruffy, Guillel. Raymond, Ambro. Cornier Aff.
1636. Gaspard de Leon, Leon Descalis, Ioan. Venture, Iosephus Rimbaud Aff.
1637. Henricus de Cauuet Baro de Margnane Ioan. Francif. de Mantilery Ludouicus Beau Stephanus Michel Aff.
1638. Cæsar de la Setta D. de Nans, And. Venture Anto. Rauely Petrus Fort Aff.
1639. Andreas de Gerente D. de Carri, Ant. de Moustier Pet. Roux Anto. de Felix Aff.
1640. Ant. de Riquety D. de Negreaux, Petrus Delascours Ioannes Malauai Ludouicus de Bourg Aff.
1641. Gaspard de Villages D. de la Salle Ioan. Baptista de Ganay, Gaspard Rauely Petrus De Loule Aff.
1642. Ioan. de Riquety, Francif. De Monstier, Ludouicus Freius, Pet. d'Albert Aff.
1643. Marcus Ant. de Vento D. des Penes Francif. de Berengier, Francif. Porret, Ioan. de Cabanes Aff.
1644. Marcus Ant. D. Augustine D. de Scpremes Simon de Monstier, Ioan. Chastanier, Nicol. De Bauffet Aff.
1645. Francif. de Begue, Gaspard d'Amphossi Ludou. Chambon, Carolus de Milonis Aff.
1646. Iosephus de Bourguignon D. de la Mure Ioan. Signoret Ioan. Marroti Pet. Solle Aff.
1647. Pet. de Bauffet D. de Roquefor, Ludouic. Borely Anto. Giraudon, Ambro. Cornier Aff.
1648. Ioan.

1648. Ioan. Ludou. Ant. de Glandeues Nicolaus Curer, Ioan. Boule, Ant. Gras, Ass.	Laurentius Gilles, Iacobus Beau, Ludou. de Monier D. de Mauboufquet Ass.
1649. Nicolaus de Felix D. de la Reynarde. Pet. Dupont Ioan. Baptista Mazet Henricus de Coutron Ass.	1653. Antonius de Felix Ioannes de Fargues Stephanus Benoit, Iacobus d'Alto- uitis Ass.
1650. Francif. d'Arene, Carolus Mazanot, Ant. Grange Pet. d'Ortignes Ass.	1654. Antonius de Moustier, Ioannes Ludou- uicus de Faudran Andreas Burle Ignatius d'Oraison Ass.
1651. Ludouicus de Monier D. d'Aiglun Ægidius Mace de Gastines Ioan. Gonso- lin Ioannes de Riquery Ass.	1655. Ioannes Baptista de Villages, Iose- phus de Beuolan, Dominicus Truc, Laza- rus Barberoux Ass.
1652. Gaspard de Villages D. de la Salle	

Plura de hac ciuitate memoratu digna narrari possunt, quæ tamen ne longius ab ince-
pto discedamus, omitto. Mihi quidem hæc sufficiat amicis æque atque patriæ, quod ex pa-
cto & certo instituto debebam vel tenuiter exoluiffe. De actis quædam habuisse me descri-
pta exsignataque profiteor, opera & studio amicorum, D. Baltasaris de Vias Regi à Consi-
liis & nobili à Camera, viri in recognoscendis antiquis monumentis non solum acerrimi,
verum etiam exercitatissimi iudicij; & Nobilissimi D. Antonij de Felix Massiliensis patri-
tij & Consularis, quem & in aliis causis bene peritum & in hac nostra multum & sæpe
versatum experti sumus, sed & veterum imprimis Græcorum & Latinorum historicorum
Clarissimorum testimonio. Gratia iis esto, mihi fides, qui ex illis interdum apicem non
detraxi, neque addidi, nisi quod digessi, concinnaui, ac sensus peculiare meos obiter mis-
cui erigendæ historiæ vel emendandæ. Fruere & faue, tu bonæ mentis Lector, & quale-
cumque hoc munus & laborem nostrum pietatis titulo (patriæ sacra ornatum iuimus)
vel excusa, vel quod malim ama:

Finis Ad maiorem Dei gloriam.

INDEX RERVM ET VERBORVM,

Quæ in hoc libro continentur.

Num. 1. paginam indicat 2. Paragraphum.

A

ADRIANVS VI. absens & ignotus Cardinalibus, eligitur in Papam. Caroli V. Præceptor, Batauus genere & obscurissimis parentibus natus pag. 497. n. 6. Lerinam insulam cum 14. tritemibus appellit. ibi n. 9.

Adrianum I. Papam demortuum sic flevit Carolus magnus ac si fratrem aut charissimum filium amisisset pag. 247. n. 3. Eiusdem Papæ, literæ de Metropolitanorum honore, ac ciuitatibus, quæ laicis traditæ erant, Ecclesiæ restituendis pag. 243. n. 7.

Adrianus Papa III. decreuit, vt moriente Rege Crasso sine filiis, regnum Italicis Principibus vnâ cum tituli Imperio traderetur pag. 265. num. 5.

Academia Lugdunensis Græca & Latina pag. 87. num. 14.

Academia Massiliensis olim percelebris pag. 128. num. 8.

Academia Philosophiæ morum sanctissimorum habita fuit Massilia, non Gallis modo sed etiam Romanis pag. 56. n. 1.

Ademarus vic è primariis Prouinciæ nobilissimus, & Montilij supremo iure Princeps, Massiliam Guillelmi Grossi Vicecomitis Massiliensis filiam ducit uxorem pag. 332. n. 14.

Ælianus Traiano succedit in imperio pag. 119. num. 3.

Æneas Syluius ab Alberto Imperatore pro Basileensi Concilio ad Eugenium IV. delegatur, & in secretarium ab eodem Papa eligitur pag. 470. n. 7.

Alcuinus siue Albinus, quo præceptore plurimum vsus est Carolus Magnus, nobilissimæ Parisiensis Academix fundamenta iecit pag. 246. n. 7.

Alexander V. Papa electus, Ludouico Andegauensi regnum Siciliæ competere declarauit pag. 455. n. 6.

Alexander III. in Gallias venit persecutionem timens in Italia, & ab Angliæ & Galliarum Regibus perbenigne excipitur pag. 327.

num. 10.

Alphonfus Rex Neapolitanus ab exercitu Caroli in tantum est terrorem coniectus, vt abdicato regno in cenobio Oliuetanorum religiosum habitum suscepit. pag. 486. n. 32.

Alphonfus frater Ioannis Regis Tarraconensis, à Ioanna II. Siciliæ Regina adoptatus, arma mouet contra Ludouicum III. Comitem Prouinciæ pag. 460. n. 22. victus postea.

Alariens repentina morte apud Colentiam occupatur pag. 149. n. 16.

S. Albanus Martyr Episcopus Regienfis pag. 130. n. 3.

Alfonfus Richelius germanus, natu maior Eminentissimi Armandi allectus est in sacrum Cardinalium Collegium ab Urbano VIII. pag. 544. n. 6.

S. Albanus Episcopus Regienfis martyrium passus est in Seueri persecutione pag. 127. n. 4.

Ambrosiana Coniuratio aduersus Regem ac Reginam Galliarum, autoribus Caluino & Besa pag. 512. n. 6.

Amedeus filius Humberti post Rodolphum auum suum Roma reuersum, successit Patri Humberto in Præfectura Viennæ, vbi sacram ædem S. Mauricij à fundamentis extruxit pag. 292. n. 4.

S. Amator Socius S. Martialis in Cadurcensibus instituendis pag. 110. n. 3.

Amedeus I. Sabaudiarum Dux, abdicato Ducatu solitariam vitam agens, electus in Papam à Concilio Basileensi Felix V. dictus est pag. 469. n. 3.

S. Ambrosius natus Arelatis, dum Ambrosius eius parens ibi Præfecturam Prætorij administraret. pag. 137.

Andreas vir Ioannæ Reginæ Siciliæ, à Clemente VI. Rex Siciliæ renuntiatur, paucis vero post diebus laqueo vitam finit. pag. 411. n. 2.

Anchisia Ardoini filia cum spe hæreditatis data, Humberto Vuillelmi Gerandi filio ad præfecturam Viennæ praefecto. pag. 286. num. 16.

Antonianorum ordo ab Urbano II. approbatus pag. 310. n. 3.

Antonius

& Verborum.

- Antonius de Simiane D. Cabanensis, Caluinianam hæresim abiurat. pag. 536. n. 11.
- Amurathi Imp. Turcæ literæ ad Massilienses. p. 529.
- Agnes Augusta, vxor Henrici III. cum filium Henricum pareret, visa sibi parere virulentum Draconem. pag. 300. n. 26.
- Aquas Sextias Coloniam Latinam condidit Sextius Proconsul, post conditam Massiliam an. 526. pag. 83. n. 4.
- Aquis Sextiis altare consecratum in honorem S. Maximini & S. Magdalene, indicta synodo Comprovincialium Episcoporum à Petro Episcopo Aquensi. p. 315. n. 14.
- Aquæ Sextiæ Arelate & alia certatim Prouinciæ oppida Regi Henrico IV. se subiiciunt. pag. 527. n. 34.
- Aquense Parlamentum à Ludouico XII. confirmatum. p. 488.
- Aquensis vniuersitas fundata, Alexandro V. Pontifice & Ludouico II. Prouinciæ Comite. pag. 455. n. 7.
- Aquis Sextiis habiti synodales conuentus. pag. 520. n. 9.
- Arausio prope Auenionem ciuitas, Principatu nobilissimo insignis. pag. 84. n. 7.
- Arausicanum Concilium II. Celebratur an. 529. Liberio Patricio Galliarum Præfecto. pag. 202. n. 7. fuit ab Apostolica sede confirmatum ibi n. 9.
- Armandus Ioannes Plessius Richelius iussus à Maria Regina secedere, primò in Episcopatum suum Lucionensem, deindè Auenionem se contulit. pag. 538. n. 18.
- Argus Massiliensis nobilissima familia ortus. pag. 62. n. 4.
- Arnulphus Baioariæ Rex in Italiam proficiscitur vt imperij titulum aduersus Vidonem adipisceretur. pag. 268. n. 12.
- Arelate à Tiberio Tiberij Imperatoris Patre condita an. Christi 16. 673 pag. 83. n. 3.
- Capitur & diripitur à Ferragutio Baltheæ arcis Præfecto, quem mouerat Raymundus de Turene aduersus Ludouicum II. Prouinciæ Comitem. pag. 439.
- Arelatenſis Reſpublica destruitur, & Caroli I. Comitis Prouinciæ clientelæ ac fidei se submittit. pag. 368. n. 10.
- Arelatenſes libertatem antiquam repetentes, Reipublicæ fundamenta iaciunt. pag. 351. num. 34.
- Regibus Siciliæ libenter se obtemperaturos spondent, exterarum verò gentium imperium se ferre non posse. pag. 413. n. 7.
- Arelatenſis Archiepiſcopus Prouinciæ Primas, cui alij iuramentum fidei & obsequij præstabant. pag. 302. n. 19.
- Arelatis septem Prouinciarum Conuentus habendus quotannis, ex constitutione Imp. pag. 154. n. 2.
- Arelatæ in Monasterio Montis maioris Indulgentia plenaria, quando festum S. Crucis occurrit Feria 6. pag. 414. n. 11.
- Arelates regnum Guillelmo Balthio Arausionensium Principi condonat Fridericus Imp. urbem verò ipsam Michaele de Moresio Archiepiscopo. pag. 349. n. 30.
- In Arelatenſes munificum ac liberalem se præbet Ludouicus XIII. pag. 541. numero. 9.
- pag. 550. numer. 4.
- Arelatenſe I. Concilium sub Syluestro Romano Pontifice cui interfuit Constantinus Imp. pag. 134. n. 3.
- Arelatenſi Concilio II. interfuit S. Victorinus Episcopus Massiliensis, item Concilio Sardienſi. pag. 139. n. 2.
- Arelatenſe Monasterium Montis maioris in vnum redactum, cum Antoniano Viennensi. pag. 484. n. 23.
- Ibidem Canonici Ecclesiæ S. Trophimi olim professi regulam S. Augustini ad sæcularem statum redacti. num. 25.
- Arelate per biennium à Francis obsessa, ab exercitu Theodorici sub Tolo Duce Gothorum liberatur. pag. 195. n. 15. vt 16. Item obsessa ab Aruernis & exercitu Regis Sygiberti, liberatur ab auxiliariis copiis Guntranni Regis. pag. 213. n. 2.
- Arelatenſes Canonici Regulam olim professi S. Augustini ex Bulla Urbani III. pag. 332. numer. 9.
- Arelatenſis Parthenonis fundatio, cui S. Cæsarius sororem suam Cæsariam præfecit antistitam. pag. 199. n. 26.
- Arelate quasi ab ara alta seu lata dicitur. pag. 38. num. 3.
- Arelatenſes ad Ludouicum VIII. Regem Francorum post debellatam Auenionem, Legatos destinarunt, qui cum eo negotia publica curarent. pag. 359. n. 24.
- Arelatenſe Monasterium Montis maioris auctoritate Gregorij VII. Papæ sub imperium ac ditionem Abbatis Massiliensis S. Victoris subiungitur. pag. 308. n. 12.
- Arelatenſis Reſpublica in bullas & tenues autæ flatus euauit. pag. 364. n. 3.
- Arelatenſes eximuntur ab ære collatio persoluendo, quod toti Prouinciæ indixerat Rex Renatus. pag. 475. n. 15.
- Arelatenſibus plurima priuilegia à Carolo II. Rege Siciliæ concessa. pag. 394. n. 3.
- Arelate à Saracenis obsessa liberatur à Carolo Magno, qui Monasterium montis Maioris ibidem restituit, & muneribus auxit. pag. 244. num. 10.
- Arelatenſium graues querelæ, & æquo acerbiores criminationes aduersus Carolum I. Prouinciæ Comitem Romam ad summum Pontificem delatæ. pag. 374. n. 38. tamen multa indulſit & concessit priuilegia. Ibid.
- Arelatæ situs. pag. 12. num. 4.
- Arelatenſis monasterij Clarissas sub patrocínio B. Petri & Sedis Apostolicæ patrocínio suscipit Urbanus V. pag. 424. n. 6.
- Arelatæ sub Ecclesiæ Metropolitanæ vnico vexillo in processionibus cum solemnibus tum funebribus, cæteræ omnes Ecclesiæ tum regularium tum laicorum Sacerdotum militare grato animo subierunt. pag. 457. numer. 16.
- Arelatæ nascentes duos ordines Religiosos fundauit Hugo Boardy Archiepiscopus, Dominicanos & Franciscanos. pag. 359. numer. 25.
- Arelatæ Catolus IV. Romanorum Imperator coronatus est Rex Arelatenſis à Guillelmo de Gardia Archiepiscopo, in augusto D. Trophimi templo. p. 421. n. 8. Vicarium regni sui Arelatenſis

K K k tenſis

Index Rerum,

- tenſe conſtituit Pariſiis Carolum, filium Caroli V. Francorum regis. ibi. n. 9.
- enſis Reſpublica quos habuerit Magiſtra-
ib nomine Potestatis p. 354. n. 8.
- is ac Maſſilienſis urbium ſingularis
corſederatio pag. 346. n. 19.
- S. Aureoli martyris oſſa ipſomet reuelante in-
uenta ſunt, in territorio Viuarienſi. pag. 259.
n. 1.
- Antonianoꝝ coenobium quo tempore Maſſi-
liae fundatum pag. 355. n. 11. Monasterium S.
Antonij Viennenſe cum Monasterio montis
Maioris Arelatenſi redigitur in vnum. ibid.
- Antoninus Verus imperauit poſt Antoninum
Pium, fratremque Lucium verum in ſocieta-
tem adſciuit imperij, ac tum primum duo Im-
peratores ſimul viſi ſunt in imperio pag. 124.
n. 2.
- S. Aureolus Maſſilienſis aduena, ac S. Benigni
comperegrinus, ſub Seuero martyrium paſſus
pag. 127. n. 6.
- Antonius Alexandriae circumſeſſus ab Octauio ſe
ipſum interimit pag. 34. n. 6.
- Anna Britanniae nupta Carolo VIII. Franco-
rum Regi, quae Maſſiliam primo, tum ſanma-
ximum venit ad venerandas S. Magdalene
reliquias. pag. 485. num. 28. Iudæi Arelate pul-
ſi. pag. 485.
- S. Annæ matris virginis Mariæ reliquiarum in-
uentio contigit, Carolo magno Imperatore ac
Francorum rege. pag. 248. n. 6.
- S. Agricola ex Monacho Lerinenſi ad ſedem
Epiſcopalem Auenionenſem aſſumptus, pag.
232. n. 8.
- S. Andreæ crux ex Achaia Maſſiliam delata,
eiufdemque plures reliquiae Maſſiliae venera-
tioni habentur. pag. 369. n. 25.
- Antoniani fratres quo tempore Maſſiliae ciuitate
donati pag. 337. n. 16.
- Agnes Monacha quæ Monasterij ſeptis, fuga,
prætextu aliquo diſceſſerat in Monasterium
authoritate ſynodi Maſſiconenſis reuocata.
pag. 215. n. 9.
- Anaſtaſius Abbas Monasterij S. Victoris Maſſi-
lienſis. pag. 218. n. 16.
- S. Apollinaris Valentiae Epiſcopus Maſſiliam
adiit, & quas ob cauſas. pag. 196. n. 21.
- Agatha urbs prope Narbonem à Maſſilienſibus
condita. pag. 14. n. 1.
- Agatham & Mariellanum in Occitania condidere
Maſſilienſes pag. 15. n. 5.
- Apta Iulia Vulgienſium dicta apud Plinium &c.
pag. 84. n. 9.
- Ariſtarcha ſacrorum Maſſilienſium antiſtita pag.
36. n. 3.
- S. Aygulphus Abbas Lerinenſis vna cum ſociis
dolo pseudomonachi Columbi occiſus eſt. pag.
232. n. 9.
- Aymericus Epiſcopus Pariſienſis Legatus à Ca-
rolo V I. Rege Francorum Maſſiliam mittitur
ad componenda Prouincialium diſſidia. pag.
437
- Aycardus Epiſcopus Arelatenſis ab Alexandro
II. excommunicatus, quod à partibus Henri-
ci III. Imp. ſtaret. pag. 306. n. 5.
- Auguſtiniani Patres nouum intra Maſſiliam mo-
naſterium conſtruxere, vetere extra muros de-
ſtructo. pag. 420. Maſſilia direpta à prædoni-
bus. pag. 420. n. 2.
- Auguſtam filiam Ducis Papienſis uxorem ſuam
Hoſo adulteri ream veneno ſuſtulit Arelate, lo-
co eius ducit Hamengardam Ludouici Imp.
filiam. pag. 260. n. 8.
- Auguſtodunus magnæ antiquitus apud Gallos au-
ctoritatis fuit atque potentiae. p. 89. n. 15.
- Ædui ab Senatu Romano fratres conſanguinei-
que ſæpenumero appellati. pag. 88. n. 15.
- Athenienſis Academia vetuſtate famaue ſa-
pientiae incluta. pag. 142. n. 9.
- Auenio Colonia Latina quo anno cœperit. pag.
83. num. 5.
- Auenionem à Saracenis dolo Mauruntij Prouin-
ciae Ducis captam obſidet Carolus Martellus,
& ea recepta Saracenos rſque ad internecio-
nem delet. pag. 236. n. 8.
- Auenio ciuitas à Ioanna Regina Siciliae Roberti
Regis filia venditur Clementi VI. & Eccleſiae
Romanae octoginta millibus florenorum. pag.
411. n. 3.
- Auenio in Archiepiſcopatum tranſlata eſt Six-
ti IV. auctoritate. pag. 479. n. 6.
- Auenionenſis Eccleſia Minorum, item & Maſſi-
lienſis quæ deinceps funditus diſrupta eſt, in-
dulgentiis plurimis à Nicolao Papa VI. co-
honeſtantur. pag. 385. n. 3.
- Auenionenſe Concilium apud S. Rufum cele-
bratur ſub Baſberto Archiepiſcopo Arelaten-
ſi. pag. 402. n. 1.
- Auenione Collegium, quod magnum dicitur,
B. Nicolao ſacrum fundatur à Ioanne de Bro-
niaco. pag. 457. n. 10.
- Auenio per Torquatum Comitem à Pio V. Ro-
ma miſſum ab Admiralij Coliniſ inſidiis ſer-
uata eſt. pag. 315. n. 17.
- Auenione obiit Franciſcus de filiis Vrſi, qui Car-
dinalis dignitatem exercuit 66. annis, ſepultus
in Monasterij Eccleſia Ceſtlinorum quod
fundauit. pag. 417. n. 4. ibidem Hugo Fabrius
prochotrophij fundator.
- Auenionenſes Albigenſib. patrocinales domuit
Ludouicus VIII. Francorum Rex eorum urbis
mœnia & trecentas domos ſolo æquauit. pag.
359. n. 24.
- Auenione ſanctimonialibus à coenobio de Fur-
nis conſtruxit Monasterium Angelicus Cardi-
nalis, frater Urbani V. quod nunc monaſte-
rium, gymnaſium eſt S. Nicolai de Anneſſiaco.
pag. 419. n. 4.
- Auenionenſe palatium à Benedicte XII. & Cle-
mente VI. magna ex parte conſtructum. pag.
413. n. 8.
- Auxanius Arelatenſis Epiſcopus eiufque ſucceſ-
ſores à Romanis Pontificibus Vicarij Sedis
Apoſtolicae in Galliis renunciati pag. 209.
num. 8.
- Aurelius Prudentius Conſul Maſſiliae dictus, ſive
Comes, aut Præſes, pro Auguſtis magiſtratum
gerebat. pag. 143. n. 2.
- S. Auguſtinus Hippone à Vandalis obſeſſa exceſ-
ſit à vita. pag. 162. n. 9.
- Auguſtinianis Bonorum hominum monaſterium
Maſſiliae ceſſit, quando penitus in Gallia de-
fecit eorum ordo. Roberti Comitis Prouin-
ciae in eoſdem Auguſtinianos ſumma liberali-
tas. pag. 372. n. 32.
- S. Auſpicius primus Aptæ Iuliae Epiſcopus mar-
tyrio coronatur ſub M. Aurelio Imp. pag.
124. n. 3.

Ariſtocræ

& Verborum.

- Aristocratia Massiliensium cœpit ab urbis conditæ anno circiter 160. pag. 43. n. 5.
- Democratia Massiliensis in sexcentis illis de plebe, ac vulgi multitudine, Timouchis apparuit. pag. 44. n. 5.
- Athaulphus primus Visigothorum Rex, ac de aliis eius successoribus. pag. 174. n. 1.
- Athaulphus Gallam Placidiam Honorij sororem, captam, Romæ ducit uxorem. pag. 149. numer. 16.
- Attila Rex Hunnorum ab Aëtio profligatus in campis catalaunicis, in quo confictu cæsa dicuntur ducenta hominum millia. pag. 173. num. 27.
- Attila noctu mulieris manu cultro confossus interijt. pag. 175. n. 4.
- Alphonfus Rex Aragonum in obsidione Caietæ captus & ad Philippum Ducem Mediolanensem eius hostem & Renati partibus addictum deductus. pag. 466. n. 13. reconciliatus cum Eugenio I V. Siciliæ Rex renuntiatur & Neapolim triumphans ingreditur. pag. 470. n. 4.
- B**
- S. B**audolius martyr passus est Nemausi, Gothis in Gallia potissimum Narbonensi regnantibus. pag. 189. n. 11.
- S. Bassus Niciensis Episcopus confossus, in Christi confessione emisit spiritum. pag. 129. numer. 3.
- Basileense Concilium autoritate Martini V. indictum postea ab Eugenio I V. interdictum, cui Sigismundus Imperator, & Cardinalis Alamannus Arelatensis cæterique Prælati obedire recusarunt. pag. 465. n. 6.
- S. Benedictus in monte Cassino moritur, à conditu Monasterij S. Victoris Massiliensis anno 103. pag. 205. n. 11.
- S. Benedictus Hursiæ nobili genere ortus, vitæ Monasticæ institutor, cum tamen ante ipsum in Prouincia, & alibi multa viguerint genera Monachorum. pag. 191. n. 6.
- Benedicto XIII. in Concilio Constantiensi Papatus abrogatus est, cum tamen insignia eius usque ad mortem pertinaciter retinuerit. pag. 458. num. 15.
- Eius obitus. pag. 462. n. 27.
- Benedictus I X. à Romanis vexatus Massiliam confugit, vrbe solemnî ritu ac cerimonia, S. Victoris Ecclesiam recens instauratam consecrauit. pag. 291. n. 2. & pag. 297. n. 9. & 11.
- Benedictus XI. Bonifacij VIII. successor, Columnas, & Regem Francorum in gratiam sedis Apostolicæ restituit. pag. 395. numer. 6.
- Benedictus XII. miratus quod ipsum Cardinales in Papam elegissent, exclamasse dicitur Alium elegistis. pag. 407. Idem cepit à fundamentis Palatium Auenionense ædificare. pag. 408. n. 1.
- S. Benedictus adolescens refert à Deo sibi fuisse reuelatum vt Auenione Pontem construat super Rhodanum. pag. 330. n. 4.
- Bellicadrum cum Argentia Regibus Galliz acquiritur liberum ab omni fidelitate & homagio. pag. 371. n. 29.
- Bellum sane luctuosum cœpit propter legem Salicam inter duos Reges, Francum & Anglorum. pag. 408. n. 3.
- Bellum civile exortum Cæsarem inter & Pompeium. pag. 29. n. 1. & 2.
- Berengarius senior aduersus Balthios in Prouincia graue bellum mouet, & vincit. pag. 326. n. 6. & 11.
- Berengarius inducias fecit cum Balthiis, & in annum quintum firmavit. Iuramentum à clientibus præstitum, res ad summum in tuto collocatæ. pag. 324. n. 9.
- Berengarius I V. in iram cum Massiliensibus societatem solemnî fœdere instaurauit, dum Fridericus II. Imperator aduersus ipsos commouisset Arelatenses. pag. 357. n. 19.
- Berengarius I V. succedit Ildefonso XI. Comiti & Marchioni Prouinciæ patre suo demortuo. p. 341. n. 14. Pupillus in patris Tarasconensium regis tutela & administratione fuit. pag. 342. n. 1.
- Berengarius Hæreticus damnatus à Leone cum à Victore Papa in Concilio Turonensi. p. 301. num. 26.
- S. Benignus à S. Polycarpo Smyrnenfi Episcopo in Galliam missus Massiliam venit. pag. 125. num. 2.
- B. Bertrannus nouum ordinem religiosum erexit sub titulo Patrum de pœnitentia S. Mariæ Magdalenzæ, confirmatum sub regula Sancti Augustini à Nicolao III. summo Pontifice. pag. 377. n. 2.
- Bertrandus Gaufrido Patri susceptus in Prouincia, & Arelatis gubernationem auspicatur. pag. 301. n. 31.
- Bernardus Abbas Massiliensis S. Victoris creatur Cardinalis ab Alexandro Papa II. pag. 303. num. 35.
- S. Bernardus Ludouicum Regem Galliz & Conradum Imp. mouet oratione ad parandas copias aduersus Turcas & Saracenos. pag. 323. num. 6.
- Bellici apparatus & instrumenta Massiliensium. pag. 48. n. 4.
- Beatrix Princeps Marticensis Templum & Nosocomium struxit in confinio territorij Massiliensis. pag. 354. n. 10.
- Beatrix filia Vmberti Maurienæ Comitis nubit Berengario I V. Comiti Prouinciæ. pag. 353. num. 4.
- Bertrannus Prouinciæ Comes Gregorio VII. Sacramentum clientelæ præstitit aduersus Henricum Imper. schismaticum. pag. 307. n. 9. & 10.
- Bertrandus de monte Fauentio, de Castro nouo Rotherij sepultus in Ecclesia sanctæ Mariæ à se constructa in territorio Auenionensi. p. 406. num. 1.
- Bertrandus dictus Prouinciæ Comes quis fuerit, controuertitur inter historicos. pag. 309. num. 17.
- Bernardus Moniales, reformatæ Cistercienses, Massiliæ sedem posuere. pag. 546. n. 19.
- Bironius Dux capite plectitur, reus coniurationis in Henricum I V. Regem, complices Carolus Valensius Aruernorum Comes, & Henricus Turenæ & Bullionij Dynasta postmodum Regi reconciliantur. pag. 523. n. 58.
- Bonifacius I X. annatas indixit, nulli Pontificum tanta obseruantia & obedientia Populi Romani

Index Rerum,

- mani contigit quanta ipsi. pag. 448. n. 4. Iubilum habuit Romæ. n. 5.
- Boso inuifus licet Ludouico & Carlomanno tamen per decem annos regiam dignitatem & regnum fortiter sustinuit. pag. 263. n. 2. cum in gratiam recipit Carolus Caluus. pag. 264. n. 2. obsidetur Viennæ ubi cum vxore erat, à Ludouico & Carlomanno Franciæ Regibus. pag. 264. n. 3.
- Boso 3. filius Conradi Transiuranæ Burgundiæ Regis ac nepos Bosonis 2. fit Rex Arelatensis. pag. 279. n. 3. In hoc finit regnum Arelatense ibi. n. 4.
- Boso eius nominis 1. à patre Rodulpho 1. Rege Burgundiæ in regem Arelatensem & Prouinciæ dictus est. pag. 274. n. 4. sed quia Hago rex Italiæ cuius filiam Bertham vxorem Boso duxerant Rex Arelatensium appellabatur, contentus se Comites Prouinciæ appellauit, & iam inde Prouincia nomen Comitatus assumpsit. pag. 274. n. 4.
- Bosonis 3. Victoria insignis de Pœnis iuxta Fraxinetum reportata, per Vuillermum Geraudum totius regni sui præfectum. pag. 280. n. 6. & 7.
- Boso Rex decessit in Prouincia anno regni sui decimo siue octauo. Illius tamen cineribus vti & epigr. phe gloriantur Viennenses. pag. 266. num. 10.
- Boso à Carolo Caluo Dux Italiæ constitutus & corona Ducali ornatus. pag. 260. n. 17.
- Boso cum incaute & intemperanter viueret febri confectus interiit Arelatæ relinquens omnibus magnum sui desiderium. pag. 283. numer. 14.
- Bosoni fratri vxoris suæ Viennam tradit Carolus Caluus. pag. 259. n. 13.
- Boso iterum aduersus Saracenos bellum parat. pag. 281. n. 10.
- Boso Ticini Dux effectus inuadit regnum Burgundiæ & in Concilio Mantalensi haud procul Viennæ, Arelatis Rex appellatur. pag. 262. n. 25. ipse Carolus Caluus Hermengardam Ludouici 2. Imp. filiam matrimonio collocauit, datis in dotem Prouincia & Arelatensi regno. pag. 263. n. 1.
- Bonifacii VIII. diplomata quæ certum pro veritate reliquiarum B. Magdalenæ præbent testimonium. pag. 389. n. 14.
- Boni homines Religiosi in Anglia primum ordinem fundarunt sub Regula S. Augustini, patrocinante Alexandro IV. summo Pontifice. pag. 371. n. 32.
- Brancallorum nobilissima stirps & origo. p. 471. num. 1.
- Britannia vnita & annexa irreuocabiliter Coronæ Franciæ. pag. 499. n. 17.
- Brunichildis Regina apud Rhotomagensem ciuitatem in exilium truditur. Meroueus cum ea patruui sui derelicta vxore incestuosus confutatur, & relegatur in Monasterium Cenomanicum. pag. 215. n. 7.
- Brunichildis flagitiorum ob quæ Francis erat inuisa, pœnas Clothario dedit. pag. 227. numer. 23.
- Burdegala quamplurimi aduersus Henricum I. excitata seditionis autores, capite multati. pag. 508. n. 27.
- Burgundionum reges fuso fugaroque Eurico Prouinciæ Massiliensem subegerunt. p. 179. num. 1.
- Burgundiones bello captam Massiliam, & Prouinciā occupant. pag. 150. n. 17.
- Benedictus XIII. Auenione electus Papa post mortem Clementis. pag. 446. n. 25. Ab eius obedientia recedunt Galli. Obsidetur in palatio Auenionensi, & captius pene per triennium detinetur. pag. 447. Obedientia quæ ipsi à rege ac regno Galliz nuper abrogata fuerat restituitur, procurante Duce Aurelianensi, Regis fratre. pag. 451. n. 9. Iterum propter eius nefandissimam peruicaciam abrogatur. Missus ad eum à Gallia oratoribus induci non potest concordiz causa vt cederet Pontificatu. p. 454. n. 4. pag. 462. n. 27.

C

- Carolus I. Comes Prouinciæ Arelatensem, Massiliam, Alexandriam Lombardiæ, Parmam, Picentinum agrum in deditionem accepit. pag. 368. n. 19. & 20.
- Carolus IX. peregrinatione per regnum suscepta Prouinciā ingressus Auenione primum à Cardinale Armeniaco, tum Massiliæ exquisita magnificentia excipitur. pag. 513. n. 9. Arelatensibus concessit edicto singulari vt subregulo, absente, consules Præfecti dicerentur. pag. 514. n. 11.
- Carolus VIII. Neapolim proficiscitur regno Siciliæ recuperandi causa, nequicquam obstitente Alexandro VI. pag. 485. Romæ sollicitatus à Cardinalibus vt Alexandrum à Pontificatu deponeret, non acquieuit. pag. 486. n. 31. Imperator Constantinopolitanus renuntiatur percessionem inter viuos ei factam ab Andrea Palæologo, ibi. n. 32. Neapolim triumphans ingreditur maximo omnium applausu & lætitia susceptus. n. 33. Itali per insidias, redeunti iter includere tentarunt ad amnem Tarum. n. 33. ab eo non multo post defecere Neapolitani, à Ferdinando Alphonsi filio subacti. pag. 487. n. 2. eius obitus. n. 3.
- Carolus Magnus in Hispaniam exercitum ducit, nec post eam diem Christianis Hispani Mauri superiores extiterunt. In reditu ex Hispania plurimi aulicorum, quos Rex copiis præfecerat interfecti, & direpta impedimenta. pag. 243. n. 9.
- Carolus I. subacta Cæcilia & occiso Manfredi Neapoli magno triumpho excipitur, ac Manfredi thesauris repertis potitur. pag. 373. num. 37.
- Carolus debellatis Saracenis Massiliensem Prouinciā & Septimaniā coëgit redire ad iura Francorum. pag. 238. n. 13. Eo mortuo duo filij Carlomannus & Pipinus imperium inter se diuiserunt. pag. 238. n. 1.
- Carolus Dux Cenomanorum Renato Siciliæ regi demortuo succedit, cuius possessioni obiecit intercessionem Fridericus de Lotharingia Dux Vandemontij. pag. 48. n. 9. moritur Massiliæ hærede dicto ex testamento Ludouico XI. rege Galliz. pag. 480. n. 10. & 11.
- Carolus I. Prouinciæ Comes à Clemente IV. & ab Urbano IV. eius præcessore, Siciliæ Rex renuntiatus Massilia soluens ad Tiberina ostia & inde Romæ incolunis peruenit. p. 373. n. 35. Carolus

& Verborum.

- Carolus Caluus à Ioanne Papa VIII. Romæ in Imperatorem vngitur & coronatur pag. 259. num. 16.
- Carolus Caluus in Italiam iter intendit, vindicaturus Ioannem Pontificem, atque Ecclesiam à Saracenis. Vxor eius Richildis, siue Iuditha à Pontifice Augusta consecratur pag. 260. n. 18.
- Carolus magnus plures in Germania Cathedrales seu Episcopales Ecclesias fundauit. Pares Franciæ duodecim instituit in Gallia, sex Ecclesiasticos, & totidem Laicos. Tertio Romam venit ad Adrianum I. Papam vt res Italiæ componeret. pag. 246. n. 6. & 7.
- Carolus Crassus imperator Romæ inauguratur. pag. 264. n. 3.
- Carolus Constantinus filius Ludouici cæci Viennensi solo Comitatu potitur. pag. 270. num. 4.
- Carolus II. Neapoli moritur, cor eius ibidem conditum est in Ecclesia Prædicatorum. Corpus in Prouinciâ delatum habetur sepultum Aquis Sextiis. Eiusdem elogium pag. 397. n. 2.
- Carolus V. I. Rex Francorum Auenionem profectus à Clemente VII. Gebennensi honorifice excipitur, ac Pontifici celebranti aquam lauandis manibus affudit, Ludouicum II. Prouincia Comitum inter Missarum solennia Regem Sicilia coronauit. pag. 443. n. 17.
- Carolus Martellus Prouinciâ tunc Saracenis ereptam Francorum coronæ adiecit. Lugdunum vsque, Massiliensem urbem & Arelatam suæ ditioni & Reipublicæ subiugauit. pag. 236. num. 7.
- Carlomannus diem clausit Lugduni aut Viennæ. pag. 240. n. 7. Pipinus Massiliense S. Victoris Monasterium Carolo parenti iam tum ac deinceps Carolo filio notum ac nobile, multis dotauit regiis muneribus ac priuilegiis. pag. 240. n. 9.
- Carolus Borbonius in obsidione Romana contra Clementem VII. Glande ferrea traicitur. pag. 499. n. 14.
- Carolus Martellus euocatos ab Eudone Saracenos ex Hispania, & eorum Rege Abdirama, maximo omnium prælio deuicit, cæsis, vt aiunt, trecentis Septuaginta quinque Saracenorum millibus. pag. 236.
- Carolus magnus testamento sancit, vt regni sui diuisione facta, sciret vnusquisque filiorum quam partem tueri ac regere debuisset. pag. 249. n. 8.
- Carnutum demigrat S. Caranus, sedis suæ Massiliensis anno circiter 15. pag. 117. numero 9.
- Carafa Cardinalis Ostiensis in Papam eligitur, dictus Paulus IV. inter quem & Henricum II. fœdus ictum ad occupationem regni Neapolitani. Eiusdem aduersus Carolum V. similitates & odium. pag. 510. n. 5. & pag. 511.
- Cabilonense Concilium Clodoueo I. Francorum Rege ac Prouinciæ Dynasta celebratum contra Theodosium Episcopum Arelatensem p. 230. 4.
- Cassiodorus præfecturis innumeris illustratus sanctissime vixit, ac demum Monasticam vitam amplexus est. pag. 210. n. 11.
- S. Castor Aptensis Episcopus Cassianitarum Monachorum cœnobium Aptæ Iuliæ construxit. pag. 162. n. 8.
- Cæsaris exercitus in Prouincia fame, morbo variisque cladibus affligitur pag. 504. n. 13. Massiliæ obsidiones soluere coactus. n. 14.
- S. Cæsarius Massiliam adit, ibique Monachos Cassianitas frequentat & studiose colit. pag. 193. num. 13. Ibidem primam ætatem in literarum studiis, tam Monasticæ vitæ tyrocinium posuit sub quodam Abbate Porcarip in Monasterio S. Victoris num. 14. Burdegalam ab Alarico Visigothorum Rege ablegatur num. 15.
- S. Cassianus à Venerio Episcopo Massiliensi in ordinem ac numerum presbyterorum cooptatur p. 157. n. 2. Libros De institutis monachorum & Collationes Massiliæ scribit. pag. 158. n. 3. Semipelagianæ sectæ autores, & quasi summa capita, non sine iniuria, Gallos, Massilienses, & in iis Cassianum dici. pag. 158. num. 4.
- S. Cæsarius apud Theodoricum Italiæ regem accusatus, multis in Italia captiuis redemptis, cum honore Arelatam remittitur, & à Symmacho Papa Romam accitatus pallij dignitate ornatur. pag. 197. numero 22.
- Carolus V. & Franciscus I. ad fossas Marianas in mutuum venire conspectum. pag. 505. num. 16. Carolus per Gallias in Flandriam transit amice. ibi.
- Carolus Burgundus à Renato Lotharingo victus in acie cecidit, vnica relicta filia Maria. pag. 479. n. 6.
- Carolus II. Sicilia Rex dictus Claudus à Siculis captus, & arci Messanensi inclusus pag. 381. n. 12. eiusdem numerosa proles ex vxore Maria Stephani Regis Pannoniæ filia p. 381. n. 12. vidit per somnium, Magdalenam & vitæ vindicem magna spe & prope explorata expectus est. p. 382. n. 13. Fœderis quod cum Massiliensibus iniit, condiciones. pag. 389. n. 13.
- Calomannus transacto regni biennio Romam ad Zachariam Papam se contulit & ab eo clericum se initiari voluit pag. 499. num. 2. In monte Soracte Monasterium condidit, cum Monachus factus rigida se S. Benedicti disciplina deuinxit. ibi. n. 3.
- Cedonius vel Chelidonius successit S. Maximo primo Aquisgranensis ciuitatis Episcopo. pag. 112. n. 10.
- S. Chrysostomus in suo exilio bienniali Comanæ moritur, sepultus in templo S. Basilisci. pag. 147. n. 11.
- Charmoleus in forensi & concertatorio genere dicendi præfuit Massiliæ sapientissimus & iustissimus iudex. pag. 67. numero 21.
- Cisterciensium ordo ab Urbano II. approbatus pag. 310. n. 3.
- Claromontanum Concilium ab Urbano II. indictum vt in eo sanciretur expeditio in terram sanctam. pag. 311. n. 4.
- Clarissæ sorores destructo Monasterio extra Massiliæ muros, quod Nazaret dicebatur, aliud intra urbem construxerunt. pag. 418. n. 3.
- Clemens VII. Gebennensis Neapoli expulsus Auenionem rediit, ex itinere Sammaximum diuertit & in altari S. Magdalene sacrum

Index Rerum

- facit pag. 344. n. 1. Ecclesiis Massiliensibus indulgentias concedit pag. 434.
- Clemens VII. Gebennensis apoplexia correptus, diem obiit Auenione pag. 446. n. 24.
- Carolus Magnus defuncto fratre Carlomanno Rex totius Galliarum vnicus salutatur à proceribus, vtriusque regni princeps & Monarcha: Bertham Regis Longobardorum Desiderij filiam in uxorem, hortatu matris olim ductam repudiat pag. 242. n. 4. Deuicto Rege Desiderio, Longobardorum regnum extinxit cum iam ab Alboino steteret annos circiter 120. ibi. n. 5. De eius obitu, ac deinceps sub Federico I. Imperatore de eius canonizatione & vindicatione inter sanctos pag. 250. n. 3.
- Claudius Imperator veneno sublatus est ab Agrippina uxore pag. 103. n. 20.
- Cleopatra admota sibi aspide periit pag. 39. num. 6.
- Clemens VII. elegitur Fundis in Italia, & coronatur in summum Pontificem. pag. 432. n. 25. Neapolim ad Ioannam Reginam se contulit, vbi metu Urbani VI. omniumque Italorum qui ei insidiabantur, Auenionem recedit. Quæ nationes ei adhaeserint. pag. 432. n. 27. & 28.
- Clodoueus primus Francorum Rex Christianus coluit S. Virginem Genouefam. pag. 188. num. 9.
- Clemens VII. defuncto Adriano VI. in summum Pontificem assumitur. pag. 497. n. 10.
- Clemens IV. vitæ sanctitate abstinenciam à carnibus, cilicium ad nudum corpus, vigiliis, & lectiones adiungebat. pag. 375. n. 4.
- Clotarius III. succedit Clodoueo II. in Gallia & Prouincia pag. 231. n. 6.
- Clodoueus II. patri Dagoberto in regno Galliarum ac Prouinciarum Dynastia succedit pag. 230. num. 4.
- Clodoueus Rex Tarascone ad sepulchrum S. Marthæ curatur & sanitati restituitur pag. 192. n. 10.
- Clemens Romanus Pontifex in exilio Chersonesi, anchora collo suspensa, in mare præcipitatus. pag. 117. n. 8.
- Clodius Quirinalis Rhetor Arelatæ in Prouincia natus pag. 107. n. 26.
- Clientelare officium alienum esse à superiore erga inferiores, atque adeo Episcopi Massiliensis erga canonicos, declarauit Sixtus IV. pag. 479. n. 1.
- Cluniacense Monasterium fundatur anno 910. à Guillelmo Aquitanie Duce & Comite Armania pag. 269. n. 2.
- B. Cleones primus Tolonensis Episcopus floruit anno Christi 76. pag. 108. n. 28.
- Contumeliosus Reglensis Episcopus Synodo damnatus Ioanni Papæ II. decreto in Monasterium relegatur. pag. 204. n. 4.
- Constantinus tyrannus à Britannia in Galliam traiciens Vandalos expugnauit, & à militibus purpuram, ab Arelatensibus Augustam sedem, ab Honorio Imp. Consulatum accepit. pag. 147. n. 13.
- Constantinus Magnus à Constantio Chloro Cæsar appellatur pag. 132. n. 4.
- Carolus Dyrrachinus Grauinæ Comes aduersus Ioannem ingrattissimus, bella mouet sua su Ludouici Regis Hungari & Urbani VI. spe adipiscendi Siciliæ regni pag. 433. n. 28. Idem Senator urbis & Rex Siciliæ ab Urbano VI. renuntiatur. Idem spondet se daturum Pragnano nepoti Urbani, Ducatum Capuanum & Amalphitanum. pag. 435. Ioannam Reginam crudeliter laqueo strangulari iussit, eiusque sororem Margaretam diuturno carcere detinuit pag. 436. Idem cum esset iniustus detentor regni Hungarici & Siculi à sicario, validissimo ictu capite percussus interijt. pag. 441.
- Constantinus tyrannus regnans cum Iuliano filio, Arelatæ captus & ad Honorium Imp. missus contra iusiurandi fidem occiditur. pag. 17. num. 16.
- Constantius Placidie maritus renuntiatur Augustus, moritur Rauennæ pag. 156. n. 2.
- Conradus à Ioanne X I X. coronatus Imperator totum regnum Burgundiæ Transiuranæ & Arelatis in potestatem redegit, ac præterea Comitatum Lugdunensem eiusque iura fori possidenda in titulum dedit Ecclesiæ Lugdunensi. pag. 194. n. 11. & 12.
- Constantiense Concilium contra Ioannem Hus & pro schismate tollendo, in quo tres Pontifices depositi sunt & Martinus V. legitimus Pontifex creatus pag. 458. n. 15.
- Conradus II I. Franconiæ Dux in Imperatorem eligitur Rex dictus Burgundiæ & Arelatis pag. 321. n. 9.
- Conceptionis immaculatæ opinio in vtramlibet partem sustineri potest, per Sixti IV. decretum pag. 480. n. 7.
- Commanus Segoregiorum Rex à Massiliensibus debellatur pag. 17. n. 3.
- Conradinus Friderici II. Imperatoris nepos, cum Duce Austriæ, Neapoli Capitali supplicio affecti. In morte Contradini stirps Friderici ac Sueuicæ familiæ prorsus extincta est pag. 375. n. 3.
- Comitatus Prouinciæ & Forcalquerij titulo beneficiario ab Imperio possessi. pag. 379. n. 7.
- S. Concordianus electus Massiliensis Ecclesiæ antistes. pag. 123.
- Concordatum inter Leonem X. & Franciscum I. decernitur, nominatione ad Sacerdotia seu beneficia à Leone Regi tradita pag. 496. num. 3.
- Comitatus Prouinciæ fines amplissimi, quos Guiberti Comitis filia & hæredes inter se diuiserunt pag. 19. n. 1.
- Coniuratio Principum quorundam aduersus Ludouicum XIII. detegitur. pag. 550. n. 3.
- Conradus Franconiæ Dux, neglecto Carolo Simplice, Francorum Imperator electus à Germanis, coronatur Aquilgrani à Moguntino Præfule. pag. 270. n. 3.
- Coruinus orator celeberrimus eloquentiaque insignis Massiliæ vixit pag. 68. n. 19.
- Constantinus Imp. Cælestis crucis ostento contra Maxentium animatus victis ad Veronam illius ducibus eundem non longe ab orbe superauit pag. 133. n. 1.
- Corepiscopi non prius Episcopatu primogenito abibant quin vnum aliquem ex discipulis sibi deligerent in successorem. pag. 121. num. 1.
- Cælestinus V. Petrus antea Moroneus dictus, opera

& Verborum.

opera & studio Caroli II. Siciliæ Regis eligi-
tur in summum Pontificem. pag. 388. num. 11.
abdicat se Pontificatu pag. 388.
Columnenses à Bonifacio durius habiti in Gal-
liam ad Philippum Pulchrum confugerunt.
pag. 391. n. 14.
Crinas, Nerone Claudio Imperatore, Massi-
liensis Medicus præstantissimus pag. 65. n. 12.
Vrbis mœnia diruta ædificari curauit pag. 107.
num. 26.
Crescens à Paulo missus Viennensem & Mogun-
tinam Ecclesias erexit pag. 96. n. 5.
Crespinus Constantini Imp. filius ex Mineruina
Concubina susceptus nascitur Arelate pag.
134.
Comneni Imperatoris Orientalis fraude, Chri-
stianorum exercitus ingens ducibus Conrado
II. Imperatore ac Rege Francorum Ludouico
delectus. pag. 321. n. 7.
S. Cyprianus Abbas Tolonenfis patria Massi-
liensis à Saracenis pro Christo acerbissima
morte affectus est. pag. 238. n. 13.
S. Cyprianus patria Massiliensis ordinatur Epi-
scopus Tolonenfis pag. 198. n. 24.
S. Cypriani corpus Cartagine Lugdunum defe-
rebatur. Arelate primus illud excepit ac vene-
ratus est Ioannes Episcopus. pag. 245. n. 5.
S. Cypriani Tolonenfis Episcopi sacro capiti
thecam ex argento inaurato suis impensis fa-
bricari iubent Ioannes & Vincentius de Mon-
teolino nobiles Massilienses pag. 341. n. 11.
S. Cyprianus Massiliensis in Monasterio S. Vi-
ctoris religiosam vitam professus, factus est
Abbas Telone Marfio pag. 179. n. 2.
Cybo familia apud Græcos opibus & ditione
terrarum illustris pag. 500. n. 1.
Cybele templo & sacris religiose nobilitata in
territorio Massiliensi pag. 17. n. 6.
Clemens VII. & Franciscus I. Massiliam conue-
niunt vbi Catarinæ cum Henrico Aurelianen-
si nuptiæ magno apparatu celebratæ fuerunt.
pag. 501. n. 5. Cardinales quatuor ad vtrum
Francisci regis creati ibi. Literæ ad magistra-
tus Massilienses vt milites cogerent & ad Bel-
licadri Senescallum mitterent pro destinata
ciuitatis Aquisensis obsessione. pag. 417.

D

D Agobertus gloriosa functus regni admini-
stratione in villa haud procul Parisiis
moritur. pag. 230. n. 3.
Demosthenes Massiliensis experientissimus ac
diligentissimus Medicus. pag. 66. n. 14.
Delphi ciuitas, vbi quondam Apollinis erat ora-
culum. pag. 21. n. 2. Expilatio templi Apolli-
nis Delphici pag. 12. n. 3. Vota pro imperio,
Apollini Delphico Massilienses nuncuparunt.
pag. 22. n. 4.
Delphina virgo sanctissima vxor S. Elzeatii Co-
mitis Fr. Philippum Aquerium Minoritam
consultit de proposito seruandæ, etiam post
contractum matrimonium, castitatis pag. 426.
num. 4.
S. Deiuota virgo & martyr equuleo suspen-
sa tundi ex cruciata est, quoadvsque in
tortura animam efflauit. pag. 130. nume-
ro 2.

Diana Pictauiensis in amoribus fuit Henrico
II. pag. 508. n. 26.
Dianæ homines immolabant, Massilienses pag.
39. n. 2.
Dianæ templum Massiliense donis & statu-
is argenteisque opulentissimum pag. 36.
num. 4.
Dianæ Ephesiæ templum celeberrimum pag. 23.
num. 5.
Dianium Hispaniæ oppidum à Massiliensibus
Dianæ consecratum pag. 36. n. 3.
S. Dionysius ex oriente Romam appulsi-
us cum numeroso discipulorum comitatu, à Cle-
mente Papa in Gallias destinatur. pag. 114.
n. 13. pag. 97. n. 5. Massiliam nauigauit tum in-
de Arelatem se contulit pag. 114. n. 1. cum Ru-
stico & Eleutherio Parisios contendit, vbi
multis afflictis tormentis laboris sui palmam
capitali sententia receperunt pag. 116. n. 5.
Dominicani Patres quo tempore Massiliæ domi-
cilium habere cœperunt. pag. 356. n. 16. Qui in
Prouincia excellere ex ordine Fratrum Prædi-
catorum ibi. Christophorus de Lubiano secti
primi lapidis fundamentum, de more, solen-
ni ritu posuit ad struendum iisdem intra vr-
bem Monasterium n. 17.
A Dominicanis Patribus Massiliæ Generalia Co-
mitia celebrantur pag. 394. n. 3.
S. Dominici Moniales, Anicio simul & Auenio-
ne Massiliam nouam coloniam misere. pag.
547. n. 23.
Domitianus à suis interemptus humanis caruit
honoribus, qui sibi arrogarat diuinos pag. 116.
num. 6. Titi fratris Imperatoris successor pene
omnium, qui hætenus fuerunt, Imperatorum
tetrerrimus. pag. 112. n. 8.
Drogo Metensis Episcopus Vicarius sedis Apo-
stolicæ in Gallia & Germania, à Sergio Papa
renuntiatur pag. 254. n. 11.
Druides Gallorum Sacerdotes pag. 39. n. 4.
B. Dulcina siue Dulcelina soror B. Hugonis de
Dina ex tertio ordine S. Francisci Massiliæ
vbi sepulta est miraculis clauit. pag. 380.
num. 9.
Dulchia Raymundo Berengario marito nomen
ac dignitatem Comitum Prouinciæ sponte ces-
sit. pag. 318. n. 2.
Duelli indicti conditiones Carolum inter Sici-
liæ Regem ac Petrum Aragonium pag. 380.
num. 11.

E

Ecclesia S. Ioannis Massiliæ in ipsum ostium
aditumque portus prælecta, à sacchariis fra-
tribus ædificata, cessit tandem ex conuentio-
ne fratribus hospitalariis. pag. 295. n. 13.
Ebroinus Maior domus; detonsus in monaste-
rium Luxouiense includitur, quo deinceps au-
tore, relicto Monasterio, cardes in Gallia patra-
tæ sunt nefandæ. Interficitur ab Ermenfrido
pag. 233. n. 11.
Ecclesia Sanctæ Mariæ de Ratis; cur sic ap-
pellata? restituitur Collegio Arelatenfi Ca-
nonicorum S. Trophimi. pag. 309. n. 19.
Ebreduni antiquitas è Belforestto. pag. 86. n. 13.
Edmundi Augerii Societatis nostræ obitus pag.
52. n. 29.

Index Rerum,

Elisabetha S. Ludouici soror, recusatis Conradi nuptiis in Monasterio Longicampi, quod fundarat, virginitatem perpetuam seruauit. pag. 376. n. 5.

S. Elzearius Comes Ariani Massiliæ in Monasterio S. Victoris educatus, & curæ Guillelmi de Sabtano Abbatis & patrui commissus, quantum in virtute ac religionis pietate profecerit. pag. 392. n. 28. Eius obitus miraculis clarus. A Ioanne 22. in Sanctorum numerum refertur. pag. 393. n. 30. pag. 426. n. 5.

Emanuel Philibertus Pedemontium & Sabaudiam suam recipit, à qua 24. annos exclusus fuerat. pag. 512. n. 4.

Emporia ciuitas à Massiliensibus condita. p. 14. n. 2. Rhodope oppidulum iuxta Emporias situm. p. 14. n. 3.

Episcopi varij in Gallias missi à Petro, & instituti. pag. 96. n. 5.

Episcopatum Vanciensis & Grassiensis vnio concessa in fauorem Vuillelmi Blanci Antistitis. pag. 526. n. 31.

Espernonius Dux & Par Franciæ Henricum IV. non agnoscit in Regem, sed neque fœderatis suffragatur. pag. 529.

Ephesina Synodus Cœlestini Papæ autoritate indicta aduersus Nestorium. pag. 162. n. 9.

Engilberga Augusta vxor Ludouici II. Imperatoris in Monasterio Monialium Brixæ, religionis habitum sumpsit. pag. 259. n. 14.

Eugenius Papa III. in Galliam se recipit, vniuitque plurimū aduentus eius ad profectionis Syriacæ studium inflammandum. p. 323. n. 6.

Eudo Aquitanix Dux mouens Valconum exercitus contra Carolum Martellum, profligatur & in fugam vertitur. pag. 235. n. 4. diem clausit extremum. pag. 236. n. 6.

S. Eucherius Concilio I. Arausicano subscribit. pag. 166. n. 17.

Euthymenes Massiliensis Cosmographus insignis. pag. 65. n. 10.

S. Eusebia Abbatisa ac reliquæ virgines Massilienses nouem supra triginta à Vandalis piratis Martyrium passæ. pag. 186. n. 8.

Enricus Visigothorum Rex Arelatum & Massiliam vrbes cœpit, & sancit vt deinceps Episcopus Massiliensis obnoxius & subiectus esset Arelatensi tanquam Metropolitæ; vitam finit Arelatæ. pag. 177. n. 2. & pag. 186. n. 7. Quæ damna & quam graua Ecclesiæ Catholicæ intulerit. pag. 183. n. 10.

Exequiarum pompa cum cantu & luxu celebrabatur à Massiliensibus. pag. 55. n. 8.

Vino Massilienses mulieres tota vita abstinebant. pag. 55. n. 9.

Exeditio in terram Sanctam Duce Godefrido Bulionensi Lotharingæ principe, & Ademaro Podiensi Episcopo Pontificis Legato. pag. 313. num. 7.

Eugenius IV. à Basiliensibus suspenditur ab omni administratione Pontificatus, præsidet Concilio Florentino, cui præsentibus adfuerunt Græci, & quibus inter purpuratos recenset Bessarionem & Isidorum, Eugenius IV. pag. 468.

F

Fauustus Rhegiensis ex Synodi Arelatensis sensu ac sententia libros conscripsit de gratia

Dei & humanæ mentis libero arbitrio contra hæresim Prædestinatorum. pag. 185. n. 3. eiusdem scripta non contra Augustinum sed contra Prædestinatorum ac Lucidi presbyteri errores purgantur à Semipelagianismo. pag. 190. num. 3. Moritur & in Sanctorum numerum adscribitur. pag. 201. n. 5.

Fami acerbissimæ quæ regnum Transiuranæ Prouinciæ & Arelatis inuaserat, prouidit copiosissimè Vuillelmus Geraudus. pag. 285. num. 15.

Felix V. Antipapa Pontificatu sponte abdicauit, & quibus conditionibus. pag. 472. n. 5. & pag. 474. n. 13.

Faustus Abbas Lerinensis creatus est Episcopus Regienus. pag. 181. n. 7.

Ferdinandus Rex Aragoniæ, Nauarræ regnum occupat pulso Ioanne Alebreto. pag. 494. n. 11. eius obitus. p. 496. n. 3.

Federicus Imperator iam Romæ coronatus ab Adriano IV. cum vxore natoque Philippo venit in Prouinciæ & coronatur Arelate. pag. 330. n. 3. Tarsi in præfrigida Cydri fluminis vnda per æstiuos calores, feruidum ablucens corpus extinguitur. p. 335. n. 9.

Fridericus Episcopus Massiliensis glande catapultaria interemptus. pag. 533. n. 62.

Fridericus II. inuasor Comitatus Prouinciæ contra Berengarium IV. legitimum principem. pag. 351. n. 34.

Fidei canones ab Apostolis, antequam singuli ad singulas discederent nationes, in commune statuti. pag. 91. n. 4.

Fridericus Imperator II. in Concilio Lugdunensi anathemate damnatur, denique Vuillelmus Comes Hollandiæ subrogatur in regno Germaniæ. pag. 366. n. 11.

Francorum Reges Massiliam iam tum olim ac Prouinciæ & Gallias possidēt cessione Gothorum ac Iustiniani Romani Imperatoris confirmatione. pag. 105. n. 9.

Francorum regnum accipit initium sub Pharamundo anno Christi 420. pag. 156. n. 2.

Fortitudinis specimen singulare in nauali prælio, à gemellis fratribus Massiliensibus editum. pag. 72. n. 4.

Fora Massiliensia iudiciorum, siue Dicasteria. pag. 45. n. 1. & 2.

Basilicæ palatia amplissima, vt in vna parte iudicia, in altera negotia exerceri possent. pag. 46. n. 4.

Ferdinandus Rex Siciliæ anathemate damnatus ab Innocentio VIII. quod pactis inter ipsos habitis non staret. pag. 482. n. 16. & pag. 484. num. 24.

Fœdus & societatem cum Gallis atque Hispanis ineunt Massilienses. pag. 25. n. 1. & 2.

Forum Iulij oppidum Narbonensis Prouinciæ, Colonia Octauianorum. pag. 84. n. 10.

Franco Episcopus Aquensis Sigiberto Rege Aquis sextiis agrum sibi & Ecclesiæ iniuria ademptum recepit, ope S. Mitrij martyris Aquensis p. 214. n. 3.

Franciscus Delphinus filius Francisci regis natu maximus, veneno propinato extinctus. pag. 503. n. 12.

Franciscus I. in obsidione Papæ femore sancius dedit se Landio Neapolitano Proregi. In Hispaniam mittitur ad Carolum V. cum quo

& Verborum.

quo de pace actum. pag. 499. n. 13.
 Franciscus Cardinalis de Ioiola Auenione obiit.
 Cor eius in Ecclesia Patrum Societatis ibidem
 reponitur. pag. 537. n. 14.
 Franciscus Petrarcha autoritate Roberti Regis
 Siciliæ, insignis poëticæ & historicæ artis
 præmio, corona laurea Romæ in Capitolio
 donatur. pag. 409. n. 7.
 Franciscus Mediolanum recipit. Bononiam Rex
 ipse, & Leo X. conueniunt. pag. 496. n. 3.
 Franciscani Patres Comitum habuere generalia
 Massiliæ pro eligendo supremo ordinis Mini-
 stro. pag. 409. n. 9.
 Franciscanarum de Obseruantia Massiliæ con-
 structum Monasterium, impensis Domini de
 Ramesan. pag. 474. n. 9.
 Fulco patria Massiliensis in arte poëtica excellens
 primo in Episcopum Massiliensem, postea in
 Tolosanum Archiepiscopum electus. pag. 533.
 n. 1. & seqq.

G

Galli in Thraciam & Græciam expeditionem
 suscipientes repulsam à Massiliensibus in
 præliis tulerunt. p. 19. n. 3.
 Gaufridus cognomento Barralis Vicecomes
 Massiliensis, Ildesonso I. Regi Aragonum in
 Prouincia rogatus multis donationibus & pri-
 uilegiis auxit Monasterium S. Victoris, & Gui-
 donem Generalem Abbatem totumque Ci-
 sterciensium ordinem. pag. 334. n. 6. & seqq.
 Garcinda Abbatisa Parthenonis Massiliensis S.
 Saluatoris, Ecclesiam Domini nostræ de las
 Accoas legati nomine accipit à Pontio 1. Epif-
 copo Massiliensi. pag. 304. n. 38.
 Galenus Medicus de curatione cæci nati, atque
 aliis Christi miraculis, cum Magdalena tracta-
 turus Massiliam venit. pag. 101. n. 17.
 S. Gennadius Hadriani Papæ suffragio à Semi-
 pelagianismi suspitione vindicatur. Fuit Mas-
 siliensis Episcopus. pag. 206. n. 1.
 S. Genesius Arelatensis, comprehensus atque de-
 collatus martyrij gloriam proprio cruore ba-
 ptizatus accepit. pag. 132. n. 9.
 S. Genouefa Parisiensium imo Francorum om-
 nium patrona Clodouci Regis anno ultimo.
 pag. 197. n. 22.
 Gerardus Rossilioneus dictus, Prorex in Delphi-
 natu Ludouici II. Imp. Vienna expellitur, à
 Carolo Caluo expugnatus. pag. 259. num. 13.
 Condidit in Burgundia Viceliacum Monaste-
 rium, cuius Ecclesiam consecrauit Ioannes Pa-
 pa VIII. veniens ad Concilium Trecense.
 pag. 261. n. 22. expulsus à Comitibus Vien-
 næ & Prouinciæ. pag. 263.
 Georgius Ambrosius Cardinalis & Legatus Fran-
 ciæ instituitur. pag. 488. n. 5. Obiit Lugduni.
 pag. 494. n. 9.
 Iulij II. in Regem Ludouicum XII. & omnes
 Gallos coniuratio. pag. 494. n. 9. & 10. eius-
 dem obitus. ibi. n. 12.
 Geneux antiqua religio abolita. pag. 499. n. 15.
 Genux coniuratio Ioannis Flisci detecta. p. 507.
 num. 25.
 Georgius Castriotus Turcarum terror ex febre
 obiit Lyse ad Brillum annum. pag. 457. n. 2.
 De Gentiliaco, Monasterium Celestinorum, in
 Ponte Sorgiæ prope Auenionem fundatur ab

Annibaldo Cardin. p. 412. n. 6.
 Gilbertus Genebrardus Massiliam relegatus &
 Aquis Archiepiscopatu depositus, Semuri in
 Heduis moritur. pag. 532. n. 54.
 Gilberti Pictonum Episcopi hæresis damnata in
 Concilio Rhemeni presentibus Eugenio Pa-
 pa III. & S. Bernardo. pag. 321. n. 7.
 Gilbertus de Tarenta Prouinciæ Comes funda-
 uit Tolonensem Ecclesiam nostræ Domini
 de Sedis. pag. 311. n. 5.
 Gibelinus Archiepiscopus in Palæstina Legatus
 Papæ, eligitur in Patriarcham Hierosolymita-
 num. pag. 316. n. 17. scribit ea de re ad Clerum
 Arelatensem. ibi. n. 18. & 20.
 Gladius publice propositus Massiliæ, quo noxij
 iugulabantur. pag. 53. num. 3. Arcæ duz ante
 portas ciuitatis Massiliæ iacebant, quibus mor-
 tuorum corpora ad sepulturæ locum deuche-
 rentur. pag. 53. n. 4. Venenum cicuta tempe-
 ratum Massiliæ cur custodiretur. pag. 53.
 num. 4.
 Intrare Massiliam nulli cum telo licebat. pag. 53.
 num. 5.
 Gondebaldus Burgundiorum Rex Massiliensem
 Prouinciā, occiso Godegisilo fratre, solus
 tenuit. pag. 187. n. 1.
 Godefridus frater Odonis Comitum Prouinciæ,
 eodem Comitum titulo donatus & quare. pag.
 301. n. 27.
 Gothelcassen de prædestinatione, de gratia & li-
 bero arbitrio prauas opiniones spargens dam-
 natur in Synodo Valentina. pag. 256. n. 1.
 Grypho Massiliæ in Gallia natus vel educatus,
 Marci Tullij Ciceronis in Rhetorica Magi-
 ster. pag. 67. n. 15.
 S. Gratianus Episcopus Tolonensis à Vandalis
 martyrium passus. pag. 187. n. 4.
 Gregorius I V. enixus est bellicos tumultus se-
 dari inter Ludouicum Pium & filium eius
 Lotharium exardescences. pag. 252. n. 2. trium
 coniuratione filiorum abdicare coactus non
 multo post in integrum restituitur. pag. 252.
 num. 3.
 Gregorius Papa ex monasterio suo Romano Au-
 gustinum, Ioannem, & alios Monachos ad
 conuertendam Anglorum gentem missos,
 commendat sereno Massiliæ Episcopo, cæte-
 risque per Gallias Episcopis. pag. 123. n. 5.
 Gregorius XII. per procuratorem suum Caro-
 lum Malatestam abdicauit se Pontificatu, pau-
 lo post obiit Recanati. pag. 458. n. 15.
 Gregorius X. Theobaldi nomine S. Bonauentu-
 ræ hortatu ab omnibus prope Cardinalibus
 Viterbij in Pontificem eligitur. pag. 376.
 num. 7.
 Grassæ in destructione atque S. Honorati graue fa-
 cinus commissum & à Celestino III. Papa
 castigatum. pag. 136. n. 13.
 Grimaldus Buellius Vicecomes Prouinciæ à Du-
 racio renuntiatur. pag. 439.
 Gregorius XII. Romæ electus Papa ea condi-
 tione vt Papatu se abdicaret, si ad tollendum
 schisma id opus foret. pag. 454.
 Guillelmus Ferrerius Neapoli creatur à Celesti-
 no V. ex Præposito Massiliensi, Presbyter Car-
 dinalis tit. S. Clementis. p. 388. n. 12.
 Guillelmus filius Bosoni 2. ex Bertha coniuge
 patri successit in comitatu Prouinciæ. pag. 274.
 num. 5.

Guillelmus

Index Rerum,

- Guillelmus pater Bosone II. Rodulphi Regis filio, ex matre Bertha dicta Hugonis patris hærede, successit Lothario ex phrenesi demortuo. pag. 275. n. 9.
- Guillelmus Anglicus Medicinæ scientiam Massiliæ cum laude professus. pag. 70. n. 24.
- Guido Viennæ Archiepiscopus eligitur summus Pontifex & vocatur Calixtus II. pag. 318. n.
- Guisus Dux exacto Espernonio, Prouinciæ Prorex ab Henrico IV. instituitur. pag. 527. num. 35.
- Guistanus Cardinalis Auenione moritur, cuius confessionem generalem excepit P. Augerius Societatis nostræ. pag. 516. n. 12.
- Guillelmi I. Comitis Prouinciæ, filij Bosonis item Comitis Prouinciæ, testamentum in fauorem Monasterij Virginum S. Cæsarij Arc-latensis. pag. 284. n. 19.
- Guillelmus I. Vicecomes Massiliensis Christi humilitatem amplexus sæculares opes cum vili tunica in Monasterio S. Victoris commutauit. pag. 284. n. 17.
- Guillelmus II. Vicecomes Massiliensis in gratiam S. Vulfredi Abbatis multis beneficiis ac muneribus donat Monasterium S. Victoris. pag. 287. n. 30.
- Guntrahus Aurelianorum Rex dictus, mortuo Chilberto fratre, Parisiorum Rege Burgundia imperium & Prouinciā obtinuit. pag. 214. n. 4. Longobardi Prouinciā vexare ausi à Mummoleno Guntranni Regis Duce fusi, fugatique. pag. 214. n. 5.
- Guntranni Regis felicissimus obitus. pag. 221. num. 29.
- Gynecæum sub auspiciis S. Mariæ Magdalena pro mulieribus à turpi vita resipiscenribus construitur. pag. 544. n. 7. & 9.
- Guillelmus du Vair triginta sex librarum millia Hospitali magno, Massiliæ legauit. pag. 527. num. 33.
- Du Guast Marchio nuntios Francisci Regis necandos trucidandosque denotauit. pag. 505. num. 17.
- Gregorius I X. Auenione lectus in Papam. Huic Ludouicus Dux frater Caroli Regis Francorum, pedes freno duxit equum per urbem. pag. 428. n. 9. nunquam suauis Caroli V. Francorum Regis dimoueri potuit à professione Romana, cui plerique Italici Principes parum in pactis & promissis fideles fuerunt. pag. 429. Eiusdem obitus die, palatium Pontificium Auenionense incendio deformatum. pag. 430. num. 20. in extremis positus conqueritur se ab aliquibus per reuelationes sub specie religionis deceptum fuisse. pag. 430. n. 10.
- S. Casaria Virgo iuxta oppidum S. Andreae prope Auenionem moritur, Childeberti Francorum Regis anno 12. pag. 208. n. 6.
- Carthusiani Patres destinati Asceterij primum lapidem, solenni ritu & apparatus benedictum posuere Massiliæ. pag. 545. n. 12. Brunone institutore ab Urbano II. approbati. pag. 300. num. 3.
- Capucinatorum Monasterium Auenione fundatum à D. Petro de S. Xisto. pag. 517. n. 27. & Massiliæ. pag. 518. n. 5.
- Capucinarum sanctimonialium Parthenonem Massiliæ fundauit Martha d'Oraison, coniux olim Baronis d'Alemagne & Vicecomitis Valernenfis. pag. 540. n. 4.
- S. Caranus Massiliam petiit, vbi parum commoratus multos ab idolorum cultura reuocauit, & in fide Christi solidauit. pag. 115. n. 2.
- S. Cassianus scribit libros 7. De incarnatione contra Nestorium hortatu S. Leonis Papæ. pag. 167. n. 17. Cause propter quas id à Cassiano præstari voluerit. pag. 165. n. 20. In libris de Incarnatione refutat Semipelagianorum errores. pag. 169. n. 20. & 21.
- Carmelitæ fundantur Massiliæ, ac multa ab Episcopis perpetiuntur, à quorum autoritate eos eximit Innocentius I V. Lugduni. p. 367. n. 16. pag. 369. n. 21. p. 370. n. 25. Inter Massilienses & insulam Sardiniam ictum foedus. p. 367. num. 17.
- Carthusianorum Monasterium Villanoux prope Auenionem ab Innocentio VI. erectum, in quo sepultus iacet. pag. 417. n. 1.
- Carmelitæ discalceati in Massiliæ suburbio à iure & dominio Episcopi immuni, fundantur. pag. 545. n. 15.
- S. Catharina Senensis Auenionem ad Gregorium XI. delegata, vt de sede Pontificia Romana transferenda cum eo ageret. pag. 429. num. 15.
- Carolus V. Imperator, septem dies Lutetiæ commoratus iter Belgicum resumit. pag. 505. n. 18.
- Caroli Ducis Calabriae obitus, & filij Roberti Siciliae Regis ac Patris Ioannæ Comitissæ Prouinciæ, quem summis laudibus extollit Petrarcha. pag. 398. n. 6.
- Carolus Casalius Massiliæ Consul seu potius tyrannus à Petro de Libertat occiditur, quo perempto Massilia in ditionem Ducis Guylij redigitur. pag. 530. n. 44.
- Cæsar Massiliam obsidet, quod portus ipse clausisset, priuatamque ac singularem fecisset cum Pompeio societatem. pag. 29. n. 3.
- Cæsar viginti tribus vulneribus in curia Pompeij confossus. pag. 33. n. 5.
- Cæsaris nauale bellum in Massilienses & victoria. pag. 31. n. 5.
- Cæsar quinquies triumphauit. pag. 32. n. 1. Cicero Massiliensium fidelitatem miris laudibus extollit. pag. 33. n. 2.
- Carthago à ciuibus Tyriis condita. pag. 20. n. 5.
- Carthaginenses sæpe fuderunt Massilienses nostri, pacemque victis dederunt. pag. 21. n. 6.
- Carolus Martellus à Plecirude nouerca sub custodia detentus Dei auxilio liberatur. Mouet exercitum contra Chilpericum & Raginfredum, deuicit & in fugam versos prosequutus, Parisios vsque ciuitatem properauit. pag. 235. n. 4.
- Carolus Magnus Comitibus duobus filiis Pipino & Ludouico cum coniuge Hildegarda Romanam ad Adrianum I. Papam proficiscitur. pag. 244. n. 1. Gallicanas Ecclesias stragibus exhaustas ac pastoribus viduas ad pristinum splendorem excitauit. pag. 245. n. 3. & 2.
- Carmelitæ Virgines Discalceatæ Massiliæ fundantur. pag. 540. n. 6.
- Carmelitarum virorum Cœnobium Massiliense excitatum tempore Roberti I. Episcopi. p. 375. num. 4.
- S. Cassianus septennij ferè spatio peregrinatus Ægyptum, Bethleem suam reuertitur. pag. 145. n. 7. Nauigat Alexandriam. pag. 146. n. 7.
- Carolus cum Luitprando Longobardorum Rege foedus

& Verborum.

foedus inest. pag. 237. n. 10. eius cum Gregorio Papa, ac Gregorij Papæ cum ipso missæ cum muneribus pretiosis legationes ibi.

Carolus Caluus regno se abdicari coactus in eam calamitatem recedit, victum ut sibi precario quæreret, ab Arnulpho Carlomanni Bauariæ Regis filio. pag. 265. n. 6.

Catharinæ Medicæ cum Henrico Aurelianense initæ nuptiæ. pag. 501. n. 5.

Clericorum Regularium ordo in Italia propagatur ab Alexandro II. & Arelatis à Raiambaldo Archiepiscopo. pag. 302. n. 33.

Cassinense monasterium à Longobardis exustum à Petronace Abbate instauratur, eiusque sacram D. Benedicti ædem Zacharias Papa consecrauit. pag. 239. n. 3.

Calaris vrbis fundamenta iecere in Corsica Massilienses. pag. 27. n. 4.

Carolus V. abdicat se regno & imperio Bruxellis. Eius mater Ioanna Hispaniæ regina decedit per id tempus. pag. 510. n. 6. obit in monasterio S. Iustæ. p. 511. n. 3.

Carafas à Pio IV. damnatos admisit Pius V. ad dignitatum & honorum priora iura. pag. 514. n. 12.

Carolus inter & Franciscum Reges bella recrudescunt. pag. 507. n. 21.

Carmelitarum ordo institutus in monte Carmelo Syriæ sub Bertholdo Aquitanico. pag. 322. num. 3.

Castilioneus Cardinalis & alij præfules Galliarum nomine hæreseos damnati ac Sacerdotis priuati. pag. 513. n. 8.

Cæsar commentariis de bello ciuili quid tribuant auctores. pag. 30. n. 3.

Carolus Comes Alenconius sanguinis Princeps, habitum S. Dominici suscepit. pag. 415. numer. 3.

Inter Carolum primum Siciliæ Regem & Nicolaum III. simultates & dissidia. pag. 370. num. 5.

Cabellio vrbis ad Druentiam fluium sita. pag. 84. n. 6.

Carbunculi siue Chalchedonij Massilienses ex Plinio. pag. 74. n. 4.

Carmidas Massiliensis eisdem gradus in Medicina quos Crinas assequutus. pag. 66. n. 15.

Caramundus Regulus nocturnis spectris deterretur, ne bellum inferat Massiliensibus. pag. 21. num. 1.

Clodoueus victoria contra Alemannos impetrata, ad fidem conuersus, Baptismi Sacramentum suscipit. pag. 112. n. 7.

Childebertus in imperio succedit Guntranno auunculo, Aureliæ Regi ac Prouinciæ Dynastæ. pag. 221. n. 17.

Chalcedonense Concilium in quo damnati sunt Dioscorus & Euthyches, approbante Leone I. Summo Pontifice. pag. 173. n. 17.

Childebertus Francorum Rex Amalarico rege deuicto Vasconiam & Prouinciæ Phocensem sub imperium redigit. pag. 204. num. 3. & dum arma mouet in Fredegundem Reginam debellatur facta in eius exercitu militum viginti millium strage. pag. 213. n. 3.

Charitatis Domus Massiliæ ex voto Consulatum atque vniuersæ ciuitatis posita. pag. 548. n. 2.

Cicero capite abscisso moritur ætatis anno 64. pag. 34. n. 5.

Chrotildis vxor Clodouei Regis Francorum, & filia Chilperici Burgundionum Regis. pag. 192. n. 7.

Chrocus Dux Alemannorum Galliam depopulatur. Tum Arelate captus à Mariano prælii gladio verberatus interiit. pag. 130. n. 5.

H

SS. **H**ermes, Leo, Adrianus, atque alij sub Maximino Imp. martyrium passi. pag. 128. num. 1.

Henricus II. Parisiis occubuit lanceæ fractæ parte à Mongomerio in oculum adacta. pag. 512. n. 4.

Henrici Guisij & Cardinalis fratris eius cædes in Comitibus Blesensibus. pag. 523. n. 21.

Henricus III. à Polonia redux per aliquot menses moratur Auenione. pag. 516. n. 24. inde Remos ad inaugurationem perrexit, eamque accepit à Ludouico Cardinale Guisio. ibi. n. 25. Catholicorum foedus initur aduersus ipsum propter edictum de libera Religionis professione. pag. 517. n. 25.

Henricum III. Iacobus Clemens cultro venenato per inguina adacto interficit. pag. 524. num. 26.

Henricus III. Imperator Conradi Augusti filius ac nepos Rodulphi III. Regis Burgundiæ & Arelatis moritur & sepultus in coniugio cum Cunigundi virginis florem in cælum extulit. Cunigundis virgo eius vxor monasticum suscepit habitum. pag. 191. n. 3. & 4.

Henricus IV. defuncto Patre Henrico III. Imper. ab Agnete matre quinquennis educatur à qua cum ab ephæbis excessisset abstractus sit hostis Romanæ Ecclesiæ. pag. 301. n. 16.

Henricus IV. Rex Franc. inauguratur in Regem & à Clemente VII. absolutione donatus & Rex conclamatus. pag. 526. n. 32.

Idem Parisiis à perfidissimo sicario peremptus. pag. 535. gemente tota Gallia ex optimi Principis obitu. n. 6. & 7.

Augustiniani Discalceati ædes ac nomen habere ceperunt Massiliæ. pag. 535. n. 8.

Henrici IV. literæ ad Massilienses & ad D. de Libertat. post deditionem vrbis. pag. 530. n. 46. & 47.

Hermelina Abbatissa Parthenonis S. Saluatoris Massiliæ, Ecclesiam nostræ Dominiæ Des Acoles à fundamentis extruxit. pag. 338. num. 1.

Hesperidum mala seruantur. pag. 2. n. 5. Massiliæ vnde inditum nomen. pag. 3. n. 1. & 2. Massiliæ cur Athenopolis dicta. pag. 4. n. 3.

Portus Massiliæ Lacydon dictus. pag. 4. num. 1.

Massilia Transalpina Galliarum ciuitas à Phocæensibus condita, & quando. pag. 5. num. 2. & 3.

Massilia sexcentis annis & amplius ante Christus fuit extructa. pag. 8. num. 7.

Massiliæ primus fundator, Mercator Massilius & Prothus. Furens & Peranus profligatam restaurarunt. pag. 9. & 10. n. 2. & 3.

S. Hilarius Arelatensis Episcopus, dum intra suæ Ecclesiæ tenacius tueretur Leonem Papam ostendit & ab eo duriuscule tractatur. pag. 169. n. 22.

Hildebrandus Monachus Cluniacensis Leoni IX. Romam proficiscenti Comes adiicitur. pag. 300. n. 23.

Capit

Index Rerum,

- Capta Hierosolyma**, Gottifredus Bullionius quia primus in muros euaserat, Rex Hierosolymorum appellatus. pag. 315. n. 13.
- S. Hieronymus** mortuus in Bethleem Iudæ sepultusque ad præsepe Domini. pag. 155. n. 2.
- Hospitale magnum Massiliæ fundatum**, & cum quibus priuilegiis. pag. 527. n. 33.
- Herculius Imp. Massiliam fugiens à Constantino Imp.** obsessus & captus poenam mortis fractis laqueo ceruicibus luit. pag. 133. n. 6.
- Honoratus I V. Massiliensis Episcopus** litem ad consilium Bosonis I I. Comitis Prouinciæ Arelatæ retulit, de restituendis Ecclesiæ bonis. pag. 278. n. 1. Procomitum Massiliensium ius & potestas. p. 278. n. 3. Forcalquerij Comites ex Rotbaldo originem traxere. pag. 178. num. 4.
- S. Honorati Arelatensis Episcopi obitus.** pag. 163. n. 11.
- S. Hospitius reclusus Niceæ in Prouincia**, multis virtutibus clarus, & prophetico dotatus spiritu aduentum Longabardorum multo ante prædixit. pag. 210. n. 13.
- Hospitalarium militum siue Rhodiorum prima institutio.** pag. 315. n. 14.
- Honorius Papa III. Innocentij III. successor** confirmat Religiosos ordines Fratrum Prædicatorum & Minorum ac duos Imperatores Orientalem & Occidentalem corona donauit. pag. 348. n. 27.
- Hugo Comes Arelatensis Ludouico Bosone Augusto orbo & Carolo Constantino eius filio** liberis destituto Prouinciā supremo iure administravit. pag. 271. n. 8. ab Italis inuitatus ut super eos regnaret Papiam contendit ubi Rex salutatus coronam Mediolani ab Archiepiscopo sumpsit. ibi. Henricum Germaniæ Imperatorem & Constantinum Græcum Imperatorem ad amicitiam iungendam adducit. Misit Henrico lanceas Caroli magni ibi. n. 10.
- Hugo Rex Italiæ Lotharium filium in Italia relinquens**, cum thesauris suis in Prouinciā reuertitur ibique fit Monachus. pag. 274. n. 5. Diploma ab utroque Rege ac Comite Arelatensi datum pro concessione facta Canonicis S. Mauritij Viennensis Ecclesiæ. ibi. n. 6.
- Hugo Boardy Massiliensis Ecclesiæ Præpositus** eligitur in Archiepiscopum Arelatensem pag. 351. n. 15. Primus Archidiaconatum inuexit inter Sacerdotes S. Trophimi. ibid.
- Hugo Capetus primus Gallorum Rex reiecto Carolo Duce Lotharingiæ, & patruo Ludouici ac fratre Lotharij**, de quo supra ann. 986. pag. 278. n. 7. & 8.
- Hugo Gaufridus Vicecomes Massiliæ obligauit** pignori quartam partem totius portus Massiliæ. pag. 337. n. 14. Idemque cum vxore Dulcelina Hierosolymitanam peregrinationem suscipit. pag. 317. n. 2.
- S. Hugo Massiliensis**, Monachus Cassianita sacristæ munere diu perfunctus gloriose moritur. pag. 369. n. 25.
- Hugo Abbas Lotharij iunioris ex Valdrada pellice filius.** pag. 263. n. 1.
- B. Hugo de Dina Minorita Massiliæ obiit**, dono Prophetiæ illustris. pag. 378. n. 5.
- Hugonotorum in Gallia aperta rebellio.** pag. 513. num. 8.
- Hugo Raymundus Legatus à latere Episcopus** Regensis ab Innocentio III. constituitur aduersus Albigenes, & ad summi momenti negotia inter seculares Principes pertractanda. pag. 346. n. 14.
- I
- S. Iacobi Apostoli corpus non sine miraculo Compostellæ repertum à Theodemiro Episcopo.** pag. 250. n. 5.
- Iacobus Rex Aragoniæ Prouinciā inuadit**, ut Beatricem Comitissam filio suo quærat vxorem, sed fugatur ab exercitu S. Ludouici. pag. 366. n. 12.
- Iacobus Borbonius Regine Siciliæ Ioannæ II. maritus relicta vxore dedit se tertio ordini S. Francisci**, obiit Vesontione sepultus in Ecclesia Clarissarum. pag. 460. n. 21.
- Ianus sacella, & aras, & sacrificia, & Sacerdotes Massiliæ habuit.** pag. 37. n. 7.
- Ioannes Apostolus moritur Ephesi anno Christi 101. Apostolorum vltimus, vel ut alij, viuis in paradysum translatus est.** pag. 117. n. 8. Idem ab exilio reuersus Ephesum euulgauit Euangelium, aduersus Hæreticos Christi diuinitatem negantes. pag. 116. n. 7.
- S. Ioannes Chrysostomus ex Antiocheno presbytero factus Constantinopolitanus Episcopus.** pag. 146. n. 9. ab eo accitur Constantinopolim S. Ioannes Cassianus & Diaconus renuntiat. ibid.
- Iosephus ab Arimathia Britanniam adiit ibique Christum annuntiavit.** pag. 106. n. 24.
- Ioannes X XII. electus in Papam Lugduni in templo Dominicanorum. Sedit Auenione.** pag. 400. n. 6.
- S. Ioannes Cassianus Massiliam confugit.** pag. 148. n. 15. Monasticæ vitæ institutum florebat iam in Prouincia ante Cassiani aduentum pag. 148. n. 16. Patre scythæ, matre Atheniensi nutritur Athenis. pag. 141. num. 7. Legatus à Clero Constantinopolitano Romam missus ad Innocentium Papam pro defensione Chrysostomi. pag. 147. n. 11.
- Ioannes Apostolus Romam impietatis reus à Domitiano vocatus relegatur in Insulam Patmos.** pag. 112. n. 9.
- Ioannes Papa VIII. maritimo itinere venturus in Galliam, Massiliæ portum appulit, tum Arelatis ab Episcopo Rostagno perhonorifice acceptus**, Trekas adit, ibique synodum habuit præsentem Ludouico Imperatore. pag. 260. num. 19.
- Ioannes de Poitiers Prouinciæ Diocetæ ac Prorex.** pag. 494. n. 11.
- Ioannes Ferrerius ad Ludouicum XII. Francorum regem & Ferdinandum Regem Neapolitanum orator missus.** pag. 488. n. 6. Arelatensi Archiepiscopatu cohonestatus ex dono Ludouici XII. n. 6.
- Ioannes de Fassi secularis habitum & nomen exuit in Carmelitarum Monasterio Auenionensi, electus in totius Ordinis ministrum Generalem Ratispone, tum à Nicolao V. in Episcopum Regiensem assumptus.** p. 475.
- S. Ioannes Cassianus in Syriam destinatur à parentibus, & Monachis cœnobij Bethleemitici erudiendus traditur.** pag. 141. n. 9.
- Ioannes à Poliacò damnatus à Ioanne X XII. quod**

& Verborum

- quod doceret eos qui Religiosis confessi essent teneri iterum eadem peccata confiteri proprio Parocho. pag. 401. n. 2.
- Ioannes Palæologus Imperator Constantinopol. Romam venit ibique præfente Urbano V. & Cardinalibus fidem Catholicam profiteretur. pag. 415. n. 3.
- Ioannes Gallie Rex transactis in Anglica captivitate annis 4. & diebus 35. in Galliam redit, pacem cum Rege Angliæ constituta. pag. 416. n. 2.
- S. Ioannis Ecclesia Massiliæ vetustate collapsa renouatur sumptibus Ioannis de Bonifacis Equitis. pag. 443. n. 17.
- Ioannes K X I I. Auenione decessit conditusque est in templo Virginis à Donariis dicto. pag. 467. n. 3.
- Ioannis Boniuini electio in Abbatem S. Victoris à Clemente V I I. Gebennensi. pag. 440.
- Ioannes de S. Chaumon Archiepiscopus & Cancellarius Aquensis. pag. 456. n. 7.
- Ioannes Ferrerius Archiepiscopus Arelatensis Massiliæ defunctus. An fuerit Cardinalis. pag. 496. n. 5.
- Ioannes Corriolis Cancellarius Aquensis. pag. 456. n. 7.
- Ioannes Vitelleseus ad iuvandam Isabellam Reginam, Neapolim missus ab Eugenio IV. pag. 467. n. 17.
- Ioannes de Foresta Senator & Cancellarius Aquensis. pag. 456. n. 7.
- Ioannes Papa X X I I. agit contra Minoritas, & aliquos damnat velut Apostatas, quatuor igni traditi. pag. 401. n. 10.
- Ioannes de Broniaco Cardinalis assumptus in Archiepiscopum Arelatensem, literas obtinuit à Ioanne X X I I I. quibus fulmen sacrum in eos intentatur, qui bona Ecclesiæ Arelatensi erepta non restituerent. pag. 457. n. 10. quos pro Ecclesia Catholica tulerit labores ad tollendum schisma in variis Conciliis. pag. 459. num. 16.
- S. Ioannes Reomaensis Abbas in Massiliæ monasterium S. Victoris, tum Lerinense concessit. pag. 203. n. 2.
- Ioannes filius Renati Regis Neapolim euocatur ad recuperandum Siciliæ regnum. pag. 475. n. 14. armis sæpe congregitur cum Ferdinando amulo, sed infœlici exitu. pag. 475. numer. 15.
- Ioanna Roberti Regis Siciliæ, nupta Andrea Hungaro, Patri demortuo succedit in regno. pag. 410. n. 10. capitur Neapoli à Dyrrachino, & laqueo strangulatur. pag. 436. post eius eadem diuinitus Neapolitani ad viginti septem hominum millia sublata pestilentia. pag. 436. Prouinciales mittunt Neapolim copias auxilias ad ipsam liberandam. pag. 436. n. 3. post Ludouicum Tarentinum demortuum. nubie Iacobo Aragonio tum Orthoni Brosineo. pag. 414. n. 11. nupsit Andrea filio Caroberti Regis Hungariæ adhuc septenni. pag. 407. num. 2. Romam venit ad Urbanum V. à quo Rosam auream benedictam accepit. p. 425. n. 3. Occisi mariti crimen apud varios Principes amoliri à se per literas contendit. p. 411. n. 2. multique historici eam abundè purgatam tuerentur. ibid.
- In foro sedis Apostolicæ productis pluribus testibus declarata est innocens eorum omnium quæ ipsi de vii aude obieiebantur. pag. 413. n. 8. solenni pompa & applausu cum viro Ludouico Tarentino inauguratur & coronatur Neapoli Ludouicus Rex Hungariæ omni iuri in regnum Siciliæ renuntiat. ibid. Ludouicum Andegauensem Iunior. ibi adoptat fratrem Caroli Sapientis Francorum Regis. pagin. 434. numer. 1. in honesta custodia detinetur in Prouincia comitatus Prouinciæ in gratiam Regis Francorum primaturus. A Clemente VI. & Cardinalibus in consistorio omnibus eum perpenso infons auctis vii exstimate. est. pag. 411.
- Ioanna I I. à Martino V. coronatur Regina Siciliæ & Neapolis & Alphonsum Ioannis Tartaconensis fratrem adoptat enocatque. pag. 459. num. 18.
- Ioanna I I. soror Ladislai Regis succedit fratri sine prole demortuo multis vitiis infamis. pag. 458. n. 14.
- Iesuatorum ordo autore Ioanne Columbano Senis initium accepit Urbano V. Pontifice. pag. 425. n. 3.
- S. Ignatius de Loiola & S. Franciscus Xauerus in numerum Sanctorum relati. pag. 541. n. 9.
- S. Ileri Mimatenis Episcopi cappa sanantur Massilienses morbo inguinum ac pustularum. pag. 205. n. 10.
- Ildephonsus Aragoniæ Rex & Marchio Prouinciæ multa concedit priuilegia Archiepiscopo & ciuibus Arelatensibus. pag. 331. n. 8.
- Ildefonsus I I. primus Comitatum Prouinciæ & Forcalquerij ad Garfendæ filiæ Guillelmi Comitis Forcalquerij matrimonium iunxit. pag. 337. n. 14. & pag. 338. n. 1.
- Imperium Romanum Occidentale penes Francos mansit fere 100. annis. pag. 244. n. 1.
- Imperia humana variis & commutabilibus multiplicibusque fortunæ casibus obnoxia. pag. 76. n. 6.
- Imperatorem Albertum inter & Philippum Regem Francorum conuentum est vt Imperator omni iure regni Franciæ ac vicissim Philippus omni iure in Lotharingiam & Alsatiæ cederet. pag. 393. n. 11.
- Inquisitoris officium à Nicolao I V. institutum quod Minoritæ in Prouincia diu exercuerunt. pag. 382. n. 14. Carolus Claudus in libertatem vindicatur. pag. 384. n. 16. fœderis icthi Barcinone inter ipsum & Regem Aragoniæ pacta & conuenta rata esse noluit Nicolaus Papa, è cuius manibus vtriusque regni diadema Carolus ipse suscepit. pag. 385. n. 2.
- Innocentius I I I. in fauorem Raymundi scriptoris Apostolici scribit ad Episcopum & capitulum Massiliense. pag. 339. n. 3.
- Innocentius I V. primus in Concilio Lugdunensi Cardinalitiam dignitatem pileo rubeo adauxit. pag. 366. num. 11. exacto septennio Lugduni in Italiæ redit, relatis prius in sanctorum numerum relatis Eduardo Cantuariensi & Stanislao Cracouiensi Episcopis. pag. 368. n. 18.
- Innocentius V I I. Romæ ea lege in Pontificem eligitur vt pro necessitate componendi schismatis Pontificatu se abdicaret cum opus foret. pag. 452. n. 2.
- Inertibus Massilienses portas claudebant. pag. 51. num. 1.

Index Rerum ,

Insulæ variaz maris Ligustici Massiliensibus subiectæ. pag. 26. n. 2.
 Iuditha non prius à marito Ludouico Pio vxoris loco habita , quam ipsa legitime obiecta crimina expiatis. pag. 232. n. 3.
 S. Irenæus Lugdunum Missus à S. Polycarpo Smyrnenſi Episcopo. pag. 126. num. 3. pag. 127. num. 5.
 Irenæ Imperatrix petit Constantini Magni filiam, filio suo Constantino vxorem. pag. 244. num. 1.
 S. Isarni obitus Abbatis S. Victoris monasterij Massiliens. pag. 299. n. 22.
 Isabellæ Renati Regis vxori adiudicatus est Ducatus Lotharingæ à Sigismundo Imperatore. pag. 466. n. 13.
 Italicarum cura relicta ob tantam hominum mobilitatem, Prouinciæ ad sua se recepit Ludouic. II. pag. 457. n. 10.
 S. Iustus Episcopus Lugdunensis in Ægyptum traiekturus Arelate transiens, Massiliæ nauem vnico S. Viatore Lectore comitante conscendit. pag. 144. n. 4.
 Iulianus Apostata reuocatis priuilegiis veruit Christianos in Academiis docere. pag. 141. num. 8.
 Iulianus de Ruuere Cardinalis in Galliam profectus & quas ob causas. pag. 479. n. 7.
 Iubileum à centum annis ad quinquaginta reducit ac celebrari iubet Romæ Clemens V I. pag. 412. n. 6.
 Ioannes X X I I I. demortuo Alexandro V. Pisis suffectus à Cardinalibus. pag. 456. n. 9.
 . Abrogationem Pontificatus de se factam in Concilio Constantiensi ratificauit. pag. 458. n. 15. per biennium in Germania detentus in custodia donec auro fugam emerit , pag. 460. n. 20. è vinculis redemptus & in triumphum ductus Genuam ac Mediolanum. pag. 461. Florentiam se contulit ad Martinum V. à quo perhonorificè exceptus est , obiit ibidem , in baptisterio S. Ioannis sepulchro , marmoreo eleganti sepultus. pag. 462. n. 25.

L

S. **L** Azari reliquiarum translatio facta , Massilia Augustodunum. pag. 275. num. 11. quid de iis censendum ibi. n. 12. & 13.
 S. Lazarus Massiliæ capite truncatus pro Christi fide martyrio coronatus est. pag. 107. n. 27. à D. Petro Apostolo Sacerdos initiatus primus Massiliæ Cathedram collocauit , & insedit. pag. 95. n. 1.
 S. Lazari releuatio Augustoduni Massilia illuc iam olim traducti , magna frequentia celebrata. pag. 321. n. 10.
 Lambertus Vidonis filius renuntiatur Imperator à Formoso Papa. pag. 268. n. 12.
 S. Lamberti Venciensis Episcopi res gestæ. pag. 326. n. 4.
 S. Lazari lipsanotheca sacris imaginibus gemmeisque lapillis condecorata. pag. 442. numer. 15.
 Lacryma Christi à Magdalena in suscitatione fratris sui Lazari collecta , & Massiliam deportata. pag. 113. n. 10.
 Lacryma Christi quam è Palæstina Magdalena detulerat S. Maximino commissa. p. 137. n. 2.

S. Laurentij Ecclesia instituta parœcia & à Canonici maioris Ecclesiæ dominij iure possessa. pag. 367. n. 14.
 S. Laurianus Hispalensis Episcopus patitur martyrium apud Massiliam , gloriæ autore Totila. pag. 207. n. 5.
 Ladislaus Romam inuadit contra Alexandrum Papam. pag. 455. vincitur à Ludouico I I. pag. 457. n. 10.
 Lapideus campus ex quibus principiis ortum habuerit. pag. 11. n. 3.
 Latronis Portij memoria singularis autore Seneca. pag. 67. n. 17.
 Victorinus Massiliensis Rhetor. pag. 68. n. 18. tum Episcopus.
 Ludouicus Pius Monasterio Massiliensi S. Victoris concessit vestigalia Anchorarij dominij , tributorum præterea immunitatem militiæque vacationem. pag. 249. n. 1.
 Sub eo Seditiones ortæ ex Iudithæ reginæ studiis licentiaque. pag. 252. n. 2.
 Ludouicus Alemannus Archiepiscopus Arelatenſis Cardinalis creatur à Martino V. pag. 462. n. 29. quos pro conciliandæ Ecclesiæ pace Labores suscepit , ab Eugenio I V. depositum restituit pristinæ dignitati Nicolaus V. quæ ornamenta ad Ecclesiam suam instaurandam contulerit. pag. 471. n. 6. diem obiit Salone ad Cranum. pag. 473. n. 7. de eius miraculis ac beatitudine ibi. n. 11.
 Ludouicus I I I. Siciliæ Rex renuntiatus obiit ingenti totius regni dolore. pag. 465. n. 9.
 Inuestiuit Martinus V. in regem vtriusque Siciliæ , decedente sine liberis Ioanna regina, inanes ea de re apud Martinum querimoniz Alphonsi , quod eo regno priuatus esset. pag. 462.
 Ludouicus Dux Andium à Clemente V I I. Gebennensi coronatus Siciliæ Rex , parat exercitum aduersus Dyrrachinum & Vrbani V I. pag. 436. Triginta equitum millia fuisse quidam volunt incerto peditum numero. Moritur in regno Neapolitano cum Amedeo Sabaudiz Duce qui eum comitatus fuerat, copiæ superstites dissipatæ. pag. 438. parentarunt demortuo Massilienses. pag. 439.
 Ladislaus filius Caroli Dyrrachini, patre occiso, proclamatus Rex Siciliæ Neapoli. pag. 441. Iterum Romam inuadit vbi omnia ab eo sacra profanaque violata nihilque sceleſis intactum relictum nec multo post Neapoli infeliciſſimè obiit. pag. 458. n. 13.
 Liguria in varias gentes tributa. p. 18. n. 1.
 Ligures terra marique latrociniæ exercentes deuicti à quinto Minutio consule Romano. p. 19. n. 1. & 2.
 Liberi Prouinciales olim suo iure ac legibus vivebant. p. 16. n. 1.
 Ligures à Massiliensibus debellati. pag. 14. numer. 1.
 S. Leo in Pontificem Romanum electus, cum esset in Gallia. p. 166. n. 16.
 S. Leo in Galliam delegatus à Sixto Papa Massiliam nauigat, vbi S. Victoris sacrauit ædem ac monasterium , hortatu S. Cassiani. pag. 165. num. 14.
 Leo I X. Monachos S. Victoris Massilienses ab omni iurisdictione ac dominio Episcoporum eximit. pag. 3. n. 24.

Leo

& Verborum.

- Leo III. Romæ præfente Carolo Magno ab obiectis criminibus per inuocationem diuini nominis se canonicè & legitime purgauit, tutelam Ecclesiæ transfert ad Carolum Magnum, & acclamat Imperatorem. pag. 248. n. 5.
- Leonis simulachrum aut imaginem pro signo Gentilitio habuere Massilienses. pag. 71. numer. 1.
- Liberius Papa Legatos ad Constantium Imp. tunc Arelate agentem contra Arianos destinat. pag. 140. n. 5.
- Legati Massilienses ad regem magnum Alexandrum missi. pag. 47. n. 1.
- Lerinenfis monasterij laxata religiosæ vitæ disciplina per Chononem Abbatem restituitur, Gregorij literæ ad eundem Abbatem de hoc argumento. pag. 226. n. 15. & 16
- Lerinenfis Monasterij deprædatio sacrilega facta à Lanuensibus duce Salagerio pirata. pag. 450. num. 8.
- Lerinx insulæ descriptio & situs. pag. 148. numer. 16.
- Stœcades insulæ Monachorum frequentia & sanctitate florentes. pag. 149. n. 16.
- Liga pro Hæreticis è Gallia exterminandis multas excitat ciuiliū bellorum procellas. pag. 522. n. 20.
- Leporius opera S. Augustini & S. Cassiani Abbatris Pelagianismum recantat. pag. 155. numer. 1.
- Lis inter Moniales S. Cæsarij & Monachos S. Honorati Cassianitas Arelatæ, per certos arbitros ex pacto conuento & stipulatione composita. pag. 349. n. 29.
- Lotharius Rex Italiæ succedit Patri Ludouico Pio, aduersus fratres bella mouit non sine magna rerum suarum iactura. Lugdunum & Viennam profectus ibi reficiendo intentus exercitui substitit. pag. 253. n. 6. Prouinciam subegit ibi. n. 8.
- Lotharius Imp. abdicans se ab omnibus humanis coma deposita sit Monachus. pag. 257. numer. 9.
- Regno filij diuiso Ludouico Imperatori Italiam, Lothario regnum Franciæ, præter Prouinciam Carolo Caluo traditam, dedit. pag. 257. n. 9.
- In Lotharingia pro regni iute decertatur inter Imperatorem & Lambertum Louanij Comitem auxilio Vuillelmi Geraudi Præfecti Burgundiæ Transiuranæ & Arelatis. pag. 287. num. 28.
- Lotharius à Sergio Papa, regali atque imperiali corona donatur. pag. 259. n. 11.
- Lotharius Imperator exitiali morbo oppressus obiit Germaniam repetens in vilissima casa. pag. 321. n. 9.
- Lotharium filium regni socium sibi adiungit Hugo Arelatenfis cumque Mediolani ab Archiepiscopo coronari iuber. pag. 272. numer. 11.
- Ludouicus Pius & Hirmingarde eius vxor à Stephano Papa I V. inaugurantur in Imperatores. pag. 250. n. 5.
- S. Ludouicus vxorem ducit Margaritam Berengarij Prouinciæ Comitris filiam, cuius 3. alix sorores Regibus similiter nuptæ sunt. pag. 361. n. 7. pag. 362. n. 3.
- Ludouicus Bosonis filius Romæ deuictò antea Berengario magna Principum & populorum gratulatione à Ioanne Papa I X. Imperij dignatus est insignibus pag. 269. num. 14. Veronæ captus deinceps à Berengario oculis & imperio priuatur ibi. obiit post duos à cecitate annos num. 15. ibi. Multa concessit priuilegia Monasterio S. Victoris Massiliensi. ibi.
- Ludouicus II. Imperator iterum Romæ coronatur ab Adriano Papa II. mortem Mediolani oppetiit. pag. 259. n. 14.
- Ludouicus Bosonis filius in patris demortui locum substituitur, in Regem inungitur. pag. 267. n. 11.
- Ludouicus filius Lotharij Regis Francorum, ultimus in progenie ac secunda regum familia viuere deluit anno post inaugurationem Pipini. 235. pag. 278. n. 7.
- Ludouicus III. Imperator cognomento Niger succedit Contado Patri demortuo successus est. p. 296. num. 17. Paradisi locus Massiliæ dicitur in quo plurima sanctorum corpora quiescunt. pag. 296. n. 18.
- Ludouicus filius Caroli simplicis ex Anglia reuocatus à proceribus Galliarum, Lauduni recipitur, & rex inungitur, sicque ad progeniem Caroli Magni regnum Francorum reuertitur. pag. 273. n. 12.
- Lucus Massiliensis Dyana dicatus pag. 40. nu. 5. Speluncam Dianæ sacram, Magdalena Massiliam appulsa diuinis ceremoniis expiauit. pag. 41. n. 4.
- Monarchia Massiliensium, quo anno fundata. pag. 42. n. 2.
- Lucium Antonium sororis nepotem seposuit Octavianus Augustus in ciuitatem Massiliensem. pag. 34. n. 8.
- Lugduni ortus & progressus. pag. 86. numero 14.
- Lugdunensibus & Viennensibus vno amne discretis connexum odium. pag. 85. n. 12.
- Ludouicus Balbus succedit in Imperio Patre Carolo Caluo. pag. 263. n. 1.
- Ludouicus Balbus Imp. eius nominis 3. die parasceues & 4. Aprilis. 262. n. 21.
- Lucidi presbyteri à secta Prædestinatorum errorem suum emendantis, libellus ad synodum Arelatensem. pag. 185. n. 5.
- Ludouicus III. Patri Ludouico in imperio succedit. pag. 260. numer. 18. coronatur à Ioanne Papa VIII. pag. 261. n. 21.
- Lugduni sub Gregorio X. Concilium Generale habitum in quo decreta fuere multa ad electionem summi Pontificis & ad vnionem Græcæ Latinæque Ecclesiæ. In eo S. Bonauentura creatus Cardinalis. pag. 377. n. 4.
- Lutetia ab Henrico I V. obfessa, sed per Ducis Parmensis copias auxilias liberata. pag. 525. num. 27.
- Ludouicus II. nupsit Volantæ filia Regis Aragonum cuius fratre Martino absque liberis defuncto, ius regni ad ipsam deuolutum est. pag. 449. n. 7.
- Ludouicus filius Ludouici VIII. ex Blanca vxore filius primogenitus apud Remos consecratus est Francorum Rex huius nominis I X. pag. 359. n. 25.
- Lutetia Parisiorum recens Francorum opus. pag. 88. n. 16.

Index Rerum ,

Lugduni quid in coronatione Clementis V. contigerit funesti. pag. 395.
 S. Ludouicus suauis Caroli fratris Siciliæ Regis ac Comitis Prouinciæ castra mouet in Africam , atque ibidem alui profluuio siue peste obiit. pag. 376.n.5.
 S. Ludouicus nauigaturus in Palæstinam regnum suum Blanchæ matri & Alphonso Germano commisit , ac multa in regni utilitatem instituit. pag. 366.n.13. Ante nauigationem visitatum sit locum nomine Baumam, & Sammaximum. Damiatam capit, tum Cairum obsidet, capitur à Saladino , cum Carolo fratre , redimitur. pag. 367.n.14.
 Ludouici Regis Francorum ac Ferdinandi consalutationes & colloquia Saonæ facta. pag. 491.n.3.
 Ludouicus II. Rex Siciliæ Neapolim euocatur ut ad regnum suum tuendum contra Ladislaum à Bonifacio IX. coronatum accederet. pag. 444.n.20.
 Ludouicus III. Prouinciæ Comes à Iacobo Sfortia euocatus ad temperandum Siciliæ regnum. pag. 460.n.22.
 Ludouicus II. consilio Mariæ matris Ludouici I. coniugis Prouincialium maximas grauissimasque dissensiones componit, aliis pro parte Buracij, aliis pro ipso Ludouico stantibus. pag. 439. debellato Ladislao victoria minime usus, spe potiundi regni Siciliæ cecidit. p. 456.n.8.
 S. Ludouicus cum duobus fratribus Barcinone obses pro Patre Carolo II. Siciliæ rege liberare donatus S. Francisci habitum suscipit , & à Bonifacio VIII. in Episcopum Tolosanum eligitur. pag. 391.n.23.
 Ludouicus Hungariæ Rex diem clausit, ac duas post se reliquit filias. pag. 436.
 Ludouicus Dux Aurelianensis & frater Regis Francorum, insidiis Ioannis Ducis Burgundiæ confossus. p. 459.n.3.
 Ludouicus Rex Hungariæ mortem Andreæ fratris ulturus , Neapoli Carolum Ducem Dyrrachinum iugulari iubet in eadem Palatij aula in qua Andreas frater fuerat occisus. pag. 112. num. 4.
 S. Ludouicus ab Innocentio IV. in sacro bello, Dux constituitur expeditionis in Palestinam. pag. 366.n.11.
 S. Ludouicus cum Iacobo Rege Aragoniæ montepestulan. conuenit , de pacis conditionibus, & summæ coniunctionis vinculis sese alterutrum deuinciunt. pag. 371.n.18.
 Ludouicus Franciæ Delphinus Massiliam versus iter suscipit ac sacram Magdalenz Sammaximensem ædem ac S. Balnam inuisit. pag. 470.n.6.
 Ludouicus XI. Franciæ Rex Prouinciam , optatam diu à prædecessoribus suis Galliæ coniunxit. pag. 481.n.12.
 Ludouicus XII. Rex Francorum declaratur. pag. 487.n.3.
 Ioanna Ludouici XI. filia cum Ludouico XII. facto diuortio , apud Biturigas sanctissimè vixit. pag. 488.n.3. & 4. fugato Ludouico Sfortia Mediolanensem Ducatum in suam ditionem redigit. pag. 488.n.4.
 Ludouicus XIII. dum Prouinciam peragraret regio apparatu & pompa Aquis Sextiis , Massiliæ , Arelatæ exceptus est , Sammaximini reli-

quias S. Mariæ Magdalenz veneratur & monasterio reficiendo mille aureos nummos addixit. pag. 540.n.7.

Ludouicus XIII. sponsam ducit Annam Infantem Hispaniæ. pag. 536.n.12.

Ludouicus Daries & Claudius de Bonifaciis Massiliæ damnati ac suspendio multati. p. 521.n.13.

Luineus natione Prouincialis summæ apud Ludouicum XIII. autoritatis & gratiæ. p. 39.n.2.

Lycidas Massiliensis in bello aduersus Cæsarios egregiam virtutis atque honoris palmam tulit. pag. 62.n.5.

Lygdamus Massiliensis militarium munimentorum designator opifexque & artis Ballistaræ præfectus. pag. 61.n.3.

M

Massilia ac pene Prouincia vniuersa pro Liga defecit ab Henrico III. pag. 513. n.23.

Massiliæ præsidio aduersus Cæsarem impositi magno numero Duces ac milites. p. 503.n.11.

Massilia à Cæsareo exercitu obfessa Duce Carolo Borbonio transfuga, sed irrita & inani conatu. p. 498.n.11.

Massiliæ Respublica cum vniuersa Galliæ Prouincia defecit à Neronis imperio. p. 106.n.26.

Massilia ab Alphonso in Hispaniam nauigante ex itinere direpta & incensa , sacræ reliquiæ S. Ludouici Episcopi Tolosani Valentiam deportatz. pag. 461.n.23.

Massilia diuisa in inferiorem siue Vicecomitalem , & superiorem, quæ ciuitas Turrium dicta, Episcopo Massiliensi subiacebat. p. 353.n.5.

Massilia Africana pars est Lybiæ pag. 2.n.3.

Massilia decimarum solutione immunis. p. 474. num. 12.

Massilia Castrum Ephesi dicebatur. pag. 36. n.4.

Massiliæ Cœnobium Parthenium S. Paulæ fundatur ab Iolanda Regina, vxore Ludouici XI. pag. 452.n.3.

Massilia à Berengario grauiter obfessa , qui tandem pacis subscripsit capitibus oblati. pag. 363.n.6. pag. 365. n.9. Virgines ac mulieres Massilienses Amazonum more , armis instructæ Massiliam obfessam à Berengario vindicarunt. pag. 363.n.6.

Merindolani & Cabrienses in Prouincia Hæretici omnes partim trucidati, partim fugati, vel triremibus addicti. pag. 507.n.23. & pag. 506. n.18. sub Henrico I. causa eorum Parisiis agitur, aduocato regio Senatus Aquisenensis , capite damnato. pag. 508.n.27.

Massilienses nouæ suæ Reipublicæ ac libertatis studiosi abdicato Berengario Prouinciæ Comite vocarunt in partem regiminis Raymundum Comitem Tolosanum. pag. 362.n.3.

Massiliensis vrbs contagio pessimo luis ægrota quanta sustinuerit , ætate Theodori Episcopi. pag. 220.n.23.

Expeditionem in Palæstinam à Theobaldo Comite Campaniæ , & Nauarriæ Rege susceptam , iuuant omni ope & apparatu bellico Massilienses. pag. 365.n.7.

Massiliam ac reliquas Prouinciæ ciuitates clades grandinis granitèr vastauit. pag. 227.n.21.

Milo Massiliam relegatur. pag. 34. num. 6.

Dij primarij à Massiliensibus in honore habit. pag. 35.n.1.

Mausolea

& Verborum

- Mausolea & sepulchrorum congeries Massiliz.** pag. 80. n. 5.
- Massiliz**, quo anno communis Consilij Basilica instaurari ac renouari cœpta. pag. 553. numer. 12.
- Matifconense Concilium** 1. iussu Guntranni Regis celebratum, cui subscripsit Theodorus Episcopus Massiliensis. pag. 216 n. 12.
- Massilienses amicos sibi ac fœderatos vicinæ circumquaque ciuitates ambibant.** pag. 342. num. 16.
- Inquirunt studiosius in Caluinismi fautores** pag. 517. n. 26. ad Vnionistas pro fide Catholica se adiungunt. pag. 520. n. 10.
- Massiliensis Reipublicæ, & Monarchici dominiij eximia fundamenta iacta.** pag. 343. numer. 5.
- Massilienses in bello sacro fortissimos fuisse** Guido Rex Hierosolymæ VIII. singulari diplomate testatum esse voluit. pag. 335. numer. 10.
- De Massiliensibus cruce signatis perillustre Gregorij VIII. Papæ testimonium.** pag. 332. numer. 11.
- Massilienses Iacobo regi Aragoniæ ad recuperandas Maioricas Insulas classem auxilium mittunt.** pag. 360. n. 1.
- In Republica Massiliensi Potestas, Scindici vel Consules ac Iudex, præcipuæ erant vrbs dignitates.** pag. 355. n. 12.
- Marticense municipium constructum à Berengario Comite Prouinciæ, annuente Boardy Archiepiscopo Arelatensi.** pag. 361. n. 4.
- Massilienses Scindici satrapiam de Roqueuaire sub imperium ditionemque Massiliensis Reip. subiunxerunt.** pag. 360. n. 35.
- A Massiliensibus vetustissima supra quam meminisse possint vlli mortales, possessa immunitas, vacatio, licentia, ius prærogatiuum non pendendi decimas.** pag. 391. n. 25.
- Massiliensis Prouincia quibus olim finibus contineretur.** pag. 1. n. 2.
- Massilienses ceriores fiunt per literas Renati regis de nuptiis filij sui Ioannis cum Maria Comitissæ Valesij filia.** pag. 476. n. 16. pugnat pro Aragonia & obit Barcinone. pag. 477. n. 3.
- Massilienses privilegiis quamplurimis donauit Comes Edessæ & Hierosolymorum Rex Balduinus quod cum in expeditione contra Turcas plurimum iuuissent.** pag. 318. n. 4.
- Massilienses quamplurimi pro expeditione in terram sanctam nomen dederunt vt ex diuersis alijs regionibus, militum sexcenta millia.** pag. 313. n. 8.
- Massilienses noua iuris præcipui prærogatiua ne ad munia castrensia adigerentur confirmata habuere à Carolo VIII. Francorum Regi.** pag. 483. n. 18.
- Massiliensium pro Basiliensi consilio defectio & diuortium ab Ecclesiæ capite Eugenio IV.** pag. 467. n. 15.
- Massilienses cum Romanis ictum fœdus custodierunt.** pag. 23. n. 1.
- Massiliensis imperij fines & regiones.** pag. 26. n. 1. & 2.
- Massilienses per literas à Rege Ludouico XI. moniti de nuptiis Caroli filij cum Maria Maximiliani Imp. filia celebrandis.** pag. 482. numer. 15.
- Libertatem Massiliensibus deuictis Cæsar reliquit.** pag. 33. n. 4.
- Massilienses variarum linguarum periti, & ab Hieronymo trilingues vocati.** pag. 58. num. 1. & 2.
- Mithridates viginti duarum Prouinciarum lingua loquebatur.** pag. 60 n. 6.
- Trilinguis Massilia totidem Rebus publicis, nempe Gallicæ, Romanæ, Atheniensi æquiualebat.** pag. 60. n. 6.
- Massiliensibus potestas data à Carolo IX. instituendæ Academiæ ex forma scholarum Parisiensium.** pag. 515. n. 18.
- Massiliense Gymnasium administrant Sacerdotes Oratorij, ex temporario dumtaxat ac definitæ actionis contractu.** pag. 550. n. 2.
- Massiliensibus remittitur censura à Pontifice intentata quod Monasterium S. Victoris Massiliensis omni scelere vexarent.** pag. 361. n. 6.
- Magdalena, suscepta Eucharistia à S. Maximino diem supremum obiit Aquis Sextiis.** pag. 110. n. 6. Vasculum Christi sanguinis à Magdalena collecti, dum in cruce moreretur, in Prouinciâ delatum ab eadem Magdalena. pag. 111. n. 7.
- Manfretus ne Siciliæ regno spoliaretur init societatem cum Iacobo Rege Aragoniæ & filiam suam Constantiam tradit Iacobi filio in matrimonium.** pag. 372. n. 33.
- S. Mariæ de nauis siue de Ratis Ecclesia in officio Trimariano Diœceses Arelatensis constructa à Regina Constantia.** pag. 298. n. 25.
- Ecclesia Massiliz dicta des Acoules possidebatur olim à monialibus S. Saluatoris, Parochiæ iure donata à Pontio II. Episcopo Massiliensi.** pag. 294. n. 10.
- Hugo Rex Arelatensis Marociæ Principis coniugio simul, & Romæ impetio potitur.** pag. 271. n. 10. Rodolpho Burgundiæ regi partem Prouinciæ tradidit ibi. n. 21.
- Martha ad prædicandum Christi Euangelium Auenione consedit, ibique iuuenem mortuum ad vitam reuocauit.** pag. 98. n. 8.
- Mamertus Viennensis Episcopus preces instituit quas Græci Litanias vocant.** pag. 184. n. 2.
- S. Magdalenzæ reliquæ in oppido Sanmaximino metu Saracenorum in hypogæum reconditæ 600. annorum spatio sequentibus incognitæ posteris, latuerunt.** pag. 234. n. 5.
- Marthæ virginis obitus in cœnobio quod Tarascone instituerat parthenio.** pag. 113. numer. 11.
- Magdalena in secretiorem Montis Balmæ speluncam secedit.** pag. 102. n. 18.
- Martyres septem cognomine Dormientes Ephesi martyrium consummarunt Decio Imp.** pag. 162. n. 9.
- S. Magdalenzæ reliquiarum factam translationem ad Burgundiæ monasterium Viceliacense Sigebertus scribit.** pag. 239. n. 4.
- Martinus V. in Concilio Constantiensi præsentem Sigismundo Imperatorem electus & coronatus Pontifex.** pag. 460. n. 19.
- Margarita filia Renati Regis & Comitissæ Prouinciæ nupta Henrico VI. Angliæ Regi.** p. 470. num. 5.
- Marsidius & Hemitheæ, par coniugum nobilissimorum, fidelitate mutua beneuolentiaque insignes.** pag. 63. n. 6.

Index Rerum,

- Mariæ Iacobi & Salome** in oppido Trimariano territorij Arelatensis mortem obiere. p.106. num.25.
- S.Martinus** Turonensis Episcopus vita fungitur. pag.146.n.9.
- Magdalenz solitudo** Aquzlatz, vulgo Aigalades. pag.98.n.9.
- S.Marci** Alexandria Venetias facta translatio per Venetos mercatores. pag.25.n.6.
- Marcella** Marthę ancilla in Illyrico vitam finiuit, cuius tamen reliquię in Galliam relatę Aquis Sextiis seruantur. pag.113.n.11.
- Maria Magdalena** cum fratre Lazaro & Martha, comitatur B. Virginem & Ioannem Apostolum, in peregrinatione Ephesina. pag.92. n.4. & pag.95.num.2.
- Magdalena** cum sociis certo peritura naufragio, imposita nauiculę, remis, velis, ac cęteris id genus armamentis destitutę, Prouincię portus appellit. pag.93.n.6.
- Martha** migrat Auenione & priorem sedem cum Tarascone commutat. pag.99.n.10.
- Tarascone** cęnobium virginum construxit. pag.99.n.11.
- Manfredus** à Carolo I. Prouincię Comite deuictus in pręlio occiditur, eius corpus diu Ecclesiastica sepultura caruit, quia in excommunicatione obierat. pag.373.n.36.
- S.Maurus** Abbas Massiliensis. pag.226. num.18.
- Monasterio** Arelatensi Montis maioris privilegia à Vigilio Papa & à Gregorio Magno concessa. pag.226.n.19.
- Magdalena** vt conciones habuerit populo Massiliensi, & ad Christi fidem Trophimum Principem Massiliensem conuerterit. pag.97. numer.6.
- Maiores domus** siue Palatio pręfecti, solutis in luxum & inertiam regibus in Gallia administrabant omnia. pag.231.n.5.
- Margarita** primogenita filia Berengarij IV. Prouincię Comitiss nubit Ludouico IX. Francorum Regi, Beatrix verò Margaritę soror, Carolo Ludouici Regis Germano. pag.360.
- In Monasterio** Clarissarum, quod fundatat in omni pietate consummata quieuit. pag.376. num.5.
- Maria** Scotię regina Galliarum Delphino Francisco II. nuplit. pag.506. numer. 19. & pag.511.n.3.
- Maria Augusta** Ottonis III. Imperatoris vxor igni cremata, debitas & libidinis & calumnię pęnas exoluit. pag.281.n.8.
- Maria** virgo Deipara cum rediuiuo corpore migravit in cęlum anno Christi 48. pag.100. num.13.
- S.Maximus** Regiensis Episcopus in honorem S. Albani martyris pręcessoris sui templum exedificauit. pag.135.
- Mariam** mediceam Henticus IV. repudiata prius Margarita Valefia, permittente Clemente VIII. sibi matrimonij fędere coniunxit. pag.532. n.56.
- Florentia** Liburnum venit inde Massiliam. n.57.
- Margarita** Austriaca futura Philippi III. Hispaniarum Regis sponsa Massiliam Mediolano adducitur, vt inde in Hispaniam traiceret. pag.532.n.55.
- Mauuascense** Monasterium Minoritarum instauratum opera Fr. Ioannis Donandi Equitis Ierosolymitani. pag.421.num.7.
- Margarita** Valefia Caroli IX. soror datur in vxorem Henrico Borbonio deinceps Regi Gallię. pag.515.n.20.
- Magdalena** in Ephesina peregrinatione B. Virginis ac Ioannis Apostoli comes. pag.91. numer.4.
- Martialis** Episcopus Lemouicensis à D. Petro Apostolo missus in Gallias. pag.97. numero 5.
- Magdalenz** colonia à Iudxis nauiculę sine velis ac gubernaculo committitur, certo peritura naufragio. pag.92.n.6.
- Magdalena** septies in die per Angelos in sublimē elata. pag.109.n.1.
- B.Marię** Magdalenz reliquiarum celebratur reuelatio, iuuentio, & translatio in villa S. Maximini. pag.185.n.4.
- SS. Mariarum** Iacobi & Salomę inuentę reliquię in oppido Trimariano. pag.472. numer.5.
- Minimorum** ædes Massilię quo anno constructę. p.528.n.37.
- S. Michaelis** Ecclesia & Interiorum Hospitale ei coniunctum quando cepit Massilię. pag.365. num.8.
- Menocrates** prudens in iure civili, alter Scęnola Massilię habebatur. pag.68.n.20.
- Mercurio** Religiose obstricti Massilienses. pag.38.n.7.
- Minerę** statua ærea à Massiliensibus consecrata & Delphos deportata. pag.36.n.1.
- Minoritarum** Cęnobium Rostagnus de Sabrano fundauit, quod D. Franciscus adhuc viuens Regij instituit. pag.361.n.8.
- Minoribus** Conuentualibus Massilię concessa Ecclesia & domus claustralis Deiparę de Monte Lucio. pag.541.n.8.
- Parisiensis** Ecclesia in nouam Metropolim erecta. p.541.n.9.
- Minorum** de Obseruantia cęnobium in Oppidano Massilię territorio sub titulo S. Hieronymi fundatur à Renato rege Sicilię. pag.478. numer.3.
- S.Mitrius** Aquis Sextilis martyrium passus, Eunico Visigothorum Rege. pag.170.n.5.
- Monasterium** S. Clarę quando & à quibus Massilię fundatum. pag.373.n.34.
- Monasterium** Massiliense S. Victoris à Gregorio VII. Pontificię sedi vnitur. pag.307. numer.11.
- In Monasterio** S. Victoris de iure electionis ac de nominando Abbate inter Monachos dissensio. pag.342.n.15.
- Monasterium** S. Victoris Massilię à S. Cassiano fundatum. pag.157.n.2.
- Monasterij** S. Victoris Massiliensis inquisitio & correctio, indicta Legatis Apostolicis per Innocentium III. pag.352.n.2.
- Montales** Cistercienses monasterium pręclaro ornatu construxerunt Massilię quod S. Marię de monte Sion nuncupari voluerunt. pag.365. num.8.
- Montis** maioris monasterium Arelatz fundatum à Childeberto Francorum Rege. pag.205. numer.11.
- Montis** riui Conuentus Anachoretę cum oppidanis de Menne litem composuere, autore Petro I. Massiliensi Episcopo. pag.330.n.2.

Monacho

& Verborum.

Monachorum S. Victoris pro Vicecomitatu cum Senatu populoque Massiliensi lis componitur per Legatos Apostolicos ab Honorio Papa III. pag. 354. n. 9.
Moneta vsus antiquus & distractio Massiliæ pag. 80. n. 7.
Mosogelii Dona Sacristana concessit Dominationem dicti loci de Molegesio, Monialibus S. Pauli, vt ibi Parthenonem ædificarent. pag. 342. n. 16.
Mulieres Massilienses virilis fortitudinis exempla sæpe edidere. pag. 73. n. 5.
Musæus presbyter Massiliensis moritur Leone & Marciano regnantibus. pag. 164. n. 13.
Musartum Regem Saracenorum, qui Corsicam & Sardiniam possidebant, Bolo Rex additis Pisanorum & Genuensium copiis auxiliari- bus, prælio aggreditur ac de iis triumphat. pag. 283. n. 14.
De Meaux familia Massiliensis perillustis. p. 525. n. 28.

N

Narbo Martius origine posterior Massilia, annis circiter 531. pag. 82. n. 2.
Nemausi origo & antiquitates. pag. 85. nu- mer. 11.
Nemausense Concilium in Villa portu celebra- tur. pag. 266. n. 7.
Nauium Massiliensium figuræ & species variz olim fuisse. pag. 73. n. 4.
Neapoli defunctus Alfonsus filium suum spu- rium Ferdinandum testamento heredem regni Neapolitani relinquit. p. 475. n. 14.
Nerva Cocceius grandi iam ætate post Domi- tianum suscepit imperium. pag. 116. n. 6.
Nicolaum V. Antipapam Ioannes X X I I. Aue- nione misit in carcerem vbi post triennium diem suum obiit, ibidem sepultus in Ecclesia Minorum. pag. 405. n. 3.
Nicolai de Faudram Massiliensis familia iam olim ab anno 1390. nota ac nobilis inter Pho- censes. pag. 444. n. 20.
Nicolaus De Baussier orator apud Henricum I V. delegatus à Massiliensi Senatu. pag. 531. nu- mer. 50.
Nicolaus Flote Senator Aquensis & Cancellarius vniuersitatis. pag. 456. n. 7.
Nicaea à Massiliensibus constructa. pag. 27. nu- mer. 4.
De Nilo in Ægypti planitiem longe lateque sta- gnante. pag. 65. n. 10. & 11.
Normanni à Carolo Caluo in regni societatem vocati, terram ab eo acceperunt quæ ab eorum nomine dicta est Northmannia. pag. 254. nu- mer. 1.
Norbertus Præmonstratensium institutor impe- trat Romæ sui ordinis approbationem. pag. 320. n. 2.
Nosocomium, Massiliæ in quo pauperes remiges curantur. pag. 549.

O

Odo Patri Vuillelmo I I. è viuis sublato suc- cedit in Comitatu Prouinciæ. pag. 288. num. 34.
Monachis S. Victoris villa quæ dicitur Ca-

thedra & plura alia acquisita domnia. pag. 289. n. 35.
Odo Comes Parisiensis & tutor Caroli simplicis eligitur in Regem Franciæ, vngiturque à Gal- therio Episcopo Senonensi. pag. 266. nu- mer. 8.
Odo cum in Gallia regnasset annos 10. moriens Francorum Principis obtestatur, vt Carolo Lu- douici Balbi filio regnum deferrent. pag. 268. num. 13.
Odo successit Guillelmo I I I. Patri suo, in comi- tatu Prouinciæ. pag. 299. n. 20. & 21.
Odilo Cluniacensis Abbas in Monasterium Le- rinense migrat quod Benedictus V I I. regem- dum dederat S. Maiolo Cluniacensi Abbati. pag. 281. n. 9.
Oppida Lugdunum vsque vltra citraque Rho- dani ora, iuri Massiliensium mancipata. pag. 28. n. 8.
Oratorij Iesu Sacerdotes sub Congregatione no- minis Iesu instituuntur. pag. 536. n. 12.
Ordo S. Spiritus ab Henrico I I I. Parisiis insti- tuitur. pag. 518. n. 4.
Orphelinæ in vnam familiam Massiliæ aggrega- tæ. pag. 545.
Oscus siue Oscius artem Oratoriam Massiliæ professus. pag. 67. n. 17.
Osa Caroli Magni Otto Imperator anno 1000. quæ cum populis erant incognita, è tenebris eruit. pag. 282. n. 11.

P

Philippus Rex Galliarum & Richardus Rex An- glia Massilia nauigant in Syriam, vbi iuncti Christiano exercitui Ptolemaidem recipiunt. pag. 335. n. 9. reditus p. 336. n. 12.
Philippus Pulcher Francorum Rex Adolphi Ro- manorum Regis minas contempsit, repeten- tis ab ipso regnum Arelatense & alias terras quas dicebat esse imperij. pag. 389. n. 13.
Philippi de Cabasole Cardinalis & in Italiani Legati obitus in Vmbria, cuius cadaver Aue- nionem delatum in æde Cartusianorum, De bono passu, sepultum iacet. pag. 428. nu- mer. 10.
Philippus S. Ludouici filius Audax dictus Rex sa- lutatus in Africa quo cum Patre expeditionem obierat. pag. 376. n. 6.
Philippus Francorum Rex Massiliam Religionis causa peregrinatus ad Corpus S. Ludouici con- sanguinei sui. pag. 405.
Phocensis municipij Marchio bello vexatur à Massiliensibus, defenditur ab Arelatensibus. pag. 354. n. 8.
Phauorinus Arelatensis Philosophus celeberrimus. pag. 70. n. 24.
Phocensis municipij monasterium supprimitur à summo Pontifice, instante Hugone Arelaten- se Archiepiscopo. pag. 359. n. 25.
Pipinus Maior domus in Francia & Austrasia præ- fecturam hanc suam Carolo filio notho resi- gnauit qui Martellus dictus est. pag. 233. nu- mer. 3.
Pipinus Caroli Martelli filius in Regem Franco- rum inungitur Sueffione à S. Bonifacio Ar- chiepiscopo Moguntino. pag. 241. nu. 1. diem suum obiit anno regni sui 17. in templo S. Dionysij martyris humatus. ibid. n. 2.

Pipinus

Index Rerum,

- Pipinus Parisiis cum Bertrada coniuge in Regem Galliz inungitur à Stephano Papa III. qui spem & promissionem subsidij impetrauit aduersus Aistulphum regem Longobardorum. pag. 240. n. 7.
- Pipinus Caroli Martelli filius, Childericò in monasterium detruso ac detonso, renuntiatur Rex Galliz. pag. 239. n. 5. & 6.
- Pignanenſis Collegij Canoniorum S. Auguſtini fundatio, Theodorico filio Clodouzi Comite Narbonenſi. pag. 199. n. 26.
- Pisanum Concilium in quo Gregorius XII. & Benedictus XIII. Pontificatu priuati ſunt, & tertius ſuſſeſtus. pag. 455.
- Placidia cum Valentiniano filio Conſtantinopolim ad Theodoſium abire cogitur ab Honorio. pag. 156. n. 2.
- Plinio ſecundo Traianus Imp. reſcripſit de Chriſtianiſ, hoc genus inquirendos quidem non eſſe, oblatos uero punire oportere. pag. 117. num. 8.
- Pœnitentium ſodalitium Pariſiis ab Henrico III. inſtitutum. pag. 519. n. 7.
- Pontius I. Epiſcopus Maſſilienſis donationibus aliquot prædictum auger Monasterium S. Victoris Maſſilienſis. pag. 282. n. 12.
- Pontius qui primus inter procomites Maſſilienſes cenſetur, eo titulo à fratre Boſone 2. Prouinciæ Comite donatus eſt. pag. 277. n. 3.
- Pontius Arelatenſis Archiepiſcopus ex nobili proſapia Dominorum de Marignana. pag. 285. num. 24.
- S. Polycarpus Epiſcopus Maſſilienſis extremo damnatur ſupplicio venerabilis capitis abſciſſione. pag. 121. num. 2. Quæritur, an alius ſit iſte à Polycarpo Epiſcopo Senonenſi. pag. 119. num. 1.
- Perpinianum & Ruſcinonem Hiſpaniæ Regi Ferdinando permittit ultro Carolus VIII. Francorum Rex. pag. 485. n. 29.
- S. Porcarius Abbas Lerinenſis cum quingentis ſuis Monachis à Saracenis Narbonenſem Galliam intrudentibus martyrio coronatus eſt. pag. 237. n. 13.
- Portuſij villa data à Reibaldo Procomite, Monasterio Montis maioris Arelatenſi. pag. 283. num. 15.
- Populi Maſſilienſis diuiſio in tribus, & curias. pag. 49. n. 1.
- Agros colere, uites ferere, vrbes mœnibus cingere Galli à Maſſilienſibus didicerunt. pag. 49. num. 3.
- Maſſilienſes campeſtres Maritimi ac Montani ſiue Albici. pag. 49. n. 3.
- Pothinus Epiſcopus Lugdunenſis raræ ſanctitatis, cœpit illuceſcere toti Galliz. pag. 121. n. 2.
- Præſecto prætorij qui Gallis omnibus inſuperque Britanniz & Hiſpaniz ius diceret, ſedes addicitur Arelate. p. 135.
- Prædeſtinatorum hæreſes ab Arelatenſi Synodo damnata. pag. 185. n. 3.
- Privilegium de non extrahendo & plura alia Maſſilienſibus etiam conceſſa, nunc uero antiquata. p. 386. n. 6.
- Prouincia vniuerſa turbata graui & inſtino bello pro Comitatu Prouinciæ inter Raymundum Balhium & Berengarium Raymundum. pag. 321. n. 11.
- Prouincia vnita regno Galliz non acceſſorie ſed æque principaliter. pag. 483. n. 22.
- Prouinciæ habuit in deliciis Conſtantine Imp. & Arelate vixit aliquandiu, cuius muros à Croco Duce Alemannorum ſolo æquatos inſtaurauit, & urbem à ſuo nomine Conſtantinam inſtit appellari. pag. 134.
- Prouincia olim in varias Toparchias diuiſa. pag. 17. n. 2.
- Prouincia & Regnum Arelatenſe in ditione Romani imperij erant. pag. 328. n. 11.
- Præmonſtratenſes quo anno Maſſiliam illaſi. Monasterium excitant in euerſis Partibz Cœnobij Domini de Iuelino, ubi olim S. Euſebia cum triginta nouem Monialibus, reſta fidei odio interfecta, fuerat. pag. 339. n. 6.
- Stipulatione inter ipſos & Epiſcopum Raynerium atque Capitulum Maſſilienſe tranſacta. p. 340. n. 6.
- Pragmatica Sanctio aboletur. pag. 496. n. 3.
- Fratrum Prædicatorum Conuentus Auenionenſis fundatus, à Petro de Guodertio Cardinale. pag. 408. n. 4.
- Procomites Maſſilienſes à Comitibus Prouinciæ originem traxerunt. pag. 277. n. 3.
- S. Proiectus Epiſcopus Claromontanus martyrium paſſus per inſidias Hæctoris Comitis Maſſilienſis & tyranni occiſus. pag. 231. n. 7.
- Prouerbiũ, Maſſiliam nauiges, explicatur. pag. 54. n. 6.
- Mores Maſſilienſes graues ac modeſti. pag. 54. num. 6.
- Peſtilentia graſſante vnum è pauperibus pro uictima cum execrationibus offerebant Maſſilienſes. pag. 54. n. 7.
- S. Proculus Maſſilienſis interfuit cum S. Ambroſio & aliis ſanctiſſimis Epiſcopis, Concilio Aqueleienſi. pag. 144. n. 3. Præterea interfuit Concilio Carthagenenſi ſub Innocentio I. & præſens dixit contra Pelagium & Cœleſtium. pag. 152. n. 5.
- Proculus Narbonenſis Prouinciæ dictus & declaratus Metropolitanus Antistes. pag. 145. num. 6.
- Prochodium Virginum utroque parente orbaturum Maſſiliz fundatur à Ludouico de Glandeues. pag. 517. n. 27.
- Pugnæ naualis deſcriptio Maſſilienſium cum Cæſare. pag. 31. n. 4.
- Perpiniani Concilium à Benedicto indiſtum. pag. 455.
- Pythias ſiue Pytheas Maſſilienſis literarum claritate & ſapientiz fama perilluſtris. pag. 63. num. 7.
- Parlamentum in Gallia primus creauit Pipinus, mobile quidem ſed poſtea ex conſtitutione Hutini Regis ſtatarium Lutetiz Pariſiorum. pag. 240. n. 10.
- Pariſienſis Vniuerſitas zelo ducta extinguendi ſchiſmatis, uias aliquas & conditiones pacis proponit. pag. 446. n. 24.
- Paulus III. Clementi VII. demortuo ſuccedit. p. 502. n. 9. Franciſcus I. Sabaudiam ſibi ſubilcit pulſo Carolo Duce IX. in Inſubriam exercitum ducit. pag. 503. n. 10.
- Patroclus Archiepiſcopus Arelatenſis alienæ ſedis inuaſor Zoſimo Papæ neſcienti cauſa fuit, iniuſta aliqua peragendi contra Proculum Maſſilienſem Epiſcopum. pag. 151. n. 17.
- Palatium Pontis Sorgiz, Raymundi Comitis Tolozani

& Verborum.

- Iosani destructum auctoritate & mandato Episcopi Conseranenſis, Auentone Legati Apostolici pag. 341. n. 14.
- Palladium simulachrum quod Troia seruabatur. pag. 37. n. 5.
- Palladi templum vouere & construere Massilienses. pag. 37. n. 5.
- Pallio utebantur olim Christiani & inter Christianos religiosi, precipue. pag. 114. n. 1.
- Palamedes Forbinus à Ludouico Rege Prouinciæ Prorex cum summa auctoritate instituitur. pag. 481. n. 11. æmulorum plures aduersus ipsum delatæ accusationes. ibi.
- Paradisus Gallia Massilia dicebatur à Ludouico XIII. pag. 75. n. 6.
- Parochia Massiliensis S. Martini quo anno fundata & instituta. pag. 275. n. 7.
- Parmenses in fidem ac clientelam Henrici II. Francorum Regis accepti. pag. 509. n. 1. & 2. quid aduersus Iulium III. constitutis pœnis edixerit, Henricus ibi.
- Pacarus à Romanis Massiliam missus ut Græcam Massiliensium Rhetoricam Latine redderet.
- Patres Fulienses ordinis Cisterciensis quo tempore Massilia surrexere. pag. 549. n. 4.
- Patera Massiliensis ex vna vite. pag. 74. n. 4.
- Pastoris Liber editus ab Hermete fratre Pij Romani Pontificis. pag. 124. n. 1.
- Patricij Massilienses, item rustici, & opifices. pag. 50. n. 4.
- Qui Optimates aut Populares dicti à Massiliensibus. pag. 51. n. 7.
- Serui ac mancipia Massilia fuerunt. pag. 51. n. 8.
- Paulus proficiscens in Hispaniam, Roma primum Massiliam traiecit. pag. 104. n. 11.
- Pax inter Francos & Aragonios per Cardinales Legatos duos Apostolicos certis conditionibus tractatur. pag. 386. n. 3.
- Petrus de Ferrariis Iuriconsultus Caroli II. Sicilia Regis Cancellarius. pag. 396. n. 8. & pag. 388. n. 12.
- Petri Cardinalis Fuxensis opera Alphonsus Martino V. reconciliatur, & Clemens VIII. antipapa Penischolz abdicauit se Papatu, duo Cardinales qui cum eo schisma ciurare noluerunt, carceribus mancipati. pag. 464. n. 3.
- Petrus Massiliensis Episcopus & Vicecomites Massilienses sumunt arbitros de causis & litiis actionibus quæ inter ipsos constabant quo etiam modo. Idem ipse Petrus ac Clerus Massiliensis litis inter eos dudum agitatæ omnem controuersiam direxerunt. pag. 318. n. 15.
- Petrus Sacerdos Massiliensis lanceæ Christi præsidio, quam iudicio S. Andreæ Apostoli defosam humo inuenerat, Antiochia de Saracenis triumphat, ex ingenti rogo quem perambulabat illæsus euasit. pag. 314. n. 11.
- Pro S. Petri de Luxemburgo canonizatione & eleuatione literarum missæ Basiliam ad synodum, per Philippum Burgundia Ducem. pag. 466. n. 12.
- S. Petrus Celestinus dictus Petrus à Murene factorum numero adscribitur Auenione per Clementem V. pag. 399. n. 2.
- Petrus Aragonius Mortua coniuge Ioanna sorore Comitis Fuxensis habitum S. Francisci induit. pag. 415. n. 3.
- Petri de Fuxo Cardinalis pia opera & erga plures sacras ædes singularia merita. pag. 474. n. 13. eius obitus. pag. 476.
- Petro Regi Aragonum interminatur censuras & pœnas Ecclesiasticus Arnaldus Narbonensis Archiepiscopus, nisi à protectione Comitis Tolosani & Albigenſium abſtineat. pag. 345. n. 12.
- Petrus Peragrasse dicitur docendo Occidentem vniuersum atque adeo Massiliam. pag. 106. n. 23.
- B. Petri de Luxemburgo obitus felicissimus. pag. 441.
- Petrus à S. Sixto inter Auenionenses auctoritate & summis opibus famosissimus, ac de eius familia. pag. 318. n. 6.
- Petro Massiliensi Episcopo per literas commendat Innocentius III. ut Valdenses ad fidem reuerſi ab Episcopis adiuentum. p. 344. n. 7.
- Petrus Rex Aragonum cum Ildefonso II. Comite Prouinciæ, Romam peregrinatur, ubi Petrus regnum suum Innocentio III. & Ecclesiæ tributarium constituit. pag. 340. n. 9.
- Petrus Iterius Archiepiscopus & Cardinalis Aquensis obiit Auenione ibique sepultus iacet in Ecclesia FF. Prædicatorum. p. 424. n. 7.
- Petrus à Columna Decanus Canonicorum S. Mariæ maioris Massiliensis permisit lis peculijs habere dominium qui regularem vitam agebant. pag. 405. n. 7.
- Petronius arbiter grauis ille & ingeniosus poëta Massiliensis à plerisque existimatus. p. 69. n. 23.
- Petronius arbiter poëta Massiliensis floruit Nerone imperante. pag. 107. n. 26.
- Petrus Gerardus ex Præposito Ecclesiæ S. Mariæ maioris creatur Cardinalis à Clemente VII. Gebennensi. pag. 444. n. 20.
- Pelamydum copia in Mediterraneo Massiliensi. pag. 13. n. 3.
- Pisces fossibiles. pag. 13. n. 3.
- De Perpiniano siue Ruscinone certatur inter Francos & Aragonios. p. 478. n. 4.
- S. Peregrinus à Sixto Papa Episcopus ordinatus Massiliam nauigat. pag. 120. n. 1. & 2.

Q

- Q Vadragesimæ ieiunium ex Apostolica traditione susceptum Decreto Romani Pontificis edicto stabilitur. p. 121. n. 2.
- Quincus sacri imperij Comes imploratam S. Magdalene opem sensit in obsidione oppidi Salernitani. pag. 551. n. 2.

R

- S. R Adegundis Regina Arelatæ à S. Caſaria Abbatiſſa in Monachismo sub regula S. Cassiani instituta, deinum Pictauos regressa Parthenonem construxit. p. 210. n. 11.
- Raymundus Episcopus Massilia in templo maiori thecam reliquiarum in altum locauit, & super aram maximam venerandam proposuit. pag. 317. n. 1.
- Raymundus Berengarius in expugnatione Niciæ vrbis telo percussus interiit. p. 330. n. 5.
- Raymundus Comes Bellocortis Gregorij XI. nepos ad defectionem aduersus Ludouicum II. in Prouincia impulsus à Duracio. pag. 439. idem.

M M m

Ray

Index Rerum,

- Raymundus Comes Prouinciæ ex Dulcia vxore** suscepta prole numerosa obiit, eique successit Gilbertus filius primogenitus. pag. 320. numer. 7.
- Raymundus comes Tolosanus moriens in Palæstina multa Ecclesiæ Arelatensi restituenda testamento statuit.** pag. 315. n. 16.
- Raymundus iunior Comes Tolosanus gremio Ecclesiæ restituitur, & Albigenſi bello finis imponitur.** pag. 360. n. 33.
- Ramirus Alphonſi Regis Aragoniæ defuncti frater, è Monasterio extractus, regnum administrat.** pag. 320. n. 3.
- Raiambaldus Archiepiſcopus Arelatensis Collegium Canonicorum fundauit Batiolis in Prouincia,** pag. 303. n. 34.
- Regnum Francorum post annos 333. ab eius exordio à Clodoueanis siue Merouengiis in Pipinum Caroli Martelli filium transfertur.** pag. 239. n. 6.
- Respecta Abbatissa in monasterio S. Cassiani Massiliæ laudatur à Gregorio Papa, & priuilegiis monasterium eius donatur.** pag. 224. n. 9. & 10.
- Reliquiæ S. Pancratij martyris & SS. Ioannis & Pauli atque aliorum martyrum dono Pelagij Papæ II. Massiliam delatæ.** pagin. 216. numer. 11.
- Renatus è filia Renati regis Siciliæ & Vallemontano Comite natus Lotharingiæ principatum tenuit, vnde prognati qui sublequuti sunt Lotharingiæ Principes.** pag. 479. n. 4.
- Renatus fratri Ludouico III. succedit in regno Siciliæ dum ipse in Lotharingia captiuus teneretur.** pag. 466. ab Eugenio IV. in beneficiariam eiusdem regni inuestitur. ibid. numer. 10.
- Renatus Siciliæ rex visus patrocinari Regi Anglo contra Ludouicum Galliæ Regem.** p. 470. n. 7. obiit. pag. 480. n. 8.
- Renatus Neapoli Rex salutarur publicè ac magnificè receptus, qui tamen omnibus ciuitatibus & artibus regni ab eo desciscensibus in Prouinciam rediit.** pag. 468. n. 18.
- Renatus de Tenda Prouinciæ Prorex.** pag. 497. quo tempore ex eadem familia plures Episcopi ibi. n. 8.
- S. Restitutus in Episcopum Lazaro demortuo sufficitur.** pag. 109. n. 1.
- Recollecti stabiliuntur in Massiliæ suburbio.** pag. 340. n. 5.
- Regij monasterium virginum sub invocatione S. Catharinæ aliudq; cœnobium septem canonicorum à fundamentis excitauit Fulco II. Episcopus Regienſis.** pag. 370. n. 27.
- Regienſe Concilium in Prouincia pro causa Episcopi Ebreduensis sub Sixto Papa.** pag. 165. num. 14.
- Regienſes siue Reij aborigenes ac primi indigenitales Prouinciæ hospites.** pag. 88. n. 17.
- Richardus Abbas Massiliensis S. Victoris Cardinalis creatur ab Alexandro Papa II.** pag. 303. num. 35.
- Raymundus Rogerij de Turenia excommunicatur à Clemente VII. Giheennensi. De pace tractat per literas cum Consilio Massiliensi.** pag. 445. n. 23. Rhodanum lembus traiciens vndis rapidissimi fluminis absorptus est, & sic Prouinciæ vniuersæ reddita pax. pag. 449. num. 4.
- Rhodus Insula Christianis à Turca eripitur.** pag. 497. n. 9. Carolus Borbonius regi Francisco offensus ad Hispanum defecit cum aliquot nobilibus. pag. 497. n. 10.
- Rhodij milites missis Auenionem Oratoribus, à Clemente VII. petunt auxilia pro Ecclesiæ Orientalis defensione.** p. 443. n. 17.
- Rhodani eluione tota Camariæ Arelatensis planities inundatur.** pag. 318. n. 2.
- Richardus Abbas Massiliensis S. Victoris, & Cardinalis eligitur in Archiepiscopum Narbonensem.** pag. 307. n. 11.
- Rodolphus Vuillelmi III. Comitis Prouinciæ filius, Henricum nepotem suum omnium bonorum suorum testamento instituit hæredem.** pag. 293. n. 7. Eudo alter ex sorore nepos Rodulphi, hæreditate exclusus, armis ius suum exequi statuit. ibi. n. 9.
- Robertus Comes Flandriæ per literas vxori suæ Clementiæ iussit, vt in honorem B. Andreæ qui lanceam Christi Domini humo latitantem reuelauerat, conderet monasterium iuxta Brugas.** pag. 314. n. 12.
- Rodolphum Richardi filium abdicato Carolo simplici & in carcerem detruso, è Burgundia vocatum Proceres Francorum, Regem constituunt successionem.** pag. 271. n. 6.
- Rodolphus III. Viennam confugit ibi. donationem regni Burgundiæ & Arelatis factam Henrico nepoti suo Imperatori reuocat.** pag. 290. num. 36.
- Rodolphus III. cognomento Nihili, Burgundiæ Rex per Vuillelmum Geraudum de Ardoino triumphat.** pag. 287. n. 32. deponit imperium at tradit Henrico Imp. pag. 289.
- Rodolphus Rex Burgundiæ fratri Bosoni extincto subrogatur, & ab Episcopo Arelatensi inungitur insignibusque regiis ornatur.** p. 283. num. 16.
- Romæ synodus habetur 125. Episcoporum sub Agathone contra Monothelitas.** pag. 233. numer. 12.
- Romana Ecclesia grauissime laborauit in duas factiones distracta ciuitate, vrbaniæ potentiam affectantes.** pag. 265. n. 5.
- Roberti Siciliæ Regis obitus Neapoli. Sepelitur in Ecclesia Monasterij S. Claræ à se constructi & in habitu S. Francisci.** pag. 409. n. 10.
- Roma ab Alarico Gothorum rege capta & direpta.** pag. 148. n. 14.
- Roberto Caroli II. filio contra Carolum Humbertum per sententiam Clementis V. adiudicatur regnum Siciliæ ac Prouinciæ Comitatus.** pag. 397. n. 2.
- Robertus Auenione à popularibus salutatur Comes, à Clemente V. Rex Siciliæ vocatus est.** pag. 399. n. 7.
- Roncelinus Hugonis Gaufredi & Cæciliæ Vicecomitum filius monasticum habitum suscipit ab Abbate Guillelmo in Monasterio S. Victoris Massiliensis.** pag. 340. n. 8. qui post contractas sacrilegas nuptias cum Adalasia grauioris interdictionis fulmine percussus est ab Innocentio Papa III. tum post poenitentiam in gratiam receptus. pag. 347. n. 21. Roniam cum sociis iter intendens moritur Pisis. pag. 348. num. 25.
- Roncelini amplissimæ largitiones factæ Massiliensi Ecclesiæ Cathedrali.** pag. 342. n. 3.

& Verborum.

Rusticula in monasterio S. Cæsarij Arelatæ sanctitate floruit, Guntranno Aureliæ Rege ac Prouinciæ Dynasta. pag. 220. n. 24.
 Rupella à Ludouico XIII. capta, rebellis ad officium & obsequium rediit. pag. 550. numer. 5.
 S. Ruffus primus Episcopus Auenionensis qui Monasterium ordinis sui caput olim habuit Auenione. pag. 100. n. 12.
 Rutlaudus Britannicæ oræ præfectus, in exercitu Caroli magni dum ex Hispania regrederetur, interfectus est à Vasconibus, vnde natæ fabula. pag. 243. n. 9.
 Rutlando Arelatensi Episcopo Crudatense monasterium donat Ludouicus II. Prouinciæ Rex. pag. 258. n. 11. Captus à Saracenis idem Episcopus in insula Camaria occiditur. ibid. num. 12.

S

Sacellum & ara S. Mariæ Magdalenzæ fundatum in hypogæo templi S. Victoris Massiliensis tempore Antonini Pij Imp. pag. 123. num. 6.
 Sadoletus Cardinalis & Episcopus Carpentoracensis aduersus Iudæos ad Paulum III. scribit. pag. 505. n. 17.
 Sanctia relicta Roberti Regis habitum sumit S. Francisci in Monasterio S. Crucis, quod Neapoli fundarat. pag. 410.
 Sabaudia Dux frustra tentatus inuadere Delphinatum Prouinciæ curam suscipit. pag. 526. num. 29.
 Sacerdotum Laicorum Congregatio A missionibus dicta nunc primum Massiliæ coacta. pag. 546. n. 21.
 De Sado familia nobilissima inter Prouinciales. pag. 453.
 S. Saluianus vere annumeratur inter Episcopos Massilienses. pag. 180. n. 3.
 Sacrificandorum hominum consuetudo ante aras Dianæ, antiquata Adriani edicto. pag. 121. num. 2.
 Sammaximinensis Ecclesiæ fundatio à Carolo II. Rege Siciliæ in qua Monachis Cassianitis Fratres Prædicatores substituit, & ipsorum curæ venerandas B. Magdalenzæ reliquias commisit. pag. 390. n. 19.
 Salertinatus Princeps à Carolo V. deficiens Massiliam ad Asylum Regis Galliz confugit quas ad eum iuuandum clades Turci regno Neapolitano intulerint. p. 509. n. 3.
 Saladinus Antiochiam occupat aduersus quem Franciæ & Angliæ Reges, Dux Burgundiæ, cum Venetis, Pisani aliique quamplurimi Imperatorem magno exercitu præcuntem sublequuti sunt. pag. 332. n. 13.
 Sallulæ siue fallulæ lacus. pag. 15. n. 4.
 Saturninus Arelatensis Archiepiscopus fautor Arianorum. pag. 140. num. 5. excommunicatur. ibi.
 Saccarij sine saccati fratres Massiliæ se abdicarunt Ecclesiæ & domo S. Ioannis, in Templariorum gratiam & commodum. pag. 161. n. 9. quam Ecclesiam deinceps instaurauit Eques Beneficiarius Militenfis D. de Bonifaciis. ibi.
 Saccarij fratres Massiliæ olim habuere monasterium Parisios vocati à Rege Galliz S. Ludo-

uico IX. pag. 295. num. 13.
 Saraceni fuga lapsi naues Massiliam conscendentes, vt in Hispaniam redirent, vi tempestatis fluctibus merfi sunt. pag. 23. n. 13.
 Saracenis obsessis intra Galliz urbem Narbonam ciuitate recepta à Carolo Martello vltimo pene attriti sunt exterminio. pag. 237. num. 11.
 Binas à Gregorio Papa literas accepit Carolus pro suscipienda defensione Romanæ Ecclesiæ aduersus Reges Longobardorum qui illam armis suis vexabant ibid.
 Saracenorum legati à Massiliensibus tanquam viz ducibus deducuntur ad Carolum Magnum regem Francorum. pag. 241. n. 2.
 Saraceni Prouinciam vniuersam Ecclesiamque populantur. pag. 265. n. 5.
 Seruitarum monasterium Massiliæ fundatur. pag. 510. n. 4.
 Senecam inter ac Paulum Apostolum vltro citroque missæ literæ, & officia paria, nec mutua multa magnaue intercesserunt. pag. 106. numer. 24.
 Serenus Episcopus Massiliensis ob contractas imagines à Gregorio Papa per literas coartguitur. pag. 222. numer. 1. & 2. pag. 223. num. 12. & 13.
 Seuerus deinceps Imperator cum stipendia sub Ælio Pertinace mereretur Legioni scythiæ circa Massiliam præpositus est. p. 127. n. 2.
 Sextius urbem condidit quam Aquas Sextias nomine suo appellauit. pag. 14. n. 4.
 Segoregij nomine quid intelligendum. pag. 18. num. 4.
 Serui S. Mariæ Matris Christi, Massiliæ autoritate Alexandri summi Pontificis instituuntur. pag. 370. n. 28.
 Scoti Calvinismum amplectuntur Angliæ hæreticis suppetias ferentibus. pag. 512. n. 7.
 S. Siffredus Monachus Lerinensis in Episcopum Carpentoracensem assumitur. pag. 208. numer. 8.
 Sfortia regni Siciliæ Connestabulus tempore Ioannæ II. carcere includitur. pag. 458. numer. 14.
 B. Siacrius nepos Caroli magni à monasterio quod construxerat extractus, primus Episcopus ciuitatis Niciensis ordinatus est. pag. 246. num. 4.
 Sidonij Apollinaris epistolæ ad Græcum Episcopum Massiliensem. pag. 184. n. 1.
 Sile Massiliense in historia Plinij. pag. 74. numer. 4.
 Sixti V. literæ ad Massilienses. Eiusdem obitus. pag. 514. n. 26.
 S. Sepulchri milites dicti & inaugurati Massiliæ domum sacram ædificarunt. pag. 553.
 Sigismundus Rex Burgundionum ab Ariana perfidia ad Catholicam Religionem conuersus, à Clodomero Francorum rege capitur & occiditur. pag. 197. n. 21.
 Sorbonæ Collegij Doctores decretum pro Vniouersitatis contra Henricum Regem interposuerunt. pag. 523. n. 22.
 Solcratus Comes Arelatensis à Lothario Imperatore deficiens, ad officium fidemque redire compellitur. pag. 153. n. 8.
 Solimannus, non sine supremi numinis præsentiope à Germania per Christianos repellitur. p. 501. n. 4.

Index Rerum,

Societatis Patres decem antehac annis regno Gallia abire iussis ab Henrico I V. perhonorifice reuocantur. pag. 34. n. 2. Merargus qui Massiliam Hispanis tradere cogitauerat capite pectinas luit. p. 34. n. 4.
Societatis nostrae Patres coemptis primum ædibus quas S. Crucis nomine inauguratas esse voluerunt, primum templi Conceptæ Virginis sacri lapidem posuere. p. 344. n. 8.
Societatis nostrae ortus. pag. 305. n. 18.
Sorbonicus actus à Francisco Mayronio Franciscano, natione Prouinciali primum institutus. pag. 400. n. 5.
Solymanus famosissimum piratam Barbarossam in Italiam mittit cum valida classe. pag. 305. num. 17.
Sylvanus presbyter Massiliensis vir diuina humanaque disciplina edoctus. pag. 164. numer. 13.
Synodi Arausicensis literæ ad Innocentium III. Papam contra Albigeneses. pag. 344. numer. 8.
Sthecades insulae tres. pag. 28. n. 6.
Symbolum Massiliae Gentilitium. pag. 81. numer. 8.
Scholas Galliae aboleuisse putatur Tiberius Imperator, easdemque ac omnem librorum usum Christianis ademit Iulianus Apostata. pag. 57. num. 1.

T

Taurinum à Tauro dictum, Massiliensis colonia. pag. 27. n. 4.
Taurinense Concilium sub Siricio Papa celebratum, in eo Narbonensis Prouinciæ primam esse sedem Massiliensem Ecclesiam declaratum est. pag. 145. n. 6.
Tarasco vrbs à Ludouico Andium Duce & filio Ioannis Francorum Regis capitur, reliqua fere tota Prouincia eiusdem armis obsessa. pag. 426. n. 5.
Telon & Gyareus Astrologiae peritissimi in bello Massiliensi aduersus Cæsarianos & nauarchum & militem egerunt. pag. 61. n. 2.
Tendearum siue De Tenda familia in Prouincia nobilis & antiqua. pag. 361. n. 1.
Tertiariae seu Recollectæ Massiliae ex regula & ordine S. Francisci instituuntur, vbi de S. Coleta. pag. 346. n. 22.
Turnonius Cardinalis Francisco percharus ab Henrico II. ex aula dimittitur. pag. 308. numer. 26.
Traianus post Neruam cepit imperium apud Agrippinam coloniam. pag. 116. n. 7.
Timuchi dicti à Massiliensibus qui sunt honore præditi. fol. 44. n. 2.
Titus Imperator Amor ac deliciae humani generis dicebatur. pag. 110. n. 5.
Theodorus à Rathario Massiliae Protege probris omnibus maledictisque vexatur. pag. 221. numer. 28.
Theodorus Episcopus Massiliensis in custodiam detrusus & plurimas iniurias & contumelias à clericis suis Massiliensibus & ab aliis perpeffus. pag. 218. n. 14. & 15.
Theodosius I. moritur feliciter Mediolani, præsentibus filiis Arcadio & Honorio. pag. 145. num. 6.
Theodoricus Italiae Rex Seuerinum Boëtium &

Symmachum eius socerum primum exilio ac diuturno carcere mulctatos, inde capite truncavit. pag. 262. n. 6.
Theodori Episcopi felix obitus. pag. 227. n. 24.
Cassianitarum monasteria Artacellæ, S. Zachariae, Sammaximini fundata. pag. 230. numer. 2.
Theodorum Massiliensem Episcopum per literas admonet Gregorius Magnus ne Iudæos vt baptizaret aut inuitos ad fidem pertraheret. pag. 218. n. 18.
Theodoricus Amalus Odoacre tyranno oppresso in Italia regnat. pag. 188. numer. 8. & pag. 191.
Theodosius iunior ex Arcadio & Eudoxia nascitur. pag. 146. n. 9.
Theodoricus Ostrogothorum & Italiae Rex Massilienses singulari beneuolentia & honore prosequitur scriptis ad eos literis. pag. 195. n. 17. Massiliam Prouinciæ cellam penariam & horreum instituit. n. 19.
Thorismodus Visigothorum Rex, vix tertium annum absoluit in regno Aquitaniae a fratribus Theodorico & Friderico occisus. pag. 175. num. 4.
Thule Insula quo loco sita. pag. 64. n. 9.
Tendearum familia in Prouincia perillustis. pag. 486. num. 7. De Grimaldis procures dicti. pag. 490. n. 12.
Templariorum ordo regis Francorum Philippi instigatione à Clemente V. abrogatur. pag. 396. n. 9.
Tolone inuentus Codex M.S. in armario tabulario in tenebris recondito, de fundatione Ecclesiae maioris. pag. 428.
S. Trophimus Arelatis obiit sepultus in ædibus quas ipse Christo & Virgini extra muros vrbs consecravit. pag. 114. n. 12.
Eius reliquiarum translatio in ipsam Ecclesiam Arelatensem ab Ecclesia S. Honorati in campis Elysiis. pag. 325. n. 1. & 2.
Trimarianum oppidum in Diocesi Arelatenfi Insulae Camariae. pag. 298. n. 25.
Trimariani oppidi ædícula sacra à Christi discipulis excitata. pag. 92. n. 7.
Trophimus quo anno in Gallias missus Arelatem peruenit. pag. 105. n. 23.
SS. Trinitatis ordo à Ioanne de Matha genere Prouinciali primum Massiliae fundatur. pag. 337. n. 17.
Triumviri administrationem Reipublicae Romanae suscipiunt. pag. 34. n. 4.
Traditores dicti Christiani qui atrocitate peccatorum perterriti Codices sacros traderent exurendos. pag. 131. n. 3.
Trogus Pompeius genere Volca siue Phocensis variae historiae clarissimus & facundissimus scriptor. pag. 70. n. 24.
Turonense Concilium ab Urbano celebratum in quo Philippus Rex Galliarum abiurata adultera in gratiam Urbani Papae receptus est. pag. 313. n. 8.

V

Varburgis virgo Massiliensis parentibus nobilibus orta detondetur ab Episcopo Massiliense tunicaque Monastica induitur. p. 294. num. 10.

S. Vincen

& Verborum.

- S. Vincentius Ferrerius Benedictum XIII.** rursus monitum à Concilio Constantiensi, ut Papatu cederet, pertinaciter reluctanter deseruit. pag. 459. n. 16.
- Vasio** vrbs ad Sellam fluium in colle sita. pa. 84. num. 8.
- Valdrada** pellex Lotharij, quæ Thierbergæ legitimæ coniugis loco substituta erat, damnatur à Nicolao Papa & excommunicatur. pag. 258. num. 11.
- Valbella**, nomine Guillelmus, testis loco subscribit transactioni anni 1174. pag. 330. numer. 2.
- Vespasiani** edictum ne vnus è regia stirpe Davidis nemo superesset. pag. 108. n. 28.
- Vexillum** communis Massiliæ ac præterea vexillum Caroli I. Comitæ Prouinciæ in nauibus Massiliensium præferebantur. pag. 371. numer. 30.
- Vesperæ Siculæ** quæ cædes fuit Gallorum circiter octo millium, à Siculis facta. pag. 379. n. 8. & pag. 380.
- S. Veranus Vencienfis** Episcopus obiit. 4. idus Sept. an. 1449. filius Erthorij Senatoris & frater Salonij Episcopi. pag. 173. n. 26.
- Vespasianus** Romæ paci æternæ templum erigit. pag. 110. n. 4.
- Viennæ** vetustas dignitasque. pag. 85. n. 12.
- Viennæ** à Guidone Archiepiscopo celebratur Concilium in fauorem Palchalis Papæ contra Henricum I V. Imperatorem & Ecclesiæ hostem. pag. 318. n. 3.
- Viennensis** Archiepiscopus Vmbertus totius regni Burgundiæ Archicancellarius. pag. 350. n. 31.
- Vincentius**, ille postmodum Monachus & presbyter Lerinensis, præfecturam gessit in Galliis. pag. 146. n. 8.
- Viennæ** Calixto II. præsentē pro villa Pertusij litigant inter se Guillelmus Abbas Montis maioris vt Guillelmus Comes Forcalqueriensis. pag. 319. n. 6.
- Viennensi** Episcopo Valserico concessit Carolus Caluus prærogatiuæ priuilegium singulare super Ecclesiam Arelatensem. pag. 256. numer. 6.
- Viennensis** Delphinus Guido homini iura, eorum quæ in Vapincensi solo possidebat, Carolo I. Comiti Prouinciæ præstitit. Item Cunis, Alba, Cairatium, Pedemontanæ ciuitates. pag. 368. n. 19.
- Viennæ** Concilium indictum à Clemente V. pag. 396. n. 9.
- S. Victor** patria Massiliensis post egregiam coram vrbs præfecto, Christi confessionem, capite truncatus est. pag. 131. n. 1.
- Viennæ** Concilium celebratur sub Clemente V. in quo Sanctorum catalogo adscriptus est Ludouicus Archiepiscopus Tolosanus, filius Caroli II. Regis Sicilia. pag. 398. n. 5.
- S. Vincentius Ferrerius** Magister sacri palatij creatus à Petro de Luna Pseudopapa, pro eius partibus stetit. p. 452.
- Virgilius** Episcopus Arelatensis S. Honorati monasterium in campis Elysiis Arelatæ fundauit. pag. 220. n. 22.
- Vigilius** clericus nobilis Massiliæ ab Albino Rectore Prouinciæ ignominie omnibus palam in Ecclesia appetitur. pag. 213. n. 8.
- Vitiges Ostrogothorum** Rex creatus, cæso Theodato Prouinciā, Francorum Regibus cedit, Childerico, Theodeberto, Clothario. pag. 204. num. 7.
- Vido Dux Spoletanus** debellato Berégario Duce Foroiulensi ac Veronensi, renuntiatur Imperator à Stephano Papa V. atque ita Italici post tam multas ac tam diras gentium exterarum impressiones imperium Italiæ recuperarunt. pag. 267. n. 11.
- Vicecomitatus** partem reliquam, ab Hugone de Baucio & Geraldo Adhemaro possessam, quo artificio eam tandem vñalem habuerint Massilienses. pag. 346. n. 17.
- Vicedominos**, magistratum quoddam genus, Massiliæ instituit Carolus Magnus. pag. 242. num. 6.
- Viennæ** Conradi Imperatoris cineres, & ossa condita habentur in inferiore Monasterio S. Andrea, quod suis ipse sumptibus construxerat. pag. 325. n. 3.
- Vincentius Lerinensis** doctrina & sanctitate conspicuus falso Semipelagianis annumeratur. pag. 164. n. 12.
- Villanoux** prope Auenionem fundatur à Cardinali Arnaldo de via Ecclesia B. Mariæ. p. 408. num. 4.
- De Vias** nobilissimæ familiæ Massiliensis ortus & propago. pag. 492. numer. 4. & sequentibus.
- Visitacionis** S. Mariæ Conuentus monialium Massiliæ fundatur. pag. 491. n. 10.
- Viela** sine Hiela à Massiliensibus condita in Lucania. pag. 27. n. 3.
- Vina** Massiliæ, generosa. pag. 74. n. 4.
- Votum** Ludouici XII. quo se suamque regnum vniuersum B. Virgini submittit. pag. 547. numer. 24.
- Vuillermus** Getaudus antrum in quo D. Magdalena poenitentiam egerat inuisit, ibique summas Deo gratias agit ob res prospere geltas. pag. 281. n. 10.
- Vuillermus** Geraudus filius Vdonis Marchionis Italiæ & Hugonis Capeti Regis Francorum nepos præfectus regni Arelatensis declaratur. pag. 279. n. 3.
- Vuillermus** II. Comes Prouinciæ & miles, Rodulphi III. regis Burgundiæ & Arelatis, regnum vtrumque pro arbitrio administrabat. pag. 290. n. 36. pacis conditiones tractantur inter ipsum & Henricum Imp. Eius filij, Vuillermus præficitur regno Arelatis alter Humbertus Viennæ. pag. 290. nu. 38. moritur Arelatæ.
- Vrbani** VI. miseranda mors eiusque Nepotis Burylli vniuersæque familiæ miserandum naufragium. pag. 443.
- Vrbani** VI. Romæ inter magnas turbas ac populares tumultus per vim electus. pag. 430. num. 22. Inter ipsum & Cardinales Anagniam profugos nulla concordie ratio venire potuit animis ex vtraque parte obstinatis. pag. 432. num. 24.
- Vrbani** V. Massiliam & Auenionem reuersus ibidem incidit in morbum, ac mortem obiit. pag. 417. n. 7. Orator Perusinus qui coram eo in lecto decumbente perorauit. Corpus Pontificis Massiliam translatus. n. 8.
- Vrbani** VI. Ludouicum Hungariæ Regem ad

Index Rerum,

Ulciscendam Andree fratris sui Regem aduersus Reginam Ioannam Sicilia in Italiam accersit. Nuceria obsidetur ac liberatur: quinque Cardinales saccis inuolutos in mare demergit, Nouem & viginti aliis vna die creatis. p.433. num.17.
 Urbanus V. Romam proficiscitur suasu Petrar-
 chae ac Petri Aragonij Minoritae. pag.423.n.3.
 ad Montem pessulanum prius iter aggreditur
 videndi ac visitandi monasterium, quod ibi
 construxerat, ibi.n.4. Massiliæ Monasterium S.
 Victoris vetustate consumptum, nouis ædifi-
 ciis auget ac renouat; Guillelmum De Agrifo-
 lio Cardinalem creat. pag.423.num.5. Romæ
 magno omnium gaudio excipitur. pa.424.n.6.
 Urbes quas versus Orientem Massilienses condi-
 dere, quas item versus Occidentem. pag.13.
 cap.8.
 Urbes plures in Gallia Narbonensi à Massilien-
 sibus conditæ. p.27.n.5.
 Urbanus V. ex Abbate Massiliensi electus sum-
 mus Pontifex Auenione. p.418.n.2.
 Vrsularum ædes Massiliæ constructæ. pag.533.
 num.59.

Vrsulinæ Augustinianæ ædem Massiliæ compa-
 rant, & ad puellarum institutionem incur-
 bunt. pag.546.n.10.
 Urbanus VI. Carolum Dyrrachinum & eius
 uxorem ac sex Cardinales qui autore Reatino
 in ipsum coniurauerant excommunicat. pag.
 440. Pacis conditiones respuit à Clemente VII.
 oblatas scilicet vt Generale Concilium coge-
 retur ad rem schismatis diiudicandam. p.441.

Z

Zacharias Papa concessit regibus Francorum
 nominationem suæ postulationem Episco-
 porum pro Ecclesiis in suo regno vacantibus.
 pag.240.n.6.
 Zenothemus Massiliensis vir egregius cum Me-
 necrate officiis ac studiorum omnium societa-
 te coniunctissimus. p.68.n.22.
 Zosimus Papa Patrocle insimulatione præuia cir-
 cumuentus & dolosis consiliis anteoccupatus
 Proculum Massiliensem sanctitate insignem &
 innocentem condemnauit. pag.150.n.17.
 Zosimus Papa scribit ad Massilienses contra Pro-
 culum Massiliæ Episcopum. p.151.n.17.

F I N I S.

Errata,	Emendationes.
Pag.87.n.14. adscripti	adscripti
Pag.116.n.4. minimis antiquis	nummis
Pag.71.n.1. nummeo	nummo
Pag.84.n.1. fecundissimam	fecundissimam
Pag.97.n.6. Antonius	Antoninus
Pag.106.n.14. Contulisset	contulissent
Pag.106.n.14. vel agitur	vbi agitur
Pag.108.n.27. Palconiderus	Paleonidorus
Pag.112.n.9. Phartiam	Parthiam
Pag.113.n.11. Cœnobij	cœnobio
Pag.115.n.2. de suis quæ	de suis quas
Pag.118.n.11. S. August.	5. die Augusti.
Pag.119.n.3. auiculum	aniculam
Pag.124.n.3. luculentis	truculentis
Pag.128.n.1. euocarunt	euolarunt
Ibi. typographia	topographia
Pag.129.n.3. Valentini	Valeriani
Ibi.n.4. eleucho	elencho
Pag.130.n.1. effunderunt	effuderunt
Pag.135. funere	fuere
Pag.140.n.6. repararunt	separarunt
Pag.142.n.9. cuiusdam	Adde, verè Christianæ.
Pag.143.n.1. Alemanus	Alemanus
Pag.153.n.2. Afrum	Arelatem
Pag.155.n.1. venisse	Sedita
Pag.161.n.14. professione	professione
Pag.167.n.17. enim	eum
Ibidem clarissimum	clarissimum
Pag.170.n.2. vnusquisque	vnusquisque
Pag.174.n.5. loco	loca
Pag.216.n.10. De reliquis	de reliquiis
Pag.222.n.1. Ob contractas	ob contractas
Pag.242.n.4. seu maius	seu magis
Pag.244.n.1. Eroderunt annales	produunt annales
Pag.245.n.3. in vterio	in Yterio
Pag.256.n.4. Varentina	Valentina
Pag.259.n.13. Prorex	Prorex
Pag.270.n.5. Princeps	Principes
Pag.278.n.3. Pompaiam	Pompam
Pag.281.n.8. lib.7.epist.	(libro 7. epitomes
Pag.292.n.5. Curia	Zurita
Pag.296.n.19. vexaret Benedictus	vexaretur Bene.
Pag.302.n.31. De Pegre	De Peyre.
Pag.306.n.4. Vero potuerit	vero voluerit
Pag.310.n.4. Episcopus	Episcopos
Pag.342.n.11. inaugurato	inaurato
Pag.353.n.3. Romelini	Roncelini
Pag.354.n.9. sub anno	sub annuo
Pag.382.n.13. De Tunis	De Tonaïs
Ibidem Pharaonis	Pharaonis

Errata,	Emendationes.
Pag.387.n.8. decretoria	decretorio
Pag.408.n.4. sunt edificata	fuit ædificata
Pag.413.n.6. MM. sanctorum	MM. scriptis
Pag.417.n.3. hæc fides esset	hæc sedes esset
Pag.434.n.1. Ioannem	Ioannam
Ibi. libros	liberos
Ibi. Ioanna addictus	Ioannæ addictus
Pag.436. accerto	accepto
Pag.438. Memus	Niemus
Pag.439. Gregorij I.	Gregorij XI.
Pag.441. Moniua	Moniola
Pag.443. aui obediebant	cui obediebant
Pag.445. Cognitiones	cognitionis
Pag.449.n.7. Priore	Priori
Ibi. Aganto	Agontro
Pag.454.n.3. ac se eam	ac eam
Pag.458.n.12. possit	posuit
Pag.458.n.15. de Comitibus	de Conciliis
Pag.463.n.1. vel omni	vir omni
Pag.480.n.11. præter	Prætor
Pag.484.n.25. euocatum	euocatam
Pag.485.n.29. Innocentiz	Innocentio
Pag.493.n.6. maturiores	ad maturiores
Pag.499.n.16. Varente	Gerente
Pag.507.n.21. Spitz Comitibus	Comitiis
Pag.507.n.23. minerius	Meinerius
Pag.517.n.1. decessorem	decessor
Pag.518.n.4. Rex	Dux.
Pag.517.n.8. Sixtus I V.	Sixtus V.
Pag.531.n.49. Iudiciisque	iudiciis
Pag.531.n.49. Sermonem	sermonem
Pag.547.n.24. donatus	donatum
Pag.551.n.1. Sanctiores	Sanctoris
Ibi. quorum coniuges	quarum
Ibi. filiam	filiam
Pag.553.n.9. tam elegans	elegans
Pag.558.n.2. possessores	possessorem
Pag.560.n.12. Arelatenfis	Arelatenses
Pag.564.n.6. 24. libros	24. libras
Ibi. nauiscebantur	nauiscebantur
Pag.564.n.7. ex natione	expiatione
Pag.574.n.15. cantheriis	cancheris
Pag.577.n.9. Clementis VII.	Clementis V I.
Pag.590.n.1. Ciues Massilienses	Ciuis Massiliensis
Pag.598.n.9. ex Alia	ex Aga
Pag.612.n.46. Basilica	Basilica literis,
Pag.632.n.2. tegumento	cognomento
Pag.634.n.3. Liberali	librari
Pag.634. de volatibus	de volatilibus
Pag.636.n.5. vmbicum	Bombycum